DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Dr. J. P. AREND; Mr. A. BACKER; N. P. VAN DEN BERG; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. C. J. RAMMELMAN ELSEVIER; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; J. BADON GHIJBEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERFF; Dr. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG JZN. JR.; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; G. L. KEPPER; S. F. KLIJNSMA; Ds. J. C. KOBUS; Mr. J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; G. KUYPER, HZN.; W. J. LAGERWEY; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; Ds. H. MENSINGA; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. MOULIN; J. W. MULLER; S. I. MULDER; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Dr. I. A. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; G. P. ROOS; Dr. R. C. H. RÖMER; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. P. SCHELTEMA; A. D. SCHINKEL; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. P. J. VETH; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; Ds. P. E. VAN DER ZEE, *en velen die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

DERDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1853.

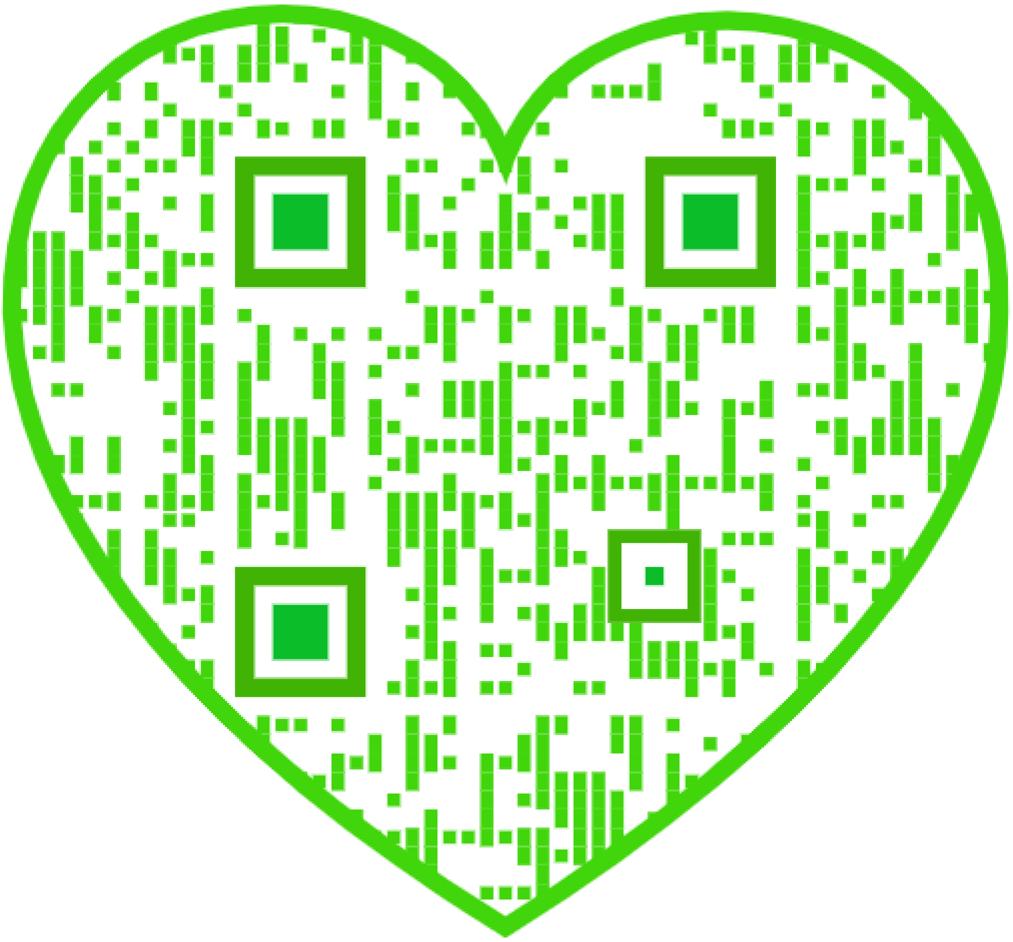

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

Goede wijn behoeft geen krans.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

„Die 't beter weet mag het zeggen."

Het Bestuur aan den Lezer.

» *Goede wijn behoeft geen krans!* Een ietwat blufferig opschrift om er het nieuwe jaar meê te beginnen!" — » Zoo, vindt ge dat, lezer? En wáármede bluffen wij dan toch? Met eigen werk misschien? Och neen lezer! Wiens arbeid rekenen wij dan geen' krans noodig te hebben? Zou het ook *Uw* arbeid zijn, lezer? En, wannéér het zoo is, hoe denkt ge dan over de maandspreuk van DE NAVORSCHER: *Goede wijn behoeft geen krans?*"

Aanteekeningen.

Amsterdamsch Rederijkers Nieuwjaars-lied voor 1630. Tot in het jaar 1632 bestonden te Amsterdam *de Oude Rederijkers Kamer*, onder het devies: *In liefde bloeiende* en *de Nederduitsche Academie* van S. COSTER, met de zinspreuk: *Yver;* doch in genoemd jaar werden zij vereenigd onder den naam van *Schouwburg* en de spreuk: *Door ijver in liefde bloeiende.* Zoo als bekend is hadden de meeste kamers de gewoonte jaarlijks een Nieuwjaars-lied, door den Factor of een ander lid vervaardigd, voor de leden te doen drukken. Ik bezit zulk een Amsterdamsch gedicht voor het jaar 1630, in plano in 3 kolommen gedrukt. Er blijkt uit dat *Costers Academie,* waarvan het uitging, zich ook *Kamer* noemde. Bovenaan staat met groote letters: *Yver;* met kleinere: *Amsteldamsche Kamer.* Daaronder het wapen der stad, ter wederzijde: *Anno M.DC.XXX.* Nu volgen drie Nieuwjaars-liederen. Het eerste is geteekend: J. COLEVELD, met de spreuk: *Een in 't hart;* het tweede met de spreuk: *Elck is sondich* en het derde met die: *Zijt op u hoede.* Onderaan worden nog deze vier regels gevonden:

„'t Weselken met sijn fraye staert
Was van de Spaingiaerden vervaert,
En sprongh op den Orangien Boom
In den Bosch soo staetse schoon.
U. L. Dienaer,
NICOLAES BREDAN". —

Het is » Ghedruckt by PIETER JANSEN SLYP". Het derde Lied tot eene proeve:

» *Jaer-Liedt op 't Jaer van* 1630".
Stemme:
Soo langh ick u was lief, en aenghenaem genoech.

1. Barst uyt met bly geschal, en schatert door de lucht
O mensch! die door den val, gheraeckt waert op de vlucht;
Ghesoncken en ghedaelt, in stricken van de Doodt,
Omcingelt en bepaelt, in d'alderswaerste noodt.

2. De Schaer der Eng'len roemt, en roept volmondich uyt
Het Lof van die daer komt, welck brengt een groote buyt:
De Harders niet alleen, maer wat de crits der aerdt
Omvangen heeft met reen, beslooten en bewaert.

3. Den Duyvel is gedood, gemorselt gantsch tot stof,
U sonden bloedich root, die zijn gewasschen of:
De Soone Gods komt neer, gestooten door de lucht,
Werpt Belial om veer', en jaeght hem op de vlucht.

4. Gaet vrygevochten mensch, spoet u in Davids stadt,
Aenschout u heyl en wensch, en offert uwe schat
Aen die, die in een stal, by Beesten is gheleyt,
Looft daer den grooten All', den Heer der salicheyt.

5. De vreede die is u, en hangt gheen twist meer aen,
O werelt ghy zijt nuw', het out is afgedaen:
Ghy zijt zoo wit als sneeu, danckt hem, die u dit gaf,
Leght met dees gulden Eeuw', u oude sonden af.

6. O Soone van de mensch, verwin-heer van de hel,
Gheeft dat men (allésins) u daden groot vertel;
Dat men met 't oude Jaer, de oude sonden schuw',
En maect ons allegaer met 't nieuwe weder nieuw'.
Zijt op u hoede."

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Oudheden op gemeentehuizen bewaard; Portretten van Jacoba van Beyeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in Tholen. Bijna elk dorp houdt in het gemeentehuis, soms ook in de kerk, eenige oudheden of zeldzaamheden bewaard, die echter gewoonlijk op den eenen of anderen afgelegen' zolder te vinden zijn, wanneer althans het hoofd van het bestuur niet eenige belangstelling in die zaken toont, of die merkwaardigheden soms kunnen strekken tot versiering der kale witte muren van de raadkamer, alwaar men dan ook gemeenlijk het besluit van 1816 hangen ziet,

waarbij de Hooge Raad van Adel het wapen bevestigt door de gemeente gevoerd, voor welk stuk, het zij in het voorbijgaan aangemerkt, zulk slecht papier en nog slechter inkt is gebezigd, dat de meesten, die ik aantrof, reeds half vergaan en onleesbaar geworden waren.

Zoo vindt men b. v. op het gemeentehuis te *St. Maartensdijk* (eiland *Tholen*) eene verzameling portretten der Heeren en Vrouwen van die plaats, welligt afkomstig uit het voor jaren aldaar afgebroken slot, eertijds de woning van den Graaf van *Oostervant*, daarna het eigendom der Graven van *Buren* en van dezen aan de Prinsen van *Oranje* gekomen.

Toen ik voor een paar jaren in de gelegenheid was die schilderijen te bezigtigen, welke, voor zooverre ik het beoordeelen kan, over het algemeen weinig kunstwaarde hebben, aanschouwde men er onder anderen de levensgroote afbeeldingen van Koning HENDRIK IV van *Frankrijk*, Prins WILLEM I, MAURITS, FREDRIK HENDRIK, AMALIA VAN SOLMS, WILLEM III en MARIA van *Engeland* enz. Doch bovenal werd mijne aandacht door een paar kleinere portretten (ongeveer 4 palmen hoog en 3 palmen breed) getrokken, voorstellende FRANK VAN BORSELEN en JACOBA VAN BEIJEREN; die stukken waren kennelijk van zeer hoogen ouderdom en goed bewaard. Onder het wapen van Beyeren op het portret van JACOBA stond: MIT GANSER LIEBE, en aan den voet: VROUWE JACOBA VAN BEIJEREN GRAVINE VAN HOLLĀT, sterf 1436 (dit laatste, als ik mij nog wel herinneren kan, minder duidelijk). Dat van F. v. B. droeg onder zijn wapen de spreuk: (V)AN ALLEN VRANCK, en van onderen HEER VRANCK VAN BORSELEN GRAVE VAN OOSTERVANT, sterf A°. 1470.

Beide stukken schijnen, zoo als ik zeide, zeer oud, zooals ook uit de letters van de opschriften blijkt, en daar het welligt gelijkende afbeeldsels dier personen zijn, acht ik dit der vermelding niet onwaardig.

Ware het bestuur van *St. Maartensdijk* in de laatste jaren in handen geweest van min beschaafde personen, dan twijfel ik niet of reeds lang zouden al deze stukken op de eene of andere wijs zijn opgeruimd en verloren geraakt.

Mij is bijna geen dorp bekend waar men niets hoegenaamd aantreft; dikwijls zijn het schilderijen of teekeningen der plaats zelve, of van het kasteel dat daar eertijds stond, o.a. te *Dreischor*, *St. Annaland*, *Arnemuiden* enz. Soms ook van vreemde dieren, daar gevangen of aangespoeld, of zelfs van buitengewoon groote vruchten, daar voor een paar eeuwen gegroeid, meest altijd met bijschriften, soms in dichtmaat, voorzien. Zoo zijn op vele plaatsen, o. a. te *Brouwershaven* en ik meen ook te *Oud-Vossemeer*, nog volledige pijnbanken bewaard gebleven; zoo heeft men daar nog de zoogenaamde *steenen van de wet*, het zwaard, de ijzeren hoeden als schand en strafwerktuigen gebruikt enz. en bijna overal kan men vernemen dat er vroeger nog vrij wat meer oudheden aanwezig waren, doch dat die langzamerhand zijn weggedaan en te zoek geraakt.

Ik vestig de aandacht der Navorschers op deze bijzonderheden, omdat ik niet twijfel of er werden nog op de zolders van andere gemeentehuizen, vooral in de meer afgelegen provinciën, merkwaardige zaken behouden — ik doe het, opdat elk, die er in de gelegenheid toe is, eens onderzoeke; waardoor misschien belangrijke voorwerpen voor het vuur of de oud-roestwinkel zullen worden gespaard en alzoo, op het een of ander museum, den minnaren der oudheid bij hunne studiën van nut worden.

φ²—φ.

Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen. Toen ik onlangs te Vlissingen was, trok het volgende opschrift op eene grafzerk, staande tegen den muur aan de linkerzijde van het kleine orgel in de groote of St. Jacobskerk aldaar, mijne aandacht: ik vond het *nergens* vermeld, en deel het met eenige opheldering mede:

HIER LIGT BEGRAAVEN
JAN ALMAN
DIE DEN 6 APRIL 1572
TE VLISSINGEN TER AAN
SPOORING ZYNER MEDE
BURGEREN EEN TOEVAL
LIG MIDDEL IN GODS HAND
IS GEWEEST TOT WEERING
VAN SPAANSCHE INQUISITIE
EN BYGELOOVE
EN TOT INVOERING VAN
DEN WAAREN GODSDIENST.

Bij de afwerping van het Spaansche juk te Vlissingen, op den 6den April 1572, kwam JAN ALMAN, een aanzienlijk en algemeen geacht burger, uit de kerk; een Spaansch fourier gaf hem eenen slag; ALMAN, zich daardoor diep gegriefd voelende, liep naar huis om zijn rapier, en weldra werd de mare, dat ALMAN zich ging wapenen, verwisseld met de kreet: *Alleman ga zich wapenen*, en de opgewondene menigte vloog uiteen, om ALMAN's voorbeeld te volgen (Zie Dr. E. B. SWALUË, *de daden der Zeeuwen* enz. bl. 17. CORVIN-WIERSBITZKY, *De Tachtigjarige Oorlog*, Dl. I, bl. 604). 's GRAVEZANDE, *Tweede Eeuw-gedachtenis der Middelburgsche Vrijheid*, deelt bl. 166 dezelfde bijzonderheid mede, en voegt er, bl. 491 van dat zelfde werk, Aanteekening XL, nog eenige berigten over den naam en 't geslacht ALMAN bij.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Vragen.

I. — *Vers op het Vignet boven de Amsterdamsche Courant van* 1800. Eenige jaren geleden kocht ik op eene auctie een paket met geschreven stukken, waaronder ook het versje, dat hier volgt:

Op het
NIEUWE VIGNET
boven
DE AMSTERDAMSCHE COURANT,
bij den aanvang des jaars 1800.

Zegt mij eens, Mannen van verstand!
Waarom op de Amsterdamsche Krant,
Zoodra wij achtien honderd schreven,
Het Leeuwenpaar is weggebleven?

Het is omdat wij — niet in schijn, —
Slechts Fransche kale Schapen zijn,
Die magtloos om hun naaktheid schreeuwen;
Dus voegt ons wapenschild geen leeuwen.
Maar waarom rust dan 't wapenschild,
Op koopmanschap, verspreid in 't wild?

Het is omdat in deze Staten
De Koopvaardij ons heeft verlaten;
Is dus geen koopenschap in 't land,
Zij is in 't prentje van de Krant.

Waarom is 't wapen scheef gelegen?

Wel man! 't gaat all' langs scheve wegen;
Al siert een kroon de wapenkruin,
't Gaat met de landzaat bijster schuin.
Dus is met grond het oude wapen,
In een toepass'lijk nieuw herschapen.

Men zou gaarne weten of dit spotversje vroeger gedrukt en wie er de maker van is? Het besproken vignet is welligt nog ter Amsterdamsche Courant-drukkerij aanwezig. A. D. S.

II. — *Weêrwijsheid.* Het zoude wel de pijne waard zijn de weêrvoorspellingen bijeen te zamelen, die in den mond onzes volks leven. Ziet hier een proefje:

Een maandagsche maan is een wilde maan.

Immers die groote weêrkenners, de boeren, verzekeren dat, wanneer de nieuwe maan op een' Maandag invalt, er altijd winderig en wild weêr uit geboren wordt. Zoo heeten zij de wolken die, bij N. O. wind, in het Z. W. opkomen, zeer eigenaardig: „kost voor den N. O. wind". Ook hebben zij eene weêrpoëzy; om iets te noemen:

„Wolkjes hamerslag,
„Regen op den derden dag."

en

„De eerste dag zegt niets,
„De tweede dag zegt iets,
„De derde dag zegt meer,
„De vierde zet het weêr."

Een' regel, die bijna hetzelfde vermeldt als het laatste rijmpje, vindt gij in de *Georgica*, maar ik weet op het oogenblik niet wáár. Die het weet zegge het. WEÊRHOOFD.

III. — *Maandelijksche Berichten uit de andere waerelt; of de spreekende dooden, bestaande in Redeneeringen, tusschen allerhande verstorvene Potentaten en Personagien van Rang: zoo van den Deegen, Tabbaart, Letteren, als anders. Doormengt met Staatkundige en Historische aanmerkingen, de kern der geheimste zaken en byzonderste voorvallen in de voornaamste Hoven van Europa.* Zoo luidt de titel van een werk, dat uit 100 deelen in 8°. bestaat, en vijftig jaren lang onafgebroken werd voortgezet. Elk jaar (van 1721—1771) kwamen er twee deelen van uit, in maandelijksche afleveringen, elke aflevering voorzien van eene plaat, eerst bij NICOLAAS TEN HOORN, Boekverkooper te Amsterdam, en vervolgens bij onderscheidene andere Amsterdamsche Boekhandelaars, zoo als RATELBAND, HOFFMAN, G. DE GROOT en andere. Het werk behelst een groot aantal van anekdoten, op wier kiesch-heid doorgaans zeer veel valt af te dingen; het heeft voor den geschiedkundigen navorscher, daar er nooit bronnen in worden aangehaald, geene of zeer weinige waarde. Toch wenschte ik wel eens te weten, of de auteur of auteurs van dat werk bekend zijn en of het dikwijls kompleet voorkomt? J. R. EYLERS KOCH (*).

IV. — *Presentexemplaar van Cats' werken door hem aan Barthol. van Rentherchem vereerd.* Gedurende eenige jaren ben ik bezitter van een' CATS (uitgave van JAN JACOBSZ. SCHIPPER, Anno 1658), waarin op een der voorste bladen, en wel op de keerzijde van het vers:

Siet, Vaders, hier een kleyn geschenck,
Dat u (als ick het recht bedenck)
Of inder daet, of na den schyn,
Misschien mocht vreemt, of seltsaem syn. enz.

een handschrift van den Dichter wordt gevonden, van den volgenden inhoud:

Venerando et Eximio Viro D. D. BARTHOLOMEO A RENTHERCHEM *Verbi Divini in Hagiensi Ecclesiâ Germanorum, Administro Grati animi et benevolentiæ testandæ ergó Librum*
hunc do, dico, addico. CATS.
Datum in Curæ-fugio meo ipso die
Nativitatis meæ, nimirum 10mo *die mensis*
Novembris, anno 1658vo *Quo, Dei Opt.*
Max: singulari beneficio, unum
supra octuaginta annos
numero.

Die uitgave met dat handschrift, hetwelk alle kenteekenen van echtheid draagt, is mij bezorgd geworden door den Heer W. VAN BOEKEREN, Boekverkooper te Groningen, die haar op een auctie in Duitschland had gekocht. Ik ben nu zoo vrij twee vragen te doen, waarop ik gaarne een antwoord zou ontvangen. 1°. Zijn er hier of daar, in de boekverzamelingen der liefhebbers, nog meer soortgelijke exemplaren (het mijne is zeer net gebonden in bruin lederen band, rijkelijk met goud op den rug) *met soortgelijk handschrift?* 2°. Heeft WITSEN GEYSBEEK gelijk, wanneer hij in zijn *Woordenboek der Nederl. Dichters* zegt, sub voce CATS, dat de Dichter omtrent twee jaren voor zijn' dood, de Haagsche Predikanten op een' deftigen maaltijd onthalende, „ieder hunner een net gebonden exemplaar vereerde van zijn toen pas uitgekomen *Ouderdom en Buytenleven?*" Moet dit niet zijn, dat hij hun *al zijne werken*, zoo als die in dat jaar (1658) bij SCHIPPER waren uitgekomen, present deed? J. R. EYLERS KOCH.

V. — *Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig.* Welk lezer van de NOTES AND QUERIES kan mij inlichten omtrent een merkwaardig Hollandsch schilderstuk, het eigendom eens vriends en onlangs aan mijne zorg toevertrouwd? Wat de schildering betreft is het niet onverdienstelijk en, daar het eenige historische of zinnebeeldige (zoo niet satirieke) bedoeling schijnt te hebben, komt het mij als vermoedelijk voor dat het in de Nederlanden wel bekend mag zijn.

Het vertoont een groot vertrek, in welks linker hoek de beschouwer staat, zoodat hij het volle gezigt heeft op den tegenovergestelden muur en het afgele-

(*) De Heer J. R. EYLERS KOCH zal ons vergeving schenken voor het onwillekeurig uitstel, door zijne vraagartikelen ervaren, wanneer hij onze verzekering wil aannemen, dat alles, wat hij ons gezonden heeft, geschreven is op één vel papier, dat, ook *antwoorden* bevattende, tusschen gebruikte copij van het vorige jaar weder is opgedolven.
Aanm. van het Bestuur

gene eind van de kamer; de genoemde linker zij wordt door een breed en hoog venster beslagen, waarvan vier afdeelingen in perspectief zigtbaar zijn. De muur aan het eind van de zaal bevat den haard, waarin een helder vuur brandt; de binnenkanten van den schouw zijn met Hollandsche tegels bedekt en boven den schoorsteenmantel is eene schilderij (moetende, naar ik meen, de Christelijke Liefde verbeelden), waarop eene vrouw in witte kleederen, een naakt kind op haar linker arm dragende. Aan haar regter hand staat een ander kind en aan haar linker zie ik er nog twee, die elkaêr omhelzen. Onder deze afbeelding is het volgende opschrift:

„Waert dat elck docht op
CHRISTIJ laeste sentensije
Daer hij der liefden wercken
Alleen maeckt mensije
En hoe de barmhertighe sijn
Rijck sullen ontfaen
Ick soude in het hert
En niet voor de schouwe staen."

Boven dit tafereel bevindt zich, horizontaal over de geheele breedte van de kamer loopende, een vlaggestok, waarom een groote driekleurige vlag is heengewikkeld, rood, wit en blaauw. Aan iedere zijde van de schilderij, hoog op in den muur, is eene nis; die aan de linker bevat een beeld met de regter hand uitgestrekt, waarin een rol; met de linker houdt het den *caduceus* van MERCURIUS omklemd. De beeldtenis wordt onderaan als RETORICA beschreven.

In de andere nis merkt men een beeld op, eveneens door een opschrift, als BACCHUS aangeduid, een' SILENUS voorstellende, schrijelings op een ton, en een beker met wijn leeg drinkende.

Onder RETORICA is eene glazen kast, waarin, op twee planken, zilveren en gouden bekers, drinkkannen en schotels staan; beneden deze hangt een wit papier met de volgende woorden:

„*Vrage.*
Bij wie is liefd' int woort
En nochtans wort verschouen?"

Onder BACCHUS zijn, in eene dergelijke kast, van welke de glazen deur gedeeltelijk open is, drie planken vol met boeken, naar den ouden trant gerangschikt, zoodat hun ruggen binnenwaarts liggen. Daar beneden is eene lijst inhoudende op een witten grond het

„*Antwoort.*
De liefde is in 't woort
Bij meest de Christen klercken
En wort verschouen doort
Gebreck van 't recht uijt wercken."

Aan den regter kant van den haard staat een Jood, in een zwarte kamerjapon met bont gehuld en met een neergeslagen hoed van dezelfde kleur, een lange Goudsche pijp te rooken. Een bruin schildvormig tafeltje hangt van zijn linkerarm en men leest er op:

„De oudste leer
Van godt den heer
Ons voorgeschreüen
Houd ick in eer
En oock geen meer
Om na te leüen."

Tegenover het vuur zit een blankgetulbande Turk in eene roodachtige kleeding ook een lange aarden pijp te rooken. Aan zijnen voet aanschouwt men een witte kan op den vloer. Zijn regter arm rust op den rug van zijnen stoel, waarop hij overdwars gezeten is en van zijne vuist bungelt een schild, gelijk aan het voorgaande, met het opschrift:

„d' *Alcoran* net
Van MACHOMET
Ons nae-gelaten
Twist christne wet
Verdooft verplet
't Spijt die sulcx haten."

Achter den Mahomedaan zetelt een persoon met scharlakene wambuis en kousen, grijze mantel en flaphoed, op de viool te spelen. Een muziekboek ligt geopend op zijn regter knie en beneden is alweder een schildje, leunende tegen den poot van zijne stoel, waarop geschreven staat:

„Ick quel mij niet
Met groot verdriet
Van veel dispuijten
Ik hoort en siet
En speel een liet
Op snaer of fluijte."

Achter den vioolspeler, in den hoek van 't vertrek, juist onder het licht van 't venster, is een deftig wezen gezeten, met zwarte hoed en kleederen, aandachtig een boek lezende, dat hij in zijne linker hand vast houdt, terwijl de regter op zijne borst is geplaatst. Op zijne knieën ligt een groot digt gesloten folio werk en van het achterste gedeelte van zijnen stoel hangt een schild af, met dit opschrift:

„Pastoor uw (*) boeck
Spreeckt eene vloeck
Ouer veel kercken
Door ondersoeck
Van menich boeck
Kent men haer wercken."

Het geslotene boekdeel draagt op het naar boven gekeerde bord een' titel, van welken mij echter slechts de woorden „ *Ondecking der*" leesbaar zijn.

Aan de regterzij van de laatst beschrevene figuur zien wij, onder het raam, eene tafel, op welker het meest van den toeschouwer verwijderde gedeelte een boek in folio overeinde staat, terwijl een ander boek van kleiner formaat er plat boven op ligt, met een opschrift op den kant, dat ik niet kan uitmaken.

Regts van die tafel en even hoog als deze vind ik een zeer groote, naar het schijnt van hout vervaardigde, kan, met koperen deksel, handvatsel en hoepels. Meer afgelegen, doch aan den regter kant van den beschouwer, is een groot ondiep koperen vat, waarin twee groote witte pullen met zilveren deksels; daaroverheen bukt een persoon in sergie, waarschijnlijk een knecht, in zijn linker hand een tinnen tuitkan vasthoudende, waaruit hij bezig is water te schenken in het koperen vat; in de andere hand heeft hij een lang, naauw toeloopend wijnglas. Verder dan hij, zit, in het midden van de kamer, een zwarte en witte patrijshond met de achterste poot het regter oor krabbende.

Tegen den muur aan de regter zij van de kamer zijn, hoog in de lucht, drie schilderijen met eikenhouten lijsten. Dat, hetwelk het digst naar den haard hangt, is ovaal en stelt de kruisiging voor. Aan den voet van het kruis bevindt zich een witte strook met bijna uitgewischte woorden. De middelste schilderij is ruitvormig en verbeeldt, mijns bedunkens, JOHANNES *den Dooper* predikende met de regter hand opgeheven en in de linker een wit wimpeltje voerende. Er loopt een witte reep langs de schilderij, woorden bevattende, die ik niet ontcyferen kan. De lijst is zeer uitgewerkt. Bovenaan zit een vrouwelijk wezen — vermoedelijk eene voorstelling der *Liefde* — met een kind op de linker knie en een aan weerskanten. Zij draagt in de regter hand een vlammend hart. Op de regter en linker lijst beiden is een beeld, en lager ziet men, aan iedere zij, groote witte en blaauwe druiventrossen. Het beeld, naast aan den haard, is eene vrouwelijke gedaante, in zittende houding en met een rood gewaad; haar linker hand torscht een open boek en de andere eenen bol met een kruis in top. Boven haar hoofd is, aan den muur, een wapenschild met roode

(*) Op de schilderij staat oogenschijnlijk *vier*.

linten vastgehecht, waarop een bladerlooze boom van zilver op een lazuren veld. Het andere beeld is dat van eenen man, in zittende postuur, met een blaauw kleed en een rooden gordel; zijn regter hand draagt een papegaai en op de linker is (indien ik wel gezien heb) een andere vogel gezeten, maar of het een valk of een ander slag van papegaai is, kan ik niet zeggen. Boven 't hoofd van deze figuur hangt tegen den wand een schild, gelijkvormig aan het zoo pas beschrevene, doch waarvan het blazoen is: een zwaard, natuurlijk van kleur, op een veld van keel, tusschen vier sterren, waarboven een kruis, van goud.

De laatste schilderij is, even als de eerste, ovaal en vertoont twee gedaanten, waarvan de eene oogenschijnlijk den Verlosser moet verbeelden, zijn kruis dragende en de hand gevende aan eene vrouw, uitgedoscht in rood en wit. Onder hunne voeten is een bloempot met een tuiltje witte lelieën en boven hunne hoofden is een stralenkrans met den heiligen naam יהוה. Eene strook loopt langs de schilderij en voert de woorden *In liefd getrouen*.

Onder deze schilderijen is, de geheele lengte van de kamer beslaande, een zwarte rol, van welke een groot wit vel afhangt, opgezet als eene kaart, en zoo ingerigt dat het naar willekeur opgerold kan worden. Men leest er het volgende op:

„*Retorica seer aerdich wort door* BACCHUS *weer onwaerdich.*

Hier ist bibel in de bol Want wanneer het volck is vol
Dan soo handeltmen van boecken Die elck door sijn ondersoecken
Na sijn sin te draeien weet Hier siet elck een anders leet.
Hier spreeckt d'eene voor CALUINIS En den ander voor ARMINIUS
d'Ander die hanght LUIJTER aen MENNO wort oock voorgestaen
En een ander prijst SOSIJNUS Vrijgeest roemt op LIJBERTIJNUS
Ja de Jootse kerck seer out Wort hier mee noch op gebout
Somm' verwerpen Predik ampten Gelijck doen veel Kooledsjanten
MACHOMET prijst d'*Alcoran* Den Soofist hanght dwaelgeest an
Maer 't Konsylium van trenten Verbant al dees argumenten".

Tegenover deze rol aanschouwt men de naar het schijnt op den muur geschilderde spreuk:

„Door der druiven soetheijt rapen wij solaes".

Een lange met groen laken bedekte tafel staat tegen dezen wand aan, de gansche lengte van de zaal door. Aan den kant, die het digst bij den toeschouwer en bij den haard is, zit een persoon in een rood wambuis met insnijdingen, terwijl een grijze mantel op zijn stoel nedervalt en zijne pijp met een lang en vol wijnglas naast hem op de tafel zijn geplaatst. In de regter hand heeft hij eene handschoen en zijn hoed is grijs met een roode band. Aan zijnen voet is een schild, met dit opschrift:

„P[?...]kan (*) ick vlie
Maer hoort eens wie
Hier spreeckt als preste
Dwaes sulcx geschie
Soo ter recht sie
Ist uijt van feste".

Er is eenige ruimte tusschen deze figuur en zijn naasten buurman, en in die opene plaats bevindt zich eene violoncel, tegen de tafel aanleunende. Maar die volgende gedaante heeft den rug geheel naar ons toegekeerd. Het is blijkbaar een Roomsch geestelijke, welligt een Jesuiet, gedekt met de vierkante muts. Een lange paternoster met een kruis hangt van zijn midden. Onder zijn' stoel ligt een groot folio werk, betiteld *Consilium van Trente*.

Zijne regter hand en arm zijn uitgestrekt als of hij in woordenwisseling ware met een zijner overburen. Een roode en witte patrijshond in zittende houding schijnt onder zijn stoel te sluimeren. Nevens den priester staat aan het eind van de tafel een wezen, als ware het CALVYN, met zwarte muts en pelsrok. Onder zijn linker arm draagt hij een boek en van zijne linker hand hangt een schildje, waarop de volgende woorden:

„O uijt (*) veel maar een
Van eeuwighteen
Is uyt verkooren
Wie tegens reen
Hier toe seijt neen
Is niet herbooren".

Dit beeld strekt zijne regter hand uit en spreekt klaarblijkelijk met zijn nevenman, die aan het eind van de tafel is gezeten met den rug naar den muur en een groot boek geopend voor zich. Deze persoon luistert aandachtig met ongedekten hoofde naar de Calvijngelijke figuur. Hij heeft eene met bont gezoomde toga om en eene halskraag om den nek.

Aan zijne regter zit een vrolijke gast, met een zwarte muts, op de guitaar te spelen en bekreunt zich blijkbaar om niets van wat er om hem heen voorvalt. Zijn naaste buurman evenwel, een deftig godsdienstleeraar, komt mij voor in gesprek te zijn met den reeds vermelden Roomschen geestelijke, die aan de tegenovergestelde zijde van de tafel is geplaatst. Deze eerwaarde personaadje heeft een boek open voor zich liggen en is gekleed als een Engelsch Evangeliedienaar in de zeventiende eeuw, met baard en kalotje.

Twee andere personen, aan de tafel tegen den wand gezeten, maken het gezelschap, dat wij te beschrijven hebben, volledig. Zij voeren een afzonderlijk onderhoud. Een hunner is ongetwijfeld een wereldlijk persoon met een pluim in zijne muts, eene halskraag om zijn nek, en voorts regt lustig en dosch: evenwel spreekt hij ernstig met zijn buurman en een gesloten boek is naast hem op de tafel. De andere, die naderbij den haard en aan het uiteinde van de tafel zit, is in het zwart met een zwarten hoed en heeft een boek open voor zich, waarop hij zich onder 't redeneren te beroepen schijnt. Alle de besprokene beelden zien er uit alsof het portretten waren.

Ik ben zeer bevreesd dat deze beschrijving der schilderij te lang zal wezen ter inlassching in de „NOTES AND QUERIES". Maar zoo gij er eene plaats voor inruimt, lijdt het bij mij geen twijfel of sommige van uwe Hollandsche berigtgevers zullen in staat zijn mij een antwoord te zenden op mijne vraag: Wat is de geschiedenis en de bedoeling van dit schilderstuk?

Ik heb hier nog alleen bij te voegen dat de Hollandsche opschriften ontcyferd en voor mij overgenomen zijn door een geleerden vriend.

JAMES H. TODD.

NOTES AND QUERIES, vol. VI.; p. 457—459.

VI. — *Geslachtregisters door George Sijen.* In het *Geslacht- en Wapenboek* of in de *Brieven* van G. VAN RIJCKHUIJSEN, Stads-bode te Leyden wordt (luidens het 4de deel, bl. 465, van het *Verbond der Edelen door* J. W. TE WATER) gewag gemaakt van „de genealogien der voornaamste geslachten in de zeventien Nederlandsche provincien, in dertig deelen bevat, en opgesteld door GEORGE SIJEN, vader van den Leydschen hoogleeraar

(*) Zeer onduidelijk op de schilderij. Ik lees er uit: *pirkhan*, *pirchen*, of *piroehan* [welligt is het *Bierkan*?] en, in den volgenden regel, *Moer* voor *Maer*. J. H. T.

(*) Dit is de waarschijnlijkste lezing. Er staat *O tijt* of *Olyt*. J. H. T.

ARNOLD SIJEN, doch G. v. R. meldt niet te weten, waar deze verzameling gebleven zij."

Zouden er ook lezers van DE NAVORSCHER in staat zijn daaromtrent eenige inlichting te geven?

A. A. A.

VII. — *Een zilveren gouden Bruiloftspenning van 't jaar* 1621. Op wie mag de hieronder afgebeelde zilveren goudenbruiloftspenning wel vervaardigd wezen, welks eene kant zich dus vertoont:

De andere zijde:

ANNO 1621.

VYFTICH IAER. T'SAEM ONS TROV. EN ECHT. VOLBRACHT.
SIEN WY. (GODT LOF). DE VRVCHT. VAN ONS GESLACHT.

26 7TEMB. — ?

..R. E.

VIII. — *De kanonniks-kapittelen in deze landen gedurende den Grafelijken tijd.* Bij de meeste Hoofd-en Parochie-kerken in de grootste steden dezer gewesten werden al vroegtijdig collegien of capittels van kanonniken gevoegd, eensdeels om den luister der geestelijkheid te verhoogen, anderdeels welligt om der wereldlijke magt tot sterker tegenwigt te zijn. Het is bekend, dat die kanonniken alsdan vele voorregten en vrijdommen genoten, dat hunne collatie meestal voor de helft aan de kerk en voor de helft aan de stedelijke regeringen toekwam en dat zij, tuk op hunne regten, dikwijls in hevige botsing geraakten met den staat. Echter zijn hunne verpligtingen en verhouding tot de collegiale kerk, waarbij zij behoorden, minder juist bekend, evenmin als de inrigting der kapittels zelven, de bezigheden der kanonniken enz. Ik meen mij te herinneren, dat MATHAEUS heeft geschreven *de collegiis canonicorum*, doch waar komt dat voor? In zijne *Veteris Aevi Analecta,* of is het een afzonderlijk werk? Waar kan men er meer van te weten komen? welke boeken of schrijvers moeten over dit onderwerp, bepaaldelijk met betrekking tot de Nederlanden, worden geraadpleegd?

J. H. DE ST.

IX. — *Nederlandsche spot- en scheldnamen.* Dat in *Nederland* een aantal *Spot-* of *Scheldnamen* in zwang zijn geweest of nog zijn, is niet te betwijfelen; men heeft die zoowel van partijen, als afzonderlijke plaatsen; men denke aan de *Schieringers* en *Vetkoopers*, in Friesland; de *Hoekschen* en *Kabbeljaauwen* in Holland en Zeeland; de *Beckerlingers* en *Coptiters,* of ook *Becquerdijnen* en *Karolijnen* geheeten, in Noord-Braband; de *Keezen* en *Patriotten;* voorts aan de *Kalfschieters* van *Delft*, *Kielschieters* van *Rotterdam*, *Schapendieven* van *Dordrecht*, *Kroostspitters* van *Zeeland*, *Blaauwvingers* van *Zwolle*, *Koolhazen* van *Lochem*, *Steurvangers* van *Kampen*, *Booneneters* van *Groningen*, *Koeidieven* van *Termunten* (Prov. Groningen), *Vleescheters* van *Driel* (Overbetuwe), *Apenluijers* van *IJsselstein*, *Beerenschieters* van *Benschop*, *Muggen* van *Haarlem*, *Koeketers* van *Amsterdam*.

Kan ook iemand deze lijst van *Spotnamen* (*Nicknames*), in ons land in zwang, vermeerderen en aanvullen, en er de overlevering of oorsprong van mededeelen?

Uit de Oude Vest. SCR.

X. — *Blaak, heidebrand of veendamp.* In sommige streken van het vaderland, ook in Gelderland, bijzonderlijk het zuidelijke gedeelte, ontwaart men in het vroegjaar, des avonds, na heldere en warme dagen en wanneer men onweder zoude verwachten, in plaats daarvan eenen uit het Noorden opkomenden, stinkenden damp, bekend onder den naam van *blaak, heidebrand* of *veendamp*, dien men gemeenlijk aan het verbranden van heidevelden op de Veluwe ter boekweitzaaijing toeschrijft, terwijl anderen het voor een natuurverschijnsel houden, 'twelk zijn' oorsprong in electriciteit heeft. Vreemd is het dat daar nimmer onweders bij vallen of regens op volgen, als ware de heiverbrander altijd zeker van het weêr, zonder ooit zich daarin mis te vatten.

Nu wenschte men wel te weten welke bewijsgronden voor het eene en welke voor het andere gevoelen pleiten, te meer nu men die dampen dit jaar ook later, ja zelfs in Augustus ontwaard heeft, als wanneer toch niet meer aan het zaaijen van boekweit te denken valt?

Elst, 4 *Sept.* 1852. J. V.

XI. — *Bouwer's Huisjes te Deventer; Anthony Bouwer Gerritzn.* Volgens eene oude aanteekening bij mij berustende zouden te Deventer, in of bij de *Wijde steeg,* op de *Hout-* of *Bloemmarkt* zuidzijde, drie huisjes staan, bekend onder den naam van: »*Bouwer's Huisjes*."

In het midden van hunnen voorgevel zou dan ook het wapen der BOUWER's geplaatst zijn. — Van dezen spreekt DUMBAR in zijn *Kerkel. en Wereldlijk Deventer,* 1ste boek, 11de Hoofdstuk, *Lijst van Schepenen en Raeden* enz. *anno* 1666 en verder.

Zou nu een of ander Navorscher te Deventer wel eens willen nazien:

1°. Of die huisjes nog bestaan; het wapen nog in den gevel is, en zou hij er wel eenige beschrijving van gelieven te geven?

2°. Of in eenig werk over Deventers stichtingen ook van die stichting wordt gesproken? Waarbij tot narigt nog dient opgemerkt, dat zij vermoedelijk van geen klooster of diergelijke kerkelijke inrigting zal kunnen afkomstig zijn.

Van den ook door DUMBAR genoemden ANTHONY (GERRITZN.) BOUWER is nog aanwezig een cachet met zilveren ketting en ring, en rondom het wapen zijn' naam voluit.

Zou deze als Burgemeester van Deventer daarmede hebben gezegeld? B. T. U.

XII. — *De Heilige Luderus.* Op de munten der Heeren van *Batenburg* komen twee heiligen voor:

De Heilige VICTOR (een krijgsman — martelaar, *genoegzaam bekend*) en de Heilige LUDERUS. Deze wordt afgebeeld met kroon, schepter en zwaard.

Mannen in de kerkelijke geschiedenis doorkneed (zoo Katholyke als Protestantsche geleerden), zijn niet in staat mij den Heiligen LUDERUS aan te wijzen. Wie kan mij deze dienst doen? Ik heb die aanwijzing noodig voor mijn ter perse zijnde Deel: *De Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland.*

P. O. VAN DER CHIJS.

XIII. — *Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe.* Mijne vraag naar berigten aangaande WOLLEBRANDT GELEYNSZ. DE JONGHE (II; bl. 215.) nog geenerlei antwoord uitgelokt hebbende, zoo wil ik HH. Navorschers berigten, dat van hem het een en ander te vinden is in TAVERNIER, *Gedrag der Hollanders in Indië*,

en de wederlegging daarvan door QUELLENBERG, alsmede in ZURK's *Codex Batavus* op *Fideicommissen*. Dewijl ik deze werken niet bezit, blijf ik mij voor het daar vermelde aanbevelen. C. W. BRUINVIS.

XIV. — *Afbeeldingen van de Admiralen Maarten Harpertsz. en Cornelis Tromp.* Blijkens eene onder mij berustende aanteekening bevonden zich in de familie VAN KINSCHOT, in het laatste vierde gedeelte der vorige eeuw, verscheidene afbeeldingen van de Admiralen MAARTEN HARPERTSZ. en CORNELIS TROMP. Daaronder waren er eenige in olieverw, andere in miniatuur of in plaatdruk. Omstreeks het jaar 1788 zijn die afbeeldingen alle het eigendom geworden van personen buiten het vermelde geslacht. Daar men tot nu toe vruchteloos heeft nagespoord waar en bij wien hier te lande de portretten bewaard worden van de beide Admiralen, in olieverw naar het leven geschilderd, — zoo worden de lezers van DE NAVORSCHER beleefdelijk uitgenoodigd om, bijaldien zij daaromtrent eenige inlichting kunnen geven, daarvan aan het Bestuur van dit Tijdschrift mededeeling te willen doen. ——t.

XV. — *Het Geslacht van Harencarspel.* Bestaan er nog bijzonderheden omtrent het geslacht VAN HARENCARSPEL? Van wanneer dagteekent het? Welke waardigheden heeft dat geslacht, vooral vóór deze eeuw, bekleed? Bestaan er ook nog afstammelingen in regte lijn van deze familie, die Heeren van de Beverwijk geweest zijn? Haar tombe is daar nog, zooals wij gelooven, aanwezig.

Antwoorden.

Simon Longobardus (I.; bl. 250). Op den index van P. WINSEMIUS, *Hist. &c. Leovardiae*, 1646, wordt hij genoemd LANGEBARDUS, ofschoon ik hem in den tekst, bl. 90, LONGOBARDUM vind geheeten. Men leest aldaar:

» HESSELUM quoque HAITZMA virum nobilem & SIMONEM LONGOBARDUM à FOXIO Hasseltano qui praesidium Slotae agebat, prope Lemma iam captos, Leovardiamq. abductos".

Merkwaardig is hetgene men bij GACHARD, *Corresp. de Philippe II*, T. I, pag. 533 vindt aangeteekend: de Hertogin van *Parma* schreef den 8sten Mei 1567 aan PHILIPS: » Elle lui annonce la prise de 120 hommes, de ceux qui occupaient Viane, et qui, s'étant retirés de cette ville, furent jetés par la tempête sur les côtes d'Hollande; on les a enfermés au château de Harlingen etc." Zie verder hieromtrent den brief over dit merkwaardige feit door den Graaf van *Arenberg*, dato 5 Mei 1567, aan de Hertogin gerigt en in eene noot bij GACHARD vermeld. .. ELSEVIER.

Christianus Meese (I.; bl. 346). Op eene Boekenlijst vind ik vermeld het » *Leven van* CHRISTIAAN MEEUSE, Middelb. 1840, in 8°." en wil daarop den vrager in DE NAVORSCHER, t. a. p. zijne aandacht doen vestigen; welligt is dit dezelfde naam als MEESE, en mogelijk zal het opgegeven *Levensberigt* opheldering bevatten; dat het *niet* dezelfde persoon kan geweest zijn, is echter zeker. Doch hij was misschien een afstammeling; want in de bedoelde Boekenlijst vind ik almede vermeld C. MEEUSE, *Godsdienstig Handboek voor Zeevarenden*, Middelb. 1821, 8°. Dus heeft hij in het begin dezer (19de) eeuw geleefd, en is hij waarschijnlijk een Godgeleerde en de Predikant geweest op *den Hoek*, in den ring van Axel gelegen. V. D. N.

Het geslacht Layard (I.; bl. 348). Het weinige, mij van dat geslacht bekend, is getrokken uit BURN's *History of the Foreign Refugees* etc., alwaar op bl. 50, naar het doopboek der Fransche Kerk te Canterbury, de volgende geboorte-acte wordt opgegeven:

» A°. 1725. GASPARD, *Son of Mr.* PIERRE DE LAYARD, *Major*".

Op bl. 75 wordt vermeld: » THOMAS LAYER, in 1595 *mayer de la vylle de Nordvyt*".

Eindelijk vindt men, op bl. 184, de namen van DAN^L. PIERRE LAYARD *M. D.* en van *Major Genl.* LAYARD, in 1773 en 1777, directeuren van het fransche gasthuis te Londen, tot welks oprigting WILLEM III, Prins van *Oranje*, eene som van £ 1000 had gegeven. .. ELSEVIER.

De reus Gnak en zijne drie zonen (II.; bl. 24). Van deze personen is niets bekend dan hetgeen staat *Joz.* XV : 14 en *Rigt.* I : 10. GNAK en ENAK is dezelfde naam; de eerste letter van het Hebreeuwsche woord kunnen wij niet juist uitspreken. Daarom hebben onze Bijbelvertalers die letter weggelaten, maar de Hoogduitschen haar door de G vervangen, omdat die het meest op de Hebr. *Aïn* gelijkt. J. R. *te L.*

De reus Gnak en zijne drie zonen. De reus GNAK is zeker niemand anders, dan die in onze gewone Bijbeloverzetting ENAK genoemd wordt, naar de verschillende uitspraak der Hebr. *Aïn*. Of AHIMAN, SESAI en TALMAI, *Num.* XIII : 22 vermeld, alleen stamnamen zijn, dan wel of de drie zoons van ENAK dus geheeten waren, is bij de ruime beteekenis van het Hebr. woord *kinderen*, dat vaak *afstammelingen* beteekent, moeijelijk te bepalen. Meer is van deze reuzen niet bekend. Hun geslacht werd uitgeroeid op weinigen na, die onder de Filistijnen hun toevlugt zochten. Dat *Kiriath Arba*, letterlijk vertaald: *stad van vier*, naar hen zou genoemd zijn, is eene bloote gissing. In de middeleeuwen was men van een ander gevoelen, b. v. LOD. VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.*, B. I, c. 11:

„Die Sarrasine heten dese stat groet
In hare tale *Cariatarbe;*
Dats te seegen, min no mee,
Dan *vire stede.* Ende om die saken,
Datter waren vier patriarken
Begraven, met haren wiven daer,
So hietensi die stat daernaer;
Dat was ADAEM, ABRAHAM, YSAC
Ende JACOB.

CONSTANTER.

Zoo gek als een pootjuin (II.; bl. 24). » Zoo gek als een uije", zegt men in Zuid-Holland. Wie een ui schilt, dien loopen de oogen vol; » zoo gek als een uije," zegt men nu van iemand, die ons tot tranen lagchen doet.

S. v. V.

Zoo gek als een pootjuin (of *als een uije*). Dit spreekwoord laat zich, dunkt mij, gemakkelijk verklaren uit het zonderlinge voorkomen van een uije of ajuinplant, opgewassen of verpoot om daaruit zaad te winnen; als welke met zijn dikken, ronden kop, door een spitsen top of kap gedekt, op een bogtigen kalen, in 't midden verdikten stengel rustende, inderdaad een gek of lachverwekkend aanzien heeft.

N***.

Zamenstelling van den Canon (II.; bl. 24). De vraag van R. H. N. nopens de plaats en den tijd van, benevens den lastgever tot de bijeenvoeging van de boeken der H. S., laat zich niet voldoende beantwoorden. Wel is waar, dat THIERSCH (*Oordeel over het ongeloof onzer dagen* enz. bl. 326) met betrekking tot de Schriften des N. V. op de eerste eeuw wijst en zegt: » noch door eene Synode, noch door eene kerkelijke wet is deze overeenstemming tot stand gekomen, maar zeer eenvoudig door eene bij het toenmalig vertrouwelijk verkeer onder de Christenen en bij het aanwezig zijn van groote, waarlijk uitstekende, personen als JOHANNES, ligt mogelijke overeenkomst"; doch R. H. N. behoeft slechts in te zien hetgeen door anderen over dit onderwerp geschreven is en nog telkens geschreven wordt, om zich te overtuigen dat de zaak nog geenszins tot de afgehandelde behoort.

Wie die schrijvers zijn, ik zal mij aan eene naauwkeurige opgave niet wagen. Zij is ook te minder noodig, omdat men hunne namen leert kennen, wanneer men de werken van SEMLER, HUG, SCHLEIERMACHER, DE WETTE, CREDNER en anderen, die Inleidingen op de H. Schriften vervaardigden, raadpleegt. Nieuwere opstellen over ons onderwerp vindt men in de Duitsche tijdschriften inzonderheid.

Dr. RÖMER.

Zamenstelling van den Canon. Het *Handboek tot de kennis van de H. Schriften des O. en N. Verbonds*, door Dr. J. J. PRINS. Te *Rotterdam*, bij VAN DER MEER en VERBRUGGEN, 1851, D. I., zal veler weetlust hieromtrent kunnen bevredigen.

Van bl. 4—6 neem ik het volgende over:

» De boeken, die te zamen het *O. Verbond* uitmaken, zijn in den vorm, waarin wij ze thans bezitten, misschien op enkele uitzonderingen na, afkomstig uit een tijdvak van ongeveer duizend jaren, dat zich uitstrekt van de regering van SAUL tot op de tijden der *Makkabeën* (j. 1100—175 vóór CHR.). Het schijnt, dat men eerst na de Babylonische ballingschap, ten tijde van EZRA en NEHEMIA, (j. 450 vóór CHR.) begonnen is, ze in één bundel te verzamelen, voor zoo verre zij toen reeds bestonden.

Dat werk der Verzameling werd van dien tijd af voortgezet; de geschriften, die later bekend geworden, aangevuld of wel vervaardigd zijn, werden in dien bundel mede opgenomen; de laatste, zoo als de *Prediker*, de *Kronyken*, *Daniël*, *Esther*, daaraan, zonder onderscheid van inhoud, toegevoegd.

Men mag den zoogenoemden *Kanon* des *O. Verbonds* voor gesloten houden in de dagen der *Makkabeën*, en aan genoegzame bewijzen uit de Oudheid ontbreekt het ons niet, dat die Kanon bij de Joden uit dezelfde boeken bestond, die ons tot op dezen dag zijn bewaard gebleven.

De geschriften van het *N. Verbond* gingen reeds vroeg onder de Christenen rond, en waren in verschillend aantal bij de afzonderlijke gemeenten aanwezig. Allengs echter begonnen daarnevens allerlei andere geschriften, ten deele onechte, ten deele afkomstig van dwaalleeraars, ingang te vinden.

En zoo werd het, omstreeks het midden der tweede eeuw, noodzakelijk, om de echt Apostolische, naar het voorbeeld van de boeken des *O. Verbonds*, in één bundel te verzamelen. Men ging daarin met algemeen overleg en groote zorgvuldigheid te werk, zoo als blijkt uit de *Catalogi* of lijsten, die daarvan achtereenvolgens in het licht verschenen. ORIGENES, de kerkvader († 254), strekt ons ten bewijze, dat de *Kanon des N. Verbonds*, reeds vóór het midden der derde eeuw, vrij volledig was vastgesteld. En uit den meest beroemden *Catalogus* van EUSEBIUS, den Bisschop van *Cesarea* († 340), weten wij, dat er toen nog slechts over zeven, meerendeels kleinere, schriften, te weten: de *brieven* van JAKOBUS en JUDAS, den *tweeden* van PETRUS, den *tweeden* en *derden* van JOHANNES, den *brief* aan de *Hebreën* en de *Openbaring* van JOHANNES, meer of minder verschil van gevoelen bestond. Dat verschil, uit twijfel aan hunnen Apostolischen oorsprong voortgesproten, heeft zich allengs, nog vóór het einde der vierde eeuw, in eenstemmigheid opgelost, ofschoon er over laatstgenoemd geschrift daarna nog lang in het *Oosten* gestreden is, gelijk over den *brief* aan de *Hebreën* in het *Westen*."

» De onderscheiding van *Kanonieke* en *Apokryfe* boeken kwam eerst *in* of *na* de tweede eeuw onder de Christenen tot stand. In het *Oosten* hield men zich bij voorkeur aan de eersten, terwijl daarentegen in het *Westen* de laatsten, onder den titel van: *Boeken van den tweeden Kanon*, nevens de Kanonieke hoog in aanzien stonden. Zelfs heeft de Roomsch-Katholieke kerk, nadat LUTHER, in navolging der Grieksche kerk, de benaming van *Apo-*

kryfe boeken onder de Protestanten weder in zwang gebragt had, op de Kerkvergadering te *Trente* in 1546, al de genoemde boeken zonder onderscheid voor *Kanoniek* verklaard". bl. 17, 18.

Verder vindt men, bl. 18—21, dat de vroegste rangschikking der kanonieke boeken des *O. Verbonds* van de thans in gebruik zijnde volgorde afwijkt, en dat deze van de Alexandrijnsche Overzetters afkomstig is, op wier voorbeeld haar HIERONYMUS in den latijnschen Bijbel, *Vulgata* geheeten, en later ook LUTHER en onze Vertalers aangenomen hebben.

Over de heilige schriften des *N. Verbonds* zien wij nadere berichten te gemoet in het tweede deel, dat nog vóór het einde van 1852 mag verwacht worden (zie de Voorrede).

Wijders vindt men veel belangrijks over de vier Evangeliën opgeteekend in :

Het Leven van Jezus, door Dr. J. J. VAN OOSTERZEE, Dl. I, St. I (de Inleiding), bl. 36 en volg.
J. J. WOLFS.

[Het antwoord van B. H. J. geeft in de hoofdtrekken weder wat ons door J. J. WOLFS uit het *Handboek* van den Heer PRINS is medegedeeld. Het wijst op EZRA als den voornamen zamensteller van den *Kanon* des Ouden Testaments en vermeldt het gevoelen dergenen die de boeken ESTHER en NEHEMIA, benevens dat van den Profeet MALEACHI, tijdens den bekenden Hoogepriester SIMON in de verzameling opgenomen beweeren. — Het ziet in de eerste helft der tweede eeuw het tijdstip der algemeene erkenning des N. Testaments als rigtsnoer van belijdenis en leven, en verklaart van de vier Evangeliën, dat zij nog voor den dood des Apostels JOHANNES zullen zijn bijeengebragt. Het verwijst eindelijk over de zaak in kwestie naar EUSEBIUS, *Hist. Eccles.*, l. III, c. 24; SCHUBERT, *over de Heilige Schrift*, c. 5. § CCXXX; MOSHEIM, *Kerkel. Geschied.* Dl. I, c. 2, § XVIII; JO. ENS, *Biblioth. Sacr. S. Diatribe de Librorum N. T. Canone*, Amst. 1710; JO. MILLIUS, *Prolegomena ad Nov. Test.* § 1, p. 23; FRICKIUS, *de Cura Veter. Eccles. circa Canon.* c. III, p. 86.

Ook TUSCO gaf een kort verhaal van het ontstaan des Nieuw-Testamentischen *Kanons*. Hij doet R. H. N. opmerken dat zoo men het in de 4de eeuw nog niet eens was over het gezag van sommige Apostolische brieven en van de *Apocalypse*, andere thans verworpene schriften een tijdlang in de verzameling toegelaten waren, en, gelijk de brieven van BARNABAS, CLEMENS en den *Herder* van HERMAS, bij eenige Christenen, waaronder vooral bij ORIGENES, in de hoogste achting stonden. Na vermeld te hebben dat de erkenning aller thans voor Kanoniek gehoudene boeken het eerst bij den beroemden ATHANASIUS wordt aangetroffen in het midden der vierde eeuw, raadt hij omtrent deze vraag der Christelijke oudheid de lezing aan van SCHMID, *Historia Antiq. et Vindicatio Canonis V. et N. T.* Lips. 1775, alsmede van hetgeen W. L. nopens den Kanon geleverd heeft in KITTO's *Cyclopaed. of Bibl. Literature*, waar ook de schrijvers over dit onderwerp zijn opgegeven.

P. E. Z.'s antwoord vermeldt in den aanvang hoe naauw, het denkbeeld van Goddelijke ingeving oorspronkelijk verbonden was aan dat der *kanoniciteit* (H. PLANCK, *Programm. de Notion. Canon. S. S.*). Het prijst de waardij der Schriften van JOSEPHUS, voor het bewijs der echtheid onzer Oud-Testamentische verzameling. Het gewaagt niet minder van de beroemde vertaling der LXX, op last van Koning PTOLOMAEUS PHILADELPHUS, 277 jaren vóór CHR. Het spreekt in 't algemeen van de getuigenissen der kerkvaders en de geschiedenissen der ketters, zoo belangrijk om de echtheid der schriften des N. Verbonds in het licht te stellen, en verwijst hierbij naar MURATORIUS, *Antiq. Ital. Med. aevi*, T. III, p. 584, voor de oudste optelling dezer boeken, die tot onze bekendheid gekomen is. Het noemt eindelijk als meest gewigtig voor sommige Brieven, wier Apostolische oorsprong het langst in twijfel getrokken is, de plaatsen bij EUSEBIUS, *Histor. Ecclesiast.*, III, 25 en VI, 25.

Dezelfde berigtgever deelt ook iets mede van de zoogenaamde *Canones Apostolorum* of *Apostolici*, wier gezag men valschelijk met dat der H. Schriften had gelijk gesteld, tot staving waarvan beweerd werd, dat ze door Bisschop CLEMENS van de Apostelen overgenomen en daarop ten jare 102 in het licht gegeven waren. — Van tijd tot tijd bijeenverzameld, in het Westen eerst sedert de 4de eeuw bekend geworden, dáár allengs in de algemeene schatting gedaald, maar hoog in eer gebleven bij de Oostersche Christenen, zijn deze *Canones* het best tot ons gekomen in de *Patres Apostolici* van COTELERIUS, T. I, p. 429.

Ten slotte herinnert P. E. Z. de loffelijke pogingen van KAREL *den Grooten* en diens zoon LODEWIJK *den Godvruchtigen*, ter verzameling op nieuw van de boeken der H. Schrift, zoo ellendig door de geestelijkheid verwaarloosd in de duisternis der middeneeuwen; de verdiensten hierbij van ANSEGISUS, BENEDICTUS, PITHOEUS, en het bevel den Priesteren verkondigd, „dat ingevolge het Concilie van *Chalcedon* alleen de *Kanonieke* Boeken der Schrift in de kerken mogten gelezen worden (*Capit. leg. Eccl. et Civ.* I, 20, p. 9)". Voorts de opgaaf der Bijbelboeken door HUGO VAN ST. VICTOR in het jaar 1130, geheel met onzen huidigen *Kanon* overeenkomende; en allerlaatst de verklaring van RICHARDUS VAN ST. VICTOR (omtrent 1140) twee en twintig boeken toekennende aan het Oude Testament, maar de *Apocryphe*, alle daar met name gemeld, van de gewijde verzameling uitsluitende.

I. A. N. gaf met betrekking tot onze kwestie ruimen lof aan het werk van Dr. G. S. FRANCKE, *Mijne gronden voor het Christendom herzien en op nieuw bevestigd*, gevolgd naar het Hoogd. van JO. HERM. KROM, Arnh. 1823, blz. 199—213 en de Aanteekeningen.

Eindelijk werden wij door H. MOHRMANN, die ook het werk van Dr. J. J. PRINS noemde, verwezen op: Ds. J. PRINS, *Leesb. over de Bijb. Gesch.* 2den druk, I.; 7—11 en Ds. W. P. R. BOUMAN's vertolking naar 't Hoogduitsch van Prof. K. R. HAGENBACH, *Handl. tot Christel. Godsd. Onderw.*, 1851, bl. 32—41, 45—48, 108—111.

Sedert J. J. WOLFS zijn uittreksel vervaardigde is het tweede deel des *Handboeks* van Dr. PRINS werkelijk uitgekomen. Het bevat, als beloofd was, eenige meerdere bijzonderheden omtrent den Kanon des Nieuwen Verbonds, en wij achten het niet oneigenaardig, de aanhaling van onzen vriend met een afschrift dier bedoelde plaats te vervolledigen — Wij lezen blz. 3 en volg. „Allengs waren er van de meeste (Apostolische schriften) bij de verschillende gemeenten afschriften aanwezig, die welhaast, naar het voorbeeld van de boeken des O. Verbonds, tot eene gewijde verzameling aangroeiden, waarvan men zich in de openbare zamenkomsten bediende, totdat het eindelijk, omstreeks het midden der tweede eeuw, noodzakelijk werd, daarvan met gemeen overleg een *Kanon* of heiligen bundel te vormen. Dien ten gevolge noemen wij de boeken des N. Verbonds, die wij bezitten, naar kerkelijk gebruik *Kanonieke boeken*, omdat zij, door Gods zorg bewaard gebleven en door de kerk voor echt Apostolische schriften erkend, de geloofwaardige oorkonde des Christendoms en den regel des geloofs bevatten voor alle volgende eeuwen. De Christenheid ziet zich daarin het eenig ware rigtsnoer, den onbedriegelijken maatstaf gegeven tot beoordeeling van

alles, wat in leer of leven aanspraak maakt op den Christelijken naam. Als *Kanonieke* boeken worden zij, even als die des O. Verbonds, onderscheiden van de zoogenaamde *Apokryfe*, die, als blijkbaar onecht of vervalscht, geen gezag hebben en door de kerk verworpen zijn. Zulke onechte schriften, vooral Evangeliën, waren er reeds vroeg in grooten getale in omloop (vgl. *Luk.* I: 1). Wij kennen ze meerendeels uit de meer of minder uitvoerige aanhalingen der oude kerkvaders. Meestal waren zij, onder eenigen Apostolischen naam, naar het een of ander onzer Kanonieke Evangeliën vervaardigd, ten dienste van sommige Joodschgezinde of Gnostieke sekten en rigtingen in de eerste Christelijke kerk. — Het meest van allen is *het Evangelie der Hebreën* bekend, dat ook wel *het Evangelie der twaalf Apostelen of van* MATTHEUS genoemd wordt. Het moet een zeer oud geschrift geweest zijn, oorspronkelijk in de Hebreeuwsche taal geschreven. Er wordt verschillend geoordeeld over zijne verwantschap met het Evangelie van MATTHEUS, dat wij bezitten. Het schijnt daarnaar vervaardigd of daarmede, zoo als anderen willen, uit een gemeenschappelijke bron gevloeid te zijn, en was in gebruik bij die Joodschgezinde Christenen, die vast hielden aan de wet van MOZES, en JEZUS enkel den zoon van MARIA en JOZEF noemden. Juist ter gunste van die meeningen, week het op vele plaatsen van onzen MATTHEUS aanmerkelijk af. Het *Evangelie der Egyptenaren* moet daaraan, wat den inhoud betreft, na verwant zijn geweest. Van MARCION en BASILIDES, die tot de Gnostieken behoorden, weten wij, dat de eerstgenoemde het Evangelie van LUKAS, de ander dat van MATTHEUS vervalscht heeft, elk naar de begrippen zijner eigene partij. Zoo is er ook nog een *Evangelie van* NICODEMUS, dat, waarschijnlijk door een Joodschgezinden Christen in het Grieksch geschreven, slechts het verhoor van JEZUS voor PILATUS en Zijne laatste lotgevallen behelst; een *van* BARTHOLOMEUS, dat weder groote overeenkomst heeft met onzen MATTHEUS; een *van* JAKOBUS en *van* THOMAS, waarin vooral de kindschheid van JEZUS behandeld wordt, ten einde in de gewijde geschiedenis de gaping aan te vullen, die er is, met opzigt tot Zijne dertig eerste levensjaren. In onderscheiding nu van deze en meer andere *Apokryfe* boeken, bezitten wij, door de zorg van Gods Voorzienigheid, in onze *Kanonieke* boeken nog dezelfde heilige schriften, die oudtijds den gewijden bundel des N. Verbonds uitmaakten en, als zoodanig, openlijk erkend zijn door de beide *Afrikaansche* Synoden in 393 te *Hippo* en in 397 te *Carthago* gehouden."

Men vergelijke voorts over de echtheid der N. Testamentische boeken blz. 5 en volg. alsmede wat omtrent ieder bijzonder geschrift in de daaraan toegewijde § § opgeteekend is.

Wij kunnen ons natuurlijk niet geroepen voelen eenig Verslag te geven van de allerjongste beschouwingen over den *Kanon des N. Testaments*, in verband vooral met de thans wederom zoo veelvuldig behandelde waarheid van de Goddelijke ingeving dier gewijde Schriften. Maar men vergunne ons eenige schoone woorden van den Heer L. BONNET mede te deelen (*la Parole et la Foi, deux lettres à M.* ED. SCHERER; Genève & Paris, 1851, p. 25), ten bewijze dat de langdurige weifeling en onvastheid in de zamenstelling des heiligen bundels, in stede van ons geloof aan Gods bijzondere tusschenkomst daarbij te verzwakken, integendeel veeleer geschikt zijn om dat te bevestigen. „L'intervention divine", zegt hij, „que notre confiance en Dieu et les soins de son amour pour les intérêts éternels de sa vérité nous autorisent à supposer *a priori*, et dont nous avons la preuve de fait, la preuve éclatante dans l'excellence suprême de ce Recueil, cette intervention, comment devait elle se manifester? Non pas apparemment par une révélation directe du Ciel, qui aurait communiqué à l'Eglise le catalogue tout fait des livres apostoliques; mais précisément au milieu de ces tâtonnements, c'est à dire de ce mûr et sérieux examen des témoignages historiques et intrinsèques qui recommandaient chaque livre à l'approbation de l'Eglise de Dieu. „„Or, nous avons reçu non point l'esprit de ce monde, mais l'Esprit qui est de Dieu, afin que nous connaissions les choses qui ont été données de Dieu."" Voilà la lumière qui, dans le très petit nombre de cas douteux, a dirigé l'Eglise; ses résultats, encore une fois, le prouvent abondamment; une nuée de temoins, depuis plus de quinze siècles, l'ont confirmé par un concert unanime dont quelques voix discordantes n'ont pu troubler et ne troubleront jamais l'harmonie." Wij raden ook vooral de lezing aan van p. 26—30.]

De N achter verkleinwoorden (I.; bl. 24). Zij, die de *n* achter de verkleinwoorden bezigen, doen zulks in navolging van BILDERDIJK, welke zich daarop grondt, dat *jen* eene veranderde of verzachte uitspraak van het oude *kijn*, *ken*, *gen* is, en ten andere dat de vorming des meervouds bij de verkleinwoorden geschiedt door *s*, en niet door *n*, zoo als bij alle andere op *e* uitgaande naamwoorden plaats heeft. Dat het enkelvoud onzer diminutieven op *en* zoude behooren uit te gaan, wordt dan ook door Dr. DE JAGER in zijne *Bekroonde Proeve* enz. toegegeven, en Dr. BRILL verklaart, in zijne *Holl. Spraakleer*, daardoor den onregelmatigen meervoudsvorm der diminutieven. R. H. N. zal dus met mij, — hoewel ik geen voorstander ben van B.'s schrijfwijze, — zien, dat de groote man — en al zijne volgers — hier wel degelijk, wat de afleiding betreft, in hun goed regt zijn. BILDERDIJK is echter verre van den uitgang *je*, welke der tegenwoordige uitspraak meer nabij komt, te verwerpen. Hij zelf zegt immers in zijne *Spraakleer*, bl. 214, dat hij het verkleinend woord *je* op zich zelf, zonder *n*, niet als onbestaanbaar veroordeelt. In zijne *Verhandeling over de Geslachten* (gelijk Dr. DE JAGER nog aanmerkt) spelt hij dien uitgang dan ook beurtelings *jen* en *je*. Al gelooven wij, dat men beter doen zoude, met over het algemeen *je* te schrijven, kan soms de welluidendheid in een vers *jen* vorderen en wel dan, wanneer men de zamensmelting van twee klinkers vermijden wil. — Ook heeft bij het weglaten van *en* of *e* achter *mijn*, *zijn* enz. niet het zelfde plaats als bij de weglating der *n* achter *je*. In het eerste geval is *en* of *e* een bloot buigingsdeel, in het andere iets dat wel degelijk door de afleiding gevorderd wordt. — Alleen de uitspraak is het, welke ons aan de schrijfwijze van *je*, *tje* en *pje* de voorkeur moet doen geven, welke schrijfwijze dan ook in TEN KATE reeds voor meer dan eene eeuw een' voorstander heeft gevonden.

J. H. VAN DALE.

Zoo zout als brem (II.; bl. 24). *Brem* heeft behalve de beteekenis van *priemkruid*, enz. ook nóg die van *pekel*, en aan deze laatste zal in de bewuste spreekwijs wel gedacht moeten wor-

den. In het bekende *Woordenboek in vier talen* vindt men: » Brem, f. *bot. genêt m.* — die Geniste, das Pfriemenkraut — *broom*, *genista*" en vervolgens: » Brem, f. *saumure*, f. — der Pöckel — *pickle*".

Deze beteekenissen loopen nog al uit elkander. Wij mogen dus niet nalaten op te merken, dat *pekel* in het Engelsch ook *brine* heet, welk *brine* ook gebezigd wordt ter aanduiding van *zout water*, *zee*, fig. *tranen*. Ongetwijfeld hangt dit *brine* met ons *brem* in diens tweede beteekenis zamen en is, welligt, ons *brem* aan dat *brine*, — of omgekeerd, — dit laatste woord aan het onze zijnen oorsprong verschuldigd. J. H. VAN DALE.

Zoo zout als brem. » *Brem*," zegt BILDERDIJK, *Geslachtlijst*, D. I., bl. 112, » is een *heester*, ook *genst* of *ginst* genoemd, by samentrekking van het Lat. *genista;* of ook de bloemen en knoppen van deze plant tot een oudtijds zeer gebruikelijke konzerf in het zout gelegd, waarvan de spreekwijze: *zoo zout als brem.*"

N. P. BIBLIOPHILUS.

[Wij danken ook J. J. WOLFS voor dezelfde mededeeling.]

Mr. Joan Beets (II.; bl. 26). Gelijk LEGENDO ET SCRIBENDO ons berigt heeft, bestaat er over Mr. JOHAN BEETS eene Verhandeling van Prof. M. SIEGENBEEK, geplaatst in diens *Redevoeringen en Verhandelingen* enz. (*Dordrecht* 1836) bl. 249—283. Wij vernemen daaruit, dat die weinig bekende dichter eene thans zeldzame poëtische verzameling achtergelaten heeft, betiteld: *Dichtkonst van verscheide stoffen.* Naar het oordeel van SIEGENBEEK en blijkens de dichtproeven door hem medegedeeld, zijn de verzen van onzen BEETS overwaardig gekend te worden, zoodat zij gewis een ander lot verdiend hadden, dan de hun te beurt gevallene vergetelheid.

Mr. JOHAN BEETS was neef van den in onze geschiedenis vermaarden R. HOGERBEETS. Hij had tot vader SIMON AERTSZ, en ontleende den naam van BEETS buiten twijfel aan het dus geheetene dorp, van waar zijne ouders of voorouders naar *Hoorn* verhuisd waren. Zijne geboorte moet waarschijnlijk tot het jaar 1606 gebragt worden. Voor de regtsgeleerde studiën bestemd, verkreeg hij in 1626 den graad van Doctor in die wetenschap. Door zijne kunde stond hij in gemeenzame vriendschap bij vele geleerden van zijn' tijd, en klom hij allengs tot aanzienlijke waardigheden op. Eerst werd hij Fiscaal op de kust van *West-Indië*, en, bij zijn overlijden, dat in 1668 plaats had, bekleedde hij het gewigtige ambt van Ordinaris-Advocaat van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier*. De verzen van onzen BEETS zijn eerst na zijn dood in het licht gegeven, en wel door zijn behuwdzoon FRANÇOIS ADRIAANSZ. PIËNS, Doctor in de Medicijnen te *Hoorn*.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Mr. Joan Beets. Het zonderlinge grafschrift in kwestie was dat van Mr. JOAN BEETS, in leven Ordinaris Advocaat van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier* enz. Men vond het vroeger in de groote kerk te *Hoorn*, in het Zuiderkruis N°. 391; zie C. A. ABBING, *Bekn. Gesch. der Stad en van de Gr. Kerk te Hoorn*, 1839, bl. 98, die het *grafsteen-charade* wil genoemd hebben. Wie het tot maker gehad heeft schijnt niet bekend; maar over BEETS kan men vrij uitvoerige berigten aantreffen in Mr. M. SIEGENBEEK'S *Redevoeringen en Verhandelingen over Vaderl. Gesch. en Letterkunde*, Dordrecht, 1838, bl. 251 en volg. als ook in C. A. ABBING'S *Gesch. der stad Hoorn*, 1842, Bijlag. bl. 100—105. Daaruit blijkt, dat hij een zoon was van SIMON AERTSZ, en voorts, dichter tevens en regtsgeleerde, door zijne bekwaamheid verschillende aanzienlijke betrekkingen heeft mogen vervullen, niet weinig bevriend zijnde met vele geleerde mannen van zijnen tijd; tot dat hij, waarschijnlijk in 1668, overleden en te *Hoorn* begraven is. Nog in dat zelfde jaar (en niet in 1669) werd, blijkens het titelblad, zijne *Dichtkonst van verscheide Stoffen* bij HENDR. JANSZ. MARIUS te *Hoorn* in 4°. uitgegeven, waarbij men gevoegd had *Brieven van* R. HOOGERBEETS en anderen, het alles gedrukt bij ABRAHAM JACOBSZ. VAN DER BEECK, wiens geslacht uit ABBING'S *Beschrijving van Hoorn*, genoeg bekend geworden is. Het was de schoonzoon van onzen BEETS, FRANC^{s}. AZ. PIËNS, Med. Doct., die deze uitgave bezorgde, welke echter in onze dagen, bij de schaarschheid harer exemplaren, in geringe bekendheid is. Zij werd door hem opgedragen aan MICHAEL LUDOVICUS VAN BERGEN, *Dom^{o} van der Gryp, Holl. Occid. Praefecto.* Het grootste deel des bundels wordt door twee *Tooneelspelen*, MELISSA en DAPHNE betiteld, ingenomen: dan komen *Mengelrymen*, waaronder *Drooms inbeelding, verschenen in den slaap, doen ik by Neef* HOOGERBEETS *op Loevestein zat.* Want, blijkens een vers van J. BLASIUS vóór zijne poëzy, had hij, als medgezel van HOOGERBEETS, aldaar vijf jaargetijden gesleten. Dan heeft men *Voyagie na de Kust van W. I. doen hy als Fiscael voer op d'Admirael Genl.* PATER: welk stuk vervangen wordt door *Liedtboeck van verscheide Stoffen.* Dit een en ander heeft den lof van niet onverdienstelijk te zijn, ofschoon WITSEN GEYSBEEK, die het werk nimmer zag, het met den naam van *middelmatig* bestempelt.

V. D. N.

[Met deze beide verhalen komen goed overeen de berigten van CONSTANTER en A. J. v. D. AA. Naar de werken van Prof. SIEGENBEEK en Dr. ABBING zien wij ons verwezen door ..ELSEVIER, C. W. BRUINVIS en LEGENDO ET SCRIBENDO. N. P. BIBLIOPHILUS, die het

Liedtboeck aangehaald vond in SCHOTEL'S *Tilburgsche Avondstonden*, bl. 69, plaatste zich onder de banier van WITSEN GEYSBEEK, om althans de *Mengelrijmen* zeer middelmatig te verklaren. Anders onze CONSTANTER, die met blijkbare voldoening vermeldde, hoe krachtig SIEGENBEEK den BEETS der 17de eeuw gewroken had van GEYSBEEK'S „ongegronde veroordeeling".]

Grafschrift op Mr. Joan Beets; P. Baldus de Ubaldis. Met den in het grafschrift gemelden BALDUS zal waarschijnlijk bedoeld zijn PETRUS BALDUS DE UBALDIS, een vermaard regtsgeleerde uit de veertiende eeuw, geboren te *Perugia*, waar hij Hoogleeraar in de regten werd en den 28sten April 1400 in zes en zeventigjarigen ouderdom overleed, na zich door zijne schriften grooten roem te hebben verworven. A. J. VAN DER AA.

[LEGENDO ET SCRIBENDO heeft over dezen BALDUS DE UBALDIS geraadpleegd JÖCHER'S *Lexicon* T. I, blz. 739. Hij meldt als het jaar zijner geboorte 1323, en zegt dat de roem zijner geleerdheid hem den naam van *Lucerna Juris* verwierf. *Lucerna Juris:* een weidsche titel voorwaar en wel met den geest dier tijden overeenkomende, maar die HEINECCIUS niet heeft kunnen beletten van den grooten PETRUS BALDUS en van andere Juristen zijner dagen, als BARTOLUS DE SAXOFERRATO, ALEXANDER TARTAGNUS, BARTOLUS SALICETUS enz. op te merken, dat zoo er in hunne gerekte Commentariën het eene en andere is dat bewondering verdient, nog veel meer daar zeer ongepast en dwaaselijk geschreven is, gelijk ieder ligtelijk begrijpen zal van mannen in die *duisternis* opgevoed, gansch niet beschenen door het licht van geschiedenis, letteren en wijsbegeerte. HEINECC. *Hist. Juris* ed. J. D. RITTERI, L. Bat. 1748. (*)]

Grafschrift op Mr. Joan Beets. Aardigheden als die, welke ter aangehaalder plaatse werd opgeteekend en waarvoor ik geene benaming weet, zijn vermeld in de *Curiosités Littéraires*, Paris, PAULIN, Libraire-Éditeur 1845, p. 61. Ik neem ze daaruit voor H. T. en zijn medebelangstellenden over.

Qu an di tri mul pa
os guis rus sti cedine vit
H san mi Chri dul la

Van dit grafschrift, in de Kerk van *St. Anne in the Willows* op een ouden steen uitgebeiteld, en tot herinnering van » JOHN HERENDEN, mercer esquire, 1572" door STOW in zijn *Survey of London* (bl. 115, uitg. 1842) medegedeeld, heb ik de volgende schoone vertaling (NOTES AND QUERIES, IV, 182) aangetroffen:

cur f w d dis and p
A sed iend rought eath ease ain.
bles fr b br and ag

Wat zegt men van deze troostwoorden voor hem, die een blaauwtje geloopen heeft?:

pit rem em pit rem
Qui ca uxo lit ca atque dolo
ret re e ret re.

Tot besluit nog:

Et canis venatur servat
in sylvis et omnia
Et lupus nutritur vastat.

GANSKE.

[Het grafschrift te *St. Anne in the Willows* en het troostwoord voor te leur gestelde minnaars zijn, volgens L. en N. P. BIBLIOPHILUS, ook opgeteekend door G. PEIGNOT, *Amusements philologiques*, p. 42, terwijl C. W. BRUINVIS zich het *Epitaphium Antitheticon* herinnert op den Vice-Admiraal PIETER FLORISZOON, dat in 't *Hoorns vermaecklijck Treck Schuijtje* gevonden, door G. V. O. is medegedeeld in de *Konst en Letterbode* van 1851, N°. 2.]

Het geslacht Tromp (I.; bl. 290; II.; bl. 26). In eene, door den beroemden Amsterdamschen généalogist Mr. R. VAN HEEMSKERK, RSZ. zaamgestelde, geslachtslijst van de familie TROMP, voorheen VAN DER WELL genaamd, leest men in het voorberigt: » In de aanteekeningen van die familie heb ik gevonden hoe zij aan den naam van TROMP zijn gekomen; te weten: dat de vader van den Admiraal MAARTEN HARPERTSZ. TROMP, — (zijnde geweest HARPERT LAMBERSZOON VAN DER WELL), — groote lust had tot den zeedienst, en zijne ouders hem dit willende beletten, hij de vlugt nam en zich in den zeedienst begaf als jong matroos, of, zoo als anderen zeggen, als koksmaat, onder den naam van TROMP, om niet bekend te zijn; doch anderen zeggen, dat hij op zijn schip zijnde en niets te doen hebbende, hij altoos zich amuseerde met op een *trompje* te speelen, waardoor hij den bijnaam van TROMP zou hebben gekregen."

De familie VAN DER WELL was een deftig geslacht in den Briel.

HARPERT MAERTENSZ. VAN DER WELL, gezegd TROMP, de eerste van dien naam, had geene broeders, en slechts éénen zoon, den beroemden MAERTEN *Harpertsz.* TROMP, vader van den niet minder beroemden CORNELIS TROMP. Deze laatste, het is bekend, liet geene kinderen na; hij had echter, behalve verscheidene zusters, twee broeders, Mr. HARPERT en JOHAN *Maertensz.* TROMP: de eerstgenoemde, Burgemeester te Delft, had, onder meer kinderen, drie zoons, MAERTEN, JACOB en DIRK, die alle kinderloos, de eerste alleen gehuwd, overleden. JOHAN *Maertensz.* TROMP

(*) Vermakelijk is het ook te lezen, hoe de werken dezer Juristen beoordeeld zijn door den keurigen MURETUS, *Orat.* I, 17. Zie hier één staaltje uit velen: „Qualem nobis cujusque generis farraginem reliquerunt? Ut si quis rusticus hordeum, triticum, viciam, legumina in unum acervum conferat, non illis acervum horum commentariis existimem perturbatiorem fore. — Apud hos enim, ubi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, ubi de emtione venditione disseritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inseretur: nihil est denique quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex uno in alium locum rejectiones, quum te, quod hic agendum et tractandum erat, id jubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, divinare potuisses. Prorsus ut si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet". —

had éénen zoon en ééne dochter. De zoon, Jonkheer MAERTEN TROMP, was Luitenant-Kolonel en Kapitein ter zee bij de Admiraliteit op de Maas, en stierf kinderloos; bij hem staat in de Généalogie aangeteekend: » *Hij was de laatste mans-oir van dat beroemd geslacht.*" Dit in antwoord aan ?, ?, ?,.

C. & A.

Utrechtsche Hofbeer (II.; bl. 26). Omtrent den oorsprong des naams *Hofbeer* en dien van het bewuste gebruik zelf, gelijk ook omtrent den tijd, wanneer *Utrecht* van deze verpligting ontslagen is, zal men, vertrouw ik, een allezins bevredigend antwoord vinden in het *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Stat. v. Utrecht*, 8sten jaargang 1842, bl. 6, 32, alwaar de Heer J. H. VAN BOLHUIS zich bevlijtigd heeft, de door den Heer V. D. MONDE verzamelde bouwstoffen over dit onderwerp zoo goed het konde tot een geheel bij elkander te voegen. Hier nu wordt aangetoond, dat de oorsprong van het gebruik, zoo als BUCHELIUS dien opgeeft in zijne *Descriptio Urbis Rheno-Trajectinae*, p. 57, de meeste waarschijnlijkheid voor zich heeft. Deze schrijver toch is van gevoelen, dat de *hofbeer*, zijnde het zwaarste varken dat op St. Maarten door de boeren aangebragt was, gekocht plagt te worden en met 200 Davidsguldens naar den Haag gezonden, voor den vrijdom van tollen door Holland en Zeeland toegestaan; en weêrspreekt alzoo de meening van DE RIEMER in zijne *Beschr. van 's Gravenh.* I.; bl. 163 volgg., die hier aan een louter teeken van onderdanigheid gedacht wil hebben. De wijze waarop die van *Utrecht*, vooral door H. DE GROOT's tusschenkomst, in 1615 van dezen last zijn ontheven geworden, is evenzeer in het aangehaalde stuk medegedeeld.

V. D. N.

Utrechtsche Hofbeer. Aan *de Pleegzoon* van Mr. J. VAN LENNEP ontleen ik het volgende betrekkelijk den *hofbeer*. Tot gemak van X. Y. Z. geef ik hier een letterlijk afschrift (Dl. II, bl. 225):

» Deze zoogenaamde Hofbeer was niets anders dan een mannetjes varken, het grootste en vetste dat in de provintie *Utrecht* te vinden ware en hetwelk jaarlijks op zekeren bepaalden dag als eene hulde en tot een teeken van onderdanigheid, met de noodige plegtigheden werd aangeboden. De oorsprong van dit gebruik is by geen schrijver aangeteekend en ligt derhalve in het duister, hoewel sommige beweeren, dat de oorzaak daarvan moet gezocht worden in de overrompeling en plondering van *den Haag*, in den jare 1528, door de Gelderschen onder MAARTEN VAN ROSSEM gedaan; en dat, vermits dezelve geschied was door toedoen van die van *Utrecht*, Keizer KAREL, wanneer hy in het volgende jaar de stad by verrassing innam en namaals de *temporaliteit* of het waereldlijk bestier daarvan by verdrag bekwam, hun tot straf en eeuwige gedachtenis van een zoo stout bestaan zoude opgelegd hebben het leveren van een beer of mannetjes varken aan den Hove van *Holland*. Hoe 't zij, zeker is het, dat de Magistraat van *Utrecht* verplicht was alle jaren op zekeren gezetten dag aan den Hove op te brengen zoodanigen beer of zwijn, dat alsdan aan een' paal, staande op het Binnenhof, eenige dagen werd ten toon gesteld, vervolgens geslacht en onder den Stadhouder (die 't hoofd kreeg) en deszelfs Raden verdeeld."

Dit zal wel voldoende zijn. Uit denzelfden historischen roman (II.; bl. 12) blijkt ook, dat de boer, wiens varken gekozen was, het naar *den Haag* mogt brengen en kost- en schadeloos werd gesteld.

THEODORIK.

[Deze plaats uit Mr. J. VAN LENNEP's *Pleegzoon* werd ook gebezigd door E. L. De meening nopens den grond der zaak aldaar te berde gebragt, die van DE RIEMER, heeft méde een voorstander gevonden in A. N. Z. en referenten in F. W. A. H. en ..ELSEVIER. Aangehaald werd de geschiedschrijver van *'s Gravenhage* ook door S. S. S. en B. J. A. M.. Evenzoo door ZOROBABEL, die overigens ook met *de Pleegzoon* goed bekend schijnt te zijn, welks verhaal van de plegtige aflevering des Hofbeers (Dl. II, blz. 212) vooral de aandacht getrokken heeft van J. T. D. H.]

Utrechtsche Hofbeer. Wijlen de verdienstelijke Heer J. J. DODT VAN FLENSBURG, zegt in zijn *Geschiedkundig Archief*, VII.; bl. 78—79, over de bewuste zaak het volgende:

» Vruchteloos hebben wij beproefd de oorzaak van dit gebruik op te sporen. Wij hebben evenwel de duidelijkste bewijzen in handen, dat deze instelling van ouder datum is [t. w. dan het jaar 1529].

Immers in de Kameraars-rekeningen vinden wij het koopen van den *ordinaris beer* reeds in het laatste vierendeel der XVde eeuw vermeld. Er bevindt zich evenwel eene gaping van verscheidene jaren in die rekeningen, terwijl wij in de vroegere hieromtrent niets aantreffen, waardoor het ons onmogelijk is geworden het juiste jaar te bepalen, waarop de *beer* voor de eerste maal werd afgezonden. Dat de geestelijke gestichten tot de bekostiging van dit geschenk bijdroegen, blijkt uit een cedel, getrokken uit de » *rekeninge der goederen*, competerende aan *den H. Geest binnen Utrecht*, enz."

Men vindt, omtrent den aankoop van dezen *beer*, nog eenige bijzonderheden bij BUCHELIUS, *Descriptio Urbis Rheno-Traject.*, p. 57. Herhaalde malen wendde zich de Utrechtsche magistraat tot de Heeren van den Hove, met verzoek om afschaffing dezer gewoonte, hetwelk hun eindelijk werd ingewilligd bij Resol. der Staten van *Holland* van den 16den Junij 1615, N° .5.

Bij deze gelegenheid vermelden wij, dat in de oude *Thes. Rek.* te *Leyden* jaar op jaar een

post voorkomt, ten gunste van den Hove, bestaande in geld voor laken, alsmede nieuwjaarsgiften voor de boden van het Hof.

.. ELSEVIER.

Utrechtsche Hofbeer. In het *Tijdschrift voor de Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, Jaargang van 1842, bl. 6 en volgg. vindt men vele bijzonderheden omtrent den *Hofbeer* verzameld door J. H. VAN BOLHUIS. Van dit belangrijke stuk geven wij hier een gedeelte weder tot beantwoording der vragen van X. Y. Z.

» In oude tijden had de stad *Utrecht* een verdrag gesloten met *Holland*, waarbij, tegen betaling van eene jaarlijksche opbrengst (*pensie*), aanzienlijke voordeelen, ten opzigte der tolregten in *Holland*, werden toegestaan aan de Utrechtsche burgers. Ten einde zich des te beter van eene welwillende behandeling der burgers te verzekeren, deed de Magistraat van *Utrecht* de betaling dier pensie dikwijls, ja doorgaans, vergezeld gaan van een vrijwillig geschenk. De eene helft werd in den slagttijd betaald, namelijk op St. Maarten (11 Nov.), en dan werd als geschenk uitgekozen een bijzonder vet en zwaar varken. Uit het bestendig inachtnemen van dit gebruik is eene soort van gewoonteregt ontstaan, en in dien zin werd *Utrecht* geacht verpligt te zijn en schreef het zich zelf ook de verpligting toe, tot het zenden van het varken, schoon het bij het sluiten der overeenkomst niet was bedongen.

De oudste melding van dit varken, gewoonlijk beer getiteld (het moest een mannetjes varken zijn), vindt men in 1441, in de *Kameraars-rekening* der stad *Utrecht*.

Wat nu de benaming *Hofbeer* betreft; de jaarlijksche pensie, benevens het geschenk, werd gezonden aan de Grafelijkheid van *Holland*, en daar later de Staten van *Holland* de regering des lands voorstelden, kwam het bij hun te regt: het was voor den *Hove*, en het geschenk werd onder de Heeren van den Hove verdeeld; de Raadsleden, de Griffier, de Procureur-Generaal, de Advokaat, de Secretaris, de Rentmeester, kregen elk *één stuk*, de President *twee stukken* en de Stadhouder *'t hooft*.

In de *Pleegzoon* van Mr. J. VAN LENNEP vindt men ook eenig gewag gemaakt van den *Hofbeer;* hij staat of ligt met een' ijzeren ketting aan een paal verzekerd te pronk, en is het mikpunt der baldadigheid van het Haagsche gemeen.

De geschiedenis bevestigt de waarheid dezer voorstelling, ja er werd zoo op *Utrecht* en de Utrechtenaren gescholden, dat de Afgevaardigden van dat Gewest alsdan verpligt waren de straten, waar de *Beer* doortrok en het Binnenhof, waar hij aan den paal verzekerd was, te mijden (*).

De Utrechtenaars hadden meer dan eens vergeefsche pogingen gedaan om van het zenden des *Beers* vrij te komen; maar de Hollanders lieten niet los. Werd de *Beer* vergeten, dan kwam er een maanbrief. In 1604 was de gezondene *Beer gortig ende vuyl* bevonden; maar toen kwam er eene ernstige recommandatie om voortaan beter op te passen. — De poging om het zenden van den *Beer* af te koopen, was ook mislukt. Maar in 1615 werd er eene commissie van drie leden uit *Utrecht* aan de Staten van *Holland* gezonden, met verzoek om het zenden van den *Beer* met *f* 5000 tot *f* 6000 te mogen afkoopen. Deze commissie slaagde gelukkig. De Staten besloten *na rijp beraad* van $1^1/_2$ uur, gedurende 't welk de tegenspraak van sommige leden door HUIG DE GROOT, met de hem eigene gevatheid, werd tot zwijgen gebragt, met die van *Utrecht* over den gemelden *Beer* niet te marchanderen of in eenige afkooping te treden, maar dit *servituyt liberalyck en absolutelyck* aan hunne goede naburen kwijt te schelden. Van dit besluit werd behoorlijke acte verleend, welke in *Utrecht* werd geregistreerd en zorgvuldig bewaard, terwijl de Staten van *Holland* en de Heer Advokaat BARNEVELD bij beleefde missive bedankt werden.

Hoe vrijgevig de Staten van *Holland* in dezen zich ook omtrent *hunne goede vrunden* van *Utrecht* betoonden, zorgden zij toch, dat zij zelve er geene schade bij leden.

Bij Besluit van 16 en 17 Julij 1615 werd aan elk der Raadsheeren wekelijks een koppel konijnen, te vinden uit het comptoir der exploicten, bij voorraad als schadeloosstelling toegelegd. Deze werd naderhand veranderd in het zoogenaamde *Beeregeld*, 't welk nog in 1730, en waarschijnlijk ook nog veel later, jaarlijks uit het comptoir van den Rentmeester van *Noord-Holland* werd betaald, te weten *f* 30.— aan den President, en *f* 15.— aan ieder' Raad, mitsgaders den Griffier, Procureur-Generaal en elken Secretaris."

H. T.

[Dit stuk des Hn. VAN BOLHUIS, 't welk ook ..ELSEVIER en J. C. K. geprezen hebben, werd ons in de hoofdtrekken evenzoo medegedeeld door F. W. A. H.]

Utrechtsche Hofbeer. Aan den vrager omtrent dit onderwerp meende ik de volgende mededeeling, getrokken uit *Philopaedion*, V. 4, niet te mogen onthouden.

» De hofbeer werd te *'s Gravenhage* op het binnenhof, aan eenen paal eenige dagen ten toon gesteld, en vervolgens geslacht en verdeeld. De verdeeling van dit zwijn geschiedde in het jaar 1604, volgens het onderstaande extract:

(*) Dat beleedigen en mishandelen van den *Beer* schijnt ontstaan te zijn uit den haat, dien de Hagenaars tegen de Utrechtenaars hadden opgevat, wegens het aandeel, dat de laatsten gehad hadden in de plundering van *'s Hage* in 1528 onder MAARTEN VAN ROSSUM.

»» Zijne Excellentie mijne Heere MAURITIUS *van Nassau*, als Stadhouder van *Holland*, ... 't hoofd.
Mr. PIETER VERHORST . . . 2 stukken.
Mr. FRANÇOIS DE KONINCK . . . 1 stuk.
Mr. NICOLAAS CROMHOLT . . . 1 »
Mr. ADRIAAN DE JONG . . . . 1 »
Mr. PIETER COUWENBURG VAN BELOIS 1 »
Mr. HENDRIK ROSA . . . . . 1 »
Mr. AMELIUS RODENDAAL . . . 1 »
Mr. JOHAN BUIJS . . . . . . 1 »
Mr. FLORIS SCHOTERBOS . . . 1 »
Mr. WILLEM VAN ZEVENTER . . 1 »
De Wed. van den Raadsheer . . 1 »
Mr. LEONARD CASENBROOT . . 1 »
Den Griffier ANTONIS DUIJCK . . 1 »
Den Procureur-Generaal . . . 1 »
Den Advocaet VAN OLDENBARNEVELT 1 »
De zes Secretarissen van den Hove 1 »
Den Rentmeester van de Espargne 1 »

Aldus gedaan ter burele van der kamere van rekeningen in *den Hage*, den 22 Nov. 1604.

Onder stond mij tegenwoordig.

Ondertékent:

D. VAN SANTEN." "

Als de Utrechtenaars in het jaar 1604 weder eenen *Hofbeer* hadden gezonden, werd dezelve *gortig* bevonden, en daarop schreef de Raad aan de Regering van *Utrecht* den volgenden brief:

»» Aen Schout, Burgeméesters en Raaden der stad *Utrecht*.

Edele, wijse, voorsienige, seer discrete heeren en goede vrunden.

Op den XXI dezer maendt voornoen is alhier op 't Hof gelevert den beer, die Uwe E. naar ouder gewoonte ende contracte onderling gemaekt, gewoon en schuldig syn op dien dag hier te leveren, dan nadien den selven beer by den Rentmeester der Espargne was doen slagten, is den selven gortig en vuil bevonden, als uyt de ingesloten acte te zien is, en want alle reden vereyst, dat sulken erkentenisse in goet en oprecht goed worden gesonden, hebben wy niet kunnen nalaten UE. daaraf te verwittigen, ten eynde met den eersten een anderen beer mag gesonden werden, die goed en gantsch is, en voor 't toekomende sulken toesigt gedaan, dat geen ongaeve beer meer gesonden worden.

Hiermede Edele etc. willen wij Godt Almachtig bidden UE. etc. in langen voorspoed te willen spaeren.

In *den Hage*, desen 22 November 1604.

Onder stond:

UE. goeden vrunden en nabuuren de Raaden over *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland*, en die van de rekeningen van dezelve landen." "

Het viel den Utrechtenaars hard deze zaak te moeten ondergaan, en zij klaagden in 't jaar 1612 aan 's lands Advokaat, den Heere JOHAN VAN OLDENBARNEVELT: »» dat men hunnen *beer* aan een kaak lag, en dat de jongens daar méde tot hunner schimp en spot vele insolentien en baldadighéden bedréven, verzoekende derhalve daarinne mogt worden voorzien." "

Dit verzoek niet naar wensch zijnde geslaagd, vernieuwden zij, na verloop van twee jaren, hunne begeerte, zeer ernstig verzoekende: »» dat de *beer*, zonder aan den paal ten toon te staan, direct uit de schuit naar den slagter mogt worden gebragt." "

Het Hof deed na gehouden deliberatie op den 20sten November 1614 aan den Rentmeester-Generaal van *Noord-Holland*, PIETER CHRISTIAANSZ BOR — die wegens de Utrechtsche regering de voormelde propositie had gedaan, — antwoorden: »» dat het aan hun niet stond om daarover te konnen disponeeren, als rakende het recht van den Souverein, maar dat zij wel mogten lijden dat de *beer* slechts voor eenen korten tijd, al was het maar voor een half uur, aan de paal wierdt gelegt." "

Eindelijk, na vele aangewende pogingen, kreeg de Regering van *Utrecht*, in het jaar 1615, van de Staten van *Holland* kwijtschelding van den *Hofbeer*, waarvoor bij provisie, wegens Resolutie van den 16 en 17 Julij deszelfden jaars, aan ieder Lid van den Raad werd toegelegd wekelijks een koppel konijnen, te vinden uit het *Kantoor der Exploicten;* en naderhand is het veranderd in geld, — *Beeregeld* genaamd, — hetgeen uit het kantoor van den Rentmeester van *Noord-Holland* werd betaald." B. C. E. P.

Escuriaalsche HSS. van Aeschylus (II.; bl. 27). Het is ten hoogste onwaarschijnlijk, dat er zulke HSS. bestaan, als waarvan MEDWIN gewaagt; immers dan ware er gewis melding van gemaakt in de voorrede van G. HERMANN'S nieuwe uitgaaf van AESCHYLUS (Leipzig, 1852). Dáár wordt slechts gesproken van één Escuriaalsch HS., en wel uit de 16de eeuw, waarin enkel de *Hiketiden*, achter de *Dionysiaca* van NONNUS, worden gevonden, dat HERMANN hield voor eene kopy van een bekenden codex, te *Parijs* voorhanden (Praef. VIII.).

Dat overigens »veel dat duister is" niet »door iedere nieuwe uitgaaf nog duisterder wordt", gelijk FUR zegt, daarvan kan hij zich overtuigen door den tekst der Aldina (1518) en dien van HERMANN nevens elkander te leggen en ze te vergelijken. »Het zal dan blijken, dat dit dichtstuk (*de Smeekelingen*) vóór de toepassing der tekstkritiek *volstrekt onleesbaar* was; dat het door haar *leesbaar* is geworden, en meer en meer terug gebragt wordt tot den vorm, dien het voor meer dan twintig eeuwen van zijnen grooten maker ontvangen heeft". Woorden van Dr. E. J. KIEHL in de *Mnemosyne*,

Tijdschr. voor Class. Litterat. (Leyden, 1852) I.; bl. 11. J. M.

Escuriaalsche HSS. van Aeschylus. Ofschoon ik omtrent het handschrift van AESCHYLUS niets bepaalds kan zeggen, zoo wil ik echter nopens de Manuscripten des Escuriaals het een en ander mededeelen, 't welk tot opheldering dienen kan van MEDWIN's eenigzins verwarde narigten, en dat voorts niet slechts onzen vrager op den weg kan helpen, maar misschien ook anderen opmerkzaam maken op den daar nog verborgen schat, onder het vroegere Spaansche gouvernement allen ontoegankelijk, maar die thans zeker niet meer gesloten is voor den ervaren onderzoeker. De boekerij van het Escuriaal is haar oorsprong verschuldigd aan den beroemden held, staatsman en letterkundige DIEGO HURTADO MENDOZA, die door Keizer KAREL V als gezant naar *Venetië* gezonden, aldaar de Grieksche codices van BESSARION liet afschrijven en naar het Escuriaal overbrengen. Hij maakte ook van zijn verblijf te *Venetië* gebruik om Grieksche codices in het Oosten te laten opkoopen, terwijl hij eens, als belooning voor eenige uitgeleverde gevangenen, van den Turkschen Keizer een geheel schip met Grieksche handschriften ontving, die althans grootendeels naar de bibliotheek van het Escuriaal zijn overgebragt. En tot nog toe kent men bijna niets van hetgene in die zeldzame schatten verborgen ligt. Wat den diefstal in kwestie betreft, deze geldt niet den Grooten Heer, maar de bibliotheek van BESSARION te *Venetië*, waaruit MENDOZA de kostbaarste codices heimelijk zou ontvreemd hebben, met in de plaatsstelling van andere handschriften: een feit, dat men zich van een enkel werk gereedelijk, maar van vele ter naauwernood kan voorstellen, en dat overigens op zeer losse geruchten steunt. Die meer van deze zaak begeert te weten, raadplege de schrijvers, aangehaald door PETRUS BURMANNUS *Secundus*, in zijne noot op JOANNES SECUNDUS, Tom. II, p. 93, edit. P. BOSSCHA. SAXO SYLVIUS.

Nederlandsche de Valois' (II.; bl. 27). Dat er een geslacht DE VALOIS omstreeks de helft der 17de eeuw in *den Briel* heeft gewoond, mag worden afgeleid uit het huwelijk van den reeds genoemden Predikant HENDRIK DE VALOIS, te *Leyden*, op den 7den Maart 1657 voltrokken, luidende in de Aanteekenings-registers aldus:

» HENRICUS DE VAELLOIS, Dienaer des God-
» delicken Woorts, op den *Bommel* in *Vlackqué*,
» jongman van *den Briel*, wonende op den
» *Bommel*, vergeselschapt met JAN ANGILLES
» syn bekende,

» met

» JANNEKEN LOMME, jonge dochter van *Ley-*
» *den*, vergeselschapt met CATHALYNE DE WIT-
» TE, haer moeder."

Den 24 Oct: 1659 is mede te *Leyden* het huwelijk voltrokken tusschen CHARLES DE VALLOYS, weduwenaar van JACOMINA LAMBERTS, en ANNA JACOBSD. van *Voorburg*. Als getuige komt daarbij zijn oom JEROEN DE LA GRANGE.

En op den 4den Aug. 1665: DAVID VALOIS, lakenwerker, Jmn. van *Duysburg*, met GRIETJE VLAMMING, weduwe van WILLEM HENDRIK WOLF.

Er valt bijna niet aan te twijfelen, of HENDRIK DE VALOIS, welke in de vraag voorkomt, is een afstammeling van den genoemden Predikant, die in 1672 te *IJsselmonde*, en naderhand te *Maas-Bommel* gestaan heeft, alwaar hij in 1680 is overleden, doch wiens afkomst uit het Fransche huis der VALOIS het mij niet mogelijk is af te leiden.

. . ELSEVIER.

Nederlandsche de Valois'. Niet tot beantwoording der gestelde vraag, maar tot bevestiging van het medegedeelde door M. S. *te B.*, moge dienen, dat tot in 1832 te *Piershil*, in de Beijerlanden, anders gezegd *de Hoeksche Waard*, gewoond heeft JAN DE VALOIS, landbouwer, die mede gewoon was zich te beroemen uit het vorstelijke huis DE VALOIS af te stammen. Hij werd, even als de t. a. p. genoemde HENDRIK DE VALOIS, in de wandeling nooit anders genoemd dan JAN DE VLOOS, of eigenlijk DE VLOOIS. In het genoemde jaar 1832 (of was het nog in 1831?) heeft hij in eene vlaag van minnenijd eenen manslag begaan, en, onder kapitale beschuldiging naar het Geregtshof van *Zuid-Holland* verwezen, is hij, vóór de openbare behandeling zijner regtszaak, in de gevangenis gestorven. Naar ik mij wel meen te herinneren, heeft hij ook nog als gevangene roem gedragen op zijne vorstelijke afkomst. Voor mij zelven heb ik in der tijd het meest overgeheld tot het vermoeden, dat de familienaam, op Fransche herkomst heenwijzende en waarschijnlijk ook daaruit af te leiden, tot de traditie van vorstelijken oorsprong in de familie diens landbouwers zelve aanleiding gegeven had; terwijl die naam zich even gereedelijk uit het Landschap, Graafschap, later Hertogdom *Valois*, als uit verwantschap met het vorstelijke geslacht der VALOIS liet verklaren. Althans van wapens, schriftelijke bewijzen, of meer bepaalde historische traditiën in die familie, is mij niets gebleken.

H. J. S.

[A. G. D. G. *te G.* herinnert zich, dat hij vóór een paar jaren, op een togtje door het land van *Voorne* en *Putten*, eenen voerman aantrof, welke hem verhaalde, dat zijne voorouders zeker niet gedacht hadden, dat hij, hun nazaat, als voermansknecht zijn brood voor zijn gezin zou moeten verdienen. In de wandeling noemde men hem DE VLOOIS, maar zijn wezenlijke naam was: DE VALOIS. Hij wist, dat hij van Franschen oorsprong was, en dat, vele jaren geleden, bij zijn grootvader, die in het bezit van vele bewijsstukken moet geweest zijn, een aanzienlijk

vreemdeling was gekomen, welke, voorgevende 's mans belangen te zullen behartigen en in *Parijs* te bewerken, dat hij in zijne regten hersteld werd, zijne papieren wist magtig te worden, maar later nooit iets van zich heeft laten hooren.]

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden (II.; bl. 27). Dat Engelsche tooneelisten, onder anderen te *Utrecht*, gespeeld hebben, blijkt uit de *Thes. Rek.* dier stad, alwaar men leest: *Schenkelwyn.* 31 *July* 1597.

» Sekere Engelsche Comedianten, voor hore » speelen op ten stadhuyse, 8. q. [quaert] » Fransche wyns" (*).

In de *Gerechtsdagboecken* (dispositiën van den Raad) van *Leyden*, komen verscheidene verzoeken voor van eenen Engelschen troep Comedianten, om te mogen spelen, en wel vóór den jare 1614. Deze extracten heb ik nu niet bij de hand om ze mede te deelen, doch hoop daarop nader terug te komen. Zie hier echter een verzoek van den Engelschman WILLEM PEDEL:

» Op te Requeste daerby den voorn. WILLEM PEDEL, versochte aen die van de Gerechte der stadt *Leyden* omme te mogen speelen verscheyde fraeye ende eerlicke spelen mettet lichaem, sonder eenige woorden te gebruycken, stont geappostileert: Die van de Gerechte deser stadt *Leyden* hebben voor zoe veel in hem es, den thoonder toegelaten ende geconsenteert, laten toe ende consenteren mits desen binnen dezer stede inde Kercke vant *bagynhoff* te mogen spelen voor de gemeente ende syne speelen verthoonen, mits dat hy hem daervan zalt onthouden geduyrende tdoen van de predicatien van Gods woorts, en dat de arme *Weesen* alhier zullen genieten de gerechte helfte van de incomende proffyten, en dat zulcx int geheel zullen werden ontfangen en gecollecteert by een persoon daertoe bij M^ren van de *Arme Weesen* te stellen ende committeeren.

Aldus gedaen op ten xvij Nov. 1608.
Onderstont: my gegenwoordich J. VAN HOUT".

Minder gunstig was hun bescheid op het verzoek van zekeren PIETER PIERST, van *Praga* (*Praag?*) van den 30 Oct. 1593: » Op te requeste daarby de supplt. es versoukende consent, dat hy dese aenstaende Kermisse soude mogen verthoonen, alle consticheyt (!) veel schoene saecken: als *de passie ons Heeren, het Avontmaal, Wasschen der voeten synder jongeren &z. &z.* Es geappostilleert: *Nihil ut petitur*".

.. ELSEVIER.

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden. In 1656 kwamen *Engelsche* tooneelspelers te *Dordrecht*, die echter spoedig moesten vertrekken. » Omstreeks 1600 verschenen eenige » *Engelsche* Comedianten in *Duitschland*, die » den smaak voor bijbelsche en zedekundige » stukken merkelijk verminderden"; dit is alles, naar ik vermeen, wat over deze tooneelspelers voorkomt in het anders belangrijk geschrift van Dr. SCHOTEL, *Blik in de Gesch. v.h. Tooneel* enz., in zijne *Tilburgsche Avondstonden*, 1850; zie aldaar bl. 206 en 266, alwaar in de aant. (122) tevens door hem wordt aangehaald GERVINUS, *Handb. der Geschichte der Poet. Nation. Litt.*, 2te Ausg., *Leipzig* 1842, Th. IV. S. 98 (*).

V. D. N.

[Eenige lezenswaardige bijdragen over Engelsche tooneelspelers in *Nederland* en in *Duitschland*, vindt men, volgens N. P. BIBLIOPHILUS, in *the Athenaeum* van 1849, N°. 1139; van 1850, N°. 1185; van 1851, N°. 1210, 1212. NOTES AND QUERIES, II, 184, 459; III, 21. J. M. verwijst insgelijks naar *the Athenaeum* van 1849, N°. 1138, en van 1851, N°. 1246; alsmede naar de *Neue Preuss. Provincial Blätter* (*Königsb.* bei TAG und KOCH) 1850, Vol X, N°. 3 en 4; welke *Blätter* tevens *Ein Versuch über die Geschichte der Bühne in Preussen*, van Prof. HAGEN bevatten, waarin ook *Nederland* ter sprake komt. — CONSTANTER deelt het volgende uit de spelen van G. A. BREDERO mede, ter bevestiging van hetgeen HEYWOOD en TIECK, aangaande het besprokene onderwerp, vermelden.

„Ick mach soo langh oock by geen reden-ryckers zijn:
Want dit volckje wil steets met allen menschen gecken,
En sy kunnen als d'aep haer afterst niet bedecken;
Sy seggen op haer les, soo stemmigh en soo stijf,
Al waer gevoert, gevult met klap-hout al haer lijf!
Waren 't *de Engelsche*, of andere uytlandtsche
Die men hoort singen, en soo lustigh siet dantse
Dat sy suyse-bollen, en draeyen als een tol:
Sy spreken 't uyt haer geest, dees leeren 't uyt een rol.
't Isser weer na (seyd ick) als 't is, sey EELHART schrander,
Dat verschil is te groot, besiet men 't een by 't ander!
D'uytheemsche die zijn wuft, dees raden tot het goedt,
En straffen alle het quaet bedecktelijck en soet.]

De Santhortsche Geloofsbelijdenis (II.; bl. 27). Zie hier het eenige antwoord, dat ik op de hierover gedane vraag vermag te geven. Het bedoelde boekje bevat 64 bladzijden. Voor op den titel staat: *De onveranderlijke Santhortsche Geloofsbelijdenis, in rijm gebragt door eene Zuster der Santhortsche Gemeente. Ter Drukkerye van haare Koninglijke Majesteit* REDEN. Deze *Geloofsbelijdenis* beslaat 24 bladzijden. Dan volgt een nieuw titelblad voor: *De Menuet en de Dominees Pruik.* (*Die een kuil voor een ander graaft, zal 'er zelve in vallen*). Dit loopt door tot bl. 52, alwaar nogmaals een titelblad verschijnt met de woorden: *Vergeefsche raad* (*Ridendo dicere verum quis vetat?*). De dichteres dezer stukjes, welke vóór 1795 in het licht gekomen zijn, was ELISABETH WOLFF, geb. BEKKER, over welke men zie: WITSEN GEYSBEEK, *Woordenb. der Dichters*, D. VI., bl. 544—553. Het zoogenaamde *Santhorster kuddeke* acht ik nimmer bestaan te

(*) J. J. DODT VAN FLENSBURG, *Archief*, III.; bl. 271.

(*) De titel is: GERVINUS, *Neuere Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen*, T. III, alwaar van S. 69—116 van den eersten druk, uitvoerig over het Duitsche tooneel, en (van S. 96—100) over de zoogenaamde Engelsche Comedianten, die omstreeks 1600 *Duitschland* in alle rigtingen doortrokken, gesproken wordt. *Aanm. v. h. Bestuur.*

hebben, ofschoon de dichteres bij den aanhef zegt:

„Zij die we als Zusters en als Broeders steeds ontmoeten,
En voor Belijders van 't *Santhortsch systema* groeten,
Gelooven deez' belijdenis,
Zoo als zij hier te vinden is."

In hoever deze geloofsbelijdenis in betrekking moge staan met den huize *Sandhorst*, onder *Wassenaar*, betuig ik niet te weten. Mogt voorts L. Tlt. zelf het boekje begeeren in te zien, dan heeft hij het slechts franco van mij te ontbieden, en ik zal het hem dadelijk toezenden. A. J. VAN DER AA.

De Santhortsche Geloofsbelijdenis; de Koffer van de Groot. Reeds vóór 1785 moet deze dusgenaamde *Geloofsbelijdenis* in druk gegeven zijn. Men mag dit opmaken uit de beoordeeling van het werk betiteld: *Het leven van* HUGO DE GROOT *enz. versierd met twee juiste afbeeldingen van het koffer, waarin* DE GROOT *zyne gevangenis ontkomen is, geteekend naar het echte koffer zelft, thans berustende onder den Heer Mr.* JACOB KLINKHAMER, Amsterd. by J. B. ELWE en D. M. LANGEVELD, a°. 1785, in gr. 8°., voorkomende in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1785, I.; bl. 184. — Dat stuk vangt aan op deze wijze: » Eene welbekende Vaderlandsche Dichteresse telt, in het *Request aan haare Majesteit, de* REDEN, *ingeleverd door de Santhorstsche Geloofsbelijdenis*, onder de Relequien, door deezen Aanhang in de hoogste waarde gehouden,
De Kist van onzen GROTIUS".

De slotsom van die recensie is twijfel aan de echtheid des gemelden koffers, in 't bezit van Mr. JACOB KLINKHAMER, zoodat de *Santhortsche Geloofsbroeders* in het ongelijk worden gesteld. .. ELSEVIER.

De Santhortsche Geloofsbelijdenis. De bijzonderheden omtrent het gedicht *de Menuet* zijn vermeld bij SCHELTEMA, *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, Dl. IV, Stuk III, bl. 164 en 292. Het werd ten jare 1771 of 1772 in het licht gegeven. Tegen de *Santhortsche geloofsbelijdenis* en *de Menuet* zijn vele geschriften uitgekomen. B. J. A. M.

Muntstuk van Lodewijk XVI, gejaarmerkt 1793 (II.; bl. 27). Dit is de *écu* of kroon. — Van deze muntsoort vond men er:

Bij DE SMETH VAN ALPHEN, 1810, bl. 157, N°. 3025; bij W. C. ESDRÉ, 1842, bl. 108, N°. 1992; bij J. J. VOÛTE, 1844, bl. 136, N°. 2646; bij BARNAART VAN BERGEN, 1851, bl. 96, N°. 1962.

De bijgevoegde letter diende om de plaats der munting aan te wijzen.

C. G. B.

Muntstuk van Lodewijk XVI, gejaarmerkt 1793. Ook ik ben bezitter van een dergelijk grof stuk Fransch geld. Het heeft de grootte van een onzer tegenwoordige Guldens. Aan de eene zijde staat, even als op het stuk van Σ., een genius, de constitutie schrijvende, met het omschrift: *Règne de la loi*, en onder den genius: *l'an ... de la liberté*, waar het cyfer niet duidelijk te onderkennen is. Maar de Fransche haan, de pijlbundels, de vrijheidsmuts zijn er niet op te vinden; misschien wel uitgesleten, gelijk ook het randschrift. Diezelfde zijde op mijn stuk heeft voorts nog: 30 *SOLS*.

Aan den anderen kant heeft men het borstbeeld van LODEWIJK XVI, met het omschrift: LOUIS XVI, *Roi des François*, insgelijks overeenkomende met de munt van Σ. Onder het borstbeeld staat zeer duidelijk 1792. Is misschien ook het cijfer 3 op het stuk van Σ. wat onduidelijk? Gaarne beken ik toch het jaarcyfer 1793 evenmin met de historische feiten te kunnen rijmen als Zijn Ed. H. T.

[C. v. E. verwijst naar het werk van den Graaf VAN RENESSE-BREIDBACH, *Mes Loisirs, Amusemens Numismatiques*, 1836, II, p. 193, N°s. 12324, 12325 en 12327, om te doen opmerken, dat men in het jaar 1793 meer dan éene soort van munt met het borstbeeld van LODEWIJK XVI enz. geslagen heeft.]

Muntstuk van Lodewijk XVI, gejaarmerkt 1793. In *l'Histoire Numismatique de la Révolution Française par* Mr. H. (A. HENNIN) leest men pag. 398, N°. 588, Pl. 59, het volgende:

» La fabrication des monnaies à l'effigie de LOUIS XVI avec l'indication de 1793 est un des faits les plus singuliers de cette époque. Depuis la journée du 10 Août 1792 jusqu'au mois de Février 1793 il ne fut pris aucune disposition législative par l'Assemblée Nationale, ni par la Convention sur les monnaies. Il eut été naturel qu'en l'absence de toute législation sur l'ancienne monnaie et sur celle à lui substituer, les Hôtels des monnaies eussent continué à fabriquer en 1793 les pièces aux types de 1792. Cela a eu lieu dans divers pays et dans divers temps. Mais la confection de coins portant l'effigie de LOUIS XVI et l'année 1793, quand la déchéance et la République avaient été décrétées le 21 Septembre 1792, et le Roi mis en jugement en Novembre de la même année, est une circonstance bien extraordinaire. Elle s'explique sans doute en disant que les Hôtels des monnaies n'ayant reçu aucune notification officielle relative à un changement dans les types des monnaies, continuèrent à exécuter les lois antérieures, sans tenir compte du changement de la loi politique de l'Etat. Mais c'est précisément cela qui constitue un fait des plus extraordinaires à une semblable époque. Toutes les espèces ayant cours alors furent ainsi frappées avec l'effigie Royale et le millésime de 1793 dans divers Hôtels des monnaies; les quantités frappées de ces espèces furent même considérables.

Ces fabrications de monnaies à l'effigie Royale, causèrent, comme il est facile de

l'imaginer, de vives réclamations et des dénonciations contre les administrations des monnaies. Enfin la Convention Nationale, par ses décrets du 5 Février 1793 et 26 Avril suivant, fixa les types des nouvelles monnaies; les nouvelles espèces avec l'indication de la République furent alors frappées au millésime de 1793, mais ces nouveaux coins ne furent prêts qu'au mois d'Août. Les réclamations que la fabrication des espèces à l'effigie de LOUIS XVI avec la date de 1793 avaient produites contre les administrations, se prolongèrent malgré les décrets sur les monnaies républicaines etc. etc." W. D. V.

Nieuw ontdekte landen (II.; bl. 27). In antwoord op de vraag van den Heer G. P. ROOS vermelden ook wij ons leedwezen dat de tot heden uitgegeven kaarten niet zijn bijgewerkt met de nieuwere ontdekkingen, vooral die in het Zuider-Halfrond, sedert 1831 tot in den laatsten tijd, doch dat juist in dit gebrek zal worden voorzien, nademaal eene Wereldkaart binnen kort op zeer grooten schaal uit te geven door den Boekhandelaar C. F. STEMLER alhier, alle latere ontdekkingen, zelfs met de de daartoe betrekkelijke reisroutes, aanwijzen zal, met name de reizen van BISCOE, ROSS, CH. WILKES, BELLINGHAUSEN enz. in het verre Zuiden, zoodat ook het zuidelijkste *Victoria-Land* met de op 78° Z. B. liggende bergen *Erebus* en *Terror*, door ROSS ontdekt, daarop te vinden zullen zijn. Uitvoerig zullen er ook de jongste nasporingen omtrent de Noord-Pool-gewesten op aangeteekend wezen. Derhalve zal die uitgaaf eene ware behoefte vervullen. J. K.

[STEMLER's Wereldkaart is vóór weinige maanden in 't licht gegeven. Op ruime schaal aangelegd, is zij zorgvuldig bewerkt en beveelt zij zich aan door juistheid en duidelijkheid. Wij hebben er de aanwijzing der jongste reizen op gevonden, zoo als die in het berigt des Hn. J. K. toegezegd was.]

Nieuw ontdekte landen. Wanneer men in het hoekje van den haard de koene reizigers, die ver in het barre Noorden of Zuiden doordrongen, volgt, en dan eene hollandsche kaart voor zich heeft, ondergaat men teleurstellingen, de eene na de andere. Ook met de meeste Duitsche atlassen is het weinig beter. Hoe komt dat? Zeker doordien deze poolstreken slechts op eene wereldkaart geschikt kunnen worden aangewezen, en die is in dergelijke atlassen van te kleine afmeting. Maar op de wereldkaart, bekroond van wege het Nederl. Onderw. Genootschap, konden en moesten ze allen zijn. Dat ze er niet allen gevonden worden, is verschoonbaar voor den vervaardiger, maar dat ze op de gedrukte kaart niet zijn, bevreemdt, daar er, zoo ik meen, nog ongeveer *vijftig Gulden* in uitgave is gebragt, voor het aanschaffen van kaarten, enz. ter correctie van de bekroonde kaart.

Ik ken er onder mijne Ambtsbroeders, welke, even als ik, die ontdekkingen bijhouden, namelijk *zoo veel hun doenlijk is;* want weinigen kunnen zich het aanschaffen van vreemde geographische werken en kaarten veroorloven.

Ik geef het voor beter, hoe ik de gevraagde streken op mijne kaart heb aangewezen, en begin daartoe met het Ooster halfrond.

Tusschen ijsvelden en ijsbergen, tot eene hoogte van 80 meters, en welke reeds vóór 60° Z. Br. beginnen, ontdekte ENDERBY in 1830 eene kust, welke zich van 55° Lengte van *Ferro*, en 71° Z. Br. uitstrekt tot 70° Lengte en 66° Z. Br., en dus even boven den Zuidpoolcirkel; van waar weder eene kust zich nederwaarts buigt, door KEMP in 1833 gezien en *Kemp's Land* genoemd, welke door ijsvelden en misschien ook als land verbonden is met

5.) de *Sabrina kust;* BALLENY ontdekte die in 1839; zij strekt zich bogtig uit van 115° tot 150° Lengte, op eene gemiddelde breedte van 65°; op 150° Lengte strekt de kust zich heuvelachtig noordwaarts uit en vormt

7.) de *Clarie* of *Clairie kust*, die eerst weder nederwaarts loopt en dan onder den naam *Adélie Land* zeer bergachtig is, van 156° tot nagenoeg 180°, waar zij sterk zuidwaarts gebogen zich in het ijs verliest. Deze kusten, alsmede *Sabrina*, werden in 1840 door den helaas! zoo vroeg en zoo treurig overledenen Franschen Admiraal DUMONT D'URVILLE, zoo niet ontdekt, toch bepaald. Dit *Adélie* schijnt de vrager verward te hebben met *Adelaide*, een der *Biscoe-eilanden*, naar hun' ontdekker genoemd.

8.) Deze kusten zijn verschrikkelijke woestijnen, zonder eenigen groei en met eene koude van 30 à 40° RÉAUMUR. Zij werden van 1838—1840 ook ontdekt en bezocht door WILKES, een Amerikaan, en heeten naar hem ook *Wilkes' Land.*

9.) Op het Wester halfrond vond BALLENY in 1839 tusschen 183 en 184° O. Lengte nagenoeg onder den Zuidpoolcirkel de eilanden sedert naar zijn naam genoemd, en ten zuiden van deze op 70° Breedte vond J. C. ROSS reeds in 1840

10.) een land, dat hij *Victoria Land* noemde, en dat misschien eene voorzetting is van *Wilkes' Land.*

Of er van daar eene verbinding is van land achter of onder die ijsgebergten met *Grahamsland* 310° O. Lengte of 50° W. Lengte, is mij niet bekend. Wel vonden er de Russen BELLINGHAUSEN en SIMONOFF, in 1831 en 1832, tusschen 289 en 303° Lengte, en op 69° Breedte de eilanden *Peter I* en *Keizer Alexander.*

2.) *Graham's Land* (in 1832 door BISCOE ontdekt) strekt zich bijna N. W. uit tot *Palmer's Land*, in 1821 door PALMER gevonden, hetwelk eindigt bij kaap *Possession*, waar het

door Baai *Hugues* van *Trinity Land*, door POWELL ontdekt, gescheiden is. Voór deze kust liggen de eilanden *Kempt*, *Smith*, *Low*, enz. *Trinity* of *Drieëenigheidsland* is door het kanaal van *Orléans* gescheiden van

6.) *Louis Philippe* en van *Joinville Land*, in in 1837 door DUMONT D'URVILLE ontdekt en benaamd, schoon POWELL het reeds vroeger gevonden had.

Ten N. van deze kusten liggen de *Z. Shetland Eilanden*, door den Engelschman SMITH in 1819 wedergevonden en benaamd. Deze streek werd reeds in 1599 ontdekt door onzen landgenoot DIRK GERRITSZ, gezegd van *Enkhuizen* of ook wel van *China*, omdat hij dat land bezocht had. Van toen af werden deze kusten door onze zeelieden besproken als het *Groote Zuidland* of *Dirk Gerritszland*, welks aanwezen echter steeds bestreden werd, tot dat Kapitein SMITH in 1819 zoo ver om de Zuid geraakte, dat hij ze terug vond. Tot de *Shetland-eilanden* behooren: *Livingstone*, *Greenwich*, *Nelson*, *Koning George*, de vulkaan *Bridgeman*, enz.

2 en 3.) Iets oostelijker ligt de *Powell's Kust*, of ziet men, zoo als later gebleken is, de *Powell's-eilanden*, ook *Austraal Orcaden* genoemd, waarvan de voornaamste dezelfde namen dragen als de Europesche Orcaden, b.v. *Mainland* of *Pomona* enz., door POWELL ontdekt en door WEDDEL nader bezocht.

1.) Eindelijk op dan min dan meer dan 350° O. Lengte en dus op 10° W. Lengte en tusschen 54 en 60° Z. Breedte ligt *Sandwichland*, dat later bleek een Archipel te zijn, waarvan de bovenste groep eilanden den naam heeft: *Eilanden van den Markies van Traverse*. Verder de eilanden *Chandeleur*, *Saunders*, *Montague*, *Bristol*, *Brown*, *Sandwich*, *Thule*, enz.

Met de ontdekkingen in de Noorder IJszee staat het op de landkaarten even treurig. Om van de vroegere niet te gewagen, van die, gedaan door ROSS en PARRY 1818, PARRY 1819 [—1822], JOHN FRANKLIN 1819—1821; E. PARRY 1821—1823 [1824—1825?], SCORESBY 1822, CLAVERING, 1823, GRAAH (een Deen) 1829—1830, BLOSSEVILLE (een Franschman) 1833, JAMES ROSS 1829—1833 [1832?], en enkele anderen, die, deden ze dan al geene nieuwe ontdekkingen, toch het reeds bekende bezochten en hier en daar juister bepaalden; van die alle vindt men weinig. Ook het punt, dat PARRY op den gevaarlijken maar beroemden togt met sledebooten over het poolijs op 16°—55′ Lengte en 82°— 45′ N. Breedte bereikte en waardoor hij den prijs, door de Admiraliteit uitgeloofd, verwierf, wordt niet aangewezen. Dit alles is treurig; maar nog bedroevender is het, dat men op inlandsche kaarten vele ontdekkingen, door Nederlanders in vroeger of later tijd gedaan, niet, of onder vreemde namen vindt aangewezen!

En hiermede voor ditmaal genoeg!

J. ALLIROL.

[De Heer J. ALLIROL had dit stuk ook geplaatst in de *Kamper Courant* van 3 Junij 1852, N°. 1562.

De Heer H. FRIJLINK verpligtte ons met de toezending zijner *Kaart der Zuidpool-zee en Zuidpool-landen* (Amst. 1852) laatstelijk den inteekenaars zijner *Nieuwe Hand-Atlas der Aarde* gratis aangeboden. Terwijl wij ZEd. hiervoor onzen opregten dank betuigen, verblijdt het ons den Heer G. P. ROOS en anderen belangstellenden te kunnen mededeelen, dat wij op dit even duidelijk als uitvoerig bewerkte stuk geen enkel dier jongst ontdekte landen en kusten vruchteloos gezocht hebben, door onzen Vrager zoo noode gemist op alle Nederlandsche kaarten, maar, bij gelijke ervaring, door den Heer ALLIROL tot eigen gebruik zorgvuldig bijgehouden. Zoo is, immers wat de Zuidpoolstreken betreft, ook van dezen kant de waarlijk treurige leemte verholpen: eene omstandigheid waartoe wij met grond gelooven mogen, dat de in ons Blad geopperde kwestie aanleiding gegeven heeft.]

Invloed der maan op de weêrsgesteldheid (II, ; bl. 28). In het beroemde werk van J. A. UILKENS, *De Volmaaktheden van den Schepper* enz. D. I., *over den Sterrenhemel*, geheel vernieuwd door Prof. F. KAISER, leest men hieromtrent het volgende:

» Het is zonderling hoe eene volksmeening » zich kan staande houden, ofschoon slechts » weinige waarnemingen toereikende zijn, om » hare ongegrondheid te bewijzen. — Wie » den loop van het weder met eenige aandacht » gadeslaat, kan al zeer ligt ontdekken, dat » het zich weinig of niet om de beweging der » maan bekommert, en dat, zoo de maan al » eenigen invloed op het weder mogt uitoefe- » nen, die invloed, in het dagelijksche leven, » waar slechts het gezigt en het gevoel wordt » geraadpleegd, volstrekt onmerkbaar is. In » deze eeuw, en vooral in de laatste jaren, » hebben verschillende sterrekundigen opzet- » telijke en strenge onderzoekingen in het werk » gesteld, om den mogelijken invloed der maan » op het weder met juistheid te bepalen. Zij » verzamelden daartoe eene ongeloofiijke me- » nigte van waarnemingen, met naauwkeurige » werktuigen volbragt, den warmtegraad en » de drukking der lucht, de hoeveelheid van » gevallen regen en de rigting en de kracht » van den wind betreffende. Allen kwamen » zij eenstemmig tot het besluit, dat noch door » de schijngestalten der maan, noch door ha- » ren veranderlijken afstand van de aarde, » noch door hare verschijning boven den ho- » rizon, zoo groote veranderingen in het we- » der veroorzaakt worden, dat zij zich in het » dagelijksch leven zouden doen bemerken. — » Ofschoon de maan volstrekt niet die groote » beheerscheresse van het weder is, waarvoor » zij gehouden wordt, kan men het toch als » de uitkomst van talrijke onderzoekingen » beschouwen, dat zij niet van allen invloed » op het weder ten eenen male is ontbloot. Uit » vele duizendtallen van waarnemingen, die

» een groot aantal van jaren omvatten, is het » inderdaad gebleken, dat de schijngestalten » der maan een' zeer geringen invloed op de » warmte, de helderheid en de drukking der » lucht uitoefenen, wiens loop met den tijd » des jaars schijnt te veranderen en zich niet » met juistheid laat vaststellen. Ook de hoe- » veelheid regen, en de rigting en kracht van » den wind, schijnen, ofschoon in zeer geringe » mate, van de schijngestalten der maan af te » hangen. De drukking der lucht, zoowel als » hare warmte, schijnen, gemiddeld, iets toe » te nemen, naarmate de maan zich in hare » loopbaan van de aarde verwijdert. Al die » werkingen van de maan op het weder be- » toonden zich echter zoo gering, in vergelij- » king van die der zon, en van oorzaken, » welke wij niet kennen en deswege toevallig » noemen, dat uit den ganschen voorraad van » beschikbare waarnemingen, niet meer dan » haar aanwezen kon blijken, en noch haar » juist bedrag, noch haar juiste loop bepaald » kon worden. Men zoude eene reeks van » waarnemingen, opzettelijk voor dat doel » volbragt, en gedurende ten minste eene » eeuw voortgezet, moeten bezitten, om de » werking der maan met juistheid van de ove- » rige te kunnen schiften, welke eenen beslis- » senden invloed op het weder uitoefenen; » en, kunnen de fijnste werktuigen haar naau- » welijks verraden, dan moet zij ook wel voor » onze zintuigen volstrekt onmerkbaar zijn."

W. T.

[Philomusos deelt ons geheel dezelfde uitkomsten mede. Sprekende van de geleerde nasporingen, waaraan men die verschuldigd is, en welke vooral in de laatste jaren uiterst zorgvuldig en naauwkeurig zijn in 't werk gesteld, wijst hij bepaaldelijk op de verdiensten der Berlijnsche sterrekundigen Beer en Mädler, als die zich wel acht jaren lang (1830—1838) onafgebroken hebben bezig gehouden met waarnemingen omtrent de maan, ten einde haren invloed op de luchtsgesteldheid der aarde na te gaan en zoo mogelijk de mate er van te bepalen. Hunne ontvouwde resultaten brengen hem, aan 't slot zijns berigts, tot deze gevolgtrekking: „Zoo vervallen", zegt hij, „van zelf ook die eeuwenoude vooroordeelen, volgens welke doorgaans volle maan vorst moet geven, nieuwe maan slecht weder, de opkomende maan den nevel wegtrekt enz. Vooroordeelen, die met de vorderingen der wetenschap wel eveneens alle gezag verliezen zullen, als reeds lang in den stroom der tijden verzonken is het geloof aan den invloed der maan op ziekten van menschen en dieren, en menige andere dwaling van dergelijken aard".

Als derde getuige van den uiterst geringen, slechts met de fijnste instrumenten bemerkbaren invloed der maan op de luchtsgesteldheid, is de Heer L. Tlt. opgetreden. Ook hij beroept zich daarbij terstond op Prof. Kaiser, wiens voorstelling in het 1ste Deel van Uilkens (bl. 276—280) door W. T. gedeeltelijk voor onzen Vrager afgeschreven, door hem in eenige hoofdtrekken wedergegeven wordt. — Dáár toch is het, en niet in zijnen *Sterrenhemel* (2de dr. Dl. I, bl. 152) dat onze vermaarde landgenoot de gronden zijner op dit stuk gevestigde overtuiging heeft medegedeeld, na wier vermelding onze Correspondent zijn relaas vervolgt op deze wijze:]

Invloed der maan op de weêrsgesteldheid. Het beste middel, om de weêr-profeten (die uit de gestalten der maan het weder voorspellen, gelijk de oude heksen de toekomst uit het koffijdik, en met bijna evenveel grond als deze) van de ongerijmdheid hunner begrippen te overtuigen, zou voorzeker zijn, een paar jaren lang de moeite te nemen, om de schijngestalten der maan, den tijd harer opkomst en van haren ondergang enz. van dag tot dag op te schrijven en daarbij steeds de weêrsgesteldheid aan te teekenen, zoo als zij vóór en na het opkomen en het ondergaan der maan, door naauwkeurige barometers, thermometers en vochtmeters waargenomen wordt. Dan zou men zien, dat de invloed der maan, hoewel die eenig belang mag hebben voor de diepere nasporingen der natuur-onderzoekers, echter te gering is om in het dagelijksch leven in aanmerking te worden genomen.

Geheel iets anders is de werking der maan op de getijden, die voornamelijk door haar te weeg worden gebragt. Deze toch, afhankelijk van de aantrekkingskracht der maan, hebben een geregelden loop; en moeten dus niet verward worden met de onregelmatige, d. i. van alsnog onbekende wetten afhankelijke, veranderingen des weders. Dus ook is het gelegen met de spiegelproef, dikwerf aangevoerd als bewijs van de heerschappij der maan over het weder, en dáárin bestaande, dat, als wel eens door de zeelieden geschiedt, onderzocht wordt of het beeld der maan, in spiegels herhaaldelijk weêrkaatst, zich enkel of dubbel of veelvoudig vertoont, om dan daaruit het besluit op te maken omtrent de luchtsgesteldheid. Dit berust echter niet op den invloed der maan, alsof deze hare vertooning kon wijzigen, maar op de straalbreking in den dampkring, die bij beroering der lucht door naderende buijen of stormen onzuiver wordt. Uit die afwijkingen der straalbreking kan dus wellicht het eene of andere worden opgemaakt; maar indien dit zoo is, dan maakt men het op uit den toestand der lucht zelve, die zich aan die gewijzigde spiegeling doet kennen. — Nopens den werkelijk zeer geringen invloed der maan op de luchtsgesteldheid, mag men eene belangrijke mededeeling van resultaten verwachten in het laatste deel van den *Kosmos* van Alexander von Humboldt.

L. Tlt.

[R. C. B.'s antwoord is ontleend aan het kortere berigt in *de Sterrenhemel* (Dl. I, bl. 139 van den 1sten druk). Zoowel de eene als de andere plaats van denzelfden Schrijver is aangehaald door E. G., die daarenboven zijne persoonlijke overtuiging te kennen geeft, dat de maan geenerlei invloed uitoefenen kan, noch op het klimaat noch op de aarde zelve noch ook vooral op het water: eene overtuiging, die hij als de vrucht van veelvuldig onderzoek zich voorstelt eenmaal openbaar te maken en des noods te verdedigen.

Gaarne wenschte hij ook van den eenen of anderen Navorscher inlichting omtrent zeker werk, waarvan

hem de titel ontgaan is, maar dat hij aangekondigd gelooft in een der jongste nummers van de *Revue Brittannique*, en wel in eene *Etude philosophique de la Nature*. Het bevat, zegt hij, de krachtige bewijsvoering eens Franschen geleerden, tegen de stelling dat eb en vloed door de maan worden te weeg gebragt.

Geheel verschillend van alles wat wij tot hiertoe leverden is de inhoud eener laatste mededeeling over ons onderwerp.]

Invloed der maan op de weêrsgesteldheid. Volgens het getuigenis van personen, die er acht op sloegen, bezit de maneschijn een' koude verwekkenden invloed. Zoo heeft men b.v. in *Frankrijk* opgemerkt, dat, zelfs in de maanden April en Mei, de bladeren en knoppen van planten, die, bij helderen nacht, aan de volle maan blootgesteld waren, bevroren zijn, ofschoon de luchtsgesteldheid in den omtrek verscheidene graden boven het vriespunt was. In warmere luchtstreken, en bepaaldelijk op zee, is het meermalen voorgevallen dat menschen, die onvoorzigtig of onwetend, in de open lucht waren gaan slapen, het gelaat naar de maan gekeerd, opgestaan zijn met verdraaide spieren, vertrokken mond en bedorven oogen; ja, sommigen werden er, voor een tijd, even krankzinnig door, als personen, die slaapverwekkende vergiften hebben gebruikt.

Visschen, buiten deur gedroogd, zijn als voedsel af te raden, wanneer de maan ze heeft kunnen beschijnen. Na het orberen daarvan hebben zich dikwijls hoogst verontrustende kenteekenen vertoond. Wij herinneren ons, dat eene geheele familie, uit zes leden bestaande, bijna het slagtoffer is geweest van die maanvergiftiging. *Saturday Magazine*, 1838, p. 71. SCIOLUS.

Verzamelingen van spreekwoorden (II.; bl. 28). De Hoogleeraar G. J. MEIJER heeft in 1836 in het licht gegeven: *Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden; met taalkundige aanteekeningen*. Te *Groningen*, bij J. OOMKENS. In het voorbericht geeft Z. H. G. de reden dezer uitgave op, en vermeldt, dat hij de eenige bezitter meent te zijn van het boekje, waaraan het uitgegevene zijn bestaan te danken heeft. Dit eenige (?) exemplaar is in kl. 12°., en bestaat uit twee in één gebonden Verzamelingen, waarvan de tweede, in 143 digt in elkander gedrukte bladzijden, tot titel heeft: *Les Proverbes anciens*, *Flamengs et François*, *correspondants de sentence les uns aux autres*, *colligés et ordonnés par* M. FRANÇOIS GOEDTHALS. *A Anvers, de l'imprimerie de* CHRISTOFLE PLANTIN, MDLXVIII.

Het is dus hetzelfde werkje, dat de Heer A. J. VAN DER AA als het vijfde in zijn opgave vermeldt. J. J. WOLFS.

[Een gelijkluidend antwoord is door v. O. ingezonden, welke tevens vraagt, of de eerste verzameling in het genoemde werkje van Prof. MEIJER (bl. 1—64): „*Ghemeene Duytsche Spreekwoorden, Adagia oft Proverbia ghenoemt*; *gheprent toe Campen* 1550, ook hetzelfde is met een in DE NAVORSCHER t.a.p. aangehaald boekje van S. ANDRIESSEN? De titel is bijna — en het jaar van uitgave geheel hetzelfde."

De Heer P. J. HARREBOMÉE, op wiens uit te geven, met veel zorg bewerkt *Spreekwoordenboek* DE NAVORSCHER de aandacht zijner lezers wenscht te vestigen, betuigt, dat wie meent GOEDTHALS uit MEIJER te leeren kennen, zich vergist. „GOEDTHALS", zegt hij, „heb ik *misschien* gevonden in het 3de deel van GRUTERUS, *Florilegium Ethico-politicum nunquam ante hoc editum* etc., gelijk het eerste deel van datzelfde werk de bekende verzameling van SPIEGEL [SPIEGHEL] bevat. Dit laatste is mij uit eene vergelijking met SPIEGEL's werk gebleken. GRUTERUS heeft er 5 spreekwoorden uit weggelaten, maar 157 nieuwe er bijgevoegd. Van GOEDTHALS zijn door GRUTERUS 1332 spreekwoorden opgegeven. Vergelijk hiermede MEIJER, en het besluit is gemakkelijk te trekken. Ondertusschen zijn hier de afwijkingen niet zoo groot en menigvuldig als in het eerste gedeelte van MEIJER's werk, waar hij de in 1550 te *Kampen* gedrukte *Ghemeene Duytsche Spreeckwoorden* geeft, daar het zelfs niet zelden gebeurt, dat hij twee spreekwoorden tot een maakt, en geheel willekeurig, want ze volgen niet op- of passen niet bij elkander".]

Zutphen; de Drogenapstoren (II.; bl. 28). Wat de oudheid der stad *Zutphen* betreft, zoo vinden wij in SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, Boek IV, bl. 40, vermeld, dat ROBERT, zoon van den Heer van *Heusden*, ADELHEID, Gravin van *Zutphen*, ten huwelijk bekwam omtrent den jare 856. SLICHTENHORST zegt daarbij:

» Vóór dezen tijd bespeur ik niet, dat bij ie-
» mand gewag gemaakt wordt van het Graaf-
» schap".

Nog vinden wij in het Vde Boek, bl. 59:
» De Graven van *Zutphen* komen uit den stam
» van *Saxen* en hebben altoos aan den *Yssel*
» hun hof gehouden. De eerste Graaf, die ik
» in oude Brieven vind, is WICHER of WICHARD,
» omtrent het jaar 810, wiens zoon WICHMAN in
» een veldkamp tegen de Saxers dood bleef" (*).

SLICHTENHORST wil den naamsoorsprong gevonden hebben in *Zuidveen* (en niet in *Zoetveen*) om den broek- en water-achtigen grond. Ook wordt *Zutphen* door de inwoners, maar vooral door de landlieden in den omtrek, dikwerf *Zutveen*, nimmer *Zoetveen* uitgesproken (†).

Van den *Drogenapstoren* zegt SLICHTEN-

(*) Verg. *de Tegenwoordige Staat van Gelderland*, I.; bl. 345. — „Vele der Erfheeren en Graven van *Zutphen* voerden den naam van WICHMAN, doch de namaagschap en betrekkingen van den een tot den ander, en de opvolging berusten op enkele gissingen. De eerste bekende Graaf van *Zutphen*, OTTO genaamd, leefde in het begin der elfde eeuw". AREND, *Algem. Gesch. d. Vaderl.*, Dl. II, St. I, bl. 101, en de aldaar aangehaalde *Inleiding tot de Hist. van Gelderl.* en de *Hist. van Gelderl.* des Heeren VAN SPAAN.
Aanm. v. h. Bestuur.

(†) Zie ook over den naamsoorsprong van *Zutphen*, *de Tegenw. Staat van Gelderl.*, II.; bl. 354.
Aanm. v. h. Bestuur.

HORST, Boek I, bl. 64: »Niet wyt van het »*Schreven* of '*s Gravenhof* staat, als te pronk, »een' vierkantigen steenen toren, die van zyn' »ouden bewoner den naam bewaart van Dro»genapstoren". C. S.

Zutphen; de Drogenapstoren. Zutfeno in *Hameland* wordt reeds genoemd omtrent het jaar 1053, en was in 1509 een *oppidum* (*).

De *Drogenapstoren* is aldus geheeten naar zijn vroegeren bezitter THONIS DROGENAP, die omstreeks het midden der 16de eeuw leefde, en als stads musicus werd bezoldigd.

De Aardbol, Dl. III, bl. 516.

J. J. WOLFS.

[J. M. deelt insgelijks mede, dat *Zutphen* in 1059 als eene stad, *Oppidum*, voorkomt. (VAN SPAEN, *Inleid. tot de Hist. v. Gelderl.*, I.; bl. 28). In 1280 voerde het, met *Harderwijk*, oorlog tegen *Hamburg* en andere steden aan de *Elve* (BERG, *de Nederl. en het Hanseverbond*, Utrecht, 1833, bl. 115), welke krijg door bemiddeling van *Deventer, Kampen* en *Zwolle* geëindigd werd.]

Napoleon's togt over het Zwin (II.; bl. 53). Betrekkelijk NAPOLEON's togt over het *Zwin*, in October 1811, heb ik het volgende opgeteekend uit den mond van den 72 jarigen visscher JOHAN CHRISTIAAN HENNEFREUND, den persoon, die met zijne hoogaars den Keizer over het *Zwin* gevoerd heeft, en daarin werd bijgestaan door zijn' oom JACOBUS SCHILLEMAN. De zaak heeft zich toegedragen als volgt: Gemelde HENNEFREUND en eenige andere visschers hadden, van wege den Commissaris der Marine te Sluis, POTIER (†) genaamd, bevel ontvangen zich den 1sten October met hunne hoogaarzen naar het zoogenaamde *Hazegras* te begeven, ten einde aldaar Z.M. op te wachten en hem met zijn gevolg over het *Zwin* te zetten. Nadat HENNEFREUND aldaar met 4 hoogaarzen omstreeks anderhalven dag gelegen en gewacht had, verscheen Z. M. in den namiddag van den 3den October, vergezeld van den Heer MAMIE (†), Maire van Blankenberghe, die Z. M. op diens togt langs de duinen, de kust volgende, tot aan het *Hazegras* had moeten vergezellen, en toen hij hem verlaten wilde, door hem gedrongen werd, den overtogt over het *Zwin* mede te maken. Behalven van dezen, was Z. M. vergezeld van zijnen getrouwen Mameluk, eenige Generaals (§) en ruiters. Nadat de Keizer en de overigen van het paard en in de hoogaars gestegen waren, begaven zich enkele ruiters in de schuit van JANNES VERHOEVE, terwijl de overgeblevenen met de ledige paarden zich naar Sluis, en vervolgens naar Breskens begaven. Daar het tij reeds eenigzins verloopen was en het nog al tamelijk uit het westen woei, zoodat het water vrij moeijelijk stond, vroeg de Keizer, door middel van den Maire van Blankenberghe, die als tolk diende, daar de schipper geen Fransch kende, »of er geen gevaar was?", waarop de laatste ontkennend antwoordde. De overvaart had plaats van uit het *Hazegras* tot in het *Dievegat* (**). In het *Dievegat* gekomen, moest men het *Zwin* opzeilen naar Sluis, tot men de punt eener aldaar liggende plaat voorbij was, en dan weder het *Zwin* af, langs de andere zijde der plaat, het regt op de oude of vroegere kil van ter Hofstede aanzetten. Gedurende den togt vroeg NAPOLEON, onder andere min belangrijke vragen, naar de diepte van het *Zwin* op de verschillende plaatsen, — of het diep genoeg zoude zijn om door linieschepen of brikken bevaren te worden enz.; — of er van het *Hazegras* op ter Hofstede of Retranchement een veer bestond — of de schipper geprest was enz. Op den hoek van de bedoelde plaat gekomen, vroeg hij den schipper of deze aan de overzijde reeds zijne garde zag, en in hoeveel minuten hij nu te ter Hofstede aan wal zoude zijn? Op de eerste vraag antwoordde de schipper bevestigend, aan Z. M. de ruiters wijzende, welke reeds op den dijk geschaard stonden, en op de tweede vraag antwoordde hij: »binnen vijf minuten." NAPOLEON nam zijn horologie in de hand en was uiterst te vreden, toen binnen die vijf minuten de hoogaars in de kil voor den wal draaide en hij aan land kon stappen. Z. M. ging op ter Hofstede nergens in huis, maar liet terstond op den dijk een groot houtvuur aanleggen, terwijl HENNEFREUND, die de hoogaars bestuurd had, zich aan het vuur naast hem moest plaatsen, en al dadelijk toezegging kreeg van eene goede belooning en een pensioen, levenslang, Z. M. hem nogmaals zijne tevredenheid over den zoo wel afgelegden overtogt betuigende. Na aldaar een kwartier vertoefd te hebben, steeg de Keizer te paard en reed met het grootste deel der ruiters naar Breskens. De Maire van Blankenberghe moest, met de drie schippers en eenigen uit Z.M. gevolg, den Keizer in eenen wagen volgen, zoodat hij eerst in den nacht te Breskens aankwam. Den volgenden morgen werden HENNEFREUND, SCHILLEMAN en VERHOEVE op het bureau gebragt, alwaar de namen der twee eerstgemelden, die den Keizer hadden over-

(*) Eerst op het einde der twaalfde eeuw echter, ontving *Zutphen* stedelijke regten. AREND, *Algem. Gesch. d. Vaderl.* Dl. II, St. I, bl. 101.

Aanm. v. h. Bestuur.

(†) Wat de namen POTIER en MAMIE betreft, durf ik voor de juistheid der spelling niet instaan, daar ik op niets dan op de uitspraak des schippers afgaan kon.

(§) Wie dit waren wist de schipper niet.

(**) Dit *Dievegat*, een gedeelte van het *Zwin*, werd toen gevormd door eene bank of plaat, welke zich in het *Zwin* gezet heeft, en is aldus genoemd, omdat men, zoodra het ebbe werd, zich haasten moest het te verlaten, wijl men anders, even als een dief, in het gemelde gat gevangen bleef, daar aan zijn' ingang eene aanslijking plaats had van wege een aldaar liggenden berm.

gevoerd, werden opgenomen en hun een jaargeld van 300 francs werd toegezegd, dat beiden dan ook ontvangen hebben, en hetwelk tot heden toe nog door den eenig overgeblevenen HENNEFREUND genoten wordt. Daarenboven kregen de drie schippers 1000 francs, om die onderling te verdeelen (*). In den namiddag van dienzelfden dag keerden zij, met den Maire van Blankenberghe, naar ter Hofstede en aldus naar Sluis terug.

Naar mij verhaald is, moet er een werk bestaan, waarin over NAPOLEON'S reize door Zeeland enz. gehandeld wordt. 't Zal mij genoegen doen, zoo iemand daaruit de Aanmerkingen (†), (§) en (*) wil toelichten.

J. H. VAN DALE.

C. F. Bendorp (II.; bl. 54). Gaarne wil ik aan het verlangen van B. voldoen door hem op te geven wat mij van C. F. BENDORP (†), mijn grootvader, bekend is.

Zijn vader, JOHAN CHRISTIAAN BENDORFF, geboren te *Saksen-Eisenach*, officier — eerst in Zwitsersche en later in Hollandsche dienst (§) — was, den 26sten Maart 1731, in tweede huwelijk, verbonden met MARIA CATHARINA NEUKIRCHEN. Uit dezen echt werden verscheidene kinderen geboren, waaronder ook onze CAREL FREDERIK.

Hij zag het levenslicht te *Sas-van-Gent*, waar zijn vader toen in garnizoen was. Deze vertrok later met zijn gezin naar *Bergen-op-Zoom*, en verloor aldaar in 1746 het leven. Kort daarna vlugtte zijne weduwe met de kinderen, weinige dagen vóór de overrompeling van die stad door de Franschen, in 1748, met achterlating van bijna hare geheele bezitting, naar *Dordrecht*, waar zij zich vestigde. Eenige jaren later was mijn grootvader daar bij eene glasfabriek geplaatst, doch vertrok in 1769 naar *Rotterdam*, ten einde daar in dezelfde betrekking werkzaam te zijn.

Intusschen was hij den 29sten October 1758 gehuwd met ELISABETH DE HAAS, uit welken echt zeven kinderen sproten. In 1817 keerde hij naar *Dordrecht* terug, waar zijne echtgenoote stierf en hij hertrouwde met .... VAN GELDER, uit welk tweede huwelijk hij echter geene kinderen had. Zijn dood viel in October 1814 voor.

Eerst op zijn 28ste levensjaar ving hij als liefhebber met de beoefening der beeldende kunsten aan, onder de leiding van WOUTER UITERLIMMIGE, een' discipel van den verdienstelijken kunstschilder AART SCHOUMAN. Hij oefende zich bij dezen gedurende twee jaren in het teekenen en schilderen. In het etsen en plaatsnijden ontving hij nooit onderrigt. Te *Rotterdam* kwam hij in kennis met de beroemde schilders en teekenaars HENDRIK KOBELL, DIRK LANGENDIJK, HARDENBERG en anderen, met welke hij zich verder, doch steeds alleen in zijne snipperuren, aan de kunst wijdde. Na zijn' terugkeer in *Dordrecht* heeft hij zich, tot aan zijn dood, alleen met de kunst bezig gehouden.

Van zijn' zoon, mijn' vader, JOHANNES CHRISTIAAN BENDORP, geeft IMMERZEEL eene korte levensschets en is eene uitvoerige necrologie te vinden in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* van het jaar 1850.

Hiermede hoop ik aan B.'s verlangen voldaan te hebben. Mogt hij echter meer verlangen, dan zal ik gaarne met hem in briefwisseling treden.

Dordrecht. C. F. BENDORP.

C. F. Bendorp, Daar de vrager het volgende werk niet in bezit schijnt te hebben, zoo geef ik hier letterlijk wat de auteurs, tijdgenooten van BENDORP, hem betreffende hebben te boek gesteld:

» KAREL FREDERIK BENDORP werd te *Sas-van-Gent* geboren in het jaar 1736, en woonde te *Dordrecht.* Een glasblazer van beroep zijnde, was een ongeluk oorzaak, dat hij zich aan de teeken- en graveerkunst heeft toegewijd: gloeijend glas op zijn been gestort hebbende, kon hij gedurende eenen geruimen tijd niet gaan; doch was overigens gezond. Daar hij in zijne jeugd wat geteekend had, vatte hij, tot tijdkorting, de teekenpen weder op, en kreeg vervolgens meer en meer lust en gelegenheid ter beoefening dier kunst, welke hij dan ook met zoo veel ijver heeft doorgezet, dat hij een bekwaam teekenaar en plaat-etser is geworden.

Hij heeft verscheidene gezigten naar het leven, in den trant van JAN VAN GOOYEN, en ook schilderijen en teekeningen in het licht gegeven, die veel verdiensten hebben; ook schilderde hij eenige stukjes in olieverw.

Oud en gebrekkelijk zijnde, woonde hij, tot zijn overlijden, *den* 3*den October* 1814, bij zijnen braven zoon J. C. BENDORP, mede een zeer verdienstelijk graveur te Dordrecht en aldaar thans (1817) nog werkzaam". Zie: *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst*, enz.; door R. VAN EYNDEN en A. V. D. WILLIGEN. Haarlem, 1817, in-8°., II.; bl. 258.

C. KRAMM.

C. F. Bendorp. In de *Konst- en Letterbode* van 1850, bl. 405 en volg., alwaar het Levensberigt van JOH. CHRIST. BENDORP, zoon van KAREL FREDRIK, voorkomt, leest men dat in 1796 zijne ouders, KAREL FREDRIK en

---

(*) Ook de Maire van Blankenberghe schijnt eene belooning ontvangen te hebben: welke, is mij echter onbekend.

(†) IMMERZEEL betitelt hem K. F. B.; hij heeft zich ook C. F. B. genoemd.

(§) Na zijne komst in Holland verwisselde hij de eindletters van zijn' naam voor eene *p*; zijn zoon CAREL FREDERIK, ofschoon zich meestal DIRK BENDORP schrijvende, heeft zich ook nog soms BENDORFF geteekend.

ELISABETH DE HAAS, zich van *Dordt* naar *Rotterdam* verplaatsten, alwaar de vader tot eene glasfabriek in betrekking stond; dat deze aldaar dagelijks bezoek ontving van D. LANGENDIJK, H. KOBELL, TH. DE ROODE HARDENBERG, BOON, en anderen; dat hij, met LANGENDIJK in twist geraakt, de vriendschap verbrak, doch door bemiddeling van zijne vrouw zich later met hem weder verzoende; dat na het overlijden der echtgenoote in 1780, hij weder te *Dordt* ging wonen, alwaar hij tot zijnen dood, in 1814, schijnt verbleven te zijn. V. D. N.

Jan Macquet (II.; bl. 54). Hoewel het volgende niets van » eene beknopte levensschets" heeft, wil ik het evenwel als eene bijdrage daartoe meêdeelen.

JAN MACQUET, geboren te *Brouwershaven* in 1731, was Geneesheer en Burgemeester te *Zierikzee*.

Hij bezat eene zeldzame kennis van de werken van vroegere en latere dichters, alsmede van onderscheidene talen. Zijne beoefening der dicht- en letterkunde blijkt genoegzaam uit zijne verhandelingen *Over het Schoon in de Poëzy*, in de *Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, te Leyden, D. III, — en *Over de Voortreffelijkheid der oude en hedendaagsche Poëten*, in *de Nieuwe Bijdragen*, D. II, bl. 77—150.

Van 1772—1779 gaf hij uit *Dichtlievende Uitspanningen*, in drie deeltjes, en van 1780—1786 verschenen zijne *Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen*, in drie deelen, meestal bestaande uit » oordeelkundige beschouwingen van vaderlandsche dichtwerken, en over 't geheel blijken dragende van een' zuiveren smaak en een juist oordeel." Prof. SIEGENBEEK teekent van zijn gedichten aan, » dat zij wel geene hooge vlugt van dichterlijk vernuft aan den dag leggen, maar zich nogtans door beschaafdheid, dichterlijken zwier van uitdrukking, en eene oordeelkundige navolging van de beste Latijnsche dichteren aanbevelen."

Hij heeft ook nog een werk nagelaten over de *Ziekten in den Bijbel, geneeskundig beschouwd en toegelicht*. Hij overleed in 1798 te *Zierikzee*. Men raadplege verder over hem de werken over onze letterkunde van Mr. J. DE VRIES, SIEGENBEEK, VAN KAMPEN, enz.

J. J. WOLFS.

[Uitvoerig is het verslag, gunstig het oordeel over dezen dichter van WITSEN GEYSBEEK in zijn *Woordenb. der Nederd. Dichters*, Dl. IV, bl. 267—287. Te regt alzoo verwijzen ons hier naar dien schrijver V. D. N., A. J. V. D. AA en PERCONTATOR. Onjuist is het echter dat WITSEN GEYSBEEK *Zierikzee* vermeldt als de geboorteplaats van onzen MACQUET, wel in zijn leven allernaauwst en eervol verbonden aan die stad, waar hij Schepen, Raad en Burgemeester geweest is en daarbij als geneesheer hooge achting genoten heeft, maar toch elders, en wel als gezegd is te *Brouwershaven*, ter wereld gebragt. Vereerend en zeker niet overdreven is het getuigenis hem aangaande gegeven in het *Woordenboek der Zamenleving*, (St. VII, bl. 1014) en daaruit ons medegedeeld door BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS. Men kan hem toch den lof niet ontzeggen van een bekwaam poëet te zijn geweest, die een stouter en krachtiger dichtwijs bezat dan de meeste zijner Hollandsche kunstbroeders, en van wiens bedrevenheid, zoo in de praktijk als in de theorie der dichting, zijne schriften het onbetwistbare bewijs geleverd hebben. Zoo denkt ook nagenoeg over hem Mr. J. DE VRIES in zijne *Proeve eener Geschied. der Nederd. Dichtk.*, Dl. IV, bl. 95—97, die met het oog op MACQUET en op SIMON STIJL, de aanmerking maakt, dat het in die dagen, zoo het scheen, der geneeskunst bijzonder gegund was met de dichtkunst te huwen. „Want", zegt hij, „de poëzy klom als een teedere en steunbehoevende wijngaard welig op tegen dezen vasten en statigen olm".

Wat MACQUET'S werken betreft, bij de door J. J. WOLFS vermelde behoort nog gevoegd te worden 's mans Verhandeling, *Dichtlievende Uitspanningen* genaamd, mede geplaatst in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterkunde*, Dl. I, bl. 33—64, en niet vergeten door onzen naauwkeurigen vriend A. J. V. D. AA. Zijne andere en grootere *Dichtlievende Uitspanningen* (*Gedichten*) bevatten in haar tweede deel *Evangelische Tafereelen*, waarvan bepaaldelijk door den Heer DE VRIES getuigd wordt, dat zij, „ over het geheel genomen levendiger zijn dan de toen nog heerschende smaak scheen toe te laten". Onder de *Mengeldichten* kent dezelfde kunstregter den voorrang toe aan *de Mensch, een verheven en laeg Wezen; de Jaergetijden; ter gedachtenis aan den Admiraal Heemskerk*; en *Koridon, Veldzang, op den dood van een eenig Zoontje.* — Van de *Jaergetijden* merkt V. D. N. op dat zij eene beoordeeling erlangd hebben in de *Tael- en Dichtkund. Bijdragen*, II, bl. 217 volg., terwijl BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS erkent dat zijne voorliefde gerigt is op de *Euangelische Tafereelen*, de *Heldinnen-Brieven* en het *Nut en Nadeel der Hartstogten.* — ..ELSEVIER noemt ons in het bijzonder die werken van MACQUET, welke in de bibliotheek der Leydsche Maatschappij van Letterkunde te vinden zijn, t. w.: de Verhandeling *Over het Schoon in de Poëzye* (in de *Werken* dier Maatschappij zelve, Dl. III.; A^0. 1777); de drie deelen *Dichtlievende Uitspanningen*, van welke dit geletterd ligchaam ook nog een MS. exemplaar in 4^0. bezit, waarop eenige zijner leden hunne aanmerkingen hebben ternedergesteld; eindelijk de *Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen*, wier onderwerpen als zoo vele hoofdstukken, op deze wijs elkander vervangen: *Over den Smaek in de Poëzye; over den „Abraham den Aertsvader" van* HOOGVLIET; *over eenige dichtstukken van* VONDEL en *over „den Ystroom" van* ANTONIDES; *over den „Gysbregt van Aemstel" en „Lucifer" van* VONDEL; *over* HOOFT *als dichter*; en *over de Elegiën*.

Vernemen wij ook naar zijne geneeskundige werken; het blijkt ons weldra dat de Zeeuwsche Muzenzoon niet slechts als dichter, maar ook en niet minder als arts, een waardig en ijvervol priester van APOLLO geweest is. Wij danken eene opgaaf dier schriften aan A. J. V. D. AA. Dus noemde hij ons: *Over de Ziektens die in den Bijbel voorkomen*, Leyden, 8^0., waarvan .. ELSEVIER ook loffelijke melding gevonden heeft in Dr. FRIEDRICH OTTO'S *Gesammt-Literatur Niederlands*, Amst. 1838; — voorts: *Inleiding tot de Pathologie, of Beschouwing van het Menschelijk ligchaam in den zieken staat*, Utrecht, 1782, 2 Dln., 8^0., nogmaals uitgegeven te Amsterdam, ten jare 1808, in 3 Dln.; en *Geneeskundige Historie der stad Zierikzee en Landen van Schouwen en Duiveland*, medegedeeld in de *Verhandelingen van den Natuur- en Geneeskundigen Correspondent in de Vereenigde Nederlanden*, bl. 145—184.

Ter kenschetsing van MACQUET'S dichttrant in het

zachte en schilderachtige, plaatsen wij hier ten slotte een gedeelte van zijn *Koridon:*

„Wie zal ALEKZIS nu door bosschen, landen, weien
Verzellen? Wie voortaen genoeglyk spelemeien
Op jeugdig klavergroen, voor vaders aangezicht,
Daer hy in lenteschaeuw en buiten zorgen ligt?
Wie zal in 's vaders hand zyn teere handjes klappen,
En danssend naest de zy van vader dorpwaerts stappen?
Wie loopt, als vader keert, by 't nadren van den nacht
Voor uit naer SILVIA, die hare liefde wagt,
En roept, door vreugde op 't zien van moeder ingenomen,
„Goên avond, moederlief, zoo straks zal vader komen"?
Wie geeft nu SILVIA een lekkren morgenzoen,
Wie valt haer om den hals, wie volgt haer in het groen,
Als zy de koeien melkt, en weet door kouten, vragen
Naer naem van koei en schaep zyn moeder te behagen?
Wie streelt haer, als ze in huis door zorgen is bezet?
Wie brengt zy 's avonds nu al kussende te bed,
Nu lieve KORIDON hunne oogen is ontweken?
Voor wien zult gij nu meer en vee en boomen kweken,
ALEKZIS? Ach voor wien ent gy nu lekkre peer
En blozende appelen, voor wien zult gy nu meer
Uw land bezaien? Door uw klaverrijke weiden
Een kronkelende beek van gindsche heuvels leiden?
Het vee door U gekweekt, 't geboomt door U geplant
Groeide op met KORIDON, enz.]

Opschrift op de grafstede van J. D. Bn. van der Capellen (II.; bl. 54). In antwoord op de vraag van C. P. B. naar dat opschrift, diene het volgende: Schrijver dezes is in het bezit van eene afbeelding dier grafstede vóór hare vernieling. Zij is in groot 4°. formaat (T. WITTENBERG, *delin:* en D. VEELWAARD, *sculps:* 1788). Onderaan leest men: *Afbeelding van de begraafplaatz met den voorhof in het Gorsselse veld, door de Hoog Welgebooren familie* VAN DER CAPELLEN, *in het jaar* 1785 *gestigt; En in den nagt tusschen den* 6 *en* 7 *Augustus* 1788 *door het inbrengen van Buspoeder gesprongen en totaal geruineerd.*"

Op een blaauwen steen boven de poort der grafkelder onder de witte naald, waaraan het wapen der CAPELLENS gehangen was, zijn op die plaat te lezen de volgende woorden:

HOC MONUM. UT CAPELLE. GENT.
CONDIT. ESS. VIVI. SIBI SUIQUE POS.
AL.H.F.B.R.J.AL.PH. V. D. CAPELLEN
FR. ET HILD. ANNA BENTINCK JOH.
D. V. D. CAPELLEN VIDUA. 1786.

Men vindt dit grafschrift ook in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, door J. A. DE CHALMOT, D. VI, bl. 138, alwaar evenwel eenige onnaauwkeurigheden in den tekst zijn binnengeslopen, die door het medegedeelde kunnen verbeterd worden. Overigens is die schrijver zeer belangrijk in zijne berigten omtrent de geschiedenis van deze grafstede, en wij vergenoegen ons, kortheidshalve, met naar hem te verwijzen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Opschrift op de grafstede van J. D. Bn. van der Capellen. Gaarne wil ik aan C. P. B. mededeelen wat mij van den geheelen inhoud van dit opschrift bekend is. Immers bij de platen, die ik van de grafstede bezit, is eene beschrijving gevoegd door Mr. W. H. SELS, benevens een gedicht, beide tot aandenken aan deze bedroevende gebeurtenis, gedrukt en uitgegeven onder den titel van:

» *Berichtgevende beschouwing over de Begraafplaats des edelen geslachts* VAN DER CAPELLEN, *tot opheldering van twee kunstplaten, verbeeldende de begraafplaats in haren stand en verwoesting, beide naar de teekening van den kunstschilder* J. A. KALDENBACH, *in koper gebragt door* DE WIT *en* JONXIS, *te Amsterdam by* A. MENS, JANSZ. 1789". — Daarin vind ik op bl. 6 en volg.:

» Op het voorbeeld der *Scheveningen* (?) geviel het den vier broederen ALEXANDER HENDRIK, FREDERIK BENJAMIN, ROBBERT JASPER en ALEXANDER PHILIP VAN DER CAPELLEN, benevens derzelver bloedvriend JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, op open velde en niet verre van 't maagschappelijk graf ter kerke van *Gorsel* gevestigd, eene begraafplaats te doen vervaerdigen. De geërfden van dien landstreek hadden hierin bewilligd, en in den jare 1785 werdt deze grafstichting, naar teekening van den bouwmeester OTTEN HURLY voltooid. Men hing het wapen van dit edel geslacht aan een witten naald bij dat graf, en deed in blauwen steen de volgende latijnsche woorden bijtelen:

HOC MONUMENTUM, UT CAPELLINIORUM GENTIS CONDITORIUM ESSET SIBI, SUISQUE POSUERUNT VIRI ALEX. HEND. FRED. BENJ. ROB. JASP. ALEX. PHIL. VAN DER CAPELLEN, FRATRES, & HILD. ANN. BENTINCK, JOH. DID. VAN DER CAPELLEN VIDUA.

Deze opschrijving wil beteekenen, dat de genoemde broeders, benevens de weduwe van den laatstgenoemden tot eigene en maagschaps ruste, deze begraafplaatse hadden doen vervaerdigen."

Verder wordt in deze beschrijving gezegd, dat de lijken van den reeds in 1784 en 1785 ontslapen JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN en diens echtgenoote HILLEGONDA ANNA BENTINCK, aanvankelijk in den kerkelijken grafkelder te *Gorssel* geplaatst, in 1786 in dit grafteeken werden overgebragt en daar ongestoord lagen » tot op dien dag der verschrikking den 23sten der maand September 1787", toen, des avonds ten 10 ure, eene poging werd aangewend tot verwoesting van het gedenkteeken, die zich aanvankelijk bepaalde tot het afhouwen van het wapen van de naald en het *schenden* van het opschrift op den steen, en op den volgenden dag zou hervat worden, doch toen gestoord werd; hetgeen echter ten gevolge had, dat die lijken door den schoonzoon van J. D. Bn. VAN DER CAPELLEN ten vollen dage naar de kerk te *Gorssel* werden teruggebragt; waarop nogtans in Au-

gustus 1788, de aanslag op het nu ledige grafgesticht door middel van buskruid werd herhaald, die dan ook zijn geheele verwoesting, — eene voorzeker éénige gebeurtenis in onze Vaderlandsche geschiedenis! — ten gevolge had. De plaats waar het stond, moet nabij de tegenwoordige herberg te *Gorssel* zijn. Het zoude voor DE NAVORSCHER eene niet onaardige bijdrage zijn, indien het bij C. P. B. in bezit zijnde, en voorzeker geschonden, fragment van den gedenksteen, in afbeelding kon geleverd worden. Dit zou mij, en voorzeker meer lezers van dit blad, zeer welgevallig wezen. N****.

[Het berigt ons door V. D. N. geleverd, komt, als met N****.'s bijdrage van ééne bron afgeleid, in omtrek op hetzelfde neder. Niet alzoo een getrouw navorscher, de Heer A., die, zich door eene vlugtige lezing van het *Vervolg op* WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie*; IX, bl. 102 in de noot (§); latende van den weg helpen, de beschrijving des *gedenkpennings* aanhaalt op VAN DER CAPELLEN door J. G. HOLTZHEY vervaardigd. Zeker, ook in die aanteekening was van grafzerk, lijkbus en eerezuil sprake, maar niet van de hier bedoelde.

Voorts hebben wij in dank te vermelden wat ons, ter voldoening aan C. P. B.'s verlangen, door ****, SAXO SYLVIUS en B. G. is toegezonden. Zij hebben altegader met CHALMOT'S *Biographisch Woordenboek* geraadpleegd; SAXO SYLVIUS niet onopgemerkt latende hoe 't vernielde lijkgesticht een der eerste voorbeelden gaf „om het begraven in de kerken tegen te gaan" — ook den wensch uitende naar een bekwaam geschiedschrijver, wiens pen de verdiensten van JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, „den ijsbreker van een verouderd stelsel", naar eisch huldigen mag; B. G. zijn stuk eindigende met opteekening der *sage:* „dat, toen de nog onbevredigde woede het graf door buskruid in de lucht deed springen, het familiewapen der VAN DER CAPELLEN'S ongedeerd onder het puin gevonden werd".]

Blaauw Maandag (II.; bl. 54); *Kwade Maandag*. Het komt mij voor, dat de benaming *blaauwe maandag* een geschiedkundig feit tot grondslag heeft, en afgeleid kan worden uit het gevecht, dat op eenen maandag in Mei A°. 1344 te *Gent*, tusschen de volders en de wevers dier stad, plaats greep. Ter herinnering van dien bloedigen dag, werd hij de *kwade maandag* genoemd (of wel een dag waarbij menigeen er met *blaauwe* oogen afkwam enz.).

Van deze gebeurtenis vindt men berigten in *De Kronyke of Jaerboeken van Vlaenderen in het Fransch beschreven door den Heer* PIETER D'OUDEGHERST, *en nu in het Nederduytsch gebragt, Gend,* 1785, alwaar men in Hoofdst. 159, bl. 234, het volgende leest:

» Eyndelyk vergaerderden beyde deeze neeringen (volders en wevers) tegen malkanderen op de Vrijdagmerkt, op zekeren *maendag* in de maend Mey van het jaer 1344. Naer eenen vreeden slag, die schier den geheelen dag duerde, niet zonder eene overvloedige bloedstorting van beyde de kanten, behaelden de wevers de overwinning: daer bleven boven de vijfthien honderd volders ter plaets; de andere werden uijt de stad gejaegt en de volderij te niet gebragt gelijk zij jegenwoordig nog is.

Ter oorzaek van deze bloedstorting werd dien dag genaemt den *kwaeden maendag*."

Ofschoon er wel andere gevechten op eenen maandag zullen hebben plaats gehad, vond ik het nog al merkwaardig, dat D'OUDEGHERST, die kort na 1571 te *Madrid* overleed, van dezen *kwaden maandag* melding heeft gemaakt.

Zie over P. D'OUDEGHERST, S. DE WIND, *Biblioth. der Nederl. Geschieds.* en PAQUOT, T. III. p. 269—271. .. ELSEVIER.

Blaauw Maandag. In *de Oefenschool, Tijdschr. voor jeugdige onderwijzers*, X.; bl. 110, vindt men hieromtrent het volgende aangeteekend:

» *Blaauwe maandag* was oudtijds de naam van den maandag vóór den aanvang der Vasten, en droeg waarschijnlijk dien naam naar de gewoonte, welke men in de 15de en 16de eeuw had, om op dien dag de kerken met blaauw te behangen. De handwerkslieden waren gewoon dezen dag, even als het volk den vasten avond, tot een' vreugdedag te maken, en dan den arbeid na te laten, welke gewoonte men vervolgens eerst tot alle maandagen van het jaar uitstrekte. Toen echter, vooral in de 18de eeuw, op de blaauwe maandagen veel onvoegzaams werd bedreven, en voor velen die tijd eene gelegenheid tot uitspanning [uitspatting?] was, werd de viering daarvan hoe langer hoe meer beperkt, en eindelijk geheel verboden.

De werklieden bleven evenwel nog lang, even als nu de dienstbaren bij de kermis, bij blaauwe maandagen rekenen, waaruit dus vermoedelijk de opgegevene spreekwijze ontstaan is".

De bron, waaruit deze aanteekening geput is, vindt men hier niet opgegeven.

BILDERDIJK, in zijne *Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden*, I.; bl. 79, noemt *blaauw*, verbasterd van *blouw*, geslagen, van *blouwen*, slaan. » Dus zegt een *blaauwe maandag*", vervolgt hij, » een *gebroken maandag;* naamlijk als men nog vermoeid is van de Zondaagsche verlustiging". J. J. WOLFS.

[Niet anders H. MOHRMANN, die waarschijnlijk zijn berigt, alhoewel ietwat omgewerkt, aan dezelfde bron te danken heeft. Op het einde van zijn stuk vraagt hij:

„Zou de gewoonte, welke nog tegenwoordig — althans in Amsterdam — onder zekere arbeidslieden heerscht, om den Maandag werkeloos en jolig door te brengen, ook een gevolg van den *Blaauw Maandag* zijn?"

J. M. haalt uit het *Gentsche Kunst- en Letterblad*, Jaarg. 1842, N°. 6, het volgende aan: „Het maandagloopen heet in Vlaenderen *Poefdag* vieren, en in Duitschland *vrijen* of *blauwen* maendag houden.

De *blauwe Maendag* is de eerste maendag in den Vasten, als wanneer de kerken met grauw of blauw behangen worden". — Omtrent den oorsprong van *Blaauwe Maandag* vereenigen V. D. N., R. C. B. en DIONYSIUS, over het geheel, hun gevoelen met dat van

WEILAND, in wiens *Taalkundig Woordenboek*, op het woord *Blaauw*, de aanleiding tot de genoemde spreekwijze ook gezocht wordt in een oud misbruik bij de werklieden, den maandag in ledigheid door te brengen; en dat het zeggen: *een blaauwe maandag*, voor eenen nog niet lang verloopen tijd, of voor *in het geheel niet* gebezigd wordt, gelijk het dan ook de beteekenis van alle kortheid des tijds gekregen heeft. — „Blaauw heeft vele beteekenissen", zegt P. E. v. D. Z., als: *blaauwe bloempjes*, verdichte, ongegronde vertelseltjes; *blond* en *blaauw*, veel-kleurig; onder *den blaauwen hemel*, in de open lucht; *ergens blaauw afkomen*, de hoop vervlogen zien; *blaauwe boodschap*, voorgewende boodschap; *blaauw blaauw laten*, zich eene zaak niet aantrekken, zich houden of men iets niet bemerkt; *een blaauw oog aan iets wagen*, iets met eenig gevaar ondernemen; *eene blaauwe scheen, een blaauwtje geloopen*, zijne liefde afgewezen zien; *voor een blaauwen Maandag iets geweest zijn*, voor niet lang. Van waar ook *blaauwschuit*, voor *scheurbuik*".]

Blaauw Maandag. Meermalen komt bij onze Ouden het woord *blaauw* voor in den zin van *gering*, *niets beteekenend*, *nietig*. Ik beroep mij op HOOFT, in zijn *Geeraert van Velsen*, 1ste B.

Blanketsel lieght te blaauw, wacht dat ik my vermom.

Zoo spreekt *Bedrogh*, en meent er mede: blanketsel zou te weinig baten, om mij voor een ander te doen doorgaan of mij onbekend te maken: wacht, tot dat ik mij geheel vermomd, een mom aangedaan heb. Zie ook BREDERO in zijn *Moortje*:

En men koft een heele schoot nuwe backen Wormer meschuytjes om een *blaeuwe* ellef penningh.

Wij zouden *nu* zeggen: om een *onnoozele* cent of wat — schoon 't gebruik van *blaauw* in gemelden zin nog niet geheel verloren is gegaan, maar bij sommigen overblijft, als ze zeggen, een *blaauwe* uitvlugt, een *blaauw* excuus, terwijl anderen 't in *flaauw* verhaspelen. Ik geloof, dat van dit verouderd adjectief de spreekwijze *een blaauwe maandag* moet afgeleid worden: de verwantschap van beteekenis heeft geen nadere aanwijzing noodig. Met HOEUFFT, in zijn *Bredaasch Taaleigen* op het woord *blaauw*, meen ik, dat » hier te moe- » ten denken aan den eigenlijken *blaauwen* » *maandag* der Duitschers en van ons, *the black* » *Monday* der Engelschen, te ver gezocht zou » zijn."

BILDERDIJK, op het woord *blaauw* in zijn *Geslachtlijst*, meent dat men al etymologizerende het zoo ver kan brengen, dat *blaauw* in de boven aangevoerde beteekenis (*blaauwe* uitvlugten enz.) 't zelfde is als *beneveld*, *doorzigtig*, en houdt *blaauw maandag* voor een verbastering van *blouwen maandag*, dit is: *geslagen maandag* (!). CONSTANTER.

Rangnamen bij het leger (II.; bl. 54). In het laatste der 16de en het begin der 17de eeuw zijn de Fransche rangnamen bij het leger door ons overgenomen, waarschijnlijk zoowel door den invloed der huurbenden, destijds in dienst van de Staten, als door de liefde die men aan 't koeter-waalsch en andere reveltongerij in het algemeen toedroeg, waartegen COORNHERT, HOOFT en anderen, met name ook Prins FREDERIK HENDRIK, doch zonder veel vrucht, krachtig ijverden. De Staten zelven gingen met hun *stilus curiæ* voor, en opmerkelijk is het, hoe een man als P. C. HOOFT, die in zijn werken hier en daar niet vrij te pleiten is van overdreven zucht om Neêrduitsch te schrijven, zelfs ten koste der duidelijkheid, in zijn dienstbrieven op een misselijk mengelmoes van basterdwoorden jagt maakt. Bekend is het stuk, aan Prins FREDERIK HENDRIK aangeboden, dat een getrouw verslag gaf, met vermijding van alle basterdwoorden, van een wapenschouwing door hem gehouden. 't Is te vinden in BILDERDIJKS Aanteekeningen op de *Geuzen* van VAN HAREN.

Belagchelijk is het zeker om, gelijk in dat stuk geschiedt, *kolonel* te verklaren door *kolomleider*, *remonstrantsch dominé* door *herwijzersch ô heer!*; maar volkomen stem ik het Dr. H. A. CALLENFELS toe, wanneer hij het wenschelijk acht (*Handelingen van het tweede Nederl. Lett. Kongres*, 1850, bl. 175) dat voor *generaal*, ingevoerd wierd de benaming *veldheer*; voor *kolonel*, *overste*; voor *majoor*, *groot-hopman*; voor *kapitein*, *hopman*; voor *sergeant*, *wachtmeester*; voor *korporaal*, *rotmeester* enz.

CONSTANTER.

[ZOROBABEL meent, dat de Fransche benamingen van Generaal, Colonel enz. bij onze legers, „zoo oud zijn als de (staande) legers zelve, en daarom van de Franschen, die, vóór ons, staande legers gehad hebben, zijn overgenomen. Alleen het woord *Serjant* (letterlijk *Serviens*, „dienaar", en bepaaldelijk „wapenknecht") is by ons reeds zeer vroeg gebruikelijk en komt in onze oudste ridder-romans voor" (*).

Aangenaam is het ons, nu er toch over de rangnamen bij ons leger met een woord gehandeld wordt, hier eene vraag, kortelings door LABORANTER ingezonden, op te lossen met een tweetal aanteekeningen van B. B. B. en J. H. VAN DALE. LABORANTER vroeg:

„Wat zijn *Landspassaten?*

In de Lijsten, „„*Hoedanig de Compagnien te voet, ter finantie van Hollandt werden gereguleert, int betalen van der selver soldye, alle ter maent van twee en veertigh dagen, met den eersten Januarii* 1701"", is de rangschikking van de „„Lyf-Compagnie guardes te voet, sterck 92 Hoofden"", aldus:

1	Capiteyn	*f*	250—0—0
1	Lieutenaut	„	70—0—0
1	Vendrigh	„	60—0—0
2	Sergeanten yder *f* 30	„	60—0—0
1	Corporael van de Adelborsten	„	30—0—0
3	dito à 21 guldens	„	63—0—0
3	*Lantspassaten* à 17 guld	„	51—0—0
2	Trommelslagers à 14 gl	„	28—0—0

(*) Zie over het woord *seriant* (niet *serjant*), HUYDECOPERS *Aant. op* MELIS STOKE, Dl. I, bl. 18. Ook KILIAAN, in voce *Sergeant*. Te vergeefs zoekt men bij KILIAAN de woorden *Generaal*, *Kolonel*, *Kapitein*, *Luitenant*, *Sergeant* (als militaire waardigheid), *Korporaal* enz. In zijn tijd (hij overleed in 1607) hadden alzoo deze woorden in onze taal het burgerregt nog niet ontvangen, of werden althans door hem niet als zoodanig beschouwd. *Aanm. v. h. Bestuur.*

3	Jongens à 8 guld	*f*	24—0—0
1	Solliciteur	„	14—2—0
18	Officieren (?)	*f*	650—2—0
72	Hoofden à 13—10—0	„	972—0—0
1	Majoor	„	60—0—0
1	Provoost	„	18—0—0
92	Hoofden	*f*	1700—2—0
	af voor den Hond.-penn.	„	17—0—0
		f	1683—2—0.]

Landspassaten. Men vindt dit woord in vele talen en verschillend geschreven terug. In het Fransch luidt het *Anspessade*, *Ancespessade*, *Lancepassade*, *Lancepeçat*, *Lansspessade*; — in het Spaansch *Anspezzados*; — in het Nederduitsch *Landspassaat*, *Lanspessaed* (*). Voorheen was een *Anspessade*, naar de getuigenis van BRANTÔME, een krijgsman, die met onderscheiding diende, *een officier van fortuin*. Men heeft sedert het woord opgevat in den zin van *onderofficier* (*bas-officier*) *bij Fransch krijgsvolk*. De naam en de graad behooren te huis bij de Italiaansche legers der 16de en 17de eeuwen, doch *Anspessade* is eene gebrekkige spelling. MONTGOMERY heet deze krijgslieden *Lancespezates*, de *Maréchal* DE BIRON (†), *Lancespezzates*. — GUICCIARDINI, GANEAU en GRASSE (§) noemen hen in 't Italiaansch *Lancie spezzate*. De wetsbepalingen van de Fransche Koningen: FRANÇOIS I, HENRI II en HENRI IV vermelden hen als: *Lansepassades* en *Lanspessades*, uitdrukkingen, die alle afkomstig zijn van het Italiaansche *lancia spezzada*, *gebroken lans*, een bijnaam in *Frankrijk* en *Italië* zijn oorsprong verschuldigd aan de gewoonte, dat een edelman geacht werd afstand te doen van zijne *lans*, of *die* verkortte of verbrak, wanneer hij dienst nam bij de voetknechten; en welke bijnaam insgelijks werd gegeven aan de *Gens-d'armes*, die van paard en lans beroofd in de gelederen der Infanterie de piek opvatteden. Zij werden dáár beschouwd als de eersten of voornaamsten onder de knechten, somwijlen als *rot-geleiders* (*chefs de file*) en volgden dadelijk op de onderofficieren (*bas-officiers*). BENETON (**) vermeldt, dat de *Anspessaden* bij de *piekeniers* waren, wat men *korporaals* noemde bij de *musketiers*, en dat zij hunnen naam droegen, *omdat zij de piekeniers van de musketiers* afscheidden *of* afsneden; — de meeste Fransche schrijvers echter houden deze afleiding voor onwaarschijnlijk. De *Anspessades*, die men voor de juiste taktische bewegingen der Infanterie noodig oordeelde, werden langzamerhand in de militaire graden opgegenomen, doch heetten toen *appointés*, dat is, met *appointementen*, omdat zij eene soldij ontvingen, hooger dan die der piekeniers. — Onder Koning HENRI II had men er twaalf bij elke bende of vendel (*bande*) van 300 koppen. Gemeenlijk waren zij Edellieden, die daarvoor met 30 livres per maand bezoldigd werden. MANESSON plaatst hen, bij de kompagnie of het vendel op marsch, aan het hoofd tusschen de tamboers en de korporaals. In 1686 werden zij in het Fransche leger afgeschaft, maar weldra weder aangesteld, doch toen, in plaats van de piek, met een musket gewapend, hetwelk zij later andermaal verwisselden voor een geweer met bajonet. Hun' graad bekleedden toen de oudste fuseliers (*) met het voorregt van niet aan den stok van den serjant onderworpen te zijn. Hunne soldij bedroeg één Franschen stuiver meer dan die der soldaten, en één stuiver minder dan die der korporaals. In den beginne droegen zij geen onderscheidingsteken, maar later ontvingen zij een borduursel op den opslag der mouw. Zij vervingen den korporaal bij diens afwezigheid, of hielpen hem in de uitvoering zijner dienst in de *chambrée*. Zij waren genoegzaam geoefend, wanneer zij als onderwijzers of toen zoogenaamde drilmeesters voor de rekruten konden optreden. Op de wacht deelden zij de dienst met de onderofficieren (*bas-officiers*) en verrigtten de rondes en de aflossingen der schildwachten.

Daar de Landspassaten uit de kloekste en dapperste soldaten gekozen werden, vond men ze in den oorlog meestal op de belangrijkste en zoogenaamde verloren posten. Eindelijk werden zij in *Frankrijk* den 10den December 1762 voor goed afgeschaft; en door de *appointés* vervangen. In het Portugesche leger vindt men nog *Anspessades*. — De benaming van *lance-corporal*, in welke men eenige overeenkomst met den *Lancespessade* wil vinden, is in het Engelsche leger behouden, om den plaatsvervanger van eenen korporaal aan te duiden.

Zie voorts: SANTA CRUZ MARZENADO, *Réflexions militaires etc.* trad. de *l'espagnol* par VERGY, 11 vol. in 12°. *la Haye* 1738 et 1771.

BARDIN, *Dictionnaire de l'Armée de terre.*

B. B. B.

Landspassaten. Ter beantwoording eener vraag, voorkomende in de *Nehalennia*, 2de deel, 1850, N°. 2, bl. 321, teekende ik het volgende aan. Welligt verdient het een plaatsje. — P. SCHELTEMA, in het 2de deel van zijn *Oud en Nieuw* enz., *Amst.* 1844, G. PORTIELJE,

(*) ALLAIN MANESSON MALLET, *Den Arbeid van Mars* uit het Fransch vertaald. *Amsterd.* 1672, III deelen. Dl. III, bl. 2.

(†) *Institution de la Discipline Militaire au royaume de France* petit in fol., toegeschreven aan FRANÇOIS DE LA NOUE, bijgenaamd *Bras-de-fer*, maar vermoedelijk afkomstig van den Maréchal DE BIRON.

(§) *Dizionnario militare Italiano de* GIUZEPPE GRASSI 2 en 4 vol. in 8°. *Turin* (niet in den handel.)

(**) *Commentaires sur les Enseignes*, 1742.

(*) POTIER, *Dictionnaire-Militaire et de Marine.* Nancy, 1779 in fol. X. vol.

bl. 88 en verv. van de »burger wacht" sprekende, zegt van de *Landspassaten* alleenlijk dit, dat zij allereerst vermeld worden bij de Ordonnantie van 1651, Art. 50. — Op het stadhuis te *Aardenburg*, en ongetwijfeld ook elders, berusten verscheidene lijsten dier burgerwacht. De oudste dagteekent van 1658; de jongste van 5 Aug. 1809.

Uit deze lijsten heb ik vermeend het volgende te mogen opmaken: 1°. dat de rang van *Landspassaat* stond tusschen dien van sergeant en soldaat; en 2°. dat hij dus overeenstemde met den tegenwoordig in den krijgsdienst gebruikten vice-korporaal. In geval toch er geen sergeant op de wacht aanwezig was, werd het bevel aan een' korporaal en *landspassaat* opgedragen. En was er geen korporaal, dan werd de *landspassaat* het opperhoofd der wacht (A°. 1777). Ook volgt de *landspassaat*, op de lijst, in rang op den korporaal. Op sommige lijsten volgen, na de officieren, de adelborsten, bij SCHELTEMA eenvoudig *adels* genoemd; een bewijs, dat deze naam, welken men aan de kadetten der Marine geeft (DE NAVORSCHER, bl. 252) niet nieuw is.

De afleiding zal wel zijn van *adel*, *edel*, *voornaam* en *borst*, het Hoogd. *Bursche*, *jongeling*, beteekenende; misschien wel omdat vroeger in *Duitschland* alleen adellijke jongelieden officier konden worden. *Landspassaten* en *adelborsten* waren, beide, bij de burgerwacht, ingezetenen der stad. Voor het tegenwoordige *schildwacht*, gebruikte men toen: *schildergast*.
J. H. VAN DALE.

Vraagteekens.

1. — *Johannes Bollius.* Wie kan mij eenig narigt geven van den geleerden Predikant JOHANNES BOLLIUS, die in de 16de eeuw leefde?
B.

2. — *Het Kerknieuws vóór » de Boekzaal".* Bestond er, vóór de uitgaaf van de *Boekzaal der geleerde Wereld* in het begin der 18de eeuw, ook gelegenheid tot het mededeelen van de kerkelijke berigten der Hervormde gemeenten in ons Vaderland; — en zoo ja: in welk periodiek werk zijn die te vinden? B.

3. — *Begraafplaats van Spinoza.* Willen de NOTES AND QUERIES en DE NAVORSCHER mij te hulp komen tot nasporing der begraafplaats van dezen uitstekenden man? Hij overleed (waar?) in 1677. ARTHUR PAGET.
NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 510.

4. — *Op de Spanjaarden veroverde Wimpel*, 7 *Aug.* 1588. Nog voor weinige jaren hing in het koor der Pieterskerk alhier een gedeelte van den grooten wimpel van het galjoen, waarop DIEGO DE PIEMENTEL het bevel voerde en door de Hollanders in eenen scheepstrijd tegen de Spanjaarden op den 7den Augustus 1588 veroverd: — waar is dit gebleven?
EEN NAVORSCHER in het *Weekblad van Leyden*, 4 *Dec.* 1852.

5. — *IJzeren Ladder op de belegeraars van Leyden buit gemaakt.* MARTINET, in zijne *Beschrijving der Vereenigde Nederlanden*, zegt, dat de ijzeren ladder, welke nog gevonden wordt in de Rijnsburgerpoort, tijdens het beleg der stad in 1574 op de Spanjaarden veroverd is: — is dit waar of niet?
EEN NAVORSCHER in het *Weekblad van Leyden*, 4 *Dec.* 1852.

6. — *Portret eens Krijgsmans; Geslachtswapen met adelaar.* Ik ben in het bezit van het portret eens bejaarden krijgsmans, met het jaartal 1605 en het onderstaande wapen aan weerszijden. Kan ook een der Navorschers mij zeggen wien het afbeeldt?

Het wapen is, naar men ziet, gedekt met twee helmen, de eerste voorzien van twee zilveren horens met zwarte punten, en de andere met drie gouden pluimen.
H. VAN ROLLEMA.

7. — » *Theofridi Epternacensis Vita S. Willebrordi*". Wanneer, waar of in welke verzameling is gedrukt THEOFRIDI *Epternacensis Vita S. Willebrordi?* OLI.

8. — *Volksgebruiken. Begroeting van jonggetrouwden met paardeboonen.* JAC. KONING, in zijne *Geschiedk. Aanteekeningen*, *betrekkelijk de Lijfstraffelijke Regtsoefening te Amsterdam*, maakt, bl. 167, gewag van een zonderling gebruik, ten jare 1690 te *Amsterdam* onder de vleeschhouwers in zwang: als namelijk één hunner kinderen komt te trouwen, en het jonge paar, of de baas aan de knechts, niets ten besten geeft, hebben zij de gewoonte, de jonggetrouwden, in eene slede naar huis keerende, met *paardeboonen* te begroeten.

Is zulks nog in gebruik, dáár of elders? Zijn er nog meer voorbeelden, welke dat gebruik doen kennen? J. C. K.

9. — *Togt van Philips, Graaf van Vlaanderen, ten jare* 1182. De Kronijk- en Historieschrijvers van *Vlaanderen*, o. a. D'OUDEGHERST, *Chroniques et Annales de Flandre*, Chap. 82, en EMANUEL SUYERO, *Anales de Flandres*, Parte I., p. 210, maken gewag van den togt van PHILIPS, *Graaf van Vlaanderen*, in 1182, vergezeld van een stoet van Edelen en Ridders met zeshonderd paarden, tot den Keizer, die zich toen te Meintz bevond. Waar kan men bij de Duitsche schrijvers heromtrent meer geboekstaafd vinden? C. &A.

10. — *Volksliederen.* »*Al is ons Prinsje nog zoo klein*". Zoude iemand mij ook eenige inlichtingen kunnen geven, omtrent het volkslied:

„Al is ons Prinsje nog zoo klein enz." —?

Ik heb tot dus verre te vergeefs beproefd het *in zijn geheel* te bekomen, en ben slechts met de vier eerste regels bekend geworden.
WITTGENSTEIN.

11. — *Uit het Hollandsch in 't Engelsch vertaalde verzen.* Men heeft van den Engelschman JOHN BOWRING: *Batavian Anthology* enz. Gron. 1825, gelijk ook: *Sketch of the Language and Litt. of Holland*, Amst. 1829, waarin verscheidene gedichten uit het Hollandsch in het Engelsch vertaald voorkomen; — kan iemand mij ook nog andere uit onze taal in het Engelsch vertaalde gedichten opnoemen, en aanwijzen?

Ook MARSHALL, vroeger in *'s Gravenhage*, heeft, zoo wij meenen, eenige onzer gedichten in het Engelsch vertaald, en in het *Dagblad van 's Gravenhage* geplaatst, weet iemand mij op te geven in welke Nos. van dat blad? Het moet geweest zijn tusschen 1824 en 1827. — Elke bijdrage zal mij hoogst aangenaam zijn.
D. BUDDINGH'.

12. — *Het geslacht der Morgans.* In de NAVORSCHER II, 228, vind ik onder het Staatsche leger genoemd »*den Kolonel* MORGAN": is hij dezelfde, die in *Delft* een graftombe voor het zoogenoemde »*ongeboren vrouwtje*" (de dochter van MARNIX VAN ST. ALDEGONDE) heeft laten oprigten? Weet iemand mij ook meer van de MORGANS, en vooral ook van den Predikant JOSEPHUS MORGAN, dien wij ten jare 1726, te *Naauwesinks*, in *Nieuw-Nederland* (N. York) aantreffen, aan te wijzen of mede te deelen? Waar is deze laatste proponent geworden? SCR.

13. — »*Het vuur brandt als een lier*". Mijn vriend GUFF' stelt er belang in te weten, welke de oorsprong en beteekenis is van de zegswijze: *het vuur, de lamp brandt als een lier.* Wie van de Navorschers weet hier opheldering te geven? Wat beteekent hier *de lier?* SCR.

14. — *Boeken van Berkenschors; ongedrukte Verhandeling van Cicero.* Ten jare 1662 werd te Brussel een boek van berkenschors geveild en tot den prijs van *f* 8000 voor den Keizer aangekocht door den Graaf van ST. AMANT. Het bevatte eene Verhandeling van CICERO, welke nog nooit in het licht verschenen is.

Wij vragen aan hen, die meer dan wij met de Vaderlandsche boekverzamelingen bekend zijn, of er in eene of andere van deze nog zoodanige boeken gevonden worden, en, zoo ja, in welke? J. SCHREUDER.

15. — *Geboortejaar van Zacharias Jansen.* Daar het den Heeren J. DE KANTER PHILZN. en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, volgens hun werk *De Provincie Zeeland*, Middelburg, 1824, Bijlage X, bl. 79—98, niet is mogen gelukken het geboortejaar van ZACHARIAS JANSEN, uitvinder der Verrekijkers, na te gaan, zoo onderwerp ik die zaak aan de nasporing van HH. Navorschers.
LUDOLPH *te Vlissingen.*

16. — *Gebed van Eugenius* (vgl. I.; bl. 6, 16; II.; bl. 253). Het door mij ingezondene en geplaatste gebed is, blijkens het opschrift, vervaardigd in de 7de eeuw en door zekeren EUGENIUS. Is dit 7*de eeuw* eene drukfeil en moet ik den vervaardiger zoeken in Prins EUGENIUS van *Savooien* die, geboren te Parijs den 18den October 1663, gestorven is te Weenen op den 21sten April 1736, en dus leefde in de 17de eeuw? LUDOLPH *te Vlissingen.*

17. — *Sint Anna Schapraai.* In de *Proeve over het Taal-eigen der stad Maastricht*, door Mr. G. D. FRANQUINET, voorkomende in het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, door Dr. A. DE JAGER, Dl. III, St. 4, lees ik: »*Ze* is, of ze blijft veur Sint-Anna schapraoi", gezegd wordende van jonge dochters, die reeds dertig of meer ouderdoms tellen en dus bedreigd zijn, ongehuwd te moeten blijven zitten.

Gaarne met gemelden Heer FRANQUINET den oorsprong van dat gezegde: *Schaprade van Sint-*ANNA willende weten, zoo wend ik ik mij bij deze tot HH. Navorschers.
LUDOLPH *te Vlissingen.*

18. — *Droes en Drusus.* SLICHTENHORST verhaalt in zijne *Geldersche Geschiedenis* dat de indruk, welken DRUSUS door zijne groote werken en daden hier te lande heeft gemaakt — als door het graven van de Drusus-gracht: den put op den Eltenberg en zijne krijgsverrigtingen — zoodanig bij het volk is geweest, dat men ook ten huidigen dage van den *Droes* spreekt als een groot gevreesd vijand. Is er meer grond voor dit gevoelen? H. JR.

19. — *Oude Landkaarten.* Zoude mij ook een der HH. Navorschers eenige oude kaarten kunnen ter leen geven, waarop ik de ligging kan aangewezen vinden van eene menigte kasteelen, kloosters, spykers, gehuchten enz., die ik geleerd heb dat vroeger in de Betuwe moeten gestaan hebben, — ook van den Veluwezoom, de omstreken van Arnhem enz.? H. Jr.

20. — *Pauwelion.* Wat moet verstaan worden onder het woord *Pauwelion,* voorkomende in een schildersrekening voor de stad *Alkmaar* van het jaar 1495, WAGENAAR, *Beschr. van Amst.*, II.; bl. 792 [VIII, 724]?

» In den eersten ghemaeckt voor de Clercken een hel noch ghemaeckt de satans *Pauwelion* noch ghemaeckt twee paer duyuels Cleeren noch ghemaeckt een schilt voor de Christelyke ridder; noch heb ick telcken dat sy speelde de duyuels geschildert eñ noch sommige pylen eñ ander snuystery.

Somma verdient met een eñ
betaelt met aer XII guldens.
den VIII[en]. octobris 95 JAQUES MOL"
S[a]. XII gl. LABORANTER.

21. — *Loegenaer.* In de *Ordonnantie en Artikelbrief by Syne Excellentie* (Prins MAURITS) als Admiraal Generaal der geunieerde provincien, gemaakt voor de schepen bestemd tot den togt naar het Noorden, dd. 13 Juny 1595, komt in het volgende artikel het woord *Loegenaer* voor. Kan iemand der HH. Navorschers mij ook opgeven wat er onder dat woord aangeduid moet worden?

Art. XXXVIII. Item, sullen oock alle bootsgesellen gehouden wesen alle maendagen een *loegenaer* te maeken, na de gelegentheyd der saeken die daer de oorsaeck van is.

LABORANTER.

22. — *Marie van der Straete.* Weet iemand iets meer van deze 17de-eeuwsche schoone, dan dat HOOFT op hare vriendschap met SUSANNE VAN BAERLE een sonnet dichtte? (Zie HOOFT's *Mengelwerken*, fol. bl. 671).

P. A. T.

23. — *De » Mozes" van Rochus van den Honert.* ROCHUS VAN DEN HONERT was de dichter van een treurspel, getiteld: *Mozes de Wetverzamelaar*, of *Mozes de Tafelbreker.* Weet iemand den juisten titel van dit werkje en den tijd, waarin het uitgegeven is? P. A. T.

24. — » *Orgelgebruik*" *van Huygens.* In welk jaar werd dit het eerst uitgegeven?

P. A. T.

25. — *De Dood van Iperen* wordt in het dagelijksch gesprek menigmaal te pas gebragt. Wordt van hem ook in oude of nieuwe schriften gewag gemaakt? Is hier misschien eene legende in 't spel? J. M.

26. — *Geschiedenis van de Nederlandsche Tijdschriften.* Indien men eene geschiedenis onzer periodieke letterkunde wilde schrijven, waar vindt men iets voorgewerkt, of zoude men die zaak uit den grond moeten ophalen?

J. M.

27. — *Boothia Felix.* Op de nieuwe kaarten van Noord-Amerika, ook op 't westelijk halfrond der wereldkaart van PULS, vindt men op ongeveer 70° N. Breedte eene kust, bestempeld met den naam van *Boothia Felix.* Waar is die van ontleend?

J. M.

28. — *Bezweringen bij de Ouden.* De Heer M.(OSKOVIETER) wijst in een artikel over de zoogenaamde Biologie, voorkomende in een Nummer der *Drentsche Courant* van October l. l., op door kabbalistische middelen bewerkte bezweringen, waarvan men leest in den *Talmud* en de oude kommentariën daar op.

De vraag is, of er ook door Grieksche, Romeinsche of andere oude schrijvers, verschijnselen worden vermeld, die op deze zaak betrekking hebben? J. M.

29. — *De prent van » Jan de Wasscher*", Is ook eenig lezer van DE NAVORSCHER in de gelegenheid, mij de kinderprent van JAN *de Wasser*, gelijk die in het begin dezer eeuw nog aan de lieve jeugd werd uitgereikt, onder het adres van den Boekverkooper VAN ARUM, te Haarlem, te doen geworden? en wil het Bestuur van gezegd Tijdschrift daartoe de goedheid hebben, deze aanvrage in een harer volgende Nommers op te nemen? Beiden, het Bestuur en de toezender der gevraagde kinderprent zullen daardoor aanspraak hebben op mijnen dank.

S. S.

30. — *Zemelknooper; Flikflooien; Viezevazen.* Hoe die zonderlinge woorden in verband te brengen tot hetgeen zij willen te kennen geven? N*,*.

31. — » *Hij loopt om gest en kaneelwater*"; » *heeft nog zoo veel kruiken te bestellen*". *Hij loopt om gest en kaneelwater* wordt gezegd van iemand, die, telkens wat vergetende, heen en weder loopt, zonder veel uit te rigten. Doch waarom hiertoe benoedigdheden voor een gebak, en juist *deze* genoemd?

Hij heeft nog zoo veel kruiken te bestellen, hoorde ik ook wel eens als spreekwoord bezigen, van hem, die 't druk heeft, en zulks veelal in kleinigheden. Is dit meer bekend, en van waar die vreemde vergelijking?

N*,*.

Aanteekeningen.

Hoe 't Iersche Protestantisme door Elizabeth Edmonds voor de » Bloedige Maria" beschut werd. Nadat Koningin MARIA aan de Protestanten van Engeland al de gestrengheid van haar Katholieken scepter had doen ervaren, teekende zij, kort voor haren dood, eenen lastbrief om aan die van Ierland dezelfde behandeling te laten ondervinden, en, opdat haar vrouwelijke wil met des te grootere kracht zou worden uitgevoerd, benoemde zij Dr. COLE, die zichzelf reeds door heilzame wreedheden te dien opzigte had aanbevolen, zoo tot medelasthebber als tot overbrenger van de schriftelijke boodschap. Onder weg vernachtte hij te *Chester*, waar hem, als hoog in kerkelijken roem en als bode van de Koningin, de *Mayor* van die stad kwam bezoeken, wien hij van den inhoud der hem opgedragene taak verwittigde. » Hier" — zeide COLE, een lederen doos uit zijnen mantelzak te voorschijn halende — » hier is een orde, die de ketters (hij bedoelde de Protestanten) van Ierland zal geesselen". De goede vrouw des huizes, welgezind jegens die van de Protestantsche belijdenis, had een' broeder van die leer in *Dublin*, met name JOHN EDMONDS, en werd van heftigen schrik bevangen toen zij de taal hoorde van haren gast. Zij nam evenwel een gunstig oogenblik waar, terwijl de *Mayor* op het vertrekken stond en COLE hem beneden uitliet, om de doos te openen en verwisselde straks de booze lastgeving tegen een vel papier om een spel kaarten gewikkeld met klaveren boer (*) omgekeerd er boven op.

De gezant, teruggekomen en niets van hetgeen er plaats gevonden had vermoedende, deed de doos weder in zijn' reiszak en zeilde met voorspoedigen wind den volgenden morgen naar Ierland, waar hij, den 7den October 1558, te *Dublin* aan wal stapte. Van zijne tegenwoordigheid berigt gezonden hebbende naar het Kasteel, werd hij door den *Lord-Deputy* FITZ-WALTERS ontboden om voor zijne Excellentie en den Geheimen Raad te verschijnen. COLE deed zich niet wachten, maar hield eene lange redevoering over het onderwerp van zijnen last en gaf de leêren doos met wat er in was aan den *Lord-Deputy* over. Doch toen deze haar opende om de boodschap door den Secretaris te laten voorlezen, werd er, tot groote verwondering van alle bijstanders en tot beschaming van den Doctor, niets in gevonden als een spel kaarten met klaveren boer boven aan. COLE verzekerde stellig dat hij een schriftelijken last had ontvangen, schoon hij niet wist waar die beland was. Daarop zeî de *Lord-Deputy*: » Bezorg ons een' anderen last en wij zullen onderwijl de kaarten wat schudden".

De Doctor ging heen in groote verwarring van geest en, zich naar Engeland terughaastende, verkreeg hij een versch koninklijk besluit. Maar een' tijd lang aan den zeeoever door tegenwind opgehouden, werd hij in de uitvoering er van belet door het nieuws van MARIA's overlijden.

Dit verhaal der Goddelijke uitredding en bewaring der Protestanten in Ierland voor hare bloedige vervolging is geboekstaafd in de *Gedenkschriften* van RICHARD, Graaf van *Cork*, door den *Lord Primate Usher*, en in de HSS. van JAMES WARE, die tevens heeft opgeteekend dat, toen Koningin ELIZABETH van de waarheid er van door den *Lord-Deputy* FITZ-WALTERS was verwittigd geworden, zij er zoo tevreden over was, dat zij ELIZABETH EDMONDS, echtgenoote van zekeren MATTERSHAD, bij zich liet komen en haar een levenslange jaarwedde van £ 40. toekende, omdat zij de Protestantsche onderdanen van H. M. in Ierland had gered. *The Gentleman's Magazine for the year* 1760, Vol. xxx, p. 60.

SCIOLUS.

Vondel's belooning voor zijn gedicht: » Op 's Lants nieu Raethuis ... ter Admiraliteit t' Amsterdam". Ook uit een HS. genaamd: *Collegiaalboek van den Rade ter Admiraliteit geordonneert over Amsterdam, Arnhem, Utrecht en Weesp*, blijkt dat VONDEL een vers heeft gedicht bij de inwijding van de Nieuwe Raadkamer der Admiraliteit. Men leest er dd. 29 Maart 1662: » Is voor aangenaam opgenomen de presentatie van JOOST VAN VONDEL, om op de intreede in de Nieuwe Raadkamer, den 18den van de aanstaande maand April, en het nemen van sessie aldaar een vers te maken, dat geordonneert is ter vergadering overgebragt te worden om ter intentie van den Raad gedresseert te worden".

En op den 28 April 1662. » Is na voorgaande deliberatie geresolveert tot erkentenis van het vers van JOOST VAN VONDEL hem te vereeren met *f* 100, en aan de Geweldige STIJLS over gelyke zaake te vereeren *f* 30".—

.. ELSEVIER.

» *A horse! a horse! my kingdom for a horse!*" is een wereldberoemde regel in SHAKSPEARE'S *Richard III* (Act V. Sc. 4.)

Treffend is de vergelijkende aanhaling uit den middeleeuwschen roman *Lancelot*, vers 16007—8 door Prof. JONCKBLOET, geplaatst in zijne uitgaaf van den *Walewein* (Leyd. 1846) II.; bl. 178:

Addic wapine ende een pard,
In gaeft niet om een conincrike.

Bij JONCKBLOET staat verkeerdelijk » *a* kingdom." J. M.

(*) Hier is eene woordspeling in het Engelsch, die ik niet vertalen kan. *Knave*, toch, beteekent niet slechts *boer*, doch ook *schurk*, *schavuit*. Het *klaverblad* (shamrock) is het zinnebeeld van Ierland.

De van Alkemade's, *de Riemer's en van der Schelling'en*. G. D. J. SCHOTEL'S *Leven*, *Gedrukte Werken en Handschriften van Cornelis van Alkemade* enz., Breda, 1833, doorbladerende, trof het mij dat genoemde schrijver, in het *Letterlievend Leven van P. van der Schelling*, op bl. 47 zegt, met de familiebetrekkingen van ALKEMADE geheel onbekend te zijn, en dus niet te kunnen vermelden hoe vele dochters hij gehad, en welke van die hij aan VAN DER SCHELLING tot echtgenoot gegeven heeft.

Mogt nu iemand er nog belang in stellen om ten deze eenigermate te worden toegelicht, ik ben er, uit onder mij berustende brieven enz., toe in staat, en kan dus berigten:

Dat CORNELIS VAN ALKEMADE tot echtgenoot heeft gehad JOHANNA DE RIEMER, geboren te Rotterdam den 29sten October 1658, en aldaar overleden den 23sten Maart 1698, dochter van ABRAHAM DE RIEMER en JOHANNA DE LANGE, wier overgrootouders waren ABRAHAM DE RIEMER en TANNEKE DE VOS, en dat de Neef Mr. J. D. R., waarvan in 't werk van SCHOTEL, bl. 7, gewag wordt gemaakt, de bekende 's Gravenhaagsche geschiedschrijver Mr. JACOB DE RIEMER was, die één graad van bloedverwantschap verder dan JOHANNA DE RIEMER van gemelden ABRAHAM verwijderd was; voorts: dat C. VAN ALKEMADE slechts ééne dochter heeft gehad, geboren in 't jaar 1684, en overleden te Rotterdam, den 12den Julij 1741; haar voornaam was ALIDA, en zij was de echtgenoot van Ds. Mr. PIETER VAN DER SCHELLING, geboren in 't jaar 1692, en te Rotterdam overleden den 29sten April 1750.

VAN ALKEMADE voerde tot familiewapen: een in vieren gedeeld veld, 1 en 4 van keel, beladen met een tempeltje geschraagd door drie zuilen van goud: 2 en 3 van lazuur, beladen met een bergje van zilver, boven welks top een gouden zespuntige ster.

Het familiewapen van VAN DER SCHELLING vindt men vermeld, beschreven en beredeneerd in het *facsimile* des briefs van VAN ALKEMADE, geplaatst achter het hier boven aangehaalde werk van den Heer SCHOTEL.

Afdrukken in lak van beide wapens berusten onder mij; bij dat van VAN ALKEMADE is daarenboven gevoegd dat zijner echtgenoote DE RIEMER. ICHNEUTES.

Hoe Hieronymus de Bosch Fransch kon spreken. De geleerde HIERONYMUS DE BOSCH ontving eens een bezoek van den bekenden Abt GRÉGOIRE, naderhand Bisschop van *Blois*, aan wien hij door een vriend van beiden werd voorgesteld als een man, de taal der ouden zeer magtig, doch minder te huis in het spreken der Fransche. Toen GRÉGOIRE daarop aan DE BOSCH zijn vertrouwen te kennen gaf dat hij zich voorzeker bij uitstek goed in de laatstgenoemde spraak zou kunnen uitdrukken, voerde hem DE BOSCH, eenigzins warm geworden, te gemoet: » *Je* (op zijn Hollandsch) *ne peux pas et je ne veux pas!*" — » Et pourtant Monsieur s'exprime bien énergiquement" antwoordde GRÉGOIRE. SCIOLUS.

Vragen.

XVI. — *Het Reglement van de Groote School te Leyden*, 16 *Maart* 1393. Na de aanstelling (*) van Mr. CLAES VAN DELFT en Mr. BETTEN, als Rectoren der Groote School te Leyden, werd hun den 16den Maart 1393 een schoolreglement ter hand gesteld, waarin onder anderen het volgende voorkomt:

„Item: So sellen die scoelmeestren den kindren leren ende fondéren in *Gramarien*, ter tyt dat si hoer *Congruum* ende *Incongruum* sinilike (zuiver?) connen, ende daeran tende leren hoer *Logijc*, alse *Tractaet Veterem Artem* (Artium?) ende dierghelyc, alse *Suppositum* ende *q̄sequentium* ende ghien boeken van philosophien te lesen.

„Voert sellen die meestren daertoe naerstelicke sien dat die kindren onderlinghen Latyn spreken inder scole ende buten, ende daerop eene poyne ende correxie setten, alst hem deynct dattet alre oerbaerlixste wesen sel, ende dat si oec den kindren leren scriuen ende singhen ende hoer *accenten* singhen als kustumelic is in andren kercken, want si manieren hebben in hore lessen ende *vsikken* (verzen) te singhen, *anders dan men elwaer* (elders) *heeft*."

Men vraagt de beteekenis der *Cursyf* gedrukte woorden enz. ..R. E.

XVII. — *Middeneeuwsch eedsformulier van den beul te Middelburg*. In het MS. register van verbanden, submissiën, ordonnantiën enz. op het stedelijk archief van Middelburg berustende, en dat, op bevel der wet, aangelegd en bijgehouden van het jaar 1499 tot 1562 ingesloten, luidens zijn opschrift inhoudt: „*alle manien* (manieren) *van ordonnan. gegonne den ambochten binnen der stede van Middelburch en ande brieuen, tzy scepene brieuen, die steede gekeurt, tzy civile submissien ende vuytspraken ofte brieuen van verbanden, obligacie, ctifficacien* (certificatiën) *der stede of ptie* (provincie) *angaende*", komt folio 72 verso de navolgende eed, door den scherpregter gezworen, voor:

„Opden XIXen Nouembris a°. XVc en XXIII is by der volle wet, vuytgesondert CORN. BTELSZ (BARTELSZ.) en EEWOUDT LIEUYNSZ. scepen angenomen scerprichter tewesene dezer stede van Middelburch ANTHONIS PROUENIER tot wedde van VI £. gr. vls. tsiaers, op de eedt hiernae volgende te wetene: dat hy de K. M. (Keizerlijke Maj.) en de stadt van Middelburch goet en getrouw sal wese en den dienst van der stede niet te begeue noch te latene om eenigen anden dienst, die hy soude moge gecrige, noch dat hy vuyt

(*) *Thes. Rek.* A°. 1391—1392.

„Des saterdaghes na dertienden dach so quam *Meester* CLAES, *van Alcmaer*, op 't stedehuys, die der scoel beuolen wort, verdroncken 1 m. malevasseye. v ß iiij dn."

„Item. Op Sinte Jorysdach tot BERTELMEUS YMENSOENS gehaelt 1 stoepwyns, doe men Mr. CLAES *van Delft*, die scoel daermede gaf te regieren met Mr. BETTEN. v ß iiij dn."

die lande van Walchen niet scheyde, noch gaen en sal, tenzy by consente van mynheere de bailliu derseluer stede en van tmeeste deel van de wet, *noch dat hy gheen dobbelschoele houden en sal, noch op vrouwen leuen*, en hem zoe eerlyck en heuschelyck dragen sal, als een goet geselle schuldich is van doene enz."

Vijf jaren later deed Mr. COENRAERDT VAN KEULEN denzelfden eed, met eene nog vreemder restrictie; *ibid.* fol. 127:

„Opden eersten dach in Julio a⁰. XVc en XXVIII was Mr. COENRAERDT VAN KEULEN ontfangen en angenomen tot scerprichter deser stede van Middelburch tot wedde van zes pont gr. vls. tsiaers, ende heeft tenseluen dage den naervolgenden eedt gedaen, tewetene: dat hy de K. M. en de stadt van Middelborch goet en getrouwe sal wesen en den dienst van der stede nyet te begeuen noch telatene om eenigen anden dienst, die hij zoude moge gecrigen, noch dat hy vuyt den lande van Walchen nyet gaen noch oick vuyter stadt ome eenige executie tedoene, tenzy by cosente van mynheere de bailliu, burchmrs en scepen tevstane (te verstaan) tmeestendeele van dien; *dat hy oick geen dobbelschoele houden, noch eyere garen en sal, noch op vrouwe leuen*, ende hem voirts zoe hueschelic en eerlick drage sal, als een goet geselle sculdich es en behoirt te doene; zoe moest hem God helpen enz."

Werd ook in andere steden van ons land in die tijden door den scherpregter dusdanige eed gezworen, of behoort dit formulier uitsluitend te Middelburg te huis? De zedeloosheid en bedorvenheid dergenen, die het beulsambt aanvaardden, zal welligt aanleiding gegeven hebben tot het in den eed insereren der bepaling omtrent het houden van dobbelschool en het leven op vrouwen, tenzij men dit laatste wilde verstaan, alsof daardoor het coelibaat den scherpregter voorgeschreven werd. Dit geloof ik echter niet. DAMHOUDER, de grootste criminalist van zijnen tijd, heeft in zijne *Praxis Rerum Criminalium* een afzonderlijk hoofdstuk aan de pligten van den beul gewijd, *Caput CL V de Carnifice*, en hangt geen gunstig tafereel van hen op; hij noemt hen § 6. fol. 396: „omnibus sceleribus inquinatissimi", en wenschte, dat het mannen waren, „qui non sint *aleatores assidui, publici scortatores*, calumniatores improbi, blasphematores impii, sicarii, fures, homicidae, latrones, aut qui similibus vitiis nec sunt, nec fuerunt obnoxii." Zij mogen dus geen dobbelschool houden, *ne sint aleatores assidui*, en niet op vrouwen leven, *ne sint publici scortatores*. Maar wie weet een gezonden zin te geven aan het verbod, dat zij geen eijeren mogen garen (rapen)? Is het *ne sint fures aut latrones?* Buiten deze soort van roof of dieverij zoude het hun, zonder de *jurisjurandi religio* te schenden, vrijstaan, belangrijker diefstallen te plegen. Het gansche formulier van den eed verdient eene nadere toelichting. J. H. DE ST.

XVIII. — *Zacharias Heyns' „Uxor Mempsigamos enz." „Dialogue d'une bonne Matrone et mauvaise Mesnagere."* Kan iemand der Heeren Navorschers mij ook zeggen, of het eerste werkje van den dichter ZACHARIAS HEYNS, getiteld: *Uxor Mempsigamos, Twee-spraeck | van een goede Huijs-vrouwe | ende een quaet Huijswijf— Dialogue d'une bonne Matrone, et mauvaise Mesnagere— Ghedruckt t'Haerlem, by* GILLIS ROOMAN: *voor* ZACHARIAS HEYNS | *Boekverkooper in de drie Deuchden|* 1592, onder zijne volgende werken ook herdrukt is? Of moet ik het voor zeer zeldzaam houden, daar ik het nergens vermeld heb gevonden? Het is slechts 34 bladzijden groot. En van wien is die *Dialogue d'une bonne Matrone et mauvaise Mesnagere*, waarvan hij hier eene vertaling geeft? C. P. L.

XIX. — *De Kelner te Putten.* Verscheidene oude stukken gewagen van den *Kelner te Putten*. In VAN SPAEN'S *Inleiding tot de Hist. v. Gelderland*, vinden wij over hem eenig onderrigt, maar lang niet genoeg tot ons doel. VAN SPAEN leert ons wel, dat hij het beheer had over de goederen der Abdij *Abdinghof*, en dat zijne woning de *Kelnerij* werd genoemd. Was hij een wereldlijk of soms ook een geestelijk persoon, oefende hij de hofregten uit slechts over den hof te Putten, of ook over het dorp, hoever strekte zich zijne magt en wanneer is dat ambt vervallen? Hetgeen VAN SPAEN niet ontdekken kon, zijn welligt lateren op 't spoor gekomen. ..s. ..f.

XX. — *Het Kwartlied op oorlogschepen; Prinsen-, Graaf Maurits-kwartier: Stuur- en Bakboords-kwartier.* Op onze oorlogschepen wordt des avonds ten 8 uren door den provoost de wacht opgezegd als volgt:

Hoort mannen, hoort,
Van d' eene zij tot de andere voort,
Van de wacht tot naar de kooi,
Om daar te rusten mooi.
Al die de wacht niet heeft vertrekt van hier,
Het is van avond *Stuurboords* kwartier;
Stuurboords kwartier heeft de eerste wacht,
God verleen die een goede wacht,
Goede wacht, goede vreê, geluk en behouden reis er (meê,
Behouden reis verleen u God, keer u *glas*
En lui geen klok, wachtvolk naar boven,
De rest naar kooi, vuur, licht en pijpjes uit;
Rol-lezer! wachtsvolk, luistert naar je *namen!*

Hierbij roept dan ook de rol-lezer, die tot dat einde op het halfdek bij de valreep staat, de namen der op de wacht komende manschappen uit, en wordt door den schildwacht onder het halfdek het halfuur-glas gekeerd.

Men vraagt: van welken tijd dit gebruik dagteekent en wanneer en bij welke gelegenheid de namen *Prinsen* en Graaf *Maurits* kwartier, (zoo als die vroeger gebezigd werden) voor die van *Stuur-* en *Bakboords*-kwartier hebben plaats gemaakt? LABORANTER.

XXI. — *Aan Proponenten opgelegde verwerping van Balthasar Bekker.* Onlangs werd mij verzekerd, dat nog in het begin dezer eeuw, althans bij sommige kerkbesturen, van hen, die tot proponenten bij de Gereformeerde Kerk zouden bevorderd worden, eene verklaring werd geëischt, dat zij de gevoelens van BALTHASAR BEKKER verfoeiden en verwierpen. Weet men daaromtrent ook bijzonderheden mede te deelen? Was het eene mondelinge verklaring? of werd de onderteekening van een of ander stuk gevorderd, en zoo ja, wat hield dat stuk in? Tot hoe lang heeft dat gebruik stand gehouden, en op welke wijze is het afgeschaft? 't Komt mij vreemd voor, dat jonge lieden ook destijds nog in gemoede en bij zulk eene ernstige gelegenheid dergelijk eene verklaring hebben kunnen afleggen. Wie weet omtrent een en ander inlichtingen te geven? SI.

XXII. — *Catharina Rembrandts of Trijn Remme, de Heldin van Alkmaar* [vgl. het *Navorscher's Bijblad, bl.* x.]. Roemt *Haarlem* zijn KENAU, *Alkmaar* prijst CATHARINA REMBRANDTS of, zoo als zij gewoonlijk genoemd werd, TRIJN REMME, die, even als „der *Kenmren Amazoon*" op Haarlems muren, van Alkmaars wal-

len den Spanjaard bestreed. Het schijnt echter aan twijfel onderhevig of die laatste heldin wel zulke feiten bedreven heeft, als de overlevering meldt; en toch in den mond des volks leeft ze voort als eene tweede KENAU, en penseel en pen hebben haar om strijd eer bewezen! Steunt die overlevering inderdaad op zoo lossen grond, en kunnen wij het als zeker aannemen wat BEELOO, *Noord-Holland en de Noord-Hollanders*, bl. 174 in de noot schrijft, met terugzigt op den twijfelenden EYKELENBERG en anderen: „Waarschijnlijk zijn de heldendaden, welke zij zou bedreven hebben, naderhand verdicht, opdat Alkmaar ook zijne KENAU zou hebben". — ?

'Zijn de feiten van TRIJN REMME inderdaad zóó uit de lucht gegrepen, en moeten wij eene geliefde overlevering laten varen? Wakkere Navorschers! treedt niet een uwer als kampioen voor de verdrukte Alkmaarsche op? H.

XXIII. — *Deken van Ronse.* In een hoogst zeldzaam boekske, getiteld: *Memoriael van de Overkomste der Vlamingen hier binnen Haerlem* (zonder plaats waar of naam des drukkers) vindt men.

„JATSEM VAN ROESELAER, Rietmaker met vrou en
„kinderen.

„Desen JATSEM heeft geck gheweest, ende en heeft
„niet nagelaten

„Den bloedtdorstigen Deecken VAN RONSE, sijn fou-
„ten aen te wijsen, hy heeft geleeft hondert en ses Jaer,
„is alhier binnen Haerlem gherust en begraven."

Wie was die Deken VAN RONSE? C. & A.

XXIV. — *Joan Pietersz. en Diederik Zweling.* Zijn er van dezen beroemden organist, die te Amsterdam den 19den October 1621 overleed, ook meer levensbijzonderheden bekend, dan het weinige dat ik zal mededeelen? Zijn roem schijnt verder dan zijn vaderland geklonken te hebben; immers de kunstrijke organist PEDRO PHILIPPI te *Brussel* en anderen vereerden hem als een tweeden APOLLO. Hij componeerde, onder meer stukken, die 't licht zagen (ni fallor), de zesstemmige muzyk voor de *Psalmen Davids*. Men beschuldigt hem, dat hij, gelijk meer muzykanten, mank ging aan 't gebrek, daar een Latijnsch dichter (wie?) van heeft gewaagd:

„Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant". —

't Gebeurde eens in de maand van Mei dat W. BAUDART (zoo verhaalt hij in zijne *Memor.* 13de boek, bl. 163) zich, met eenige goede vrienden, bij ZWELING bevond. Zij kregen hem aan 't spelen op zijn *clavecymbel*, en toen hij aan den gang was bleef hij aan 't spelen tot omstreeks middernacht. Hij variëerde o. a. het liedje: „*Den lustelicken Meij is nu in zijnen tijdt* enz. op wel 25 onderscheidene wijzen. Toen zij wilden afscheid nemen verzocht hij hun telkens om nog dit en dan weêr om dat stuk te hooren, niet kunnende ophouden, alzoo hij in een zoet humeur was, zijne vrienden en ook zich zelven vermakende.

VONDEL vervaardigde op hem dit grafschrift:

„Dit's ZWELINGS sterflijk deel, ten troost ons nagebleven;
't Onsterflijk hout de maet by Godt in 't eeuwig leven:
Daer strekt hy, meer dan hier kan vatten ons gehoor,
Een goddelijke galm in aller Englen oor".

Zijn zoon DIEDERIK, die de voetstappen des vaders drukte, moet zich niet minder beroemd hebben gemaakt. Ook van dezen zijn mij weinige of geene levensbijzonderheden bekend. Hij, gestorven in 1652, was een vriend van P. C. HOOFT en van VONDEL, die hem met een schoon en krachtig dichtstuk vereerde. Als hij zijne stadgenooten in de Oude Kerk, na 't eindigen van de avondgodsdienstoefening, op heerlijk orgelmuzyk vergastte, waren gewoonlijk de stoelen en banken met eene groote menigte luisterende en verrukte hoorders opgevuld. J. C. K.

XXV. — *Moeder van Jacop van Heker; verwantschap der van Heeckeren's met de van Schuiren's.* In het Witte Klooster te Bocholt ligt begraven, volgens eene onder mij berustende opgave, ANNA VAN HEKEREN, bij haar leven geestelijke, met de volgende kwartieren:

HEECKEREN.	SCHUIREN.
KEPPEL, *genaamd* OELDE.	HEECKEREN.
TENCKINCK.	ARCKEL.
MACHIELSEN.	TENCKINCK.

Nu is JACOP VAN HEKER omstreeks 1420 gehuwd met ELISABETH VAN KEPPEL, genaamd OELDE, en op de kwartieren afgaande, hierbij gemeld, zoude men moeten veronderstellen, dat JACOP's moeder TENCKINCK was. Weet iemand mij daar iets naders van te zeggen, en van de ook uit de kwartieren blijkende huwelijksverbindtenissen van SCHUIREN met HEECKEREN? — Het wapen van TENCKINCK is mij opgegeven te zijn: *d'azur à deux faucilles affronteés d'argent, emmanchées d'or.* L. v. H.

XXVI. — *Philippus de Gruytere en Jan Diemer.* Wie der Heeren Navorschers is in staat en genegen, een' belanghebbende op het spoor te helpen, omtrent de familie DE GRUYTERE, ook wel DE GRUUTERE of GRUTERUS genaamd? — Men bezit eene genealogische tafel van dit geslacht, tot aan PHILIPPUS DE GRUYTERE, Heer van *Dirksland*, jongsten zoon van JAN DE GRUUTERE en ANNA DE HERTOGHE. Deze PHILIPPUS, waarschijnelijk omstreeks 1597 geboren, studeerde in 1618 te Leyden, en was aldaar algemeen bekend onder den titel van PHILIPPUS, *Vrijheer van Dirksland;* wegens zijn' gelukkigen aanleg noemde BERTIUS hem in een zijner werken: „het Sieraad der Academie".

JAN DIEMER, zoon van DIEDERIK (ook THEODOOR) DIEMER van 's Gravenhage, en CATHARINA DE GRUUTERE, werd den 19den Februarij 1623 gedoopt te *Orange* in Frankrijk, waar zijn vader eene hooge betrekking bekleedde voor den Prins van *Oranje*.

Genoemde JAN DIEMER, in 1638 ouderloos geworden, kwam bij zijnen oom PHILIPPUS DE GRUYTERE te Leyden, met wien hij eenigen tijd op diens kasteel in Overflakkee gewoond heeft — van dien tijd af heeft men van beide personen alle spoor verloren. Daar het den inzender van het hoogste belang is, om van de verdere afstammelingen iets naders te vernemen, verzoekt hij, door middel van dit Tijdschrift, de medewerking van al degenen, die hem hierin van dienst kunnen zijn. X + Y.

XXVII. — *Canning over het Traktaat van* 1824 *tusschen Nederland en Groot-Brittannië.* Wanneer en onder welke omstandigheden bezigde CANNING de volgende woorden:

„The result of this treaty" (het traktaat van 1824 tusschen *Engeland* en *Nederland* ter regeling der wederzijdsche belangen in O. I.) „were — an admission of the principles of free trade — a line of demarcation was drawn, separating our territories from theirs, and ridding them of their settlements on the Indian continent. All these objects are now attained — we have obtained Sincapore, we have got a free trade, and in return we have given up Bencoolen."

Waar zijn deze woorden te vinden, en eindelijk, bestaat in ons land, en zoo ja waar, een exemplaar van het *Engelsche* blad, welks titel in het *Fransch* luidt *Courier du Commerce*, voornamelijk van de jaargangen 1837 en 1843? L. D. S.

XXVIII. — *De Zeeschilder Jan Carel van Beecq.* JAN CAREL VAN BEECQ was een Hollandsch zeeschilder, die zich omstreeks 1680 in Frankrijk vestigde, daar lid van de Academie en *Peintre du Roi* werd, drie schilderijen voor het kasteel van Marly vervaardigde en, naar men zegt, in 1722 stierf. In de gewone hulpbronnen ter nasporing van bijzonderheden aangaande Nederlandsche schilders, wordt VAN BEECQ niet genoemd; alleen de *Dictionnaire des Artistes dont nous avons des estampes* (par le Bn. DE HEINECKE) II., p. 316, noemt eenige gravures op, die naar zijne schilderijen zijn vervaardigd, en het *Allgemeines Künstlerlexicon* (van FÜSSLI) II., p. 51, heeft die opgave overgenomen zonder eenige bijzonderheid er bij te voegen.

Aangenaam zou het zijn, indien over dien zeeschilder, wiens werk zeer verdienstelijk moet geweest zijn, eenige nadere inlichtingen konden worden medegedeeld; b. v. wie zijne ouders waren; waar en wanneer hij geboren is; of hij élève van BACKHUISEN was, en zoo niet, van wien; welke stukken er nog van hem in Nederland of elders aanwezig zijn, en welke de aanleiding is geweest van zijn vertrek naar Frankrijk? —ll.

XXIX. — *Duitsche Volkplanters van regeringswege naar Suriname gezonden.* Op bl. 131—132 van het eerste deel van een in het jaar 1821 bij de Erven FRANÇOIS BOHN te Haarlem uitgekomen werk, getiteld: *Reizen naar Suriname, verblijf aldaar en terugtogt over Noord-America naar Europa*, van den Baron ALBERT VON SACK enz. (uit het Hoogduitsch) komt het volgende voor:

„Voor eenige jaren wilde de Hollandsche regering beproeven om het land (Suriname) door Europeanen te laten ontginnen en bragt eene menigte van Duitsche landlieden, vooral uit de Paltz, naar Suriname. Daar gaf men hun kosteloos eenig land. Dan naauwlijks hadden deze vlijtige lieden den arbeid begonnen, of zij werden door het klimaat aangetast, enz."

Daar nu van deze proeve tot volkplanting weinig bekend schijnt en niets meer overig is, en de aanmoediging ook van Duitschers ter emigratie naar Suriname weder ter sprake komt, zoo vraagt men: Wat is er bekend van de kolonisatie door VON SACK bedoeld en van den uitslag daarvan? R. H.

XXX.— *Brieven van Maria Tesselschade Visscher.* SCHELTEMA, in zijn boek over ANNA en MARIA TESSELSCHADE, spreekt van brieven der laatste, die hij onder de oogen heeft gehad, maar welker eigenaar hij niet vermeldt; waren zij, even als een andere, dien hij heeft opgenomen, in het bezit van Mr. T. VAN LIMBORGH, en *waar bevinden zij zich thans?* HH. Navorschers, daaromtrent iets wetende, worden vriendelijk uitgenoodigd, daarvan, in het belang der aangekondigde nieuwe uitgave van HOOFT's *Brieven*, te doen blijken aan het adres van den Heer Boekhandelaar E. J. BRILL te *Leyden.* V.

Antwoorden.

Lord Goring (I.; bl. 351). Dezen persoon vind ik in 1651 als tegenwoordig vermeld bij den doop van Prins WILLEM III, geleidende hij toen Mevrouw VAN DHONA, die den jongen Vorst ter kerke heeft gedragen. Zie: *Herstelde Leeuw,* fol. 122. W. D. V.

Tabaksverbruiking (II.; bl. 54). Ter beantwoording van de vraag gedaan door den Navorscher W. T. diene de navolgende bladvulling der *Amsterdamsche Courant* voor 6 Mei 1852, aldus luidende:

» In Europa wordt jaarlijks 417,200,000 pond Tabak verbruikt en grootendeels verrookt, waarvan 231,200,000 pond door dat werelddeel zelf opgeleverd en de ontbrekende kleinigheid van 186 millioen pond uit Azië aangevoerd wordt".

Zoo deze mijne mededeeling den vrager dienen kan zal zulks hoogst aangenaam zijn aan H. W. K.

Goejanverwellensluis; Nederlandsche Planetaria in de achtste eeuw (II.; bl. 54). Ik heb den naam van dat gehucht, beroemd in den oorlog van 1672 en om de aanhouding des Princen van *Oranje* in 1787, altijd zoo gespeld gevonden, en laat aan Prof. VISSCHER alzoo de verdediging zijner spelling van *Jan-Goverwellensluis* over. Wat nu de *Planetaria* betreft, in de 8ste eeuw aanwezig, en waarvan door my in mijn *Gesch. van N. Nederland* gewach is gemaakt, ik beken volmondig ze nooit gezien te hebben en er dus moeilijk een beschrijving van te kunnen geven. Maar EGINHARD spreekt er van in zijn *Vita Caroli M.* en die kon ze gezien hebben. J. VAN LENNEP.

Goejanverwellensluis. Van deze sluis wordt in de *Resol. der Staten van Holland* van 23 Junij 1598 (bl. 198) gesproken. » Omme te verhoeden", leest men aldaar, » de frauden in den impost op de consumptie van den turf, passerende door *Goe-Jan-Verwellensluys*, daerover de pachters hen beklagen, is by de Heeren Staten geresolveert, dat egeenen turf door *Goe-Jan-Verwellensluys* by nachte sal passeren moghen, dan alleen by dage, ten eynde den collecteurs [?] van den voornoemden impost aldaer deselve ontfangen magh, na behooren". .. ELSEVIER.

Goejanverwellensluis. Vóór ongeveer drie eeuwen schreef men *Goey* ook *Goen Jan Verwellen sluyse.* Ik lees onder anderen in eene ongedrukte rekening van de stad *Oudewater* van het jaar 1573 als volgt:

» NIES MUNTERS voor drie tonne biers op te schanse van *Goen Ja verwellen sluyse* gesonden 6 hg. 9 stv.

Die Secretaris BRUYNINCK voor een missyf te scryfven waerby Hopman LEEN bevolen worde inde schanse va *Goey Jan verwellen sluyse* te legge en hopma MUTER met hondert en 40 ma binnen *Oudewater* geg: 1 hg: 16 stv:".

In het dagelijksche verkeer zegt men *Goverwelle.* Dr. RÖMER.

» *Op den Biebelabonschen berg*" (II.; bl. 54). Ik meen mij te herinneren ergens gehoord te hebben, dat dit lied zijn oorsprong te danken

heeft aan *Pierlepon* (*Pierrelepont*), den naam van het kasteel in de bekende vertelling van *de vier Heemskinderen;* zoodat het eigentlijk zou moeten zijn : » Op den *Pierleponschen* berg" enz. L. Tlt.

Volksliedjes. » *Daar komt Pauwel Jonas aan"; John Paul Jones* (II.; bl. 54). Het liedje van PAUWEL JONAS, dat ik mij uit mijne eerste jeugd zeer goed herinner, ken ik evenmin als C. & A. in zijn geheel, maar wel den oorsprong er van. Het behoort tot den tijd waarin de Amerikaansche vrijheids-oorlog het hevigst woedde en al meer en meer ten voordeele der Amerikanen neigde. Bekend zijn de vernederingen die ons Gemeenebest, door de flaauwhartigheid van het toenmalig bewind, in dat tijdperk, van *Engeland* heeft moeten ondergaan, en welke honende taal men zich van den Engelschen gezant YORKE liet welgevallen. Daar komt in October 1779 onverwachts in *Texel* binnenvallen een klein vreemd vlootje, twee Britsche oorlogsfregatten van veertig en twintig stukken met zich voerende, welke het op de Engelsche kusten veroverd heeft. De bevelhebber dezer kleine scheepsmagt was JOHN PAUL JONES, meer algemeen bekend onder den naam van PAUL JONES, een geboren Schot, maar die, zich in Amerika gevestigd hebbende, ijverig medewerkte tot bevrijding van zijn nieuwe vaderland, eerst door zijne aangeborene volkswelsprekendheid, later door zijne stoutmoedige zeetogten in de Noordzee en op de kusten van *Groot-Brittannië*, waarbij hij door *Frankrijk* werd ondersteund. De komst van gezegde schepen in onze havens baarde veel opziens in het land en veel bekommering aan ons Bewind, dat aan den eenen kant *Engeland* niet durfde verstoren, maar aan den anderen kant den handel ontzien moest, die te regt in *Amerika's* vrijheid eene nieuwe bron van welvaart begroette en daarom die vreesachtige staatkunde hoogelijk misprees. Twee maanden lang duurde deze netelige zaak, waarbij de hartstochten van weêrskanten sterk werden opgewekt, en, terwijl de Amerikaansche held *Amsterdam* en *den Haag* bezocht, werd hij door de anti-Engelsche partij hoogelijk gevierd en vereerd, en daar die partij zeer groot was, hoorde men, ten spijt van den trotschen YORKE, de jongens langs de straten zingen :

„Daar komt PAUWEL JONAS aan,
't Is een aardig ventje."

Door de bezadigdheid der beide partijen liep de zaak gelukkiger af, dan men had kunnen vermoeden, en den 27sten December verliet PAUL JONES de reê van *Texel*. Hoe *Engeland* ons deze bezadigdheid heeft vergolden, hebben de volgende jaren geleerd. Uitvoerig wordt het bovengemelde verhaald in het *Vervolg op* WAGENAAR, II.; bl. 148 en volgg. PAUL JONES stierf te *Parijs* in 1792 en ontving er eene statelijke begrafenis (*).

SAXO SYLVIUS.

Volksliedjes. » *Daar komt Pauwel Jonas* (*Prins Eneas*) *aan"*; *John Paul Jones.*

ACHATES. Daar komt Prins ENEAS aan;
Hy rijdt op zijn wagen.
Lustig, jongens! trekt wat aan,
Anders krijg je slagen.
Prins ENEAS. Voort! voort!
Ik moet naar boord.
ACHATES. Welkom, Prins ENEAS!
'k Wou dat je al in zee was.

Deze duo tusschen ENEAS en zijn vriend ACHATES is een brok uit een oude parodie, in den trant van die van BATHSEBA en andere, misschien nog by verzamelaars van dergelijke kuriositeiten te vinden. Toen nu, na het uitbreken van den opstand in *Noord Amerika*, men hier te lande in weerwil der traktaten met Engeland, de insurgenten op alle wijzen begunstigde, gebeurde het in 1779 dat onder anderen zekere Amerikaansche kaperkapitein, JOHN PAUL JONES genoemd, met zijn vaartuig en twee onder zijn bevel staande Fransche oorlogschepen, benevens twee door hem veroverde Engelsche fregatten, in *Texel* binnenviel, en hoewel er door de toenmalige Regeering aan den bevelvoerenden officier op de reede van *Texel* order gezonden werd, zich zoo min mogelijk met den Amerikaanschen vrijbuiter in te laten, weigerde men echter, de gemaakte prijzen aan *Engeland* uit te leveren; terwijl aan PAUL JONES zoo te *Amsterdam* als in *den Haag* van de zijde der Fransch- en Amerikaansch gezinde burgers een onthaal te beurt viel *à la* KOSSUTH. Nu werden er over en we-

(*) Wij verwonderen ons, dat de kundige SAXO SYLVIUS zulk eene voorstelling gegeven heeft van Neêrlands handelwijs jegens Engeland vóór het uitbarsten des oorlogs in 1780. Hoe heeft hem het laakbare spel der winzucht kunnen ontgaan, 't welk toenmaals in Nederland alles dreef, dat zich als trouwbreuk tegen den ouden en natuurlijken bondgenoot kenmerken moest: een trouwbreuk even roekeloos als onregtvaardig, waar, bij de gesteldheid der zaken hier en elders, de heillooze uitkomsten van den krijg met Engeland ligtelijk door een ieder voorspeld konden worden? Hoe kan hij spreken van bezadigdheid ten onzent, kwalijk door *Groot-Brittannië* vergolden, waar dezerzijds in het heulen met Frankrijk in de hulp aan *Amerika* bijkans geene terging gespaard werd, maar Engeland, ongezind om met ons in oorlog te komen, eerst na langdurige aarzeling als uitgedaagd tot de vijandelijkheden overging? — Ons blijft het onbetwistbaar, dat in deze verblinde staatkunde, allernaauwst gepaard met huldiging der revolutiebegrippen en met vernedering van *Oranje*, de eerste en jammerlijke oorzaak gezocht moet worden dier ontzettende rampen, die sints dat tijdstip, zonder ophouden, ja in steeds heviger mate, het dierbare Vaperland geteisterd hebben, om eerlang na het verlies zijner welvaart ook den ondergang van zijn staatswezen en de prijsgeving der natie aan vreemde tiranny te weeg te brengen.

der liedtjens gemaakt, zoo voor als tegen, en een daarvan op de wijze van en met geringe verandering byna gelijkluidend aan het hier aangehaalde. J. VAN LENNEP.

[De aanleiding tot het liedje van PAUWEL JONAS werd ook in korte woorden medegedeeld door de HH. A. N. Z., L. J., G. L. K. en V. O., welke laatste de belangrijke plaats herinnert, onzen kaperkapitein in COOPER'S *Pilot* aangewezen. Naar .. ELSEVIER'S berigt verscheen in 1780 te Amsterdam bij D. SCHUURMAN, een *Echt Verslag der voornaamste levensbijzonderheden* van JOHN PAUL JONES, in dienst der *Vereenigde Staten van Noord-Amerika* (gr. 8°., 51 blz.), van hetwelk een overzigt geplaatst werd in de *Algem. Vaderl. Letteroefeningen* van 1780, D. II., St. I., bl. 44. De Heer J. J. NIEUWENHUIJZEN zond ons twee deuntjes tot lof van den gevreesden Amerikaan. Het eerste, dat tot opschrift voert: „*Op den beruchten Held* PAUL JONES", — stem: „Van *het Marmotje*", bestaat uit negen coupletten, allen aanvangende met de beide regels:

„Hier komt PAUL JONES aan,
Het is zoo'n aardig ventje."

en, met uitzondering van het slotcouplet, dus eindigende:

„Hadden wij hem hier,
Hadden zij hem daar,
Hij wist het te probeeren,
Fortuin kon anders keeren."

Zie hier hoe deze straatzang aanhief en besloot:

(1) „Hier komt PAUL JONES aan,
Het is zoo'n aardig ventje;
Zijn schip is naar den grond gegaan,
Ging op een Engelsch endje.
Hadden wij hem hier,
Hadden zij hem daar,
Hij wist het te probeeren,
Fortuin kon anders keeren.

(9) Hier komt PAUL JONES aan,
Het is zoo'n aardig ventje;
Hij heeft zijn dingen wel gedaan,
En nu nog als een heldje.
Wit papier, geel papier,
Wit papier, geel papier,
Straks komt PAUL JONES hier."

Het andere liedje behelst een *Samenspraak tusschen den Koning van Engeland en* PAUL JONES, in twaalf coupletten, waar beurtelings een dier beide hooge personen sprekende ingevoerd wordt: de Koning vol toorn en dreiging tegen den rebel, maar die alles behalve koninklijk uitende; de kaper, als zich denken laat, braaf pogchende en snorkende, gantsch in den trant van een door 't geluk bekroonden avonturier. Zie hier een paar staaltjes:

(1) „*De Koning van Engeland.*
Zeg PAUL JONES?
Hoe spreekt gij zoo assurant?
Ik ben een held op zee
Tegen mijn vijand,
Als het 'er komt op aan
Ik zal u wederstaan.
Mijn trouwe knechten,
Die zullen u bevechten
En totaliter slaan.

(2) PAUL JONES.
Ik ben PAUL JONES
En nog konstant;
Ik vrees geen Koning
Van *Engeland*.
Krijg ik u maar op zee,
Gij moet wel met ons mee
Naar *Duinkerken*,
Wil maar aanmerken,
Breng ik u op de ree.

(11) *De Koning van Engeland.*
Ik ben de Koning
En draag de kroon,
Gij PAUL JONES
Bent een gemeen persoon.
Gij vecht maar om 't geld,
Neemt alles met geweld,
Zonder verzuimen
Zult gij moeten ruimen,
Ik ben nog niet ontsteld.

(12) PAUL JONES.
Ik ben de bol van vechten.
Komt PAUL JONES aan,
't Is voor *Frankrijk*,
Holland en Amerikaan.
Ik zweer mijn leven trouw
Voor 't edel huis NASSOUW,
Men zal hem plagen
Noch uit zijn rijk verjagen,
De Engelschman wordt flaauw."

Op de wijs van het eerste deuntje zong men ook, schrijft de Heer NIEUWENHUIJZEN: „Daar komt JACK de Engelsman". Hij zegt voorts alle deze fraaijigheden gevonden te hebben in deze Volksliedeboekjes: *De Opper Admiraal van Holland. Waar in te vinden zijn veel fraaije Oorlogs- en andere Liederen, alle op de tegenswoordige tijds omstandigheid toepasselyk.* Nooit te vooren Gedrukt. t'Amsteldam, bij BARENT KOENE, Boekdrukker op de Lindegragt, z. j. in 8°. en *De ontwaekte Leeuw, of de Hollanse Tuyn*, in 8°. (zonder titel).]

Volksliedjes. » *Daar komt Pauwel Jonas* (*Prins Eneas*) *aan*". Tot dit liedje op den kaperkapitein behooren geenszins de laatste door C. & A. aangehaalde regelen, welke toch niet als eenvoudig variant daarvan aangemerkt kunnen worden. Wij hebben hier een ander deuntje, schoon op dezelfde wijs als het PAUL JONES, 't welk namelijk voorkomt in een, bij velen zeker lang vergeten boekske, betiteld: *De vlugt van Eneas of de dood van Dido, Treurspel, in straatliedjes;* te Amsterdam by J. HELDING en A. MARS [?], 1785. *Met Privilegie.* — uit slechts één bedrijf en acht tooneelen bestaande, waar, op blz. 8, ACHATES, vriend van ENEAS, bij 't zien aankomen van dezen, in een wagentje door twee kinderen getrokken, uitroept:

„Daar komt Prins ENEAS aan,
Hij komt in een wagen."

waarop ENEAS tot de kinderen volgen laat:

„Lustig, jongens, stapt wat aan,
Of jelui krijgt slagen.
Rijdt wat voort,
Ik moet naar boord."

en dan weder ACHATES, ENEAS de hand gevende:

„Welkom, vriud ENEAS!
Ik wou dat je al in zee was."

deze zingt dan vervolgens op de wijze van: » *Al de eendjes zwemmen in 't water*":

„'k Zwom in tranen! wat kan 't baten,
Faldera la liere! (*bis*)
Ik moet DIDO toch verlaten,
Faldra la!"

wat ACHATES al zingende beantwoordt. Dan, terwijl ENEAS nogmaals een lied opdreunt, worden zijn » valies, pruikedoos en hoedenkast", in 't schip geborgen; waarna de kinderen met het wagentje vertrekken. Zijne afreis wordt echter gestuit door de onverwachte komst van DIDO, die in haar nachtgewaad haastig aangeloopen, hem een » stooters" mes op de borst zet, waarmede zij later zich zelve doorsteekt, na hem, al wederom op de wijs van een ouderwetsch deuntje, in den malschen toon eener echte Amsterdamsche vischvrouw, zijn pligt onder de oogen te hebben gehouden, enz. enz.

Uit de bekende plaat van C. TROOST, den dood van DIDO enz. op potsige wijs en in de kostumen van zijn tijd voorstellende, zou men kunnen besluiten dat deze komieke parodie van een treurspel destijds werkelijk ten tooneele is opgevoerd, aangezien vele der toenmalige blij- en kluchtspelen in denzelfden trant door dezen schilder afgebeeld zijn geworden.

N***.

[Deze laatste gissing van N*** is juist. J. M. heeft meermaal een oud *habitué* des Amsterdamschen Schouwburgs hooren verhalen van een kluchtspel, omtrent het jaar 1790 opgevoerd, *Aeneas en Dido*, „naar 't schijnt een pot-pourri van parodiën op gemeene zangwijzen". — Hij zelf herinnert zich nog duidelijk én de regels: „Daar komt Prins ENEAS aan" enz., én die geheele scène van den gepruikten Trojaanschen held op een kinderwagentje zijn wanhoop lucht gevende in een zee van tranen, wier nutteloosheid hij zich echter niet verbergen wil.

N***'s latere meening, hem door een oud vriend bijgebragt, dat PAUL JONES een Hollandsch kapitein zou geweest zijn, die als zoodanig octrooi had tegen de Engelschen, mag wel tot de onhoudbare hypothesen worden gerekend. Maar niet te onpas komt zijne opmerking, dat ook de Fransche Vaudeville te Amsterdam de gedachtenis van onzen zeeschuimer bevorderlijk is geweest, door de vertooning, nog onlangs, van het stukje: *Paul Jones, le Corsaire.*]

Hillegom (II.; bl. 54.) *Hil* ('t Eng. *hill*) is heuvel, en *gom* is 't zelfde als *heim* ('t Eng. *home*) plaats, woning. C. & A. make nu zelf de naamsbeteekenis op.

ZOROBABEL.

Hillegom. **Hille** beteekende oudtijds eene verhevene plaats, en **Gumme**, in het Oud-Saksisch, een hof. — Volgens SMIDS (*Schatkamer*), was *Hillegom* eertijds een hof, waarvan de naam, daar ter plaatse, dan ook tot heden is bewaard gebleven. Wanneer men daarbij in het oog houdt, dat de grond van dat dorp vroeger geheel uit binnenduinen bestond, geef ik in bedenking, of de naam niet kan beteekenen: *het hooge Hof?* — Deze gissing wordt bovendien versterkt door den ouden naam van *Rinegom*, welke door een hof of kasteel, eertijds aan een der Rijnspranken in *Kennemerland* gesticht, gedragen werd.

***.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst over den naamsoorsprong en de geschiedenis van *Hillegom* (in oude brieven *Hillinen* genoemd), naar de *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, D. VI., bl. 334—337, H. V(AN) H(EUSSEN) en V(AN) R(HIJN), *Rhynlandsche Oudheden*, bl. 662; W. A. BACHIENE, *Vaderlandsche Geographie*, bl. 599 van het 1ste deel; L. SMIDS, *Schatkamer der Nederl. Oudheden*, D. II., bl. 129 en een aantal andere Schrijvers.]

» *Accoord van Putten*" (II.; bl. 54). Ik acht het zeer waarschijnlijk, dat deze spreekwijze haren oorsprong te danken heeft aan iemand, die, den naam van VAN PUTTEN dragende, gewoon was in zijne gesprekken vaakmalen den uitroep: » *accoord*" te doen hooren, en dat men alzoo oorspronkelijk gezegd heeft: *Accoord zegt* VAN PUTTEN. Het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat ook vele andere spreekwijzen in dergelijke, door den een' of ander' aangenomen, gewoonte om telkens hetzelfde woord te bezigen, haren oorsprong vonden.

FREDRIK.

Uitspraak der θ bij de Nieuw-Grieken (II.; bl. 54). De nieuw Grieken spreken die op de Engelsche wijze uit. Zoo deed althands een Grieksche Nederlander of een Nederlandsche Griek, die een jaar geleden nog hier ter stede op 't Gymnasium was.

J. VAN LENNEP.

Uitspraak der θ bij de Nieuw-Grieken. De Grieksche geleerde ANASTASIUS GEORGIDAS, die te Parijs in 1812 een tractaat ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΕΚΦΩΝΗΣΕΩΣ heeft uitgegeven, zegt p. 94 kortelijk van de θ: Τὸ ϑ ἐκφωνεῖται κατὰ ἀγγλικὰ ϛοιχεῖα *th.* καίτοι οὐδὲ ταῦτα ἐς τὸ ἐκριβὲς ἐκείνῳ εἰσὶν ὁμοιόφωνα. Dit werk, waarbij eene Latijnsche vertaling is gevoegd, bevat eene volledige verklaring omtrent de uitspraak van het nieuw Grieksch.

SAXO SYLVIUS.

Uitspraak der θ bij de Nieuw-Grieken. De N. Grieken spreken de Θ (thita) uit als de scherpe *th* in 't Engelsch, en de Δ (delta) als de zachte *th.* Deze eigenaardigheid, gevoegd bij de zes I-klanken (η, ι, ο, ει, οι, υι) en de menigvuldig voorkomende *Zita*, Ξι, Σιγμα, Ψι deed iemand de gesproken taal der hedendaagsche Grieken vergelijken bij *Schwalbengezwitscher.*

J. M.

Titel van Frans II van 1804—1806 (II.; bl. 55). Keizer FRANS voerde vóór 1804 dezen titel: » FRANS II, Keizer des *Heiligen Roomschen* » *Rijks*, Koning van *Hongarijën*, Koning van *Bo-* » *hemen*, Aartshertog van *Oostenrijk*, enz. enz."

Dat *Heilige Roomsche Rijk* was het *Westersch Romeinsche Keizerrijk*, hetwelk in 476 had opgehouden te bestaan, doch door KAREL *den Groote*, althans voor een goed deel, in 800 weder was opgerigt. Van die heerschappij, sedert langzamerhand ingekrompen, was het Duitsche Rijk een overblijfsel. De maatrege-

len van NAPOLEON deden Keizer FRANS de slooping van dat Rijk vooruitzien; en daar hij toch gaarne den keizerlijken titel behouden wilde, verklaarde hij in 1804 al zijne erfstaten: *Hongarijën*, *Bohemen*, *Oostenrijk* enz. te vereenigen tot één Keizerrijk, *Oostenrijk* geheeten. Zijn titel was nu: » FRANS II, Keizer des *Heiligen Roomschen Rijks*, Keizer van *Oostenrijk*". De eene waardigheid sloot de andere niet uit; zij waren onafhankelijk van elkander, konden zeer goed te zamen gaan, en ook zeer goed gescheiden worden, zoo als spoedig daarna gebeurde. Immers bij de stichting van het Rijnverbond, door NAPOLEON, die er Protector van werd, was het Duitsche Rijk geheel uiteengerukt. Daarom verklaarde Keizer FRANS, den 6den Augustus 1806, dat hij den band, die hem aan het Duitsche Rijk hechtte, als losgemaakt beschouwde; dat hij de Roomsche Keizerskroon nederlegde, alle Vorsten en Rijksstanden van den eed ontsloeg, en ook zijne Duitsche Staten van het Rijk gescheiden rekende. Zijn eerste titel was nu vervallen; voortaan heette hij *alleen* » Keizer van *Oostenrijk*" en was als zoodanig FRANS I. H. T.

Daarstellen (II.; bl. 55). De vraag van P. H. H. JR., of *daarstellen* een goed Nederlandsch woord zij, zouden wij, voor ons, *ontkennend* beantwoorden. In de » *Lijst van Woorden en Uitdrukkingen, met het Nederlandsch taaleigen strijdende*", bewerkt door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, en uitgegeven met goedkeuring van de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden* (bij S. en J. LUCHTMANS, 1847), komt op bl. 18 het woord *daarstellen* wel voor als niet geheel strijdig met ons taaleigen, doch men wil het evenwel liefst vermeden zien, en ten minsten alleen gebruikt bij voorwerpen, die voor het oog worden ten toon gesteld (*). Op bl. 267—269 van N°. IV van den 5den Jaargang van 't » *Magazijn van Nederlandsche Letterkunde*", (bij BELINFANTE, te *'s Hage*, 1851), komt echter Dr. H. J. NASSAU, in N°. XXII zijner *Taalmijmeringen*, nog meer bepaaldelijk tegen het bezigen van 't bedoelde woord op. Hij wijst te recht aan, dat wij in onze taal een schat van woorden bezitten om alle mogelijke schakeeringen voor te stellen der gedachten, tot wier uitdrukking men ons thans het eenige woord *daarstellen* wil opdringen. Wij toch zeggen met veel grooter juistheid *eene school of kerk stichten*, *bouwen*, *openen*; — *de gelegenheid geven*, *aanbieden*, *verschaffen*; — *eene sluis*, *eenen dijk leggen*; — *eene brug slaan*; — *een standbeeld oprichten*; — *een vooruitzicht openen*; — *de muren van een gebouw optrekken*; — *eene rechtbank vestigen*; — *een te kort*, *een verlies of eene winst opleveren*, *geven*; — *de grondslagen leggen*; — *een fonds bijeen brengen*; — *eene vereeniging vormen*; — *een werk samenstellen*, enz. enz. —Is het woord *daarstellen* alzoo niet eigen aan onze taal, zoo is het ook stellig onnoodig het in te voeren, — het zou slechts *ballast* zijn; en wat pleit er nu meer tegen het inheemsche van dit woord dan 't feit, dat alle overige, op dergelijke wijze saamgestelde werkwoorden in 't *Hoogduitsch*, als: *darbieten*, *darbringen*, *darlehnen*, *darsetzen*, *darstrecken* enz.. nog door niemand voor een smakelijk *Nederlandsch* gerecht zijn opgedischt? G. K. Hz.

(*) Van dat gevoelen zijn ook L. J. en P. E. v. D. Z.
Aanm. v. h. Bestuur.

Daarstellen. *Daarstellen* voor » stichten, inrichten, oprichten, vormen, vestigen, tot stand brengen, het aanzijn geven", enz. enz. is een verwerpelijk en zeer goed te missen germanisme. Wil P. H. H. JR. weten, waarom, hy leze onder anderen, wat dienaangaande in het *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*, Vden Jaargang, N°. 4, bl. 267, door den schranderen taalonderzoeker, Dr. H. J. NASSAU, is gezegd geworden. J. VAN LENNEP.

De Heilige Lidewijd (II.; bl. 55). Van het leven der Heilige LIDEWIJD zijn mij de volgende uitgaven bekend:

Der maghet Liedwij van Scyedam leven ende miracкelen. — Voleyndet ter Goude, in Hollant, tot die Collacie-Broeders. In den Jare ons Heren M.CCCC.XCVI, den tienden dach in Junio. In 4°. Hiervan was een exemplaar in het bezit van I. LE LONG. Voorts:

Vita Lydwine, per venerabilem fratrem JOHANNEM BRUGMAN. Sciedamis, 1498.— In 4°. Beide uitgaven worden vermeld in VISSER'S *Naamlijst*. Eindelijk

Het wonderlyck Leven van de eerbaere, devote ende H. Maghet Lydwina. Eerstmael beschreven in de Latijnsche taele door P. JOANNES BRUGHMAN *Religieus van de Order der Minne-broeders van S. Franciscus. Nu over-gheset in onse Nederduytsche tale door den E. P. L*(UDOVICO) *J*(ACOBO CORTRACO) *Priester der Societeyt Jesu.* t' Antwerpen, *By de Weduwe en de Erfghenamen van* JAN CNOBBAERT, M.DC.LVII. In 8°. De inhoud der uitgave van 1496 is te vinden in » LE LONG'S *Beschrijvinge van de Reformatie der Stadt Amsterdam*", fol: 370.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

[Ook N. P. BIBLIOPHILUS en B. G. *te G.* hebben, op het voetspoor van IS. LE LONG, de zeldzame drukken van 1496 en 1498 beschreven — gene met vermelding hoe de titel der laatstgenoemde uitgave, zoo als die bij VISSER (bl. 48) wordt aangeduid, in spelling grootelijks verschilt van dien, welken Prof. VISSCHER (*Beknopte Gesch. der Nederl. Letterkunde*, I., bl. 138, in de noot 8) heeft medegedeeld, en — even als B. G. — met aanteekening dat BRUGMAN'S werk voorkomt in de *Acta Sanctorum* der Bollandisten, II.; bl. 270—364. Voorts doet ons N. P. BIBLIOPHILUS weten dat BUDDINGH'; in zijn *Mirakel-geloof en Mirakelen in de Nederlanden*, bl. 104; wat IS. LE

LONG van den eersten druk als hoofdinhoud opgaf, almede heeft overgenomen. Hij verwijst ons ten slotte — met B. G. — naar eenen druk van BRUGMAN'S verduitsching, te Antwerpen, 1657 [?] 8°.

Eindelijk schrijft ons laatstgemelde beantwoorder: „Datzelfde levensberigt, ons door BRUGMAN geschonken, is ook voorhanden bij SURIUS op den 14den April. In de *Opera* THOMAE à KEMPIS (van mijne uitgave; Colon. Agrippin. et Allebr. 1759, in 4°.; Tom. III, pag. 114 sqq.) vind ik tevens de *Vita B. Liduvinae Virginis*. Overigens kan men het een en ander omtrent deze Heilige aantreffen in *Kerkelijke Oudheden van Zuid-Holland en Schieland*, bl. 496 e. v."]

Aanteekeningen op den Bijbel door Michaëlis (II.; bl. 55). Op G.'s vraag kan ik maar gedeeltelijk antwoorden. Slechts één Latijnsch werk van dien schrijver is mij bekend, als nà zijnen dood uitgegeven, namelijk zijne *Observationes philologicae et criticae in Jeremiae vaticinia et Threnos; edidit multisque animadversionibus auxit* JOHANNES FREDERICUS SCHLEUSNER, Göttingen 1793, 4°. De mij ten dienste staande bibliographiën geven niets meer. P. N.

Verzuim in de Leydsche dissertatiën vóór 1790 (II.; bl. 55). Vóór het najaar van 1790 vond men, bij de onbekendheid van het groote publiek met de namen der Professoren aan de onderscheidene Hoogescholen, op de proefschriften der Leydsche Academie (en ook op die van de overige?) geen in het oog vallend blijk, waardoor het kenbaar was, of iemand te Leyden, dan wel aan eene andere Hoogeschool was gepromoveerd, behalve den *naam der Stad*, waar de dissertatie was gedrukt; want de op het titelblad voorkomende naam van den Rector Magnificus was aan zeer velen even weinig bekend, als men wist tot welke Academie hij behoorde.

Nu gebeurde het op het einde van 't jaar 1790, dat de Heer H..... uit *D*.... het ongeluk had van bij zijn medisch examen te worden afgewezen, en dat hij dadelijk daarop besloot zich bij de Franeker Academie aan te melden, alwaar hij gelukkiger slaagde. Maar nu liet de Heer H..... zijne dissertatie drukken, niet te *Franeker*, maar *Lugduni Batavorum* bij A. en J. HONKOOP, waardoor zij voor het groote minkundige publiek den schijn verkreeg van te zijn eene *Leydsche* dissertatie, en het vermoeden kon geven dat de Heer H..... werkelijk te Leyden was gepromoveerd. Dit nu gaf aanleiding dat, bij de Leidsche Academische Senaat ook het besluit werd genomen, dat voortaan op het titelblad der dissertatiën geplaatst zouden worden de woorden *in Academia Lugduno Batava*. P. J. v. M.

Verzuim in de Leydsche dissertatiën vóór 1790. Dit verzuim, zoo men het aldus wil noemen, door QUESTOR opgemerkt, is even toepasselijk op de overige Hoogescholen van ons vaderland, zoodat alleen de gepriveligieerde drukpers de Academie aanwees, waar de rang verkregen was. Ik geloof zelfs, dat Leyden eerst onder Koning LODEWIJK begonnen is, het bijvoegsel *In Universitate Regia Hollandiae* op zijne dissertatiën te laten drukken, terwijl de andere Academiën het oude formulier tot aan hare opheffing in 1811 hebben behouden. Na de Herstelling hebben ook zij het voorbeeld van Leyden gevolgd.

SAXO SYLVIUS.

Verzuim in de Leydsche dissertatiën voor 1790. QUESTOR vraagt: hoe komt het, dat in de Leydsche Academische dissertatiën vóór het jaar 1790 de woorden in *Academia Lugduno Batava* niet gevonden worden? — Maar ik antwoord, dat hij zich vergist in zijne veronderstelling, dat die woorden zoo algemeen op die schriften werden weggelaten. Immers ik neem daar uit de kas de dissertatie van mijn moeders vader, *de Vi Corporum Electrica*, welke hij den 5den Julij 1743, *ex auctoritate Magnifici Rectoris*, *cognati sui*, PETRI VAN MUSSCHENBROEK, *A. L. M. Phil. et Med. Doct. illiusque facultatis ut et Matheseos, in* Academia Lugduno Batava, *Professoris ordinarii*, *publico ac solemni Examini submisit*.

Ik vond ook die woorden op zeer vele dissertatiën van de 18de eeuw. C. &. A.

Sauvegarde (II.; bl. 55). *Sauvegarde* vindt men in de Woordenboeken vertaald door *bescherming*, *beschutting*, *bewaring*, *hoede*, *vrijgeleide*, ook *vrijgeleidebrief*, enz. Dit woord, weleer op uithangborden van paardenposterijen, diligences of vrachtwagens geplaatst, zal nu door zijn aangevoerde beteekenis wel verstaan worden. J. J. WOLFS.

Sauvegarde is eene bescherming, die in oorlogstijden aan zoodanige middelen van vervoer, als posterijen, zoo wel voor personen als voor brieven, vrachtwagens en anderen, door dengenen werd verleend, die daartoe in het land de magt bezat. Thans dit woord gebezigd wordende, zal daarmede waarschijnlijk niet anders worden bedoeld, dan dat *die dienst*, waartoe de wagen of diligence behoort, door het Hooger Bestuur, ook het Gouvernement, erkend, geprivilegieerd of geoctrooyeerd is. V. D. N.

Sauvegarde. Dit woord op de stallen en deuren der paardenposterijen en diligences is een overblijfsel uit de tijden van NAPOLEON, toen de postmeesters daardoor aanduidden, dat hunne stallen en huizen vrij waren van inkwartiering van paarden; alsmede dat hunne paarden, noch hun paardenvoeder of knechts, tot eenige militaire requisitie mogten geprest worden, even als de diligences, die door het betalen der centimes zich uitkochten, en gelijke regten als de postpaarden en rijtuigen der postmeesters verkregen.

EEN POSTAMBTENAAR.

Sauvegarde. Ter beantwoording dezer vraag bepaal ik mij vooreerst tot eene *Resolutie* der *Staten van Holland*, van den 26sten Augustus 1581, luidende aldus:

» De Staten van *Holland* hebben verklaert ende geresolveert, dat de Wapenen in de Sauveguarden op alle Thollen ende andere plaetsen binnen den Lande van *Holland* sullen worden verandert, ende in de plaetse van dien tot Sauveguarde opgesteldt *den Leeuw in den Hollandtschen Thuyn met een swaert in de rechter poot gevat*, en dat hetselfde by die van de Kamer van de Reeckeninghe eerdaags sal werden geëffectueert." ..ELSEVIER.

Bloemendaal (II.; bl. 55). De gemeente *Bloemendaal*, *Tetrode* (*Overveen*), *Aalbertsberg* en *de Vogelenzang* is eene heerlijkheid, die sedert 1722 aan de stad *Haarlem* heeft behoord; *Tetrode* ligt $^1/_4$ uur, *de Vogelenzang* $1^3/_4$ uur van *Bloemendaal*. De opgegevene dorpen zijn dus onderscheiden van elkander; en wordt *Bloemendaal* in de schrifturen door eene dezer benamingen aangeduid, — het kan wegens de nabijheid der genoemde plaatsen zijn.

Aalbertsberg, de vroegere naam van dit dorp, ontleende dien aan AELBRECHT, welke den Kennemeren het Evangelie predikte.

Over de beteekenis van *Bloemendaal* leest men in: *Wegwijzer in Haarlems omstreken*, *te* Haarlem *bij de Erven* F. BOHN, 1848, bl. 20, het volgende:

» Reeds de naam van dit dorp heeft iets uitlokkends voor den beminnaar van bevallige natuurtafereelen, en schoon het niet ligt in een dal, gelijk men uit den naam zou kunnen besluiten, zoo houden wij het er toch voor, dat het in vorige eeuwen daarin werkelijk gelegen, en daarvan zijn naam ontleend hebbe. De achter hetzelve zich uitstrekkende duinen behooren tot de hoogste van deze streek, alsmede van gansch *Noord-* en *Zuid-Holland;* maar, vóór het dorp, liggen grazige weiden: deze weiden echter zijn altemaal afgezande en vlak gemaakte landerijen, gelijk overal waar, rondom *Haarlem*, garen- of kleêrbleekerijen gevonden worden; zij waren bijgevolg, vóór dien tijd, met zandheuvelen bedekt, en het dorp alzoo van alle kanten door duinen omringd zijnde verkreeg te regt den naam van *dal*, terwijl de menigvuldige in het wild groeijende bloemen, die nog heden op de duingronden gevonden worden, aanleiding gaven om het *Bloemendal* of *Bloemendaal* te noemen".

Men denke overigens aan de benaming van vele hier gelegene buitengoederen, gegeven naar de ligging, den aanleg of andere bijzonderheden, als: *Bloemenheuvel*, *Schoonoord*, *Sparrenheuvel*, enz. J. J. WOLFS.

Nachtvlinders (II.; bl. 55). Elk Lepidopteroloog weet dat de vlinders hoofdzakelijk in drie groote familiën zijn afgedeeld, als: dagvlinders, *Diurna;* schemeringvlinders, *Crepuscularia* (*Sphinges*) en nachtvlinders, *Nocturna*. De tijd, wanneer zij vliegen, wordt door die verschillende benamingen reeds aangeduid, schoon hierbij, wat de twee laatste familiën betreft, menige uitzondering plaats grijpt. Immers vliegen er vele nachtvlinders bij dag (en dus bij zonneschijn); en zoo heb ik dikwijls (hoewel niet in *Holland*) de *Catocala fraxini*, die tot de uilen behoort, in haren vlugt over dag verrast, terwijl ik ook niet twijfel, of vele verzamelaars zullen eene menigte nachtvlinders bij dag gevangen hebben. De stelling van PROTEUS, dat ze zich voor het zonnelicht verbergen, is ook niet geheel naauwkeurig, aangezien het feitelijk bewijs door mij kan geleverd worden, dat ik in den omtrek van *'s Hage* nachtvlinders, ten 12 ure op den middag, in helderen zonneschijn vliegende, gevangen heb!

Opmerkelijk is het intusschen, dat vele, ja wel de meeste insecten, zich door het kaarsof lamplicht aangetrokken gevoelen. Evenwel, men steekt dat slechts aan, wanneer het daglicht verdwenen is en dus de tijd aankomt dat de nachtvlinders rondfladderen. Er mengt zich gewis wel een zweem van nieuwsgierigheid in, als zij op het licht toevliegen; iets, waardoor men ze toch ook gemakkelijker bemerkt, daar het anders wel bijkans onmogelijk ware, ze juist in het *donkere* te zien vliegen. Insecten fladderen des zomers bij dag en ook bij nacht genoeg om ons heen, maar wij zouden de laatste voorzeker niet zien kunnen, als wij ons niet op eene verlichte plaats bevonden.

Bij meest alle insecten bestaat echter, naar 't schijnt, zekere behoefte aan licht. Getuigen de muggen, die in de warme stralen der zon huppelen en in het kaarslicht haren dood vinden. De torren, die haar geheele leven in mest, onder planken, onder de aarde enz. doorbrengen, vliegen gaarne naar het kunstmatige licht; evenzoo de andere *Coleoptera's*, die zich op bloemen enz. ophouden.

Opmerkelijk blijft het echter, dat de nachtinsecten schijnbaar niet goed bij dag zien kunnen en geheel verbijsterd alsdan plomp tegen alles aanvliegen. Dit zal wel zeker uit de inrigting der oogen voortvloeijen. Ik voor mij geloof, dat bepaaldelijk de nachtvlinders daarom op het kunstmatige licht afkomen, dewijl hunne oogen meer zamengesteld zijn met steeds hexagonale facetten, waardoor zij, van het schitterende licht verblind, er heen getrokken worden. Het zoude te lang zijn, dit duidelijker uiteen te zetten, doch, indien PROTEUS hiervan meer begeert te weten, zoude hij zich bevredigd kunnen gevoelen door de lezing van het werk van TREVIRANUS, *Gesetze und Erscheinungen des organischen Lebens*, Th. II., Abth. I., of wel van de

Mémoires sur les yeux composés et les yeux lisses des Insectes, door MARCEL DE SERRES.

Later kom ik welligt op dit onderwerp terug. Is PROTEUS misschien een liefhebber of verzamelaar van insecten? Dan verzoek ik om de eer zijner correspondentie.

EEN ENTOMOLOOG.

Nachtvlinders. Op de vraag van PROTEUS, wat de reden mag zijn, dat de nachtvlinders altijd op kaars- of lamplicht (ook op een groot vuur) afkomen, terwijl ze voor het zonnelicht schuil gaan, vermeen ik te kunnen antwoorden, dat dit een gevolg is van hunnen natuurlijken aanleg of oorspronkelijken aard, zoo als men het noemen wil, als die ze bestemd en geschikt heeft gemaakt voor de duisternis, die voor hen lichts genoeg bevat, terwijl de zamenstelling hunner oogen geen meerder licht kan toelaten, reden waarom zij zich bij dag schuil houden. Het kaars- of lamplicht verbijstert hen dan ook slechts, is hun te groot, en van daar dan ook dat zij 't niet weten te ontvlieden, maar lomp weg er in vliegen en jammerlijk verloren gaan. Intusschen is 't wel waarschijnlijk, dat dit afkomen op het licht ook zijn grond vindt in 't streven naar voldoening der geslachtsdrift, die hen, en wel voornamelijk de mannelijke individu's, even als ook die der dagvlinders en andere insecten, zich op weg doet begeven, terwijl de wijfjes meer op of nabij de plaats blijven, waar zij de pop verlieten, van welke eenige zeer logge of ongevleugelde soorten zich zelfs in 't geheel niet verwijderen, zoo als dit een en ander elken Entomoloog volkomen bekend is. Wij weten overigens niet, welk bijzonder instinct, kenteeken of orgaan er bij de insecten aanwezig is, dat hen 't andere geslacht zelfs op verren afstand doet opsporen en vinden, schoon dit wel in eenig alleen voor hen merkbaar lichtgevend vermogen bestaan kan, gelijk bij de wijfjes van den zoogenoemden Glim-worm (*Lampyris noctiluca* FABR.) zelfs in ruime mate bemerkbaar is, zoodat zij in het duister en op merkelijken afstand worden waargenomen. N***.

[De Heer P. E. V. D. Z., na te hebben opgemerkt, dat de reden waarom nachtvlinders en andere van het daglicht afkeerige dieren naar het kunstmatige licht toevliegen, in de vorming hunner oogen behoort gezocht te worden, vraagt zich af, hoe dan het oog moet zamengesteld wezen om bij nacht zoowel als bij dag te kunnen zien? Hij treedt daarop in eene uitvoerige en naauwkeurige beschrijving van den eigenlijken aard van het licht, van het zintuig des gezigts en van de inrigting des menschelijken oogs in alle zijne deelen, zoo wonderlijk door de hand der Opperste Wijsheid bewerkt en met elkaar in verbinding gebragt. De uitgebreidheid van dat stuk maakt echter zijne plaatsing alhier onraadzaam; immers daar het niet te ontkennen valt, dat deze voorstelling, hoe ook in zich zelve belangrijk, geenszins volstrektelijk vereischt werd om de kwestie nopens de Nachtvlinders op te helderen. — De Heer V. D. Z. gaat dan verder voort op deze wijze:

„Het oog der insecten, visschen en vogelen verschilt in niet geringe mate van het menschelijke oog. Bij deze dieren staan de oogen vast in het hoofd en kunnen niet draaijen. Er zijn maar weinige insecten, die (zoo als de kreeften) de oogen bewegen. Dit gebrek heeft echter de groote Schepper met wonderlijke wijsheid vergoed. Om hunne vijanden en hun aas te kunnen bespeuren, hebben zij uitpuilende oogen, d.i. oogen welke uit eene menigte vlakken bestaan, waarop de lichtstralen van alle zijden komen te vallen, zoodat ze als een groot aantal oogen aan te merken zijn, maar wier gezigt dan ook spoedig verbijsterd is, waaruit volgt dat deze dieren ligtelijk verschalkt worden. Alzoo kunnen zij in het duistere zien, maar worden tevens door kunstlicht bedwelmd, en vliegen daar regelregt op af. (Heeft iets dergelijks ook niet bij viervoetige dieren plaats? Men denke slechts aan de runderen, die bij ontstanen brand in de stalling losgeraakt, regelregt in de vlammen loopen.) De meeste nu der gevleugelde insecten, en ook vele ongevleugelde, zijn met dergelijke oogen voorzien. Die der andere soort zijn enkelvoudig, klein en ten opzigte van getal zoowel als van plaats onderscheiden. Gene schijnen meer bestemd om van verre, deze om van nabij te zien. De oogen der vlinders zijn voor het eerste berekend en den telescopen gelijk, die der rupsen daarentegen klein en slechts voor het zien op geringen afstand geschapen. — Bij eenigen staan zij als zeshoekige vakjes, bij anderen wat lager in het hoofd en soms ook op den rug, meestal met eene onvergelijkbare pracht versierd, schitterend van de verrukkelijkste kleuren, door de hand des Meesters er op gespreid, zoo als wit, zwart, groen, geel, goudkleur, helderrood, in enkele even glansrijk als diamant, in andere al de schoonheden des regenboogs wedergevende. Als het buitenvlies van een rombout gezuiverd en gedroogd met een mikroskoop in zijne facetten of oogen beschouwd wordt, dan vertoonen zich de voorwerpen daar buiten verkleind en omgekeerd. Soms bestaat dit vlies uit twee of drie dunne vliesjes, op elkander liggende en moeijelijk te scheiden; het geeft dan, verdeeld zijnde, de teekening van het werk der facetten wel te bemerken, maar doet geene andere voorwerpen herkennen. Vat men deze vliezen te zamen, dan werken zij als de glazen in een verrekijker.— Zij missen gezigtszenuwen en vochten, zoo als onze oogen ze hebben, waarin de stralen gebogen worden. Hier geschiedt dus alles door vliezen, wat bij ons door vochten te weeg wordt gebragt. En zie daar waarom deze dieren door de werking van het kunstlicht als verblind raken."]

Pieter de Colenaer (II.; bl. 55); *Jacques de Colenaer*. Omtrent dezen P. DE COLENAER heb ik niets te vermelden; zijne maatschappelijke betrekking is door het portretje genoegzaam opgehelderd. Uit de *Resolutieën* der Staten-Generaal van 1650—1652 blijkt mij evenwel, dat zekere ...COLENAER en andere kooplieden te Amsterdam handel dreven op Bordeaux en Calais.

In de O. I. reis van den Admiraal C. MATELIEF (1606), o. a. voorkomende in het IIde Deel van het *Beghin en Voortgang der O. I. geoctroyeerde Compagnie* (A°. 1646), bl. 38, wordt vermeld, dat JACQUES DE COLENAER als Opper-Koopman op de *Zwarte Leeuw* heeft gediend, doch met verscheidene anderen in de lucht gesprongen is bij het plunderen van het galjoen *Sante Cruz*. ..ELSEVIER.

Isabellekleur (II.; bl. 55). In het werk van E. VON CUENDAS, *Spanien und die Spanier*, (2e Ausg. 1851) bl. 309, wordt gezegd: »De dochter van FILIPS II deed eene gelofte, niet van hemd te verwisselen, voor *Oostende* zou ingenomen zijn. De belegering duurde drie jaren, drie maanden en dertien dagen. De vrome Prinses heette ISABELLA, en de hovelingen noemden, naar 't uitzien van haar hemd, zekere kleur, *Isabelle.*

Mij komt voor, dat de Infante ISABELLA te fier van inborst was, om zoo lang in een ongewasschen hemd te gaan. J. M.

[Bovendien zal zij er toch wel niet meê te koop hebben geloopen.]

Wonderlijk getal (II.; bl. 55). De eigenschap van dit getal komt geheel overeen met die van sommige repeterende tiendeelige breuken. Wanneer eene repeterende tiendeelige breuk met 10, 100, 1000 of in het algemeen met eene magt van 10 vermenigvuldigd wordt, dan zal de repetent van het product uit dezelfde cyfers bestaan als de oorspronkelijke repeterende breuk, maar met een ander cyfer beginnen. Beschouwt men nu het gegeven getal als repetent, dan zal men vinden:

$$0,\not{1}17647058823529\not{4}=\tfrac{2}{17}.$$

Indien men $\frac{2}{17}$ met 2, 3, 4, 5, 6, 7 of 8 vermenigvuldigt, dan verkrijgt men $\frac{4}{17}$, $\frac{6}{17}$, ...$\frac{16}{17}$, welke breuken, tot tiendeelige breuken herleid, denzelfden repetent moeten voortbrengen als $\frac{2}{17}$, maar met een ander cyfer beginnende.

Vermenigvuldigt men de repeterende breuk met eene magt van 10, dan worden de geheelen door eenige cyfers van den repetent aangewezen. Maar ook $\frac{2}{17}$ moet dan met dezelfde magt van 10 vermenigvuldigd worden, waarvan het product bestaan zal uit eenige geheelen met eenige zeventiende deelen. De geheelen zullen overeenkomen met die, welke men vóór de repeterende breuk verkregen heeft, terwijl de zeventiende deelen 4, 6, 8 ...16 in getal moeten zijn, b. v.:

$$0,\not{1}17647058823529\not{4}=\tfrac{2}{17}$$
$$\underline{\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad} 10,000.$$
$$1176,\not{4}70588235294117\not{6}=\tfrac{20000}{17}=1176^{8}/_{17}$$
$$\text{af: } 1176 \qquad = \qquad 1176.$$
$$\text{rest: } 0,\not{4}70588235294117\not{6}= \tfrac{8}{17}=4\times\tfrac{2}{17}.$$

Hetzelfde zal moeten plaats hebben voor $\frac{4}{17}$, $\frac{6}{17}$, $\frac{10}{17}$, $\frac{12}{17}$, $\frac{14}{17}$ en $\frac{16}{17}$. Daar $2\times(10)^{16}$ gedeeld door 17 de overschotten 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 en 16 voortbrengt, zal men de repeterende breuk met 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 kunnen vermenigvuldigen zonder dat de repetent van cyfers verandert.

Dus:

Het gegevene getal bezit die eigenschap, omdat, wanneer men het als repetent eener tiendeelige breuk beschouwt, deze tiendeelige breuk aan eene gewone breuk gelijk is, waarvan 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 maal den teller onder de overschotten voorkomen, welke men verkrijgt door deze gewone breuk weder tot een tiendeelige breuk te herleiden.

De formule voor getallen, die genoemde eigenschap bezitten, is: $\frac{10^n-1}{p}\times q.$, waarin p een ondeelbaar getal moet zijn; $\frac{(10)^n\times q}{p} < 13$ is; 10^n-1 een veelvoud van p voorstelt (*), en 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 onder de overschotten van $10_n\times 1$ gedeeld door p voorkomen.

De kleinste waarde welke men aan p kan geven is 17, waardoor men het gegevene getal bekomt.

Neemt men $p=19$, dan is $q=2$ en $n=18$, waardoor men het getal 105263157894736842 bekomt, dat, met 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 en 9 vermenigvuldigd, aan de gegevene voorwaarde voldoet. ANTHONIE.

Wonderlijk getal. »Wat is de reden, dat de producten 2, 3 enz. 8 maal het getal 1176470588235294 altijd dezelfde cyfers in dezelfde orde opleveren, maar van een ander cyfer aanvangende?" — Zulke getallen zijn er veel. Behalve het door P. B. opgegevene, hebben 142857, 526315789473684210, 4347826086956521739l3 en eene menigte andere dezelfde eigenschap; en ieder, die de gewone deeling verstaat, zal er kunnen vinden.

1. Die getallen zijn de repetenten of perioden van oneindige decimaalbreuken, indien men gewone daartoe herleidt. Het opgegevene ontstaat uit $\frac{1}{17}=0,05882...47$; de drie bijgevoegde uit $\frac{1}{7}$, $\frac{1}{19}$, $\frac{1}{23}$. Uit $\frac{1}{29}$, $\frac{1}{47}$, $\frac{1}{59}$, $\frac{1}{61}$, $\frac{1}{97}$, enz. zal men er meer vinden.

2. Dewijl $2\times 5=10$ is, zullen alleen breuken, welker noemers uit factoren of magten van 2 en 5 bestaan, eindige decimaalbreuken opleveren; alle andere, eerste of priemgetallen, oneindige. Nu is het duidelijk, dat voor eenigen noemer van deze laatste soort, als p, het aantal cyfers in de herhalingsperiode niet grooter kan zijn dan $p-1$ cyfers. Bij 7 b. v. kunnen er geen andere resten bij de deeling zijn dan 1, 2, 3, 4, 5, 6, en bij voortzetting moet telkens een dier cyfers, als rest, terug komen, en dan het quotient dezelfde cyfers opleveren als vroeger en dus eene periode vormen. Herleidt men $\frac{1}{7}$, dan wordt $\frac{1}{7}=0,1\frac{3}{7}=0,14\frac{2}{7}=0,142\frac{6}{7}=0,1428\frac{4}{7}=0,14285\frac{5}{7}=0,142857\frac{1}{7}$. Het is nu blijkbaar: *a*, dat bij voortzetting dezelfde cyfers 142 enz. moeten terugkeeren; *b*, dat, als men bij $\frac{3}{7}$ aanvangt, de cyfers met 42 enz., bij $\frac{2}{7}$ met 28 enz., bij $\frac{6}{7}$ met 85 enz. zullen aanvangen; en *c*, dat, bij vermenigvuldiging der periode met 2, 3...6, dezelfde cyfers, op eene andere plaats aan-

(*) Deze bepaling is overbodig; men zie de oplossing van P. K. G. *Aanm. v. h. Bestuur.*

vangende, maar in dezelfde orde terugkeeren. En daarmede is de vraag van P.B. beantwoord.

3. Wijders volgt, dat als men de periode $p—1$ met p vermenigvuldigt, er alleen 999 enz. zal moeten komen, of wel, als men er de overschietende 1 bijvoegt, eene magt van 10. Zoo is $7 \times 142857 = 999999$, voegt men daarbij de $7 \times \frac{1}{7} = 1$, dan heeft men $1000000 = 10^6$. Hetzelfde heeft plaats, als men het getal van P. B. of $\frac{1}{17} = 0,5882$ enz. met 17 vermenigvuldigt. Maar hij vergist zich, als hij meent dat de eigenschap alleen doorgaat voor de producten 2, 3 ...8 van zijn getal. Dit nu is ontstaan uit de herleiding van $\frac{2}{17} = 0,117$ ....94. Vermenigvuldigt men het met 9, dan verkrijgt men $\frac{18}{17} = 1\frac{1}{17} = 1,0588$.....646; met 10, $\frac{20}{17} = 1\frac{3}{17} = 1,176$..940; met 11, $\frac{22}{17} = 1\frac{5}{17} = 1,294$ ...234, enz. Telt men nu de in de eenheden overgegane 1, die ook in de volgende periode zou voorkomen, bij het laatste cyfer, dan heeft men 647, 941, 235, die in de reeks gevonden worden. Dit in acht nemende, zal men met elk getal kunnen vermenigvuldigen en steeds dezelfde cyfers verkrijgen. $\frac{1}{7} = 0,142857$ enz. vermenigvuldigd met 23, geeft $\frac{23}{7} = 3\frac{2}{7} = 3,285711$; telt men de 3 bij de laatste 1, dan heeft men wederom 285714, als boven.

4. Niet alle priemgetallen p hebben eene periode van $p—1$ cyfers; alleen het boven (1) opgegeven negental beneden 100. — $\frac{1}{11}$ is $= 0,\dot{0}\dot{9}$, $\frac{1}{13} = 0,\dot{0}7692\dot{3}$, $\frac{1}{37} = 0,\dot{0}2\dot{7}$, $\frac{1}{53} = 0,\dot{0}18867924528\dot{3}$, enz. Dit hangt af van de betrekking dier getallen tot de basis 10 van het talstelsel. Zeker is het, dat het getal der cyfers van de periode een deeler moet zijn van $p—1$. Zoo is in de laatste voorbeelden $\frac{11-1}{2} = 5$, $\frac{13-1}{6} = 2$, $\frac{37-1}{6} = 6$, $\frac{53-1}{13} = 4$ enz. In dat geval gaat de hier bedoelde eigenschap in zoo verre door, dat men meer dan ééne periode verkrijgt, waarvan de cyfers terugkeeren; voor de periode van $\frac{1}{13} = 0,\dot{0}7692\dot{3}$ zijn het die cyfers en die van hun dubbeltal, 153846, die bij volgende producten elkander afwisselen.

5. Of de herleiding van $\frac{1}{p}$ eene periode van $p— 1$ cyfers heeft, zal men ontdekken, als men $\frac{p-1}{2}$ cyfers gekregen heeft. De volgende zijn altijd het complement van de eerste tot 9; men behoeft die dan niet verder door deeling te vinden. Zoo zijn van $\frac{1}{7} = 0,142$ de volgende: $9—1=8$, $9—4=5$, $9—2=7$, derhalve 857, en men heeft 142857. En even zoo met de boven opgegevene en alle andere van eene volledige periode $p—1$.

Breedere behandeling van de eigenschappen dezer belangrijke getallen zou hier niet te huis behooren. P. B. zal uit het medegedeelde aanleiding kunnen vinden, om die verder op te sporen. P. K. G.

[Behalve ettelijke regels van P. E. V. D. Z., ontvingen wij ook nog een bondig antwoord van den Heer H. G. W., alsmede eene summiere verklaring van V. S., die ten slotte berigt geeft dat hij over deze en andere eigenschappen van de repeterende breuken iets heeft doen plaatsen in het *Tijdschrift voor aankom. Onderwijzers*, XIII.; bl. 110 volg.]

Aanhaling uit Iz. Walton (II.; bl. 56).

To A. J. W. FARNCOMBE S. *Esq.*

Sir,

Our old friend IZAAC WALTON, the author of the little strophe you transcribed, is indeed the paragon of anglers — but not of poets — he is more a rhymist than a poet, and his poems are not worthy of being analyzed. I am, as you, at a loss to conceive what he may mean by » a honey tongue and a heart of gall, being the spring of fancy, but the fall of sorrow" — however here you have it in my Dutch:

» De bloemen verwelken en de weelderige velden moeten rekenschap afleggen aan den somberen winter (;) eene honig-zoete tong (*perhaps some sweet bait*), een hart van gal is de opgang (oorsprong) der verbeelding; maar de ondergang (val) der droefheid."

The verb in the 3d pers. sing. of the Pres. of the Indic. is a poetical licence often made use of, not only by the English but also by the Latin poets. Yours ever respectfully

E. GERDES.

Journalen van D°. Festo Hommio, geëxtendeerde post acta (II.; bl. 56). Ik geloof dat het niet ondienstig zal zijn vooreerst de aandacht te vestigen op eene *Resolutie der Staten-Generaal* van 14 Nov. 1619, luidende aldus:

» SEBASTIANUS DAMMANUS, predicant ende gewesen Scriba Synodi Nationalis, is ter vergaderinge binnen gestaen, heeft overgelevert *twee boecken* vant voors. Synodi by der *handt geschreven inde Latynsche spraecke*, den eenen vervattende d'avisen van de vuytheemsche theologanten over de vyff poincten, ende den anderen verscheyden acten van Resolutiën, missiven, credentien ende andere actitaten van de Synode, ende alsoo hy mede overgelevert hadde een derde bouck, nyet compleet, houdende t gevoelen van de remonstranten over de voors. vyff poincten, sonder dat haere defensien ende redenen daerby waeren gevoecht, is den voorschreven DAMMANO geordonneert, die int selve bouck mede te vervatten, daervoor dat die DAMMANUS, tselve gedaen synde, sal genieten drye hondert gulden; houdende haere Ho. Mo. voor alsnoch in bedencken te resolveren ende disponeren opte recognitie van den voors. DAMMANI, dan is hem by provisie toegeleit twee hondert gulden, daervan hy ordonnantie heeft ontfangen."

Zouden bovengemelde stukken niet te 's Hage voorhanden zijn? of zijn het deze beschei-

den, welke in de kist der Synode gevonden worden, en waarvan YPEY en DERMOUT t.a.p. hebben gesproken? .. ELSEVIER.

Eerste Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek (II.; bl. 56). De Maatschappij van Ned. Letterkunde te *Leyden* bezit een Antwerpschen druk van 1511 van het werk getiteld:

NOEL VAN BERLAIMONT, *Schoolmeester Tantwerpen*, *Vocabulaire van nyeus gheoordineert*, *ende wederom gecorrigeert om lichtene franchoys te leeren lesen*, *scriuen ende spreken*. *Vocabulaire de nouveau ordonné et de rechief recorrigé*, *pour aprendre legierement à bien lire escripre et parler Franchoys et Flameng*, *&c.* Tantwerpen, W. VORSTERMAN, 1511 in-4°.

Men ziet hieruit, dat dit werk reeds vóór 1511, onder eenen anderen vorm, in het licht was verschenen.

In de stedelijke publicatiën van *Leyden* komen verscheidene ordonnantiën voor, betreffende de Groote school en de particuliere of byscholen. Eerst op den 30sten Julij 1535 werd het volgende bepaald: » Art. 2. Voert zoe sal men in 'dezelue geadmitteerde byschoelen (*) den kindren *moghen leren*, *Duytsche boeken*, *scryven*, *chyferen*, *franchoeys spreken* ende *legghen mit penningen;* mer en zullen gheen kindren bouen hoere achte jaeren oudt wesende in ghiene byschoelen eenigh latyn moghen leren, tenzy dat die schoelmeestren van dezelue byschoelen respondeert ende betaelt den Rector van de Groote schoele alle quartier jaers vyff stuvers, vuytgesondert dat alleen jonghe maetgdekens hyerinne nyet begrepen en zyn." .. ELSEVIER.

Eerste Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek. In 1576 verscheen te *Antwerpen* een *Vlaemsch-Fransch Woordenboek* door MATTHIAS SASBOUT.

In 1654 kwam te *Rotterdam* een *Woordenboek* door CASPARUS VAN DEN ENDE, Francoischen Schoolhouder aldaar, in het licht, bestaande uit een boekdeel van tamelijke dikte, in twee deelen gescheiden. Het eerste deel heeft tot titel: *Le Gazophylace de la langue francoise et flamende* etc. en het tweede: *Schatkamer der Nederduytsche en Francoysche Tale*, enz. Door eene naauwkeurige en zorgvuldige bewerking onderscheidt zich dit *Woordenboek* van een dergelijk, door MELLEMA in 1618 mede te *Rotterdam* uitgegeven.

J. J. WOLFS.

Eerste Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek. Eerst in het midden der 16de eeuw geeft H. JUNII *Nomenclator*, *Antv.* 1567, 8°., de namen van voorwerpen, in klassen verdeeld, in zeven verschillende talen op, waaronder ook de *Fransche* voorkomt. Vervolgens verscheen de *Thesaurus Teutonicae linguae*, *Flameng*, *François et Latin*, van PLANTIJN, 1573; toen SASBOUT, *Dictionnaire François-Flameng*, en *Fl.-Fr. Anv.* 1583, 4°., nagevolgd door MELLEMA, *Rott.* 1612, 4°., waartusschen men KILIAEN kan voegen, die somtijds Fransche woorden tot vergelijking bijbrengt. L. J.

Spreekwijzen. Hud en mud (II.; bl. 56). Zie hier wat Mr. J. H. HOEUFFT, in zijne *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, er van zegt: » *Het hutje en het mutje*, of *met het mutje;* eene spreekwijze voor hetgeen men elders zegt: *den geheelen boel*. Ik denk, dat het genomen wordt voor *het hoedje en het mutsje*. Zoo zeggen de Franschen *chapeaux et bonnets*, om *mannen en vrouwen* uit te drukken. De Zweden zeiden eertijds *hatt et hætta*, zijnde *hatt* hoed, en *hætta* een vrouwenhoed, alsmede *hatt et hufva*, hoed en huif, en *gördel et linda*, moetende men door *gördel*, gordel, den draagband van het zwaard verstaan. De Duitschers zeggen *Hut und Schleyer*."

FREDRIK.

[HOEUFFT wordt insgelijks, ter verklaring dezer spreekwijze, aangehaald door R. C. B.]

Spreekwijzen. Hud en mud. » Maar wat wil het hudje met het mudje, voor al wat'er is, zeggen? Ik gis, het hoedje met het mutsje, al wat het hoofd dekt, zoo van mannen als vrouwen: 't geen dan tot andere dingen is overgebragt. TUINMAN, *Fakkel der Nederd. Taale*, bl. 247.

N. P. BIBLIOPHILUS.

[P. E. v. D. Z. verwijst mede naar TUINMAN'S *Taalfakkel*, maar vraagt tevens, of *hudje* met *mudje*, d. i.: *alles, hoedje en mutsje*, ook in verband zou staan met: *'t is een huttemetutje*, gebezigd van een klein, onnoozel mannetje? En zou dit komen van *Huitmetuit* (*uit om een duit?*); *Hoed u voor de weêrstuit:* gebezigd door Mr. HENRIK, gewezen Burgemeester van *Amsterdam*, nadat hij was uitgedreven en zich te *Haarlem* bevond, terwijl hij eerst had gemeend, dat hij en de zijnen om het leven zouden worden gebragt. Door deze uitdrukking wilde hij te kennen geven, zegt WAGENAAR, „dat zy, die gezocht hadden, *nu* op 't kussen te komen, by verwisseling van tyden wel eens konden varen, gelyk hy en de zynen *nu* gevaren waren." En HOOFT teekent hierbij aan (*Nederl. Hist.*, B. I, bl. 59): „dit is een oud fransch spreekwoord, waarvan 't eerste by sommigen wordt gehouden voor een gekrompen laschwoord, van drie stammen: *Huiden, maat, uit.*]

Spreekwijzen. Hud en mud. Eenvoudig: » *groote en kleine maat*". *Hud* is eene voor de alliteratie met *mud* gevormde verbastering van *hoed*, nog als maat voor steenkolen bekend.

V. O.

[„Men had oudtijds in ons vaderland," zegt LOUIS, „het hoed en het mudde, als grootere en kleinere maten. *Hudje met mudje* is dus: *het meerdere met het mindere*." C. G. B. houdt: „met 't hudje en mudje; — met bed en bult; — met hutje en grutje; met pak en zak; — allen voor synoniemen; en wanneer men er *opgekard* bijvoegt, bekomt men den voorlooper van met: *de noorderzon vertrokken*."]

(*) Ten gevolge van dat besluit, waren eenige fransche schoolmeesters uit *Turnhout* overgekomen. Den 9den Nov. 1556 en den 5den Jan. 1559 werd Mr. PIETER THOUREBSOUR (!) als fransche schoolmeester aangesteld, en kreeg *f* 6 voor eene jaarlijksche belooning.

Spreekwijzen. Steeke blind; Stok doof (II.; bl. 56); *Hartsteekedood.* 'tEerste is: zoo blind, als iemand, wien de oogen zijn uitgestoken. Evenzoo: *hartsteekedood*, d. i. plotseling dood, als of het hart doorstoken ware. Het tweede is: zoo doof als een stok, gelijk men ook gewoon is te spreken van *potdoof, steendoof*, ten zij *stok* eene verbastering mogt zijn van *stop*. CONSTANTER.

[„*Steeke*," zegt R. C. B., „is eigenlijk eene verbastering van *stek* of *stok* (zie *Nederd. Letterk. Woordenboek* van P. WEILAND). *Stokblind* en *stokdoof* wil dus zeggen: zoo blind en zoo doof als een stok, derhalve volkomen blind en doof." — N. P. BIBLIOPHILUS houdt *steeke blind* voor eene verkeerde uitspraak van *stokblind* (HOEUFFT, *Proeve*, enz. bl. 573), hetwelk KILIAAN verklaart door: omnino caecus et baculo viam dirigens; zoo blind, dat men door middel van een stok den weg moet vinden; zoo is ook *stokoud*, iemand, die ter ondersteuning een stok behoeft. — V. D. N. meent, dat niet „*steekeblind en stokdoof*, maar *steekeblind en potdoof* gezegd wordt; alsdan zou de bedoeling niet onduidelijk zijn, en er onder verstaan worden: *blind* zijn als of de oogen uitgestoken waren, en *doof* als de pot, die wel ooren heeft, maar niet kan hooren." — Bij Dr. RÖMER daarentegen is de bedenking opgekomen, „of niet misschien *steek* en *stok*, niettegenstaande het verschil van klinkers, eenerlei beteekenis hebben en of niet ter verklaring kunne dienen de zegswijze *stik*=geheel (b. v. ik heb het werk *stik*, d. i. geheel af), die in sommige streken van ons vaderland, onder anderen in zijn gedeelte van *Gelderland* (*Deil*) inheemsch is.]

Godevaert Montens (II.; bl. 56). Tot voorloopig antwoord op de vraag naar eenige bijzonderheden nopens het huwelijk van den Heer GODEVAERT MONTENS, van 1596 tot 1600 Burgemeester te *Breda*, strekke het volgende:

» De bescheiden nopens het geslacht MONTENS, berusten bij 't nog levend hoofd van dat geslacht, wonende te *Lier*, in de Belgische Provincie *Antwerpen*."

Wij hopen hieromtrent later iets meer bepaalds te kunnen opgeven. G. K. Hz.

Jurriaan Ovens (II.; bl. 56). JURRIAAN OVENS wordt vermeld bij HOUBRAKEN, *Levens der Schilders*, I.; bl. 273. Plaats noch jaar zijner geboorte is daar opgegeven; evenmin waar en wanneer hij overleden is. Wat wij alleen vernemen, is dat hij in 1675 nog leefde, te *Frederichstadt*, in *Holstein*, woonachtig was en voor den Landvoogd aldaar schilderde.

W. D. V.

[Hetzelfde berigt ontvingen wij van E. L., die met KOK's *Vaderl. Woordenboek*, D. XXIII. bl. 309, geraadpleegd heeft.]

Jurriaan Ovens. Jaar en plaats zijner geboorte schijnen onbekend. IMMERZEEL heeft FIORILLO en DECAMPS nageschreven, zonder iets te kunnen voegen bij het door hen opgeteekende. In *des Herrn* DANIEL STENGLIN, *in Hamburg*, *Sammlung von Italien., Holländ. und Deutschen Gemählden, beschrieben von* MATTHIAS OESTERREICH, Berl. 1763, in 4°. wordt op bl. 64, onder N°. IX, eene schilderij van J. OVENS aangetroffen, MARIA voorstellende, die het Kind JEZUS aan SIMEON overreikt, volgens *Luk.* II:27, 28; — alles ten halven lijve. De *Catalogue des Tableaux de la Galerie Ducale à Salsthalen*, Brunsvic, 1776, 8°. (die zeldzaam voorkomt) heeft van hem de navolgende schilderijen, als: 1. » Buste de l'auteur en habit noir" (pag. 4, N°. 5.); 2. » La tête d'une MAGDELAINE en oraison" (p. 31, N°. 60); 3. » l'Effusion du St. Esprit" (p. 39, N°. 87, in 1828 nog aanwezig); 4. » MARIE MAGDELAINE pleurant" (p. 49, N°. 123); 5. » La Tentation de St. ANTOINE (p. 387, N°. 341); 6. » MARIE faisant des caresses à l'Enfant JÉSUS" (p. 404, N°. 89) enz. V. D. W.

Jurriaan Ovens. Bij de meeste schrijvers vindt men alleen dat OVENS in 1675 nog leefde en aan het Holsteinsche hof door zijn talent verbonden was; een berigt, 't welk zij aan HOUBRAKEN ontleend hebben. De eenige PILKINGTON, *Dictionary of Painters*, etc. die veelal den naauwkeurigen VERTUE en WALPOLE, in diens *Anecdotes of Painters*, etc. gevolgd is, teekent van OVENS op: » Geboren te *Amsterdam*, in den jare 1620," — en aan 't slot zijns artikels: » Hij werd in 1665 naar het hof van den Hertog van *Holstein* uitgenoodigd, alwaar hij zijn talent tot aan zijnen dood toe uitgeoefend heeft. Hij overleed in 1668." — Nu is de vraag of 1675, dan wel 1665 juist is. In het eerste geval mag 's mans dood hebben plaats gehad in 1678, en het verschil van tien jaren bij PILKINGTON uit eene stel- of drukfout zijn voortgekomen.

C. KRAMM.

Jacques Vaillant (II.; bl. 56). Volgens J. C. WEYERMAN, *Levensbeschrijving der Nederlandsche Konstschilders*, 1729, D. IV., bl. 50, was JACQUES VAILLANT in 1623 te *Rijssel* geboren en viel zijn dood voor in 1677. Ter aangehaalde plaats vindt men meer bijzonderheden hem betreffende. FIORILLO zegt (D. III., bl. 174) dat hij op één na de jongste van vijf broeders was, en in dienst van den Keurvorst van *Brandenburg* te *Berlijn* overleden is. V. D. W.

[Van VAILLANT's geboorte en sterven wordt, naar het berigt van W. D. V., hetzelfde, edoch zonder opgaaf van datums, medegedeeld bij HOUBRAKEN, II.; bl. 105. — De Heer KRAMM schrijft, dat JACQUES VAILLANT door PILKINGTON opgegeven wordt als te *Ryssel* geboren in het jaar 1628, te *Berlijn* overleden in 1670. Hij voegt er bij dat ook IMMERZEEL dezelfde jaartallen heeft aangestipt. PILKINGTON is hier echter, naar allen schijn, onnaauwkeurig, en dit bevestigt de meening dat ook in het berigt omtrent OVENS de onjuistheid wel bij hem gelegen is. — E. L. zond ons de volgende mededeeling:]

Wallerant Vaillant. Bij KOK, *Vaderl. Woordenboek*, D. XXIX, bl. 73, heb ik WALLERANT VAILLANT vermeld gevonden, waarvan daar het volgende aangeteekend is. WALLE-

RANT VAILLANT, een vermaard kunstschilder, geboren te *Rijssel* in den jare 1623, was een leerling van den treffelijken ERASMUS QUELLINUS van *Antwerpen*. Hij schilderde te *Frankfort*, tijdens de krooning van LEOPOLD aldaar, niet alleen 's Keizers beeldtenis, maar ook die van verscheidene vreemde Gezanten en vele Vorsten van het Duitsche Rijk. Van *Frankfort* vertrok VAILLANT, onder het gevolg van den Maarschalk GRAMMONT, naar *Frankrijk*, waar hij het portret des Konings vervaardigde, en wel met zulken goeden uitslag, dat de Koningin-Moeder, de Hertog van *Orléans* en vele grooten des hofs zich door hem lieten afbeelden. Na een vierjarig verblijf te *Parijs*, begaf zich onze schilder naar *Amsterdam*, waar hij in het jaar 1677 overleden is. E. L.

[Wat mag echter onzen Correspondent bewogen hebben, WALLERANT VAILLANT identiek te gelooven met JACQUES VAILLANT?—De zaak is deze: FIORILLO heeft te regt verhaald dat onze JACQUES op een na de jongste was van vijf broederen, allen loffelijke beoefenaars der teeken- en schilderkunst. De oudste van hen was WALLERANT, in zekeren zin ook de verdienstelijkste, vooral wanneer men in aanmerking neemt dat alle zijne broeders hem tot leermeester gehad hebben. Op hem volgden JAN en BERNARD, terwijl de jongste van het vijftal ANDREAS heette. Dit alles vindt men bij HOUBRAKEN, II.; bl. 102 volg., wiens berigt aangaande WALLERANT niet verschilt van wat E. L. uit KOK voor ons opgezameld heeft. Slechts dat hij ook nog zijnen ijver prijst in de voortzetting en verbetering der „zwarte kunst," hem door haren uitvinder, Prins ROBBERT van *Engeland*, onder belofte van geheimhouding medegedeeld, en voorts met name van hem en van BERNARD VAILLANT aanteekent, dat zij „godvruchtig" waren in hunne levenswijs. Wat hij nu van den vierden broeder heeft te boek gesteld, zij 't ons vergund hier letterlijk weder te geven:

„JACQUES VAILLANT," dus schrijft hij, „die ook de Konst van zyn oudsten broeder geleerd had, vorderde door yver zoo veer in 't schilderen van Historien, dat de Envojé van *Brandenburg*, ziende eenige van zyne penceelwerken, hem meêlokte naar *Berlyn*, daar hy schilder van den Keurvorst werd, die groot genoegen had in zyn Persoon en Konst. Hy werd van den Keurvorst gezonden naar 't Keizerlyke hof, om des Keizers beeltenis te malen, die hem een goude Medalje met een keten tot een geschenk gaf. Weder te rug gekomen tot *Berlyn*, is hy gestorven, en liet van wegen zyn hups gedrag en Konst, veel roem na."

„Ik had byna vergeten te melden, dat hy door zynen reislust gespoort, twee jaren zoo te *Rome*, als andere Steden van *Italien*, om de Konstwerken der Ouden berugt, in het oeffenen zyner Konst heeft doorgebragt: en dat de Bent hem den *Leeurik* gedoopt had."

Eene opmerking nog ten slotte: zoo HOUBRAKEN en KOK het regt hebben en WALLERANT in 1623 geboren is, dan moet WEYERMAN's opgaaf onjuist zijn en JACQUES eerst eenige jaren later het licht hebben aanschouwd. — Zou, hier althans, PILKINTON's lezing ook de ware zijn en het leven des vierden VAILLANT's van 1628 dagteekenen?]

Jacob Campo Weyerman (II,; bl. 56). Hij werd geboren te *Breda*, den 9den Augustus 1677. Zijn vader was lakkei, zijne moeder, LIJS ST. MOREL, had als tamboer dienst genomen, en was tot sergeant bevorderd, toen zij bij het beleg van *Bonn* gewond werd; wanneer hare kunne bleek, en zij haar afscheid kreeg met een jaargeld van tweehonderd gulden. Het leven van JACOB is verre van stichtelijk geweest; hij eindigde het op de Voorpoort te *'s Hage*, waar hij, ter zake van zijn onbeteugelden lust tot paskwilschrijven, levenslang was gevangen gezet, en zich vermaakte met het temmen van muizen, die op zijn fluiten tot hem kwamen, en zich uit zijne hand lieten voederen. Σ.

Jacob Campo Weyerman. In de zoo bekende *Levensbeschrijving van Nederl. Mannen en Vrouwen*, D. II., bl. 94—102, is eene levensschets van JACOB CAMPO WEYERMAN. Wij zien er uit, dat hij te *Breda* geboren werd den 9den Augustus 1677. Daar vinden wij ook, dat men hem aan het huisselijk onderwijs aanbeval des geleerden (P.) SANTVOORT's, Predikant in *het Woud*. Waarom aldaar? Van elders is 't bekend dat SANTVOORT uit dezelfde stad oorspronkelijk was als WEYERMAN. Doch of de laatste in *'t Woud* allezins tot zijn nut geweest is, blijft in 't onzekere. Zijne wispelturigheid jegens het vrouwelijke geslacht kan hij bij Ds. SANTVOORT wel opgedaan hebben, als men ziet wat over dezen Predikant geboekt is door Prof. KIST, in het *Nederl. Kerkelijk Archief*, Dl. XIII. bl. 219 en volgg., 401 en volgg. Na velerlei lotwissel kwam hij nog op 60 jarigen leeftijd te *Leyden* wonen en liet er zich als Medicinae studiosus inschrijven den 11den Maart 1737. Of hij daarin nog eenen Akademischen graad verkregen heeft, weet ik niet; maar zeker gaat, dat kort daarna plaats greep hetgeen in de boven aangeduide schets vermeld wordt: het vonnis namelijk, door het Hof van Holland over hem geveld, van levenslange gevangenis. Uit een 4°. druk van dat vonnis bleek ons, dat zulks gebeurde den 22sten Julij 1739. Is het dus waar, dat hij 10 of 12 jaren gevangen gezeten heeft (zie zijn gemeld *Leven*), dan moet zijn dood omstreeks den jare 1749 à 1751 voorgevallen zijn. J. T. B. N.

[.. ELSEVIER bevestigt voor een goed deel het door Σ. en J. T. B. N. verhaalde, spreekt van *Vianen* als WEYERMAN's woonplaats vóór zijne gevangenschap, en geeft ons een overzigt der corpora delicti, die onzen kunstvaardigen man op levenslange kerkerstraf te staan zijn gekomen. — Zie hier de titels dezer heillooze schotschriften: *Amsterdamsche Hermes*, *Rotterdamsche Hermes*, *Ontleeder der Gebreken*, *Echo des Waerelds*, *Vrolyke Courantier*, *de Vrolyke Tugtheer*, *de Naakte Waerheid*.—Is hij dan werkelijk tot zijn dood toe in de boeijen gebleven?—Vrij algemeen wordt zulks verzekerd, de HH. C. KRAMM, W. D. V. en J. G. D. S. betwijfelen het in geenen deele; VAN GOOL, door den tweeden aangehaald, zegt uitdrukkelijk dat WEYERMAN, na een zeer ergerlijk leven, op de Gevangen-poort te *'s Hage* in 1747 overleden is. (*Nieuwe Schouwburg der Ned. Kunstschilders*, I.; bl. 434). J. G. DE S. heeft een werkje gebezigd, waarvan reeds de titel dit als uitgemaakt verkondigt, namelijk: *Zeldzaame Levensgevallen van* J. C. WYERMAN („*sic*", schrijft onze

berigtgever, „alhoewel hij zelf zich WEYERMAN teekende") *op de Voorpoorte van den Hove van Holland in 's Gravenhage overleden*, enz. 2de dr. 's Hage bij P. VAN OS, 1763. Men zal dan wel geen geloof hebben te slaan aan eene door .. ELSEVIER te berde gebragte traditie, volgens welke hij te Amsterdam, en dus na herkregene vrijheid, in 1747 zou gestorven zijn.

Nog schrijft .. ELSEVIER, dat eenige van WEYERMAN'S tooneelstukken opgenomen zijn in de bibliotheek der *Nederl. Maatsch.v.Letterk.* te *Leyden*, volgens den *Catalogus*, I.; bl. 220, waarbij men ook zijn portret heeft naar K. TROOST door J. HOUBRAKEN.

Bekend zijn WEYERMAN'S *Levensbeschryvingen der Nederlandsche Konstschilders en Schilderessen*, 1729, waaruit ook V. D. N. en C. KRAMM het eene en andere omtrent hem zelven hebben opgeteekend, en 1677 als zijn geboortejaar gehandhaafd tegen VAN GOOL, die (naar 't schijnt) hem twee jaren later doet ter wereld komen, eene berekening waarmede, naar KRAMM'S opgave, ook IMMERZEEL zich vereenigd heeft.

Andere brönnen over dezen schilder en letterkundige zijn, behalve de noodlottige *Sententie van den Hove van Holland* dd. 22 Julij 1739, ook 's mans *Hollandsche Zindelykheyt*, door J. G. D. S. aangehaald, en een artikel in de *Byvoegsels op* KOK'S *Woordenboek*, bl. 343, met regt belangrijk geheeten door .. ELSEVIER.]

Jacobus Roman, *Med. et Phil. Dr.* (II.; bl. 56). Van hem bestaan *drie* portretten in zwarte kunst, door P. SCHENK, allen in folio formaat. Het grootste is op 34 jarigen leeftijd, met de spreuk: *Natura aeterni fida ministra dei.* De twee anderen, met de spreuk: *Ars facit ut valeant homines*, zijn in alles aan elkaêr gelijk, behalve dat de pruik op het eene grooter is dan op het andere. Hij schijnt een tijdgenoot en volgeling van den Leydschen Hoogleeraar in de Scheikunde, LE MORT, geweest te zijn, die het stelsel van SYLVIUS hevig bestreden heeft. Bij ABCOUDE, *Naamregister van Nederl. Boeken*, bl. 183 van het *Aanhangsel*, vinden wij van hem een brief aan LE MORT, *wegens diverse inzigten so der Philosophische als Medicynsche stellingen*, 4°. 1692, en, bl. 144: *Antwoord van* LE MORT *aan* JACOBUS ROMAN, *aanwysende de noodsakelykheid der Chymie*, 8°. Amst. 1690. Hij heeft ook het werk *Chymia Medico Physica caet.* van denzelfden Hoogleeraar vertaald: Amst. 1696. 12°.

V. D. W.

[V. D. N. merkt aan, dat op een der portretten van ROMAN, ten zijnent berustende, tot aanduiding van den bedoelden persoon slechts het bijvoegsel is geplaatst van: *M. et Ph. Doctor, PET.* SCHENK *fecit*; *Amst. cum privilegio*, en oppert nu de bedenking of, alhoewel ROMAN op den *Catalogus* van BUSSERUS voorkomt in het midden van geneeskundigen, het *M. et Ph. Doctor* niet welligt *Matheseos et Philosophiae Dr.* zou kunnen beteekenen, te meer, omdat aan het bovendeel van de plaat, welke hij bezit, de spreuk gelezen wordt, *Ars facit ut valeant homines*, gantsch verschillende van dat andere motto, door V. D. W. opgenoemd. Dit brengt hem in twijfel, en hij vraagt of er ook twee JACOBUS ROMAN'NEN zijn geweest? Hij meldt voorts hoe, nog onlangs, hij eene andere afbeelding op denzelfden naam heeft mogen ontmoeten in de Verzameling van den Heer SCHOUTEN, waarvan men de beschrijving ook aantreft in den *Catalogus* van FRED. MULLER, 1852, N°. 4546, *b.* — terwijl hem de bijzonderheid niet ontgaan is, dat ROMAN'S *konterfeitsel* (om een woord van DE BRUNE te bezigen), door P. SCHENK, aldaar als dat eens *Koninklijken Bouwmeesters* en op 34jarigen leeftijd wordt voorgesteld. Genoemde graveur — dus merkt hij verder aan — heeft veel gewerkt in het begin der 18de eeuw, waarom onzen berigtgever het vermoeden niet ongegrond toeschijnt, dat hij, wien dit vraagartikel aangaat, in het laatst der vorige 't licht heeft gezien. 't Heeft V. D. N. niet mogen te beurt vallen eenige wetenswaardigheden nopens den geheimzinnigen ROMAN op te sporen.]

Grafzerken te Sloterdijk (II.; bl. 56). Het vierde deel (*Kennemerland*) van de *Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijver*, meldt ons in het *Aanhangsel*, ter gelegenheid der behandeling van Sloterdijk, op bl. 2 en 3, een tweetal zerkopschriften. Men leest aldaar het volgende:

» Van buiten is het gebouw omgeven met een ruim kerkhof, voorzien van eenige graven met zarken: tegen den kerkmuur zijn graftombes, ten getale van elf, met hunne graven er onder, en de wapens der bezitteren er boven: op den staanden voorsteen van ééne dezer tomben leest men de volgende weinige, maar hartelijke woorden:

TER GEDACHTENISSE VAN
MARIA VAN THIEL,
HUISVROUW VAN
EVERT DE MILDE.
HIER RUST EEN KIND VAN GOD, DE HUISVROUW MIJNER JEUGD,
DE TROOST MIJNS OUDERDOMS, EEN VOORBEELD VAN DE DEUGD:
GESTORVEN DEN 12DEN, EN HIER INGELEGD
DEN 18DEN VAN HOOIMAAND, A°. 1785.
IN DEN OUDERDOM VAN
61 JAAREN 1 MAAND, EN 20 DAGEN.

Niet zelden worden voor deeze tombe traanen gestort, van de geenen die het dorp en dit kerkhof komen bezoeken." (Volgt eene aandoenlijke uitweiding over het uit gemeld opschrift blijkende echtelijk heil van den Heer DE MILDE; met deze opmerking: » hoe zeldzaam is de man, die bij het overlijden van zijne vrouwe andere tranen stort, dan die der gewoonte of liever pligtbetrachting!" en eindigende met deze woorden: » ons plan vordert niet hierover breeder uit te weiden, het onderwerp zeker zoude er anders stofs genoeg toe opleveren.") » Voor een andere deezer tombes, welke vercierd is met een klein maar mooi spits, waarop een zandlooper; voorts met een doodshoofd, doodsbeenderen, enz. leest men:

VROUWE ENGELTJE WESTERBORGH,
WEDUWE VAN DEN HEERE GERRIT LUIJKEN,
GEBOREN, 27 OCTOBER, 1722.
OVERLEDEN, 23 MEI; 1792. —"

C. W. BRUINVIS.

» *Het Ouderlijke Huis*" (II.; bl. 56). Het dichtstukje met dezen titel is van den verdienstelijken Deventerschen dichter HENDRIK VAN LOGCHEM, en niet een zijner minste.

Men vindt het in zijne *Harmonie in het Heelal, en andere Gedichten*, te Rotterdam, bij IMMERZEEL JR. 1821, bl. 93—96. VAN LOGCHEM'S dichtvruchten worden niet zeer gunstig vermeld door ROBIDÉ VAN DER AA, in 't *Nieuw Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek van Nederlandsche dichters*, bijeengebragt door A. J. VAN DER AA, II.; bl. 366. J. C. K.

[C.S. meldt ons hetzelfde, maar schrijft VAN LOCHEM, en wij zien den poëet elders VAN LOGHEM geheeten.]

De Sommeltjesberg op Texel en de Sommeltjeskuil bij St. Hypolitushoef op Wieringen (II.; bl. 56). Met belangstelling verneem ik uit DE NAVORSCHER, dat de oudheidkundige opsporingen van Ds. HELDRING in Noord-Holland en op de Eilanden in handschrift bij ZWEerw. berusten. Zij bevatten ongetwijfeld ook eenige bijzonderheden omtrent de Sommeltjesberg en -kuil en de legenden, welke hen omgeven, daar niemand beter dan hij in staat is om de landlieden tot vertelling van hunne sprookjes uit te lokken. In afwachting dat zijne aanteekeningen niet immer zullen blijven sluimeren, geef ik het weinige dat ik bereids had in gereedheid gebragt.

Op Texel is het Sommeltjesbergje bijna geheel vergeten. Immers reeds in 1777 werd het weggegraven en vond men daardoor eene menigte van voorwerpen, naauwkeurig afgebeeld en beschreven door den Haagschen schilder P. VAN CUYCK (Amst. 1780). »*Sommeltje*," zegt deze, »is een oud woord der Landluiden hier ter plaatze, en zegt zo veel als Spooken, of Geesten: ook was men hier, wanneer de Kinderen stout waren, gewoon dezelven bang te maaken, door hun, als dreigende, te zeggen: »»de *Sommeltjes* zullen bij u uit het Bergje komen."" In de *Brieven over Texel en nabij-gelegen Eilanden, uit de aanteekeningen van wijlen* P. VAN CUYCK, *te saamengesteld door* J. G. VAN OLDENBARNEVELT, *genaamt* TULLINGH (Delft 1789) lees ik: »Nu wandelen wij den grooten weg op naar Oostereinde; en het Dorp de Waal aan de rechter zijde uit koomende, zien wij de plaats, alwaar de *tumulus* of grafstede gelegen heeft, waarvan ik de beschrijving door den druk heb gemeen gemaakt." Eene kleine verhevenheid is er evenwel nog heden aanwezig.

De Sommeltjeskuil, tien minuten beoosten St. Hypolitushoef op Wieringen, is mede sedert geruimen tijd verdwenen, zijnde gevuld en in bouwland herschapen, thans toebehoorende aan NAN SCHELTUS, welke voor weinige jaren, toen er eenige ophef van gemaakt werd, heeft laten graven, waardoor een ring en enkele penninkjes (welke?) zijn gevonden. De naam wordt nog in eene nabijzijnde boerenwoning, *de Kuil* geheeten, bewaard. Van daar haalden de Sommeltjes 's nachts een' ketel om beuling te koken en bragten hem, vóór de menschen opkwamen, weder glad geschuurd, met twee beulingen er in, terug. Voorts sponnen en werkten zij voor de lieden, even als de *Kaboutermannetjes* van GOUVERNEUR. C. W. BRUINVIS.

[Ook aan .. ELSEVIER en V. D. N. is P. VAN CUYCK'S *Beschrijving* niet ontgaan, want zij hebben er beiden voor ons eenige bijzonderheden over opgeteekend — V. D. N. er ten overvloede nog de verwijzing naar TULLINGH'S werk bijvoegende — .. ELSEVIER den titel van het eerst aangehaalde boek aldus wedergevende: P. VAN CUYCK, *Beschrijving van eenige Oudheden, gevonden in een' Tumulus of Begraafplaats op het eiland Texel, in Nov.* 1777, *met afbeeldingen.* Amsterdam, 1780 *in* 8°. *bij* YNTEMA EN TIEBOEL. Een verslag van dit werk zal men — volgens den laatstgenoemden Correspondent — aantreffen in de *Algem. Vad. Oefeningen*, 1780, II., 1ste Stuk, bl. 386.]

Oudheden tusschen Alkmaar en St. Pancras (II.; bl. 56); *Het Vrooner Kerkhof; De Kasteelen Nieuwburg en Middelburg en het Karmelieten Klooster bij Oudorp.* Het rijke veld in oudheden tusschen Alkmaar en St. Pancras verdient misschien naauwkeuriger onderzocht te worden. Van Romeinsche en Germaansche scherven is mij daar nimmer gebleken, waarschijnlijk ten gevolge van mindere opmerkzaamheid of ongeoefendheid van het oog te dien opzigte.

In de *Kronijk* van P. J. TWISK vindt men, dat in 1620 het *Vrooner* Kerkhof van de Grafelijkheid verkocht en besteed werd om slecht land te maken; uit de fondamenten der kerk zijn toen wel 60 ton duifsteen, eene menigte andere steenen, eene oude lantaarn, een viertal steenen doodkisten en eene groote hoeveelheid menschenbeenderen ontgraven; later, omstreeks 1780, heeft men door omspitting andermaal eene steenen doodkist gevonden, welke daar lang gestaan heeft, doch sedert is verkocht en vervoerd, dienende thans tot koelkuip bij den smid te *Oudcarspel.* Bij het bearbeiden van den akker worden nog meermalen beenderen naar boven gebragt. Meer nabij *Oudorp* toonen eenige hoogten van het land de plaatsen der sloten *Nieuwburg* en *Middelburg* aan, alwaar de bezoeker duidelijk den omtrek der gebouwen en grachten kan ontdekken. Van het laatstgenoemde worden heden (Maart 1852) de fondamenten uitgegraven, maar is tot nog toe, een Jacoba's kannetje uitgezonderd, niets meldenswaardigs gevonden. Oook van het Carmelieten klooster te *Oudorp* is de omvang te bespeuren. C. W. BRUINVIS.

Dr. John Dee en zyn tooverspiegel (II.; bl. 58); *Edward Kelly.* »Les premiers astrologues affirmaient pouvoir attacher à leur service, et emprisonner dans un anneau, dans un miroir ou dans une pierre, une fée, un sylphe ou une salamandre, et les sommer d'apparaître au commandement, et de répondre à quelque question qu'on leur proposât. Il est à remarquer que le sage ne prétendait pas lui-même voir l'esprit,

mais la tâche d'expert, ou lecteur, était confiée à un troisième individu, garçon ou fille, ordinairement en âge de puberté. Le docteur DEE, excellent mathématicien, possédait une pierre de ce genre, sur laquelle, dit-on, étaient imposées, par rapport aux esprits qui y étaient attachés, certaines actions et certaines réponses, cela au rapport d'un nommé KELLY, qui officiait en qualité d'expert.

» Le malheureux DEE fut ruiné par ses associés en fortune et en réputation. La pierre, ou miroir, est encore conservée entre autres curiosités dans le Musée Britannique [?]."

WALTER SCOTT, *la Démonologie* (*Letters on Demonology and Witchcraft.*).

RYMER.

Dr. John Dee en zijn tooverspiegel. In HOOGSTRATEN'S *Woordenboek* zal men een artikel over dien Engelschen wiskunstenaar aantreffen, waaruit blijkt dat JOHANNES DEE te Londen geboren werd op den 13den Julij 1527, en te *Mortlake* in 1608 overleed.

Na zijnen dood vond men vele tooverschriften en processen onder zijne papieren. Gedurende zijn leven zeide hij dikwijls, dat hij zijnen engel of *Genius* gedurig voor zich zag, die, als hij zelf niet te huis was, in zijne plaats zat te studeren, en, als DEE hem op de schouderen klopte en goede woorden gaf, weder opstond en den geleerde zijnen stoel inruimde. Zijne *magische* werken zijn door CASAUBONUS met eene breedvoerige voorrede in het licht gegeven. .. ELSEVIER.

Dr. John Dee en zijn tooverspiegel; Edward Kelly. JOHN DEE was de zoon van een rijken wijnkooper en werd geboren te *Londen* in den jare 1527. Pas vijftien jaren oud werd hij opgenomen in *St. John's College* te *Cambridge*, alwaar hij zich voornamelijk schijnt toegelegd te hebben op de sterre-, wis- en scheikunde; zijne naarstigheid te dier plaatse, ja zijn gansche leven door, zelfs tot in de uiterste grijsheid, was inderdaad opmerkelijk. In twintigjarigen ouderdom maakte hij eene reis van twaalf maanden op het vaste land, bijzonderlijk door Holland, ter aanknooping van wetenschappelijk verkeer, en werd, naar *Cambridge* teruggekomen, tot lid van het *Trinity College* aangesteld, toen juist, in 1543, door HENDRIK VIII opgerigt. In 1548 noopten hem de vermoedens, van hem gekoesterd, alsof hij met de » zwarte kunsten" omging, zich op nieuw buiten s'lands te begeven, nadat hij vóóraf den graad van Doctor verkregen had.

Zijn eerste verblijfplaats, in dit tweede bezoek aan het vaste land, was de Hoogeschool te *Leuven*, toen ter tijde zeer beroemd als opvoedingsoord. Hij werd er hooggeacht om zijne werktuigkundige bekwaamheid en uitgebreide kennis, die, vereenigd met zijn mannelijken aard, hem deden opgezocht worden door personen van den hoogsten rang. Twee jaren daarna, ging hij naar Frankrijk, waar hij te *Rheims* lezingen hield over de *Grondbeginselen van* EUCLIDES.

In 1551 naar Engeland teruggereisd, werd hij door CECIL aan Koning EDUARD VI voorgesteld, en met eene jaarwedde van honderd kroonen begiftigd. Deze offerde hij evenwel op voor het rectorschap van *Upton-on-Severn.*

Kort na de troonsbeklimming van MARIA werd hij beschuldigd van door tooverij het leven der Koningin te belagen, zoodat zijn faam als duivelskunstenaar zich nog steeds aan hem bleef hechten. Deze beschuldiging was gegrond op eene briefwisseling, welke men ontdekt had dat tusschen hem en de » bedienden van de Vrouwe ELISABETH" werd gehouden, en zij leidde tot eene langdurige en vervelende gevangenschap, afgewisseld door herhaalde verhooren; maar, wijl er niets tegen hem konde bewezen worden, werd JOHN DEE eindelijk ten jare 1555 op last van den Raad in vrijheid gesteld.

Toen ELISABETH den troon zou bestijgen, kwam *Lord* DUDLEY hem raadplegen omtrent » een gunstigen dag" voor de krooning. De Koningin, aan wie hij werd voorgesteld, deed hem groote beloften. In 1564 doorkruiste hij het vaste land op nieuw om, zelf, een door hem geschreven en onder den titel van *Monas Hieroglyphica* aan Keizer MAXIMILIAAN opgedragen boek den Vorst aan te bieden. Het was afgedrukt te Antwerpen in dat jaar, binnen 't welk hij op nieuw de reis naar Groot-Brittannië aannam.

Aldaar aangekomen, vestigde hij zich te *Mortlake* in *Surrey*, waar hij een tijd lang zeer afgezonderd leefde, zich met ijver aan de studie wijdde en eene verzameling van sterre- en natuurkundige werktuigen vormde, waarbij, zoo als van zelf spreekt, eene beduidende hoeveelheid van berillen, talismans enz. niet vergeten werd. Het gerucht van hem als van iemand, die met den booze te doen had, schijnt zich in zijne eigene buurt sterk te hebben geopenbaard toen, in 1576, het volk te hoop liep en alle of bijna alle zijne rariteiten vernielde. Het was met moeite dat hij en zijn gezin aan de woede van 't gemeen ontsnapte.

Toen de Koningin, ten jare 1578, zeer ongesteld was, kreeg DEE in last om zich naar Duitschland te begeven, ten einde met de geleerden aldaar te raadplegen over de middelen tot hare genezing. Na zijnen terugkeer in Engeland werd hij door de Vorstin geroepen om een verslag op te maken van die gewesten, welke aan hare kroon behoorden op grond hunner ontdekking door Britsche onderdanen, een verslag, dat zoowel den aardrijkskundigen toestand als de schriftelijke en andere bewijzen moest aangeven, waarop zij hare aanspraak grondde. Met zijne gewone vaardigheid volbragt hij weldra de hem opgelegde

taak en bood, na een ongeloofelijk kort tijdsverloop, twee groote rollen aan hare Majesteit aan, waarop de ontdekte landen aardrijks- en geschiedkundig werden toegelicht. Deze twee belangrijke handschriften zijn nog in de *Cottonsche* verzameling op het Britsche Museum voorhanden. Ook omstreeks dien tijd maakte hij veel werks van de hervorming van den Kalender, waarover een door hem geschreven opstel nog in de *Ashmoleaansche* Boekerij te *Oxford* aanwezig is.

De meeste van de verrigtingen en geschriften, waarop zijn faam als een sterrewigchelaar bij het nageslacht berust, zijn van hem uitgegaan ná dit tijdstip; hij was toen de vijftig reeds voorbij. Het geloof in bovennatuurlijke werkingen was te dien tijde algemeen en het vertrouwen op de magt van sommigen, om over die krachten te heerschen, even algemeen, zoo niet door allen, geen mensch uitgezonderd, gedeeld. Het is moeielijk te bepalen of DEE, in de buitensporigheden welke hij beging, zelf het slagtoffer is geweest van eene sterke en verhitte verbeelding, dan wel of hij zijn beroep op de ligtgeloovigheid van zijne tijdgenooten heeft gedaan ter bereiking van meer verafzijnde bedoelingen.

In het jaar 1581 nam hij een' artsenijmenger uit *Worcester*, EDWARD KELLY geheeten, tot helper. De »zamenspraken met geesten" werden door DEE in tegenwoordigheid van dezen gehouden, en inderdaad was KELLY gemeenlijk de secretaris van zijn' meester, gedurende het tijdsgewricht dat zij in vereeniging arbeidden. Zij bezaten een zwarten spiegel; van welke stof is onbekend, maar gewoonlijk zegt men dat het een geslepen stuk *cannel* steenkool is; waarin de engelen GABRIËL en RAPHAËL op hunne aanroeping verschenen.

Het *Boek der Geesten* (*Book of Spirits*) mag evenwel in billijkheid niet als een wezenlijk staaltje van DEE's afdwalingen beschouwd worden, zoo men het opvat in den letterlijken zin; wij zijn daarenboven ook niet zeker dat DEE zelf er de opsteller van is geweest. Het werd uitgegeven in 1659, meer dan eene halve eeuw na zijnen dood, en vandaar is de echtheid van het werk zeer te betwijfelen.

Toen in 1583 een Poolsch edelman, ALBERT LASKE, Palatijn van *Siradia*, zich in Engeland bevond, werden ook DEE en KELLY aan hem voorgesteld en hij nam ze met zich naar Polen. Zich door hunne ijdele voorgevers echter bedrogen vindende wist hij, om ze kwijt te raken, hen over te halen RUDOLF, Koning van *Boheme*, te gaan opzoeken, die, ofschoon een zwak en ligtgeloovig mensch, spoedig van hunne dwaasheden genoeg had. Met den Koning van *Polen* waren zij niet gelukkiger, maar zij werden kort daarop door een rijk' Boheemsch' edelman op zijn kasteel van *Trebona* genoodigd, waar zij een' tijd lang in grooten overvloed voortleefden, iets wat, gelijk zij beweerden, alleen toe te schrijven was aan hun vermogen om de min kostbare metalen in goud te veranderen.

KELLY schijnt een van die hebzuchtige en slaafsche personen te zijn geweest, die slechts uitzien naar het onmiddelijk voordeel, 't welk uit iedere onderhandeling kan worden getrokken, zonder in hun karakter eenig beginsel of eergevoel te bezitten. DEE, daarentegen, was, naar LILLY in zijn babbelende gedenkschriften heeft opgeteekend, »de meest eerzuchtige man van de wereld, allerbegeerigst naar faam en roem en nooit zoo wel-te-vreden, als wanneer hij zich *Most Excellent* hoorde bestempelen." DEE en KELLY scheidden van elkander in Boheme, de eerste om naar Engeland te gaan, de laatste om in Praag te blijven.

DEE werd in 1595, zijn acht en zestigste levensjaar, door de Koningin tot opzigter over *Manchester College* benoemd, waar hij negen jaar gevestigd bleef: maar om redenen, welke niet juist bekend zijn, verliet hij die plaats in 1604 en betrok op nieuw zijn huis te *Mortlake*, om er het overige van zijne dagen te slijten. Hij overleed in 1608, een en tachtig jaren oud, een talrijk gezin en veelvuldige werken achterlatende. »Hij stierf" — zegt LILLY — uiterst arm, gedwongen vaak om het eene of andere boek te verkoopen, ten einde zich een maal te verschaffen, zoo als Dr. NAPIER van *Linford* in *Buckinghamshire*, die hem wel gekend heeft, mij dikwijls heeft verhaald."

Had DEE in betere tijden het licht genoten, zijne uitstekende bekwaamheden, ijver en eerzucht zouden hem den hoogsten roem verkregen hebben. Zijne geschriften zijn niet weinige, waarvan verscheidene nog ongedrukt. Men vindt eene lijst van DEE's werken in zijn *Compendious Rehearsal*, of in zijn' Brief aan WHITGIFT, waaruit het blijkt, dat hij toen meer dan veertig onuitgegevene schriften onder zich had, waarvan hij de titels noemt. — *The National Cyclopaedia of Useful Knowledge*, Vol. V. p. 276; *London*, CHARLES KNIGHT, 1848. SCIOLUS.

[Nu, vertrouwen wij, zal aan den weetlust, ook van BAVO, genoegzame voldoening geschonken zijn. Hem was van JOHN DEE eigenlijk niets ter kennisse geraakt, behalve dat SPINDLER, in zijn *Bastaard*, van den wonderman gebruik heeft gemaakt om een afgerigten kwakzalver en duizendkunstenaar af te beelden. Zoo komt onze DEE bij hem dan ook in een hatelijk daglicht voor en bedriegt een ieder zoo veel hij maar kan.]

De tooverspiegel van Dr. John Dee is een stuk zeer glad geslepen steenkool van die soort, welke men in het Engelsch *cannel coal* noemt. Wij geven hier een uittreksel uit des toovenaars dagboek, waar hij te *Praag*, 3 September, 1584, in schrijft:

»Ten leste heeft het God behaagd mij Zijn

licht te zenden, waardoor ik verzekerd word dat Hij mijn langdurig en vurig, aanhoudend en gestadig smeken genadiglijk verhooren wil in de vroeger uitgelegde zaak; en dat Zijn heilige engelen, deze twee en een half jaren, gewoon zijn geweest mij te onderrigten en door mijne bemiddeling werken te voltooien, zoo klaarblijkelijk en veelvuldig als geen menschenhart ze had kunnen begeeren, ja, zij hebben mij eenen steen gebragt van zulk eenen prijs, dat geen aardsch Koningrijk in waardij te vergelijken is met zijne deugd en waardigheid."

Het is van dezen steen dat ELIAS ASHMOLE spreekt in de voorrede van zijn *Theatrum Chemicum*: » Door den toover- of vooruitzienden steen," zegt hij, » is het mogelijk om iederen persoon, in welk gedeelte van de wereld ook, te ontdekken, alhoewel op nog zoo geheime wijze verborgen of verscholen, in kamers, binnenvertrekken of holen der aarde." In dezen tooverspiegel deed de ingewijde KELLY alles verschijnen door zijne bezweringen, wat hij verlangde te zien en, dit was de wijze waarop hij te werk ging: » Het zal niet afkeurenswaardig zijn (KELLY zelf is de spreker) den schouwsteen voor den dag te halen en te beproeven welke de goede wil van God zij in deze. Ik kreeg den schouwsteen en nadat hij omstreeks een kwartier was nedergezet, bemerkte ik daarin een klein, naakt jongetje met een wit kleed, sjerpsgewijs, enz." » Daar is een licht in den steen, alsof het schijnen der zon er in was." » Nu is de steen vol van witten rook." » Nu is alles verdwenen en de spiegel schijnt helder." (AINSWORTH's *Magazine*, Vol. I.; p. 173).

» In het westen van Engeland is of was het geloof dat men afwezigen in een stuk kristal zien kan, alles behalve eene ongewone zaak. Ik heb meer dan een van deze tooverspiegels aanschouwd. Zij hebben de grootte en den vorm van een zwanenei. Het is echter niet aan iedereen gegeven om een kristalkijker te zijn; gelijk het *second-sight*, is het een bijzonder voorregt." (*The Caxtons*, Ch. LXXI in de noot).

» Zoo was reeds ten tijde van den Aartsvader JOZEF het turen in het inwendige van een zilveren beker een opwekkingsmiddel van de sluimerende voorzeggingskracht; de bekende JACOB BOEHME voelde zich door het aanblikken van eene glanzende, metalen vlakte in eenen staat van inwendige helziendheid verplaatst en het bijgeloof, zelfs van den laatsten tijd, heeft zich voornamelijk in zijn goddeloos pogen van eenen zoogenaamden, uit meer dan één metaal gegotenen, aardspiegel bediend, in de meening dat een gestadig beschouwen daarvan aan de ziel het vermogen schonk om de toekomst te raden en het verborgene te ontdekken (G. H. VON SCHUBERT, *Die Geschichte der Seele*, II. 1850, S. 615)."

EEN KLEPT.

Leone Allazzi of Leo Allatius (II.; bl. 58). LEO ALLATIUS of ALAZZI werd in 1586 van Grieksche ouders op het eiland Chios geboren. Nog jong zijnde, studeerde hij te Rome in de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Hij werd later groot-vikaris van den Bisschop van *Anglona*, en, naar zijn vaderland teruggekeerd, verkreeg hij dienzelfden post op Chios. Naderhand kwam hij weder te Rome, studeerde in de geneeskunst en toen in de talen en letterkunde, in welke jongstgenoemde vakken hij zulke vorderingen maakte, dat hij binnen kort leeraar in de Grieksche school werd. GREGORIUS XV zond hem naar Duitschland, om de boekerij van Heidelberg naar de pauselijke stad over te brengen. Hij bleef in de achting en gunst ook van GREGORIUS' opvolgers, en werd opziener der *Vaticaansche* boekerij. Zijn voornaamste arbeid strekte, om eene vereeniging tusschen de Grieksche en Latijnsche kerk te bewerkstelligen, waartoe URBANUS VIII bijzonder genegen was. ALAZZI schreef goed Grieksch en sierlijk Latijn. Het getal zijner schriften is zeer groot en behandelt zoowel de letterkunde, als de oude en kerkelijke geschiedenis. Hij bleef altoos ongehuwd, ofschoon hij tot geene geestelijke orde overging. Door den Paus gevraagd, waarom hij geen monnik werd, antwoordde hij: Om te kunnen trouwen, als hij zulks begeerde. De Paus zeide: » Waarom trouwt gij dan niet?" » Om", hernam hij, » wanneer ik lust heb, tot den geestelijken stand te kunnen overgaan." — Hij stierf in 1669.

In P. M. PACIAUDII *de Cultu S. Johannis Baptistae* lees ik, p. 198: » Acta utrimque, defensaque magna concertatione lis est, num Graeca Ecclesia divorum imagines statuasque habuerit; an vero pictas tantummodo tabellas, aut prostypas et vix in asperitatem excisas populorum venerationi proposuerit. Quare, quo undique perfectior atque absolutior sit nostra haec disputatio, id oneris me habere intelligo (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate) ut rem paucis planam faciam indeque eliciam num statuae, signaque etiam fuerint Praecursori dedicata. GOARIUS ne ambigendum quidem scribit *antiquitus* Graecos imaginibus integre

sculptis cultum adhibuisse, aitque id colligi ex PAULLO Diacono (*). Id ipsum aliquando factum tuetur ISACIUS HUBERTUS in APXIEPATIKΩι (†). Sed pergit LEO ALLATIUS, et tamquam deimpacta in suos Graecos calumnia conqueritur adversus CHYTRAEUM et HOTTINGERUM, qui illos à statuarum cultu vehementissime abhorrere affirmaverant (§)."

P. E. V. D. ZEE.

[J. M.'s vraag: „Waar zijn de *Excerpta Graecorum Sophistarum et Rhetorum* (Rom. 1641) van LEONE ALLAZZI te vinden?", blijft alzoo nog onbeantwoord.]

Wapen van het geslacht van de Poll en van de gemeente Harmelen (II.; bl. 58). Men vindt eene genealogie van dat geslacht op het woord (POLL) in het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN.

W. D. V.

[Ofschoon wij hier den goeden wil van W. D. V. in dank aanteekenen, mogen wij toch niet verzuimen op te merken, dat KOK nopens het behandelde punt eigenlijk niets gegeven heeft, en de vraag dus nog altijd als oplossingloos te beschouwen is.]

Boerhave (II.; bl. 59). BOERHAVE was een waar Godsvereerder, die aan de grondwaarheden van het Christendom niet twijfelde, en dit door zijnen wandel bevestigde. Maar op J. C. K.'s tweede vraag kan ik niets antwoorden, daar ik de verlangde werken niet bezit: alleen zal ik opgeven wat ik, in de *Levensbeschr. van eenige voorname Ned. Mannen en Vrouwen*, II.; bl. 146, van BOERHAVE's eigen werk vind aangeteekend. Zijne *Institutiones Medicae* en *Aphorismi* drongen zelfs in Turkijë door, waar ze een *Mufti* in het Arabisch overbragt. De Heer ALBERT SCHULTENS, Hoogleeraar in de Oostersche talen, meldt dan ook, in zijne *Lijkrede*, welke hij op verzoek van de Leydsche Universiteit over zijnen ambtgenoot gehouden heeft, niet slechts dat de gemelde twee schriften »door den Mufti zelven fraai en zinrijk in de Arabische taal overgezet, en te Konstantinopel gedrukt zijn," maar vervolgt ook: »voor vijf jaren heb ik eenige stukken dezer vertaling, uit Konstantinopel den Heere BOERHAVE toegezonden, getoetst, en bevonden getrouwelijk met het oorspronkelijke over een te komen."

J. SCHREUDER.

[Dit is *iets* over BOERHAVE, maar dit is het begeerde niet. Men vergelijke de vraag van den Heer J. C. K.]

Kolonel Cyligry [*Killigrew?*] (II.; bl. 59). De Kolonel KILLEGREUW, door BRANDT, *Leven van de Ruyter*, bl. 196 vermeld, is zonder twijfel WILLIAM KILLEGREW, die, volgens WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, XII.; bl. 476, in het jaar 1659 het bevel had over veertig vendelen landsoldaten, geplaatst op de vloot van DE RUITER, tot hulp der Deenen uitgezonden.

In de *Brieven van en aan Johan de Witt*, VI.; bl. 295, 296, 379 en 380, wordt als zoodanig ook van hem melding gemaakt, terwijl hij onder den naam van *Overste* KILLEGRE, in de *Hollantze Mercurius* van het jaar 1659 voorkomt, alwaar aan zijne dapperheid bij de landing der Nederlandsche krijgsbenden, even als aan die van BUAT, bl. 147, groote lof wordt toegezwaaid.

Al verder vinden wij bij L. VAN AITZEMA, *Historie of Verhael van Staet en Oorlogh*, (4°. uitgave) IX.; bl. 404, 405, de instructie voor Kolonel WILLEM KILLEGREW, daarbij als Kommandant der landtroepen genoemd, terwijl in datzelfde deel, bl. 535, een brief van hem gevonden wordt, behelzende een relaas van het gebeurde met zijne troepen in het gevecht. Ook bij den naauwkeurigen AITZEMA, *t. a. p.*, bl. 524, wordt van den Ritmeester BUAT eervol melding gemaakt.

Uit het bovenstaande vermeenen wij te mogen besluiten, dat én het verhaal van BRANDT, betreffende de dapperheid van BUAT (ook door AITZEMA in de *Holl. Mercurius* niet verzwegen) én het medegedeelde omtrent het moedig gedrag van den Kolonel KILLEGREW in den bewusten brief van DIRK SIERCKS, beide naar waarheid kunnen geschreven zijn.

Of bovengenoemde WILLIAM KILLEGREW een afstammeling geweest is van HENDRIK KILLEGREI, die volgens WAGENAAR, VIII.; bl. 156 en 270 in 1586 door LEICESTER tot lid der Kamer van geldmiddelen werd aangesteld en in 1588 namens hem, zijne akte van afstand aan de Staten overleverde, durven wij niet beslissen, maar ook evenmin in twijfel trekken.

Tot dit geslacht kunnen ook behoord hebben WILLIAM, THOMAS en HENRY KILLIGREW, alsmede ANNA, MARGARETHA en CATHARINA KILLIGREW, die als vermaarde Engelschen in het 10de deel, bl. 294, van de *Biographie Universelle* genoemd zijn.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Gedenkpenning op de uitvinding van de Boekdrukkunst (II.; bl. 60). Er bestaat geen gedenkpenning op het tweede eeuwgetijde der Boekdrukkunst in 1640, dat, naar ik met zekerheid meen te kunnen zeggen, niet feestelijk gevierd is.

De bedoelde penning, met het opschrift: TYPOGRAPHIA HIC PRIMUM INVENTA CIRCA ANNUM 1440, is die op het 3de eeuwfeest, ook in het *Vervolg op* VAN LOON, afgebeeld. V. D. C.

[Ook V. D. W. verwijst ons naar het *Derde Stuk* van 't *Vervolg op* VAN LOON, alwaar, bl. 142, onder

(*) *Euchologion.* In notis ad *Ordinat. Sacri Ministerii*, not. I. Parisiis 1647.

(†) *Liber Pontificalis Eccl. Græcæ Observ.* VII. Parisiis 1676.

(§) *De Eccl. Occid. et Orient.* L. III. c. 15. Coloniæ 1648. JOH. HENR. HOTTINGERUS, *fraudis convictus* C. XIII. Romæ 1661.

N°. CXLV, de bovengemelde penning wordt beschreven als volgt:

„*Voorzijde.* De stad Haarlem, onder de gedaante van eene deftige vrouw, met eene muurkroon op het hoofd. Zij zit op eenen prachtigen zetel en houdt in de linkerhand den burgemeesterlijken bondel, waarvan drie gebogen slangen, het teeken van drie eeuwen, afhangen. Zij offert met de regterhand op een altaar, waartegen het schip van Damiate is afgebeeld. Achter haar ziet men een palmboom, waaraan het wapenschild der stad in het midden, en ter wederzijden die van de toen regerende Burgemeesteren, P.IETER V.AN D.ER CAMER, Mr. J.AN V.AN DYCK, Mr. A.NTHONIE V.AN STYRUM en Mr. C.ORNELIS A.SCANIUS V.AN SYPESTEYN. Op den voorgrond vertoonen zich de zinnebeelden der voornaamste zaken binnen Haarlem en hare omstreken, als de linnen- en waschbleekerijen, koophandel, linnengarens, weverij, bloemen, de jagt enz., waarbij zich verscheidene geniën, als gevleugelde kindertjes, bezig houden. Een derzelve zit voor een opengeslagen boek, dat tegen het altaar rust, en waarop gelezen wordt, SPIEGEL ONSER BEHOUDENISSE. In het verschiet de stad Haarlem benevens het Sparen.

Om den rand:

MEMORIÆ SACRUM.

TER GEDACHTENISSE GEWIJD.

Onder aan:

HARLEMUM MDCCXL.

HAARLEM 1740.

Hooger de naam des Makers:

M.ARTINUS HOLTZHEY FECIT.

Keerzijde. Het Haarlemmer hout, waarin LAURENS JANSZOON KOSTER op den voorgrond zit. Om den rand van zijn kleed, leest men zijnen naam. In zijne regterhand houdt hij eene drukletter en schijnt te spreken met MINERVA, die zich voor hem op de wolken vertoond [*sic*], en hem met haar licht bestraald [*sic*]. Aan de andere zijde op den voorgrond is eene Drukpers, benevens de daartoe behoorende gereedschappen en verscheidene geniussen, bezig met de drukkunst.

Onder aan:

TYPOGRAPHIA

HIC PRIMUM INVENTA

CIRCA ANN.UM MCCCCXL.

HIER IS DE DRUKKUNST EERST UITGEVONDEN OMSTREEKS DEN JARE 1440.

Hooger:

M.ARTINUS H.OLTZHEY.

Deze penning is afgebeeld en beschreven bij SEIZ, onder N°. 3, bl. 108, en desgelijks in den *Europischen Mercurius* van het jaar 1739, II. 258 en volgg. Zie ook den *Catalogus* der Medailles van M. en J. G. HOLTZHEY, bl. 20, N°. 25."]

De familie Back, Backx, Bacx of Bax (II.; bl. 60). PAULUS en MARCELIS BAX waren twee broeders, die, als bevelhebbers der ruiterij onder Prins MAURITS, niet» eenigen naam hadden", maar door hunne dappere daden zich den grootsten roem verwierven, en het vaderland vele diensten bewezen. Zij verdienen met vele van hunne tijdgenooten, wier namen thans naauwelijks meer bekend zijn, een opzettelijk en naauwkeurig onderzoek.

De familie BAX schijnt uit Braband afkomstig. In *Le Théâtre de la Noblesse du Brabant*, 1705, vindt men: »BACK et BACX, famille originaire de *la Campine*."

Campine of *Campenhout* is een baljuwschap tusschen *Brussel* en *Mechelen*. Bij FERWERDA komt voor, ADRIANA BAX, dochter van JOHAN, Heer van *Asten* in *Braband*, weduwe zonder kinderen van JAN VAN ARKEL, Heer van *Heukelom* en *Waardenburg*. Zij trad in tweede huwelijk met WOLFERT VAN BREDERODE, die bij haar twee kinderen won, en in 1548 overleed.

In de *Beleghering der Stadt Oostende*, door FLEMING, leest men (bl. 12), dat de Kolonel *Jonkheer* JOHAN VAN HUCHTENBROEK, die in dat beleg sneuvelde, broeder was van MARIA VAN HUCHTENBROEK, gehuwd met *Jonkheer* JOHAN BAX, te dien tijde slotvoogd van *Heusden*, welke zijnen zwager aanraadde, zich in den krijg te begeven, en, op het voetspoor zijns vaders, het vaderland met de wapenen te verdedigen. Hij diende eerst onder zijn zwager, en werd vervolgens, nog zeer jong, Kornet bij zijn zwagersbroeder, PAULUS BAX. Deze JOHAN BAX, slotvoogd van *Heusden*, was in 1584 bij de begrafenis van Prins WILLEM I, en geleidde het achtste paard.

Er zijn dus drie broeders BAX geweest: PAULUS, MARCELIS en JOHAN, hetgeen aan KOK onbekend was, die niet wist, of JOHAN een zoon van een hunner geweest was, en omtrent hun geslacht niets mededeelt.

In den *Staat van Oorlog*, A°. 1621, leest men:

» ELISABETH JOACHIMS, *Wed. van den Ritm*r. PAULS BACX, *'t siaers VI*c £ *ten lijve van Jo*r. JACOB VAN BACX, ANNA CONSTANTINA, *ende* ELISABETH BACX, *elcx een vierde part.*

PAULUS BAX is bevelhebber van *Bergen op Zoom* geweest, en moet, volgens KOK, in 1606 overleden zijn, toen zijn broeder MARCELIS, op zijn verzoek, in zijne plaats aangesteld werd. Beiden werden in de Hervormde kerk aldaar begraven, doch van hun grafteeken, hetwelk bij de belegering van 1747 vernield werd, is niets meer te zien. Het grafboek der kerk geeft, omtrent hen, ook geen licht. Men leest er bl. 305: » N°. 39, Kelder 3. Den Heer Gouverneur MARCHILIS BAX, de serk en wert niet geligt." Echter is op den ingang des grafkelders eene andere zerk gelegd, toen er een Regeringslid in 1810 of 1811 in begraven werd [!!]; waardoor het wapen van BAX aldaar niet meer gevonden wordt. C. K.

[Over de drie krijgsbevelhebbers PAULUS, MARCELIS en JOHAN BACX of BAX, verwijst V. D. N. naar FLEMING, *Beleg van Oostende*, KOK, *Vad. Woordenb.*, J. KONING, *Gesch. v. h. Slot te Muiden*, doch vooral naar J. BASELIUS, *Historisch Verhaal der Exploiten v. Oorlogh onder Paul en Marsel Bax*, Breda 1615; in 4°. „Dit werkje is zeer zeldzaam," zegt hij, „maar moet op de Koninkl. Bibliotheek te *'s Hage* voorhanden zijn. Het titelblad er van staat in eene symbolische plaat, op welke de fraaije afbeeldsels van PAULUS en MARCELIS BAX te paard, met hun *familie wapen*, de aandacht verdienen, volgens opgave van den Heer HERMANS, in zijn *Geschiedk. Mengelwerk*, II.; bl. 24, te *'s Bosch* 1841, en waardoor alzoo de vergelijking van het *wapen* mogelijk is. Op de *Wapenkaart der Aanzienlijken van Holland, Westvriesland*, in de *Vermeerdering*, komt

het wapen van BAX voor, drie flesschen met dubbelde buiken, van sinopel (groen) op een *gouden* veld: en op de *Wapenkaart* van *Zeeland*, het wapen van BACX, zijnde een zilveren veld, hebbende en chef keel (rood), beladen met een leeuw van zilver, welk laatste denkelijk dat van de drie krijgsoversten zal geweest zijn, die zich, blijkens een nog voorhanden brief, schreven BACX. Dit geslacht van BACX of BACK was afkomstig uit dat van DE HERTOGHE in *Braband*, waarover de bijzonderheden te vinden zijn in *l'Histoire de Cambray et Cambresis*, pag. 1039.}

De familie Back, Backx, Bacx of Bax. Uit eene *Resolutie der Staten van Holland* van den 7den Dec. 1581 (bl. 622—23) blijkt, dat Jonkh. JAN of JOHAN BAX, geen Engelschman, maar wel een Brabander van geboorte was; want aldaar wordt uitdrukkelijk vermeld, dat hij, als Brabander van geboorte, tot het Kasteleinschap van *Heusden* niet mogt worden benoemd. Hij leefde nog in 1619. Immers op den 20sten November van dat jaar, wendde hij zich bij rekweste tot Prins MAURITS, gelijk blijkt uit de *Resol. der Staten-Generaal*, 20 Nov. 1619. » Zyne Excel. presenteert ende recommandeert zeecker requeste van den gewesen Ritmeester JOHAN BAX, desen Landen langen tyt gedient hebbende, ten eynde by haer Ho. Mo. daerop favorabelyck soude worden gedisponeert."

» *Eodem*, 28 *Nov.* 1619. Is gelesen het advis by den Raedt van State geformeert den 27 deses, opte requeste van Joncker JOHAN BAX, houdende alsoo haerE. nyet en konden bevinden, dat *sulcke diensten*, als in de *voors. requeste staen verhaelt* van *ouer soo lange jaeren* geschiet, die jegenwoordige generaliteyt der provincien is raeckende, maer wel de voorgaende regieringe ende andere provincien; dat haerE. daerouer bedunckt, dat het van te *zwaeren gevolge* syn zoude enz." !! (Misschien is het verzoek nog voorhanden op 's Rijks Archief.)

Na den dood van PAUL BAX, die in 1576 op eigene kosten den Lande had gediend, werd zijn broeder Jonkh. MARCELIS BAX in zijne plaats tot bevelhebber van *Bergen-op-Zoom* benoemd. MARCELIS BAX was gehuwd, en verzocht den 19den Januarij 1612 aan de Staten van *Holland*, om als getuigen te willen staan over den doop van zijnen zoon; waarop besloten werd (bl. 6) » dat men van den dagh geadver- » teert wesende, deselve sal doen waernemen, » mits hy lette op het wintersaysoene, ende de » empechement die hetselve soude mogen me- » debrengen, gewenschende hem daer en tus- » schen alle goedt geluck met den jongen ge- » boren, die Godt Almachtich t'synder eeren » ende 't gemeene Lands dienste wil laten op- » wassen." Die zoon werd den 12den Feb. 1612 te *Bergen-op-Zoom* gedoopt, waartoe door de *Staten* gecommitteerd werden de Heeren OBDAM, ROBRECHT EEUWOUTS en SCHILPEROORT, in last hebbende, een geschenk van p. m. *f* 600 als pillegift aan te bieden.

De bibliotheek der *Maatsch. van Nederl. Letterkunde* te *Leyden*, bezit over die twee broeders PAUL en MARCELIS BAX een lezenswaardig werkje in-4°., getiteld: *Historisch-Verhael*, inhoudende *sekere notabele explooten van Oorloge in de Nederlanden, sedert het oprechten van de Companien der Heerē Gouverneurs eñ Ritmeesteren vā* PAULUS *ende* MARCELIS BAX (*ten deele beschreven door* JACOBUM BASELIUM). *Tot Breda by* ISAAC SCHILDERS, A°. 1615.

Dit werk was door JACOBUS BASELIUS, Predikant te *Bergen-op-Zoom*, geschreven; doch na diens dood door zijne kinderen uitgegeven en aan de Staten-Generaal en Prins MAURITS opgedragen. Op het titelblad ziet men die twee broeders in volle wapenrusting te paard afgebeeld, alsmede hun zeer zamengesteld wapen, ook de 3 flesschen (?).

Ik weet niet, of er nog eene afbeelding bestaat van hun voormalig grafteeken, in eene der kerken van *Bergen-op-Zoom* opgerigt.

Na het hier medegedeelde komt het mij voor, dat de vraag omgekeerd, en er gevraagd moet worden: met welk regt heeft de Dordtsche familie BAX het wapen gevoerd van PAUL en MARCELIS BAX? Doch met de beantwoording daarvan laat ik mij liefst niet in, en zoude in allen gevalle de voorkeur geven om de filiatie te bepalen door middel van testamenten, boedelscheidingen en opdragtbrieven; want dan komt men historisch tot de waarheid.

In eene acte, den 18den September 1638 te *Utrecht* voor den Notaris H. RUYSCH gepasseerd, worden genoemd Jhr. ALBERT JOHAN BAX, Kapt. Jhr. WILLEM MAURITS BAX Ritmeester en PHILIP MARCELIS BAX.

Behalve die acte, bezit ik nog andere stukken van eene familie, BACX, BAECK, BACK enz.

Te *Middelburg* woonde in 1602 LAURENT BAX, die met verscheidene andere kooplieden dier stad, den 2den Nov. 1602, aan de Staten-Generaal verzochten om, met het schip de *Son*, handel te mogen drijven op de kusten van *Afrika*.

Ook te *Amsterdam* woonde eene familie BAX, blijkens een huwelijk, aldaar den 5den Nov. 1626 gesloten, tusschen ADRIAAN BAX, steenkooper (zoon van JAN LUBBERTS), oud 27 jaar, en TRIJNTGE HUYBERTS, weduwe van WILLEM ARENTSZ.

Nog woonde er in 1633 te *Utrecht* PHILIPS BAX, en te *Berchem* bij *Antwerpen*, ANNA BACX, dochter van JACQUES BACX, die op den 31sten October 1633 te *Utrecht* eene acte passeerden voor den Notaris WILLEM BRECHT, betreffende de erfenis van ROELANT VAN ASBROUCK en TANNEKEN BACX, te *Berchem* overleden.

Ook vindt men melding gemaakt in de *Resolutiën der Staten van Holland*, dato 30 Mei 1595 (bl. 187), van GODEFRIDUS BACXIUS, Predikant bij *Gorinchem*, die, wegens hoogen ouderdom, een pensioen van *f* 200 's jaars genoot.

Ofschoon de spelling der namen, zelfs in oorspronkelijke stukken, niet altijd even naauwkeurig is, heb ik de vrijheid genomen deze opgave mede te deelen, in de hoop, dat zulks aanleiding zal kunnen geven tot verder onderzoek. .. ELSEVIER.

[Naar opgave van A.& A., vindt men onder de genealogische aanteekeningen van het geslacht HUYGHENS, dat CHRISTIAAN JANSZ. BACKX, in de vierde generatie gesproten uit GHYSBRECHT BACKX, alias MOERMANS, „gecomen uit den verdroncke weert", — gehuwd was met Jonckvr. LUCIA BACK, gesproten uit Heer BERTHOLT BACK, Ridder ten jare 1300, wien het ridderlijk huis *Back-Berthouts* behoorde, „tusschen *Oosterwijk* ende *Tilborch*". — Van een en ander heeft JAN BACX, Rentmeester over de Baronie van *Breda*, naar *Dordrecht* gevlugt zijnde, schriftelijk aanteekening gehouden den 22sten Julij 1581, en tevens het wapen opgegeven, te weten: een zilveren veld, met een chef van keel, waarop een gaande zilveren leeuw. Maar de leeuw van BACK heeft eene gouden kroon en gouden klaauwen, 't welk aan dien van BACKX niet toekomt.

Uit het bovengenoemde huwelijk van CHRISTIAAN JANSZ. BACKX en LUCIA BACK is geboren GEERTRUID BACKX, Grootmoeder van CONSTANTIJN HUYGHENS. En MAURITS HUYGHENS schreef met eigen hand, 10 Aug. 1631: „Er zyn nog anderen van den naam BAX, als in *'s Hertogenbosch*, welke ook een ander wapen voeren, te weten: drie gouden flesschen met dubbele buiken op sabel. Sommigen menen, dat het al één huis is, en geven reden van die verandering in het wapen. Wat er van zy; deze BAXEN in *den Bosch* hebben met myn vader zaliger en met ons huis altyd groote vriendschap gehouden, en ook maegschap willen rekenen, met name de Heeren Ritmeesters JAN, PAULUS en MARCELIS BAX; BACK en BACKX vindt men beiden onder de regeringsleden van *Breda*."

De Heer VAN EMDE te *Nymegen* berigt, dat de drie flesschen werkelijk ook in het wapen van JAN, PAULUS en MARCELIS BACX voorkomen; en dat de Dordsche familie van dien naam wel voorgaf van de drie genoemde krijgsbevelhebbers af te stammen, maar zulks geenszins heeft kunnen bewijzen. Hij verklaart voorts in bezit te zijn van handschriften en van het wapen der gemelde krijgsoversten; dat hij, in het belang der geschiedenis, sedert eene reeks van jaren zich heeft bezig gehouden, met alles na te vorschen, wat slechts op de BACXEN betrekking kan hebben; en bereid is, wanneer J. B. R—p van hem meer wenscht te weten, den vrager zulks mede te deelen. — De Heer R. A. VAN ZUYLEN JR. te *'s Hertogenbosch* meldt, dat PAULUS en MARCELIS BACX of BAX uit die stad herkomstig zijn, alwaar hunne familie reeds in 1400 onder de aanzienlijkste behoorde; dat hij hunne geslachtlijst van dien tijd af bezit, en ook reeds van hunne kinderen veel heeft opgeteekend, maar echter nog vele bijzonderheden mist, om eene volledige geschiedenis van hun en hun geslacht zamen te stellen, weshalve hij allen, die over de BACXEN iets wetenswaardigs kunnen mededeelen, vriendelijk uitnoodigt, hem daarmede bekend te willen maken. — In hoeverre de Dordsche familie BACX in betrekking staat tot die van *'s Hertogenbosch*, betuigt de Heer VAN ZUYLEN voor alsnog niet te kunnen oplossen; dit zal dan eerst mogelijk zijn, wanneer hij in staat gesteld wordt de familie-aanteekeningen der eerstgenoemde met die, welke in zijn bezit zijn, te vergelijken. — Het wapen van het geslacht BACX te *'s Hertogenbosch* was oorspronkelijk drie groene werpgranaten [?] op een gouden veld, later drie gouden werpgranaten op een zwart veld (nagenoeg den vorm hebbende van gouden flesschen met dubbele buiken). Dit wapen is nog later geëcarteleerd en gecantonneerd. Van de beweerde Engelsche afkomst der familie BACX is den Heer v. Z. niets bekend. — Tot de afstammelingen van het Dordsche geslacht van dien naam, behoort, naar berigt van den WelEerwaarden Heer H. J. SPIJKER, Ds. ANTHONY BAX, Predikant te *Oostburg* in *Zeeland*. Tot dezen zou alzoo J. B. R—p. te verwijzen zijn, om de verlangde inlichtingen, zoo mogelijk, te erlangen (*).]

Cornelis Cruys (II.; bl. 60). Omtrent CORNELIS CRUYS (†) vindt men eenige inlichtingen in het *Kerkel. Archief* van KIST en ROYAARDS voor het jaar 1852, onder den titel van: *Historisch Berigt aangaande de Hollandsche Gereformeerde Kerken in Rusland, door* JACOBUS GARGON, PET. MAT. *Zn.*, MATTH. *Kl. Zn.; in leven Predikant te St. Petersburg*, uit zijn oorspronkelijke Handschrift medegedeeld. Dit Manuscript is geëindigd den 26sten Mei 1778 aan de Bovenkerk in *Rio-Berbice*.

Aldaar leest men:

» De Lutherschen (te *St. Petersburg*) schynen toen (in 1705), hoewel de minsten in getal, op eenen eigenen Predikant te zyn geset geweest; welken hun Z. Excel. den Heer CRUYS, Vice-Admiraal des Russen-Ryks, ook verschafte.

Bekend is het, dat die Heer geboren was te *Stavanger*, eene schoone havenstad aan de baai van *Bergen*, in het zuidelyk deel van *Noorwegen*, waar een Bisdom is. Daar is hy *geboren* (§) *den* 14*den Junij* 1657. Eerst was hy Equipagiemeester te Amsterdam in het jaar 1697. Maar toen Keizer PETER I. in Holland was in 1698, is hy als Vice-Admiraal in Kroondienst overgegaan. Deze nu was een voorstander byzonder der Luthersche gemeente.

Nog in Hollandsche dienst zynde, huwde hy met CATHARIENA VOOGD, eene Hollandsche dame, die in het jaar 1718 twee fraaije zilveren rond geschelpte collecte-schalen aan de Gereformeerden vereerde, staande van binnen de familiewapens gegraveerd, en rondom de naam van Hare Excellentie.

Toen die Admiraal in 1704 te Amsterdam was, lokte hy nog meer brave soldaten en andere personen naar hier en bragt met zich

---

(*) Ons is bekend geweest Ds. DIRK BAX, Predikant te *Zutphen*, geboortig van *Rotterdam*, alwaar hij voor eenige jaren op eene treurige wijze het leven verloor. Eenige dichtstukjes, uit zijne pen gevloeid, werden na zijn dood in het licht gegeven.

Aanm. v. h. Bestuur.

(†) In Amsterdam is op den 16den Aug. 1647 in den echt getreden:

„CORNELIS VAN DER CRUYSEN, van Amsterdam, oud 27 j., wonende op de O. Z. Voorburgwal, geassisteert met HAESJE SYMONS, ter eenre — met ELISABETH OOMS, van Amsterdam, oud 21 jaren, woont op de Coningsgracht, [*zie* DE NAVORSCHER, II.; *bl.* 23] geassisteert met haer vader JAN OOM CLAESZ."

(§) Uit eenen Hollandschen vader maar Noordsche moeder, beiden onbekend.

Zie, over de *Afdalende linie van* CORN. CRUYS, SCHELTEMA, IV.; bl. 289.

een Predikant (WILLEM) TOLLE, van Göttingen, als Leeraar voor de Lutherschen.

Deze aanvaardde zyn' dienst in Augustus van dat jaar, in huis van den Vice-Admiraal, tot dat dezelve in het jaar 1708 eene houten kerk liet bouwen op zynen grooten hof.

En als de Hollanders en Duitschers de godsdienst moesten bywonen, liet hy eene witte vlag met een blaauw kruis tot een teeken waaijen."—(Zijne gemalin stierf in 1742. Hij overleed in Rusland den 14den Junij 1727, terwijl zijn lijk in eene der Amsterdamsche kerken werd bijgezet.) ..ELSEVIER.

[De Heer J. L. KARSSEBOOM, te Rotterdam in 1812, — dus meldt ons een geheimzinnige berigtgever — was van moeder's kant een afstammeling van den beroemden CRUYS en had, nopens hem, veel belangrijks opgeteekend.]

Franske van Doyem (II.; bl. 60). In het *Stamboek van den Frieschen Adel, door Jhr.* DE HAAN HETTEMA en A. VAN HALMAEL, JR. vindt men, dat FRANSCKE VAN DOYEM de dochter was van ORCK VAN DOYEM en HILTJE SJOERTSD. VAN HUMALDA, en dat zij trouwde met SYBRANT TJAERTS VAN WALTA, die haar overleefde en in 1673 stierf. In de *Frisia Nobilis* komt, bl. 96, een Latijnsch gedicht op hare bruiloft voor. H. V. ROLLEMA.

[V.D.N. merkt op, dat noch SCHELTEMA, in zijn *Anna en Maria Tesselschade Roemer*, bl. 28, noch de Heer SCHOTEL, in zijn *Avondstonden*, bl. 52 en 102, in staat geweest zijn om den regtmatigen wensch naar bijzonderheden over de te weinig bekende FRANSKE VAN DOYEM te vervullen; de laatstgenoemde zegt alleen, dat zij gebloeid heeft in het jaar 1643 en bepaalt zich overigens bij 't vermelden van hetgeen door BEVERWYCK is opgeteekend. WITSEN GEYSBEEK, DE VRIES en VAN DER AA lieten haar stilzwijgende voorbijgaan.]

Rockites (II.; bl. 61). De verovering van *Ierland* door de Engelschen, de gruwzame onderdrukkingen des volks door verbeurdverklaring van vele duizende morgen lands: het opleggen van zware lasten, en het wegrooven van bijna alle burgerlijke regten en vrijheden, hadden bij de Ieren haat en verbittering opgewekt. Te zwak om zich van het juk te bevrijden, hetgeen zij dikwijls te vergeefs beproefden, en waardoor zij hun lot slechts nog ellendiger maakten, waren er reeds vroeg onder hen geheime genootschappen, eene soort van veemgerigten, ontstaan, welker leden zich door vreeselijke eeden verbonden, wraak te nemen op de grondbezitters en de geestelijken der gevestigde kerk, welke de pachters verdreven, die te arm waren om hun pachtgeld of de tienden te betalen, en op de getuigen, die hen voor de regtbanken durfden beschuldigen. Zij droegen verschillende namen: *Ribbonmen* (bandmannen), *Whiteboys* (witte jongens, wegens het witte hemd, dat zij bij hunne strafuitvoeringen droegen) enz. Tusschen 1820 en 1824 waren zij vooral geducht. De proclamatiën en bevelen, welke van hen uitgingen, waren toen geteekend: »*Kapitein* ROCK", waarschijnlijk een verdicht persoon, en van daar de naam van *Rockites*, dien men hun gaf. Vele plattelandbewoners namen zulk eenen *Rockite* als *Sauvegarde* bij zich in dienst, en hierop doelt de aangehaalde plaats van P. R. M. *te L.* P. L. G.

[Naar de getuigenis van een Engelschman, door P. M. *te R.* medegedeeld, was deze kapitein ROCK *geen* verdicht persoon. — Zoo P. R. M. *te L.* meer inlichting begeert over de Rockites, wordt hem ter lezing aanbevolen de schoone allegorie, getiteld: *The Memoirs of Captain* ROCK, *the celebrated Irish Chieftain, with some account of his ancestors. Written by himself*, 5th. Ed., London, *Printed for* LONGMAN, HURST, REES, ORME, BROWN *and* GREEN, 1824.— A. N. Z. gist, zonderling genoeg, dat in het woord *Rockites* tusschen de *c* en de *k* eene *k* is uitgevallen, en men dus lezen moest *Rockkites* (rots-wouwen of kiekendieven!)]

Henry Isaac (II.; bl. 86); *Pierre Issac*. Van eenen HENRY ISAAC is mij niets bekend, doch het belang dat H.T.E. in het onderwerp schijnt te stellen, doet mij wederkeerig vragen: kan de naam ISAAC ook ISSAC zijn?

In dat geval wilde ik doen opmerken, dat zekere PIERRE ISSAC eene bediening bekleedde aan het Stadhouderlijk hof van Koning WILLEM III. Die ISSAC moet *Intendant*, of iets dergelijks, geweest zijn. Blijkens een' eigenhandigen brief van hem, van den 30sten Julij 1681, uit 's Hage, moest hij destijds naar Engeland vertrekken: *estant obligé de partir dans la suite de S. A. pour Angleterre.* Mogt H. T. S. op dien brief prijs stellen, dan is hij, op nadere aanvrage, te zijner beschikking. —d.

[Te regt is hier op —d. onzer vaderen spreuk van toepassing: „Die geeft wat hij heeft, Is waard dat hij leeft." En evenwel moeten wij de vraag over den geheimzinnigen HENRY ISAAC, den Hollandschen handelaar in diamanten, voor onopgelost houden.]

»*Lieve! zouden wij bedillen*" (II.; bl. 87). » Waar toch het dichtstukje te vinden, waarvan een der coupletten begint:

„Lieve! zouden wij bedillen
'S Hoogsten vaderlijk bestel?" enz.—?"

In antwoord kan het volgende strekken:

Dit dichtstukje komt niet in druk voor, maar gaat, tegelijk met meer anderen van dezelfde hand, hier en daar in handschrift rond. De eerwaarde vervaardiger, een der Predikanten van de Nederl. Herv. Kerk, wiens naam ik geene vrijheid heb te noemen, zoude aan vele zijner landgenooten niet weinig genoegen verschaffen, door deze verzen met meer anderen, die nog in zijn portefeuille mogten sluimeren, het licht te doen zien, om zoo, niet alleen door zijne voortreffelijke leerredenen, maar ook door zijne poëzy te stichten. W. A. D.

Recensiën der Evangelische Gezangen (II.; bl. 87). In der tijd zijn verschenen: *Vrijmoedige Aanmerkingen op de Euangelische Gezangen... door een Gezelschap Kerk- en Lettervrienden*, zonder melding van plaats en drukker. — Voorts: *Dichtkundige Aanmerkingen op de Euangelische Gezangen*, Te Amst. bij de Wed. J. DÖLL, 1806. Beide werkjes zijn beoordeeld in de *Bibliotheek van Theologische Letterkunde*, D. V, St. 1, bl. 109 en 111. In datzelfde deel vindt men op bl. 441 eene recensie der Evang. Gezangen, terwijl in Dl. VI, (St. 1, bl. 298) een werkje vermeld wordt, te *Sneek* bij C. VAN GORCUM uitgegeven, met het opschrift: *Iets over de Euangelische Gezangen*, enz. *in zamenspraken;* en (St. 2, bl. 693) de recensie te lezen staat van een boekske zonder naam van drukker in het licht gekomen en betiteld: *Beoordeeling van alle de Euangelische Gezangen, naar de leer des Bijbels en der Hervormde Godsdienst, door een Zang- en Dichtlievend Genootschap.* — In 1807 heeft men uitgegeven: *Alle de Euangelische Gezangen by de Hervormde Kerk nagezien en beoordeeld*, te Amst. bij BRAVE, enz. — In latere dagen (1834) is door MARIA HOOGENDORP in 't licht gezonden: *De Evangelische Gezangen, getoetst aan den Bijbel en de Formulieren van éénigheid der Hervormde Kerk.* (Leyden bij C. C. VAN DER HOEK). H. M.

Recensiën der Evangelische Gezangen. In 1806 verscheen te *Amsterdam* bij de Wed. J. DÖLL het werkje genaamd: » *Dichtkundige Aanmerkingen op de Evangelische Gezangen, om,,nevens het Boek der Psalmen, by den openbaren Godsdienst, in de Nederlandsche Hervormde Gemeenten gebruikt te worden.*" Het behelst voornamelijk eene vergelijking van sommige uit het Hoogduitsch overgebragte Gezangen, met de vertaling daarvan in het toen gebezigde *Luthersche Gezangboek.*

De schrijver maakt ook gewag van eene vrij uitvoerige recensie van: *Het Boek der Psalmen, nevens Christelyke Gezangen ten gebruike der Gemeente, toegedaan de Augsburgsche Geloofsbelijdenis, op nieuw in Dichtmaat gebragt,*" te vinden in de *Algemeene Bibliotheek*, Amst. 1782, Deel III, bl. 243.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

[Gelijk V. D. N. opgeeft, was men die belangrijke *Aanmerkingen* verschuldigd aan den kundigen JOHANNES LUBLINK *den Jongen*, die daarin ook nuttige stof geleverd had voor J. C. SCHULTZ JACOBI'S *Geschiedenis van het Godsdienstig Gezang bij de Lutherschen in de Nederlanden* (zie de *Bijdrage tot de Geschied. der Evang. Luth. Kerk in de Nederl.*, 4de St., Utr. 1843), in welke Verhandeling niet uitsluitend de Luthersche Gezangen, maar tevens die der overige Protestanten, en dus ook de *Evangelische Gezangen* der Hervormden, beoordeeld worden: iets dat V. D. N. te regt allernatuurlijkst noemt, dewijl uit gezegden bundel niet minder dan 44 liederen in het Luthersche Gezangboek waren overgenomen.

E. A. P. verwees ons naar de recensie (ook door H. M. genoemd) in het 5de deel der *Bibliotheek van Theologische Letterkunde*, bl. 441—457. Door H. M. C. v. O. werd onze aandacht gevestigd, vooreerst op de critiek van den Gezangenbundel in den *Recensent ook der Recensenten* (Dl. II, 1807, bl. 145), en vervolgens op de *Beoordeeling met Verbeteringen* van een *Zang- en Dichtlievend Genootschap*, welke H. M. op hare beurt beoordeeld gevonden had in het 6de deel der *Bibliotheek*, (St. 2, bl. 693) en waarvan wij nu vernemen, dat zij ten jare harer verschijning (1808) buitendien onderzocht is geworden door E. E. in de *Vaderl. Letteroeffen.* N°. 16, *Mengelwerk*, bl. 670: eene beschouwing, naar 't schijnt, ongunstig voor haar uitgevallen, aangezien H. M. C. v. O. te kennen geeft daaruit op verre na geen hoogen dunk van haar ontleend te hebben. — Hoe 't zij: die zoo ijverig gerecenseerde recensie is ons dezer dagen zelve onverwachts onder de oogen gekomen, en ware 't niet dat DE NAVORSCHER zich geenerlei roeping gevoelt hetzij als recensent in 't algemeen, hetzij als recensent der recensenten in het bijzonder, ligt had het kunnen gebeuren dat wij ons opvolgers betoonen gingen van den man in de *Bibliotheek* en van E. E. in de *Vaderl. Letteroeffeningen*, om nog na vijf en twintig jaren tijds het *Zang- en Dichtlievend Genootschap* tot rekening te sommeeren. — Wij danken de inzage van het boekje aan de welmeenende heuschheid des Hn. G. J. HENTZE V. D. HOUT alhier. Hij stelde ons daardoor in de gelegenheid tot eene juiste en volledige mededeeling van den titel, aldus luidende: *Beoordeeling met Verbeteringen van alle de Evangelische Gezangen naar de Lere des Bijbels en den Hervormden Godsdienst; door een Zang- en Dichtlievend Genootschap. Opgedragen aan alle de Leeraren van den Hervormden Godsdienst. De prijs is f* 1—5. *Gedrukt voor rekening van het Genootschap.* 8°, 152 *blz.*]

Recensiën der Evangelische Gezangen. Men heeft er eene in de *Algem. Vaderl. Letteroefeningen*, 1806, bl. 647 e. v. » Eene scherpe » beoordeeling te geven," zegt de steller van dat stuk, » zou strekken om der Gemeente de » stichting te ontnemen, welke zij daarvan » verwacht." Als dichtverzameling kent hij den bundel geene groote waarde toe, waarvoor drie oorzaken door hem worden opgegeven: 1. » Men heeft," zoo vat hij de woorden in de Voorrede op, » de taal aan de kiesch- » heid der dichtkunde, en deze aan de zuiver- » heid van leer en gevoelens moeten opoffe- » ren." In de tweede plaats gelooft hij, » dat » het leveren van gezangen door leden der » Commissie, noodwendig wederkeerige in- » schikkelijkheden heeft veroorzaakt," en ten derde, » dat men er over 't algemeen een Hoog- » duitschen geest in ademt, die den Neder- » landschen lezer geweldig tegen de borst » stoot."

Naar zijn oordeel staat die verzameling » vrij wat graden minder dan DATHENUS' *Psalm-* » *berijming* voor zijnen tijd was, en het oog » slaande op de voor 33 jaren ingevoerde, » hoezeer ook niet volmaakt, kan hij niet voor- » bij het verval der tijden met innig gevoel te » beklagen." — » Een troost mogen wij er » voor de aanklevers van het naauwgezette » Hervormde Kerkgenootschap bijvoegen, » deze namelijk: dat de Verzamelaars zich » aan de regtzinnigheid hunner kerkleer ge- » trouw betoond hebben." — (Is het niet opmerkelijk, dat in den tegenwoordigen tijd

vele meer of min openlijk Afgescheidenen geene *Evangelische Gezangen* willen mede zingen, als niet regtzinnig genoeg? Trouwens, in 1773 ontbrak het niet aan ijveraars tegen de nieuwe berijming. » Ze willen ze gezongen » hebben om dat ze die zelve gemaakt hebben, » maar ik zal de echte *Pessallemen* van DAVID » zelf blijven zingen," zeide destijds een man uit den geringeren stand tegen zijn buurman.) — Zeer ongunstig laat de beoordeelaar zich uit over het 7de *Gezang;* veel beter bevalt hem het 171ste, welke beide hij als zeer van elkaâr verschillende voorbeelden aanhaalt. In een ander Tijdschrift (*De Recensent der Recensenten?*) las ik destijds mede eene beoordeeling, waarin het 32ste *Gezang* scherp werd doorgehaald. L. J.

De Parkers, *Heeren van Zaamslag* (II.; bl. 87). Nadere narigten zullen vermoedelijk zijn in te winnen bij den Heer Mr. PARKER DE RUYTER ROCHER DE LA RENAYS, laatstelijk Officier van Justitie te Hoorn, van wien de opgaven in de *Naamlijst der Afstammelingen van* DE RUYTER, in de hier vermelde Editie van DE RUYTER'S *Leven*, oorspronkelijk zijn.
H. J. S.

[Ook van C. & A. ontvangt B. den raad om zich met zijne vraag te wenden tot bovengemelden Heer, zoon van JACOBA MARIA PARKER, Erfvrouwe van *Zaamslag* c. a.]

Ds. Jacobus Vasseur (II.; bl. 87). Deze was Gereformeerd Predikant te *Amsterdam*, beroepen van *Zwammerdam*, bevestigd den 19den April 1682. Hij overleed den 11den Januarij 1686. Zie *Naamlijst der Geref. Predikanten te Amsterdam*, Amst. bij A. B. SAAKES, 1840. Behalve in 4°., bestaat zijn portret ook bij een stel in 8°. C. W. BRUINVIS.

Ds. Jacobus Vasseur. Deze was Predikant, eerst te *Reewijk* bij *Gouda* in 1669, daarna te *Zwammerdam* ten jare 1674, en eindelijk te *Amsterdam* A°. 1682, alwaar hij ook gestorven is den 11den Januarij 1686, volgens opgave in het *Vernieuwt Kerkelyk Alphabeth* door M. VEERIS, *agtervolgt door* F. DE PAAUW, Enkhuizen 1750. Men zie ook de *Naamlijst der Nederduitsche Gereformeerde Predikanten te Amsterdam*, in hare verschillende uitgaven. Het portret in kwestie, door GOLE vervaardigd, zal men wel voor het zijne moeten houden. Overigens is van hem weinig bekend, ook niet dat hij eenig schrift heeft uitgegeven. Zie wijders den *Catalogus van Portretten van Nederlanders*, door F. MULLER, Amst. 1852, N°. 5571.
V. D. N.

[LEGENDO ET SCRIBENDO'S opgaaf is hiermede gelijkluidend. Slechts dat hij den Proponent VASSEUR al in 1666 de Predikantsplaats te *Reewijk* betrekken laat. — De bron, waaruit hij geput heeft, is H. CROESE GZ'S *Kerkelijk Register der Predikanten te Amsterdam*, bl. 117.]

Ds. Jacobus Vasseur; Adriaan, Anne Françoise Vasseur. Hij was Predikant te *Amsterdam*, waar hij den 17den Nov. 1683 eene oratie hield, bij de plegtige inwijding van het *Diaconie-Oude-Vrouwenhuis*, tot welks opbouw gestrekt had de rijke nalatenschap van den op 12 October 1680 overleden BARENT HELLEMANS. Zie DANIEL WILLINK'S *Amstellandsche Arkadia* enz. Amst. A. VAN HUYSTEEN, 1737, bl. 52.

Over ADRIAAN VASSEUR, een Brabander, Secretaris van den Heer RUSSEL, Engelsch Overste te *Vlissingen*, leze men BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I.; bl. 759.

In de *Resolutiën der Staten-Generaal* A°. 1711, bl. 990, wordt vermeld ANNE FRANÇOISE VASSEUR, Wed. van Mr. JAN HENDRIK LE ROY, in leven Procureur te *Aire*. .. ELSEVIER.

Eigenaar van de spreuk; » *In medio consistit virtus*"; *Portret door Goltzius*, 1585 (II.; bl. 87), *van P. Breugel* [?]. Het bedoelde portretje door GOLTZIUS wordt in den *Catalogus* van BARTSCH, *Oeuvres de* GOLTZIUS; Vol. I., p. 64, N°. 202, en in het *Supplément* op dat boek, 1843, Tom. I.; p. 99; beschreven als » *le portrait d'un certain* P. BREUGEL, mais non de *la famille des artistes;*" in een exemplaar bij mij, is, naast het portret, ook het *wapen* gegraveerd, zijnde gequarteleerd, 1 en 4, met, naar het mij toeschijnt, twaalf ruiten (*lozanges*) *en sautoir*, 2 en 3 een klimmenden leeuw. Dit zoude kunnen uitwijzen tot welk geslacht de afgemaalde persoon heeft behoord. De familie VAN BREUGEL, in FERWERDA en het *Vervolg* op KOK, voert echter een ander wapen. Dat de persoon, wien de vraag betreft, in 1559 moet geboren zijn, blijkt daaruit, dat hij in 1585 26 jaren oud was. V. D. N.

Vraagteekens.

32. — *Kerkelijke Oudheden van België.* Ik heb eén boek over dit onderwerp noodig, kan iemand er mij een opgeven?

N.B. Een dik werk verschrikt mij niet. — AJAX, in de NOTES AND QUERIES, *Vol.* VII, *p.* 65.

---

33. — *Spreekwoorden.* » *To talk like a Dutch Uncle.*" Men hoort in sommige streken van Amerika, wanneer iemand het voornemen heeft opgevat om een ander eens flink de les te lezen, vaak het spreekwoord gebruiken: » *I will talk to him like a Dutch Uncle*" (» Ik zal hem aanspreken als een Hollandsche Oom"); dat is: deze keer zal hij me niet ontglippen.

Wijl nu de volkplanters in Amerika uit verschillende landen hunne nationale spreekwijzen met zich hebben overgebragt, en die, waarover ik nu handel, ongetwijfeld door de Knickerbockers is ingevoerd, ben ik zoo vrij

te vragen of eene dergelijke uitdrukking in de Nederlanden bekend is?—W. W. uit *Malta*, in de NOTES AND QUERIES, *Vol.* VII, *p.* 65.

34. — *De Hollandsche Stewart'en* (*). Ten jare 1739 leefde er in de Nederlanden een Luitenant DOUGAL STEWART, die in Staatsche dienst en getrouwd was met SUSANNA, dochter van Luitenant-Kolonel FAIRFOWL, van *Bracindam*. Hij was een afstammeling van de oude Schotsche familie der STEWART-EN van *Appin* in *Argyleshire*. Ik vraag nu: of er iets bekend is nopens hem òf zijne nakomelingen, zoo hij die gehad heeft? Dit kon welligt een antwoord in DE NAVORSCHER vinden. — A. S. A. te *Punjaub*, in de NOTES AND QUERIES, *Vol.* VII, *p.* 66.

35. — *Het Mauritsfort in Zeeuwsch Vlaanderen.* Op welken tijd zoude het voormalige *Mauritsfort*, tegenover *Philippine*, in *Zeeuwsch-Vlaanderen*, zijn opgerigt en ook weder vernietigd? B.

36. — *Hervormde Predikanten van den Polder van Namen.* Wie zou mij opgaaf kunnen doen van de Predikanten, die de voormalige Hervormde Gemeente in den *Polder van Namen* (Classis *Zuid-Beveland*) achtervolgens bediend hebben? Men weet, dat deze polder en het dorp van dien naam in het begin der 18de eeuw door eenen watervloed geheel verzwolgen zijn. B.

37. — *Spreekwoorden.* » *Te hooi en te gras*". Men zegt wel eens: *ergens te hooi en te gras komen*, in den zin van *nu en dan*, en minder opzettelijk. Waarvan moet dit afgeleid worden? FREDRIK.

38. — » *Oorspronck van den Raadt van Cortenberghe.*" Ik bezit eene nette copij van een werk, getiteld: » *Oorspronck van den Raadt van Cortenberghe, het Gezag en Bestiering van den Raade van Brabant, met verscheyden Actens tegens het aanveerden van Adjoint-Kanselier.*" Wie is hiervan de schrijver? Van waar de benaming: *Raad van Cortenberghe?* en uit welk tijdvak is deze geschiedenis? Heeft misschien iemand er eene andere copij van? Waardoor zou dit kunnen opgehelderd worden? Æ.

39. — *Spreekwoorden.* » *Er is dak op 't huis*". Kan men mij de afleiding opgeven dezer spreekwijze, die, naar ik meen, hetzelfde uitdrukt als het bekende: » *de muren hebben ooren*"? FREDRIK.

(*) Nu mogelijk STUART'EN.
Aanm. van het Bestuur.

40. — *Spreekwoorden.* » *Tusschen twee stoelen in de asch zitten*". Welke is de oorsprong van dit spreekwoord, dat de beteekenis heeft van in verlegenheid zijn? FREDRIK.

41. — *Spreekwijzen. Parlevink-bok; Parlevinker; Parlevinken.* Het eerste is eene schuit met een zoogenaamd kombofje, — het tweede is een schipper, die het derde doet *parlevinken*, d. i. een klein-handelaar te water. De boeren zeggen met zekere minachting: » 't is maar een *parlevinker*". Wie weet de afleiding van *parlevinken* enz. op te geven aan ADAM RIMPEL?

42. — *Spreekwijzen. Snaartje voor Schoonzuster.* De boeren van hunne schoonzusters sprekende, zeggen: » *mijn Snaartje.*" Wie weet den oorsprong van dat woord? ADAM RIMPEL.

43. — *Amsterdamsche plaatsbenamingen. Het Rusland.* Welke mag wel de naamsoorsprong zijn van: » *het Rusland*", te dezer stede wel bekend? G. E. J. RIJK.

44. — *Uitspraak van Borculo.* De plaatsen op *Lo* uitgaande, hebben zeer gemeenlijk den klemtoon op de eerste lettergreep, met bijna toonloosheid van de laatste. *Héngelo—Héngel*, — *Rúúrlo—Rúerle*, — *Gróenlo—Grólle*, enz. Waarom maakt *Borkulo* daarin een onderscheid, en zegt men *Borklóó?* Hij toch, die den naam dezer plaats *Bórculo* uitspreekt, is zeker niet uit de buurt. Σ.

45. — *-er als eindlettergreep in het meervoud.* BILDERDIJK beloofde in zijne *Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden* (2de uitg. Amst. 1832, I.; bl. 176, voce *ei*), elders de reden aan te toonen, waarom de woorden, die naar het gebruik in het meervoudig *er* aannemen, onzijdig zijn. Voor zoo veel mij bekend is heeft hij echter deze belofte niet vervuld, en staat zijne schuld dus nog open. Wie heeft lust die voor hem te delgen? Σ.

46. — *Fidibus.* Een stukje papier, waarmede men pijp of sigaar aansteekt, heet *Fidibus.* Waarom? Π.

47. — *Loefft van Driel.* Welk *Driel* was de geboorteplaats van den geletterden Leuvenschen boekdrukker LOEFFT VAN DRIEL (1484—1500)? R.

48. — *Het geslacht van de Laar.* Waar vindt men eene genealogie van dit geslacht of de vermelding van eenige zijner bijzondere leden, en welk wapen voerden zij? X.

49. — *Het Territoriale Regt van de geheele rivier de Maas.* Voor een paar honderd jaren genoten de heeren van Amerzoden, in Gelderland, *het territoriale regt van de geheele rivier de Maas.* Wie weet mij te zeggen, waarin dat regt hoofdzakelijk bestond en wat daarvan heden ten dage nog is overgebleven?

..S...F.

50. — *P. W. Croyze.* Wie is in staat meer uitvoerige berigten meê te deelen omtrent den *Bredaschen* geneesheer en dichter PHILIPPUS GULIELMUS CROYZE, gestorven in 1746, dan P. HOFMAN PEERLKAMP doet, in zijn *Liber de Vita, Doctrina et Facult. Nederlandorum qui carmina latina composuerunt; edit. altera,* pag. 493?

J. C. K.

51. — *H. C. Cras.* Als de geboorteplaats van HEND. CONSTANTIJN CRAS wordt opgegeven *Leyden*, in *'t Woordenb. van Kunsten en Wetensch.* bl. 233 in voce; en *Wageningen*, in de *Galerie Historique des Contemporains*, Tom. IV, 61. Wie heeft gelijk? J. C. K.

52. — *Het geslacht de Gouda van Swindrecht.* In J. LE ROUX, *Recueil de la Noblesse de Bourgogne, Limbourg, Hollande, Zeelande et autres Prov. de S. M. Catholique; Lille* 1715, komen op pag. 63 voor: » JEAN-THIERRY en CORNIL DE GOUDA VAN SWINDRECHT, frères: ont été annoblis sans finances par lettres patentes dépêchées à *Lisbonne* le 31 jour du mois d'Octobre, 1582."

Dit waren kennelijk Nederlanders. Weet men ook meer van dit geslacht, en zijn de redenen bekend waarom het geadeld werd?

φ^2—φ.

53. — *Afstammelingen van Balthasar Gerards.* In het werk van LE ROUX, *Recueil* etc. lees ik, page 45:

» Par lettres patentes dépêchées à *Madrid* le 4 Mars 1589 ont, par le Roi PHILIPPE II, été annoblis les frères et soeur de feu B. G., tyrannicide D'ORENGES. Il ne se fait point de mention d'armoiries, d'enrégistrement, ni de finances."

Zou dit geslacht nog bestaan en den adellijken titel, aan hunnen voorvader verleend, voeren? Welk wapen heeft het aangenomen of verkregen? Ik herinner mij voor eenige jaren daarover iets in een der nieuwspapieren, ik meen in de *Arnh. Courant*, gelezen te hebben. Het is mij echter ontgaan wat.

φ^2—φ.

54. — *Roothoofd.* Wie was ROOTHOOFD, de Burgemeester van *Purmerende*, waarvan DE JONGE in zijne *Geschiedenis van het Zeewezen*, II.; 2de stuk, bl. 220 in de noot, vermeldt dat de Raadpensionaris DE WITT getracht zoude hebben hem over te halen tot het aanvaarden van het opperbevelhebberschap over de vloot, na 't sneuvelen van den Admiraal VAN WASSENAER? 't Is meer dan waarschijnlijk dat DE WITT op de geblekene bekwaamheid van ROOTHOOFD gelet, en deze zich vroeger moet onderscheiden hebben; echter is van dien man of betrekkelijk zijne daden luttel bekend. Welk Navorscher kan dien weinig bekende voor verdere vergetelheid bewaren?

W. D. V.

55. — *Het geslacht van Velthuysen.* Wie kan en wil mij voor eenige weinige dagen afstaan eene généalogie der familie VAN VELTHUYSEN, welke, vooral in de XVIIde eeuw, in de Provincie *Utrecht* in aanzien was?

C. & A.

56. — *Spreekwijzen. Pekelzonde.* Welke is toch de oorsprong van de uitdrukking *pekelzonde?* Mr. L. K.

57. — *Een tienjarige Doctor van Groningen.* Wie was de Groninger, van wien wij het volgende grafschrift vinden in: *de Weeckwercken van* JOHAN VAN NYENBORGH, Gron. 1657:

„Hier rust een Groninger Jonghman,
Die thien jaer out, al was *ghedoctoreert*
Waerom Keyser MAXIMILIAEN,
Dit wel bekant, hem heeft te hoof begeert." —?

INQUIRENDO VERITAS.

58. — *Eerste Gouden Munt van Holland.* Graaf WILLEM II, die in 1235, volgens anderen in 1242, de regering aanvaardde, schijnt de eerste Graaf geweest te zijn, die in Holland gouden munt heeft doen slaan. Die muntstukken werden *Lammen* genaamd, omdat er een lam met een kruis en vaantje op gestempeld was. Men zie de *Kronyk van Holland, Zeeland en Westfriesland*, I.; bl. 312.

Is dit zeker, of is er, vóór gezegden tijd, goud geld gemunt?

J. SCHREUDER.

59. — *De Stad Radesholt of Redesholt.* Mr. F. E. BERG spreekt in zijn werk: *De Nederlanden en het Hanse-verbond*, (Utr. 1833) bl. 164, van eene stad *Radesholt*, op welke, A°. 1342, aan Kampen en Zutphen door Koning WALDEMAR III, vrijheid van handel en eigene regtsoefening werd toegestaan. In de *Hist. Kamper Kronyk* wordt die stad *Redesholt* genaamd, en Mr. E. A. JORDENS noemt haar (*Overyss. Alm. voor Oudh. en Lett.* 1852, bl. 102) *eene thans onbekende plaats.* Wie er iets van weet wordt ten vriendelijkste verzocht zulks aan DE NAVORSCHER te melden.

J. M.

60. — *Politieke Vrouwentooi.*

„De schoone Jufferschap had den gekrolden vlecht,
Met keur van kwikjes en van strikjes vastgehecht;
Waarop men ZOUTMANS vloot, gansch keurig wist te maalen:
Een ander deed 'er de eer ook van KINSBERGEN praalen.
Dees strikt voor DEDEL, of elk held een keurig lint;
Een derde, die weêr smaak in treurge strikken vind,
Vlecht BENTINCKS rouwlint, enz."

Dus ver LE FRANCQ VAN BERKHEY in zijn *Zeetriumph*, II.; bl. 464.

Men weet dat, onder 't schrikbewind, de Parijsche vrouwen kleine *guillotines* als sieraad droegen. De vraag is: heeft men vroegere voorbeelden dat in het tooisel werd gezinspeeld op staatszaken? J. M.

61. — *Spreekwijzen. Oorinbaar.* In LE FRANCQ VAN BERKHEY'S *Zeetriumph*, II.; bl. 398, leest men:

„Wat doet gij, laffe Brit, hier met uw *oorinbaren?*
Die schuilen agter 't luik enz."

In eene noot staat: »Oorïnbaar. *Een blohartige steiloor.* Zeemanswoord."

Waar moet men dit woord taalkundig te huis brengen? J. M.

62. — *Rufus, de Bataafsche pottebakker.* Weet iemand nog iets van RUFUS, den Bataafschen pottebakker, door MARTIALIS onsterfelijk gemaakt (Sum figuli lusus RUFI persona Batavi), of waar men iets vinden kan over de oud-Bataafsche pottebakkerij? TUSCO.

63. — *Bernard en Abraham van Linge.* Bestaat er eene levensbeschrijving van BERNARD VAN LINGE, en ook van ABRAHAM VAN LINGE, met opgave hunner kunstwerken?

Een geschilderd glas in *Wadham College* te *Oxford* heeft dit opschrift:

HAEC FENESTRA ORNATA EST SUMPTIBUS
DOMINI JOHANNIS STRANGWAYES MILITIS.
UNIUS EX COHAEREDIBUS FUNDATORIS.
BERNARD VAN LING FECIT 1622.

TUSCO.

64. — *Nassau bij Caesar vermeld.* In een geschrift van wijlen J. P. VAN CAPELLE († 1829) heb ik ergens gelezen, dat de naam van *Nassau* tot de hoogste oudheid opklimt en volgens HOOFT reeds gespeld is in de werken van J. CAESAR.

Gaarne zou ik weten, waar die plaatsen bij HOOFT en CAESAR te vinden zijn. J. M.

65. — *Spreekwijzen.* »*Met de warme hand.*" In de *Kerkelijke Courant* van 26 November 1852 vind ik deze uitdrukking, die mij geheel vreemd is. Ik weet wel wat *een* warme hand is, maar van *de* warme hand heb ik tot hiertoe nooit anders gehoord of gelezen. 't Zou mij dus aangenaam zijn door middel van DE NAVORSCHER eenige inlichting omtrent de eigenlijke beteekenis te ontvangen. M.

66. — *Kluchtige Poëzij.* Ik schep nog al vermaak in de kluchtige berijmde Lessen van *Natuurlijke Historie*, zoo als die, nu drie jaren achtereen, door den Schoolmeester in den Almanak *Holland* gegeven zijn. Zou DE NAVORSCHER mij willen inlichten aangaande de vraag, *of* en door *wie* deze dichtsoort nog meer in onze letterkunde en die van andere natiën is beoefend geworden, en zoo mogelijk mij daarvan eenige *proeven* geven?

ELISABET.

67. — *Spokerijen op de Oude Schans te Amsterdam.* Ik was nog een kind toen er, eenige jaren geleden, op gezette tijden *spookvertooningen* plaats hadden op de *Ouden Schans* te Amsterdam, en derhalve kwam ik er slechts weinig van te weten. Tot rijperen leeftijd gekomen, herinner ik mij dit al te goed en ik verzoek daarom aan DE NAVORSCHER mij naauwkeurig te berigten omtrent de toedragt der genoemde spookverschijningen en de vermoedelijke reden, waarom de bewoners der *Oude Schans* sedert niet meer door dergelijke *geestverschijningen* worden verontrust?

ELISABET.

68. — *De Staatsloterij.* Daar reeds meermalen het afschaffen der Staatsloterij in de 2de Kamer der Staten-Generaal is ter sprake gebragt, om reden van haar onzedelijkheid, zoo wenschte ondergeteekende te weten, 1°. *Wanneer* en 2°. *Waarom* zij hier te lande is ingesteld? ARISTARCHUS.

69. — *Gornes van Triere.* De boekhandelaar J. RADINK is in het bezit van een *Album* van GORNES VAN TRIERE. Weet ook een der Navorschers eenige bijzonderheid omtrent dezen persoon? Leefde hij niet omstreeks het jaar 1600?

70. — *Verhouding van de weerbare manschap tot de bevolking.* Bestaan er regelen om, wanneer het getal der weerbare mannen van eenige plaats bekend is, daaruit met tamelijke zekerheid de hoegrootheid der geheele bevolking op te maken? Bij voorbeeld: eene zekere stad bragt omstreeks het jaar 1500 een getal van 800 gewapende burgers op de been; aangenomen dat daaronder waren begrepen alle mannen, die de wapenen konden voeren, hoe groot was dan de bevolking van die stad?

R. W. T.

Aanteekeningen.

Elant du Bois. Bij het vermelden van een trek van eenvoud en nederigheid in den Luitenant Admiraal WILLEM BASTIAENSZ. SCHEPERS, schrijft de Archivarius, Mr. J. C. DE JONGE, in zijne *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, D. III., St. II., bl. 93: »Jammer dat er zoo weinige dergelijke bijzonderheden tot ons gekomen zijn, en dat de inborst en het huisselijke leven van de meeste onzer groote zeehelden daardoor bijna geheel onbekend zijn." Nu en dan echter komen enkele wetenswaardigheden van dien aard aan het licht. Ik heb onder anderen van eene vriendelijke hand eene verzameling van verschillende brieven ontfangen, geschreven door den Kapitein ELANT DU BOIS aan zijne echtgenoot MARIA VAN BLEISWIJK, waarvan eenige behooren tot den zeekrijg van 1673, doch de meeste tot zijne tocht met het eskader van den Luitenant Admiraal TROMP naar de Fransche en Spaansche kusten, in 1674. Uit alle deze brieven blijken om strijd de eenvoud, nederigheid, rechtschapenheid, braafheid en Christelijke godsvrucht van DU BOIS, en bij het lezen dier brieven kunnen wij juist in zijn hart en huisselijk leven een blik werpen. DU BOIS staat bekend als een der beste Kapiteinen onzer vloot, en was een bijzonder vriend van DE RUITER. Hij was een dergenen die, door het beschieten van het kasteel van *Upnor*, den weg voor de branders opende, welke de schepen der Engelsche vloot vernielden in 1667; hij had in 1672 de Smyrnasche vloot, na een fellen slag van twee dagen, en het sneuvelen van ADRIAAN DE HAEZE, den Opperbevelhebber van het convooi, in spijt van eene geduchte vijandige overmacht, behouden in het vaderland teruggevoerd; woonde de zeeslagen van 1673 bij; was op het verzoek van TROMP bij zijn eskader gebleven, toen hij met den Luitenant Admiraal A. VAN NES naar het vaderland had moeten wederkeeren, en zou allerwaarschijnlijkst tot de hoogste rangen zijn opgestegen, indien niet een vroegtijdige dood, in 1676, hem aan het vaderland en zijn teêrgeliefde gade ontrukt had. Enkele van deze brieven in DE NAVORSCHER mede te deelen, kan, dunkt mij, niet ongepast zijn. Ik geef eerst eenen brief van 30 Julij 1673, drie weken voor den slag van Kijkduin, aan zijne gade.

Waerde Wyffje Lief!

Ick heb ul. brief van den 26 *deser met het goet uyt dirck franzen wel ontfange. myn broer heeft myn* 6 *bierglaze een half vat bier en veel groente gesonde soo dat ul. in 't eerst niet behouf te sende. Wij hebben de engelse en franze vloot weder int gesight en hebbe alles gereet gemaeckt dat tot den oorlogh dienstigh is, kunne nu niet meer doen als dit dat het prinsipaelste is onsen groote Godt bidde om vergiffenis van onse sonde, en dat hy voor ons met ons en in ons wil wercke, opdat wy den viant die ons souckt te verderve met eendraght en coragie mogen aentaste en verslinde, opdat wy soo door Godts hulpe met victory moge thuys comen en eenmael de vrede vercryge; ick hoop dat Godt de viande sal laten sien dat hy met ons is, gelyck mercklyck was in de* 2 *andere slage! Godt sal noch wel gedencke aen het verbont dat den coninck van Engelant met ons gemaeckt heeft en voor Godt beswoor hetselve naer te comen!! en heeft het soo trouweloos gebroocke — de viande zyn seer sterck maer Godt die het alles bestiert kan groote machte soo haest kleyn maecke: en daer twyffel ick niet aen of onse groote Godt sal ons genadigh wesen! hy sal ons niet laten verdrincke maer kroone met victory Amen: de groetenis aen moeder end andre vriende. soent onse dochter* CORNELIA *voor haer vader lief. blyve*

den 30 *July.* *Ued W man*

ELANT DU BOIS.

Spelling en punctuatie zijn naauwkeurig gevolgd naar het origineel. V. GR.

Gevangenneming van Madame de Croysilles, Echtgenoote van den Gouverneur van Brugge, in het jaar 1584; *Pierre la Combe; Pierre de Voisin.* Deze daad, welke met zooveel stoutheid en tegenwoordigheid van geest werd uitgevoerd, als zij met een' goeden uitslag bekroond werd, verdient, onzes inziens, algemeen bekend te worden. Wij leerden ze kennen uit eene geloofwaardige bron: het *Register van Schepenen der Stede Sluis*, over de jaren 1585 en 1586. Daarin vonden wij het volgende: »Nous Bourgm. et Echevins de la ville de *l'Ecluse* certifions à tous ceux qu'il appartiendra que ce jourdhui, date de cettes, devant nous est venu et comparu en propre personne PIERRE LA COMBE, trompette de la compagnie d'ordonnance de Monseigneur le prince D'ESPINOY, étant présentement en garnison à *Berghes sur le Zoom*, âgé de 28 ans, lequel PIERRE, sur ce requis, a dit et déposé volontairement et sans nulle contrainte, que le 18e jour de Novembre 1584 dernier passé, lui déposant avec neuf autres soldats, àlors de la garnison d'*Ostende*, s'étant partis de la dite ville pour chercher le hasard de guerre, auraient rencontrés sur le chemin, qui mène de *Bruges* à *Courtrai* Madame femme du Sr. DE CROYSILLES, à présent gouverneur de la ville de *Bruges*, accompagnée d'une damoiselle, un gentilhomme et son secrétaire, ayant pour escorte quelques cavaliers albanois, lesquels ils avaient soudain mis en route, se saisissant de la dite dame et damlle ensemble d'iceux gentilhomme et secrétaire et d'aucuns desdits soldats lesquels ils avaient pour le mieux et pour la plus grande sureté amenés vers cette ville de l'*Ecluse* par l'endroit du village de *Coxie*, ou étant arrivés près de la digue percée

et entendant aux environs plusieurs arquebusades, ne doutant point qu'il y avait quelque rencontre et qu' ils étaient poursuivis de la garnison de *Bruges*, comme la vérité était. Et par tant ils élurent et requirent incontinent le déposant pour en toute diligence venir avertir Monseigneur le gouverneur de cette dite ville de l'*Ecluse* de ce que dessus et le supplier de leur envoyer prompt secours de soldats et barques pour les recevoir et faire passer la rivière. Ce que ledit déposant fit s'étant dépouillé nu et à nage aborde près le château de la dite ville sur le ny (?) à 5 heures du matin, où il avait fait ledit avertissement en grande froidure et extrémité de la vie. Suivant quoi mondit S[r] le gouverneur l'envoya quérir par un sergeant du château, le faisant entendre par une petite barque et en dépêcha soudain le Capitaine LOYS CONTURE sergeant major de la dite ville, avec quelques soldats et bateaux, lesquels allérent à l'assistance des compagnes du déposant, et sains et saufs, les amenérent en ce lieu et si en temps qu' ils ne reçurent aucun dommage. En témoing de vérité avons fait sceller cettes présentes avec notre sceau aux causes. Fait et donné en cette ville de l'*Ecluse* le 19e jour de Janvier 1585. Soussigné H. VAN COUTERE et scellé avec le sceau de la dite ville."

Dat Madame DE CROYSILLES op losgeld is gesteld geweest, mag blijken uit het volgende:

» Op den 23sten October 1585, ter presentie van JACOB DRABBE en JACOB VAN DER HELST, Schepenen der stede van der Sluis, zoo heeft AMAND DE KORTE, 's heeren dienaar, wettelyk gearresteerd ten verzoeke van Jonkh. JOOS DE BROUCQSAULX, Kapitein van een vendel voetvolk, liggende in 't fort dezer stede, in handen van JOOS VAN RENTERGHEM, Tresorier van mijn Heere VAN GRUNEVELT, Gouverneur dezer stede alzulk part en deel als Jonkh. PIERRE DE VOISIN, luitenant van eene Compagnie van mijn heer den prins VAN ESPINOY mag toekomen en competeren aan de penningen en het rantsoen van Mevrouw VAN CROYSILLES, onlangs bij denzelven tresorier ontvangen, enz.

Aanteekeningen.

Coxyde. Over dit vroegere dorpje zie men het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederl.* door VAN DER AA, *in voce.* Het lag aan gene zijde van 't *Zwin*, in 't land van *Cadzand.*

Broucqsaulx. De hier genoemde JOOS DE BROUCQSAULX was een zoon van JACQUES DE BROUCQSAULX en ADRIANA DE L'ECLUSE. Tijdens het beleg van *Sluis* in 1587, diende onder hen als vendrig zijn broeder: JACQUES. Na de inneming van *Sluis*, door MAURITS in 1604, was jonkheer JOOS een der eerste officieren, die wij te *Sluis* in bezetting vinden. In 1606 vinden wij ook te *Sluis* JACQUES DE BROUCQSAULX, zijn broeder, thans Kapitein en gehuwd. Eerst in October 1609 treffen wij de vermelding aan van JACQUES DE BROUCQSAULX, Luitenant onder Kapitein RAM, toen hij te *Sluis* zijne belijdenis deed bij de Hervormden (*).

Van der Helst. — JACQUES VAN DER HELST, gewezen Burgemeester van Sluis, ging na de overgave van *Sluis* aan PARMA, naar *Ostende*, en in dienst der Vereenigde Provinciën. Hij sneuvelde, tijdens het beleg van laatstgenoemde stad, alstoen Artillerie-Officier zijnde (M. HAYKENS. *M. S.*).

Wie meldt iets naders van den moedigen trompetter PIERRE LA COMBE en den Luitenant Jonkh. PIERRE DE VOISIN?

J. H. VAN DALE.

Opschriften op eene mes- of dolkschede. Ik bezit een kleine zeer fraai in palmhout uitgebeitelde dolkschede, welke, op de smalle kanten, de twee volgende opschriften en, op de andere twee breede zijden, gebeeldhouwde voorstellingen draagt van schriftuurlijke onderwerpen:

Opschriften.

DIE EEN PENINCK WINT ENDE BEHOVT [,] DIE MACHT VERTEREN ALS HI WORT OVT [.] HAD ICK DAT BEDOCHT IN MIN IONGE DAGEN [,] SO DORST ICK HET IN MIN OVTHEIT NIET BECLAGEN.

Op den boven- en benedenkant ziet men negen onderwerpen afgebeeld, vier boven elkander op de éene zij: de vorming van EVA, betiteld *Scheppin(g)*; hare verzoeking, *Paradis;* de verdrijving uit Eden, *Engelde* [?]; DAVID met GOLIATH's hoofd, *Davide.* Aan den voet van dezen kant aanschouwt men het jaartal, 1599, en een hoofd met puntigen baard enz. er onder. Op de andere zijde staan vijf geschiedenissen afgebeeld: die in top, beschreven als *Hesterine*, maalt Koningin ESTHER af, knielende voor AHASUERUS; de tweede, *Vannatan*, is de voorstelling van een persoon op zijne knieën, boven wien een ander den arm uitgestrekt houdt, terwijl bedienden volgen met geschenken; ten derde ziet men het vonnis, geslagen door SALOMO, *Salomone;* ten vierde *Susannen;* ten vijfde *Samson*, het kinnebakken in de hand; onderaan SLANG en aan het uiteinde eenen draak.

De scheê is fraai in zilver gemonteerd.

Mag ik tot u of tot iemand van uw lezers de vraag rigten om eene verklaring der opschriften? — G. T. H. in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII., p. 40.

(*) Zie ook de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht, voor* 1852, bl. 40, en het Jaarboekje *Zeeland* voor 1853, bl. 304.

Vragen.

XXXI. — *Vertaling der Gedichten van Jacob Cats in 't Hoogduitsch.* Zijn vreemdelingen al niet mild in 't loffelijk vermelden onzer letterkundigen, des te streelender is het voor ons gevoel, wanneer wij hier en daar uitzonderingen op dien regel ontdekken. Zoo was het mij bij uitstek aangenaam, onlangs iets te mogen lezen bij een Duitscher, dat onzen grooten volks- en zededichter J. CATS tot roem verstrekt: namelijk in de *Lebens-beschreibunq des Freyherrn* VON CANITZ, *beschrieben von* J. U. KÖNIG, welke bedoelde lofspraak, vrij vertaald, dus luidt: „De gedichten van den bekenden Ridder en Hollandschen Raadpensionaris J. CATS zijn, in zijn vaderland, wegens den vloeijenden, natuurlijken en ongekunstelden stijl zoo bemind, en om den zedelijken inhoud zoo stichtelijk, dat men niet schroomt ze den kinderen, nevens den Bijbel, in handen te geven. Ze zijn achtereenvolgend te *Hamburg* in 8 Dln. gr. 8°. uitgekomen, doch slecht overgebragt door den licentiaat FEIND, die hiermede met te groote overhaasting te werk ging, wijl hij voor elke honderd verzen, die hij op 't papier had gezet, een honorarium ontving van .... 8 *Groschen.*"

Bestaat er ook nog eene andere en betere vertaling in 't Hoogduitsch? Dit vraagt: J. C. K.

XXXII. — *Blaauwboekje door Alva verspreid.* Den 18den Julij 1572 schrijft de Hertog van *Alba* aan den Koning van *Spanje* dat: „Le livret que le Roi „lui a ordonné de faire publier, pour *désabuser* le „peuple, il l'a fait rédiger en *quatre* langues, et l'a „rendu public, de manière qu'on n'en connaisse pas „l'origine. Dans ce livret, on s'est attaché surtout à „montrer les cruautés que les rebelles ont commis à „*Zutphen,* pendant et écartelant les moines, volant les „reliques et l'or et l'argent des églises, et saccageant „deux ou trois fois la ville."

Den 5den Sept. 1572 schrijft de Koning aan ALBA: „Qu'il veut que le duc fasse de suite imprimer en tou„tes langues et répandre partout le livret qu'il a fait „composer."

Men vraagt waar dat boekje nog te vinden en onder welken titel het verschenen is? .. R. E.

XXXIII. — *Het geslacht en kasteel van Roderlo.* Van het geslacht VAN RODERLO, oorspronkelijk te huis behoorende op het kasteel van dien naam, thans meer algemeen onder den naam van *Ruurlo* bekend, zijn mij, behalve nog eenige vrouwelijke afstammelingen, voorgekomen:

1227. STEVEN VAN ROEDERLOE sneuvelt in den slag bij *Ane.*

1368. STEPHANUS DE RODERLO, LUBBURGIS zijne huisvrouw en BERNARDUS hun zoon, verkoopen aan deken en kapittel te *Zutphen* hun goed *Ymmerune* en een stuk lands onder *Steenderen.*

1401. BERNT VAN RODERLO sluit een erfwissel met de kerk te *Steenderen.*

1436. WILLEM VAN ROEDERLOE bezegelt, van wege de Zutphensche ridderschap, den verbondsbrief tusschen Hertog ARNOLD van *Gelre* en Edelen en Steden.

1440. BERNT VAN RODERLOO geeft vier pond was met zekere hofstede in de papelicke pravede te *Steenderen* voor de ziel van WILLEM en MARGRIET, zijne ouders, en GADERT CLOUCK, zijn grootvader.

1448. GADERT VAN RODERLO draagt het goed *ten Sande* onder *Hummelo* op aan de kerk te *Steenderen.*

Reeds in 1403 was het kasteel te Roderlo niet meer in het bezit van het geslacht van dien naam; het behoorde toen aan FREDERIK VAN BRONCHORST.

Weet ook een der Navorschers hoe het uit het geslacht van RODERLO gekomen is; en is er omtrent de leden en hunne betrekkingen tot andere familiën iets meer bekend, dan het hier boven gemelde? L. v. H.

XXXIV. — *De Graaf van Argyle in Friesland.* MACAULAY maakt in de *Hist. of England,* Vol. II., pag. 108, TAUCHNITZ-*edition*, gewag van het verblijf des Graven van *Argyle* in *Friesland,* vóór het ondernemen van zijn ongelukkigen togt naar *Schotland* in Mei 1685. Wat is er meer bekend van zijn verblijf in die provincie? Waar lagen de goederen, welke reeds vroeger door den Markies, zijnen vader, aangekocht waren geworden, en zijn er ook soms nog overleveringen aangaande het wonen van dien Schotschen edelman in *Friesland* bekend? Weet men nog iets naders aangaande de rijke Amsterdamsche weduwe die, volgens WAGENAAR, Dl. XV, bl. 300, ARGYLE met honderd duizend guldens ondersteunde? Bestaat er in Hollandsche werken iets over het verblijf van ARGYLE hier te lande, en zoo ja, in welke?

φ^2—φ.

XXXV. — *Engelschen voor lichtende springkevers op de vlugt.* In het *Album der Natuur* zegt Prof. HARTING, bl. 232, dat: „Toen *Sir* THOMAS CAVENDISH en *Sir* ROBERT DUDLEY voor het eerst in de West-Indië landden, zij des avonds in het bosch een groot getal van zich heen en weder bewegende lichtjes zagen. De Engelschen, in den waan dat het Spanjaarden waren, die hen kwamen overvallen, sloegen haastig op de vlugt, en zochten veiligheid aan boord hunner schepen. Eerst den volgenden dag bleek het dat er van Spanjaarden geen spoor te zien was, en dat de Engelschen voor een leger van lichtende springkevers de wijk hadden genomen."

Aangenaam zou het mij zijn te vernemen waar in de W. I. en wanneer dit heeft plaats gevonden.

W. T.

XXXVI. — *Het Wilgeminen klooster bij Biervliet.* In het perkamenten Charter-register *A* der stad Sluis, vindt men op fol. 26 het afschrift van een stuk, waarbij, onder anderen, „broeder WILLEM PHARANT, in dien tiden (A°. 1351) prioor van den Wilgeminen ter wastinen bi biervliet, ende dat ghemeene convent van der zelver stede, doen te wetene: dat aan de stad *Sluis* is overgedragen een stuk lands, groot 143 roeden, liggende binnen dezelve stede, achter het Schuttershof van den handboge, elke roede tegen 12 penningen paris elk jaar, enz." Dit klooster, zoo teekende ik ergens aan, werd in 1260 door MARGARETHA VAN CONSTANTINOPEL gesticht, en *later* naar Brugge verplaatst. Ik vermeen grond te hebben, om te stellen dat het niet later dan tot 1395 bij Biervliet bestaan heeft, en omstreeks 1430 naar Brugge werd overgebragt. Onze *Stadsrekeningen* toch noemen het klooster van 1395 af „*wilen* bi biervliet", in de vroegere rekeningen heet het *bi biervliet.* In de *Stadsrekeningen* van 1431 (die van 29 en 30 ontbreken) vind ik voor de eerste maal, „wilen bi biervliet, thans getranslateerd in Brugge, bij de Gendpoorte." Er is dus wel geen twijfel aan, of dit klooster is hetzelfde, waarvan in de *Jaerboeken der Stad Brugge*, Dl. I., bl. 347, melding wordt gemaakt onder het jaar 1430, met bijvoeging dat het Guilielmitenklooster ook wel het *St. Antoniusdal* werd genaamd. Dit klooster werd, volgens eene ontvangene mededeeling, in 1731 de *St. Catharinakerk*, en deze is in 1804 afgebroken. Thans vraag ik, ook in het belang van Dr. RÖMER (*), wat was de reden dat bovengenoemd klooster in 1395 verlaten werd? Waar hielden zich de kloosterlingen van 1395 tot 1430 op? Wat is er meer bepaalds van dit klooster bekend? J. H. VAN DALE.

(*) Mogt dezen geachten medewerker een afschrift van het door mij vermelde stuk van dienst kunnen zijn, dan wil ik het hem gaarne doen toekomen.

XXXVII. — *Een Cromwell te Poschiavo in Graauwbunderland.* In het werk „OLIVIER CROMWELL, *door* J. H. MERLE D'AUBIGNÉ, *vertaald uit het Fransch en Engelsch door* J. OUDIJK VAN PUTTEN," lees ik in de kantteekeningen, D. II., bl. 18, 19, het volgende:

„Te *Poschiavo*, in een der afgezonderste dalen van het kanton Graauwbunderland, dat slechts zelden door reizigers bezocht wordt, nabij de vallei Engadin en niet ver van Tyrol, kan men in de Archieven der gemeente het volgende aangeteekend vinden: „„1675. Ai 20 d'Agosto dato ad un gentilh. Inglesse della casa de CROMVELLI espulso li 2 S. 10."" Wie was deze edelman uit het geslacht van CROMWELL, die uit Engeland verbannen was geworden, en nu te *Poschiavo*, 4000 voeten boven het oppervlak der zee, was aangekomen en van de arme dalbewoners eene aalmoes ontving van 3 of 4 francs? Was het de eene of andere gelukzoeker, die gebruik maakte van de gunstige bekendheid van den naam van CROMWELL, onder de Protestanten van het vaste land? Het is moeijelijk te beslissen. Ik ben deze aanteekening verschuldigd aan Dr. MARRIOTT, die het meer *Poschiavo* in den zomer van 1847 bezocht heeft."

Zouden Heeren Navorschers niet eens kunnen navorschen, of vorenstaand persoon werkelijk uit het geslacht van CROMWELL gesproten of dat hij slechts een gelukzoeker was?

LUDOLPH *te V.....*

XXXVIII. — *Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. Gezangdichters.* In N°. 17 van de *Kerkelijke Courant* van 1851 komt niet alleen eene Biogr. schets van de Nederlandsche, maar ook van de *Hoogduitsche* dichters der Evang. Gezangen voor. De leemten, die men er nog aantreft, zijn (een weinig aangevuld, grootendeels uit den *Poëtischer Hausschatz* van WOLFF):

GOTTFRIED ARNOLD, geb. te [*Annaberg* in *Saksen*], den [5 Sept. 1655], overl. te [*Perleberg* in het *Brandenburgsche*], den.... [1714].

TOBIAS CLAUSNITZER, geb. te..... den..... 1618, overl. te.... den.... 1684.

JOHANN ANDREAS CRAMER, geb. te *Jöhstadt*, den [29 Jan.] 1723, overl. te [*Kiel*, den 12den Junij 1788.]

HEINRICH KONRAD HECKER, geb. te..... den..... overl. te.... den....

NICOLAUS HERMANN, geb. te... den... overl. te [*Joachimsthal* in 't *Hartzgebergte*], den [3den Mei] 1561.

J. A. HERMES, geb. te [*Maagdeburg*], den [24 Aug. 1736], overl. te... den [6 Jan. 1822].

M. J. G. KRAH, geb. te... den.... overl. te... den...

D. BALTHASAR MÜNTER, geb. te.... den.... 1735, overl. te.... den... 1793.

CHRISTIAN FRIEDRICH NEANDER, geb. te.... den.... overl. te.... den....

GEORG NEUMARK, geb. te *Mühlhausen*, den...1621, overl. te *Weimar*, den...1681.

ULYSSES VON SALIS, geb. te.... den.... overl. te.... den....

JOHANN ADOLPH SCHLEGEL, geb. te *Meissen*, den... 1721, overl. te *Hannover*, den.... 1797 (niet 1793).

CHR. FRIEDRICH DAN. SCHUBART, geb. te *Ober Sontheim*, den 26sten Maart 1739, overl. te *Stuttgart*, den 10den Oct. 1791.

PAUL SPERATUS, geb. te.... den... overl. te... den...

CHRISTOPH CHRISTIAN STURM, geb. te *Augsburg*, den 25sten Jan. 1740, overl. te *Hamburg*, den 26sten Aug. 1786.

CHRISTIAN FELIX WEISSE, geb. te *Altenburg* (niet *Annaberg*), den... 1726, overl. te *Leipzig*, den... 1805.

J. CH. ZIMMERMANN, geb. te.... den.... 1702, overl. te.... den.... 1783.

Kunnen de lezers van DE NAVORSCHER het ontbrekende ook invullen?

J. J. V. G.

XXXIX. — *Macaronische poëzy.* In de 16de eeuw vond de Macaronische dichtkunst in de meeste beschaafde landen hare beoefenaars: TEOFILO FOLENGO in Italië, ANTONIUS ARENA in Frankrijk, JOHN SKELTON in Engeland, hebben zich, vooral de eerste, daardoor een' zekeren naam gemaakt, en ook in Duitschland is de *Floia* overbekend (Oudste druk A°. 1593, nieuwste Munster 1822 en Leipz. 1827.). In onze letterkunde is mij nergens iets van dien aard voorgekomen; ofschoon in de Fransche *Encyclopédie* (XX. p. 581) gezegd wordt: „*l'Allemagne et les Pays-bas ont eu et même en assez grand nombre leurs poëmes macaroniques.*"

De vraag is nu: waar zijn die te vinden?

J. M.

XL. — *Zeevaartkundige werken.* Kan men den ondergeteekende ook opgeven of er van de onderstaande personen Zeevaartkundige werken bestaan?

HESSEL GERRYTS, *Mathem. en Caertenm.*

ADRYAEN GERRITS van *Haerlem.*

Mr. SYBRANT HAUSSIN.

GOVERT WILLEM VAN HOLLESLOOT, 1587.

MATHEUS SIVERTS LAKEMAN van *Enchuysen*, 1597 en PIETER HERMAN MEERMAN.

Wanneer en bij wien zijn de volgende werken uitgegeven:

WILLEM JANSSEN, *Het Licht der Zeevaert;*

OLNHAUSEN, *Zeemans Leiddraad;*

STEENSTRA, FOCKENS en HAZEWINKEL, *Over het vinden van Lengte en Breedte op Zee*, en

Welk werk over de Zeevaart van JAN JANSZ. STAMPIOEN is er in 1618 te *Rotterdam* bij MATHEUS BASTIAENSZ uitgekomen?

LABORANTER.

XLI. — *Geestelijke „Doolhoff"; Joh. Amos Comeni „Portael der Saecken en Spraecken" of „Vestibulum Rerum et Linguarum."* In het bezit zijnde van twee voortbrengsels van de drukpers, die mij, zoo wegens uitvoering als wegens inhoud, opmerkenswaardig voorkomen, en die ik nimmer elders heb aangetroffen, wenschte ik langs dezen weg te vernemen of ze bij anderen bekend en werkelijk zoo zeldzaam zijn als aan steller dezes toeschijnt. Hoewel het wegens den aard van het eerste, en den veelomvattenden inhoud van het tweede, moeijelijk is er eene duidelijke beschrijving van te geven, zal ik echter trachten hierin zoo goed mogelijk te slagen.

Het eerste draagt tot opschrift DOOL-HOFF. *Proverb.* 14. 12. *Meenighen behaeght eenen wegh wel, Maer eijndelijck brenght hij hem totter doodt. Ephes.* 5. 15. *So ziet nu toe hoe ghij voorsichtelijck wandelt, niet als onwijsen, maer als de wijsen.* Het is gedrukt in plano op een geheel vel papier, met oude Duitsche letters. De tekst is in versmaat en staat tusschen regte lijnen, hier en daar regthoekig omkeerende, en vult, zóó in verschillende rigtingen zich wendende en draaijende, het gansche blad. In het midden bevindt zich de afbeelding van het *Nieu Jerusalem* met 12 poorten, alwaar men, al lezende, behoort aan te landen. Men begint van boven aan, doch ontmoet aldra twee wegen die men volgen kan, iets wat zich, hetzij men den eenen of den anderen kiest, spoedig weder herhaalt; ja somwijlen zijn er drie paden, welke men langs kan gaan. De inhoud echter doet den lezer langzamerhand meer en meer bemerken dat hij op een dwaalspoor is, zoodat hij dan ook eindelijk stuit en niet verder voort kan. De goede weg alleen kenmerkt zich door eene meer bepaalde rigting, kent den wandelaar na korte weifelingen betere beginselen toe, en voert hem eindelijk tot het *Nieuw Jerusalem.*

In het midden van een en ander is een klein vierkant opengebleven, waarin te lezen staat: TE HAARLEM. *Gedruckt bij* CLAES BRAAU, *Boeck-verkooper*

en Drukker, in de Korte Bagijne-Straet in 't Schrijf-Boeck. Regts ter zijde, in een klein gespaard vierkant, H. A. HOEJEWILE. —

N°. 2 is een boekje in klein octavo, groot 156 bladzijden, en houdt in, behalve *het Register over het Portael* en *A. B. Ordeninge, Alphabeticus Ordo,* benevens *Aenhang des Portaels, begrijpende I. Heijlige Oeffeningen der leerlingen. II. Kinderlijke Sede-Kunste. III. eenen Voorsmaeck veelderhande Onderwijsingen.* De titelplaat, die zeer goed gegraveerd is, en, behalve eenen onderwijzer met zijne discipelen, ook vele zeer uitvoerige en zeer verschillende afdeelingen en onderwerpen bevat, heeft in het midden: JOH. AMOS COMENI *Portael der Saecken en Spraecken. Vestibulum Rerum et Linguarum.* Amsterdam MDCLVIII. Onder het titelplaatje leest men: CRISPIJN DE PAS *delin.* en het is gedrukt bij GABRIEL DE ROY te Amsterdam. Het schijnt uitgegeven te wezen door JACOBUS REDINGERUS en JOH. SEIDELIUS.

Het werkje bevat 38 plaatjes, elk weder in 6, 8 tot 12 afdeelingen, en inhoudende ontelbaar vele *zeer goed gegraveerde lieve figuurtjes*, waarvan de voornaamste met een nummer zijn aangeduid, verwijzende naar den tekst, die in het Hollandsch, en onmiddelijk er onder in het Latijn, door vragen en antwoorden, de voorwerpen op de plaatjes aangeeft en het geleerd wordende aanschouwelijk voorstelt. De onderwerpen zijn te verschillend en te uiteënloopend om ze alle te vermelden. Ik zal er eenige noemen: *het Heelal; de Luchtverschijnsels; Delfstoffen; Plantenrijk; Dierenrijk; de Mensch; Hartstochten; Soort der Wonden; Ziekten; Landbouw; Veeteelt;Slacht; Kleeding; Handwerken; Voertuigen; Scheepvaart; Muzykinstrumenten; Tijdwijzers; Onderwijs; Verwantschap; Verschillende Standen; Verschillende Straffen; Soorten van Oorlogswapenen en Krijgsbedrijf,* benevens *zeer vele* andere en eindigende met de achtste afdeeling op het laatste plaatje, voorstellende in het midden (zoo ik meen) de *Wereld;* ter eener zijde CHRISTUS, ter andere den *Duivel;* voorts geopende grafsteden, waaruit de dooden opstaan. Boven aan zien wij den *Hemel*, ter zijde de *Hel*, met nog meer andere figuren. De tekst is deze:

283. W. Sijn de Regeerders vā alles?
Qui Sunt Directores Omnium?
CHRISTUS 1 ofte SATAN 2.
CHRISTUS *aut* SATANAS.
284. W. is het einde aller menschen?
Quis est finis Omniū hominū?
De Saeligheid 1 ofte Verderffenisse 2.
Salus aut Interitus.
Het Paradijs 3 ofte de Helle 4.
Paradisus aut Gehenna.

Het is echter niet mogelijk een overzigt, hoe kort ook, te geven van alles wat het boekske bevat. Het zal mij echter aangenaam wezen te vernemen of het werkelijk zoo zeldzaam is, en of het anderen ook zoo bijzonder aardig voorkomt als mij?

J. W. C.

XLII. — „*Handelingen van Karel van Egmond, Hertog van Gelder.*" In het Provinciaal Archief van Gelderland plagten te berusten veertien boeken, bevattende de handelingen van KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, over de jaren 1492 tot 1537, of, meer bepaald, minuten en gelijktijdige afschriften van brieven, gedurende dat tijdvak door of op naam van dien Vorst uitgevaardigd. Die boeken zijn in folio formaat en gebonden in perkament. Buiten op den band, op het plat, staat in antieke letters: *Primus Liber, Secundus Liber*, en zoo vervolgens. Het *Primus* en het *Duodecimus Liber* werden sinds meer dan zes en dertig jaren gemist. Het *eerste* is nu onlangs terug gevonden, in eene stad even buiten de Nederlandsche grenzen. Een soortgelijk toeval, als tot de ontdekking daarvan aanleiding gegeven heeft, kan ook het *twaalfde* doen vinden. Het moet vrij dik zijn, als houdende niet minder dan 332 genommerde bladen. Het loopt over de jaren 1525 tot 1529. Misschien schuilt het in de boekerij of onder de papieren van een oud-lid van een voormalig bestuur of regeringscollegie, die het tot zijn gebruik zal hebben genomen en zich nu de afkomst niet herinnert; misschien hebben erfgenamen of regtverkrijgenden het, met andere oude en voor hen onleesbare stukken, in kist of kast weggesloten; misschien berust het onder een verzamelaar of liefhebber van oudheden. Mogt dit het geval zijn en mogten deze regelen den zoodanigen onder de oogen komen, dan twijfelt men niet, of gevoel voor regt en billijkheid, zoo wel als het belang der wetenschap zal hem dringen, het boek terug te bezorgen op de plaats, waar het naar zijnen aard behoort te zijn, en waar het bevorderlijk kan zijn aan een geschiedkundig onderzoek, welks resultaten door velen met belangstelling worden te gemoet gezien.

I. A. N.

XLIII. — *Het „Keizerregt" door den Hoogleeraar Bondam.* Het is bekend, dat in het *Corpus juris Germanici e Bibliotheca Senckenbergiana,* Tom. I. p. 1—124, afgedrukt is, onder den naam van *Kayserrecht*, eene verkorte bewerking van den zoogenaamden *Schwabenspiegel.* Van dit werk deed de Hoogleeraar BONDAM te *Utrecht* in 1777 eene nieuwe, met zijne aanteekeningen voorziene uitgave drukken, welke reeds gevorderd was tot aan het 100ste Hoofdstuk des tweeden Boeks en dus de grootste helft des geheelen werks bevatte, toen die druk bleef steken; vgl. EICHHORN, *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*, II., S. 316, MITTERMAIER, *Grunds. des Deutsch. Privatrechts*, I. §. 7. not. 8. Wie de werkzaamheid van BONDAM en zijne verdiensten voor de kennis der oude geschiedenis en instellingen onzes vaderlands kent, zal overtuigd zijn, van hoeveel belang het zijn zoude, deze aanteekeningen en wat daarvan reeds was afgedrukt nader te leeren kennen, en het is daarom dat, van wege het *Historisch Genootschap*, gevestigd te *Utrecht*, de vraag tot alle beoefenaren der geschiedenis en des regts wordt gerigt: of die aanteekeningen ook nog ergens zouden zijn op te sporen, hetzij geheel of gedeeltelijk, en of de HSS. door BONDAM tot zijne uitgaaf gebruikt, ook nog ergens zouden te vinden zijn? Eene uitgaaf naar die HSS. en met BONDAM's aanteekeningen verrijkt, zou, ook in dezen tijd, waarin de geschiedenis des Germaanschen regts weder zoo ijverig wordt beoefend, zeker allerbelangrijkst zijn.

XLIV. — *Is Nederland gezakt?* Kan men veronderstellen dat ons land *in zijn geheel*, sedert den tijd der Romeinen, eenige voeten of ellen gezonken is, en daardoor met betrekking tot de zee lager is geworden; even als men stellig meent te weten dat een gedeelte van Zweden en Noorwegen gerezen is? (Zie ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, D. I., bl. 39 e. v.; AREND's *Physische Geschichte der Nordsee-Küste*, 1ste Abth. S. 284.)

Bewijs hiervoor: 1°. Indien ons land ten tijde der Romeinen, met betrekking tot de zee, even laag was geweest als tegenwoordig, dan zouden (bij het geheel ontbreken van zeeweringen enz.) immers Zuid- en Noord-Holland, een groot gedeelte van Gelderland, Utrecht, Friesland en Groningen, eene openbare zee geweest zijn, en dus Rome hier nimmer vestingen, wegen enz. hebben kunnen bezitten. Men vergelijke het peil onzer tegenwoordige polders en waterboezems met dat der zee, gelijk men oppervlakkig heeft gedaan in de *Berigten van het Hist. Genootschap te Utrecht*, D. IV., 2de Stuk, bl. 39 en 53.

2°. Door dit aanmerkelijk verlaagd worden of zak-

ken van het land laat zich verklaren het vinden van kunstvoorwerpen en overblijfselen van bewoning onder den grond, ver beneden het tegenwoordige peil der zee.

3°. Dit zakken van het land zal voornamelijk hebben plaats gehad, of merkbaar zijn geworden met, of na, de 8ste of 9de eeuw; men leest toch sedert dien tijd van geweldige overstroomingen, die o. a. al het land in het noorden der Zuiderzee weggenomen hebben, tot dat men met de 13de en 14de eeuwen begon aan de zee paal en perk te stellen, door middel van dijken, welke men nu moet onderhouden of het land aan het zee- en rivierwater overlaten.

Ik wenschte de aandacht van deskundigen op dit belangrijk punt te vestigen en beveel de lezing van het begin des 1sten deels van het aangehaalde werk van Dr. ACKER STRATINGH ten sterkste aan.

EYCK TOT ZUYLICHEM.

[Het zal den geëerden vrager niet ontgaan zijn hoe de Heer P. HARTING, dd. 29 Jan. 1853, de aandacht der Koninklijke Akademie van Wetenschappen op dit punt heeft gevestigd. „*Is de bodem van ons land al of niet in een toestand van langzame daling begrepen?*" dus vroeg ook hij zich af en beval die vraag aan de ernstige overweging zijner medeleden, ten einde zóó de beraming van een plan uit te lokken, om dienaangaande met zekerheid te kunnen beslissen, en, bij het werkelijk bestaan dier algemeene verzakking (reeds vóór eene eeuw en later door vaderlandsche deskundigen erkend, wier gevoelen spreker ook wel kon deelen), te bepalen hoe groot zij in zeker tijdsbestek is. Spreker betoogde, na onderzoekingen door hem van den bodem te *Gorinchem* gedaan, dat in voorhistorische tijden zeer stellig de bodem van ons land eene sterke daling had ondervonden, terwijl hij door eene afbeelding van de gedane boring zijne mededeeling ophelderde. De vraag, of de daling plaats had in tijden van welke de geschiedenis meldt en of zij thans nog voortduurt, is nog niet met zekerheid uit te maken.]

XLV. — *Michiel de Vos en Johannes Bordins.* Dit waren twee monniken van de orde van *Sint* FRANCISCUS, die in 1609 uit Brugge naar Sluis kwamen, met oogmerk om tot de Hervormde Godsdienst over te gaan. In de Kerkeraadsvergadering van 2 Augustus 1609 werd besloten, gemelde personen met brieven van adressie aan de kerk van *Middelburg* in Zeeland te zenden, opdat ze voorts tot Leyden mogten geraken, terwijl op den 25sten Augustus daaraanvolgende besloten werd, een brief van recommandatie te schrijven, „omme de twee monniken over een tijd overgekomen, met name MICHIEL DE VOS en JOHANNES BORDINS; opdat zij in Holland zouden mogen adressie en bijstand verkrijgen, tot bevordering van hun voornemen, inzonderheid om MICHIEL DE VOS, die zich in de studiën der Theologie begeert te oefenen, om in toekomende tijden den dienst des Goddelijken Woords te mogen betreden." —Wie iets naders van bovengenoemde personen weet mede te deelen, zal mij zeer verpligten. J. H. VAN DALE.

Antwoorden.

Catalogus eener boekverkooping te Leyden bij Johannes Maire, A°. 1661, (I.; bl. 351). In een der *Poortersregisters* van Leyden vindt men als minderjarige poorter ingeschreven: » JAN LE MAIRE, geboren te *Valenchyn*, is door zyn vader ANTHONY LE MAIRE poorter geworden ende heeft den eed gedaen 3 Maert 1606."

Uit een register der volkstelling, ingerigt ter betaling van het hoofdgeld, A°. 1622, wordt vermeld dat JAN LE MAIRE als boekdrukker woonde in de *St. Pieterssteeg* (*Bon over 't Hof*). Hij komt aldaar met vrouw en kinderen voor, te weten: » JAN LE MAIRE, bouckdrucker, en AECHGEN PIETERSD. zyne huysvrouw; TRYNTGEN, JANNETGEN, CLAESGEN, SARA, DIRC, CORNELIS en MARYTGEN haerl. kinderen."

Omtrent den boekdrukker zijn nog andere bijzonderheden te vinden in het Archief te Leyden, en wanneer de vrager uit de NOTES AND QUERIES zulks mogt verlangen, ben ik bereid die op te zoeken en hem mede te deelen. Belangrijker zoude het echter zijn, eene opgave te hebben van de door hem gedrukte boeken. .. ELSEVIER.

[.. ELSEVIER is reeds meermalen voor het publiek van de NOTES AND QUERIES opgetreden als een geleerd, hulpvaardig en gelukkig onderzoeker. Hij zal het alzoo ons wel vergeven, die zoo gaarne het oog van Groot-Brittannië met belangstelling op onze geschiedenis en letterkunde gevestigd zien, dat wij het voor den vrager opnemen, door hem te verzoeken om ook in deze met zijne welwillende nasporingen voort te gaan.]

Bon (II.; bl. 87). *Bon*, voor *buurt* of *wijk* in sommige steden, is even zoo veel als *bond* of *bonning.* Dit *bon* of *ban* beduidt eigenlijk *omtrek*, en daarvan zijn ook de namen van *Braband*, *Teisterband* en *gerechtsban*, voor den *omtrek* of de *uitgebreidheid eener jurisdictie.* BILDERDIJK, *Geslachtl.*, I.; bl. 94.

J. J. WOLFS.

[„*Bon*", zoo schrijft P. E. VAN DER ZEE, „wordt ook de plaats geheeten, waar men koebeesten melkt; terwijl de kaar in vischschuitjes mede *bon* genoemd wordt."]

Woerd, *Hof* (II.; bl. 87). *Woerd*, *weert* thans *waard*, ingedijkt land, is verwant aan het Hoogd. *Werder*, eilandje in eene rivier; *Roht*, *Warath*, *Waer*, oever, kust; Eng. *Warth*, oever. Van hier de *Hooge Woerd* te *Leyden*, de naam der stad *Woerden*, *Wieringerwaard*, *Bommelerwaard;* en *Werth* en *Donauwerth*, *Nonnenwerth*, *Dodeweerd*, *Waarder*, *Schoenrewoerd*, *Warder*, *Terkwerd*, *Ferwerd*, *Kimswerd*.

Hof, hetzelfde als *Hoef*, *hoeve*, oorspronkelijk een omtuind stuk akkergrond, en wel zooveel als iemand voor zijn huisgezin behoefde; verwant aan *heem*, *heim*, *heimelijk*, *ham*, *een tuin*, Hoogd. *Hufe;* Oudd. *hof*, *hov;* Angelsaksisch *hofe;* Neders. *haav;* Zweedsch, Deensch en IJslandsch *hof;* Middeleeuwsch Latijn *hova*, *hovia.* De beteekenis is overgegaan tot die eener boerenhoeve, van een landgoed, een ridderlijk goed, eene ruimte door gebouwen ingesloten, eene verzameling van gebouwen, de vorstelijke woonplaats, het paleis, den vorst met de hovelingen. Zoo had Bisschop WILFRIED bij *Medemblik* eene ruimte gekocht of gekregen, waar hij een *hof*, eene omheinde plaats van maakte, en welke hij

noemde: *Wilfriedshof*, nu, bij verbastering, *Wervershoof*. Van daar: *Bloem-*, *Lust-*, *Voorhof; Bagijnen-*, *Vrouwen-*, *Vorstenhof; Geregtshof*, *Voor-*, *Binnen-*, *Buiten-*, *Keizers-*, *Konings-*, *Kerkhof; Sassenheim; Egmond aan den Hoef; Zevenhoven; Achtienhoven; Tienhoven*.

P. E. V. D. Z.

Loo (II.; bl. 87). *Loo* of *Lo* beteekende bij de oude ingezetenen dezer landen, en nog heden in eenige Nederlandsche gewesten, naar de getuigenis van PICARD (*Antiquiteiten van Vriesland*, bl. 116), en VAN DER HOEVEN: *een Hoek*, *of streek Lands*, *wat hooger en verhevener dan het omliggende Land; maar van minder hoogte dan een berg*, en, gelijk KILIANUS er bijvoegt, *met Wateren*, *of Poelen omgeven*.

De hedendaagsche Kennemerlanders en Westvriezen geven aan dergelijke hooge gronden den naam van *Geest*. Dus vindt men de *Geest* van *St. Pancras*, van *Heiloo*, *Bergen*, *Schoorl* en anderen. *Loo* is derhalve hetzelfde als *Geest*. Dat wordt door de namen *Herloo*, *Waalloo*, hoogtens buiten *Rhenen* en op *de Veluwe; Almeloo*, *Tessanderloo* en *Beverloo*, nader bevestigd. Hiervan ontleent ook *het Loo* of *Koningsloo*, grondstreek van het Lusthuis van Prins WILLEM III, Koning van *Engeland*, zijnen naam. Buiten twijfel zijn insgelijks de oude namen *Heil-loo* en *Scharloo* daaruit ontsproten; *Scharloo* een gedeelte zijnde van de oude *Alkmaardergeest* (buiten de *Geesterpoort*). *Vroonlo* wil dus ook niets anders zeggen dan *Vroonergeest*. Zie *Gedaante en Gesteldheid van Westvriesland*, *en Ondergang van het Dorp Vroonen*, door S. EIKELENBERG, bl. 31. Legio is, behalve de hier genoemden, nog het aantal plaatsnamen, die in *Loo* eindigen, vooral in de hoogere oostelijke gewesten onzes vaderlands, t. w. in *Drenthe:* de dorpen *Dwingeloo*, *Grollo*, *Tweelo* en *Zweelo*, en de buurtschappen *Angelsloo*, *ter Arloo*, *Balloo*, *Everloo*, *Langelo*, *Leggelo*, *Peelo*, *Schoonloo*, *Taarloo* en *Tinarlo;* in *Overijssel* de stad *Almelo*, de dorpen *Hengelo*, *Paasloo* en *Weerselo*, de gehuchten *Argelo*, *Azelo*, *Bentelo*, *Boekelo*, *Brammelo*, *Espelo*, *Hasselo*, *Herkelo*, *Langelo*, *Lemselo*, *Loo*, *Markelo*, *Sibculo*, *Twickelo*, *Usselo*, *Wengelo*, *IJpelo*, *Zuidloo* en het landgoed *Warmelo;* in *Gelderland* de steden *Borculo* en *Groenlo*, de dorpen *Angerlo*, *Dinxperlo*, *Hengelo*, *Hummelo*, *Otterloo*, *Ruurlo*, en de buurtschappen *Haarlo*, *Hoenderloo*, *Loo* (onder *Apeldoorn* en een ander onder *Eibergen*), *Twello*, en het *Heerenlo* bij *Harderwijk:* in *Limburg* de stad *Venlo*, de dorpen *Baerlo*, *Meerselo*, *Mierlo*, *Oirlo* en de gehuchten *Everloo*, *Loo*, *Paarloo*, *Schandelo* en *Weversloo*. Voorts vindt men in *Groningen* het dorp *Bafloo*, in *Friesland* het dorp *Elsloo*, in *Noord-Braband* de gemeente *Oploo*, in *Zeeland* het gehucht *Schakerloo*, in *Noord-Holland* de buitenverblijven *Middeloo* bij *Velzen*, en *Crayloo* in het *Gooiland*, en het kleine *Loo* bij *'s Hage* in *Zuid-Holland*.

C. W. BRUINVIS.

Loo. Nabij *Dixmuiden* in *Westvlaanderen*, ligt eene plaats, *Loo* genaamd. Als S. JANSENS, in zijne *Beschrijving van den Alouden Staat van Vlaanderen*, van dit plaatsje gewag maakt, zegt hij tevens, dat dit *Loo*, even als vele andere plaatsnamen die op *loo* uitgaan, van ouderen, ja Romeinschen oorsprong is. Hij houdt *loo* voor eene verkorting van *locus*. In DE BEKA wordt *loo* in het Latijn uitgedrukt door *locus altus*, *adjacens stagnis*, *torrentibus aut paludibus*.

Volgens CANNEGIETER beteekent *loo* moerassige plaats. — JANSENS zegt » dat de Romeinen van dat punt in *Vlaanderen* verscheydene heerwegen aangelegd hebben, waarvan eene naar *Segers* op *de Leye* liep, en nog *Looweg* genoemd wordt, waaruit de oudheid van *Loo* ten volle blijkt."

H. JR.

Capel (II.; bl. 87). Men vindt in *Zuid-Holland: Kapelle op den Yssel* en *Moerkapelle;* in *Zeeland: Boschkapelle*, *Kapelle* (op *Zuid-Beveland* en ook op *Duiveland*), *West-* en *Oostkapelle* (*Walcheren*), *Loopers-kapelle;* in *West-Vlaanderen*, bij *Sluis*: *West-Kapelle;* in *Limburg*: *Kapel;* in *Friesland*: *Ter Kaple;* in *Utrecht*: *Blaauwkapel* en *Lopikerkapel*.

Dit alles naar aanleiding van het pas verschenene en veelzins nuttige werkje: *Meer of min gelijknamige plaatsen, enz. in Nederland... door* J. A. MANUS V. D. JAGT, *Onderwijzer te Burght*. Zierikzee, P. D. J. QUANJER, 1852.

EEN KLEPT.

Capel, of *kapel*, eene kleine kerk; *capilla*, *capella* in 't middeleeuwsch latijn; in 't Beijersch *Kappel;* in 't Engelsch *chapel*. Men leidt het gewoonlijk af van *capa*, *capella*, eene kleine kap, of mantel. De Fransche Koningen voerden de kap van St. MAARTEN als een heiligdom met zich, of bewaarden die in een bedehuisje, welks opzieners *kapellanen* werden genoemd. Van daar kreeg het bedehuis zelf den naam van *kapel*. Het kan ook met *koepel* zamenhangen. *Ter Kappel*, *Hoog Keppel* en *Laag Keppel*, *Westkapelle*, *Kapelle* aan den *Yssel*, *Moerkapelle*, *Oostkapelle*, *Blaauw Kapel*, *Lopiker-Kapel*, *Kapelle* bij *Kruiningen*.

P. E. V. D. Z

Het Kaartspel (II.; bl. 87). Zie hier wat P. NIEUWLAND (*Lectiones Memorabiles*, I.; bl. 391) daaromtrent uit de *Bibliothéque Curieuse* van MÉNESTRIER heeft medegedeeld:

» MÉNESTRIER," zegt hij, » geeft slechts den » ouderdom van 300 jaren aan deze uitvin- » ding. Er is bij hem eene Ordonnantie van » KAREL *den Zesden*, Koning van *Frankrijk*, » Anno 1391, in dewelke gewaagd word van » allerlei spelen der Hofdames, in welke re- » gels worden voorgeschreven, doch waarin » geen woord komt van het *Kaartspel;* een be- » wijs, dat hetzelve toenmaals in *Frankrijk*

» niet bekend was, doch in 't volgende jaar » 1392 verviel Koning KAREL in eene zware » melancholie, en toen vond men dit spel uit » om hem te vervrolijken; men ontdekt onder » de Fransche oudheden, eene rekening van » CHARLES POUPART, bankier van den Koning, » waarin een post staat van 56 stuivers, *voor* » *drie spellen vergulde en gecouleurde kaarten*, » *ten dienste des Konings*, en, om de waarschijn- » lijkheid grooter te maken, dat het kaartspel » geen Oostersche, maar eene Fransche her- » komst heeft, moet men aanmerken, dat alle » de beeldtenissen, op de kaarten geprint, le- » liën op de gewaden dragen; als ook dat men » den naam van LA HIRE onder vele oude kaar- » ten geplaatst vindende, hem waarschijnlijk » voor den uitvinder moet houden. [!?]"

Dat de oorsprong van het kaartspel in het Oosten zou te zoeken zijn, daarvan bekent NIEUWLAND niets te hebben kunnen vinden.

In het *Magasin Pittoresque* van 1850 komt (p. 106) een stukje voor, ten opschrift hebbende: *Invention des Cartes à jouer en Chine.* Misschien zal deze aanhaling den vrager niet ondienstig zijn. HENRY.

Het Kaartspel. Wil men iets weten » over de Speelkaarten, en over de beteekenis der beelden en figuren daarop," men sla op: *Nieuw Nederlandsch Magazijn*, uitgegeven bij Gebrs. DIEDERICHS, Jaarg. 1850, bl. 323. Hierin leest men: » Volgens den Hoogleeraar FANT, te Upsal, zijn de speelkaarten sedert den jare 1388 bekend. De uitvinding er van wordt toegeschreven aan zekeren JAQUEMIN GRINGONNEUR, die ze vervaardigde om er den zwakken KAREL VI, Koning van Frankrijk, mede te vermaken. Bij het getuigenis des aangaande in de *Kronijk* van JEAN SAINTRÉ, kan men voegen eene aanteekening uit de rekenkamer, waaruit blijkt, dat CHARLES POUPART, Thesaurier diens Konings, 56 parijsche stuivers heeft gegeven aan JAQUEMIN GRINGONNEUR, schilder, voor drie spellen kaarten, met goud en kleuren, om den Koning te vermaken in de tusschenpoozen van zijne droevige ziekte. Alle spellen, waarvan men melding vindt in eenige Ordonnantiën van CHARLEMAGNE, St. LOUIS, KAREL IV en KAREL V, geschiedden met den dobbelsteen. Het eerst uitgevonden kaartspel is *Piquet.* Het denkbeeld daarvan is ontleend aan de tournooispelen, te dien tijde zeer in zwang." Zie verder het aangeh. werk.

J. J. WOLFS.

Het Kaartspel. Met zekerheid op te geven wie er de uitvinder van was, is mij niet mogelijk, doch gaarne deel ik mede wat ik omtrent den oorsprong van dat spel heb opgeteekend gevonden in den *Dict. des Inventions etc. par* NOËL, CARPENTIER *et* PUISSANT, folio.

» Ces cartes, suivant MM. BOISSONNADE et ELOI JOHANNEAU, sont beaucoup plus anciennes qu'on ne le croit communément. Suivant le premier, elles ne furent pas inventées pour amuser la mélancolie de CHARLES VI, comme dit M. NÉE DE LA ROCHELLE, après le P. MÉNESTRIER, le P. DANIEL, les Encyclopédistes, le comte de TRESSAN, VILLARET, et bien d'autres; elles étaient connues en France sous CHARLES V. Le petit JEHAN DE SAINTRÉ ne fut honoré de la faveur de ce prince, que parce qu'il ne jouait ni aux cartes ni aux dés. On les trouve en Espagne vers 1330. On lit dans le quatrième volume, page 646, du *Dictionnaire Espagnol de l'Académie de Madrid,* que les cartes à jouer furent inventées par NICOLAS PEPIN; et que le mot *naipes*, qui est leur nom espagnol, a été formé des lettres N. P., qui sont les initiales des deux noms de l'inventeur. Dans les statuts de l'ordre de la Bande, formé en Espagne vers 1332, par ALPHONSE XI, les jeux de cartes sont prohibés, etc. M: JOHANNEAU, dans une savante dissertation, assigne aux cartes à jouer une origine bien plus ancienne encore. Il s'appuie d'un passage de PAPIAS, lexicographe du XI siècle, passage trouvé dans DUCANGE, et qui prouve, selon M. JOHANNEAU, que le mot *mappa* a signifié entre autres choses: *cartes à jouer.* L'abbé de LONGUERUE, l'homme de France qui peut-être a su le plus de choses, avait vu un jeu de cartes, telles qu'il prétendait qu'elles étaient dans l'origine: elles avaient sept à huit pouces de longueur; on y voyait un pape, des empereurs, et les quatres monarchies qui combattaient les unes contre les autres. Mais ce que l'Abbé de LONGUERUE a vu ne serait-il pas plutôt un jeu de tarots? Ce qu'il y a de certain, c'est que si les cartes étaient déjà connues en France sous CHARLES V, elles ne devaient pas y être communes, à cause de la dépense que leur peinture devait occasioner, puisque l'art de graver sur le bois était encore ignoré; et l'on sait qu'en 1390, la chambre des comptes passa une somme considérable pour le jeu de cartes qui fut apporté en France pour amuser, dans les intervalles de sa maladie, CHARLES VI alors en démence. Sous le règne suivant, un peintre français, nommé JACQUEMIN GRINGONNEUR, en inventa de particulières en France. ARGINE, nom de la dame de *trèfle*, est l'anagramme de *regina:* c'était la reine MARIE d'*Anjou*, femme de CHARLES VII. RACHEL, la dame de *carreau*, était AGNÈS SOREL. La dame de *pique*, sous le nom de la guerrière PALLAS, désignait la Pucelle d'*Orléans;* et ISABEAU de *Bavière* était représentée par la dame de *coeur*, sous le nom de l'impératrice JUDITH. Dans DAVID qui est le roi de *pique*, on reconnait aisément CHARLES VII, persécuté par son père, comme DAVID par SAÜL. Les quatre valets, OGIER, LANCELOT, LA HIRE et HECTOR, sont des personnages historiques.—

Les deux premiers étaient des héros ou des braves du temps de CHARLEMAGNE. HECTOR DE GALAUD et LA HIRE étaient deux Capitaines distingués sous CHARLES VII. Le titre de Valet, anciennement *varlet*, était un grade, qui menait à celui de chevalier. Les quatre valets représentaient la noblesse; toutes les autres cartes, depuis le *dix*, désignaient les soldats, les couleurs même étaient des emblêmes militaires. Par le *coeur*, il faut entendre la bravoure; les armes, par le *pique* et les *carreaux;* enfin par le *trèfle*, les fourrages, qu'un général doit avoir en vue lorsqu'il place son camp. On prétend aussi que l'*as* est le symbole des finances, qui sont le nerf de la guerre. C'était en effet le nom d'une monnaie chez les Romains, et même ils appelaient *as* tout le bien que possédait un citoyen.

Ik voeg hier nog bij wat ik vroeger in een franschen Almanak gelezen heb: »Le Roi de *Carreau* (CÉSAR) représente JULES, ou AUGUSTE CÉSAR. — Le Roi de *Trèfle* (ALEXANDRE) représente ALEXANDRE *le Grand.* — Le Roi de *Coeur* (CHARLES) représente l'empereur CHARLEMAGNE.

W. T.

Het Kaartspel. Even als de oorsprong van het schaakspel, zoo is ook die van het kaartspel zeer onzeker, en de meesten hebben ten onregte beweerd dat het eerst onder KAREL VI zoude zijn uitgevonden. Dit is echter geenszins het geval.

De *Grande Encyclopédie* houdt staande dat de speelkaarten het eerst onder KAREL VI zijn bekend geworden. Zij beroept zich daarbij op den Jezuiet MÉNESTRIER, die in zijne *Bibliothèque Curieuse et Instructive* een verslag geeft over den oorsprong van het kaartspel. Geen enkel spoor — volgens hem — bestaat er van het kaartspel vóór het jaar 1392, toen Koning KAREL VI krankzinnig werd. Inderdaad, het kaartspel moet weinig algemeen zijn geweest vóór de uitvinding der houtgravure, daar het schilderen van iedere figuur zeer kostbaar zoude zijn geweest. De Duitschers moeten het eerst kaarten hebben gemaakt, welke zij met allerlei zonderlinge figuren versierden. Anderen beweeren dat het drukken van kaarten de eerste stap is geweest tot het drukken met houtsneden, enz. Dit vindt echter op verre na geen algemeene toestemming. Niet alleen vereerde Koning KAREL JOHAN DE SAINTRÉ met eene bijzondere gunst omdat hij niet kaart speelde, maar er bestaat zelfs eene ordonnantie van LODEWIJK IX (1254), waarin hij verbood te vloeken, kaart te spelen, enz. Dus moet het bewuste spel reeds omtrent het jaar 1250 zijn bekend geweest. Hierdoor vervalt het gezag van OLEBAROSCHI, die beweert dat de speelkaarten in Italië gebruikt werden ten jare 1299, immers zoo hiermede hare eerste invoering te kennen gegeven is. Veel minder nog komt in aanmerking het getuigenis van den *Dictionnaire* der Spaansche Akademie te *Madrid*, die de kaarten uitgevonden verhaalt door NICOLAAS PEPAIN in 1330, en daarbij stelt dat *naipes* (het Spaansche woord voor speelkaarten) uit de eerste letters van diens naam en voornaam ontstaan is; terwijl ELOÏ JOHANNEAU daarentegen uit die benaming *naipes* zelve bewezen heeft dat zij van veel oudere oorsprong zijn. *Naipes* is, volgens hem, afgeleid van *mappae*, witte lakens, waarop ten dienste van het spel geographische of historische figuren waren afgeteekend; tot staving waarvan een gezegde van PAPIUS door hem te berde gebragt wordt. 't Kan zijn, dat ook de Ouden iets van het kaartspel geweten hebben, dewijl zij toch ook soorten van dam- en dobbelspelen kenden. Ja, de Heer LE FRANCQ VAN BERKHEY is ook van oordeel, dat het kaartspel moet teruggebragt worden tot dat gebruik der Ouden, hetwelk *micatio* of *micare digitis* heette, zoo veel als: iemand iets op de vingeren te raden geven. Zij waren namelijk gewoon op de vingeren te tellen, en verstonden de kunst om door het opsteken van één, twee, drie, vier, vijf, zes vingers met elkaar van gedachten te wisselen, zoo zelfs, dat zij op deze wijze vee kochten en verkochten. Evenzoo, gelijk wij bijzondere kaarten hebben die heeren, vrouwen, boeren, azen, enz. geheeten worden, en in het spelen ons zeker voordeel aanbrengen, evenzoo hadden ook de Grieken eene soort van bikkelspel, waaromtrent wij vermeld lezen (in de *Reize van den Jongen Anacharsis*, D. II, uitg. van 1789, bl. 354) dat het met 4 bikkels gespeeld werd, welke ieder met de cijferletters 1, 3, 4, 6 geteekend waren, en in hare verschillende combinatiën 35 slagen ontstaan deden, waaraan zij den naam van goden, vorsten en helden gaven, en waarvan sommige als gelukkig, andere als ongelukkig werden aangemerkt. Ik heb echter dit voorbeeld niet aangehaald, om eenigzins te beweeren dat het kaartspel zijn oorsprong aan zoodanig bedrijf zou verschuldigd wezen, maar slechts om de overeenkomst, die zich tusschen deze beiden voordoet, in het licht te stellen.

MÉNESTRIER zegt (in de boven aangehaalde *Grande Encyclopédie*) dat men in het kaartspel een zinnebeeld heeft willen voorstellen van het stille leven, even als het (volgens hem) veel oudere schaakspel een zinnebeeld van het krijgsleven was: door de *harten* zouden dan de lieden der kerk, door de *schoppen* de krijgsknechten (?) door de *klaveren* de landbouwers en door de *ruiten* de burgers, wier huizen gewoonlijk met vierkante steenen bevloerd zijn, beteekend worden; evenwel kan het ook geheel anders worden verklaard. Men kan zich hier ook wel een zinnebeeld des oorlogs denken, naar welke uitlegging de *harten* den moed, de *schoppen* en *ruiten* de wapenen te kennen

zouden geven, immers daar elk wapentuig van eene geruite punt voorzien was; terwijl eindelijk door de *klaveren* de, voor het paardenvolk onmisbare, fouragiën waren aangeduid. In dit stelsel heeft men ook de *azen* van het Romeinsche *as* afgeleid als het symbolum der geldmiddelen. Mij komt deze uitlegging veel waarschijnlijker voor dan het gevoelen van MÉNESTRIER, 't welk trouwens ook door de *Encyclopédie* verworpen wordt. Als zinnebeelden des vredes zoude men toch geene figuren bezigen van menschen, die zich in den oorlog hebben beroemd gemaakt, als van CAESAR, ALEXANDER, DAVID en CHARLEMAGNE voor de *heeren*, LA HIRE, OGIER, HECTOR en LANCELOT voor de *boeren*. De *Encyclopédie* ziet in de *heeren*, *vrouwen* en *boeren* algemeene voorstellingen, als: in de 4 *heeren* de 4 groote monarchiën der Joden, der Grieken, der Romeinen en der Duitschers; — in de 4 *vrouwen* RACHEL, JUDITH, PALLAS en ARGINE (een anagram van *regina*) de daad der regering en wel op vier verschillende wijzen: door schoonheid, vroomheid, wijsheid en geboorteregt. En de vier *boeren* zijn haar de wapenknechten, waaromtrent zij zich aldus uitlaat: » LA HIRE, nom qu'on voit au bas du *valet de coeur* pourrait avoir été l'inventeur des cartes et s'être fait le compagnon d'HECTOR et d'OGIER *le Danois*, qui sont les *valets de carreau* et *de pique*, comme il semble que le cartier se soit réservé le *valet de trèfle* pour lui donner son nom."—Wederom wordt eene geheel andere verklaring door het *Holl. Magaz.* aanbevolen: » Terwijl de speelkaarten," leest men hier, » oudtijds in miniatuur met de pen geteekend en gekleurd werden, waren zij zeer duur, hetgeen blijkt uit de hooge rekening van de speelkaarten die KAREL V verbruikte. De kaarten der verschillende landen verschilden niet van elkander, toen de schilder JACQUEMIN GRINGONNEUR voor *Frankrijk* bijzondere maakte. Zij behelsden toespelingen op de geschiedenis van dien tijd. De *klaverenvrouw* ARGINE (anagram van » *Regina*") stelt voor MARIE *d'Anjou*, Koningin van *Frankrijk*, gemalin van KAREL VI. — De *ruitenvrouw*, RACHEL, beteekent AGNÈS SOREL. — De *schoppenvrouw*, PALLAS, stelt JEANNE DARC voor.— De *hartenvrouw*, JUDITH, stelt ISABEAU van *Beijeren* voor. — In den *schoppenheer*, DAVID, herkent men gemakkelijk KAREL VII, wiens geschiedenis zeer veel overeenkomst heeft met die van den Israëlitischen Koning. — Twee der *boeren*, HECTOR en LA HIRE, waren twee beroemde veldheeren van KAREL VII."

LA HIRE (hetwelk eigenlijk een oud Fransch woord is, en 't welk het gebrom van een knorrigen hond beteekent) was de bijnaam van den Baron ÉTIENNE VIGNOLES, hem door de Bourgondiërs toegevoegd. De twee andere, OGIER en LANCELOT, waren helden uit den tijd van CHARLEMAGNE; cf. *N. H. M.* Welke daden OGIER *de Deen* verrigt heeft, weet ik niet. Volgens BOUILLET zal een romanheld, met name LANCELOT, in de 12de eeuw geleefd hebben. Daar echter LANCELOT, de *klaverenboer*, een tijdgenoot van KAREL *den Grooten* moet geweest zijn, zoo kan men in dezen niet dengene terug vinden, waarvan in het *Ned. Handw.* sprake is. Welligt verbeeldt de bovengenoemde HECTOR J. POTON, Heer van *Xaintrailles*, beroemd veldheer van KAREL VII, vriend van LA HIRE en tegenstander van TALBOT, die (zoo ik mij niet vergis) ACHILLES werd bijgenaamd. — Echter wenschte ik over dit alles eenige nadere inlichtingen te ontvangen.

Verder kan de Heer DE LA MEUSSE over dit onderwerp nagaan: S. WELLER SINGER, *Researches into the History of Playing Cards*, 1816.

C. A. C.

[Deze *Researches*, uit de pen gevloeid van SAM. WELLER SINGER, worden ook, — schrijft V. D. N., — met grooten lof vermeld door COLLOT D'ESCURY, in *Hollands Roem*, enz. Dl. I., aant. bl. 193—194 (*); welke schrijver den oorsprong des kaartspels bij de Italianen zoekt. Onze A. J. VAN DER AA verklaart zich voor diens Oostersche afkomst, en beroept zich op zijne beurt op het *naibi* der Italianen en het *naipes* der Portugezen en Spanjaarden van de veertiende eeuw, woorden, waardoor in de talen van het Oosten „vooruitzien" of „voorzeggen" te kennen gegeven wordt. Hij is het overigens, wat het ontstaan der tegenwoordige figuren en hunne beteekenis betreft, nog al tamelijk eens met de *Encyclopédie*, terwijl hij de lezing dergenen vermeldt, die in klaveren de greep van een degen, in ruiten het gebroken ijzer van een grooten pijl, in schoppen het scherp van een strijdbijl, in harten de punt van den pijl eens boogschutters en in azen eindelijk het geld ter betaling der troepen, wedervinden. Ook P. E. V. D. Z. wil de speelkaarten in het Oosten hebben uitgedacht. Hij wijst op de traditiën der Indianen en Chinezen, volgens welke deze volken reeds zeer vroeg speelkaarten gekend hebben, die uit ivooren en houten tafeltjes bestonden, waarop de figuren waren afgebeeld. Hij acht het voorts zeer waarschijnlijk, dat de kaarten het eerst naar *Europa* zijn gebragt door de Saracenen, merkt op dat zij in *Italië* aanvankelijk met geheel andere figuren versierd waren, en spreekt van hare vroege overbrenging naar *Duitschland*, gelijk ook van het verbod ten haren opzigte reeds in 1321 door den Bisschop van *Wurzburg* uitgevaardigd.

(*) C. A. C. herinnert zich de volgende anekdote uit het 1ste deel van *Hollands Roem:*

„De vermaarde wijsgeer LOCKE bevond zich eens met de *Lords* SHAFTESBURY, HALIFAX en ANGLESEA in gezelschap: er werd besloten tot het maken van een partijtje; de wijsgeer verkoos toe te zien; terwijl er gespeeld werd hield hij zich onledig met een en ander in zijn zakboekje aan te teekenen. Dit baarde opmerking: *Lord* ANGLESEA wilde weten wat het was, en vroeg den wijsgeer, wat hij dan toch had geschreven. „Ik heb opgeteekend", antwoordde hij, zich tot het gezelschap wendende, „wat er zoo al onder het spel is gezegd: ziet en oordeel." Zij schaamden zich over het nietige hunner gesprekken, en begrepen, dat menschen van hunnen stempel dit spel niet voegde, ook zullen zij, bij vervolg, in tegenwoordigheid van LOCKE, het opgevatte voornemen wel getrouw zijn gebleven.

„Sommigen," dus vervolgt hij, „hebben in de beelden op de aloude Duitsche kaarten de gansche staatsregeling des Duitschen Keizerrijks gemeend te onderkennen; en dit is ligtelijk op waarheid gegrond, schoon ook het bewijs der bijzonderheden moeijelijk vallen zoude. Eerst later werden de speelkaarten naar *Spanje* overgebragt, en in 1387 aldaar het kaartspel verboden door Koning JAN I van *Castilië*. In *Frankrijk* werden, omstreeks het jaar 1392, de kaarten hoofdzakelijk gebezigd om den lijdenden en krankzinnigen Koning KAREL VI eenige afleiding te verschaffen. De Fransche galanterie bragt weldra de *dame* in het spel, 't welk bovendien werd aangevuld tot een zoogenaamd vol of volledig stel van 52 bladen (tot hombre of quadrille, whist of boston spel).

De kunst om kaarten door middel van houtsnede af te drukken, schijnt in *Duitschland*, en wel bepaaldelijk te *Neurenberg*, te zijn uitgevonden, tusschen de jaren 1350 en 1369, en geenszins is het onmogelijk, dat deze uitvinding tot die der boekdrukkunst, welke in zoo veel lateren tijd plaats greep, aanleiding gegeven heeft. Sommigen hebben, zeer ten onregte, den oorsprong ook der gedrukte speelkaarten tot LAURENS KOSTER teruggebragt. — De fabriekanten te *Neurenberg* waren gewoon om het teeken des † op hunne kaarten te plaatsen, doch in 1518 werd zulks door het Stedelijk Bestuur verboden, en hun gelast het kruis te veranderen in X; welk teeken men nog steeds op de meeste Duitsche kaarten aantreft. BREITKOPF heeft een afzonderlijk werk over de speelkaarten geschreven, betiteld: *Versuch des Ursprungs der Spielkarten*, Leipzig 1784 (*).

LEGENDO ET SCRIBENDO staafde ons de veelheid der gevoelens over den oorsprong van het kaartspel met eene opmerking van Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE, in diens *Handwoordenboekje ter aanwijzing van de ontdekking, uitvinding, invoering en verbetering van de voornaamste zaken en voorwerpen, welke in het dagelijksch leven voorkomen*, bl. 160, en verwees verder wie eene opteIling begeeren der verschillende geleerde meeningen over dit onderwerp, in de XVde, XVIde en XVIIde eeuw, naar een stukje van Dr. G. D. J. SCHOTEL, in den 2den Jaargang (1844) van den *Noord-Brabandschen Volks-Almanak*, bl. 77 en volg. — C. KRAMM zwaait grooten lof toe aan het *Historisch Onderzoek over den Oorsprong en het in gebruik brengen der Speelkaarten*, naar het Fransch van den Heer BULLET, Alkmaar, bij KOSTER, Amsterdam, bij BOM, VAN ES, VAN BUREN enz. in 12°. — H. PALIER prees eene *Histoire des Cartes à Jouer*, opgenomen in *la Semaine*, 2e part., p. 149 et suiv.]

(*) De Duitsche kaarten, die alleen in *Oostenrijk*, *Hongarije* en *Beijeren*, alsmede in enkele plaatsen van *Midden-* en *Noord-Duitschland* in gebruik zijn, bestaan niet, zoo als de Fransche en Hollandsche, uit 52, maar slechts uit 32 bladen. Benamingen, figuren en karakters zijn geheel verschillend. De namen der enkele soorten zijn: *Schellen*, *Eicheln*, *Grün* of *Schippen* en *Herz*. De beelden: *König*, *Obere* en *Untere*. Voor het *Schellenblad* is bij ons *Ruiten* aangenomen. Er staan zoo veel *Schellen* of *klokjes*, als bij ons *ruiten*, zoodat b.v. ruiten tien aan hetzelfde getal schelletjes bij de Duitschers beantwoordt. *Eicheln* (eikels) vervangen onze *Klaveren*. *Grün* of *Schippen*, waarvoor wij *Schoppen* hebben, zijn voorzien van groene bladeren, die eenige overeenkomst met het klimöpblad aanbieden. Op de kaarten der vierde soort (*Herz*) ziet men hartvormige figuren, gelijk onze hartenkaarten, met dit onderscheid alleen, dat zij grooter zijn. De *König* stelt eene mannelijke figuur voor, fraai uitgedost, van het hoofd tot de voeten afgebeeld, en met eenen langen baard pronkende. Hij komt overeen met onzen *heer*. *Obere* geeft insgelijks een mannenbeeld te zien, met een rok bedekt, en ook overigens zeer netjes gekleed, waarvoor bij ons de *dame* of *vrouw* is ingevoerd. — Ook *Untere* is zoodanig beeld, eenvoudiger evenwel, en, in plaats van een rok een buis dragende, 't welk bij ons door den boer vervangen wordt. — De Duitsche kaarten zijn tweemaal zoo groot als de onze.

Het Kaartspel. Omtrent het kaartspel vindt men eenige berigten bij VAN WYN, *Hist. en Letterk. Avondstonden*, bl. 105, waar het gevoelen voorkomt, dat dit spel omtrent het midden der 14de eeuw in *Frankrijk* zal zijn uitgevonden, ofschoon daarvan reeds sporen bekend waren in *Italië*, ten jare 1299.

VAN WYN denkt, dat het hier te lande met den naam van *Quairten* of *Quaerten* bestempeld werd, ten gevolge der vier koleuren, waarmede de bladeren beschilderd waren.

Vóór het einde der 14de eeuw, onder de regering van Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, was het *Quairtspel* hier te lande niet bekend.

In de *Gravelyke Thes. Rekeningen* sedert 1390 komen verscheidene posten voor betreffende het *Quairtspel*, en VAN WYN heeft wel gedaan, die tot nog toe zoo weinig onderzochte en toch hoogst belangrijke *Rekeningen* aan het licht te brengen.

In die *Rekeningen* wordt dikwijls melding gemaakt van een spel, *Zeylen* of *Verseilen* genaamd, en VAN WYN denkt aan het nog bekende *Scheepje Zeilen*.

Hij verwijst naar BULLET, *Recherches sur les Cartes à Jouer*, BREITKOPF, *Ursprung der Spielkarten*, S. 10—14, LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist. van Holland*, Dl. III, St. V, bl. 1447, alwaar eene vergissing begaan is in de stelling dat het kaartspel in deze landen vóór de komst der Spanjaarden onbekend was.

Voor het overige vindt men berigten omtrent het kaartspel in *Le Moyen âge et la Renaissance, Histoire et Description des Moeurs et Usages &c.* Paris 1848, in-4°., 12ᵉ et 21ᵉ livraisons, alwaar onder anderen gezegd wordt: »(Mr. LACROIX) fait venir les cartes à jouer de l'*Inde* ou de l'*Arabie* en *Europe* vers 1370; en peu d'années elles avaient cours du Midi au Nord.

» Ce littérateur (LACROIX) avait déjà publié en 1835 une dissertation *sur l'Origine des Cartes à Jouer*, laquelle avait paru d'abord dans *le Dictionnaire de la Conversation*, et ensuite dans un ouvrage de l'auteur, intitulé: *Mon Grand Fauteuil*, T. I, p. 147."

Ook wijlen de Baron DE REIFFENBERG heeft over ons onderwerp een belangrijk artikel geplaatst in de *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences &c. de Belgique*, A°. 1847, T. XIV, 2ᵉ Partie, p. 276. Hij zegt aldaar:

» Je ne saisirai point ce prétexte pour me jeter dans l'examen des divers systèmes qui sont en présence, et qui se disputent à qui aura le mieux expliqué l'origine des cartes, systèmes dont Mr. GABRIEL PEIGNOT, cet intrépide chercheur, ce compilateur agréable, a présenté le résumé. Je me contenterai de

rappeler brièvement les principaux. — COURT DE GIBELIN fait venir les cartes des Egyptiens; Mr. LEBER des Orientaux; CICOGNARA des Arabes, qui les auraient transmises aux Espagnols, d'où elles seraient passées aux Italiens; l'abbé RIVE, de l'Espagne; MÉNESTRIER, BULLET, SCHOEPFLIN, FABRICIUS, FOURNIER, les auteurs de l'*Encyclopédie*, font honneur de cette invention à la *France;* Mr. DE VIGNY à LAURENT COSTER, par conséquent à la Hollande; Mr. de HEINECKEN, dont l'opinion a beaucoup de probabilité, et quantité d'autres auteurs, à l'*Allemagne;* enfin Mr. DUCHESNE, à l'*Italie*."

Hij vervolgt aldus: » J'ai cité un passage de la *Spagna Istoriata*, ouvrage, qui, composé au XIVe Siècle, ne fut publié qu'en 1519 à *Milan*. Au chant XXe de ce poëme héroïque, ROLAND a recours a un sortilège pour découvrir les ennemis de l'empereur CHARLEMAGNE:

» Fece un cerchio e poscia gittò *le carte*" (Il fait un cercle, et puis jette *les cartes*). Si le mot Italien *carte* a réellement cette signification, le passage ne serait pas défavorable à Mr. DUCHESNE, etc.

» Ces cartes allemandes (dont le berceau est la ville d'*Ulm*) s'appelaient *Briefen*. — JUNG HANNS DE NUREMBERG, au commencement de son édition de l'*Entkrist*, de 1492, s'intitule *Priffmaler* (peintre de cartes à jouer). HANS SPORER prend la même qualification (*Pruffmoler*) à la fin de l'*Ars Moriendi*, imprimé par lui en 1475.

De Koninklijke Bibliotheek te *Parijs* bezit eene schoone collectie van oude speelkaarten, waarover een werk verschenen is, onder den titel: *Jeux de Cartes tarots et de Cartes numérales du XIVe au XVIIIe siècle, représentés en cent planches, d'après les originaux, avec un précis historique et explicatif,* publiés par la Société des Bibliophiles Français.—Paris, CRAPELET, 1844.

Nog vermelden wij, dat de *Bulletin du Bibliophile Belge*, Brux. 1849, p. 345, een belangrijken brief bevat van J. JOSEPH BIANCONI, Professor der Natuurl. Hist. te *Bologne*, in *Italië*, over de oude speelkaarten, die in het *Museum Cospianum* bewaard worden, van 't welk de Catalogus in 1667 en 1680 is gedrukt.

Daarenboven kan de vrager eenige berigten vinden in de *Vaderl. Letteroeffeningen*, A^o^. 1780, Dl. I., bl. 401 en Dl. II., bl. 141, alwaar eene beoordeeling voorkomt van een werk, betiteld: *Historisch Onderzoek over de Speelkaarten*, uit het Fransch vertaald, Utrecht, bij H. V. EMENES, 1780, in-8°., en voorts geschiedkundige aanmerkingen gelezen worden over de oudheid der speelkaarten, getrokken uit de *Notices historiques et critiques des deux manuscrits de la bibliothèque de M. le Duc* DE LA VALIÈRE; *dont l'un a pour titre » le Roman* D'ARTUS, *Comte de Bretaigne*" *et l'autre*, » *Le Roman* DE PERTENAY, *ou de* LUSIGNAN," *par M. l'Abbé* RIVE.

De Abt RIVE betoogt, dat de kaarten in kwestie reeds ten jare 1330 in *Spanje* bekend waren.

Lezenswaardig zijn deze beide artikelen, vooral ook om hetgeen er in vermeld wordt van NICOLAO PEPEN (sic) als den uitvinder van de speelkaarten in *Spanje*.

.. ELSEVIER.

[In de NOTES AND QUERIES wordt sedert eenigen tijd met grooten lof aangekondigd: *Facts and Speculations on the Origin and History of Playing Cards.* By W. A. CHATTO, in one handsome Vol. 8°. Illustrated with many Engravings, both plain and coloured, Cloth. 1 £. 1 s.]

Veliten (II.; bl. 87). Aanvankelijk kenden de Romeinen slechts ééne soort van voetvolk, maar tegen 't einde der vierde eeuw na *Rome's* stichting begonnen zij het in licht- en zwaargewapenden te splitsen. Deze lichtgewapenden nu stonden eerst achter de *triarii* van de derde linie, en werden onderscheiden in *rorarii* en *accensi* of *adscriptitii*. Deze laatsten werden uit de behoeftigste, niet tot de krijgsdienst gerechtigde burgers genomen, en dienden vooral tot oppassing der hoofdlieden en tot verpleging der gekwetsten; later, evenwel, vervingen zij ook de gesneuvelde of zwaar gewonde legioen-soldaten. De *rorarii* daarentegen, waartoe men de zwakste en minst gegoede der tot de krijgsdienst gerechtigde burgers uitkoos, dienden werkelijk als lichte troepen, en streden in afzonderlijke benden, of ook wel in gansch verstrooide orde, waar de veldheer zulks noodig achtte. Zij werden dan ook spoedig niet meer uitsluitend achter de derde linie geplaatst, maar zoo wel vóór de eerste linie, als tusschen de *manipuli* en op de vleugels verdeeld. Zij begonnen doorgaans het gevecht, en ontleenden daarvan dan ook hunnen naam van *dauwers*, dewijl zij 't gevecht der zwaargewapenden of den eigentlijken strijd voorafgingen, gelijk de dauw den regen. Spoedig werden zij ook op verschillende wijzen gewapend en uitgerust, en nu ontvingen die afdeelingen de namen van *ferentarii* of keiwerpers, *funditores* of slingeraars, *jaculatores* of werpspiesschutters, *sagittarii* of boogschutters, enz.; eene middelsoort tusschen de zwaar- en lichtgewapenden heette *cetrati* naar den naam van 't hun eigen schild. De *jaculatores* werden bepaaldelijk tusschen de ruiterdrommen gebezigd, en toen nu bij 't beleg van *Capua*, in den tweeden Punischen oorlog, de Romeinsche ruiterij steeds het onderspit dolf, kwam de Centurio QUINTUS NAEVIUS op het denkbeeld, den zijnen 't overwicht te verschaffen, door de rapste *jaculatores* achter op de paarden te laten springen, zóó op den vijand in te rennen, en

ze alsdan op een gegeven teeken, onverhoeds te laten afspringen, om den vijand, als uit den schoot der ruiterij, met eene hagelbui van pijlen en werpspiesen te overdekken en in verwarring te brengen. Dit middel gelukte, en sedert kreeg ieder legioen eene afdeeling ligtgewapenden van die soort mede: zij hadden kortere schilden dan de ruiters, *parmae* genaamd, en hielden, man voor man, zeven met ijzer beslagen werpspiesen van vier voet lengte in de linker vuist. Daar zij, als 't ware, op den vijand invlogen, kregen zij den naam van *velites*, van *volare* (vliegen), en deze naam werd allengs de algemeene voor alle ligtgewapenden. Toen echter later de Romeinen de dienst der ligte troepen uitsluitend aan hunne bondgenooten overlieten, verdween de benaming van *velites* geheel, en hoorde men er eerst in onze eeuw op nieuw van gewagen. In 't kamp van *Boulogne* toch beproefde NAPOLEON, in hoeverre hij zijne *Voltigeurs d'Elite* op dergelijke wijze als de Romeinsche *veliten* zou kunnen aanwenden, doch niet met gewenschten uitslag (zie J. ROCQUANCOURT, *Cours élémentaire d'Art et d'Histoire Militaires*, 3me Leçon, § II). Men kan over de *veliten* ook met vrucht raadplegen de *Geschichte des Kriegswesens* uit de *Handbibliothek für Offiziere*, waarvan het 1ste Deeltje (*Berlin*, 1828) eene uitmuntende, door Majoor VON CIRIACY bewerkte schets van 't Krijgswezen der Ouden bevat. In 't derde Deel van KUFFNER's *Artemidorus in het Romeinsche Rijk*, vertaald door STEENBERGEN VAN GOOR, vindt men bovendien aan den voet der bladzijden de plaatsen vermeld, waar men bij de Schrijvers der Oudheid iets over de *Veliten* enz. vindt opgeteekend. Op bl. 281 van dit werk is echter eene zinstorende drukfeil ingeslopen: in regel 19 v. b. leze men namelijk *voetvolk* voor *ruiterij*, en in regel 21 v. b. *ruiterij* voor *voetvolk*. — In HECK's voortreffelijke *Bilder-Atlas zum Conversations-Lexicon* (BROCKHAUS, *Leipzig*, 1850; 5te Abtheilung) vindt men ook van de Romeinsche *veliten* en hunne wapening de noodige afbeeldingen (*).

De *vélites* bij NAPOLEON's legers hadden met die der Romeinen niets gemeens. Begeerig de burgerij meer innig aan de belangen zijner legers te verbinden, liet de Keizer, kort na zijne troonsbeklimming, bij zijne Garde een aantal jongelieden van goeden huize opnemen, die echter dan eerst een bepaald deel van de Garde zouden uitmaken, zoodra zij op het slagveld blijken van hun moed en beleid gegeven hadden. Deze jonge lieden nu, zonen van bemiddelde ouders uit de deftige standen, noemde hij *Vélites*, en in de jaarboeken van der Franschen wapenroem staat menig uitstekend feit van hen opgeteekend. In 1805 vormde hij twee nieuwe Bataillons *Véliten* en één Regiment *Véliten te paard*, die hunne taktische zelfstandigheid zouden behouden, terwijl de vorigen in den oorlog onder de Bataillons der oude Garde verdeeld werden. Aan dit Besluit des Keizers schijnt echter geenszins eene volledige uitvoering gegeven te zijn, en de beide *Véliten-Bataillons* werden althans in 1807 weder ontbonden, terwijl de Eskadrons nog tot 1811 moeten bestaan hebben. — In 1809 vormde de Keizer twee nieuwe Bataillons *Véliten* uit jonge Italianen; doch deze hadden meer van de Nederlandsche *Gardes d'honneur*, dat is: van gijzelaars voor de trouw hunner natie.

Bij latere formatiën des Keizers komen er geen *Véliten* meer voor, daar hij de Franschen wel op andere wijzen aan de belangen zijner legers wist te verknochten. Zie H. E. W. VON DER LÜHE, *Militair Conversations-Lexicon* (Adorf, 1833—41), Thl. VIII *in voce*. Over de uitrusting enz. dezer *Vélites*, zie men ook het geïllustreerde werk van den trouwens geenszins zeer oordeelkundigen compilator en ultra-Napoleonist E. MARCO DE ST. HILAIRE, *Histoire de la Garde Impériale* (*Paris*, PENAUD, 1846). G. K. Hz.

Veliten. Indien J. M. omtrent deze soort van krijgslieden in *Rome's* legerscharen iets wenscht te weten, hij sla op, het VIde Boek van POLYBIUS' *Geschiedenis;* — doch zoo hij, even als ik, de kennis der Grieksche taal ontberen moet, vergoede hij dit gemis door de vertaling, welke *Dom* THUILLIER ons van dezen Griekschen schrijver in de Fransche taal gegeven heeft. Hij zal eene der nieuwste uitgaven dezer vertaling vinden in de *Bibliothèque historique et militaire* par M. M. LISKENNE et SAUVAN, *Paris* 1836, Tome II, p. 626.

Na over de zamenstelling der legioenen te hebben gesproken, zegt hij verder:

»Les tribuns de *Rome*, après le serment, indiquent aux légions le jour et le lieu où elles doivent se trouver sans armes, puis ils les congédient. Quand elles se sont assemblées au jour marqué, des plus jeunes et des moins riches on fait les *vélites;* ceux qui les suivent en âge font les *hastaires;* les plus forts, les plus vigoureux composent les *princes* (*Principes*), et on prend les plus anciens pour en faire les *triaires*. Ainsi chez les Romains chaque légion est composée de quatre sortes de soldats qui ont toutes différent nom, différent âge et différentes armes. Dans chaque légion il y a six cents *triaires*, douze cents *princes*, autant de *hastaires;* le reste est tout de *vélites*. Si la légion est de plus de quatre mille hommes, on la divise à proportion, en sorte néanmoins que le nombre des *triaires* ne change jamais."

» Les *vélites* sont armés d'une épée, d'un ja-

(*) Men raadplege bovenal over de *Velites*, LIPSIUS, *de Militia Romana*, in het derde deel zijner *Opera Omnia*, *Vesaliae*, 1675.
Aanm. v. h. Bestuur.

velot, et d'une parme, espèce de bouclier fort et assez grand pour mettre un homme à couvert, car il est de figure ronde et il a trois pieds de diamètre. Ils ont aussi sur la tête un casque sans crinière, qui cependant est quelquefois couvert de la peau d'un loup ou de quelque autre animal, tant pour les protéger que pour les distinguer, et faire reconnaître à leurs chefs ceux qui se sont signalés dans les combats. — Leur javelot est une espèce de dard, dont le bois a ordinairement deux coudées de long et un doigt de grosseur. La pointe est longue d'une grande palme, et si effilée qu'au premier coup elle se fausse, de sorte que les ennemis ne peuvent la renvoyer; c'est ce qui la distingue des autres traits."

Zie ook ROCQUANCOURT, *Cours élémentaire d'Art et d'Histoire militaires. Paris*, 1831, T.I, pages 99, 100, 101, 102.

Keizer NAPOLEON I deed den naam van *Véliten* weder herleven. Nadat hij zich met het keizerlijke purper had omhangen, gaf hij allengs aan zijne garde, die getrouwe en dappere lijfwacht van den eersten veldheer van den nieuweren tijd, zoo in getal als soort aanzienlijke uitbreiding. In 1805 voegde hij daarbij twee Bataillons en twee Escadrons *véliten*, die in het volgende jaar tot een Regiment vereenigd werden. In 1807 werd nog een bataillon *véliten* van *Florence*, en een van *Turijn* opgerigt. Uit deze korpsen en eenige anderen ontstond *de jonge garde*. In 1812 vindt men reeds drie Regimenten *véliten*. Zij waren, in den regel, uit de zonen van onbemiddelde burgerlieden zamengesteld, die den leeftijd nog niet bereikt hadden om bij het staande leger aangenomen te worden. Men verwarre hen niet met de regimenten *pupillen*, die eerst in 1811 werden opgerigt.

Bij het Nederlandsche leger werden onder Koning LODEWIJK, bij besluit van den 5den Julij 1809, insgelijks *véliten* gevormd. Er was *een Legioen véliten* van acht Bataillons. Zij waren zamengesteld uit de jongelingen, die uit de gestichten van liefdadigheid ontslagen waren, en droegen de jagers-uniform, doch de galons waren van zilver of wit katoen. Hunne soldij, de distributiën, de dienst en de administratie, waren gelijk aan die voor de overige Regimenten Infanterie aangesteld.

In Rotterdam ontstond eene volksbeweging, toen men aldaar de jonge lieden uit de Godshuizen verzamelde, om ze naar *Utrecht* weg te voeren.

Zie KRAIJENHOFF, *Bijdragen tot de Vaderl. Gesch. van de belangrijke jaren* 1809 en 1810, bl. 12 en volgende. A. A. A.

Veliten waren in de Romeinsche legers, onder de Republiek en vóór de Dictatuur van MARIUS, ongeregelde ligte troepen, doch zij werden daarna, bij de zamenstelling der legioenen, als geregelde troepen gebruikt. TITUS LIVIUS, *Libr*. 38, *Cap*.21, schildert hen aldus: »Zij gaan eenige passen voor de legerteekens uit" (*ante signa modico intervallo velites eunt*). »Zij dragen," vervolgt hij, »met de linkerhand een schild van drie voet; met de regter pieken, die zij van verre werpen; en aan hun draagband eenen spaanschen degen. Moeten zij man tegen man vechten, dan nemen zij hunne pieken in de linkerhand en grijpen het zwaard."

Hun naam komt niet, zoo als door sommige Etymologen beweerd wordt, van *volites*, *à volando*, af, hetgeen men door *Voltigeurs* zou kunnen vertalen, maar werd hun gegeven, omdat zij onder standaards streden, *ante signa*, *sub velis* of *vexillis*, en niet onder de adelaars der legioenen. Ja, zelfs toen zij bij de legioenen ingelijfd waren, streden zij als een afzonderlijk corps, nu eens aan het front, dan eens aan de vleugels; maar altijd met hunnen standaard, *signa aut vela*. Zij begonnen den strijd door voorposten-gevechten of schermutselingen, bij de Romeinen *Velitatio* geheeten. Gedurende het gevecht hadden zij geen vasten post, maar stonden dan eens vooraan, dan eens in de achterhoede, somtijds in de gelederen.

TACITUS zegt: »Een gedeelte der *Veliten* wordt onder de soldaten van het eerste gelid geplaatst, de overigen staan achterwaarts." Hij berigt ons, *Lib*. 26, *Cap*. 4, dat zij in het beleg van *Capua*, door HANNIBAL's benden verdedigd, voor het eerst te paard streden, en in de legioenen werden ingelijfd. De sterksten en vlugsten onder hen werden toen door de ruiters achter op het paard genomen, waar zij bleven zitten tot zij den vijand onder het bereik hunner werpschichten gekregen hadden. Eensklaps werden zij nu van ruiters in voetknechten herschapen, grepen de vijandelijke ruiterbenden aan, en wierpen met kracht hunne schichten. De nieuwheid dezer tactiek verraste en bragt den schrik onder de vijanden; de Romeinsche ruiterij drong op de Campaniërs en Carthagers in, en rigtte eene groote slagting onder hen aan."

Toen MARIUS eenige hervorming in de zamenstelling der legioenen bragt, hielden de *Veliten* op een deel daarvan uit te maken. Het schijnt zelfs, dat zij afgeschaft werden, en hunne dienst bij de voorhoede, en als scherpschutters, aan huurbenden, Baléariers, Crétensers of Thraciers toevertrouwd werd. Zeker is het, dat men hen sedert in de geschienis niet meer aantreft.

Keizer NAPOLEON I bragt hen weder in gebruik bij het vormen van de Keizerlijke Garde. Bij besluit van 29 Julij 1803, voegde men een battaillon *Vélites* bij elk der twee regimenten grenadiers en jagers. In 1805 werden nieuwe corpsen gevormd, onder anderen de *Vélites* te paard, en twee nieuwe bataillons

Vélites te voet, die in het volgende jaar één regiment uitmaakten. In 1807 organiseerde men een bataillon *Vélites* van *Florence* en een bataillon *Vélites* van *Turijn*, welke bij de jonge Garde ingelijfd werden. De eerste *vélites* bleven bij de oude Garde, en hebben het hunne toegebragt tot de vermaardheid van dat corps, hetwelk in de jaarboeken der Fransche legers zoo beroemd is. C. L.

[HENRY verwijst, met betrekking tot de *Velites*, naar LIVIUS, *Lib.* XXVI, c. 4 (30, 33); FESTUS in voce *Advelitatio;* T. VEGETIUS RENATUS, *Epitome Institutionum Rei Militaris*, L. III. 16 et 24 en MODESTUS, *de Vocabulis Rei Militaris*, welk werk hij echter niet bezit.

V. D. N. leidt het woord *velites* af van het Latijn *Veles*, *velitis (velitaris; velitare);* een ligt gewapend soldaat; *velitaria*, ligte wapenen. Hierin stemmen J. SCHREUDER, P. E. V. D. ZEE, DEN H. en A. & A. met hem overeen. Zoo ook A. J. V. D. AA, die, nopens de *Veliten* bij het Fransche leger, het volgende vindt bij DUCHET: *Dictionnaire de Conversation à l'usage des Dames et Jeunes Personnes:* „Chez nous, à l'époque de l'empire, on forma aussi des *vélites*, mais ce n'était pas positivement *une troupe légère; les vélites de la garde étaient plutôt un corps de réunion; ils devinrent le noyau de la jeune garde.*" — Den H. haalt uit NIEUWENHUIS' *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* aan, dat in het Oostenrijksche leger de Hongaren, welke als noodweer bij de Huzaren-Regimenten zich bevinden, insgelijks *Veliten* genoemd worden.]

Mr. Andries van Oudorp (II.; bl. 87). Het door den Heer SCHREUDER vermelde heb ook ik aangeteekend uit een handschrift tot het Stedelijk Charter behoorende; ik vereenig mij gaarne met ZEd. vraag.

C. W. BRUINVIS.

Engelsche dichtregelen op den Bijbel (II.; bl. 88). De Engelsche dichtregelen, door Lord BYRON vóór in zijn' Bijbel geschreven, zijn de volgende:

„Within this awful volume lies
The mystery of mysteries;
Oh! happiest they of human race
To whom our God has given grace
To hear, to read, to fear, to pray,
To lift the latch, and force the way:
But better had they ne'er been born,
Who read to doubt, or read to scorn."

Mevrouw BILDERDIJK heeft er de navolgende vertaling van gegeven:

» *De Bijbel.*

In dit ontzachlijk boekdeel is
De hoogste Godsgeheimenis
Besloten. — Wel den sterveling,
Die van Zijn God genade ontfing,
Om met een biddend heilig vreezen
Dit woord te hooren en te lezen,
Den weg ten hemel in te slaan,
En de enge poorte door te gaan!
Maar wee, die met een spotters geest,
Of enkel om te twijflen leest.
't Waar beter waar hy nooit geweest."

Zie *Nieuwe Gedichten van Vrouwe* K. W. BILDERDIJK, bl. 61. *Brussel*, 1829.

A. G. T.

[Afschriften van genoemde Engelsche dichtregels zijn ook ingezonden door G. V. R., V. GR., P. LENS te *Vreeland*, P. MR. te *R.*, BENONI MI., T. H. J., een paar ongenoemden en DEN H., welke laatste te regt aanmerkt, dat het bewuste vers aan *Sir* WALTER SCOTT behoort. Ten gerieve der lezers van DE NAVORSCHER, welke de NOTES AND QUERIES niet kunnen raadplegen, schrijven wij daaruit het volgende af:

„These lines are WALTER SCOTT'S. They are spoken by the White Lady of *Avenel*, in *The Monastery.* It appears that they were copied by Lord BYRON into his Bible, for they are inserted at the end of the GALIGNANI'S I Vol. Edition of BYRON'S Works (*Paris*, 1826), among the „*attributed* pieces" as „lines found in Lord BYRON'S Bible." — In MURRAY'S Editions (of BYRON'S Works) they have no place, nor even in GALIGNANI'S later Editions. Vol. V, p. 66."]

Krankzinnigheid van de Requesens (II.; bl. 88). Ik vind alleen van hem bij J. L. SCHUER, I.; bl. 37: » De landvoogd *Don* LOUIS DE REQUESENS had ondertusschen nog groote aanslagen in het hoofd: doch dezelve verstoven alle te gelyk en op een bot: want eene hevige koors, ontsteken den 1 maart des jaars 1576, openbaarde haren brandt met een klaar teken van pest, en maakte hem tot een lijk in een tydt van vyf dagen."

En bij WAGENAAR: » Maar midden in deeze verlegenheid sterft de Landvoogd DON LOUIS DE REQUESENS. Eene *heete* of *Pestkoorts* die hem slegts vyf dagen in 't bedde gehouden hadt, benam hem 't leeven op den vyfden van Lentemaand 1576. Zie ook VIGLII *Epp. Select.*, *Ep.* 178, p. 407, BOR, B. VIII, bl. 134 (663).

Ik denk volstrekt aan geene krankzinnigheid, omdat REQUESENS, wegens het haastig verzwaren zijner krankheid, geen opvolger in zijne plaats had kunnen benoemen.

P. E. VAN DER ZEE.

[Dr. AREND meldt ons, dat hem van de krankzinnigheid van DE REQUESENS, bij de oudste schrijvers over den opstand tegen *Spanje*, niets gebleken is. De Spaansche Staats- en Krijgsman MENDOZA, die zich destijds in de *Nederlanden* bevond en van alles, wat de Spaansche zaken betrof, goed onderrigt was, schrijft, naar de Fransche vertaling zijner *Comentarios*, Liv. XVI, p. 326 verso: „Le grand commandeur tomba malade en cette saison d'une fiebvre continue, et espèce de Peste de laquelle il mourut dans *Bruxelles* le cinquiesme de *Mars*, sa maladie estant si courte qu'encore qu'il eust un blanc signe de sa Majesté de pouvoir nommer un Gouverneur, jusques à tant que sadite Majesté y eust pourveu, il ne le sceut remplire, jacoit qu'il donnast à entendre qu'il desiroit que le comte DE MANSFELD gouvernast les affaires de la guerre, et le comte DE BARLAYMONT celles de la police et gouvernement." En STRADA, *de Bello Belgico*, T. I, Lib. VIII, p. 489, zegt: „Etenim Regium equitatum ob dilata sine fine stipendia in *Brabantia* tumultuantem, cùm REQUESENIUS, qui *Ziriczaeam* obsidebat, trepidus inaudisset, veritus, ne aliquot peditum cohortibus idem attentantibus magnorum motuum principium id esset, dum eò protinus contendit, altero quàm *Bruxellas* attigit die, spe omni vitae destitutus est." Evenmin maakt LE PETIT, *Chron.*

de Holl., T. II, p. 309, V. METEREN, B. V. bl. 114, HOOFT, *Nederl. Hist.* B. X. bl. 446, GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.*, D. II, bl. 119, HUGO GROTIUS, *Annal.*, Lib. II, p. 50, VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 444, gewag van 's Landvoogds krankzinnigheid; alle schrijven zijnen dood aan eene pestachtige ziekte, of aan de pest zelve toe. VAN REYD alleen voegt er bij, dat DE REQUESENS met „*een haestige pest* ook *spraec ende verstant verloor*, sodat hy geenen naevolger noemen konde, daer toe hem de Coningh ghevolmagticht hadde."]

Orde van de Eikenkroon (II.; bl. 88). Op de vraag van RYMER, aangaande de Instelling en Statuten van de Luxemburgsche (niet Nederlandsche) Orde van *de Eiken Kroon*, diene het navolgende tot inlichting:

» Arrêté Royal Grand Ducal
du 29 Décembre 1841, Litt. A,
portant institution pour le Grand-Duché de *Luxembourg*, d'un Ordre *de la Couronne de Chêne.*

Nous GUILLAUME II, par la Grâce de Dieu, Roi des *Pays-Bas*, Prince d'*Orange-Nassau*, Grand-Duc de *Luxembourg*, &c. &c. &c.;

Voulant Nous mettre à même de pouvoir recompenser, par des distinctions honorables, les services civils ou militaires *spécialement rendus* par Nos sujets Luxembourgeois, *ainsi que les succès d'artistes distingués*;

Avons arrêté et arrêtons ce qui suit:

ART. 1er.

Il est institué pour Notre Grand-Duché *de Luxembourg*, un ordre portant le nom d'ordre *de la Couronne de Chêne.*

Cet ordre pourra, dans des cas particuliers, être accordé à des étrangers.

ART. 2.

Nous Nous déclarons Grand-Maître de cet ordre. La grande Maîtrise est inséparable de la couronne grand-ducale.

ART. 3.

L'ordre de *la Couronne de Chêne* se compose de quatre classes. Les chevaliers de la 1re classe portent le titre de *Grand-Croix*. Ceux de la 2me classe portent celui de chevaliers de *l'Etoile de l'ordre.* Ceux de la 3me classe portent celui de *Commandeur*. Et ceux de la 4me classe portent simplement celui de *Chevaliers*.

ART. 4.

Toutes les nominations à cet ordre appartiennent au Grand-Maître.

ART. 5.

La décoration de l'ordre consiste en une étoile formée de quatre branches d'argent portant au centre d'émail vert, un *W* d'or surmonté de la couronne royale grand-ducale avec notre légende: *Je Maintiendrai*, également d'or, sur émail rouge.

Autour de la légende se trouve la couronne de chêne qui donne son nom à l'ordre.

Le bijou de l'ordre est formé d'une croix à quatre branches en émail blanc, garnies d'or, portant, au centre, un *W*, surmonté de la couronne royale grand-ducale d'or, sur un fond d'émail vert.

Le ruban est jaune orange moiré, avec trois raies de couleur verte foncée.

ART. 6.

Les marques distinctives sont:

Pour les *Grands-Croix:*

La décoration de l'ordre placée sur le côté gauche et le bijou de l'ordre suspendu, en écharpe, à un ruban large de quatre doigts et descendant du côté droit vers le côté gauche.

Pour les chevaliers de *l'Etoile de l'ordre:*

La décoration de l'ordre placée sur le côté gauche et le bijou de l'ordre porté au cou, en sautoir, avec un ruban large de trois doigts.

Pour les *Commandeurs:*

Le bijou de l'ordre porté au cou, en sautoir, avec un ruban large de trois doigts.

Pour les *Chevaliers:*

Le bijou de l'ordre avec un ruban large de deux doigts à la boutonnière.

ART. 7.

Le Grand Maître de l'ordre a, seul, le droit de prononcer le déchéance d'un de ses membres.

ART. 8.

Nous Nous réservons de prendre ultérieurement telles dispositions que nous jugerons convenable pour l'établissement des Statuts de l'ordre de *la Couronne de Chêne.* S'il ý a lieu, et afin que personne n'en ignore, Nous ordonnons que le présent arrêté soit inséré au Mémorial législatif et administratif du Grand-Duché de *Luxembourg*, et copie envoyé à la Régence Royale Grand-Ducale.

La Haye, le 29 Decembre 1841.

Signé GUILLAUME.
Pour expédition conforme
Le Chancelier d'Etat par interim
Signé DE BLOCHAUSEN."

Besluit van den 8sten Julij 1845, N°. 1395.

» Nous GUILLAUME II, par la grâce de Dieu, Roi des *Pays-Bas*, Prince d'*Orange Nassau*, Grand-Duc de *Luxembourg*, etc. etc. etc.

Vu Notre arrêté du 29 Décembre 1841, Litt. A, portant création de l'ordre de *la Couronne de Chêne.*

Avons trouvé bon de statuer et statuons ce qui suit:

Tous les membres de l'ordre de *la Couronne de Chêne*, à quelque classe de cet ordre qu'ils appartiennent, sont tenus de prendre les dispositions nécessaires, afin qu'en cas de décès, les insignes dont ils auront été révêtus, soient renvoyés à la chancellerie d'Etat du Grand Duché de *Luxembourg* à *la Haye.*

L'exécution du présent arrêté, etc.

(Signé) GUILLAUME."

S. F. K.

[Een afschrift van het besluit ter instelling der Orde van *de Eikenkroon* werd tevens medegedeeld door den Heer L. VAN BAKKENES, te *Amsterdam*, en

van den Heer WEITZEL, te *'s Hage*. Naar opgave van B. J. A. M., is het genoemde besluit opgenomen in het Luxemburgsche *Verordnungs- und Verwaltungs-blatt.*]

Orden van St. Olaf en van Nichen Iftehar. De Turksch Keizerlijke orde van *Nichen Iftehar* of *van verdienste* is niet dezelfde als die van *de Halve Maan*. De statuten van de laatste zijn bekend en opgeteekend in de *Geschiedkundige Beschrijving der oudere en nieuwere thans bestaande Ridderorden, zoo in als buiten Europa, door* G. L. DE ROCHEMONT *en* J. BISSCHOFF, bl. 280. De statuten van de eerste daarentegen zijn tot heden toe onbekend. Het verschil tusschen beide orden is te zien op de plaat XLII, fig. 2 en 3, die bij het bovengenoemde prachtwerk, met nog vele andere, gevoegd zijn.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

De Orde van Nichan Iftihar is volstrekt niet dezelfde als die van de *Halve Maan*, welke in 1799 door SELIM III is ingesteld. De ridderorde *des roems* komt het eerst voor den 19den Aug. 1831. Het ordensteeken der 1ste klasse bestaat in een médaillon, van rondom met brillanten bezet, waarop het *Tughra* des Sultans staat, met het opschrift: *Nischani iftichar* (teeken des roems). Het onderscheid van de verschillende klassen kan men zien aan de waarde der versierselen, terwijl de laatste uit de eenvoudige médaille bestaat. (Cf. *Gen.Hist. Stat. Alm.*) C. A. C.

[Wat de *St. Olafs orde* betreft, zoo meent C. & A., dat zij voor weinige jaren eerst is ingesteld.]

Spreekwijzen. »*Maandagsche spoed Is zelden goed*" (II.; bl. 88); *Volksbijgeloof.* 't Zal misschien eene verandering zijn van het oudvaderlijke versje:

Haastige spoed
Is zelden goed.

Zonderling is het mij echter voorgekomen, dat in Duitschland, waar ik mij eenige jaren heb opgehouden, en bepaaldelijk in die streken, waar het *Wetboek Napoleon* niet gebruikt werd, deze spreuk wel degelijk in aanmerking wordt genomen. In die streken toch, wordt een huwelijkspaar alléén door een' Predikant getrouwd, zonder dat zich de civiele authoriteit daarmede behoeft te moeijen.

Nu zal nimmer zulk een huwelijkspaar op Maandag in den echt worden verbonden — omdat elk Duitscher zegt:

„Montag wird keine Wochen alt."

Ik zelf moest er mij aan onderwerpen, omdat men, hoe verlangende ik ook was, dien dag in 't huwelijk te treden, mij zoovele geschiedenissen wist op te disschen van paren, op dien dag getrouwd, die slechts kort geleefd hadden, of wier huwelijksband spoedig werd opgelost, dat ik geduldig tot Dingsdag wachtte.

Intusschen heeft het ook zijn goed en nut; want heeft men Maandags iets belangrijks vóór, dan denkt men er des Zondags te veel over, zoodat die aan God gewijde dag daardoor verontrust wordt en er dus geen zegen op volgen kan.

[FREDRIK laat zich op dit punt aldus hooren: „De aanleiding tot het versje: *Maandags spoed gaat zelden goed* is verklaarbaar uit de omstandigheid, dat de *Maandag*, met betrekking tot onze dagelijksche bezigheden, eigentlijk is de eerste dag van de week, de overgang van de rust tot den arbeid. Ik geloof" — dus vervolgt hij — „dat er, naar den regel, bij iedereen in meerdere of mindere mate eene soort van weêrzin of van onopgewektheid bestaat om op *Maandag* het aanbevolene werk dadelijk met al den ijver, die vereischt wordt, aan te vangen. De geest is dan afgetrokken door de nog levendige herinnering aan de vermaken, of het ligchaam gevoelt zich afgemat door de vermoeijenissen van den vorigen dag...."

Zoodat, indien wij hem goed begrijpen, FREDRIK van oordeel is dat Maandag tot een dag van rusten moest verheven worden.

BAVO herinnert ons het spreekwoord: *Zondags spoed gaat zelden goed* en bedient zich van die aanleiding, om onze vrome vaderen wegens hun eerbied voor den Christelijken Sabbath eens hartelijk uit te lagchen. Dit zou BAVO's naamgenoot immers wel in hem afgekeurd hebben.

Eindelijk werd ons nog een staaltje van *Weêrwijsheid* (zie DE NAVORSCHER, III.; bl. 3) ingezonden, maar dat betiteld was:

Maandagsch bijgeloof. Als bijdrage tot het maandagsch bijgeloof kan de regel strekken:

Een maandagsche maan
Brengt zelden veel goeds aan.

C. & A.

Het Kaarsje springen op Drie-Koningen (II.; bl. 88). De reden van het kaarsje springen op Driekoningendag weet ik niet op te geven, maar het komt mij niet ongepast voor bij deze gelegenheid op te merken, dat men te *Breda* de kinderen daarbij hoort zingen:

„Drie koningen, drie koningen
Geef mij een nieuwen hoed.
Mijn ouden is versleten,
Mijn vader mag 't niet weten,
Mijn moeder heeft het geld
Op den rooster geteld."

En

„Kaerske, kaerske over den been,
Al, die daar niet over en kan,
Die weet er niet van."

A. J. VAN DER AA.

[De Heer D. BUDDINGH' schrijft (*Verh. over het Westland*, bl. 340): „Opmerking verdient in de maand Januarij het Christelijke *drie*-Koningen-feest, in eenen ouden Kalender (door LE LONG, *Reform. v. Amsterd.* 256, medegedeeld) ook *dortien-dagh* genoemd. De wijze, waarop dit feest, nog in mijnen tijd, in *Gelderland*, vooral te *Huissen* en in de Overbetuwe, gevierd werd, heb ik aangestipt in een opstel in den *Konst- en Letterb.* 1834, 329, en wordt ook door Ds. NIERMEIJER, in den *Fakkel*, 1839, 251, medegedeeld. Het algemeen verspreide drie-Koningen-lied, dat de *Sterrendraaijers* in Gelderland, destijds, langs de woningen zongen (zie Mr. LE JEUNE, *N. V.* 42, HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Holl. Vl.* 69, en VAN HASSELT, *Hist. der Heidenen*, 1805, 31), moge door het refrain

Wij komen getreden met onse starre
Lauwerier de Cransio, enz.

Christelijke strekking aankondigen; — het daarbij gebruikelijke *molen-malen*, of dansen om brandende kaarsjes, de *Konings-kaarsjes* geheeten, het *Kaarsjes-springen*, gelijk op den avond van dien feestdag in Maastricht, benevens de *boonen-koek*, die daarbij in feestvreugde wordt gegeten, wijzen, onzes erachtens, op een heidensch feest terug (*). Wien of wie de boon te beurt valt, hetzij jongman of jonge dochter, is Koning of Koningin van het feest, en moet zich dan eene Koningin of een' Koning uit het feestvierende gezelschap kiezen. Wij vermoeden, dat dit met den daarop volgenden *Koppermaandag* (als *Koppel*-m.) in verband staat, waarbij een liefdesfeest ten grondslag ligt, gelijk, vooral ook onder de *Ditmarsen*, omstreeks dezen tijd, met vele symbolische beteekenis gevierd werd (BOLTEN, *Ditm. Gesch.* 314, bij AUG. SCHRADER, *D. M.* 26.), hetwelk de gewoonte der huwbare meisjes onder de Noord-friesen verklaart, die met nieuwejaar in het *Westlands-föhr* op het kerkhof ronddansten en waaruit dan ook de *Konings-kaarsjes* zich laten ophelderen. (Men leze BOLTEN, t. a. pl.) De *Leva-Leba-*maand, zou dus de liefdes-maand wezen. Ziet dit een en ander op de bruidswerving van den zonne-god FREYR, in *Alfheimr?* — Deze toch, de beste aller Asen of goden,

Doet geene maagden schreijen;
Hij bevrijdt elk een uit boeijen.

„„Op *Koppel-maandag* zijn de vrouwen baas"" (dus uit boeijen ontslagen), heet het nog in N.Braband, alwaar dit feest, te Breda, even als eertijds in Groningen, den *Köppe-kes-dag*, en in Gelderland en Utrecht, aan eigenaardige vermakelijkheden gewijd was."" (HERMANS, *Mengelw.* 1839, 95.). Wij willen hier geene bewijzen voor onze opvatting ontleenen uit het blijkbaar zoenen der beeldjes in den Kalender bij LE LONG (a. w.), waar FABIAEN, SEBASTIAEN en AGNIET zich in gezelschap bevinden; maar opmerkelijk is het, en niet zonder bewijskracht voor onze meening, dat wij hier een vrolijk heidensch verloovings- of huwelijksfeest hebben te veronderstellen, dewijl in de R. C. kerk, op Zondag na *Koppel-maandag*, *Joh.* 2, de bruiloft te Kana, wordt gelezen. (ALKEM. en VAN DER SCHELLING, *Dischpl.* I, 165). Zoo trokken de eerste Evangelie-verkondigers partij van hetgene zij aantroffen en niet konden uitroeijen. Ook elders, dan ter genoemder plaatsen, troffen wij nog andere feestgebruiken, dan die met den *boonen-koek* aan; doch ook deze schijnen eene bruidswerving, verloving, of het te zamen voegen van Koning en Koningin, ten doel te hebben. Zoo bijv. het uitventen en uitroepen van *Konings-brieven*, die des avonds van den feestdag aan stukken gesneden, opgerold, aan de leden des gezelschaps werden aangeboden. „„Die dan het papiertje krijgen, waarop *Koning* of *Koningin* staat, worden dien avond met groote statie geëerd en zitten naast elkander aan de tafel. Die dat van *kok* trekt, moet, wie hij ook zij, het eten opbrengen. Hij, in wiens handen het papiertje valt, waarop *zot* staat, is verpligt het gezelschap dien avond met allerlei poetzerijen te vermaken."" (MARTINET en V. D. BERG, *Gesch. v. Kind.* V. 197.) Daarenboven is wel nog het woord *Koppel*, voor paar, *Koppelen*, paren, te zamen voegen, maar niet *Kopper*, *Kopperen*, in eenigen zin, in onze taal gangbaar."

(*) Doch zou het lichtende kaarsje niet veeleer op de glanzende ster, welke de wijzen is voorgegaan, of op den gloed zinspelen, waarin voor de wakende herders 't Engelenheir zich vertoonde? Vgl. JACOB GRIMM, *Deutsche Mythologie*, s. 259 u. 1212.
Aanm. v. h. Bestuur.

Ten opzigte van het *Kaersje onder de been* lezen wij in de *Wodana*, bl. 217:

„Met de kermis danst men te Antwerpen om een kaersje of wel om eene geheele kroon, somtyds wel van twintig. Dikwyls zet men al de kaersjes in eene lange ry en springt er over; maer dit werd in den laetsten tyd meer en meer verboden.

Om de kaersjes te kunnen koopen, vragen de kinderen van elk voorbygaenden een *kermisoortje*. Daerby zingen zy het navolgende liedje:

Een oortje, om te vieren,
Dat gaet met goêi manieren;
Schiet eens in uwen zak,
Dat gaet met goet gemak;
En dan mynheer, een oordje,
Om kermis te houden, als 't u blieft."]

Versje Lodewijk XVI in den mond gelegd (II.; bl. 88); »*Le Roi* LOUIS XVI *dans sa prison.*"

I.

O mon peuple! que vous ai-je donc fait?
J'aimais la vertu, la justice:
Votre bonheur fut mon unique objet;
Et, vous me trainez au supplice. (*bis.*)

Français! français! n'est ce pas parmi vous,
Que LOUIS reçut la naissance?
Le même ciel nous a vû naître tous,
J'étais enfant dans votre enfance. (*bis.*)

II.

O mon peuple! Ai-je donc mérité
Tant de tourmens, tant de peines?
Quand je vous ai donné la liberté,
Pourquoi me chargez vous de chaînes? (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait, etc.

III.

Tout jeune encore, tous les français en moi
Voyaient leur appui tutélaire;
Je n'étais pas encore votre Roi,
Et déjà j'étais votre père! (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait? etc.

IV.

Quand je montai sur le trône éclatant,
Que me destina ma naissance,
Mon premier pas dans ce poste brillant,
Fut un édit de bienfaisance. (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait, etc.

V.

Le bon HENRI, long temps cher à vos coeurs,
Eut cependant, quelques faiblesses;
Mais LOUIS XVI, ami des bonnes moeurs,
N'eut ni favoris, ni maîtresses. (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait? etc.

VI.

Nommez les donc, nommez moi les sujets,
Dont ma main signa la sentence.
Un seul jour vit périr plus de français,
Que les vingt ans de ma puissance. (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait, etc.

VII.

Si ma mort peut faire votre bonheur,
Prenez mes jours, je vous les donne:
Votre bon Roi déplorant votre erreur,
Meurt innocent, et vous pardonne. (*bis*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait, etc.

VIII.

O mon peuple! recevez mes adieux;
Soyez heureux! je meurs sans peine.
Puisse mon sang, en coulant sous vos yeux,
Dans vos coeurs éteindre la haine! (*bis.*)
O mon peuple! que vous ai-je donc fait, etc.

[Wij hebben den bovenstaanden tekst van dit dicht-

stukje zamengesteld uit de meer of minder verschillende afschriften er van, door PHILARCHUS, L. J., J. V. D. *te* S., C., N. v. M., N*⁎*, N. N., W. T., N. N., ingezonden. C. & A., L., ICHNEUTES, RIKA en G. E. DE M. deelden er eenige coupletten uit mede. PHILARCHUS meent, dat de woorden en de muzyk dezer versregelen door P. J. GARAT zijn vervaardigd. N*⁎* berigt, dat zij in 1793 te *Amsterdam* werden uitgegeven, en hij bereid is, de muzyk of zangwijze, welke denzelfden aandoenlijk eenvoudigen geest als het gedicht zelf ademt, mede te deelen, indien men daarin belang mogt stellen, daar zij welligt niet meer bij eenigen muzykhandelaar verkrijgbaar is. L. J. deelt tevens mede, dat hij in bezit gekomen is van eenige in een omslag bijééngenaaide losse blaadjes, zonder titelblad en doorloopend cyfer of letter. Papier en druk komen zeer overeen met hetgeen de persen van DUFOUR te *Maastricht* en van WEISSENBRUCH te *Brussel*, op het laatst der vorige eeuw geleverd hebben. Het zijn stukjes betrekkelijk de Fransche Omwenteling in 1792 en 1793. Eenigzins naar tijdsorde volgen op elkander: *Le peuple Brabançon au peuple François; Pièces relatives au général* DUMOURIEZ; *Proclamations du G. D.*; *Le P. de* SAXE COBOURG *aux Français; Prédiction* (in apocalyptischen stijl, getrokken uit een „Manuscrit volumineux gardé au château de *Luzza* en *Suisse*. L'auteur de ce M.S. écrivait en 1756. En 1771, époque de sa mort, il le légua au Dauphin, aujourd'hui roi de France".); *Mort de* LOUIS XVI, *suite de la révolte Française; Testament de* LOUIS XVI; LUDoVICUs XVI InnoCens MorTUUs, *relation de la mort de* LOUIS XVI; *Discours de M. le prince* DE CONDÉ, *après le service du Roi* LOUIS XVI; *Lettres-patentes du Régent de France, données à Hamm en Westphalie le* 28 *Janvier* 1793; *Adresse aux troupes de ligne Françaises, par un de leurs officiers; Lettre du roi de Prusse à M.* D'AUBIER; *Formule de serment exigé par l'Impératrice de Russie et dicté par elle-même, de touts Français qui obteindront permission de rester dans ses états; Hommage à la mémoire de l'abbé* FROMTAUT *échappé au massacre des Carmes; Adresse à l'armée Française commandée par M.* DUMOURIEZ, *par un officier émigré.* Na deze, alle in proza, volgt, op bl. 9 van laatstgemeld blaadje, *Romance: Loin des beaux lieux où je suis né*, en, op bl. 11, LOUIS XVI *aux Français: Air du pauvre Jaques:* — „Popule meus, quid feci tibi?" Hierop volgt het laatstgenoemde gedichtje zelf, zoo als het boven is opgegeven, en een

„N.B. L'adresse à l'armée Française n'est pas du même auteur que la *Romance* et *Complainte*." Deze aanteekening stelt het wel buiten allen twijfel, dat deze *Complainte*, op de wijze uit een bekend Vaudeville, niet den Koning tot maker heeft.

Verder zijn daarbij: *L'insomnie, Romance; Romance sur le procès de* LOUIS XVI, *par un soldat du premier régiment d'infanterie, sur l'air: Pauvre Jaques;*" „Pauvre peuple, quelle est donc ton erreur?" CHEVERT *au camp des Français:*

„Les peuples s'indignaient, et refusaient de croire,
Du trépas de LOUIS l'épouvantable histoire,
Quand du sein des tombeaux CHEVERT, tout éperdu,
Vole au camp des Français. CHEVERT; oui, je l'ai vu,
Je l'ai vu, ce soldat dont s'honora la France.
Il parle, dans les rangs règne un profond silence:
„„Il est mort votre Roi, mort sur un échafaud"". etc.

regels vol kracht en vuur; maar voor den krijgsman is de zwaarste strijd niet altijd op 't slagveld. — Verder nog: *Hymne des chevaliers Français*, en *Réponse d'un royaliste*, beide *en réponse* en op de wijze der Marseillaansche marsch; eindelijk eene *Chanson, par un gentilhomme Liégois, pour le prompt retour du prince de Liége et sur la circonstance du temps*, sur l'air: *ça ira.*

„Ik geef dit een en ander", zegt L. J., „ofschoon niet onmiddelijk de vraag betreffende, in de hoop, dat misschien iemand iets naders over den oorsprong dezer blaadjes en hunne meer of mindere volledigheid aan DE NAVORSCHER zal kunnen mededeelen. — In het *Tableau de Paris*, par PELTIER, komt voor: *La Captivité* (complainte van de Koningin MARIE ANTOINETTE) *imitée de l'Anglais*, en andere dichtstukjes van dat tijdvak. Ik ben thans niet in de gelegenheid, dit in zamenhang te vergelijken."]

Anthonius Verensis (II.; bl. 88). Het *Bulletin du Bibliophile Belge* niet bezittende, wil ik alleen aanmerken hoe verwonderd ik ben, dat de Heer J. F. WILLEMS, in zijne *Verhand. over de Nederl. Tael- en Letterkunde*, geen VERENSIS noemt, en alleen, Dl. II., bl. 249, eene uitgave aanhaalt van *den Utersten Wille* van LOUYS PORQUYN, een *Dichter*, wien hij nergens heeft vermeld gevonden, doch welke in de 16de eeuw leefde. De hem in handen gekomen druk was in 4°. formaat te *Antwerpen*, bij JOACHIM TROGNESIUS, A°. 1603, uit welks goedkeuring, achter het boek geplaatst, aan den Heer WILLEMS gebleken is, dat het bereids vóór 1588 was uitgekomen. Hiermede kan alzoo de Antwerpsche uitgave van 1565 bedoeld zijn, doch het is vreemd, dat in de latere van 1603 VERENSIS niet schijnt vermeld te worden; men mag alzoo veronderstellen, dat er *afzonderlijke* uitgaven van PORQUIN's werk bestaan, ook *na* de overbrenging in dichtmaat door VERENSIS, van wiens vertaling, in 1590, doch te *Amsterdam*, eene uitgave bezorgd werd. Zie den *Catalogus* van JACOB. KONING, 1833, bl. 291, N°. 1199.

V. D. N.

Amstelredams eer ende op comen (II.; bl. 88). Over dit werkje en den schrijver zal LEGENDO ET SCRIBENDO best doen te lezen de *Beschrijving der Reformatie te Amsterdam*, door ISAAC LE LONG, bl. 198 en verv., alwaar (bl. 200) gezegd wordt dat de uitgave van 1639 afkomstig was van LEONARD MARIUS, R. P. te *Amsterdam*: schoon LE LONG er aan twijfelt, of die uitgave te *Antwerpen* zal hebben plaats gehad, zoo als op den titel staat. Van de vroegere editiën was ook eene Latijnsche, in 12°. zonder jaartal verschenen, van welke een door J. KONING nagelaten exemplaar, ter verkooping bij DEN HENGST *en Zoon*, te *Amsterdam*, zie *Catalogus* 1828, bl. 79, N°. 288, alwaar het tot 1518 wordt teruggebragt, waarvan echter de juistheid te betwijfelen is, omdat alsdan dezelfde uitgever GUILLELMUS JACOBI (WILLEM JACOBSEN) op vijftig jaren afstands, *twee* uitgaven zouden moeten bezorgd hebben, te weten in 1518 en in 1568, ten welken jare eene editie bij hem in 't licht kwam. Latere uitgaven hebben het schrift onder de plaatjes niet gedrukt, maar gesneden.

V. D. N.

» *Amstelredams eer ende op comen*". De schrijver van dit werkje over het Amsterdamsche Mirakel is ongetwijfeld LEONARDUS MARIUS, die van 1631 tot 1652 Priester en Pastoor van de kerk op het Begijnhof geweest is. Ik herinner mij, tijdens het jubelfeest van dat mirakel in 1845, het hier bedoelde boekje van MARIUS gelezen te hebben, en vermeen zelfs te kunnen opgeven, dat de naam van den schrijver niet op het titelblad, maar in eene voorrede of narede van het werkje aangeteekend staat; doch, de gelegenheid missende om dit laatste nu zelf in te zien, durf ik hieromtrent niets te verzekeren. Maar zoo veel is uitgemaakt, dat de naam des schrijvers eenparig door alle deskundigen op gelijke wijze wordt opgegeven. Ik wil nu alleen gedeeltelijk uitschrijven eene aanteekening van den Heer A. J. PLUIJM, Hoogleeraar te *Warmond*, die in zijn werkje: *Het H. Sacrament van Mirakel en de H. Stede te Amsterdam. Historisch-Kritische Proeve, ter gelegenheid van het vijfde Eeuwfeest*, Amst. ZWEERS, 1845, op bl. 128 schrijft: » *Amstelredams eer ende opcomen door de denckwaerdige miraklen aldaer geschied, aen ende door het H. Sacrament des altaars.* 't Antwerpen, bij HENDRICK AERTSSENS, 1639. Door BOETIUS A BOLSWERT. De schrijver van dit werkje, dat door O. DAPPER verkeerdelijk werd toegeschreven aan BOLSWERT, is LEONARDUS MARIUS, Pastoor van de Oude Zijde te *Amsterdam* en Overste van het Baggijnhof aldaar." Evenmin heeft de Pastoor H. VAN LOTTOM, in zijn werkje: *Het Mirakel van Amsterdam in den jare* 1345, *bij gelegenheid van het vijfde Eeuwfeest, verhaald en toegelicht*, Amst. 1845, blijkens het citaat op bl. 27, denzelfden MARIUS voor den schrijver gehouden. Met beiden stemt in dit opzigt overeen de ongenoemde en niet mirakelgeloovige schrijver van: *Historie van het Amsterdamsch Mirakel, voor hen die zelf willen onderzoeken en oordeelen*, Amst., WEYTINGH en VAN DER HAART, 1845, bl. 36. Nog moge hier bijgevoegd worden het getuigenis van C. COMMELIN, *Beschrijvinge van Amsterdam*, bl. 465.

De naam van BOETIUS A BOLSWERT, zoo hij op den schrijver betrekking heeft, is om de toenmalige tijdsgesteldheid (1639), ter voorkoming van moeijelijkheden, op den titel geplaatst, zooals ook de plaats der uitgaaf *Antwerpen*, gelijk men meent, pseudoniem is voor *Amsterdam*. Doch wordt de naam van MARIUS, hoewel niet op het titelblad ten toon gedragen, echter in het werkje zelf aangetroffen, dan blijft er te dezen aanzien geene vraag meer over, gelijk toch ook buitendien, bij de volstrekte eenstemmigheid van alle eenigzins bevoegde Roomsche en Onroomsche schrijvers, geen redelijke twijfel hieromtrent kan blijven bestaan.

H. J. S.

[Ook het *Geschiedkundig Verhaal van het Mirakel van Amsterdam in den jare* 1345, *Amst.* bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, 1845, vermeldt, naar J. J. WOLFS' aanwijzing, „den godvruchtigen en geleerden Heer LEONARDUS MARIUS, Pastoor van het Begijnhof te *Amsterdam*, en daar overleden den 18den October 1652," als den schrijver van het bewuste boekske. Men kan, voegt onze WOLFS er bij, 's mans afbeeldsel zien in de *Biblioth. Belgica*, Auctore FOPPENS.]

» *Amstelredams eer ende op comen*." Het volgende is mijne aanteekening voor dit boekje geplaatst.—JAN GERBRANDSZOON VAN LEYDEN, een geleerd karmeliet te *Haarlem*, overleden in 1504, aan wien wij onderscheidene historische werken verschuldigd zijn, wordt voor den oorspronkelijken autheur gehouden van dit werkje, 't welk waarschijnlijk in het Latijn beschreven en kort na zijn afsterven uitgegeven is. Wel mag men denken dat hij, door dit zijn geschrift over het Mirakel, zijn aandeel heeft willen nemen in de vereering van *Amsterdam*, die destijds door toedoen van Keizer MAXIMILIAAN, als een nieuw leven verkregen had.

Mij zijn geene exemplaren uit dien tijd voorgekomen, schoon het daarom niet minder vast staat, dat toen reeds een werkje over het *mirakel aldaar geschied*, van zoodanigen inhoud als door den gemelden titel wordt uitgedrukt, het licht heeft gezien. Immers, het is in de kunstwereld overbekend dat de oorspronkelijke prenten, waarvan dat werk voorzien is, aan JACOB CORNELISZ. VAN OOSTZAAN worden toegeschreven, een zeer bekwaam graveur, die ten jare 1512 de tweede meester was van JAN SCHOORL.

Naar deze prenten, in 1518 gesneden, heeft BOËTIUS VAN BOLSWERT kopieën vervaardigd, en ze te *Antwerpen* in 1639 uitgegeven met den daartoe behoorenden tekst, ten dien einde of vertaald en vermeerderd, of omgewerkt door LEONARDUS MARIUS, Hoogleeraar in de Theologie, te *Goes* in *Zeeland*, overleden in het jaar 1652 (*).

Ik heb verscheidene exemplaren gezien, te *Amsterdam* uitgegeven, waarop de titel in omgekeerde orde gesteld is.

Men vergunne mij ook eene bijzonderheid mede te deelen nopens mijn exemplaar onder den genoemden titel; deze namelijk, dat daarin eene opdragt voorkomt, *Aen d'Edele, Eerenfeste Heere* PETRO PAULO RUBENS, *Ridder, Heere van Steen etc.* beslaande acht bladz. geteekend V. E. V.

Tot heden is het mij niet gelukt, de reden uit te vorschen, waarom die opdragt niet in alle Antwerpsche exemplaren van 1639 gevonden wordt. Meer dan tien exemplaren zijn mij onder de oogen gekomen, waarvan slechts één, 't welk de vermelde opdragt te lezen gaf. Het is waar, de verschijning van dit werk is den dood van RUBENS maar weinige maanden voorafgegaan. Welligt is alzoo het doel

(*) *Batavia Sacra*, IV, 178. in-fol.

der opdragt spoedig komen te vervallen en deze, niet door 's mans bloedverwanten aangenomen, uit de nog niet geplaatste exemplaren weggelaten. C. KRAMM.

[A. D. S. bevestigt de opgave van H. J. S. en V. D. N. nopens den Amsterdamschen Priester LEONARD MARIUS, als auteur van *Amstelredams eer ende opcomen*, vindt ook in BOETIUS A BOLSWERT den graveur der in dat geschrift voorkomende platen, en gelooft dat de opdragt aan RUBENS daaruit aanleiding genomen heeft, dat die platen naar 's grooten schilders teekeningen vervaardigd waren. Hij zelf is in 't bezit van drie editiën dezes werks, hetwelk hij dan ook niet zoo zeldzaam beweert te zijn als LEGENDO ET SCRIBENDO van oordeel is. Andere uitgaven er van hebben, naar zijne meening, nimmer het licht gezien. „Na naauwkeurige vergelijking," dus gaat hij voort, „lijdt het geen twijfel, of de eerste druk moet diegene zijn, waar onder de platen enkel de Latijnsche dichtregels, zonder vertaling in het Hollandsch, gegraveerd zijn; welke druk niet te *Amsterdam* maar te *Antwerpen* uitgekomen is. — De tweede druk heeft dezelfde platen en onder deze telkens eene vertaling der Latijnsche verzen in gewone drukletters. De derde druk geeft andere platen te zien, wel naar die van de twee vroegere bewerkt, maar veel minder kunstwaarde bezittende, en waaronder de Hollandsche verzen gegraveerd zijn. Titel, plaats en naam van den uitgever zijn, even als het jaartal, in deze drie editiën gelijkluidend. Waarschijnlijk is de derde uitgave te *Amsterdam* bezorgd."

Zie hier voorts het verslag van WAGENAAR: „Omtrent den aanvang", schrijft hij, „der zestiende eeuwe, is, zo ver my gebleeken is, het eerste omstandig verhaal van het Mirakel in 't licht gegeven, vermoedelyk in de Latynsche taal, 't zy door JAN GERBRANDSZOON VAN LEIDEN of een ander', opgesteld; waarnaar verscheiden' overzettingen in 't Nederduitsch gemaakt zyn, zo in de oude *Hollandsche Chronyk* en in de *Vermeerderde Chronyk* van BEKA, als in een afzonderlijk Boekje, waarvan my een afdruksel ter hand gesteld is, tot titel hebbende: *Hier beghint die vindinge van 't hoichweerdige ende Heylighe Sacrament, in 't vier ende vlam miraculoselyc ongequetst ende geheel geconserveert, het welcke rustende is binnen der Stadt van Aemstelredam, ende die plaetse wert ghenoemt ter Heyliger Stede.* En 't verhaal van dit Boekje is wel 't uitvoerigste. Eindelyk, heeft LEONARD MARIUS, Priester te Amsterdam op 't Begynhof (*) in 't jaar 1639, eene uitvoerige Verhandeling over de Mirakelen der Heilige Stede uitgegeven, genaamd: AMSTELREDAMS *eer ende opcomen, door de denckwaerdige miraklen aldaer geschied aen ende door het H. Sacrament des Altaers, Anno* 1345, *t'Antwerpen,* [waarschijnlijk *Amsterdam*], by HENDRIK AERTSSENS, 1639, *door* BOETIUS A BOLSWERT; welke laatste naam, van sommigen ten onregte, voor den naam des Schryvers gehouden is."]

Lijkredenen op Willem den Zwijger (II.; bl. 88); *Stukken op zijnen moord betrekkelijk.* De preêk, uitgesproken door ARENT CORNELISZ, Predikant te Delft, na den verraderlijken moord aan Prins WILLEM I begaan, is vervolgens in druk verschenen. Men zal zich hiervan kunnen overtuigen door het werk van JOH. GYSIUS: *Oorspronck ende Voortgang der Nederlandscher Beroerten* enz., Delft A°. 1626, in-4°., alwaar op bl. 595 gelezen wordt: » Tot welcken eynde, daernae ten selven dage een aendachtige, corte en troostelycke Predicatie inde Kercke gedaen is door ARENT CORNELISZ, Dienaer des Heyligen Predicatie aldaer, over de plaetse uyt de *Openbaringe* van JOANNIS Cap. 14 vers 13. *Salich zyn de dooden die in den Heere sterven* enz., welcke predicatie naemaels in Openbaren Druck uytgegaen is, daer wy den yverigen Leser toe wysen."

(*) J. F. FOPPENS, *Biblioth. Belg.*, T. II, p. 317.

De plaats waar die gedrukte preêk zich bevindt is mij onbekend.

Den 20sten Aug. 1584 verzocht C. PLANTYN bij de Leydsche regering verlof om te mogen drukken een *Discours* in het Fransch, Hoogduitsch en Nederduitsch, op den dood van Prins WILLEM I. Misschien is dit wel de rede getiteld: *Discours du Meudre Commis en la Personne du très-illustre Prince d'Orange en l'an MDLXXXIIII* (zonder plaats of naam van drukker).

Deze fransche vertaling (of dit fransch oorspronkelijk) stemt overeen met het *Verhael van de Moort ghedaen aen den persone des Doorluchtigen Hoochgeboorn enz. Prince van Oraengien.* Delft by AELBRECHT HENDRIXZ, 1584, in-4°.

In dit verhael komen al de aanslagen voor, welke de Jesuiten op het leven des Prinsen hebben beproefd, en tevens het vonnis tegen BALTHAZAR GHEERAERTS geveld.

Als eene bijzonderheid wordt aldaar het volgende verhaald: » Ende soo de Priesters in veel steden vyeren wilden van blyschap, t' ghemeynte en hevet niet willen ghedoogen, dwelcke alsulcken feyt vervloecte: in voeghen dat de Canonicken van 't s Hertoghenbosch, siende dat sy sulcx niet en mochten vercryghen, soo zyn sy nochtans by een vergadert in de Domkercke, waer dat sy songhen *Te Deum Laudamus*, ende des avonts daernaer volghende is daer een schrickelyck onweder opgestaen van donder ende blixem, *die op deselve Kercke is ghevallen ende verbrant heeft*, *sonder eenich huys van der stadt te beschadigen.*"

Uit de *Resolutiën van de Staten van Holland* dato 1 Junij 1585, bl. 291, deel ik het volgende nog mede:

» Is geaccordeert GEORGE BENEDICTI WORTELI (de generale index noemt hem NORTELI), jongman, wesende Alumnus van Delft, studerende in Engelandt, in aensieninge van Aepitaphie by hem in Carmine ghemaeckt op de dood van Syne Excellencie hooger memorie ende tot vorderinge van syne studien, ordonnantie van achtien ponden van *XL* grooten."

In 1584 is bij AELBERT HENDRICKZ te Delft een merkwaardig stuk verschenen, onder den titel van *Remonstrantie by forme van Discours aen allen ende eenen yeghelycken, Landen, Provintien, Steden ende ghemeenten, inhoudende t' Epitaphium op de Doodt van Syne Pr. Excell^tie* enz., in-4°.

De schrijver teekent zich op het laatste blad *J. K.* en noemt het werk » begonnen binnen

Campen ende tot Delft voleyndet, desen X Augusti 1584 nouo stilo." —

Bij GACHARD, *Corresp. de Guill. le Taciturne*, vindt men eenige bijzonderheden wegens den bedoelden moord, die mede veroorzaakte, dat de Nederlanders nog meer tegenzin voor het Spaansche Hof en zijne aanhangers aan den dag legden, en juist het tegendeel heeft opgeleverd, van wat dat Hof zoo vurig wenschte.

Er is mij geen schooner en krachtiger Staatsstuk in handen gekomen, waardiger om nogmaals herdrukt te worden, dan het antwoord van de Staten van Holland en West-Vriesland aan de Deensche Gezanten, bij hunne commissie of voorstelling ter onderhandeling van Vrede tusschen Spanje en Nederland, en te vinden in de *Resolutie van den* 21—27 *October* 1597, bl. 524, alwaar achtervolgens al de bedriegelijke handelingen van het Spaansche Hof worden vermeld, en o. a. gezegd: » 'T en is oock den Koningh van Spaigne niet ghenoegh geweest dat in de Nederlanden over de 100,000 menschen zyn omgebracht om saken van de Religie, ende dat door syn bevel den Hertogh van *Alba* door beuls handen doen ombrengen hadde over de 20,000 menschen van alderhande qualiteyt, dat hy geheele steden heeft doen ruineren, plunderen, ende alle 't volck (of 't meerendeel van dien) doen ombrengen, daeraf de steden van *Mechelen*, *Zutphen*, *Naerden*, *Oudewater* ende veel andere getuygenis mogen geven, dan heeft daer en boven noch by openbaren Edicte moordadelyck doen ombrengen den voorz. Doorl. Hooghgeb. Furst ende Heere den Prince van *Orange*, die hem als Vader van de Nederlanden gedragen hadde, *daerdoor de Heeren Staten te meer zyn geconfirmeert ende veroorsaeckt om in haer rechtvaerdigh voornemen te volharden.* — Waeruyt dan genoegh blyckt dat dese Geunieerde Provincien met geen redenen kan gevergt worden om hen wederom te begeven in subjectie ende onder de heerschappye van den Koningh *van Spaigne* ende *Spaignaerden*, *of om met hem in eenigh tractaet of handelingh van vrede te komen.*" .. ELSEVIER.

Lijkredenen op Willem den Zwijger. Aan LEGENDO ET SCRIBENDO kan 't misschien welkom zijn te vernemen, dat ik nog een oud, dun boekje heb, in quarto, getiteld: *Tvvee corte Sermoenen: Het eene ouer den Doop des Soons van den seer Doorluchtighen Prince van Orangien, ende t'andere op de begraefenisse desseluen Prince: Ghepredicteñ wtghegheuen tot vermaninghe ende vertroostinghe der Ghemeente Christi in dese quade ende bedroefde tijden. Tot Delff, by* AELBRECHT HENDRICXZ, *Drucker Ordinaris der Staten slandts van Hollandt. M.D.LXXXIIII.* van 22 bladz. Dit » *tweede Sermoen, gedaen op de begraeffenisse van den seer Doorluchtighen Prince van Orangien, den iii^en Augustii M.D.LXXXIIII*", heeft tot tekst *Apocal.* XIV, 13 en kan wel van ARENT CORNELIS zijn, ten minste de rede moet *bij* de begrafenis uitgesproken wezen, daar zij alzoo aanvangt: » Gheliefde in den Heere JESU CHRISTO: Nadenmael wy alhier tsamen gecomen zijn ter begraeffenisse van Hoochloffelicker ghedachtenisse mijnen Heere den Prince" enz.

G. J. V. J.

Het eiland Socotora en zijne hoofdplaats Tamara (II.; bl. 91). Omtrent het eiland *Socotora*, dat voor het *Dioscorides* der Ouden wordt gehouden, is de vroegere literatuur rijker, dan L. J. schijnt te vermoeden en Dr. JUNGHUHN schijnt te weten. Vooreerst moet ik doen opmerken, dat de Hollandsche vertaling van de *Histoire des Voyages* van PREVOST, 21 deelen, in 4°., veel vollediger is, dan het oorspronkelijke werk, en eene rijke bron van wetenswaardige zaken bevat, die ook nu nog in menig opzigt met vrucht kan worden geraadpleegd.

In deze *Historische Beschrijving der Reizen* nu vindt men: 1°. omtrent *Socotora*, zijne ligging, bewoners en verovering door de Portugezen in 1508, eene korte schets in de reis van den Portugees FRANCISCO D'ALMEYDA, Dl. I., bl. 120; 2°. eene korte beschrijving van het eiland door den Portugees CASTRO, die in 1540 met de Portugesche vloot van *Goa* komende, daar eenige dagen vertoefde, Dl. I., bl. 220; 3°. Dan volgen de reisberigten van twee Engelschen in 1607, WILLIAM KREELING en DAVID MIDDLETON, die met nog eenen derden, WILLIAM HAWKINS, voor rekening van de Engelsche O. I. Maatschappij met drie schepen, onder het opperbevel van den eersten, eene reis naar *Bantam* en *Banda* deden. Het reisverhaal van KREELING bestaat slechts uit uittreksels van zijn scheepsjournaal, en is daarenboven nog verminkt door den eersten Engelschen uitgever PURCHAS, die onder anderen bij de vermelding van *Socotora*, door KREELING mede bezocht, bepaaldelijk zegt het oponthoud te *Tamara* te hebben overgeslagen, als zijnde bij later bevinding beter bekend geworden. Zie Dl. II., bl. 92. 4°. Het berigt van MIDDLETON, Dl. II., bl. 175. 5°. Uit hetzelfde tijdperk en tot dezelfde expeditie behoorende, is mede het reisverhaal van Kapitein DOUNTON [?]. Ook deze zeeman bezocht *Socotora*, en ankerde den 20sten Sept. 1610 op 6 mijlen na aan *Tamarese* of *Tamarin*, en 5 mijlen van den hoek van *Gallanza*. DOUTON [?] ging aan land om water te halen, en zag eene menigte inwoners, die echter niet durfden naderen, omdat de Koning niet wilde, dat zij met vreemdelingen te doen hadden. Eene bezending aan den Koning met geschenken, gaf evenwel eene verandering in deze terughouding, en spoedig geraakte men met hem op eenen goeden voet. Deze Koning van

Socotora heette MULEY AMOR EBN SAID en maakte een nog al krijgshaftig figuur; hij was eigenlijk maar Onderkoning van zijnen vader, Koning van *Fartak* in *Arabië*, en zeide, dat deze thans in oorlog was met de *Turken* van *Aden*. De krijgsmagt van dezen Onderkoning bestond geheel uit Arabieren, terwijl de oude inwoners van het eiland in de diepste slavernij leefden. Dl. II., bl. 230—232. 6°. Nog werd ten dien tijde dit eiland aangedaan door den bekenden Engelschen reiziger JOHN SARIS, die er met dienzelfden Onderkoning op eenen goeden voet stond. Dl. II., bl. 320. 7°. Eindelijk vindt men Dl. XI., bl. 126, bij den vermaarden Venetiaanschen reiziger MARCO POLO, reeds gewag gemaakt van *Socotera*, als rijk vooral in ambergrijs, ten bewijze, dat in de veertiende eeuw dit eiland den Europeanen wel bekend was.

Ziedaar dus reeds onderscheidene bronnen opgegeven. Maar buitendien zal L. J. een vrij uitvoerig berigt over dit eiland vinden bij onzen DAPPER, in zijne *Beschrijvinge der Afrikaansche Gewesten*, bl. 307, waar over de gesteldheid van den grond, over de bewoners, de voortbrengselen enz. vele bijzonderheden worden vermeld. » Dit eiland," zegt hij, » [bezit] niet meer dan eene stad, met den naam van het eiland *Sikuthera* gekend. Maar," voegt hij er bij, » anderen maken de hoofd- en voornaemste plaets zeker vlek, *Tamary* genaemt, het gewoonelijke verblijf des Sultans."

Ten slotte verwijzen wij den vrager ook nog tot de *Wijsgeerige en Staatkundige Geschiedenis van de Bezittingen in de beide Indiën*, van RAYNAL, Dl. I., bl. 74, Holl. Vert. waar mede over de geschiedenis en den aard van dit eiland wordt gehandeld.

SAXO SYLVIUS.

[Onder het woord *Socotra* vinden wij nog het volgende in *The National Cyclopaedia*, Vol. XI (London, CH. KNIGHT, 1850):

„De bevolking wordt door WELLSTED berekend op 4000 personen, hetgeen, als men de uitgebreide streken in aanmerking neemt, die grootendeels uit naakte rotsklompen bestaan, een tamelijk gegronde schatting moet wezen. Zij is uit twee verschillende naticën te zamengesteld, van welke de eene vreemd en de andere, naar allen schijn, op het eiland oorspronkelijk is. De eersten gaan door onder den naam van *Socotraansche Arabieren*, de laatsten worden *Bedoeïenen* geheeten. De Arabieren zijn een gemengeld ras, voortgekomen uit hen, die er zich van tijd tot tijd hebben nedergezet; maar de aldaar t'huis behoorende Bedoeïenen, welke men aldus bestempelt om hun zwervend leven, verschillen van hen in taal en in uiterlijke kenmerken. Zij zijn groot, met sterke, gespierde en wonderlijk welgevormde leden; een' aangezigts-hoek als die van de Europeërs, den neus eenigzins Romeinsch, de oogen levendig en vol uitdrukking, en den mond goed besneden. Hun hair krult van nature, maar is noch wollig noch kroes. Hun algemeene tint is blond, maar enkelen uit hen zijn even donkergekleurd als de Hindoes. Mohammedanen van belijdenis, zijn ze verdraagzamer dan hunne landgenooten, de Arabieren.

Daar is niets wat men eene stad kan noemen. De hoofdplaats is *Tamarida*, niet ver af gebouwd van de noordelijke kusten en uit nagenoeg 150 verstrooide huizen te zamengevoegd.

Socotra was aan PTOLEMAEUS en ARRIANUS bekend. Het werd bezòcht, in 1504, door den Portugees FERNANDEZ PERARA en, in 1507, door ALBUQUERQUE voor zijn vaderland in 't bezit genomen. Het is niet bekend op welk tijdstip de Portugezen *Socotra* hebben ontruimd, maar dit geschiedde vermoedelijk vóór den afloop van de vijftiende eeuw. Toen is het onder 't gezag van den Sultan van *Kisseen* op de zuidkusten van Arabië teruggekeerd, van wien het, althans in naam, nog steeds afhankelijk is.]

Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen (II.; bl. 92). De Predikanten, die, na de beroeping van MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN in 1765, te Londen werkzaam geweest zijn, worden vermeld in *The History of the Foreign Protestant Refugees settled in England. By* J. S. BURN, *London* 1846.

Op bl. 195 van gemeld werk komen voor:

MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN: 1765;
CONRADUS SCHWIERS, *S. Th. D.*: 1784;
LAMBERTUS HENRICUS SCHIPPERS PAAL, *S. Th. D.*: 1801;
JAN WERNINCK, *S. Th. D.*: 1802;
RUTGER SEYEN TEN HARMSEN: 1815;
HENDRIK GEHLE, *S. Th. D.*: 1830.

Deze mededeeling ben ik verschuldigd aan Prof. N. C. KIST te *Leyden*. .. ELSEVIER.

Anna Haze (II.; bl. 92). Ten onregte wordt door A. & A. voorondersteld, dat ANNA HAZE de moeder zoû geweest zijn van JOHAN VAN ARCKEL, WALRAVEN's gewettigden zoon.

In de Akte van Legitimatie dd. 13 Mei 1591, waarvan een authentiek afschrift onder mij berust, leest men:

» De Ridderschap, Edelen en Steden van Hollant ...... ontfangen hebbende de ootmoedige supplicatie van Jonckheer JOHAN C. VAN ARCKEL. Inhoudende, hoe dat Heer WALRAVEN VAN ARCKEL Heere van *Weerdenborgh* syns supplts vaders, voor syn Houwelycxe dagen geprocreëert heeft by CORNELIA LODEWYCX dochter....."

De moeder van JOHAN heette dus CORNELIA, niet ANNA. Tot dus verre heb ik niet met volle zekerheid kunnen bepalen, tot welk geslacht CORNELIA behoorde; doch in een MS. kwartierboek is mij voorgekomen, dat te Gorcum in de Groote Kerk de kwartieren zouden gehangen hebben van Jonker JACOB VAN PAFFENRODE en van zijne huisvrouwe WILHELMINA VAN ARCKEL, kleindochter van JOHAN. Bij WILHELMINA staat: ARCKEL, STEELANT, OEVEREN, ROYEN, STENIS, AALST, LEEFDAEL, RYSWYCK; hieruit zoude volgen dat CORNELIA behoorde tot het geslacht van STENIS, ook STEENHUIS, uit Gelderland. In de geslachtslijst van STEENHUIS, bij VAN SPAEN, vindt men evenmin CORNELIA als haar' vader LODEWIJK vermeld.

Ter dezer gelegenheid heb ik vermeend eene fout te moeten aanwijzen, door onderscheiden schrijvers begaan.

De vrouw van voornoemden JOHAN behoorde niet, zoo als beweerd wordt, tot het geslacht van TUYLL VAN BULCKENSTEIN. In het geslachtsregister van VAN TUYLL wordt van haar geen melding gemaakt; daarentegen blijkt uit de grafzerken en wapenborden van onderscheidene zijner nakomelingen, dat ROELOF VAN ARCKEL, Heer van *Vosmeer*, Drossaard van *Gorcum*, stamvader der Heeren van *Broekhuyzen*, de zoon was van JOHAN, uit zijn huwelijk met WILHELMINA VAN DEN OEVER, voerende als BLOIS met 3 Jakobs schelpen en chef. Deze WILHELMINA overigens bij de ARCKELS zelve als hunne voormoeder bekend geweest zijnde, vermeen ik de oorspronkelijke dwaling te kunnen uitleggen, door dat ik gevonden heb, dat JOHAN ten tweeden male zoude gehuwd zijn geweest.

Op het stadhuis te *Utrecht* heb ik, in eene MS. verzameling van grafschriften, aangeteekend gevonden, dat te *Heukelum*, in de kerk, het wapenbord gehangen heeft van Jonker JOHAN VAN ARCKEL, Drossaard van *Heukelum*, in 1598 gestorven, wiens huisvrouw was Juffrouw MARIA VAN HOOGWOUDE, bastaard-tak van BEYEREN-HOLLAND. Dit tweede huwelijk kan aanleiding gegeven hebben tot gezegde vergissing, aangezien in 1570 ALBERT VAN HOOGWOUDE Heer was van *Tuyl;* zoodat JOHAN wel eene dochter had van den Heer van *Tuyl*, maar niet eene Freule, of zoo als men toen schreef eene Joffer VAN TUYLL.

W. J. *Baron* D'ABLAING VAN GIESSENBURG.

Beeldhouwwerk op Paushuize. Momusgezelschappen (II.; bl. 92). Zoo als de vraag daar ligt schijnt het mij toe dat zij uit een ontrouw geheugen is voortgekomen, en dien ten gevolge is het dubbel noodig haar met de betrekkelijke verklaring en met eenige teregtwijzingen te ontmoeten.

Tijdens de verandering van Groot-Paushuize tot zijne bestemming voor Provinciaal-Gouvernementsgebouw, door de zorg van den achtingswaardigen Ridder VAN ERTBORN tot stand gebragt, eene bemoeijing waarvan hij echter niet het minste genot heeft gehad, was ik belast met het ontwerp en de volvoering daarvan. Daar deze aanbouw in Julij 1830 openbaar is aanbesteed, kan het in de vraag aangeteekende jaar 1828 of 1829 niet als geldende beschouwd worden.

Aangaande den gedachten steen dient, dat *ik* hem gevonden, het daarop afgebeelde *herkend* en daaraan *eene plaats gegeven* heb op hetzelfde terrein boven den ingang van een vertrek, bij de stallingen gelegen.

De Navorschers zullen zich, en met regt, verdiepen in gissingen, wanneer zij lezen: » *Op dezen steen stond een zeer wel gebeeldhouwde* MOMUS-*kop*." Voor hen dus, die niet in de gelegenheid zijn zich *in loco* te overtuigen, strekke tot opheldering, dat hier in geenen deele een MOMUS-*kop* wordt voorgesteld. Zóó behoort men die afbeelding niet te verstaan. Maar die steen vertoont eigenlijk als hoofdzaak: het *wapenschild* van Paus ADRIAAN den VI, uit het geslacht van BOYEN, zijnde drie *Wolfshaken*, in figuur overeenkomstig aan die in het wapen van DEDEL, VAN BOETZELAER, enz., 't welk alles, op eene zeer algemeene, toen gebruikelijke wijze, door eenen *Zot* als *Tenant* den aanschouwer wordt voorgehouden, zoodat er aldus geen zweem van een MOMUS-*kop* aanwezig is. Zelfs is de *Tenant*, op den gewonen trant, geheel door het wapenschild gedekt, zoo, dat slechts zijn kop, handen en voeten zigtbaar zijn. Deze steen heeft het middenstuk uitgemaakt van het fries of den mantel eens vuurhaards, welke bij de vroegere verbouwing als afbraak en puin op den grond van het erf ingedolven en in 1830 er weder uitgegraven is.

Wanneer men zich de moeite wil geven om de beschrijvingen en afbeeldingen van allerlei soort van zotten en van den MOMUS na te gaan, zoo als die in de middeleeuwen, ja zelfs bij de Romeinen, tot aan het verval onder de regering van LODEWIJK XIV, in zwang zijn geweest, dan zal men ten duidelijkste kunnen bespeuren, dat al wat tot het *wereldsche* behoorde, door den *Zotskap*, en al wat tot het *geestelijke* behoorde door den *Monnikskap* werd uitgedrukt, zoodat men die symboliek zoo wel in kerkelijke als wereldsche gebouwen in overvloed zal aantreffen. Of *Paus* ADRIAAN lid van eenig zottengezelschap zij geweest, is met geen zekerheid te bepalen; evenwel is het onbetwistbaar, dat er omstreeks dien tijd zelfs in de kerken Narrenfeesten werden vertoond. Behalve dat er eene vereeniging van Edelen bestond, welke het Zottengezelschap uitmaakten, dat te *Kleef* in 1381 door ADOLF, Graaf van *Cleve*, was opgerigt, zoo werd zelfs nog in den jare 1626 te *Dijon*, in het *Mère Folle* of *Mère Folie*, aangenomen HENRY BOURBON, *Prince de Condé*, zoodat vele groote en welgeboren mannen, hetzij in het geheim of in het openbaar, lid waren van zulke of dergelijke inrigtingen. Ongetwijfeld was het ook voor dezulken raadzaam om zich destijds te mengen in alle kracht ontwikkelende vereenigingen, waarvan de *Zot* wel de hoofdleider was, als zijnde hij toen de type der wereldwijsheid bij alle beschaafde volkeren, iets waardoor de volksmenners met niet weinig eigenbelang, meesterlijk werden gediend.

Wat de afbeelding van een *Romeinschen krijgsman* betreft, boven den ingang of poort aan de tuinzijde, deze heeft niets gemeens met ADRIAAN als *Cardinaal* of *Paus*, daar dit

lagere gedeelte van het gebouw, waaruit die ingang thans bestaat, even als het daarnaast gelegen *Klein Paushuize* tot eene latere bijbouwing behooren, waardoor het oorspronkelijke door ADRIAAN gestichte eene geheel andere bestemming heeft verkregen. Ook is het mijne meening dat het gedachte beeld, van elders vervoerd, aldaar bij de oprigting eene plaats heeft bekomen, waarschijnlijk ten gevolge van eene dergelijke oudheidlievende zorg, als die thans het wapen van ADRIAAN, in een gelijk geval, wederom heeft vereerlijkt.

Het is hier de plaats niet tot verdere uitweiding over dit punt, en ik zal weldra mijne bevindingen en de geschiedenis van dit voor Nederland en voor de Stichtenaars zoo bij uitstek merkwaardige gebouw bekend maken.

C. KRAMM.

Kinderpoëzy. » *Torentje, Torentje bossekruid*" (II.; bl. 93). Hoe kan het iemand in de gedachten zijn gekomen om, bij het kleinkinderen voor DE NAVORSCHER weinig geschikt deuntje van *torentje, torentje, bossekruid*, te denken aan het springen van den kruidtoren te Delft in 1654! Waarschijnlijk heeft GANSKE niet geweten dat er van dat rijm een *variant* bestaat,'t welk, ook in mijne » prille jeugd," door kleine kleuters werd opgezongen; namelijk:

Torentje torentje kluiten
 Wat is er in?
 Een gouden ring
Een gouden ring met knoopen,
Laat het torentje loopen.

Waarbij evenwel niet *garenklos op garenklos*, maar de kleine vuisten beurtelings op elkander gestapeld, en, bij het zingen van den laatsten regel, de onderste vuist werd weggetrokken, waardoor de geheele toren, tot groot vermaak der kleine torenbouwers, instortte en de vuistjes, als zoo vele stukken en brokken, onder malkander werden gehaspeld.

Ten genoegen van GANSKE moge ook *dit*, als antwoord, een welwillend plaatsje vinden in DE NAVORSCHER.

P. J. v. M.

[Hoe *kan* het iemand in de gedachten komen — dus vragen wij op onze beurt — dat „HENDERIK Kap'endrik" slaat op HENDRIK VAN BREDERODE en „Prins ROBBERT was een gentleman" op RUPRECHT, zoon van ELISABETH, dochter van JACOBUS I van *Engeland?*]

Perzische geschiedenis (II.; bl. 93). Het bewuste werk van GEORGE, Hertog van *Manchester*, in 1845 te *Londen* uitgegeven bij JAMES DARLING, en ten titel voerende: *The Times of* DANIEL, *chronological and prophetical, examined with relation to the point of contact between sacred and profane chronology*, — bevat een naauwkeurig onderzoek naar de zeventig jaren der Babylonische ballingschap en de zeventig jaarweken, die, volgens de voorspelling van DANIëL, tot op de komst van den Messias moesten verloopen. Daar de berekening dezer jaartallen bijkans geheel afhangt van het onderzoek naar de betrekking van het Perzische rijk tot *Babel*, neemt juist dit laatste onderzoek een groot gedeelte van het werk in. — Zich losmakende van de traditioneele opvatting, 't eerst door JOSEPHUS voorgestaan, dat KORESCH, in de H. S. genoemd, dezelfde zou zijn als CYRUS, door HERODOTUS vermeld, komt hij, door eene zeer scherpzinnige vergelijking van de bijbelsche berigten met de verhalen der ongewijde schrijvers en de overgeblevene *Keilschriften*, tot het resultaat: 1°. dat de Chaldeërs, waarvan de Bijbel spreekt, dezelfde zijn met de Perzen der ongewijde geschiedenis; 2°. dat CYRUS dezelfde is als NEBUKADNEZAR; 3°. dat KORESCH, die aan de Joden den terugtogt naar Jeruzalem toestond, een *satraap* of Onderkoning was ten tijde van ARTAXERXES *Langhand*. — Groote belangstelling en goedkeuring verwierf dit onderzoek bij WIESELER, die het aankondigde in de *Göttinger gelehrten Anzeigen* van 1846, en bij EBRARD, die er in de *Theol. Studien und Kritiken* voor 1847 verslag van gaf, een verslag in het *Repertorium van Buitenl. Theol.* overgenomen. Vroeger was het reeds onder ons bekend geworden door een mededeeling van Mr. B. J. L. DE GEER in de *Jaarb. voor Wetens. Theol.* A°. 1845, geplaatst. Later gaf het Dr. J. G. OTTEMA aanleiding tot zijn werk: KORES, *Historisch chronologisch onderzoek naar den tijd der Babylonische ballingschap*, 1850, beöordeeld in genoemde *Jaarboeken*, 1851, bl. 391, en in het Tijdschrift *Waarheid in liefde*, 1851, bl. 609—615. Opzettelijke tegenspraak vond het gevoelen in: *Het tijdvak der Babylonische ballingschap, chronologisch bepaald, en het nieuwste onderzoek daaromtrent beschouwd en wederlegd door* A. RUTGERS, *Hoogleeraar. Leyden*, E. J. BRILL, 1851.

CONSTANTER.

Perzische Geschiedenis. C. A. C. zal zijn weetlust ruimschoots bevredigd, welligt geheel voldaan vinden in: *Het tijdvak der Babylonische ballingschap, chronologisch bepaald, en het nieuwste onderzoek daaromtrent, beschouwd en wederlegd door* A. RUTGERS, *Hoogleeraar te Leyden. Leyd.* 1851.

Prof. RUTGERS, opgetreden tegen den Hertog van *Manchester*, Prof. EBRARD en Dr. OTTEMA, toont zegevierend aan, dat zij, om dogmatische redenen, met verwaarloozing der beste schrijvers, uit onzuivere bronnen en op onbewezene vooronderstellingen, een gedeelte der Joodsche geschiedenis hebben misvormd.

Het nieuwste werk over deze stoffe is van W. S. W. VAUX, Adsistent bij 't Britsch Museum, waarvan onlangs in de Dytzsche boekh. te *Leipzig*, eene vertaling is verschenen van Dr. J. T. ZENKER.

J. M.

Perzische geschiedenis. Het werk van den *Hertog* van *Manchester*, *The Times of Daniel*, heb ik niet gelezen, doch zooveel weet ik er wel van, dat het een critisch onderzoek is

over de Perzische geschiedenis gedurende en in betrekking tot de Babylonische ballingschap. Hierover is, behalve een werk van Prof. EBRARD, nog geschreven: *Cyrus der Gründer des persischen Reiches war nicht der Befreier der Juden, sondern der Zerstörer Jerusalems. Ein Beitrag zur Rechtfertigung der Bibel und zur Berichtigung der bisherigen Darstellung der Geschichte vom Babylonischen Exile: von* CARL THEODOR WETZKE, *Diaconus an der St. Michaelis Kirche zu Budissin. Bautzen* 1849. *In Commission bei* A. WELLER; verder Dr. J. G. OTTEMA, *Kores, historisch chronologisch onderzoek naar den tijd der Babylonische ballingschap. Leeuwarden*, G. T. N. SURINGAR, 1850; Prof. A. RUTGERS, *Het tijdvak der Babylonische ballingschap* enz. *Leyden*, E. J. BRILL, 1851; en Dr. J. G. OTTEMA, *De Jubelperioden, aangewend bij de tijdrekening van de geschiedenis der Israëliten, tot staving van het historisch, chronologisch onderzoek naar den tijd der Babylonische ballingschap. Leeuwarden*, G. T. N. SURINGAR, 1851. Wat de in Perzië gevondene inscriptiën betreft, hieromtrent kan C.A.C. onder anderen teregt bij THEODOR BENFEY, *Die Persischen Keilinschriften mit Uebersetzung und Glossar. Leipzig*, BROCKHAUS *und* AVENARIUS, 1847, waarin men het groote spijkeropschrift van Bisutun vindt; en bij Dr. J. G. OTTEMA, *De geloofwaardigdeid van Herodotus bevestigd uit de Oud-Persische spijkeropschriften*, geplaatst in en overgedrukt uit: *De Recensent, Alg. Lett. Maandschrift voor* 1852. G. J. v. J.

Shakspeare in 't Nederduitsch (II.; bl. 93). De oudste mij bekende vertalingen zijn vervat in vijf deelen, getiteld: WILLIAM SHAKSPEARE'S *Tooneelspelen enz.* (Amst. 1778—82). Elk deel behelst drie stukken, te weten: I. *Hamlet. De Storm. De vrolijke vrouwen te Windsor.* II. *Macbeth. Leven en dood van Koning Johannes. De konst om een tegenspreekster te temmen.* III. *Othello. Hendrik de Vierde*, 1ste *deel. De dwaaling.* IV. *Marcus Antonius en Cleopatra. Richard de tweede. De twee Edellieden van Verona.* V. *Cariolanus* (*sic*). *Koning Hendrik de Vierde*, 2de *deel. Veel leven over niets.* De eerste drie deelen zijn meer uit het Hoogduitsch van ESCHENBURG, dan uit het Engelsch overgezet; in 't vierde echter berigt BERNARDUS BRUNIUS, dat hij de vertaling, door anderen begonnen, zal voortzetten, zooveel mogelijk uit het Engelsch, naar den tekst van CAPELL.

Sedert dien tijd is mij geene vertaling bekend voor 1834; toen gaf Mr. L. P. C. VAN DEN BERGH eene *Bloemlezing uit de dramatische werken van* W. SHAKSPEARE, *in Nederduitsche dichtmaat.* Behalve eene *Inleiding tot de kennis van* SHAKSPEARE *en zijne schriften*, vindt men welgeslaagde proeven uit achttien zijner tooneelstukken.

In 't volgende jaar verscheen de *Macbeth*, in de versmaat van 't oorspronkelijke, door J. MOULIN, (*Kampen*, 1835; 2de verb. uitg., *Deventer*, 1845); en in 1836 *Othello*, door denzelfden (2de uitg. *Deventer*, 1848), benevens *Hamlet*, door P. P. ROORDA VAN EYSINGA, mede te *Kampen* uitgegeven, alwaar ten gelijken tijde ook eenige tooneelen uit *the Tempest*, door J. MOULIN, het licht zagen. Nog vindt men in een der dichtbundels van Mr. J. VAN LENNEP, uit *Othello*, het derde tooneel van 't derde bedrijf, in Alexandrijnen overgebragt (*).

In 't Friesch heeft men van R. POSTHUMUS, *Julius Caesar in de Keapman fen Venetien* (*Gron.* 1829) en *As jiemme it lye meie*, (*As you like it.*) *Dockum* 1842; terwijl thans (Maart 1852) eene inteekening open staat op *the Tempest*, van denzelfden vertaler.

Het leven van SHAKSPEARE is mij, in 't Hollandsch, alleen bekend in eene vertaling van een artikel in de *Rev. Encyclopéd.*, Juill. 1821, geteekend J. A. BUCHON. De vertaler heeft zijn naam verzwegen, doch het boekje opgedragen aan zijn boezemvriend N. J. VAN HATTEM (*Zutphen* 1824).

SHAKSPEARE en zijne werken komen in onze taal voor 't eerst eenigzins uitvoerig ter sprake in de *Algemeene Oefenschool* (*Amst.* 1770), Dl. VIII., bl. 510—18, 597—608, IX, bl. 43—62. Voorts in het *Nieuw Algem. Magazijn*, V., 1. 1790.

Een paar tooneelen uit den *J. Caesar*, vindt men vertaald en toegelicht in de *Bibliotheek voor oude Letterkunde* (*Amst.?* 1794).

De bekende PAULUS VAN HEMERT leverde een smaakvol vertoog, WILLIAM SHAKSPERE, in zijn *Lektuur voor 't ontbijt en de theetafel.* (*Amst.* 1808) Stuk X., bl. 1—76.

't Is merkwaardig dat hij reeds SHAKSPERE schreef.

N. G. VAN KAMPEN gaf in 't eerste deel der *Mnemosyne* (*Leyd.* 1814) eene *Verhandeling over* W. SHAKSPEARE *en zijne werken*, met proeven van vertaling in proza.

In 't jaar 1823 verscheen te *Leyden* van W. BILDERDIJK: *Bijdragen tot de Tooneelpoëzy.* Bl. 13—90 vult eene vergelijking van den *Aran en Titus* van onzen JAN VOS, met den *Titus Andronicus* van SHAKSPEARE; de eerste heeft blijkbaar 't stuk van den laatste, waaraan 't Amsterdamsch publiek *zich honderd jaar lang niet verzadigen kon*, voor oogen gehad. BILDERDIJK noemt (bl. 15) SHAKSPEARE een *wondergeest.* Vergis ik mij niet, dan is Dr.

(*) Eene dichterlijke omwerking van SHAKSPEARE'S *Romeo and Juliet*, is onlangs door Mr. J. VAN LENNEP geleverd geworden, onder den titel van: *Romeo en Julia*, in vijf bedrijven, naar het Engelsch van W. SHAKESPEARE, *Amst.* bij P. MEIJER WARNARS, 1852, 134 bl. kl. 8°. met Aanteekeningen.
Aanm. van het Bestuur.

KIEHL de schrijver van eene wijsgeerige Verhandeling over den *Macbeth*, geplaatst in N°. V. van *Athenaeum*, *Tijdschrift voor Wetenschap en Kunst* (*'s Gravenh.* 1836), bl. 16—44.

Ook in de *Mengelingen in Proza en Poëzy* (*Dordr.* 1839) komt een vertoog over den *Macbeth* voor, 't welk zeer oppervlakkig is.

In 't jaar 1840 gaven Dr. W. G. BRILL en Mr. P. H. VAN GHERT ieder eene Verhandeling over *Koning Lear;* de eerste in den *Gids*, N°. 2—4, de tweede in den *Recensent*, N°. 9, 10.

De Eerw. K. SYBRANDI behaalde in 1840, bij TEYLERS Genootschap, de gouden medaille op de prijsvraag: *Eene vergelijking tusschen Vondel en Shakspeare als treurspel-dichters*, welk werk in 1841 te *Haarlem* het licht zag, in 4°. Zoover mij bekend is, bevat nog geen Tijdschrift er eene grondige recensie van.

Voorts vindt men meer of minder uitgebreide aesthetische aanmerkingen op SHAKSPEARE in 't algemeen, of een zijner stukken in 't bijzonder, bij BILDERDIJK, W. DE CLERCQ, in zijne bekroonde Verhandeling *over den invloed der vreemde Letterkunde op de Nederlandsche;* R. FEITH, J. VAN 'S GRAVENWEERT, H. A. HAMAKER, N. G. VAN KAMPEN, P. VAN LIMBURG BROUWER, B. H. LULOFS, S. J. WISELIUS en weinige anderen, meerendeels vermeld in de brochure van J. MOULIN (*Kampen* 1845), *Omtrekken eener algemeene litteratuur over* W. SHAKSPEARE *en zijne werken*, 2de St. (*Kampen* 1845). J. M.

Shakspeare in 't Nederduitsch. Men heeft ook nog het *Jubelfeest van Schakspear* [*sic.*] (Uit?) Welligt *Oefenschool*, *Mengelingen.* F. M.

Shakspeare in 't Nederduitsch. Vóór mij ligt: *Alphabetische Naamlijst van Schrijvers en Geschriften, welke handelen over* W. SHAKSPEARE *of deszelfs werken, door* J. MOULIN, *te Kampen.* Het is in 1845 uitgekomen als een 2de stuk van *Omtrekken eener Algemeene Literatuur over* WILLIAM SHAKSPEARE *en deszelfs werken.* De verzamelaar belooft, wanneer het publiek hem slechts de helft der kosten van dit 2de stuk bestrijdt, in het eerste stuk te zullen geven: 1°. eene voorrede; 2°. een verslag van de uitgaven van 's dichters werken; 3°. een zoo na mogelijk naauwkeurige opgave der vertalingen er van; 4°. verbeteringen en toevoegselen. Het geëerde publiek echter heeft aan die verwachting niet beantwoord. Allerwaarschijnlijkst berust het MS. van dat 1ste stuk bij den geachten verzamelaar.

In het 2de stuk (want ik veronderstel dat FRANCIS FRANCO het niet kent of bezit) komt de navolgende aanwijzing van verhandelingen en vertoogen door Hollanders bewerkt, over W. SHAKSPEARE voor:

Athenaeum. Tijdschrift voor Wetenschap en Kunst, Jaarg. 1836.

BENDÀ, *Voorrede* zijner Vertaling en Verhandelingen achter ieder stuk.

BILDERDIJK, *Treurspelen*, 1808, 2de Deel. *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, 1820, 1ste Deel. *Bydragen tot Toneelpoëzy*, 1823.

BRILL, *Over Shakspeare's King Lear. De Gids* voor 1840.

W. DE CLERCQ, *Over den invloed der vreemde Letterk. op de Nederl.*, *Amst.* 1824.

DAUNOU, Voorrede zijner uitgave van BOILEAU, 1809.

DELIUS, Voorrede zijner uitg. van *Macbeth.*

FEITH, *Brieven over versch. Onderwerpen,* 1785, 2de Deel.

FEITH *en* KANTELAAR, *Bijdragen*, 1792, 2de en 3de Deel.

HAMAKER, *Mnemosyne*, 12de Deel, 1823.

P. VAN HEMERT, W. SHAKSPERE: *Lectuur voor 't Ontbijt en de Theetafel*, 10de Dl., 1808.

VAN KAMPEN, *Verhandeling over W. S.* (*Mnemosyne*, I, 1814) — *Verh. over de Klass. en Rom. poëzy*, in de werken der *Holl. Maatsch.* 1833, 6de Deel. — *Geschied. der Letterkunde*, 2de en 14de Deel.

VAN LIMBURG BROUWER, *Verhandeling over 't Tooneel*, in de werken der *Holl. Maatsch. Leyd.* 1823, 6de Deel.

Over *Macbeth. Mengelingen in proza en poëzy* Dordr. 1839.

Algem. Oefenschool, Amst. 1770, 8e en 9e Dl.

POSTHUMUS, Voorrede zijner Vert., 1829.

SYBRANDI, *Verh. over Vondel en Shakspeare, als Treurspeldichters*, *Haarlem* 1841.

Ook zijn de Voorredenen en Aanmerkingen geplaatst voor en achter de vertalingen van GUIZOT, VOSS en WIELAND, in het Nederduitsch vertaald, uitgegeven.

Van de hier te lande uitgekomen vertalingen van SHAKSPEARE's werken zijn mij alleen bekend:

W. SHAKSPEAR, *Toneelspelen*, *Amst.* A. BORCHERS, 5 Dln in octavo (jaartal onbekend).

—— *De Keapman fen Venetien in Julius Cesar, twa toneelstikken, ut it Ingels foar frieske, trog* POSTHUMUS, *Grinz.* 1829.

—— *Othello*, *Deventer* 1848. Uit het Eng. vertaald en opgehelderd door J. MOULIN.

—— *Hamlet*, *Deventer* 1849, met aanmerkingen van SUSAN. P. N.

[A. J. V. D. AA, BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS, H. MOHRMANN en AE. W. W. hebben insgelijks eene opgave van eenige der bovengenoemde vertalingen, bewerkingen of beoordeelingen van W. S. ingezonden.]

Braems' » Mémoires touchant le Commerce" (II.; bl. 93). Ten einde aan de begeerte van J. M. te voldoen, deel ik mede wat mij, uit familie-aanteekeningen van en omtrent DANIËL BRAAMS of BRAEMS, is voorgekomen.

Blijkens den in mijn bezit zijnden geslachtsboom, op den 13den Sept. 1661 door de Wapenkoningen en Herauten van Braband

bekrachtigd en afgegeven (*), stamt DANIëL BRAAMS af van een zeer aanzienlijk geslacht uit Vlaanderen, gesproten uit een' jongeren zoon der VILAIN's, uit den huize der Burggraven van *Gend*.

Tijdens de Spaansche religievervolgingen, waren zijne voorouders, omstreeks den jare 1550 uit Vlaanderen uitgeweken en te *Douver*, in Engeland, gevestigd. Zijn vader was DANIëL BRAAMS, schatbewaarder van de kroon van KAREL I, Koning van Engeland, en bij dat Hof in groot aanzien (†), doch om de vervolgingen van OLIVIER CROMWELL, is hij genoodzaakt te vlugten en korten tijd daarna overleden, nalatende bij zijne weduwe MARIA LE MAIRE, dochter van den bekenden zeereiziger JACOB LE MAIRE, met welke hij in Engeland gehuwd was, slechts éénen zoon, die toen den ouderdom van 4 of 5 jaren bereikt had.

MARIA LE MAIRE heeft zich vervolgens, met haren jeugdigen zoon DANIëL, ter woon begeven naar Holland, alwaar zij vele bloedverwanten had, en is te Amsterdam hertrouwd met ANDRIES SCHELLINGWOUW, met wien zij kort daarna naar de Oost-Indiën vertrok, alwaar haar man tot Secretaris der Schepenen te Batavia werd aangesteld. Dit was oorzaak dat DANIëL BRAAMS op zeer jeugdigen leeftijd in Indiën kwam, en een groot gedeelte zijns levens aldaar heeft doorgebragt. Laatstelijk is hij geweest Boekhouder-Generaal van de O. I. Compagnie te Batavia, en wegens zijne bewezene diensten, van wegen de O. I. Compagnie, begiftigd met eenen gouden keten en eerepenning.

In zijne, onder mij berustende, eigenhandige familie-aanteekeningen, vermeldt hij, onder anderen, het navolgende:

» *Den* 29 *November A*°. 1686 ben ik met myne familie op *Batavia's* rede te scheep getreden, in 't schip *Kastrikom*, om daarmede te repatrieren, naardat ik in *India* hadde geweest, een tyt van 34½ jaren, den 20 Maart A°. 1687 arriveerden wy aan *Cabo de boa Esperance*, ende den 19 April gingen wy van daar met 13 schepen weder zeyl, ende gekomen synde op de Noorder breete van .... graden, hebbende *Irland* int Oosten van ons, soo is het de wille des alder Hoogsten geweest, myn waarde lieve en deugtzame huysvrouwe, in Syne eeuwige ruste te halen, op den 9 Julij A°. 1687, synde het dode lichaam door myne last, in een wel besorgde kist gelegt, ende agter op t schip gestelt, voorts in de Noord-Zee gekomen wezende, in een galjoot gescheept en daarmede na *Amsterdam* verzonden, alwaar t zelve behoorlyk is ter aarde besteld op den ... Augustij A°. 1687, ende gelegt in 't graft van myn grootvader in de N. Capel."

DANIëL BRAAMS is te Batavia tweemaal gehuwd geweest, eerst met CLARA REIJERS, en vervolgens met eene dochter van den Extra-Ordinaris Raad van Indiën, ANTHONIO PAVILIOEN.

Behalve verscheidene kinderen, die jong overleden zijn, heeft hij nagelaten de volgende kinderen, allen in de O. I. geboren:

Uit het eerste huwelijk:

1. MARIA BRAAMS, geb. 1667, overl. 1743, gehuwd met PHILIP DAVID VAN UCHELEN, Gouverneur van *Banda* en *Ternate*.

2. ABIGAëL BRAAMS, geb. 1672, overl. 1753, gehuwd met Mr. CORNELIS HEINSIUS, Landschrijver en Griffier *van den Lande van Cuyk*.

3. CLARA SARA BRAAMS, geb. 1681, overl. 1750, gehuwd te Amsterdam met JAN VAN DER BURGH.

Uit zijn tweede huwelijk:

4. JOHANNES JACOBUS BRAAMS, geb. 1683, overl. 1743. Als doopgetuige heeft over hem gestaan de Gouverneur-Generaal van Indiën, CORNELIS SPEELMAN. Hij is gehuwd geweest met MARIA UYLENBROEK, doch is kinderloos overleden.

J. F. L. C.

Jeruzalem, *Jericho en Jaffa te Rotterdam* (II.; bl. 118). Voor het oogenblik kan ik hier niet bepaald op antwoorden, maar het onderzoek mag belangrijk heeten, dat aangaande die streken en nopens *Kralingen* iets meer dan thans bekend is wenscht uit te lokken. Die plaats en die omstreken zijn veel ouder dan Rotterdam. Toen deze stad nog niet bestond en haar grond moeras en water was, heerschten reeds de Heeren van *Cralingen* en hadden in die nabuurschap een wijd uitgestrekt regtsgebied. Lang vóór dat de *Lange Zeedijk*, van 't huis te *Rustewat* bij de *Hoflaan* af, tot door Rotterdam naar Delfshaven heengetrokken, in aanwezen was, stond bij of omtrent de Maas het slot dier magtige Heeren, waarop in latere eeuwen LUMEY, Grave *van der Mark*, gekerkerd is geweest.

JUNIUS spreekt over het geslacht der *Cralingsche* Edelen, bl. 334 van de *Plantynsche Editie*, Lugd. Bat. 1588, 4°. Over den *Ouden Dijk* valt veel te zeggen: ACKER STRATINGH heeft, in zijn 2de Deel, bl. 422, aangetoond hoe de Romeinen een' Rijn- en een' Maasweg hadden, en dat de Maasweg de oudste is; bl. 431 enz.

In de nabijheid van Kralingen waren, op het einde der zeventiende eeuw, digt bij het veer op Ysselmonde, » nog eenige muragien van St. ELBREGTS kapelletje te zien, 't welk

(*) Dit document is aangehaald in KOK's *Vaderl. Woordenboek*, Dl. VIII, bl. 899, en in SCHELTEMA's *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, Dl. III, bl. 183.

(†) Van hem bestaat een uitmuntend familieportret, geschilderd door ANTHONIE VAN DIJK, thans in bezit van Mevr. de *Douairière* COENEN VAN 's GRAVESLOOT, te *Utrecht*.

door FRANS VAN BREDERODE, Gouverneur van Rotterdam in 't jaar 1482, gestigt is;" zoo als VAN SPAAN, in zijne *Beschryvinge der Stad Rotterdam*, bl. 176, heeft medegedeeld, schoon hij evenwel ook hier ter plaatse ten opzigte van het jaartal in dwaling is. VAN ALKEMADE, in zijn *Jonker* FRANSEN *Oorlog*, bl. 136, doet het voorkomen als of in 1489 dit kapelletje »aan Heer AALBERD of ELBREGT (een der mede Leeraars van Heer WILBRORD) toegewyd .... tot betaling, als verhaald werd, van zekere geloften gestigt" veel vroeger zoude bestaan hebben; zoo als wij duidelijk bij hem leeren, bl. 46, alwaar, reeds in 1482, St. ELBREGT als zeer bekend voorkomt.— Dit nu geeft stof tot onderzoek. Later stond daar ter plaatse een buitengoed, *St. Ellebrecht* genaamd, nu in de laatste jaren afgebroken; de grond dient thans tot warmoeziersland. — Dat WILLEBRORD in deze streken vertoefde en te *Oud Slavenburgh*, daar nu *Vlaardingen* staat, eene schoone kerk stichtte, zien wij opgeteekend bij P. SCRIVERIUS, in zijn *Verbetert Oud Goudsch Cronycxken*, bl. 9.

LEDR.

Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid (II.; bl. 118). Men vraagt: of iemand nog meer ontdekkingen van dien aard weet, als ter aangehaalder plaatse vermeld staan, welke aan een *aloud klein menschenras*, ook in andere landen, zouden doen gelooven?

Indien wij het als waar onderstellen, dat er in *Schotland* en *Denemarken* zoodanige kleine wapenen, als door den vrager aangeduid zijn, gevonden waren, zou daaruit nog geenszins mogen besloten worden, dat genoemd wapentuig door *een aloud klein menschenras* gebezigd was geworden. Daartoe zou eerst in 't algemeen dienen bewezen te worden dat zij in der daad *wapenen* en niet veeleer symbolische navolgingen ervan waren. Zonder eene naauwkeurige kennis dier ontdekte voorwerpen, moet ik de juistheid der benaming *wapenen* betwijfelen. De kleine wapenen van *silex* in het Museum te *Copenhagen*, waarvan de vrager schrijft, zijn dezulke, waarvan door menschen van gewone grootte gebruik is gemaakt, en, wanneer daaronder zeer kleine *wiggen* zijn, is het nog geenszins onwedersprekelijk noch aannemelijk, dat ook die als gereedschappen tot verwering moeten beschouwd worden. Tusschen de bronzen voorwerpen te *Copenhagen* komen enkele *kleine zwaarden* voor, maar uit hun beperkte grootte hebben sommigen gemeend alleen te mogen besluiten, dat zij symbolische nabootsingen van grootere wapenen zouden zijn; zie SORTERUP, *Kurze Uebersicht der Alterthümer — im Kopenhager Museum für Nord. Alterthümer*, (Kopenhagen 1846, 8°.) S. 38. WORSAAE daarentegen, van die bronzen zwaarden sprekende (*Dänemarks Vorzeit*, S. 24), zegt, dat men er uit vermoeden mag, dat de menschen, die ze gebruikt hebben, van *middelmatige grootte geweest zijn*. De Schotsche, waarvan de vrager gewaagt, zijn mij niet naauwkeurig bekend; maar in geen geval bestaat er reden om, bij die kleine wapenvormige voorwerpen, hetzij in Denemarken, Zweden, Schotland of elders, ook in ons vaderland, gevonden — aan *een klein menschenras der oudheid* te denken, waarvan ze zouden afstammen. Om de voormalige aanwezigheid daarvan te bewijzen, zouden gevondene menschenbeenderen, vooral schedels, behooren aangevoerd te worden, en juist deze pleiten er tegen. Onderzoekingen omtrent de oude Noordsche schedels, door deskundigen in het werk gesteld, bewijzen evenmin de reusachtige als de dwerggestalte der vroegste bewoners van het Noorden; zie RETZIUS, *Om formen af Nordbaernen cranier;* Stokholm 1843 (vertaald, door Prof. J. VAN DER HOEVEN, *Over den vorm van de schedels der bewoners van het Noorden*).

Slechts in het rijk der Sage leven de zeer kleine menschen der oudheid; het zijn de dwergen, opvolgers en verwinnaars der magtige reuzen; zij zijn, volgens die sagen, de tweede (vóórhistorische) bewoners van Europa, doch behooren reeds niet meer in het steentijdperk der reuzen, maar in dat der metalen te huis, zij kenden vooral het ijzer. Zie daarover GRIMM, *Deutsche Mythologie*, op de woorden *Zwerge* en *Riesen*, en ook L. P. C. VAN DEN BERGH, *Woordenboek der Ned. Mythologie*, op het woord *Kaboutermannetjes*. Uit die sprookjes kan echter voor de kleinheid van een' zoodanigen werkelijk bestaan hebbenden volksstam of volksstammen geen besluit worden afgeleid. Hier past, hetgeen SCHLOSSER ergends schrijft: *Fange die Geschichte an wo sie anfängt*. Met het aangevoerde wordt evenwel niet ontkend, dat er in zeer oude tijden niet, even als thans nog, kleine zoowel als groote volksstammen geweest zijn. De natuurkundigen leeren ons dat zij heden nog, en soms digt bij elkander, vooral aan de Noord- en Zuidpoolstreken gevonden worden.

L. J. F. JANSSEN.

Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid. Tot antwoord op de vraag van WILLIAM kan misschien het volgende dienen: In de *Oeuvres Philosophiques de* FR. HEMSTERHUIS, Leeuw. 1850, Tom. III, p. 163, vindt men deze bijzonderheid: Toen HEMSTERHUIS eens met den Markgraaf van *Baden* te 's Hage sprak over de zware wapenrustingen van den Riddertijd, verhaalde deze hem, dat men op eene plaats, welke klaarblijkelijk tot eene fabriek van dergelijke wapenen gestrekt had, eene menigte rustingen gevonden had, die hadden moeten dienen voor kinderen van acht, twaalf of veertien jaren, een stellig bewijs, dat men

reeds vroeg de kinderen had willen gewennen om, in latere jaren, met gemak dat zware gewigt te torschen. HEMSTERHUIS voegt er bij: »Ik moet bekennen, dat deze gedachte zeer natuurlijk is, maar, voor zoo ver ik weet, heeft geen geschiedschrijver ooit van deze bijzonderheid melding gemaakt."

H. VAN ROLLEMA.

Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid. »Merkwaardig is in het zijdgeweer der oude Germanen de bekrompenheid en kortheid van de grepen of heften, zoodat het ter naauwer nood mogelijk is een zoodanig zwaard met volle vuist te omklemmen. Waarschijnlijk voerden zij dit wapentuig anders dan wij en gebruikten het meer als een' stootdegen. Het handvat dier zwaarden is zelden boven de drie duim (Hoogd. maat)." Dr. GUST. KLEMM, *Handbuch der Germanischen Alterthumskunde*, Dresden, Walthersche Hofbuchhandl., 1836, S. 252.

De geleerde WORSAAE is van een verschillend gevoelen, waar hij, de bronzen wapenen der krijgshaftige Denen beschouwende, zegt: »Het is niet overbodig op te merken dat de zwaardgrepen altijd zeer naauw zijn, een feit, hetwelk ten bewijze strekt, dat zij die deze zwaarden gebezigd hebben slechts van middelbare grootte en vooral zoo reusachtig niet zijn geweest als velen de aeloude bewoners van Denemarken voorgesteld hebben." *The Primeval Antiquities of Denmark, by* J. J. A. WORSAAE, *translated by* WILLIAM J. THOMS, London, J. H. PARKER, 1849, p. 29.

EEN KLEPT.

Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid. In HOOGSTRATEN'S *Woordenboek* wordt, op het woord *Dwergen*, gezegd, dat het Eiland der Dwergen een van de westersche eilanden van Schotland is. Daar staat een kapel op, in welke, zoo meenen de inwoners, de Dwergen begraven werden, omdat men zeer diep in de aarde delvende, aldaar vele kleine ronde hoofdjes en kleine gebeentens van de andere deelen van 's menschen ligchaam heeft gevonden, waarin niets ter wereld was, dat men zou kunnen tegenwerpen tegen hetgene de *Ouden* van de Dwergen verhaald hebben (BUCHANANUS). Aldaar wordt tevens medegedeeld, dat HOMERUS de eerste geweest is, die van de Dwergen gewag heeft gemaakt, terwijl andere *oude* schrijvers daarvan de zonderlingste verhalen hebben geboekt.

Zou men, bij het ontdekken van die lijken op gemeld eiland, niet kunnen denken aan het vermoorden der in oneer geborene kinderen van een aldaar gestaan hebbend klooster? De voorbeelden zijn niet zeldzaam. Voor het overige moet ik aanmerken, dat het vinden van klein wapentuig of iets dergelijks evenmin pleit voor het bestaan van kleine kindermenschen, als uit het vinden van onze tegenwoordige kinder-sabeltjes enz., *na verloop van eeuwen*, besloten zou mogen worden tot de wezenlijkheid van zulk een klein menschenras in 1852. Doch het behandelen van dat onderwerp ligt geheel buiten mijn bereik.

.. ELSEVIER.

Vraagteekens.

71.—*Spreekwijzen.* »*Om des Keizers baard.*" Vanwaar is het spreekwoord »om des Keizers baard" afkomstig? Het drukt uit, gelijk bekend is, dat men niet voor *geld* maar voor *de eer* speelt. A.

72. — *Cornelius Janssen en Festus Hommius.* Zou iemand mij ook de *geboorte-datums* kunnen opgeven van de twee vermaarde Godgeleerden CORNELIUS JANSSEN en FESTUS HOMMIUS, beiden te *Hulst* geboren, de eerste in 1510 en de andere in 1576? B.

73. — *Onbekend familie-wapen uit de* 15*de eeuw.* Welk geslacht voerde tot wapen: *twee fascen van keel, gedekt door een' klimmenden leeuw van azuur op een zilveren veld?* L.

74. —*Spreekwijzen.* »*Daar komt een schip met zure appelen aan.*" Van waar, bij het opkomen eener *regenbui* de uitroep: *Daar komt een schip met zure appelen aan?* ELISABET.

75. — *Volksbijgeloof. Regenvoorspellende bogchels.* Waarop steunt de vooronderstelling, dat het herhaald voorbijgaan of ontmoeten van die beklagenswaardige wezens, die zich niet op *regtheid van lijf en leden* kunnen beroemen, de voorbode van regen is? ELISABET.

76. *Monogram uit de letters H. R.* Op welken Duitschen kunstwerker in goud en zilver moet ik een monogram t' huis brengen, zamengesteld uit de letters H. R. en met de jaarteekening 1536? TUSCO.

77. — *Afbeeldingen van Joh. XX. vs.* 17. »*Raak mij niet aan.*" Welke kunstenaars hebben de ontmoeting van den Zaligmaker en MARIA MAGDALENA voorgesteld en welke zijn de voornaamste afbeeldingen van dit onderwerp? TUSCO.

78. — *Bombarners dach*, *Versworen Maendach.* Ik vind in eene stadsrekening van 1515: »Op ten *versworen* maendach na Paschen, geheyten *bombarnersdach*, gegeuen XII schepenen, II secretarien, myt anderen dieneren ter presencien na older gewonten den schepenen und secretarien elc I mengell". Op dien »*versworen maendach*" kwamen de schepenen sinds onheugelijke tijden bij een. Wie kan mij opgeven, op welken dag *verzworen* maandag invalt, hoe die dag aan dien naam komt, en wat *bombarnersdach* beteekent? R. W. T.

79. — *Kabouter- en Aardmannetje.* Waarvan wordt het woord *Kaboutermannetje* afgeleid, en heeft het dezelfde beteekenis als *aardmannetje?* PRAESENS EST IMPERFECTUM.

80. — *Pictau.* »In 1501," zoo verhaalt REYGERSBERGEN, »koft men in *Zeelandt* een half achtendeel tarwen / een vette gans / een pont boters en eene stoop *Pictau's* voor zes stuivers en binnen *Zirickzee* was die fransche *Pictau* soo overvloedigh / dat als men in de taveerne ging om te drincken / men gaf u keur of ghy wyn of bier drincken wilde / want doen ter tydt die wyn ende dat bier gelycke veele golden." Weet soms een der Navorschers mij te zeggen, welk soort van wijn die *Pictau* was? φ^2—φ.

81. — *Haar uit den put van 't Oude-Mannen-Huis te Amsterdam.* In R. VAN LEUVEN'S *Waerelds Koopslot of de Amsteldamse Beurs*, 1723, wordt, op bl. 27 van het IIde deel zijner *Tooneelpoëzy*, in eene noot gezegd: »In het Oude Mannen- en Vrouwen-Gasthuys te Amsterdam, werd ten jare 1605 eene put gegraven, waarvan de daglyst nog te zien is, waarby blykt dat de grond met gedurige verandering gevonden is, als gehoogde aarde, klei, darrizand, zwavelaard, mollem, schelpen, *ja zelfs haar.*" Men vraagt naar de beteekenis van dit woord *haar?* ..R. E.

82. — *Graaf.* Wat is de oorsprong van het woord *Graaf?* Zoowel de instelling der Graven door de Keizers, als de uitdrukkingen *Dijkgraaf*, *Pluimgraaf* en *Zandgraaf* (een ambt uit de vorige eeuw, dat het toezigt over de zandverstuivingen in de Veluwe had) leeren, dat het oorspronkelijk iemand beduidt, die over iets gesteld is, het bestuur over iets heeft. PHILO GRAMMATOS.

83. — »*Het oog eener naalde*": *Markus X, vs.* 25. Eene nieuwe uitlegging der, in *Mark.* X: 25, gebezigde gelijkenis wenschte ik wel door het spraakgebruik te zien bevestigen, daar ze mij aannemelijker schijnt dan de aloude, welke zich steunt op de overeenkomst tusschen *Kemel* en *Kabel* in het Grieksch. Men zoude namelijk naast de poorten, welke uit vrees voor de roofzuchtige Arabieren meestal gesloten bleven, kleinere gebouwd hebben, welke men *naalde-oogen* heette, en waardoor de kemelen zich niet dan met moeite en na van allen last ontdaan te zijn, doorwringen konden.

Heeft iemand deze uitdrukking voor dergelijke poorten ook in eenige reisbeschrijving ontmoet? SJÖKRONA.

84. — *Wapensmids Gildepenning.* Ik heb in mijn bezit een *Wapensmids Gildepenning* van *Amsterdam*, gelijk aan dien, afgebeeld in G. VAN ORDEN'S *Bijdragen tot de Penningkunde van het Koningrijk der Nederlanden*, Zaandam, 1830, Pl. III, N°. 5, evenwel met dit verschil, dat bij VAN ORDEN gelezen wordt: KAREL BLOM, 1774, terwijl op den mijnen staat: PIETER VISSCHER, 1763. Zoude men mij ook kunnen zeggen, of er nog dergelijke Gildepenningen van vroegere jaren voorkomen? VAN DE LAAR.

85. — *Maerten Thijssen, Hollandsch-Zweedsch Admiraal in* 1644. Bestaat er van dezen dapperen Zeeuw, die, voor zijne aan *Zweden* bewezene diensten, tot den *Adelstand* werd verheven, ook een portret? Zoo ja, waar kan men het vinden, en is er ook een der HH. Navorschers, die zijne geboorteplaats, geboorte- en sterfjaar weet op te geven? LABORANTER.

86. — *Geslachtlijsten verlangd.* Wie kan mij eenige genealogische opgaven en geschiedkundige bijzonderheden vermelden van de geslachten ST. AMANT, PANHUISEN, DEDEL, PADBURG, GUICHERIE, BREDERODE, MONTIGNY DE GLARGES en CASSIOPYN, alle officieren van de Mariniers tusschen 1665 en 1715?

In BRANDT'S *Leven van* DE RUYTER vindt men van sommigen maar alleen den naam genoemd. LABORANTER.

87. — *De Satan met paardepooten.* Onder welke gedaante de vorst der duisternis ook door het penseel of de teekenstift wordt afgemaald, veeltijds ziet men hem met paardenpooten. Van waar dit toch? L. *te* V.

88. — *Afschrift van den Bijbel door Klaas Kammers.* Op een beschreven stuk papier, hoeveel boeken, capittels, verzen, woorden, letters, enz. er in den Bijbel zijn, vind ik — hetgeen ik op gedrukte exemplaren niet heb aangetroffen — dat KLAAS KAMMERS een Nederduitschen Staten-Bijbel heeft uitgeschreven en hem heeft geschonken aan de Bibliotheek te *Delft*.

Zouden HH. Navorschers mij ook kunnen zeggen wie die KLAAS KAMMERS is geweest, waar ik iets van hem kan vinden, en of het door hem geschonken exemplaar nog in de Bibliotheek (Stads bibliotheek?) te *Delft* berust? L. *te* V.

89. — *Spreekwijzen.* »*Hij zeide niet eens: blaauw is uw oog.*" Van waar die vreemde spreekwijze: »*hij zeide niet eens blaauw is uw oog,*" om te kennen te geven: hij sprak nergens van? J. C. K.

90. — » *Amsterdam is machtig, Den Haag is prachtig enz.*" In welk werkje is de beschrijving der Hollandsche en Friesche steden te vinden, die begint:

Amsterdam is machtig,
Den Haag is prachtig,
Dordrecht is oudt, enz. —?

Het moet omstreeks 1600 zijn uitgegeven.
S. J.

91. — » *An Evening Hour with Shakspeare.*" Zoude een uwer Correspondenten de goedheid willen hebben op te geven, den naam des schrijvers, en vooral de plaats der uitgaaf van: *An evening hour with Shakspeare, being the original of a lecture at Weimar on the* 21 *January* 1847. Ik heb den titel eens uit een Tijdschrift aangeteekend, waar het met lof werd vermeld, doch geen boekverkooper kan er mij aan helpen.
J. M.

92. — *Pedant*. Waar vindt men de afleiding van dit in alle talen eensluidend woord? Wie heeft den echten pedant het best gecharacteriseerd of naar 't leven voorgesteld?
J. M.

93. — *Bartholomëus van der Helst*. Indien iemand meer bijzonderheden weet op te geven aangaande den beroemden schilder BARTHOLOMëUS VAN DER HELST, dan zijn aangeteekend door HOUBRAKEN en IMMERZEEL, of in andere bekende werken over de Hollandsche kunstschilders vermeld worden, zal hij met de aanwijzing of mededeeling daarvan mij bijzonder verpligten.
P. SCHELTEMA.

94. — *Moeder van J. Cats en voornaam zijns vaders*. Kan iemand ook den naam opgeven van de moeder van JACOB CATS, en hoe was de voornaam zijns vaders? Er schijnt bij alle levensbeschrijvers van onzen grooten dichter hieromtrent niets bekend te zijn. Wijlen Mr. P. S. SCHULL, die in 1832 het huis van CATS en de kerk te Brouwershaven bezocht (zie SCHULL *en* VAN DER HOOP, *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, Dl. I, St. IV, bl. 296), meent dat de naam van CATS' moeder niet Nederlandsch klinkt, maar ze was toen aan zijn geheugen ontsnapt.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

95. — » *Encomium Moriae, sive Stultitiae Laudatio,*" *of* » *Lof der Zotheid.*" Wanneer werd dit werkje van den beroemden ERASMUS het eerst uitgegeven en bij wien? en bestaat er ook ergens eene lijst der verschillende drukken er van, zoo in onze als in andere talen?
LEGENDO ET SCRIBENDO.

96. — *Willem Swinnas*. Kan men mij ook het een en ander opgeven nopens WILLEM SWINNAS, die in 1672 gestorven is, en: *Engelsche, Nederlandsche en Munstersche Krakeelen* geschreven heeft? Bij voorbeeld, zijn geboorte-jaar en -plaats.
THEODORIK.

97. — *Grafschrift op Napoleon.*

„Hier ligt hij die op aard zich God gelijk dorst denken,
Thans weert zijn reuzenvuist de kleinste worm niet af;
Op 's aardrijks hoogsten troon vloog alles op zijn wenken:
Thans juicht de vloek hem na in 's aardrijks diepste graf."

Door wien is dit grafschrift?
THEODORIK.

98. — *Bedevaart naar Wilsnaeck*. De *Kronyk van Arnhem* spreekt van eene bedevaart naar *Wilsnaeck*, ter boete voor begaan misdrijf. Waar ligt dit *Wilsnaeck?* Aldaar zoude men zich begeven » ten heiligen bloede".
H. JR.

99. — *Spreekwijzen*. » *Wacht een beetje is ook een dorp*. Van waar mag toch wel de zonderlinge zegswijze afkomstig zijn: » Wacht een beetje is ook een dorp?"
G. E. J. RIJK.

100. — *Afbeeldingen van de huizen de Rees en Rosande*. Bestaan er ook oude platen of teekeningen van de oude adellijke huizen *de Rees* onder *Brummen*, en *Rosande* onder *Oosterbeek*, in Gelderland? Bezitters van de zoodanige zullen met berigt of toezending en door de vriendelijke tusschenkomst van het Bestuur des NAVORSCHER's den vrager ten zeerste verpligten.
....s. ....f.

101. — *C.C. Colton; Pinnock; Washington Irving; G. Long; F. B. Head; R. Montgomery*. Welk is het geboorte- en (voor zoo verre dit te pas komt) het sterfjaar der onderstaande Engelsche prozaschrijvers en dichters:

C. C. COLTON; PINNOCK; WASHINGTON IRVING; GEORGE LONG; F. B. HEAD; ROBERT MONTGOMERY (wel te onderscheiden van J. MONTGOMERY)?

102. — » *The Choice of Hercules*" *in de* » *Tatler*". Is het stuk, getiteld: *The Choice of Hercules*, voorkomende in de *Tatler*, van ADDISON, STEELE of SWIFT?

103. — » *Religion the Foundation of Content*" *in de* » *Adventurer*". Is het stuk, getiteld: *Religion the Foundation of Content; An Allegory*, voorkomende in de *Adventurer*, van den Hoofdredacteur van dat maandwerk, Dr. HAWKESWORTH of van iemand anders? In het laatste geval, van wien?

Aanteekeningen.

Brief van Anna Boleyn. Toen ANNA den volgenden brief schreef dacht zij niet, eens, tot haar ongeluk, den troon van Engeland te zullen bestijgen. Naar het schijnt, woonde zij toen buiten, maar bevond zich tijdelijk te Londen, vanwaar zij aan eene harer vriendinnen, MARIA geheeten, deze letteren rigtte, die niet alleen blijken dragen van in ANNA's jeugd, omstreeks 1521, geschreven te zijn, maar ook aantoonen hoeveel de levenswijze van een jong meisje in dien tijd verschilde van die der hedendaagsche schoonen.

» Waarde MARIA, ik ben reeds eene maand te Londen en vind deze stad niet zeer vermakelijk. Men is er volstrekt niet vroeg uit de veêren, en zelden staat men er vóór tienen op; 't is waar, men gaat er laat naar bed, want het wordt altijd tien uren voor dat men zich naar zijn vertrek begeeft. Ik heb al genoeg van deze levenswijze, en zou smachten naar het oogenblik dat ik mij weêr naar buiten mogt begeven, zoo ik hier niet bleef om de geschenken die ik ontvang.

Mijn lieve moeder heeft mij gisteren bij een' winkelier in Cheapside (groote straat te Londen) gebragt; zij heeft mij drie nieuwe hemden gekocht van zes stuivers de el; en voor het bal van *Lord* NORFOLK wacht ik een paar stoffen schoenen, welke drie [Engelsche] schellingen hebben gekost. — Het weinig regelmatige leven dat ik leid, heeft mij den honger benomen; gij weet dat op het land mijn ontbijt uit een pond spek en eene kan goed bier bestond; te Londen kan ik naauwelijks de helft gebruiken. Het is waar dat ik met ongeduld naar het etensuur verlang, dat in de voornaamste huizen tot *na twaalven* wordt uitgesteld. — Gisteren heb ik *handjeklap* bij *Lord* LEICESTER gespeeld; *Lord* SURREY was er ook, en heeft de dochter van *Lord* KILDARE een liedje van eigen maaksel toegezongen. Men vindt haar zeer schoon, en mijn broêr fluisterde mij in 't oor, dat de schoone GERALDINE (dit is de naam van *Lord* SURREY's liefste) de bevalligste vrouw harer eeuw is. Ik was zeer blij haar te zien, want men zegt dat zij even goed als schoon is. Ik bid u om mijn kippenhok wél te verzorgen. Die lieve diertjes! ik heb ze met eigen hand gevoed. Zoo MARGARET mijne rood-wollen mofjes afgebreid heeft, sture zij die bij de eerste gelegenheid.

Vaarwel, waarde MARIA, ik ga ter misse, waar gij in mijne gebeden eene even groote plaats zult bekleeden, als u reeds in mijn hart is verzekerd.

Uwe Vriendin
ANNA BOLEYN".

B²b.

Gesprek tusschen een Vreemdeling en den Kerkgalm over Johan van Oldenbarnevelt. Op een groot en zeer oud vel papier, dat onder mij berust, ziet men boven aan eene voortreffelijke kopergravure, voorstellende het portret van JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, met een Latijnsch onderschrift, zijne naam en waardigheden aanduidende; daaronder leest men drie verschillende Hollandsche verzen op den grooten Staatsman; vervolgens » *de namen der vier-en-twintig gedelegueerde Rechters van* JOAN VAN OLDENBARNEVELT", daarna een Latijnsch vers op denzelfden, eindelijk » *Gespreck op het Graf van wijlen den Heere* JOAN VAN OLDENBARNEVELT", terwijl alles met een Anagram besloten wordt.

Wij laten dat » *Gespreck*", dat ons niet onaardig voorkomt, en plaats heeft tusschen eenen » *Vreemdeling*", en den » *Kerckgalm*", hier volgen.

VREEMDELING.	KERCKGALM.
»Wie luystren om de vraegh eens Vreemdelings te hooren?	*Ooren.*
»Wie stopt 's Lands Voorspraek hier den mont met desen steen?	*Een.*
»MAURITIUS? Wat kon den Landtvooght dus verstooren?	*Tooren.*
»Zoo heeft hy om verraedt hem 't leven afgesneen?	*Neen.*
»Was 't om de vrijheydt dan met kracht op 't hart te treden?	*Reden.*
»Wat mist al 't Vaderlandt by 't korten van dien draet?	*Raet.*
»En brack men meer dan 't Recht der vrygevochte Steden?	*Eden.*
»Wat baert dit, nu elck voelt hoeveel zyn doot ons schaet?	*Haet.*
»Wat moet men doen, die met den Dwinglant t'samen-zweeren?	*Weeren.*
»Zou dan hun hooghmoedt haest verwelcken, als het gras?	*Ras.*
»Wat zal men BARNEVELT, die 't juck zocht af te keeren?	*Eeren.*
»Wat wordt de Dwingelandt, die 't Recht te maghtigh was?	*As.*"

Het geheel is uitgekomen zonder naam van drukker, graveur of uitgever.

Mr. L. G. VERNÉE.

Spotschrift op het zwaard des Hertogen van Alba. Het is bekend dat de Paus, bij brief van den 21sten Maart 1569, aan den Hertog van *Alba* een » gebenedijden" *hoed* en *zwaard* heeft gezonden, waarvan de overgifte met vele ceremoniën plaats greep te *Brussel* op den 6den Mei 1569. Hierop werd het volgende vers gemaakt:

„Den Paus seynt Duc d'AFF een gulden swaert
Om de Geusen te maecken vervaert:
Ja om dat den Bloetgierigen Tyran
Daer mede sou ombrengen Wyff en Man,
Die God vreesen en dienen van herten fyn,
Ende om die Religie dolen ende in smerte zyn,
Dees benedictie is tot Brussel gecomen
Van den Helschen Vader den Paus van Romen.
Soo seynt den Beul tot den Beul fenijnich
Den Roover tot den Roover grijnich,
En den dief totten dief zyn schoone gaven
Om dat hy d' aerde met bloet soude laven."

Dit leest men bij JO. GYSIUS, *Nederlandscher Beroerten*, bl. 431.

Het eiland van Prospero. Ofschoon het niet aannemelijk zij, dat SHAKSPEARE in zijn *Tempest* eenig bepaald eiland als het tooneel van dat onsterfelijk drama hebbe op 't oog gehad, zoo zijn er toch die het tegendeel staande houden. CHALMERS hield er voor, een der Bermudische eilanden, en later trachtte de Eerw.

J. HUNTER in een opzettelijk onderzoek (*) deswege te betogen, dat de dichter het eiland *Lampedosa* bedoelde. Opmerkelijk kwam mij, met betrekking tot deze kwestie, voor 't geen de *Pseudo*-ARISTOTELES, in zijn werkje: *περὶ θαυμασίων ἀκούσματων*, zegt van *Lipara*, een der Aeolische eilanden, ten noorden van Sicilie, en ten naasten bij gelegen in den koers van 't Napolitaansche smaldeel in *The Tempest*, namelijk van Tunis naar Napels. Onder de *πολλὰ τερατώδη* aldaar, vermeldt de schrijver (§ 106—107) onder anderen de volgende:

Ἐξακούεσθαι γὰρ τυμπάνων καὶ κυμβάλων ἦχον γέλωτά τε μετὰ θορύβου καὶ κροτάλων ἐναργῶς. λέγουσι δέ τι τερατωδέστερον γεγονέναι περὶ τὸ σπήλαιον.

Vergelijkt men nu hiermede de luchtmuziek door FERDINAND vernomen, (*Temp.* I. 2.), vooral zoo als het orchest door de geniale graveerstift van M. RETZSCH op de vijfde plaat zijner bekende *Umrisze* is voorgesteld, zoo wordt het waarschijnlijk dat SHAKSPEARE den Griekschen schrijver, 't zij in 't oorspronkelijke, 't zij vertaald, heeft gelezen of leeren kennen.

Zoo ver mij bekend is, is deze bijzonderheid nog geen der commentatoren in 't oog gevallen. J. M.

Vragen.

XLVI. — *Kluchtspelen door Cornelis Sarreau in 1427.* Mij is gebleken dat, tot den jare 1775 en welligt ook nog later, onder de papieren en boeken van het Archief te Sluis, berustte: „*Een nieuw Spel- ofte Comedieboeck, gemaeckt door* CORNELIS SARREAU, *in* 1427". Te vergeefs heb ik het geheele Archief door naar dit zeker belangrijke werk gezocht. Ik noodig dus bij deze elken navorscher beleefdelijk uit, mij te melden, of hem iets van het werk of zijn' schrijver bekend is. Ongetwijfeld behoorde hij tot de kamer van *Rhetorica*, van welke al vroeg melding wordt gemaakt. Met elke mededeeling zal men ten hoogste verpligten J. H. VAN DALE.

XLVII. — *Middelen tegen Slangengif. De Libama Cedron en Uvularia perfoliata.* Onlangs las ik in de *Amsterdamsche Courant* (bij gelegenheid der mededeeling, dat een oppasser in eene diergaarde door eene Cobra Capello gebeten was), hoe men het bejammerde, dat men niet dadelijk de *Libama Cedron* had aangewend. Mij is dit middel geheel onbekend en ik heb het ook nergens aangeduid gevonden (VAN HASSELT, *over de Giftslangen*, in het *Album der Natuur*, meldt er mede niets van). Gaarne beken ik, dat ik zeer verlangende ben te vernemen, welke bestanddeelen de *Libama Cedron* in zich bevat ter tegenwerking van slangengift; wie de heilzame geneeskracht er van ontdekt heeft, en of er reeds goede uitkomsten van opgeteekend zijn. Heeft men ook reeds proeven genomen met de *Uvularia perfoliata*, die, zoo ik mij niet vergis, zeer krachtig in bloedsvergiftigingen werkt? EEN ENTOMOLOOG.

(*) „*A Disquisition on the Scene, Origin, Date etc. of* SHAKSPEARE'S *Tempest*. In a letter to BENJAMIN HEYWOOD BRIGHT, Esq., from the Rev. JOSEPH HUNTER, F. S. A., Lond. 1839."

XLVIII. — *Het geslacht Guasco (of Vasco) de Gama.* De *Kaap de Goede Hoop* werd in 1497 door GUASCO (bij verbastering VASCO) DE GAMA ontdekt, die tevens *Afrika* omzeilde en *Indië* ontdekte. Zijn geslacht, naderhand in *Portugal* in ongenade vervallen, week uit naar *Sardinië* en vestigde zich in *Piëmont*. Er moet een oud Latijnsch werk in f⁰. bestaan, waarin dit alles omstandig verhaald wordt, en een volledig geslachtregister dier familie voorkomt. Bijzondere redenen nopen mij de lezers van DE NAVORSCHER dringend te verzoeken, mij hieromtrent, zoo mogelijk, eenige inlichtingen te geven, en een uittreksel uit het bedoelde werk mede te deelen, of ten minste er den titel van op te geven. M. *te Maastricht*.

XLIX. — *Adolph Hardingh.* In de *Bijvoegselen* op de *Chronyk van Zeeland* van J. VAN REIGERSBERGEN, uitg. van 1634, bl. 341, wordt onder de Rentmeesters-Generaal van Zeeland opgenoemd: Heer ADOLPH HARDINCK, en van hem gezegd, dat hij *werde te Hove ontboden in Brabandt, ende aldaer in synen arm doodt ghelaten.* BOXHORN, dit in zijne *Chronijk*, Dl. II.; bl. 451, overnemende, voegt er bij dat zulks is geschied A⁰. 1535. Wáár zijn hieromtrent nadere bijzonderheden te vinden?

Ik voeg er toe dat de *Bijvoegselen* in de uitgave van 1634 voorkomende, niet zoo als sommigen meenen, van JOHAN DE BRUNE zijn, maar deels van ADRIAAN ROMAN, Stads-Boekdrukker te *Haarlem*. L.

L. — *Afstamming der Predikanten Bayard.* Op eene *Liste des Pasteurs qui ont fait le sermon d'Ouverture dans le Synode Walon des Provinces Unies des Pays-Bas depuis son établissement, etc. Sept.* 1502 *à Anvers*, en voorkomende in een *Naamregister van Predikanten* enz. van 1737, vind ik de navolgende BAYARD's:

Sept. 1604 *à Amsterdam:* NICOLAS BAYARD, *P(asteur) de Ziriczee*, 1 *Tim.* V: 23.

Avril 1608 *à Delft:* LAZARE BAYARD, *P(asteur) de Breda*, 1 *Tim.* VI: 3, 4.

Sept. 1616 *à Amsterdam:* LAZARE BAYARD, *P(asteur) de Breda*, 2 *Tim.* I: 3.

Weet iemand der Navorschers ook de afstamming en eenige levensbijzonderheden dier beide BAYARD's op te geven, die in *Amerika* nog eene aanzienlijke nakomelingschap tellen? hij zal daardoor den vrager eene dienst bewijzen. Wie was hun vader? en waar woonde die? Kent iemand nog andere BAYARD's in ons land?

Oude Vest. SCR.

LI. — *Jan Pape. Kaarten van Holland vóór* 1541. Wie kan mij eenige berigten mededeelen omtrent JAN PAPE, denkelijk een landmeter of kaartenmaker van het begin der 16de eeuw?

De Staten van Holland hadden hem opgedragen om eene kaart van het geheele land te maken, doch wijl hij daarvoor meer dan *f* 300 eischte, werd dit volgens eene *Resolutie* van den 11den Januarij 1529 uitgesteld.

Den 25sten Januarij 1536 werden er onderhandelingen aangeknoopt met JACOB VAN DEVENTER, om eene „Caert van den Lande van Holland te maken, daerinne stellende de duynen, meeren ende andere ten perfecste dat men mach."

Den 4den Julij kreeg deze zaak haar beslag, zoodat, volgens eene *Resolutie* van 14 Oct. 1545, deze kaart reeds in 1541 door gemelden JACOB VAN DEVENTER (*) was afgemaakt.

Aangenaam zal het mij tevens zijn te vernemen, of

(*) Zie over hem den *Overijsselschen Almanak* voor 1839. Het zal de kaart zijn, die zich nog in *Dordrecht* bevindt.

er, vóór 1529 of 1541 reeds kaarten van Holland bestonden, ten einde daaruit met zekerheid de afneming onzer kusten bepaald kunne worden. ..R. E.

LII. — *Schilderij van Heemskerk's zeestrijd voor Gibraltar.* In de „*Ordre* en *Instructie* voor den E. WOLLEBRAND GELEYNSSOON, Commandeur over de schepen *Nieuw Zeelandia*, ende de *Snoek* van *Batavia*, over *Suratte* na *Gamron* vertrekkende om des E. Compagnies Negotie en affaires in 't Ryk van *Persia* als President en opper-hoofd te dirigeeren", in dato 28 Aug. 1640 en geteekend door A. VAN DIEMEN en C. VAN DER LYN (VALENTYN, Dl. V, Hoofdst. V, A. bl. 244), lees ik onder anderen het navolgende:

„Tot een proeve zenden wy 80 stuk, wegende 15957 pond Ebben-hout van Mauritius. De pluimagie, handschoenen, hoeden, penceelen, verw, scharlaaken, Passementen, &c. zyn voor de Majt. verzocht; tracht daar mede de meeste gunst te winnen en Compagnies dienst te vorderen; insgelyks met zekere kostelyke schildery, zynde *de scheepsstryd van* HEEMSKERK *voor Gibraltar*, zeer konstig gedaan, kostende *f* 1230. De opinie is dat dezelve zijn Majt. zeer aangenaam zal wezen; dog het tegendeel bevindende, en zoo daar geen achting voor hebben mogt, zoo kan die maar te rug gezonden werden om die elders te gebruiken."

Wie kan de maker van dit stuk geweest zijn? en is het aldaar verbleven? LABORANTER.

LIII. — *Willem en Henrick van Egmont.* Ik vind de volgende aanteekeningen:

1. WILLEM VAN EGMONT, UX. ALEYD KREYNCK, HANSdochter, FENNE, m. JOHAN VAN KEPPEL, Heer tot *Westerholt*. Dit laatste huwelijk moet omtrent 1480 plaats gehad hebben.

2. HENRICK VAN EGMONT, genaamd VAN BAECK, UX. AGNES KREYNCK.

Hunne dochter MARGRIET VAN EGMONT, genaamd VAN BAEK, m. BERENT VAN HACHFORT, Heer *tho Hachfort* en *Heezen*. Deze, een krijgsoverste van Hertog KAREL van *Gelre*, is in de geschiedenis wel bekend.

Wie der HH. Navorschers kan zeggen hoedanig de betrekking dezer personen tot het geslacht van EGMONT was? In die geslachtlijst heb ik hen niet kunnen vinden. L. v. H.

LIV. — *Lambert Hendrikszoon, bijgenaamd „Mooie Lambert".* Zou iemand zoowel tijd als plaats der geboorte weten op te geven van LAMBERT HENDRIKSZOON, bijgenaamd *Mooije*, met wien hij gehuwd is geweest, en welke kinderen hij verwekt heeft? In mijn geslachtsregister staat, overgenomen uit de aanteekeningen van Amsterdam:

„A°. 1618 10 Nov. trouwd CORNELIS VAN ALDERWERELT, v. Middelburg, TRIJNTJE LAMBERTS, oud 23 j., geadsisteert met JANNETJE ALBERS, haar Moeder."

Ik bezit, naast de familieportretten, eenen zilveren medaille, waarvan de twee deelen op elkander schroeven, en op welker twee zijden een zeer *schoon* of *mooi* mansportret, benevens dat van eene vrouw, in olieverw geschilderd zijn.

De eene helft, op de buitenzijde, vertoont NEPTUNUS, met het randschrift: *Sidere proficiant Neptunia regna* 1596, *vervaardigt ter gedagtenis van het overmeestere van Kadix, in hooimaendt van dat zelvde jaar* — de andere helft heeft, van buiten: het afbeeldsel van Gibraltar en twee vlooten, zijnde zij *vervaardigt ter gedagtenis van de vermeestering der Spaensche vloot onder bevel van Adm.* JACOB VAN HEEMSKERKEN, A°. 1607, welke beide medailles te vinden zijn in de *Medalische Historie der Republyk van Holland, geprent te Amsterdam, by* P. MORTIER, M.DC.XC. — De *Vaderl. Hist.* meldt, aangaande Kadix, van een Hollandsch schip, gevoerd door WILLEM HENDRIKSZOON, dat in brand geraakte. Op den zeeslag van Gibraltar zegt de *Vaderl. Hist.*, dat VAN HEEMSKERK en LAMBERT HENDRIKSZOON, anders *Mooy* LAMBERT (Schout bij Nacht), den Spaanschen Admiraal zouden aantasten, en dat *Mooi* LAMBERT den vijand de laag gaf van achteren. Dat deze LAMBERT een goed zeeman was, blijkt nog daaruit, dat hij in 1605 den Admiraal van Duinkerken enterde.

Nu vraag ik, wie op kan geven, of er destijds meer zulke medailles vervaardigd en uitgereikt zijn?

Voorts; daar portretten en penning van ouds in het bezit mijner familie zijn geweest, en in mijn geslachtregister de naam van LAMBERT te vinden is, benevens die van PIETER LAMBERT, getrouwd met GRIETJE MOERBEEK; zoo verlang ik van DE NAVORSCHER om inlichting over het al of niet bewijsbare, dat het portret, hier gemeld, werkelijk het afbeeldsel is van gezegden HENDRIKSZOON, alias *Mooi* LAMBERT? V. A. H.

LV. — *Oud Register van Landen en Renten, door V. C. van Mierop.* Daar ik bijna zeker ben, dat dit Register in geene openbare Archieven- of Boekverzameling gevonden wordt, zou het mij aangenaam zijn, door DE NAVORSCHER den bezitter te leeren kennen. Ik vind dit MS. in eene *Notariëele Akte* van 4 Febr. 1647 dus beschreven:

„Een out origineel register hebbende jclxvij geteyckende bladeren, welck register Heer DIEDERIJCK VAN SCHAEGEN, Vrijheer tot *Goudriaen* etc. (die het toen bezat), verclaerden geheelijck geschreuen te zijn met de eygen hand van Mr. VINCENT CORNELISZ VAN MIEROP, in zijn tijt Heer van *Cabauw*, *Spierincxhouck*, Ambachtsheer van *de Ketel* etc., Tresorier Generael van Keyser CAROLUS *Quintus*, gemaect in den jare, vijffthien hondert, negen en dertich."

Schiedam. A. G. VAN DE LAAR, NZ.

LVI. — *St. Nicolaas al of niet historisch.* Voor zoo verre aan steller dezes bekend is, vermelden de geschiedschrijvers uit den tijd, waarin *St.* NICOLAAS gezegd wordt Bisschop eener stad in Klein-Azië geweest te zijn, niets aangaande dezen persoon. Eerst latere Schrijvers noemen iemand van dien naam, terwijl anderen vele eeuwen later zoo vele bijzonderheden aangaande zijn privaatleven weten te berde te brengen, dat men geneigd zou worden te gelooven, dat zij voor het minst als commensaal bij hem gewoond hebben, zoo al niet boezemvrienden geweest zijn; indien zij namelijk niet eenige eeuwen jonger waren dan hij: — nu is mijne vraag, heeft *St.* NICOLAAS werkelijk bestaan, en welke tijdgenoot van hem vermeldt eenige bijzonderheden uit zijn leven, of is hij, even als zoo vele anderen, in het monnikenbrein der middeleeuwen uitgebroeid en door wien?

VERITAS.

LVII. — *Dubbelzinnige Verzen.* „*Trouwen of niet trouwen?*" Wie is de auteur van het onderstaande versje, en zijn er meer dergelijke bekend, die eene geheel tegenovergestelde beteekenis verkrijgen, naar gelang men de regels *onder* of *naast* elkander leest?

Een wijze ontwijkt met regt ... De sombere eenzaamheid,
De banden van den echt...... Verkiest men met beleid;
Men krijgt veeltijds berouw ... In ongehuwde dagen
In 't juk der huwlijkstrouw ... Ontvlieden wij veel plagen.
Hoe streelt ons met haar zoet .. De min die harten bindt
De vrijheid van 't gemoed .... Vervliegt als rook en wind.
Een vrouw is vroeg of laat.... De bron die vreugd kan geven
Een zielontrustend kwaad.... Schuilt in een eenzaam leven.

D. H.

LVIII. — *Czaar Peter en J. C. Amman. Van Helmont's verdiensten jegens de geneeskunst.* Ofschoon er, zoo ik mij niet bedrieg, op mijne vraag omtrent J. C. AMMAN (II ; bl. 155) nog geen antwoord is ingekomen, brenge ik ter uitlokking hier iets ter baan, gevonden in J. SCHELTEMA'S *Rusland en de Nederl.*, III.; bl. 386, noot. „Op den 27sten Nov. 1697 heeft de Czaar, vergezeld door WITSEN en RUYSCH, en ingeleid door Burgemeester HUDDE, een bezoek afgelegd bij Dr. JAN COENRAAD AMMAN, die destijds beroemd was geworden door het geven van onderwijs aan doofstommen, en in den gemelden Burgemeester een' bijzonderen beschermer vond.

HESTER COOLAERT, de voordochter van PIETER COOLAERT, toen of later getrouwd aan de beroemde dichteres, ELISABETH HOOFMAN, was doof geboren en door Dr. AMMAN onderwezen; deze was voor dit bezoek van *Haarlem* ontboden, en nu werd de geheele leerwijze door den schrijver van de merkwaardige verhandeling: *Surdus loquens* zelven voor den Czaar opengelegd en aangewezen, die verstomd van verwondering, aan den geleerden en menschlievenden Zwitser zijne hoogste goedkeuring betuigde". — Wie de voorname geleerde was, die hem zulks in een' brief mededeelde, meldt SCHELTEMA niet. Bij de Nederd. vertaling van 't aangevoerde werk, vinde ik den naam gevoegd van VAN HELMONT, waarschijnlijk JEAN BAPTISTE VAN HELMONT, die leefde van 1577—1644. Of deze nu ook over dergelijk een onderwerp geschreven hebbe, heb ik niet *kunnen* opsporen. Welligt is daarvan iets te vinden in het werk van VAN HELMONT, door L. ELZEVIER te *Amst.* in 1648 uitgegeven, onder den titel: *Ortus Medicinae, id est Initia Physicae inaudita,* voor hem die daartoe gelegenheid heeft of zoekt.

Bij 't lezen van VAN HELMONT'S leven in: *Plutarque des Pays-Bas*, II.; bl. 278—289, vond ik daar menige uitdrukking, die voor mij, — geen' medicus, — *abracadabra* was, ook bij een letterlijke vertaling. Onder anderen: „un reproche que l'on peut adresser à VAN HELMONT, c'est d'avoir remplacé la dégoûtante hypothèse de l'humorisme, par celle des fermens et des ébullitions, et d'avoir ainsi donné naissance à la secte iatro-chimique, dont les travaux ont été si funestes à l'humanité et dont les nouveaux efforts, vers la fin du dernier siècle ont été couverts d'un juste ridicule. Voyez BAUMES, *Essai d'un Système Chimique pour servir de fondement à la Science des Maladies*, 1795". Kan nu een deskundige onder de lezers van DE NAVORSCHER hier eene voor den leek verstaanbare vertaling van geven? 't Zal mij welkom zijn; als ook of het middel tegen de *pleurésie*, „*qu'il traita au moyen du sang de bouc*", meer wordt aangewend bij lijders, die een hekel hebben aan 't aderlaten, gelijk VAN HELMONT? J. C. K.

LIX. — *Spreekwijzen. Volksbijgeloof.* „*Zijne ziel is al naar Frankrijk*". In den afgeloopen zomer met familie, in de omstreken van Kleef, en wel in de nabijheid van den zoogenaamden Kleverberg wandelende, ging iemand ons vooruit, die een zeer verarmd paard bij den teugel leidde, en die het dier, dat naauwelijks voort kon, daarbij dikwijls mishandelde. Wij vervolgden onze wandeling voor een poos, door het geziene aangedaan. Bij het terugkeeren naar ons logement, bragt het toeval ons voor een oogenblik weder in de nabijheid der plaats, waar wij het u medegedeelde schandaal hadden gezien; wij vonden nu den martelaar van den ondeugenden man, dien wij verfoeid hadden, dood, en wel schijnbaar eenige oogenblikken geleden gestorven, op den weg liggen. Het arme dier was van zijn lijden verlost, en wij prezen het gelukkig. Eene vrouw, daar digt bij op het veld werkende, liet een wijle den arbeid staan, om naar ons toe te komen; zij beklaagde het harde lot, hetwelk het ongelukkige beest had moeten ondergaan, en zeide daarbij: „*Zijn ziel is al naar Frankrijk*". Toen trok dat gezegde weinig onze aandacht, en zich voor ons later, bij den stillen haard gezeten, opdoemende, bleef het ons duister. Zou DE NAVORSCHER ook de beteekenis van dat spreekwoord kunnen opgeven? E. DE JONG.

LX. — *Danswoede in de Nederlanden.* Volgens HECKER, *Die Tanzwuth, Holl. Vert. door* G. J. POOL, *bl.* 2 *en* 3., heerschte de danswoede in 1374 in Utrecht, Luik, Tongeren „en andere plaatsen", en wel in de maand Julij; hij geeft echter niet juist de bronnen op, waaruit hij deze opgaven geput heeft, maar citeert als de eenigste bron, die voor ons land zoude kunnen dienen: *Die Limburger Chronik von* C. D. VOGEL, Marburg 1828. Is iemand ook in staat mij iets naders omtrent die „andere plaatsen" in ons land te zeggen, en iets meer breedvoerigs omtrent deze epidemische ziekte mede te deelen? Ik mogt tot dus ver van de niet door HECKER aangehaalde plaatsen vinden in: *Vetus Chronicon Belgicum, ex schedis* P. SCRIVERII *in* MATTHAEI *Analecta Vet. Aevi,* T. I. (8°. Ed.) p. 76: „Anno CIƆCCCLXXIV gingen die dansers. Gens inpacata cadit, dudum cruciata salvat." In de *Appendix ad Chron.* JOH. BEKAE *ex M. S.* GISB. LAPPII A WAVEREN, *JCti Ultrajectini, in Chronica* J. BEKAE, *Ultrajecti* 1643, *p.* 124, lees ik het volgende: „Post hoc, anno Domini MCCCLXXXV, mensis Martii, amicabilis compositio intervenit inter Ducem" caet... Eodem anno mirabilis plaga fuit diluvii aquarum recentium et salsarum per totum regnum Allemannie. Et eodem anno mirabilis plaga invaluit incipiens à Regno Bohemiae per Rhenum circum quaque descendendo usque civitatem Trajectensem, quod homines in magna copia utriusque sexus incedebant praecincti manu tergiis, coronas in eorum capitibus habentes, chorizando et cantando tam in Ecclesiis quam extra, usque ad tantam lassitudinem, quod se usque ad terram prosternebant; tandem compertum fuit quod obsessi erant et a Daemoniis liberabantur cum orationibus debitis et consuetis." — Hoe is nu het verschil tusschen VAN WAVEREN, die van 1385 spreekt, en de anderen, die de ziekte in 1374 plaatsen, op te lossen? Is het eene hernieuwde aanval? of is het jaar 1385 eene drukfout? — Mijne verdere nasporingen hebben mij nog niets naders omtrent deze ziekte geleerd. Kunnen de Heeren Navorschers mij hieromtrent eenige inlichtingen geven? Dr. ISRAËLS.

LXI. — *Stukken in „Chambers's Miscellany".* Van wie zijn de onderstaande stukken, alle voorkomende in CHAMBERS'S *Miscellany of Useful and Entertaining Tracts:*

Journal of a Poor Vicar; Story of Catherine of Russia; Volney Beckner; The Soldier's Widow?

LXII. — *Geschiedenis der Joden te Cochin in Malabar. Adrianus Moonis.* Ik ben onlangs in het bezit gekomen van een Hebreeuwsch MS., ten jare 1781 geschreven te *Cochin* in *Malabar* en, in die taal, eene geschiedenis behelzende van de zwarte en blanke Joden, inwoners van dat land. Het vermeldt dat ADRIANUS MOONIS, die, naar het schijnt, Hollandsch Gouverneur was van *Malabar*, een verslag naar *Amsterdam* heeft gezonden over de Joodsche volkplanting in genoemde streken — dat stukken, daarmede verwant, ontdekt zijn geworden in de Archieven dier hoofdstad en aldaar in het Nederduitsch gedrukt. Dat deze uitgave naar *Cochin* aan ADRIANUS MOONIS werd overgestuurd, die haar in het Portugeesch deed vertalen en overhandigde aan R. DAVID, zoon van EZECHIËL. R. DAVID stelde haar in handen van den „nederigen YAHYA ABRAHAM SARAF *den Leviet*, een' vreemdeling en voor eenigen tijd verblijver in de heilige kolonie,

wijl de stad *Babel* zijne geboorteplaats was", en door hem werd die geschiedenis in 't Hebreeuwsch overgebragt.

Dit is wat *de Leviet* YAHYA ABRAHAM SARAF betrekkelijk zichzelven en zijn boek heeft medegedeeld. Ik zal mij grootelijks verpligt gevoelen aan diengene van uwe lezers, die mij berigten kan, welk boek het is, waarop hij zinspeelt en of het nog kan worden aangeschaft? Tevens, wie ADRIANUS MOONIS is geweest? Ergens heet onze schrijver het werk door hem vertolkt: „*het Boek Secretarie of Onderzoekingen nopens het Land Malabar in den tijd van Moonis*"; maar het is mij onbewust, of dit eene vertaling zij van den Neêrduitschen titel.

Trinity College te *Dublin*. Dr. JAMES H. TODD.

LXIII. — *Geschiedenis der Geneeskunde in Nederland.* De Commissie uit de *Maatschappij ter bevordering der Geneeskunde*, belast met de geschiedenis der geneeskunde, heeft zich ten taak gesteld eene geschiedenis der volksziekten in *Nederland* te bewerken. Alhoewel er reeds hier en daar iets omtrent deze zaak in ons land is geschreven, is het er echter nog verre van af, dat dit punt kan geacht worden voldoende toegelicht en naar de eischen der tegenwoordige wetenschap bewerkt te zijn. Wil men dit belangrijk werk naar behooren volbrengen, dan reiken echter de krachten van één enkel individu niet toe, slechts de hulp van velen, de maatschappelijke zamenwerking van alle weldenkenden, kan iets goeds tot stand brengen. Vooral de volledigheid eischt zulk eene medewerking; want, zal men de volksziekten van *Nederland* beschrijven, dan moeten de onderzoekingen zich ook over *gansch Nederland* uitstrekken. Om die medewerking uit te lokken meent de Commissie, dat zij bij een programma de aandacht zoo wel van de geneeskundigen als van de beoefenaars der geschiedenis van ons Vaderland op dit onderwerp moet vestigen. Alle mededeelingen en bijzonderheden, die tot de punten in dit programma opgenomen in betrekking staan, zullen door de Commissie met de meeste erkentelijkheid worden ontvangen. Zij neemt de vrijheid zich daarvoor aan alle belangstellenden dringend en met nadruk aan te bevelen.

Onder de volksziekten, wier loop en ontstaan wij willen nagaan, wenschen wij *vooreerst* de aandacht te vestigen op de zoogenaamde wereld- of pandemiën, zoo als: 1°. de zwarte dood, welke in 1349 tot omstreeks 1380 bij afwisseling in *Europa*, en ook in ons vaderland in 1349 en later, geheerscht heeft, met hare gevolgen: de geesselaren in 1350 of volgens anderen reeds in 1349 en de danswoede in 1374 en latere jaren, die door nadere onderzoekingen moeten vastgesteld worden; 2°. het Engelsch zweet in 1529; 3°. de Bubonen-pest van de vroegste tijden af (sedert 541 in *Europa*) tot het jaar 1664, toen deze ziekte, voor zoo verre wij nu weten, voor het laatst in ons vaderland heerschte, en haren overgangsvorm zonder anthraces en bubones; 4°. de febres pestilentes cum petechiis, dikwijls onder den naam van pest beschreven, (b. v.: bij P. FORESTUS, *Observat. medicae*, Lib. VI, *Obs.* XII); en eindelijk, ten laatste 5°. de cholera asiatica in 1832, 1833, 1848 en 1849. *Ten tweede* algemeen heerschende ziekten, werkelijke epidemiën, echter niet door zulk een eigenaardig kosmisch beloop geteekend als de vorigen, zoo als: pokken, mazelen, roodvonk, typhus, influenza, kinkhoest en dysenterie. Deze laatste behoort echter ook in vele gevallen tot de *derde* soort, namelijk: algemeen heerschende ziekten, maar veelal van het land zelf afhankelijk, zoo als: de tusschenpoozende koortsen en de scheurbuik. Tot den laatsten of *vierden* vorm behooren eenige volksziekten, in meer dan één opzigt van de vorige vormen verschillende, namelijk: de lepra en de syphilis, meer afhangende van 't eigenaardig leven der volken in bepaalde tijden.

Om regelmatig in haar werk te vorderen, meent de Commissie vooreerst de eerste afdeeling van haren arbeid te moeten bewerken, namelijk de ziekten, die in ons vaderland van de vroegste tijden af tot het jaar 1664 hebben geheerscht, of het rijk der Bubonen-pest. Natuurlijk, dat men alle epidemiën, die gedurende dit tijdvak zijn voorgekomen, zal behandelen en zich niet uitsluitend tot de pest zal bepalen.

Met het oog op het tot dus verre besprokene, neemt de Commissie de vrijheid om eenige inlichtingen op de volgende vragen te verzoeken:

A. Het beschrijvend gedeelte.

I. In welk jaar, tot op het einde der XVIIde eeuw, heeft een der boven opgenoemde volksziekten in uwe stad of provincie geheerscht? Onder welken vorm kwamen zij voor en welke waren hare verschijnselen?

II. Welke bronnen bestaan er voor ieder der bijzondere epidemiën?

Toelichting. Onder bronnen willen wij vooreerst begrijpen gedrukte stukken of verhalen van ziekten bij kronijkschrijvers, in stedebeschrijvingen, almanakken, vlugschriften of dergelijken. Behalve de algemeen bekende geneeskundige werken, zijn er nu en dan ook meer lokale geneeskundige beschrijvingen van sommige epidemiën opgemaakt. Bovendien zullen, behalve bepaalde keuren, vooral de rekeningen der thesauriers of rentmeesters, charters enz. van kloosters en gast- en godshuizen op de Archieven bewaard wordende, hier en daar inlichtingen kunnen geven, wanneer eene epidemie heeft geheerscht, welke maatregelen men er tegen nam enz. Van de gedrukte bescheiden wenscht de Commissie eene titelopgave met vermelding van den persoon, bij wien die stukken te verkrijgen zijn. Bij den tegenwoordigen gemakkelijken toegang tot de verschillende Archieven zal het weinig moeite kosten inzage dezer stukken te verkrijgen, het komt er slechts op aan, of men, ter wille der goede zaak, zich eenige moeite wil getroosten om in die Archieven een en ander na te gaan en dit der Commissie op te zenden.

III. Is er iets te vinden omtrent den tijd, wanneer de lepra het eerst zich vertoonde, hoe lang zij duurde en welken vorm zij vooral aannam?

Toelichting. Zeer vele steden in ons land bezaten leprozijen of lazarijen, waarvan zeker nog Archieven bestaan, en in welke ongetwijfeld veel meldenswaardig te vinden is. Wij hebben van deze ziekte bijzonder gewag gemaakt, zoowel als van de laatste, omdat zij, eigenaardige produkten der middeleeuwen zijnde, innig met het leven dier tijden in verband staan.

IV. Wat weet men omtrent den tijd, waarin de syphilis het eerst heeft geheerscht, omtrent hare verschijnselen en haren voortgang?

Toelichting. Behalve eene menigte gedrukte bescheiden zullen de rekeningen der stad of provincie omtrent zoogenaamde poklijders en pokmeesters hieromtrent zeker iets kunnen geven.

Even echter als het leven in zijnen normalen staat, in zijne bij ieder individu eigenaardige verschijnselen van zoo vele oorzaken afhangt, even zoo moeten ook de afwijkingen van dit leven der menschen in 't algemeen afhangen van den vorm des levens der menschen of daarnaar gewijzigd worden. Daarom wenscht de Commissie, behalve tot de gewone oorzakelijke momenten, hare onderzoekingen ook uit te strekken tot het leven des volks, waarbij zij niet vergeet, dat de kostumen, zeden en gewoonten in vroegeren tijd, bij ons te lande, niet alleen in de provinciën, maar zelfs in de onderscheidene steden verschilden. Vooral stelt zij belang in het zoogenaamd innerlijk leven,

de vie intime der armen en van den middelstand, waartoe oude rijmpjes, tooneelstukken enz., behalve andere bescheiden, vele bijdragen kunnen leveren. Over het algemeen is dit veld, voor onze nasporingen althans, nog in 't geheel niet bewerkt, zoodat wij hieromtrent de inlichtingen niet alleen van geneeskundigen, maar ook van ieder beoefenaar der oudheidkunde en geschiedenis onzes vaderlands behoeven. Wij zijn dan zoo vrij de volgende vragen te doen aangaande

B. Het aetiologisch gedeelte.

I. Zijn er meteorologische opgaven vermeld van den toestand des dampkrings, kort vóór of gedurende eene of andere epidemie?

Toelichting. De oude kronijken spreken gewoonlijk altijd van kometen, droog of nat weder enz. Deze opgaven zijn zeer belangrijk.

II. Welke veranderingen heeft de bodem door watervloeden, toenemende kultuur, droogmakerijen enz. ondergaan?

III. Welke was de levenswijze der bewoners van uw gewest of stad, tot op het einde der XVIIde eeuw?

α. Welk voedsel genoten zij, en welke dranken waren in zwang?

Toelichting. Hier wenschen wij vooral, dat men de armen niet vergeet. Verschillende stedelijke accijnstarieven voorkomende in vele stedebeschrijvingen, verzamelingen van handvesten, kostumen, keuren enz., de leefregels van de kloosters in de verschillende klooster-beschrijvingen voorkomende, de oude romans, kluchten en mysteriën zijn hier hoofdbronnen.

β. Hoe waren de huizen ingerigt, tot welken tijd waren zij van hout of leem met rieten daken; sedert wanneer vond men er schoorsteenen en vensters, en van welken tijd dagteekent het aanleggen van sekreten, riolen en goten?

γ. Welke was de kleeding in de verschillende tijden?

Toelichting. Voor ons onderwerp is het minder van belang de zoogenaamde modes, qua tales, te kennen, dan wel in hoe ver de kleeding op het ligchaam zelf door haren vorm en door de stof konde inwerken. Zoo is het b. v. van belang te weten, of men ten tijde der Lepra meer wollen dan linnen onderkleederen droeg, enz.

δ. Welke waren de beroepen en neringen, waarvan vooral de burgerstand en de schamele gemeente zich onderhielden?

ε. Welke was de staat der beschaving van de bevolking op verschillende tijden?

Toelichting. Hieronder bedoelen wij alles wat tot de zedelijke vorming behoort, de gewoonten bij begrafenissen en bruiloften, enz., spellen, feesten, godsdienstige gewoonten, bijgeloof, gezellig verkeer enz.; de staat en inrigting van het onderwijs.

IV. Hoe was de toestand der publieke wegen?

Toelichting. Sedert wanneer zijn de straten of stegen uwer stad of der steden in uw gewest geplaveid (gekassijd)? Op welke wijze zorgde de regering voor het schoonhouden en zuiveren der straten, het aanleggen van riolen, goten, het aanvoeren van versch water, het schoonhouden der grachten, de wijdte der straten en stegen? [Hoofdbronnen: de plaatselijke keuren.]

V. Welke was de staat van armoede en rijkdom der bewoners?

VI. Is er iets te vinden omtrent het aantal zielen in uwe stad of uw gewest?

Toelichting. Van de oude tijden komen geene volkstellingen voor, men kan echter iets daaromtrent vernemen waar vermeld wordt van het heffen van eene of andere bede, waarbij men nu en dan de haarden telde, en men van zelf het getal der armen opgaf. [Als voorbeeld wijzen wij op MERTENS *en* TORFS, *Geschiedenis der Stad Antwerpen, Deel I, Bijlage B. blz.* 243 *volgg.*]

VII. Zijn er bijzondere gedrukte bronnen omtrent een en ander aanwezig, behalve de algemeene werken van V. WIJN, V. HASSELT, SCHOTEL enz.?

Uit dit alles vloeit nu van zelf voort, dat na de beschrijving der epidemiën en het navorschen harer oorzaken, de Commissie vragen moet, wat deed men ter voorkoming of tegen de verdere verspreiding der volksziekten? Bij de *geneeskundige* beschrijving der volksziekten zal men de eigenlijke *geneeskundige* behandeling mededeelen, welke ook niet zoo zeer naar stad en provincie verschilde. De Commissie meent dat de medisch-politische maatregelen hoofdzakelijk het onderwerp moeten uitmaken van:

C. Het zoogenaamd therapeutisch gedeelte.

I. Wanneer en welke pestkeuren zijn er in uwe stad of provincie gegeven? Heeft men in pesttijden ook bijzondere maatregelen genomen?

II. Wanneer is men begonnen quarantaines in te voeren?

III. Wanneer zijn er ziekenhuizen opgerigt?

IV. Bestonden er lazarijen of leprozenhuizen ten uwent? Zoo ja, wat is daaromtrent te uwer kennis gekomen?

V. Welk toezigt hield de regering op de eet- en drinkwaren en op het begraven?

VI. Wat deed men op verschillende tijden voor de verpleging der arme zieken?

Toelichting. Hier zullen de plaatselijke en diakonale archieven veel licht geven. Hoogst aangenaam zal het ons tevens zijn, wanneer men eenige inlichtingen wil geven, of door het verbeteren van woningen, voedsel enz. iets gedaan is om epidemiën te voorkomen.

Wij konden deze vragen nog breedvoeriger uitwerken. Wij deden dit niet, omdat we overtuigd zijn, dat men uit dit een en ander de rigting, welke onze arbeid nemen zal, duidelijk zal erkennen en men van zelf de leemten, die daar nog mogten ingebleven zijn, zal aanvullen. Wij twijfelen niet of zij, die in onze zaak belang stellen, zullen door het bovenstaande genoegzaam ingelicht zijn. Intusschen verklaren zich de leden der Commissie ten allen tijde bereid alle mogelijke inlichtingen te geven, terwijl men vriendelijk verzocht wordt de mededeelingen in te zenden bij haren secretaris, wonende te *Amsterdam*.

En hiermede zij onze arbeid aan aller welwillendheid dringend aanbevolen.

Amsterdam, Augustus 1852. *Namens de Commissie voornoemd,* Dr. A. H. ISRAËLS, *Secretaris.*

Antwoorden.

Verondersteld portret van Coornhert (II.; bl. 56). De vraag van den Heer BRUINVIS tot heden toe zonder antwoord gebleven zijnde, waag ik het eene dienaangaande bij mij opgekomene gissing mede te deelen, daar toch, hoeveel gelijkenis dit portret op de groote prent van GOLTZIUS hebben moge, het echter *niet* dat van COORNHERT zijn kan, want, al wilde men aannemen dat, voor het daarbij gestelde jaartal 1596, zijn sterfjaar: 1590 zoude moeten gelezen worden, dan nog blijft in het opgegeven cyfer een verschil van 60 jaren, dewijl COORNHERT, als in 1522 geboren, bij zijn overlijden 68 jaren had bereikt; meer overeenkomst in deze jaartallen vindt men bij Mr. LUDOLF VAN COLEN of KEULEN, volgens SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leydsche Hoogeschool*, geboren in 1539 en alzoo in 1596

oud 60 jaren, van wien mij dunkt dat ik eens een soortgelijk portret, door DE GHEYN vervaardigd, heb gezien, waaronder zijn naam was geplaatst. De bezitters daarvan zullen dit mijn vermoeden kunnen uitwijzen.

V. D. N.

Een Mandarijn uit Middelburg (II.; bl. 58). Ook deze vraag is zonder beantwoording gebleven, waartoe ik evenmin kans zie, doch ik wilde SCIOLUS er alleen opmerkzaam op maken, dat te *Middelburg* in *Zeeland*, omstreeks 1700, geen Burgemeester HULDE voorkomt, gelijk er ook evenmin een wapen van een geslacht HULDE op de *Wapenkaart van Zeeland* te vinden is; zoodat, wanneer de vermelde bijzonderheid eenige waarheid bevat, de naam waarschijnlijk verkeerd is opgegeven, en zeer zeker de bedoelde Burgemeester elders zal moeten worden gezocht. V. D. N.

Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel (II.; bl. 118)—*bakken de heksen pannekoeken — is het kermis voor de kippen*. Ziedaar een van onze spreekwoorden, die op verschillende wijzen verklaard zijn. J. DE BRUNE, met wien TUINMAN instemt (*Nederd. Spreekw.*, I.; bl. 308), vermoedde dat *hel* verbasterd is uit *hal*, » dewyl 't dan groeizaam weder is, waarin de slachtbeesten voor de hal kunnen vetgeweid worden. Dus is dan daar neering en welvaart". Een ander schrijver, V. E. V. S., (*Konst- en Letterbode*, 1815, N°. 48) beweerde, dat het woord *hel* zooveel als laagte, aarde, beteekent, en dat de zin van het spreekwoord de volgende is: » als na eene langdurige droogte, alles door eenen zachten en verkoelenden regen en weldadigen zonneschijn uit de hoogte verkwikt wordt, is het kermis in de hel, de laagte, de diepte, op het ondermaansche, in één woord op de aarde". (*Taalk. Magazijn*, III.; bl. 122). De onjuistheid van deze verklaring werd echter aangetoond door een ander schrijver (*Konst- en Letterbode*, 1816, N°. 10), volgens wien het spreekwoord in den gewonen zin moet opgevat worden, nademaal de Franschen daarvoor zeggen: *le diable marie sa fille*. N. W(ESTENDORP) was van hetzelfde gevoelen (*Konst- en Letterbode*, 1817, N°. 14), tot staving waarvan hij het overeenstemmende Groningsche spreekwoord aanvoerde: *als het regent en de zon schijnt bakken de heksen pannekoeken*, 't welk hij mede uit den tijd der toverijën afkomstig meende en aldus trachtte te verklaren: » als men mogt aannemen dat zij (de heksen) priesteressen van HERTHA, de godin van de vruchtbaarheid der aarde, geweest zijn, dan zou men de oorzaak in den vruchtbaarmakenden regen kunnen vinden". Doch door deze gissing wordt het gelijktijdige van regen en zonneschijn niet opgehelderd, 't welk daarentegen zeer duidelijk wordt door NIERMEYER's uitlegging van het gezegde (*Verh. over het Booze Wezen in het bijgeloof onzer Natie*, bl. 98). Volgens hem zal het akelige en als 't ware met zich zelf strijdende van dit natuurverschijnsel aanleiding gegeven hebben tot het begrip, dat de duivel en zijn rijk zich daarover verheugen, dat men aldaar kermis houdt, huwelijksfeesten viert, en pannekoeken bakt. Het Fransche spreekwoord: *le diable bat sa femme* (Duitsch: *der Teufel schlägt seine Mutter, bleicht seine Grossmutter*), kan hier echter niet mede in verband staan; het zal waarschijnlijk van eene oude mythe afkomstig zijn, volgens welke het verschijnsel in kwestie door den eenen of anderen reus verwekt werd, op het oogenblik dat hij zijne vrouw of moeder sloeg. Zoo ontstonden de aardbevingen als de reus LOKE zich in zijne banden bewoog (NIERMEYER, a. w. 97). Men zie nog: BUDDINGH', *Verhandeling over den aard der N. Godenleer*, bl. 91 e.v., en zijne *Verh. over het Westland*, bl. 107. Ook de volgende verklaring van FR. VAN DUYSE mag niet verzwegen worden: » Welligt beteekent dit gezegde eenvoudig: » » Waer er twist valt, juicht de hel" ". De Groningsche spreuk luidt: Als het regent en de zon schynt bakken de heksen pannekoeken. Men kan 't verstaen: » » Waer twist uitbreekt, juichen de booze vrouwen" ". (*Belg. Museum*, V.; bl. 209).

N. P. BIBLIOPHILUS.

[Σ. gewaagt hier niet te onpas van het Italiaansche: *le nozze del diavolo*, en vermeldt voorts, ook hij, de onderscheidene verklaringen van J. DE BRUNE, V. E. V. S., N. W(ESTENDORP) en P. VAN DUYSE. „Maar", vraagt hij daarop, „zijn de meeste dezer uitleggingen niet wat ver gezocht? Zou er ook nog een overblijfsel van het heidendom in schuilen?

NAPOLÉON LANDAIS, in zijn *Dictionnaire général et grammatical des dictionnaires Français*, zegt (Tom. I^r, pag. 597, in voce *Diable*): „„*Le diable bat sa femme*, il pleut et le soleil luit, phrase empruntée des paiens qui disaient dans les mêmes circonstances que JUPITER se battait avec JUNON, 1°. parceque JUNON chez eux était souvent prise pour l'air, et que JUPITER était aussi le dieu de l'air et de la pluie; 2°. parceque rien n'est si commun dans HOMÈRE que les querelles de ces deux époux célestes" ".

Zou niet hierin de sleutel voor het bewuste spreekwoord en andere van dien stempel te vinden zijn? Toen het heidendom meer en meer voor het licht des Christendoms begon te wijken, werd aanvankelijk het bestaan der heidensche goden niet zoo zeer ontkend, als wel de stelling gedreven, dat zij duivelen waren. Hoe ligt gingen nu niet zegswijzen van den een of anderen heidenschen god op den duivel der Christenen over, die vervolgens bij de verschillende volken, altijd hunne betrekking op het booze wezen verradende, hier zùs, daar zòò gewijzigd werden".

F. heeft dit spreekwoord niet alleen in *Holland*, maar ook vaak in *Zeeland* hooren bezigen. Men schijnt daar algemeen de lezing *hal* verkieslijk te achten, en alzoo de verklaring van DE BRUNE voor te staan. Onze correspondent beroept zich hierbij op G. C. MULDER's *Nieuwe Nederlandsche Spraakleer*, Dordr., bij H. LAGERWEY, 1848, bl. 411. — HENRY daarentegen voelt zich door NIERMEYER's interpretatie aangetrokken, blijkens zijne verwijzing naar diens arbeid, loffelijk vermeld in het antwoord van N. P. BIBLIOPHILUS (*Verh. over het Booze Wezen*, bl. 95—99), vooral de

noot op bl. 98 en volg.). Wederom wordt *Kermis in de hal* door DE NOORD-HOLLANDER gehandhaafd, die tevens *kermis voor de kippen* te berde brengt, als een variant niet ongebruikelijk bij zijne provincie-genooten.]

Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel — in de lochting. Sommigen willen dat *hel* verbasterd zij uit *hal*(vleeschhal). Regen en zonneschijn toch, in denzelfden tijd voorkomende, bevorderen den wasdom van het gras, en dit werkt weder op het grazende slagtvee, op hun vleesch, op de hal, alwaar er dan kermis, d. i. vreugde of blijdschap heerscht. — Dit kan zoo zijn, doch in *Vlaanderen* hoort men niet zelden: *Als 't regent en de zonne schijnt, is 't kermis in de lochting*, d. i. in den *tuin*. Aldus gebezigd is de spreekwijs voor eene zeer goede verklaring vatbaar, die als voor de hand ligt. Aan *hel* of *helle* hecht men gewoonlijk, in de bewuste uitdrukking, het denkbeeld van *verblijf der ongelukkigen na den dood.* Dit denkbeeld, eenmaal aangenomen zijnde, baande den weg voor andere gelijksoortige uitdrukkingen. Wij zouden in bovenstaande spreekwijs *helle* liever verklaren door *grond* of *aarde*, bedriegen wij ons niet, eene beteekenis, welke *helle* vroeger bezat. Alsdan is de spreekwijze vrij duidelijk. J. H. VAN DALE.

De Heerlijkheid Zaamslag (II.; bl. 118; III.; bl. 61). De Heeren dezer plaats, van 1379 tot 1849, kan men opgenoemd vinden in het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, D.XII, bl. 5 en 6, terwijl, op bl. 4, nog eenige vroegere berigten omtrent die heerlijkheid voorkomen. A. J. VAN DER AA.

De Heerlijkheid Zaamslag. Historische berigten, die gevraagd worden, vindt men in J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd.* Middelb. 1836, bladz. 85.
L. G. V.

De Heerlijkheid Zaamslag zoude voorheen een legerplaats der *Salmoniers* geweest zijn, en wordt ook *Saamslacht* genoemd. De plaats behoorde voormaals aan het geslacht van dien naam, waaruit het in den stam van DEN SCOUTETE is overgegaan. Zie SANDERUS, *Verheerlykt Vlaenderen*, Dl. II, Boek IV, bl. 145. Over het geslacht van DE SCOUTEETE vindt men omstandig berigt in het werk van LINDANUS, *de Tenera-mondanae Urbis Antiquitate*, p. 207, ook medegedeeld door GRAMAYE, *Antiq. Belg.*, 1708, fol., pag. 95. Aldaar leest men van AEGIDIUS DE SCHOUTEETE, *Romanus fil.*, ex WIVINA DE RYCKE, die gehuwd waren ten jare 1363; zijne vrouw was uit het geslacht van MALDEGHEM en hij werd *Heer van Saemslach*, welke goederen door uitsterving van dezen tak, A°. 1536, in JOHANNES, den zoon van JODOCUS *à Saemslacht*, (die in 1492 voorkomt, zie LINDANUS, p. 180) aan anderen overgingen; in 1648 werd aan GERARD VAN DER NISSE, Heer van *Zaamslag, Aandijke*, *Ootene*, enz., octrooi verleend; in 1674 bestond er verschil tusschen de stad *Axel* en den Heer van *Cruiningen*, als *Heer van Zaamslag*, hetwelk 10 Mei 1682 geheel afgedaan werd door A. DE HUYBERT van *Cruiningen*, als vader en voogd zijner minderjarige dochter CORNELIA, en wegens de gemeene Erfgenamen van Vrouwe CORNELIA VAN DER NISSE. Zie ook J. SCHARP, *Geschied. v. Axel*, op onderscheidene plaatsen. V. D. N.

Jan de Munck (II.; bl. 118). In het *Handwoordenboek der Vaderlandsche Geschiedenis*, *door* H. VERWOERT, Dl. II, *Nijmegen* 1851, vind ik dat DE MUNCK, alvorens sterrekundige van den Prins te zijn, Stads-Architect te Middelburg geweest is, en een werk geschreven heeft over de komeet van 1743.

Zijne nagedachtenis wordt in die stad bewaard door het volgende opschrift, op een steen bij den ingang (aan de zijde van het Molenwater) der Luthersche kerk aldaar:

DEEZE KERK IS VOLTOOID IN DEN JAARE 1742.
ONDER HET BELEID VAN DEN HEERE JAN DE MUNCK,
BEROEMD ARCHITECT DEZER STEDE MIDDELBURG,
TOT WIENS EERE,
DE LUTHERSCHE GEMEENTE DIT GEDENKTEKEN
OPRICHT.

Zie: *Bijdragen tot de Geschied. der Ev. Luth. Kerk in de Nederl.*, *verzameld door* J. C. SCHULTZ JACOBI *en* F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, 5e stuk, blz. 93.

Zijne beeldtenis wordt in FR. MULLER'S *Catalogus der Portretten* enz., Amst. 1852, aldus omschreven:

» MUNCK (JAN DE) Astronom: van Prins WILLEM IV, *ob.* 1760 *aet.* 73. Ter halver lijve, links, zittende in groote leunstoel, voor eene tafel, waarop een boek: *Manuscr. der Astronom. Observatien door* J. DE MUNCK, wat hij met de regterhand vasthoudt. Naar J. PALTHE, door J. HOUBRAKEN, fol."

C. W. BRUINVIS.

Jan de Munck. Van hem is bekend dat hij een werk geschreven heeft over de Komeet van 1743, en die van 1748 heeft waargenomen, echter meer als liefhebber dan als man van naam in het vak; hij leefde te *Middelburg*, alwaar hij de beroemde Stads-Architect zal geweest zijn, die in 1739, het opzigt heeft gehad over den bouw der nieuwe *Luthersche* kerk, na alvorens die te Rotterdam bestudeerd te hebben en tot zijn model, naar het schijnt, gekozen. Er is in die kerk, bij de voltooijing in 1742, tot zijne vereering en gedachtenis een opschrift op een steen geplaatst, waarover men leze de *Bijdr. tot de Gesch. der Evang. Luth. Kerk*, 5e stuk, bl. 93, Utr. 1844. Zijn *portret*, uitgegeven in 1762, doet mij veronderstellen, dat hij omstreeks dien tijd, en alzoo in 75 jarigen ouderdom, zal overleden zijn. JAN DE MUNCK wordt ook vermeld in de

Nederl. Jaarboeken, D. II, bl. 363 en bij COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, D. II, St.1, bl. 247.
V. D. N.

Zwijnsvereering onzer Voorvaderen (II.; bl. 118). Het in Bentheimer steen gehouwen varken, boven de deur van het oude kerkje in de buurt *het Stroe*, op het eiland *Wieringen*, behoeft ons niet te wijzen op vereering van het zwijn door onze heidensche voorouders. Het toont integendeel, dat dit kapelletje was toegewijd aan *St.* ANTONIUS, welke bestendig van zoodanig dier was vergezeld en daarom bij de Roomsche Kerk als patroon der varkens gevierd wordt. Omtrent de St. Antoniusvarkens en hunne privilegiën te *Utrecht*, leze men BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken der* 15*e eeuw*, Dl. I, bl. 229.
C. W. BRUINVIS.

[Over de zwijnsvereering bij de Germaansche volken verwijst N. P. BIBLIOPHILUS naar J. W. WOLF, *Die deutsche Götterlehre*, S. 27, 40; BUDDINGH', *Verh. over het Westland*, bl. 205; N. WESTENDORP, *Over het gebruik der Noordsche Mythologie*, bl. 112, en, even als HENRY, naar A. NIERMEYER, *Verh. over het Booze Wezen*, bl. 57.]

Drieberg (II.; bl. 118). Behalve de beide opgegevene, is mij nog een derde *Drieberg*, mede op de *Veluwe*, bekend, gemeente *Ermelo*, nabij de buurt *Drie*, waar eene menigte offer- of grafheuvelen gevonden worden, waaromtrent men meer zal kunnen vinden in *de Veluwe* van O. G. HELDRING en R.H. GRAADT JONCKERS, bl. 124 en 125.
A. J. VAN DER AA.

Geschot (II.; bl. 118); *Oog*, *Hik en Prik*. De beden, oudtijds door de Graven ingevorderd, werden *census*, *tallia*, schot, *lot*, *morghengeld* genoemd. *Schot* was de algemeene benaming, omvattende alle andere belastingen, welke door de landbouwers en, in 't algemeen, door het geringe volk betaald moesten worden, deels om de gemeenelasten te helpen dragen, deels ook, om eenige diensten aan den Graaf verschuldigd, zoo als de *hofdiensten*, *Boddingen* (d. i. driejaarlijksche beden), *vroonschulden*, *thynsen*, *hoendergelden*, af te koopen. Vandaar de namen van *schotboortigen*, *schotbare luiden*, voor de belastingschuldigen, van *schotzetters* en *schotters* voor de schatters of tauxateurs, van *schotgaarders* voor de ontvangers, vandaar eindelijk nog tegenwoordig in de polders de naam van *schotbaar land*, voor belastingschuldig land.

Deze belasting, vroeger alleen op de lijfeigenen van toepassing, werd langzamerhand meer algemeen, vooral door dat *schotbaren*, *vrij* land koopende, dit *schotbaar* maakten, en *schotbaar* land daarentegen, door *schotvrijen* gekocht, *schotbaar* bleef.

Dit onderwerp, zal het eenigzins duidelijk uitéëngezet worden, zou meer plaats vereischen dan men met billijkheid van DE NAVORSCHER verlangen mag. Ik verwijs liever G. P. R. naar de meesterlijke verhandeling van H. P. HEENEMAN, *over de Graaflijke Beden*, voorkomende in de *Staatkundige Academie-Verhandelingen*, *uit het Latijn vertaald; Utrecht* 1790, 1ste deel, en waarin de theorie van KLUIT, betreffende de Graaflijke beden, wordt ontwikkeld. — Over de inwinning en het berijden van het *Schot*, handelt de keure van *Zeeland*, art. 46—52. Men zie voorts een brief van Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, voorkomende in M. J. DE JONGE'S *Specimen Juridicum, sistens diplomata quaedam Zelandica hucusque inedita; Traj. ad Rh.* 1778.

Schot werd derhalve genoemd eene betaling van belasting; doch nu de afleiding van dat woord? Die, welke door V. LOON, *Aloude Reg.*, Dl. IV, bl. 236, wordt voorgesteld, is, mijns inziens, onaannemelijk: de belasting zou *schot* genoemd zijn, omdat zij primitief door het *uitschot* des volks betaald werd! Evenmin die van het Duitsche woord *Schutz*, omdat de belasting tot *beschutting* of *bescherming* werd geheven. RAEPSAET zegt: » le *conjectum* ou *conjectus* signifiait proprement un impôt en argent; c'est de ce mot que vient le mot flamand *schot* et celui de *geschoten*, qui signifient *impôts;* nous disons encore aujourd'hui *schot en lot gelden*, etc." *Analyse de l'Origine et des Progrès des Belges*, etc. § 154. Dit brengt ons echter niet veel verder. — De afleiding houd ik voor deze: *Schieten* beteekende oudtijds *betalen*, vandaar nog *verschieten*, *uitschieten*, misschien wel betalen, niet met waren, maar met klinkende munt. Zoo komt *Steenschietens* af van *schieten* (betalen) op *'s Gravensteen*, d. i. 's Gravenhuis, volgens het belasting-boek van den Graaf, de *Steenrolle*. *Schot* is dus *betaling*. Zie HEENEMAN, a.p. bl. 60, en BOXHORN, *Chronyk van Zeeland*, I, bl. 77. Men vergelijke evenwel nog laatstgemelden schrijver op bl. 64, alwaar hij zegt, dat » het woordeken *Schote*, in *Zeelandt* van oudts gebruykt, synen oorspronck schynt te hebben van de oude maniere der Deenen, dewelcke plachten in het gheven ofte verkoopen van seecker stuck landts, hetselve ommegaende te beteyckenen ende de eynden daervan met wat begraest landt te bestroyen, hetwelcke by haer *schoteren* ghenoemt wierde."

Ten slotte voeg ik hierbij de plaats van LAMS, *Handvesten van Kennemerland*, voorkomende bij HEENEMAN, bl. 83. » Ook geevt ieder Dorp byna deeze Schotting (*) een byzondere naam, den een noemtse ponden: de andere tweeendertigste deelen, d'andere sestiende deelen, daarvan een gebouw een achtste gedeelte geeft. Ende werd ook genoemt Burenschot, ende sommighen noemense pricken en ook oogen, hick en prick en al is so dat daar verschil valt in de namen, soo is nochtans eene en deselve saeke en schat-

(*) De bede bij quotisatie.

tinge ende om exempel te stellen van deeze schattinge, so stellen die van Wormer en Jhisp deeze schatting by oog, hick en prick, ende doet een oog Schots 1200 Guldens aan geld, so dat degeene die 1200 Gl. heeft, die word op een oogh gesteld; wederom een man ofte vrou of bestorven kinderen die hebben 150 Gl. aan goed, staan niet hooger als een prick; iemand hebbende 300 Gl. die werd gesteld op een hick en, die 450 Gl. aan goed heeft, die werd gestelt op een hick en prick, 600 Gl. is een half oogh; 750 Gl. is een half oogh en prick; 900 Gl. half oogh en hick; 1050 Gl. half oogh, hick en prick, 1200 guldens maeckt een oogh Schots. — Zoo werd de begrooting van dat oogh uytgevonden by schreeven: te weeten 100 Gl. krygt achtien schreeven, ende twee hondert sestien schreeven maaken een oog Schots van 1200 Guldens." — Van daar welligt de spreekwijze, nog tegenwoordig in zwang, » hij weet het op een prik." L.

[A. & A. stemt in de afleiding van het woordje *geschot* met L. overeen, en berigt, dat eenmaal 's jaars in eene vergadering van Geërfden (Landeigenaars), de schotgelden worden nagezien, en men berekent, hoeveel elke morgen lands daarin dragen moet, hetgeen men *zetten* noemt.]

Geschot. Blijkbaar van *schot* of *scotum*, volgens opgave bij KILIAEN, in alle levende talen bekend, en beteekenende zooveel als *schatting*. WEILAND zegt, dat dit woord waarschijnlijk afkomstig is van het oude Saksisch *scot*, beduidende eene soort van *tol*. *Geschot schieten* zal alzoo moeten zijn: de *schatting*, de *omstelling* (elders de *omslag* van het veldverschot geheeten) bepalen of regelen; ook begrooten of ramen, welk laatste de benaming van *schieten* wel het meest nabij komt, welke toch denkelijk voor een plaatselijk aangenomene spreekwijze te houden zal zijn, vooral wanneer het, zoo als G. P. R. zegt, op de *omstelling* (den omslag) zelve ziet. Beter zou het te verklaren zijn, indien door *geschot schieten* werd bedoeld, zijne *lasten betalen;* het uitschieten, uittellen van het bedrag in geld.

V. D. N.

Andries Suyderhoeff (II.; bl. 118); *Gerrit Hasselaer; Gerrit Ryswyck.* Uit W. BAUDAERT'S *Ghedenckweerdighste Gheschiedenissen enz.*, Boek IV, bl. 179, leert men dat CORNELIS HAGA in Sept. 1611 naar *Constantinopel* vertrok en, uit andere berigten, dat hij aldaar nog in 1634 werkzaam was. Het zal dus gedurende dien tijd zijn, dat de bedoelde ANDRIES SUYDERHOEFF als Secretaris der Ambassade voor moet komen. Een onderzoek in *'s Rijks Archief* te *'s Hage* of in dat van *Schiedam* zal het beste middel zijn, om meer van den bewusten persoon te weten.

Daar echter in de vraag zijne moeder, DIEWERTJE HASSELAER, ter sprake is gebragt, heb ik geene geschikter gelegenheid, dan hier, om eenige onbekende mededeelingen te doen over den Leidschen Schepen GERRIT HASSELAER, die in eene MMS. genealogie van dat geslacht, onder mij berustende, niet is vermeld.

In de *Registers der ingeschrevene Poorters*, die te *Leiden* van 1364—1795 voorhanden zijn, heb ik den naam van HASSELAER niet gevonden; waaruit men mag besluiten, dat dit geslacht vóór 1364 aldaar heeft gewoond.

De eerste van dat geslacht, (*) bij mij thans bekend, is GERRIT HASSELAER, die in 1442 reeds als Schepen te *Leiden* voorkomt, en dus lang aldaar moet gevestigd zijn geweest, om toen ter tijd tot die waardigheid te worden verheven.

Zijn Schepenzegel is nog aanwezig bij de *Capittelbrieven van St. Pancras*, paket 60. In de *Vroedschaps Resolutiën* der stad, beginnende met 1449, komt hij als Schepen geregeld voor, tot 1472. Men kan dus, zonder veel van de waarheid af te wijken, aannemen dat hij in 1400 geboren en in 1472 is overleden.

Uit een paar vorderingen, wegens door hem geleverd koorn, schijnt te blijken dat hij tevens graanhandelaar is geweest. (*Schuldbrieven*, 18 *Maart* en 17 *Mei* 1448). Hij was in 1442 en 1455 bij de Voetboogschutters ingeschreven, en trok in Mei 1457 met de banier uit naar *Waterland* (*Stedeboek*).

Een *Necrologium* van de *Pancras Kerk* uit de XVde eeuw leert ons dat hij gehuwd was met Jufvr. WENDELMOET....., die, den 29 Junij 1450 aan de pest te Leiden gestorven, in die Kerk onder eene schoone zerk werd begraven, hebbende eene zekere som vermaakt om hare » jaericheyt" en die harer (aflijvige?) kinderen jaarlijks te gedenken.

Het is mij niet gebleken dat GERRIT HASSELAER na 1450 een tweede huwelijk heeft aangegaan, doch wel, dat hij eene dochter naliet genaamd Joncfr. BAERTE (BERTA) HASSELAER, reeds vóór 1481 gehuwd met GERRIT RYSWYCK, (†) dezelfde persoon, die in 1481 bij het Blokhuis aan de Vaart door de Utrechtenaren gevangen genomen, doch vervolgens, na betaald rantsoen, met verscheidene anderen op vrije voeten gesteld werd.

Deze GERRIT RYSWYCK overleed tusschen 1484—1486, en uit eenige los- en lijfrentebrieven zijner vrouw blijkt dat BAERTE HASSELAER in 1512 moet zijn verscheiden, eenige kinderen nalatende.

Voor het overige zij hier vermeld, dat deze

(*) Den 13 *April* 1437 is als poorter ingeschreven GHERYT HASSEL.~ (!), doch dit kan geen HASSELAER beteekenen; ook omstreeks dien tijd vond men te *Leyden* de geslachten BASELAER en HOESSELAER, iets waarop men wel moet letten bij het nazien der MMS.

(†) Zie: *Driejarige Oorlog tusschen* MAXIMILIAAN *en de Stad Utrecht* 1481—1484, *door Jhr. Mr.* A. M. C. VAN ASCH VAN WYCK, A°. 1842, bl. 88 in de noot.

de eenige HASSELAER's zijn, die ik, bij het nazien van een groot aantal documenten te *Leiden*, heb aangetroffen, en waarin zij bepaald moesten voorkomen, indien er nog andere van dien naam aldaar woonachtig waren geweest.

Ik ben niet vreemd aan het denkbeeld, dat het geslacht der HASSELAER's met BAERTE is uitgestorven, en dat haar zoon, mede GERRIT RYSWYCK geheeten, den naam en het wapen zijner moeder heeft aangenomen.

Vreemd is het, dat GERRIT HASSELAER, waarmede de genealogie begint, in 1490 (?) gehuwd met TRYNTGE VAN RUYVEN CLAASD., niet vermeld is geworden in de genealogie der VAN RUYVEN's, voorkomende in *Batavia Illustrata*.

Niet onbelangrijk zoude het zijn, om het *Archief* van *Haarlem* na te zien, ten einde berigten van dat geslacht, aldaar woonachtig zijnde geweest, in te winnen.

.. ELSEVIER.

Stamboek van Johanna Koerten Blok (II.; bl. 119). Het oorspronkelijke *Stamboek* van JOHANNA KOERTEN BLOK, door J. C. K. bedoeld en door mij, wat de gedrukte uitgave betreft, aangehaald, die ook in 4°. voorhanden is, bestaat in zijn geheel niet meer, doch moet voorwaar in lateren tijd dan waar VAN GOOL van gewaagt, uit elkander zijn genomen, en dit mogelijk wel om de teekeningen, die er in voorhanden waren. Portretten vermeen ik echter dat daarin *niet* geweest zijn. De *bijschriften*, die er in aangetroffen worden, doelen op de portretten, door de knipster zelve *in papier geknipt*, en 't was voornamelijk op grond van hunne hoog geprezene gelijkenis, dat zij, door toenmalige dichters, met die bijschriften en andere verzen, in haar *Stamboek* (of *Album*) vereerd werd. Daarom kwam 't mij ook niet ongepast voor te vragen, of er van deze en andere kunstige knipwerken, buiten degene die mij bekend zijn te bestaan, nog in ons vaderland gevonden worden; en 't zijn voorts juist zoodanige bijschriften of gedichten, waarop ik, sprekende van fraaije door GADELLE gepénde schriften, die bij mij in bezit zijn, het oog had, en die mij dan ook genoegzaam ten bewijze verstrekken voor de waarheid van 't boven gezegde, omtrent het niet meer *in zijn geheel* aanwezig zijn van 't *Stamboek*. Ik bezit ook nog een ander daaruit afkomstig blad, waarbij teekeningen van GOEREE zijn gevoegd. Van deze echter wordt in de gedrukte uitgaven geen gewag gemaakt, gelijk evenmin van andere teekeningen, die aan de kunstenares mogen zijn vereerd geworden. Al wat daarin voorkomt, slaat op haar *eigen* werk.

N*⁎*.

» *Alles is hier vast en veilig*" (II.; bl. 119). Op de aangehaalde volgen nog vier regels:

„Maar, geliefden, eens ons waard
In 't verganklijk stofgewemel!
U nog minnen we in den hemel
Even hartlijk als op de aard".

Het is eene vertaling door TOLLENS naar MATTH. CLAUDIUS: *Een Zalige aan de zijnen op de wereld.* Men zie: *Dichtbloemen bij de Naburen geplukt, te* Leeuwarden *bij* SURINGAR, 1839; bl. 78.

G. P. ROOS.

[M. te *Maastricht* verwijst ons, voor het oorspronkelijk, naar CLAUDIUS (*Werke*, 4te Aufl., Hamb. 1829, 7ter Th., S. 76), en, voor de verduitsching, ook op TOLLENS' *Dichtbloemen bij de Naburen geplukt, Leeuw.* 1839, bl. 78.]

Vertaling onzer Volksliederen (II.; bl. 119); *Het » Wien Neêrlandsch bloed" in 't Engelsch.*

Dutch National air.

Who Neerland's blood feel nobly flow,
From foreign tainture free,
Whose hearts for King and country glow,
Come, raise the song as we:
With breasts serene, and spirits gay,
In holy union sing,
The soul-inspiring festal lay,
For fatherland and King.

The Godhead, on her heav'nly throne,
Rever'd and prais'd in song,
With favour hears the grateful tone,
We raise with heart and tongue.
And next the sacred seraph choir,
Who holier accents sing,
Prefers the patriot's tuneful lyre,
For fatherland and King.

Raise, brothers, raise in union true,
The wide resounding cry;
They tell, by Heav'n, but virtues few,
Who land and King deny:
For man nor friend the heart can glow,
Congeal'd it's feelings spring,
That's cold when pray'r and music flow
For fatherland and King.

The heart beats quick, the blood swells high,
When thrills this cherish'd air,
No tones with these in beauty vie,
None strike the heart so fair.
These sacred strains to all belong,
All hopes and wishes bring
In one accord, one sacred song
For fatherland and King.

Protect, o God! watch o'er the land,
On which we breathe so free;
Where yet our children's cradles stand,
And where their graves shall be.
With hearts deep mov'd we humbly pray,
From thy paternal hand,
Our country's weal, — thy power display
For King and fatherland.

Protect, o God! preserve his throne,
That truth and right uphold;
Be aye its splendour brighter shown,
In virtue than in gold!
The sceptre that he wields sustain,
And guide it in his hand,
Inspire, o God! our King maintain,
Our King and fatherland!

Away! away, who wish can form,
For one for two alone (*);
To loyal hearts, in calm and storm
Are King and country one.
Reject, o God! the caitiff's pray'r,
Who twixt them strife would bring,
And hear a people's sacred air
For fatherland and King.

Let this fond strain to Heaven ascend,
From out the festive hall;
Our sovereign spare, — his house defend,
And us, his children all.
Let this our first, last, dearest song,
All hearts with joy expand:
God save our King, his days prolong,
Protect our fatherland!

ANONYMUS.

[H. W. K., DE H., AEM. WM. W., EEN KWAK, N. N. hebben een afschrift van dezelfde vertaling ingezonden, die, naar DE H., EEN KWAK, L. J. EG, GIJTENBRUG, G. V. R. en A. K. AZ. JR. gevonden wordt in *Flowers of Poetry and Patriotism. From the Dutch. By* S. SANDERS, *Rotterdam, printed for* F. HARTMANN. *And to be had of the principal booksellers in* London, Leipzig, Frankfort and Berlin, 1833. G. V. R. voegt hier bij, dat dit bundeltje een twintigtal doorgaans gelukkige vertalingen bevat van vaderlandsche zangen van BEELOO, TOLLENS, WITHUYS, STARING, BOGAERS, VAN DAM VAN ISSELT, LOOTS, HEYE, VEDER, VAN DEN BROEK, IMMERZEEL, MACKAY en een ongenoemden Schutter-Officier. Naar N. N. en φ^2—φ is deze vertaling opgenomen in J. LAGERWEY, *Nieuw Engelsch Lees-, Leer- en Vertaalboek*, 2de uitg., bl. 196, en AEM. WM. W. en ANONYMUS berigten, dat zij mede voorkomt in CHAMBERS's *Miscellany of useful and entertaining tracts*, Vol. XX. N°. 177.

Voorts ontvingen wij nog eene vertolking in rijm, die, ofschoon met loffelijke bedoeling op touw gezet en soms gelukkige regels bevattende, naar ons oordeel te zeer tegen het Britsche taaleigen zondigt en, voor den lossen gang van 't oorspronkelijk, al te dikwijls een gewrongenen zin geeft, om in DE NAVORSCHER te worden opgenomen.]

Vertaling onzer Volksliederen.

King and Fatherland
a National Dutch melody by J. W. WILMS,
the words by JAMES STONEHOUSE,
For the
Benefit of the Widows and Orphans
of the
Dutch who fell at Antwerp.
London,
published by GOULDING *and* D'ALMAINE, 20 *Sohosquare.*
J. MALLET, *printer, Wardour St. Soho.*

Oh, ye within whose burning veins
The Dutch blood purely flows,
Uplift your voice in solemn strains,
Not slumb'ring in repose;
But join with us the stirring song,
And let the echoes ring
With watchwords of the patriot tongue,
Our fatherland and King.

The heart beats high within the frame,
And feels the magic chords
Arouse the soul to deeds of fame
By those inspiring words.
The rich, the poor, the old and young,
They form one single band;
And on the breeze is borne the song
Of King and fatherland.

Protect, o Lord, protect the soil;
Our fathers' birthright save;
Nor let the tyrant foe despoil
Their peaceful, hallow'd grave:
For ours must be beside of theirs,
Not on a foreign strand:
Then hear, o Lord, a nation's prayers
For King and fatherland.

Protect o Lord, protect the King,
Whose throne is built on right;
And o'er his crown let Virtue fling
The radiance of her light:
Support the sceptre as of old,
And guide it in his hand;
Oh Lord, thy boundless love unfold
For King and fatherland.

Then let us chaunt our holy Hymn,
Our eyes upturn'd to Heaven,
And catch from thence a cheering gleam
That may be to us given.
A ray of hope, of glory yet,
That there is many a hand
And heart that never will forget
The King and fatherland.

A. J. D.

(*) Men leze, zegt AEM. WM. W., voor dit vers:
For one of both alone,
hetgeen ten minste den zin van het oorspronkelijke terug geeft. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Vertalingen onzer Volksliederen; Het » Wien Neêrlandsch bloed" in het Duitsch overgebragt.

Wesz Adern Hollands Blut durchrinnt,
Von fremden Makel rein;
Wem Fürst und Land noch theuer sind,
Stimm' in dies Lied mit ein.
Aus edlem Trieb und frommen Drang
Erheb' er, uns verwandt,
Den gottgefäll'gen Festgesang
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Gedenkt der heilig ernsten Pflicht,
Die unser Erbtheil ist;
Den schmückt vollkommne Tugend nicht,
Der Fürst und Land vergiszt;
Der reichte nie in Lieb' entglüht
Dem Bruder seine Hand,
Der kalt bleibt bei Gebet und Lied
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Den Boden, Gott! schirm deine Hand,
Der uns das Dasein gab;
Wo einstens unsre Wiege stand,
Umschliesz' uns auch das Grab.
Wir flehn zu dir, dem starken Hort,
In heiszem Wunsch entbrannt:
Erhalte schirmend fort und fort
Uns Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Es dringt zu deines Himmels Höh'n
Vereinte Bitt' empor:
Für unsers Königs Wohlergehn,
Für seines Hauses Flor.
Und wenn hinab zur Gruft uns zieht
Des Todes kalte Hand,
Ertönt noch unser Schwanenlied
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Illustrirter Kalender für 1853 (Leipzig, J. J. WEBER), S. 155, 156. SCIOLUS.

Beunhaas (II.; bl. 119). Er zijn mij twee verklaringen van dat woord voorgekomen, waaruit X. Y. eene keus kan doen, als hem geene andere worden aangeboden. De eerste is van J. WAGENAAR (*Beschrijv. van Amst.*, IX.; bl. 150), die het woord ontleent uit het *kleêr-*

makersgild. » Wanneer zij, die dit handwerk wilden uitoefenen, de vastgestelde proef voor de overlieden van het gild weigerden, of daarvoor niet bekwaam gerekend werden, dan plagten zulke *onvrije snijders* (zoo als ze genoemd werden), op den *beun* of *zolder*, daar zij op zaten, te *azen*, om het dagelijksch brood te verdienen. Zulk een *beun* werd ook wel betiteld met den naam van *kleêrmakers-troon*. Het woord *beunaas*, en niet *beunhaas*, is hiervan overgebragt op alle diegenen, welke, buiten het gild, het werk der gildebroeders uitoefenden; en zoo wordt het nog overgebragt op de onvrije makelaars". — De tweede verklaring is van W. BILDERDIJK, die ook hier, gelijk elders, met WAGENAAR gansch niet in alles overeenstemt. Het woord beteekent bij hem » *zolderwerker*, en is niet samengesteld uit *beun* en *aas*, maar uit *beun* en *hase*, zijnde dit laatste woord de naam van een *snijders-gezel* in *Duitschland*. Een niet in het gild opgenomen snijdersgast, dien men op zolder aan 't werk zet, uit vrees, dat hy ontdekt en beboet mogt worden, is de eigenlijke *beunhaas*, waarvan de smadelijke benaming, uit *Hamburg*, tot ons is overgewaaid, en toegepast wordt op *makelaars*, die niet by openbaar gezag zijn toegelaten" (BILDERDIJK'S *Geslachtlijst der Naamw.*, I.; bl. 42). — Zoo vind ik bij G. VAN HASSELT, (*Arnh. Oudh.*, I.; bl. 162), dat de gildebroeders van het snijdersgilde te *Arnhem* in 1591 zich beklaagden over degenen, » die zich tot lappen en dergelijke werken begaven, en gansch onbekwaam waren, om eenig nieuw werk te maken of te snijden". Deze werden daarom nooit *snijders*, maar *omgaande* naaijers genoemd. J. C. K.

Beunhaas. Volgens LE LONG is het woordje *beunhaas* van de Duitschers ontleend, en wel van het kleêrenmakers gild, daar degenen, die dat werk uitoefenen, zonder meester te zijn, geene knechts mogen hebben, of, zelf meester zijnde, geen meer knechts mogen aannemen, dan zij volgens keure mogen houden. Zulke knechts zitten in *Duitschland*, om uit het oog te zijn, op zolders, aldaar *Beun*, *Bühne* of *Boden* genoemd, te werken, maar die, door andere gildebroeders ontdekt zijnde, van hunnen *Beun* of *Bühne* als *Hazen* de vlugt nemen.
J. SCHREUDER.

Beunhaas. Bij HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 60, leest men: » *Beunnaaijers* worden hier zeer veel genaamd de *Beunazen*, d. i. zulken, die een beroep uitoefenen, zonder daartoe geregtigd te zijn. Deze benaming van *Beunnaaijers* toont, dat men hier bij de oorspronkelijke beteekenis van het woord *Beunazen* gebleven is. Hetzelve toch gaf, oorspronkelijk, onvrije kleedermakers te kennen, die het regt aan het gilde niet betaald hadden, en daarom genoodzaakt waren op de *beun*, d. i. op zolder, in 't geheim, te *azen*, d.i. hun levensonderhoud te zoeken. Zie het *Bremisch Niedersächs. Wörterb.* op *Bôn* en op *Bônhase*, alwaar echter het laatste gedeelte van het woord anders afgeleid wordt, naar RICHEY op *Bôhn*. Van de kleedermakers is het woord overgebragt op allen, die, zonder toelating, eenig beroep uitoefenen, en te Amsterdam ook voornamelijk op de onvrije makelaars. Zie WAGENAAR, *Beschryv. van Amsterdam*, Dl. IV, B. I." J. C. D.

Beunhaas. Behalve hetgeen bij WEILAND, *Taalkundig Woordenboek*, op het woord *beun* gezegd wordt, vindt men bij TUINMAN, *Vervolg op de Fakkel*, het woord *Beunhaas* voor *zolderhaas*, *beun* van ouds *buene*, *boene*, verkort van *bovene*, naar het schijnt. Aldus wordt *beunhaas* genoemd een gezel, die buiten gilde is, en daarom niet als baas mag werken. Men plagt hen te plaatsen op een zolder of elders daar zij buiten het oog waren, dewijl zij goedkooper arbeidden. De naam *haas* kan aan hen gegeven zijn, om hunne blooheid en vreeze van betrapt te zullen worden. Het laat zich veronderstellen, dat de naam van *Beunhaas* later zal gegeven zijn aan *allen*, die in een beroep of bedrijf werkzaam waren, zonder tot het gilde te behooren. Zie ook TUINMAN, *Nederduitsche Spreekwoorden*, bl. 46.
V. D. N.

Beunhaas. Aangaande dit woord vind ik, in een oud MS., achter mijn exemplaar van: C. TUINMAN, *De Oorsprong en Uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche Spreekwoorden enz.*, het volgende opgeteekend:

» *Beunhaas* segt men nu van een man, die als makelaar diend, zonder daartoe van stadswegen aangesteld te sijn.

» In vroeger dagen beteekende de *Beun*, de zolder of binnenste verdieping van een huis; dezulken, die eenig handwerk oeffenden, zonder by het gilt aangenoomen te sijn, wierden door de overlieden van dat gilt, welks geregtigheden door dit sluikbedryf verkort wierden, bespied, dikwijls betrapt en zo zy niet terstond de boeten betaalen konden, in hegtenis geset. Om dese ontdekking dan te ontgaan, verrigtenden zoodanige sluikwerklieden hunne besigheden altoos in eenige plaats van het huis, die weinig ontdekt konde worden, en gelyk zy geringe lieden waren, die de gilde geregtigheden beswaarlyk betaalen konden en derhalve kleine huizen bewoonden, zo was de zolder hunne gewoone toevlugt; een haas weet men, is een vreesachtig vlugtende dier, en het was derhalve niet vreemd, dat men die lieden, die de overlieden steeds ontvlugteden, die uit vrees naar de zolder weeken, en sig daar, even als de haasen in hun leger, verborgen, *haasen* noemden; zo zeiden dan de overlieden, terwyl zy er op uit waren, om zulk een handwerksman te gaan betrappen, wy gaan *een haas van de beun ligten*, of zy ver-

telden sulk een optogt met de gelyksoortige uitdrukking, »» wy hebben een haas van de beun geligt"". Van hier was de overgang natuurlyk, om sulk een handwerksman, *een Beunhaas* te noemen".

Volgens eene aanteekening schijnt dit te zijn overgenomen uit » *de Rapsodist*", Dl. IV, bl. 234. Mr. L. G. VERNÉE.

Beunhaas. De makelaar ROELAND VAN LEUVEN, die in 1725 *'s Waerelds Koopslot of de Amsteldamsche Beurs* in 3 boeken bezong, zegt aldaar van zijne confraters:

„Die ik *dees middag* nog zag draven langs de *Beurs*,
Begunstigt mild genoeg door meenig *Willekeurs*,
Maar niet gehandhaaft in het recht aan haar gegeeven,
Wyl 'k driemaal meerder zag *Beunaazen* (*) als haar sweeven,
Daar dog de eerste onder *Eed* en *Gild* bestaan,
En na de wetten van haar *Overluyden* gaan."

Wij zouden uit het » *met Beunazen generen*", in de noot hieronder, de geboorte van *Beunazer* afleiden, en den persoon, die tot heden als *Beunhaas* figureert, als onecht willen aangemerkt hebben. Tot dit besluit zijn wij gekomen door het woord *Beun*, dat oudtijds *Zolder* beteekende. Op die zolders werden en worden de koopwaren gelegd, en daarop *aasden* bij gevolg die personen, welke eerst begonnen met datgene, wat de geprivilegieerden als minbeduidend overlieten, maar die (zoo als 't meer gaat) eindigden, met hen voor te wezen en ook het neusje van den zalm te nemen. *Beunazer* was 't toen, en 't was een lelijk woord! al verzachtte men 't ook tot *beunaas* — en liet een ander het in *Beunhaas* overgaan, al kon deze ook niet verklaren, wat die *haas* op *zolder* te maken had! Is mijne navorsching juist, dan verzoek ik het oude woord het oude regt weêr te geven, als 't de moeite waard is.

EEN ZAAKWAARNEMER.

[Æ. W. W. geeft denzelfden naamsoorsprong van het woord *beunhaas* als LE LONG. L. G. V., J. J. WOLFS, H. W. K. en N. P. BIBLIOPHILUS verwijzen, betrekkelijk dat woord, naar BILDERDIJK's *Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden*, Dl. I.; bl. 69. De laatstgenoemde beroept zich insgelijks op HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 60; en W. T. deelt de plaats mede van WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, St. II.; bl. 455. Bij KILIAAN komt het woord *beunhaas* niet voor.]

Geneesheeren bij de legers der Oud-Grieken (II.; bl. 119). De vrager C. A. C. zal nopens Geneesheeren bij de legers der Ouden, althans der Romeinen, welligt eenige voor hem niet geheel onbelangrijke aanwijzingen vinden in eene *Note sur un passage d'une brochure de M. le Prof.* SIMPSON *d'Edimbourg*, *relative aux médecins militaires dans l'antiquité*, par F. PREVOST, geplaatst in de *Revue Archéologique*, VIII.; p. 571—573 & p. 457. (Paris, LE LEUX). L.

[Van militaire geneeskundigen in den eigenlijken zin zal het, dunkt ons, moeijelijk zijn in de gedenkstukken der Grieksche Oudheid eenige sporen aan te wijzen. Dat echter telkens bij de uitrusting van een leger ook zorg zal gedragen zijn voor de genees- en heelkundige verpleging, mag wel boven allen twijfel verheven worden geacht. Niets belet ons b. v. te veronderstellen dat de dienst in den oorlog een deel mag hebben uitgemaakt van de pligten der op openbaar gezag benoemde geneesheeren (ἰατροὶ δημόσιοι), hoedanige in de meeste Staten gebezigd werden en veelal zeer aanzienlijke bezoldigingen genoten. Zie BÖCKH, *Staatshaush. der Athen.*, B. I., S. 132, SCHOEMANN, *Antiquat. Jur. Public. Graeci*, p. 311, en de door hen aangehaalde schrijvers.

Niets toch bevestigt het gevoelen dat de roeping dezer Medici van Staatswege zich uitsluitend bepaald zou hebben tot de kostelooze verzorging van behoeftige burgers. (Zie Schol. ad ARISTOPH., *Acharn.* v. 1029), en wij gelooven de meening geenszins ongerijmd te mogen heeten, die aan Staatsgeneeskundigen in de legers der Grieken eene stelling toeschrijft, vrij wel overeenkomende met die welke aldaar door de openbare waarzeggers (μάντεις) plagt vervuld te worden. (HERODOT. VII. c. 219, IX. c. 33, 37, 38, THUCYD. III. c. 20, Schol. ad ARISTOPH., *Pace* 1031. Verg. WACHSMUTH, *Hellen. Alterthumskunde*, Halle 1830, B. II, Abth. I. S. 411, Abth. II, S. 273.) Van de plaatsen bij Grieksche schrijvers, waar de dienst der artsen in het leger melding gevonden heeft, geven wij thans alleen het bekende verhaal van den dood van EPAMINONDAS bij DIODORUS SICULUS, L. XV, c. 87:

Ἐπαμινώνδας δ' ἔτι ζῶν εἰς τὴν παρεμβολὴν ἀπηνέχθη, καὶ τῶν συγκληθέντων ἰατρῶν ἀποφηναμένων, ὅτι πάντως, ὅταν ἐκ τοῦ θώρακος ἐξαιρεθῇ τὸ δόρυ, συμβήσεται καὶ τὸν θάνατον ἐπακολουθῆσαι, εὐψυχοτάτην τοῦ βίου καταστροφὴν ἐποιήσατο.

Maar ook dit willen wij niet verzwijgen, dat zoo de overtuiging der aloude Grieken treffelijk was uitgedrukt door het Homerische ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, *Sparta* reeds vroegtijdig zijne geneesheeren te velde met hooge onderscheiding behandeld heeft, gewoon als het was hun eene plaats toe te kennen in de δημοσίᾳ of het onmiddelijk gevolg der krijgvoerende Koningen, naast de polemarchen, uitleggers der godspraken, waarzeggers, overwinnaars op de Olympische spelen en andere zeer eerwaardig gerekende personen. Zie XENOPHON, *De Re publ. Laced.* c. 13, 7, coll. *Hellen.*, L. IV, c. 5, § 8, NICOL. DAMASCEN., p. 156 ed. ORELL. Met dit al blijve de vraag van C. A. C. nog aan het onderzoek van HH. Navorschers aanbevolen.]

De Geloofsartikelen (II.; bl. 119). Er heeft iemand gevraagd of DE NAVORSCHER zou *willen* opgeven de namen der zamenstellers van de Twaalf Artikelen des Geloofs. Ik twijfel er niet aan of DE NAVORSCHER het zou willen, maar ik geloof niet dat iemand het zou kunnen doen. Intusschen kan het eenige nuttigheid hebben, kortelijk te vermelden wat er vroeger en later op de vraag naar de zamenstellers der Apostolische Geloofsbelijdenis geantwoord is. Sedert de vierde tot in de vijftiende eeuw, was het eenparig geloof, dat de

---

(*) „Strikte plakaten zijn er van tijd tot tijd door de E. G. A. Heeren Burgemeesteren van Amsterdam, om de Beunazen te weeren, gepubliceerd. Echter zijn er, op ban en boeten aan, velen die, geen gezworen Makelaars zijnde, zich met *Beunazen* generen, ja, hun getal bedraagt misschien meer dan duizend."

Apostelen die Artikelen hadden opgesteld en bijeengebragt. RUFINUS, een meer geloovig dan geloofwaardig getuige, berigt dat de Apostelen, op het punt om elkaâr te verlaten, toen zij ter prediking van Gods Woord zich naar verschillende volken begeven zouden, met gemeen overleg, door elk het zijne bij te dragen, dezen korten leiddraad hunner toekomstige prediking gemaakt, en tevens besloten hebben dien aan de geloovigen tot een regel voor te schrijven. Een later auteur, maar wien te onregte de naam en het gezag van den Kerkvader AUGUSTINUS zijn toegekend, weet meer omstandig te verhalen, dat de Apostelen na de uitstorting des Heiligen Geestes over hen, het *Symbolum* in dier voege hebben zaamgesteld, dat PETRUS verklaarde: »Ik geloof in God den Vader, den Almagtige, Schepper des hemels en der aarde"; ANDREAS: »En in JEZUS CHRISTUS, Zijnen Eeniggeboren Zoon, onzen Heer"; JAKOBUS: »die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd MARIA"; JOHANNES: »die geleden heeft onder PONTIUS PILATUS, is gekruist, gestorven en begraven"; THOMAS: »die is nedergedaald ter helle, ten derden dage opgestaan van de dooden"; JAKOBUS *de Jongere*: »die is opgevaren ten hemel, zittende ter regterhand Gods, des almagtigen Vaders": FILIPPUS: »van waar Hij komen zal, om te oordeelen de levenden en de dooden"; BARTHOLOMEUS: »Ik geloof in den Heiligen Geest"; MATTHEUS: »eene heilige, algemeene kerk, gemeenschap der heiligen"; SIMON: »vergeving der zonden"; THADDEUS: »opstanding des vleesches"; MATTHIAS: »en een eeuwig leven". Gelijk het in zulke dingen pleegt te geschieden, zijn de latere eeuwen nog wijzer dan de vroegere geweest, en wist HINCMARUS van *Rheims* er in de negende eeuw nog bij te voegen, dat de Apostelen de Geloofsbelijdenis hadden zaamgesteld op eene door hen gehouden Kerkvergadering, die in orde van tijd de vijfde geweest was.

In de middeneeuwen zou het als heiligschennis geacht zijn, den Apostolischen oorsprong der Geloofsartikelen te betwijfelen, en er werd buitengewone moed vereischt, om met LAURENTIUS VALLA, in de vijftiende eeuw, de algemeene overlevering ten deze te weêrspreken. Doch ook deze kloeke wegbereider der latere Kerkhervormers heeft daarvan, ten einde den ketterdood te ontgaan, openlijk moeten verklaren, dat hij ook in dit opzigt alles geloofde wat de kerk gelooft. ERASMUS mogt in de eeuw der hervorming zelve, met zwakker moed en minder gevaar, maar in nog stelliger bewoordingen, den Apostolischen oorsprong der Geloofsartikelen betwijfelen en ontkennen. Bij de Protestanten is natuurlijker wijze het geloof aan deze middeneeuwsche en kwalijk gegronde traditie geheel geweken, en het voorbeeld van mannen onder hen, die haar blijven aanhangen, is nog zeldzamer dan dat van twijfel en weêrspraak bij de latere Roomsche schrijvers, hoewel de Kerk van *Rome* niet ligtelijk algemeen en openbaar het door de vaderen overgeleverde verwerpen zal.

Vrij algemeen wordt het nu onder bevoegden daarvoor gehouden, dat de woorden der instelling van den Doop, *Matth.* XXVIII:19, aanleiding gegeven hebben tot een eerste Geloofsformulier; en dat zoodanig formulier: »Ik geloof in den Vader en in den Zoon en in den Heiligen Geest", in later tijd en op verschillende wijze uitgebreid en vermeerderd geworden is. Zeker is het, dat bij de kerkelijke schrijvers van de tweede en derde eeuw de hoofdinhoud van het algemeene Christelijke geloof met soortgelijke, hoewel verschillende spreekwijzen wordt opgegeven, als nu in de *Twaalf Artikelen* voorkomen, waaromtrent is op te merken, dat bijna altijd de naam van PONTIUS PILATUS, vermoedelijk slechts tot aanwijzing van den tijd, daarbij uitgedrukt wordt, maar daarentegen óf de »begraving" óf de »nederdaling ter helle", of ook wel beide formules achterwege blijven, terwijl het derde hoofddeel der Belijdenis: »Ik geloof in den Heiligen Geest enz.", toen nog minder uitvoerig voorgedragen, of zelfs wel geheel onvermeld gelaten werd. Nog in het laatste der vierde eeuw heerschte er verschil in de opgaaf der Artikelen, zoo als deze in onderscheidene landen waren aangenomen. De laatste vorm der belijdenis erlangde het karakter van vastheid en onveranderlijkheid.

Zie hier de plaatsen welke wij bijgebragt of waarop wij gezinspeeld hebben: *Symb. Apost.* in Praefat.; PSEUDO-AUGUSTINUS, *Homil. de Fide et Symbolo*; LAUR. VALLA, *Antid. in Poggium*, L. IV; ERASMUS, *Praefat. ad Matth.*; JUSTINUS MART., *Apolog.* I. c. 13; TERTULL., *de velandis Virginibus*, c. 1. al.

De geletterde lezer behoeft onze herinnering niet, om zich bij HASE, *Libri Symbolici*, Prolegg. I., VINKE, *Libri Symbolici*, Praefat., en anderen, de hiertoe behoorende literaturen aangewezen te zien. Eene opzettelijke behandeling van dit onderwerp is te vinden in het geschrift van W. F. THIENEMANN, *Das Apostolische Symbolum nach seiner Bedeutung, seinem Ursprunge, seiner Zusammensetzung und seinem Werthe*, Leipz. 1846. Eene duidelijke en voldoende voorstelling wordt gevonden in de verhandeling (van VAN HENGEL), *Over den vermoedelijken Oorsprong van de zoogenoemde Geloofsleuze der Apostelen*, in het *Christelijk Maandschrift* voor 1824, bl. 65 e. v.

H. J. S.

[Het antwoord op SENGA AIRAM's vrage wordt ook door E. A. P. als onmogelijk gekarakteriseerd. Voor de meeningen der geleerden verwijst deze berigtgever naar H. WITSIUS, *Exercitat. Sacrae in Symbol. Apostol.*, Franeq. 1689, p. 1, sqq.; P. KING, *Histor. Symb. Apost.* Lugd. Bat. 1765, p. 15, sqq. en de ook door

H. J. S. geprezene Verhandeling in het *Christelijk Maandschrift* van 1824.

Opregten dank weten wij onzen V. D. N. voor de verrassende herschepping van SENGA AIRAM (wij dachten ons een wijzen Oosterling met een langen baard) in de liefelijke MARIA AGNES. (Wat bewoog toch onze schoone Navorscheres tot zulk eene mystische vermomming?) Overigens heeft de ontdekker dezer aangename *Surprise* (sterker getrokken door de Vraagster dan door de vrage,) gantsch in strijd met zijne gewoonte eene vergissing begaan, door in zijn antwoord bepaaldelijk te handelen over den oorsprong van de *Belijdenis des Geloofs der Gereformeerde Kerk in Nederland*, waarvan ook hij den opsteller terugvindt in den uitmuntenden GUIDO DE BRÈS, en het voorbeeld in de *Confession de Foi des Eglises Wallonnes*. Niet echter dus, of hij gewaagt ook aan 't slot van het *Symbolum der Apostelen*, waaromtrent hij TE WATER's opmerking wedergeeft in de Voorrede van diens *Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenis der Gereformeerde Kerk*, dat het „alleroudste dier Belijdenis geacht wordt bestaan te hebben in drie Leeden, en allengs uitgebreid is in woorden en zaken, hetzij *door de Apostelen zelven of door hunne tochoorders en Leerlingen, die men Apostolische mannen* noemt, waardoor het eindelijk, in het laatst der 3de of begin der 4de eeuw, in dien staat geraakt is, waarin wij het nu kennen als de *Twaalf Artikelen des Algemeenen Christelijken Geloofs*."]

Spreekwijzen. »*Op de Bommelsche mutsenmarkt*" (II.; bl. 119). Anderen zeggen: *muskesmarkt*. Dit was eene paardenmarkt, welke vóór 1809 werd gehouden op Vrijdag na Vasten-avond, en doorgaans zoo schraal voorzien, dat men er minder viervoeten vond dan vrouwenmutsen, of kinderen, met op een stokje verheven gebak in den vorm van haantjes of vogeltjes. A. & A.

Vertooningen op Middeneeuwsche Feesten (II.; bl. 119). Vertooningen behooren in de middeneeuwen niet tot de zeldzaamheden. Toen in 1378 Keizer KAREL IV *Parijs* bezocht, werd hem door Koning KAREL V een feestmaal aangeboden, waaraan meer dan acht honderd gasten deel namen (MONTEIL, *Histoire des Français*, XIV *siècle*, II. 166). »Là", zegt CHATEAUBRIAND (*Analyse raisonnée de l'Hist. de France*, 141), »s'avança un vaisseau mû par des ressorts cachés: GODEFROI DE BOUILLON se tenait sur le pont, entouré de ses chevaliers. Au vaisseau succéda la cité de *Jérusalem*, avec ses tours chargées de Sarrasins; les Chrétiens débarquèrent, plantèrent les échelles aux murailles, et la ville sainte fut emportée d'assaut."

De rampzalige KAREL VI was in zijne jeugd een groot voorstander van zulke feesten. In 1389 b. v. verlangde hij, dat de Koningin hare eerste intrede in *Parijs* zou doen, niettegenstaande zij er welligt reeds honderdmaal geweest was. Die intrede echter werd luisterrijk gevierd: »La reine suivit la rue *Saint-Denis*. Deux anges descendirent par une corde, lui posèrent sur la tête une couronne d'or en chantant:

Dame enclose entre fleurs de lis,
Etes-vous pas du paradis?

Lorsqu'elle fut arrivée au pont *Notre Dame*, on vit avec étonnement un homme descendre, deux flambeaux à la main, par une corde tendue des tours de la cathédrale." (MICHELET, *Histoire de France*, IV, 47.)

Doch bovenal verdient het feest vermeld te worden, dat PHILIPS *de Goede*, Hertog van *Bourgondië*, aanrigtte om zich tot den oorlog tegen de Turken, die *Konstantinopel* bemagtigd hadden, voor te bereiden: »fête qui coûta autant qu'une guerre; fête monstrueuse, immense et fabuleux gala, d'une dépense telle que ceux qui en avaient fait l'ordonnance en frémirent eux-mêmes." (MICHELET, l. c. V. 365.) Het had den 17 *Februarij* 1453 te *Rijssel* plaats, alwaar in het laatst van *Januarij* reeds door ADOLF VAN KLEEF een banket gegeven was, waardoor men eenigzins op de vertooningen, die later zouden volgen, voorbereid werd. Men zag daar namelijk op tafel: »une nef à voile levée, fort bien faite, dans laquelle il y avoit un chevalier tout droit et tout armé, dont le corps estoit paré et revestu d'une cotte d'armes des pleines armes de *Clèves*. Plus avant, il y avait un cigne d'argent fort bien fait, lequel cigne estoit orné par le col d'un collier d'or, auquel estoit attachée une longue chaisne d'or, à laquelle ledit cigne estoit noué par engins subtils en icelle nef. A un des bouts de la dite table estoit posé un chasteau fort riche et fort bien fait, qui sembloit estre un chasteau bien situé et bien fortifié, au pied duquel flottait un faucon sur une grosse rivière." (*Chroniques de* MATHIEU DE COUSSY; ed. de BUCHON, p. 146.)

De hier aangehaalde schrijver, DE COUSSY, geeft met de meest mogelijke naauwkeurigheid eene beschrijving van het feest, 't welk daarna op last van PHILIPS plaats had en waar hij bij tegenwoordig was. Het zal misschien niet onbelangrijk geoordeeld worden, hier het een en ander uit zijn verhaal mede te deelen.

»La salle qui estoit grande et spatieuse, fut tendue de tapisserie fort belle, en laquelle estoit représentée la vie avec les mystères d'HERCULES, fort richement et bien parée. Outre quoy, estoient en icelle salle trois tables levées et couvertes...... Je commenceray à la table qui faisoit potences [?!], pourceque ledit duc y estoit assis.

»Le premier entremets fut mis au bout d'icelle table, qui représentoit une église croisée, verrisiée et faite de fort gentille façon, en laquelle il y avoit une cloche sonnante, et quatre chantres qui y chantoient et jouoient des orgues, quand leur tour venoit, comme vous orrez.

».... A la seconde table, qui estoit la plus longue, estoit premièrement un pasté, dedans lequel il y avoit vingthuit personnages vifs,

jouants de divers instruments..... Le cinquiesme entremets fut la représentation d'un désert, ainsi que d'une terre inhabitée, dans lequel il y avoit un tigre merveilleusement bien représenté au vif, lequel tigre se combattoit à l'encontre d'un serpent...... Le neuviesme fut un lac environné de plusieurs villes et chasteaux, dans lequel il y avoit un navire à voiles levées, toujours nageant parmy l'eau à part soy.

» En la troisiesme table, qui fut la moindre, il y avoit une manière de forest d'*Inde*, dans laquelle estoient plusieurs bestes d'estrange façon, qui d'elles mesmes se mouvoient."

Coussy verhaalt vervolgens, hoe de verschillende geregten aangebragt werden: » sur chariots tous étoffés d'or et d'azur, peints à la devise dudit duc": — welk een groot aantal gasten aan het maal deel namen; — en hoe zij gezeten waren. Eindelijk vervolgt hij aldus: » Mais il est temps de deviser des entremets vivants, mouvants et allants par terre, qui furent conduits et démontrés en la manière qui s'ensuit..... Il ne demeura guères que par la porte de l'entrée de la salle, entra un cheval à reculons, richement couvert de soye, sur lequel estoient assis deux trompettes tournés dos contre dos et sans selle, vestus de jousnades (*casaques*) de soye grise et noire, ayants des chapeaux en leurs testes, et portants faux visages. Et les mena et ramena ledit cheval allant toujours à reculons, tout le long de la salle, au milieu de laquelle ils jouèrent de leurs trompettes une batture. Et fut conduit icelui entremets et tous les autres par quinze ou seize chevaliers vestus de robes de la livrée.....

» Ne tarda guères après, que la grande porte ne fut ouverte, par laquelle saillit un monstre ou luitin, fort estrangement desfiguré; car il estoit depuis le faux en bas, comme les jambes et les pieds d'un griffon, velu et à grands ongles, et depuis le faux en amont, en forme d'homme. Il estoit vestu de soye verde et royée de blanc, d'une jacquette juste, et le chaperon tenant ensemble; et avoit estrange barbe et visage; et portoit à ses mains deux dards et une targe; et sur sa teste il avoit un homme droit eslevé, les pieds dessus, lequel se soustenoit avec les deux mains sur les espaules dudit monstre, lequel estoit monté sur un sanglier grand et merveilleux, qui estoit très-richement couvert de soye verde, suivant l'habillement dudit monstre qui me sembla un fort estrange personnage. Puis quand il eut fait son tour au travers de la salle, il s'en retourna d'où il estoit venu".

Daarna werd er in de kerk, die op de eerste tafel stond, een lied gezongen, en in de pastei, die het sieraad der tweede tafel uitmaakte, op eenige instrumenten gespeeld, » laquelle chose il fit très bon et très doux d'ouyr". Dit werd na iedere vertooning herhaald, » ainsi l'église et le pasté faisoient toujours quelque chose entre deux entremets".

Den gasten was echter nog een ander vermaak voorbereid: aan het einde der zaal had men eene stellaadje opgerigt, waar de geschiedenis van Jason vertoond werd. Daar zag men hoe Jason, — » armé de toutes armes, fort gentiment et richement, l'espée ceinte et la lance en sa main, ayant à son col un targon pendu à la mode d'Espagne", — door ontzagverwekkende ossen, die niets dan vuur en vlammen braakten, aangevallen werd, en hoe hij, dank zij zeker vocht, vervat in een fleschje, dat Medea hem geschonken had, die woedende beesten vermeesterde. — Hoe hij (in het tweede bedrijf) door eene slang werd aangerand, » qui par grande partie de ses conduits jettoit du venin puant et un feu espouvantable" —; hoe hij ook dat monster, door de kracht van zekeren geheimzinnigen ring, insgelijks van Medea afkomstig, aan zich onderwierp, het den kop afsloeg en de tanden uittrok, » qu'il mit, ce me semble, en une gibecière qu'il portoit"; — hoe hij eindelijk (in het derde bedrijf) bezig was om die tanden in de aarde, door middel der overwonnen ossen omgeploegd, te zaaijen; hoe er uit die tanden gewapende krijgslieden te voorschijn kwamen, die terstond op elkaar aanvielen; » et quand Jason fut au bout du champ, il se retourna et vit ceste merveille, car encore duroit la bataille, et il tint une manière très-assurée; et prestement qu'ils se furent tous abattus et tués devant lui, fut retirée la courtine; et en ce point finit ce qui touchoit le fait de Jason".

In de tusschenbedrijven van dezen mystère, hadden er weder andere zonderlinge vertooningen in de zaal plaats. Na afloop van het tweede bedrijf, » en l'église fut joué des orgues, et après, au pasté, jouèrent quatre ménestraux de flustes. Après quoy, par le plus haut de la salle, partit d'un bout un dragon tout ardent, lequel vola la pluspart de la longueur de la salle, en l'air, et passa tout outre les gens, qu'on ne sceut ce qu'il devint... Après, à un des bouts de la salle, en haut, partit en l'air un héron, lequel, quand il fut apperceu, fut rescrié de plusieurs voix, à guise de fauconniers et de gens de déduit, en criant: A l'aguet! à l'aguet! et tantost partit d'un autre coin un faucon, qui vint touppier et prendre son vent pour monter le héron. D'un autre coin partit un autre faucon, lequel venoit de si grande roideur, qu'il férit le héron si rudement qu'il l'abattit au milieu de la salle; et après la criée faite, fut apporté audit duc le héron et présenté à sa table"......

» Ainsi furent passés et monstrés tous les entremets et passe-temps mondains d'icelle feste. Si est bien besoin de venir et entrer en

la matière principale, et la vraye cause, à mon advis, de ceste haute feste et de ceste noble et grande assemblée.

» Vray est, qu' après toutes ces choses passées par la porte où les autres entremets estoient venus, entra maintenant un grand géant, plus grand sans nul artifice qu' homme que je veisse oncques, d'un grand pied. Celui géant estoit vestu d'une longue robe de soye verte [verde?], royée en plusieurs lieux, ayant sur la teste une tresse, à la guise de SARRASIN DE GRENADE, et en sa main il portoit une grande et grosse guisanne à la vieille mode et de sa main dextre il tenoit et conduisoit un éléphant houssé et couvert de soye, sur lequel il y avoit un chasteau, dans lequel il y avoit une dame, en guise de religion (*couvent*) ou réduite à dévotion. Ceste dame estoit vestue d'une robe de satin blanc fort simplement faite, pour monstrer la hautesse de sa naissance et le noble lieu d'où elle estoit venue; et pardessus icelle robe elle avoit un manteau de drap noir, dont elle estoit simplement affublée, en signifiant son deuil et son adversité; et avoit sa teste couverte et atournée fort doucement d'un blanc couvre-chef, à la guise de *Bourgogne* et de recluse. Laquelle sitost qu'elle entra dans la salle, et qu'elle vit et choisit (*aperçut*) la noble compagnie, qui lors estoit là, comme nécessairement embesongnée, dit au géant qui la menoit, ce qui s'ensuit:

> Géant, je veux ci arrester;
> Car je voy noble compagnie
> A laquelle me faut parler.
> Géant, je veux ci arrester,
> Dire leur veux et remonstrer
> Chose qui doit bien estre ouye.
> Géant, je veux ci arrester,
> Car je voy noble compagnie.

» Quand le géant ouyt ainsi parler la dame à luy, il la regarda; et toutefois il n'arresta point jusques à ce qu'il vint devant la table dudit duc. Et s'assemblèrent plusieurs gens, s'esmerveillants quelle dame ce pouvoit estre. Et chascun désirant de l'ouyr, elle y mettoit bien peine pour estre ouye. Et sitost que son éléphant fut arresté, elle commença sa complainte et lamentation à voix piteuse et féminine. Et au vray dire, sa manière et requeste ne sembloit point faite sans grande nécessité, dont après s'ensuit la proposition".

In een langdradig klaaglied van ruim honderd verzen maakte deze vrouw, die de Heilige Kerk voor moest stellen, het leed bekend, dat zij ondergaan had, en spoorde de aanwezigen aan, haar ter hulp te komen. Allen betoonden zich daartoe bereid, en FILIPS *de Goede* was de eerste, die de gelofte aflegde, de wapens op te vatten, om den Turk, den onderdrukker der Kerk, te bestrijden. Van alle kanten werden nu dergelijke geloften gedaan: COUSSY deelt er niet minder dan drie en negentig mede. N. P. BIBLIOPHILUS.

Vertooningen op middeneeuwsche feesten. De overgang van de middeleeuwsche tot de nieuwere beschaving, had slechts langzaam plaats; en van daar dat in de eerste helft der XVIde eeuw nog veel in gebruik bleef, wat de kleur der middeleeuwen droeg. Dit blijkt onder anderen uit de feesten bij gelegenheid der inhuldiging van FILIPS, als toekomstig Prins en Heer der *Nederlanden*, in 1549 gegeven. Nadat de Vorst in de voornaamste steden van *Braband*, *Vlaanderen*, *Artois* en *Henegouwen* was ingehuldigd, kwam hij, vergezeld door zijn' vader den Keizer, en diens beide zusters, tot dat zelfde doel te *Antwerpen*. De feesten, ter eere van deze plegtigheid, duurden vijf dagen, en op den avond van den laatsten feestdag, werden de Vorsten en hun gevolg, op een » *Triumphelyck Avontmael*" onthaald, hetwelk gevolgd werd door een » *Triumphelyck banket*" en » *een wonderlyck nacht spectakel*". In een thans zeldzaam voorkomend werk, getiteld: *De seer wonderlycke, schoone, Triumphelycke Incompst, van den hooghmogenden Prince* PHILIPS, *Prince van Spaignen*, CAROLI *des vijfden, Keysers sone. Inde stadt van Antwerpen, Anno M. CCCCCXLIX*, Antw. 1550, fol., vindt men, omtrent dien feestavond, het volgende: » Alst nu avont gewordden was, so is in de saele die voer der stathuys daer toe gemaect was, een so wtermaten ryckelyck avontmael bereydt geweest, dat men niet ryckelyckers, niet costelyckers, niet triumphelyckers, niet cierlyckers en soude connen gedencken. Daer hebben hen (ter beden vanden Heeren der stadt) geweerdicht te comene, ende met hunne tegenwoirdigheit de maeltyt te vercieren, de K. Majest. selve, de Prince syn sone, de Coninginne van *Vranckryck*, de Coninginne van *Hungeryen*, synder Ma. susteren, de Prince van *Pimont*, twee Hertoginnen van *Brunswyck*, d'oude ende de jonge, Le Duc *Dalbe*, ende een groot getal meer andere, Hertogen, Graven, Baroenen ende Edelluyden. Nã die triumphelycke maeltyt, is toebereydt geweest, een seer schoone Keyserlyck namael, datmen heet Bancket: daer sach men wonderlycke ongeloofelycke dingen: Alle de vaten, schotelen, platteelen, saucieren, soutvaten, tailloeren, croesen, scalen, candelaren, waren wtermaten konstelyck gemaeckt van enckelen witten suyckere, hier ende daer seer soetelyck met gout geciert, daer sachmen alderande mannieren van fruyte en van gedierten, so konstelyck van enckele suykere na d'levende gemaeckt, dat hem des niemant genouch verwonderen konste; Ende hoe wel des groote overvloedige menichte was, so soudes daer nochtans veel meer gedient syn geweest hebben, en hadde de Keyserlycke Majesteyt (mits dattet diepe inder nacht was) eensdeels om syn selfs gemack, ende eensdeels om der

Edelder Vrouwen wille, die daer in goeden getale tegenwoordich waren; het voirsz. bancket doen opnemen, het welcke terstont gedaen synde, heeft men, na de hoefsche manniere, vrolyck gedanst, ende andere diergelycke genouchten bedreven. Na het voirsz. bancket, binnen dat men danste en vrolyckheyt bedreef: Siet so heeft hem daer onversienlyck een wonderlyck spectakel verthoont; Opte merckt was gemaect eenen boom van redelycker hoogden, wel getackt, wel gebladert, ende wel bevrucht: Bi desen boom stonden twee naeckte beelden konstelyck van houte gemaeckt, d'eenen van ADAM ende d'andere van EVA; Tusschen hen beyden was aen den boom hangende een groote scrickelycke slanghe. Alle de leden van ADAM ende EVA, alle de bladeren ende oock alle de appelen vanden voirsz. boome, waren binnen hol, gevoedert met cleynen pypken vol buspoeders, so behendichlyck daer inne gesedt, dat ment metten oogen, principalyck by nachte, niet gemercken en konde. Als nu een iegelyck op dit spectakel merckende was, siet so is onversichtichlyck van omtrent den voeten van EVA opclimmende een cleyn vlammeken, haer subtylyck in den buyck gecropen, den buyck is met gruwelyck geluyt geborsten, daer herwaerts ende derwaerts hondert andere vlammen wt gecommen syn, ende voorts tot ADAM, ende daernaer totter slangen, ende voortane totten geheelen boome gecomen syn: Daer berst ADAM, daer berst de slanghe, daer bersten gelyck alle de bladeren vanden boomen, daer hoorde men een vreemt geluyt, een meenichfuldich geluyt, een gruwelyck geluyt: Nu was byna verbernt de geheele EVA, nu verbernede den geheelen ADAM, het geheele serpente verginck tot asscen: Also vele bladeren ende appelen als opten boom waren, met so vele vlammen sachmen dien t'allen canten bernen, met een opsiene soudy gesien hebben duysent vlammen, met eenen gehoore soudi gehoort hebben 't gekraeck ende't gethier van duysent scheuten: Die daer bi stonden so duer het onversichtich menichfuldichlyck wtspringende vier, so oock duer donversichtich menichfuldichlyck craeckende geluyt, worden so verscrickt, dat sy van vreesen als met eenen donderslach met hoopen ter neder vielen, grouwelyck roepende ende thierende, d'een herwaerts ende d'ander derwaerts, (die oock conden) met haeste vliedende, d'een den anderen niet ver verbeidende."

A. D. S.

[ICHNEUTES heeft ons een gelijkluidend berigt over dit zonderlinge vuurwerk, doch uit de *Dordrechtsche Chronycke* van 1595 ontleend, ingezonden. Over de vertooningen en feesten bij de intrede van FILIPS II in 1549 binnen *Utrecht*, vestigt Dr. AREND de aandacht van de lezers van DE NAVORSCHER op het even belangrijke als welgeschreven werkje van Jonkh. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK getiteld: *Plegtige intrede van* PHILIPS II, *binnen de stad* Utrecht *in den jare* 1549. *Utrecht*, 1846.

Met betrekking tot vertooningen op middeneeuwsche feesten, verwijst de Heer C. W. BRUINVIS naar: *De Bruydlofs-Feest van Hertogh* KAARL *van Bourgoenjen &a. Heer van Arkel, en Vrouw* MARGREET, *Hertogh* RIDZAARDS *Dochter van Jork, suster van Koning* EDUWAARD *van Engeland de* 4. *Gehouden te Brugg' in Vlaanderen, in Hoijmaand* 1468, *alleruitvoerigst* beschreven in ABRAHAM KEMPS, *Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel, Ende Jaar-Beschryving der stad Gorinchem*, bl. 328—346; — J. M. naar de prijsverhandeling van J. A. STRESO, *Over de zeden en gewoonten onzer Voorouderen*, door TEYLER'S *Genootschap* bekroond; — DAVID naar de *Keur van gedenkwaardige tafereelen uit de Nederl. Gesch.*, door ENGELBERTS GERRITS, 2de st. bl. 42; en Dr. AREND meldt ons dat in LE GRAND D'AUSSY, *Hist. de la vie privée des François*, 3 Tomes, SHARON TURNER, *History of the Anglo Saxons*, 3 Vol. en in C. DE KONING, *De Voorvaderlijke Levenswijze en Gewoonten hier te Lande* enz., Haarlem, 1810, veel te vinden is, wat ONDERZOEKER kan inlichten.]

Bruiloftsbanket; Hylikmaker (II.; bl. 119). In SCHELTEMA'S *Verhandeling over de Volksgebruiken der Nederlanders bij het Vrijen en Trouwen*, zal men het beste antwoord op deze vraag bekomen. Genoemd werk heeft mij echter steeds onbevredigd gelaten over den *Hylikmaker*. Niet de *persoon*, oudtijds met die makelaardij door een belanghebbend vrijer bij een lief maagdeke begunstigd, maar de *koek*, alzoo genoemd. Men zal zeggen: die koek werd gegeven als symbool » dat het *hylik* gemaakt, het huwelijk voltrokken was"; 't is mij wel — maar die zelfde koek wordt ook *Heiligmaker* genoemd, en het wil er bij mij niet in, dat *Heilig* als eene verbastering van *Heilik* moet aangenomen worden, al wilde men ook betoogen, dat het weder zinnebeeldig op te vatten was, en de zoete koek tot herinnering aan de heiligheid des huwelijks dienen moest. Maar die koek was niet overal van éénen vorm en van éénerlei deeg; men had ze van allerlei fatsoen en smaak, hetzij ze dan bij bruiloften, of, als bij wijze van contract, door de makelaars of den persoon zelf aan de lieven overhandigd werd. Men had b. v. *Amandelkoek* — *Bitter en Zoet*, 't zinnebeeld des huwelijks, en — *Peperkoek*. SCHELTEMA noemt den koek, bij bruiloften rondgedeeld, met geen eigennaam, en dit, even als het verschil boven aangeduid, doet mij van den koek, thans nog als *Heiligmaker* bekend, iets anders vermoeden, waartoe het bijgevoegde *Utrechtsche Heiligmaker* als te meer leidt. Mogelijk dwaal ik, door in de preferentie der Bisschopsstad in het fabriceren van dezen koek iets meer te zien, dan in de *Delftsche Jaapmaatjes* en de *Deventersche koeken* enz.

H.

[N.P BIBLIOPHILUS heeft ook SCHELTEMA (*Geschied- en Letterkundig Mengelwerk;* Dl. IV. St. III.) voor ons genoemd. V. D. N., ons op dezelfde bron verwijzende, gaat aldus voort: „Er bestaat een boekje, getiteld: *Uitertse Hylickmaeckers vol Soetigheydt ofte Amsterdamsche Kermiskoek*, met *houtsneden*, langw. 12°. of

8°., dat echter zeldzaam voorkomt, en waarin denkelijk een en ander betreffende het gebruik van *Heiligmaker* zal te vinden zijn. Zie den *Catalogus* van J. KONING 1833, bl. 356, N°. 1670, alwaar een exemplaar vermeld wordt".]

Ploert (II.; bl. 119) is een kwaad woord. KILIAAN heeft het niet. BILDERDIJK sloeg het over en WEILAND zegt slechts dat het een guit, een boef is, iemand die zich aan lage lichtmisserijen, schooltreken en bedrijven overgeeft.

Met de verklaring in het *Woordenboek* komt overeen hetgeen dezelfde schrijver in zijn *Synoniemen*, II.; bl. 377, gezegd heeft; doch dat brengt de zaak tot geene wezentlijke klaarheid.

Volgens TERWEN zou *Ploert* kunnen zamenhangen met *loeren* of *loeris*, en dus een plomperd, een botterik en ruw mensch moeten beteekenen.

Volgens KONIJNENBURG valt er aan het Engelsche *plotter*, een zamenzweerder, te denken, en ook deze uitlegging is nog geenszins bewezen.

Dat het woord *Ploert* gemeenlijk gebruikt wordt om iemand aan te duiden, die noch tot onzen stand, noch tot den kring onzer werkzaamheden behoort, kan ik DE NAVORSCHER, zonder nadere bepaling, niet toegeven. Immers militairen zeggen van geen advokaten of predikanten, dat het ploerten zijn, en deze duiden ook geen bakkers of kooplieden onder die benaming aan. Alleen studenten, voor zoo ver ik weet, noemen spottenderwijze een burger een *ploert*, doch verstaan daar onder meer bijzonder die soort van kantoor- en winkelbedienden, welke eenigzins deftig gekleed gaat, en de manieren van meer aanzienlijke heeren zoekt na te bootsen. L. G. V.

» *God tempert den wind voor het pas geschoren lam*" (II.; bl. 120). Het Fransche spreekwoord: *A brebis tondue Dieu mesure le vent*, wordt gevonden in » *Le Dictionnaire étymologique, historique, anecdotique des Proverbes et des Locutions proverbiales de la langue Française*, *par* QUITARD, 8°., *Paris* 1842. Ook in JANI GRUTERI *Florileg. Ethico-polit. alt. Proverb. Gallic.*, p. 353, *Francof.* 1611. ROUX DE LINCY, in zijn *Livre de Proverbes Français*, *Paris* 1842, T. II, p. 11, haalt ook (uit p. 47 van *Prémices etc.* door HENRY ESTIENNE uitgegeven in 1594) de volgende spreekwoorden aan: *Dieu mesure le froid à la brebis tondue*, en *Dieu donne le froid selon la robbe*. Uit den *Trésor des Sentences* van GABRIEL MEURIER van de zestiende eeuw, geeft hij ook dit: *Dieu aide les mal vestus*. Juist omdat dit spreekwoord Fransch is, heeft STERNE het met regt in den mond van MARIE kunnen leggen. Zie NOTES AND QUERIES, Vol. I, pp. 325, 357, 418. TUSCO.

[N. N. heeft aan DE NAVORSCHER ingezonden: „Men leest in: *Lief en Leed* door JOHANNES I, 97: „„Maar als op den adem van den zachten wind, ruischten mij de liefelijke woorden des Bijbels tegen: „„„„die den wind voor het geschoren lam verzacht, ja die God zou redden en helpen"""" enz. Wordt gevraagd waar deze Bijbelwoorden te vinden zijn?" Het antwoord is, dat deze woorden in den Bijbel *niet* gevonden worden.]

Voormalig Regtswezen in Nederland (II.; bl. 120). In PESTEL's *Commentarii de Republica Batava* (1ste en 2de editie), in den *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, alsmede in VAN DER LINDEN, *Judicieele Practijk*, vindt men volledige bouwstoffen ter beantwoording der gestelde vraag.

Ook deze werken zijn op aanvraag ter lezing in het Leeskabinet op het Koningsplein te *Amsterdam*.

Verdediging van Egmont en Hoorne door henzelven (II.; bl. 120). Over de nog voorhandene processtukken van het regtsgeding des Graven VAN EGMONT las men iets in *de Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 8 en 16 April 1852. Welligt zou nader onderzoek kunnen leiden tot de verlangde zekerheid, of hierbij eene eigenhandige verdediging ook nog in aanwezen is. LEDR.

Verdediging van Egmont en Hoorne door henzelven. Achter het eerste deel zoo van den 4°. als van den folio druk van J. LE CLERC, *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden*, komt voor een *Egt afschrift van het Proces van den Graaf van* EGMONT, waarin ook gelezen wordt de zelfverdediging van dien Graaf. Een dergelijk stuk van den Graaf van HOORNE is mij echter niet bekend. A. J. VAN DER AA.

[In Dr. AREND, *Alg. Gesch. des Vaderl.* D. II, St. 5, bl. 37—65, vindt men over het regtsgeding van EGMOND en HOORNE, behalve het bovengenoemde *Egt afschrift* enz., aangehaald: *Procès des Comtes* D'EGMONT *et de* HORNE, II Tomes; *Interrogatoires du Comte* D'EGMONT, uitgegeven door DE REIFFENBERG in de *Correspondance* DE MARGUERITE *d'Autriche*, en *La Déduction de l'Innocence de Messire* PHILIPPE, *Baron de Montmorency, comte de* HORNE, etc.]

Golfschildering (II.; bl. 120). Het beste Handboek, waarin gehandeld wordt over de golfschildering, is voor hem die kunstgevoel bezit, de Natuur; zonder dat kan men er niet in lezen, en zal men nooit in staat zijn, iets, dat te dulden is, in de schilderkunst voort te brengen.

„De kunst verschuilt zich zelv' in haar geheimenis!
Haar grondles is, te zien wat harer waardig is".
BILDERDIJK.

P.

Het Romeinsche regt op verzen (II.; bl. 120). Als toelichting van de vraag door W. M. Z. aan DE NAVORSCHER gerigt, lees ik in den *Bulletin du Bibliophile Belge* (1847) Tome IV, N°. 5, p. 345:

» *Jurisprudence scandée.* — Sous ce titre un

de nos magistrats les plus instruits, M. CH. FAIDER, a fait imprimer (Brux., WOUTERS, 21 pp. in-8°.) un mémoire où il passe en revue quelques auteurs qui ont écrit sur la jurisprudence, soit en vers français, soit en vers latins, tels que CHARONDAS-LE-CARON, GARNIER, DUCHESNE, DOUJAT, LAROCHE-HADIN et JOSSE DAMHOUDER. Cet écrit, rédigé d'une manière piquante, est un vrai morceau de bibliophile".

SCIOLUS.

Het St. Jans Evangelie als bezweringsvorm (II.; bl. 120). In de verzameling van *Niederländische Sagen*, door JOHANN WILHELM WOLF, in 1843 te Leipzig uitgegeven, vindt men vele legenden, waarin de duivel door het *St. Jans Evangelie* wordt verdreven, nadat én het *Kruisteeken*, én het *Onze Vader* vruchteloos waren aangewend. Zie onder anderen, S. 651, *Das Spükthier zu Massemen-Westrem.* Ja, de booze wordt er zelfs door gedwongen, hun die met hem een verbond hadden aangegaan, het perkament, waarop hunne handteekening stond, terug te geven. Zie, S. 551, *Der Teufel von Wiederbrückel.* Dit geloof zal, mijns inziens, daaraan zijnen oorsprong ontleend hebben, dat dit Evangelium door zachtheid en liefelijkheid boven de anderen uitmunt, en wel voornamelijk, doordat de zóó schoone aanhef van 't eerste hoofdstuk voor onnadenkende menschen iets geheimzinnigs in zich heeft, waardoor het ligtelijk in de duistere middeleeuwen, ook omdat *Gods Naam* er bij herhaling in voorkomt — voor een machtig bezwerings-formulier kon worden gehouden. — Wellicht is de vrouw, waarvan UwelEerw. Z. Gel. melding maakt, daarom alleen bestraft, omdat zij, in plaats van vurig te bidden, de eerste woorden van 't vierde boek des N. Testaments, als waren ze een toovermiddel, aanwendde, ofwel, omdat dit gebruik, als bij de Roomschgezinden heerschend (men vergeve mij de gissing), aan den Kerkeraad daarom afkeurenswaardig scheen. DUDDEL.

Dr. Isaac Doreslaar (II.; bl. 121). Er bestaan nog verscheidene grafschriften op dezen man, welke op den 12den Mei 1649 's avonds, in de herberg *de Zwaan*, te *'s Hage*, werd vermoord.

Het eerste heeft tot titel: *Gruwel van Verwoesting, toegeworpen tot een Graf-Schrift Den Helschen Tyran, Moorder, Beul, Bloed-dogh*, ISAAC DORISLAAR, *Ingestelt by d'Heer* VRAAGHAL, *ende beantwoordt door den* TER-NEER-GELEYDEN, beginnende:

Vr. *Wie leght hier, en voor wien heeft Londen laten bouwen*
Dit Kostelycke Graf? Antw. Voor een die school most houwen (*)
Tot *Leyden* voor dees' tyd, van slecht en laagen stam,
Wiens opgang aldereerst door Koningh KAREL quam.

(*) *Subrector scholae trivialis.*

Het tweede heeft tot titel: *Uyterste wensch aen den Bloedigen Fiscael* ISAACK DORISLAAR.

Phy! weeduw-maecker, wreeden beer,
Die 't zuyg'ling smoort, doet Maegden seer,
Bloed-suyper, roover, Duyvels-aas,
Rabaûwen, fielten, schelmen baas,
Ghy booswicht, eer-vergeeten guyt,
In 't heymlick dief, by dagh schavuyt,
King-moorder, schrobber, grooten beul,
Die Godt af-swoort, en socht u heul
Aen *Lucifer*, aen *Belzabuick*,
Die Konings bloed dronckt uyt een kruick,
Verkrachter soo van Vrouw, als Man,
Aards-vyand, tyger, bul, tyran,
Verrader, kneef'laar galligh-brock,
O! vlees-hond, het vervloeckte hock
Van d'afgront is voor u te goet,
Uw lichaem rot, maar niet soo 't moet.
Waar blyft het dan? wat is het waard?
Te hangen tusschen Hel en Aard.
Voor Kray, voor Raaven in een koy;
De Rray en Raaven vlieden 't proy.
Het kreng dat stinckt, heeft mensche-vet,
Heeft vleesch, heeft bloed doorgaens gefret
Van Weeuw, van Weesen, arm en ryck,
De vleermuys, nacht-uyl schrickt voor 't lyck.
Wel hoe? stinckt buick, stinckt hoofd, stinckt hand?
Daar was geen vuilder *fiel* in 't land.
'T is kancker, Pest, dat van hem scheidt,
Siet, wat dat hier begraven leidt!
Had dees wolf geen mede speelders?
Roffianen en bordeelders,
Dronckers, dieven, moorders, Pollen,
Vinders van vervloeckte tollen,
Die den Burger 't bloed aftappen,
Die den Adel 't Hert intrappen,
Die den Huerling 't vel afstroopen
En recht naar de hel toe loopen,
Daar *Megeer* haar ziel sal plagen;
O! of sy daar nu al laagen!
Dan sou met haest het *Britten* Land
Syn sonder Bloed-raedt, sonder brand.
Maar ghy *Door-ge-slage* Narre
Wat deed' ghy dus wyt te varre?
In den Haage te derven komen,
Dat een plaets is voor de Vromen?
Daar Vrouw *Themis* heeft haar wooning,
Daar wel doen heeft syn belooning;
Daar voor 't Recht, 't onrecht moet wycken,
Daar geweldt de vlag moet strycken;
Daar verraad werd swaar genomen,
Daar ghy hebt u loon bekomen,
Geen bloed-verplenger werd gespaert,
Geen moordenaar kryght sauvegaert. enz.

De overige stukken zal ik achterwege laten, omdat ze vrij lang zijn, en slechts nog een vers vermelden, getiteld: *Droom of Tyding uit de Hel, verklarende de verheerlyking van* IZAK DORISLAAR, voorkomende in de *Nederduitse en Latynse Keurdigten, bijeen verzamelt door de Liefhebberen der Oude Hollandse Vryheit.* Rotterdam 1710, Dl. I., bl. 406.

Van 1624—1628 is bekend JAN DORESLAAR, Secretaris van *Ned. Indië* (Zie VALENTYN, 4de deel). .. ELSEVIER.

Borger's » *Aan den Ryn*" (II.; bl. 123). — *Vertalingen van dit dichtstuk behalve de Grieksche van* VAN DEN BRANDELER *en* REUDLER. — Deze vijf zijn bijeengebragt in: *Dichterlijke Nalaten-*

schap van E. A. BORGER (Leyden en Utrecht, S. & J. LUCHTMANS en VAN PADDENBURG *en Comp.* 1836) te weten: eene Fransche van AUG. CLAVAREAU, eene Latijnsche van P. HOFMAN PEERLKAMP (*Alg. Kunst- en Letterbode*, 1821, N°. 1, bl. 4); eene Engelsche van JOHN BOWRING (*Alg. Kunst- en Letterbode*, 1829, N°. 3, bl. 157); eene Hoogduitsche van G. H. VAN SENDEN (*Alg. Kunst- en Letterbode*, 1821, Dl. I, bl. 85), en eene Boeren-Friesche van R. POSTHUMUS. Nog zijn er twee Latijnsche: die van J. G. H. REUDLER in de *Vaderl. Letteroef. van* 1837, Mengelw. bl. 819, en die van J. A. C. VAN HEUSDE in *Symb. Liter.* caet. V, Amstelod. 1843.

En dan moet er nog eene Hoogduitsche zijn van F. W. VON MAUVILLON, in eene Bloemlezing uit Nederd. dichters, ik meen, uitgegeven te *Rotterdam* bij VAN BALEN.

Alzoo tien vertolkingen in zes talen. Misschien bestaan er nog meer. VON MAUVILLON'S overzetting zoude ik gaarne wenschen te lezen.

Samarang. L. v. T.

[De vijf vertalingen in BORGER'S *Dichterlijke Nalatenschap*, werden ons, met verwijzing naar dat geschrift, ook herinnerd door WH., J. D., P. C. CULTERIUS, P. Q. R., Dr. RÖMER en Σ. P. noemde daarbij ook de Latijnsche van J. G. H. REUDLER. VAN SENDEN'S arbeid, en die van HOFMAN PEERLKAMP ontvingen loffelijke melding van LEGENDO ET SCRIBENDO. Σ. zag vóór eenige jaren een dun boekske, Italiaansche Vertalingen van Nederduitsche gedichten, zeer waarschijnlijk de *Alcune Poesie Olandesi* waarvan straks nader in het antwoord van DIRK SLUIJTER, alwaar hij ook BORGER'S *aan den Ryn* in de taal van PETRARCA overgebragt ontdekte.]

Nederduitsche Gedichten in onderscheidene talen overgezet. Van BELLAMY'S *Roosje* bestaat eene Fransche vertaling door A. CLAVAREAU, in diens *Impressions de l'âme* (Utrecht, L. E. BOSCH *et fils*, 1841) p. 32. Voorts twee Hoogduitsche, de eene door F. W. VON MAUVILLON, in diens *Auswahl Niederländischer Gedichte* (Essen, bei G. D. BÄDEKER, 1836) I Th., S. 164; de andere door Dr. LUDWIG TROSZ, in *Bato*, *Blumenlese holländischer Gedichte älterer und neuerer Zeit* (Siegen und Wiesbaden, Verlag der FRIEDRICH'schen Verlagsbuchhandlung, 1845) S. 49. Eindelijk eene Italiaansche door F. L. BIANCHI, in (*Alcune Poesie olandesi in versi italiani necate* (Groningen, presso W. VAN BOEKEREN, 1818) p. 31.

Van TOLLENS' *Aan een gevallen meisje*, heeft men eene Fransche vertaling, insgelijks door A. CLAVAREAU, te vinden in: *Les Bataves de la Nouvelle Zemble*, *suivi de poésies diverses de Tollens, de Bilderdijk et du Traducteur*, p. 93. Evenzoo twee Hoogduitsche: de eene van P. F. L. VON EICHSTORFF, in diens *Deutsche Blumenlese aus Niederländischen Dichtern* (Namur, bei D. GERARD, 1826) S. 59, de andere door L. TROSZ, a. w., S. 95; en ten slotte ook eene Italiaansche door F. L. BIANCHI, a. w. p. 19.

Van TOLLENS *Echtscheiding* vindt men in de gemelde werken eene Fransche vertolking door CLAVAREAU en twee Hoogduitsche door VON EICHSTORFF en TROSZ.

Van SPANDAW'S *Taal der Oogen* bezit men in de verzameling van TROSZ eene Hoogduitsche vertaling door onzen onlangs gestorven G. H. VAN SENDEN, terwijl ook BIANCHI gezorgd heeft dit stuk in het Italiaansch over te brengen.

Van vertalingen in het Engelsch zijn mij geene andere bekend, dan die van J. BOWRING, mitsgaders die welke S. SANDERS gegeven heeft van *de Bededag*, het *Volkslied* en *het Avondgebed in December* 1832, te vinden in 's mans *Flowers of Poetry and Patriotism of the Dutch* (*Rotterdam*, printed for F. HARTMANN) pag. 36, 6, 82. DIRK SLUIJTER.

[Nog schreef ons Σ: „Bevestigend mag men antwoorden op de vraag, of er meer voorbeelden zijn van dusdanige eer der vertaling aan Nederduitsche gedichten bewezen. De *Bededag* van TOLLENS is *veertien* malen in onderscheidene talen overgebragt. Zie TOLLENS *Verstrooide Gedichten*, op den inhoud. En van het bekende leerdicht van HUGO DE GROOT, *over De Waarheid van de Christelijke Godsdienst*, zijn Latijnsche, Grieksche, Fransche, Engelsche, Hoogduitsche, Deensche, Arabische, Maleische en Chinesche navolgingen in het licht gegeven. Zie WITSEN GEIJSBEEK'S *Biogr. Anth. & Crit. Woordenb. der Nederl. Dichters*, Dl. II, bl. 413 in de noot." Ook W. D. V. gedacht aan dien gunst der vertaling, zoo veelvuldig betoond aan H. DE GROOT'S *Bewijs van den waren Godsdienst*, oorspronkelijk door den Auteur in Latijnsch proza zamengesteld. Hij beriep zich daarbij op G. BRANDT'S Voorrede tot den derden druk diens wijdvermaarden leerdichts. I. A. M. vermeldde de berigten omtrent den *Bededag* en andere stukken van TOLLENS door den Belgischen opstand uitgelokt, en prees daarop BOWRING, CLAVAREAU en G. DETHMAR (*Auswahl Niederländischer Gedichte*) als vertalers in uitheemsche verzen van Nederduitsche poëzy.]

Het geslacht van Te Water (II.; bl. 123). Door de welwillendheid van den WelEd. Zeer-geleerden Heer Dr. H. A. CALLENFELS ben ik in staat het volgende, met betrekking tot dit geslacht, te leveren:

JAN TE WATER was eerst gehuwd met JOHANNA CATHARINA VAN DE SPIEGEL, zuster van den grooten, doch ongelukkigen Staatsman, PIETER LAUWRENS VAN DE SPIEGEL, Raadpensionaris en Grootzegelbewaarder van Holland en West-Vriesland.

Uit dit huwelijk sproten voort:

1. WILLEMINA CORNELIA DIGNA TE WATER, geboren in 1764, overleden te *Leyden*, den 11den *November* (volgens de aanteekeningen des Heeren H. A. C.), 1801, oud 37 jaar.

2. PAULINA TE WATER, geboren ten jare 1771, overleden te *Leyden* in 't jaar 1833. Deze woonde bij haren Oom, Prof. WILLEM TE WATER, tot diens overlijden.

Den 15den Maart 1781 huwde hij ten tweeden male met WILLEMINA BENTEYN, geboren te *Groede*, den 15den Maart 1737. — Uit dit huwelijk zijn geene kinderen,

JAN TE WATER overleed te *Wemeldinge*, den 30sten October 1793. Zijne weduwe woonde sedert te *Yzendijke* en bij haar W. C. D. TE WATER bovengenoemd, aan welke zij zeer gehecht was, en die te *Leyden* overleed, waar zij henen gereisd was, om den raad der Professoren over hare ligchaamsgesteldheid in te roepen — hare stiefmoeder besloot in 1810 om te *Oostburg* te gaan wonen, maar overleed aldaar, eenige dagen na hare aankomst, op den 6den April.

WILLEMINA BENTEYN was van 7 Mei 1758 tot 12 April 1777 gehuwd geweest met JANNIS TACK, landman in, en gezworen van de watering van *Baarzande*, bij wien zij vele kinderen gehad heeft, van welke, bij haar huwelijk met den Heer JAN TE WATER, slechts twee in leven waren.

1. JOHANNA WILLEMINA TACK, geboren te *Groede*, den 17den October 1768; — van 22 Junij 1793 tot haar overlijden, 2 Nov. 1826, gehuwd met den Heer J. RISSEEUW, laatst Kantonregter enz. enz. te *Oostburg*.

2. SARA TACK, geb. te *Groede*, den 10den October 1770, die te *Wemeldinge*, bij haren stiefvader en hare moeder, overleed in 1792.

De moeder dezer beide zusters was in 1779 ook gehuwd geweest met JOHAN HEINDERIK CHRISTOPHEL CONRADI, Predikant te *Ovezande* en *Driewegen*, die 5 maanden na het huwelijk overleed en bij wien zij geene kinderen had.

De voorkinderen van Ds. JAN TE WATER en van zijne laatste vrouw hebben elkander steeds als zusters behandeld en bemind.

Van J. TE WATER is mij bekend: *Tweede Eeuwgedachtenis der Verlossing van Goes en Zuid-Beveland, gedrukt te* Middelburg, 1777.

Van JACOBUS CORNELIUS TE WATER, Commies (Klerk) ter provinciale griffie, zijn mij bekend een zoon en eene dochter.

1. WILLEM TE WATER, die in het begin dezer eeuw te *Sluis* woonde en les gaf in de Fransche, Latijnsche en Grieksche talen. — Van dezen is denkelijk nog een zoon, — zoo niet meer kinderen, — in leven.

2. JOHANNA TE WATER, gehuwd met den Heer MAARSEVEEN te *Dordt*.

ALIDA DE BACKER, weduwe van den Heer W. TE WATER, overleed te *Leyden*, den 26sten Januarij 1842.

De titel van aanstelling van W. TE WATER te *Leyden* was eerst *Onder-regent van het Staten-Collegie* (de begunstigde studenten waren toen in een gesticht bij elkander). Naderhand veranderde zijn post eenigzins van aard en kreeg hij den naam van *Inspecteur* enz., doch men bleef hem gewoonlijk *den Onder-regent* noemen.

Van Professor JONA WILLEM TE WATER bestaat een werk, getiteld: *Levensberigt van* JONA WILLEM TE WATER, *enz. door hem zelven vervaardigd en, op zijn' uitdrukkelijken last, bij uitersten wil, zonder eenige veranderingen en bijvoegselen, zelfs zonder nadere voorrede of aanteekeningen van anderen, door deszelfs erfgenamen woordelijk gevolgd en in het licht gegeven.* — Dit boek is, naar ik meen, niet in den handel verkrijgbaar. Ook is noch de naam des drukkers, noch de plaats waar het gedrukt is, op het titelblad vermeld. — Van bl. 2—5 handelt J. W. TE WATER in dit boek over zijn geslacht en zijne ouders, waaruit nog wel iets zoude te halen zijn. Mogt B. dit werk niet bezitten, dan wil ik hem gaarne hieruit iets mededeelen. J. H. VAN DALE.

» *Epistles Philosophical and Moral*" (II.; bl. 124). Zij werden geschreven door WILLIAM KENRICK, LL. D., den ontwerper en bestuurder van *The London Review*. Deze *Epistles*, welke men als de beste proeven van zijn dichterlijk genie beschouwen mag, werden tamelijk gestreng onder handen genomen in *The Critical Review*, en daartegen verdedigd door den Autheur in een antwoord, betiteld *A Scrutiny; or, The Critics Criticised.* Zie WATT'S *Bibliotheca Britannica* en CHALMERS' *Biogracal Dictionary*, op het artikel: KENRICK.

NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 343.

» *Epistles Philosophical and Moral*". Het kan welligt voor L. J., den vrager in DE NAVORSCHER, niet onbelangrijk zijn te weten, dat WILLIAM KENRICK, LL. D., de opsteller van het bovengenoemde werk, tevens de kunstenaar is geweest aan wien men de zeer fraaije teekeningen verschuldigd is, welke het versieren, gelijk openbaar is uit de volgende noot in het thans voor mij liggende deel, aan het einde van het » Advertisement", p. xxii, geschreven: » De platen van dit boek zijn, naar ik verneem, door den Autheur, Dr. WM. KENRICK, vervaardigd. — IC. REED, 1777." Mijn exemplaar is een jaar later gejaarmerkt dan dat, waaruit L. J. zijne aanhaling put en de *Epistles* worden voorafgegaan door eene dichterlijke opdragt: » To the First Minister of State for the time being". T. C. S.

NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 473.

Gedenkpenning door Michaut in 1820 (II.; bl. 124.) Of de Parijzenaar MICHAUT, die in 1817 en 1818 te *Utrecht* de stempels voor de nieuwe Nederlandsche munt vervaardigde en daarbij tot zijn bediende had den thans zoo te regt beroemden Franschen Graveur CAQUÉ — of hij, zeggen wij, in 1820 te *Brussel* woonachtig was, weten wij niet; zulks kan aan de Heeren VAN DER KELLEN of SCHOUBERG te *Utrecht* gevraagd worden; wij twijfelen er aan, en meenen dat gemelde fraaije medaille als een blijk van dankbaarheid vervaardigd zal zijn. Zij is zeer zeldzaam, komt, voor

zoo verre ons bekend is, nimmer te koop en bevindt zich tot dus verre nog niet in het Penningkabinet der Leydsche Hoogeschool.

V. D. C.

Jan van Gent (II.; bl. 125). De oorsprong dezer benaming moet, volgens BUFFON, gezocht worden bij de Hollandsche zeevaarders op Spitsbergen. Hij verwijst daartoe naar de *Recueil des Voyages du Nord*, Tome II., page 110, welk geschrift ik niet bezit en waarom ik niets van de beteekenis kan zeggen. In het Fransch heet deze vogel *Fou de Bassan*, het laatste naar eene rots in de golf van Edimburg, van waar ook de stelselmatige naam *Pelicanus Bassanus*. Het geheele geslacht der *Fous* onderscheidt zich door groote domheid.

C. W. BRUINVIS.

[*De Uitvoerige en Natuurkundige Beschrijving der Vogelen, volgens het Zamenstel van* C. LINNAEUS, *te* Amsterdam, *bij* LODEWIJK VAN ES, z. j., IIde Deel bl. 121, meldt hieromtrent nog het volgende:

»*Kropgans met de Staart wigswyze, den Bek getand, de grootste Slagpennen zwart* (*Bassanus, Jan van Gent.* Pl. XXXIX, Fig. 2.)

Men vindt deezen Vogel genaamd *Bassaner* Gans, naar het meergemelde Eilandje in de Golf van Edenburg, dat de naam van *Bass* draagt, en somtyds ook *Schotsche* Gans, om dat hy aldaar, aan de Kusten van Schotland, huisvest en voortteelt. KLEIN brengt hem mede onder den Geslagt- of Familie-Naam van *Plancus*, onder welken hy alle Vogelen die vier-Vingerig zyn, en alle de Vingeren met een Vlies te samen gevoegd hebben, begrypt. 't Is MOEHRING, die 'er, zeer grappig, den naam van *Graculus* aan toe-eigent. BRISSON, die hem in zyn Geslagt van *Sulae*, in 't Fransch *Fous* of Gekken, plaatst, geeft 'er den tytel aan van *Fou de Bassan*. De Engelschen noemen hem, gemeenlyk, *Soland Goose*, en de Schotten *Solend Guse*, 't welk van den naam *Sula*, dien 'er de Inwooners der Faro-Eilanden aan geeven, afkomstig schynt. Doch in Schotland is men hem ook gewoon, wegens zyne deftige houding, *Gentleman* te noemen, en dit zal aanleiding gegeven hebben tot den naam van *Gent* of *Jan van Gent*, by welken hy bekend is in de Nederlanden".]

Vrijheer von Bar (II.; bl. 125). Voor POMPONIUS berigt ik, dat de Vrijheeren (VON) BAR uit een oud Westphaalsch geslacht waren gesproten en meer bijzonder tot het Stift *Osnabrück* behoorden. Voorts dat ééne linie van dit geslacht in den Rijksgravenstand verheven werd, doch den 24sten December 1765 uitstierf, terwijl eene andere (slechts de eerstgemelde nam den Graventitel aan) het leven schenken mogt aan GEORG LUDWIG VON BAR, den om zijne verdiensten jegens de wetenschappen, vooral om zijne poëtische bekwaamheid, in *Duitschland* vermaarden Senior van het Stift *Minden*, van wien waarschijnlijk de opgegevene dichtregelen afkomstig zijn.

LEDR.

Vrijheer von Bar. Nader is mij gebleken, dat hij een Edelman was uit het Osnabrugsche, geboren in 1701, overleden in 1767 op zijn landgoed, *Barenau* genaamd. Hij bekleedde den rang van Dom. Senior te Minden en van Erfvorst van het Stift *Osnabrück*. Hij beoefende voornamelijk de Fransche poëzy, waarin hij zijne landgenooten overtreffen mogt. Zie C. F. FLÖGEL, *Geschichte der Komischen Litteratur*, B. III, S. 515.

POMPONIUS.

[Voeg hierbij nog eenige regels van BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS omtrent GEORG LUDWIG VON BAR.

„Hij verwierf zich den roem", zegt onze berigtgever, „van alle Duitschers de beste Fransche verzen te hebben gemaakt. Hij had zijne „*Epîtres diverses sur des sujets différens*", in den smaak van BOILEAU vervaardigd. Zij werden gedrukt te *Londen*, 1740 en 1753, in twee deelen, en te *Amsterdam*, 1755, in drie deelen, in 8⁰. Door LIEBERKÜHN in het Duitsch vertaald, werden zij ook te *Berlijn* uitgegeven, 1756, drie deelen, in 12⁰. Zie de *Allgemeine Encyclopädie*, van ERSCH en GRUBER.]

Schaal en penning voor A. van der Muelen (II.; bl. 125). Ik weet den tijd niet te bepalen, wanneer en hoe lang A. VAN DER MEULEN Schepen van *Antwerpen* geweest is; doch het komt mij voor, dat zulks vóór 1585, en bepaaldelijk vóór 1605 plaats had. Men zal zich hiervan kunnen overtuigen door het zeldzame historisch gedicht op de wederwaardigheden der stad *Antwerpen*, getiteld: JOANNIS MOLANI, *Bredensis*, *Antwerpiados Libri quinque etc. Lugduni Batavorum* 1605, en thans op de Koninklijke Bibliotheek te *Brussel* voorhanden. (Zie hierover het *Aanhangsel der Geschiedenis van Antwerpen*, door F. H. MERTENS en K. L. TORFS, Dl. V, bl. 74.)

JAN MOLANUS (niet de Doctor te *Leuven*) werd te *Breda* omtrent 1563 geboren, verliet met zijne ouders, die de Hervormde leer hadden aangenomen, zijne geboorteplaats en vestigde zich te *Antwerpen*, alwaar hij eene opvoeding genoot in den geest der vrije denkbeelden zijner geloofsgenooten. MOLANUS, 21 jaar oud, had zijn gedicht na de inneming van *Antwerpen* door de Spanjaarden (1585) geschreven, en aan een zijner vrienden geleend. Eerst vijftien jaar later, nadat het door vele handen was gegaan, mogt hij zijn HS. terug bekomen, en eindelijk in 1605 in het licht geven, zonder er iets in te veranderen.

Het werkje is opgedragen aan eenige Antwerpsche Raadslieden, waaronder ook A. VAN DER MEULEN, welke om der godsdienst wille buiten hun land in ballingschap waren. De opdragt luidt: » *Genere*, *Virtute*, *Consilio et Autoritate clarissimis et praestantissimis Viris*, *celeberrimae olim Reipub. Antwerpianae Gubernatoribus*, *hoc tempore*, *verae religionis ergo*, *diversis in locis exsulantibus*: DD. GODEFRIDO MONTENS (*), ANTONIO ANSELMO, ANDREAE VAN DER MEULEN, JACOBO SWERIO, FRANCISCO GRAMMONTIO, AEGIDIO HOFFMANNO, JACOBO DE VELAER, *Senatoribus;* WILHELMI MARTINI, CORNELIO BACCART, *Grapheis;* BARTHOLOMEO CORPUTIO, *Secretario; et pie defunctorum* D. D.

(*) Is hij ook de Burgemeester van *Breda*?

MATTHAE LANNOII, *Senatoris, et* ADRIANI BARDOULII, *Architribuni*, *clarissimis filiis:* D. D. MATTHAEO LANNOIO J. U. D. *Heidelbergae in Illustriss. Dicasterio Palatino Procuratori et Advocato*, *et* BALDUINO BARDOULIO, *Senatori Franckenthaliensi*, *Dominis*, *Maecenatibus et Amicis honorandis.* L. M. D. D. D.

In de voorrede zegt hij, dat de eerste beweegreden, die hem tot het schrijven van zijn gedicht genoopt heeft, de verdediging der Antwerpsche Wethouders en Overheden was, tegen de valsche geruchten, welke niet alleen in *België*, maar zelfs in *Duitschland* ten aanzien van hen verspreid waren, als of zij door hunne lafheid, ja door verraad, den val huns vaderlands hadden bewerkt.

De bedoelde penning kan wel in 1579 zijn geslagen, doch er zijn nog andere religiezaken te *Antwerpen* bijgelegd, waarop hij betrekking kan hebben.

Te *Utrecht* heeft ook geleefd ANDRIES VAN DER MEULEN, gehuwd met MACHTELT VAN DER SANDE, zoon van ANDRIES VAN DER MEULEN,. † 1648—49, Heer van *Ranst*, *Millegem* enz. en van SUSANNA MALAPERT, volgens eene merkwaardige akte, den 30sten December 1649 te *Utrecht* voor den Notaris WILLEM VAN GALEN gepasseerd. .. EESEVIER.

[J. W. H. C. maakt opmerkzaam op een' anderen ANDRIES VAN DER MEULEN, Vlaamsch dichter uit de 16de eeuw, die in 1545 [1543] te *Gent* een werkje uitgaf, onder den titel: *Van der ketyvigheyt der menschelicker naturen; Eerst ghemaeckt in Latyne by Paus* INNOCENTIUS III *ende es daerna overghezett uten Latyne in Vlaemschen dichte.*

Deze ANDRIES VAN DER MEULEN was buitengewoon klerk ten stadhuize van *Oudenaarde*, en gold onder de gemeente voor een *excellent rhetorisien.* Hij leefde in het laatst der vijftiende en in het begin der zestiende eeuw. Zie VISSCHER, *Beknopte Gesch. der Nederl. Letterk.* D. I., bl. 233—235. Op hem zal de bewuste schaal en penning wel geene betrekking hebben. En wat den Antwerpschen A. V. D. MEULEN betreft, blijft nog altijd de vraag overig, of hij dezelfde is, wiens naam in de vraagopgave van C. J., ANDRIES VAN DER MUELEN gespeld wordt.]

Het geslacht van Wouw (II.; bl. 125). Dat dit geslacht zijnen naam ontleent aan het bezit der Heerlijkheid of van het slot *Wouw* in *Noord-Braband*, is mij niet gebleken; en uit hetgeen van dit aanzienlijk dorp, van zijn voormalig groot en sterk kasteel, en van de bezitters vermeld wordt, moet ik er aan twijfelen. Eerst schijnt het behoord te hebben aan de Heeren van *Breda*, in 1274 aan de Abdij van *St. Bernard* en in 1364 aan JAN RUWEEL, schildknaap. De oude Heeren van *Bergen-op-Zoom* waren de stichters en bewoners van het slot. JAN VAN WITTHEM, Heer van *Berselen*, was wegens zijne vrouw ook Heer van *Wouw* in 1581, als behoorende het tot de Markgraafschap van *Bergen-op-Zoom.* Prins MAURITS schonk het in 1616 aan zijnen neef HERMAN VAN DEN BERG. Indien het later door bijzondere Heeren bezeten werd, is het niet waarschijnlijk, dat een van hen dien naam gedragen of daarvan afgeleid heeft.

Aanzienlijke huwelijken zijn mij ook niet voorgekomen; alleen dat van ADRIANA VAN WOUW, dochter van Heer ERNST, *Ontvanger der Societeit* in *'s Hage*, en van Jufvr. ELISABETH VAN BEAUMONT met Mr. KORNELIS DE BEVEREN, Ridder, Heer van *Lindt* en *West-Ysselmonde*, die sedert 1660 te *Dordrecht* alle mogelijke regeringsbetrekkingen vervulde, ook Raad en Generaal Meester van de Munt was. Haar wapen, een *lazuren* schild, droeg eene *Wouw* of *Kuikendief* (een vogel uit het geslacht der valken) met eene kroon om den hals, en door eenen ketting met den poot aan een paaltje bevestigd.

Wanneer zoodanig wapen in de eene of andere kerk gehangen heeft, is zulks een bewijs, dat iemand uit dat geslacht aldaar begraven is geworden. En deze wapenschilden zijn in 1795, toen, door het stelsel van *gelijkheid*, de *vrijheid*, om daar te blijven hangen, verstoord werd, immers al degenen, welke niet door de betrekkingen genaast werden, *broederschappelijk* vernield geworden.

AGNES VAN DEN WOUDE, Heer JACOBS dochter, *van den Woude*, *Warmont* en *Alkemade*, trouwde A°. 1446 met ADRIAAN VAN NAALDWYK, een jongeren zoon uit dat geslacht, die Heer was van *Bergambacht.* Misschien is zij te *Naaldwijk* begraven, doch zeker *niet* met het boven beschreven wapen.

Behalve het bij *Bergen-op-Zoom* gelegen *Wouw*, ook wel *Woude* genoemd, was er nog een ander *Woude*, ook wel *Wouw* geheeten, een ridderhofstad in *Zuid-Holland* onder *Ridderkerk*, doch in 1570 reeds verwoest, hetwelk aan de geslachten van MU DEN [MINDEN?], HUYGHENS en MUIS VAN HOLY behoord heeft en gezegd wordt tot wapen gehad te hebben: een *lazuren* schild met *drie wassende manen van zilver*, *en eenen gouden balk in het midden;* dit zoo zijnde zou zulks de afkomst uit *Wassenaar* of *Woude* bij *Leyden* aanwijzen.

En dan nog *Woude* bij *Leyden*, waarvan een geslacht zijn naam ontleend heeft, en dat waarschijnlijk uit *Woerden* is gesproten, hebbende tot wapen: *drie ruiten van keel op goud.* JACOB VAN DEN WOUDE, de elfde van dien naam, leefde in 1280 en bragt door huwelijk de Heerlijkheid *Warmont* in zijn geslacht, dat sedert 1395 het wapen van *Wassenaar* gevoerd heeft; deze allen hebben aanzienlijke huwelijken gesloten, en deze goederen tot in de voorgaande eeuw behouden. A. & A.

Het geslacht van Wouw. Dat dit geslacht in het bezit der *Heerlijkheid* of van het *Kasteel* van dien naam zoude geweest zijn, is mij tot heden niet gebleken. BARTHOLOMEUS VAN WOUW, Ridder van de Koninklijke Orde van *Frankrijk*, leefde waarschijnlijk in *'s Hage*, alwaar

als nog een Hofje bestaat, door hem in 1649, als mede een Hofje door CORNELIA VAN WOUW in 1647 gesticht; waarover men zie DE RIEMER, *Beschrijving van 's Gravenhage*, Dl. II.; bl. 578. Zijne dochter, PETRONELLA GYSBERTA, huwde, in 1660, Mr. JOHAN DE WITT, JOHANSZ. toen Gecommitteerde Raad der Staten van *Holland*, later Ambassadeur, zie BALEN, *Beschryvinge van Dordrecht*, bl. 1310, alwaar het *Wapen* van VAN WOUW is afgebeeld, bestaande uit een *blaauw* veld, beladen met een *staanden vogel* (een *gans* [?]) door een touw om den poot aan een paal gebonden, hebbende een kroon van goud om den hals. Op de Regeringslijsten van *'s Gravenhage* komen onderscheidene personen voor van dien naam; en het waren ongetwijfeld hunne wapens, die, naar oud gebruik, bij overlijden in de kerken opgehangen, doch weder van daar, bij de algemeene remotie in het laatst der vorige eeuw, verdwenen zijn. Van BARTHOLOMEUS VAN WOUW zijn eenige brieven aan den Raadsheer BOOTH, te *Utrecht*, voorhanden, zijn *très cher Cousin*, gelijk hij hem noemt, in Augustus 1650 geschreven, waarop zijn wapen in zegellak gevierendeeld 1 en 4, zoo als hierboven werd aangeduid, 2 en 3 *eene roos*, hebbende een surtout, waarop een *lelie;* het *cimier* of helmdeksel heeft den vogel (*gans of zwaan* [?]) uit het wapen. V. D. N.

Het geslacht van Wouw. Alleen op het derde gedeelte der vraag kan ik C. J. H. berigten, dat er te *Voorburg* nog VAN WOUW's leven, die uit *'s Gravenhage* herkomstig zijn, waar zij nog aanverwanten hebben. Ik voeg hierbij, dat ik onder andere promotiebrieven ook dien bezit van HENRICUS VAN WOUW, *Hagiensis*, tot *Medicinae Doctor:* » *Ultrajecti*, a. d. 2 Aprilis A°. 1669". Mogt ik den vrager hiermede kunnen plezieren, hij doe het mij slechts weten.

V. D. LAAR.

[Betrekkelijk het geslacht VAN WOUW, verwijst L. J. insgelijks naar DE RIEMER'S *Beschr. van 's Gravenhage;* en V. S. meldt ons, dat van het genoemde geslacht, onder anderen, nog in leven is, Mevr. de Wed. BLANKERS PASQUÉ te *Geertruidenberg*, welke alle verdere inlichtingen hieromtrent geven kan. C. G. B. heeft het volgende ingezonden:

„FRANSIS VAN WOUW,
en
ELISABETH GOETZEE.

CLASINA of CAROLINA VAN WOUW, geb. te *Gorinchem* en ged. 22 Julij 1768, overl. aldaar Januarij 1830, gehuwd met:	WILLEMINA of CORNELIA VAN WOUW, gehuwd te *Gorinchem* met ....
WOUTER VAN MERKOM, overl. te *Gorinchem;* zij als baker, hij als kuiper.	BENJAMINA BRUYSTENS, beiden kinderloos overl.

1.	2.	3.
WILLEMINA	ELISABETH	....
ongeh.	geh. met J. VAN OS.	ongeh. overl.

allen te *Gorinchem*".]

Andelius (II.; bl. 126). JOHANNES ANDELIUS of VAN ANDEL behoorde tot de eerste Leeraars der Hervormden te *'s Hertogenbosch;* welligt heeft hij in 1561 of 1562 *de Belijdenis* helpen overzien. Hij was eertijds Pastoor te *Genderen* bij *Heusden;* doch in 1578 komt hij voor als Predikant te *Jisp* en *Wormer* in *Noord-Holland*, later te *Westzaan*, te *Asperen*, te *Heusden;* in 1590 te *Utrecht*, daarna te *Ameyden;* in 1595 te *Gouda*, vanwaar hij, grootelijks in gevoelens met zijn Ambtgenoot HERMANUS HERBERTS verschillende, hetgeen hem veel onaangenaamheden berokkende, naar *Meerkerk* vertrok in 1597, en eindelijk in 1610 naar *Baardwijk* en *den Elshout*, alwaar hij omstreeks 1614 zal overleden zijn. Hij wordt een godvruchtig en geleerd man genoemd, die niet twistgierig was, doch vasthoudende aan de waarheden, begrepen in de *Belijdenis*. Zie over hem — behalve de *Kerkelijke Registers* van SOERMANS, VEERIS en PAAUW, VAN RHENEN en VOET — ook W. TE WATER, 2*de Eeuwgetyde van de Geloofsbelydenisse der Gereform. Kerk van Nederl. geviert*, Midd. 1752, bl. 38, 39, en meer anderen.

V. D. N.

Andelius. Nadat PIETER HACKIUS, Predikant te *Medemblik*, door SONOY gevangen genomen was (zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* Dl. VIII.; bl. 27, alsmede de *Resolutien van Holland* van 27 Dec. 1584, bl. 800), en de geschillen tusschen den Kerkenraad en den Magistraat van *Medemblik* nog niet in der minne bijgelegd waren, besloten de *Staten van Holland*, op den 4 October 1585, JOHANNES ANDELLUS [ANDELIUS ?] » onlanghs geweest zynde Minister te *Wormer*", naar *Medemblik* te zenden, ten einde er de dienst waar te nemen.

Deze JOHANNES ANDELIUS was het volgende jaar (1586) Predikant te *Westzaan* (zie J. HONIG, *Gesch. d. Zaanl.*, Dl. I.; bl. 96; en P. LOOSJES, *Beschr. d. Zaanl. dorpen*, bl. 88). Later werd hij Predikant te *Heusden*, hetgeen ten onregte door Mr. MARTINUS BEEKMAN, *Beschr. v. d. Stad en Baronnie v. Asperen*, bl. 385, betwist wordt, alwaar tevens nog eenige andere bedenkingen, omtrent zijne verschillende standplaatsen als Predikant, voorkomen.

In 1590 waren de Predikanten binnen *Utrecht* afgedankt. Om in de vacaturen te voorzien, gingen die van *Utrecht* er *eindelijk* toe over, om den *Staten van Holland* de losmaking van JOH. ANDELIUS, Predikant te *Heusden*, en GUILH. INGER (elders NIGER), Predikant te *Kuilenburg*, te verzoeken, opdat die hun het Evangelie zouden verkondigen. Aan dit verzoek werd door de *Staten* en *Heusden* voldaan; doch hoe het met den Predikant van *Kuilenburg* afliep, bleef mij onbekend. Zie de *Resol. van Holland* van 10 Februarij en 7 Maart 1590, bl. 282, alwaar ANDELIUS zeer geprezen wordt, wegens zijne geleerdheid, ervarenheid en » *moderatie*."

In het *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschiedenis* van J. J. DODT VAN FLENSBURG, komen de volgende posten, te *Utrecht* betaald, voor:

» JOHANNI ANDELLIO, mede dienaar etc. 100 £, in recompensie van costen ende moeyten in 't transporteren van hem, syne familie ende huysraet, van *Heusden*, alhier, blyken: by ordonn: van 11 Mey 1590.

Idem. 250 £ voor $^1/_2$ jaer tractement en huur toe hy aengenomen was 's jaers op 450 £, boven noch ander 50 £ tot syn huyshuur, by ord: van 30 May 1590, en approbatie 29 Juny."

.. ELSEVIER.

Andelius. JACOBUS TRIGLAND, in zijne *Kerckelyke Geschiedenissen*, bl. 769, verhaalt van hem o. a. het navolgende: » Daer nae heeft hy tot een Collegam gehadt JOHANNEM ANDELIUM ... Als die goede man uit *der Goude* soude vertrecken heeft hy onder andere ghesproocken met een van de oudste Litmaten der Gemeynte aldaer, die my wel bekent was...... uyt denwelcken ick dit oock hebbe dat ick nu sal verhalen, nam: Dat ANDELIUS voornoemt, als hy uyt *ter Goude* soude vertrecken, dien goeden ouden man vraechde: » » Of hy hem wel oyt yet hadde hooren leeren tegen de waerheyt?" " Waerop die oude man den voornoemden ANDELIO rontuyt verklaerde Neen, maer daer tegen hem hadde te bedancken, gelyk hy oock dede voor goede, gesonde, ende getrouwe Leeringen: Doch dat dien goeden ANDELIUS daer op hem hadde gheseyt: » » Wel myn broeder, wanneer yemant u nae my vraecht hoe ick het binnen *der Goude* ghemaeckt hebbe? Soo geeft daer op, dewyl ghy sulcx betuyght soodanighen antwoorde. Maer doet daer by ende seght ANDELIUS en heeft wel niet geleert teghen de waerheyt maer en heeft oock niet geleert *alle* waerheyt; ende omdat hy dat niet en heeft mogen doen, daerom is ANDELIUS uyt *der Goude* gegaen".

Kan deze ook de door P. Q. R. bedoelde persoon zijn, in wien liefde tot hetgeen hij geloofde, en christelijke verdraagzaamheid zoo luide spraken, dat hij daarom misschien eenige vermaardheid kan hebben verworven? Hij was ten jare 1583 Gereformeerd Predikant binnen *Gouda*, en is van daar naar *Meerkerk*, in 't *Land van Vianen*, vertrokken.

P. WR.

Andelius. Onder de » namen der Predicanten, die sedert den tyd der Reformatie in *ter Goude* hebben gestaan" (zie WALVIS, *Beschryving van der Goude*, Dl. II.; bl. 110 vlgg.) is die van JOHAN ANDELIUS. Hij wordt daar gezegd van *Ameide* gekomen te zijn in 1595, en het jaar 1597 wordt, als dat van zijn vertrek naar *Meerkerk*, opgegeven. Ook op de » *Naamlyst der Predikanten, die, zedert de Hervorming, de Gereformeerde Nederduitsche Gemeinte van Utrecht bediend hebben*" (zie *Het Lyden van Jezus, als de Christus, vertoond uit de vier Euangelisten; zo als 't in de Gereformeerde Nederduitsche Kerken van Utrecht jaarlyks in ordre gepredikt wordt*, 6de druk, bl. 83) staat de naam van JOHANNES ANDELIUS, en, als de jaartallen zijner komst en zijns vertreks, zijn 1590 en 1592 bijgevoegd. Het is mij niet met volkomen zekerheid gebleken, of men bij het lezen dezer namen aan slechts éénen Predikant, dan wel aan twee mannen van denzelfden naam te denken hebbe. Is het laatste het geval, dan kan over ANDELIUS te *Gouda* nog gelezen worden TRIGLAND, *Kerckel. Geschiedenissen*, bl. 769 vlg. en over ANDELIUS van *Utrecht*, BOR, *Nederl. Historien*, Dl. II.; bl. 846; YPEIJ en DERMOUT, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, Dl. II.; bl. 76, KIST en ROYAARDS, *Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis*, Dl. VII.; bl. 261.

Dr. RÖMER.

[J. H. JZN. JR. meldt, dat de naamlijst der Predikanten te *Wormer* geopend wordt met „JOANNES ANDELIUS; Proponent, ingekomen 1578, vertrokken of gestorven in 1584". De eerste Predikant te *Westzaan*, beroepen ten jare 1586, was JOANNES ANDELLUS, wiens diensttijd duurde tot 1590.]

Nederlandsche Porceleinfabrieken (II.; bl. 150). Op de vraag van O. M. hieromtrent diene (voor zoo veel dit weinige, want meer weet ik er niet van, dienen kan), dat er omtrent het midden van de vorige eeuw eene porceleinfabriek bestaan heeft aan de *Oude Loosdrecht;* dat de letters M. O. L. beduiden; *Manufactuur Oude Loosdrecht* en dat zij ook (doch toevallig) den naam uitmaken van den oprigter of eigenaar van die fabriek: Ds. [DE] MOL. Of genoemde eigendom later aan een ander en dan aan wie, overgegaan is, weet ik niet, maar wél, dat de fabriek verplaatst is aan den *Buiten-Amstel*, waar ik ze tusschen de jaren 1780 en 1800 meer dan eens bezocht heb. Het woord *Amstel* op het fabrikaat, is van de plaats-verandering herkomstig. Die fabriek is te niet gegaan en nu (1852) reeds vele jaren geleden, zijn de huizingen en loodsen, die er toe behoorden, gesloopt. — Van Haagsche of Arnhemsche porceleinfabrieken is mij niets bekend, doch eertijds sprak men veel van *Delftsch aardewerk*, eene grove soort porcelein, die men thans niet veel meer hoort noemen.

RIKA.

Nederlandsche Porceleinfabrieken. In het begin dezer eeuw bestond er eene porceleinfabriek aan den *Amstel*, tusschen *Ouderkerk* en *Amsterdam*, zoo ver ik mij kan herinneren, onder *Ouder-Amstel*, schuins tegenover de hofstede *Welna*. Die fabriek, destijds toebehoorende aan den Heer DOMMER, was, in het laatst der vorige eeuw, van het dorp *Oud-Loosdrecht* derwaarts overgebragt. Het merk, waaraan men het fabriekaat onderkende, was *Amstel*, zoo als ik mij zeer goed te binnen

breng van een servies uit die fabriek, 't welk toenmaals bij mijne ouders in dagelijksch gebruik was. De fabriek is (als ik mij niet vergis) in den Franschen tijd te niet gegaan.

Deze herinneringen uit mijne jeugd komen zeer goed overeen met hetgeen ik lees in het blaadje, betrekkelijk het dorp *Oud Loosdrecht*, in de *Nederlandsche Stad- en Dorpbeschrijver*, hetwelk in 1795 uitgegeven is. »Voor eenige jaaren was in de *Oude Loosdrecht* eene vrij aanzienlijke porseleinbakkerij, doch dezelve is van daar naar den *Amstel* verplaatst geworden; waardoor het dorp niet weinig heeft verloren". Doch in de *Reis door Holland, in de jaren* 1807—1812, Dl. I.; bl. 223 en 224, wordt die Loosdrechtsche fabriek (verkeerdelijk) als nog aanwezig opgegeven.

A. J. VAN DER AA.

Nederlandsche Porceleinfabrieken. Berigten omtrent dit onderwerp kan men vinden in P. J. KASTELEYN's *Volledige Beschrijving van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken* enz., III Stukken. Te Dordrecht bij A. BLUSSÉ en Zoon, A°. 1789. Eene beoordeeling van dit werk is geleverd in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1789, I.; bl. 448, alwaar omtrent de Hollandsche porceleinfabrieken het volgende aangeteekend is:

»Als een aanvang hiervan mag men beschouwen de opregting eener Fabriek van keurig Aardenwerk in den jare 1754, aan den *Overtoomschen weg*, onder het grondgebied van *Amstelveen*, even buiten *Amsterdam*, voor rekening van den *Baron* VAN HAEREN en den *Baron* VAN PALLAND. Deze fabriek geraakte by mangel van den noodigen aftrek in verval, zoodat in 1764 besloten werd alles by openbare veiling aan den meestbiedenden te verkoopen".

»De Graaf VAN GRONSFELD, de meeste Materialen en gereedschappen voor zyne rekening hebbende doen koopen, rigtte kort daarna eene Porceleinfabriek te *Weesp* op; maar de aftrek beantwoordde niet aan de onkosten, en de Fabriek ging, althans ten deele, over in de handen van den Loosdrechtschen Predikant DE MOL, die ze in 1772 te *Loosdrecht* voortzette".

»Na het overlyden van Ds. DE MOL, die in 1782 stierf, raakte de geheele fabriek alleen in het bezit van eenigen der Hoofdparticipanten, zynde de Heeren J. RENDORP, A. DEDEL, C. VAN DER HOOP GYSBZ. en J. HOPE".

»Zy werd door gemelde Heeren in 1784 overgebragt aan den *Amstel*, naby *Amsterdam*, even voorby den *Omval*, aan het zoogenaamde *Molentje*, en aldaar met verdubbelden yver voortgezet door den Heer F. DAEUBER [?]

»Deze fabriek wordt zeer geprezen, doch het schynt dat die in 1789 in verkoop is aangeboden; zy kwam toen in handen van de Heeren J. RENDORP en C. VAN DER HOOP GYSBZ. onder directie van den Heer F. DAEUBER".

»In '*s Hage* wil men sedert eenige jaren op eene porceleinfabriek roemen (1789), die onder directie staat of althans gestaan heeft van den Heer J. F. VAN LYNKER" enz. ..ELSEVIER.

[Omtrent deze Haagsche fabriek ontvingen wij een nader berigt van L. J. Wij laten het hier volgen, na te hebben aangestipt, dat hij ook gedacht heeft aan het helderblaauwe bloempje tusschen groene blaadjes en de vergulde randen der Loosdrechtsche serviesen, en voorts twee Amstellandsche porceleinfabrieken heeft vermeld gevonden in den *Algemeenen Staat der fabrieken en trafieken in het Koningrijk Holland, opgemaakt uit de opgaven, ingezonden door de Landdrosten van de elf Departementen, ten gevolge der Aanschrijving, gedaan door Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken, van den* 30*en van Hooimaand* 1808, *N*° 1. *en uit de verdere tot dat einde ingezamelde berigten.*]

Nederlandsche Porceleinfabrieken. Tusschen de jaren 1780 en 1790 had een Duitscher — zijn naam, indien ik mij wel herinner, was LEICHNER — te '*s Gravenhage* een fabriek opgerigt van porcelein, in de manier van het toen zeer getrokkene Saksische. In kleuren, wijze van beschildering en witheid zweemde het er veel naar, maar tevens was het dikker. Het merk was de ooijevaar (het Haagsche wapen). Tafel- en theeserviezen zijn er nog van voorhanden, doch schaars, want de onderneming verviel, denkelijk omdat door de duurte der grondstof of der werkloonen, de prijs niet kon mededingen met het buitenland. De teekening en het schilderwerk zijn smaakvol: landschappen en bloemwerk; van de laatste soort zijn er waar elk kopje en schoteltje dezelfde bloemengroep, maar toch met gedurige verscheidenheid, wedergeeft. Jammer dat ook hier het gebrek bestaat, 't welk veelal het verguldsel doet afslijten — dat van op den rand, in plaats van eenigzins daarbeneden, te zijn aangebragt. Toen het, omstreeks de jaren 1809 en 1810, een geliefkoosd handwerk der dames was, wit porcelein te beschilderen, 't welk dan op nieuw werd overgeglaasd, vond ik, tot mijne verwondering, bij een handwerksman te *Amsterdam*, die dit laatste verrigtte, eenig porcelein, kennelijk in de manier van het Haagsche. Hij zeide mij, dat hij schilder in die fabriek was geweest. Ik verzuimde na te zien welk merk het bedoelde porcelein had, maar twijfel of deze fabriek de tweede geweest zij, waarvan in den *Algemeenen Staat* melding geschied is. Het heugt mij, dat de Haagsche fabriek gevestigd was op de *kleine Bierkade*, in het huis met den opgaanden stoep. De voorraad was vrij aanmerkelijk en werd bij verloting van de hand gedaan.

L. J.

Nederlandsche Porceleinfabrieken. Behalve het reeds geleverde, schrijf ik hier nog de volgende *Resolutie der Staten-Generaal* af van den 4den April 1614:

»Is CLAES JANSZ. WYTMANS geaccordeert

octrooi omme voor den tyd van 5 jaeren alleen in de Vereenichde Nederlanden te maken ofte doen maken allerley porceleynen, by hem geinventeert, die de schilderie ende aerde tamelyck gelyckformich sullen syn de porceleynen, comende uyt *wyde vreemde* Landen".

Het ware te wenschen, dat eenmaal alle dergelijke octrooijen in druk konden worden uitgegeven. Zij zijn op het Rijks-Archief te *'s Hage* voorhanden. .. ELSEVIER.

[De Heer J. SCHREUDER zond ons eene korte geschiedenis van het porceleinmaken sints den fabeltijd der Chinesche en Japansche historie tot op den bloei der Saksische fabrieken. Geen woord echter van onze Vaderlandsche nijverheid in dit vak, of het moest de algemeene opmerking zijn dat, toen de zamenstelling en behandeling van het porcelein in 1701 door den Alchimist J. F. BATTICHER waren uitgevonden, *Saksen* niet alleen, maar benevens *Engeland* en *Frankrijk* ook *Nederland* zich op de oefening dezer kunst begon toe te leggen. Voor de kennis der gemelde industrie verwijst ons de Heer SCHREUDER naar de *Volledige beschrijving van alle Ambachten, Handwerken, enz.* St. IV.; YPEIJ, *Chemie*, Dl. II.; bl. 77.; BEUCKMANN, *Techn.*, S. 358.; ROSSIG, *Techn.*, S. 387.; FUNKE, *Naturgesch. u. Techn.*, B. III., S. 401.

Ten slotte doen wij opmerken, dat na al wat men geleverd heeft, de vraag nopens het vroeger bestaan eener porceleinfabriek te *Arnhem*, nog onbeantwoord gebleven is.]

Andries Schraver (II.; bl. 150). De Ingenieur ANDRIES SCHRAVER is overleden den 17den Julij 1827, zooals mij bij het bijeenbrengen van het artikel *Brouwershaven*, voor het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, uit die stad berigt is, en op dat artikel in gezegd Woordenboek te lezen staat.

A. J. VAN DER AA.

Andries Schraver. B. zal in de sterfregisters der gemeente te *Neuzen* zich kunnen overtuigen, dat de Ingenieur ANDRIES SCHRAVER aldaar den 17den Junij 1827, en diens tweede vrouw, SARA DE VOS, den 19den April 1828 overleden is. 's Mans eerste gade was MARIA VERSCHUERE. P. FRET.

Speelrijmen. »*Eun deun dip*" (II.; bl. 150; *vgl.* bl. 347); *Aftellen.* »Eunom, deunom, derf; quaterom, simson, serf; serf viole, dikkela mole; ennegat, pennegat; kruigat, muigat; ongeschoren; en klamintie blast den hooren; op de trommel en op de fluit; daermeê is myn liedeken uit".

»Heudelom, deudelom, derf; sint Keizers werf; werf violom; pikkela bolom; ennegat, pennegat, net bonaf".

„Bommele, Rommele in den pot
Waer is KLAES en waer is zot?
Zot is in de val.
Wat doet hy daer?
Kaetren bal (?).
Wat heeft hy daer verloren?
Alle beî zyn ooren.
Als hy te huis komt, hy zal wat hooren.
Pif, poef, paf
Sla de koe den kop af."

Mr. J. T. VAN DER VOORT, in *Wodana, Museum voor Nederduitsche Oudheidkunde, uitgegeven door* J. W. WOLF, Gent, ANNOOT-BRAECKMAN, 1843, bl. 215, 216.

Nieuwe kleederen met Paschen (II.; bl. 150). Het feest der opstanding van CHRISTUS werd van ouds als 't beeld der opstanding uit de zonde — als het beeld der begrafenis van den ouden, en der opstanding van den nieuwen mensch—aangemerkt, die naar God geschapen is in ware geregtigheid en heiligheid (*Col.* III: 1 vlg). Van daar, dat het Paaschfeest—vooral in de Westersche Kerk en na de Kerkvergadering te *Macon* in *Gallië* (585) — ook bestemd werd tot de bediening des doops aan de catechumenen, welke bediening door vele plegtigheden werd vooraf gegaan en gevolgd, die alle symbolen waren, dat de gedoopte het rijk der ongeregtigheid vaarwel zeggen, en zich geheel aan CHRISTUS verbinden moest (*Rom.* VI: 4; *Col.* II: 12). Onder deze behoorde ook, dat de doopelingen een wit gewaad van linnen, *het mystische kleed* of *het kleed van* CHRISTUS genoemd, ontvingen, en zij, die het droegen, heetten *de in het wit gekleeden*, *de sneeuw witte kudde* of *het blanke leger*. »Van waar het gebruik zijn oorsprong nam, is onzeker", zegt de Hoogl. W. MOLL. »Waarschijnlijk werd het ontleend aan de, bij de oude volken zoo algemeene, gewoonte om bij bijzondere gelegenheden witte kleederen te dragen als een teeken van vreugde. Bij de overgave van dit kleed deed men deze of soortgelijke toespraak: »»Ontvang dit witte en onbesmette gewaad, en draag het zonder bezoedeling voor den regterstoel van onzen Heere JEZUS CHRISTUS, opdat gij het eeuwige leven hebt, Amen"". Het was een welgekozen symbool van de verpligting der gedoopten »»om altijd in reinheid te wandelen"", en werd in de Westersche Kerk gedurende acht dagen door hen gedragen". Ik verwijs ONDERZOEKER verder naar W. MOLL, *Gesch. van het Kerkel. Leven der Christenen gedurende de zes eerste eeuwen*, II.; bl. 189 volg., 382 volg., alsmede naar *Gedenkwaardigheden uit de Gesch. van het Christ. Leven door* Dr. A. NEANDER, *uit het Hoogd. vert. door* V. F. J. BOONACKER, I.; bl. 343 volg.

Hoogst waarschijnlijk is 't gebruik om zich met Paschen witte kleederen aan te schaffen ook doorgegaan tot de oudere gemeente-leden, daar toch ook voor hen het feest der opstanding het beeld der reiniging des harten was, en heeft het zich eindelijk alleen bepaald tot *nieuwe* kleederen. 't Gebruik om *witte* kleederen bij 't afleggen der geloofsbelijdenis aan te doen, is in de Roomsch-Katholieke Kerk bij de vrouwelijke sekse nog in zwang. Opmerkelijk is 't, dat zij, die met Paschen er het *meest* op uit zijn zich in nieuwe *kleederen* te

tooijen, over 't algemeen het *minst* den nieuwen *mensch* aandoen. H. MOHRMANN.

[Omtrent *Groot-Brittannië* antwoordt JOHN BRAND (*Observations on the Popular Antiquities of Great Britain*, London: H. G. BOHN, 1848; Vol. I., p. 165): Iedereen moet op Paaschdag iets nieuws aanhebben of hij zal in 't aangevangen jaar niet gelukkig zijn. Een ander volksbijgeloof wil, dat, zoo aan deze voorwaarde niet voldaan zij; de vogelen iemands kleederen waarschijnlijk zullen bederven. Hierop wordt gezinspeeld in *Poor Robin*:

„At Easter let your clothes be new,
Or else be sure you will it rue."

Zoo spreekt ook de Heer BARNES, de dichter van *Dorsetshire*, als volgt:

„Laste Easter I put on my blue
Frock cuoat, the vust time, vier new;
Wi' yaller buttons aal o' brass,
That glitter'd in the zun lik glass;
Bekiaze 'twer Easter Zunday."]

Vraagteekens.

104. — *Liederen ten grondslag aan Evangelische Gezangen.* Bijzonder zal men mij verpligten met de aanwijzing, in welke werken de Liederen te vinden zijn, welke ten grondslage gelegd werden voor de navolgende *Evang. Gezangen: Gez.* 86 naar JOHANNA PETRONELLA DRIJFHOUT; *Gez.* 49, 56 en 71 naar JAN HINLOPEN; *Gez.* 170 naar JAN JORDENS; *Gez.* 24 naar JOANNES PETRUS KLEYN; *Gez.* 183 naar ANNA MARIA MOENS; *Gez.* 182 naar WILLEM DE ROO; *Gez.* 19 en 162 naar BERNARDUS VAN WEEMEN; *Gez.* 4 naar AMBROSIUS JUSTUS ZUBLI, *Gez.* 91, 116, 139, 142 en 148 naar HERMANUS ADRIANUS BRUINING. B.

105. — *Duitsche Hervormde en Luthersche Gezangboeken.* Wie zou mij naauwkeurig kunnen opgeven van al de kerkelijke gezangboeken, zoowel in de vorige eeuw als thans nog, bij de Herv. en Luth. gemeenten van Duitschland in gebruik, met vermelding van het getal Liederen in elk Gezangboek aanwezig?

B.

106. — *Gezangen door Abraham Rutgers.* Daar het uit de vroeger medegedeelde Naamlijsten van de *Dichters der Evang. Gez.* gebleken is, hoe wij verscheidene dezer Gezangen aan ABRAHAM RUTGERS te danken hebben, zoo wenschte ik wel te weten, of er van dezen Dichter reeds eene verzameling van Kerkgezangen het licht zag, waaruit men eenige geschikte Liederen voor ons Evang. Gezangboek heeft gekozen, gelijk zulks plaats had ten opzigte van V. ALPHEN, V. D. BERG, FEITH en anderen; — zoo ja, hoe luidt dan de titel van dat werk? B.

107. — *Bremer en Kleefsche Gezangboeken.* Wie kan mij eenige bijzonderheden mededeelen, aangaande de *Bremer* en *Kleefsche* Gezangboeken, waaruit verscheidene onzer *Evang. Gezangen* vertaald zijn overgenomen, en tevens aanwijzen, onder welke volgnommers en titels, deze, zoowel in de vroegere als in de latere editiën der gemelde Duitsche Kerkelijke Gezangboeken, voorkomen, zoo mogelijk, met bijgevoegde opgaaf van hunne vervaardigers? B.

108. — *De Poolsche Vlakte.* Een Iersch schrijver, de oude overlevering eener doorbraak in de Zwarte zee door den Bosporus Thracius als waar aannemende, beweert, dat vóór dien tijd de opgehoopte wateren een' uitweg moeten gevonden hebben naar de Oostzee, en dus den grooten stroom, den Oceanus van HOMERUS en andere Grieksche dichters, gevormd hebben. De mogelijke waarheid van deze stelling hangt van de *hoogte der groote Poolsche vlakte* af. Wie kan deze bepalen?

TUSCO.

109. — *Juvenalis, Sat.* XIII; *vss.* 209, 210.

„Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum
Facti crimen habet ...."

Heeft JUVENALIS dit schoone gevoelen, in zijne XIIIde *Satyra* vss. 209, 210 uitgedrukt, bij eenen van zijne heidensche voorgangers kunnen aantreffen? MINUCIUS FELIX schijnt te denken dat zulk een denkbeeld nooit bij eenen heiden is opgekomen: » *Vos ethnici*," zegt hij, » *scelera admissa punitis: apud nos et cogitare peccare est: vos conscia timetis, nos conscientiam*".

TUSCO.

110. — *Morganatisch en Morgana.* Weet een Navorscher mij, hetzij geschied- of taalkundig, op te helderen den oorsprong of de afleiding van het woord *morganatisch*, bijv. een *morganatisch huwelijk;* zoo mede het woord *morgana*, in *fata morgana*, en hebben beide uitdrukkingen eenigerlei verband?

...S ....f.

111. — *Het Domesday book.* Bekend is het, dat Hertog WILLEM van *Normandië*, op het laatst zijns levens, voor Engeland het zoogenaamde *Domesday book* liet vervaardigen. Dit boek bevatte voor dien tijd zeer belangrijke statistieke opgaven van alle gronden des koningrijks, van hunne pachters, waarde, opbrengst, bevolking, enz. Bestaat dit boek nog, of, zoo niet, welk Engelsch geschiedschrijver van lateren tijd geeft naauwkeurige berigten desaangaande, of ook wel den geheelen of gedeeltelijken inhoud? In hoeverre is het eene navolging te noemen der *Capitularia* van KAREL *den Groote?* P. N.

112. — *Nachtegaal.* Wie weet mij iets te zeggen van zekeren NACHTEGAAL, die waarschijnlijk te Alkmaar is geboren, en omtrent wien ik deze aanteekening bezit:

» NACHTEGAAL, ongeletterde godslasteraar, die over zijne lasteringen over de hoofdbedrie-

gers, zoo hij zeide, van de Gecomm^e. Raden der Staten van Holland, 1614 of 15, ten lande is uitgebannen, waarover zie VOETIUS, T. 1. p. 224, *de Atheismo*, in fine, en uit hem, J. A. FABRICIUS, *in Opusc.* p. 49, Hamb. 1738, in 4°., KORTHOLT *de Tribus Impostoribus*, Cap. 4, en DORNMAJER, *Philologia*, p. 207."

C. W. BRUINVIS.

113. — *Werken over de belegering van Alkmaar.* Bestaat er eene vroegere overzetting van het Latijnsche verhaal van NANNING VAN FOREEST, dan die, in 1644 bij SIMON CORNELISZ. te Alkmaar verschenen?

Waar en wanneer is de eerste druk uitgegeven van *Alkmaars Bitter en Zoet?*

Hoe is de geheele titel van het Treurspel van Alkmaars beleg door den pakjesbestelder CORNELIS PLAATS? C. W. BRUINVIS.

114. — *Egmondsche Handschriften.* Welke handschriften bestaan er nog, die, even als het beroemde Evangelienboek, afkomstig zijn uit de Abdij van Egmond en hare vermaarde boekerij, en in welke openbare of bijzondere verzamelingen bevinden zij zich?

C. W. BRUINVIS.

115. — *Joachim Murat als biljart-jongen.* Onlangs las ik in het maandwerk *Europa* eene geschiedenis, getiteld: *de drie Splinters*, waarvan de hoofdpersoon eerst als billardjongen, (die door een der spelers met de queue geslagen zijnde, zich op hem wreekt, door hem twee malen uit gevaar te redden en hem ten laatste het meisje zijner keuze doet huwen, en hem bij elke gelegenheid een der van de queue afgesprongen splinters doet toekomen) en op het einde des verhaals als JOACHIM MURAT I, koning van *Napels* wordt voorgesteld.

Kan men mij ook mededeelen of dit een feit of slechts een fictie is van den schrijver? en is de graaf BOLLIEU een geschiedkundig persoon? voerde deze drie splinters in zijn wapen? H. W. K.

116. — »*Non Ambitione, sed Virtute*". Wie is de Paus van Rome, die tot zijne spreuk had: »*Non ambitione sed virtute*"? of is dit onderschrift bij een octavo portret van een' Paus eene lofrede op dezen, en wie mag hij dan zijn?

S. S.

117. — *Puntdicht op Paus Innocentius VIII.* Kan iemand mij ook het puntdicht mededeelen op INNOCENTIUS VIII, éindigende met de woorden:

Hunc merito poterit dicere Roma patrem,

of mij zeggen waar ik het zou kunnen terugvinden? HENRY.

118. — *De gewijde gouden roos.* Van wanneer dagteekent dit pausselijk geschenk? waaraan heeft het zijnen oorsprong te danken? welke personen zijn er mede begiftigd geworden en waarom? Bestaat de gewoonte tegenwoordig nog? HENRY.

119. — *Alkatyven.* Onder de geschenken door 't eerste Nederl. gezantschap van Batavia aan den Grooten Tartarischen Cham (keizer van China) in 1655 afgezonden, namelijk de twee kooplieden, PIETER DE GOYER en JAKOB DE KEIZER, met een gevolg van 14 personen, vindt men in de *Beschrijving* daarvan door JOAN NIEUHOF, uitgegeven door diens broeder HENDRIK, (Amsterd. 1675 fol.) onder andere (bl. 162) vermeld *Alkatyven, heel schoon en groot*, die bij zijne keizerlijke Majesteit zonderling aangenaam waren. Bij de vermelding der *schenkaadjen*, die de gezanten met zich namen (bl. 27), komen geen *Alkatyven* voor. Behoorden zij nu onder de *stukgoederen* of onder de *vreemde rarigheden*; waren zij een Nederlandsch of vreemd voortbrengsel of fabrikaat?

J. M.

120. — *Bilderdijk's exemplaar van Shakspeare.* Ik herinner mij in den Katalogus der boekverkooping van wijlen Mr. W. BILDERDIJK, een exemplaar van SHAKSPEARE'S *Works* met M. S. kantteekeningen van onzen grooten dichter. Zoude iemand kunnen zeggen, waar die boeken zijn gebleven, en of die aanteekeningen van veel of weinig belang zijn?

J. M.

121. — *Spreekwijzen.* »*Door de mand vallen*". De vele spreekwijzen reeds in DE NAVORSCHER in 't regte licht gezet, en de niet minder talrijke waaromtrent inlichting wordt gevraagd, doen mij een antwoord uitlokken op den oorsprong van: *Door de mand vallen*, in plaats van schuld bekennen. J. M.

122. — *Speelrijmen.* »*Groene granen, Witte zwanen*". De schooljeugd te *Ede* zingt, bij het spelen van een eigenaardig krijgertje, op eentoonige wijs:

Groene granen,
Witte zwanen,
Wie wil er meê naar Engeland varen?
Engeland is gesloten,
De sleutel is gebroken,
Daar is geen eene smid in 't land,
Die den sleutel maken kan;
Ga daar dan. (*bis.*)

Is dit een beteekenlooze dreun of zou het rijm aan den een of anderen toestand des vaderlands in betrekking tot Engeland zijn oorsprong verschuldigd zijn? B.....s.

123. — *Cardinaal Enckevoort. Gasthuis te Mierlo.* »Op den 26sten April 1651 werdt benoemd tot rentmeester van het hospitaal of

Gasthuys, twelck eertyts door den *Cardinael* ENCKEVOORT is gefundeert in den dorpe van *Mierlo*, quartier van *Peelant*, meijerije van *'s Hertogenbosch*: GOOSWIJN VAN WESEL".

Wie is die *Cardinael* ENCKEVOORT geweest, zijn van hem bijzonderheden bekend — en is zijne stichting nog in wezen? A. A. A.

124. — *'t Haarlemsche Wapen.* Hoe is de bijzonderheid te verklaren dat de leeuwen, die *tenants* van het Haarlemsche wapen zijn, den staart om het been krullen als klimop, in stede van hem uit den oorsprong onmiddellijk hemelwaarts te verheffen?

Is dit een luim van den teekenaar geweest of heraldieke spitsvindigheid?

Het wordt tijd die zaken op te klaren. Want het hindert een lezer van den *Opregte*, daarin zulke kronkelende zaken te ontmoeten.

p: q:

125. — *Filtreermachines. Dood water.* Waren de filtreermachines reeds vroeg in Amsterdam gebruikelijk? En is het waar dat het doorgezegen water met regt » dood water" kan geheeten worden?

126. — *'t Geslacht Dickbier.* Men vraagt généalogische inlichtingen omtrent de familie DICKBIER. C. & A.

127. — *Spreekwijzen. Op St. Juttemis, als de kalvers op 't ijs dansen.* Waar moet men de afleiding zoeken van het spreekwoord: *Op St. Jutmis, als de kalveren op het ijs dansen?* Dit beteekent, naar ik meen, zooveel, als een' tijd die nooit komen zal, iets, hetwelk de Latijnen uitdrukten met *Calendae Graecae.* Wie is *St.* JUT? II.

128. — *Abraham Janssen.* Is het sterfjaar van ABRAHAM JANSSEN, een beroemd historie-schilder en tijdgenoot van RUBENS, ook bekend? Hij werd geboren te Amsterdam in 1560. II.

129. — *De » Duizend en ééne Nacht".* Is deze verzameling het werk van één schrijver? Behoort het tot de zestiende eeuw gebragt te worden, zoo als DE PERCEVAL meent, wiens gevoelen echter door A. W. DE SCHLEGEL bestreden wordt, en is dit boek van Arabischen of van Indischen oorsprong? THEODORIK.

130. — *Boeren door Floris V tot ridders geslagen.* Zijn de namen der veertig welgegoede boeren, door FLORIS V tot Ridders geslagen, bekend, en vindt men er nog afstammelingen van? L. D. R.

131. — *Boerhaave's geslachtwapen.* Veel werd ons gemeld van den beroemden HERM. BOERHAAVE; zijn leven werd door verschillende geleerden beschreven, zijn geslacht en afstamming worden genoemd, maar wie der H. H. Navorschers weet mij aan te geven, welk geslachtwapen hij voerde? L.D.R.

132. — *Paets.* Waar vindt men bijzonderheden van PAETS geboekt, die met BEVERNINGH in Ambassade geweest is? Zie SCHOTEL, *Over van Beverningh en van der Dussen.*

L. D. R.

133. — *Spreekwijzen.* » *Hol over Bol*" en » *Sol over Bol*". Men zegt gewoonlijk *Hol over Bol.* Nu las ik voor eenigen tijd bij een oud schrijver *Sol over Bol.* Is dit verkeerd of de betere uitdrukking? L. D. R.

134. — *Dorda of Dorta.* LUD. SMIDS noemt in zijn *Schatkamer*, bl. 65, Dorda of Dorta een tak van de Merwe. Vindt men dezen naam op eenige kaart aangewezen? L. D. R.

135. — *Romein de Hooghe.* Wat mag wel de reden zijn, dat de Regtsgeleerde en Graveur ROMEIN DE HOOGHE altijd met dezen voornaam *voluit* genoemd wordt? Blijkt het ergens uit, dat hij zijn voornaam voluit plagt te schrijven, even als in onze dagen NICOLAAS BEETS? B.

136. — *J. A. Comenius.* Deze geleerde, uit Boheme gevlugt, leefde gedurende een reeks van jaren in ons land, waar hij zich door de uitgave van verschillende werken grooten naam verwierf. Hij stierf te Amsterdam, den 25sten November 1670, volgens anderen in 1671, of den 15den October 1672, en werd te Naarden begraven. Gaarne zouden wij weten, of van dien geleerde ook eenige melding wordt gemaakt in de stedelijke of kerkelijke Archieven? — of er ook iets zekers is te ontdekken van zijn sterfdag en van een gedenkteeken, dat op zijn graf zou zijn opgerigt? — of er bij zijn overlijden of later ook levensberigten van hem in onze taal zijn verschenen?

M.

137. — *H. Eustace.* Op eenige boeken over Oost-Indië wordt de naam H. EUSTACE, vermoedelijk die van een vroegeren bezitter, gevonden. Weet ook iemand iets van dien persoon mede te deelen? M.

138. — *Avezathe.* Onder de merkwaardige plaatsennamen in ons vaderland, die den schijn van een vreemde herkomst hebben, behoort *Avezathe* in den *Tielerwaard.* Laat zich ook historisch de oudheid van dien naam aantoonen? M.

139. — *Spreekwijzen.* » *Zoo dronken als een snip*". Waaraan heeft deze uitdrukking haren oorsprong te danken?

EEN ANTI-AFSCHAFFER [!].

Aanteekeningen.

Halsketting uit de lucht gevallen te Amsterdam, 14 *October* 1653.

»*WARE AFBEELDINGE*

Van het ghene hier 't Amsterdam, op Dinghsdagh zynde den 14 *October*, *op een klaer en held're voormiddagh aen de Lucht gesien is.*

De huyden daeghse ervarentheydt leert ons genoegh de verbastertheydt, van het teghenwoordighe Menschelycke gheslacht, in het wegh werpen en voor fabelen houdende, al het ghene ons van den bestierder van het Al, door tekenen in de Lucht vertoont wordt; wat Eden de Visschers van Maaslandts Sluys (*) over het gesicht, van haer gesien, gedaen hebbe, is by veele noch wel in geheugeninghe, maer wort echter maer voor een fabel en versieringe ghehouden van Mensche, ende in de wint geslagen, niet konnende gelooven dat God sulcs aen d'een of d'and're geringh Persoon alleenigh maer soude willen openbare, lieve Mensche slaet u ooghen maer op de Euangely bladeren, ghy sult sien dat hy syn verschyninghe voor de Wyse en Machtighe des Werelts heeft verborghen gehouden, en heeft het aen zyn mind're geopenbaert: Hier vertoont zich de kracht Gods wederom niet aen meenighte van Mensche, noch aen die in hoogheyt gestelt zyn, maer aen een Plaet-drucker die dikwyls tot mynent, als ick hem van doen heb kom wercken, dewelcke op Woensdagh zynde den 15 October (ick niet wel te pas zynde) my verhaelde, als dat hem op Dinghsdagh een wonderlick Gesichte in syn Huys was voorghevallen, ten 10 uren voor de middagh op syn plaets staende, hebbende Papier genet voor JAN JANSZ. inde *Paskaert* op 't *Waeter*, nae de lucht siende openbaerde hem uit een Wolcke een stercke Hollandsche vrouw, met een Lubbe en een klaer blinckende keten om haer hals hebbende, waer schuyn tegen over een Star recht in 't Noorden stont, die na haer Hals of keten toe straelde, waer tegen dat se scheen haer aen te kanten, doch de Star door haer vlammighe strale dede dat dese keten, die heel heerlick blonck, haer van den hals afraeckte, neer vallende gaet de Drucker nae binnen en roept syn Wijf, omdat se dit wonder mee deelachtigh soude wesen, doch alsoose woorden met malkander gehadt hadden en wouse niet, maar riep: »'t is nutter dat ghy nae uw werk toe gaet, als daer op de Plaets te staen en kycken", Hy gaende te werck komt de vrouw onghevaer een half uur geleden synde, op de plaets om een Potje te halen, niet meer denckende op het Gesicht dat haer man haer vertelt hadt, sietse een uytermaten glinst'rende keten voor haer voeten leggen, wort verschrikt, neemt een mes, omse op te nemen alsoose deselvige met haer handen niet dorst oprapen, loopt in Huys en roept haer Buurvrouw, synde een Timmermans vrouw, die komt benede en isser mede in verwondert, voor deur daer mee gaende latense die aen de Buren daer rontom sien, als aen de Backersvrouw en verscheyde and're die mede als voren daer in verwondert en verbaest stonde, een van haer seyde sy soude het te pronck hanghen, want het blonck alsoo schoon als een Robyn of Diamant soude konnen doen, en is van fatsoen als een Barende Steen, anderhalf vierendeel groot, een ander Buurvrouw zeyden, doetse in een rooden lap, en ghy sult bevinden datse schoonder sal worden 't welck sy dede, en het op de Druck-pars legghende, komt haer Man 't Huys sonder hiervan yets te weten, roeptse Man nu syn wy al ons leven ryck genoegh ick heb een schoone ketingh ghevonden, hy vraeghde waer sy was, in de roode lap die hy reuckeloos afruckte, soo dat de keten op d'Aerde quam te vallen en aen verscheyde stucken brack, yeder van de Buren badt om een stuckje daer van tot een ghedachtenisse te hebben, en my dit soo vertellende, ben ick mee soo veer ghekomen, dat ick een stuckje van acht of negen schakeltjens bequam, die ick terstond aen myn Buurman en verscheyde and're Liefhebbers vertoonde, waer onder and're geweest zyn de Heer JACOB BORCHGRAEF en een voorneme Raetsheer, en niemant konde sien hoe dat de schakeltjens aen malkander konde vast houden, dan alsoo het een schepsel 't gheen de Lucht voort geteelt heeft, en door onachtsaemheyt aen 't vuur ghehouden is, verdwynt het van dagh tot dagh, en kan by my tot noch toe gesien worden; doch hebbe hetselvighe soo haest ick het ghekreghen hebbe laten afteekenen tot een eeuwighe memorie: wat d'uytlegginghe hier van is, is Godt die een Heer der wonderen is, alleen bekent. Dus veer heb ick het waerde Leser niet alleen uyt de mondt van dese Druckers knecht noch Vrouw, maer van de gheheele Buurt, die de keten met haer ooghen aen-geschouwt en met haer handen aenghetast hebbe ghehoort, se blonck, alse eerst uyt de Lucht ghebooren en in 't doncker was als klaer schynende Starre, soo dat de liefde die ick tot myn mede Burgers draegh, my geprickelt hebben om dit selvige door den druck haer ghemeen te maecken, en spreecke met de reden, des Engels, *Tobias* 12; »Want het is goedt dat men de verborghentheyd des Koninghs bedeckt hout; Maer het is heerlick dat men de wercken Godes openbaert". Leest dan aendachthighe lesers, en oordeelt niet voor Ghy het selver ghesien en ghehoort hebt, die 't dan gelieft te sien en te hooren, kan het in de *Thuyn dwars-straet* vernemen, by CORNELIS KARELSZ. Plaetdrucker. Vaert wel.

(*) Vgl. DE NAVORSCHER II.; bl. 249; *Bijblad*, bl. *xliii*, *xliv*. *Aanm. v. h. Bestuur.*

't Amsterdam, voor CRYSPYN VAN DER PARSE, *op 't hoeckje van de Lynbaensteegh Anno* 1653".

Het oorspronkelijke stuk heb ik voor mij liggen. BEELDSNIJDER VAN VOSHOL.

P. H. Marron's Bijschrift op J. H. van Swinden.

» *Sur le Portrait de Monsieur*

JEAN HENRY VAN SWINDEN.

Des Loix de la nature observateur fidelle,
D'une prudente main soulevant le bandeau,
Pour le bon et le vray rempli d'un noble zêle,
A cette sainte ardeur il joint le gout du beau.
La Sagesse par lui propage son Empire,
Bon Ami, tendre 'Époux, excellent Citoyen,
Plus on le voit de près, plus on l'aime et l'admire,
Ses 'Ecrits sont d'un Sage et ses moeurs d'un Chrétien.

Par MARRON, *Pasteur de l'Église Protestante à Paris*, 1798." SCIOLUS.

Kokarde. Onze soldaten droegen reeds vroeg pluimen op hunne stormhoeden, getooid met de kleuren van den Vorst, wien ze dienden. Zulk een vederbos werd meest vervaardigd van hanenveders en daarom in lateren tijd *coqarde* of *cocarde* geheeten, welke naam ook behouden bleef toen men de pluimen verving door een bal van lint of katoenen stof, ja zelfs overging op de platte ronde schijven van koper of tin, die onzen tegenwoordigen soldaten voor kokarde strekt. Zie den *Magasin Pittoresque*, Tom. IV, pag. 203. J. T. D. H.

Dandy. Onder de regering van HENDRIK VIII sloeg men in Engeland een klein zilveren muntstukje van weinig waarde, dat men *Dandy prat* noemde. Sedert wordt het woord *Dandy* toegepast op jongelieden, waarvan het uitwendige schittert, maar die geene verdiensten bezitten. *Mag. Pitt.* Tom. IX, p. 343. J. T. D. H.

Oordeel van L. van Bos over J. van den Vondel's Godsdienstwisseling. Onder de weinig bekende geschriften, die op VONDEL betrekking hebben, behoort het volgende dat wij onder andere stukjes uit zijn tijd aantroffen:

Geest vande Coningin ELISABETH *uyt den Grave opgeweckt door toover-veersen van haren Laster-dichter.*

Onder aan staat:

In 't Jaer ons Heeren 1647.

Het is een vers van ongeveer 200 regels (6 bl.), en onderteekend L. v. B. (L. VAN BOS). De slotregels luiden:

Die segh ick, t'wyl ghy soeckt ghewenste rust en vree,
Voet sware onrust in uw Boesem in de stee
Van rust, en die, met Eedt aen 't Roomsche Hooft verbonden,
Hoopt schult op schult en maeckt een sotje vol van sonden,
En als de Weer-haen, die hem in 't ghesichte drayt,
Nu *Leyds*, nu *Munsters* en dan weer als Roomen krayt.

P. A. T.

Vragen.

LXIV. — *Ordonnantie op 't Haringkaken.* Uit de *Stads-Rekening* van *Sluis*, A°. 1397 tot 1398, neem ik het volgende over: „NICASISSE BOUDELOOT, scepene, den andren (tweeden) dag van ouste 98 ghesent an de vischcops te br (Brugge) om hem lieden te kenne te ghevene, hoe *die van biervliet contrie der ordenance nieuwel. ghemaect bi minen ghed. here* in meeninghe waren, *ter zee harinc te doen cakene.*"

Aangenaam zou het mij zijn te vernemen of deze *Ordenancie* ook bekend is? Zoo ja, waar zij te vinden is, en zoo ze ze alleen op *Biervliet* zag, wat of den Graaf bewogen hebbe de Biervlietenaars te versteken van een voorregt, waarop zij wel in de eerste plaats aanspraak mogten maken? J. H. VAN DALE.

LXV. — *Van Ulft, geheeten Matelanck of Matelong.* Van het geslacht VAN ULFT, genaamd MATELANCK of MATELONG, doorgaans slechts bij den laatsten naam bekend, en, even als ULFT, een kruis tot wapen voerende, zijn uit de leenregisters en andere bronnen bekend:

WILLEM VAN ULFT, geheeten MATELANCK, en FREDERIK zijn zoon, 1418.

GERRIT PALICKE VAN ULFT en zijn zoon WILLEM; in 1439 door den Hertog van *Cleef* met de Heerlijkheid *Knype* beleend.

I. WILLEM MATELANCK in 1464 met *Hoekelum* bij *Pannerden* beleend. Hoofd der Doesborgers bij den krijgstogt naar *Wageningen* in 1482. (Zie SLICHTENHORST.)

II. JASPER, WILLEMSzoon, in 1485 beleend.

III. WILLEM, JASPERSzoon, in 1517 beleend.

IV. JASPER, in 1531 nog minderjarig beleend.

V. WILLEM, JASPERSzoon, in 1577 beleend. In 1611 Burgemeester van *Terborgh.*

V. ARNT, WILLEMSbroeder, in 1613 beleend. Is in 1614 omstreeks 50 jaren oud.

VI. CASPARUS, ARNT broeders zoon, Kanunnik te *Xanten*, in 1630 beleend.

Dewijl de geslachtslijst van ULFT overigens vrij compleet is, zal het mij aangenaam zijn, wanneer een der Heeren Navorschers de leemten in de geslachtsopvolging der MATELANCKS kan aanvullen, en vermelden in welke betrekking zij tot het geslacht van ULFT staan? L. v. H.

LXVI. — *Antoine Olivier.* Uit GACHARD, *Corresp. de Philippe II*, II.; p. 356—357, weet men dat deze Henegouwsche schilder eene voorname rol gespeeld heeft bij de inneming van *Mons* in 1572, dat hij door ALBA, bij plakaat van den 17den Maart 1573, even als Kapt. EWOUT WORST, vogelvrij werd verklaard, en daarbij eene belooning van *f* 4000 werd uitgeloofd aan dengene die hem levend zoude uitleveren, of dood, slechts de helft dier som.

ANTOINE OLIVIER sneuvelde in het gevecht aan den dijk tusschen *Amsterdam* en *Ouderkerk*, op den 7den Mei 1573.

Verder leest men: „Le Seigneur de *Noircarmes* fut requis par les bourgmestres d'*Amsterdam* d'attester l'identité du proscrit: ce qu'il fit: „„pour l'avoir veu et fort bien cognu pour tel"" ; aussy qu'il estoit tout souffisamment apparu par les lettres et commissions trouveés sur luy, que c'estoit luy sans aultre.

La récompense de 2000 carolus fut en conséquence demandée pour le soldat, qui avait tué OLIVIER.

Le Duc par acte du 20 Juillet ordonna au receveur des confiscations d'*Amsterdam*, CORNILLE QUIRYNS, de payer la dite somme aux bourgmestres au profit des deux enseignes de bourgeois de cette ville."

Men vraagt: of er te *Amsterdam* nog eenige berigten

over deze zaak voorhanden zijn en ook, of uit die stukken de naam kan worden gevonden van den Amsterdammer, die OLIVIER heeft doodgeschoten? Uit den Franschen brief zoude men moeten opmaken dat de gelden onder het Amsterdamsche vaandel zijn uitgedeeld geworden. ..R. E.

LXVII. — *Amerikaansche Predikanten der XVIIde eeuw.* Weet iemand mij ook op het spoor te brengen of mededeeling te doen van de vaderlandsche afkomst der navolgende Amerikaansche Predikanten der 17de eeuw, als:

1. MICHIEL PAULUSZOON, in *Pavonia*, tusschen 1634 en 1636;
2. JOHANNES BACKERUS, in *N. Amsterdam* 16..?
3. SAMUEL DRISIUS, *ald.* 1652;
4. WILHELMUS NIEUWENHUYSEN, *Beverwyck* (N. Albany), 16.., later in *Nieuw-York* 1671;
5. GIDEON SCHAETS, *Beverwyck* (N. Albany) 1652;
6. NICHOLAAS VAN RENSSELAER, *ald.* 1675;
7. JOHANNES THEODORUS POLHEMUS, op *Lang-Eil.* 1654;
8. HERMANNUS BLOM, *Esopus-rivier* 1659 of 60;
9. LAURENTIUS GAASBEEK, *ald.* 1678;
10. JOHANNES WEEKSTEEN, *ald.* 1681;
11. NUCELLA VAN BOSEN, *ald.* 1691; benevens
12. CASPAR VAN ZUREN, waarvan ik de standplaats niet ken; maar die in 1686 naar *Wieringerwaart* is teruggekeerd, later te *Gouderak*.

Door aanwijzing of opgave zal men mij zeer verpligten. Mogelijk bezaten zij vroegere standplaatsen in *Nederland*, behalve NICOLAAS VAN RENSSELAER, een *Nieuw-Albaniër*, wiens Nederlandsche afkomst ik zoek. D. BH'.

LXVIII. — *Het wapen van Makasser.* Boven een der poorten van de stad *Vlaardingen* ziet men een wapen, dat een *kokos-* of *klapper*boom voorstelt, met een *zwaard* doorstoken. Men verhaalde mij daar ter plaatse, dat dit wapen door CORNELIS SPEELMAN in het jaar 1667 aan de stad is geschonken, en wel bij de volgende gelegenheid. Na de voor onze wapenen zoo roemrijke overwinningen op de *Makassaren*, in het genoemde jaar behaald, zoude hij, bij het sluiten van den daarop gevolgden vrede, in tegenwoordigheid van vele Vorsten en eene ontelbare menigte zoo van bondgenooten als van overwonnen vijanden, zijn zwaard getrokken hebben, en het, met éénen stoot, door den stam van eenen klapperboom stekende, gezegd hebben: „Zoo waar mijn arm sterk genoeg is om dezen stam te doorboren, zoo waar ook zal het *Hollandsche* volk immer in staat worden bevonden om het *Makassaarsche* volk in bedwang te houden en elk verraad te straffen.”

Op dezelfde wijze wordt het bovenstaande verhaald in de *Warnasarie* voor 1849, met de bijvoeging dat het gevest van dit zwaard, dat aan *Râdja* PALÂKA ten geschenke werd gegeven, thans nog den knop uitmaakt van 's Konings (welke?) massief gouden *Pajong*, en de punt van het lemmet bevestigd is aan den top van den voornaamsten standaard te *Boni*, onder den naam van *Sampa râdja* (beter *Sampâna râdja*) bekend. Welke geschiedkundige bronnen kan men mij tot staving van dit feit opgeven? LABORANTER.

LXIX. — *Lage kerkdeuren.* Aan vele oude kerken in de Provincie Groningen (ook elders) vindt men de duidelijkste sporen van lage deuren, waardoor men niet in eene opgerigte houding heeft kunnen binnentreden. Het volksgeloof schrijft de reden daarvan toe aan de heerschappij der Noormannen, en houdt het voor een bewijs van cijnsbaarheid. Daartegen kunnen gewigtige bedenkingen ingebragt worden. Maar nu lees ik in „*De Weeckwercken van* JOHAN VAN NIJENBORGH”, Gron. 1657, bl. 288, iets wat ook van lage deuren spreekt:

„Als DIEDRICK Grave van Hollant,
Had onder hem ghebracht Vrieslant,
Soo heeft hy haer daer toe bedwonghen
En dat soo wel Ouden als Jonghen
Dat haer deuren wierden heel laegh
Ghemaeckt in 't Oost, soo dat al staegh,
Sy haer daeronder mosten buygen
Om haer dienstbaerheyt te betuyghen.”

Is er tusschen het eerste en laatste overeenkomst of verwarring?

Steunen beide of een van beide meeningen op gronden? Zoo ja, welke?

Men vraagt omdat men niet beter weet, en overtuigd is, dat velen meer weten dan

INQUIRENDO VERITAS.

LXX. — *De Generaal Cohorn.* Bij het gedenkwaardige en bloedige gevecht in en om *Ebersberg* (in den veldtogt van 1809), was de Generaal COHORN de held van den dag. Alle militaire Fransche schrijvers noemen hem „un Hollandais”; THIERS, in zijne *Histoire du Consulat et de l'Empire*”, zegt:

„Le général COHORN, dont nous avons eu occasion de parler déjà, descendant du célèbre ingénieur hollandais COHORN, renfermait dans un corps grêle et petit l'une des âmes les plus fougueuses et les plus énergiques qne Dieu ait jamais données à un homme de guerre”; — dit zegt nog al iets in den mond eens Franschmans, van tijden en soldaten sprekende, waarin *la fougue* en *l'énergie* nog al vrij algemeen waren.

COHORN was ongetwijfeld een der uitstekendste helden van het groote leger, maar — was hij een *Hollander*, was hij een afstammeling van onzen COEHOORN? Het onderzoek en de beantwoording van die vraag komt mij belangrijk genoeg voor, om haar aan DE NAVORSCHER te doen. J. H. E.

LXXI. — *Gefacsimileerde naamteekeningen op Vorstelijke bescheiden.* Is het bij meer Vorsten dan die van Oostenrijk in ouden tijd gebruikelijk geweest, vele stukken niet te teekenen, maar hunne naamteekening, zeer fraai nagemaakt, er onder te doen *drukken?*

Welke waren die stukken, die men stempelde?

Wie was de vertrouwde persoon, wien de bewaring van dezen stempel was opgedragen?

De aanleiding tot deze vragen is afkomstig uit den verkoop der letterkundige nalatenschap van den Heer JAN SCHOUTEN.

Ik vond op den *Catalogus*, bl. 58, N°. 1: *Geteekend stuk van* KAREL V; en heb 't gekocht.

N°. 2, als boven, is van Keizer MAXIMILIAAN, en thans het eigendom van Ds. VAN VOORST.

Beide stukken evenwel zijn niet met handteekeningen, zoo als er op den *Catalogus* staat, doch met *gedrukte namen* bekrachtigd. Dat ik hierop aandachtig was, verklaart zich hierdoor dat ook meest alle bescheiden van ALBERT en ISABELLA, die mij onder 't oog kwamen, dezelfde bijzonderheid vertoonen.

Ik moet echter tot regtvaardiging van den Heer WEDDEPOHL dit melden, dat de teekening van KAREL zoo goed is nagemaakt, dat ik, toen ik haar op eene oorspronkelijke gelegd had, geen onderscheid kon vinden in den vorm.

MAXIMILIAAN's handteekening, bij den Heer VAN VOORST, is minder gelijkend; deze tegen het licht ziende, zal men dadelijk den stempel ontdekken.

BEELDSNIJDER VAN VOSHOL.

LXXII. — *Oudejaarsavond te Goor.* In het stadje *Goor* in Overijssel viert men den oudejaarsavond op

eene zonderlinge wijs. Tegen 12 uur des nachts vereenigen zich, voor het huis van den burgemeester aan het einde der stad, de tamboer, die anders des avonds ten 9 ure de stad doorgaat, de klepperman die gewoon is alle half uren en de nachtwacht met den hoorn die gewoon is alle uren aan te kondigen. Op klokslag begint ieder zijn bedrijf uit te oefenen, vergezeld van een menigte inwoners met fluitjes en rateltjes, en zoo begeeft zich die vreemde optogt naar het andere einde der stad. Van waar die vreemde gewoonte? bestaat die ook elders in ons vaderland? HENRY.

LXXIII. — *Munt van Oyen.* Men weet dat MARIA, dochter van *Braband*, Hertogin van *Gelderland*, den 9den Januarij 1361 *Oyen* bij *Teffelen* aan den linker Maasoever heeft gekocht, en aldaar Geldersche munten doen slaan. Prof. VAN DER CHIJS levert ons er het bewijs van in zijn onlangs uitgekomen werk, bl. 46 en Plaat 6. MARIA overleed op den 1sten Maart 1398.

Men weet ook, dat hare zuster JOHANNA, bij opvolging van JAN III in 1355 Hertogin van *Braband*, in 1396 te *Oyen* Brabandsche munten deed slaan, hetzij in de munt van hare zuster, of te *Oyen* bij *Drongelen*, aan den regter oever der oude Maas, welk kasteel door haren vader in 1334 gebouwd, later en thans nog *Gans-Oyen* genoemd is; zie BATHENS, I.; bl. 517; VAN HEURN, II.; bl. 157; VAN OUDENHOVE, bl. 17.

JOHANNA overleed 1 December 1406.

De laatste meening wordt bevestigd door eene uitgebreide willekeur van JAN, Heer van *Brederode*, in 1400 gegeven: „aan de werklieden en munteren van munten onzer landen van *Waalwyk* en van anderen ons toebehorende, van den sermenten van Braband enz." welk stuk wordt medegedeeld in het *Geschiedk. Mengelw. over Noord-Braband door* C. R. HERMANS, 2de St., bl. 97, 1839. Men neemt dan aan, dat het geslacht van BREDERODE, 't welk in 1364 *Waalwijk* van Braband bekwam, ook *Oyen* of *Gans-Oyen* in gebruik of in pacht had, en aldaar bij opvolging der Hertogen gemunt zoude hebben, hoewel er geene munten van overgebleven zijn (want de vermelding er van door HERMANS heeft hij later ingetrokken). Toch heeft gewis dat stuk eene beteekenis. Buitendien is er, in het Archief van *Oyen*, een mandament van maintenu door MAXIMILIAAN, Roomsch Koning, en PHILIPS, Hertog van *Brabant*, van 12 Julij 1493, ten behoeve van JOHAN VAN WERDENBORCH, die van vaderszijde *Waalwijk* en van moederszijde *Gans-Oyen* bezat, waaruit van een verband tusschen beide Heerlijkheden duidelijk blijkt.

Daar de oplossing van deze moeilijkheid niet onbelangrijk kan geacht worden, noodig ik Heeren Navorschers, bijzonder Penning- en Geschiedkundigen, beleefdelijk uit, tot mededeeling van hetgeen zij tot opheldering mogten weten, of uiting van hun gevoelen daaromtrent. v. D. v. B.

LXXIV. — *Braeckmaent en Cativigheydt.* In het 2de deel van de *Chronycke van Zeelandt, door* J. REYGERSBERGEN, *verbeterd door* VAN BOXHORN, bl. 345, uitg. van 1644, lees ik:

„In t' jaer 1426 den thienden dagh van *Braeckmaent* / quam die groote vlote van hondert ende vyf en dertich schepen tot *Aremuyen* in Zeelandt / met haer brengende met grooten staet ende heerlyckheydt/ Vrou JANNA die outste dochter van FERDINANDUS / Koninck van Spanje / die de bruydt was van hertoch PHILIPS voornoemt. en daer quamen meer dan vier en twintich duysent mannen Spangjaerden mede over/ die men die *blaeuwe Capkens* noemde / dewelcke meest alle den winter op *Aremuyen* / ende in t'landt van Walcheren laghen — Ende daer quam een sieckte onder die Spaengjaerts / dat se meest van armoede en *cativigheydt* storven enz." —

Uit het vervolg, pag. 348, schijnt men te kunnen opmaken dat deze zelfde Spanjaarden de St. Jobsplaag of Spaansche pokken hier te lande overbragten.

Ik wenschte nu gaarne te weten, 1°. waarom de maand September „Braeckmaent" genoemd wordt? 2°. wat de oorsprong is van het woord *Cativigheydt*, dat, naar ik meen, hier koude of gebrek moet beteekenen? φ²—φ.

LXXV. — *De legerworm.* L. BECHSTEIN, neef van den bekenden J. M. BECHSTEIN, heeft gelegenheid gehad het raadselachtige wezen, onder den naam van *Heerwurm* in Duitschland bekend, waar te nemen en daarover een merkwaardig schriftjen uitgegeven: *Der Heerwurm, sein Erscheinen, seine Natur-Geschichte und seine Poesie* (Novemb. 1851) met eene afbeelding.

Naam en zaak waren mij zoo geheel nieuw, dat de vraag, of ook eenig Nederduitsch werk er berigt van geeft niet ongepast voorkomt.

Naar de beschrijving bestaat deze worm uit miljoenen zeer kleine diertjes, die zich in één rigting bewegen en van verre een verschijnsel opleveren van 12 tot 14 voet lang, drie vingers breed en een vinger hoog, dat langzaam voortkronkelt, en door het bijgeloof als een voorteeken van oorlog wordt aangezien. J. M.

LXXVI. — *De Arakatscha.* Bij het gemis van het een of ander voedingsmiddel, neemt men dikwijls zijne toevlugt tot *surrogaten.* Het bederf, dat zich sinds eenige jaren in de aardappelen blijft openbaren, heeft bij menigeen de gedachte opgewekt, of er in de rijke natuur geene andere gewassen zouden bestaan, welke den aardappel zouden kunnen vervangen. Zoo viel onlangs mijne aandacht op het volgende berigt in de *Algem. Konst- en Letterbode voor* 1820, II.; bl. 365: „Een zeevarende heeft een wortelgewas naar Engeland medegebragt, dat men, te *Santafé de Bogota*, *Arakatscha* noemt, waar het ontdekt werd en in overvloed groeit. Het heeft den smaak en de vastheid van de Spaansche kastanje, is veel voedzamer en niet minder vruchtbaar dan de aardappelen en pataten. Het klimaat der Cordillera's weinig verschillende van het Engelsche, twijfelen de tuinlieden in Engeland niet, of de *Arakatscha* zal er even goed tieren als de onderscheidene soorten van aardappelen." — Is nu die plant waarlijk in Engeland aangekweekt? Zoo ja, voldoet ze aan de opgave? Hieromtrent ware ik gaarne spoedig ingelicht. Een voldoend antwoord zou mij 10 centen waard zijn. J. C. K.

LXXVII. — *Edward, John, William Duncombe.* Betrekkelijk EDWARD DUNCOMBE, een Londensch koopman, geboren omstreeks 1540 of 1550, weet men, dat hij met eene Hollandsche vrouw in den echt is getreden; maar zoowel haar jonkvrouwelijke naam als de tijd en plaats van 't huwelijk zijn onbekend.

Zijn broeder EDMOND huwde, ten jare 1570, de schoonzuster van WILLIAM DAVISON, den ongelukkigen Secretaris van Staat, wien Koningin ELIZABETH in de zaak der teregtstelling heeft opgeofferd van MARIA, Koningin der Schotten.

DAVISON werd in het jaar 1576 door ELIZABETH naar de Nederlanden afgevaardigd en, in 1577, tot zaakgelastigde der Koningin te Antwerpen aangesteld.

Men heeft reden om te gelooven, dat EDWARD DUNCOMBE DAVISON heeft vergezelschapt en er zoo toe gekomen is, om zich met eene Hollandsche familie door huwelijk te verbinden.

Wie van uwe lezers kan mij berigten met wie EDWARD DUNCOMBE is getrouwd, en waar, en wanneer, en mij tevens den echt door authentieke stukken bewijzen?

Dankbaar zou ik mede hoedanige berigten ook ontvangen omtrent de vrouw's familie van EDWARD DUN-

COMBE en aangaande EDWARD DUNCOMBE zelven of eenig' anderen van zijn geslachtsnaam, van wien Hollandsche geschriften of actestukken mogten gewagen. De familie was door den vroegeren Britschen koophandel met Holland en Duitschland in betrekking; — een JOHN DUNCOMBE is, waarschijnlijk vóór 1634, in de Nederlanden overleden en zekere WILLIAM DUNCOMBE wordt vermeld als, vóór 1630, in de Hooge Kerk van *Stode* in Duitschland begraven te zijn. Kan er eenige inlichting nopens deze JOHN en WILLIAM worden gegeven?

St. John's Road, JAMES KNOWLES.
Wandsworth, Surrey.
Engeland.

[De *Messager des Sciences Historiques* wordt vriendelijk verzocht bovenstaande vraag in zijnen *Questionnaire* op te nemen.]

LXXVIII. — *Vlaamsche dichteressen.* Het *Historisch Genootschap*, gevestigd te *Utrecht*, noodigt bij deze de lezers van DE NAVORSCHER uit, om het door middel van dit Tijdschrift, wel te willen bekend maken met bijzonderheden betreffende de *Vlaamsche dichteressen*, vermits een der leden des Genootschaps het voornemen heeft gevormd, over deze dichteressen een werk in het licht te geven.

LXXIX. — *Shoroshe Lebanon.* Op bl. 97 van het *Hebr. und Chald. Handwörterbuch* verwijst Dr. FÜRST naar het werk *Shoroshe Lebanon.* Zoû men mij kunnen opgeven door wien dit werk geschreven is, en waar en wanneer het 't licht heeft gezien?

CHALOEDA.

LXXX. — *Kind met drie hoofden.* Op bl. 133, zesden deels van het hebreeuwsche Tijdschrift *Kerem Chèmed* (I—II., Weenen 1833—1836; III—VII., Praag 1838—1843) maakt „een der beroemdste taal- en letterkundigen van onzen tijd" (*), de Heer RAPOPORT, Opperrabijn te *Praag*, melding van een op den 27sten December 1829 te *Haarlem* geboren kind met drie hoofden, aan hetwelk drie namen gegeven werden. Deze mededeeling had hij ontleend aan de *Wiener Theaterzeitung*, dd. 28 Januari 1830. — Zoû een Navorscher in staat zijn omtrent deze zaak iets naders mede te deelen?

CHALOEDA.

LXXXI. — *Brieven en Correspondenten van A. M. van Schurman.* Ds. G. D. J. SCHOTEL vraagt naar levensbijzonderheden omtrent ANNE DE MERVEIL, *Douairière* DE PROSTING, *Madame* COUTEL, *Domina* MOOR en SIMONDS D'EWES, aan welke ANNA MARIA VAN SCHURMAN brieven geschreven heeft, blijkens hare *Opuscula.* Ook wenscht hij te weten of er, in de werken van *Mademoiselle* MARIE LE JARS DE GOURNAY, een of meerder gedichten, aan onze SCHURMAN gewijd voorkomen, en verzoekt, zoo iemand nog onuitgegevene gedichten of brieven van deze beroemde vrouw mogt bezitten, ze of in het oorspronkelijk of in afschrift te mogen lezen.

LXXXII. — *Zilveren schaal voor den Muntmeester van Nispen.* Weet ook een der HH. Navorschers mij iets meer mede te deelen omtrent een zilveren gedreven schaal, door ISABELLA, Infante van Spanje, tijdens haar bezoek in de Munt te *Antwerpen*, aan den Muntmeester VAN NISPEN ten geschenke gegeven? Eene afbeelding dier schaal is te vinden in een nummer van het vroeger bestaan hebbend Tijdschrift „*Voor Boeken- en Menschenkennis,* met een bijschrift van (ik geloof) Ds. G. D. J. SCHOTEL. Gemelde schaal is thans te *Dordrecht* berustende en op verzoek te bezigtigen.

NIEUWSGIERIG AAGJE.

(*) Ds. H. SOMERHAUSEN, *Israëlietische Ephemeriden* (*Nederlandsch-Israëlitisch Jaarboekje* voor 1853 enz.) bl. 35*.

Antwoorden.

Amsterdamsche Volksoverleveringen. 't Huis met de Hoofden (I.; bl. 282). In antwoord op de vraag wegens den oorsprong der benaming van 't *Huis met de Hoofden* op de Keizersgracht, dient het volgende:

Vier hoofden ziet men vóór het huis, die zich in volle aangezigten en helmen (*) op het hoofd verheugen, maar de versierselen op die stormhoeden zijn bij alle vier verschillend, zoodat men, bij eene naauwkeurige beschouwing, daaruit de voorstelling der vier jaargetijden kan opmaken, als volgt: Lente, Zomer, Herfst en Winter.

De twee andere koppen zijn slechts half, bevinden zich ter wederzijden boven de deur, missen bovengenoemde attributen en kunnen dus onmogelijk onder de voorgaande rubriek begrepen worden.

Het sprookje van de dieven, uit welken de zevende zoude zijn weggeloopen, houd ik voor een fabel.

F. K.

[En toch: „Op een' avond" — zoo luidt het waarachtig verhaal, dat wij uit den mond eener praatzieke waakster in onzen kindertijd hebben afgeluisterd — „op een' avond zat een jonge meid alléén in het groote, sombere *Huis met de Hoofden* op hare Heer en Mevrouw te wachten. Plotseling hoort zij gestommel aan de deur van éénen der kelders, vliegt, onverschrokken, naar beneden en aanschouwt een ruig manshoofd dat, naar zij begreep, opgevolgd stond te worden door het ligchaam van eenen dief. Zij sluipt zachtkens naar voren, neemt eene bijl, die haar juist voor de hand ligt, houwt den inbreker het onbescheidene hoofd af en trekt zijn romp naar binnen. „„Ben-je-der al JAAP?"" zoo klonk het van straat. „„„Ja haast je maar wat"" " antwoordde zij met een grove stem en het ging met den tweede zoo als het met den eerste was afgeloopen. Er waren er zeven, maar de laatste nam wijsselijk de vlugt. Sinds dien tijd heet men dat roode huis op de Keizersgracht het *Huis met de Hoofden.* Zoo gij het niet gelooven wilt, ga dan en kijk of gij er geen steenen manskoppen tegen-aan-gemetseld vindt. Er zijn er *zes:* den *zevenden* kop had men niet in oorspronkelijk gezien en kon men dus niet afbeelden. Maar dat tot herinnering aan de gebeurtenis."]

Het spook van Rammekens (II.; bl. 118). »Ik hoorde vaak spreken van het spook van Rammekens; wat was dat?" Met deze vraag van G. P. R. werd mij, hoezeer nabij *Rammekens* wonende, echter meer benieuwdheid dan vrees aangejaagd, en, terwijl mijne benieuwdheid, wat er van dat spook zij, nog steeds klimmende is, omdat ik er nooit van hoorde, begint de vrees geheel en al te wijken, ja zelfs begin ik te gelooven, dat dit spook verdwenen zij, omdat ik er, ook in DE NAVORSCHER, niet

(*) F. K. verkeert hier in dwaling. De vier aangezigten, welke zijns erachtens, de jaargetijden voorstellen, zijn helmeloos, de twee (niet *halve*) profielen, ter wederzijden van den hoofdingang, zijn met stormhoeden gedekt.

Aanm. v. h. Bestuur.

meer van verneem. — Intusschen zoude ook ik gaarne die vraag beantwoord zien.

P. FRET.

———

Hoe kwam een Athener aan zijn beroep? (II.; bl. 150). XENOPHON handelt in zijne *Memorabilia* (B. IV, Hoofdst. 2) over het gedrag van SOCRATES ten opzigte van eenen zekeren EUTHYDEMUS, die, meenende wijs genoeg te zijn, SOCRATES onderrigt niet geloofde noodig te hebben, en hem altijd ontweek, opdat hij niet schijnen mogt hem te bewonderen. SOCRATES bespot hem daarover en legt hem deze woorden in den mond:

Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐζήτησα διδάσκαλον ἐμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἰατρῶν οὐδένα .... ὅμως δέ μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε. Hoewel τὸ ἰατρικὸν ἔργον woordelijk het werk, het bedrijf van een geneesheer beteekent, zoo vertaalt Dr. R. KÜHNER, in zijne noot op deze plaats: »publici medici munus". Bij SCHÖMANN, *Antiq. Juris Publ. Graec.* (p. 311) lezen wij: »Medicos quoque publicos Athenis fuisse satis constat", waar wij aangehaald vinden: BOECKH, *Staatshaush.*, S. 132; — *Schol. ad.* ARIST. *Acharn.* v. 1042, SCHNEIDER *ad.* ARIST. *Polit.* II. 4. extr. p. 108. enz. »eorumque nonnullos, qui eximia arte excellerent, admodum lautis salaris eductos esse legimus". (Cf. HERODOT. III. 131; SORAN. in *Vit.* HIPPOCRATIS, Tom. II. p. 953. ed. V. D. LINDEN). — Daaruit gaat veel lichts op over de plaats van XENOPHON, nademaal het zeer moeijelijk zou zijn te veronderstellen, dat men, om tot een privaat beroep te geraken, door het volk moest benoemd worden, maar zoodanige aanstelling ons niet meer bezwaren kan zoodra het een ambt geldt van staatswege bezoldigd, gelijk hier zeer waarschijnlijk het geval is. — Vóór de Perzische oorlogen wezen de Atheners honderd minae toe aan DEMOCEDES, een Crotonisch geneesheer. SCHWEIGHÄUSER, (volgens VALCKENAER) geeft over deze groote som zijne verwondering te kennen, daar de Atheners, toen hunne magt haar hoogste toppunt bereikt had, ten tijde van ARISTOPHANES, maar 2 drachmen daags aan hunne afgezanten gaven. Verg. ARISTOPH. *Acharn.* v. 66. — 100 drachmen nu maken eene mina; waaruit men kan nagaan, hoe groot het verschil is der som, die zij hunnen afgezanten verleenden, en die welke zij in een tijd, waarin zij verreweg minder rijk waren, voor een geneesheer, en wel een vreemdeling, over hadden. Evenwel zien wij uit ARISTOPHANES, *Plutus*, 406—408, dat in dit rijkere tijdperk ook de openbare geneesheeren slecht bezoldigd en daarbij meestal niet zeer kundig waren.

Βλεψιδήμος. Οὔκουν ἰατρὸν εἰσαγαγεῖν ἐχρῆν τινά; —
Χρεμύλος. Τίς δῆτ' ἰατρός ἐστι νῦν ἐν τῇ πόλει;
Οὔτε γὰρ ὁ μισθὸς οὐδὲν ἔστ', οὔθ' ἡ τέχνη.

Waarop de Scholiast aanmerkt: Διασύρει καὶ διαβάλλει τοὺς ἰατροὺς ὡς ἀμαθεῖς, καὶ τοὺς διδόντας ὡς μικοολόγους. —

De openbare geneesheeren behoorden onder diegene, welke als de hoogere overheden bij loting werden aangewezen. Verg. SCHÖMANN, *Antiq. Jur. Publ. Graec.* p. 229; KÜHNER *in Mem.* IV. 2. 4; BOJESEN, *Grieksche Ant.* I.; bl. 98: eene gewoonte denkelijk uit den tijd van CLISTHENES herkomstig. De comitiën, waarin overheden gekozen werden, noemde men ἀρχαιρεσίαι.

Ik heb mij hier met het vak van geneesheer bezig gehouden, omdat daarvan uitsluitend sprake is in de woorden van XENOPHON, waarop de vraag gegrond is.

C. A. C.

[Wij kunnen het onzen geletterden vriend niet toegeven, dat de openbare geneesheeren te *Athene*, bij *loting* plagten benoemd te worden.

Reeds de plaats uit SCHÖMANN, door hem voor zijne meening aangevoerd, had hem op het denkbeeld harer onjuistheid kunnen breigen, daar wij hier toch de keus bij *stemming* uitgeoefend lezen, zoo dikwijls het een ambt of bediening gold, waartoe eenige meer dan gewone bekwaamheid, zekere kennis maar voor sommigen verkrijgbaar, noodig bleek te zijn. „Manebat tamen suffragii latio in iis, qui aut majorem rerum usum peritiamque non cuilibet obviam, aut spectatam populo fidem praecipue postulabant, quales erant l. c. praefecturae militares, aerarii dispensatio" etc. Maar ook het verhaal bij XENOPHON, 't welk tot de thans behandelde vraag aanleiding gegeven heeft, wijst niet onduidelijk op eene vrije benoeming van wege de burgers, tot wie het verzoek: ὅμως δέ μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε, toch iets geheel ongerijmds en ondenkbaars zou moeten heeten, zoo die gift, vreemd aan hunne beschikking, enkel van de uitspraak des lots afhankelijk ware geweest. Daarom heeft de Scholiast op ARISTOPHANES (*Acharn.* v. 1030) waarheid gesproken, als hij zeide: δημοσίᾳ χειροτονούμενοι ἰατροὶ καὶ δημόσιοι προῖκα ἐθεράπευον. Immers het behoeft geen herinnering, dat χειροτονεῖν een proprium verbum is voor de keuze bij stemgeving in de volksvergaderingen. En voorts, alle twijfel valt weg door de opmerking in PLATO's *Gorgias*, p. 455 B., waar SOCRATES dus vragende wordt ingevoerd: ὅταν περὶ ἰατρῶν αἱρέσεως ᾖ τῇ πόλει σύλλογος, ἢ περὶ ναυπηγῶν, ἢ περὶ ἄλλου τινὸς δημιουργικοῦ ἔθνους, ἄλλο τι ἢ τότε ὁ ῥητορικὸς οὐ συμβουλεύσει; δῆλον γάρ, ὅτι ἐν ἑκάστῃ αἱρέσει τὸν τεχνικώτατον δεῖ αἱρεῖσθαι. Van raadgeving tot de keuze (συμβουλεύειν), van den pligt tot verkiezing der bekwaamsten (τοῦ τεχνικωτάτου) kan natuurlijk alleen sprake zijn, waar de uiting van den menschelijken wil vereischt wordt om iemand eenige betrekking of waardigheid toe te wijzen.

Wat nu de voorgestelde vraag zelve betreft, „hoe een Athener aan zijn beroep geraakte", men vergunne ons hier eerst met een woord op te merken, dat het door C. A. C. bedoelde onderscheid tusschen de bijzondere (ἰδιωτεύοντες) en de openbare (δημοσιεύοντες) geneesheeren van gelijke toepassing is op de beoefenaars van vele kunsten en handwerken, die voor den Staat ter vervulling zijner pligten onontbeerlijk waren. Dus had men (om slechts deze te noemen) door 't publiek gezag aangestelde en bij stemming gekozene bouwmeesters, scheepsbouwkundigen, opzigters over de havenwerken, gelijk immers duidelijk

blijkt uit de zoo even aangehaalde woorden van SOCRATES bij PLATO: ὅταν περὶ ἰατρῶν αἱρέσεως ᾖ τῇ πόλει σύλλογος, ἢ περὶ ναυπηγῶν ἢ περὶ ἄλλου τινὸς δημιουργικοῦ ἔθνους; δῆλον γὰρ ὅτι ἐν ἑκάστῃ αἱρέσει τὸν τεχνικώτατον δεῖ αἱρεῖσθαι, en wat dan onmiddelijk volgt: οὐδ᾽ὅταν τειχῶν περὶ οἰκοδομήσεως ἢ λιμένων κατασκευῆς, ἢ νεωρίων, ἀλλ᾽ οἱ ἀρχιτέκτονες. κ. λ. Verg. ook SCHNEIDER ad ARISTOTELIS *Politica* II, 4 extr.

Opzigtelijk de in *Attica* heerschende vrijheid ter uitoefening van neeringen en handwerken, in verband ook met de minachting waarvan deze én aldaar én in geheel Griekenland het voorwerp plagt te zijn, gelooven wij voorts niet beter te kunnen doen, dan hier de woorden gedeeltelijk op te teekenen, met welke BÖCKH, in zijne *Staatshaushaltung der Athener*, B. I, S. 47, volg., deze niet ongewigtige kwestie behandeld heeft: „Die Gewerbe" zegt hij, „standen nirgends im Hellenischen Alterthume in Achtung: niemals wird sich ein Mann von altem Adel zu denselben herabgelassen haben, obwohl umgekehrt ein Fabrikant sich zum Staatsruder emporschwingen konnte, ein KLEON, HYPERBOLOS und Andere der Art. Die älteren Staatsmänner begünstigten jedoch den Gewerbfleisz, besonders SOLON, THEMISTOKLES und PERIKLES, theils damit die geringere Klasse sich besser nähren könnte, theils damit die Stadt volkreicher würde, der Handel wüchse, und die beträchtliche Flotte, durch welche seit THEMISTOKLES das Meer beherrscht werden sollte, bemannt werden könnte: weshalb die Schutzverwandten [μέτοικοι] für Athen unentbehrlich waren (XENOPH. *v. Athen. Staat*, I, 12) welche vorzüglich Gewerbe und Handel trieben, und auf den Kriegsschiffen zu dienen verpflichtet waren. Selbst durch Ehrenbelohnungen scheint man die Künste gefördert zu haben (Schol. ARISTOPH. *Frösche*, 775) wodurch sie aber in der öffentlichen Meinung doch nicht gewinnen konnten: es waren Preise für die Gemeinern, welche der Vornehmere nicht beneidet. Indessen schämte sich der angesehene Bürger, welcher nicht eben hochadeliche Gesinnung hatte, wie ein PERIKLES, ALKIBIADES oder KALLIAS HIPPONIKOS Sohn, deren Stolz dem Hochmuth des neuen Adels nichts nachgab, der Aufsicht über ein groszes für seine Rechnung betriebenes Fabrikgeschäft nicht; der Geringere war durch seine Umstände so gut als der arme Schutzverwandte oder Sklave zur Handarbeit genöthigt. Nur wenn die Aristokratie auftauchte, wurden harte Maszregeln vorgeschlagen, wie DIOPHANT alle Handwerker zu öffentlichen Sklaven gemacht wissen wollte (PETIT. *d. Legg. Att.* V, 6, 1). Uebrigens war eine Beschränkung der Gewerbefreiheit um so weniger denkbar, da die Gewerbe geringfügig schienen; jeder Schutzverwandte konnte Gewerbe treiben, obgleich er keinen Grundbesitz haben durfte: nur in Rücksicht des Verkaufes auf dem Markte waren die Fremden den Einheimischen nachgesetzt, indem sie die Erlaubnisz dazu versteuern muszten: das Solonische Gesetz, Männer sollten nicht mit Salben handeln (PETIT. a. w. V, 6, 3) ist blosz pädagogisch, um die Männer von weibischen Arbeiten zu entfernen, wurde aber später nicht gehalten, AESCHINES der Philosoph hatte eine Salbenfabrik. Bei dieser vollkommenen Freiheit, der Menge der Schutzverwandten und Sklaven und der Möglichkeit eines bedeutenden auswärtigen Absatzes durch den Seehandel, endlich bei der Grösze des inländischen Bedürfnisses, welches durch die Fremden vermehrt wurde, blüheten alle Gewerbe, und Athen enthielt eine grosze Anzahl Fabriken, welche eine Menge Arbeiter beschäftigten. Athenische Waffen und andere Metallarbeiten, Gerähte, Zeuge, standen in groszem Ruf; Gerber, Waffenschmiede, Lampenmacher, Tuchmacher, selbst Müller und Bäcker, welche ihre Kunst vortrefflich verstanden, lebten im Ueberflusz. (XENOPH., *Denkw. d. Sokr.*, II, 7, 3—6. WOLF, z. DEMOSTH, *Leptin.*, p. 252). Was die Preise der Waaren betrifft, so sollte man glauben, sie wären verhältniszmäszig sehr wohlfeil gewesen, da die Arbeiter, theils sogar die Aufseher, Sklaven waren, der Lohn niedrig stand, und völlige Gewerbfreiheit vorhanden war; allein die starke Ausfuhr vertheuerte sie wieder, sowie der hohe Zinsfusz und der hiernach sich richtende grosze Gewinn, welchen die Fabrikanten und Handelsleute nahmen. Indessen wurden viele Dinge, wie Brod und Kleidung, in den meisten Famelien selbst bereitet, und nicht den Gewerbetreibenden abgekauft."

Het is overigens bekend, dat de belasting op de neeringen, waaraan metoiken en vreemden in het algemeen onderworpen waren (hetgeen de zegswijs τὰ ξενικὰ τελεῖν, ontstaan deed (zie DEMOSTHENES, *Contr. Eubulid.*, p. 1309), van den Atheenschen burger enkel wegens zekere eerlooze bedrijven plagt gevorderd te worden. Hiertoe behoorde in de eerste plaats het beruchte πορνικὸν τέλος, maar ook kwakzalvers, goochelaars en andere lieden van dien stempel schijnen zich onder soortgelijke verpligting te hebben bevonden. Zie WACHSMUTH, *Hellen. Alterthumsk.*, B. II, Abth. I, S. 139, BÖCKH, B. I, S. 356 folg.]

Aurora te paard (II.; bl. 150). De Meppelaars zijn wegens hunne voorstelling van AURORA *te paard* te regtvaardigen, en J. M. heeft zich niet bedrogen, als hij hierin geene mythologische dwaling gelegen acht.

In de »*Uyt-legging over de Metamorphosis, of herschepping van* P. OVIDIUS NASO, *door* K. VER MANDER, 1662", leest men:

»Sy wort, soo de Poëten, als by VIRGILIUS in 't seste Boeck der *AEneidos* te zien is, verzieren, op een koetswagen van vier roo paerden voortgetrocken: want,

„„De gulde dageraet had, wyl sy gingen praeten
Met vier rosverwige, seer schone en uyter maten
Geswinde paerden, reed' heur halve reys gedaen.""

»Hy geeft 'er op een ander plaets maer twee, doch oock rosverwigh: maer THEOCRITES geeft er in zijn *Hylas* geen roo, maer witte, daer mede sy naer JUPITER rijt. *Oock wort 'er het paert Pegasus, dat 'et gewoon is te dragen, alleen gegeven*", enz. A. J. L. LEMPE.

[Slechts deze laatste bijzonderheid kan, in verband met J. M.'s vrage, als belangrijk worden aangezien. Van AURORA's wagen, tweespan bij HOMERUS (*Od.* Ψ, 243 sqq., waar ons ook de namen der paarden, LAMPUS en PHAËTHON, vermeld worden), vierspan bij EURIPIDES, (*Troad.* 848 sq.) behoefde hier eigenlijk geen sprake te zijn. Algemeen is hij bekend en ook bij de Latijnsche dichters, VIRGILIUS, OVIDIUS enz., veelvuldig aangevoerd, waaromtrent wij in 't voorbijgaan alleen opmerken, dat de plaats in het 6de Boek der *Aeneis* door VER MANDER te berde gebragt:

„Hac vice sermonum roseis AURORA quadrigis
Jam medium aetherio cursu trajecerat axem:"

na velen uitleggers nog al wat moeite gegeven te hebben, laatstelijk onecht is verklaard door onzen HOFMAN PEERLKAMP. — Maar AURORA den PEGASUS berijdende schijnt eene uitvinding van LYCOPHRON (*Alexandr.* 16), alhoewel het niet te ontkennen valt dat wij haar ook reeds door EURIPIDES (*Orest.* 1004)

μονόπωλος vinden bijgenaamd. TZETZES, LYCOPHRON'S bekende Commentator, wil weten, dat HYPERION'S „rozenvingerige" dochter het verwonderlijke dier van JUPITER zal begeerd en verkregen hebben nadat het zich van zijn vroegeren meester, BELLEROPHON, ontslagen had. Zie EUSTATH. ad *Odyss.* p. 74. Maar in zijne *Posthomerica* plaatst hij, op het voorbeeld van ASCLEPIADES (*Schol.* HOM. *Odyss.* Z. 155) den PEGASUS naast het wakkere tweetal, waardoor wij, als boven vermeld, de koets van *Aurora* getrokken lezen in het vóórlaatste Boek der *Odyssee.*

Van P. Q. R.'s antwoord konden wij geenerlei gebruik maken, daar hij bij vergissing over ARTEMIS gehandeld heeft en niet een enkel woord gerept van de geliefde van CEPHALUS.]

Kourt Syverts Adelaar, beter: Cort Adeler (II.; bl. 151). Deze zeeheld was een Noorman van geboorte en zoon van SEVERIN JENSEN, direkteur bij een koninklijk zoutwerk in *Noorwegen*. Lust tot zeevaren deed hem zijn vaderland verlaten en dienst nemen op een Hollandsch schip. Later ging hij over in Venetiaansche dienst en gaf daar, vooral in den strijd tegen de Turken (1645—1661), zoo vele bewijzen van heldenmoed, dat hij, alle graden doorloopende, eindelijk een der hoogste bevelhebbers op de vloot werd, de ridderorde van St. MARKUS ontving, en hem een jaargeld van 1400 dukaten voor zich en zijne afstammelingen, tot in het derde lid, toegelegd werd. Voornamelijk had hij zijnen naam onsterfelijk gemaakt in twee gevechten in het jaar 1654. Eene Turksche vloot was toen uit de *Dardanellen* gezeild, om de Venetiaansche schepen op te zoeken. ADELAAR, eigenlijk ADELER, die een deel van deze laatsten aanvoerde, had dit naauwelijks vernomen, of hij zeilde haar te gemoet, greep haar aan, mengde zich met zijn schip in het hevigst van den strijd en liet zich, hoezeer meer dan eens omsingeld en zwaar gehavend, niet afschrikken, maar hield zoo dapper met vechten aan, dat de vijand eindelijk, met verlies van verscheidene schepen en omstreeks 5000 man, afhield en op de vlugt ging. Kort na dezen slag, en vóór hij nog den tijd had gehad, zijn schip op nieuw in staat van tegenweer te brengen, geraakte hij bij het eiland *Tenedos* in gevecht met een groot Turksch Admiraalschip, dat door IBRAHIM BASSA gevoerd werd en duizend man aan boord had. IBRAHIM, welke het een gemakkelijk werk achtte, hier den zege te behalen, kwam dadelijk ADELERS schip ter zijde om te enteren, het volk sprong nu van het eene schip op het andere, en er ontstond een moorddadig gevecht, te midden waarvan de beide bevelhebbers elkander met de sabel in de vuist ontmoetten. Dit besliste den strijd, want hoezeer ADELER zwaar in den regter bovenarm gewond werd, versloeg hij echter den Turk met de linkerhand, en hieuw hem op de plek het hoofd af. Door het verlies van hunnen aanvoerder verloren de Turken den moed en gaven zich met schip en goed over.

Nadat ADELER zich zoo eervol in den vreemde onderscheiden had, riep FREDRIK III, Koning van *Denemarken*, hem terug, om zijne groote bekwaamheden ten nutte van het vaderland aan te wenden. Hij gaf hieraan gehoor, bragt de Deensche vloot in beter staat dan te voren, en werd later in 1675 aangesteld tot Generaal-Admiraal over de vloot in den oorlog tegen *Zweden*. Hij kreeg echter geen gelegenheid, om zijne dapperheid in de Noordsche zeeën te bewijzen, daar hij in 't zelfde jaar overleed.

De buit, die hem van IBRAHIM BASSA toeviel, en meerendeels bestond in kostbare wapenen, bood hij, bij zijne terugkomst, den Koning aan, welke deze, hem ter eere, in de kunstkamer liet ophangen, alwaar zij nog heden ten dage te zien zijn. OVE MALLING, *Store og gode Handlinger*.

RYMER.

[Genoegzaam hetzelfde berigt wordt door BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS, met verwijzing naar de *Allgemeine Encyclopädie von* ERSCH *und* GRUBER, en DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, Dl. III, St. II, bl. 46, medegedeeld. LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst insgelijks, betreffende ADELER, naar Mr. J. C. DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, Dl. II, St. II, bl. 104, 220, 251; Dl. III, St. II, bl. 45—54. Hij deelt tevens uit HENR. BRUNO'S *Mengelmoes* enz. (*Leyden*, 1666, 8°. II.; bl. 342), het volgende vers mede:

Op de Schilderij van de E. Manhaften Zeeheldt
COERT SIVERTSZ
Aedelborst etc.

Siet d' Aedelyckste borst, door adel van de deught
Die hem recht edel maeckt, 't heel Christenryck verheught
't heel Turksche Ryck verschrikt sich over synen daden,
Die hy, door syn beleydt, deedt en door Godt genaden.
Geen HERCULES selfs kon maer tegen twee bestaen,
Maer tweemael hondert, en noch negen, quamen aen,
Op hem alleen, en hy doorsloegh het met den degen:
Want Godt hadt hy met hem, en wie hadt hy dan tegen?

C. W. BRUINVIS berigt, dat eene levensbeschrijving van ADELER te vinden is, in de *Dänische Reichs-Historie* van L. HOLBERG, welke Dl. III, bl. 645 zegt, dat hij in 1622 te *Brewig*, een klein plaatsje in *Noorwegen*, geboren werd en zich zeer jong naar *Nederland* begaf, waardoor sommige onzer schrijvers hem verkeerdelijk een Nederlander van geboorte genoemd hebben. Hij trad in Hollandsche en vervolgens in Venetiaansche zeedienst, bij welke laatste hij vele voordeelen op de Turken behaalde. Daarna door FREDERIK III van *Denemarken* tot Admiraal Generaal verheven, rigtte hij het Deensche zeewezen geheel op de Nederlandsche wijze in en maakte zich zoo vermaard, dat JOHAN DE WITT hem, na het sneuvelen van den Luit. Adm. WASSENAAR VAN OBDAM in 1655, het opperbevel over de Nederlandsche vloot aanbood, hetgeen hij echter van de hand wees.

Zijn eigenlijke naam was CORT SIVERTSEN; die van ADELER werd hem later, om zijne ongemeene snelheid ter zee, als toenaam bijgevoegd. Twee maal met eene Hollandsche vrouw gehuwd, was hij door de eerste naauw verwant aan M. HZ. TROMP. De naam ADELAER komt in burgerlijke akten van dien tijd voor. Dit blijkt onder anderen uit een paar huwelijken, zoo als die te *Leyden* zijn voltrokken; en door den Heer ..ELSEVIER worden medegedeeld:

„2 *Oct.* 1656. JEROEN ADELAER, Capiteyn, weduwnaer van ELISABETH JANS, woont tot *Amsterdam;* met ELISABETH KONINGH, jd. van *Veere.*"

„27 *Aug.* 1671. LEONARD VERBOOM, Capiteyn van de Burgery der stad *Rotterdam*, weduwnaer; met ELYSABETH DE KONINCK (!), wed. van Capteyn ADELAER. woont op de *nieuwe Hoogewoert.*"

Ook te *Utrecht* heeft dit geslacht geleefd; want te *Leyden* is het volgende huwelijk gesloten:

„24 *Oct.* 1674. MARTINUS ADELAER, smit, jm. van *Utrecht*, wonende in de *Mandenmakerssteeg*, vergezeld met ARNOLDUS ADELAER zyn broeder; met JANNETGE RYCKERS VAN SWOL, jd. van *Amsterdam.*" "

Het komt ons echter zeer twijfelachtig voor, dat deze ADELAER's tot het geslacht van den vlootvoogd, van wien hier sprake is, zouden behoord hebben.]

Capucijners (II.; bl. 151). Een zeker soort van erwten wordt zoo genoemd, *deels* omdat de bloesem de gedaante heeft van een monnikenkap (kapusa), *deels* omdat de kleur dier erwten graauw is, zoo als de monniken kleeding. E. A. P.

Capucijners. AALTJE DE ZUINIGE KEUKENMEID vraagt op bl. 151 naar de reden van den naam *Capucijners* voor zekere soort van erwten. Aan een keukenmeid, die natuurlijk dient te weten, dat zij *graauw* van kleur zijn, is de vraag slechts dan te vergeven, wanneer zij, wat zeker minder tot haar vak behoort, niet weet dat de Capucijner monniken een *graauwe* pij dragen. Misschien vertellen wij ook aan de keukenmeid iets nieuws, wanneer wij haar mededeelen, dat men in Zuid-Holland hier en daar de graauwe doperwten ook *graauwmunniken* noemt. P. J. V.

[Σ. meldt ons, dat in de Graafschap van *Zutphen* de Capucijners ook wel bestempeld worden als *munnikskappen*, terwijl N. de zinspeling op de kleur van de monnikenpij niet onopgemerkt heeft gelaten. Eerstgenoemde vindt in de *vrucht*, maar niet in den bloesem, het evenbeeld van de kap terug.]

Spreekwijzen. Jongens van Jan de Witt (II.; bl. 151). Aangaande den oorsprong en de regte beteekenis van dit gezegde zou het voldoende kunnen schijnen op te merken: dat men door deze zegswijze eenvoudig wil te kennen geven: *„gij betoont u in kloekheid, met beleid gepaard, aan Holland's Raadpensionaris gelijkvormig";* maar de vraag blijft dan nog overig: waarom in de taal des gemeenen levens de uitdrukking: *„een zoon of een jongen van iemand te zijn"* op het karakter en de gezindheden van zoo iemand terugwijst, en de gelijkvormigheid daarmede uitdrukt?

In plaats dus van hier eenige staaltjes te geven van de onverschrokkenheid, door JAN DE WITT bij onderscheidene gelegenheden aan den dag gelegd, verwijs ik slechts naar de Lofrede op hem door F. A. VAN HALL, en naar de *Mémoires*, aangehaald door ENGELBERTS GERRITS, in diens *Biographisch Woordenboek.* II.; bl. 609.

Wat intusschen de bewuste formule betreft, waarvan wij in alle talen de meest overeenkomende sporen vinden kunnen, zoo herinnert zich de geletterde lezer gemakkelijk, dat bij HOMERUS de Grieken met zekeren nadruk, ja, met den ophef van een' kwalijk verborgen' nationalen trots, vaak υἷες Ἀχαιῶν *„zonen der Grieken"* genoemd worden. Immers men gaf daarmede te kennen, dat zij den heldenaard hunner vaderen niet verloochenden, dat er echt Grieksch bloed door hunne aderen stroomde, en dat zij zich steeds hunnen naam waardig moesten betoonen in al hun bedrijf.

In denzelfden zin worden desgelijks in de H. Schrift de geloovige Christenen — niet *kinderen* — maar *„zonen Gods"* genoemd, in zóóverre zij het beeld van den Allerhoogsten dragen, en aan God, in heiligheid en liefde, zich trachten gelijkvormig te betoonen.

Wie daarover meer wil lezen, moet ik opmerkzaam maken op de voortreffelijke Verhandeling van Dr. F. J. J. A. JUNIUS, *Over het Zoonschap der Christenen*, geplaatst in het Tijdschrift *Waarheid in Liefde*, 1845, 2de St.

De eigenlijke oorsprong der zegswijze ligt dáárin, dat naar den gewonen loop der natuur het kroost de trekken heeft van den vader, en dus, ook in geestelijken zin, alle zedelijke gelijkvormigheid en *overeenkomst van aard en inborst* aanleiding geeft om den een' een' *jongen* of *zoon* van den anderen te noemen.

Men bedenke nogtans, dat het woord *jongen* of *zoon* nog iets meer beteekent dan *kind* of *spruit*, en meer bepaald op de onversaagdheid van den voorzaat betrekking heeft. Zoo zijn wij ook gewoon van *Hollandsche*, *Geldersche*, *Zeeuwsche jongens* te spreken, en hebben daarbij het oog op de vastberadenheid of rondborstigheid, waardoor zich van tijd tot tijd de inwoners van het een of ander gewest hebben onderscheiden in de geschiedenis onzes vaderlands.

En wat wonder dan nu, dat de roemrijke gedachtenis van den grooten Staatsman door alle tijden heen is bewaard gebleven in de uitdrukking: *„jongens van* JAN DE WITT"? Reeds die uitdrukking alleen is ons tot bewijs, dat de Nederlander, wars van alle slavernij en laaghartigheid, de verdiensten van JAN DE WITT steeds hoog bleef schatten; — het eene bijzondere lofspraak rekende, aan iemand eenige gelijkvormigheid aan dien Staatsman toe te kennen; — en aldus zich beijverde den blaam uit te wisschen, waarmede de moord van den Raadpensionaris de Jaarboeken van ons Gemeenebest maar al te zeer heeft geschandvlekt. Dr. E. MOLL.

[De Heer P. E. v. D. ZEE wil insgelijks het gezegde: *Jongens van Jan de Witt*, van den grooten Raadpensionaris diens naams afgeleid hebben. Ναύτης daarentegen is van een ander gevoelen. „'s Lands oorlogschip *de Joan de Wit*", zegt hij, „gevoerd door den Commandeur WOLTERBEEK, lag op de reede van *Texel* met andere schepen van oorlog, en had eene bemanning, die in gedrag, welgeoefendheid, vlugheid, kortom, in alles wat tot de goede hoedanigheden van *Janmaat* behoort, derwijze uitblonk, dat de

overige schepelingen op de vloot, bij het zien van een matroos, welke de proef goed konde doorstaan, gewoonlijk zeiden: *dat is een jonge van Jan de Wit;* of, in het tegenovergestelde geval, hem met minachting toevoegden: *Jij bent geen jonge van Jan de Wit.* Dit gezegde nu is sedert bij de Marine ten spreekwoord geworden, en, zoo als met meer spreekwoorden of zegswijzen, uit het zeeleven afkomstig, het geval is, niet bepaald bij de Marine alleen gebleven".]

Witachtige Papen (II.; bl. 151). Bekend is het gebruik van het woord: *Paap*, voor *Pastoor, geestelijke. Witachtig* is *wettig.* Onder anderen lees ik in zeker MS. *Contract tusschen* DIRK JACOBSZ. *en het Ursula-convent* te *Schiedam*, van het jaar 1498: » aflivich werden sonder bliven- de *wittachtige* geboert after te laten". Ook elders vindt men het woord in die beteekenis meermalen gebezigd. Dr. RÖMER.

[I. A. N., K. J. v. D. B. en v. D. LAAR halen, ter staving daarvan, uit oorkonden van de 14de en 15de eeuw, onderscheidene voorbeelden aan. K. J. v. D. B. bewijst uit eene keure van Prins WILLEM I, van den 2den Maart 1574, dat in de 16de eeuw het woord *witachtig* reeds *wetachtig* geschreven werd. N., A. & A., C. & A. geven dezelfde verklaring als de bovengenoemden van het woord *witachtig;* en N. verwijst dienaangaande naar HUYDECOPER's *Aanm. op* MELIS STOKE, Dl. III.; bl. 158. *Witachtige Papen* zijn alzoo *wettig* of *behoorlijk geordende Priesters.* Dat de zoodanigen de *pastorie* moesten *bewaren* is, in onze hedendaagsche taal, dat zij er het beheer over hebben, of er de herderlijke dienst verrigten moesten.]

Vaderlandsche Geschiedenis van 1688—1702 (II.; bl. 151). In de *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, door Mr. S. DE WIND, vindt men een *Aanhangsel*, bevattende eene *Naamlijst der Nederl. Geschiedschrijvers*, sedert 1648—1815, of, van den Munsterschen Vrede, tot op de vestiging van het Koningrijk der Nederlanden. Ongetwijfeld zal ANDREAS aldaar de schrijvers kunnen leeren kennen, die over het, door hem bedoelde, tijdvak geschreven hebben, als ook de schriften door hen uitgegeven, die echter niet zeer talrijk zijn. De geschiedenis van die dagen vindt men meest in *Bijzondere plaatselijke*, en andere *Beschrijvingen* vermeld; voorts raadplege men de *Vaderlandsche Historie* van WAGENAAR, CERISIER en anderen, in later tijd uitgekomen. V. D. N.

[X. verwijst ANDREAS naar WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* Dln. XV, XVI, XVII, en VAN WYN's *Byvoegsels, Aant.* en *Nalezingen* op dat werk.]

Het Kompas bij luchtreizen (II.; bl. 151). Ook in de *Honigbij* van Maart 1852 lees ik, onder het opschrift: *Eene luchtreis van Parijs naar Spa in drie togten, medegedeeld door den Rus* IWAN MATZNOF, dat het kompas op het hoogste punt, d. i. 3760 meters boven de aarde, niet meer werkte, en dat het, bij terugkeer naar de aarde, weder zijne dienst verrigtte, zonder dat men opgeven kon op welke hoogte.

L. *te V.........*

[Naar dit stuk in *de Honigbij* verwees ons ook P. C. CULTERIUS.]

't Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaerder en Purmerender Liede-Boeck (II.; bl. 151). Het exemplaar van J. N. Q. is van het jaar 1750 en een der laatste drukken, waarin de vroegere afzonderlijke boekjes tot één bundel zijn vereenigd, zoogenaamde *dubbele Mopsjes.*

C. W. BRUINVIS.

't Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaerder en Purmerender Liede-Boeck. Over de zoogenaamde *Mopsjes* of *Hoornsche Liedeboekjes* zie men V.(AN) O.(RDEN) in den *Konst- en Letterb.* 1846, I.; bl. 226. Wij vinden aldaar, bl. 227, dat de eerste uitgave moeijelijk te bepalen is, naardien zij meestal zonder jaartal voorkomen. Er worden daar Hoornsche en Amsterdamsche drukken vermeld, meestal allen zonder jaartal: één echter te *Amst.* bij PIETER VAN RYSCHOOTE, 1702, nog één aldaar bij *de Erven de Wed.* G. DE GROOT, 1737. Die bij JOANNES KANNEWET te *Amsterdam* hebben wij, op niet éénen Catalogus van boeken, met jaartallen aangetroffen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Hoornsche Liedeboekjes of Mopsjes. In het *Nieuwsblad van den Boekhandel* van Donderdag den 16den April 1846, leest men:

» *Over de zoogenaamde* Mopsjes *of* Hoornsche Liedeboekjes.

Deze zijn niet te verwarren met het *Klein Hoorns-Liedeboek, inhoudende eenige Psalmen* DAVIDS, *Lofzangen en Geestelyke Liedekens, seer bequaam om in de vergaderinghe der geloovigen gezongen te worden. Coloss.* 3 : 6. t' Amsterdam *by* ABEL VAN DER STORCK 1675, en eenen lateren druk bij de *Weduwe* TEUNIS JACOBSZ. LOOTSMAN, 1684.

Dit toch diende bij uitsluiting tot geestelijk of godsdienstig gebruik in de bijeenkomsten der Doopsgezinden en wordt als zoodanig te *Balk*, in Vriesland, nog aangetroffen. (Zie S. BLAUPOT TEN CATE, *Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland*, 1839, Bijlage XVIII, bl. 370).

KAREL VERMANDER wordt als vervaardiger van verscheidene stukken, in deze, zoowel als in andere geestelijke liederen, opgegeven.

De liedeboekjes die wij bedoelen, worden gemeenlijk *Mopsjes* genoemd. Van den, uit de *Bucolica* van VIRGILIUS, bekenden herder MOPSUS, die meermalen in deze liederen wordt ingevoerd, schijnt deze naam ontleend te zijn. De afleiding van MOMUS, MOPSUS, den zoon van APOLLO, of *Mops* (hond), kwam ons minder aannemelijk voor.

In de laatste helft der 17de en in de eerste helft der vorige eeuw waren de *Mopsjes* of *Liedeboekjes* in Noord-Holland algemeen in gebruik en had bijna iedere stad haar eigen *Liedeboeck.*

Dat van *Hoorn* zoude het eerste geweest zijn door BEUKELMAN uitgegeven. Hij, en zijn zoon R. BEUKELMAN hadden privilegie

van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland. Niet alle drukken hebben dit privilegie.

Dit waren de *enkele Mopsjes;* later voegde men die van verschillende steden bij een, en dus ontstonden de zoogenaamde *dubbele Mopsjes*. Van deze vooral bestaat een groot aantal drukken, bij verschillende Boekverkoopers uitgegeven. Wij zullen later daarvan eenige opgeven.

De eerste uitgave is moeijelijk te bepalen, naardien zij meestal zonder jaartal voorkomen.

De titel van het waarschijnlijk eerste *dubbele Mopsje* is: *'t Groot Hoorns-Liedtboeckje. Deze laatste druk vermeerderd met het Alckmaerder- en Enckhuyzer Liedtboeck, te* Hoorn *by* STOFFEL KOTTINGH, *te* Enckhuyzen *by* MEYNAERT MUL *en te* Alckmaer *by* SIMON HOELWERF. Later voegde men het *Edammer en Purmerender Liedeboek* hierbij, twee deelen in één band in zeer klein formaat.

In de laatste jaren is de oplettendheid meer op deze en dergelijke boekjes gevestigd geworden. Op de Boekverk. van den Heer JAC. KONING te Amsterdam, April 1839, bevonden zich 3 exemplaren, waarvan N°. 1651 voor *f* 5.25, 1652 voor *f* 4.— en 1837 voor *f* 5.— is verkocht geworden.

De *Mopsjes* waren meestal in fraaije bandjes gebonden. Wij zagen die met fraai bewerkt zilver en schildpad, (alhier *krette* bandjes genoemd, van *curet*) even zoo als de spiegels die met krette-lijsten, waaronder de kleederschuijer met krette of zilver blad hing, in die dagen tot de weelde behoorden.

Op aanzienlijke partijen of bruiloften werden zij meermalen op zilveren schenkborden den gasten aangeboden.

Men zie over deze *Liedeboeken* onzen oudheidkenner Mr. JAC. SCHELTEMA, *Mengelwerk*, Dl. IV, St. III, bl. 45—49, 142, 205 en 286—291. Op bl. 100 wordt een huwelijksvers aangehaald uit dit boekje, zijnde de *Nieuwe Courant* van 1723.

De liederen in deze boekjes zijn van eenen zeer tegenstrijdigen inhoud: Psalmen, gebeden, geestelijke liedekens, en dan weder zoogenaamde amoureuse- of bruilofts-liedjes, waarin Grieksche of Romeinsche goden en godinnen, Arkadische herders of herderinnen een hoofdrol spelen.

Eenigen zijn zoo onkiesch dat geene eerbare vrouwen of maagden ze zonder blozen konden zingen of hooren zingen.

Hoe konden de HH. Staten op zulke boekjes privilegiën toestaan?

Doch, was men minder zedig toen de zaken bij den regten naam genoemd werden, terwijl men thans zich uitput in het verzinnen van vergulde of verzilverde dubbelzinnigheden en daartoe zich van de Fransche taal bedient? Wij zullen het niet beslissen.

Nu nog eenige opgaven van verschillende drukken, waarvan er waarschijnlijk nog meer andere bestaan, en die meestal zonder jaartal voorkomen:

Hoorn *by* REINIER BEUKELMAN; ib. *by* ELBERT BEUKELMAN *en* FEYKEN RYP;

Amsterdam *bij* PIETER VAN RYSCHOTEN, 1702; *de Erven de Wed.* G. DE GROOT 1737; ABRAM CORNELIS; DAVID WEEGE; G. DE GROOT KEUR, 1746; JOHANNES KANNEWET.

Van dezen laatsten zijn verscheidene drukken zonder jaartal.

Z....... 1846. (*was get.*) v. O."

Letterlijk afgeschreven uit genoemd blad door B. J. A. M.

't Groot Hoorns, *Enkhuyzer*, *Alkmaerder en Purmerender Liede-Boeck*. J. N. Q. vraagt wanneer dat *Liede-Boeck* is uitgegeven. Mijn exempl. (312 bladzijden, behalve het Register, in klein 16°.) draagt tot titel: *'t Groot Hoorns, Enkhuyser, Alkmaerder en Purmerender Liede-Boeck, verciert met veel mooye Bruylofts-liedekens en Gesangen. t'* Amsterdam. *By d'Erve de Wed.* G. DE GROOT. *Boeckverkoopster* 1737.— Het is net ingebonden en versierd met een zilveren slot. C. & A.

[„Het kan niet missen" — zoo schrijft ons V. D. N. — „of de oudste uitgaven dezes *Liede-Boecks* zullen omstreeks het midden der 17de eeuw verschenen en later menigmalen herdrukt zijn, want, volgens J. SCHELTEMA (*t. a p.*,) zijn de *Mopsjes* tot onzen tijd in gebruik gebleven." Na opteekening der waarschijnlijke herkomst van den laatst gebezigden naam, verwijst onze Correspondent tot G. D. J. SCHOTEL'S *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, bl. 110, Noot 46, en het reeds vermelde N°. 15 van den *Alg. Konst- en Letterbode.*]

Vastenavond-mommerijen (II.; bl. 151); *Februalia*, *Lupercalia*, *Sporkel*, *Sprokkelmaand*. Belangrijk is hierover het werk van RAEPSAET, betiteld: *Anecdotes sur l'Origine et la Nature du Carnaval*, te vinden in zijne *Oeuvres Complètes* 1838, T. I., p. 255—280. Voor hen, die ze niet bezitten, schrijf ik den uitslag van zijn onderzoek af:

»Toutes mes conjectures reviennent donc à ce résultat: à une époque antérieure à la fondation de Rome, il existait en Arcadie dans la Morée, habitée par des pâtres sauvages, une fête religieuse, solemnelle et annuelle pour implorer du Ciel le pardon de tous les péchés commis dans l'année. Elle se célébrait le 15 février, qui lors était le dernier mois de l'année. Tout le peuple se préparait à cette indulgence plénière par une procession ou *course lustrale* par tous les champs, les sectaires travestis en boucs, chèvres et autres costumes et munis de férules, de verges et d'autres instrumens avec lesquels chacun se châtiait le corps ou se purifiait d'une manière quelconque. On ignore si cette institution et cette pratique religieuse était exclusivement propre à l'Arcadie ou si elle était commune à d'autres peuples plus

ou moins éloignés, comme on ignore aussi le nom sous lequel elle y était connue.

Toutefois, elle passa de l'Arcadie à Rome, les instrumens pour la course et l'absolution des péchés y furent connus sous le nom général de *Februa*, les cérémonies sous celui de *Februalia* et comme on la célébrait le 15 février, ce mois en reçut son nom.

Ces *Februalia*, dont l'institution primitive fut si innocente et si religieuse, fut [?] à la longue fondue [?] dans les lubriques *Lupercalia;* et la course primordiale, ainsi que les *travestissemens*, les *férules* et *verges* de discipline devinrent une orgie avec tous les attributs propres à ces réunions scandaleuses des Romains.

Il paraît que cette même fête avait été introduite en Belgique soit par les premiers Belges qui étaient d'origine Germanique, antérieurement aux conquêtes de JULES CÉSAR ou postérieurement à la chûte de l'empire d'Occident, par les Germains venus du Pont-Euxin qui s'y sont établis sous le nom de Francs; mais cette fête y a été corrompue, comme elle l'avait été à Rome par les Romains, qui ont dominé pendant plus de quatre siècles dans la Gaule; elle y était connue sous le nom de *Sporkel*, se célébrait au mois de février par une course en plein champ, lequel s'appelait *Sporkelveld*, et ce mois porte encore le nom de *Sporkelmaand:* c'était une fête païenne, qui s'y célébrait pareillement par des courses, par des personnages travestis comme dans les courses du *Carnaval;* et vu que cette course des *Februalia* constituait le symbole principal et distinctif de la fête, puisque c'était dans la vertu de cette *course* qu'ils faisaient consister l'absolution des péchés, ainsi de même encore dans cette *course* fait on consister l'amusement principal et distinctif du *Carnaval.* Elle fut condamnée au Concile de Leptines en 743 sous le nom de *Spurcalia in Februario;* on ne connaît aucune autre fête païenne, qui se célébrait en février, dans la Belgique; on y en connaît bien moins qui consistât en une *course* par les champs ou les rues de la ville par des personnages travestis en bêtes, etc. *agaçant tous ceux qu'ils rencontraient* et surtout les femmes et les filles; on y connaît bien moins enfin une autre fête païenne de course pour obtenir le *pardon général des péchés*, et qui, par conséquent, fût analogue pour être accolée au *carême des Chretiens;* et cependant ces *Sporcalia in Februario* ont été condamnés par le concile de Leptines du huitième siècle comme fête païenne, *ut pagana observatio*, consistant en travestissemens *d'hommes en femmes* et de *femmes en hommes*, en bêtes etc. et comme *mystères des Gentils de l'ancien temps, more antiquo.* Peut-on, à la vue de cette concordance des *Februalia* avec les *Sporcalia in Februario* et de ceux-ci avec notre *Carnaval*, ne pas accueillir pour infiniment probable l'identité de la fête connue sous ces trois dénominations, et que de la Morée, par les Germains du Pont-Euxin, nos premiers pères, elle a été apportée en Belgique, comme elle a été transférée par la mer Ionienne et Thyrrénienne à Rome, selon l'aveu d'OVIDE:

Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis—?"

L.

Vastenavond-mommerijen. In »*Dat* 10 *Capittel*" van het *Leven der zalige maagd* LIDEWY *van Schiedam*, leest men, dat, in hare langdurige ziekte, omtrent A°. 1400: »Het geschiede op een dinsdach des vastelavons dat zy bezyde haar kamer hoorden veel menschen wildelyck spelen als dat gewoonlyck is."

GEEN SCHIEDAMMER.

[Omtrent Vastenavond, ook door MORESINUS van 't Heidendom oorspronkelijk gerekend, „het tijdstip waarop men eet en drinkt en zich aan allerlei soort van speelsche gekheid overgeeft, als of men voorgenomen had om volöp genoegen te hebben eer men sterft en alle plezieren moet achterlaten", vinden wij in BRAND'S voortreffelijke *Observations on Popular Antiquities* een' schat van meldenswaardigheden op het woord *Shrove Tuesday.* Men zie het Vol. I, van p. 63—94 (HALLIWELL'S uitgaaf, London, H. G. BOHN, 1848). Bij zooveel smakelijks, dat hij ons aangeboden heeft, moeten wij ons tot een afgemeten stukje bepalen; wie meer verlangt, kan bij onzen gezaghebber te gast gaan.

J. BOEMUS AUBANUS maalt ons den trant, in welken men de drie dagen vóór het begin der vasten, gemeenlijk *Carnaval* (d. i. *vleesch vaarwel*) genoemd, plagt door te brengen, met deze woorden af:

„Quo item modo tres praecedentes quadragesimale jejunium dies peragat, dicere opus non erit, si cognoscatur, qua populari, qua spontanea insania caetera Germania, à qua et Franconia minimè desciscit, tunc vivat. Comedit enim et bibit, seque ludo jocoque omnimodo adeò dedit, quasi usus nunquam veniant, quasi cras moritura, hodie prius omnium rerum satietatem capere velit. Novi aliquid spectaculi quisque excogitat, quo mentes et oculos omnium delectet, admirationeque detineat. Atque, ne pudor obstet, qui se ludicro illi committunt facies larvis obducunt, sexum et aetatem mentientes, viri mulierum vestimenta, mulieres virorum induunt. Quidam Satyros, aut malos daemones potius repraesentare volentes, minio se aut atramento tingunt, habituque nefando deturpant, alii nudi discurrentes Lupercos agunt, a quibus ego annuum istum delirandi morem ad nos defluxisse existimo" (p. 267). En Bisschop HALL geeft in zijnen *Triumph of Rome* van het *jolige Carnaval* (Jovial Carnaval) de volgende schets:

„Iedereen schreeuwt *sciolta* [lustig op maar !?, *Enlevez !* zeggen de Franschen], zichzelven tot de gekste van alle vermakelijkheden uitlatende, in het wild heen en weder loopende onder allerlei vorm van vermomming; elkeen trachtende den ander te overtreffen in wonderlijke streken van geestige losbollerij, waarin zelfs die van de geestelijkheid gewoon zijn hun deel te nemen; want, ofschoon het door een of ander stroefgezag aan klerken en geloftedoeners van welken aart ook verboden was geworden, om in deze oogenschijnlijk misbruikte plegtigheden verkleed en gemaskerd meê te gaan, toch heeft eene meer gunstige wetsuitlegging hun de gelegenheid verschaft om te gelooven, dat het voornamelijk om hunnentwil en voor de ververshing van hunne meer droefgeestige en aan banden liggende gemoederen was, dat deze vrije en wettelooze feestelijkheid werd opgevat".]

A. en J. Ploos van Amstel (II.; bl. 151). Behalve het aangehaalde werk van J(ACOB) PLOOS VAN AMSTEL, *Eene Aanleiding tot de Uiterlyke Welsprekenheid op den Kansel*, enz. was hij ook schrijver van: *Het Uitmuntend Karakter en de Zonderlinge Lotgevallen van* HUGO DE GROOT, *herdagt by de beschouwing van het slot Loevestein in de Maand July* 1772 *en naderhant* (*voornamelyk op den* 22 *Maart* 1774), *By wyze van Redenvoering voorgedragen ter gelegenheid van het vertoonen van een papieren gedenkstuk.* Amsterdam *by* J. TERMEULEN, 1774. Uit de vóóraan geplaatste *Opdragt aan myne aanzienlyke Reisgenooten*, leert men dat hij, welligt te Amsterdam, *Geneesheer* was. Van dit werk is in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1774 een verslag geleverd, ons tevens leerende, dat ook hij mede tot de oprigters van VONDEL'S gedenkteeken in de Nieuwe Kerk te Amsterdam heeft behoord.

J. PLOOS VAN AMSTEL heeft ook een' papieren tempel doen vervaardigen, welke de meeste lotgevallen van DE GROOT voorstelde, geteekend door JACOB OTTEN HUSLY, en ten uitvoer gebragt door JACOB VOERMAN. Van bl. 37 af geeft hij eene uitvoerige beschrijving van dat kunstwerk, op welks voetstuk men leest: DIVO GROTIO, BATAVO, UNICO OMNIS ERUDITIONIS IN PATRIA OLIM ADSERTORI, NUNC GENIO TUTELARI.

Beteekenende: »(Dit altaar wordt toegewijd) aan den onsterfelijken GROTIUS, een' Batavier, eertijds den eenigen Bevestiger, nu den Beschermgeest, van alle Geleerdheid in het Vaderland". Waar bevindt zich die tempel nu? .. ELSEVIER.

A. en J. Ploos van Amstel. Het boek van JACOB P. v. A. die, blijkens de onderteekening der opdragt, *M. D.* (*Medicinae Doctor*) zal geweest zijn, was grootendeels eene vertaling van *St.* ALBINE'S *Le Comédien*, een Fransch werk, uitgekomen te Parijs in 1749. De vertaler belooft een 2de *Deel*, met aanmerkingen zoo van hemzelven als anderen, 't geen echter niet schijnt gevolgd te zijn, dewijl bij ARRENBERG in zijn *Naamregister*, 1788, alleen van het *eerste* wordt melding gemaakt; wel vindt men aldaar nog andere door hem bewerkte geschriften, als een *Rivierkundig* werk door VAN BARNEVELD, opgegeven: 1773. Waarschijnlijk was hij de vader van CORNELIS JACOBSZ. PLOOS VAN AMSTEL, door zijn teeken- en graveerwerk beroemd. V. D. N.

François Caron (II.; bl. 151.) FRANÇOIS CARON, die eerst als koksmaat op een Oost-Indisch schip diende, verhief zich, door zijne bekwaamheid om de pen te voeren, van het eene ambt tot het andere. Zoo was hij in 1639 Opperhoofd van wege de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie in *Japan.* In 1643 vertrok hij, reeds Directeur-Generaal van den Koophandel, als Bevelhebber van onze krijgsmagt naar *Ceylon*, waar hij, in het begin des volgenden jaars, de vesting *Negombo* stormenderhand innam. In het jaar daarna werd hij aangesteld tot Landvoogd van *Fayouan* of *Formosa*, in welke waardigheid hij in 1646 door PIETER ANTONISZOON OVER 'T WATER vervangen werd. Doch in 1650 door Heeren Zeventienen ontboden zijnde, keerde hij naar *Nederland* terug.

CARON, die, naar zijn naam te oordeelen, vermoedelijk een Franschman van afkomst was, ging later in Fransche dienst over, en werd in 1665 door de Fransche Oost-Indische Maatschappij, als Opperbestuurder van den Handel, naar *Madagaskar* gezonden, van waar hij in 1667 naar *Suratte* vertrok, om daar de belangen des handels te behartigen. Van hier in 1671 naar *Frankrijk* teruggeroepen, aanvaardde hij de reis naar *Europa*, doch, uit een schip, 't welk hij omstreeks de Straat van *Gibraltar* ontmoette, vernomen hebbende, dat het in *Frankrijk*, waar men zeer te onvrede was over zijne verrigtingen, niet goed met hem afloopen zoude, nam hij het besluit om te *Lissabon* binnen te zeilen. Het schip stiet echter, niet verre van die stad, op eene rots te bersten, zoodat hij jammerlijk verdronk.

Men kan deze en andere berigten hem aangaande vinden bij VALENTYN, *Oud- en Nieuw Oost-Indië*, Dl. I., bl. 131; Dl. IV., *b.* bl. 296, *c.* bl. 73; en Dl. V., *b.* bl. 121 en *c.* bl. 33, 36, 81 en 83. Zie ook VAN KAMPEN, *De Nederlanders buiten Europa*, Dl. I., bl. 351—353 en Dl. II., bl. 14—16; G. LAUTS, *Japan in zijne staatkundige en burgerlijke inrigtingen en het verkeer met Europesche natiën*, bl. 203—205.

A. J. VAN DER AA.

[Hiermede komt vrij wel overeen het berigt van C. W. BRUINVIS, die tevens de bijzonderheid mededeelt, dat, toen CARON in 1650 willekeurig van zijn ambt ontzet was, ook diens vriend, de Gouverneur-Generaal CORNELIS VAN DER LYN, zijne bediening nederlegde, om hem in het vaderland persoonlijk te kunnen verdedigen, waartoe zij beide zich den 20sten Januarij 1651 aan boord van *La Princesse Royale* inscheepten. — Dit bewijs van trouwe vriendschap vermeldde ook LABORANTER, wien wij voorts, ten opzigte van CARON'S treurig uiteinde, deze aanhaling danken uit den *Hollandschen Mercurius* voor het jaar 1673, bl. 61: „Doch het ontstelde het Hof (van Frankryk) vry, dat daer een Capucyn tydingh quam brengen, dat Mons. CARON, door de malicieusheyt van syn piloot, soo als hy in 't wederkomen van Indië was, voor de rivier van *Lissabon* met schip en al te gronde was gegaen, 't welck wel 500,000 Escus ryk wierdt geschat, daerin waren 30 paerlen" enz. enz. Maar deze gebeurtenis zal in 1674 plaats gehad hebben volgens C. W. BRUINVIS, G. E. J. RIJK en J. V. D. BAAN, door welken laatste hier een uittreksel geleverd is uit het *Algem. Wetenschappelijk Woordenb.* van J. VAN WIJK, RZ. 3e Afl. Dezelfde berigtgevers noemen als oorzaak van het misnoegen der Fransche regering tegen CARON, de vruchteloosheid zijner pogingen om hetzij op *Madagaskar*, hetzij te *Trinconomale* handelskantoren op te rigten. Zij gewagen ten slotte van 's mans nagelatene *Beschrijving van Japan*, waaromtrent V. D. N. JÖCHER'S *Gelehrten-Lexicon* opgeslagen

en daar eene Haagsche editie van 1672 benevens eene Hoogduitsche vertaling (door MERCKLEIN bezorgd) van 1663 aangestipt gevonden heeft, terwijl echter de auteur geen anderen titel waardig gekeurd wordt dan dien van „Zee-Aventurier".

SAXO SYLVIUS, na met KAEMPFER het zonderlinge geluk van den jongen koksmaat aan diens schranderheid te hebben toegeschreven, brengt TAVERNIER's beschuldiging tegen hem te berde, volgens wien hij toch sterk de hand zal hebben geleend aan het opstoken der Japanners tegen de Portugezen, gelijk ook aan het vervolgen der Christenen in *Japan*, dat evenwel tot een vroeger tijdperk moet worden teruggebragt. Aan den anderen kant durft SAXO SYLVIUS hem niet geheel vrijpleiten van medepligtigheid aan het Keizerlijk Besluit tot wering aller vreemdelingen, waardoor het jaar zijner benoeming tot Directeur van den Hollandschen handel (1639) gekenmerkt geworden is. Deze Correspondent eindigt zijn berigt over CARON met de bijzonderheid van een door hem opgesteld verhaal nopens *Japan* in vragen en antwoorden, aangevoerd in de *Historische Beschrijving der Reizen*, Dl. XVII, bl. 201.

J. W. H. C. vestigt onze aandacht op het vrij uitvoerig artikel over FRANÇOIS CARON in het *Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving.*]

François Caron. De hier bedoelde FRANÇOIS CARON, die te *Brussel* omstreeks den jare 1600 geboren was, heeft zijne woonplaats gehad te *Leyden*, alwaar zijn broeder PIETER (*) en zijne zuster MARIA (†) insgelijks gevestigd waren.

Hij kwam omstreeks den jare 1619 in dienst van de Oost-Indische Compagnie, en had het geluk meer dan 20 jaren [?] voor haar werkzaam te zijn als opperhoofd des handels in *Japan*.

In 1639 of 1640 moet hij *Japan* verlaten, en zich te *Batavia* gevestigd hebben, alwaar hij ten jare 1641 reeds als Raad extraordinair van *Indië* voorkomt (§).

In 1642 zond hij als „Commandeur der retourvloot", een merkwaardig berigt aan H. Hoog Mog. wegens den toestand van *Indië*, waaruit wij tevens leeren dat de Hollanders eerst in 1639 het voorregt verkregen om zich te *Nangasacki* tot het drijven van handel neder te zetten.

Aan hem is men het volgende werk verschuldigd: *Beschryvinghe van het machtigh Koninghryck Japan, gestelt door* FRANÇOYS CARON, *Directeur des Compagnies negotie aldaer, ende met eenighe aanteekeningen vermeerdert door* HENRICK HAGENAER. Amsterdam *voor* JOOST HARTGENS, *Boecverkooper op den Dam* (*gedrukt by* ADRIAAN ROEST, *in de Dirk van Assensteeg* (*), *naast het Kromhout;* 1650, in-4°.)

Hij overleed in *Oost-Indië* ten jare 1668 [?], nalatende minstens één zoon, DANIEL CARON, geboren in *Japan*, 1627, en den 16den September 1651 als Candidaat der Theologie aan de Leydsche Hoogeschool ingeschreven, wonende toen bij zijnen oom, PIETER CARON, te *Leyden*.

Als Predikant op *Amboina* (1661—1674) is nog bekend FRANCISCUS CARON, die den 29sten December 1660 te *Batavia* kwam met het schip *de Nooteboom*.

Zie verder VALENTYN, *Beschryving van Oost-Indië*, Dl. III en IV. ..ELSEVIER.

[P. FRET gewaagt insgelijks van een FRANCISCUS CARON, Predikant op *Amboina*, maar die, eerst in 1679 tot het heilig dienstwerk te *Leksmond* geroepen, later deze gemeente met de O. Indische kerk zal verwisseld hebben. Ook schrijft ons V. D. N. dat ADELUNG, in het vervolg op JÖCHER's *Lexicon*, een FRANCISCUS CARON heeft aangevoerd, Franschman uit de laatste helft der 17de eeuw en schrijver van *Ecclesiae ad Galliam Epistola poetica de Delphini Ortu*, LA FLÈCHE, 1662, in 4°.]

François Caron. In N°. V van DE NAVORSCHER (2den Jaarg.) las ik eene vraag, *waar en wanneer* FRANÇOIS CARON *geweest is directeur van den Japanschen handel.*

Mijnen VALENTYN, KÄMPFER, DOEFF, VAN KAMPEN en LAUTS opslaande, vond ik dienaangaande vele berigten, waardoor de lezer naar mijne gedachten, behoorlijk, ten minste in zóó verre kan worden ingelicht, dat er opzigtelijk F. CARON bewezen wordt, dat hij opperhoofd van den Japanschen handel is geweest en te *Firando* gewoond heeft.

FRANÇOIS CARON, als koksmaat op een schip der Oost-Indische Compagnie gediend hebbende, wist zich door zijne bekwaamheid en verdiensten dermate te verheffen, dat hij van het eene ambt tot het andere opklom en eindelijk, ten tijde van den hoogsten bloei onzes handels op *Japan*, de waardigheid van Opperhoofd bekleed heeft (zie KÄMPFER, *Beschrijv. en Geschied. van Japan*, bl. 351; VAN KAMPEN, *Geschied. der Nederlanders buiten Europa*, I., bl. 351).

Hij verving in den jare 1639 NICOLAAS KOEKEBAKKER als het zevende opperhoofd, en was een fijn doorslepen man, die een juist oordeel had, en vele geschilpunten met de Japanners op eene verstandige wijze wist te beslechten, zelfs in die mate, dat onder alle de vorige opperhoofden er geen geweest is, die in de grondige kennis van *Japan*, en in de bevordering der handelsbelangen met hem kan vergeleken worden.

(*) Hij werd te *Brussel* in 1602 geboren, verkreeg den 7den Maart 1629 het poortersregt te *Leyden;* werd den 12den Februarij 1626 als student der Leydsche Hoogeschool ingeschreven, en trouwde in 1628, apotheker zijnde, met CATHARINA ELSEVIER MATHYSD. die tot moeder had BARBARA LOPES DE HARO.

(†) Te *Brussel* geboren, trouwde zij in 1637 te *Leyden* met FRANÇOIS COEDIJCK, Secretaris van JUSTINUS VAN NASSAU.

(§) Hij was het nog in 1642, volgens een opdragtbrief van zijn broeder PIETER CARON, te lezen in de *Opdragts-Protocollen* van *Leyden*, *Lett.* BB. van gemeld jaar.

(*) Is die steeg dezelfde als de *Dirk van Hasseltsteeg*, waarvan in DE NAVORSCHER (I.; bl. 252, 372; II.; bl. 45, 105, 106) gesproken is?

Ten bewijze hiervan behoeft men slechts zijn *Bericht wegens den Staat van Indiën voor Haar Hoogmogende als Commandeur der retourvloot*, A°. 1642 enz. te lezen, waaruit blijkt (volgens F. VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, Dl. V, A. 2, bl. 33—34), dat CARON twintig jaren in *Japan* geweest is, de belangrijke geschillen over de Portugezen, over het uitroeijen van de Christelijke godsdienst bijgewoond en beschreven heeft, de verplaatsing onzer factorij van *Firando* heeft vooruitgezien, maar de vestiging op *Desima* niet beleefd heeft; »want", zegt hij in dat *Bericht*, »na myn vertrek belastte die Majesteit, dat de Nederlanders op, of omtrent *Nangasacki* zich zouden nederzetten"; voorspellende daarbij »dat wy wel eens konden te wachten hebben dat de Keizer om zich van de vrees (voor onzen invloed op de Portugezen) te ontslaan, ons waarschynlyk wel mede zyn land ontzeggen zal — *dat ons de tydverder zal moeten ontdekken*".

DOEFF, *Herinneringen uit Japan*, bl. 47, noemt CARON een man, wiens kunde in de Japansche zaken niet genoeg kan geroemd worden.

VAN KAMPEN, t. a. p., bl. 351, erkent in hem een merkwaardigen man, maar beschuldigt hem, op het gezag van KÄMPFER, (t. a. p., bl. 253) van stoutheid en trotschheid, echter altijd, naar mijn inzien, »eene stoutheid die onzen handel met dit merkwaardige volk niet weinig bevorderlijk is geweest".

G. LAUTS, *Japan in zijne Staatkundige en Burgerlijke inrigtingen enz.*, verdedigt in de noot, op bl. 201, CARON tegen KÄMPFER en getuigt: »dat CARON onder de verdienstelijke ambtenaren der faktorij eene niet geringe plaats verdient".

Niet langer dan één jaar is CARON Opperhoofd onzes handels op *Japan* geweest en heeft hij als zoodanig te *Firando* geresideerd, en, voor zoo verre wij den partijdigen KÄMPFER mogen vertrouwen, zou hij te leur gesteld zijnde in zijne hoop en verwachting op een der aanzienlijkste ambten te *Batavia*, zijne dienst aan de Portugezen en Franschen aangeboden hebben.

Ofschoon KÄMPFER (t. a. p., bl. 253) mededeelt, dat CARON de bewindvoering over onzen handel in *Japan* verscheidene jaren waargenomen heeft, — hetgeen ik bij de andere schrijvers niet bevestigd heb gevonden, ja waartegen ik uit de officiële *Lijst der Japansche Opperhoofden* bij VALENTYN, bl. 57, aangeteekend heb gezien, dat hij in 1640 door COENRAAD CRAMER opgevolgd geworden is, — zoo is KÄMPFER de eenige auteur, bij wien men leest, dat CARON, op zijne reize van *Batavia* naar *Portugal*, in het gezigt van *Lissabon* schipbreuk geleden heeft en omgekomen is, en zulks »*eer hy zyne voornemens, ongetwyffelt zeer nadeelig aan de Maatschappy kon werkstellig maken of uytvoeren*" (KÄMPFER, bl. 253—254). Doch indien er eenige waarheid in dit berigt gelegen is, dan moet het vermelde feit na den jare 1642 voorgevallen zijn, op welk tijdstip 's mans *Bericht* aan H. H. M. afgezonden is.

I. G. V.

[Hoe de Hr. J. G. V., na zorgvuldig het vroegere gedeelte van CARON's loopbaan onderzocht te hebben, zoo volstrekt geene kennis genomen heeft van 's mans lotgevallen in zijne dertig laatste levensjaren, verklaren wij naauwelijks te kunnen begrijpen. En dat het *zóó* is, blijkt ten duidelijkste uit diens berigtgevers opmerking, dat indien al CARON zijn dood in de golven gevonden heeft bij *Lissabon*, zulks eerst na den jare 1643 plaats kan hebben gehad. Niet minder verwonderde ons omtrent dit noodlottig einde onzes voormaligen ambtenaars in Japan, de bewering, als zoude het door geen anderen schrijver zijn te boek gesteld, dan door KAEMPFER, en uit dien hoofde grooten kans hebben om tot de verdichtselen te behooren. Dit nu wordt reeds volkomen wederlegd door LABORANTER'S aanhaling uit den *Mercurius* van 1673, maar buitendien, en om van geene andere bronnen te gewagen, mogen wij het omstandige berigt bij VALENTYN herinneren (*Oud en Nieuw Oost-Indiën*, Dl. I, bl. 131) waaruit, nevens den Hr. A. J. V. D. AA, velen onzer beantwoorders hunne opgaven hebben getrokken. Immers het verhaal daar ter plaatse van de schipbreuk en den dood van CARON, gelijk ook van 't geen was voorafgegaan, 's mans veranderde reize na de ontdekte ongunstige stemming der Franschen tegen hem, komt geheel overeen met de hierboven gegevene mededeeling van genoemden onzen Correspondent. En ook nopens de oorzaken der in Frankrijk gewekte ontevredenheid is het relaas bij VALENTYN dus uitvoerig en gebijzonderd dat wij daarin eenen grond te meer gelegen achten voor zijne vertrouwbaarheid. Terwijl wij dan den belangstellenden lezer daarheen verwijzen, willen wij hier slechts aanstippen dat, blijkens dat verhaal, FRANÇOIS CARON in betere dagen met de ridderorde van St. MICHIEL door LODEWIJK XIV was begiftigd geworden, en dat hij voorts zijne ongenade grootendeels te danken gehad heeft aan de klagten eens Perzischen koopmans te *Suratte*, MACARA genaamd, die niet ophield zijne handelingen in het ongunstigste daglicht te stellen.

Het blijkt dan genoegzaam dat ook onze vriend ..ELSEVIER (zeldzaam verschijnsel!) hier den bal geheel mis sloeg, waar hij dezen CARON (VALENTYN's berigt stelt zijn dood althans niet later dan 1672) ten jare 1668 in *Oost-Indië* sterven liet. Ook is het onjuist, wat wij door denzelfden vermeld vinden, dat de man in kwestie wel 20 jaren aan het hoofd van Neêrlands handel in de *Oost-Indiën* gestaan zal hebben, aangezien hij, die in 1639 zijne gewigtige betrekking in *Japan* aanvaard had, na achtervolgends ook andere hooge bedieningen in *Indië* vervuld te hebben, ten jare 1650 naar Europa terug geroepen, en sedert met geenerlei ambt meer in dienst des vaderlands bekleed geworden is. Indien al (naar des Heeren ..ELSEVIER's opgave) onze FRANÇOIS CARON te *Brussel* het eerste daglicht gezien heeft, wij achten het niet te min waarschijnlijk dat zijn geslacht, hoewel uit *Frankrijk* afkomstig, toenmaals reeds sedert eenigen tijd in de Vereenigde Provinciën gevestigd was. Welligt behoorde daartoe die Kapitein CARON, van wien J. H. VAN DALE uit de *Doopboeken der Geref. gemeente* van *Oostburg* mededeelt, dat hij in 1608 en 1609 bevelhebber was van de *Hans Vrieseschans*.

Niet onbelangrijk is ook, wat de Hr. VAN DALE nog berigt van den Ambonschen predikant FRANÇOIS CARON, namelijk dat zijne Maleische Predicatiën, aan de O. I. Compagnie (Hollandsche en Zeeuwsche

Kamers) opgedragen, te vinden zijn in de boekerij van het Zeeuwsch Genootschap te *Middelburg.*]

Wernic van Batenborch (II.; bl. 151). Waaruit LEGENDO ET SCRIBENDO besluit dat deze eene vrouw zal geweest zijn, geeft hij niet op. Den naam met de vermelde spreuk vindt men in het *Album* van NICOLAUS RUYCHHAVER, en het jaartal 1601 daarnevens gesteld. Meer is mij niet bekend aangaande WERNIC VAN BATENBORCH. V. D. N.

Everardus Bommelius (II.; bl. 151). Met betrekking tot dezen kan ik berigten, dat hij als Predikant in 1577 te *Abbenbroek* kwam, in 1579 te *Gouda*, in 1592 te *Voorschoten* (hij had in 1581 tusschentijds de dienst te *Leyden* waargenomen). Voorts in 1596 ergens in *Groningerland*, in 1597 te *Benschop* en in 1598 (waarnaar gevraagd wordt) te *IJsselstein*, alwaar hij overleden is. P. FRET.

[Hetzelfde berigt ontvingen wij van C. & A., die echter 's mans dienstwerk in *Groningerland* voorbij gezien heeft. Ook V. D. N.'s aanteekening zou geheel overeenstemmende zijn, ware 't niet, dat hij den levensarbeid, door de beide andere HH. aan den éénen EVERARDUS BOMMELIUS toegeschreven, aldus — wij gelooven ten onregte — verdeelt over EVERT WOUTERSZ. BOMMELIUS en EVERARDUS BOMMELIUS, dat de Benschopsche (1597) en de Ysselsteinsche (1598) periode voor den eersten moet worden teruggevorderd. Dus laat hij EVERARDUS (wiens buitengewone hulpdienst te *Leyden* ook door hem erkend wordt) in het verre *Groningerland* — waar ergens, heeft ook hij niet kunnen uitvorschen — zijne dagen eindigen. Doch, we herhalen het, wij blijven voor als nog gelooven aan de identiteit van EVERT WOUTERSZ. met EVERARDUS.]

Nicolaas Petri (II.; bl. 151). Belangende NICOLAAS PETRI moge dienen, dat ik ergens gevonden heb: N. PETRUS, te *'s Gravezande* Predikant geworden in 1576, en elders: N. PETRI, als Predikant te *Scheveningen* gekomen in 1580. P. FRET.

Nicolaas Petri komt voor als Predikant te *Scheveningen* in 1580. Ook in *Groningerland* vindt men er van dien naam, als NICOLAAS PETRI, 1607 te *Visvliet*, overleden 1648; NICOLAAS PETRI, 1627 te *Hoog- en Leegkerk*, 1634 te *Wetsinge*, overleden 1660. V. D. N.

Simon Schottus (II.; bl. 151), denkelijk dezelfde als SIMON SCOTTE, geboren te *Middelburg*, zoon van JACOB SIMONSEN SCOTTE, broeder van APOLLONIUS en van JACOB SCOTTE. Hij wordt vermeld als Ridder, eerste Secretaris van *Middelburg*, later Lid van den Raad van State, ook Afgevaardigde ter Synode te *Dordrecht*. Zie DE LA RUE, *Staatk. Zeeland*, bl. 82, alwaar, bl. 81, art. JACOB SCOTTE, zijne moeder genaamd wordt M. VAN THOOR. Verg. ook *Gelett. Zeeland*, bl. 157, art. APOLLONIUS. In 1595 behoorde onze SIMON tot de Zeeuwsche Studenten, die de HH. Staten der Provincie verzochten, zekere tragedie en comedie, die zij vertoonen zouden, met hunne tegenwoordigheid te willen vereeren, en die bij *Resolutie* van H. H. M. kort daarop voor hunne vertooning werden beloond. V. D. N.

[De hoofdsom dezes berigts ontvingen wij ook van .. ELSEVIER, die omtrent SCOTTE's deelneming aan de Dordtsche Synode zich beroept op W. BAUDART, *Memoryen ofte Cort Verhael* enz., Arnh. 1624, B. X, bl. 83. Hij herinnert voorts den Kapitein JACOB SCOTTE, vader van SIMON, APOLLONIUS en JACOB, „die in 1574 de Spanjaarden buiten *Middelburg* versloeg, en de dooden in eenen put liet begraven, die nog steeds het „Spanjaards putje" genoemd wordt". — Ook P. FRET verwijst naar de LA RUE's *Staatkund. Zeeland*, bl. 82. Insgelijks L., die tevens over het geslacht der SCOTTEN niet slechts het *Geletterd Zeeland*, maar ook nog het *Heldhaftig Zeeland*, bl. 255 deszelfden schrijvers nageslagen heeft. Hij vermeldt ook SIMON SCOTTE's gezantschap naar *Engeland*, in het tijdperk tusschen zijn Secretariaat te *Middelburg* en zijne benoeming tot lid der Synode te *Dordrecht*.]

Petrus van der Vorm (II.; bl. 151). Deze was Predikant bij de classis van *Hoorn*, toen hij in 1687 het besluit nam om naar *Batavia* te vertrekken, waar hij in Junij des volgenden jaars aankwam. In December daaropvolgende werd hij naar *Amboina* gezonden, van waar hij in 1690 naar *Honimoa* vertrok. Hier verbleef hij drie jaren en keerde toen naar *Amboina* terug. Daarna werd hij als Maleisch Predikant naar *Batavia* beroepen, waar hij ten jare 1721 nog in dienst was. Hier vervolgde hij de overzetting des Bijbels in het Hoog-Maleisch, welke door den Predikant MELCHIOR LEYDEKKER begonnen, sedert diens overlijden afgebroken was. — Men zie verder over onzen VAN DER VORM, VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, III.; bl. 80—82, 87, 91, 106, 107, 111; IV.; bl. 77, 85, 86, 89, 94 en 112. A. J. VAN DER AA.

[Ook .. ELSEVIER zond ons een kort berigt over PETRUS VAN DER VORM, uit het werk van VALENTYN getrokken. Daarmede komt goed overeen LABORANTER's aanteekening, die met C. H. WERNDLY (*Maleische Boekzaal*, Amst. bij R. en G. WETSTEYN, 1736) te rade gegaan is, en het sterfjaar onzes Predikers opgeeft, 1731.

Van hunnen kant hebben L. en V. D. N. DE LA RUE's *Geletterd Zeeland* (2den dr., bl. 375) opgeslagen, waar men, als door L. vermeld wordt, het artikel over PETRUS VAN DER VORM aan een schriftelijk opstel van den Hoornschen Advokaat FRANÇOIS VAN DER VORM te danken heeft. PETRUS wordt daar genoemd een zoon van HOBIUS VAN DER VORM, eerst Geneesheer te *Utrecht* en te *Naarden*, daarna Rector van de Latijnsche School te *Hoorn*, — en voorts geprezen om „zijne kunde in de Oostersche talen en diensten aan de kerk door zijne overzetting der kleine Profeeten in 't Maleitsch gedaan."

Petrus van der Vorm. Onder verwijzing naar VALENTYN's *Ambonsche zaken van de Godsdienst*, bl. 80 en volgg., en *Javaansche zaken van de Godsdienst*, bl. 86 en volgg., WERNDLY's *Maleische Boekzaal*, bl. 252 en volgg., alsmede naar het *Tijdschrift tot bevordering van Christelijken zin in Neêrl. Indië* (Batavia 1846) N°. I, bl. 104 en volgg., teekenen wij hier alleen aan, dat PETRUS VAN DER VORM van 1689—1698 Predikant te *Amboina* was, en vandaar in laatstgemeld jaar als Predikant bij de Maleische gemeente naar *Batavia* vertrok; dat hij een vroom man en uitstekend kenner der Ma-

leische taal was, LEIDEKKER's Bijbelvertaling, bij diens overlijden slechts tot *Ephes.* VI afgewerkt, op verzoek van den Kerkeraad te *Batavia* in 1701 in vijf maanden tijds voltooide, vervolgens in den langdurigen strijd betrokken werd over de vraag: of de Bijbel voor de Maleische Christenen in het hoog- of laag-Maleisch moest worden uitgegeven, en daarbij, ofschoon met veel gematigdheid, de zijde van het eerstgenoemde, in hetwelk ook LEIDEKKER's vertaling was opgesteld, omhelsde, en eindelijk het genoegen had in 1722 het hoog-Maleisch te zien zegevieren en tot lid der kommissie benoemd te worden, die LEIDEKKER's arbeid naauwkeurig herzien en aan den grondtekst der H. S. en de inmiddels zeer gevorderde kennis der Maleische taal toetsen zou. Van deze kommissie was Ds. VAN DER VORM, zooveel zijne gedurig verzwakkende gezondheid gedoogde, een zeer werkzaam lid; hij bragt de met groote zorg en naauwgezetheid behandelde taak in 1729 mede ten einde, maar mogt het genoegen niet smaken den Maleischen Bijbel gedrukt te zien, daar hij in 1731 te *Batavia* overleed, terwijl zijne ambtgenooten WERNDLY en SERRUUS in *Nederland* voor de uitgave zorgden, en in hetzelfde jaar 1731 het Nieuwe Testament, twee jaren later ook het Oude, het licht deden zien.

P. J. V.

[Aan C. & A. danken wij nog het volgende omtrent de aanzienlijke Zeeuwsche familie VAN DER VORM:

„PETRUS VAN DER VORM had een broeder, JACOB genaamd, die in 1701 mede naar de O. I. vertrok; in 1703 Predikant werd te *Amboina*, in 1708 te *Malakka*, in 1713 te *Negapatnam* en in 1716 te *Coromandel*, alwaar hij in 1717 is overleden.

Behalve deze zijn mij nog twee Predikanten van dien naam bekend, en wel:

QUIRINUS, die Predikant te *Renesse* en *Noordwelle* was en aldaar in 1716 stierf, en diens zoon JOHANNES VAN DER VORM, in 1722 Proponent geworden, in 1725 bevestigd te *Noordwijk aan Zee*, in 1728 te *Vlissingen* en in 1740 te *Amsterdam*, alwaar hij in 1770 overleed. — Over hem kan men nazien G. VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 244 en volg.

Ik vind ook nog CHRISTIAAN VAN DER VORM SWALMIUS, Predikant in 1703 te *Hauwert*, in 1711 te *Spykenisse*, alwaar hij in 1718 stierf, maar ik vermeen dat zijn familienaam SWALMIUS was en VAN DER VORM een aangenomene".

Men vergunne ons hier te doen opmerken, dat zoo LEGENDO ET SCRIBENDO, onzes inziens, reden heeft om voldaan te zijn over de ingekomene berigten omtrent FRANÇOIS CARON, EVERARDUS BOMMELIUS, NICOLAAS PETRI, SIMON SCHOTTUS en PETRUS VAN DER VORM, zijne vraag nopens WERNIC VAN BATENBORCH nog bijkans evenzeer onopgelost gebleven is als die betrekkelijk JOHANNES VAN GIFFEN, naar aanleiding van welke ons niets anders geworden is dan de opmerking onzes vriends V. D. N., dat „het geslacht der VAN GIFFEN's zeer uitgebreid is geweest, vooral in Friesland."]

„*Vlieg, vlieg, vlug vlindertje*" (II.; bl. 151); *Lentelied voor hen die geen L kunnen uitspreken.* Bedoelt E. L. ook het navolgende *Lentelied*, voor hen, die de letter L moeijelijk uit kunnen spreken, en dat ik, in mijne Aanteekeningen, aan H. D. F. (DE FLINES?) vind toegeschreven? In ieder geval zweemt het er naar, en is aardig gevonden.

„Vloei, vloeibaar spiegelglas, vloei kabblend langs de dalen!
Lach, loofrijk lommer, lach! lonk lieflijk, lindelaan!
Bloei, bladrijk bloempje, bloei! bloeit blanke lelieblaan!
Blink helder, gulden Zon! daalt lichtend, lieve stralen!

Blaat, lieve lamren, blaat! kweelt streelend, nachtegalen!
Loei, loopend mellekvee, lees malsche klaverblaan!
Lacht, blijde velden, lacht! golf lieflijk, goudgeel graan!
Vlieg, vrolijk pluimgediert, door lommerrijke zalen!

Blaas, lisplend windje, blaas, blaas lieflijk door de lucht,
Vlieg, vlieg, vlug vlindertje, dat fladdrend ons ontvlugt.

Fluit, blijde FLORIMOND, de liefelijkste toonen!
Streel, lieve Filomeel (*), den stervling door uw lied!
Lacht, al wat leven heeft, lacht velden, laan en vliet!
De blijde Lente lonkt, met blosjes op de koonen".

G. v. R.

[Den oorsprong van het bovenstaande zien wij ons door eene bevriende pen aldus afgeschetst:

„In een der groote steden van ons vaderland woonde eenige jaren geleden een man uit den beschaafden stand, geleerd en wel opgevoed, en in alle gezelschappen welkom.

Hij had echter, bij al zijn verstand, eene *manie* die hem belachelijk maakte.

Hoewel hij de letter *L* volstrekt niet uit konde spreken, en daarvoor steeds de *N* gebruikte, wilde hij, bij iedere gelegenheid, verzen voorlezen, en nam die zelfs aan goede lezers uit de hand.

Eenige dames besloten hem zoo mogelijk te genezen, en vervaardigden daartoe het bovenstaande lied, dat hij dan ook dadelijk verzocht voor te mogen *nezen*, zoodra er gewag van werd gemaakt.

Toen hij echter tot den tweeden regel van het derde couplet gevorderd was, smeet hij het manuscript op de tafel en riep toornig uit: „„dat is voor mij gemaakt, nu *nees* ik nooit meer verzen voor!"""

In dank vermelden wij, dat ook DAVID ons met een afschrift des verraderlijken gedichts te hulp is geschoten, maar betiteld: *Lentelied, geschreven voor iemand, die de L niet noemen kan.* Of nu de maker zelf, gelijk die berigtgever ons aanteekent, lijder was aan dat vervelende spraakgebrek, durven wij niet beslissen; welligt zou POMPONIUS, die, naar allen schijn, H. DE FLINES heeft gekend, ons kunnen verbeteren. De gissing van C. & A., wien ARNTZENIUS de vervaardiger toeschijnt, zal hem nu wel gebleken zijn eene vergissing te zijn geweest.]

Grafschriften op Voltaire (II.; bl. 151) *door Baronesse de Montolieu en J. J. Rousseau*; *Bijschrift op hem door Mad. du Châtelet.* Het grafschrift op VOLTAIRE, *Ci gît l'enfant gâté du monde qu'il gâta*, heeft zijne vervaardigster in Mevrouw de Baronesse DE MONTOLIEU, die verscheidene romans heeft geschreven, waarvan hare *Carolina de Lichtfield* (eerste uit-

(*) Sommigen lezen hier SYLVIA.
Aanm. v. h. Bestuur.

gave te Lausanne, 1786, II Dln. in 8vo) verreweg de beste is. Haar familienaam was DE BOTTENS (PAULINE ISABELLE); zij werd geboren te Lausanne in 1751 en overleed aldaar in December, 1832. In eerste huwelijk getrouwd met BENJAMIN DE CROUZAS, zoon van een der tegenstanders van MONTESQUIEU, verbond zij zich in tweeden echt met den Baron DE MONTOLIEU. Het was GIBBON'S intiemste vriend en letterkundige medewerker, DEYVERDUN, welke haar *Caroline de Lichtfield*, toen zonder naam uitgegeven, in het licht bezorgde, ja verbeterde.

VOLTAIRE'S vriendin en liefste, de geleerde Madame DU CHÂTELET, had voor zijn portret een bijschrift opgesteld, dat als een voorbarig grafschrift mag worden aangemerkt:

Post-genitis Hic carus erit, nunc carus amicis;

maar J. J. ROUSSEAU heeft, volgens Lord BROUGHAM, er een van gansch verschillenden inhoud gemaakt:

Plus bel esprit que grand génie,
Sans loi, sans moeurs, et sans vertu;
Il est mort comme il a vécu,
Couvert de gloire et d'infamie.

Naar J. R. in de NOTES AND QUERIES, Vol. IV, p. 73, vertaald door SCIOLUS.

[A. B. R., een begunstiger van hetzelfde weekblad, meldt ons (NOTES AND QUERIES, Vol. V. p. 316) nog het volgende:

„I send you two versions of the epitaph on VOLTAIRE, not for their intrinsic merit, but as illustrations of a curious psychological trait, as to the nature and power, or powerlessness of memory:

Version N°. 1:

With far less intellect than wit,
Lawless, immoral, and debased;
His life and death each other fit,
At once applauded and disgraced.

Version N°. 2:

Much more a wit, than man of mind;
Alike to law, truth, morals blind!
Consistent as he lived he died,
His age's scandal and its pride.

These are not offered as competing in excellence, for they are both the productions of the same mind, but for the purpose of recording the following remarkable fact respecting their composition. N°. 2. was written down immediately on reading your Number in July last (1851); having composed it, I took from my library shelf Lord BROUGHAM'S *Life of Voltaire*, in which I knew the lines were, for the purpose of pencilling in my rendering of them. You may conceive my surprise at finding already there the version N°. 1. with the date 1848, which I had made in that year, but of which I had so totally lost all remembrance, that not a single turn of thought or expression in one resembles the other. I perfectly remember the mental process of hammering out N°. 2., and can confidently affirm that, during the time, no recollection whatever of N°. 1., or anything about it, ever crossed my thought. I fear such a total obliteration is a token of failure in a faculty once powerful and accurate, but, perhaps, unduly tasked; yet I offer it to be recorded as a singular fact connected with this wonderful function of mind.

Belmont. A. B. R."

Het zij onzer „schrijfjeukte" vergund hier de volgende poging te wagen tot vertolking van ROUSSEAU:

Meer schoon vernuft dan groote geest;
Vervreemd van wet en deugd en zeden,
Stierf hij, gelijk hij was geweest,
Verhoogd in roem, in smaad vertreden.]

Amalia van Solms (II.; bl. 152). In antwoord op de vraag: bestaat er eene levensbeschrijving dezer voortreffelijke vrouw, en welke is de literatuur over dit onderwerp? noemen wij hier, behalve de gelijktijdige geschiedschrijvers en dichters, als: VONDEL, HOOFT, JAN ZOET en anderen:

1. De Woordenboeken van KOK, CHALMOT, enz.
2. WAGENAAR, *Vaderl. Historie.*
3. *Leven van Prins* WILLEM II.
4. BAKKER, VAN HARDERWIJK en VAN REYN, *Eythymia* enz., Dl. I.; bl. 200—214 en de in genoemde werken aangehaalde schrijvers.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Heemskerk's Batavische Arcadia (II.; bl. 152). Van dit werk bestaan *acht* verschillende drukken, de eerste verschenen ten jare 1637 te *Amst.* in 12°.; de laatste in 1751 in 8°.; doch van dezen vindt men *drie uitgaven*, als: de genoemde van 1751, een in 1756, een in 1765; deze laatste echter wordt, in vele opzigten, voor de beste gehouden, ofschoon daarin ook wel iets wordt gemist, wat in de eerste drukken voorkomt. De 4°. uitgave, de eerste na HEEMSKERK'S overlijden, in 1662 gedrukt, in 1663 in het licht verschenen, voert het eerst zijn naam op den titel. Vele geleerde taalkundigen, als: HUYDECOPER, SIEGENBEEK, LULOFS, hebben in den lof van dit werk uitgeweid, en er taalkundig gezag aan toegekend. Het meest voldoende antwoord op de gedane vraag zal men vinden, in *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis, door* SCHULL *en* VAN DER HOOP, *Dordr.* 1832 en 1833, Dl. I., St. 3., Dl. II., St. 2 en 3, alwaar door de Heeren SCHOTEL en VAN HASSELT deze *Arcadia* wordt beoordeeld en daarvan verslag gegeven. V. D. N.

[Naar dezelfde *Bijdragen* verwijzen A. J. V. D. AA, LEGENDO ET SCRIBENDO, C. & A., en Σ; en, als de beste uitgave van HEEMSKERK'S *Arcadia*, noemen Σ en B. J. A. M. die van 1756 bij J. VAN THOL te 's Hage, B. J. A. M. maakt tevens opmerkzaam, dat in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van Mr. J. SCHELTEMA, Dl. I, St. III, eene redevoering gevonden wordt over Mr. JOHAN VAN HEEMSKERK, *voornamelijk* als dichter.]

Het „Nieuwe Nassouse Trompetje" (II.; bl. 152). De ondergeteekende bezit een, schoon vrij wat geschonden, exemplaar van het *Nieuwe Nassouse Trompetje*, zijnde eene verzameling van liederen op bijzondere voorvallen uit de vaderlandsche geschiedenis, maar door tijdgenooten gedicht. Het zijn letterlijk volksliederen, en vooraan staat, zoo als het behoort, *Wilhelmus van Nassouwen.* Ik geef hier gaarne

eene lijst van den inhoud ten beste. Nadat het *Wilhelmus* den rei heeft geopend, volgt een lied *Van 't Innemen van Breda*, in vrij kreupele rijmen, en nog geheel in den stijl van het *Geuse-liede-boek*. Dan *Van de Veldslag in Vlaenderen* (de overwinning van MAURITS bij Nieupoort), in denzelfden toon, altijd spottende met de heiligen en den eerbied der Spanjaarden er voor. Hierop volgt een lied van beter gehalte, van stouten en hartelijken toon: *Aenspraek tot de Edele Batavieren, ter eeren van den E. D. Prins Hendrik van Nassou*. Een couplet, het eerste, zij het mij vergund te plaatsen.

FREDRIK HENDRIK van *Nassouw*,
Prince van Oranjen,
Die myn Vaderland getrouw
Dien, tot schrik van Spanjen,
Die myn Bataviers gemoet,
Wil betuygen door myn bloed,
En myn jonge leven
Voor haer vryheyt geven.

Het volgende stijgt nog hooger (*). *Van 't Beleg voor de Stad Haarlem*, is weer in den ouden trant; evenzoo: *van de Zee-slag van 't schip de Haen*. Dit laatste behelst het verhaal van den moedigen strijd van Kapt. CORNELIS JANSZ. tegen twee Duinkerkers, van welken hij er een in den grond boorde en den ander op de vlucht joeg. De Kapitein zelf sneuvelde. Het lied *van de Bossche Maegt* schijnt op de verovering van den Bosch door FREDERIK HENDRIK te doelen, maar is in mijn exemplaar gemutileerd, even als ook een of meer van die, waarvan ik thans eene lijst geven zal:

Triumph-liedt van de Stad 's Hertogenbosch, 1629; *Triumph-liedeken, op 't Overgaen van de Stad Wesel*, 1629; *Victory-liedt van 's Hertogenbosch en Wesel; Van de Zee-slag voor Malacke* (1615)*; Van de Zee-slag van Kapiteyn Veltmuys* (tegen vier Duinkerksche schepen, door VELTMUYS op de vlucht gejaagd); *Van de Zilver-vloot van Piet Hein; Op de Zee-slag in Duyns* (1639); *Victory-liedeken: van de Zee-slag in Duyns; Op de Verovering van 't Sas van Gent; Triumph-liedeken: Op 't Overgaen van de Stad Hulst*, 1645; *Victory-liedt van de Slag van Santvoort* (1653, de zeeslag waarin M. HARPERTSZ. TROMP sneuvelde); *Triumph-liedeken: Ter eren den Edelen Prins Mauritius* (bezingt de zegepralen van Prins MAURITS); *Treur-liedt: over de Doodt van Prins Hendrik; Lof van den Admirael Tromp; Lof-sang op de Vrede*, 1648 (een vrij welluidend lied); *Van de Zee-slag*, 1659. *Tusschen de Hollandsche en de Zweedsche in de Sondt; Een liedeken van de Veld-slag tusschen den Edelen Heer Breautee en Leckerbeetjen.*

Waarschijnlijk zijn deze liederen die, of afzonderlijk bestonden, of in andere liedeboeken waren uitgegeven, bijéén verzameld, na 1659, en vóór den tweeden Engelschen oorlog, van welken geene feiten bezongen worden. Doch daar mijn exemplaar zijn titel mist, kan ik niet zeggen in welk jaar, of bij wien het is uitgegeven, en of het een eerste of tweede of latere uitgave is. De liederen zijn merkwaardig, al was het alleen om te doen zien hoe onze vaderen hunne helden en triumphen bezongen. VONDEL zong zeker voor meer beschaafde kringen; deze liederen zijn voor het volk, op bekende zangwijzen gesteld, en werden buiten twijfel bij verschillende gelegenheden aangeheven. Zij zijn vergeten, en de geest die ze bezielt is aan het nageslacht onbekend geworden. De zegepralen en helden-feiten ook.

V. GR.

(*) Dit schoone lied staat ook in het *Nederlandsch Liedeboek, Leiden en Amsterdam, bij* J. H. GEBHARD *en Comp.* 1851; maar met eenige verandering en gemoderniseerd.

Het »Nieuwe Nassouse Trompetje". Van dit, alhoewel hoogst zeldzaam voorkomende Boekje, zijn mij *drie* uitgaven bekend, als: *het Nieuw Nassousche Trompetje*, verschenen te *Dordt*, waarbij geen jaartal wordt vermeld; men zie den *Catalogus* van VAN WACHENDORFF, Utr. 1811, bl. 136, N°. 1054, in 8°. Van hetzelfde *Trompetje*, uitgekomen te *Amsterdam*, A°. 1675, in klein 16°., heb ik een exemplaar, op welks voorgenoemden titel nog te lezen staat: *Blasende veelderhande Victory-gesangen, bevochten door de Princen van Orangien, alsmede de voornaemste Veld- en Zeeslagen die in haer tyden voorgevallen zyn. By* MICHIEL DE GROOT *op de Nieuwen-dyck*. Het bevat 157 bladzijden, benevens een *Register* op de 26 daarin voorkomende Liederen, waarvan het eerste het bekende *Wilhelmus van Nassouwen* is. Blijkens de verschillende *Spreuken*, onder eenige Liederen geplaatst, zijn ze door onderscheidene zangliefhebbers vervaardigd; eene latere uitgave te *Amsterdam*, A°. 1762 bij J. KANNEWET, vindt men in den *Catalogus der Maatsch. van Letterk. te Leyden*, 1847, I.; bl. 312.

V. D. N.

De Haan op kerktorens (II.; bl. 152). Mij is wel eens verzekerd, dat de haan, als wapen der Franken, het eerst op onze kerktorens zijne plaats zou gevonden hebben. Elders (H. ALT, *d. christl. Cultus* S. 29) vind ik opgegeven, dat de haan van ouds als weêrprofeet werd beschouwd en daarom in effigie dáár geplaatst werd, waar men de rigting van den wind aanduidde. Anderen brengen hem met PETRUS in verband of met de kerk, die dezen Apostel als haar hoofd aanmerkt. Ik voeg alleen bij het bovenstaande nog deze woorden uit het *Opus Tripart. de profanis et sacris veteribus ritibus* van CASALIUS, T. II, p. 245: »denique hoc addam, morem esse (ut ego vidi) in tota Germania superiore et inferiore, nec non in Gallia, et Anglia, ut in omnibus campanorum Turribus apponatur in summitate effigies Galli ex metallo, ad Praelatorum et Curionum alliciendam atque excitandam vigilantiam".

Dr. RÖMER.

[Ook A. & A. schrijft: „Men zegt dat de haan op de kerktorens van de Gallen afkomstig is, die op alle nieuwgebouwde tempels voor de Christelijke Godsdienst hun zinnebeeld, een' *gallus* of haan deden oprigten, als ten blijke dat *zij* als de stichters er van moesten aangemerkt worden".]

De Haan op kerktorens. Eene volksmeening noemt hier den *haan* op de kerktorens het zinnebeeld van PETRUS, met name tot herinnering zijner verloochening van CHRISTUS; het *kruis* daaronder wijst op des Heeren kruisdood en de vergulde *appel* doelt op 's menschen val. Zoo het niet waar is, het is ten minste niet kwaad bedacht. Voor het overige kan hier welligt nog dienen, dat reeds in de voorstelling der aanbieding van het Evangelieënboek door Graaf DIRK en HILDEGARDE aan de Abdij van *Egmond* een *haan* dit gebouw siert, en dat te *Bodegraven* [?], uit wel te verklaren weêrzin tegen de Franschen, de haan eenmaal van den toren is genomen en door eenen anderen windwijzer is vervangen.

C. W. BRUINVIS.

De Haan op kerktorens. Wie niet mede instemt met hetgeen ons reeds zoo dikwijls is verhaald, dat men namelijk een *haan* en geen *hen* op de kerktorens plaatste, omdat het van een goeden koster of torenwachter niet te vergen is, dat hij telkens de eijeren der hen afhale ten einde ze voor breken te behoeden, — die sla BILDERDIJK's *Geslachtlijst* op en vinde, als ééne uit vele verklaringen: » Het is als aanmaner tot berouw, 't geen een voeglijk emblema of aanduidsel eener Christenkerk is, genomen van 't uitwerksel van den hanenkraai op PETRUS".

De haan als windvaan is ook een dubbel sterk sprekend teeken van waakzaamheid voor den rustigen land- en stadbewoner, gelijk het kruis en de appel, onder den haan, voormaals het zinnebeeld was der geestelijke en wereldlijke heerschappij. P. N.

[N. P. BIBLIOPHILUS heeft ons mede BILDERDIJK, in voce *Haan*, genoemd; hij voegt er evenwel nog dit bij:

„In de middeneeuwen werd de haan voor het emblema van een' leeraar gehouden, zoo als blijkt uit de volgende zinsnede van zekeren REINERIUS: „Item, mysticum sensum in divinis scripturis refutant: praecipue in dictis et actis ab Ecclesia traditis: ut quod gallus super campanile significat Doctorem". (NOTES AND QUERIES, V. 447)]

De Haan op kerktorens. Over dit gebruik heeft P. NIEUWLAND, in zijne *Letter- en Oudheidkundige Verlustiging* ('s Hage, 1765, Dl. II., bl. 223 en verv.) een en ander medegedeeld. Onder anderen zegt hij: » dat de *haan* zelfs de kerkelyken tot een opwekker is geweest als in oude tyden; men beelde hem af op de tinnen en spitsen van de Christelyke tempels, zie DURANDUS, *in Ration. Off. Div.* L. I, C. 1, die in het breede rede hiervan geeft als te beduiden, dat de prediking altoos in de kerk weergalmde, en dat de geestelyke wachters de gerustende en slapende zondaars tot wakkerheid en bekeering opspoorden; waarvan de text zie by HOSPINIANUS, L. II, C. 27, *de Orig. Templ.*; p. 292. De bek van den haan wordt altyd tegen den wind die waait geplaatst, om dat de breede staart door den wind gezweept wordt, zoo dat dit teeken, eerst uit zedekundige, thans uit natuurlyke inzigten, om den wind te weten, daarop geplaatst is; zie SALMASIUS, *Exerc. in Solinum*, p. 879; ALCIATUS, *Embl.* 15", waaruit, naar het schijnt, een vierregelig Latijnsch vers met de vertaling in het Nederduitsch, almede vier regels mededeelt. V. D. N.

[Voor het overige hebben wij hier de schoone verklaring van B. J. A. M. te vermelden, waar hij zegt:

„De *haan*, het *kruis* en de *appel* op de kerktorens beteekenen: „„*Waakt* en *bidt*, opdat gij niet in *verzoeking* komt (*Marcus*, XIV, vs. 38).""

Ook G. P. ROOS vindt in den vergulden morgenwekker het gepaste zinnebeeld van waakzaamheid en de noodzakelijke waarschuwing voor onze herhaling van PETRUS' val.

JOHN BRAND'S *Observations on the Popular Antiquities of Great Britain*, verschaffen het volgende narigt:

„Van ouds plagt men aan de vaantjes op de torenspitsen den vorm van eenen haan te geven, om die reden weêrhanen genoemd, en plaatste ze daar, in Paapsche tijden, om de geestelijken aan waakzaamheid te herinneren. „„In summitate crucis, quae companario vulgo imponitur, galli gallinacei effigi solet figura, quae ecclesiarum rectores vigilantiae admoneat"" (DU CANGE *Glossarium*). *A Helpe to Discourse* van 1633 houdt daaromtrent deze uitlegging in. „„*Vr.* Waarom is, van oudsher, *op den spits van kerktorens een haan boven het kruis gezet? Antw.* De Jezuietische leeken zullen U antwoorden: tot onderwijzing, opdat, terwijl wij in de hoogte het kruis aanschouwen en den haan, die er op staat, wij onze zonden mogen in gedachtenis houden en, met PETRUS, vergeving zoeken en vinden — alsof, zonder dezen stommen haan, naar welken velen niet zullen hooren tot hij kraait, de Schrift niet een genoegzame wekker ware"". „„De ongestadigheid der Franschen"" — zegt Dr. JOHNSON — „„is altijd het onderwerp van spotternij geweest. Ik heb eene verhandeling gelezen, welke bewijzen moest, dat de windwijzer op onze kerktorens een hanengestalte had gekregen om de Franschen wegens hunne gestadige veranderingen bespottelijk te maken"" Een schrijver in de *St. James's Chronicle* voor 10 Junij 1777, zijn berigt dagteekenende uit *Wisbech*, 7 Mei, beweert „„dat de bedoeling van den oorspronkelijken weêrhaan af te leiden is van het kraaien diens vogels toen PETRUS onzen Heer had verloochend, meenende men door dit zinnebeeld alle scheuring in de kerk te voorkomen, welke onder hare leden mogt geboren worden doordat zij zich van hare gemeenschap afscheidden en de gevestigde beginselen haars geloofs ontkenden. Maar schoon deze uitvinding, naar allen schijn, van Paapsche afstamming zij geweest, en een man, die vaak van gevoelen wisselt, onder den naam van weêrhaan bekend zij, neem ik de vrijheid de voorstanders van die onhervormde kerk er opmerkzaam op te doen zijn, dat noch deze bedoeling, noch de oudheid van dit kleine symbool, eenige stof tot Godsdienstige redenering kunnen opleveren"". Een berigtgever aan de *Gentleman's Magazine* voor Januarij 1737, VII. 7, meldt „„hoe wuftheid en ongestadigheid van geest een algemeen verwijt tegen de Franschen uitmaken. De *haan op den toren* (daar gesteld in verachting en bespotting dier

natie bij de eene of andere vrede- of verbondbreuk) stelt deze slechte hoedanigheden natuurlijk voor" ". In het *Notulenboek* der *Society of Antiquaries*, i, 105, lezen wij: „„29 *Jan.* 1723—24 bragt de Heer NORROY (PETER LE NEVE) een afschrift uit GRAMAYE, *Historia Brabantiae*, Bruxell. p. 14, ter tafel, aanwijzende hoe *het gebruik van het versieren der Kerktorenspitsen met een kruis en een haan afkomstig is van de* Gothen, *die hem als hun veldteeken droegen*" ".

„In de Noordsche mythen", zegt BUDDINGH', *Verhandeling over het Westland*, bl. 196, „spelen de hanen eene belangrijke rol: daar kondigt de *vuurroode* haan bij de Trolden, de *goud-geele* bij de Asen of goden en de *roetkleurige*, die elkander antwoorden, in de onderaardsche rijken, het aanbreken van den laatsten dag der dagen aan.

Het hanengekraai (*hane-luud* zou VAN MAERLANT zeggen) openbaarde, in den Roman: *Karel en Elegast*, den zwarten ridder ELEGAST, wien hij bij zich had, toen deze met *Keizer* KAREL uit stelen ging (*) (zie de uitgave van HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Hor. Belg.* p. 111); „voor hane-luud scuwet elfs-gedrochte" " (VAN MAERLANT, zie aant. 24, bl. 99); en een „„oude hanen-ei brengt den Basiliscus voort" " (aant. 26. 117.). De *hanen*-gevechten, het *hanen*-sabelen, gelijk voor weinige jaren nog in Braband; de *hanen* op onze torenspitsen, kunnen, wanneer men bij deze laatsten niet aan de *Franken* wil denken, gelijken oorsprong vinden in de mythe. Gelijk de haan 's morgens het aanbreken van den dag aankondigt, zoo des avonds weersverandering".]

Hulkestein (II.; bl. 152). Het huis of slot *Hulkestein* op de *Veluwe*, niet ver van *Nijkerk*, aan de *Zuiderzee*, werd in den tijd van ARNOLD VAN EGMOND, Hertog van *Gelre*, gesticht, naar men zegt omstreeks het jaar 1458, misschien echter wel dertig jaren vroeger, toen die Hertog in oorlog was met RUDOLF VAN DIEPHOUT, Bisschop van *Utrecht*, en juist op die plaats een sterkte noodig had, om de gemeenschap tusschen het *Neder*- en het *Oversticht*, over de *Zuiderzee*, te verhinderen. In 1517 werd het slot door de Oostenrijkers ingenomen, verbrand en geslecht, maar Hertog KAREL deed het kort daarna weêr opbouwen. Eenige jaren later lag er nog eene kleine Geldersche bezetting, die het *Sticht* zoo veel mogelijk door rooftogten benadeelde. De plaats, waar het huis stond, is thans door de zee verzwolgen. I. A. N.

(*) Den haan, even als den hond, werd, bij de vroegere bewoneren van Sicilië, de gave der onderscheiding van schuld en onschuld toegekend. Beiden vond men bij de Palicische bronnen, die in de waterproeven werden gebezigd; beiden verschijnen zij als attributen van den Cretensischen eilandbewaker, ZEUS-TALAOS en VELCHANOS. Ook bij de aêloude Persen worden zij als tegen het booze strijdende dieren op prijs gesteld. Zoo leest men, om iets te noemen, in *Bun-Dehesch*, Afd. XIX: — „*Halka* (de Haan) is den Dews en toovenaren vijandig. Hij ondersteunt den hond, zoo als in de wet staat enz." Men zie G. F. GROTEFEND'S *Urkunden in Babylonischer Keilschrift*, Vierter Beitrag, opgenomen door CHR. LASSEN'S *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, IV, I, p. 51. — F. CREUZER, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, Th. III, S. 827. *Aanm. v. h. Bestuur.*

[Aangaande het slot *Hulkestein*, verwijst A. J. VAN DER AA naar het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, Dl. V, bl. 895; P. N. naar den *Tegenwoordigen Staat van Gelderland*, en SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* bl. 346, 347; BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS naar HALMA (*Toon. v. Holl.*) in voce; en LEDR., naar L. SMIDS, *Schatk. d. Nederl. Oudh.* in voce *Altena*. EYCK TOT ZUYLICHEM meldt ons, dat van het slot *Hulkestein* eene teekening in ruïne bestaat in de verzameling (in portefeuille bewaard) op het stadhuis te *Utrecht*. J. T. D. H. maakt opmerkzaam, dat op halfweg aan de trekvaart tusschen *Leeuwarden* en *Bolsward* een tolhuis staat, aan de laatstgenoemde stad behoorende, hetwelk in den gevel een steen heeft, op welken het wapen dier stad, het jaartal 1615, en de naam *Hulckenstein* uitgehouwen is.]

Klaplooper (II.; bl. 152). *Een Klaplooper* was een zoogenaamde melaatsche of *Lazarus*, welke ziekte in vorige tijden geacht werd alleen door zeven jaren [BILDERDIJK zegt: „één jaar of langer"] gebedeld brood te eten en verdere boetedoeningen, genezen te kunnen worden. Tot dat einde verkregen zoodanige lijders een *Klap*, zijnde eene ronde houten schijf, waaraan een steel, dus in den vorm van een lepel, waarin eene holte, om de aalmoes op te leggen, opdat de gever niet zou worden besmet. Dewijl zij mondelings niet mogten vragen, moest er op eene andere wijze aangekondigd worden, dat zulk een gepriviligieerde bedelaar visite bragt. Daarom was aan den genoemden lepel een deksel van eene gelijke houten schijf, met een scharnier vastgemaakt, waarmede alsdan werd *geklapt*. Bij het uitreiken der aalmoes werd de *klap* geopend, om de gift er in te ontvangen.

Zulk een *klap* was met het teeken der wettigheid voorzien, zoodat men geen *Lazarus-klap* zonder gift mogt laten weggaan.

Het ligt in den aard der zaak, dat er eene menigte aalmoesen werden verstrekt, en er misbruik van gemaakt werd. Daar deze *klaploopers* bij voorkeur bij de gegoeden aanklopten, en zulks in later tijd voor een volkomen last gehouden werd, waartegen men evenwel weinig doen kon, — zoo werden alle daaraan gelijkende lastige aanzoekers, die, zonder eigenlijk te vragen, toch zoo eigenaardig op kosten van anderen wisten te teeren, *klaploopers* genoemd.

Ik heb in mijne jeugd nog een paar menschen gekend, die niet tot den armen stand behoorden, maar met den Lazarus-klap aan de gegoede huizen hunner geloofsgenooten kwamen, doch dien klap, vóór en na het gebruik er van, verborgen hielden.

De vergelijkende uitdrukking van de *Bel*, de *Tong*, gaat als een *Lazarus-klap*, moet ook daarvan worden afgeleid. C. KRAMM.

[Door het bovenstaande wordt tevens de vraag van J. H. DE ST. beantwoord: „welke was de oorsprong van den Lazarus-klap, waarin bestond die, en waarom vond de bedelarij, onder zijne hoede, bescherming?"

Gelijke afleiding van het woord *klaplooper* als de bovenstaande, geven, grootendeels met heenwijzing op BILDERDIJK'S *Geslachtlijst d. Zelfst. Naamw.* i. v.

klap, de Heeren L., V. D. N., V. D. LAAR, J. G. DE S., P. N., A. & A., C. W. BRUINVIS, RYMER, CONSTANTER, en N. P. BIBLIOPHILUS, welke laatste, ten bewijze, dat de Lazarus-klap voor een teeken van bedelarij gehouden werd, de volgende coupletten uit zeker liedje, te vinden in *Thirsis Minnewit*, bl. 136, mededeelt:

Al hebje myn nu geslagen
Schoon Lief 't en is geen nood,
Al eerder seven jaren om zyn,
Soo zalje komen om Broot.

Al eer de seven jaren om waren
Den ruiter quam om brood,
Met een Lazarus klep in syn hand
Hy haddet zeer van nood.

Zie ook: HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae Belgicae*, II. 116. Niet onaardig is voorts wat RYMER ons heeft aan willen teekenen uit COMMELIN'S *Beschr. van Amsterdam*, II, 556: „Deze Luyden met zoodanige ziekte besmet zynde . . ondertusschen door de Stadt haar broodt biddende, met *klap* en *nap* en *wit lint* (*Levit.* XIII, vs. 45?) om 't hooft gewapent"

E. A. P. daarentegen vraagt: „Zou het woord *klap* of *klep* betrekkelijk gemaakt kunnen worden op het *klappen* of *kleppen* der bierkannen, een teeken voor den kastelein, dat hij ze vullen moest? Zoodat *klaplooper* iemand zijn zou, die zich bij het kleppen der kannen laat vinden, om zich op eens anders kosten te laten vergasten?"

Dit gevoelen wordt ondersteund door Mr. L. G. VERNÉE, welke het volgende aanhaalt uit: LE FRANCQ VAN BERKHEY'S *Oud-Hollands Vriendschap, enz.* bl. 105:

„Dit echter in 't welnemen, is het zeker een blijk dat dergelijke kannen en flappen, zoowel tot zinnebeeldige beteekenissen, als vriendschappelijke betrekkingen en scherts gediend hebben, als daarna de glazen pocalen en zilveren drinkschalen, en daar en boven door het rinkinken der ringen, het klappen der flappen, de zegswijzen van rinkinken, klaplopen geboren zijn, daar men toch weet dat zulke klaplopers en rinkers, op het hooren van dit geklep en geklap, zich bij de vreugdpartijen voegen, zoowel als de Bacchanten van SILEEN op rinkeltrommen rinkinkten".]

Huis van Keurvorst Frederik te Rhenen (II.; bl. 152). Dit huis werd door genoemden Keurvorst, een zoon van LOUISA JULIANA, dochter van WILLEM I, Prins van *Oranje*, en van CHARLOTTE DE BOURBON, omtrent 1620 gebouwd, toen hij, als balling hier gekomen, zich in de omstreken van *Rhenen* met de jagt vermaakte. Het was een aanzienlijk gebouw, waarvan de afbeelding in *Verheerlykt Nederland*, Amst. 1774, Dl. IX, gevonden, en ook bezongen wordt door CLAAS BRUIN, in zijn *Kleefsch Arcadia*, bl. 71, 72. Slechts weinige jaren had de bouwheer daarvan genot, daar hij den 29sten Nov. 1632 te *Mentz* overleed. Ook zijne echtgenoote verliet weldra dit verblijf en vestigde zich te *'s Hage*. Na haar overlijden, in 1662, kwam dit *Koningshuis*, want zoo werd het genaamd, in het geslacht van *Hannover*, en werd meermalen aan aanzienlijke personen tot zomerverblijf verhuurd; doch in het laatst der vorige eeuw in verval geraakt, werd het later soms tot kaserne gebezigd, en ging in 1810 aan het domein van den Staat over. In 1812 werd het, wegens den zeer vervallen toestand, voor afbraak verkocht aan eenige inwoners der stad, voor 21,000 francs, of nagenoeg *f* 10,000, door wien het binnen zes jaren geheel is gesloopt. Zie hierover verder G. C. HAAKMAN, *Rhenen en Omstreken*, 1847, bl. 83—91.
V. D. N.

[Js. v. R. verwijst insgelijks naar het bovengegenoemde werk van den Heer HAAKMAN, en BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS naar *de Aardbol*, Dl. III, bl. 256. CONSTANTER en EYCK TOT ZUYLICHEM deelen mede, dat het bewuste huis gestaan heeft te *Rhenen*, tusschen de kerk en de poort naar *Amerongen*, en eene afbeelding er van gevonden wordt in de 900 *Nederlandsche Gezigten*, uitgegeven bij TIRION in 1754, en in den *Tegenwoordigen Staat van Utrecht*. „Ter plaatse waar het stond", zegt CONSTANTER, is nu een tuin tegenover de herberg, waar de *Koning van Boheme* uithangt." CONSTANTER meent tevens, dat de steenen tafel op den *Heimerberg* aan *de Grebbe* ook door Keurvorst FREDERIK is opgerigt, en naar hem, als Koning van *Boheme*, de *Koningstafel*, even als zijn huis te *Rhenen, het Koningshuis*, is genoemd geworden.

De overblijfselen van het huis *Blikkenburg* (zie DE NAVORSCHER, II.; bl. 152) zijn, naar opgave van den Heer EYCK TOT ZUYLICHEM, afgebeeld in de bovenvermelde *Nederl. Gezigten;* ook meent hij, dat er eene teekening in ruïne van berust in de verzameling op het stadhuis te *Utrecht*.]

't Huis Blikkenburg (II.; bl. 152). Van dit Huis, ook *Blykenborg* of *Blykenburg* genaamd, zie men in HOOGSTRATEN'S *Woordenboek* eene opgave der vroegere bezitters; overigens verwijst men daar naar A. MATTHAEUS, *de Jure Gladii*, zonder echter de plaats juister aan te duiden. In de *Beknopte Beschryv. der Prov. van Utrecht*, 1799, bl. 131, vindt men de latere bezitters van dit Huis tot in 1792 opgenoemd doch van de verwoesting wordt aldaar geen melding gemaakt, maar alleenlijk gezegd, dat toenmaals, in het laatst der vorige eeuw, nog een zware vierkante poort, met een ronden koepeltoren bestond. Bij L. SMIDS, *Schatkamer*, leest men, dat het *Huis* door ROCHMAN uitgeteekend is.
V. D. N.

't Huis Blikkenburg, ook *Blickenborg* en *Blykenburg* geschreven, was leenroerig aan het Sticht van *Utrecht*, behoorde oorspronkelijk aan het geslacht van ZUYLEN, werd riddermatig verklaard ten behoeve van DE VOOCHT VAN RIJNEVELD in 1537, kwam aan het geslacht VAN BRAKEL in 1629, aan WILLEM VAN NASSAU van *Zeyst* in 1687. Van de lotgevallen hebben wij niets vermeld gevonden. Reeds in de vorige eeuw had de slooping plaats dezes Huizes, 't welk door ROCHMAN in teekening gebragt is.
A. & A.

[Het berigt bij LUDOLF SMIDS (*Schatkamer der Nederl. Oudheden*, bl. 35) werd ons ook medegedeeld door Mr. L. G. VERNÉE, aldus aanhalende: „door ROCHMAN geteekent, gelegen in het Sticht van *Uitrecht*, by *Keersbergen* [is dit ook *Meersbergen* of *Maarsbergen?*], tusschen *Seist* en *Driebergen*. Vind hieraf niets in onze Jaarboeken, maar wel de naam in VISSER'S *Landkaart*." „Ook in de *Antiquitates Belgicae of Nederlandsche*

Oudheden enz. van J. VAN BOIJEN wordt," zegt de Heer VERNÉE, „de naam van het huis *Blikkenburg* of *Blykenburg* niet aangetroffen."
C. W. B. vraagt of ROCHMAN'S teekening ook in de verzameling van DE BURLETT mag bewaard gebleven zijn?]

Spaansche Letterkunde (II.; bl. 152). Om met den tegenwoordigen toestand dier Letterkunde bekend te worden, raadplege men inzonderheid: E. BRINCKMEYER, *Die National-literatur der Spanier, seit dem Anfange des 19 Jahrhunderts. Göttingen*, 1850. Een beknopt overzigt van de jongste Spaansche Letterkundigen en hunne werken vindt men bij TH. MUNDT, *Geschichte der Literatur der Gegenwart. Leipzig*, 1853, S. 744—751, en in het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS. Dengenen, die met de Spaansche taal vertrouwd is, verdient mede aanbevolen te worden: *Apuntes para una biblioteca de escritores Españoles contemporaneos en prosa y verso, por* D. EUGENIO DE OCHOA; *Paris*, BAUDRY, 1849; twee stevige boekdeelen in gr. 8°., welke uitgelezene stukken en levensberigten van drie-entwintig Prozaschrijvers en meer dan veertig Dichters van onzen tijd bevatten.

J. M.

[Het werk van DE OCHOA wordt ook aangeprezen door TUSCO. C. A. C. verwijst naar een zeer uitvoerig stuk, getiteld: *De hedendaagsche Spaansche Letterkunde*, geplaatst in het Tijdschrift *Onze Tijd*, Dl. III.; en J. J. WOLFS naar *de Globe*, 1853, Aflev. 1, bl. 17. Dr. AREND, in wiens *Manual de la Literatura Española* (Medemblik 1839), onderscheidene stukken uit de latere Spaansche schrijvers en dichters voorkomen, beveelt aan de fraai geschrevene en zaakrijke *History of Spanish Literature* van GEORGE TICKNOR; London 1849, 3 Vol. in gr. 8°. In het derde Deel van dat werk, p. 197—324, wordt de Spaansche Letterkunde van de achttiende en het begin der negentiende eeuw behandeld.]

Doopsgezinde Gezangen (II.; bl. 152). Op de vraag van H. T. wie de dichters dezer liederen zijn geweest, dient, dat de *Kleine Bundel* in 1782—1785 is vervaardigd en zamengesteld door BERNARDUS DE BOSCH, JAN LUGT DZ., H. ASSCHENBERGH, H.J. ROULLAND, H. G. OOSTERDIJK, JAC. DOUWES CZ. en P. J. UIJLENBROEK. Van den gemeenschappelijken arbeid der gemelde Heeren bestaan nog onderscheidene aanteekeningen, welke door een hunner aan schrijver dezes zijn nagelaten als: *Notulen* hunner werkzaamheden, een aantal Gezangen in handschrift, de aanmerkingen daarop, en beoordeelingen daarvan door toenmalige Predikanten van de Doopsgezinde Gemeente, de veranderingen in sommigen gebragt, enz. enz. Als H. T., of een ander, ook over bovengemeld onderwerp aanteekeningen bezit en het alzoo mogelijk ware, door vergelijking en zamenwerking, met zekerheid te bepalen, wie van bovengenoemde dichters van elk Gezang de maker is, dan is schrijver dezes bereid zich daartoe bekend te maken bij het Bestuur van DE NAVORSCHER.

J. H. L.

Doopsgezinde Gezangen. De vier thans meestal in gebruik zijnde Gezangboeken bij de Doopsgezinde gemeenten in ons Vaderland zijn:

1. *Christelijke Gezangen voor de openbaare Godsdienstoefeningen. Amsterdam*, J. C. SEPP *en Zoon*, C. DE VRIES *en* C. SEPP JANSZ. 1796, ingevoerd bij de Doopsgezinde gemeente, vergaderende in de kerk *de Zon*, te *Amsterdam*, volgens het Voorberigt, gedagteekend 1 Maart 1796.

2. *Christelijke Gezangen, ten gebruike der Doopsgezinde gemeente te Amsterdam. Amst.*, JOHANNES MÜLLER, ingevoerd bij de Doopsgezinde gemeente, vergaderende bij *het Lam*, te *Amsterdam*, volgens het Voorberigt, gedagteekend 15 December 1791.

Bij de vereeniging dezer onderscheidene Doopsgezinde gemeenten te *Amsterdam* in 1801, werden beide Gezangboeken in gebruik gesteld. De *eerste*, onder den naam van *de Groote Bundel*, bevat 165 Gezangen. De tweede, als *de Kleine Bundel* bekend, bevat 68 Gezangen.

3. *Christelijke Gezangen en Liederen. Haarl.*, VAN WALRÉ, BOHN *en* LOOSJES, 1804, vervaardigd ten dienste der Vereenigde Doopsgezinde gemeente te *Haarlem*, volgens het Voorberigt, gedagteekend 7 November 1803, en aldaar ingevoerd den 6den Januarij 1805, bevatte 150 Gezangen, welke echter nu onlangs door eenen nieuwen Bundel zijn vervangen, onder den titel van *Christelijke Kerkgezangen. Amsterdam*, JOHANNES MÜLLER, 1851, volgens het Voorberigt, gedagteekend April 1851, bevattende, met eenige uitgelezene Psalmen, 176 Gezangen.

4. *Uitgezochte Liederen, voor den openbaren en huisselijken Godsdienst. West-Zaandam*, HENDRIK VAN AKEN, 1809. Deze bundel, bevattende 163 Liederen, is aanvankelijk bij de meeste Doopsgezinde gemeenten aan den *Zaankant*, en later ook hier en daar elders ingevoerd, gelijk, in *Zeeland*, bij de Doopsgez. gemeente te *Middelburg*.

J. V. D. BAAN.

Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk. Den bink steken, speibelen (II.; bl. 152). Eene zeer belangrijke *Verhandeling over de verschillende benamingen van het heimelijk schoolverzuim der leerlingen*, door Dr. A. DE JAGER, is te vinden in 't *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, 1848, St. III, bl. 187 en volg. Over *bink steken, binken, bink spelen, binkje spelen, binkje steken* en *binkje draaijen*, zie ald. bl. 197; over *spijbelen* (sic) bl. 202.

CONSTANTER.

[Ook W. en SL. LOOSJES prijzen deze *Verhandeling* van den Heer DE JAGER.]

Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk. Speibelen, Stukjes draaijen, den bink steken (II.; bl. 152); *Een riddertje leggen* (II.; bl. 312). Over deze en dergelijke zegswijzen vindt men

een belangrijk opstel van den Heer A. DE JAGER in zijn *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, Dl. I, St. III, Amst. 1848, waar over de volgende, door ons alphabetisch gerangschikte, benamingen van het heimelijk schoolverzuim der leerlingen gehandeld wordt.

1. *Achter de haag loopen*, gebruikelijk te *Middelburg* en te *Axel;* 2. *Achter het tuintje zijn*, op *Texel;* 3. *Binken*, 4. *Bink spelen*, 5. *Bink steken*, 6. *Binkje draaijen*, 7. *Binkje spelen*, 8. *Binkje steken*, op vele plaatsen in *Noord-Holland;* de *b* in het woord *binkje*, wordt somtijds in de uitspraak tot eene *p* verscherpt; 9. *Boemelen*, 10. *Bommelen*, te *Ysselmonde* en op *Beijerland;* 11. *Den halster strijken*, in *Twente* en te *Almelo;* 12. *De pluim steken*, te *Gent;* 13. *De school vergengden* [?], in het Noordelijke gedeelte van *Overijssel;* 14. *Een half dagje maken*, in *Friesland;* 15. *Een onderweegje doen*, aan *de Zaan;* 16. *Een pensje leggen*, vroeger te *Rotterdam;* 17. *Een plattertje maken*, te *Groningen;* 18. *Een pousie leggen*, te *Monnikkendam;* 19. *Een snoesje maken*, te *Velp;* 20. *Een spijbeltje leggen*, hier en daar in *Zuid-Holland;* 21. *Fieteren*, te *'s Hertogenbosch;* 22. *Haagje schuilen*, in de *Betuwe;* 23. *Hage planten*, te *Gent;* 24. *Heggetje doen*, op *Overflakkee;* 25. *Kraampjes loopen*, 26. *Krampjes loopen*, te *Dordrecht;* 27. *Loopen schoften*, te *Amersfoort;* 28. *Om de boschjes loopen*, te *Zwolle* en te *Kampen;* 29. *Om de school loopen*, te *Zierikzee;* 30. *Poffen*, te *Groningen;* 31. *Riddertjes leggen*, te *Schiedam;* 32. *Scherlookeren*, te *Rotterdam* en te *Delfshaven;* 33. *Schielookeren*, te *Delfshaven;* 34. *Schobben*, waardoor HALMA, in zijn *Fransch Woordenboek*, *faire l'école buissonnière* vertaalt; 35. *Schobbetjes maken*, te *Utrecht;* 36. *Schoeltje zetten*, in *Friesland;* 37. *Schoftjes maken*, te *Putten* op de *Veluwe;* 38. *Schoolverloopen*, in *Drenthe;* 39. *Schoolloopen*, te *Zierikzee;* 40. *Schoolmakken*, 41. *Schooltje makken*, in de beneden-distrikten van *Gelderland* aan de *Linge*, te *Oudewater*, *Ysselmonde*, *Kralingen* en elders; 42. *Schuultje maken*, te *Sneek;* 43. *Slieren*, bij HALMA; 44. *Sluipertjes maken* of *een sluipertje maken*, in *Overijssel* en de Graafschap *Zutphen;* 45. *Spijbelen*, te *Schiedam*, *'s Gravenhage* en *Schoonhoven;* 46. *Spibelen*, te *Amersfoort;* 47. *Strikken*, te *Arnhem;* 48. *Stukjes draaijen*, te *Amsterdam;* zie HEIJE, *Kindergedichten*, *uitgegeven door de Maatschappij »tot Nut van 't Algemeen"*, bl. 29; 49. *Stukjes zetten*, te *Utrecht;* 50. *Stutjes draaijen*, 51. *Stutjes loopen*, 52. *Stutjes zetten*, 53. *Stutten*, bij HALMA, *Fransch Woordenboek;* 54. *Tuintje loopen*, (te ?); 55. *Vinkemannetje spelen*, op het eiland *Ysselmonde;* 56. *Vinkertjes leggen*, te *Vlaardingen;* 57. *Vlinder knippen*, 58. *Voor plat loopen*, te *Groningen.*

Hierbij kan nog gevoegd worden:

59. *Hooikes ketsen*, zie *Nav.* II.; bl. 247, gebruikelijk te [*Gorinchem*]; 60. *Jantje zetten*, te Ypre, zie S. J. LANBIN, in *Belgisch Museum*, Dl. I, bl. 402, b. v. *Jantje zet kantje.*

In de taal der Russische departementen *Lijf-* en *Esthland*, waar duitsch wordt gesproken, zegt men *Schulfinken;* zie DE JAGER, t. a. p. en het daar aangehaalde *Idioticon der Deutschen Sprache in Lief- und Esthland*, Riga 1795, S. 213. Ook KALTSCHMIDT, *Vollständiges Stamm- und sinnverwandtschaftliches Gesammt-Wörterbuch der Deutschen Sprache aus allen ihren Mundarten*, 3e Ausgab. Nördlingen 1851, geeft als Noordduitsch op *Schulfinken, die Schule schwänzen d. h. versäumen*, *Schulen laufen, hinter die Schule gehen*, S. 847. Men heeft ook *Schulken* (zie STRODTMAN, *Idioticon Osnabr.*) en eindelijk in *Oost-Friesland Schoelwinkelen.*

Σ.

Blommerhelt of Blommerhart (II.; bl. 152). Die held zal wel te vergeefs gezocht worden en niets meer noch iets anders zijn dan een kind van BILDERDIJK's vruchtbare verbeelding. Waarschijnlijk was BILDERDIJK met de verklaring van het woord verlegen. Door M. DE VRIES, in zijne Aanteekeningen op *Wa-re-nar*, is overtuigend aangetoond, dat *blommerhert* een basterdvloek is voor *bloedend hart*, en dit weêr eene verkorting van *Gods bloedend hart*, doelende op de doorstokene zijde van den Zaligmaker, even als de Franschen van ouds zeiden: *par le poitron* (*la poitrine*) *Dieu sanglant.*

CONSTANTER.

Arent Roggeveen (II.; bl. 152). ARENT ROGGEVEEN, JANSzoon, werd geboren te *Delftshaven.* Hij trad in den echt met MARIA STORM, bij wie hij te *Middelburg* drie kinderen verwekte, n. l. JAN, ARENT en JACOB. Laatstgenoemde heeft in 1721 en 1722 eene merkwaardige reis om den aardbol gedaan, en is in Februarij 1729, 70 jaren oud zijnde en ongehuwd, in zijne geboortestad overleden. De vader, ARENT, die een tamelijk bemiddeld man schijnt geweest te zijn, bekleedde te *Middelburg* de nederige bediening van *Gouseerder* of roeijer en proever van wijnen en sterke dranken, doch was een vlijtig beoefenaar der wiskunde, en legde zich inzonderheid toe op de sterre- en aardrijkskunde, alsmede op de theorie der zeevaart, in welke vakken hij ook onderwijs gaf, terwijl hij zich van deze meer ernstige studiën nu en dan bij de dichtkunst verpoosde. Een en ander blijkt uit zijne geschriften, welke ten getale van vijf, waaronder ook het door N. P. BIBLIOPHILUS genoemde, in het *Dagverhaal der Ontdekkingsreis van Mr.* JACOB ROGGEVEEN, uitgegeven door het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, bl. XI—XV, vermeld worden. Hij overleed te *Middelburg* in November 1679. Zie ook: *Archief voor Kerkel. Geschiedenis*, *verzameld door* KIST *en* ROYAARDS, Dl. XII, bl. 301.

J. V. D. BAAN.

[Dit stuk in het *Nederl. Archief*, waarvan de titel is: *Mededeelingen van eenige nog onbekende bijzonderheden aangaande Mr.* JACOB ROGGEVEEN, *inzonderheid met betrekking tot zijne godsdienstige denkwijze*, door Dr. J. BORSIUS, werd ons insgelijks aangehaald door X. X. X. en Dr. RÖMER, waarvan de eerste ook geraadpleegd heeft met Mr. S. DE WIND, *Levensberigt van den Nederl. Zeereiziger Mr.* JACOB ROGGEVEEN (vóór het 1ste Dl., 3de St., der *Nieuwe Werken van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*) bl. XI—XV.]

Arent Roggeveen, eertijds wijnroeijer te *Middelburg*, was een vrij bemiddeld man. Hij oefende zich vlijtig in de wiskunde en bereikte vooral in de sterre-, aardrijks- en zeevaartkunde eene buitengewone hoogte, in welke vakken hij dan ook op veler verlangen de nuttigste lessen gaf. De beoefening der dichtkunde was hem tot uitspanning. Behalve het in de vraag gemelde werk, ontving men van A. ROGGEVEEN ook: *Het nieuwe droevige Nachtlicht ontsteken door Godts toren ende vertoont op den aardtkloot, in een Comeet ofte Steertsterre*, 15 *Dec.* 1664 *tot* 9 *Febr.* 1665, *waarin wordt aangewesen den wonderlyken loop derselve. Beschreven door* ARENT ROGGEVEEN, *liefhebber der mathematica, professie doende in deselve konst tot Middelburgh in Zeelandt*, *Middelburg*, 1665, *in*-4°., 38 *pag. groot, met* 2 *sterrekundige platen.* Nog bragt hij in 't licht een grooten Atlas, en eene beschrijving der westkust van *Amerika.* De kaarten van dezen atlas waren grootendeels door hem zelven ontworpen, en dit werk was in waarheid allerbelangrijkst voor dien tijd. Eindelijk schreef hij nog een klein geschrift, in verband staande met, misschien wel de aanleiding tot, de bekende reis van zijnen zoon JAKOB. Meermalen toch had ARENT ROGGEVEEN zijne verwondering geopenbaard, dat men zoo weinig bekend was met de Stille- of Zuidzee, en de groote kooplieden zich niet vereenigden tot onderzoek van dezen Oceaan, ten einde nieuwe bronnen van welvaart op te sporen. Nu werd hij in 1671 door de Zeeuwsche kooplieden aangezocht om een plan tot zoodanig onderzoek te beramen; maar het rampspoedige jaar was oorzaak, dat de uitvoering achterbleef. Later kwam zulks op nieuw ter sprake, tot dat eindelijk, den 22sten Sept. 1676, de Algemeene Staten octrooi verleenden aan ARENT ROGGEVEEN, om gedurende twintig jaren, met uitsluiting van alle anderen, de Zuidzee te bevaren tusschen de *Straat van Magellaan* en *Nieuw-Guinea*. ROGGEVEEN maakte dit aan zijne landgenooten bekend in het gemelde werkje, hetwelk aldus werd betiteld: *Voorlooper op 't octrooi van de H. M. Heeren Staten-Generaal, verleent aan* ARENT ROGGEVEEN *en zyne medestanders over de Australische zee, ofte beter geseght het onbekende gedeelte des werelts, gelegen tusschen de Meridiaan der strate Magellanes westwaerts tot de Meridiaan van Nova-Guinea; soo noordwaerts als zuidwaerts; mitsgaders de articulen, waernaer een yder, die eenige sommen geldts inteeckent, hem sal hebben te reguleren; beneffens eene kaerte van 't selfde district. Beschreven door den voornoemden* ARENT ROGGEVEEN, *Middelb.* 1676. — Of echter de deelneming niet gretig opging om de kosten te helpen vinden, of wat er ook haperde, de voorgestelde togten werden niet ondernomen, en ARENT ROGGEVEEN overleed in Nov. 1679, zonder het doel zijner pogingen bereikt te hebben. Hij was gehuwd met MARIA STORM, en hun derde en jongste zoon, de vermaarde JAKOB ROGGEVEEN, volvoerde het groote plan, hetwelk vijftig jaren vroeger door zijnen vader beraamd was.

P. FRET.

Arent Roggeveen. In het artikel *Middelburg*, voorkomende in het *Alg. Woordenboek* van HOOGSTRATEN, bl. 244, wordt vermeld, dat ARENT ROGGEVEEN te *Middelburg* in *Zeeland* zoude zijn geboren; doch P. DE LA RUE, in zijn *Geletterd Zeeland*, zegt (bl. 135, in de noot) dat de schrijver diens artikels zich vergist heeft, en dat de hier bedoelde ROGGEVEEN te *Delft* [*Delfshaven?*] geboren is.

De *Verkrachte Belgica*, vertoond in de Rederykerskamer *In Minne groeyende*, te *Middelburg*, is door den schrijver aan Zijne Hoogh. Prins WILLEM III opgedragen. Deze in vele opzigten merkwaardige opdragt is gedagteekend uit *Middelburg*, *de Son zynde* 29 *Gr.* 12 *Minut. indē Tweling* 1669, met vermelding van eenige Heeren, die het stuk ten tooneele hebben opgevoerd.

In het *Berigt aan den Lezer* meldt de schrijver, dat de Historie van het *Nederlantsche Treurspel*, *synde de Verkrachte Belgica*, ten deele berijmd is geweest door den Poëet SAMUËL BOLLAERT, en reeds voor eenige jaren was vertoond geworden op het *Edel Reden-Hof* binnen *Middelburg*. Het treurspel van BOLLAERT eindigde met de onthoofding van EGMOND en HOORNE, doch ROGGEVEEN zette het stuk voort tot aan den dood van Prins WILLEM I.

Uit eenige lofdichten, die het stuk vooraf gaan, o. a. dat van J. WILLEMSEN, verneemt men, dat ROGGEVEEN ook schrijver geweest is van den *Rokenden Oceaen;* genoemde dichter [?] zegt:

„Want hy heeft onlangs maer seer loffelyck geschreven
Den *roockent Osiaen*, nu wert hy weer gedreven,
Om BOLLAERS heerlyck werck dat geestigh was gedaen:
Door syn doormengde geest noch wyser t'overgaen."

Volgens HOOGSTRATEN had men aan ROGGEVEEN ook te danken het *Nieuw droevig Nachtlicht* enz. *of Verhandeling over de Staartster, verschenen den* 15 *Dec.* 1664, dat ook uit het gedicht van J. WILLEMSEN af te leiden is.

Aan het slot van de *Verkrachte Belgica*, vindt men nog twee gedichten van A. ROGGEVEEN, waarvan het eerste ten titel voert

Tweevoudige Inhuldingh van Zyn Hoogheyt den Prince van Oraengien enz., 24 en 29 *Sept.* 1668; en het tweede: *Inhuldingh op de Intrede van de Heer* Mr. JACOBUS PECKIUS, *gekoren tot Opper-Prins van de Rethory-Kamer, in Minne Groeijende tot Middelburgh*, 17 *Sept.* 1667.

Ik eindig met nog eenige regels mede te deelen uit het *Lof-vers* van J. WILLEMSEN.

„Hier siet ghy dan Gods gunst aen dit ons Landt bewesen,
Ey laet de danckbaerheyt nu uyt U syn geresen,
Ja denckt dat nu de aert geen slimmer beeste draeght:
Als een ondanckbaer Mens, die naer geen goetdoen vraeght.
Danckt God dan boven al, en dan *'t Huys van Nassouwen*,
Door welck dat God ons lant soo hoog heeft willen bouwen,
En offert desen Vorst, die dit wert toegewyt,
Al 't geen ghy voor dit goet syn ouders schuldigh zyt,
Ja danckt oock ROGGEVEEN, die ons weer geeft te drinken
Uyt PALLAS soete fles, ja die ons komt te schincken
't *Verkrachte Nederlant*, dat door de Spaensche viegh,
Wier als een suygent Kint gebonden in een wiegh,
Met hulp van 't Roomsche Beest en al de Roomsche Papen;
Of BELLARMINUS Rot, rechte Baviaensche Apen:
Doch God heeft ons door haer verryckt met hare schat:
En met de Suycker-Pot, daer doen de Paus op sat,
Doch hier meê hou ick op, en wensch dat God van boven,
Dit dier gekochte Lant noyt meer in tweên sal kloven,
Maer dat hy om syn naem dit bloot gekochte Lant,
Noyt daer een meerder bloet sal rollen in het sant."

.. ELSEVIER.

Aanstekelijkheid van het gapen (II.; bl. 152); *Britsche Voorgangers van » de Navorscher*". Bij JOHANNES MULLER, in zijn *Handbuch der Physiologie des Menschen, Zweiter Band, S.* 89, vindt men de volgende verklaring er van gegeven: » Zekere groepen der spieren van het dierlijke stelsel verkeeren bestendig in de neiging tot onwillekeurige bewegingen om de gemakkelijkheid der aandoening harer zenuwen of veelmeer de aandoenlijkheid der hersendeelen, uit welke zij ontspringen. In dit geval bevinden zich alle ademhalingszenuwen, de *Nervus Facialis* ingesloten. Deze prikkelbaarheid, deze overhelling tot ontspanning vertoont zich bereids in het van tijd tot tijd uit inwendige oorzaken voortkomende niezen; maar ook zieletoestanden kunnen de ontlading van het zenuwbeginsel (*Nervenprincip*) naar de aangezigtsspieren bewerken. Iedere snelle overgang, die er in de ziel plaats grijpt, is in staat om eene ontlading te veroorzaken, van de *Medulla oblongata* haar' aanvang nemende.

Het *Sensorium* werkt hier juist op denzelfden trant als de enkele zenuw, in welke iedere snelle staatsverandering, hoedanig ook, het Nervenbeginsel in werking brengt. Volgens dezen regel is het begrijpelijk dat, zelfs zonder eenigen hartstogt, een zoo snelle overgang van voorstellingen, als men bij den indruk van het belagchelijke ontwaart, die ontspanning doet geboren worden, welke zich in de aangezigts- en ademhalingsspieren uit.

Hiertoe behoort ook het *geeuwen*, in zoo verre het door de inbeelding, door het hooren of door het zien gapen aanleiding nemen kan. De stemming tot de ademhalende en gelaatsbewegingen is dan reeds vroeger daar geweest; zij treedt in het licht door dat de voorstelling aan het nervenprinciep de bepaalde rigting geeft."

Die 't beter weet mag het zeggen.

T. J. F.

[Een antwoord op deze vraag, welke, zoo het schijnt, op de *lach*spieren van RIKA (zie DE NAVORSCHER II.; bl. 247) heeft gewerkt, is in den voorganger van de NOTES AND QUERIES te vinden. „Is gapen aanstekelijk?" had iemand gevraagd aan den *British Apollo: containing two thousand Answers to curious Questions in most Arts and Sciences, serious, comical and humorous*, en hij kreeg tot bescheid:

„Gapen en geeuwen is aanstekelijk, omdat de dampen des bloeds, uit den mond geworpen, de omgaande lucht besmetten, welke, door de neusgaten in een ander mans mond opgevangen, de vezelen der onderbuiksspier tot opening van den mond prikkelt, ten einde door uitademing den ongelukkigen luchtstroom te ontlasten, die, als hiervóór is gemeld, met de bloeddampen is besmet".

De Britsche NAVORSCHER, waaraan dit ontleend is, heeft minstens vier uitgaven beleefd. De eerste zag het licht in 1740, 12mo.

Als tijdschriften op hetzelfde plan ingerigt kunnen wij nog aanteekenen:

Memoirs for the Ingenious, 1693, in 4to, bezorgd door J. DE LA CROSE;

Memoirs for the Curious, 1701; in 4to;

The Delphick Oracle, 1720, 8vo;

The Weekly Oracle; or, Universal Library. Published by a Society of Gentlemen. Een folio-vel in de week, 1736 en 1737.

Voorts vinden wij *The Athenian Gazette*, later *The Athenian Mercury* geheeten, vermeld, beslaande 20 deelen in folio, waaruit de meest belangrijke vragen en antwoorden zijn overgedrukt in *The Athenian Oracle*, 4 deelen 8º., uitgekomen te Londen om en bij het jaar 1703. Wie er meer van begeert te weten raadplege de NOTES AND QUERIES, Vol. II, p. 193, 242; Vol V, p. 230.]

Hendericus du Booys; Helena Leonora de Sieveri (II.; bl. 152). De portretten van deze personen komen voor op den *Catalogus* van F. MULLER, 1852, bl. 42 en 236, onder Nº.552 en 4935, alwaar zij edellieden van *Antwerpen* worden genoemd, en tevens vragenderwijze vermeld wordt dat DU BOOYS deel nam aan den vierdaagschen zeeslag; van waar deze veronderstelling genomen is blijkt niet, welligt is zij aan het bijschrift van het portret ontleend. Dewijl deze portretten *tegenhangers* schijnen te zijn, laat het zich denken dat hier *echtgenooten* worden voorgesteld. Uit den *Catalogus* van VERSTOLK VAN ZOELEN, Maart 1851, bl. 77, ziet men dat van beiden *twee* verschillende portretten bestaan, als één naar VAN DYCK met adres van E. DU BOOYS, en één, met adres van E. COOPER. V. D. N.

Hendericus du Booys. Te *Leyden* heeft een geslacht van dien naam geleefd, waarvan men zich door het volgende huwelijk, aldaar voltrokken, kan overtuigen:

» 18 *April* 1687. MATHYS DU BOOYS, *Schilder*, jm. van *Leyden*, vergeselschapt met HENDRICK DU BOOYS syn broeder, met LYSBETH MAERTENS, jd. van *Geertruydenberg*."

Dat er van dien HENDRIK DU BOOYS, getuige bij het huwelijk zijns broeders, een portret kan bestaan, door VAN DYCK vervaardigd, mag ook dááruit worden afgeleid, dat er te *Leyden*, omstreeks dien tijd, ook een schilder van dien naam gevonden werd; want zijn huwelijk wordt aldus opgeteekend:

» 10 *Oct.* 1663. PIETER JANS. VAN DYCK, *Schilder*, jm. van *Leyden*, met TRIJNTJE CORNELIS VAN MY, jd. van *Leyden*."

Indien echter het portret [zoo als werkelijk het geval is] door ANTONIE VAN DYCK werd geschilderd, die, volgens IMMERZEEL, den 9den Dec. 1641 overleed, dan zal het bezwaarlijk den Leydschen HENDRIK DU BOOYS van 1687 kunnen voorstellen.

Ik neem deze gelegenheid waar, om de aandacht te vestigen op het huwelijk van zekeren Predikant DU BOYS, te *Leyden* voltrokken:

» 20 *Juny* 1602. LOWYS DU BOYS, *Stud. Theolog.*, jonggesel van *Overyssel*, vergeselt met PIETER TERREAU zyn bekende; met ANNA LE FEVRE, id. van *Antwerpen*, vergeselt met SANDINA VAN DALE, haer moeder."

» 24 *Aug.* 1612. LODOVICUS DU BOYS, van *Ryssel* (?), Wed^{n}. van ANNA LE FEVRE, Predikant te *Cameryk*, vergeselschapt met CORNELIS DIRKS GRYP, zyn bekende; met NEELTJE DIRCXD. van *Alckmaer*, Wed^{e}. van CORNELIS VAN NOORDT, wonende te *Leyden*, vergeselschapt met JANS VAN BANCHEM, haer bekende."

Het is wel mogelijk, dat de verschillende Predikanten DU BOYS van dien LOUIS afstammen.

.. ELSEVIER.

Genealogie van van Middelhoven (II.; bl. 154). Behalve hetgeen ik aldaar van dit geslacht heb opgegeven, is mij sedert nog het volgende bekend geworden, hetgeen ik zal mededeelen, of het mogte strekken tot opwekking van de Navorschers, om mij met de verlangde bijdragen tot aanvulling te willen vereeren.

MICHIEL VAN MIDDELHOVEN, geb. te *Tholen* en aldaar gedoopt den 16den April 1645 (*Doopb. der Herv. Gem. te Tholen*), was de *oudste* zoon van DANIËL, destijds Predikant te *Tholen*, en is tweemaal gehuwd geweest, eerst met ADRIANA JACOBA VAN WIELANDT, die den 8sten Augustus 1680 te *Zaamslag* overleden is (*Begraafreg. te Zaamslag*), waarna hij den 19den April 1683 te *Zaamslag* hertrouwd is met SARA D'HAP, J. D. van *Axel* (*Trouwboek te Zaamslag*).

Welke en hoeveel kinderen er gesproten zijn uit het huwelijk van MICHIEL VAN MIDDELHOVEN en ADR. JAC. V. WIELANDT, is mij onbekend. Hij was reeds gehuwd, toen hij van *Wouw* naar *Zaamslag* overkwam, en aldaar den 31sten Oct. 1677 als Predikant bevestigd werd. Voor zoo verre uit de *Doopb.* te *Zaamslag* blijkt, zijn aldaar uit hen geboren:

1. DANIËL, gedoopt den 1sten Dec. 1677, waarbij onder de doopgetuigen vermeld wordt; JOHAN VAN MIDDELHOVEN, Luitenant onder den Overste BEAUMONT. Deze DANIËL is te *Zaamslag* den 13den Maart 1703 getrouwd met ELIZABETH VAN DER SCHOOTE, J. D. van *Breda*.

2. ANTHONY, gedoopt den 15den Oct. 1679, doch reeds den 3den Nov. daaraanvolgende overleden. Als doopgetuige was onder anderen hierbij tegenwoordig: SARA VAN MIDDELHOVEN.

Uit het tweede huwelijk van MICHIEL VAN MIDDELHOVEN, met SARA D'HAP, zijn te *Zaamslag* geboren:

1. JOHANNA, gedoopt den 23sten Jan. 1684. Ten jare 1707 getrouwd met Ds. JACOBUS VAN DER STERRE, Predikant te *Zaamslag*, is zij, als diens kinderlooze weduwe, te *Axel* overleden, en aldaar in de kerk begraven, den 6den Mei 1752.

2. JONA, geboren den 17den Oct. 1685 en gedoopt 21 dito. Deze is van 1705—1757 Predikant te *Axel* geweest, en aldaar 30 Oct. 1770 overleden.

3. MARIA, gedoopt den 21sten Dec. 1687. Deze is in middelbaren leeftijd getrouwd met PIETER ROOS, koopman te *Middelburg*.

4. MICHAËL, gedoopt den 18den Dec. 1689, waarbij als doopgetuige tegenwoordig was de hiervoren reeds genoemde JOHAN VAN MIDDELHOVEN, toen Kapitein onder den Overste BEAUMONT. Deze MICHAËL overleed te *Zaamslag* reeds den 20sten Maart 1690.

B.

Genealogie van van Middelhoven. Tot aanvulling van het reeds opgegevene betrekkelijk dit geslacht, moge dienen, dat MICHIEL JANSZ. VAN MIDDELHOVEN, geboren ten jare 1562, volgens SOERMANS, *Register van Zuid-Holland*, Predikant te *Voorschoten* werd in 1602, en heeft uitgediend in 1634. Zijn voorganger was aldaar in 1592 gekomen, en in 1596 vertrokken.

SAMUËL VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Voorschoten*, stierf in 1638. Zijn opvolger kwam aldaar in 1639.

DANIËL VAN MIDDELHOVEN schijnt, vóór hij Predikant bij de Ambassade werd, als Leeraar te *Charlois* beroepen te zijn, doch, van dat beroep, wegens een verschil, afgezien te hebben. Nog komen voor:

JOHANNES VAN MIDDELHOVEN, MICHIELSZ. in 1612 Predikant te *Lisse*, in 1619 naar *Haarlem* als *Rector* vertrokken, waarover men zie AMPZING, *Beschr. van Haarlem*, bl. 132, en SCHRE-

VELIUS, *Harlemum*, 1647, pag. 248, en de vertaling hiervan 1754, II.; bl. 383; volgens deze was hij aldaar de opvolger van SCHREVELIUS en bleef er zeven jaren, kreeg toen zijn paspoort, als verdacht zijnde van onzedelijkheid, en trok naar *Leyden*.

FLORENTIUS VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Kamerrijk* in 1621, in Mei 1623 te *Schevelingen*, afgezet in 1629.

MICHIEL VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Castrikum* in 1637, te *Renswoude* in 1638, te *Cloetingen* in 1648, te *Buren* in 1650; overleden in 1652.

JACOBUS VAN DER STERRE kwam in 1725 te *Tholen*, te *Zaamslag* den 28sten Nov. 1706.

JONA VAN MIDDELHOVEN; zie over hem en zijn schoonzoon TE WATER, dien hij den 1sten Julij 1742 te *Axel* bevestigde, J. SCHARP, *Gesch. en Costumen van Axel*, 1787, Dl. II., bl. 241 en verv.

WILLEM TE WATER was Proponent geworden in 1722 en Predikant te *Zaamslag* den 22sten April 1725.

JACOBUS LE FRANCQ of FRANK, Proponent geworden in 1734, Predikant op *den Hoek* in 1736, nog aldaar ten jare 1758.

JOHANNES STEENBAKKER was vroeger Predikant te *Axel*, kwam in 1796 te *Princeland*, alwaar hij in het begin dezer eeuw overleed.

V. D. N.

Genealogie van van Middelhoven. Ten behoeve van B. deel ik hieronder het een en ander mede over de nakomelingen van DANIëL VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Bergen op Zoom*. Eerst was hij Predikant bij het Nederlandsche Gezantschap te *Parijs*, daarna te *Venetië*, en werd toen beroepen te *Tholen*, van waar hij ten laatsten naar *Bergen op Zoom* vertrok. Hij trouwde JOHANNA LIENS JOACHIMSDR., geboren na 1618. Zij verwekten

I. MICHIEL VAN MIDDELHOVEN (*), die trouwt........

Zij winnen:

A. JONA VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Axel* in 1726, trouwt N. N. en verwekt

a. een zoon, eerst Predikant op een dorp bij *Zierikzee;*

b. eene dochter ...... VAN MIDDELHOVEN, trouwt WILLEM TE WATER, Predikant te *Axel;*

c. eene dochter, die denkelijk is getrouwd geweest met Ds. VAN DER STAR, omdat men in 1755 te *Middelburg* gekend heeft, jufvrouw VAN MIDDELHOVEN, weduwe van Ds. VAN DER STAR.

B. JACOBUS, welke als Ingenieur is overleden.

II. JACOBUS VAN MIDDELHOVEN, trouwt .... WIELANDT. Hij was Kapitein in 't regiment VAN HAERSHOLTE. Zij winnen:

A. ... VAN MIDDELHOVEN,

B. ... VAN MIDDELHOVEN,

C. ... VAN MIDDELHOVEN,

drie zonen, alle gesneuveld in den veldslag van *Malplaquet*, den 11den September 1709. Ook hun vader was denzelfden zomer, op een commando zijnde, gesneuveld.

C. CHARLES VAN MIDDELHOVEN was Kapitein bij het regiment van HOLSTEIN-BECK. Onder dat regiment vindt men hem als Vaandrig den 30sten November 1723, — als Luitenant den 22sten November 1728 — en als Kapitein den 10 Junij 1729. In 1738 wordt hij voor 't laatst bij dat regiment vermeld. Hij trouwt S..... DE MUNCK, wier moeder de zuster was van den Heer VAN DER NIST, te *ter Goes*. Zij verwekken:

a. JACOBUS VAN MIDDELHOVEN, welke huwt met SUSANNA ADRIANA EVERSDIJCK, MATTHEUS' dochter. Zij woonden in 1765 te *Middelburg*, en verwekten:

1. ANNA ALEXANDRINA VAN MIDDELHOVEN.
2. CAREL JOHANNES VAN MIDDELHOVEN.
3. CORNELIS ADRIANUS VAN MIDDELHOVEN.
4. DANIëL GERARDUS VAN MIDDELHOVEN.

III. JOHANNA.

Het vorenstaande is ten deele ontleend aan eene kleine verzameling genealogieën van Zeeuwsche familiën, ten deele opgemaakt en uitgebreid door een geslachtkundige, die dikwijls uit oorspronkelijke bescheiden heeft geput.

Is B. nu in staat mij wederkeerig genealogische en andere bijzonderheden op te geven, omtrent de navolgende leden van hetzelfde geslacht?

LEONARD HESSEL DE DINTHER, Kapitein in het regiment van den Brigadier BERKHOFFER, na het overlijden van JAN VAN MIDDELHOVEN.

Commissie van 28 *November* 1709. *Beëedigd* 29 *November*.

DANIëL VAN MIDDELHOVEN, volgens *Resolutie* van den Raad van State van den 22sten Julij 1710, en appointement van den 15den Augustus daarna, benoemd tot Ingenieur, na het overlijden van THOMAS SOMMES.

Commissie op 22 *Julij* 1710. *Beëedigd bij procuratie*, 18 *Augustus* 1710.

A. A. A.

Genealogie van van Middelhoven. Te *Leyden* zijn de volgende huwelijken voltrokken:

» 29 *April* 1613. JOHANNES MICHIELSZ. VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Lisse*, vergezeld met MICHIEL JANSZ. VAN MIDDELHOVEN, mede Predikant, zijn vader, met

CATHERYNA KERSTEMANS, jd. van *Leyden*, vergezeld met HESTER KERSTEMANS, hare moeder. (Die zoon is in de opgave ongenoemd gebleven.)

» 30 *Maart* 1620. KAERL VAN HOORN, Coopman, weduwnaer van *Nieukerke*, wonende

(*) Het is niet bewezen of MICHIEL dan wel JACOBUS VAN MIDDELHOVEN de oudste zoon was.

tot *Leyden*, met EVA VAN MIDDELHOVEN MICHIELSdochter, jd. van *Dordrecht*."

»26 *Aug*. 1637. ABRAHAM VAN MIDDELHOVEN, jm., Student in de Theologie, met CLAERTGEN SIBELIUS, jd. van *Elvewelt*, wonende op de *Coepoortgraft*, en is by de bruyt behoorlyke attestatie van *Voorschoten* overgebragt." .. ELSEVIER.

DeHennequin's (II.; bl. 154). In HOOGSTRATEN's *Woordenboek* leest men, op het Artikel, van PETRUS HENNEQUIN, Voorzitter van het Parlement van Parijs, zoon van OUDART, Heer van *Boinville*, overleden op den 11den Augustus 1577: » Het geslacht van DE HENNEQUINS, *gekomen* uit *Vlaanderen*, zettede zich te *Trojes* in Champagne neder, vanwaar deszelfs takken zich uitgebreid hebben in verscheidene plaatsen van Frankrijk, en inzonderheid binnen Parijs."

HOOGSTRATEN verwijst overigens naar hun *Geslachtboom*, aangehaald door BLANCHARD in de *Historie der Voorzitters à Mortier van het Parlement van Parijs*, alwaar tot *zestien* stamtakken van dit geslacht worden opgeteld; het bedoelde werk is getiteld: *Les Présidens à Mortier du Parlement de Paris depuis* 1331, Paris 1647, in fol., *avec Blason de leurs Armes et des remarques touchant leur famille*. Zie LE LONG, *Biblioth. de France*, T. III., N°. 32928. Ook bestaat er een *portret*, in folio, van »DREUX HENNEQUIN, Sieur de *Chanteraine*, Conseiller au Parlement de Paris, *fils* D'OUDART, Maître des Comptes, et de MADELAINE BOUCHET, mort en Mars 1651, agé de 77 ans." LE LONG, t. a. p. Tom. IV. V. D. N.

Verduitscher van Don Quixote (II.; bl. 155). Het komt mij hoogst waarschijnlijk voor, dat de vertaler van *Don Quixote*, onder de letters L. V. B., niemand anders geweest is dan de Dordsche Conrector LAMBERTUS VAN DEN BOSCH, in 1610 te Dordrecht geboren; want, behalve dat die vertolking aldaar is uitgekomen in den tijd dat VAN DEN BOSCH er woonde, had deze de gewoonte vóór de werken, die hij niet onder den naam van SYLVIUS uitgaf, meestal L. V. BOS te plaatsen, zoo als zulks onder anderen het geval is op den titel van zijne *Dordrechtsche Arcadia*, waarvan hij ook de opdragt aldus onderteekent. A. J. VAN DER AA.

[V. D. N. en C. & A. kunnen zich mede zeer wel met het denkbeeld vereenigen dat LAMBERT VAN DEN BOSCH, ook geschreven hebbende VAN BOS of SYLVIUS, Rector der Latijnsche School te Dordrecht, ons de vertolking van *Don Quixote* heeft bezorgd. „Hij was het aan wien men, in 1663, de *Dordrechtsche Arcadia* te danken had en van hem" — zegt V.D.N.— „verschenen menigte van schriften tusschen de jaren 1640 en 1675, waarvan de Lijst in ARRENBERG's *Register*, 1788, bl. 75, gevonden wordt. Zie ook over L. VAN BOS: SCHULL en VAN DER HOOP, *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, Dl. I, St. III, waaruit blijkt, dat hij een kluchtig heer moet geweest zijn. Voorts: CHALMOT, *Woordenboek* en de schrijvers aldaar genoemd, op het Artikel".

THEODORIK schrijft: „Ik twijfel er zeer aan of FREDRIK wel te weten zal komen wie L. v. B. is; want Mr. SCHÜLLER (in zijne schoone „ *Voorlezing over den Don Quixote*") spreekt wel van diens vertaling, maar schijnt den verduitscher evenmin te kennen. Het oordeel echter van STYL en SCHELTEMA verschilt zeer van dat van Mr. SCHÜLLER; immers dat van den laatste klinkt zeer ongunstig".]

J. C. Amman (II.; bl. 155); *P. Koolaart*. De bedoelde JOHANN CONRAD AMMAN werd geboren te *Schaffhausen*, op den 16den Februarij 1669 en studeerde te *Bazel* in de Medicijnen, alwaar hij, in December 1687, ten gevolge zijner promotie uitgaf: *Disputatio inauguralis sistens aegrorum Pleuro-Pneumonia laborantum etc.*

Dit werkje, zich op de Academische Bibliotheek te *Leyden* bevindende, droeg hij op aan zijnen vader, JOHANN AMMAN, toen President van het Geregtshof te *Schaffhausen*, alsmede aan zijnen neef, JOHANN AMMAN, Med. Doctor, terwijl op het laatste blad een Latijnsch gedicht gevonden wordt van J. AMMAN, Student in de Theologie te *Bazel*. Ook is eene Dissertatie, dd. 29 Aug. 1749, *de Morbis &c.* door JOH. CONRADUS AMMAN van *Schaffhausen*, te *Leyden* uitgegeven, op de Bibliotheek voorhanden.

Hij vestigde zich kort daarna te *Haarlem* als M. D., alwaar hij eene doofgeborene dochter van den koopman PIETER KOOLAART, met name HESTER, door zijne methode heeft leeren spreken. Hij gaf uit:

1. *Surdus Loquens caet., qua, qui surdus natus est, loqui discere possit*. Amst. 1692, in-12°.

2. *Surdus Loquens, dat is, Wiskonstige Beschryving op wat wyze men doofgeborene sal konnen leeren spreken*. Haarlem 1692, in-12°., te vinden achter het *Natuurlyke Hebreeuwsche A. B. C.* van den Baron FRANCISCUS MERCURIUS VAN HELMONT, Amst. 1697, opgedragen aan den reeds genoemden PIETER KOOLAART, met eene Voorrede, gedagteekend uit *Haarlem*, 1 Sept. 1691.

Zie, over P. KOOLAART, de nagelatene gedichten zijner derde huisvrouw, ELISABETH KOOLAART, geb. HOOFMAN, Haarlem 1784, alsmede de schrijvers, die over AMMAN handelen, als: *De Systematisch gerangschikte Lijst der Werken en Geschriften over de Doofstommen*, Gron. 1824, alwaar een achttal bronnen genoemd worden. .. ELSEVIER.

J. C. Amman. In de *Liste Littéraire Philocophe*, 1842, hebben wij de titels der beide werkjes van J. C. AMMAN naauwkeurig opgegeven en die der verschillende vertalingen, alsmede de *fontes*, welke men over dezen beroemden geneesheer kan raadplegen. — Uit eene briefwisseling van onzen met lof bekenden landgenoot Mr. J. SCHELTEMA met wijlen onzen vader blijkt, dat hij in 1818 het voorne-

men had eene verhandeling te schrijven: *Over de pogingen der Nederlanders voor het Onderwijs der Doofstommen in de Zeventiende eeuw*, verzekerende veel gevonden te hebben in de *Boekzaal* van RABUS, en dat er wel een belangrijk stukje van groeijen zoude voor het 5de stuk van het *Mengelwerk*. — Ons zijn de redenen onbekend gebleven, waardoor hij, tot ons groot leedwezen, belet is geworden, aan zijn voornemen gevolg te geven.

Dr. C. GUYOT.
Mr. R. T. GUYOT.

[Volgens BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS en op het gezag der *Allgemeine Encyclopädie von* ERSCH *und* GRUBER zou J. C. AMMAN zich in Amsterdam hebben nedergezet, en later veel op zijn landgoed bij Warmond opgehouden. Een beroep naar Schaffhausen als Hoogleeraar in de Natuurkunde sloeg hij af. Behalve den „*Surdus Loquens*" vertaalde hij eenige *Zamenspraken* van PLATO in het Hollandsch, uitgekomen te Amsterdam, 1709, 4⁰. Ook gaf hij COELIUS AURELIANUS, met zijne eigene aanteekeningen en die van T. J. VAN ALMELOVEEN in het licht te Amsterdam, 1709 en 1722, 4⁰. Hij overleed op zijn landgoed in 1724, kort na zijnen terugkeer van eene met botanisch doel ondernomene reis door zijn vaderland.

V. D. N. verwijst ons op ADELUNG's *Fortsetzung zu* JÖCHER's *Gelehrten Lexicon*, B. I., alwaar J. C. AMMAN's geschriften worden opgenoemd. Hij meldt voorts dat, naar allen schijn door AMMAN's bezorging, in het jaar 1692 een werk van F. M. VAN HELMONT verschenen is, betiteld: *Observationes circa Hominem eiusque morbos, per* P. BUCHIUM *e Belgico in Latinum translatae*, Amstelodami in 12⁰. Men zie P. RABUS, *Boekzaal van Europa*, 1692, Sept. en Oct.; JANUS ELOY, *Dictionnaire de la Médecine*.

Men vergunt ons nog wel de volgende aanhaling uit J. C. BRUNET's *Manuel du Libraire* (Brux. 1821) Tom. I, p. 53:

„AMMAN (JOAN. - CONR.) *Dissertatio de Loquela*. Amstelod. 1700, pet. in-8.

Ce traité curieux avait déjà paru à Amsterdam, en 1692, *in*-8. sous le titre de *Surdus Loquens*; il a été réimprimé sous ce dernier intitulé, à Leyde, 1727, *pet. in*-8. avec un traité de J. WALLIS, *de Loquela, sive Sonorum Formatione*.

La dissertation d'AMMAN, traduite en français par BEAUVAIS DE PRÉAU, se trouve imprimée à la suite du *Cours d'éducation des Sourds et Muets, par* DESCHAMPS, *Paris*, 1779, *in*-12."]

Vraagteekens.

140. — *Baccalaureus der decreten*. Wat was de betrekking van *Baccalaureus der decreten*, door ULLMANN opgenoemd in de *Hervormers vóór de Hervorming*, II.; bl. 64 (vertaling van KITS VAN HEYNINGEN) en waarvan de vertaler alleen zegt: »Iemand waarschijnlijk die in het kerkelijke regt het baccalaureaat had verkregen. Met zekerheid weet ik het niet te bepalen". — ? HENRY.

141. — »*De oude waarheid en de nieuwe onwaarheid*". Onder dezen titel haalt G. BRANDT, in zijne *Hist. der Reformatie*, (II.; bl. 929) een werkjen aan door de Kamper Predikanten in 1617 opgesteld. Het is in dat jaar te Kampen gedrukt en bevat, op dubbele kolommen, de leer der Remonstranten (*die oude suyvere waarheyt*) en die der *Suyvergenoemde Leeraers* (*Onwaerheyden ende niuwieheyden*) tegenover elkaâr gesteld.

Gaarne zou ik van deskundigen weten, of dit geschriftje zeldzaam is. J. M.

142. — *Sterfdag van Graaf Willem IV*. Welke is de sterfdag van Graaf WILLEM IV? BEKA zegt, fol. 48: 6 October; vele latere schrijvers daarentegen noemen 26 en ook wel 27 September. L. D. R.

143. — »*Una via est*" en »*Lateat dum pateat*". Wat beteekent bij P. BOR, *Ned. Hist.*, II.; fol. 852, het *Una via est* en *Lateat dum pateat?* — Het is duidelijk dat wij hier niet de bloote vertaling bedoelen. L. D. R.

144. — *Jacobus Noormannus*. Wie meldt mij iets betrekkelijk JACOBUS NOORMAN, die, blijkens de *Handelingen* des Kerkenraads te *Sluis*, in den jare 1582 Predikant was te *Oostburg?* Later dan tot Junij 1584 kan hij aldaar niet gestaan hebben. Den 24sten Junij toch verzochten Diakenen en Ouderlingen van *Oostburg* te *Sluis* voor den Kerkenraad rekening te mogen doen, »gemerkt zy van haar plaatse verjaagd waren". De Magistraat van *Oostburg* resideerde toen te *Vlissingen*.

J. H. VAN DALE.

145. — *Spreekwijzen. Stapel-gek.* Wanneer men van een' krankzinnige spreekt, dan zegt men wel: hij is *stapel-gek*. Van waar die uitdrukking? H.

146. — *De zeven Schoonheden*. Men hoort wel eens spreken van de *zeven Schoonheden*, welke er toe behooren om een volmaakt aangezigt te vormen: twee daarvan zijn mij bekend, namelijk: *kuiltjes in de wangen* en *een kloofje in de kin*. Weet ook iemand der Navorschers de vijf anderen op te geven?

PRAESENS EST IMPERFECTUM.

147. — *Brief van Amerigo Vespucci aan Lorenzo de Medicis*. Waar is de beroemde brief van AMERIGO VESPUCCI aan LORENZO DE MEDICIS te vinden, waarin hij de ontdekte landen als een nieuwe wereld beschouwt, naar ons HILDRETH in zijne *Geschiedenis der Vereenigde Staten* zegt? THEODORIK.

148. — *Abraham Titsingh*. Kan iemand eenige levensbijzonderheden mededeelen over ABRAHAM TITSINGH, Chirurgijn te Amsterdam, wiens afbeelding, door J. M. QUINKHART geschilderd en door HOUBRAKEN gegraveerd, menigvuldig voorkomt; wiens heelkundige werken, ten getale van acht, bij ABKOUDE en

ARRENBERG (*Naamregister*, bl. 428) vermeld staan en wiens werk » *Konst broederlyke lessen over de Koortsen op de Schepen van Oorlogh*", (Amst. 1742) volgens Mr. J. C. DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, V.; bl. 143, aan de Admiraliteit van Amsterdam zoo aangenaam was, dat hij daarvoor met een stuk zilverwerk vereerd werd?
LEGENDO ET SCRIBENDO.

---

149. — *Franciscus Heerman.* Weet iemand iets mede te deelen over FRANCISCUS HEERMAN, die, volgens JÖCHER, *Gel. Lexicon*, II.; S. 1538, te *Amsterdam* werd geboren, te *Wittenberg* en elders studeerde, Regtsgeleerde en Historieschrijver was en wiens *Guldene Annotatien* te *Amsterdam* (1739, 8vo.) het licht zagen? LEGENDO ET SCRIBENDO.

---

150. — *Job du Rieu.* Is ook iemand onder de HH. Navorschers in staat eenige levensbijzonderheden op te geven omtrent JOB DU RIEU, Predikant te *Bergen op Zoom*, die met zijne Ambtgenooten, LAMBERTUS DE RYCKE en NATHAN VAY, te *Middelburg* in 1623 een verhaal van de belegering van *Bergen op Zoom* in 1622 uitgaf? De Heer C. R. HERMANS (zie zijn *Geschiedk. Mengelwerk over Noord-Braband*, II.; bl. 29) vond niets van hem vermeld. LEGENDO ET SCRIBENDO.

---

151. — *Heete Wapeling.* In de *Beschryving der Belegering van Alkmaar*, door N. VAN FOREEST, uitgave van 1739, bl. 100 der Aanteekeningen, vond ik onder ander werptuig genoemd *heete wapeling*, wat was dat?
B. J. A. M.

---

152. — *Klokkenspelen.* Ik meen eens ergens gelezen te hebben, dat er, alleen in de Nederlanden en België, klokkenspelen op torens en kerken gevonden worden. Is dat zoo? en wie is er de uitvinder van? J. M.

---

153. — *Euripides' Bacchanten v.* 284—285.

Οὗτος θεοῖσι σπένδεται θεὸς γεγὼς,
ὥστε διὰ τοῦτον τἀγαθ' ἀνθρώπους ἔχειν.

Opmerkelijk komen mij deze twee verzen voor, daar zij de kern schijnen te bevatten der Christenleer, zoo als zij door de R. C. kerk en de meeste Protestanten wordt opgevat. Daar mij geene Commentariën ter hand zijn, zoo zou een deskundige mij zeer verpligten door op te geven, of die opmerking vroeger is gemaakt, door wie en op wat wijs? J. M.

---

154. — *Danswyck in Schottlandt.* Van VAN METEREN, *Historie der Nederlandsche Oorlogen*, bestaat eene uitgave in f°. en 4°., gedrukt te *Danswyck in Schottlandt.* Waar ligt deze plaats, of is het een verzonnen naam?
MARTINUS.

---

155. — *H. Beaumont.* H. BEAUMONT, een Hollandsch dichter, moet in het laatst der XVIde eeuw geleefd hebben; waar zijn berigten over hem te vinden? MARTINUS.

---

156. — *Daniël de Ruyter.* Van eenen DANIËL DE RUYTER is mij bekend dat hij, als Adelborst, in 1670, op het schip van den Luitenant-Admiraal VAN GHENT, eene reis deed naar de Middellandsche zee. In welke betrekking stond hij tot MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER, en waar zijn bijzonderheden over hem te vinden? MARTINUS.

---

157. — *Het wapen der van Oosten's.* Hoe was het wapen der familie VAN OOSTEN, waartoe o. a. behoorde ELISABETH VAN OOSTEN, echtgenoote van den Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indië, ABRAM VAN RIEBEECK?
C. & A.

---

158. — *Spreekwijzen. Een Weeuwenaar.* Waarom heet een rookende turfkool in de stoof: » een weeuwenaar"? V. O.

---

159. — *Melchior Justus van Effen.* In welke betrekking stond MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN, ten jare 1765 Predikant bij de Nederl. Hervormden te *Londen*, tot JUSTUS VAN EFFEN, schrijver van den *Holl. Spectator*, geboren te Utrecht den 21sten Maart 1684, overleden den 18den Sept. 1735? Indien MELCHIOR de zoon van dien beroemden autheur was, dan zouden eenige levensbijzonderheden omtrent hem welkom zijn aan J. C. K.

---

160. — *Descartes te Egmond aan den Hoef.* Om welke reden hield de vermaarde wijsgeer zich zoo vele jaren op in dit, van zijne voormalige grootheid reeds vervallen, dorp, waar hij geheel buiten dagelijksche gemeenschap met andere geleerden was? Indien hij vóór zijne overpeinzingen de eenzaamheid zocht, had hij wel bevalliger plek kunnen vinden. Bestaan er ook nog brieven of geschriften van hem waaruit dit kan blijken? Omtrent het verblijf van NICOLAAS WITSEN te *Egmond*, zou men dezelfde aanmerking kunnen maken, doch deze had misschien bezittingen in den omtrek.
C. W. BRUINVIS.

---

161. — *Brieven van D. Rz. Camphuysen.* KAMPHUYZEN's levensbeschrijver vermeldt, dat hij »veelvuldige brieven aen het huis *Langerak*" (het geslacht der BOETSELAERS?), waar hij vroeger met de opleiding der kinderen was belast geweest, gericht heeft. Waar zouden deze Brieven, zijn zij bewaard gebleven, thans nog kunnen berusten? V.

---

162. *Voorgenomen tweede huwelijk van Keizerin Margaretha.* Onder de aanleidende oor-

zaken der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, wordt door sommige Historieschrijvers almede opgegeven: het voornemen der Keizerin MARGARETHA tot het aangaan van een tweede (morganatisch?) huwelijk met een persoon van minderen stand. Welke bijzonderheden zijn den Navorschers daarvan gebleken; wie was de beminde persoon, en waarom is aan dat plan door de Keizerin geen gevolg gegeven? W. D. V.

163. — *Wapens van Hunsego-kwartier en de Marne.* Weet iemand den oorsprong dier wapens, waarvan verschillende volksverhalen in omloop zijn? — Het wapen van *Hunsego* (nu kanton *Onderdendam*) is een ridder, rijdende op een bruin paard in den draf, hebbende achter hem eene jonge dame, met los hangende haren, zittende schreijelings op het paard en eene blinkende ster in den regter bovenhoek des schilds achter het paard in het verschiet. Het wapen van de *Marne* (het westelijke gedeelte van *Hunsego-kwartier*) is hetzelfde bruine, doch nu galloppeerende paard, de dame is nu alleen, rijdende met slechts eene spoor aan de linkerhiel, met lossen teugel; men ziet geen ster meer, en ook de ruiter is vermist. — Welke geschiedenis wordt hier voorgesteld? TEENSTRA.

164. — *De familie Ravensberg.* JACOBUS RAVENSBERG, zich ook noemende RAVENSBEECK (geboortig van *Groningen*) *Philos. Dr.*, werd op den 3den Maart 1641 beroepen tot *Buitengewoon Hoogleeraar in de Mathesis* te *Utrecht*, en deed als zoodanig zijn intrede den 19den van die maand; hij werd op den 17den Junij 1644 bevorderd tot *Gewoon Hoogleeraar*, en stierf in April 1650. Zijne vrouw was ELISABETH VAN HASSELT. Wie kan iets omtrent zijne familie en afstammelingen opgeven? C. & A.

165. — *Arnold Marcel.* Wie is ARNOLD MARCEL, geboren den 1sten Nov. 1672, overl. in Maart 1748? Ik bezit van hem een portret in zwarte kunst, door A. SCHOUMAN, waarop hij op gevorderden leeftijd wordt voorgesteld, zittende in een kamer en omgeven met een aantal physische instrumenten. W.

166. — *Muzykinstrument van Hollandsche vinding.* Zou ook iemand mij willen opgeven of er ook een muzykinstrument van Hollandsche vinding is? VRAAGAL.

167. — *Infirmitates Sancti Quirini et Sancti Cornelii.* In eene oorkonde, waarbij REINALD, Hertog van *Gelre*, dato 31 October 1299, een gasthuis in de stad *Mons Dei* (*Hattem*) wil stichten en voorkomende in NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, I.; bl. 73, leest men het volgende:

»Item si infirmi aliqui de societate nostra majoribus infirmitatibus detenti, vel gravati, utpote de morbo caduco, vel si sint succensi vel frenetici, aut infirmitatibus Sancti QUIRINI et Sancti CORNELII, aut si lepra sint detenti, gratiam in ipso hospitali quaesierint, enz." Wat zijn die *infirmitates Sancti* QUIRINI of *Sancti* CORNELII?

168. — *Spreekwijzen. Staart over schoêr. Staart over schouder*, of bij verkorting *staart over schoêr*, *staarten*, is ruilen, waar om waar, of, zoo als men zegt, met een digten buidel.

Ik zou den oorsprong van dit spreekwoord wel willen weten. BOUMAN.

169. — *Spreekwijzen. Boffen.* Als kind heb ik wel eens hooren vertellen, dat, als men van ouds een gesloten koop verbrak, of niet gestand wilde doen, men verpligt was, ten teeken van berouw, met zijn achterste tegen het Raadhuis te staan, en driemaal te zeggen *ik bof!*

Heeft dit boffen ook overeenkomst met het aan *de kaak* stellen? Is er eenig verband met ons tegenwoordige *boffen*, gelukkig zijn in het spel?

Ik zou hier gaarne meer van weten. BOUMAN.

170. — *Spreekwijzen. Om Zeep; Appelflaauwte; Over zijn Thee; Buiten Westen.* Deze spreekwoorden hebben nog al gelijkheid met elkander, ofschoon ze in beteekenis verschillen. Wie weet er den oorsprong van op te geven? BOUMAN.

171. — *Hobbekaas.* Men noemt zoetemelksche-kaas, die van geheel afgeroomde melk is gemaakt, gewoonlijk *hobbekaas*; van waar die benaming? BOUMAN.

172. — »*De Keesen*". Bestaat een heldendicht, in 3 Zangen, »*de Keesen*", waarvan ik een manuscript bezit, ook in druk? Zoo ja, bij wien en waar is het uitgegeven? Wie is de schrijver? R. D. L.

173. — *Maria Heyns.* MARIA HEYNS was de schrijfster van den *Bloemhof der doorluchtige Voorbeelden*, Amst. 1647, in 4°.". — Gaarne wenschte ik aangaande deze vrouw iets meer te weten. Was zij ook verwantschapt met ZACHARIAS HEYNS, of met den geleerden DANIËL HEINSIUS? Was zij eene dichteres? Heeft zij nog meer geschreven? J. J. NIEUWENHUYZEN.

Aanteekeningen.

De Schilder Jan Teunisz. Blankhof, ook Blanckenrof en Blankerof. IMMERZEEL heeft, in zijn *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Schilders*, van den Alkmaarder zeeschilder JAN TEUNISZ. BLANKHOF gewaagd. In de *Resolutiën van de Gecommitteerden ter Admiraliteit te Amsterdam*, treft men de volgende berigten over hem aan:

»8 *April* 1665. Is geconsenteert dat JAN BLANCKENROF zal moogen scheep gaan by den Capt DIRCK SCHEY op de gagie als Adelborst en genietende tractement in de Cajuit om gedurende den jeegenwoordige oorlog en de aanstaande expeditie teegens de Engelsche, occasie te hebben van te konnen teekenen of schilderen het gunt remarquabels tusschen weedersyds vlooten zal komen te passeeren, waarvan hy gehouden blyft de principaalen vooraf aan deesen Raade te presenteeren".

En op den 18 *Feb.* 1666:

»Is JAN BLANKEROF ervaare schilder van Zeezaaken gestelt op het schip van den Capn VAN ZAEN, om met het selve geëmployeert te werden op de gage van *f* 15 maendelyks en tractement in de Cajuit".

.. ELSEVIER.

A. 's Gravezande. Gaarne wenschte ik de aandacht van onze Nederlandsche Geschiedkundigen en Oudheidvorschers te vestigen op de werken van A. 's GRAVEZANDE, die welligt minder bekend zijn, dan zij verdienen.

Men vindt onder zijne geschriften eenige, welker titel slechts een inhoud van plaatselijk en tijdelijk belang doet veronderstellen, doch die steeds bijzonderheden bevatten, dikwijls uit minder bekende schrijvers met groote naauwkeurigheid aangehaald, en betrekkelijk zaken, die thans nog de nasporing waardig zijn en algemeen verdienen gekend te worden. Zoo is zijne *Tweehonderd jarige Gedachtenis van het eerste Synode der Nederlandsche Kerken*, Midd. 1769, voor de geschiedenis der Hervorming, zoowel in als buiten ons Vaderland, van rijken inhoud.

Zijne *Tweede Eeuw-gedachtenis der Middelburgsche Vryheid*, Midd. 1774 en *de Unie van Utrecht herdacht*, Midd. 1779, bevatten veel, ook uit ongedrukte bronnen, van groot belang voor de geschiedenis van ons Land, terwijl zijne *Vredegroet ter inwying van het Armziekenhuis te Middelburg*, 1785, ofschoon slechts een gelegenheids-schrift, menige bijzonderheid leert kennen, omtrent de vroegere armen-verpleging, niet alleen in *Zeeland*, maar ook in de andere Gewesten.

De schrijver was, zoowel door eigen onderzoek, als door de geleerde vrienden, in wier nabijheid hij leefde, in de gelegenheid, veel mede te deelen, wat in geene gedrukte, of slechts in zeldzame werken te vinden was. Bij groote naauwkeurigheid voegde hij eene uitgebreide belezenheid en rustelooze werkzaamheid. Geboren te *'s Gravenhage* in 1714 en reeds tot Notaris bevorderd, bezocht 's GRAVEZANDE eerst in 1737 de Leydsche Academie; in 1742 werd hij Predikant te *Noordwijk aan Zee*, vervolgens te *Asperen*, toen te *Gorinchem*, en eindelijk in 1749 te *Middelburg*, alwaar hij in bijna drie-en-zeventig-jarigen ouderdom, den 16den April 1787, overleed.

L.

Oorsprong van het woord Étiquette. De oorsprong van dit woord is vrij zonderling: in den tijd toen de Latijnsche taal bij uitsluiting voor de balie gebruikt werd, hadden de praktizijns de gewoonte op de zakken, welke de stukken voor de regtsgedingen hunner cliënten (of patiënten) bevatteden, te schrijven: *est hic quæstio* ... (dit is de zaak van ...) en vervolgens den naam, of bij verkorting: *est hic quest.* Hieruit is allengskens ontstaan *estiquette* en thans *étiquette*.

M.

Bewoners van Welna in 1650. *De Familie Wuytiers.* In het jaar 1650 en tijdens den aanslag van Prins WILLEM II op *Amsterdam*, werd de Hofstede *Welna*, aan den Amstel, door dien aanslag beroemd, bewoond door DIRK WUYTIERS, zoon van GOVERT WUYTIERS, in 1579 Raad en in 1581 Schepen te *Amsterdam*, en van DIEWERT BANNINCK. DIRK WUYTIERS had tot vrouw CATHARINA DE WALE, en daarbij vier kinderen:

2. GOVERT, Heer van der *Werve*, o. a. vermeld bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* p. 1292 en 1293;
3. JACOB, ongehuwd overleden;
4. JAN, Heer van *Assumberg*, *Heemskerk* enz.;
1. MARGRETA, gehuwd aan haren neef JACOB CROMHOUT.

Gezegde DIRK WUYTIERS had een broeder, JAN BANNINCK WUYTIERS, die tot het Roomsche geloof overging en Priester werd. Hij haalde bijna al de leden van zijn geslacht met zich over, en op zijn overlijden vervaardigde VONDEL eenige dichtregels. Van hem wordt ook melding gemaakt in de *Batavia Sacra*, Parte II, p. 405, alwaar zijn geboortejaar als 1591 en zijn sterfjaar als 1647 worden opgegeven. Eene zuster van dezen Priester was MARGARETHA genaamd, en echtgenoote van JAN GEELVINCK, Heer van *Castricum*, Burgemeester en Raad der stad *Amsterdam*.

C. & A.

Gevatheid van den Hoogleeraar S. J. Brugmans. In het begin van het jaar 1813, toen ik in zeedienst was en mij, wegens ziekte, te *Enkhuizen* in het hospitaal bevond, hoorde ik meermalen de volgende anekdote nopens den Hoogleeraar SEBALDUS JUSTINUS BRUGMANS

door den Chirurgijn-Majoor VAN DER LAAR, of VAN LAAR, verhalen.

Bij zekere inspectie aldaar door eenen Franschen Commissaris der Marine (naar ik meen MARTIN genaamd) gehouden, waarbij ook de gezegde Hoogleeraar tegenwoordig was, vroeg die Commissaris ieder der aanwezigen af, welken rang hij bekleedde. Toen de een hem nu antwoordde *Inspecteur des Hôpitaux*, de andere *Directeur*, een derde *Docteur en Médecine*, een vierde *Distributeur des vivres* enz., zeide de Franschman: »Inspec*teur*, Direc*teur*, Doc*teur*, Distribu*teur*, Entrepen*eur*, tout ce qui va en *eur* est *voleur*", waarop de Inspecteur BRUGMANS onmiddelijk hernam: »c'est comme vous dites, Monseign*eur*"!

A. J. VAN DER AA.

Vragen.

LXXXIII.—*Mr. Lowys Tuck. De Student Petrus Lambertus.* In de kommervolle dagen der Hervorming was Engeland niet zelden het toevlugtsoord voor den Vlaming, die, om den wille der godsdienst, zijn vaderland verliet. Onder de personen die uit *Sluis* naar Engeland vertrokken zijn, heb ik opgeteekend *Meester* LOWYS TUCK en zijne echtgenoote, MAAIKEN geheeten.

Deze *Mr.* LOWYS, scholaster te *Sluis*, had het door zijne „eerlijke propozitiën" in den Kerkenraad zoo verre gebragt, dat men den 14den December 1582 besloot, dat G. VAN DEN HAUTE, destijds Predikant te *Sluis*, hem aan de broederen der (Vlaamsche) Klassis zoude proponeren, opdat „zij op denzelven broeder ook wetenschap hebben van zijne goede en gezonde gaven". Eenigen tijd hierna verliet hij *Sluis*, in 1583, waarschijnlijk in Julij, en begaf zich naar Engeland. Aangenaam zou het mij zijn iets te vernemen van 't geen *Mr.* LOWYS TUCK aldaar wedervaren is.

PETRUS LAMBERTUS was Student aan de Universiteit te *Gent*. Voor zoo veel mij bekend is, wordt hij in TE WATER, *Geschiedenis der Hervormde Kerk en Hoogeschole te Gent*, niet vermeld onder de leerlingen, uit deze Universiteit voortgekomen. Op den 21sten Julij 1583 vinden wij aangeteekend, dat een Student uit *Gent* zijne begeerte geopenbaard had, om alhier te komen proponeren. Reeds op den 4den Augustus daaraanvolgende verscheen dan ook PETRUS LAMBERTUS, Student van de Universiteit te *Gent* „in de Consistory, den broederen biddende hem te vergunnen de 25 gulden, welke hem mijne heeren (van de wet) uit jonste beloofd hadden". — overmits hij om de beroerten des lands naar Engeland wilde vertrekken, waarop besloten werd, »dewijl een welbekende en godzalige broeder, die verjaagd is, nood heeft geholpen te zijn, dat men daarom de Diakenen en den Pensionaris der stad aanspreken zal". Zeer waarschijnlijk is dus ook deze persoon naar Engeland vertrokken. Wie meldt mij iets naders van hem?

J. H. VAN DALE.

LXXXIV.—*Klotaris IV; Childerik III.* Wiens zoon was KLOTARIS IV? Of is men er gansch onbekend mede, in hoeverre hij aan het Merovingische Koningsgeslacht vermaagschapt was?

Was CHILDERIK III werkelijk de zoon van CHILDERIK II, zoo als in het *Woordenboek van Zamenleving*, op het artikel „CHILDERIK" gezegd wordt? Zou dit niet eene dwaling zijn; daar toch van de zonen van CHILDERIK II, die in 673 werd vermoord, alleen CHILPERIK II den dood ontkwam?

Bij zeker Fransch schrijver vond ik, dat CHILPERIK II de vader was van CHILDERIK III. In hoeverre is zulks met de waarheid overeenkomstig? I.

LXXXV. —*Keizer Karel V protestantsch overleden.* In de *Aanteekeningen op de Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk*, *door* YPEIJ *en* DERMOUT, wordt op bl. 57 vermeld:

„Het, na zijnen (KAREL den Vdes) dood ontstane gerucht, dat hij in het laatst van zijne dagen Protestantsch zoude geweest zijn, is wel van alle gronden van waarschijnlijkheid ontbloot, hoezeer zelfs PHILIPS, zijn zoon, er niet weinig geloof aan sloeg. Dan er moet toch iets zijn geweest, waaruit dat gerucht zijnen oorsprong had. En vermoedelijk was dit niets anders, dan dat de voormalige Keizer, aan zich zelven overgelaten in zijne laatste stonden, van de erge mishandelingen, zoo velen onnoozelen aangedaan, het snerpendst berouw gehad en daarvan geene twijfelachtige blijken had gegeven" enz.

Men vraagt uit welke bronnen YPEIJ en DERMOUT geput hebben, aangezien die niet bij hen vermeld staan?

Uit GACHARD's onderzoek in Spanje blijkt niets omtrent het beweerde Protestant geweest zijn van den Keizer. ..R. E.

LXXXVI. —*Kunstmatige schijndood.* In de maand December van het jaar 1844 heb ik in het *Oesterr. Morgenblatt* (S. 579) een artikel gelezen, door dat Tijdschrift aan de *Revue Britannique* ontleend, en hoofdzakelijk het volgende bevattende:

Proff. GRUSSELBAK, te *Stockholm*, door velerlei voorbeelden opmerkzaam gemaakt, die een buitengewoon langdurig dierlijk leven bewijzen, heeft, na negen en twintig jaren aan proefnemingen daaromtrent besteed te hebben, het belangrijk natuurgeheim doorgrond en zich eigen gemaakt, om een levend wezen, zoo lang hij zulks verkiest, in schijnbaar levenloozen toestand te doen verkeeren. Na meer dan 60,000 dieren aan deze proefnemingen te hebben onderworpen, heeft hij die op een ter dood veroordeeld meisje toegepast, dat hem daartoe namens de Regering [!] is overgeleverd, en wil haar *vijf jaren* in dien toestand laten voortblijven.

Zijn de uitkomsten hiervan bekend? Weet men daarvan ook thans meer bijzonderheden, dan dat die behandeling bestaat in eene vermindering van den warmtegraad der temperatuur. Is een dusdanige graad van koude denkbaar, die eene „*volkomene verstijving*" kan ten gevolge hebben en echter, „*de organen noch weefsels beleedigen of verzwakken?*" En moet men bij eenen voldoenden uitslag aannemen, dat het sujet dien tijd geleefd heeft of niet = ouder is geworden of niet? W. J. F.

LXXXVII. — *Van Bergen, de Turfschipper van Breda.* Bij de volgende Geschiedschrijvers vindt men den naam des Schippers van het Turfschip, bij de verrassing van *Breda*, in 1590, opgegeven als ADRIAAN VAN BERGEN; zie *Maurits van Oranje, zyn Leven en Bedryf*, 1651, bl. 77; VAN METEREN, *Nederl. Historie*, 1647, fol, 290; *Tegenw. Staat der Ver. Nederl.* Dl. II, bl. 251 enz. Bij KOK, *Vaderl. Woordenb.* Dl. XX, bl. 556 wordt hij duidelijker genoemd ADRIAAN JANSZOON VAN BERGEN.

In eene voor mij liggende *Staat* echter, geschreven vóór 1625, waarop een honderdtal namen van militaire personen staan, welke tot bevordering in aanmerking wenschen te komen, lees ik onder anderen op de Letter *W:*

» WILLEM VAN BERGEN, gewesen Scheeps-Capn. ende eerst Schipper op het Turffschip, oick die ge-

concipieert heeft ende helpen effectueren de aenslach op *Breda*".

Zijn er aan de H. H. Navorschers ook werken bekend, waarin die Schipper WILLEM wordt genoemd? Zijn er van hem ook nog meer bijzonderheden bekend? Kan WILLEM ook de naam zijn van den anderen Schipper daar VAN METEREN van schrijft: „de Schippers werden *beyde* oock beschoncken met pencioen ende gevoordert", fol. 291? LABORANTER.

LXXXVIII.—„*Trigonale Cabbale*". *Kees Gerges. De Elysesche velden in Frankrijk.* Ik ben in het bezit van een zeer curieus boekske (*), waarin o. a. klaar bewezen wordt dat de soldaten, die CHRISTUS gekruist en JOHANNES *den Dooper* onthoofd hebben, *Westfalingers* geweest zijn.

Na van de legioenen te hebben gesproken, die toen in *Jeruzalem* gelegen hebben, leidt de Schrijver den naam van *Gergesenen* af van GERGES, Duitsch JÖRGEN, (iemand die eene volkplanting van Westphalingers in Judaea zoude geplaatst hebben) en zegt verder: „Indien deze lieden geene Westfalingers waren, hoe konden zij dan zulk eene liefde en vriendschap voor hunne zwijnen betoonen?" De Schrijver maakt gebruik van een paar inscripties te *Rome*, handelende over twee soldaten van NERO, en legt hunne namen, HILARIUS en BASSUS, door voor de letters getallen te stellen, aldus uit, dat de som der letters gelijk is aan die van twee plaatsen *Stikhusen* en *Norden*, vanwaar zij aldus (?) geboortig geweest zijn.

De getallenreeks, welke de schrijver daartoe gebruikt, noemt hij: *Trigonale Cabbale.*

A = 1	K = 55	T = 190
B = 3	L = 66	U = 210
C = 6	M = ?	W = ?
D = 10	N = 91	X = ?
E = 15	O = 105	Y = ?
F = ?	P = 120	Z = ?
G = 28	Q = ?	
H = 36	R = 153	
I = 45	S = 171	

Zonder dit bewijs, of eenige in dit boeksken voorkomende dwaasheid te willen wederleggen, weet ik niet waarom deze reeks, zoo zij al goed is, den naam draagt van *Trigonale Cabbale?* Is zij Meetkunstig dan behoeft de schrijver geen toevlugt te nemen tot de Caballistische wijze van uitleggen. Maar aan het einde sluit de schrijver zijn boekske met het navolgende Betoog:

„Zie hier mijn wiskunstig betoog, ten opzigte van het getal DCLXVI, te vinden bij St. JAN in zijne *Openbaring*, Cap. XIII vs. 18.

Men plaatst verkeerdelijk den *Anti-Christ* te *Romen*.
Ik zeg hij zal nog eerst uit *Paderborne* komen;
KEES GERGES is de Naam en ook 't Getal van 't beest
Gelijk men bij St. JAN in d' *Openbaring* leest".

Hierna volgt de substitutie der letters door bovengenoemde getallen: er komt uit beide 666.

Wie is deze KEES GERGES geweest? Had hij eenige Kerkelijke bediening?

Op den omslag van het werkje wordt melding gemaakt van een dergelijk boek, door zekeren DE GRAVE, waarin zoude bewezen worden, dat de Elyseesche velden in Frankrijk lagen. Er wordt bij aangehaald: *N. Vad. Letteroef.* 1810, 29. Kan mij ook iemand deze curiositeit ter leen geven of dat deel der *Vad. Letteroefeningen?* H. JR.

(*) De titel van het boekjen is: *Westfaalsche Oudheden, uit het oorsprongkelyk Handschrift van* HILARIUS BASSO *J. U. C. vertaald door* HARMEN GERGESENUS VAN SOEST (gefingeerde namen?). *Collibus Usipetum. A°. post redintegratam amicitiam inter* HERODEM *et* PILATUM, CIↃIↃCCCXXXIV.

LXXXIX. — *Leesteekens.* Onder al de duizend en één vragen, die reeds in DE NAVORSCHER zijn gedaan, heb ik er nog geene gevonden naar den oorsprong onzer *leesteekens.* Daarom ben ik zoo stout, die belangrijke quaestie eens te moveren. Wie kan mij zeggen, welke toch wel de afkomst mag zijn dier zoo magtige potentaten, met welke soms zoo oneerbiedig wordt omgesprongen, en die, als zij 't in het hoofd krijgen, zich maar een weinig te verplaatsen, zelfs een stijl van VAN DER PALM in baren onzin kunnen veranderen. En hoe veel wondere dingen kunnen zij niet meer! — Het vraagteeken gaat nog al gemakkelijk. Dit toch zal ontstaan zijn, naar de meening van sommige zeer geleerde mannen, uit de figuur der Latijnsche *Q*, de aanvangletter van 't woord *Quaestio.*

Schrijft men n. l. die Q ietwat op zijn ouderwetsch, b. v. zoo: Ϙ, dan krijgt zij veel overeenkomst met ons vraagteeken (?). Die oorsprong laat zich hooren; zoo iemand 't beter weet, met alle genoegen. Maar ons uitroep-, schei-, sluitteeken, en hoe al die heeren verder mogen heeten, van welke natie of sprake zijn deze? 't Zou mij aangenaam zijn, zoo er eenige autochthonen onder gevonden wierden; maar met het oog op het vraagteeken, vrees ik, dat zulks niet het geval zal zijn. Maar hoe 't zij: moge de geopperde quaestie een dapperen Navorscher vinden, en zoo 't hem lustte, mij op eene wijze ter rede te staan, dat ik zijn antwoord naast de vernuftige verhandeling van BILDERDIJK over de Romeinsche cyfers zou kunnen leggen, het lezen van zijn opstel zou een dubbel genot voor mij en gewis ook voor vele andere vrienden van DE NAVORSCHER zijn. DOLFJE.

XC. — *Zilveren Gedenkpenning van de jaren* 1607 *en* 1619 *voor Johan de Vos.* Ik bezit eene zilveren medaille, ter grootte van eenen Rijksdaalder. De voorzijde heeft tot omschrift: PUGNO. PRO. PATRIA. 1619, en draagt een geharnasten arm met een zwaard. De keerzijde is gegraveerd en om het onderstaande leest men:

JOHAN + DE + VOS + ANNO + 1607 + H. +

Het is vreemd, dat de gegraveerde zijde een ouder jaartal dan de gestempelde voert; ware het anders, de vraag zoude zich gemakkelijker laten verklaren. Maar wat beteekent de letter H? waarschijnlijk de beginletter van eenen plaatsnaam, doch van welken? Ook vermag ik niet met zekerheid te bepalen: of de penning uit ons vaderland is; het wapen althans ziet er mij niet zeer Hollandsch uit. C. K.

XCI. — *'Antonio Vieyra.* In het werk, getiteld: *Causeries et Méditations historiques et littéraires par* CHARLES MAGNIN (Par. 1843) leest men, Dl. II, bl. 372—393, een omstandig levensberigt van den Portugeschen Jezuiet ANTONIO VIEYRA, geboren te *Lissabon*, in 1608, en op zeer hooge jaren overleden te *Bahia.* In 1646 was hij Envoyé in *den Haag* en nogmaals in 1647. Onder zijne talrijke geschriften beslaan zijne predikatiën 12 deelen in 4°. (Lisb. 1679—1696), die zeer zeldzaam schijnen, daar noch SISMONDI, noch zelfs BOUTERWEK in zijne *Gesch.*

der Portug. Literatur, ze met een enkel woord vermelden.

Onder die predikatiën is er eene van 1640, gehouden te *Bahia*, gedurende de worsteling tusschen Nederland en Portugal, om de heerschappij over Brazilië. Zij staat in Dl. III, bl. 467, en heeft tot opschrift: *Pelo bom Successo das armas de Portugal contra as de Hollanda;* een stuk van den zonderlingsten aard, waarin hij God als 't ware sommeert, om Brazilië tegen de onzen te beschermen. Wij zeggen 't MAGNIN niet na, waar hij een door RAYNAL vertaalden brok inlascht, dat deze heftige *prise à partie* eerbiedig is te noemen.

't Is de plaats niet proeven te leveren; maar wel om te vragen: vindt men bij gelijktijdige Nederlandsche schrijvers iets aangaande Pater VIEYRA vermeld? Is eenige Nederlandsche boekerij in 't bezit van zijne werken? J. M.

XCII. — *St. Graals Beker en Tempel te Monsalvar.* Een snuffelaar in dogmatiek vraagt of een der Navorschers hem goede argumenten zou kunnen bezorgen, tot versterking van zijne meening, dat de *St. Graal's* beker, ook o. a. zoo bekend in de oude ridderromans, afkomstig was van eene dergelijke cratera, welke de Gnostici gebruikten als het emblema van een hunner leerstellingen? Vervolgens zou hij gaarne willen weten of *St.* GRAAL (?) die zijnen naam (*) aan den bekenden beker gegeven heeft, dezelfde is, onder wiens bescherming eene kerk, tempel of bidplaats te *Monsalvar* was opgerigt en waarvan in den ouden Duitschen roman van *Titurel* gezegd wordt dat de verdediging en bewaking aan de Tempelridders was opgedragen? Hij zou op die wijze gissingen willen maken omtrent de verwantschap van de orde der Tempelridders met de dogmata der Gnostici. Φίλος πονοῦ.

XCIII. — *Geschiedenis der Nederlandsche Dijken Waterregten.* Het is bekend, dat tegen het einde der 11de eeuw de eerste dijken in Holland en Gelderland werden aangelegd. Behalve de geschreven en gedrukte oude vaderlandsche dijk- en waterregten, met hunne ampliatiën en reformatiën, moeten er toch geschriften zijn uitgekomen, die, op geschiedkundigen grondslag, deze voor onze historie zoo belangrijke aangelegenheid behandelen. Gaarne wenschte ik te weten of er zoodanige boeken in onze taal bestaan, welke de vreemdeling, die onzer vaderen vlijt geleerd wordt te bewonderen, een gemakkelijk geschiedkundig overzigt daaromtrent geven kunnen, en, zoo neen, welke zijn, ouder dan het werk van Dr. ACKER STRATINGH, de bronnen, waaruit de een of ander onzer Vaderlandsche geleerden zulk eene geschiedenis zoude kunnen zamenstellen? P. N.

XCIV. — *Toren van Pieter Janssen te Vlissingen.* Het is uit de geschiedenis des vaderlands genoegzaam bekend, hoe een zekere PIETER JANSSEN, burger van *Vlissingen*, ten jare 1629 onder veel vrijwilligers uitgetrokken, om *'s Hertogenbosch* voor den Staat en Prins FREDERIK HENDRIK te helpen winnen, daarbij de gewigtigste dienst heeft betoond, waarvoor hij dan ook, na het bemàgtigen dier stad, door den Prins regt vorstelijk, zelfs ook met eenen zilveren toren, ter gedachtenis aan de plaats, waar hij te *'s Bosch* zijne heldendaad verrigtte, werd beloond (*). Vervolgens uit de dienst ontslagen en te *Vlissingen* teruggekeerd, liet PIETER JANSSEN zich aldaar in de *St. Jakobsstraat* een huis bouwen, in welks gevel hij eene steenen afbeelding deed stellen van den aan hem geschonken zilveren toren met het volgende bijschrift, benevens vier vergulde letters, wederzijds van den toren geplaatst, en aldaar nog heden ten dage aldus zindelijk aanwezig:

Der Bossche torenbov
Die heb ick hier doe stelle
Ter eeren van nassov
Tot spit al syn rebelle.

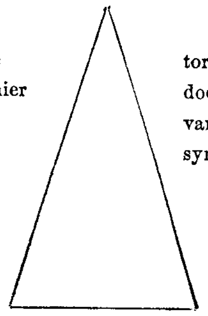

T H V D

Alles is hier duidelijk, behalve de vier fraai vergulde zeer in het oog vallende letters THVD. Hebben deze, zoo als vermoedelijk, eene meer beduidende beteekenis dan die des naams van den vervaardiger dezes torens? Dat men mij dan omtrent de beteekenis dezer letters inlichte. P. FRET.

XCV. — *De Staatkunde van het Kerkezakje; Ds. Munnikemolen.* Het is bekend dat onze voorouders menigmaal, door geschriften in het kerkezakje te steken, hunne staatkundige gevoelens kenbaar maakten — zoo als o. a. in het bekende versje te *Amsterdam* in het zakje gevonden bij den dood van Prins WILLEM II.

Onlangs trof ik onder andere oude papieren het volgende versje aan, waaronder geschreven stond: „*gevonden in het kerkezakje bij Ds.* MUNNIKEMOLEN *den laatsten Februarij* 1746.

Wij gaan te gronde, door het rukeloos gebiet
Eens vreemden Generaels, van krijgsbeleid ontbloot
De Staten sien het en gebruyken egter niet —
De middelen om het lant te redden uit den noot.
Men wend des burgers hert, door vuyle leugentaal,
En duisent kunsten af, van t' jammerlijk gesigt
Der rampen van 't gemeen, en paaijt het menigmael
Door valsche tijdingen, op t' onbeschaamst verdigt
En door de courantiers op hoger last verspreyt.
Dus houd men sonder eynd, t' misleyde volk verblint
Voor hun verderf, waárom, wat dient er veel geseyd
Men is weer als voorheen, meer fransch als prinsgesint.

Waar dit versje gecollecteerd werd is mij onbekend, doch een der Navorschers zal mij misschien wel kunnen mededeelen, waar Ds. MUNNIKEMOLEN predikant was? φ^2—φ.

XCVI. — *Mr. A. S. Abbema; Yde of Edo Abbema.* In de eerste Aflevering van het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons Vaderland hebben vermaard gemaakt,*

(*) De vrager is, gelooven wij, op een dwaalspoor, bijaldien hij meent dat *St. Graal* een persoon zij geweest. Overbekend is de schaal of schotel (keltiesch?: *gréal*, Provençaalsch: *grazal*, middeneeuwsch Latijn: *gradalis*), uit één edelgesteente gevormd en door Engelen op aarde neêrgebragt, welks bewaring op den burgt *Montsalvage* den Tempelieren was toevertrouwd. Wij laten het aan de beslissing onzer medewerkers over, of hier de letterverplaatsing gelden mag van *sang réal* voor *san gréal* en dat heilige vat niet voor den schotel kan gehouden zijn, waaruit de Heiland zijn Avondmaal zou gebruikt en welke zijn bloed zou opgevangen hebben. *Aanm. v. h. Bestuur.*

(*) Dit gedenkstuk wordt nog op het stadhuis te *Vlissingen* bewaard.

door A. J. VAN DER AA, wordt gewaagd van Mr. ANDRIES SYBRAND ABBEMA, geboren te *Rhenen* in 1736 en gestorven 26 Mei 1802. Er wordt gezegd dat hij verscheidene werken heeft nagelaten; zouden H. H. Navorschers mij ook kunnen mededeelen, welke die *werken* zijn? In diezelfde Aflevering wordt nog genoemd een zekere YDE of EDO ABBEMA, een der teekenaars van het verbond der Edelen, die, den 24 Augustus 1568, door ALVA naar *Antwerpen* werd ontboden, nevens al de overige verbonden Edelen, om zich aldaar binnen dertig dagen te komen verdedigen. In 1572 voegde ABBEMA zich openlijk bij de Geuzen, en smeedde, nevens anderen, eenen toeleg om *Leeuwarden* aan 's Prinsen zijde te brengen. Hij was gehuwd met EEDWER POPMA.

Kan eerstgenoemde Mr. A. S. ABBEMA ook tot de familie van YDE of EDO ABBEMA behoord hebben, zoo ja, welk wapen wordt dan door deze familie gevoerd? Zoo ik hieromtrent eenige berigten mogt ontvangen, zoude 't mij aangenaam zijn. CARLO.

XCVII. — „*Memento Mori*". Op een schutblad vond ik het volgende vers in schrift der XVIIde eeuw:

Memento Mori.

Ten is niet in de maght van konst nogh medicijnen,
De siekte van den mensch altijdt te doen verdwijnen;
Het quaedt dat binnen schuylt is menichmael te groot
En maeckt een stacle bant gekeetent aen de doot.
Een vijandt, die hem hout geslooten in de wallen,
Heeft voordeel tegen hem die buyten aen komt vallen.
Indien de longh verrodt 't is (al) verloore werck,
Laet koomen wie die wil, de vijant is te sterck.
De wonden in het hert, den oorspronck van ons leeven,
En werden door geen kruyt nogh heylsaem sap verdreeven;
De boose watersught ent quastigh fleresijn,
En willen door geen raet of konst genesen sijn.
Al heeft een gestigh breyn sijn sinnen ingespannen,
Om haer met alle maght te leyden, uyt te bannen,
De konst is sonder konst, daer helpt geen wijsheyt aen:
De wijsheyt met de konst die moeten stille staen.

Wie is de maker van dit gedichtje? Is het uitgegeven? J. J. NIEUWENHUYZEN.

XCVIII. — *Prentteekeningen.* Uit de gedrukte beschrijving, die gewoonlijk de bekende prentteekeningen van PLOOS VAN AMSTEL vergezelt, leeren wij dat hare bewerking een geheim was, door hem zorgvuldig bewaard, en evenwel bestaan er prentteekeningen even fraai, zoo niet nog beter van uitvoering, niet alleen door Hollanders zoo als COOTWIJK en anderen, maar ook door Franschen en Engelschen bewerkt; dit noopt mij tot de volgende vragen:

1°. Was het vervaardigen van prentteekeningen werkelijk een geheim van PLOOS VAN AMSTEL, en is dit welligt na zijn dood bekend geworden? of:

2°. Was deze kunst ook aan anderen bekend, en verschilde zij alleen in de wijze van bewerking?

3°. Is die kunst verloren of wordt zij nog uitgeoefend?

4°. Bestaat er daarover iets in druk? of weet iemand er het voorschrift van te geven?

5°. Is 't ook bekend hoeveel exemplaren er door PLOOS VAN AMSTEL van ééne teekening zijn gedrukt?

T. v. T.

XCIX. — *Godgeleerde Tijdschriften* [?] *in de* 16*de eeuw.* Dat reeds vroeg Godgeleerde *Tijdschriften* hier te lande uitkwamen mag blijken uit de volgende werkjes, in mijn bezit: *Disputatie waerin die grondt des godtlycken Religions tusschen twee concorderende personen verhandelt* enz. *Wtghegaen int jaer* 1547. — *Een Troostlyck Blycoordt*, enz. *Wtgheg. den eersten Sept.* 1550. — *Een Stichtlyck Gespreck tusschen twee Gebroederen. Wtghegaen in Augusto* 1551. — *Wat die Weth sy*, enz. *Wtghegaen in Decemb.* 1554, enz. enz. — Deze stukjes zijn alle in 4°., zonder naam van schrijver, drukker en plaats van uitgave. Op de Koninklijke Bibliotheek komen er ook eenige voor in de *Bibliotheca Duncaniana.*

Zou iemand mij eenige bijzonderheden hieromtrent kunnen mededeelen, hetzij over den auteur, hetzij over de plaats, waar ze gedrukt zijn, en vermelden of ze geregeld maandelijks verschenen, enz. enz. Reeds zal ik dankbaar zijn voor aanwijzingen in welke boeken ik er iets over kan vinden. MARTINUS.

C. — *Het geslacht van Neck.* Men is in het bezit van eene oude gravure in eene antieke glazen lijst, voorstellende JAN VAN NECK, en daaronder zijn wapen (*Drie posthorens*).

Hij wordt in de *Beschrijving van 's Gravenhage*, door Mr. JACOB DE RIEMER, 1ste deel, 1ste stuk, bl. 373, genoemd: *Biegtvader* van Vrouwe JACOBA van *Beijeren* in 1429, — komt wijders, van 1430 tot en met 1443, voor als *Raad in den Hove van Holland*, en, in de zeven eerste *Memoriaal-boeken* van gezegd Hof, vindt men hem met den titel van „*den grooten Prior*".

In de *Rekening der Testamentoren* van wijlen de edele Vorstin, Vrouwe JACOBA van *Beijeren*, verschijnt hij onder de *Testamoirs* (zie A. W. KROON, *Beschrijving van 's Hage*, 2de aflev., bl. 82).

Wijders is men ook in het bezit van Extracten uit den Burgerlijken Stand, sedert den 11den September 1658, houdende de geboorte van CORNELIS VAN NECK, zoon van ABRAHAM VAN NECK en GERRITJE HENDRICX VAN WYCK; — CORNELIS VAN NECK is den 18den Maart 1685 getrouwd met ANNA DE GREEF, te *Rijswijk*, nabij *'s Gravenhage.*

Evenzóó heeft men, naar opvolging, de Extracten van geboorte of doop van *al* de leden van het geslacht van VAN NECK, tot en met den 21sten Augustus 1851, te *Rijswijk* geboren, en bezit in eigendom een exemplaar van het Engelsche werk: LODGES' *Peerage of the British Empire, corrected by the Nobility*, 1851.

In dat werk vindt men op de letters *Hun*, het voorschreven wapen (*drie posthorens*), en daaronder CHARLES ANDREW VAN NECK, *Baron Huntingfield, of Heveningham Hall* en familie (zijnde afstammelingen van JOSUA VAN NECK, geboren in *'s Gravenhage*, en gedoopt in de *Kloosterkerk* aldaar, den 7den Januarij 1701, waarvan de ouders waren de meergemelde CORNELIS VAN NECK en ANNA DE GREEF).

Er ontbreken alzoo aanwijzingen van het geslacht VAN NECK, sints den jare 1443 tot den jare 1658, en, mitsdien, twee honderd vijftien jaren.

Aangezien de afstammelingen in Nederland en in Engeland hetzelfde wapen voeren, ontstaat de vraag: Had JAN VAN NECK, de biechtvader van Vrouwe JACOBA van *Beijeren*, een broeder, of broeders, en kan men opgeven wie de voorzaten sedert 1443 tot 1658 geweest zijn, en welke betrekkingen zij vervuld hebben?

Antwoorden.

Veronderstelde plaat van Luiken (II.; bl. 28). In het voor mij liggende plaatwerk van den verdienstelijken JAN LUIKEN, »*Histoires les plus remarquables de l'ancien et du Nouveau Testament gravées en cuivre par le célèbre* JEAN LUYKEN", Amst. *chez* JEAN COVENS *et* CORN. MORTIER, 1732, fol°., tel ik 62 folio platen. Ofschoon niet naar talorde gebonden, zijn alle

62 platen genommerd voorhanden. Voor de daarachter zich bevindende platen vóór het N. Testament komen de folia mede goed uit. De Heer A. N. I. gelieve dus nader op te geven welke plaat hij missende is, indien deze namelijk tot het bovengenoemde werk behoort. L. D. R.

Johann Georg Rudlaff (II.; bl. 60). Hoewel uit de hem betreffende vraag niet duidelijk blijkt, dat hij in O. I. moet zijn geweest, is uit de omstandigheid, dat hij met de dochter des Gouverneurs van een eiland tot Nederland behoorende is gehuwd, echter op te maken dat zulks wordt verondersteld. Nu kan ik u verzekeren, dat uit geen der Naamregisters van beambten en officieren over de gansche 18de eeuw bewezen wordt dat iemand van dien naam in Indië zou zijn geweest.

De Duitsche schrijver, die welligt zoo velen zijner landslieden *nach Ost-Indien* heeft zien trekken, om, tot loon voor het goede, dat zij daar genoten, over Indië en de Hollanders de vuilste leugentaal en laster te verspreiden, zal waarschijnlijk *Herr* RUDLAFF hebben uitgevonden om te bewijzen hoe lief zijne landsluî onder die Hollanders kunnen vooruitkomen.

Batavia. PHILO-INDICUS.

Genealogie van het geslacht Oldenbarneveld (II.; bl. 91); *Anagram op Joan van Oldenbarneveld.* Zonder op deze vraag te kunnen antwoorden waar de genoemde stukken thans aanwezig zijn, wil ik slechts eene bijzonderheid vermelden, waardoor de weg van den onderzoeker eene halve eeuw wordt bekort, namelijk tot het jaar 1819; hebbende toen de geleerde VAN HASSELT, die waarschijnlijk in het bezit is geweest van de genealogie en verdere familiepapieren, die gebezigd voor eene belangrijke geschiedkundige bijdrage aangaande *het Geslacht en de Goederen van* OLDENBARNEVELD, in *Het Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, Amst. *by* VAN DYK, 1819, in-8°., *Mengelwerk*, St. II.

Ik voeg hier eene vernuftige vond bij, die mij is voorgekomen:

Heer JAN VAN OLDENBARNVELT.
Anagram:
BEVVAARDEN HOLLANT IN EEREN.

C. KRAMM.

Zeeuwsche gebeurtenis op 31 *December* (II.; bl. 150). De 31ste December wordt, voor zoover mij bekend is, ten opzigte van Zeeland alleen gekenmerkt door eenen zwaren storm en hoogen vloed in het jaar 1720 — waardoor groote schade aan de Walchersche dijken, bijzonder aan de westwatering, werd veroorzaakt, zoodat men die, met de schade van 1 November en 1 December van hetzelfde jaar, ver boven de drie tonnen gouds begrootte. Zie *Tegenw. Staat van Zeeland*, Dl. II; bl. 262.— Belangrijk voor Zeeland was ook de 31ste December 1746 — waarop het verdrag van koophandel, tusschen de Staten en den Koning van Frankrijk in 1739 aangegaan, door dien Vorst werd ingetrokken, wegens een misverstand over drie Fransche O. I. schepen door de Engelschen genomen en te *Batavia* opgebragt en verkocht. — Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.*, Dl. XX.; bl. 21.

Dit ter beantwoording der vraag van B.

φ^2—φ.

Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden (II.; bl. 155). Indien de Heer A. KEMPENEERS de *Hoofdoorzaak van de Beroerten der Nederlanden in de XVIde eeuw*, uit een godsdienstig of kerkelijk oogpunt beschouwt, dan is zijne in den *Volksalmanak voor Nederl. Katholieken* geleverde stelling, zoo als zij in deze vraag voorkomt, een brutale historische leugen.

Had de schrijver zijne stelling omgekeerd en gezegd, dat de oorsprong dier beroerten daarin moet gezocht worden, dat het Spaansche Hof, ondersteund door den Paus en de verdere Roomsche geestelijkheid, met verdubbelde onmenschelijke woede de Plakaten, ter uitroeijing van andersdenkende Christenen of Protestanten, heeft willen handhaven, dan zou hij aan de lezers van dien *Volksalmanak* eene waarheid verkondigd hebben, die uit elken regel dier Plakaten wordt bevestigd.

Tot staving hiervan, verwijs ik naar het Plakaat van den 19den April 1550, getiteld: *Ordonnantie, Statuyt ende eeuwigh Edict om t' extirperen ende te nieten te brengen, die Secten ende Erreuren opgeresen tegen onsen heyligen Kersten geloove ende tegen die Ordonnantien van onser Moeder der Heyliger Kercken;* en dat onder anderen te vinden is in een werk getiteld: *Oorspronck ende Voortgang der NederlantscherBeroerten. Midsgaders, de Voornaamste Tyrannyen en Moorderyen ende andere onmenschelycke Wreedheden, die onder de regeeringe der Coningen van Spangien,* PHILIPPUS *de II. en III. van dien name door hare Stadhouders in de Nederlanden in t' werck gestelt zyn, enz. Oock de Tyrannye van den Admirant van Arragon bedreven in Westphalen. Door* JOANNEM GYSIUM. Delft, *by* JAN ANDRIESZ. CLOETING, A°. 1626.

Het onderwerp is echter niet geschikt, om uitvoerig in dit Tijdschrift te worden wederlegd. Intusschen deel ik hier eenige regels mede uit den Opdragtsbrief aan de Staten van *Holland* van bovengemelden schrijver, en niet onbelangrijk om op dezen tijd te worden toegepast:

»Daer zyn nog verscheidene oude en bedaagde lieden, die alle dese ellendigheden hebben beleefd, die alle dese moetwil en onmen-

schelyke wreetheyd gesien, en sommigen ook ten deele beproeft hebben, die van deselve getuigen, dat se so groot is geweest, dat se kwalyk met menschen tongen uitgesproken, of uitgesproken zynde, gelooft soude kunnen worden. Dan overmids dese oude lieden dagelyks versterven, en het nogthans seer dienstig is, dat dese ellendigheden en Spaansche wreedheden by ons altyd in verscher gedagtenisse mogen blyven, en tot den nakomelingen overgebragt worden, zoo heb ik tot dien einde raadzaam geacht uit de historien die alreeds van dese ellendigheden beschreven en in het licht uitgegeven zyn, alsook uit eenige met de hand geschreven en by weinigen bekende copyen, en ouderlieden memorien die zigtbare getuigen derselver geweest zyn, een proefstuk van deze Spaansche Tyrannien en wreedheden in de Nederlanden begaan en bedreven, tsamen te stellen, en den vromen Nederlanders en hare nacomelingen tot hun aller waarschuwing, mede te deelen, opdat deselve door het lezen van dien mogten worden opgewekt om God den Heere hartgrondelyk te danken, dat Hy ons alhier in deze *Vrye* en *Vereenigde Nederlanden* uit zulke groote ellendigheden en van het geweld van zulke wreede vyanden, zoo genadelyk heeft verlost, en nog tegewoordig tegen alle haar *uitwendig geweld* en *heimelyke raadslagen*, onder uwe Gr. Mog. regering, zoo vaderlyk beschermt. En ook opdat wy eens zoo wel en onzacht gewaarschouwd zynde, wat het is van de Spaengiaerden en hare Spaensche regeringe, wy daardoor mogen geleerd wesen, om ons te wachten dat wy van dat kwaad eenmaal verlost zynde (*hoe lieflyk dat men ons ook zoude mogen fluiten*) ons niet wederom in de oude slaverny derselver en laten brengen en alzoo straffe dragen van onze dwaasheid, want indien de Spaengiaerden zulke Tyrannye en wreedheden tegen de Nederlanders hebben bedreven, als zy haer tot zulks niet de alderminste oorzaeke en hadden gegeven, zoo is daaruit lichtelyk af te nemen met *wat eene wreedheid dat zy haar leed zouden wreeken* (*'t welk zy meenen dat hun van ons is aangedaan, als wy ons het juk harer Tyranny met geweld hebben ontslagen*) indien zy wederom, onder eenig pretext over ons zouden kunnen Meesters worden" enz.

De Luiksche schrijver heeft denkelijk vergeten, den lezers van den bovengenoemden *Almanak* de trouweloosheid van den godzaligen (?!) FILIPS II bekend te maken, welke, toen hij een algemeen pardon in *de Nederlanden* liet afkondigen, intusschen de laagheid had, voor Notaris en getuigen op den 9den Augustus 1566 te verklaren:

»Quoiqu'il ait autorisé la Duchesse de *Parme*, à raison des circonstances, à accorder pardon à tous ceux qui se sont compromis durant les troubles des Pays-Bas, comme il ne l'a pas fait librement (?) ni spontanément, il n'entend être lié par cette autorisation, *mais au contraire il se réserve de punir les coupables et principalement ceux, qui ont été les auteurs et fauteurs des séditions* (hoe gniepig!).

Dat Prins WILLEM I geen vervolger der Roomsche Godsdienst geweest kan zijn, zoo als zekere partij den eenvoudigen wil wijs maken, blijkt onder anderen uit GACHARD, *Corresp. de Philippe II*, Tom. II, p. 166, alwaar over HERMAN DE RUYTER wordt gehandeld en gezegd: »On a trouvé sur le chef (DE RUYTER) une *patente*, une *commission* et une *instruction* du Prince *d'Orange* en flamand:

L'instruction donnée à HERMAN DE RUYTER, et qui porte la même date (du 25 Nov. 1570) le charge, entre autres, de tenir la main à ce que la nouvelle religion soit prêchée dans ces endroits, si les habitants le requièrent, *sans souffrir toutefois qu'il soit apporté le moindre trouble ou empêchement à l'exercice de la religion Catholique.*

Men ziet hieruit, dat ORANJE gestreden heeft voor Godsdienstvrijheid; een denkbeeld, toen en nog heden, door de Roomsche Hoven niet te begrijpen. Die vrijheid hebben de Nederlanders door de wapenen verkregen, ten spijt van *Rome* en *Madrid.*

Ten slotte zij het mij veroorloofd hier nog eene opmerking bij te voegen. Zij is deze: Het is mij uit oude en nieuwere stukken gebleken, dat de Roomschgezinde schrijvers nimmer de waarheid kunnen of mogen huldigen, wanneer zij strekt tot nadeel van hunne Kerk of Godsdienst, uit vrees voor hunne geestelijkheid. Vandaar trachten zij steeds hunne slechte zaken in een schooner licht te stellen, dan inderdaad het geval is, ten koste der historische waarheid.

Hoe lief en Godverheerlijkend, onder anderen, wordt het verraderlijk vermoorden van duizende Protestanten in *Frankrijk*, in den St. Bartholomeus nacht, door den Paus gesanctioneerd, den Roomschen leken voorgedragen! .. ELSEVIER.

Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden. Men las in *de Fakkel:* »De uitoefening van de Roomsche religie wordt in de provincie *Holland* d. 26 December 1581 bij plakkaat verboden. Waarom? Omdat de Roomschen met den Spanjaard heulden, en omdat de Spanjaard, waar hij meester werd, de uitoefening van de Gereformeerde religie verbood.

Het was toen een zeer kritieke tijd. De godsdienstvrede was verbroken en de Waalsche gewesten hadden zich losgescheurd van het verbond. Afval, meineed en verraad waren aan de orde van den dag. Honderd voorbeelden hadden het bewezen, dat de Roomsche heeren niet waren te vertrouwen. En het Roomsche volk werd door predikers als broêr

KORNELIS te *Brugge* en RYSKEVELT te *Brussel* tot opstand tegen de Algemeene Staten openlijk aangezet, waarom zij, veiligheidshalve, uit die steden moesten worden verbannen. Nog meer, de Jezuiten, uit *Frankrijk* verdreven, hadden zich in *de Nederlanden* genesteld, en werkten alom het verraad in de hand. Bij wie was de kracht tot volharding gelegen? Alleen bij de Hervormden, vooral in *Holland* en *Zeeland*. Maar zouden dezen met hoop op goed gevolg volharden, dan moesten de Roomschen, die in hun midden woonden, niet tegen hen kunnen worden opgeruid door priesters en monniken. De vijand in hun midden moest magteloos worden gemaakt. De wet van het zelfsbehoud is de hoogste wet.

Het plakkaat zelf werd uitgevaardigd door WILLEM *den Zwijger*, aan wien dit door 's lands Staten een half jaar te voren uitdrukkelijk opgedragen was. Strekt *hem* dit plakkaat tot schande? ALBERDINGK THYM zegt *ja*, daar de Prins nu immers zelf het geweten aan banden leide, terwijl hij had voorgegeven, de wapenen voor de vrijheid van 't geweten te hebben opgevat.

Dus *de Zwijger* betrad nu denzelfden weg dien KAREL V en FILIPS II hadden betreden!....

Neen, waarlijk.

Ofschoon de uitoefening van de Roomsche eeredienst werd verboden, het geweten bleef toch vrij. Geene inquisitie, geene verbanning, geene verbeurdverklaring van goederen, geene galgen, geene brandstapels, niets van dat alles. Roomsche boeken mogten vrijelijk gedrukt, verkocht en gelezen worden. Het stond ieder vrij Roomsch te blijven, en wie dat bleef, mogt op Roomsche wijze, ieder in zijn huis, zich stichten. Het plakkaat van *den Zwijger*, op last van de Staten afgekondigd, *had niets van de bloedplakkaten.* 't Was slechts een maatregel tot beveiliging, tot zelfbehoud om den hoogen nood. De uitoefening van de eeredienst werd geschorst, omdat die uitoefening juist toen zoo gevaarlijk was.

Godsdienstvrijheid was het beginsel dat *de Zwijger* huldigde, gelijk de oosterling het gastregt huldigt. Maar gesteld, de oosterling ontdekt, dat hij een sluipmoordenaar, dat hij een dief, een roover als gast in zijne tent heeft ontvangen, — gesteld, dat hij de eer of de veiligheid van zich en de zijnen door dien gastvriend bedreigd ziet, zal hij dan nog getrouw aan zijn beginsel blijven?

ALBERDINGK THYM schijnt het regt der wederkeerigheid niet te kennen".

Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden. »Wij zullen, bij deze gelegenheid, eene anekdote bijbrengen, die ongetwijfeld weinig bekend is: zij is wetenswaardig voor een ieder, omdat zij een groot man aangaat. Wij bedoelen WILLEM VAN NASSAU, *de patriotique mémoire*, zoo als VOLTAIRE zich uitdrukt (*car*, vervolgt deze, *en frappant l'air de son nom*, *l'on sent vibrer le vieux mot* PATRIE). Wij trekken onze anekdote uit eene oude geschrevene kronijk der zestiende eeuw:

»»In het selve jaer (1579), liet den Prins van Orangnien (te *Gent*) een liberteyt uytgaen, ghevende de Catholiecken vier Kercken ende een Cappelleken, als *Ste.Michiels*, *St.Nicolaes*, *St. Jacobs* en *St. Cathelyne*-Cappelleken by *de Hoye*"". — *Bijdragen tot het Oude Strafregt in België;* Tweede Druk; te Brussel, 1829; bl. 147 in de noot.

Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden. »De handhaving der vrijheid van godsdienst en van geweten was het hoofddoel van ORANJE'S rustelooze pogingen. Aan deze zuivere beginselen in hem kan met reden niet worden getwijfeld. Zij spreken zich uit in zijne verdedigingsschriften en openlijke verklaringen", zegt Dr. AREND in zijne *Algem. Gesch. des Vaderl.*, Dl. II, St. V, bl. 138. En inderdaad, verdraagzaamheid in het godsdienstige was juist eene der vele uitstekende hoedanigheden, door welke Prins WILLEM I zich ver boven zijne tijdgenooten verhief. Het was alleen voor de *Reconstrueurs* onzer geschiedenis bewaard, dat te betwisten. Hoezeer men zich echter aan leugentaal, hetzij dan uit beklagenswaardige onwetenheid, hetzij uit ellendigen sektengeest, hetzij uit belagchelijke paradoxenzucht ontsproten, schuldig maakt; hoe schandelijk men afwijkt van die liefde tot de waarheid, welke geen man van eer ooit mag verloochenen, wanneer men den grooten Zwijger haat tegen de Roomschgezinden te last legt, blijkt genoegzaam aan elk onbevooroordeelden, uit de daden zoowel als uit de woorden van den edelen Vorst. Van dit laatste hier eenige bewijzen. In 1568 gelast ORANJE in den geloofsbrief voor JAN BASIUS, »dat de gemeente van de Papisten soo veel gespaart, anghesien ende ghehouden soude moeghen worden, als ymmermeer moigelycken is — dezelven met sachtmoedicheyt ende deuchtsamheyt overwinnende. — Elke Papist, die in accordt soude willen treden om eendrachtelycken tot defensie van beyde relligien hulp ende bystandt eendrachtelycken te doen ende naghaan, sulx met syn eedt ende onderschrivinghe verteekenende, dat allsulcken *beschut ende beschermt ende heure relligie vry thogelaten sall worden*, *gelyck sulx de gereformeerde thogelaten vrylycken sal wesen.* *Archives de la Maison d'Orange*, T. III., p. 198—200. — In 1570 vermaant hij HERMAN DE RUYTER, welke in zijn naam en tot dienst des Konings zich van *Workum*, *Gorkum* en *Loevestein* moest meester maken, »zorg te dragen, dat de nieuwe leer in die omstreken verkondigd werd, wanneer de bewoners zulks begeerden, zonder evenwel te gedoogen, dat *de Katholyke Godsdienst zelfs in het geringste*

gestoord of belemmerd werd". *Correspondance de* PHILIPPE II, T. II, p. 165, 166. In 1572 draagt de Prins aan SONOY onder anderen op, »voor de behoorlijke uitoefening van de godsdienst der Hervormden in *Noord-Holland* te zorgen *zonder die der Roomschgezinden te verhinderen;* de belijders van *beide godsdiensten voor overlast te bewaren* en op geene wijze te gedoogen, dat in het prediken van het woord Gods naar het Evangelie iemand hinder, letsel of storing gedaan worde, en dit ook *niet aan de Roomschgezinden geschiede*". BOR, I.; bl. 375, 376. In de Statenvergadering van den 14den Julij 1572, werd, onder den invloed van den Prins, welke er door ST. ALDEGONDE vertegenwoordigd werd, op het punt van godsdienst vastgesteld, dat »beide, Hervormden en Roomschgezinden, in hunne openbare eerdienst niet gestoord, en zelfs de geestelijken niet gemoeid zouden worden, zoo lang zij zich niet aan ongehoorzaamheid of vijandelijkheden schuldig maakten". Zie de schrijvers aangehaald in AREND'S *Alg. Gesch. d. Vaderl.* Dl. II, St. V, bl. 199. Op het berigt dat het krijgsvolk in *Holland* de Roomsche geestelijken mishandelde en veel moedwil bedreef, vaardigde ORANJE, juist op den dag van de zoogenaamde Parijsche bruiloft, toen de Roomschgezinden met teugellooze woede de Hervormden vermoordden, een bevelschrift uit, »dat ieder, wie hy zy, der *Roomsche* of Evangelische godsdienst toegedaan, mits hy de rust niet verstoorde, *ongemoeid moest blyven en in zyne regten gehandhaafd worden*". BOR, I.; bl. 399—401. Waarlijk, de Heer KEMPENEERS zelf moet erkennen, dat zulke woorden en bevelen bijster vreemd klinken in den mond van een vervolger der Roomschgezinden.

En nu 's Prinsen daden? Ik daag den Heer KEMPENEERS uit, *één geldig* bewijs bij te brengen ter verdediging zijner paradoxe, dat WILLEM I zich eene, let wel, »WREEDAERDIGE *vervolging der Catholyke Kerk* ten doel stelde". *Volks-Alm. voor Nederl. Kathol.* 1852, bl. 198. Zoo lang hij dit bewijs schuldig blijft, staat hij in mijne schatting op dezelfde lijn als een VAN DER HORST en andere broddelaars van dien stempel. X.

Godeschalk Aelten (II.; bl. 156). Hij was in 1612 Predikant te *Bolswaart*, en schreef in gemeld jaar de volgende brochure van 36 bl. in 4°.:

Querela Pacis, dat is Vreden-clacht, aen die Vereenichde Nederlanden, waerinne de Vrede haer beclaecht dat se onder den schyn van Vrede ofte Trevis, beyde uyt die Kerckelycke ende Burgelycke regeringhe wort verdreven ende verbannen. Tot navolginghe des gheleerden ende wyt beroemden D. ERASMI *Roterodami, Aldus ghestelt, ende op den teghenwoordighen tyt ghepast, ter eeren Godes, ende waerschouwinghe des Vaderlandts, door* GODESCHALCUM AELTIUM, *Dienaer des Godtlycken woorts tot Bolswert. Gedrukt tot* Leeuwarden, *by* ABRAHAM VAN DEN RADE, *boeckdrucker ordinaris, A°.* 1612. *Men vintse te koop by* JAN LAMRINCK, *tot* Bolswert, *en by* ISAAC KNOOP, *tot* Leeuwaerden.

Ik laat hier nog over hem iets volgen uit W. BAUDART'S (van *Deinse*) *Memoryen ofte Cort Verhael enz.* Arnhem 1624, 10de Boek, bl. 90.

»De welgheleerde Godtsalighe D. GODSCALCUS AELTIUS, ghetrouwe Leeraer der Ghemeynte JESU CHRISTI binnen *Aernhem*, heeft uit een van de vermaertste schribenten onder de Papisten, te weten, uyt de boecken des Cardinaels ROBERTI BELLARMI, XXXVI theses ofte Artyckelen vergadert, om aen te wysen, dat dien grooten ende wytberoemden Cardinael niet vreemt en is van het gevoelen der Contra-Remonstranten, ende dat derhalven de Papisten onse boecken, om het ghevoelen der Predestinatie, niet en konnen verbranden, sonder te ghelycke de boecken deses Cardinaels, in desen deele, te versenghen, jae oock veler anderer Paepscher schribenten, want BELLARMINUS heeft vele andere Auctoren tot verdedinghe van syn ghevoelen inghevoert, ende mach alsoo in plaetse wesen van vele andere, want syne vermaertheyt ende authoriteyt groot is in onse eeuwe, om dat oock syne boecken van dese materie den Paus van *Romen* CLEMENTIO VIII zyn toe-gheëyghent, ende met publycke *Censure* van de Pauselycke *Visitateurs* geapprobeert, *als vervattende die ware ende Salighmaeckende Leere van de Catholycke Kercke.* Eyndelyck met privilegie van den *Paus, Keyzer, Koningh van Vranckryck*, ende *Republycke van Venetien* ghedruckt ende uytghegheven, alles blyckende by openbare Bullen ende Privilegien in 't begin van dese boecken BELLARMI ghestelt: Alsoo dat die Papisten dese leere BELLARMI van de Predestinatie niet en moghen ontkennen, veel weynigher teghen spreecken, ofte sy moeten haer tegens die *Heyligheyt* van *Romen*, harer aller *Vader*, ende syne Visitateurs, dat is, Boeck-schouwers, vergrypen, welcke, als voorsz., dese boecken hebben verklaert te vervatten *Veram ac salutarem Catholicae Ecclesiae doctrinam*, dat is: *Die ware ende Salighmakende Leere van de Catholycke Kercke.*

Soo is het dan t'eenemael onbillyck en onbetamelyck in anderen te lasteren ende teghen te spreken, 't welc men in sich selven ofte den synen roemt ende pryst, ofte immers verdraeght ende met stilswyghen voorby passeert. Zal die Pot die Ketel verwyten datse swart is! Is het redelycken deselve Leere in den eenen te haten ende in den anderen te beminnen? Ofte in den eenen te prysen ende den anderen te laecken? De waerheyt en

moet niet na de personen gheoordeelt worden, maer de personen na de waerheyt."

.. ELSEVIER.

Godeschalk Aelten is ongetwijfeld dezelfde persoon als GODESCHALCUS ALTIUS, *S. S. Theol. Licent.*, in de hoedanigheid van Proponent beroepen te *Wilp* ten jare 1601, Predikant te *Arnhem* in 1605 en overleden Anno 1649. Zie A. DE JONGH AZ., *Naamlyst der Predikanten op de Geldersche Synode*, 1750.

V. D. N.

[Van dezen Predikant schrijft A. VAN SLICHTENHORST, in zijne *Geldersche Geschiedenissen*, Boek I, bl. 102: dat GODSCHALK AELTEN of ALTIUS, geboren te *Harderwijk*, „veele iaeren after een zoo in Vriesland als elders ende ten laetsten tot *Arnhem* heeft gestaen, ende zoo door de stem als menighe oorbaerlijke boeken mede steen en hout tot den bouw van Gods huys geleent" heeft.]

Steven Dassevael (II.; bl. 182). Deze verdienstelijke man werd in 1770 te *Goes*, in Zeeland, geboren en stierf te *'s Gravenhage* den 16den Januarij 1838, in den ouderdom van 68 jaren. Eerst, in 1790, als klerk bij het gewestelijk Bestuur van Zeeland, onder de leiding van geleerden als LAMBRECHTSEN en SCHORER, bekwaam geworden, werd hij later, in 1793, bevorderd tot Griffier der Staats-Secretarie, welke aanzienlijke betrekking hij bekleedde, eerst tot aan de inlijving van ons land in het Fransche Keizerrijk (1810) en, sedert de herstelling na de omwenteling van 1813, tot aan zijne benoeming tot Secretaris der Algemeene Rekenkamer, Anno 1815, welken post hij nog waarnam bij zijn overlijden. Door LODEWIJK NAPOLEON tot Ridder van de *Orde der Unie* verheven, werd hij door WILLEM I met die van den *Nederlandschen Leeuw* vereerd. Ook was hij Lid der *Maatschappij van Letterkunde te Leyden*, sedert 1807, en Directeur van het *Zeeuwsch Genootschap* in 1816 en vervolgens. Men zie de regtmatige hulde aan zijne verdiensten gebragt in de *Handelingen der Jaarlijksche Vergadering van de Maatschappij van Letterkunde te Leyden*, gehouden t. j. 1838, bl. 28 en verv., en tevens den *Konst- en Letterbode* van 1838, I.; bl. 114, gelijk dien van 1822, I.; bl. 214, waarin een verslag van een door hem uitgegeven geschrift, dat zeer geprezen wordt.

V.D.N.

[Voor bijzonderheden over DASSEVAEL zijn wij tevens dank verschuldigd aan LEGENDO ET SCRIBENDO en V. O. Wanneer de Zeeuwsche geleerde in 1770 het levenslicht heeft gezien wordt ons niet vermeld.]

Willem V als Admiraal-Generaal erkend in 1795 (II.; bl. 182). Ik herinner mij van een nu overleden oud zee-officier, die als Luitenant den zeeslag van DE WINTER tegen DUNCAN (11 Oct. 1797), op het schip van den Vice-Admiraal REINTJES, bijgewoond had, gehoord te hebben, »dat het scheepsvolk in dien slag zich omlaag tusschen de watervaten enz. verstak, niet alleen uit blooheid, maar ook omdat velen uit Oranjegezindheid niet tegen de Engelschen wilden vechten".

Zouden er toen ook schepen bij de vloot geweest zijn, waarop de bemanning sterk voor ORANJE was en waarop dus in zekeren zin WILLEM V gezegd kon worden als Admiraal-Generaal erkend te zijn?

E. T. Z.

Pasquier Quesnel's »Avis Sincères aux Catholiques de la Hollande" (II.; bl. 182). Het werk van PASQUIER QUESNEL, waarvan in DE NAVORSCHER de rede is, heeft tot titel:

Avis Sincères aux Catholiques des Provinces-Unies, sur le décret de l'inquisition de Rome, contre M. l'archevêque de Sébaste, vicaire apostolique; avec plusieurs pièces qui ont rapport à cette affaire; par PASQUIER QUESNEL, *prêtre de l'Oratoire: ces pièces sont:* 1e *Lettre circulaire des quatre évêques en* 1668. 2e *Projet de lettre pastorale de M.* PAVILLON *évêque d'Alet;* 3e *Lettre synodale de* PIERRE JEAN FRANÇOIS DE MONTGAILLARD, *évêque de Saint Pons, contre la censure de ses écrits — s. l.* 1704, 12°.

Pater PASQUIER QUESNEL, van de congregatie van het *Oratoire*, godgeleerde, beroemd door zijne geschriften en den langen strijd dien hij voerde gedurende de Jansenistische twisten, werd te *Parijs* geboren den 14den Julij 1634, en overleed te *Amsterdam*, den 2den December 1719. Hij schreef eene menigte werken, waarvan ons meer bepaaldelijk aangaan:

La foi et l'innocence du clergé de Hollande, défendues contre un libelle diffamatoire intitulé, Mémoire touchant les progrès du Jansénisme en Hollande. Delft, 1700, 12°. Uitgegeven onder den verdichten naam van DUBOIS, Priester.

Idée générale du libelle publié en latin sous ce titre: Motifs de droit pour le procureur de la cour ecclésiastique de Malines etc. 1705, 12°.

La souveraineté des rois défendue contre l'histoire latine de MELCHIOR LEYDECKER, *Calviniste, par lui appelée Histoire du Jansénisme.* Paris 1704, 12°., andermaal 1712.

Justification du droit des Chapitres de l'église Catholique des Provinces-Unies, dans le gouvernement de cette église, avec une addition sur l'injustice de la déposition de feu Monseigneur l'archevêque de Sébaste. Ouvrage posthume. 1720, 12°.

Om echter niet te wijdloopig te worden, en de geschriften hiertegen verschenen, nader op te geven, verwijzen wij naar het *Handboek voor de Algemeene Geschiedenis der Nederlanden en Nederlandsche Koloniën.*

L. G. V.

[„Alle de geschriften van PASQUIER QUESNEL, een groot tegenstander van de Jezuïeten, worden" — zegt V. D. N. — „opgesomd bij zijn portret, dat hem aan een tafel zittende voorstelt en zich bezig houdende met schrijven. Achter hem staat een boekenkast en naast hem een CHRISTUS-beeld." Behalve de werken door L. G. V. aangewezen, noemt onze

berigtgever ons nog den titel van *Trois Mémoires sur l' Introduction du Formulaire dans les Pais Bas*, 1707, en haalt OSMONT aan, *Dictionnaire Typographique et Critique des Livres Rares et Singuliers*, Tom. II, p. 124.]

———

Krijtende en kriekende tienden (II.; bl. 182). De schrijvers over het *tiendregt* zijn te algemeen bekend, dan dat het noodig zoude zijn die alhier op te noemen; waarom ik meen te kunnen volstaan met de herinnering van Mr. P. V. D. SCHELLING'S *Hollandsch Tiendrecht* enz., II Deelen, Rott. 1727, waarin de overige schrijvers ter sprake gebragt of aangehaald worden. Men vindt daar in het XXIIIste kapittel de onderscheidene *soorten* van tienden opgesomd en beschreven, waaruit blijkt dat de verdeeling er van niet door alle auteurs op geheel dezelfde wijs is opgegeven. V. D. SCHELLING volgt die, welke *groote* of *koorntienden*, *kleine* of *smaltienden*, en *krijtende*, ook *vleeschtienden* genoemd, onderscheidt. Door anderen vinden wij, behalve deze, nog *kriekende* en menigte van andere tienden aangenomen. *Krijtende* tienden zijn die van kalveren, varkens, lammeren en soortgelijke, terwijl men onder *kriekende* tienden diegene verstaat, welke van ganzen, eenden of zwanen geheven worden. Zie hier dan het verschil tusschen beide soorten en naar ik vermeen, ook de oorsprong der benamingen aangewezen. V. D. N.

Krijtende en kriekende tienden. Deze benamingen werden vroeger aldus gebruikt, dat *krijtende* tienden die van kalveren, varkens, lammeren en dergelijke; *kriekende* die van ganzen, eenden, zwanen en dergelijke te kennen gaven; zoodat de afleiding haren grond heeft in het geluid 't welk deze diersoorten eigen is. Bovenstaande omschrijving treft men aan in: *Deductie of Remonstrantie van weghen den Burgemeesteren ende Regierders der Stadt Leyden, ter vergaderinge van de Mo. E. Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant gedaen, jegens de gepretendeerde perceptie van thienden op wortelen, cool, ajuin, saladen, ploc boonen enz. enz. Op 't Raedthuys der voorschreven Stede gedruct in de maent van Augusto, des lopenden jaers zestienhondert ende drie.*

Een uiterst zeldzaam boekje, waarvan mij nimmer een tweede exemplaar onder de oogen gekomen is.

Leyden. B. W. WTTEWAALL.

[Ook A. & A's tweeregelig antwoord bepaalt met juistheid het verschil tusschen de *krijtende* en *kriekende* tienden. Het berigt van G. P. ROOS, aanvankelijk naauwkeurig, verliest zich al ras in het duistere, op 't dwaalspoor gebragt door het *krieken* van den dageraad. — J. SCHREUDER ontleent aan E. BUIS, *Woordenboek*, Dl. X, bl. 182, de verdeeling in *maattienden*, *smalle tienden en krijtende tienden*, doch rept geen enkel woord van de *kriekende*. Met zijne opgaaf hebben wij echter vollen vrede, aangezien de *kriekende* doorgaans tot de *krijtende* als een *species* tot het *genus* teruggebragt werden. „De tienden", zegt Mr. G. J. DE MARTINI, *Nederl. Wetgev.*, Amst. 1840, bl. 435, noot *p.* n°. 5, „worden in vele soorten verdeeld. De voornaamste verdeeling is, dat zij zijn grove, smalle of krijtende tienden. De *grove* of *groote tienden*, ook koren-tienden genaamd, zijn die geheven worden van tarwe, haver, garst, boekweit en dergelijke, of ook van hennip, lijn-, koolzaad, vlas, raap-, mosterd- en ander rond en plat zaad. Voorts de turf, klei, hop, tabak en mede of meekrap. De *smalle* of *kleine tienden* worden geheven van moeshout, gras, hooi, raap, radijs, kool, ajuin, appelen, peren, noten en dergelijke gewassen en vruchten in hoven, boomgaarden, of op moeslanden. De *krijtende tienden*, ook vleesch- of bloedtienden genaamd, worden geheven van de voortbrengselen en jongen van beesten, zoo als veulens, kalveren, lammeren, jonge varkens of van gevogelte, als jonge ganzen, eenden, kiekens, eijeren en dergelijken. Deze worden ook wel *kriekende tienden* genaamd: hiertoe behooren ook de bijen-tienden, die geheven worden van de jonge zwermen, welke voor het eerst in de korven gedaan worden."

De voornaamste schrijvers over tienden en tiendregt, vooral in ons Vaderland, bij wie ook deze en meer andere verdeelingen opgegeven worden, zijn, behalve P. V. D. SCHELLING: H. DE GROOT, *Inleid. tot de Holl. Regtsgel.* Dl. II, bl. 45; W. SCHORER in zijne *Aanteek.* op dat werk, Dl. I, bl. 361 volg.; mitsgaders de *Regtsgel. Observat. op* DE GROOT, Dl. I., C. 89, bl. 212 volg.; SCHRASSERT, *de Jure Decimandi;* J. VOSMAER, *Dissert. de Decimis et Jure Decimandi*, L. B. 1821; J. DIJCKMEESTER, *Dissert. de decimandi Juris histor. recentior.*, Traj. 1831; BIRNBAUM, *Die rechtl. Natur der Zehnten*, Bonn, 1831, en eindelijk de Commentatoren op het *Nederl. Burgerlijk Wetboek*, B. II, Tit. 8, *over Grondrenten en Tienden.*]

———

Spelling van het woord Leyden (II.; bl. 182). DE LETTERZETTER doet eene voor hem gepaste vraag. Het is echter ergerlijk, dat zelfs een Letterzetter ten onzent zulk eene vraag nog doen moet. Hij wete dan, dat men volgens de hedendaagsche spelling best *Leiden* spelt, echter, zoo men wil, ook *Leyden* spellen mag, daar *i* en *y* van oudsher afwisselen, en eerst in lateren tijd de eerste algemeen voor de laatste in gebruik gekomen is. *Leijden* daarentegen is *wanspelling;* het laat zich niet anders dan *Leijden* uitspreken, of, volgens vroegere uitspraak der *ij*, als dubbele *i*, *Lei-iden*, en slechts jammerlijke onkunde, die *y* en *ij* verwart, en helaas! naar hetgeen men dagelijks ziet, maar al te algemeen is, heeft tot die schrijfwijs aanleiding gegeven. B——

[„Het algemeen", zoo eindigt J. H. VAN DALE, gansch in weêrklank van B—, en wij stemmen het bij ervaring toe: „weet nog te weinig van eene *y* zonder puntjes".]

———

Alroentjes (II.; bl. 182). In het oude Hessische geslacht der Vrijheeren van *Riedesel* bewaarde men vroeger, en welligt ook thans, eene pop, die in een glazen kastjen làg en welke men iederen dag opmerkzaam beschouwde. Wat namelijk een lid der familie overkwam, datzelfde had, zoo niet van te voren, dan evenwel te gelijker tijd met het beeldje plaats. Wanneer b. v. er een viel en een arm of een been brak, dan lag de pop daar met hetzelfde lid aan stukken; wanneer een van

de RIEDESEL'LEN sterven zou, dan werd zij bleek en kreeg eene volkomene doodskleur.— *Hessische Sagen, herausgegeben von* J. W. WOLF; Göttingen, *Dieterichsche Buchhandlung;* Leipzig, FR. CHR. WILH. VOGEL, 1853, S. 58.

EEN KLEPT.

[De vraag van J. R. *te L.* naar overblijfselen van het voorvaderlijke heidendom, gelijk aan het bewaren der alroentjes door Groningsche boerinnen, is nog onopgelost.]

Naamsoorsprong van Antwerpen (II.; bl. 183). Onder de gissingen hieromtrent telt men de volgende:

1°. dat een zekere Reus ANTIGONUS aldaar een kasteel aan *de Schelde* zou gebouwd hebben, waar hij van de voorbijgaande schepen tol vorderde, en, bij weigering, de schippers gevangen nam, hunne handen afkapte en die in *de Schelde* wierp, vanwaar *Antwerpen* eene verbastering van *handtwerpen* zoude zijn. GUICCIARDYN heeft deze overlevering wederlegd, welke haren oorsprong schijnt genomen te hebben uit het wapen der bedoelde stad, hetwelk een kasteel voorstelt, waarin twee afgehouwene handen geplaatst zijn, en voorts, omdat het standbeeld van den Reus (zegt de *Aardbol*), hetwelk sedert onheugelijke jaren bij processiën wordt rondgeleid, door eenige gevangenen verbeeldt omringd te zijn, wier handen zijn afgehouwen.

2°. dat de naam van *Antwerpen* eenen opgeworpen dam of wal beteekent, en daarom de driekantige poort aan *de Schelde* tot wapen heeft; terwijl er later de afgekapte handen zijn bij geplaatst als sprekend wapen. Volgens het beweeren van KOK, zou *Antwerpen* eene verbastering zijn van *Aanwerp*, dewijl, toen er nog geene dijken waren, de stad gebouwd was op het slib, dat van *de Schelde* afkwam. Wijders is hij van meening, dat zeer waarschijnlijk de Ambivariten grondleggers der stad geweest zijn, hetgeen welligt te betwijfelen is, omdat op de door mij geraadpleegde kaarten, den staat der landen, ten tijde van CAESAR, voorstellende, zelfs niet op die van SPRÜNER, de naam *Antverpia*, of de aanduiding eener stad op die plaats gevonden wordt.

MORÉRI, KOK, enz. geven op, dat de Ambivariti in de omstreken van *Antwerpen gewoond* hebben; doch op welke plaats in de *Commentariën*, of in welk ander classiek werk vindt men vermeld, gelijk NOTETUR NOMEN opgeeft, dat CAESAR aldaar aan de Ambivariten eene woonplaats heeft aangewezen? — Daar ik geen der oude Geographen bezit, heb ik die niet kunnen raadplegen; evenwel meen ik in mijn gevoelen versterkt te worden, dat de Ambivariti niet ter plaatse van de stad *Antwerpen* gewoond hebben, dewijl onder anderen SPRÜNER dien stam *in het geheel niet*, en REICHHARD hem op eene *andere* plaats digt bij *de Maas* aanduidt (*).

C. A. C.

[P. Q. R. heeft het vertelsel van den reus ANTIGONUS, insgelijks als naamsoorsprong van *Antwerpen*, aan DE NAVORSCHER ingezonden. Doch deze naamsafleiding wordt, even als die van KOK, MORÉRI en anderen, naar opgave van BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS, door MERTENS en TORFS in hunne *Geschiedenis van Antwerpen*, als op geene geschiedkundige gronden rustende, verworpen. Volgens hen, heeft *Antwerpen* zijn naam ontvangen van de betrekking des burgtheers, namelijk van ANUERB (door aflating der G voor ANGUERB), of deelnemer aan het verbond der Anguerben tot bewaring van den zoogenaamden burgtvrede, door onderscheidene Edelen des Duitschen Rijks, vóór het uitvaardigen van den Landsvrede, tot onderlinge bescherming gesloten.]

Bâtir des châteaux en Espagne (II.; bl. 183). In de *Histoire Universelle en tableaux etc. par Mlle* AUGUSTINE GOMBAULT, vind ik op p. 356 het volgende, dat welligt tot antwoord kan dienen op de vraag van NOTETUR NOMEN:

» *Faire des châteaux en Espagne.* Ce proverbe est très ancien, puisque on le retrouve dans le *Roman de la Rose.*

Il vient, dit un auteur, de ce qu'en Espagne on ne rencontrait aucun château isolé dans les champs, mais seulement quelques misérables auberges fort distantes les unes des autres. On croit que la crainte des invasions des Mores empêcha d'en élever.

On donne encore à ce proverbe une autre étymologie : »» Depuis l'époque où l'Espagne est devenue maîtresse des mines du Mexique et du Pérou, les hommes, accoutumés à voir des métaux précieux comme la grande et l'unique richesse, ont vu l'Espagne comme le pays le plus riche" ".

D'après cette opinion, dont l'exemple de l'Espagne même a fait voir la fausseté, le désir et l'espérance de faire fortune ont été fort naturellement exprimés par cette locution: *Faire des châteaux en Espagne*".

P. MR.

Bâtir des châteaux en Espagne. Wij vinden het antwoord op NOTETUR NOMEN'S vraag in *le Magasin Pittoresque*, 2e Année (1834) p. 214. Aldus lezen wij daar: » *Faire des châteaux en Espagne.* — Cette locution remonte bien loin dans notre langue, puisqu'on la trouve déjà dans le vieux *Roman de la Rose.* Voici comment on l'explique: on sait que les Maures faisaient de fréquentes incursions en Espagne; pour qu'ils ne pussent y séjourner et s'y établir, les naturels du pays ne pouvaient bâtir dans la campagne des châteaux dont leurs ennemis auraient pu s'emparer, et où ils se seraient retirés. C'est ainsi qu'on

---

(*) Op de kaart van Oud Nederland, in AREND, *Algem. Gesch. des Vaderl.* Dl. I, St. 1, vindt men de Ambivariten geplaatst in de landen tusschen de *Waal* en de *Maas.* *Aanm. v. h. Bestuur.*

dit de celui qui rêve des choses impossibles, qu'il *fait des châteaux en Espagne*, de même que l'on renvoye aux *calendes grecques* qui n'existaient pas, et que l'on promet un *merle blanc*, quand on ne veut rien donner".

Bâtir des châteaux en Espagne. Opmerkelijk is de woestenij, die *Madrid* van alle zijden omgeeft. Komt men de hoofdstad nader, dan vindt men het land met rotsblokken van allerlei grootte en vorm bedekt. Dikwijls ziet men uren ver geene boerenwoning, geen menschelijk wezen. Niet eens een Don Quixotsche windmolen breekt de eentoonigheid van de landstreek af. Het is onnoodig, nog op de *ontstentenis van adellijke landgoederen* in de provincie opmerkzaam te maken, waaraan de spreekwoordelijke uitdrukking »*Châteaux en Espagne*", die bij ons zooveel als *luchtkasteelen* beduidt, haren oorsprong te danken heeft. Slechts tweemaal meende ik iets te ontdekken, dat naar een kasteel geleek, vooreerst bij *Vittoria* en later omtrent 40 mijlen voor *Madrid;* maar telkens zeide mij de muildierdrijver, dat ik mij vergiste. Het eerste was eene ruïne van eenen burg, uit den tijd van KAREL V, en het tweede het beruchte klooster *Cabrera*, dat als staatsgevangenis diende. Eerst 20 mijlen van *Madrid* zag ik inderdaad een kasteel, dat eenen Spaanschen grande toebehoorde. (Verkort en gewijzigd overgenomen uit *de Globe*, *Schetsen van Landen en Volken*, *enz.*, 2de Serie, IXde Aflev., I. 1853, bl. 9). — De oorsprong van het spreekwoord zal dus wel niet in eenig voorval uit de oorlogen, tusschen *Frankrijk* en *Spanje* gevoerd, te zoeken zijn. J. H. VAN DALE.

[Ook J. T. D. H. zond ons deze verklaring. Wij houden haar voor de ware. De oudheid der spreekwijs wederlegt het gevoelen van G. P. ROOS, die haren oorsprong meent te vinden in de fantastische verwachtingen van den Franschen hofadel, uitgelokt door den strijd van de Spaansche Kroon voor FILIPS, kleinzoon van LODEWIJK XV. Evenmin kunnen wij het L. J. toegeven, dat de afleiding in kwestie eenig licht zou verkrijgen van deze plaats in RICHELET'S *Dictionn. de la langue Françoise:* »On dit que le Duc de *Savoie* a été avec l'Archiduc *faire des châteaux en Espagne*."]

Oor- of Hoofdijzer (II.; bl. 183). Ter verklaring van dezen naam zie men G. A. STRATINGH'S *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. II, St. I, bl. 256 en volgg. en de schrijvers door hem aangehaald. Daar lees ik o. a.: »Tot den haartooi der Germanen zullen behoord hebben de met knoppen voorziene koperen en beenen naalden, welke men in hunne grafheuvelen en elders in den grond vindt en voor haarnaalden houdt. Niet onwaarschijnlijk zal men zich toen ook reeds, behalve van een of ander band, van eene soort van metalen ring of plaat bediend hebben, om daardoor het haar bijeen te houden. Men heeft hier en elders enkele van die voorwerpen gevonden. Zoo heeft men in de buurschap *Elzen*, onder *Markelo*, in Twente gevonden een paar omgebogene diadeemvormige bronzen platen, voor eigenlijke diademen te klein en misschien gebruikt voor haarversiersels, om den haarknoop op de kruin vast te houden en te versieren. Zoo treffen wij in het *oorijzer* een zoo oud als nationaal hoofdsiersel der Friezinnen aan. De naam duidt reeds deszelfs hooge oudheid aan; immers dat het oorspronkelijk of vroeger uit ijzer bestond, toen dit metaal nog kostbaar en edeler metaal nog zeldzamer was. En inderdaad vinden wij het oorijzer, volgens HALBERTSMA, reeds geheel aanwezig in de heidensche graven van Denemarken, hoezeer dan onder een anderen vorm; doch de zamenstelling is hoofdzakelijk dezelfde". HALBERTSMA heeft dit gevoelen breedvoerig ontwikkeld in zijn opstel over den *ring van Epe* in *Over. Alm. voor Oudh. en Lett.* 1849.

CONSTANTER.

Oor- of Hoofdijzer. Langs den Vlaamschen grens ziet men nog het oor-ijzer dragen. Het is een om 't hoofd passende ijzeren hoepel, eenigzins veerkrachtig, aan de uiteinden met gouden krullen (spiraalvormige versierselen) voorzien; dus wezenlijk een *oor-* of *hoofdijzer*, met goud *versierd*. G. P. ROOS.

Saai (II.; bl. 183). De saai-stof is onaangenaam, ruwachtig op 't gevoel, meestal hard kleurende en .... uit de mode! Wie draagt er nog saai? G. P. ROOS.

Boerendienstverwisseling op Vrouwendag (II.; bl. 183). Daar het mij tot eene juiste beoordeeling of althans tot een naauwkeurig onderzoek van deze zaak, noodig dunkt de verschillende gewoonten ten dezen te kennen, deel ik gaarne mede, dat in deze streken (*Tielerwaard*) zoowel dienstbaren van het mannelijk, als van het vrouwelijke geslacht, in den regel op den 22sten Februarij van dienst verwisselen.

Dr. RÖMER.

Boerendienstverwisseling op Vrouwendag. Ik heb wel eens Hollanders van dien *Vrouwendag* hooren spreken, maar moet bekennen niet te weten welke dag het is. Ik gis de tweede Februarij (*Maria Lichtmis*).

Eéne opmerking zij 't mij vergund te maken. Men was vóór de Hervorming gewoon te rekenen van vaste feestdagen. Dergelijke zijn de *Lieve-Vrouwe-dagen* in Febr., Maart, Aug. enz. Zoo had men ook bijzondere heilige dagen, als: *St. Eloy*, *St. Maarten*, *St. Bavo*.

Zie hier een gebruik in *Zeeuwsch Vlaanderen*.

Om en bij de *Kruisvinding* (3 Mei) en *Allerheiligen* (1 Nov.) verhuizen alhier de dienstmeiden bij boer, burger en heer. De boerenknechts verdeelen zich in twee kathegorieën, Hervormden en Roomschen. Velen leven des winters op hun gemak in stad en dorp van

't geen ze des zomers hebben verdiend; zij noemen dit »te huis leggen," beter dan het onholl. *commensalen*. De Hervormde boerenknecht verlaat op *St. Maarten* (11 Nov.) de dienst en treedt *Half Kortemaand* (15 Feb.) die dienst of eene andere weder in. De Roomsche knecht doet zulks op *St. Eloy* (1 Dec.) en *St. Andries* (*St. Andreas Apost.* 30 Nov.). De huur der landerijën eindigt: voor bouwland met *Bamesse* (*St. Bavo-mis*, oude Aardenburgsche kerkmis, 1 Oct.) en van weiland: *St. Catharinadag* (25 Nov.). Onder de Vlaamsche bewoners van *de Biezen* (Polder op Zeeuwsch grondgebied) heeft men nog eene zonderlinge manier van tellen: (of 't hooge beschaving is?) men zegt nl. op de vraag: »wanneer zijt gij geboren?" — »*Den tiensten dag van de tweede maand achter de Meimaand* (NB. 10 Julij)" of 6 *dagen achter Kersmisse* (31 Dec.) enz., of, tijd aanwijzende, *daags voor* 3 *Keuningen* (hier *dertien dag* genoemd, de 13de dag na kersavond, 6 Jan.) of *de weke voor ons Heer Hemelvaart*. In één woord: dezelfde manier als waarop de dagteekeningen in de 13de en 14de eeuw gesteld werden. G. P. ROOS.

Boeren-Zaturdag (II.; bl. 183). Aldus wordt de eerste Zaturdag genoemd na den 8sten October, den verjaardag van het Ontzet van *Alkmaar* in 1573. Op Zaturdag den 10den dier maand, toen de Spaansche troepen *de Nieuwpoort* en *Heyloo* verlieten, kwamen de landlieden van de Westfriesche zijde voor het eerst, met hunne nog niet afgeleverde oogstvruchten, weder ter weekmarkt, tot groote vreugde van de daarvan zoo lang verstoken geblevene burgers. Dat de wederzijdsche ontmoeting, vooral van menigvuldige kennissen, na het bange beleg, regt hartelijk was en nog lang in aandenken bleef, is gemakkelijk te begrijpen. C. W. BRUINVIS.

Histoire de la République des Provinces-Unies des Pais-Bas, depuis son établissement jusques à la mort de Guillaume III, Roi de la Grande Bretagne; à la Haye, 1704, 4 *Vol.* 8°. (II.; bl. 183). Van dit werk is schrijver de Heer JENNET, Predikant bij de Waalsche gemeente te *Utrecht*, die zich door eene Fransche overzetting der *Psalmen*, te *Utrecht* in 1706, 12°. in het licht gekomen, heeft beroemd gemaakt. Zie verder mijn: *Handboek voor de Algemeene Geschiedenis der Nederlanden en Nederlandsche Koloniën.* L. G. VISSCHER.

[Hierdoor wordt tevens de vraag van V. D. N. beantwoord: Wie was JENNET?]

Spreekwijzen. Jan Rap en zijn Maat (II.; bl. 183). Als 't *Jan Hagel* bij een oproer de glazen heeft ingesmeten, is de beurt aan *Jan Rap en zijn Maat* (anders vrouw), die in het nu openstaande huis binnenstormen, vlug tot roof en vernieling. GANSKE.

Jan Rap en zijn maat; Jan Hagel. Bij de behandeling van het spreekwoordelijk gezegde *Jan Alleman* zegt TUINMAN: »JAN *is een gemeene naam*, b. v.: JAN RAP, JAN *de Wasscher*", waarbij men nog voegen kan; JAN *Crediet*, JAN *Hagel*, JAN *Potage*, JAN of HANS *Worst*, enz. Wij gelooven hier aan geen geschiedkundigen oorsprong te moeten denken. Reeds elders hebben wij opgemerkt dat men het janhagel hier, te Sluis, *ripje rapje* noemt, welke reduplicatie ongetwijfeld met het Schotsche *riffraff* en het plat Vlaamsche *rifraf, het gemeen* beteekenende, zamenhangt. Hetzelfde *rap* hoort men nog in *rapalje*. — *Jan hagel* wordt door TUINMAN afgeleid van het misbruik als vloekwoord, dat van dezen term door het gemeen gemaakt wordt. Wij gelooven dat het ziet op dooreengemengd, klein volkje. — Zekere soort van koek, door ons *janhagel*, door onze naburen de Vlamingen, *janhagel en zijn maat*, genoemd, ontleent buiten twijfel zijnen naam daaraan, dat hij vervaardigd wordt uit eene menigte kleine bolletjes of kogeltjes koek, die op elkander gestrooid, aldus door den koekbakker, tot één blad, gebakken worden. J. H. VAN DALE.

[Geheel verschillend is de trant, waarop TEUNIS WEETGRAAG ons den oorsprong van *Jan Rap en zijn Maat* afschildert. Hij wil dien zoeken bij DANIËL RAAP, den Oranjeklant van 1748 en volgende jaren!]

Momboirskamers (II.; bl. 183). »*Momber, Momboir, Mamboer* of *Mondboor* beteekent, volgens KILIAEN, eenen *voogd*, ook *landvoogd*, *ruwaard*, verder eenen *opzigter*, *controleur*. Het woord *momber* komt menigvuldig in de geschiedenis der Graven van ons land voor. Ten tijde der republiek heette in *Gelderland* de ambtenaar, welke men elders *advokaat fiskaal* of *procureur* noemde, *momber*; hij had eenen *substituut-momber* onder zich". *Woordenboek der Zamenleving*, bl. 1175.

C. W. B.

[AM. WARBURG's antwoord bestaat uit dezelfde aanhaling.]

Momboirskamers. Het woord *Momboir*, zeer onderscheiden geschreven wordende, schijnt echter *mondbaar* (*mondboordye*=*tutela*) te moeten zijn en beteekent iemand, die de *voogdij* van een ander *draagt* of op zijne schouders heeft, een voogd, een beheerscher, ja zelfs een Landvoogd. Alzoo verschilt *Mondboorschap* van *Weesvaderschap*, voor zoo verre dit laatste zich uitsluitend tot *Weezen* bepaalde, terwijl het eerste, in algemeenen zin, van alle soort van voogdijschap werd gebezigd. Meer kan men hierover lezen in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterk.*, II.; bl. 168. Zie ook KILIAEN, in voce *Momboor* en *Momboorschap*, en A. DE ROOIJ, *Mengelst.*, bl. 10; ook WEILAND, *Taalk. Woordenb.*, op het woord *Momber*. V. D. N.

Momboirskamers. De opgave van het doel en de strekking dier kamers gaarne aan Heeren Regtsgeleerden overlatende, meen ik alleen, wat de vraag naar de afleiding en de beteekenis van het woord *momboir* betreft, te moeten verwijzen naar het opgemerkte door den Heer L. A. TE WINKEL, in zijne naauwkeurige Verhandeling *over het werkwoord »beren"*: zie *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. III, St. 2, bl. 135. Aldaar, bl. 157 verv., toont hij aan dat *mond* (Angels. en Oudn. *mund*) *hand* beteekent, terwijl het aanhechtsel *baar* of *boor*, af te leiden is van 't werkwoord *beren*, in de beteekenis van *dragen*, *ondersteunen*, *met zich voeren*. Letterlijk beteekent derhalve een *mondbaar* of *mondboir* iemand, die *handen* aan zijn lijf *draagt*, die zich zelven en anderen verdedigen kan. — In tegenstelling is een *onmondige* iemand, wien het nog aan genoegzame kracht en dus ook aan het regt ontbreekt, om zijne zaak met de vuist te verdedigen. CONSTANTER.

[„Volgens BILDERDIJK," zegt P. Q. R., „beteekent *monden* „ „beschermen," en is het verwant met het Latijnsche *munire;* ook *mondig* brengt hij hiermede in verband, die „zich zelven *monden* of *beschermen* kan".—Te regt merkt eindelijk C. & A. op, dat *momboir* of *momber* geheel hetzelfde als „Voogd" te kennen geeft (*), zoowel in eene politieke als juridieke beteekenis. Hieruit volgt dan ook dat *momboirskamer* en *weeskamer* twee verschillende uitdrukkingen zijn voor éene en dezelfde zaak, en ter aanduiding strekken van die collegiën, welke naar het oude Hollandsche regt in vele plaatsen aangesteld waren om in de voogdij te voorzien van onmondige kinderen, zoo dikwerf zulks niet geschied was bij ouderlijke wilsbeschikking, en voorts om over het beheer der voogden, 't zij door hen benoemd of bij testament aangewezen, een veelzins belangrijk en heilzaam toezigt uit te oefenen. Bekend is het toch, dat waar geene testamentaire bepaling gegeven was, de voogdij, vroeger aan den Graaf toegekomen, later door de naaste magen aanvertrouwd, eindelijk door de Overheid plagt opgedragen te worden, d. i., door het Hof van Holland of door de Geregten, of, waar de zoodanige bestonden, door de *Wees-* of *Momboirskamers*. Zie VAN LEEUWEN *Roomsch- Holl. Recht* (Amst. 1780), Dl. I. bl. 121. Verg. over de Amsterdamsche Weeskamer, WAGENAAR, *Amsterdam*, Dl. III, bl. 376 volg.]

ManCCop In CooL (II.; bl. 183). Zou deze tijdspreuk niet zinspelen op de beroerten van het jaar 1351, den scheepsstrijd op de Maas tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen en de twisten der VAN HEKEREN'S en BRONKHORSTEN in Gelderland? Kan »*maankop* (slaapbollen en klaprozen) *in kool*" ook een oud spreekwoord zijn, in beteekenis overeenkomende met het hedendaagsche »*onkruid onder de tarwe*", even als dit, aan den landbouw ontleend? De schadelijke maankop is even moeijelijk uit te roeijen als binnenlandsche verdeeldheid te stillen.

C. W. BRUINVIS.

ManCCop In CooL. Ik vind deze tijdspreuk ook vermeld in eene oude Kronijk, door J. F. WILLEMS uitgegeven in het *Belgisch Museum* van 1840, Dl. IV, bl. 193—216. WILLEMS kon er geen tijdvers in vinden; maar hij las ook slechts *ManCop*, en kwam dus eene C te kort. In mijn oog is 't werkelijk iets meer dan een drietal woorden, geschikt om de bloedige scheepsgevechten in geheugenis te houden, den 24sten Junij en den 4den Julij 1351 tusschen Hertog WILLEM en zijne moeder MARGARETHA, onder *Walcheren* en op de *Maas*, gestreden. Ze zijn ook overigens niet zonder zin of beteekenis. In 1358 namelijk werd genoemde Hertog krankzinnig, = verminkt van hersenen, = *mank-kop*. *Cool* is een der ambachten van *Schieland*, waarin oudtijds het sterke slot *Bulgerstein* was gelegen, dat in eigendom behoorde aan WILLEM VAN DER WATERINGE, een der met den Hertog op den 23sten Mei 1351 te *Rotterdam* verbondene Edelen, en dat, weinige jaren later (1358), door dezer stede veste werd ingesloten. En moge de geschiedenis nu al verzwijgen, dat de *dolle Hertog*, gelijk hij later genoemd werd, overwinnaar gebleven, zoo nabij de stad waar hij was gehuldigd, daar een zegevierenden intogt gedaan, en op het slot van zijnen ridder intrek genomen hebbe, — mij dunkt het ligt echter onverholen in het *ManCCop In CooL* uitgedrukt. En de cyferletters waren genoegzaam om dat bezoek met al de daaraan verbondene gebeurtenissen in 't geheugen te bewaren. Vergis ik mij, of hebben de meergenoemde woorden ergens in *Rotterdam* tot *gevelschrift* gediend? S. J.

[Zou het *ManCCop* soms eene zinspeling zijn op de roodgekleurde mutsen der aanhangers van Keizerin MARGARETHA, welke zij evenals de mankop zijn bloem, in *top* droegen, wijl de graauwe verw der hoeden van hare tegenpartijders, hoe onjuist ook, in het *Cool* werd aangewezen? Of is hier slechts eene tegenstelling op te merken van de populaire spijs tegenover het onkruid?]

Handwater (II.; bl. 183). De uitdrukking: *'t Heeft er geen handwater by*, wordt gebruikt »om te beteekenen, dat iets by iets anders niet te vergelijken, maar ongelijk minder is. Onze Ouden zeiden, en dit is de echte spreekwijze: 't GEEFT *er geen handwater aan*. Dat is: 't is te gering om er 't handwater aan te geven: 't geen de eerste en voornaamste Dienaar van een Vorst plach te doen, en ook als een allerbyzonderste gunst en vereering voor die er door een Vorst by de eene of andere gelegenheid meê verwaardigd werd, gold".

»ALEXANDER, in het Treurspel van dien naam, by den Ridderlijken Kamerist RODENBURG, zegt aan zijnen vader, Ridder ROCA-

(*) „*Voogden*, anders *Momboirs* of *Mond-borgen*, zyn de Bestierders en Toesienders van Weezen; dat is van alle ouderloze, vaderloze of moederloze kinderen, beneden haar vijfentwintig jaren, so wel Dogters als Jongmans." VAN LEEUWEN, *Roomsch-Holl. Recht*, Dl. I, bl. 117.

BRUNA, den zang van de Nachtegaal voor hem verklarende, dat dit vogeltjen zingt:

Dat ALEXANDER *nog zoo hoogh zal zyn verheven ,*
Dat gy , Heer Vader , my hantwater noch zult geven,
Terwyl myn moeder met den handtdoek op my wacht,
En dat om zulcx te doen , ghy u gheluckig acht.

Men noemde dit in later tijd *de serviet geven ;* en het voorbeeld van Hollandschen hoogmoed, in het van de hand wijzen der vereering, die in deze byzondere gunst lag, ten aanzien van WILLEM III als Koning van Engeland, is bekend".

»De uitdrukking beteekent eigenlijk:*'t koomt er niet by* (*cela n'y approche pas*). Want die 't handwater of de serviet gaf, was dan de naaste aan den Vorst, en hierom was het zulk een uitstekend gunstbewijs".

Deze bovenstaande uitlegging vind ik in: Mr. W. BILDERDIJK'S *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, III, bl. 190 en volg.

P. Q. R.

Handwater. De beteekenis van dit spreekwoord is: hij is niet waardig daaraan handwater te geven, dat oudtijds eene der geringste diensten was. (TUINMAN, *De Oorsprong en Uitlegging van* enz. *Nederduitsche Spreekwoorden*, I.; bl. 6). Het is aan den Bijbel ontleend en wordt opgehelderd door II *Kon.* III : 11.

J. H. VAN DALE.

[V. GR. heeft mede BILDERDIJK genoemd en herinnert ons: „ELISA, den zoon SARPHAT'S, die water op ELIA'S handen goot," II *Kon.* 3 vs. 11. FREDRIK'S uitlegging met „eene hand vol water, d. i., eene geringe hoeveelheid," zal hier wel geen handwater bij hebben.]

De Zwaan der Lutherschen (II.; bl. 183). Van JOHANNES HUSS wordt verhaald, dat hij in zijn stervensuur gezegd zou hebben: »Nu braadt gij eene *gans*, maar na honderd jaar komt eene *zwaan*, die gij niet zult kunnen verbranden". Eerst lang na zijn dood is dat woord, als eene profetie van den stervenden martelaar, bekend en verbreid geworden. Er zijn, die het meenen als eene legende te moeten beschouwen, waartoe de letterlijke beteekenis van het Boheemsche woord *Hus, gans*, aanleiding gegeven heeft. Maar dat er groote waarde aan gehecht is, blijkt uit de muntstukken, waarop de gedachtenis er van bewaard is gebleven. Toen nu LUTHER honderd jaar na den dood van HUSS, als hervormer was opgestaan, heeft men die profetie op hem overgebragt, en is alzoo de *zwaan*, het symbool voor LUTHER, bij zijne volgelingen in eere gebleven. Indien ik tijd of gelegenheid had, zou ik willen raadplegen MANSO, *An vere de Luthero vaticinatus sit Huss*, Breslau 1821, waarhenen HASE in zijne *Kirchengeschichte* verwijst.

H. J. S.

[Te denken was het, dat niet weinige stemmen zich verheffen zouden, om onzen vrager het wijdvermaarde woord van den stervenden HUSS te herinneren. En inderdaad, hij is daarvoor dank verschuldigd niet alleen aan H. J. S., maar ook aan A. J. V. D. AA, CONSTANTER, E. GERDES, H. MOHRMANN, B. H. J., J. H. VAN DALE, J. R. *te L.*, P. Q. R., G. P. ROOS, S. V.W. en AM. WARBURG, waarvan de beide eersten de voorstelling wedergeven, als of LUTHER, de profetie op zich zelven toepassende, daarom een zwaan tot wapen of zinnebeeld zou hebben aangenomen; terwijl de lezing door vele anderen (met name door H. MOHRMANN, J. R. *te L.* en AM. WARBURG) voorgestaan, hier eene vereering ziet den grooten hervormer door zijne dankbare volgelingen bewezen, te eerder daartoe aangespoord, dewijl zij, gelijk H. MOHRMANN en S. V.W. opgemerkt hebben, in het woord LUTHER het denkbeeld van *reinheid* of *zuiverheid* vonden uitgedrukt, van welke eigenschap de zwaan gemeenlijk als symbool gebezigd wordt. Dat nu, om dezer overeenkomst wille, onze hervormer den blanken vogel tot zijn wapen zal gekozen hebben, is eene door THEODORIK en E. GERDES te berde gebragte vooronderstelling, van welke de laatste, der niet-Bijbelsche profetiën weinig genegen, zich omtrent het aan HUSS toegedachte woord nog al ongeloovig betoond heeft. Maar dit feit van LUTHER'S wapen wordt in twijfel getrokken door P. Q. R., in wiens bezit een penning is van de soort door H. J. S. bedoeld, LUTHER'S afbeelding te zien gevende, met het volgende randschrift:

„Was iene Gans gedacht
Hat diser Schwan vollbracht."]

De Zwaan der Lutherschen. Ter beantwoording dezer vraag van WEETGIERIG, geven wij de navolgende uittreksels uit de *Omstandige Levensbeschrijving van den Grooten Kerkenleeraar* MARTINUS LUTHERUS, door ANDRIES PAUW, Amsterdam 1772, welke voor den vrager, zoo ik hoop, voldoende zullen zijn. Men leest in dat werk:

»Ik zal alhier zoo zeer niet onderzoeken wat geheims er onder den naam van MARTINUS LUTHERUS schuilt, daar in der tijd veel over is gearbeid onder de geleerden. De naam van LUTHER wordt uitgelegt door *lauter, louter*, dat is: *zuiver, rein*, waarom MATTHAEUS SCHIRNERUS, *Sedunenser*, Bisschop en Kardinaal, eenige schriften van LUTHERUS leezende, uitriep in het Latijn: O LUTHER! LUTHER! gij zijt volgens uwen naam waarlijk *Luther*, dat is zuiver". Dit is ook de reden dat hem in het algemeen een *zwaan* wordt toegevoegt, als die in zuiverheid, reinheid en schoonheid alles overtreft (*). De reden van het voeren van dezen zwaan zal in het vervolg beeldspraakig getoont worden". (bl. 6.)

Elders vindt men:

» Hier ter plaatse is het nu, dat HUS (na de aanteekening van den Heer HENRICH ANSHELM VAN ZIEGLER EN KLIPHUYZEN, in zijn *Daaglijks tooneel der Tijd*, pag. 794 *a*) deze merk-

---

(*) Deze door A. PAUW verhaalde bijzonderheid heeft J. SCHREUDER gevonden in de *Levensberigten van eenige voorn. meest Nederl. Mannen en Vrouwen*, I.; bl. 51, waar het oorspronkelijk Latijn van des Kardinaals uitroep dus te lezen staat: „O LUTHERE, LUTHERE, tu sane, secundum nomen tuum, LUTHERUS es et limpidus". Wij vermelden hier voorts dat ALY N., even als H. W. K., het werk van A. PAUW, maar een vroegeren druk van 1731, bl. 5, heeft aangehaald. *Aanm. v. h. Bestuur.*

waardige voorzegginge doet. »Heden braat of verbrand gij een *Gans* (want *Hus*, gelijk reeds gezegt is, betekent in het Boheems een *Gans*), maar over hondert jaren zal een *Zwaan* komen, dien zult gij wel ongebraden moeten laaten", met welke woorden hij door den geest der prophetie gedreven, zonder twijffel op den zaligen LUTHERUS zal gezien hebben" (bl. 34.).

Verder wordt op bl. 393 de meening dergenen bestreden, die gelooven, dat de Zwaan als symbool der Lutherschen afkomstig zoude zijn van het wapen des grooten Kerkhervormers. Aldaar vindt men het volgende opgeteekend:

»Overmits men in zommige afbeeldingen van LUTHERUS persoon in priesterlijke kleeding, een zwaan naast hem staande vertoont, zo hebben zommige willen beweren, dat deze zwaan LUTHERUS wapen verbeelde; doch te onrecht, want de zwaan is een *zinnebeeld* van de naam LUTHERUS en niet het *wapen* van dien man Gods, zo als met meer omstandigheden, pag. 6, reeds aangewezen is. Ten anderen betekent het woord *zwaan* in het Boheemisch niet *Lutherus* (zo als weleer voorgegeven is) maar *Labut*, gevolglijk vervalt dit van zelfs. Men verbeeld LUTHERUS met een zwaan ter zijden, om aan te tonen dat hij dien Held was, waarvan JOHANNES HUSS door de Geest Gods gedreven had voorzegt, dat er na 100 jaar een *zwaan* zoude komen, welke zinspeling der zwaan zijn volle beslag in de persoon van LUTHERUS volkomen gehad heeft. Zie pag. 34 seq. Maar dat LUTHERUS wapen heel wat anders was, zulks staat ons klaarlijk te bewijzen, klaarder bewijs konnen wij nergens halen als uit de eigen schriften van LUTHERUS. In de bibliotheek binnen *Gotha* vind men in het 5de stuk der in het kopere gebrachte zeldzaamheden, zekere brief (gecopyeert onder een merkwaardig beeltenis van LUTHERUS, pag. 206) die LUTHERUS den 8sten July 1530 van *Coburg* (alwaar hij zich doenmaals was ophoudende)aan zijn boezemvriend LAZARUS SPENGLER, Secretarius te *Neurenberg*, geschreven heeft, waaruit blijkt dat LUTHERUS wapen geweest is een kruys, geplaatst in een hert, welk hert gelegt is in het midden van een gehele opene witte Roos, rondom deze roos een goudgele kring gevlochten van Doornen, onder welke men deze woorden leest:

„Het christen hert op rozen gaat
Als 't midden onder het kruys staat".

Zeer aardig verklaarde D. JOHANNES MAJOR, Professor te *Wittenberg*, het wapen LUTHERI, wanneer hij toepassenderwijze zich in deze woorden uitliet, zeggende:

„Wyl ik in doornen bloey, zoo moeten vrome herten
O CHRISTUS, door Uw kruys, verzachten hunne smerten".

H. W. K.

[Ook wij gelooven, dat de voorspelling, aan den stervenden HUSS toegekend, naar het oordeel van LUTHER's volgers in den grooten Hervormer bewaarheid, ligtelijk aanleiding zal hebben gegeven, om overal de zwaan als zijn zinnebeeld te vertoonen, en dat men daartoe te eerder kan gebragt zijn door den klank zijns naams, naauw verwant aan dien van het woord, waardoor *reinheid, blankheid* wordt te kennen gegeven. Overigens bekennen wij echter, weinig waarde te hechten aan het verhaal eener dusdanige verklaring, door den martelaar van *Constantz* op den brandstapel uitgesproken. Niets is minder zeldzaam in de geschiedenis, dan de toedichting van treffende, van immer gedenkwaardige woorden aan beroemde mannen tot hunne uiterste ure genaderd, vooral aan dezulken, die als slagtoffers hunner overtuiging of bewezene groote diensten, een geweldigen dood gestorven zijn. Wat ons fabelachtig in deze Hussiaansche profetie toeschijnt, is geenszins het voorgevoel eener godsdienstige hervorming, eener wederopvatting en als voltooijing van zijn eigen werk; maar ditmaal magtiger dan elke wederstand en bestemd ten einde toe te zegevieren. Dergelijk iets leefde destijds met meerdere of mindere kracht in de treffelijkste en meest opgeklaarde gemoederen, en was, gelijk wij zoo aanstonds zien zullen, aan niemand minder vreemd dan aan dien vurigen, diepdenkenden vriend des Evangelies, zoo teregt in later dagen den voorlooper van LUTHER bijgenaamd. Wat wij eerder verwerpelijk meenen, is die tijdsbepaling van honderd jaren, veel te ruim, naar onze gedachten, voor den sterk verlangenden en daardoor ligtelijk idealizeerenden geest des vermaarden predikers. Hij en zijne gelijkgezinde tijdgenooten hebben zich ongetwijfeld een veel vroegeren dag der herstelling voorgespiegeld. Wij zouden ook zwarigheid hebben tegen die speling met het woord HUSS welke ons toch in den mond althans van *dezen* stervenden bijkans even ondenkbaar voorkomt (het karakteristiek luimige der 15de eeuw zou hier vruchteloos worden ingeroepen) als het onloochenbaar is, dat hij haar bij zijn leven inderdaad tot soortgelijk oogmerk gebezigd heeft. Dit nu brengt ons van zelf tot den, bedriegen wij ons niet, zeer eenvoudigen oorsprong van het vermelde berigt, aan 't welk geene andere dwaling zal geboorte hebben gegeven dan die waarbij men, verleid door de straks genoemde eigenaardige zucht, naar het doodsuur des martelaars eene uitspraak mag verschoven hebben, die in de grondgedachte gansch niet verschillende, maar ook in de gebruikte beelden grootelijks overeenkomstig, tot die dagen van 's predikers leven behoort, waarin wij hem, uit *Praag* verdreven, als een zwerveling op de Boheemsche velden ontmoeten. „De goddeloozen," zoo sprak hij, „hebben een aanvang gemaakt met aan de gans verraderlijke netten te spannen. Maar zoo de gans zelve, welke slechts een tamme vogel, een vreedzaam dier is, en die in hare vlugt niet zeer hoog wordt opgevoerd, echter hunne strikken heeft verbroken, zullen andere vogels, wier vlugt zich stoutmoedig ten hemel zal verheffen, die met nog veel grootere kracht verbreken. In plaats van eene zwakke gans, zal de waarheid arenden en valken zenden met een doordringend gezigt." (*Epistolae* J. HUSSI, *tempore anathematis scriptae.*)]

Portret van ....otius (II.; bl. 183). De kaart en 't jaartal schijnen te duiden op en in betrekking te staan met den togt, door DE RUYTER in dat jaar, 1661, tegen de Algerijnen ondernomen. De *Holl. Mercurius* van dat jaar geeft de bevelhebbers op, welke aan dien togt

deel genomen hebben. Wij vinden daar echter geen naam op *otius*, doch wel: FABRITIUS, bevel voerende op het schip *Poppenburgh*. Zoude 't portret ook dezen kunnen voorstellen? J. G. DE S.

Mozes met hoorns (II.; bl. 184). De woorden in *Exod.* XXXIV: vs. 29, door de onzen vrij juist vertaald: *het vel zijns aangezigts glinsterde*, zijn in de Latijnsche overzetting, welke de Roomsche kerk gebruikt, vertaald: (*ignorabat*) *quod cornuta esset facies sua*, d. i. (*hij wist niet*) *dat zijn gelaat gehoornd was*. Uit deze verkeerde opvatting is de overlevering ontstaan, dat MOZES twee hoorns op het hoofd zou gehad hebben, waartoe men te eerder neigde, omdat een hoorn van ouds het zinnebeeld van kracht was, zoo als uit de afbeeldingen van JUPITER AMMON en van ALEXANDER *den Groote*, beiden met hoorns voorzien, bekend is. CONSTANTER.

Mozes met hoorns. Van MOZES wordt gezegd, *Exod.* XXXIV: vs. 29, dat toen hij afklom van den berg *Sinaï*, het vel van zijn aangezigt *glinsterde*. Dit laatste woord is in het oorspronkelijke afgeleid van het naamwoord *hoorn*, en is dan ook in de Grieksche overzetting van AQUILA en in de dusgenoemde *Vulgata* overgebragt, als of het gelaat van MOZES *gehoornd* geweest ware. Het is echter teregt, reeds bij de *Septuaginta* en andere oude Overzetters, verstaan van *schitterenden glans*. Nu moge het verband van *hoorn* en *glans* niet zoo geheel duidelijk zijn: dat die beide beteekenissen in hetzelfde woord vereenigd zijn, is buiten allen twijfel; namelijk zoo veel het Hebreeuwsch, Arabisch en misschien nog andere Oostersche talen betreft. Bij Arabische schrijvers wordt de glans der opgaande zon, hare uitgespreide stralen, met de *hoornen* van het hert vergeleken. VAN DER PALM zegt in zijne *Aant.* t. a. p.: Hebr. *hoornde*, d. i. blonk, gelijk de *gehoornde* of wassende maan. Wij laten ons nu met deze verklaringen niet verder in, maar meenen duidelijk genoeg aangetoond te hebben, dat de voorstelling van MOZES *met hoornen*, bij de schilders van vorige eeuwen, algemeen op eene onjuiste vertaling der genoemde Bijbelplaats, en met name op het gezag der *Vulgata*, berust.

H. J. S.

[Ook Dr. RÖMER's antwoord vermeldde ons nagenoeg alle deze bijzonderheden, terwijl wij de hoofdsom der geplaatste berigten, met meerdere of mindere uitvoerigheid, insgelijks ontvangen mogten van D. H., v. O., E. A. P., G. P. ROOS, TUSCO en Σ. Een ander, P. Q. R. bepaalde ons uitsluitend bij de beteekenis van *kracht*, die in het Oosten door *hoornen* plagt te worden aangeduid, en bragt daartoe BACCHUS te berde, wiens dienst haren Oosterschen oorsprong ook daarin verraadt, dat hem soms hoornen ten hoofdsieraad werden gegeven, alhoewel de Romeinen, wien dit onvoegzaam voorkwam, het onder loof en kransen trachtten te bedekken. — *Hoorn*, ook in de beeldspraak des Bijbels synoniem van *kracht* en *heerschappij*, is te zeer bekend, om eenige toelichting door voorbeelden noodig te hebben.]

Mozes met hoorns. In het Bijbelsch verhaal van MOZES' afklimming van *Sinaï* met de Tafelen der Getuigenis in zijne hand, vinden wij, in den oorspronkelijken tekst: *Ki* Karan *'or panaw* (Exod. XXXIV: vs. 29; vergel. ook vs. 30 en 35).

De radix *Karan* komt in twee vormen voor. In den vorm *Kal* beteekent hij: *glinsteren, stralen schieten*. Van hier de vertaling van opgemelde woorden: in den Staten-Bijbel (en bij VAN DER PALM): *dat het vel synes aengesichts glinsterde;* in mijne vertaling: *dat het vel zijns aangezigts stralen schoot*.

In den vorm *Hiphil* beteekent deze radix echter *horens hebben* (*Psalm* LXIX: 32). Van hier dat AQUILA en de *Vulgata*, doch geheel verkeerd, vertaald hebben *gehoornd*, en dat sommigen, die vertaling volgende, MOZES met horens afbeelden. Zie M. LEMANS en S. I. MULDER, *Hebr. Nederd. Woordenboek*, en W. GESENIUS, *Handw. des A. T.* Doch zie vooral: *Dictionnaire de la langue Sainte par le Chevalier* LEIGH, trad. en français par L. DE WOLZOGUE, alwaar men, bij gemelde radix, opgeteekend vindt: »La peau de la face de MOYSE *resplendissait*. La version grecque: »elle était *glorieuse*"; et c'est ainsi que ce passage est cité par l'apôtre 2 *Cor.* III: 7. La version latine (et de St. JERÔME) porte: » la face de MOYSE était *cornue*", (»MOYSES ignorabat quod cornuta esset facies ejus") commettant une grande erreur dans l'explication du mot, d'où vient que les peintres représentent MOYSE avec des cornes." S. I. MULDER.

Jacques van Almonde (II.; bl. 184). In KOK's *Vad. Woordenb.* is reeds de onvolledigheid van het geslachtregister dier familie aangetoond, voor zoo verre die door VAN LEEUWEN en GOUTHOEVEN, bl. 171, wordt medegedeeld(*).

Uit mijne aanteekeningen vermeld ik het volgende:

Te *Utrecht* leefde in 1568 een apotheker, JAN VAN ALMONDE, met vrouw en kinderen, te wiens begeerte verscheidene personen de getuigenis aflegden, dat de brand, in zijn huis voorgevallen, niet aan hem, maar aan eenen ongenoemden Duitschen Edelman van den Prins van *Oranje*, moest worden toegeschreven, en die door den Med. Doct. Mr. PIETER HOLERT aan VAN ALMONDE was aanbevolen ter genezing zijner ziekte. (*Protocol* van den

(*) In het *Manuaal der Conventualen van St. Caecilia binnen Utrecht* wordt vermeld: „Heer ANDRIES VAN ALMONDE, twe onse susteren oem, gaff ons, tot testament, twe hondert ons heren gulden, voer syn siele te bidden, M.CCCC.LXXXIX.". (*Tijdschrift voor Geschiedenis enz. van Utrecht*, 1842, bl. 403.)

Notaris S. HAMELSFELT te *Utrecht*, dato 19 Maart 1568.)

In een *Thes. Rek.* van *Leyden*, A°. 1568—1569 wordt vermeld:

»Joncf. ANNA VAN EGMONT VAN MERESTEYN (*), Wed. BARTELMEUS VAN EGMONT, over eene gereduceerde rente van 36 £, A°. 1569 verkoft aen JACOB VAN ALMONDE".

Merkwaardig is ook eene *Resolutie der Staten van Holland* van den 12den Nov. 1574, bl. 192, luidende aldus:

»Op het versoeck van JACOB VAN ALMONDE, omme wederom in zyn Vaderlandt te mogen komen ende in zyne goederen gestelt te worden, Is geappostilleert:

»De Staten 's Lands van *Holland* verstaen, onder het believen van Zyne Excellencie, dat JACOB VAN ALMONDE, suppliant alhier, by syne Excellencie gegundt ende verleent sullen worden brieven van Paspoort, om vry in desen Lande van Hollandt te mogen komen resideren, in Steden ende Plaetsen syne Excellencie toegedaen zynde, inhoudende nochtans dat dezelve binnen acht dagen naer syne wederkomste als voren, gehouden sal zyn te compareren voor syne Excellencie ofte die van den Rade nevens hem wesende, omme op de restitutie van syne goederen ende verdere satisfactie gedisponeert ende geordonneert te worden na behooren".

De JACOB VAN ALMONDE, welke in deze Resolutie voorkomt, kan geen zoon geweest zijn van ABRAHAM VAN ALMONDE (Curator der Leydsche Hoogeschool en Burgemeester van *Delft* enz.), omdat deze ABRAHAM eerst in 1603 te *Delft* schijnt overleden te zijn, blijkende uit een verzoek zijner Wed. MARIA DE GROOT (zie *Res. van Holland* dato 30 Januarij 1604, bl. 26). Doch het komt mij voor, dat de bedoelde JACOB een broeder van dien ABRAHAM zal geweest zijn, wiens vader, mede JACOB genoemd, Heer was van *Beukelsdyk*, *Blemmendyk*, *Wena* en *Altena*, buiten *Delft*.

Maar wie heeft hem uit het land gebannen en zijne goederen aangeslagen? In de *Sententiën van* ALBA wordt hij niet vermeld.

In 1593 was Jhr. JACOB VAN ALMONDE Meesterknaap van *Holland* (MERULA, *Placaat der Wildernissen*, bl. 25), en dus de broeder van ABRAHAM. Hij schijnt te *'s Hage*, ongetrouwd, op den 10den of 25sten Dec. 1609, in den ouderdom van 74 jaren overleden te zijn.

Uit de *Resol. van Holland* blijkt nog het volgende:

16 Nov. 1596. Verzoek van de Regering van *Rotterdam*, ter approbatie der handelingen, gemaakt met Jhr. JACOB VAN ALMONDE, over de Heerlijkheid *Beuckelsdyck*, *Blommersdyck* en *Koel*.

22 Dec. 1597. JACOB VAN ALMONDE stond op de nominatie als Hoofd-Ingeland van *Delftland*, in plaats van JACOB VAN EGMONT, Heer van *Kennenburg*, overleden; doch verkozen werd Jhr. DIDERICH VAN BLOIS VAN TRESLONG.

11 Juny 1599. Commissie voor JACOB VAN ALMONDE als Bailluw van den *Lande van Stryen*, in plaats van JACOB WEYSEN, overl.

15 Dec. 1603. Verzoek van JAN JANSZ. VAN ALMONDE, Secretaris in *Westenryck* of het *Zuydtlandt*, betreffende den 40sten en 80sten Penning. .. ELSEVIER.

[Uit hoofde der onvolledigheid van het geslachtregister der VAN ALMONDE'S bij GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.*, hebben wij het uittreksel, ons door W. D. V. uit dat werk ingezonden, niet ter plaatsing opgenomen.]

Gysbertus Masius (II.; bl. 184). Het wapen van MASIUS wordt, ofschoon met eenig verschil, zoowel door BUTKENS, *Trophées de Braband*, Tom. IV, p. 426, onder zijn portret, als in de *Historia Episcopatus Silvae Ducensis* van FOPPENS, 1721, p. 98, zeer duidelijk, ook wat de kleuren betreft, afgebeeld. Een *kruis* echter komt daarin niet voor, evenmin als op de zeer uitvoerige teekening in de *Oudheden en Gestichten van de Bisschopl. Stadt van 's Hertogenbosch*, Leyden 1742, bl. 224, welk geschrift eene vertaling is van het genoemde werk van FOPPENS, door sommigen aan H. VAN RYN, door anderen aan VAN DE VELDE, gezegd HONSELAER, toegeschreven.

V. D. N.

Gijsbertus Masius. GYSBERT MAAS, geboren te *Zalt-Bommel*, was de vierde Bisschop van *'s Hertogenbosch* en bekleedde zijn ambt van 1594—1614. Zijn wapen was gevierendeeld, *drie gouden kolfstokken op sabel* en *drie gouden bulkoppen* (*rencontres de taureau*) *op azuur*.

Maar sedert hij Bisschop werd, of wel in deze betrekking, voerde hij het bisschoppelijk wapen: *den arend met uitgespreide vleugels van sabel, gezeten op een grond van sinopel* en *gevierendeeld met de kolfstokken*, met weglating der bulskoppen.

Zie: *Oudheden en Gestichten van 's Hertogenbosch*, Leyden 1749; *Groot Kerkelyk Toneel van Braband*, 's Gravenhage 1727, en aldaar zijn portret. A. & A.

[Naar deze werken verwijzen mede J. v. V., *** en ANONYMUS, welke laatste daarenboven aanhaalt de *Kaart der Wapenen en Naamteekeningen der Kerkvoogden van 's Bosch*, geplaatst achter het eerste deel der *Nieuwe Beschrijving van het Bisdom* enz., door J. A. COPPENS, *'s Hertogenbosch* 1840. C. & A. ontleende zijne medegedeelde beschrijving van het bewuste wapen, uit het tweede deel van het *Supplément aux Trophées du Duché de Brabant*, par BUTKENS.]

(*) Haar naam was ANNA VAN ALMONDE, eerst gehuwd met JACOB VAN MATENESSE PHILIPSZ. (Zie de *Berigten van het Hist. Genoots. te Utrecht* in 1850, bl. 75, alwaar nog meer over ALMONDE wordt gehandeld).

Alva te Antwerpen (*niet Brussel*) *afgebeeld en gehekeld* (II.; bl. 184). Onder het metalen standbeeld, dat ALBA zich te *Antwerpen* had laten oprigten, had iemand de stoutheid de regels te schrijven:

Estne hic ALVARUS dux, iam pius, immo prudens?
Estne hoc carmen?

Een ander schreef er bij: *non est.*

Maar den volgenden dag las men:

Tollantur decimae et erit:
Estne hic avarus dux, impius, immo rudens?

Dat de maker zich niet openbaarde, laat zich ligtelijk vatten.

Er bestaat nog een ander Latijnsch stukje op dit beeld, hier, vertrouw ik, niet ongepast:

Cur statuam vivo tibi dux ALBANE dedisti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non male conjectas, neque enim crudelia laudem
Facta tua infamem, sed meruere crucem.

Op den koperen duim van dat beeld, later in handen gekomen van P. C. HOOFT, vervaardigde VONDEL een geestig puntdicht, te lezen in zijne *Poëzy*, II.; bl. 575, uitg. in 4°. 1682. J. C. K.

[D. M. Az. wiens berigt ons het bovenstaande heeft bevestigd, schrijft nog: „de maker van het vers bleef onbekend, schoon de Regering een niet geringen prijs voor het aanwijzen van den spotter uitloofde."]

Portret van Mansfeldt (II.; bl. 184). *Helderingen*, of, zoo als op andere portretten staat, *Heyldrungen*, behoort tot het Saxische Vorstendom *Querfort*. De Graven van *Mansfeldt* werden daarvan eigenaars door aankoop in 1480. Men zie HOOGSTRATEN's *Woordenboek* op *Heldrungen*, alsmede de geslachtlijsten bij HUBNER, *Geneol. Tafelen*, Taf. 343. Het *Wapen* van MANSFELDT vindt men, onder anderen, in het *Erneuerte und Vermehrte Teutsche Wappenbuch*, Th. I., 14, en bij PALLIOT, *La vraye Science des Armoiries*, p. 301, alwaar het beschreven wordt als: »*Escartelé au* 1 *et* 4 *de gueules à trois Fasces d'argent, contre escartelé d'argent à six Losanges de gueules, posées trois et trois; au* 2 *de sable à l'aigle d'argent courronnée, becquée et membrée d'or* (*qui est de Heldrungen*), *au* 3 *d'azur, à un Lion d'or lampassé de gueules, à la cotice eschiquetée d'argent et de gueules.* V. D. N.

Portret van Mansfeldt. Helderingen of *Heldrungen* is eene kleine Pruissische stad, in het regeringsdistrict *Merseburg*, met een sterk slot, potasch- en salpeterfabrieken, eene brandewijnstokerij en 1200 inwoners. De heerlijkheid werd in 1484 door Graaf JOHAN van *Hohnstein* aan zijnen stiefvader GEBHARD VI van *Mansfeldt* verkocht.

Het wapen van MANSFELDT is, volgens S. DE VRIES, *De Doorluchtige Weereld*, Dl. II.; bl. 90 en 91, *vierveldig;* het *eerste* en *vierde* kwartier is weder in vieren verdeeld, bestaande uit 1°. *drie zilveren en drie roode balken*, zijnde het stamwapen der Heeren van *Querfurt*, voorvaderen der Graven van *Mansfeldt;* en 2°. *twee maal drie roode ruiten naast elkander op een zilveren veld*, het eigen familiewapen. Het tweede kwartier vertoont een' *zilveren arend, met gouden bek en pooten, op een zwart veld*, wegens ARNSTEIN, en het derde een' *gouden gekroonden leeuw met een tong van keel, op een blaauw veld, overtogen met een van rood en zilver geschakeerden band van twee ruiten*, wegens *Heldrungen.*

C. W. BRUINVIS.

[Eene beschrijving van het wapen van MANSFELDT, uit het genoemde werk van SIMON DE VRIES, werd door C. KRAMM, en eene andere uit *Les Souverains du Monde, La Haye*, 1721, T. II, p. 115, door A. & A. medegedeeld. — BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS en W. D. V. vermoeden teregt, dat in stede van *Helderingen Heldrungen* moet gelezen worden.]

De Geus Fox; Aeno Capito (II.; bl. 184); *Focke, Jan, Hans Abels.* Hier zal wel bedoeld zijn FOKKE ABELS, wiens naam in de *Sententiën van* ALBA, bl. 243, geschreven wordt FOCKE ABLES, met bijvoeging dat hij was »de *Doccum* en Frize". Tot narigt aan den schrijver van *de Geschiedenis der Watergeuzen*, den Predikant A. P. VAN GRONINGEN, dient, dat GACHARD in 1850 heeft uitgegeven: *Correspondance du Duc d'Albe, sur l' invasion du Comte Louis de Nassau en Frise en* 1568 *et les batailles de Heyligerlée et de Gemmingen.* In eene noot, op bl. 125, zegt hij: »Dès le 5 Mai 1568, le Comte de *Bossu* mandait au Duc *d'Albe* qu'un pirate, nommé JEAN ABELS, se tenait au *Delfzyl*, avec deux ou trois bateaux armés, pourvus chacun de quarante hommes, et que, de là, il empêchait le transport de vivres et marchandises à *Groningue.* Le 12 Juin, il écrivait encore: »»JEAN ABELZ, pirate, endommage journellement fort les vivres qui vont pour *Groninghen*"". Dans les premiers jours de Juillet la flotte royale eut une rencontre sur l'Eems, avec celle du Prince *d'Orange*, forte de quinze voiles. La première fut forcée de battre en retraite.

Op bl. 58 vindt men eene lijst der *Namen van den bekenden, by den geusen oft Graeff Lodewick van Nassauw nu ter tyt wesende*, en die in vele opzigten aan den Heer VAN GRONINGEN welkom zullen zijn.

In eene *Resol. van Holland*, dd. 2 Sept. 1574, vindt men een verzoek van HANS ABELSZ, van *Bremen*, ten einde door bemiddeling der Staten, zijn zoon (ongenoemd) uit de gevangenis mogt worden ontslagen, en, op den 4den Sept. 1574, de aanstelling van HANS ABELS, als Collonel over zes Capiteinen van de bootsgezellen.

Betreffende AENO CAPITO weet ik niets, ofschoon het Utrechtsche Archief wel iets van hem zal hebben geboekt.

Dat er een geslacht, met name CAPITO, heeft bestaan, hebben wij reeds gezien door het ver-

meld worden van JAN CAPITO, ten jare 1568 Predikant te *Breda*.

In eene *Resol. van Holland*, dd. 23 Julij 1583, komt een schrijven voor van de »Land-Rade aan de Oostzyde van de Maas", waarby betaling verzocht werd voor THYMAN MEYNERTSZ en JACOB PIETERSZ. CAPIT, ter somma van 4970 pond gr. voor geleverde buspoeder aan de Staten-Generaal. .. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Om een Haverklap (II.; bl. 184). Van het voorloopig afdorschen der haver, dat afklappen heet en schielijk gaat.

A. & A.

Spreekwijzen. Om een Haverklap. Ik heb deze uitdrukking vaak hooren bezigen, wanneer van iets melding werd gemaakt, dat zeer dikwijls geschiedde, en geloof dus ook, dat de oorsprong van deze spreekwijze in het dorschen van de haver moet gezocht worden. En inderdaad is het zeker dat de haver veel kleiner, dunner en ligter van stroo zijnde, men dus ook niet die groote dorschvlegels behoeft, welke men voor 't koren ter hand neemt, waaruit volgt dat de dorschers spoediger kunnen neêrslaan, wijl zij kleinere vlegels voor de haver gebruiken. Zij slaan (klappen) namelijk (als ik wel heb) de haver 7 maal tegen het koren 3 maal. E. G.

Spreekwijzen. Om een Haverklap. Den overledenen Hoogleeraar (eerst te *Leuven*, later te *Groningen*) G. J. MEYER naar de beteekenis van het woord *haverklap* gevraagd hebbende, kreeg ik het volgende antwoord:

»*Klap* is in sommige streken van Duitschland een *bosje stroo*. Zoo heeft het *Holsteinisches Idioticon* van SCHÜTZE, II, S. 265, *en Klapp Stro* voor een *Bund Stroh*. Zoo ook STRODTMAN, *Idioticum Osnabrugense*, S. 104, *eine Klape Stroh, ein klein Bund Stroh*. Iets *om een haverklap* doen beteekent dus *om eene kleinigheid*, en stemt overeen met hetgeen TUINMAN, I.; bl. 178, heeft: »*om een haverstroo*, om eene nietigheid, om eene stroosoort, die overal voorkomt"".

H. C. v. H.

Spreekwijzen. Om een Haverklap. »In plaats van het zeer gewone zeggen, *om een haverstroo*, voor om eene beuzeling, eene kleinigheid, hoort men ook wel zeggen *om een haverklap*. Ik vermoed dat dit *haverklap* ontstaan is door de verwisseling van twee bijna gelijk beduidende woorden. In het Holsteinsche en Osnabrugsche toch beteekent *klap* een klein bundeltje stroo, en niets ligter derhalve, dan dat Duitschers, uit die streken te onzent gekomen, *haverklap* voor *haverstroo* zeiden, en het eene, nevens het andere, bij ons in zwang bleef". (Overgenomen uit: *Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde; door* A. DE JAGER, enz.; *te* Deventer, *bij* A. TER GUNNE, bl. 332.) J. H. VAN DALE.

Geen drenkelingen zonder Overheid op te halen (II.; bl. 184). Dit was in vroeger tijd werkelijk verboden. Zie daarover *Het Rooms-Hollands-Regt, door* Mr. SIMON VAN LEEUWEN, Leyden, 1666, Dl. XXXIV, Boek IV, §. 13, bl. 416.

»De Drenkelingen, ofte die andersins verongelukt ofte dood gevonden worden, mogen evenwel van de plaats daar die gevonden werden niet gebrogt werden, voor ende al-eer dat die by de Overheid van de plaats behoorlijk zijn geschouwen. Waar toe dient het gene in 't geseyde *Privilegie van Vrouw* MARGRIET art. 45.: (de schrijver heeft hier zeker Vrouw MARIA's *Groot Privilegie* van 13 Maart 1477 op het oog): ende by *Handvest van Hertog* PHILIPPUS *aan die van Kenemerland op den* 12 *Maart* 1455 gegeven, *art.* 3 werd geseid: *dat men een ygelijk wtten water mag trekken, hy zy levende of dood, sonder verbeuren, maar indien dat hy dood bevonden werd, soo sal men hem weder met den voeten in 't water leggen.* Sie GROENEWEG, *de legib. abrogat. ad tit. Cod. de bonis eorum qui mortem sibi consciverunt. Handvesten van Kenemerland, pag. mihi* 47 *ende* 64".

Dan dit verbod bestaat niet meer, even min als het thans verboden is een' gehangene af te snijden. Mogten allen, die met de lagere klassen in aanraking komen, zoo als geestelijken en onderwijzers, het hunne er toe bijbrengen, om de ingewortelde dwaling te helpen bestrijden, waarin zoo velen verkeeren, wien het anders niet aan den wil hapert om natuurgenooten hulp te verleenen! Men verzuime de aangifte bij een' Hulp-Officier van Justitie wel niet, maar beginne met de handen uit de mouw te steken, en geneeskundigen bijstand in te roepen. Mogten deze weinige regelen overal weerklank vinden! Σ.

[Hier volge nog een gedeelte van 't „*Handvest*" ons door R. D. W. medegedeeld „*van Vrouw* MARIA *aangaende Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, in t gemeyn.* —
den 14 *Maart* 1476.
XLV. *Van die haer selven verdoen en Drinckelingen.*
Item enz.
Ende men sal een yegelijk uyt het water mogen trecken diemen daer inne vint, hy sy levende of doot, sonder verbeuren, maer indien dat hy doot bevonden wort, soo sal men hem weder metten voeten in 't waeter leggen."

Wij meenen hier te moeten opmerken dat in de vermelde wetsbepalingen slechts het *wegvoeren* van gestorvene maar geenszins het *afsnijden* of *ophalen* van levende zelfmoordenaars en drenkelingen wordt verboden. Reeds op den 27sten Januarij van het jaar 1769 hebben *die van den Geregte der Stad Amsterdam* Art. 45 van het *Groot Privilegie* ongeldig verklaard en wel met verwijzing naar het, Anno 1767, opgerigt zijn der prijswaardige *Maatschappij tot Redding van Drenkelingen.* Men zie het *Vervolg van de Handvesten der Stad Amstelredam* bl. 152 en 153.]

Het wapen der Compostell's en van Berk'en (II.; bl. 184). De figuren in die wapens schijnen geen heraldieke te zijn; immers zij ko-

men niet als zoodanig voor, en zijn waarschijnlijk uit het plantenrijk genomen.

Het eerste is misschien *goud-bonte hulst, en sautoir* gesteld. Deze plant wordt meer in de wapens opgemerkt.

De figuren van het tweede zullen *tamme karstanjebladen* zijn, *stersgewijze* geplaatst — het zinnebeeld van geduldig lijden enz.

A. & A.

Het wapen der Compostell's en van Berk'en. Het wapenstuk in de wapens van deze en andere geslachten voorkomende, wordt genoemd *feuille d'échesne* posée en sautoir, ou en fleurs; »ou bien feuillée quant elle est soutenue". Het wapen van de VAN BERK'EN schijnt te zijn: *een zilveren veld, beladen met vijf eikenbladen van groen, geplaatst in den vorm eener bloem of star;* of welligt nog beter gezegd, *eener vijfbladige gekartelde bloem van groen of sinopel.*

V. D. N.

Hoezee (II.; bl. 186). Ik geloof dat dit woord onder dezulken te rangschikken valt, waarvan de oorspronkelijke historische beteekenis moeijelijk te vinden is. 's Vragers beweren, dat het van *Hou zee* komt, is lang niet verwerpelijk, maar zou het niet even goed kunnen afgeleid worden van *haussé*, een fransch woord van toejuiching, bij 't ophijschen van de vlag des vlootvoogds, dat ook met het losbranden des geschuts werd aangekondigd? BILDERDIJK leidt het af van HUSSEIN, den naam van een vermaard Turksch krijgsman, wiens nagedachtenis nog gevierd wordt; vooral moet, volgens B., gelet worden op de overeenkomst met *ὠσαννά*, van denzelfden wortel als HOSEA en 't Gr. *ὅσιος*.

P. N.

Hoezee. Dr. W. G. BRILL zegt, bl. 756 van zijne *Holl. Spraakleer: »hoezee* schijnt niet anders te zijn dan eene andere uitspraak van het Hoogduitsche *juchhé*."

J. H. VAN DALE.

Hoezee. Aan dit woord wordt een belangrijk artikel gewijd in Dr. DE JAGER'S, *Taalk. Mag.*, III.; bl. 439—442, in andwoord op eene desbetreffende vraag in hetzelfde deel, bl. 136.

Na de opneming van het gevoelen des Hoogleeraars SIEGENBEEK, volgends wien »de oorsprong van *hoezee* vrij waarschijnlijk in den aanmoedigenden toeroep *hou zee* te zoeken is", begint de Heer DE JAGER zijn opstel met de aanhaling der ook door den Heer SCHREUDER afgeschreven woorden uit het werk van Jonkh. Mr. DE JONGE. Hierop deelt hij mede, dat hem het juichwoord *hou zee!* ook voorgekomen is in zekere *Verhandeling op het niet achten der Moederlijke taal in de Nederlanden, door een Brusselsch Advocaat* (VERLOO), Maastricht, 1788; 2de uitg. Gend, 1829, welke schrijver op bl. 18 der evengemelde Verhandeling zegt: »dat het genoemde juichwoord, in het Fransch *tiens mer*, zoo veel te meer van ons schijnt te zijn, daar het eertijds aan onze schippers eigen was, altijd *zee* te houden en nooit voor de ongestuimigheden te vlugten".

Den matrozenroep *hou zee!* vond de Heer DE JAGER niet in den *Seeman* van WINSCHOOTEN, zoodat die ten tijde van dezen Schrijver nog niet in gebruik schijnt geweest te zijn. »Het komt mij nog altijd eenigzins bedenklijk voor" — zegt DE JAGER en wij met hem — »dat onze gewone uitroep *hoezee* daarvan" (van *hou zee*) »zoude afkomstig zijn, vooral omdat men in andere talen dezelfde of eene dergelijke vreugdekreet aantreft". Zoo kende b. v. het oud Fransch het zelfstandige *huz*, voor *geroep, geschreeuw*, en het werkw. *huzzer, hucher*, voor *roepen, schreeuwen*, bij de onzen ook wel *husschen* (*). WAGENAAR schrijft, volgends de engelsche spelling, *huzza*, en niet *hoezee;* hij schijnt dus van gevoelen te zijn, dat het laatstgemelde woord aan onze taal eigen is. BILDERDIJK zoekt den oorsprong van *hoezee* in de Oostersche talen, waarover zie zijne *Geslachtlijst.* VAN IPEREN, *Kerkel. Hist. van het Psalmgezang*, Dl. II, Voorr. bl. XIX, wil ons Nederlandsch *hoezee* van den Joodschen uitroep *hosanna* afleiden. EPKEMA, in zijn *Woordenboek* op JAPICX, bl. 553, is van het zelfde gevoelen.

Ook over het woord *huzaar* deelt de Heer DE JAGER eenige afleidingen mede: DYCHE en BAILEY leiden het af van het *huzza*, den aanvalkreet der Hongaarsche krijgslieden; anderen van het Hongaarsche *husz*, twintig, omdat de twintigste man tot die krijgsdienst geleverd werd. Doch, om op het woord *hoezee* terug te komen, WEILAND »houdt *hoezee, hussa*, voor één met *hurrah, hoerrah*, dat, mede voor aanvalkreet en juichtoon, vooral bij de Duitschers en Russen gebruikt wordt, en ook in de laatste tijden door de onzen wel is overgenomen". Daartegen is STARING en J. VAN LENNEP te velde getrokken. Eindelijk besluit Dr. DE JAGER zijn opstel met de opmerking, dat men uit VAN HOUTENS bekend werk *De Scheepvaart*, bl. 565, mag afnemen, dat »het vermelde *hurrah*, althans bij onze zeelieden, vrij algemeen in zwang schijnt te zijn".

CHALOEDA.

[P. E. VAN DER ZEE, na tot verklaring van het woord ook de vraag te hebben overgeschreven, gaat aldus voort, naar aanleiding van het *Nederlandsch Magazijn* voor 1850:

„Op het geroep van *Hoera* geeft de geestige STARING VAN DEN WILDENBORG een scherpen en welverdienden steek in de volgende verzen:

Is 't *hoera?* is 't *hoera?*
Wat drommel kan 't u schelen?
Brul, smeek ik, geen Kozakken na!
Als FREDRIK's batterijën spelen —
Als WILLEM's trommen slaan —
Blijv' Neêrland's oorlogskreet: „val aan!"

(*) Vergel. echter Prof. M. DE VRIES, in DE JAGER'S *Archief v. Nederl. Taalk.*, II, bl. 111—114.

C—A.

Waar jong en oud de vreugd der overwinning deelen,
Bij *Quatre-Bas*' trofee,
Blijve ons gejuich *Hoezee!*

WEILAND zegt in zijn *Kunstwoordenboek*: *Hoerrah*, *huzzah*, *hussa*, Eng., *hoezee*. Een vreugdgeroep zoo van het scheepsvolk, als van de soldaten, in dienst van onderscheidene mogendheden. *Hurrah* is ook bij de Russen gebruikelijk. — *Hoessa*, zegt TUINMAN, is een geschreeuw van het scheepsvolk, als het blijdschap betuigt of elkander aanmoedigt, 't welk zal willen zeggen: *hou sa*: „beter is het dan, m. i., van *Hussa*.
Mij is het echter voorgekomen dat het is ontleend van *Hosanna*, een bij de Joden gebruikelijke heilwensch (*heil hem!*) voor koningen en helden der natie, en de vreugdekreet bij JEZUS' intrede in *Jeruzalem*, kort voor zijne gevangenneming, *Joan.* XII : 13".]

Loen (II.; bl. 186). KILIAAN heeft *loen*, *homo stupidus*, *bardus*, *insulsus*, zoodat dienvolgens *loen*, in de door CONSTANTER medegedeelde regels, zou beteekenen: een *domkop*, *dwaashoofd*, een *onnoozele hals*, hetgeen onzes inziens zeer goed met den zin overeenkomt.
A. J. VAN DER AA.

[Σ. heeft op KILIANUS en PLANTIJN verwezen, terwijl S. v. W. schrijft: „CONSTANTER gelieve na te zien DE NAVORSCHER, I.; bl. 333, alwaar men in het éénlettergrepige versje van J. CATS leest:

Niet al te *loen*, niet al te gaeu.

Loen beteekent bij hem dus *langzaam*". — Doch *Loen* wordt bij *Hypocrisie* in het meervoud gebezigd.]

»*Vergt*" of »*Vergde*" (II.; bl. 186). Zou men bij deze woorden misschien moeten denken aan eene verbastering van het Fransche *verger?* De door Dr. RÖMER aangehaalde plaats zou alsdan beteekenen: »uit een hofstad met een *boomgaard*". Aangezien, volgens ZEds. zeggen, meer dan één stuk lands in de nabijheid zijner woonplaats dien naam draagt, zal het hem, door vergelijking, niet moeijelijk zijn uit te maken of mijne gissing gegrond zij.
—II.

»*Vergt*" of »*Vergde*". Beteekent dit woord niet eenvoudig *boomgaard*, van het Fransche *verger?* gelijk er meer namen van Franschen oorsprong hier te lande bekend zijn, b. v. *beroofde meekrap*=*garance robée;* welke uitdrukking, als men de afleiding niet kent, onverstaanbaar is, enz.
H. C. v. H.

Uitvinder van den Watermolen (II.: bl. 186). In het *Haarlemmer Meerboek* van JAN ADRIAANSZ LEEGHWATER, zegt hij, bl. 38: »Het is ontrent *hondert* ende *vyf en tzeventig* jaren geleden, dat daar nog niet een Watermolen in Zuit nog Noord-Hollant en was, om de Landen droog te houden: Alzo my van verscheidene lofwaardige luiden van *Delft* verhaelt is".

Neemt men nu aan, dat LEEGHWATER dit in 1608 of 1642 schreef, dan zou het stellen der watermolens plaats gehad hebben tusschen de jaren 1433 of 1467.

In het *Kleyn Chronykje* van denzelfden schrijver, zegt hij, bl. 6.: »In dien tyd doen daer geen watermolens in Hollant en waren, hetwelk ontrent *hondert ende tachtig of tnegentig* jaren is geleden", en verder: »Dit is my mede wel verhaelt van eenen molenaar, die op de water-molen van de *Opdammer* en *Hensbroeker* Polder was, dat zyn grootvader de watermolen aldereerst gemalen hadde, hetwelke een van de eerste watermolens in Noord-Holland was, waarvan de Boeren zeer verwondert waren en zeiden: »*Wat zal dat ding hier doen? Men zal niet een ey in 't velt konnen vinden*"".

Men ziet hieruit dat LEEGHWATER zeer onbepaald spreekt, en ook den naam van den eersten uitvinder niet opgeeft; doch indien men op de *Kronyk van Medenblik*, bl. 119 en G. BOOMKAMP, *Alkmaar en zijne Geschiedenis*, bl. 9, vertrouwen mag, dan waren FLORIS VAN ALKEMADE en JAN GRIETENZOON de eerste uitvinders der (Wind)-Watermolens ten jare 1408.

Dat deze watermolens van lieverlede verbeterd werden, mag in de eerste plaats worden afgeleid uit eene *Res. der Staten van Holland* van den 7den Dec. 1546 en van den 11den Jan. 1547, waarbij onderhandeld werd met Mr. ARENT VOS, van *Delft*, Pastoor van *de Liere*, »die eene nieuwe Konst gevonden hadde, omme het water lichtelyck uit den Lande quyt te worden" enz.

Omtrent de windmolens in het algemeen, leze men hetgeen de Heer DODT VAN FLENSBURG geplaatst heeft in het *Tijdschrift voor Gesch. en Oudh.* enz. *van Utrecht*, A°. 1841, bl. 384, getrokken uit de *Resolutiën van Holland*, sedert 8 Jan. 1575, doch waarbij het verzoek van OTTO BARENTZ, schrijnwerker van *Delft*, van dato 13 Dec. 1570 is overgeslagen (*).

Die zelfde schrijver zegt bl. 32: »Ten aanzien der Nederlanden is op dit stuk merkwaardig eene plaats in LEHMANN's *Chron. der Stadt Speir*, Francf. 1662, in 4°. p. 847, op het jaar 1393.

»Ein Müller, der mit der Windmühlen mahlen können, auszm Niederland geholt".

Een blijk dus, dat de Nederlanders toen reeds beroemd waren in dat vak.
..ELSEVIER.

[Als uitvinders van den watermolen worden ons ook door C. W. BRUINVIS en J. SCHREUDER, met aanhaling van LEEGHWATER, de *Kronyk van Medemblik* en BOOMKAMP, de twee Alkmaarders FLORIS VAN ALKEMADE en JAN GERRITS- (of GRIETEN-) ZOON opgenoemd. Die vroegste watermolen evenwel, in de buurt van *Alkmaar* opgerigt, zou, naar luid van den eerstgenoemden berigtgever, door *paarden* gedreven zijn

---

(*) Er bestaat eene schoone verzameling over de voormalige molens door J. DE STRADA A ROSBERG, *Desseins artificiaulx de toutes sortes des moulins* etc. Francf. s. M. 1617, in-fol.

geworden, terwijl de laatsgemelde correspondent opmerkt, hoe „de molenroeden ten N. W. gekeerd waren, om, als er wind was, te kunnen malen". De beweegbare kap werd, in 1573, door een Vlaming uitgedacht, zoodat men sints geen viervoetige hulp meer behoefde. Zoo meenden wij althans de zaak te moeten opvatten, maar C. W. BRUINVIS, die ons het eervolle bezoek heeft aangeteekend door Hoogheemraden van *Delfland* gebragt aan het kunstwerk van zijne stadgenooten, zegt: „Eerst in 1450 werd een wind-watermolen bij *Schoonhoven* gemaakt en in 1452 te *Enkhuizen*". We zijn dus in de war geraakt, wie redt ons er uit?]

Uitvinder van den Watermolen. Mijne aanteekeningen verwijzen mij naar DE GROOT'S *Vergelijking der Gemeenebesten*, door MEERMAN uitgegeven, Dl. III, bl. 26 en 226. Het werk niet bij de hand hebbende, kan ik niet opgeven of de uitvinder er genoemd wordt.

L. J.

Uitvinder van den Watermolen. In N°. 24 des jaarg. 1849 van *de Nederlandsche Stoompost* komt een lezenswaardig opstel voor over *de Molens in het algemeen*: doch de Watermolens worden daarin niet afzonderlijk behandeld. In N°. 16 van denzelfden jaargang heeft dezelfde pseudonieme schrijver eene belangrijke bijdrage geleverd voor de geschiedenis van den *Stoom-Watermolen* in ons vaderland. —ll.

Het Pinksterbloemzingen (II.; bl. 186). Deze gewoonte heeft ook plaats in de provinciën *Noord-Braband* en *Limburg*; met eenig onderscheid echter. Op Pinkster-Zondag gaan een aantal jonge meisjes de straat langs, aan de huizen een zeker deuntje zingende, dat slot noch val heeft. Twee van haar staan dan vóóraan, zijn geheel in het wit gekleed en met bloemen en linten versierd. Eene daarvan, de *Pinksterbloem* voorstellende, heeft eenen bloemkrans om het hoofd en een evenzoo versierd tinnen drinkschaaltje in de beide handen. Zij mag volstrekt niet lagchen of spreken, veel minder antwoorden op hetgeen men haar vraagt, of bedanken voor datgene, wat haar gegeven wordt. S. v. W.

Het Pinksterbloemzingen. Het antwoord op deze tweeledige vraag vindt BOUMAN gedeeltelijk in een stukje van Dr. G. D. J. SCHOTEL, getiteld: »*De Pinksterbloemen*" en geplaatst in zijne *Geschied- Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, bl. 151 en volg., alwaar verondersteld wordt, dat het pinksterbloemzingen, even als het vieren van den eersten dag van Mei, en andere dagen, van *Romeinschen* oorsprong is, en waar het tevens uit blijkt, dat ook in andere provinciën dan Noord-Holland dit gebruik plaats greep. Voor het overige zij hier naar de aangehaalde plaats verwezen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het Pinksterbloem-zingen. Hier, in ons Hollandsch Siberië, het heirijke *Over-Yssel*, heerscht, zoo als ik dezer dagen heb opgemerkt, het gebruik, om met *Pinksteren* met de zoogenaamde *Pinkster-Broete*, in het Hollandsch *Pinkster-Bruid*, te loopen; 't welk daarin bestaat, dat een klein meisje keurig (*à la paysanne*) wordt opgeschikt en opgeflikt met prenten!!, linten, bloemen en dien heelen winkel meer, begeleid door een troep jongens en meisjes, die het volgende liedje met hun, niet onaardig klinkend, dialect opdreunen. Ik heb het zoo veel mogelijk in dien tongval opgeschreven:

„Dao kum' wie met den pinksterbroet aon,
We kumt maer ienmaol ien 't jaor.
Aol, die ons nie gieven wol,
Den kan ons laoten staon."

Een zeer aandoenlijk lied op eene *zeer* aangename wijs. Ik heb hier echter nog een tweede gehoord, maar dat was zoo verbazend lang, dat ik er althans geen memorie voor had. Alleen herinner ik mij dat er iets in kwam van de Moedermaagd en vele heiligen.

Er zijn hier nog meer feestelijkheden in dien geest, zoo als de St. Maartensvuurtjes met de aanhangige liedekens, Paaschvuren, Pinksterkroonen, enz. Maar nu genoeg hierover.

Goor. L. G—T.

Het Pinksterbloem-zingen. Dit gebruik, dat ik, voor eenige jaren, ook te *Heeswijk* en te dezer plaatse (*St. Oedenrode*) gevolgd zag, schijnt van lieverlede uit de mode te raken, waaraan de plaatslijke policie niet weinig schuld heeft, daar zij 't te keer gaat. Dit jaar althands heb ik het niet waargenomen. — Het geschiedde niet troepsgewijze, noch door jongens. Een meisje, in 't wit gekleed, d. i. door een hemd over hare kleeding te trekken, met allerlei bont papier beplakt, en opgesierd met bloemen, en met een zoogenaamden bloemenkrans tot hoofdtooisel, ging langs de huizen rond om al zingende eenige centen bijéén te gâren, welke zij dan met hare kornuitjes in allerlei brasserijen verteerde. Het door haar gezongen liedje luidde aldus:

Hier is die schoone vierpinksterblom.
Waar komt zij af gegangen,
Met een rozenkrans om haar hoofd,
Met twee geblazen wangen.
Mooi meisje, als ge niet deugen wilt,
Zal ik u gaan verkoopen;
En brengen u voor de spelmakersdeur
En laten het velleken stroopen.
Graf maak het mij (?)
En maak het graf wat wijder,
Daar zal een koningsche dochter komen liggen
Met een klein kind ter zijde.
Keer u nog eens om, Pinksterblom,
Een stuiver of een halve in de kom.

In de *Drenthsche Volksalmanak*, 1843, bl. 193—196 komt, onder het opschrift: *Kindergewoonte op 't Pinksterfeest te Koevorden*, eene bijdrage voor van den uitgever van voorn. jaarboekje, den Heer D. H. VAN DER SCHEER, waaruit wij het volgende ontleenen:

»Het is in deze oude veste 't gebruik, dat door de kinderen der landbouwende ingezetenen iederen morgen de melkgevende koeijen naar de algemeene weide gebragt en des avonds door den algemeenen herder aan den ingang der weide terug gehaald worden. De eerste algemeene indrijving in de weide heeft plaats op den 1sten Mei, en, zoodra de eerste pinksterdag daar is, verzamelen zich de kinderen van beider geslacht op dien morgen aan den ingang der weide en letten op, welk beest het laatst van den stal is gekomen en de weide binnentreedt. Deze koe is 't voorwerp van het feest der kinderen; zonder met dezelve nu iets uit te voeren, gaat de vrolijke kindertroep naar huis terug. Op den namiddag verzamelen deze zich op nieuw in den omtrek der weide, om de stalwaarts keerende melkbeesten in te wachten; inmiddels plukken de kinderen bloeijende braambossen en, bij gebreke van dien, ander groen, en zoodra de beesten de weide verlaten hebben, letten de kinderen op het beest, hetwelk des morgens het laatst in de weide gekomen is. Dit wordt nu met groen bedekt en omhangen en de kinderen leiden hetzelve onder schaterend gejuich de stad binnen. Bij dezen feestelijken intogt wordt door de kinderen een liedje gezongen, hetwelk wij als eene bijzonderheid, aan deze gewoonte verbonden, onzen lezers willen mededeelen, voor zoo verre wij dit hebben kunnen opsporen. Hetzelve luidt als volgt:

Pinksterbloed (*),
Oranje-zoet,
Hoe zit je zoo diep in de veeren?
Had je wat eerder opgestaan,
Dan had je geen nood gekregen.

»Het schijnt ons toe, dat dit gebruik met eene kerkelijke plegtigheid van vroegeren tijd in verband staat of dat het behoort tot het feest der zomer-aankondiging, hetwelk nog in *Duitschland* in gebruik is. Wij leiden dit af uit den tijd, waarop het kinderfeest plaats heeft. Had dit feest alleen betrekking op het beest, hetwelk het laatst op dien dag in de weide aankomt en daarom tot onderscheiding van de andere beesten met groen omhangen en binnen de stad geleid wordt, dan zoude daartoe, naar ons inzien, de eerste dag der uitdrijving in de weide gebezigd en het opgetakelde beest als de luiheid voorgesteld worden". —

Onder het opschrift: *Kindergewoonte te Zuidlaren op Pinkstermaandag*, wordt in de *Drenth. Volksalm.* van 1844, bl. 120, het volgende medegedeeld:

»Het kind, dat op Pinkstermaandag het eerst de koeijen van stal gedreven en in het land heeft gebragt, is *vroegrijp*, het tweede *daauwworm*, het derde *midden in den ton*, en dat ze het laatst van stal heeft gedreven en in het land gebragt, *nustkoek* of *langslaper*. — De overigen hebben geene bijzondere namen, maar er is een kleine jongen bij, die op een horen blaast, totdat hij een hoofd krijgt zoo dik als een bullekalf.

»Deze opgenoemden worden alle met bloemen en groen gestrikt en alzoo binnen het dorp geleid, onder het algemeen geroep:

Nustkoek, nustkoek, zitst dou zoo diep in de vaerren,
Kanst het geroup niet heurren,
Hast dou geen oogies van kiekerdekiek,
Komst ja te laat met de koen' op den diek.

»En zoo gaan de kinderen geheel *Zuidlaren* door en ontvangen bij ieder huis voor hun gezang iets, hetgeen zij naderhand onder elkander verdeelen". CHALOEDA.

[Nopens dit gebruik heeft ons D. BUDDINGH', in zijne voor ons gedurig meer belangrijke *Verhandeling over het Westland*, bl 210, 211, 351, het volgende willende verklaren:

„Dat de *pinksterbloem* onder het getal der gewijde bloemen behoord hebbe, leiden wij daaruit af, dat jonge dochters in Gelderland zich daarmede sieren op den pinksterdag. In Gelderland noemt men die *uivers-* (ooijevaars) bloem. Waarom? Was zij aan den *heil-leuver* gewijd? Deze laatste naam schijnt het aan te duiden. In *Noord-Braband*, waar zich insgelijks enkele meisjes daarmede sieren, zingt men daarbij al dansende een liedje, waarvan Dr. HERMANS (*Aardb.* 381), den aanvang mededeelt:

Pinkster-blom,
Keer ou reis om, enz.

Wij wenschten het geheel te bezitten, omdat het in belangrijkheid, althans in oorsprong en ouderdom, met andere deuntjes van dien aard gelijk kan staan. Omtrent de *pinksterbloem* zie men wijders: MARTINET *en* VAN DEN BERGH, *Gesch. v. d. Jeugd*, VI, 224 en den Heer SCHOTEL, in den *Vriend des Vaderlands*, VIII, X, 1834.

De Duitsche *Pfingstritt*, het *Pfingstschiessen*, *Pfingstbier* en onze *pinksterfeesten*, gelijk vooral ook *St. Jansdag mid-somer*, (in het friesch *Sumers-nachte* en *mids-zomer* genoemd), benevens de feestvreugde op die tijden, beschouwen wij als overblijfsels van vroegere BALDR's- of *midzomer-feesten*. Geene feesten werden, zoo het schijnt, in het Noorden, en in geheel Duitschland, met meerder luidruchtigheid en vrolijkheid gevierd: zij hebben, vooral in Gelderland, Groningen en Noord-Braband, nog vele sporen nagelaten, in de *pinkster-* en *St. Jansfeesten*, waarover ik vroeger, in mijne *Verh. over de N. Godenleer*, gesproken heb; de *pinkstermannen*, *pinksterbloemen*, het *dauw-trappen*, *dauwslaan*, elders misschien ook de *pinkster-bieren*, leveren van dat alles nog sporen op.

De eerste, de *pinkstermannen* of *pinkster-stroopoppen*, werden in Gelderland in den pinksternacht aan huwbare jonge dochters gebragt, en hoog op de daken, of aan hooiberg-posten vastgebonden, tot spot van haar, die van het vroegere boonen-feest af, en door het vrolijke *Mei*-feest heen, nog geenen vrijer hadden bekomen. (Men kan daarover nalezen HELDRING, *Geld. Alm.* 1839, 106). Misschien ook werden ze uit eene soort van weêrwraak gebragt, wegens het verbranden van eenen stroomam of *Valentijn*, gelijk elders geschiedde, wanneer eèn meisje een huwelijks-aanzoek van de hand wees. In *Groningen*,

(*) „D. i. *Pinksterluijaard;* — anderen zeggen: *Pinksterbroed*, d. i. *Pinksterbruid*".

het Zutphensche en Zuid-Holland, bestaat insgelijks nog eene oude feestgewoonte, om namelijk op pinkstermorgen, zoo het heet, vóór *dag en daauw*, de stad te verlaten, zich in het veld te verzamelen, zich met groen en bloemen te versieren, dat men *daauwtrappen* of *dauw-slaan* noemt. (EGB. ROEL., *Verh.* 73). Wie bij deze gelegenheid het laatst in het veld verschijnt, is de *lui-lak* der geheele feest-menigte (*). (NIERMEIJER, in den *Fakkel*, 268, 266 [269?]). Onder de bloemruikers, die men uit het veld medebragt, mogten, elders, vooral de *pinksterbloem* (aan BALDR gewijd), de *Weide* (die aan WODAN herinnert), en de *Veldruut* (misschien eene bloem van FREIJA) niet ontbreken. (SCHRADER, *D. Myth.* 184). In Noord-Braband, ook in Gelderland, schijnt vooral de *pinkster-* of *uiversbloem* het meest geacht te zijn geweest; terwijl in Duitschland de *Weide* misschien aan *Wiede-*, *Wode-maand* herinnert. Gelijk het Mei-feest met een vrolijk maagden-lied gevierd werd, zoo ook de pinkster-vreugde, al dansende met een *pinkster-lied*, waarvan de aanvang boven is medegedeeld"]

Moordaanslag door O. Keye, N. Stockram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur Langendyck (II.; bl. 187). Men leze over dit geval den *Hollandschen Mercurius* van Mei 1660. Daar welligt velen niet in de gelegenheid zijn genoemd werk op te slaan, wil ik de gansche plaats mededeelen, te vinden op bl. 82 en 83. Zij luidt als volgt:

»BALTHEZAR GERBIER, sich zedert eenighe tydt herwaerts binnen de Geunieerde Provincien hebbende toeghestelt, om in *Guajana* te maecken een nieuwe colonie, heeft daervan het opper-ghebiedt soo van de Staten-Generael als van de Bewinthebbers der West-Indise compagnie gekregen: maer eenen OTTO KEYE voortyts Capiteyn van een compagnie voetknechten in *Brasil*, veynsende mede te willen, als een dienstigh instrument voor GERBIER, heeft van *Tessel* af, als sy derwaerts voeren, 'twerck van GERBIER geopposeert: belettende en hem als een ghevangen man houdende, datte voorsz. colonie niet en wierde gevordert. Zyn haet na 9. maenden verlooren tyt uytbarstende tegen GERBIER, is vervallen tot een moort op den 7. Mey 1660, soo als dito GERBIER ten huyse van commandeur JAN KLAESZ. LANGHEDYCK op 't fort *Nassau*, in't eylant *Guajana* 5. graden benoorden de linie equinoctiael, met zyn huysvrou ende dochters was: wanneer OTTO KEYE de tydt waernam, dat dito LANGEDYCK buyten zynde, hy door droncken ghemaeckte soldaten, die hy wys maeckte, tot dit schelmstuck door haere Ho: Mo: en de compagnie geauthoriseert te zyn, neffens JAN ADOLFZ. VAN RYN, KLAES STOCKRAM, HANS SPECKMOF en veele andere na 't fort *Nassau* aenquamen, dringende in 't logement van LANGEDYCK, stelt een soldaet uyt last van [VAN] RYN een ghelaen musquet op de borst van de jonckvrou DEBORA GERBIER, des opperhoofts dochter, doch 't musquet gingh niet af: VAN RYN treckt tegens haer zyn rapier, maer DEBORA stoot hem ter aerden, en vlucht uyt het fort na 't dorp, om hulp roepende; OTTO KEYE dit siende, dede LANGEDYCKX huys beklimmen en beschieten, roepende tot syn soldaten: *Schiet, schiet maer; alles mach voor den duyvel varen.* Brekende zelfs met eygen handen de latten aen de zyde van de voorsz. wooninge, daerin den oppervoogt, commandeur en zyn huysvrou, 2 van de 3 dochters en 3 a 4 anderen vrouwen waeren: OTTO KEYE incomende, stelt den opperhooft 't pistool tegen 't hooft, dat weygherende, beveelt STOCKRAM dat men GERBIER doorsteke, 't welck oock miste; alleen viel GERBIER doorstooten van de hopluyde [?] en STOCKRAMS arm ter aerden. Dese moordenaers siende datter twee van de dochters in haer bloede gewentelt lagen, meynende dat GERBIER, haer vader oock al doot was, en hoorende 't volck van 't dorp saemen komen, retireerden, latende CATARINA GERBIER hare laetste snicken geven, en MARIA hare suster met een doorschoten been. Korts daer na zyn dese moordenaers gevallen in handen van de commandeur LANGEDYCK, die haer in ysere boeyens dede stellen en na het Patria voeren, om gestraft te worden. Door welcke ongheluckighe twist en Moort dese gheheele bevorderinghe der nieuwe colonie ende de verschooten penningen tot een braef capitael, als in 't riet geworpen zyn".

J. H. DE ST.

Moordaanslag door O. Keye, N. Stockram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur Langendyck. Het werk, waarin de hier bedoelde plaat voorkomt, heet: *Sommier verhael van sekere Amerikaensche Voyagie gedaen door* — BALTHASAR GERBIER, *Baron* DOUVILY (niet DOUNILY). — Z. pl. 1660, in 4°. met platen, en behelst het verhaal van het *grouwelyck bedryf van* OTTO KEYE &c. 1657—1660, met verzen en *interrogatorien*. Volgens een' berigtgever, die niet genoemd wil zijn, bestaan van dit werkje twee Hollandsche en eene Engelsche uitgaven, alle, zonder aanduiding van drukoord, in 1660 in het licht gekomen.

—ll.

P. van Ray, J. van Gorcum, de heerlijkheid Bruchem (II.; bl. 187). Van den Onderkoopman PIETER VAN RAY, en van JAN VAN GORCUM, den Stuurman op de *Gouden Leeuw*, vindt men doorloopend minder vermeld, dan hun beleid en dapperheid, bij het verdedigen en behouden van *Batavia*, in 1618, schijnen te verdienen.

VAN RAY was Raad en VAN GORCUM was

(*) Aan den *Hartz* was deze de *pinkster-lummel;* elders werd hij rondgereden, onder den naam van *pinkster-slaper*, of verkreeg, nadat men hem in het water had geworpen, den naam van *watervogel*. In Duitschland schijnt zulks een overblijfsel van het *Urbans-reiten*, en het bloemen-kransen plukken op dien dag; ook in den *Kal.* bij LE LONG, staat *Urbaen*, in de plaats van ons pinksterfeest.

Kapitein, onder den Kapitein-Majoor en Opperbevelhebber der Logie, P. VAN DEN BROECK. Hem waren zij door den Generaal KOEN, bij diens vertrek, toegevoegd. Toen VAN DEN BROECK door list gevangen werd gehouden en men aan alles gebrek had, trad VAN GORCUM in onderhandeling met den Engelschen Generaal; — doch men kreeg uitkomst door hulp des Konings van *Bantam*, die VAN DEN BROECK verloste en mede nam. Op VAN DEN BROECK's aanraden gaf de bezetting den naam van *Batavia* aan het fort en schreef dien boven de poort.

De vrager naar de ligging van het eerste kasteel van *Batavia* (NAV. I.; bl. 321), wordt bij deze gelegenheid verwezen naar *Nederl. Reizen* (Amst. en Harlingen, 1785, Dl. VII, bl. 74 en vervolgens) waar hij misschien de gewenschte opheldering zal vinden.

Bij het mij ontbreken van VALENTYN, nam ik dat werk ter hand, doch vond er geen sprake van *Broechem* of *Bruchem* in.

Bruchem in den Bommelerwaard heeft, van 1290 tot 1410, behoord aan 't geslacht van DE COCK, vervolgens aan VAN BERCHEM, aan HAMAL, en, in 1610, aan RICOLT VAN DER RIVIEREN; van 1650—1731 aan COIJMANS en TIMMERMANS, in 1787 aan VALCKENIER en, sedert, tot nu toe, aan DU QUESNE.

Nog zijn er *Brouchem*, *Brouckem*, *Brockum* in *Limburg*, *Oost-Vlaanderen* enz. gelegen, zie VAN WIJK ROELZ., *Vervolg* enz.

Een dezer plaatsen was, in 1616 en verv., het eigendom van VAN DEN REIJDT.

De mogelijkheid bestaat dus nog dat JAN VAN GORCUM een der andere plaatsen kan bezeten hebben.

A. & A.

Arnold van Halen's »Pan Poëticon" (II.; bl. 188). In het jaar 1809 was het bestaan der Portrettenverzameling, bekend onder den naam van het *Pan Poëticon*, ter ooren gekomen van Koning LODEWIJK. Onbekrompen bevorderaar der schoone kunsten, werd hij meermalen lastig gevallen door aanbiedingen tot aankoop van middelmatige, ja niets beduidende voorwerpen, tot buitensporige prijzen, gelijk men dit van onkundige of inhalige bezitters verwachten kan. Van een anderen en belangrijker' aard was het *Pan Poëticon*, waarvan ik de historische beschrijving, door J. C. K. gegeven, met eenige bijzonderheden omtrent het voorwerp kan aanvullen. »Het bestaat", zoo luidt een voor mij liggend berigt, »in ruim 300 stuks pourtraitjes in olieverw, in langwerpig ovaal van 4½ op 3½ duim, liggende in 29 laden, in een antiek kastje, naar den smaak der XVIIde eeuw, van noten(boom)hout, op een voetstuk. Op hetzelfde is een graauwtje of camayeu van JACOB DE WITT, de vereeniging der schilder- en dichtkunst verbeeldende. De meeste pourtraitjes zijn goed maar luchtig geschilderd en vele naderhand opgehaald, en slechts in bruin en zwart, in de manier van zwarte kunst. De beste zijn van QUINCKHARDT, ook eenige van VERKOLJE en, zoo men zegt, enkele van MIERIS. DE ROODE heeft er van zijn werk bijgevoegd. Sommigen, vóór den tijd van VAN HALEN, zijn naar originele afbeeldsels, maar ook andere naar prenten geschilderd. De verzameling is naderhand overgegaan in eigendom aan het Leydsche Dichtkundig Genootschap. De pourtraiten van dien tijd af zijn naar het leven. Er zijn er van RODE (niet den ouden, hier boven genoemd) REIJERS, BESTERS en DE LELIE. Kunstwaarde heeft de verzameling weinig, ofschoon het Genootschap geen geld spaarde, betalende van 6—8 dukaten het stuk." — »Voor eenige (ruim 50) jaren hebben bijzondere lieden *f* 3000 geboden voor dit kabinet, thans (1809) vraagt men er nog *f* 5000 voor".

De Koning stelde er nog al belang in, minder uit het oogpunt der kunst, »mits maar de pourtraiten gelijken", dan wel, zoo als men uit deze woorden mag opmaken, om er voor een historisch werk gebruik van te maken; waarover toen het oordeel van M. STUART, die destijds tot *Historiographe* benoemd was, verlangd werd. Naar aanleiding onder anderen van zijn antwoord, werd in Zomermaand 1810 de aankoop afgewezen. BILDERDIJK was als onderhandelaar in deze zaak betrokken, immers de kennisgeving van dat afwijzen werd aan hem gerigt.

Het is bekend dat het Leydsche Genootschap *Kunst wordt door Arbeid verkregen*, het 's Gravenhaagsche *Kunstliefde spaart geen Vlijt*, en het Rotterdamsche, als Afdeelingen van de *Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen* daarin getrokken, nog voortdurend bestaan. Is misschien het Kabinet thans nog voorhanden bij den zetel te *Amsterdam?*

Uit eene Naamlijst van de 328 portretten, laat ik hier diegene volgen, die waarschijnlijk na 1773 zijn bijgekomen:

N.S. VAN WINTER, A. HARTSEN, J.P. BROECKHOFF, P. LEUTER, J. VAN SPAAN, AB. BLUSSÉ, P. VAN DEN BOSCH, J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, S. M. VAN DER WILP, S. VAN DER WAAL, ADR. VAN ASSENDELFT, ELISABETH BEKKER, JULIANA CORNELIA DE LANNOY, R. FEITH, W. BILDERDIJK, PETR. MOENS, J. KANTELAAR, J. DE KRUYFF, P. J. KASTELEYN, BELLAMY, A. SOEK, P. VERLENS, J. VAN ROOIJEN, BROUERIUS BROES, SELS. Dit laatste en dat van BARGHOORN, behoorende tot de XVIIde eeuw, zijn er uitgenomen, om onvermelde redenen, als mede dat van P. MOENS, »als zijnde te slecht geschilderd". De portretten van VONDEL en van ANNA MARIA SCHUURMAN zijn er tweemaal.

L. J.

Arnold van Halen's »Pan Poëticon". »Den 29 Maart 1771. 11 uren op de Heerengragt

by de Lelygragt, ten huyze van den overledenen is verkocht, het voortreffelyk *Pan Poëticon Batavum*, inhoudende over de 300 fyn geschilderde afbeeldingen, in vergulde Lysjes, der beroemdste Nederl. Dichters en Dichteressen, in een konstig uitgewerkt gladhout Cabinet, aangevangen door wylen den Hr. A. V. HALEN, en in den jare 1720 reedts zoo bekend, dat den beroemden Dichter BIDLOO, hetzelve ter dier tyd reeds verwaardigt heeft, daarop een lofdicht te maken van over de 200 bl. in Quarto en sedert het overlyden van gem. Hr. VAN HALEN, met zeer veel koste en moeite tot op dezen tyd vervolgd en nagelaten door den konstkennende Hr.

MICHIEL DE ROODE,

benevens drie vergulde beelden, en drie met de hand geschreevene boeken, daartoe behoorende, als mede een doos met eenige gesleepen blanco Plaatjes en vergulde Lijsjes (Zie den *Catal.*, bl. 28)".

Waar nu dit *Pan Poëticon* gebleven is weet ik niet te zeggen; wel vind ik in den *Catal. van Teekeningen* van W. P. KOPS, te *Haarlem*, 14 Maart 1808, bl. 126, onder N°. 12, beschreven: een *Pan Poëticon Batavum*, als volgt; »zijnde eene uitmuntende verzameling portretten van Nederl. dichters, waaronder niet alleen vele zeldzame, maar ook verscheidene geteekende." Is dit *Pan* nu hetzelfde als dat van A. VAN HALEN? — of is het een ander? Zoo ja! dan bestond het toen reeds niet meer uit *alleen* geteekende of geschilderde portretten. Hoe dit ook zijn mag, ik kan het niet beslissen. Zeker is het, dat het door HENDRIKS tegen *f* 200 voor TEYLER's Stichting aangekocht werd, aldaar nog aanwezig is, en van tijd tot tijd nog aangevuld wordt.

Op den *Catalogus van Teekeningen en Schilderijen*, van DID. *Baron* VAN LEYDEN, 13 Mei 1811, bl. 333, Omsl. 69, vindt men almede een *Pan Poëticon*, groot 349 stuks. Het werd voor *f* 40 verkocht, waaruit alzoo blijkt, dat men vroeger, zoo wel als nu, veel ophad met het bijeenbrengen van dergelijke verzamelingen. W.

Jan Appel of Appelius (II.; bl. 188). JEAN APPELIUS was, volgens R. VAN EYNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst* (uitgegeven te *Haarlem* bij A. LOOSJES PZ., 1817, II.; bl. 216) een voornaam schilder, die in de laatste helft der 18de eeuw leefde, en wiens kunstige portretten en fraaije schilderstukken, alom in Zeeland voorhanden, zijnen lof kunnen vermelden. Van hem wordt, op bl. 27, melding gemaakt in eene *Redevoering ter inwijding van het Teekencollegie te Middelburg*, uitgesproken door L. BOMME in 1778 en aldaar ten zelfden jare verschenen. O. W. E.

Jan Lobé of Lobbe (II.; bl. 213) kan niemand anders zijn dan de Kolonel JOHAN VAN LOON, die, na PIETER VAN GISTELLES of GIESELLES, (op den 21sten Maart 1604 gesneuveld) het bevel over het belegerde *Oostende* voerde tot op den 25sten van dezelfde maand, toen hij gewond werd en op den volgenden dag, 26 Maart 1604, aan die wond overleed. Men zie over hem en zijn kortstondig Gouverneurschap: *Oostende vermaerde* enz. *Belegheringhe* enz. *in de jaren* 1601, 1602, 1603 *ende* 1604. *Waerachtelick beschreven door* PHILIPPE FLEMING. 's Gravenhage 1621, in 4°. bl. 480—492; tegenover bl. 480 staat zijn portret.

Ter plaatse, door C. & A. aangehaald, vind ik zeer twijfelachtig gesproken: »GERTRUDE DE SWIETEN — qu'on dit mariée en second à JEAN LOBBE, Colonel, Gouverneur *d'Ostende*" enz., waaruit ik vermoed dat de schrijver van dat werk niet juist genoeg was ingelicht, iets 't welk met FLEMING, een ooggetuige, Auditeur en Secretaris van *Oostende*, tijdens de belegering, geenszins het geval is geweest. —ll.

Jan Lobé of Lobbe. Heeren Bestuurderen van DE NAVORSCHER hebben de vriendelijkheid gehad mij het antwoord van —ll. mede te deelen. Zijn vermoeden komt mij zeer aannemelijk voor, vooral nadat ik FLEMING heb geraadpleegd. — Aanleiding echter tot mijne vraag heeft gegeven, dat WILLEM LOBÉ, die verscheidene jaren *Schout in den Dom te Utrecht* was, en van wien nog op heden een schat van afkomelingen bestaan, in eene acte van 1544, te vinden in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, IXde jaargang, bl. 193, WILH. LOBE, van *Oostende* wordt genoemd en dat, vóór 30 à 40 jaren, nog leden van dat geslacht, hoezeer geen afstammelingen van gezegden WILLEM, te *Oostende* woonden. — De vergissing van den schrijver der généalogie van de familie GILLIS, in de *Généalogies des Familles des XVII Provinces*, T. III, p. 148, is dus nog al zonderling. Ik moet echter —ll. doen opmerken, dat die plaats niet twijfelachtig is omtrent den naam en de persoon van JEAN LOBBE, maar wel omtrent de stelling, dat GERTRUDE DE SWIETEN hem als tweede echtgenoot zou hebben gehad. C. & A.

Het graf van Abdul Zamat (II.; bl. 213). Behalve de bronnen, welke de vraag aanwijst, vindt men, ten opzigte van het bedoelde gezantschap, eenige belangrijke berigten bij Mr. JOHAN MEERMAN, *Aanmerkingen op* DE GROOT's *Vergelyking der Gemeenebesten*, Dl. I, bl. 166, 167, doch voornamelijk bij E. VAN METEREN, *Nederl. Oorlogen*, uitg. 1623, bl. 480, alwaar men leest: »Deze Ambassadeurs waren ghenoemt, den eenen ABDUL ZAMAT en de

anderen SERI MAHOMAT, met noch een edelman MERAS SAN, met vier ofte vyf dienaers meer; zynde in *Middelborg* gecomen, so is den oudsten ABDUL ZAMAT aldaer den 9 Augs:(1602) gestorven, seer out zynde ende *'s anderen daechs werd hy daer eerlyck begraven*, zyn mede ghesellen al in 't swert ghecleet, op de Nederlandsche wyse achter de bare gaende, vergeselschapt van de Heeren Staten van Zeelant, Officieren en Magistraten: mede van de bewindhebbers en Reders der Schepen en de Caracque: het ligchaem wert op de Indische maniere in een kist gheleyt op syn rechte zyde, en wert na haren sin begraven tot *Middelborg op het Oude Kerckhof*, *in 't graf geleyt Zuyt ende Noort streckende*, syn sweert lach op 't swert kleet op zyn kiste en daer werd [op de blaauwe zerk] een Epitaphium, in ghehouden steen (in Latijn) opgerecht ter Memorie van de Bewindhebbers.

HIC SITUS EST
ABDUL ZAMAT PRINCEPS LEGATIONIS
A REGE TAPROBANAE SEU SUMATRAE
SOLTAN ALCIDEN RAIETZA, LILLO LAHE FELALAM
MISSAE
AD ILLUSTRISS. PRINCIP. MAURITIUM
CUM DUAB. NAVIB. ZELAND. QUAE IN DEDIT. ACCEPER.
LIBURNICAM LUSITANAM
VIXIT AN. LXXI. OBIJT ANNO CIƆIƆCII
MAGISTRI SOCIETATIS INDICAE.
H. M. P. C.

Het nog bestaan van deze *zerk* zal te *Middelburg* kunnen worden onderzocht.

Onder de ooggetuigen bij het Sumatraansche gezantschap vinden wij FREDRICH VAN VERVOU, wiens *Geschiedenissen* enz. in 1841 door het *Provinciaal Friesch Genootschap* zijn uitgegeven.

Op bl. 136 zegt hij: »Den 27 Augusti 1602 heb ick dry Indiaensche Gesanten int leger sien komen, ende waeren uyt het grote eylandt *Sumatra*, gesonden synde van de Koninck van *Achyn*, met enige geschencken aen Syne Excellentie. 't Eerste present was ene cleyne poniaert, waeraff het gevest met rubynen verciert waere; het twyede was een bekerken van onbekent stoff, nochtans geheel messing gelyckende; het derde was ene goudene schotel, geestimeert op 400 gulden, ende was 't bekerken gevult met camphora, 't welck in haer landt voor een groot present geachtet wert. Deze mannen waeren van coleurnis als gele moren, dragende lange rocken tot onder die knye, met ene witte syden rock bouen ouer d'ander, ende ene poniaert op te sydt; het hooft had geen ander decksel als ene cattoenen doeck omme gewonden, ende alsoo gelyck eene krants om 't hooft geleyt, soodat mint hayr bouen daeruyt niet sien kunde. Dese doeck nemen sy niet vant hooft, gelyck wy die hoeden doen; maer wanneerse yemant eere bewysen, soo voudense haere handen, leggende die duymen ouer elcks anderen, stekende alsoo die handen om hooch, ende hoese die hoger op heven, hoe oyck die reverentie groter geachtet wert. — Ick hebse deur enen taelman aengesproocken, ende deden my die selvige reverentie. Dese mannen en wilden geen hoender vleys ofte diergelycke createuyren eeten, ofte wildense selver doden. Dese Gesanten en syn niet langer als vier dagen int leger geweest, waernae sy wederomme gereist syn nae *Nimwegen*, *Aernhem* ende *Amsterdam*, ende syn daernae weder naer Oost Indien getogen".

Een uittreksel uit de *Thes. Rek. van Utrecht* (DODT's *Archief*, III.; bl.273) geeft mij nog de volgende bijzonderheden:

»*Item:* 1 Sept. 1601. De Heren Ambassadeurs van den grootmachtigsten Koning van *Achyen* in *Sumatra*, mitsgaders den Heeren gecommitteerden der Oost-Indische Compagnie van Hollant ende Zeelant, 48 quaert wyns, 52 £. 16 sc.".

Zie hier nog eene zonderlinge uitgave op die *Rekeningen:*

»*Item* 1602. MULLE BAMET, sone van MULEI MAHOMET, Coninck van *Marocques*, tot *reysgelt*, 3 £.". .. ELSEVIER.

[Behalve wat ons de zeer volledige bijdrage van den Heer .. ELSEVIER heeft medegedeeld, schrijft ons de Heer C. A. RETHAAN MACARÉ nog het volgende;

»De ligging van dit graf, naar welke door J. H. DE ST. gevraagd wordt, is geweest in de *Noordmonster*, *St. Pieters* of *Oude Kerk* te *Middelburg*, in de nabijheid van den toren, *binnen* het gebouw; ABDUL ZAMAT werd aldaar begraven met eenen zijnen rang passenden luister en voor rekening der O. I. Compagnie."

Het grafschrift was van den volgenden inhoud:

H. S. E.
ABDUL ZAMAT.
PRINCEPS LEGATIONIS A REGE TABROBANAE
SEU SUMATRAE
SOLTAN ALCIDEN RAJETZA LILLO
LAHE FELALAM.
MISSAE AD ILLUSTR. PRINCIPEM MAURITIUM
CUM DUABUS NAVIBUS ZELAND.
QUAE IN DEDITIONEM ACCEPERANT
LIBURNICAM LUSITANIAM.
VIXIT ANNOS LXXI OBIIT ANNO CIƆIƆCII:
MAGISTRI SOCIETATIS INDICAE
H. M. P. C.

Deze opgaaf is getrokken uit het *Mengelwerk* gevoegd achter de *Naamlijst der Geborene*, *Gehuwde en Overledene personen binnen de Stad Middelburg over de maand December* 1833, waarbij wordt aangehaald VAN METEREN *Nederl. Oorlogen* A°. 1602. Fol. 60 v°.

Ofschoon de inhoud van het bij hem vermelde grafschrift geen bedenkelijk verschil oplevert, zijn de verkortingen, de spelling en de schikking der regels eenigsints anders dan het hier bovenvermelde, waarbij men tevens opmerkt dat VAN METEREN het graf niet *in* de Kerk maar op het Kerkhof plaatst.

SWEERTIUS in zijne *Selectae Christiani Orbis Deliciae*, Pag. 741, spreekt ook van dit graf en opschrift; doch ik ben niet in de gelegenheid geweest dit werk te raadplegen.

De zark schijnt reeds vroeger te zijn weggenomen, althans in twee aanteekeningen, onder mijne berusting, der in voornoemde kerk aanwezige zarken in 1798, wordt daarvan geen melding meer gemaakt en heb ik zelve die ook niet gevonden tijdens mijne opneming vóór de geheele slooping van het Gebouw, welke in 1834 heeft plaats gehad".

Aangehaald worden, behalve de reeds genoemde schrijvers, door J. VAN DER BAAN: SWALUË, *De Daden der Zeeuwen*, Amsterdam, 1846, bl. 239, alsmede het *Toevoegsel tot den Middelburgschen Naamwijzer van* 1850, benevens WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, IX, bl. 145; en, door LEGENDO ET SCRIBENDO: *Corte Historische Beschryvinghe der Nederl. Oorlogen* (door P. SCRIVERIUS), Amsterdam, 1646, 8°. bl. 109. In de spelling des naams van den begravene schijnt verschil te zijn, daar sommigen hem als ABDUL HAMAT bestempelen. Beide berigtgevers plaatsen het graf *op het Kerkhof*, *bij den toren der Oude Kerk*.]

Vraagteekens.

174. — *Ph. de L'Espinoy's* »*Recherche des Antiquitez de Flandres*". Er moet een gedrukt register bestaan op het werk van PH. DE L'ESPINOY, *Recherche des Antiquitez et Noblesse de Flandres*. Wie kan mij daaraan helpen?
C. & A.

175. — *Het geslacht van Eze*. Wie kan mij de geslachtlijst der Overijsselsche familie VAN EZE bezorgen of aanwijzen waar ik die vinden kan? Zij was aan die van TWICKEL, TUYL, LAER enz. na verwant. C. & A.

176. — *Kraamvrouw*. Wat is de oorsprong van het woord *Kraamvrouw?* J. H. W., Bz.

177. — *Felipe Mey*. Zijn er ook eenige meerdere bijzonderheden bekend van FELIPE MEY? Hij leefde op het einde der XVIde eeuw, was van Nederlandsche afkomst, Boekverkooper te *Valencia* en Spaansch dichter. MELCHIOR VON DIEPENBROCK heeft eenige zijner »*Rimas*" in het Hoogduitsch overgezet.
J. J. NIEUWENHUYZEN.

178. — *Loppo Walling*. Ik vond ergens melding gemaakt van LOPPO WALLING, geboortig van *Zierikzee*, en Professor in de Regtsgeleerdheid te *Keulen*. Wie weet iets naders van dien geleerden Zeeuw en wanneer heeft hij geleefd? J. J. NIEUWENHUYZEN.

179. — »*Nieuwe Constitutie Kaart*". Van welken tijd is de »*Nieuwe Constitutie Kaart*, *feilbaar voor de verliezers*, *onfeilbaar voor de winners*, *gemaakt en te koop* (*geweest*) *te Romen*, *in de Vissers Ring, by* PIETER WAANREGT, *in de gekroonde Constitutie Non*", ook genaamd »*Nieuwe Constitutie Kaart van 's Pausen gewaande onfeilbaarheid*, *gestigt op dolheid en blindheid?*" Het watermerk van het papier is het wapen van *Amsterdam*. R. D. L.

180. — *Spreekwijzen*. *Dat gaat van Sassen bloede*. Wanneer iemand niet gemakkelijk afschuift, zegt men wel eens: »*Dat gaat van Sassen bloede*". Wat is de beteekenis en oorsprong van dit spreekwoord? DAVID.

181. — *Volksbijgeloof*. *De plaats onder den spiegel*. Waar moet ik den oorsprong van het bijgeloof zoeken, dat, wanneer iemand in een gezelschap onder den spiegel zit, hij spoedig trouwen zal? DAVID.

182. — *Spreekwijzen*. *Onder de roos*. Vanwaar zou het spreekwoord: »*Iemand iets onder de roos vertellen*" afkomstig zijn? DAVID.

183. — *Johannes Spilberg*. Behoort de schilder JOHANNES SPILBERG, die, volgens IMMERZEEL, *Levens der Schilders*, in 1619 te *Dusseldorp* geboren werd, tot hetzelfde geslacht, waaruit de zeereiziger JORIS VAN SPILBERGEN is voortgesproten? Of zou in het geringe verschil dier namen de reden gezocht moeten worden, dat men den zeeman voor eenen Duitscher heeft gehouden? .. R. E.

184. — *Judas Iscariot met rood hair*. In een noot van STEEVENS op SHAKSPEARE'S *As you like it*, A. 3, Sc. 4, lees ik: »JUDAS was constantly represented in old paintings or tapestry, with *red hair and beard*". Welke is hiervan de reden?

185. — *Brief van Sonoy aan zijne gemagtigden*. In P. C. HOOFT'S *Nederlandsche Historien*, Tiende Boek, bl. 425, 426, lees ik: »maar, aan niet min ontygh een dienst, liet SONOY zyn' vuiligheit kennen: zeindende ratten van *Alkmaar* oover, ten gelyken einde, als in 't lyden van NANNING verhaalt is. Waarin 't geluk, zyner oneere zoo gunstigh geweest is, dat men het dubbeldt van den brief der gemaghtighden, waar by zy bekennen de ratten ontfangen te hebben, noch heeden te leezen vindt".

Zou iemand mij willen zeggen, wáár dit afschrift te vinden is?

186. — *Moermannetje*. In VAN VLOTEN'S »*Verzameling van Nederlandsche Prozastukken van* 1229—1476 lees ik op bl. 89: »van eener vrouwen die ghecyert op een heylighe dach ter kerken ghene; doe si naecte die doren der kerken, doe sach die priester, die ommeghene wiwater te gheven, hoe dat duvelen, als cleyne swarte *moermannekijns* spronghen after op deser vrouwen clederen, &c".

Vraag. Zijn die »*moermannekijns*" anderen dan *aardmannetjes?* Wordt die benaming nog gebezigd?

187. — *Spreekwijzen*. *'k Ben een boon*. De beduiding dezer uitdrukking willende vragen, kwam mij toevallig eene plaats van PLINIUS voor (*Hist. Nat.* XVIII: 30), waar hij zegt, dat de Pythagoristen de boonen versmaden, *ut alii tradidere*, *quoniam mortuorum animae sint in ea*. Misschien geloofde men dat de zielen van onreine menschen in boonen verplaatst werden. Weet iemand eene betere verklaring te geven? J. M.

188. — *Paulus' Brief aan de Laodiceërs.* Vele jaren geleden had ik een *N. Testament* in 't Nederduitsch, zeer klein formaat, waarin een Zendbrief van PAULUS aan die van *Laodicea.* Zeer gaarn zoude ik, en anderen met mij, van een deskundige zijn ingelicht, wat er van dien brief is en of hij ook in meerdere uitgaven der H. Schrift voorkomt?

J. M.

189. — »*La Branche des Réaus Lignages*". Is aan iemand van de HH. Navorschers ooit een Roman voorgekomen, thans in HS. onder mijne berusting, en betiteld: *La Branche des Réaus Lignages?* Het MSS., dat ik heb, is blijkbaar een afschrift van dezen tijd en vangt aan met:

„Et tens de celi mandement
duquel j'ai fait ramembrement
et qu'aucun homme d'avis oit
JEHAN, qui Henaut justisoit
guerréoit et grevoit yglises
en la garde le roi commises,
ne ... li vouloit faire hommage".

Het gedicht is afgedeeld in nummers, die waarschijnlijk op de bladzijden van 't oorspronkelijke stuk verwijzen, beginnende met 1292 en eindigende met 1307. Ook uit den aanhef blijkt mij, dat ik slechts een fragment voor mij heb.

GANSKE.

190. — » *Zoet Fiane*" en »'*t Lieve Lodderaitje*". Zou iemand mij ook kunnen zeggen wat de Prins van Neêrlands dichters met *Zoet Fiane* en *'t Lieve Lodderaitje*, voorkomende in zijn *Uitvaert van myn dochterke* eigenlijk heeft bedoeld? Zoo mij dat eens goed wordt verklaard, zal het lieve stukje mij nog liever zijn. DOLFJE.

191. — »*De Bespookte Waereld ontspookt*". Wie is de vervaardiger van het gedicht, getiteld: *De Bespookte Waereld ontspookt, de duivel geroskamt en het Evangelie van den Spinnerok weërlegt. Zynde een Satyrische Droom, van de droomeryën der Duivelen, Geesten, Spooken, en Menschen*, enz. *te bekomen te* Amsterdam, *by* G. BOM, G. DE GROOT, enz. z. j. Het gedicht is, zoo als ook nog verder op den titel wordt uitgedrukt, vooral gerigt tegen de *Spookönderstellingen van den Wel-Eerw. Heere* PETRUS NIEUWLAND, *zeer geächt Leeraar der Hervormden in 's Hage.* De dichter onderteekent zich PAULATINUS.

J. R. EILERS KOCH.

192. — *'t Huis de Stomp te Waardenburg.* Te *Waardenburg* is een huis, dat den naam van *de Stomp* draagt; de overlevering zegt dat Dr. FAUST aldaar gewoond of gevangen gezeten heeft; zelfs worden den beschouwer bloedvlekken getoond en vertelt men hem, dat ze van dien heksenmeester afkomstig zijn.

Van waar de naam en de overlevering? Geldersche Navorschers, helpt

THEODORIK.

193. — »*God save the King*". Wie is de vervaardiger van het zoo bekende Engelsche volkslied: *God save the Queen* etc.? En wanneer werd het gemaakt? H.

194. — *Spreekwijzen. Valiekant.* »Ik vrees dat het *faliekant* zal uitkomen", hoort men menigmaal zeggen, door iemand, die vreest in zijne hoop of verwachting te leur gesteld te zullen worden. Van waar is dat woord afkomstig? —t.

195. — *Spreekwijzen. Iemand in de mot hebben.* Gewoonlijk gebruikt men deze spreekwijs om aan te duiden, dat men iemands bedoelingen begrijpt. Van waar is de spreekwijze afkomstig en wat beteekent daarin het woord *mot?* —t.

196. — *Eierschalen te breken.* Men leest in den *Manuel des Amphitryons*, p. 273, »Si l'on mange des oeufs frais (en dus niet *à la coque*) il faut briser les coquilles vides et ne jamais les renvoyer entières. Telles recherches que nous ayons faites, nous n'avons pu découvrir le motif, ni l'origine de cette bizarre loi". Heeft nu eenig navorschend Hollander ook lust de schreden der Fransche Amphytrionen te drukken door hunne nasporingen voort te zetten?

197. — *Differentiaalrekening.* Ik herinner mij onlangs bij iemand (wien is mij ontgaan) gelezen te hebben, dat er strijd bestond of de *differentiaalrekening* door LEIBNITZ dan wel door NEWTON ware uitgevonden. Wie zou mij daaromtrent iets naders kunnen mededeelen?

HENRY.

198. — *Johan Wickleff.* Zijn er ook werken van dezen beroemden voorbereider der kerkhervorming in het licht verschenen? Zoo ja: welke? Zoo neen, bestaan er dan ook nog bekende handschriften van hem en waar berusten die? Zijn er in de laatste jaren ook belangrijke monographieën over hem uitgekomen? HENRY.

199. — *Theodoliet.* Welke is de beteekenis, samenstelling en afleiding van het woord *Theodoliet*, gebezigd ter benoeming van eene bepaalde soort van geodésische instrumenten?

G. K., Hz.

200. — *Het Nederlandsch Alphabeth.* In verband met de ontwikkeling der hedendaag-

sche taalvorsching is het gebruikelijk *Nederlandsch Alphabet* in veler oog eene ergerlijke samenflansing, even onvolledig als onjuist. Welk Navorscher nu zou den ondergeteekende willen verplichten met de beknopte opgave van een alphabet van onze moedertaal, ingericht naar het wetenschappelijk standpunt van onzen tijd? Ook het stelsel van Dr. BRILL toch is niet geheel boven alle bedenking verheven, en juist van dezen grondslag aller spraakleeren zou eene samenordening der zoo verschillende zienswijzen, door middel van dit Tijdschrift, waarschijnlijk zeer gunstig kunnen werken. G. K., Hz.

201. — »*Amor Nummi*". Kan DE NAVORSCHER mij ook zeggen, wie de maker is van het volgend versje:

Amor nummi.

„The love of money is the root of evil,
„Sending the folks in cart-loads to the devil."
So says an ancient proverb, as w'are told
And spoke the truth, we [? no] doubt — in days of old.
But now, thanks to our good friend, BILLY PITT,
This wholesome golden adage will not sit [? fit];
On English ground the vice dissolves in vapour,
Being at best only a love — of paper. — ?

Het moet circa 1805 in een Engelsch ministeriëel dagblad zijn plaats gehad hebben.

DIONYSIUS.

202. — *Zjermesz, Adam Karelsen of Adam Karels van Germes.* Den beroemden tooneelspeler, die G. BRANDT'S *Lofrede op* HOOFT in den *Amsterdamschen* schouwburg voordroeg; aan wien J. DE WITT het H. S. zond van den door hem overgezetten *Horace* van CORNEILLE; die de leermeester was van den hoogleeraar P. FRANCIUS in de uiterlijke welsprekendheid; vinde ik op 3 verschillende wijzen genoemd, namelijk als 1) ZJERMESZ 2) ADAM KARELSEN en 3) ADAM KARELS VAN GERMES. Welke is zijn echte naam? En zijn er ook levensbijzonderheden van hem bekend? J. C. K.

203. — *Jacobi Eyndii* »*Aenigmata*". FOPPENS in zijne *Bibl. Belgica*, p. 512, berigt ons, dat JACOBUS EYNDIUS, slotvoogd van 't kasteel te *Woerden*, in M. S. heeft nagelaten: *Aenigmatum Lib. I. singula Aenigmata distichis singulis complexus;* welk M. S. in 't bezit is geweest van MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS. EYNDIUS stierf in 1629. Zou men kunnen te weten komen, of dat M. S. hier of daar nog schuilt?

J. C. K.

204. — *Rembertus Dodonaeus.* Kan iemand ook iets meer van het *leven* van dezen Nederlandschen Botanist mededeelen, dan dat hij uit *Mechelen* geboortig en lijfarts van KAREL V was? PARADISI.

205. — *Gerrit Pieterse Schagen.* GERRIT PIETERSE SCHAGEN, geboren te *Schagen* den 1sten November 1573, is door eigen leer- en leeslust zoo bekwaam geworden, dat hij geleerd heeft tien bijzondere talen volkomen te verstaan, te lezen en te schrijven; bekend is geweest met de zeven vrije kunsten, en buitendien nog een groot god-, regtsgeleerde en vestingbouwkundige, en beoefenaar van andere wetenschappen meer is geworden.

Bestaat er een werk, dat nadere bijzonderheden omtrent SCHAGEN heeft opgeteekend?

J. SCHREUDER.

206. — *Th. Adr. Clarisse.* Gaarne ontving ik eene naauwkeurige aanwijzing van den *geboorte-datum* van den vermaarden Amsterdamschen kerkleeraar THEODORUS ADRIAAN CLARISSE. In het *Doopregister* te *Oost-Souburg*, ('s mans geboorteplaats), vond ik slechts den 18 Januarij 1741 als *doopdatum* aangeteekend.

B.

207. — *Marco Paolo.* Wat is met zekerheid bekend van den Venetiaanschen reiziger MARCO PAOLO? Wanneer en waar zijn zijne werken het eerst uitgegeven? Welke uitgaven bestaan daarvan, en welke is thans als de beste te beschouwen?

Batavia. PHILO-INDICUS.

208. — *Spreekwoorden. Hebt gij wel Dunricher [Dantziger?] chocolaad?* Onder ons gezelschap is een oud Garde d'honneur, die onder NAPOLEON I heeft gediend. Deze heeft, in die betrekking, meermalen het spreekwoord vragenderwijze hooren uiten van: *Hebt gij wel Dunricher [Dantziger?] chocolaad?* Kan ook iemand ons verklaren wat het zeggen wil, en hoe het is ontstaan?

NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.*

209. — *Het Damspel.* Men wenscht den oorsprong van het Damspel te weten.

NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.*

210. — *Portret van Jeanne Darc in v. Hemert's* »*Levensbeschr. der Holl. Graven*". J. M. VAN HEMERT, in zijne *Korte Levensbeschr. der Holl. Graven*, Gorinchem 1749, bl. 325, van JEANNE DARC sprekende, zegt: »*Om de zeldzaamheid van het geval, en het droevig uiteinde van deze manmoedige Heldin, hebben wy hare beeltenis hier vertoont*". Nu is deze afbeelding niet in mijn exemplaar voorhanden, maar eene plaats op bl. 324 daarvoor opengelaten. Is dit in alle de exemplaren het geval?

L. D. R.

211. — *Het Roode Klif bij Stavoren.* Wat is er van de vlammen, die het *Roode Klif* bij *Stavoren* oudtijds zoude opgeworpen hebben? Zie J. P. AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, Amst. 1841, Dl. I, bl. 311, 313, 316. Is hieraan een zin te geven of zijn het altemaal fabelen? L. D. R.

Aanteekeningen.

Waarom Corn. Adr. van der Meer ook Cornelis Muys werd genoemd. Onlangs kreeg ik een oud handschrift ter inzage: »*Over de Oorspronk van den Geslachte van de* VAN DER MEEREN *uyt den geslachte van* TECKELENBURGH, *beginnende A°.* 1176".

Daarin vond ik iets opgeteekend, dat met de veel besproken zaak van CORN. MUSIUS in verband staat, en dat ik daarom mededeel.

»ADRIAAN ADRIAANSE VAN DER MEER, getrouwt geweest met AGATHA CORNELISSE VAN PERSYN, gestorven den 4den October 1574, heeft dese nakomelingen nagelaaten:

1°. CORNELIS ADRIAANSE VAN DER MEER is geboren den 9den December 1551, wiert gemeenlyk genaamt CORNELIS MUYS, alsoo hy genaamt was na den Hooggeleerden CORNELIS MUSIUS, in syn leven Pater van *St. Aagaas*-Clooster tot *Delff*, dewelke als hy na *den Haag* vlugte met hem naam CORNELIS ADRIAANSE VAN DER MEER voors. (alias *Muys*) dien hy geheeven hadde, met (nog een oud muye van mey) CHARLOTTE VAN PERSYN. Dat geschiede door een generalen haat tegen de geestelykheyt, nogtans door voorschrijven van den Doorl. PRINCE VAN ORANGIE aan LUMEY wierd de voorsz. CORN. ADR. VAN DER MEER met CHARLOTTE VAN PERSYN weder losgelaten, van welke tyt aff hadde de voorsz. VAN DER MEER de dootverwe hadde gezet en heeft die behoude tot dat hy quam te sterven.

CORN. ADR. VAN DER MEER wiert Raad der stad *Delff* 31 Maart 1581 — Burgemr in 1609 op welk jaer op de daghvaert zynde in *den Haag* is in de *Raamstraat* aldaar schielyk op den 11den April 1609 doot gebleven, was getrouwt met CORNELIA MAARTENS STORM".

φ²—φ.

Gevangenen op ongezouten brood. SOMMERVILLE, zoo lezen we bij JON. PEREIRA, *Handbuch der Heilmittellehre, bearbeitet von* R. BUCHHEIM, Leipzig 1846, B. I, S. 501, verhaalt, dat de oude Hollandsche wetten als de strengste straf bepaalden in dit vochtige land bij ongezouten droog brood gevangen te zitten. De uitwerkselen hiervan zouden verschrikkelijk geweest zijn. De gevangenen werden geheel en al door de wormen opgegeten. L. D, R.

Olivier de Markgraaf. Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH spreekt, bl. 181 van zijn werk: *De Nederlandsche Volksromans* (Amst. 1837), met een enkel woord van den Paladijn OLIVIER, welke bij ARIOSTO als tijdgenoot van ORLANDO en RINALDO gemeld wordt; (*Orl. fur.* XLIV. 26) doch wiens genealogie zeer verward is. Die verwarring heeft haren oorsprong in de corruptie van het werk: *Reali di Francia*, waarvan men nog eene gezuiverde uitgaaf verwacht. — Intusschen zal de belangstellende in de genealogie der ridderfamilie van de Ronde tafel, in op- en neergaande lijn, volöp voldoening vinden in den stamboom door G. REGIS gevoegd bij zijne vertaling van BOJARDO's *Verliefde Roeland*, (Berl. 1840) waar 't kluwen geheel is ontward, en men kan opklimmen van OLIVIER den *Markgraaf*, tot HEKTOR, den zoon van PRIAMUS, in leven Koning van *Troje*. VAN DEN BERGH schijnt hem te verwarren met OLIVIER VAN CASTILIE, die tot een geheel ander geslacht behoort.

J. M.

Waarom Tromp in Engeland van Tromp heet. VAN TROMP is de benaming, onder welke de Admiraal CORNELIS TROMP zeer dikwijls bij buitenlanders voorkomt: onder gravures, in kunstcatalogussen, ja zelfs in geschiedkundige werken. Onder anderen ook op een portret door REMBRANDT geschilderd, en door G. GRAHAM in zwarte kunst gegraveerd, *London*, COLNAGHI *and C°.*, zonder jaar; doch in den aanvang dezer eeuw.

Van waar de dwaze bijvoeging VAN?

Volgens alle waarschijnlijkheid wijl de vreemde, de Engelsche graveur dezer (zich in Engeland bevindende) schilderij, een exempl. van het gegraveerde portret van CORNELIS TROMP voor zich had, met dit bekende bijschrift voorzien:

Hier staat VAN TROMP, *die Don* D'OCQUENDO *sloegh*
En voor zijn dood den Brit van Texel joegh,
De brave zoon; waar Holland door vernam
Dat nimmer duif van trotsen Arend quam;
Toen in 't gezicht van 't Florentynschen strant,
Zyn dapperheit den vyand stak aan brand.
Indien meer licht aan 't Vaderland ontbreekt:
Hier ryst een zon die 't hooft eerst boven steekt.

Van de eene dwaling tot de andere overslaande, heeft men daarna geloofd dat TROMP vader mede VAN TR. geheeten had. Het gemelde portret heeft eigenlijk nog meer van de trekken des vaders bij zijnen dood, dan van den zoon; doch, én de bonnet, die hij op het hoofd, én de oorbel, die hij in 't regter oor heeft, doen mij eigenlijk twijfelen aan de juistheid van *geheel* het onderschrift. B. N. *te L.*

De Wilskracht. Wij leven eigentlijk in een zonderlingen tijd; wel is er veel vooruitgang te bespeuren, maar ontegenzeggelijk is het dat er veel ontdekt en uitgevonden wordt, wat reeds bekend was. Dit geldt ook voor de zoogenaamde *biologie*, wilskracht (van geloof en ongeloof) en zulke vreemdigheden meer. Ik ken een oud man, die mij verzekerde, (en aan zijne opregtheid heb ik nimmer kunnen twijfelen) dat de werking van biologie en wilskracht reeds zeer oud was. Twee voorbeelden deelde hij mij uit zijne jeugd mede:

In het laatste gedeelte van de achttiende

eeuw waren stok en geesselslagen in *Oldenburg* en *Oost-Friesland* bij het lijfstraffelijk gerigt zeer in zwang. Zoo werd eens een misdadiger veroordeeld gegeeseld te worden. Hij werd gebonden en de beul wilde zijn handwerk verrigten; hij sloeg er dapper op los, maar kon den delinquent niet raken, tot groote verwondering van bij- en omstanders. De beul gaf het zijnen knechten te doen maar met hetzelfde gevolg. Na velerlei moeiten en deliberatiën werd de misdadiger weêr naar de gevangenis gebragt. Welk een ontzettende wilskracht bezat die man!

Een paardenkooper uit diezelfde streken, keerde van een jaarmarkt terug; digt bij zijn huis komende, ging hij zijnen tuin door, waaruit hem het geroep tegenklonk van: »houd den dief!" Hij zag inderdaad een man, die met een kleedingstuk op den arm, over de heining wilde ontsnappen. De paardenkooper sloeg hem gade toen de dief juist schrijelings op de schutting zat. Tot groote verwondering der toegeschotene huisgenooten draaide de paardenkooper den dief zijn rug toe. Op de aanmaning van zijne vrouw om den dief toch te vervolgen, antwoordde hij lagchende: »die zal moeite hebben er over te komen". De man zat er vier uren lang, tot dat de paardenkooper hem (volgens de toenmalige zegswijze) eindelijk lossprak.

Indien men vóór 20 jaren deze geschiedenis verhaald had, zou de lezer gewis spotachtig glimlagchen. En thans? E. G.

Vragen.

CI. — *Peper, gember, nootmuskaat.*

Daers sulc praeyeel wel ghereet,
Ere groter alver mile breet,
Daer in staet menigherande ware,
Peper, anijs ende ginghebare;
Fighen ende notemusscaten
Staen daer ende pume ghernaten,
Amandelen ende castaengiere.

Dit alles was te vinden in den boomgaard des rijken Konings ASSENTIJN. (Zie den Roman van *Walewein*, v. 3485—91).

Prof. JONCKBLOET brengt dezen roman tot het begin der 13de eeuw, (*Walew.* II, bl. 131.) Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH spreekt zelfs van de 12de eeuw. (*Nederl. Volksromans*, bl. 175). Hieruit ontstond bij mij de vraag, wanneer of die Oost-Indische specerijen hier wel 't vroegst zijn bekend en gebruikt geworden? J. M.

CII. — *Voorstelling van eenen hond in plaats van de slang bij Adam's val.* In eene kleine kerk te *Schoengrabern*, nabij *Dietrichsdorf* en *Sitzendorf*, zegt HAMMER op een zeer oud tafereel van ADAM's val, in stede eener slang, eenen hond te hebben opgemerkt, die, regtopstaande, met de voorpooten op de schouders van EVA rust, en haar de verbodene vrucht aanbiedt. Hij wil dien hond verklaren door den *mystagogus*, geleider der ingewijden in de geheimen der Gnostici, en op die manier bewijzen, dat de vroegere stichters, bezitters of opsierders van dit gebouw, zeer duidelijke kennis moeten gehad hebben van de geheimen dier secte. In hoeverre zou deze archaeologische spitsvindigheid kunnen verdedigd worden? Kent ook iemand der Navorschers andere voorstellingen en basrelief, op doek, steen of andere materialen, waarop soortgelijke hond, in de plaats der slang, te vinden is?

φίλος πονοῦ.

CIII. — *Nachtwacht-liedjes.* In sommige steden van ons land bestond of bestaat misschien nog de gewoonte, dat de nachtwacht, bij het aankondigen van het uur, zeker liedje zingt.—Zoo hoorde ik voor eenige jaren, ik meen te *Naarden*, bij het aanbreken van den dag, den klapperman een versje roepen, dat, indien ik mij nog wel herinner, aldus luidde:

Waak uit den slaap —
De dag genaakt,
De nacht verdwijnt,
Loof altijd God
Naar zijn gebod.
Vier heeft de klok. —

Daar deze oude gewoonte meer en meer in onbruik geraakt en het laatste liedje welligt al spoedig zal zijn gezongen en vergeten — zouden enkele misschien wel als eene bijdrage tot de kennis van ons volksleven eene bewaarplaats in DE NAVORSCHER verdienen. — Wie kent er meer? φ^2—φ.

CIV. — „*Verklaring van Zang XXXII, reg.* 100—161, *van Dante's „Vagevuur*"" („*Quì sarai in poco tempo silvano.... Alla puttana e alla nuova belva*"). De uitstekende geschiedvorscher F. C. SCHLOSSER zinspeelt op bl. 102 van het 5de deel zijner *Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts und des neunzehnten bis zum Sturz des Französischen Kaiserreichs* (Heidelberg, 1844) op de even beroemde als moeijelijk te verklaren allegorie van DANTE ALIGHIERI, in diens *Divina Commedia* (*Purgatorio*, XXXII; niet XXX, als verkeerdelijk in de noot bij SCHLOSSER wordt aangehaald), nopens het bezit van wereldlijke goederen door de Kerk. Volgens SCHLOSSER nu zou DANTE daarin de aanvaarding van wereldlijk grondbezit door de Kerk willen voorstellen, als de levensbron der zeven hoofdzonden; en hiermede hebben wij vrede, schoon Zang XIX der *Hel*, reg. 109, eene gansch andere verklaring gedoogt. Dat echter de *draak* in de allegorie zou doelen op MOHAMMED, kwam ons minder aannemelijk voor, en ook LOMBARDI's onderstelling, dat de dichter het oog heeft op de *paradijs-slang*, voldeed ons niet: wij dachten er bij aan de scheuring der Oostersche en Westersche Kerken, en zouden in de draak PHOTIUS († 892) willen zien. Intusschen stuitten wij bij het naslaan van 't oorspronkelijke nog op menige andere zwarigheid; weshalve wij de aandacht van de lezers van „DE NAVORSCHER" bij dezen er op wenschten te vestigen.

Volgens eene door ons beproefde, zoo veel mogelijk woordelijke, doch geenszins onverbeterlijk te achten vertaling naar de uitgave van 1830 (*Parigi*, bij AMABLE COSTES), luidt de Allegorie als volgt: — „(BEATRIX zeide mij:) in de andere wereld zult gij niet lang vreemdeling wezen; ge zult eeuwig met mij inwoner zijn van dat *Rome*, waarin CHRISTUS burger is. Vestig echter ten nutte van hen, die slecht leven, uwe oogen thans op den wagen, en deel, van hier teruggekeerd, der wereld mede wat gij aanschouwdet. — Tot dusverre BEATRIX; en ik, die van top tot teen mij had toegewijd aan hare bevelen, richtte mijn verstand en mijne oogen waarheen zij zulks wilde. — De bliksem schiet niet sneller uit de dichte wolk, wanneer het uit de verst verwijderde streken regent, dan ik den vogel van JUPITER zag dalen langs den boom, van wiens schors hij echter

niet dan de nieuwe bloemen en uitspruitsels afbrak; hij stiet dan ook met al zijne kracht tegen den wagen, zoodat deze waggelde, even als een schip, dat door de golven overwonnen, op goed geluk nu eens over stuurboords-, dan weder over bakboords-boeg geslingerd wordt. Vervolgens zag ik een vos, die van elk goed maal verstoken scheen, den zegewagen van achteren naderen; maar mijne jonkvrouw (BEATRIX), hem zijne smadelijke wandaden verwijtende, joeg hem met zoo groot eene vaart op de vlucht, als zijn gebeente zonder merg zulks slechts toeliet. Hierop zag ik den adelaar, vanwaar hij eerst gekomen was, naar beneden dalen in den bak van den wagen, en aldaar een gedeelte zijner vederen achterlaten; en toen ging er, gepaard aan verzuchtingen des harten, eene stem van den hemel uit, die sprak: „ach, mijne hulk, wat wordt gij slecht geladen!" — Daarna scheen het mij toe, als opende de aarde zich tusschen de wielen, en zag ik er eene draak uitkomen, die met zijn staart van onderen door den wagen heensloeg; en haren kwaadaardigen staart terughalende, even als eene wesp haren angel terugtrekt, trok zij een gedeelte van den bodem des wagens mede, en ging met blijkbaar welgevallen heen. Wat er van den wagen overbleef overdekte zich, even als de aarde van levendig groen, met gevederte, dat misschien met eene zuivere en welwillende bedoeling werd aangeboden; en tevens werden hiermede de beide wielen en de disselboom zoo spoedig bedekt, dat eene zucht den mond nog langer geopend houdt. — Nadat het heilig voertuig aldus vervormd was, werden er hoofden vóór zijne deelen geplaatst, drie op den disselboom, en één aan elken hoek. De eersten waren van hoornen voorzien als de runderen,—de vier anderen hadden slechts één hoorn vóór 't voorhoofd; dergelijk monster werd nooit gezien. Eene schaamteloos ontbloote lichtekooi scheen mij wijders toe rustig, als eene rots op een hoogen berg, te zitten op den wagen, terwijl zij met de oogen rondom haar blikte; ook zag ik, als opdat zij niet zou worden ontvoerd, aan hare rechter zijde een reus, en deze kusten zich onderling bij herhaling. Maar aangezien zij het begeerig en dolend oog naar mij wendde, geesselde haar die woeste minnaar van het hoofd tot de voeten. Vervolgens bond hij, vol achterdocht en ziedend van toorn, het monster (den wagen) los, en trok dit zoo snel door het woud, dat de zon mij van 't geboomte een schild maakte tegen de lichtekooi en het nieuwe wilde dier." —

Thans is de vraag: moet men door BEATRIX de *ware Godgeleerdheid*, — door hen, die slecht leven, de *Geestelijkheid* dier dagen, — door den wagen of kar, de *Kerk* verstaan? Is de adelaar het zinnebeeld van het *Hoofd des Heil. Roomschen Rijks* (*den Keizer*), — zijn gevederte dat der aan de Kerk geschonken *wereldlijke goederen?* Is de vos (vergel. Zang XI der *Hel*, reg. 8) *Paus* ANASTASIUS II (496—498), die de leer van PHOTIUS billijkte, dat de Heilige Geest niet van den Vader is uitgegaan, en alzoo in *ketterij* verviel? Volgens AUGUSTINUS toch *vulpes insidiosos maximèque hereticos fraudulentes significant* (beteekenen de vossen de arglistigen en in de eerste plaats de met bedrog omgaande ketters). — Zinspeelt de draak op PHOTIUS, óf op MOHAMMED, óf op de *Paradijs-slang?* Zijn de zeven gehoornde hoofden de *zeven doodzonden*, en wel de dubbel-gehoornde, *de hoogmoed*, *de nijd* en *de toorn*, als zonden tegen God en den naaste, — en de enkel-gehoornde, *de luiheid*, *de gierigheid*, *de gulzigheid* en *de wellust*, als rechtstreeks slechts zondigend tegen den naaste? Of moet men er met LANDINO en LOMBARDI *de zeven sacramenten en de tien geboden* onder verstaan (Vergel. Zang XIX der *Hel*, reg. 109)? — Is voorts de halfnaakte hoer een zinnebeeld van *Paus* BONIFACIUS VIII (1294—1303), en de reus dat van PHILIPPE *le Bel*, Koning van Frankrijk (1285—1314)? — Wat eindelijk is de zin van dat blikken der lichtekooi naar DANTE, ofstelt deze hier *Italië* voor, waarvan de Paus nog redding wacht, nu zijn tegenstander hem als ware het in ketenen houdt geklonken, — en zou alzoo het epitheton *begeerig* (*cupido*) in den zin van *smachtend* moeten genomen worden?

Voor hen, die zich met de beantwoording dezer vragen zouden willen onledig houden, is 't wellicht niet overbodig te wijzen op eene wel wat vrijë, doch vloeijende en zeer verdienstelijke vertolking in 't Fransch, met een schat van aanteekeningen en drie symbolische titelplaten van *Paradijs*, *Hel* en *Vagevuur*, in drie Deelen (*le Paradis*, 1811, Paris, *chez* TREUTTEL *et* WÜRTZ; *l'Enfer*, 1812, Paris, *chez* SMITH *et* SCHOELL; *le Purgatoire*, 1813, Paris, *chez* BLAISE *et* PICHARD). — Eene getrouwe proza-vertaling met beredeneerde verklaring in onze moedertaal blijft trouwens nog steeds eene behoefte; in deze gulden eeuw van *geïllustreerde* werken ware van zoodanige uitgave nog wel eene winstgevende zaak te maken,— en hierop komt het toch steeds aan, — door de schetsen van FLAXMAN, of nog liever de honderd omtrekken van Mevr. SOFIA GIACOMELLI (*Paris*, chez BLAISE) op staal of steen, doch behoorlijk uitgewerkt, bij den tekst te voegen. G. K. Hz.

CV. — „*Reis van het Oost-Indische Compagnieschip Brederhof*," *door Marinus Hoelands.* In mijn bezit is een: *Kort Joernaal of gedenkwaardige Reysbeschrijvinge van het O. I. Compagnieschip Brederhof, uitgevaren voor de kamer Zeeland den 1sten Januarij* 1753, *beschreven door* MARINIS HOELANDS, *Chirurgijn op het zelve schip.* Het schip vertrok den 1sten Januarij 1753 van *Rammekens*, den 15den April van de *Kaap de Goede Hoop* en men leed den 6den Junij, op 12° 30′ Zuiderbreedte, schipbreuk tusschen *Madagascar* en *Mozambique.* De bevelhebber van het schip heette JAN MELSON. De stuurlieden, een zekere COTVIS of CATVIS en BAKKER, waren trouweloos genoeg, om met de boot het schip te verlaten. — De chirurgijn MARINUS HOELANDS kwam, na eene 3 jarige omzwerving, welke hij in dit *MS.* beschrijft, weder in Nederland aan. Weet iemand mij ook te zeggen of dit Verhaal ergens in druk verschenen is, of een plaatsje heeft gevonden in het eene of andere Tijdschrift? J. H. VAN DALE.

CVI. — *De witte walvisch „Moby Dick". De Squid of Monsterpolyp.* In de *Revue des deux Mondes* van 1 Februarij 1853, vindt men onder den titel van *Moby Dick*, *la Chasse à la Baleine*, *Scènes des Mers*, eene korte mededeeling van eenen roman *The Whale*, *by* HERMAN MELVILLE, 3 vols, London, RICH. BENTLEY.— *Moby Dick*, de witte walvisch, wordt door ACHAB, gezagvoerder op de *Pequod*, met woede vervolgd, doch kan niet door hem gevangen worden, en eindigt met het schip in den grond te boren enz. enz.

In dit fantastische verhaal kan men bezwaarlijk het ware van het onware onderscheiden en men zou dus gaarne weten:

1°. Wat er van dien witten walvisch, dien *Moby Dick*, bekend en of hij waarlijk een zoo verschrikkelijk zeedier is, als hij hier wordt opgegeven te zijn?... „aux proportions énormes, à l'humeur belliqueuse, aux excentriques et mortelles rancunes, espèce de sorcière des eaux, cent fois harponnée, jamais prise, et fatale à maint ennemi,...... la seule baleine peut-être qu'on signale à regret, qu'on poursuive sans enthousiasme, et qui ait su inspirer aux champions les plus renommés de ce terrible *sport* un respect mêlé de haine et de superstitieuse terreur".

2°. Wat moet men in dat verhaal gelooven van dien *polypus*,...... „énorme polype dont la masse informe dégageait, dans tous les sens, comme des faisceaux de serpens, ses longs bras enroulés et tordus....

La description du *kraken* fabuleux donnée par l'évêque PONTOPPIDAN, — déduction faite des énormes proportions qu'il lui attribue, — se rapporte assez à ce que les baleiniers disent du *squid*, qu'ils rencontrent rarement, jamais sans terreur, et qui est, selon eux, l'unique aliment du cachalot."—? L. V. H.

CVII. — *Geallittereerde woorden en zegswijzen.* Er bestaan in onze taal, gelijk in aanverwante talen van den *Moesogotischen* taalstam, vele *geallittereerde* woorden en zegswijzen: op sommigen van ontwijfelbaar heidenschen oorsprong, maakte ik opmerkzaam in mijne *Verh. over het Westland* (1844), als *vagevuur* (*feg-fire*), *wij-water*, *weer-wolf* (*vev-vulf*); — zoo ook over de Mythenwoorden in mijne vroegere *Verh. over de N. Godenleer* (1836); bl. 92: *stok-stijf, witte-wijf, bulle-bak, tik-tak, vrij* en *vrank, flik-flooijen, ginne-gappen*, en over het stafrijm (*alliteratie*), in mijn *Barden-hain, Theorie und Bildungs-geschichte der Deutschen Literatur* (Haag 1848), bl. 476: ook nog: *meer-minne, huid* en *haar, klink-klank.* Aan den omslag van DE NAVORSCHER ontleenen wij: *schop-stoel, klips-klaps, vieze-vazen, krijtende en kriekende tienden*, en voegen daar nog bij: *man* en *muis.* Nu is de vraag met welke geallittereerde woorden en zegswijzen kunnen onze Navorschers deze lijst aanvullen? En waar vindt men sporen van stafrijm bij onze oudere en latere dichters?

Delft. D. BUDDINGH'.

CVIII. — *Uitvindingen van Cornelis Drebbel.* Behalve de uitvinding van den Thermometer wordt aan CORNELIS DREBBEL nog die van een glazen bol toegeschreven, waarop men in den tijd van vierentwintig uren alles kon zien, wat in het tijdsbestek van een jaar wordt waargenomen: alle dagen en uren, den loop der zon, maan en planeten. Door dezen bol kon men ontdekken, waaruit de koude bestaat, wat de oorzaak is van vloed en eb, van bliksem, donder, regen en wind, enz. Ook had hij een schip gemaakt, waarmede men onder water, meer dan twee Duitsche mijlen, kon roeien en zonder kaars of lamp zien te lezen. Tevens deed hij in eene zaal te *Westmunster* op eenen zomerdag zoo fel eene koude ontstaan, dat de Koning en de hovelingen genoodzaakt werden zich te verwijderen. Met een ander werktuig kon hij alweder uit eenen put of eene rivier eene groote hoeveelheid water om hoog brengen.

„Al deze en andere kunsten, te veel om op te noemen, deed hij" — zoo wordt er bijgevoegd — „door de kennis der wijsbegeerte, zonder dat hij de toevlugt nam tot de zoogenaamde tooverkunst".

Daar in zijn kleine stukje over de *Eeuwigdurende beweging*, in sommige boekverzamelingen voorhanden, nog van het een of ander eene beschrijving gegeven wordt op welke wijze hij dit alles voortbragt, vragen wij om nadere bijzonderheden over den trant waarop hij al deze wonderen kon verrigten?

J. SCHREUDER.

CIX. — *François de Fenne. J. B. Boucher de Begnicour.* In de *Mémoires pour servir à l'Histoire littéraire des Pays-Bas* van PAQUOT, Tom. III, p. 495 der fol. uitg., vinde ik vermeld: „FRANÇOIS DE FENNE, Professeur de la langue Françoise dans l'Académie de *Leyde*, où il étoit dans cet emploi vers la fin du dernier siècle etc." en dat hij stierf in 1710. Ofschoon de Franschen mild zijn met den titel van *Professeur*, verwonderde het mij hem niet te vinden in de naauwkeurige *Gesch. der Leydsche Hoogeschool* van SIEGENBEEK. Hij gaf in 't Latijn eene *Fransche Grammaire* in 't licht, waarvan hij zeven uitgaven beleefde.

JEAN-BAPTISTE BOUCHER DE BEGNICOUR, in dezelfde betrekking als DE FENNE, te *Utrecht* werkzaam, vermeerderde en verbeterde deze *Grammaire* en bezorgde in 1713 eene 8ste uitgave, onder den titel: *Institutio Linguae Gallicae* etc.

Nu is mijne vraag: of men, omtrent deze zoogenoemde *Professeurs*, ook meer berigten weet mede te deelen dan PAQUOT? J. C. K.

CX. — *Nieuwejaarspenning van* 1745. Ik heb in mijn bezit een zilveren penningje, waarvan de diameter 0,022 Ned. el is. Op de voorzijde ziet men eene maagd (, de *Wijsheid?*) de hand naar den hemel uitstrekkende, met een boek op de knie, waarop door een gevleugeld knaapje met de eene hand gewezen wordt, terwijl het met de andere MOZES' tafelen houdt. (Op deze zijn de nummers der geboden zonderling, op de eene drie en op de andere zeven, geplaatst.) Verder met het omschrift: DE WYSHEIT WYST DE JEUGT, en van onderen *Ps.* CXI: *vs.* X. — Op de keerzijde ziet men een' jongeling te midden der wetenschap, houdende in de eene hand eene pen, en met de andere naar den overvloedshoorn wijzende, bedekt met kroon en scepter, enz. Verder het vervolg-omschrift: ALTYD HET PADT DER DEUGT, en van onderen het jaartal 1745. Dit jaartal heeft echter eene bijzonderheid, waaruit ik de bestemming van het penningje zou opmaken. De 5 namelijk is daarop niet gestempeld, maar gegraveerd. Nu meen ik, dat zulke penningjes den kinderen bij het nieuwe jaar werden ten geschenke gegeven en, opdat er nu een groot aantal, zonder schade, zou gestempeld kunnen worden, liet men het laatste cyfer des nieuwen jaars open. Zou men mij in mijn gevoelen omtrent de bestemming van dit penningje kunnen versterken, en komen zulke penningjes wel vroeger voor? V. D. LAAR.

CXI. — *A. Arondeaux.* HH. Navorschers zullen mij zeer verplichten, door mij op te geven wat bekend is van A. ARONDEAUX, omstreeks 1580 (de juiste jaarteekening weet ik niet) Secretaris der stad *Hulst*, en omtrent zijne vrouw en kinderen enz., liefst met vermelding der bronnen. THEODORIK.

CXII. — *Napoleon te Breda den* 6*den Mei* 1810. Meermalen heb ik een afschrift onder de oogen gehad van het verhaal hoe luisterrijk, op den 6den Mei 1810, Keizer NAPOLEON I en zijne gemalin te *Breda*, op het Stadhuis, of in het gebouw van het Tribunaal, werden ontvangen, — en hoe dáár de regterlijke magt en de geestelijkheid aan Z. M. werden voorgesteld.—Meest belangrijk nogthans is dat verhaal, om eene allerhevigste maar belangrijke rede, die de Keizer zou gehouden hebben over de R. Cath. geestelijkheid, ter zake dat zij bij die officieële receptie was verschenen in gewone kleeding — en niet in plegtgewaad — welke onvoegzaamheid door Z. M. zeer euvel werd opgenomen.

Het geheele stuk is geschreven in de fransche taal, en, hoewel mij is verzekerd, dat het te dier tijde ook zou gedrukt zijn, heb ik niet kunnen opsporen waar het te vinden is. — Het zal mij derhalve aangenaam zijn, indien een der talrijke lezers van DE NAVORSCHER mij dienaangaande eenige aanwijzing zal kunnen doen. ——t.

CXIII. — *Sermoenen van Joh. Brugman.* LE LONG heeft in zijn werk, *Reformatie van Amsterdam*, een Sermoen van BRUGMAN uitgegeven over *Psalm* 23: 5, en in 1764 werd te *'s Hage* op de Auctie van VAN DAMME's Bibliotheek een afschrift van dit Sermoen, misschien hetzelfde dat LE LONG gebruikte, verkocht (onder den titel van *Klugtige Predicatie van Br.* JAN BRUGMAN, *binnen Amsterdam, omtrent den jare* 1462, *over Psalm* 23 *duidelyk op papier geschreven*). Ondergeteekende wenscht te weten, of één of meerdere H. schriften van dit stuk ergens nog aanwezig zijn? Nog zoude het hem hoogst aangenaam wezen, zoo hem

eenige aanwijzing geschieden mogt aangaande een Bundel *Sermoenen* van den beroemden Monnik, die in het begin der vorige eeuw nog door IDSINGA werd gelezen (zie *Staatsregt der Vereenigde Nederl.*, II.; bl. 387).
Amsterdam. W. MOLL.

CXIV. — *Beweegbare metalen drukletters in* 1435. *Margaretha, zuster-abdisse van St. Catherinen te Mur.* Onlangs heb ik een handschrift op perkament in mijn bezit gekregen, hetwelk de Lijkdienst, Gebeden enz. met de zangwijzen bevat, en dat voor eene Duitsche nonnenorde, oogenschijnlijk ten jare 1430, in het Latijn is vervaardigd.

Dit boekdeel, in klein kwarto, is bijzonder opmerkenswaardig en kostbaar om den wille van zijn band. Deze is van rood leder, bestempeld met dubbele lijnen, die ruiten vormen, en voorts bestrooid met figuren als: een leeuw, een lelie, een arend en een star, alles, naar de heraldische beteekenis van het woord, van goud.

Maar behalve dat loopt er een opschrift over elk bord, boven en onder en aan weêrszijden, met *beweegbare drukletters* uit de hand ingeprent, zonder goud, zoo als de boekbinder thans nog doet, wanneer hij blind stempelt.

De legende op het eerste bord luidt als volgt:
Boven aan: DIEZ . PUCHLEĪ
Vervolg aan de regter zij: IST . S. . MARGRETEN.
Onder aan: SCHUEST . ABT̄ . ZU .
Vervolg aan de linker zij: S. . KATHEREĪ . ZU . MUR.
Dat is:
„Diez puchlein ist schwester MARGRETEN, schuest abtisse zu *Sankt Katherein* zu *Mur*".
Op het tweede bord leest men:
Boven aan: NACH . CRIST.
Vervolg aan den regtèr kant: GEPURT . MCCCCXXXV.
Onder aan: UVART . GEPUN
Vervolg ter slinker zij: DĒ . DIEZ . PUCH.... K.
Dat is:
„Nach CRIST gepurt mccccxxxv. vvart gepunden diez puch... k".
De geheele inscriptie zal derhalve in 't Hollandsch behooren te luiden:

DIT BOEKSKEN
IS VAN ZUSTER MARGARETHA
ZUSTER-ABDISSE TOT
ST. CATHERINA'S TE MUR,
NA CHRISTUS'
GEBOORTE, 1435,
WERD GEBON-
DEN DIT BOEK....K.

Een letter of twee vóór die laatste K zijn beschadigd en onleesbaar gemaakt door het slot. Allebeî de sloten zijn van het boek gescheurd, waarschijnlijk omdat zij uit kostbaar metaal vervaardigd waren. Heeft deze K ook eenige betrekking op KOSTER?

Kan men welligt bijzonderheden vermelden van de abdis, het klooster en de stad, wier namen de band ons bewaard heeft?

Bestaat er een ander voorbeeld van *beweegbare metalen* drukletters in zoo vroeg een tijdperk? — GEORGE STEPHENS, te *Koppenhagen*, in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 405, 406.

CXV. — *Portretten op Brickwall House. Thomas van der Wilt. Andries de Graeff.* Onder de schilderijen op *Brickwall House*, *Northiam*, *Sussex*, zijn de volgende portretten:

1. Een portret in olieverw en op doek (20$^1/_2$ en 17 Eng. duimen groot) van eene zittende oude dame, ter halver lijve. Men ziet op den achtergrond een landschap. Een alleruitvoerigst en voortreffelijk stuk; de kant van hare muts is zeer uitgewerkt. „T. VAN DER WILT, 1701"

Ik besluit dat dit de naam van den kunstenaar is, ofschoon het mogelijk die van de afgebeelde persoon kan wezen.

2. Een zeer uitvoerig portret, in klein formaat, door TERBURGH, van een heer in staande houding, met zwarten kamerjapon, lange bruine pruik en een boek op de tafel in zijne nabijheid. „ANDRIES DE GRAEFF. *Obiit* lxxiii, MDCLXXIIII".

Wie kan mij iets omtrent T. VAN DER WILT en dien bejaarden heer berigten? T. F.
NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 406.

[„WILT (THOMAS VAN DER)" — zegt IMMERZEEL, in zijn *Levens der ... Kunstschilders*, III.; bl. 238, 239— „te *Piershil*, in het land van *Putten* geboren, was een leerling van VERKOLJE te *Delft* en is te dier plaatse gevestigd geweest. Hij schilderde portretten, familiestukjes en binnenhuisjes, die niet vrij van stijfheid waren. Ook heeft hij in de *mezzo-tinto*-manier naar BROUWER, SCHALKEN en anderen gegraveerd. Een zoon van hem, WILLEM genaamd, heeft naar de teekeningen van zijn vader boekprenten gesneden en is jong gestorven".]

Antwoorden.

Erasmus over Amsterdam (II.; bl. 23). Op deze vraag is nog geen antwoord ingekomen. Ik kan dan ook alleen melden, dat A. VAN ZUTPHEN, — bl. 95 van zijne *Uitvindingen en Ontdekkingen der Nederlanders*, 2*de Stukje*, *te* Dordrecht *bij* BLUSSÉ *en* VAN BRAAM uitgegeven, — zegt: »Dit gaf aanleiding tot het boertige zeggen van ERASMUS, in een' brief, geschreven uit *Amsterdam* aan een' zijner vrienden, dat hij gekomen was in eene stad, waar de menschen op de toppen van boomen wonen". ERASMUS moet dit dus *geschreven* hebben; het bijvoegsel: »*als kraaijen*" vind ik niet.

Wie wijst de bron aan, waaruit de Heer VAN ZUTPHEN geput heeft?

J. H. VAN DALE.

Mistelbloem, *Vogellijm*, *Maren- of Spooktakken* (II.; bl. 26). »Omtrent den *Mistel*, eene woekerplant, die op oude wilgen-boomen groeit, gelooven wij hier te mogen bijvoegen, dat deze waarschijnlijk dezelfde plant is, waarvoor men in *Gelderland* de kinderen waarschuwt, dezelve af te breken; doch welke reden men daarvoor aangeeft, herinner ik mij, uit mijne jeugd, niet meer". — D. BUDDINGH', *Verh. over het Westland*, bl. 210.

Het bovenstaande zij eene bijdrage ter oplossing eener vraag, waarin de zender veel belang stelt. Zoo ver hij zich te binnen kan brengen is hem de mistelbloem nergens *in het wild* voorgekomen. Slechts éénmaal vond hij de plant op een' appelboom in den *Amsterdamschen Hortus Botanicus*, en de poging tot zaaijing van de bezieën, door hem elders aangewend, is niet gelukt. SCIOLUS.

Twentsche landeweren (II.; bl. 182). In een uitmuntend opstel over *Het oude regt en huishoudelijke bestuur der marke Woolde in Twenthe* van Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS, voor-

komende in den *Overijsselsche Alm.v.Oudh. en Lett.*, 1838, bl. 128—186, zegt deze schrijver, bl. 133—134, omtrent de door het NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.* bedoelde landweren het volgende:

»Ginds ontwaart Gij eenen opgeworpenen wal, hier en daar door bebouwd land afgebroken, doch als Gij dien volgt, zult Gij bevinden, dat hij zich uren gaans uitstrekt; in den mond der boeren heet het een *landewe*, verbasterd van *landweer*, gelijk het ook inderdaad verschansingen waren, die ons nog den heidenschen tijd herinneren, ten minsten lees ik, dat de Saxers reeds eenen wal tegen de invallen van den Frankischen Koning PIPIN hadden opgeworpen (*). In latere tijden moesten zij strekken, om de Noormannen, Friezen, Gelderschen enz. uit het land te weren, en hoewel zij wegens de uitgestrektheid niet te houden waren, bleven zij niet te min nog lang een voorwerp van belangstelling der Utrechtsche Bisschoppen, terwijl men in den landbrief van DAVID *van Burgundië* de volgende verordeningen over de landeweren aantreft:

IV.

»*Item wie die landtweere brecke, schynnende offte daer inne houwe, die sall syn rechterhandt ghebrocken hebben, unde off daer enighe beesten ynghevonden worden, sullen aen ons ende onsen naecoemelingen ghecomen ende vervallen wesen.*

X.

Ende men sal die landtweren in onsen lande van Twenthe holden ter schouwe ende beryden als in Sallandt. Ende in elken kerspel sal men die alle jaeren schouwen, mit twie van der Ridderschap ende twie van den scepenen wt den steden ende den Richters in den Kerspel dair dat onder gelegen is op sulke broeken als in Sallant dair op staen enz."

Over landweer in een' anderen zin handelt de Heer SLOET in het zelfde opstel, bl. 149 en volgg.

De leden van 't NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.* zullen echter waarschijnlijk aangaande hunne vraag betere inlichting verkrijgen, zoo zij den *Overijss. Alm.* van 1844, bl. 169—185 en dien van 1845, bl. 193—200 raadplegen, in verband met een hoogst belangrijk opstel van wijlen den Oldenzaalschen rector WEELING, getiteld: *De Hunenborg in Volte*, voorkomende in den jaargang van 1837, bl. 1—50. Misschien zijn zij dan, even als steller dezes, van oordeel, om de bedoelde landweren, met de HH. MOLHUYSEN en STORK, te houden voor de overblijfselen van een uitgestrekt stelsel van defensie-werken der Romeinen, waarvan de later zoogenoemde *Hunenborg* wellicht het middelpunt was, en aangelegd door den Keizer POSTUMUS (257—267)? om den Germaanschen volksstammen ontzag in te boezemen en hen in toom te houden; doch welke verschansingen na zijn' dood verbrand en verwoest werden.

(*) *Astronomus rer. gest. Francorum*, op het jaar DCCCLVIII, *Germanic. rer. scriptores* T. III.

Voords blijkt mij uit eene in NIJHOFF's *Bijdragen*, VII, bl. 45 en volgg. voorkomende aankondiging van Dr. JANSSEN's *Drentsche Oudheden*, dat deze oudheidkenner de oorspronklijke bestemming der in *Drenthe* te vinden zoogenaamde *wildgroeven* of *landweren* niet met zekerheid weet te bepalen. — Tot mijne spijt kan ik echter dit werk, dat in mijn bezit is, op den oogenblik niet raadplegen.

CHALOEDA.

Spreekwijzen. Zijn schaapjes [of scheepjes] op het droog hebben (II.; bl. 183). TUINMAN zegt dat dit spreekwoord »gebruikt wordt van iemand, wiens zaken verzorgd en in veiligheid zijn: gelijk een herder, die in een' hoogen watervloed zijne kudde op een hoog gebergte heeft". Men hoeft echter zoo verre niet te zoeken. In *Zeeland* toch dreef men de schapen niet zelden langs de aldaar veelvuldig voorkomende schorren, op welke men eenige aarden hoogten oprigtte, die *schaapstellen* (schaapstallen?) geheeten werden, en waarop de schapen, bij het opkomen van het water, zich terugtrokken. Dat mogt wel heeten: *zijne schaapjes op het droog hebben.* Zoo vindt men nog in de nabijheid van de *Hoofdplaat*, 4de District *Zeeland*, in het thans reeds bebouwd wordende land, nog eenige dezer hoogten, welke nog altijd hun naam van schaapstellen hebben behouden. Ook TUINMAN vraagt in zijn werk over de *Nederduitsche Spreekwoorden*, of *schaapjes* niet verbasterd zoude zijn van *scheepjes?* Dit is zeer wel mogelijk, schoon wij aan onze boven medegedeelde, natuurlijke verklaring, de voorkeur zouden geven. Ieder kieze.

J. H. VAN DALE.

[Ook J. J. WOLFS heeft ons op TUINMAN, I.; bl. 130, verwezen.]

Laarsvormige drinkbeker van glas (II.; bl. 187). Op den *Rheingrafenstein*, waarvan de zware bouwvallen, niet verre van *Kreuznach*, eene steile rots, die uit de *Nahe* oprijst, versieren, werd eens een vrolijk leventje geleid. De dichter G. PFARRIUS heeft de volkssage op deze wijs terug gegeven.

Bij een drinkgelag stond de Rheingraaf op;

„Es sprach der Rheingraf: „„Ein Kurier
Liesz jüngst mir diesen Stiefel hier;
Wer ihn mit einem Zug wird leeren
Dem soll Dorf *Hüffelsheim* gehören."''

Natuurlijk bedankte het meerendeel van de gasten voor de proefneming:

„Doch BOOS VON WALDECK rief von fern:
„„Mir her das Schlückchen! Zum Wohl, ihr Herrn!"''
Und schwenkte den Stiefel und trank ihn leer,
Und warf sich zurück in den Sessel schwer,
Und sprach: „„Herr Rheingraf, liesz der Kurier
Nicht auch seinen andern Stiefel hier?
Wasmassen in einer zweiten Wette
Auch *Roxheim* gern verdienet hätte."''

Desz lachten sie allen und priesen den BOOS
Und schätzten ihn glücklich als bodenlos
Doch *Hüffelsheim* mit Maus und Mann
Gehörte dem Ritter BOOS fortan".

Dit fragment is te vinden in *Der Führer im Nahethal* van ED. SCHNEEGANS, S. 32.

Ter herinnering aan dit feit ziet men in de winkels van *Kreuznach* drinkvazen van porcelein en aardewerk, die den vorm van eene laars hebben, en dit bragt mij op het denkbeeld, of de pokaal van den Heer VERNÉE ook van duitschen oorsprong konde zijn en met deze geschiedenis in verband staan.

CORNELIUS.

Laarsvormige drinkglazen; Aarden kruik met aangezigt en wapens. Deze drinkglazen zijn zeldzaam en waarschijnlijk ontstaan uit het denkbeeld van: *een laars vol.*

In de belangrijke verzameling van den Heer J. D'HUYVETTER, te *Gend*, bevonden er zich twee van fraaije bewerking. Zie *Recueil gravé*, 1829, Plaat XIX, N°. 1 en 5. *Gand* DE GOESIN VERHAEGHE, N°. 37.

Er bestaan ook drinkglazen in den vorm van een pistool, zoo van bruine aarde, als van wit glas, welke in *één*s geledigd of *afgeschoten* moesten worden, als niet geschikt om te worden nedergezet.

De kruiken daarentegen zijn vrij algemeen, als voor huisselijk gebruik bestemd; men treft die, zoo al niet geheel, dan toch in fragmenten aan, en zij worden nog telkens opgegraven. Ook het ernstvolle gezigt met den langen baard, is in menigte aanwezig. Het bl. 187 afgebeelde wapen is dat der Graven van *Kleef* en *Marck*, en de kannen, die het vertoonen, zijn in die landstreek vervaardigd van grove aarde als de Keulsche, inwendig blaauw, uitwendig bruin. Men ziet er van verschillende vorm en grootte. Bij D'HUYVETTER waren er in soorten, doch fraaijer en fijner, met spreuken, wapens, zinnebeelden, portretten enz., meer grijswit en blaauw, enkele van pijpaarde.

Ik ben in het bezit van allerlei soort, in Gelderland en Holland verzameld, doch het meerendeel gebroken, en dus alleen om de *Caesar's*, *Rudolph'en*, *Bisschoppen*, *Maria's*, *dansende boeren*, *krijgslieden*, wapens enz. bewaard.

A. & A.

Aarden kruik met aangezigt en wapens. De beantwoording der vragen van Mr. VERNÉE aan anderen overlatende, deel ik mede, dat mij onlangs eene dergelijke kan of kruik onder het oog kwam. Zij had nagenoeg dezelfde gedaante als de afgebeelde; doch was lichtgeel van kleur. Ook de gebaardde kop ontbrak niet, doch bevond zich op den buik tusschen twee medaillons, beiden gehouden door twee leeuwen, en waarin geheel overeenstemmende wapenschilden. Die schilden, in vieren gedeeld, vertoonden regts boven een kruis en links een klimmend paard, regts onder drie hoefijzers en links eenen klimmenden arend (*). Het middenschild werd door vier balken van de regter naar de linkerzijde gesneden. Aan den hals der kruik bevond zich een ander schild, door eenen engel gehouden en ook in vieren gedeeld, vertoonende regts boven en links onder drie leliën en links boven en regts onder drie gaande leeuwen boven elkander. Naast het schild het jaartal 1576.

Dr. RÖMER.

Aarden kruik met aangezigt en wapens. Het wapen op de kruik is dat der Hertogen van *Gulik*, *Cleef* en *Berg*. *Cleef* in het midden, regts *Berg*, links *Gulik*.

De Hertog van *Gulik*, *Cleef* en *Berg* was tevens Graaf van *Mark* en *Ravensberg*, waarop de tweede helft van het schild duidt. Links heeft men het Graafschap *Mark*, regts dat van *Ravensberg*.

Het is bekend dat deze Hertogdommen en Graafschappen aan de Keurvorsten van *Brandenburg* vervielen.

LEDR.

[Hetzelfde schrijven W. M. Z., W. J. Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG en C. G. B. De laatste, na te hebben opgemerkt dat het wapen, door ons afgemaald, welligt in navolging is der zegels van 1567 en daaromtrent, vindt zich verpligt op den pottebakker af te geven, die, volgens hem, de twee leeuwen zeer gevoegelijk *naast elkander* had kunnen uitbeelden. Voorts doet hij ons weten dat bij hem soortgelijke drinkkannen, doch zonder wapen, aanwezig zijn, terwijl men er sommige vindt, die met rozenschilden zijn versierd.]

Aarden kruik met aangezigt en wapens; Laarsvormig Drinkglas. In DE NAVORSCHER van het vorige jaar is, bl. 187 en 250, door Mr. L. G. VERNÉE de afbeelding medegedeeld van twee in zijn bezit zijnde drinkkannen en van een' laarsvormigen glazen beker, waarover hij opheldering verzoekt. Toevallig in staat zijnde daaromtrent iets te berigten wat niet algemeen bekend is en wat ook den bezitter dier oudheden en den lezers van dit Tijdschrift misschien van eenigen dienst kan zijn, mag ik zulks niet achterhouden, wenschende daardoor tevens een gering bewijs van belangstelling in den veelzins nuttigen NAVORSCHER te geven.

Drinkkannen van bruin aardewerk, gelijk t. a. p. zijn afgebeeld, zijn niet zéér zeldzaam, maar nog te weinig in bijzonderheden opgehelderd. Beide genoemde kannen zijn uit de XVIde eeuw, waarvan ten overvloede bij de eene het jaartal (1582) het bewijs levert; ook op enkele andere kruikjes van gelijken vorm en stijl vond ik jaartallen uit dezelfde eeuw. Het wapen op de kan, bl. 187 afgebeeld, is het Hertogelijk Kleefsche, gelijk men o. a. zien kan in SIEBMACHER'S *Wappenbuch* (Nürnberg 1772, in-fol. Vol. I), en het wapen op de kruik, bl. 250, bevat de adellijke wapenschilden van

(*) Harpij?

man en vrouw, wier namen er om heen staan, en waarvan men lezen kan: F..ERADT VON HAXLER VND D.....AR VON BELFFEN S[E] IN[E] H[AVSFRA]W. Daar dit duitsche namen zijn en die soort van kannen ook zeer veel aan den duitschen Nederrijn gevonden worden, zal men de familie dier adellijke personen misschien in die streek te zoeken hebben.

Het aangezigt met den zwaren baard, vóór den hals van die kannen, stelt vermoedelijk God den Vader voor. Ik vermoed dit vooral hierom, wijl op sommige dier kannen, rondom den buik, opschriften voorkomen, die vrome ontboezemingen inhouden, en met borstbeelden van mannen en vrouwen, aan weêrszijde van die opschriften ingedrukt, in verband schijnen te staan. Zoo leest men b. v. op diergelijke kannen (ofschoon soms zeer foutief gespeld) DRINK VNT EST GOT NIT VERGEST; met die spreuk is er eene in de verzameling van Oudheden te *Utrecht*, eene in het Museum te *Zwolle*, eene in het Leydsche Museum (afkomstig van den Heer J. H. VAN LENNEP te *Amsterdam*) en eene bij den Heer PETERSON te *Bonn*, terwijl ik bij oudheidkundige nasporingen scherven van soortgelijke aantrof te *Elten*, *Wijk bij Duurstede* en elders.

Eene andere vrome ontboezeming op zulk eene drinkkan (bij den Heer C. VAN LENNEP) luidt: HAF GOT FVR DEINEN AVGEN. Hoogst merkwaardig is eene smeking of een gebed op zulk eene kan; merkwaardig vooral wegens de geleerde (maar verkeerde) verklaring door den eersten uitgever, Prof. ERRO, er van medegedeeld. Die kan werd te *Trigueros* in Spanje gevonden en is afgebeeld in de *Mémoires de l'Acad. Celtique*, Tom. II, Pl. VI (1808); het foutief gestempelde opschrift luidt: ATZE ERMEC ATCH GOTIDVEN DICHERBAT, 't welk zal beteekenen: *ach! ik arme*, *ach! God doe u* (over mij) *erbarmen;* maar de zeer geleerde ERRO had dit opschrift voor *Baskisch* gehouden, en het, door behulp van het oud-Celtisch, aldus verklaard: *Deze vaas is veel te klein voor de uitheemsche hermen!* waarover hij later, in hetzelfde werk, door een ander schrijver met goeden grond te regt gewezen is.

Intusschen zijn er ook kannen van die zelfde soort met vrolijker opschriften. Wijlen Prof. REUVENS bezat er eene, waarop zich onder eene rij dansende en muziekmakende personen (waartusschen een geestelijke) het opschrift bevond:

GERRET DV MVS*t* DAPER (*dapper*) BLASEN
SO DANSSEN DIE BAVREN ALS WEREN SI RASEN*d*
FIS (*frisch*) VF SPRICH PASTOR
ICH VERDANS DIE KAP MIT KOR.

In het Museum te *Zwolle* bevindt er zich eene met hetzelfde opschrift en soortgelijke zijn ook vermeld en gedeeltelijk afgebeeld in het plaatwerkje: *Objets rares recueillis et publiés par* J. D'HUYVETTER, *gravés sur cuivre par* CH. OCHENA, Gand 1829, 8°. Pl. V, fig. III, en *Description des Antiquités* etc. *par feu Mr.* J. D'HUYVETTER, Gand (1851) p.14 seqq. N°.80, 83, 85—87. De kan, daar afgebeeld, heeft het opschrift:

JEURIEN (d.i. *Jurgen* of *Georg*) DU MUS DAPPER BLASEN,
SO DANSEN DEI BUREN ALS WEREN SY RASEN*d*,
FRIJ (*frisch*?) UF SPRICHT BASTOR,
ICH VERDANS DIE KAP MIT DEN KOR.
WER SIN HOEPT (*Haupt=hoofd*) WILT HALDEN GANTZ,
DER LAS DEN HUNDEN ER BRULUEFT ENDE DEI BUREN EREN DANSZ.

Volgens den schrijver dier *Description* stelt het beeldwerk den Westphaalschen bruiloftdans voor naar HENRY ALDEGREVER. Ook andere vrolijke spreuken, op zulke kannen, zijn in de vermelde *Description* aangevoerd.

Maar het is belangrijk op te merken, dat zulke kannen ook in ons vaderland in de 16de eeuw vervaardigd werden; misschien zou bij opzettelijk onderzoek blijken, dat uit de Nederlanden (het Vlaamsch gedeelte van België er bij ingesloten) de oudste en fraaiste exemplaren er van afkomstig waren. In het Haarlemmermeer zijn er bij de droogmaling zeer vele gevonden, en o. a. twee die zeker in Nederland te huis behooren. N°. 1 is versierd met de wapens van *Amsterdam*, N°. 2 met een Nederduitsch opschrift, belangrijk op zich zelf, en meer nog omdat het vergezeld is van den naam van den Nederlandschen fabrikant en van een jaartal. Dit in zeer fraaije letters gestempeld opschrift luidt:
DER GELOEVE. ENDEI. LIFDEN. ENDEY. GEREIGHTICHEIT. BOVEN. ALLEN. KVNSTEN. GEIT. IAN. EMENS. 1586 (d. i. het geloof en de liefde en de geregtigheid boven alle kunsten gaat. JAN EMENS. 1586).

Beide deze kannen bevinden zich, nevens andere, ten huize van den Heer GEVERS VAN ENDEGEEST, Voorzitter van de Commissie voor het Haarlemmermeer.

Daar dit onderwerp nog weinig of niet behandeld is en eene omvattende kennis dier Nederlandsche kannen tot opheldering van vaderlandsche kunst, techniek, geschiedenis en gezellig maatschappelijk leven bijdragen kan, neem ik deze gelegenheid waar er nog eenige te vermelden.

In de reeds aangevoerde verzameling van D'HUYVETTER, komt, Pl. IX. fig. VI der *Objets rares* etc. *par* D'HUYVETTER, *gravés — par* CH. OCHENA, *Gand* 1829, eene bruine drinkkan voor, in den vorm van een' afgeknotten kegel en met één oor voorzien. Op de voorzijde bevindt zich een wapenschild, vertoonende eene schenkkan en een drink-

glas, alsmede een verkorten naam met de ineengevlochten letters W.A.D. (?) en het jaartal 1597; rondom het wapenschild staat het opschrift GHEEFT EEN UEGELUKEN DAT HEM BEHOORT, d. i. *geeft aan een iegelijk wat hem toekomt;* hetwelk door den schrijver van den tekst bij die platen (B. K. VERHELST) p. 5, onjuist is opgevat en vertaald door: *rend très heureux et tout ce qui s'ensuit.*

In dezelfde verzameling, *Description* etc., p. 10, N°. 74, eene drinkkan, in het midden cylindervormig, evenens van bruine kleur, om den buik versierd met twaalf tafereelen uit de geschiedenis van SUSANNA, waarbij het opschrift: DIT IS DEI SCHONE HISTORIA VAN SUSANNA IN 'T KORTE OITGESNEIDEN ANNO 1584. ENGEL KRAN (naam van den kunstenaar). Om den hals bevindt zich een vierregelig vers, 't welk uit hoofde van den vorm der letters en wegens het dialect door den Heer VERHELST l. c. p. 10, voor zeer oud en naar een ander opschrift gecopieerd gehouden wordt. Het is in Gothische minuskels, en luidt:

LIJFDEN GEIT BOVEN AL DENCK
NIEN SPRICKT DIE PENNINCK
IK BEN SOE LIJF EN ZOE WERT
DAN IDER GE[GERT].

d. i. *Liefde gaat boven alle dingen. Neen spreekt de penning* (het geld); *ik ben zoo lief en waard, dat ieder mij eert* (of: begeert).

Eene andere, in dezelfde verzameling, afgebeeld Pl. X, fig. III der *Objets rares* etc., is versierd met beeldwerk uit de geschiedenis van SUSANNA, en voorzien van het opschrift: DIT IS DIE SCHONE HISTORIE enz., IN 'T KORTE UITGESNEIDEN. 1584.

De geschiedenis dier Joodsche vrouw is veelvuldig op beeldwerk der 16de eeuw, zoowel op gebakken steenen als op kannen, te vinden, waarvan o. a. Dr. C. LEEMANS er onderscheidene beschreven heeft in de *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* van den Heer NIJHOFF, Dl. IV, bl. 26, en, onder deze, uit het Kabinet van Zeldzaamheden (*Prins Maurits-huis*) te *'s Hage*, die voor eenige jaren bij *Meinerswijk* (beneden *Arnhem*) opgegraven en rondom den buik met zes tafereelen uit de geschiedenis van SUSANNA versierd zijn; terwijl het opschrift op de één kan luidt: DIT IS DIE SCHONE HISTORIA VAN SUISANNA IN 'T KORTE EITGESCHEIDEN 1584. F. P. E.; en op de andere: DEIT IS DEI HISTORIA SUISANNA WART VALSLICH BELAGEN VAN ZOEI (*zwei?*) ALDEN WOERDEN AN ERE STAT GEDOET. 1585. P. E.

In dezelfde verzameling te *'s Hage* is er ook eene, afkomstig van *Meinerswijk*, en op den buik versierd met zeventien beelden, wier beteekenis door opschriften is aangewezen, te weten: *Astrologia*, *Fides*, *Caritas*, *Spes* (deze laatste drie de christelijke hoofddeugden), *Justitia*, *Prudentia*, *Temperantia*, *Fortitudo* (de hoofddeugden der Stoïcijnsche wijsgeeren), eindelijk de negen Muzen. Onder deze beelden bevindt zich het opschrift: BEI MEI MESTER BALDEN (of BALDEM) MENNICKEN POTTENBECKER WONENDE TOTER RAREN IN LEIDEN EN GEDOLT. ANNO DUSENT 579. Dr. C. LEEMANS heeft, t. a. p. bl. 27, dit opschrift aangevoerd ter bevestiging van eene gissing van den Heer V. v. W., in *de Gids*, Dl. I (1837) bl. 47 der *Wetenschappelijke Bijdragen*, die, op grond van een' te *Noordwijk* gevonden baksteen met het wapen van *Leyden* nevens de wapens van Spanje en Holland, vermoed had, dat er in de 16de eeuw te *Leyden* eene fabriek van die steenen geweest was. Dat er nu in dien tijd te *Leyden* zulk eene fabriek bestaan heeft, zou ook ik niet voor onwaarschijnlijk houden, maar het voormelde opschrift zal daarvoor niet als een bewijs kunnen gelden. Wij willen niet eens letten op het onderscheid tusschen eene potten- en eene steenbakkerij, doch merken slechts aan, dat men in het opschrift op voormelde kan ten onregte den naam van de stad *Leyden* zoekt. De woorden toch *en gedolt*, d. i. *en geduld*, toonen aan, dat het voorafgaande *leiden* niet een plaatsnaam, maar een zelfstandig naamwoord (het *lijden*) is, en dat men dus het slot opvatten moet, alsof er geschreven stond IN LIJDEN EN GEDULD, ANNO 1579. Uit de naastvoorgaande woorden, WONENDE TOTEN RAREN, blijkt, waar die pottebakker woonde, al is het mij ook niet bekend wáár dit *raren* gelegen is. Bijna zeker zou ik dien naam *raren* als foutief geschreven achten; want op eene soortgelijke kan, die in de verzameling van D'HUYVETTER, N°. 75, p. 11 beschreven is, bevindt zich hetzelfde opschrift, maar in plaats van RAREN leest men dáár RORREN; dat opschrift luidt: MESTRE BALDEN MENNICKEN POTTENBECKER WONEDE ZO DEN RORREN IN LEIDEN GEDOLT. Die kan heeft, volgens de beschrijving van den Heer VERHELST l. c., om den buik de navolgende emblematische beeldwerken: de *Grammatiek*, *Dialectiek*, *Rhetoriek*, *Arithmetiek*, *Muziek*, *Geometrie*, *Astrologie*, het *Geloof*, de *Liefde*, de *Hoop*, de *Geregtigheid*, de *Voorzichtigheid* en de *Matigheid*, en, tusschen die beelden, het duitsche opschrift: WAN GOT WIL SO IST MEIN ZIL, d. i. *Zoo als God wil, is mijn doel.* Ook de Heer VERHELST heeft in het opschrift van deze kan het woord LEIDEN te onregte als den plaatsnaam *Leyden* gelezen, en door het voorafgaande ZO DEN RORREN eene bepaalde plek binnen die stad verstaan, waar zich de pottenfabriek zou bevonden hebben. Hij voegt er ten dezen laatsten opzigte nog de gissing bij, om RORREN op te vatten als ROHREN, in de beteekenis van *riet;* zoodat de pottebakker zou gewoond hebben *bij* of *in het riet*, of *op het*

water (sic!), gelijk heden ten dage in Holland pottenkramers (maar dit zijn geen pottebakkers) nog in schuiten, op het water, leven. Daar wij echter gezien hebben dat door LEIDEN geen plaatsnaam kan verstaan worden, zal het wonen *in het riet* (ook bijaldien er zulk eene plek in *Leyden* bekend ware geweest) van zelf vervallen, ten ware men dit *riet* in eenen overdragtelijken zin opvatte,en er in dien tijd van vervolging om het geloof eene plaats bestaan had, die onder de hervormde christenen met den naam DIE ROHREN bekend was, maar welker eigenlijke naam een andere geweest was gelijk men b. v. den *palmboom*, *den wijnstok* e. a. als verdichte of in overdragtelijken zin gebezigde plaatsnamen kent. De uitdrukking IN LIJDEN EN GEDULD, waarin de pottebakker zegt te verkeeren, en het jaar 1579, zou althans aanleiding geven kunnen om te vermoeden, dat hij behoord had tot een' der om het geloof lijdenden en welligt naar elders uitgewekenen.

Maar VERHELST heeft aangaande het ZO DER RORREN eene meer waarschijnlijke gissing voorgesteld, die ook bij mij in 't eerst opkwam, te weten, dat daarbij aan het riviertje *de Roer*, mogelijk aan *Roerort*, moest gedacht worden. Hij vindt daar alleen zwarigheid in, wegens het meervoud *Rorren*. Dit laatste levert, mijns inziens, minder bezwaar op, dewijl men niet aan een meervoud, maar slechts aan eene meervoud-schrijfwijs behoeft te denken, die toen gebruikelijk kan zijn geweest, of die als fout van den pottebakker kan worden aangemerkt; ik zie meer bezwaar in het *onbestemde* der uitdrukking ZO DER RORREN, indien het de rivier *de Roer* zou moeten beteekenen, omdat die rivier nog al uitgestrekt is, en daarom de woonplaats van den pottebakker wat onbepaald zou aangewezen zijn. Misschien dat eens andere potten met opschriften, van denzelfden pottebakker, hierover nader licht verspreiden, eveneens als over de vraag: of deze pottebakker een Nederlander of een Duitscher geweest zij?

In de NOTES AND QUERIES van dit jaar, N°. 159, komt eene vraag voor over eene kruik van aardewerk, die in Gothische letters ten opschrift heeft:

COEPT I FLES VAN AKEN TEN SPOET
EN HOUT DE IN HEILICH WATER TES GOET.

Het is waarschijnlijk dat die kruik mede uit de XVIde eeuw is; het opschrift is zeer duidelijk: *Koopt spoedig eene flesch van Aken* (te *Aken* vervaardigd), *en houdt die in heilig* (gewijd) *water; dat is goed* (probatum est). Het was waarschijnlijk toen de gewoonte om in *Aken*, die heilige stad, kruiken en flesschen, eer ze gebruikt werden, in gewijd water te dompelen.

De beeldwerken die men op *deze soort* van kannen vindt, zijn meestendeels wapenschilden, van landen, steden, vorsten, edelen enz. Een omvattend onderzoek van alle die kannen zou zeker menige fabriekplaats leeren kennen waar zij vervaardigd werden, zou over de hoogte waarop die kunst in de XVIde eeuw stond met juistheid doen oordeelen, den handel daarmede in het licht stellen, en ook bijdragen tot opheldering van historische feiten, zeden, gewoonten, familiebetrekkingen enz. Het ligt niet in ons oogmerk dit onderzoek te ondernemen, en we hebben reeds verschooning te vragen van zoo uitvoerig geweest te zijn. Hij echter die zulk een onderzoek wenschte te bewerkstelligen, zou met de verzamelingen behooren bekend te zijn, waarin zich die kannen bevinden. Mogelijk was eene opgave daarvan in DE NAVORSCHER, door de bezitters dier kannen, een geschikt middel om er meê bekend te worden?

Ten aanzien van den laarsvormigen beker op bl. 187 van DE NAVORSCHER voorgesteld, is wel als zeker aan te nemen, dat die veel zeldzamer is dan de kannen. Ik vind er in de rijke verzameling van D'HUYVETTER slechts twee vermeld en afgebeeld, doch prachtiger en van hooger kunstwaarde dan die van den Heer V. Misschien kan de beschrijving dier bekers iets bijdragen om den juisten ouderdom, de afkomst en bestemming van den beker des Heeren V. te vinden, weshalve ik ze hier zal laten volgen. *Description* etc. p. 47—48. »N°. 451. De Venise. Bouquetier en forme de botte. Cannes verticales de latticinio très-serrées et entrecoupées à distance de cannes bleues. Ce qui forme le pied de la botte, est recouvert d'un verre transparent légèrement enfumé. Hauteur 0m20 (Pl. XIX, fig. 5); N°. 459. De Venise. Verre rubis; petite botte. Hauteur 0m18 (Pl. XIX, fig. 1). Fragmentée."

De boven aangevoerde kannen van den Heer J. H. VAN LENNEP bevinden zich thans in het Museum van Oudheden alhier. De voormalige bezitter heeft alle door hem uit het Haarlemmermeer verzamelde voorwerpen (waaronder 30 stuks middeleeuwsche kannen en één Romeinsch kruikje) aan 's Rijks verzameling van Oudheden ten geschenke gegeven. Er bevinden zich 9 kannen bij uit de XVIde eeuw, die van het gebaarde manshoofd voorzien zijn, en vele fraaije fragmenten van soortgelijke. Ook heeft de Heer VAN LENNEP mij sedert nog eene drinkkan uit de XVIde eeuw tot onderzoek gezonden, die wegens hare beeldwerken zeldzaam en te opmerkelijk is om bij deze gelegenheid niet nog te worden beschreven. Zij is van witte, hardgebakken aarde, kegelvormig, doch van boven zeer geschonden, en heeft aan den bodem de middellijn van 16 duim; haar oorspronkelijke vorm was als die der kannen, bij D'HUYVETTER, *Objets rares* etc. (Gand, 1829, 8°.) Pl. IV, fig. III en IV; Pl. VI, fig. 2; Pl.

VII, fig. IV en V; Pl. VIII, fig. V; Pl. IX, fig. IV en VI; Pl. XI, fig. I—III en fig. VII—X; Pl. XIII, fig. V en IX. Zij is uit de XVIde eeuw en van voren en aan de zijden versierd met drie tafereelen beeldwerk in reliëf uit de levensgeschiedenis van den Apostel PAULUS. Elk tafereel is besloten in eene nis of een' boog, die op ronde sierlijke pilaren rust.

In de eerste nis staat SAULUS, gekleed als een Romeinsch krijgsman, in de linkerhand een' hamer houdende (vermoedelijk als symbool van zijn vernielenden ijver), in de regterhand een' brief, dien hij, volgens het onderschrift, overhandigt aan eenen zittenden persoon (den Hoogepriester), of liever van dien persoon aanneemt, zie *Hand. der Apost.* IX: 1—2 enz.; van den Hoogepriester, die op een' fraaijen zetel zit, is nog slechts het onderste gedeelte overig. Onder dit tafereel ziet men een schild, door twee klimmende leeuwen gehouden, en voorzien van het opschrift: SAVL GAE (GAF) IM. DEN BREIF [*sic*], d. i. *Saul gaf hem den brief.* De graveur van dit opschrift was niet zeer bijbelvast, immers SAULUS gaf geen' brief, maar hij *ontving brieven* van den Hoogepriester om de Christenen te kunnen vervolgen, en er had dus behooren te staan: HY GAF SAVL DEN BRIEF, of liever DE BRIEVEN. Onder dit schild staan de letters P. K., zijnde de verkorte naam van den graveur, waarover straks nader.

In de tweede nis ligt SAULUS, van zijn paard gestort, op den grond, in de regterhand nog zijn hamer houdende, maar de linker tegen zijn aangezigt, dat omhoog gerigt is (zie *Hand.* IX: 8), terwijl men boven een kronkelend lint ziet, waarop de woorden: SAVL SAVL WAS... (VERVOLGST DU MICH, zie *Hand.* IX: 4); het geheele bovenstuk ontbreekt; denkelijk vertoonde zich op het oorspronkelijke de Heiland in de wolken, terwijl uit diens mond het lint zal gekronkeld hebben, gelijk zulks zeer veel in beeldwerken uit dien tijd gezien wordt. Op den achtergrond van dit tafereel ziet men 't gezadelde paard van SAULUS, dat door een krijgsman, die als hij gekleed is, weggeleid of vastgehouden wordt, en in het verschiet staat een gebouw met drie torens, vermoedelijk de stadspoort van *Damascus.* Onder dit tafereel is een schild, gehouden door twee naakte knapen, geniën of engelen, waarop staat: HER. WAS. WILSTV. DAS. ICH. DVN. SOL (zie *Hand.* IX: 6). Onder het schild wederom de letters P. K.

In de derde nis wordt de met blindheid geslagen SAULUS weggeleid door een krijgsman, in dezelfde kleeding als hij, en die hem bij zijne regterhand heeft gevat, terwijl SAULUS zijne linkerhand bij zijn eenigzins gebogen hoofd houdt (om zijne blindheid uit te drukken, zie *Hand.* IX: 9); zijn geleider draagt een' speer in de linkerhand. In 't verschiet vertoont zich weder hetzelfde gebouw als in de voorgaande nis. Onder dit tafereel is een schild, door twee zittende vrouwen gehouden, waarop men leest: SOL (SAVL). WAS BLINT. GESCHLAGEN (zie *Hand.* IX: 9). Onder het schild wederom de letters P. K. Deze letters beteekenen misschien PETER of PAULUS KRAN, omdat ENGEL KRAN een graveur was van soortgelijke beeldwerken voor kannen uit denzelfden tijd, en wel o. a. van de beeldwerken uit de geschiedenis van SUSANNA op eene kan van 1584, eertijds in de verzameling van D'HUYVETTER, zie *Description des Antiquités* etc. p. 10, N°. 74, waar echter ten onregte vermoed wordt dat ENGEL KRAN de pottebakker zou zijn; immers op die zelfde kan komen aan het einde nog de letters I. E. voor, en deze zullen den naam van den fabrikant uitdrukken. Onze P. KRAN is vermoedelijk een aanverwant van dien ENGEL KRAN geweest, van wien uitmuntende beeldwerken op zulke kannen bestaan, en de beeldwerken op onze kan zijn mede ver boven het middelmatige verheven.

Het verschil der schildhouders, onder de drie tafereelen, geeft eene aangename afwisseling, en is vermoedelijk niet zonder beteekenis. Mogelijk zijn de leeuwen van het eerste schild als symbolen van den vervolging en vernieling ademenden SAULUS aan te merken; de naakte knapen, of kinderen, van het tweede schild, symbolen van SAULUS, toen hij voor het Christendom vatbaar werd, waartoe een kinderlijke zin wordt vereischt, of — zijn het engelen — dan zouden ze eene toespeling kunnen zijn op de hemelsche openbaring, hem te beurt gevallen; de zittende vrouwen van het derde schild drukken den toestand van rust en lijdzame onderwerping uit, waarin SAULUS in zijne blindheid gekomen was, mogelijk zijn ze ook eene toespeling op zijne herberging in den huisselijken kring van ANANIAS te *Damascus.*

Voorstellingen uit het leven van PAULUS op soortgelijke kannen schijnen zeldzaam; mij is nog geene tweede voorgekomen; misschien echter behoort daartoe het beeldwerk op eene kan (eveneens uit de XVIde eeuw) in de collectie van den Heer DERO-BECKER fils, te *Brussel*, afgebeeld in de *Illustration* (Paris 1853, p. 13), maar niet nader verklaard door den schrijver der mededeeling aldaar: *Vases en grès-cérame de la Collection de Mr.* DERO-BECKER *fils*, zich teekenende EUGÈNE LANDOY. Ten slotte veroorloof ik mij nog aan te stippen, dat over dit onderwerp door mij ook iets geschreven is in het XIXde Stuk der *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunde* te *Bonn* (Bonn, MARCUS, 1853, 8°.) S. 147 seqq.

L. J. F. JANSSEN.

Claude, de Charenton (II.; bl. 214); *Jean, Isaac Claude*. Bij G. DE FELICE, *Histoire des Protestants de France, depuis l'Origine de la Réformation jusqu'au temps présent*, Paris 1850, wordt, bl. 360, verhaald:

»JEAN CLAUDE, le dernier des éminents pasteurs de *Charenton*, était né à *La Salvetat*, dans le *Rouergue*, en 1619. Homme pieux, docte théologien, habile orateur, écrivain sage et contenu, doué d'un jugement et d'une présence d'esprit, qui ne lui faisaient jamais défaut, il était plus capable que personne de tenir tête aux champions de l'Eglise catholique, et sans prétendre que son génie fut égal à celui de BOSSUET, on doute s'il ne l'a pas emporté sur lui par la solidité de la science et la force de l'argumentation.

Après avoir exercé des fonctions pastorales dans le Languedoc, où il déploya beaucoup d'énergie, il fut appelé à *Charenton* en 1666. C'est là qu'il prit sans contestation le premier rang après la mort de DRELINCOURT et de DAILLÉ.

»Mr. CLAUDE, dit son *biographe* LADEVÈZE, excellait surtout à la tête d'une compagnie. Il a paru tel durant plusieurs années dans le consistoire de *Charenton*; tel l'a-t-on vu dans plus d'un synode de *l'Ile de France*, où il a été modérateur. Qu'on proposât dans le synode des affaires embrouillées par elles-mêmes, et plus-enveloppées encore par le nuage que l'ignorance ou les détours des partis y répandaient, Mr. CLAUDE avait un esprit de discernement si juste qu'il développait dans un moment tout ce chaos".

In het aangehaalde werk worden nog andere bijzonderheden van hem vermeld; doch zie hier wat van hem gezegd wordt in de *Registers der Weeskamer* te *Utrecht:*

»6 *Maart* 1696. Compareerde ter momber camer der Stadt *Utrecht* de Heer DAVID MARTIN, Predikant in de Walsche Gemeente binnen deze stadt, ende exhibeerde seeckere codicillaire dispositie op den 29 Dec. 1695 voor den Notaris SAMUEL FAVOU & in *'s Gravenhage* gepasseert by Juff. ELIZABETH MALECARE, Wed. wylen de Heer JEAN CLAUDE, in syn leven Predikant in de Gereformeerde Kercke tot *Charenton*, waerby deselve testatrice tot voogden over de twee onmondige kinderen, naegelaten van wylen de Heer ISAAC CLAUDE haeren soon, in zyn leven Predikant van de Walsche gemeente in *'s Gravenhage* hadde versocht ende gecommitteert den Comparant, neffens de Heer RICHARD DE ROSEMONT, secluderende daervan allen anderen het sy vrunden off vreemden".

Voorts komt in BURN'S *History of the Foreign Refugees*, p. 35, JEAN JACQUES CLAUDE voor, in 1711 Predikant te *Londen*. De noot hierop zegt: »JEAN JACQUES CLAUDE, born at *the Hague*, 16 January 1684, son of ISAAC CLAUDE, Pastor at *the Hague* and grandson of the celebrated JEAN CLAUDE".

.. ELSEVIER.

Claude, de Charenton. Deze was de voortreffelijke JEAN CLAUDE, geboren in 1619 en Hervormd Predikant te *Charenton* in 1666 tot aan de verbreking van het Edict van *Nantes*, wanneer hij, Frankrijk verlatende, zijn toevlugt in Holland gekozen heeft, alwaar hij van tijd tot tijd in *'s Hage* predikte, tot genoegen van velen, inzonderheid ook van den Prins en de Prinses van *Oranje;* hij stierf te dier plaatse den 13den Januarij 1687. Men vindt over zijn leven, uitstekende verdiensten, begaafdheden en veelvuldige schriften een breedvoerig artikel in DE CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, Dl. VI, bl. 332—336 en bij de schrijvers aldaar aangehaald; zijn *portret* is onderscheidene malen vervaardigd en uitgegeven; zie LE LONG, *Dict. Hist. de la France*, Tom. IV, p. 169; ook werd er een gedenkpenning ter zijner eere geslagen, waarop zijne afbeelding, te zien in het *Museum Marzuchellianum*. V. D. N.

Het voormalige Zaamslag (II.; bl. 214). Omtrent het dorp en kasteel van *Zaamslag* kan men het een en ander vinden in het *Nederlandsch Magazijn tot verspreiding van algemeene en nuttige kundigheden* (Amst. *Gebr.* DIEDERICHS, Jaarg. 1836, bl. 50). P. Q. R.

Het voormalige Zaamslag. Berigten over het tegenwoordige *Zaamslag* kan men vinden in de *Vaderl. Geographie*, door W. A. BACHIENE, Dl. IV, bl. 452, in J. SCHARP, *Geschiedenis en Costumen van Axel*, Dl. I, bl. 132 en in het werk van de Heeren DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, getiteld: *de Provincie Zeeland*, bl. 320. LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Gelijke verwijzingen hebben wij van L. J. en A. J. VAN DER AA ontvangen.]

Het voormalige Zaamslag. Met dit dorp wordt natuurlijk niet bedoeld het tegenwoordige *Zaamslag*, in het 5de district van Zeeland (vroeger *Staats-Vlaanderen*), welks stichting na de herdijking van den *Zaamslagpolder* in 1649 dagteekent, maar het vroegere *Zaamslag*, hetwelk nagenoeg terzelfder plaats schijnt gestaan te hebben, en dat in 1584 geheel verwoest is geworden. Zie daaromtrent V. D. AA, *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden*, Dl. XIII, bl. 2—9. Van dit oude *Zaamslag* nu, hetwelk reeds in de Xde eeuw, zoo niet vroeger, bestond, ontving ik gaarne, uit de *Vlaamsche Chronyken* of *Jaarboeken*, eenig meerder narigt, dan V. D. AA in zijn gemeld *Woordenboek* daarvan heeft gegeven. Volgens een geteekend kaartje van 1570, onder mij berustende, en waarop het tegenwoordige 5de district van Zeeland in zijne toenmalige gedaante is afgebeeld, moet dit *oude Zaamslag*

een groote kruiskerk met eenen spitsen toren gehad hebben. B.

Spreekwijzen. »*Op een schopstoel zitten*" (II.; bl. 214). De uitdrukking is ontleend aan de oude regtspleging, en beteekent: *op het punt zijn van opgejaagd of weggejaagd te worden;* uit stad, huis, ambt, — om 't even. De *schopstoel* was in de 13de, 14de en 15de eeuw een strafwerktuig, waarmede vagebonden, kinderdieven, overspeelers, en ander slag van oneerlijk gespuis werden gestraft, en voor honderd of minder jaren uit stad en regtsgebied verbannen. Hij stond op een of ander open stadsplein, te *Utrecht* in den *Sprinckwyck* (thans *Springweg*) by *Sunte Katharinen velde;* te *Zutphen* tusschen de *Laarpoort* (*binnen Laarpoort*) en de *Sprongstraat*, waar nog eene kleine ruimte den naam van *Schipstoel* draagt; en tot in de vorige eeuw kende men te *Brussel* nog den *kelder beneden den Scupstoel,* (*la cave sous l'Escarpolette*) in den omtrek van 't stadhuis. De misdadiger, zijne straf ondergaande, werd *gescuppet* (*geschopt*). Of dit beteekent, dat de beul hem den schopstoel onder uittrok; of dat hij er werd afgestooten of afgebonsd; of dat hij al schommelende over den muur werd geworpen; — kan ik niet bepalen. Genoeg, de straf behoorde niet onder de ligtste. Voorbeelden van 't *schoppen* vindt men nog in 1389 en 1404 te *Utrecht.*

Kortheidshalve verwijs ik hierbij naar MATTHAEI *Analecta*, V, p. 581. — *Tijdschr. voor Gesch., Oudh. en Statist. van Utrecht*, 1842, bl. 63 en 97. — *Messager des Sciences Historiques de Belgique*, 1841, Livr. II, p. 207. — Verwandte uitdrukkingen zijn nog: *iemand den schop* (*den bons*) *geven;* en: *den schop* (*den bons*) *krijgen.* S. J.—

»*Op een schopstoel zitten*". Volgens WEILAND heeft het woord *schop* ook de beteekenis van *schommel.* Bovendien heb ik in de omstreken van *Breda* meermalen de benaming *schopstoel* voor het bekende schommeltouw hooren bezigen, waaruit dus ligtelijk valt af te leiden, dat de uitdrukking: »*op een schopstoel zitten*" voor eene overdragtelijke spreekwijze te houden is, aan het slingeren van het schommelspel ontleend, die op zeer geschikte wijs iets, dat onvast, onbestendig is, te kennen geeft. FREDRIK.

[J. H. VAN DALE, Σ., L. J., —ll., P. E. VAN DER ZEE en J. J. WOLFS verklaren het woord ook met *schommel, schop, ruil* of *touter* en de spreekwijze door het onzekere van de zitplaats. Volgens den laatstgenoemde zegt men ook wel: *Hij zit op den sprong.* V. D. N verwijst ons naar KILIAAN *i. v. schuppen* en WEILAND's *Taalk. Woordenboek*, Art. *Schopstoel.*]

Plantijd (II.; bl. 214), lees: *Planteit.* Een overbekend woord, uit de schrijftaal gebannen, maar in de spreektaal door bijkans alle oorden van 't vaderland nog levende. 't Is het Latijnsche *plenitudo*, het Fransche *pleinté*, of nog ouder *plantez*, het Engelsche *plenty*, d.i. *overvloed, volheid.* Als zelfstnw. komt het voor bij KILIAEN in zijn *Woordenb.*, schoon ik mij niet herinner het ooit als zoodanig te hebben gebruikt gevonden bij een eenigen onzer schrijvers: veelvuldig daarentegen komt het voor bij de rederijkers als bijvoegelijk nw. in de beteekenis van: *overvloedig, in menigte.* KILIAEN vermeldt ook dezen vorm en vergelijkt te regt het Eng. *plentiful*, het Fransch *plantureux.* Nog herinnere men zich den slotregel van het volkslied op het ezelsfeest, waar den ezel wordt toegezongen:

Et de l'avoine à plantez.

Van *tijd* gebezigd wordt *planteit*=*voortdurend.* CONSTANTER.

Planteit. Ik vind het volgende bij HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 463: »*Planteit* wordt als bijvoegelijk naamwoord bij KILIAAN overgezet door *uber*, *abundans*, *largus*, en als zelfstandig naamwoord door *ubertas*, *abundantia*, *feracitas*, *copia.* Het zelfst. naamw. is het Fransche *pleinté*, het Eng. *plenty.* De Vlaamsche tongval heeft de *e* in *a* veranderd. Ik heb het in deze streken slechts eenmaal gebruikt gezien, en zulks in den zin van het bijwoord *abunde.* In dezelfde beteekenis *misschien* gebruikt het PHIL. NUMAN, *Stryt des Gemoets*, Dl. I, bl. 10 recto:

Andere van hun quamen ter offrande,
Met kostelycke fruyten die daer wiessen *planteyt.*

In hetzelfde deel zegt hij, bl. 20 recto:

Mijn soeticheit waerinne ick hebbe gesmaeckt
De vruchten *planteyt* van alle gratien.

En Dl. II, bl. 29 recto:

Een ruste sal hy u gheven niet om stooren
Ende u ziele vervullen met licht *planteyt*".

J. C. D.

Planteit. In den zin van *voortdurend* is mij dit woord niet voorgekomen, zoo verre ik mij althans kan herinneren. Maar wel in de beteekenis van *veel* en ook als zelfstandig naamw. voor *menigte.* KILIAAN heeft »PLANTEYT; *Huber*, *abundans*, *largus*, Gal. *plantureux*, Ang. *plentifull*" en »*Hubertas*, *feracitas*, *copia*, *abundantia*, Gal. *planten* (sic) Ang. *plentie*". Het is bekend dat *Plenty* in het Engelsch evenzoo substantivé als adjectivé gebruikt wordt. Zie WEBSTER's *Dictionary* in voce.

Σ.

Planteit. Dit woord, in Overijssel dagelijks gehoord, zal wel geschreven moeten worden *planteit*, omdat men het daar zoo uitspreekt, terwijl de *y* en *ij* steeds den *i*- of *ie*-klank hebben. Het wordt er gebruikt in den zin van *volstrekt;* b. v. » Ik ben *planteit* verlegen", of in dien van *enkel en alleen:* »Hij is er *planteit* om gekomen".

Wie glossaria ter hand heeft zal er meer van kunnen zeggen, en het woord denkelijk verwant vinden met *plenty;* althans leest men in den Roman van *Walewein*, Vs. 8045—47:

In harde menigherhande wise
Hadsi *plaintheit* van goeder spise,
Ende van wine drierande ofte viere.

J. M.

Planteit. In een langwerpigen kwartijn, getiteld: *Nederlandse Republycke door* JAN FRANÇOIS LE PETIT, Griffier van *Bethune* (Arnh. 1615) leest men over *Kampen*: »In dese Stadt is goeden coop lyftocht: de riviervisch isser *planteyt*, ende niet duyre, als salmen, steur, carpers, snoecken, braesemen ende andere. Ik hebbe carpers gesien van anderhalven voet lang, die niet meer als tien stuyvers (denkelijk fransche sous) en costen, dewelcke met een touweken aen een schip vast gemaeckt synde onder de Zuyder zee levendig binnen *Amsterdam* gebrocht wierden".

J. M.

Planteit. Bij PLANTYN vindt men *planteyt*, *hubertas*, *copia*, *abundantia*, ook *planteytlick*, *plantureusement*, *foecundé*, *abundé*, *copiosé*. Bij KILIAAN komt het tevens voor, en hij voegt er bij, dat het in het Engelsch *plentifull* heet; nog zie men BURMAN, *Aanmerk. Nederd. Taal*, I.; bl. 211, alwaar over het woord *plantagie* voor *planté*, *plantureux*, *menigte*, *overvloed*, *overvloedig* wordt gehandeld; in den zin van *voortdurend* schijnt het alzoo niet bekend.

V. D. N.

Planteit. Wanneer wij afgaan op de uitspraak van dit woord, zoo als men die hier algemeen hoort, dan moet het met *ei* gespeld worden, of de gewone uitspraak van *ij=ii* verloochent zich, en het woord is uit Holland herwaarts overgekomen. Dat de laatste lettergreep: *tijd*, eene aaneenschakeling van oogenblikken zou beteekenen komt mij niet waarschijnlijk voor. Welligt is het geheel een Fransche basterd, afkomstig van *planté*, in de beteekenis van blijven in den zelfden stand. Dit is echter slechts eene gissing, die ik gaarne geef voor beter.

J. H. VAN DALE.

Diaison (II.; bl. 214). Naar mijn gevoelen is *Diaison* óf eene schrijffout, óf eene verbastering van *Piacenza;* ook was oudtijds het onderscheid tusschen een geschreven *P* en *D*, dunkt mij, niet zeer groot. Het Hertogdom *Parma* en *Piacenza*, door PAULUS III gesticht [?], kwam door erfopvolging in het bezit van ALEXANDER FARNEZE (*).

E. G.

(*) Paus PAULUS III, vóór zijne verheffing tot de Pauselijke waardigheid, ALEXANDER FARNESE geheeten, verhief zijn wettigen zoon, PIÉTRO LUIGI, in 1545 tot Hertog van *Parma*. *Hist. d'*ALEXANDRE FARNÈSE, p. 6. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Diaison. Ofschoon ik geen spoor daarvan in de beschrijving van het geslacht van FARNESE heb kunnen ontdekken, zal toch, zoo ik meen, door *Diaison* moeten worden verstaan: *Diois*, *Diensis Tractus*, een klein landschap in *Dauphiné*, een der grootste provincieën van *Frankrijk*, grenzende aan *Italië*, waarvan ALEXANDER, Prins van *Parma*, bezitter of heer zal geweest zijn.

V. D. N.

Voogden van Graaf Floris V (II.; bl. 214). Bij den dood van Graaf WILLEM II (28 Jan. 1256) werd de anderhalfjarige FLORIS V terstond voor opvolger zijns vaders erkend, doch kwam gedurende eene reeks van jaren onder de volgende voogden:

1. FLORIS, zijn oom, *de Voogd* bijgenoemd, welke het hoog gezag in handen hield, dat hij bij 't leven van WILLEM II, als Stadhouder van *Holland*, had uitgeoefend. Hij overleed te *Antwerpen*, aan de gevolgen eener wonde, hem op een steekspel toegebragt. (26 Maart 1258.)

2. ALEID, weduwe van JAN van *Avesnes* en zuster van WILLEM II, nam nu de voogdijschap op zich, doch tegen den zin veler Edelen, waarom zij zich genoodzaakt zag haren neef

3. HENDRIK III van *Braband*, den Zachtmoedige, tot medevoogd te kiezen. Vele Zeeuwsche Edelen ondersteunden hem, maar vele Hollandsche werkten hem tegen, waarom hij naar zijne Staten terug trok. Hij overleed kort daarna (1261). Terwijl ALEID zich handhaafde met de hulp van Keizer RICHARD en der Zeeuwen, boden de Hollandsche Edelen aan

4. OTTO II van *Gelre*, in denzelfden graad als de Hertog van *Braband* aan den jongen FLORIS vermaagschapt, de voogdijschap aan. Hij werd spoedig door geheel *Holland* als voogd erkend, ontzettè ALEID van de voogdij, en behaalde bij *Remaers-wale*, d. i. *Roemers-waal*, op haar eene bloedige overwinning (22 Jan. 1263). De opvoeding des jongen Graven schijnt haar echter niet ontnomen te zijn. Het bestier des lands werd nu opgedragen aan OTTO en zijn' broeder

5. HENDRIK, Bisschop van *Luik*, die beiden *Voogden van Holland en Zeeland* werden genoemd, ofschoon, in 't algemeen, aan OTTO alleen die betrekking wordt toegekend. Dit bestuur duurde voort tot Graaf FLORIS zelf de teugels van het bewind, op twaalfjarigen ouderdom (1266), in handen nam. Naar KLUIT, is het eerste Charter, door FLORIS V als Graaf van *Holland* gegeven, van den 10den Julij 1266. VAN MIERIS deelt er een mede van den 14den Jan. des genoemden jaars, doch, volgens AREND, wordt de echtheid of juistheid van dagteekening van dat stuk betwijfeld.

Het schijnt echter, dat de Graaf van het twaalfde tot het achttiende jaar zijns levens (1272) onder eene *gewijzigde* voogdij is gebleven, welke na het vertrek van OTTO en met bewilliging van FLORIS zelven aan

6. NIKOLAAS VAN KATS werd opgedragen (1266), doch wiens gezag van minder beteekenis was, dan dat van FLORIS *den Voogd*, ALEID en OTTO, en gedurende welke voogdijschap ALEID nog grooten invloed op den jongen Graaf behield (*). H. MOHRMANN.

[Genoegzaam gelijke opgaven, de eene meer, de andere minder uitvoerig, zijn ingezonden door J. J. WOLFS, BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS, THEODORIK en H. W. K. — N. verwijst R. E. naar D. GROEBE'S Verhandeling, *Graaf* FLORIS V *uit echte bronnen voorgesteld*, bekroond door de Tweede Klasse van het (voormalig) Koninkl. Nederl. Instituut, en door haar in 1836 uitgegeven; en P. M. naar *de voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland*, door Mr. J. VAN LENNEP, Afd. I, St. I, bl. 132 enz.; en naar KOK, *Vaderl. Woordenb.*, Dl. XV, bl. 253 enz.]

Joost Bijl (II.; bl. 214). Bij nader onderzoek is het mij gebleken, dat JOOST BIJL, de vertaler van het *Cort-Begryp van de Stucken van* ANTONIO PEREZ, geen ander persoon kan geweest zijn, dan de *Conrector* der Latijnsche school te 's Hage.

De *Resol. van Holland* vermelden het volgende verzoek van dato 13 Maart 1596, bl. 92.

»Op het versoeck van JOOST BIJL, Conrector binnen *den Hage*, is den zelven geaccordeert by speciale dispensatie te mogen beleggen op het ghemeene Landt, drie hondert ponden, van veertich grooten 't pondt lyfrenten, ten lyve van syne Huysvrouwe, sonder losrenten daertegens te kopen". .. ELSEVIER.

Evang. Gezangen 44 *en* 154 (II.; bl. 215). Dit vraagteeken zie ik mij genoodzaakt met vragen toe te lichten:

1°. Zijn er buiten » *Gedichten van Vrouwe* C. F. VAN RAESFELT, *geboren* VAN SYTSEMA, Amst. JOH. ALLART, 1794", nog verzen van haar in 't licht verschenen?

2°. Is het *zeker* dat bedoelde Gezangen (zoo zij nl. niet meer dan genoemden bundel uitgaf) aan haar ontleend zijn? *Gez.* 44 is: *Aan Jezus*, en *Gez.* 154: *Uitbreiding der Kerk*. Nu vind ik, in boven aangehaalde uitgave, noch onder de rubriek »*Stichtelijke Gedichten*", noch onder die van »*Mengeldichten*", eenige daaraan beantwoordende opschriften. Zijn *Gez.* 154 en 155 niet van dezelfde hand? Want, na de juiste aanmerkingen over de lijsten in DE NAVORSCHER, begin ik schroomvallig te zijn met de namen.

Ik vind, ja sporen van overeenkomst tusschen haren *Lierzang op de Godsdienst* en *Evang. Gez.* 154, b. v.

„Mij dunkt ik zie reeds, ginds en hier,
Den breed getulbande Arabier
Bij Salems feestelingen". (bl. 15.)

En *Gez.* 154.

„Neger, Moor en Indiaan
Bidden ook den Heiland aan!" e. d. g.

G. P. ROOS.

Evang. Gezangen 44 *en* 154. Hoezeer ik zeker ben, dat deze beide Gezangen, en geene andere meer, van Vrouwe C. F. VAN RAESFELDT, geb. VAN SYTSEMA, afkomstig zijn, zoo weet ik evenwel niet, of ze juist ontleend zijn aan hare »*Gedichten*", uitgegeven te *Amsterdam*, bij JOH. ALLART, 1794. Welligt zullen daartoe ook hare overige dichtkundige werken behooren geraadpleegd te worden, waartoe ik de bezitters vriendelijk uitnoodig, ten einde mij het verlangde te kunnen aanwijzen. B.

Het geslacht van Montfoort (II.; bl. 215). X. X. kan aan zijn verlangen voldaan en van deze familie eene hooger klimmende afstamming (dan van 't begin der 15de eeuw) vinden in het 12de Deel van den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, bl. 100 en volg.

W. D. V.

Het geslacht van Montfoort. ANT. HOVAEUS zegt, dat die van *Montfoort* uit de Heeren VAN BREDERODE gesproten zijn.

LEDR.

Het geslacht van Montfoort. Bij MATTHAEUS, *de Jure Gladii* en *de Nobilitate*, komen een aantal oude brieven voor, waarin gehandeld wordt over de Burggraven van *Montfoort*. Uit deze bronnen schijnt de schrijver van den *Tegenw. Staat der Ver. Nederlanden*, XXIIste Deel, eene geschiedenis van deze familie te hebben bijeengebragt. De leden van dit geslacht hebben, zoo ver ik zulks heb kunnen navorschen, elkander aldus opgevolgd:

1. EVERHARDUS leefde in 1227. Zie MATTH. *de Jure Gladii*, p. 122. De *Tegenw. Staat* maakt, bl. 101, melding van

2. WILLEM, waaromtrent ik niets opgeteekend zie.

3. WALTERUS GERARDUS leefde in 1260. Zie MATTHAEUS, p. 122.

4. HEINRIC DE ROVER bloeide in 1296. Zie MATTHAEUS, p. 121, 122.

5. SWEDER leefde in 1345—1353. Zie MATTHAEUS, p. 124 en *de Nob.* p. 814. Hij was nog in leven onder de regering van Bisschop ARNOLDUS II (VAN HEURN.) Zie MATTHAEUS, p. 139. SWEDER werd opgevolgd door zijn zoon

6. HEINRIC ROVER, 1386—1388. Zie p. 125, 131. De zoon van H. R. was

7. ZWEDER, (zie p. 141) die tot opvolger had zijn broeder

8. JOHANNES, van wien wordt melding gemaakt in de jaren 1413, 1428 en 1430. Zie pp. 142, 144, 169. Deze had tot opvolger zijn zoon

---

(*) Men vergelijke AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, Dl. II, St. I, bl. 332—339, uit welke het bovenstaande ontleend is. *Aanm. v. h. Bestuur.*

9. HENRICK, geleefd hebbende in 1458. Zie p. 151, 152, opgevolgd door

10. JOHAN, zijn zoon, die leefde in 1461 en 1499. Zie pp. 152, 154, 155 en *de Nobilit.*, 800. Deze werd opgevolgd door zijn zoon

11. JOOST, welke leefde in 1530 en stierf in 1539. Zie pp. 156—158 en 160, vervangen door zijn zoon

12. JOHAN. Zie pp. 162—164. Met hem stierf het geslacht in de mannelijke linie uit. Volgens MATTH. *de Nob.*, p. 413, leefde hij nog in 1571, hoewel KOK, in zijn *Vaderl. Woordenb.*, Dl. XXIII, bl. 99, als den laatsten telg van dit geslacht opnoemt JACOB, gestorven te *Leyden* in 1554. Uit welke bron hij dit putte weet ik niet. Evenmin kan ik nagaan hoe VAN LEEUWEN, in zijn *Bat. Illustr.*, er aan komt, om FLORIS op de stamlijst te zetten in het begin der 15de eeuw, daar ik vergeefs iemand van dien naam bij de boven aangehaalde schrijvers gezocht heb. SECURUS.

Het geslacht van Montfoort. Indien X. X. bedoelt dat FLORIS VAN MONTFOORT de eerste voorkomt op eene volglijst van *afstammelingen* van dit geslacht, heeft hij gelijk, doch VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, pag. 1009, 1010, noemt, even als VAN HOOGSTRATEN in zijn *Woordenboek*, meer andere vroeger voorkomende Burggraven van *Montfoort*, als: EVERHARD in 1227, WILLEM, WOUTER GERARDS A°.1260, PHILIP en SWEER VAN MONTFOORT t. j. 1301. HOOGSTRATEN verwijst overigens naar de *Aanteek.* op de *Historie van het Utrechtsche Bisdom*, Dl. II, bl. 271 enz. V. D. N.

Het geslacht van Montfoort. Op last van Bisschop GODFRIED van *Rhenen* werd omstreeks 1174 het sterke slot *Montfoort* gesticht. Van de Burchtvoogden of Kasteleins, die spoedig den titel van Burchtgraaf verkregen, wordt EVERAERT in 1227 het eerst genoemd. Vervolgens wordt gewag gemaakt van eenen WILLEM, zonder bepaling of hij tot het geslacht zijns voorgangers behoorde; — en daarna, in 1260, van den Burchtgraaf WOUTER, GERAERTS zone, uit den huize van DER GOUDE.

Bisschop JOHAN van *Nassau* (1267—1288) verpandde het Kasteel van *Montfoort* aan HERMAN VAN WOERDEN, die het tot 1285 behield. Door voorspraak van FLORIS V verkrijgt een Brabantsch Ridder, HENRIC VAN RODEN, door huwelijk met de jongste dochter van den Burchtgraaf, die vóór HERMAN VAN WOERDEN *Montfoort* bezeten had, het Burchtgraafschap. — Na 1300 treft men zijn oudsten zoon SWEDER aan, welke twee zonen had, van wie de oudste, HENRIC, zich den titel van *Heer* van *Montfoort* aanmatigde, en dien men in 1379 in een verbond tegen Bisschop FLORIS VAN WEVELICHOVEN ontmoet. Deze hem overwonnen hebbende, benoemde tot Burchtgraaf HENRIC VAN MONTFOORT, Heer HENRIC's neef, die den toenaam »*de Rover*" ontving. Wij lezen ten minste: »dese Heer HENRIC de Rover, Heer WILLEMS soon, bleef doot in het besit van *Montfoort*, t' welck Godt geklaegt moet syn, in het jaer doe men schreef 1387. des Vrydaechs nae Pinsterdach". Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, *Voorname Kasteelen in Nederland*, II.; bl. 59. *Het Kasteel van Montfoort*. J. J. WOLFS.

De geslachten van Altena, van Baersdorp enz. (II.; bl. 215). Omtrent deze geslachten kan ik, indien X. X. het wenscht, wel eenige meerdere bijzonderheden en namen opgeven als bij VAN LEEUWEN vermeld zijn, maar geene geslachtregisters. Het zijn slechts korte aanteekeningen. LEDR.

Spreekwijzen. Plasdank (II.; bl. 215). Bij KILIAEN *playsdank behaelen, palpari, adulari;* volgens WEILAND, van *dank* en *plas*, *plais*, een bastaardwoord, van het Fransch *plaire*, behagen, — een dank die behaagt, waarover men voldaan is, en niet (zoo als HALMA beweert) een dank als een plas, een groote dank. MEYER's *Woordenschat* heeft *plaisdank*, vleiersdank. V. D. N.

Plasdank. BILDERDIJK schrijft in zijn *Geslachtlijst:* »*Plasdank* is *plaatsdank* (ruildank, dank in ruil). Men leidt het met KILIAAN af van *plaire : behagen*, hetgeen niet oneigenaardig is. Meer echter komt in aanmerking eene dienst, of believing, blootelijk gedaan om *dank* te behalen". In zijne *Aanteekeningen op* HUYGENS meldt hij: »*plasdank* is eene verbastering van *plais*dank, en *plaisen* was by de Ouden vleijen. Men zegt een' *plasdank* by iemand halen door eene vleijerij, in tegenoverstelling van een' dank voor wezenlijke dienst". Zie SPRENGER VAN EYK, *Vad. Spreekw.*

TEUNIS WEETGRAAG.

Plasdank. Dat is, een *plaeisdank*, van 't Latijnsche *placere*, behagen. Zoo behalen oogendienaars en menschenbehagers een *plasdank*, wanneer zij door woorden en bedrijven zich schikken naar de zinnelijkheid van anderen, om die te gelieven" (TUINMAN, *Oorsprong en Uitlegging der Nederd. Spreekwoorden*, I.; bl. 186). 't Is der aandacht waardig, dat men alhier, te *Sluis*, in plaats van *plasdankje* vaak *vleidankje* hoort. Even als *plas* verwant is met het Engelsche *please*, behagen, staat dit weder in eenige betrekking tot *vleijen*. Zoo is dan ook in het Engelsch *a pleaseman*, een vleijer, flikflooijer, oogendienaar. Zoo hangt het eene met het andere samen, en blijkt hier wederom het voordeel, dat van eene oplettende beoefening der volkstaal te verwachten is.

J. H. VAN DALE.

[Wat KILIAEN en BILDERDIJK nopens den oorsprong van dit woord in 't midden gebragt hebben, werd ook aangeteekend door P. N., Σ., W. en J. J. WOLFS. Van W. vernemen wij, dat BILDERDIJKS verklaring

in de *Geslachtlijst* (*plasdank* voor *plaatsdank*, ruildank dank in plaats van de weldaad of 't genot) insgelijks in zijne *Aanteeken. op* HUYGHENS, *III Boeck* (Dl. V, bl. 110) te lezen is, terwijl zijne opmerking omtrent *plaisdank*, van het oude *plaisen*, *vleijen*, door TEUNIS WEETGRAAG aangehaald, in hetzelfde werk gevonden wordt, op HUYGHEN'S XXIste *Boeck* (*Sneldicht* 170). Ook Σ. schijnt KILIAENS' *plays-danck* (van *plaire*), *gratulatio adulatoria*, toe te lagchen, en wat ons betreft, wij erkennen gaarne ons door deze afleiding het meest bevredigd te gevoelen.

P. E. v. D. ZEE koesterde geene andere meening, blijkens zijn beroep op TUINMAN'S *Ned. Spreekw.* Hij brengt overigens *plaisen* in verband met het hoogd. *plaudern*, *platschen*, *platschern*, en met het lat. *laudo*, *plodo*, *plaudo*, *blatero*, *blatio*, terwijl hij, wat de beteekenis aangaat, ons het veel gebezigde *pluimstrijken* te gemoet voert, een woord „aan de vogelen ontleend, die gaarne hebben dat men hen zachtjes met de hand over de pluim of veeren strijke of streele".]

Begraafplaats van J. en C. de Witt (II.; bl. 215). Er zijn nog verscheidene gedrukte brieven en korte verhalen voorhanden, allen gedagteekend uit *'s Gravenhage* den 20sten Aug. 1672, die ons berigten mededeelen over het vreesselijk uiteinde der gebroeders DE WITT. Deze brieven, naderhand gedrukt, doch geschreven eenige uren nadat het feit gepleegd was, zijn niet in alles gelijkluidend, hetgeen uit den aard der zaak niet te verwonderen is; doch alle stemmen overeen met het gebeurde op het *groene zoodje*.

Een dier ongenoemde briefschrijvers zegt:

„Beyde de lighamen wierden van de vrienden (*) (met consent van de burgers?) afgehaelt, ende beyde in het huys van den Pensionaris DE WIT gebragt. Men seyt de harten na Engelandt gesonden sullen worden, ende daer wierdt *tachtigh gulden voor haer hoofden geboden, maer wierden niet afgehakt*" (†). WAGENAAR geeft, *Vad. Hist.* XIV. bl. 140—178, een omstandig verhaal van deze gebeurtenis, waaruit blijkt, dat de Staten van *Holland* gelast hadden, de twee lijken te doen afnemen.

De Resolutiën van 20 Aug. 1672, bl. 139, zeggen ook:

„Ende voorts [dat] de mishandelde ligchamen van de gemelte Heeren DE WIT, van de plaetse daer deselve tegenwoordigh noch aen de *furie* ende *rage* van de gemeente geexposeerd leggen, afgehaelt ende op eene secure plaetse, tot voorkoming van alle verdere mishandelinge, gebragt mogen worden".

WAGENAAR zegt verder, dat de twee lijken, onder geleide van eenige ruiters, naar het huis van den gewezenen Raadpensionaris DE WIT gebragt werden, in wiens graf in de Nieuwe Kerk te *'s Hage* zij des nachts tusschen den 21sten en 22sten Aug. ter aarde werden besteld.

Indien echter aan de berigten, wegens het begraven der lijken te *'s Hage* getwijfeld wordt, geloof ik, dat er niets zekerder gedaan kan worden, dan het Archief der kerken te *'s Hage* of *Dordrecht* te raadplegen, waarin wel een post zal vermeld staan, wegens ontvangene gelden, betrekkelijk het begraven der gebroeders. .. ELSEVIER.

[„De vraag naar de begraafplaats van J. en C. DE WITT", meldt ons C. K., „herinnerde mij, dat daarover iets is medegedeeld in *de Nederlander* van 15 Febr. 1850, overgenomen uit *de Toekomst*. Ik schrijf de plaats af, met den wensch, dat, in weerwil van den in mijn oog te strengen uitvoerder der uiterste wilsbeschikkingen, het niet aan Navorschers moge ontbreken, om de rustplaats dier broeders op te sporen, en dat eenmaal een gedenkteeken hun graf versiere.

„In *den Haag* is iemand, die weet waar de lijken der gebroeders DE WITT geborgen zijn (niet, zoo als men meent, in het graf der Nieuwe Kerk aldaar)".

„Door Z. M. WILLEM II onderhands aangezocht, om mededeeling van het geheim, onder aanbieding van een standbeeld voor dezelve (de gebroeders DE WITT?) op te rigten, wees hij zulks af, omdat hij uit een eigenhandig schrijven dergenen, die de lijken hadden geborgen, derzelver uiterste wilsbeschikking kende, „„dat, namelijk, de laatste rustplaats der onvergetelijke vaderlandslievende broeders nooit zou worden verontrust"". Zelfs heeft hij, opdat nooit de rust verstoord zou worden, welke aan die lijken door opregte aanverwanten in vroeger dagen van verraad en beproeving werd verschaft, de betrekkelijke bewijsstukken, na een ingesteld onderzoek, in bijzijn van getuigen verbrand".

In de grafboeken der Nieuwe Kerk zal men waarschijnlijk, omtrent het al of niet begraven der lijken van de gebroeders DE WITT aldaar, zoo als tot nu toe algemeen geloofd werd, zekerheid kunnen erlangen. En zoude er, omtrent de plaats hunner begraving, in de papieren der familie, niets ontdekt kunnen worden? Vreemd is het, dat in het hier medegedeelde stuk, gesproken wordt van *aanverwanten*, en van het *bergen van lijken*; is dit laatste hetzelfde als *begraven?* waarom dan dat woord niet gebezigd?

In een der laatste deelen van het *Mengelwerk* van Mr. J. SCHELTEMA vindt men een stuk, over het afnemen en begraven der lijken van de gebroeders DE WITT, in den nacht na den moord, zoo ik mij niet bedrieg, door een' Haagschen schoenmaker. Van waar SCHELTEMA dit had, wordt er, geloof ik, niet bij opgegeven.

P. E. v. D. ZEE haalt, behalve de boven aangewezene plaats uit WAGENAAR, ook eene uit V. D. HOEVEN, *Leeven en dood van* C. *en* J. DE WITT, Dl. II, bl. 428, aan van dezen inhoud: „Het volk weg zijnde, werden de ligchamen 's nachts omtrent te half twaalf ure met eene koets en eenige personen, op 't gemelde verzoek van H. E. M. Gecommitteerde Raden van het schavot gehaald en in de Nieuwe Kerk begraven (*).

Dr. AREND deelt mede, dat de schrijver van het *Historisch Verhael en Politique Bedenckingen*, Amst. 1677, bl. 630; van *Histoire de la vie et de la mort de* C. *et* J. DE WITT, Utrecht, 1709, T. II, p. 534; en

---

(*) SCHELTEMA heeft ons den naam van den schoenlapper leeren kennen, die mede de lijken hielp afhalen.

(†) Te *Leyden* bezit iemand nog *twee* deelen van het ligchaam.

(*) Wij hebben in ons exemplaar van dat werk, 2den druk, *Amst.* 1708, de opgegevene plaats niet kunnen vinden. *Aanm. v. h. Bestuur.*

MONTANUS, *Leven van* WILLEM III, Amst. 1703, Dl. I, bl. 427, melden, dat de lijken der beide broeders in de Nieuwe Kerk te *'s Hage* begraven werden.]

Het Bisdom Brit (II.; bl. 215). Bij HOOGSTRATEN, in zijn aangehaald *Woordenboek*, II.; bl. 397*a*, op het artikel *Brixen*, zegt hij, dat onder de meest vermaarde Bisschoppen van *Brixen* behoorde ANDREAS van *Oostenrijk*, de Kardinaal, die in 1600 stierf. En daar hij nu op het art. ANDREAS, van geene andere Bisdommen spreekt dan die van *Constantz* en *Brit*, zal dit laatste noodwendig hetzelfde als *Brixen* zijn, gelegen tusschen *Tirol* en *Trente*, *Venetië* en *Saltzburg*. V. D. N.

[Gelijkluidende antwoorden hebben W. D. W. en C. G. B. *te G.* ingezonden.]

Volksliedjes. »*Ons Patroon van Alven*" (II.; bl. 215). Volgens een handschrift in mijn bezit, is dit lied aldus luidende:

»Comt groot en smal // Helpt hier tghetal
En vrueght der sottekens stercken
By sonder al // die half syt mal
En noy int vroede wercken
Vry onbeschaemt // gelyck als wy
Soot wel betaemt // verthoont v vry
Denckt soo ghy syt ten haluen/ eest haest
ghewonnen spel
Ons Patroon vanden aluen // sal v met syn-
Bestrycken alsoo wel. (der saluen

Al eest dat grof // der muelen stof
V hoyen heeft door toghen
Der boonen snof // dien ghy spreeckt lof
V noyt en heeft ghelo ghen.
Noch is v noot / meer hulpen hier
Op dat den cloot // wel rolle fier
Denckt soo ghy syt ten haluen/ eest haest
ghewonnen spel
Ons Patroon vanden aluen // sal v met syn-
Bestrycken alsoo wel. (der saluen

V niet en weert // daert v noch deert
Wil vry te kennen gheuen
Als ghy besmeert // syt onveruеert
Sals v al meer aencleuen
Vry thuyls ghesint / volght desen voet
Siet inden wint // maeckt goeden moet
Denckt soo ghy syt ten haluen/ eest haest
ghewonnen spel
Ons Patroon vanden aluen // sal v met syn-
Bestrycken alsoo wel. (der saluen

Des keyaerts mast // staet hier door-vast
Daer ghy v aen moet houwen
Tcaproenken past // daer elck na tast
Die gaern den alf aenschouwen
Dit blyckt toch claer // soomen hier spuert
Des treedt vry naer // de bellen ruert
Denckt soo ghy syt ten haluen // eest haest
ghewonnen spel
Ons Patroon vanden aluen // sal v met syn-
Bestrycken alsoo wel. (der saluen

Ghy prinskens fraey // al comdy spaey
Men sal v niet wech laghen [*sic*]
Des alfkens draey // om v lamaey
Sal v seer wel behaghen
Dus hier op dlest // eer wy dan gaen
Neemt dit in dbest // van ons ghedaen
Denckt soo ghy syt ten haluen // eest haest
ghewonnen spel
Ons Patroon vanden aluen // sal v met syn-
Bestrycken alsoo wel." (der saluen

Dit lied vindt men ook in zijn geheel in het thans zeldzame werk: »*Spelen van Sinne. Tot* Antwerpen *by* M. WILLEM SILVIUS, *Drucker der Con. Ma. An. M.CCCCC.LXII*". Het komt ook voor in de: »*Factie ofte klugt gespeelt by den Sot van de kamer van 's Hertogenbosse, in den jare* 1561 *in de maand van Augustus te Antwerpen*". Het lied werd door »den Sot" die den naam droeg van »PEERKEN VAN TUYL" gezongen.

A. D. S.

»*Ons Patroon van Alven*". Ik ben niet in staat dit lied in zijn geheel mede te deelen, en heb BILDERDIJK'S *Geschiedenis des Vaderl.* niet ter hand om na te zien wat er in dat werk over gevonden wordt; doch het volgende moge hier eene plaats innemen:

JOAN VAN DEN SANDE, in *De Waeckende Leeuw der Nederlanden.* Amst. 1663, *in*-12°. Dl. I, bl. 16, sprekende van de wreedheden des Hertogen van *Alva*, geeft ons deze bijzonderheid:

»Hier is aenmerckenswaerdigh, dat de Raetsheer FRANCISCUS FRANCK verhaelt, hoe dat hy in sijne kintsheydt in den Jare 1564 of 1565 en so langh voor d'aenkomst des Hartoghs van *Alba*, op de merckt had hooren singen een Liedeken met vele versen verhalende de weelde die als doen in Nederlandt was, en de overdaet gepleegt in alle wellusten van dronckenschap, kleedinge en andersins, daervan het slot of weer-vers van elck Versken was altijdt:

Ons Patroon van Alven
Sal u met sijner salven
Bestrijcken alsoo wel.

FRANCK seydt, dat hy hem menighmael daerover verwondert heeft, dat Godt Almachtigh sijne Prophecijen soo wonderlyck openbaert. Duc d'*Alba* als een recht Doctor heeft de Nederlanders met scherpe Medicijnen genesen van haer brootdronckenschap, doch haer

gegeesselt met een ijseren Roede, daermede hy 't bloet van ontrent achtien duysent Menschen door Beuls handen heeft vergoten". —

J. VAN LODENSTEYN heeft in zijne: *Uitspanningen* deze plaats woordelijk overgenomen en er de stof aan ontleend tot een gezang, betiteld: »*Den Medicijn Meester Duc d'Alba, ofte den Geessel der Nederlanden ter genesinge*". —

In het: »*Letterkundig Overzigt en Proeven van de Nederlandsche Volkszangen*,'s Gravenh. 1828, bl. 31, spreekt Mr. J. C. W. LE JEUNE van meergemeld referein met de volgende woorden:

»Zoo hebben waarschijnlijk J. VAN DEN SANDE, noch LODENSTEIN, die hem aanhaalt, het liedje meer gekend, waarvan de eerstgenoemde het weervers van elk versken uit den mond had van den Raadsheer FRANK:

Ons Patroon van Alven, enz.

En mogelijk had FRANK zelf het verdere lang vergeten, en alleen het slot onthouden, daar hij, in later leeftijd, eene voorspelling in wedervond. Evenwel behoefde dit niet zoo zeer eene stof van bevreemding voor hem te zijn, dat men een paar jaren vóór de aankomst van ALVA, die, bij geruchte, toch weinig bemind was en wiens aanslagen tegen de ketters Prins WILLEM I reeds in 1559 had ontdekt, met dien gevreesden naam dreigde". —

Uit het bovenstaande blijkt dat FRANK, en met hem VAN DEN SANDE, gemeld referein slechts voor eene toevallige woordspeling gehouden heeft, doch die in later tijd door de handelwijze van ALVA hare beteekenis verkregen had; zonder dat hun nogtans de juiste oorsprong en eigenlijke strekking bekend waren. LE JEUNE daarentegen ziet er eene aankondiging in van hetgeen de Nederlanders van den Hertog te wachten hadden, die men toch reeds bij geruchte konde kennen.

Dat dit laatste echter geenszins de bedoeling was, en men bij het opstellen van het »Liedeken", zelfs niet in het allerminste aan ALVA en zijne wreedheden gedacht heeft, zal uit het volgende blijken.

In de: *Tweede Proeve van Oudheid-, Taal- en Dichtkunde*, Utrecht, 1782, bevindt zich eene: *Geschiedenis der Rederijkkamers der Hoofdstad en Meijerije van 's Hertogen-Bosch*, door W. C. A.(CKERSDIJCK) *Jun.* De geleerde schrijver vermeldt, dat op den derden Aug. des jaars 1561 te *Antwerpen* een zoogenaamd Landjuweel gehouden werd, waarop onder anderen verscheen de oudste Rederijkkamer van *'s Hertogenbosch*, »*de Vierighe Doern, of Moyses Bosch*" genaamd. Onder de werken dier kamer, aldaar uitgevoerd, noemt hij, in de vijfde plaats, *de Factie of het Zinnespel* en *het Liedeken.* »In deze factie, of klugt (dus schrijft hij) komen tien persoonen voor; de hoofdpersoonaadjen zijn *de patroon van den Alven*, dat is van de dwazen, en *Alvinne zijn Wijf;* op raad van zijn vrouw *zalft de patroon van den Alven* acht zijner geburen, en geneest hen van hunne zotheid: na welke verrigting één, genaamd PEERKEN VAN TUYL, uit naam van hun allen, ter eere van den Patroon een liedeken zingt, om hem te bedanken". — Met dit zinnespel won de kamer den hoogsten prijs voor het beste Ebatement, bestaande in zeven zilveren schalen, elk van zes oncen. —

Ik aarzel niet hieruit te besluiten, dat meergemeld referein zijn oorsprong aan dit zinnespel verschuldigd is en misschien een gedeelte van het Liedeken van PEERKEN VAN TUYL heeft uitgemaakt. Het is dus niet te verwonderen, dat FRANCISCUS FRANK het drie of vier jaren daarna op de markt heeft hooren zingen, zonder, wegens zijne jeugd, de beteekenis er van te kennen, en dat het hem in later dagen te binnen kwam, toen hij in de wreedheden van den Hertog van *Alva* de vervulling zag van deze, naar zijne gedachten, profetische woorden.

J. J. NIEUWENHUYZEN.

[JOHAN VAN DEN SANDE en zijn zegsman FRANCISCUS FRANCK en Vader VAN LODENSTEYN, door hen beide met zanglust vervuld, zijn de ook door B......T en S. J. aangehaalde bronnen tot eenige kennis omtrent *Ons Patroon* VAN ALVEN, dat hun dus, naar 't zich denken laat, tot nog toe steeds in 't licht voorgekomen is eener soort van profetische ode. In hetzelfde geval bevindt zich ook G. P. ROOS, die, even als J. J. NIEUWENHUYZEN, de bedoelde plaats uit VAN DEN SANDE overgeschreven heeft, wiens werk door hem, gelijk door de overigen, met den meer gewonen titel van *Nederlantsche Historien* aangeduid geworden is, zoo als het dan ook (naar zijn eigene opmerking) eene kronykmatige geschiedenis bevat van den geheelen tachtig-jarigen oorlog, waarvan echter de laatste tien jaren door eene andere hand bewerkt zijn. En geen wonder, gewis, dat zoo vele onzer kundige vrienden het opzigtens het lied in kwestie nog niet verder gebragt hebben dan JOHAN VAN DEN SANDE in de XVIIde ceuw, nademaal ook de groote BILDERDIJK, zelfs hij, niet gevrijwaard is gebleven voor de dwaling, waarbij men, op 't voetspoor van gemelden schrijver, een moralistisch profetisch karakter toekende aan het „liedeken", door den jeugdigen FRANCISCUS FRANCK op de markt zijner woonplaats afgeluisterd. Zie *Gesch. des Vaderl.*, Dl. VI, *Ophelder. en Bijv.* bl. 241.

Maar de Heer N. J. STORM VAN 'S GRAVESANDE antwoordde in juister verband tot A. J. V. D. AA'S eigenlijke vrage, door hem te wijzen op de *Spelen van Sinne* enz. Antw. 1562, als waarin lett. *x*, 4, tot *y*, 3, het geheele lied wordt aangetroffen. Ook herinnerde hij ter goeder ure zijne eigene mededeeling aan Prof. TYDEMAN, door dezen uitgever der *Geschiedenis* van BILDERDIJK onder de *Ophelderingen* en *Bijvoegselen* opgenomen (Dl. VII, bl. 282 volg.) en waarin men niet slechts den tekst van het lied wedervindt, maar ook diens oorsprong en beteekenis aangeduid ziet en uitgelegd, geheel op dezelfde wijs als dit reeds in 1782 geschied was door den Heer W. C. ACKERSDIJCK, Jr. aan wiens opgaaf de Heer NIEUWENHUYZEN zoo te regt het besluit ontleend heeft, dat ons referein een deel zal hebben uitgemaakt van het door PEERKEN VAN TUYLL gezongen „liedeken".

Overigens vereenigen wij ons gaarne met Prof. TYDEMAN, waar hij, na opgemerkt te hebben hoe de inlichting des Heeren STORM het wonderbare uit *Ons Patroon van Alven* opgelost en weggenomen heeft, er echter deze woorden in eene aanteekening op volgen laat: „Indien evenwel, gelijk het schijnt, het referein van dit lied toen een tijd lang in den mond des volks is overgebleven, en zonder oogenschijnlijke oorzaak nageneuried geworden, is het geen wonder, dat men dit naderhand herdacht en er iets van dat onverklaarbaar en toch onloochenbaar voorgevoel (*Ahnung, praesaga mali mens*) in heeft gevonden".]

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe (II.; bl. 215; III.; bl. 6). Ik bezit geen der beide werken, laatstelijk door den Heer BRUINVIS aangehaald, maar in VALENTYN's *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (Dl. V, *a*, bl. 248) lees ik het navolgende: »Voor het vertrek van den Heer CONSTANT (die Directeur voor den handel der O.I. Comp. in *Perzië* was) na *Batavia*, wierd hy in dit zelve jaar 1645 door de Heer Directeur WOLLEBRAND GELEYNSSOON DE JONGE vervangen.

Eindelyk kreeg de Heer BASTING ook zyn afscheid, vertrok den 3den February 1646 na *Gamron*, ontmoette onder weeg op een zwaren berg weer [?] nood-weder van sneeuw en wind, en quam den 17den Maart in *Gamron*, alwaer door den Heer GELEYSSOON toen een nieuwe Logie voor ons gebouwd wierd, alzoo de oude door eene aard-beving 't voorleden jaar in Februari (en die zich hier vry dikwils op doen) en door ouderdom meest ingestort was.

Hy deed verslag van 't gene hy aan 't Hof verricht had aan den Heer GELEYNSSOON, en vertrok den 10den April over *Suratte* na *Batavia*. Nadat nu de zaaken dus verre, door de trotze Persiaanen met harde spooren te bereyden, op een beter voet gebragt waren, schikten de zelve eenigen tyd zoo wat henen. A°. 1647 wierd de Heer GELEYSSOON door den Heer NICOLAAS VERBURGH als Directeur vervangen, in welken tyd het almede nog redelyk henen ging".

Verder vind ik daar, hem aangaande, niets opgeteekend, doch over zijnen vader WOLLEBRAND GELEYNSSOON leest men eenig berigt in datzelfde deel, bl. 234 en volg.

A. J. VAN DER AA.

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe. In het reisverhaal van PIETER VAN DEN BROECKE, o. a. te vinden in het werk betiteld: *Beghin en Voortgang der O. I. Compagnie* 1646, wordt op bl. 102 vermeld:

»Den 28sten Maart 1624 zond hy (V. D. BROECKE) Sr. WOLLEBRANT GELYSZ. voor hoofd op het Comptoir *Broochi*".

Ik haal deze Hollandsche bron aan, omdat zij mij voor het onderwerp, dat hier behandeld wordt, geschikter voorkomt en ook meer nationaal is.

.. ELSEVIER.

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe. Daar de Heer BRUINVIS verklaart, onder de papieren zijns vaders het oorspronkelijke testament van »den Alkmaarschen Wees" te bezitten, zal hem dit van grooter nut kunnen zijn, dan de verwarde en duistere aanteekening, waarmede E. VAN ZURCK de derde paragraaph van de *Fideicommissen*, sub Num°. 6 tracht op te helderen. Het zal hem niet onbekend zijn, dat het bedoelde testament, den 18den Dec. 1673 vervaardigd, reeds het volgende jaar door den dood van den erflater bekrachtigd werd en dat het de beschikking inhield, dat de gansche nalatenschap, gedurende minstens anderhalve eeuw, fideicommis zoude blijven. Na verloop der honderd vijftig jaren zoude het kapitaal, dat altijd omtrent 70,000 gulden groot moest blijven, benevens de andere door hem nagelatene goederen vervallen, voor 1/8 aan de St. Laurenskerk te *Alkmaar*, voor 1/8 aan de diakonie en voor 1/8 aan het weeshuis aldaar, terwijl de overige vijf achtsten onder de vier staken van zijne broeders erven, dan in leven zijnde, hoofd voor hoofd moesten verdeeld worden. Nadat herhaaldelijk de opheffing van het fideicommis gevraagd was, en men de zaak zelfs te vergeefs voor het Hof van Holland gebragt had, werd de gansche beschikking op nieuw bekrachtigd bij *Resol. van Holland*, 21 Aug. 1710. Zie den *Codex Batavus*, bl. 303 en 304.

J. H. DE ST.

[De Heer VAN OOSTERZEE zond ons, ten gevalle van den Heer BRUINVIS, een afschrift dezer *Resolutie van Holland*, 21 Aug. 1710, waarvan de hoofdinhoud beknoptelijk doch naauwkeurig door den Heer J. H. DE ST. werd medegedeeld.

Daar nu de Heer BRUINVIS ook eenig berigt verlangt van hetgeen TAVERNIER en VAN QUELLENBURGH omtrent onzen WOLLEBRANDT GELEINSZ. hebben opgeteekend, zoo zij 't ons hier vergund hem in het kort mede te deelen, dat de Fransche reiziger, die in zijn werk *van het Beleit der Hollanders in Asia* (*Verscheide Beschrijvingen*, Amst. 1682, in 4°. Dl, III, bl. 182—278) zulk een boozen toeleg vertoond heeft om, waar hij maar kon, het gedrag onzer Vaderen in de Oost te brandmerken, ook den bedoelden Overste van het kantoor van *Ormus* op verre na niet gespaard heeft, maar een geheel hoofdstuk toegewijd aan HOLLEBRAND GLINS (!) en diens strengelijk door hem gewraakte „beestelijkheit". — Dat de voornaamste grief, welken hij tegen WOLLEBRANDT in het midden brengt en met vele bijzonderheden ontwikkelt en aandringt, diens gruwzame hardheid en wreedheid betreft jegens zekeren jongen Genevees, in dienst der O. I. Comp., die na veel onregt van hem verduurd te hebben, ten laatste om een gering vergrijp lasterlijk beschuldigd, en door zijn toedoen, met behulp van dronkene regters ten doode zal verwezen zijn. Een vonnis, waarvan de uitvoering, zegt men, alleen achterbleef door de krachtige „den Overste" schrik inboezemende tusschenkomst van TAVERNIER en eenige andere Franschen, die echter den jongman niet voor de geduchte en dikwerf doodelijke straf van het kielhalen vermogten vrij te waren, hetgeen ten gevolge had, dat deze, voor zijn leven verminkt en in bittere wraakzucht ontstoken, sedert slechts naar eene gelegenheid uitzag om den wreeden Overste van kant te helpen, welk heilloos doel hij later, toen zij beiden zich op reis naar *Batavia* bevonden, waarschijnlijk zoude bereikt hebben, ware hij niet zelf in de golven omgekomen, voor de *Kaap de Goede Hoop*, juist toen hij op het punt was den lang beraamden

moord ten uitvoer te brengen. Dat echter V. QUELLENBURGH, in zijne uitgebreide *Refutatie* van J. B. TAVERNIER, Amst. 1684, op zijne beurt ook een geheel capittel en meer (bl. 220, volg.) besteed heeft om WOLLEBRANDT GELEINSZ van de hem aangewrevene smetten te zuiveren, den Franschman ook hier van onkunde, grootspraak en opzettelijke misleiding te overtuigen, ja hem ook ondankbaarheid ten laste te leggen jegens den Commandeur, aan wien hij vroeger zelf erkennen moest bijzondere verpligting te hebben, maar dien hij zich thans niet ontzag als een „grooten Botmuyl" af te schilderen, die zelfs zijn naam niet konde schrijven, en voorts zulk eene hooge betrekking enkel aan zijne vele onregtvaardigheden te danken had; — ja dien hij thans onbeschaamd genoeg was de meest ergerlijke daden tegen te werpen, door ongerijmdheid met ongerijmdheid te verbinden, leugen op leugen te stapelen.]

Albertus Seba (II.; bl. 216). Behalve in de opgenoemde werken, wordt SEBA ook vermeld bij JÖCHER, *Allg. Gelehrten Lexicon*, alwaar gezegd wordt, dat hij te *Ezeln* in Oost-Friesland geboren, Lid van onderscheidene geleerde genootschappen, Apotheker te *Amsterdam* en bezitter was van een uitstekend fraai naturaliën-kabinet, van 't welk hij de *Beschrijving* in 4 folio deelen heeft vervaardigd, waarvan het 1ste Deel in 1734, het 2de in 1735 te *Amsterdam* verscheen, doch dat hij, terwijl hij het 3de Deel onderhanden had, overleed in 1736, in den ouderdom van 71 jaren. Van hem bestaat een uitstekend fraai *portret* in groot fol. met veel bijwerk, door QUINKHARD geschilderd en door HOUBRAKEN gegraveerd, hem op zijn 66ste levensjaar, A°. 1731, voorstellende. V. D. N.

De Mirakelsteeg te Leyden (II.; bl. 216) heeft waarschijnlijk dien naam gekregen naar 't mirakel, dat men zegt geschied te zijn in den jare 1315 en vermeld is in *de Kronyk van Holland, van den Klerk uit de Laage Landen by der Zee. Uitgegeven door* VAN MIERIS, *Leyd.* 1740, 4°., bl. 205. J. G. D. S.

[Het verhaal van den *Klerk* is woordelijk als volgt: „In desen voirsz. honger jaer geschiede een merckelic mirakel binnen der Stede van *Leyden*, tusschen twee wyven die malcanderen ten naesten huyse woonden; want die een hadde gecoft een garsten broot, zoe sneet syt in twe stucken, daer zy die helft of besloet, om dat zy dagelycks daer mede omgaen, ende leven most, overmits der groter onscamelre dierte ende honger die'r was, Ende als zy vanden anderen helft stont ende sneet hoer Kynderen t'eeten, zoe sach dat hoir naegebuer, die groet gebreck hadde, ende noot van honger, ende badt hoir, dat sy hoir die ander helfte overgeven woude om God ende om gelt, zy woude hoir wel betalen. Die ander lochende des dicke ende menichwerve, ende zeyde sterckelic ende by eede, dat zy geen ander broot meer en hadde, ende alst hoir hoer naegebuyre nyet geloven en woude, zoe seyde zy in toernigen moede aldus, heb ic ander broot in myn huys meer dan dit, zoe bid ick God dattet een steen werden moet. Daer mede ginc dat buyr wyf wech ende liet hoer genoegen. Doe die een helft van desen brode verteert was, ende [zy] gaen zoude ende haelen die ander helft, daer syse besloten hadde, zoe was dat broot verkeert in steene. Welck stuck steens recht sulc als dat broot was, noch hudendaechs is tot *Leyden* in *Sinte Peters Kerck*, ende tot eenen teyken plachmen 't alle hoochtyden voirden Heiligen Geest te leggen".

Quaeritur: Waar is dat steenen broot gebleven?]

Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier (II.; bl. 216). Zonder iets aangaande hunne afstammelingen te kunnen mededeelen, maak ik echter den geëerden Navorscher indachtig aan NICLAAS SOHIER, die in eerste huwelijk met eene BARTOLOTTI, in tweede huwelijk met eene dochter van JERONIMO COEIMANS getrouwd, eene zeer langwijlige procedure over familiegoederen van de BARTOLOTTI's gevoerd en gewonnen heeft, tegen GUILIELMO BARTOLOTTI, CAREL VAN DER WIJEN en PIETER CORNELISZOON HOOFT, den laatsten als handelende voor zijne vrouw LEONORA HELLEMANS, weduwe van JAN-BAPTISTA BARTOLOTTI, en hare beide voordochters SUZANNA en CONSTANTIA. Over de vooraf gaande schikkingen in deze zaak beproefd en de later gevoerde pleidooijen zie men P. C. HOOFTS *Brieven*, N°. 438—445, 487, 581 en 613. Waarschijnlijk was KONSTANTIJN aan NICLAAS SOHIER vermaagschapt. CONSTANTER.

Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier. Als eene bijdrage tot deze vraag, deel ik uit de *Resol. van Holland* van 20 Dec. Dec. 1574, bl. 253, het volgende mede:

»Betaalt aan JAN SOHIER, 23 £. 18 *ß*. wegens het schoonmaken van hem als concherge van het Hof in *den Hage*, verleidt in *den Hage*, A°. 1572, in het schoonmaken van hetzelve, en aen bier en accynsloon, toen de Graaf VAN DE MARCK op het huis gelogeerd was, blyckende by attestatie van JOOST DE BEN, thesaurier van den Graaf, dato 26 July 1572".

.. ELSEVIER.

Musschen om haar getal bij een Regtsgeleerde vermeld (II.; bl. 216). GANSKE vraagt, welk Regtsgeleerd Commentator ook weêr te midden van deftiger bespiegelingen, het getal der musschen heeft opgeteekend, die hij op één punt bij elkander zag?"

Ik waag de stoute gissing, dat aan GANSKE deze plaats van STERNE, in zijn *Sentimental Journey*, voor de gedachte heeft gezweefd:

The Passport. — Versailles.

»I remember the grave and learned BEVORISKIUS in his *Commentary upon the generations from* ADAM, very naturally breaks off in the middle of a note to give an account to the world of a couple of sparrows upon the out-edge of his window, which had incommoded him all the time he wrote, and at last had entirely taken him off from his genealogy. T'is strange! writes BEVORISKIUS: but the facts are certain, for I have had the curiosity to mark them down one by one with my pen— but the cock-sparrow during the little time

that I could have finished the other half of this note, has actually interrupted me with the reiteration of his caresses three and twenty times and a half".

De conjectuur is kras! maar welk belang kan een groot getal musschen bij elkander hebben, en welk regtsgeleerde kan ze tellen als er veel bijeen zijn — de musschen zijn in al hare bewegingen zóó rusteloos!

J. G. N.

Het Oranjelegioen (II.; bl. 216). De Majoor W. P. D'AUZON DE BOISMINART verhaalt in het IIde Deel van zijne *Gedenkschriften*, bl. 185, dat hij benoemd werd tot Kapitein bij het 1ste bataillon van het staande leger van den Staat; de bataillons-chef was de Luitenant-Kolonel L. GILLOT. »Het droeg", zegt hij op bl. 186, »behalve zijn N°. 1, ook nog den bijnaam van *Oranje-Legioen*, en was in December 1813 te *'s Gravenhage* en andere steden van *Zuid-Holland* opgerigt, tot omtrent $^2/_3$ van zijne sterkte, terwijl er nagenoeg drie kompagniën Friesche vrijwilligers aan werden toegevoegd.—Over het algemeen waren de manschappen van eenen goeden aard, en met den besten geest bezield". Hij verhaalt verder, dat dit bataillon op den 21sten Aug. 1814, over *Valkenswaard* en *Weert* naar *Venlo* op marsch ging, waar het den 24ste aankwam. Kort daarna verminderde het legioen tot op beneden de 500 man, en bij de terugkomst van NAPOLEON van *Elba*, werd het, als te zwak aan manschappen zijnde, ontbonden en bij een ander ingelijfd.

J. R. *te L.*

Hibbaeus Magnus (II.; bl. 216). Deze was *Luthersch* Predikant te *'s Gravenhage* en mogt eigenlijk wel de grondlegger heeten der gemeente aldaar. In 1613 JOH. CREMERIUS opgevolgd, vertrok hij in 1617 naar *Weimar*, werd ten jare 1619 Rector te *Norden* en, in 1624, Predikant te *'s Hage*, alwaar hij den 22sten Augustus 1638 overleden is. Toen, in 1620, de Luthersche Kerk te *'s Hage* voltrokken was, werd later door MAGNUS de kerkelijke regering aldaar in goede orde gebragt en, in 1626, de eerste Consistoriale Vergadering gehouden; zie DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, bl. 416 en 419, alwaar MAGNUS HABBEUS en HEBAEUS wordt genoemd. Ook leze men vooral de *Bijdragen tot de Gesch. der Evang. Luthersche Kerk in de Nederlanden*, door SCHULTZ JACOBI en DOMELA NIEUWENHUIS, 1ste Stuk, bl. 82, 83, en het belangrijke werk van eerstgenoemde: *Gesch. der Evang. Luth. Gemeente te Rotterdam*, bl. 103 en elders.

V. D. N.

Hibbaeus Magnus. Geboren in 1574 te....., was hij, van 15 Julij 1611 tot 6 Maart 1618, Predikant bij de Luthersche Gemeente te *Utrecht*, vanwaar hij wegens »cortborstigheit" naar *Wismar* [*Weimar?*], waarschijnlijk de plaats zijner geboorte, vertrokken is. In 1619 werd hij Rector te *Norden*, en in 1624 Predikant bij de Luthersche Gemeente te *'s Gravenhage*, alwaar hij in 1638 overleden is. Hij nam niet alleen deel aan de Synode, welke in 1614 te *Amsterdam* gehouden werd, maar zag zich ook door haar benoemd tot lid van het algemeen Consistorium, door haar voor het bestuur der gemeenten opgerigt en uit drie Predikanten en even zoo vele » politike mannen" zamengesteld. Hij was een Evangelisch leeraar, die de gemeente in eenvoudigheid voorging, en zich steeds zorgvuldig onthield van dogmatische geschillen, iets dat zelfs te weeg bragt dat er in de Haagsche Kerk na zijn afsterven twist ontstond om het gebruik van de woorden *wezentlijk* en *waarachtig* bij de bediening des H. Avondmaals, 't welk een gedeelte zijnen opvolger ten kwade duidde, op grond dat het door Dom. HIBBAEUS MAGNUS nagelaten was. Dat hij de grondlegger der Utrechtsche Gemeente kan genoemd worden, is aangetoond in de *Bijdragen tot de Geschiedenis der Evang. Luthersche Kerk in de Nederlanden*, verzameld door J. C. SCHULTZ JACOBI en F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, St. I, bl. 83. — Daar men thans bezig is met eene verzameling van geschriften en portretten, behoorende tot de geschiedenis der Luthersche Kerk, voor de Bibliotheek van het Seminarium in gereedheid te brengen, zou het wenschelijk zijn, dat ook het portret van HIBBAEUS daarvoor mogt kunnen worden afgestaan.

[De hoofdsom dezer berigten ontvingen wij ook van S. J., J. W. WEIJERMAN en B., die echter alle 's predikers vertrek uit *Utrecht* in 1617 gesteld hebben. S. J. doet opmerken, dat onze HIBBAEUS zoowel te *'s Hage* als te *Utrecht* de eerste kerkelijke verordeningen tot stand heeft gebragt. J. W. WEIJERMAN, die HIBBAEUS' doodsdag opgeeft 22 Aug. 1638, eindigt zijn berigt met deze woorden: „LEGENDO ET SCRIBENDO zoude mij eene wederdienst kunnen doen, door mij het vermelde portretje wel voor eenigen tijd te willen afstaan, opdat ik er eene copy van moge laten vervaardigen, ter verrijking mijner vrij belangrijke collectie portretten van Nederlandsche Luthersche Predikanten. Door tusschenkomst des Bestuurs van DE NAVORSCHER, verzoek ik daarop een, moge het zijn, gunstig antwoord". — B. kent eene afbeelding van HIBBAEUS in plaat gebragt, met hetzelfde randschrift als LEGENDO ET SCRIBENDO'S portretje, en voorts deze regelen tot onderschrift:

Corde pius, gravis ore, sacro sermone disertus
Praeco Dei, MAGNUS nomine reque fuit.
Mors licet in nihilum clauso sua membra sepulcro
Verterit, at MAGNUS, quando resurget, erit.

Dit bijschrift is door M. HERM. GLASERUS (vermoedelijk zijn opvolger in de Haagsche Kerkdienst).

Ook J. T. B. N. bezit deze afbeelding, geteekend, naar hij berigt, door F. MAGN(US), en, gelijk ook het vers er onder, gesneden door C. VAN (DER) QUEBO(REN). Op zijn exemplaar is eigenhandig geschreven door den kunstverzamelaar H. BUSSERUS: „H. M. was Luthers Predikant in *'s Hage*".]

Hibbaeus Magnus. Ik vermoed dat hij te *Middelburg*, in 1574 zal geboren zijn, nademaal erleden van dat geslacht aldaar gewoond hebben, blijkens een verzoek van S. J. MAGNUS, poorter van *Middelburg*, te vinden in de *Resolutiën der Staten van Holland*, dd.13 Sept. 1575, bl. 629. Ook is, den 7den Sept. 1583, als student in de Regten te *Leyden* ingeschreven JACOBUS MAGNUS, van *Middelburg*.

In de *Gerechtsdagboeken van Leyden*, fol.L, bl. 15, vindt men een verzoek van HIBBAEUS MAGNUS, dd. 21 Sept. 1623, waarin hij zegt Rector geweest te zijn te *Norden* in *Emderlant*, doch die plaats te hebben verlaten wegens de komst van den Graaf van *Mansfeld*, van wien hij veel overlast gehad heeft.

Hij wilde met vrouw en kinderen zich te *Leyden* vestigen, daar de lessen aan de Hoogeschool waarnemen, ten einde zich meer te mogen oefenen, en verzocht met dat oogmerk vrijdom van stedelijke accijnsen.

Uit andere bronnen leeren wij, dat hij in 1613 Luthersch Predikant te *Utrecht*, en na zijn verblijf te *Leyden*, Predikant te *'s Hage* geweest is, alwaar hij tot aan zijnen dood gewoond heeft. .. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Hommeles (II.; bl.216). »Met een stichtelijk oogmerk is ook *Homulus*, eene soort van *Don* JUAN, die hemel en aarde in beweging brengt, en eindigt met zich stervende te bekeeren. Onze voorouders hadden het zeer druk met dit uiterst woelig tooneelstuk, en nog zegt men, dat het ergens *hommelis* is, wanneer er zwaar getwist en gekeven wordt. PIETER VAN DIEST behaalde er een prijs mede te *Antwerpen*, vermoedelijk in het begin dezer (16de) eeuw". Prof. L. G. VISSCHER, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, II.; bl.67. CONSTANTER.

Luthersche Gezangen (II.; bl. 216). Voor zooverre de Gezangen betreft bij de *Ev. Luth. Gemeenten* hier te lande in gebruik, geven de *Bijdragen tot de Gesch. der Ev. Luth. Kerk in de Nederlanden*, St. I (1839) en St. IV (1843) oplossing. De oorsprong der Gezangen van 't *Vervolg* (1850) en van die bij de *Herst. Ev. Luth. Gemeenten* zal misschien later blijken.
S. J.—

Luthersche Gezangen. Ten aanzien van de namen der dichters van de Evang. Luth. Gezangen wordt de Heer J. v. A. verwezen naar het: *Register op het ten jare* 1827 *ingevoerde Gezangboek* (*bij de Evang. Luth. Gemeenten in ons Vaderland*) vervaardigd door den Hoog-Eerw. Zeer Gel. Heer J. DECKER ZIMMERMAN, President der Evang. Luth. Synode en Pred. te *Utrecht*, afgedrukt in SCHULTZ JACOBI en DOMELA NIEUWENHUIS, *Bijdragen tot de Gesch. der Ev. Luth. Kerk in ons Vaderland*.
J. W. WEIJERMAN.

[„In het voornoemde *Register*" — zegt A. J. VAN DER AA — „vinden wij niet slechts den oorsprong der gezangen, maar ook de componisten der melodieën vermeld".]

»*Een bunsschermate*" (II.; bl. 216). Zou de bedoeling niet zijn: *Bunschoter* mate?
W. D. V.

Genealogie van de Fursten van Gelre (II.; bl. 216); *Berthout*, *Maria Margaretha van Akerlaecken*. In 1627 gaf Mr. BARTHOUT VAN AKERLAECKEN, *licentiaet in de Rechten, ende Adt. tot Sevenberghen*, een werk uit, bestaande in een twintigtal groot folio vellen, bestemd om, aan elkander geplakt, ééne groote genealogische kaart te vormen. De titel luidt aldus: »*Genealogien, der Hertoghen van Gelre, Gulick, Cleve, Berghe, en Graven vander Marck: Midts de Keysers, Coninghen, Hertoghen, Princen, Graven, en van Verscheyden andere door alliancien vande selve af-daelende. Door* Mr. BARTHOUT VAN AKERLAECKEN; enz. Het werk is opgedragen aan de *Staten Generael* en aan FREDERICK HENRICK, *Prince van Oraengien;* de uitvoering is zeer fraai; vier groote houtsneden komen er in voor. Later heeft de dochter van den schrijver dit werk op nieuw uitgegeven, ten einde het ook als boekwerk zou kunnen gebezigd worden. Deze tweede druk bevat dezelfde kaarten als de eerste, waar eenige verzen van de Uitgeefster zijn opgeplakt, terwijl titel, opdragt enz. veranderd zijn. De nieuwe titel is van den volgenden inhoud: *De Oude, Groote ende Warachtighe Genealogien der Hertogen van Gelre, Gulick, Cleve, Berge ende Graven vander Marck. Mitsgaders van verscheyden andere Vorsten als Keysers, Coningen, Hertogen, Princen, Graven ende Heeren, Door Aliantien van de selfde mede af-dalende. Aldus by een vergadert, t'Samen gevoeght, ende in dese Ordre gestelt, door* BARTHOLDUS VAN AKERLAECKEN, *in sijn Leven J. C. &c. Vermeerdert ende met Rijmen verciert, en nu de Eerstemael uyt-ghegeven, door Juffr.* MARIA MARGARETA VAN AKERLAECKEN, *Dochter van den Autheur. Tot* Nymegen, *Gedruckt by* NICOLAES VAN HERVELT, *Boeckdrucker*, 1655, in fol. De verzen van Mej. VAN AKERLAECKEN hebben geen hoogen vlugt, doch alvorens ze te veroordeelen, gelieve men hare eigene woorden te lezen, waar zij in de »*Onderrichtinge hoemen dit Boeck lesen moet*", zegt: »Ick hebbe mede de Natuer moeten ghehoorsamen, als die mij soo sterck heeft aengedrongen om Rijmen in dit Genealogische werck te maecken. Ik bidde soo die Rijmen niet soo wel gemaeckt sijn als een cloeck geleert Man soude doen, wilt die even wel aennemen als van een Juffr. ghedaen, ende belieft doch te dencken als een Juffr. een weynich doet, machmen dat soo veel wel achten als een gelcert Man die veel doet".

Van beide uitgaven berust een exemplaar op de Koninkl. Bibliotheek te 's Hage; van de eerste bezit de Heer A. D. SCHINKEL, aldaar, een bijzonder fraai met goud en kleuren afgezetten afdruk, waarvan de opdragt met goud is gedrukt. —ll.

»*Genealogie van de Fursten van Gelre*"; *Barthold*, *Maria Margaretha van Akerlaecken*, J.C.K. zegt van bovenstaande genealogie geen verder berigt te hebben bekomen. Zij is geschreven door BARTHOLD VAN AKERLAECKEN, en getiteld: *Genealogien ofte Geslachts Afkomsten der Hertogen van Gelre, Gulick, Cleve, Berghe ende Graaven van der Marck; mitsgaders Afkomsten van verscheyde andere Vorsten, als Keysers, Koningen, Hertogen, Princen, Graaven ende Heeren, door alliantien van dezelfde meede afdaalende door M.* BARTHOUT VAN AKERLAECKEN, 1627, *fol. met eene menigte afbeeldingen van Wapens.*

Het werd uitgegeven door MARIA MARGARETHA VAN AKERLAECKEN, dochter van BARTHOLD, bekend door hare *Cleefsche Pegasus, inhoudende den lof der Keurvorsten en der Princen van Oranje.* Nieumegen, 1654, 8°.

BARTHOLD VAN AKERLAECKEN was geboren te *Dordrecht*, en stierf ten jare 1646. Voorts bestaat nog van hem een werkje, dat echter onuitgegeven is, en tot titel heeft: *Het Recht der Graven van Egmond, op het Hertogdom Gelderland.* Zie verder over de AKERLAECKEN's, BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 215, 256, en PAQUOT, *XVI*, 69, en eindelijk ons *Handboek der Algem. Geschiedenis der Nederlanden en Nederl. Koloniën.*

L. G. V.

»*Genealogie van de Fursten van Gelre*"; *Maria Margaretha van Akerlaecken; Belooningen voor Opdragten* (vgl. II; bl. 33). In een breedvoerig register van de *Quartiers-Resolutien van Nijmegen* in H. S. vindt men onder het opschrift: *Vereeringen door 't Nym. Quartier*, het volgende:

»Aan MARGRETA VAN AKELAAR voor presentatie van haar boek over de *Genealogie van de Fursten van Geldre*, toegelegt 30 gld. *Quart. Resol.* 11 Oct. 1656".

Het boek zelf ken ik niet; doch vermoedelijk heeft men er geene groote waarde aan gehecht. Ik leid dit daaruit af, dat men eene dergelijke som in 1615 toekende aan JAC. VERHEYEN, Rector der Latijnsche School, die het Quartier met een *Carmen* vereerd had, terwijl men aan P. DE GREEF, voor de dedicatie van zijn boek: *Exercitationes ad Pandectas* in 1662, schonk eene som van 250 gld., en in 1657 aan den Syndicus JAN VAN SOMEREN, voor de dedicatie van zijn werk; *Outheid van Batavia*, eene som van 1000 gld., onder voorwaarde, dat hij een exemplaar van zijne pennevrucht aan ieder Lid van het Quartier ten geschenke zou geven. Zelfs de beruchte Bommelsche Predikant P. EYKELENBERG verkreeg voor zijne: *Basuyne van Sodomma en Gomorra*, bij Resolutie van 23 Sept. 1659, eene toelage van 50 gld. Kort daarop besloot het Quartier » geene dedicaties meer aan te nemen". Dr. RÖMER.

Genealogie van de Fursten van Gelre; Berthold, Maria Margaretha van Akerlaecken. Over M. M. V. ACKERLACH of VAN AKERLAECKEN en haar werk leze men G. D. J. SCHOTEL'S *Letter- en Oudheidk. Avondstonden*, bl. 152, 153, maar vooral het door hem later dienaangaande medegedeelde in de *Konst- en Letterbode* voor 1843, N°. 19. Ook geeft ons BALEN, in zijne *Beschryving van Dordrecht*, bl. 215 en 256, inlichtingen over haar vader BARTHOLD VAN AKERLAECKEN, die, in 1628, door de Regering van *Dordrecht* vereerd werd met eene premie van 200 £, voor het vervaardigen van een *Caert van de Genealogie der Vorsten v. Gulick en Cleefland;* deze stierf in 1646, en het was zijne dochter, die in 1654 *de Geslachts afkomsten* uitgaf *der Hertogen van Guelre, Gulick, Cleve* enz., door wijlen haren vader, doch *vermeerdert*, en met een lofdicht door JOH. V. SOMEREN vereerd. Hieruit nu verklaart zich de belooning door de Regering van *Nymegen* aan *haar* toegelegd. De exemplaren dezer genealogie, zoo wel der *eerste* als *tweede* uitgave, ziet men hoogst zeldzaam op verkoopingen. MARIA verzekerde ook bij de *vermeerderde* uitgave, dat de exemplaren van haars vaders werk *toen reeds* in weinig handen waren en zelden voorkwamen, waardoor zij zich tot den herdruk vond opgewekt. Een exemplaar bij mij, in groot folioformaat, heeft het jaartal 1627, en eene opdragt aan de H. M. H. Staten-Generaal en aan Vorst FREDERICK HENRICK; het bevat voorts 25 stuks, veelal uitslaande kaarten of genealogische platen of tabellen. Op de verkooping in Junij 1850, te *Utrecht* bij KEMINK *en Zoon*, *Catal.* bl. 32, N°. 190, vond men een exemplaar der *tweede* uitgave, waarbij de naam van den autheur, die op de eerste slechts met de initialen B. v. A. werd aangewezen, *voluit* wordt vermeld, de titel was eenigermate veranderd en, op sommige kaarten of bladen van het werk, vond men zoogenaamde verzen geplakt. Ook in de verkooping bij K. FUHRI te *'s Hage*, Feb. 1852, bl. 6, N°. 165, was een exemplaar met in *goud* en *zilver* gekleurde wapens en costumen, rusl. band, verg. op snede.

V. D. N.

[Van A. J. VAN DER AA ontvangen wij hetzelfde berigt. Hij vermeldt ons het oordeel van SCHOTEL, die BARTHOLD VAN AKERLAECKEN „een der minst bekende, doch meest voortreffelijke Geslacht- en Wapenkundigen" heet „zijner eeuw", en verwijst J. C. K. mede naar de *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, bl. 152 en 153 en den *Konst- en Letterbode* van 1843, Dl. I, bl. 290—293.]

———

Zeetogt op last van Koning Alfred (II.; bl. 216). De *Periplus* OTHERI *et* WULFSTANI *ab* AELFRIDE *rege*, *Anglo-Sax. scriptus*, *cum Vers. et notis ab* A. BARSAEO, is te *Kopenhagen*, 1733, in 4°. uitgegeven. L. J.

Zeetogt op last van Koning Alfred. De Heer SCHREUDER vraagt (II.; bl. 216) iets naders omtrent den *zeetogt op last van Koning* ALFRED ondernomen om eene doorvaart naar de Indiën te zoeken.

Deze zeetogt heeft echter nimmer plaats gehad; en het verhaal daarvan rust alleen op een dwaalbegrip van SPELMAN en VOLTAIRE, door ALFRED's beste levensbeschrijvers reeds lang aangewezen. Bij den Graaf VON STOLBERG (*Munster* 1815) vindt men, bl. 267:

»Es ist unbegreiflich wie SPELMAN, und nach ihm VOLTAIRE, glauben könnte, ALFRED habe den OTHER ausgesandt, um die seitdem oft gesuchte, sogenannte Nordostfahrt nach Indien zu entdecken. Diese Idee wäre allerdings des groszen Mannes, der so weit über seiner Zeit erhaben war, würdig gewesen, aber aus dem angeführten Berichte sehen wir, dasz OTHER weder von ALFRED ausgesandt worden, noch auch an eine Reise nach Indien gedacht habe".

En bij Dr. FRIEDRICH LORENTZ (*Hamburg* 1828, SS. 169 en 170):

»So lautet die Beschreibung von Deutschland, die ALFRED in seinen OROSIUS eingeschaltet hat. Zu dieser Skizze von Deutschland setzt ALFRED eine interessante Erzählung von der Reise OHTHERE's nach dem Nordpole u. s. w. — Wer jetzt OHTHERE's Reise lieset, wird es kaum für möglich halten, dasz Jemand in den Irrthum fallen sollte, zu behaupten, die Reise wäre angestellt worden, *um eine nördliche Durchfahrt nach Ost-Indien zu entdecken*". S. I. MULDER.

[Op VON STOLBERG heeft ook J. M. ons verwezen.]

Freund Hain (II.; bl. 216). Nopens *Freund Hain* kan J. M. eene gissing vinden in eene uitvoerige aankondiging en beoordeeling van BUDDINGH's *Westland* enz., door den Hoogl. SIMROCK, voorkomende in de *Jahrb. des Vereins für Rheinl. Alterthumsfreunde*, XI, 225-234, ten deele overgenomen in den *Konst- en Letterbode*, N°. 2 van het jaar 1848. Ook de Heer GRIMM wist aan dien *Freund Hain* geene beteekenis te hechten. SIMROCK t. a. p. is van oordeel, dat hij in het *Heenekleed* voor lijkkleed, en *Heunburgin* voor lijkvrouw (bij de *Friesen*) opheldering ontvangt. SCR.

Freund Hain. BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl.*, op het woord *hein*, zegt: »*Hein* is eigenlijk *zode*. Als *zode* (of als samentrekking van *heiden*) werd het ook voor het graf gebruikt, waarvan de Duitschers dan hun *Vriend Hein* voor den persoonlijken Dood hebben.—Hiervan is in 't Overijsselsche of Drentsche nog een Heinekleed voor een grafkleed, (of, als wij in Holland zeggen, een doodkleed) overig, gelijk ook het werkwoord *heinekleeden*, hetgeen men bij ons *een doode afleggen*, of *de doodwâa aantrekken* noemt". J. J. WOLFS.

Blaauwe zonnepaarden (II.; bl. 216). Bij de oude dichters werd de zee steeds *coeruleum* genaamd. Waarschijnlijk geeft nu VONDEL te kennen, dat de paarden uit de zee opkomende, en met haar water bedekt, daar ook de kleur van hebben overgenomen. P. Q. R.

Blaauwe zonnepaarden. Zoude VONDEL niet in zijne poëzy met *blaauw* het latijnsche woord *caeruleus* hebben willen vertalen, dat gewoonlijk die kleur aanduidt, welke door de spiegeling der lucht in het water veroorzaakt wordt? Te meer acht ik hier de donkergroene of blaauwe waterkleur bedoeld te zijn, daar de paarden van TITAN uit de zee opkomen. *Caeruleus* wordt zeer veel gebezigd van de personen der oude watermythologie. F.

Blaauwe zonnepaarden. VONDEL heeft het blaauwe span van den Daggod waarschijnlijk uit dezelfde stoeterij, waaruit zijn vriend OVIDIUS dat van den TRITON: *Heroïd.* VII, 49, 50.

Jam venti ponent, strataque aequaliter unda,
Caeruleis TRITON per mare curret *equis.*

S. v. V.

[Is het niet wat gezocht, met G. P. ROOS het *blaauw* in kwestie af te leiden van de „blaauwe wadem", die men „veelal in den vroegen uchtend over het veld ontwaart", zoo als reeds BREDEROO had opgemerkt:

Wat verschietjes verd en flouw,
Dommelter tusschen 't grou en *blou.* — ?

Zie ook CAMPHUYSEN's *Mayschen Morgenstond.* Wij voor ons vatten het epitheton op in den zin, daaraan toegekend door P. Q. R., F. en S. v. V. Het is echter ook mogelijk, dat men hier enkel aan het blaauw des hemels te denken hebbe. Ook de hemel heet *caeruleus* bij den dichter der *Fasti* (III, 449):

Jamque, ubi caeruleum variabunt sidera coelum;
Suspice: Gorgonei colla videbis equi.

Vergelijk ook *Fast.* II, 485. *Metam.* XIV, 814.

Overigens merken wij op, dat niet slechts het span van den TRITON, maar ook dat waarvan PLUTO zich bij den roof der argelooze PROSERPINA bediende, met dit adjectivum aangeduid wordt door denzelfden zanger (*Fast.* IV, 446):

Hanc videt, et visam patruus velociter aufert,
Regnaque caeruleis in sua portat equis.]

Wolffsglazen (II.; bl. 218). Het navolgende is mij, na veelvuldige nasporingen, bekend geworden:

WOLFF, volgens sommigen van *Utrecht* geboortig, heeft gewoond in *'s Gravenhage.* Van beroep schilder, doch van geringen naam, heeft hij zich grooten lof verworven door het *stippen* of *etsen* op bekers en roemers, hetgeen hij gelijktijdig bij zijn schilders handwerk uitoefende.

Hij was een zeer zonderling man. Vóór of omstreeks den jare 1787 in 't huwelijk getre-

den zijnde, had hij noch geldelijk vermogen, noch maatschappelijk bestaan. In zijne huishouding moetende voorzien, wist hij er niets beters op, dan de meubelen, die hij bij zijn trouwen gekregen had, voor zijne deur uit te stallen, en, even als een uitdrager, aan den gaanden en komenden uit te venten.

Die uitdragerij niet toereikend vindende voor zijne behoeften, kwam hij als gezel in de werkplaats van DIRK VAN DER AA, toen ter tijd een beroemd rijtuig- en vooral beeldjesschilder, te *'s Hage* op den *Dennenweg*. Zie IMMERZEEL, *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders enz.*, I.; bl. 1.

Aldaar leerde WOLFF met eene uitstekende vaardigheid *kinderbeeldjes* en *beesten* teekenen, en paste die kunst, met behulp eener kleine etsnaald, door een hamertje gedreven, weldra op het glas toe en bepaaldelijk op *roemers* en *bokalen*. Hierdoor verwierf hij zich eenig bestaan. Hij was zoo gemeenzaam met die kunst geworden, dat (volgens de verzekering van een oud man, die hem gekend heeft) hij in gezelschap van anderen, vaak met een kort pijpje in den mond en over allerlei voorvallen pratende, zijne kinderbeeldjes of beestjes op het glas stipte.

Mij zijn slechts *vijf* glazen voorgekomen, door hem op de beschrevene wijze bewerkt; zij zijn onnavolgbaar schoon en de beste gravuren op glas halen op verre na bij deze in schoonheid niet; geen streep noch kras is daarin te zien; de schaduwen zijn digter, de lichten dunner gestipt.

Een dier bekers vertoont het wapen van wijlen den Prins Erfstadhouder WILLEM V. Een ander is met een paardje, dat in eene weide loopt, gestipt, en drie zijn met in de wolken gehulde kinderbeeldjes versierd. Letters heb ik op geen dier bekers gezien.

WOLFF is vroeg gestorven. Zijn leermeester VAN DER AA, die in den jare 1809 stierf, heeft hem nog lang overleefd. J. G. V.

———

»*De pylen die my eerst te samen niet en weken*"; *De Kunstschrijver de Clercq* (II.; bl. 218). Over den auteur zie men LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 480. DE CLERCQ was een uitmuntend kunstschrijver; hij leefde op het laatst der 17de eeuw. († 8 Dec. 1704). L.

———

Balaeus Carfenna Hylander (II.; bl. 218) is mij onbekend, doch in 1579 verscheen te *Antwerpen*, uit de drukkerij van CH. PLANTYN, eene brochure in-4°. getiteld: *Brieven der Keurvorsten, die te Ceulen versamelt zyn om den Peys van de Nederlanden te maken enz., waerwt alle menschen sullen verstaen, dat de principaelste artyclen van den voorgehoudenen Peys, contrariëren ende breken de Pacificatie van Ghent enz.* Op het laatste blad is met de hand geschreven: »De annoteerder der volgende acten van den Vreede handel te *Ceulen* is geweest Heere AGGEUS ALBADA, der Regten doctor."

Den 5den Julij 1580 besloten de Staten van Holland om de Commentariën op den Vredehandel te *Keulen* ook in het Nederduitsch bij Mr. W. SILVIUS, ter perse te leggen, terwijl hij den 11den Aug. voor *vijf* jaren octrooi verkreeg om de *Acte van Vredehandel te Ceulen met de Annotatien &c. te mogen drukken.*

Dit werk verscheen in 1581, onder den titel: *Acten van den Vredehandel, gheschiet te Colen enz. Ghetrouwelyck beschreven wt den Protocol der Ghesanten van de Staten ende overgeset in de Nederduytsche sprake.* Leyden. CHARLES SILVIUS. (Door bevel van de Staten.)

VAN METEREN zegt daarvan (Boek IX, bl. 172, 173): »Desen Vredehandel is in diversche plaetsen gedrukt, onder ander in Latijn tot *Lyons*, A°. 1586 [?] bij ADRIAEN SCHUTTEMAN, in-4°., toegeschreven den Eertshertoghe MATHIAS *ende de Generale Staten*". Hetgeen die schrijver verder zegt, wordt ook gevonden in de 4 eerste bladzijden van bovengemeld werk van 1581.

Merkwaardig is ook hetgeen men bij BOR (Boek XIII, fol. 104—109) aantreft, alwaar ALBADA, zich verantwoordende, zegt:

»Ick en hebbe niet met allen geschreven dan by consent ende approbatie des Doorluchtigen Hertog[s] van *Aerschot* en van de andere gesanten die hier teghenwoordig zijn. Ick bekenne wel, dat ick die argumenten heb aengegeven; midts ick den handel van Duytschland beter versta dan d'anderen".

Ik geloof geene ondienst te doen door het vermelden van de volgende brochures, in dien tijd verschenen en tot het onderwerp behoorende (*Biblioth. Thysiana*):

1. *Advis d'un affectionné au Pays-Bas, à Messieurs les trois Estats du dict Pays, les admonestant de promptement pouvoir* [*pourvoir?*] *à leurs affaires, pour éviter le torrent impétueux, qui vat* [?] *faire son cours sur eulx.* Lyon, 1579, in-4°. (12 bl.)

2. *Petit traicté servant d'instruction à Messieurs les Estatz et touts bon patriots, afin qu'ils s'efforcent pour remectre le Pais en repos par moyen d'une paix assurée sans se laisser abuser des offres amiellées qui ne tendent que pour nous réduire soubs le ioug de la pristine servitude.* Gand, chez JEAN MARESCHAL, 1579, in-4°. Op het laatste blad leest men:

„Ne sois fasché, si durant ceste vie
Souvent tu vois prospérer les meschans
Et des malins aux biens ne porte envie
Car en ruine à la fin tresbuchans
Seront fauschez comme foin en peu d'heure".

3. *Advertissement et conseil au peuple des Pays-Bas. Imprimé à* Roucelle A°. 1579, in-4°.

4. *Lettre d'un gentilhomme, vray patriot, à Messieurs les États Généraulx assemblez en la ville d'Anvers.* A°. 1579. in-4°.

5. *Response à un libelle fameux, naguères publié contre Monsieur le Prince d'Orenges et intitulé: Lettres d'un Gentil-homme, vray patriot etc. faicte par* PHILIPPE DE MARNIX. Anvers, 1579, in-4°. GILES VAN DEN RADE.

6. *Le vray Patriot aux Bons Patriots.* 1579. in-4°.

7. *Sommiere verclaringhe van de zwarichеden die den Inghesetenen van dese Nederlanden te verwachten soude hebben, soo verre het Concept van de artikelen ende conditien van de Pacificatie tot Coelen wtghegheuen, en voorts alomme in dese Landen ghestroyt, ghevolcht ende aenghenomen worde: Ende verbodt by de Magistraet der Stadt Utrecht gedaen van deselve artikelen niet te moeghen onder de gemeynte wtdeylen enz.* Utrecht, COENRAET HENRICKSZ, 1579, in-4°.

8. *Een goede Waerschouwinghe voor den Borgheren ende besonder dien van den Leden van Antwerpen. Dat sy hen niet en souden laten verlocken met het soet aengheven van de bedriechlycke Artykelen van Peyse, onlancx ghecomen van Ceulen.* A°. 1579, in-4°.

9. *Protestation des fidèles en la ville d'Anvers dédiéz à la confession d'Ausbourg* [*Augsbourg?*], *presentée au Conseil des États sur les articles de la Pacification du* [sic] *Pays-Bas, faict à Coulogne le xviij Juillet.* Anvers 1579, in-4°. (Ook in het Nederduitsch.) .. ELSEVIER.

Balaeus Carfenna Hylander. Kan dit ook MELCHIOR BARLEUS zijn, die Archivarius van *Antwerpen* is geweest? Dat ALBADA voor den schrijver van de *Oratio* zoude te houden zijn, moet ik betwijfelen, wanneer ik het vijfde deel, bl. 313 en volgende, van den *Vrije Fries* inzie, alwaar men een *Levensbericht* van AGGEUS VAN ALBADA kan vinden, hetwelk uit zeer goede bronnen is geput. Men vergelijke over M. BARLEUS: BAYLE, MORÉRI en anderen.

D. H. H.

Het Schaakspel in Nederland (II.; bl. 219); *August van Brunswijk Lunenburg.* Deze vraag kan ik slechts ten deele beantwoorden.

Volgens AMBROISE FIRMIN DIDOT, in zijn *Essai sur la Typographie*, (extrait du Tome XXVI de l'*Encyclopédie moderne*), p. 563, heeft WILLIAM CAXTON in 1474 te *Westminster* in-fol. gedrukt:

The Game of the Chesse, »traduit du français (*). En le dédiant au Duc de *Clarence* frère du roi ÉDOUARD IV, il fait des voeux pour que Dieu accorde au roi et à son frère de longs jours et un règne fortuné. CAXTON réimprima cet ouvrage avec des gravures en bois, mais sans date ni aucune indication".

In de verzameling van den Heer SERRURE te *Gend*, vindt men het volgende werk:

»*Hier beghint een suverlyc boec van den tytverdryf edelre heren en̄ vrouwen als van den Scaecspul.* (In fine) *Int jaer ons Heren dusent vier hondert ende negentseventich op ten anderden dach van October soe is dit ghenoechlike boeck voleynt en̄ ghemaect ter Goude in Hollant by my* GHERAERT LEEU, *lof heb God.*

De beide eerste bladzijden bevatten twee houtsneêfiguren, de eene een kegelspel voorstellende en de andere een man en vrouw, die schaak spelen.

De *Chess Player's Chronicle*, London 1846, bl. 322, leert ons eenige Hoogduitsche boeken kennen, die over het schaakspel handelen, als:

1°. MEISTER INGOLD, *Das goldene Spiel*, Augsburg, 1472.

2°. JACOBUS DE CESSOLIS, *Schachzabel oder das Buch menschlicher Sitten*, Augsburg, 1477—1483, Strassburg, 1483.

3°. JACOB MENNEL, *Dass ritterlichen, kunstlichen Schachabel Spiels underweysung, erclärung und verstant*, Constans, 1507. Oppenheym, 1520. Frankfurt, 1536.

De schrijver zegt verder over deze boeken: »Although they contain the morals of chess in a very interesting form, yet they accomplish their object but imperfectly, that is to say, do not teach the game of chess, as they give no played games, except the last mentioned, in which we find seven endings of games, and some explanations concerning their manner of playing at that time; for instance the *Queen moved but one and the Bishop two squares diagonally*".

De schrijver roemt zeer het werk van GUSTAVUS SELENUS, dat in 1616 te *Leipzig* het licht zag, onder den titel van: *Das Schach oder Köningspiel*, in-4°., bestaande uit vier deelen. Bij dat werk is een oud spel gevoegd, genaamd: *Rythmomachia.*

Het bedoelde werk had tot schrijver den Hertog AUGUST van *Brunswijk Lunenburg* (*), zijnen naam verbergende onder dien van GUSTAVUS (AUGUSTUS) en SELENUS (*Seléne, Luna*).

Ik stip hierbij nog aan, dat deze AUGUST te *Rostok* heeft gestudeerd en aldaar in 1594 eene oratie gehouden: *De Severitate et Clementia Magistratus*, en dat hij in 1624 een groot werk in het Latijn heeft uitgegeven, onder den titel: »GUSTAVICE [GUSTAVI?] SELENI *Crytomenytices* [*Cryptomenytices?*] *et Cryptographiae Libri IX* which contains the key to cyphers of the celebrated Abbot of *Spanheim*, JOHANNES TRITHEMIUS, with similar inventions by himself and others).

(*) In den Roman getiteld: *Renard Contrefait*, (waarvan de maker zekere CHAMPENOIS schijnt te zijn) en die bepaaldelijk in 1328 is geschreven, leest men het volgende vers:

„Si come fols et folles sont,
Qui pour gaignier au bordel vont,
Jouent aux dés, aux *cartes*, aux *tables* (échecs),
Qui à Dieu ne sont délectables".

(*) Geb. 10 April 1579, zoon van HENDRIK van *Brunswijk*, en URSULA, Prinses van *Lauenburg.*

Deze AUGUST van *Brunswijk* heeft een dagboek nagelaten van 10 April 1594 tot 16 April 1635, waarin hij alles heeft opgeteekend, wat hem belangrijk toescheen. Dit geschrift bevindt zich in de *Wolffenbuttelsche Bibliotheek* onder den titel van: *Ephemerides, sive Diarium.* .. ELSEVIER.

Het Schaakspel in Nederland. Onder de beminnaars van dit spel behoorde de Leydsche Hoogleeraar S. SPEYERT VAN DER EYK, van wien nevensgaand gedrukt vers, door hem onder zijne vrienden en bekenden verspreid, afkomstig is:

In Latrunculorum Ludum.

Majestate potens meritó Rex ordine primus,
Quem Latrunclôrum tota corona tegit.
Regina in primis partes se vertit ad omnes,
Ut ferat auxilium viribus ipsa suis:
Postulet aut si res prior adgrediatur ad hostem,
Imperat impetibus, consiliisque praeëst.
Alas defendunt Arces, exercitus omnis
Ordine diversis passibus ingreditur.
„Discolor et recto grassatur limite Miles,
Dum medius gemino calculus hoste perit". (*)
Impavidi accelerant Equites, saltuque feruntur,
Obliquo, occultas insidiasque parant.
Consilioque suo prodest quoque saepé Senator,
Transversamque viam laetus uterque tenet.
Ordine quisque suo procedit, proelia miscet,
Ac peragit varias tota caterva vices.
Undique donec erit Rex hostibus obrutus alter,
Victum et victoris se jacit ante pedes.
Victoris frontem cingit Victoria lauro:
Instaurare iterum proelia grata juvat.
Iamque alter vincet, vel non superatus abibit,
Neutra ubi pars cedit, neutra superbit ovans. —

Met welk regt de Hoogleeraar het schaakspel *Ludus Latunculorum* noemt is mij onbewust. — V. D. N. schijnt mij, II.; bl. 211 (waar abusivelijk 111 staat) met deze benaming onbekend te zijn.

Over het schaakspel bezit ik, bij de bekende schrijvers, nog het zeer aardige boekske in 12°.: »*Proeven van het Schaakspel* enz. *In 't Fransch beschreeven door den Heer* PHILIPPUS STAMMA, *Geboortig van Aleppa in Syrië. Uit het Fransch in 't Nederduitsch vertaald, tweede druk, tot* Amsterd. *by de Wed.* JACOBUS VAN EGMONT". Zonder jaartal.

Het is bekend, dat AUGUST van *Brunswijk*, de stichter der *Wolffenbuttelsche* boekverzameling, over het schaakspel geschreven heeft, onder den naam van »GUSTAAF SELENUS".

LEDR.

Het Schaakspel in Nederland. Behalve de door mij reeds vroeger aangewezen *Letteroeffeningen* van 1821 (zie NAV. I.; bl. 166) vindt men in het *Mengelwerk* van dit Tijdschrift, N°. 15, December 1831, *Iets over het Schaakspel* van G. D. J. SCHOTEL, welk stukje, door hem omgewerkt en met aanmerkingen en bijvoegsels vermeerderd, op nieuw is geplaatst in de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis* van SCHULL en VAN DER HOOP, Dl. II, St. I, bl. 85—98. Daarin is een en ander medegedeeld, dit spel betreffende, ook in verband tot ons vaderland, als: Over het schaakspelen van Prins WILLEM I met den Graaf van *Egmond;* dat MAURITS zich, vooral tijdens het Bestand, daarmede met zekeren Franschen Kapitein DE LA CASE vermaakte; en dat PHILIPS WILLEM zijn treurig verblijf in Spanje daarmede lenigde. SCHOTEL gewaagt ook van de instelling van een *Schaekspel* door den Graaf in 1229, waarvan door BOXHORN, *Tooneel van Hollandt*, bl. 58, 59, bij uittreksel mededeeling is geschied uit *het Boeck der Schaeckspelen der Graven van Hollandt*, dat echter welligt meer toepasselijk zal zijn op een *Steekspel* van die dagen, in welke, niettemin, het *schaakspel* een gedeelte der opvoeding uitmaakte. Zie VAN WYN, *Avondstonden*, IIde Boek, bl. 104. Over het verlangd wordend werk van CESSOLIS, uitgave t. j. 1479, zie men inzonderheid het stukje, getiteld: *Bibliographische Zeldzaamheden*, 's Bosch 1818, op HULTMAN t'huis gebragt, alwaar men eene breedvoerige beschrijving en vele bijzonderheden vinden zal, dat werk en den vervaardiger betreffende, welk exemplaar later, in 1821, uit de nalatenschap van den Heer HULTMAN werd verkocht, zie *Catalog. Biblioth.* pag. 29, N°. 148, en *f* 23 heeft gegolden, terwijl het vroeger, uit de verzameling van DE ROVER, zie *Catal.* N°. 590, in fol., met *f* 25 door H. is betaald. Over CESSOLES of DE CESSULIS zie FABRICIUS in *Bibl. Med. et Inf. Latin.*, 1734, T. I, p. 1031, ook MARCHANT, *Dict. Hist.*, T. I, p. 179. *NB.* Het jaartal 1783 eener uitgave te *Delft*, in deze vraag vermeld, moet ongetwijfeld 1483 zijn.

V. D. N.

Jacob Mats (II.; bl. 219) *of Metius.* Wat J. H. VAN DALE aanhaalt uit den 8sten druk van het *Kronyk-Register*, lezen wij evenzoo in den 5den druk, bl. 46 (doch het jaartal door een drukfout 1744). Buiten kijf bedoelt ABRAHAMSEN JACOB METIUS, Alkmaarder, broeder van den Hoogleeraar ADRIANUS METIUS; 't zij dat deze METIUS'SEN hunnen naam verlatijnscht hebben naar het Nederd. MATS, 't zij dat de Vlissingsche Krankbezoeker gedwaald hebbe in 't verhollandschen van den naam METIUS. De man heeft zich vergist én in het jaar der uitvinding, én in den persoon des uitvinders. Dat JACOB METIUS een der eersten geweest is, die aan ZACHARIAS JANSEN de uitvinding der verrekijkers betwist hebbe, is bekend, en dat de uitvinding niet in 1544, maar eene halve eeuw later heeft plaats gehad, is onbetwistbaar. De geheele aanteekening in het *Kronyk-Register* draagt overigens de sporen van onnaauwkeurigheid. De nieuwe ster van 1572 behoefde waarlijk door geen »buysen"

(*) OVID. *Trist.*, L. II. v. 477 et 478.

gevonden te worden; zij overtrof de helderste sterren in glans; die van 1600 beschrijft KEPPLER als van de derde grootte.

H. M. C. v. O.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO betwistte aan JACOB METIUS alle aanspraak op de uitvinding des verrekijkers en verwees overigens, hem aangaande, naar ENGELBERTS GERRITS' *Biographisch Handwoordenboek*, Dl. II, bl. 234. Hij drukte aan het slot zijn verlangen uit, om met jaar en dag, zoo van METIUS' geboorte als van zijn overlijden, bekend te worden gemaakt.]

Jacob Mats. Alzoo wordt wel eens verkeerdelijk de naam van JACOB METIUS geschreven, wiens vader nogthans geen brillenmaker was, maar de beroemde vestingbouwkundige ADRIAAN ANTONISZ. (DOEDESZ.), die gedurende veertig jaren te *Alkmaar* het Burgemeesterschap bekleedde. Ook het jaar zijner vermelde ontdekking is door ABRAHAMSEN onjuist opgeteekend, en moet in het begin der 17de eeuw gezocht worden. Hooren wij omtrent zijne uitvinding den *Baron* COLLOT D'ESCURY, in *Hollands Roem*, Dl. VI, St. 1. »Hij is met die ontdekking later voor den dag gekomen, dan hij misschien had kunnen doen, doch dit moet in het zonderlinge van 's mans geaardheid gezocht worden. Hij had de kunst van glasslijpen bij eenen brillenmaker geleerd, en vervaardigde al spoedig alle soorten van branden vergrootglazen, ook een glazen brandspiegel, maar hij stierf zonder dit zijn geheim te hebben bekend gemaakt, en Prins MAURITS, vader, broeders en bloedverwanten, bezigden daartoe vruchtelooze pogingen, zelfs greep een Predikant, toen hij op het ziekbed lag, hem daartoe te vergeefs in het gemoed. Hoe hij dus op dit denkbeeld gekomen zij, en de uitvinding van zijnen kijker, blijft een geheim, maar zeker is het, dat de ontdekking bij zulk een man niet het gevolg van bloot toeval zij. Wezenlijke waarde had zijn kijker, daar men de satellieten van JUPITER en de zonnevlekken met dezen ontdekte, en vele vaste sterren die met het bloote oog niet zigtbaar waren. Met deze uitvinding was hij minder geheimzinnig dan met die der glazen en spiegels, althans in 1608 vervoegde hij zich met zijn aanzoek, dat onder de papieren van HUYGENS berust, om octrooi bij de Staten, waarschijnlijk daartoe uitgelokt door het voorbeeld van zijnen mededinger, den brillenmaker (ZACHARIAS JANSEN) van *Middelburg*, zoo als hij hem noemt".

C. W. BRUINVIS.

[Nog bleef de vraag onbeantwoord, op hoedanige wijs METIUS' uitvinding zich tot die van JANSSEN en LIPPERSHEY verhouden mag hebben. Wij herinneren hier evenwel het geplaatste in onzen 2den Jaargang, bl. 293.]

De mantel van Frederik Hendrik (II.; bl. 219). Er wordt ter aangehaalder plaatse melding gemaakt van het onderschrift onder eene plaat in het *Groot Tafereel der Dwaasheid*, waar FREDERIK HENDRIK *ouwerwets patroon der verkeerde barmhertigheid* genoemd wordt. De Prins had buiten twijfel dit epitheton te danken aan zijne bekende zachtheid en verdraagzaamheid jegens de Barnevelds-gezinden en Remonstranten, bij velen voor te ver gedrevene toegevendheid en laauwheid gehouden, vooral bij de vrienden van ORANJE en de Contra-Remonstranten. WAGENAAR getuigt zelfs, dat hij voor de Roomschgezinden zoo toegevend was, dat men in *Frankrijk* in den waan viel, dat hij hunne leer heimelijk toegedaan was. Zeer goedaardig voegt er deze geschiedschrijver bij, dat »hiervan nimmer iet het minste gebleken is". Nu, daaraan zal wel niemand twijfelen. Maar het zenden van eene vloot tegen de Fransche Hervormden van *Rochelle*, in 1625, had onder de Gereformeerden in het vaderland vrij wat kwaad bloed gezet, en dat FREDERIK HENDRIK om deze en andere redenen voor laauw werd uitgekreten, in dagen toen de ijver voor de Hervormde Godsdienst en tegen *Rome* nog niet zeer verflaauwd was, laat zich begrijpen. Men vergelijke onze Geschiedschrijvers over dezen Vorst met zijne karakter-beschrijving door WAGENAAR, XI, bl. 435 sqq., en vooral met de vrij scherpe van BILDERDIJK, door het geheele verhaal van FREDERIK HENDRIK's Stadhouderschap, *Gesch. des Vaderl.*, VIII, bl. 102—160.

V. GR.

De mantel van Frederik Hendrik. In het *Leven van* JOHANNES WOUTER BLOMMESTEIJN, door A. LOOSJES, PZ., vindt men Dl. II, bl. 99, eenige spotprenten, den actiehandel betreffende, opgenoemd en daaronder ook; *De verrezen* FREDERIK HENDERIK, *ouwerwets patroon der verkeerde barmhartigheid.* Bij dit laatste is de volgende noot gevoegd:

»De duisterheid van de benaming dezer print laat zich ophelderen door de uitlegging van het spreekwoord, toen vooral in zwang: *zich met* FREDERIK H.[ENDRIK] *te behelpen.* De Staten van *Holland* namelijk, ontdekkende, hoe sommige baatzoekers en bedriegers, verscheidene lieden, op hoop van groote winst, wisten te verlokken in het spel, dat zij met Actiën van de O. I. Compagnie dreven, om die op tijd, of op premie, of in den wind te koopen en te verkoopen, hadden in het jaar 1610, den 27 Februarij, een Plakkaat tot verbod van dien handel uitgegeven, en zulks tot viermaal toe, met nog sterker uitdrukkingen herhaald, als in de jaren 1623, 1624 en 1677. Dewijl nu Prins FREDERIK HENDRIK, een verstandig en vaderlandlievend Vorst, een natuurlijk vijand van dien schadelijken handel was, en met reden geacht werd veel deel gehad te hebben in het nemen van het eerste Staatsbesluit, werd het Plakkaat naar zijnen naam genoemd. Dewijl nu deze Plakkaten voornamelijk hier op neder komen, dat, wanneer iemand eenige Actien verkoopt, die hij, op den dag als de koop

geschiedt, niet heeft, die koop nul is, en zoo verder, wordende die handel aangemerkt als dobbelen en spelen. Het was niet onnatuurlijk, dat dus velen, in de windnegotie van het jaar 1720, zich te veel verdiept hebbende, dat Plakkaat te baat namen, en zich alzoo met de mantel van FREDERIK HENDRIK bedekten".

In het blijspel: »*Quincampoix of de Windhandelaars*" van P. LANGENDIJK, wordt in het 1ste bedrijf, 4de tooneel, door EELHART tot BEATRIS gezegd:

„Patientie, zuster, denk het hangt nog aan 't geval
Of hij [de echtgenoot van BEATRIS] verliezen of zijn geld behouden zal.
Uw huuwlijks voorwaarde is een steen om u te dekken,
Zoo hij in 't kort eens naar *Vianen* moest vertrekken.
Of FREDRIK HENDRIK neemt hij in den nood te baat.

BEATRIS.

Wie meent gij daar meê, broer?

EELHART.

Ik meen een oud Plakkaat,
Waarin men scherp verbiedt die wijs van negotieeren;
Een Monopolium, waarop onze Overheeren
Geen vonnis geven: wijl het is een groote trap
Tot de ondergang der nutte en zuivre koopmanschap".

DAVID.

Vraagteekens.

212. — *Vaak.* In vele plaatsen van ons land gebruikt men het woord *vaak* voor *dikwerf*, *dikwijls*; wat is er de etymologische afkomst van? C. & A.

---

213. — *Hervormde gemeente te Ritthem.* Op welken tijd zoude de Hervormde gemeente te *Ritthem* (eil. *Walcheren*) haar aanwezen hebben ontvangen, en wie was haar eerste Predikant? B.

---

214. — *Aegidius of Gillis van Rijckegem.* Zou iemand mij ook den kerkelijken levensloop kunnen mededeelen van AEGIDIUS of GILLIS VAN RIJCKEGEM, die in 1688 zijne Predikantsbediening te *Ritthem* (eil. *Walcheren*) aanving? B.

---

215. — »*De*" *of* »*het*" *Graafschap.* Waarom werd het gedeelte van Gelderland, dat nu hoofdzakelijk het arrondissement *Zutphen* uitmaakt, vroeger altijd *de* Graafschap genoemd, en geschiedt zulks nog door ieder Gelderschman, zoodat elk, die *het* Graafschap zegt, oogenblikkelijk zijne niet Geldersche hoedanigheid verraadt? Σ.

---

216. — *Mr. Constantijn van Baerle.* Wat weet men van dezen Regtsgeleerde, die in 1701 stierf? R.

---

217. — *Glimlach, Grimlach en Glimplach.* Is er onderscheid tusschen *Glimlach* en *Grimlach?* Ook zag ik wel eens *Glimplach;* bestaat dit laatste woord? G. E. J. RIJK.

218. — *Shakespeare's beweerde Roomschgezindheid.* »On a prétendu que SHAKESPEARE était catholique", lees ik ergens. Is er eenige grond voor deze pretentie? of is de bewering even geloofwaardig als die van vele Roomsche schrijvers, die al wat goed, groot en edel is, tot hun bent willen trekken, iets dat wel verklaarbaar is?

---

219. — *Preêken van Geert Groete.* Van de preêken van GEERT GROETE moeten er enkele in druk bestaan bij de werken van THOMAS A KEMPIS. In het Iste Deel van het *Kerkelijk Archief* van KIST en ROYAARDS komt éen *Sermo contra Focarios* voor. Bestaan er overigens nog afdrukken of handschriften zijner predikatieën? HENRY.

---

220. — *Grafschrift op* »*Teunis met zijn wijf*". In een MS. van 1678 vond ik het volgende:

Als men schreef 1605, soo stirff den
Ouden TEUNIS met syn wijff —
Zy waren met haer beyden 211 jaren
Zy waren op eenen dagh gebooren —
Op eenen dagh getrout [!] —
Op eenen dagh gestorven —
Zy hadden getrout geweest 75 jaren —
Zy leefden als 2 arme slaven —
Zy wierden op eenen dagh begraven
Tot *Delft* van de Magistraet —
In de Kerck.

Zou hiervan te *Delft* ook eenige aanteekening bestaan? L. D. R.

---

221. — »7 *zitten aan het roer*". Onlangs kwam mij het volgende versje in handen, blijkbaar geschreven in de 17de eeuw en bijna onleesbaar geworden:

7 sitten aan het roer
T'waer beter dat elck voor den duivel voer/
7 sitten in het schip
Stierent nae een harde klip/
7 sitten in den raet —
Fyn als JUDAS / even quaet/
7 sitten in t gerecht/
Soo de meester, soo de knecht /
7 regeren Nederlandt
Recht (?) aan Engeland verpandt /
Sy waren in een koy geset
De duivel heeft'ser uit geret/
Soo deze 7 soo gaen voordt
Soo moet de stierman buiten boordt —
Daar om t'waer beter seven doot
Dan 't heele landt in sulcken noot. —

Kan een der Navorschers mij soms iets meer daarvan mededeelen? φ^2—φ.

---

222. — *Gazette de Leyde.* Wanneer en door wien is deze wereldberoemde Courant gesticht, en wanneer heeft zij opgehouden te bestaan? J. M.

---

223. — *Spreekwijzen. Loop naar St. Velten* zegt men wel eens, als men iemand het *verdwijn!* wil toeroepen. Wie was die Heilige? C. & A.

224. — *Spreekwijzen. Daar loopt wat van St. Anna onder.* Nu in de kolommen van DE NAVORSCHER spreekwoorden kunnen verklaard en hun oorsprong opgegeven worden, verzoek ik HH. Navorschers de goedheid te hebben mij te zeggen, waaraan bovenstaand spreekwoord, zoo veel beteekenende als: *dat is niet in den haak*, *niet rigtig*, zijn ontstaan te danken heeft? W. T.

225. — *Spreekwijzen. In de bus blazen.* Van waar deze uitdrukking, die gebezigd wordt in den zin van eene buitengewone uitgave te doen? P. H. H. JR.

226. — *Index van verbodene boeken.* Sedert wanneer dagteekent de instelling van den zoogenaamden *Index* van boeken, wier lezing of gebruik door de Roomsche Kerk is verboden? — Hoe worden de leeken met dat verbod bekend gemaakt; — en bestaat er een Catalogus, waaruit men de titels vernemen kan van al de geschriften, welke die Kerk als strijdig met hare leer gebrandmerkt heeft? ——t.

227. — *Galgegoed.* Bij het dorp *Zeddam*, in Gelderland, ligt een landgoed *Killer*. Dit goed was voormaals leenroerig aan de Graafschap *Berg* en wordt in die hoedanigheid ergens genoemd een *Galge-goed*. Wat is of was een galge-goed, en waarin was het onderscheiden van de overige leen- en hofhoorige goederen? ...s ...f.

228. — *Wapens der geslachten d'Asiste, van der Steck, Verbyl en van Geele van Spanbroek.* Men vraagt eene beschrijving, vooral wat de kleuren aangaat, van de wapens der familiën: D'ASISTE; VAN DER STECK; VERBYL; en VAN GEELE VAN SPANBROEK.

Waarschijnlijk behooren zij alle in *Brabant* te huis. P. N.

229. — *L. Grendel.* Zijn er ook eenige levensbijzonderheden bekend van L. GRENDEL, Predikant te *Sluipwijk* en *Dirksland*, schrijver der: *Geschied. van Ruth, in* 6 *Winteravond-Leerredenen enz.*, Dordr. 1799; — *Dankfeest bij den Algem. Vrede enz.*, Rott. 1802, en opsteller van eenige gelegenheidsgedichten, o.a. *Het Nut der Leesgezelschappen enz.*, 1798? J. C. K.

230. — *Naamsverandering van straten in Utrecht.* Waaraan is het toe te schrijven, dat de namen van sommige straten alhier geheel veranderd zijn, (als die van *Wintsensteeg* in *Heerenstraat* en andere) en waarom is men weder tot de oorspronkelijke namen teruggekeerd? EEN BURGER VAN UTRECHT.

231. — *Johannes Ossius.* Weet mij iemand der Navorschers iets te berigten aangaande dezen Predikant, die van 1574 tot 1583 te *Zuidland* (toen *het Westenrijk*) de Hervormde Gemeente diende? Van waar kwam hij? Waarom werd hij geweerd? L. V. D. M.

232. — *Rampenlaan, Geldelooze Pad bij Haarlem.* Waarom heet zekere laan bij *Haarlem* »Rampenlaan?" Hetzelfde vraag ik omtrent het » Geldelooze pad", insgelijks bij die veste. DAVID.

233. — *Bedelaars, Tielsche broodbidders.* Men gaf den *Bedelaars* vroeger in de steden, gelijk nog ten platten lande, meer eetwaren dan geld tot een aalmoes. Bij hun *Bedelen* of *Broodbidden* gingen zij met een *zak*, die nog *aaszak* en *knapzak* heet, en het was een algemeen en godsdienstig gebruik dat op Kersavond brood werd uitgedeeld. In de stad *Tiel* reed, voor 't ophalen van die brooden, eene kar rond, maar in 't jaar 1627 verzocht de Arnhemsche Kerkeraad dat dit mogt verboden worden, als zijnde een overgeblevene superstitie van het Pausdom. Zie VAN HASSELT, *Arnh. Oudheden*, II.; bl. 218. ONDERZOEKER.

234. — *Galgemalen.* Men leest bij VAN HASSELT: »Tot het jaar 1739 had te *Zierikzee* eene vreemde gewoonte plaats: namelijk, dat 's avonds vóór de uitvoering van een doodvonnis, den verwezene een maal ter zijner keuze bereid werd. Aan dien maaltijd zat de Baljuw en een der Burgemeesteren, de President van de Thesaurieren, de Predikant, de zieketrooster, stadsfabriek, midsgaders de prokureurs, zoo van den Baljuw als van den gevangene. De Baljuw nam de plaats in aan de regterhand van den verwezene, terwijl den Predikant die aan zijne linkerhand toekwam. Dit geschiedde toenmaals voor eene menigte van aanschouwers.

Men vraagt of meer steden van ons vaderland zulke voorbeelden geleverd hebben? ONDERZOEKER.

235. — »*Hier ligt een zoon met zijne moeder*". Weet ook iemand de uitlegging van het grafschrift:

Hier ligt een zoon met zijne moeder,
Een dochter en haar vader meê.
Hier ligt een zuster en een broeder,
Een man en vrouw ter zelfder stêe:
En dat zeer wonder is in schijn,
Omdat er maar 3 lijken zijn.

236. — *Jan Salie. Je bent een Jan Salie*, hoorde ik dikwerf bezigen tegen iemand die wat langzaam, saai, in zijne handelingen en gedragingen was. Van waar dit toch? Wie was JAN SALIE? L. *te V*........

237. — *Onuitgegèven werk van Vettius Valens. —Petosiris.* In BUTTMANN'S *Mythologus* (I.; S.200) wordt melding gemaakt van een toen » noch ungedruckt griechisch astrologisch Werk des VETTIUS VALENS, welches Auszüge aus dem uralten ägyptischen Astrologen PETOSIRIS enthält". Is dat werk later in druk verschenen? Kan iemand mij ook iets naders omtrent dien PETOSIRIS mededeelen?

HENRY.

238. — *Floskaarten.* Welke regels heeft men te volgen in het spelen met de floskaartjes?

CONSTANTER.

239. — *H. Stromberg's »Dialogus Brabantiae et Hollandiae.* Geruimen tijd geleden heb ik aan een verzamelaar een Latijnsch dichtstuk afgestaan van H. STROMBERG, Conrector te *Kampen*, getiteld: *Dialogus Brabantiae et Hollandiae*, gedrukt aldaar in 1598, 4°. Had er toen een NAVORSCHER bestaan, zoo had ik gevraagd of dat stukje tot de zeldzaamheden behoort en of er van dien dichter meer het licht zag? De taal in deze tweespraak gevoerd, is genoegzaam geheel toepasselijk op de omstandigheden van 1830—31.

J. M.

240. — *De Pantoffel.* Het is de vraag, of men de geschiedenis van 't gebruik der pantoffel nog vroeger zoude kunnen aanvangen dan met de plaats uit TERENTIUS:

Utinam tibi sandalio commitigari videam
Caput! *Eun.* V. 7, 4.

J. M.

241. — *Altaarstuk door P. D. G. A°.* 1633. In eene der steden van Noord-Holland vindt men, in eene R. K. Kerk, een altaarstuk, de afneming van het kruis voorstellende; naar oordeel van deskundigen heeft het groote kunstwaarde. Het is vervaardigd door P. DG. Anno 1633. Men vraagt den kunstkenners, of de vermoedelijkê maker ook is op te geven?

v. B.

242. — *Mejufvrouw Broes*, eene uitstekende Nederlandsche virtuose op de Piano-Forte en komponiste voor dat instrument, was, volgens SCHILLINGS *Universal Lexicon der Tonkunst*, te *Amsterdam* geboren en leefde van 1804 tot 1814 in *Parijs.*

Gaarne zouden wij omtrent hare verdere levensbijzonderheden eenige mededeelingen ontvangen.

J. V.

243. — *Catharina Brouwer*, den 7den Maart 1778 te *'sHage* geboren, was eene der beroemdste zangeressen van haren tijd, leerlinge van HURKA te *Berlijn* en zangeres aan het Koninklijk Theater aldaar, waar zij in 1803 met den violoncellist DANIëL BRAUN in 't huwelijk trad. Gaarne zouden wij weten, of, waar en wanneer zij overleden is.

J. V.

244. — *Mathanasius C: »Le Chef-d'oeuvre d'un Inconnu".* Is het bekend wie de auteur is van: *Le Chef-d'oeuvre d'un Inconnu;* — en is ook in bijzonderheden opgeteekend, waaraan het zijne wording te danken heeft?

——t.

245. — *Schorren of Uiterwaarden.* Zouden HH. Navorschers mij de afleiding kunnen opgeven van de uitdrukkingen *Schorren* of *Uiterwaarden* voor gedeelten land, dat nog niet is ingedijkt? In Zeeland dragen zij den naam van *Schorren*, terwijl zij in Friesland, naar ik meen, *Uiterwaarden* genoemd worden.

LUDOVICUS.

246. — *Onvoldane Beloften.* In het *Tijdschrift van Staatshuishoudkunde enz.* van den Heer SLOET TOT OLDHUIS, leest men, Dl. I, bl. 101: »In een onzer volgende Nommers hoopen wij eene Verhandeling over den Gilden-opstand te *Zwolle*, 1416, van den Heer VAN DOORNINCK mede te deelen". Men meent, dat zulks tot heden niet geschied is en zou die halve belofte gaarne vervuld zien.

In hetzelfde werk vindt men, bl. 113, eene *Statistieke Beschrijving van Zwol* (Vervolg en Slot hierna). Is dit wel immer gegeven? Ook in dat vervolg stelt men belang.

J.D. / L.

247. — *Het »Zoo waarlijk helpe mij God-Almagtig" in den eed.* Van welken tijd mag wel die sluitzin dagteekenen?

C. D.

248. — *Kruisjes op de straatsteenen.* Reeds sints jaren heb ik opgemerkt, dat door onze Amsterdamsche straatjongens op de beide uiterste rijen der groote steenen, van grachten zoowel als van straten, gedurende de maanden Mei en Junij, met wit krijt, steen voor steen, kruisjes worden gezet. In andere maanden heb ik het nooit gezien en, daar het ieder jaar weêr op nieuw gebeurt, zou ik wel eens willen weten of er een reden voor bestaat. Heeft datzelfde ook elders plaats?

HENRY.

249. — *De Gravin van Kingston.* Zou een der lezers van de NOTES AND QUERIES mij ook bijzonderheden kunnen mededeelen omtrent de Hertogin van *Kingston*, geb. Gravin van *Warth*, die in het laatst der vorige eeuw leefde, en zich in 1785 en 1786 in *Rusland* en te *Parijs* ophield?

C. & A.

250. — *Arnoldus Uyterwijk.* Welke gemeenten heeft deze Predikant bediend? Werwaarts is hij in 1599 beroepen?

L.v.D.M.

Aanteekeningen.

Jacobus Adamaeus; Israël en Petrus Pratanus of van der Mersch. De Heer C. A. ABBING zegt, in zijne *Geschied. der stad Hoorn,* Bijlage bl. 49, dat de Rector JOSIAS WIBO de *opvolger* schijnt geweest te zijn van ANDRIES BAS, die, volgens CENTEN bij VELIUS, bl. 437, voor den eersten Rector der Latijnsche school te *Hoorn* wordt gehouden. Deze A. BAS werd aangesteld in 1575, terwijl WIBO voorkomt in 1595; maar, blijkens een zeer curieus *Handschrift*, zal er tusschen genoemde Rectoren aldaar nog een ander in dezelfde betrekking geweest zijn. Het bedoelde *HS.* is getiteld: *Auriae [sic] Sententiae ex variis autoribus collectae a Rectore* JACOBO ADAMAEO, waaronder een zeer net geteekend vignet, eene uit een wolk komende hand voorstellende, welke met een passer op een tafel cirkels trekt; door dien passer is een lint geslingerd, waarop de spreuk: *Labore et Constantia*, wordende het aan wederzijden vastgehouden door een figuur of beeld, die, zoo het schijnt, de *Arbeidzaamheid* en de *Standvastigheid* symboliseren. Onderaan leest men: ISRAËL PRATANUS (waarschijnlijk de overschrijver) Anno 1588, en, op het keerblad: »JACOBI ADAMAEI, Rector der Latynsche schole tot *Hoorn* 1588, daer myn Grootvader ISRAËL PRATANUS by Latyn geleert heeft".

Dit zegt ons PETRUS PRATANUS, »natus *Hornae* Westfrisie", die er bij voegt:

„PETRUS PRATAEN, dit is myn naem:
MEERSCH is 't geseit, 't Latyn 't uytleit.
Myn ouders hebben my dus geheeten
't Welk my nu noch niet en is vergeeten.
aetatis 78½—".

terwijl de laatste bl. van dit *HS.* geteekend is: ISRAËL VAN DER MERSCH, 1588, en PIETER VAN DER MERSCH, 1688, waarnevens de woorden: *O Tyt, o Eeuwicheit.* — Of van deze verzameling ooit iets *in druk* is uitgegeven, is mij niet gebleken; doch van JACOBUS ADAMAEIS vind ik melding gemaakt bij ABBING, t. a. p., *Bijlage* bl. 17, waar geboekstaafd is dat, onder de *Gedichten* van P. HOGERBEETS, door T. VELIUS in 1606 uitgegeven, *twee* verzen *aan hem* voorkomen.

Deze ADAMAEIS, of ADAMAEUS, was dezelfde die ook voorkomt als JACOBUS ADAMUS, of ADAMA; zie VALERIUS ANDREAS en FOPPENS, *Biblioth.Belg.*, door welken hij een *Fries* wordt genoemd, hetzij naar aanleiding van zijn naam, hetzij omdat hij *Rector* te *Sneek* geweest is. Dat er Friezen van dien naam waren, blijkt uit de opgave van VRIEMOET, *Ath. Fris.*, p. 65, doch hij zelf teekende zich, op den titel van zijn *Epigrammata*, in 1595 te *Franeker* door hem uitgegeven, een *Brabander;* tot zijne schriften behoorden, volgens FOPPENS t. a. p., *Colloquia Graeca in gratiam puerorum*, en, *Poema, cui titulus Belgica Demologia, qua tumultus Belgici causa et res in Belgio gestae, ab anno* 1557 *ad annum* 1595 *recensentur*, Franequerae, in 8°., welke opgave van den titel, volgens anderen, onjuist is, zoodat er voor *Demologia*, *Deinologia* moet gelezen worden. Zie behalve het aangehaalde werk van VRIEMOET, die ook door DE WIND, *Biblioth. der Nederl. Geschiedschr.*, bl. 278, gevolgd wordt, inzonderheid J. H. HOEUFFT, *Parnasus Lat. Belgicus*, Amst. en Bredae, 1819, p. 91; ook JÖCHER, *Gelehrt. Lex.* in voce, waar hij KOENIG, *Biblioth. vetus et nova* aanhaalt, en het werk noemt: *Deinologiam Belgii ad Mauritium Nassavium.*

ISRAËL PRATANUS, of VAN DER MERSCH zal dezelfde geweest zijn als: ISRAËL JACOBSZ. VAN DER MEERSCH, van wien ABBING t. a. p., in de *Inleiding*, bl. 11, spreekt; en PETRUS PRATANUS, zijn kleinzoon, dezelfde die aldaar PAULUS genoemd wordt, hetgeen ook kennelijk is door vergelijking der onderscheidene *HSS.* Laatstgemelde schijnt eerst te *Leyden*, later te *Antwerpen* Boekverkooper en Drukker te zijn geweest, en de *vermeerderde* uitgave van het *Martelaarsboek* van OPMEER bezorgd te hebben, blijkens eenige *titel*bladen van dat en andere werken, bij het *HS.* gevoegd en bewaard gebleven; van hem was ook de *aanteekening* door den Heer ABBING medegedeeld, t. a. p., Dl. I, bl. 107, *den afval van* JUNIUS *v. h. Katholyk geloof* betreffende; en het moge dan waar zijn, gelijk sommigen meenen, dat deze een schrijver zonder gezag is, onbekend was hij niet; daarbij komt nog het vermoeden dat hij en zijn grootvader tot de *R. C.* Kerk behoorden, zoodat de Heer ABBING, naar het schijnt, zich met regt over zijne gedane mededeeling heeft geregtvaardigd, zie: *Aanteek. v. h. verhandelde in de Sectie-Vergaderingen v. h. Prov. Utrechtsche Genootsch.*, 1851, bl. 54 en verv. V. D. N.

Jochem Hendriksz. Troost. In de *Resolutiën van Holland* zal men merkwaardige berigten aantreffen, aangaande de » *Noordsche Vaert*" naar China, en ook de bepaalde ligging van Kaap *Tabin* vermeld vinden, waarover reeds eene vraag in dit blad is gedaan, en beantwoord (NAV. I.; bl. 20, 42, 43).

Dat de Staten van Holland belang hadden, om de verkregene inlichtingen over die grootsche onderneming onzer voorvaderen zoo veel mogelijk geheim te houden, lag in het beginsel, dat tot die onderneming aanleiding gaf.

In eene *Resolutie van de Gecommitteerden ter Admiraliteit te Amsterdam*, leest men, dd. 16 November 1594, het volgende merkwaardige besluit:

»JOACHEM HENDRIKSS. TROOST, Luyt. of Stierman van WILLEM BARENTS, is op zyn verzoek van zyn dienst ontslagen en op vrye voeten gestelt, mits by handtasting belooven-de dat hy niemant zal dienen om agter *Nova*

Sembla of door de *Wygats* te vaaren dan alleenlyk by zyn *Exc^e*, H^ren *Staaten* of deesen Collegie versocht zynde, en stellende daarvoor borge van *f* 3000".

.. ELSEVIER.

Seneca's voorspelling der ontdekking van Amerika.

Venient annis secula seris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet et ingens pateat tellus
THETYSque novos detegat orbes,
Nec sit terris ultima Thule.

Deze merkwaardige regels zijn opgeteekend uit de *Medea* van SENECA, V, 375—379. Zij hebben iets prophetisch omtrent de ontdekking van *Amerika.*

J. M.

Grafzerk van Isaäc le Maire en Maria Walraven, zijne huisvrouw, te Egmond-binnen. Bekend is het dat de ontdekkingsreis van SCHOUTEN en LE MAIRE, in 1615, ondernomen werd op aansporing van den vader van laatstgenoemde, toenmaals te *Egmond-binnen* wonende. Minder wereldkundig is het waarschijnlijk, dat in het kleine dorpskerkje nog de grafzerk van dezen ISAÄC LE MAIRE aanwezig is, daarin overgebragt uit de voormalige *Buurkerk.* Men leest daarop het volgende:

HIER LEYT BEGRAEVEN SR. ISAAC LE MAIRE
COOPMAN DIE GEDUIERENDE SYN HANDELINGE OP MEEST ALLE QUARTIEREN VAN DE WEERRELT VAN GODT DEN HEERE SOO RYCKELICK
GESEGENT IS GEWEEST DAT HY IN 30 JAREN
TYTS (BEHOUDENS EER) OVERLOREN HEIT OVER
DE 15 OOOO GN. IS IN DEN HEERE GERUST
OP DEN 20^EN SEPTEMBRIS ANNO 1624.

HIER LEYT BEGRAUEN JOFFVROUWE
MARIA WALRAUEN VAN ANTWERPEN
HUYSVROUWE VAN ISAAC LE MAIRE
MOEDER VAN 22 KINDEREN. STERFF
IN DEN HEERE DEN 17 APRIL 1621.

Tusschen deze beide opschriften zijn, in eenen krans, hunne beide wapenschilden geplaatst, waarvan de zinnebeelden (jammer genoeg) later zijn afgehakt.

ISAÄC LE MAIRE was zonder twijfel verwant aan den door .. ELSEVIER (III.; bl. 70 en *Bijbl.* bl. 1) genoemden Leydschen boekverkooper JOHANNES en diens broeder ISAÄC, Apotheker, *van Antwerpen*, even als aan de beide Amsterdamsche Predikanten, JOHANNES, — als Prop. beroepen 1 Junij 1601, overleden in December 1620, — en ISAÄCUS, beroepen van *Rotterdam*, bevestigd 3 April 1661, overl. 6 Mei 1692.

C. W. BRUINVIS.

Vragen.

CXVI. — *Hazard; „Joanne den Ministere"; Pieter Wante.* Aangenaam zou het mij zijn, eenige levensbijzonderheden te vernemen van een' zekeren HAZARD, een' der eerste Evangeliepredikers te *Sluis* en omstreken, die te gelijk met J. ARCERIUS in 1579 en 1580, welligt ook reeds in 1578, aldaar werkzaam was. Mij is van hem niets bekend dan 't geen ik, met betrekking tot zijn' dienst, in het acteboek van 1578 tot 1587, vind aangeteekend.

Behalve van genoemden HAZARD wordt ook nog gesproken van JOANNE *den Ministere*, soms wel in vereeniging met eerstgemelde. Daar HAZARD nooit regtstreeks, zoo als ARCERIUS, Minister van *Sluis* geheeten wordt, schoon hij bij diens afwezigheid wel de dienst voor hem waarnam, ben ik niet vreemd van het gevoelen dat HAZARD's werkkring zich voornamelijk tot de omliggende dorpen bepaalde en hem daarin JOANNE *den Minister* behulpzaam was. Kan deze JOANNE ook de ongelukkige JAN MISSAËUS, *de Jonge*, geweest zijn, die eenigen tijd in het land van *Cadzand*, van ...... tot October 1583, de predikdienst heeft waargenomen?

Welligt meent men dat, met dezen JOHANNES, JOHANNES ARCERIUS bedoeld wordt, doch deze wordt in het acteboek nooit bij zijn voornaam genoemd.

Al verder ontmoeten wij PETER of PIETER WANTE, die, na HAZARD's vertrek, diens woning te *Sluis* betrok. Uit het werk *Sint Anne ter Muiden*, van den Eerw. H. Q. JANSSEN, blijkt ons, bl. 105 en 106, dat hij te *Mude* van 1581 tot 1582, en welligt ook vroeger en later, het Evangelie verkondigde. Dat hij te *Sluis* woonde, was genoemden Heer niet ter kennisse gekomen. Dit is mij gebleken uit eene aanteekening in het meergemelde acteboek, waar wij op den 5den Mei 1580 vermeld vinden, dat men besloten heeft de kamer van HAZARD, met medeweten van Diakenen „PETER WANTE te laten volgen, t'zijnen verzoeke". Zie hier dan, helaas! ook alles wat mij van hem bekend is. Wie mij eenige nadere inlichtingen betrekkelijk de drie gemelde personen weet te geven, zal mij daardoor eene groote dienst bewijzen.

J. H. VAN DALE.

CXVII. — *Utrechtsche St. Antonie's en St. Hubert's varkens.* Bij eene stedelijke ordonnantie van *Utrecht* van den jare 1404 werd bepaald, dat de varkens niet zonder herder enz. door de stad mogten loopen, doch hiervan werden de St. Antonie's en St. Hubert's varkens uitgezonderd, want „die moghen gaen met horen teykenen als ghewoenlic is".

Dit bevel is dikwijls herhaald geworden, o. a. nog in 1464, waarbij tevens herinnerd werd dat de heilige varkens daartoe privilegien hadden van „den stoel van *Rome*".

Deze beesten leefden van „aelmoessen".

Men vraagt naar den oorsprong van dat gebruik, en ook of het Roomsche privilegie, hen betreffende, nog voorhanden is? Is er het jaartal ook van bekend?

..R. E.

CXVIII. — *Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire.* Het onderzoek naar de Nederlanders, welke in der tijd tot den Engelschen adelstand zijn verheven (*), bragt mij op het denkbeeld om te vragen, welken onzer landgenooten door Keizer NAPOLEON I in den adelstand van het Keizerrijk zijn opgenomen? Onder anderen viel, naar ik meen, die onderscheiding te beurt aan den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK, den Admiraal VERHUELL en den Generaal

(*) Zie DE NAVORSCHER I.; bl. 251, 364; II.; bl. 131, 165, 195, 352.

CHASSÉ, welke beide eersten tot *Comtes de l'Empire*, en de laatste tot *Baron de l'Empire* werden verheven. Daar die eer meestal en vooral aan onze landgenooten niet onverdiend zal zijn verleend, zoude eene volledige naamlijst niet geheel onbelangrijk zijn. Kan een der Navorschers mij ook mededeelen of die ergens te vinden is? $\varphi^2 - \varphi$.

CXIX. — *Brooden- of Tulen-uitdeeling op Hypolitushoef te Wieringen.* In J. KOK'S *Vaderl. Woordenboek* leest men, bij 't artikel *Hypolitushoef*, dat in dit dorp eene zonderlinge gewoonte plaats heeft.

„De verpachter", namelijk „is verpligt, eer de verpachting aangaat, onder de gemeente uit te deelen voor twee en twintig gulden aan zeker wit brood, hier *Tulen* genoemd, zijnde bollen van een' halven stuiver. De uitdeeling geschiedt in de kerk van *Hypolitushoef*, als het hoofddorp van het eiland. Nadat men 's morgens bij tijds de deuren gesloten heeft, uitgezonderd de ingang bij den toren, worden bij herhaling de klokken geluid. Vreemdeling en burger begeeft zich in de kerk. Hier vertoeft men tot op de komst van den Schout, die zich met zijnen dienaar en nog een' persoon aan de deur plaatst. De twee laatsten hebben ieder een' zak met *Tulen*. Eén voor één gaat thans de gemeente naar buiten en ontvangt bij het uitgaan een *Tuul* ten geschenke".

Nu is mijne vraag, of gemelde gewoonte nog tegenwoordig op dat Wieringsche dorp heerscht en op dezelfde wijs wordt voortgezet? J.

CXX. — *De niet adellijke Heeckeren's.* Te *Zutphen* heeft een niet-adellijk geslacht, VAN HEKEREN of HEECKEREN, gewoond, dat eenen boom in zijn wapen en tot helmteeken voerde. Zonderling genoeg wordt de tegenwoordige schrijfwijze van den naam van het adellijke geslacht het eerst bij hen gevonden. Daarvan zijn bekend:

RODOLPH of ROELOFF, Kerkmeester der *Groote* of *St. Walburgskerk* in 1600. Hij had, volgens de trouwboeken, twee zonen; de eene, REYNER, is den 21sten September 1600 ondertrouwd met ELSKEN BALDSFRYDAS, dochter van CLAES BALDS-FRYDAS, in zijn leven burger van *Zutphen*. Den 25sten Mei 1621 wordt hij rentmeester der geestelijke goederen, en komt toen en later als *Raetsvrunt*, Schepen en Burgemeester voor. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN spreekt in zijne *Gedenkschriften*, Dl. I, bl. 419, met weinig achting van hem. Hij is, blijkens de *Quartiers-recessen*, in 1629 gestorven.

Hij liet eene dochter na, AELTJEN genaamd, van wier huwelijk niet blijkt, en eene andere, ELSKEN, den 7den September 1628 getrouwd met JOHAN VAN MEGEN, Secretaris van *Zutphen*, zoon van WILLEM VAN MEGEN, Burgemeester en Wachtmeester aldaar: op den 22sten October 1637 hertrouwde zij met ABRAHAM VAN LIND, zoon van JOHAN VAN LIND, Lieutenant.

De andere zoon van RODOLPH of ROELOFF, WILLEM genaamd, huwde den 9den November 1601 met MARIA JORRIANS, JORRIAN PLATVOET'S van *Borculo*, nagelatene dochter. Van hem blijkt niets dan dat hij voor 1630 overleden is, en eene dochter heeft nagelaten, AELTIEN geheeten, op den 2den Mei van dat jaar met ADRIAEN WALRAVENS VAN BERGEN, dienende onder den Heer VAN RISOIR, in den echt getreden.

Het geslacht dezer HEECKEREN'S, die, hoewel niet van adel, echter blijkbaar tot de patricische familiën behoorden, schijnt dus met de bovengenoemden uitgestorven te zijn. Gaarne zou men iets naders omtrent hunne afkomst en betrekkingen vernemen, in het bijzonder of zij ook verwant waren aan de zoogenoemde Doesburgsche HEKEREN'S, blijkbaar door bastaardij uit het adellijke geslacht gesproten.

Van dezen is door de leenregisters de navolgende geslachts-opvolging genoegzaam zeker:

I. HENDRIK, Ux. HILLE, 1402.
II. REINHARDT, 1418.
III. EGTBERT of ELBERT, 1438—1449.
IV. DAEM, Ux. MARGRIET, 1452, sterft kinderloos.
IV. HARTWICK, DAEM'S broeder, 1456. Aanvoerder der Doesburgers bij den togt naar de Hetter, 1481, Schepen te *Doesborgh.*
V. HARTWICK'S zoon, 1540. (Tot verklaring van het langdurige tijdverloop tusschen de beleeningen der beide HARTWICK'S diene, dat de eerste die minderjarig verkreeg.)
VI. HENDRIK, HARTWICK'S zoon, 1556.

Zij noemden zich niet VAN, maar TE, THE of THO HEKER. Er zijn er meer van dien naam bekend, welke men niet aan de overigen vast kan maken.

Het wapen ken ik niet. Kan een der Heeren Navorschers er mij ook aan helpen?

CXXI. — *De Amazonen.* Het is algemeen aangenomen, den naam dezer krijgshaftige vrouwen af te leiden van de legende, dat haar in de jeugd de regter borst zoude zijn weggenomen, ten einde des te beter schild en wapentuig te kunnen hanteren. Hiertegen echter pleiten twee redenen. Vooreerst: al wilde men Ἀμάζων afleiden van Μαζός, dan zou het slechts *borsteloos* beteekenen en niet *éénborstig*, waarvoor de rijke Grieksche taal toch wel een eigen woord zoude hebben gehad; en 2º. komen op oude kunstwerken de *Amazonen* wel degelijk met een paar volle borsten voor. WESSELING (ad DIODOR. II: 45.) heeft dit reeds begrepen, en wilde daarom den naam afleiden van 't Scytisch, gissende, dat *Am Azzon*, eene krachtige vrouw, de stam zoude zijn.

Zoude een der Heeren Navorschers deze duisterheid kunnen opklaren? J. M.

CXXII. — *Oude Liederen en hunne zangwijzen.* Hieromtrent wenschte ik eenige inlichtingen te ontvangen, die ik (om niet te veel plaats voor mijne vragen te vergen) in één artikel wil vereenigen.

1. Het bekende lied: „*Het daghet uit den Oosten*", is ouder dan 1618, wijl BREDERO (toen gestorven) er een (Tooneel,) *Spel* over geschreven heeft, of dit ten minste grootendeels heeft gedaan, terwijl het door een ander (wien zegt de uitgever niet) na zijn dood is afgewerkt. Men vindt dat lied daar in zijn geheel. Kent men ook den maker en den tijd van het ontstaan dezes lieds?

2. Ik zoude gaarne bekend zijn met zulke liederen, van welke er toch waarschijnlijk meer, misschien vele geweest zijn — het zij geschreven, of uit den mond des volks opgeteekend. Welke bronnen weet men aan te duiden, om tot deze bekendheid te geraken?

3. Nog meer zoude mij gelegen liggen aan de zangwijzen dier oude liederen; ook hierop zal met inlichtingen verpligt worden W. J. F.

CXXIII. — *Uitzegening.* Dit min gebruikelijke woord trekt elk jaar mijne aandacht. Het komt tegen den laatsten zondag der maand Februarij voor op de wekelijksche *Lijst der predikbeurten bij de Nederduitsche Gereformeerde gemeente te Amsterdam*, bij gelegenheid der vernieuwing van den Kerkeraad, of, gelijk de uitdrukking letterlijk is: *Bevestiging en uitzegening van Ouderlingen en Diakenen.* Het kerkelijk formulier voor de bedoelde gelegenheid heet enkel: *Formulier van bevestinge van Ouderlingen en Diakenen.* Van *uitzegening* wordt daarbij niet gesproken.

Heeft dat woord *uitzegening* Nederlandsch burgerregt? of is het slechts een eigenaardige Amsterdamsche term, waar bedenkingen tegen te maken zouden zijn? Sints wanneer dagteekent die term? — Een collegie, waar mannen als de HH. BROES, SPIJKER, TER HAAR enz. toe behooren, zal toch niet onbedacht zoo iets over het hoofd kunnen zien. X. X. X.

CXXIV.—*Het goud in Californië. Het Tijdschrift „Euphonia"*. In: *Euphonia. Een Tijdschrift voor den Beschaafden Stand*, Jaarg. 1823, bl. 804, las ik de volgende noot: „De doorslepen gasten" [de Jezuïeten] zegt SANDER (*Geschiedk Beschouwing der Monnik-orden en Kloosters*, Dl. II) bl. 205: „hadden eenen soortgelijken staat [als in *Paraguay*] in *Kalifornië*, dat zij als een ruw, ondankbaar land schetsten, — en eerst na de intrekking der orde, ontdekte *Spanje* aldaar rijke goudmijnen, voortreffelijk hout voor den scheepsbouw, goede wijnbergen, heerlijke parelvisscherijën en alle schatten van *Amerika*, tot welker verkrijging niets anders vereischt werd, dan menschenhanden".

Naar aanleiding hiervan ben ik zoo vrij de vraag voor te stellen: Hoe komt het dat die „rijke goudmijnen" voor eene ontdekking der *laatste* jaren gehouden worden, en — dat men thans alleen van die goudmijnen en niet van de „*parelvisscherijën*" hoort gewagen?

Nog waag ik hierbij een paar vragen van een' anderen aard:

1°. Blijkens de voorrede van dezen (10den) jaarg. der *Euphonia*, was de redacteur voornemens „eene afzonderlijke uitgave te bewerkstelligen van zoodanige, in de voorafgaande 9 jaren geplaatste stukken en stukjes van hemzelven, aan welke hij openlijk zijnen naam wilde leenen".

Heeft hij aldus zijnen naam bekend gemaakt? Zoo niet, zou hij, of een ander — die zich daartoe geregtigd acht — dit dan nu willen doen, of die bekendmaking ten overvloede herhalen?

De onderteekening der stukken van den redacteur met: „——n", zoo ook eenige gedichten en prozastukken van dezen jaargang (b.v. bl. 756) in verband met den in 1827 te *Kampen*, bij de *Erven* VALCKENIER verschenen: *Rotsgalmende(n) Rekelzang*, wijzen mij als redacteur aan, een der medewerkers aan „DE NAVORSCHER", den kundigen vertaler of liever: verduitscher van een paar van SHAKSPERE'S (*) *Musterwerke*. Gaarne echter had ik hieromtrent zekerheid.

2°. Zou mij iemand de vroegere en latere (?) jaargangen van „*Euphonia*" kunnen en willen bezorgen, tegen eenen matigen prijs? Ik bezit alleen dien van 1823.

3°. Zou de redacteur of een ander kunnen en willen opgeven welke stukken, in dit Tijdschrift, middellijk of onmiddellijk betrekking hebben op BILDERDIJK en zijne werken? De inkleeding van sommige stukken maakt het moeijelijk *thans* na te gaan of zij op B., dan wel op iemand uit zijne „school" betrekking hebben. Mr. JOHAN M. PRESBURG.

CXXV. — *Robert Roberts. Voorspellingen over het vergaan der wereld.* Ik bezit een boekske in 4°., (afkomstig uit de Boekverzameling van JACOBUS KONING) ruim 80 bladzijden groot, doch ongepagineerd, met den volgenden titel:

Onder Verbeteringe.

„*Korte Inleydinge der feesten Israels, twelck rechte Tijtkaarten zijn, waer in ghy sien meucht hoe veel groot Jaren die Werelt ghestaan heeft, Ende hoe veel groot Jaren datse noch staen sal, Ende in wat groot Jaer datse vergaan sal.*"

Nu volgen vier spreuken uit MATTH., ESDRA, JEZUS SYRACH, en DANIËL, en onder staat:

„*Gedruckt int Jaer ons Heeren, Anno* 1593".

Op bl. 4 lees ik boven aan:

„ROBERT ROBERTS *wenscht de Ghemeynte* CHRISTI *veel Salicheyts*".

En onder aan:

„*Beschreven door* ROBERT ROBERTS, *woonende buyte de Haarlemmerpoort, achter de Brouwery van de Klaver, in de Leydtstar tot Amsterdam*".

In het werkje zijn 7 zoogenaamde tijdkaarten, waarvan eenige niet onverdienstelijk gegraveerd, welke moeten strekken om het systheem des schrijvers aanschouwelijk te maken. Het is een toonbeeld van *mysticisme*, de schrijver komt tot het resultaat dat op het einde der 30ste eeuw onzer tegenwoordige jaartelling de wereld zal vergaan. Vóór en achter het werk staan eenige versen of liedekens. Ik schrijf het eerste af:

„Ick ben een clercken in CHRISTUS schoolen,
Ten is gheen wonder, soo Leerjonghers doolen,
Dus stel ick mijn werck, oft ick faalgeerde,
Onder verbeteringh' van wijser Godtgheleerde,
Door t' ghelooff ick dit werck met Yver aenvaate,
Om noch beter te leeren sta ick ghelaate".

En voor de curieusiteit het volgend opschrift (bl 75):

„Een ander Liedeken, hetwelck ick gemaeckt hebbe, doen mijn broeders my verspraecken, verachten, beschimpten, ende bespotten om dit verstands wille, daer de sommighe sorchden dat ick noch Crancksinnich door worden soude. Op de wijse: Schoon liefken ient ghy zijt vol Eloquentie". — Wie weet omtrent dien ROBERT ROBERTS iets meer mede te deelen?

C. & A.

CXXVI. — *Mr. François Jâkob van Ôverschie. Phonetiek of Klanknabootsende schrijfwijze.* Voor eenigen tijd kocht ik op een boekverkooping een verzen-bundel, welks titel door zijn vreemdheid mij lokte. „*Oiwd Niiws of volbragte belofte by tyd-uytkoop, bestaande in een geheel leeves bestuur, voor den Uytgeever en de zyne besonder by een gestelt; ook ten diinst van andre op vriindelyk en sterk aansouk, of 't nut deed, meegedeelt: onder andre is hiir in 't Godlik Kindschap beknopt te siin*". (*Te* Delft *by* PIETER VAN DER KLOOT, 1735). Zoo vreemd als de titel is, zoo vreemd is ook de inhoud. „Gods eer, 's volks boiw, is 't oogmerk van 't ganzen werk", zegt de schrijver in zijn „Opdragt en korte voorreede" en waarlijk een echt christelijke geest heerscht op ieder der pl. min. 140 bladz. van zijn boek. In dezen tijd zoû men lagchen met een dichter, die 't godsdienstig gevoel wilde opwekken naar aanleiding van „*Ryniging, Koffi- of Theetyd, Verkleeding, Tabak-rooking, Lamp- of Kaarssigt, Ziinde een egaal brandenden Kaars, Weege een Hondje, Op een Kat, By Papegaay praat, Kourantleesing*", enz.; in de vorige eeuw werd men er meê gesticht. Dat de Heer VAN ÔVERSCHIE ook geen femelaar was, blijkt b. v. uit zijn „Geloof en reede", waar hij zegt: „Om niit gestaag te swerven Met regten weg te derven, Y, Christ'nen, hoort, Des wyshyts Poort. Ten weg der saalighyt Twee style syn beryt, Geloof en reede; Hoiwt hiir het midde-spoor"; enz. Naast of onder elk vers, staan aanhalingen uit den Bijbel, bij sommige tot 15 en 20 toe; ook wordt de lezer verscheiden malen naar 't „*Daaglix Leeve van een welgestelt Christen*, door D. MONTANUS" verwezen, en, naar den smaak van dien tijd, zijn een aantal latijnsche spreuken tot opheldering er bij gevoegd. Maar 't merkwaardige van dit zonderlinge boek bestaat in de eigenaardige spelling, die de schrijver volgt of liever tracht in te voeren. Hij schijnt de uitspraak tot regel aan te nemen en zoo een aard van klankschrift in gebruik te willen brengen, echter met zekeren schroom, want in een aanmerking bij zijn „*Opdragt*", zegt hij: „synde niit overal altyd, om preciishyt te myden (by andre met slimmer of erger woord wel uitgedrukt) eeve egaal geweest, en gevolglyk wel teege myn ygen gedagte". 't Best blijkt, wat hy wil, uit hetgeen op bl. 117 te lezen is en dat ik duidelijkheidshalve afschrijf. „Op iemands gestaadigen

(*) „— Want zoo schijnt het thands beslist, dat de naam gespeld moet worden. —"

Mr. J. VAN LENNEP.

spot weege klyn en verkort, als digt by een schryven, en ander als gewoonen woordspelling nu en dan, als *ou* voor *oe*, en *ii* of *î* voor *ie* of *je;* onder verbêtering oordeelende, wy geen *oe* of *ie* hebbe, ten minste niit van nôde, gelyk de Latyne of andre môge gebruyken voor *ee*, synde *æ* en *oe* lange *e* by hen; of als de Hebreen, schryvende DOEG, GOEL, JOEL nsv. met twee sillabe: niit als wy DOËG, GOËL, JOËL, een dubbelden *ee* te kennen geevende de ¨, en geen twee sillabe; dout hiir by ROEL, onderschyde van ROUL en ROULAND; men segt ROEEL, gevolglik geen ROËL: so word dubbeld *ä, ï, ö, ü,* (so wel als met ^) best beteekent, wanneer men dî niit herhaalt. Soo is 't geleege met ARIËL, DANIËL, EZECHIËL, HAZAËL, MICHAËL, RAPHAËL; wordende na gewoonte de Latynze *ae* geschyde (gelyk *ue* in EMANUËL, PETHUËL, SAMUËL) by de Jooden, by de Romynen en ons niit, by hen *ee*, als voor al gesegt, by ons als de Griekze η of met ¨ afgezondert, wanneer *aë* en *ie* woorden van twee sillaben syn: segt men niit MICHIIL? soiw dan MICHIEL of MICHIËL beeter syn geschreeve in 3 of 2 sillabe? voor my ik deelde MICHIEL, schoon ik nog *i* lîver dubbeld kiis; waarom ik door verwisseling my onverschillig toon: maar segt men ook ARIL of IIL, DANIL of IIL? 'tgeen geen *yl* is, soo min als PIITER PYTER, of *piiper pyper, siil, siin,* soiw *syl, syn* wêsen, en *zyn zein* of *zeyn*". Dan volgen deze rijmregels: „Behalve dat verligt Is meerder uw gesigt, Myn wyshyt en verstant 'S van geen soo hoogen trant; (Hem dank, di u het gaf, Bid, dat 't behoiwt tot 't graf.) Papiir, tyd, meer het spaart, En veel gemak 't my baart: Dit op dat albedil Zyn tong soiw houde stil. Wat nu myn spelling raakt, Natuur myn pen vermaakt; 'K min generaalen taal, Volg negentiin vokaal': So niimand dit behaagt, Men my maar wat verdraagt". Die negentien vokalen zijn, gelijk uit zijn „Opdragt" blijkt: *a, e, i, o, u,* welke kort of lang kunnen zijn, *y, ae, ai, au, ei, eu, ou, ui;* „anders 23, soo *ai, ei, oi, oi, ui* van *ay, ey, oy, uy* onderschyde syn".

Uit bovenstaande aanhaling zal men ligt kunnen begrijpen, dat de bundel van den Heer VAN OVERSCHIE meer door zijn vreemde spelling dan door de dichterlijke gedachten of schoonen versbouw merkwaardig is, echter als zoodanig wekt hij zeer de belangstelling. Gaarn wenschte ik dus meer dienaangaande te weten. Zoû een der lezers van DE NAVORSCHER mij kunnen zeggen 1°. wie die Heer FR. VAN OVERSCHIE was, en of hij meer dan dus eenen bundel heeft uitgegeven; 2°. of zijn voorbeeld eenige navolging gevonden heeft? Al wat ik omtrent F. VAN OVERSCHIE heb kunnen vinden, is dat hij afstamde van WILLEM DE GROOT, oudsten broêr van HUIG, „het Delftsch orakel", en dat hij in zijn jeugd „den dwingelanden dorst den oorlog verklaren, toen hij beweerde dat de Vorsten aan de Wet gebonden waren, en hun magt een perk gezet", zoo als gezegd wordt in een „betuyging van dankbaarheyd" hem toegezongen. Dat hij aan VONDEL en HOMERUS gelijk zoû zijn geweest, zoo als een andre rijmelaar van hem zegt, meen ik met regt te mogen betwijfelen.

Mijn exemplaar schijnt aan VAN OVERSCHIE zelf te hebben toebehoord. B. A. T.

CXXVII. — *Openbare bibliotheken in Nederland.* Ik wenschte gaarn eene volledige opgave te verkrijgen van alle openbare boekerijen hier te lande, en daarbij zoo mogelijk eenige bijzonderheden, betreffende den oorsprong, den rijkdom en de plaats dier inrigtingen. Mijne zeer gebrekkige opgave deel ik hier mede om tot verdere navorsching uit te lokken.

Amsterdam. 1°. Eene stedelijke bibliotheek, thans in het paleis van Justitie verborgen, waarvan in de vorige eeuw een Catalogus is uitgegeven. Zij wordt, naar wij meenen, nog verrijkt [?].

2°. Wijlen het Instituut bezat mede eene boekerij, waarvan de Catalogus is uitgegeven. Of zij voor het algemeen of slechts voor de leden toegankelijk was, is ons onbekend. — Voor de leden van de volgende vereenigingen zijn de boekerijen opengesteld van: 3°. Het *Lees-Museum;* 4°. *Doctrina et Amicitia;* 5°. *Felix Meritis.*

Arnhem. Eene bibliotheek op het stadhuis, waarvan de Catalogus is uitgegeven. Wij weten niet of zij algemeen toegankelijk is.

Breda. Volgens VAN GOOR, in zijne *Beschrijving* dier stad, bl. 306, werd toen op het Raadhuis een aantal boekwerken bewaard, door zekeren K. VAN CAMPEN in 1696 aan de stad vermaakt. Of deze boekerij nog bestaat, is ons onbekend.

Delft. BLEISWIJK, *Beschr. van Delft*, bl. 526, verhaalt, dat in 1649 eene Stadsboekerij is opgerigt. Men meent dat zij later verkocht of verwaarloosd is. De Akademie aldaar schijnt eene bijzondere te bezitten.

Deventer. Eene Stads-Bibliotheek, waarover de *Tegenw. staat van Overijssel* eenige berigten mededeelt.

Franeker. De Bibliotheek der voormalige Hoogeschool is, naar wij meenen, thans naar *Leeuwarden* overgebragt.

's Gravenhage. 1°. De Koninklijke Bibliotheek, na 1795 gesticht en thans voor ieder toegankelijk, 2°. De boekerij van het Oude Hof van Holland, vooral uit oude regtsgeleerde en historische werken bestaande; 3°. Het *Musaeum Meermanno-Westrenianum.*

Groningen. 1°. Bibliotheek der Hoogeschool; 2°. die van het Genootschap *Pro excol. jure patrio,* doch, naar wij meenen, alleen voor de leden toegankelijk.

Haarlem, 1°. Stedelijke Bibliotheek, algemeen toegankelijk, vooral rijk in schriften over de geschiedenis der drukkunst; 2°. Bibliotheek van TEYLER, rijk in prachtwerken, alleen toegankelijk voor leden en geïntroduceerden.

's Hertogenbosch. Bibliotheek van het *Noord-Brabandsch Genootschap.*

Harderwijk. De Bibliotheek der voormalige Hoogeschool is grootendeels naar *Arnhem* vervoerd.

Hoorn. Naar wij meenen eene Stadsbibliotheek; bijzonderheden zijn ons niet bekend.

Kampen. Eene Boekerij bij de Latijnsche School, waarin o. a. een HS. der Pandecten bewaard werd. Zie *Tegenw. Staat*, 3, 399.

Leyden. 1°. Bibliotheek der Hoogeschool; 2°. Bibliotheek van THYSIUS, beiden algemeen toegankelijk; 3°. van de *Maatsch. van Nederl. Letterkunde*, voor leden en geïntroduceerden.

Leeuwarden. 1°. Provinciale Bibliotheek? 2°. die van het *Friesch Genootschap.*

Maastricht. Stedelijke Bibliotheek, waarvan eene beschrijving bestaan moet.

Middelburg. Bibliotheek van het *Zeeuwsch Genootschap.*

Nymegen. Stedelijke Bibliotheek op het stadhuis, met verscheidene HSS., maar ontoegankelijk.

Rotterdam —?

Tiel bezat eene Boekerij.

Utrecht. Stedelijke Bibliotheek, algemeen toegankelijk en van eenen gedrukten Catalogus voorzien.

Zutphen. Geketende Stedelijke Bibliotheek in de groote kerk. Bijzonderheden zijn er ons niet van bekend. PANS.

CXXVIII. — *De Jonkvrouw van Mechelen.* Kan iemand mij ook eenige bronnen of bijzonderheden opgeven nopens de Jonkvrouw VAN MECHELEN, minnares van Prins MAURITS van *Nassau*, en wel meer bepaaldelijk het jaar harer geboorte, haar uiterlijk, haar karakter, den invloed, dien zij op den Vorst uitoefende en haar lot na zijnen dood? In het testament

van MAURITS, onder anderen te vinden bij AITZEMA, wordt alleen van *twee* natuurlijke kinderen gesproken, hoewel hij er, indien ik mij niet bedrieg, bij dezelfde *Juffrouw* VAN MECHELEN, zooals ze in dat testament genoemd wordt, nog vijf verwekte (twee zonen en drie dochters?); vanwaar die uitsluiting? SMALLEGANGE geeft in de *Chronyk van Zeeland* een geslachtregister van haar, maar spreekt van twee zusters, WILHELMINA en MARGARETHA, waarvan de *eerste* een *geheim huwelijk* met MAURITS zou hebben aangegaan! BRANDT geeft *Rijswijk* op als haar woonplaats, want hij zegt dat men in 1622 een aanslag op den Prins zou uitvoeren te *Rijswijk*, als hij naar zijne meesteresse zoude gaan. HUGO DE GROOT's *Klaghte der Vrouwe van Mechelen over de min des Princen van Oranje*, is waarschijnlijk niets meer dan eene dichterlijke fantazy?

L. MR.

CXXIX.— *Verboden boeken in Nederland.* Gaarne zou ik opgaaf ontvangen van eenige boeken of vlugschriften, waarmede de politie in Nederland zich bemoeid heeft. Berigten over bijzondere lotgevallen van enkele werken zouden mij niet minder welkom zijn. Genoeg is het indien ik de mededeeling mag erlangen, waar ik over dit onderwerp het een en ander vind aangeteekend.

MARTINUS.

CXXX. — *G. Downing.* Kan iemand mij ook eenig werk aanwijzen, waarin eene biographie, of ten minste geboorte- en sterfjaar en plaats vermeld zijn van den beroemden staatsman G. DOWNING, Afgezant van Engeland aan Nederland in 1664 en vroeger, aan wien de *Downingstreet* in *Londen* haren naam ontleent? Eene opgave *zoo spoedig* mogelijk zoude hoogst welkom zijn.

A. T. C.

Antwoorden.

Zonderling uitwerksel van 't stuk „de vier Heemskinderen" (I.; bl. 346; vgl. bl. 95); *Moord te Amsterdam door eene tooneelvertooning uitgebragt.* „Een ander zonderling voorval van gelijken aard had te *Amsterdam* in Holland plaats. Toen een gezelschap van onze (welbekende) Engelsche tooneelisten, die streken doorreizende, zich voor de burgers en andere voorname ingezetenen bevonden en het laatste gedeelte van de „*vier Heemskinderen*", omstreeks het einde van de geschiedenis, vertoonden, waar de berouw hebbende RINALDO, als een gemeen daglooner, zijn leven in vermomming doorbrengt, met de gelofte om voor zijne laatste boetedoening te arbeiden en lasten te dragen tot oprigting van eene deftige kerk, welke daar moet worden gesticht — terwijl de werklieden, jaloersch van zijne vlijt, daar hij, om reden van zijne gestalte en kracht, gewoonlijk meer werks in één en dag afmaakt dan een doezijn van de besten (want hij arbeidt om den wille van zijn geweten, zij uit winstbejag) daarop, nu zijn werkzaamheid hun middel van bestaan zoozeer heeft benadeeld, onder elkander eene zamenzwering maken om hem te dooden en op eene gelegenheid wachten om hem slapende te vinden, 't geen zij gemakkelijk kunnen doen, wijl de wakkerste arbeiders ook de zwaarste slapers zijn, en vlijt de beste voorbereiding is tot rust. Hunne gelegenheid dan bespied hebbende drijven zij een' nagel in zijne slapen, van welke wond hij onmiddelijk sterft. Terwijl de schouwspelers dit vertoonden, mogten de toehoorders op eens een kreet en een luiden schreeuw vernemen van uit een verwijderde gaanderij en, om de plek te hoop geloopen, mogten zij eene vrouw zien van groote deftigheid op eene vreemde wijze ontsteld, die, met een verrukt en verward brein, deze woorden uitzuchtte: „O mijn man, mijn man!" Het stuk ging voort zonder verdere stoornis; de vrouw werd, zonder eenige blijkbare achterdocht, naar haar eigen huis geleid; terwijl een ieder gissingen maakte, zoo als zijne verbeelding hem die ingaf. In dezen angst kwijnde zij eenige weinige dagen en, op een' tijd, toen zekeren van haar welgezinde buren kwamen om haar gerust te stellen, een uit de rest kerkmeester zijnde, snelt de doodgraver vliegens naar hem toe, om hem te melden welk eene vreemde zaak hem is gebeurd bij het opruimen van een graf: „Zie hier (zeide hij) wat ik gevonden heb" en wees hun een schoon doodshoofd, met een grooten nagel geheel door de hersenpan geboord: „maar wij kunnen niet gissen aan wien het mag toebehoord hebben, wijl het graf door elkander ligt en het vleesch verteerd is". Bij het verhaal van dit voorval bragt de vrouw, wegens de plaag van haar getroffen geweten, een vroegeren moord uit: want twaalf jaren geleden had zij, door dien nagel in dat doodshoofd, het hoofd van haren man, te drijven, hem verraderlijk vermoord. Dit in het openbaar bekend hebbende, werd zij voor de vierschaar geroepen, veroordeeld, gevonnisd en verbrand".

Letterlijk vertaald naar HEYWOOD's *Apology for Actors, republished by the Shakspeare Society*, 1841, p. 58. Mijns bedunkens had HEYWOOD er wel eene apologie voor zijnen stijl mogen bijvoegen.

TUSCO.

Balthasar Gerards, Prins Willem I door van Biezelingen (II.; bl. 154). De berigten over CHRISTIAAN VAN BIESELINGEN JANSZOON zijn in HOOGSTRATEN's *Woordenboek* overgenomen uit HOUBRAKEN's *Schilderboek*, Dl. I: maar, noch in de *Beschrijving van Delft* (REINIER BOITET, 1729), noch in de *Levens der Schilders*, door IMMERZEEL, treft men berigten aan, waaruit blijkt, dat VAN BIESELINGEN een portret van BALTHASAR GERARDS zoude hebben gemaakt; ten minste die schrijvers melden er niets van.

In de bovengenoemde *Beschrijving van Delft*, bl. 775, wordt gezegd, dat de Staten slechts verboden hadden den Prins te konterfeiten (dit verbod komt niet voor in de *Resol. van Holland*), want men leest er: „Als de Heer Prins *van Oranie* in den jare 1584, alhier te

Delft doorschoten was, en van de heeren Staten verboden werd *hem* (den Prins) te konterfeiten, omdat de vyanden misschien zulks in handen krygende, daar de spot niet meede zouden houden; zoo heeft hy echter gelegenheit gesocht om het doode lichaam maar alleen in 't vuur [?] eens te mogen tekenen, naar welke tekening hy zulk een goede aftekening maakte, dat het van alle konstenaren geprezen werd; hetzelve is naderhand gebruykt in dat groote stuk, 'twelke in den jare 1620, door HENDRIK GERRITSZOON POT, wierd gemaakt, en tegenwoordig in de Kamer der Schepenen ter eeuwiger gedachtenisse ten toon hangt."

Te *Zalt-Bommel*, is mij gezegd, dat een diergelijk stuk aldaar nog op het stadhuis aanwezig is.

De wijze waarop VAN BIESELINGEN vervolgens naar Spanje vertrok, doet vermoeden, dat er meer achter schuilt, dan men tot nog toe weet. .. ELSEVIER.

Balthasar Gerards door van Bieselingen. Daar geen antwoord hierop ingekomen is, veroorloof ik mij nu te vragen; van waar had R. VINKELES het portret van BALTHASAR GERARDS, dat hij ons in ovaal heeft geleverd, in 12°. formaat? Welligt kan de beantwoording hiervan ons op het spoor brengen om aan A. A. A. te voldoen. V. D. N.

Archieven van Ootmarsum, Oldenzaal, enz. (II.; bl. 182). Ofschoon ik aan het verlangen van het *Navorschers Gezelschap te O.* niet kan voldoen en het te veronderstellen is, dat er zeer moeijelijk aan te beantwoorden zal zijn, wil ik echter de aandacht vestigen op het *Verslag van onuitgegevene stukken, betrekkelijk tot de Historie van Overijssel*, door Mr. GERHARD DUMBAR, voorkomende in de *Verhandelingen van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leyden*, Dl. II, St. II, 1818, bl. 83—161. Daarin wordt melding gemaakt van vele verlorene Gedenkschriften, ook nopens *Oldenzaal*, en die bewijzen, dat reeds vóór 1672 vele gedenkstukken uit die Provintie waren vervoerd, sommigen naar het kasteel te *Gouda*, anderen naar *Leyden*, *Mechelen* en *Vilvoorden*, alles belangrijk genoeg om te worden opgeslagen. Lezenswaardig is ook inzonderheid G. DUMBAR's uitvoerig stuk over ARENT TOE BOECOP en zijne *onuitgegeven Kronijk*, waaruit nog blijkt, dat in den laatsten tijd de Heer PETRUS HUBERT, Regter te *Ootmarsum*, uit de fraaije verzameling van *Handschriften*, de Provintie betreffende, van wijlen den Zwolschen Burgemeester MUNTZ, eenige bescheiden had aangekocht.

V. D. N.

Sibylla van Griethuyzen (II.; bl. 186). Bij het weinige, door WITSEN GEYSBEEK van haar geboekt, kan worden vermeld, dat ook vele van SIBYLLA's *Gedichten* voorkomen in J. VAN NEYENBURCH's *Werken;* haar *portret*, in ovaal met veel bijwerk, en een lauwerkrans daarboven, geschilderd door T. FABER, gegraveerd door J. VAN MEURS, heeft in het omschrift, behalve haren naam, de spreuk: *Yo y el tiempo para dos otros*, en onder een zesregelig Latijnsch vers van SIBRANDUS FRANCISCI EILSHEMIUS, benevens een evenveelregelig Hollandsch gedicht van C. FONTEYNE, dat aldus besloten wordt:

Maer, wie haer recht wil sien, met al haer Hemelgiften,
Hoor eens haer *Guldemondt*, en lees' haer *Heylghe Schriften.*

Zij was denkelijk de schrijfster der *Hemelsche Troostbron*, in 1651 in 4°. uitgegeven; ook haar *portret* is in *dat* formaat, en heeft welligt tot dat werk behoord. Zie mede FERWERDA, *Naamlijst van Boeken.* SIBYLLA VAN GRIETHUYZEN wordt geprezen door HUYGENS en anderen; vgl. SCHOTEL, *Letter- en Oudheidk. Avondstonden*, bl. 103, DE VRIES, *Gesch. der Dichtkunde*, bl. 221 en 288. V. D. N.

Du Bois genaamde Predikanten (II.; bl. 219). Zie hier nog eenige DU BOIS in ons land en elders. Wie weet te zeggen in welke onderlinge familie-betrekkingen die met elkander gestaan hebben?

JEAN JACQUES DU BOIS, *Pasteur d'Utrecht.* Deze opende in 1636 de Synode der Waalsche Kerk aldaar met eene Leerrede over 2 *Tim.* II: 16.

GODOFRIDUS DU BOIS, in 1711 Predikant te *Schiedam*, is dezelfde die sedert 1695 te *Kruiningen* stond.

PETRUS COUWENBERG DU BOIS vind ik op het jaar 1731 te *Leyden*, GOD. *fil.* genaamd, en tevens een anderen

GODFRIDUS DU BOIS als Med. Prof. te *Franeker* in 1737. Hij stond daar reeds als Phil. Prof. in 1729, en schijnt dus meer dan één vak vervuld te hebben.

Nog een ander DU BOIS is J. P. J. DU BOIS, „Secrétaire privé d'Ambassade de S. M. le Roi de Pologne, Électeur de Saxe, en Hollande", en schrijver der *Vies des Gouverneurs-Généraux etc. aux Indes Orientales.* enz. La Haye, gr. 4°. 1783.

Zoo het schijnt was JEAN JACQUES de *Nederlandsche* stamvader, is althans van de tot hiertoe opgegevene de oudste.

Delft. BH'.

[Dit berigt des Heeren BH'. heeft alzoo de lijst door B. gegeven met drie nieuwe namen vermeerderd; t. w. dien van den Waalschen Predikant JEAN JACQUES DU BOIS, van den Franekerschen Hoogleeraar in wijsgeerte en geneeskunde GODFRIDUS DU BOIS en van den Secretaris van legatie in Poolsche dienst J. P. J. DU BOIS.]

Du Bois genaamde Predikanten. Het is mij onmogelijk de onderlinge familiebetrekkingen

aan te wijzen, maar toch acht ik, in verband met B's vrage, de volgende aanteekening niet ongepast:

1. GODEFRIDUS DU BOIS, sedert 1695 (volgens sommigen 1696) te *Kruiningen*, kwam in 1703 te *Spijkenisse* en in 1711 te *Schiedam*, alwaar hij overleed in 1721.

2. PETRUS COUWENBERG DU BOIS, werd genoemd GODEFRIDI *filius*, kwam te *Graft* in 1728, te *Maassluis* in 1729, te *Deventer* in 1730, te *Leyden* in 1731, werd Onderregent van het Staten-Collegie in 1748, Prof. Theol. in 1762, overleed in 1764.

3. JACOBUS DU BOIS, te *Landsmeer* en *Watergang* in 1631, in *de Rijp* in 1638, te *Leyden* in 1646, overleed in 1661.

4. PETRUS DU BOIS, gehuwd in 1670 met JOHANNA FERVAQUE, was Predikant te *Elkerzee*, in 1679 te *Aardenburg*, en overleed aldaar in 1681. Hij vervulde de heilige dienst zoowel in het Fransch als in het Nederduitsch. Voorts teekende hij zich ook P. SYLVIUS of P. SYLVIUS DU BOIS.

5. PETRUS DU BOIS, ook wel SYLVIUS, overleed in 1698.

6. PETRUS DU BOIS »Delphiportensis", beroepen te *Streefkerk* in 1664, te *Gorinchem* in 1671 of 1672, te *Amsterdam* in 1687, aldaar gestorven in 1698.

7. JOHANNES ADRIANUS DU BOIS kwam in 1770 van *'s Heer Arentskerke* te *Ouddorp*, in *Zuid-Holland*, in 1776 aan *den Bommel*, in 1788 te *Zuidland*.

GODEFRIDUS of GOVERT DU BOIS, *de Oude*, was gehuwd met MARIA SWALMIUS, dochter van PETRUS COUWENBERG SWALMIUS, Pred. te *Leyden*. Hun werd in Mei 1700 te *Kruiningen* een zoon geboren, die insgelijks den naam van GOVERT bekwam. Deze, alzoo een broeder van PETRUS COUWENBERG, oefende zich, te *Leyden*, in de wijsbegeerte en geneeskunde, werd Hoogleeraar te *Franeker* en stierf in 1747. Uit zijn huwelijk met ANTONETTA WERNERS, Wed. van D. SCHUKKING, blijkt niet dat kinderen voortgekomen zijn. — Van PETRUS DU BOIS, die Pred. te *Amsterdam* geweest is, bestaat een portret in zwarte kunst door J. GOLE.

Nog komt voor LUDOVICUS DU BOIS, in 1595 Pred. te *Kudelstaart*, waarschijnlijk dezelfde die in 1609 te *Kamerijk* kwam, en in 1619 uit de dienst gezet, ten jare 1623 overleed.

Ook GUALTERUS DU BOIS, Pred. te *New-York* van 1699—1756, zie NAV. II.; bl. 343. Overigens verwijzen wij naar de onderscheidene *Naamregisters* van Predikanten van *Zuid-* en *Noord-Holland*, van *Gelderland* en *Utrecht*. Ook naar VRIEMOET, *Athen. Frisiacae*, 1758, p. 821—823, waaruit is overgenomen hetgeen Dr. JANSSEN vermeld heeft in het Jaarboekje *Zeeland*, 1852. Zie ook aldaar, 1853, bl. 221.

Wat betreft het *adellijk* geslacht DU BOIS, waarvan de Genealogie bij FERWERDA gevonden wordt, het was bekend in *Vlaanderen* en in *Frankrijk*, en vangt aan met LODEWIJK DU BOIS, Heer van *Chaillou* en *Lenaudiere*, Raad en Intendant van *Orleans* in 1599. Zijn zoon LAURENS DU BOIS trad in Hollandsche dienst, en stierf t. j. 1687 te *Cuilenburg*. Deze had tot vrouw MAGDALENA ELISABETH VAN ALENDORP, wier naam sedert aangenomen is door hun kleinzoon JOHAN ADOLF DU BOIS DE CHAILLOU, (geboren in 1723) en zulks ten genoegen van zijnen oudoom JOHAN ADOLF VAN ALENDORP, Heer van *'t Geyn* en *Oude Geyn*, wiens erfgenaam hij was. Deze schijnt toen de eenigst overgeblevene mannelijke afstammeling van het geslacht DU BOIS geweest te zijn, waardoor welligt die naam later is verloren gegaan. V. D. N.

[Uit V. D. N.'s aanteekening resulteert vooral het navolgende: 1). twee nieuwe predikanten DU BOIS op onze lijst gebragt, namelijk LUDOVICUS DU BOIS, die in 1623 overleden is, en GUALTERUS DU BOIS, die in de eerste helft der 18e eeuw te *New-York* werkzaam geweest is; 2). PETRUS COUWENBERG DU BOIS, Theol. Prof. te *Leyden*, en GODEFRIDUS DU BOIS, Philos. en Medic. Prof. te *Franeker*, beide zoons van den Predikant GODEFRIDUS DU BOIS, die in 1695 zijn dienstwerk te *Kruiningen* aanvaardde. Met de adellijke familie DU BOIS zullen wij ons, in betrekking tot B's vraag, wel niet verder hebben in te laten.]

Du Bois genaamde Predikanten. Behalve de vermelde is mij nog bekend een PETRUS DU BOIS, Predikant te *Streefkerk*, in 1666 en 1667. Van dezen liggen op dit oogenblik voor mij twee brieven, de eene van 25 Nov. 1666 aan Mejufvr. MARIA VAN BLEISWIJK, zijne beminde, waarin hij de hoop op eene beroeping te *Schiedam* te kennen geeft, die echter op den 14den Februarij 1667 nog onvervuld was, zoo als blijkt uit den anderen brief, welke dien datum draagt, aan de Weduwe van HUGO VAN BLEISWIJK, de moeder zijner beminde, gerigt. Gemelde MARIA is evenwel niet de gade geworden van Ds. PETRUS—maar van Kapitein ELAND DU BOIS, tot wiens nagelatene papieren de gezegde brieven behooren. (Vgl. DE NAV. III.; bl. 65.) In hoever een der drie PETRUSSEN uit den mijnen weder te vinden is, beslis ik niet, maar te *Streefkerk* heeft een PETRUS DU BOIS gestaan en *Streefkerk* wordt vergeefs gezocht bij de door B. opgenoemde standplaatsen. Dit tot naricht van dezen vrager. Ik wenschte voorts wel te weten of Ds. PETRUS van Kapt. ELAND een bloedverwant geweest is. V. GR.

[Wij behoeven na V. D. N's mededeeling naauwelijks aan te wijzen, dat deze Streefkerksche Predikant PETRUS DU BOIS, wiens hoop op het Schiedamsche beroep verijdeld werd, maar wiens hoop op de hand van MARIA VAN BLEISWIJK in welligt veel bitterder teleurstelling eindigde, geen andere was dan de geborene te *Delfshaven*, de derde PETRUS op de lijst van B., die als Amsterdamsch Predikant gestorven is in 1698, en van wien een portret bestaat door J. GOLE in zwarte kunst vervaardigd.]

Du Bois genaamde Predikanten. Deze vraag van B. nog niet volledig kunnende beantwoorden, wil ik echter niet nalaten, eenige huwelijken mede te deelen, die op dit onderwerp betrekking hebben:

JACOBUS DU BOIS, Predikant in *de Rijp* en te *Leyden*, en aldaar in 1661 overleden, liet dochters na, die te *Leyden* in den echt getreden zijn:

12 Junij 1674. » JACOBUS BOERHAVEN, Predikant te *Voorhout*, weduwn. van HAGER DAELDERS, met EVA DU BOIS jd. van *de Rijp*. (Hij heeft nog andere vrouwen gehad)".

16 Dec. 1677. »EWOUT GOMMARUS, jm. van *Leyden*, vergeselt met ROELOFS SWIEDA, syn schoonbroeder; met JOHANNA DU BOIS, vergeselt met EVA BOERHAVEN (DU BOIS) haer suster".

Misschien liet dezelfde Predikant ook een zoon na, JACOBUS DU BOIS genaamd, en Med. Doct. te *Leyden*, die in 1675 huwde met CLARA VAN DER AER, van *Alphen*, en in 1678 hertrouwde met ANNA VEECKENS, van *Amsterdam*.

Den 17den Nov. 1695 werd te *Leyden* het volgende huwelijk gesloten:

»GOVERT DU BOYS (sic), Predikant tot *Kruyningen*, jm. van *den Briel*, woont aldaer; vergeselt: met MARIA WENS zyn moeder; met MARIA SWALMIUS jd. van *Maastricht*, vergeselt: met MARIA BLEYSWYCK haer schoonmoeder en THEODORUS VAN DER ZEE (of LEE) haer bekende".

En den 3den Mei 1699:

»D°. REGNERUS VAN STAVEREN, Predikant tot *Edam*, jm. van *Leyden*, vergeselt: met JOHANNA VAN HAMONT, Wed. van D°. PETRUS VAN STAVEREN, zyn moeder; met MARIA DU BOIS, jd. van *Schiedam*, vergeselt: met MARIA BLYSWYCK (sic), laetst Wed. van D°. SWALMIUS, haer moeder". .. ELSEVIER.

[Wij maken hier dus kennis met een nog onvermelden JACOBUS DU BOIS, Med. Doct. te *Leyden*, en tweemaal gehuwd, welligt een zoon van den in die stad (1661) overleden Predikant JACOBUS DU BOIS. Wij schijnen voort uit dit berigt te mogen opmaken, dat MARIA VAN BLEISWIJK in tweeden echt verbonden is geweest met den Leydschen leeraar Ds. P. COUWENBERG SWALMIUS, wiens voordochter MARIA ten jare 1695 in het huwelijk trad met onzen vriend GODEFRIDUS DU BOIS, bedienaar des Woords te *Kruiningen*, terwijl ons hier eindelijk, behalve de beide dochters van Ds. JACOBUS DU BOIS, EVA en JOHANNA, ook nog voorgesteld wordt eene MARIA DU BOIS, dochter van Kapitein ELAND DU BOIS en MARIA VAN BLEISWIJK.

Wij ontvingen ook eenige regels van H.M.C.v.O. en V. D. LAAR. Gene bepaalde zich tot de verwijzing naar het, ook door V.D. N. aangehaalde, Jaarboekje *Zeeland* voor 1852, bl. 201 volg.; V. D. LAAR gevoelde hoe pikant het was, aan zoo vele Predikanten DU BOIS, ook één R. K. Geestelijke van denzelfden naam toe te voegen. „De laatste overste of generaal", zeide hij, „van de geheele Orde der Kruisheeren in de *Nederlanden* (welke dignitaris voorheen zijn verblijf in het klooster te *Huy* had) was JACOBUS GUISBERTUS JOSEPHUS DU BOIS, die den 21sten Dec. 1796 te *Luik* overleden is. Zie COPPENS, *Beschrijv. v. h. Bisd. van 's Bosch*, Dl. II, bl. 232, in de noot".

Ten slotte kome nog alleen de opmerking, dat, hoeveel wij ook ten gevolge van B's vraag ontvangen mogten, die vraag zelve in dat alles nog bijkans geheel onbeantwoord gebleven is, daar wij nopens de onderlinge verwantschap der opgenoemde leeraars geenerlei andere aanwijzing verkregen hebben, dan die ons in den meergemelden GODOFRIDUS DU BOIS van *Kruiningen* enz. den Vader erkennen doet des Leydschen Professors PETRUS COUWENBERG DU BOIS.]

Kinderrijmpjes. »*Heuningbieke kom er is veur*" (II.; bl. 219). Wat door J. A. GRO te *Geertruidenberg* is opgemerkt, heeft ook te *Sluis* plaats. De lieve jeugd *zingt* echter niet bij deze, haar weinig eer aandoende, bezigheid, maar tracht, door in eene vlugge greep het aardhoopje weg te vegen, de bij magtig te worden, en handelt dan als gemeld is: of ook wel achtervolgt zij het vliegende diertje en poogt het met pet en doek neder te slaan, tot ergernis voor den medelijdende en ten koste van het hoofddeksel. J. H. VAN DALE.

Pieter van den Broeke (II.; bl. 220). Over dezen merkwaardigen man, geb. te *Antwerpen*, in 1575, die inzonderheid door zijn edel gedrag voor het fort *Jacatra* beroemd geworden is, en welken wij als Directeur der Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij in *Arabië* en *Perzië*, maar geenszins als Gouverneur-Generaal van Neerlands Indiën vermeld vonden, verwijzen wij naar het *Biographisch Handwoordenboek van* ENGELBERTS GERRITS, Dl. II, bl. 247, als ook naar het werk van P. WEEDA, »PIETER VAN DEN BROEK *in Azia enz.* (Amst. bij G. PORTIELJE, 1845)" van hetwelk eene beoordeeling door LAUTS voorkomt in den *Konst- en Letterbode* voor 1846, I.; bl. 295—301.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Pieter van den Broeke was in 1613 Kapitein-Majoor, in welke betrekking hij te *Aden* kwam, de eerste Hollander, die de Roode zee bezocht. In 1618 versterkte hij, als Opperbevelhebber, de logie te *Jacatra*, en bouwde het fort, bestemd later het bolwerk van Neerlands-Indiën te worden, 't welk op zijnen last den naam van *Batavia* bekwam.

Aan het hoofd der vloot zeilde hij naar het vaderland terug, alwaar hij in 1630 aankwam, dankzegging ontving voor zijne goede diensten, en met een gouden keten beschonken werd.

Veertig jaren later vindt men denzelfden man de aanzienlijkste betrekkingen te *Batavia* vervullende. A. & A.

Pieter van den Broeke. Een zeer bekend reiziger, doch die niet vermeld wordt als Gouverneur-Generaal, wel echter in *Indië* verscheidene hooge betrekkingen vervulde. In 1629 geleidde hij, met den rang van Admiraal, eene retourvloot van acht schepen naar Nederland. Sedert naar *Indië* terugge-

keerd, woonde hij in 1640 het beleg van *Malakka* bij, en overleed aldaar aan de pest. Men zie over hem *Hist. Génér. des Voyages*, T. X, pp. 498—557, en de aldaar pp. 499 en 557 aangehaalde werken; gelijk ook met betrekking tot tijdelijke onaangenaamheden die hij ondervond, p. 551. Zijne vroegere reistogten naar *Afrika* komen voor in T. IV, p. 137 et suiv. en zijn, zoo als bekend is, afzonderlijk uitgegeven. L. J.

[A. J. VAN DER AA verwijst, omtrent onzen PIETER VAN DEN BROEKE, naar VAN KAMPEN, *De Nederlanders buiten Europa*, Dl. I, bl. 233—257, en inderdaad, zeer lezenswaardig, ja eene belangrijke bijdrage tot den roem onzer vaderen in *Oost-Indiën*, is het daar geleverde verslag omtrent VAN DEN BROEKE'S treffelijke daden, zoo ruimschoots getuigende van zijne veelvuldige bekwaamheid, onwrikbaren moed en edele vaderlandsliefde. Eerst het verhaal zijner togten naar *Afrika* en *Arabië*, boeijend door hemzelven beschreven in zijne *Voyagie*, en, door zijn wakkeren ijver en ondernemenden geest, in niet geringe mate vruchtbaar bevonden voor de handelsbelangen van ons vaderland. Daarna het berigt zijner reizen naar *Indostan*, niet minder voordeelig in hare gevolgen, en die zijne groote begaafdheden helder in 't licht stelde, vooral toen hij het stoute ontwerp volvoeren mogt der doortrekking van het schiereiland, met luttel volks dwars van het westen tot het oosten, trots de geduchtste bezwaren uit de natuur des lands en de vijandschap der bevolking voortvloeijende. Eindelijk, het relaas zijner kloekheid in de verdediging van het fort *Jacatra*, de schande van het aan hem gepleegde verraad en het lijden zijner gevangenschap, maar tevens de onkreukbaarheid zijner heldentrouw, die vrijheid noch leven koopen wilde door den van hem gevergden raad tot de overgave, en daarin, als de geschiedschrijver opmerkt, een karakter vertoonde, niet minder groot dan dat van REGULUS en CATO bij de Romeinen.]

Hendricus Zwaerdecroon (II.; bl. 220). Van dezen, door VALENTYN ook genoemd HENDRIK SWAARDEKROON, bestaan levensbeschrijvingen in diens *Oud en Nieuw Oost-Indië*, Dl. IV, St. I, bl. 349—355; DU BOIS, *Vies des Gouverneurs Généraux, avec l'histoire des établissemens Hollandais aux Indes Orientales*, p. 292—298, in welke beide werken men ook zijn portret aantreft, en in de *Levens van vermaarde Mannen en Vrouwen*, Dl. X, bl. 49 en volg.

A. J. VAN DER AA.

[Dezelfde schrijvers over HENDRIK ZWAERDECROON werden ook aangehaald door L. J. en LEGENDO ET SCRIBENDO.]

Hendricus Zwaerdecroon, in 1660 te *Rotterdam* geboren, vertrok als adelborst in 1684 naar Oost-Indië. Zijn schoon en gunstig voorkomen werkte mede tot zijne bevordering. Toen een voornaam regeringslid te *Batavia* hem opgedragen had om zekere dame ten huwelijk te vragen, zeide deze: »Indien gij voor u zelven kwaamt, zoude ik met mijn antwoord niet verlegen zijn".

Hij werd achtervolgends Boekhouder, Kommies, Kommandant van *Jaffanapatnam*, Directeur te *Suratte*, Geheim-Secretaris te *Batavia*, extra-ordinair en daarna gewoon Raad van *Indië*, eindelijk, in 1718, bij opvolging van den Heer VAN ZWOL, negentiende Gouverneur-Generaal. In deze betrekking mogt hij *Batavia* voor een opstand behoeden, plantte hij de eerste koffij op zijn buitengoed *Cadauwang*, en betoonde hij zich voortdurend een man van de wereld, hoffelijk, aangenaam, mild, voortvarend en bij uitstek bekwaam.

In 1725 deed hij afstand van de regering, en leefde sedert op zijn vermeld buitengoed, vier mijlen van *Batavia* verwijderd, alwaar hij eene kleine hofhouding had.— Men raadplege F. VALENTYN, *Oud en Nieuw O.-Indië*, Amst. 1726, J. P. J. DU BOIS, *Vies des Gouvern. Génér.*, La Haye 1763, *Nederl. Reizen*, Amst. en Haarl. 1784.

A. & A.

Hendricus Zwaerdecroon. Behalve hetgeen over dezen in het werk van VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, Dl. IV, en in de *Vies des Gouvern. Généraux des Indes*, te lezen is, vindt men bij VAN KAMPEN, *Vaderl. Karakterkunde*, Dl. II, bl. 557, eene schets zijner geaardheid en eigenschappen, mitsgaders eene beschrijving van zijn uiterlijk voorkomen. Vele bijzonderheden, het geslacht ZWAERDECROON betreffende, zijn verzameld door den Heer DODT VAN FLENSBURG en in het Tijdschrift: *Utrecht voorheen en thans*, 1845, Dl. II, St. II, bl. 167 en volgg., medegedeeld; onzeker bleef hij echter omtrent de verwantschap van onzen Gouverneur-Generaal tot alle door hem vermelde leden dier familie, terwijl zijn berigt hoofdzakelijk loopt over BERNARD ZWAERDECROON, Rector der Latijnsche school, eerst (1593) te *Leyden*, daarna (1607) te *Utrecht*, en diens afstammelingen. Deze was gehuwd met ELISABETH VAN LOENRESLOOT, bij wie hij vier kinderen verwekte. Zijn zoon JOHAN had tot vrouw MARGARETHA VAN DEN BROECKE. Over HENRICUS ZWAERDECROON, Rector der school te *Rotterdam*, den vertaler van TERENTIUS, zie men KIST en ROYAARDS, *Archief voor Kerkel. Gesch. in Nederl.*, Dl. VII, bl. 255. Volgens het Archief te *Rotterdam* bekleedde hij gemelde zijne betrekking van 1634 tot 1651. Welligt dat door N*$_{*}$*. het ontbrekende in de opgave van DODT t. a. p., kan worden aangevuld, in welk geval wij hem verzoeken, daarvan mededeeling in DE NAVORSCHER te willen doen.

V. D. N.

Hendricus Zwaerdecroon. Het is aan wijlen den verdienstelijken schrijver J. J. DODT VAN FLENSBURG, dat de eer toekomt van naauwkeurige berigten te hebben medegedeeld omtrent BERNARDUS ZWAERDECROON, Rector van de Leydsche en Utrechtsche Latijnsche scholen, welke te vinden zijn in het *Tijdschrift voor Geschied. en Oudhed. van Utrecht*, A°. 1845—46, bl. 166 enz.

Tot de kinderen, die hij bij ELISABETH VAN LOENDERSLOOTH naliet, behoorden JOHAN en

HENDRIK ZWAERDECROON. Ten einde de betrekking aan te wijzen, waarin 't geslacht tot de VAN DEN BROECKE'S (PALUDANUS'SEN?) stond, deel ik het volgende huwelijk mede, zoo als het te *Leyden* aangeteekend is:

22 Dec. 1605. »JOHANNES SWAERDECROON, student in de Medicynen, jongman, geboren tot *Utrecht*, wonende alhier, vergeselschapt met BERNARDUS ZWAERDECROON, Rector van de Triviale school, zijn vader, met

MARGARETA VAN DEN BROECKE, jd. van *Antwerpen*, mede wonende alhier, vergeselschapt met Joncheer JACOB DUYM (*) haer cosyn en ELISABETH CRAECHS haer nicht (zyn getrouwd op eene attestatie geteekend door PETER VAN DEN BROECKE, haer vader (†) en door LYSBETH SWAERDECROON (LOENDERSLOOTH) haer toekomende schoonmoeder)".

Behalve dezen JOHAN, die later als Conrector der Hieronimus-school te *Utrecht* ontslagen werd, komt in aanmerking HENDRIK ZWAERDECROON, over wien de Heer VAN DAM VAN NOORDELOOS berigten heeft medegedeeld in het *Utrechtsche Tijdschrift*, 1846, die ik nu evenwel kan aanvullen.

Deze HENDRIK ZWAERDECROON was ongetwijfeld een zoon van BERNARDUS ZWAERDECROON en te *Leyden* geboren, toen zijn vader aldaar tusschen de jaren 1593 en 1607 Rector was. Zijn huwelijksaanteekening te *Leyden* luidt aldus:

24 Aug. 1617. »HENRICUS SWAERDECROON, Conrector van de Triviale school alhier, jm. van *Leyden*, vergezelschapt met JAN JANS (BORS), Dienaer des Woorts tot *Leyerdorp*, zyn bekende, met

MACHTELT JANS VAN DER PLUYM, jd. mede van *Leyden*, vergezeld met JACOBA CAERLS, haer moeder".

Deze HENDRIK woonde in 1622 nog te *Leyden*, en had alstoen twee kinderen, BERNARD en WILHELMINA. Doch hij had den 25sten September 1619 zijn ontslag als Conrector gevraagd en bekomen, waarvan ik eene copie bezit (§), en bleef toen nog te *Leyden* wonen, waar hij eene school bestierde. Hij vertrok vervolgens naar *Rotterdam*, alwaar hij tot Rector werd aangesteld. Nu zal het uit één zijner zonen geweest zijn, dat voortgekomen is: HENDRIK ZWAERDECROON, Gouverneur-Generaal van Oost-Indië. Want, in de *Beschr. van Oost-Indië*, door FRANÇ. VALENTYN, IV.; bl. 349, vindt men, nevens zijn portret en wapen, ook de vermelding dat hij te *Rotterdam* het eerste daglicht zag, en in 1684, als Secretaris, onder HENDRIK ADRIAAN VAN REEDE in *Oost-Indië* kwam, zijnde toen 23 of 24 jaren oud, zoodat hij ten jare 1660 kan geboren wezen. Op hem volgde in 1724 MATTHEYS DE HAAN, als Gouverneur van *Oost-Indië*.

Den 12den Maart 1686 verscheen ook nog te *Utrecht* voor de Weeskamer: Jufv. ENGELTJE VAN STRATEN, huisvrouw van den Advocaat DANIëL ZWAERDECROON.

.. ELSEVIER.

[Opmerkelijk is het wat H. M. C. v. O. beweert van een HENDRIK ZWAARDECROON, die in 1677 Rector der Erasmiaansche school te *Rotterdam* zal geweest zijn en dien hij voor den vader van onzen Gouverneur-Generaal houdt. — Dan zal de Rotterdamsche Rector HENDRIK ZWAARDECROON BERNARDUSZOON, de vertaler van TERENTIUS, wiens werkzaamheid aan de Lat. school ophield in 1651, behalve zijne kinderen BERNARD en WILHELMINA, waarvan .. ELSEVIER gewaagt, ook nog een zoon HENDRIK gehad hebben, Rector na hem te *Rotterdam*, uit wien, in 1661, onze groote Oost-Indische Ambtenaar geboren zij.

De vraag omtrent PIETER DE LANGE, door N***. met die over PIETER VAN DEN BROEKE en HENDRICUS ZWAERDECROON vereenigd, is tot nog toe geheel zonder antwoord gebleven. Onze vrienden, die nopens deze laatste mannen berigten hebben ingezonden, gaven daarbij meerendeels de teleurstelling te kennen, die op 't stuk van gezegden „Vice-Admiraal", uit hunne vruchtelooze nasporing voor hen opgerezen was. — Dus blijft van N***.'s driedubbele kwestie dit eerste lid nog steeds aan het onderzoek van HH. Navorschers aanbevolen.]

IJzers in 't huis te Britten gevonden (II.; bl. 220). Op den 1sten Januarij 1588 werd in de grondvesten van het *Huis te Britten* een zwaar ijzeren voetstuk ontdekt, lang 5 voet, breed 1 voet, wegende 450 [℔], nevens nog drie dergelijke. Een daarvan is in plaat afgebeeld in de *Katwijksche Oudheden* van PARS (uitgave van VAN DER SCHELLING, 1745), tegen over bl. 103. Zie voorts aldaar bl. 78, 96 (waar het *Huis van Wassenaar* te *'s Graven-*

(*) Den bekenden dichter en historieschrijver, wiens vrouw E. CRAECHS hier genoemd wordt, doch waarover ik nog andere berigten heb verzameld.

(†) Hare moeder heette MARICHGE MORIMONT, wier broeder, PAULUS MORIMONT, in 1624 te *Amsterdam* leefde.

(§) Acte van Demissie van HENRIC SWAERDECROON 25 Sept. 1619.

„Wy Schout, Burgermeestren ende Regierders der Stadt *Leyden* ende Graefschappe van Hollant, doen cont eenen ygelicken dat D°. HENRICUS SWAERDECROON, *geboren* burger deser stede, nu eenige jaren herwaerts als Conrector de Triviale schole alhier heeft bedyent ende dat hy volgens de verclaringe van de Scholarchen en Opsyenders derselver schole hem in syn ampt, wel getrouwelick en tot contentement van henl. heeft gedragen, gelyck een goet oprecht en bequaem Conrector toelaet en behoort te doen, sulcx dat deselve hem bedancken synes dyensts, dan alsoo hy van meninge was hem denselven dyenst te begeven, ende dyenvolgende versochte behoorlicke briyven van Dimissië: Soo ist dat Schout, Burgermeester en Regierders voors: hem dese jegenwoordigen wel hebben willen verleenen ende t'eenen verconden beneffens d'onderteyckeninge van haren Secretaris mettet secreet zegel deser stede doen bevestigen op ten XXV Sept. a°. 1619, onderstont geteeckent J. VAN SWANENBURCH, hebbende daer beneffens een groen wassen zegel overdect met een papiere ruit". (Onder de papieren dier school op het stedelijk archief aanwezig).

hage als 's Lands bewaarplaats van Oudheden wordt opgegeven) en bl. 105.

W. M. Z.

Lollard of Lollaert (II.; bl. 220). De aanhaling uit zekeren Almanak, door J. H. W. ingezonden, beantwoordt in geenen deele aan hetgeen men verlangt te weten, en is derhalve door ons ter zijde gelegd. In MOSHEIM's *Kerkel. Gesch.*, Dl. V, bl. 324—330, wordt eene zeer lezenswaardige aanteekening over den aanhang en naamsoorsprong der *Lollards* gevonden, en op bl. 357 gezegd: »Omtrent dezen tijd (1322) verloren de *Beghards* (de *Broeders van den vrijen Geest*) aan den *Rhijn* hun voornaam opperhoofd en voorvechter WALTERUS, een Hollander, een wonder welsprekend man en beroemd door zijne schriften, die van *Mentz* te *Keulen* kwam, waar hij gevat en verbrand werd. Dit is de beroemde WALTER, wien zoo vele kerkelijke Geschiedschrijvers houden voor den stichter van den aanhang der *Lollards* en voor een doorluchtigen martelaar hunner zaak. De geleerden hebben dit en nog meer besloten uit de volgende woorden van TRITHEMIUS: »»Doch deze WALTER LOHAREUS (LOLLHARDUS?) een Hollander van geboorte, was niet zeer bedreven in de Latijnsche taal"". Uit deze weinige woorden hebben de geleerden afgeleid, dat WALTER's bijnaam LOLLHARD was, van wien zij vaststelden, dat de aanhang der *Lollhard's*, als van hunnen stichter en leermeester, zijn naam ontleend heeft. Doch het is blijkbaar, niet alleen uit deze, maar ook uit vele andere plaatsen uit de schriften van TRITHEMIUS, dat *Lollhard* niet een bijnaam, maar een scheldnaam was, aan allerlei soort van ketters gegeven, die het vergif hunner dwalingen onder de schijnvertooning van godsvrucht verborgen. TRITHEMIUS, van denzelfden persoon sprekende op eene plaats, een weinig vóór de zoo even bijgebragte woorden, noemt hem het *Hoofd der Fratricelli*, of *Minoriten;* doch de naam *Minoriten* was van zeer groote uitgestrektheid, bevattende lieden van verschillende aanhangen. Deze WALTER omhelsde de gevoelens der *Mystiken*". Hoe dit zij, wij herhalen den wensch, in de NOTES AND QUERIES, V, 292 geuit, »dat een lid der vele geleerde oudheidkundige Maatschappijen, thans in de *Nederlanden* bestaande, eene poging in het werk stelde, om de geschiedenis van dien MATTHAEUS LOLLAERT, van welken HEDA, *Hist. Episc. Ultraject.*, p. 259, melding maakt, op te helderen uit de *Archieven* der stad *Utrecht*, bijaldien zij nog voorhanden zijn, en zoo ver terug gaan als de veertiende eeuw".

BESTUURDERS VAN DE NAVORSCHER.

Pontianâkh (II.; bl. 220); *de Ellemaagd.* Ofschoon ik de eigenlijke vraag van EEN BELANGSTELLEND LEZER te *Japara* niet beantwoorden kan, acht ik het evenwel niet overtollig hem te dezer gelegenheid opmerkzaam te maken op de *Ellemaagd*, eene Germaansche elf, die alle de kenteekenen van PONTIANÂKH bezit. Wie haar tegenkomt ziet een schoon meisje; doch van achteren aanschouwd is zij hol gelijk een momaangezigt. Men vindt haar dikwijls bij den weg zitten, waar zij aan den onbedachten jongeling een beker met wijn en eene kus aanbiedt; maar wie een van beiden mogt aannemen wordt terstond krankzinnig.

SCIOLUS.

Heeren van Heenvliet (II.; bl. 220); *Jan, Karel Hendrik van den Kerckhove.* Volgens de Engelsche Genealogisten, en wel bepaaldelijk naar luid van BURKE, in zijn *Extinct Peerage*, enz., was de bedoelde echtgenoot van JAN POLIANDER VAN DEN KERKHOVE, Heer van *Heenvliet*, niet de *dochter*, maar de *weduwe* van HENRY STANHOPE, oudste zoon van PHILIP STANHOPE, eerste Graaf van *Chesterfield* en gedurende diens leven reeds overleden. Zij heette CATHARINA WOTTON, was dochter en mede-erfgenaam van THOMAS WOTTON, Lord *Wotton*, en stierf, na in derde huwelijk te zijn getreden met den Kolonel DANIËL O'NEIL, den 9den April 1677. Haar zoon, CAREL HENDRIK VAN DEN KERKHOVE, werd, om zijne afstamming, den 31sten Augustus 1650 verheven tot Lord *Wotton*, en met zijne zuster EMELINE in September 1660 genaturaliseerd. Hij stierf zonder kinderen, wannéér is mij onbekend, en de titel van Lord *Wotton* ging over op een der STANHOPE's. Dat CAREL HENDRIK *Graaf* van *Wotton* zoude geweest zijn blijkt niet. Dit is alles wat ik in verschillende Engelsche genealogische schrijvers heb kunnen vinden tot antwoord aan A. I.

M. ROTS.

Heeren van Heenvliet: Jan, Karel Hendrik van den Kerckhove. JAN VAN KERCKHOVE, zoon van den Hoogleeraar J. POLYANDER à KERCKHOVE (over wien TE WATER, *Gesch. der Herv. Kerk te Gent*, bl. 164, MEURSIUS, SIEGENBEEK, *Hoogeschool*, en ook SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*), was Heer van *Heenvliet* en *Sassenheim*, en voorts Opperhoutvester en Opperhofmeester van MARIA van *Brittanje*, echtgenoote van Prins WILLEM II van *Oranje*. Ook zegt men, dat hij Afgezant van H. Hoog Mog. bij den Koning van Engeland geweest is. Hij huwde CATHARINA, dochter van Lord *Wotton*, *weduwe* van Lord STANHOPE, doch, volgens het opschrift te *Leyden*, door haar, ter eere van haren man, bij zijn graf gesteld, was zij CATHARINA STANHOPE, Gravin van *Chesterfield;* bij gelegenheid van KERCKHOVE's echt vervaardigde BARLAEUS een vers, *Poem:* Tom.

1, p. 533; de naam van JAN's moeder, en ook de tijd zijner geboorte bleef mij onbekend, doch mogelijk behoorde zij tot een *Dordtsch* geslacht, waarvan welligt aanteekening bij BALEN is geschied, evenzeer als van dat KERCKHOVE in *Dordrecht* zal geboren wezen, gelijk ten jare 1593 zijne zuster CHRISTINA. Dat hij bij het overlijden zijns vaders een eenige zoon was, blijkt uit het opschrift, door hem op diens graf te *Leyden* geplaatst. Zijne dochter ANNA huwde WIGBOLT VAN DER DOES, en had vele kinderen.

KAREL HENDRIK VAN DEN KERCKHOVE was Heer van *Heenvliet*, Baron van *Wotton*, Drossaard der Stad en Lande van *Breda* van 1659 tot 1674. Zijn wapen ziet men afgebeeld op de kaarten der *Wapens van Drossaerden te Breda*, bij VAN GOOR, *Beschr. der Stad en Lande van Breda*, 1744, bl. 208, c. KAREL HENDRIK's verheffing tot Graaf van *Wotton* zal denkelijk te vinden zijn in eene der latere uitgaven van *The British Compendium, or Rudiments of Honour of all the Nobility of England.*

V. D. N.

»*Belegering van Aardenburg*" (II.; bl. 246). De hier bedoelde belegering greep plaats in de eerste maanden van den jare 1325 en duurde tot den 24sten Maart van dat jaar. De bijzonderheden daarvan zijn geboekt bij MEYERUS, *Chron. Flandriae*, op het jaar 1324 (omdat deze schrijver het jaar met Paschen aanvangt, waardoor Februarij en Maart 1325 bij hem nog 1324 zijn). Ook bij CUSTIS, *Jaarboeken van Brugge*, I.; bl. 330, en kort maar bondig bij DRESSELHUIS, in zijne *Tweede Verhandeling over Aardenburg* (in de *Werken der Maatsch. van Nederl. Letterk.*) bl. 19.

W. M. Z.

»*Belegering van Aardenburg*". Ik kan maar niet vatten welke belegering *door* en verdediging *tegen* de *Gendtenaars* hier bedoeld wordt.

DRESSELHUIS (*Distr. Sluis in Vlaanderen*, Middelb. S. VAN BENTHEM, 1819) bl. 76, verhaalt er ook van, doch de geschiedenis meldt dat, na den vrede van *Kortrijk* (24 Junij 1324), LODEWIJK I (van *Nevers*) weder naar zijn geliefd Frankrijk terug keerde. Een opstand des gemeens van *Brugge* en der Vrijlaten (bewoners van *het Vrije*, eene landstreek onder *Brugge*) tegen den adel, was het gevolg van 's Graven afzijn. De opstandelingen schaarden zich onder twee hoofden, ZEGHER JANSSEUNE, die het *Noord-* en LAMBERT BOVIN, die het *Oost-Vrije* plunderde.

De Graaf, van dezen opstand verwittigd, liet dadelijk *Aardenburg* en *Ghistel* versterken. ZEGHER JANSSEUNE bemagtigde *Ghistel* en LAMBERT BOVIN sloeg het beleg voor *Aardenburg*. De overwinning op de edelen te *Ghistelles* (3 Januarij 1325) veroorzaakte in 't beleg van *Aardenburg* groote vreugde. »LAMBERT BOVYN zwoer (zegt de geschiedschrijver) dat hy die stad (*Aardenburg*) niet zou verlaten, eer hy dezelve ook ingenomen had. Hy zette, inderdaed, zyn beleg meer dan zes weken lang voort, in de groote koude van den winter, in den regen en de sneeuw".

Een der onderbevelhebbers werd door de Gendtenaars, op een' zijner strooptogten, geslagen en deze Gendtenaars meenden *Aardenburg* te gaan ontzetten, doch zulks werd hun afgeraden. *Gend* hield dus toen nog 's Graven zijde.

Den 24sten Maart werd een kortstondige vrede gesloten, dit zal dus ook een eind aan 't beleg van *Aardenburg* gemaakt hebben.

In het oproer van ARTEVELDE waren de Aardenburgers mede op 's Graven hand. ARTEVELDE kwam onvoorziens in *Aardenburg* (Mei 1338) en liet aldaar vijf graafsgezinde wethouders onthoofden.

Hoe »genoegzaam bekend" F. dus ook de belegering vooronderstelle, toch schijnen de belegeraars geene Gendtenaren te zijn geweest.

Dat de Aardenburgers 's Graven partij kozen, is niet te verwonderen. Hij bezocht die stad in 1325 en gaf haar (13 April) het Privilegie »dat niemand van de regering der stad zal kunnen deelmaken die niet is Poorter of gehuwd met een Poorters dochter". 30 Junij 1334 werd deze gift uit *Parijs* bevestigd (*Aardenburgsch Archief*, N°. 27 — oud numero 47).

Zij verkregen de vergunning om hunne stad voor den Graaf te versterken (*Damme* 27 Oct. 1328, N°. 28, oud 97); hij deed zelf uitspraak in hunne bloedige twisten, 2 Februarij 1330 (N°. 29 en 30, oud 36 en 76); gaf vergunning tot het verbreeden hunner Eede naar *Slepeldam* (*Male* 17 Januarij 1337, N°. 31, oud 108 en 87) en handhaafde hun regtsgebied.

Men zie: *Geschiedenis der Graven van Vlaenderen, door* A. VAN DE KERCKHOVE, Brugge, VAN HOORENBEKE DE VLIEGHERE, 1847, II.; bl. 63 en vv. G. P. ROOS.

Eerste Schoolopzieners (II.; bl. 246). In den jare 1801 kwam de algemeene wet op het schoolwezen in het licht. Op den 15den Junij werden de eerste grondslagen gelegd. Weldra volgde de aanstelling van départementale schoolopzieners. Eerst werd er één voor elk département benoemd. Op den 16den Julij hield de door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek benoemde Agent van Nationale Opvoeding, de Heer J. H. VAN DER PALM, eene aanspraak ter opening der eerste bijeenkomst van Schoolopzieners. Op den 22sten Augustus volgden er eene instructie voor de départementale Schoolopzieners, een reglement voor de départementale Schoolbesturen, algemeene verordeningen op het afleggen van examens, een reglement van

orde voor de openbare scholen, de verdeeling der départementen in schooldistricten en eene daarop gegronde nadere benoeming van nieuwe Schoolopzieners bij de reeds te voren aangestelden.

Den 3den April 1806 verscheen onder den Raadpensionaris R. J. SCHIMMELPENNINCK de *derde* schoolwet. Zie verder *Bijdragen betrekkelijk den Staat en de Verbetering van het Schoolwezen*, 1801, N°. 4, bl. 4; N°. 5, bl. 18 en 20—24; N°. 6, bl. 3; VAN SWINDEREN, *Ontwerp eener Gesch. der Schoolverb. in Groningen*, bl. 14; A. J. BERKHOUT, *Proeve enz.*, bl. 33 en Aant., bl. 95; GORLITZ, *Over het Schoolonderwijs*. Den 15den Junij is dus de aanstelling en den 16den Julij de installatie der Schoolopzieners voorgevallen.

P. E. VAN DER ZEE.

Eerste Schoolopzieners. Bij besluit van het Uitvoerend Bewind van den 20sten Junij 1801, N°. 35, tot daarstelling der Schoolorganisatie, werden tot départementale Schoolopzieners benoemd H. D. GUYOT, te *Groningen;* J. F. SERRURIER, te *Zwolle;* C. W. WESTERBAAN, te *Utrecht;* C. WERTZ, te *Amsterdam;* P. BEETS, PZ. te *Zaandam;* W. GOEDE, te *Rotterdam;* J. DE KANTER, te *Bommel;* A. UYTTENHOVEN, te *Brouwershaven.* Aan dit besluit werd uitvoering gegeven bij Resolutie van den Agent van Nationale opvoeding van den 22sten Junij 1801, N°. 3. Den 16den Julij hielden zij hunne eerste vergadering; den volgenden dag eene tweede, waarin, onder anderen, bepaald werd, welke scholen van hun toezigt waren uitgesloten; en nog zes vergaderingen tot aan den 22ste dier maand.

L. J.

Aprilgekken (II.; bl. 246).

„Op den eersten April
Verloor ALBA zijn Bril".

dat is: *den Briel.* Wie kent dit versje niet en den Spaanschen dwingeland Duc *d'Alba*, wien op dien dag de Hollanders met vreugdegejuich begroetten, dat voor hem eene bespotting en beleediging was? Daarvan is het in gebruik gekomen, dat spotboeven op den eersten April elkander potsen speelden en allerlei gekke boodschappen zonden. Wat J.T.D.H. zegt van den smaad onzen Heer en Heiland aangedaan, zulks heeft plaats gehad op Donderdag [en Vrijdag] vóór het Joodsche Paaschfeest.

P. E. VAN DER ZEE.

[Ook THEODORIK is niet vreemd aan de meening, die in ALVA's op den 1sten April geleden verlies den oorsprong van het *Aprilgekken* terugvindt. Min aannemelijk schijnt echter deze afleiding van eene in *Nederland* voorgevallene, enkel op *Nederland* betrekking hebbende gebeurtenis, wegens de algemeenheid der vermelde gewoonte, welligt in alle Europesche landen uitgeoefend, ja ook (als wij hooren zullen) buiten ons werelddeel in zwang; wegens de omstandigheid mede, dat zij vooral in *Frankrijk* van ouds groote populariteit bekomen heeft. — Dat overigens de smadelijke heen- en wederzending van den Heere JEZUS op Donderdag en Vrijdag vóór het Joodsche Paaschfeest plaats gegrepen heeft, spreekt in zich zelf wel niet tegen het gevoelen (schoon evenmin door ons beaamd) dergenen, die met dit geheel eenige feit in de historie het gebruik waarvan spraak is in verbinding willen gebragt hebben, nademaal, als bekend is, de veertiende van Abib of Nisan (*Levit.* XXIII: 5) ongeveer met het begin onzer Aprilmaand overeenkomt.]

April- en Huli-gekken; Poissons d'Avril; All Fools' Day. Het gebruik om iemand voor *Aprilgek* te laten rondloopen is even oud als het algemeen op den eerste van die maand wordt uitgeoefend. Beiden MAURICE en Kolonel PEARCE hebben aangetoond, dat het in *Indië* in zwang is, en de laatstgenoemde zegt dat het een deel uitmaakt van het *Huli*-feest. Gedurende de *Huli*, wanneer vrolijkheid en feestvreugde onder de Hindoes van elken rang heerschende zijn, is het een middel van afleiding om de menschen op boodschappen en togten uit te zenden, welke in teleurstelling moeten eindigen en in het bespotten van hen die ze deden. De *Huli* valt altijd in Maart voor en op den laatsten dag wordt het algemeene feest gevierd. Ik heb nog nimmer den oorsprong van deze gewoonte hooren uitleggen, maar zij is ongetwijfeld overoud en wordt zelfs in groote steden, alhoewel daar minder dan op het land, gehuldigd. Ten onzent bepaalt zij zich hoofdzakelijk tot de laagste volksklasse, maar in *Indië* wordt zij door aanzienlijken en geringen waargenomen, en wijlen SOERAJAH DOELAH was, vertelt men, schoon een Muzelman van den eersten rang, een aartsliefhebber van *Huli-gekken* te maken. Men drijft de aardigheid hier zoo ver, dat men brieven stuurt, waarbij afspraken worden voorgeslagen in den naam van personen, van welke men weet dat zij op den uitgedrukten tijd van huis zullen zijn; en de lagch is altijd in evenredigheid aan de veroorzaakte moeite.

Dit gebruik strekt zich dus verder uit dan tot *Groot-Brittannië.* Het schijnt ook in *Zweden* geworteld te zijn, want wij lezen bij TOREN, in zijne *Reis naar Suratte:* »Op den eersten April zijn wij uitgezeild met het schip de *Gothische Leeuw*, nadat de westen wind vijf maanden lang te *Gothenburg* was blijven waaien en ons bijna tot het geloof had overgehaald, dat er een passaatwind heerscht in de zee van *Skagerak.* De wind maakte *Aprilgekken* van ons, want wij werden genoodzaakt voor *Skagen* weder te keeren en het anker te doen vallen te *Rifwefiol*".

Bij de Franschen is het gebruik zelf aanwezig, ofschoon de naam daaraan verbonden, veranderd zij. Daar wordt de bedrogene een *poisson d'Avril* geheeten, hetgeen BELLINGEN verklaart als eene verbastering van *Passion* en beweert eene herinnering te zijn van

de bespotting, door het Joodsche volk onzen Heiland aangedaan, waar zij hem heen en weder sleurden van ANNAS tot CAJAFAS, van CAJAFAS naar PILATUS, van PILATUS voor HERODES en van HERODES op nieuw tot PILATUS. DOUCE zegt: »Ik ben overtuigd dat de oude plegtigheid van het *Gekkenfeest* in geen verband hoegenaamd staat met de gebruikelijke *Aprilgekken* op den eersten April. Deze gekkernij is, trots al de gissingen, welke men omtrent haren oorsprong heeft gewaagd, zekerlijk door ons aan de Franschen ontleend en kan, dunkt mij, uit de volgende eenvoudige analogie worden opgehelderd. De Franschen bestempelen hen, die beetgenomen zijn, met den naam van *poissons d'Avril*, d.i. onnoozele halzen of, in andere woorden, *domme makreelen*, welke zich in die maand laten vangen. Maar, wijl April bij ons de maand van dien visch niet is, hebben wij zeer wijsselijk den term *gekken* er voor in de plaats gesteld".

Omtrent dit onderwerp verdient nog opmerking dat *April-gekken* in *Schotland April Gouks* genoemd worden, naardien *gouk* of *gowk*, dat letterlijk een koekoek beteekent, als een smaadwoord pleegt opgevat te worden.— SOANE, aangehaald in den *Family Friend*, Vol. VI, 1852, p. 196. EEN KLEPT.

Aprilgekken. Poissons d'Avril. Eene verklaring der *Aprils-grappen* uit de Noordsche mythe ontleend, en wel, uit AEGIR's drinkgelag der Goden, waarbij THOR om den brouwketel werd uitgezonden, vindt men aangegeven onder de *Feesten* en *Feesttijden*, in BUDDINGH's *Verh. over het Westland*, Leyden 1844, bl. 346. In *Gelderland*, zoo lezen wij daar, zond men om eenen »*rolpens-ketel*", die in April, geen slagttijd zijnde, niet te pas kwam. Dat men aan die mythe onder het Christendom eenen christelijken zin en oorsprong heeft toegekend, is niet vreemd. Hoeveel nam b.v. de Roomsche Kerk uit het heidendom op. En dat men van den God THOR een *gek* gemaakt heeft, lijdt geen twijfel: *der Thor*, Hoogd. is nog de *dwaas*, de *gek*. De God THOR, in April vereerd, is dus ook in den letterlijken zin een *Aprils-Thor*, d. i.: *Aprils-gek*.

De *Poissons d'Avril* behooren wel tot dezelfde mythe van *Aegir-drecka*, maar betreffen LOKE, die zich wegens zijne smaadredenen (*Loka-senna*), en door den dood van BALDR, den haat der goden op den hals had gehaald. Die smaadredenen bij het drinkgelag enz. berokkenden hem de vervolging van het hooge gezelschap; in het naauw gebragt, veranderde hij zich in een visch, doch werd desniettemin gegrepen. — In ons land is die *visch-partij* echter in het midden van den zomer aan BALDR's dood verbonden; in Frankrijk, zoo het schijnt, aan het drinkgelag en de smaadredenen in *April; et voilà les poissons d'Avril!* — Zie over *Aegir-drecka*, BUDDINGH', *Edda-leer*, Utr. 1837, bl. 79; over LOKE, bl. 80 enz., over den *visch*, zijne *Verh. over het Westland*, Leyden, bl. 286. SCR.

Spreekwijzen. Een witten voet bij iemand hebben (II.; bl. 246) beteekent: in iemands gunst staan, een *potje bij hem kunnen breken*. Men vindt ook: *vier witte voetjes* bij iemand hebben, dat hetzelfde aanduidt. Het spreekwoord is van de paarden ontleend met vier of minder witte pooten, die zeer geliefd zijn. In de *Pancarte du Droit de Péage du comté de Lesmont*, leest men, Art. XIV: »Un cheval les quatres pieds blancs, franc de péage".

P. E. VAN DER ZEE.

[Hetzelfde melden J. H. VAN DALE, J. J. WOLFS, O. W. E. en FREDRIK. Van den eerstgenoemde hebben wij nog een spreekwoord, naar TUINMAN afgeschreven, ter vergelijking erlangd in: *De kunst heeft vier witte voeten.*]

Spreekwijzen. Een witten voet bij iemand hebben. De vrager: Van waar de zegswijze: »*een witten voet bij iemand hebben*" enz., zal volkomene opheldering vinden nopens den oorsprong van dien witten voet in de Noordsche Mythe van NIORD en SKADE, bij den Heer BUDDINGH', *Edda-leer of Handboek der Noordsche Mythologie*, Utrecht 1837, aldaar bl. 69, alsmede in BUDDINGH's *Verhandeling over het Westland*, Leyd. 1844, bl. 284, waar het heet: »De Noordsche mythe geeft NIORD eenen *witten voet*. Toen nu SKADE zich eenen der Goden ten huwelijk mogt kiezen, maar daarbij niet meer dan de *voeten* zag, koos zij dezen, in het vertrouwen, dat hare keuze, althans naar de voeten te oordeelen, op den schoonen BALDR, dien zij bedoelde, ware gevallen. — Dat die *witte voet* ook ons aan den *witten god*, maar tevens aan de geheele BALDR's *mythe* doet denken, behoeven wij naauwelijks te herinneren". — Zie over deze mythe als natuurmythe, in het laatstgenoemde werk, *over het Westland*, ook bl. 348. SCR.

Spreekwijzen. Een witten voet bij iemand hebben. Te *Rome* plagt men de van over zee aangebragte slaven met wit krijt of gips aan de voeten gekenmerkt in openbare veiling te brengen. Zie PLINIUS, *Hist. Nat.* XXXV, 17 en 18; JUVENALIS I, v. 111. Of nu zulk soort van slaven het meest gewild zij geweest en daardoor mogelijk het spreekwoord zijn' oorsprong verkregen hebbe, zijn we niet in staat hier te beslissen. SCIOLUS.

Spreekwijzen. Kap en Keuvel verliezen (II.; bl. 246). Bij TUINMAN, *De Oorsprong en Uitlegging der Nederduitsche Spreekwoorden* enz., vind ik het volgende: »*Hij heeft kap en kovel verteerd*, dat wel hetzelfde zijn zal". Hij voegt er bij: »Dat drukt uit, hij heeft alles wat hij had, tot zijne kleederen toe, doorgebragt. *Kap* en *Kovel* zijn wel hetzelfde, en beduiden beide een hoofddeksel. Maar een *Kap* was ook een mans-rok.

Van deze was dan een *Kovel* of *Kaproen* onderscheiden. Oudtijds was dit alles aan malkanderen, gelijk nog in de kleederen der Monniken. Die nu geen kovel noch hoed te pande kan laten, moet wel zijn rokje voor 't gelag uitschieten, want de waard laat zich niet paaijen met *een leeuwerik op een zoodje*. Dat is echter nog beter, dan *met den huid* of *den hals te betalen*". Mr. L. G. VERNÉE.

[Deze plaats in TUINMAN's *Oorsprong en Uitlegging* (Dl. I, Nalez. bl. 32) werd ook door O. W. E. en J. H. VAN DALE ter beantwoording gebezigd. Laatstgenoemde bragt hierbij zeer juist de huidige zegswijs te berde: „hij heeft alles verspeeld, tot zelfs de kleêren van zijn lijf". Want, schrijft O. W. E, „als in den goeden ouden tijd die vrome heeren (de monniken) zich eens wat al te zeer te goed gedaan hadden in de herbergen of taveernen, en geen geld genoeg op zak hadden om de vertering te betalen, moesten Kap en Keuvel bij den waard te pand blijven, en van den pater werd bij zijn terugkeeren in het convent gezegd: „hij heeft kap en keuvel verloren" (*). CONSTANTER's berigt is met dit alles in goede overeenstemming. *Kap* en *keuvel* te verliezen stond voor de arme monniken gelijk met *alles* te verliezen. „Dat men zegt: *kap en keuvel*", dus besluit hij, „niet *kap en pij*, wordt gemakkelijk verklaard uit de zucht naar alliteratie, die vooral bij spreekwoorden onder ons zeer gewoon is".]

Kap en keuvel verliezen. Een *kap* en een *keuvel* zijn beide hoofdhulsels; een *keuvel* is nog op het eiland *Flakee* de naam der daar gewone vrouwenmuts. Vóór de invoering der vrouwenhoeden, die in de zestiende eeuw eerst in gebruik kwamen, droegen de vrouwen bij koud of ongunstig weder over den *keuvel* eene *kap*. Als zij nu de eene en de andere verloren, misten zij haar geheele hoofdbedeksel. Eene ontblooting des hoofds werd hier te lande van oudsher tot groote oneer gerekend (van daar nog dat vechtende vrouwen in de achterbuurten elkander het eerst de muts pogen af te trekken). Uit deze toelichting blijkt de soort en de zwaarte van het verlies. Misschien ligt in de woorden *Kap* en *Keuvel* ook nog bovendien eene der tallooze alliteratien in onze taal, als Kant en Klaar, enz. enz. v. O.

Kap en keuvel verliezen. BILDERDIJK noemt *keuvel* of *kovel*, *kap*, en leidt het met *kuif* van het Fransche *couvrir* af. In DE JAGER's *Taalkundig Magazijn*, Dl. I, bl. 157, leest men; »Bekend is het, dat in vorige tijden niet alleen stads Boden, maar ook aanzienlijke Ambtenaren, eene zekere somme gelds voor *mantellaken* was toegelegd. De Gezworens in de Breede Watering van *Zuid-Beveland* genoten jaarlijks van den Dijkgraaf eenige ponden Vlaamsch voor *keuvelgeld*. Te *Utrecht* was de *keuvel* eene dragt der Magistraatspersonen. Zie MATTHAEI *Analect.* II, p. 420". Verg. ook DE NAVORSCHER, II.; bl. 6. in de aanteekening over *Kaplaken*.

Kap en keuvel verliezen zal nu wel het verliezen eener waardigheid of bediening te kennen geven. J. J. WOLFS.

Kap en Keuvel verliezen. Kap en *keuvel*, beter *kovel*, (*Cucullus*) eene soort van *schouderkap*, niet *verliezen*, maar *verteren*, alles wat dierbaar is weggeven. Oudtijds werd zoodanige *kovel* in sommige plaatsen van stadswege aan Ambtenaren en Stadsbedienden gegeven, en strekte het tot schande die te verkoopen of te verpanden, iets dat zeker niet dan in den hoogsten nood of bij armoede geschiedde. Het zal daarom beteekenen alles, ook het laatstovergeblevene, verteerd te hebben. Later werd dit in den zin van verliezen gebezigd, namelijk bij het spel, of in eenige andere kans-onderneming. Zie over het *verteren van den kovel*, A. DE ROOY, *Mengelstuk*. bl. 9, 10 en 21. V. D. N.

[„Kappe", zegt P. E. VAN DER ZEE, „is in *Zuid-Beveland* een boeren-overrok, *keuvel* een *boerenhoed*". Het *keuvelgeld*, oudtijds telken jare aan zekere dijkgraven in datzelfde eiland uitbetaald, was, naar zijne opmerking, daarvan oorspronkelijk, dat deze mannen, wier pligt hen telkens bij noodweer naar de bedreigde punten op de dijken riep, geregtigd waren zich ieder jaar een nieuwen stormhoed aan te schaffen. — Hij treedt verder in eenige etymologische bijzonderheden, heet *kap* verwant aan 't Oudduitsche *chap* (een lang overkleed) aan *kapoetsmuts* (*capote*) aan *kuif en huif* (de uiterste bedekking van iets, het overtreksel enz.), brengt bij *keuvel* den Noord-Hollandschen *vrouwen kaper* op het tapijt, en herinnert ten slotte de fraaije spreekwijs: „Zijn keuvel draait", voor: zijn hoofd maalt.]

Spreekwijzen. Van Nolletje geprikt, van Lotje getikt (II.; bl. 246). Alhier [te *Sluis*] zegt men van iemand, die dwaasheden bedrijft of gekke taal uitslaat: »*Hij is van lorretje gepikt*", waarschijnlijk doelende op *lorre*, den basterdnaam des papegaais; deze toch slaat ook allerlei taal door elkander. Zoo zegt men ook van iemand die trotsch of grootsch is: *hij is van 't hondje gebeten*. J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen. Loop naar de Maan (II.; bl. 246). Wanneer men naar de maan ziet, bemerkt men daarin eenige donkere vlakken, door den sterrekundige met den naam van bergen, bosschen, enz., bestempeld. Volgens de volksoverlevering [vgl. DE NAVORSCHER, II.; bl. 206] is het echter een mannetje met een bosje hooi op den rug. Dit persoontje had zich op zekeren avond bij een' boer begeven en dezen om een bosje hooi verzocht, waarop de boer gramstorig ten antwoord gaf: »*Loop naar de maan, met je hooi!*" En zie, deze verwensching kreeg eene oogenblikkelijke vervulling, en ziedaar dan tot heden ten dage het mannetje in de maan. Volgens het eenigzins

---

(*) Vgl. de spreuk op de kannen, waarover Dr. L. J. F. JANSSEN heeft gehandeld in DE NAVORSCHER, III.; bl. 200:

„FRY UP SPRICHT BASTOR
ICH VERDANS DIE KAP MIT DEN KOR".

Aanm. v. h. Bestuur.

gewijzigd verhaal van anderen heeft hij een bosje doorns, of iets dergelijks, op den rug. Alle vertelsels komen echter in het hoofdpunt: »*Loop naar de maan*", overeen. Welligt is dan ook ons gezegde aan deze overlevering zijn oorsprong verschuldigd. — Zoo zegt men ook: »*'k Wou dàt hij door de maan gewipt was*", 't welk ons doet gelooven, dat het woord *maan* hier in zijne *eigenlijke* beteekenis moet genomen worden. J. H. VAN DALE.

Overeenkomst in Friesche geslachtwapens (II.; bl. 246). Jhr. Mr. DE HAAN HETTEMA te *Leeuwarden* zal de vraag van A. A. A. het best kunnen beantwoorden.

Ik herinner mij een betoog van hem in de *Leeuwarder Courant* te hebben gelezen, waarin de Friesche familiën VAN SYTZAMA, VAN HEEMSTRA enz. gelaakt werden het praedicaat van »*Baron*" te hebben aangenomen. — Alle Friesche Jonkers behoorden »*Hertogen*" te zijn of enkel *Jonkers* te blijven.

Jhr. AEBINGA VAN HUMALDA weigerde van Koning WILLEM I den Graaflijken titel aan te nemen. De familie van EYZINGA wilde ook geene verheffing tot Baron. *Friesch Jonker »van oude herkomst*" gaat, volgens deze familiën, boven alles.

In dit of in een ander betoog, heeft Jhr. HETTEMA aangevoerd, dat eenige Friesche familiën van zekeren Keizer, tot pand voor hunne erkenning als »*vrije Friezen*", de vergunning hadden bekomen den halven Arend in hun wapen te voeren.

Dat voorregt, »*vrije Fries*" te zijn, en daarvoor het bewijs in het wapen te dragen, zou zich dan ook tot die weinige geslachten beperkt hebben.

Van lieverlede is de benaming »*vrije Fries*", algemeen geworden en als eene nationale eigenschap aangemerkt of aangematigd. — Zoo ook de halve Arend. Men vindt dien op zeer oude grafsteenen, vooral gekoppeld aan *Korenmolens*, *Timmermans-gereedschappen* en dergelijken. — Van waar dit? Waren het welligt vrije ambachten?

Later schijnen andere adellijke geslachten den halven Arend mede aangenomen te hebben; en de in aanzien komende burgers of niet adellijken hebben zich, bij het aannemen van een geslachtswapen, dat kenteeken van *vrijen Fries* insgelijks toegeëigend.

Zoo ver ik mij herinner kwam het betoog van Jhr. HETTEMA hierop neder.

S.— G.— D.—

[V. D. N. deelt het volgende mede uit S. H. VAN IDSINGA'S *Staats Recht der Ver. Nederlanden*, Leeuw. 1758, Dl. I. bl. 19. „Waarschijnlijk is het een overblijfsel van een privilegie der Friesen, door eenen der Keizers van *Duitschland* verleend, om een halven Arend in haare wapenen te mogen voeren, en waarmede vele in de kerkglazen en elders over gansch *Friesland Westerlauwers* zijn te zien; zoo ook worden er nog inzonderheid te *Dockum* vele luifzels gevonden, die aan ieder einde een Arend vertoonen".— D. H. H. vermoedt, dat het antwoord op de vraag van A. A. A. zal te vinden zijn in den *Frieschen Volks-Almanak*, 1844, bl. 32, in een stukje, getiteld: *Vermoedelijke Oorsprong van den (zoogenoemden) halven Adelaar in de wapens der Friezen.* — Mr. L. G. VERNÉE maakt de lezers van DE NAVORSCHER opmerkzaam, dat overeenkomst in geslachtwapens ook elders dan in *Friesland*, naar het schijnt, meermalen gevonden wordt.

„De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT, Raadsheer van het Provinciaal Geregtshof van *Noord-Holland*, te *Amsterdam*, meldde mij onlangs", zegt de Heer VERNÉE, „bij de mededeeling van het geslachtswapen van den vierden Bisschop van *'s Hertogenbosch*, GIJSBERTUS MASIUS, dat het opmerkelijk is, dat de zesde Bisschop van *'s Hertogenbosch*, MICHAEL OPHOVEN, een wapen voerde, waarvan twee der kwartieren *gelijk* waren aan dat van MASIUS, zijnde 1 en 4, bestaande in een zilveren veld, met een heuvel van sinopel (groen), waarop een zwarte vogel met uitgespreide vlerken. Bij onderzoek zou men misschien in *Noord-Braband*, en welligt ook in andere Provinciën, meer dergelijke overeenstemmende geslachtwapens van niet aan elkander verwante familiën vinden".]

Spreekwijzen. Spiksplinternieuw (II.; bl. 246). De Schotten zeggen: *Spick and span new*. Volgens BILDERDIJK (HUYGHENS VI, bl. 223) beteekent het: *van spijker tot splinter nieuw*, en geeft alzoo te kennen, dat *alles*, tot iederen spijker en 't geringste splindertje toe, nieuw is. *Spikspeldernieuw*, vooral bij HOOFT en HUYGHENS in gebruik, moet dan een verbastering zijn. BILDERDIJK noemt het: »wanspraak". Æ. W. W.

[Ook H. herinnerde ons deze verklaring van BILDERDIJK, waarmede, zoo als Mr. L. K. getoond heeft, de door TUINMAN gegevene afleiding (*Spreekw. Nalez.*, bl. 35) volkomen overeenstemt. Des te meer verwonderde ons H.'s bewering, hem door SPRENGER VAN EYK (*Vaderl. Spreekw.*) aan de hand gedaan, als zoude hier *spik* verbasterd zijn uit *pik*, en dit even als in *pik-zwart* (?) slechts de kracht hebben van een versterkend aanvoegsel, en denkelijk tot *pikken*, juist treffen, moeten worden teruggebragt.]

Spiksplinternieuw; Spikspeldernieuw. Ten andwoord op de vraag van den Heer A. J. VAN DER AA ontleen ik aan de verdienstlijke *Verscheidenheden* van Dr. DE JAGER, bl. 324—327, hetgeen volgt:

»Er is in de verklaring van dit woord (*spikspeldernieuw*), dat steeds verschillend verstaan is, op twee woorden te letten: *spik* en *spelder*. Ik begin met het laatste. KILIAAN heeft *spellenieuw* en plaatst dat onder *spelle*, d. i. *speld;* zoo brengt ook WEILAND *speldernieuw* tot het naamwoord *speld*, echter zonder eenige nadere verklaring. TUINMAN giste, dat *speldernieuw* eene verbastering is van *splinternieuw*(*), en BILDERDIJK beweert hetzelfde, en wel op de meest stellige wijze (†). ADELUNG vermoedt, dat het woord tot *spelen* behoort, ziende op

(*) *Fakkel*, I.; bl. 350; II.; bl. 194.
(†) *Aanteekk.* op HUYGENS, VI,; bl. 223.

den vonkelenden glans der nieuwheid. HORNE TOOKE verklaart *spelder* door *spoel*, waarvan *weversspoel*, *schietspoel*, zoodat *speldernieuw* dan beteekenen zoude: *nieuw aan het weefgetouw gekomen* (*).

»Om *speldernieuw* te verstaan, zal het best zijn, eerst *splinternieuw* te verklaren. Dit woord, dat van latere dagteekening schijnt, zegt *nieuw tot den minsten splinter toe*, derhalve *geheel en al nieuw*. *Splinter* is, gelijk men weet, van *splitten*, *splijten*, en beteekent eigenlijk iets, dat *afsplijt*. Zoo als wij thans *splinternieuw* zeggen, zeide men voorheen, en in sommige dialekten onzes vaderlands nog, *splinternaakt* en *splitternaakt* voor *geheel naakt* (†); in 't hoogduitsch *splitternackend*, *splitternackt* en *splinternackend*, en ook *fasennackt*, d. i. *naakt* tot op een *draad* toe; en volgens ADELUNG wordt *splitter* in verscheidene talen gebezigd, om den hoogen graad eener hoedanigheid aan te duiden. Met dit *splitter* of *splinter* nu, is *spelder* etymologisch eenerlei. Ons *splinters* luidt in 't hoogduitsch *spellern* (§), en *splijten* en *spalten* is in onze taal volkomen hetzelfde. Van dit laatste werkwoord, in verwante talen ook *spellern*, *spellen*, *to spelt*, *spiltan* luidende, heeft men derhalve regelmatig *speldernieuw*, in verschillende tongvallen van 't hoogduitsch *speldernij*, *speldernoi*, *spooldernij*, *spoolnij* en *spaldernij* (**).

»*Speldernieuw*, zoowel als *splinternieuw*, beteekent dan *geheel en al*, *tot in de minste deelen nieuw;* en die beteekenis wordt somtijds nog door andere dergelijke zamenstellingen, die wij bezigen, bevestigd. *Nagelnieuw* is *nieuw* tot den minsten *nagel* of *spijker* toe; *spaandernieuw* evenzoo *nieuw* tot een *spaantje* toe, en ziedaar dan ook de verklaring van het hoogduitsche *spannen*, dat ADELUNG duister voorkwam, en tevens van het Engelsche *span-new*, nopens hetwelk de zonderlingste afleidingen gegeven zijn (††).

»Wat *spik* betreft, hieromtrent zijn de gevoelens minder uiteenloopend, dan bij *spelder*, hoewel niet gansch eenstemmig. WEILAND denkt aan *spikkel*, bij KILIAAN in *spikkel-kaas* voorkomende; dan, *gespikkeld* te zijn is geen teeken der nieuwheid. TUINMAN en BILDERDIJK (§§) verklaren het woord te regt door *spijker*, en *spik* komt dan overeen met *nagel*, dat ons reeds voorkwam. *Spikspeldernieuw* is dus *nieuw* tot den minsten *spijker* en *splinter* toe. Het engelsch zegt evenzoo *spick and span new*, welk *spick* JOHNSON en TOOKE mede door *spijker* verklaren, hoewel zij 't woord verkeerd opvatten" enz. enz.

CHALOEDA.

[CONSTANTER en J. H. VAN DALE verwezen insgelijks naar dit belangrijk artikel in DE JAGER's *Verscheidenheden*, te regt door den eersten „zeer overtuigend" geheeten, en waarvan ons de laatste den hoofdinhoud naauwkeurig wedergegeven heeft. Ook onze P. E. VAN DER ZEE vond, in den zin van het aldaar gestelde, ruim spel voor zijne etymologische liefhebberijen.]

(*) *Diversions of* PURLEY, I.; 490.

(†) MEIJER, *Woordenschat*, op 't woord; en *Taalk. Magazijn*, IV.; bl. 685.

(§) Zie STRODTMAN'S *Idioticon*.

(**) *Brem. Nieders. Wörterb.*, VI.; 940; MÜLLER *und* WEITZ, *Die Aachener Mundart*, 229; ADELUNG, op *Splitternackend*, en elders.

(††) JOHNSON verklaart *span-new* door „*newly stretched or extended or dressed* at the clothiers". HORNE TOOKE (*Div. of* PURLEY, I.; 490) zegt hiervan: „there is nothing stretched but the etymologist's ignorance". NARES houdt JOHNSON'S afleiding voor de beste, zie zijn *Glossary*, waar nog andere gevoelens voorkomen, het eene ongerijmder dan het andere.

(§§) Zie de aangehaalde werken dezer schrijvers.

Luther's afzondering naar den Wartburg (II.; bl. 246). V. L. VAN SECKENDORF, *Historie der Reformatie* (Holl. uitg., *Delft* 1730), de bron uit welke veelal de latere schrijvers plegen te putten, schijnt het er voor te houden (Dl. I, bl. 172) *dat* LUTHER'S *bewaren niet buiten weten van den Keizer zelven geschied is*. Hij beroept zich, tot staving van dit gevoelen, op de bekende practijken van KAREL V, als die, volgens de getuigenis van PALLAVICINUS, door het Edict tegen LUTHER de vriendschap van den Paus tegenover den Koning van *Frankrijk* zocht te bewaren; en toch tevens, door het achterlaten van executie, het middel in de hand wilde houden, om op menigerlei wijze zijn eigenbelang te bevorderen, bijaldien eens de Paus, op wiens beloften niet veel staat te maken was, »van zadel kwam te veranderen". VAN SECKENDORF voegt er nog bij: »Waarlijk, het blijkt uit de zaken, daarna voorgevallen, t' over klaar, dat LUTHER in allerhande voorvallen een bullebak heeft moeten verstrekken".

In het beroemde werk van JOH. MATHESIUS, waarvan G. H. VON SCHUBERT een uittreksel in het licht gaf (*Auszug*, 4te Aufl., *Stuttg.* 1842), lees ik: dat LUTHER den 4den Mei 1521, niet ver van *Eisenach* [tusschen *Altenstein* en *Waltershausen*], op last van den Keurvorst van *Saksen* op gewelddadige wijze aan zijne geleiders ontvoerd, en »door vertrouwde en zich stil houdende lieden naar een veilig oord" gebragt werd, »*hetwelk hij*, *de Keurvorst*, *zelf niet wist*".

Ik houd het dus voor zeker, dat FREDERIK *de Wijze* onbekend is geweest met de plaats, waarheên de Hervormer geleid werd. Op een paard gezet, werd LUTHER eerst eenige uren in een bosch omgevoerd, en kwam eindelijk des avonds te *elf* ure op een Slot, nabij *Eisenach* op een' berg gelegen, en waar vroeger de Thüringsche Landvoogden hunne residentie hadden.

Máár, al heeft de Keurvorst niet geweten, waarheên men LUTHER gevoerd had, — en al is het zelfs waarheid, dat hij werkelijk ge-

zworen heeft zulks niet te weten, — dan nog ligt daarin geenszins opgesloten, dat ook de wegvoering zelve buiten hem omgegaan is. Immers kon hij eenvoudig zijnen vrienden last gegeven hebben, LUTHER in veiligheid te brengen, terwijl hij overigens aan hen overliet, werwaarts zij, naar bevind van zaken, den bewusten persoon wilden heênvoeren.

Zoo stel ik mij liefst de toedragt dezer zaak voor. Uit alles toch blijkt mij, dat de wegvoering op last van een' hoog geplaatst persoon, en onder den invloed eener aanzienlijke autoriteit is geschied. — Had KAREL werkelijk kennis gedragen *van*, of last gegeven *tot* LUTHER's wegvoering, de vogel zou hem niet zóó gemakkelijk ontsnapt zijn. Liefst geloof ik, dat het vermoeden van 's Keizers medeweten of lastgeving, waaraan ook MOSHEIM en anderen nog al eenig gewigt hechten, eenvoudig zijnen oorsprong verschuldigd is aan eene poging, om het zich te verklaren, dat de Keurvorst FREDERIK onbekend was met de *plaats* der ballingschap. Maar veel waarschijnlijker is het, dat laatstgenoemde Vorst, — zoo als MATHESIUS meldt, —de ontvoering liet plaats hebben, zonder zelf van het juiste oord bewust te zijn. E. M.

Luther's afzondering naar den Wartburg. Wil men het bewijs, dat FREDERIK van *Saksen* last heeft gegeven, den Hervormer bepaaldelijk naar den *Wartburg* te voeren, het zal moeijelijk te leveren zijn. Hij besloot wel (volgens SECKENDORF, *Historie der Reform.*, I.; bl. 170) LUTHER te verbergen, en maakte hem door FREDERIK VON THUNAU, PHILIP FREILITSCH en SPALATINUS met dit besluit bekend; maar SECKENDORF noch eenig ander oud en geloofwaardig schrijver melden iets, voor zoo ver mij bekend is, van de plaats, waar de Keurvorst wilde, dat LUTHER zich in 't verborgen zou ophouden. FREDERIK schijnt de bepaling der plaats, de wijze van afzondering, enz., aan de genoemde mannen, of aan SPALATINUS alleen, te hebben overgelaten. Misschien gaf hij omtrent een en ander een enkelen wenk, zonder in meer bijzonderheden te willen treden. Zie JOH. MATHESIUS *dritte Predigt von der Historien des Herrn D. M. L.*, S. 26*a*. »Es wäre denkbar", zegt derhalve GUSTAV PFIZER, in zijn *Leven van* LUTHER, bl. 241, »dasz FRIEDRICH, wenn gleich er die Entführung LUTHER's veranstaltete, selbst nicht genau wuszte und wissen wollte, auf welche Weise sie vor sich gieng, um sich im Nothfalle, der Wahrheit unbeschadet, die Ausflucht der Unwissenheit vorzubehalten". Met deze opvatting komt goed overeen 'tgeen de Keurvorst, den 21sten Mei 1521, meldde aan zijn' broeder JOHANN, nadat deze hem had geschreven, dat er sprake ging van LUTHER's gevangenneming. »Ook te *Worms*", schrijft FREDERIK, »wordt daarover op onderscheidene wijzen gesproken, en, zoo als ik verneem, hooren velen het ongaarne". Later, reeds uit de genoemde stad vertrokken zijnde, schreef hij: »Van LUTHER weet ik niets zekers te zeggen". — De wijze van handelen in deze zaak, pleit voor 's Keurvorsten gewone voorzigtigheid. Immers zijne stelling was moeijelijk; door zijne overtuiging werd hij gedrongen LUTHER bij te staan en te beschermen, en toch moest hij daarbij toezien, dat hij zich niet in het openbaar tegen Paus en Keizer verzette, of hunne bedoelingen tegenwerkte. — Wat LUTHER betreft, het was goed, dat hij, vooraf kennis ontvangen hebbende van 't geen met hem gebeuren zou, de plaats zijner aanstaande afzondering niet wist. De naam dier plaats had den openhartigen man, in vertrouwelijk gesprek of brief, ten ontijde kunnen ontvallen. Alles wat hij wist schreef hij eenige dagen vóór zijne gevangenneming aan zijn' vriend CRANACH, in deze woorden (zie DE WETTE, *Luther's Briefe*, Dl. I, S. 588). » Ik laat mij onderbrengen en verbergen, 'k weet zelf niet waar. En hoewel ik liever den dood zou lijden van de handen der dwingelanden en van die van den woedenden Hertog GEORG van *Saksen*, mag ik toch den raad van goede menschen niet verachten. — — Een kleinen tijd moet er geleden en gezwegen worden. Over eene kleine wijl zult gij mij zien, zegt CHRISTUS, (*Joh.* XVI: 16) zoo zal het ook nu gaan, naar ik hoop. Maar Gods wil, die de beste is, geschiede ook hierin, zoo als in den hemel en op de aarde".

Sommigen hebben het gevoelen voorgestaan, dat de afzondering van LUTHER zelfs niet buiten weten van Keizer KAREL V zou hebben plaats gehad. Dit is echter niets meer dan eene gissing, en tegen wier aannemelijkheid zeer veel zou zijn in te brengen. Men is er misschien toe gekomen, zoo iets te denken, omdat KAREL LUTHER niet ongenegen scheen en hem niet van de bescherming wilde berooven, die hem door het vrijgeleide was verzekerd.

De wijze van gevangenneming en vervoering naar den *Wartburg* is bekend. Voor hen echter, die vrienden zijn van naïve lectuur, laten wij de beschrijving van die gebeurtenis hier volgen, met de woorden van MATHESIUS, in zijne levensbeschrijving van LUTHER (zie de *Neurenberger editie* van 1583, bl. 26*b*.): »Da nun Doctor des Keisers Herold, VON OPPENHEIM, von sich gelassen, unnd auffs Landgraffen Geleite durch *Hessen* an *Hartz* fridlich ankam, und von dannen durch ein Wald nach *Valtershauszen* zu raisen hatte, schaffte er etliche Mitgeferten, die in durch den Wald beleiteten, von sich, die andern schicket er vorhin, die Herberg zu bestellen. In des kombt er, nicht fern vom *Altenstein*, in ein holen Wege, da sprengen ihn zwen Edelleut, der

VON STEINBERG und Hauptman PRELOPS (bij SECKENDORF heeten deze anders; *H. de Ref.* Dl. I, bl. 172) mit zweyen Knechten an, und als einer vom Furman bescheid bekombt, heiszen sie still halten, und greiffen D. LUTHER mit verstelter Ungestümmigkeit an, und ziehen in ausz seinem Wagen, der eine Knecht plewet den Furman, und treibt ihn fort, so Ern AMSSDORF fort füret, bisz sie dem gefangenen ein Gepner umbgeben, unnd auff ein Pferd helffen, den sie etliche Stund im Walde den Reuterssteig führen, bisz die Nacht sie überfellet. Sie binden auch ein auff ein Pferd, damit sie ein gefangen mit sich brechten. Also kommen sie fast zu Mitternacht ins Schlosz *Wartberg* bey *Isenach*, ungefehrlich in der Creutzwochen, da helt man den gefangenen wol und ehrlich, das sich auch der Kelner darüber wundert. Allda bleibt D. LUTHER in seinem Gemach, wie der gefangene S. PAULUS zu *Rom* im seinem Zimmer".

J. R. EILERS KOCH.

[H. W. K. vindt de gissing van W. J. L. gestaafd door ANDRIES PAUW, welke in zijne *Levensbeschrijving van* LUTHER, bl. 161, zegt: „LUTHER werd, na zijn vertrek van *Worms*, tusschen de dorpjes *Altensteyn* en *Waltershuysen*, door twee vermomde personen, genaamd JOHAN VAN BERLEPSCH, Hoofdman van *Wartburg*, *Eisenach* en *Quedlinburg*, en BURCKHARD HUND, Heer van *Altensteyn*, beide personen van adel, aangetast.

En het is ook bekend uit de historiën, dat LUTHER vóór zijn vertrek van *Worms*, van het een en ander is onderrigt geweest, want de *Keurvorst van Saxen* had de zaak bevolen aan zijne vertrouwelingen FREDRIK VAN THUNAU, PHILIP FELITSCH en SPALATINUS, doch de Keurvorst wilde, om redenen, de eigenlijke plaats niet weten, die zij te zamen beraamd hadden, zelfs wordt van sommigen gegist (omdat het aan bewijs ontbreekt) dat den Keizer deze handel van LUTHER zóódanig te vangen, niet onbekend is geweest. Zie FRIKKIUS, HS. bl. 172".

In deze beschouwing deelt ook W. v. D. V., welke naar het genoemde werk van A. PAUW, en de *Histoire du Luthéranisme par le Père* LOUIS MAIMBOURG, *de la Compagnie de* JÉSUS, T. I, p. 70, *Paris*, 1723, verwijst; H. J. W., die zich op LEIPOLDT beroept, doch den titel van diens werk vergeet op te geven; J. SCHREUDER, welke W. ROBERTSON, *Hist. der Regering van* KAREL V, Dl. III; bl. 196, en J. G. KITSEWETTER, *Reize door Duisland*, enz. Dl. I, bl. 59, ter bevestiging aanroept; en P. E. v. D. ZEE, die MUNTINGHE, *Hist. Eccles.* en MOSHEIM's *Kerkl. Gesch.* heeft geraadpleegd, maar echter uit SPITTLER aanhaalt, „dat Keizer KAREL V, als een bewijs van dankbaarheid, aan FREDERIK (Keurvorst van *Saksen*), door wiens onbaatzuchtige edelmoedigheid hij den troon (van *Duitschland*) had verworven, vergunde, den door Staat en Kerk veroordeelden monnik in een klein kasteel te verbergen". — SCIOLUS heeft ons door de volgende mededeeling verpligt: „Het is bekend dat MARTINUS LUTHER door een viertal gemaskerde ridders opgeligt en naar den *Wartburg* is overgebragt. Van minder algemeene bekendheid zal het echter zijn dat hij later, als bewijs van erkentelijkheid, aan elk hunner een presentexemplaar van zijne Bijbelvertaling heeft vereerd en dat zoodanig een exemplaar nog voorhanden is bij de familie WOLTERBEEK, die, naar men zegt, afstamt van zekeren WALDBACH, een van LUTHER's bovengenoemde vrienden".]

Zevende zoon, Veertiende dochter (II.; bl. 246). Het volksgeloof aangaande den zevenden zoon en de zevende dochter (van de veertiende hoorde ik nooit gewagen) variëert. Wat T. J. F. van die zonen en dochters zegt, laat zich nog al hooren, altans het luidt zoo kwalijk niet, maar het volksgeloof weet er ook heel andere dingen van te vertellen. Eens werd mij door een' nog levenden grijsaard van ruim 86 jaren verhaald: »Ik kreeg in den eersten tijd niets dan jongens; o, wat dankte ik God, toen mijn vierde kind een meisje was". Hem naar de reden zijner dankbaarheid gevraagd hebbende, luidde het antwoord: »Wel, hadde ik zeven zoons achter elkander gekregen, dan zou de zevende een *weerwolf* geweest zijn". En — vraagde ik — als gij eens zeven dochters gekregen hadt, wat zou dan de zevende zijn geweest? »Zonder twijfel eene *nachtmerrie*", antwoordde hij. Hem vervolgens gevraagd hebbende, wat voor een ding een weerwolf eigenlijk was en hoe hij er uitzag, wist hij mij daarop geen ander bescheid te geven, dan dat het de *oude knecht* zelf was. Naderhand hoorde ik van vele anderen hetzelfde, maar het waren, die reeds wat verlichter dachten, altans niet regtstreeks voor hunne meening durfden uitkomen. Zij trokken zich achter de woorden terug: men zegt, dat de zevende een weerwolf, of eene nachtmerrie is. — Ook hier meent men, dat de Franschen heksen, spoken, weerwolven, op de vlugt hebben gejaagd (in Duitschland zegt men, dat FREDERIK II hun den *Garaus gemacht hat*,) weshalve onder het opkomend geslacht er weinig of geen geloof meer aan wordt gehecht. — Waarom de zevende zoon of dochter juist weerwolf en nachtmerrie moeten zijn (mits zij uit één bed onmiddelbaar na elkander geboren zijn) of waarom zij, volgens T. J. F., de gaaf moeten hebben, het koningszeer te kunnen genezen, dit zal moeijelijk zijn op te lossen. Misschien werden deze kinderen oudtijds wel den goden gewijd en toegeheiligd, waardoor zij dan verondersteld werden, te kunnen tooveren. Immers, zich in een *weerwolf*, 't welk letterlijk beteekent: *manwolf* (van het Angelsaksiesche *wer*, *were*, een man, en *wlf*, een wolf) te kunnen veranderen, of als nachtmerrie te werk te gaan en bijzondere genezingen, door bloote aanraking of belezing, te bewerkstelligen, dit alles is hetzelfde als tooveren. De naam WILLEM FREDERIK is mij hier nooit voorgekomen: zou die naam misschien zinspelen op het weldoend vermogen, dat aan zulke personen, die het koningszeer konden genezen, werd toegeschreven? Mij komt dat niet onwaarschijnlijk voor; 't kan echter ook zijn, dat die naam (WILLEM FREDERIK klinkt ietwat koninklijk of vorstelijk) met de vorstelijke aanraking, door middel van welke men vroeger de meergemelde ziekte weggenomen meende, in ver-

band moet gebragt worden.—Onder de Vorsten, werd vooral aan de Koningen van *Engeland* dit genezend vermogen toegeschreven; ook andere echter bezaten het. P. NIEUWLAND, in zijne *Lect.Mem.* Dl.I, bl.695 volgg., noemt, met aanhaling der bronnen, waaruit hij putte, ook de Graven van *Habsburg* en de Koningen van *Frankrijk* op, en van de laatste heeft, naar hij meldt, een zeker PASCHIUS LODEWIJK XIII te *Versailles* gezien, *dit vermogen uitoeffenende en statelyk zich daar toe zettende op Paaschen*, *Pinxteren*, *'t feest van Alleheiligen en op Kersdag*. Volgens NIEUWLAND, kan men bij dien zelfden PASCHIUS, *De Inventis Novo Antiq.* C. 6, p. 414, 415 vinden, met welke plegtigheden die genezing door de Engelsche Koningen werd in 't werk gesteld. Dezelfde 's Gravenhaagsche Kerkleeraar spreekt ook van den *zevenden* zoon, met het berigt, dat, naar hem was gezegd, zeker JOH. JOACHIM ZENTGRAVIUS daarover eene geleerde verhandeling schreef, die hem echter niet had kunnen geworden. Ook mij is die verhandeling nooit voorgekomen; mogt T. J. F. haar kunnen opsporen, dan vindt hij misschien op zijne vraag daarin beter antwoord dan hem gegeven kan worden door

J. R. EILERS KOCH.

Geneeskracht van den zevenden zoon. Wie heden 'ten dage nog de proef wil nemen van de geneeskracht des zevenden zoons, vervoege zich op een' zaturdag te *Utrecht*, in het huis *de Gesloten Steen*, op de *Oude Gracht*, alwaar dan om de 14 dagen zoo'n wonderman te raadplegen is.

NB. Gelieve iets voor de armen mede te nemen. Die onbaatzuchtige wonderman belast zich gaarne met de bezorging.

B. T. U.

[Wordt aan den zevenden zoon het voorregt toegekend om, zonder magtiging van doctoralen bul en titel, het Koningszeer met eenvoudige handenoplegging te genezen, noch krachtiger zal, naar luid van het volksbijgeloof, de zevende zoon van den zevenden zoon, en vooral de een-en-twintigste zoon in de uitoefening van dezelfde gaven zijn.]

De zevende zoon Willem Frederik geheeten. De naam van WILLEM FREDERIK, in ons vaderland dikwijls, bepaaldelijk in het tijdvak van 1814—1840, aan een zevenden zoon gegeven, is de naam van Koning WILLEM I, naar wien zoodanige kinderen dan genoemd werden, met het gewone gevolg, dat de koninklijke peet eene som gelds, als pillegift, aan de ouders deed toekomen. Er zijn ook voorbeelden, dat bij den doop van zoodanige kinderen de Koning door den Burgemeester of eenig ander aanzienlijk persoon vertegenwoordigd werd. Die uitzonderingen golden, meen ik, zoodanige gevallen, waar de gegoedheid der ouders die pillegift ondoelmatig, of waar bijzondere verdiensten eene geldelijke vereering ongenoegzaam deden zijn. Dat in vele gevallen, hoewel niet altijd, die naamgeving meer baatzuchtig, dan uit liefde tot den Koning oorspronkelijk was, laat zich ligt vermoeden. Waarschijnlijk staat de gewoonte in verband met de voordeelen, die de keizerlijke wet van 29 Nivôse XIIIde jaar aan den zevenden zoon, als die op staatskosten moest worden opgevoed, had toegekend, welke wet, nadat die gewoonte van naamgeving en koninklijke begiftiging onder de regering van WILLEM II had opgehouden, door tallooze ouders ingeroepen en ook op hun réclame, bij wijze van afkoop, toegepast en daarna, bij wet van 26 Maart 1847, ingetrokken is. H. J. S.

De zevende zoon Willem Frederik geheeten. »Waarom heet de zevende zoon altijd WILLEM FREDERIK?" Als die zoons tusschen de 38 en 12 jaren zijn, waarschijnlijk dien ten gevolge dat wijlen Z. M. WILLEM I, weldadig als hij was, zeker zeer dikwijls het peetschap aanvaardde over den zevenden zoon in een huisgezin. Althans ik herinner mij zeer goed, dat men het verzoek om 's Konings peetschap over den zevenden zoon als iets zeer geoorloofds, zoo niet voegzaams aanmerkte; zoo zelfs, dat toen die ongelukkige zeven-kinderen-wet werd voor den dag gehaald en in regten gebragt, velen meenden dat zij het zelfde was of bedoelde met het aangeduide peetschap. Het eerste gedeelte der vraag weet ik niet te beantwoorden. v. O.

De zevende zoon Willem Frederik geheeten. Waarom heet de zevende zoon altijd WILLEM FREDERIK? Het was vroeger een vrij algemeen gebruik (hetwelk nog niet geheel verdwenen is) om *den zevenden zoon* den naam van den regerenden Vorst te geven. Hierdoor heeft onder het meer dan 25 jarige bewind van Koning WILLEM I, bijna elke zevende mannelijke telg in een huisgezin den naam van WILLEM FREDERIK bekomen. Hiermede staat welligt in verband de noodlottige wet van 29 *Nivôse* an XIII (19 Januarij 1805), en zeker het gewigt hetgeen men eertijds aan het getal *zeven* hechtte. C. & A.

Spreekwijzen. Volksbijgeloof. Beeldwit (II.; bl. 247). »Naast de *Meerminnen* worden in den *Lekenspiegel* (HS. van JOH. DEKENS) ook genoemd de *Beelwiten*, waarvan gezegd wordt: Zoo zullen

Meerminnen ende beelwiten
So brieschen ende criten,
Dat dat anxstelic gescal
Toten hemel climmen sal;

nl. bij het naderen van den *doems-dach* (oordeelsdag).

Ook in de Germaansche Godenleer, zijn de *beelwiten* niet onbekend. GRIMM, (*D. Myth.* 265 etc.) geeft daarvoor *Pilwiz*, *pilewis*, *pilwith*, *pilbis*, *pelewys*, *bilwiz*, *bilwitz*, *bulwechs*, dat oorspronkelijk »goede geest" beteekent (van *bil*, in

ons billijk, en *witan*, weten, dus: *bonums. aequum sciens*), waardoor zij welligt de *golvenmaagden* nader komen dan de Meerminnen. Onder gene toch was ook *Bylgia*, de geweldige (van *at bellia*, geweldig zijn). Houdt men nu »*Belewiten*" voor den algemeenen naam der golvenmaagden, dan zoude dezelve ook kunnen beteekenen »*de geweldige*" of »*de schoone witten*", aan wie men naderhand, volgens KILIAAN, eenen boosaardigen aard toeschreef, als booze heksen. — VAN DER SCHUEREN, *Teuthonista*, kende ze nog, als »*guede, holde, witte vrouwen*"; doch KILIAAN vertaalt: »*bele-wite*" door »*lamia, stryx*", wordende die naam door TEN KATE (Dl.II, bl.593) afgeleid van »*belen*", d.i. *blaffen*, welligt niet zoo geheel ongepast als *golvenmaagden*. »Deze .... geesten voorspelden de toekomst", blijkens de woorden van GISB. VOETIUS (*De Miraculis Disput.* II, p. 1018): »*quas nostrates appellant* beeldwit *et* blinde beliën, *a quibus nocturna visa videri, atque ex iis arcana revelari putant*". M. DE VRIES, (in DE JAGER'S *Taalk. Magaz.*, 89 enz.), schijnt geneigd den naam van het lat. *bellua* (*beluë*) af te leiden, waaraan wij echter twijfelen. Ook de *Openbaring*, zegt hij, heeft een gedrocht: *Bellua*, en VINCENTIUS geeft »*marinae beluae*", dezelfde die MAERLANT, *Nat. Bl.*, B. IV, p. 84 verv. leert kennen, zeggende:

> *Belua* heetet in Latyn
> Diere die groet ende wonderlyc syn
> Ende van vreselik' maniere,
> Propeerst synt zee vische diere.
> PLINIUS spreekt, die meester fyn,
> Dat in die zee van India syn
> *Beluen* van liue so groet,
> Dat si der zee doen sulken stoet,
> Als oft grote zee stoerme waren;
> Ende vlieghen mede metten baren,
> Opwaert met groter moeghentichede;
> So dat hi seght, dat ALEXANDER,
> Die wonderliker was dan 1 ander,
> Daer ieghen voer mit sinen scip-heren
> Ende vachter ieghen met groter were.

(Zie DE VRIES, t.a.pl.). Al wat hier van de *Beluën* gezegd wordt, kan ook op de *golvenmaagden* worden toegepast. Ook zij vlogen met de baren: *Bylgia*, met eene geweldige kracht, *Himingläffa*, ten hemel stijgende, *Dufa*, opgezwollen, *Raun*, stroomend, enz. Allen droegen witte hoeden, lange, witte, hangende haren, en witte sluiers; oorspronkelijk goed van aard legden zij dezulken, die zij niet redden konden op zee, zachtelijk neder in den schoot harer moeder *Rana*, wier negen dochters zij waren. Anderen boden zij de hand om hen gelukkiglijk aan het strand te brengen. (*Edda-leer*, Utr. 1837, bl. 95). Ongetwijfeld ontsproten deze wezens, even als *Bele-witen* en *Meerminnen*, uit de waterdienst der oude volkeren, waarin wij ook den oorsprong der *Sirena*, *Scilla* en *Belua* meenen te moeten zoeken. — D. BUDDINGH', *Verhandeling over het Westland*, Leyden, 1844, bl. 85, 86.

Spreekwijzen. Volksbijgeloof. Met een helm geboren (II.; bl. 247). Ieder weet dat men oudtijds veel hoorde van menschen, die met een helm waren geboren en daardoor de gave der profecy hadden verkregen. Zij zagen lijkstatie's, trouwfeesten, gebeurtenissen, die op hetzelfde oogenblik, maar in ver afgelegene oorden, plaats hadden, enz. Kortom, de wonderlijkste zaken verhaalde men er van. Met een helm geboren te worden was echter niets; wanneer de helm maar aanstonds van het hoofd des jongen wereldburgers werd afgeligt en begraven, dan stond er voor hem niets te duchten: maar, als de vrouw, welke de moeder bij hare verlossing de noodige hulp verstrekt had, den helm magtig kon worden, dan was de doos van PANDORA voor den pasgeborene geopend en alle rampen, hem door een' profetischen geest en meer dan magnetisch helzien veroorzaakt, bedreigden zijn levensgeluk. Zelfs de hoop, om eenmaal van die kwellingen verlost te worden, ging verloren, want de vroedvrouwen van dien tijd (allen misdadige wijven, halve tooverheksen!) verkochten zijn' helm aan Vorsten en Edelen, die er onkwetsbaar door werden. Tegenwoordig verneemt men niet meer van kinderen, die met den helm geboren zijn, evenmin als van heksen en bijtebaauwen; echter is de vraag wel eens bij mij opgerezen, of zich niet somwijlen bij hunne geboorte omkleedselen om het hoofd vertoonen, waaruit het sprookje [?] van den helm aanleiding kan hebben genomen en in hoeverre dit in verband kan staan met dat *zeker iets* dat Prof. SCHROEDER VAN DER KOLK (*), meermalen heeft opgemerkt, en hetwelk sommige menschen, door eene geheimzinnige natuurwerking, den dood hunner betrekkingen zelfs op verren afstand en welligt ook andere gebeurtenissen gewaar doet worden. BAVO.

[SCR., die, voor de *Beeldwitten*, BUDDINGH'S *Verh. over het Westland* heeft aangehaald, schrijft: „Over den *helm en met den helm geboren* handelt een vroeger *Latijnsch* auteur uit *Zierikzee*, wiens naam ik thans te vergeefs onder mijne aanteekeningen zoek; mogelijk kan een ander u dien nog opgeven".]

Overijsselsche hofgerigten (II.; bl. 247). Hieromtrent zal men denkelijk inlichting vinden in de Inaug. Dissertatie *de Jure prov. Transis. fontibus*, van Mr. E. A. JORDENS, thans Advokaat te *Arnhem*. J. M.

Overijsselsche hofgerigten. Hierover zou een zeer uitgebreide verhandeling kunnen geschreven worden; het mag evenwel worden betwijfeld, of zij veel lezers zou vinden. Ik meen daarom te mogen volstaan, met te verwijzen tot die hoofdbronnen, welke voor een ieder ligt toegankelijk zijn. Zij zijn: *Mr.*

(*) Zie, in het *Album der Natuur, De Zelfstandigheid der Ziel* enz.

J. W. RACER, *Overijsselsche Gedenkstukken*, Dl. IV, bl. 149—349; *Mr.* JOH. SCHRASSERT, *Codex Gelro-Zutphanicus*, in de *Stucken*, bl. 277—382, en, voor eene meer algemeene beschouwing der hoven (*curtes*) en van den daaraan verbonden regtsdwang: RAEPSAET, *Analyse historique et critique de l'origine et des progrès des droits civils, politiques et religieux des Belges et Gaulois* (Gand. 1825) t. II, p. 320—402. I. A. N.

Odemarus, stichter van Ootmarsum (II.; bl. 247). J. PICARDT zegt in zijne korte *Beschryvinge van eenige vergetene en verborgene Antiquiteten der Provintien en Landen, gelegen tusschen de Noordzee, de IJssel, Emse en Lippe* (Distinctie XXVI, bl. 105 en 106), dat de bedoelde ODIMARUS, ODTMARUS, ORTMAR, ORTMIR, ORTMEYER is geweest *niet een Coninck der Francken, maar een Prince*, Dynasta, *en Heerscher der* Sicamber *of Geldersche Volcken, eer de* Sales *soo vermaert en bekent waren, die met hulpe der* Gelderschen, Westphalingen, Tubanten *en* Sallanders, *de* Romeynen *altydt in 't vaerwater geweest is, en in de hayren geseten heeft, van dien tydt af dat die selve hare Heerschappye in dese Landen stabileerden;* en vertelt voorts nog te veel van hem, om het hier alles af te schrijven. Ook VAN HEUSSEN schrijft in zijne *Kerkelijke Outheden* (Dl. VI, bl. 655) de stichting van *Ootmarsum* aan ODEMAER (volgens hem een Koning der Franken) toe, doch zijn vertaler VAN RHIJN bestrijdt in dat zelfde werk, bl. 656 en 657, dit gevoelen, en wil den naam van de Marsaten, Maresaten of Moerasbewoners afleiden. Je ne décide point entre Genève et Rome.

A. J. VAN DER AA.

De CH en G vóór de T (II.; bl. 247). Wil TEUNIS WEETGRAAG niet al de twistschriften doorworstelen, welke over de door hem opgeworpene questie geschreven zijn, dan sla hij de bekroonde prijsverhandeling van A. DE JAGER op (herdrukt in de *Verscheidenheden*, 1844, bl. 1 en verv.) waar hij in een kort bestek (bl. 25—31) de voornaamste bedenkingen en tegenbedenkingen bijeen zal vinden. BILDERDIJK, wiens spelling door den Heer J. VAN LENNEP gevolgd wordt, beweerde: »dat, waar letters van niet hetzelfde spraaktuig in de uitspraak vereenigd worden [in dit geval de *keel*letter *g* en de *tong*letter *t*] de harder letter van 't eene ook de harder letter van dat andere spraaktuig [hier de *ch*] by zich vordert". Daarom schreef hij: hartsto*cht*, gewi*cht* enz., maar achtte dien regel niet van toepassing op woorden als *zegt, opstijgt*, omdat deze eindsylbe een zamentrekking is van het vroeger gebruikelijke: *zegget, opstyget.* CONSTANTER.

De CH en G vóór de T. De *g* stuitende op den harden medeklinker *t*, verandert, ter voldoening der uitspraak, in *ch;* behalve in de vervoeging der werkwoorden, welker wortel op *g* eindigt (*zegt, opstijgt* van *zeg-en, stijg-en*) en in de zelfstandige naamwoorden, welke den uitgang *te* achter een bijvoegelijk naamwoord op *g* hebben (*droogte*). Ziedaar den regel, door Dr. A. DE JAGER in zijne bekroonde *Proeve eener beantwoording der Vraag, enz.* (*Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde; door* A. DE JAGER, *enz., te* Deventer, *bij* A. TER GUNNE, 1845, *bl.* 30 *en* 110) vastgesteld, en volgens welken de Heer J. VAN LENNEP geschreven heeft. J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk. Hooikes ketsen (II.; bl. 247). *Ketsen* wordt alhier wel gebruikt in den zin van *loopen, heen en weder loopen.* Zoo *hooikes* nu eene verbastering ware van *haagkens*, zou de spreekwijs kunnen verklaard worden door *haagjes loopen. Ketsen* kan ook beteekenen: *vangen. Hooikes ketsen* mag dan welligt eene uitdrukking wezen, gelijksoortig met *vlinder knippen, een uiltje vangen.* Maar wat zijn *hooikes?* 't Woord is hier niet bekend. Men kan dus gissingen maken, zeer geleerde gissingen zelfs, en die daarom juist maar al te vaak van de waarheid zullen afwijken. Het beste hulpmiddel in dezen is: de volkstaal te raadplegen. Het woord *spibelen* ware onverklaard gebleven, had men in de volkstaal niet den sleutel gevonden tot verklaring er van. Zie: *Archief voor Ned: Taalk., verzameld door* A. DE JAGER, enz. 1*ste Jaarg.*, 3*de Stuk*, *bl.* 202. C. G. B. zal dus wél doen door aan te wijzen, welke beteekenis *hooikes* en *ketsen* in de volkstaal te *Gorinchem* hebben, immers indien beide woorden ook afzonderlijk gehoord worden.

J. H. VAN DALE.

Hooikes ketsen. Ketter. Eene Zeeuwsche uitdrukking, *hooitjes of grasjes najagen*, even als stofjes opjagen, spelen bij den weg, in plaats van naar de school te gaan. *Ketzen* is *najagen, ijverig volgen.* »*Zou jaegt en ketst haer zelven voort*": Zij jaagt en drijft zichzelve voort. (*Zou* zeiden de oude Vlamingen voor *zij*). Hier zien wij den oorsprong van het woord *kaatsen.* Want de kaatsbal wordt door de spelers over en weder geketst, gedreven en vervolgd. *Ketzen* was bij de ouden ook *hetzen* en *hatzen.* Dit stond in verband met *hitzen*, heet maken, waarvan wij nog hebben *aanhitsen.* Want de jagers de honden op het wild aanhitsende, kunnen gezegd worden dat *hittiglijk* te vervolgen. (*Klaagl.* IV : 19). De jongens *hitsen* anderen aan tot vechten, d. i. maken hen warm ja heet op den strijd. In *Amsterdam* gebruikt men *kitsketzen* of *kiskassen*, platte steentjes op het water werpen, zoo dat zij herhaaldelijk wel tien of twaalf maal boven het water uitkomen, alsof verscheidene steentjes, het water klievende, elkander gestadig volgden. — Van

hetzen komt ook *gehetzen*, als *gedoen* van *doen*. Dit werd, verkort, en de *g* in *k* verwisseld, *ketzen*. Wij zeggen nog wel *jagen* en *ketzen*. Dit houde ik voor den oorsprong van *Ketter*, in 't Hoogd. *Ketzer;* 't welk aldus het Lat. *Secta*, (van *sequor*), sekte, eigenl. gevolg, herinnert. Een *ketter* is dan iemand, die door leugenleer aanhang en volgers heeft. (Zie *Hand.* V: 36, XX: 29, 30) of liever, die zulke meesters en belhamels ijverig, vurig navolgt en hardnekkig aankleeft. Zie 2 *Petri* II: 1, 2, 15. Anderen leiden dit woord af van καθαρὸς, *purus*, anderen, minder juist, m. i., van zekere, middeneeuwsche dwaalgeesten, *Kathari* genaamd. *Ketzen* van een *roer* schijnt een anderen oorsprong te hebben. P. E. VAN DER ZEE.

[De hier vermelde betrekking tusschen *ketter*, Hoogd. *Ketzer* en het werkwoord *ketzen* blijft ons minder aannemelijk dan de meer bekende afleiding van καθαρὸς, *zuiver*, waarmede die van *Kathari* naauw verbonden is, ja, naar 't schijnt, bijkans ééne en dezelfde kan geheeten worden, aangezien deze sectenaam zelf zijnen oorsprong wel zal te danken gehad hebben aan de zucht of roeping tot zuivering, als het voorgewend kenmerk dergenen, die daardoor gewoonlijk werden aangeduid. — Niet ongeschikt is het welligt, hier mede te deelen, wat wij omtrent dit verband tusschen *Ketzer* en *Kathari* bij GIESELER, *Lehrb. der Kirchengesch.* (Bonn, 1832, B. II, Abth. 2, S. 528 Not. *e*), opgeteekend hebben gevonden. Wij lezen daar als volgt: „EKBERTI (um 1163) *Serm.* I, *adv. Catharos* in der *Bibl.* PP. *Max.* T. *XXIII*, p. 601: „Hos Germania nostra Catharos — appellat". Offenbar hat er hier das deutsche Wort „Ketzer" im Sinne, welches um jene Zeit schon gewöhnlich war (s. bey den Minnesängern in MANESZ *Sammlung* Th. 2, S. 129, 145, 211 u. s. w.). Ueber die Ableitung desselben s. l. c. p. 602: „Cathari originem habuerunt a quibusdam discipulis MANICHAEI, qui olim Catharistae dicebantur, i. e. purgatores" (Cf. AUGUSTIN. *de Haeres.*, C. 46). Die italiänische Form von *Catharus* war *gazaro* (STEPHANUS DE BORBONE bey D'ARGENTRÉ, *Collect. judicior. de Nov. Errorib.*, T. I, p. 90: „dicuntur a Lombardis Gazari vel Pathari"), und es scheint, dasz die deutsche Form *Ketzer* zunächst aus dieser Italiänischen sich gebildet habe. Die Ableitung dieser Namen von dem Lande *Gazaria* od. *Chasaria* nach MOSHEIMS *Versuch einer Ketzergesch.*, S. 367, ist unbegründet, da dieses Land in dieser Zeit nirgends als Ketzerland erscheint, und EKBERT, dem die Ableitung des neu entstandenen Ketzernamens noch bekannt seyn muszte, dieselbe anders angiebt. Bald spielte indesz der Hasz eben so mit willkührlichen Etymologieen dieses Namens, wie des Waldensernamens, s. ALANUS DE INSULIS († 1202) *contra Haereticos sui temp.* l. I, C. 63 (Opp. p. 248): „Hi dicuntur Cathari, i. e. diffluentes per vitia, a Catha, quod est fluxus; vel Cathari, quasi casti, quia se castos et justos faciunt. Vel Cathari dicuntur a cato, quia, ut dicitur, osculantur posteriora catti, in cujus specie, ut dicunt, apparet eis LUCIFER". Die zuletzt angegebene Etymologie, auch im Deutschen möglich, (Katze, Ketzer), verbreitete sich mit der daran geknüpften Fabel bald allgemein (ähnliches geschah mit einigen Montanistennamen), vgl. J. GRIMM in den *Wiener Jahrbüch.*, Bd. 32 (1825) S. 216, f."]

Spreekwijzen. Flousen (II.; bl. 247). De oorsprong van dit woord wordt voldoende opgehelderd in HOEUFFT'S *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, waar de schrijver (bl. 154) zegt: »*Flouzen* voor *liegen*, in het Neder-Saks. *flausen*. In Friesland zegt men daarvoor, zonderling genoeg, *vlouwen*, daar anders de Friezen de hardere uitspraak beminnen. Zie laatstgenoemd woord bij den Heer WASSENBERGH, in deszelfs *Idiotic. Frisic.* In het *Vocabulaire Troyen* van GROSLEY, *Ephémerid. Part* 3, *Chap.* 8, is *Flove* een spreukje, eene vertelling zonder waarschijnlijkheid". FREDRIK.

Flousen. Flouse van 't Latijnsche woord *flos*, op zijn Oud-Neêrduitsch verkleind, beteekent *blommetjen*, versiersel ter schuldverschooning. BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl. der Naamw.*, Dl. I, bl. 203. J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. Volksbijgeloof. »*De Bruid heeft de kat niet gevoêrd*" (II.; bl. 247). Enkele voorbeelden, ter uitlegging van wat ons volksgeloof in de katten ziet, kunnen het aan RIKA verklaren, waarom het slecht weêr is, wanneer de bruid hare kat zorgeloos heeft bejegend, eene zorgeloosheid, welke men voor het overige der *bruid* wel vergeven kan. Maar de *bruigom* had zich moeten herinneren, dat, op zulk een dag als een bruiloft, zelfs MURR geen honger mogt lijden.

Maar de kat is ook zoo'n gevaarlijk dier; het zuigt immers den aesem der kindertjes uit! En de spreekwoordentaal zegt: *Een kattendans springen; Daar is een zwarte kat tusschen gekomen* (de vriendschap is afgebroken); *Hij steekt er de kat in* (breekt om een voorwendsel het verdrag)! Zij hebben zelfs de gave der profetie, want: *Als de katten met hunnen rug naar het vuur zitten*, *zegt men: 't zal regenen; wanneer poes de pooten likt*, *verwacht men bezoekers*. En de kat wreekt zich op de haar vijandige menschen. *Die geen katten lijden mag zal geen schoone vrouw krijgen.* Ach mij! ik hoû niets van katten!

Eene boerin uit mijne buurt, die zeer veel hart voor beesten heeft, vond eens een jong katje, dat erbarmelijk maauwde. Vol medelijden hief zij het op, droeg het een eind weegs voort, in de meening van het in huis te nemen en groot te brengen, maar plotseling kwam haar de gedachte voor den geest: »Het kon wel een heks wezen!" De schrik voor tooverij overwon haar liefde voor dieren en het poesje werd op nieuw te vondeling gelegd.

Laat ons hooren wat BUDDINGH' zegt, in zijn *Verh. over het Westland*, bl. 106, 107, 108 en 109: »De gedaante van *katten*, waarin de tooverheksen op de *Loozerlaan* onder *Wateringen*, op de *Loo-laan* onder *Voorburg*, aan den kolk te *Driel* (*Overbetuwe*), en overal elders verschijnen, doet ons aan het voorspan der N. godin FREYA denken. Deze katten zijn van verschillende kleur, die welligt betrekking heeft op den tijd harer verschijning, b. v.

grijs zijn die ter genoemder plaatse, ligt omdat zij daar in den avond gezien worden: *wit* zijn die te *Leuven*, waarop wij terugkomen; *zwart*, komen zij slechts zelden voor, misschien omdat *Alven* en *Nikkers* die kleur dragen..... Hare vermakelijkheden zijn van verschillenden aard, sommigen *spelen*, anderen *dansen*, poot aan poot, en verlevendigen daarbij hare rijen-dansen, door *zingen* en *drinken*, door *bakken* van pannekoeken. Soms, gelijk te *Erendegen* (WOLF, *Niederl. Sagen*, N°. 393), komen zij op den reuk dezer laatsten af, plaatsen zich bij het vuur, of springen daarom heen. In *Leuven* zijn het katten die dansen, bij *Flobeeke* maakt zelfs eene kat muzyk. Somtijds treft men op bergen, waar zij zich verzamelen, gelijk op den *Bloksberg*, een prachtig schitterend paleis aan.

»»Een boerenknecht te *Leuven*, die gewoon was 's avonds laat in de herberg te zitten, keerde eens omtrent middernacht naar zijne woning terug. Toen hij over de markt kwam, zag hij eene menigte *witte* katten, die, met de voorpooten in elkander geslagen, op de achterpooten rondom eene tafel sprongen, en overluid zongen:

Poot aan poot
De Duivel is dood.

Op de tafel stond een zilveren bokaal met wijn gevuld, waaruit de danzeressen, de eene na de andere, dronken. Plotseling omringden honderden dezer katten den boerenknecht, de eerste van haar bood hem den beker aan, en wilde dat hij bescheid zoude drinken. De arme man was echter door het gezigt der wonderbare verschijning zoodanig getroffen, dat hij geruimen tijd zonder beweging en zonder een woord te spreken daar stond. Toen hij eindelijk een weinig tot zich zelven kwam, sprak hij met eene bevende stem: »»»Neen ik wil niet drinken!""" en zocht zich tevens eenen weg te banen, door de hem omringende heksen. Toen hij op den hoek van de *Thienerstraat* kwam, begon hij te niezen; en zeide gebruikelijkerwijze tot zich zelven: »»»*God zegene u!*""" En ziet, naauwelijks was dat woord uit zijnen mond, of alle katten vlogen over zijn hoofd weg, en nog lang hoorde hij het *miaauwen* in de lucht weerkaatsen (SERRURE, *Kunst- en Letterblad*, 1842, 4).""

Welligt kan ook het volgende RIKA's belangstelling wekken:

»*Copie authenticq.*

ATTESTATIE.

Van seekere spokerijen van katten enz., door den Clapwaeker, ten overstaan van 't Gerecht van *Catwijck* gegeeven, sijnde aldaar voorgevallen op den 2den November, als ook omtrent St. Jacob. a. 1655.

Compareerden voor ons CORNELIS VAN RHYN Schout, MAERTEN MAERTENSZOON PEECK, ende ISACK JUNIUS Schepenen der heerlijkheden van beyde de *Catwijcken* en '*t Zandt*, doen conde dat voor ons in eygener persoon gecompareert ende verscheenen is, de Eerzame PAUWELS PIETERSZ., klapperman van dezen Dorpen van *Catwijck op Rhijn*, dewelcke heeft verclaart, geattesteert ende getuycht, waerachtig te sijn, hoe dat hij den tweeden November XVIc vijf en vijftigh des nachts tusschen twaelf ende een uyre; doende sijne ordinarisse Clapwaecke door het dorp van *Catwijck* voornt., ende gecommen zijnde op het Kerckhoff aan de westzijde, hoorde aan de oostzijde veele menschen stemmen singen, ende dikwijls verhalende van den goeden BASTIAAN, ende gaande derwaerts, dat hij sach achter de kerck op het voors. kerckhoff op eene plaetse wat hoogh, of cleyne heuvel genaamd der *Snagnaerds* (*Spagnaerds?*) *bergh* eene groote menighte swerte katten, dye daer dansten in eenen ronden ring op hare achterste poten, houdende de voorste aan den anderen vast, singende het voors. Liet van onsen goeden BASTIAAN, ende dat hij in 't midden van hun op de voors. hoochte, sach sitten een Beest, soo groot als eenen groten hondt, ende hy Deposant wat genadert zijnde hitste hy sijnen hondt nae de katten toe, dye als doen met singen en dansen ophielden, en bleven stille sitten, maar den hondt nyet dervende de katten naderen, keerde weder nae hem deposant toe, dye hem wederom hert aanhitste, soo dat den hondt nae de katten toeschoot, van de welcke terstont ses of acht van de hoop afquamen den hondt bespringen dye een of twee van dezelve by 't Lijff vatten, maer nyet vast houdende, liet deselve terstont gaen, den Deposant daer op naderende sloech eene van deselve katten met sijn halve pieck ses of sevenmaal zoo dat dye bleef leggen en kreet of steende gelijck een mensche, daer op ginck hij wech latende de katten aldaer op 't kerckhoff, en het groot Beest blijvende altoos sitten, in 't midden van hun, ende commende een uyre daer nae ontrent de molen van *Catwijck* sach hy Deposant wederom eene menichte van katten op de wiecken, ende op de kap van de molen sitten, ende hebbende geclapt ende 't uyre geroepe voor 't huys van den molenaar ende wederom nae het Dorp kerende, riepende (*sic*) sy daerop terstond met menighte tegen hem Moordenaer! Moordenaer! en dat verscheyde reysen. Verklaarde verders hy Deposant ontrent St. Jacob laetstleden, oock terzelver uyre des nachts tusschen twaalf ende Eene, doende zijne clapwaecke, ende commende op de Oostsijde van 't selve kerckhoff, onder den Lindenboom aldaar sach twaelff of derthijen swerte katten stil sittende ende daer by commende sach op de muer van 't kerckhoff sitten eene kat, dye hy met zijn halve pieck afsloech;

ende met het scherp verscheyde reysen stack, met meyninge deselve te doden, doch bevondt dat het scherp nyet deuren ginck, doordien het lijf, wanneer hy daarop stack op en neer als eenen blaes was gaende, en daer nae wedercommende en vindt hy de kat nyet meer.

Eyndigende hy er mede sijne Depositie met presentatie alle 't selve, wanneer het versocht wordt, met solemnelen eede te sterken, consenterende hy er van gemaeckt te werden publijcke Acte. Ende verclaren wy Schout en de Schepenen voornoemt dat den gemelden PAUWELS PIETERS altoos gehouden en bekent is geweest, voor een eerlijck man, geen desbauchant, en in zijnen handel en wandel waer en oprecht is bevonden, zijnde mede een Lidtmaet van de Gereformeerde Christelijke Kercke, ten oirconde der waerheyt zoo hebben wy Schout en de Schepenen voornt. dese neffens den Deposant geteyckent huyden XIIIde Febr: XVI.c ses en vijftich en was onder teykent

C. VAN REYN, MAERTEN MAERTENS PEECK en ISAAC JUNIUS en het merck van voorn. PAUWEL PIETERSZ.

Onder stondt: my present en geteykent C. VAN BOUCHORST.
Secretaris.

Lager stond: Uitgegeven voor Copié authenthijck ende naer gedaen collaetie jegens de originele minuyte berustende ter comptoyre van my als Secr: van *Catwijcken* en de *t Sandt* bevinden te accordeeren huyden 15 Febr. 1656.
(*Was geteekendt:*) C. VAN BOUCHORST
Secr:

Nog lager: Accordeert met de bovengemelde Copie authentieq by my in *s Hage* resideerende deezen 6 November 1777
L. V. WYCK
Notaris.

Aldus heb ik deze curieuse akte overgeschreven, en ofschoon zij mij hoogelijk verbaasde, verwonderde het mij nog meer in *Anno* 1840 van twee soortgelijke gevallen te moeten hooren; een in *Nijmegen*, van eene kat opgenomen door eene vrouw, zoo zwaar geworden op haren arm, dat zij een' last als lood te dragen had, hetwelk haar dwong, als bemerkende nu dat het eene heks was, deze gewigtige kat weder op dezelfde plaats neder te zetten.

Een tweede van eenige katten, die in de *Betuwe* tusschen *Hemmen* en *Andelst* eens een kind hadden doodgedanst, zingende:

Lou is dood
Morgen in het kistje.

waarop het gestorven zoude zijn". — *De Veluwe, eene wandeling van* O. G. HELDRING *en* R. H. GRAADT JONCKERS, Arnhem, G. VAN ELDIK THIEME, 1841, bl. 75—78.

Maar genoeg hiervan: RIKA mogt eens akelig worden.
GANSKE.

Henricus Bornius (II.; bl. 247). Tot eerste bijdrage over HENRICUS BORNIUS deel ik uit de *Sted. Rekening. van Utrecht* (DODT'S *Archief*, III.; bl. 291), het volgende mede:

»A°. 1637. HENRICUS BORNIUS, alumnus der Ed. Mo. Heren Staten deser provincie, 25 gl. vereert voor de dedicatie syner theses, in de stads academie gedisputeert".
.. ELSEVIER.

Henricus Bornius. Bij JÖCHER, *Gelehrten Lexicon*, T. I, S. 1255, vind ik vermeld dat BORNIUS in 1675 overleed en dat van zijne schoone Bibliotheek in 1676 een Catalogus in 8°. te *Leyden* het licht zag. BORNIUS schreef volgens JÖCHER: *de Libertate Philosophandi; de Jure illius, cujus pecunia creditor alterius fuit dimissus.* Overigens hebben ook wij van dezen man niets meer vermeld gevonden.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Hetzelfde levensberigt wordt ons door V. D. N. uit JÖCHER medegedeeld, die ons vermeldt dat BORNIUS' *Oratio de praestantia atque utilitate Philosophandi* opgenomen is in de *Inauguratio Illustris Scholae ac Collegii Auriaci in urbe Breda erectorum*, Bredae 1647.]

Henricus Bornius. Het spijt mij dat ik den Heer J. C. K. slechts aanwijzen kan: »JANI VLITII *J. C. Ode προπεμπτική ad Cl. V.* HENRICUM BORNIUM, *L. A. M. et Philosophiae Professorem, cum, relicto Athenaeo Bredano, Philosophicam Professionem in Lugdunensi Acad. solenniter auspicaretur*" eene ode, die in mijn bezit is.
INQUIRENDO VERITAS.

Spreekwijzen. Vol haken en oogen (II.; bl. 247). Dit zegt men van een' moeijelijken wargeest, een *haarzak*. Haken en oogen hechten en haperen overal in malkanderen (TUINMAN). Deze uitdrukking zal overgegaan zijn op geschriften, die aanleiding gaven tot twistgeschrijf.
J. H. VAN DALE.

[Hetzelfde gaf P. E. VAN DER ZEE tot verklaring. Maar is er, en vooral waar men spoed heeft, wel iets dat zoo *driftig* maakt als een gewaad vol haken en oogen? Zou mogelijk die geduldsbeproeving hier in 't figuurlijke zijn overgebragt?]

Friesche ruiters (II.; bl. 247). BARDIN, in zijnen *Dictionnaire de l'Armée de terre*, is van meening, dat *cheval de frise* eene gebrekkige spelling is van *cheval de fraise* — in het Italiaansch *Cavallo di frisa*, ontleend aan het werkwoord *frizzare*, prikken, steken, en waarvan de, tegenwoordig in de krijgskunde nog gebruikelijke kunstterm ongetwijfeld afkomstig is van: *fraisering* voor stormpalen (palissaden), die onder eene bepaalde helling aan de verschansingen en vestingwerken worden aangebragt, in onderscheiding van *palissadering*, wanneer hetzelfde verdedigingsmiddel loodregt in den bodem is geplant.

Het werktuig is oud en reeds lang bekend bij de Chinezen, (zie: AMIOT, *Mém. concernant l'Histoire, les Sciences, les Arts, les Moeurs, les Usages des Chinois, par les missionnaires de Pékin;* VIII vol. in 4°., Paris 1782, en waarvan voor de krijgskunst het meest belangrijk zijn het VIIde en VIIIste Deel) en in de Romeinsche legers, (zie VEGETII *Epitome Rei Militaris*), in welke het, naar VEGETIUS: *cattus*, en naar CAESAR: *ericius* genoemd werd. In de VIde eeuw maakt URBICIUS gewag van zoogenaamde friesche ruiters, die hij bestempelt met den naam *canones* (zie: *Mes Fantaisies ou Préjugés Militaires*, II Vol., in 12°., par KRALOVELHOTA (*Prince de Ligne*). BENETON verhaalt (zie: *Hist. de la Guerre, avec des reflexions sur l'organisation et les progrès de cet art, par* BENETON DE MORANGE DE PEYRINS, in 4°. en in 12°., 1741, *Paris*), dat de Zwitsers bij *Morat* in 1477 zich van dergelijke friesche ruiters zouden bediend hebben. Doch, volgens MÉNAGE en andere Fransche schrijvers, zouden, eene eeuw later, en wel bij het beleg van *Groningen* (1594), de friesche ruiters het eerst gebruikt zijn.—Daargelaten of dit zoo is, waaromtrent mij noch bij BOR, noch bij VAN REYD iets is gebleken, zouden dan toch de friesche ruiters waarschijnlijk geene friesche uitvinding zijn, daar zij reeds veel vroeger en elders bestonden.—M. SMALLEGANGE, *Den Arbeid van Mars, of Nieuwe Vestingbouw, uit het fransch vertaalt*, Amst. 1672, III Deelen in 8°., opgedragen aan WILLEM HENDRIK, Prins van *Oranje* (WILLEM III), noemt ze *wilde ruiters*, terwijl men ook nog hier te lande en in *Duitschland* aan die werktuigen den naam hoort geven van *spaansche ruiters* en *Spanische Reiter*. A. A. A.

Friesche ruiters. Deze benaming berust, mijns inziens, op eene verkeerde opvatting. Het bedoelde werktuig toch heet in het Nederduitsch eigenlijk niet *Friesche ruiters*, maar *Spaansche ruiters*, onder welken naam men het altijd in oude krijgskundige werken vermeld vindt. Later wordt het ook wel eens, hoewel zeer zelden, bij krijgskundige schrijvers, *Friesche ruiters* genoemd. Bij NIEUWENHUIS, *Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen* en in het *Algemeen Woordenb. der Zamenleving*, heet het: »*Spaansche ruiters*, ook wel *Vriesche ruiters*". Ik veronderstel, dat deze laatste benaming eerst na onze inlijving in het Fransche rijk, of ten minste nadat onze troepen steeds met die der Franschen te veld stonden, zal zijn in zwang geraakt, als zijnde dit eene letterlijke vertaling van de Fransche benaming: *Chevaux de Frise*. Bij de Duitschers, die ze ook *Sturm-Haspeln* heeten, schijnen ze onverschillig *Spanische Reiter* of *Friesche Reiter* genoemd te worden, hoewel ze meest onder eerstgenoemden naam voorkomen. De oorsprong der Nederduitsche benaming is ontstaan doordien de Spanjaarden het werktuig hebben uitgevonden, of er althans het eerst gebruik van hebben gemaakt. Over de Fransche benaming vind ik in DUCKETT, *Dictionnaire de Conversation*, het volgende: »*Chevaux de Frise.* On donne ce nom à des machines de guerre, que certains auteurs prétendent avoir été employées pour la première fois en 1594 au siège de *Groningue* en *Frise*, d'où leur serait venu leur nom". A. J. VAN DER AA.

[P. E. VAN DER ZEE meent, dat *Friesche ruiters* zoo geheeten worden, omdat zij het eerst in *Friesland* gebruikt zijn; dat zij ook *Hérissons, Echini* of *Erinacei* genoemd worden, en slagboomen zijn met ijzeren punten beslagen, en verwijst naar MATTH., *Lexicon*. Hij vindt ook *Cheval de Frise, Spaansche Ruiter*, een vier- of zeskantige balk, 10 of 12 voet lang, door welken drie rijen dwarshouten gaan, die aan de einden met ijzeren punten zijn voorzien, en voor de bressen, wegen en passen, ook voor het voetvolk in een leger, geplaatst worden, opdat de ruiterij er niet doorbreken kunne.]

Spreekwijzen. Door de bank (II.; bl. 247). L. TEN KATE, *Aanleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake*, II.; bl. 211, schrijft: »*Door de bank*, dat is, *gewoonlijk*, *vulgo*, als opzicht hebbende op de oude zittingen bij rechtsdagen (in de richtbanken), waar onze voorvaders de geschillen afhandelden, niet volgens beschreven wetten, maar volgens van oudsher gestaafde gewoonten; of anders zinspelende op de winkelbanken bij de groote jaarmarkten, wanneer de koopwaaren haar gewoonen prijs naar den meest gemeenen aftrek ontvangen".

E. A. P.

Door de bank. Steeds heeft het mij bevreemd, wanneer ik deze uitdrukking ergens ontmoette. Alhier [te *Sluis*] toch hoort men algemeen: »*door den band*". TUINMAN noemt het eerste dan ook eene verbastering van het laatste, en zegt dat het spreekwoord overgenomen zal zijn van gebonden korenschoven, of takkebosschen, die elkanderen meest plegen gelijk te zijn, en d'eene tegen de andere gerekend worden. Het gezegde beteekent dan ook: *doorgaans, zoo als gewoonlijk is*.

J. H. VAN DALE.

[J. J. WOLFS, P. E. VAN DER ZEE en G. P. ROOS vereenigen zich ten weêrklank van TUINMAN'S uitlegging. Immers in Zeeuwsch Vlaanderen zegt men, volgens den laatstgenoemden berigtgever, altoos *door den band.*]

Verduitsching van Schiller (II.; bl. 247). Wees verzekerd, Heer CULTERIUS, dat er geen geheele vertaling in 't Nederduitsch bestaat van SCHILLER'S werken. Even zeker is het, dat wij er vele gedeelten, en wel zeer belangrijke van in onze taal bezitten: maar om te weten welke, zal 't noodig zijne onze boekenlijsten en letterkundige Tijdschriften van de laatste zeventig jaren oplettend na te slaan. Om met het einde te beginnen verwijs ik naar

het *lied van de Klok*, door .... te vinden in *Daphne* voor 1852, N°... J. M.

Verduitsching van Schiller. Behalve vertalingen van kleine gedichten overal verspreid, vindt men in de *Spectatoriaale Schouwburg* Dl. XXII, uitgegeven bij de Erven P. MEIJER en G. WARNARS, te *Amsterdam*, 1792, eene vertaling van den *Fiësco:* terwijl de *Willem Tell* in de voetmaat van het oorspronkelijke in het Nederduitsch is overgebragt door A. DOIJER, TZ. uitgegeven bij de Erven F. BOHN, te *Haarlem*, 1821. D.

Verduitsching van Schiller. In 1791 verscheen te *Amsterdam*, bij JOHANNES ALLART: *Geschiedenis van den Afval der Vereenigde Nederlanden van de Spaansche regering. Uit het Hoogduitsch van* FREDRIK SCHILLER. (*Dienende tot opheldering van dit vak in de Vaderlandsche Historie.*) 1ste deel.

In 1800 kwam in het licht bij J. C. LEEUWESTYN, in *den Haage: De Geestenziener; eene geschiedenis, getrokken uit de gedenkschriften van den Graaf* O**, *door* FRIEDRICH SCHILLER. *Uit het Hoogduitsch. In twee deelen.*

SCHILLER's *Don Carlos* is in 1789, en zijn *Willem Tell* in 1821 in het Nederduitsch uitgegeven. J. J. WOLFS.

[Gelijk SECURUS opmerkt, hebben wij deze vertaling van SCHILLER's *Don Carlos* (Amst. J. ALLART, 1789) aan onze begaafde ELISABETH MARIA POST te danken. Het zij ons overigens vergund, de opgaven onzer beantwoorders nog met de volgende vertalingen te vermeerderen: F. VON SCHILLER, *Geschiedenis van den dertiyjarigen Religie-Oorlog*, *naar het Hoogd. met platen en portretten*, gr. 8vo. 1794, Amst. J. DE JONGH.

Dezelfde, *Treurspelen*, vertaald door Mr. J. KINKER, gr. 8vo. 1807, Amst. J. S. VAN ESVELDT HOLTROP.

Dezelfde, *Het lied van de Klok*, *naar het Hoogd. door* A. VAN DER WILLIGEN, gr. 8vo. 1815, *Haarlem*, Wed. A. LOOSJES, PZ.

Ook vinden wij dat *Don Karlos Kroonprins van Spanje* (met pl. gr. 8vo.) insgelijks verschenen is te *Rotterdam*, bij MENSING en VAN WESTREENEN, en dat er van *de Geestenziener* eene andere uitgaaf bezorgd is te *Sneek*, door F. HOLTKAMP, ten jare 1801.]

Lijst der Hollandsche beoefenaren der Latijnsche Poëzy (II.; bl. 247). De bij de Brusselsche Akademie bekroonde Prijsverhandeling over de Nederlandsche Latijnsche dichters zal den vrager toch wel bekend zijn? Zoo niet, dan zij het voldoende er hem op verwezen te hebben. Σ.

Lijst der Hollandsche beoefenaars der Latijnsche poëzy. Zou SL. ook het keurig werk bedoelen, getiteld: »P. HOFMANNI PEERLKAMP *Liber de vita, doctrina et facultate Nederlandorum qui carmina latina composuerunt. Editio altera emendata et aucta.* Harlemi, *apud* V. LOOSJES, *MDCCCXXXVIII?*" Of meent hij den *Parnasus Latino-Belgicus*, van wijlen den Heer J. H. HOEUFFT, in 1819 te *Amsterdam* en *Breda* uitgegeven? C. & A.

C. Sloet (II.; bl. 248). Weinige leden van de familie SLOET hebben een' voornaam gedragen, welke met een *C* aanvangt. In de XVIIde eeuw vond ik er slechts drie, en wel:

COENRAAD SLOET, Ontvanger te *Vollenhove*; waar hij stierf in 1602;

Voorts: COERT SLOET, gehuwd met ELISABEH VAN BLOEMENDAL. Deze was een broeders zoon van voormelden COENRAAD, REINT genaamd, die Kapitein wordt geheeten;

Eindelijk: COERT, een zoon van ARENT SLOET, Burgemeester van *Kampen*, en van diens tweede echtgenoot CLEMENTIA VAN LYNDEN, welke ARENT mede een zoon was van gemelden Kapitein REINT SLOET. Van laatstgemelden COERT zie ik alleen aangeteekend dat hij ongetrouwd is gestorven.

Verder vind ik verscheidene SLOET'EN met de voornamen COENRAAD WILLEM, maar *die* kunnen niet bedoeld zijn? C. & A.

'Οκτάτευχος (II.; bl. 248). Het antwoord op deze vraag is, naar mijne meening, dat onder den naam 'Οκτάτευχος de acht eerste boeken van het Oude Testament begrepen worden. W. C.

»*Stabat mater*"; *Jacobus de Benedictis* (II.; bl. 248). De meeste schrijvers komen daarin overeen, dat deze hymne niet aan den H. BERNHARD, maar aan JACOPONUS, ook JACOBUS DE BENEDICTIS († 1306) moet worden toegeschreven. Gesproten uit eene adellijke familie te *Todi*, verwisselde hij een losbandig leven met de Franciskaner monnikspij. BONIFACIUS VIII liet hem om een scherpen uitval kerkeren; gedurende deze gevangenschap schreef hij zeven boeken, *Hymni et Prosae sacrae*, welke meermalen gedrukt zijn. J. M.

»*Stabat mater*"; *Jacobus de Benedictis*. JACOBUS DE BENEDICTIS, ook JACOPONUS genaamd, leefde in de laatste helft der XIIIde en het begin der XIVde eeuw. Hij behoorde tot een aanzienlijk Italiaansch geslacht, en werd te *Todi* in het hertogdom *Spoleto* geboren. Hij trad in de orde der Franciskanen en vervulde alle de regelen dezer instelling met de uiterste gestrengheid. Hij maakte zich BONIFACIUS VIII tot vijand, zoowel door zijne profecyën als door de berisping die hij zich tegen 's Pausen levenswijs veroorloofde, zoodanig dat deze hem eindelijk gevangen zette. Hij stierf den 25sten December 1306, onder de regering van CLEMENS V. Van zijne vrijlating is niets bekend. Zijn grafschrift luidde aldus:

„Ossa B. JACOPONI DE BENEDICTIS,
Tudertini, Fratris Ordinis Minorum,
Qui stultus propter CHRISTUM,
Nova mundum arte delusit,
Et coelum rapuit.
Obdormivit in Domino
Die XXV. Decembris, Anno MCCCVI".

's Mans geestelijke liederen zijn door den Minoriter monnik FRANCISCUS FRESATTUS te *Rome*, A°. 1588, in 4°. uitgegeven, terwijl eene tweede editie, insgelijks in 4°., te *Venetië* in 1617 verschenen is. Wat het *Stabat Mater* aangaat, MOHNIKE hecht zijn zegel aan het algemeene gevoelen, 't welk hem den maker van dit lied verklaart; doch JOH. G. MULLER schrijft in zijne *Reliquien alter Zeiten*, u. s. w. Th. II, S. 289, de eer der vervaardiging toe aan Paus JOHANNES XXII. Zie *Allgem. Encycl. von* ERSCH *und* GRUBER, in voce. Als verdere bronnen over JAC. DE BENEDICTIS worden aldaar nog opgegeven: *Append. ad Hist. Litt.* GUIL. CAVE, Col. Allobr., 1720, folio; RAMBACH, *Anthologie Christl. Gesäng.*, Leipz. 1811, gr. 8°., S. 268; en een gedicht op zijn leven in BALDE, *Sylvar.* Lib. VII, Ode 2, ed. Monach. 1643, 12°., p. 176.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

[Ook V. D. N. en Dr. RÖMER zijn de meening toegedaan, die in JACOBUS DE BENEDICTIS, ook JACOPONUS genaamd, den auteur van het *Stabat Mater* wedervindt. Eerstgenoemde beroept zich daarbij op J. A. FABRICIUS, *Biblioth. Lat. Med. et Inf. Aet.*, 1734, T. I, p. 555, terwijl hij voorts over onzen Minoriet geraadpleegd heeft JÖCHER, *Gelehrt. Lex.*, in voce: DE BENEDICTIS (JACOBUS) en de aldaar aangehaalde schrijvers, waaronder DU PIN, *Biblioth. d'Auteurs ecclésiast.* Dr. RÖMER zegt gelezen te hebben, dat het lied door eene broederschap van geesselaren in *Opper-Italië* onder het volk zal verbreid zijn geworden, sedert de XVde eeuw voor de vele Mariafeesten der Roomsche kerk gebezigd wezen mag, en van 1366 tot 1842 niet minder dan drie-en-tachtig vertalingen zal hebben ondergaan.

Dan CONSTANTER en S. J. verwijzen ons naar het belangrijke stuk van Prof. N. C. KIST, in het *Archief voor Kerkel. Geschied.*, Dl. III, bl. 491 volg., waar de meening is geopperd en ontwikkeld geworden, dat men het *Stabat Mater* verkeerdelijk aan JACOBUS DE BENEDICTIS toegeschreven heeft, en dat aan niemand anders daarvan de eere toekomt dan aan den beroemden BERNARDUS CLARAEVALLENSIS (St. BERNARD). Van dit gevoelen is ook melding gemaakt door P. E. VAN DER ZEE, die ons namelijk het ongunstig oordeel daarover van Prof. L. G. VISSCHER medegedeeld heeft, waar deze geleerde (*Beknopte Geschied. der Nederl. Letterkunde*, bl. 96) aan de opgaaf van het vrij algemeene gevoelen omtrent het auteurschap van JACOBUS DE BENEDICTIS (JACOPONO DA TODI) de volgende berigten toevoegt (noot 2) deels op de omstandigheid betrekking hebbende, die de laatstelijk door den Heer KIST voorgedragene stelling in het aanzijn geroepen heeft. — „De latijnsche tekst", zegt hij, „heeft in vele uitgaven veranderingen ondergaan". Zie MOHNIKE, in de *Kirchen- und Literaturhistor. Studien*, I, 2, 407. — Over JACOBUS DE BENEDICTIS, ook bij MOHNIKE. bl. 334; ook bij FETIS, *Biogr. des Musiciens*, op het woord JOCOPONE. Het blijkt, dat allen geput hebben uit LUCAS WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum*, Romae 1650, p. 180. Intusschen vond DODT VAN FLENSBURG, onder de HSS. der utrechtsche bibliotheek een geschreven *Stabat Mater dolorosa* in den Codex van *S. Bernardi Opera Omnia.* Hij deed daar verslag van in het *Kerkelijk Archief* van ROIJAARDS en KIST, Dl. III, bl. 484. Prof. KIST kwam daarop terug, bl. 494, en deelde den nieuw gevonden tekst, die echter niets bijzonders heeft, zijnen lezers mede. Hij tracht daarbij aan te toonen, dat het hier bedoelde lied niet van JACOPONE, maar van St. BERNARDUS zou wezen, doch heeft voor die opvatting slechts hoogst zwakke gronden. De daarbij te pas gebragte geleerdheid is geheel aan MOHNIKE ontleend, zoo als weder de eruditie van WILLEMS, in het *Belg. Museum*, III; bl. 443—472, aan die van Prof. KIST".

Ons komt — wij bekennen dit gaarne — het betoog van den Heer KIST t. a. p. niet zoo weinig afdoende voor, bijzonder waar wij in het oog houden, dat de strekking er van veel meer negatief is om het auteurschap van JACOBUS DE BENEDICTIS te doen betwijfelen, dan positief om den lof der opstelling aan BERNARDUS van *Clairvaux* toe te kennen, wiens aanspraak daarop, na de ontdekking van den Heer DODT VAN FLENSBURG, men zich vergenoegt niet ongewigtig te heeten. De bijgebragte gronden zijn hoofdzakelijk de navolgende. Werd ook sints lang door het bijkans algemeene gevoelen de in 1306 overledene JACOBUS DE BENEDICTIS als de vervaardiger van het *Stabat Mater* aangewezen, en hebben laatstelijk mannen als RAMBACH (*Anthol. Christl. Gesänge*, I, S. 348, f.), AUGUSTI (*Denkwürdigk. aus d. Christl. Archaeol.*, B. V, S. 311), EBERT (*Allg. Bibliogr. Lexic.*, T. I, S. 874) en vooral MOHNIKE (*Gesch. der Sequenz Stabat Mater dolorosa*, in zijne *Kirchen- und Litterar-hist. Stud. und Mittheil.*, B. I, St. I, S. 407—455) geene zwarigheid gemaakt om die meening ook als de hunne te vermelden, bij eenig onderzoek blijkt het genoegzaam, dat én deze én wie vóór hen dezelfde stelling hadden uitgesproken, daartoe gebragt zijn geworden enkel en alleen door de bewering van LUCAS WADDINGUS, Lid der Franciskaner orde en schrijver van hare letterkundige geschiedenis (*Scriptores Ordin. Minorum*, Rom. 1650), maar die (ald. p. 180) het *Stabat Mater* aan onzen JACOPONUS toekennende, 't geheel bij die bloote opgave gelaten had, zonder aanvoering daarvoor van het minste bewijs of getuigenis of mededeeling, nopens het lied, van eenige andere bijzonderheden dan deze: *Circumfertur in libello Officii beatissimae Virginis*". Immers, begeeft men zich tot de oudere schrijvers, tot hen die kort na JACOPONUS geleefd hebben of ook wel diens tijdgenooten geweest zijn, men vindt dat het bij geen hunner opgekomen is, hem voor den zanger van *Stabat Mater* te verklaren, maar dat zij, van een hymnus gewagende, óf en wel meerendeels den auteur geheel ongenoemd hebben gelaten, óf ook zelfs geheel andere mannen als vermoedelijke opstellers aangeduid. Uit welk stilzwijgen en tevens velerlei verschil van meening omtrent het auteurschap, reeds in het laatst der XIVde eeuw, de gevolgtrekking inderdaad niet onwettig schijnt, dat het lied van oudere herkomst wezen moet, dan waartoe men thans gewoon is het terug te brengen, ja dat de ook vroeger gerepte gissing (MOHNIKE, S. 410, 411) grooten kans van waarheid heeft, die den maker in de XIIde eeuw opgezocht wilde hebben. Is dit eens toegegeven, dan verdient het feit, door de ontdekking des Heeren DODT in 't licht gesteld, het feit dat men vroeger ook BERNARDUS voor den auteur van *Stabat Mater* heeft aangezien, te meer door ons behartigd te worden, naarmate deze hymnus in grooter overeenstemming is én met den geest die BERNARDUS bezielde, én met andere rhythmische werken die van hem afkomstig zullen zijn; waarbij het tevens de aandacht niet ontgaan mag, dat ook een ander lied, *de Contemptu Mundi*, bij WADDING op den naam van JACOPONUS gesteld, door anderen aan BERNARDUS wordt toegeschreven. Doch wat daarvan ook zijn moge, zoo veel is uitgemaakt, dat de eer hier aan JACOPONUS bewezen, geen ander steunsel hebbende dan het berigt van één schrijver uit de XVIIde eeuw, op al te zwakken grondslag berust, en daarbij ook ganschelijk niet geschraagd wordt, 't zij door het stilzwijgen van BELLARMINUS, onzen JACOBUS geene plaats aanwijzende onder zijne *Scriptores Ecclesiastici*, 't zij door de

niet-opneming van *Stabat Mater*, in alle de editiën van JACOPONI's gedichten, tot zelfs de beste van FRESATTI (Venetië 1617), ja, wat meer is, de niet vermelding van den hymnus in de aanteekeningen en in het leven van DE BENEDICTIS, die men aan dezen zijnen uitgever te danken heeft. Ten slotte komt nog de opmerking, hoezeer ook latere schrijvers, als OUDINUS, DU PIN en FABRICIUS, het beweerde auteurschap van JACOPONUS slechts met zoodanige uitdrukkingen hebben te berde gebragt, als waardoor zij niet onduidelijk de overtuiging van diens betwistbaarheid te kennen geven.]

Het „Stabat Mater" en de vertalingen daarvan door Mr. W. Bilderdijk en P. van Braam. Welligt zal het volgende bij de behandeling van het *Stabat Mater* aan DE NAVORSCHER niet geheel onwelkom zijn. Ik geef hier, naar de *Mnemosyne door* Mr. H. W. TYDEMAN *en* N. G. VAN KAMPEN (*IIIde Stuk, te* Dordrecht, *bij* A. BLUSSÉ *en Zoon*, (1817) bl. 272—282:

Het Oorspronkelijk, „MARIAE Compassio" *door* JACOBUS DE BENEDICTIS:	*De Verduitsching*, „MARIA's Medelijden" *door* P. VAN BRAAM.	*De Navolging*, „MARIA by het Kruis" *door* Mr. W. BILDERDIJK.
„Stabat Mater dolorosa,	„Naast het Kruis, met schreijende oogen	„Met de tranen op de wangen,
Juxta crucem lachrymosa,	Stond de Moeder, diep bewogen,	In het knellendst boezemprangen
Dum pendebat Filius,	Daar de Zoon doornageld hing,	By het Kruis dat JEZUS droeg,
Cujus animam gementem,	En haar in 't verzuchtend harte,	Stond de Moeder, neêrgebogen,
Contristantem ac dolentem,	Overstelpt van wee en smarte	Met in rouw verstarrende oogen
Pertransivit Gladius.	Een doorborend slagzwaard ging.	Die zy nokkende op Hem sloeg.
O quam tristis et afflicta	Hoe bedrukt, hoe neêrgeslagen,	ô! Hoe was u 't hart benepen,
Fuit illa Benedicta	Moest die zegenrijke klagen,	Van wat zielsangst aangegrepen;
Mater Unigeniti!	Om Gods eenig Kind, haar zoon;	Hoe doorpriemd met stoot op stoot;
Quae moerebat et dolebat	Ach! hoe streed zij, ach! hoe kreet zij,	Gy, gezegendste aller Vrouwen,
Et tremebat, cum videbat	En wat boezempijnen leed zij;	Dus Gods Eenige aan te schouwen!
Nati poenas inclyti!	't Roemrijkst kind aan 't kruis ten toon!	Dus, den wellust van uw schoot!
Quis est homo qui non fleret,	Wie kan tranen wederhouwen,	Wie weerhoudt zich hier van weenen,
CHRISTI Matrem si videret,	CHRISTUS moeder aan te schouwen	Die dees Moederborst hoort stenen,
Tanto in supplicio;	Door zoo grievend leed verscheurd?	Daar dit wee haar open ryt!
Quis non posset contristari,	Wie kan, zonder diep erbarmen,	Wien zou't denkbeeld niet verschrikken,
Piam Matrem contemplari	CHRISTUS moeder hooren kermen	JEZUS moeder aan te blikken,
Dolentem cum Filio!	Daar zij met haar zoon dus treurt?	Daar zy met en in Hem lydt!
Pro peccatis suae gentis	Voor de zonden van de zijnen,	JEZUS, ach! voor onze zonden
Vidit JESUM in tormentis	Zag zij JEZUS reeds in pijnen	Aan den folterpaal gebonden,
Et flagellis subditum;	Door de felle geesselstraf;	En met striemen overdekt!
Vidit JESUM, dulcem natum,	't Dierbaar Kind zag zij hier lijden,	JEZUS, aan het vloekhout hangend;
Morientem, desolatum,	Gansch verlaten doodlijk strijden,	Naar een droppel vochts verlangend;
Dum emisit spiritum.	Eer de geest hem nog begaf.	Met zijn lekend bloed bevlekt!
Eia Mater, fons amoris!	Geef, ô Moeder! bron van liefde!	JEZUS, ach, voor ons verwaten!
Me sentire vim doloris,	Dat ik 't leed, dat u doorgriefde,	Tot den dood van God verlaten!
Fac ut tecum lugeam;	Met u voel', en met u klaag';	Schuldloos! om ons aller schuld!
Fac ut ardeat cor meum,	't Liefdevuur mijn hart verwinne,	JEZUS, leven van haar leven,
In amando CHRISTUM Deum,	En ik Godmensch CHRISTUS minne,	Ziet zy in benaaudheên sneven
Ut sibi complaceam.	Dat ik ook aan hem behaag'.	Door geen stervling ooit geduld!
Sancta Mater, istud agas,	Reine Moeder, wil mij geven	Mocht, ô moeder, mocht mijn harte
Crucifixi fige plagas	Wonden, diep in 't hart gedreven,	Innig deelen in uw smarte;
Cordi meo valide:	Als dees Kruisling was ten doel;	Met u snikken om dien zoon!
Tui nati vulnerati,	Ik de wonden, die hem wondden,	Mocht het in zijn liefde blaken!
Tam dignati pro me pati,	Dus gebonden om mijn zonden,	Mocht ik tot zijn kruis genaken
Poenas mecum divide.	Met hem deel' en ook gevoel'.	Met een innig rouwbetoon!
Fac me vere tecum flere,	Mogt ik klagen, al mijn dagen	Gy, Gekruiste! zie Gy neder!
Crucifixo condolere,	Waarlijk al die smerte dragen,	Gy, voor wie U mint, zo teder!
Donec ego vixero;	Tot mij 't sterfuur overviel!	Prent uw wonden in mijn ziel.
Juxta crucem tecum stare,	Mij bij 't Kruis met u verëenen!	Moge 't bloed waarvan zy vloeien
Te libenter sociare,	Met u stenen, met u weenen!	Dierbre Heiland, my besproeien,
In planctu desidero.	't Is de wensch van mijne ziel!	Die aanbiddend voor U kniel!
Virga, virginum praeclara!	Maagd, der maagden roem en zegen!	Laat my 't denkbeeld van Uw lijden,
Mihi jam non sis amara,	Wees, ai! wees mijn zucht niet tegen;	In dit aardsche worstelstrijden,
Fac me tecum plangere;	Gun mij dat ik met u klaag':	Steeds verzellen, waar ik ga!
Fac ut portem CHRISTI mortem,	Doe mij strijden, kruisdood lijden,	Laat ik op Uw wonden staren,
Passionis ejus sortem,	CHRISTUS striemen langs de zijden,	En haar indruk wel bewaren
Plagas fac recolere.	Dat ik steeds daarvan gewaag'.	Als het pand der heilgenâ!
Fac me plagis vulnerari,	Doe mij door die slagen wonden,	Buige ik moedig voor de slagen
Cruce hac inebriari	Dronken van dit kruis bevonden,	Wat my de Almacht geef te dragen!
Ob amorem Filii,	Dat de liefde uws zoons vermag;	Ach, Uw liefde maakt ze zoet.
Inflammatus et accensus,	'k Ben ontvlamd, in liefde ontsteken,	Gy, die voor ons hebt volstreden,
Per te, Virgo! sim defensus,	Zelfs moet gij mij vrij doen spreken	Zijt me op 't voetpad voorgetreden;
In die judicii.	In den jongsten oordeelsdag.	't Is geteekend met Uw bloed.

Fac me cruce custodiri,	Doe mij door het kruis bewaren;	Haast verschijnt Gy in de wolken
Morte CHRISTI praemuniri,	CHRISTUS kruisdood moet mij sparen,	Voor het oog der wareldvolken
Confoveri gratia.	Steeds door uw genaê verheugd.	Op den rechterstoel der aard!
Quando corpus morietur,	Als mijn ligchaam zal versterven,	Gy, Gy kent wie U verbeiden!
Fac ut animae donetur	Doe mijn ziel dan vreugd beërven!	Gy, Gy zult hem onderscheiden,
Paradisi gloria."	Paradijsche glorievreugd!"	Die Uw liefde heeft bewaard!"

[Dit schoone lied, overvloeijende van het verhevenste gevoel, en waaruit een zoo liefelijke geur van mysticisme sterkend en verkwikkend ons tegenwaait, is nog steeds met zeldzame kracht begaafd om diep in de harten te dringen van allen, die zich niet geheel versteend en verstaald hebben voor het besef der oneindige liefde Gods in het Evangelie. Hoort het getuigenis daaromtrent van onzen Dr. TER HAAR (*Over den invloed des Christend. op de poëzy* in de *Nieuwe Werken der Holl. Maatsch. van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, II, 2; bl. 327 volg.). „Het andere lied is (men vermoedt het reeds) het in zachten en teederen weemoed onnavolgbare *Stabat Mater*, hetwelk door VON RAUMER, benevens het *Dies irae*, onder het schoonste en voortreffelijkste wordt gerangschikt, wat de Lyriek immer heeft voortgebragt. — Dit kerkgezang, hetwelk tegen het begin der veertiende eeuw door den Franciscaner monnik JACOPONUS vervaardigd, en later door den beroemden PERGOLEZI in muzyk gebragt werd, verplaatst ons op een der treffendste tafereelen, die onze Heilige Godsdienst aanbiedt, en stelt den dichterlijksten toestand voor, welke zich denken laat. MARIA *onder het Kruis van haren Zoon!* welk een onderwerp! Maar ook, hoe geheel heeft de Dichter de diepste diepte dier moederlijke smart gepeild, hoe meesterlijk den toon getroffen, om de snaren des innigsten gevoels en mededoogens in onze borst in beweging te brengen, zonder dat zijn lied eenigen zweem van kunst verraadt. Men hoore, hoe WIELAND, die eene Hoogduitsche overzetting van dit lied (van zijne of van eene andere hand is mij niet gebleken) heeft medegedeeld, zich over dit kerkgezang uitlaat. „De vrome monnik, die dit lied, in den eenvoud zijns gemoeds, uit aandrang van het diepste gevoel, met eene van weemoed en boetvaardigheid vervulde ziel, uit een hart dat van geloof en liefde overvloeide, in zijn barbaarsch Latijn heeft uitgestameld, maakte gewis geenerlei aanspraak op de eerlaurier eens Dichters; maar zijne *strofen* bezitten ook, als de stamelende taal van eenen vromen monnik, die in zijne godvruchtige verrukking het kruis des Verlossers werkelijk gelooft te omhelzen, eene kracht, eene waarheid, eene warmte, eene verhevenheid, waarbij ieder, die niet door eene oververfijnde beschaving geheel gevoelloos is geworden, het barbaarsche Latijn en de gebrekkige rijmen geheel vergeet (*).

Wat nu de vertalingen betreft: zij zijn — we zagen het reeds — menigvuldig. De Hoogduitsche kan men opgegeven zien bij MOHNIKE, in zijne aangehaalde *Monographie*, bl. 435, volg. Daaronder heeft men die van KLOPSTOCK (zie SCHMIDT's *Anthol. d. Deutsch*, Th. II), die van LAVATER (*Vermischt. Ged.* Winterth., 1785), en — welke voor de beste gehouden wordt — die in WIELAND's *Merkur*.

Maar „ook Nederlands dichters", zegt de Heer KIST, „zijn voor het eenvoudig schoone en verhevene van dit lied niet ongevoelig gebleven". In waarheid, nademaal de geleerde J. F. WILLEMS niet minder dan elf Nederlandsche berijmingen van het *Stabat Mater*, nl. acht Vlaamsche en drie Hollandsche, heeft bijeengebragt in het *Belgische Museum*, III, 4, bl. 443 volg. De oudste daarvan, gevonden in een MS. Gebedenboek ter bibliotheek van het Bisschoppelijk Seminarie te *Brugge*, schijnt van geen vroegeren datum te kunnen zijn dan het jaar 1334. De laatste is die van BILDERDIJK, zoo even door N. N. medegedeeld, en, behalve in de *Mnemosyne*, ook te lezen in 's grooten poëets *Nieuwe Dichtschakeering*, Dl. I, bl. 99. Doch alvorens de rei te openen dezer *Vertalingen*, geeft WILLEMS ons eene der *Vrije Navolgingen* van het *Stabat Mater* in de *Clachte van Maria beneven het Cruys*, opgenomen onder de *Goddelijke Lofsanghen* van JUSTUS DE HARDUYN; welk treffend lied wij vergunning vragen om hier gedeeltelijk af te schrijven:

Gy, boven allen schoone,
  Hoe mag 't geschiên
Dat gy dus hangt ten toone
  Voor alle liên?

Dat gy dus hangt genageld
  Vlak in den wind,
Beregend en behageld,
  Myn liefste kind!

Gy die 't hebt al geschapen?
  Wat vreemd bestier!
Hebt gy geen plek om slapen
  Geen plek, dan hier?

. . . .
  . . . .
. . . .
  . . . .

. . . .
  . . . .
. . . .
  . . . .

O 'k voel my 't hart ontzwenken,
  Op dit gesicht!
Wie sou sulks van U denken,
  O eeuwig licht!

Wee my, bedrukte moeder!
  Wee my, wat raed,
Als 't nu, o myn behoeder,
  Met U soo gaet?

Zyt gy dan dood, myn Sone!
  Is 't dan gedaen?
Zyt ge (aan myn hulp gewone)
  Dus vroeg ontgaen?

Ach SIMEON, vol weerden,
  Ach, ach, wat smert!
Nu gaen uw seven sweerden,
  My dweersch door 't hert!

O Cruys, syt neêrgebogen!
  Op dat ik dus
Hem, die myn borst gezogen,
  Voor 't laetste kuss'!

Opdat ik in myn armen,
  O zalig hout!
Voor 't laetste mag verwarmen
  Dit lichaem koud.

Kom, JESUS, wilt my leyden:
  Ik volg U naer;
'K en wil van U niet scheyden,
  Lief wederpaer!

Met U te mogen sterven
  Waer myn geluk,
Maer U te moeten derven
  Myn grootste druk.]

(*) WIELAND, im *Teutschen Merkur*, Febr. 1781.

Vraagteekens.

251. — *Priestleysche Materie.* In een werk over Infusorien vond ik de uitdrukking: *Priestley'sche materie.* Welke zijn er de bestanddeelen van? E. G.

252. — *Gooiland.* Wat is hier *Gooi?* Is het niet overtollig? C. & A.

253. — *Eerste algemeene vergadering van Onderwijzersgezelschappen.* Zoo ik meen, is de eerste algemeene vergadering van onderwijzersgezelschappen in ons vaderland gehouden ten jare 1803, in het 5de district der provincie *Groningen.* Eene bepaalde aanwijzing van *tijd* en *plaats* dezer vergadering zal welkom zijn aan B.

254. — *J. Nieuwenhuyzen.* De vermaarde JAN NIEUWENHUYZEN was Doopsgezind Godsdienstleeraar, eerst te *Middelharnis*, daarna 7 jaar te *Aardenburg* en eindelijk te *Monnikendam.* Wie zou mij naauwkeurig de datums van zijne komst en zijn vertrek bij elke dier gemeenten kunnen opgeven? B.

255. — *Meijer, Meijerij.* Wat is de ware beteekenis van die woorden? Hoe komt het dat de Joden den naam van MEYER als voornaam gebruiken? C. & A.

256. — *I. J. Glindstone.* Wat is er nader bekend van I. J. GLINDSTONE, schrijver van »*Ye merrye Inglishe Wives*", dat in de XVIde of 't begin der XVIIde eeuw schijnt gedrukt te zijn? R. + P.

257. — *Aanhalingen.* »*Hoe kan een jonge vrouw een' ouden man bedriegen?*" »*Ik geloof dat hij de moord gestoken is*". In HOLBERG'S blijspel, »*de Kraamkamer*", voorkomende in het IIde deel van de uitgave in VI dn., 12°. 1766, zag ik mij gaarne twee zaken opgehelderd, en wel, bl. 115 en 116: »Hebt gij niet gehoord wat de Hollander zegt:

»»Hoe kan een jonge vrouw een ouden man bedriegen! enz."" Wie is die Hollander? Ik vermoedde CATS, maar hoewel een vrij ijverig lezer van dezen, heb ik het aangehaalde nooit bij hem gevonden, of is het mij ten minste ontgaan.

Bl. 175. »Ik geloof dat hij de moord gestoken is". Ook deze spreekwijze kon ik mij niet verklaren. Ik roep dus de welwillendheid der Heeren Navorschers in.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

258. — *Bartholomeus van Wijngaerden; Franzois van der Draeck.* Vóór de namen dezer beide mannen, die in 1657 te *Rotterdam* leefden, staat het teeken van *Mr.* Wie kan mij iets omtrent hen mededeelen; in de eerste plaats of ze *Chirurgijns* dan wel *Schoolmeesters* waren? S. J.

259. — *Duikelaar.* Op het laatst der 17de eeuw woonde te *Rotterdam*, in de Boompjes, FORST FORSTEN JANSSEN, van *Gotenburg* in *Zweden*, »*duyckelaer onder Capiteyn* SMIT". Wat beteekent hier *duikelaar?* was het eene eigenlijke scheepsbetrekking? of hadden soms onze schepen een bepaalden *parelvisscher* aan boord? S. J.

260. — »*Mediis tranquillus in undis*". Deze woorden, die voor een der *Emblemata Horatiana* van OTTO VENIUS (Lib. III. Od. 3. *Justum et tenacem* caet., bl. 62 der *Brusselsche* uitgave van 1683, in 4°.) tot *opschrift* dienen, en het slot van een' *Hexameter* uitmaken, zijn gewis van dezen of genen dichter ontleend. Maar vruchteloos heb ik er naar gezocht. Herinnert zich ook een der Heeren Navorschers, bij welken dichter ze voorkomen? Op den begrafenispenning van H. HIRNIUS (1648), stonden ze vertaald aldus: *Gerust in 't midden van de baeren.* S. J.

261. — *Albae*, *Latijnsche benaming van Haarlem?* SUFFRICUS PETRI (*Decad. IX*, N°. 10) sprekende van zijnen Oom RUDOLPH, zegt: *In Albis periit.* PAQUOT (*Mémoir.* T. IV, p. 300) deze plaats overnemende, schrijft: »RODOLPHE *qui périt à Harlem*; en in eene noot voegt hij er bij: »C'est ainsi que j'entends *in Albis periit.* VALÈRE-ANDRÉ p. 688 dit que NICOLAS VAN DER HOOCH était *Albuïnus sive Harlemensis*". De aanhaling is juist en komt overeen met hetgeen FOPPENS meldt. Doch de zaak schijnt mij vreemd. H. JUNIUS, in zijnen *Nomenclator* (onder de *Oppida* p. m. 509) haalt zeven *Alba's* aan, maar niets dat op *Haarlem* ziet. Weet iemand het op te helderen?

W. M. Z.

262. — *Maleuse van Polanen.* Ik vind ergens melding gemaakt van eene familie MALEUSE VAN POLANEN. Dat *Polanen* zal zijn de heerlijkheid van dien naam, in het land van *Montfoort* nabij *Linschoten.* Maar MALEUSE! Wie weet mij iets omtrent dien naam mede te deelen? C. & A.

263. — *Roomeester.* Wie geeft mij de *afleiding* van het woord *roomeester?* De beteekenis er van is deze: een meester (geneesheer), die, bij pestziekte, van wege de stad werd aangesteld om diegenen, welke aan deze ziekte leden, te behandelen. Hij kreeg eene vrije woning benevens een jaargeld, enz. Te *Sluis* stonden, op het *Maria-Kerkhof*, eenige, daartoe opzettelijk bestemde huisjes, waarin de lijders, besmet met de *haastigheid* of *haastige ziekte* (zoo noemde men de pest) verpleegd werden. J. H. VAN DALE.

Aanteekeningen.

Iverde Vullemarkt. »Wat is in de Almanakken de *Iverde vullemarkt* op den 23sten December?" — zoo wordt er gevraagd in de *Nehalennia, Jaarboekje voor Zeeuwsche Geschiedenis en Letteren*, 1sten jaargang, bl. 266, terwijl er bijgevoegd wordt: »of men het ook zoude moeten houden voor *hiver-vullenmarkt*, veulen- (jonge paarden) markt *en hiver?* Maar hoe komt men dan aan de Fransche benaming van het wintersaisoen?"— In den 2den jaargang vindt men betrekkelijk deze vraag op bl. 308 nog het volgende: »De *Iverde vullemarkt* blijft nog onopgelost. Bij *vullemarkt* dacht ik [de geëerde uitgever] aan: markt van jonge paarden. De opgever eerder aan markt van gevolde lakens. Maar *Iverde?* De aanwijzing is nog in geene andere almanakken, dan oude Middelburgsche, gevonden. Indien het woord in eenen ouden schrijver voorkwam, zou het eene conjectuur zijn, BENTLEY waardig, dat eene drukfout: *H. Servullus markt* (23 December is de naamdag van St. SERVULUS of SERVULLUS) uit den eenen almanak in den anderen is overgegaan. Aandacht op andere oude almanakken blijft door den opgever aanbevolen". — In andere Almanakken nasporende vond ik de opgave ook wel *Yverde vullemarkt* geschreven, in den *Almanak der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* (*), in VAN ZWAAMEN'S *en* THOMPSON'S *Almanak te* Rotterdam enz. En wat beteekent nu dat *Iverde* of *Yverde?* Letten wij op de overeenkomst, welke er bestaat tusschen deze opgaaf en dergelijken in den Almanak, dan zouden wij genegen zijn om te gelooven, dat dit *Iverde* de naam eener stad of plaats is, in een of ander rijk gelegen. Dat men achter *Iverde* geen punt ziet bewijst niets, want deze vindt men evenmin tusschen andere plaatsnamen en de daarachter gevoegde markten, en trouwens, zoo er eene markt vermeld wordt, zal wel de plaats *wáár* eene noodzakelijke aanwijzing zijn.—Aan welke plaats te denken valt, weet ik echter niet zeker en durf ik slechts gissen. Den meesten grond meen ik te vinden voor het stadje *Yverdun*, in het Hoogduitsch *Ifferte* genoemd, aan het meer van *Neufchâtel* gelegen, welke Zwitsersche plaats alsdan den Hoogduitschen naam van *Füllenmarkt* (veulenmarkt) volkomen regtvaardigt. — Deze opgave zal waarschijnlijk door de eene of andere onbevoegde hand, aldus verhollandscht, uit eenen vroegeren almanak zijn overgenomen, en door anderen, in het nadrukken van den kalender, onbedacht zijn nagevolgd. Dat men vaak namen uit vreemde landen in onze almanakken aldus aangeteekend vindt, zal wel geene aanwijzing behoeven. Mogt echter de eene of andere Navorscher eene betere verklaring weten te geven van de besprokene uitdrukking, hij zal er mij door verpligten.

(*) In de uitgaven van 1848 en 1849. In die van 1851 wordt de opgave gemist.

Het bovenstaande was reeds vóór geruimen tijd door mij ter plaatsing ingezonden, toen ik, bij den aanvang van 1852, eenen nieuwen VAN ZWAAMEN'S *en* THOMPSON'S *Almanak* opslaande, op 23 December, las: *Yverde Veulenmarkt.* — Dit maakt dus mijne gissing des te waarschijnlijker.

J. H. VAN DALE.

Mandragora en Chloroforme. J. W. WOLF haalt in zijne *Beiträge zur Deutschen Mythologie* (Gött. und Leipz. 1852) uit een oud HS. (*Bibl. Burg. Brux. Cat. Hulth.* VI, N°. 193 à 1351) het volgende aan: »*Mandragora* syn wortelen van cruden, ende syn tweerande, ende wast alse man ende wyf.... Ende die tsap drinckt van deze mannekine, hi lecht als of hi doot ware. Ende als die surgine willen werken, so doense den lieden hiermet leggen als of si doot waren, alsó dat si niet en weten wat dat men met hen doet".

Wie denkt hier niet aan de werking der *Chloroforme* van onzen tijd? J. M.

Luchtverheveling boven Sluis op den 22sten Maart 1643. »Alsoo den 22 deser Sondaeghs s'nachts van den thienen tot den elven van verscheydene personen over dese stadt gesien is een vreeselyck gesicht namentlyck een doot verwig streckende van 't oosten beginnende uyt een donckere wolcke met blixem scherp als een hant vat breet opgaende ende in 't westen wederom scherp nedergaende als een roede, ende daer naer ontrent den twaelffen voortschietende vyervlammen gints ende weder over alle canten over de stadt, als musket ende kanon schooten in roock ende stinckenden damp definerende [desinerende?]; welcke buyten allen twyffel, teyckenen syn dat de rechtveerdige toorn Godts over ons geheele lant is ontsteecken ende voorboden syn van toekomende oordeelen, van pestilentien ende bloedige oorloogen, soo is eenstemmichlyck geresolveert ende goetgevonden, dat men van wegen den kerckenraet versoecken sal aen de Eerw. Heeren Magistraten deser stede, dat Haere Eerw. op dese importante occasie gelieven te ordonneren een vast- ende bededagh, tegen woensdaege toekomende, wesende den 25 martii 1643, opdat by dese gemeynte, over welcke Godts toorn is ontsteecken, Godt door boetveerdicheyt, ende gebeden mocht te gemoet gegaen worden ende synen verschrickelycken toorn werde affgewent". — *Acteboek van den Kerkenraad te Sluis* van 1605 tot 1648.

Vindt men ook elders iets van dit gezigt gemeld? J. H. VAN DALE.

De Troetels op Officiershoeden. Onlangs werd er gevraagd naar den oorsprong van *de nestels* bij de kavalerie. Maar vanwaar zijn de troetels afkomstig op de hoeden der officieren bij het leger?

Eene aanteekening van nu wijlen den Heer Generaal-Majoor J. H. KESMAN bevat het antwoord op die vraag. Hij beweerde dat die versiering van den tegenwoordigen officiershoed afkomstig is van den *hoedenband*, waarmede de *muskettier* op zijnen ronden hoed een zeker getal proppen bevestigd had om die op de lading van zijn musket aan te zetten. Eenen stadswerker of een soldaat, die in zijn garnizoen op zijn ambacht werkte, zegt hij, stond het vóór dezen vrij, burgerkleederen te dragen, doch hij moest een wit kwastje van katoen of wol op zijnen hoed vertoonen, dat is, hij moest, ten teeken dat hij soldaat was, ten minste een geweerprop op den hoed dragen. Die verpligting der stadswerkers heeft nog, volgens het garnizoens-reglement van 1796, stand gehouden, hoezeer de patronen toen reeds meer dan 150 jaren uitgevonden waren, en men derhalve van geene laadproppen meer gebruik maakte; ook was de oorspronkelijke beduidenis van dat onderscheidingsteeken lang vergeten. A. A. A.

Levinus Warnerus. Wenschelijk is het dat een man als hij, aan wien ons vaderland in 't algemeen en de wetenschappen in 't bijzonder veel verpligting hebben, meer bekend worde, en de Nederlandsche Biographische Woordenboeken ten zijnen aanzien niet langer een diep stilzwijgen bewaren. DE NAVORSCHER herstelle hetgeen door anderen verzuimd is, en men beschouwe het onderstaande als een begin daartoe en als eene uitnoodiging tot nadere mededeeling.

Aan LEVINUS WARNERUS wordt groote lof toegezwaaid door den Hoogleeraar SIEGENBEEK, op onderscheidene plaatsen van diens *Geschiedenis der Leydsche Hoogeschool*, aan welke instelling WARNERUS in 1666 bij erfmaking eene zeer kostbare verzameling naliet van Oostersche boeken en bijzonder van Arabische handschriften. Op 't laatst van 't jaar 1668 kwam zij te *Leyden* aan, en de beide SCHULTENS'SEN (vader en zoon) waren de eersten aan wien de titel van *Uitleggers van het legaat van* WARNER werd opgedragen.

WARNERUS was een man zeer kundig in het Oostersch, die vele jaren met een wetenschappelijk doel door het Oosten gereisd, en daarbij, van tijd tot tijd, van de zijde der Leydsche Hoogeschool aanmoediging en ondersteuning gevonden had. Hij schijnt zich in 1648 nog zonder ampt te *Constantinopel* bevonden te hebben, werwaarts Curatoren der Akademie hem lieten aanschrijven, om zijne overkomst naar deze landen zooveel mogelijk te bespoedigen, ten einde, na zijnen terugkeer, over hem bij de Leydsche Hoogeschool tot haar meeste nut mogt beschikt worden. Of hieraan gevolg gegeven werd, is ons onbekend. Uit de *Hollandsche Mercurius* van 1657, bl. 61, blijkt het dat hij reeds in dat jaar, in opvolging van Mr. CORNELIS HAGA, Resident van den Nederlandschen Staat bij de Ottomannische Porte was en uit AITZEMA's *Saken van Staet en Oorlogh*, X.; bl. 853—857 en almede uit de *Holl. Mercurius* van 1663, bl. 80, weten wij dat hij in laatstgenoemd jaar aldaar als zoodanig vertoefde. In 1667 werd GEORGIUS KROOCK door de Staten naar *Constantinopel* gezonden om de plaats van WARNERUS te vervullen, weshalve wij, in verband met zijne bovengemelde erfstelling, vermeenen dat hij in 1666 overleden is.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Vragen.

CXXXI. — *Freule Geertruyt Beelaerts en Juff. Geertruyt van Rotterdam, „Sangmeesteresse".* In de *Kinder-Courant* van 1852, bl. 82, wordt een zerk vermeld, die weleer als stoep gediend heeft aan het koepeltje van CONSTANTIJN HUYGENS, op het *Binnenhof* te *'s Gravenhage*. De grafsteen vertoonde het volgende opschrift:

HIER LEYT BEGRAVEN GEERTRUYT BEELAERTS, FRAULIN, STIERF A°. 1588, DEN 31 MEI, EN JUFF. GEERTRUYT VAN ROTTERDAM, SANGMEESTERESSE, STERFT 1562, DEN 15 MEI. DEZE TWEE HEBBEN MALKANDEREN BEMINT IN HUN LEVEN, EN IN DE DOOT EN ZYN ZY NIET GESCHYDEN.

Men vraagt of er iets van die twee GEERTRUYT'S, vooral van de „Sangmeesteresse" bekend is? Misschien zullen de familie-papieren der BEELAERTS'EN over de andere inlichting kunnen geven. ..R. E.

CXXXII. — *Joannes Jacobus Aerts; F. d'Aguillon; Gabriël en Balthazar Ajala; Philippus Alegambe; Algerus; Jozef Athias.*

1. JOANNES JACOBUS AERTS, taalkundige, geboren te *Huisseling*, in Noord-Brabant.

2. D'AGUILLON, *Aguillonius*, een beroemd wiskundige, geboren te *Brussel*, overleden 20 Maart 1617, oud 50 jaren. Men heeft van hem eene Verhandeling over de *Optica*, die zeer geacht wordt.

3. GABRIËL AJALA, van *Antwerpen*, was een beroemd geneesheer in de XVIde eeuw, en een bloedverwant van

4. BALTHAZAR AJALA, die over de krijgstucht geschreven heeft.

5. PHILIPPUS ALEGAMBE, een beroemd Jezuïet, te *Brussel* geboren op den 22sten Januarij 1592, en overleden te *Rome*, den 6den September 1652. Hij heeft de „*Bibliotheek* van de schrijvers van zijn gezelschap" vermeerderd en voortgezet. Deze *Bibliotheek* was begonnen door RIBADENEIRA. Wat men van hem heeft is vrij naauwkeurig.

6. ALGER, *Algerus*, was een vroom en geleerd Priester, geboren te *Luik*. Hij heeft eene uitmuntende Verhandeling tegen BERENGARIUS geschreven over het Sacrament van het ligchaam en bloed onzes Heeren, benevens andere werken. ALGERUS overleed omstreeks 1130.

7. JOZEF ATHIAS, een Israëliet en beroemd drukker te *Amsterdam*, heeft in 1661 en 1667 twee uit-

muntende uitgaven van den Hebreeuwschen Bijbel gegeven, in 2 deelen, in 8°. De Staten-Generaal schonken hem een' gouden keten en een' gedenkpenning, ten bewijze hunner tevredenheid. Hij stierf in 1700.

Met nadere mededeelingen omtrent bovengenoemde personen en hunne werken zal men verpligten
J. H. VAN DALE.

CXXXIII. — *Johanna Constantia Cleve.* In 1813 verscheen te *'s Hage*, bij JOHANNES ALLART, een boekje, groot 70 bl., getiteld: „*Jeugdige Dichtproeven van* JOHANNA CONSTANTIA CLEVE, *oud elf jaren*". 't Prijkt met het portret en de handteekening van dit wonderkind, dat er niet ongeestig uitziet en tamelijk goed schreef. De Heer T. VAN LIMBURG zegt aan het einde van het „*Voorberigt*": „Wie twijfelt er aan, dat zij, dus vorderende als in deze drie laatste jaren, in verderen leeftijd de beroemdste harer kunne, als een sieraad van den Nederlandschen *Helikon*, op zijde zal zweven?" Dit werd den 1sten December 1812 geschreven, maar werd niet bewaarheid, waarschijnlijk door haar vroegen dood. Wil iemand mij zeggen 1°. wanneer zij gestorven is? 2°. of zij nog meer heeft uitgegeven? Elke bijzonderheid zal mij welkom wezen.
B. A. T.

CXXXIV. — *Reis door Spanje van François van Aarsen van Sommelsdyck.* G. TICKNOR, in zijne *History of Spanish Literature*, (New-York & London, 1849) spreekt (Per. II, Ch. 22) van een beschaafden Hollandschen reiziger, VAN AARSSEN VAN SOMERDYCK, wiens *Voyage en Espagne fait en* 1655, te *Keulen* in 1667 naamloos gedrukt is. Zie BARBIER, *Dict. d'Anonymes* (Paris 1824, N°. 19,281.) Deze VAN AARSEN kan niemand anders geweest zijn als FRANÇOIS AARSEN, AARSSENS of VAN AARSEN, Heer van *de Plaate*, wiens vader, Gouverneur van *Nymegen*, en wiens broeder, Gouverneur van *Suriname*, welke kolonie hem voor een derde in eigendom toebehoorde, beiden den titel voerden van Heeren van *Sommelsdijk*. Bij HOOGSTRATEN (in voce) vindt men van FRANÇOIS aangeteekend, dat hij in 1659, van Engeland naar Holland overstekende, verdronk, nadat hij acht jaren door verscheidene gewesten van Europa gereisd had. De vader werd A°. 1688 omgebragt, en vier zijner zeven zusters waren ijverige navolgsters van den bekenden LABBADIE.

De vraag is, of die aangehaalde *Voyage*, indien er een exemplaar van te vinden is, belangrijke bijzonderheden bevat omtrent Spanje, welke uit dien tijd vrij schaarsch zijn?
J. M.

CXXXV. — *Figuurlijke Verzen.* Er is eene soort van poëzy, die ik de *figuurlijke* of *aanschouwelijke* mogt noemen. Het voorwerp, dat zij bezingt, wordt tevens door haar afgebeeld. Zij laat de versregels zoo uitdijen of inkrimpen, zoo buigen of slingeren, dat er zekere figuur ontstaat. In het Grieksch heeft men verzen van die soort, b. v. het πτερύγιον, de πέλεκυς en andere, die aan SIMMIAS RHODIUS worden toegeschreven. In het Engelsch vond ik eens zulk een vers, getiteld: *The poor Fiddler's Ode to his old Fiddle*, in CLEAVE'S *Penny Gazette*, *Sept.* 11, 1841, N°. 206. Het bezong niet alleen de viool, maar had er ook volkomen de gedaante van. Naar mij voorstaat heeft men die schilderachtige poëzy ook in onze taal. Ik meen ze althans ergens bij een' onzer oude Dichters te hebben aangetroffen, maar kan mij niet te binnen brengen bij wien. Wil een der HH. Navorschers mij aanwijs doen?
DOLFJE.

CXXXVI. — *Versmoring van Watervreeslijders.* Uw veelgelezen blad verspreidt niet zelden licht over datgene, wat met een' dikken sluijer bedekt is. In vol vertrouwen dan ook, dat voor de volgende vraag een beantwoorder zal gevonden worden, stuur ik haar bij u in:

Overal vindt men het treurige, den mensch onteerende dwaalbegrip, — niet slechts bij de beschaafde, maar ook bij de minder ontwikkelde standen, niet alleen in ons geheele vaderland, maar zelfs in andere landen van Europa, — dat men de ongelukkige aan den beet van dol gewordene dieren (*watervrees*) lijdende menschen, tusschen bedden smoren of door middel der kunst dooden moet. Van waar toch, vraagt de ondergeteekende, dat zoo treurig volksbegrip, dat niet zelden den ongelukkige beangst en hem duizend dooden sterven doet?

Zijn er ook wetten van vroegere dagen bekend, welke die volksmeening zouden verschoonen? Zoo ja, waar zijn die geboekt, of is dat vooroordeel (hetgeen wij het liefst gelooven) enkel en alleen gegrond op middeneeuwsche, even dwaze als onchristelijke wanbegrippen?
F. HARTOG.

CXXXVII. — *Journaal van A. Duyck.* Onder mij berust: *Journael van 't gene daegelyckx gepasseert is in den oorloge der Staten Generael tegens de Spangiaerden, enz.* 1591—1602. *Beschreven door* ANTH. DUYCK. Het schijnt het eigenhandig handschrift van A. DUYCK te zijn, en is verdeeld in 7 boeken of deelen, geschreven in kl. 4°. Nu ontbreekt hieraan *het vierde deel*, bevattende de jaren 1598—1599. Zou iemand mij op het spoor kunnen brengen van dit deel, of mij eenige aanwijzingen kunnen geven waar ik iets over A. DUYCK kan vinden? In den *Catalogus Biblioth.* J. DE WITT, Dordr. 1701, komt dit handschrift nog kompleet voor.
MARTINUS.

CXXXVIII. — *Zutphensche Havezathen.* De *Tegenwoordige Staat van Gelderland* zegt, dat er (in 1740) veertig havezathen waren die het regt tot verschrijvinge in de Ridderschap van de Graafschap *Zutphen* gaven. Zijn de hier volgende namen die der veertig havesathen, of is de lijst onnaauwkeurig?

Marsch, Velde, Suideras, Dam, Voorst, Boedelhof, Ehze, Rijssel, Oolde, Old-Oolde, Woelbeek, Diepenbroek, Ouden-Ampsen, Nieuwen-Ampsen, Nettelhorst, Cloese, Langen, Overlaer, Haegen, Marhulsen, Mervelt, Kerssenberg, Walyen, Beurse, Walvoort, Harrevelt, Zwanenburg, Wesenhorst, Enghuysen, Ulenpas, Kell, Barlham, Brandsenburg, Spaensweert, Holthuysen, Hackfort, Vorden, Ruurlo, Leemcule, Wildenborch.

Het regt van verschrijvinge van de havesathe *Beurse* onder *Winterswijk* werd, blijkens quartiers-reces van 10 October 1740, op het goed *de Cleverhorst* onder *Enghuysen* gelegd en den volgenden dag de vergunning gegeven om dat insgelijks *Beurse* te noemen.

Blijkens quartiers-reces van 16 Junij 1749 werd het regt van verschrijvinge van de havesathe *Walyen*, onder *Winterswijk*, op den huize *de Kemnade* bij *Doetinchem* gelegd.

Het aantal der havesathen, die het regt tot verschrijvinge met zich voerden, was vroeger grooter, maar van sommigen was het in onbruik geraakt, zoo als, volgens A. VAN DER CAPELLEN, dit het geval was geweest met de *Wierse*; anderen, als: *Baak, Slangenburg, Kemnade, Ulft*, waren, gedurende den worstelstrijd met Spanje, in handen van Roomsch-Catholyke eigenaren en verloren daardoor hun regt; de *Schulenborch* behoorde aan de provinciale Rekenkamer; het regt van *Eschede* moet afgekocht geweest zijn.—Ook hadden de heerlijkheden *Borculo* en *Bredevoort* havesathen, als: *Mensing, Ravenhorst* enz., die wel eenige jagtregten bezaten, maar niet als havesathen, die het regt van verschrijvinge in de Zutphensche Ridderschap medebragten, beschouwd werden.
L. v. H.

CXXXIX. — *Het „Te Deum".* Volgens den *Dictionnaire Historique* van MORÉRI, is AMBROSIUS, Aartsbisschop te *Milaan* (die door de meesten voor den vervaardiger van het „*Te Deum*" gehouden wordt), geboren te *Trier* in 340 en overleden te *Milaan* op den 4den April 397, den avond vóór Paschen; — en is AURELIUS AUGUSTINUS, Bisschop te *Hippon* (dien anderen als den vervaardiger van dat kerkgezang noemen), geboren te *Tagaste* (in *Numidië*), den 13den November 354, en overleden te *Hippon*, den 28sten Augustus 430. Kunnen nu de Heeren Navorschers ook eens navorschen: 1°. wie de eigenlijke schrijver van het „*Te Deum*" geweest is; 2°. of, zoo dit AMBROSIUS geweest is, zijne geboorte nog niet naauwkeuriger kan bepaald worden; en 3°. zoo noch AMBROSIUS, noch AUGUSTINUS de maker te noemen is, waar en wanneer dan de ware vervaardiger geboren en overleden is, en welke betrekking hij bekleed heeft? A. A. C. H.

CXL. — *Gouden Eerepenning voor Barent ten Have.* Is aan de Penningkundigen ook de *gouden Medaille* bekend, welke door de Staten-Generaal aan BARENT TEN HAVE geschonken is, vóór dat hij in het jaar 1665 het kasteel en de stad *Lichtenvoorde* op de Munsterschen heeft veroverd? In een verzoekschrift door hem aan het Stedelijk Bestuur der stad *Medemblik* ingediend, waarbij hij verlangt begunstigd te mogen worden met eene compagnie, maakt hij er melding van. De bijlagen, bij dat request overgelegd, zijn drie in getal, als: van den Commandeur van *Bredevoort*, ADRIAAN VAN KEPPEL; van de tijdelijke Burgemeesters van *Lichtenvoorde*, J. CRABBENBURCH en H. TEN HAVE, en van eenen burger van *Aelten*, JAN PRINS. LABORANTER.

CXLI. — *Egbert Meinerdszoon.* EGBERT MEINERDSZOON, een aanzienlijk Amsterdammer en Burgerhopman, stierf aldaar in den kerker ten jare 1568, als een slachtoffer zijner verdraagzaamheid en der Spaansche dwingelandij. Volgens WAGENAAR, *Amsterdam*, Dl. III, bl. 276, was hij „een Huidekooper, een zeer bemind man, uitsteekende in de Rederykkonst, de weetenschap dier eeuwe hier ter stede, ook Factoor van de Rederykers". — THEODOOR ROODENBORGH zegt van hem in de „*Toe-eygeningh*", voor zijne *Melibéa, Eerste deel, Treur-bly-eynde-spel*, t'Amstelredam, 1618, 4°.: „Vaecken als ick overlees de zin-rijcke wercken van den Eerweerdighen Heere EGBERT MAEYNNERZOON zaliger gedachten, treur ick met het *Eglentier*, mits zo waerden Man ons zo ontydich was ontruckt".

Wat is er van de werken van dien ouden Rederijker nog over, hetzij in druk of in handschrift? Of, zoo zij in de vernietiging van zoo veel, onze vroegere Rederijkkamers betreffende, gedeeld hebben, wordt er ook nog elders uitvoeriger melding van hem gemaakt? J. J. NIEUWENHUYZEN.

CXLII. — „*Lettres Hollandoises*" *enz.* Ik bezit een werk, dat getiteld is: „*Lettres Hollandoises, ou Correspondance politique sur l'état présent de l'Europe, notammant de la République des sept Provinces-Unies;* à Amsterdam", zonder naam van den drukker, doch alleen met het berigt: „*et se trouve chez les principaux libraires de l'Europe*, A°. 1779—1781. Het werk bestaat uit VIII Deelen in klein 8°. Achter het titelblad vindt men: *Avis du Libraire.* „*Je paroîtra* [sic] *régulièrement une feuille par semaine des lettres, que nous donnons aujourd'hui au public & 18 Feuilles formeront un volume*".

In de *Allgemeines Bücher Lexikon* van W. HEINSIUS, T. II, S. 792, vind ik dit werk aangeteekend als gedrukt te *Leipzig* bij W. VAGEL [*sic*].

De schrijver schijnt te behooren tot de anti-stadhouderlijke partij.

Kan iemand mij zeggen wie de schrijver is, of er eenige bijzonderheden van melden? Waarom wordt *Amsterdam* opgegeven als de plaats alwaar het gedrukt is, terwijl die plaats inderdaad *Leipzig* schijnt te zijn? L. ED. L.

CXLIII. — *Hollandsche vertalingen van Goethe's poëzy.* Zou een der HH. Navorschers mij ook kunnen mededeelen welke goede Hollandsche vertalingen er bestaan van de navolgende werken van GOETHE, met bijvoeging, zoo het kan, of die vertalingen in proza of poëzy zijn: *Iphigenia auf Tauris, Tasso, Egmont, Clavigo, Stella* en *der Groszkophta?* DAVID.

CXLIV. — *Friesche, Groningsche en Drentsche munten vóór* 1576. DE NAVORSCHER komt in de handen van duizenden. Daarom, hoewel ik in alle mij bekende verzamelingen de munten van *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe* heb nagespoord (die in het Vde Deel van mijn Muntwerk moeten voorkomen), ware het echter mogelijk dat mij door middel van DE NAVORSCHER ter kennisse werd gebragt dat er nog hier of daar een mij vreemd stuk schuilt. Ik verzoek dan minzaam de lezers van dit Tijdschrift, die in het bezit mogten zijn van munten dier Gewesten, *voor zoo verre zij vóór de Pacificatie van Gend geslagen zijn*, ze mij wel te willen mededeelen.

Leyden. P. O. VAN DER CHIJS.

CXLV. — *Spookhuis te 's Gravenhage. Meubeldans.* Toen ik, korten tijd na de omwenteling, in 1813, als knaap in *'s Gravenhage* was komen wonen, werd mij aldaar, op de *Prinsengracht* tegenover de *Korenbeurs*, een onbewoond huis aangewezen, algemeen bekend onder den naam van het *Spookhuis*, dat, wegens daar plaats gehad hebbende, zoogenaamde spokerijen, door niemand wilde betrokken worden. Men verhaalde mij daarbij het volgende:

Vijf-en-twintig personen, zich van het bestaan der spokerijen willende overtuigen, hadden zich op zekeren avond daar vereenigd. Toen zij nu aan eene groote ronde tafel een glas wijn zaten te drinken, begonnen langzamerhand hunne stoelen te bewegen en van plaats te veranderen, daarna de wijnglazen, en eindelijk ook de tafel, welke zij niet konden stil houden, hoe vele pogingen zij daartoe ook gezamentlijk aanwendden. Hetzelfde had plaats met de wieg, zoodra het kind des huizes daarin te slapen gelegd was. — Dese personen zouden van hunne bevinding op het Stadhuis daar ter stede een verhaal gedaan, en het zelfs met eede bekrachtigd hebben.

Is het bovenstaand verhaal waar, dan is de tafeldans geene nieuwe uitvinding. — Weet ook een der HH. Navorschers iets van dat voorval? S. v. W.

Antwoorden.

De Geuzensloot (II.; bl. 24). »Deze waarschynlyk reeds in den jare 1085 gegraven graft, heeft de beyzondere naam van *Geusesloot* verkreegen, van de Geusen, die deselve van hier omtrent gedurig op en affvoeren na *Willis*, na eenen HENDERICK TEN BRINCK geweezene Schoolmeester tot *Antwerpen*, die met de komst van Duc de *Alba* van daar was gevlught en alhier in stilte den Evangelischen Godsdienst leerde. Men seyd also dat de genaamde wilde Geusen, aldaar op een affgelegene hoek hebben gecampeerd".

A. VAN UTRECHT.

Portretten van de Schwartzenberg'en (II.; bl. 217). Mij is door de familie THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANSBERG, te *Beetgum*, op mijn verzoek en naar aanleiding van hetgeen ik over die familie in de *Inleiding* voor dat geslacht in het *Stamboek van den Frieschen Adel* gevonden heb, een uitgebreid werk in folio, ten jare 1659 gedrukt en vermoedelijk door zekeren MICHAËL BUSCHIUS te zamen gesteld, ter inzage verleend, hetwelk eene verdediging bevat tegen JOHAN ADOLF Graaf *zu Schwartzenberg*, die de aloude Schwartzenbergsche stamgoederen bij cessie verkregen had (zie: FERWERDA in SCHWARTZENBERG, gener. 15), hetwelk ten titel heeft:

Wohl-Beglaubte Aussführung so wohl Gräff: als auch Freyherrlichen Schwarzenbergischen Stamm-Registers, In sich verfassend Eine Festgegründte Bewährung Der Freyherren zu Schwarzenberg vnd Hohen-Landsberg, der Zeit sich in West-Friesland auffhaltende Rechtmässigen Stammes AGNATION *mit denen in Francken: wie dann auch Ihres dannenhero Reichs-kündigen vnd unhintertreiblich-entstandenen Rechtens, welches Wohlerwehnte Freyherren als nechtstversipte, Für Herren* JOHANN ADOLPHEN *Graffen zu Schwartzenberg, ec. Bey eröffneter Stamm-Lehens-Folge, zu den Altväterlichen Schwartzenbergischen Stammgütern überkommen. Neben beygefügter weiterer Acten-kündiger Abhandlung vorbedeuteter Lehn-Strittickeit. Ausz Frey-Herrlichem Befehl, zu männigliches Wissenschafft, öffentlich an Tag gegeben.—Im Jahr nach* CHRISTI *Geburth. CIϽ. IϽCLIX.*

Achter dit werk zijn twaalf portretten geplaatst, die alle het onderschrift dragen van: PETER SCHIK *delin:* — JOHAN SCHWEIZER *sculpsit*, doch op het twaalfde leest men: PETER SCHIK *delin:* — J. WYNGAERDEN, *sculp:*— Het eerste is van:

1. JOHAN ONUPHRIUS, die zich in 1545 in Friesland heeft nedergezet. Dan volgen: 2. GEORG WOLFGANG, zijn zoon; 3. WILHELM BALTHASAR; 4. FRIDRICH; 5. WILHELM; 6. JOHAN ONUPHRIUS II; 7. GEORG FRIDRICH, alle vijf zonen van GEORG WOLFGANG; 8. JOHAN GEORG, zoon van GEORG FRIDRICH; 9. GEORG WILHELM (WILCO), zoon van JOHAN ONUPHRIUS II; 10. GEORG WOLFGANG, zoon van WILHELM; 11. MICHAËL BUSCHIUS, de opsteller van dit werk en 12. EGMOND, Freyherr *zu Schwartzenberg vnd Hohenlandsberg* etc. *Cühr-Cölnischer lüttichischer Raht, Statthalter der Lehncammer und Drost zu Stockheim — überschikt diesse in Contrefait seinen Vettern in Friesland. A*°. 1617 *den* 10 *Septemb.*

Van den uitgever van het *Charterboek van Friesland* bestaat geen ander portret, dan dat wat voorkomt op een familie-tableau, waarop hij in elfjarigen ouderdom wordt voorgesteld, en dat zich bij de familie te *Beetgum* bevindt.

D. H. H.

Draveman (II.; bl. 156). Op de Regeringslijsten van *Haarlem*, bijgeschreven van 1733 tot 1794, komt de naam van DRAVEMAN niet voor; wel vindt men in die eeuw WILLEM en JACOB LAKEMAN en ook LIBRECHT JACOB HOOREMAN, Heer van *Rhynsaterwoude*, zoodat, óf de naam, óf de plaats verkeerd schijnt opgegeven.

V. D. N.

Schiller's „*Mädchen aus der Fremde*" (*) (II.; bl. 248). In het *Algem. Letterl. Maandschr.* van 1834 (Dl. XVIII, bl. 527), vindt men eene vertaling van dit lieve stukje. Door de tusschen- en bijgevoegde strophen doet de vertaler duidelijk zien, dat, naar zijne meening, SCHILLER in deze raadsel-romance op niets anders gezinspeeld heeft dan op: *de Lente.*

J. V. D., THZ.

[Ook G. P. ROOS is deze verklaring niet ongenegen, schoon hij tevens, bij de eigenaardige zoetheid en liefelijkheid van sommige verzen, het evenmin onmogelijk acht dat men hier aan eene „verheffing" te denken hebbe „van het rijk der liefde, eene aansporing tot minnen en huwelijk".]

Schiller's „*Mädchen aus der Fremde*" geeft ons eene *allegorie* op de *dichtkunst*. De kunst, het dichtende genie wordt hier onder het beeld van *das Mädchen* voorgesteld, welks oorsprong men niet kan nasporen, maar dat ôok, eenmaal verdwenen zijnde, zich nimmer terugroepen laat. THEODORIK kan hierover uitvoeriger berigt ontvangen in een werk over dezen dichter, *Erklärungen über Schiller*, door VIEHOFF.

SJÖKRONA.

Schiller's „*Mädchen aus der Fremde*". Dat SCHILLER in dit schoone dichtstukje eene allegorische voorstelling van het wezen en de verschijning der poëzy bedoelde, is door J. B. ROUSSEAU, in eene verhandeling, voorkomende

---

(*) In einem Thal bei armen Hirten
Erschien mit jedem jungen Jahr,
Sobald die ersten Lerchen schwirrten,
Ein Mädchen schön und wunderbar.

Sie war nicht in dem Thal geboren,
Man wuszte nicht, woher sie kam,
Doch schnell war ihre Spur verloren,
Sobald das Mädchen Abschied nahm.

Beseligend war ihre Nähe
Und alle Herzen wurden weit,
Doch eine Würde, eine Höhe
Entfernte die Vertraulichkeit.

Sie brachte Blumen mit und Früchte,
Gereift auf einer andern Flur,
In einem andern Sonnenlichte,
In einer glücklichern Natur;

Und theilte Jedem eine Gabe,
Dem Früchte, *jenem* Blumen aus;
Der Jüngling und der Greis am Stabe,
Ein jeder ging beschenkt nach Haus.

Willkommen waren alle Gäste,
Doch nahte sich ein liebend Paar,
Dem reichte sie der Gaben beste,
Der Blumen allerschönste dar.

op bl. 107—120 zijner *Kunststudiën* (München 1834) te overtuigend aangetoond en verklaard, om er nog iets anders in te zoeken.

J. M.

[Σ. meldde ons insgelijks deze verklaring als de meest algemeene, doch beaamde tevens de zwarigheid, door BULWER bij zijne Engelsche vertaling opgeworpen: „How can Poetry be said *to leave no trace when she takes farewell?*" BULWER, *Poems of Schiller*, p. m. 45.]

Schiller's »Mädchen aus der Fremde". In CH. OESER'S *Briefe an eine Jungfrau über die Haupt-Gegenstände der Aesthetik*" leest men S. 228 het volgende:

»Von SCHILLER haben wir eine meisterhafte Allegorie: *Das Mädchen aus der Fremde*. Das Gedicht war ursprünglich für den von SCHILLER herausgegebenen *Musen-Almanach* (Jahrgang 1796) bestimmt und sollte die Muse dieses Jahrbuches darstellen, die alle Jahr erscheinet, um den für Poësie empfänglichen Gemüthern — armen Hirten in einem Thale (— einfachen, beschränkten, aber nach höherer Bildung sich sehnenden Menschen —) die Gaben zu bringen, welche das Herz erfreuen und den Verstand wecken. Das Mädchen — die dichtende Phantasie — erscheint in der schönsten Jahreszeit, wo die Triebkraft der Natur am meisten sich regt; und die schönsten ihrer Gaben reicht sie dem liebenden Paare, den Menschen, welche das Glück und die Wonne des Lebens am reinsten und tiefsten empfinden. Sie hat aber für Jeden eine besondere Gabe, denn jeder Mensch hat ein verschiedenes Maasz von Kraft der Phantasie, wie des Verstandes empfangen, womit er das, was die Poësie ihm bietet, sich aneignet" u. s. w.

X. X. X.

Hypocras (II.; bl. 248); *Bruidstranen*. Als het symbool der bruidstranen behoort de *Ypocras* bij de huwelijksfeesten. Zij voorspellen der bruid het ophanden zijnde vertrek uit het ouderlijke huis, dat niet geheel zonder tranen geschiedt, zoowel om het afscheid, als om de onzekerheid van wat de huwelijks-verbindtenis zal opleveren. Het glaasje *Ypocras* gaat dan ook gemeenlijk van wenschen vergezeld, dat de tranen, welke de bruid plengt, in 't huwelijksbootje spaarzaam mogen herhaald worden.

Van deze bruidstranen werd bij huwelijksfeesten vroeger zeer veel werk gemaakt. Wanneer de eerste gelukwensching na de aanteekening van het jonge paar aan ouders en naaste bloedverwanten had plaats gehad, ontving de bruidegom (in het friesch *breidgeman*) de versierde pronkpijp, gelijk dit in *Zeeland* en *Noord-Holland*, zoowel als *Groningen* en omstreken gebruikelijk is, terwijl dan de bruid, (in 't Eng. *bride* i: e: *breid*, *bereid*, gereed om van staat te veranderen) zich aan tafel plaatste, om bruidstranen te schenken.

Het schenken van *Ypocras* is in *'s Gravenhage* en *Amsterdam* gebruikelijk. Het is een drank, zamengesteld van *rooden* of *rijnschen wijn op kaneel getrokken*.

De vermogende en aanzienlijke lieden gebruiken dien drank het meest. Hij wordt bij de gelukwensching voorgediend en ook in platte en ronde halve fleschjes, met goud- en zilverpapier overdekt en voorts met smalle groene en witte zijden lintjes versierd, aan de familie en goede vrienden in een net versierde mand op eene slede door twee mannelijke en twee vrouwelijke bedienden ten geschenke rondgebragt.

P. E. VAN DER ZEE.

Hypocras. Op welken grond beweert men, zoo als Dr. J. P. AREND in zijne *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, I.; bl. 443, dat het woord *Hippocras* zou ontleend zijn aan HIPPOCRATES, den uitvinder van den dusgenoemden drank? En zoude het niet beter zijn te schrijven: *Hypocras*: van ὑπὸ (onder) en κεράννυμι (mengen)?

M. M.

Hypocras. BILDERDIJK zegt in zijne *Verkl. Geslachtl. der Naamw.*, II.; bl. 7: »Deze naam is van 't doorzijgen door den zoo genaamden *mouw* van HIPPOCRATES, wien de Franschen en Italianen IPOCRAS en IPOCRATE of HIPPOCRATE heeten", en ook WEILAND schrijft: »deze drank is naar HIPPOCRATES, deszelfs uitvinder, dus genoemd".

Over de spelling van het woord schijnt men het niet eens te zijn. BILDERDIJK heeft: *Ipokras* of *Hippokras*, — WEILAND *Hippocras* en *Hippokras*, en de Heer D. BUDDINGH' in: *Over Oude en latere Drinkplegtigheden*, schrijft: *Ypocras*.

J. J. WOLFS.

Hypocras. Wie in 't bezit is van vele der tallooze bruiloftsdichten van de XVIIde en XVIIIde eeuw, zal over dezen drank waarschijnlijk klassieke plaatsen aantreffen. Het eenige wat ik er van weet zijn de door N. DRAKE, in zijn SHAKSPEARE *and his Times* (edit. BAUDRY, p. 110), uit FINET'S *Philoxenis* aangehaalde regelen. Van de bruiloftspartij der dochter van JACOBUS I en den *Elector Palatine* (Febr. 1613) sprekende, verhaalt de schrijver, ten slotte: »a joy pronounced by the King and Queen, and seconded with congratulation of the lords there present, which crowned with draughts of *Ippocras* out of a greet golden bowle, as a health to the prosperity of the marriage".

J. M.

Göthe's »Braut von Corinth" (II.; bl. 248). Misschien kan het volgende, dat mij voor een paar jaren medegedeeld werd door iemand, die genoemd dichtstuk naauwkeurig onderzocht had, aan J. M. van eenigen dienst zijn.

Het éérste verhaal, in het boek *de Mirabilibus* van PHLEGON van *Tralles*, heeft zóó veel overeenkomst met GÖTHE'S gedicht, dat men wél mag onderstellen dat het den Duitschen dichter bekend is geweest. — Slechts het

laatste gedeelte is tot ons gekomen, het éérste, tot op de hoogte waar in 't Duitsch de woorden staan:

„Unterdeszen schleichet auf dem Gange"

is verloren gegaan.

Van dáár af evenwel stemmen, op een paar onbeduidende kleinigheden na, de in beide stukken verhaalde *feiten* volkomen overéén;— de tegenstelling tusschen heidendom en christendom, die GÖTHE zijner heldin in den mond legt, wordt natuurlijk bij PHLEGON gemist. De zaak laat zich derhalve misschien zóó denken: GÖTHE las genoemd fragment, werd getroffen door het poëtische van het verhaal, en bedacht er een begin bij; langzamerhand vlochten er zich eenige zijner eigene denkbeelden in, en zóó ontstond het gedicht dat wij als de *Braut von Corinth* kennen.

Mocht J. M. zich de moeite geven beide stukken te vergelijken, dan zou het mij zeer aangenaam zijn te vernemen of zijn onderzoek hem tot overéénstemming of verschil met deze voorstelling geleid heeft.

A. J. W. FARNCOMBE S.

Göthe's »Braut von Corinth". J.M. vraagde naar den oorsprong van GÖTHE's bekende gedicht: *die Braut von Corinth.*

Die bron is PHLEGON van *Tralles* in *Lydië*, een vrijgelatene van Keizer HADRIANUS, in 't eerste hoofdstuk van zijn werkje *over verwonderlijke dingen* (περὶ θαυμαςῶν), van welk hoofdstuk echter de eerste helft, de inleiding, verloren is, zoodat GÖTHE dit geheel uit zijne phantasie heeft moeten aanvullen. Hij deed dit, door gebruik te maken van het bijgeloof omtrent *Vampyrs* of bloeddrinkende spoken, schimmen van afgestorvenen die in 't graf geene rust konden vinden, zoo als ik dit laatste heb uitgewerkt in het *A. L. Maandschrift* van October 1849 (*Proeve eener verklaring van* GÖTHE's *Braut von Korinth*). Toen kende ik evenwel PHLEGON nog niet, dáárdoor en om andere redenen bleven in mijne verklaring groote leemten over, die ik mij nog altijd voorstel aan te vullen, zoo als J. M.'s vraag mij daartoe weder opwekt. Hetzelfde moet reeds gezegd zijn in een mij tot nog toe geheel onbekend Duitsch werk: de *Abendzeitung* van 1819. Eene vrij goede uitgaaf van PHLEGON, met latijnsche vertaling, en de weinige inlichtingen die ik geven kan, zijn overigens tot J. M.'s beschikking bij

E. J. KIEHL.

»Mijn zoon, geef op de les uws Vaders" (II.; bl. 248). Zie BILDERDIJK's navolging van het Vde Hoofdstuk van SALOMO's *Spreuken*, te vinden in het 1ste Deel zijner *Najaarsbladen* ('s Gravenhage 1808), bl. 107—111. S. J.

»Mijn zoon, geef op de les uws Vaders". Deze woorden, met de daarop volgende regels juist door N. E. weêrgegeven, maken den aanhef uit van het gedicht *de Ontucht*, te vinden in het eerste deel van de *Najaarsbladen* van BILDERDIJK, bl. 107. D.

Herhaling van het woord Ik bij de Zeeuwen (II.; bl. 248). Op even opmerkelijke wijze herhalen de Noord-Brabanders het woord »zullen". B. v.: »Ben de ge daar ook geweest zullen? Gaat de ge morgen wandelen zullen? enz." B. T. U.

Herhaling van het woord Ik bij de Zeeuwen. De Ouden, zegt TUINMAN, stelden bij het aanhangsel, dat *gij* beteekent, nog wel een overtollig *gij*, zoo als de Vlamingen nog doen, b. v. *woudstu gy*, *woudi ghi*, *costy gy?* voor *wildet*, *wilt* en *kunt gij?* Zoo zeggen de Brabanders en meer anderen nog heden *woude gy*, *zoude gy*, *koste gy*. De Zeeuwen hebben dit [?] dus van de Vlamingen overgenomen.

P. E. VAN DER ZEE.

Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten (II.; bl. 248). De kogel, geschoten op *Kattenburg*, den 30sten Mei 1787 en thans in mijn bezit, is een zesponder, omvat door twee zilveren ringen, waarop het volgende opschrift is gegraveerd: t. w. op den éénen band:

Door de Loffelyke Burgery der Stad Amsterdam geschooten in de berugte Actie van het Orange tumult.

Op den anderen band:

Den 30e *May* 1787 *'s morgens omtrent* 8¼ *Uuren vloog ik over de Kattenburgerbrug van het Kadyksplyn, door het hoekhuys van de groote Kattenburgerstraat in het Huys daar agter belende in het Vertrek van Mon[r]* HAR[S] MULDER *passeerende digt agter denzelve en zyn Huisvrouw, bleef legge in de gladde Kast beschadigde daar nog* 6 *Vrouwe rokken en de Plank.*

Bij dezen Kogel behoort nevensgaand *Certificaat:*

»KOOGEL.

Deesen wonderkoogel, geschooten door de Vaderlandsen Braaven Burgery van *Amsterdam* tegen die van het Eyland *Kattenburg*, in de Beruchte Actie den 30 May 1787 smorgens omtrent 8¼ uuren, op welk Eyland het volk of zogenaamde Byltjes, het Kanon tegen de Stad Gerigt hadden, en op denselven geschooten, de Brug van dit Eyland opgehaald hebbende: 't welk beantwoord wierd door de Burgery van de Stads zyde met hun Kanon: schietende van het Kadyks Plyn; zodra men zulks Gewaar was geworden in aller Haast. Men kreeg de Brug ter needer, die door Eerstgemelde was opgehaald, door een Stoutmoedig Jong Matroos, niet Tegenstaande al het Schieten denselve was genaamt

En alzo veroverden men dit Eyland, als Mee-

de hun Oproerige Geesten, met hun Orange Booven Schreewers.

Deesen bovengemelde Koogel passeerde de Brug in zyn Schot, vloog door Een Ruyt in het Hoekhuys van de *Groote Kattenburgerstraat*, door de binnenmuur, door de Gordynen van d' Bedsteeden, makende daarin Een Gat, volgens zyne Ronde Gedaante, voorts door de Agtermuur in het daar belende Huys, door het Houten Schot van een Kasje, daartegen aan de[*sic*] die Muur geplaatst door desselfs deur, Beschaadigd het daar naast hangende Gordyn van de Bedsteeden, raakt en Breekt het Lood van het Hang Horologie, vliegt in de Gladde Kast, beschadigt nog 6 Vrouwe Rokken in dito kast Leggende, alsmeede de Plank.

Deesen koogel bragt een Meenigten van Steengruys, Stoff, en als Damp meede in dit vertrek, welke Steengruysjes ook in dito kast van buyten te zien zyn, weesende dit vertrek als met Rookdamp vervuld, het Porcelyn viel van de Wand en Schoorsteen.

Het Wonderlyke nu van deesen Koogel is: dat deselve het Leven Spaard van Man en Vrouw dit Huys bewonende daar denselve koogel Hun passeerd even so Geheel digt voorby selfs so: dat de Val van het gemelde Hang Horologie de Man nog het Hoofd raakt, zittende te zamen Koffy te drinken, de Man voorover bukkende om zyn kopje te krygen: regt gezeeten hebbende, was waarschynelyk door deese Kogel geraakt, gaande in Een regten Lyn door. Deesen Bewoonder was Mons[r] HARMANUS MULDER, desselfs Huysvrouw MARIA ANRAAD.

Welke Byden sonderling int Leeven Gespaard zyn: door deese Koogel geschooten zynde van zulk een waardige Hand, van *Amsterdams* Manhaften Burgery.

En om desselfs Selsaamhyd en Nooyt Gehoorde Actie is deesen Wonder Koogel, voor het Nageslagt, tot Een Gedagtenis in't Zilver Gevat.

(Letterlijke Kopy.)

Het origineel is op een folio vel perkament geschreven. J. SCHUTTE HOYMAN.

Opene ramen bij Onweder (II.; bl. 248). Zouden de huismoeders niet van den bliksemschrik gebruik maken tot spoedige afsluiting der bij onweder zoo plotseling instroomende stortregens? B. T. U.

Opene ramen bij Onweder. Evenmin als H. K. ben ik van gevoelen dat togt, veroorzaakt door opene ramen, het gevaar van inslaan des bliksems vergroot en men ze daarom bij onweder veiligheidshalve sluiten moet.

Geheel anders is de reden, die mij doet begrijpen, dat die oudvaderlijke voorzorg niet overbodig is. Bekend toch is het, dat vochtige lucht tot de geleiders van den electrischen stroom, en dus ook van den bliksem, behoort. Wordt nu door het openen der ramen de lucht in de kamer vochtig, hetgeen door den meestal bij onweder plaats hebbenden regen veroorzaakt kan worden, dan vermeen ik, en ik geloof niet geheel ten onregte, dat zoodanige kamer meer onderhevig is aan het inslaan van den bliksem dan eene andere, waarvan men de ramen heeft gesloten.

Hiertegenover zou ik kunnen stellen, dat ik nimmer heb vernomen (schoon 't daarom toch kan gebeurd zijn) dat ergens de bliksem is ingeslagen, waar de ramen geopend waren, doch dit zou daarom geen tegenbewijs zijn.

Die 't beter weet zegge het. W. T.

Daniël Waeywel (II.; bl. 250); *De Quadratuur van den Cirkel.* Door een' mijner vrienden in het bezit gesteld van N°. 10 der *Vaderl. Letteroefeningen* van 1834, zie ik mij thans in staat om zelf mijne vraag te beantwoorden. Men vindt daar, op bl. 464, *Iets over* DANIËL WAEYWEL, *en eene wiskundige ontdekking door hem gedaan*, van onzen geachten medewerker H. M. C. VAN OOSTERZEE. Ik zal trachten beknopt zamen te vatten, wat men t. a. p. meer uitvoerig kan vermeld zien, en dat, volgens den schrijver, getrokken is uit DE LA RUE's *Geletterd Zeeland*, bl. 178 enz., uitgave van 1742. DANIËL WAEYWEL werd den 2den Febr. 1654 te *Middelburg* geboren, en verloor reeds vroegtijdig zijnen vader, Onderschout aldaar. Bij eenen braven oom besteed, werd hem vergund de Latijnsche school te bezoeken, met het voornemen, om zich vervolgens op de Geneeskunde toe te leggen. Deze oom ontviel hem echter toen hij naauwelijks den ouderdom van 16 jaren bereikt had, en de hoop op eene geleerde vorming was tevens voor hem vervlogen. Thans bepaalde hij zich tot den koophandel, begaf zich naar *Amsterdam*, en vestigde zich in die stad later als koopman. Het ging hem echter niet voorspoedig, zoodat hij den handel verliet en zich met der woon niet verre buiten *Amsterdam* begaf. Van nu aan legde hij zich met ijver op zijne liefhebberijstudie, de wiskunde, toe. Door een couranten-berigt opgewekt, beproefde hij de *Quadratura Circuli* te ontdekken, hetgeen hij dacht, dat hem op den 15den Junij 1712 gelukt was. Van JAN TRIP, Burgemeester van *Amsterdam*, vernam hij nu, dat de Staten van *Holland* eene premie op de ontdekking daarvan hadden uitgeloofd. Na vele vergeefsche pogingen tot een beslissend onderzoek zijner ontdekking door de Hoogleeraren te *Leyden*, gaf WAEYWEL zijne nasporingen, het door mij vermelde werkje, in het licht. HENRICUS COETS, Lector der Wiskunde aan de Leydsche Hoogeschool, onderzocht dit geschrift, en gaf, na dat de bedenkingen, welke hij er tegen opperde, door WAEYWEL waren opgelost, de-

zen daarvan eene *verklaring*. De Staten van *Holland* en *Westfriesland* wezen dan ook, bij *Resolutie* van 30 Mei 1716, aan WAEYWEL de som van *f* 500 toe. De geschriften, welke tegen 's mans *Demonstratie* in 't licht kwamen, weêrlegde hij in eene *Tweede Demonstratie* (Amst. 1714). Hij overleed te *Amsterdam* den 14den Februarij 1736. 't Is vreemd, dat deze ontdekking, destijds zoo zeer besproken, zoo weinig is bekend gebleven, te meer daar WAEYWEL's dochter, AGNES, een stukje schreef, getiteld: *Traité ou Considérations Mathématiques et impartiales sur la Démonstration de la Quadrature du Cercle de* DANIËL WAEYWEL, *et sur les Considérations des mauvaises critiques de ses Antagonistes*, *par* AGNÈS WAEYWEL, La Haye, 1717, 't welk zij den Koning van *Engeland* opdroeg.

J. H. VAN DALE.

[L— heeft een beknopter, doch uit dezelfde bron geput levensberigt van WAEYWEL ingezonden, en tevens de namen van 's mans tegenschrijvers, te weten MATTHEUS SOETEN, DIRK KRUYCK, ISAAK DE GRAAF en P. HELLINGWERF opgegeven, als mede de bijzonderheid, dat AGNES eene van WAEYWEL's vijf dochters geweest is, en dat uit hare pen het berigt over hem in DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 178, gevloeid is.]

Daniël Waeywel; Gillis Bovy; De Quadratuur van den Cirkel. Eenig berigt nopens dezen man en zijne gewaande *Quadratuur* is te vinden in DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*. — Aan deskundigen behoeft wel niet gezegd te worden, dat de door hem opgegevene verhouding 1683 : 5288 in theorie valsch en in praktijk onbruikbaar is. Voor minervarenen in de wiskunde zal het voldoende zijn op te merken, dat die getallen tot elkander staan als 1 tot 3,142008, terwijl de omtrek van een' regelmatigen veelhoek van 160 zijden, *om* den cirkel beschreven, en dus *grooter* dan de cirkel (de middellijn = 1 gesteld zijnde) slechts nabij 3, 142000 bedraagt, zoodat de omtrek van den cirkel *kleiner* dan dit laatste getal, en dus zeer zeker kleiner dan 3, 142008 is. Daar de omtrek van zulk een veelhoek gemakkelijk met voldoende naauwkeurigheid kan berekend worden, zoo blijkt, dat DANIËL WAEYWEL bij zijnen »arbeid om de valschheid zijner Demonstratie te ontdekken" dien eenvoudigen weg niet ingeslagen heeft, langs welken reeds ARCHIMEDES de grenzen der verhouding van den omtrek des cirkels tot de middellijn bepaald had. Ook was in 1712 de fraaije verhouding van METIUS (113 : 355) reeds lang bekend.

De uitvinding van WAEYWEL is ook vermeld in het voorberigt van een boekje, getiteld: *Wiskundige Demonstratie*, *dat het rond staat tegen zyn omgeschreven vierkant als* 11 *staat tegen* 14, *of de zo lang gezogte* Quadratura Circuli, *ontdekt en uitgevonden in den jare* 1749 *door* GILLIS BOVY, *Stads Timmerman te Zutphen. Te* Zutphen *by* WOLTERUS BOVY *en* HENDRICUS VAN BULDEREN, *Boekverkopers*, 1754. Deze goede man meende bewezen te hebben, dat de proportie van 7 : 22, welke door ARCHIMEDES gesteld, doch *voor defect uitgegeven was*, in der daad strikt naauwkeurig was; en hij voelde zich gedrongen, dit openbaar te maken, niettegenstaande »er vele geletterden waren, die hem daarvan een verkeerd denkbeeld zogten te geven".

Over WAEYWEL en zijne ontdekking zijn een paar opstellen te vinden in het *Mengelwerk* der *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1834, bl. 468 en volgg., waarvan een door den inzender dezes, dat onderteekend is: π.

Versierde Kruik van 1582 (II.; bl. 250; vgl. II.; bl. 187 en III.; bl. 199—203). Ter aanvulling mijner berigten in DE NAVORSCHER, II.; bl. 187 en 250, wenschte ik mede te deelen, dat ik in het Koninklijk Kabinet, op het *Prins-Maurits-huis* te *'s Gravenhage*, onder eenige ouderwetsche aarden drinkkannen en gedeeltelijke overblijfsels daarvan, die het Museum van Oudheden te *Leyden* aan genoemde verzameling heeft toegezonden, eene kruik gevonden heb van omstreeks dezelfde grootte, als de bl. 187 afgebeelde, waarop ook een dergelijk aangezigt, doch zonder wapens, jaartal of spreuken. Ook zag ik daar eene kan, die ongeveer de dubbele hoogte heeft en waarvan de hals, het oor en de voet zijn afgebroken; zij is voorzien van drie wapenschilden, van welke het middelste de onderstaande gedaante vertoont:

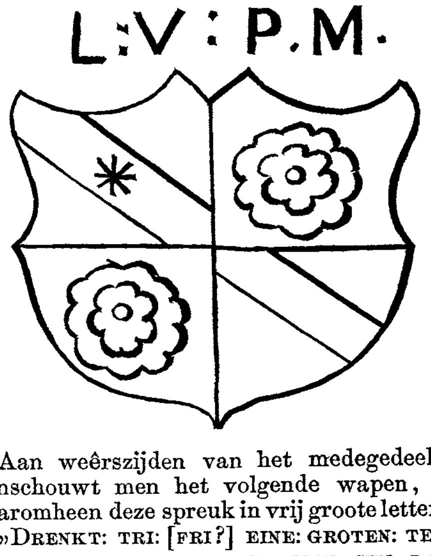

Aan weêrszijden van het medegedeelde aanschouwt men het volgende wapen, en daaromheen deze spreuk in vrij groote letters: »DRENKT: TRI: [FRI?] EINE: GROTEN: TEUGE: ONBEVREST: SOE: MACH: MEN: SEN: DAT: GHI: AN: DEI: KAN: SEIT: GEWEIST:".

Boven het schild, dat versierd is met helm en lofwerk, wordt het jaartal 1585 aangetroffen.

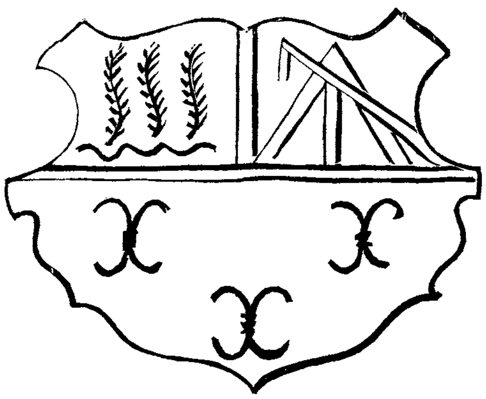

Daar nu deze kruik slechts van drie jaren later dagteekent dan die in mijn bezit; de figuren op de helft van het wapen gelijk zijn aan dat op het eene, links op de kan, bl. 250, uitgemaald, en de Heer VAN DE KASTEELE, Directeur van het Koninklijk Kabinet, mij heeft berigt, dat de kruiken van die verzameling in den *Rhyn* bij *Arnhem* gevonden zijn geworden, heb ik het niet ondienstig geacht, dit mede te deelen. Mr. L. G. VERNÉE.

[Het verdient aanteekening, dat op een wit verglaasd en met blaauw afgezet aarden kannetje, hoog ééne palm, 8 duim en 5 strepen, 't welk ons op de hofstede *Leyduin* bij den Heer Mr. H. A. VAN LENNEP werd vertoond, zich hetzelfde merk doet aanschouwen als in den regter bovenhoek van het jongst afgebeelde wapenschild. De vorm der schilden—er zijn er drie—op het kruikje staat nagenoeg aan de straks beschrevene gelijk; daarboven leest men het jaartal 1637, opgevolgd door de letters IA·ML; dan heeft men het schild, waarvan een fraai versierde tuitkan het middengedeelte beslaat, links het fabriekmerk, dat ook op de laatste houtsnede gezien wordt, regts de letter H. Wij missen hier het aangezigt met den langen baard, doch op den buik van het kannetje zijn twee blaauw gekleurde leeuwtjes in verheven beeldwerk aan de tegenovergestelde zijde van het oor geplaatst. Men kan die welligt als de tenants van het middelste wapen doen voorkomen. Om den hals, op de hoogte van het oor, loopt een ring, en, waar dit eindigt, een zigzagvormige rand.]

Versierde Kruik van 1582. Wat heeft den afteekenaar of den graveur gelegenheid gegeven om het randschrift om het médaillon zoo *leesbaar* te maken dat ik er zonder veel moeite *één geheel uit kan vormen?* — Het zoude er nu op aankomen de twee geslachtnamen uit te vinden, die niet twijfelachtig Hoogduitsche zijn, en wier wapens in eenig heraldiek werk konden worden nagespoord. Vermoedelijk zou dit licht verspreiden over de geschiedenis der personen en der kruik. WERDRAD en WERTHRADE geeft ons KILIAEN, bl. 904 (ed. 1777). L. J.

Versierde Kruik van 1582. Het is mij duidelijk, dat de door den Heer Mr. L. G. VERNÉE gevondene kruiken geene oudheidkundige waarde bezitten als het jaartal; — dat de wapens, daarop voorkomende, zijn óf Landswapenen, zoo als op de bevorens vermelde kruik, óf, zoo als nu, een familiewapen, denkelijk van den fabrikant. Er staat .... (denkelijk een voornaam) dan VON HANXLER (beter HANXLAR) een Keulsch geslacht van dien tijd, dan weder een voornaam, gevolgd van den geslachtsnaam VON BELFFEN.

Het wapen der HANXLAR's staat ter regterzijde, het zijn vier tezaamverbondene adders of slangen op een zilveren veld. LEDR.

Versierde Kruik van 1582. Deze kruik is hoogstwaarschijnlijk uit eene Duitsche pottebakkerij afkomstig, zoo als ook de wapens schijnen uit te wijzen; het *links* geplaatste, dat van HANXLAR of HANXLER (en niet HAXLER, zoo als abusivelijk in DE NAVORSCHER, III.; bl. 200, r. 3 v. b. staat), is van een *Keulsch* geslacht, waarover men zie: *Das Erneuerte Teutsche Wappenbuch*, V. Th., fol. 308; het andere, 't welk *regts* wordt aanschouwd, van de VON BELFFEN's, komt niet voor in het genoemde *Wappenbuch*, doch beiden zijn vermoedelijk de wapens der *fabriekanten*, want, ofschoon de Heer JANSSEN, *t. a. p.* NAV. III, lezen wil *seine Hausfraw*, is geen van de beide wapens op een vrouwenschild. *Oudheidkundige* waarde zal, naar ik vertrouw, aan de kan echter niet zijn toe te schrijven, ten minste niet meer dan waartoe het jaartal, daarop te lezen, regt geeft.

Soortgelijke kannen zijn nog in menigte voorhanden; ook bij mij vindt men er eene, bruin gespikkeld, hebbende wel het bekende aangezigt, doch in geheel anderen vorm, en daaronder, wat lager, een gedeeld *wapenschild*, links zeer onduidelijke figuren, regts drie ruiten (losanges) 2 en 1 geplaatst. Eene andere, effen bruin, van zeer langwerpigen vorm en zonder buik, draagt het keizerlijke wapen in eene ruit, gedekt met de kroon, en ter zijde van het schild het jaartal 1583. Eene derde, van geel of graauw aardewerk, vertoont om den buik heen 15 dansende beelden, benevens 2 muzikanten achter een tafel; naast die twee, zoo het schijnt hoofdpersonen, staan de letters H. H. en boven het geheel: IS . MONAT . SEIN . GETHAN . WOLAUF . GRED . WIR . FANGENS . WIDERUM . AN . ANNO . 1591. Een vierde, doch veel kleiner en zeer buikig kannetje, insgelijks van graauw of geel aardewerk, heeft *drie*, in médaillon geplaatste, voorstellingen uit de Bijbel-geschiedenis; het *middelste* verbeeldt JEZUS rijdende op den ezel en het uitspreiden der kleederen op den weg, en boven staat: MATTIUS XI; het medaillon links, waarbij de woorden: JOANNIS IIII, stelt vermoedelijk JEZUS voor met den koninklijken Hoveling, en het médaillon regts, met opschrift: JOANNIS VIII, JEZUS met de Joden redewisselende. V. D. N.

Aarden kruik met aangezigt en wapens. De Heer L. J. F. JANSSEN geeft in DE NAVORSCHER,

III.; bl. 199, te kennen, dat het niet onbelangrijk zoude zijn een onderzoek omtrent de nog bestaande kannen en kruiken in het werk te stellen, en vraagt van de bezitters van zoodanige voorwerpen, of zij daaromtrent hier opgave willen doen.

Volkomen met dit gevoelen instemmende, beschrijf ik een paar kannen, die, thans in mijn bezit, voor vele jaren zijn opgegraven in *Dantumadeel.* De eerste is eene, niet zeer groote, van onderen wijde en van boven iets naauwere kan van pijpaarde, vertoonende drie médaillons, elk van boven door een vrouwenbeeld ter halver lijve gehouden; het eerste médaillon stelt LOTH voor, zittende bij zijne dochters in een tuin of boomgaard; achter hem staat eene soort van tafel, waarop een glas of beker en een schotel met brood of andere spijs; onder aan den voet van de tafel is de naam LOT geschreven, en, aan de voeten van den hoofdpersoon, ligt een degen en een schild. Het tweede médaillon bevat SUSANNA in het bad, met de twee grijsaarts achter haar: onder haar bevindt zich een strook papier of lint, met den naam SOSANNA: vóór haar staat, op een pilaar met het jaartal 1575, een naakt mannen- of wel vrouwenbeeldje; het derde vertoont ons de geschiedenis van NOACH's dronkenschap; hij zelf ligt achterover in een bosch, met de handen boven zijn hoofd gevouwen, en zijne drie zonen, waarvan een met een *grooten zakdoek* voor de oogen, staan in zijne nabijheid; boven de boomen is de naam NOE geplaatst. Onder dit laatste tafereel staan de letters HH, denkelijk den naam van den graveur aanduidende.

De tweede kan, van hetzelfde fatsoen en van gelijke gehalte, doch veel hooger en zonder jaartal, bevat negen vakken, drie aan drie gelijk, voorstellende eenige daden van HERCULES, zoo als blijkt uit het bovenschrift, »HERCKALUS", van ieder vak. Op de drie bovenstaande tafereelen verworgt hij een leeuw in het bosch; op de drie daaropvolgende treedt hij, gewapend met zijn knods, een vertrek binnen, waarin zich een man bevindt met een uitgespreiden mantel of kleed (zoo ik meen) in de hand, terwijl twee kleinere personen in het verschiet haastig de vlugt nemen. De drie onderste tafereelen vertoonen hem geheel naakt in eene liggende houding, eene naakte vrouw, leunende tegen een soort van ledekant, staat naast hem, en een klein naakt kind (AMOR) met linten of kransen in de hand, is voor hen geplaatst. Even als op de andere kan, bevinden zich ook op deze de letters HH. H. VAN ROLLEMA.

Aarden kruiken met aangezigten en wapens. Daar de Heer L. J. F. JANSSEN de bekendmaking niet onbelangrijk acht van alles, wat tot die kruiken betrekking heeft, zoo geef ik hier de beschrijving van eenige in mijn bezit, en wel:

Zoogenaamde Jacoba'skannetjes in soorten, van gemeene ligt-roode aarde, onverglaasd;

Een veldflesch, platrond, zonder voet, met twee ooren aan den hals, van dezelfde stof:

Lampjes in verschillenden vorm, v. d. s.;

Een betere soort, meer bruin en verglaasd, inwendig grijs, (Keulsch aardewerk), van onderscheidene grootte, met aangezigt en baard;

Allerlei kleine potjes en kruikjes, verglaasd en onverglaasd, voor eene huis-apotheek of speelgoed;

Eene kan met de paradijs-geschiedenis, hoog 25, wijd 15 Ned. dm., iets wijder aan den voet, doch zonder buik;

Eene, hoog 8 Ned. dm., waarvan de buik wijd is 24 Ned. dm. en waarop de wapens afgebeeld staan van de Aartsbisdommen van *Maintz*, *Trier*, *Keulen* enz., elk in eene nis of poort, van 16.. — Die pul loopt van boven en van onderen naauwer toe;

Eene kan, wijd aan den buik 18 Ned. dm. en 4 hoog, waarop wapenschilden: als één met klimmenden leeuw, die een pokaal, en één met een leeuw in dezelfde houding, die een wereldkloot vastklemt; één met een gedeeld schild, twee degens en drie faassen; één eindelijk met uitgespreiden arend. Schildhouders zijn verschillend gekleede mannen met mutsen, mantels, kragen enz.

Een fragment van eene kan, welker buik in afdeelingen was gesplitst, als: krijgslieden te paard, die gevangenen voor zich uitdrijven: Opschrift: HNE + DEI + 1584.

Een dito, voorstellende een' man met hoed en laarzen, die springt en eene vrouw, met muts en lang afhangenden platten kraag, bij de hand heeft: 1597 — DAPER X BLA.

Een dito, met een evenzoo dansend paar: ENFRSVFSPR.

Een dito, met gekwarteleerd wapen: 1 en 4, drie lelieën (Frankrijk); 2 en 3, drie gaande leeuwen (Engeland); met eene kroon er boven en een kousenband, waarop *Hony soit quy mal y pense.*

Een dito met kopjes en figuren en het omschrift:

VNDEƧT + GOTƧ + NIT + VERGE.

Diversen 5 Ned. dm. omtrek, met ooren en halzen en versierselen, zoo van lofwerk als van allerlei mannen- en vrouwenkopjes.

v. D. v. B.

Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt (II.; bl. 250). Veel, dit onderwerp betreffende, komt voor in VAN DE SPIEGEL's *Verhandeling over den Oorsprong der Vaderlandsche Rechten*, en in de verschillende werken van RAEPSAET.

Ook voor ons land zijn ten dezen JAC. GRIMM's *Deutsche Rechts-Altherthümer* van gewigt, terwijl men eene afzonderlijke ver-

handeling *over het Zinnebeeldige in de Oud-Nederlandsche Regten* vindt in M.C. VAN HALL'S *Regtsgeleerde Verhandelingen*, Amst. 1838, bl. 117—224. L.

Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt. Tot de opgenoemde symbolen bij de overdragt van onroerende goederen behoorde mede de *stoklegging* in *Drenthe*, waar de verkooper van een stuk gronds, in tegenwoordigheid van het geregt, er een stok op leî, welke door den kooper plegtig werd opgenomen. Zie GOLDASTUS, *ad Leges veteres*, en FREHERIUS, in *Glossario Vocum Semilatinarum.*—Een vroeger gebruik was het overgeven aan den kooper van een' groenen tak, in eene groene zode gestoken, waarover men leze SCHOOK, *de Turfis*, Cap. X, pag. 59; MIRAEUS, *Diplomat. Belgicor.*, I, 90. Een zinnebeeldig gebruik van geheel anderen aard was het met de lijn binnen brengen van verbannene of uitgewekene personen, welke bij de plegtige intrede van een Vorst, in een touw besloten, hunne woonplaats weder werden ingeleid en genade verwierven. De Bisschop FREDERIK van *Baden* deed dit te *Amersfoort* in 1496 (zie VAN HEUSSEN *en* VAN RHYN, *Oudheden*, II.; bl. 200), en ZWEDER VAN KUILENBURG te *Utrecht*, waarbij groote wanorde ontstond. W. HEDA, *Histor. Episcop. Ultraj.*, p. 284. C. W. BRUINVIS.

Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt. J. H. DE ST. kan hierover nalezen de *Verhandeling over het Zinnebeeldige in de Oud-Nederlandsche Regten*, voorkomende op bl. 117—244 der *Regtsgeleerde Verhandelingen en losse Geschriften door* Mr. M. C. VAN HALL, Amst. 1838, alsmede de aldaar aangehaalde, ten deele ook voor ons toepasselijke, werken, als: REYSCHER, *Ueber die Symbolik des germanischen Rechts*, geplaatst in de *Beyträge zur Kunde des deutschen Rechts*, 1ster Heft, Tübingen 1833; en GRIMM, *Deutsche Rechtsalterthümer.* Dat verkoopingen bij executie, vóór 1838, nog ten onzent bij waslichtjes moesten geschieden, welke berekend werden ongeveer eene minuut te kunnen branden, is bekend. In Frankrijk heeft zulks nog plaats. Zie artikel 707 en 708 van den *Code de Proc. Civ.* Σ.

[Het zal inderdaad wel overbodig zijn den vrager op de voortreffelijke *Nederduitsche Regtsoudheden* te verwijzen van Dr. M. J. NOORDEWIER (*te* Utrecht, *bij* KEMINK *en Zoon*, 1853, in 8°.). Evenmin zal het zijn opmerkzaam oog ontgaan zijn, dat wij in DE NAVORSCHER (II.; bl. 203, 229, 261, 323) den verkoop bij de „barnende keersse" door onze medewerkers toegelicht zien.]

Evangelische Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen (II.; bl. 251). Gezang 17 is wel van ULYSSES VON SALIS, *den Oude*, doch gewijzigd. Het komt voor in de *Beeldengalerij der Heimwee Kranken*, II.; bl. 58 (Vertalingen, *Harlingen* bij DE RUITER, 2de druk, 1823). G. P. ROOS.

Evangelische Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen. Veel kan ik den Heer B. in deze niet bijbrengen, daar ik geen van de werken der genoemde Hoogduitsche Gezangdichters bezit; maar, wijl V. D. BERG altijd, zoo hij eene navolging levert, in zijne *Oden en Liederen* opgeeft, waar het oorspronkelijke te vinden is, kan ik wel aanwijzing doen van die der gevraagde navolgingen in de Evangelische Gezangen, welke uit VAN DEN BERG'S aangehaalde werk genomen zijn. Zoo is dus bij J. A. CRAMER (*Sämmtliche Gedichte*, Carlsruhe, 1783) het Gezang in Dl. I, bl. 105 = *Ev. Gez.* 13; III.; bl. 115 = *Ev. Gez.* 29; I.; bl. 223 = *Ev. Gez.* 74; III.; bl. 74 = *Ev. Gez.* 176.

In de *Geistliche Lieder* van KLOPSTOCK (Kopenhagen en Leipzig, 1773) vindt men het Gezang: Dl. I, bl. 35 = *Ev. Gez.* 41 (vrij) een gedeelte van het Kerklied in Dl. I, bl. 135 = *Ev. Gez.* 101; dat in Dl. II, bl. 80 = *Ev. Gez.* 106; II, bl. 10 = *Ev. Gez.* 140; I.; bl. 114 = *Ev. Gez.* 181.

In J. C. LAVATER'S *Funfzig Christliche Lieder*, (Zürich, 1771), zijn N°. 23 = *Ev. Gez.* 136 en N°. 17 = *Ev. Gez.* 145; terwijl bij denzelfde: *Zweites Funfzig Christlicher Lieder*, (Zürich, 1776) N°. 47 gelijk is aan *Ev. Gez.* 67.

Van D.... B. MÜNTER'S *Geistliche Lieder* (Copenhagen, 1772) is het Gezang Dl. I, bl. 107 = *Ev. Gez.* 6; bl. 193 = *Ev. Gez.* 8, volgens de navolging van BILDERDIJK; bl. 154 = *Ev. Gez.* 9.

In C. F. NEANDER'S *Geistliche Lieder* (Riga *und* Mietau, 1768) vindt men het Gezang op bl. 21 = *Ev. Gez.* 57.

J. A. SCHLEGEL'S *Geistliche Gesänge* (Leipzig, 1766) hebben het Gezang Dl. II, bl. 77 = *Ev. Gez.* 58; dat in II.; bl. 85 = *Ev. Gez.* 75.

Uit C. C. STURM'S *Gesangbuch für Gartenfreunde*, N°. 105, is *Ev. Gez.* 7 ontstaan en uit zijne *Lieder und Kirchengesänge* (Hamburg, 1780) bl. 87, *Ev. Gez.* 164; bl. 89, *Ev. Gez.* 167; bl. 4, *Ev. Gez.* 188.

In CHR. FRIED. DAN. SCHUBART'S *Gedichte aus dem Kerker* (Wien *und* Presburg 1785) zal men op bl. 93 het Gezang aantreffen, dat in *Ev. Gez.* 83 zeer vrij wordt nagevolgd.

JOHANN AUGUST HERMES' gedichten achter zijn *Handbuch der Religion* hebben N°. 84 = *Ev. Gez.* 105.

De *Neue Geistliche Lieder von* M...... J...... G...... KRÄH (Altenburg, 1775) geven op bl. 65 het oorspronkelijk van *Ev. Gez.* 186.

Verder is *Ev. Gez.* 124 = SCHLEGEL'S *der Erlöser am Kreuze* in zijne *Sammlung Geistlicher Gesänge zur Beforderung der Erbauung* (zie V. D. BERG, *Gedachten over Geestelijke Oden en Liederen*, bl. 183), en *Ev. Gez.* 184 = N. HERMANN'S »Wann mein Stündlein vorhanden ist" enz., te vinden in het *Kleefsch Gezangboek* (Wezel, 1784) N°. 144, naar de

verbetering van K. E. K. SCHMIDT, *Gesänge für Christen* (Lemgo, 1773), S. 61.

Eene meer volledige opgave dan deze zullen zij natuurlijk doen kunnen, die een der bedoelde werken bezitten, waartoe ik hen dus, in het belang van de Geschiedenis der Ev. Gezangen, nog ten dringendste uitnoodig.

J. J. V. G.

Loyolabeeld in het Amsterdamsche paleis (II.; bl. 251). Ter gedeeltelijke beantwoording van bovenstaande vraag door B. v. U., is het mij aangenaam het volgende mede te deelen, dat in het Weekblad »*de Fakkel*" van 15 April 1853 te vinden is:

»Tijdens het in bezit nemen van het raadhuis te *Amsterdam*, als paleis aan Koning LODEWIJK NAPOLEON afgestaan, werden aldaar statuen en bustes geplaatst, die door Z.M. uit *Parijs* waren ontboden. — Onder deze bevond zich ook een statue van LOYOLA, waaraan in het benedenste deel van het gebouw eene plaats werd beschikt.—Na den gedwongen afstand van LODEWIJK bleef dit beeld, zelfs onder de Vorsten uit het huis van *Oranje*, zijne plaats behouden".

Verdere voldoening kan ik voor als nog den vrager niet geven. Ik voel mij evenwel verpligt op te merken, dat Koning WILLEM III wijsselijk besloten heeft den marmeren LOYOLA van zijne vorige plaats te verwijderen. Het straks genoemde weekblad zegt dienaangaande:

»Op Zondag den 10den April (1853) ontving men echter op het paleis te *Amsterdam*, het Koninklijk bevel, waarbij de verwijdering van dat beeld werd bevolen; en bereids op Maandag-ochtend den 11den April, staarde men op de ledige plek waar het beeld gestaan had, enz." W. T.

[Ook P. E. VAN DER ZEE schreef ons, evenzeer als J. H. VAN DALE, het bovenstaande nieuwsberigt af.]

Handschriften en berigten over het geslacht Baeck of Bake (II.; bl. 251). De Heer VAN LENNEP heeft in DE NAVORSCHER mededeeling gevraagd van hetgeen men weten mogt nopens de familie BAECK.

Ten einde hem in deze naar vermogen behulpzaam te zijn, heb ik vermeend het volgende niet te moeten verzwijgen, dat in het HS. van VAN DER LELY aangeteekend is, doch waarvan ik de juistheid niet durf te waarborgen:

- LAURENS BAECKE JOOSTZOON Trouwt DEBORA VAN HARENCARSPEL, JACOBSd.
  - CATHARINA BAECKE Trouwt HILLEBRAND BENTIS.
  - JACOB BAECKE sterft ongehuwd.
  - LAURENS BAECKE sterft ongehuwd.
  - JUSTUS BAECKE, Heer van *Wulverhorst*, sterft op den 14den December 1681. Hij was getrouwd met MAGDALENA VAN ERP.
    - MAGDALENA BAECKE sterft ongehuwd.
    - ARNOUD BAECKE sterft ongehuwd.
    - SARA BAECKE sterft ongehuwd.
    - LAURENS BAECKE, Heer van *Wulverhorst*, Rentmeester van *Klundert*, sterft ongeh.
    - DEBORA BAECKE Trouwt 1. JOAN WUYTIERS, 2. EUSTATIUS VAN BRONCKHORST.
    - JACOBA BAECKE Trouwt GODEFROY VAN EDELSTEYN (? *sic*), Baron van *Affenburg*, Rijks Kamerheer.
    - ADRIANA BAECKE.
    - CHRISTINA BAECKE sterft ongehuwd.
  - DEBORA BAECKE Trouwt CORNELIS SCHOUTEN.

W. J. Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG.

Zilveren schaal voor de Wed. Reyer Pietersen Crimpen (II.; bl. 252). J. TROMP, die in deze vraag wordt bedoeld, is geweest: JOHAN TROMP, zoon van MAERTEN HERPERTSZ. en diens eerste huisvrouw DYNA DE HAAS; hij werd geboren op den 17den Julij 1632 en trouwde met ANNA KIEVIT. A. A. A.

[A. A. A. voor zijne toelichting dankzeggende, bevelen wij de vraag van LEGENDO ET SCRIBENDO nog steeds bij HH. Navorschers aan.]

Penning te 's Hertogenbosch opgegraven (II.; bl. 252); *Leg-, Reken- of Speelpenningen.* Het komt mij voor, dat de bedoelde penning niet zeer zeldzaam moet zijn. Ik bezit er een als de hier omschrevene, en meen mij te herinneren eens nog een ander exemplaar daarvan gezien te hebben. Welligt is het slechts een rekenpenning. Immers de Israëliten zijn wél gewoon bij gelegenheid van het Purimfeest elkander geschenken (meest van eetwaren) toe te zenden en fooijen aan dienstboden en armen te geven (ingevolge *Esther* IX; 22) doch het uitreiken van gedenkpenningen op dien dag schijnt nimmer een algemeen gebruik geweest te zijn.

In het voorbijgaan zij hier aangemerkt, dat de Israëliten dit feest niet *Hamans*feest noemen, maar *Purim*feest (*Esth.* IX : 26). De voorafgaande dag heet *Vasten van* ESTHER (IV : 16) en de volgende dag *Purim te Susan* (IX : 18). L. N.

Penning te 's Hertogenbosch opgegraven; Leg-, Reken- of Speelpenningen. Naar ons inzien

heeft de op bl. 252 beschrevene penning geene geschiedkundige waarde. Het stuk schijnt niets anders te zijn, dan een bij de penningkundigen bekende *Neurenburger speelpenning*. Er waren in der tijd twee Duitschers, HANS KRAUWER en WOLFF LAUFER, die deze speelpenningen in den vorm en trant van legpenningen vervaardigden en, óf uit de gewijde óf uit de ongewijde geschiedenis, voorvallen kozen om er op uit te drukken. De opgegevene teekening van den stempelsnijder H.K. bevestigt het vermelde vermoeden. Over genoemde Neurenburger speelpenningen zie men verder de *Inleiding tot de Penningkunde* van G. VAN LOON.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Geheel hetzelfde resultaat bragten ons de HH. J. H. VAN DALE (die, ook hij, zoodanigen penning in zijn bezit heeft), GEEN NUMISMATICUS en ROGATOR. Laatstgemelde heeft opgeteekend, dat de penningen, waarop de geschiedenis van HAMAN en MORDECHAI was afgebeeld, en die met de letters H. K. gemerkt waren, voormaals gebruikt werden tot leg- of rekenpenningen, waarbij men doorgaans een lei of tafel bezigde met de onderstaande teekening:

M Guld.	
C Guld.	
X Guld.	
Enk. Guld.	
Stuivers.	
Penningen.	

Munten van het Fransche Keizerrijk met »République Française" (II.; bl. 253). Heeft vriend FREDRIK op de door hem bedoelde fransche munten van het Keizerschap N°. 1, wel duidelijk gezien de *vier* cyfers 1813? of stond er ook: *An* 13? Het laatste is het jaartal der Fransche Republiek (vóór 1804), het eerste dat der herstelde oude Gregoriaansche tijdrekening.

In 1813 kon NAPJE geene Republikeinen meer zien of luchten; — tot aan 1809 had hij 't woord *République* ten wille van zijne ligtgevoelige franschjes op de munten nog gedoogd, doch toen was het ook uit, en in 1813 hield hij niet veel meer van gekscheren (1812, 1813, *Moscou! Berezina!* enz.); zóó zou iemand ook wel de lust hiertoe vergaan.

Op de munten van *An* 13 had NAPOLEON nog geen krans om het hoofd, en was het omschrift om het dik: *Dieu* etc. in cursive letters. Eerst met het begin van 1809 zijn de vijf-, twee- en één-franksstukken gestempeld met de woorden: *Empire Français*.

De Republikeinsche tijdrekening ving aan 22 Sept. 1792 — An 1. Het Keizerschap werd gedecreteerd 18 Mei 1804 — 28 Floréal, An 12. Het Keizerschap ingevoerd met 2 Dec. 1804—11 Frimaire, An 13. De afschaffing der republikeinsche tijdrekening werd gedecreteerd 9 Sept. 1805 — 22 Fructidor, An 13. De oude Gregoriaansche tijdrekening werd weder ingevoerd 1 Januarij 1806 — 1 Nivôse, An 14. Men zoude in 1813 An 21/22 gehad hebben. C. G. B.

[Met deze verklaring komt V. D.'s antwoord in de hoofdzaak overeen, 't welk echter eene tastbare dwaling begaat, waar het in de stukken, die naar FREDRIK's opgaaf met 1808 gejaarmerkt zijn, *An* 8 daarvoor in de plaats wil gesteld hebben, nademaal men ten jare 1799/1800 wel geene fransche munten kan geslagen hebben met NAPOLEON's beeldtenis, veel min met het omschrift: *Empereur des Français.* Voor deze tweede kategorie van paradoxale munten in FREDRIK's voorstel ligt de ontraadseling, — 't zal ons zoo aanstonds bevestigd worden, — in NAPOLEON's zoogenaamde „vrijgevigheid", die tot op 1809 vrede hebben kon met den naam *République Française* op de muntstukken van het Keizerrijk.]

Munten van het Fransche Keizerrijk met »République Française". Er schijnt hier eene dwaling in het munten ontstaan te zijn. Althans een heer, van wien ik verscheidene fransche munten zag, toonde mij de beide stukken door FREDRIK opgegeven; en op de vijf-francs van NAPOLÉON *Empereur* las ik aan de keerzijde: *Rép. Franç. An XIII.* Dit An XIII is, gelijk men weet, het 13de jaar der Republiek en komt overeen met 1804/1805. Zoo vindt men ook stukken met twee koppen, zonder koppen, ook van LOUIS XVIII of CHARLES X, met het tegenschrift der vroegere orde van zaken. 't Schijnt een fransche slag om vroeg nieuwe munt te hebben.

Kan FREDERIK de muntstukken verifiëren, dan weet hij het jaar der munting.

G. P. ROOS.

Munten van het Fransche Keizerrijk met »République Française". De Graaf *de Ségur d'Aguesseau*, Sénateur van *Frankrijk* en Vice President van den Algemeenen Raad der Pyreneën, heeft door zijne vleijende toespraak aan den Prins-President tijdens diens verblijf te *Toulouse*, tevens eene in DE NAVORSCHER geopperde vraag beantwoord. Wij schrijven uit het *Alg. Handelsblad* van 12 October 1852, N°. 6503, daarvan de volgende woorden af:

»— Want zij vergissen zich zeer, die meenen, dat de oprigting van het Keizerrijk de vernietiging van de Republiek zal zijn. Het Keizerrijk is integendeel het aanvulsel van de Republiek. De groote man, wiens waardige erfgenaam gij zijt, o Prins, wist zeer goed, even als gij, wat hij deed, toen hij zijne Keizerlijke besluiten aanving met de woorden: »NAPOLEON, zoowel bij de gratie Gods als door de instellingen der Republiek, Keizer der Franschen"; en men heeft op de Fransche

Munt kunnen lezen, op den eenen kant: *Keizer* NAPOLEON; op den anderen kant: *Fransche Republiek*". C. W. BRUINVIS.

[Ook LUDOLPH te *Vlissingen* gebruikte dit citaat uit het *Handelsblad*, om in de historische, door SÉGUR D'AGUESSEAU herinnerde curiositeit, het antwoord op de vraag van FREDRIK in ons maandwerk aan te wijzen. Zeer juist, mits men onder het oog houde, dat die verklaring niet toepasselijk is op de munten van een later jaarmerk dan 1808, niet, bij gevolg, op die van de eerste soort in FREDRIK's opgaaf, waar alles toont dat de lezing 1813 valsch is en door *An* XIII behoort vervangen te worden.

Zoo even ontvingen wij nog het volgende antwoord, waarin men het feit der vereeniging van republiek en keizerschap, immers in de vroegere regeringsjaren van NAPOLEON I, zeer naauwkeurig uit de bronnen zelve aangewezen en toegelicht vinden kan.]

Munten van het Fransche Keizerrijk met »*République Française*". De bevreemding van FREDRIK zal ophouden, als hij zich herinnert dat de Republiek onder NAPOLEON I nooit bepaaldelijk is afgeschaft. De aanhef van het *Sénatus-consulte organique* van 28 floréal an XII.: (18 mai 1804): (*Bull. des lois*, N°. 1.) luidt dan ook:

»NAPOLÉON, par la grâce de Dieu et les constitutions *de la république*, Empereur des Français, à tous présens et à venir salut.

Le Sénat, après avoir entendu les orateurs du Conseil d'État, a décrété et nous ordonnons ce qui suit:

Extrait des régistres du Sénat Conservateur, du 28 floréal an XII.

Le Sénat Conservateur, réuni au nombre de membres prescrit par l'article 90 de la Constitution, vu le projet de Sénatus-consulte rédigé en la forme prescrite par l'article 57 du Sénatus-consulte organique en date du 16 thermidor an X.

Après avoir entendu sur les motifs du dit projet, les orateurs du Gouvernement, et le rapport de sa commission spéciale, nommée dans la séance du 26 de ce mois;

L'adoption ayant été délibérée au nombre de voix prescrit par l'article 56 du Sénatus-consulte organique du 16 thermidor an X.

Décrète ce qui suit:

TITRE PREMIER.

Art. 1. Le Gouvernement *de la République* est confié à un *Empereur*, qui prend le titre d'Empereur des Français.

La justice se rend au nom de l'Empereur par les officiers qu'il institue.

2. NAPOLÉON BONAPARTE, Premier Consul actuel *de la République*, est *Empereur* des Français".

Art. 141 bepaalde het formulier voor de executoire afschriften der vonnissen. Het luidde aldus:

»N. (*le prénom de l'Empereur*), par la grâce de Dieu et les CONSTITUTIONS DE LA RÉPUBLIQUE, Empereur des Français, à tous présens et à venir, salut".

Hetzelfde formulier was bij Art. 140 voorgeschreven voor de afkondiging van organieke raadsbesluiten (Sénatus-consultes organiques), van gewone raadsbesluiten (Sénatus-consultes), van Senaats-akten (actes du Sénat) en van wetten (lois).

Van dit formulier werd echter al spoedig afgeweken, hoewel men er soms toe teruggekeerde. Zoo luidt de afkondiging van het *décret impérial sur la prestation de serment et [le] couronnement de l'Empereur* van 21 messidor an XII (10 juillet 1804) (*Bull. des lois*, N°. 9.): »NAPOLÉON, par la grâce de Dieu et les CONSTITUTIONS DE LA RÉPUBLIQUE, Empereur des Français; — die van het *décret impérial relatif aux Présidens ou membres de colléges électoraux etc.* van 24 nivôse an XIII (14 janvier 1805) (*Bull. des lois*, N°. 26.) kortweg: »NAPOLÉON, Empereur des Français. Bij een later decreet van 17 janvier 1806 (*Bull. des lois*, N°. 72), *contenant des dispositions réglementaires pour l'exécution des actes des constitutions de l'Empire*, werd tot het eerste formulier teruggekeerd, even zoo bij het *Sénatus-consulte sur les renouvellements successifs des députations au corps législatif* van 22 février 1806 (*Bull. des lois*, N°. 76). In de afkondiging der *Statuts impériaux relatifs à l'état des Princes et Princesses de la famille impériale*, 20 mars 1806 (*Bull. des lois*, N°. 84.), heet het bij variatie: »NAPOLÉON, par la grâce de Dieu et les CONSTITUTIONS DE L'ÉTAT etc. In het *Réglement pour l'exécution des Actes des Constitutions de l'Empire* van 13 mai 1806 (*Bull. des lois*, N°. 92.) vindt men weêr »NAPOLÉON, par la grâce de Dieu et les CONSTITUTIONS DE LA RÉPUBLIQUE; terwijl bij het *Sénatus-consulte concernant l'organisation du corps législatif* van 19 août 1807 (*Bull. des lois*, N°. 160.) de woorden *de la République* of *de l'État* wegvielen, en de afkondiging dus luidt:

»NAPOLÉON, par la grâce de Dieu et les *Constitutions*, *Empereur* des Français, Roi d'Italie, et Protecteur de la Confédération du Rhin, à tous présens et à venir salut". Later kwam nog achter de woorden: »du Rhin: Médiateur de la Confédération Suisse", etc. etc., en dit bleef voor de raadsbesluiten en wetten (Sénatus-consultes et lois) het gewone formulier. Voor de decreten (décrets impériaux) bezigde men het kortere: NAPOLÉON, *Empereur* des Français, Roi d'Italie, Protecteur de la Confédération du Rhin, Médiateur de la Confédération Suisse", etc. etc.

Het gelijktijdig bezigen der woorden *République* en *Empire* is dus waarlijk zoo bevreemdend niet. Toch schijnt dat aan de republikeinsche Keizers niet overaangenaam te zijn. In het jaar 1832 kwam er een boekje uit, *Rêveries politiques* getiteld, waarin onder

anderen betoogd werd, dat eene republiek, met een Keizer aan het hoofd, de beste regeringsvorm voor *Frankrijk* zoude zijn. Twintig jaren later telde *Europa* in den schrijver van dat boekje een' Keizer te meer, maar wat is er van de republiek geworden? Σ.

Petrus Abresch (II.; bl. 277). Bij het bewerken van de levensschets van PETRUS ABRESCH voor mijn *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, heb ik te vergeefs gepoogd den datum van zijne geboorte op te sporen. Gelukkiger was ik omtrent dien van zijn overlijden, hetwelk in den nacht tusschen 10 en 11 December 1812 plaats had.

A. J. VAN DER AA.

Petrus Abresch overleed te *Groningen*, op den 11den November [?] 1812, in den ouderdom van bijna 77 jaren. Men zie de *Konst- en Letterbode* voor 1812, bl. 426 en die voor 1813, bl. 43, waarin ik wel zijn *Levensberigt*, doch niet den *datum* van zijne geboorte heb aangetroffen. V. D. N.

[Nagenoeg hetzelfde wordt ons door C. O. vermeld.]

Leendert Bouwensz (II.; bl. 278). Uit eene remissie van een' *verdoopte*, den 2den Mei 1562, door PHILIPS II aan zekeren JAN JANSZ, poorter van *Amsterdam*, verleend, en te vinden in het *Archief voor Kerkel. en Wereldsche Geschiedenis*, door J. J. DODT VAN FLENSBURG, II.; bl. 343, leest men o. a.: »Wy hebben ontfangen de ootmoedighe supplicatie van JAN JANSZ. poorter onser stede van *Amsterdam*, mandemaker van zyn ambacht, arm, schamel jonckman, oudt omtrent XXIV jaeren, belast met wyf ende kinder, ende anders ter werelt nyet hebbende, dan hy met zyn handen ende ambacht van mandemaken kan gewinnen, inhoudende, hoe dat hy suppliant omtrent vastellavont lestleden vyf jaeren geleden, overmits zyne jonckheyt ende onversichticheyt als dier tyt nyet meer dan XIX jaeren out wesende, by eene [van] zyne medewerckgesellen dier tyt misleydt zynde, hem tot drye ofte viermalen op Sondaghe of heylighe daghe na den noene gevonden heeft gehadt in conventicule van Sectarissen, die gehouden worden aen die *Voelwyck*, omtrent de plaetse, daer de justicie van onser stadt van *Amstelredamme* is staende, waernaer hy suppliant oock binnen de voorsz. stede van *Amstelredamme* tot vele ende diversche stonden hem by nacht in diversche conventiculen gevonden heeft gehadt, in eene van denwelcken hy oock op jaersdach lestleden vier jaeren geleden by eenen LEENAERT BOUWENSZ, *uyt Vrieslant*, wesende een leeraer van *den Anabaptisten verdoopt* is geweest enz."

Zou uit dat stuk niet mogen afgeleid worden dat BOUWENSZ. in *Vriesland* is geboren?

.. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Boter aan de galg gesmeerd (II.; bl. 278). Ik gis dat dit spreekwoord in naauw verband staat met *Daar is geen zalf aan te strijken*, hetwelk eene metaphora is, genomen van ongeneeslijke wonden en bij overdragt gezegd wordt van iemand die onverbeterlijk is. Zoo ook met *boter aan de galg gesmeerd*. Als men zoo dwaas was om aan een galg, die daar alleen stond, blootgesteld aan den invloed van zon en guur weder, boter te smeren, zou men spoedig gewaar worden, dat deze gesmolten en afgedrupt was, en de galg weder even naakt daar stond. Zoo ook de onverbeterlijke deugnieten; alle moeite die men doet om hen op den goeden weg terug te brengen, falen wegens hunne ingewortelde ondeugden; geen zalf geneest hunne wonden; het slechte gezelschap, waarmede zij spoedig weder in aanraking komen, doet het waas van beterschap, dat over hen lag, als boter aan een galg gesmeerd, verdwijnen. Mr. L. K.

Spreekwijzen. Boter aan de galg gesmeerd. TUINMAN haalt dit spreekwoord tweemaal aan, namelijk op bl. 19 en op bl. 346 van het Iste deel zijner *Nederl. Spreekwoorden.* Om dan uit te drukken, dat weldaden of moeite en kosten te vergeefs aan onwaardigen tot hunne verbetering besteed zijn, zegt het spreekwoord: *'t Is boter aan de galg gesmeerd.* Al strijkt men daaraan nog zoo veel boter, 't is en blijft eene galg. Dit wordt op een deugniet toegepast". — »Zoo zegt men van iets daar geen baat aan is: *Er is geen zalf aan te strijken*".

J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen. Boter aan de galg gesmeerd. »'t Is alles te vergeefs; het helpt tot niets: evenmin als de misdadiger van de galg zou glijden, al besmeerde hij die met boter". G. C. MULDER, *Nieuwe Nederl. Spraakleer*, 1848, bl. 433. J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. Boter aan de galg gesmeerd. Dit spreekwoord, vrij algemeen in gebruik, schijnt wel aan te duiden, dat men iets zonder vrucht zal beproeven. Ik geloof dat het zeer oud en van die tijden afkomstig is, toen het hangen dikwijls aan de orde van den dag was. Vandaar meer gelijksoortige, als: »*Loop naar de galg; hij heeft een galg in het oog; hij is van de galg gedropen; het galgt eer dan het burgemeestert*, of *het zal meer galgen zijn dan burgemeesteren.* Dat nu *boter* bij *galg* te pas gebragt wordt, schijnt dáármede in verband te staan, dat *galg*, volgens IHRE, moet afgeleid worden van het Yslandsche *gagl*, *cagl*: een boomtak, waaraan men vroeger de misdadigers ophing. Mogelijk, zegt SPRENGER VAN EYK, heeft men zulk een tak wel eens met boter gesmeerd, om den lijder te laten afglijden, die dan zijne straf ondergaan hebbende, vrij was. Zulke praktijken moeten toch hebben bestaan. Van-

waar anders in de sententiën hier te lande: »met den koorde gestraft, of aan een galg worden opgehangen, dat er de dood op volgt?" Daardoor nu werd *het met boter besmeren* vruchteloos. Ook wordt eene *mik*, d. i. een gaffelvormige boomtak, *galg* genaamd. Al besmeerde men nu bij het ophangen zulk een tak met *boter* of vet, het touw achter de *mik* vastgemaakt zou niet afglijden. — Al strijkt men nog zoo veel boter aan de galg, zij is en blijft eene galg en de misdadiger kan van de galg niet vrij komen.

Galg is afgeleid van *Gabalus*, *gaffel*, *gavel*, bij de Duitschers *gabel*, een tweetandige vork, een *mik* of tweetakkig hout, waaraan misdadigers werden opgehangen. Zoo wordt *furca*, een vork, bij PLAUTUS gebezigd voor schurk, gaauwdief, iemand die niet te goed is voor de galg, even als men ten onzent spreekt van *galgenaas*.

P. E. VAN DER ZEE.

Verlangde Geslachtwapens der van Altena's, van Cuyck'en, van Lisse's, van der Mye's, Nyenrode's en van Os'sen (II.; bl. 278).

VAN ALTENA. Van azuur, waarop eene bande van goud, het bovenste gedeelte er van met wolken bedekt, het onderste met een groen veld, waarop drie rood en wit gevlekte ooijevaars staan. De bande is vergezeld van 2 klaverbladen van goud, 1 boven en 1 onder. Zie: FERWERDA, *Wapenboek*.

De oudadellijke familie VAN ALTENA voert van goud, beladen met twee zalmen van sabel, hebbende de ruggen naar elkander gekeerd. Zie: SMALLEGANGE, *Holl. Wapenkaart*.

VAN CUYCK. Van goud, beladen met twee balken van keel en vergezeld door acht meerlen van keel, geplaatst 3 boven, 2 in het midden en 3 aan den voet des schilds. Zie: SMALLEGANGE, *Holl. Wapenkaart*.

Eene andere familie VAN CUYCK voert van sabel, beladen met een leeuw van zilver, gewapend, getongd en gekroond van goud. De leeuw wordt bedekt door eene smalle balk van keel, beladen met twee gevoette kruisjes van zilver. Zie: *Utrechtsche Wapenkaart* bij KEMINK.

VAN (DER) LISSE. Van zilver, beladen met een degen van azuur, hebbende eene greep van keel en geplaatst met de punt naar boven, geflankeerd door twee gespen (?) in den vorm van macles, van keel; het hoofd des schilds van keel, beladen met drie visschen van zilver, gesteld *en bande*. Zie: TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland*.

Een ander geslacht (VAN) LISSE voert van zilver, beladen met een geänkerd kruis van keel, waarop een middenschildje van zilver, met drie lelies van keel. Zie: SMALLEGANGE, *Holl. Wapenkaart*.

VAN DER MYE. Van zilver, beladen met drie palen van sabel. Zie: SMALLEGANGE, *Holl. Wapenkaart*.

NYENRODE. Gevierendeeld; 1 en 4 van goud, beladen met een balk van keel; 2 en 3 van goud, beladen met twee balken van azuur, en vergezeld door negen St. Andrieskruisjes van keel, geplaatst 4 boven, 3 in het midden en 2 aan den voet des schilds. Zie: SMALLEGANGE, *Holl. Wapenkaart*.

OS (VAN). Van sinopel, beladen met drie ossenkoppen van zilver. *Manuscr. Wapenb.*

De wapens van CORSTIUS, PLANCIUS en VAN SEVENHOVEN heb ik niet kunnen vinden.

H. M.

[Het wapen der eerste VAN ALTENA's werd ons ook door A. J. VAN DER AA medegedeeld, die in zijn *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* een artikel gewijd heeft aan den uit dit geslacht gesprotenen HENRICUS WIARDUS VAN ALTENA. Ook H. VAN ROLLEMA verwees hier naar FERWERDA's *Wapenboek*, Tab. VIII, en V. L. giste dat men niet vruchteloos zou te rade gaan met het *Stamboek van den Frieschen Adel*, door VAN HALMAEL en DE HAAN HETTEMA uitgegeven. Maar op het wapen der adellijke VAN ALTENA's is de beschrijving van J. G. DE S. en die van C. W. BRUINVIS toepasselijk.

Van de „acht meerlen" enz. der VAN CUYCK'EN gewaagden insgelijks C. W. BRUINVIS en J. G. DE S. A. J. VAN DER AA vond hun wapen en dat der VAN DER LISSE's op de *Holl. Wapenkaart*, achter SMALLEGANGE's *Nieuwe Cronyk van Zeeland*.

Ook het „geankerd kruis met het zilveren schildje," enz. der familie van LISSE en de „drie palen van sabel" der VAN DER MYE's vernamen wij van J. G. DE S. en C. W. BRUINVIS, die ten slotte ons het „gevierendeelde wapen" der NYENRODE's met naauwkeurigheid hebben wedergegeven, al is te dezen aanzien de kroon gespannen door A. J. VAN DER AA, wiens opgaaf wij hier behooren af te schrijven:

„NYENRODE's wapen", zegt hij, „was een faas van keel op een schild van goud, met een baarstel met vijf pendanten, tot dat deze familie haar wapen gekwarteleerd heeft met dat van VELSEN (zijnde een schild, gestrikt in zes faassen van goud en azuur, hebbende op de gouden faassen negen kruisen van keel, gesteld vier, drie en twee), wanneer zij ook de baarstel uit haar wapen gelaten heeft".

Nog missen wij de beschrijving der wapens, gevoerd door de CORSTIUS'SEN, de PLANCIUS'SEN en de VAN SEVENHOVEN's.

Nopens de oudste der thans nog in *Nederland* bestaande geslachten mogt ANONYMUS bijzonderheden vermeld vinden in GAUCHEN *Adels Lexicon*, Leipz. 1740, en breeder in BUCELINUS, *de Stemmatibus*, Ulm, 1663, part. alt., p. 27.]

Sierick Siersma (II.; bl. 278). Van SIERSMA kan ik, tot mijne spijt, het verlangde niet opgeven. Zijnen naam ontmoet ik niet in eene met geteekende wapens prijkende lijst der Vroedschappen van 1618 tot 1755, (afkomstig van C. VAN ALKEMADE). Op een grafzerk in de Groote Kerk is zijn wapen evenmin te vinden, terwijl ook in de aanwezige grafenboeken niets van hem vermeld staat. In de onvoltooide levensschetsen van vermaarde Alkmaarders door Ds. FRANÇOIS SMIT, voor het nooit verschenen derde deel der *Alkmaarsche Geschiedenissen* bijeengebragt, en ter

Charterkamer berustende, vind ik slechts dat hij ook Secretaris van de Weeskamer was, benevens de genoeg bekende bijzonderheid dat hij, in 1652 (blijkens de door hem genoemde regeringsleden), eene beschrijving dezer stad zamenstelde voor de tweede uitgave van BLAEU'S *Stedeboek*, aangezien die in de eerste editie uit JUNIUS geput en dus verouderd was. C. W. BRUINVIS.

Sierick Siersma. In een oud MS. *Wapenboek* vind ik het wapen van het geslacht SIERSMA aldus geteekend: van keel, beladen met 3 zespuntige sterren van goud, gesteld 1 en 2, waaronder eene lelie van zilver. Nopens de afkomst van SIERICK heb ik niets kunnen opsporen. H. M.

[„Zou", dus vraagt v. L., „het *Stamboek van den Frieschen Adel*, uitgegeven door VAN HALMAEL en DE HAAN HETTEMA, misschien ook eenige opheldering geven omtrent het wapen en de afkomst van SIERICK SIERSMA, die, naar den naam te oordeelen, van Friesche familie geweest is"?]

De Zegelring van Luther (II.; bl. 278). Op de vraag van H. G. LR. diene in antwoord, dat het achtste kabinet van het *grüne Gewölbe*, eene kunstverzameling te *Dresden*, onder meer andere merkwaardigheden, ook eene collectie ringen bevat, ten getale van 62, waaronder sommige van historisch belang.— Een kleine ring met eene carniole, waarop eene roos is uitgesneden, in welke een kruis te zien is, werd mij, toen ik in gezelschap van eenige andere personen, verleden jaar dit museum bezocht, door een' der amanuenses verzekerd, van LUTHER afkomstig te zijn. Er werd bijgevoegd, dat het zijn zegelring was geweest, en dat Keurvorst GEORG I dien ring altijd had gedragen. Het ringetje trok, bij die woorden, gelijk men denken kan, de belangstelling van al de toeschouwers tot zich.— Maar heeft de verzekering van dien amanuensis grond? Wordt misschien die ring voor een' ring van LUTHER gehouden, omdat hij door 't geen er op gesneden is, het symbolum des Hervormers herinnert: *Der Christen Herz auf Rosen geht, wenn's mitten unter'm Kreuze steht?* Zie hier, wat A. B. VON LANDSBERG, directeur dezer kunstverzameling, in zijn werkje: *Das grüne Gewölbe in Dresden*, S. 116, heeft aangeteekend: »De kleine ring met de carniole en de daarop uitgesnedene roos, waarop een kruis zigtbaar is, is afkomstig van Dr. MARTIN LUTHER (vergelijk o. a. BÖRNER'S *Pietas Academiæ Lipsiensis in Reformationis Lutheri memoriam exhibita*, p. 259, zoo als ook TENTZEL'S *Curios. Bibl.* XI, 379). Volgens deze schrijvers en volgens de aanteekeningen in ons archief, heeft Keurvorst JOHANN GEORG I dezen eigenlijken zegelring van LUTHER ten geschenke ontvangen van J. M. LUTHER, Stiftsraad te *Wurzen*, wien hij daarvoor, naar men zegt, het landgoed *Hohburg* deed erlangen. De Keurvorst heeft dien ring in hooge eer gehouden, hem bij alle gelegenheden gedragen, en tot aan zijn' dood met liefde beschouwd". Ik twijfel niet of deze ring, van welken VON LANDSBERG spreekt, en die door mij werd gezien, zal de door den vrager bedoelde zegelring zijn. De aangehaalde werken, in welke misschien ook gelezen wordt dat Keurvorst GEORG hem te *Praag* in 1652 aan den vinger had en er meê pronkte, heb ik niet kunnen raadplegen; misschien is H.G.LR. of een ander der HH. Navorschers in de gelegenheid zulks te doen.

Voorts bevinden zich te *Dresden* nog meer overblijfselen van LUTHER; maar het zal te bezien staan of hunne echtheid zoo goed kan bewezen worden als die van dezen ring.

J. R. EILERS KOCH.

[Ook van den Heer A. AARSEN erlangden wij het berigt, dat LUTHER'S leerrijke zegelring niet verloren is gegaan, maar nog op eene der Kunstkamers te *Dresden* wordt bewaard. Men vergelijke hier, ter bevestiging van hetgeen door VON LANDSBERG wordt beweerd — dat gemelde ring werkelijk van den grooten Hervormer zou geweest zijn — het antwoord van H. W. K. in DE NAVORSCHER, III.; bl. 177, eerste kolom, op het einde. Wij herinneren hier voorts het door ons in DE NAVORSCHER, I.: bl. *iv* aangestipte, dat, in het Museum van *Trier*, „LUTHER'S pen rustig eene plaats vinden mogt naast een' brief, geschreven door LOYOLA!"]

Het lied van Groote Pier (II.; bl. 278). Ik vind dit geheel vermeld in de *Aanteekeningen* van SEBASTIAAN CENTEN, gevoegd bij den vierden druk der *Chronyk van Hoorn*, door VELIUS, bl. 200. Men leest aldaar: »GROTE PIER den Noordhollanderen dus een gedurige schrik, de zee een geessel, en den Koopman een bederf zijnde, schreef hij zich in 't Opschrift van zeker kreupel rijmtje, daar in hij de Hollandsche en Borgonjensche magt bespotte, deze tytels toe: *Ik Grote Pier*, *Koning van Vriesland*, *Hertog van Sneek*, *Graaf van Sloten*, *Vryheer van Hindelopen*, *Kapitein Generaal van de Zuider-Zee*.

Een stuyrman ter dood,
Acht de Hollanders blood:
Al zyn ze groot van Rade,
Zy zyn slap van Dade;
Sterk van partyen
Krank in 't stryen;
Hoog van Glorie
Krank van Victorie.
Maar de Gelderschen sterk van teringe,
Slap van neringe;
Kloek in den Velde,
Maar dorre van Gelde;
Vroom van Moede,
Maar klein van goede,
Doch onversaagt in 't stryden (*):
Dies wilt u verblyden

(*) 't Is een oud spreekwoord, zegt SLICHTENHORST, bl. 350: *Hoog van moed, Klein van goed, Een Zwaard in de hand, Is het wapen van Gelderland.*

En de Hollanders niet achten:
Want zy moeten versmachten:
Want zy zouden 't bekopen,
Waar 't bestant uitgelopen;
Tegens mynen dank,
Is 't zes Maanden bestant (*).

Ja, men meld, dat hij Galg en rad in zijn Wapen voerde, en door ongehoorde stoutheid zich alom bevreesd maakte. SCHOTANUS, *Chron. van Vriesl.*, fol. 594. SLICHTENHORST, *Geld. Geschied.*, fol. 338, 351. P. WINSEMIUS, *Chron. van Vriesl.*, XIV de Boek, fol. 421, 422, 451". — Sinds de gedane vraag, is dit lied in het *Leeskabinet* opgenomen, terwijl het ook gevonden wordt in KOK's *Vaderl. Woordenb.*, XVIII.; bl. 752. C. W. BRUINVIS.

[J. L., A. J. VAN DER AA, N. N. 1, LEGENDO ET SCRIBENDO, H. MOHRMANN, A. AARSEN, J.C.K., W.T., J.J. WOLFS, V. L. *te H.*, C. KRAMM en D. H. H. hebben ons afschriften van dit zoogenaamde lied toegezonden, die slechts somtijds hier en daar in de spelling met het bovenstaande verschillen, en ontleend zijn uit WINSEMIUS, *Chronique van Vrieslant*, Franeker, 1622, bl. 451; SCHOTANUS, *Geschiedenissen Kerklyck ende wereldtlyck van Frieslant Oost en West*, Amst. 1660, bl. 594; HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, Dl. I, bl. 382; *Levensbeschrijvingen van eenige voorname meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen*, Dl. I, bl. 47; KOK, *Vaderl. Woordenboek*, Dl. XVIII, bl. 752, 753, Dl. XXIV, bl. 20, 21; E. NAPPES, *Kronyk der stad Sneek*, bl. 4; *Nederl. Geschiedzangen naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht*, Amst. 1852, bij F. MULLER, Dl. I, bl. 168; *Leeskabinet* voor 1852, bl. 104, alwaar, volgens den Heer H. MOHRMANN, onder de titels, welke GROOTE PIER zich toekende, in plaats van *Hertog van Sneek*, abusivelijk *Hertog van Saksen* gelezen wordt. — De Heeren H. VAN ROLLEMA, S.v.V. en CONSTANTER hebben zich vergenoegd, de lezers van DE NAVORSCHER, betrekkelijk het bovenstaande rijmpje, slechts te verwijzen naar WINSEMIUS, KOK en de *Nederl. Geschiedzangen*, t. a. p. — V. L. *te H.* teekent aan, dat het bestand, waarvan in dit rijmpje sprake is, „tusschen de Borgoenschen en de Gelderschen" plaats had in 1518. — J. C. K. houdt het voor twijfelachtig, of PIER zelf dit kreupeldicht opgesteld hebbe. „Het is wel in zijn geest", zegt hij, „daar hij meermalen betuigde: liever een hond te hooren blaffen, dan een Hollander te hooren spreken". — „Omtrent GROOTE PIER", gaat hij voort, „door HAMCONIUS *Pyrrhus Magnus* genoemd, komen bij de Friesche geschiedschrijvers onderscheidene berigten voor van zijne stoutmoedigheid en wreedheid. Blijken van de eerste willen wij thans niet opnoemen, maar van zijne wreedheid getuigt het zoogenoemde *wapeldje pinga* (waterdooping) of *voeten spoelen*, waarbij de vijanden, die hem in handen vielen, twee aan twee gebonden, over boord werden gebruid. Dan vond hij er een barbaarsch genoegen in, spottende op zijn friesch uit te roepen: „*Sjug feyntin, sjug! ha kenne dy dealsche kjittenschomje*" (Ziet mannen, ziet! hoe raar kunnen die duivelsche vreemden zwemmen). Opgeblazen door 't geluk, noemde hij zich „den verwoester der Deenen, den wreker der Bremers, den aanhouder der Hamburgers en het kruis der Hollanders." Hij voerde een hem passend wapen, rad en galg. GROOTE PIER stierf te *Sneek*, op zijn bed, den 18den October 1520.

Deze laatste bijzonderheden worden insgelijks door A. AARSEN medegedeeld, welke tevens beweert, dat het bewuste rijmpje „zich van het jaar 1519 dagteekent, toen GROOTE PIER de Hollanders in een zeegevecht bij *Hoorn* overwon", hetgeen in strijd is met het slot van het versje, en met hetgeen Dr. AREND verhaalt in de *Algem. Gesch. des Vaderl.*, Dl. II, St. III, bl. 579, 580. Voorts zijn wij aan D. H. H. de opgave verschuldigd, dat het *Stamboek van den Frieschen Adel*, Dl. II, *Nalez.* bl. 12, vermeldt, dat PIER op *Heemstra-State*, onder *Kinswerd*, gewoond heeft; en dat hij in eene nog in HS. voorhandene *Kronyk van Helgoland* op het jaar 1517, een zeeroover genoemd wordt, welke zich toen met 500 man, die galg en rad als veldteeken op hunne kleederen voerden, in de wateren aldaar ophield. Zie *Friesche Volks-Almanak* voor 1849, bl. 144. Zoo lang de bijgevoegde wensch van den Heer DE H. H. naar eene goede, oordeelkundige levensbeschrijving van GROOTE PIER niet vervuld is, verwijzen wij degenen, welke iets naders van dien onversaagden man verlangen te weten, naar Dr. AREND's *Alg. Gesch. des Vaderl.*, Dl. II, St. III, bl. 410, 413, 561, 568, 580, en de aldaar aangehaalde schrijvers. „Hij was", zegt Dr. AREND, „een man van eene rijzige, krachtige gestalte, norsch, en, in toorn ontstoken, schrikwekkend van uitzigt, grof van taal en van onbeschaafde zeden. Wars van vleijerij en rondborstig van aard, verborg hij nimmer zijne ware gevoelens. Hij kende eigenbaat noch belangzucht, en had alleen uit liefde voor de vrijheid des Lands de wapenen tegen hare verdrukkers opgevat. Moed en onverschrokkenheid, die aan vermetelheid grensde, waren deugden, welke hij door onbeperkte wraakzucht, en eene onverbiddelijke wreedheid tegen de vijanden bezoedelde, hetgeen zijnen naam alom geducht en ontzaggelijk maakte".]

(*) Eene andere lezing heeft: „Is 't zes maanden langk". *Aanm. v. h. Bestuur.*

Spreekwijzen. Blak stil (II.; bl. 278). Wie heeft ooit hooren praten van *Blak* stil? Ik nimmer, schoon ik reeds vele jaren op de wereld doorgebragt heb. Maar wél heb ik dikwijls hooren zeggen, bij groote windstilte: »Het is *blad*-stil", om aan te duiden dat er zoo weinig trilling in de lucht was, dat zelfs geen boomblad in beweging kwam.

Mijns inziens is het dus de letter *k* alleen, die hier de zaak bederft en duisterheid veroorzaakt; neemt men die weg en zet men er eene *d* voor in de plaats, zoo wordt J.T.D.H. uit den droom geholpen. M. J. Z.

[Ook ...s....f. en P. E. VAN DER ZEE hebben hier op dezelfde wijze den Gordiaanschen knoop doorgehakt.]

Spreekwijzen. Blak stil. Blak wordt door sommigen beschouwd als een woord zonder eenige beteekenis en verbasterd uit *blad*. Wij echter gelooven dat het, door verwisseling der lipletter, van *vlak* gevormd is. In den zin van *vlak*, wordt *blak*, als een op zich zelf staand woord, nog in *Zuid-Beveland*, en welligt ook elders, gehoord. »Het is hier zoo *blak*", zegt men van eene effene streek lands, waarin weinig of geene boomen gevonden worden. Beteekent *blad stil*: zoo stil, dat geen blad bewogen wordt, welligt moet dan *blak stil* of *vlak stil* aanduiden, dat geen enkel windzuchtje het water doet rimpelen, en dit zich dus als een *effen vlak* aan ons oog vertoont.

PS. In MEYER's *Woordenschat* vond ik nog,

dat het verouderde *blak* beteekent *glad*, *vlak*, *zonder ruigte* enz., 't geene mijne gissing des te waarschijnlijker maakt. J. H. VAN DALE.

[Niet anders J. J. WOLFS, die ook den *Woordenschat* gebezigd heeft, en PRAESENS EST IMPERFECTUM, *caet.*, die den ouden KILIAEN tot getuige roept, waar hij bij *black*, *aequuus*, *planus* aangeteekend heeft.]

Swanenburg (II.; bl. 278). Wanneer de vrager geen Hollandsch huis *Swanenburg* bedoelt, dan is 't hem welligt aangenaam, kennis te maken met twee Geldersche huizen van dien naam. Het eerste ligt tusschen *Gendringen* en *Anholt*, is in 1425 door Hertog ARNOLD bemagtigd en in de tweede helft der vorige eeuw door den Heer *Baron* VAN LYNDEN vernieuwd. Het tweede was omstreeks dienzelfden tijd gelegen onder het Schoutambt van *Heerde*, en in de kerk van *Vorchten* hingen langen tijd de veertien wapenborden der Heeren van *Zwanenburg*. Beiden waren niet aan de Geldersche leenkamer leenroerig. Het is mij dus, voor alsnog, moeijelijk te zeggen, welke geslachten dáár hebben gewoond.

P. N.

Swanenburg. In *Gelderland* vind ik twee huizen *Zwanenburg* vermeld. BACHIENE, *Beschryving der Nederlanden* [IVde Deel van BUSSCHING's *Nieuwe Geogr.*], bl. 348, spreekt van het kasteel *Zwanenburg* in de baanderheerlijkheid *Berg*, in het Graafschap *Zutphen*, — en, bl. 370, van het adellijk huis *Zwanenburg* op de *Veluwe*, in het Schoutambt van *Heerde*, »het Stamhuis der oude Heeren van *Zwanenburg*, die in de kerk van *Vorchten* begraven, en wier wapenborden nog daar te zien zijn". Dit kan leiden tot nadere nasporing. — »Het behoort aan den Heer DIDERIK Baron VAN LYNDEN". — J. J. VAN HASSELT, *Geografische Beschr. van Gelderland*, mede in 1772 in 't licht gegeven, vermeldt, bl. 302, insgelijks deze beide heerlijkheden, maar noemt den Heer DIRK VAN LYNDEN *tot den Zwanenburg* als eigenaar van het kasteel tusschen *Anholt* en *Gendringen*. Op het woord *Vorchten*, bl. 192, schrijft hij: »In de kerk hangen wapenborden van de Heeren van *Zwanenburg*". Bezat nu de Baron VAN LYNDEN deze beide goederen, of was Heer DIRK *tot den Zwanenburg* een zoon van Heer DIDERIK, of heeft een, en zoo ja, wie der beide schrijvers, zich vergist? L. J.

[Ook X. X. X. en A. J. VAN DER AA noemden ons deze beide kasteelen *Swanenburg* of *Zwanenburg*. Gene verwees daarbij naar zijn *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*, Dl. XIII, bl. 403 en 404; en achtte het, om de Geldersche herkomst der VAN HASSELT's, niet onwaarschijnlijk, dat een van die huizen het door C.&A. bedoelde zou zijn.—Voorts zij het ons vergund, de aandacht van L. J. te vestigen op het door P. N. vermelde feit der vernieuwing van het Zutphensche *Swanenburg* door den Baron VAN LYNDEN, in de tweede helft der XVIIIde eeuw; ten bewijze (immers als P. N.'s bron hier zuiver is) dat werkelijk die familie in betrekking tot dat adellijk huis gestaan heeft. Voor als nog en tot nader onderzoek, gelooven wij dat hier eene vergissing geweest is bij BACHIENE.]

Swanenburg. Bij TE WATER, *Hoogadelyk en Adelyk Zeeland*, wordt gesproken over den naam en het stamhuis van het geslacht SWANENBURG. Dit stamhuis lag bij *Cappelle* in *Zeeland*, en was in de vorige eeuw niet meer in wezen. Zie bl. 87, in de Voorrede, en verder bl. 172. Ook VAN DER HOUVE (*Chron.* Dl. I, bl. 145), BOXHORN op REIGERSBERG, Dl. I, bl. 379 en S. VAN LEEUWEN (*Bat. Ill.*) bl. 1268. Over Jonkvrouw MARGRIETA VAN HASSELT, moeder van FLORIS VAN BORSELEN, die den 5den Maart 1495 overleed, zie het aangehaalde werk van TE WATER, bl. 78.

.. ELSEVIER.

Lammert Meliszoon (II.; bl. 278). In de *Beknopte Geschiedenis der Stad Hoorn* enz., Hoorn 1839, door C. A. ABBING, leest men op bl. 12, in de noot:

»Uit het [de] geslachtlijst van MELISZOON tot op dezen tijd voortgezet, bleek mij, dat hij een talrijk nageslacht naliet, en dat de aanzienlijkste familiën van *Hoorn* van hem afstammen".

C. & A. zal dus bij dien verdienstelijken schrijver te *Hoorn* wel inzage kunnen bekomen van de aangehaalde geslachtlijst.

.. ELSEVIER.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst naar hetzelfde werk.]

Spreekwijzen. Katzwijm (II.; bl. 278). 't Zal wel verbasterd zijn én welluidendheids-, én welvoegelijkheids-halve van *kakszwijm*, af te leiden van het verouderde *kak* of *keck* (nog bij KILIAEN te vinden), d. i. *list*, *bedrog*, van waar ook bij onze Ouden *kackemick*, *as kax*. *Katzwijm* is dan zoo veel als bedriegelijke, schijnbare of voorgewende bezwijming.

CONSTANTER.

Spreekwijzen. Katzwijm. Zou *kat* in dit woord niet *loos* kunnen beduiden, daar het Holl. *kat* is afgeleid van het Lat. *catus*, dat *loos* beteekent? Dus zou het geheele woord zooveel inhebben als een looze zwijm, eene listige, geveinsde bezwijming, eene zoodanige, waarvan het schoone geslacht (een deel ten minste) zich wel eens bedient, ter bereiking van het eene of andere doel.

Mr. L. K.

[Het spijt ons, dat Mr. L. K. het beminnenswaardigste, liefelijkste deel van het menschelijke geslacht op eene zoo weinig vleijende wijze met een woord als *Katzwijm* in verbinding heeft geplaatst. Maar, wijl hij op het einde van zijn antwoord reeds berouw schijnt te gevoelen, zullen wij hem niet verder hard vallen, doch veeleer aanmerken dat, naar ons bescheiden oordeel, genoemde term een feit herinnert, waaraan het eigenaardige spreekwoord onzer overzeesche geburen, *A cat has nine lives* (Een kat heeft negen levens), den oorsprong verschuldigd is. Men verbeeldt zich eene kat, hoe dan ook, te hebben ge-

dood... volstrekt niet...; het dier verschijnt straks weder in volle gezondheid, alsof er niets voorgevallen ware; het lag slechts in *katzwijm*.]

Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en Veeteelt (II.; bl. 278). De vrager vergelijke J. P. SPRENGER VAN EYK'S *Nederl. Spreekwoorden aan den Landbouw ontleend.*

...s ....f.

Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en Veeteelt. In de twee bundels *Spreekwoorden en Spreekwijzen tot de Dieren betrekkelijk*, door SPRENGER VAN EYK in 1838 en 1839 te *Rotterdam* uitgegeven, en in eene dergelijke verzameling, aan het *Landleven* ontleend, van denzelfden auteur, zal de vrager zeker veel van zijne gading vinden. Laatstgemeld werk zag in 1841, mede te *Rotterdam*, het licht.

Σ.

Eerste Boekdrukkerij te Middelburg (II.; bl. 278). Al is te *Middelburg*, in 1577, voor het allereerst eene boekdrukkerij opgerigt, gelijk P. FRET, volgens het *Toevoegsel tot den Middelburgschen Naamwijzer van* 1849, opgeeft, zoo leefde er omstreeks den jare 1477 een zekere MAURITS YEMANTZ, van *Middelburg*, die met den eersten *Delftschen* drukker, JACOB JACOBSZ. (allerwaarschijnlijkst den Burgemeester JACOB JACOBSZ. LAMBREGTSZ. VAN DER MEER), zich vereenigd hebbende, met hem de eerste was, die aan zijne landgenooten den Bijbel in hunne landtaal schonk, hetgeen plaats had op den 10den Januarij 1477, naar luid van des Heeren Baron W. H. J. VAN WESTREENEN van *Tiellandt's*, »*Korte Schets van den voortgang der Boekdrukkunst in Nederland*", enz. bl. 19. C. A. C.

Spreekwijzen. »*Zij is Luthersch*" (II.; bl. 279). Toen LUTHER zijne vrouw schaakte, zegt de vertelling, droeg hij haar onder zijn' mantel verborgen, waaruit echter de zoom van haar witte kleed zigtbaar was. Hierin zou dan de aanleiding tot dit zoo vaak gebruikte spreekwoord te zoeken zijn. Wij moeten evenwel bekennen niet van elders te weten, dat de eerzame Meester MARTIN de zedige CATHARINA VON BORA *geschaakt* heeft.

C. W. BRUINVIS.

[Dezelfde fabel van CATHARINA BORA's ontvoering, werd ons, ter verklaring van het bewuste spreekwoord, ook opgedischt door M. J. Z. en P. P. M. Dat zij tot die onbeschaamde leugens behoort, met welke de verbitterde vijanden der Hervorming, wanende hunne zaak daarmede voordeel aan te doen, drie eeuwen lang er een jammerlijk vermaak in gevonden hebben, 's grooten mans nagedachtenis te belasteren, zal wel voor onze lezers ter naauwernood vermelding behoeven. Nooit werd verdichtsel krachtiger gewraakt door de onmiskenbare toedragt der feiten. Veel zouden wij hier kunnen aanvoeren, maar wij bepalen ons tot de verwijzing naar MERLE D'AUBIGNÉ'S *Geschiedenis der Hervorming*, Rott. 1842, Dl. III, bl. 304 volg.]

Spreekwijzen. »*Zij is Luthersch*". Toen de beide Luthersche Kerkgenootschappen nog met elkander waren vereënigd, droegen de weesmeisjes der Evangelisch Luthersche gemeente over hare onderrokken zwarte tabbaarden, die eenige duimen korter waren dan gene, en waardoor dus een gedeelte er van zigtbaar werd. Zeer gevoegelijk laat het zich hieruit verklaren, waarom men van eene vrouw, wier rokken een weinig afhangen, zegt: »*Zij is Luthersch*", H. W. K.

[Dezelfde afleiding behaagde aan B. H. J.]

Spreekwijzen. » *Zij is Luthersch*". Toen ik, in het vorige jaar, mij te *Eisleben*, LUTHER'S geboorteplaats, bevond, en met den Heer ARNOLD, Onderwijzer aan de Stadsschool, in de St. Andreas-kerk rondwandelde, maakte deze mij bij het beschouwen van een portret des Hervormers, opmerkzaam op een rood kraagje, dat onder de kin, even boven het zwarte vest te voorschijn kwam. Volgens hem zou dit roode kraagje moeten aanduiden, dat LUTHER *Magister philosophiæ* geweest was. Ik laat het aan anderen over, die meer vorderingen gemaakt hebben dan ik in de *Consuetudo Vestiaria Doctorum seculi XVI*, te onderzoeken, of de Heer ARNOLD gelijk had, en gaarne zal ik, en met veel belangstelling, nalezen, wat zij in DE NAVORSCHER daaromtrent ten beste geven. — Zou nu misschien de spreekwijs: *Zij is Luthersch*, van dat uitsteken van het eene kleedingstuk onder het andere, zoo als het bij den Hervormer gezien werd, af te leiden zijn? Ik beken: de afleiding is wat ver gezocht; zij is, gelijk de lezer ziet, heel uit *Eisleben* gehaald, maar toch zou ik haar, ook om den wille der lieve dames, daarvan eerder willen afleiden, dan dat ik de spreekwijs in verband breng met eene andere. *Ik ben Luthersch* wordt n. l. gezegd, als men geen geld op zak heeft, en met deze spreekwijs de gevraagde in verband brengende, zouden wij haren oorsprong vinden (en dit luidt gewis minder aangenaam) in eene opgelapte, armoedige, en bij gevolgtrekking, slordige kleeding. J. R. EILERS KOCH.

[G. P. ROOS gewaagt van eene bijdrage over het spreekwoord: *Hij is Luthersch, want hij teekent den duivel met eene staart*, afkomstig van Ds. SCHULTZ JACOBI, en opgenomen — ten welken jare zegt hij niet — in een der nummers van de *Letteroefeningen*. ANONYMUS herinnerde ons nog een paar andere spreekwoorden, die in hunne Anti-Luthersche stemming van de dagen der godsdienstige verbittering getuigenis geven, t. w.: „*Luthersch in 't geloof en Luthersch in den zak*", en „*Hij liegt alsof hij Luthersche psalmen hoort zingen*".]

De Regterhand bij den Eed (II.; bl. 279). J. D. B. zal vermoedelijk, althans wat het eerste gedeelte zijner vraag betreft, genoegzame opheldering kunnen vinden in GÖSCHEL, *Der Eid nach seinem Princip, Begriff und Gebrauch*, Berlin 1837. Ook zal men veel be-

langrijks aantreffen, zoowel over den eed, met opgeheven vingeren der regter hand, als met de regter hand op de linker borst, in het werk van P. VAN DER SCHELLING, *Kampregt der Hollanderen*, Rott. 1790, in 8°., alwaar op bl. 222—228 in de aanteekeningen over *verschillende* wijzen van eed doen, zoo in ons land als elders, en daaronder ook over de beide opgenoemde manieren gehandeld wordt. Bij den eed der vrouwen met de regterhand op de linkerborst wordt daar ook het werk van BOXHORN, in zijne *Aanteekeningen op de Chronyk van* VELDENAAR, bl. 162 aangehaald. Onze vrager gelieve die bron zelf na te zien.

BH'.

De Regterhand bij den Eed. »De Prelaten en Kapittelen zwoeren, naar hunne gewoonte, met de hand op de borst; de Ridderschap, mitsgaders de Regeerders der stad *Utrecht*, Hoplieden en Kapiteinen, zoo voor zich als voor hunne gemeente en ingezetenen, met opgestokene vingeren. Hetzelfde verschil tusschen de wijze van eedzweren der kerkelijken en wereldlijken had oudtijds ook in *Frankrijk* plaats. WOLOWSKI, *Revue de Législ. et de Jurisprudence*, T. VI, p. 134". — J. H. VAN BOLHUIS, *Proeve eener Geschiedenis van het Kasteel Vredenburg* in VAN DER MONDE'S *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Statist. van Utrecht*, 1838, bl. 207, noot (2).

[Omtrent eene bijzondere wijze van eedzweren geeft ons L. D. R. het volgende: „In BURKH. EBLE, *Die Lehre von den Haaren*, Wien 1831, leest men (II. 13, S. 179): „De Friesen plagten bij het zweren de hoofdharen der linkerzijde iets naar voren te trekken en de vingers der regter hand daarop te leggen. Van daar (zegt hij verder) het spreekwoord, dat men eerst dan een Fries gelooven kan, wanneer hij zijne haren met de vingeren aangeraakt heeft".

Voorts dient hier Dr. J. M. NOORDEWIER geraadpleegd, waar hij (*Nederduitsche Regtsoudheden*, bl 35) zegt: „Bij den eed is de hand onmisbaar: 't is als of zij zweert en den eed houdt. De zwerende, zoo bragt het de ritus mede, hield het een of ander vast of raakte het aan. Mannen in de heidentijden den greep van 't zwaard, later de reliquien; vrouwen de linker borst (SCHRASSERT, *Veluwschen Practisijn*, 217), elders ook den hairbos; geestelijken en later vorsten leiden de regter hand op borst en hart. Bij zuiveringseed op *Voorn.* 297, „„„als een onsculd gheboden heeft — so sal die *rechter* des genen *hant*, die zekeren sal, *nemen in sijn hant*, ende die rechter sal die forme van der zekerheden voirseggen so die scepenen ghewijst hebben te doen cet." "

Wij lezen bij denzelfden schrijver, iets lager:

„De *vingers* zijn eigentlijk het deel der hand, waarin de meeste uitdrukking ligt; van daar, dat de symbolieke verrigting, in 't algemeen aan de hand toegeschreven, in vele gevallen nader door vingers wordt bepaald. Eeden worden gezworen met opleggen der *beide voorste vingers* der regterhand; meer eenvoudige beloften met het opsteken van éénen vinger: „„Is *ten hilligen geswaren mijt opgerichten vijngeren*" "; a. 1485. *Deventer Oirphedeboek*, B. OA. 46. Dit is de gewone formule".

Voorts, bl. 37:

„Zwerende mannen raakten baard of hair aan, vrouwen leiden de vingers der regterhand op hare hairvlechten. „„So aegh hi —" " zoo moet hij bij den boedeleed — „„op to nijmen mit sinen winster hand sine *winstera hara* ende deer op toe lidsen tween fingeren mit sine fora hand ende swara dan." " VON RICHTHOFEN, 399, die evenwel *gara* leest, de gere, schoot van den rok".]

Gebijnaamd (II.; bl. 279). Deze vorm is niet zoo vreemd als de vrager veronderstelt. Hij kwam vroeger herhaaldelijk in geschiedkundige werken voor. KILIAAN heeft ook een werkwoord *By-naemen* (*agnominare, cognominare*), terwijl bij PLANTYN *Yemand bynaemen* (*vocabulum alicui imponere*) gevonden wordt.

Σ.

Gebijnaamd. »Naar welke spraakleer is dit deelwoord gevormd?" — Die spraakleer, geachte vrager, zou al vrij oud kunnen wezen, want reeds in 1580 en later is mij dit woord in de zoogenaamde *Registers van Passeringen* der stad *Sluis* voorgekomen. Een bewijs te meer, dat al wat voor nieuw of nieuwgevormd aangezien wordt, niet steeds dien naam dragen mag. — Eene andere vraag is deze: Is *gebijnaamd* een *deelwoord?* Zoo ja, van welk werkwoord dan? — Wij houden *gebijnaamd* voor een *bijvoegelijk naamwoord*, afgeleid van het zelfstandige naamwoord *bijnaam*, met het voorvoegsel *ge* en den uitgang van het verleden deelwoord der zwakke verbuiging. Als zoodanig dan heeft het woord overeenkomst met *gezind, gelaarsd*, enz. en ook met *genaamd.* — Zal men dan nu ook van *vóórnaam* en *áchternaam* *gevóórnaamd* en *geáchternaamd* vormen? — Wij hebben er niets tegen. 't Moge in den eersten opslag vreemd voorkomen, — daar, zoo wij ons niet bedriegen, *bijnaam* het eenige zamengestelde zelfstandige naamwoord is, dat op deze wijze tot een bijvoegelijk naamwoord gevormd wordt, — dit geeft ons nog geen regt om de woorden daarom te verwerpen. Wij zouden er dus voor zijn om *gebijnaamd*, nevens *genaamd*, *bespraakt*, *begaafd*, enz. te dulden en, des noods, ook den toegang verleenen aan *gevóórnaamd*, enz. Men zie de *Hollandsche Spraakleer* van Dr. W. G. BRILL, bl. 405—407.

In een *Register van Resolutien* van den jare 1501 vond ik dit woord ook reeds gebezigd. Het mag dus voor het minst roemen op een' ouderdom van drie en eene halve eeuw!

J. H. VAN DALE.

Autographen (II.; bl. 279). KADMOS vindt zijne vraag naar *Autographen* ten deele althans, beantwoord aan EGOMET, in een der *Zondagsbladen* van Julij 1852. Gaarne herhalen wij hier, wat wij daar reeds gaven, al is het ook niet met dezelfde woorden.

De boekhandelaar NATHAN, te *Utrecht*, gaf eene verzameling van BEELDSNIJDER VAN VOSHOL. Inzonderheid belangrijk schijnt: *Isographie des hommes célèbres* (3 vol. Paris 1828—30), waarop in 1839 *Supplementen*

verschenen. Voor de verzamelaars van Autographen is onmisbaar FONTAINE'S *Manuel de l'Amateur d'Autographes* (Paris 1836); benevens een artikel: *die Autographensammlungen*, voorkomende in het *Deutsche Vierteljahrschrift* voor 1842. Zie *Conversations-Lexicon* in voce. Misschien weet nu een ander hier nog wat bij te voegen. BH'.

Autographen; J. P. Houtman's »Fac-Similé's"; Laur. Theod. Gronovius; Mr. Joannes Tollius. Er bestaat eene in der tijd verkrijgbaar gestelde en misschien nog wel te verkrijgen verzameling, getiteld: *Fac-Simile's van onuitgegevene brieven en andere belangrijke stukken van beroemde Mannen, uitgegeven door* J. P. HOUTMAN, *Steendrukker te Utrecht* (1830), in zes afleveringen, ieder van zes stuks. Ik meen, dat er niet meer verschenen is. Ook vindt men verscheidene fac-simile's van brieven en andere stukken van beroemde mannen in de *Proeven van Oud Letterschrift*, met eene *Ophelderende Verklaring*, uitgegeven door de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, 1818. Ik maak van deze gelegenheid gebruik om op een paar onnaauwkeurigheden, die mij bij het doorloopen van eerstgenoemde verzameling in het oog zijn gevallen, de aandacht van uwe lezers te vestigen. Ik begin met

Aflev. I. In het gedicht van HENRICK BRUNO staat in het tweede en vijfde vers niet *avec qui*, dat geen zin oplevert, maar het oude *avecque*. Binnen den omslag van *Aflev.* II lees ik: *Brief van den Leydschen Hoogleeraar* LAURENTIUS THEODORUS GRONOVIUS. Deze GRONOVIUS woonde wel te *Leyden* en was daar in 1762, misschien ook nog wel later, Schepen (zie VAN MIERIS, *Beschrijving der Stad Leyden*, II. 18* en 19*); doch is niet Hoogleeraar geweest. Hij beoefende de natuurkundige wetenschappen en heeft ook werken nagelaten. Een levensberigt van hem komt voor in de *Biogr. Univ.* XVIII, 529. In *Aflev.* IV worden de woorden uit den brief van VIGLIUS VAN ZUICHEM: *mitto ad te — opera venerabilis* BEDAE *atq. duo alia volumina, quae velim isthic eleganter cōpingi — cures*, dus vertaald; *ik zende u hiernevens —, welke ik wensch, dat gij voor mij netjes laat beschilderen* enz. Ik verduitsch: *netjes laat inbinden.* Voorts worden VIGLIUS' woorden: *an responsiones tuas omnes absolveris* overgezet: *of gij alle uwe uitgaven hebt afbetaald*, in plaats van: *of gij alle uwe antwoorden hebt afgemaakt.* Onder aan staat: *Tuus avūculus* (*avunculus*), welk laatste woord men niet schijnt te hebben kunnen lezen. Binnen den omslag der V*de Aflev.* wordt opgegeven: *Brief van* JOAN WILLEM FRISO *aan den Hoogleeraar* TOLLIUS. In 1710, het jaar, waarin deze brief geschreven is, heeft er geen Hoogleeraar van dien naam bestaan. Ik twijfel niet of de persoon, aan wien het stuk is gerigt, *Mr.* JOANNES TOLLIUS geweest zij, volgens eene geslachtlijst in handschrift, zoon van PHIL. THEOD. TOLLIUS (zie NAV. II, bl. 78) en SARA VAN OLEN, geb. te *Koevorden*, den 30sten Maart 1674, tot J. U. D. bevorderd te *Leyden* in 1697, Gemeensman te *Kampen* in 1705, Burgemeester aldaar in 1708, Kameraar in 1709, Gedeputeerde te Velde in 1710. Eindelijk beteekenen, in *Aflev.* VI, de woorden van C. LINNÉ'S brief in het naschrift: *Cuius semina quaero per totam Europam*, niet: *wier zaad ik door geheel Europa gevraagd ben* [?], maar: *wier zaad ik door geheel Europa zoek.* J.C.D.

[Wij behoeven de liefhebbers van Autographen wel niet opmerkzaam te maken op GROEN VAN PRINSTERER'S *Archives de la Maison d'Orange-Nassau* of op Mr. J. C. DE JONGE'S *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen.* Maar het zal hun echter niet onwelkom zijn te vernemen dat, volgens de *Literary Gazette* (van Zaturdag Julij 16, 1853, N°. 1904, p. 698), er te *Londen* een prospectus in het licht is gekomen van een nieuw tijdschrift, betiteld: *The Autograph Miscellany* en eene verzameling van geschreven brieven en andere belangrijke stukken zullende bevatten, waarvan de facsimilering aan den Heer FREDERICK NETHERCLIFT, Steendrukker, is opgedragen. Men stelt zich voor om, te gelijk met de facsimilé's, een aantal uitleggingen en verklaringen te geven en er somtijds enkele zinsneden in letterdruk bij te voegen. De bouwstoffen van het werk zullen, met verlof der Trustees van het Britsche Museum, uit de rijke verzameling handschriften aldaar worden verschaft.]

Matthias Claudius (II.; bl. 279). Levensberigten omtrent dezen vruchtbaren humoristischen schrijver, ASMUS of de *Wansbecker-Bothe* geheeten, vindt men in het *Conversations-Lexikon*, of *Allgem. Real-Encyclopaedie* u. s. w. Leipzig, bij BROCKHAUS, in voce.

Misschien bevat ook wel de nieuwste uitgave zijner gezamenlijke werken, *Hamburg* 1838, een uitvoerig levensberigt. Hij werd geboren den 15den Aug. 17 43[?], te *Rheinfeld*, in *Holstein*, en stierf den 21sten Jan. 1815 te *Hamburg*. D. BH'.

Matthias Claudius. Nopens MATTHIAS CLAUDIUS vindt men levensberigten in VAN KAMPEN'S *Handboek der Hoogduitsche Letterkunde* (St. II, bl. 468 en 469); in het *Aanhangsel* op NIEUWENHUIS, *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, en in ieder Hoogduitsch *Conversations-Lexikon* of *Biographisch Wörterbuch.* Ziehier zijne levensgeschiedenis beknoptelijk zamengevat. Hij werd geboren den 15den Augustus 1740 (VAN KAMPEN zegt 1743, doch dit is vermoedelijk eene drukfout), te *Rheinfeld*, een Holsteinsch vlek bij *Lubeck*, studeerde te *Jena*, leefde vervolgens ambteloos te *Wandsbeck*, bij *Hamburg*, werd in 1776 Oberland-Commissar te *Darmstadt*, legde reeds in het volgende jaar dat ambt neder en keerde toen naar *Wandsbeck* terug, waar hij den 21sten Januarij 1815 overleed als Revisor bij de Sleeswijk-Holsteinsche bank te *Altona*, welke post hem in 1778 was opge-

dragen, zonder dat hij daarom verpligt werd zijn geliefd *Wandsbeck* te verlaten.

A. J. VAN DER AA.

[K—p. verwees insgelijks naar VAN KAMPEN'S *Handboek*, I.; bl. 468; II.; bl. 198, en naar het *Conversations-Lexikon*. B. H. J., die, even als A. J. VAN DER AA, 's dichters geboorte stelt in 1740, en even als D. BH'., hem te *Hamburg* sterven laat, herinnerde het werk *Gedachten van* MATTHIAS CLAUDIUS, *verzameld uit zijne werken*, door J. IMMERZEEL, JR. Amst. 1836. E. A. P. eindelijk gewaagde van het tweede stuk van Dr. D. H. WILDSCHUT'S MATTHIAS CLAUDIUS, *of de Wandsbecker Bode gekend uit zijne Schriften* (met onuitgegevene levensberigten en een fac-simile), Amst. bij STOKMANS en RIJNDERS, 1843. Een vriend verhaalde ons onlangs, dat de oude herbergier te *Sloten*, weleer een buurman van MATTHIAS CLAUDIUS, nog wel eenige anecdoten hem aangaande mede te deelen heeft.]

De Bijenteelt (II.; bl. 279). Als een zeer geschikt boek ten dienste van de bijenteelt kan ik aanbevelen:

Nieuwe Leerwijze omtrent de Bijen, en derzelver zoogenaamde Magazijnen-teelt, ten dienste der Hollandsche bijenhouders, door R. J. BROUWER, *met platen*, 1809. Amsterdam, *by* J. C. SEPP *en Zoon*. I Deel compleet.

J. L.

De Bijenteelt. M. M. kan te regt bij J. A. UILKENS, *Handboek van Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, Groningen 1819, *bij* J. OOMKENS, alwaar hij, in de beide laatste hoofdstukken van dat werk, de huishouding der bijen en de bijenteelt zal behandeld vinden, bl. 353 tot het einde.

PERCONTATOR.

De Bijenteelt. In DE NAVORSCHER wordt gevraagd, welke boekwerken er schrijven over de behandeling en de teelt der *bijen?*

Men zoude, in antwoord hierop, eene zeer uitgebreide boekenlijst kunnen mededeelen. Ik bepaal mij echter tot het volgende:

1°. Onder de *inlandsche:*

Verhandelingen van de Maatschappij van Landbouw te Amsterdam, Dl. XV, St. 1 (geheel);

Volledige Beschrijving van alle Kunsten enz., St. 14, Dordrecht, 1797;

R. J. BROUWER, *Nieuwe Leerwijze omtrent de Bijen*, Amsterdam 1809;

Beknopte Handleiding voor Bijenhouders, Amsterdam 1835 (zijnde niets dan een uittreksel uit het genoemde werk van BROUWER);

De *Geldersche Volks-Almanak* voor de jaren 1842, 1843 en 1845, waarin vele goede praktische berigten (van A. VAN SCHOTHORST) voorkomen;

De Kunst om met voordeel Bijen te houden, Deventer 1847.

2°. Onder de *uitlandsche:*

J. V. SICKLER, *Die Bienenzucht*, Erfurt, 1809 (2 deeltjes);

VON EHRENFELS, *Die Bienenzucht*, Prag, 1829;

F. W. GUNDELACH, *Die Naturgeschichte der Honigbienen*, Cassel, 1842, welk laatste een onkostbaar en goed geschreven werkje is.

H. C. VAN HALL.

De Bijenteelt. In het *Huishoudkundig Woordenboek* van CHOMEL en DE CHALMOT, komt op dit woord een goed bewerkt artikel voor.

J. M.

De Bijenteelt. Werken, die over de bijenteelt handelen, zijn:

FR. HUBER, *Observations sur les Abeilles*, 2 Vol. 8°., 1814;

A. LEPELETIER DE SAINT-FARGEAU, *Hist. Nat. des Insectes Hyménoptères*, Paris 1836, 8°. Tome I, p. 231 sqq.;

KNAUFF, *Herbst-, Winter- und Frühlingsabende*, Jena, 1820;

RASCHIG, *Vollständiges Handbuch der Bienenzucht und Bienenkunde*, Berlin, 1829;

CHRIST, *Anweisung zur angenehmsten und nützlichsten Bienenzucht*, Leipzig 1841;

KRITZ, *Die entdeckten Brutgeheimnisse der Bienen*, Leipzig, 1842;

FUCKEL, *Meine Bienenzucht*, Darmst., 1838.

Sedert twee jaren verschijnt in Duitschland een Tijdschrift voor bijenteelt, onder den titel van: *Deutsche Bienenzeitung*.

S. v. V.

[Wij voegen hier nog de volgende werken bij:

RÉAUMUR, *Mémoires pour servir à l'Histoire des Insectes*, 1734, 1742;

JOHN HUNTER, *Philosophical Transactions for* 1792;

WILDMAN, *A Complete Guide for the Management of Bees*, 1819;

New Observations on the Natural History of Bees, 1821 (eene Engelsche vertaling naar het beroemde werk van HUBER);

The Bee-Keeper's Manual; or Practical Hints for the Management and Complete Preservation of the Honey Bee. By HENRY TAILOR. 4th edition, *Revised, Enlarged and Improved*. 12mo (London) GROOMBRIDGE *and Sons*, (1851?);

Kidd's Own Journal (London, WILLIAM SPOONER), Vol. I (1852), pp. 37, 70, 329; Vol. II (1853), pp. 41, 69, 155, 172, 331, 378;

Eene reeks van artikelen door WYAT J. PETTITT in de *Agricultural Magazine* voor 1852;

UNHOCH, *Anleitung zur wahren Bienenkenntnisz* (München, 1823—28);

SPITZNER, *Ausführliche Beschreibung der Korbbienenzucht* (Leipzig, 1823);

DZIERZON, *Theorie und Praxis des neuen Bienenfreunds* (Schweidn. 1850);

BEYER, *Illustrirter neuester Bienenfreund* (Leipzig 1851).

In 1850 heeft zich eene „Wanderversammlung" van duitsche bijenhouders gevormd en haar eerste vergadering te *Arnstadt* gehouden. Als haar orgaan komt de *Deutsche Bienenzeitung* in het licht.]

Jan Franken (II.; bl. 279). Ofschoon Mr. S. DE WIND, in het *Jaarboekje van Zeeland* voor 1852, het huwelijk niet vermeld heeft diens getrouwen dienaars van JOH. VAN OLDENBARNEVELT, zal men het echter aangeteekend vinden in de huwelijksregisters te *'s Gravenhage*, dus:

»16 Sept. 1620. JOHAN FRANCKEN, Secre-

taris der Heerlycheyt van *Wester Souburg* in *Zeelant*, jongman, met CATHARINA DE MOLIJN".

Indien zijne vrouw eene *Alkmaarsche* schoone geweest is, dan zullen de Proclamatie-registers dier stad haren naam op dien datum ook wel vermelden.

JOHAN FRANCKEN is naderhand Majoor der stad *Amersfoort* geweest, en heeft in die hoedanigheid een eigenhandig schrijven nagelaten van den 16den Februarij 1656, waarbij hij zijne *vrouw of erfgenamen* verzoekt, om den met zilver ingelegden degen, waarmede J. VAN OLDENBARNEVELT door den Koning van *Frankrijk* tot ridder was geslagen, en dien hij (FRANCKEN) van des advocaats weduwe had ontvangen, als een blijk van vriendschap te geven aan SAMUEL THIENS, advocaat en Burgemeester van *Amersfoort*.

Na FRANCKEN'S dood ($\frac{17}{27}$ Mei 1664) is dit erfstuk op den 4den Junij 1664 werkelijk overgegaan op den reeds genoemden SAMUEL THIENS, en, op het oogenblik, het eigendom van Dr. G. MUNNICKS VAN CLEEFF, te *Utrecht*. Zie hierover: *Kronijk van het Hist. Genootschap* te *Utrecht*, A°. 1852, bl. 189.

Het zoude niet moeijelijk zijn om te *Amersfoort* eens na te sporen of JOH. FRANCKEN ook kinderen heeft achtergelaten.

.. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Druipen (II.; bl. 279). De Heer DE JÄGER geeft de voorkeur aan de afleiding van het *druipstaarten der honden*, als komende het overeen met de *verlegenheid*, *versuftheid* en *verslagenheid* der onbekwaam gekeurden. Maar — brengen wij ons de spreuk:

Quo quis indoctior,
Eo impudentior:

te binnen — zoo dienen wij, volgens den Heer RIEHM, veeleer te denken aan *Hebr.* II, vs. 1. De spreekwijze is dan ontleend van water, dat onbedachtelijk in een lek vat gegoten, er door vloeit en verloren gaat. Als bijbeltaal werd de tekst in later tijd op de geestelijken toegepast, die moesten zorg dragen, dat zij voor hun ambt bekwaam waren. In het tegenovergestelde geval *vloeiden zij door* of *dropen*.

Druipen, schrijft TUINMAN, heeft eenen griekschen oorsprong en beduidt *afvallen*. De Grieken toch noemden eene rijpe vrucht, die van den boom druipt of valt: *δρυπέτης*, van *δρύς* een *boom* en *πίπτειν*, *vallen*. Anders was *δρύπτειν* bij de Grieken *scheuren*. Men zegt bij ons: *hij druipt door zijne kleêren; hij is van de galg gedropen* (i. e. een *galgebrok*).

J. L. TERWEN beweert, in zijn *Etymologisch Woordenboek*, dat men *druipen* af te leiden heeft van eenen wortel *rap*, *rup*, die natheid aanduidt, en verwant is aan *drijven*, *niet zinken*. Dan zou de spreekwijs: hij is gedropen, d. i. niet door het examen gekomen, zooveel zeggen, als: hij drijft (als de *tooverheksen*).

P. E. VAN DER ZEE.

Spreekwijzen. Druipen. Dit moet eigenlijk wezen: *door de mand druipen*, eene wijziging van: *door de mand vallen*, en bij TUINMAN als zoodanig vermeld. Het stemt dan overeen met *door de ben* vallen, en met *gekorfd*, *door den korf gevallen*. Ook zegt men wel *van de plank gevallen*, al welke uitdrukkingen te kennen schijnen te geven, dat de bodem waarop wij meenden te kunnen staan, d. i. de kundigheden die wij verzameld hadden, te zwak was om ons te houden. J. H. VAN DALE.

Zamengestelde woorden (II.; bl. 280). Ik geloof dat het zeer moeijelijk zou zijn, voor de spelling der bedoelde woorden bepaalde regels te vinden. — Men rigte zich, dunkt mij, in deze maar naar het gebruik en de welluidendheid. G. J. v. J.

Zamengestelde woorden. Een antwoord op deze vraag wordt gegeven door den Heer Mr. J. VAN LENNEP, in het *Magazijn voor Nederl. Taalkunde*, IV.; bl. 113 en VI.; bl. 231.

ZijnEd. zegt ter laatst aangehaalde plaatse: »Overal, waar het eerste woord der samenstelling kennelijk in den tweeden naamval van het meervoud staat, zoodat men by omzetting der woorden het lidwoord *van* of *der* gebruiken moet, plaatse men de *n* en schrijve alzoo: *reuzenstrijd* (voor: »strijd *der* reuzen"), *schepental* (voor: »getal *van* schepen"), *heldenreeks*, (voor: »reeks *van* helden") enz. enz.

Overal, waar het eerste woord alleen een hoedanigheid van het tweede uitdrukt of zich daarmede niet met *van* of *der*, maar met *voor*, *met*, of andere voorzetzels verbinden laat, blijve de *n* weg, en men schrijve: *koestal* (voor: »stal, *om* koeien in te plaatsen"), *paardedek* (voor: »dek, *dat voor een* paard *dient*"), *gebedeboek*, *prenteboek*, *woordeboek* (voor: »boek *met* gebeden, prenten, woorden") enz. enz.

Alleen make men uitzondering in die samenstellingen, waar de welluidendheid noodwendig de *n* vordert, als in *heldenaart*, *vorsteneer*, enz." J. J. WOLFS.

Zamengestelde woorden. Met een eenvoudig »ja" zouden wij deze vraag kunnen beantwoorden, doch dit zou voorzeker den vrager niet bevredigen. Wij beginnen dan met te doen opmerken, dat hetgeen men in de opgenoemde zamengestelde woorden voor den meervoudsvorm aanziet, eigentlijk zulks niet is. De *n* (*en*) is niets meer dan eene epenthetische letter, (in het gothisch is de *e* reeds als *a* aanwezig) om den wille der welluidendheid ingevoegd, en naderhand óf voor een genitief- óf voor een meervoudsvorm gehouden. Wij nemen hier ter nadere ontwikkeling iets over uit Dr. BRILL'S *Hollandsche Spraakleer*, bl. 185. Aldaar zegt deze: »Wat nu de tusschen

de twee bestanddeelen eens zamengestelden woords ingelaschte *n* (*en*) aangaat, ook aan deze is veelal de waarde van den uitgang des meervouds gehecht. Aan zamenstellingen door afleiding gevormd, ligt, namelijk, meestal een naamwoord in het meervoud ten grondslag. En evenwel gaat dit naamwoord niet aldus verbogen in de zamenstelling over, vermits in elke eigenlijke zamenstelling het eerste lid slechts in het algemeen het bepalend begrip aangeeft; zoodat mede die schijnbare meervoudsuitgang voor eene euphonische inlassching te houden is, aan welke men slechts de waarde van den meervoudsuitgang geleend heeft". Dat *en* niet steeds een meervoud aanduidt blijkt verder uit het volgende: »Ten laatste is aan de ingevoegde *n* (*en*) ook de waarde van den zwakken genitief gehecht, als in *vorstenzoon, hartenleed, heldenmoed, oogenblik*; doch ook daar bevindt zij zich, waar geen genitief te pas komt, als in *rozenstruik, eikenboom.* — Overigens hangt het in vele woorden eenigermate van de willekeur des schrijvers of sprekers af, of men de tusschen de beide bestanddeelen ingelaschte euphonische vokaal (dat is *e*) door eene *n* wil versterken, of niet. Op welken grond zou men kunnen bepalen, dat men *messemaker* en niet *messenmaker*, *denneboom* en niet *dennenboom*, *harteleed* en niet *hartenleed*, *zonnenwijzer* en niet *zonnewijzer*, moet zeggen?" — Oorspronkelijk, dit blijkt uit het bovenstaande genoegzaam, gelijk ook door den schrijver aangewezen wordt, was *e* de verbindingsvokaal, welke men nog vindt in *koekebakker*, *sterrewacht*, en welke men nog gebruiken kan in: *laarzemaker, klompemaker, messemaker, pottebakker*, *schaatserijder*, *geitehoeder*, *paardestal, kippehok, leeuwehuid, spreeuwenest*, enz. Wil men de *n* bij het omschrijvende deel voegen, om daardoor, zoo mogelijk, in sommige gevallen, meer kracht aan het woord te geven, wie zal dit beletten, zoo men den uitgang dan maar voor geen' meervoudsvorm houde. Even zoo zullen sommigen de *e* tusschen de bestanddeelen weglaten, 't geen het woord weêr krachtiger maakt, van daar *kleermaker*, *geweermaker*, *koekbakker*, *koestal* en *kleeremaker*, *geweremaker, koekebakker, koeijestal*, zoo als het tweede en laatste vooral in de spreektaal gehoord worden.— De vraag waarom dus in sommige zamengestelde woorden het bepalende deel in het *enkelvoud*, en in andere in het *meervoud* gevonden wordt, zal dus herleid worden tot deze: Waarom in sommige zamengestelde woorden tusschen de bestanddeelen een verbindingsletter wordt aangenomen, en in andere weggelaten? En waarom alsdan door sommigen aan *e* of *en* de voorkeur gegeven wordt? Voor zoover ons bekend is, is deze vraag door geen taalgeleerde nog regtstreeks beantwoord. Zoo het eenen taalkenner lusten mogt, het onderwerp der zamengestelde woorden uit te pluizen, door de woorden, waarin dezelfde tusschengevoegde letter voorkomt, in verschillende klassen te brengen, deze vervolgens onderling te vergelijken, met naauwkeurige achtgeving op de eindletter van het bepalende en de beginletter van het omschrevene deel, dan twijfelen wij niet of de slotsom zijner nasporingen zou tot bevestiging strekken dezer uitspraak: »Het criterium van euphonie steunt op vaste gronden". Vraagt men nu ten slotte, welke *regels* te volgen in de inlassching eener letter? — Daarvan kunnen wij geene regels opgeven. Wat het gebruik van *e* of *en* aangaat hebben wij thans gezien, dat ieder vrijheid heeft, hierin te handelen naar het hem het beste luidt. Wat de inlassching eener *s*, enz. aangaat, daaromtrent bestaat nog al verschil. — Wij raden ieder aan het werk van Dr. BRILL te raadplegen, terwijl wij eindigen met den wensch, dat weldra een onzer taalgeleerden de hand aan het werk moge slaan ter opzettelijke bearbeiding van dit onderwerp, waardoor hij vele onderwijzers en ook mij verpligten zal.

J. H. VAN DALE.

Franciscus Baldes en Magdalena Moons (II.; bl. 280). Moeijelijk is het, zoo lang geene bronnen worden genoemd, te weten, welk licht R. E. meent, dat over de bedoelde personen verspreid is. Het komt mij voor, dat de bestaande bronnen de zaak, maar vooral de beide personen, op voldoende wijs toelichten. Immers het *Bijvoegsel* achter de *Korte Beschrijving van de Belegering van Leyden*, door FRUITIERS, uitgave te *Haarlem*, 1739, bevat eene verdediging van de eer van Mejufvrouw MAGDALENA MOONS, en zulks naar aanleiding van het verhaal van F. STRADA, in zijne *Nederl. Historie*. Hierdoor wordt aangevuld hetgeen in de *Genealogie* van haar geslacht, voorkomende bij BUTKENS, *Trophées de Braband*, Tom. III, p. 456, ten haren aanzien ontbreekt: doch blijkt tevens, dat zij driemaal gehuwd is geweest: 1°. met F. VALDEZ of BALDEZ, overleden in 1580 of 1581, bij wien zij *twee* kinderen gehad heeft, vóór den vader overleden; 2°. aan WILLEM DE BYE; 3°. aan JURRIAAN VAN LENNIP, met welken laatsten man zij eenige jaren op het huis te *Werve*, onder *Voorburg*, en later te *Utrecht* leefde, alwaar zij, zonder kinderen na te laten, in hoogen ouderdom overleden is. Ook over VALDEZ en zijne afkomst wordt in dit *Bijvoegsel* het noodige vermeld, al hetwelk wordt toegeschreven aan den Fiscaal MOONS. Zie H. W. TYDEMAN, in de *Geschiedenis van het Vaderland* door BILDERDIJK, Dl. VI, bl. 277 en 278, noot (2). In het werk van JOANNES ALDERKERK, *De Wonderdaden des Allerhoogsten, gebleken in het Beleg en Ontzet van Leyden*, 3de

druk, 1734, vindt men bl. 183—191, vele, doch meestal dezelfde bijzonderheden als in het genoemde *Bijvoegsel*, en het schijnt wel, dat de schrijver het handschrift daarvan heeft gekend. Meer van deze historische en genealogische aanteekeningen vermeen ik niet dat zullen gevonden worden, doch wij kunnen er ons, naar het mij toeschijnt, meê te vreden houden. V. D. N.

[PERCONTATOR verwijst mede over de zaak in geschil naar FRUYTIERS en BUTKENS en meent, dat Mejufvrouw L. W. VAN MERKEN de korte levensschets van MAGDALENA MOONS, in het voorberigt van haar treurspel *Het beleg der Stad Leyden*, uit den eerstgenoemden schrijver geheel geput heeft. — L. D. R. beroept zich, tot staving der waarheid van het verhaal betrekkelijk MAGDALENA MOONS, op het door V. D. N. insgelijks aangegeven werk van J. ALDERKERK, *de Wonderdaden des Allerhoogsten;* en P. E. VAN DER ZEE brengt tot getuigen daarvan bij ENGELBERT[S] [GERRITS?] en WITSEN GEYSBEEK, welke laatste vermoedt, dat VALDES zijn huwelijk met haar in 1575 heeft voltrokken. — Onbegrijpelijk is het, dat de Heer D. V. D. W., in *'s Hage*, stoutweg beweert, dat „het huwelijk tusschen MAGDALENA MOONS en den Spaanschen Bevelhebber nimmer voltrokken, en de geheele geschiedenis eene fabel is". Hij beroept zich op Prof. TYDEMAN'S Aant. op BILDERDIJK'S *Gesch. des Vaderlands;* doch deze Geleerde betwist slechts, en naar het ons voorkomt op goede gronden, dat *Leyden* haar behoud aan den invloed dezer schoone zou te danken gehad hebben, waarin hij door Dr. AREND, in de *Alg. Gesch. des Vaderlands*, gevolgd wordt. Maar hij spreekt niet tegen (bl. 271 (3)), dat die „Jonkvrouwe bestaan hebbe; dat haar vader, PETER MOONS, ten tijde van Keizer KAREL V, en haar broeder, REINIER MOONS, onder Koning FILIPS II, aanzienlijke ambten bekleed hebbe, en dat zij met VALDEZ, daarna met Jonkheer WILLEM DE BIE of DE BYE, en nog ten derdenmale met Jonkheer JURRIAAN VAN LENNIP getrouwd geweest zij". — Over dit laatste huwelijk zal men de gevraagde inlichting waarschijnlijk kunnen vinden in FONSECA'S werk: *la Haye par un Habitant*, dit jaar in het licht verschenen.]

Handvesten en Privilegiën (II.; bl. 280). Zoo ik meen wordt door beide woorden hetzelfde te kennen gegeven, en worden beiden gebruikt om aan te duiden opene brieven, bij welke de vorsten bijzondere voorregten verzekerden, hetzij aan enkelen van hunne onderzaten, hetzij aan eenigen te zamen, tot gemeenten, gilden of andere genootschappen vereenigd. Men kan zoodanige voorregtsbrieven *handvesten*, men kan ze ook *privilegiën* noemen.—Wil men onderscheid, men kan dan welligt met grond aannemen, dat door het woord *privilegie* meer de inhoud van zoodanige opene brieven, door het woord *handvest* meer de *vorm*, bepaaldelijk de vorm of de wijze waarop zij bevestigd werden, uitgedrukt wordt.— Zij, aan welke de Vorsten zulke gunstbewijzen verleenden, werden daardoor geheel of gedeeltelijk buiten het bereik van den gewonen regter gesteld; zij kregen regten boven anderen, en de wetten op de onderzaten in 't gemeen toepasselijk, werden voor hen ten deele opgeheven. Zóó was het, wanneer hofhoorigen werden ontslagen: zij werden vrijgesteld van de onderhouding der hofregten, en voor hen gold voortaan eene andere wet, dan voor degenen, welke nog in de hoorigheid bleven. Zóó was het bij de vestiging der gemeenten: zij werden, geheel of gedeeltelijk, onttrokken aan het regtsgebied, dat de Landvorst tot dus ver door zijnen ambtman, drost of rigter over hen deed uitoefenen, en kregen haar eigen schepensbank en maakten hare eigene keuren. Zóó was het bij de instelling der gilden: zij werden ten deele aan de magt van den magistraat onttrokken, en konden tegenover dezen hunnen invloed doen gelden. In al deze gevallen werd voor de begunstigden de algemeen geldende wet opgeheven en eene *priva lex*, een privilegie, ingesteld: geene andere is, in 't algemeen, de *inhoud* der bedoelde vorstelijke brieven.—Met het woord *handvesten* schijnt mij toe, meer bepaaldelijk de *vorm* uitgedrukt te worden, waaronder zij bevestigd werden. Bij hunne huldiging toch bezwoeren de Vorsten de vrijheden en voorregten, door hunne voorzaten verleend. Zij deden dat, naar het gebruik van dien tijd, terwijl zij de hand legden op de overblijfselen van heiligen of op een afschrift van het Evangelieboek. Geen verbond werd van waarde, geen eed vàn kracht gehouden, wanneer die door deze plegtigheid niet bevestigd was, en als soms een Vorst verhinderd werd, die in persoon te verrigten, dan magtigde hij, met brief en zegel, eenen zijner meest aanzienlijke raden, om, in zijne plaats, door aanraking van het gewijde, met de *hand* het verleende voorregt *te bevestigen*. De akte, van zoodanige handeling getuigende, was een handvest.
I. A. N.

[Over de beteekenis van het woord *Privilegie*, waaronder *wetten, keuren* en *handvesten* begrepen kunnen worden, verwijst V. D. N. naar J. H. IDSINGA, *Staats-Recht*, Dl. I, bl. 269. „Met *Handvest*", voegt hij er bij; „wordt bedoeld het *stuk* waarbij, door *Privilegie, de zaak*, die verleend wordt". — Zoo ook LEDR. „*Handvest*", zegt hij, „was eertijds het *Handteeken*, het *Handschrift: Privilegie* het *voorregt* bij dit Handschrift toegestaan; — later heeft men *Handvest* voor het voorregt of de toegestane vrijheid zelve genomen".]

Spreekwijzen. Kattebel of Kartebel (II.; bl. 280). Belangrijke stukken werden reeds in zeer oude tijden van zegels voorzien. Men bezigde metalen — goud, zilver en lood — en was, wit, rood, groen en in latere tijden zwart. De werktuigen, waarmede zij gedrukt werden, heetten: *Sigillum*, *signum*, *characterium*, *bulla*. Deze namen werden ook aan de zegels zelven gegeven, en wel de laatste het meest. Men had *bullæ aureæ*, *argenteæ*, *plumbeæ*, *cereæ*. De naam ging later op het stuk zelf over. Bekend is de *Aurea Bulla* van Keizer KAREL IV en men weet dat de opene brieven der Pausen

nog *Bullen* worden genoemd. Het papier kwam in zwang en verdrong het perkament bij stukken van minder gewigt, die daardoor *chartae bullae* — verbasterd in *kattebel* of *kartebel* — genaamd werden. Sl.

[Denzelfden oorsprong zien wij ons door P. E. VAN DER ZEE en SCR. aangewezen.]

Jacques Taffin (II.; bl. 282); *Jean, Nicolas, Quintin Taffin.* De Predikant JEAN TAFFIN, eerst bibliothecaris van den Kardinaal van *Granvelle*, was een broeder van JACQUES TAFFIN, in 1561 Ontvanger te *Kassel* en *Nieppe*. Zie GACHARD, *Corresp. de Philippe II*, bl. 562, Tom. II. Van den eerstgenoemde ken ik eenige godsdienstige werken, die, ook wegens de daarin voorkomende Opdragten, niet van belang zijn ontbloot.

In November 1566 hadden de Calvinisten te *Doornik* den Predikant NICOLAAS TAFFIN aan hun hoofd, van wien men echter niet weet of hij een broeder van de twee reeds genoemde TAFFIN's geweest is.

Uit de *Registers van de dagelykshe Besoigne's Lands van Utrecht*, blijkt dat JACQUES TAFFIN op den 27sten Junij 1579 als Thesaurier ontvangen heeft 400 p. wegens halfjarige bezoldiging. Ook heeft hij, naar ik meen, de administratie gehad van geestelijke goederen onder *Beverwijk*. Voorts deelen de *Resolutiën van Holland* nopens hem de volgende bijzonderheden mede:

26 *Sept.* 1574, bl. 112: »Is gecommitteerd JACQUES TAFFIN, thesaurier generaal, om binnen *Rotterdam* te handelen met de Burgemeesters aldaar, op het furnissement van 15 of 1600 pond. van 40 gt$^{=}$., als nodig sullen zijn om Capiteyn OGELBY, met sijne Compagnie Schotten die alreede seeckere tijd afgedankt zijn geweest, uit deze Landen te doen vertrekken".

21 *Junij* 1579, bl. 136: »Op de propositie volgende de brieven van credentie van sijn Excell., bij den thesaurier TAFFIN gedaen, is bij deselve overgelevert seeckere Memorie in geschriften, inhoudende den staat ende contributie van de Generale Staten tot ontset der stad *Maestricht*".

23 *Julij* 1583, bl. 279: »Op t versoeck van JAN TAFFIN, dienaer des Goddelijcken woordts, omme te hebben betalinge van 2524 pond & uyt saecke van 't achterwesen van JAQUES TAFFIN *sijn broeder* overleden, is geappostilleert: De gecommitteerde Raden hebben om redenen in desen gheroert, voor 't eerste voorsien op de betalinge van 200 guldens in minderinge van 't presense (!) achterwesen in desen gemelt, en sullen niet te min op de aanstaande Vergadering van de Staten vermanen om eenige ordre van betaling te nemen op het versoeck van den suppliant alhier".

10 *Sept.* 1585, bl. 548: »Op het versoeck van JAN TAFFYN, predikant, als *oom* en *voogt* van de weeskinderen van sijn broeder overleden JACQUES TAFFIN, omme te hebben eenige betalinge op sijn resterende achterwesen van 2300 p., is geappostilleert: Alsoo in de kamer van de Reeckeninge bevonden werdt, tot laste van des suppliants broeder overleden JACQUES TAFFYN te staen de somme van *twaalf hondert* pond. van 40 gr. en noch 40 gelijcke ponden alle als Borge van COENRAED VAN GEELKERCKE [wie is dat geweest?] als doen in *Engelandt* gevangen wesende, twelck de Staten van *Holland* souden verstaen aen den achterwesen, in dese requeste geroerdt, te doen liquideren ende oock de betalinge van het vorder achterwesen te doen surcheren, soo overmits den nood van den Lande, als mede tot verseeckerheydt van de verdere swarigheden die tot last van den voorn. JAQUES TAFFYN zaliger aengaende den Heere van *Noyelles* ende anders souden mogen bevonden worden, sal daeromme de suppliant in desen nemen *patientie*".

18 *Maart* 1589, bl. 200: »Op het versoeck van JAN TAFFYN, als momber van de *voorkinderen* van wylen zynen broeder JACQUES TAFFIN, om als noch eenige betalinge te mogen genieten op 't achterwesen van zyn broeder aen den lande, ten eynde de Soon van den voorn. JACQUES TAFFIN, genaemt JAN TAFFIN, tot den dienst van der Kercke bequamelyck opgetrokken soude mogen worden, t welck den suppl. andersins om syn eygen lasten van Huyshoudinge niet mogelyck soude zijn te doen, maer genootsaeckt hem van de Studie te houden", werd besloten om 200 p. aan den student te geven, uit de inkomsten der geestelijke goederen van *Beverwijk*.

Uit het bovenstaande schijnt te blijken:

1°. Dat JACQUES TAFFIN, vóórkinderen gehad hebbende, tweemaal gehuwd is geweest, en

2°. Dat JEAN TAFFIN *de Jonge* een zoon is geweest van JACQUES, 't geen PAQUOT, bij 't opstellen van zijne *Mémoires* niet geweten heeft.

In eene *Resolutie* van 27 Sept. 1589, bl. 638, wordt nog QUINTIN TAFFIN, Heere *de la Pré*, vermeld als gecommitteerde naar *Frankrijk*, om aldaar voor eene zekere som paarden te koopen.

Daar men eindelijk, op het gezag van PAQUOT, weet dat JAN TAFFIN *de Oude* in 1525 te *Doornik* geboren werd, laat het zich aanzien dat JACQUES TAFFIN, zijn broeder, ook aldaar het levenslicht zal aanschouwd hebben.

.. ELSEVIER.

Jacques, Jean en Quintin Taffin. Ofschoon niet in staat de verlangde inlichtingen te geven, meen ik bij de voorgestelde vraag de belangrijke zending naar *Utrecht* te moeten herinneren, welke aan JACQUES TAFFIN, toenmaals tresorier en secretaris van WILLEM I, in 1578 werd opgedragen, tot het doen verkiezen

van Graaf JOHAN van *Nassau*, »om gedurende het afwezen van *Oranje* in alle politieke en krijgszaken te gebieden", eene zending, waaruit het groot vertrouwen blijkt, dat WILLEM I in TAFFIN stelde en waaromtrent belangrijke, en aan de vroegere geschiedschrijvers onbekende bijzonderheden voorkomen in VAN DE SPIEGEL's *Bundel van Onuitgegevene Stukken*, I.; bl. 47 (*de Instructie van* TAFFIN), 69, 98; II.; bl. xxiii.

Naar alle waarschijnlijkheid was JACQUES TAFFIN een broeder van QUINTIN TAFFIN, Agent van de Staten bij den Koning van *Frankrijk* enz.; van JEAN TAFFIN, den Hofprediker van WILLEM I en van den bij *Bergen* in 1572 gesneuvelden TAFFIN. Men zie: 's GRAVESANDE, *De Unie van Utrecht herdacht*, bl. 233 en vooral BERG, *De Refugié's in de Nederlanden*, bl. 337 sq. JEAN TAFFIN *de Jonge*, omtrent wiens afkomst BERG onzeker is, was de zoon van den bovenvermelden JEAN TAFFIN. Zie: DRESSELHUIS, *De Waalsche Gemeente in Zeeland*, bl. 15. L.

Bacchus in de Spreekwoordentaal (II.; bl. 282). Ten einde aan het verzoek van Σ. te voldoen, wist ik niet beter dan mijne toevlugt te nemen tot de welvoorziene spreekwoordenverzameling van mijnen vriend P. J. HARREBOMÉE, waarin de volgende, alle het denkbeeld: *hij is dronken*, in zijne verschillende nuances uitdrukkende, voorkomen.

1. Het is mis met zus; 2. Het scheelt hem in de bovenkamer; 3. Hij doet beentje over; 4. Hij gaat aan 't kikkers vangen; 5. Hij heeft aan de lamp gelikt; 6. Hij heeft de boonen scheep; 7. Hij heeft de bovenkamers aan JAN GLAS verhuurd; 8. Hij heeft de hoogte; 9. Hij heeft de (of: eene) laars aan; 10. Hij heeft den bovenlast; 11. Hij heeft den kraag aan; 12. Hij heeft den Prins gezien; 13. Hij heeft den Prins gesproken; 14. Hij heeft den reep aan; 15. Hij heeft de vracht; 16. Hij heeft een appeltje voor den dorst gebruikt; 17. Hij heeft een' bok; 18. Hij heeft een bram in; 19. Hij heeft een bril; 20. Hij heeft eene sneê door den neus; 21. Hij heeft eene sneê in 't oor; 22. Hij heeft eene streep aan; 23. Hij heeft eene verheuging; 24. Hij heeft eene vlek in 't oog; 25. Hij heeft een' geduchten kluiver in; 26. Hij heeft een glaasje te veel; 27. Hij heeft een graan in; 28. Hij heeft een graantje gepikt; 29. Hij heeft een roest; 30. Hij heeft een schoot in de vermogens; 31. Hij heeft een slag van 't enterveulen gehad; 32. Hij heeft een snor op; 33. Hij heeft een storm in de muts; 34. Hij heeft een stuk in; 35. Hij heeft een stuk in zijn' kraag; 36. Hij heeft een scheet in den neus; 37. Hij heeft een taaije gepakt; 38. Hij heeft een tikje aan; 39. Hij heeft een vest aan; 40. Hij heeft eksteroogen in de keel; 41. Hij heeft er een aan als een Zwitser; 42. Hij heeft genoeg; 43. Hij heeft gestoomd; 44. Hij heeft hem beet; 45. Hij heeft hem geladen; 46. Hij heeft hem gelust; 47. Hij heeft hem gesproken; 48. Hij heeft hem in den mantel; 49. Hij heeft hem koud gebruikt; 50. Hij heeft hem ook weêr gezien; 51. Hij heeft hem wel aangetast; 52. Hij heeft het glas te hoog geligt; 53. Hij heeft het in de haren; 54. Hij heeft het niet van hooren zeggen; 55. Hij heeft het vaatje vol; 56. Hij heeft pijn in het haar; 57. Hij heeft Schiedam beet; 58. Hij heeft te diep in het glaasje (of: de kan) gekeken; 59. Hij heeft te dikwijls aan den zandlooper gestooten; 60. Hij heeft te veel stopgaren gebruikt; 61. Hij heeft wat laat geschreven; 62. Hij heeft wat op; 63. Hij heeft zijn broêr gesproken; 64. Hij is aan de flep; 65. Hij is aan den draai geweest; 66. Hij is aangeladen; 67. Hij is begoten; 68. Hij is bestoven; 69. Hij is crimineel; 70. Hij is door de zorg; 71. Hij is dronkener dan een wijnsop; 72. Hij is gepoeijerd; 73. Hij is gezegend; 74. Hij is half zeven; 75. Hij is in den wind geweest; 76. Hij is ingerekend; 77. Hij is in 't vuur verguld; 78. Hij is nobis; 79. Hij is over den drank; 80. Hij is over zijn bier; 81. Hij is over zijn theewater; 82. Hij is stom als de mast; 83. Hij is van binnen nat; 84. Hij is van de natte gemeente; 85. Hij is zat; 86. Hij is zoo dronken als een stoel; 87. Hij is zoo dronken als een kartouw; 88. Hij is zoo stijf als een bok; 89. Hij kan het er meê doen; 90. Hij kijkt naar de sterren; 91. Hij krijgt de gave der beleutering; 92. Hij laat zijn zwaard vallen; 93. Hij laveert; 94. Hij loopt met den lijmpot; 95. Hij loopt met een nat zeil; 96. Hij loopt met het half ankertje op den rug; 97. Hij maakt van zijn neus een anker; 98. Hij slaat eene dubbele schaats; 99. Hij vecht tegen Schiedam; 100. Hij wordt zandruiter; 101. Hij zeilt; 102. Zij karamboleren; 103. Zijne tong slaat dubbeld.

Bovendien laten wij hier nog eenige andere spreekwoorden, aan de *jenever* ontleend, volgen;

1. Als de weiman is koud en nat, En de dronkaard vol en zat: Heeft de weiman nog een' beet, Daar de dronkaard niet van weet; 2. BACCHUS zij gedankt, zeî LIJSJE, mijn man consumeert geen sterken drank meer, hij drinkt anders niet dan zuivere jenever; 3. Daar verdrinken er meer in jeneverglazen, dan in de zee; 4. De jenever streelt long en lever; 5. De kreuken dienen uit de blaas gedronken; 6. Die des morgens gaat bij zulk een apotheker, Is des avonds dronken: dat is zeker; 7. Die een hoofd van een pintje heeft, moet geen kan willen drinken; 8. De jenever smaakt naar het vat, zeî dorstige JOOR, en hij dronk scharrebier; 9. Dronkenschap is een drekgoot van alle kwalen; 10. Het jeneverpad is de kortste weg naar het

kerkhof; 11. Het is een broeder van de natte gemeente; 12. Het is een dronken lap (of: Fin); 13. Het is een granenpikker; 14. Het is een kartouw; 15. Het is een nathals; 16. Het vischje wil zwemmen; 17. Hij drinkt sterke thee; 18. Hij heeft een brandewijns- of jeneverneus; 19. Hij lust wel peperneuten; 20. Hij mag zijn wijntje wel droog; 21. Hij werkt voor de consumptie; 22. Jenever, goed voor alles; 23. Ik plagt voor dezen mijn glaasje wel uit te drinken, zeî JAN DROOGKEEL, maar nu laat ik er niet met al in; 24. Men kan hem de jenever wel uit zijn gezigt tappen; 25. Men vindt meer oude dronkaards, dan oude dokters; 26. NOACH's gildekamer is afgeschaft, maar de gildebroeders leven nog; 27. Schipper! houd je roer regt; 28. Sedert het opgekomen is eenen roes te drinken, ziet men zoo veel zatte beesten niet meer; 29. Van dronkenschap zijn er meer bedorven, Dan menschen onder 't zwaard gestorven; 30. Wat de nuchteren denkt, dat spreekt de dronkaard; 31. Water! water! mijn hart brandt, zeî dorstige GRIET, en zij had een pintje jenever in ééne teug uitgezopen.

A. J. VAN DER AA.

Bacchus in de Spreekwoordentaal.

Namen en kwaliteiten van liefhebbers.

Een dronke-lap. Een nathals. Een broeder van de natte gemeente. Hij heeft een vollemaansgezigt. Men kan de jenever uit zijn neus tappen. Hij heeft een wijnbuik.

Liefhebbers in functie.

Onder den wijnstok zitten. Een graantje pikken. Een wippertje nemen. Een afzakkertje gebruiken. Alles door het keelgat jagen. Zuipen als een tempelier. Een dronkemans gebed doen (geld natellen).

Graden van dronkenschap.

Te diep in het glaasje zien. Over zijn bier, zijne thee zijn. Behoorlijk op de hoogte zijn. Een goede sneê aan hebben. Een stuk in zijn kraag, in zijn laars hebben. Mooi vet, in de olie zijn. Stomdronken zijn. Geen brood kunnen zeggen. Voor een mirakel liggen. Een lijk zijn.

Moraal, enz.

Als de wijn is in den man, Is de wijsheid in de kan. Die 't onderste uit de kan wil hebben krijgt het lid op de neus. Het grondsop is voor de goddeloozen. Gij zult het pootje krijgen. Men moet geen water onder zijn wijn mengen. Zoo de waard is vertrouwt hij zijne gasten. Wat men dronken doet moet men nuchteren betalen. De waarheid is in den wijn. Kinderen en dronken menschen spreken de waarheid. Het komt te regt, beter als verzopen dubbeltjes, of men moet de dochter van den kastelein trouwen. Als hij sterft slaat de drank af. Schipper houd je roer regt (raad aan iemand die naar huis *laveert*). C. W. BRUINVIS.

Bacchus in de Spreekwoordentaal. De vrager zal eenige spreekwoorden vinden bij TUINMAN, *Nederd. Spreekw.*, Dl. I, onder de rubriek X, *Spreekw. van de Kelder.* — Wij merken hierbij op dat men in plaats van *over zijn bier*, ook zegt: *over zijn thee.* In plaats van *hij is teut*, hoort men ook: *hij is teuten.*

J. H. VAN DALE.

[Behalve de reeds ontvangene teekenen wij nog de volgende spreekwijzen op, die ons gedeeltelijk van C. W. BRUINVIS, Mr. L. K., THEODORIK en X + ij zijn toegekomen:

De visch moet zwemmen (bij maaltijden); Drinken of de kamer uit; Een Doctor SNELLETJE (d.i. een glas wijn vóór den eten) gebruiken; Een glas door den kraag slaan, dood slaan; Een zeeman wordt wel eens nat; Hij handelt in natte waren; Hij heeft een bonk in; Hij heeft een knip weg; Hij heeft een nat zeil; Hij heeft een roes weg; Hij heeft het hooi binnen; Hij heeft in een plas gestaan; Hij heeft natte voeten; Hij heeft zijn buikje dik; Hij houdt van wijntje en Trijntje; Hij is aan de flesch; Hij is aan den drank; Hij is aangeschoten; Hij is beschonken; Hij is bezopen; Hij is bezorgd; Hij is blaauw; Hij is boven zijn theekamer; Hij is dronken; Hij is knips; Hij is mooi sikker; Hij is over de huizen; Hij is teut; Hij is tweemaal half vol; Hij is vet; Hij is vierde commies; Hij is vol; Hij is zoo dronken als een beest; Hij is zoo dronken als een snip; Hij is zoo dronken als een tempelier; Hij kan niet zien van al de franschen; Hij kan zijn roer niet regt houden; Hij ligt onder tafel; Hij soest; Hij speelt beentje over; Hij weet van TEEUWES noch MEEUWES; Hij ziet er twee voor een; Hij zuipt dat het sta zegt; Spatterig zijn; een spat aan hebben; Zijne tong slaat cadul.

Ook heeft Mr. L. K. nog opgemerkt, dat „in den nieuwen *Blijgeestigen Almanak* van 1838 (uitg. *Amsterdam*, bij Gebr. DIEDERICHS) op bl. 68 en 69 een proefje van eenige kunsttermen, bij de beoefening der drinkkunst [?!] voorkomende, gevonden wordt".

Bij de opsomming van bewerkte spreekwoorden door Σ. in zijne vraag gedaan, kan Mr. L. K. nog een werkje van N. VAN DER HULST voegen, betiteld: *Luim en Ernst, of Verklaring van eenige Vaderlandsche Spreekwoorden, welke van Eijeren ontleend zijn*, 2 stukjes, Rotterdam, 1823".]

Vraagteekens.

264. — *Gagelland.* In *Gelderland*, op de *Veluwe*, werden vóór honderd en meer jaren vele woeste gronden gevonden, die in onderscheiding van andere heet- of heidevelden, *gagelland* of *gagelvelden* genoemd werden. In de oude markenboeken en in andere stukken, die over de oude maalschappen handelen, komt die naam dikwijls voor. Vanwaar die naam, waarin waren de gagelvelden van de andere heidevelden onderscheiden, en zijn er nu nog gronden op de *Veluwe* onder dien naam bekend? ...S. ...F.

265. — *Scherpregters.* In de *Arnh. Oudheden* van VAN HASSELT, II.; bl. 216, 217, vind ik dat, in 't jaar 1425, de *scherpregter* van *Arnhem* in een geborduurden tabbaard ging en voorts, dat hij later aan het avondmaal in de kerk, bij de mannen aan de laatste tafel plagt te zitten, hetgeen bij de hervormde gemeente

een grooten aanstoot gaf, zoodat hem wegens den Kerkeraad werd aangezegd, dat hij voortaan alleen mogt aanzitten, als ieder gecommuniceerd had. Zijn verzoek om dit met zijne vrouw te mogen doen werd later nog eens overwogen en toegestaan, mits altijd aan de laatste tafel. Ook werd in 1642 besloten dat hij daar wel huizen mogt koopen, maar niet bewonen. Wie kan mij over de bepalingen omtrent scherpregters, ook in andere plaatsen van ons land, nader inlichten?

ONDERZOEKER.

266. — *Admiraal.* Dit woord is, naar het oordeel van sommigen, af te leiden van het arabische woord *amir* (Heer) en *alios* (hetgeen tot de zee behoort) en zal derhalve zooveel als *zeeheer* beteekenen. Het is door de Sicilianen en Genuezen het eerst tot betiteling van de opperbevelhebbers hunner zeemagten gebezigd. Dit op het gezag van G. VAN LOON, *Nederl. Historipenningen*, IV.; bl. 32. Is dit juist en hoe behoort men het woord te schrijven?

ONDERZOEKER.

267. — *Rood-koperen plaatje met Pallasbeeld.* Gaarne wist ik het gebruik en de beteekenis van zeker dun rood koperen plaatje, dat hierbij wordt afgebeeld in natuurlijke grootte. Het is voorleden jaar te *Dordrecht*, diep onder den grond, uitgegraven:

Is het een schutters-eerepenning tot sieraad gedragen? Het gaatje bovenaan en de Krijgsgodin schijnen dit aan te geven.

A. & A.

268. — *Spreekwijzen. Een riem onder het hart of een hart onder den riem steken.* Zoude ook een der HH. Navorschers mij kunnen opgeven, welke van deze beide spreekwijzen de gewettigde is?

Zw. Zw.

269. — *Raphaël, Graaf van Marcowisch.* Wie was RAPHAËL, Graaf van *Marcowisch*, die zich in 1786 te *Weenen* ophield?

C. & A.

270. — *J. Mandvillon.* Wie kan mij inlichtingen geven omtrent J. MANDVILLON, die in 1786 te *Amsterdam* heeft gewoond en redacteur schijnt geweest te zijn van een *Spectator?*

C. & A.

271. — *Lanterniers.* In: »*Den Spieghel der Caluinisten*", Thanwerpē *by* EMANUEL PHILIPS TRONÆSIUS, 1566, zegt de schrijver (zekere A. DE VAL): »Sy (de *Waldoisen* of *Waldensen*) maecten gheen werck van de Kerchouen eñ ghewyde plaetsen tot de Sepulturen der Kerstenē (ghelyck nu ter tyt noch doen ons *Lanterniers*) seggende", enz.

Dese leeringhe (der Waldensen nl.) volghen nu daghelyx *die Lanterniers*, die hun doen begrauen by nachte al swyghende met *een lanterne* sonder andere ceremonien" bl. 9 verso en 10. Wat en wie waren deze *Lanterniers?*

G. P. ROOS.

272. — *Geslachtswapen van Rubbens.* Men zal mij verpligten door eene juiste beschrijving, zoo mogelijk in het hollandsch, van het wapen van het geslacht RUBBENS, waaruit de wijdberoemde schilder gesproten is. — Het wapen moet *doorsneden* (*coupé*) zijn, en het bovengedeelte prijken met een' posthoren in het midden, en eene roos in den regter- en linkerbovenhoek. Het benedendeel prijkt, zoo ik wél heb opgemerkt, met eene lelie. De kleuren van het schild zijn mij echter gansch onbekend. Ik twijfel echter niet of mijne vraag zal een spoedig antwoord erlangen.

J. H. VAN DALE.

273. — *Tongbesnijding van Honden.* Bij gelegenheid over dolle honden sprekende, voerde een oud *Hannekemaaijer* aan, dat men bij hem te lande gewoon was de honden in hunne jeugd den raasader, een ader onder den tong, af te snijden. Dit was wel geen voorbehoedmiddel tegen de dolheid, maar had ten gevolge, dat de beesten, dol geworden zijnde, bleven liggen sterven, en niet als razende gingen rondloopen. — Is iemand hiervan ook iets meer bekend, en indien het blijkt, dat zoodanige maatregel proefhoudend is, ware het dan niet wenschelijk, het Gouvernement hierop opmerkzaam te maken, ten einde zóó doende verordeningen uit te lokken, welke der maatschappij vrijwaarden tegen groot gevaar en onheil?

A. t. P.

274. — *De Reuzenberg bij Oost-Voorn.* Digt bij *Oost-Voorn*, een dorp in *Briels-land*, bevindt zich de zoogenaamde *Reuzenberg*, eene aanmerkelijke verhevenheid, waarvan ver-

haald wordt, dat zij opgeworpen zoude zijn door een buitengewoon sterk man, die, onder anderen, een kruiwagen gebruikte, waarvan de spil nog bij den Burgemeester van dat dorp bewaard wordt, en die zoo zwaar is, dat een gewoon mensch hem slechts met moeite kan dragen. — Wat is er toch van die vertelling? A. t. P.

275. — *Shakspeare's »Hamlet" gegrond op eene Mythe.* Met verwondering las ik in de *Homerische Forschungen von* K. W. OSTERWALD, (Halle, 1853) bl. 146: »Die Kenner des nordischen Alterthums wissen übrigens, das der Stoff der geistigsten Tragödie SHAKESPEARE'S: *Hamlet*, nichts sei als ein einfacher Naturmythus, dessen historisierte Fassung in der Geschichte des AMLETHUS bei SAXO GRAMMATICUS vorliegt".

Vrij belezen in al 't geen SHAKSPEARE en vooral wat den *Hamlet* betreft, verklaar ik nergens iets te hebben gevonden van 't geen OSTERWALD als bekend opgeeft.

Met groote belangstelling verzoek ik inlichting van Navorschers die er meer van weten. J. M.

276. — *Geloofsartikel der Ukewallisten.* In het *Allgem. Kirchen-Lexikon* van Dr. J. ASCHBACH, (Maintz, 1850) IV.; bl. 205, wordt als een geloofsartikel der *Ukewallisten* (eene onderafdeeling der *Mennonieten*) aangevoerd, en wel met bedreiging der straf op de zonde tegen den H. Geest bedreigd, dat JUDAS, de Apostel, die den Heer verried, en ook de Hoogepriesters die hem veroordeelden, als voltrekkers van Gods raadsbesluiten, zalig zijn geworden.

Zou van ASCHBACH'S onderstelling een woord waar zijn? J. M.

277. — *De Staartster van* 1556. Het *Handelsblad* heeft onlangs den weldra te verwachten terugkeer van de staartster van 1556 aangekondigd. *l'Écho Universel*, N°. 613, zeide zelfs dat deze ster Keizer KAREL V in 1556 had doen aftreden. De ster verscheen echter eerst in 1553 en Keizer KAREL V trad af in 1555. Zie VAN LOON, *Nederl. Historipenningen*, Dl. I, bl. 24, die ook melding maakt van eene staartster in 1539 verschenen. Men vraagt, wat is er voor zekerheid in deze zaak? J. D.
L.

278. — *Deensche verhandeling over oude Nederlandsche munten.* Volgens eene gedane mededeeling zoude in een der in de laatste jaren uitgekomen werken van het Koninklijk Noordsch Oudheidkundig Genootschap te *Kopenhagen* (in de *Mémoires* of het *Antiqvarisk Tidsskrift?*) een stuk voorkomen betrekkelijk over oude Nederlandsche of Vriesche munten. Men heeft er te vergeefs naar gezocht. Is die mededeeling onjuist of weet iemand dit stuk aan te wijzen? J. D.
L.

279. — *C. Sagittarii »Dissertatio de Originibus et Incrementis Brunsvici".* CASPARUS SAGITTARIUS heeft (volgens ECCARD, *Historia Geneal.*, p. 283—284) in het laatst der XVIIde eeuw eene *Dissertatio de Originibus et Incrementis Brunsvici* uitgegeven. Te vergeefs hebben wij die verhandeling gezocht. Weet iemand ook waar een exemplaar er van voorhanden is? J. D.
L.

280. — *Aanhaling uit Boerhaave,* Wil een van uwe lezers mij ten zeerste verpligten door mij de woorden zelve op te geven van eene zinsnede van BOERHAAVE, naar welke ik het volgende uit mijn hoofd aanhaal? —

»De eenigste ziekte, aan het menschelijke ligchaam van nature eigen, is het verval des ouderdoms". — EEN HEELMEESTER UIT DEN VREEMDE in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 453.

281. — *Zeeuwsche Onderwijzersgezelschappen.* Gaarne zoude ik willen weten, op welke datums de eerste onderwijzersgezelschappen in elk der *vijf schooldistricten van Zeeland* tot stand gekomen zijn; zoo mede, wanneer, in elk der genoemde districten, voor het eerst eene algemeene vergadering dier gezelschappen heeft plaats gehad? B.

282. — *Tijdrekening van de Requesens in Zeeland.* Waar en wanneer zoude men in *Zeeland* voor het eerst aangevangen zijn om zoowel het kerkelijke als het burgerlijke jaar, volgens ordonnantie van DE REQUESENS, met 1 Januarij te beginnen? B.

283. — *Spreekwijzen. Bink.* Men zegt van iemand, die voor het een of ander onbekwaam is, »het is een *bink*". Van waar dat woord en die benaming? C. & A.

284. — *Ballade; Romance.* Welke is de ware of meest waarschijnlijke afleiding van dit woord, en wat het juiste onderscheid tusschen eene *ballade* en eene *romance?*
P. H. H. JR.

285. — *Spreekwijzen. Oorlam* moge van *orang lamâ, een man van ervaring, een oud man* afkomstig zijn; dat is mij wel: maar waarom noemen de matrozen hun *borrel* een *oorlam?*
C. & A.

286. — *Rijkskanarievogel.* Op bl. 346 der *Nieuwe Bijdragen voor Onderwijs en Opvoeding*, April 1853, *Mengelwerk*, lees ik van eene school, opgerigt door »*den Rijkskanarievogel*" RÖSLER. Is dat een Chinesche titel?
G. P. ROOS.

Aanteekeningen.

Henry Cherif, Prins van Marocco. In de *Resolutiën* der Staten-Generaal komt over HENRY CHERIF, Prins van *Marocco*, het volgende voor:

»Is gelesen sekere attestatie van de Ministers ende Ouderlingen tot *Leyden*, gedaen den 6. deses, inhoudende, dat HENRY CHERIFF, Prince van *Marocques*, oudt omtrent 39 jaren, hier voor tyden gedaen hebbende professie van de Mahometaensche wet, hem hadde laten dopen, ende aengenomen de Gereformeerde Christel. religie, daervan dat hy openbare bekentnisse hadde gedaen, ende daerna geleth wesende opde requeste van den voorsz. H. CHERIFF, die hem presenteert te begeven in den dienst van 't landt te peerde, versoekende daertoe eenige assistentie, is geresolveert ende geconsenteert, aengesien de qualiteyt des suppl[t] ende dat 't gene voorsz. is, selden geschiet, dat men denselven in de borsse sal geven 50 gl. ende voorts senden aen den heere Grave HENR. van *Nassau*, met brieven van recommandacien, dat hy hem onder Syn Comp. ruyteren wil ontfangen ende tracteren tot laste van 't landt, met 50 gl. ter maendt, doen wapenen ende monteren met 2 peerden, een voor hem ende een voor een bidet, ter somme van 100 daelders etc. 20 Oct. 1603".

Eene schoone uit *Sluis* werd zijne gade, want, in de Leydsche *Huwelijks-Proclamatien* leest men:

»30 April 1604. HENRICUS CHARIF, Prince des *Marocques*, jongesel, vergeselschapt met HENRIC CORNELIS VAN DER BOUCHORST, zyn bekende, met TRYNTGEN BARTELMEESDR., jd. van *Sluys* in *Vlaenderen*, vergeselschapt met GRIETJE CLAES en SARA PASSCHIERS, beyde haer bekende".

Hij zal wel dezelfde Prins van *Marocco* zijn, die in 1602 van wege de stad *Utrecht* 3 £ tot reisgeld ontving. [Maar deze was MULLE BAMET geheeten. Zie DE NAV. III.; bl. 189]. Nadere bijzonderheden omtrent den bekeerden Vorst zijn mij niet voorgekomen. Welligt kan de een of ander mij berigten of hij nakomelingen heeft achtergelaten.

.. ELSEVIER.

Levenswijze in Nederland in en na het midden der XVIIde eeuw. Van de zeer zuinige levenswijze onzer voorvaderen getuigt GOURVILLE; doch hun leeftrant moet soms evenwel in de koopsteden, ten gevolge van den voordeeligen handel en het verkeer met vreemde natiën, waar bijzondere gelegenheden het schenen te vorderen, met pronk- en spilzucht gekenmerkt zijn geweest. Merkwaardig is hierover de boetpredikatie in: »*Het Huismans Praatje, voorgesteldt tot onderrichtingh hoemen sich in desen verwerden en murmererige toestandt des tyds behoorden te dragen en met eenen om tot beter verstant des oorsaeks van de tegenwoordige bedroefde toestandt des tyds te komen:* Amst. 1672, 4°., bl. 13, 14.

»Men kan niet anders oordeelen, als dat de goedheydt Gods tot weelden en dertelheydt getrocken is, en wy zyn door de vrye en voorspoedige tydt hoe langer hoe verder in de wereldt vervloeyt. O wat verscheelt deze onze eeuw al van die van onze voorouders, als wy eens 50 a 60 Jaer te rugge willen sien, doen myn Bestevaer en syn Comsosy op de Marckt quamen, die hadde getaende linne Broecken en dergelycke korte pytjes aen, en hadden Crediet en geloof genoegh; haer tafelkens waren gedist met de gemeene Boere kost, hadden houte of slechte aerde schottels of vaten tot haer gebruyck, een potje met weykerremelck of kleynbier was haer dranck, maer besiet onse koopluyden hier eens by: En sie hoe glimmen sy van Syde, Barat of andere vreemde stoffen, hoe hangen de pyen (en manier van Mantels, die men misschien noch niet durft dragen) om 't lyf te slingeren? gansch onbequaem tot eenige arbeydt, daer d'oude tot arbeydt en koopmanschap te gelyck bequam waren, maer 't behoeft misschien by sommige alsoo om haer Crediet en aensien te vergrooten, om haer personagie van spilleeren noch wat te speelen. Niet minder onderscheyt siet men ook in de tafels soo ten opsicht der leckre kosttelicke spysen als ook den dranck, en des gereetschaps; 't schynt nu een slecht koopman te zyn die niet verscheyde Biere; wat segh ick Bieren, die geen wyn na en hout; en 't is niet genoegh dat men de spys en dranck niet nuttight uyt gemeene schottels en vaten, maer 't moet aensien hebben; de glasen en Roemers, de schottels en Backen moeten wat in 't oogh loopen, sy moeten fyn en kostelyck zyn, en dit is noch dickwyls niet genoegh, daer moet Silver op tafel komen; en in plaets dat de Oude suynigh, en neerstigh tot de kostwinningh waren soo wordt 'er nu een ongelooffelick geld en tydt verquist en arbeydt verhindert, met die Walghachtige Toeback roockery. Voorwaer dese eeuw is door de welvarentheydt en voorspoedt seer verre van de Oude eenvoudigheydt en matigheydt verbastert. De Vriese kent men noch eenighsins aen haer blaeuwe ruyge hoeden, aen haer korte Haer en kraegkens, en aen haer gnappe Rockskens; Maer waer aen sal men een Hollander bekennen? die de wispelturigheydt van 't Fransche hof soo gaeu navolght dat men naeu een Hoet of kleet kan afdraghen of hy verandert al weer van moode: nu moet het een hooge en breede dan een hooge en smalle Hoet zyn, dan een soo kleyn en licht dat men hem naeu kan voelen, terstond is weer de bol te laeg, of de rand te smal, daer moet weer een ander zyn; nu moet het Hayr langh gekemt en gescheelt syn; terstond weer de

kruyn geschooren, doch soo dat de locken onder de Hoet uytkycken; nu moet het kleedt kort, dan langh, nu dus dan soo gesneden, en gekleurt syn. In somma daer wordt soo veel verandert, dat men niet weet waer aen men een Hollander sal bekennen; en dit alles kan men van de Boeren en Huysluy seggen: De Steeluyden mogen haer eygen rekeningh maken, die licht niet minder sal syn; alsoo sy wel een Silveren pot tot haer uryne na houden, en hierby mach men andere dingen afmeeten, veel dingen waeren met de vingeren aen te wyzen, hoevele wy in de lust des Vlees, in de lust der Oogen en in de Grootsheydt des levens door de vrye tydt toegenomen zyn: maer wy willen dat voor onse prekers laten, die dat by tydt en gelegentheydt wel doen. En soo segh ick dat het nu soo verre gekomen is, dat geen koopmanschappen te groot, geen Comparities te veel, geen Bruyloften en warschappen te breet, geen kleederen te opsichtig en net, geen Fatsoenen te Vreemt, en te nieuw, geen neeringen te besmettelick en ergerlick konden syn, of 't konden al onder de Christenen passeren. En tot dit alles geeft de voorspoedt, en vryheydt groote aenleydingh en daerom was 't van noode dat God de Heere quam om ons die gelegentheydt te ontnemen, of hy alsoo hem noch een kleyn en arm volcksken mocht behouden, enz."

J. SCHREUDER.

De Fossa Drusiana of Drususgracht. De gissing, dat de gracht van DRUSUS den *Ryn* met den *Yssel* zoude verbonden hebben, is bijkans algemeen als geschiedkundige waarheid aangenomen, doch gebrek aan oorkonden maakt het moeijelijk deze daadzaak boven allen twijfel te verheffen. Mr. VAN DEN BERGH, in zijne verhandeling: *De NederlandscheWateren voor de 12de eeuw* (in NYHOFF's *Bijdr. voor Vaderl. Geschied- en Oudheidk.*, Dl. VII, bl. 275), laat de vraag in 't midden. F. AREND, in zijne *Natuurk. Geschied. van de Kusten der Noordzee*, vertaald door Dr. R. WESTERHOFF (Gron. 1835, Dl. II, bl. 27—30), zegt: »Het nieuwe kanaal zoude in de omstreken van *Kampen* hebben kunnen beginnen en hetzelfde zijn, hetwelk thans onder den naam van het *Ganzediep*, den noordoostelijken mond van den *Yssel* uitmaakt". Nog onlangs heeft Mr. E. A. JORDENS, deze zaak te berde brengende, gemeend, het algemeen aangenomen gevoelen te mogen betwijfelen en voegt er bij, dat zij onze belangstelling slechts in geringe mate kan opwekken (*Overysselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1852, bl. 75—77). Niette min waag ik het dit punt van onderzoek andermaal onder 't oog der Navorschers te brengen, opdat het niet geheel in 't vergeetboek gerake. J. M.

De Koninklijke wapenspreuk van Engeland, »Dieu et mon Droit". »Dieu et mon Droit", zoo luidde het parool door RICHARD I van *Engeland* aan zijn leger bij den slag van *Gisors* in *Frankrijk* gegeven. In dien strijd dolven de Franschen het onderspit en, tot gedachtenis aan zijne overwinning, verhief Koning RICHARD de spreuk *Dieu et mon Droit* tot het motto van het vorstelijke wapen van *Engeland*, dat het nog heeft behouden. — *The Family Herald*, Vol. IX, p. 223.

Vragen.

CXLVI. — *De Boekdrukker Hans von Landebach.* In het IIIde boek des IIden deels der *Gedenck-weerdiger Spreuken* van W. BAUDAERT VAN DEYNSE (Amsterdam, bij JAN EVERTZ KLOPPENBURGH, 1631, in 4°.), leest men op bl. 189 het volgende: Als men van buyten in de leerplaets der Godtheyt (te *Heidelberg*) ingaet, soo leyt daer vooraen eenen steen, daer dese Hoochduytsche rymen op gehouwen staen:

HANS VON LANDEBACH ist mein nam
Die *eersten bucher* druckt ick zu *Rom*
Btti [?] voor mein seel, Gott gibt dit lon
Starb 1514 auf Sanct Steffan".

Men vraagt of deze HANS werkelijk de eerste boekdrukker te *Rome* zij geweest, dan wel of hij aldaar zijn beroep het eerst heeft uitgeoefend? Zijn er nog van zijne pers afkomstige boeken voorhanden?

..R. E.

CXLVII. — *Philipp von Zesen. Hildegunde von Westohn.* G. G. GERVINUS zegt in zijne *Geschichte der poëtischen National-Literatur*, Th. V, S. 279—284, van dezen dichter, die uit het *Anhaltsche* geboortig, van 1619—1689 leefde, dat hij zich in *Holland* eenigen tijd heeft opgehouden, in 't Hollandsch gedicht en gansche werken in die taal heeft geschreven.

In 1672 besloegen zijne schriften reeds negen deelen in folio, tien in 4°., een en dertig in 8°. en vijf en twintig in 12°. en 16°, terwijl er toen nog zes en dertig zijner werken voor de pers gereed lagen. De titels kan men bij JÖRDENS naslaan. Een paar zijden verder noemt GERVINUS: HILDEGUNDE VON WESTOHN, die door VON ZESEN geroemd wordt, en in *Holland* en *Friesland hochdeutsch opitzirte*.

Is van deze dichters en hunne werken bij ons iets naders bekend? J. M.

CXLVIII. — *De Bijbel van Elias Hutter.* Steller dezer vraag heeft een folio hebreeuwschen Bijbel, waarvan de titel deze is: *Via Sancta, quam non prœteribunt immundi, cum sit pro illis: A qua nec viatores nec stulti aberrabunt: sive Biblia Sacra, eleganti et majuscula characterum forma, qua ad facilem sanctœ linguœ et scripturœ intelligentiam, novo compendio, primo statim intuitu, literœ Radicales et Serviles, Deficientes et Quiescentes: situ et colore discernuntur. Autore* ELIA HUTTERO. Hamburgi. *Impressa typis Elianis, per* JOHANNĒ SAXONĒ. *M.D.LXXXVII. Cum gratia et privilegio Sacr. Caesar. Majestatis*".

't Eigenaardige blijkt vooral uit deze woorden van de „præfaō ad candidū lectorē": „literæ Radicales enim omnes nigræ, Serviles vero concavæ et in medio albæ, Deficientes et Quiescentes minori charactere in superiori punctorū et accentuum ordine collocatæ reperiuntur, ne sanctæ linguæ studiosi diu Grammaticis Praeceptionibus inhæreant, ꝥ cum prima lectione statim ad textum Biblicum et res ipsas sine ambagi-

bus, magno compendio, accedere possint etc." Merkwaardig is een „quadratum etymologicum linguæ ebrææ", waarvan in de *praefatio:* „Monstraturus sum, quomodo ex inordinata literarum primaria et secundaria confusione, transpositione, additione, subtractione et commutatione, omnes omnium Gentium linguæ extiterint, ac quomodo rursus sola literarum Radicalium et Servilium artificiosa discretione omnes illæ, etiamsi centum forent aut mille ēm̄, ad unum Cubi et Quadrati principium redigi et restaurari possint ac debeant". Daarbij haalt E. H. *Openb.* XXI: 16 aan. Hij zegt op eene andere plaats van zijn voorrede, dat hij in 't bezit is van „authores variarum rerum multarumque linguarum, Cabalistas, Medicos, Philosophos, Astronomos, Astrologos, etc.", die hij belooft later te zullen uitgeven. Hij teekent „decimo Augusti, qui āē annos M.D.XV. dies erat excidij Babylonis Judaicæ".

Achter aan den bijbel is er bij ingebonden een „*Cubus alphabeticus linguae ebrææ, ab* EL. HUTTERO, *nunc recognitus et* (*ex Germanica lingua*) *in latinum sermonem conversus opera* DAV. WOLDERI, *ecclesiastæ hamburgensis.* Hamburgi, *excudebat* JAC. WOLFIUS, *M.D.LXXXVIII*", — *Vraag.* Is deze bijbel merkwaardig? B. A. T.

CXLIX. — *Voorregt van die van Kampen*, A°. 1252. In een oud tolreglement lees ik het volgende:

„Maer gheuielt dat hi eenighe coopmans scepe loste iof laede so moest alt goet dat scip in hadde toolne betalen wt gesteken die van *oostlant* ende van *campen* ende van *castele* wt *spaengen* die vriede van minen heere beseghelt hebben dat als sy eens vertolent hebben ende by fortse van wedere of bi contrarie van winde weder in comen dat si moghen lossen ende laden sonder meer te vertoolnen tgoet dat si eens vertolent hebben".

Wie der Heeren Navorschers kan mij opgeven in welk jaar de Graaf van *Vlaanderen* dit voorregt aan die van *Kampen* heeft toegestaan? Het tolreglement heeft betrekking op de beroemde haven van het *Zwin* en is, bedriegen wij ons niet, nog nergens uitgegeven. Het dagteekent A°. 1252, en is wel te onderscheiden van dat, 't welk in Mei 1252 is vastgesteld. Wij hopen er later op terug te komen.

J. H. VAN DALE.

CL. — *De Leer van David Joris, geschetst door Ubbo Emmius.* Ik ben bezitter van het volgende boek, waarvan de titel hier naauwkeurig volgt:

Ein grundtlick Bericht van der Lere und dem Geist des Ertzketters DAVID JORIS, *uth synen Schrifften und Wercken flytich und getrouwlick vorvated, tho warschouwinge aller Framen Christgelöufgen Herten, dorch* UBBONEM EMMEN, *itziger tydt Rectoren der Scholen tho Grönningen. De Leser vindet in dessen Tractaet, alle platzen in* DAVIDS *eigene Schrifften, na Böken und Bladen, darher de Lehrstücken genamen sindt, mit vlyte angetekenet. Matth.* 7 *vers* 15. *Hödet juw vör den valschen Propheten, de tho juw kamen in Schapes Kleider, inwendig averst sint se rytende Wülffe. Gedrucket Anno M.D.XCVII.* kl. 8°. behalve de voorrede, bladzijden 142. — Behoort dat boekje niet tot de rariteiten, én omdat het weinig voorkomt, én omdat het het eerste boek is, dat in *Groningen* werd gedrukt? Het laatste meen ik gelezen te hebben in een opstel van wijlen den Heere Mr. H. O. FEITH, Archivarius der stad *Groningen*, dat, reeds eenige jaren geleden, voorkwam in eene der Groningsche Couranten. Voorts weet ik niet, dat ik het boekje van EMMIUS ooit hier of daar heb zien aangehaald. Wat mag daarvan de reden zijn: misschien zijne zeldzaamheid? Wil een der HH. Navorschers daarover eens zijne gedachten laten gaan en ze mij mededeelen? J. R. EILERS KOCH.

CLI. — *Het plaatjen op het Catholicum.* In het *Tijdschrift toegewijd aan het Zeewezen* voor 1832, leest men het volgende, medegedeeld door nu wijlen den Heer J. C. PILAAR, en door hem overgenomen uit *een Jornael van myn* PIETER HARMANSSE, *Stuerman op het schip genaempt Amsterdam, daar schipper op was* JAN CORNELIS MAEY, *ende die heer gouuerneur generael* GERRET REYNST, *uitgeuaren in 't jaer ons heeren Anno* 1613.

„Ditto den 26 (*May* 1614) des smiddachs had ick hoochten van 25 graden ende 24 menutten, ende ick gisten doe ontren 9 mijlen van lant te wesen, ende ick gisten ontrent S. ten W. van lant geloopen te wesen en het was voort de geheelen dach stil ende s'auents saegen wy het lant noch ende wy peylden die sonne onderganck ende beuonden, dat wy hadden 11 graden ende een quartier offwiekin wassende noort westeringe, ende dat wees ons met het platien op het *Catholicum* op stiff 77 graden der lanckte te wesen, daer nochtans het lant leyt op 72 graden der lanckten, ende des smiddernachs cregen wy weder een noordelicke wint ende wy gingen doen O. N. O. aen."

Verder:

„Ditto (*Junius*) den 4 des smiddaechs had ick hoochten van 17 graden ende 4 menutten ende ick gisten ontrent 30 mijlen geseilt te hebben, O. aen, ende het was stil, soo dat wy in stilte dreuen, maer s'auonts cregen wy weder een moye coelt van die S. W., ende wy gingen O. aen ende wy peylden die sonnen opganck, ende onderganck ende beuonden dat wy hadden 15 graden affwiekinge wassende N.W.sterin ende dat wees ons het plaetgen op 90 graden ende een halff der lanckte te wesen, hetwelcke seer veel verschilt dat het ons oostelycker wist als wy in de keert sien mogen".

Het *plaetgen op het catholicum* is dus een hulpmiddel geweest om de lengte te bepalen. De Heer PILAAR noodigde hen, die daaromtrent eenige inlichting zouden kunnen geven, uit, dit door middel van het Tijdschrift of op eenige andere wijze te willen doen. Voor zoo verre mij bewust is, heeft echter niemand aan dien wensch voldaan. Kan een der HH. Navorschers het? L. V. H.

CLII. — *Ampten der dichters van de Evangelische Gezangen.* Gaarne zou ik vernemen welke betrekkingen sommige dichters der Evangelische Gezangen bekleed hebben, zoo als dat b. v. van eenigen is aangeteekend in de op bl. 68 van dezen Jaargang aangehaalde *Biogr. Schets* achter den *Poëtischer Hausschatz* van WOLFF. Van de meesten is dit wel genoegzaam te vinden in de *Woordenboeken* van NIEUWENHUIS en WITSEN GEYSBEEK, en de *Vervolgen* op beide; van enkelen weet ik op te geven wat zij geweest zijn, als: M. J. ADRIANI, laatst Predikant te *Oude Pekel-A;* A. L. BARBAZ, eenvoudig Autheur; D. R. CAMPHUYSEN (*) was Herv. Predikant te *Vleuten*, en later, toen hij de vervolgingen ontvlugtte, vlashandelaar te *Dokkum;* A. DOIJER was Herv. Predikant te *Zwolle;* A. J. ZUBLI „betrad na 1795 de staatkundige loopbaan in onderscheidene (welke?) betrekkingen"; over Mevr. VAN RAESFELT en de Jufvr. DRIJFHOUT en VAN LIER zijn reeds vragen in DE NAVORSCHER gedaan, die nog niet ten volle beantwoord zijn; maar wie kan mij nu nog zeggen, wat DE BORDES, B. DE BOSCH, J. JORDENS, W. DE ROO en W. VAN DE VELDE geweest zijn?

Wat de Hoogduitsche dichters aangaat, ook van

(*) Zoo is de oorspronkelijke spelling en zijne eigene handteekening; maar zijn levensbeschrijver P. RABUS en G. BRANDT hebben ook hier als taalzuiveraars, naar het schijnt, de *C*, de *Y*, en de eerste ook de *S* willen verbannen. (Zie o. a. KOPS, *Uitgezochte Stichtelijke Gedichten van* CAMPHUYSEN, bl. XII.)

dezen vindt men wel eenigen met hun ampten opgenoemd bij NIEUWENHUIS en in het *Vervolg* op zijn werk; G. ARNOLD was in 1707 Luthersch Predikant te *Perleberg*, vroeger, in 1705, Leeraar te *Werben* en Inspecteur der kerken aldaar, na alvorens in 1697 een Professoraat in de geschiedenis te *Giessen* vervuld te hebben; N. HERMANN was Cantor (Zangmeester) te *Joachimsthal* in *Bohemen*; F. G. KLOPSTOCK Deensch Legatieraad en Badensch Hofraad; B. MÜNTER Predikant bij de Hoogduitsche kerk te *Kopenhagen*; G. NEUMARK Bibliothecaris en Archivarius te *Weimar*; J. A. SCHLEGEL was Consistoriaalsraad, Superintendent en eerste Predikant van *Neustadt* in *Hannover*; C. F. D. SCHUBART Hofschouwburgdichter te *Stuttgart*; P. SPERATUS Hofprediker van Markgraaf ALBERT van *Pruissen*, te *Liebmühl*, en Bisschop te *Koningsberg*, en C. C. STURM, Hoofd-Predikant te *Hamburg*. Kan DE NAVORSCHER mij nu nog helpen aan T. CLAUSNITZER, H. K. HECKER, J. A. HERMES, M. J. G KRAH, C. F. NEANDER, U. VON SALIS en J. CH. ZIMMERMANN?

A. A. C. H.

CLIII. — *Wapenoefeningen op Romeinschen voet onder Prins Maurits.* GERARDUS SANDELIN schrijft den 16den Julij 1595 uit *Amsterdam* aan JUSTUS LIPSIUS:

„Comes noster MAURICIUS interim, dum *Hagae* in ocio est, milites suos pugnare Romano more docuit, sexaginta pedites hastati ab una parte, quadraginta item pedites ab altera, muniti Romano scuto, ritu antiquo: fit pugna, frustraque oppugnantibus hastatis scutati diu firmi stetere: post quorundam violentia ac agilitate submoti, ita tamen ut plurimum dignitatis et laudis referrent. Haec ex FABRICIO quodam hausta Principem MAURICIUM, talium rerum curiosum, in experimentum intulerant: fuit omnino jucundum spectaculum, fervorem militum finiente tympani sono.

Sylloges Epistolarum a BURMANNO *editae*, Tomo I, p. 744.

Wie weet iets meer van die oefeningen van Prins MAURITS?

T. v. B.

CLIV. — „*De Zwijger*" *als bijnaam voor Prins Willem I.* Wanneer heeft men toch in *Holland* overgenomen en, zoo het schijnt, als eenaardig en welluidend, den Franschen spot- en welligt in wrevel bedachten schimpnaam (*Sobriquet*) *Taciturne*, door *Zwijger* overgebragt, die voor Hollanders zoo weinig de verpligting te kennen geeft welke wij hebben en den eerbied dien wij verschuldigd zijn aan den godsdienstigen en volhardenden Staatsman WILLEM I, door zijne tijdgenooten als *Vader* WILLEM begroet; en welke middelen zouden er te baat genomen kunnen worden, om gemeld misbruik te doen ophouden?

M. W.

CLV. — *Geboorteplaats van Janus Dousa.* De vraag van J. C. K. naar de geboorteplaats van H. C. CRAS (zie NAV. III.; bl. 63, N°. 51) herinnerde mij, dat er eene gelijke onzekerheid bestaat omtrent de geboorteplaats van den beroemden JANUS DOUSA. Verschillende schrijvers toch, die over hem uitweiden, noemen *'s Gravenhage* (zie A. SEVERINUS, bl. 57 van zijne *Belegering en Ontzet van Leyden*, 5de druk); *Leyden* (zie CHALMOT, ENGELBERTS GERRITS en WITKAMP, in hunne bekende werken) en *Noordwijk* (zie PARS, *Naamrol*, SIEGENBEEK, *Laudatio Jani Dousae*, DE WIND, PEERLKAMP, VAN DER AA, in hunne biographische geschriften) — als de plaats zijner geboorte. Wie van hen heeft gelijk? Een opzettelijk onderzoek ter laatstgenoemde plaats heeft deze vraag niet kunnen oplossen; alleen kan ik hier bijvoegen dat DOUSA op de tombe, A°. 1792 door een van zijne nazaten ter zijner eere in de Hervormde kerk te *Noordwijk* opgerigt, *Noordwijker* genoemd wordt, en dat ik dit gevoelen ook bevestigd zie door zeker gedicht van DANIEL HEINSIUS aan JANUS DOUSA gezonden, hetwelk gevonden wordt in de *Nederduitsche Poëmata* van eerstgenoemden, uitgave van P. SCRIVERIUS, *Amst.* 1618, 4°., bl. 61.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

CLVI. — *Christoffel van Zwol of Swol*, de negentiende Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indiën, waar hij 't bewind had van 1713 tot 1718, en de opvolger was van VAN RIEBEEK, was geboren te *Amsterdam* in 1763, en behoorde tot de Remonstrantsche Broederschap. Hij was op zijn twintigste jaar als adsistent naar de Oost-Indiën vertrokken.

Aan dezen VAN ZWOL wordt de zeldzame lof toegezwaaid van naarstig, werkzaam, gematigd, opregt, eenvoudig, strikt eerlijk, zonder eigenbelang en een ijverig behartiger der belangen te zijn geweest van zijne meesters, aan welken hij reeds in 't eerste jaar tien millioen meer inkomen bezorgde dan zijn voorganger, wien toch geen oneerlijkheid was ten laste gelegd. Ook deed hij de actiën der O. I. Compagnie tien percent rijzen.

VAN ZWOL'S nagelatene echtgenoote en kinderen schijnen door zijnen opvolger ZWAARDEKROON onheusch behandeld en naar het vaderland teruggekeerd te zijn. Men vergelijke VALENTIJN en ook DUBOIS.

Zijn er onder de Heeren Navorschers, welke iets meer betrekkelijk hem, zijne voorzaten of nakomelingen weten? De mededeeling daaromtrent, hoe gering ook, zal dankbaar worden ontvangen door

A. & A.

CLVII. — *Het geslacht van Jacob Simonszoon de Rijk.* JACOB SIMONSZ DE RIJK, Admiraal van *ter Veere* in 1672, later Heer van *Zaffelaar* (?) en Kolonel en Luitenant ten dienste dezer landen, was gehuwd met MARGARETA HOOFT NICOLAASdochter, uit welk huwelijk twee zoons en drie dochters voortkwamen.

De oudste zoon, SIMON DE RIJKE VAN DER GRACHT, in 1627 en 1628 Rekenmeester, Raad en Schepen te *Amsterdam*, huwde MARIA JONKHEINS.

De tweede dochter, AGATHA, huwde PIETER JACOBSZ. NACHTGLAS, in 1595 Raad te *Amsterdam*.

Kan een der Navorschers mij ook soms meer bijzonderheden aangaande het geslacht van DE RIJK mededeelen en mij het familiewapen opgeven? In DE NAVORSCHER, Dl. I, bl. 289, werd o. a. ook gevraagd naar de afbeelding van onzen beroemden landgenoot. Voor zoo ver mij bekend is, is echter die vraag nog onbeantwoord, waarom ik ze herhaal.

φ^2—φ.

CLVIII. — *Delftsch Aardewerk.* Ik ben uiterst begeerig naar eenige bijzonderheden nopens de Hollandsche fabrieken van *verglaasd* of — zoo als wij het noemen — *Delftsch aardewerk*.

Bij eene vorige gelegenheid waart gij, door uwe betrekking met DE NAVORSCHER, in staat mij enkele zeer gewigtige en belangrijke inlichtingen te verschaffen in antwoord op sommige vragen aangaande de Hollandsche porceleinfabrieken. Ik voed daarom de hoop dat een vriendelijk berigtgever in Nederland mij zal willen verpligten door mij insgelijks over dit onderwerp het noodige te melden, want, ik wensch te vernemen:

Wanneer, door wien, waar en onder welke omstandigheden het vervaardigen van verglaasd aardewerk het eerst in Nederland werd ingevoerd?

Of er, behalve te *Delft*, ook in andere steden zoodanige pottenbakkerijen hebben bestaan?

Of zij eenige onderscheidende merken bezaten en, zoo ja, welke dan?

Of er te *Delft* meer dan éene fabriek heeft gewerkt en, is dit inderdaad zoo geweest, welke de fabriekmerken waren en hunne beduidenis?

Of eenige bijzondere fabrieken zich bepaaldelijk hebben toegelegd op de vervaardiging van eene bijzondere soort of qualiteit van artikelen en, zoo ja, welke die geweest zijn?

Of er van die fabrieken opgehouden hebben te arbeiden en, was dit het geval, op welk tijdstip?

Eindelijk verlang ik alle andere bijzonderheden op de fabrieken en hare voortbrengselen betrekkelijk, van welker mededeeling de mogelijkheid wordt bevorderd door een tijdschrift als de „NOTES AND QUERIES".

OCTAVIUS MORGAN, *in de* NOTES AND QUERIES, *Vol. VIII, p.* 125.

CLIX.— *Hondenbelasting.* In vele gemeenten van ons vaderland was in den laatsten tijd de belasting op honden een punt van overweging. De Minister van Binnenlandsche zaken gaf daartoe door zijne bekende circulaire bijzondere aanleiding. Op sommige plaatsen bestaat zulk eene belasting reeds sedert lang; op andere werd zij eerst onlangs ingevoerd; op nog andere rekende men haar ongepast. Het onderwerp is uit het oogpunt van geneeskundige policie van belang. Gaarne zou ik uit die gemeenten waar eene belasting op honden bestaat, eenige mededeelingen daaromtrent ontvangen, behelzende vooral: de hoofdbepalingen der belasting; de opbrengst der belasting; de statistieke opgaven van het aantal honden (rekels en teven afzonderlijk), dat is ingeschreven, zoo mogelijk over eene reeks van jaren. Alle mededeelingen hieromtrent die mij, óf door middel van dit Tijdschrift, óf (wanneer ze daartoe te veel ruimte beslaan mogten) op andere wijze, mogten geworden, zouden mij zeer aangenaam zijn.

Haarlem. DR. L. J. EGELING.

CLX. — *Het IJkwezen in andere landen.* Gaarne wenschte ik iets te weten aangaande de inrigting van het IJkwezen in andere staten, en bepaaldelijk of er in *Engeland* en *Amerika* daarover eenig toezigt van landswege bestaat, en hoe dit wordt uitgeoefend. Eene opgave der bronnen, waaruit ik putten kon, zou mij zeer welkom zijn. Ik ken alleen over dit onderwerp de werken van RAVON, *Fabrication des Poids et Mesures*, Paris 1843, en van TARBÉ, *Poids, Mesures et Vérification*, beide voorkomende in de *Encyclopédie Roret*, en de *Vollständige Darstellung des Masz- und Gewicht-Systems im Grossherzogthum Hessen, von* F. W. GRIMM, Darmstadt, 1840.

φ^2—φ.

Antwoorden.

Zelfopoffering van den Tamboer-Majoor Schwartz bij Czasnicky, Oct. 1812 (II.;bl.156).

Met genoegen beantwoord ik uwe geëerde letteren van den 8sten Augustus, en wel vooral wat aangaat de daarbij gedane vraag omtrent den naam van den Tamboer-Majoor van het 124ste regiment.

's Mans naam was SCHWARTZ. Hij is (later dan het aangehaalde feit) in *Rusland* omgekomen; doch hoe en waar is mij onbekend.

Intusschen ben ik dezer dagen in de gelegenheid geweest hem aangaande nog het volgende te vernemen van een hier [te *Utrecht*] wonend gepensioneerd Kapitein van ons regiment, die juist bij *Czasnicky* zwaar gewond werd en in Russische krijgsgevangenschap is geraakt, doch die geen getuige is geweest van het bedoelde feit, hetwelk eerst daarna heeft plaats gehad. Deze Kapitein dan zeide mij, vroeger, in een minderen rang, veel omgang met SCHWARTZ gehad te hebben, die van een' even zoo gunstigen inborst was als zijn uiterlijk het was, dat hem bij ieder aanbeval. Hij meende dat onze Tamboer-Majoor uit *Haarlem* geboortig was, doch durfde zulks niet te verzekeren. Meer stellig wist hij, dat SCHWARTZ in 1809 of 1810 met eene Haarlemsche jonge dochter van uitstekende schoonheid was gehuwd. Deze vrouw heeft de Kapitein in lateren tijd, als bij toeval, ontmoet te *Doesburg*, alwaar zij toen hertrouwd en de echtgenoote was van een ambtenaar (denkelijk den chef der Politie) daar ter stede, kunnende zij welligt thans nog in leven zijn. Wat meer is, de vrouw deed den Kapitein, niet zonder aandoening, bij die gelegenheid nog aanwijzing van het portret haars eersten mans.

Eene kleine vergissing is mij in uw schrijven in het oog gevallen, die ik mij veroorlove U te doen opmerken. De zaak is, namelijk, niet in 1813, zoo als daar staat, maar in 1812 gebeurd.

Van eenigzins meer belang acht ik, dat uw schrijven mij aanleiding gaf op nieuw over de zaak, zoo als ik die op bl. 192 mijner *Herinneringen* heb beschreven, na te denken, als kunnende men het vreemd vinden, dat de vijand dadelijk gehoor gaf aan eene zoo verrassende verschijning. Het is waar, dat men zich voor het oogenblik kan verbeeld hebben dat het een parlementair was, die zich plotseling kennen deed en zich alzoo stoutmoedig vooruit waagde; maar ik ben niet te min geneigd ook nog eene andere veronderstelling in het midden te brengen. De onzen, zoowel als de Russen, waren immers twee dagen te voren in het stadje *Lepel* over eene brug getrokken, die, met de daaraan verbonden sluis, door een Hollandsch ingenieur was gebouwd. De naam van *Holland* is daarenboven bij de Russen nog altijd in vereerend aandenken; en het mag dus niet onwaarschijnlijk geacht worden, dat de Russische Chefs, wetende buitendien dat wij *gedwongen* geallieerden van de Franschen waren, ook daarom naar den bedoelden uitroep wel zullen hebben willen luisteren.

Hoe het zij, het is mij, voor mij zelven, een genoeglijk denkbeeld het van dien kant en op deze wijze te kunnen beschouwen.

Ten slotte acht ik het niet overbodig U ook nog *dit* onder de aandacht te brengen, dat mijn *Herinneringen uit den Veldtogt in Rusland*, in 1840 herdrukt zijn onder den veranderden titel van *Gedenkschriften enz.* Deze

verandering had ten oogmerk om dien *tweeden druk* in onmiddellijk verband te brengen met een werk van meerderen omvang, onder denzelfden titel van *Gedenkschriften*, in twee deelen, waarmede ik mij van 1841—1843 heb onledig gehouden en bevattende, met het andere, een overzigt van mijnen geheelen militairen levensloop.

U overigens dankende van mij in de gelegenheid gesteld te hebben een en ander te kunnen ophelderen, verblijve ik, enz.

D'AUZON DE BOISMINART.

Schout van den Utrechtschen Dom (II.; bl, 246). Dit zal eenigzins duidelijker worden door hetgeen medegedeeld is in het *Archief voor Utrecht*, door wijlen DODT VAN FLENSBURG, Dl. VII, bl. 157, en wel over de *Jurisdictie*, of den *Gerechte van den Dom;* gelijk ook elders voorkomen *Schout en Buurtmeesters* van het »*Kwartier*" *van den Dom;* doch in vroeger dagen, toen de Bisschoppelijke magt zich in volle kracht vertoonde, was naauwelijks de helft der stad *Utrecht*, in burgerlijke zaken, aan het regtsgebied van den Raad der stad onderworpen, maar de Geestelijkheid in het bezit van de grootste uitgestrektheid gronds; vele bijzonderheden, ook de omschrijving van dit regtsgebied en van andere geregten binnen *Utrecht*, zijn opgeteekend in N. VAN DER MONDE's *Geschied- en Oudheidk. Beschrijving van Pleinen, Straten, Stegen, enz. der stad Utrecht*, 1844, Dl, I, bl. 35 en verv.

V. D. N.

De Hebreeuwsche poëzy in Nederland (II.; bl. 279). De Heer RIJK vraagt, welke de meest bekende Hebreeuwsche dichters van ons vaderland geweest zijn. Ter beantwoording dezer vraag heb ik van een' mijner vrienden, den Heer S. J. C., een Israëliet, het volgende vernomen.

De Israëlieten hebben in vroegere tijden, maar vooral in de middeleeuwen, voortreffelijke dichters gehad, de meesten in *Spanje* (zie *Conversations-Lexikon* op het Art. *Judische Litteratur*), wier werken deels in druk overig zijn, deels verloren zijn gegaan, deels nog in handschrift in sommige bibliotheken gevonden worden. In het laatst der voorgaande en ook in deze eeuw heeft de Hebreeuwsche Literatuur (te beginnen met MENDELSSOHN) een' snellen vooruitgang gemaakt, alhoewel er in *Duitschland* reeds vroeger groote dichters zijn geweest. In ons land hebben er zoo velen niet gezongen en van hen, die er op te noemen vallen, zijn nog niet al de werken bekend. Ook thans arbeidt men hier over het algemeen weinig aan de Hebreeuwsche letterkunde, in tegenstelling van *Duitschland*, waar zij zeer bloeit.

Wel is, ten jare 1820, een gezelschap opgerigt, *Togneleth* geheeten, dat, zoo het ware voortgegaan, door zijne kunststukken beroemd zou zijn geworden; maar het is, helaas! ontbonden. Dit genootschap nu heeft (te *Amsterdam*, bij J. VAN EMDEN *en Zoon*) twee bundels uitgegeven, namelijk — wij vertalen den Hebreeuwschen titel — *Eerstelingen van Togneleth*, 1820, en *Vruchten van Togneleth*, 1825. Hierin vindt men gedichten van;

Dr. S. J. MULDER, *Lofzang voor* M. LOONSTEIN, *ter gelegenheid van zijn Huwelijk; De Straf van den Vrouwenschender; Aan* SALOMO, *wegens het afsterven zijns broeders* SAÜL; *Tot eenen kwaadspreker; Bruria, Heldendicht in 4 zangen; Gedachten van een verstandig hart over het leven der stervelingen* (vertaald naar KLEIST, *Lieder*, I, S. 36.); — *Uitbreiding van den 8sten Psalm, met eene schoone inleiding in Hebreeuwsch proza; — De Kluizenaar;*

van J. BENJAMINS: *Lofdicht aan* Dr. S. J. MULDER, *wegens zijn gedicht* »*Bruria*"; — *Gezang over de schoonheid der Hebreeuwsche Taal; — Treurzang over den dood zijner moeder;*

van G. J. POLAK: *Dankzegging aan den Haagschen Opperrabbijn;*

van A. TAL: *Het Streven der Menschen en hun' Naijver*, Blijspel in drie bedrijven, met eene inleiding en slot in proza;

van JOACHIM LÖWENSTAM, in leven Opperrabbijn te *Leeuwarden*, *Geschenk*, *hetwelk liefde herinnert, ter gelegenheid van het Huwelijk van den Heer* A. LEHREN, *te Amsterdam.*

De laatste heeft ook uitgegeven in 1834: *Nachtgedachten* (met eene inleiding in poëzie) *benevens Overpeinzing over een regtgeaard Israëlitisch gemoed*, dit laatste in 260 coupletten met eenige inleidingen in dicht en proza.

De Heer G. J. POLAK heeft nog gedichten vervaardigd, die onder den titel van *De Wijnlezer* zijn uitgegeven, en andere die ter perse liggen, onder den titel van *De Wonderboom van* JONA.

Verder zijn als Hebreeuwsche dichters in *Nederland* bekend:

Wijlen M. LOWENSTAM, door zijne *Beschouwingsgedichten* (*over 's menschen Leven en Streven*) *en Gedachte mijns harten*, Breslau, bij SULZBACH *en Zoon*, 1832; — *Bittere Rouw* enz. 1833, zijnde gedichten bij het rouwbeklag wegens den dood zijns schoonvaders en zijner vrouw; — *Liefde herinnerende* enz. 1836, zijnde gedichten bij zijn afscheid van de stad *Breslau*, waar hij 36 jaren gewoond heeft. In zijn werk *Over de Synonyme Woorden*, heeft hij zeer schoone gedichten gemaakt.

DEL EVILA is de vervaardiger van fraaije grafschriften.

Wijlen de Opperrabbijn te *Zwolle*, HERTZFELD, was ook dichter; zijne gedichten zijn echter weinig bekend.

G. J. v. J.

Ivoorvretende larven (II.; bl. 280). Ik kan de aldaar gedane vraag van EEN ENTOMOLOOG niet beantwoorden, doch bezit een door wormen doorboorden steen, waarbij de afbeelding van het dier. Zoo de ENTOMOLOOG in het zien of het onderzoek er van belang stelt, ben ik bereid hem de gelegenheid te verschaffen. Bestuurders van DE NAVORSCHER mogen hem mijn adres opgeven en er bijvoegen, dat die steen behoort tot het kabinet van den voormaligen Hoogleeraar te *Leyden*, wiens naam ik draag. D. VAN DE WYNPERSSE.

Het geslacht van den Bossche (II.; bl. 282). Vollediger geslachtlijst van die familie, dan gegeven is door den Heer VAN SPAEN (in de *Historie der HH. van Aemstel, van IJsselstein,* enz., ter opheldering van WAGENAAR, 's Hage, 1807), zal denkelijk niet zijn aan te wijzen; aldaar leest men immers, dat HERBEREN VAN IJSSELSTEIN, die in 1333 stierf, *Heer* was van *den Bossche*, een goed bij *Uitermeer* en *Muiden* gelegen, dat, gelijk men vermeent, hem door huwelijk was aangekomen; voorts treft men er de vermelding van zijne *afstammelingen* aan; *eerst* tot op ANTON VAN DEN BOSSCHE, zoon van GIJSBRECHT, die in 1439 beleend werd, en van ADRIANA VAN ZWIETEN; eerstgenoemde *kinderloos* overleden zijnde, had zijne *zuster* MARGRIET tot erfgenaam, waardoor *Bossche* en *Uitermeer* aan haren man, Heer AREND VAN DUIVENVOORDE, kwamen; daarna tot op ARENT VAN IJSSELSTEIN, zoon van CORNELIS en van MARGRIET OEM VAN WIJNGAARDEN, die, geboren in 1526, in 1602 als de *laatste mans-stam* van dit aanzienlijk geslacht te *Utrecht* overleden is. V. D. N.

Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz. Hodenpijl (II.; bl. 282). Aan ROGATOR is waarschijnlijk de Genealogie bekend van het geslacht HODENPIJL bij GOUDHOEVEN en ook bij VAN LEEUWEN, door welken het gezegd wordt uit *Henegouwen* afkomstig te zijn, maar tevens te kennen gegeven, dat de door hen vermelde tak, omstreeks 1500, is uitgestorven. Daarin evenwel komen de namen van ALDERT, ADRIAAN enz. niet voor, doch wordt aangetoond dat er nog anderen van dien geslachtsnaam werden gevonden, als: AREND VAN HODENPIJL, van wien en wiens afstammelingen ook wordt gewaagd door FERWERDA; vgl. het *Register* aldaar.

VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, p. 740, spreekt nog van eene ALIDA VAN HODENPIJL, wier nagedachtenis op eene zark in de kerk te *Delft* wordt vereeuwigd en die gehuwd was met LAMBERT VAN TOL. Het nu lang vervallen *Huis te Hodenpijl* lag in *Schieland*, en behoorde bij den *verstorven* stamme van HODENPIJL. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1297.

V. D. N.

Behandeling van Oogziekten met Blaauwzuur (II.; bl. 283). Bijaldien deze vraag wetenschappelijk moest worden beantwoord, wat al tijds en wat al papiers zou daarmede verloren gaan; maar dewijl deze bedoeling er niet in opgesloten schijnt te zijn, geloof ik, dat het navolgende, als het resultaat mijner nasporingen zoowel als mijner ervaring, te dien opzigte voldoende, en naar ik hoop, strookende zijn zal met de begeerte van den vrager, dien ik in mijne beantwoording op den voet zal volgen.

Ad 1. Dr. TURNBULL, een zich aldus noemend geneesheer te *Londen*, heeft zijne proeven met het *blaauwzuur* in oogziekten het eerst medegedeeld in het engelsch geneeskundig blad, *the Lancet* voor 1841, N°. 2, en zag, volgens zijne opgaven in *the Literary Gazette* van 11 Junij 1842, van het gebruik er van goede diensten, bepaaldelijk: in *de beginselen van den cataract*, in *verduisteringen van het hoornvlies*, in *de zwarte staar*, in *oogontstekingen* en (let wel) *bij blindgeborenen*. Dr. TURNER zou ook in soortgelijke gevallen daarmede proeven genomen hebben, die hij zelfs op verschillende ziekten van de gehoorwerktuigen wil toegepast hebben.

Het is mij niet gebleken of de genoemde TURNBULL met de aanwending van het *blaauwzuur* — waarmede hij bovendien de brillen weldra overbodig rekende — is blijven voortgaan; het is meer dan waarschijnlijk, dat zijne proefnemingen mislukt zijn; te meer, omdat hij onlangs weder een ander middel tegen eene oogziekte (de *Bijziendheid*) heeft aanbevolen, namelijk het extract of de tinctuur van *Gember;* hetwelk evenwel door de redactie van *the Dublin Medical Press*, als een lokaas beschouwd wordt tot verkrijging van patiënten (zie *de Geneeskundige Courant* voor 1852, N°. 41).

Ad 2. Onder de Engelsche geneesheeren, die deze behandeling der oogziekten met *blaauwzuur* beproefd en voortgezet hebben, komen in aanmerking: ESTLIN (*Monthly Journal*, March, 1843); WALKER (*Prov. Journal*, Septbr. 1844), de bekende PATERSON (*London Gazette*, March, 1843) en MACLEAN (*the Lancet*, N°. 15, 1843).

De beide eerstgenoemden hebben, in de opgegevene geneeskundige tijdschriften, gevallen van *verduisteringen van het hoornvlies* en van de *graauwe staar* aangeteekend, die geenszins ten voordeele van het *blaauwzuur* getuigen. De berigten echter van PATERSON en MACLEAN, die er ook op de genoemde en op andere oogziekten proeven mede namen, zijn te veel opgevijzeld en bovendien om hunne dubbelzinnigheid niet te vertrouwen.

In *Duitschland* hebben FRENTZEL en WITTCKE (*Preuss.-Verein-Zeitung*, N°. 51, 1844) geen diensten van het *blaauwzuur* waargeno-

men, maar zij zouden meer waarde hechten aan het *blaauwzuur* houdend *amygdaline.*

In de *Annales d'Oculistique* van Dr. CUNIER, Juillet 1843, vindt men dat deze geneesheer zich van dit middel in hardnekkige *lichtschuwheid* en *ooglidskramp* met eenige vrucht bediend heeft; doch in de *graauwe* en *zwarte staar*, en dus in ziekten die met blindheid eindigen, vond hij het niet alleen zonder eenigen gunstigen invloed, maar zelfs *nadeelig.* LAUREIRO, in dezelfde *Annales*, Septbre 1844, kon er alleen bij lichtschuwheid eenig voordeel van opmerken.

Bovendien hebben oogartsen van eenen Europeschen roem, zoo als CHELIUS, JÜNGKEN, SICHEL, VON WALTHER enz., geen vertrouwen in het *blaauwzuur* als oogenheul gesteld, en het zegt veel, als zulke autoriteiten geen ondersteuning aan een hulpmiddel verleenen, dat voor den toets der rationele ervaring bezwijkt.

In het algemeen blijkt het uit deze berigten, dat de meeste engelsche en vele andere geneesheeren met het *blaauwzuur* niet veel op hebben gehad; terwijl het gemis aan geaccrediteerde waarnemingen geen waarde aan het *blaauwzuur* heeft kunnen verschaffen.

Ad 3. Er kunnen welligt onder onze geneeskundige landgenooten eenigen geweest zijn, die het als geneesmiddel tegen sommige oogziekten aangewend hebben, doch daarvan schijnt, voor zoo verre ik weet, in het openbaar niets bekend geworden te zijn. Velen hunner, wie ik daaromtrent onderhouden heb, gaven een ontkennend antwoord; zelf heb ik het eenige weinige malen in oogwaters tegen hevige oogontstekingen, als bedarend middel, gebezigd, doch daarvan niet meer diensten ondervonden dan die welke mij het gewone *laurierkerswater* deed. Bovendien zal geen geneesheer bij eene verminderende levensverrigting of bij gemis aan ontstekingsverschijnselen een middel bezigen, dat zoo eigenaardig als het blaauwzuur, de werkdadigheid der organen en weefsels kan vernietigen, en alzoo moet dit scheikundig gevormde vocht, in organische stoornissen van het werktuig des gezigts, als geneesmiddel tegen velerlei oogziekten, nimmer eenig crediet bekomen.

Ad 4. Wanneer het uitwerksel des bedoelden geneesmiddels door de ondervinding van voorname oogartsen niet bewezen is, dan is het zeer twijfelachtig, of een zoodanig verdoovend en verlammend vocht eenige verheldering van het gezigtsvermogen heeft kunnen te weeg brengen, veel minder nog, indien zulks mogelijk ware, dit vermeende gevolg kunnen doen stand houden. Het geval alleen van CUNIER (zie boven), waarin het tegen ooglidskramp en lichtschuwheid gebruikt werd, kan niet als geldend beschouwd worden, omdat deze toestand, als overprikkeling der gevoeligheid van het zintuig, wel een verschijnsel van sommige oogziekten is, maar geenszins voor eene oogziekte zelve kan gehouden worden.

Ad 5. Bij gebrek aan de noodige feiten, die kunnen constateren in hoeverre eene geneeswijs voordeelig is, kan hare aanwending niet onvoorwaardelijk aangeprezen en hare schadelijke zijde niet zoodanig openbaar worden, ten minste niet in zoo verre, dat het middel een nadeeligen invloed op het leven zou uitoefenen; wie ook onder de rationele geneesheeren, die zich eenigzins op de kennis der krachten van de geneesmiddelen heeft toegelegd, zou zoo onvoorzigtig kunnen zijn, om zulk een middel zonder de noodige voorzorgen aan te wenden?

Dit intusschen is zeker dat het van veel meer belang is, de ziekte wel te kennen, dan in het duister naar geneesmiddelen rond te tasten, die men niet ten volle vertrouwen kan of mag, vooral wanneer men de verzekering van bevoegde mannen hoort, b. v. van BECQUEREL, ANDRAL, PEREIRA, CHRISTISON, STANNIUS enz., wier proeven aangetoond hebben dat het blaauwzuur, dikwerf *gevaarlijk*, meestal *nutteloos* en hoogstzeldzaam *heilzaam* is.

Ad 6. Ik geloof niet dat er meer geschriften over deze behandeling van het oog bekend gemaakt zijn, ten minste geene, die aan de wetenschap kunnen of mogen getoetst worden. Daarom hecht ik geene waarde aan de brochure van NAYLER *en C*^{o}., die als onbevoegden geen regt, noch aanspraak verkregen hebben, om bijdragen, aangaande eenig geneeskundig onderwerp aan den man te brengen, en die in der tijd, door denzelfden speculatiegeest gedreven, het *cognac met zout* hebben aanbevolen. Maar dit alleen weet ik, dat zulke geneeskundige blaauwboekjes beneden alle kritiek zijn, geen vertrouwen verdienen en een verdacht kenmerk hebben, al mogen de leeken er ook een geheim crediet voor koesteren, waarmede de geneesheer lacht. Toch wordt hij niet te min dagelijks over zulke nietigheden bemoeijelijkt en lastig gevallen, en tevens gedrongen om zich te verklaren over den invloed van zulke middelen, die, om mij van een nieuw woord te bedienen, de verbeeldingskracht der menschen dermate *biologeren*, dat zij voor verstandige wederlegging onvatbaar blijven. J. G. V.

Podding op Kersavond (II.; bl. 283). H.W.K. vraagt waarom de Engelschen op Kersavond algemeen podding gebruiken?

Die gewoonte is, naar ik vermoed, van den *Kerskoek* afkomstig, die bij alle volken van Noordschen stam op dien tijd gegeten wordt en een offer voorstelt, dat men bij het heidensche feest van den winterzonnestand gewoon was te brengen. — Dit feest, waarvan men

bij alle die natieën nog de sporen vindt, werd *Jul* genoemd, naar sommiger meening van het finsche woord *Juhla* — *feest bij uitnemenheid.* Eerst in de elfde eeuw maakte het *Joel-* voor het *Kers-feest* plaats, daar HALKO, Koning van *Noorwegen*, beval dat het op den 25sten December en niet meer op den 21sten zou worden gevierd. — Bij die gelegenheid ontbreekt op geenen noordschen feestdisch de Kerskoek, *Julkuse* of *Julkage* genaamd; waaraan men verschillende vormen geeft, meestal in verband staande met den heidenschen oorsprong van het feest.

Zoo H. W. K. er nog iets meer van wil weten leze hij: *Les Fêtes de Noël dans le Nord de l'Europe* van L. LÉOUZON LE DUC, voorkomende in de *Revue de Paris* van Maart 1853.

φ²—φ.

Hoogduitsche vertaling van Shakspeare, verschenen te Rotterdam in 1832 (II.; bl. 283). F. HARTMANN was gedurende weinige jaren boekhandelaar en uitgever te *Rotterdam.* Hij was een Duitscher. L. D. R.

Alphonsus Tostatus (II.; bl. 283) niet TASTATUS, leefde, niet zoo als J. S. opgeeft in de *zestiende*, maar in de *vijftiende* eeuw. Hij was geboren te *Madrigalejo*, en studeerde te *Salamanca* in de godgeleerdheid. Hij stierf in 1454, oud 40 jaren. Zijne werken zijn het eerst gedrukt te *Venetië* in 1596, en naderhand te *Keulen* in 1612. Men kan over hem nazien de schrijvers, welke SAXE, in zijn *Onomasticon*, aanhaalt. C. P. L.

Alphonsus Tostatus. Dit zal A. TASTATUS moeten zijn, die bij de meeste Woordenboekschrijvers over letterkundigen wordt vermeld. Hij was te *Madrigal*, in *Spanje*, geboren, en leefde tusschen 1400 en 1455. De opgaven hieromtrent zijn verschillend, doch van wege zijne groote geleerdheid en ongeloofelijk sterk geheugen wordt eenstemmig van hem verklaard, dat hij verdient de *Verbaasdheid der Wereld* (*Stupor Mundi*) genoemd te worden. Behalve bij andere autheurs wordt hij nog al breedvoerig herdacht bij TH. POPE BLOUNT, in zijne *Censura Celebr. Authorum*, 1694, pag. 458—460; men zie overigens de onderscheidene schrijvers opgenoemd bij C. SAXE, *Onom. Liter.*, T. II, p. 430 en JÖCHER, *Gelehrt. Lex.*, in voce *Tostatus.* V. D. N.

Zille (II.; bl. 283). *Zille* schijnt Anglo-Saksisch te zijn. *Cile* is *koude;* men kan dus ook soms aan Januarij den naam van *koude maand* gegeven hebben. — Eene vroegere vraag naar de beteekenis van het spreekwoord *zoo zout als brem*, komt mij voor ook beantwoord te moeten worden met de aanmerking, dat *brim*, *brym* in die taal *de zee* beteekent. Zie BOSWORTH'S *Dictionary.* ***

Zille. »*Die* zulmaent *is die leste maent onder den ghetal der maenden dat* JULIUS CESAR *sette*", zoo schreef reeds broeder THOMAS in zijn tijd, waaruit blijkt dat hij er *Februarij* onder verstond, gelijk *Sel*, *Sol* of *Sulmaent* ook elders in die beteekenis (waarschijnlijk = *vuilmaand*) voorkomt. Zie daarover M. TYDEMAN, *Verh. over het begin des jaars en de Duitsche benamingen der beide eerste maanden*, te vinden in de *Nieuwe Bijdragen tot Opbouw der Vaderl. Letterk.*, Dl. I, St. I, bl. 1—32.

CONSTANTER.

Zille. Kan er ook soms eenig verband bestaan tusschen den naam *Zille*, in de Zeeuwsche *Kronyken* soms aan de maand *Januarij*, doch ook aan *Februarij* gegeven, en de zoogenaamde *Zelnering* en het *Zelbarnen*, om het *Zille* of *Zelzout* te verkrijgen, gelijk dit in *Zeeland* plagt te geschieden, waarom nog een heuveltje nabij *Zierikzee*, door de uitgebrande asch gevormd, de *Zelke* genoemd wordt? Werd misschien, uit de in den zomer uitgegraven en daarna gedroogde *derrie* of *darrink*, in de maanden *Januarij* en *Februarij* meestal het zout gestookt? φ²—φ.

Zille. Over dezen naam der maand *Februarij* :(niet *Januarij*): zegt Mr. J. H. HOEUFFT :(*Iets over de namen der Maanden*): in DE JAGER'S *Taalkundig Magazijn*, III.; bl. 223—262:

»Voor het overige [behalve *Sprokkelmaand*, *Sporkelmaand*, *Horninck*, *Schrikkelmaand*, *Blijdemaand*] heet zij ook *Sille*, *Sulle*, *Sullemaand*, *Sulmaand*, of *Selle*, *Selmaand*, volgens KILIAAN, of ook *Sellemaand*, waardoor mij in gedachten is, of niet, dewijl vele maanden naar heilige dagen genaamd zijn, deze haren naam hebbe van *St. Pietersdag ad Cathedram*, doorgaans *Pieters-stoel* genaamd, daar deze dag in vele oude stukken der middeleeuwen voorkomt onder de benaming van *St. Pietersdag in Selle*, d. i. *in sella*, in den zetel, hebbende onze voorouders, de heidensche feesten, welke in Februry invallen, niet geheel kunnende uitroeijen, dezelve op *St. Pietersdag in selle* verplaatst, zie DE RHOER, *Discept. Hist.*, p. 70 et 71, misschien wel juist op dien dag, om de naamgelijkheid van *selle* met de *sollen* of koeken. Sommigen meenen het zooveel te zijn als *mensis socialis*, van *sel*, gezel. In het Ditmarsche is het de maand September.

De Angel-Saksen zeiden *Solmonath*, volgens BEDA, naar de *sollen*, of koeken, welke zij te dien tijde hunnen goden offerden; volgens anderen *a Solis adscensu*, omdat de zon in deze maand reeds aanmerkelijk begint te klimmen; volgens anderen wederom van *sol*, *sul*, onrein, om de vuile wegen. Zie omtrent dit alles WACHTER, in *Hornung*, l. l. 233—234.

Van *Louwmaand* vindt men vele afleidingen opgegeven l. l. bl. 222—230.

In de *Verhandeling over de Nederduitsche Namen der Maanden*, van den Heer J. D. MEI-

JER, in het 1ste Deel der *Verhandelingen der 2de Klasse van het Instituut*, welk werk ik hier niet bij de hand heb, zal ook nog wel een en ander tot bovenstaande vraag betrekkelijk, te vinden zijn. Σ.

[Behalve op de reeds genoemde werken van TYDEMAN en KILIAEN, verwijst ons V. D. N. op VAN DE WALL's *Handvesten en Privilegiën van Dordrecht*, bl. 387, ten betooge, dat het woord *Zulle*, *Zelle*, of *Zillemaand* slechts Februarij of Sprokkelmaand kan bedoelen.]

François Rodolphe Weiss (II.; bl. 284). Ter beantwoording dezer vraag geven wij afschrift van het artikel over hem, voorkomende in de *Biographie Universelle* etc., T. XXI, pag. 67.

»WEISS (FRANÇOIS RODOLPHE) Littérateur, né à *Yverdun* en 1751, servit d'abord en *France*, puis en *Prusse*, avec le grade de colonel, voyagea ensuite en *Allemagne* et en *Angleterre*, et devint, en 1785, membre du conseil souverain de *Berne*. S'étant montré favorable aux principes de la révolution, il fut nommé en 1797 commissaire général du pays de *Vaud;* mais, après l'invasion de la *Suisse* par les Français, il se vit forcé d'aller chercher un asile en *Allemagne*, et ne rentra dans sa patrie qu'après l'établissement du gouvernement consulaire. I l avait déjà donné des preuves d'aliénation mentale, lorsqu'il se suicida dans une auberge de *Nion* en 1802. On a de lui: *Principes philosophiques*, *politiques et moraux*, Berne, 1785, 2 vol. in 8°., réimprimés sept fois et traduits en anglais et en allemand; *Des deux Chambres*, 1789, in 8°.; *Coup d'oeil politique*, 1793, in 8°.; *Sur les relations de la France avec le Corps Helvétique*, 1794, in 8°.; *Reveillez-vous*, *Suisses*, *le danger approche*, 1796, in 8°.; *Mémoire à Bonaparte, premier Consul*, etc. Berne, 1801, in 8°."

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Ook C. v. E. *te N.* bezorgde ons eene kopie van dit artikel, hetwelk wij verduitscht ontvangen mogten zoowel van A. J. VAN DER AA als van A. A. A., die zich echter in het overbrengen eenige meerdere vrijheid veroorloofd heeft. Beide Heeren laten voorts niet onopgemerkt, dat de eer ook eener Nederduitsche vertaling aan de *Principes philosophiques* te beurt gevallen is, die, naar A. J. VAN DER AA's meening, thans ongeveer vijftien jaren tellen zal. Van de vele drukken des oorspronkelijken werks (L. spreekt van veertien, reeds in 1838) vermeldde ons A. & A. den Brusselschen van 1826, 2den dr. in 8°. bij AUG. WAHLEN.]

Franç. Rod. Weiss. De vermaarde en tevens niet minder beruchte FRANÇOIS RODOLPHE WEISS, werd ten jare 1751 te *Yverdun*, in het Zwitsersche kanton *Waadtland*, uit ouders tot den adelstand behoorende geboren.

Hij trad aanvankelijk in Fransche, en daarna in Pruissische dienst, in welke hij spoedig opklom tot den rang van Kolonel. In de *Biographie Universelle* (Bruxelles 1843—1847) vindt men van hem eene beknopte maar onvolledige levensbeschrijving, welke op verre na niet kan opwegen tegen die, geleverd door den beroemden MALLET DUPAN, een zijner tijd- en landgenooten. Deze geleerde heeft ons WEISS, diens karakter, ziens- en handelwijze in dus juiste trekken afgeschilderd, dat wij, om daarvan niets te verliezen, zijne woorden hier letterlijk zullen wedergeven. »Essayant", zegt hij, »tous les moyens de faire du bruit, et n'en trouvant aucun de se faire une réputation, il caressa successivement tous les systèmes de la révolution française, sans parvenir à s'en faire aucun lui-même. Les chefs, quels qu'ils fussent, reçurent tour à tour ses hommages et ses félicitations, et il suffisait qu'on parlât d'un homme dans le monde, pour qu'il devint son partisan. L'estime particulière, que méritait ou ne méritait pas un individu, n'entrait jamais pour rien dans ses jugemens; il ne s'agissait que d'être fameux, pour obtenir son approbation. — Au milieu de ces travers d'un esprit ivre de paradoxes et gâté par la philosophie moderne, aussi bien que par l'habitude de la licence, il ne songea pas à subvertir le régime de sa patrie; car quoique admirateur de la révolution de *France*, il la jugeait pernicieuse pour la *Suisse*, ce qui le fit accuser d'hypocrisie.

Mais personne ne mérite moins ce reproche; la vanité et l'exaltation ne permettent point de dissimuler, et nulle présomption ne fut plus franche que celle de M. WEISS. Sans capacité militaire, sans habileté politique, dépourvu de sang-froid et de conduite, aussi confiant que médiocre, il crut que son nom, ses brochures, sa philosophie lui procuraient de l'ascendant et il accepta le commandement du pays de *Vaud* lorsque ce pays appelait (en 1798) les Français. Il perdit alors sa popularité sans remplir ses devoirs, parlementant au lieu d'agir, et s'enfuyant ensuite devant l'ennemi, il finit par se retirer en *Allemagne*, après avoir perdu toute espèce de crédit et contribué singulièrement à la perte de la république".

Ofschoon wij de waarheidsliefde van MALLET DUPAN eerbiedigen, mogen wij echter voor onze lezers niet onopgemerkt laten, dat deze schrijver in menig opzigt tegen zijnen landgenoot ingenomen was, ten gevolge van den strijd hunner staatkundige gevoelens en inzigten op het stuk der toenmalige regering in *Zwitserland*, zoo als men ontwaren kan uit DUPAN's levensberigt, hetwelk in de zoo even genoemde *Biographie Universelle* te vinden is. — Wat hiervan ook zijn moge, zeker is het dat WEISS, voorzigtiger dan andere vreemdelingen, zich aanvankelijk vergenoegde, om in het geheim naamlooze schimpschriften in het licht te zenden, zoo tegen LODEWIJK XVI als tegen de geestelijkheid en den adel; terwijl hij daarbij verwijderd bleef van de bloedige tooneelen, die

op den grond zijner geboorte, dank zij den omwentelingsgeest, aanschouwd werden, en welke alle banden van eendragt meêdoogenloos losscheurden. WEISS zag zich weldra niet slechts van zijn fortuin, maar ook van zijne vroegere voorregten verstoken, en werd dien ten gevolge onwillekeurig medegesleept in den ondergang der Bernsche aristocratie.

Hulde doende aan de letterkundige verdiensten van den Heer WEISS, wiens *Oeuvres Philosophiques* doorslaande blijken dragen van diepe menschenkennis en levenswijsheid, zoo besluiten wij dit berigt met zijn treurig verscheiden mede te deelen. Misschien radeloos wat in zijn moeijelijken kommervollen toestand aan te vangen, heeft hij, ten jare 1802, in eene herberg te *Nion*, gelegen op een heuvel aan het meer van *Genève*, door middel van een vuurwapen een einde gemaakt aan zijn onrustig, woelziek leven. S.F.K.

[L., na op zijne beurt de *Biographie* en andere bronnen opgezocht en er een getrouw berigt uit geput te hebben van het leven en de schriften van den Colonel WEISS, eindigde zijne mededeeling met de navolgende, gansch niet onbelangrijke bijzonderheden :]

Franç. Rod. Weiss. Door CABET, in zijn *Voyage en Icarie*, wordt WEISS onder de voorstanders van het Communismus gerangschikt, eene stelling waarvoor niet slechts geenerlei grond bestaat, maar die zelfs kennelijk onwaarheid bevat.

Met het voorname werk van WEISS, de *Principes Philosophiques* (de overige zijn vlugschriften), hebben zich steeds velen hoogelijk ingenomen betoond. Het bevat dan ook, wat taal en stijl betreft, schoonheden van den eersten rang, alhoewel de declameerende trant van de Fransche school der XVIIIde eeuw op vele plaatsen hinderlijk is. Wat het systeem aangaat, dit mist allen grondslag, een kaartenhuis, kunstig opgebouwd, maar niet bestand tegen ernstig onderzoek, en ongeschikt om de behoeften van den mensch en Christen te bevredigen. Het moge, ja, voor velen, wegens zijn *accommodant* karakter, nog al wat aanlokkelijks hebben, ik geloof dat de vrager op bl. 284 wel niet onzeker behoeft te zijn omtrent het al dan niet gelukkige, dat zoo velen de *Principes* als het rigtsnoer hunner denk- en handelwijs hebben leeren gebruiken. Kennelijk schreef WEISS dit werk om tot rust, tot vrede met zich zelven te geraken; maar »la guerre intérieure de la raison contre les passions a fait que ceux qui ont voulu avoir la paix se sont partagés en deux sectes; les uns ont voulu renoncer aux passions et devenir Dieux; les autres ont voulu renoncer à la raison et devenir bêtes. — Mais ils ne l'ont pas pu, ni les uns ni les autres, et la raison demeure toujours, qui accuse la bassesse et l'injustice des passions, et trouble le repos de ceux qui s'y abandonnent; et les passions sont toujours vivantes dans ceux mêmes qui veulent y renoncer". Treffend is het, te bedenken dat dezelfde man, die de *Principes* schreef, later krankzinnig werd en de handen aan zich zelven sloeg. »Voilà ce que peut l'homme par lui même et par ses propres efforts à l'égard du vrai et du bien. Nous avons une impuissance à prouver, invincible à tout le dogmatisme; nous avons une idée de la vérité, invincible à tout le pyrrhonisme. Nous souhaitons la verité et ne trouvons en nous qu'incertitude. Nous cherchons le bonheur et ne trouvons que misère. Nous sommes incapables de ne pas souhaiter la vérité et le bonheur, et nous sommes incapables et de certitude et de bonheur. Le désir nous est laissé, tant pour nous punir que pour nous faire sentir d'où nous sommes tombés".

Waar men het werk veroordeelt, valle men echter den schrijver niet te hard. De tijd, waarin hij leefde, zijn omgang en betrekkingen, moeten hierbij in aanmerking worden genomen. Er is geen reden om aan de opregtheid zijner bedoelingen twijfel te trekken, en zelfs mag men zeggen dat, hoe gevaarlijk in strekking, zijn werk veel in menig opzigt vooruit heeft boven de meeste Fransche geschriften van de laatste helft der XVIIIde eeuw. L.

Oud-Vaderlandsche Schoolreglementen (II.; bl. 284). De vrager B. naar oud-vaderlandsche Schoolreglementen vindt, zoo wij vermoeden, al, wat hij op dit schoolgebied verlangen kan, opgesomd en aangewezen in den *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1846, N°. 34 en 35, in eene uitnoodiging aan *HH. Schoolopzieners en Onderwijzers*, zoo ook in *de Wekker* van 1845, N°. 31, door D. BUDDINGH', alwaar van den eersten giftbrief van FLORIS V (*Dordrecht* 1290) af, tot aan het Request van den Kerkenraad te *Utrecht*, in 1797, een honderdtal stukken genoemd worden, en die men, op een paar uitzonderingen na, allen bijéén verzameld uitgegeven vindt in BUDDINGH's *Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs in de Nederlanden*, 2de en 3e Stuk, 's Gravenh. 1843; ook onder den titel van *Bijdragen*, of *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, enz.; loopende het 2de Stuk van FLORIS V tot aan de Hervorming; terwijl het 3de Stuk alle gewestelijke *Schoolreglementen* bevat, van de Hervorming tot en met 1797.

SCR.

Oud-Vaderlandsche Schoolreglementen. Tot berigt aan den vrager dient, dat ik uit het stedelijk Archief van *Leyden* alles verzameld heb, wat op de *Groote* of *Latijnsche School* in die stad sedert 1324 tot 1574 betrekking heeft, en dat zulks een volledig overzigt oplevert aangaande het voormalig Schoolwezen hier te lande.

In de MS. *Keuren* van 1350 wordt bepaald dat:

»Wat kint te *Leyden* te scole gaet dat sel de scoolmeestren (*) gheuen van sinre leringe jaerlix XVI gt$^{=}$., als in borsen (?) gaet ende niet meer".

»Wie sine kint set tot enige scole dan totte *grot' scole*, buten oirlof der scoolmeestren, verbeure also dicke als hiit dede xij ß".

In eene *Keur* van 1384 vindt men:

»So en moet niemant van der scole in X roeden nae de scole, *morellen, koten* noch gheenrehande boeuerie dair en binnen doen, noch gheruchte maken dair die rectoors bi ghehindert of die kinder in der scole bi ghestoort mogh worden, wair yemant die hier en bouen dede, dat men betughen mocht mit twie *wittachtige* tughen, die verbeure x £ ij St., ende niement en moet vuilnes bi der scole noch voir die scole, noch in die plaetse voir die vierschaer, noch in enig roesteren van den Kerckhouen brenghen bi xij St."

Ik heb verscheidene Schoolreglementen, of liever, Keuren gevonden, volgens welke de scholen te *Leyden* moesten worden bestuurd. De oudste, zonder jaartal, is van 1387 en gemaakt tijdens de aanstelling van Mr. JAN VAN HOKELEM, eertijds Rector te *St. Geertruidenberg*, die voor 4 jaren werd aangenomen, en A°. 1391 vertrok.

Een uitgebreider reglement, van den 16den Maart 1393, is gegeven aan Mr. CLAES VAN DELFT (die van *Alkmaar* kwam) en aan Mr. BETTEN.

Merkwaardig is ook het reglement van 1399, 1404 en 1408, onder het Rectoraat van JAN VAN HAARLEM, die tevens Stads-*Med. Doct.* was.

Uit de *Stads Rekeningen* heb ik mede veel geput (1391—1574), niet minder uit de *Publicatie-* of *Aflezingsboeken* (1505—1574) en *Vroedschaps-Resolutiën* (1449—1574).

De *Publicatiën* omtrent de scholen zijn zeer belangrijk, omdat daarin alles artikelsgewijze bepaald wordt.

Dit alles leert ons, dat de Groote School (om het zoo uit te drukken) aan de Stad behoorde, en alles werd aangewend om haar te doen bloeijen, maar dat ze, door beperking van onderwijs en boeken, te *niet* ging, en ongeschikt was om met de particuliere scholen, waar beter en verlichter onderwijs gegeven werd, te kunnen wedijveren.

Zie hier eene post uit de *Rekeningen* der stad, A°. 1574, betreffende de *Groote School:*

»Hier placht te volgen de wedden van de Kinderschole, dewelcke alhier nyet getrokken is, mits dien tyde geen Rector en is geweest".

Alles, wat ik daarvan heb, is ten dienste van den vrager. .. ELSEVIER.

(*) Het is merkwaardig, dat men toen *scool* en niet *scoelmeestren* schreef; men bleef zich gelijk door te schrijven „te *scole*" en niet „te *scoele*".

Het geslacht van Arkel (II.; bl. 310). Menigvuldig zijn nog de nakomelingen van dit beroemde geslacht, wijl, in de eerste plaats, een groot aantal Troonen van Europa daarmede zijn bezet: de Koningin van *Engeland*, de Koningen van *Nederland*, *Pruissen*, *Hanover* en *Wurtemberg*, het Huis van *Orleans* en dus ook de jonge Vorsten van *België* zijn uit ARKEL voortgesproten, door het huwelijk van MARIA, dochter van ARNOLD van *Egmond*, Hertog van *Gelderland*, met JACOBUS II, Koning van *Schotland*, zijnde de moeder van ARNOLD, MARIA VAN ARKEL, dochter van JOHAN XII; MARIA van *Gelderland* was de overoudgrootmoeder van de ongelukkige MARIA, Koningin van *Schotland*, en tot het talrijk nageslacht van deze behooren de bovengenoemde Vorsten en ook menigvuldige zijtakken van die vorstelijke huizen.

Schoon de mannelijke linie in ons Vaderland is uitgestorven, zijn er echter ook hier nog door de vrouwen ontelbare nakomelingen aanwezig; het geslacht VAN SLINGELAND, dat zijn oorsprong neemt uit JOHAN VAN DEN TYMPEL, gehuwd met ELIZABETH VAN SLINGELAND, dochter van HERBAREN VAN ARKEL, zesden zoon van JAN XI, voert alsnog het wapen van ARKEL (*twee gekanteelde faassen van keel* (rebretessées) *op een veld van zilver*), gevierendeeld met dat van KUYCK en hebbende tot surtout het wapen van de heerlijkheid *Slingeland*. Uit dit geslacht zijn weder veel zijtakken gesproten, zooals er ongetwijfeld ook van andere kinderen uit den Huize VAN ARKEL bestaan. Alhoewel vele van deze mij onbekend zijn, kan ik toch opgeven, dat uit de geslachten van SLINGELAND, BLYENBURG, BOUCQUET, NACHTEGAAL, GODIN, VAN DER POORT en MEINERS de nog aanwezige Zeeuwsche geslachten van VAN DER MANDERE, BUTENX, STEENGRACHT, MACARÉ, SPRENGER enz. zijn voortgesproten, terwijl ik bereid ben om daarvan de filiatie aan wie die verlangen mogt mede te deelen. Men raadplege voorts S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustrata;* A.G. LUISCIUS, *Algemeen Woordenboek;* J. HUBNER, *Geslachtrekenkundige Tafelen;* Mr. G. DORN SEIFFEN, *Geslachttafel der Koningen van Europa;* M. BALEN JZ., *Beschryving der stad Dordrecht;* Mr. J. VAN LENNEP, *en* W. J. HOFDIJK, *Voorname Kasteelen in Nederland*, enz.

RETHAAN MACARÉ.

Het geslacht van Arkel. Indien men de belangrijke mededeelingen over dit geslacht in het IV de Deel van de *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudh.* van Dr. I. A. NIJHOFF opslaat en er op vertrouwen mag, zoo als wij gelooven te kunnen aannemen, zoo zullen de VAN ARCKEL's in de *echte* linie zijn uitgestorven met THOMAS WALRAVEN VAN ARCKEL, Heer van *Ammerzode*, *Well* en *Wordragen*, die, gelijk hij eigenhandig op verlangen van Prins WILLEM

III heeft verklaard, het laatste en eenigste mans-oir is geweest, dat in *wettig* huwelijk was gesproten uit het opgemelde Huis van ARCKEL, en die zonder kinderen is overleden; zie *t. a. p.* bl. 147, en Bijlage *D.* bl. 155. Uit diezelfde mededeeling blijkt echter, hetgeen ook door genoemden VAN ARCKEL niet wordt weêrsproken, dat er nog afstammelingen bestonden van WALRAVEN VAN ARCKEL'S, in 1557 overleden, natuurlijken zoon JAN, die gewettigd en door OTTO VAN ARCKEL, den vader van THOMAS WALRAVEN, als Ooms waren erkend in 1636; vgl. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 851 en FERWERDA. V. D. N.

Spreekwijzen. »*De plaat poetsen*" (II.; bl. 310). Het borstharnas heette eertijds »*plaat*" of »*plate*". Wanneer iemand in den strijd achterbleef of zich wegmaakte, zeide men schertswijze: *Hij is bezig met zijne plaat te poetsen.* De oorsprong van het spreekwoord: *de piek schuren*, is dezelfde. ***.

[P. E. VAN DER ZEE heeft gepoogd op dezelfde vraag een antwoord te leveren. Als van gelijke beteekenis vermeldt hij: *uitsnijden; gaan schuiven; gaan strijken; gaan stootschaven; zijn spillen pakken.*]

»*Oog*" *als eindlettergreep* (II.; bl. 310). J. L. TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek*, bl. 2, zegt het navolgende:

»*Oog*, uitgang van verscheidene namen van plaatsen, (*ooghe*, *oghe*, *aeghe*, *aughe*); Angels. *eage*, *ig*, *eg*, *yg*, (zie *eiland*). Het beteekent een *eiland*, en is zonder twijfel hetzelfde met *a*, *aha*, *ee*, *ei*, *oe*, water. Men vindt het in *Langeroog*, *Spijkeroog*, *Kalandsoog*, *Schiermonnikoog*, (*eiland* der *witte* monniken, alzoo *schier* oudtijds ook *wit* beteekende) enz. Zoo teekenden wij uit een vers aan: »*schiere* hemelzalen". Verder zegt hij: »*Ei* of *ey* heeft men als uitgang in *Orkney*, *Jersey*, *Anglesey*, *Guernsey*, enz. waar het ook *eiland* beteekent, terwijl *o* in het midden van *Helgoland* (heilig eiland) voorkomt". Dit zal wel voldoende zijn om de vraag van J. T. D. H. op te lossen.

J. H. VAN DALE.

»*Oog*" *als eindlettergreep.* Men wil, dat *oog*, het Engelsche *ey*, afgeleid kan worden van het werkwoord *a-en:* vloeijen, waarvan vele namen van wateren en stroomen in ons vaderland als de *A*, het *Y*, enz. afstammen. In dat geval zal het dezelfde beteekenis hebben als *ei* in ons *eiland.* TEN KATE zegt in zijne *Aenl. tot de kennisse van het verhevene deel der Nederd. Sprake*, Dl. I, bl. 303:

»Oge, oog, *insula;* A. S. *ig* en *ijg*, *insula;* waertoe betrokken worden het Vriesche, *Schermonkoge*, *Langer-oge*, *Spyker-oge*, enz. zynde eilanden, aan de Vriesche kusten gelegen". Dr. RÖMER.

»*Oog*" *als eindlettergreep.* De reden, waarom het woordje *oog* achter den naam van sommige eilanden gevoegd wordt, is door den Heer Mr. J. H. HOEUFFT, in zijne *Taalkundige Bijdragen tot de Naams-uitgangen*, enz. *Breda*, 1816, bl. 99 en verv., medegedeeld en daarbij wederlegt hij 't gevoelen van TUINMAN en anderen, die beweren dat *oog* en *aug* aldus van de eilanden gebezigd wordt, als die rondom in water liggen, en de gelijkenis van het oog aangeven. Hij gelooft zulks ontleend aan het woord *oge* in het Friesch, *auge* in het Oost-Friesch, dat een eiland, voornamelijk een eiland in zee gelegen, beteekent. *Schiermonnikoog* is zoo veel als eiland der witte of graauwe monniken; en het lijdt bij hem geen twijfel, of *oog* is hetzelfde als *ei*, water, in »eiland". De naam *Kalandsoog* toont ook aan, dat het niet uitsluitend op rondom in water liggende landen toegepast wordt. *Valkoog* zal welligt *Valkkoog* moeten gespeld worden, enz. enz.

V. D. N.

»*Oog*" *als eindlettergreep.* *Oog* is het Anglo-Saksische *aege*, een *eiland.* De kusten en eilanden van de Noordzee waren Saksisch; het *Littus Saxonicum* strekte zich tot in het tegenwoordige *Frankrijk* uit. In het leven van ST. AMAND, door BAUDEMUNDUS, komt *Ogia insula* voor; in een tweede levensberigt wordt het *Oyem;* in een derde stuk *Oye* geheeten. Zie *Acta Sanctorum Belgii*, door GHESQUIERE, T. IV, p. 194, 246, 258. Hieruit blijkt, dat *oog* en *ooi* hetzelfde is, welk laatste, met of zonder zamenstelling, honderdmalen aan onze rivieren voorkomt, als naam van plaatsen, die, vóór de bedijking, als eilanden tusschen de stroombeddingen lagen. In het Angel-Saksisch is *ig*, *ieg* ook een eiland, en van hier de namen van plaatsen, die op *ik* uitgaan, ook tusschen of in de nabijheid onzer rivieren gelegen, als: *Niftrik*, *Varik*, enz. enz. ***.

[Ook A. A. v. H. beriep zich op deze verklaring van den Heer HOEUFFT, terwijl wij van A. J. VAN DER AA vernamen, dat *oog* in den zin van „eiland" door KILIAEN is aangeteekend en V. D. N.'s opmerking nopens *Kalandsoog* ook door C. & A. werd in het midden gebragt.]

»*Oog*" *als eindlettergreep.* Dit *oog* beteekent hetzelfde als *ei* in *eiland*, of liever, is het zelfde woord met eene gewijzigde uitspraak. In het Deensch is **Ø**, **Øland**, **Eiland**, mede »eiland". Een schiereiland heet in die taal **Halvø** :(half eiland): Het Zweedsch heeft evenzoo *Ö*, het Yslandsch *Ey.* Bij KALTSCHMIDT, *Sprachvergleichendes Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Leipzig 1839, worden, onder meer, ook nog de Angel-Saksische vormen *ig*, *eage*, *aege*, *igeoth*, *egland*, *igland*, *ealand*, *eigland*, *egeland*, *iegland;* het Friesche *oge;* het Ierlandsche *oghe;* en het Engelsche *isle*, *island*, *iland*, aangehaald. Ook bij KILIAEN is »*ooghe*, *oghe*, *aeghe*, *aughe* Insula". »Hinc", zegt hij, »*Schiermonickoghe*, *Rottumoge*, *Langheroge*, *Spikeroge*, *Wangheroge*, ad litus Frisiae loca". Hij had hier bij kunnen voegen de ten W. van *Slees-*

wijk gelegene eilandjes *Norderoog* en *Süderoog*. De vorm *ö* komt nog veel meer voor, als in: *Fanö*, *Römö*, ten W. van *Jutland;* **Øland**, ten W. van *Sleeswijk; Lyö*, *Avernakö*, *Dreiö*, *Skaarö*, *Swelmö*, *Illumö*, *Vügö*, *Brandsö*, *Aarö*, *Barsö*, *Thurö*, *Faenö*, tusschen *Sleeswijk* en *Funen; Ærö*, ten Z. en *Langö*, *Æbelö*, *Samsö*, *Thurö*, ten N. van *Funen; Romsö*, *Beersö*, tusschen *Funen* en *Seeland; Seierö*, *Nexelö*, ten N. van *Seeland; Læssö*, ten O. van *Jutland;* **Øland** in de Oostzee, voorts de *Fahröer*:(meervoud):, en eene menigte andere langs de kusten van *Noorwegen*.

In het *Groot Algemeen Historisch*, *Geographisch*, *Genealogisch en Oordeelkundig Woordenboek* van D. VAN HOOGSTRATEN en J. L. SCHUER, Amst. 1733, in voce *Nordernei*, wordt dit *oog* gebragt tot *oog*, den zetel van het gezigt, »omdat eilanden als de gedaante van een ooge vertonen, en als de oogen der zee zijn, evenzo meent men dat eilandt zo veel is als een landt 't welk naar de gedaante van een *ei* gelijkt, en dat zommigen daarnaar genoemt zijn, onder anderen het eiland *Nordern-ei*". De schrijver brengt tot staving van dit gevoelen de volgende getuigen bij: ALTING, *Westrachia*, part. II, *Germ. Inf.* p. 207; WINKELMAN, *Notitia Hist. Polit. Vet. Sax.-Westph.* Lib. I, C. I, § 18; LIPSIUS, *Epist. Select.;* HENISCHIUS, *Thesaur. Ling. Germ.;* en deelt ook eene daarvan afwijkende verklaring mede, door GRIPHIANDER, *De Insulis*, Cap. I, § 17 gegeven, die het woord *eiland* brengt tot »*ein-landt*, zo veel als eenzaam landt".

WEILAND, na in zijn groot *Woordenboek*, voce *eiland*, dit woord te hebben afgeleid »van het oude *a*, *aha*, *ea*, *ey*, dat *water* beteekende, en *land*", :(een gevoelen, ook voorgestaan door N. WEBSTER, in zijn uitmuntende *Dictionary of the English Language*, 2 Vol. London 1832, 4°., voce *ieland*): erkent, in voce *oog*, de eenzelvigheid van dit woord, in de beteekenis van eiland, en met eene zacht lange *o* uitgesproken, met *ei;* brengt het getuigenis van FESTUS bij, dat de *Egeische* zee aldus zoude genoemd zijn van wege de menigte harer eilanden; en wijst op de overeenkomst met het Hebreeuwsche אי een eiland. Overigens verwart hij de twee Nederlandsche *oogen* niet met elkaar, evenmin als BILDERDIJK, die echter aan beiden dezelfde moeder geeft. *Oog* is bij hem *o-ig*, rondachtig; »want", zegt hij, »men nam waar dat als wy *o* zeggen, de mond een kring vormt en van daar is *o* een rond, *oog* :(zoo voor gezichtbol als eiland):" enz. Zie zijne *Verhandeling over de geslachten der Naamwoorden*, 2de druk, noot *l*, bl. 175. Vergelijk hiermede zijn werk *Van het Letterschrift*, bl. 55. In den tweeden druk van de *Verklarende Geslachtlijst der Nederduitsche Naamwoorden*, zegt deze taalkenner, Dl. I, bl. 180, voce *eiland*, »*rondland*, dat is, rondom bepaald door de zee, *ei* is *oog*, dat is *rondachtig*". Hij brengt hiertoe zelfs *Zieriks-ee*, dat is *ei*.

Ook door ADELUNG en KALTSCHMIDT, in voce, wordt aan *ei* de beteekenis van iets ronds gehecht en daartoe gebragt: 1°. *Eiland;* 2°. *Steineier*, kleine steenen, welke men bij de grootere grenssteenen pleegde in den grond te stoppen; 3°. *Ei* »das runde Fruchtbehältnisz im weiblichem Geslechte der Thiere, worin ein Thier gleicher Art eingeschlossen ist, besonders die Fruchtbehältnisse der Vögel, aus welchen sie ihre Junge ausbrüten". 4°. *Eier* voor *testiculi*.

De eenzelvigheid van *oog* :(gezigtzintuig): en *oog* :(eiland): wordt niet bevestigd door de omstandigheid dat deze woorden in de Noordsche talen verschillen, ja tot verschillende geslachten behooren. Het Deensch toch heeft, als gemeld is, voor eiland **Ø** of **Øe**, meervoud **Øer**, welk woord **Fælleskiøn**, dat wil zeggen: van beide geslachten is, terwijl de zetel van het gezigt **Øie** heet, in het meervoud **Øine** en **Øien**, een woord dat **Intetkiøn**, dat is: van geen geslacht of onzijdig, is. Het Zweedsch heeft voor het eerste het vrouwelijke woord *ö* voor het tweede het onzijdige *öga*, meervoud *ögon*. In het Yslandsch is, volgens MOLBECH, **Dansk Ordbog**, in vocibus **Ø** en **Øie**, het eerste *Ey*, het tweede *Auga*.

Het Hoogduitsche *Insel* kon hier gevoegelijk worden weggelaten, even als het Fransche *île*, het Latijnsche *insula* enz., ware het niet om de zonderlinge geleerdheid van den Heer KALTSCHMIDT, in zijn boven aangehaald werk, mede te deelen. En dan ook punctum!

»*Insel*—ist gewisz nicht aus *einzel* gemacht, obgleich wahrscheinlich zusammen gesetzt, nämlich aus ——τ :(entweder *aus*, *auszen*, oder Sanskr. *ud*, *und* netzen, fleiszen :(lat. *undo*, Sanskr. *udan*, Wasser und τ——λ :(lat. *solum*, *tellus*, Sanskrit *talan*, Saal, Grund, Land, von Sanskrit. *tal*, Gründen):so dasz *is-land* entweder Auszenland, oder im Wasser liegendes, vom Wasser umgebenes Land bedeutet". — Men zou haast aan DE NAVORSCHER een plaatsje verzoeken voor de vraag: wie deze geleerdheid begrijpt! Σ.

[P. E. VAN DER ZEE, die over dit *oog* de bekende plaats uit TERWEN heeft te berde gebragt, voelde zich tevens opgewekt tot eenige mededeelingen omtrent de etymologie van *Schiermonnikoog*. „Waarschijnlijk", zegt hij, „heeft dit eiland zijn naam ontleend aan zeker konvent van monniken, die er in vroegere tijden eigenaars van zijn geweest; doch of die hier hunne vestiging hebben gehad, dan of het eiland aan eenig klooster, in *Friesland* gelegen, behoord hebbe, is niet met volle zekerheid te bepalen. Van ouds was dit eiland alleen bekend onder den naam van *Monnikoog*, in het Latijn *Monicoga*. Naderhand heeft men er het woordje *schier* bijgevoegd, omtrent welks beteekenis zeer verschillende gevoelens in omloop zijn. Volgens sommigen zou het niet onwaarschijnlijk zijn, dat de monniken, bezitters van dit *oog* of *eiland*, aan de bekende binnenlandsche twisten

tusschen de Schieringers en Vetkoopers, deel genomen, en daarbij de partij der eerstgenoemden voorgestaan hebben, hetwelk genoeg zal geweest zijn, om hun den naam van *Schieringer* monniken, en bij verkorting dien van *Schier*monniken te geven. Dat nu die van *Monnikoog* werkelijk tot den aanhang der Schieringers hebben behoord, blijkt uit een oud handschrift, waarbij vermeld wordt, dat ter gelegenheid van zeker verdrag tusschen de Schieringers en Vetkoopers, als bevolmagtigden ter sluiting, van den kant der eerstgenoemden, onder anderen ook verschenen die van *Monnik-oog* en *Rottumer-oog*, welke bij deze overeenkomst zich verbonden, aan de Vetkoopers de vrije en onverlette visscherij op hunne kusten toe te staan. Ons komt het echter aannemelijker voor, dat het bijvoegsel *schier* van de *schiere* of *graauwe* kleederen, die de kloosterlingen plagten te dragen, ontleend zal zijn. Met dat al: „viri docti dissentiunt". In 1638 werd *Schiermonnikoog* eene vrije Heerlijkheid, door de Staten van *Friesland* voor *f* 18,151 in vollen eigendom overgedragen aan JOHAN STACHOUWER, Heer van *Rijsbergen*, *St. Anna* en *Isselietes*, wiens nazaten er ook nog heden ten dage de bezitters van zijn. Bij de boedelscheiding in 1761 was het in waarde gerezen tot *f* 88,100. — Thans is dit eiland, door het verloopen der zeegaten en stroomen aanmerkelijk ingekort; naar men zegt wel over den afstand van een uur gaans. Driemaal heeft men ook de kerk moeten verplaatsen, ten gevolge van het overstuiven der duinen in 1715; in 1760, om wegspoeling, en in 1762 meer oostwaarts. Hoogst belangrijk is de geschiedenis van dit eiland.]

Spreekwijzen. Hij laat de Breëveertien waaijen (II.; bl. 310). Het woord komt ook voor in het gezegde: *dat is een huis uit de Breëveertien gebouwd*. DE JAGER schrijft in zijn *Taalk. Magazijn*, Dl. III, bl. 127, dat hij *de Breëveertien spelen*, *de Breëveertien uithangen* of *laten waaijen*, meer dan de eerstgenoemde spreekwijze heeft gehoord: de laatsten verschillen niet van *den gebraden haan*, *den breeden heer uithangen*, waarvoor men ook wel gebruikt: *die het breed heeft*, *laat het breed hangen*. De Heer HOEUFFT (in zijne *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 718), het in de beteekenis nemende van overdadig geldverteren, weet den oorsprong niet anders dan van de zeelieden te ontleenen, die, van een' verkwister sprekende, misschien zeggen: *hij hangt de Breëveertien uit* of *laat dien waaijen*, d. i. eene breede vlag, een breeden wimpel van 14 ellen lengte, met zinspeling op de bekende bank in de Noordzee, *Breëveertien* genaamd. Volgens den Heer WEILAND peilt men daar 14 vademen diepte: terwijl de Heer SPRENGER VAN EYK meent, dat men van die *bank* de beste stof voor kalk en steen plagt te halen. Een huis daarvan gebouwd, zag er fraaijer en steviger uit, dan andere geringe huizen; figuurlijk werd dit op andere deugdelijke zaken toegepast. P. E. VAN DER ZEE.

[Van A. A. v. H. ontvingen wij hetzelfde, maar in beknopter vorm.]

Gierponten (II.; bl. 310). In de *Resolutiën der Staten Generaal* komen eenige verzoeken voor van HERMANUS FLIGERUS, dato 22 Aug., 23 Aug. en 3 Sept. 1619, waaruit zal kunnen worden afgeleid, dat hij de gierponten moet hebben uitgevonden, want op den 3den Sept. 1619 leest men:

»Is meester HERMANUS FLIGERUS, *inwoonder* ende *borger* tot *Swol*, geaccordeert octroy, omme voor den tyt van sess jaeren naestcomende, alleene in de Vereenichde Provincien te mogen maecken ofte doen maecken zyne inventie, omme met ponten ende andere diergelycke schepen op alle rivieren ende stroomen, hoe sterck die oock zyn, over te vaeren met ruyteren, voetvolck, geschut ofte andere munitie van oorloge, ende dat *sonder seylen*, *riemen*, *boomen*, *stuyren ofte eenige hulpe van menschen*, als alleene *één* die de ponte los ende vast maeckt, werdende door seecker instrument gedwongen soo recht over te vaeren, dat het nyet een handtbreet sal missen aen te comen daer men begeert te wesen, alwaer 't oock soo dat den stroom ende wint tsamen hert ende starck affdringen, ende men soude dencken dat het onmogelyck ware syn cours te houden", enz.

»Is HERMANUS FLIGERUS om eenige goede consideratiën ende naementlyck van zyne inventie, daervan hem octroy is geaccordeert, toegeleit twaelf guldens eens".

.. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Philippine (II.; bl. 310). Zou het ook eene verbastering kunnen zijn van het Duitsche woord *Vielliebchen*? 't Zijn twee amandelen, die zoo vertrouwelijk door *één* schel zijn zamengevat en verbonden, als waren het twee *Liebenden*. Dat het bij Duitschers althans niet vreemd is of was, de zaak alzoo op te vatten, blijkt mij daaruit, dat ik onder mijne boeken er *één* vind, met het opschrift: *Vielliebchen's Gabe*. Mij dunkt, is het niet de ware verklaring, zij verdiende het te wezen, en geeft aan de oppervlakkig weinig beduidende zaak eene inniger beteekenis.

S. I.

Spreekwijzen. Philippine. De onder dit woord bekende gezelschapsaardigheid is van Hoogduitschen oorsprong, en heet bij onze oostelijke naburen *Vielliebchen*. Daar de Duitschers intusschen de *v* nog al scherp, nagenoeg als onze *f*, uitspreken, heeft men bij ons *Philippchen* meenen te hooren, en het in onze taal met *Philippe*, *Philippine* teruggegeven.

FR.

[P. E. VAN DER ZEE heeft de plank geheel misgeslagen, waar hij den oorsprong bij PHILIPPUS den *Macedoniër* zocht of bij PHILIPS van *Spanje*.]

Borstbeeld met eene wrat (II.; bl. 310). De groote filosoof DESCARTES was van zoodanig kenteeken voorzien, volgens zijne portretten door SUYDERHOEFF, EDELINCK, SCHENK, FI-

QUET en VINKELES, allen naar FRANS HALS. Op eene gravure van C. VAN DALEN mist men haar, even als op eenen steendruk van LOUX te *Brussel*, hoezeer ook deze na de eerstgenoemden gevolgd is. DESCARTES wordt overigens altijd met een' mantel voorgesteld, mede in zijne beeldtenis ten voeten uit.

C. W. BRUINVIS.

Borstbeeld met eene wrat. Kan het voor W. M. Z. ook van eenig belang zijn te weten dat FRANCISC. GOMARUS, de bekende verdediger van het Herv. beginsel wegens het leerstuk der voorbeschikking tegen ARMINIUS, en een der vijf Hoogleeraren die zitting hadden in de Synode van *Dordrecht*, ter regterzijde van den neus eene *wrat* had? W. M. Z. brengt het bewuste borstbeeld tot de 16de of 17de eeuw, en daar nu GOMARUS in 1563 is geboren, en op den 11den Junij 1641 als Hoogleeraar te *Groningen* is overleden, zou het dien wel kunnen voorstellen. Zijn portret, waarop de *wrat* duidelijk is afgebeeld, is te vinden in de *Effigies et Vitae Profess. Academ. Gron.*, Gron. 1654, alsook in BRANDT, *Hist. d. Reform.*, benevens, maar minder duidelijk, in KOK'S *Vaderl. Woordenb.* Door genoemde portretten, ook wat de kleeding aangaat, die op allen vrij gelijk is, met het borstbeeld te vergelijken, zou men misschien tot eenig resultaat kunnen komen.

F. J. I. A.

Vertalingen van Juvenalis (II.; bl. 310). Er bestaan van de *Hekeldichten* van JUVENALIS Nederduitsche vertalingen, allen in dichtmaat, onder de volgende titels: *Eerste en Vierde Hekeldigt* door C. P(IERSON), Rotterdam 1704; *Dérde Berispdicht, in Nederduitsche vaerzen toepasselyk uitgebreid, én met aantékeningen voorzien* (door J. ZEEUS), Amst. 1710; *Vyfde Schimpdicht* (door W. DE GEEST), Leeuw. 1702; *Zesde Schimpdicht, zinvolgelyk vertaald door* P. NUYTS, Amst. 1702; *Zevende Schimpdicht, nagevolgt, en op onze tyden toegepast* (door P. VAN HAPS), Amst. 1699; *Satyra VIII of Achtste Berispdicht in Nederduitsche vaerzen vertaeld en met Aantékeningen vóorzien*, met de spreuk: *Proficit et Recreat* (zijnde die van A. BOGAERT) Amst. 1693; *Het Achtste Schimpdicht, zinvolgelyk vertaald door* P. NUYTS, Amst. 1704; *Satyra X of Tiende Berispdicht, vertaald én met aantékeningen door* NIL VOLENTIBUS ARDUUM, Amst. 1679; *Het Tiende en Dertiende Schimpdicht, door* Mr. L. BAKE, *Heere van Wulvenhorst, en* P. NUYTS, Amst. 1695; *Het Elfde Schimpdicht, zinvolgelyk vertaald en op onze tyden toegepast door* P. NUYTS, Amst. 1698; *Het Dertiende Berispdicht in Nederduitsche vaerzen vertaeld en met aantékeningen vòorzien door* W. SÉWEL, Amst. 1687.

Daar ik geen dezer vertalingen bezit kan ik niet aan het verzoek van den vrager voldoen om er dichtregelen uit mede te deelen; daar ze echter allen in de *Bibliotheek* van de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* voorhanden zijn, kan de vrager, indien hij zelf geen lid van dat geleerde ligchaam wezen mogt, ze gereedelijk, ingevolge Art. 12 van het *Reglement* voor die boekerij, door tusschenkomst van een der Leden ter inzage bekomen.

Behalve deze vertalingen in dichtmaat vind ik nog op den *Catalogus der Bibliotheek* van gezegde Maatschappij: *Alle de Schimpdichten van* D. J. JUVENALIS *en* A. PERSIUS FLACCUS, *door verscheide dichteren in Nederduitsche vaarzen overgebracht*, Haarlem 1709, 8°.; en op het *Naamregister* van VAN ABKOUDE en ARRENBERG, de volgende, waarvan mij onbekend is of zij in proza dan in poëzy zijn:

JUVENALIS *en* PERSIUS *door* VALENTIJN, Leyden, 1703, 8°.; JUVENALIS, *Schimp- en Hekeldichten gevolgt*, Hoorn, 1718, 8°.

A. J. VAN DER AA.

Vertalingen van Juvenalis. In de eerste plaats maak ik hier melding van: »*Alle de Schimpdichten van* DECIUS JUNIUS JUVENALIS *en* A. PERSIUS FLACCUS, *door verscheidene Dichteren in Nederduitsche vaarzen overgebracht. Te* Haarlem, *by* WILHELMUS VAN KESSEL, 1709, in 8°." Vooraf gaat een brief van P. VLAMING, *over Satiren en Satirschryvers* (sic). De vertalers der *Satiren* (*) van JUVENALIS in dezen bundel zijn:

Van de Iste, EMILIUS ELMEGUIDI (*Pseud.*), en CHRISTOFFEL PIERSON; van de IIde, F. VAN BERGEN, gezegd MONTANUS; van de IIIde, EMILIUS ELMEGUIDI en RUDOLFUS LYDIUS; van de IVde, CHRISTOFFEL PIERSON; van de Vde, W. DE GEEST; van de VIde, PIETER NUYTS; van de VIIde, EMILIUS ELMEGUIDI en P. VAN HAPS; van de VIIIste, PIETER NUYTS, A. BOGAART, JACOB WESTERBAAN; van de IXde, LUKAS SCHERMER; van de Xde, JACOB WESTERBAAN, LAURENS BAKE; van de XIde, PIETER NUYTS; van de XIIde, PIETER VLAMING; van de XIIIde, PIETER NUYTS, WILLEM ZEWEL, M. VAN MERWEDE, Heer van *Clootwyck;* van de XIVde, JEREMIAS DE DEKKER; van de XVde, LUKAS SCHERMER; van de XVIde, PIETER VLAMING en DELCOURT.

Wie EMILIUS ELMEGUIDI was, die de eerste, derde en zevende *Satyren* van JUVENALIS en vier *Satyren* van PERSIUS vertaald heeft, zal een der Navorschers welligt kunnen zeggen.

Als proef geef ik hier het begin der VIIIste *Satire*, naar de vertaling van NUYTS

„Wat helpt het, dat men is uit Ad'lyk zaad gesprooten,
En afgedaald van 't bloed der wydberoemde grooten,
Te pronken met een reeks stam- en geslachtschild'ry,
Aan wand en muur gehecht, gekleed in fulp en zy;
Met lange wandelzaal, weêrzyds bezet met Beelden
Van hen, die gloryryk onze overgrootvaârs teelden,

(*) Sommigen zijn twee of drie malen vertaald.

Gevormd in Marmer en gegooten in Metaal,
Schoon door hunne oudheid veel verminkt aan leên en praal?
. . . .
. . . .
Indien men, tot een smaad van al die deftigheid
En heerlyke eerenpraal, een schandig leeven leid?"

In de tweede plaats vermeld ik eene vertaling van JUVENALIS in proza, geleverd door ABRAHAM VALENTYN, te *Leyden* bij JOHANNES VAN DER LINDE, 1686, waarachter insgelijks de *Schimpdichten* van A. P. FLACCUS, een boekske in 12°. Deze VALENTYN vertaalde ook den gantschen OVIDIUS in proza.

C. & A.

[Ook Σ. gaf ons deze lijst der medewerkers tot: *Alle de Schimpdichten van* DECIUS JUNIUS JUVENALIS en A. PERSIUS FLACCUS. Hij merkte daarbij op, dat JACOB WESTERBAEN'S vertaling der achtste en der elfde *Satyre* van JUVENALIS ook in diens *Mengeldichten* ('s Gravenhage, bij TONGERLOO, 1672, Dl. I, bl. 608—633); de verduitschte negende en vijftiende *Satyre*, door LUCAS SCHERMER, insgelijks in diens *Poëzy* (Haarlem, 2de druk, 1725, bl. 396—411); LAURENS BAKE'S arbeid aan het elfde hekeldicht besteed, ook in diens *Mengelpoëzy* (Amst. 1737, bl. 1—18), en eindelijk JEREMIAS DE DEKKER'S vertolking der veertiende *Satyre* evenzeer in 's mans *Rymoeffeningen*, (Amst. 1726, Dl. I) te lezen zijn. Voorts herinnerde hij des grooten BILBERDIJK'S overbrenging van het dertiende hekeldicht, te vinden in de *Zedelijke Gispingen*, (*Rotterd.* 1820, bl. 26—39), en gaf ten slotte als proeve den aanhef der dertiende *Satyre* in vier vertalingen.

A. Van PIETER NUYTS:

„Al 't euvel, dat ooit, op 't kwaad voorbeeld, werd bedreeven,
Mishaagt den Pleeger zelf; dit 's de eerste wraak beleeven,
Tot lichtenisse van 't geleedene verdriet,
Van 't bitter ongelyk trouwloozelyk geschied,
Dat hy, die 't stuk bestondt, zich zelfs niet vry zou keuren,
Schoon hem zyn eigen Recht te spreeken mogt gebeuren;
Ofschoon ook, dat hy kon, door deugelooze gonst
Des Rechters, door bedrog, en haatelyke konst,
Zyn Pleittwist, op de Rol, zich plegtig toe zien wyzen.
Gedenk niet, waarde Vrind, dat iemand ooit zal pryzen
De snoodheid laatst gepleegd en schelms geschonde trouw,
Uw schaade port elk tot meêdoogenheid en rouw, enz."
(*Alle de Schimpdichten van* JUVENALIS, bl. 262.)

B. Van WILLEM SEWEL.

„Al 't gene dat tot een kwaad voorbeeld wordt bedreven,
Mishaagt den stichter zelve, en wroegt hem, in dit leeven,
Dit is dan de eerste straf, en ook voornaamste wraak,
Dat niemand, schuldig aan eene ongerechte zaak,
Wordt vrygesproken by zich zelven, door het oordeel
Van zijn geweeten, schoon de Rechter, hem ten voordeel,
Uyt gunst het recht verdraait. Wat meent gy wel, KALVYN,
Dat ieder denkt van 't feyt uws schuldenaars, van zyn
Trouwloos ontkennen?" (Ald. bl. 279, 280.)

C. Van M. VAN MERWEDE, Heer van *Clootwijk*.

„Een over-geven schelm, schoon hem steeds dient 't geluk,
Mishaegt al sijn bedrijf, en vroegt sijn schellem-stuk,

En daer sien wy voor eerst het schellem-stuk mee wreken,
Dat in sijn ziel geen schelm sijn selven vry kan spreken.
Schoon met verdraeyden sin 't Recht wert in d'asch gebrout
Door snoode gunst van een bedriegelyke Schout.
Wat meent gy, seg CALVYN, dat yeder gaet gevoelen
Van 't nieuwe schelm-stuk, waer in hy sijn moed gong koelen,
Die, met sijn sware schuld van eeds gescheurde trou,
U suchten stoken, en u tranen voeden wou".
(Ald. bl. 54.)

D. Van BILDERDIJK.

„Wat iemand schandlijks pleegt, het drukt hem op 't gemoed;
En dit is de eerste straf waarmeê men 't misdrijf boet,
Zich-zelv' te doemen; schoon, daar 't vonnis wordt gestreken,
De gunst der rechtbank ons by 't stemmen vrij mocht spreken.
ALBINUS, twijfel niet, of 't toevertrouwde pand
Den fiel die 't loochnen dorst op 't eerloos harte brandt!"
(*Zedelijke Gispingen*, bl. 26.)]

Vertalingen van Juvenalis. In J. DE DECKERS: *Rymoeffeningen*, Amst. 1659, vindt men fol. 1 vlgg. eene *Navolginge der veerthiende Satyre van* JUVENAEL. Zie hier, ET NOS POMA NATAMUS! den aanhef:

„Schandvlecken zynd'er veel, veel' pesten voor de jeugd,
Veel' limten, die 't gemoed besoedelen der deugd,
Die thans geen vader schroomt zyn' Sonen aan te wryven.
Indien de grysaerd groeit by 't klappen van de schyven,
By kaert en dobbelspel, zyn baerdeloos gebroed
Vat oock die wapens aen en vind dien oorlog soet".

In de *Gedichten* van JAC. ZEEUS, Amst. 1737, Dl. I, bl. 427 vlgg., komt voor: D. J. JUVENALIS *derde Berispdicht in nederduitsche vaerzen toepasselyk uitgebreit* enz. Ik neem er eene passage uit:

„de straet krioelt van nikkers,
Elk impostmeester heeft een stoet van nachtverklikkers,
Ten tuchthuize uitgevlucht".

Ook VONDEL vertaalde uit JUVENALIS:

„Het vollek, vol bekommeringen,
Begeert slechts tweederhande dingen,
Dat 's broot, tot voetzel van het lyf;
En schouspel, al zyn tytverdryf".

Nog andere overzetters zal de vrager op het spoor komen indien hij in de gelegenheid is van in te zien den *Catalogus* van de Bibliotheek der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, Dl. II, bl. 514.

Dr. RÖMER.

Vertalingen van Juvenalis. Onder de *Mengeldichten* van den op jeugdigen leeftijd ontslapen dichter LUCAS SCHERMER heb ik eene vertaling gevonden van de negende *Satyre*, beginnende aldus:

„Hoe komt het, NEVOLUS, dat gy my op de straat
Zoo droevig tegenkomt met een gefronsd gelaat?"

Alsmede eene overzetting van de vijftiende *Satyre*, dus aanvangende:

„VOLUSUS, wie 's onkundig, voor wat slag
Van monstren 't dwaas *Egipte* al neêrbuigt met ontzag?"

A. A. D.

[Van VALENTIJN's vertaling in proza noemt Dr. SCHOTEL, door THEODORIK aangehaald, de Leydsche uitgaven der jaren 1662, 1682 en 1703; van de Hoornsche *Schimp- en Hekeldichten gevolgt*, de editie van 1726; van C. PIERSON's bewerking der eerste en vierde *Satyre* van JUVENALIS, den Rotterdamschen druk van 1698; van de verduitsching des tienden hekeldichts door NIL VOLENTIBUS ARDUUM, de Amsterdamsche editiën van 1679 en 1700; van Mr. LAURENS BAKE's overzetting der tiende en dertiende *Satyre*, de te *Amsterdam* verschenen uitgaaf van 1695. Ook heeft hij eenige vertalingen in de dichtwerken van HOOGSTRATEN, ZEEUS en NUYTS aangetroffen. (SCHOTEL, op BECKER's *Algem. Gesch.*, Dl. II, bl. 277, noot.)

Ook M. F. A, gewaagde van VALENTIJN's arbeid, *Leyden* 1682, in 12⁰., 1703, in 8⁰. Deze laatste editie werd, even als de navolging der *Schimp- en Hekeldichten*, Hoorn 1718, insgelijks door L. geprezen.

Mr. L. K., die in het bezit is van *Alle de Schimpdichten van* DECIUS JUNIUS JUVENALIS *en* A. PERSIUS FLACCUS enz., heeft daaruit aangehaald de eerste regels der achtste *Satyre*, zoo naar de vertaling van PIETER NUYTS, als gelijk ze door A. BOGAART en door WESTERBAEN zijn overgebragt. NUYTS' verzen werden ons reeds door C. & A. medegedeeld. Zie hier de poëzy van BOGAART:

„Wat geeft het PONTICUS, uit een beroemd geslacht
En uit doorluchtig bloed te wezen voortgebracht?
En stout te brommen op der oud'ren tafereelen,
En in de glorie van uw stam te mogen deelen?"

JACOB WESTERBAEN heeft het volgende:

„Wat helpt het ADELBERT, van edelen en grooten
Voor honderd jaar en meer te wezen afgesprooten?
Wat voordeel steekt er in? Wat geeft het dat men van
Een hoope grootevaers zijn afkomst tellen kan
En wapenen doen zien met hellemen en kroonen
En schilderijen in zijn kameren vertoonen,
Waarin zij heerelijk op zegekoetsen staan,
En dat men in zijn zaal kan beelden wijzen aan
Van zijn voorouderen, waarvan het een zijn ooren,
En 't andere zijn neus of armen heeft verloren?"

Eindelijk vermeldde ons A. A. v. H. den aanvang der eerste *Satire* in de Haarlemsche Verzameling van 1709:

„Zal ik mijn schoonen tijd dan eeuwig maer verslijten,
Met luisteren, en mee niet eensjes van mij bijten?
Daer CODRUS heesch van tael mij leidt aen 't oor en lelt
Met zijn *Theseïs*, en vaek onbarmhartig quelt?"]

Vertalingen van Juvenalis. Er bestaat eene cierlijke vertaling van JUVENALIS in fransche verzen door L. V. RAOUL, gewezen Professor aan de Hoogeschool te *Gent* († 1850). Zij werd het eerst in de *Oeuvres Diverses* van RAOUL, T. I, *Bruges*, in 8⁰. 1826, uitgegeven, en, in 1842, in *Les trois Satyriques Latins traduits par* L. V. RAOUL, *Bruxelles*, in 8⁰., 1er Vol., herdrukt. Daarenboven bestaat er van dat werk nog eene gezuiverde uitgave van DE SCHALEN, in 12⁰.

Zie hier den aanhef van de eerste *Satire:*

Me faudra-t-il toujours écouter sans répondre,
Sans pouvoir, sots lecteurs, à mon tour, vous confondre?
Quoi, CODRUS s'enrouant jusqu'à perdre la voix,
M'aura de son *Thésée* assassiné cent fois!
J'aurai pu de *Télèphe* endurant la lecture
Pendant tout un grand jour rester à la torture.
L'un m'aura sans pitié lu ses drames latins!
L'autre en vers langoureux soupiré ses chagrins!

S.

[M. F. A. heeft ten gevalle van onzen vrager afgeschreven de door RAOUL gegevene vertaling van de negentien eerste verzen der achtste *Satire*. Zij luidt aldus:

Qu'importe, PONTICUS, une illustre naissance?
Qu'importe d'étaler avec magnificence
De ses aïeux rangés dans un ordre pompeux,
Les marbres triomphans, les titres fastueux,
Les PAULS, les FABIUS couronnés par la gloire,
Et les ÉMILIENS sur leur chars de victoire?
Suffit-il de montrer un CORVINUS sans bras,
Un GALBA sans oreille, un SCAURUS en éclats,
Lorsque de ces héros noircis par la fumée,
Le vice, sans pudeur, flétrit la renommée?
De quel droit invoquer ces vénérables noms,
Si tu vis dans l'opprobre, à l'aspect des CATONS;
Si, les dés à la main passant la nuit entière,
A peine au point du jour tu fermes la paupière,
A l'heure où, préparant des triomphes nouveaux,
Déjà ces nobles chefs déployaient leurs drapeaux?
Que sert à FABIUS, fier de l'autel d'HERCULE,
Que le pur sang des dieux dans ses veines circule,
S'il est ivre d'orgueil, avide, efféminé;
Si, d'un assassinat justement soupconné,
Indigne rejeton de ces grands personnages
Son buste criminel fait rougir les images?
En vain d'or et de pourpre il marche revêtu:
Il n'est qu'une noblesse: elle est dans la vertu.

Bekend en overbekend zijn de navolgingen van JUVENALIS door den grooten dichter BOILEAU. Zoo heeft deze, in zijne eerste en zesde *Satire*, de derde van zijn latijnschen voorganger, over het ondragelijke des verblijfs te *Rome*, wedergegeven. Zoo is zijne vijfde grootendeels ontleend aan JUVENALIS' achtste, waarmede zij het onderwerp, over den waren adel, gemeen heeft. Maar ook in zijne overige *Satires* ontbreekt het geenszins aan navolgingen van den Romeinschen hekeldichter. Zie hier twee of drie van de merkwaardigste.

JUVENALIS, *Sat.* III, v. 21, sqq.:

. . . . . Quando artibus, inquit, honestis
Nullus in Urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid: proponimus illuc
Ire, fatigatas ubi DAEDALUS exuit alas,
Dum nova canities, dum prima et recta senectus,
Dum superest LACHESI quod torqueat, et pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo.
Cedamus patria: vivant ARTORIUS istic
Et CATULUS: maneant qui nigrum in candida vertunt,
Queis facile est aedem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et praebere caput domina venale sub hasta.
Quondam hi cornicines, et municipalis arenae
Perpetui comites, notaeque per oppida buccae,
Munera nunc edunt, et verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas; et cur non omnia? cum sint,
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari?
Quid *Romae* faciam? mentiri nescio: librum,
Si malus est, nequeo laudare et poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi. Ferre ad nuptam, quae mittit adulter,

Quae mandat, norunt alii: me nemo ministro
Fur erit; atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, et exstinctae corpus non utile dextrae.

BOILEAU, *Sat.* I, v. 21, suiv.

Puisqu' en ce lieu, jadis aux muses si commode
Le mérite et l'esprit ne sont plus à la mode,
Qu'un poëte, dit-il, s'y voit maudit de Dieu,
Et qu' ici la vertu n'a plus ni feu ni lieu; (roche,
Allons du moins chercher quelque antre ou quelque
D'où jamais ni l'huissier, ni le sergent n'approche,
Et sans lasser le ciel par des voeux impuissans,
Mettons-nous à l'abri des injures du temps,
Tandis que libre encor, malgré les destinées,
Mon corps n'est point courbé sous le faix des années,
Qu'on ne voit point mes pas sous l'âge chanceler,
Et qu'il reste à la Parque encor de quoi filer.
C'est-là dans mon malheur le seul conseil à suivre.
Que GEORGE vive ici, puisque GEORGE y sait vivre,
Qu'un million comptant, par ses fourbes acquis,
De clerc, jadis laquais, a fait comte et marquis;
Que JAQUIN vive ici, dont l'adresse funeste
A plus causé de maux que la guerre et la peste,
Qui de ses revenus écrits par alphabet,
Peut fournir aisément un Calepin complet.
Qu'il régne dans ces lieux; il a droit de s'y plaire.
Mais moi, vivre à *Paris*! Eh, qu'y voudrois-je faire?
Je ne sais ni tromper, ni feindre, ni mentir,
Et quand je le pourrois, je n'y puis consentir.
Je ne sais point en lâche essuyer les outrages
D'un faquin orgueilleux qui vous tient à ses gages,
De mes sonnets flatteurs lasser tout l'Univers,
Et vendre au plus offrant mon encens et mes vers.
Pour un si bas emploi ma muse est trop altière,
Je suis rustique et fier, et j'ai l'âme grossière.
Je ne puis rien nommer, si ce n'est par son nom,
J'appelle un chat un chat, et ROLET un fripon,
De servir un amant, je n'en ai pas l'adresse,
J'ignore ce grand art qui gagne une maîtresse.
Et je suis à *Paris*, triste, pauvre et reclus,
Ainsi qu'un corps sans âme ou devenu perclus.

JUVENALIS, *Sat.* VIII, vs. 56, sqq.

Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Fervet et exsultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios et primus in aequore pulvis.
Sed venale pecus, Coryphaei posteritas et
Hirpini, si rara jugo Victoria sedit.
Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare NEPOTIS.

BOILEAU, *Sat.* V, v. 29, suiv.

Dites-moi, grand héros, esprit rare et sublime,
Entre tant d'animaux, qui sont ceux qu'on estime?
On fait cas d'un coursier, qui fier et plein de coeur
Fait paroître en courant sa bouillante vigueur.
Qui jamais ne se lasse, et qui dans la carrière
S'est couvert mille fois d'une noble poussière.
Mais la postérité d'Alfane et de Bayard,
Quand ce n'est qu'une rosse, est vendue au hasard,
Sans respect des ayeux dont elle est descendue,
Et va porter la malle, ou tirer la charrue.

JUVENALIS, *Sat.* XV, v. 159, sqq.

Sed jam serpentum major concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
Exspiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam. Saevis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefanda
Produxisse parum est.

BOILEAU, *Sat.* VIII, v. 125, suiv.

Voit-on les loups brigands, comme nous inhumains,
Pour détrousser les loups, courir les grands chemins?
Jamais pour s'agrandir, vit-on dans sa manie
Un tigre en factions partager l'*Hyrcanie*?
l'Ours a-t-il dans les bois la guerre avec les ours?
Le vautour dans les airs fond-il sur les vautours?
A-t-on vu quelquefois dans les plaines d'*Afrique*,
Déchirant à l'envi leur propre république,
Lions contre lions, parens contre parens,
Combattre follement pour le choix des tyrans?
. . . .
. . . .
l'Homme seul, l'Homme seul en sa fureur extrême
Met un brutal honneur à s'égorger soi même.

Men vergunne ons eindelijk, ten gevalle des vragers, hier te herinneren PERRAULT's overzetting van den vermaarden aanhef der zesde *Satire* van JUVENALIS. Men vindt haar in de *Préface de l'Apologie des Femmes* van dien letterkundige, opgenomen in de *Oeuvres de* BOILEAU DESPRÉAUX, T. I, p. 330 suiv. der editie van de ST. MARC, Amst, 1772. JUVENALIS had gezongen:

Credo Pudicitiam SATURNO rege moratam
In terris, visamque diu: cum frigida parvas
Praeberet spelunca domos, ignemque, laremque,
Et pecus, et dominos communi clauderet umbra.
Silvestrem montana torum cum sterneret uxor
Frondibus et culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud similis tibi, CYNTHIA, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos exstinctus passer ocellos;
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et saepe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, coeloque recenti
Vivebant homines, qui rupto robore nati,
Compositique luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiae veteris vestigia forsan,
Aut aliqua exstiterint, et sub JOVE, sed JOVE nondum
Barbato, nondum Graecis jurare paratis
Per caput alterius; cum furem nemo timeret
Caulibus aut pomis et aperto viveret horto.
Paullatim deinde ad Superos ASTRAEA recessit
Hac comite, atque duae pariter fugère sorores.
Antiquum et vetus est alienum, POSTUME, lectum
Concutere, atque sacri genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit aetas:
Viderunt primos argentea saecula moechos.

Dit werd door PERRAULT overgebragt in dezer voege:

Je crois que la Pudeur fut toujours révérée
Dans les temps bienheureux de SATURNE et de RHÉE,
Lorsqu'un antre sauvage éclairé d'un faux jour,
Faisoit de nos ayeux le plus riche séjour,
Et cachoit sous le frais de son ombre champêtre
Les hommes et leurs dieux, le bétail et son maître,
Quand la femme rustique avec de vile peaux
Couvroit un lit de jonc, de mousse et de roseaux,
Et vous ressemblant peu, beauté pleine de charmes,
Qui pour un moineau mort versâtes tant de larmes,
Présentoit la mamelle à son fils déjà grand,
Et comme son époux ne vivoit que de gland.
Car d'un air moins poli qu'en ce siècle où nous sommes,
Dans leurs sombres forêts vivoient les premiers hom-
Qui d'un chêne sortis ou d'argile formés (mes,
Sans aide de parens se virent animés.
Alors de la Pudeur on put voir quelque marque,
Même sous JUPITER encor jeune Monarque,
Quand les Grecs moins rusés et moins ingénieux,
Ne juroient pas encor par leurs rois, par leurs dieux,

Quand les plus beaux jardins n'avoient ni mur, ni por-
Et qu'on alloit partout sans peur et sans escorte. (te,
Depuis avec ses soeurs, loin des terrestres lieux,
ASTRÉE et la Pudeur s'envolèrent aux cieux.
POSTHUME, c'est sans doute un long et vieil usage,
D'enfreindre sans respect la foi du mariage.
Le dur siècle de fer, de cent crimes divers,
Non connus jusqu' alors inonda l'Univers,
Fit voir des assassins, des voleurs, des faussaires,
Mais dès l'âge d'argent on vit des adultères.]

Vertalingen van Juvenalis. Zie hier eene opgaaf der Engelsche overzettingen van JUVENALIS:

Juvenal's 16 *Satyrs translated by* RB. STAPYLTON, *London* 1647, in 8°.; Herdruk, *London* 1660, in fol.; Idem, *London* 1673, in 12°.; *Juvenalis and Persius, translated and illustrated by* BARTEN HOLYDAY, Oxford 1673, in fol.; *Juvenalis Satires, translated into English verse by* J. DRYDEN, *and several other eminent hands. Together with the Satires of Persius made English by* DRYDEN, London 1693, fol.; Herdruk, 1697 in 8°., en later nog herhaalde malen; *The Satires of Juvenalis, translated with notes by* TH. SHERIDAN, London 1739, 8°. (vertaling in proza); Herdruk, *London* 1745, in 8°.; *A new and litteral Translation of Juvenalis and Persius, with copious explanatory notes, by* MADAN, London 1789, 8°., 2 deelen; Herdruk, *Oxford* 1807, 8°., 2 deelen; Herdruk, *London* 1813, 8°., 2 deelen; *The Satires of Juvenal, translated and illustrated by* W. GIFFORD, *with notes &c.*, London 1802, in 4°.; Herdruk, 1817, in 8°., 2 deelen (deze vertaling is zeer geacht; er bestaan ook nog latere herdrukken van); *The Satires of Juvenal, translated into English verse by* W. HEATH MARSH, London 1804, 8°.; *The Satires of Juvenal, translated and illustrated by* FR. HODGSON, London 1807, in 4°.; *The Satires of Juvenal, translated into English verse by* CHARLES BADHAM [BADMAN?], London 1814, in 8°.; *The Satires of Juvenal literally translated into English prose by* SINCLAIR, London 1815, in 12°; *Juvenal and Persius, translated by* SMART, London, 12°. M. F. A.

Vertalingen van Juvenalis. Eene Engelsche vertaling van JUVENALIS door STAPYLTON (in mijn bezit) is te *Londen* uitgegeven bij HUMPHERY MOSELY in 1647, onder den titel van:

Juvenal's sixteen Satyrs or A Survey of the Manners and Actions of Mankind. With Arguments, Marginall Notes, and Annotations clearing the obscure places out of the History, Lawes and Ceremonies of the Romans. By Sir ROBERT STAPYLTON, *Knight Gent. in Ordinary of the Privy Chamber to the Prince.*— »"Απορον πόριμον".

't Is een klein 8°. boekje van 287 bladzijden, met het portret van STAPYLTON en allegorischen titel, opgedragen:

To the right honorable my very good Lord, HENRY, Lord Marquesse of *Dorchester*, Earle of *Kingston*, Viscount *Newark*, Lord *Pierrepont* and *Manvers*, and one of the Lords of his Majestie's most honorable Privy Counsell".

Het bevat ook een kort »*Life of* JUVENALL", terwijl, zoo als de titel aanwijst, achter elke *Satyre* eenige noten staan.

Tot gewenschte proeve diene het begin van de IIde *Satyre:*

„Beyond (*a*) *Sarmatia*, and the (*b*) frozen sea,
Myself I hence could willingly convey.
Upon our manners when their boldnes calls
That *speake* like (*c*) CURII, *live* like (*e*) *Bacchanals.*
Th' *unlearn'd* first, though (*f*) CRYSIPPUS statues be
In all their studyes, for a rare man's he
Th' effigies of (*g*) PITTACUS can get,
Or purchase (*h*) ARISTOTLE'S counterfeit
And bids (*i*) CLEANTHES, drawne by a master's hand,
There, as his grave Library keeper stand.....

Annotations: (*a*) Verse 1. *Sarmatia.* A vast tract of the earth anciently called *Scythia*, part in *Europe* and part in *Asia*, it contained *Poland*, *Russia*, *Muscovia* and *Tartary;* the *Sarmatians* (or as JUVENALL calls them, the *Sauromatians*) being in his time held to be the farthest people Northward, as the *Garamantes* were esteemed the farthest Southward.

(*b*) Verse 1. *Frozen Sea.* The North Sea, where the *Hollanders* have discovered *Nova Zembla*, etc." L.

Vertalingen van Juvenalis. De oudste engelsche vertalingen van JUVENALIS zijn die van BARTEN HOLYDAY (beste uitgave in fol., *Oxford* 1673) en die van ROBERT STAPYLTON (beste uitgave in fol., *London* 1660). In de XVIIde eeuw werden zij beide zeer hoog geschat, en ofschoon de verzen van HOLYDAY ten uiterste vreemd en stooterig zijn, is meestal de zin getrouwelijk teruggegeven, terwijl de bijgevoegde aanmerkingen waardig zijn om geraadpleegd te worden. Van het eerste, derde, zesde, tiende en zestiende hekeldicht heeft DRYDEN eene vertaling vol geest en vernuft, maar dikwijls onnaauwkeurig en altijd groote omschrijvingen bezigende, geleverd. De getrouwste en geleerdste vertaling tot nu toe in het licht gegeven, is die van GIFFORD, in 4°., *London* 1802. Veel lofs komt ook aan die van BADMAN toe, vooral aan hare tweede uitgave, in VALPY's *Family Classical Library* opgenomen.

Zie hier eenige proeven. In de eerste plaats de vertaling door vier auteurs van *Satyra* IV, vs. 122, 123:

... anne aliam, terra Memphitide sicca,
Invidiam facerent nolenti surgere *Nilo*?

„By what fact
Could they have more made their kind *Nilus* slow
To rise, and their parch'd Memphian land o'erflow?"
(HOLYDAY, A°. 1660.)

„For which methinks their Memphian *Nile* should (grow
Into a rage, and cease to overflow.
(STAPYLTON", A°. 1660.)

„Or did the miscreants try this conjuring spell
In time of drought to make the *Nile* to swell?"
(DRYDEN, A°. 1693.)

„What could they more the guilty flood to shame
And heap opprobrium on his hateful name?"
(GIFFORD, A⁰. 1802.)

Ten andere, de vertaling, zoo door DRYDEN als door GIFFORD, van de elf laatste verzen der tiende *Satyra*:

O Thou who know'st the wants of human kind,
Vouchsafe me health of body, health of mind;
A soul prepared to meet the frowns of fate,
And look undaunted on a future state;
That reckons death a blessing, yet can bear
Existence nobly, with its weight of care:
That anger and desire alike restrains,
And counts ALCIDES' toils, and cruel pains,
Superiour far to banquets, wanton nights,
And all the Assyrian monarch's soft delights,
Here bound at length thy wishes. I but teach
What blessings man, by his own powers may reach.
The path to peace is virtue. We should see,
If wise, o fortune, nought divine in thee:
But we have deified a name alone,
And fix'd in heaven thy visionary throne!
(GIFFORD.)

Forgive the gods the rest, and stand confin'd
To health of body, and content of mind:
A soul that can securely death defy,
And count it Nature's privilege to die;
Serene and manly, harden'd to sustain
The load of life, and exercis'd in pain:
Guiltless of hate, and proof against desire;
That all things weighs, and nothing can admire.
That dares prefer the toils of HERCULES
To dalliance, banquet, and ignoble ease.
The path to peace is virtue. What I show,
Thyself may freely on thyself bestow:
Fortune was never worshipp'd by the wise;
But, set aloft by fools, usurps the skies. (DRYDEN.)

TUSCO.

Vertalingen van Juvenalis. Ik heb voor mij liggen: *Des* DECIMUS JUN. JUVENALIS *Satyren, im Versmasze des Originals und mit erklärenden Anmerkungen von* OTTO *Graf* VON HAUGWITZ, Leipzig 1818". Als proeve geef ik ook thans den aanvang der VIIIste *Satyre:*

Was, mein PONTICUS, nützet ein Stammbaum? nützet aus altem
Blut Entsprossener sein, gemahlete Ahnengesichter
Vorzuzeigen, gestellt auf Wagen die Æmilianer.
Kurier, noch vorhanden zur Halbscheid, und des KORVIUS Haupt,
Schulternlos, sammt GALBA, des Nas und der Ohren ermangelnd?
Was frommt Stolz auf Vatergeschlechts vielastige Tafel,
Auf beräucherte Häupter der Reisigen, und den Dictator,
Wenn man schlecht vor Lepidern lebt?....

C. & A.

[M. F. A. heeft, zoowel dit werk des Graven VON HAUGWITZ, als twee andere Hoogduitsche vertalingen van JUVENALIS opgeteekend, t. w. die van DONNER, *Tubingen*, 1821, en die van W. E. WEBER, *Halle*, 1838, welke laatste vooral hoogelijk geprezen wordt.]

„-lijk" als eindlettergreep (II.; bl. 311). Verscheidene Belgische taalkundigen zijn regte *likkers* en schrijven *-lik* in plaats van *-lijk*. Ze hebben de uitspraak voor zich! Dan of én deze én hare zoetvloeijendheid hier de wet mogen schrijven, laat ik onbetwist, schoon 't even betwiste*lijk* is als veel anders. Ik voor mij, hoewel niet steeds rekke*lijk*, vind schooner: „*Landes*-schoon, *nachtes*-schoon, boven lande*lijk* schoon, nachte*lijk* schoon en dergelijke; terwijl men *-lik* of *-lijk* schrijve waar 't volstrekt niet gemist kan worden, 't geen zelden het geval zal wezen. — *Kostelijk?* — Is *kostig* of *kostbaar* niet even goed, en *kostel* misschien niet nog veel beter?

„Zie dien duym met goud beladen,
Malen *kostele* gewaden!"

zeî men van VISSCHER's dochters.

G. P. ROOS.

„-lijk" als eindlettergreep. Landelijk en *nachtelijk* behooren tot die bijvoegelijke naamwoorden, welke van verbale substantieven of, zoo concrete als abstracte, zaaknamen zijn afgeleid, en daarom te houden zijn voor *bijwoorden*, welke *adjectivé*, en daarom bij voorkeur *attributief*, gebruikt worden. Zij duiden de wijze eener werking of handeling aan. Het woord *nachtelijk*, dat niet als *bijwoord* voorkomt, is daarom ook juist als *bijvoegelijk naamwoord* af te keuren. Men dient echter op te merken, dat vele der tot deze klasse behoorende bijvoegelijke naamwoorden zoodanig gebruikt worden, dat zij eene andere uitdrukking voor den *genitief* der zaak aanbieden. Van daar „*ligchamelijk* gebrek", „*natuurlijke* wereld", „*zinnelijke* wereld", „*landelijk* schoon" voor „gebrek *des ligchaams*", „de wereld *der natuur*", „de wereld *der zinnen*", „het schoon *des lands*". Het valt niet te ontkennen, dat de uitgang *-lijk*, in deze bijvoegelijke naamwoorden van zijne eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis is afgeweken, waartoe het voorbeeld van uitheemsche, fransche en latijnsche adjectieven zal hebben medegewerkt. *Lijk* beteekent oorspronkelijk *gelijkheid* van *gesteldheid* of *aard* met datgene, wat door den stam wordt aangewezen; deze beteekenis vindt men nog in: „*ligchamelijke* tegenwoordigheid" (?), „*natuurlijke* toedragt", „*zedelijke* handeling", enz. De reden, waarom onze groote taalkenner tegen *landelijk* ijverde, zal dan wel deze zijn, dat hij aan den uitgang *-lijk* geene andere beteekenis hechten wilde, dan die, welke *op etymologische gronden steunde*.— (Zie: W. G. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 392 tot 396).

J. H. VAN DALE.

Prins Willem V en zijn Hof (II.; bl. 311). A. I. zal, naar ik meen, nog al een en ander van hetgeen hij daaromtrent verlangt te weten, kunnen vinden in de vrij langdradige *Geschiedenis van het Leven, Character en Lotgevallen van wylen* WILLEM *den Vyfde* enz. (door C. VAN DER AA) in vijf deelen, van 1806—1809, bij J. ALLART te *Amsterdam* in het licht gezonden.

A. J. VAN DER AA.

[Naar hetzelfde werk verwijst mede φ^2—φ., zoo ook V. D. N., welke aanteekent, dat het in vroeger

dagen (en ook thans nog) niet door allen even gunstig beoordeeld werd. Voorts geeft hij nog een ander werk op, getiteld: *Geschiedenis van* WILLEM *den Vyfden, Prins van Oranje Nassau, geboren Erfstadhouder*, enz. waarvan slechts *twee* deelen verschenen te *Rotterdam, by* J. HOFHOUT *en Zoon*, 1802—1803, en een *derde* deel werd beloofd, doch niet schijnt uitgegeven te zijn. Zie den *Catalogus der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, 1847, Dl. II, bl. 78; terwijl ook de *Vervolgen* op WAGENAAR, en M. STUART, de *Geschiedenis van het Vaderland*, kunnen worden geraadpleegd.]

Begraafplaats van Oldenbarneveld (II.; bl. 311). OLDENBARNEVELD is niet te *Berkel*, maar in de hofkerk (Hofkapel of Fransche Kerk) te *'s Gravenhage* begraven. Het verzoekschrift der weduwe en kinderen, dat men hem te *Berkel* ter aarde mogt bestellen, werd door de regters afgeslagen. Zie de *Waarachtige Historie van* J. VAN OLDEN-BARNEVELT, Rott. 1670, bl. 438. C. P. L.

[SAXO SYLVIUS merkt teregt aan, dat wat van deze zaak bekend is, gevonden wordt in de *Bijvoegsels* en *Aanmerkingen*, door VAN WIJN en anderen, op WAGENAAR's Xde Dl. bl. 102.

In de *Historie van het Leven en Sterven van den Heer* JOHAN VAN OLDEN-BARNEVELT enz., A°. 1648, leest men: „Het lichaem (van OLDENBARNEVELT) wiert by de Staten boden van *Hollandt*, met syne kleederen in de kiste geleyt ende losselyck toegespyckert, ende in de Capelle op 't Hof gebracht ende aldaer gestelt"; bl. 257. VAN WIJN, op WAGENAAR, t.a p., is echter niet geheel vreemd van het gevoelen, dat het lijk des grooten staatsmans in vervolg van tijd naar *Berkel* vervoerd zij. Althans toen in 1763 de hofkapel vernieuwd werd, en door hem en andere liefhebbers der Vaderlandsche geschiedenis alle zeldzaamheden werden nagespoord, is nopens dit lijk, naar zijn weten, niets ontdekt geworden.]

Spreekwijzen. Een kleur als een boei (II.; bl. 311). De *roode verw*, waarmede meestal de ankerboeijen beschilderd zijn, zal wel tot deze spreekwijze aanleiding gegeven hebben, even als die: *hij heeft een hoofd* of *kop als een boei*, van den *vorm* afkomstig is. De eerste spreekwijze wordt gebezigd van een hoogkleurig gelaat, opgezet door geestrijk vocht of de gevolgen van hevigen toorn; het andere, in denzelfden zin, ook voor menschen, die van de natuur een groot hoofd ontvangen hebben, alsmede voor *hardhoofdige, koppige* personen, die, even als de ankerboeijen, voor geen stootje wijken of daardoor niet gemakkelijk te verplaatsen zijn. H.

Spreekwijzen. Een kleur als een boei. Dit spreekwoord is kennelijk daarvan af te leiden, dat de boeijen die in zee drijven van ouds *rood* geschilderd werden, 't zij dan opdat ze te scherper van de golven zouden afsteken, 't zij omdat *rood* de gewone verw is welke het landsbestuur voor gebouwen enz. gebruikt. In onzen tijd hebben de boeijen verschillende kleuren, om de verschillende vaarwaters aan te duiden. CONSTANTER.

[V. D. N. merkt aan dat het gezegde: *een kleur als een boei* in het werk van den Heer SPRENGER VAN EYK over de *Spreekwoorden inzonderheid aan de Scheepvaart ontleend* niet is opgenomen: wel: *een hoofd als een boei*.]

Ysbrandus Balkius Reynhardus, Frisius (II.; bl. 311). Hij is waarschijnlijk dezelfde als YSBRANDUS TRABIUS, een Fries van afkomst, in dienst der Hervormde gemeente te *Embden*, in 1575, daarna te *Norden*, voorts in *Friesland;* vandaar trok hij naar *Engeland*, werd Predikant te *Norwich*, in 1579, en ook te *Sandwich;* was Assessor op de Synode te *Middelburg* ten jare 1581, Predikant te *Antwerpen* in 1585, te *Naarden* in 1594, ontslagen A°. 1598. Met dit berigt van 's GRAVEZANDE, *De Unie van Utrecht herdacht*, *Bijvoegsel* bl. 239, komt niet geheel overeen het medegedeelde door TE WATER, *Tweede Eeuwgetyde van de Geloofsbelydenis der Gereformeerde Kerk*, bl. 61 en 62, waarin de geleerdheid, getrouwheid, opregtheid en bekwaamheid van BALKIUS geroemd worden. Zie ook over hem UYTENHOVEN, *Gesch.d.Herv. Kerk te Antw.*, bl. 227; MEINERS, *Oostfr. Kerk-Geschied.*, bl. 391, 392; TE WATER, *Reform. van Zeeland*, bl. 347; YPEIJ *en* DERMOUT, *Geschied. der Ned. Herv. Kerk*, II.; bl. 62, *Aant.* bl. 68 en verv.; KIST *en* ROYAARDS, *Nederl. Archief voor Kerkel. Gesch.*, II.; bl. 42, *Isbrandus*, IV.; bl. 152, VIII.; bl. 188 en 426, IX.; bl. 52. Hij teekende zich YSBRANDUS TRABIUS FRISIUS, blijkens zijn HS., dat nog voorhanden is. Het vermelde werkje (*Het Cleyn Mostert-Zaet*) komt ongetwijfeld thans zeldzaam voor, doch schijnt van weinig waarde geacht te worden; zie den *Catalogus* bij DEN HENGST, *Amst.* 1828, bl. 10, N°. 208; het is toen verkocht voor 40 cents. In den *Catalogus* van LE LONG, 1744, bl. 78, N°. 958, wordt het vermeld.

V. D. N.

Ysbrandus Balkius Reynhardus, Frisius. Ik heb gevraagd wie deze persoon was? en kan thans allen, die met mij belang in hem stellen, ter kennisse brengen, dat een levensschets van dezen uitmuntenden godgeleerde te vinden is in het *Biogr. Woordenboek* van A. J. VAN DER AA, *Haarl.* 1852. Bij dat berigt kan ik nu nog voegen, dat BALK de schrijver is van het *Cleyn Mostert-Zaet*, enz., en dat er uit blijkt, dat hij niet in 1566 uit *Antwerpen* gevlugt is, wijl hij in 1567, den 9den April, aldaar nog gepredikt heeft; dat hij zich ook noemde YSBRANDUS BALKIUS REYNHARDUS, *Frisius*, en naar alle waarschijnlijkheid nog andere tractaatjes geschreven heeft. W.

[A. J. VAN DER AA verwijst naar hetzelfde *Woordenboek*, wanneer ten minste deze IJSBRANDUS BALKIUS REYNHARDUS FRISIUS, dezelfde persoon is als IJSBRAND BALCK, die zich wel eens IJSBRANDUS TRABIUS teekende.]

Ysbrandus Balkius Reynhardus, Frisius. Hiermede zal denkelijk niet de Predikant

YSBRANDUS BALKIUS bedoeld zijn, die achtervolgens te *Antwerpen*, *Londen* en *Leeuwarden* gestaan heeft, maar waarschijnlijk Mr. YSBRANDUS BALCKIUS, *Frisius*, die den 10den November 1585 als Student aan de Leydsche Hoogeschool werd ingeschreven, in de hoedanigheid van *Licentiat. Juris.* Hij woonde in 1587 als gehuwd persoon op het *Rapenburg;* doch schijnt in dat jaar *Leyden* verlaten te hebben, of gepromoveerd te zijn: ten minste zijn naam komt verder niet meer voor op de Registers van personen, die vrijdom van stedelijke accijnsen genoten. .. ELSEVIER.

Buyldragers (II.; bl. 311). Was dit welligt het gilde der *buidel-* of *zakke*dragers? Kan W. (2) niet de eene of andere bijzonderheid betrekkelijk dit gilde mededeelen, die misschien over den naam licht zou verspreiden?

J. H. VAN DALE.

Penning op Oldenbarneveld (II.; bl. 311). De penning van S. M. S. is N°. 3 van de drie penningen op OLDENBARNEVELT, die afgebeeld en beschreven zijn in V. LOON, *Nederlandsche Historipenningen*, II.; bl. 109; V. LOON zegt aldaar: dat deze gedenkpenningen »op laateren tyd, en als de eerste hevigheyd wat over was, tot zyne (OLDEN-BARNEVELT'S) eer gemunt zyn". De gevraagde penning is vervaardigd door den graveur S. SMELTZING. Zie de *Beredeneerde Naamlijst van al de Penningen in de werken van* VAN MIERIS *en* VAN LOON, *enz. door* G. VAN ORDEN, in het *Tijdschrift voor algemeene Munt- en Penningkunde door* P. O. VAN DER CHIJS, II.; bl. 420. De Heer VAN ORDEN geeft daar tevens op, voor welken prijs deze penning op eenige verkoopingen is gegaan. Voegt men bij deze opgave die der verkooping van 31 Julij 1845 te *Amsterdam*, in het Huis met de Hoofden, waar deze penning voor *f* 20,50; en die der verkooping van den Heer JAN ADRIAAN WATERING, den 20sten April 1847 te *Amsterdam*, in hetzelfde huis, waarop hij voor *f* 17, beide in *zilver*, verkocht is, dan verkrijgt men voor zijn gemiddelden prijs in *zilver f* 16. De hoogste prijs in *zilver* in de opgave van den Heer VAN ORDEN is *f* 21,75 in 1820, en de laagste *f* 10, in 1827; in *lood* (zeker onecht) is hij in 1839 voor *f* 0,20 verkocht. J. J. v. G.

[LEGENDO ET SCRIBENDO en ALY N. verwijzen insgelijks naar het bekende werk van VAN LOON. De laatstgenoemde dan houdt voor waarschijnlijk, dat de gebronsd koperen penning van S. M. S. een afslag is in dat metaal, omdat deze penning meestal in zilver wordt aangetroffen.]

De Leeuwenberg (II.; bl. 311). Van den *Leeuwenberg* wordt gewag gemaakt in den *Tegenwoordigen Staat van Holland*, bl. 77. Waarschijnlijk staat daarmede in verband het *Leeuwenberg's Gasthuis*, in 1564 gesticht door ANNA VAN LEEUWENBERG. Zie: *Tegenw. Staat van Utrecht*, bl. 400. ...s. ...f.

Augustijner kloosters in de Nederlanden (II.: bl. 311). Er hebben alleen in *Noord-Nederland* acht-en-vijftig kloosters, hetzij van Augustijner Monniken of van Nonnen dier orde bestaan, welke men alle opgegeven vindt in het eerste Deel van het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* en het *Aanhangsel* op dat werk; terwijl men er tevens, op de onderscheidene namen waaronder zij bekend waren, eene meer of min uitvoerige beschrijving van ieder in aantreft.

A. J. VAN DER AA.

[De Heer P. E. VAN DER ZEE heeft zich de moeite getroost, eene vrij uitvoerige, doch minder geleidelijke lijst van de Augustijner kloosters in de *Nederlanden*, naar aanleiding van het opgenoemde werk des Heeren VAN DER AA, te vervaardigen en aan ons in te zenden. Wij deelen daaruit slechts de namen der plaatsen in het tegenwoordig *Nederland* mede, waar zich dergelijke kloosters bevonden hebben:

's Hertogenbosch, Maastricht, Roermond, Waalwijk, in de *Meijerij van den Bosch*, het kwartier *Kempen* en *Maasland; — Middelburg* en op *Zuid-Beveland; — Dordrecht, Leyden* en den grooten *Zuid-Hollandschen Waard*, het *Land van Voorne, Delfland* en *Rijnland;— Haarlem, Amsterdam, Enkhuizen;* — in *Gooiland, Amstelland, Kennemerland* en *West-Friesland;— Utrecht, Amersfoort, Rhenen* en in *Eemland;—Arnhem, Nijmegen, Tiel, Bommel, Harderwijk*, op *de Veluwe* en in *de Betuwe;— Deventer*, in *Salland* en in *Twente;— Appingadam* en in het westerkwartier van *Groningen;—* in *Oostergo* en *Westergo*.

D. H. H. deelt ons mede, dat in de *Naamlijst van de Abtdijen en Kloosters in Friesland* in het *Stamboek van den Frieschen Adel*, Dl. II, aan het einde, de volgende kloosters voorkomen:

1. *Het Heiligen Geest* klooster van vrouwen, te *Bolsward;* 2. *Nazareth*, vrouwenklooster met een Pater te *Idsega* in *Wymbritseradeel;* 2. *Tjummarumerklooster* van vrouwen, met een Prior, te *Tjummarum;* 4. *Thabor*, Reguliere Kanonniken van *S. Salvator*, te *Tirns* in *Wymbritseradeel;* 5. *Augustijnerklooster* van mannen te *Sloten*. Het bestaan hebben van dit laatste is wel eens in twijfel getrokken. Zie verder de *Friesche Volks-Almanak*, 1853.]

Augustijner kloosters in de Nederlanden. Waar en wanneer de Augustijners het eerst hunne kloosters in de *Nederlanden* gehad hebben, kan ik niet zeggen, maar wil hier toch het volgende mededeelen: welligt dient het tot verdere nasporing. Het is te vinden in de beschrijving, getiteld: *Collection des pierres antiques dont la Châsse des SS. trois Rois Mages est enrichie dans l'Église Métropolitaine à Cologne. Gravée après leurs empreintes avec un discours historique par J. P. N. M. V.* Bonn, 1781, 4°., waar men op pag. 14, in de noot (*a*), het volgende leest:

»Il est très mémorable, que pour accompagner ces trésors de *Milan* jusqu'à *Cologne*, REINAUD avoit choisi quelques religieux Éremites Augustins, et que par cet événement il introduisit dans l'Archevêché de *Cologne* ce vénérable ordre, qui avoit fraîchement pris sa

naissance en *Italie*: et il est constaté, qu'a cette même époque ces dits Éremites Augustins fixèrent nommément leur première demeure dans la ville de *Cologne*, qu' après le décès de REINAUD, et de son successeur PHILIPPE DE HEINSBERG ils se trouvèrent exposés durant tout un siècle à diverses contrariétés, que premièrement vers l'an 1276 ils obtinrent de l'Archevêque SIGFRID l'octroi de la chaire et du confessional, qu' ils établirent vers l'an 1280 un oratoire public dans la Paroisse de *S. Alban*, qu'ayants été enclavés dans des habitations bien étroites jusqu' à l'an 1315 ils obtinrent à la fin l'emplacement pour bâtir leur eglise du noble Patricien HERMAN DE MOGUNTIA, et vers l'an 1362 de CONSTANTIN DE LISKIRCHEN celui pour établir leur Monastère d'aujourdhui aux confins du chapitre de *S. Marie au Capitole*, que vu les grandes incommodités de ces deux édifices séparés par une petite ruelle de peu de passage le Magistrat de la ville leur accorda vers l'an 1510 la permission d'y remédier par une galerie pendante ainsi que souterraine". V. GELEN, *de Magnit. Col.* L. III, Sint. 44, p. 487. »Ex fastis et traditionibus ejusdem monasterii".

W.

Spreekwijzen. »*Lui seul vaut une armée*" (II.; bl. 311). De plaats, waar dit bij een der Ouden zou voorkomen, is mij onbewust, maar wel vind ik (want deze spreuk wordt denkelijk voor ligchaamssterkte gebruikt) het tegenovergestelde: dat alle soldaten de bekwaamheid hebben van veldheeren: OVIDIUS, *Fasti* II, 199, 200:

„Egreditur castris miles generosus ab ïsdem;
E quîs dux fieri quilibet aptus erat".

C. A. C.

De Beerebijt (II.; bl. 312). Bedriegen wij ons niet, dan wordt de naam dezer uitspanningsplaats aan den *Amstel* gewoonlijk afgeleid van de beeren die men hier vroeger, ten gerieve des publieks, zal onderhouden hebben. Men weet toch, dat het onze stad in vorige eeuwen gansch niet ontbroken heeft aan dusdanige flaauwe anticipatiën op haren thans zoo luistervollen Zoölogischen tuin; getuige de voormalige herberg *Blaauw-Jan* op den Kloveniersburgwal, alwaar allerlei vogels, viervoetige dieren, zeldzame voorwerpen uit de natuur enz. enz. te zien moeten zijn geweest.

N. N.

[Aannemelijker afleiding, dunkt ons, dan die van den Heer P. E. VAN DER ZEE, welke den oorsprong des naams wil gezocht hebben in zeker spreekwoord: *hij is in de beerenbyt geweest*, van dengene gebezigd wordende, die men ergens „wakker gehavend, gerukt en geplukt heeft, gelijk hen, die „de Rotterdamsche fooi" krijgen". Ligter toch laat het zich denken, dat deze spreekwijs, mogelijk uit kwaadwilligheid, van de uitspanningsplaats ontleend zij, dan dat men de onzinnige dwaasheid zal gehad hebben om voor laatstgenoemde eenen naam uit te hangen, welke, *mali ominis*, zoo eenige andere, niet dan tot afschrik strekken kon en als eene soort van „hier liggen voetangels en klemmen!" ook de meest uitspanningslustigen met kracht naar elders drijven moest.]

Verduitschingen van de »*Hermann und Dorothea*" *en van de* »*Faust*" (II.; bl. 312). Van GÖTHE's *Hermann und Dorothea* bestaat eene Nederlandsche bearbeiding door den Nymeegschen dichter C. TEN HOET, *Nymegen*, bij VIEWEG, 1826; ook van de *Faust* herinner ik mij eene Hollandsche vertaling gelezen te hebben; doch een ander zal aan DAVID moeten zeggen door *wien?* en *waar?*

BH'.

[Ook A. J. VAN DER AA prees deze vertaling der *Hermann und Dorothea* door wijlen den Heer C. TEN HOET.]

Verduitschingen van de »*Hermann und Dorothea*" *en van de* »*Faust*". Omtrent de *Hermann und Dorothea* kan DAVID naslaan de Voorrede van IMMERZEEL's *Hugo van 't Woud*, waar van eene vertaling in Fransch proza door BITAUBÉ gesproken wordt, terwijl er, althans toen IMMERZEEL dat schreef (10 Junij 1812), geene Nederduitsche vertaling van bestond. — Van de *Faust* zijn vertaalde fragmenten te vinden in *Daphné*, *Tweemaandelijksch Tijdschrift voor Nederlandsche poëzy*, *onder redactie van* J. J. L. TEN KATE; ik meen in den jaargang 1851.

E. G. LING.

[De vertaalde fragmenten in *Daphné*, 1sten Bundel, bl 207, zijn, als A. A. C. H. heeft opgemerkt, geleverd door Mr. P. G. VAN GHERT, wiens arbeid daar echter niet verder loopt dan tot:

„Die Thräne quellt, die Erde hat mich wieder".

Omtrent IMMERZEEL's *Hugo van 't Woud*, mag men, als G. P. ROOS herinnerd heeft, niet vergeten, dat het slechts eene voor *Nederland* geschikte navolging, geenszins eene vertaling is van de *Hermann und Dorothea*.]

Verduitschingen van de »*Hermann und Dorothea*" *en van de* »*Faust*". Behalve een viertal stukjes in: *Dichterlijke Tombola, bijeengebragt door* F. J. N. BROUWER, W. A. J. VAN GEUNS *en* A. J. C. KREMER, *Studenten aan de Utrechtsche Hoogeschool*, Utrecht 1852, in kl. 8°., t. w. *De Paaschnacht*, *Geestenchoor*, *Gretchen aan het Spinnewiel*, *Gretchen voor de Mater dolorosa*, benevens eene *Proeve* door VAN GHERT in de *Daphné*, Dl. I; herinner ik mij voor ongeveer tien jaren eene allergedrochtelijkste Vlaamsche vertaling van het geheele eerste Deel van de »*Faust*" gezien te hebben, welke, zoo ik meen, te *Gent* in 12°. was uitgegeven. Ik zeg *gezien*, want die ook maar ten halve door te lezen was nagenoeg onmogelijk.

Σ.

Spreekwijzen. Gij zult het pootje krijgen (II.; bl. 312). Ik heb tot heden geene andere uitlegging van dat gezegde gekend, als de onderstaande, welke ik dan ook, onder beter weten, ten beste geef.

In vroegeren tijd had men in de herbergen een glas zonder voet, bepaald bestemd voor de Agenten van Politie (Dienders), welke men daardoor verpligtte hun glas dadelijk leêg te drinken en alzoo niet te blijven plakken. Met dit glas zonder voet (*poot*) dreigde men vervolgens hen, die hun glas niet ledigden. Van daar dan ook: *Gij zult het pootje krijgen*, of men zal u het glas zonder voet geven en daardoor wel noodzaken aan het verzoek om uit te drinken te voldoen. LUDOLPH.

Spreekwijzen. Gij zult het pootje krijgen. De bedreiging of waarschuwing aan hem die zijn glas niet leêg drinkt: *Ge zult het pootje krijgen*, — is afkomstig van het oud tafelgebruik, om zoodanigen delinquent een glas te geven zonder voet, en alleen met een steel of poot voorzien, waardoor hij dus wel genoodzaakt werd het leêg te drinken, wilde hij het niet in de hand blijven houden. Zoodanige *pootjes* werden opzettelijk daartoe vervaardigd of geslepen, en moeten nog wel hier en daar in verzamelingen voorhanden zijn. W.

Spreekwijzen. Gij zult het pootje krijgen. Als men vroeger in de zoogenaamde wijnhuizen een *borrel* dronk, had dit meestal staande plaats, en daartoe bezigde men dan een *wippertje*, zijnde een kelkjen zonder voet. Had men tijd genoeg om bij het gebruik van zulk een slokje eenige oogenblikken te *banken*, dan zette men zich neder en kreeg terstond een gewoon glas, te weten een *Roemer* met een voetstuk. Van daar het zeggen: »die zijn glas niet uit drinkt, te weten, niet in één teug ledigt, krijgt *een pootje*" — wat derhalve met *het pootjen* of *de podagra* niets gemeens heeft. Bovendien ongemakken van dien aard ontstaan doorgaans door overdadigheid en geenszins door matigheid of onthouding. — *Herinnering eener mondelinge mededeeling van den* Professor VISSCHER te *Utrecht* in den jare 1840. De Hoogleeraar voegde daarbij: »Merk nog op, dat de Dienders in vele plaatsen van ons vaderland, alleen het *pootjen* mogten eischen, want met die lieden, wier opvolgers geheel geen sterken drank gebruiken (!) wilde niemand in gezelschap zijn.

Spreekwijzen. Gij zult het pootje krijgen. »*Het grondsop is voor de goddeloozen.* In de eerste spreekwijs meen ik, dat een woordspeling schuilt, omdat *pootje* zoowel de gemeenzame uitdrukking is voor *podagra* als voor *staartje* of *onderste* uit een niet geheel leêggedronken glas. — De tweede spreekwijs: *het grondsop is voor de goddeloozen*, ziet op *Psalm* LXXV, vs. 9: »want in des Heeren hand is een beker, en de wijn is beroerd, vol van mengeling, en Hij schenkt daaruit; *doch alle goddeloozen der aarde zullen zijnen droesem uitzuigende drinken.* CONSTANTER.

Spreekwijzen. Een riddertje leggen (II.; bl. 312). Dr. A. DE JAGER durft niet stellig bepalen, of het Schiedamsche *riddertjes leggen* tot de spreekwijzen van het heimelijk schoolverzuim, die eenige uitspanning te kennen geven, mag gerekend worden. Het komt ZijnEd. evenwel voor, dat het kan beteekenen: *riddertje spelen, een ridje doen, uit rijden gaan.* — *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, I.; bl. 196. J. J. WOLFS.

[CONSTANTER gaf ons hetzelfde.]

Begraafplaats van J. F. Martinet (II.; bl. 312). MARTINET is te *Amsterdam* overleden en welligt aldaar in eene der kerken begraven. Men zie den *Konst- en Letterbode* voor 1795, N°. 81 en de *Boekzaal* van hetzelfde jaar.

Blasius Ugolino (II.; bl. 312). Deze was een Venetiër, die van 1744—1770 een werk in het licht gaf, 34 Deelen in folio behelzende en aldus betiteld: *Thesaurus Antiquitatum Sacrarum, complectens selectissima clarissimorum virorum Opuscula, in quibus veterum Hebraeorum mores, leges, instituta, ritus sacri et civiles illustrantur.* Zie: SAXE, *Onomasticon.* De Heer H. M. C. v. O. kan een exemplaar van dit werk vinden op de Utrechtsche Bibliotheek. C. P. L.

[Ook de HH. SAXO SYLVIUS en N. N. schreven ons den titel uit des verbazenden werks van UGOLINO. De Heer F. MULLER zegt daaromtrent het navolgende: „Ik heb het eenmaal gehad en voor *f* 350 naar buiten'slands verkocht. Hier te lande zijn er, geloof ik, twee exemplaren van, — te *Leyden?* en te *Warmond?* — Bedriegen wij ons niet, dan bevat deze *Thesaurus*, behalve de vier en dertig deelen des hoofdwerks, nog acht volumina *Supplementorum*. Van den inhoud der twaalf eerste deelen kan men een overzigt vinden bij FABRICIUS, *Bibliograph. Antiquar.*, p. 32 sqq".]

De Zwaan op uithangborden van Herbergen (II.; bl. 312). Kunnen welligt de zes onderstaande berijmde regelen eenig antwoord geven aan den vrager over de beteekenis van een' zwaan als uithangbord van tapperijën? Ze zijn herkomstig uit de zoo troebele en treurige jaren, die het laatste vierde gedeelte hebben uitgemaakt van de vorige eeuw en herinneren tevens aan de vele toenmalige hatelijkheden tusschen de Oranje-gezinden en Patriotten. Ze circuleerden destijds in Zuid-Holland, als geplaatst op het uithangbord van eenen patriotschen brood- en koekebakker, waarop Prins WILLEM V met vrouw en drie kinderen stond afgebeeld:

Een drukker, opdat elk zijn nering moge merken,
Hangt LAURENS KOSTER uit, die 't eerst de drukkunst vond.
Een tapper hangt een zwaan, die zich met kop en vlerken
Graag in het nat verbergt: en, of men 't niet verstond,
Hang ik bij brood en koek vijf van de grootste vraten,
Die 't lieve Vaderland afkluiven tot de graten.

Of echter dit bord in eene of andere Zuid-Hollandsche stad of dorp werkelijk hebbe uitgehangen, is mij niet bekend.

[Is de *Zwaan*, als middel ter uitlokking van moede reizigers, ook soms in verband te brengen met de zoo algemeen verspreide sage van den *Zwanenridder* of de vlugt van JAN VAN ARKEL naar *Beerenswaarde?* Zie WOLF's *Niederländische Sagen*, S. 32, N°. 23. H. W. K. houdt zich aan het gevoelen van P. J. v. M., want hij zegt: „Even als de zwaan, door haar leven op het water, zich telkens in de gelegenheid ziet haren dorst te lesschen, zoo geloof ik, dat men juist daarom de zwaan als uithangbord voor herbergen hangt, ten teeken dat daar voor alle *nathalzen* overvloedig gelegenheid is om een graantje te pikken. *Wie het beter weet, mag het zeggen aan* H. W. K."]

Spreekwijzen. Iemand iets opsolferen (II.; bl. 312). *Solfer* is de oude benaming voor *Zwavel.* In *Zeeland* noemt men de zwavelstokken nog *Solfers. Opsolferen* is dus verouderd voor *opzwavelen.* De gebruikelijke spreekwijze: *iemand iets opsolferen*, voor: *iemand iets bedriegelijks opdringen*, kan haren oorsprong hebben uit de gewoonte om de noten na hunne ontbolstering op te zwavelen, waardoor ze hare vuile, onbehagelijke kleur verliezen voor een aangenamer tint. Ofschoon men dus in het voorwerp zelf niet bedrogen wordt, ontvangt men het echter opgepronkt, niet zoo als het eigentlijk was. Deze bewerking zal, in ruimer zin overgebragt, de moeder der spreekwijze geweest zijn. H.

Opsolferen. 't Woord komt ook voor in het *Idioticon* van *Axel*, door Dr. H. J. VAN ECK in het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, Dl. II, bl. 177, waar het verklaard wordt: *opschepen*, *belasten.* Evenzoo bij HOEUFFT, *Bredaasch Taaleigen*, die 't omschrijft: *eene zaak of eene daad iemand opdringen* en ten aanzien der afleiding zijne onkunde erkent. *Solferen* is *zwavelen;* 't kan derhalve voor dit compositum niet in aanmerking komen.

CONSTANTER.

[P. E. VAN DER ZEE houdt *opsolferen* voor *opzwavelen.*]

Johan van der Wyck (II.; bl. 313). Niet omtrent de persoon van JOHAN VAN DER WYCK, maar omtrent zijne familie en voorouders kan ik aan LEGENDO ET SCRIBENDO inlichtingen geven. De vrager heeft er mij, door de mededeeling der wapens, op de grafzerk voorhanden, toe in staat gesteld: de 8 kwartieren toch van den Generaal zijn:

WIJCK — NEHEM
AMELANDE — BARGE
CAPPEL — VAGETT
DRANTEN — TORCK

de 8 overige zijn van zijne vrouw JOHANNA VAN HORN.

De moeder van den Generaal was dus NEHEM, de grootmoeder van vaderszijde AMELANDE, de overgrootmoeder van vaders-vaderszijde CAPPEL. Nu vind ik in de *Deductie voor* JAN HENDRIK VAN DER WYCK, *Heer van Stoevelaar*, *strekkende tot bewys*, *dat hy admissibel is in de Ridderschap van de Provincie Overyssel*, en die in 1774 werd uitgegeven, wel niet den Generaal JOHAN VAN DER WYCK, maar zijne ouders, groot- en over-grootouders, te weten:

HENDRICK VAN DER WYCK, Erbman der Stad *Munster*, Heer van het Riddergoed *Neuhaus*, in het ambt *Reckenberg* bij *Wiederbrugge* in het Bisdom *Osnabrug;* Lid van de Ridderschap en beschreven op de Algemeene Landdagen in de jaren 1560, 1564 en 1567. Hij is op den 13den Mei 1586 overleden en begraven op het kerkhof te *St. Vit* (ambt *Reckenberg*). Deze VAN DER WYCK is gehuwd geweest met MARGARETHA VAN CAPPEL, uit welken echt kinderen zijn voortgesproten, onder anderen HENDRIK en HERMAN. Over den laatste straks een woord nader.

HENDRIK HENDRICKSZ. VAN DER WYCK tot *Neuhaus*, geboren op den 27sten December 1561, en overl. den 16den Julij 1601, was gehuwd met MARIA VAN AMELANXEN (AMELANDE), waarbij t. m. *één* zoon:

ENGELBERT VAN DER WYCK tot *Neuhaus*, geboren in 1593, overleden op den 16den September 1653 en getrouwd met CLARA VAN NEHEM zu *Ruhr.*

Deze waren dus de ouders van den Generaal.

Maar behalve den Generaal hadden zij nog een zoon, die waarschijnlijk ouder was, daar hij in de *Deductie* als stamopvolger wordt vermeld:

CONRAD LUCAS VAN DER WYCK tot *Neuhaus*, geboren den 20sten September 1624, overleden A°. 1707, gehuwd aan CATHARINA GEERTRUIDA SOPHIA VON KERSSENBROCK: uit welk huwelijk ten minsten *één* zoon:

JOHANNES ANASTASIUS VAN DER WYCK tot *Neuhaus*, in 1694 beschreven op den Landdag van *Osnabrug*, die tweemalen is getrouwd geweest: 1°. met JOHANNA CATHARINA WILHELMINA BOENEN, en 2°. in 1726, met MARIA CLARA VAN OER, welke in 1773 op 87 jarigen ouderdom nog leefde. Hij stierf kinderloos op den 21sten Julij 1730, en was, volgens de *Deductie*, de laatste van den oudsten of Osnabrugschen tak dier familie.

Wij zeiden dat HENDRIK VAN DER WYCK en MARGARETHA VAN CAPEL nog een zoon hadden, HERMAN genaamd, van wien wij nog met een woord zouden gewagen.

Deze HERMAN, geboren den 14den Februarij 1563 en gedoopt te *St. Vit*, ontweek, volgens de *Deductie*, zijn vaderland om het geloof, en woonde reeds in het laatst van 1616 te *Nede* onder *Borculo;* hij is driemalen getrouwd: 1°. A°. 1614, met ANNA VON RABEN; 2°. in 1633, met GEERTJE VAN HALL, jonge dochter van *Borculo*, en: 3°. ten jare 1661, met

Freule GERTRUDIS VAN BEVERVOORDE, en had bij de eerste verscheidene kinderen. Hij was de stamvader van het bekende adellijke Overijsselsche geslacht VAN DER WYCK, dat nog in bloei is, zijnde hij de oud-overgrootvader o. a. van den voornoemden JAN HENDRIK VAN DER WYCK tot *de Stoevelaar*, ten wiens behoeve voormelde *Deductie* werd uitgegeven, overleden op den huize *Stoëvelaar*, den 24sten December 1809, en van DERK VAN DER WYCK tot *de Klenke*.

Het wapen dezer familie is *azuur*, *beladen met twee kruisselings geplaatste stokken van zilver*, *van boven gelelied*, *van onder geworteld*, *over het geheel een balk van keel*.

Was de schrijver van de *Deductie* bekend geweest met de grafzerk te *Noordwijk-Binnen*, hij had er stellig melding van gemaakt.

C. & A.

Johan van der Wyck. Er bestaat een gegraveerd portret, waaronder: »JOAN VON DER WYCK, *S. Reg. Majestatis Regnorumq. Sueciae per Germaniae provincias et Exercitus Artiglerie Summus Tribunus*". Het wapen, beneden op den ovalen rand geplaatst, is *twee pijlen kruislings achter een gouden balk op een groen veld*.

L. J.

Johan van der Wyck. Het blijkt uit de volmaakte gelijkheid der geslachtwapens van den bovengenoemde en van de thans nog bestaande familie VAN DER WYCK, dat zij aan hem verwant is. Uit het grafschrift te *Noordwijk-binnen* zien wij, dat JOHAN VAN DER WYCK, *Generael-Mayor van de Artillery in Sweden* etc. *starf* den 22 Novemb. 1679. Mijne familiebescheiden met oplettendheid raadplegende, vond ik *dezen* JOHAN VAN DER WYCK er niet in vermeld en geloof dus dat hij niet onder mijne ascendenten behoort en hoogstwaarschijnlijk geene descendenten heeft nagelaten. Ik vermeen echter niet onvermeld te moeten laten dat mijn achter-overgrootvader, mede JOHAN VAN DER WYCK geheeten, terzelfder tijd leefde met den hier bedoelden JOHAN VAN DER WYCK; zijnde hij in 1681 getrouwd (derhalve twee jaren na het overlijden van zijnen naamgenoot) en op 28 Julij 1724, als Ontfanger-Generaal van *Salland*, op de *Luire* bij *Zwolle*, overleden.

Jhr. E. R. VAN DER WYCK.

»*Den Spaenschen en Arragoenschen Spiegel*" (II.; bl. 314). Wie de schrijver is van bovengenoemd werk is mij onbekend, en, alhoewel aan NICOLAES VAN KINSCHOT (zoon van GASPAR en van JUSTINA PYLL), geboren te *Delft*, 24 Maert 1585, bij Resolutie van de Staten-Generaal dd. 25 Maart 1600:

»Tot eene vereering is geaccordeert eene medaille van 36 Guldens", omdat hij de schrijver was van de *Oratio Panegyrica, qua generatim fortissimi Principis Mavritii Principis Avriaci Comitis Nassavii &c. Marchionis Verae & Vlissingae &c. laudes, speciatim vero conflictus prope Neoportum pertractantur — Recitata publicé in Athenaeo Lugdunensi Batauo à* NICOLAO KINSCHOTO, *Delphio*, 9 *Septembris Anno* 1600; Hagae Comitis, *Ex officina* ALBERTI HENRICI, *CIↃ. IↃ. C* — in 4°. — alhoewel hij, zeg ik, daarvoor is beloond geworden, zoo is het waarschijnlijk dat de naam van NIC. VAN KINSCHOT op het exemplaar door .. R. E. bedoeld, moet aangenomen worden als bewijs van eigendom.

K.

»*Den Spaenschen en Arragoenschen Spiegel*". Dat NICOLAAS VAN KINSCHOT de schrijver van dit werk zoude geweest zijn, laat zich *niet* denken. Hij toch, die in 1584 geboren werd, zal op 15jarigen leeftijd de geschiedenis van het gebeurde in *Westphalen* en *Cleef* ten jaren 1598 en 99 niet geboekstaafd hebben. Welligt zullen de breedvoerige *aanteekeningen* van J. KONING vóór het exemplaar uit zijne verzameling (*Catal.* bl. 165, N°. 179), in 1833 gekocht door den Heer BOHN, deswegens eenige inlichting geven; de tegenwoordige bezitter daarvan wordt diensvolgens uitgenoodigd ze, tot dat einde te willen inzien en er mededeeling van te doen.

V. D. N.

Helmers' »*Lofzang op Jezus van Nazareth*" (II.; bl. 314). De gissing van J. C. A. is zeer waarschijnlijk. WITSEN GEYSBEEK (*Biogr. Anth. en Crit. Woordenboek der Ned. Dichters*, III.; bl. 152, 153) zegt betreffende de weglating van eenige regelen uit bovengemeld dichtstuk:

»Het smart ons, dat wij dit heerlijk meesterstuk niet in zijn geheel in zijne *Nagelaten Gedichten* lezen; te meer, daar de achtingwaardige uitgevers verklaard hadden dat zij deze dichtstukken gaven, »»zoo als zij uit zijne pen gevloeid zijn,"" zonder zich »»uitlating of verandering"" te veroorloven, waardoor zij oordeelden dat zij het vertrouwen, dat men in hen stelde, zouden misbruiken en eene vrijheid nemen, waartoe geen hunner, na den dood van den edelen man, geregtigd was; en ondertusschen is toch eene der schoonste plaatsen, ja, de allerbelangrijkste, wij zouden schier denken ten gevalle der bekrompenste *bigotterie*, achterwege gelaten; wij zouden het dichtstuk in zijne oorspronglijke geheelheid te voorschijn kunnen brengen; doch eerbiedigen de redenen, hoedanigen dan ook, die de uitgevers voor deze uitlating, ondanks hunne stellige verklaring van het tegendeel, gehad mogen hebben, en houden, voor alsnog, het vollediger afdruksel voor ons zelven".

Zijn de uitgevallen regelen in waarheid zoo schoon, en de redenen der uitlating zoo bekrompen als GEYSBEEK beweert, dan haaste zich een ieder die daartoe in staat is, J. C. A.

of een ander, door mededeeling van dat fragment in DE NAVORSCHER, om ook anderen het genot dier verzen te doen smaken.

Σ.

Hans Willem, Carel, Diederik, Menard van Lennep (II.; bl. 314); *Hermen Pietersen van Lennep*. Betrekkelijk het geslacht VAN LENNEP teekende ik aan, dat op den 8sten September 1607 te *Sluis* ondertrouwd is: ANTHONIE QIJERS (?) j. g. van *Vlijmen*, veldscheer onder kapitein LENNEP.

Den 26sten Julij 1632 werd HERMEN PIETERSEN VAN LENNEP aangenomen als gezworen klerk ter griffie der stad *Sluis*, doende hij op denzelfden dag den eed. Hij is welligt dezelfde als HERMAN VAN LENNEP, van wien aangeteekend staat, dat hij den 4den Januarij 1631 zijne belijdenis deed.

J. H. VAN DALE.

Hans Willem, Carel, Diederik, Menard van Lennep; Rodolf van Lennep. Tot de Nederlandsche krijgsmagt behoorde ook RODOLF VON LENNEP *tho Byljoen*, gelijk hij zich noemde onder een geheel eigenhandigen brief van hem, gedagteekend *ijn dijn schans tho Gravenweert*, den 15 Octobris Anno 1587, en geschreven aan *Monseigneur de Burgraeff Secretere de son Excelence* (den Graaf van *Leycester*). Hij was Hopman en commandeerde het garnizoen in *Schenkenschans*, na het overlijden van den Overste MARTEN SCHENK, beklaagde zich over de Staten en veroorzaakte muiterijen; zie over hem BOR, *Nederl. Oorlogen*, Boek XXVI, bl. 460 en verv. V.D.N.

Het Kunstgenootschap »Natura et Arte" (II.; bl. 316). De *Dichtlievende Oeffeningen*, alhier door G. P. ROOS genoemd, schijnen mij toe het zesde deel te zijn van de *Werken door 't Kunstgenootschap Natura et Arte*, van 1726—1741, in 6 Deelen kl. 8°. uitgegeven, bevattende zij 2 Deelen *Tooneel-Poëzy*; 1 Deel inhoudende THOMAS VAN KEMPEN'S *Navolging van* J. C. *naar* CORNEILLE; 2 Deelen *Bijbelsche Keurstoffen*, en, in één Deel, *Dichtlievende Oeffeningen*. Het door den Heer ROOS genoemde treurspel komt met meer anderen in de twee Deelen *Tooneelpoëzy* voor.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

»Natura et Arte". Dit was de naam van een te *Rotterdam* gevestigd Kunstgenootschap, zoo als o. a. blijkt uit eene opdragt aan ARNOLD HOOGVLIET, *geschreven uit onze Vergadering in Rotterdam den 29^n van Lentemaand* 1732, en voorkomende in Dl. III van *Natura et Arte's* werken.

De bibliotheek der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* (wier *Catalogus* men bij deze en andere vragen wel mag raadplegen) bezit van dat Genootschap de volgende stukken:

Tooneelpoëzy: Damon en Fillis, Rott. 1726; *Cajus Mutius Scevola*, ald. 1727; *Onderzoek over het Tooneel, vervat in een' Brief van eenen Godgeleerde*, ald. 1727; *De Doodt van Julius Cezar*, ald. 1728, met titelplaat van J. PUNT. (Hetzelfde werk, nieuwe druk, *Amst.* 1736).

Behalve deze stukken bezit genoemde boekerij nog zes deelen *Werken* van dat Genootschap:

Deel I en V: *Tooneelpoëzy*; Dl. II: *Thomas van Kempen's Navolging van J.C., meest gevolgt naer de fransche uitbreiding van* P. CORNEILLE; Dl. III en IV: *Bybelsche Keurstoffen*; Dl. VI: *Dichtlievende Oeffeningen*, — het al uitgekomen te *Rotterdam* van 1726—1741.

De *Doodt van Julius Cezar* is ook in 1736 te *Amsterdam* gedrukt bij ISAAK DUIM, ten voordeele van het Wees- en Oude-Mannenhuis aldaar, 't welk daartoe een algemeen octrooi bezat, gedagteekend 23 Mei 1714.

Achter dat treurspel is eene korte verklaring gevoegd over de *Zelfduidige* [?] *naamvallen* en het *lijdend werkwoord Gehoort worden*, en het werkwoord *Hooren*.

Te *Amsterdam* heeft ook in 1786 een dergelijk genootschap bestaan, onder de spreuk: *Door Natuur en Kunst*. Hiervan heeft de Maatschappij ook eenige werken.

.. ELSEVIER.

Simon Stijl (II.; bl. 316). Men vindt eene kleine levensschets van SIMON STIJL in G. NIEUWENHUIS' *Algem. Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, Dl. VI, bl. 629—633, alsmede in *Levensschetsen van Personen*, enz. uitgegeven door de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, St. I, bl. 102—107.

J. J. WOLFS.

Bannerets, Baronets (II.; bl. 342). *Banneret, Knight Banneret* (bij ons Ridder Baronet), is in *Engeland* de titel van een persoon, die wegens een ridderlijke daad onder een vaandel in het leger tot ridder gemaakt is enz.

Een *Baronet* heeft in *Groot Brittannië* den eersten rang onder den kleinen adel; het Baronetschap is erflijk, en eerst Anno 1612 onder JACOBUS I opgekomen; want, toen deze in den Ierschen oorlog geld noodig had, beval hij dat iedereen, die tot beschutting van het koningrijk van *Ierland*, en inzonderheid van de provincie *Ulster*, drie jaar lang dertig man op zijn kosten onderhouden zou, *Baronet* zou zijn. Volgens de instelling zoude hun getal maar 200 bedragen, maar na dien tijd zijn er zoo velen gemaakt, dat men er tegenwoordig 700 vindt, en voor dit eerambt moeten zij bij de 1200 pond sterling aan de koninglijke kamer betalen. Zoo schreef HUBNER, in *de Staats- en Kouranten-tolk*, bl. 89 en 93 (*Leyden* bij DIRK HAAK en SAMUEL LUCHTMANS, 1732).

LABORANTER.

Bannerets, *Baronets*. De titel van *Banneret*, sedert den tijd van EDUARD I (1272—1307) bestaan hebbende en nu bijna afgeschaft, werd gewoonlijk vergund aan zeer waardige personen, die zich door heldendaden hadden onderscheiden. De verheffing tot *Banneret* ging uiterst prachtig in haar werk en plagt door den Koning (zeldzamer door zijnen Generaal) onder de ontvouwde koninklijke banier, en aan het hoofd zijns legers op het veld der overwinning te worden volvoerd, in de tegenwoordigheid van al de hoofdofficieren en den hof-adel.

De *Bannerets* nemen rang vóór de jongere zonen van alle Burggraven en Baronnen, zoo wel als vóór die van Baronets; ook mogen zij schildhouders gebruiken, hetwelk aan niemand anders onder den rang van Baron, tenzij hij Ridder-gezel (Knight-Companion) van eene der bevestigde orden zij, vergund wordt. Eenige niet door den Koning op het slagveld gemaakte *Bannerets* van lateren tijd nemen rang na de Baronets. Er bestaat dus geene groote verwantschap tusschen de *Bannerets* en *Baronets*; de titel van de eersten is persoonlijk, en wordt als belooning voor eene heldendaad geschonken; die van de anderen is erfelijk, en werd oorspronkelijk (in 1611) voor dienst, die nog te bewijzen was, of voor geld gekocht. Het getal *Bannerets* is nooit groot geweest, en toch bestaat er geene lijst van. Conf. CLARK's *Heraldry*, p. 234, en KNIGHT's *National Cyclopaedia*, i. v. *Banneret*.

TUSCO.

Bannerets, *Baronets*. In de *Minor Correspondence* van het *Gentleman's Magazine* (N°. II, August 1853, p. 106) schrijft H. dat hem het *Appendix* op DOD's *Peerage*, *Baronetage* enz., bevattende »een kort overzigt van de titulaire onderscheidingen en termen op rangen betrekking hebbende", zich omtrent den naamsoorsprong van het woord *Knight Banneret* schijnt te vergissen. Men leest er toch, in het artikel over *Knight Bachelor*, dat deze benaming »door sommige autheuren op goeden grond wordt afgeleid van de woorden *bas chevalier* en de meerderheid der klasse van *Knights Banneret* aanduidt, *die hun titel verkregen onder den Koninklijken standaard, ontrold in het midden van den strijd*". H. betwijfelt dit en vraagt of zij niet veeleer *Bannerets* werden geheeten omdat zij eene *eigene banier* voerden, als de bevelhebbers van afdeelingen, welke mogelijk vele *Knights Bachelors* inhielden.

EEN KLEPT.

Fransche Spreekwoorden (II.; bl. 342). *Gens de sac et de corde*. Men brengt den oorsprong van dit spreekwoord tot de regering van KAREL VI, welke door verscheidene oproerige bewegingen werd gekenmerkt: de handlangers van het bewind maakten zich heimelijk van de voornaamste oproerlingen meester, sloten hen in zakken met een touw toegebonden, en wierpen hen des nachts, op de hoogte van den *Pont-au-Change* in de *Seine*, of wel buiten de stad, in de nabijheid van het klooster der *Celestynen*, tegenover den toren van *Billy*. — Deze strafoefening werd, onder LODEWIJK XI, op nieuw toegepast op de zoodanigen, die zich aan gekwetste majesteit hadden schuldig gemaakt; men wierp dezen in de *Loire* in een' zak, met dit opschrift: *Laissez passer la justice du roi*.

Dergelijke strafoefeningen zijn ook bij de Grieken in gebruik geweest. PLATO, een blijspeldichter, die eene eeuw na den wijsgeer van denzelfden naam leefde, werd in een' zak genaaid en in zee geworpen. De vadermoorder werd bij de Romeinen verdronken in een' zak, waarin bovendien een hond, een haan, een adder en eene slang gesloten waren.

Faire des coq-a-l'âne. Dit spreekwoord, dat wij in het Hollandsche *van den hak op den tak springen* wedervinden [?], wordt door MÉNAGE aan MAROT toegeschreven, die een zijner brieven *Le coq-a-l'âne* betitelde. Uit *l'Art Poétique Français* van THOMAS SIBILET, een tijdgenoot van MAROT, blijkt intusschen, dat de oude Fransche dichters zekere soort van hekeldichten *coc-a-l'asne* bestempelden, *wegens de verscheidenheid van onderwerpen zonder zamenhang*, *die de Franschen met de spreekwijze* »*Sault du cocq à l'asne*" beteekenen.

Den oorsprong van het gezegde: *Le tiers et le quart* (*Jan en alleman*) heb ik niet kunnen opsporen.

NOTETUR NOMEN zal deze en meer andere wetenswaardige bijzonderheden kunnen vinden in den *Dictionnaire des Proverbes*, Brux. 1850.

NB. Ik noem mijne bron!

M. *te Maastricht*.

Fransche spreekwoorden. » *Le tiers et le quart*, ou *tout le monde*; il daube sur le tiers et le quart; il raille tout le monde, il n'épargne personne.

Des gens de sac et de corde, *des scélerats*, qui méritent les châtimens de la justice, parce que les genres de supplice les plus communs étaient autrefois la *corde*, pour attacher les criminels à la potence, ou le *sac* dans lequel on les enfermoit quand on les jettoit à la rivière.

Faire des coq-à-l'âne, tenir un discours hors de propos, ou *sauter du coq à l'âne*, tomber sur un autre sujet que celui dont on parle". — Na deze verklaring der bedoelde spreekwoorden geleverd te hebben, waarover men raadplegen kan *Le Dictionnaire Comique et Proverbial* de LE ROUX, Nouv. édit. *Lion* 1752, 8°. zal het onnoodig zijn, zoo ik vertrouw, den *oorsprong* daarvan nader aan te wijzen.

V. D. N.

[M. Z. beroept zich tot verklaring van *des Gens*

de Sac et de Corde op VELLY, Tom.XI, p.291, Note *a*. Iets naauwkeurigers omtrent den titel van het werk heeft zij niet gevonden, maar wel eene uitlegging van het bedoelde spreekwoord, overeenkomstig met die hierboven aangeteekend. A. J. VAN DER AA schrijft: „*Le tiers et le quart* beduidt *Jan en Alleman; Des gens de sac et de corde* zijn landloopers en *Faire des coq-à-l'âne* heet stommigheden begaan".]

Vraagteekens.

287.—*Het Liedje* »*de Bloemenverkoopster*". Voor een jaar of zestien hoorde ik, in zekere kringen, een liedje, dat zich van de gewone deunen zeer gunstig onderscheidde. Het was, naar ik meen, de *Bloemenverkoopster*, of zoo iets geheeten en het eerste couplet begon:

„Kom volkje, kom bij mij,
Bezie-ter mijn korfje vrij;
'k Heb waar om op te roemen,
En daarbij gantsch niet duur,
Kom, koop mijn schoone bloemen,
Die kind'ren der natuur".

Het slot was:

„Mijn onschuld en mijn bloemen
Zijn kind'ren der natuur".

Wie deelt het mij mede? Wie was de maker? G. P. ROOS.

288. — *St. Vitus- of St. Veits-dans.* Van waar is deze benaming afkomstig?

H. W. K.

289. — *Copernicus en Pulci.* Volgens de beste sterrekundige werken zijn de schrijvers 't eens, dat COPERNICUS van de stelling van ARISTARCHUS geen kennis heeft gedragen, waar deze den loop der aarde om de zon beweert. Intusschen voltooide COPERNICUS zijne boeken: *de Orbium Celestium Revolutionibus* (gedr. te *Nurnberg*, 1543), niet voor 1530 (*); terwijl reeds in de *Morgante maggiore* van LUIGI PULCI, in 1488 of vroeger gedrukt, van *twee hemispheren* (Cant. XXIV) wordt gewaagd, en men in het volgende gezang leest:

.. Che la terra per divin ministerio
Sospesa sta fra le stelle sublime.

Hoe zou dat zamen hangen? J. M.

290. — *Edele Steenen.* Onder de acht-en-vijftig soorten van edele steenen die het *Spannbette* van den doodkranken Graal-Koning ANFORTAS versieren, komen vele ongehoorde namen voor (WOLFRAM VON ESCHENBACH, *Parzival*, Strophe 791, editie van K. LACHMANN, bl. 371—72). Men leest er onder anderen, om er slechts eenige te noemen, van »*Balax* unt *Gagâtromes*,
Panthers unt *Antrodrâgmâ*,
Emathîtes unt *Djonisia*,
Crisolecter unt *Hîennîâ*,
Paleise unt *Sardîne*".

Daar 't nog zeer lang kan duren eer een commentarius perpetuus op den *Parzival* het licht ziet, zoo zoude eene verklaring omtrent deze gesteenten bijzonder welkom zijn.

J. M.

(*) Het verdient opmerking, dat de Pauselijke banvloek tegen dit werk, niet vóór 1821 werd opgeheven.

291. — *De familie de Greef.* C. kan ik omtrent zijne vragen naar de familie VAN NECK (NAV. III.; bl. 165, Vr. C) niet te regt helpen, maar zoude hij mij ook iets omtrent die van DE GREEF kunnen en willen opgeven?

C. K.

292. — *Spreekwijzen. Hij is naar Delft geweest.* Deze zinsnede hoorde ik onlangs bezigen in de beteekenis van: »hij heeft zijn haar laten knippen". Nu vraag ik: in welk verband staat eene reis naar *Delft* met een bezoek aan den kapper? DIONYSIUS.

293. — *Jongste dorpen in Zeeland.* DE NAVORSCHER, welke zoo veel wetenswaardige zaken aan de vergetelheid ontrukt, kome mij ook te hulp met eene opgaaf van het jongste dorp in elk distrikt van *Zeeland*, met bepaling tevens van den juisten tijd, wanneer elk dezer vijf dorpen tot den rang eener zelfstandige gemeente verheven is. P. FRET.

294. — *Spreekwijzen. Het quae ancker slachten.* Deze uitdrukking komt meermalen voor in brieven van de XVIIde eeuw. De beteekenis er van is door mij te vergeefs gezocht bij TUINMAN en SPRENGER VAN EYK. Kan DE NAVORSCHER mij hier ook in te hulp komen? LABORANTER.

295. — *Nicolaes Stellingwerff.* Zijn er onder de HH. Navorschers ook in de gelegenheid van mij omtrent den Pensionaris en Oud-Burgemeester der stad *Medemblik*, NICOLAES STELLINGWERFF, eenige meerdere inlichtingen te verschaffen, dan hetgeen men over hem geboekt vindt bij KOK en SCHELTEMA, of wel mij daartoe de bronnen aan te wijzen? LABORANTER.

296. — *Reisverhaal door Italië van P. C. Hooft.* In het onlangs uitgekomen werk van Mr. J. C. DE JONGE, getiteld: *Nederland en Venetië*, lees ik bl. 390, dat »het reisverhaal van HOOFT, wegens zijnen togt naar en verblijf in *Italië* ongelukkig verloren is gegaan". Waarschijnlijk bedoelt de schrijver met dit reisverhaal de handleiding, welke een Italiaan tot zijn gebruik opstelde, waarvan J. KONING, in zijne *Geschiedenis van het Slot te Mui-*

den, spreekt. Die handleiding behoort tot de handschriften van J. KONING. Is ze werkelijk verloren gegaan? of weet eenig Navorscher op te geven waar ze schuilt?

CONSTANTER.

297. — *Het geboortehuis van W. Bilderdijk.* Welligt is te *Amsterdam* en elders de woning algemeen bekend, waar deze groote dichter het eerste levenslicht aanschouwde. Dit is bij mij het geval niet. En als ik Nederlands hoofdstad eens bezoeke, zou ik gaarne een oogenblik vóór of in dat huis vertoeven. Die het weet deele het mede in DE NAVORSCHER. J. C. K.

298. — *Graf Szapary; H. Koenig; J. G. Robach; Poultier.* Wie waren of zijn *Graf* SZAPARY, H. KOENIG, J. G. ROBACH en POULTIER? en welk is het werk, waarin hunne portretten voorkomen? Ik gis dat het Duitsche schilders zijn, om dat tot het acht- of tiental portretten, waarbij ik ze vond, ook HEUBEN en P. VAN CORNELIUS behoorden.

S. S.

299. — *Muntteeken van* 1817 *op eene munt van* 1790. Onder mijne Nederlandsche munten heb ik eene koperen duit, in alles behalve in het muntteeken gelijk aan de gewone duit van 1790 van de O.I. Comp., Provincie Utrecht. Het muntteeken op deze is namelijk het bekende gebakerde kindje, zeer fraai en duidelijk van stempel. Hoe komt het muntteeken, dat alleen bekend is van 1817, op eene munt van 1790? W. J. DE VOOGT.

300. — *Het passeren der Linie* gaat, zoo als vrij algemeen bekend is, bij vele zeevarende natiën met zekere plegtstatigheid verbonden, welke voor den passagier hoogst onaangenaam wezen kan. Waar en bij welk volk ziet men het eerst van deze gewoonte schrijven? SCIOLUS.

301. — *Spreekwijzen. Mijn Vader is geen Bremer.* Weet iemand den zin en de afleiding van het spreekwoord: »Mijn vader is geen Bremer"? G. E. J. RIJK.

302. — *Ramus vermoord om »quis" of »his".* In WISSELIUS' *Staatkundige Verlichting* lees ik: »RAMUS vermoord om *quis* of *his*", als een voorbeeld der soms groote gevolgen van nietigheden. Wat is dit voor eene historie?

J. D.
L.

303. — *Wisselius »Staatkundige Verlichting"* bevat in de *Voorrede*, bl. IV, het volgende berigt: »Het werk is verder dan tot het einde der *derde* afdeeling voortgezet". Waar is die voortzetting, loopende over zulk een belangrijk tijdvak, thans voorhanden, en zoude de bezitter hiermede niet een boek van zoo veel naam als de *drie* eerste afdeelingen der *Staatkundige Verlichting*, door de uitgave van het ontbrekende tot een schoon geheel willen maken? J. D.

L.

304. — *Spreekwijzen. »Het land hebben".* Van waar deze spreekwijze? DIONYSIUS.

305. — *Spreekwijzen. »Gebbetje".* Zou een der Heeren Navorschers mij ook kunnen zeggen, van waar dit woord is ontleend en welke zijne ware beteekenis is? — In *Noord-Holland*, en voornamelijk te *Monnickendam*, heb ik het dikwijls hooren bezigen met de beteekenis van een *grapje*. C. Z.

306. — *Frans Rijk.* Ik vond in de *Proeve eener Geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunde*, door JERONIMO DE VRIES, melding gemaakt van eenen FRANS RIJK, Dichter in de eerste helft der XVIIIde eeuw, met heenwijzing naar PAQUOT, T. XV, p. 146—148, en *Nieuwe Verzameling van Nederduitsche Mengeldichten*, bl. 272—324.

Kan men mij ook een en ander omtrent hem mededeelen? G. E. J. RIJK.

307. — *H. J. van Zaerdam's »Naufragium of Schipbreuk".* In D. TRAUDENIUS' *Rijmbundel* vind ik op bl. 27 het volgende versje:

OP H. J. VAN ZAERDAMS
NAUFRAGIUM *of* SCHIPBREUK.
Aen de Zeevaerders.

Zeemannen, hertig Volck die Zon en Sterren peilt,
En om een handt vol gout rondtom den Aerdkloot zeilt
In noot en lyfsgevaer: ey! lees toch deze blaêren;
ZAERDAM ontdekt u hier een nieuwe kunst van varen.
Hy leert hoe dat men zandt, en strandt en ziel- [?] klip myd,
En hoe men met vermaeck en voordeel *schipbreuk* lydt.

Zou ook iemand der HH. Navorschers mij kunnen inlichten, welke H. J. VAN ZAERDAM hier bedoeld wordt, en of het werkje bekend is: »dat leert hoe men met *voordeel* en *vermaak* schipbreuk lijdt" —? HONIG.

308. — *Noga, Méringues.* Een banketbakker, die met genoegen de beteekenis en naamsoorsprong van zijne knapuilen en Haagsche hopjes (*Bijbl.* bl. lxxxix) vernam, voelt zich aangemoedigd om te vragen of de welwillende NAVORSCHER hem ook dien van de veel gebruikelijke *Noga*, fransch *Nougat*, alsmede dien van *Méringue* zou willen verklaren?

S. W.

309. — *De »Oude ongedrukte Chronyk van Holland".* FR. VAN MIERIS spreekt, in zijne

uitgave der *Chron. van Holland van den Klerk uit de laage landen enz.*, Leyden 1740, telkens van »*De Oude ongedrukte Chronyk van Holland*": Is deze later uitgegeven, of weet men waar die zich bevindt? L. D. R.

310. — *De Chronyk van Klaas Kolyn.* Zijn de geschiedkundige feiten in de *Chronyk van* KLAAS KOLYN aangegeven, — aangenomen dat deze *Chronyk* eerst in latere tijden vervaardigd werd, — van dien aard, dat zij voor de geschiedenis waarde hebben en geloof verdienen? Ja dan Neen? L. D. R.

311. — *Marc Antoine.* Weet men eenige bijzonderheden omtrent MARC ANTOINE, van wien R. C. BAKHUYZEN VAN DEN BRINK (*Het Huwelijk van Willem van Oranje met Anna van Saxen*) [met een *coup de patte* aan DE NAVORSCHER], op bl. 8 zegt:

»Te *Brussel* in den tuin van MARC ANTOINE, waren deze het onderling eens geworden, de Hertogin van *Parma* aan den Koning tot Landvoogdes op te dringen". — ? ..R. E.

312. — *Orde van de Zon.* In het werk: *De Franschen in Zeeland*, van J. DE KANTER PHIL. ZN. (bij S. VAN BENTHEM te *Middelburg*, 1814) lees ik dat onder anderen aan het hoofd van de zaken in *Walcheren* stond:

LAMY, Officier van het Legioen van Eer, *Ridder der Orde van de Zon*, Majoor enz.

Te vergeefs naar de instelling van die orde gezocht hebbende, wend ik mij bij deze tot HH. Navorschers, met verzoek mij wel te willen opgeven door wien en wanneer zij is ingesteld en in welk werk ik er een en ander over kan vinden? L. *te V.*

313. — *De Kist van Hugo de Groot.* Als kind is mij eens, ten huize van den Heer JACOB KLINKHAMER, Notaris te *Amsterdam* en aldaar wonende op den *Singel* bij de *Gasthuismolensteeg*, aangewezen een kist, als zijnde dezelfde waarin H. DE GROOT *Loevenstein* zou ontvlugt zijn (zie hieromtrent DE NAVORSCHER, III.; bl. 18).

Eenige dagen geleden verhaalde men mij evenwel dat de echte kist met eenige niet minder echte bescheiden zich zou bevinden onder berusting van Mevrouw de Wed. GRASWINCKEL DE VILLATTES, te *Rotterdam*.

Nu wend ik mij tot HH. Navorschers met de vraag: Is die kist van den Heer KLINKHAMER in andere handen overgegaan? Zoo niet, welke is dan de echte kist? Of is het mij verhaalde bezijden de waarheid? S. v. W.

314. — »*De Vermakelyke Avanturier enz. door N. H.*" Is de bewering gegrond, dat NICOLAAS HEINSIUS de schrijver zou zijn van de bekende roman: *De Vermakelyke Avanturier, ofte de Wispelturige, en niet min Wonderlyke Levensloop van* MIRANDOR enz. door N.H., met pl., waarvan onderscheidene drukken bestaan; de 7de is van 1749, *Amst.* bij JAN MORTERRE? J. C. K.

315. — *Van Heuraet.* Zijn er ook levensbijzonderheden bekend van den Haarlemschen wiskundige VAN HEURAET, die de eerste schijnt geweest te zijn, die in het meten of berekenen der lengte eener kromme lijn onderwijs heeft gegeven, iets wat de Franschen uitdrukken door *la rectification d'une courbe Géométrique?* Vgl. *Hollands Roem* enz., VI.; St. I, bl. 111. J. C. K.

316. — *Ridders der Tafelronde.* Eene volledige naamlijst van de ridders der tafelronde van Koning ARTHUR of ARTHUS is misschien te veel gevraagd; doch wie der Navorschers in staat en genegen is er eene bijdrage toe te leveren kan op medewerking rekenen van J. M.

317. — *Pieter Rabus.* Bestaat er eene levensbeschrijving van dezen ijverigen man? Zoo neen, dan wordt het tijd zijne verdiensten te erkennen. Hij was de uitgever, misschien wel de eerste hier te lande, van 't geen men thans eene *Revue* zou noemen, onder den titel van *Boekzaal van Europe*, waarvan (1692—1700) 48 tweemaandelijksche nommers het licht zagen. Zie over hem HOOGSTRATEN's *Woordenboek.* J. M.

318. — *Spreekwijzen. Cnobis of Knobis.* Wat beteekent in de spreekwijze, bij ons in *Friesland* gebruikelijk, welke ik hier in het Nederlandsch geef: *hij is voor de knobis*, of, *cnobis*, *geweest*, *knobis*, of *cnobis?* Is dit door verbastering, gelijk vreemde woorden daaraan zeer onderhevig zijn, zooveel als *coram nobis?* En is dit *coram nobis* dan het begin van een oud formulier van citatie, even gelijk als wij *coram* ook nog gebruiken in de spreekwijze: *hij moet coram komen?* of is er eene andere en betere verklaring van te geven? R. P.

319. — *Spreekwoorden. Eijeren met beijeren is de houwelijke staat.* Bij JACOB CATS, Dl. III van den *Proefsteen van den Trouwring* (in de uitgave van 1712, op bl. 136 van het IIde Deel), vind ik in eene noot het spreekwoord aangehaald: *Eijeren met beijeren is de houwelijke staat.* Wat is de beteekenis en de oorsprong van dit spreekwoord? Mr. L. K.

320. — *Physionotraces van Quénedey en Chrétien.* Men verzoekt eene verklaring of omschrijving van de kunstbewerking dezer portretten. B.

Aanteekeningen.

Register van Grafschriften. Half uitgewischte grafschriften hebben reeds meermalen — ook voor DE NAVORSCHER — belangrijke geschiedkundige bijzonderheden opgehelderd, en echter gaan er, jaar op jaar, bij de verbouwing der bedehuizen vele grafzerken door moedwil en onachtzaamheid verloren, ja, spoedig misschien zal de tijd hebben vernietigd wat het, barbaren waardige, woeden tegen de familie-wapens in het laatst der vorige eeuw nog heeft overgelaten. — Er schijnen op enkele plaatsen aanteekeningen te bestaan der grafschriften, die in sommige kerken aanwezig geweest zijn of nog zijn (zie NAV. III.; bl. 189). Het ware te wenschen dat dit overal het geval was en dat de kerkbesturen zich met de vervaardiging dier aanteekeningen wilden belasten; de niet noemenswaardige moeite zou voor menig historisch of genealogisch onderzoek uiterst belangrijk kunnen wezen, vooral indien men nagaat hoe, door een particulier, de nasporing in de kerkgebouwen gemeenlijk slechts ten halve kan geschieden, wijl vele merkwaardige zerken meermalen onder stoelen of banken verborgen liggen en slechts bij schoonmaak of verbouwing te voorschijn komen. — Een dergelijk register der grafschriften zou vaak eene ontzagchelijke moeite en tijd bij geschiedkundige navorsching kunnen besparen. Treft men, in de meeste kerken, oude grafschriften aan, er zal ook op bijna ieder dorp wel iemand te vinden zijn, die zich namens het kerkbestuur met het aanleggen van een register zal kunnen belasten. — Stuit men al in deze niet gedurig op de graven van beroemde personen, men zal toch al meermalen zonderlinge zaken te lezen krijgen, en ook dikwijls kunnen opmerken hoe wonderlijk sommige menschen door de wereld kunnen dwalen. Zoo viel mijn oog voor eenige dagen in een afgelegen hoek der kerk te *Arnemuiden* op het graf van WIELANT VAN HULST, DIE COCQ WAS VAN CONINCK FL=PS, STERFF ANNO 15 ? IN FEBR.

Ik wenschte door het bovenstaande de aandacht der Navorschers op deze, mijns inziens, niet geheel onbelangrijke zaak te vestigen.

φ²—φ.

Zacharias Wagenaar. Even als van zoo vele verdienstelijke mannen, zijn de daden van ZACHARIAS WAGENAAR bijna onbekend. Het onderzoek daaromtrent zij HH. Navorschers aanbevolen. Uit eene mededeeling van den Heer P. A. LEUPE aan het *Historisch Genootschap te Utrecht* (1851, bl. 17 van den afzonderlijken afdruk) over het voorgevallene bij het plaatsen van het wapen van J. A. VAN RIEBEECK in den gevel van het Stadhuis aan de *Kaapstad*, in 1804, leeren wij:

»Dat de Ed. Heer ZACHARIAS WAGENAAR den 6den Mei 1662 op den middag in behoorlyke forme, voor alle den volke, als Kommandant der *Kaapkolonie* in de plaats van den vertrekkenden VAN RIEBEECK voorgesteld en als zoodanig erkend is".

In de *Mengelpoëzy* van L. MEIJER, waarvan een belangrijk exemplaar voorhanden is op de Bibliotheek der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, treffen wij een gedicht aan *ter Uitvaart van den Achtb. Vromen en Manhaften Heere* ZACHARIAS WAGHENAAR, *in zyn leven ten dienste der E. Algemeene Oost-Ind. Maatschappye, zynde geweest Afgezant na Kanton, na den Keyzer van Japan en na den grooten Matèam, daarna Opperhoofd in Japan, Bevelhebber aan 't hoofd van Goede Hoop in Africa, en in den jare* 1668, *Onder-Admiraal op de keerende Schepen uit Indien den* 16. *van Wynmaand.*

Mogt iemand over hem nog iets meer kunnen mededeelen, het zal ons aangenaam zijn.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

De Gebaardentaal der Ouden. Verdient de gebaardenkunst der Ouden in 't algemeen onze opmerking, — in 't bijzonder trekt de *handentaal* (χειρολαλια) de aandacht; van niet geringe waarde is het dan ook eens na te gaan wat het *opheffen* en *uitsteken der handen* bij Grieken en Romeinen al beduidde: — het *handopheffen* was een teeken van verwondering (CIC. *ad Famil.* L. VII, Ep. 5.; CATULL. *Carm.* 54); — voorts gaf men er door te kennen dat men zich overwonnen hield, hetgeen sommigen van het gebruik der *gladiatores* willen ontleenen (VIRG. *Aen.* L. XII, v. 936); — ook drukte men er door uit, dat men iets goedkeurde, beloofde (XENOPH. *Cyrop.* L. I, C. 4, 8; XEN. *Anab.* L. I, C. 5); — verder was het een teeken, waardoor men zijne blijdschap kenbaar maakte (HORAT. L. II, *Sat.* 5); — *hief* de spreker de hand *op*, — hierdoor gebood hij stilte (PERS. *Sat.* II); — *strekte* men de hand *uit*, derwijs, dat men een kruis formde, — hierdoor werd beduid, dat men de goden bad of voor ontfangen weldaden dankte (AESCHYL. *Sept.* 179.; VIRG. L. III, v. 592); — inzonderheid was het door het *uitstrekken der handen*, dat de Grieken in de volksvergaderingen hun bijval tot een of ander besluit te kennen gaven. — De meest gebruikelijke gebaarden, waarmeê de Ouden gewoon waren elkander te bespotten, voegen wij hier nog bij; zij kunnen tot *drie* teruggebracht worden:

a. De zoogenaamde *Ciconia.* Men strekte naar het voorwerp zijner bespotting den wijsvinger krom uit en bewoog hem op en neêr, om het stooten van den ooijevaarssnavel na te bootsen. *b.* De *Auriculae Asini.* Om iemand wegens zijne domheid te bespotten, hield men de wijsvingers aan de slapen des hoofds en

bewoog ze, waardoor men de beweegbaarheid der ezelsooren voorstelde. *c.* De *Linguae Exertio* (het tonguitsteken). DIONYSIUS.

Petrus Camper. Men verhaalt van dien geleerde, welke in 1722 te *Leyden* geboren werd en den 7den April 1789 te *'s Gravenhage* overleed, dat hij voor den schoonsten man in ons land gehouden werd, maar dat hij tevens zeer met zich zelven was ingenomen. Zoo zou hij, op zeker collegie, bij het behandelen van de zeven schoonheden eens menschen, na het noemen van eene daarvan gezegd hebben: »dat is niet zoo, want ik heb het niet". Op een anderen tijd bij een student een zeer fraai preparaat vindende, zeide hij: »*dat is waardig om in het kabinet van den grooten* CAMPER *geplaatst te worden*" en nam het met zich.

Eens in gezelschap zijnde beweerde hij dat er geen onderwerp bestond, waarover men niet eene lezenswaardige verhandeling kon schrijven; eene jonge dame, die er bij tegenwoordig was, zeide: »Wel nu! Professor, maak er dan eens eene op mijnen schoen". CAMPER nam dit aan en schreef eene verhandeling *de Calceo Optimo* (over den besten schoen). Weinigen onzer lezers zullen, als zij hunne op kromme leesten gemaakte schoenen aantrekken, bevroeden dat die, naar aanleiding van de gezegde verhandeling, aldus gemaakt zijn, evenwel heb ik dit meer dan eens hooren verzekeren. De verhandeling heb ik echter niet bij de hand om het er in na te zien.
A. J. VAN DER AA.

Grafschrift op J. A. Streso. Ik herinner mij in mijne jeugd het volgende grafschrift op dezen Leydschen kerkleeraar, ook als oudheidkundige niet onbekend, gehoord te hebben:

Hier ligt begraven STRESO.
Hij sprak zoo en hij deê zoo.
Gij, die dit leest, doe meê zoo.
M. *te Maastricht.*

Vragen.

CLXI. — *Het geslacht van Keeken.* Dit voerde tot wapen: *van goud, beladen met een kruis van keel en twee vogeltjes van sabel, één in het eerste, één in het tweede kwartier, beide zittende op de armen van het kruis.* Het wapen van HEECKEREN is *van goud, beladen met een kruis van keel.*

Daar beide geslachten in de Graafschap *Zutphen* te huis behoorden — want OTTO VAN KYCKEN was een der Zutphensche ridders, die het verbond van 1418, en GERART VAN KEKEN een van hen, die het verbond van 1436 mede bezegelden — is het denkbeeld zeer natuurlijk dat zij uit denzelfden stam zullen gesproten zijn en het wapen van KEEKEN niet anders is dan dat van HEECKEREN, met de vogeltjes tot *brisure.* Dit wordt nog waarschijnlijker door de omstandigheid, dat GHERIT VAN HEKEREN in 1412 en 1428 zijn wapen brak met *één vogeltje op den regter arm van het kruis.*

Kan een der HH. Navorschers hieromtrent eenige inlichting geven en eenige bijzonderheden omtrent het geslacht VAN KEEKEN vermelden? L. v. H.

CLXII. — *H. Neele als uitgever van Shakspeare.* Daar DE NAVORSCHER ook aan gene zijde van 't Kanaal wordt gelezen, mag ik een antwoord hopen op de volgende vraag. In de voorrede der *Lectures on English Poetry, being the Remains of the late* HENRY NEELE (Lond. 1830), wordt melding gemaakt van eene nieuwe editie van SHAKSPEARE's Tooneelwerken, „under the Superintendence of Mr. NEELE as Editor, for which his enthusiastic reverence for the Poet of „all time", peculiarly fitted him, but which, from the want of patronage, terminated after the publication of *a very few* numbers". Die weinige nommers moeten zoo omstreeks 1824—1827 zijn verschenen; doch mijne herhaalde navraag is te *Londen* steeds beantwoord met „we cannot hear of". Zoude niet iemand daaromtrent nadere inlichting kunnen en willen geven? J. M.

CLXIII. — *Dirk en Pieter Rembrantsz. van Nierop.* Heeren Navorschers dankzeggende voor hunne mededeelingen op mijne vraag aangaande Mr. KLAAS HENDRICKSZ. GIETERMAKER, wil ik hier de aandacht vestigen op een niet minder verdienstelijk schrijver in dien trant, en wel op DIRK REMBRANTSZ. VAN NIEROP. Volgens JÖCHER, *Gelehrten Lexicon,* T. III, S. 940, was hij Mathematicus te *Amsterdam* en een verdediger van de leer van COPERNICUS. Hij bloeide tusschen 1658 en 1677. Naar luid van de *Chronyk van Medemblik,* door DIRK BURGER VAN SCHOOREL (bl. 244), overleed hij den 4den November 1682. Hij wordt aldaar de *groote Mathematicus, de geleerde en vermaarde Astronomicus* VAN NIEROP genoemd, die:

Veel boeken in syn leven
Voor de Stuurluy heeft geschreven.

In ABKOUDE en ARRENBERG's *Naamregister* enz., bl. 310, worden sommige zijner zeevaart-, wis- en sterrekundige werken vermeld; terwijl eene zeer volledige verzameling daarvan gevonden wordt op de Bibliotheek der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden.* Zie haren *Catalogus,* Dl. II, bl. 466 en 469.

's Mans zoon, PIETER REMBRANDTSZ. VAN NIEROP, was Leeraar in de Stuurmanskunst en Doopsgezinde vermaner te *Hoorn;* zijn portret komt voor in MULLER's *Portretten-Catalogus,* bl. 212.

Mededeelingen omtrent het leven en de verdiensten van vader en zoon zullen mij zeer welkom zijn.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

CLXIV. — *Charles de Croy, Prins van Chimay, en zijn echtgenoote Maria de Brimeu.* Het zou mij zeer aangenaam zijn te vernemen: 1°. Wanneer de eerste echtgenoote van dezen Prins is overleden. Zij heette MARIA DE BRIMEU en was Gravin van *Meghen.* Haar eerste echtgenoot was LANCELOT DE BARLAYMONT, die in 1578 overleed. 2°. Of zij tot aan het einde haars levens bij haar gemaal is gebleven, dan wel of zij dezen, nà zijne trouwelooze handelwijze en zijnen nieuwen overgang tot het R. K., in 1584, heeft verlaten? Dit vooral is voor mij van veel belang. 3°. Wanneer de Prins van *Chimay* voor de tweede maal is gehuwd? Zijne tweede echtgenoote was zijne nicht DOROTHEA DE CROY-STACRÉE. Vooral zullen mij levensbijzonderheden welkom zijn betrekkelijk MARIA DE BRIMEU. J. H. VAN DALE.

CLXV. — *Petronella Gruiwardus.* In MULLER's *Portretten-Catalogus* trof mij, op bl. 103, N°. 2059, het bijschrift onder 't portret van bovengenoemde persoon:

Dit beelt van God begaeft om tygers te versachten,
Lyd Ouders hoog geweld en Broeders dulle krachten.
Is jammerlyk verscheurt, en in haer eer ontschaekt,
Soo word de deught bespat, soo liefd' en trouw versaekt.

Dit maakte den lust in mij gaande tot onderzoek omtrent deze ongelukkige vrouw en haar leed. P. DE LA RUE, in zijn *Geletterd Zeeland*, 2den druk, bl. 403 enz., deed mij haar echtgenoot, FERD. GRUIWARDT, als den maker van 't vierregelig vers kennen. Hij was Geneesheer en Burgemeester te *Goes*, gaf, behalve eenige Med. schriften, in 't licht: *Apologie, of Verantwoording tegen den laster en ongehoorde Maximen van zyne vriendelicke vyanden*, 2 Dn. 's Hage 1667 en 1668, in 4°., en: *Zeeuwsch Treurtonneel, geopent ten dienste van de Nederl. Werelt enz.* 1680 en 1693, in 4°. In deze twee werken moeten breedvoerige berigten voorkomen van 's mans leven en de huisselijke rampen die hem en zijne vrouw hebben getroffen. Van PETRONELLA geeft hij eene sierlijke afbeelding vóór zijn *Zeeuwsch Treurtonneel*. De bezitter dezer werken zou dus in staat zijn, om iets mede te deelen over 't geen deze schoone vrouw te verduren had. Het zou welligt stof leveren voor een treffend romantisch verhaal, weshalve wij de lezers van DE NAVORSCHER, die daartoe in staat zijn, uitnoodigen aan onzen wensch naar meer te voldoen.

J. C. K.

CLXVI. — *Aardbeving te Ferrara in* 1570. In de maand November van 't jaar 1570 werd de stad *Ferrara* in 't Pauslijk gebied verschriklijk geteisterd door eene aardbeving, die, met ruimere tusschenpoozen en met minder hevige schokken dan aanvanklijk 't geval was, voortduurde tot in 't laatst van Februari 1574 (*). De beroemde israël. archaeoloog en criticus A. DE ROSSI, heeft het begin dezer ontzettende gebeurtenis en de verwoestingen, die zij in de eerste tijden aanrichtte, uitvoerig beschreven in het eerste gedeelte van zijn vermaard hebreeuwsch werk *Meor Enajim*. Van dit werk bezit ik de *ed. Wien* 1829. Zoowel op den titel als op bl. 4 *b*, maar ter laatstgemelde plaatse voluit in woorden, wordt gezegd, dat de eerste schok werd gevoeld in den nacht van donderdag op „*vrijdag* den 17den Kislew, 18. November van 't (joodsche) jaar der schepping 5331 (1570 der Kristel. aera), omstreeks de 10de (ital.) ure". Deze datum bevat echter twee fouten: 1°. komt de 17de Kislew van het joodsche scheppingsjaar 5331 niet overeen met den 18den November, maar met den 15den van die maand; 2°. was de 17de Kislew niet een „vrijdag", maar een *woensdag*. Men leze derhalve: vrijdag den 19den Kislew, 17. November enz. Uit andere omstandigheden maak ik op, dat ook de *edd. Mantua* en *Berlijn* den zelfden foutieven datum hebben.

Wat mij echter bevreemdt is, dat de geleerde en scherpzinnige ZUNZ die fout heeft overgenomen in zijne biografie van DE ROSSI, voorkomende in het 5de deel van het hebreeuwsche werk *Kerem Chemed*, bl. 131—159; dat de niet minder geleerde RAPOPORT ze niet heeft opgemerkt in zijne aanmerkingen, welke hij op voormelde biografie laat volgen (bl. 159—163); dat Dr. ZUNZ ze niet verbetert in de latere toevoegselen tot die levensbeschrijving in het 7de deel van het laatstgemelde hebreeuwsche werk (bl. 119—124), noch in de rubriek *Daten-Bestimmungen*, die hij in zijn doorwrocht en geleerd werk *Zur Geschichte und Literatur*, Berlin 1845, van S. 214—230, aan de verbetering van 73 op joodsche literatuur en bibliografie betrekking hebbende datums wijdt. Mijne bevreemding over een en ander nam toe, toen ik later op bl. 296 *b* mijner editie het volgende, door mij min of meer vrij vertaald, aantrof: „Om nog eens terug te komen op de aardbeving, die hier te *Ferrara* heeft plaats gehad, zoo heb ik u reeds medegedeeld, dat zij 't eerst werd gevoeld in den nacht van donderdag op vrijdag den 17den November" enz. Nergends vond ik dan ook de hierboven medegedeelde fout aangemerkt. Alleen bij CASSEL, *Geschichte der Juden* (ERSCH *u.* GRUBER's *Encyclopädie*, 27ster Theil, 2ter Section) lees ik op S. 155, *Note* 96: *Ueber die Genauigkeit der Datenbestimmung, vgl.* FRIZZI, 4, 373. Willen HH. Navorschers, die in de gelegenheid zijn om de aangewezen plaats bij FRIZZI na te slaan, hunne bevinding mededeelen aan

CHALOEDA ?

(*) „Con più larghi intervalli e minor violenza continuarono poi fino al Febbrajo del 1574".—FRIZZI, *Memorie per la storia di Ferrara*, IV, p. 375 (aangevoerd bij J. ZEDNER, *Auswahl historischer Stücke*, Berlin 1840, S. 123 in de noot).

CLXVII. — „*Accurata Utopiae Tabula*". Ik bezit eene kaart, ten titel voerende:

Accurata
UTOPIAE TABULA
Dass ist
Der Neu-entdeckten
SCHALCK=WELT.
oder des so offt benannten und doch nie erkanten
SCHLARAFFENLANDES
Neu-erfundene lächerliche Land-Tabell
Worinnen all und jede Laster in besondere Königreich
Provintziën und Herrschafften abgetheilet
Beyneben auch die nächst angräntzende Länder
der Frommen *deszeitlichen* Auff. ū Unterg.
auch ewigen Verderbens *Regionen*
Samt einer Erklærung
anmuthig und nutzlich vorgestelt
durch
Authorem Anonymum.

Dit opschrift wordt gelezen op eene rots, die zich onder in den linkerhoek der kaart bevindt. Onder uit deze rots komen drie stroomen: *Meth, Bier, Wyn* [*sic*]. In het midden van die rots zit BACCHUS op zijn vat, met de regterhand aan eene aldaar staande vrouw een glas wijn toonende, terwijl zij hem met de regterhand verzoekt dien wijn in hare kruik te doen, welke zij in de linkerhand houdt. Naast deze vrouw is een persoon gezeten, die met de linkerhand een worst naar den mond brengt, en met de regterhand een gebraden hoen op een spit omhoog heft, terwijl een varken, bij de ton geplaatst, den afval schijnt op te vreten. Er onder, ter regterzijde, zit een Jood, met een poolsche muts op, voor een welgevulde en opene geldkist; hij wordt door een hond aangeblaft, terwijl er iemand achter hem staat, die met den vinger op hem wijst en aan eenen ter linkerzijde naast hem in gebogene houding staanden man schijnt te vragen, „of deze het is?" Het komt mij voor dat de geraadpleegde den raadpleger met den voorsten vinger van zijne linkerhand en hem aanziende voor den verdachten persoon waarschuwt. Naast den vrager staat een Jood met mantel, geplooiden kraag en driekanten hoed, die eenen bedelaar, op den grond zittende, onthavend en verzweerd, omringt van geneesmiddelen en pleisters, en hem een napje voorhoudende een verzoek doet, met-één op de met geld gevulde kist wijzende. Achter dezen bedelaar loopt een stroom, waarin de woorden: *Wasser fl. der Armuth*. In de verte daarachter staat een dansende nar afgebeeld. Aan de regterzijde van BACCHUS wordt een persoon voorgesteld, boven wien geschreven staat: *Volheim*, en die lange woorden spreekt, terwijl een hond, bij het vat staande, het uitbraaksel opvreet; in dien stroom staat, *Sau fl.* Aan deze zijde

van de rots zit eene dame met een heer, op den voorgrond, kaart te spelen; terwijl daarachter een heer en dame staan te liefkozen; daar boven en boven een op den achtergrond geplaatst boschje zal een geblinddoekte CUPIDO een pijl van zijn boog op hen afschieten; aan de regterzijde van dit paar staat iemand met eene korte aarden pijp in den mond te rooken, en houdt in zijne regterhand een glas wijn.

Heeft deze kaart eenige belangrijkheid en is zij algemeen bekend? Wie was de ontwerper en waar is zij gedrukt? D. H. H.

CLXVIII. — *Engelsche uitgewekenen op 't Huis Ypestein.* Toen ik mij, naar gissing in het jaar 1821, te *Alkmaar* bevond, en eens met een vriend de fraaije omstreken dier stad en van het nabijgelegene dorp *Heilo* bezocht, zag ik, niet ver van genoemd dorp, aan den straatweg naar *Limmen*, de fondamenten opgraven van het daar vroeger gestaan hebbende, door grachten omgeven kasteel of de ridderhofstad 't Huis *Ypestein*. Eene afbeelding van dit deftig gebouw is te vinden in het welbekende werk van RADEMAKER, *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden.* Bij die gelegenheid nu verhaalde mijn vriend dat, zoo als de overlevering wil, op dat plekje gronds eenmaal een brutaal feit gepleegd zou zijn. Zijne mededeeling kwam op het volgende neder: Ten tijde dat de zoon van den ongelukkigen *Engelschen* Koning KAREL I zich als balling in ons land bevond, moet bovengenoemd Huis *Ypestein* tijdelijk bewoond zijn geworden door eene geëmigreerde *Engelsche* familie van hoogen stand, die daar een tijd lang rustig leefde. Hoe weinig veilig die uitgewekenen ook hier voor de spionnen van CROMWELL waren, bleek daaruit dat, op zekeren donkeren nacht (nadat men een paar dagen te voren, van uit het dorp *Egmond,* een verdacht schip langs de kust had zien zwerven), eene gewapende bende *puriteinen* van den *Protector* dwars over het duin heen en door een gids voorafgegaan, regt toe, regt aan, op den huize *Ypestein* aanrukte, al de bewoners opligtte, en die langs denzelfden weg naar de kust heenvoerde, waar zij, meer dan waarschijnlijk, aan boord van een *Engelsch* schip gebragt en naar *Engeland* gevoerd zijn. In zulk eene doodsche stilte geschiedde deze schending van grondgebied, dat niemand in den omtrek er iets het geringste van gewaar werd, met uitzondering van een watermolenaar, die den aftrekkenden troep gezien heeft, maar met geene mogelijkheid kon begrijpen wat, op zulk een uur van den nacht en op een onbegaan pad, zoo vele personen bijeenbragt.

Nu wenscht inzender dezes van de Heeren *Navorschers* te weten, of ook iemand hunner dit feit bekend is, en zoo ja, of er dan ook nog nadere bijzonderheden omtrent dat *Engelsche* gezin en hunne waarschijnlijke politieke beteekenis hier of daar te vinden zijn? In een tijd, waarin een paar beroemde geleerden den beruchten CROMWELL willen rehabiliteren, kan het niet ongepast zijn, ook omtrent bovengenoemd voorval uit zijnen tijd, wat nader ingelicht te worden.

INQUAERITOR.

CLXIX. — *Spot- en Schimpprenten.* Door deze tweeërlei benaming geloof ik het onderscheid aan te wijzen tusschen die welke het *belagchelijke* ten toon stellen en andere die, meer regtstreeks, het *honende* ten doel hebben. De Nederlandsche teekenpen is ten dezen niet achterlijk gebleven. Ik bedoel hier evenwel niet de eigenlijke *carricatuur*-teekening, die naar afzonderlijke regels behandeld wordt; zie GROSE, *Principes de Carricatures,* Paris 1802.

Nadat ik de vraag, tot welke de *Aanteekening* over het *Gesprek van een Vreemdeling* (NAV. III.; bl. 97) aanleiding gaf, had geschreven, zijn mij twee oude prenten vertoond, gewoon folio bladen, fijn papier, aan de achterzijde met nieuwer beplakt, waarvan de eene ten deele zinnebeeldig is naar de wijze van dien tijd. Bovenaan heeft zij tot opschrift: *Clare Afbeeldinghe ofte Effigien der voornaamste* Conspirateurs, *staande op het Lichaam van de Hoofdelooze Arminiaansche slange.* „*Waerin vertoont werd hoe den Orangien Boom, mitsgaders Religie ende Justitie* (*in spyt van 't Bedrogh en den vervallen Boom*) *door de straal Gods beschermt werd*". De door mij tusschen aanhalingsteekens geplaatste woorden zijn met de Duitsche letter, ('t gene de Engelschen *black letter* noemen) gedrukt, en even zoo een lang vers in drie kolommen, beginnende:

O wonderlyk vergift, O listigh vuyl serpent,

en daarna nog een *Aan den onpartydighen Leser.* Voorts eene *Aanwysinge van de bovengestelde Figuyr,* geteekend met letters *a, b, c.* Aan 't einde: *Tot Amsterdam, Gedruct by* JAN ADRIAENSSZ, *voor* JAN AMELISSZ, *Boeckverkoper tot Vtrecht. Anno* 1623.

De plaat, omtrent de helft van het blad beslaande, vertoont eene groote „*menichte van gelt*", uitspuwende, slang, op wier kop en lijf achtervolgens in médaillons ter halver lijve zijn afgebeeld, met bijvoeging der namen: JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, REINIER VAN BARNEVELT (*sic*) WILLEM VAN BARNEVELT en tien anderen in de zamenzwering tegen MAURITS betrokkenen. In den kring van de slang zijn de zinnebeeldige figuren en in 't verschiet *De Haghe* en zes palen en galgen met hoofden en ligchamen, letters *a—f*, staande op de streek lands in den *Noordpolder* achter den eersten watermolen, waar de voor *het gerigt van 's Gravenhage* tot de strop veroordeelden gebragt werden. (De galg van *het Hof van Holland* stond in het duin bezijden de Vinkebaan, even door het Scheveningsche tolhek).

De andere prent, mede van letters tot aanwijzing voorzien, maar waaraan deze ontbreekt en afgesneden is, is van gelijke gravure, vertoont eenige médaillon-afbeeldsels, maar niet in alles dezelfde als die der andere prent, en voorts een aantal, als op afzonderlijke blaadjes, afzigtige strafoefeningen; op den voorgrond staan in het midden REINIER VAN BARNEVELT, aan zijn regterzijde HENDRICK DANIELSZ. SLATIUS hem een open boek voorhoudende, waarop *Claerlichtende fackel*, aan de linkerzijde ADRIAAN ADRIAANSZ. VAN DYCK eenige bundels (geld?) in de hand houdende. Het opschrift boven deze plaat is: *Clare Verthooninge ofte Afbeeldinghe des gantschen handels deser schrickelyke ende Moordadighe Conspirateurs enz.*

Tot dit tijdvak behoort de prent van de *Arminiaensche Schans* binnen *Leyden,* waaronder het navolgend zestienregelig Fransch vers:

Ce Fort forcé vous est, Hollandois, une image
Des desseins avortons, de mal timbrés cerveaux,
Qui vous eussent remis sous un dur esclavage,
Si le ciel eust permis regner des Tyranneaux.
Qu'ils desguisent leur fait ē tant et tāt de sortes
Qu'ils voudront, cependant ils ne porront jamois,
Cernés de battaillons, ni enceints de cohortes
Se deffendre qu'ils n'ont voulu subir ses loix,
Encor qu'ils n'eussent pas une telle pensee
Neantmoins ils ne pouvaient apart se cantoñer,
Que l'Espagnol ne pust d'une façon aisée,
Engloutir ces Estats et la mort vous doñer,
Car si le Corps a peine a maintenu sa gloire,
Comment eust peu tout seul se garantir l'orteil;
Graves donc leur supplice et leur crime ē memoire,
Pour ne tomber jamois en accident pareil.

Hierop staat J. TANGENA *excud.* en volgt de verklaringe Lett. *A—Z*, en aan 't einde: *gedruct anno* 1618.

Behalve deze bezit de Bibliotheek der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden* er nog drie andere. (Zie 't *Bijvoegsel tot den Catalogus*, 1848—1852, bl. 52). Zijn er nog meer; zijn ze verzameld en omschreven te vinden?

Tot een ander onderwerp behoort ROMA PERTURBATA, *ofte 't* BEROERDE ROMEN, *vertoont door X zinnebeelden, Toegepast op de X* GEBODEN, *Door die van 't* PAUSDOM, *doch voornamelyk door de* MUNNIKEN *Doorgaans meest overtreeden, gelyk nu in de Historien van* P. CODDE *en* T. DE KOK; *waar in de Hoogmoedigheid van de* PAUS *wegens zyn aangematigd Recht op 't* STAATS NEDERLAND, *en zyn onmacht om 't gewaande Recht uit te voeren, beneffens der wederspanniger* MONNIKEN *vlucht, cierlyk voor oogen gesteld worden. By een gesteld door* L. V. J. *En zyn medehelpers, als Liefhebbers der Stellingen van* JANSSENIUS. *Gedrukt tot* LOVEN, *ten koste van de Groote Compagnie, met Privilegie* MDCCVI. In klein folio. Eene elfde plaat strekt tot *Byvoegsel*. De namen der graveurs zijn Pseudonymen. Van waar zijn zij? L. J.

CLXX. — *Archief van Breedevoort.* De heerlijkheid *Breedevoort*, van het oude Graafschap *Loen* afgescheurd door de Hertogen van *Gelre*, en sedert meest verpand, werd in 1697 aan Koning WILLEM III afgestaan, en is tot de omwenteling van 1795 toe bij het huis van *Oranje* gebleven. Het archief van die heerlijkheid is welligt zeer belangrijk. *Breedevoort* was de eenige plaats in *Gelderland*, waar zich een vrijstoel bevond. Welligt zijn daaromtrent nog narigten op te sporen. Indien die oude oorkonden bewaard zijn gebleven, dan kunnen zij ook over het magtige huis van LOEN, welks geschiedenis nog zeer in het duister ligt, vele ophelderingen geven. Blijkens het *Verslag* over de Archieven in *Gelderland*, in dat over den toestand dier Provincie over 1850, bl. 67 en 103 voorkomende, is het in het Provinciaal Archief niet te vinden. Ter Griffie van de Arrondissements Regtbank te *Zutphen*, waar de stukken der opgeheven gerigten onder dat Arrondissement voorhanden zijn, berust het gerigtsprotocol, het oudste van 1533, maar ook daar zoekt men te vergeefs naar de oude oorkonden, eigendomsbewijzen, registers, brieven enz. Wie kan mij mededeelen waar het eigenlijke Archief van *Breedevoort* gezocht moet worden? R. W. T.

CLXXI. — *Oud Wapenbord in de St. Jakobskerk te Vlissingen.* In de *Tegenwoordige Staat van Zeeland*, Dl. II, bl. 121, vindt men aangeteekend dat in de *Groote* of *St. Jakobskerk* te *Vlissingen* is opgehangen geweest „een ouderwets Wapenbord met het jaartal 1264, naar men verzekert uit de kerke van *Oud Vlissingen* derwaarts overgebragt".

Dit wapen is met zoo veel andere gedenkstukken van der vaderen roem, die vooral in de kerken van *Vlissingen*, de bakermat en verblijfplaats van zoo velen onzer roemruchtige zeehelden, meer dan elders aanwezig waren, op last van het revolutionnair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek van 1798 weggeruimd.

De gewoonte om de wapenborden en geslachtwapens, die bij plegtige begrafenissen vóór het lijk werden uitgedragen, in de kerk, waar het ten grave werd gebragt, op te hangen, klimt in ons vaderland, voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, op tot het einde der XVIde eeuw, en dus eerst na de Reformatie: in *Zeeland* althans vond men geen oudere wapenschilden in een der kerken (*tombes* en *zarken* uitgezonderd) dan van 1582. In de *Verzameling van Gedenkstukken* van P. TIMARETEN, is er ook geen van vroegere dagteekening vermeld, en te *Utrecht* heb ik in onderscheidene bestaande aanteekeningen er mede geen kunnen vinden, zoodat een in eene kerk opgehangen wapenbord van 1264 als eene groote bijzonderheid moest worden aangemerkt.

Geen wonder dus dat het de aandacht van Oudheid- en Wapenkundigen tot zich trok. In 1845 ontving ik te *Middelburg* een bezoek van den geleerden Baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT, met het bepaalde doel om onderzoek naar het wapen te doen, en was ik in staat volledige inlichtingen aan dien Heer te geven, en hem te overtuigen dat het bedoelde wapenbord stellig niet behoord heeft tot de XIIIde eeuw, maar tot veel lateren tijd moet worden teruggevoerd.

In de mij nagelatene verzameling van alle de wapenborden en wapens, gehangen hebbende in de kerken van *Zeeland*, door mijn vader eigenhandig afgebeeld, waarvan ik melding heb gemaakt in de *Kronijk* van het *Historisch Genootschap*, 1853, bl. 239, komt ook de volledige beschrijving en afteekening van het bedoelde wapen voor, als volgt:

„*Het schild omzoomd, ter regter zijde van zilver, beladen met vijf burgten van keel, ter linker zijde van goud, beladen met drie St. Jacobsschelpen van sabel, voorts écartelé, het eerste en vierde van goud, met vijf zwijnskoppen van sabel, het tweede en derde van keel, beladen met vijf gouden sterren; het schild gedekt met een helm in* 3/4 *geliseereerd van goud; lambrequins van goud en sinople; cimier een hand van sabel, houdende een spheer van azur, versierd met een dierenriem van goud, daarboven een gouden ster in vurige wolken; beneden aan het schild twee strikken en daar tusschen het jaartal* 1264".

Wie maar eenige kennis van heraldie heeft, zal overtuigd wezen dat het wapenschild in zijn geheele vorm en zamenstelling niet van de XIIIde eeuw is; ik gis daarom dat de getalletters van het jaartal welligt op losse plaatjes bij het schild zijn gevoegd geweest, en dat de verkeerde opvatting is te wijten aan eene verplaatsing der cyfers, die oorspronkelijk, het zij 1624, het zij 1642, hebben moeten aanduiden; het meest zoude ik tot het jongste jaartal overhellen; en dus vervalt ook daarmede het sprookje, dat dit wapenbord uit de kerk van *Oud Vlissingen* derwaarts zoude zijn overgebragt.

In het belang der Nederl. Wapenkunde heb ik het niet ondienstig geacht de verkeerde opvatting van dit wapenbord in een geacht werk, door deze opheldering, waartoe ik alléén welligt in staat was, te verbeteren.

Bij uitzondering van zoo menigvuldige andere wapens, is het mijn vader niet mogen gelukken den naam te weten te komen van den persoon, ter wiens gedachtenis het schild is opgehangen, noch van het geslacht, waartoe het wapen behoorde; mogt een der lezers van DE NAVORSCHER mij dit kunnen opgeven, ik zoude mij daardoor zeer verpligt achten.

RETHAAN MACARÉ.

CLXXII. — *Dagverhaal van Christoffel van Sternsee.* F. VAN MIERIS, in zijne *Histori der Nederlandsche Vorsten*, Dl. III, bl. 126, 127, schrijft het volgende:

„A°. 1546. De Keizer . . . gaf het Drossaardschap van *Harlingen* in *Vriesland* aan CHRISTOFFEL VAN STERNSEE, *wiens dagverhaal, in den dienst van Keizer* KAREL *den Vyfden aangeteekend, ik dikwylen gebruikt heb*, omdat de schryver, van het dertigste tot het vyf en veertigste jaar dezer eeuw, byna in alle ondernemingen van den Keizer tegenwoordig, om zyne verdiensten van 's Keizers Lyftrawant tot aanzienlyke ampten gevorderd en zoo bemind was, dat de Keizer en deszelfs broeder, de Roomsch Koning, hem waardig keurden om Peters over zynen zoon te zyn, gelyk de Landvoogdes MARIA van zyne Dochter was, en VIGLIUS VAN ZWICHEM, die vermaarde Vries, het doch-

tertje zelf onder den doop hief. Dit heb ik hier noodig geacht als in het voorbygaan aan te voeren, om den zoo dikwyls aangehaalden schryver geloof by te zetten".

Men vraagt: Is dat dagverhaal nog voorhanden? Zoo ja, zoude men zulks aan een werkzaam Genootschap in ons vaderland ter inzage willen verstrekken?

Over CHRISTOFFEL VAN STERNSEE zie men VAN HALMAEL en HETTEMA'S *Stamboek van den Frieschen Adel.* Men noemt hem daar een' Hoogduitscher, Kolonel in dienst van KAREL V. Hij werd in 1553 Grietman van *Barradeel* en stierf den 5den Februarij 1560. Zijn zoon CAREL VAN STERNSEE stierf den 14den Mei 1615, zonder kinderen, en maakte bij zijnen uitersten wil *Roptastate* aan BOCKE VAN HUMALDA, onder voorwaarde, dat hij zich VAN STERNSEE schrijven zoude. De laatste afstammeling der HUMALDA'S, Jhr. IDZERD AEBINGA VAN HUMALDA, stierf den 21sten Februarij 1834. In zijne nagelatene penningverzameling zag ik, in 1844, het navolgende stuk, zekerlijk van CHRISTOFFEL VAN STERNSEE afkomstig: een bijna ronde, gedreven gouden plaat, of *plaque*, ter grootte van een dukaton, het goud hier en daar gekleurd; op de vier oogen of hoeken ✿ vier edelgesteenten, van verschillende kleuren. Het gedreven werk vertoonde een schuins liggenden wereldbol met kruis: links was de dood, onder den bol de duivel, regts en boven op den bol eene vrouw. Daaronder met zwarte letters:

CAROLUS V STERNSEE. } KAREL *V aan* STERNSEE.
IN TE DOMINE SPERAVI. } *In U, o Heere, heb ik gehoopt.*

Het had het voorkomen van een sieraad (*plaque*) te zijn, bestemd om op de borst gehecht te worden.

J. D.
L.

CLXXIII. — *Lotgevallen van Gysbert Japiks van* 1624—1637. Uit een oud kerkeboek van de Hervormde gemeente te *Sint Anna-Parochie* is onlangs met zekerheid gebleken, dat den 24sten Junij 1634 aldaar REMBRAND VAN RHYN met SASKIA VAN ULENBORGH gehuwd is. Zie *Friesche Volks-Almanak* voor 1853, bl. 129, 130. De belangrijkheid der kerkeboeken is daardoor op nieuw gebleken. — Er is eene gaping in het leven van GYSBERT JAPIKS, loopende over de jaren 1624 tot 1637, in welk tijdvak hij het ouderlijk huis te *Bolsward* heeft verlaten, elders gehuwd is en zich nedergezet heeft. Zie J. H. HALBERTSMA, *Hulde aan* GYSBERT JAPIKS, Dl. II, bl. 293—294. Zoude een vlijtig nalezen en doorsnuffelen der kerkeboeken in *Friesland*, en vooral van die op de dorpen in de omstreken van *Bolsward*, die leemte in het leven van een beroemd man niet kunnen aanvullen? J. D.
L.

CLXXIV. — *Ubbonis Emmii „Vindiciae Juris Populi contra Usurpationem Comitis".* Achter mijn exemplaar van het werk van UBBO EMMIUS, *Rerum Frisicarum Historia*, fol., *Lugduni Batavorum* 1616, is een handschrift gebonden, getiteld: *Vindiciae Juris Populi contra usurpationem iniquam Comitis usque ad annum* 1608, *auctore* UBBONE EMMIO. Het hoofd van de derde bladzijde geeft echter den titel iets anders op: *Pro Vindictis justis* etc. Het handschrift, betrekking hebbende tot grieven van de Oost-Friezen tegen hunnen Graaf, bestaat uit twee hoofddeelen. Het eerste deel beslaat 39 bladz. en begint met deze woorden: „*Deut.* C. 17, de rege, qui sit, ejusdem sanguis futurus etc.", en eindigt met deze woorden: „En rationes vindiciarum populi contra iniquam usurpationem Comitis. Scriptum 1591, primis diebus mensis Augusti. *Lerae*". Het andere deel heeft dit opschrift: *Plebi rusticae oportune nunc petendam, postulandamque onerum multorum levationem*, en beslaat 24 bladz. Daarin wordt nog, blijkens de opschriften, betoogd: „Justum et aequum esse, plebem rusticam per *Frisiam Orientalem* oneribus, quibus plurimis hodie praeter rationem congravatur, levari", en: „Quod libertatis hujus de qua agitur cis ultraque *Amasim* in populo Frisico quondam ratio idemque jus". — Van dit geschrift van UBBO EMMIUS gewaagt DE WIND, I.; bl. 243—251 niet; UBBONIS EMMII *Vita per* N. MULERIUM, Groningae, 1728, in 4°., bezitten wij niet. Welligt wordt er daarin gewag van gemaakt. Vrage: is het gedrukt? Zoo neen, zijn er dan meer afschriften van bekend? J. D.
L.

CLXXV. — *Henry Burton.* HH. Navorschers zouden mij eene dienst bewijzen, zoo zij mij opgaven, welke Godgeleerde werken HENRY BURTON geschreven heeft. Hij werd in 1579 geboren; studeerde in de Theologie te *Oxford* en is o. a. Predikant geweest van de parochie *St. Matthew, Friday Street.* In 1636 haalde hij zich de wraak der *Star-kamer* op den hals, door twee leerredenen voor te dragen, waarin hij de bisschoppen duchtig doorhaalde, waarvan 't gevolg was dat hij tot een boete, tot het verlies zijner ooren en tot levenslange gevangenis veroordeeld werd; in 1640 werd hij door het parlement ontslagen, — en in 1648 stierf hij.

DIONYSIUS.

Antwoorden.

David Petersen (II.; bl. 125). Ik acht de gelegenheid ter nasporing van dergelijke zaken hoogst moeijelijk te vinden; ook van het hier gevraagde is mij niets bekend. Het volgende slechts als bijdrage:

In mijn bezit is een werk van den ook door J. J. NIEUWENHUYZEN genoemden schrijver, dat ten titel voert: »A. ALEWIJN'S *Zede- en Harpgezangen, met Zangkunst verrijkt door* DAVID PETERSEN". Dit boeksken bevat, behalve het voorwerk, op 66 bladzijden den tekst van 24 liederen, telkens het eerste couplet met de daarop vervaardigde muziek, namelijk: de zangstem in de G- of vioolsleutel en Basso continuo, alzoo op 2 balken, waarna dan de tekst van het geheele lied in letterdruk volgt. Of dit werk zeldzaam is, weet ik niet; mijn exemplaar is van den tweeden druk, bij de Wed. VAN HULKENROY, 1715. In het voorwerk vermeldt ALEWIJN zijne *Amarillis* en er komen ook gedichten van KATARYNE LESCAILLE in voor. — Hem, wien de bekendheid met dit werk van aanbelang is, wil ik in de gelegenheid ter bezigtiging daarvan stellen, er ook zelfs aanbiedingen voor afwachten, indien men het wenschen mogt te bezitten.

In het »*Musik. Convers. Hand-Lexicon*" van Dr. GUST. SCHILLING, 1842 (2ter Bd. kol. 259) wordt een C. A. PETERSEN vermeld, als nog in *Hamburg* levende, en verondersteld een zoon te zijn van »*den beroemden*" PETER PETERSEN, die zich in 1790 aldaar nederzette.

W. J. F.

Almanak door Petrus Forestus (II.; bl. 156). Daar mijne vraag naar dezen Almanak voor 1556 nog niet is beantwoord, zoude men, in-

dien niet alle de gedrukte exemplaren vernietigd en verdwenen zijn, tot het vermoeden komen dat VAN FOREEST geen gebruik van de bekomene vergunning gemaakt hadde en alzoo de uitgaaf achterwege gebleven ware. Hij spreekt echter ergens in zijne *Observationes Medicinales* van zijnen *Prognosticus Germanicus*, dat wel het bedoelde werkje zal zijn en zekerlijk allerlei voorspellingen uit den loop der sterren, met passelijke raadgevingen en waarschuwingen bevat, daar hij, even als zijne tijdgenooten, aan den invloed der hemelsche ligchamen op de menschen geloofde; ter bevestiging hiervan leze men slechts zijn verhaal der pest te *Delft* in 1557 en 58.

C. W. BRUINVIS.

't Eerste Matigheidsgenootschap (II.; bl. 310). Eene vraag, door mij gedaan betreffende dit Genootschap, werd in der tijd door de welwillendheid van 't Bestuur van DE NAVORSCHER in zijn Tijdschrift opgenomen. Het *N. Nederl. Mag.* (1853, bl. 216) heeft sedert mijne vraag eenigzins beantwoord door het volgende stukje:

»*Oorsprong van het eerste Matigheidsgenootschap.*

Het eerste matigheids-genootschap werd in het begin der zestiende eeuw door den Landgraaf MORITZ van *Hessen* gesticht, en wel onder den naam van *Orden der Mäszigkeit* (of *Christofs-orden*). Een aantal Vorsten en Heeren lieten zich als leden er in opnemen. De thans nog aanwezige statuten dezer maatschappij bewijzen, wat men vóór vier eeuwen onder matigheid verstond. Ieder lid verbond zich op het plegtigste dat hij zich niet dronken zou drinken en hoogstens zeven humpen wijn bij iederen maaltijd zou ledigen. Ook was nog bepaald, dat men binnen vier-en-twintig uren slechts twee maaltijden mogt houden, bijgevolg ook slechts veertien humpen wijn mogt gebruiken, zonder het bier of de overige dranken, die aan geenen contrôle onderworpen waren. Slechts het genot van brandewijn was streng verboden; en voor ieder lid, dat overtuigd kon worden, dien te hebben gedronken, werd van het aan hem vergunde quantum wijn dagelijks twee humpen afgetrokken. Deze maatschappij ging van zelf te niet, toen men haar [?] niet meer als de proeve eener onverwoestbare gezondheid, van groote ligchaamskracht en bijzondere onderscheiding beschouwde".

Ik hoop dat HH. Navorschers mij niet *enkel* op het boven aangehaalde zullen wijzen, want er blijft nog veel over te vragen en te beantwoorden aangaande den *stichter* (omtrent dezen spreken *Haarlems Weekblad* en 't *N. Ned. Mag.* niet eenstemmig) den *naam* (*Christofs-orden*), de *statuten*, de *ontbinding*, enz. dezer Maatschappij — en iedere mededeeling van nadere bijzonderheden betreffende het *Eerste Matigheidsgenootschap* zal welkom zijn aan

H. MOHRMANN.

Willem Beukelszoon van Biervliet (II.; bl. 342). De vraag van B. geeft ons aanleiding om te vragen, »of er eenige grond bestaat om aan WILLEM BEUKELSZOON de eer van de uitvinding of althans van de verbetering van het haringkaken te betwisten?"

Volgens het werk *De Provincie Zeeland*, door J. DE KANTER, PHILZ. en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, bl. 290, werd het glasraam in de kerk te *Biervliet* in 1661 vervaardigd; het zal, naar ons inzien, wel met toestemming der kerkelijke overheid van dien tijd aldaar zijn geplaatst, en, wijl die kerkvoogden ruim twee honderd jaren nader bij het oogenblik der uitvinding of verbetering van het haringkaken, dan wij hebben geleefd, zullen zij die plaatsing zeker niet toegestaan hebben, dan na van 't feit volkomen overtuigd te zijn. Of nu werkelijk de geschilderde figuur WILLEM BEUKELSZOON voorstelt, durven wij evenmin te verzekeren, als aan te nemen dat de bestaande portretten van LAURENS COSTER werkelijk het gelaat van COSTER afbeelden. Bleven er, ten bewijze van des laatsten uitvinding, nog sporen zijner kunst over, van des eersten vernuft zijn zeker geene proeven meer te vinden. Hoe dit echter zij, WILLEM BEUKELSZOON heeft te *Biervliet* gewoond, en alhoewel 's mans begraafplaats onbekend is, toch boekstaaft ons het aangehaalde werk, bl. 292, dat hij in de niet meer aanwezige *St. Nicolaaskerk* te *Biervliet* begraven lag. Het bewijs voor de waarheid van 't feit zal wel niet in druk voorhanden zijn, maar mogelijk is het, dat, te *Biervliet*, nog bij de eene of andere corporatie aanteekeningen bestaan, die ons in deze eenige opheldering kunnen verschaffen.

Men treft eene afbeelding en beschrijving van het bedoelde glas in de *Zeeuwsche Volks-Almanak* aan voor 1844, bl. 131 en volg.

Nog herinneren wij dat, volgens de *Beschrijving van het Eiland Goedereede en Overflakkee*, door B. BOERS, bl. 117, in het Kerkgebouw voor de Hervormden van *Ouddorp*, eene grafzerk gezien wordt, waarop de naam is uitgehouwen van JAN MAGCHIELSE DUFFEL, met een vischnet en kaakmes, en dat de overlevering zegt, dat deze het eerst aan die van *Ouddorp* den haring leerde kaken.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Willem Beukelszoon van Biervliet. Het inzouten van dierlijk voedsel, om het daardoor voor bederf te bewaren, werd zeer vroeg gekend en beoefend, ja, het inzouten van visch klimt op tot de grijze oudheid. Zoo bereidde men reeds in de twaalfde eeuw den haring tot winterkost in *Pommeren*.

Men is de uitvinding van hem in te zouten dus niet verschuldigd aan WILLEM BEUKELSZOON, doch men kan hem die toeschrijven van den haring zoo te kaken, in te zouten en in te tonnen, dat hij niet slechts geen bederf ondergaat, maar zijn deugd en smaak zoodanig worden verhoogd, dat gekaakte boven den verschen haring te verkiezen is.

Er is hier dus een genoegzaam beslist onderscheid te maken tusschen het vrijwaren van den haring voor bederf en hem te behandelen dat hij een lekkernij is.

Het eerste kende en beoefende men reeds lang, het laatste leerde men — zoo gezegd wordt — van WILLEM BEUKELSZOON. Men schrijft niet alleen aan onderscheidene jaren, als 1397, 1416, 1447 en andere het voorgevallen zijn dezer uitvinding toe, maar zelfs wordt zij door sommigen aan BEUKELSZOON geheel ontzegd.

Zie JACOBSON, *Techn. Wörterb.*, Th. VI, S. 37. J. SCHREUDER.

Willem Beukelszoon van Biervliet. Dat WILLEM BEUKEL of BEUKELSZOON de uitvinder of althans de verbeteraar van het haringkaken is geweest, kan, dunkt mij, daaruit blijken, dat KAREL V voor hem in de kerk te *Biervliet* eene graftombe heeft doen oprigten (P.N. MUYT, *Beschrijving van Zeeland*, 1821, bl. 159). »Deze graftombe echter — zegt MUYT — is niet meer aanwezig, maar heeft denkelijk in het door de zee ingezwolgene gedeelte der stad gelegen; ook wil men, dat gemelde Keizer, ter eere van hem, die door deze uitvinding onnoemelijke geldsommen aan de *Nederlanden* heeft toegebragt, eenen gezouten haring op zijn graf zou gegeten hebben". Daarbij zegt hij (tot een nieuw bewijs voor de verdiensten van BEUKELSZ. omtrent het haringkaken), dat »*Biervliet* in gevolge van deze uitvinding in vorige eeuwen zeer groote voorregten genoten, en steeds vrijdom van belasting op zout gehad heeft, hetwelk echter sedert de omwenteling in 1795 is vernietigd". Aangaande dit stuk verwijst hij verder naar J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Het District van Sluis in Vlaanderen* enz., te *Middelburg*, bij S. VAN BENTHEM, 1819, bl. 99; dit werk echter niet bezittende, kan ik hieromtrent geene verdere aanwijzing doen.

Of het geschilderd figuur op de glazen van een venster in de kerk te *Biervliet* werkelijk het portret van WILLEM BEUKELSZ. voorstelt, hieromtrent kan, dunkt mij, geen twijfel bestaan, indien namelijk het randschrift daarvan werkelijk luidt zooals MUYT dat opgeeft en voor het overige zijne beschrijving, bl. 160, juist is: »Op de glazen der tegenwoordig nog bestaande kerk is zijn afbeeldsel te zien, namelijk op het eerste glas, aan de regterhand, bij het inkomen der kerk. Hij heeft eenen blonden, of liever, grijzen baard en knevels, een gezond, oud vaderlandsch uitzigt, en is gekleed in een blaauw wambuis, met eene oranje kap en mouwen. In zijne regterhand, waaraan hij een handschoen heeft, houdt hij een kaakmesje, en in de bloote linkerhand eenen haring. Hij heeft houten schoenen of holblokken over zijne dikke kousen, welke soort van schoenen echter van achter als een muil zijn weggesneden, zoodat de hielen alleen met de kousen bedekt zijn. Tot zijn wapen heeft men toegevoegd een merk en een kaakmesje, met eenen haring in het midden. Dit schilderwerk is van het jaar 1661 en heeft ten randschrift: WILLEM BEUKEL, *sterf* 1397".

G. J. v. J.

Willem Beukelszoon van Biervliet. Ten einde HH. Navorschers op het regte standpunt te plaatsen, waaruit zij deze vraag behooren te beschouwen, heb ik begrepen, hun vooral niet te mogen onthouden, op welke wijze ik aanleiding gekregen heb om haar te doen. Deze aanleiding ontstond, bij de lezing eener *Bijdrage* van den WelEd. Heer J. E. RISSEEUW, te *Oostburg*, geplaatst in de *Middelburgsche Courant* van *Zaturdag* den 3den Mei 1851, N°. 53, welke aldus aanvangt: »Dat WILLEM BEUKELSZOON van *Biervliet* niet is geweest de uitvinder van het kaken van den haring, *in den zin zoo als daarvan onder anderen bij Vader* CATS *wordt gesproken*, mag voor vrij zeker aangenomen worden". — Vervolgens worden onderscheidene bewijzen bijgebragt, dat reeds meer dan 200 jaren vóór de geboorte van BEUKELS, de kunst om haring op zoodanige wijze in te zouten, dat hij langen tijd bewaard kon worden, uitgevonden was. Deze bewijzen schaden evenwel niet aan de tegenwoordige meening, dat WILLEM BEUKELSZOON mag gehouden worden voor den uitvinder van het haringkaken, d. i. van den haring zoodanig te behandelen, niet slechts, dat hij geen bederf ondergaat, — want dit geschiedde reeds lang vóór hem, — maar dat hij eene lekkernij is, verre te verkiezen boven den verschen haring. Vervolgens leest men in gezegde *Bijdrage*: »Of het geschilderd figuur op de glazen van een venster, in de kerk te *Biervliet*, het portrait van WILLEM BEUKELS voorstelt, is even questieus als de onderscheidene legenden, die omtrent *Biervliet* aangenomen zijn, en even als het een zonderling denkbeeld is, wanneer men zegt, dat de archieven van die plaats zich te *Rijssel* zouden bevinden". Hierop volgt eene beschikking van de *Wed.* BEUKELS, opzigtens eene jaarlijksche rente, te voldoen door haren zoon WILLEM en hare dochter ADELISE, overeenkomstig het origineel, bezegeld in September 1308, waarop de steller der *Bijdrage* ten slotte laat volgen: »Dat het questieus is, of de *Wed.* BEUKELS, die de bovenstaande rente vestigde, de moeder van den haringvisscher is geweest, en dienvolgende of WILLEM, die in de rente toe-

stemde, de visscher was, — dit beken ik. Zoo men echter aannemen kon, dat hij het was, dan bestaat alle grond om te gelooven, dat WILLEM BEUKELS niet de gemeene visschersgezel was, die op de kerkglazen te *Biervliet* geschilderd is, maar dat hij een Reeder is geweest, die de nering uitbreidde en die daardoor beroemd is geworden".

J. VAN DER BAAN.

Willem Beukelszoon van Biervliet. In de *Messager des Sciences*, Vol. VI, Livr. 9 en 10, p. 411, vindt men eene *Notice* over dit onderwerp, waarbij wordt aangemerkt, dat zeker Fransch schrijver, Mons. NOEL, in zijne *Histoire Générale des Pêches*, het eerst getracht heeft den roem der uitvinding aan BEUKELSZ. te ontnemen, doch dat door den Heer RAEPSAET in eene Nota, die hij den 18den Nov. 1816 aan de *Académie des Sciences* te *Brussel* heeft aangeboden, dit beweren op de meest overtuigende wijze is bestreden geworden. Alleen de geboorteplaats en de datum van BEUKELSZ. overlijden waren onzeker gebleven, doch, sedert is uit eene acte, gepasseerd voor den Magistraat van *Biervliet* in 1312, gebleken, dat onze haringkaker toen reeds tot de *Schepenen* van die gemeente behoorde, zoodat, wanneer men zijnen leeftijd alsdan gemiddeld op 25 jaren stelt, zijn sterfjaar zal voorgevallen zijn ten jare 1347, gelijk door MARCHAND, GRAMAYE en SANDERUS is opgegeven, *niet* 1397, zooals SMALLEGANGE en ook de Heer RAEPSAET gegist hebben, wijl BEUKELSZOON immers dan eenen onwaarschijnlijken ouderdom, van 110 jaren, zoude bereikt hebben. Het geschilderd glas in de kerk te *Biervliet*, waarschijnlijk, naar den stijl van het werk en de ornementen te oordeelen, in het laatst der XVIIde eeuw aldaar opgerigt, zal wel niet het werkelijke *portret* van WILLEM BEUKELSZOON voorstellen. V. D. N.

Hervormde gemeente van ter Neuzen (II.; bl. 342). Reeds in 1580 en welligt vroeger werd de Hervormde gemeente te *Neuzen* bediend door den Predikant PIETER VAN ORLIENS, die vandaar naar *Wemeldinge* beroepen en nog in het gezegde jaar derwaarts vertrokken is, zooals men lezen kan bij J. W. TE WATER, in zijn *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland in de XVIde eeuwe*, bl. 294. Dezelfde schrijver maakt, op bl. 440, nog melding van GERARD MARESCH als in 1591 Predikant te *Neuzen*. Zijn opvolger schijnt de als dichter en kruidkenner vermaarde PETRUS HONDIUS geweest te zijn, die, in 1606 aldaar gekomen, er in 1621 overleed. Dit werd alles reeds vroeger door mij opgegeven in het *Aanhangsel op het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*. A. J. VAN DER AA.

Hervormde gemeente van ter Neuzen. Uit het *Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland* D. III, van J. W. TE WATER, bl. 294, leert men dat PIETER (VAN) ORLIENS reeds vóór 1580 Predikant te *ter Neuzen* moet zijn geweest, want genoemde schrijver zegt aldaar:

»PIETER VAN ORLIENS schynt Predikant geweest te zyn te *Neuzen*, want ANDRIES CAENEN werdt door de Classis van *Zuid-Beveland* den 20 Juny 1580 verordineerd »»den naasten Zondag over te varen naer *Neuzen*, opdat hy absolutelyk handele met PIETER VAN ORLIENS, achtervolgens zyne Commissie, die hy van de Classis ontfangen zal.""

Verder vermelden de *Handelingen van Zuid-Beveland* op den 15den Aug. 1580: »Is verordineerd dat PIETER VAN ORLIENS verbonden zy aan zyne gemeente (te *Wemeldingen*) niet tegenstaande hy beloofd heeft aan die van *Deinzen* namaals, zoo veel zyn persoon aangaat, zig niet te zullen weigeren, indien zy hem begeren".

Of er vroegere Predikanten dan deze ORLIENS te *ter Neuzen* gestaan hebben, wordt door den ijverigen TE WATER niet vermeld.

Uit een' *Staat van Oorlog* van den jare 1621 zie ik dat de Ingénieur DAVID VAN ORLIENS, die mij vroeger is voorgekomen, toen nog leefde, hoewel de bloedverwantschap tusschen den Predikant en den Ingénieur van dien naam mij nog onbekend is gebleven.

.. ELSEVIER.

Predikanten van ter Neuzen. Daar de *Kerkelijke Acteboeken*, welke bij de Hervormde gemeente te *Neuzen* voorhanden zijn, niet hooger opklimmen dan A°. 1741, zoo is daaruit niets ten opzigte van de vestiging dier gemeente en hare eerste Predikanten te vernemen. Wel kan men uit V. D. AA, *Aardr. Woordenb. der Nederl.*, daaromtrent een en ander te weten komen, doch ook niets meer dan de onvolledige berigten, welke geput zijn uit TE WATER, *Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland*, en HUNNIUS, *Zeeuwsche Buyse of het Staatische Vlaanderen*.

Met behulp van deze en andere bronnen zijn mij dan ook bekend geworden de Predikanten:

1. PIETER VAN ORLIENS, die in 1580 van hier naar *Wemeldinge* vertrokken is; 2. GERARD MARESCH, die te *Neuzen* in 1591 als Predikant stond; 3. PETRUS HONDIUS, van 1606—1621, wanneer hij overleed; 4. JOHANNES VAN DEN BRANDE, van 1621—1625, wanneer hij naar *Vlissingen* vertrok; 5. JOHANNES JOSIUS, sedert 8 Feb. 1626; 6. PETRUS LACCHER, van 20 Mei 1635—1638; 7. HENRICUS ZUÉRIUS BOXHORN, sedert 1639 en in 1640 waarschijnlijk *hier* overleden; 8. JOHANNES HAPPART, kwam als Pred. van *Nisse* hier in 1641 en vertrok naar *O.-Indië;* 9. LEVINUS DE WASIER, van 1644 tot aan zijn overlijden, 22 Maart 1665; 10. ENOCH BISCOP, van 1665 tot aan zijn overlijden, 1 Dec. 1691; 11. JACOBUS

AMYS, van 15 Junij 1692 tot aan zijn overlijden, 24 Nov. 1733; 12. BERNARD JOAN BONGAERDT, sedert 16 Jan. 1735; 13. AEGIDIUS GILLISSEN, komende van *Borsselen*, van 19 Maart 1741—1745, vertrokken naar *Bergen-op-Zoom;* 14. JOHANNES LUININGH, komende van *Zonnemaire*, van 18 Julij 1745—1748, vertrokken naar *Dirksland.*

En zoo vervolgens leert men uit de voorhanden zijnde *Kerkelijke Acteboeken*, met behulp van de *Boekzaal-berigten*, als Predikanten te *Neuzen*, tot op heden, kennen:

15. HENRICUS VERSCHOOR: 16. ABRAHAM HARINCK; 17. GEORGIUS TRESLING; 18. JOHANNES MAAS; 19. PIETER SIX DIJKSTRA; 20. JOHAN PIETER HOFMAN.

Mogten er nu aan de liefhebbers van kerkelijke oudheden ook bronnen bekend zijn, waaruit zij mij iets volledigs van de *allereerste Predikanten* dier gemeente zouden kunnen mededeelen, zoo mede ten opzigte van hare *vestiging* en de *stichting van haar kerkgebouw*, dan zullen zij mij grootelijks verpligten. B.

[Onze getrouwe V. D. N. en C. & A. zijn ook hier wederom bij de hand om deze vraag naar hun vermogen toe te lichten. Van den eerstgenoemde hebben wij de verwijzing vóór ons op HUNNIUS, *Het Staatische Vlaanderen of de Zeeuwsche Buise;* TE WATER, *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland*, o. a. bl. 437—440: Denzelfde: *Aanhangsel op de Historie der Hervormde Kerk en School te Gent*, bl. 19, en J. SCHARP, *Geschiedenis en Costumen van Axel.* C. & A. geeft ons de namen van een negental vroegere Predikanten der Hervormde gemeente van *ter Neuzen* en heet LEVINUS DE WASIER: LEONINUS.]

Johannes Camhout (II.; bl. 342). Levensbijzonderheden zijn mij van dien beeldhouwer niet bekend, maar, behalve het gedenkteeken van D. O. BARWELL, in de *Groote Kerk* te *Vlissingen*, zijn de tropheën en het frontespies aan het nieuwe gedeelte van het Stadhuis te *Middelburg* van zijne hand. Ook spreekt IMMERZEEL, in zijne *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders* enz., bl. 122, nog van gedenkteekens voor de Heeren GREGORIE, HURGRONJE en anderen, in de *Groote Kerk* te *Vlissingen* en in de *Schotsche Kerk* te *Vere*, doch in geen beschrijving van die kerken vind ik iets van die gedenkteekens vermeld. A. J. VAN DER AA.

Johannes Camhout. Van dezen beeldhouwer vindt men een kort levensberigt, met opgave van eenige zijner kunstgewrochten, in de *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst*, *door* R. VAN EYNDEN *en* A. VAN DER WILLIGEN, II.; bl. 285. J. C. D.

[J. C. K. noemt ons hetzelfde werk als J. C. D. Wij veroorloven ons hier, tot nadere behandeling van het onderwerp, in afschrift mede te deelen, wat ons het *Beknopt Biographisch Handwoordenboek van Nederland door* J. C. KOBUS *en Jhr.* W. DE RIVECOURT (te *Zutphen*, bij A. E. C. VAN SOMEREN, 1852) bl. 313, omtrent JOHANNES CAMHOUT wilde berigten:

„CAMHOUT (JOHANNES), geboren te *Middelburg* in 1738, † 1797, was een boetseerder en bedreven beeldhouwer in steen, die de tropheën en het frontespice aan 't nieuwe gedeelte van 't stadhuis in zijne geboorteplaats vervaardigde, alsmede eene grafnaald in de groote kerk te *Vlissingen* ter gedachtenis van een' Engelschman, verongelukt met het schip *Woestduin;* ook in de Schotsche kerk te *Veere*, een gedenkteeken voor den Heer GREGORIE en een voor den Heer HURGRONJE. Er bestaat van hem in M. S. eene verhandeling over de voetmaat des tempels, in een gezigt aan den Profeet EZECHIËL vertoond".]

»*Het Welvaren der Stad Leyden*" (II.; bl. 342). Dit werk is niet gedrukt, blijkens den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* te *Leyden*, alwaar, Dl. II, bl. 589, voorkomt: *Proeve uit een* onuitgegeven *Staathuishoudkundig Geschrift:* »*Het Welvaren der Stad Leyden*", *opgesteld in d. j.* 1659 door Mr. P. DE LA COURT, *met portr., Levensberigt des Schryvers, en aanteekk. voorzien en uitgegeven door* B. W. WTTEWAALL, Leyden 1850, 8°. A. J. VAN DER AA.

[ANONYMUS heeft ons hetzelfde gemeld en er bijgevoegd, dat men het antwoord op de vraag van Mr. P. F. H. zal aantreffen in de *Inleiding over het Leven, de Betrekkingen en Geschriften van Mr.* PIETER DE LA COURT, welke vóór de genoemde *Proeve* door den Heer B. W. WTTEWAALL is geleverd. Als het drukjaar van het besprokene werkje (bij S. en J. LUCHTMANS) geeft hij 1845 op.]

Het »*Welvaren der Stad Leyden*". Uit het werk van O. VAN REES: *Verh. over de Aanwysing der Politike Gronden enz., van* P. DE LA COURT, *Utrecht* 1851, bl. 167, schijnt te blijken, dat het *Welvaren der Stad Leyden* nimmer in zijn geheel is uitgegeven; t. a. p. vindt men eene *Bijlage E*, »*bevattende Fragmenten uit het* »*Welvaren der Stad Leyden*", *welke door den Heer* B. W. WTTEWAALL *in zijne* Proeve, enz. *niet zijn opgenomen*". Men moet veronderstellen dat aan den Heer VAN REES geen uitgave van DE LA COURT's geschrift is bekend geweest. Uit de noot 1) aldaar blijkt tevens, dat het *Handschrift*, door hem gebezigd, het eigendom is van den Heer Mr. P. H. DE LA COURT te *Utrecht.* V. D. N.

Druklettersoorten (II.; bl. 342). Het volgende ben ik verschuldigd aan J. JOHNSON's *Typographia, or the Printer's Instructor* (London, 1824, II Vol. in 12°.), Vol. I, p. 77—83:

Kanon (Eng. *Two lines Great Primer*, Fr. *Les deux points de gros Romain*, Hd. *Canon*). Deze lettersoort werd het eerst (althans die soort, welke door ons *Groote Kanon* wordt geheeten) door den eenen of anderen Franschen kunstenaar vervaardigd en is in het gebruik gekomen bij het drukken van een werk, dat *Canones* of Kerkordeningen bevatte. Om eene dergelijke reden betitelt men in *Duitschland* welligt de *Groote Kanon* (Eng. *French Canon*, Fr. *Le gros Canon*) met het woord *Missal.*

Paragon (Eng. *Paragon*, Fr. *Le petit Parangon*, Hd. *Paragon*). Men leidt deze bena-

ming af van het Fransche *Parangon*, dat *voorbeeld* beteekent en ook nog voorhanden is in het werkwoord *parangonner*, *letters van ongelijke dikte even dik maken.* Wij zullen dus wel de geboorte van deze lettersoort in *Frankrijk* t'huis mogen brengen.

Mediaan (Eng. *Pica*, Fr. *Cicéro*, Hd. *Cicero*). De oorsprong van de Neêrduitsche benaming is mij niet gebleken, tenzij we hem in dezelfde reden behooren te zoeken, die aan *Augustijn* bij onze Duitsche naburen den naam van *Mittel* heeft toegewezen. Die van *Cicero* komt, zoo getuigde een letterzetter in den jare 1704, van het gedrukt zijn der *Brieven* van CICERO in die karakters.

Dessendiaan (Eng. *Small Pica*, Fr. *La Philosophie*, Hd. *Brevier* of *Rheinländer*). Vanwaar de benaming zij, waarbij deze soort in *Nederland* bekend is, heb ik niet kunnen opsporen. Evenmin is het mij duidelijk waarom deze letter in 't Fransch *Philosophie* heet, of het moest zijn omdat een aldus betiteld werk daarmede voor het eerst ware gedrukt.

Garmond (Eng. *Long Primer*, Fr. *Petit Romain*, Hd. *Corpus* of *Garmond*). Men vermoedt, dat deze letter door zekeren GARMOND is uitgevonden, terwijl zij door de Duitschers ook met *Corpus* zou bestempeld worden, nademaal zij steeds in het drukken van het *Corpus Juris* bij hen werd gebezigd. De namen van *Petit Romain* en *Long Primer* zijn blijkbaar in tegenstelling van *Gros Romain* en *Great Primer*.

Brevier (Eng. *Brevier*, Fr. *Le petit Texte*, Hd. *Petit* of *Jungfer*) wordt aldus geheeten omdat zij voor het eerst gebruikt is geworden voor het *Breviarium Romanum*, een Roomsch Katholiek kerkboek, dat gemeenlijk met deze lettersoort wordt gedrukt. Men noemt haar ook bij de Duitschers *Petit* en *Jungfer* om hare kleinheid en aangenamen vorm.

EEN KLEPT.

Tijdwijzers der Ouden (II.; bl. 342). De wateruurwerken zijn bij de Chinezen van een zeer hoogen ouderdom. In het westelijk gedeelte van *Azië* houdt men de Babyloniërs voor de uitvinders. Van hen kwamen zij naar *Klein-Azië*, bij de Grieken, ten tijde van CYRUS, ten jare 555 vóór CHRISTUS. De Romeinen kregen het eerste wateruurwerk A°. 160 vóór CHRISTUS, en sedert verbreidde zich het gebruik van dezen tijdwijzer door alle de provinciën huns onmetelijken gebieds. Konde men zich van de zonnewijzers slechts over dag en bij een onbewolkten hemel bedienen, — voor den nacht en in het algemeen bij gemis van zonneschijn, bezigde men de wateruurwerken (clepsydrae).

Tot in de VIIIste eeuw na CHRISTUS geb. schijnen de zonnewijzers en wateruurwerken de eenige algemeene middelen ter tijdaanwijzing geweest te zijn, en dat de kunst ook hierbij vorderingen gemaakt had, blijkt uit het geschenk, 't welk THEODORIK, Koning der Oost-Gothen in 490 aan GUNDEBALD, Koning van *Bourgondië* zond, bestaande uit een wateruurwerk, dat tevens den loop der zon en der maan aantoonde. Zie G. G. BREDOW, *Algemeene Geschiedenis*, II., bl. 46.

J. J. WOLFS.

Tijdwijzers der Ouden. Met leedwezen bemerkt hebbende dat er tot nog toe geen antwoord op deze belangrijke vraag ontvangen is, waag ik het, ten einde ze niet geheel onbeantwoord te laten, iets daarover in te zenden, hetgeen ik hoop dat aan J. R. *te L.*, hoe gering ook, toch eenige inlichting zal verstrekken.

De bijvoeging; »wanneer de zon niet scheen", verkort de zaak aanmerkelijk. Men is daardoor ontslagen van de behandeling der zonnewijzers, en van wat onder den *πόλος* en *γνώμων* van HERODOTUS (l. II, c. 109) verstaan moet worden.

Het wateruurwerk wordt meestal in het Grieksch *κλεψύδρα* genaamd.

SUIDAS geeft er de navolgende beschrijving van:

Κλεψύδρα. ὄργανον ἀστρολογικὸν, ἐν ᾧ αἱ ὧραι μετροῦνται... καὶ δικαστήριον ἡ κλεψύδρα. καὶ ἀγγεῖον, ἔχον μικροτάτην ὀπὴν περὶ τὸν πυθμένα, ὅπερ ἐν τῷ δικαστηρίῳ μεστὸν ὕδατος ἐτιθετο. πρὸς ὃ ἔλεγον οἱ ῥήτορες.

en HESYCHIUS:

Κλεψύδρα. ὡρολόγιον, ὄργανον, ἐν ᾧ αἱ ὧραι μετροῦνται.

Hetgeen men bij SUIDAS leest, heeft betrekking tot het gebruik, dat men van die *κλεψύδρα* maakte bij het houden van redevoeringen, waarvan uitdrukkingen komen als: *ἐν τῷ ἐμεῦ ὕδατι δειξάτω*, »in actione aqua deficit" enz., waaromtrent men alles uitvoerig vermeld vindt in de *Encyclopédie*, in voce *Horloge à eau*, XVII, p. 728, 729. — Ook op eene plaats in dat werk, VIII, p. 261, 262, in voce »*Clepsydre*," leest men over het wateruurwerk; even als bij MORÉRI en BUIJS, *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, X, bl. 775, i. v. *Wateruur*.

In het *Handboek der Tijdrekenkunde* van H. SLUYTERS, te *Amsterdam*, bij H. FRIJLINK, 1852 uitgegeven, vindt men, bl. 8—24, een vertoog over de tijdwijzers, 't welk naar het berigt in de voorrede, overgenomen is uit het *Jaarboekje der stad Goes*, Jaarg. 1832.

Het in dit stuk medegedeelde strijdt hier en daar met de voorstelling in de *Encyclopédie*. In het *Handboek* toch lezen wij:

»Hier nu gingen, zooveel wij weten, de Egyptenaars voor, door het uitvinden van wateruurwerken. De oudste bestonden uit schalen, uit welke, door eene kleine opening, het water afliep. Men lette op, hoeveel water er door deze opening in eenen daaronder staanden bak droop, gedurende den tijd van

de kortste schaduw des zonnewijzers, enz.

De Grieken hadden reeds verbeterde wateruurwerken, 500 jaren vóór onze tijdrekening. Daar intusschen de wateruurwerken, wegens den invloed van koude en warmte op de uitzetting of inkrimping dezer vloeistof, nooit eene juiste tijdverdeeling aan de hand konden geven, zoo zocht men, door meerdere zamenstelling en het aanbrengen van raderwerken, hierin te voorzien. De eerste, die hierin gelukkig slaagde, omstreeks anderhalve eeuw vóór onze jaartelling, was CTESIBIUS van *Alexandrië*, de uitvinder der waterorgels en dubbele pompen." Deze opgaaf nu onderscheidt drie soorten van wateruurwerken; het oud-Egyptische, het verbeterde Grieksche en dat van CTESIBIUS. Maar de *Encyclopédie* i. v. »*Horloge à eau*," heeft het volgende: »Elle distingue deux horloges à eau, l'ancienne, et la nouvelle inventée par CTÉSIBIUS"...... waar blijft alzoo nog de derde soort? — en in voce »*Clepsydre*": Les Égyptiens mesuraient par cette machine le cours du soleil"......»L'usage des clepsydres est fort ancien: elles ont été inventées en *Égypte* sous le règne des PTOLEMÉES". Hier spreekt men dus alleen van het uurwerk van CTESIBIUS, terwijl er geene melding gemaakt wordt van de beide overige.

Evenwel, niet alle wateruurwerken schijnen met dienzelfden naam (κλεψύδρα) te zijn bestempeld geworden. Immers bij HOFFMANN, *Die Alterthumswissenschaft*, Leipzig 1835, S. 344, vindt men opgeteekend: »Die frühesten Astronomen bedienten sich bei ihren nächtlichen Beobachtungen eines Wasser-Zeitmessers, der durch ununterbrochenen Zuflusz stets gefüllt, auch beständig gleichviel Wasser ergosz. Dieses astronomisches Werkzeug hiesz *ὑδρίον ὡροσκόπιον*". Nu kom ik op het vroeger vermelde terug en vraag waarop, in het werk van den Heer SLUYTERS, gedoeld mag zijn door »verbeterde wateruurwerken", 500 jaren vóór onzen Heer JEZUS CHRISTUS? Zou men daaronder ook verstaan moeten het *ὑδρίον ὡροσκόπιον*?

Gaan wij tot andere volken over dan verdienen de Romeinen het eerst in aanmerking te komen. Deze gebruikten ook het wateruurwerk, »clepsydra", en men vindt daarover vrij uitvoerig gehandeld in: J. ROSINI *Antiquitates Romanae cum notis* TH. DEMPSTERI (Amstel. 1743) p. 708. Onnoodig zou het echter zijn, mij bij deze Romeinsche wateruurwerken langer op te houden, daar zij hoofdzakelijk met de Grieksche overeenkomen.

In SLUYTER's *Handboek* wordt voorts melding gemaakt van Chinesche tijdmeters: zij plaatsten, zegt hij, »een ledig vat, in welks bodem eene kleine opening was, in een ander grooter, en met water gevuld. Langzaam zonk het eerste in het laatste, en dus berekende men de uren".

»Plusieurs peuples", zegt verder de *Encyclopédie*, »s'en servaient aussi, pour marquer les heures du jour et de la nuit; témoin ce que dit CÉSAR dans sa description de l'*Angleterre*, qu'il avait observé, par leurs *horloges d'eau*, que les nuits y étaient plus courtes que dans les *Gaules*".

Ten slotte nog iets over de raderuurwerken die de Ouden gekend hebben. De *Encyclopédie*, i. v. »*Horloge à rouages*" etc., XVII, p. 729, verhaalt: »Après que CTÉSIBIUS, qui fleurissait vers l'an 613 de *Rome*, eut imaginé la machine hydraulique des *horloges à eau*, on trouva le secret d'en faire à rouages sur le même modèle, et ces nouvelles horloges prirent une grande faveur; TRIMALCION (quis?) en avait une dans sa salle à manger. Cette invention néanmoins ne se perfectionna point; car pendant plus de sept siècles, il n'est parlé d'aucune *horloge* remarquable. Nous ne connaissons de nom que celles de BOËCE et de CASSIODORE. On sait que CASSIODORE avait lui-même du goût pour la méchanique; l'histoire rapporte que s'étant retiré sur ses vieux jours dans un monastère de la *Calabre*, il s'y amusait à faire des *horloges à rouages*, des cadrans et des lampes perpétuelles". In het *Handboek* van SLUYTERS, bl. 11, vind ik ook aangeteekend, dat de wateruurwerken van BOËTHIUS, hem door THEODORIK, Koning der Oost-Gothen gevraagd werden, ten gevalle des Bourgondischen Konings GUNDEBALD. Van deze werken nu moet het eene een zonnewijzer, het andere een wateruurwerk zijn geweest.

STUART zegt wel (*Rom. Geschied.*, VII. bl. 197, uitg. *'s Hage* 1825), dat de Romeinen met de raderuurwerken onbekend zijn gebleven: maar 't wederspreekt geenszins de voorstelling in de *Encyclopédie*, nademaal BOËTHIUS en CASSIODORUS in een tijdperk geleefd hebben, dat wel nog tot de oudheid gerekend wordt, maar waarin het bestaan des eigenlijken Romeinschen rijks al had opgehouden.

C. A. C.

[Over de vroegste tijdwijzers der oude volken heeft GOGUET, *De l'Origine des Lois, des Arts et des Sciences &c.* Par. 1820, T. I, p. 257 suiv. het navolgende opgeteekend: „Les nations grossières, qui n'ont aucune manière artificielle de mesurer le temps, ont cherché dans la nature des moyens qui pussent y (*) suppléer. Les habitants de l'*Islande* se règlent sur les marées. Les Chingulais, qui ne connaissent ni les cadrans solaires, ni les horloges, mesurent le temps par l'état d'une fleur qui s'ouvre régulièrement, chaque jour sept heures avant la nuit (†). A *Madagascar* on juge de l'heure qu'il peut être par la grandeur de l'ombre des corps exposés au soleil (§). On sent assez à quel point toutes ces ressources sont imparfaites.

Pour diviser le temps en parties égales, les peuples policés ont employé autrefois divers moyens. Ceux

(*) *Histoire Natur. d'Islande*, T. I, p. 260.
(†) *Hist. Génér. des Voyages*, T. VIII, p. 533.
(§) *Ibid.*, p. 624.

qui paraissent avoir été le plus anciennement et le plus généralement usités, sont les horloges d'eau et les cadrans solaires. On voit par tout ce qui nous reste d'anciennes traditions, que les horloges d'eau ont été les premiers instruments qu'on ait imaginés pour se procurer une mesure artificielle du temps. Les Égyptiens faisaient remonter cette invention à la plus haute antiquité: MERCURE, disaient-ils, avait remarqué que le Cynocéphale urinait douze fois par jour, à des distances égales. Il profita de cette découverte pour construire une machine qui produisit le même effet. En dépouillant ce narré des fictions qui accompagnent ordinairement, chez les anciens, l'histoire des premières découvertes, on voit que c'est par l'écoulement de l'eau que les Égyptiens avaient cherché originairement l'art de mesurer (*) le temps. L'usage de cette espèce de clepsydre a même subsisté pendant bien des siècles chez ces peuples (†).

On sait aussi que c'est par le moyen des horloges d'eau que les astronomes Chinois supputaient les intervalles de temps qui s'écoulent entre le passage d'une étoile par le méridien, le coucher ou le lever du soleil, la grandeur des jours, etc. (§). C'est encore à l'aide d'une pareille machine qu'on a cru que les premiers astronomes avaient divisé le zodiaque en douze parties égales.

Il paraît donc que l'invention des horloges d'eau remonte à une antiquité fort reculée. Cependant je n'oserais assurer que ces sortes de machines fussent connues dès les siècles que nous parcourons présentement. A l'égard des cadrans solaires je trouve encore moins de traces de leur ancienneté.

En général on peut douter que l'art de diviser les jours en heures, ou parties égales, ait été connu dans ces premiers âges. Les livres de MOÏSE servent plutôt à augmenter cette incertitude, qu' à la détruire. L'Écriture ne désigne le moment auquel les anges apparurent à ABRAHAM, qu'en disant que c'était dans la plus grande chaleur du jour (**). Il en est de même dans toutes les occasions où il s'agit de marquer les temps. Les différents moments de la journée n'y sont jamais désignés que d'une manière vague et incertaine, lorsque *le soleil était près de se coucher*, *sur le soir, le matin, au lever du soleil*, etc. (††). Ces manières de s'exprimer peuvent faire douter qu'on eût alors inventé quelque méthode artificielle pour subdiviser le jour en parties égales (§§)].

(*) *Plinian. Exercit.*, p. 643, 644.

(†) *Voyez* HOR. APOLLO, l. I, c. 16.

(§) *Hist. de l'Astronom. Chin.*, par le P. GAUBIL, publiée par le P. SOUCIET, p. 5.

(**) *Gen.* c. XVIII, v. 1.

(††) *Ibid* c. XV, v. 12, c. XIX, v. 1, 15, 23.

(§§) On peut répondre aux doutes que je propose, que ce n'est pas l'usage d'un historien de marquer l'heure précise à laquelle sont arrivés les évènements qu'il raconte. Mais, ce qui m'a fait insister sur ce fait, c'est que l'intention de MOÏSE a été, à ce qu'il paraît, de faire connaître le moment précis auquel se sont passés les faits dont je viens de parler.

Het Leydsche Gymnasium; de Heeren van Raephorst (II.; bl. 342; III.; bl. 299). Het gebouw van het stedelijk gymnasium te *Leyden* is nooit de burg der Heeren VAN RAAPHORST geweest. Immers lezen wij bij VAN MIERIS en VAN ALPHEN, in hunne *Beschryving der Stad Leyden* (bl. 441 en 442): »Deeze Schole is gebouwd geworden op een erf, 't gene eertyds aan het Graaflyke Hof *Lokhorst* behoorde, sedert tot de Vierschaar van *Rynland* gebruikt, en om zyn bouwvalligheid in 't jaar 1564 op zeker beding, aan de Stad gekoomen is. Naa welken tyd het zelve aan byzondere persoonen verkoft is. Het gemelde erf door wanbetaaling weder aan de Stad vervallen, hebben de Heeren Regeerders in het jaar 1599 goed gevonden eene groote of Latynsche School aldaar te bouwen, als digt gelegen aan de Oude Schoole, en was hetzelve in 't volgende jaar volbouwd". Wanneer echter deze school gesticht is, valt met geene zekerheid te bepalen. Ongetwijfeld bestond de oude school, door VAN MIERIS en VAN ALPHEN vermeld, reeds in 1324, want toen benoemde WILLEM III, Graaf van *Holland*, Meester ANDRIES, Schoolmeester te *Leyden*, tot Sekretaris van zijne dochter MARGARETA, welke met den Roomsch Koning LODEWIJK gehuwd was; terwijl hij NICLAAS MARRE, onder zekere voorwaarde, tot de bestiering der school aanstelde (*).

Tot dusverre schijnt de school den Graaf te hebben toebehoord, doch in het jaar 1357 werd zij aan de stad toegewezen. In het volgende jaar gaf Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, tot verbetering of vergrooting er van, een erf aan de stad, volgens dezen brief:

»AELBRECHT, bi der ghenaden Gods Palays Grave op ten *Ryn*, Hertoghe van *Beyeren* ende Ruwaerd der Graiflicheyt van *Henegouwen* ende van *Hollant*, doen cond allen luden, dat wi ghegheven hebben onzen goeden luden van *Leyden*, dat erve dat die hofgrafte plach te wesen, streckende van der keremure an den ghemienen wech die men te hove gaet; also breed alse behoeflic is tot ere scole. In kennisse der wairhede so hebben wi desen brief open besegelt met onsen zeghele.

Ghegheven te *Leyden* op den achten dach van Mairte MCCCLVIII".

Nadat de school en het erf alzoo de eigendom der stad waren geworden, besloot de stedelijke Regering haar te verbeteren, en verkocht derhalve het *Leydsch Gymnasium*, hetwelk bouwvallig geworden was, in het jaar 1431 aan BOUDEWIJN VAN SWIETEN, Thesaurier van *Holland*, voor 500 Philips-Bourgondische schilden, en bouwde eene nieuwe school. Dit en nog meer omtrent de voormalige Latijnsche school, thans het Gymnasium te *Leyden*, kan men vinden bij VAN MIERIS en VAN ALPHEN, *Beschryving der Stad Leyden*, bl. 436—442.

Wat nu den burg der Heeren VAN RAAPHORST, anders het *Huis te Raaphorst* geheeten, betreft, deze heeft niet gestaan binnen *Leyden*, maar onder *Wassenaar*, een half uur ten Z. O. van dat dorp. Naar ik meen bestaat het nog, en behoort thans, vereenigd met de naastgelegen buitenplaats *Eikenhorst*, mede

(*) Zie: VAN MIERIS, *Charterb. van Holland*, Dl. II, bl. 345. *Aanm. v. h. Bestuur.*

onder *Wassenaar*, en met het buitengoed het *Huis ten Horst*, dat gedeeltelijk onder *Voorschoten*, gedeeltelijk onder *Wassenaar* ligt, in eigendom aan Prins FREDERIK der *Nederlanden.* Het *Rapenburg* te *Leyden* schijnt zijnen naam van de Heeren VAN RAAPHORST ontleend te hebben. Althans BARTHOLOMëUS VAN RAAPHORST, als Heer van *Soeterwoude*, veroorloofde, bij zijnen bezegelden brief den 20sten Julij 1386, aan de stad *Leyden* van »dit zyn ambacht binnen de vryheid der stad zoo veel te brengen als die van *Leyden* willen". Men zie voorts over het geslacht VAN RAAPHORST: W. VAN GOUTHOEVEN, *d'Oude Chronycke ende Historien van Holland* enz., bl. 197 en 198; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, bl. 1053—1058; VAN HOOGSTRATEN, *Groot Algemeen Historisch Woordenboek*, op het woord, en KOK, *Vaderlandsch Woordenb.*, XXIV.; bl. 70—76.
A. J. VAN DER AA.

[V. D. N. raadt den Heer J. R. *te L.*, ter bevrediging van zijn' weetlust, de genoemde werken van VAN MIERIS en VAN ALPHEN, van VAN LEEUWEN en KOK op te slaan. W. T. haalt uit het *Vaderl. Woordenboek*, Dl. XXII, bl. 72, aan, dat de Latijnsche school te *Leyden* staat in de *Lokhorststraat*, en in 1600 voltooid werd. Dat dit gebouw vroeger de burg der Heeren VAN RAEPHORST zou geweest zijn, is hem niet gebleken. Over het geslacht dier Heeren verwijst hij naar de schrijvers, hierboven door den Heer VAN DER AA opgegeven.]

Beseven (II.; bl. 342).

„Om den genaden tijdt
Seer kostelijck *beseven*".

Beseven is het oude deelwoord van *beseffen*, thans *beseft*, zoodat de zin is: »om, den kostelijken tijd van genade en bekeering beseft hebbende of beseffende, dien in dit leven niet te verliezen". SAXO SYLVIUS.

Beseven is *beseft*, *bespeurd*, van *beseffen*, *besief*, *beseven*. Mr. B. H. LULOFS, *Handboek van den vroegsten bloei der Nederl. Letterk.*, bl. 380, in het *Glossarium*. Het is een dier werkwoorden, die met vele andere door den Hoogleeraar als bewijs aangevoerd worden, dat de ongelijkvloeijende of sterke vorm van vervoeging de oudste in de Duitsche talen is. T. a. p. bl. 299. J. J. WOLFS.

Beseven. In het *Lijstjen van vreemde en verouderde Woorden*, achter den eersten bundel der *Nederlandsche Geschiedzangen* (Amst. 1852) vindt men dit woord verklaard door *opgemerkt* (*bezeft*)".

Op bl. 92 leest men in het vers op den dood van FILIPS van *Borgondiën* (1467):

Latende ons Clachtich ende beschadich,
Joyeusheit Cranckende, troost ende feeste,
Persequerende, Lacen, die allermeeste
Princhc ende XRISTUS vrienden *beseven*,
Vervreimdende Van sinen levenden gheeste,
Smaendacchs Junii vichtiende ghescreven.

DESIDEER.

Beseven. In de *Chronycke van Leeuwenhorn, voortyden ontrent der Sypen, enz., in ryme gestelt door den E.* DIRRICK ADRIAENSZ. VALCOOCH, 1599, vind ik: »Noyt costelicker banket was oyt *beseven*", aldus nooit gezien of beleefd, zoo als niemand het zich had kunnen verbeelden of *beseffen*, door welk laatste woord *beseven* verklaard wordt in de woordenlijst achter de *Nederl. Geschiedzangen*, en het is gewis met evenveel regt het verleden deelwoord van *beseffen*, als *verheven* van *verheffen*, zoodat het tot schade onzer taal in onbruik is geraakt. C. W. BRUINVIS.

Beseven. In eene *Ballade op de Stad Gent, na den opstand van het jaer* 1539, medegedeeld door J. F. WILLEMS in het *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. IV, bl. 253, leest men:

Hadt ghy begheerte en transpoort willen gheven,
So hadt ghy mueghen al 't uwe behouwen;
Maar neen ghy, dus wert u goet beschreven.
't Is claer *beseven*„ ghy blijft vol rouwen.

In een *Tafelspeelken van twee personnagien om up der dry Coninghen avond te spelen*, insgelijks in het *Belg. Mus.*, Dl. II, bl. 104:

Dat zal ic gaen doen,
Ter eeren dezen Coninc, die de croone draecht;
Want wy brijnghen hem een suver maecht,
Die een conincghinne ooc es *beseven*:
Die willen wy hem tot een present gheven.

In *Die eerste bliscap van Maria*, een mysteriespel van het jaar 1444, *Belg. Mus.*, Dl. IX, bl. 124:

Vor waer geseyt
Si es de sorchfuldichtste ende de bequaemlijxte
De gehorsamste en de tamelijxste
In allen dingen soet es *beseuen*
Si leit bat yngelen dan menscen leuen.

In een gedicht op MARGARETHA van *Oostenrijk* en PHILIPS *den Schoonen*, van 1497:

„Daer groeyde jonste, daer sach men vrede,
Int weerdich ontmoeten van twee gelieven
Sulc een ontfanck alsmen daer dede
En mach gheen menscelike tonghe brieven!

Daer heeft liefs mont den mont *beseven;*
Daer sachmen dooghen na dooghen ghierich.

In alle deze voorbeelden laat zich *beseven* gereedelijk verklaren als deelwoord van *beseffen*, met eenige wijziging soms der beteekenis, b. v. in den zin van *bespeuren*, *ontdekken*, *gewaar worden* (of ook *aanmerken*, *erkennen*), zoo als dan ook de door WILLEMS gegevene verklaring inheeft. Ook in het citaat van E. W. W. zal »den genade tijdt seer kostelijck *beseven*", den tijd moeten beduiden dien men *beseft* of *ontdekt* dat zeer hooge waarde heeft. Volgens BILDERDIJK had het oude Hoogduitsch ook een werkwoord *entseben*, *gewaar worden.* Σ.

[De voorbeelden uit het *Driekoningenspel* en de *Ballade op Gent*, werden ons insgelijks door CONSTANTER medegedeeld, die natuurlijk geheel met Σ.

en SAXO SYLVIUS overeenstemt in de verklaring van *beseven*, in 't *Kleyn Hoorns Liedtboeck*, bl. 165. J. J. v. G. en J. C. K. hadden KILIAEN opgeslagen en aldaar *beseven* tot *beseffen* teruggebragt en dit laatste door *comprehendere*, *percipere* verlatijnscht gevonden.]

Monferland (II.; bl. 342). Over *Monferland* vindt men eene bijdrage in D. BUDDINGH'S *Verhandeling over het Westland*, bl. 246. De *Montferlandsche* berg, ook *Monterberg* geheeten, — welks ontstaan door de sage daaraan wordt toegeschreven, dat eenige reuzen, den *Eltenberg* dragende, dezen heuvel als bij ongeluk van hunne baar lieten vallen, en toen besloten om dien *mondvol* zands daar maar te laten liggen, — schijnt toegewijd te zijn geweest aan de vroegere *Mond*-vereering. (*Mond* = *Mont* = *Mona* = *Maan*). »De noordsche mythe, waarin *Munna* met groote haast door de lucht *vaart*, maar ook de bijzonderheid, dat de voet des bergs door grachten omgeven is, kan den naam van *Mont-ver* (veer, vaart) verklaren".

Dr. WESTENDORP, in zijne *Noordsche Mythologie*, bl. 293, vraagt, »van waar de gewoonte der ingezetenen aldaar afkomstig is, om in 's Heerenberger bosch op den met boomen beplanten heuvel *Montverland* te vergaderen?" D. BUDDINGH' t. a. p. en JANSSEN, *Geldersche Volks-Almanak*, 1842, bl. 176, achten dit vergaderen aldaar der omwonende lieden op vroeger godsdienstig gebruik gegrond, gelijk men ook elders nog oude feestgebruiken aantreft.
J. J. WOLFS.

Monferland. Volgens de overlevering, die mij, op *Monferland* zijnde, medegedeeld werd, zou de naam diens bergs *Mondvolland* zijn, en aan de volgende omstandigheden zijnen oorsprong te danken hebben:

De reuzen, die in vroeger tijd de oevers van den *Rhyn* bewoonden, kregen op zekeren dag sterken lust om, (zoo als zij uit grilzieke liefhebberij meermaals deden) den *Eltenberg* te verzetten of boven op een anderen te stellen. Met dit werk waren zij reeds een eind wegs gevorderd, toen, ziet! op de hoogte van het tegenwoordig *Monferland* eensklaps een brok aarde aan hunne handen ontviel. Om echter hunnen tot hiertoe zoo gelukkig volbragten arbeid niet te verstoren, kwamen zij wijsselijk overeen om »deze *mond-vol land* daar maar te laten liggen". — Volgens eene andere gissing zou die plaats eigenlijk *Mont-volant* heeten en zulks omdat zij den vorm heeft van daar zoo eens uit de lucht gevallen te zijn. Ook *Moffenland* laat zich als een derde naam opgeven, immers daar die geheele streek met *Zevenaar* langen tijd onder *Duitschland* gehoord heeft. Hoe het zij, de bijzonderheid van den naam, de overlevering er aan vastgeknoopt, de juiste ronde gedaante van den berg, de hunneschans-achtige gracht en wal die hem omgeven, de eenzame ligging der vrij aanmerkelijke hoogte midden in een vlakke heide, — dit alles schijnt mij toe het bewijs te leveren, dat men hier het werk heeft van menschenhanden, welke dezen heuvel, zoo niet opgeworpen, dan toch aangehoogd zullen hebben. Ook de ligging als sterkte op weinig afstands van den Rhynoever kan bijdragen om de plaats voor een overblijfsel uit veel vroegere eeuwen te doen houden. Mag al het naamcyfer (tijdvers?) niet op zulk eene oudheid duiden, en spreekt ook de geschiedenis van de overgave eens vroeger hier aanwezigen burgs aan een broeder des bezitters, zoo vlei ik mij toch, dat de gegevene bijzonderheden misschien niet onwelkom zullen zijn.
H. JR.

Monferland. Doorgaans vind ik geschreven *Montferland*, en in de *Tegenwoordige Staat van Gelderland*, bl. 402, zoowel als bij BACHIENE, *Beschryving der Vereenigde Nederl.*, I.; bl. 347, *Montverland*. Sommigen willen dat deze berg, die ongeveer 15 ellen (?) hoogte, 530 schreden in omvang en op den top 90 schreden in diameter heeft, met kruiwagens zoude zijn opgehoogd en daarvan den naam ontleend hebben, als van *montem ferre*. Anderen gelooven dien naam te moeten afleiden van *Montferrat* in *Piémont*, en dagteekenen hem van zeker bezoek, 't welk Zigeuners of Heidens aan deze streken gebragt zullen hebben. — Zie voorts het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, Dl. VII, bl. 1062.
A. J. VAN DER AA.

[Deze berigtgever liet, ook hij, de sage der bergdragende reuzen niet onaangeroerd, en nog zijn drie andere getuigen opgestaan om ons dit verhaal uit de grijze oudheid te bevestigen. Ieder echter met eenige wijziging in de bijzonderheden, nademaal THEODORIK, die, nog geene twee maanden geleden, de mythe van den *mond vol lands* uit twee Monferlandsche monden opgevangen heeft, ons den geheelen *Achterhoek* (streek waartoe *Zeddam*, *'s Heerenberg* enz. behooren), op de vervaarlijke ruggen dier wandelende Titanen aanschouwen doet; — V. D. B., die zich met H. JR. vereenigt om *Monferland* een zonderling verschijnsel te noemen, van eene verplaatsing gewaagt uit den keten van het *Zevengebergte* naar de landen rondom *Arnhem* en *Kleef*; — P. E. VAN DER ZEE eindelijk, die de kroon zet op het wonderbare, zoo ver gegaan is door *Monferland* als het effluvium te karakterizeeren, van een dier ontzettende giganten in zijne eenvoudigheid uitgeademd.]

Monferland. Indien HENRY niet bekend mogt zijn met hetgeen de Heeren L. J. F. JANSSEN en I. A. NIJHOFF over de beteekenis en den naamsoorsprong van *Monferland* in het midden hebben gebragt, zoo zal hij wél doen met in te zien den *Gelderschen Almanak* van 1842, alwaar de eerste dier geleerden eene belangrijke *Herinnering* aan gezegden heuvel heeft doen opnemen, uit welke ook dit gebleken is, dat men tot heden toe geene zekerheid nopens de herkomst van den naam verkregen heeft. Want, terwijl sommigen hier eene

verbastering van *Montferrat*, *Montfranderberg*, *Montferraterberg* schijnen te bespeuren, geven anderen de voorkeur aan de afleiding van *Mondboir*, *Momber*, *Monfer*, *Beschermheer*, *Voogd*. — Van de bedoeling van het tijdvers, niet op een ouden muur, maar op een ouden zandsteen, boven de deur van het vernieuwde gebouw aldaar nedergesteld, wordt het een en ander door den Heer JANSSEN medegedeeld, en tevens eene vertaling van die regelen geleverd, waaruit schijnt te blijken dat het daarin uitgedrukte jaartal 1699, — brengt men het in verband met een anderen, ook in den muur aldaar boven het venster geplaatsten steen, waarop het jaartal 1599 — aantoonen moet dat het vóórlaatste gebouw slechts ééne eeuw bestaans heeft gehad. Die vertaling luidt aldus: »Hebt gij u geschaamd om bouwvallen en aaklig puin te bewonen: zie (hier) voor u een nieuw paleis gebouwd. PLUTO keer weder".

V. D. N.

Montferland, verbastering van *Montferrand*, zoo als die heuvel door de Lombarden of Caörsinen, die zich reeds in 1309 op het Slot te *'s Heerenberg* ophielden, genaamd werd ter gedachtenis aan een berg of een dorp bij *Cahors* in *Frankrijk*. Zie: *Geldersche Volks-Almanak voor* 1842; NIJHOFF'S *Bijdragen*, V.; bl. 256, maar vooral NIJHOFF'S *Gedenkwaardigheden*, IV.; bl. 55. Zoo het gevoelen van den Heer NIJHOFF nog bevestiging behoefde, zou die te vinden zijn in de volgende plaats uit het oudste leenregister van het huis *Bergh*, loopende van 1417 tot 1423: »Dit heft HUBERT VOGEL; 't goed to *Buschusen* in den Kerspel van *Zedem* ende *Monferande*; 't goed to *Lengel* in den Kerspel van *Zedem*".

Het chronodistichon wijst het jaar 1699 aan. Waarschijnlijk was het in dat jaar dat eenige landlieden, in de bouwvallen van een huis of toren, die op het *Montferland* stond, gravende, eenen schat ontdekten. Graaf OSWALD III van *den Berg* oordeelde dat daardoor inbreuk was gemaakt op de regten zijner heerlijkheid, en ving een regtsgeding tegen hen aan, 't welk in 1702 op zoodanige wijze beslist werd, dat tengevolge van dit proces de landlieden hunne erven jegens den Graaf moesten verbinden. Te gelijker tijd liet de Graaf daar een jagthuis bouwen. Op dezelfde gebeurtenis zinspeelt ook het andere tijdvers daar te lezen: »ThesaVrIs eXCIsIs osWaLDVs Me strVXIt". R. W. T.

[F. en N. N. gelooven de vraag omtrent *Monferland* volledig beantwoord in Dr. JANSSEN'S *Herinnering*.]

Spreekwijzen. Geen been in iets vinden (II.; bl. 342). De uitdrukking is kennelijk ontleend aan dezulken, die, tegen het kerkelijk verbod aan, vleesch op vastendagen etende, in dat vleesch *geen been vonden*, d. i. zichzelven kwanswijs diets maakten, dat het *visch* was, waarin, als van zelf spreekt, alleen *graten* werden aangetroffen, maar geen *been* stak. Daarom gebruikt men de spreekwijs niet, als FREDRIK wil, in de algemeene beteekenis: »*ergens geen zwarigheid in zien*"; maar uitsluitend wordt ze toegepast op iemand, die ergens geen zwarigheid in ziet, schoon 't bezwaar werkelijk besta en voor ieder ander groot genoeg zij, om hem van de zaak terug te houden. CONSTANTER.

Spreekwijzen. Geen been in iets vinden. TUINMAN, *Nederd. Spreekw.*, bl. 235, heeft: »*Hij vind daar geen been in*, dat is, niet 't geen hem hard voorkomt, of er niet door wil, gelijk de botten en beenderen".

Mr. J. H. HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 31, zegt: »*geen been in iets vinden*, voor *geene zwarigheid* of *geene schande in iets vinden. Beenen* is bij KILIAAN, schimpen, *calumniari*, en *verbeenen* zet hij over *vituperare*". Wijders meent Zijn Ed. de uitdrukking reeds bij HUYGENS gevonden te hebben.

J. J. WOLFS.

[V. D. N., P. E. VAN DER ZEE, Mr. L. K. en J. H. VAN DALE beroepen zich op TUINMAN. Laatstgemelde berigtgever ziet in het woord *been* de verbastering of herinnering van het Fransche *peine*, Engelsche *pains*, *moeite*, *zwarigheid* en, waar men bij ons *poene* schrijft, ook van *straf*. Van ...s ...f. ontvingen wij het volgende: „*Been* of *beender* komt van *binden*, *benden* en *banden*, zoo als men het oudtijds noemde. *Geen been in iets vinden* is dus er geen *band* of *beletsel* in zien". P. E. VAN DER ZEE, A. A. D. en Mr. L. K. zoeken de verklaring meer in de gemakkelijkheid, waarmede vleesch, dat geene beenderen vertoont, wordt opgegeten. Daar kan men niet zeggen: „Dat steekt hem in de keel, in den krop", of „dat kan hij niet opkrijgen, verduwen", of „hij stikt aan de brokken".]

Spreekwijzen. Zoo doof als een kwartel (II.; bl. 343). Dat een kwartel niet doof is, maar daarentegen een scherp gehoor heeft, is bekend. Men zegt dus ten onregte: »*hij is zoo doof als een kwartel*", wanneer men daarmede wil te kennen geven, dat iemand niet hooren kan. Mij komt het niet onaannemelijk voor, dat men, in plaats van *kwartel*, *kwarteel* moet lezen (door kwarteel toch verstaat men een vierde van eene inhoudsmaat) en ik kan zeer goed begrijpen, dat iemand, die niet hooren kan, zoo doof is als een kwarteel. De Franschen drukken immers hetzelfde uit, niet door de kwartel voor doof te houden, maar door te zeggen: *il est sourd comme un pot*. Dit is mijn gevoelen, welligt verschil ik met HH. Navorschers. W. T.

[Bezwaarlijk kunnen wij ons met de verklaring van W. T. vereenigen, die nog ter bevestiging zijns gevoelens het spreekwoord *zoo doof als een pot* had mogen aanvoeren. Evenmin lacht ons de meening toe van P. E. VAN DER ZEE, die beweert, dat een kwartel zich doof *houdt* zoo lang hij aan 't zingen is. Dan toch zou de zegswijze gelijk staan met *Oostindische doofheid*. En zij wordt steeds van werkelijk hardhoorenden gebezigd.]

Spreekwijzen. Voetstoots (III.; bl. 343). Zou het niet beteekenen, dat men, zoodra het goed verkocht is, het met den voet stoot, als wilde men zeggen: »Neem het maar weg, ik heb er niet meer meê te maken?"

Misschien ligt in *voetstoots* ook wel hetzelfde denkbeeld opgesloten, als in het oude *met den voet stooten*, voor het afzien van eene erfenis. Zoodra men toch de kist met den voet gestooten had, zag men immers van alles af, en trok men zich de goederen niet meer aan?

J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen. IJzeren vee sterft niet (II.: bl. 343). SCR. kan het antwoord op zijne vraag vinden in de verhandeling van Mr. M. C. VAN HALL, over de spreuk: *Kerkegoed heeft ijzeren tanden*, geplaatst in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, 1852, Dl. II, N°. II, bl. 260—264. De oorsprong en beteekenis der symbolische uitdrukking: *IJzeren vee sterft niet*, wordt aldaar kortelijk toegelicht. Oudtijds werd bij de verpachting van landgoederen veelal bedongen, dat het vee, hetwelk zich bij den aanvang van de pacht op de hoeve bevond, bij het eindigen der huur, door den pachter in gelijken staat van waarde aan den eigenaar zou teruggegeven worden. Het vee, in de verbindtenis begrepen, werd dus geoordeeld nimmer te sterven ten nadeele van den eigenaar; vandaar het bijgevoegde *ijzeren*, hetwelk dat duurzame, onvervreemdbare van het vee ten zijnen opzigte zinnebeeldig moest uitdrukken. Van deze wijze van verhuring, die vroeger ook in *Noord-Brabant* gebruikelijk schijnt geweest te zijn, vindt men alleen bij ons te lande in de Provincie *Drenthe* de sporen nog terug. Het vee draagt in dien zin daar nog den naam van *ijzeren vee*, *ijzeren koeijen*, *ijzeren paarden*, *ijzeren schapen*, *ijzeren varkens* (?) enz. In *Frankrijk* is zij nog aan de meeste landbouwende départementen eigen gebleven; de *Code Civil* wijdt in zijn Hoofdst. *du Bail à Cheptel* (Liv. III. Tit. VIII) eene bijzondere afdeeling aan *le Cheptel donné par le propriétaire à son fermier ou colon partiaire*, Art. 1821—1826, waar het *Cheptel*, »par lequel le propriétaire d'une métairie le donne à ferme, à la charge qu'à l'expiration du bail le fermier laissera des bestiaux d'une valeur égale au prix de l'estimation de ceux qu'il aura reçus", ook eigenaardig genoemd wordt *Cheptel de fer*.

In *Duitschland* was het met deze soort van *contractus socidae* vroeger eveneens gesteld, zie MITTERMAYER, *Grunds. des Deutschen Privatr.* § 201 en de aldaar aangehaalde schrijvers; JAC. GRIMM, *Deutsche Rechtsalterthümer*, II.; S. 593. De daarvoor bekende uitdrukkingen waren *Immerkuh*, *Immerrint*, *vaccae perpetuae* enz. Ten slotte verwijst Mr. VAN HALL nog naar eene merkwaardige plaats van SELDENUS, *de Uxore Ebraïca*, III, cap. 9, waar in denzelfden zin van *pecus ferreum* gewag wordt gemaakt.

J. H. DE ST.

[Van Mr. L. K. en POMPONIUS erlangden wij dezelfde verklaring in beperkteren vorm. Wij nemen de vrijheid van uit Dr. M. J. NOORDEWIER's *Nederduitsche Regtsoudheden* (*te* Utrecht, *bij* KEMINK *en Zoon*, 1853, in 8°.), bl. 254, er het volgende bij te voegen:

„Spring- of *fazel-* (Zutph.) en huisvee, 't welk door hofeigenaar of pachter onafgebroken gehouden, en bij versterf terstond vernieuwd moet worden, heet *ijzeren vee*, *stalen vee; eeuwig vee sterft niet*. Vgl. over de *ijzeren koeijen* den *Drentschen Volks-Almanak* voor 1844, bl. 94—100".]

Samoureusen (II.; bl. 343) zijn eene kleiner soort van vaartuigen dan de *Keulenaars*; ook daarin dus van deze verschillende, dat zij maar *één* vertrek op het dek hebben, terwijl in de *Keulenaars* onderscheidene kamers worden aangetroffen. Vóór het gebruik van de stoombooten zag men er vele, onder anderen te *Rotterdam*, [en te *Amsterdam*]. Den oorsprong des naams zoek ik te vergeefs in Woordenboeken, voor zoo ver ik die bij de hand heb. Het *Vocabulaire* van WAILLY (1811) heeft hem als een nieuw, van elders ingekomen, woord aangeduid. GATTEL (1803) verklaart hem met iets langere omschrijving aldus: »Terme de marine. Bâtiment extrêmement long et plat, qui n'a qu'un mât très long formé de deux pièces, et tenu par des cordages à l'arrière et aux côtés. On s'en sert sur le *Rhin* et sur les canaux de *Hollande*". L. J.

Samoureusen. Deze benaming wordt verschillend gespeld; veelal *samoreus* naar het Fransche *samoreux*, doch ook *sammereus* en *samereus*. Zie HUBNER, *Historisch en Staatk.* *Woordenboek* en WEILAND, *Taalk. Woordenb.* De *Samoureus* is een zeer lang vaartuig met een platten bodem, hetwelk op den *Rhyn* en de *Maas* gebruikt wordt, inzonderheid om hout te vervoeren. De zeer hooge mast bestaat uit twee stukken, en is aan den achtersteven en de zijden van het schip met touwen vast gemaakt. Over de afkomst van den naam heb ik nog niets gevonden; mogt een ander gelukkiger zijn! V. D. N.

Samoureusen. —»*Sammereus*, een zeer lang, plat en stevig vaartuig op den *Rhyn* en *Maas*, hetwelk gebruikt word inzonderheid om zeer zware en lange ijke balken, en in het gemeen om een grote menigte van goed gelyk af te voeren. De mast is van 2 stukken, en zeer hoog, zynde aan de achtersteven van 't schip en aan de zyden met touwen vastgemaakt". (JOHAN HUBNER, *De Staats- en Koerantentolk*, bl. 761, *Leyden*, *by* DIRK HAAK *en* SAMUEL LUCHTMANS, 1732.)

De *Dordrechtsche Galey* was gemaakt van zes *Sameroysen* of *lange Rhynschepen*, zij was lang 46 of 48 treden, had op elke zijde 19 es-

sen riemen, elk van 22 voeten lang, en kon veel grof geschut voeren. *Handvesten, Octroyen, enz. der Stede Vlaardingen*, bl. 461, *'s Gravenhage*, bij JOHANNES GAILLARD, 1772.

LABORANTER.

Samoureusen. De vrager A. A. A., die verlangt te weten wat *Samoureusen* zijn, vindt het antwoord in BUDDINGH's *Algem.Statistiek voor Handel en Nijverheid*, II.; bl. 25 (*Haarl.* bij A. C. KRUSEMAN, 1847). Aldaar treft men onder de Rhijnschepen »de *Samoureus*" aan »of *Keulenaar*, lengte 31,144 Ned. el, breedte 4,246 el, diep of hol 2,972 el, inhoud 200 ton, diepgang bij lading 1,8 tot 2,5 el, ledig 0,4 tot 0,7 el; men heeft Keulenaars (*Samoureusen*) tot 600 tonnen inhoud, de afmetingen en diepgang zijn hier naar een van 200 ton".

Indien iemand den naamsoorsprong van de *Samoureus* tracht op te helderen, gelieve hij ook van de volgende Rhijnschepen enz. de verklaring te beproeven, als daar zijn: de *Gaffelaar*, de *Poon*, de *Tjalk*. Zie de afmetingen daarvan mede t. a. p., bl. 25 en 26.

SCR.

Samoureusen. Dit woord als naam van zekere schepen gebruikt, komt reeds vroeger voor dan het door den vrager aangevoerde jaar 1666, namelijk in het *Register van de dagelyksche Besoignes 's lands van Utrecht* dd. 27 April 1584, waar wij vinden van een gecommitteerde uit *Utrecht* naar *Arnhem* gezonden, tot het huren van een *Samereus-schip*, ten einde daarin zeker »instrument" (ongenoemd) te laden. Daarbij was tegenwoordig de Ingénieur ANTONIS VAN DER VATE.

In het *Collegiael-boek van den Raade ter Admiraliteit* vindt men op den 19den April 1594 een rekwest vermeld, overgegeven aan den Hove van *Gelre* door TOMAS TOMASZ. VAN MAURIJK en 25 *Sameroessche schippers*, betaling verzoekende voor de diensten, die hunne schepen in Mei 1586 aan de Generaliteit bewezen hebben.

Het woord heb ik hooren afleiden van *Sambre et Meuse*, zoodat het schepen zou te kennen geven, welke deze twee rivieren bevaren konden.

.. ELSEVIER.

[J. J. WOLFS heeft de bepaling van JOHAN HUBNER, ons door LABORANTER toegezonden, ook in W. A. WINSCHOOTEN's *Seeman*, bl. 218, aangetroffen. — J. J. v. G. heeft met WEILAND geraadpleegd (*Kunstwoordenboek*, Dordr. 1846), en diens definitie afgeschreven, welke ook in V. D. N.'s antwoord zoo goed als opgenomen is. Korter verklaring heeft men (als N. N. heeft aangemerkt) in de *Dictionnaire* van HALMA.

Ook H. houdt *Samoureus* afgeleid van *Sambre*, in het Lat. *Samăra*. CONSTANTER zoekt veeleer den oorsprong des naams in de eene of andere stad aan den *Rhyn*, waar dergelijke schepen gebouwd worden.]

De Eenhoorn als Windwijzer (II.; bl. 343). Op het torentje van het door het Nederlandsche Loodswezen te *Vlissingen* betrokkene gebouw staat als windwijzer een eenhoorn.

Dit huis is gebouwd door de voorouders van — en heeft het laatst behoord aan — den thans te *'s Gravenhage* met der woo gevestigden Staatsraad Jhr. Mr. J. C. R. VAN HOORN VAN BURGH.

De tenanten des wapens van gemelde familie zijn *twee eenhoorns* en ik meen het aan die omstandigheid te moeten toeschrijven dat het torentje van dat gebouw met een eenhoorn als windwijzer prijkt.

LUDOLPH *te Vlissingen.*

[De eigenlijke vraag van INQUIRENDO VERITAS — op welke *Kerktorens*, behalve dien te *Noordbroek*, de eenhoorn als windwijzer wordt aangetroffen — is alzoo nog onopgelost.]

Volksliederen. 't »*Wilhelmus van Nassouwe*" (II.; bl. 343). Al wat men omtrent den vervaardiger van dit volkslied, door eenigen aan DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, door anderen aan FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, toegeschreven, kan verlangen te vernemen, vindt men behandeld en overwogen in de navolgende werken: *Over het Volkslied Wilhelmus van Nassauwen*, door R. H. VAN SOMEREN, met eene bijdrage door Mr. P. A. BRUGMANS, enz., *Utrecht* 1834; — en G. D. J. SCHOTEL, *Gedachten over het Volkslied Wilhelmus van Nassauwen*, mede in 1834, doch te *Leyden* uitgegeven.

Onder de aanhangers of voorstanders van MARNIX van *St. Aldegonde*, tellen wij onder onze vaderlandsche en buitenlandsche Letterkundigen, JACOBUS VERHEIDEN, MELCHIOR ADAM (1620), BAYLE (1692), ADRIAAN PARS (1701), JOANNES VAN SPAAN (1766), S. H. VAN IDSINGA, G. SUIKERS, JOANNES PRINS, J. SPEX, Mr. GALE ISAAC GALES, L. G. VISSCHER (1820), J. F. WILLEMS, Mr. JACOBUS SCHELTEMA (*), WITSEN GEYSBEEK, COLLOT D'ESCURY, N. G. VAN KAMPEN, JOHN BOWRING, E. MUNCH, Mr. P. S. SCHULL, Dr. HEINRICH HOFFMANN en Dr. G. D. J. SCHOTEL (†).

Onder de voorstanders van COORNHERT behooren, behalve HUGO DE GROOT, als zegsman, UITENBOGAERT, GERARD BRANDT (1666), een zich noemende MODESTINUS PHILALETHES, VAN ALPHEN (1766), JAN WAGENAAR (1767), J. KOK, CHALMOT en R. H. VAN SOMEREN.

Als onzijdig in dit letterkundig geschil, of als *twijfelaars* mogen wij beschouwen: FRANCISCUS RIDERUS (1661), S. VAN LEEUWEN, de Hoogleeraren TE WATER en M. SIEGENBEEK, Mr. J. C. W. LE JEUNE en Mr. P. A. BRUGMANS.

Nu moge ieder zelf onderzoeken en partij kiezen. Hij vergelijke echter daarbij ook: E. MUNCH, in een zijner *Aletheia's* (*'s Gravenh.*

(*) Dit is in strijd met het aangevoerde uit dien schrijver in DE NAVORSCHER, Dl. II, bl. 343.
Aanm. v. h. Bestuur.

(†) Voeg hier nog bij: U. G. LAUTS, BROES, VAN VLOTEN, Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK.
Aanm. v. h. Bestuur.

bij HARTMANN); mijn opstel in den *Almanak van Blijgeestigen* (*Amst.* 1833), benevens eene aankondiging van het boven eerstgenoemde werk, in de Amsterdammer Ephemeride: *Tijdschrift voor Nederl. Letterkunde* (Amst. bij VAN DER VINNE, 1835). Als wij thans eene partij zouden kiezen, zouden wij, nadat wij de gedichten van COORNHERT nader hebben leeren kennen, ons bij de voorstanders van MARNIX van *St. Aldegonde* voegen.

D. BUDDINGH'.

[V. D. N. meent teregt, dat na al hetgeen over het *Wilhelmuslied* door de Heeren SCHOTEL en VAN SOMEREN is in het midden gebragt, deze zaak van alle zijden onderzocht, en tot zoo na mogelijke zekerheid gekomen is. Behalve hunne geschriften raadt hij ook aan te lezen hetgeen omtrent dit onderwerp door J. F. WILLEMS, in het *Belgisch Museum*, 1ste Dl. 4de Aflev. bl. 372, en door SCHOTEL *later* in het *Kerkel. Dordrecht*, Dl. I, bl. 435, noot (7) is aangevoerd. „Het is waar", zegt hij, „nog altijd schijnen er te zijn, die noch MARNIX, noch COORNHERT voor den vervaardiger willen houden; doch tot heden noemt men geen anderen naam, en bewijzen ontbreken".

LEGENDO ET SCRIBENDO, even als J. J. WOLFS, verwijst insgelijks naar de bewuste geschriften van SCHOTEL en van VAN SOMEREN, en vindt de bewijzen, door den eerstgenoemde aangevoerd, zoo krachtig en overtuigend, dat hij niet aarselt, liever FILIPS VAN MARNIX dan COORNHERT voor den vervaardiger van het beroemde volkslied te erkennen. — J. J. WOLFS merkt tevens aan, dat het besproken werkje van SCHOTEL eene omwerking is van een stuk, vier jaren vroeger door dien geleerde in het licht gegeven, onder den titel van: *Het oude Volkslied Wilhelmus van Nassouwen, opgehelderd door eenige aanteekeningen.* Als getuigen, ten gunste van ST. ALDEGONDE, in dit letterkundig geschil, haalt hij aan: Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, *Voorname Kasteelen in Nederland*, Dl. I, bl. 188; U. G. LAUTS, *Voorlezingen over de Nederl. Letterkunde*, bl. 167; VAN KAMPEN, *Gesch. der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, Dl. I, bl. 115, 116, en schrijft uit L. G. VISSCHER'S *Bekn. Gesch. der Nederl. Letterkunde*, Dl. II, bl. 11, het volgende af: „MARNIX zond den Protestanten uit *Duitschland* (*) een troostgezang over, 1569, dat met den tijd ons nationaal lied, ons lied van vrijheid en overwinning geworden is". — CONSTANTER deelt mede wat de Heer VAN VLOTEN onlangs in zijne *Geschiedzangen* aanteekende. „Dit bekende, eenvoudige en treffende lied werd waarschijnlijk in het laatst van 1568 of in den aanvang van 1569, door FILIPS VAN MARNIX vervaardigd. De redenen, die het aan dezen als dichter doen toeschrijven, vindt men wijdloopig bij SCHOTEL, *Gedachten over het Wilh. van Nassouwen*, 1834, beknoptelijk en nog nader aangedrongen bij BROES, *Filips van Marnix*, II, 1. bl. 182. „„Eerst voor troostlied gezongen"", zegt BROES, „„werd het, van de eerstvolgende jaren aan, opwekkingslied en krijgsmarsch."" Men zong het oorspronkelijk op de wijs van *Charles*, een lied op KAREL V, in het oorspronkelijk Duitsch uitgegeven in GÖRRES, *Altteutsche Volks- und Meister-Lieder*, S. 279".

E. A. P. wijst ons insgelijks op dit werk van BROES, en op *het Leven van* PHILIPS VAN MARNIX, door J. PRINS, in de werken van het Leydsche Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen*, bl. 94—99. — De Heer P. E. VAN DER ZEE beroept zich op den Heer R. VAN DRIEL, den titel van wiens werk hij niet opgeeft, en zegt dat 's Prinsen mislukte veldtogt in 1568 de naaste aanleiding tot het vervaardigen van het Wilhelmuslied gegeven heeft. „Om nu den moed der Geuzen en overige voorvechters der Hervorming en der vrijheid levendig te houden", gaat hij voort, „dichtte FILIPS VAN MARNIX dit lied, hetwelk als troostlied het eerst onder de Geuzenliederen in het licht verscheen, onder den titel van: *Een nieu Geusen Lieden-Boecxken, waerinne begreepen is den ganzen Handel der Nederlantsche Geschiedenissen dees voorleden jaeren,enz.* Anno 1581. Dit lied, door SPANDAW op nieuw bewerkt, wordt nog heden als volkslied hoog geschat". — De Heer VAN DER ZEE laat hierop een afschrift van het oorspronkelijke volgen, aan hetwelk wij echter minder noodig gekeurd hebben eene plaats in te ruimen, daar een naauwkeurige afdruk er van gevonden wordt, behalve in SCHELTEMA'S *Geschieden Letterk. Mengelw.*, Dl. III, ook in de onlangs bij FREDERIK MULLER, te *Amsterdam*, uitgegevene *Nederlandsche Geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht* (door Dr. VAN VLOTEN), Dl. I, bl. 365—368.]

(*) Moet het niet zijn: „zond uit *Duitschland* den *Protestanten* in de *Nederlanden* een troostgezang over enz."? *Aanm. v. h. Bestuur.*

Spreekwijzen. Steen en been klagen (II.; bl. 343). Zou dit niet eene verkorte uitdrukking zijn voor *klagen om steen en been te vermurwen?*

G. J. v. J.

[Hetzelfde wordt ons door P. E. VAN DER ZEE ter verklaring toegezonden. Men zegt ook — schrijft hij — in gelijke beteekenis: „*hij zou het wel aan de wanden willen klagen*", „*hij klaagt, dat het door merg en been gaat*". Wij verwijzen hierbij op het gewone: „*hij liegt dat de steenen zweeten*". H. W. K. meldt ons het volgende:

„*Steen en been klagen* beteekent, dat men zóó klaagt, dat dit zelfs steenen en beenderen ter oore komt. Deze zegswijze is waarschijnlijk afgeleid van het bijbelsche geschiedverhaal van den Bethlehemschen kindermoord, waarvan men in *Matth.* II: vss. 17 en 18 leest:

„„Toen is vervuld hetgeen gezegd is door den Propheet JEREMIAS, die daar spreekt: Op het gebergte heeft men een geroep gehoord, veel klagen, weenen en huilen, RACHEL beweende hare kinderen en wilde zich niet laten troosten, want het was uit met hen"".

De moeders der vermoorde kinderen klaagden dus zóó hevig over den geweldadigen dood hunner lievelingen, dat die klaagliederen tot steen en gebeente, tot de graven der dooden, doordrongen. Want: „RACHEL, die in *Bethlehem* begraven lag, beweende hare kinderen".

Wij betwijfelen of deze verklaring der godspraak wel de juiste zij. RACHEL wordt hier eenvoudig voor de Bethlehemsche moeders genomen.]

Spreekwijzen. Te kust en te keur (II.; bl. 343). *Kust* is in deze spreekwijs hetzelfde als *keus*. VONDEL spelde: *te kusse en te keure*; HOOFT schreef, als wij. Zie BILDERDIJK op HOOFT'S *Gedichten*, III., bl. 232, en vgl. het oud-duitsche *kust, kusti* bij GRAFF IV, S. 514. Dat het met het *gusti* en *gusting* der Zuid-Brabanders, ook als Bredaasch door HOEUFFT opgenomen, schoon niet voor inheemsch erkend, zamenhangt, lijdt wel geen twijfel.

CONSTANTER.

Spreekwijzen. Te kust en te keur. Zou het niet waarschijnlijker zijn, *kust* af te leiden van

kiezen? Tot dit hoofdwoord brengt ook TERWEN het, in zijn *Etymologisch Handwoordenb.*

J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen. »*Te kust en te keur.* Dus in mijne jongheid nog te *Amsterdam*. Maar de uitdrukking is eigenlijk *te keus en te keur.* Pleonasmus, als er meer in gebruik waren". BILDERDIJK, *Aanteeken. op* HOOFT'S *Ged.*, III.; bl.232. »Het oudduitsche *kust, kusti* (zie GRAFF, *Sprachschatz,* IV, 514) bevestigt dit. VONDEL schrijft' *te kusse en te keure*, zie WEILAND". Dr. A. DE JAGER, *Archief voor Nederl. Taalkunde*, I.; bl. 218.

J. J. WOLFS.

———

't Laveren (II.;bl.343). Hoewel ik de vraag van J. SCHREUDER niet geheel kan beantwoorden, geloof ik echter dat de kennis van het *laveren* (*louvoyer*) van oudere dagteekening is dan de XVIde eeuw. Immers MELIS STOKE spreekt er reeds van bij het beschrijven van den inval der Vlamingen in *Zeeland*, A°. 1302, waar zij, in plaats van *Vlissingen* te belegeren, Noordwaarts naar *Arnemuiden* zeilen. — Wij lezen daar:

„Het wert waeyende ter vaert
Uten Norden redenlike /
Ic wane / God wilde van hemelrike
De vloet ghinge; en si quamen /
Met haren scepen al te samen /
Loverende recht in den wint /
Ic wane / noyt eer noch sint
Oyt man *gheloveren* sach /
So menigh scip op enen dach
In so nauwen onreynen diepe /
En so naer te gader liepen /
Als daer ter selver wilen deden".

Zie: *Rymkronyk van* MELIS STOKE *door* K. VAN ALKEMADE, bl. 198. φ^2—φ.

Laveren is (zegt TUINMAN, in zijn *Fakkel*) *loeveren*. De schippers spreken van: *aanloeven, te loefwaart, de loef afsteken, de loef hebben*. Ik twijfel naauwelijks of *laveren, loeveren, loeven* van 't aloude *louphan, loopen*, af zal stammen. Zoo vind ik bij WILLERAMUS: *Zieh mich nach thir so louphen wir* (trek mij tot u, zoo loopen wij). De Hoogd. zeggen nog: *laufen* en *Lauf, loopen* en *loop*. Men bezigt dit werkwoord ook van schepen: *zij loopen in* en *uit de haven*. *Loop* en *koers* zijn gelijkduidig en *loeveren, laveren* is dan *koers nemen met dikwijls te veranderen*, *tegen den wind op*. *Loeft* en *Luft* of *Lucht* beteekenen in de oude taal: *slinks* of *links*, als: de *lufterhant*, de linkerhand. Het *laveren* is denkelijk uitgevonden, zoodra het *langs de kust varen* ophield: zoodra men in de stuurmanskunst meer geöefend was en zich op de ruime zee durfde wagen.

P. E. VAN DER ZEE.

———

Trouwdag van Cornelis Tromp en Margaretha van Raaphorst, *Douairière van Helmont* (II.; bl. 343). Deze vraag is, naar ik meen, nog onbeantwoord: misschien kan het navolgende C. O. op het spoor helpen.

De Admiraal C. TROMP nam zijn ontslag als Kapitein ter Zee in 1666 en ging toen in rust leven op een buitengoed te *Nuland*, boven *'s Hertogenbosch*, dat hij, na zes jaren, om de nadering des vijands, verlaten moest. Hij kwam in 1672 te *'s Gravenhage*, juist bij den moord der DE WITT'EN, en de Franschen verwoestten zijne buitenplaats, die *zestien* uren (niet *zes*, gelijk D'ESTRAGUES meldt,) van de hofstad gelegen was.

Toen hij zich, jaren daarna, te *Koppenhagen* bevond, was zijne echtgenoote MARGARETHA VAN RAAPHORST bij hem: en, van daar teruggekeerd, leefden zij nog twaalf jaren tot aan zijnen dood in 1692, zoo op *Trompenburg* dat als een oorlogschip gebouwd is, nabij *'s Graveland*, als te *Amsterdam*.

MARGARETHA VAN RAAPHORST was niet uit het bekende geslacht, dat *zes faassen van zilver en sabel* heeft gevoerd, — want dat was, volgens VAN LEEUWEN, uitgestorven, — doch misschien stamde zij af van het Utrechtsche, dat *drie zilveren leliën tot wapen* had. Men kan ook denken aan TWENT VAN RAAPHORST. Bovendien was zij Douairière VAN HELMONT. Zoo dit laatste beteekent dat haar vorige man de Heerlijkheid *Helmont* bezeten heeft, zoo was hij CORTENBACH, Graaf van *Asberg* en *Valengin*, aan welk geslacht *Helmont* van 1400 tot 1730 heeft toebehoord en welke heerlijkheid niet zeer ver van *Nuland* afligt. Dan zijn TROMP en MARGARETHA VAN RAAPHORST waarschijnlijk tusschen 1666 en 1672 ter laatsgenoemder plaatse gehuwd. Vóór 1795 hing er een wapenschild van de familie TROMP, voorzien van eenige kwartieren, in de kerk te *Nuland*.

Er heeft ook een geslacht, dat den naam van HELMONT droeg, in *Amsterdam* bestaan, 't welk voorkomt in de *généalogie* van BICKER. A. & A.

———

Spreekwijzen. Poespas (II.; bl. 343). BILDERDIJK noemt de afleiding van dit woord twijfelachtig, en zegt, dat sommigen het voor *pots-pots* houden. »Doch het schijnt eigenlijk goochelspel of guichelary te beteekenen, en van 't Goochelaarswoord *passe* te zijn, en ik houde 't dus voor het Fransche *passe-passe*, in de uitdrukking van *tours de passe-passe*. Dit *passe* is *ga voorby*, een Imperativus. — Men zegt op gelijke wijze *veel poespas* en *veel hocus-pocus maken*. 't Eerste is van Fransche en 't ander van Duitsche guichelary ontleend, en *Fransche poespas* is by ons gangbaar van ouds". BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl. der Naamw.*, II.; bl. 360.

J. J. WOLFS.

[P. N. geeft ons hetzelfde.]

———

't Amsterdamsche Hekelveld (II.; bl. 344). Deze plaats heeft haren naam gekregen vóór de laatste uitlegging van *Amsterdam*. Toen vooral had men daar groote lijnbanen en touwslagerijën, te weten: op de met regt dus genaamde *Lijnbaansgracht*, van waar zij in latere dagen naar de *Schans* zijn overgegaan. Want de bedrijvigheid in dat vak was natuurlijk grooter in eene eeuw dat *Amsterdam's* handel en scheepvaart zoo veel aanmerkelijker waren dan ten huidigen dage. Gelijk dan ook de handel in vlas uitgebreider was, zoo had bijgevolg hetzelfde plaats met de daaraan verbondene werkzaamheden; dus ook met het *hekelen*, zuiveren en schoonmaken van het vlas. Vond men dan op *de Braak* gelegenheid tot het *braken*, op het *Hekelveld* bood zich die aan tot het *hekelen* van dat product, de laatste voorbereidende behandeling, waaraan het vlas onderworpen wordt, welke alzoo meestal geschiedt op korten afstand der lijnbanen, zooals dan ook het zoogenaamde *Hekelveld* in de nabijheid der *Lijnbaansgracht* gelegen is. Deze afleiding nu komt mij beter voor dan die waardoor *Hekelveld* de beteekenis verkrijgt van *Helrijk*, in tegenoverstelling van het *Hemelrijk*, te meer daar de aldus genoemde plaats tot een gansch ander gedeelte van *Amsterdam* behoort. P. E. VAN DER ZEE.

[Alhoewel onze vriend P. E. Z. grootelijks belang schijnt te stellen in *Amsterdam*, zoo gelooven wij toch dat zijne bezoeken aan onze stad zelden anders dan vlugtig zullen geweest zijn. Het blijkt althans dat zijne kennis van hare topographie nog al wat te wenschen overlaat. Getuige al wederom dit antwoord, waarin hij het *Hekelveld* in de nabijheid geplaatst heeft der *Lijnbaansgracht* en tot een „gansch ander deel der stad" betrokken dan het — wij weten het immers allen — daarop uitloopend *Hemelrijk!* — En wat nu zijne gegevene verklaring betreft, wij moeten, onzes ondanks, bekennen, daarmede voor als nog weinig ingenomen te zijn, bezwaarlijk als wij ons toch kunnen voorstellen, dat, wat althans ongeziene zaken het *Amsterdam* van vroegere eeuwen binnen zijne muren aanschouwd hebbe, die landelijke bedrijven van het vlasbraken en het vlashekelen daar zoo druk zullen zijn in oefening gebragt. — Schoon dan ook WAGENAAR zich over het *Hekelveld*, zoo veel ons bekend is, niet uitgelaten heeft, blijkt hij, ten opzigte van *de Braak*, eene geheel andere meening dan die onzen vriend behaagde, toegedaan te zijn geweest. „Twee plaatsen binnen de stad", zegt hij, *Amsterdam*, Dl. II, bl. 48, noot 4, „draagen den naam van *Braak*: de *oude Braak*, binnen den *Nieuwendyk*, tusschen de *St. Jakobsstraat* en de *N. Z. Armsteeg*, en de *nieuwe Braak*, binnen den *Haarlemmerdyk*, op de *Brouwersgraft*, van welke laatste wy hier spreeken. 't Is te vermoeden, dat zy deezen naam gekreegen hebben naar twee *doorbraaken* in den dyk, die, in de oudste tyden dikwils plagten voor te vallen, en onder anderen omtrent de jaaren 1362, 1405 en 1510. Zie *Handvesten van Rynland*, bl. 12, 31, 133. De waterplassen, die door deeze doorbraaken veroorzaakt waren, schynen den naam van *Braak* gedraagen te hebben. En zulk eene *Braak* ziet men, in de Kaart van CORNELIS ANTHONISZOON, even buiten de oude *Haarlemmer-poort* aan den *Singel*, afgebeeld. De plassen, aangehoogd en bebouwd zynde, behielden den ouden naam. In 't jaar 1751, werdt, by 't graaven in de grondslagen van een huis, staande aan de Noordzyde van de *Brouwersgraft*, tusschen de *Brouwersstraat* en *Prinsengraft*, en dus binnensdyks, het agterend en roer van een tamelyk groot schip gevonden, en daarby een stuk van eene zeer ouderwetsche palmhouten kam. Men mag vermoeden, dat dit schip, of een gedeelte van hetzelve, by het doorbreeken van den dyk, naar binnen geslaagen of gedreeven geworden is". — 't Schijnt voorts dat de hennip steeds de grondstof geweest is, door de Amsterdamsche touwslagers voor hun fabrikaat gebezigd (WAGENAAR, a. w. II, bl. 484 volg.), zoodat er dan ook al vroeg hier ter stede eene hennipmarkt plagt gehouden te worden, die voormaals gevestigd op het *Rokin*, bij de jongste vergrooting overgeplaatst werd naar de *Heerengracht*, tusschen de *Reguliersgracht* en *Utrechtsche straat*. — Wat ons dan aangaat, wij schenken aan J. M.'s meening de voorkeur boven die van P. E. Z. en gelooven — behoudens de mogelijkheid eener betere verklaring, — dat wie oudtijds zekere buurt te *Amsterdam* met den naam *Hekelveld* hebben bestempeld, daarmede, — waarom, weten wij niet, — geene andere bedoeling hadden dan om de strafplaats der verdoemden te kennen te geven; een besluit, waartoe wij ons met den vrager vooral ook genoopt vinden door de tegenstelling van het zoo naburige *Hemelrijk*.]

Het wapen van St. Lucas (II.; bl. 344). »Volgens de overlevering zou de Evangelist LUKAS het penseel behandeld hebben. De schilders hebben hem als hun schutsheilige aangenomen" L. TH. ZEEGERS, *Nederl. Chrestomathie*, bl. 197.

J. J. WOLFS.

Het wapen van St. Lucas. In een zeer net handschrift van het jaar 1634, naar allen schijn van SALOMO DE BRAY afkomstig en het *Gilde van St. Lucas* te *Haarlem* betreffende, ziet men onderscheidene keurig met *kleuren* afgezette *wapens* van de verschillende, tot dit Gilde behoorende, Ambachten, alsmede afbeeldingen der Lijksieraden voor meerdere en mindere graden; het hoofdwapen echter is bij allen en overal hetzelfde, bestaande in *een veld van azuur, beladen met drie wapenschilden van zilver*. De oorsprong er van blijkt daarbij niet, doch het laat zich denken, dat de kleuren van *blaauw* en *wit* daarbij *zinnebeeldig* moeten uitgelegd worden.

V. D. N.

Domino (II.; bl. 344). *Domino* is een Italiaansch woord, dat eigenlijk *heerschappij* te kennen geeft, van *domine*, een heer (Lat. *dominus*) 't welk in 't bijzonder ook van geestelijken gebezigd wordt. In verband hiermede staat de aan *domino* geschonkene beteekenis van kleed eens geestelijken, vooral de hoofden aangezigt bedekkende winterkleeding; van daar een masker, vermommings-kostuum.

H.

[In gelijken zin werd deze kwestie door P. E. VAN DER ZEE beantwoord.]

Het geslacht Booth (II.; bl. 344), waarvan het wapen voorkomt in de *Wapenkaart der oude Geslachten van Utrecht* (door LANGERAK), N°. 50.

CORNELIS BOOTH, Burgemeester en Raad te *Utrecht*, (ob. 13 Julij 1678.) gehuwd met DIGNA VAN WYKERSLOOT (*) (ob. 25 September 1679.); (*Wapen* N°. 593.) hebben gehad 5 kinderen.	1. EVERARD BOOTH, Heer van *Mijdrecht*, Raad in den Hove Provinciaal te *Utrecht*, (*Nat.* 15 Augustus 1638.) trouwde 19 Junij 1677 met *a.* ELIZABETH GEROBULUS (*Wapen* N°. 175.) hebben gehad ééne dochter.	DIGNA ELIZABETH BOOTH trouwde *a.* STEVEN FREDERICK VAN DER CAPELLEN, (*Wapen* N°.85.) Heer van *Schalkwijk*, beschreven in het lidmatenboek der HH. Edelen en Ridderschappen van *Utrecht*. hebben gehad 3 kinderen.	1. GERLACH FREDRIK VAN DER CAPELLEN. 2. ALEXANDER HENDRIK VAN DER CAPELLEN. 3. EVERT CORNELIS VAN DER CAPELLEN.
	b. CATHARINA ALETTA PELS.	*b.* JASPER VAN LINDEN, Heer van *Houten* en *'t Gooy*, *Oudwulven* en *Waajen*, ob. A°. 1707.	
	2. WILLEM BOOTH, Lt. Collonel, trouwde AGNETA GEYLLER.		
	3. ADRIAAN BOOTH, ob. z. k.		
	4. AMELIA BOOTH, ob. 22 Januarij 1696, trouwde HERMAN FREDERIK MEYNARDI, Artillerymeester en Geswoore te *Groningen*, ob. 10 Febr. 1702. hebben gehad 3 kinderen.	1. DIGNA HENRICA MEYNARDI.	
		2. ALDEGONDA MEYNARDI, trouwde JOHAN WALMAN, Rentmeester van de *Groninger Ommelanden*. hebben gehad één zoon.	JOHAN WILLEM WALMAN.
	5. SOPHIA BOOTH, ob. 3 September 1693. trouwde JOSUA LA NOY.		

L. J.

Het geslacht Boot of Booth. De twee stukken die de vrager verlangt, ben ik niet in staat hem te verschaffen. Bezit hij BALEN, *Beschryving van Dordtrecht*, dan kan hij daarin op bl. 997 en volg. eene geslachtlijst van BOOT of BOOTH aantreffen, die tot 1675 loopt.

W. T.

Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Baijer (II.; bl. 344). Ik voeg mij bij het door C. & A. gedane verzoek, en vraag beleefdelijk om mededeelingen nopens dien tak des geslachts VAN BEMMEL, welke in *Over-betuwe*, *Nymegen* enz. in aanzien was. A. & A.

Het St. Jans Kerkhof te Laren (II.; bl. 344). Te dezer plaatse stond voormaals eene kerk, toegewijd aan S. JAN BAPTIST, welker stichting, zegt men, door den duivel op alle mogelijke wijzen werd belemmerd. Zie daarover de *Kerkelijke Oudheden*, alsmede het *Lofvers op het Gooiland* door LAMB. HORTENSIUS, bij BOXHORN, *Theatr. Holland.*

C. W. BRUINVIS.

Het St. Jans Kerkhof te Laren. Dit kerkhof ligt ten Westen van *Laren* naar de zijde van *Hilversum* en bestaat uit een vierkant pleintje, gelegen op een heuvel en van een aarden wal omgeven. Oudtijds stond daar eene kerk, aan JOHANNES *den Dooper* gewijd; de plaats was vermaard om verscheidene wonderen, dáár gebeurd, en menig vroom pelgrim trok derwaarts, of koos zich die kerk tot eene grafstede. Ook werden er de geestelijken uit den omtrek begraven. In den Spaanschen oorlog leed zij veel overlast, nu van deze dan van gene partij, en niet zelden diende zij tot eene verschansing tegen den vijand. In 1618 was zij dermate vervallen, dat de ingezetenen van *Laren* zich niet bij magte vonden haar in wezen te houden. Zij werd afgebroken en de kapel in het dorp toen voor eene kerk ingerigt en gebruikt; maar nog op den huidigen dag trekken de Roomschgezinden ter

(*) Zij was dochter van
CORNELIS VAN WYKERSLOOT, en
ALETTA VAN NELLESTEYN, † 10 Febr. 1622,
dochter van (*Wapen* N°. 357.)
ZWEDER VAN NELLESTEYN, † 1637,
uit zijn tweede huwelijk met
ELIZABETH VAN ROIJEN.
Hij was de zoon van
HENDRIK ZWEDER VAN NELLESTEYN, en
DIGNA WOUTERS VAN LEEMSKUIL, † 1615,
halve zuster, uit het eerste huwelijk
met CLARA VAN LEEMPUTTE (*Wapen* N°. 286.)
van WILLEM VAN NELLESTEYN, † 1628,
geh. in 1616 met
PETRONELLA VAN WYKERSLOOT, † 1670,
van deze was zoon
JOHAN VAN NELLESTEYN, geb. 1617, † 1677,
geh. v. d. 2de maal met HILLEGONDA PATER, † 1659;
van deze was dochter
ANTHONIA JOHANNA VAN NELLESTEYN, † 1707,
geh. met ADRIAAN ROELANS, † 1727, (*Wapen* N°. 416).
Uit eene M. S. Genealogie, berustende onder den naamgenoot en achterkleinzoon van laatstgenoemden, den Heer ADRIAAN ROELANS, thans Rijks-Ontvanger te *Laren*, Provincie *Noord-Holland.*

bedevaart naar de plaats, waar de oude kerk aan St. JAN gewijd, zich vroeger verhief.

P. N.

[A. J. VAN DER AA's antwoord gaf ons nagenoeg hetzelfde. Daarin vonden wij aangehaald het *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden*, Dl. VII, bl. 67. Ook Dr. RÖMER brengt de oude St. Janskerk te *Laren* in herinnering, en P. E. VAN DER ZEE vermeldde als hare stichters de ridders der St. Jans-orde te *Utrecht* (*Laren* behoorde toenmaals onder het Bisdom), aan wie ook de in die stad nog aanwezige kerk van denzelfden naam hare oprigting verschuldigd is.]

Pensioen van den Prins van Schotland (II.; bl. 344). De *Resolutiën van Holland* over het jaar 1594 geven omtrent deze lijfrenten van *f* 5000, door de Algemeene Staten bij den doop van den oudsten zoon van JAKOB VI, Koning van *Schotland*, en ANNA, Prinses van *Denemarken*, geschonken, de volledigste berigten. BOR, *Hist. der Nederl. Oorl.*, B. XXXI, bl. 837, 838; WAGENAAR, *Vad. Hist.*, VIII.; bl. 399, en Mr. JOHAN MEERMAN, *Vergelyking der Gemeenebesten door* H. DE GROOT, II.; bl. 203—205, hebben er beknoptelijk melding van gemaakt.

Het verzoek van JAKOB VI aan de Algemeene Staten, om over 's Prinsen doop te staan, is van den 8sten Mei 1594 en in de fransche taal opgesteld, onderteekend JACQUES R. en werd door 's Konings gezanten, GUILL. KEITZ [KEITH ?] en GUILL. MURRAY, den Staten overhandigd. In dit stuk, opgenomen in de *Resolutiën van Holland*, was bepaald dat de doop van den Prins, geboren den 20sten (naar anderen den 28sten) Februarij 1594, den 15den Julij daaraanvolgende plaats zoude hebben.

De Staten namen het peetschap aan, en zonden WALRAVEN, Heer van *Brederode*, en Mr. JACOB VALK, Thesaurier-Generaal van *Zeeland*, aan het hoofd van onderscheidene Edelen naar *Schotland*, om hen als getuigen bij dien doop te vertegenwoordigen, welke den 9den September 1594 geschiedde, en waarbij de Prins den naam van FREDRICK HENRY, HENRY FREDRICK ontving. De rentebrief, in het fransch geschreven, is van den 27sten Julij 1594, en bepaalt, dat de jaarlijksche renten »*en la ville de Campveer*" betaald zullen worden.

Wie van deze merkwaardige gebeurtenis eene grondige kennis verlangt, raadplege de *Resolutiën van Holland* over den jare 1594, waarin men tevens een allerbelangrijkst verslag zal vinden van het Nederlandsche gezantschap naar *Schotland*, gedagteekend den 7den Nov. 1594 en getiteld:

»*Relatie van het gene ons ondergeschrevene Gesanten van myne Heeren Staten Generael aen de Koninghlyke Majesteyt van Schotlandt op en geduyrende deselve legatie is bejegent ende wedervaren van dage te dage, achtervolgende den nieuwen styl*".

In dat stuk wordt opgegeven, waarom de Schotsche Prins zulk eenen zonderlingen naam ontving; en, onder meer andere bijzonderheden, ook vermeld, dat de Nederlandsche gezanten zijn portret mede gebragt; in den rentebrief den naam: ANNE, *fille de Danemarcq* met fraai vergulde letters ingevuld, en verzocht hadden, dat de wapens van *Holland* en *Zeeland*, welke in de doopzaal waren opgehangen, door het wapen der Generaliteit mogten vervangen worden.

Behalve den rentebrief, gesloten in eene massief gouden doos, boden de gezanten nog twee fraaije en kunstig bewerkte gouden koppen met deksels aan. Aan deze drie stukken was voor 400 oncen goud.

BOR verhaalt, dat eenigen uit het gevolg der Duitsche gezanten, welke deze stukken, gelijk de geschenken der Engelsche gezanten, voor zilver-verguld aanzagen, en die, als van echt goud, natuurlijk niet zoo groot waren als deze, tegen de Schotten, welke hen omringden, met verachting zeiden: *Puf!* of, »is 't anders niet!" waarop een uit het gevolg der Nederlandsche gezanten hervatte: *Non est Puf! sed est purem aurem* [sic].

De Prins overleed den 6den Nov. 1612. [Het *pensioen van Schotland*, waarvan in het jaar 1609 gesproken wordt, was derhalve de aan hem toegekende rente].

Uit de *Resolutiën der Staten-Generaal*, dato 1 Maart 1613, deel ik nog het volgende mede:

»Syn Joncker ARNOLT SCHROOTS, wonende alhier in *den Hage*, geaccordeert zyne versochte voorschriften aen den Ambassadeur CARON, ten eynde dat hy Joff. SUSSANNA SCHROOTS, des suppliants dochter ende nagelaten weduwe van wylen ABRAHAM VAN SUYLEN VAN NYEVELT, ofte haren gecommitteerden, wil assisteren ende dirigeren daer dat behoort, dat zy mach becomen betalinge van de somme van hondert vyftigh ponden sterlyncx, die den Prins van *Gallis* (!) hoochloff. mem. de voorsz. nagelaten weduwe belooft heeft ende toegeseit, in volle betaelinge van haers mans pensioen, mitsgaders van de pampieren, die Zyne Hoocheyt van denselven haren man hadde ontfangen, op de welcke verscheyden fortificatien ende andere wercken getrocken waeren mette eygen handt van haren voorsz. man".

.. ELSEVIER.

[V. D. N. deelt beknoptelijk mede, wat door BOR en WAGENAAR over dit *pensioen van den Prins van Schotland* gezegd wordt, in hetwelk *Holland* alleen meer dan de helft moest dragen. De Heer C. W. BRUINVIS heeft voor DE NAVORSCHER de plaats uit WAGENAAR's *Vaderl. Hist.*, Dl. VIII, bl. 400, afgeschreven, welke wij echter, daar dit werk in elks handen is, onnoodig achten over te nemen.

Wij brengen voorts de, nog onbeantwoorde, vraag in herinnering, die onmiddelijk op de hier besprokene volgt en van eenen *franschen* brief gewaagt, door den jeugdigen Prins van *Wallis* aan zijne Hoogmogende Peeten geschreven.]

Adam Silo (II.; bl. 344). Deze ongemeen schrandere Nederlander werd geboren in 1670 en overleed te *Amsterdam* in 1760. Hij was gouddraadtrekker van ambacht, doch kwam, onder het uitoefenen daarvan, op de gedachte, looden of tinnen pijpen voor disteleertoestellen en fonteinen te trekken. De proef gelukte. Hij vervaardigde de pijpen voor de groote waterwerken van *Fontainebleau* en *Marly*, die nog aanwezig moeten zijn. Voorts beoefende hij den scheepsbouw met zulk eenen uitmuntenden uitslag, dat PETER *de Eerste*, Keizer van *Rusland*, hem tot zijnen leermeester in dat vak verkoos. Hij bezat tevens het geheim, snijroeden voor de fluweelwevers te maken, die de Engelsche overtroffen; welk geheim hij met zich ten grave nam, ofschoon men hem duizend guldens voor de ontdekking daarvan had geboden. Hij vervaardigde ook speeltuigen, inzonderheid violen, welke met de beste cremonasche konden wedijveren, brandspiegels, telescopen en verrekijkers; hij sleep het glas in allerlei gedaanten, en boetseerde in was. Insgelijks voerde hij het penceel met kracht, en wist treffelijk woelende wateren te schilderen. Hij wees, op wiskundige gronden, de beste gedaante van schepen om te laden, de juiste plaats voor masten en zeilen, en de gemakkelijkste schikkingen tot scheepsverrigtingen aan. Hij was eindelijk schrijver en satyricus. Zijn vernuft was op alles gevat, het verschafte hem voordeel, vermaak en uitspanning. Zie A. VAN ZUTPHEN, *Nederlandsche Uitvindingen en Ontdekkingen enz.*, bl. 114 en volgg.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Meer of minder uitvoerig dan het bovenstaande, hebben ons berigten over ADAM SILO ingezonden de Heeren A. A. D., M. Lz. te *Haarlem*, J. SCHREUDER, welke tevens de vraag oppert, of in *Nederland* nog meer dergelijke vernuften hebben bestaan, en of DE NAVORSCHER ook daarvan voorbeelden kan opgeven?, — C. W. BRUINVIS, die 's mans portret bezit in kl. 4°., zonder naam van graveur, maar denkelijk van C. VAN NOORDE, en pendant van dat van J. DE BUCQUOY, — A. J. VAN DER AA, J. G. V., V. D.N., J. C. D. en J. C. K.

Bovengenoemde Navorschers wijzen de volgende werken aan, in welke over ADAM SILO gesproken wordt:

J. VAN GOOL, *Schouwtooneel der Nederl. Kunstschilders*, Dl. I, bl. 287; R. VAN EYNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, *Gesch. der Vaderl. Schilderkunst*, Dl. II, bl. 5—10, en het *Aanhangsel* op dat werk, bl. 156, waar ook het portret van SILO voorkomt; J IMMERZEEL, *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders*, Dl. III, bl. 88; WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, in folio, St. III, bl. 266; J. F. MARTINET, *Hist. der Wereld*, Dl. VIII, bl. 335—337: KOK, *Vaderl. Woordenboek*, Dl. XXVII, bl. 83; SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, Dl. II, bl. 33 (196?), alwaar tevens verwezen wordt naar het werk van VON STACHLIN, Dl. I, bl. 52, waarin eene aanteekening van den vertaler, door den kunstkenner CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, H. CORNELISZ. bezorgd; SCHELTEMA, *Peter de Groote in Holland*, Dl. I, bl 143, 144; COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, Dl. III, bl. 29 Aant., *Woordenboek voor de Zamenleving* in *voce.*]

J. Brakel's »Onderwijs in den Godsdienst" (II.; bl. 344). Ten aanzien van dit door den WelEerw. Heer JOANNES TIDEMAN aangevraagde werkje, kan ik mededeelen, dat ik een catechiseerboekje heb, getiteld: *Onderwys in den Godsdienst, byzonderlyk geschikt ten dienste der Christelyke jeugd, te* Amsterdam, *by de Erven van* F. HOUTTUYN, 1780; — dus niet van 1778, terwijl noch op den titel, noch van elders blijkt, dat het door J. BRAKEL zoude geschreven zijn. Kan dit evenwel het door ZEw. bedoelde geschriftje wezen?

N***.

Gaspar van den Bogaerde (II.; bl. 345). Omtrent hem leest men bij VALENTYN, *Oud- en Nieuw Oost-Indiën*, I.; bl. 277:

»Hy (ANTONI CAAN, Landvoogd der *Molukken*) was den 11 February (1642) vertrokken, na dat hy den Heer GASPAR VAN DEN BOGAARDE met den titel van Voorzitter in zyn plaats aangestelt had; hoewel die dat niet langer, als tot den 30sten April, bleef; wanneer de Heer WOUTER SEROYEN, hier als elfde Landvoogd voorgestelt, en VAN DEN BOGAARDE door hem als hoofd naar *Makjan* gezonden wierd. Hy kwam er in dat jaar maar met den titel van Voorzitter, dog in 't jaar 1643 wierd hy volslagen Landvoogd door de Hooge Regering van *Indiën* gemaakt".

Dit *volslagen Landvoogd* zal evenwel slechts over *Makjan* geweest zijn, want op bl. 281 zegt VALENTYN: »Niet lang hierna vertrok de Heer CAAN den 31 Mei (1648) uit *Ternate*, hebbende den Landvoogd SEROYEN van daar geligt om zich op *Batavia* over eenige beschuldigingen te verantwoorden en den Heer GASPAR VAN DEN BOGAARDE, onder den titel van President, voor eerst, en tot nader last van hare Edelheden als twaalfden Landvoogd der *Moluccos* aangestelt".

Van daar af tot en met bl. 304 vindt men voorts verhaald wat er is voorgevallen onder het bestuur van VAN DEN BOGAARDE, die in 1653 door JAKOB HUSTAART als Landvoogd vervangen werd en naar *Batavia* vertrok.

A. J. VAN DER AA.

De »Korte Deductie" van C. Keyzer Semeyn (II.; bl. 346). Niet de druk van 1703, maar eene vroegere van 1675, te *Enchuisen* bij JAN D. KUIPER in 4°. gedrukt, bevindt zich op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage*. Indien .. R. E. in de geschiedenis der SEMEYN'EN belang stelt zal het hem aangenaam zijn te vernemen, dat in bovengemelde Bibliotheek almede bewaard worden de navolgende stukken: 1°. *Register van de Acten, Obligatien, Verklaringen ende Munimenten dienende tot nader verstand van voorgaande Deductie* (deze *Deductie*, misschien dezelfde als die van 1675 en 1703, ontbreekt); *mitsgaders tot Bewys van*

de Faicten en Omstandigheden aangaande de Praeeminentien, Voor-regten en Privilegien aan M. P. *en* J. SEMEIN, *enz. enz.* (1578—1678). 's Gravenhage, SCHELTUS, 1695, in fol.;

2°. *Requeste voor* MARGARETA, LEVINA *ende* MARIA KEYSER SEMEINS, *in fol.* — en 3°. *Extract uyt de Genealogie van het Geslagte der* SEMEINEN *van Enckhuysen*, *rakende de nakomelingen van* PIETER SEMEYN, *door* C. KEYZER SEMEYNS, 1703, *in fol.* Op dit laatste stuk staat ook het wapen van dat beroemde geslacht.

—ll.

Een Hollandsch bewonderaar van Koningin Elizabeth (II.; bl. 346). Zoo ik mij wel herinner, wordt in een opstel: *Selbst die Gröszte Königinn ist nur eine Frau*, te vinden in de tweede of derde *Sammlung* van MEISZNER'S *Skizzen*, deze bewonderaar VAN TWIET genoemd, maar de waarde van de geschonkene gouden ketens niet opgegeven, alleen gezegd, dat de zijne de dubbele waarde had van die aan de overige leden des gezantschaps vereerd. Uit welke bron de schrijver van het genoemde opstel geput heeft, is mij onbekend.

A—E.

Portret van Jonkvr. Barchman Wuytiers (II.; bl. 347). Wie deze jonkvrouwe geweest is kan ik niet opgeven. Maar misschien kan het volgende v. R. op het spoor brengen. CORNELIS JAN BARCHMAN WUYTIERS, zoon van JAN BAPTIST BARCHMAN WUYTIERS en van ISABELLA LUCRETIA VOET, was Aarts-Bisschop van *Utrecht* (*Oud-Bisschoppelijke Klerezy*, *Jansenisten*), stierf te *Rijswijk*, den 13den Mei 1733 en werd te *Warmond* begraven; hij had onder anderen twee broeders, JAN CAREL BARCHMAN WUYTIERS, Heer van *Drakestein* en *de Vuursche*, Schout-bij-Nacht van *Holland* en *West-Friesland* en SIMON JAN BAPTIST BARCHMAN WUYTIERS, geboren te *Utrecht*, A°. 1703, vader van den Amsterdamschen Schepen van dien zelfden naam. — De leden der familie BARCHMAN WUYTIERS waren bij afwisseling Roomsch, Jansenist en Hervormd. Eene zuster van den Aarts-Bisschop, SOPHIE BARCHMAN WUYTIERS, was gehuwd aan ADRIAEN JACOB VAN DIELEN, Deken van het Kapittel van *St. Jan* te *Utrecht*, dus Hervormd, en eene andere, ELISABETH ALETTA MARIA, gehuwd aan DIRK ROEST VAN ALKEMADE, Roomsch-Catholiek. — De eerste van de familie WUYTIERS, die den naam van BARCHMAN aannam, was CORNELIS WUYTIERS, geboren in 1551 en getrouwd op 30 Junij 1574 met ALETTA KOOPS; uit dat huwelijk zijn al de personen, die zich BARCHMAN WUYTIERS noemden en nog noemen, afstammelingen. Ik ben in het bezit van een eigenhandigen brief van de moeder des Aarts-Bisschops aan eene harer dochters, dd. 6 Nov. 1732.

C. & A.

Aftellen (II.; bl. 347). In mijne kindsheid was te *Amsterdam* bij 't aftellen deze deun in gebruik:

Ine, mine, mone, muiken,
Vastelavond, boonen, struiken,
Urken, burken, vrouw, man, enz.

Waren dat enkel klanken, of hadden die klanken eenige beteekenis? Alleen de drie eerste regels zijn mij in het geheugen gebleven.

S. J.

De „Zwarte Man"; de Hertog van Saksen (II.; bl. 347). Zou in de Ordonnantie der Regering van *Middelburg*, in 1528 uitgevaardigd, met *„de Swarte man"*, ook gedoeld zijn op MARTIN LUTHER, en zouden wij bij *„den Hertogh van Saxen"*, ook te denken hebben aan FREDERIK *den Wijze*, Keurvorst van *Saksen*, den getrouwen en wakkeren beschermer van LUTHER, die door zijne hulp eene schuilplaats vond op den *Wartburg*, toen over hem, na de terugkomst van den Rijksdag te *Worms*, de rijksban door Keizer KAREL V werd uitgesproken? — Ongetwijfeld heeft de vorstelijke stichter van de Hoogeschool te *Wittemberg*, die aan LUTHER eenen leerstoel daarbij aanbood, en hem later tegen de opeisching van den Kardinaal CAJETANUS beschermde, met den Hervormer gelijkelijk gedeeld in de minachting, smaad en verguizing, welke door andersdenkenden zoo mildelijk over de Hervormers en hunne geloofs- en lotgenooten werden uitgestort. — De Hervorming werd toen (en heden nog?) door hare tegenstanders als het werk van *den booze* beschouwd; en in eenen tijd, waarin het geloof aan den duivel en zijne trawanten zóó algemeen en zóó sterk was, dat zelfs LUTHER zich over diens aanvechtingen beklaagde, mag men, zonder overdrijving, aannemen, dat LUTHER's bestrijders hem menigmaal voor *„den boozen geest"* zelven in menschelijke gedaante zullen hebben uitgekreten, en *„den Hertogh van Saxen"* voor een zijner aanhangers uit de helsche gewesten.

Met *„de Swarte man"* (zwart toch werden de geesten der duisternis voorgesteld, tegenover de geesten des lichts, gedoscht in sneeuwwitte kleeding), kan dan bedoeld zijn geweest: MARTIN LUTHER als de satan zelf; en met *„de Hertogh van Saxen"*: de Keurvorst van *Saksen*, FREDERIK *de Wijze*. Aangenomen dat ik hierin niet dwaalde, dan is het niet vreemd, dat de Magistraat van *Middelburg*, die in 1528 ongetwijfeld nog aan de oude leer getrouw was gebleven, toen het verbod liet uitgaan, dat bij de vereenigingen der schutters-gilden, noch over *„de Swarte man"* (LUTHER), noch over *„de Hertogh van Saxen"* zou gesproken worden, op boete van enz.; — om daardoor opwekking en verspreiding van denkbeelden, vreemd aan de Katholyke leer, tegen te gaan— en, des noodig, te stuiten.

»*De stoffe daar de Hertogh van Saxen afgemaeckt is*", — zoo luidt de uitdrukking in den Middelburgschen Institutiebrief van 1528.— Men bedenke daarbij, dat drie jaren te voren Keurvorst FREDERIK *van Saksen* was gestorven. Gestorven, ja — maar naar het oordeel der groote meerderheid, niet als zij, welke der nieuwe leer niet waren toegedaan. Hertog FREDERIK was in 1525 voor goed heengevaren naar het oord, waar »*de Swarte man*" heerschappij voerde, en hij in een ligchaam omdoolde, waarvan het niet oirbaar was in 1528 »*de stoffe*", als zijnde van helsche materie en eigenschap, te beschrijven of te noemen.

De onbepaalde, maar toch veel beteekenende uitdrukking: »*Swarte man*", is ongetwijfeld eene verzachting van: *Duivel*, *Satan*, *Lucifer*, *Beëlzebub*, en andere klassieke namen van den geest der duisternis, alle vreesselijke woorden, welke het geloof dier tijden verbood uit te spreken, als strijdig met de godsdienst en met de veiligheid, dewijl zij schijnbaar aanroepingen waren tot een wezen,'t welk nog steeds als een brieschende leeuw op aarde rondwandelde, en waaraan het vermogen werd toegekend, om tijdelijk en eeuwig heerschappij te voeren over hen, die het in zijne strikken wist te verwarren en te vangen.

De Middelburgsche Institutiebrief van 1509 spreekt alleen van »*de Swarte man*", — de »*Hertogh van Saxen*" wordt daarin niet genoemd, en zeer natuurlijk. Indien men daaronder den Keurvorst van *Saksen*, FREDERIK *den Wijze*, te verstaan heeft, dan moest deze aan LUTHER eerst tien jaren later de gewigtigste diensten betoonen, waarvoor een dankbaar nageslacht en de onpartijdige geschiedvorscher hem in de jaarboeken der geschiedenis eene eervolle plaats hebben aangewezen (*). A. A. A.

Leverpele (II.; bl. 347, 348). Zooals daar ter plaatse reeds is opgemerkt, wordt het woord *lever* in verschillende spreekwijzen gehoord. *Hij heeft wat op zijn lever* is eene gewone zegswijze. Naar TUINMAN beteekent dit: »hij is zich bewust, dat hij aan iets schuldig is". In de aloude Heidensche wigchelarijën moest vooral de lever der offerdieren gaaf zijn. Vergelijk *Ezech.* XXI, vs. 21, enz. Voorheen was insgelijks in gebruik: *hij heeft de lever gegeten*, dat, volgens TUINMAN, zeggen wilde: »hij wordt verdacht gehouden, hem wordt de misdaad opgelegd". Hiertoe zal ook behooren *lever zonder zout eten*. Wie heimelijk de lever wegsteelt, gunt zich gewoonlijk geen' tijd, die op zijn gemak, met wat zout, de gewone toespijs, op te smullen. Hiertoe kan men ook brengen: *de kat heeft de lever gegeten*, welke daarbij geen zout gebruikt, en welligt zijn uit deze spreekwijs de overige, óf verbasterd, óf door toepassing ontstaan. Het woord *levereter* was reeds in het midden der XVde eeuw in *Vlaanderen* een scheldnaam, en werd door de volksmenigte op degenen toegepast, welke zij verdacht hield van 's Lands belangen, vooral tegenover den Graaf, te verraden. Alsdan keken de Vlamingers, om weder een ander spreekwoord te gebruiken, *zoo zuur en zoo prat alsof hun de lever ontsnoept was.* TUINMAN wil bij *lever* aan de gebradene levertjes van hoenders, enz. gedacht hebben.—Thans eenige woorden over *leuerpele*.— Bij besluit van den Aartshertog FILIPS van *Oostenrijk*, van den 20sten Junij 1500, werd de regering der steden *Sluis* en *Mude* vereenigd, en bepaald, dat beide gezamenlijk voortaan slechts twee Burgemeesters en zeven Schepenen zouden hebben; — want men had zich onmagtig, ja, bijna dood geworsteld in de vroégere binnenlandsche onlusten. — Ik heb de Registers der Resolutiën van Burgemeesters en Schepenen van *Sluis* en *Mude* doorloopen, om iets naders betrekkelijk *Leverpele* op te sporen. In het eenige Register, uit die jaren aanwezig, en loopende van 1500 tot 1506, wordt bij de jaarlijksche vernieuwing der smalle wetten, van dit gilde gewag gemaakt, doch steeds onder den naam van »*de Peelders*". Wij hebben dus hier een zelfstandig naamwoord, waarin de *d* eene epenthetische letter is, en de uitgang *er* den gewonen vorm vertoont, die een' werker aanduidt. *Peel* zal dus de wortel zijn van een werkwoord *pelen*. De beteekenis daarvan? Aan *pegelen* gelooven wij, niet te moeten denken. Deze vorm heeft zich immers langer staande gehouden, en zou ook bij zamentrekking of bij versmelting der *g* tot *i*, *peilers* of *peilders* hebben moeten vormen? Wij zullen dus, — is mijne gissing gegrond, — aan *pelen*, 't zij *pellen*, dat mij vrij aannemelijk voorkomt, of eenig ander woord moeten denken. *Pegeler* van *pegelen* beteekent bij KILIAAN een *ijker*, en dient dus wel van *peler* of *peelder* onderscheiden te worden. — Ik zal met veel genoegen de juiste verklaring van *peler* vernemen, 't zij ik al of niet wel gegist hebbe.

Wat *Lever eten* betreft, dit woord komt inzonderheid bij de Vlaamsche geschiedschrijvers dikwijls voor. *Levereters* werden ook zij genoemd, die zich in de onlusten van MAXIMILIAAN met de Vlamingers, aan de zijde van dezen Vorst schaarden. Zoo vond men onder anderen, den 5den Februarij 1488, te *Brugge* op de markt een papier met deze woorden:

Jonkheer HANS RANS, den Markgrave van *Antwerpen*,
Meester THIBAUT BARRADOT, en m'Her PIETER LANC-
Mitsgaeders ook ROELANDT DE FEBURE (HALS
Hebben tsaemen *geëten de Levere*

(*) A. A. A. verliest uit het oog, dat in den Middelburgschen Institutiebrief van 1509, onder den naam van *Swarte Man*, bezwaarlijk LUTHER, welke eerst in 1517 als Hervormer optrad, bedoeld kan zijn. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Daer Meester JOORIS BAERT
Gevoerd heeft den standaert,
Ende Heeren van OUDZEELE en VASSENAERE
Spelen mede op de snaere. —

En toen PIETER LANCHALS, den 15den Maart 1488, den verbitterden Bruggenaars in handen was gevallen, klonk het langs de straten: PIETER LANCHALS, *die groote* levereter *is gevangen;* hetgeen zelfs de kinderen elkander toeriepen. Des avonds om de markt geleid en van standaard tot standaard rustende, werd hem nog onder anderen toegeduwd: *O groote* levereter! *Hoe vaert gy nu? Houd vast die* Fijge, enz. Zie de *Chronijcke van Vlaenderen*, enz. door N. D(ESPAERS) *en* F. R., *derde en leste Deel*, bl. 69 en 85. — Hun, die bekend willen worden met hetgeen PETIT SALAZAR in de toenmalige onlusten heeft verrigt, is de lezing van dat werk zeer aan te bevelen.

J. H. VAN DALE.

Leverpele. Misschien kan het tot eenige inlichting dienen, dat in het boek der Resolutiën van de stad *Kampen*, op 't jaar 1408, gesproken wordt van *peelmoes*, hetwelk van Steur werd gemaakt.

J. M.

Hervormde Predikanten te Brugge (II.; bl. 348); *Johannes Bollius; Johannes Capito; Jan Grenier; Jan van Haren.* JAN BOLLIUS, Predikant te *Gent*, werd van daar op den 16den November 1577 door de Staten van *Holland* gemagtigd om aan de Leydsche Hoogeschool onderwijs te geven in de Theologie. In het volgende jaar verzocht hem de gemeente van *Gent*, die hem »hunnen lieven landsman" noemt, op eene dringende wijze, of hij weder bij haar Predikant wilde worden, welk verzoek, gepaard aan het ernstig verlangen van BOLLIUS zelven, ten gevolge had, dat hem op den 6den Nov. 1578 een eervol ontslag werd verleend.

Uit de MMS. *Handelingen* der Curatoren van de Leydsche Hoogeschool blijkt dat SOERMANS, in zijn *Akademisch Register*, verkeerdelijk meldt, dat BOLLIUS zich toen in 1578 weder naar *Stade* begaf, om aldaar op nieuw den vroeger door hem bekleeden post van Predikant bij de Nederduitsche en Fransche gemeente te aanvaarden (zie SIEGENBEEK, *Geschied. der Leydsche Hoogeschool*, Dl. II, bl. 57 der *Toevoegselen*).

Uit twee plaatsen evenwel in het levensberigt van den Leydschen Hoogleeraar ANT. THYSIUS (geb. te *Antwerpen*, A°. 1565), voorkomende bij MEURSIUS, *Athenae Batavae*, pp. 332—338, leeren wij, dat genoemde THYSIUS een *bloedverwant* van JAN BOLLIUS geweest is, en hem eerst te *Gent*, en naderhand te *Stade* heeft bezocht; zoodat men met zekerheid mag aannemen dat de *Gentsche*, *Leydsche* en *Stade'sche* BOLLIUS één en dezelfde persoon is geweest.

Een brief van JAN BOLLIUS, den 4den December 1580 uit *Gent* aan de regering van *Audenaerde* gerigt, en waarin FRANCISCUS PAULI, gewezen Predikant te *Dendermonde*, doch te *Antwerpen* of te *Amsterdam* woonachtig, wordt aanbevolen, zal men aantreffen in *Les Documents Historiques inédits etc. par* PH. KERVYN DE VOLKAERSBEKE, *Gand* 1849, tom. II, p. 190, alwaar hij onder den naam van BOLLINS voorkomt.

Ook bij GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, etc. Dl. VIII, pp. 339, 391—398, A°. 1584, treft men, op het jaar 1584, berigten omtrent dezen JAN BOLLIUS aan, alsmede eenen brief door hem aan LIBERTUS FRAXINUS (VAN DEN ESCH), toen Predikant te *Antwerpen*, naderhand te *'s Hage*, geschreven.

Eindelijk blijkt nog uit de *Verhandeling over de* [het *Kort Verhaal der*] *Reformatie van Zeeland*, door J. W. TE WATER, bl. 440, dat JAN BOLLIUS in 1592 den behoorlijken eed van trouw aan de Staten-Generaal heeft afgelegd.

Omtrent GRENIER weet ik niets te melden dan dat JACOB VAN HEEMSKERCK, met JAN GRENIER (als vlootvoogd), in April 1601 uit *Texel* naar de *Molukken* is uitgezeild. Zie de *Inleiding* tot de *O. Indische Voyagien*, Dl. I, A°. 1646. Maar in 1581 studeerde te *Leyden* zekere JACOBUS GRANIER of GRENIER, geboren te *Chambrai.*

Betreffende CAPITO, heb ik slechts te berigten, dat er te *Brugge* nog een geslacht VLEYS bestaat, waarvan het wapen te vinden is in het onlangs verschenen heraldische werk van den Heer VAN DIJCKE aldaar.

Volgens E. VAN METEREN was JAN HAREN van *Valenciennes* sints 1566 tot 1567 Predikant te *Brugge.* Ook vergelijke men over dezen afvalligen leeraar de boven aangehaalde *Archives* etc., Dl. VIII, bl. 239, alwaar men tevens eenen brief van hem leest, den 20sten Sept. 1583 uit *Keulen* aan Graaf JAN van *Nassau* gezonden.

Merkwaardige bijzonderheden omtrent denzelfde en zijne geschriften worden ook door PAQUOT, *Mémoires Littéraires*, opgegeven.

Doch te vergeefs zoek ik naar een werkje, getiteld: *La Repentance de* JEAN HAREN *et son Retour en l'Église de Dieu, publiquement par lui récitée en l'Église Wallonne à Wesel*, tot het drukken van welk boekje, »in de Walsche en Duytsche Sprake" aan LOYS ELZEVIER, *den Jonge* te *'s Hage*, door de Staten Generaal octrooi werd verleend voor den tijd van zes jaren, dato 29 April 1610.

Merkwaardig is nog eene *Resolutie* der Generale Staten van den 1sten Julij 1611:

»Op te requeste van JOHAN (VAN) HAREN, gewesen Predikant, is geaccordeert op zyn oitmoedich begeren van *remissie van zyn voorgaende gedane fauten*, dat hy hem met zyne huysvrouwe alhier in *Hollant* sal mogen begeven metter woon, ende dragen in alle ge-

hoorsaemheyt ende getrouwicheyt, mits doende de eedt van getrouwicheyt gelyck andere ingesetenen van den Lande". .. ELSEVIER.

[Niet anders V. D. N. die opmerkt dat van JOHANNES CAPITO bereids door .. ELSEVIER is gewaagd geworden in DE NAVORSCHER, II.; bl. 213; dat hij van 1568—1579 verbleven is te *Breda*, er in dat laatste jaar althans vervangen werd, en dat men den naam van GRENIER ontmoeten zal op eene Lijst der Ouderlingen te *Middelburg*, welke door BOXHORN wordt medegedeeld in zijn *Chronyk van Zeeland*, Dl. I, bl. 170, alwaar ABRAHAM GRENIER is opgenoemd. Over BOLLIUS vergelijke men, naar luid van onzen gezaghebber, TE WATER's *Aanhangsel op de Hervormde Kerk te Gent*, bl. 18—20, en diens *Kort Verh. der Reformatie van Zeeland*, bl. 437—440. Over JAN HAREN is veel te lezen bij VAN METEREN, BOR en andere Geschiedschrijvers.]

Hervormde Predikanten te Brugge. Christoffel Grenier of Greynier (II.; bl. 348). Uit de *Stadsrekening* van *Sluis* over den jare 1584 tot 1585, is mij gebleken dat CHRISTOFFEL GRENIER of GREYNIER in October 1584, te *Sluis*, aan de pest of zoogenaamde haastige ziekte, is overleden. Hij wordt genoemd Minister of Predikant van *Gend* gekomen. Nadat *Brugge* zich met den Spanjaard verzoend had, zal hij dus naar *Gend* zijn getrokken, en zich, na de overgave van *Gend*, den 25sten September 1584, naar *Sluis* hebben begeven, alwaar hij, nog geene maand na zijne aankomst, overleed. J. H. VAN DALE.

»*Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie*, 1646" (II.; bl. 348). Dit werk verscheen, zonder naam van schrijver en uitgever, in twee 4°. deelen in het licht, onder den titel van: »*Begin ende Voortgang van de Vereenighde Nederlandsche geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, vervattende de voornaemste Reysen, by de inwoonderen derselver provincien derwaerts gedaen, alles nevens de beschryvinghen der Rycken, Eylanden, Havenen, Rivieren, Stroomen, Rheden, Winden, Diepten, Ondiepten; mitsgaders religien, manieren, aerdt, politie ende regeeringhe der Volckeren; oock mede haerder speceryen, drooghen, geldt ende andere koopmanschappen; met veele discoursen verryckt: Nevens eenighe Koopere platen verciert. Nut ende dienstig alle Curieuse ende andere Zee-varende liefhebbers.*

Met dry besondere Tafels ofte Registers in twee Delen verdeelt: Waer [van] het eerste begrypt, Veerthien Voyagien, den meerendeelen voor desen noyt in 't licht geweest. Gedrukt in den jaere 1646".

De zamensteller van dat werk gaat echter te ver, wanneer hij beweert, dat deze reizen, voor het grootste gedeelte, nooit voorheen gedrukt geweest zijn. Het tegendeel blijkt, indien men slechts den folio *Catalogus* der Leydsche Bibliotheek inziet, welke eene fraaije verzameling van deze vroegere togten onzer voorouders bevat, in klein 4°. formaat en vóór 1646 gedrukt. Voorts zal men zich hiervan nog kunnen overtuigen door de *Oost-Indische en West-Indische Voyagien*, Amst. *by* MICHEL COLYN, boekverkooper, A°. 1619; één Deel, in formaat en uitgebreidheid gelijk aan het werk in 1646 uitgegeven; ook komen in beiden eenige platen met elkander overeen.

Het werk van MICHEL COLYN is den 28sten Februarij 1619 opgedragen aan de Heeren Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit, residerende te *Amsterdam*, en begint met de Reis naar *Nova-Sembla*, gedrukt te *Enkhuizen* in 1617 door JACOB LENAERTSZ. MEYN in het *Vergulde Schryfboek*. Het is alzoo niet onwaarschijnlijk, dat het geheele werk (vroeger?) te *Enkhuizen* zal zijn gedrukt. MICHEL COLYN heeft in 1622 nog andere Hollandsche reizen uitgegeven.

Omtrent CORNELIS CLAESZ., boekdrukker te *Amsterdam*, moet ik opmerken dat hij vóór 1610 overleden was, doch al de platen, kaarten, octrooyen, enz. van wijlen LUCAS JANSZ. WAGENAER had gekocht. — Bij eene Notariële acte, den 16den Aug. 1610 te *Enkhuizen* gepasseerd, verklaarde TRYN HAICKESDR., weduwe van gemelden WAGENAER, dat de weduwe van CORNELIS CLAESZ. al de bedoelde kaarten, octroyen enz. aan JACOB LENAERTSZ. MEYN mogt overdoen. Zie hierover eene *Resolutie* der Staten-Generaal van den 13den Sept. 1610, voorkomende in Dl. V van DODT's *Kerkelyk en Wereldlyk Archief*, bl. 23.

.. ELSEVIER.

»*Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie*", 1646. Dit werk is bezorgd door ISAAK COMMELIN, en gedrukt te *Amsterdam* bij JANSSONIUS. Zie (KASPAR) COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam*, bl. 866.

Van het *Recueil*, door DE RENNEVILLE, bestaan verscheidene uitgaven, doch de editie te *Amsterdam*, 1730, 10 Vol. 12°. is de beste, als bevattende de reis van JAQUES L'HERMITE, die in de andere ontbreekt.

G. W. BEGER.

[Op gezag van DE CHALMOT, *Biogr. Woordenb. der Nederlanden*, Dl. VII, bl. 231, die zich op KASPAR COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam*, beroept, noemt J. C. K. den verzamelaar van het besproken werk ISAAK COMMELIN. „In het tweede Deel daarvan", zegt hij, „komt *eene generale Beschryvinghe van Indiën* enz. voor, *naer de copye ghedruckt tot Batavia, in de druckerye van de ganzen pen*, *Anno* 1638. Hij heeft echter niet kunnen opsporen of COMMELIN nog andere vroeger gedrukte stukken in zijne verzameling heeft opgenomen. De Heer .. ELSEVIER heeft dit boven twijfel gesteld.]

Naamregister der Predikanten (II.; bl. 349). Onder de *bevoorregte vragen* (Jaarg. II, N°. XI) komt er eene voor van den Heer D. BUDDINGH', te *Delft*, naar zoodanige in ons vaderland uitgegevene stukken. — Welligt dat de volgende lijst van werkjes, waarin dergelijke registers vervat zijn (welke zeker nog met andere kan vermeerderd worden), ter beantwoording van die vraag niet ondienstig wezen zal.

Algemeene.

1. *Jaarlijksch Kerkelijk Register*, tot voor nog weinige jaren te *'s Gravenhage* in 't licht gegeven; 2. Ds. B. KEPPEL, *Alphabetische Naamrol van nog in leven zynde Predikanten* tot 1747 en vervolgd door een onbekende tot 1758.

Provinciale.

Voor *Gelderland:*

3. Ds. H. DE JONGH, *Naamlyst der Predikanten van de IX Classen van Gelderland*, tot 1750.

Voor *Zuid-Holland:*

4. MARTINUS SOERMANS, *Kerkelyk Register van Zuid-Holland, van de Reformatie tot* 1701; 5. Ds. HENRICUS DE JONGH, ADRSZ. *Vervolg op* SOERMANS, tot 1765; 6. JOH. HENRICUS BRANS, *Kerkelyk Register der Predikanten in [de] XI Classen van de Synodus van Zuid-Holland, van den jare* 1702 *tot het einde van* 1801. (Uitgegeven te *Rotterdam*, *Leyden* en *Sneek*, 1802.)

Voor *Noord-Holland:*

7. MELCHIOR VEERIS, *Kerklyk Alphabeth, behelsende de Namen van al de Leeraren, die onder het Synodus van Noord-Holland, 't zedert de Reformatie van het jaer* 1566, *tot in dit loopende jaer* 1705 *den kerkdienst bekleed hebben, en nu vermeerdert met een Vervolg tot aen het jaer* 1711; 8. F. DE PAAUW, *Vervolg op het Alphabeth van* M. VEERIS, *tot* 1749.

Voor *Zeeland:*

9. Ds. BALDUINUS HUNNIUS, *Het Staatische Vlaanderen, of de Zeeuwsche Buize.* (Uitgegeven te *Middelburg*, omtrent 1718 of 1719, zonder jaartal.) 10. *Nieuwe Cronyk van Zeeland*, door M. SMALLEGANGE, waar men bl. 768 en volgg. eene lijst vindt der Predikanten van verscheidene plaatsen in *Zeeland* tot 1694; 11. *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland in de Zestiende Eeuw*, door WILLEM TE WATER, uitgegeven door diens zoon J. W. TE WATER (1766).

Voor *Utrecht:*

12. Ds. H. RHENEN en A. W. VOET, *Naamlyst der Predikanten in de Provincie Utrecht*, tot 1724.

Voor *Vriesland:*

13. Ds. H. GREVESTEYN, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Bolsweert en Workum*, tot 1751; 14. Ds. M. LAURMAN, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Leeuwarden*, tot 1751; 15. Ds. H. REYNALDA, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Sneek*, tot 1751; 16. Ds. A. GREYDANUS, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Franeker*, tot 1761; 17. Ds. J. ENGELSMA, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Zevenwouden*, tot 1763; 18. Ds. W. COLUMBA en A. G. DREAS, *Naamlyst der Predikanten van de Classis Dokkum*, tot 1766.

Voor *Overijssel:*

19. A. MOONEN, *Naamlyst der Predikanten van Overyssel*, uitgegeven in 1709 en vervolgd tot 1731.

Voor *Groningen:*

20. Ds. CORNELIS ADAMI, *Naamlyst der Predikanten te Groningen en Ommelanden*, *van de Reformatie tot* 1731, *met een Byvoegsel tot* 1745; 21. Ds. HEINO HERMANNUS BRUCHERUS, JCSZ., *Gedenkboek van Stad en Lande, in zig behelsende ene (sic) Naamlyst van de Predikanten dezer Provincie, sedert* 1594 *tot* 1792. Groningen 1792.

Ik voeg er bij:

22. Ds. J. I. HARKENROTH, *Embdens Herdersstaff*, van 1520 tot 1716.

Voor bijzondere plaatsen:

23. Ds. G. D. J. SCHOTEL, *Kerkelijk Dordrecht* (1841); 24. K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en Levensbijzonderheden der Predikanten in de Nederduitsche en Walsche Hervormde Gemeente te Rotterdam.* (Rotterd. 1850); 25. Ds. GODEWARDUS VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel ofte Levensbeschryving van alle de Hervormde Leeraren die sedert den afval van Spanje* 1572, *op dezen tyd, in de Nederduytsche Kerke van Vlissingen gearbeydt hebben.* (*Vlissingen* en *Middelburg* 1758); 26. H. CROESEN, GERARDSZ., *Kerkelijk Register der Predikanten te Amsterdam, van de Reformatie tot* 1759, eerst door hem vervolgd tot 1759 (?), naderhand tot 1792 door een onbekende, waarin de geboorte, afkomst enz. zijn aangeteekend; 27. Ds. H. Q. JANSSEN, *St. Anna ter Muiden (Staats-Vlaanderen) beschouwd als plaats, sedert het ontstaan der stad Mude in* 1421, *en als Christelijke gemeente van den aanvang der XVIde Eeuw.* (Middelburg 1850.)

Maar men raadplege ook en wel voornamelijk:

28. *De Boekzaal der Geleerde Wereld;* 29. In vele *Stad- en Dorpsbeschrijvingen* komen lijsten voor der Predikanten van de plaats waarover gehandeld wordt. Men sla dus ook deze na. Verder zal men bouwstoffen vinden bij:

30. P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland* en: 31. in C. BURMANNI *Trajectum Eruditum;* 32. In Gedenkschriften en Feestvieringen van Hooge en Doorluchtige Scholen, en soms ook: 33. in Leerredenen en andere schriften, ter gelegenheid van bijzondere kerkelijke plegtigheden, als Eeuwfeesten, Inwijdingen van Kerkgebouwen, bevestigingen van Predikanten enz. en soortgelijke schriften.

NB. De titels van N°. 6, 7, 9, 20 en 24 zijn woordelijk afgeschreven.

W. J. C. VAN HASSELT.

[De titel van N°. 1 wordt door BH'. dus opgegeven: *Naamregister der Predikanten, zo van de Nederduitsche als Walsche Kerken. Met derzelver Standplaatsen gelegen in de VII Vereenigde Provinciën van Nederland, en 't ressort der Generaliteit, enz. mitsgaders een Naamregister der Professoren van de vyf vermaarde Hoogeschoolen, onder hetzelve gebied.* Met privilegie.

Amst. en *Leyden,* van 1704, bij A. *en* H. VAN DAMME, en later in *'s Gravenhage* bij THIERRY *en* MENSING, tot voor weinige jaren (misschien nog) voortgezet".

φ^2—φ. bezat nog onlangs een (algemeen?) *Naamregister* van 1763, en heeft er thans nog een van 1764.— VAN ASP. gedacht aan de talrijke lijsten in YPEIJ'S *en* DERMOUT'S *Aanteekeningen* tot het IIde Deel hunner *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*: lijsten die inderdaad geene geringe plaats onder de bronnen van dien arbeid bekleeden. — Wij betwijfelen echter of men daar vele stukken vinden zal, die niet in de uitvoerige opgaaf van den Heer VAN HASSELT begrepen zijn, al mogen soms de titels der geschriften niet geheel woordelijk overeenkomen. Alleenlijk willen wij als zoodanig niet onvermeld laten de *Chronologia Ecclesiastica* van MELCHIOR VEERIS, of *Kerkelyk Tydregister van de plaatzen en namen der Leeraren onder de Noordhollandsche Synode*, wél van het *Kerklijk Alphabet* deszelfden schrijvers te onderscheiden.]

Vraagteekens.

321. — *Het Nymeegsche raadsel.* Is dit eene Nymeegsche geschiedenis of uitvinding? Voor het laatste pleit, dunkt mij, de meer dan toevallige bijzonderheid, dat de namen van de eerste vrouw en hare zonen met de letter A beginnen, als ANNA, ADAM en AREND; van de tweede met B, BEEL, BARTEL en BAREND, en van de derde met C, CHARLOTTE, CASPER en COENRAAD. H. K. ARKSTÉE schreef KOENRAET, de *Aardbol* KASPER en KOENRAAD, en C. TEN HOET, JZ. (het *Geldersch Lustoord*) de beide namen met C, dat wel de ware lezing zal zijn. Deze alphabetische opvolging is waarschijnlijk niet zonder bedoeling. Het is misschien te gezocht in de namen van HUIBERT, en van de ouders van CHARLOTTE: GIJSBERT en JACOMIJN, vóórkinderen van ANNA en BEEL, de volgreeks G, H en I te erkennen.
C. W. BRUINVIS.

---

322. — *Ouderdom van Christus bij Zijnen dood.* Op welken grond steunt het algemeen geloof, dat de CHRISTUS slechts drie en dertig jaren oud is geworden? Ik weet wel, dat er bij JOHANNES van drie opgangen van CHRISTUS naar *Jeruzalem* om het Paaschfeest te vieren melding wordt gemaakt, maar dit bewijst op zich zelf niet veel, als men er niet bij kan aantoonen dat *alle* Paaschvieringen, door onzen Heer aldaar gehouden, bij JOHANNES zijn vermeld.
Σ.

---

323. — *Is Noord-Holland zee geweest?* Ten jare 1654 werd, met het spitten voor de fondamenten van de strijkmolens, tusschen *Winkel* en *Kolhorn*, het geraamte gevonden van eenen walvisch of potvisch. Zoo delfde men, voor ruim veertig jaren, te *Uitgeest*, met het omspitten van eenen tuin, *Bloemlust* geheeten, het onderste gedeelte van een schip uit den grond. Beide omstandigheden bewijzen, dat de zee daar gespoeld heeft. Nu vragen wij: zijn er in den Noord-Hollandschen bodem nog meer dergelijke sporen gevonden?
J. SCHREUDER.

---

324. — *Kapitein Aarsen.* In het *Leven van* BRAKEL, uitmakende een gedeelte der *Levensbeschrijving van eenige Voornaame meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen*, door CONRADI en VAN DER PLAATS uitgegeven, vindt men van zekeren kapitein AARSEN gewag gemaakt. Gaarne wenschte steller meer van dezen man te vernemen, dan het genoemde werk van hem vermeldt, meer van zijn geslacht, ja, ware 't u mogelijk, o NAVORSCHER! eene Génélogie van mijn' naamgenoot.
A. AARSEN.

---

325. — *Priktollen, Knikkers, Vliegers.* Wanneer zijn deze voorwerpen als kinderspeelgoed in *Nederland* in gebruik gekomen?

---

326. — *Geneeskundige Courant in* 1767. In W. J. L. VERBEEK'S werkje over *Koffij en Thee* (Amersfoort 1845), vind ik op bl. 10 en 27, in eene noot aangehaald: »*De Geneeskundige Courant van het jaar* 1767". Ik herinner mij niet, deze Courant immer elders vermeld te hebben gezien, en zou gaarne daaromtrent eenige nadere inlichting hebben.
Dr. L. J. EGELING.

---

327. — *Brieven van Gerard Dumbar.* Zoude iemand mij brieven kunnen bezorgen van GERARD DUMBAR, Oud-Griffier van de Staten van *Overijssel* van 1795 tot 1798, en later Lid van de Wetgevende Vergadering, of althans mij weten te zeggen, bij wien ik mij tot dat einde heb te wenden?

Een spoedig antwoord zoude zeer verpligten
CH. M. S.

---

328. — *Het Geslacht Witsen.* De Heer WELTER, Predikant te *St. Petersburg*, wenscht door tusschenkomst van 't *Historisch Genootschap* te *Utrecht*, dat zich tot DE NAVORSCHER gewend heeft, inlichtingen omtrent de familie WITSEN te bekomen.

---

329. — *Jan van Wely.* In SCHELTEMA'S *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Dl. IV, St. II, bl. 64, leest men in de Memorie van R. HOOGERBEETS: »Men wees mij het kamertje daar JAN VAN WELY vermoord was, daarin ik.......... opgesloten wierde, enz." — Weet iemand ook op te geven wie deze JAN VAN WELY en wat zijne geschiedenis was?
H. T.

---

330. — *Simon de Vries.* Wat is bekend van *den beruchten Utrechtschen Schoolmeester* SIMON DE VRIES en zijn boek, getiteld: *De Zeven Duivelen regerende en vervoerende de heden-*

daagsche Dienstmaagden, 1682? Het wordt aangehaald in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van J. SCHELTEMA, Dl. IV, St. II, bl. 205. H. T.

331. — *Joodsche oorsprong van het »Onze Vader".* Ik heb eens hooren zeggen dat het *Onze Vader* reeds vóór CHRISTUS' tijd onder de Israëlieten bekend is geweest als een gewoon gebed. Is hiervoor eenige grond?

H. JR.

332. — *Spreekwijzen. 'k Ben in de boonen.* Bij het lezen der vraag N°. 187 (III.; bl. 190), kwam mij onwillekeurig de spreekwijze: *'k Ben in de boonen*, voor den geest, die ik wel eens heb hooren gebruiken door iemand, die, uit verstrooijing van gedachten, iets geheel verkeerd deed of sprak. — Wat is de beteekenis en oorsprong van dit gezegde?

S. v. W.

333. — *Driekleurige Katers.* Wél heb ik vele driekleurige katten gezien, maar nimmer driekleurige katers (*bruin*, *zwart* en *wit*), alhoewel ik gedurende vijftien jaren er op gelet heb en verscheidene menschen er opmerkzaam op gemaakt. Kan ook een der HH. Navorschers daarvan de reden opgeven, of zijn er driekleurige katers te vinden? S. v. W.

334. — *Verouderde Woorden.* Wat is (in NIJHOFF's *Bijdragen*, IX, 1, bl. 11) *koppelkoorn*, en wat *rumething;* welke is (in den *Tegenw. Staat van Zeeland*, II, 220 en I, 97) de beteekenis van *hoiemenland*, *hoiemengescot*, *gedolve weet* en *weetinge te bernen;* wat bedoelen de *Cost. van Rensel*, Art. 38, met *rus ende rys* en de *Cost. van Asten*, Art. 21, met *crep?* Liefst zag ik deze termen door ophelderende plaatsen uit oirkonden verklaard. R. O.

335. — *Het dorp Oudrive.* Op een der huizen in de *Noordstraat* te *Vlissingen*, staat:

HET DORP
OUDRIVE.

Aangezien er reeds te vergeefs in *Aardrijkskundige Woordenboeken* naar dat dorp gezocht is en ik het ook niet kan vinden, zoo wend ik mij tot HH. Navorschers, met verzoek mij omtrent dat dorp een of ander mede te deelen, of op te geven waar ik mijne weetgierigheid kan bevredigen. L. *te V.*

336. — *Philip Miller.* Kan een der HH. Navorschers mij ook iets mededeelen omtrent het leven van den beroemden Engelschen botanist PHILIP MILLER, schrijver van de »*Maandelykschе Tuinoefeningen*"? En zijn er nog meer werken van hem bekend en in het licht gegeven? M. P. C. W.

337. — *Daniel Craanen.* Kan iemand eenige levensbijzonderheden mededeelen over D. CRAANEN, Stads Chirurgijn en Vroedmeester te *Amersfoort*, Heelmeester van het *Aalmoeseniers Burger-*, *Wees-* en *Gasthuis*, Vroedmeester van de *Vest* en *Ampt* van *Nykerk*, gelegen in *Gelderland*, enz., wiens afbeelding, in folio, door G. SIBELIUS geteekend en gegraveerd, zeer weinig voorkomt? W.

338. — *Dolkheft met opschrift.* Een dolkheft, met het opschrift E. MEFITI T. EŌ. FRIS., omtrent 20 jaar geleden te *Exeter* ontdekt, geeft reden om te vermoeden, dat aldaar eens, waarschijnlijk ten tijde van Keizer CLAUDIUS, eene hulpbende Vriesche ruiters gelegen heeft. Zie SHORTT's *Collectanea Curiosa Antiqua Dumnonia*, p. 38, aangehaald door POSTE, *Brittanic Researches*, p. 332. Weet men omtrent die hulptroepen iets naders?

Norwich. TUSCO.

339. — *De Kastelein van Utrecht.* In giftbrieven en andere acten van de XIIde eeuw, wordt melding gemaakt van den *Kastelein* (*Castellanus*) van *Utrecht.* Wat is er van dat *Kasteleinschap* bekend? *Utrecht* toch komt reeds in de VIIIste eeuw als stad (*urbs*) voor.

C. & A.

340. — *Oranjebloesem als bruidstooi.* Onder het tooisel eener bruid komt veelal voor: *Oranjebloesem.* Welke gemeenschap bestaat er tusschen die bloem en eene verloofde, en sinds wanneer en uit welke oorzaak speelt de oranjebloesem zulk eene rol bij zulk eene gelegenheid? M. J. Z.

341. — *Stunica.* In de *Bijdragen van Buitenl. Godgeleerdheid*, II.; bl. 165, vind ik in een stuk over ERASMUS, onder zijne tegenstanders den Spanjaard SANCTIUS CURANZA [?] genoemd, die den strijd van *Stunica* eindigde. Wat beteekent deze strijd van *Stunica?*

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

342. — *Regenwater als voorbehoedmiddel tegen de Cholera.* Is het waar, dat menschen, die nooit ander dan regenwater drinken, nooit Cholera krijgen? En zoo ja, welke bestanddeelen zijn er in het regenwater, die niet in ander water gevonden worden, of omgekeerd? Q—***—X.

343. — *Waterschouw; Hoopjes zand voor de huizen.* Voor eenigen tijd door *Waddinxveen* wandelende, zag ik daar bij aanplakbiljet eene waterschouw aangekondigd, die plaats zoude hebben » in de *Voorofsche polder* onder *Noord-Waddinxveen* en in deszelfs waterschap", waarbij alle eigenaars of bruikers van huizen of erven zouden gehouden zijn: '

»1°. ten blijke dat zij de schouw respecteren, voor hunne huizen of erven hoopjes zand te leggen, zoo als van ouds gebruikelijk is", enz. Welke is de oorsprong van dit oud gebruik? Bestaat deze of bestaan soortgelijke oude gewoonten nog op meer plaatsen?

Q—*⁎*—X.

344. — *Het Geslacht Revius.* Wie der Heeren Navorschers zou mij eenige inlichtingen kunnen geven omtrent het geslacht REVIUS, uitgezonderd hetgeen daarvan opgeteekend staat in de *Boekzaal* voor December 1739. Mogt iemand in het bezit zijn, of mij aanwijzing kunnen doen, van eene genealogie van dat geslacht, zoo zal mij dit aangenaam wezen. R. R.

345. — *Spreekwijzen. Smik als een uil.* In de *Rymwercken* van AERNOUT VAN OVERBEKE vind ik, op bl. 226: *Smik als een uyl.* Wat beduidt hier *Smik?* Σ.

346. —*Spreekwoorden, Spreuken en Spreekwijzen.* Wat is het kenmerkend onderscheid tusschen *Spreekwoorden* (adagia), *Spreuken* (sententiae) en *Spreekwijzen* (genera dicendi)? Liefst heb ik het verschil door enkele voorbeelden gestaafd. J. C. K.

347. — *Noord-Hollandsche Scholen in de achtste eeuw.* In het *Kronykje*, dat door den Chirurgijn DIRK BURGER op nieuw is overgezien, wordt gezegd op het jaar 750 — volgens anderen 760 — RADBOUD de tweede »stichtte tot *Rel* (*Schoorl*) eene school, en voorzag dezelve van eenen goeden leermeester, om de geleerdheid voort te planten". Wij vragen, waren er toen reeds scholen in andere plaatsen van *Noord-Holland*, en waarin werd aldaar onderwijs gegeven? J. SCHREUDER.

348. — *Tunegurum.* Wie der lezers kan mij melden al hetgeen opgeteekend is over het bij de Ouden bekende *Tunegurum*, of de bronnen opgeven, waaruit ik daaromtrent berichten kan putten? L—d—r.

349. — *Toelast.* Wordt er onder de talrijke lezers van DE NAVORSCHER ook iemand gevonden die welwillend genoeg en bij magte is om op te helderen: welke de echte oorsprong zij van den naam *Toelast*, ook thans nog door onderscheidene logementen (vooral in *Noord-Holland*) gedragen?

350. — *Goudsche Kerkglazen.* In de uitgekomen *Beschrijving der beschilderde Ramen van de St. Jans Kerk te Gouda* staat dat het vijfde raam een geschenk is van Mevrouw ELBURG VAN BOETZELAAR, 30ste Abdis van het Klooster te *Rijnsburg.* In eene dergelijke uitlegging, ten jare 1776 bij JOH. VAN DER KLOS te *Gouda* uitgekomen, vind ik als geefster aangeteekend: GABRIELLE VAN BOETZELAAR, de 31ste Abdisse. De vorige toch was MARIA SCHENK VAN TOUTENBURG, die in Dec. 1552 overleed. — Kan ook een der lezers van DE NAVORSCHER mij hierin opheldering geven? C. O.

351. — *Zeeuwsche Wiskunstenaars.* Op welke *wiskunstenaars*, zoo in vroeger' als in later' tijd, kan *Zeeland* zich onder zijne inboorlingen beroemen? — Niet alleen de *namen*, maar ook de *tijden en plaatsen van geboorte en overlijden* der zoodanigen, zullen mij hoogst welkom zijn. B.

352. — *Inhuldiging van sommige Stadhouders tot Markgraven van Vere.* Zoude men mij ook kunnen opgeven, *op welke datums* Prins WILLEM I in 1581, FREDERIK HENDRIK in 1625 en WILLEM II in 1649, als *Markgraven van Vere* feestelijk zijn gehuldigd? B.

353. — *Verlijding van vrijwillige Acten onder de Republiek.* Het is bekend dat in *Holland* en *Zeeland* de vrijwillige acten, als verkoopingen, huwelijksvoorwaarden, enz. voor Notarissen werden gepasseerd. In *Gelderland* werden zij voor de gerigten verleden of onder eigen zegel, wanneer de partijen tot den adel behoorden. Hoe was het daarmede in de overige Provinciën onder de republiek gesteld en waar kan ik iets over dit onderwerp vinden? R. W. T.

354. — *Spreekwoorden. Het vee is van de rigchel* zegt men van iemand van een slecht karakter. — Kan men mij ook den oorsprong van dat gezegde opgeven? H. W. K.

355. — *De Vingerhoed.* De *Family Friend* (New Series, Vol. I, *Appendix*, p. 13, N°. 112) noemt den vingerhoed eene Hollandsche uitvinding en voegt er bij dat hij in *Engeland* werd ingevoerd door JOHN LOFTING, een Nederlandsch handwerksman, die er, omstreeks het jaar 1695, eene fabriek van opzette te *Islington*, nabij *Londen*, welke hem veel winst en voordeel gaf. Zijn onze schoonen werkelijk dit onontbeerlijke *vade-mecum* aan het vernuft eens Nederlanders verschuldigd? Zoo ja, verdient hij dan niet een standbeeld van — vingerhoedenmetaal? GANSKE.

356. — »*Korte Beschryvinge van Parys*". Weet iemand mij eenige mededeeling te doen aangaande den auteur van het volgende dichtstuk: *Korte Beschryvinge van Parys; ende Manieren en Zeden van die haer daer onthouden. Tot* Vlissinghen, *gedrukt by* A. VAN LAREN, *zonder jaar* (1666), 4°., 48 bl.? In de *Voorrede* komt eene toespeling voor op D. P. PERS; welligt is hij de dichter? MARTINUS.

Aanteekeningen.

De Nederlandsche Doodendans. (*Vermakelijk Kinderspel. Zesendertigkaartenspel. Floskaartjes. Schipperskaartjes. Schippipperspel. Dood en Leven. Pentertjes. Oefkes. Trisje. Flikje. Krieuwelkaart. Bobbelspel. De kleine Klets*).

Toen ik in 1849 te *Utrecht* bij DANNENFELSER en DOORMAN *de Nederlandsche Doodendans* uitgaf, bedoelde ik niet enkel mededeeling van gedachten, maar ook het uitlokken van verdere navorsching. Dat doel is niet geheel onbereikt gebleven. Bij het verzoek aan DE NAVORSCHER om de openbaarmaking van hetgeen ik van tijd tot tijd verder aanteekende, voeg ik dat aan allen, die in de zaak eenig belang stellen, om hem ook hunne inlichtingen, en des noods teregtwijzingen van het door mij geschrevene, mede te deelen.

Reeds bij de XIV door mij vermelde prenten heb ik hier en daar eenige aanteekeningen te maken.

Bij I. De *Penterprent* van de Wed. MASIER was in der tijd door wijlen haren man overgenomen uit de plaatdrukkerij van zijnen meester, SCHEFFER, die op het laatst der vorige eeuw te *Rotterdam* woonde. Zij is echter blijkbaar veel ouder. En 't zou mij,den vorm der beeldjes, de houtsnede, de wormgaatjes, en de stad in aanmerking genomen, niet verwonderen, indien zij oorspronkelijk ware van zekeren GERRIT, den *troefspelmaker*, die ter helfte der XVIIde eeuw insgelijks te *Rotterdam* woonde, blijkens het *Doopboek* der *Luthersche Gemeente* aldaar, waarin op den 15den November 1643 de doop van zijnen zoon MATTHIJS staat vermeld. Door verkoop zijn de vormen, bestaande in *zes* regels, ieder van *zes* prentjes, thans het eigendom van de *Stichting voor verwaarloosde kinderen* te *Montfoort*,onder directie van den Heer VAN FRANKENHUYSEN.

Bij II. Van deze prent is mij sedert nog eene uitgave voorgekomen, met het onderschrift: *Bij de Erve* WIJSMULLER, *te Amsterdam.*

Bij V. Met deze prent van de onder IX genoemde te onderscheiden, heb ik mij vergist. Zij is dezelfde; alleen de uitgave verschilt. In Februarij van 1849, kort na den afdruk van mijn boekje, is mij evenwel nog eene uitgave daarvan ter hand gekomen met het vierregelig versje, bij II genoemd, als bovenschrift, waar de signatuur *n.* 116. *B.* tusschen staat. Bij deze latere uitgave blijkt,dat er aan de prent eene onherstelbare zonde is gepleegd. Het bovenschrift namelijk van de *Bisschopsvrouw* is er uitgesneden; en in de plaats daarvan staat nu voortaan met *metalen* letters gedrukt:

ABDISSE. 31.

De houtsnede is alzoo geschonden, het spel bedorven, en de lof vervallen, dien ik op bl.18 aan de prent had gegeven. Deze *verminkte* prent komt nu nog verder voor met het onderschrift C. NEISZEN, *in kantoorbehoeftens,Hoogstraat. Rotterdam.* en met J. C. NEISZEN, *in kantoor-behoeften, Hoogstraat, Rotterdam.*

Bij XII. De prent van WIJNHOVEN HENDRIKSEN is door verkoop overgegaan op LUTKIE en CRANENBURG, te *'s Hertogenbosch* (van welke firma een Depôt is te *Rotterdam*). Zij komt thans voor onder den titel van *Vermakelijk Kinderspel*, N°. 48, met het onderschrift: *L. en C.*

Bij de in mijn boekje reeds genoemde prenten heb ik thans nog eenige andere te voegen. Om verwarring voor te komen laat ik de fout in 't onderscheiden van V en IX voor 't geen zij is, en vervolg alzoo met N°.

XV. Eenige jaren geleden bestond er nog eene prent, uitgegeven »*Te* Amsterdam *bij de Erfgen. van de Wed.* C. STICHTER, *Boekverk. in de Warmoesstraat, in de Oude Berg Calvarie, schuin over de Oude Kerksteeg in* N°. 159". Zij was geteekend: »N°. 77", en gesneden door ROMIJN, plaatsnijder van de Wed. STICHTER. Het opschrift luidde:

Wil, Jeugd, uit deeze Prentjes leeren,
Die ge ook als kaartjes kunt handteeren,
Dat van een Keizer af, hoe groot,
Elk in het eind komt tot de Dood.

De vormen zijn overgegaan op de Heeren JOH. NOMAN *en Zoon*, te *Zalt-Bommel*, maar, zoo als mij door de eigenaars berigt is, vernietigd geworden. Het exemplaar in de verzameling van prenten, door *de Erven* STICHTERS uitgegeven, in bezit van den Heer VAN STADEN, te *Amsterdam*, is dus eene curiositeit.

XVI. Een gelijk lot schijnt ook beschoren te zijn aan de prent van J. WENDEL *en Zoon*, op de *Anjeliersgracht*, N°. 148, te *Amsterdam*. Ik vond er onlangs eenige fragmenten van, door eene kinderhand ruw uitgeknipt, en in een schrijfboek geplakt. 't Waren de *Bisschopsvrouw*, de *Vorst*, de *Jager*, de *Kapitein*, de *Kapiteinsvrouw* en de *Soldaat*, zoo als ik ze voor 40 jaren gekend had. Even zoo vond ik, en daaruit leerde ik den naam des uitgevers kennen, in eene verzameling van straatliedjes van 1830 of daaromtrent, uitgegeven bij J. WENDEL *en Zoon*, een drietal. De *Bisschopsvrouw* diende voor *Het klagende Kaatje;* de *Vorstin* boven *Een Nieuw Minnelied, of de Minnenswaardige Herderin. Door* D. PORCELIJN; en de *Jager* teregt boven *Een Nieuw Jagers Lied.* De vorm is dus in der tijd uit elkander genomen, en alligt verstrooid geraakt. De prent behoorde, blijkens *Jager* en *Kapitein*, tot den pruiken- en stekentijd. De *Soldaat* droeg eene spitse Grenadiersmuts. Zoo ik wel heb bestaat de firma WENDEL *en Zoon* niet meer.

Kort na de uitgave van mijn boekje mogt ik twee prenten ten geschenke ontvangen, die

nog niet door mij waren vermeld. De eerste, XVII, werd mij welwillend toegezonden door de Uitgevers H. PALIER *en Zoon*, te *'sHertogenbosch*. Zij heeft tot bovenschrift:

„*Deez' Prent, ô lieve Jeugd! ziet gy aan u vereeren, Om spelend, met vermaak, dit Kaartenspel te leeren*".

Had ik haar gekend, ik zou in verzoeking hebben kunnen komen, om haar in plaats van de prent van de Wed. MASIER te laten afdrukken; want zij heeft veel goeds, en is veel fraaijer van snede. Zij bewijst mij alweder het bestaan eener oudere type, die ook tot grondslag van I en XIII moet hebben gediend. De *Bisschopsvrouw* is bewaard. De *Ambachtsman* heeft een staf in de hand, die als maatstok is afgedeeld. Er zijn nog andere deugden in. En toch zou ik bij de *Pentertjes* van de Wed. MASIER zijn gebleven; want het ontbreekt, aan den anderen kant, ook al weder niet aan afwijkingen van de waarheid, en aan bewijs van het latere in den tijd, waar ik het vroegere op prijs meende te moeten stellen. Zoo zijn *Vorst* en *Vorstin* gekroond, maar de laatste heeft de kroon boven een breed geranden hoed. De *Jager* heeft een jagtbuks over den schouder, in plaats van den kneppel. De *Bode* heeft zijn brievenzak verloren, en in de plaats van dat niet begrepen voorwerp, den slip van zijnen mantel in de hand. En de *Dood* heeft een groot blad papier of perkament, van de heup tot de scheenen reikende, voor zich opengerold, met het opschrift:

Desen
Treck
Is Myn.

't Is hieraan tevens blijkbaar, dat wel degelijk aan den *Dood* als *matador* is gedacht; terwijl het aanleiding kan hebben gegeven om het spel als eene loterij op te vatten. Het laatste was dan evenwel misverstand. De prent is in 4 blokken van 9 prentjes afgedeeld. De beeldjes staan in ovale lijsten, even als bij II en XV. N°s. 35, 31, 25 en 23 verplaatsen ons in den tijd der waaijers. En de *Vaandrig* heeft in zijn vaandel een stedewapen, waarop drie loopende leeuwen zijn uitgedrukt, twee boven, een onder, en daartusschen, naar 't schijnt, een opperschildje.

XVIII. De tweede prent ontving ik van mijnen ambtgenoot en vriend T. C. C. EVERTS, te *Enkhuizen*. Zij heeft tot bovenschrift: »*Het nieuw vermakelyk Kinderspel*, N°. 287". Volgens het onderschrift is zij uitgegeven: »*Bij de Boekhandelaars de Erven* H. RIJNDERS, 2*de Tuindwarsstraat*, *N°*. 51, *te Amsterdam*". Zij is geheel onderscheiden van de onder IV genoemde. De namen staan op blazoenen. De letter S is overal verkeerd gesneden. De *Bisschopsvrouw* is behouden, maar — zij heeft toch den sluijer aangenomen, en daarmede haar gelaat bedekt.

Van de *Krieuwelkaart* met slechts 32 prentjes, door LE FRANCQ VAN BERKHEY vermeld, en de *Oefkes*, door de Heeren HALBERTSMA onder de zoogenaamde *Heilingen*, met Friesche Bijschriften, uitgegeven, heb ik nog geen exemplaar kunnen ontdekken.

In allen gevalle hebben wij nu reeds de zekerheid, dat eene volledige verzameling van *Floskaartjes* minstens 19 geheel verschillende prenten zou moeten tellen, de verschillende uitgaven niet gerekend.

Ook van de *Namen* van het spel zijn sedert 1849 mij nog twee onder de aandacht gekomen, die ik niet had opgegeven. Een oude trouwe speelmakker herinnerde mij dien van *kleine Klets*, in onze jeugd te *'s Gravenhage* in zwang; en een vriend van later dagen berigtte mij, dat in *de Streek*, tusschen *Hoorn* en *Enkhuizen*, de Schipperskaartjes het *Bobbelspel* worden genoemd. MENSINGA voerde een weinig later in zijne recensie van *de Nederlandsche Doodendans* (*Boekzaal* voor Augustus 1849) denzelfden naam aan, als ten platten lande in *Noord-Holland* gebruikelijk. De door hem geopperde mogelijkheid, dat hierin eene verbastering van *Dobbelspel* zou kunnen liggen, heeft bij mij geen weerklank gevonden. De naam is gewis evenzeer aan de *bobbels* of *bellen* van het *Leven*, of aan het *Leven* zelf ontleend, als de naam van *Bul* onder de Leydsche jongens. De door MENSINGA verzonnen naam van *Waterbellenblazersspel* is slechts eene aardigheid, die bewijst, hoe gemakkelijk onze taal zich zelfs tot de kunstmatige zamenstelling van woorden weet te leenen.

Bij het woord *Floskaartjes* zou ik hebben kunnen aanteekenen, dat in de *Gielers-* of *Dieventaal* eenige klankgelijke woorden voorkomen. De beteekenis daarvan komt evenwel hier niet in aanmerking. Volgens het *Belgisch Museum* (Dl. V, bl. 73) is *flossen=pissen*, *flossaert=water*, *flosselinck=visch*.

Aangaande *Penteren* nog iets, dat de beteekenis van *vasthouden* bevestigt. Het woord is mij later gebleken bij ons zeewezen in zwang te zijn geweest. *Penter*, *penterbalk*, *penterblok*, *penterhaak* waren allen werktuigen om het reeds op- en neêrhangend anker op te zetten. (Mr. Q. DE FLINES, *Scheeps- en Zeemanswoordenboek*, *Amsterdam*, zonder jaartal, en W. à. WINSCHOOTEN's *Seeman*, *Leyden* 1681). *Penteren* was dan ook = *croquer*, *aanhaken*. Men zeide ook *punter*, *punterhaak* enz. VAN WINSCHOOTEN, op bl. 187 gezegd hebbende dat *Penterhaak* een ijzeren haak is aan een talieblok, dienende om een anker, dat reeds op en neêr hangt, op te zetten, oordeelt wel, dat het woord voor *Kenterhaak* zal moeten gelden, omdat het opzetten van het anker niet zonder *kenteren* kan geschieden; doch dat oordeel steunt op te lossen grond, om het te kunnen aannemen. Of de genoemde woorden

nog bij onze Marine in gebruik zijn, kan ik niet beslissen. Maar op onze koopvaardijschepen wordt de dienst van den ouden *penterbalk* thans door de *kraanbalk*, en die van het *penterblok* door het *katblok* verrigt, gelijk men dan ook niet meer van *penteren*, maar van *katten* spreekt. Hoe 't zij, de beteekenis van *haken* en *houden*, *vasthouden*, is er mij te zekerder bij geworden. En dat men den scheepsterm van *penteren* op het spel overbragt, vindt daarin verklaring genoeg, dat het spel vooral onder 't zeevolk werd gespeeld, gelijk het dan ook elders immers het *Schipper-* of *Schippipperspel* werd genoemd. *Penterman*, welligt oorspronkelijk de man aan boord, die het anker aan den *penter* moest vasthaken, kwam mij later werkelijk weder als eigennaam voor in de *Haarlemsche Courant* van 24 October 1850, onder een doodberigt uit *'s Graveland*.

Doch ik moet vooral over den titelnaam van mijn boekje, dien van *Nederlandschen Doodendans* spreken. Drie recensiën, die mij daarvan onder de oogen kwamen (*Recens.* 1849, N°. 2; *Leeskabinet* 1849, N°. 3; *Boekz.* 1849, voor Augustus) hadden er niets tegen. De tweede noemde mijn geschrijf wel »een spel der verbeelding", maar tevens het denkbeeld dichterlijk, »om van — de Vloskaartjes een Nederlandschen Doodendans te maken". In de derde, met het bekende *Mens ingenua Deo grata* geteekend, betuigde de Recensent, dat de schrijver 't hem zeer aannemelijk had gemaakt, dat het spel »in naauw verband staat met dat merkwaardig verschijnsel, dat uit den humoristischen zin van de XVde eeuw schijnt gesproten te zijn. Eén man slechts was er,—maar waarlijk zwaar genoeg tegen over mij gewapend, — die den door mij gekozen naam (gekozen louter bij den indruk dien zijn geschrift op mij gemaakt had, en die mij nu in 't spel mijner kinderen deed zien wat ik te voren niet had begrepen) volstrekt afkeurde, — de Hoogleeraar N. C. KIST. Onder anderen schreef hij mij den 4den April 1849: »Dat gij intusschen de Floskaartjes een *doodendans*, en wel *den Nederl.* Doodendans genoemd hebt, daaromtrent moet ik van u verschillen. Evenmin als ik de door u aangehaalde *dit de* 3 *morts* enz. of de reminiscensen der doodendansen bij CATS enz., waarbij vooral ook LUYKEN gevoegd moet worden, *Doodendansen* genoemd heb, doe ik dit, en nog minder, de Floskaartjes. Dat er eene flaauwe herinnering der Doodendansen onder schuilt, spreek ik niet tegen. Maar hij is zeer verstijfd en als versteend, zoo dat geest en leven, en bepaaldelijk alle humor er uit verdwenen is. Vooral betwijfel ik den *Nederlandschen* oorsprong, en komt het mij waarschijnlijker voor, dat zij uit de Hooge boomen tot ons zijn afgedaald. Vooral het Neurenberger Spielzeug is onder ons van ouden datum". En iets verder: »Ik kan althans niets er in ontdekken, dat een eigen Nederlandschen oorsprong en karakter verraadt. Desniettemin interesseerde mij uwe verhandeling, dewijl zij waarschijnlijk ophelderdert, wat ik bij mijne verhandeling over het *Humoristisch karakter*, kort na de uitgave, ik meen uit een brief van mijn vriend SCHINCKEL, te *'s Hage*, had opgeteekend, dat er namelijk een spel bestaat: *de groote en kleine Klets* (*) genaamd, waarin door genoemden Heer de overblijfsels van een Doodendans werden opgemerkt. Indien plaats en tijd het toelaten, dan kom ik welligt, naar aanleiding van andere toevoegsels, in het onder handen zijnde Deel des *Archiefs* op dit onderwerp terug".

Het laatste is evenwel nog niet geschied.

Hoe 't zij, ik wil het oordeel des Hoogleeraars niet ligtvaardig verwerpen. En toch moet ik eerlijk bekennen, daardoor nog niet van mijne opvatting te zijn afgebragt, en den naam van *Nederlandschen Doodendans* nog niet te kunnen loslaten. Ik geloof ook in het *vierde* en *vijfde* hoofdstuk van mijn boekje niet te veel te hebben gezegd, om plaats te laten voor de *verstijving* en *versteening*, waarvan de Hoogleeraar spreekt. En dat evenwel niet alle geest en leven ontbreekt, meen ik bepaald in 't *vijfde* te hebben aangewezen. Wij moeten ook in 't oog houden, dat, vermids er van de voorstelling een *spel* geworden is, het denkbeeld van *doodendans* eigenlijk op het *spel*, als *spel*, is overgegaan, en de eenige *Dood*, die aanwezig is, alle standen en personen, die er zijn voorgesteld, beheerscht. Dat de speler bovendien allerwegen gelegenheid kan vinden om zijnen eigen humor bot te vieren aan de kansen, die 't spel hem aanbiedt, komt hier nog niet in aanmerking. En het *Nederlandsche* ligt mij nog altijd te veel voor de hand, om daaraan niet te blijven vasthouden, tot dat de eene of andere daadzaak mij van het tegendeel zal hebben overtuigd. Ik zie ten minsten niet in, waarom het spel uit de hooge (Neurenberger) boomen zou moeten zijn gevallen. Integendeel, ik meen hoe langer zoo meer, wat ik vroeger wel voor den geest gehad, maar niet bepaald heb uitgedrukt, dat wij de Floskaartjes evenzeer aan de *Vlaamsche Rederijkers* hebben te danken, als den *Trekbrief met de kroon*.

Afgezien van de aanmerking, die er op den naam van *Nederlandschen Doodendans* werkelijk is gemaakt, nog eene kleinigheid, die misschien niet moet worden verroekeloosd, en die ik althans in nadere overweging geef. Onder de *Gedichten* van JOHAN VAN PAFFENRODE, meermalen herdrukt, (*De Negenste Druk, t'Amsterdam*, 1697, ligt voor mij,) komen bl.

(*) Ten aanzien van het *Groote* en *Kleine Klets* geldt hetzelfde als het door mij gezegde omtrent *Flik* en *Flikje* op bl. 13.

241, 242 voor: *Wetten van 't Backerskaertje, of Het Testament van 't Honderden.* Daar lees ik bij herhaling den naam van *Dans*, gebruikt voor eene geregelde opvolging van kaarten, (op gelijke wijze als men in onzen tijd, met weglating van het woord *Dans*, nog spreekt van een *derde*, een *vierde*, een *vijfde*,) en wel in de volgende regelen:

1°. Eerst naer een vyfden *dans*, en vier gelyken siet
En die niet vindende, vergeet uw romsel niet.

2°. Let op uw mackers spel; en soo hy u laet kyken
Goet romsel, hoogen *dans*, en deftige gelyken,
Set af, al watje kond.

3°. Wilt noyt een vyfde *dans*, noch vier gelyken heelen.

Ik herinner mij niet, dien naam elders te hebben gevonden. Ook vind ik hem niet in de mij bekende woordenboeken opgegeven. Maar waar hij, blijkbaar, voorheen in het kaartspel te huis behoorde, daar mag ik, terwijl dikwerf in 't eene spel namen voorkomen die aan 't andere zijn ontleend, gerust vragen, of niet ook in den naam van *Dans* eene vingerwijzing ligt naar de *Flosjes*, en of niet ook eenigermate dáárdoor de naam geregtvaardigd wordt, dien ik gewaagd heb er aan te geven?

Omtrent de wijze van spelen heb ik nog niets nieuws vernomen, en blijft het dus vooreerst bij het gezegde in het *achtste* hoofdstuk.

Ten slotte nog eene teregtwijzing. De *kaartspelen*, na 't ontzet van *Leyden* in de schans te *Leyderdorp* gevonden, worden gewoonlijk *Tarokspelen* genoemd. Ook ik had, niet beter wetende, dat gebruik gevolgd. Ten onregte. 't Waren niets dan gewone Spaansche kaartspelen. Het *Tarok* is geheel iets anders. En de *Dood*, die ook daar eene plaats bekleedt, heeft evenmin met de *Doodendansen*, en evenmin met de *Floskaartjes* iets gemeens, als de Dood op het *Ganzenbord*. SCHULTZ JACOBI.

Vragen.

CLXXVI. — „*Das Märgen vom ersten Aprile*". Er bestaat een werkje in 12°. onder den titel van: *Das Märgen vom ersten Aprile, ausm Holländischen ins Hochteutsche übersetzt. Dritte und mit zwey Büchern vermehrte Auflage.* Buttstädt *bey* PETER FRANKENS *seel. Erben*, 1755.

Het begint met ART BEUZELAARS *van Saerdamm Zueignungsschrifft, an seine liebe Amme*, AAFJE PRAATMOER *van Sloten*.

Men vraagt of het oorspronkelijk in onze moedertaal is geschreven? Het is een scherp hekelschrift op personen, maar die slechts met de voorletters worden aangeduid. Eene uitlegging van het bedoelde werkje zal mij aangenaam zijn. ..R. E.

CLXXVII. — „*Een Bloemhof" van Mr. Adr. Koerbagh.* „*Zijt voor Ider*". Voor eenige jaren werd mij door een mijner kennissen, die het onder eene partij voor scheurpapier gekochte boeken had gevonden, vereerd een *ongeschonden* en *zeer goed geconserveerd* exemplaar van het zeldzame werk van Mr. ADR. KOERBAGH, welks titel begint met: „*Een Bloemhof van allerhande lieflijkheyd sonder verdriet, geplant door* VREEDERIJK WAARMOND" enz. en eindigt met: „*gedaen door Mr.* ADR. KOERBAGH, *regtsgel. en geneesmr. t'*Amsterdam, *gedrukt voor den Schrijver in 't jaar* 1668". — Den volledigen titel, alsmede iets over den Schrijver en zijn boek, benevens uittreksels daaruit, vindt men bij Dr. A. DE JAGER, *Archief voor de Nederl. Taalk.*, II.; bl. 210—216.

Onmiddellijk achter de Voorrede volgt een lofdicht op den Schrijver, onderteekend met de spreuk: „*Zijt voor Ider*".

Nu wenschte ik gaarne van HH. Navorschers te vernemen: 1°. Of er van *dergelijke* exemplaren vele in den lande gevonden worden; 2°. Welke dichter de woorden „*Zijt voor Ider*" tot zinspreuk had; en 3°. Welken prijs het genoemde werk in de vorige eeuw heeft opgebracht (zie het aangeh. werk van DE JAGER, bl. 214, noot (1)). Met een spoedig andwoord zullen zij verplichten CHALOEDA.

CLXXVIII. — *Eegenisse.* Onlangs kwam mij een blad scheurpapier ter hand, behoorende tot eene bijbelvertaling, geheel afwijkende van die der Staten.

In het IIde boek van SAMUËL, IV: 6, daar genoemd *het tweede boek der Koningen*, las ik opzigtens den moord aan ISBOSETH gepleegd:

„Ende zy zijn al bedektelijk in Huys gekomen, nemende Aaren van Terwe, ende zy hebben hem in zijn eegenisse gesteken RECHAB ende BAANA zijn Broeder, ende zy vlooden".

In den Staten-bijbel leest men: *Sy sloegen hem aen de vijfde ribbe*, waarmede de gebruikelijke Fransche en Engelsche overzettingen overeenstemmen.

Nu zoude ik wel eens willen weten, wat het woord *Eegenisse* beduidt, en welke vertaling het mag zijn, daar het in voorkomt. S. P.

CLXXIX. — *Het Patrimonium van St. Petrus.* Vorschend naar den oorsprong van het wereldlijk gebied van den Paus van *Rome*, vond ik berigten geheel of ten deele met elkander in strijd. Volgens eene plaats in de *Divina Comedia* (*Inf.* XIX: 115—117), schijnt DANTE Keizer KONSTANTIJN *den Groote* voor den schenker van dat *Patrimonium* te houden; doch nergens vond ik die schenking gestaafd; veeleer tegengesproken. Die regelen luiden:

Ahi COSTANTIN, di quanto mal fu matre
Non la tua conversion, ma quella dote
Che da te prese il primo ricco patre!

MILTON gaf ze aldus getrouw weder:

Ah, CONSTANTINE! of how much ill was cause
Not thy conversion, but those rich domains
That the first wealthy Pope received of thee!

Volgens sommigen zou DANTE twee KONSTANTIJNEN met elkander verward, en Paus ZACHARIAS (A°. 741—52) het ex-archaat van *Ravenna*, de Mark van *Ancona* enz. ontvangen hebben van den Byzantijnschen Keizer KONSTANTIJN IV, bijgenaamd KOPRONYMUS, als een blijk van erkentenis voor 't verdrijven der Lombarden uit die streken. Anderen schrijven deze schenking aan Koning PEPIJN of aan veel latere Vorsten toe. Er staan mij geene bronnen ten dienste om de zaak tot helderheid te brengen, en daar nu ook het *Vocabulario Dantesco* van L. G. BLANC (*Leips.* 1852) op dit punt het zwijgen bewaart, wend ik mij tot welwillende navorschers. J. M.

CLXXX. — „*Histoire Généalogique de la Maison de 's Heerenberghe*". Ik vind op eene feuille volante met eene hand uit het laatst der zeventiende eeuw het volgende geschreven:

Histoire généalogique de la maison des Seigneurs et Comtes de s'Heerenberghe, despuis HENRY *Seign*r *du dict lieu qui fut fils cadet d'*OTTON, *Comte de Gueldres*

et Zutphen, 1129, *jusques à* OTTON *de Polane descendu des Viscomtes de Leiden Seign*[rs] *de Wassenare Polane etc. descendu* (*selon les anciens auteurs*) *des Comtes et roys de Frise, la suite de la généalogie du dit* OTTON *jusques aux Comtes de Heeremberghe modernes, leur extraction du costé maternelle de plusieurs roys, empereurs et princes de l'Europe, leur consanguinité, parentate* (?) *de tout temps avec plusieurs empereurs, roys et princes, leurs éloges et actions mémorables, cartiers, port d'armes avec les alliances décents de tous ceulx qui descendent par fille de la dicte maison avec leurs couleurs armoriaux bien peintes et dorez par le S*[r] ENGELBERT FLACCHIO *roy d'armes de sa Majesté.*

Bestaat er zulk een boek? en zoo ja, waar zoude men het moeten zoeken? R. W. T.

CLXXXI. — *Medaille van door Alchymie verkregen goud.* In „*Het Europëis Magazijn*" van October 1755, lees ik, dat Keizer FERDINANDUS III, door middel van zekere tinctuur, eigenhandig uit 3 pond kwikzilver, 2½ pond fijn goud heeft gemaakt. De Keizer bevond zich destijds te *Praag*, en deed van dit goud eene medaille vervaardigen, ter waarde van 300 dukaten, welke op de voorzijde APOLLO, door de zon bestraald en den slangenstaf van MERCURIUS in de linkerhand houdende, vertoonde, met het opschrift: *Divina Metamorphosis*, *Pragae* 1648, en op den rand eene dankzegging aan het Opperwezen behelsde, voor de openbaring van een gedeelte Zijner hemelsche wijsheid. Deze medaille, was, volgens gemeld *Magazijn*, nog in 1755 op het slot *Ambras* bij *Inspruck* voorhanden, en werd aldaar den nieuwsgierigen vertoond. Behelst dit verslag eenige waarheid, en, zoo ja, is die wonder-medaille dan nog aanwezig? Zw. Zw.

CLXXXII. — *Iersch, Schotsch en Gaalsch.* Zoo DE NAVORSCHER in betrekking staat met de NOTES AND QUERIES, zou ik hem beleefdelijk verzoeken, de volgende vragen eens aan deskundigen voor te leggen.

Onlangs las men in de dagbladen dat, bij gelegenheid der groote Tentoonstelling te *Dublin*, de programma's ook in de *landtaal* zouden gedrukt worden; daaruit laat zich dus opmaken dat die taal nog in geschriften gebruikt wordt, en het Iersch nog iets meer is dan een ongeschrevene volkstaal, maar heeft zij eene levende literatuur, en bestaat daarvan eene geschiedenis, en welke is de beste spraakkunst en het volledigste woordenboek?

Dezelfde vraag zou men ook wel wenschen beantwoord te hebben ten aanzien van het Bergschotsch of Galisch, want de Celtische talen zijn op het vaste land bijna onbekend. Zou een of ander geleerde overbuurman niet zoo goed willen zijn hierover inlichting te geven? B.

CLXXXIII. — *Slawische Boekdrukkerij te Amsterdam.* In ERMAN'S *Archiv*, Bd. VIII, S. 263, leest men: „Während des Aufenthaltes PETER des Grossen in *Holland*, bat ihn der Amsterdammer Buchdrucker TESSING um Erlaubnisz eine Slawische Presse in *Amsterdam* ein zu richten, in der er allerlei mathematischen und wissenschaftlichen Bücher, Landkarten, u. s. w. drucken würde. Der Zar willigte gern ein und am 10 Februar 1700 erhielt TESSING ein Privilegium auf 15 Jahr, um in *Russland* mit Büchern zu handeln. In der von TESSING angelegten Druckerei wurden mehrere Werke nach der Uebersetzung des ILGA FEDEROW KOPIEWITSCH eines Weiss-Russen, der in *Holland* studirt hatte, gedruckt; das erste von ihnen war eine *Einleitung in die Allgemeine Geschichte* (1699)".

Daar mij in geen ander werk over dezen drukker, deze drukkerij en de uitgave aldaar bezorgd, ooit iets is voorgekomen, en het onderwerp mijne nieuwsgierigheid in hooge mate gaande maakt, zou ik mij gaarne de bronnen zien aangewezen, waarin ik over het een en ander eenige inlichting kan ontvangen.

MARTINUS.

CLXXXIV. — *Dubbelzigt.* Het zoogenaamde *dubbelzigt* (*second sight*), de gave namelijk die zeer enkele personen schijnen te bezitten, om toekomstige gebeurtenissen min of meer duidelijk vooruit te zien, schijnt niet alleen in *Schotland's* hooglanden, maar ook in onze noordelijke Provinciën, voornamelijk in de heidestreken, voor te komen. De Heer ZEEHUYZEN deelde er, meen ik, in eene Verhandeling over de landbouwende klasse in het kwartier *Salland*, opgenomen in het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek*, iets van mede.

Kunnen onze Medenavorschers in het noorden soms nog iets meer over deze opmerkelijke zaak berigten? φ^2—φ.

CLXXXV. — *Zelfontbranding van Buskruidladingen.* Dikwerf heb ik de mogelijkheid hooren beweren, dat het schot op een nedergezet of opgehangen snaphaan of pistool, na verloop van eenigen tijd, zonder oorzaak van buiten, kon ontbranden.

Gelijk bekend is, zijn houtskool, zwavel en salpeter de zamenstellende deelen van het buskruid.

Wanneer nu eene brandende stof met buskruid in aanraking wordt gebragt, ontvonkt de in het laatste als bestanddeel aanwezige houtskool, deelt aan de zwavel het vuur mede, en de hitte, daardoor veroorzaakt, bewerkt de oplossing van het salpeter, bij welke ontbranding zich verschillende luchtvormige vloeistoffen ontwikkelen, welke vereenigd de kruidgaz vormen.

Ontploft het kruid ten gevolge eener langzame verhitting, dan ontbrandt de zwavel het eerst, welke echter, alvorens het salpeter kan worden opgelost, eerst nog de ontbranding der houtskool moet te weeg brengen.

Op grond hiervan komt mij deze zelfontbranding onwaarschijnlijk voor, en wenschte ik, in den nuttigen NAVORSCHER, deze vragen beantwoord te zien:

1°. Is de zelfontbranding van buskruidladingen mogelijk? en zoo ja, door welke oorzaak of welk *chemisch proces* ontstaat zij?

2°. Wáár zijn, in het bevestigende geval, voorbeelden van zoodanige ontbrandingen opgeteekend?

Curaçao. BRAKEL.

CLXXXVI. — *Schilderij, waarop de stad Lier.* In 1825 werd te *Pietersbierum* het slot *Liuckema* gesloopt. Destijds hing aldaar een vrij goede schilderij, verbeeldende de stad *Lier* in *Braband*, en daaronder las men het volgende:

SOLI DEO GLORIA.

Den X[IV] *October XV*[C] *vyffennegentich soo es jonckor* JAN VAN DER LAEN, *heer van Schrick Grootloo; en alsdoen eerste Burgem*[r] *deser stede van Mechelen wtgetrocken met synen broeder en acht honderd gewillige borgers eñ hebben met assistentie van de borgerye van Antwerpen geweldadig verdreven wt de stadt van Liere de rebellen van zynen Ma*[st], *die den zelven morgenstondt de voorschreven stadt hadden aangevallen en ingenomen.* Zie VAN LOON, *Nederl. Historip.*, Dl. I, bl. 469.

Deze schilderij moet later in het bezit van Jonkh. VAN GROTENHUIS *tot Onstein*, bij *Vorden*, gekomen zijn. Men vraagt waar zij nu is, en of de tegenwoordige bezitter genegen zoude zijn daarvan eene afteekening, ten behoeve van een zeer geacht Tijdschrift, te laten maken? J. D. L.

CLXXXVII. — *Kerkelijke Actaboeken te Middelburg.* Zou het waar zijn, gelijk mij eens verzekerd werd, dat te *Middelburg* van vele Hervormde gemeenten in *Zeeland* de oudste *Kerkelijke Acta-boeken* be-

waard worden? — Zoo ja, — waar ter plaatse berusten zij dan? — En bestaat er gelegenheid voor belanghebbenden, daarvan inzage te nemen? — Het is toch opmerkelijk, dat bij vele gemeenten juist de *eerste Actaboeken* gemist worden, gelijk mij trouwens, bij onderzoek daaromtrent, te *Zaamslag*, *Axel*, *Neuzen*, *den Hoek, Hulst* en meer andere plaatsen in het 5de district van *Zeeland*, gebleken is.

J. VAN DER BAAN.

CLXXXVIII. — *De Graaf de Laval.* Met ANJOU is in 1581 de Graaf van *Laval* in ons land gekomen. Vruchteloos zoek ik of hij dezen naar *Engeland* vergezeld, en wat hij in ons land verrigt heeft na ANJOU'S terugkomst uit *Engeland* in 1582. Ik noodig HH. Navorschers uit, mij, met opgave der bronnen, omtrent dezen Graaf, zijn geboortejaar enz. in te lichten.

THEODORIK.

CLXXXIX. — *Ezels-zang of Hymne aan Lang-oor.* Weet iemand der Heeren Navorschers mij niet eene *Hollandsche* vertaling aan te wijzen van den navolgenden *Ezelszang* der middeleeuwen, toen het *hinham, hinham* van Lang-oor en deze zelf op het *ezels-feest* nog in volle achting was, en hij er de hoofdpersoon van uitmaakte?

Of, indien men mij zulk eene vertaling of navolging niet weet aan te wijzen, zou dan een der Heeren Navorschers mij eene *berijmde*, zoo veel mogelijk *getrouwe*, navolging hiervan willen schenken, die ik *met* of *zonder* den naam des dichters, zou kunnen opnemen in mijne vertaling van DOWLING'S *Geschiedenis der Roomsche kerk* (*Dordrecht*, bij VAN ELK)? Men zal mij daarmede eene wezenlijke dienst bewijzen. Ik ken er alleen eene *Engelsche* navolging van, die ik hier met het oorspronkelijke laat volgen, om de vriendelijke hand, die de verlangde taak zou willen beproeven, tot vergelijking in staat te stellen; zie hier dezelve:

Orientis partibus
Adventavit asinus;
Pulcher et fortissimus,
Sarcinis aptissimus.
  Hez, Sire Asnes, car chantez;
  Belle bouche rechignez;
  Vous aurez du foin assez
  Et de l'avoine à planter.

Lentus erat pedibus,
Nisi foret baculus,
Et eum in clunibus
Pungeret aculeus.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Hic in collibus *Sichem*,
Jam nutritus sub RUBEN;
Transiit per *Jordanem*,
Saliit in *Bethlehem*.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Ecce magnis auribus!
Subjugalis filius;
Asinus egregius,
Asinorum dominus!
  Hez, Sire Asnes, etc.

Saltu vincit hinnulos,
Damas et capreolos,
Super dromedarios
Velox Madianeos.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Aurum de *Arabia*,
Thus et myrrham de *Saba*,
Tulit in ecclesia
Virtus asinaria.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Dum trahit vehicula
Multa cum sarcinula,
Illius mandibula
Dura terit pabula.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Cum aristis hordeum
Comedit et carduum;
Triticum a palea
Segregat in area.
  Hez, Sire Asnes, etc.

Amen, dicas, Asine (*),
Jam satur de gramine:
Amen, Amen, itera;
Aspernare vetera.
  Hez va! Hez va! Hez va, Hez!
  Bialx Sire Asnes car allez;
  Belle bouche car chantez. —

De Engelsche navolging luidt aldus:

From the country of the East
Came this strong and handsome beast;
This able ass beyond compare,
Heavy loads and packs to bear.
  Now, Signior Ass, a noble bray;
  That beauteous mouth at large display,
  Abundant food our hay-lofts yield,
  And oats abundant load the field.

True it is, his pace is slow;
'Till he feels the quick'ning blow,
Till he feels the urging goad,
On his buttock well bestow'd.
  Now, Signior Ass, etc.

He was born on *Shechem's* hill;
In REUBEN'S vales he fed his fill;
He drank of *Jordan's* sacred stream,
And gamboled in *Bethlehem*.
  Now, Signior Ass, etc.

See that broad, majestic ear!
Born he is the yoke to wear;
All his fellows he surpasses!
He's the very lord of asses!
  Now, Signior Ass, etc.

In leaping he excels the fawn,
The deer, the colts upon the lawn;
Less swift the dromedaries ran,
Boasted of in *Midian*.
  Now, Signior Ass, etc.

Gold, from *Araby* the blest,
Seba myrrh, of myrrh the best,
To the church this ass did bring;
We his sturdy labors sing.
  Now, Signior Ass, etc.

While he draws his loaded wain,
Or many a pack, he don't complain;
With his jaws, a noble pair,
He doth craunch his homely fare.
  Now, Signior Ass, etc.

The bearded barley and its stem,
And thistles, yield his fill of them;
He assists to separate,
When it's thresh'd, the chaff from wheat.
  Now, Signior Ass, etc.

Amen! bray, most honor'd ass,
Sated now with grain and grass;
Amen repeat, Amen reply,
And disregard antiquity.
  Now, Signior Ass, etc.

D. BUDDINGH'.

CXC. — *Het Rheimsche Testament.* Deze vertaling verscheen in 1582, naar de *Vulgata*, en werd in 1610 te *Douay* in *Frankrijk* gedrukt, met *annotatiën*, die in 1617 door Dr. WILLIAM FULKE bestreden wer-

(*) Hier moet Sire Langoor knielen!

den: bestaat er van dit een en ander ook eene Nederlandsche vertaling? En weet men mij ook bibliografische of andere bijzonderheden van dat Roomsche, *Rheimsche Testament* mede te deelen, waarvan ik een gepast gebruik zou kunnen maken voor de breedere aanteekeningen op DOWLING's *Geschiedenis der Roomsche Kerk*? D. BUDDINGH'.

Antwoorden.

Adriaan Schoonebeek (II.; bl. 312). Zijn overlijden wordt in de beide door LEGENDO ET SCRIBENDO aangehaalde werken, op grond van het door J. R. FUESZLI daaromtrent vermelde, gesteld te zijn voorgevallen te *Moscou*, in het jaar 1714; in J. SCHELTEMA's *Rusland en de Nederlanden* en *Peter de Groote in Holland*, wordt ADRIAAN SCHOONEBEEK, naar ik meen, *niet* genoemd. In diens *Mengelwerk* echter, Dl. IV, St. II, ziet men eene *plaat*, door den Czaar zelven geëtst, en onder het opzigt van ADRIAAN SCHOONEBEEK bewerkt, die tevens zijn handschrift ter legalisatie daarop heeft gezet, en welke plaat in de dagen die wij thans beleven, bij vernieuwing opmerking verdient. V. D. N.

De Heeren Wrecht en Hubrecht (II.; bl. 315). Bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1197, wordt vermeld: »HUBREGT VAN EVERDINGEN, kryggsman, desselfs soon HUBREGT, bekent in 't jaar 1285, was met die van den Huyse *Aemstel*"; voorts GYSBRECHT VAN EVERDINGEN, Kanonnik, en in 1326 Deken van het Collegie van *St. Marten*, over wien men leze (A. DRAKENBORCH) *Aanhangsel op de Kerkel. Oudheden in Nederland*, bl. 58. Er schijnt alzoo een geslacht VAN EVERDINGEN bestaan te hebben; en de naam van WRECHT of HUBRECHT zal een *voornaam* geweest zijn. V. D. N.

Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika (II.; bl. 316). In een *Naamregister der Predikanten, verandert tot den eersten Januarij* 1734, en uitgegeven te *Leyden*, ziet men op bl. 118 de volgende lijst, welke ik nu voor den Heer D. BUDDINGH' uitschrijf, daar het niet blijkt dat genoemde vrager eenig antwoord heeft bekomen.

»In *Nieuw Nederland* of *Nieuw-Jork*, onder 't gebied van *Groot-Brittanjen*.

GUALTHERUS DU BOIS, 1699, HENRICUS BOEL, 1716, *Nieuw-Jork;* BERNARDUS FREEMAN, 1705, VINCENTIUS ANTONIDES, 1706, vacant, *Lang-Eiland;* PETRUS VAS, 1710, GEORGIUS WILHELMUS MANCIUS, 1732, *Kingstown;* PETRUS VAN DRIESSEN, 1712, CORNELIUS VAN SCHIE, 1733, *Nieuw Albaniën;* CORNELIUS VAN SANDVOORT, 1718, *Staaten Eiland;* THEODORUS JACOBUS FRIELINGHUYSEN, 1720, *Raretans;* HENDRIK COENS, 1725, *Acqueggenok* en *Second River;* FREDERICUS MUZELIUS, 1726, *Tappan;* REINHARD ERICHSON, 1729, *Schonegtade;* ANTONIUS CURTENIUS, 1730, *Hakkingsak* en *Schralenburg;* GERARD HAAGHOORT, 1731, *Friholt* en *Middeltown*, in de *Nauwesinks;* GEORGIUS MICHAEL WEIS, 1732, *Kats-Kil; Milston, Levingston, Pakeeptje* en *Viskiel*, vacant; onder 't gebied van den Koning van *Denemarken*. ISAACUS GROENWOLD, 1716, ANTHONIUS VAN KALKENSTEIN, 1733, *St. Thomas*.

NB. Van BERN. FREEMAN voornoemd bezit ik een *portret*. V. D. N.

't Geslacht Hardenbergh (II.; bl. 347). PETRUS HARDENBERG, die eerst in het verborgene te *Franeker* predikte, van daar, in 1573, naar *Embden* vlugtte, later te *Amsterdam* werd beroepen, en aldaar bevestigd is den 31sten Aug. 1578, voorts in 1579 als *eerste* Predikant te *Zwolle* kwam, alwaar hij na 1582 overleden is (*), wordt gezegd een *broeder* te zijn geweest van ALBERTUS RIZAEUS HARDENBERGIUS, die, volgens MEINERS, *Oostvrieslands Kerkel. Gesch.*, Dl. I, bl. 452, te *Hardenberg*, een dorp in *Overijssel*, was geboren, en een aanverwant was van Paus ADRIAAN VI, aangaande wien t. a. p. vele bijzonderheden worden medegedeeld, ook te vinden in de *Biblioth. Bremensis*, Class. VI, p. 124—128. Over PETRUS HARDENBERG zie men de *Biblioth. Brem.*, Class. VII, p. 323, alwaar tot zijnen lof gesproken wordt, en tevens van RUDOLPHUS HARDENBERG, Predikant te *Philsum* of *Filsum*, wordt gewaagd. PETRUS HARDENBERG schijnt ook in 1579 geleend te zijn te *Deventer*, zie GREYDANUS, *Naamlijst der Predikanten van de Classis van Franeker*, Leeuw. 1761, die ook noemt CHRISTOPHORUS HARDENBERG, in 1608 Predikant te *Schingen*, in 1613 te *Midlum*, overl. t.j. 1629—30; nog komen voor PETRUS HARDENBERG, in 1604 Predikant te *Maccum*, in 1615 te *Wormer*, overl. in 1616, en JOHANNES HARDENBERG, in 1653 Predikant te *Maassluis*, overl. in 1656. Dat PETRUS HARDENBERG, Predikant te *Zwolle*, afgevaardigd is geweest op de Nationale Synode te *Middelburg*, den 29sten Mei 1581, blijkt uit de *Lijst der Namen van de Leden*; zie TE WATER, *Reform. van Zeeland*, bl. 348. V. D. N.

Vreemdijke; den Hoek (II.; bl. 374). De voormalige heerlijkheid, met het dorp, *Vreemdijke*, oorspronkelijk *Frondic* geheeten, is overstroomd in den verwoestenden stormvloed tusschen den 1sten en 2den November 1570, doch herdijkt ingevolge octrooi van FILIPS II, Koning van *Spanje*, gegeven te *Brussel* den 26sten Augustus 1572. Zij is op nieuw ondergevloeid na eenen buitengewonen storm en

(*) Volgens anderen zoude hij eerst den 22sten April 1604 te *Franeker* zijn gestorven, alwaar hij, na te *Leyden* buiten vaste bediening te zijn geweest, in 1599 of 1600 weder beroepen en in 1602 Praeses der Synode was.

watervloed, den 25sten November 1601, doch weder gedeeltelijk herwonnen bij eene kleine bedijking, benoorden den *Levenpolder*, waartoe de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, op den 22sten April 1634 octrooi verleenden; terwijl het overige in de bedijking van den *Nieuwen polder* van *Neuzen*, in 1816, begrepen is. Zie: *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*, Dl. XI, bl. 905.

De Kerk van het dorp *de Hoek* is gesticht in het jaar 1602, in de plaats van een voormalig bedehuis, van welks oprigting ik niets vind opgeteekend. De klok, welke in den toren van het voormalig *Vreemdijke* hing, is naderhand naar *den Hoek* overgebragt, en in den toren der dorpskerk opgehangen. Bij zekeren opstand op het einde des jaars 1798 door de Vlamingen aangerigt, die ook hier het land afliepen, is de bewuste klok door hen geluid geworden, hetgeen te weeg bragt, dat zij door eene Fransche mobiele colonne is weggehaald en naar *Sluis* vervoerd, alwaar men haar thans nog in den Stadhuistoren kan zien hangen. Zie het boven aangehaalde werk, Dl. V, bl. 634. A. J. VAN DER AA.

De Helmplant (II.; bl. 374). Omtrent de verordeningen op het planten van Helm, tegen het verstuiven der duinen, wordt B. verwezen naar: MERULA, *Placaten en Ordonnancien op 't stuck van de Wildernissen*, bl. 194 en volg. ***.

De Helmplant. In RADEMAKER's *Kabinet van Nederl. Oudheden*, vind ik op bl. 123, 139 en 165, het een en ander betrekkelijk de helmplanting, hetgeen tot opheldering kan strekken van het tweede gedeelte van B.'s vraag. Uit het door mij gelezene blijkt, dat er door MAXIMILIAAN I en KAREL V ordonnantiën zijn uitgegeven ten opzigte van het planten van den helm, alsook om zijne vernieling door het vee, in de duinen weidende, tegen te gaan. Op den 14den Maart 1510 werd er op naam van Keizer MAXIMILIAAN een plakaat uitgevaardigd om het weiden der runderen in de duinen langs den zeekant tusschen de *Maas* en *Zijp* te verbieden, en, den 10den September 1521, werd door het Hof van *Holland* een akte voor *Rhynland* gegeven, waarbij de helmplanting geregeld en het vee uit de duinen werd geweerd. — Van KAREL V is op den 1sten October 1545 eene akte uitgegaan, waardoor orde werd gesteld op de planting, die slecht en nalatig geschiedde, en deze ordonnantie werd met weinig verandering vernieuwd op den 13den Junij 1548, den 19den Oct. 1567 en den 10den April 1570. DAVID.

De Helmplant. Uit eenige oude papieren is mij gebleken dat men reeds vroeg in het behoud van den helm, als waarborg tegen het verstuiven der Duinen, belang heeft gesteld. Bereids in den jare 1477 werd door Hoogheemraden van *Delfland* het planten van helm in de duinen op de *Nieuwe Heide* aanbesteed en ten jare 1509 vind ik, dat men zekeren DOE PIETERSZ heeft veroordeeld wegens het weiden van 40 schapen in den helm omtrent den *Steenen Dijk*. Ook is Anno 1521 reeds eene Ordonnantie gemaakt bij den Hove van *Holland*, roerende het schutten van beesten in de duinen en den helm, terwijl in 1549 bij Hoogheemraden van *Delfland* een Keure en Ordonnantie is uitgevaardigd tot *Bewaarnisse van de Duynen en Helm in deselve.*

Ten slotte kan ik berigten dat men bij SIMON VAN LEEUWEN, *Inleyding van de Costumen en Keuren van Rynland*, bl. 69 leest:

»Soo is ook by Sententie van den Hove van *Holland* van den 22 Juny 1538 verstaan dat Welgebooren Mannen van *Lis* en *Voorhout* vry zyn van het Helm planten in eenige Duynen bysonder in de kokelduynen van *Teylingen*". ROGATOR.

De Helmplant. Veel over dit gewas, de beplanting der duinen er mede en de ordonnantien deswegens, vindt men in het allerbelangrijkst artikel: *Duinen*, in het *Aanhangsel op het Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen van* G. NIEUWENHUIS, Dl. C—F, bl. 434—455; *Nymegen*, 1835. C. W. BRUINVIS.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken (II.; bl. 374). De oudste is zeer zeker niet van 1487. *Der Syelen Troost, gheprint by* PIETER WERRECOREN, *wonēde t sente Mertensdyck in Zeelant*, draagt de jaarteekening: MCCCCLXXVIII *Mēsis Novēbris*. Ik heb van dien druk eenig berigt gegeven in het jaarboekje: *Zeeland*, 1852, bl. 265. V. O.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. Ten antwoord sla BAVO op: den *Catalogus Bibliothecae publicae Harlemensis* 1848, waar hij op bl. 130 en verv. een lijst vinden zal van boeken, in genoemde bibliotheek voorhanden, die in de XVde eeuw gedrukt zijn en de jaarteekening van uitgave dragen. 't Oudste daar voorkomende is van 1466; eerst het 26ste nommer is een werk van 1487: al de vooraf gaande zijn ouder. CONSTANTER.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. In een artikel door PROSPER MÉRIMÉE, *Le Procès de M. Libri* (*Revue des Revues*, N°. 4, Avril 1852) vindt men op bl. 316: »Il faut en dire autant d'un *Sénèque* de *Rome*, de 1475, que M. LIBRI est accusé d'avoir emporté de la *Mazarine*. On voit par le catalogue de cette bibliothèque qu'elle n'a jamais eu qu'un *Sénèque* de 1475, de *Paris*, lequel d'ailleurs n'a bougé du rayon dont il fait l'ornement"; en op bl. 317, over het werk: *Epistola Petrarchae de Historia Griseldis*, zonder jaartal, in 4°., het navolgende: »L'identité et le vol ont été prouvés, parceque les deux exemplaires in 4°. inscrits au Catalogue de la *Mazarine* sont attri-

bués à l'année 1477 et ont vingt-huit lignes à la page, et que, d'autre part, le volume vendu par M. LIBRI a vingt-sept lignes à la page et est attribué à ULRIC ZEL vers 1470 etc."

LABORANTER.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. Ofschoon ik een schrijf- of drukfeil vermoed in 't jaartal 1487 der vraag van BAVO, zij gemeld, dat alleen in *Italië* van 1471 tot 1480 niet minder dan 1297 boekwerken met jaarteekening zijn uitgegeven, waaronder 234 van klassieke auteuren. Voor zoo ver mij bekend is zijn de oudste gedrukte boeken met jaarteekening een *Psalter* bij FUST en SCHAEFFER en eene Liturgie, getiteld: DURANDI *Rationes*, beiden van A°. 1459. (Zie: LAMBINET, *Recherches sur l'Orig. de l'Imprimerie*, I.; p. 154).

J. M.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. Men verzekert mij — zegt BAVO — dat de oudste jaarteekening in gedrukte boeken voorkomende, niet hooger opklimt dan in 1487. Zijn er ook Navorschers die er kennen met *oudere* jaartallen gemerkt?

Dat deze verzekering ten eenemale valsch is, hiervan zal BAVO, met weinig moeite, overtuigd kunnen worden. Ik wil, ter zijner inlichting, slechts het volgende er bijvoegen, omdat ik geloof dat zulks minder algemeen bekend is.

Men weet dat de Hebreeuwsche drukwerken eerst veel later, dan die in Westersche talen, in het licht zijn verschenen. Nu zijn niet minder dan veertien belangrijke werken in folio en kwarto bekend, alle met eene *voluitgeschrevene jaarteekening* gedrukt, vóór 1487; als: twee in 1475, één in 1476, twee in 1477, één in 1479, één in 1482, drie in 1484, twee in 1485 en twee in 1486, waarvan men eene uitvoerige beschrijving vindt in J.B. DE ROSSI'S *Annales Hebraeo-Typographici.* —Eenige dier boekwerken ben ik in de gelegenheid van aan BAVO te laten zien.

S. I. MULDER.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. BAVO zal, geloof ik, zich bevredigd vinden door in te zien de *Naamlijst van Boeken in de Nederlanden gedrukt*, *beginnende met* 1472, voorkomende achter de *Uitvinding der Boekdrukkunst*, getrokken uit het werk van MEERMAN door GOCKINGA, en opgesteld door JACOB VISSER, *Amst.* 1767, in 4°., en ook, zoo ik meen, afzonderlijk uitgegeven.

V. D. N.

Handopening (II.; bl. 374). Op de vraag van FREDRIK, waarom het verlof, aan de Kerkeraden gegeven, ter beroeping van een Predikant, *handopening* genoemd wordt, dunkt mij, dat het antwoord zeer gemakkelijk te geven is. De uitdrukking schijnt mij toe figuurlijk te zijn. Waar de kerk aan den Magistraat onderworpen was, waren de handen der kerkeraden gebonden of gesloten. Zij mogten niet

handelen naar eigen goedvinden. Maar zoodra de regering vrijheid gaf, om tot het beroepingswerk over te gaan, waren de gesloten handen *geopend;* men had verlof om te *handelen.* Men zegt ook nog, als men niet doen kan, zoo als men wil: *de handen zijn mij gebonden.*

E. A. P.

Grondhout van Gouda voor muzykinstrumenten (II.; bl. 374). Zoo vaak ik het berigt dienaangaande, voorkomende bij DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, *Gesch. der HH. en Beschr. der Stad van der Goude*, zoo ik mij wel herinner, las, rees bij mij de vraag op, die P. N. aan DE NAVORSCHER zond. Bij een vroeger onderzoek, dienaangaande in het werk gesteld, is mij wel gebleken, dat men in de omstreken van *Gouda* eikenboomen uit den grond opgraaft, waarmede men zich veelal des nachts onledig houdt, en waarin men zich eene bron van inkomsten schept, door ze tot brandhout gereed te maken en als zoodanig te verkoopen; doch ik heb niet kunnen ontdekken of men dat hout voorheen *grondhout* noemde, noch ook of men het in onze dagen nog tot iets anders dan tot verwarming gebruikt. Verbruikers hebben mij verzekerd, dat het ijzerhard is.

Dr. RÖMER.

Grondhout van Gouda voor muzykinstrumenten. De bedoelde rekening, welke van dit hout gewag maakt, is die van *Blois* van 1362, bl. 65 verso, en wordt vermeld door DE LANGE VAN WIJNGAARDEN, *Gesch. der HH. en Beschr. der Stad van der Goude*, Dl. I, bl. 129, in de noot. Het wordt ook aangehaald door SMITS en SCHOTEL, *Beschr. der stad Dordrecht*, bl. 20, 21. De aldaar besprokene boomen en het hout, dat ook door splijting tot latwerk voor de daken der boerenwoningen wordt gebezigd, wordt alsnog, inzonderheid in den *Alblasserwaard*, in menigte gevonden, doch nu veelal tot brandstof gebruikt; dat het ook nu en dan nog tot andere eindens zal dienen, is te vooronderstellen; het zijn overblijfsels van oude eikenboomen, die zeer hard en taai en moeijelijk te bewerken zijn. Vermoedelijk werden zij in vroegere eeuwen door stormen en watervloeden omvergerukt.

V. D. N.

Petrus Leupenius (II.; bl. 374). Uit een *Kerkelijk Register* van Amsterdamsche Predikanten, A°. 1732, zie ik dat PETRUS LEUPENIUS den 15den Januarij 1670 te *Amsterdam* is overleden, in den ouderdom van 62 jaren, zoodat hij in 1608 moet geboren zijn. Als zijne geboorteplaats vind ik *Leyden* genoemd, waar hij ter Hoogeschool heeft gestudeerd, en ook later is getrouwd. Zijne inschrijving luidt:

»16 Nov. 1622. PETRUS LUPE, Leydensis, An. 15. stud. bon. Artium. Apud Matrem in de *Heerensteeg*".

Zijn huwelijk wordt aldus vermeld:

»Aengeteekend XI January 1634. PETRUS LUPENIUS, Student in de H. Theologie, jongman van *Leyden*, gewoont (hebbende) int Collegie van de E. Mog. Heeren Staten, vergezeld met BARBERTGEN LEUPEN opt *Hogelantsche Kerckhof;* met SARA BECOUW, jd. van *Leyden*, wonende op te *Middelwech*, vergezeld met MAEIJKEN BECOUW haer moeder, mede wedue".

Van PETRUS LEUPENIUS bezit de *Maatschappij van Nederl. Letterkunde* te *Leyden*, een werkje, getiteld: *Aanmerkingen op de Neederduitsche Taale. Int licht gegeven door* PETRUM LEUPENIUM, *Bedienaer des Godlyken Woords 't Amsterdam. By* HENDRYK DONKER, *Boekvercooper in de Nieuwebrugsteeg, int Stuurmansgereedschap*, A°. 1653, in-8°.; het is gedrukt door TYMON HOUTHAAK, te *Amsterdam*, en groot 80 bl. behalve 6 die toegewijd zijn aan de *Liefhebbers der Nederduitsche Taal.*

Deze Predikant zal wel een afstammeling zijn van WILLEM LEUPE, wiens huwelijk te *Leyden* aldus beschreven staat:

»4 Aug. 1584. WILLEM LEUPE van *Looberch*, vergezeld met JACOB WIT, zyn Cozyn van *Yperen;* met CARSTYNE VAN VERMAES, vergezeld met MESE VERMAES haer moeder".

Van dit geslacht heb ik nog anderen aangeteekend, waaronder eenigen van denzelfden naam, die in *Engeland* zijn geboren, en te *Leyden* als Poorters zijn aangenomen.

Ook heeft er, in 1683, een landmeter, JOHANNES LEUPENIUS geleefd, van wien ik eene kaart gezien heb, en die zeer goed een zoon van PETRUS LEUPENIUS kan zijn geweest.

.. ELSEVIER.

Petrus Leupenius. Proponent zijnde, werd hij in 1633 beroepen tot eerste Predikant te *'s Hertogenrade*, en van daar naar *Hattem* in 1637. Bij zijn overlijden in 1670 had LEUPENIUS den ouderdom van 62 jaren bereikt en moet hij alzoo geboren zijn in 1608, wáár is mij niet gebleken; zijn zoon PAULUS werd als Proponent beroepen te *Kuik* in 1661, en overleed in 1679. V. D. N.

Portret van Charles Chais (II.; bl. 375). Het portret van dezen Predikant bij de Waalsche gemeente te *'s Gravenhage* is geplaatst vóór het uitvoerigste der door hem aan het licht gebragte werken: *La Sainte Bible avec un Commentaire littéral; avec cartes et figures.* Utrecht, *chez* B. WILD *et* J. ALTHEER, 1791, XIV Parties, VIII Vol., in 8°. Zoo luidt ten minsten de laatste titel; maar het werk zelf was jaren vroeger aangevangen. De oorspronkelijke teekening des portrets van J. E. LIOTARD berust onder den berigtgever, welke echter meent dat CHAIS niet in 1785 overleden is, maar in December 1786, volgens de *Liste des Ministres de l'Église Wallonne* achter de uitgave harer *Réglemens*, 1846. CHAIS was een der voornaamste stichters van het Waalsche Diaconie-huis in *den Haag.* B.

Portret van Charles Chais. CHARLES CHAIS, geboren te *Genève* op den 3den Januarij 1701, Predikant te *'s Gravenhage* sedert 15 Mei 1728, werd Emeritus in 1778 en stierf ten jare 1788. Men heeft van hem *Lettres Historiques et Dogmatiques sur les Jubilés et les Indulgences* uitgegeven in 1751, en vele andere schriften; maar zijn portret zal behooren tot zijn werk: *La Sainte Bible, ou le Vieux et le Nouveau Testament; avec un Commentaire Littéral, composé de Notes choisies et tirées de divers Autheurs Anglois*, VIII Tom., in 4°., waarvan de *twee* laatste deelen na zijnen dood zijn uitgegeven; in het laatste of VIIIste Deel ziet men *Mémoires sur la Vie de M.* CHAIS, *placés à la tête du Tome*, waarbij denkelijk zijn portret zal gevoegd zijn; DE CHALMOT, *Biogr. Woordenb.*, geeft een breedvoerig artikel over hem, waarbij men vergelijke PROSPER MARCHAND, *Dict. Historique*, YPEIJ, *Gesch. der XVIIIde Eeuw*, en YPEIJ *en* DERMOUT, *Gesch. der Hervormde Kerk.* V. D. N.

Bentzmann (II.; bl. 375). GOTTFRIED BENTZMANN was een Burgemeester te *Dantzig.* Zijn portret, door HOUBRAKEN, ziet men in de *Schriftliches Ehrengedächtnis Herrn G. B., Burgemeisters des Danziger Nerung und Scharfau-Verwesers*, Danzig, *ohne Jahr* (1734), door GOTTFRIED LENGNICH, een Pruissisch geleerde, Leeraar in de Welsprekenheid en Dichtkunst aan het Gymnasium aldaar, over wien zeer breedvoerig wordt gehandeld bij J. F. JUGLER, *Beytrage zur Juristischen Biogr.*, dritte Band, S. 283—318. Deze was geboren in 1689 en stierf ten jare 1774. V. D. N.

Spreekwijzen. Sjakes (II.; bl. 375). Ik twijfel bijna niet of dit woord is eene verbastering van *caché.* v. O.

Spreekwijzen. Sjakes. Zou dit woord niet gespeld moeten worden *Jaques* en afgeleid zijn van JAQUES BONHOMME, waardoor men, zooals bekend is, gewoonlijk de fransche natie aanduidt?

J. B. houdt zich nog al eens *Jaques*, hij is dikwijls slimmer dan hij zich voordoet.

φ²—φ.

[Hier dient opgemerkt, dat, waar *Jaques Bonhomme* van den Franschman gebezigd wordt, men bijzonder op het oog pleegt te hebben den kleinen burgerstand, vooral de landlieden van die natie, wien gewoonlijk meer goedhartigheid dan schranderheid wordt toegeschreven. Van *Jaques* in laatstgemelde beteekenis heeft men het bekende *Jaquerie*, boerenopstand, boerenkrijg.]

Sjakes. Wanneer iemand den onnoozele speelt en zich houdt alsof hij van den Prins geen kwaad wist, dan zegt men »hij houdt zich *Jaques*"; want zoodanig is de ware spel-

ling van dit woord. — *Sjakes* is daarvan eene verbastering. TUINMAN, *Spreekw.*, I.; bl. 185, meent dat dit spreekwoord zijn oorsprong te danken zal hebben aan een persoon van den naam van JAQUES. SECURUS.

[De Heer V. D. LAAR geeft nagenoeg dezelfde verklaring. Waar hij evenwel aan den naam JAKOB de beteekenis van „bedrieger" toeëigent, zou niet slechts de enkele inzage van *Gen.* XXV: 26, hem zijne dwaling geopenbaard hebben (*), maar is hij ook in lijnregten strijd met zich zelven, nademaal de zin der bewuste spreekwijs *Sjakes* of *Jaques* volstrekt niet duldt als synoniem van „bedrieger", maar enkel als dien van het juist tegenovergestelde nl. „bedrogene" of „onnoozele".]

Gedicht van Ds. W. C. van Campen, te Spaarndam, op Napoleon (II.; bl. 375). Een gedicht van Ds. VAN CAMPEN, ten titel voerende: *Napoleon*, is mij niet bekend; wel het volgende, dat met nog twee andere van soortgelijken inhoud uitgegeven is onder den titel: *Mijne Verontwaardiging onder den Franschen dwang. Drie dichtstukjes van* W. C. VAN CAMPEN. *Te* Alkmaar *bij* J. A. VAN HARENCARSPEL, 1814.

Aan zekeren Nederlandschen Dichter.

o Dichter, die in blijder dagen
De lier met vrije hand bedwongt,
Toen gij, op aangebeden snaren,
Den roem der Batavieren zongt:
Dat volk, dat in zijn jonglingskrachten,
Zelfs BUONAPARTE's kon verachten
En kluisteren met heldenzin:
Dat volk ziet zich in 't stof verneeren!
En gij? — Gij zingt zijn beul ter eeren
En maakt uw kunst tot een boelin.

Europa's vloek! o BUONAPARTE!
o Zoon des afgronds, hoor mijn lied!
Heel de aarde kniele aan uwe voeten,
Uw donder dreige — ik buig mij niet.
De ontaarde Bard, om schatten be'dl'end,
Zich zelf en zijn vernuft onte'dlend,
Zinge u en uw geweld ter eer!
Elk hart vervloekt zijn hongrig zingen,
Het handgeklap van doemelingen —
Wat eischt, wat wacht die zanger meer? —

Een Franschman, door den waan gedreven,
Bezing' dien dollen Corsicaan!
Hem schitter' de Adelaar in de oogen,
Hem lagche een gouden keten aan!
't Geruisch van tranen, die er vloeijen,
Het schor geluid der slaafsche boeijen,
Die heel de wereld met zich sleept,
Stijge als zijn loflied tot de wolken,
Met d'ijsselijken vloek der volken,
Die hij naar 't slagveld heeft gezweept.

En Gij? — van vreemde teugen dronken,
Neemt ge uwen citer in de hand,
En zingt, zoo godlijk als te voren,
Den geesel van uw vaderland.
De wraak des Hemels fel ontstoken,
Ziet Neêrland om zijn schedel roken, —
Het slaakt een kreet — gij hoort ze niet.
Uw Zangster bloost; — uw zonen blozen
En treuren bij uw schoonste rozen:
Alleen de Hel weergalmt uw lied!

Den lach der zegepraal op 't wezen;
Verheft de Satan uwen lof,
Herhaalt het dond'rend handenklappen
Tot driemaal in zijn juichend hof.
Hoor! de afgrond davert op die slagen
En dreunt en schijnt verbaasd te vragen,
Of deze dichter komen zal!
o God! vergeef hem deze zangen!
Hij worde eens in uw rijk ontvangen,
En zinge uw roem voor 't groot Heelal!

November 1807.

D. H.

[Onze Correspondent neemt voorts deze gelegenheid te baat, om ons een luimig dichtstuk mede te deelen op NAPOLEON's terugtogt uit *Rusland*, te vinden in de *Rijmelarij van Mr.* C. VAN MARLE, te *Leyden*, bij J. VAN THOIR, 1814, en ten opschrift voerende: ΚΑΤΑΒΑΣΙΣ *of Rapport van Xerxes* δεύτερος (II) *in den Raad zijner Ministers, nopens zijnen ongelukkigen krijgstogt tegen de Sarmaten, Tartaren, Scythen, en wat dies meer is.* Al ware ook dit koddige vers in onze schatting verdienstelijker, dan nog zouden wij groote zwarigheid maken om het te dezer plaats op te nemen, vreemd als het is aan het onderwerp der thans behandelde vrage, en daarbij in drieëntwintig coupletten een tal van honderd acht en dertig regels bevattende. Ook Σ. past 's vragers bedoeling toe op het vers in *Mijne Verontwaardiging* uitgelokt door den lof van NAPOLEON, die Neêrlands puikdichter bezongen had. Onbekend is het hem of dit stuk al dan niet zijne plaats gevonden heeft in het *Twintigtal Gelegenheids- en andere Verzen* van VAN CAMPEN, Amst. 1838.]

Het wapen der Steenre's (II.; bl. 375). Tot narigt van den Heer L. v. H. en van allen, die er verder belang in stellen, dient, dat het wapen, waarmede FREDERIK VAN STEENRE het in de Geschiedenis van *Gelderland* beroemde verbond van 1418 bezegelde, niets anders vertoont, dan een *chevron* (keper), wiens hoek het bovenste gedeelte van het schildje raakt. Het onderschrift is: SIGI. VREDERIC. VAN. STIENREN. I. A. N.

Het wapen der Steenre's. Het geslacht van STEENRE was beleend met de goederen *het Rieve* en *Rieverhorst* in het Graafschap *Zutphen* en wel: Mr. DIRK VAN STEENRE, Secretaris van genoemde stad, in de jaren 1509 en 1510, zijn zoon ALBERT in 1538 en zoo vervolgens tot op MECHTELT VAN STEENRE in 1573 en 1576, Huisvrouwe van JOHAN FREDRIX, Stadholder des Schultambts *Zutphen*, wiens weduwe zij was ten jare 1600. Het wapen van STEENRE in de *Wapenkaart van Utrecht* heeft een *Chevron van keel op een veld van goud.* Het *Leenboek van Gelderland* maakt gewag van »Erve en goederen in *Steenre*", niet *Steenderen*, wat echter één en hetzelfde zal beteekenen; F. HALMA, *Tooneel* enz. noemt het *Stienre* of *Steenre.* V. D. N.

De wapens van Cloeck of Cloegh en Methelen (II.; bl. 375). Te *Alkmaar* woont meer dan één lid der familie CLOECK. Een hunner voorvaders, Mr. GERARD KLOECK, werd in 1743

(*) JAKOB is immers *die iemand bij den hiel houdt.*

Schepen dezer stad. Zijn wapen bestond, volgens een zegel in groene was, uit een gedeeld veld, waarvan de ééne helft, die weder doorgesneden is, van boven een karakter, op eene K gelijkende, tusschen twee klaverbladen, en van onder eene vijfbladige roos bevat, en de wederhelft een loodregt doorgesneden adelaar vertoont. Volgens de Wapenkaarten van SMALLEGANGE voerde het geslacht KLOECK een zwarten snel loopenden hond, met gouden halsband, op een gouden veld.

C. W. BRUINVIS.

De wapens van Cloeck of Cloegh en Methelen. Het wapen van KLOECK, voorkomende in de *Vermeerdering* van de *Wapenkaart van Holland en Westfriesland*, heeft een *loopenden hazewindhond van sabel, met halsband van goud, alles op een gouden veld.* In de *Wapenkaart der Edelen en Aanzienlijken van Utrecht* vindt men het wapen van CLOEK als voren, maar den hond *klimmende*, en ook soms kan men het afgebeeld zien als volgt: *de hond van zilver, met een gouden halsband op een veld van groen of sinopel.* Eene uitvoerige geslachtslijst van de familie voornoemd, beginnende met CLAAS HENDRIKSZ. CLOEK, geboren in 1512, overleden in 1590, en gehuwd met ANNA FLOREN is nog, geschreven op groot mediaan papier, voorhanden.

Het geslacht van METHELEN was beleend met het Huis *te Netel* of *Nettelhorst* als, in 1428, EYLERT VAN METELEN; in 1455, —73, —84 weder een EYLERT VAN METELEN, gehuwd met EVERTS VAN HEKER. Hun wapen is mij nog onbekend. V. D. N.

Hogshead en Okshoofd (II.; bl. 375). Zou deze benaming niet afkomstig zijn van de beeldtenissen, welke men in vroeger tijd voor de fusten uithieuw of inbrandde; voornamelijk een zwijnskop, gelijk ik meermalen daarop gezien heb? ALY N.

Okshoofd en Hogshead. »*Okshoofd*" — zoo vindt men in WEILAND, *Nederd. Taalk.Woordenboek* — »luidt bij KILIAAN *ockshood, oghshood* (*hood* bij HUYGENS voor *hoofd*, gelijk de Dordenaars somtijds ook nog zeggen), Nedersaksisch *oxhoofd*, Hoogd. *oxhoft*, Eng. *hogshead*, Zweedsch *oxhufvud.* Zeer waarschijnlijk is ons woord het oorspronkelijke, in andere talen overgenomen. Misschien is, bij eene of andere gelegenheid, eene grootere soort van wijnvaten met eenen ossenkop geteekend, dat tot deze benaming aanleiding kan gegeven hebben. J. J. v. G.

[Aldus ook J. H. VAN DALE, die zich beriep op TERWEN'S *Etymologisch Handwoordenboek*, bl. 278.]

Hogshead en Okshoofd. Dat ons *Okshoofd* van *Hogshead* zoude komen is minder waarschijnlijk dan het tegenovergestelde. De verwante talen immers bieden veel grooter overeenkomst aan met ons woord dan met het Engelsche (Deensch *Oxehoved*, Zweedsch *Oxhufvud*, Hoogduitsch *Oxhoft*). WEBSTER zegt dan ook in zijn *Dictionary of the English Language* (Londen 1832, II Vol. in 4°.) »The English orthography is grossly corrupt". Σ.

Klipklaps (II.; bl. 375). In het opgegeven voorbeeld zou *klipklap* eene soort van ijzeren bouten of houten pennen kunnen beteekenen, tot vasthechting van de sporten gebruikt. Maar wat beteekent dan *alle klipklap* (= *alle haverklap*, *om een haverklap*, *telkens*)? Zou men de afleiding ook daarin moeten zoeken dat de spijkers in den vloer gewoonlijk zoo talrijk zijn, dat men naauwlijks den voet kan verzetten zonder al weder op andere te treden? Gaarne had ik hier teregtwijzing. S. J.

[W. gelooft door *klipklaps* de sporten zelven aangeduid.]

Klipklaps. Het werkwoord *klipklappen*, d.i. klepperen, komt meermalen voor en is ook door A. DE JAGER, in zijne dikwijls aangehaalde *Verhandeling over de Klankverwisselingen*, herdacht. In het citaat van den Heer J.H. VAN DALE schijnt het een zelfstandig naamwoord te zijn. Uit den zamenhang zou ik opmaken, dat *klipklap* dáár beteekent een populier of abeel. Bekend is het dat men in 't *Sticht* zulke boomen nog heden ten dage *kletterboomen* noemt. CONSTANTER.

Klipklaps, Klipklap is *kuiphout.* Op den 10den November 1460 stelde ARNOLD VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, de burgeren van *Roermonde* vrij van het betalen van tol te *Venlo*, voor zoo ver hunne schepen geladen waren met hout, »daar men tonnen van maakt, geheeten *clippclap*, of met *way* en *weet*, daar men mede verft". I. A. N.

Likedeelers (II.; bl. 376). *Likedeelers* of *Gelijkdeelers*, ook wel *Liedeheêlers* en *Victualiebroeders* genoemd, waren zeeschuimers, die reeds in de laatste helft der XIIde eeuw *Vlaanderens* kusten onveilig maakten. DESPARS, *Cronycke van Vlaenderen*, verhaalt dat zij der bruid van PHILIPS VAN ELZATEN, Graaf van *Vlaanderen*, MACHTELT, dochter van ALPHONSUS van *Portugal*, op haren togt naar *Vlaanderen* dertien schepen afnamen. Na het voltrekken des huwelijks trok PHILIPS tegen *Cherbourg*, hun voornaamste roofnest, op, bemagtigde, plunderde en verbrandde het, en nam vier honderd acht en dertig van hen gevangen.

De voornaamste waren: GALLIAEN, zoon van den Aartsbisschop INGHELRAM van *Rouaan;* WILLEBORT, zoon van den Graaf van *Montfort;* GILLES, zoon van den Graaf van *Heu* (*Eu*); FLOREINS, zoon van den Graaf van *Hevreux* (*Evreux*); ALFRAET, zoon van den Graaf van *Harincourt;* ALBRECHT, zoon van den Graaf van *Andraet* van *Alenchon;* ABEL,

broeder des Heeren van *Gournay*. Misschien behoorden deze echter tot de Fransche bezetting te *Cherbourg*, welke de zeeroovers ondersteunde. BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

[Dr. AREND deelt ons, omtrent deze gebeurtenis, de volgende plaats mede uit D'OUDEGHERST, *Chroniques et Annales de Flandres*, Anvers, 1571, p. 144, 145, op het jaar 1185. „PHILIPPE, Conte de *Flandre*, après avoir mis bonne paix en ses païs, et practiqué les alliances que dessus, envoya ses ambassadeurs vers ALFONSUS, Roy de *Portugal*, pour en son nom luy demander en mariage, Madame MEHAUT, sa fille: laquelle fust accordée et délivrée aus dicts ambassadeurs, en l'an 1185, et passant la mer pour venir par deça, fut rencontrée et destroussée de toutes ses bagues et joyaux, par aucuns Pyrates, qui la surprindrent sur la costé de la *Normandie*, et lesquels néantmoins ne méfirent ny touchèrent a la dicte Princesse. Nonobstant quoy le Conte PHILIPPE, grandement indigné de la facherye, que lesdicts Pyrates avoyent donné a sa dicte espousée, envoya en toute diligence aucuns navires bien frétez et équipez, pour poursuyvre et luy amener les dicts Pyrates, lesquels furent finablement, attaincts, prins, et depuis menez vers ledict Conte PHILIPPE en nombre de quatre vingts, lesquels il fit tous pendre, comme pyrates en hauts gibets, que il avoit a ces fins faict eslever au long de la rive de la mer, sans prendre aucun d'iceux a merchy ou misericorde. Entre lesquels les principaux s'appelloyent, GALYEN, bastard de l'Archevesque de *Rouën*, WILLEBORD, bastard de *Montfort*, GILLES DE LAVAL, ALVAL, bastard de *Haricourt*, et plusieurs autres, et fust la dicte execution, encore tresjuste, bien mal prinse du Roy de *France*, et de ceux de sa court; je ne scay toutesfois soubs quel fondement". „MEYERUS", voegt Dr. AREND er bij, „maakt van dit voorval geene melding, wanneer hij in zijne *Annales Rerum Flandricarum*, Antv. 1561, p. 54 verso, het huwelijk des Graven van *Vlaanderen* met de Princes van *Portugal* verhaalt. Integendeel zegt hij: „Auri argentique, omnisque generis opulentiae plurimum MATHILDAM secum in *Flandrias* comportasse scriptores testantur".

Over de krijgsuitrusting in 1412 van *Hamburg*, *Lubek*, *Amsterdam* en *Kampen*, tegen de Likedeelers in *Oost-Friesland*, waar zij zich veel onthielden, wanneer zij aan land waren, raadplege men WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, St. I, bl. 140, 141, werwaarts v. O. en P. E. v. D. ZEE insgelijks heenwijzen, benevens de *Hist. Kamper Kronijk*, Dl. I, bl. 201, op welke J. M. ons opmerkzaam heeft gemaakt.]

Het geslacht van Wachendorff (II.; bl 376). Mij is geene gedrukte généalogie dier familie bekend, maar, als ik wel heb, bezit Jhr. COENEN te *Amersfoordt* er eene in handschrift. De naam WACHENDORFF bestaat nog. ADSCINA CATHARINA VAN WACHENDORFF trouwde op het laatst der vorige eeuw, 179. (?) met LOUWRENS VAN RYN, uit welk huwelijk de tegenwoordige Kapitein-Luitenant ter Zee VAN WACHENDORFF VAN RYN. C. & A.

Nederlandsche torens en heuvelen (II.; bl. 376). In *Gelderland* is de verheffing van den bodem boven Amsterdamsche peil, bij verschillende gelegenheden, door waterpassing opgenomen. De voornaamste uitkomsten dier waarnemingen zijn medegedeeld door Mr. L. A. J. W. Baron SLOET, in zijne *Bijdragen tot de Kennis van Gelderland* (*Arnh.* 1852). Onder de hoogste punten wordt daar opgegeven:

Een hoogte in het *Hoog-Soerensche Veld* onder *Apeldoorn*, 107 el; een hoogte ten noordwesten van *Terlet*, onder *Ede*, 107; triangulatiepunt van KRAYENHOFF, bij den *Imbosch*, onder de gemeente *Reden*, 110 el; hoogte ten noorden van den *Zypenberg*, 104 el; De *Postberg*, onder *Rozendaal*, 104 el; hoogte ten westen van den *Rouwenberg*, 102 el; de *Hettenheuvel* bij *'s Heerenberg*, 105 el; het *Montferland* aldaar, 83 el; hoogte ten noorden van de *Water-Meerwijk*, onder *Ubbergen*, 97 el. Alles gerekend boven A. P. N.

Kabaal (II.; bl. 376). Het woord *Cabal* is niet ontsproten uit de eerste naamletters der vijf Kabinet-Ministers van KAREL II, want het bestond reeds lang te voren. Toen men echter de kabalerende rigting van het bestuur CLIFFORD, ASHLEY, BUCKINGHAM, ARLINGTON en LAUDERDALE, wilde brandmerken, gaf de toevallige omstandigheid, dat uit de voorletters dier namen het woord *cabal* gevormd kon worden, aanleiding tot dien schandnaam.

Dat het woord van *kabbala* :(geheime wetenschap): afstamt, is algemeen aangenomen. WEBSTER wijst in zijne groote Engelsche *Dictionnaire* ook op de verwantschap met het Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, Syrisch, Ethiopisch, Samaritaansch, Arabisch, Waalsch, Spaansch, Fransch en Italiaansch. KALTSCHMIDT, in zijn *Sprachvergleichendes Wörterbuch der Deutschen Sprache*, voegt daarbij het Latijnsche *cabála*, *cabalia* en het Grieksche *καβαλή, καβαλία*. Bij welke schrijvers mag hij deze woorden gevonden hebben? (*). Σ.

[De Heer P. E. VAN DER ZEE wil evenmin het woord *kabaal* van de eerste naamletters der genoemde Engelsche Staatdienaars afgeleid hebben.

„A. FOKKE SIMONSZ.", zegt hij, „meldt ons, op voorgang van anderen, dat dit woord afstamt van het Hebreeuwsch קָבַל ontvangen, in specie Pikel is het קִבֵּל (kibbel), van waar de naam van *Kabala* gegeven wordt aan die verklaring der aloude Hebreeuwsche schriften, welke door sommigen voor onmiddellijk uit den hemel ontvangen gehouden wordt, en onder enkele daarmede bevoorregte personen onder de Hebreën als een geheim verholen en bewaard bleef, alleen door hen bekend gemaakt aan diegenen, welke zich aan hunne leiding overgaven; even als zulks in *Egypte* met de uitleggingen van de geheimen van ISIS, en in *Griekenland* met die van CERES, te *Eleusis*, plaats heeft gehad. Deze aloude Hebreeuwsche Kabalisten maakten onderling een gezelschap uit, dat geheime overeenkomsten met elkander onderhield tot een goed werk, namelijk tot leering en onderwijs van hen, die naar hunne uitleggingen en verklaringen luisterden. Eindelijk is het Rabbinisch *Kabaleren* in

---

(*) Zij worden bij oude schrijvers, maar als *plaatsnamen*, gevonden. Zie, onder anderen, het *Dictionarium Historicum* van LLOYDIUS *in voce*.

twisten en harrewarren overgegaan, en van daar van elk en iegelijk intriguant, twistenden leeraar, en clubbist gebezigd. Andere afleidingen ken ik niet".

De Heer G. E. J. RIJK verwijst mede naar het *Ironisch-Comisch Woordenboek* van A. FOKKE SIMONSZ *in voce* Kabaal; en de Heer J. H. VAN DALE zond het volgende antwoord in:

„De Joden noemen hunne mondwet *Kabbala*, d. i. *overlevering*, omdat zij uit overleveringen der Ouden bestond. Even vóór de tijden des Heilands, had men te *Jeruzalem* de twee beroemde leermeesters, HILLEL en SCHAMMAI. Beiden waren Farizeën, doch zeer verschillend in hunne leerbegrippen, welke zij op de overleveringen der Ouden grondden, die zeer uiteenliepen. Elk van hen telde eene menigte aanhangers, die op elkander ten uiterste verbitterd waren, en niet zelden handgemeen werden".

„Ik twijfel niet", zegt TUINMAN, *Nederl. Spreekwoorden*, Dl. II, bl. 75, „of daarin ligt de oorsprong van ons spreekwoord, door overbrenging".]

Kinderspelen op gezette tijden (II.; bl. 376). Ik zie geen kans om de vraag van CONSTANTER te beantwoorden, maar herinner, dat HUYGENS de zaak vermeldt in zijn' *Zeestraet:*

De kind'ren weten tyd van knickeren en koten,
En, sonder Almanack, en is 't haer noyt ontschoten,
Wanneer 't goed knickeren, wanneer 't goed koten wordt;
Soo langh schiet alle kracht van redenen te kort.

Deze regels zijn door Mr. LA LAU, in zijne bewerking van dit gedicht van HUYGENS (*'s Gravenh.* en *Amst.* 1838) overgeslagen.

V. O.

Kinderspelen op gezette tijden. Een volledige kalender van kinderspelen zoude moeielijk te maken zijn; evenmin is het mogelijk om de vermoedelijke reden aan te wijzen van de keus der jaargetijden tot *alle* kinderspelen; van eenige laat zich die keus echter spoedig begrijpen.

Knikkeren vereischt droogen grond, en is derhalve bij fraai voorjaarsweder of vroeg in den zomer aan de beurt. Vliegers worden best opgelaten als het een weinig waait, dus in het najaar wanneer men gewoonlijk dagen achtereen winderig weêr heeft. Vogels worden in den herfst gevangen met knipkooijen, vinkebanen enz. en dus kunnen de krukken daarvan te dier tijde het best voorzien worden.

W. D. V.

Gustavus, Graaf Carlson in Friesland (II.; bl.376). Naar FRYXELL, *Berättelser ur Svenska Historien*, Dl. XI, Afd. I, bl. 40, was hij de zoon van KAREL GUSTAAF en de ligtzinnige dochter van den Stokholmschen koopman KLAAS ALLERTS, werd hij in 1647 geboren en is later gewettigd. Deze schrijver voegt er bij: »het is meer dan waarschijnlijk, dat deze algemeen bekende zaak ook Koningin CHRISTINA ter ooren gekomen is en bijgedragen heeft om haren zin meer van KAREL GUSTAAF af te leiden".

Dr. RÖMER.

Gustavus, Graaf Carlson, was Graaf *thoe Borringen*, Heer van *Lindholm*, en huwde den 13den September 1685 op 't *Ameland* ISABELLA SUSANNA, Baronesse *thoe Schwartzenberg* en *Hohelansberg*. Hij werd den 17den Januarij 1674 aangesteld tot Kapitein bij het regement gardes van Z. Hoogheid. — Volgens tafel 92 der geslachtlijsten van HUBNER, moet hij onder Koning WILLEM III van *Engeland* levendig deel in de krijgsverrigtingen van dien tijd genomen hebben. Mij is niet gebleken dat hij in zijn huwelijk kinderen verwekt heeft. Hij overleed den 1sten Januarij 1708, en zijne echtgenoot den 28sten November 1723. — Zie voorts: *Jonkh.* DE HAAN HETTEMA *en* VAN HALMAEL, *Stamboek van den Frieschen Adel;* MORÉRI, *Dict. Historique*, in voce CHARLES X, GUSTAVE II.

A. A. A.

[Deze schrijvers worden ook ter raadpleging aanbevolen door D. H. H., wiens mededeelingen met de bovenstaande in de hoofdzaken overeenkomen, doch wien wij nog de inlichtingen verschuldigd zijn, dat ISABELLA SUSANNA de dochter was van GEORG FREDERIK, Baron *Schwartzenberg*, en van GAETS (AGATHA) BARTHOLTSDR. TJAERDA VAN STARKENBORGH, den 31sten December 1639 geboren werd, en niet den 28sten, maar den 23sten November 1723 overleed; dat zij voor de helft mede-erfgename geweest is van Vrouwe RIXT VAN DONIA, weduwe CAMMINGA, in leven Vrij- en Erfvrouwe van *Ameland*, en dat haar huwelijkscontract voorkomt in het *Sententieboek* van het Hof van *Friesland*, van het jaar 1700. Dit huwelijk blijkt ook uit een koopbrief van den 13den Mei 1687, door haar en haren echtgenoot onderteekend en onder de familiepapieren des Heeren D. H. H. berustende, wien ook de dag van haar overlijden uit een afschrift van den leenbrief, gerigt aan Jhr. T. P. VAN EMINGA, gebleken is. Het portret van GUSTAVUS, Graaf CARLSON, moet, volgens denzelfden berigtgever, nog bij de familie THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANSBERG, op *Groot Terhorne*, onder *Beetgum*, voorhanden zijn. „SAXO SYLVIUS spreekt van de heerlijkheid *Beetgum*", zegt hij. „Die Heer vergunne mij op te merken, dat er in *Friesland* heerlijkheden bestaan, noch bestaan hebben".

Onze geachte Medearbeider V. D. N. heeft ons op een lijkdicht opmerkzaam gemaakt, getiteld:

„*Cypressekroon, gestelt op de Grafnaald v. d. seer doorluchtigen en Hooggeboren Graaf en Heer* GUSTAV CARLSON, *in leeven Graaf van* Böringen, *en Heer van* Lindtholm, *etc. etc. overleden den eersten dag van 't jaar* 1708, *oud* 59 *jaren. Te Leeuwaarden,* bij PIETER BUIRDS, 1708, kl. fol."

Daarachter vindt men het volgende vierregelig Grafschrift van zekeren WIBRANDUS DE GEEST:

Hier leit iets groots, dees steen bedekt een grote waarde,
De deugd en wijsheid rust hier bij verheven staat.
Zoo dan, wie tot dees plaats, als sonder eerbied gaat,
Toont dat hij minder is van geest, op deese aarde.

HOOGSTRATEN, *Groot Algem. Woordenboek*, op het woord *Gustavus*, meldt dat hij in 1648 geboren werd, zich in de gunst van WILLEM III, Prins van *Oranje*, wist te dringen, dezen in 1688 naar *Engeland* verzelde, en voorts den veldtogt in *Ierland* bijwoonde. Zijne vrouw wordt aldaar (verkeerdelijk) SOPHIA AMALIA genoemd, bij welke hij geene kinderen naliet.]

Beschryving der Asbergsche Oudheden op last van Hermann, Graaf van Nieuwenaar, in 1551 *te Keulen gedrukt* (II.; bl. 376). De Heer L. J. F. JANSSEN vraagt naar dit werk, op grond van eene aanteekening van VAN ALPEN. Doch laatstgemelde schijnt zich, althans in zeker opzigt, vergist te hebben. HERMANN, Graaf van *Nieuwenaar*, *kan* in 1551 geen last tot drukken gegeven hebben, want hij was reeds in 1530 op den Rijksdag te *Augsburg* overleden. Zijn leven is uitvoerig beschreven door PAQUOT, *Mémoires*, T. XVI, pp. 317—328, die ook eene uitgebreide lijst zijner geschriften geeft. — Ik vermoed dat VAN ALPEN het oog heeft op het werkje van onzen HERMANN, 't welk voor het eerst te *Antwerpen* in 1584 bij PLANTYN is gedrukt, onder dezen titel: HERMANNI NUENARII, *de Galliâ Belgicâ Commentariolus. Antv.* CHRIST. PLANTINUS, 1584, 12°., p. 29, en 't welk herdrukt is achter PETRI DIVAEÏ *Opera Varia*, uitgegeven te *Leuven* in 1757, in folio, door PAQUOT. Dáárin is indedaad eene zeer opmerkelijke plaats over de ligging van *Asburg* en de oudheden aldaar gevonden, gegrond op des schrijvers eigen beschouwing, zóó der ontdekte penningen en zegelring, als van de bouwvallen van den Burg; alles te opmerkelijker, daar die grond als tot het Graafschap *Meurs* behoorende, in eigendom toekwam aan zijnen broeder WILLEM VAN NIEUWENAAR, door diens huwelijk met ANNA VAN WEERDT, Gravinne van *Meurs*. Verg. PAQUOT in de généalogie van NIEUWENAAR, l. l. pag. 328.

Uit die généalogie blijkt ook dat deze WILLEM een zoon nagelaten heeft, met name HERMANN, Graaf van *Nieuwenaar*, die in huwelijk had MAGDALENA van *Nassau*, maar kinderloos overleed. 't Kan zijn dat *deze* in 1551 eene beschrijving der Asbergsche Oudheden, 't zij door zijnen oom, 't zij door hem zelven opgesteld, heeft laten drukken; maar vreemd blijft het dan toch dat dit werk de latere oudheidkundigen der XVIIde en XVIIIde eeuw onbekend is gebleven. Veeleer deel ik den aanvankelijken twijfel van den geleerden JANSSEN, of dit geschrift wel bestaat, en houde het er tot nader bewijs voor, dat de aangehaalde *Commentariolus de Galliâ Belgicâ*, tot een min exact citaat aanleiding gegeven heeft.

W. M. Z.

Vers op het vignet boven de Amsterdamsche Courant van 1800 (III., bl. 3, Vr. I). Dit is van den begaafden, doch helaas zijn vluggen geest maar al te zeer misbruikt hebbenden dichter PIETER BODDAERT *Junior*, overleden den 9 Maart 1805 aan de gevolgen van eenen val in het half digt bevrozen water, waarbij hij, zoo ik meen, zijn been brak, en komt voor in eene brochure kort na zijnen dood uitgegeven, waarvan de titel mij ontschoten is. Misschien komt het ook voor in zijne *Nagelatene Prozaische en Poetische Portefeuille*. Amsterd. 1805.

A. J. VAN DER AA.

Weêrwijsheid (III.; bl. 3, Vr. II). TUINMAN heeft achter het IIde Deel zijner *Nederduitsche Spreekwoorden* gevoegd een getal van 325 *Natuurlyke voortekenen van allerlei weder, waargenomen aan de Zon, Maan, Sterren, Lucht, het Water, de Aarde, Beesten, enz.;* als I. Voor *Schoon Weder:* a. *Aan de Zon* 11; b. *Aan de Maan* 2; c. *Aan de Sterren* 3; d. *Aan de lucht, water, aarde enz.* 14; e. *Aan eenige beesten* 8. II. Voor *Regen:* a. *Aan de Zon* 30; b. *Aan de Maan* 19; c. *Aan de Sterren* 2; d. *Aan de lucht* 29; e. *Aan de wateren* 10; f. *Aan de aarde* 28; g. *Aan eenige beesten* 45. — III. Voor *Storm en Onweder:* a. *Aan de Zon* 8; b. *Aan de Maan* 11; c. *Aan de lucht* 8; d. *Aan water, aarde, enz.* 4; e. *Aan eenige beesten* 8. — IV. Voor *Wind:* a. *Aan de Zon* 9; b. *Aan de Maan* 8; c. *Aan de lucht* 6; d. *Aan water, aarde, enz.* 3; e. *Aan eenige beesten* 7; f. *Gemeene aanmerkingen wegens den wind* 8. — V. Voor *Donder, Blixem en Weerlicht* 6. — VI. Voor *Nevel en duistere lucht* 2. — VII. Voor *Sneeuw, Hagel, Rym enz.* 9. — VIII. Voor *Koude en Vorst:* a. *Aan de Zon* 3; b. *Aan de maan en sterren* 1; c. *Aan de lucht, winden, enz.* 6; d. *Aan verscheide dingen* 10. — IX. Voor *Aardbevinge* 3. — X. Voor een *vrucht- en onvruchtbaar jaar* 14.

Hij doet ze door het volgende motto voorafgaan:

Gy die wel geerne weêrwys waart,
Ga met geen Almanach te raade,
  Maar met de tekens, hier vergaêrt,
  Zo van het goede weêr, als 't quaade.
De sterrekyker zei, 't zal reg'nen; doch besloot
Dus uit geen sterrenkund, maar uit den stank der goot.
  Wel weet uw neus zo meer, dan d'oogen,
  Men zal u neuswys noemen mogen.

Die lijst van *Natuurlyke Voortekenen* wordt gevolgd door eene van de zoodanige, *die ongegrond, of bygelovig zyn*, en wier aantal 66 bedraagt. Het motto, dat aan deze lijst voorafgaat, luidt dus:

  Natuurgeheimen hier vergaêrt,
  Voor wysgeers met een bokken baard,
    Uit oude besjes beuzelpraat,
    Zyn alzoo wis, als wyl nu staat
  In gintzen hoek een bezemstok,
  Zal 't morgen druppen op uw' rok.
    Is dat gevolg niet wonder vast?
    Denkt dat het op deez' tekens past.
  Gebeurt eens 't geen men hier voorzei,
  Zo raakt een blinde wel eens 't ei.

In de *Voorrede* zegt TUINMAN van deze zijne verzameling:

»By de verklaarde Spreekwoorden, voeg ik *Natuurlyke voortekenen van allerlei weder*. Ik had dezelve voor veele jaren in myne jongelingschap opgegadert, zo uit het geen ik van oude en opmerkende lieden hoorde, als

in eenige boeken las. Zedert hebben die als vergeten achter de bank gelegen. Nu dacht my, dat ze niet qualyk by deze Spreekwoorden zouden passen, overmits zy beide opmerkingen van 't gemeen zyn; de Voortekenen omtrent natuurlyke, en de Spreekwoorden omtrent borgerlyke zaaken. Zy konnen ook beide hunne nuttigheid hebben. De bygelovige of ongegronde zyn afzonderlyk gemeld, om te doen zien wat grollen men malkanderen in de duistere tyden des Pausdoms al wys maakte, of uit den spinrok zoog."

CHALOEDA.

[J. C. K. en H—g. verwijzen ons mede naar TUINMAN. Laatstgenoemde merkt op, hoe gemelde schrijver in zijne Voorrede zegt dat die teekenen, „al lange geleden van hier en daar by een verzamelt, plegen veel wisser te gaan dan de voorzeggingen van den besten Almanach". — Veel van hetgene daar geboekstaafd is, hoort men tegenwoordig nog bezigen, 't zij in *Weêrpoëzy*, als de door WEÊRHOOFD aangehaalde, of in de gewone taal der menschen.]

Weerwijsheid. VIRGILIUS heeft niet éénen, maar elf regels aan deze wijsheid besteed (*Georg:* I. v. 276—86); doch hij loopt over dit toen reeds verouderde bijgeloof, waar keizer AUGUSTUS nog aan hechtte (SUET. 32.), spoedig heen, in vergelijking met HESIODUS bij wien men er wel zestig vindt. J. M.

[Ten opzigte der *Weêrvoorspellingen* in den Almanak heeft J. M. ons uit F. ARAGO's *Annuaire du Bureau des Longitudes*, An 1846, het volgende afgeschreven :

„Je crois pouvoir déduire de mes investigations la conséquence capitale dont voici l'énoncé : jamais quels que puissent être les progrès des sciences, les savans de bonne foi et soucieux de leur réputation ne se hasarderont à prédire le temps".

De algemeene belangstelling in de zaak, de groote autoriteit en de beslissende toon der uitspraak maken 't gewigt uit dezer korte aanteekening.]

Weerwijsheid. WEÊRHOOFD zal waarschijnlijk het 432ste vers van het Iste Boek der *Georgica* van VIRGILIUS bedoelen. Ik begin met vs. 424:

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
Ordine respicies; nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
Luna, revertentes quum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu;
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit; vento semper rubet aurea PHOEBE.
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
Pura neque obtusis per coelum cornibus ibit,
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt,
Votaque servatis solvent in litore nautae
GLAUCO et PANOPEAE et INOO MELICERTAE.

VONDEL heeft aldus vertaald:

Maer wilt gy op den loop des snellen hemels letten,
En zon en maen, die elck geschickt haer wacht en wetten
En beurten gadeslaen; gy vint u nimmermeer
Des andren daeghs misleit, noch door het helder weêr
Des starrelichten nachts in gissinge bedrogen.
Indien de nieuwe maan in 't eerste voor uwe oogen
Heel doncker oprijze, en bedecke, als uitgedooft,
Met eenen zwarten mist haer horens en het hooft,
Zoo hangt den zeeman, en den lantman, bey verlegen,
Een stortinge over 't hooft, en vreesselijcke regen.
Maer zoo de maen dan bloze in 't maeghden aengezicht,
Zoo zie een storm te moet, waer voor het topzeil zwicht.
Het blozen van de maen spelt doorgaens wint en vlaege:
Maer rijstze klaer en hel en bly, ten vierden dage,
Na'et innegaen der maent, [*dees dagh heeft toch den prijs*
Van iemant op te doen het zekerste bewijs,]
Aen 's hemels hoogh gewelf, met onverstompten horen,
Dan is geen storremwint, geen regen u beschoren,
Den naesten dagh, noch al de maent, die volgen zal:
En 't scheepsvolck, bly gelant, betaelt dan overal
Zijn kerckbeloften aen Godt GLAUKUS, MELICERTE,
Den zoon van INE, en aen PANOPE, bly van herte.

DELILLE heeft de weêrregelen, door VIRGILIUS aangevoerd, aldus overgebragt:

Mais, malgré ces leçons, crains-tu d'être séduit
Par le perfide éclat d'une brillante nuit?
Du soleil, de sa soeur, observe la carrière.
Quand la jeune PHÉBÉ rassemble sa lumière,
Si son croissant terni s'émousse dans les airs,
La pluie alors menace et la terre et les mers.
Du fard de la pudeur peint-elle son visage?
Des vents prêts à gronder c'est le plus sûr présage.
Le quatrième jour (*cet augure est certain*),
Si son arc est brillant, si son front est serein,
Durant le mois entier que ce beau jour amène,
Le ciel sera sans eau, l'aquilon sans haleine,
L'océan sans tempête; et les nochers heureux
Bientôt sur le rivage acquitteront leurs voeux.

In eene aanteekening op het cursief gedrukte vers merkt de vertaler op:

»Il s'agit ici du quatrième jour de la lune. VIRGILE a suivi l'opinion des astronomes égyptiens, *Quartam maxime observat Aegyptus*".

RUSTICUS.

[P. C. K., die het bedoelde vers van de *Georgica* heeft aangehaald, geeft „nog een proefje van weêrvoorspelling" in

Er is geen ijzel zoo stout,
Die drie dagen blijft aan 't hout.]

Weerwijsheid. Zoo WEÊRHOOFD naar Duitsche weêrwijsheid begeerig is kan misschien het volgende hem welgevallig zijn:

Januarij.	Wenns Gras wächst im Januar, Wächst es schlecht durchs ganze Jahr.
Februarij.	Wenns der Hornung gnädig macht, Bringt der Lenz den Frost bei Nacht.
Maart.	Marzen-Regen, Sollst wieder aus der Erde fegen.
April.	Wenn April bläszt in sein Horn, So steht es gut um Heu und Korn.
Mei.	Ein Bienenschwarm in Mai Ist werth ein Fuder Heu.
Junij.	Tritt auf Johannis Regen ein, So wird der Nuszwachs nicht gedeihn.
Julij.	Warme, helle Jacobi, kalte Weihnachten.
Augustus.	Sind Lorenz und Barthel schön, Ist ein Herbst vorauszusehn.
September.	Viel Eicheln um Michaelis, viel Schnee um Weihnachten.
October.	Sitzt das Laub noch fest auf den Bäumen, so deutet das auf einen strengen Winter.
November.	Allerheilgen Sitzt der Winter auf den Zweigen.
December.	Find der heilige Christ eine Eisbrücke, so bricht er sie; findet er keine, so macht er eine.

GANSKE.

Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig (III.; bl. 3, Vr. V; *Bijbl.* bl. xxvii, xlvi). Doet reeds de geheele inrigting dezer schilderij vermoeden, dat ze een soort van *figuurlijk punt* moet zijn, gelijk de Rederijkers gewoon waren bij hunne plegtstatige omgangen te vertoonen, ook de aard der bijgevoegde dichtregels en vooral de beschrijving der schilderijen aan den muur der op het stuk afgebeelde kamer bevestigt deze meening. Die schilderijen met de daarbij vermelde wapens wijzen terstond op *Haarlem* als de stad, waaruit het stuk afkomstig moet zijn. Wie toch kent niet, al was het ook maar alleen uit de *Opregte:* »het zwaard op een veld van keel, tusschen vier sterren, waarboven een kruis, van goud?"

In *Haarlem* nu bestonden *drie* Rederijkerkamers in de XVIIde eeuw. Eene daarvan, de *Oude Kamer* (*), opgerigt in 1503, had tot zinspreuk: *Trou moet blycken*, tot blazoen: de *pellikaan* of *speelkoornen* en voerde op haar schild: in het midden JEZUS aan het kruis, daarachter ENEAS, die zijn vader uit *Troje* redt. Op deze kamer heeft de schilderij betrekking, waarvan de Heer Dr. JAMES H. TODD zegt in de vraag bl. 4: »dat, hetwelk het digst naar den haard hangt, is ovaal en stelt de kruisiging voor. Aan den voet van het kruis bevindt zich een witte strook met bijna uitgewischte woorden". Indien de woorden niet uitgewischt waren, zou hij er gelezen hebben: *Trou moet blycken.* De tweede schilderij, door den Heer TODD beschreven, en zijns bedunkens JOHANNES *den Dooper* voorstellende, met onleesbaar onderschrift, kan niet anders zijn dan het blazoenschild der zoogenaamde *Jonge Kamer* te *Haarlem*, de *wyngaertrancken*, onder de zinspreuk: *Liefde boven al.* Ik maak dit op uit het lijstwerk dier schilderij, regts en links met »groote witte en blaauwe druiventrossen" (wijngaardranken) uitgemonsterd. Op gelijke wijze zijn die trossen aangebragt op een blazoenschild dier zelfde kamer, dat nog ten raadhuize van *Beverwijk* bewaard wordt; ook dáár ziet men regts een vrouwenbeeld, voorstellende het *Geloof*, en in het midden bovenaan een ander vrouwenbeeld met een brandend hart in de hand en twee (niet drie) kinderen naast zich, voorstellende de *Liefde*, die derhalve *boven al* het andere geplaatst is, in overeenstemming met de spreuk der kamer. Evenwel in plaats van het *derde* kind, staat vlak onder haar op het Beverwijksche schild eene andere vrouw, de *Rhetorica* afbeeldende, en links in plaats van den man met de papegaai weder eene vrouw, die de *Hoop* voorstelt en alzoo de christelijke trilogie (1 *Kor.* XIII : 13) volmaakt. Bovendien stelt het middenvak of de eigenlijke schilderij niet JOHANNES *den Dooper* voor, maar JEZUS, staande (als overwinnaar) boven de Hel, waarin de Duivel te zien is. In weêrwil dier afwijkingen, acht ik toch de overeenkomst te treffend, om de schilderij niet voor het blazoenschild der *Jonge Kamer* te houden. — De derde of laatste schilderij, voorstellende JEZUS *die met de Kerk trouwt*, is het óverbekende blazoen van de derde Rederijkerkamer te *Haarlem*, de *Vlaamsche* bijgenaamd, die de *witte anjieren* (niet: lelieën) onder de zinspreuk: *in liefd getrouw*, voerde. Terzelfder plaatse te *Beverwijk* wordt ook dit blazoenschild bewaard.

De drie Haarlemsche Rederijkerkamers zijn alzoo door hare schilden in het afgebeelde vertrek vertegenwoordigd; ja, vergis ik mij niet, dan heeft de schilder ons eene *vergaderplaats* der Rederijkers willen voorstellen. Dit blijkt 1°. uit het nisbeeld RETORICA; 2°. uit de beide kasten, ééne van welke de prijzen der kamer, bij verschillende inkomsten en optogten behaald, namelijk bekers, drinkkannen, schotels, bevat, terwijl in de andere de boeken bewaard worden; 3°. uit de tafel aan het raam, wél te onderscheiden van de tafel, waar de gasten aan zitten, en bij de Rederijkers in gebruik als een beweegbaar tooneel, waarop ze hunne rollen repeteerden, — (van waar WILLEMS en MONE den naam van *tafelspel* afleidden); 5°. uit het breede opschrift onder de blazoenschilden, dat de plaats inneemt, waar anders gewoonlijk de *Keur* der kamer hing.

Dit laatste opschrift, in verband met hetgeen boven den schoorsteen te lezen staat, verklaart ten duidelijkste de bedoeling der geheele schilderij. Ze hekelt de twisten over het leerstellige in de godsdienst, omdat ieder toch meent, dat zijne overtuiging de beste is; omdat vele geschillen behandeld worden »wanneer het volck is vol" door onbevoegde en onverdraagzame beöordeelaars en omdat ze de harten vervreemden van de *liefde*, die het hoofdgebod van CHRISTUS is. In één woord, de schilderij is de getrouwe voorstelling van hetgeen de Haarlemsche Rederijker DIRK VOLKERTS COORNHERT beleed en in zijne geschriften voorstond. Toch behoort ze tot een later tijd, misschien wel tusschen de jaren 1618 en 1630, toen de geschillen met Remonstranten, Socinianen en »*Kooledsjanten*" (Collegianten, aanhangers der VAN DER KODDE'S) op het hevigste waren. Bekend is het, dat de Rederijkers zich meermalen met die twisten inlieten, tot groot misnoegen der Synodes, die vaak strenge maatregelen van de Overheid daartegen wisten uit te lokken. In hoeverre de Haarlemsche Kamers zich hieraan schuldig maakten is mij niet gebleken, maar zou kunnen nagezien worden in een of ander van

(*) Zie daarover AMPSING, bl. 398 in de monografie door A. VAN DER WILLIGEN in WITSEN GEYSBEEK'S *Apollineum*, Dl. III, bl. 59.

haar werken, omstreeks dezen tijd in het licht verschenen, b. v. in: *Der Wit-Angieren Eeren-krans: ghesproten uyt de Vlaemsche Natie, ter eeren de Maghet van Redenrycke tot Haerlem.* 1630, 4°., of in de: *Refereinen en Liedekens van 't Hemel-erf* 1648.

De bijschriften, behalve het voorlaatste, dat deerlijk bedorven is, zijn gemakkelijk te verklaren. Of de afbeeldingen *portretten* zijn, zoo als de Heer TODD schijnt te veronderstellen, kan ik, zonder de schilderij zelve gezien te hebben, niet beslissen.

CONSTANTER.

Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig. Misschien kan de opmerking haar nut hebben, dat men de spreuken *Trouw moet blijcken* en *In Liefd' getrouwe* (*Bijbl.* bl. xxvii) aantreffen zal onder sonnetten vóór het *Schilderboek* van KAREL VAN MANDER (*Amsterdam*, 1618). A. & A.

Een zilveren gouden-bruiloftspenning van het jaar 1621 (III.; bl. 6, Vr. VII). Volgens J. KOK's *Vaderl. Woordenboek*, Dl. XXIX, art. *van Loon*, is deze penning geslagen ter eere van het vijftig-jarige huwelijksfeest van MAARTEN RUYCHAVER en ALIDA VAN DER LAAN, 't welk, invallende op den 28sten Oct. 1620, eigenlijk gevierd werd den 26sten Sept. 1621, bij welke gelegenheid er eene uitreiking plaats had van dusdanige gouden en zilveren gedenkpenningen.

De dochter van het vermelde paar, ANNA RUYCHAVER, trad in den echt met HANS VAN LOON, en had met dezen insgelijks het geluk haar gouden bruiloftsfeest te vieren. Zulks viel voor in 1647, en ook te dier plegtigheid werden gouden en zilveren penningen aan de feestgenooten uitgedeeld. Op den eenen kant zag men beider familiewapen, op den anderen las men het volgende bijschrift:

„De Liefde blijft in eeuwigheit, Geloof en Hoop vergaan
Als Liefd' noch jaar, noch tijt verbeyt, is 't Jubeljaar voldaan".

In het geslacht der VAN LOON's heeft men zevenmaal een gouden bruiloft gevierd.

S. L.

Een zilveren gouden-bruiloftspenning van het jaar 1621. De wapens op dezen penning wijzen de geslachten aan tot welke dit bruiloftspaar behoorde, gelijk de letters, daarbij gesteld, de personen aanduiden. Het bovenste wapen is van RUYCHAVER, zijnde van azuur, beladen met een klimmenden leeuw, getongd en geklaauwd van keel, in het hoofd links gecantonneerd een korenschoof tusschen twee vogels, alles van goud, op een veld van azuur. Het onderste wapen is van VAN DER LAAN, van azuur, beladen met een keper en drie tonnen of vaten van zilver. De feestelingen zullen geweest zijn MAARTEN RUYCHAVER WILLEMSZ., Burgemeester van *Haarlem*, die ten jare 1570 in het huwelijk trad met ALYD VAN DER LAAN NICOLAASDR. Hunne kinderen waren: WILLEM, Raadsheer in *den Hage;* NICOLAAS, Hoofdofficier te *Haarlem;* GEERTRUYD (huwde met Mr. FRANC. GERRITSZE MEERMAN); MARIA (huwde met JAN GERRITSZ. MEERMAN); ALYDA (huwde met HANS VAN LOON). Zie onder anderen SCHREVELIUS, *Beschr. van Haarlem;* J. VAN DE CAPPELLE, *Belangr. Stukk. voor Geschied- en Oudheidkunde*, zijnde *Bijlagen* en *Aanteeken.*, *betrekk. het Beleg v. Haarl. in* 1572—1573. Schoonhoven 1844, bl. 55; FERWERDA, *Genealogie van* MEERMAN.

V. D. N.

[Ook A. & A. noemde ons hetzelfde echtpaar. Volgens hem had ALIJD VAN DER LAAN's vader, NICOLAAS (in 1584 gestorven) insgelijks de Burgemeesterlijke waardigheid bekleed. Hij beriep zich op FERWERDA's *Genealogie van der Laan* en *Wapenkaarten van Haarlem, Holland en Zeeland.*]

De Kanonnikskapittelen (III.; bl. 6, Vr. VIII). Buiten twijfel heeft J. H. DE ST. het werk van Prof. ROYAARDS, *Gesch. van het gevestigde Christendom en de Chr. Kerk in Nederl. gedurende de Middeleeuwen*, Dl. I, reeds geraadpleegd. Overigens is het ondoenlijk eene naauwkeurige literatuurgeschiedenis betrekkelijk dit onderwerp te geven, welke, vooral ten gevolge van de hevige twisten over de kapittelgoederen, buitengemeen rijk geworden is. Wij schrijven deze plaats af uit VOETIUS, *Polit. Eccl.*, P. II, Lib. IV, Tract. II, Cap. III, *de Ecclesiasticis ministrantibus*, *canonicis et oeconomis.* »Collegia canonicorum, quot et quae sint in orbe Christiano et quando atque a quo instituta, singulari libro explicuit AUBERT. MIRAEUS tit. *de collegiis Canonicorum* etc. a 1615. Inter scriptores politicos et juridicos aliqua de canonicis attinget STEPH. PASCHASIUS, Tholosanus etc. Ex protestantibus et reformatis, de Canonicis egit JOH. HIMMELIUS tract. peculiari *de Canonicis;* MARTINUS BUCERUS in defensione reformationis Coloniensis per HERMANNUM Archiepiscopum et Electorem Coloniensem institutae, cap. 131 et seqq. Pluribus et ex professo de canonicis egit anno 1661 MATHIAS NETHENUS collega noster in *Instructione historica de Canonicis tripartita.* Aliqua etiam de iisdem attingit ANDREAS ESSENIUS collega noster in defensione consilii theologici Ultrajectini de canonicatibus etc. 1658. Nos per occasionem nonnulla de collegiis et bonis eorum perstrinximus, supra part. I, lib. I, cap. 6, ubi de ecclesiis collegiatis et cathedralibus, et lib. IV, tract. II, cap. 7—11" etc. Uitvoerig handelt hij voorts over het genoemde onderwerp t.a.p. Nog vind ik in mijne bibliotheek: *Theol. Advys over 't gebruyck van kerckelycke goederen, van canonisyen, vicaryen* enz. gedr. te *Amsterdam*, 1653, en mij uit *Duitschland* geworden.

Aenmerckingen op het genoemde zedigh ondersoeck van het Theol. Advys over 't gebruyck der kerckelycke goederen enz. door CHRIST. CONSTANTIUS, ald. 1655. *Wolcke der getuygen ofte het tweede deel van het Theol. advys* door GYSB. VOETIUS, *Utr.* 1656. *Vertooch van het recht dat de Magistraet der stadt Utr. is hebbende om haere ondersaten geestelycke goederen besittende, te belasten mette betalinghe vant onderhoudt der Predikanten en Schoolen* enz. *Middelb.* 1655. *Advys ofte bericht ten versoecke van de Heeren Burgemeesteren en Vroedtschap der stadt Utrecht* door TUCKMANNUS, FLAMAN, V. HENGEL en HEYMENBERGH, *Amst.* 1660. Vele wetenswaardigheden, ook betrekkelijk den grafelijken tijd, komen in deze geschriften voor. Zóó behelst de *Wolcke d. getuygen* onder meer een *kort berigt van den oorspronck, ordre, ampt ende staat der Canonicken* en vindt men, om van meer te zwijgen, achter het eerste geschrift eene »copyë van der Canonicken eedt tot *Wyck te Duerstede*". Ook vele bronnen voor dit onderwerp worden in deze geschriften genoemd, als: AUGUSTINUS BARBOSA, *tract. de Canonicis;* JOH. CAPETIUS, *de origine Canonicorum;* MOLANUS, *tract. de Canonicis;* enz. Het Vde Boek van BOR, *Nederl. Oorl.*, wordt niet vergeten. Er wordt gewaagd van de *Statuten d. Utr. Kanunniken* in HS. toen in copie aanwezig bij den Heer LAPP VAN WAVEREN. Daarvan hebben volgens ROYAARDS t. a. p., bl. 76 aant. 1 VAN HEUSSEN en MATTHEUS, veel gebruik gemaakt, de laatste in zijn werk *de Nobilitate.* Zij schijnen nog op het Prov. Utrechtsch Archief voorhanden te zijn.

Dr. RÖMER.

[Ter raadpleging over dit onderwerp worden door R. W. T. het genoemde werk van MATTHAEUS, *de Nobilitate*, Lib. II, c. 2. sqq. en de Dissertatie van VAN DER SCHAAFF, *de Canonicis Rhenotrajectinis*, Leyden 1825, vooral wat de vijf kapittelen van *Utrecht* betreft, aangeprezen. „De Archieven dezer kapittelen, te *Utrecht* aanwezig, behelzen menig belangrijk stuk", zegt hij. „Men kan daarover te rade gaan met VERMEULEN'S *Verslag aangaande de Archieven der Provincie en der voormalige vijf Kapittelen te Utrecht.* Te *Utrecht,* bij KEMINK *en Zoon,* 1850. Voor de kennis der bijzondere bepalingen bij iedere Kapittelkerk, zijn de verschillende stedebeschrijvingen eene onschatbare bron". — Wij zouden hier nog bijvoegen de Kronijken van DE BEKA en HEDA, de onderscheidene Charter- en Placaatboeken, benevens BARBOSA, *de Canonicis;* FLEURY, *Institution du Droit Ecclésiastique*, en de *Batavia Sacra* van VAN HEUSSEN (bovenal de vertaling van dat werk met de Aanteekeningen van VAN RIJN, onder den titel van *Kerkelijke Oudheden*), aangehaald door φίλος πονοῦ, wiens mededeeling over de Kanonniken hier volgt]:

»Men noemt gewoonlijk *Kanonnik* (van het Grieksche χαινών) een geestelijke, die naar bepaalde kerkelijke regels leefde; een vast inkomen (*praebenda*) genoot, zitting en stem had in een Kapittel, en dagelijks kanonieke gebeden (*getijden*) in eene kathedrale of kollegiale kerk zingen moest. De oorsprong der Kanonnikaten moet, volgens sommigen, zeer oud zijn, ja, reeds van vóór den Kerkvader AUGUSTINUS dagteekenen. In ons vaderland vestigden zich de Kanonniken reeds bij de eerste komst der twaalf Evangelie-predikers uit *Engeland*, die alle Kanonniken waren van Aartsbisschop ECBERT van *York.* Van WILLEBRORDUS weet men bepaaldelijk, dat hij, na zijne terugkomst uit *Rome* in 697, zijne Aartsbisschoppelijke Kerk van *Sint Maarten van Tours* van veertig Kanonniken voorzag, en aldaar eene »*Scholastery*" oprigtte (zie ABBES GABEMA, HEDA en MATTHEUS).

In den beginne waren de Kanonniken de geheimschrijvers en zaakwaarnemers van den Bisschop, dienden hem tot raadslieden, tot onderwijzers zijner jeugdige klerken, in *één* woord, schenen tot verligting van zijne vele bezigheden, als het ware, ingesteld (*). Bij verslapping van tucht, en vooral door het aanmerkelijk aangroeijen hunner vele praebendae en regten, weken de Kanonniken geheel van hunne oorspronkelijke instelling af. Sinds de Xde eeuw meenden zij niet meer verpligt te zijn, gezamenlijk onder *één* dak te wonen, en betrokken nu min of meer sierlijke, ja, soms prachtige woningen, welke zooveel mogelijk in de nabijheid der kerken gebouwd werden. Vandaar die menigte huizen, welke als *Kerkgoederen* op de lijsten der eigendommen van vele onzer vaderlandsche kerkgebouwen voorkomen. Het kwartier, of de wijk, waarin zij woonden, werd *Montade* genoemd; en zelfs hier te lande bestond de bepaling, dat geen Graaf of eenige wereldlijke overheid aldaar jurisdictie mogt uitoefenen, of er den gevlugten boosdoener in hechtenis nemen.

Daar echter eenigen van hen zich aan de oude statuten hielden, werden zij in *seculiere* en in *reguliere* Kanonniken onderscheiden, welke laatsten onder *één* dak en bijna als kloosterlingen bleven voortleven.

Hunne koor-kleeding bestond uit eene toga van wit laken, op welke sommigen eene zwarte capuce droegen.

Na de Xde eeuw, toen de seculiere Kanonniken in aantal waren toegenomen, werd hunne instelling ook aan kerken verbonden, die niet *kathedraal* waren. Zulke Kanonnikaten, die in ons land zeer talrijk waren, werden *Kollegialen* genoemd, wier leden tot niets anders verpligt waren dan tot het zingen der getijden in het koor of kanonnikgestoelte der kerken.

Om tot de waardigheid van Kanonnik te geraken moest men, ingevolge de besluiten van Paus INNOCENTIUS VIII, den ouderdom van *veertien* jaren bereikt hebben; doch voor een *kollegiaal* Kanonnikaat werd slechts die van *tien* jaren vereischt.

(*) FLEURY, *Institution du Droit Ecclésiastique*, Paris 1709, p. 141.

De instelling stond tot de XVIde eeuw derwijze in eere, dat de hoogst geplaatste personen er naar dongen. De Koningen van *Frankrijk* werden bij hunne troonbeklimming *honoraire Kanonniken* van de kerken van *St. Hilaire*, *Poitiers*, *Tours*, *Angers*, *Chalons*, enz. Verscheidene Keizers lieten zich als zoodanig door den Paus benoemen. HENDRIK II was Kanonnik van *Straatsburg*; HENDRIK V van *Luik;* FREDERIK III van den *St. Pieter* te *Rome* en MAXIMILIAAN I van *Aken*. De schrijver der *Batavia Sacra* (V. HEUSDEN) verzekert zelfs, dat Graaf FLORIS II, HUGUES CAPET en FULCO *de Goede* het zóó verre dreven, dat zij met het koorkleed aan in het kanonnikgestoelte de getijden mede zongen.

De Proost of Abt (beide woorden zijn synoniem) van de Utrechtsche Kanonniken had eene uitgebreide magt, voerde het zwaard, en oefende, volgens HEDA, het hooge regtsgebied uit. In den eed, welken hij moest afleggen en dien men in de: *Voorberigten op Batavia Sacra* (*Editie in folio*, *Leyden*, 1726, p. xxxvi) in zijn geheel vinden kan, zwoer hij o. a.:

„Ik zal geen tijdelijk regtsgebied aan iemand met akkoord overgeven of vervreemden, zonder raad of toestemming van den Deken en van mijn Kapittel; en niemand daar tot regter aanstellen, die onzer kerk schadelijk kan zijn. Ik zal den Deken en het Kapittel, mitsgaders de goederen des Kapittels en hunne regten, naar al mijn vermogen handhaven. Ik zal de vasallen en dienstknechten niet op vrije voeten stellen. Ik zal de goederen van het proostdom niet op nieuw beleenen. Ik zal op de bezittingen van het proostdom of van het Kapittel geene sterkten opwerpen".

Bij elke vereeniging van Kanonniken waren *Dekens*, die gewoonlijk in het Kapittel voorzaten; *Cantors*, welke in het koor voorzongen; *Aartsdiakenen*, die het regt hadden, de bedienaars der kerkelijke beneficiën in het bezit hunner bediening te stellen; *Aartspriesters*, welke bijzonder belast waren met het toezigt over de bedienaars van de Parochiekerken der Kanonnikken; *Thesauriers* enz.

De Kanonnikken hadden een *jus perpetuum* op hunne prebenden; zij mogten die *gedurende hun leven* aan anderen vermaken, maar na hunnen dood kon het Kapittel er over beschikken.

De Kapittels waren bijeenkomsten, in welke zij op eenen bepaalden dag, te vaster plaatse en *omnibus vocatis*, over het handhaven hunner statuten, hunner voorregten of dergelijke onderwerpen handelden (Zie BARBOSA, *de Canonicis*, C. 35). Gewoonlijk werd het Kapittel door den Deken (*Decanus*) bijeengeroepen. Het stond den Bisschop echter vrij, daarbij tegenwoordig te zijn, ten minste wanneer er niet bepaaldelijk over hem moest gehandeld worden, in welk geval hij niet werd toegelaten. (*Concil. Trid.* Sess. XXV, C. 6.)

Men verdeelde de Kanonnikken overigens in: 1°. *Canonici sub expectatione futurae praependae;* 2°. *Canonici capitulares*, welke in het Kapittel stem hadden, en 3°. *non capitulares*, die daarvoor nog te jong waren; 4°. *Canonici ad effectum*, hononaire leden; 5°. *Geprivilegieerde Kanonniken*, welke de prebendae verkregen, zonder in het koor te komen; 6°. *Canonici domiciliares*, die nog te jeugdig waren om tot *Subdiaken* gewijd te worden; 7°. *Deservanten*, welke voor andere confraters, tegen een vast stipendium, de getijden zongen; 8°. *Canonici majores* en *minores*, met dubbele of kleine prebenden; 9°. *Canonici residentes*, welke zelf in het koor kwamen; 10°. *Canonici tertiarii*, die slechts halve prebendae verkregen hadden enz.

In ons land, vooral in de grafelijke tijden, waren de Kanonnikaten veelvuldig, en verkregen gedurig nieuwe praebenden en voorregten. Onze Graven en Heeren vreesden, even als alle andere dignitarissen, de magt en den invloed der Kanonniken daar vaak de geringste beleediging, de minste krenking der kapittelregten, hun *Rome's* of *Avignon's* banvloek op den hals konden halen. Onder dat magtige theocratisch stelsel was 't geene kleinigheid eenen klerk, hoeveel meer nog eenen Kanonnik, den voet dwars te zetten. Er waren voorbeelden in *Beijeren* en elders, dat zulk eene aanranding den Landsheer, den Koning zelfs, zijn wereldlijk gebied kostte.

In bijna elke aanzienlijke stad van ons vaderland bestond een Kanonnikaat. *Utrecht*, waar de Kanonniken het eerst in *Nederland* den titel van *Domheeren* aannamen, blonk, in dat opzigt, boven alle uit; doch zijn luister taande na 1610 [?]. Het Kanonnikaat van *Haarlem* overleefde dat van *Utrecht*. Minder in rang was dat van *Middelburg* met zijne veertien leden. Het Kanonnikaat van *'s Hertogenbosch* was door de bescherming, of liever de geschenken van FILIPS *den Goede*, FILIPS *den Schoone*, en Keizer KAREL V, ontzaggelijk rijk geworden; dat van *Deventer* met zijne twintig Kanonnikdijen en negentien praebenden overleefde zelfs de crisis der Kerkhervorming, ja zou, overeenkomstig een verdrag met de Staten [van *Overijssel?*] op den 14den Junij 1623 gesloten, met een inkomen van 2500 guldens uit zijne voormalige bezittingen nog voortduren, indien niet een BRENNUS-besluit van 1634 het vorige vernietigd had. Er moeten overigens nog verscheidene collegiale Kanonnikaten in onze gewesten bestaan hebben. Onder anderen een te *'s Gravenhage* met twaalf, te *Dordrecht* met zeventien, in *den Briel* met twaalf, te *Gorinchem* met veertien Kanonniken enz."

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III.; bl. 6, Vr. IX). Mij vallen nog in de *Klokkedieven* van *Delfzijl*, de *Mosschen* van *Edam*, de *Hoornsche Wortelen* en de *Monnikentroeters*

voor *Monnikendams* inwoners. Er is wel naauwelijks een plaats in ons land, die van zulk een schimpnaam vrijgebleven is. Doorgaans behoort bij zulk een naam deze of gene sage, die ons den oorsprong verklaren zal. Zoo de bekende gebeurtenissen met het *kalf* en met de *steur*, die den Delvenaren en Kampenaren ten laste gelegd worden. Zoo ook zou het voorbeeld van een *mosch*, die met een sprietje regt voor zich uit de kerkdeur invloog, den Edammers geleerd hebben, hoe ze een balk in de kerk konden brengen, nadat ze uren te vergeefs beproefd hadden dien dwars naar binnen te werken. De Zwollenaren zouden uit verregaande hebzucht hun klokkespel aan de Amsterdammers verkocht hebben, die 't op den Munttoren plaatsten, en hunne *vingers blaauw* geteld hebben aan de dubbeltjes, waarin de koopsom hun werd uitbetaald. — Bekend is het, dat gelijk *Kampen* voor ons geheele land, alzoo ook *Dokkum* voor *Friesland* en *Edam* voor *Noord-Holland* het *Abdera* of *Schilda* is.

CONSTANTER.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Sluissche wind; — om het »zich laten voorstaan" der Sluizenaren op hunne stad; — *Middelburgsche schavotbranders* (het fijne dezer Kamper streek is mij onbekend); — *Brugsche zotten, Maanblusschers ;* zij dachten dat er brand was toen eens de maan helder op O. L. V. Kerk scheen.

De *Bressiaantjens* (*)
Zijn haantjens,
Maar, voor *Schoondijke*
Moeten ze wijken;
En komen die van *de Groe*,
Dan houën ze hun deurtje toe!

Karakteristiek Zeeuwsch-Vlaamsch deuntje.

G. P. ROOS.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Van *Delft's* inwoners gebruikt men den term *kalverschieters* (niet *kalfschieters*). De oorsprong daarvan is, naar het algemeene zeggen deze, dat eens de Delvenaars in het duister op den vijand meenden te schieten, doch men bij het aanbreken van den dag een gedood *kalf* vond. *Leydsche Blaauwmutsen;* de gewone tooi der *wevers*, vroeger de talrijkste fabriekarbeiders in die stad; *Leydsche Peujeraars* heeten alzoo wegens hunne sterke liefhebberij, om, in schuitjes gezeten, met peuren naar aal te visschen; *Schiedammertje Droogbrood; Praten ên breijen op zijn Schiedamsch;* het eerste is een blijk van de soberheid der oud-Schiedammers, die zich met droog brood vergenoegden; — het andere strekt ten bewijze van den ijver derzelfde oud-Schiedammers, die zich onder het praten steeds met netten breijen bezig hielden. Er was vroeger veel visscherij, Groenlandsvaart, haring-, zalm- en zeevisch-vangst te *Schiedam*.

(*) Inwoners van *Breskens*.

Nog teekenen wij op: *Goudsche Gapers; Rotterdamsche Windmakers; Haagsche Kaal en Knapjes;* voorts: *Vlaardingsche Vleet* (de vleet is een visch veel gelijkenis hebbende op rog) en *Gorkumsche blieken* (de bliek is een gemeene visch, ook »blei" genaamd). C.

[Van dat ongelukkig schieten der Delvenaars werd ons de sage op de volgende wijze medegedeeld door J. H. VAN DALE. Na de uitdrukking, *die noch schoot*, te hebben aangestipt, van hen gebezigd, die iets doen willen wanneer het te laat en vergeefsch is, gelijk waar beraadslaagd werd om te schieten als de vijand reeds lang geweken was: welk geval het bekende kluchtvertellingje van die van *Axel* ten onderwerp heeft, — gaat hij aldus voort: „Zoo was het ook in 't jaar 1574, toen eenige Spanjaards een aanslag op *Delft* hadden willen beproeven, maar tijdig ontdekt zijnde, van onder de muren waren geweken, waarop hun reeds lang buiten schot gekomen, een hagelbui van kogels achterna gezonden werd. Slechts een kalf, dat in de weï liep, werd hierdoor getroffen, en men maakte toen dit schimpdichtje:

De vrome Delvenaren
Die schoten een vet kalf,
Als zij verdrukket waren,
Ten tijde van Duc d'ALF.

(TUINMAN, *Nederl. Spreekw.*, Dl. I, bl. 57)".]

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Zie hier eenige steden en plaatsen in ons Vaderland, met de op hunne bewoners toegepaste schimpnamen:

Amersfoort, Keislepers; *Amsterdam*, Koeketers; *Benschop*, Beerenschieters; *Delft*, Kalverschieters; *Deventer*, Stokvisschen; *Dordrecht*, Schapendieven of Schaapskoppen; *Driel*, Vleescheters; *Gorinchem*, Blieken; *Gouda*, Gapers; *Gouderak*, Rakkers; *Groningen*, Molboonen of Booneneters; *Haarlem*, Muggen; *Heusden*, Wieldraaijers; *IJsselstein*, Apenluiders; *Kampen*, Steurvangers; *Leyden*, Hondendooders; *Lochem*, Koolhazen; *Nymegen*, Knodsendragers; *Oudewater*, Klokkendieven; *Rotterdam*, Keel- of Kielschieters; *Termunten*, Koedieven; *Werkendam*, Brijbroeken; *Woudrichem*, Mosterdpotten; *Zwolle*, Blaauwvingers.

C. G. B.

[N. N. die de schans *Knodsenburg*, door Prins MAURITS opgeworpen, met de *Nijmeegsche Knodsendragers* in betrekking heeft gebragt, vermeerderde ook nog de door C. G. B. gegevene lijst met de *Flessche Dieven* (voor die van *Walcheren*) en de *Maanblusschers* van *Middelburg*.]

Nederlandsche spot- en scheldnamen. »*Groller knollen*". »In *Grolloo* bestond vroeger het zonderling gebruik, (en somtijds volgt men hetzelve nog op,) om, wanneer er een nieuwe meijer werd ingehaald, dezen, vóór dat hij zijne nieuwe woning binnentrad, in eene of eenige *knollen* te laten bijten, die tot dat einde in de deur waren opgehangen, en welk voorbeeld door al de volwassene huisgenooten moest worden nagevolgd. Welke bedoeling men met zulk een gebruik heeft, of vanwaar hetzelve zijn oorsprong ontleent, hiervan liggen de redenen in 't duister. Heden ten dage wordt deze, gewis aloude, gewoonte,

onder vrolijk gejuich, vooral van de jonge lieden, door den nieuwen bewoner uitgevoerd. Te *Anderen*, een gehucht onder *Anloo*, heeft men dezelfde gewoonte; doch in plaats van knollen bezigt men aldaar een moesstronk, en dien ten gevolge zegt men nog wel eens: »*de Andersche moeshappers*". *Drentsche Volks-Almanak*, 1838, bl. 172.

Na deze aanhaling vergunne men mij mede te deelen, wat ik, ter beandwoording der vraag van SCR. verder heb opgeteekend.

Den Hagenaars heb ik wel eens den scheldnaam van *Haagsche Waterkijkers* hooren toevoegen. Over het waarom dezer benaming weet ik niets te berichten. Evenmin kan ik dit nopends de reden, weshalve de Israëlitische bewoner der Provincie dien der hoofdstad den naam van *Amsterdammer Melkëter* geeft. Weet het een ander, hij zegge het.

Te *Schijndel*, in *Noord-Brabant*, alwaar veel hop verbouwd wordt, heeft men de *Schijndelsche Hopbellen*, welke uitdrukking tevens het verwijt van drinkebroêrs in zich zoû bevatten. Te *Uden*, even als de volgende plaatsen in de zelfde Provincie gelegen, is de grond buitengewoon keihoudende; zijne opgezetenen hebben er den naam van *ujensche kaaiensch....s* aan te wijten. Waarom men den Veghelaar *Veghelsch Kuusken* of *Kalf* noemt, is mij niet gebleken.

Te *Oss* had men vroeger de gewoonte om, bij vechtpartijen, even als elders in ons vaderland, zich van dubbeltjes met scherpe randjes te bedienen, ten einde hiermede in elkanders aangezicht halve maantjes te prenten. Daar moet (ni fallor) nog iemant wonen, wien men den bijnaam van *regimentskop* gegeven heeft, wegends de talrijke sporen, door het bedoelde gebruik op zijn gelaat achtergelaten. 't Zal dus niemant bevreemden als hij verneemt, dat men de Ossenaren *Osser Dubbeltjessnijders* heet.

Te *St. Oedenrode* kent men de *Rooische Papbuiken*. Daar werd weleer bij den boer, voor het middag- of avondmaal, een groote ketel met pap opgedischt op eene tafel, die eigentlijk was samengesteld uit een »ijselik" blok houts, het stamënd van een' dikken boom, met drie andere blokken aan zijn benedeneinde als zoo vele pooten. Rondom deze tafel schaarde zich het gandsche huisgezin, bij enkelen met uitzondering van den heer en vrouw des huizes; en ieder lid daarvan, behoorlijk met een' lepel gewapend, schepte gemeenschaplijk uit den ketel mede. Vóór den belgischen opstand, ten gevolge waarvan indirekt in deze streken eene meerdere beschaving is doorgedrongen, heerschte deze zede bij vele, ten huidigen dage nog maar bij enkele landlieden.

Men wage 't eens om te *Nisselrode* luidkeels *haal over* te roepen, of om te *Loon-op-Zand* het navolgende versje in 't publiek uit te spreken: men kan zich verzekerd houden, dat, wordt het gehoord, er op 't zachtst een pak slagen te beloopen is. Die er lust toe heeft, beproeve het; ik wil hen het bedoelde versje wel mededeelen, het luidt:

Loon-op-Zand;
Licht volk, licht land.
Ze schooien den kost
En stelen den brand.

Bij deze onderscheidene berichten zij ten slotte de uitdrukkelijke rezerve gevoegd, dat, zoo er onverhoopt omtrent het een en ander hier voorkomende eene of meer onjuistheden mochten gevonden worden, ik die maar in kommissie had. Ik voor mij heb geenerlei grond om aan de waarheidsliefde mijner zegsmannen eenigen twijfel te voeden.

CHALOEDA.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Mijne bijdrage voor een andwoord op deze vraag was pas verzonden, toen mij te binnen viel, bij ALBERDINGK THYM, *Gedichten uit de verschillende tijdperken der noord- en zuid-nederl. Literat.*, enz., een oud gedicht, vol van zulke bijnamen, gelezen te hebben. 't Komt voor, onder het opschrift: *Uit den langen adieu*, op bl. 247 en vv. van den *Eersten Bundel* (Amst. 1850), en is overgenomen uit het *Belg. Museum*, Dl. III, *Gent*, 1839. De vervaardiger daarvan heette: »EDUWAERT DE DHENE, LYMANS zone, geb. te *Brugge* »»factor"" van de Rederijkkamer *De drie Sanctinnen* aldaar, van beroep Prokureur; † omtrent 1580". Hoewel 't meestal van in *België* gelegene plaatsen gewaagt, komen er toch ook enkele in ons land gelegene voor, zoo als: *Middelburg*, *Aardenburg*, *Axel*, *Oostburg*, enz. Uit dien hoofde heb ik 't niet ongepast geacht, dit gedicht, behalve de inleiding, hier over te nemen, en van de woordverklaringen, door den Heer ALBERDINGK THYM aan den voet der bladzijden geplaatst, alleen de zoodanige aan te voeren, als tot opheldering der bijnamen zelven kunnen strekken.

Den adieu.

Adieu, *Poorters* van *Brugge*, adieu *Heeren* van *Ghendt*,
Adieu, *Kindren* van *Ipre*, wijdt verre bekent,
Adieu, *Daryncbarners* (*) van den *Vryen* (†) mede,
Adieu, *Schotters* van *Douay*, ende daer omtrent;
Adieu, *Speerebrekers* der *Rijsselsche* stede,
Notecraeckers van *Orchies*, naer doude zede,
Ledichghanghers van *Oudenaerde* ghepresen;
Adieu insghelijcx, oock zoo ick dandere dede,
Pasteyeters van *Curtrijcke* mits desen;
Adieu, *Cupers* van *Damme*; adieu, moet wesen,
Witvoeten van *Aelst*, *Beenhouwers* (§) van *Male*,
Hudevetters van *Gheerdsberghe* hooghe gheresen,
Voorvechters van *Cassele* int speciale,
Vachtpluckers van *Poperynghe* tprincipale;
Slaepers van *Vuerne*, hebt oock huwen toer,
Raepeters van *Waes*, elck end int generale,
Adieu, eer ick reyse naer ADAMS moer.

(*) Turfbranders. (†) De vrijheid, het grondgebied. (§) Slachters.

Adieu, van *Dermonde Mackelyeters* (*) daer,
Pelsnaeyers van *Nieneven* openbaer,
*Dryncker*s van *Winnocxberghe*, *Zoutzieders* van *Bier-*
Rocheters van *Muenickere* der naer, (*vliedt*,
Adieu, *Mostaerteters* die men t*Oosthende* ziet;
Buctereters van *Dixmude* en vergheet ick niet;
Adieu, metten *Conijneters* van *Dunkercke* goet;
Adieu, *Drapeniers* van *Comene*, mijn jongste biedt;
Adieu, oock an de *Vulders* van *Caperijcke* vroedt,
En den *Schipghaernemaeckers* van *Oudenburgh*, tmoet
Oock adieu gheseyt zijn, ken cans my bedwynghen,
Cobeljaueters van *Nieupoort*, zijt oock ghegroet!
Saeywevers van *Hondscote*, *Ghistelsche Hovelynghen*,
Drooghaerts (†) van *Werveke* int ommerynghen.
Caerdemaeckers van *Deynse* up heurlieder vloer;
Ghy, *Saudeniers* van *Grevelynghe*, laet hu niet be-
sprynghen!
Adieu, eer ick reyse naer ADAMS moer.

Adieu oock, *Grootsprekers* van *Thorout*, ghy
Lueghenaers van *Ardenburch*, den *Wiltjaghers* by
Van *Maldeghem*, *Candeeleters* van *Meenen* voort,
Ketelboeters van *Middelburch*; adieu van my
Crudeniers van *Oostburch*; insghelijcx adieu (hoort!)
Lijnwadiers van *Thielt*, twelck menich oorboort;
Oock mede *Rootbierdrynckers* van *Haerlebeke*;
Ghy *Peeperloocketers* van *Eecloo* verstoort;
Keermeshouders van *Rousselare* meniche weke,
Cappoeneters van *Meessene*, waert nood tbleke
Met menich smetsere ende goet gheselle;
An de *Wijnzupers* van *Hulst* ick adieu spreke,
Snoucketers van *Acxele*, *Caesemaeckers* van *Belle*,
De *Teghelbackers* van *Stekene* oock mede telle;
Roometers van *Moerbeke*, ghy zonder poer,
Ende *Waermoeseters* van *Coolkercke* snelle:
Adieu, eer ick reyse naer ADAMS moer.

Adieu, *Hoppewinders* van *Okeghem* sterck,
Adieu, *Overmoedighe* van *Ronsse* int werck,
Papeters van *Denterghem*, daer in onverzaet,
Ganssedrijvers van *Laerne*, scherp int bemerck:
Te *Zele* daer vyndt men de *Vlasbooters*, jaet;
Adieu, *Stiermans* van *Wendune*, elck met zijn maet,
Ende ghy *Musseleters* van *Bouchoute* reyn,
Visschers van *Blanckeberghe* oock adieu ontfaet;
Adieu *Putooreters* (§) van *Waestene* int pleyn,
Adieu, *Dienaers* van *Sint Anna ter Mude* certeyn,
Verzeylders van *Heyst* ten Zeeusschen gronde,
Cokermaeckers van *Ruurle*, van *Vlaeters* (? C—A)
tgreyn (**);
Die van *Sint Jans Steene* oock adieu tallen stonde,
Compoosteters (††) van *Loo*, *Thoolnaers* van *Reppel-*
monde;
Adieu, *Eillynghen*, tsaemen, met den *Ackerboer*,
Adieu, dus namelicke *Vlaendren* int ronde,
Adieu, eer ick reyse naer ADAMS moer.
Adieu, voorts noch, ende wederom oorlof, adieu,
Al dat oud was, en zichterst gheworden nieu!

Voords zijn nog de volgende bijnamen te mijner kennisse gekomen: 1. de *Wannevliegers* van *Venloo*; 2. de *Rogstekers* van *Weert*; 3. de *Ganzekoppen* van *Goes*; 4. de *Fleschdieven* van *Vlissingen* en 5. de *Ooievaars* van *den Haag*. Zou deze laatstgemelde benaming in verband staan met de vroeger door mij vermelde *Haagsche Waterkijkers*? CHALOEDA.

(*) (Zekere visch.)
(†) Droogscheerders.
(§) Puitoor (een visch- en vogelnaam.)
(**) Bloed, geslacht.
(††) Konfituureters.

[Ook Σ. heeft zich wel de moeite willen geven, dit gedicht van EDUWAERT DE DHENE of DE DENE, bevattende diens

— langhen adieu
Niet oudgestich
In 't jaer ghemaect nieu
1500 ende tzestich,

voor ons over te schrijven. Vroeger nog dan de Heer WILLEMS in het *Belg. Museum*, had, zegt hij, de Heer JULES DE SAINT GENOIS, dit stuk doen plaatsen in de *Messager des Sciences et des Arts de la Belgique*, Tom. VI, p. 19 suiv.

„Reeds vóór DE DENE", merkt onze Correspondent verder op, „waren de spotnamen der Vlamingen op schrift gebragt. MONE deelde daarvan eene lijst mede in zijn *Anzeiger für Künde der Teutschen Vorzeit*, 1835, S. 299, door WILLEMS t. a. p. overgenomen. Behalve sommige scheldnamen, ook in het gedicht van DE DENE voorkomende, doet ons deze lijst nog kennis maken met de *Scipheeren van der Sluus*, *Wafeleters van Bethunen*, *Drinckers van Bergene*, *Utrechtsche Vlamingen van vier Ambachten*, *Forentiers van Nevele*, *Platte gesellen van Sleedingen*, *Dansers van Everghem*, *Osteliers van Ursele*, *Wannemakers van Singhem*, *Tuuschers van Theemsche*, *Hekeleers van Hostaden* en *Salmeters van Mechlen*. Aan de inwoners van *Werveke* wordt hier de naam van *verwaten lieden* toegekend, terwijl de *Deynsenaars*, *Garencoepers*, de *Greveningers*, *Wachters*; en de ingezetenen van *Thourout*, *Boffers* genoemd worden".

„Over *Makeleters van Dendermonde* zie men J. V. D. V. in *Belg. Mus.*, Dl. III; bl. 176, 177, die dezen naam niet afleidt van *makreel*, gelijk WILLEMS als mogelijk had opgegeven, maar van eene andere soort van visch, ongeveer de gedaante van een' kleinen braassem hebbende, welke zich in de *Schelde* ophoudt en den naam draagt van *makker* of *makkel*".

Eindelijk zijn ons nog voorgekomen: *Alkmaarsche Gortzakken*, *Hoornsche Krentebollen*, *Signoren van Antwerpen*, *Medenblikker Moppen*, *Amersfoortsche Keitrekkers*, *Traanbokken van den Helder*".]

Blaak, *Heidebrand of Veendamp* (III.: 6; Vr. X). De Heer J. V. bedoelt blijkbaar dien droogen nevel, welke niet alleen onder de opgegeven namen bekend is, maar meer, schoon oneigenlijk, *haarlucht* en *haarrook* genoemd wordt. Min juist wordt gezegd, dat die damp in *Gelderland* uit het noorden opkomt; het is veeleer met noord-oostenwind, dat hij aan die provincie toegewaaid wordt. Dit heeft plaats, zoo menigmaal de wind uit dien hoek waait, jaar op jaar, gedurende de maanden Mei en Junij, maar zelden na den langsten dag. Bij het opkomen van den rook verliest de zon haren glans en neemt een bloedroode kleur aan. De lucht, de boomen en alle voorwerpen krijgen een geelachtig rood aanzien. De damp wordt hoe langer zoo dikker en belet weldra het uitzigt tot op weinig schreden afstands; tegelijk wordt het koud en guur, en de helderste voorjaarsdag eindigt in een, door walgelijken reuk, dubbel onangenamen namiddag en avondstond. — Sedert vele jaren trok dit verschijnsel de aandacht, niet alleen van de ingezetenen, maar ook van het bestuur der omliggende gewesten. Naar aanleiding van eene uitnoodiging

der Pruisische Regering te *Munster*, werd daaromtrent in 't jaar 1822, door de *Commissie van Landbouw* in *Gelderland*, een opzettelijk onderzoek in het werk gesteld. De Heer Mr. A. C. W. STARING, niet minder als ervaren landbouwkundige, dan als oorspronkelijk dichter te achten, onderscheidde zich, gelijk meermalen, zoo ook bij die gelegenheid, door de menigvuldigheid en naauwkeurigheid zijner waarnemingen. In het genoemde jaar nam hij op zijne woonplaats, het huis *Wildenborch*, bij *Lochem*, de veenrook waar van den 11den Mei tot den 16den Junij, altijd bij noord-oosten wind. Terwijl de rook aanhield, althans van 's middags 12 tot des avonds 8 ure, onderging de barmometerstand steeds weinig verandering; de thermometer van FAHRENHEIT daalde doorgaans éėn graad. Hoe meer de wind tegen den avond uit het oosten aanwakkerde, des te dikker werd de rook; maar des ochtends was hij weggetrokken, en, ook al woei dan een stevige oostewind, was de lucht doorgaans wolkeloos en helder. Op den 24sten Junij werd, bij doorhalenden oostewind, geen haar- of veenrook waargenomen. Het resultaat harer onderzoekingen deelde de *Commissie van Landbouw*, op voorlichting van den Heer STARING, in 't kort, aan het publiek mede, in de *Statistieke Beschrijving van Gelderland*, ten jare 1826 door haar uitgegeven. Als oorzaak van het verschijnsel verklaart zij te houden twee kunstbewerkingen, door welke, in *Oostvriesland*, in het *Oldambt* van *Groningen*, in *Drenthe* en *Overijssel*, de veengronden voor den landbouw geschikt gemaakt worden. De eene bestaat daarin, dat de tot kluiten gehakte oppervlakte der hooge veenlanden wordt verbrand, waarna de asch, over den grond verspreid zijnde, dien tot het verbouwen van boekweit geschikt maakt. De andere, onder den naam van *roppen* bekend, bestaat in het verbranden der afgestoken zoden van slecht, veenachtig grasland. Dit roppen-is, naar men verhaalt, het eerst uitgeoefend door een welgesteld landbouwer in het *Oldambt*, wiens zoon, om de opschrijving tot de krijgsdienst onder NAPOLEON te ontgaan, de wijk nam naar *Oostvriesland*, en het dáár bekend maakte. Het werd in dat gewest weldra in gebruik en op groote schaal in werking gebragt, zoo als men zien kan in het werk van F. ARENDS, *Ost-Friesland und Jever*, B. II, S. 332—354 en B. III, S. 96—101. Sedert is het ook in ons land van jaar tot jaar op grootere uitgebreidheid gronds bewerkstelligd. Over den waarschijnlijken invloed van den haarrook op de gesteldheid van het weder en, ten gevolge daarvan, op de vruchtzetting der ooftboomen, zie men de aangehaalde *Stat. Beschr. van Gelderland*, bl. 137 en 138. Dat niet soms op den haarrook een zachte regen volgt, is door J. V. onjuist gezegd. STARING nam eens het tegendeel waar, en ook de naauwkeurige ARENDS spreekt daarvan a. w. B. III, S. 101. I. A. N.

[Zoo de Heer J. V. te *Elst* ons met zijnen naam wil bekend maken en ons opgeven hoe onze bezending hem 't best kan bereiken, zullen wij hem een boekje doen geworden van Director EGEN, betiteld: *Ueber Ursprung, Erscheinung und Verbreitung des Haarrauchs*, opgenomen in het *Programm zu der am* 13. *und* 14. *April* 1835 *in den Real- und Gewerbschule zu Elberfeld zu veranstaltenden öffentlichen Prüfung und Redeübung* (Elberfeld, 1835). Dit werkje werd ons voor den vrager ter leen afgestaan door H. JR., doch is te wijdloopig over dit onderwerp om hier bij uittreksel te worden medegedeeld.]

De Heilige Luderus (III.; bl. 6, Vr. XI). Zoo ik mij niet bedrieg zal men nergens eenen Heilige onder den naam van LUDERUS vinden. Geene vollediger lijst van Heiligen, wier feest of gedachtenis in de Roomsche en Grieksche Kerk gevierd wordt, is mij bekend dan de *Catalogue Alphabétique et Chronologique des Saints*, welke gevonden wordt in *l'Art de vérifier les dates* (éd. in-8°., *Par.* 1818), Tom. II, p. 35—112. Ook dáár komt geen LUDERUS voor, maar wel LUDGERUS, eerste Bisschop te *Munster* in 802, en overleden den 26sten Maart 809. Ik denk dat deze de bedoelde persoon is. Middeleeuwsche schrijvers, of afschrijvers, ook die in dienst waren van eene vorstelijke kanselarij, vergisten zich wel eens meer in de benaming der Heiligen en der feestdagen. Meermalen vond ik, in oorspronkelijke of authentieke stukken, S. SIMEON en S. JUDAS, in plaats van S. SIMON en S. JUDAS, wier dag op den 28sten October gevierd wordt, en zelfs S. PAULI *Conversationis*, in plaats van S. PAULI *Conversionis* (namelijk *die*) invallende den 25sten Januarij. Als men er naar zoekt, kan men meer zulke misslagen vinden. I. A. N.

[Een Heilige LUDERUS is aan L. D. R., en aan A. J. VAN DER AA, ondanks alle nasporingen, evenmin bekend als aan I. A. N., met wien zij gelooven, dat de Heilige LUDGERUS de bedoelde persoon zal zijn, over welken V. D. AA verwijst naar de *Kerkel. Oudheden*, Dl. I, bl. 147—154, en Dl. V, St. 1, bl. 104. A. & A. daarentegen acht voor mogelijk, doch, naar ons inzien, zeer onwaarschijnlijk, dat de Heilige LUDERUS dezelfde is met LUDGERUS, LOTHARIUS, LUDOVICUS, en dus (*sic*) met den Heiligen LODEWIJK of Saint LOUIS, Koning van *Frankrijk*, terwijl hij tot bewijs daarvan aanvoert *Historie van het Utrechtsche Bisdom* van VAN HEUSSEN en VAN RIJN, folio uitgave, Dl. II, bl. 389. — L. zond ons het volgende in:

„ST. LUDERUS of LUIDERUS, Bisschop van *Munster*, leefde ten tijde van KAREL *den Gro te*. Zijn leven, even als dat van zijnen broeder ST. HILDEGRUNUS, Bisschop van *Halberstad*, was voornamelijk aan de bekeering der Saxers gewijd. Hij stierf A°. 809. Zie den *Annal.* SAXO in het *Corpus Historicum Medii aevi* van ECCARD p. 152, 172, 189. In hoe groote reuk van heiligheid hij stond, blijkt uit eene legende, p. 374 aldaar voorkomende.

Hij wordt genoemd *Episcopus Munigar derordensis*. Dat dit hetzelfde beteekent als *Monasteriensis*, blijkt uit HERM. COMFRI *Chronicon*, in *Corp. Hist.*, II, p. 444, volgens wien echter de bisschopszetel te *Munster* eerst later zou gevestigd zijn".]

Afbeeldingen van de Admiralen Maarten Harpertsz. en Cornelis Tromp (III.; bl. 7, Vr. XIV). *Afbeeldingen* van de familie TROMP, uitstekend uitgevoerd, berusten nog heden te *Assen*, ten huize van Jonkh. C. P. L. VAN KINSCHOT, Directeur der Belastingen, afstammeling van SARA TROMP, dochter van CORNELIS TROMP, gehuwd geweest met den Raad en Pensionaris van *Delft*, Mr. GASPER VAN KINSCHOT. In deze familie is nog bewaard een *genealogische tableau*, met de wapens en bijschriften der voorouders en afstammelingen van het edele geslacht TROMP.

Den 11den Augustus 1788 werd de inboedel verkocht van CORNELIA VAN KINSCHOT, weduwe van den Heer WILLEM HARTOOG, na haar overlijden en dat van haren eenigen zoon. Zij was ook eene kleindochter van SARA TROMP.

Onder de kostbaarheden op dien inboedel voorkomende, waren er vele afkomstig van deze beroemde Admiralen.

Uit den Catalogus der toen verkochte voorwerpen, heb ik de volgende aanteekeningen getrokken, die, zoo ik vermeen, aan eenige lezers van DE NAVORSCHER, niet ongevallig zullen zijn. Zoo leest men

Bladz. 1, N°. 6 van den Catalogus: Uitmuntend schoon Kabinetstuk, verbeeldende een gouden Adelaar, versierd met eene ongemeene groote en twee kleiner fijne Paerlen, benevens een capitalen Robijn, hangende dit alles aan een gouden keten. Dit stuk heeft gediend tot eene *ridderorde* van den Admiraal M. H. TROMP, en is hem, wegens zijne verdiensten, geschonken. Verkocht voor *f* 600.

Bl. 5, N°. 17: Gouden geëmailleerd Olifantje, versierd met acht verschillende steentjes, zijnde een geschenk aan den Admiraal CORNELIS TROMP, gegeven bij zijne verheffing tot Graaf door den Koning van *Denemarken*, na den zeeslag tegen de Zweden, A°. 1676. Verkocht voor *f* 195.

Bl. 5, N°. 19: Zilver-draadwerksche Star *met een kruis* van binnen, gedragen door CORNELIS TROMP. Verkocht voor *f* 8.

Bl. 14, N°. 116: Wandelstok met zilver gemonteerd, gedragen door den Admiraal M. H. TROMP. Verkocht voor *f* 21.

Bl. 17, N°. 10: Zilveren Medaille met het borstbeeld van MARTEN HARPERTSZ. TROMP, Revers de zeeslag in *Duins* A°. 1653, 7 lood 9 eng. Verkocht voor *f* 13.

Bl. 17, N°. 11: Dito met dito, Revers zijn wapen met den zeeslag. 4 lood 8 eng. Verkocht voor *f* 8,50.

Bl. 17, N°. 12: Dito als de voorgaande. 4 lood 4 eng. Verkocht voor *f* 7.

Bl. 18, N°. 13: Dito met dito, gekroond met eene scheepssteevekroon, A°. 1653. 3 lood 7 eng. Verkocht voor *f* 9.

Bl. 18, N°. 14: Dito met dito op het sneuvelen van M. H. TROMP. 2 lood 8 eng. Verkocht voor *f* 6.

Bl. 18, N°. 15: Dito op de overwinning van den Admiraal TROMP, A°. 1639. 5 lood 8 eng. Verkocht voor *f* 10,50.

Bl. 18, N°. 16: Dito met het borstbeeld van CORNELIS TROMP. Revers de zeeslag van A°. 1666. 8 lood 1 eng. Verkocht voor *f* 15,50.

Bl. 18, N°. 20: Dito op het overlijden van den Admiraal CORNELIS TROMP. 3 lood 1 eng. Verkocht voor *f* 7.

Bl. 19, N°. 37: Drie en vijftig koperen penningen onder den Admiraal TROMP. Verkocht voor *f* 3.

Bl. 22, N°. 58: Afbeelding van de Graftombe van den Admiraal M. H. TROMP, zeer kunstig en fraai geboetseerd en gebronsd. Verkocht voor *f* 40.

Bl. 80, N°. 1: Afbeelding van den bloedigen zeeslag voor *Duinkerken*, tusschen twaalf schepen van H. H. M. de Heeren Staten-Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, onder het beleid van den grooten zeeheld M. H. TROMP, Luit. Adm. van *Holl.* en *Westfr.* en twee en twintig *Duinkerker* schepen onder den Admiraal MICHIEL DOORN, den 18den Februarij A°. 1639. — Op doek geschilderd in het graauw door W. VAN (DE) VELDE, A°. 1659, hoog 48 en breed 73 duimen. Verkocht voor *f* 450.

Bl. 82, N°. 2: De hevige zeestrijd in *Duins*, tusschen de vloten van Zijne Majesteit den Koning van *Spanje* onder het opperbevel van DON ANTONIS D'OQUENDO, en die der H. H. M. Staten-Generaal der *Vereenigde Nederlanden* onder het gebied van den Luit. Adm. TROMP, den 21sten October 1639. — Dit stuk is, als het voorgaande, door denzelfden (schilder) behandeld, op doek, A°. 1659, hoog 48, breed 73 duim, en kunnende tot eene weêrga daarvan dienen. Verkocht voor *f* 450.

Bl. 83, N°. 3: Het bloedig zeegevecht bij *ter Heiden* en *Scheveningen* op den 10den Aug. A°. 1653, tusschen de Engelsche Vloten onder bevel van den Generaal GEORGE MONCK, en de Holl. Vloten onder den Luit. Admiraal TROMP, waarin deze beroemde zeeheld voor zijn vaderland sneuvelde. — Dit stuk is gelijk aan het voorgaande, van eene zeer schoone ordonnantie en in dezelfde manier geschilderd door dito, A°. 1657, op doek, hoog 68, breed 115 duimen. NB. Op het voorgaande ziet men den schilder zelven in een Galjoot, den zeeslag, welken hij bijwoonde, naar 't leven teekenende. Verkocht voor *f* 410.

Bl. 84, N°. 4: Roemruchtige zeeslag tusschen den Admiraal JOHAN VAN GALEN en de Engelsche Admiralen BODLEY en APPELTON, op de hoogte van *Livorno*, den 13den Maart 1653. Op den voorgrond ziet men het Engelsche schip, de groote *Samson* genaamd, door CORNELIS TROMP aangetast en hevig beschoten;

verder den Admiraal VAN GALEN en daarnevens het schip de *Bonaventura*, hetwelk, door den zeeheld in brand geschoten, in de lucht vliegt; voorts nog verscheidene schepen, die met elkander slaags, en andere van de Engelschen, die vluchtende zijn; in het verschiet vertoont zich de Stad en Haven van *Livorno*. Alles is, zoo van ordonantie als uitvoerig [uitvoering?] niet minder dan de voorgaande stukken door denzelfden kunstenaar op paneel geschilderd; hoog 44, breed 62 duim. Verkocht voor *f* 450.

Bl. 87, N°. 31: Eene koperen plaat door C. VAN DALEN, voorstellende de Graftombe van den Admiraal M. H. TROMP. Verkocht voor *f* 11.

Bl. 102, N°. 21: *Leven en Bedrijf van* C. *en* M. H. TROMP, 4°. Amst. 1692. Verkocht voor *f* 6.

Bl. 103, N°. 32: M. H. TROMP, *Zeedaden tegen Engeland*, 1654.

Bl. 103, N°. 33: *Journaal van de voornaamste geschiedenissen ter Zee door* M. H. TROMP.

(Deze N°. 32, 33 en ook 34, hetwelk over een ander onderwerp handelde, te zamen verkocht voor *f* 20.)

Bl. 106, N°. 52: *La Vie de* C. TROMP, *'s Hage*, 1694. — *Lykoratie op* M. H. TROMP door Prof. TISIUS. Verkocht voor *f* 2,50.

(Onder den titel *Prent-konst* leest men nog:)

Bl. 109, Lett. A: Eene verzameling, inhoudende verscheidene fraaije Portraiten van de zeehelden M. H. TROMP en CORNELIS TROMP, in 't koper gebragt door SUIJDERHOEF, VAN DALEN, C. DE PAS, L. VISSCHER, MUNNIKHUIZEN, GOLE, BLOTTELING [BLOOTELINGH?] enz.

Bl. 109, rol D: Vijf stuks Graftombes van den Admiraal M. H. TROMP door C. VAN DALEN, in een koop, enz.

Indien men er belang in mogt stellen, de koopers te kennen, van welke alle nog afstammelingen in wezen zijn, om langs dien weg welligt te vernemen, of de vele voor de geschiedenis zoo belangrijke voorwerpen nog bestaan, leze men het volgende:

Door den Heer JOAN CAREL DE ROO, Heer van *Roosenburgh*, gehuwd met SARA HARPENTINA VAN KINSCHOT, de zuster der bovengenoemde CORNELIA, zijn gekocht: op bl. 1, N°. 6; bl. 5, N°. 17; bl. 14, N°. 116; bl. 102, N°. 21; bl. 103, N°. 32—34.

Door den Heer JOAN CAREL VAN ALDEWERELD, gehuwd met ALIDA ANNA DE ROO, dochter van den bovengenoemden: bl. 5, N°. 19; bl. 17, N°. 11—17; bl. 18, N°. 20; bl. 19, N°. 37; bl. 22, N°. 58; bl. 106, N°. 52.

Door GASPAR VAN KINSCHOT, den grootvader van den Heer VAN KINSCHOT *te Assen*: bl. 81—84, N°. 1, 2, 3 en 4.

B. W. WTTEWAALL.

Afbeeldingen van de Admiralen Marten Harpertsz. en Corn. Tromp. De opgave van den Heer WTTEWAAL te *Leyden*, »dat de portretten van de famile TROMP thans zouden berusten ten huize van Jhr. C. P. L. VAN KINSCHOT, Directeur der Belastingen in *Drenthe*, te *Assen*",— is min juist. De Heer VAN KINSCHOT te *Assen*, evenmin als iemand mijner andere niet talrijke bloedverwanten, is in het bezit van dergelijke afbeeldingen. De Heer WTTEWAALL kan evenwel eenigen schijnbaren grond voor bovengemeld schrijven hebben, daar werkelijk eenige familieportretten, maar geene van TROMP, afkomstig van den Heer GASPAR VAN KINSCHOT, op diens kleinzoon, den Heer VAN KINSCHOT, te *Assen*, zijn overgegaan.

De vier kapitale schilderijen van W. VAN DE VELDE, mede door den Heer WTTEWAALL vermeld, waren de eigendom van mijnen grootvader, G. VAN KINSCHOT, zoo even vermeld, doch zijn in het noodlottige jaar 1811 in openbare veiling, door wien is mij niet gebleken, aan den Heer C. S. ROOS verkocht, en prijken thans nog in den gang van het *Huis met de Hoofden*, te *Amsterdam*.

Uit het testament van Vrouwe CORNELIA VAN KINSCHOT, weduwe van den Heer WILLEM HARTOOG, overleden te *Amsterdam*, den 10den April 1788, is mij gebleken, dat in die nalatenschap zeer vele familieportretten voorhanden waren, en onder anderen ook van het geslacht TROMP. De testatrice had bepaald, dat die portretten, evenmin als de overige, openlijk mogten verkocht, maar onder de erfgenamen, bij minnelijke schikking, verdeeld zouden worden.

Zie hier eene opgave van deze stukken, voor zoo verre zij het geslacht van TROMP betreffen.

MAARTEN HARPERTSZ. TROMP, in eene zwarte lijst; CORNELIS TROMP, in vergulde lijst; Dezelfde (fraai), in een gesneden lijst; MAGDALENA VAN ADRICHEM, huisvrouw van M. H. TROMP, in vergulde lijst: de Pensionaris VAN KINSCHOT en zijne huisvrouw SARA TROMP, kleindochter van den Admiraal M. H. TROMP, elk in eene vergulde lijst; CORNELIS TROMP, in eene vierkante vergulde lijst, in 't klein; CORNELIS TROMP en zijne huisvrouw, in het klein, in vergulde lijsten, door MEIJTENS, 1668 (zeer fraai); Jonkvrouwe MARGARETA MARTINA, dochter van MARTEN HARPERTSZ. TROMP, in eene vergulde lijst (zeer fraai); MARTEN HARPERTSZ. TROMP, in eene vergulde lijst (zeer fraai); MARTEN HARPERTSZ. TROMP en zijne derde huisvrouw TEDING VAN BERKHOUT, in zwarte lijsten; CORNELIS TROMP; een groot familiestuk, voorstellende de kinderen van den Admiraal M. H. TROMP, in zijne drie huwelijken verwekt; CORNELIA VAN BERKHOUT, weduwe van M. H. TROMP, in vergulde lijst; MAARTEN HARPERTSZ. TROMP, in het klein; zijn zoon CORNELIS TROMP, in het klein; de Admiraal CORNELIS TROMP en zijne huisvrouw MARGARETHA VAN RAAPHORST, in groote antieke vergulde lijsten.

Men mag vragen hoe het mogelijk is, dat het spoor van al deze schilderijen zoo geheel verloren is geraakt? Welligt heeft men destijds, even als thans, alléén prijs gesteld op, en zorg gedragen vóór schilderstukken, die groote kunstwaarde bezaten, en de overige, als rebut, ter zijde gelegd en aan de vergetelheid ten prooi gegeven, zonder op de historieele waarde te letten.

(*get.*) VAN KINSCHOT.

Afbeeldingen van de Admiralen Marten Harpertsz. en Cornelis Tromp. In mijn bezit is een levensgroot portret van M. H. TROMP in gevorderden leeftijd, omhangen met eene gouden keten, houdende in de linkerhand den commandostaf, terwijl hij met de regter op een kanon rust. Zijne kleeding bestaat uit een borstcuras, waarover een gele mantel enz. In het verschiet een zeeslag. Hoog 1 el 15 duim, breed 97 duim.

Dit door J. LIVENS geschilderde portret is geheel verschillend van dat, door dienzelfden schilder vervaardigd en hetwelk, door HOUBRAKEN gegraveerd, voorkomt in WAGENAAR, *Vaderl. Historie.* Voor zoo verre ik weet, is het nog niet in plaat gebragt.

J. PH. VAN DER KELLEN.

Het geslacht van Harencarspel (III.; bl. 7, Vr. XV). De eerste van dit geslacht, ook wel VAN HARINGCARSPEL genoemd, die mij is voorgekomen, is: CLAAS JACOBSZ. VAN HARENCARSPEL, wiens moeder was N. VRIEND, in 1618 Schepen en Raad te *Amsterdam.* Deze was bij MARIA MUURLING vader van JACOB VAN HARENCARSPEL, in 1639 mede Schepen en Raad aldaar, getrouwd met MARGARETHA VAN OUDSHOORN, dochter van DIRK DE VLAMING VAN OUDSHOORN. Uit dit huwelijk sproten vijf kinderen:

1. MARIA VAN HARENCARSPEL, gehuwd met JAN VAN SYPESTEIN; 2. NICOLAAS VAN HARENCARSPEL, ten jare 1678 Schepen te *Amsterdam;* 3. DIRK VAN HARENCARSPEL, Kapitein ter zee in dienst dezer landen; 4. JACOB VAN HARENCARSPEL, volgt A; 5. WENDELA VAN HARENCARSPEL, stierf ongehuwd.

A. JACOB VAN HARENCARSPEL voornoemd, Bailluw van *Amstelland,* huwde met RENETTA CLARA VELTERS, dochter van ABRAHAM en HELENA DE HAZE, waarbij zes kinderen:

1. JACOB, overleed ongetrouwd in 1707; 2. HELENA; 3. ABRAHAM, stierf in Junij 1674; 4. MARGARETHA CLARA, geb. 10 Junij 1676, trouwde met PIETER HUGETHAN, Heer van *Vrijhoeve;* 5. FRANÇOIS, volgt B; 6. ABRAHAM, geboren 18 April 1687, trouwde 22 Dec. 1705 met JOHANNA MARIA WETHEIM, was in 1708 Schepen te *Amsterdam* en stierf 9 April 1709. Hij had twee zoons:

a. JACOB JAN V. H., stierf in 1708; *b.* JAN JACOB V. H., overleed A°. 1712.

B. FRANÇOIS VAN HARENCARSPEL voornoemd, geboren den 18den Februarij 1685, Heer van *Beverwyck, Wyck aan Duin* en *Wyck aan Zee,* in 1721 Schepen, ten jare 1746 Raad te *Amsterdam,* trouwde ANNA APOLONIA LOOTEN, dochter van ABRAM LOOTEN en ANNA VELTERS. Zij hadden tien kinderen

1. RENETTA CLARA, gehuwd aan WILLEM DECKER, Heer van *Ursem,* Burgemeester van *Gouda;* 2. ANNA CONSTANTIA, gehuwd aan Mr. JOHAN THIERRY, Secretaris der stad *Amsterdam;* 3. ALEXANDER V. H., geboren den 28sten November 1715 en ongetrouwd gestorven; 4. HELENA MARGARETHA, stierf ongehuwd en was Vrouwe van *Beverwyck* enz.; 5. SUSANNA JACOBA is tweemalen getrouwd: 1°. met Mr. HENDRIK NICOLAAS SAUTYN, Schepen te *Amsterdam;* 2°. met ELBERT TESTARD, Burgemeester te *Haarlem.* Ook zij was Vrouwe van *Beverwyck, Wyck aan Zee* en *Wyck aan Duin* en stierf kinderloos op den 4den Mei 1780; 6. ABRAHAM; 7. JOHANNA MARIA; 8. ANNA APOLONIA; 9. JACOBA HELENA; 10. N....... VAN HARENCARSPEL, alle ongehuwd overleden.

Er zijn dus geene mannelijke afstammelingen van dit geslacht, immers van dezen tak, meer aanwezig.

C. & A.

Johannes Bollius (III.; bl. 30, Vr. 1; vgl. bl. 347). JOHANNES BOLLIUS, geboren te *Gent,* en Doctor der Godgeleerdheid, werd in 1577 tot Hoogleeraar in die wetenschap aan de Hoogeschool te *Leyden* aangesteld; doch reeds in het volgende jaar werd hij door die van *Gent,* die hem hunnen lieven landsman noemden, op eene dringende wijze tot Predikant verzocht, hetwelk ten gevolge had, dat BOLLIUS, den 6den November 1578, zijn eervol ontslag als Hoogleeraar verkreeg. Hij was nu Predikant te *Gent* tot na de overgave dier stad in 1584. Sedert vertoefde hij te *Middelburg* en schijnt van daar naar *Stade* te zijn vertrokken, waar hij in het Fransch en Nederduitsch predikte en zich in 1590 nog bevond. In het volgende jaar moet hij echter naar *Vreemdijke* en *Biervliet* beroepen zijn, waar hij den 21sten Julij van dat jaar zijn dienstwerk aanvaardde. Na de overstrooming van 1601, waardoor het kerkgebouw van *Vreemdijke* onherstelbaar verwoest werd, begaf hij zich met der woon naar *Mauritsfort,* alwaar hij de dienst waarnam voor de bezetting dier sterkte en voor de bewoners der naastbijliggende polders, waaruit later de gemeente *den Hoek* ontstond van welke BOLLIUS alzoo de eerste Leeraar was. Hij overleed aldaar tusschen 1619 en 1625. Zie: *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden,* V., bl. 633, vergeleken met W. TE WATER, *Hist. der Hervormde Kerk te Gent,* bl. 54—61 en het *Aanhangsel* op dat werk van zijnen zoon, den geleerden J. W. TE WATER, alsmede met SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leydsche Hoogeschool,* Dl. II, *Toev.* en *Bijdr.* bl. 57 en 58.

Bijzonder aangenaam zal het mij zijn in-

dien men zoodra mogelijk mij, in geval BOLLIUS werken mogt hebben uitgegeven, de titels daarvan naauwkeurig wilde opgeven.
A. J. VAN DER AA.

[Eén deel van de geschriften, zoo even aangehaald, wordt ook genoemd door J. C. K., terwijl .. K. ons verwijst op het levensberigt van JOHANNES BOLLIUS, in het *Beknopt Biographisch Woordenboek* van KOBUS en RIVECOURT, bl. 195.]

Het Kerknieuws vóór »de Boekzaal" (III.; bl. 31, Vr. 2). Ik twijfel of er vóór de uitgaaf van de *Boekzaal der geleerde Wereld* in het begin der XVIIIde eeuw gelegenheid was tot het mededeelen van kerkelijke berigten der Hervormde gemeenten in ons vaderland, omdat in het *Berecht* vóór de *Boekzaal* van April 1716, het volgende voorkomt: »Men zal in de volgende maenden den Leezeren (by de maent) wat *School-* en *Kerknieuws* opgeeven en van allerleie veranderingen, die op Akademiën omtrent Professers en in Kerken van Steden en Dorpen omtrent Predikanten (binnen de maent) zijn voorgevallen, zoo net en naauwkeurigh berichten als het weezen kan. Iets, dat allang van ons is gedreigt en dat, aen het gaen geraekt, hoe lange zoo meer zal konnen vermaeken. — Aen *Hollant* zullen we ons hierin niet bepaelen, maer andere Provinsiën en mettertyt alle zeven geduurigh aenroeren.— Met een woort alles, waermede wy denken de geleerde wereld, het Predikantendom en den Proponenten te konnen dienst doen zullen wy er kortelyk onder mengen. De tyt zal het leeren, hoe het zal worden gedaen, en hoe ontfangen". Uit deze aankondiging blijkt duidelijk, dat het mededeelen van Akademie-, School- en Kerknieuws tot dien tijd toe niet gebruikelijk en dus eene nieuwe onderneming was, waarmede men eene proef nemen wilde en afwachten of het in den smaak vallen zou. Ware dat vroeger elders geschied, dan zou dit hier wel vermeld zijn.
E. A. P.

Het Kerknieuws vóór de Boekzaal. In het Voorbericht van de *Boekzael van Europe ontsloten met de maanden Julius en Augustus* 1692, wordt gewaagd van *Nouvelles de la République des Lettres* »sinds weinige jaren in *Holland* uitgegeven door een Franschman", en later door anderen vervolgd onder den titel: *Histoire des Ouvrages des Sçavans*. Hoewel ik nu niet weet of ook *kerknieuws* in die werken gevonden wordt, en de laatste titel doet vermoeden dat ze alleen uit aankondigingen en beoordeelingen van werken bestaan hebben, meende ik dit niet achter te moeten houden, omdat het misschien den Navorscher B. op het spoor kan brengen. Maar wie was die Franschman? en wie waren zij, die zijn arbeid hebben vervolgd?
THEODORIK.

[Op de vraag van THEODORIK geeft I. D'ISRAELI, in zijne *Curiosities of Literature* (BAUDRY'S edit., Vol. I, p. 11), het volgende bescheid:

„BAYLE was in 1684 de oprigter van de *Nouvelles de la République des Lettres*. Hij bezat de kunst, door gewoonte verkregen, van een boek, zoo als men het gelukkig heeft uitgedrukt, met zijne vingers te lezen en om, in beknopte uittreksels, een juist overzigt van het werk zamen te vatten, zonder bijvoeging van stof, die er niets toe deed. Levendig, netjes en vol van dat attische zout, waardoor ook de droogste onderzoekingen smakelijk worden gemaakt, was hij oorzaak, dat voor het eerst de dames en geheel het *beau monde* in den arbeid van den Recensent belang stelden. Hij omvlocht den geesel der kritiek met rozen. En evenwel BAYLE, die zichzelven een berigtgever en geen regter verklaarde te zijn, de bescheidene twijfelaar BAYLE kon zijne lezers niet lang voldoen. Men achtte zijne loftuitingen wat al te mild; de vloeiendheid van zijnen stijl wat al te gemeenzaam en anderen hielden zich alsof ze zijne luchtigheid niet naar hunnen smaak vonden. In zijne latere deelen nam hij, om het geschreeuw te stillen, de koude nuchterheid van een' geschiedschrijver aan en hij heeft, in zes en dertig kleine deelen met boekbeoordeelingen, besloten in 1687, geen verwerpelijk legaat aan de letterkundige wereld achtergelaten. Zij werden, met mindere vaardigheid, voortgezet door BERNARD en, met voorspoediger uitslag, door BASNAGE in zijn *Histoire des Ouvrages des Sçavans*.]

Begraafplaats van Spinoza (III.; bl. 30, Vr. 3). SPINOZA is overleden in *den Haag*, zondag den 23sten Februarij 1677 en begraven den 25sten daaraanvolgende in de *Nieuwe Kerk*. Zie zijn *Leven* door COLERUS: »Le corps fut porté en terre le 25 Février accompagné de plusieurs personnes illustres, et suivi de six carosses. Au retour de l'enterrement qui se fit dans la nouvelle Église sur le *Spuy*, les amis particuliers ou voisins furent régalés de quelques bouteilles de vin selon la coutume du Pays dans la maison de l'Hote du défunt", (den schilder H. VAN DER SPIJCK op de *Paviljoengracht*).
B——

Begraafplaats van Spinoza. Ter weerlegging van de verschillende valsche geruchten, die over de omstandigheden en de plaats van SPINOZA's dood in omloop waren, beroept zich o. a. MORÉRI, *in voce*, op het getuigenis van de menschen, bij wie SPINOZA tot aan zijn dood heeft ingewoond, waaruit blijkt, dat hij den 21sten Februarij 1677 te *'s Gravenhage* in den ouderdom van 44 jaren overleden en vier dagen later aldaar in de Nieuwe Kerk begraven is, terwijl een stoet van zes koetsen en verscheidene aanzienlijke personen zijne lijkstaatsie verzelden.
CONSTANTER.

Begraafplaats van Spinoza. De Heer L. B.(ORSTEL) te *'s G.(ravenhage)* heeft in de nommers 15, 18 en 23 van 't *Israëlietisch Weekblad*, jaarg. 1852, eene levensschets van den hierboven genoemden, te *'s Hage* op den 23sten Februari 1677 overleden wijsgeer, geleverd. In 't laatstgemelde N°., noot (16), lees ik: »De juiste plek, waar hij begraven is, kan met geene zekerheid worden bepaald. Waarschijnlijk op de plaats van de *Nieuwe Kerk* op het *Spui*, te *'s Hage*". — De gronden voor dit gevoelen worden echter niet medegedeeld.
CHALOEDA.

[Wij erlangden ook minder of meer breedvoerige antwoorden op deze vraag van F. F. C. STEINMETZ, V. D. N., ..K., J. H. VAN DALE, THEODORIK, ..ELSEVIER, B. H., J. SCHREUDER, LEGENDO ET SCRIBENDO en A. & A. Zij verwijzen ons op J. F. HENNERT's *Uitgelezene Verhandelingen*, Utrecht, 1780, Dl. I; A. SAINTES, *Histoire de la Vie et des Écrits de Spinoza*, Paris 1842; ORELLI, *Spinoza's Leben und Schriften*, Aarau, 1843; *Het Leven van B. de Spinoza, vertaald door* F. HALMA, *uit het fransch van de Heeren* BAYLE en JAQUELOT, Utrecht, F. HALMA, 1698; *Het Algemeene Woordenboek der Zamenleving* in voce; de *Levensbeschrijving van eenige voorname Nederlandsche Mannen en Vrouwen*, II., bl. 291; IJPEY en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk*, II.; bl. 573; Mr. H. J. KOENEN, *Gesch. der Joden in Nederland*, bl. 353 en de *Woordenboeken* van BAYLE, MORÉRI, NIEUWENHUIS en HOOGSTRATEN.

..K. vestigt onze opmerkzaamheid op de nieuwste uitgave van SPINOZA's gezamenlijke werken, in twee deelen bezorgd door H. E. G. PAULUS te *Jena*, 1802.

Voorts mag de omstandigheid niet worden voorbijgezien, dat de wezenlijke sterfdag van SPINOZA in het duistere blijkt te liggen. J. SCHREUDER noemt, waarschijnlijk uit vergissing, zoo als bij dezen berigtgever wel eens meer het geval is, den 23sten Januarij; ..K., J. H. VAN DALE, F. F. C. STEINMETZ, CONSTANTER en ..ELSEVIER teekenen als zoodanig den 21sten Februarij aan: terwijl B.— en CHALOEDA hem op den 23sten van die maand bepalen.]

Op de Spanjaarden veroverde wimpel 7 *Aug.* 1588 (III.; bl. 30, Vr. 4). Genoemde wimpel werd door PIETER VAN DER DOES, Vice-Admiraal van *Holland* enz., aan de stad *Leyden* geschonken, en was afkomstig van het Admiraalschip van Don DIEGO DE PIEMENTEL, 't welk een deel uitmaakte der onoverwinnelijke vloot. Over dezen wimpel zie men Mr. JAC. SCHELTEMA, *De Uitrusting en Ondergang der Onoverwinnelijke Vloot*, bl. 220, tegenover welke bladzijde eene afbeelding van het bewaard gebleven deel van den wimpel is geplaatst. In den tijd van SCHELTEMA was dit gedenkstuk geheel opgerold en in zeildoek gepakt, hangende aan de hoogste oostelijke punt van het dak der *Pieters Kerk* te *Leyden*, bijna gantsch vergeten. Ter bekoming van genoemde afbeelding wendde zich SCHELTEMA in het jaar 1825 tot HH. Kerkmeesteren, en deze zullen ook thans het best in staat zijn om aanwijzing te doen, van de plaats waar genoemde wimpel thans bewaard wordt.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Niet anders heeft ons A. J. VAN DER AA berigt.]

Op de Spanjaarden veroverde wimpel. De groote wimpel van het galjoen van D. DE PIEMENTEL is ter betere bewaring door HH. Kerkmeesteren uit het koor der *Pieters Kerk* overgebragt in hunne woning aan de Z. O. zijde der kerk, in een vertrek naast hare groote vergaderkamer. Berigtgever dezes heeft het stuk des wimpels (want het is door de langdurigheid van tijd van onder beschadigd) in Augustus des jaars 1837 aldaar te zien erlangd.

Weekblad van Leyden. N. N.

»*Theofridi Epternacensis Vita S. Willebrordi*" (III.; bl, 30, Vr. 7). Wanneer, waar en in welke verzameling is die *Vita* gedrukt? In geene enkele verzameling. De bedoelde *Vita* ligt nog ongedrukt, zoo als FOPPENS in zijne *Bibl. Belg.* aanmerkt, p. 1130. Wel is waar hebben CAVE en OUDINUS beide verzekerd dat die levensbeschrijving in het licht was verschenen; dit is eene dwaling, gelijk opzettelijk wordt aangetoond door de geleerde Benedictijners in de *Histoire littéraire de France*, T. IX, p. 508, alwaar men overigens den algemeenen inhoud van gezegde *Vita* leert kennen. QUIESCENDO.

Volksliederen. »*Al is ons Prinsje nog zoo klein*" (III.; bl. 31, Vr. 10). Eenige inlichtingen omtrent dit Volkslied vindt men opgeteekend door Prof. L. G. VISSCHER, in zijne *Leiddraad tot de Algemeene Geschiedenis van het Vaderland*, Dl. II, bl. 253—255.

Acht dagen na het overlijden van WILLEM II (6 November 1650), werd WILLEM HENDRIK (WILLEM III) geboren. De goede gemeente meende, dat deze weldra de ambten zijns vaders moest bekleeden, en kon zich zelve niet gelooven, toen zij vernamen, dat men in *Holland* handelde, alsof het Stadhouderschap was afgeschaft, — in *Zeeland* den vertegenwoordiger des Prinsen als eersten Edele, uit de vergadering der Staten weerde, in *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Gelderland* en *Groningen* den magistraat veranderde, bij keuze der vroedschappen, en overal scheen te ijveren voor een Stadhouderloos bewind. Het volk riep toen om de verheffing van den Prins, ter wiens eere alom de kleuren van zijn huis waren uitgestoken, — en wat men ook antwoordde, — in de kerk, waar WILLEM HENDRIK gedoopt werd, op het *Binnenhof*, waar de Staten van *Holland* vergaderden, klonk zonder ophouden: »*Het Oranje boven!*" Ja, hoe de Loevensteinsche factie den Prins van de regering verwijderd zocht te houden, hoe men er van sprak, dat er geen Prins der *Vereenigde Nederlanden* was, dat een kind in de wieg niet kon voorzitten in den raad, en geen verdediger zijn van het geloof, zooals de eerste plicht van den Stadhouder was: »de gemeente liet zich afwijzen, doch bleef dreigend, en zong daar een liedjen van, dat door merg en been ging, en de Loevensteinsche Heeren niet weinig bekommerde. Zij zeggen, riep het volk,

Zij zeggen: er is geen Prins in 't land,
En de vlaggen die waaijen van alle kant;
Vivat! Oranje! Hoezee!

Waarbij dan als de klap op den vuurpijl met geestdrift gezongen werd:

Al is ons Prinsjen nog zoo klein,
Alevel zal hij Stadhouder zijn.

Zie hierover uitvoeriger het aangehaalde werk. J. J. WOLFS.

Vraagteekens.

357. — *Cornelius van Oosterwijk.* Wie zou mij naauwkeurig kunnen opgeven, *waar* en *wanneer* de Predikant CORNELIUS VAN OOSTERWIJK geboren is? Hij ving zijn dienstwerk aan bij de Hervormde Gemeente te *Korendijk* in 1744, en zette het voort te *Zaamslag* van 1751 tot aan zijn overlijden in 1767? B.

---

358. — *Zeeuwsche wereldreizigers.* Zouden de Zeeuwen, — nu het bewezen is, dat JORIS VAN SPILBERGEN te *Antwerpen* geboren werd, — zich niet op meer wereldreizigers mogen beroemen, dan alleen op JACOB ROGGEVEEN? B.

---

359. — *Spreekwijzen. De plank misslaan.* Van iemand, die iets doet of beweert wat glad verkeerd is, wordt gezegd dat hij de *plank geheel en al misslaat.* Hoe is men toch aan die vreemde en zonderlinge zegswijze gekomen, daar het hoogst duidelijk is, dat wel *de bal*, maar niet *de plank* geslagen wordt, en het dus van zulk eenen persoon moet heeten: hij slaat den *bal* geheel en al mis? H. W. K.

---

360. — *Pleiziertogtjes rondom de wereld.* In het *Leeskabinet* van 1835 lees ik, dat men in de Engelsche nieuwsbladen eene advertentie heeft geplaatst, volgens welke er te *Liverpool* een schip in zee zou gaan, hetwelk de reis rondom de wereld zou doen, en waar passagiers, tegen betaling van £ 150 of *f* 1800, zouden worden opgenomen, terwijl, indien de zaak bijval vond, alle zes weken een dergelijk schip zou vertrekken.

Men vraagt of er zich liefhebbers genoeg hebben opgedaan, dat de ondernemer het plan kon volvoeren, of dat het misschien bij de eerste reis is gebleven en welligt ook deze niet eens heeft plaats gevonden. H. W. K.

---

361. — *Philemon, zoon van Heraclides in Mad. Wyttenbach's »Banquet de Léontis".* Op de lijst der personen, die in het bekende werkje van Mevr. WYTTENBACH, getiteld: *Banquet de Léontis*, aan het feestmaal deel namen, staat onder anderen: PHILÉMON *fils d'*HÉRACLIDE, en daarachter: *Voyez la Philomathie de* THÉAGÈNE (*le Prof.* WYTTENB.) III, p. 259.

Ik sla deze plaats op, in de meening van aldaar den waren persoon, die onder den naam van PHILÉMON ingevoerd wordt, te zullen aangewezen zien. Te vergeefs. Welk verband er tusschen dien PHILÉMON en de plaats in WYTTENBACH's *Philomathia* bestaat, blijft mij een raadsel. Schuilt er ook eene fout in de aanhaling? Die daartoe in staat is, helpe mij te regt. J. C. D.

---

362. — *Schilderij van Rembrandt.* In den *Algem. Konst- en Letterbode* van 20 Mei 1842, N°. 21, geeft de Heer BODEL NYENHUIS een verslag van het vinden eener schilderij, geteekend R. VAN RIJN 1617, een landschap met een steenen molen voorstellende. Zij was bij het afbreken van een huis te *Schiedam*, van achter een papieren schoorsteenstuk te voorschijn gekomen. Het verslag eindigt met den wensch dat deze schilderij niet *door een Overzeesch vreemdeling veelligt voor altijd aan den vaderlandschen bodem ontvoerd* moge worden. Wat is er van dit stuk geworden? J. C. D.

---

363. — *Opdonderen.* Dit woord komt voor in den zin van *opkomen.* »Eergister hier ondert landt vernomen het *Enchuyser* Galjoot *Emloo* dat in zee gesteeken was en dierhalver alle dagen staat op te *donderen*", leest men in het nog gedeeltelijk onuitgegeven *Dagverhaal van den Wel Ed. Heer* JAN VAN RIEBEECK, Commandeur aan de *Kaap de Goede Hoop*, 1652—1662. Van waar deze vreemde benaming? LABORANTER.

---

364. — *De Bisschop van Roermond en de Heer van Trieste.* WAGENAAR maakt in zijne *Vaderl. Hist.*, Dl. XIX, bl. 221, melding van een' twist tusschen FRANÇOIS LODEWIJK, Bisschop van *Roermond* en JOAN FRANÇOIS D'EISCHEN, Heer van *Trieste*, in het ambt van *Montfoort*, in 1736, welk geschil vrij hoog liep, zoodat de Staten daarin betrokken werden. WAGENAAR zegt echter, dat het gevolg dezer zaak niet te zijner kennis is gekomen.

Misschien weet een der Navorschers er meer van, en het zou welligt niet onbelangrijk zijn den uitslag te kennen. φ²—φ.

---

365. — *Baron Syberg.* Onlangs in VAN EFFEN, *Hollandsche Spectator*, bladerende, viel mijne aandacht op het verhaal van zekere *doorluchtige zeldzame* en bijkans *onbegrijpelijke personaadje*, die destijds — October 1732 — ons land bereisde. Hij was *Baron* SYBERG genaamd, gaf zich zelven den titel van *Magus Christianus*, en verstond, naar men beweerde, de kunst van goudmaken. Zie *Spectator*, Dl. IV, bl. 73—75, 249.

Is er ook iets meer van dien reiziger bekend, met wien men destijds nog al op scheen te hebben? φ²—φ.

---

366. — *Rellstab's Geschiedenis der Convulsionaires.* RELLSTAB spreekt in zijn *Parijs in* 1843, Dl. II, bl. 174, van de sekte der *Convulsionaires*, die in het midden der vorige eeuw te *Parijs* groot opzien verwekte. Hij zegt jaren geleden de geschiedenis dier sekte behandeld te hebben. Is die niet in het licht verschenen? Kunnen HH. Navorschers mij dan omtrent dit punt niet inlichten?

THEODORIK.

---

367. — *De Papenbril.* De citadel van *'s Hertogenbosch* wordt de *Papenbril* genoemd. Kan iemand der Navorschers mij ook iets meêdeelen omtrent haar naamsoorsprong?

S.—H.

368. — *Sylvain Maréchal.* Algemeen bekend is van dezen dichter het volgende couplet, dat gezegd wordt het bekroonde antwoord te zijn op zekere prijsvraag, door een letterkundig genootschap uitgeschreven: Qu' est-ce que Dieu?

Loin de rien décider de cet Être suprême,
Gardons en L'adorant un silence profond;
Le mystère est immense, et l'esprit s'y confond:
Pour savoir ce qu' Il est, il faut être Lui-même.

Weet ook iemand eenige nadere bijzonderheden aangaande de uitschrijving dezer prijsvraag en dezen dichter? N. C. S.

---

369. — *A. Boon; Schmidt.* Wie was A. BOON, die het portret van Mr. W. BILDERDIJK geteekend heeft, hetwelk door J. HULSKAMP in 1786 gegraveerd is? —Van welken SCHMIDT is het portret van BILDERDIJK, in 1790 door MATTHIAS DE SALLIETH gegraveerd en uitgegeven? PRAESENS EST IMPERFECTUM.

---

370. — *Het Hooge Huis te Beest.* Belangrijke stukken uit het laatst der XVde of het begin der XVIde eeuw betrekkelijk dit huis in afschrift onder mij berustende, doen mij wenschen daarvan eene afbeelding of beschrijving te kennen. Zou de Navorscher het middel kunnen zijn om mijnen wensch te doen vervullen? Dr. RÖMER.

---

371. — *Spreekwijzen. Het is in de es,* zegt men, als men eene zaak, die niet in den *haak* (d. i. haag, cirkel) was, of waaromtrent men verschil had, in orde heeft gebragt. Heeft dit ook eenig verband met ons *as*, latijn *axis*, spil, rustpunt? Of behoort het tot het latijnsche *esse*, wezen, zijn, en beteekent het dus: het is in zijn cirkel, standpunt gekomen, het heeft zijn wezen, zijn bestaan gekregen, of is het iets anders? D. H. H.

---

372. — *Spreekwijzen. Ik zal hem troef geven, — ik heb er opgetroefd, — ik zal daarop turven.* Heeft dit ook eenig verband met het Angelsaksisch *torfian*, jactare, smijten. (JUNII OBSERV. 546; *oftorfod mid stanum*, met steenen geworpen), of behoort dit ergens anders toe?

D. H. H.

---

373. *Klompen.* Het dragen van klompen, onzen landaard eigen, wekt vaak de verwondering van vreemdelingen. De Grieken evenwel schijnen eene dergelijke dragt gekend te hebben, want ik lees ergens »Graeci vero καλοπόδιον appellant ligneum calciamentum. Hinc proverbium: *omnes eodem calopodio calciare.* FESTUS vero calones vocat calceos e ligno factos". Wie der HH. Navorschers kan mij omtrent deze dragt, én wat hare oudheid betreft, én wat haar gebruik bij andere volkeren aanbelangt, inlichting geven? L. D. R.

---

374. — *Eerste bestrating van wegen in Zeeland.* Bij de tegenwoordige verbeteringen van wegen, vooral ook in *Zeeland*, vraagt men, wanneer en welke wegen in deze provincie het eerst bestraat werden? P. FRET.

---

375. — *Barend Lampe.* Wie meldt mij eenige levensbijzonderheden van dezen Amsterdamschen Geneesheer? Ik weet alleen dat hij in de XVIIde eeuw leefde.

M. P. C. W.

376.—*Agathopeden.* Eenigen tijd geleden vond ik ergens melding gemaakt van een geheim genootschap, onder den naam der *Agathopeden.* Te vergeefs heb ik in al wat onder mijn bereik viel nagevorscht om er iets meer van te weten. J. M.

---

377. — *Georgius Gentius.* Wie was GEORGIUS GENTIUS, die uit het Orientaalsch in het Latijn overgezet heeft: *Rosarum Politicum de Persico*, en in 1654 in het Nederduitsch vertaald is door THYMON HOUTHOUCK, boekdrukker te *Amsterdam.* .. R. E.

---

378. — *Ludovicus Viadanus.* Wie was LUDOVICUS VIADANUS, die in 1605 den generalen bas heeft uitgevonden. Hij wordt vermeld in een werkje dat in 1780 te *Utrecht* verscheen, en waarover een verslag geleverd is in de *Vaderl. Letteroefeningen* van laatstgemeld jaar? .. R. E.

---

379. — *Overwinning te Ludiczi.* In eene stadsrekening van *Leyden*, A^{o}. 1413, leest men: »*Doen men die p̄cessi dede in ghedenckenesse der Victori te Ludiczi*, xiij *van den Gerechte*, *den clerc*, ij *boden*, ij *knechts*, *elc* i *m̄wyns*, *die st*(*oop*) iiij *pl. fac.* xliiij *ß*.

Men vraagt welke veldslag hiermede bedoeld, en wáár dat *Ludiczi* gelegen is. Misschien behoorde er gelezen te worden *Victori te Ludic*, »zi xiij, enz." (in den zin van: »*die* 13 *van den Gerechte*")? .. R. E.

---

380. — *Aventroot's »Send brief aen den Koning van Spangien".* Men verlangt bijzonderheden omtrent den schrijver, en of er van dezen zendbrief andere uitgaven, ook in vreemde talen, bekend zijn? J. L. A. I.

---

381. — *Emanuël van der Hoeven.* EMANUËL VAN DER HOEVEN, agent van den Hertog van *Saxen* enz., schrijver van het in 1706 te *Amsterdam* uitgegeven werk, getiteld: *Hol-*

lands Aeloude vryheid, buyten het Stadhouderschap, — een boek vol dwaasheden en wanbegrippen, en een toonbeeld der partijdigheid van de Zéloten der Loevensteinsche factie,— zegt in het *Bericht aan den Leezer, een der oudste Amsterdammers, van 's Moeders zyde*, te zijn. Wie was die moeder? C. & A.

382. — *Laijcken, Laijken of Leijcken.* Aan DE NAVORSCHER wordt, kan 't zijn, beleefdelijk antwoord verzocht op de volgende vraag:

Wat beteekenen *Laijcken, Laijken* of *Leijcken, Vegen* en *Schoeven?*

De beteekenis van de twee laatste woorden is niet zoo twijfelachtig als die van het eerste; althans verstaat men er heden ten dage nog door: *het afsnijden of uitrukken en het wegruimen van gewassen in vlieten en watertogten.*

Op grond van de verbinding, waarin het woord *Laijcken* met *Vegen* en *Schoeven* gewoonlijk voorkomt, willen sommigen aan dat woord de beteekenis van *Uitdiepen, Uitbaggeren* gehecht hebben.

Is die meening gegrond, en zoo neen, wat beteekent dan het woord *Laijcken, Laijken* of *Leijcken?*

383. — *Wen.* In de *Keuren* van *Kennemerland* lees ik: »dat hem niemandt en vervordere, t zy oude ofte jonge luyden, mitsgaders oock heure kinderen te eysschen ofte halen *Wen* by de goede luyden huysen, oft oock insgelycks *Wen* te brengen, soowel aen de vrienden als aen de vreemden, 't elcken reyse op de verbeurte van drie Kennemer ponden, te verbeuren by de gene die sulcx bevonden sal worden gedaen te hebben". — Gaarne was ik ingelicht over het gebruik of misbruik, waarvan hier sprake is. H.

384. — *N. J. Honigh.* In mijn bezit is een portret van D. NICOLAUS JOANNES HONIGH, *Consul Flissinganus, in Collegio Ordinum Zeelandiae Questor etc. Obijt* 1655. MIEREVELT *pinx.*, WEBBER *del.*, G. VALCK *sculpsit*, — overigens zijn wapen, en het omschrift: »Heureuse vie, n'est sans envie". — Zou men over dezen NICOLAAS JANSZ HONIGH en zijn geslacht, ook eenige inlichtingen kunnen geven? LA RUE, *Gelett. Zeeland*, vermeldt zijn zoon, JOHAN, Ridder, Schepen en Raad der stad *Middelburg.* —n—

385. — *Gilles de Blyde.* Deze Chirurgijn, een Fries, te *Dockum* geboren, woonde in 1588 te *Utrecht.* Den 3den Febr. 1588 verzocht hij aan de Leydsche Regering om zijne »Conste van chirurgie alhier te operéren", en in de stad te mogen komen wonen. Aan dit verzoek werd ook voldaan. Men vraagt of er van dien Fries bijzonderheden zijn mede te deelen? .. R. E.

386. — *Theophilus Rubema.* Weet men eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent THEOPHILUS RUBEMA, RUBBEMA of ROBEMA, een Fries van geboorte, die te *Parijs*, *Rome* en *Cambridge* had gestudeerd, en na gedaan verzoek, op den 3den Nov. 1587 als schoolmeester te *Leyden* werd aangesteld, om er in het *Latijn*, *Fransch* en *Nederduitsch* te mogen onderwijzen? .. R. E.

387. — *Verval der Nederlandsche Zeemagt.* MARTINET, van onze zeemagt sprekende, zegt op bl. 561 van zijn *Vereenigd Nederland*, Amst. 1788. »De Admiraliteiten hebben nooit eene vaste bepaling gemaakt, hoeveel schepen men in zee zou houden in tijden van vrede, soms besloot men er 60, op andere tijden 44, ook wel 96 in gereedheid te houden. Wij hebben er thans minder op den oceaan, maar wij kennen ook een tijd *waarin alleen één scheepje van 20 stukken kanon de Hollandsche vlag op zee liet waaijen.* Dit is inderdaad verbazend en naauwelijks te begrijpen".

Geen werk over het zeewezen bij de hand hebbende, wenschte ik te worden ingelicht, wanneer een zoodanig verval plaats had?

φ^2—φ.

388. — *Windhoutzaagmolen van Alb. Sweers.* Ik vond ergens dat het Hof van *Gelderland* in het jaar 1618 aan ALB. SWEERS te *Nymegen* octrooi verleende tot het zetten van een Windhoutzaagmolen aan de *Nieuwe Grift*, tusschen *Nymegen* en *Arnhem*, als hebbende hij *geïnventeert een nieuwe manyer om holt door wyntmoelens te sagen, sulx hyer te lande noit gepractiseert geweest was.* Was dit werkelijk de eerste houtzaagmolen in ons land, of kan men mij nader en beter inlichten dan mijn oude berigtgever?

P. N.

389. — *Het Hulle-Wulle-Waaitje*, is eene plaats in de Overbetuwe, provincie *Gelderland*, tusschen *Kesteren* en *Lienden.* Het landvolk vertelt elkander aldaar allerlei sprookjes, o. a. dat aldaar soms een ijzeren veulen rijdt. Kan iemand den oorsprong van dien naam opsporen, die waarschijnlijk met eenige, niet onbelangrijke volksverhalen of legenden verbonden is? P. N.

390. — *Mr. Christophorus Spindler* heeft tweemaal, als tolk, met WILLEM BARENTS VAN DER SCHELLING de reis naar het Noorden mede gemaakt. In een getuigschrift, hem door de Staten van *Holland* op den 9den April 1596, in het latijn gegeven, wordt hij genoemd Mr. CHRISTOPHORUS SPINDLERUS, *Rubeanus Carniolanus.* Aan de Leydsche Hoogeschool zijne studieën voleindigd hebbende, vermeldt hij zelf in eene nog voorhanden zijnde dissertatie, dat hij deelgenoot van de bedoelde reizen is geweest. Men vraagt eenige bijzonderheden over dien Slavoon. .. ELSEVIER.

BLADWIJZER.

A.

A. „Om des Keizers baard", 94.
A. (A. A.) Cardinaal Enckvoort. Gasthuis te Mierlo, 127.
—— Friesche Ruiters, 250.
—— Genealogie van van Middelhoven, 156.
—— Gustavus, Graaf Carlson, in Friesland, 366.
—— Zilveren schaal voor de Wed. Reijer Pietersen Crimpen, 269.
—— Geslachtregisters door George Sijen, 5.
—— De Troetels op Officiershoeden, 258.
—— Veliten, 77.
—— De „Zwarte Man"; de Hertog van Saksen, 345.
A. (A.&) 't Huis Blikkenburg, 150.
—— Geslachtlijsten der familiën Bemmel en Baijer, 342.
—— Op de Bommelsche Mutsenmarkt, 112.
—— Pieter van den Broek, 233.
—— Het Wapen der Compostell's en van Berk'en, 181.
—— „Om een Haverklap". 181.
—— Laarsvormige Drinkglazen; Aarden Kruik met aangezigt en wapens, 199.
—— Gysbertus Masius, 179.
—— Roodkoperen plaatje met Pallasbeeld, 287.
—— P. van Kay, J. van Gorcum, de heerlijkheid Bruchem, 186.
—— Trouwdag van Cornelis Tromp en Margaretha van Raaphorst, 340.
—— Het geslacht van Wouw, 121.
—— Hendricus Zwaerdecroon, 234.
—— Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig, 370.
—— Christoffel van Zwol of Swol, 292.
A. (A. S.) te Punjaub. De Hollandsche Stewart'en, 62.
A. (C. &) Bink, 288.
—— 't Geslacht Dickbier, 128.
—— Ph. de l'Espinoy's „Recherche des Antiquitez de Flandres", 190.
—— Het geslacht van Eze, 190.
—— Gooiland, 256.
—— 't Groot Hoorns, Enkh., Alkm. en Purmerender Liede-Boeck, 139.
—— Het geslacht van Harencarspel, 379.
—— Emanuël van der Hoeven, 383.
—— Vertalingen van Juvenalis, 304, 309.
A. (C. &) De Kastelein van Utrecht, 351.
—— De Gravin van Kingston, 224.
—— Lijst der Hollandsche beoefenaren der Latijnsche poëzij, 252.
—— Verzuim in de Leydsche dissertatiën voor 1790, 42.
—— Jan Lobé of Lobbe, 188.
—— Maandagsch bijgeloof, 81.
—— Ma'euse van Polanen, 256.
—— J. Mandvillon, 287.
—— Meijer, Meijerij, 256.
—— Oorlam, 288.
—— Het wapen der van Oosten's, 159.
—— Togt van Philips, Graaf van Vlaanderen, ten jare 1182, 31.
—— Raphaël, Graaf van Marcowisch, 287.
—— De familie Ravensberg, 160.
—— Robert Roberts. Voorspellingen over het vergaan der wereld, 298.
—— Deken van Ronse, 36.
—— C. Sloet, 252.
—— Het geslacht Tromp, 12.
—— Vaak, 222.
—— „Loop naar St. Velten", 222.
—— Het geslacht van Velthuysen, 63.
—— Het geslacht van Wachendorff, 365.
—— Bewoners van Welna in 1650. De familie Wuytiers, 161.
—— Portret van Jonkvr. Barchman Wuytiers, 345.
—— Johan van der Wijck, 314.
—— De Zevende zoon Willem Frederik geheeten, 245.
A (F. J S.) Borstbeeld met eene wrat, 304.
A. (M. F.) Vertalingen van Juvenalis, 308.
A. Oorspronck van den Raadt van Cortenberghe, 62
„A horse! a horse! my kingdom for a horse!" 33.
Aa. (A. J. v. d.) Petrus Abresch, 272.
—— Vers op het vignet boven de Amsterdamsche Courant, 367.
—— Augustijner kloosters in de Nederlanden, 311.
—— Bacchus in de spreekwoordentaal, 285.
—— Grafschrift op Mr. J. Beets. P. Baldus de Ubaldis, 12.
—— Gaspar van den Bogaerde, 344.
—— Johannes Bollius, 379.
—— Gevatheid van den Hoogleeraar S. J. Brugmans, 161.
—— Johannes Camhout, 330.
Aa. (A. J. v. d.) Petrus Camper, 322.
—— François Caron, 141.
—— Matthias Claudius, 279.
—— Drieberg, 105.
—— Verdediging van Egmont en Hoorne door henzelven, 116.
—— Friesche Ruiters, 251.
—— Wollebrandt Geleynsz, de Jonghe, 212.
—— Vertalingen van Juvenalis, 304.
—— Het Kaarsje springen op Drie Koningen, 81.
—— Loen, 183.
—— Monferland, 335.
Hervormde gemeente van ter Neuzen, 329.
—— Odemarus, stichter van Ootmarsum, 247.
—— Nederlandsche Porceleinfabrieken, 123.
—— Verduitscher van „Don Quixote", 157.
—— Het Leydsche Gymnasium; de H. H. van Raephorst, 333.
—— Santhorstsche Geloofsbelijdenis, 17.
—— Andries Schraver, 125.
—— Petrus van der Vorm, 144.
—— Vreemdijke; den Hoek, 359.
—— „Het Welvaren der Stad Leyden", 330.
—— Prins Willem en zijn Hof, 309.
—— De Heerlijkheid Zaamslag, 104.
—— Hendricus Zwaerdecroon, 234.
Aagje (Nieuwsgierige), Zilveren schaal voor den Muntmeester van Nispen, 133.
Aanhalingen. „A horse! a horse! my kingdom for a horse!" 33.
—— „Alles is hier vast en veilig", 107.
—— „De pijlen die mij eerst te samen niet en weken", 218.
—— „God save the King", 191.
—— „God tempert den wind voor het pasgeschoren Lam", 116.
—— „Hier liet een zoon met zijne moeder", 223.
—— „Hoe kan een jonge vrouw een' ouden man bedriegen", 256.
—— „Ik geloof dat hij de moord gestoken is", 256.
—— „Lieve! zouden wij bedillen", 59.
—— „Mediis tranquillus in undis", 256.
—— „Mijn zoon, geef op de les uws Vaders", 263.

Aanhalingen. „Non Ambitione, sed Virtute", 127.
—— „Ons Patroon van Alven", 210.
—— „Una via est" en „Lateat dum pateat", 158.
—— „Vlieg, vlieg, vlug vlindertje", 145.
—— „7 zitten aan het roer", 222.
Aanhaling uit Boerhaave, 288.
—— uit Iz. Walton, 46.
Aanstekelijkheid van het gapen, 154.
Aard- en Kaboutermannetje, 95.
Aardbeving te Ferrara in 1570, 323.
Aarden Kruik met aangezigt en wapens, 199, 266, 267.
Aardenburg" („Belegering van), 237.
Aardewerk (Delftsch), 292.
Aarsen (A). Kapitein Aarsen, 350.
—— (Kapitein), 350.
Abbema (Mr. A. S.); Yde of Ido Abbema, 164.
Abels (Focke, Jan, Hans), De Geus Fox; Aeno Capito, 180.
Ablaing (W. J. Baron d') van Giessenburg, HSS. en berigten over het geslacht Baeck of Bake, 269.
—— Anna Haze, 87.
Abresch (Petrus), 272.
„Accoord van Putten", 40.
„Accurata Utopiae Tabula", 323.
Actaboeken (Kerkelijke) te Middelburg, 357.
Acten (Verlijding van vrijwillige) onder de Republiek, 352.
Adamaeus (Jacobus); Israël en Petrus, Pratanus of van der Mersch, 225.
Adam's val (Voorstelling van eenen hond in plaats van de slang bij), 194.
Adelaar (Geslachtswapen met), Portret eens Krijgmans, 30.
Adelaar (Kourt Syverts), beter; Cort Adeler, 136.
Adeler (Cort), 136.
Admiraal, 287.
„Adventurer" („Religion the Foundation of Content" in de), 96.
Aegidius of Gillis van Ryckegem, 222.
Aelten (Godeschalk), 169, 170.
„Aenigmata" (Jacobi Eyndii), 192.
Aerts (Johannes Jacobus), 258.
Aeschylus (Escuriaalsche HSS. van), 15, 16.
Aftellen, 345.
Agathopeden, 383.
Aiguillon (F d'), 258.
Ajala (Gabriël en Balthazar), 258.
Ajax, Kerkelijke Oudheden van Belgie, 61.
Akerlaecken (Berkhout, Maria Magaretha van), 215, 216.
„Al is ons Prinsje nog zoo klein", 31.
Alba (Spotschrift op het zwaard des Hertogen van), 97.
Albae, Latijnsche benaming van Haarlem, 256.
Alchymie (Medaille van door) verkregen goud, 357.
Alegambe (Philippus), 258.
Alfred (Zeetogt op last van Koning), 217.
Algerus, 258.
Alkatyven. 127.
Alkemade's (De van), de Riemer's en van der Schellingen, 34.
Alkmaar en St. Pancras (Oudbeden tusschen), 51.
—— (Werken over de belegering van), 127.
Allatius (Leo) of Leone Allazzi, 54.
Allazzi (Leone) of Leo Allatius, 54.
„Alles is hier vast en veilig", 107.
Allirol (J.). Nieuw ontdekte landen, 19.
Alliteratie, Geallitereerde woorden en zegswijzen, 196.
Alman (begraafplaats van Jan) te Vlissingen, 2.
Almanak door Petrus Forestus, 326.
Alphabeth (Het Nederlandsch), 191.
Alroentjes, 171.
„Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel, in de lochting", 103, 104.
„Als het regent en de zon schijnt is het kermis voor de kippen", 103.
„Als het regent en de zon schijnt bakken de heksen pannekoeken", 103.
Altaarstuk door P.D.G. A°. 1633, 224.
Altena (Het geslacht van) enz., 208.
Altena's (Verlangde Geslachtwapens der van), 273.
Alva te Antwerpen (niet Brussel), afgebeeld en gehekeld, 180.
Alva (Blaauwboekje door) verspreid, 67.
Alven" („Ons Patroon van), 210.
Alyn, Hogshead en Okshoofd, 364.
Amazonen (De), 227.
Amman (J. C.), 157.
—— (Czaar Peter en J. C.). Van Helmonts verdienste jegens de geneeskunst, 100.
„Amor Nummi", 192.
Ampten der Dichters van de Evangelische Gezangen, 291.
Amstel (A. en J. Ploos van), 141.
„Amstelredams eer ende op comen", 83, 84.
Amsterdam (Erasmus over), 197.
„Amsterdam is machtig, Den Haag is prachtig", 96.
Amsterdamsche Courant (Vers op het vignet boven de), 3, 367.
Amsterdamsche plaatsbenamingen. Het Rusland, 62.
Amsterdamsch Rederijkers-Nieuwjaars-lied voor 1630; 1.
Anagram op Joan van Oldenbarneveld, 166.
Ancker (Het quac) slachten, 318.
Andelius, 122, 123.
Anna („Daar loopt wat van St.) onder", 223.
Anna (Sint) Schapraai, 31.
Anonymous. „Wien Neerlandsch bloed," 107.
Anthonie. Wonderlijk getal, 45.
Anti-afschaffer (Een), „Zoo dronken als een snip", 128.
Antoine (Marc.), 320.
Antonie's (Utrechtsche St.) en St. Hubert's varkens, 226.
Antwerpen (Naamoorsprong van), 172.
Appel op Appelius (Jan), 188.
Appeflaauwte, 160,
Aprilgekken: Poissons d'Avril; All. Fools' Day, 238, 239.
Arakatscha (De), 132.
Arcadia (Heemkerk's Batavische), 146.
Arcerius (J.), 226.
Archief van Breedevoort, 325.
Archieven van Ootmarsum, Oldenzaal, enz. 231.
Argyle (De Graaf van) in Friesland, 67.
Aristarchus. De Staats-Loterij, 64.
Arkel (Het geslacht van), 300.
Arondeaux (A.), 196.
Arragoenschen („Den Spaenschen en) Spiegel", 315.
Asbergsche Oudheden (Beschrijving der, op last van Hermann, Graaf van Nieuwenaar, 367.
Asch („Tusschen twee stoelen in de) zitten", 62.
Asiste (Wapen van het gelacht d'), 223.
Athener (Hoe kwam een) aan zijn beroep? 134.
Athias (Jozef), 258.
Augustijner Kloosters in Nederland, 311.
Aurora te paard, 135.
Autographen, 278, 279.
Aventroot's „Sendbrief aen den Koning van Spangien", 383.
Avezathe, 128.
„Avis sincères aux Cathol. de Hollande" van P. Quesnel., 170.

B.

B. Aegidius of Gilles van Ryckegem, 222.
—— Het Kerknieuws voor de Boekzaal, 30.
—— Johannes Bollius, 30.
—— Portret van Charles Chais, 362.
—— Th. Adr. Clarisse, 192.
—— Duitsche Hervormde en Luthersche Gezangboeken, 126.
—— Bremer en Kleefsche Gezangboeken, 126.
—— Evang. Gezangen, 207.
—— Liederen ten grondslag aan Evang. Gezangen, 126.
—— Gezangen door Abraham Rutgers, 126.
—— Hervormde gemeente te Ritthem, 222.
—— Hervormde Predikanten van den Polder van Namen, 62.
—— Romein de Hooghe, 128.

B. Cornelis Janssen en Festius Hommius, 94.
—— Iersch, Scotsch en Gaalsch, 357.
—— Het Mauritsfort in Zeeuwsch Vlaanderen, 62.
—— Genealogie van van Middelhoven, 155.
—— Predikanten van ter Neuzen, 329.
—— J. Nieuwenhuyzen, 256.
—— Eerste algemeene vergadering van Onderwijzersgezelschappen, 256.
—— Zeeuwsche Onderwijzersgezelschappen, 288.
—— Cornelis van Oosterwijk, 382.
—— Physionotraces van Quénedey en Chrétien, 320.
—— Tijdrekening van de Requesens in Zeeland, 288.
—— Inhuldiging van sommige Stadhouders tot Markgraven van Vere, 352.
—— Het voormalige Zaamslag, 204.
—— Zeeuwsche Wereldreizigers, 382.
—— Zeeuwsche Wiskunstenaars, 352.
B—. Begraafplaats van Spinoza, 380.
—— Spelling van het woord Leyden, 171.
B²b. Brief van Anna Boleyn, 97.
B. (B. B.) Landspassaten, 29.
B. (C. G.) Muntstuk van Lodewijk XVI, 1793, 18.
—— Munten van het Fransche Keizerrijk met „Republique Française", 270.
—— Nederlandsche Spot- en Scheldnamen, 373.
B. (C. W.) Momboirskamers, 174.
B....s. „Groene granen, witte zwanen", 127.
B. (T. v.) Wapenoefeningen op Romeinschen voet onder Prins Maurits, 292.
B. (v.) Altaarstuk door P. D. G. A⁰. 1633, 224.
B. (v. D. v.) Aarden Kruiken met aangezigten en wapens, 267.
—— Munt van Oyen, 132.
Baan. (J. v. d.) Willem Beukelszoon van Biervliet, 328.
—— Doopsgezinde Gezangen, 151.
—— Kerkelijke Actaboeken te Middelburg, 357.
—— Arent Roggeveen, 152.
Baccalaureus der Decreten, 158.
Bacchanten (Euripides') v. 284—285, 159.
Bacchus in de Spreekwoordentaal, 285, 286.
Back, Backx, Bacx of Bax, (De familie) 56, 57.
Baeck of Bake, (HSS en berigten over het geslacht) 269.
Baerle, (Mr. Constantijn van) 222.
Baersdorp, (Het geslacht van) enz. 208.
Bake of Baeck, (HSS en berigten over het geslacht) 269.
Baldes)Franciscus) en Magdalena Moons, 282.
Baldus (P.) de Ubaldis, 12.
Balkius, (IJsbrandus) Reynhardus, Frisius, 310.
Ballade; Romance, 288.
Bank", („Door de) 251.
Bannerets; Baronets, 316, 317.
Bar, (Vrijheer van) 120.
Baronets; Bannerets, 316, 317.
Barons en Comtes (Nederlandsche) de l'Empire, 226
Bataafsche Pottebakker, (Rufus, de) 64.
Batavische Arcadia, (Heemskerk's) 146.
Batenborch, (Wernic van) 144.
„Bâtir des Châteaux en Espagne", 172, 173.
Bavo, Met een helm geboren, 246.
Bax, Back, Baeckx, of Bacx, (De familie) 56, 57.
Bayard (Afstamming der Predikanten), 97.
Baijer en Bemmel (Geslachtlijsten der familiën), 342.
Beaumont (H.), 159.
Bedelaars, Tielsche Broodbidders, 223.
Bedevaart naar Wilsnaeck, 96.
Beecq (De Zeeschilder Jan Carel van), 37.
Beelaerts (Freule Geertruyt) en Juff. Geertruyt van Rotterdam, „Sangmeesteresse", 258.
Beeldsnijder van Voshol. Halsketting uit de lucht gevallen te Amsterdam 14 Oct 1653, 129.
—— Gefacsimileerde naamteekeningen op Vorstelijke bescheiden, 131.
Beeldspraak van 't Oude Hollandsche Regt, 267, 268.
Beeldwit, 245.
Been (Geen) in iets vinden, 336.
Been („Steen en) klagen", 339.
Beerebijt (De), 312.
Beest (Het Hooge Huis te), 383.
Beets (Mr. Joan), 11.
—— (Grafschrift op Mr. Joan) 12.
Beger (G. W.), „Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie", 348.
„Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie", 348.
Begnicour (J. B. Boucher de), 196.
Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen, 2.
Begroeting van jonggetrouwden met paardeboonen, 30.
Beker (St. Graals) en Tempel te Monsalva, 164.
Bekker (Aan Proponenten opgelegde verwerping van Balthasar), 35.
Belegering van Aardenburg, 237.
Belegering van Alkmaar (Werken over de), 127.
Beloften (Onvoldane), 224.
Belooningen voor Opdragten, 216.
Bemmel en Baijer (Geslachtlijsten der familiën), 342.
'k Ben in de boonen, 351.
'k Ben een boon, 190.
Bendorp (C. F.), 24.
Benedictis (Jacobus de), „Stabat mater", 252, 254.
Bentzmann, 362.
Bergen (Van) de Turfschipper van Breda, 162.
Berk'en (Het wapen der Compostel's en van), 181, 182.
Berkenschers (Boeken van), 31.
Beseven, 334.
Bespookte („De) Waereld ontspookt", 191.
Bestrating (Eerste) van wegen in Zeeland, 383.
Beukelszoon (Willem) van Biervliet, 327, 328, 329.
Beul te Middelburg (Middeneeuwsch eedsformulier van den), 34.
Beunhaas, 108, 109, 110.
Beweegbare metalen drukletters in 1435. Margaretha, zuster abdisse van St. Catherinen te Mur, 197.
Beijeren (Eijeren met) is de houwelijke staat, 320.
Bezweringen bij de Ouden, 32.
Bh' (D.) Amerikaansche Predikanten der XVIIde ceuw, 131.
—— Autographen, 278.
—— Du Bois genaamde Predikanten, 231.
—— Matthias Claudius, 279.
—— De Regterhand bij den Eed, 277.
—— Verduitschingen van de „Hermann und Dorothea" en van de „Faust", 312.
Bibl. (N. P.) Als het regent en de zon schijnt — is het kermis in de hel, — bakken de heksen pannekoeken — is het kermis voor de kippen, 103.
—— Hud en mud, 47.
—— Zoo zout als brem, 11.
Bibl. Sch. „Hoe kan een jonge vrouw een' ouden man bedriegen", 256.
—— „Ik geloof dat hij de moord gestoken is", 256.
—— Likedeelers, 364.
—— „Stabat Mater"; Jacobus de Benedictis, 252.
—— Stunica, 351.
Bibliotheken (Openbare) in Nederland, 229.
Biebelabonschenberg" („Op den), 37.
Biervliet (Willem Beukelszoon van), 327, 328, 329.
Bieselingen (Balthasar Gerards — Willem I. door van) 230, 231.
Bilderdijk (Het geboortehuis van W.), 319.
Bilderdijk's exemplaar van Shakspeare, 127.
Bink, 288.
Bisdom (Het) Brit, 210.
Blaak, Heidebrand of Veendamp, 6, 375.
Blauw Maandag, 27, 28.
Blauwe Zonnepaarden, 217.
Blaauwzuur (Behandeling van Oogziekten met), 295.
Blakstil, 275.

Blankhof, ook Blankenrof en Blankerhof (De Schilder Jan Teunisz.), 161.
Blikkenburg ('t Huis), 150.
Bloemendaal, 43.
Bloemhof" („Een) van Mr. Adr. Koerbach, „Zijl voor Ider",356.
Bloemverkoopster" (Het Liedje „de), 318.
Blok (Stamboek van Johanna Koerten), 107.
Blommerhelt of Blommerhart,152.
Blyde (Gilles de), 384.
Bobbelspel, 353.
Boei" („Een Kleur als en), 310.
Boekdrukkerij (Eerste) te Middelburg, 277.
Boekdrukkunst (Gedenkpenning op de Uitvinding van de), 55.
Boeken (Verboden) in Nederland, 230.
Boekzaal" („Het Kerknieuws voor „de), 30, 380.
Boeren door Floris V tot Ridders geslagen, 128.
Boerendienstverwisseling op Vrouwendag, 173.
Boeren-Zaturdag, 174.
Boerhaave, 55.
Boerhaave's geslachtswapen, 128.
Boerhave (Aanhaling uit), 288.
Boffen, 160.
Bogaerde (Gaspar van den), 344.
Bogchels (Regenvoorspellende), 94.
Bois (du) genaamde Predikanten, 231, 232, 233.
Bois (Elaut du), 65.
Boisminart (D'Auzon de). Zelfopoffering van den Tamboer-Majoor Schwartz bij Czasnicky, 293.
Boleyn (Brief van Anna), 97.
Bollius (Johannes), 30, 347, 379.
Bombarners dach, Versworen Maendach, 94.
Bommelius (Everardus), 144.
Bommelsche („Op de) mutsenmarkt", 112.
Bon, 70.
Bondam (Het „Keizerregt" door den Hoogleeraar), 69.
Boon (A.) Schmidt, 383.
Boon ('k Ben een), 190.
Boonen ('k Ben in de), 351.
Boot of Booth (Het geslacht van), 342.
Boothia Felix, 32.
Booys (Hendericus du); Helena Leonora de Sieveri, 154, 155.
Borculo (Uitspraak van), 62.
Bordius (Johannes) en Michiel de Vos, 70.
Borger's „Aan den Ryn", 117.
Bornius (Henricus), 250.
Borselen, (Portret van Frankvan)1.
Borstbeeld met eene wrat, 303, 304.
Bos (Oordeel van L. van) over J. van den Vondel's Godsdienstverwisseling, 130.
Bosch (Hoe Hieronymus de) Fransch kon spreken, 34.
Bossche (Het geslacht van den), 295.
„Boter aan de galg gesmeerd",272.
Boucher (J. B.) de Begnicour, 196.
Bouwensz. (Leendert), 272.
Bouwer's Huisjes te Deventer. Anthony Bouwer Gerritz, 6.
Bouman. Boffen, 160.
—— Hobbekaas, 160.
—— Om Zeep; Appelflaauwte; Over zijn Thee; Buiten Westen, 160.
—— Staart over Schoêr, 160.
Bovy (Gilles). De Quadratuur van den Cirkel, 265.
Braeckmaent en Cativigheydt,132.
Braems' „Memoires touchant le Commerce", 91.
Brakel. Zelfontbranding van Buskruidladingen, 357.
Brakel's, (J.) „Onderwijs in den Godsdienst", 344.
„Braut von Corinth" (Goethe's), 262, 263.
Brederhof" („Reis van het O. I. Compagnieschip) door Marinus Hoelands, 195.
Breedevoort, (Archief van) 325.
Breêveertien (Hij laat de) waaijen, 303.
Brem (Zoo zout als), 10, 11.
Bremer en Kleefsche Gezangboeken, 126.
Bremer" („Mijn Vader is geen), 319.
Brickwall House. (Portretten op) Thomas van der Wilt. Andries de Graeff, 197.
Brimeu (Charles de Croy, Prins de Chimay en zijne echtgenoote Marie de), 322.
Brit (Het Bisdom), 210.
Britten (IJzers in 't huis te) gevonden, 235.
Broeke (Pieter van den), 233.
Broes (Mejufvrouw), 224.
Broodbidders (Tielsche), 223.
Brooden- of Tulenuitdeeling op Hypolitushoef te Wieringen,227.
Broucqsaulx, 66.
Brouwer (Catharina), 224.
Bruchem (De heerlijkheid), 186.
Brugge (Hervormde Predikanten te), 347, 348.
Brugman (Sermoenen van Joh.), 196.
Brugmans (Gevatheid van den Hoogleeraar S. J.), 161.
Bruid („De) heeft de Kat niet gevoerd", 248.
Bruidstooi (Oranjebloesem als), 351.
Bruidstranen; Hypocras, 262.
Bruiloftsbanket; Hijlikmaker,115.
Bruiloftspenning (Een zilveren gouden-) van 1621, 6, 370.
Bruinvis (C. W.) Werken over de belegering van Alkmaar, 127.
—— Almanak door Petrus Forestus, 326.
—— Bacchus in de Spreekwoordentaal, 236.
—— Beeldspraak van 't oude Hollandsche Regt, 263.
—— Beseven, 334.
—— Boeren-Zaturdag, 174.
Bruinvis (C. W.), Borstbeeld met eene wrat, 303.
—— Het wapen van Cloeck of Cloegh, 363.
—— Descartes te Egmond aan den Hoef, 159.
—— Egmondsche Handschriften, 127.
—— Jan van Gent, 120.
—— 't Groot Hoorns Enkh., Alkm. en Purmerender Liede-Boeck, 138.
—— De Haan op Kerktorens,148.
—— De Helmplant, 360.
—— Het St. Jans Kerkhof te Laren, 342.
—— Wollebrandt Geleynsz de Jonghe, 6.
—— Het Karmelieten Klooster bij Oudorp, 51.
—— Het Lied van Groote Pier, 274.
—— Loo, 71.
—— Grafwerk van Isaac le Maire en Maria Walraven, zijne huisvrouw, te Egmond-binnen, 226.
—— Man C.Cop. In Coo L, 175.
—— Portret van Mansfeldt, 180.
—— Jacob Mats, 221.
—— Jan de Munck, 104.
—— Munten van het Fransche Keizerrijk met „Republique Française, 270.
—— Nachtegaal, 126.
—— De Kasteelen Nieuwburg en Middelburg, 51.
—— Net Nijmeegsche raadsel,350.
—— Oudheden tusschen Alkmaar en St. Pancras, 51.
—— Mr. Andries van Oudorp, 79.
—— Sierick Siersma, 273.
—— Grafzerken te Sloterdijk, 50.
—— De Sommeltjesberg op Texel en de Sommeltjeskuil bij St. Hypolitushoef op Wieringen, 51.
—— Ds., Jacobus Vasseur, 61.
—— Het Vrooner Kerkhof, 51.
—— „Zij is Luthersch", 277.
—— Zwijnsvereering onzer Voorvaderen, 105.
Buddingh' (D.) Ezels-Zang of Hijmne aan Langoor, 358.
—— Geallittereerde woorden en Zegswijzen, 196.
—— Het Rheimsche Testament, 358.
—— Uit het Hollandsch in 't Engelsch vertaalde Verzen, 31.
—— 't „Wilhelmus van Nassouwe", 338.
Buiten Westen, 160.
Bunschermate" („Een), 215.
Burger (Een) van Utrecht. Naamsverandering van straten in Utrecht, 223.
Burton (Henry), 326.
Bus („In de) blazen", 223.
Buskruidladingen (zelfontbranding van), 357.
Buyldragers, 311.
Bijbel (De) van Elias Hutter, 290.
Bijbel (Afschrift van den) door Klaas Kammers, 95.

Bijbel (Engelsche dichtregelen op den), 79.
Bijenteelt (De), 280.
Bijl (Joost), 207.

C.

C. Nederlandsche spot- en scheldnamen, 373.
C. (A. T.) G. Downing, 230.
C. (C. A.) Naamsoorsprong van Antwerpen, 172.
—— Hoe kwam een Athener aan zijn beroep?, 134.
—— Eerste Boekdrukkerij te Middelburg, 277.
—— Het Kaartspel, 73.
—— „Lui seul vaut une armée", 312.
—— De Orde v. Nichan Iftihar, 81.
—— Tijdwijzers der Ouden, 331.
C. (J. F. L.) Braems' „Memoires touchant le Commerce", 91.
C. (J. W.) Joh. Amos Comeni, Geestelijke „Doolhoff"; 68.
C. (v. d.) Gedenkpenning door Michaut in 1820, 119.
—— Gedenkpenning op de uitvinding van de Boekdrukkunst, 55.
C. (W.) Οκτάτευχος, 252.
Cabbale, („Irigonale"). Kees Gerges. De Elyseesche velden in Frankrijk, 163.
Caesar (Nassau bij) vermeld, 64.
Californië (Het goud in), 228.
Camhout, (Johannes) 330.
Campen (Gedicht van Ds. W. C.) op Napoleon, 363.
Camper (Petrus), 322
Camphuysen (Brieven van D. Rz.), 159.
Canning over het Traktaat van 1824, tusschen Nederland en Groot-Brittannie, 36.
Canon (Zamenstelling van den), 8.
Capel of Kapel, 71.
Capellen, (Opschrift op de Grafstede van (D. Bn. v. d) 26.
Capito (Aeno); De Geus Fox, Focke, Jan Hans Abels, 180.
Capito, (Johannes) 347.
Capucijners, 137.
Carlo, Mr. A S. Abbema; Yde of Ido Abbema, 164.
Carlson (Gustavus, Graaf), in Friesland, 366.
Caron (François), 141, 142.
Catholicum (Het plaetgen op het), 291.
Cativigheydt en Braeckmaent, 132.
Cats (Vertaling der Gedichten van Jacob) in 't Hoogduitsch, 67.
Cats (Moeder van J.) en voornaam zijns Vaders, 96.
Cats' Werken (Presentexemplaar van) door hem aan Barthol. van Rentherchem vereerd, 3.
Cedron (De Libama) en Uvularia perfoliata. Middelen tegen Slangengif, 98.
Ch (De) en G voor de T, 247.
Chais, (Portret van Charles) 362.
Chaloeda. Aardbeving te Ferrara in 1570, 323.
Chaloeda. Begraafplaats van Spinoza, 380.
—— „Een Bloemhof" van Mr. Adr. Koerbach; „Zijt voor Ider", 356.
—— Hoezee, 182.
—— Kind met drie hoofden, 133.
—— Nederlandsche spot- en scheldnamen, 373, 374.
—— Het Pinksterbloemzingen, 184.
—— Shoroshe Lebanon, 133.
—— Spiksplinternieuw; Spikspeldernieuw, 241.
—— Twentsche Landeweren, 197.
—— Weerwijsheid, 367.
„Chamber's Miscellany" (Stukken in), 100
Châteaux (Bâtir des) en Espagne", 172 173.
Chef-d'oeuvre d'un Inconnu" (Mathanasius C : „Le), 224.
Cherif, (Henry) Prins van Marocco, 289.
Childerik III; Klotaris IV, 162.
Chloroforme en Mandragaro, 257.
Cholera (Regenwater als voorbehoedmiddel tegen de) 351.
Chrétien en Quénedey (Physionotraces van), 320.
Christus (Ouderdom van) bij Zijnen dood, 350.
Chronyk van Holland (De „Oude ongedrukte)", 319.
Chronyk (De) van Klaas Kolyn, 320.
Chijs (P. O. van der), De Heilige Luderus, 6.
—— Friesche, Groningsche en Drentsche Munt vóór 1576, 260.
Cicero (Ongedrukte Verhandeling van), 31.
Clarisse (Th. Adr.), 192.
Claude de Charenton; Jean Claude, 204.
Claudius (Matthias), 279.
Cleve (Johanna Constantia), 259.
Cloeck of Cloegh (Het wapen van), 363, 364.
Cnobis of Knobis, 320.
Cohorn (De Generaal), 131.
Colenaer (Pieter de), 44.
Colton (C. C.), 96.
Combe (Pierre la), 65.
Comeni (Joh. Amos), Geestelijke „Doolhoff", 68.
Comenius (J. A.), 128.
Compostell's (Het wapen der) en van Berk'en, 181, 182.
Comtes en Barons (Nederlandsche) de l'Empire, 226
Constanter, Begraafplaats van Spinoza, 380.
—— Blaauw Maandag, 28.
—— Blommerhelt of Blommerhart, 152.
—— De Ch en G voor de T, 247.
—— „Een kleur als een boei", 310.
—— Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier, 213.
—— Floskaarten, 224.
—— Geen been in iets vinden, 336.
—— De reus Gnak en zijne drie zonen, 7.
Constanter, „Gij zult het pootje krijgen", 313.
—— „Het grondsop is voor de goddeloozen", 313.
—— Hommeles, 215.
—— Katzwijm, 276.
—— Klipklaps, 364.
—— Te kust en te keur, 339.
—— Momboirskamers, 175.
—— Mozes met hoorns, 178.
—— Nederlandsche spot- en scheldnamen, 372.
—— Oor- of Hoofdijzer, 173.
—— Opsolferen, 314.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 360.
—— Perzische geschiedenis, 89.
—— Planteit, 205.
—— Rangnamen bij het leger, 28.
—— Reisverhaal door Italië van P. C. Hooft, 318.
—— Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuimen betrekkelijk, 151.
—— Steekeblind; Stokdoof; Hartsteeke dood, 48.
—— Zille, 297.
—— Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig, 369.
Convulsionaires (Rellstabs Geschiedenis der), 382.
Coornhert (Verondersteld portret van), 102.
Copernicus en Pulci, 318.
Coq-à-l'âne" („Faire des), 317.
Corde (Des gens de Sac et de), 317.
Cornelii (Infirmitates Sancti Quirini et Sancti), 160.
Cornelius. Laarsvormige Drinkbeker van glas, 198.
Cortenberghe" („Oorspronck van den Raadt van), 62.
Courant (Geneeskundige) in 1767, 350.
Coxyde, 66.
Craanen (Daniël), 351.
Cras (H. C.), 63.
Crimpen (Zilveren Schaal voor de Wed. Reyer Pietersen), 269.
Cromwell (Een) te Poschiava in Graauwbunderland 68.
Croy (Charle de), Prins van Chimay, en zijne echtgenoote Marie de Brimeu, 322.
Croysilles, (Gevangenneming van Madame de) echtgenoote van den Gouverneur van Brugge in 1584, 65.
Croyze (P. W.), 63.
Cruys (Cornelis), 58.
Cuyck'en (Verlangde Geslachtwapens der van), 273.
Cyligry (Kolonel) [Killigrew], 55.
Czaar Peter en J. C. Amman, 100.

D.

D. „Mijn Zoon, geef op de les uws Vaders", 263.
—— Verduitsching van Schiller, 252.
—d. Henry Isaac; Pierre Issac, 59.
D. (A. A.) Vertalingen van Juvenalis, 305.

D. (A. J.) „Wien Neêrlandsch bloed" in 't Engelsch, 108.
D. (C.), Het „Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig" in den eed, 224.
D. (J.) / L. Dagverhaal van Christoffel van Sternsee, 325.
—— Deensche verhandeling over oude Nederlandsche munten, 288.
—— Lotgevallen van Gysbert Japiks van 1624—1637, 326.
—— Onvoldane Beloften, 224.
—— Ramus vermoord om „quis" of „his", 319.
—— C. Sagittarii „Dissertatio de Originibus et Incrementis Brunsvici", 288.
—— Schilderij, waarop de stad Lier, 357.
—— De Staartster van 1556, 288.
—— Ubbonis Emmii „Vindiciae juris Populi contra Usurpationem Comitis", 326.
—— Wisselius „Staatkundige Verlichting". 319.
D. (J. C.) Autographen, 279.
—— Beunhaas, 109.
—— Johannes Camhout, 330.
—— Philemon zoon van Heraclides in Mad. Wyttenbach's „Banquet de Léontis", 382.
—— Planteit, 205.
—— Schilderij v. Rembrandt, 382.
D. (J. v.) Ihz. Schiller's „Mädchen aus der Fremde". 261.
D— (S— G—) Overeenkomst in Friesche geslachtwapens. 241.
D. (V D.) Versierde Kruik van 1582, 266.
D. (W. A) „Lieve! zouden wij bedillen", 59.
„Daar komt een schip met zure appelen aan", 94.
„Daar komt Pauwel Jonas aan", 38, 39.
„Daar komt Prins Eneas aan", 38. 39.
„Daar loopt wat van St. Anna onder", 223.
Daarstellen, 41.
Dagverhaal van Christoffel van Sternsee 325.
Dak („Er is) op 't huis", 62.
Dale (J. H v.) Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel — in de lochting, 104.
—— Joannes Jacobus Aerts; F. d'Aiguillon; Gabriël en Balthazar Ajala; Philuppus Alegambe, Algeras; Jozef Athias, 298.
—— Bacchus in de spreekwoordentaal, 286.
—— „Bâtir des Châteaux en Espagne". 173.
—— Blak stil, 275.
—— „Boter aan de galg gesmeerd", 272.
—— Buyldragers, 311.
—— De Ch en G voor de T, 247.
—— Chartes de Croy, Prins van Chimay, en zijne echtgenoote Marie de Brimeu, 322.
Dale. (J. H. v.) Gevangenneming van Madame Croysilles, 65.
—— „Door de bank", 251.
—— Druipen, 281.
—— Erasmus over Amsterdam, 197.
—— Gebijnaamd, 278.
—— Handwater, 176.
—— Hazard; „Joanne den Ministere"; Pieter Wante, 226.
—— Hervormde Predikanten te Brugge, 348.
—— Heuningbiekekomer is veur", 233.
—— Hoezee. 182.
—— Iverde Vullemarkt, 257.
—— Voorregt van die van Kampen, 291.
—— Kluchtspelen door Cornelis Sarreau in 1427, 97.
—— Te kust en te keur, 336.
—— Landspassaten, 29.
—— Hans Willem, Carel, Diederik e. a. van Lennep, 316.
—— Leverpele, 346.
—— „lijk" als eindlettergreep, 309.
—— Loop naar de Maan", 240.
—— Luchtverheveling boven Sluis. 257.
—— De Nachter verkleinwoorden, 10.
—— Napoleon's togt over het Zwin, 23.
—— Jacobus Noormannus, 158.
—— „Om een Haverklap", 181.
—— „Oog" als eindlettergreep, 301.
—— Ordonnantie op 't Haringkaken, 130.
—— Planteit, 206.
—— Plasdank. 208.
—— De Quadratuur van den Cirkel. 264.
—— Jan Rap en zijn Maat; Jan Hagel, 174.
—— „Reis van het Oost-Indische Compagnieschip Brederhof" door Marinus Hoelands, 195.
—— Roomeester, 256.
—— Geslachtswapen van Rubbens, 287.
—— Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk, 247.
—— Mr Lowys Tuck. De Student Petrus Lambertus, 162.
—— „Van Nolletje geprikt, van Lotje getikt, 240.
—— Voetstoots, 337.
—— „Vol haken en oogen", 250.
—— Michiel de Vos en Johannes Bordins, 70.
—— Het geslacht van Te Water, 118.
—— Het Wilgeminen klooster bij Biervliet, 67.
—— Zamengesteldewoorden, 281.
—— Zijne schaapjes (of scheepjes) op het droog hebben, 198.
—— Zoo zout als brem, 10.
Damspel (Het), 192.
Dandy, 130.
Danswoede in de Nederlanden, 100.
Danswyck in Schottlandt, 159.
Dante's „Vagevuur" („Verklaring van Zang xxxii, reg. 100—161 van), 194.
Darc, (Portret van Jeanne) in v. Hemert's „Levensbeschr. der Holl. Graven", 192.
„Das Margen vom ersten Aprile", 356.
Dassevael, (Steven) 170.
„Dat gaat van Sassen bloede", 190.
David. Dat gaat van Sassen bloede, 190.
—— De Helmplant, 360.
—— Hollandsche vertalingen van Goethe's poëzy, 260.
—— De Mantel van Fredrik Hendrik, 221.
—— „Onder de Roos", 190.
—— De plaats onder den spiegel, 190
—— Rampenlaan, Geldelooze Pad bij Haarlem, 223.
„De muren hebben Ooren", 62.
„De" of „Het" Graafschap, 222.
„De oude Waarheid en de nieuwe onwaarheid", 158.
„De pijlen die mij eerst te samen niet en wekten", 218.
December 31 (Zeeuwsche gebeurtenis op), 166.
Decreten (Baccalaureus der), 158.
Dee (Dr. John) en zijn Tooverspiegel, 51, 52, 53.
Deensche verhandeling over oude Nederlandsche Munten, 288.
Delft („Hij is naar) geweest", 318.
Delftsch Aardewerk, 292.
Descartes te Egmond aan den Hoef, 159.
Desideer, Beseven, 334.
Diaison, 206.
„Dialogue d'une bonne matrone et mauvaise mesnagere", 35.
„Dialogus Brabantiae et Hollandiae" (H. Stromberg's), 224.
Dichters (Ampten der) van de Evangelische Gezangen, 291.
Dickbier, ('t Geslacht) 128.
Diemer (Jan) en Philippus de Gruytere, 36.
„Dieu et mon Droit", De Koninklijke Wapenspreuk van Engeland, 290.
Differentiaalrekening, 191.
Dionysius. „Amor Nummi", 192.
—— Henry Burton, 326
—— „Hij is naar Delft geweest", 318.
—— De Gebaardentaal der Ouden, 321.
—— „Het land hebben", 319.
„Dissertatio de Originibus et Incrementis Brunsvici", 288.
Dodonaeus, (Rembertus) 192,
Dolfje. Figuurlijke Verzen, 259.
—— Leesteekens, 163.
—— „Zoet Fiane" en „'t Lieve Lodderaitje", 191.
Dolkheft met opschrift, 351.
Domesday Boek (Het), 126.
Domino, 341.
„Don Quixote" (Verduitscher van), 157.

Dood (De) van Iperen, 32.
Dood en Leven, 353.
Dood Water. Filtreermachines, 128.
Doodendans (De Nederlandsche), 353.
„Doolhoff" (Geestelijke); Joh. Amos Comeni „Portael der Saecken en Spraecken", 68.
Doopgezinde Gezangen, 151.
„Door de Bank", 251.
„Door de Mand vallen", 127.
Dorda of Dorta, 128.
Doreslaar (Dr. Isaac), 117.
Dousa (Geboorteplaats van Janus), 292.
Downing (G.), 230.
Doyem (Franske van), 59.
Draeck (Franzois van der), 256.
Draveman, 261.
Drebbel (Uitvindingen van Cornelis), 196.
Drenkelingen (Geen) zonder Overheid op te halen, 181.
Drentsche, Friesche en Groningsche Munt vóór 1576, 260.
Drieberg, 105.
Driekleurige Katers, 351.
Drie-Koningen (Het Kaarsje springen op), 81.
Driel (Loefft van), 62.
Drinkglas (Laarsvormig), 198, 199.
Droes en Drusus, 31.
Drogenapstoren (De) 22, 23.
Druipen. 281.
Druklettersoorten, 330.
Drusiana (De Fossa) of Drususgracht, 290.
Drusus (Droes en), 91.
Drususgracht (De) of Fossa Drusiana, 290.
Dubbelzigt, 357.
Dubbelzinnige Verzen. „Trouwen of niet trouwen", 99.
Duddel. Het St. Jans Evangelie als bezweringsvorm, 117.
Duikelaar, 256.
Duitsche Hervormde en Luthersche Gezangboeken, 126.
„Duizend (De) en ééne Nacht", 128.
Dumbar (Brieven van Gerard), 350.
Duncombe (Edward, John, William), 132.
Dunricher [Dantziger] (Hebt gij wel) Chocolaad, 192.
Dutch Uncle" („I will talk to him like a), 61.
Duyck (Journaal van A.), 259.
Dijk- en Waterregten (Geschiedenis der Nederlandsche), 164.

E.

—E. (A.) Een Hollandsch bewonderaar van Koningin Elizabeth, 345.
E. (J. H.) De Generaal Cohorn, 131.
E. (O. W.) Jan Appel of Appelius, 188.
E. (..R.) Marc Antoine, 320.
E. (..R.) Freule Geertruyt Beclaerts en Juff. Geertruyt van Rotterdam „Sangmeesteresse", 258.
—— Blaauwboekje door Alva verspreid, 67.
—— De Boekdrukker Hans van Landebach, 290.
—— Een zilveren Gouden-Bruiloftspenning van 't jaar 1621, 6.
—— Gilles de Blyde, 384.
—— „Das Margen vom ersten Aprile", 356.
—— Georgius Gentius, 383.
—— Haar uit den put van 't Oude-Mannen-Huis te Amsterdam, 95.
—— Keizer Karel V Protestantsch overleden, 162.
—— Antoine Olivier, 130.
—— Overwinning te Ludiczi, 383.
—— Jan Pape. Kaarten van Holland vóór 1541, 97.
—— Het Reglement van de Groote School te Leyden 1393, 34.
—— Theophilus Rubema, 384.
—— Johannes Spilberg, 190.
—— Utrechtsche St. Antonie's en St. Hubert's varkens, 226.
—— Ludovicus Viadanus, 383.
Edele Steenen, 318.
Edmonds ('t Iersche Protestantisme door Elizabeth) beschut, 33.
Eed, (De Regterhand bij den) 277, 278
Eegenisse, 356.
„Een Kleur als een Boei", 310.
„Een witten voet bij iemand hebben", 239.
Eenhoorn (De) als Windwijzer, 338.
Eerepenning (Gouden) voor Barent ten Have, 260.
Effen (Melchior Justus van), 159.
Egeling (Dr L. J.) Geneeskundige Courant in 1767, 350.
—— Hondebelasting, 293.
Egmond, (Handelingen van Karel van) Hertog van Gelder, 69.
Egmont, (Willem en Henrick van) 99.
Egmont en Hoorne (Verdediging van) door henzelven, 116.
Egmondsche Handschriften, 127.
Eierschalen te breken, 191.
Eikenkroon. (Orde van de) 80.
Elisabet. „Daar komt een schip met zure appelen aan", 94.
—— Kluchtige Poëzij, 64.
—— Regenvoorspellende bogchels, 94.
—— Spokerijen op de Oude Schans te Amsterdam, 64.
Elizabeth, (Een Hollandsch bewonderaar van Koningin) 345.
Ellemaagd (De) Pontianâkh, 236.
..Elsevier. Godeschalk Aelten, 169.
—— Jacques van Almonde, 178.
—— J. J. Amman, 157.
—— A. en J. Ploos v. Amstel, 141.
—— Andelius, 122.
—— De familie Back, Backs, Bacx of Bex, 57.
—— „Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie, 348.
..Elsevier. Blaauw Maandag, 27.
—— De Schilder Jan Teunisz. Blankhof, ook Blanckenrof en Blankerof, 161.
—— Du Bois genaamde Predikanten, 233.
—— Hendericus du Booys, 155.
—— Henricus Bornius, 250.
—— Leendert Bouwensz, 272.
—— Joost Bijl, 207.
—— François Caron, 142.
—— Henry Cherif, Prins van Marocco. 289.
—— Claude de Charenton, 204.
—— Pieter de Colenaer, 44.
—— Cornelis Cruys, 58.
—— Dr. Dee en zijn Tooverspiegel, 52.
—— Dr Isaac Doreslaar, 117.
—— Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier, 213.
—— Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, 17.
—— Jan Franken, 280.
—— Eerste Fransch-Holl. en Holl.-Fransch Woordenboek, 47.
—— Balthasar Gerards, Prins Willem I door van Bieselingen, 230.
—— De Geus Fox; Aeno Capito; Focke, Jan Hans Abels, 180.
—— Gierponten, 303.
—— Goejanverwellensluis, 37.
—— Hervormde Predikanten te Brugge, 347.
—— Hervormde gemeente van ter Neuzen, 329.
—— Balaeus Carfenna Hylander, 218.
—— Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe, 212.
—— Journalen van D^{o}. Testo Hommio, geextendeerde post acta, 46.
—— Het Kaarstpel, 75.
—— Klein menschenras en kleinwapentuig der Oudheid, 94.
—— Het geslacht Layard, 7.
—— Petrus Leupenius, 361.
—— Simon Longobardus, 7.
—— Lijkredenen op Willem den Zwijger, 85.
—— Hibbaeus Magnus, 215.
—— Catalogus eener Boekverkooping te Leyden bij Johannes le Maire, 70.
—— Lammert Meliszoon, 276.
—— Genealogie van van Middelhoven, 156.
—— „Natura et Arte", 316.
—— Nederlandsche Porceleinfabrieken, 124.
—— Oude Vaderlandsche Schoolreglementen, 299.
—— Pensioen van den Prins van Schotland, 343.
—— Predikanten bij de Nederl. Hervormden te Londen, 87.
—— IJsbrandus Balkius Reijnhardus, Frisius, 310.
—— Arent Roggeveen, 153.
—— Samoureusen, 338.
—— Santhorstsche geloofsbelijdenis, 18.
—— Sauvegarde, 43.

..Elsevier. Het Schaakspel in Nederland, 219.
—— Schaal en penning voor A. van der Meulen, 120.
—— Mr. Christophorus Spindler, 384.
—— Andries Suyderhoeff; Gerrit Hasselaer; Gerrit Ryswyck, 106.
—— Swanenburg, 276.
—— Jacques, Jean, Nicolaas, Quintin Taffin, 284.
—— Jochem Hendriksz. Troost, 225.
—— Uitvinder van den Watermolen, 183.
—— Utrechtsche Hofbeer, 13.
—— Nederlandsche de Valois, 16.
—— Ds. Jacobus Vasseur; Adriaan, Anne Françoise Vasseur, 61.
—— Vondel's belooning voor zijn gedicht „Op 's Lands nieu Raethuis", 33.
—— Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden, 166.
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt, 209.
—— Het graf van Abdul Zamat, 188.
—— Hendricus Zwaerdecroon, 234.
Elysesche (De) velden in Frankrijk, 163.
Emmii (Ubbonis) „Vindiciae Juris Populi contra Usurpationem Comitis", 326.
Emmius (De Leer van David Joris, geschetst door Ubbo), 291.
Enckvoort (Cardinaal). Gasthuis te Mierlo, 127.
„Encomium Moriae, sive Stultitiae Laudatio", of „Lof der Zotheid", 96.
Eneas („Daar komt Prins) aan" 38, 39.
Engels (Afkomelingen van Anna) en Konstantijn Sohier, 213.
Engelsch (Uit het Hollandsch in 't) vertaalde verzen, 31.
Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, 17.
Engelsche Uitgewekenen op 't Huis Ypenstein, 324.
Engelschen voor lichtende Springkevers op de vlugt, 67.
Entomoloog (Een), Middelen tegen Slangengif. De Libama Cedron en Uvularia perfoliata, 97.
—— Nachtvlinders, 43.
Epistles Philosophical and Moral, 119.
—*er*, als eindlettergreep in het meervoud, 62.
„Er is dak op 't huis", 62.
Erasmus over Amsterdam, 197.
Es" („Het is in de), 383.
Escuriaalsche HSS. van Aeschylus, 15, 16.
Espagne", („Bâtir des Châteaux en) 172, 173.
Espinoy's, (Ph. de L') „Recherche des Antiquitez de Flandres" 190.
Etiquette (Oorsprong van het woord), 161.
Eugenius (Gebed van), 31.
„Eun deun dip", 125.
„Euphonia" (Het Tijdschrift), 228.
Euripides' Bacchanten v. 284—285, 159.
Eustace (H.), 128.
Evang. Gezangen 44 en 154, 207.
Evangelische Gezangen (Ampten der Dichters van de), 291.
Evang. Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen, 268.
Evangelische Gezangen (Liederen ten grondslag aan), 126.
Evangelische Gezangen (Recensiën der), 60.
„Eijeren met beijeren is de houwelijke staat", 320.
Eyndii (Jacobi), „Aenigmata" 192.
Ezels-zang of Hymne aan lang oor, 358.
Eze, (Het geslacht van) 190.

F.

F. Blaauwe Zonnepaarden, 217.
φ ($φ^2$—) De Graaf van Argyle in Friesland, 67.
—— Braeckmaeut en Cativigheydt, 132.
—— De Bisschop van Roermond en de Heer van Trieste, 382.
—— Dubbelzigt, 357.
—— Afstammeling van Balthasar Gerards, 63.
—— Het geslacht de Gouda van Swindrecht, 63.
—— 't Laveren, 340.
—— Waarom Corn. Adr. van der Meer ook Cornelis Muys werd genoemd, 193.
—— Nachtwacht-Liedjes, 194.
—— Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire, 226.
—— Oudheden op gemeentehuizen bewaard, 1.
—— Pictau, 95.
—— Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in Tholen, 1.
—— Podding op Kersavond, 296.
—— Register van Grafschriften, 321.
—— Het geslacht van Jacob Simonszoon de Rijk, 292.
—— Sjakes, 362
—— De Staatkunde van het Kerkzakje; Ds. Munnikemolen, 164.
—— Baron Syberg, 382.
—— Verval der Nederlandsche Zeemagt, 384.
—— Het IJkwezen in andere landen, 293.
—— „'t zitten aan het roer", 222.
—— Zeeuwsche Gebeurtenis op 31 December, 166.
—— Zille, 297.
... f. (...s) Afbeeldingen van de huizen van de Rees en Rosande, 96.
—— Gagelland, 286.
....f. (....s) Galgegoed, 223.
—— De Kelner te Putten, 35.
—— De Leeuwenberg, 311.
—— Morganatisch en Morgana, 126.
—— Het Territoriale Regt van de geheele rivier de Maas, 63.
—— Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en Veeteelt, 277.
F. (T.) Portretten op Brickwall House, Thomas van der Wilt, Andries de Graeff 197.
F. (T. J.) Aanstekelijkheid van het Gapen, 154.
F. (W. J) Kunstmatige Schijndood, 162.
—— Oude Liederen en hunne Zangwijzen 227.
—— David Petersen, 326.
„Faust", (Verduitsching van de) 312.
Februalia, 139.
Feesten, (Vertooningen op Middeneeuwsche) 112.
Fenne, (François de) 196.
Ferrara (Aardbeving te) in 1570, 323.
Fiane" („Zoet) en „'t Lieve Loderaitje", 191.
Fidibus, 62.
Figuurlijke Verzen, 259.
Φίλος πονοῦ. St. Graals Beker en Tempel te Monsalvar, 164.
—— Voorstelling van eenen hond in plaats van de slang bij Adam's val, 194.
Filtreermachines. Dood Water, 128.
Flikflooien, 32.
Flikje, 353.
Floris V (Boeren door) tot Ridders geslagen, 128.
Floris V (Voogden van Graaf), 206,
Floskaarten, 224.
Floskaartjes, 353.
Flousen, 248
Fools' (All) Day, 238.
Forestus (Almanak door Petrus), 326.
Fossa Drusiana (De) of Drusus-gracht, 290.
Fox (De Geus); Aeno Capito; Focke, Jan, Hans Abels, 180.
Fr. Philippine, 303.
Frank van Borselen (Portretten van) te St. Maartensdijk en Tholen, 1.
Franken, (Jan) 280.
Frans II (Titel van) van 1804—1806, 40.
Fransch-Hollandsch en Hollandsch-Fransch (Eerste) Woordenboek, 47.
Frederik (Huis van Keurvorst) te Rhenen, 150.
Fredrik. „Accoord van Putten", 40.
—— „Er is Dak op 't huis"; „De Muren hebben ooren", 62.
—— Flousen, 248.
—— Hud en Mud, 47.
—— „Op een Schopstoel zitten", 205.
—— „Te hooi en te gras", 62.

Fredrik. Tusschen twee stoelen in de asch zitten, 62.
Fredrik Hendrik (De Mantel van), 221.
Fret. (P.) Eerste bestrating van wegen in Zeeland, 383.
—— Everardus Bommelius, 144.
—— Nicolaas Petri, 144.
—— Arent Roggeveen, 153.
—— Andries Schraver, 125.
—— Het Spook van Rammekens, 133.
—— Toren van Pieter Janssen te Vlissingen, 164.
—— Jongste dorpen in Zeeland, 318.
Freund Hain, 217.
Friesche, Groningsche en Drenthsche munten vóór 1576, 260.
Friesche Ruiters, 250, 251.
Friesche geslachtwapens (Overeenkomst in), 241.
Fürsten van Gelre" („Genealogie van de), 215, 216.

G.

G. (Altaarstuk door P. D.) A^o^. 1633, 224.
G. (De Ch en) voor de T. 247.
G. (E.) Diaison, 206.
—— Om een Haverklap, 181.
—— Priestleysche Materie, 256.
—— De Wilskracht, 193.
G. de S. (J.) Portret van ....otius, 177.
G. (J. J. v.) Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. Gezangdichten, 68.
—— Evang. Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen, 268.
—— Hogshead en Okshoofd, 364.
—— Penning op Oldenbarneveld, 311.
G. (Altaarstuk door P. D.) A^o^. 1633, 224.
G. (P. K.) Wonderlijk getal, 45.
G. (P. L.) Rockites, 59.
G—T. (L.) Het Pinksterbloemzingen, 184.
Gaalsch, Iersch en Schotsch, 357.
Gagelland, 286.
Galg („Boter aan de) gesmeerd", 272.
Galgegoed, 223.
Galgemalen, 223.
Ganske; Grafschrift op Mr. Joan Beets, 12.
—— „De Bruid heeft de kat niet gevoerd", 248.
—— „La Branche des Réaus Lignages", 191.
—— Jan Rap en zijn Maat; Jan Hagel, 174.
—— De Vingerhoed, 352.
—— Weerwijsheid, 368.
Gapen (Aanstekelijkheid van het), 154.
Gazette de Leyde, 222.
Gebaardentaal (De) der Ouden, 321.
„Gebbetje", 319.
Gebijnaamd, 278.
Gedenkpenning op de uitvinding van de Boekdrukkunst, 55.
Gedenkpenning (Zilveren) van de jaren 1607 en 1619 voor Johan de Vos, 163.
„Geen been in iets vinden", 336.
Gefacsimileerde naamteekeningen op Vorstelijke bescheiden, 131.
Geldelooze pad, Rampenlaan bij Haarlem, 223.
Gelder (Handelingen van Karel van Egmond, Hertog van), 69.
Geloofsartikelen (De), 110.
Geloofsartikel der Ukewallisten, 288,
Geloofsbelijdenis (De Santhorstsche), 17, 18.
Gelre" („Genealogie van de Fürsten van), 215, 216.
Gember, Peper, Nootmuskaat, 194.
„Genealogie van de Fürsten van Gelre", 215, 216.
Geneesheeren bij de Legers der Oud-Grieken, 110.
Geneeskunde (Geschiedenis der) in Nederland, 101.
Geneeskundige Courant in 1767, 350.
Gent (Jan van), 120.
Gentius (Georgius), 383.
Gerards (Afstammeling van Balthasar), 63.
Gerards (Balthasar) door van Bieselingen, 230, 231.
Gerdes (E.). Aanhaling uit Iz. Walton, 46.
Gerges (Kees) „Trigonale Cabbale." De Elysesche velden in Frankrijk, 163.
Germes (Adam Karels van), Zjermesz of Adam Karelsen, 192.
Geslachtlijsten verlangd, 95.
Geschot, 105. 106.
Gest (Hij loopt om) en kaneelwater, 32.
Geus (De) Fox; Aeno Capito; Focke Jan; Hans Abels, 180.
Geuzensloot (De), 260.
Gezangboeken (Bremer en Kleefsche), 126.
Gezangboeken (Duitsche Hervormde en Luthersche), 126.
Gezangdichters (Aanvulling der Biogr. Schets van Hoogd.), 68.
Gezangen (Doopsgezinde), 151.
Gezangen door Abraham Rutgers, 126.
Gezangen (Ampten der Dichters van de Evangelische), 291.
Gezangen (Liederen ten grondslag aan Evangelische), 126.
Gezangen (Evang.) naar Hoogduitsche Kerkliederen, 268.
Gezangen (Evang.) 44 en 154, 207.
Gezangen (Recensiën der Evangelische), 60.
Gezangen (Luthersche), 215.
Gierponten, 303.
Gildpenning (Wapensmids), 95.
Gillis of Aegidius van Ryckegem, 222.
Gillis de Blyde, 384.
Glimlach, Grimlach en Glimplach, 222.
Glimplach, Glimlach en Grimlach, 222.
Glindstone (I. J.), 256.
Gnak (De Reus) en zijne drie zonen, 7.
„God save the King", 191.
„God tempert den wind voor het pas geschoren lam", 116.
Goddeloozen" („Het Grondsop is voor de), 313.
Godgeleerde Tijdschriften, 165.
Goejanverwellensluis; Nederlandsche Planetaria in de achtste eeuw, 37.
Goethe's „Braut von Corinth", 262, 263.
Goethe's poëzy (Hollandsche vertalingen van), 260.
Golfschildering, 116.
Gooiland, 256.
Goor (Oudejaars avond te), 131.
Gorcum (J. van), de heerlijkheid Bruchem, 186.
Goring (Lord), 37.
Gornes van Triere, 64.
Gouda (Het geslacht de) van Swindrecht, 63.
Gouda (Grondhout van) voor muzijkinstrumenten, 361.
Gouden Munt (Eerste) van Holland, 63.
Goudsche Kerkglazen, 352,
Gr. (v.) Elant du Bois, 65.
—— Du Bois genaamde Predikanten, 232.
—— De Mantel van Fredrik Hendrik, 221.
—— Het „Nieuwe Nassouse Trompetje". 146.
Graaf, 95,
Graafschap („De" of „Het"), 222.
Graals (St.) Beker en Tempel te Monsalvar, 164.
Graeff (Andries de), Portret op Brickwall House, 197.
Grafschrift of J. A. Streso, 322.
Grafschriften (Register van), 321.
Grafzerken te Sloterdijk, 50.
Gras" („Te hooi en te), 62.
Gravezande (A. 's), 161.
Greef (De familie de), 318.
Grendel (L.), 223.
Grenier (Jan), 347, 348.
Greynier of Grenier (Jan), 348.
Griethuyzen (Sibylla van), 231.
Grimlach, Glimplach en Glimlach, 222.
„Groene granen, witte zwanen", 127.
Groete (Preêken van Geert), 222.
„Groller knollen", 373.
Grondhout van Gouda voor Muzijkinstrumenten, 361.
Grondsop („Het) is voor de Goddeloozen", 313.
Groningsche, Drentsche en Friesche munten vóór 1576, 260.
Groot (De kist van Hugo de), 18, 320.
Groote Pier (Het Lied van), 274,
Gruiwardus (Petronella), 322.
Gruytere (Philippus de) en Jan Diemer, 36.

Guasco [of Vasco] de Gama (Het geslacht), 97.
Gustavus, Graaf Carlson, in Friesland, 366.
Guyot (Dr. C. en Mr. R. T.) J. C. Amman, 157.

H.

H. Bruiloftsbanket; Hylikmaker, 115.
—— „Een kleur als een boei", 310.
—— Iemand iets opsolferen, 314.
H. Catharina Rembrandts of Trijn Remme, de Heldin van Alkmaar, 35.
—— Wen, 384.
H. (A. A. C.) Ampten der dichters van de Evangelische Gezangen, 291.
—— Het „Te Deum", 260.
H. (d.) Dubbelzinnige Verzen. „Trouwen of niet trouwen", 99.
—— Gedicht van Ds. W. C. van Campen, 363.
H. (d. H.) „Accurata Utopiae Tabula", 323.
—— Balaeus Carfenna Hylander, 219.
—— Het is in de es, 383.
—— Ik zal hem troef geven — ik heb er opgetroefd — ik zal daar op turven, 383.
—— Portretten van de Schwartzenberg'en, 261.
H. (G. T.) Opschrift op eene mes- of dolkschede, 66.
H. Jr. Bedevaart naar Wilsnaeck, 96.
—— Droes en Drusus, 31.
—— Joodsche oorprong van het „Onze Vader", 351.
—— Loo, 71.
—— Monferland, 335.
—— Oude Landkaarten, 32.
—— „Trigonale Cabbale." Kees Gerges. De Elysesche velden in Frankrijk, 163.
H. (J. T. D.) Dandy, 130.
—— Kokarde, 130.
H. (H. C. v.) „Om een Haverklap", 181.
—— „Vergt" of „Vergde", 183.
H. (L. v.) Willem en Henrick van Egmont, 99.
—— Moeder van Jacop van Heker: verwantschap der van Heeckeren's met de van Schuiren's, 36.
—— Het geslacht van Keeken, 322.
—— Het plaatjen op het Catholicum, 291.
—— Het geslacht en kasteel van Roderlo, 67.
—— Van Ulft, geheeten Matelanck of Matelong, 130.
—— De Witte Walvisch „Moby Dick". De Squid of Monsterpolyp, 195.
—— Zutphensche Havezathen, 259.
H. (N.) [„De vermakelijke Avanturier" door], 320.
H. (P. H.) Jr. Ballade, Romance, 288.
H. (P. H.) Jr. „In de bus blazen", 223.
H. R. (Monogram uit de letters), 94.
H. (R.) Duitsche Volkplanters van regeringswege naar Suriname gezonden, 37.
—H. (S.) De Papenbril, 383.
H. (V. A.) Lambert Hendrikszoon, bijgenaamd „Mooie Lambert", 99.
Haag („Den) is prachtig" enz., 96.
Haan (De) op Kerktorens, 147, 148.
Haar uit den put van 't Oude-Mannen-Huis te Amsterdam, 95.
Haarlem (Albae, Latijnsche benaming van), 256.
Haarlemsche ('t) Wapen, 128.
Hagel (Jan); Jan Rap en zijn Maat, 174.
Hain (Freund), 217.
Haken en Oogen" („Vol), 250.
Halen's (Arnold van) „Pan Poeticon", 187.
Hall (H. C. van). De Bijenteelt, 280.
Halsketting uit de lucht gevallen te Amsterdam 14 Oct. 1653, 129.
„Hamlet" (Shakspeare's) gegrond op eene Mythe, 288.
Handopening, 361.
Handvesten en Privilegiën, 283.
Handwater, 175, 176.
Hans van Landebach (De Boekdrukker), 290.
Hardenbergh ('t Geslacht), 359.
Hardingh (Adolph), 97.
Haren (Jan van), 347.
Harencarspel (Het Geslacht van), 7, 379.
Haringkaken (Ordonnantie op 't), 130.
Harmelen (Wapen van het geslacht van de Poll en van de gemeente), 55.
Hart (Een riem onder het) of een hart onder den riem steken, 287.
Hartog (F.). Versmoring van Watervreeslijders, 259.
Hartsteekedood, 48.
Hasselaer (Gerrit); Andries Suyderhoeff; Gerrit Ryswyck, 106.
Hasselt (W. J. C. van). Naamregister der Predikanten, 348.
Have (Gouden Eerepenning voor Barent ten), 260.
Haverklap" („Om een), 181.
Havezathen (Zutphensche), 259.
Hazard; „Joanne den Ministere"; Pieter Wante, 226.
Haze (Anna), 87.
Head (F. B.), 96.
Hebreeuwsche (De) poëzij in Nederland, 294.
„Hebt gij wel Dunricher [Dantziger] Chocolaad", 192.
Heeckeren's (Verwantschap der van) met de van Schuiren's, 36.
Heeckeren's (De niet adellijke), 227.
„'t Heeft er geen Handwater bij", 175, 176.
Heelmeester (Een) uit den vreemde. Aanhaling uit Boerhaave, 288.
Heemskerk's Batavische Arcadia, 146.
Heemskerk's zeestrijd voor Gibraltar (Schilderij van), 99.
Heemskinderen" (Zonderling uitwerksel van 't stuk „De vier), 230.
Heenvliet (Heeren van); Jan, Karel Hendrik van den Kerckhove, 236.
Heerenberghe" („Histoire Généalogique de la Maison de 's), 356.
Heerman (Franciscus), 159.
Heidebrand, 6. 375.
Hekelveld ('t Amsterdamsche), 341.
Heker (Moeder van Jacop van); verwantschap van der van Heeckeren's met de van Schuiren's, 36.
Heldin van Alkmaar (Catharina Rembrandts of Trijn Remme, de), 35.
Helm („Met een) geboren", 246.
Helmer's „Lofzang op Jezus van Nazareth". 315.
Helmont's (Van) verdiensten jegens de geneeskunst, 100.
Helmplant (De), 360.
Helst (Bartholomeus van der), 96.
Helst (Van der), 66.
Hemert's „Levensbeschr. der Holl. Graven" (Portret van Jeanne Darc in v.), 192.
Hendrick (De Mantel van Fredrik), 221.
Hennequin's (De), 157.
Henry. Baccalaureus der decreten, 158.
—— Preêken van Geert Groete, 222.
—— Differentiaalrekening, 191.
—— Het Kaartspel, 71.
—— Kruisjes op de straatsteenen, 224.
—— Onuitgegeven werk van Vettius Valens, 224.
—— Oudejaarsavond te Goor, 131.
—— De gewijde gouden Roos 127.
—— Puntdicht op Paus Innocentius VIII, 127.
—— Johan Wickleff, 191.
Herbergen (De Zwaan op uithangborden van), 313.
Hercules" („The Choice of) in de „Tatler", 96.
„Hermann und Dorothea" (Verduitsching van), 312.
's Hertogenbosch (Penning te) opgegraven. Leg-, Reken- of Speelpenningen, 269.
Hervormde (Duitsche) en Luthersche Gezangboeken, 126.
Hervormde gemeente te Ritthem, 222.
Hervormde (Hollandsche) Predikanten in Noord-Amerika, 359.
Hervormden te Londen (Predikanten bij de Nederlandsche), 87.
„Het" of „De" Graafschap, 222.
„Het oog eener naald", 95.
„Het quae ancker slachten", 318.
„Het vuur brandt als een lier", 31.
„Heuningbieke kom er is veur", 233.

Heuraet (Van), 320.
Heuvelen en Torens (Nederlandsche), 365.
Heyns (Maria), 160.
Heyns' (Zacharias) „Uxor Mempsigamos enz." „Dialogue d'une bonne Matrone et mauvaise Mesnagère", 35.
„Hier ligt een zoon met zijne moeder", 223.
Hillegom, 40.
Histoire de la République des Prov. Un., 1704, 174.
Hobbekaas, 160.
Hodenpijl (Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz.), 295.
„Hoe kan een jonge vrouw een' ouden man bedriegen", 256.
Hoek (den); Vreemdijke, 359.
Hoelands („Reis van het Oost-Indische Compagnieschip Brederhof" door Marinus), 195.
Hoeven (Emanuël van der), 383.
Hoezee, 182.
Hof; Woerd, 70.
Hofbeer (Utrechtsche), 13, 14.
Hofgerigten (Overijsselsche), 246.
Hogshead en Okshoofd, 364.
„Hol over Bol", 128.
Hollandaises" („Lettres), 260.
Hollandsch (Een) bewonderaar van Koningin Elizabeth, 345.
Hollandsch (Uit het) in 't Engelsch vertaalde verzen, 31.
Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch (Eerste) Woordenboek, 47.
Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika, 359.
Hollandsche (Lijst der) beoefenaars der Latijnsche poëzij, 252.
Hommeles, 215.
Hommio (Journalen van D⁰. Festo) geëxtendeerde post acta, 46.
Hommius (Festus) en Cornelis Janssen, 94.
Hond (Voorstelling van eenen) in plaats van de Slang bij Adam's val, 194.
Hondenbelasting, 293.
Honert (De „Mozes" van Rochus van den), 32.
Honig. H. J. van Zaerdam's „Naufragium of Schipbreuk", 319.
Honigh (N. J), 384.
Hoofd- of Oorijzer, 173.
Hoofden ('t Huis met de), 133.
Hooft (Reisverhaal door Italië van P. C.), 318.
Hoogd. Kerkliederen (Evang. Gezangen naar), 268.
Hoogduitsche vertaling van Shakspeare, verschenen te Rotterdam in 1832, 297.
Hooge Huis (Het) te Beest, 383.
Hooghe (Romein de), 128.
Hooi („Te) en te Gras", 62.
Hooikes ketsen. Ketter, 247.
Hoopjes zand voor de huizen; Waterschouw, 351.
Hoorne en Egmont (Verdediging van) door henzelven, 116.
Hoorns (Mozes met), 178.
Hoyman (J. Schutte). Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten, 263.
Hubert's (Utrechtsche St. Antonie's en St) Varkens, 226.
Hubrecht en Wrecht (De Heeren), 359.
Hud en Mud, 47.
't Huis met de Hoofden, 133.
Huli-gekken, 238.
Hulkestein, 149.
Hulle-Wulle-Waaitje (Het), 384.
Hunsego-kwartier en de Marne (Wapens van), 160.
Hutter (De Bijbel van Elias), 290.
Huygens („Orgelgebruik" van), 32.
„Hij is naar Delft geweest", 318.
„Hij heeft nog zoo veel Kruiken te bestellen", 32.
„Hij laat de Breêveertien waaijen", 303.
„Hij loopt om Gest en Kaneelwater", 32.
„Hij zeide niet eens: blaauw is uw oog", 95.
Hylander (Balaeus Carfenna), 218, 219.
Hylikmaker; Bruiloftsbanket, 115.
Hypocras; Bruidstranen, 262.
Hypolitushoef (Sommeltjeskuil bij) op Wieringen, 51.
Hypolitushoef te Wieringen (Brood- of Tulenuitdeeling op), 227.

I.

I. Klotaris IV; Childerik III, 162.
„I will talk to him like a Dutch Uncle", 61.
I. (J. L. A) Aventroot's „Sendbrief aen den Koning van Spangien", 383.
Ichneutes. De van Alkemade's, de Riemer's en van der Schelling'en, 34.
„Iemand in de mot hebben", 191.
Iersch, Schotsch en Gaalsch, 357.
Iersche (Hoe 't) Protestantisme door Elizabeth Edmonds voor de „Bloedige Maria" beschut werd, 33.
„Ik geloof dat hij de moord gestoken is", 256.
Ik (Herhaling van het woord) bij de Zeeuwen, 263.
„In de bus blazen", 223.
„In medio consistit virtus", 61.
Index van verbodene boeken, 223.
Infirmitates sancti Quirini et sancti Cornelii, 160.
Innocentius VIII (Puntdicht op Paus), 127.
Inquaeritor. Engelsche uitgewekenen op 't huis Ypenstein, 324.
Inquirendo veritas. Henricus Bornius, 250.
—— Een tienjarige Doctor van Groningen, 63.
—— Lage Kerkdeuren, 131.
Iperen (De dood van) 32.
Irving (Washington), 96.
Isaac (Henry), 59.
Isabellekleur, 45.
Israëls. (Dr.) Danswoede in de Nederlanden, 100.
—— Geschiedenis der Geneeskunde in Nederland, 101.
Issac (Pierre), 59.
Iverde Vullemarkt, 257.
Ivoorvretende Larven, 295.

J.

J. Brooden- of Tulenuitdeeling op Hypolitushoef te Wieringen, 227.
J. (G. J. v.) Willem Beukelszoon van Biervliet, 328.
—— De Hebreeuwsche poëzij in Nederland, 294.
—— Lijkreden op Willem den Zwijger, 86.
—— Perzische geschiedenis, 89.
—— Steen en been klagen, 339.
—— Zamengestelde woorden, 281.
J. (L) Het geslacht Booth, 342.
—— Pieter van den Broek, 233.
—— Eerste Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek, 47.
—— Nederlandsche Porceleinfabrieken, 124.
—— Arnold van Halen's „Pan Poeticon", 187.
—— Recensiën der Evangelische Gezangen, 60.
—— Samoureusen, 337.
—— Eerste Schoolopzieners, 238.
—— Spot- en Schimpprenten, 324.
—— Swanenburg, 276.
—— Uitvinder van den watermolen, 184.
—— Versierde kruik van 1582, 266.
—— Johan van der Wyck, 315.
—— Zeetogt op last van Koning Alfred, 217.
J. (S.) Aftellen, 345.
—— „Amsterdam is machtig", enz., 90.
—— Duikelaar, 256.
—— Klipklaps, 364.
—— Luthersche Gezangen, 215.
—— ManCCop In CooL, 175.
—— „Mediis tranquillus in undis", 256.
—— „Mijn Zoon, geef op de les uws Vaders", 263.
—— „Op een schopstoel zitten", 205.
—— Bartholomeus van Wyngaerden; Franzois van der Draeck, 256.
Jaar-Liedt op 't Jaer van 1630, 1.
Jaarteekening (Oudste) op gedrukte boeken, 360.
Jacoba van Beijeren (Portret van), 1.
Jacobi (Schultz). De Nederlandsche Doodendans enz., 353.
Jacoponus; „Stabat mater", 252, 254.
Jaffa, Jeruzalem en Jericho te Rotterdam, 92.

Jan Rap en zijn Maat; Jan Hagel, 174.
Jan Salie" („Je bent een), 223.
Jan van Gent, 120.
Jans (Het St.) Evangelie als bezweringsvorm, 117.
Jans (Het St.) Kerkhof te Laren, 342.
Jansen (Geboortejaar van Zacharias), 31.
Janssen (Abraham), 128.
Janssen (Toren van Pieter) te Vlissingen, 164.
Janssen (Cornelius) en Festus Hommius, 94.
Janssen. (L. J. F.) Aarden Kruik met aangezigt en wapens. Laarsvormig Drinkglas. 199.
—— Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid, 93.
Japiks (Lotgevallen van Gysbert) van 1624—1637, 326.
„Je bent een Jan Salie", 223.
Jericho, Jeruzalem en Jaffa te Rotterdam, 92.
Jeruzalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam, 92.
„Joanne den Ministere"; Hazard; Pieter Wante, 226.
Joden (Geschiedenis der) te Cochin in Malabar. Adrianus Moonis, 100.
Johannes XX. vs. 17. „Raak mij niet aan", 94.
Jonas („Daar komt Pauwel) aan", 38, 39.
Jones (John Paul). 38, 39.
Jong (E. de). „Zijne ziel is al naar Frankrijk", 100.
Jongens van Jan de Witt, 137.
Jonghe (Wollebrandt Geleynsz. de), 6, 212.
Jongste dorpen in Zeeland, 318.
Joodsche oorsprong van het „Onze Vader", 351.
Joris (De Leer van David) geschetst door Ubbo Emmius, 291.
Judas Iscariot met rood hair, 190.
Juttemis (Op St.), als de kalvers op 't ijs dansen, 128.
Juvenalis, Sat. xiii; vss. 209, 210, 126.
Juvenalis (Vertalingen van), 304, 305, 306, 308, 309.

K.

K. „Den Spaenschen en Arragoenschen Spiegel", 315.
K. (C.) De familie Back, Backx, Bacx of Bax, 56.
—— De familie de Greef, 318.
—— Zilveren Gedenkpenning van de jaren 1607 en 1619 voor Johan de Vos, 163.
K. (F.) Het huis met de Hoofden, 133.
K. (G.) Hz. Het Nederlandsch Alphabeth, 191.
—— Daarstellen, 41.
—— Godevaert Montens, 48.
—— Theodoliet, 191.
—— Veliten, 76.
K. (G.) Hz. Verklaring van Zang xxxii, reg. 100—161 van Dante's „Vagevuur", 194.
K. (H. W.) Joachim Murat als biljartjongen, 127.
—— De Plank misslaan, 382.
—— Pleiziertogtjes rondom de Wereld, 382.
—— Tabaksverbruiking, 37.
—— Het Vee is van de rigchel, 352.
—— St. Vitus- of St. Veits-dans, 318.
—— De Zwaan der Lutherschen, 176.
—— „Zij is Luthersch", 277.
K. (J.) Nieuw ontdekte Landen, 19.
K. (J. C.) Jacobi Eyndii „Aenigmata", 192.
—— Alva te Antwerpen [niet Brussel] afgebeeld en gehekeld, 180.
—— De Arakatscha, 132
—— „De Vermakelijke Avanturier door N. H.", 320.
—— Beunhaas, 108.
—— Het geboortehuis van W. Bilderdijk, 319.
—— H. C. Cras, 63.
—— Czaar Peter en J. C. Amman. Van Helmont's verdiensten jegens de geneeskunst, 100.
—— P. W. Croyze, 63.
—— Melchior Justus van Effen, 159.
—— François de Fenne. J. B. Boucher de Begnicour, 196.
—— L. Grendel, 2?3.
—— Petronella Gruiwardus, 322.
—— Van Heuraet, 320.
—— „Hij zeide niet eens: blaauw is uw oog", 95.
—— Het Ouderlijke Huis, 50.
—— Spreekwoorden, spreuken en spreekwijzen, 352.
—— Vertaling der Gedichten van Jacob Cats in 't Hoogduitsch, 67.
—— Volksgebruiken, 30.
—— Zjermesz, Adam Karelsen of Adam Karels van Germes, 192.
—— Joan Pietersz. en Diederik Zweling, 36.
K. (Mr. L.) „Boter aan de galg gesmeerd", 272.
—— „Eijeren met beijeren is de houwelijke staat", 320.
—— Katzwijm, 276.
—— Pekelzonde, 63.
K. (S. F.) Orde van de Eikenkroon, 80.
—— François Rodolphe Weiss, 298.
Kaarsje (Het) spingen op Drie-Koningen, 81.
Kaarten van Holland vóór 1541. Jan Pape. 97.
Kaartspel (Het), 71, 72, 73, 75.
Kabaal, 365.
Kabouter, Aardmannetje, 95.
Kammers (Afschrift van den Bijbel door Klaas), 95.
Kampen (Voorregt van die van), 291.
Kanonniks kapittelen (De), 6, 370.
Kap en Keuvel verliezen, 239, 240.
Kapel, of Capel, 71.
Karel V (Keizer) protestantsch overleden, 162.
Karelsen (Adam). Zjermesz of Adam Karel van Germes, 192.
Karmelieten Klooster (Het) bij Oudorp, 51.
Kartebel of Kattebel, 283.
Kastelein (De) van Utrecht, 351.
Kat („De Bruid heeft de) niet gevoërd", 248
Katers (Driekleurige), 351.
Kattebel of Kartebel, 283.
Kattenburg (Kogel in 't Oranjetumult op) afgeschoten, 263.
Katzwijm, 276.
Keeken (Het geslacht van), 322.
Keesen (De), 160.
„Keizerregt' (Het) door den Hoogleeraar Bondam, 69.
Keizers baard" („Om des), 94.
Kellen (J. Ph. van der). Afbeeldingen van de Adm. Maarten Harpertsz. en Corn. Tromp, 379.
Kelly (Edward), 51, 52, 53.
Kelner (De) te Putten, 35.
Kerckhove (Jan, Karel Hendrik van den); Heeren van Heenvliet, 236.
Kerkdeuren (Lage), 131.
Kerkezakje (De Staatkunde van het); Ds. Munnikemolen, 164.
Kerkglazen (Goudsche), 352.
Kerkliederen (Evang. Gezangen naar Hoogduitsche), 268.
Kerktorens (De Haan op), 147, 148.
Kerknieuws (Het) voor „de Boekzaal", 30.
Kersavond (Podding op), 296.
Ketter, Hooikes ketsen, 247.
Keur (Te kust en te), 339, 340.
Keurvorst Frederik (Huis van) te Rhenen, 150.
Keije (Moordaanslag door O.), enz., 186.
Kiehl (E. J.). Goethe's „Braut van Corinth", 263.
Killegrew (Kolonel), 55.
Kind met drie hoofden, 133.
Kinderpoëzij. „Torentje, Torentje bossekruid", 89.
Kinderrijmpjes. „Heuningbieke kom er is veur", 233.
Kinderspel (Vermakelijk), 353.
Kinderspelen op gezette tijden, 366.
Kingston (De Gravin van), 224.
Kinschot (Van). Afbeeldingen van de Adm. Maarten Harpertsz. en Corn. Tromp, 378.
Kist (De) van Hugo de Groot, 18, 320.
Klanknabootsende of Phonetiek schrijfwijze (Mr. François Jakob van Overschie's), 228.
Klaplooper, 149.
Kleederen (Nieuwe) met Paschen, 125.
Kleefsche en Bremer Gezangboeken, 126.
Klept (Een). Alroentjes, 171.

Klept. (Een) April- en Huli-gekken; Poissons d'Avril; All Fools' Day, 238
—— Bannerets; Baronets, 317.
—— Capel, 71.
—— Druklettersoorten, 330.
—— Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid, 94.
—— De Tooverspiegel van Dr. John Dee, 53.
Klets (De kleine), 353.
Kleur („Een) als een boei", 310.
Klokkenspelen, 159.
Klompen, 383.
Kloosters (Augustijner) in de Nederlanden, 311.
Klotaris IV; Childerik III, 162.
Klif (Het roode) bij Stavoren, 192.
Klipklaps, 364.
Kluchtspelen door Cornelis Sarreau in 1427, 98.
Kluchtige Poëzy, 64.
Knikkers, 350.
Knobis of Cnobis, 320.
Knowles (James) Edward, John, William Duncombe, 132.
Koch (J. R. Eylers). Maandelijksche Berichten uit de andere waerelt, 3.
—— Present-exemplaar van Cats' Werken door hem aan Barthol. van Renterchem vereerd, 3.
—— De Lier van David Joris, geschetst door Ubbo Emmius, 291.
—— Luther's afzondering naar den Wartburg, 243.
—— De Zegelring van Luther, 274.
—— „De Bespookte Waereld ontspookt", 191.
—— Zevende zoon; Veertiende dochter, 244.
—— „Zij is Luthersch", 277.
Koenig (H.), 319.
Koerbach (Een Bloemhof van Mr. Adr.), „Zijt voor Ider", 356.
Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten, 263.
Kokarde, 130.
Kolyn (De Chronyk van Klaas), 320.
Kompas (Het) bij luchtreizen, 138.
„Korte Beschrijvinge van Parys", 352.
„Korte Deductie" (De) van C. Keyzer Semeyn, 344.
Kraamvrouw, 190.
Kramm (C.), „Amstelredams eer ende opcomen", 84.
—— C. F. Bendorp, 24.
—— Klaplooper, 149.
—— Beeldhouwwerk op Paushuize. Momusgezelschappen, 88.
—— Anagram op Joan van Oldenbarneveld, Genealogie van het geslacht Oldenbarneveld, 166.
—— Jurriaan Ovens, 48.
Krankzinnigheid van De Requesens, 79.
Kriekende en krijtende Tienden, 171.
Krieuwelkaart, 353.
Kruik (Versierde) van 1582, 265, 266.
Kruik (Aarden) met aangezigt en wapens, 199, 266, 267.
Kruiken („Hij heeft nog zoo veel) te bestellen", 32.
Kruisjes op de straatsteenen, 224.
Kunstgenootschap (Het) „Natura et Arte", 316.
Kunstmatige Schijndood, 162.
Kust (Te) en te Keur, 339, 340.
Kwartel (Zoo doof als een), 336.
Kwartlied (Het) op Oorlogschepen, 35.

L.

L Beeldspraak van 't oude Hollandsch Regt, 267.
—— Geneesheeren bij de Legers der Oud-Grieken, 110.
—— Geschot, 105.
—— A. 's Gravezande. 161.
—— Adolph Hardingh, 97.
—— „De pijlen die mij eerst te samen niet en weken", 218.
—— Vertalingen van Juvenalis, 308.
—— Onbekend familiewapen uit de 15de eeuw, 94.
—— Jacques, Jean en Quintin Taffin, 284.
—— Vastavond-mommerijen. Februalia, Sporkel, Sprokkelmaand, 139.
—— François Rodolphe Weiss, 299.
L. (C.) Veliten. 78.
L. (C. P.) Begraafplaats van Oldenbarneveld, 310.
—— Zacharias Heyns „Uxor Mempsigamos," enz. „Dialogue d'une bonne Matrone et mauvaise Mesnagere", 35.
—— Alphonsus Tostatus, 297.
—— Blasius Ugolino, 313.
L—d—r Tunegurum, 352.
L. (E.), Wallerant Vaillant, 48.
L. (J), De Bijenteelt, 280.
L. (J. H.) Doopsgezinde Gezangen, 151.
— ll. Berthout, Maria Margaretha van Akerlaecken, 215.
—— De „Korte Deductie" van C. Keyzer Semeyn, 344.
—— „Genealogie van de Fürsten van Gelre", 215.
—— Jan Lobé of Lobbe, 188.
—— Moordaanslag door O. Keye, N. Stockram en A. Rhenanus, in 't huis van den Commandeur Langendyck, 186.
—— Uitvinder van den Watermolen, 184.
—— „Vergt" of „Vergde", 183.
—— De Zeeschilder Jan Carel van Beecq, 37.
L. (L. Ed.) „Lettres Hollandaises", 260.
L. (R. d.), „Nieuwe Constitutie-Kaart", 190.
—— De Keesen, 160,
L. (S.) Een zilveren Gouden-Bruiloftspenning van 1621, 370.
L. te V., Jan Salie, Je bent een Jan Salie, 223.
—— Afschrift van den Bijbel door Klaas Kammers, 95.
L. te V., Het Kompas bij luchtreizen, 138.
—— Orde van de Zon, 320.
—— Het dorp Oudrive, 351.
—— De Satan met paardepooten, 95.
„La Branche des Réaux Lignages", 191.
Laar (Het geslacht van), 62.
Laar (v. d.), Wapensmids Gildpenning, 95.
—— Nieuwjaarspenning van 1745, 196.
—— Het geslacht van Wouw, 122.
Laar Nz. (A. G. v. d.), Oud-Register van Landen en Renten, door V. C. van Mierop, 99.
Laarsvormig Drinkglas, 198, 199.
Laboranter. Bannerets, Baronets, 316.
—— Gouden Eerepenning voor Barent ten Have, 260.
—— Geslachtlijsten verlangd, 95.
—— Het quae ancker slachten, 318.
—— Het Kwartlied op Oorlogschepen, Prinsen-, Graaf Maurits-Kwartier, Stuur- en Bakboords-Kwartier, 35.
—— Loegenaer, 32.
—— Het wapen van Makasser, 131.
—— Opdonderen, 382.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 360.
—— Pauwelion, 32.
—— Samoureusen, 337.
—— Schilderij van Heemskerk's zeestrijd voor Gibraltar, 99.
—— Nicolaes Stellingwerff, 318.
—— Maerten Thijssen, Hollandsch Zweedsch Admiraal in 1644, 95.
—— van Bergen, de Turfschipper van Breda, 162.
—— Zeevaartkundige Werken, 68.
Lambert Hendrikszoon, bijgenaamd „Mooie Lambert", 99.
Lambertus (De Student Petrus), Mr. Lowys Tuck, 162.
Lampe (Barend), 383.
Land („Het) hebben", 319.
Landbouw (Zeeuwsche Spreekwoorden op) en Veeteelt, 277.
Landebach (De Boekdrukker Hans van), 290.
Landeweren (Twentsche), 197.
Landkaarten (Oude), 32.
Landspassaten, 29.
Langendyck (Moordaanslag door O. Keye, N. Stockram en A. Rhenanus in 't huis van den Commandeur), 186.
Langoor (Ezels-zang of Hymne aan), 358.
Lanterniers, 287.
Laodiceërs (Paulus' brief aan de), 191.
Laren (Het St. Jans kerkhof te), 342.
Larven (Ivoorvretende). 295.
„Lateat dum pateat" („Una via est" en), 158.
Latijnsche poëzy (Lijst der Hollandsche beoefenaren der), 252.
Laval (De Graaf de), 358.
Laveren ('t), 340.

Laijcken, Laijken of Leijcken, 384.
Layard (Het geslacht), 7.
Lebanon (Shoroshe), 133.
Ledr. Aarden kruik met aangezigt en wapens, 199.
—— De geslachten van Altena, van Baersdorp enz., 208.
—— Verdediging van Egmond en Hoorne door henzelven, 116.
—— Jeruzalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam, 92.
—— Het geslacht van Montfoort, 207.
—— Het Schaakspel in Nederland, 220.
—— Versierde Kruik van 1582, 266.
—— Vrijheer van Bar, 120.
Leesteekens, 163.
Leeuwenberg (De), 311.
Leg-, Reken- en Speelpenningen. Penning te 's Hertogenbosch opgegraven, 269.
Legendo et Scribendo. Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen, 2.
—— Mr. Joan Beets, 11.
—— Willem Beukelszoon van Biervliet, 327.
—— Henricus Bornius, 250.
—— Pieter van den Broek, 233.
—— Opschrift op de grafstede van J. D. Baron van der Capellen, 26.
—— Moeder van J. Cats en voornaam zijns vaders, 96.
—— Kolonel Cyligry [Killigrew], 55.
—— Geboorteplaats van Janus Dousa, 292.
—— „Encomium Moriae, sive Stultitiae Laudatio" of „Lof der Zotheid, 96.
—— 't Groot Hoorns, Enkh., Alkm. en Purmerender Liede-Boeck, 138.
—— Franciscus Heerman, 159.
—— Orden van St. Oluf en van Nichan Iftihar, 81.
—— „Natura et Arte", 316.
—— Penning te 's Hertogenbosch opgegraven. Leg- Reken- of Speelpenningen, 269.
—— Het Pinksterbloemzingen, 184.
—— Dirk en Pieter Rembrantsz. van Nierop, 322.
—— Job de Rieu, 159.
—— Adam Silo, 344.
—— Amalia van Solms, 146.
—— Abraham Titsingh, 158.
—— Zacharias Wagenaar, 321.
—— Levinus Warnerus, 258.
—— François Rodolphe Weiss, 298.
—— Op de Spanjaarden veroverde Wimpel, 381.
—— Het voormalige Zaamslag, 204.
Legerworm (De), 132.
Lempe (A. J. L.) Aurora te paard, 135.
Lennep (Hans Willem, Carel, Diederik, Menard, Hermen Pietersen, Rodolf van), 316.
Lennep (J. van) „Daar komt Pauwel Jonas (Prins Aeneas) aan", John Paul Jones, 38.
—— Daarstellen, 41.
—— Goejanverwellensluis; NederlandschePlanetaria in de achtste eeuw, 37.
—— Uitspraak der θ. bij de Nieuw-Grieken, 40.
Leontis" (Mad. Wyttenbach's „Banquet de), 382.
„Lettres Hollandaises", 260.
Leupenius (Petrus), 361, 362.
Leven (Dood en), 353.
Levenswijze in Nederland in en na het midden der xviide eeuw, 289.
Leverpele, 346, 347.
Leijcken, Laijcken of Laijken, 384.
Leyde (Gazette de), 222.
Leyden (Spelling van het woord), 171.
Leyden" („Het Welvaren der Stad), 330.
Leydsche dissertatien (Verzuim in de) voor 1790, 42.
Leydsche (Het) Gymnasium; de H. H. van Raephorst, 333.
Lidewijd (De Heilige), 41.
Liede-Boeck" („'t Groot Hoorns, Enk, Alkm. en Purmerender), 138, 139.
Liedeboekjes (Hoornsche) of Mopsjes, 138.
Liederen ten grondslag aan Evang. gezangen, 126.
Liederen (Oude) en hunne Zangwijzen, 227.
Lier" („Het vuur brandt als een), 31.
Lier (Schilderij, waarop de stad), 357.
„Lieve! zouden wij bedillen", 59.
Lignages" („La Branche des Réaus), 191.
Likedeelers, 364.
Ling (E. G.), Verduitsching van de „Hermann und Dorothea" en van de „Faust", 312.
Linge (Bernard en Abraham van), 64.
Linie (Het passeren der), 319.
Lisse's (Verlangde Geslachtwapens der van), 273.
—„lijk" als eindlettergreep, 309.
Lobbe of Lobé (Jan), 188.
Lodderaitje" („Zoet Fiane" en „'t Lieve), 191.
Lodewijk XVI (Muntstuk van) gejaarmerkt 1793, 18.
Lodewijk XVI (Versje in den mond gelegd van), 82.
Loefft van Driel, 62.
Loegenaer, 32.
Loen, 183.
„Lof der Zotheid", 96.
„Lofzang op Jezus van Nazareth" (Helmer's), 315.
Lollard of Lollaert, 236.
Londen (Predikanten bij de Nederl. Hervormden te), 87.
Longobardus (Simon), 7.
Loo, 71.
„Loop naar de Maan", 240.
„Loop naar St. Velten", 222.
Lotgevallen van Gysbert Japiks van 1624—1637, 326.
Lotje („Van) getikt", 240.
Louis XVI („Le roi) dans sa prison", 82.
Loyolabeeld in het Amsterdamsche Paleis, 269.
Lucas (Het wapen van St.), 341.
Luchtverheveling boven Sluis op den 22sten Maart 1643, 257.
Luderus (De Heilige), 6, 376.
Ludiczi (Overwinning te), 383.
Ludolph. „Gij zult het pootje krijgen", 312.
Ludolph te Vl. Sint Anna Schapraai, 31.
—— Een Cromwell te Poschiavo in Graauwbunderland, 68.
—— De Eenhoorn als windwijzer, 338.
—— Gebed van Eugenius, 31.
—— Geboortejaar van Zacharias Jansen, 31.
Ludovicus. Schorren of Uiterwaarden, 224.
„Lui seul vaut une armée", 312.
Luiken (Veronderstelde plaat van), 165.
Lupercalia, 139.
Luther (De Zegelring van), 274.
Luther's afzondering naar den Wartburg, 242, 243.
Luthersch" („Zij is), 277.
Luthersche (Duitsche Hervormde en) Gezangboeken, 126.
Luthersche Gezangen, 215.
Lutherschen (De Zwaan der), 176.

M.

M. Avezathe, 128.
—— J. A. Comenius, 128.
—— H. Eustace, 128.
—— „Met de warme hand", 64.
—— Oorsprong van het woord Etiquette, 161.
M. te Maastricht. Gens de sac et de corde — Faire des coq-à-l'âne, 317.
—— Grafschrift op J. A. Streso, 322.
—— Het geslacht Guasco [of Vasco] de Gama, 97,
M. (B. J. A.) Heete Wapeling, 159.
—— Hoornsche Liedeboekjes of Mopsjes, 138.
—— Santhorstsche geloofsbelijdenis, 18.
M. (E.) Luther's afzondering naar den Wartburg, 242.
M. (F.) Shakspeare in 't Nederduitsch, 91.
M. (H.) Geslachtwapens der van Altena's, van Cuyck'en enz., 273.
—— Recensiën der Evangelische Gezangen, 60.
—— Sjerick Siersma, 274.
M. (J.) „A horse! a horse! mij kingdom for a horse!", 33.
—— Agathopeden, 383.
—— Alkatyven, 127.
—— De Amazonen, 227.
—— „'k Ben een boon", 190,

M. (J.) Bezweringen bij de Ouden, 32.
—— Bilderdijk's exemplaar van Shakspeare, 127.
—— Boothia Felix, 32.
—— De Bijenteelt, 280.
—— Copernicus en Pulci, 318.
—— „De oude waarheid en de nieuwe onwaarheid", 158.
—— „Door de mand vallen", 127.
—— Edele Steenen, 318.
—— Escuriaalsche HSS van Aeschylus, 15.
—— Euripides' Bacchanten v. 284—285, 159.
—— De Fossa Drusiana of Drususgracht, 290.
—— Gazette de Leyde, 222.
—— Geloofsartikel der Ukewallisten, 288.
—— Hypocras, 262.
—— De Dood van Iperen, 32.
—— Isabelfekleur, 45.
—— Klokkenspelen, 159.
—— De Legerworm, 132.
—— Leverpele, 347.
—— Macaronische poëzij, 68.
—— Mandragora en Chloroforme, 257.
—— Nassau bij Caesar vermeld, 64.
—— H. Neele als uitgever van Shakspeare, 322.
—— Olivier de Markgraaf, 193.
—— Oorinbaar, 64.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 361.
—— Overijsselsche hofgerigten, 246.
—— De Pantoffel, 224.
—— Het Patrimonium van St. Petrus, 356.
—— Paulus' Brief aan de Laodiceërs, 191.
—— Pedant, 96.
—— Peper, gember, nootmuskaat, 194.
—— Perzische geschiedenis, 89.
—— Planteit, 205, 206.
—— Politieke Vrouwentooi, 64.
—— Het eiland van Prospero, 97.
—— Pieter Rabus, 320.
—— De stad Radesholt of Redesholt, 63.
—— Reis door Spanje van François van Aarsen van Somerdyck, 259.
—— Ridders der Tafelronde, 320.
—— Schiller's „Mädchen aus der Fremde", 261.
—— Verduitsching van Schiller, 251.
—— Seneca's voorspelling der ontdekking van Amerika, 226.
—— „An Evening Hour with Shakspeare", 96.
—— Shakspeare's „Hamlet" gegrond op eene Mythe, 288.
—— Shakspeare in 't Nederduitsch, 90.
—— Spaansche Letterkunde, 151.
—— Stabat Mater, 252.
—— H. Stromberg's „Dialogus Brabantiae et Hollandiae", 224.
—— Geschiedenis van de Nederlandsche Tijdschriften, 32.
M. (J.) Uitspraak der θ bij de Nieuw-Grieken, 40.
—— Antonia Vieyra, 163.
—— Weerwijsheid, 368.
—— Philipp von Zesen. Hildegunde von Westohn, 290.
M. (L. v. d.), Johannes Ossius, 223.
—— Arnoldus Uyterwijk, 224.
M. (M.), Hypocras, 262.
M. (P. J. v.), Verzuim in de Leydsche dissertatiën voor 1790, 42.
—— „Torentje torentje bossekruid", 89.
Maan", („Loop naar de) 240.
Maandagsche bijgeloof, 81.
„Maandagsche spoed is zelden goed", 81.
Maandelijksche Berigten uit de andere waerelt, 3.
Maarten Harpertsz. Tromp (Afbeelding van den Admiraal), 7.
Maas (Het Territoriale Regt van de geheele rivier de), 63.
Macaré (Rethaan). Het geslacht van Arkel, 300.
—— Oud Wapenbord in de St. Jakobskerk te Vlissingen, 325.
Macaronische poëzy, 68.
Macquet (Jan), 25.
„Madchen aus der Fremde" (Schiller's) 261, 262.
Magnus (Hibbaeus), 214, 215.
Maire (Catalogus eener boekverkooping te Leyden bij Johannes le), 70.
Maire (Grafzerk van Isaac le) en Maria Walraven, zijne huisvrouw, te Egmond binnen, 226.
Makasser (Het wapen van), 131.
Maleuse van Polanen, 256.
ManCCop In CooL. 175.
Mand („Door de) vallen", 127.
Mandarijn (Een) uit Middelburg", 103.
Mandragora en Chloroforme, 257.
Mandvillon (J.), 287.
Mansfeldt (Portret van), 180.
Mantel (De) van Fredrik Hendrik, 221.
Marcel (Arnold), 160.
Marcowisch (Raphaël, Graaf van), 287.
Maréchal (Sylvain), 383.
Maren- of Spooktakken, Mistelbloem, Vogellijm, 197.
Margaretha (Voorgenomen tweede huwelijk van Keizerin), 159.
Margaretha, zuster-abtdisse van St. Catherina te Mur, 197.
Märgen („Das) vom ersten Aprile", 356.
Markgraven van Vere (Inhuldiging van sommige Stadhouders tot), 352.
Markus X: vs. 25. „Het oog eener naalde", 95.
Marne (Wapens van Hunsegokwartier en de), 160.
Marron's (P. H.) Bijschrift op J. H. van Swinden, 130.
Martinet (Begraafplaats van J. F.), 313.
Martinus. H. Beaumont, 159.
—— Danswyck in Schottlandt, 159.
Martinus. Godgeleerde Tijdschriften, 165.
—— Journaal van A. Duyck, 259.
—— „Korte beschryvinge van Parys", 352.
—— Daniel de Ruyter, 159.
—— Verboden boeken in Nederland, 230.
—— Slawische Boekdrukkerij te Amsterdam, 357.
Masius (Gijsbertus), 179.
Matelanck of Malelong (Van Ulft, geheeten), 130.
Materie (Priestleysche), 256.
Mathanasius C: „Le Chef-d'oeuvre d'un Inconnu", 224.
Matigheidsgenootschap ('t Eerste), 327.
Mats of Metius (Jacob), 220, 221.
Maurits (Wapenoefeningen op Romeinschen voet onder Prins, 292.
Mauritsfort (Het) in Zeeuwsch Vlaanderen, 62.
Mechelen (De Jonkvrouw van), 229.
Medicis (Brief van Amerigo Vespucci aan Lorenzo de), 158.
„Mediis tranquillus in undis", 256.
Meer (Waarom Corn. Adr. van der) ook Cornelis Muys werd genoemd, 193.
Meese (Christianus), 7.
Meinerdszoon (Egbert), 260.
Meliszoon (Lammert), 276.
„Memento mori", 165.
„Memoires touchant le Commerce" (Braem's), 91.
Menschenras (Klein) der Oudheid, 93, 94.
Méringues, Noga, 319.
Mersch (Israël en Petrus Patranus of van der); Jacobus Adamaeus, 225.
„Met de warme hand", 64.
Methelen (Het wapen van), 364.
Metius of Mats (Jacob), 220.
Meubeldans, Spookhuis te 's Gravenhage, 260.
Mey (Felipe), 190.
Meijer, Meijerij, 256.
Michaelis (Aanteekening op den Bijbel door), 42.
Michaut (Gedenkpenning door) in 1820, 119.
Middelburg (Eerste Boekdrukkerij te), 277.
Middelburg en Nieuwburg (De Kasteelen), 51.
Middelhoven (Genealogie van van), 155, 156.
Iiddeneeuwsch eedsformulier van den Beul te Middelburg, 34.
Iiddeneeuwsche Feesten (Vertooningen op), 112.
Mierlo (Gasthuis te), Cardinaal Enckvoort, 127.
Mierop (Oud Register van Landen en Renten door V. C. van), 99.
Miller (Philip), 351.
Mirakelsteeg (De) te Leyden, 213.
Missaëus (Jan), 226.
Mistelbloem, Vogellijm, Maren- of Spooktakken, 197.
„Moby Dick" (De witte walvisch). De Squid of Monsterpolyp, 195.

Moermannetje, 190.
Mohrmann. (H.) 't Eerste Matigheidsgenootschap, 327.
—— Nieuwe kleederen met Paschen, 125.
—— Voogden van Graaf Floris V, 206.
Moll. (Dr. E.) Jongens van Jan de Witt, 137.
Moll. (W.) Sermoenen van Joh. Brugman, 196.
Momboirskamers, 174, 175.
Momusgezelschappen, 88.
Monferland, 335, 336.
Monogram uit de letters H.R., 94.
Monsalvar (St. Graals Beker en Tempel te), 164.
Monsterpolyp of Squid. De witte walvisch „Moby Dick", 195.
Montens (Godevaert), 48.
Montfoort (Het geslacht van), 207, 208.
Montgomery (J.), 96.
Moonis (Adrianus). Geschiedenis der Joden te Cochin in Malabar, 100.
Moons (Magdalena) en Franciscus Baldes, 282.
Moord te Amsterdam door eene tooneelvertooning uitgebragt, 230.
Mopsjes of Hoornsche Liedeboekjes, 138.
Morgan (Octavius). Delftsch Aardewerk, 292.
Morganatisch en Morgana, 126.
Morgans (Het geslacht der), 31.
Mot (Iemand in de) hebben, 191.
„Mozes" (De) van Rochus van den Honert, 32.
Mozes met hoorns, 178.
Mr. (L.). De Jonkvrouw van Mechelen, 229.
Mr. (P.) „Bâtir des châteaux en Espagne", 172.
Mud (Hud en) 47.
Muelen (Schaal en Penning voor A. van der), 12?.
Mulder (S. I.). Mozes met hoorns, 178.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 361.
—— Zeetogt op last van Koning Alfred, 217.
Munck (Jan de), 104.
Munnikemolen (Ds.); De Staatkunde van het Kerkezakje, 164.
Munt (Eerste gouden) van Holland, 63.
Munten (Deensche verhandeling over oude Nederlandsche), 288.
Munten van het Fransche Keizerrijk met „RépubliqueFrançaise", 270, 271.
Muntteeken van 1817 op eene munt van 1790, 319.
Mur (Margaretha zuster-abdisse van St. Catherina te), 197.
Murat (Joachim) als biljartjongen, 127.
Musschen om haar getal bij een Regtsgeleerde vermeld, 213.
Mutsenmarkt" („Op de Bommelsche), 112.
Muys (Waarom Corn. Adr. van der Meer ook Cornelis) werd genoemd, 193.
Muzijkinstrumenten (Grondhout van Gouda voor), 361.
Muzijkinstrument van Hollandsche vinding, 160.
Mye's (Verlangde Geslachtwapens der van der), 273.
„Mijn Vader is geen Bremer", 319.
„Mijn zoon, geef op de les uws Vaders", 263.

N.

N. (De)achter verkleinwoorden, 10.
N. Nederlandsche torens en heuvelen, 365.
—n— N. J. Honigh, 384.
N. (B.) te L. Waarom Tromp in Engeland Van Tromp heet, 193.
N. (I. A.) Blaak, Heidebrand of Veendamp, 375.
—— Handelingen van Karel van Egmond, Hertog van Gelder, 69.
—— Handvesten en Privilegiën, 283.
—— Hulkestein, 149.
—— Klipklaps, 364.
—— De Heilige Luderus. 376.
—— Overijsselsche hofgerigten, 246.
—— Het wapen der Steenre's, 363.
N. (J. G.) Musschen om haar getal bij een Regtsgeleerde vermeld, 213.
N. (J. T. B.) Jacob Campo Weyerman, 49.
N. (L.) Penning te 's Hertogenbosch opgegraven. Leg-, Reken- of Speelpenningen, 269.
N. (N.) De Beerebijt, 312.
—— Op de Spanjaarden veroverde Wimpel, 381.
N. (P.) Wapens van de geslachten d'Asiste, van der Steck, Verbyl en van Geele van Spanbroek, 223.
—— Aanteekening op den Bijbel door Michaelis, 42.
—— Het Domesday boek, 126.
—— Geschiedenis der Nederlandsche Dijk- en Waterregten, 164.
—— De Haan op kerktorens, 148.
—— Hoezee, 182.
—— Het Hulle-Wulle-Waaitje, 384.
—— Het St. Jans Kerkhof te Laren, 342.
—— Shakspeare in 't Nederduitsch, 91.
—— Swanenburg, 276.
—— Windhoutzaagmolen van Alb. Sweers, 384.
N. (V. D.), Petrus Abresch, 272.
—— Jacobus Adamaeus, Israël en Petrus Patranus of van der Merch, 225.
—— Joannes Andelius, 122.
—— Godeschalk Aelten, 170.
—— A. en J. Ploos van Amstel, 141.
—— „Amstelredams eer ende opcomen", 83.
N. (V. D.) Het geslacht van Arkel, 300.
—— Franciscus Baldes en Magdalena Moons, 282.
—— Wernic van Batenborch, 144.
—— Mr. Joan Beets, 11.
—— C. F. Bendorp, 24.
—— Bentzmann, 362.
—— Berthold, Maria Margaretha van Akerlaecken, 216.
—— Willem Beukelszoon van Biervliet, 329.
—— Beunhaas, 109.
—— Het Bisdom Bril, 210.
—— 't Huis Blikkenburg, 150.
—— Du Bois genaamde Predikanten, 231.
—— Hendericus du Booys; Helena Leonora de Sieveri, 154.
—— Het geslacht van den Bossche, 295.
—— Een zilveren gouden Bruiloftspenning, 370.
—— Portret van Charles Chais, 362.
—— Claude de Charenton, 204.
—— De wapens van Cloeck of Cloegh en Methelen, 364.
—— Het wapen der Compostell's en van Berk'en, 182.
—— Verondersteld portret van Coornhert, 102.
—— Dassevael, 170.
—— „Den Spaenschen en Arragoenschen spiegel", 315.
—— Des gens de sac et de corde. — Faire des coq-à-lâne, 317.
—— Diaison, 206.
—— Draveman, 261.
—— Eigenaar van de spreuk: „In medio consistit virtus", 61.
—— Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden, 17.
—— Genealogie van de Fürsten van Gelre, 216.
—— Balthasar Gerards door van Bieselingen, 231.
—— Geschot, 106.
—— Sibylla van Griethuyzen, 231.
—— Grondhout van Gouda voor muzijkinstrumenten, 361.
—— De Haan op kerktorens, 148.
—— 't Geslacht Hardenbergh, 359.
—— Heemskerk's „Batavische Arcadia", 146.
—— Heeren van Heenvliet; Jan, Karel Hendrik van den Kerckhove, 236.
—— De Hennequins, 157.
—— Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz. Hodenpijl, 295.
—— Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika, 359.
—— Huis van Keurvorst Frederik te Rhenen, 150.
—— Kap en Keuvel verliezen, 240.
—— Krijtende en kriekende tienden, 171.
—— Hans Willem, Carel, Diederik, Menard, Rodolf van Lennep, 316.
—— Petrus Leupenius, 362.
—— Het wapen van St. Lucas, 341.

N. (V. D.)Hibbaens Magnus, 214.
—— Een Mandarijn uit Middelburg, 103
—— Portret van Mansfeldt, 180.
—— Gijsbertus Masius, 179.
—— Christianus Meese, 7.
—— Genealogie van van Middelhoven, 155.
—— Momboirskamers, 174.
—— Monterland, 335.
—— Het geslacht van Montfoort, 208.
—— Jan de Munck, 104.
—— Het „NieuweNassouseTrompetje", 147.
—— Archieven van Ootmarsum, enz., 231.
——„Oog"als eindlettergreep, 301.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 361.
—— Nicolaas Petri, 144.
—— Planteit, 206.
—— Plasdank, 208.
—— Ysbrandus Balkius Reynardus, Frisius, 310.
—— Samoureusen, 337,
—— Sauvegarde, 42.
—— Het Schaakspel in Nederland, 220.
—— Adriaan Schoonbeek, 359.
—— Simon Schottus, 144.
—— Schout van den Utrechtschen Dom, 294.
—— Albertus Seba, 213.
—— Het wapen der Steenre's, 363.
—— Alphonsus Tostatus, 297.
—— Utrechtsche Hofbeer, 13.
—— Vaderlandsche Geschiedenis van 1688—1702, 138.
—— Ds. Jacobus Vasseur, 61.
—— Anthonius Verensis, 83.
—— „Het Welvaren der Stad Leyden", 330.
—— Het geslacht van Wouw, 121.
—— De Heeren Wrecht en Hubrecht 359.
—— De Heerlijkheid Zaamslag, 104.
—— Hendricus Zwaerdecroon, 234.
N. ***. J. Brakel's „Onderwijs in den Godsdienst", 344.
—— Stamboek van Joanna Koerten Blok, 107.
—— Opschrift op de grafstede van J. D. Bn van der Capellen, 26.
—— „Daar komt Pauwel Jonas (Prins Aeneas) aan", 39.
—— „Flikflooien", 32.
—— „Hij heeft nog zoo veel kruiken te bestellen", 32.
—— „Hij loopt om gest en kancelwater", 32.
—— Nachtvlinders, 44.
—— Viezevazen, 32.
—— Zemelknooper, 32.
—— „Zoo gek als een pootjuin (of als een uije)", 8.
Naamsverandering van straten in Utrecht, 223.
Nachtegaal, 126.
Nachtvlinders, 43, 44.
Nachtwacht-liedjes, 194.
Namen (Hervormde Predikanten van den Polder van), 62.
Napoleon te Breda den 6den Mei 1810, 196.
Napoleon (Grafschrift op), 96.
Napoleon's togt over het Zwin, 23.
Nassau bij Caesar vermeld, 64.
Nassouse Trompetje" („HetNieuwe), 146, 147.
Nassouwe" ('t „Wilhelmus van), 338.
„Natura et Arte", 316.
„Naufragium of Schipbreuk" (H. J. van Zaerdam's), 319.
Navorscher (Een) in het Weekblad van Leyden. Op de Spanjaarden veroverde Wimpel Aug. 7, 1588, 30.
—— IJzeren Ladder op de belegeraars van Leyden buit gemaakt, 30.
Nav. Gez. te O. Het Damspel, 192.
—— „Hebt gij wel Dunricher [Dantziger] Chocolaad", 192.
Neck (Het geslacht van), 165.
Nederduitsche Gedichten in onderscheidene talen overgezet, 118
Nederland (Is) gezakt? 69.
Nederlandsche Hervormden (Predikanten bij de) te Londen, 87
Nederlandsche Munten (Deensche verhandeling over oude), 288.
NederlandschePorceleinfabrieken, 123, 124.
Nederlandsche Spot- en Scheldnamen, 6, 372, 373, 374.
Neele (H.) als uitgever van Shakspeare, 322.
Neuzen (Hervormde gemeente van ter) 329.
—— (Predikanten van ter), 329.
Nichan Iftihar (De Orde van), 81.
Nicolaas (St.) al of niet historisch, 99.
Nierop (Dirk en Pieter Rembrantsz. van), 322.
Nieuw ontdekte landen, 19.
Nieuwburg en Middelburg (De Kasteelen), 51.
„Nieuwe Constitutie Kaart", 190.
„Nieuwe (Het) Nassouse Trompetje", 146, 147.
Nieuwejaarspenning van 1745, 196.
Nieuwenaar (Beschrijving der Asbergsche Oudheden op last van Hermann, Graaf van), 367.
Nieuwenhuyzen (J.), 256.
Nieuwenhuijzen (J. J), Amsterdamsch Rederijkers Nieuwjaarslied voor 1630, 1.
—— Recensiën der Evangelische Gezangen, 60.
—— Maria Heyns, 160.
—— De Heilige Lidewijd, 41.
—— Egbert Meinerdszoon, 260.
—— „Memento mori", 165.
—— Felipe Mey, 190.
——„OnsPatroon van Alven", 210.
—— Lopo Walling, 190.
Nieuwjaars-lied (Amsterdamsch Rederijkers) voor 1630, 1.
Nispen (Zilveren Schaal voor den Muntmeester van), 133.
Noga, Méringues, 319.
Nolletje („Van) geprikt, van Lotje getikt", 240.
„Non Ambitione, sed Virtute", 127.
Noord-Amerika (Hollandsche Hervormde Predikanten in), 359.
Noord-Holland (Is) zee geweest, 350.
Nootmuskaat Peper, Gember, 194.
Normannus (Jacobus), 158.
Nyenrode's (Verlangde geslachtwapens der), 273.
Nymeegsche raadsel (Het), 350.

O.

O. (C.), Goudsche Kerkglazen, 352.
O. (H. M. C. v.), Jacob Mats of Metius, 220.
O. I. Compagnie" („Beghin ende voortgangh van de), 348.
O. (R.), Verouderde Woorden, 351.
O. (v), Hud en mud, 47.
—— Kap en keuvel verliezen, 240.
—— Kinderspelen op gezette tijden, 366.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 360.
—— Sjakes, 362.
—— Een Weeuwenaar, 159.
—— De zevende zoon Willem Frederik geheeten, 245.
Odemarus, stichter van Ootmarsum, 247.
Oefkes, 353.
Ὀκτάτευχος, 252.
Okshoofd en Hogshead, 364.
Olaf (Orde van St.), 81.
Oldenbarneveld (Anagram op Joan van), 166.
Oldenbarneveld (Begraafplaats van), 310.
Oldenbarneveld (Genealogie van het geslacht), 166.
Oldenbarneveld (Gesprek tusschen een Vreemdeling en den Kerkgalm over Johan van), 97.
Oldenbarneveld (Penning op), 311.
Oldenzaal (Archieven van), 231.
Oh. „Theofridi Epternacensis Vita S. Willebrordi" 30.
Olivier de Markgraaf, 193.
Olivier (Antoine), 130.
„Om des Keizers baard", 94.
„Om een Haverklap", 181.
„Om Zeep", 160.
Onbekend familie-wapen uit de 15de eeuw 94.
Onder de Roos", 190.
„Onderwijs in den Godsdienst" (J. Brakel's), 344
Onderwijzersgezelschappen (Eerste algemeene vergadering van), 256.
Onderwijzersgezelschappen (Zeeuwsche), 288.
Onderzoeker. Admiraal, 287.
—— Bedelaar, Tielsche broodbidders, 223.
—— Galgemalen, 223.
—— Scherpregters, 286.

51

Ongezouten (Gevangen op) brood, 193.
„Ons Patroon van Alven", 210.
Onvoldane Beloften, 224.
Onweder (Opene ramen bij), 264.
„Onze Vader" (Joodsche oorsprong van het), 351.
Oog" („Hij zeide niet eens: blaauw is uw), 95.
„Oog" als eindlettergreep, 301.
Oogen" („Vol haken en), 250.
Oogziekten (Behandeling van) met blaauwzuur, 295.
Oor- of Hoofdijzer, 173.
Ooren" („De muren hebben), 62.
Oorinbaar, 64.
Oorlam, 288.
„Oorspronck van den Raadt van Cortenberghe", 62.
Oosten's (Het wapen der van), 159.
Oosterwijk (Cornelius van), 382.
Ootmarsum (Archieven van), 231.
Ootmarsum (Odemarus, stichter van), 247.
„Op de Bommelsche Mutsenmarkt", 112.
„Op den Biebelabonschen berg" 37.
„Op een schopstoel zitten", 205.
„Op St. Juttemis, als de kalvers op 't ijs dansen", 128.
„Op 's Lands nieu Raethuis ... ter Admiraliteit t'Amsterdam", 33.
Opdonderen, 382.
Opdragten (Belooningen voor), 216.
Openbare Bibliotheken in Nederland, 229.
Opene ramen bij Onweder, 264.
Opschrift op eene mes- of dolkschede, 66.
Opsolferen (Iemand iets), 314.
Oranjebloesem als Bruidstooi, 351.
Oranjelegioen (Het), 214.
Oranjetumult (Kogel in 't) op Kattenburg afgeschoten, 263.
„Orgelgebruik" van Huygens, 32.
Os'sen (Verlangde geslachtwapens der van), 273.
Ossius (Johannes), 223.
....otius (Portret van), 177.
Oud Register van Landen en Renten door V. C. van Mierop, 99.
Oud-Vaderlandsche Schoolreglementen. 299.
„Oude (De) ongedrukte Chronyk van Holland", 319.
Oude Hollandsche Regt (Beeldspraak van 't), 267, 268.
Oude-Mannen Huis (Haar uit den put van 't) te Amsterdam, 95.
Oudejaarsavond te Goor, 131.
Ouderdom van Christus bij Zijnen dood, 350.
Ouderlijke Huis", („Het), 50.
Oudheden (Beschrijving der Asbergsche) op last van Hermann, Graaf van Nieuwenaar, 367.
Oudheden (Kerkelijke) van Belgie, 61.
Oudheden op gemeentehuizen bewaard, 1.
Oudheden tusschen Alkmaar en St. Pancras, 51.
Oudorp (Mr. Andries van), 79.
Oudorp (Het Karmelieten klooster bij), 51.
Oudrive (Het dorp), 351.
Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 360.
Ovens (Jurriaan), 48.
„Over zijn Thee", 160.
Overeenkomst in Friesche geslachtwapens. 241.
Overschie (Mr. François Jakob van). Phonetiek of Klanknabootsende schrijfwijze, 228.
Overijsselsche Hofgerigten, 246.
Oyen (Munt van), 132.

P.

P. Golfschildering, 116.
Π. Domino, 341.
—— Fidibus, 62.
—— „God save the King". 191.
—— Abraham Janssen, 128.
—— Op St. Juttemis, als de kalvers op 't ijs dansen, 128.
—— Stapel-gek, 158.
—— De Quadratuur van den cirkel, 265.
P. (A. t.) De Reuzenberg bij Oost-Voorn, 287.
—— Tongbesnijding van Honden, 287.
P. (B. C. E.) Utrechtsche Hofbeer, 14.
P. (E. A.) „Door de Bank", 251.
—— Capucijners, 137.
—— Handopening 361.
—— Het Kerknieuws voor „de Boekzaal", 380.
P. (R.) Cnobis of Knobis, 320.
P. (Rt.) I. J. Glindstone, 256.
P. (S.) Ecgenisse, 356.
Paardepooten (De Satan met), 95.
Paets, 128.
Paget (Arthur). Begraafplaats van Spinoza, 30.
Pallasbeeld (Rood-koperen plaatje met), 287.
„Pan Poeticon" (Arnold van Halens), 187.
Pancras en Alkmaar (Oudheden tusschen), 51.
Pans. Openbare bibliotheken in Nederland, 229.
Pantoffel (De), 224.
Paolo (Marco), 192.
Pape (Jan). Kaarten van Holland vóór 1541, 97.
Papen (Witachtige), 138.
Papenbril (De), 383.
Paradisi. Rembertus Dodonaeus, 192.
Parkers (De), Heeren van Zaamslag, 61.
Parlevink bok; Parlevinken; Parlevinker. 62.
Parijs" („Korte Beschryvinge van), 352.
Paschen (Nieuwe Kleederen met), 125.
Patranus (Israël en Petrus) of van der Mersch; Jacobus Adamaeus, 225.
Patrimonium (Het) van St. Petrus, 356.
Paulus' brief aan de Laodiceërs, 191.
Paushuize (Beeldhouwwerk op); Momusgezelschappen, 88.
Pauwelion, 32.
Pedant, 96.
Pekelzonde, 63.
Penning en schaal voor A. van der Meulen, 120.
Penning te 's Hertogenbosch opgegraven, 269.
Penning op Oldenbarneveld, 311.
Pentertjes, 353.
Peper, Gember, Nootmuskaat, 194.
Percontator. De Bijenteelt, 280.
Perzische geschiedenis, 89.
Peter (Czaar) en J. C. Amman. Van Helmont's verdiensten jegens de geneeskunst, 100.
Petersen (David), 326.
Petri (Nicolaas), 144.
Petrus (Het Patrimonium van St.), 356.
Philemon, zoon van Heraclides in Mad. Wyttenbach's „Banquet de Leontis", 382.
Philippine, 303.
Philips, Graaf van Vlaanderen (Togt van) ten jare 1182, 31.
Philo-grammatos. Graaf, 95.
Philo-Indicus. Marco Paolo, 192.
—— Johann Georg Rudlaff, 166.
Phonetiek of Klanknabootsende schrijfwijze. Mr. François Jakob van Overschie, 228.
Physionotraces van Quénedey en Chrétien, 320.
Pictau, 95.
Pier (Het Lied van Groote), 274.
Pietersz. (Joan) en Diederik Zweling, 36.
Pinksterbloemzingen (Het), 184.
Pinnock, 96.
Plaat („De) poetsen", 301.
Plaatjen (Het) op het Catholicum, 291.
Planetaria (Nederlandsche) in de achtste eeuw, 37.
Plank (De) misslaan, 382.
Planteit, 205, 206.
Plantijd, zie Planteit.
Plasdank, 208.
Pleiziertogtjes rondom de wereld, 382.
Ploert, 116.
Ploos van Amstel (A. en J.), 141.
Podding op Kersavond, 296.
Poespas, 340.
Poetsen" („De Plaat), 301.
Poëzy (De Hebreeuwsche) in Nederland, 294.
Poëzij (Kluchtige), 64.
Poissons d'Avril, 238, 239.
Polanen (Maleuse van), 256.
Politieke Vrouwentooi, 64.
Poll (Wapen van het geslacht Van de) en van de gemeente Harmelen, 55.
Pomponius, Vrijheer van Bar, 120.
Pontianâkh; de Ellemaagd, 236.
Poolsche Vlakte (De), 126.
Pootje („Gij zult het) krijgen", 312, 313.

Pootjuin (Zoo gek als een), 8.
Porceleinfabrieken (Nederlandsche), 123, 124.
„Portael der Saecken en Spraecken", 68.
Portret eens Krijgmans; Geslachtwapens met Adelaar, 30.
Portret van . . .otius, 177.
Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in Tholen, 1.
Postambienaar (Een). Sauvegarde, 42.
Poultier, 319.
Praesens est imperfectum. A.Boon; Schmidt, 383.
—— Kabouter- en Aardmannetje, 95.
—— De zeven Schoonheden, 158.
Predikanten (Amerikaansche) der XVIIde eeuw, 131.
Predikanten (Hervormde) te Brugge, 347, 348.
Predikanten (Hervormde) van den Polder van Namen, 62.
Predikanten (Hollandsche Hervormde) in Noord-Amerika, 359.
Predikanten (Nederl. Hervormde) te Londen, 87.
Predikanten van ter Neuzen, 329.
Predikanten (Naamregister der), 348.
Prentteekeningen, 165.
Presburg (Mr Johan M.). Het goud in Californië. Het Tijdschrift „Euphonia", 228.
Priestleysche Materie, 256.
Priktollen, 350.
Prinsen-,Graaf Maurits-Kwartier; Stuur- en Bakboords-Kwartier, 35.
Privilegiën en Handvesten, 283.
Proponenten (Aan) opgelegde verwerping van Balthasar Bekker, 35.
Prospero (Het eiland van), 97.
Provinces Unies (Histoire de la République des) 1704, 174.
Pulci en Copernicus, 318.
Puntdicht op Paus Innocentius VIII, 127.

Q.

q: (p:) 't Haarlemsche Wapen, 128.
Quadratuur (De) van den Cirkel, 264, 265.
Quae (Het) ancker slachten, 318.
Quart" („Le tiers et le),, 317.
Quénedey en Chrétien (Physionotraces van), 320.
Quesnel's (Pasquier) „Avis sincères aux Catholiques de la Hollande", 170.
Quiescendo. Theofridi Epternacensis Vita S. Willebrordi, 381.
Quirini (Infirmitates Sancti) et Sancti Cornelii, 160.
„Quis" of „his" (Ramus vermoord om), 319.
Quixote"(„Verduitscher van Don), 157.

R.

R., Mr. Constantijn van Baerle, 222.
—— Loefft van Driel, 62.
R. (G. v.) Vlieg, vlieg, vlug vlindertje, 145.
R. (J.) te L., De reus Gnak en zijn drie zonen, 7.
—— Het Oranjelegioen, 214.
R. (L. D.), Boerhaave's geslachtswapen, 128.
—— Boeren door Floris V tot ridders geslagen, 128.
—— De Chronyk van Klaas Colijn, 320.
—— Dorda of Dorta, 128.
—— „Hol over Bol" en „Sol over Bol", 128.
—— Gevangenen op ongezouten brood, 193.
—— Klompen, 383.
—— Veronderstelde plaat van Luiken, 165.
—— De „Oude ongedrukte Chronyk van Holland", 319.
—— Paets, 128.
—— Portret van Jeanne Darc in van Hemert's „Levensbeschrijving der Holl. Graven", 192.
—— Het Rooae Klif bij Stavoren, 192.
—— Hoogduitsche vertaling van Shakspeare, verschenen te Rotterdam in 1832, 297.
—— Grafschrift op „Teunis met zijn wijf", 222.
—— „Una via est" en „Lateat dum pateat", 158.
—— Sterfdag van Graaf Willem IV, 158.
R. (P. Q.), Blaauwe Zonnepaarden, 217.
—— Handwater, 175.
—— Het voormalige Zaamslag, 204.
R. (R.), Het geslacht Revius, 352.
„Raak mij niet aan", 94.
Raaphorst (Trouwdag van Cornelis Tromp en Margaretha van), 340.
Rabus (Pieter), 320.
Radesholt of Redesholt (De stad), 63
Raephorst (De HH. van); Het Leydsche Gymnasium, 333.
Rammekens (Het Spook van), 133.
Rampenlaan, Geldelooze Pad bij Haarlem, 223.
Ramus vermoord om „Quis" of „His", 319.
Rangnamen bij het leger, 28.
Rap (Jan) en zijn Maat, Jan Hagel, 174.
Raphaël, Graaf van Marcowisch, 287.
Ravensberg (De familie), 160.
Ray (P. van) J. van Gorcum, de heerlijkheid Bruchem, 186.
Réaux Lignages" („Branche des), 191.
„Recherche des Antiquitez de Flandres" (Ph. de l'Espinoy's), 190.
Rederijkers (Amsterdamsch) Nieuwjaarslied voor 1630, 1.
Redesholt of Radesholt (De stad), 163.
Rees en Rosande (Afbeeldingen van de huizen de), 96.
Reis door Spanje van François van Aarsen van Sommelsdyck, 259.
„Reis van het Oost-Indisch Compagnieschip Bredehof" door Marinus Hoelands, 195.
Reisverhaal door Italië van P. C. Hooft, 318.
Regenwater als voorbehoedmiddel tegen de Cholera, 351.
Register (Oud) van Landen en Renten door V. C. van Mierop, 99.
Reglement (Het) van de Groote School te Leyden 1393, 34.
Regt (Beeldspraak van 't oude Hollandsche), 267, 268.
Regt (Het Romeinsche) op verzen, 116.
Regterhand (De) bij den Eed, 277, 278.
Regtswezen (Voormalig) in Nederland, 116.
Reken-, Leg- of Speelpenningen, 269.
„Religion the Foundation of Content" in de Adventurer", 96.
Rellstab's Geschiedenis der Convulsionaires, 382.
Rembrandt (Schilderij van), 382.
Rembrandts (Catharina) of Trijn Remme, de Heldin van Alkmaar, 35.
Rembrandtsz. (Dirk en Pieter) van Mierop, 322.
Remme (Trijn), De Heldin van Alkmaar, 35
Renterchem (Present-exemplaar van Cats' werken door hem aan Barthol. van) vereerd, 31.
„République Française" (Munten van het Fransche Keizerrijk met), 270, 271.
Requesens (Krankzinnigheid van de), 79.
Requesens (Tijdrekening van de) in Zeeland, 288.
Reuzenberg (De) bij Oost-Voorn, 287.
Revius (Het geslacht), 352.
Reynardus (IJsbrandus Balkius), Frisius, 310.
Rheimsche (Het) Testament, 358.
Rhenanus (Moordaanslag door A.) enz. 186.
Rhenen (Huis van Keurvorst Frederik te), 150.
Ridders der Tafelronde, 320.
Riddertje („Een) leggen", 313.
Riem (Een) onder het hart of een hart onder den riem steken, 287.
Riemers (De), de van Alkemade's en van der Schelling'en, 34.
Rieu (Job de), 159.
Rigchel (Het vee is van de), 352.
Rika. Nederlandsche Porceleinfabrieken, 123.
Rimpel (Adam). Snaartje voor Schoonzuster, 62.
Rimpel (Adam)? Parlevink-bok; Parlevinken; Parlevinker, 62.

Ritthem (Hervormde gemeente te), 222.
Robach (J. G.), 319.
Roberts (Robert), Voorspellingen over het vergaan der wereld, 228
Rochus (De „Mozes" van) van den Honert, 32.
Rockites, 59.
Roderlo (Het geslacht en kasteel van), 67.
Roermond (De Bisschop van) en de Heer van Trieste, 382.
Rogator. De Helmplant, 360.
Roggeveen (Arent), 152, 153.
Rollema. (H v) Aarden Kruik met aangezigt en wapens, 266.
—— Franske van Doyem, 59.
—— Klein menschenras en klein wapentuig der Oudheid, 93.
—— Portret eens Krijgmans; Geslachtswapen met Adelaar, 30.
Roman (Jacobus) Med. et Phil. Dr., 50.
Romance; Ballade, 288.
Romeinsche Regt (Het) op verzen, 116
Romeinschen voet (Wapenoefeningen op) onder Prins Maurits, 292.
Römer (Dr.). Aarden Kruik met aangezigt en wapens, 199.
—— Maria Margaretha van Akerlaecken, 216.
—— Andelius, 123.
—— Boerendienstverwisseling op Vrouwendag. 173.
—— Genealogie van de Fürsten van Gelre, 216.
—— Goejanverwellensluis, 37.
—— Grondhout van Gouda voor muzijkinstrumenten, 361.
—— Gustavus, Graaf Carlson, in Friesland, 366.
—— De Haan op kerktorens, 147.
—— Het Hooge Huis te Beest, 383.
—— Vertalingen van Juvenalis, 305.
—— De Kanonnikskapittelen, 370.
—— „Oog" als eindlettergreep, 301.
—— Belooningen voor Opdragten, 216.
—— Witachtige Papen, 138.
—— Zamenstelling van den Canon, 8.
Ronse (Deken van), 36.
Rood hair (Judas Iscariot met), 190.
Roode Klif (Het) bij Stavoren, 192.
Roomeester, 256.
Roomschgezinden (Prins Willem I een vervolger der), 166, 167, 168.
Roos (De gewijde gouden), 127.
Roos" („Onder de), 190.
Roos (G. P.) „Alles is hier vast en veilig", 107.
—— Belegering van Aardenburg, 237.
—— Het Liedje „de Bloemverkoopster", 318.
—— Boerendienstverwisseling op Vrouwendag, 173.
—— Evang. Gezangen, 207,
Roos (G. P.), Evang. Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen, 268.
—— Lanterniers, 287.
—— „lijk" als eindlettergreep, 309.
—— Munten van het Fransche Keizerrijk met „République Française", 270.
—— Nederlandsche spot- en scheldnamen, 373.
—— Oor- of Hoofdijzer, 173.
—— Rijkskanarievogel, 288.
—— Saai, 173.
Roothoofd, 63.
Rosande en Rees (Afbeeldingen van de Huizen de), 96.
Rots (M.) Heeren van Heenvliet; Jan. Karel Hendrik van den Kerckhove, 236.
Rotterdam (Geertruyt van) „Sangmeesteresse", 258.
Rubbens (Geslachtswapen van), 287.
Rubema (Theophilus), 384.
Rudlaff (Johann Georg), 166.
Rufus, de Bataafsche Pottebakker, 64.
Rusland (Het). 62.
Rusticus. Weerwijsheid, 368.
Rutgers (Gezangen door Abraham), 126.
Ruyter (Daniël de), 159.
Ryckegem (Aegidius of Gillis van), 222.
Rijk (Het geslacht van Jacob Simonszoon de), 292.
Rijk (Frans), 319.
Rijk (G. E. J.) Amsterdamsche plaatsbenamingen. Het Rusland, 62.
—— Glimlach, Grimlach en Glimplach, 222.
—— „Mijn Vader is geen Bremer", 319.
—— Frans Rijk, 319.
—— „Wacht een beetje is ook een dorp", 96.
Rijkskanarievogel, 288.
Rymer. Dr. Dee en zijn tooverspiegel; Kelly, 51.
—— Kourt Syverts Adelaar, beter Cort Adeler, 136.
Rijn" (Borger's „Aan den), 117.
Ryswyck (Gerrit); Andries Suyderhoeff; Gerrit Hasselaer, 106.

S.

S. Vertalingen van Juvenalis, 306.
Σ. Beeldspraak van 't oude Hollandsche Regt, 268.
—— Beseven, 334.
—— „De" of „Het" Graafschap, 222.
—— Geen drenkelingen zonder Overheid op te halen, 181.
—— „er" als eindlettergreep in het meervoud, 62.
—— Gebijnaamd, 278.
—— Helmer's „Lofzang op Jezus van Nazareth", 315.
—— Hogshead en Okshoofd, 364.
—— Kabaal, 365.
Σ. Lijst der Hollandsche beoefenaren der Latijnsche poëzij, 252.
—— Munten van het Fransche Keizerrijk met „République Française", 271.
—— „Oog" als eindlettergreep, 301
—— Ouderdom van Christus bij Zijnen dood, 350.
—— Planteit, 205.
—— Smik als een uil, 352.
—— Spreekwijzen op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk, 151.
—— Uitspraak van Borculo, 62.
—— Verduitschingen van de „Hermann und Dorothea" en van de „Faust", 312.
—— Jacob Campo Weijerman, 49.
—— Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en Veeteelt, 277.
—— Zille, 297.
S. (A. D.) Vertooningen op middeneeuwsche feesten, 112.
—— „Ons Patroon van Alven", 210.
—— Vers op het Vignet boven de Amsterdamsche courant van 1800, 3.
S. (A. J W. Farncombe) Goethe's „Braut von Corinth". 262.
S. (C.) Zutphen; de Drogenapstoren, 22.
S. (Ch. M.) Brieven van Gerard Dumbar, 350.
S. (H. J.) „Amstelredams eer ende opcomen", 84.
—— De Geloofsartikelen, 110.
—— Mozes met hoorns, 178.
—— Nederlandsche de Valois, 16.
—— De Parkers, Heeren van Zaamslag, 61.
—— De Zevende zoon Willem Frederik geheeten, 245.
—— De Zwaan der Lutherschen, 176.
S. (I.) Philippine, 303.
S. (J. G. v.) De Mirakelsteeg te Leyden, 213.
S. (L. D.) Canning over het Traktaat van 1824 tusschen Nederland en Groot-Brittannie, 36.
S. (N. C.) Sylvain Maréchal, 383.
S. (S) „Non Ambitione, sed Virtute", 127.
—— De prent van „Jan de Wasscher", 32.
—— Graf Szapary; H. Koenig; J. G. Robach, Poultier, 319.
S. (T. C.) Epistles Philosophical and Moral, 119.
Saai, 173.
Sac (Des gens de) et de Corde, 317.
Sagittarii (C.) „Dissertatio de Originibus et Incrementis Brunsvici, 288.
Saksen (de Hertog van); de „Zwarte Man", 345.
Salie (Je bent een Jan), 223.
Samoureusen, 337, 338.
„Sangmeesteresse" (Freule Geertruit Beelaerts en Juff. Geertruyt van Rotterdam), 258.

Santhorstsche Geloofsbelijdenis (De), 17, 18.
Sarreau (Kluchtspelen door Cornelis) in 1427, 97.
Sassen bloede" („Dat gaat van), 190.
Satan (De) met paardepooten, 95.
Sauvegarde, 42, 43.
Schaakspel (Het) in Nederland, 219, 220.
Schaal en penning voor A. van der Meulen, 120.
Schaal (Zilveren) voor de Wed. Reyer Pietersen Crimpen, 269.
Schaal (Zilveren) voor den Muntmeester van Nispen, 133.
Schaapjes of scheepjes (Zijne) op het droog hebben, 198,
Schagen (Gerrit Pieterse), 192.
Schapraai (Sint Anna), 31.
Scheld- en Spotnamen (Nederlandsche), 6, 372, 373, 374.
Schellingen (De van der), van Alkemade's en de Riemers, 34.
Scheltema (P.), Bartholomeus van der Helst, 96.
Scherpregters, 286.
Schiedammer (Geen). Vastenavondmommerijen, 140.
Schiller (Verduitsching van), 251, 252.
Schiller's „Mädchen aus der Fremde", 261, 262.
Schimp- en Spotprenten, 324.
Schipperskaartjes, 353.
Schippipperspel, 353.
Schlaraffenland, 323.
Schmidt, A. Boon, 383.
Schoêr (Staart over), 160.
Scholen (Noord-Hollandsche) in de achtste eeuw, 352.
Schoolopzieners (Eerste), 237, 238.
Schoolreglementen (Oud-Vaderlandsche), 299.
Schoolverzuim (Spreekwijzen op heimelijk) betrekkelijk, 151, 247.
Schoonbeek (Adriaan), 359.
Schoonheden (De zeven), 158.
Schopstoel („Op een) zitten", 205.
Schorren of Uiterwaarden, 224.
Schotland (Pensioen van den Prins van), 343.
Schottus (Simon), 144.
Schotsch, Gaalsch en Iersch, 357.
Schout van den Utrechtschen Dom, 294.
Schraver (Andries), 125.
Schreuder (J.), Willem Beukelszoon van Biervliet, 327.
—— Beunhaas, 109.
—— Boeken van Berkenschors; ongedrukte verhandeling van Cicero, 31.
—— Boerhave, 55.
—— Levenswijze in Nederland in en na het midden der XVIIde eeuw, 289.
—— Eerste Gouden Munt van Holland, 63.
—— Noord-Hollandsche Scholen in de achtste eeuw, 352.
—— Is Noord-Holland zee geweest? 350.
Schreuder (J.), Gerrit Pieterse Schagen, 192.
—— Uitvindingen van Cornelis Drebbel, 196.
Schuiren's (Verwantschap der van Heeckeren's met de van), 36.
Schurman (Brieven en Correspondenten van A. M. van), 133.
Schijndood (Kunstmatige), 162.
Schwartz (Zelfopoffering van den Tamboer-Majoor) bij Czasnicky, 293.
Schwartzenberg'en (Portretten van de), 261.
Sciolus. Hoe Hieronymus de Bosch Fransch kon spreken, 34.
—— Dr. Dee en zijn Tooverspiegel; Kelly, 52.
—— Hoe 't Iersche Protestantisme door Elizabeth Edmonds voor de „Bloedige Maria" beschut werd, 33.
—— Het passeren der Linie, 319.
—— Invloed der Maan op de weersgesteldheid, 22.
—— P. H Marron's Bijschrift op J. H. van Swinden, 130.
—— Mistelbloem, Vogellijm, Maren- of Spooktakken, 197.
—— Pontianâkh; de Ellemaagd, 236.
—— Het Romeinsche Regt op verzen, 116.
—— Een witten Voet bij iemand hebben, 239.
—— Grafschrift op Voltaire, 145.
—— „Wien Neêrlandsch bloed" in het Duitsch, 108.
Scr. Aprilgekken. Poissons d'Avril, 239.
—— Afstamming der Predikanten Bayard, 97.
—— „Het vuur brandt als een lier", 31.
—— Freund Hain, 217.
—— Het geslacht der Morgans, 31.
—— Nederlandsche spot-en scheldnamen, 6
—— Oud-vaderlandsche schoolreglementen, 299.
—— Samoureusen, 338.
—— Een witten voet bij iemand hebben, 239.
Seba (Albertus), 213.
Securus. Het geslacht van Montfoort, 207.
—— Sjakes, 362.
Semeyn (De „Korte Deductie" van C. Keyzer), 344.
„Sendbrief aen den Koning van Spagnien" (Aventroot's), 383.
Seneca's voorspelling der ontdekking van Amerika, 226.
Shakspeare" („An Evening Hour with), 96.
Shakspeare (Bilderdijk's exemplaar van), 127.
Shakspeare (Hoogduitsche vertaling van), verschenen te Rotterdam in 1832, 297.
Shakspeare in 't Nederduitsch, 90, 91.
Shakspeare (H. Neele als uitgever van), 322.
Shakspeare's beweerde Roomschgezindheid, 222.
Shakspeare's „Hamlet" gegrond op eene Mythe, 288.
Shoroshe Lebanon, 133.
Si. Aan Proponenten opgelegde verwerping van Balthasar Bekker, 35.
Siersma (Sierick), 273, 274.
Sieveri (Helena Leonora de); Hendericus du Booys, 154.
Silo (Adam), 344.
Sjakes, 362.
Sjökrona. „Het oog eener naalde", 95.
—— Schiller's „Mädchen aus der Fremde", 261.
Sl. Kattebel of Kartebel, 283.
Slangengif (Middelen tegen). De Libama Cedron en Uvularia perfoliata, 97.
Slawische Boekdrukkerij te Amsterdam, 357.
Sloet (C.), 252.
Sloterdijk (Grafzerken te), 50.
Sluyter (Dirk) Nederduitsche Gedichten in onderscheidene talen overgezet, 118.
Smik als een uil, 352.
Snaartje voor schoonzuster, 62.
Socotora (Het eiland) en zijne hoofdplaats Tamara, 86.
Sohier (Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn), 213.
„Sol over Bol", 128.
Solms (Amalia van), 146.
Sommeltjesberg (De) op Texel en de Sommeltjeskuil bij St. Hypolitushoef op Wieringen, 51.
Sommelsdyck (Reis door Spanje van François van Aarsen van), 259.
Sonoy (Brief van) aan zijne gemagtigden, 190.
Spaansche Letterkunde, 151.
Spaenschen („Den) en Arragoenschen Spiegel", 315.
Spanbroek (Wapen van het geslacht van Geele van), 223.
Speel- Leg- of Rekenpenningen, 269.
Speelrijmen „Eun deun dip", 125.
Speelrijmen. „Groene granen, witte zwanen", 127.
Spiegel (De plaats onder den), 190.
Spiegel" („Den Spaenschen en Arragoenschen), 315.
Spikspeldernieuw; Spiksplinternieuw, 241.
Spilberg (Johannes), 190.
Spindler (Mr. Christophorus), 384.
Spinoza (Begraafplaats van), 30, 380.
Spokerijen op de Oude Schans te Amsterdam, 64.
Spook- of Marentakken, Mistelbloem, Vogellijm, 197.
Spook (Het) van Rammekens, 133.
Spookhuis te 's Gravenhage. Meubeldans, 260.
Sporkel, 139.
Spot- en scheldnamen (Nederl.), 6, 372, 373, 374.
Spot- en Schimpprenten, 324.

Spotschrift op het zwaard des Hertogen van Alba, 97.
Spreekwoorden en spreekwijzen: Accoord van Putten, 40.
—— Als het regent en de zon schijnt — is het kermis in de hel — bakken de heksen pannekoeken — is het kermis voor de kippen, 103.
—— „Bâtir des Châteaux en Espagne", 172, 173.
—— Beeldwit, 245.
—— Geen Been in iets vinden, 336.
—— „'k Ben een boon", 190.
—— „'k Ben in de boonen", 351.
—— Bink, 288.
—— Blak stil, 275
—— Een kleur als een Boei, 310.
—— Boffen, 160.
—— Boter aan de galg gesmeerd, 272.
—— De Bruid heeft de kat niet gevoerd, 248
—— In de Bus blazen, 223.
—— Cnobis of Knobis, 320
—— „Daar komt een schip met zure appelen aan", 94.
—— „Daar loopt wat van St. Anna onder", 223.
—— Door de bank, 251.
—— Door de mand vallen, 127.
—— Druipen, 281.
—— „To talk like a Dutch uncle", 61.
—— „Hebt gij wel Dunricher [Dantziger] chocolaad", 192.
—— „Er is dak op 't huis", 62.
—— „Eijeren met beijeren is de houwelijke staat", 320.
—— „Faire des coq-à-l'âne", 317.
—— Flousen, 248.
—— „Gebbetje", 319.
—— Gens de sac et de corde, 317.
—— „God tempert den wind voor het pas geschoren lam", 116.
—— Vol Haken en oogen, 250.
—— Met de warme Hand, 64.
—— „'t Heeft er geen Handwater bij", 175, 176.
—— Met een Helm geboren, 246.
—— „Het gronds-op is voor de goddeloozen", 313.
—— „Het is in de es", 383.
—— Het land hebben, 319.
—— Het quae ancker slachten, 318.
—— „Heuningbieke kom er is veur", 233.
—— „Hol over Bol" en „Sol over Bol", 128.
—— Hommeles, 215.
—— Te Hooi en te Gras, 62.
—— Hud en Mud, 47.
—— Hij is naar Delft geweest, 318.
—— Hij laat de Breêveertien waaijen, 303.
—— Hij heeft nog zooveel kruiken te bestellen, 32.
—— Hij loopt om gest en kaneelwater, 32.
—— „Hij zeide niet eens: blaauw is uw oog", 95.
—— Iemand in de mot hebben, 191.
Spreekwoorden: „In medio consistit virtus", 61.
—— Jan Rap en zijn Maat; Jan Hagel, 174.
—— Je bent een Jan Salie, 223.
—— Jongens van Jan de Witt, 137.
—— Kap en Keuvel verliezen, 239, 240.
—— Kattebel of Kartebel, 283.
—— Katzwijm, 276.
—— Te Kust en te Keur, 339, 340.
—— „Het vuur brandt als een Lier". 31.
—— „Loop naar de Maan", 240.
—— „Loop naar St. Velten", 222.
—— „Lui seul vaut une armée", 312.
—— „Zij is Luthersch", 277.
—— „Maandagsche spoed is zelden goed", 81.
—— „Mijn Vader is geen Bremer", 319.
—— „Van Nolletje geprikt, van Lotje getikt", 240.
—— „Om des Keizers baard", 94.
—— Om een Haverklap 181.
—— Om Zeep; Appelflaauwte; Over zijn Thee; Buiten Westen, 160.
—— „Onder de Roos", 190.
—— „De Muren hebben Ooren", 62.
—— Oorinbaar, 64.
—— Oorlam, 288.
—— Iemand iets Opsolferen, 314.
—— „Op de Bommelsche mutsenmarkt", 112.
—— „Op den Biebelabonschen berg", 37
—— „Op een schopstoel zitten", 2.5.
—— „Op St. Juttemis, als de kalvers op 't ijs dansen", 128.
—— Parlevink-bok; Parlevinker; Parlevinken, 62.
—— Pekelzonde, 63.
—— Philippine, 303.
—— De Plaat poetsen, 301.
—— De Plank misslaan, 382.
—— Plasdank, 208.
—— Poespas, 340
—— „Gij zult het Pootje krijgen", 312, 313.
—— Een Riddertje leggen, 313.
—— Een riem onder het Hart of een hart onder den riem steken, 287.
—— Dat gaat van Sassen bloede, 190.
—— Sjakes, 362.
—— Snik als een uil, 352.
—— Snaartje voor Schoonzuster, 62
—— Spiksplinternieuw; Spikspeldernieuw, 241.
—— Staart over schoêr, 160.
—— Stapel-gek, 158.
—— Steekeblind; Stokdoof; Hartsteekedood, 48.
—— Steen en Been klagen, 339
—— „Le Tiers et le Quart", 317.
—— Ik zal hem Troef geven — ik heb er opgetroefd — ik zal daarop Turven, 383.
Spreekwoorden: Tusschen twee Stoelen in de Asch zitten, 62.
—— Valiekant, 191.
—— Het Vee is van de Rigchel, 352.
—— Voetstoots, 337.
—— „Wacht een beetje is ook een dorp", 96.
—— Een Weeuwenaar, 159.
—— Een Witten Voet bij iemand hebben, 239.
—— IJzeren vee sterft niet, 337.
—— Zoo doof als een kwartel, 336.
—— „Zoo dronken als een snip," 128.
—— „Zoo gek als een pootjuin" (of „als een uije"), 8.
—— „Zoo zout als brem", 10, 11.
—— Zijne schaapjes [of scheepjes] op het droog hebben, 198.
—— „Zijne ziel is al naar Frankrijk", 100.
Spreekwoorden, Spreuken en Spreekwijzen 352
Spreekwoorden (verzamelingen van), 22.
Spreekwoorden (Zeeuwsche) op Landbouw en Veeteelt, 277.
Spreekwoordentaal (Bacchus in de), 285, 286.
Spreekwijzen, Spreekwoorden en Spreuken 352.
Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk, 151, 247.
Spreuk „In medio consistit virtus" (Eigenaar van de), 61.
Spreuken, Spreekwoorden en Spreekwijzen, 352.
Springkevers (Engelschen voor lichtende) op de vlugt, 67.
Sprokkelmaand, 139.
Squid (De) of Monsterpolyp. De witte walvisch „Moby Dick", 195.
St. (J. H. de) Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe, 212.
—— De Kanoniks-kapittelen in deze landen gedurende den grafelijken tijd, 6
—— Moordaanslag door O. Keye, N. Stockram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur Langendyck, 186.
—— Middeneeuwsch eedsformulier van den beul te Middelburg, 34.
—— IJzeren vee sterft niet, 337.
Staart over schoêr, 160.
Staartster (De) van 1556, 288.
„Staatkundige Verlichting" (Wisselius), 319.
Staatsloterij (De), 64.
„Stabat mater": Jacobus de Benedictis, 252, 254.
Stafrijm. Geallitteerde woorden en zegswijzen, 196.
Stapelgek, 158.
Steck (Wapen van het geslacht van het geslacht van der), 223.
Steeke blind, 48
Steen en been klagen, 339.
Steenen (Edele), 318.
Steenre's (Het wapen der), 363.

Stellingwerff (Nicolaes), 318.
Stephens (George). Beweegbare metalen drukletters in 1435. Margaretha, zuster-abdisse van St. Catherinen te Mur, 197.
Sternsee (Dagverhaal van Christoffel van), 325.
Stewart'en (De Hollandsche), 62.
Stockram (Moordaanslag door N.) enz, 186.
Stoelen ('Tusschen twee) in de asch zitten", 62.
Stok doof, 48.
Stomp ('t Huis de) te Waardenburg, 191.
Straete (Marie van der), 32.
Streso (Grafschrift op J. A.), 322.
Stromberg's (H.) „Dialogus Brabantiae et Hollandiae", 224.
Stunica 351.
Stuur- en Bakboords-kwartier: Prinsen-, Graaf-Maurits-kwartier, 35.
Stijl (Simon), 316.
Suriname (Duitsche Volkplanters van regeringswege naar) gezonden, 37.
Suyderhoeff (Andries); Gerrit Hasselaer; Gerrit Ryswyck, 106.
Swanenburg, 276.
Sweers (Windhoutzaagmolen van Alb.), 384.
Swinden (P. H. Marron's Bijschrift op J. H. van), 130.
Swindrecht (Het geslacht de Gouda van), 63.
Swinnas (Willem), 96.
Swol of Zwol (Christoffel van), 292.
Syberg (Baron), 382.
Sijen (Geslachtregisters door George), 5.
Sylvius (Saxo) Beseven, 334.
—— „Daar komt Pauwel Jonas aan." John Paul Jones, 38.
—— Escuriaalsche HSS. van Aeschylus, 16.
—— Het eiland Socotora en zijne hoofdplaats Tamara, 86.
—— Uitspraak der θ bij de Nieuw-Grieken, 40.
—— Verzuim in de Leydsche dissertatien voor 1790, 42.
Szapary (Graf), 319.

T.

—t. Iemand in de mot hebben, 191.
—— Index van verbodene boeken, 223.
—— Mathanasius C.: „Le Chef-d'oeuvre d'un Inconnu", 224.
—— Napoleon te Breda den 6den Mei 1810, 196.
—— Afbeeldingen van de Admiralen Maarten Harpertsz. en Cornelis Tromp, 7.
—— Valiekant, 191.
θ (Uitspraak der) bij de Nieuw-Grieken, 40.
T. (A. G.) Engelsche dichtregelen op den Bijbel, 79.
T. (B. A.) De Bijbel van Elias Hutter, 290.
T. (B. A.) Johanna Constantia Cleve, 259.
—— Mr. François Jakob van Overschie. Phonetiek of klanknabootsende schrijfwijze, 228.
T. (H.) Muntstuk van Lodewijk XVI: 1793, 18.
—— Titel van Frans II van 1804—1806, 40.
—— Utrechtsche Hofbeer, 14.
—— Simon de Vries, 350.
—— Jan van Wely, 350.
T. (L. v.) Borger's „Aan den Rijn", 117.
T (P. A.) De „Mozes" van Rochus van den Honert, 32.
—— Oordeel van L van Bos over J. van den Vondel's Godsdienstverwisseling, 130.
—— „Orgelgebruik" van Huygens, 32.
—— Marie van der Straete, 32.
T. (R. W.) Archief van Breedevoort, 325.
—— Bombarners dach, Versworen Maendach, 94.
—— „Histoire Généalogique de la Maison de 's Heerenberghe", 356.
—— Monferland, 336.
—— Verhouding van de weerbare manschap tot de bevolking, 64.
—— Verlijding van vrijwillige Acten onder de Republiek, 352.
T. (T. v) Prentteekeningen, 165.
T. (W.) Het geslacht Boot of Booth, 342.
—— „Daar loopt wat van St. Anna onder", 223
—— Engelschen voor lichtende springkevers op de vlugt, 67.
—— Invloed der Maan op de weersgesteldheid, 20.
—— Het Kaartspel, 72.
—— Loyolabeeld in het Amsterdamsche paleis, 269.
—— Opene ramen bij Onweder, 264.
—— Zoo doof als een kwartel, 336.
Tabaksverbruiking, 37.
Tafelronde (Ridders der), 320.
Taffin (Jacques, Jean, Nicolaas, Quintin), 284.
Tamara (Het eiland Socotora en zijne hoofdplaats), 86.
„Tatler" („The Choice of Hercules" in de), 96.
„Te Deum" (Het), 260.
„Te Hooi en te Gras", 62.
„Te Kust en te Keur", 339, 340.
Teenstra. Wapens van Hunsegokwartier en de Marne, 160.
Territoriale Regt (Het) van de geheele rivier de Maas, 63.
„Teunis met zijn wijf" (Grafschrift op), 222.
Texel (De Sommeltjesberg op), 51.
Thee" („Over zijn), 160.
Theodoliet, 191.
Theodorik. A Arondeaux, 196.
—— Het Kerknieuws voor „de Boekzaal", 380.
—— Brief van Amerigo Vespucci aan Lorenzo de Medicis, 158.
Theodorik. De „Duizend en ééne Nacht", 128.
—— De Graaf de Laval, 358.
—— Grafschrift op Napoleon, 96.
—— Rellstab's Geschiedenis der Convulsionaires, 382.
—— Willem Swinnas, 96.
—— 't Huis de Stomp te Waardenburg, 191.
—— Utrechtsche Hofbeer, 13.
Theofridi Epternacensis vita S. Willebrordi, 30, 381.
Thijssen (Maerten), Hollandsch-Zweedsch Admiraal in 1644, 95.
Tielsche Broodbidders, 223.
Tienden (Krijtende en kriekende), 171.
Tienjarige Doctor (Een) van Groningen, 63.
Tiers („Le) et le Quart", 317.
Titsingh (Abraham), 158.
Tlt. (L.) Invloed der Maan op de weersgesteldheid, 21.
—— „Op den Biebelabonschen berg", 37.
Todd (Dr. James H.). Geschiedenis der Joden te Cochin in Malabar. Adrianus Moonis, 100.
—— Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig, 3.
Toelast, 352.
Tongbesnijding van Honden, 287.
Tooverspiegel (Dr. J. Dee en zijn), 51, 52, 53
Toren van Pieter Janssen te Vlissingen. 164.
„Torentje, Torentje bossekruid", 89.
Torens en Heuvelen (Nederlandsche), 365.
Tostatus (Alphonsus), 297.
Traktaat van 1824 tusschen Nederland en Groot-Brittannië (Canning, over het), 36
Triere (Gornes [Gomes] van), 64.
Trieste (De Bisschop van Roermond en de Heer van), 382.
„Trigonale Cabbale". Kees Gerges. De Elysesche velden in Frankrijk, 163.
Trisje, 353.
Troef (Ik zal hem) geven enz., 383.
Troetels (De) op officiershoeden, 258.
Tromp (Afbeeldingen van de Adm. Maarten Harpertsz. en Corn.), 7, 377, 378, 379.
Tromp (Het geslacht) 12.
Tromp (Trouwdag van Cornelis) en Margaretha van Raaphorst, Douairière van Helmont, 340.
Tromp (Waarom) in Engeland van Tromp heet, 193.
Trompetje" (Het „Nieuwe Nassouse), 146, 147.
Troost (Jochem Hendriksz.), 225.
„Trouwen of niet trouwen", 99.
Tuck (Mr. Lowys). De student Petrus Lambertus, 162.
Tulen- of Brooduitdeeling op Hypolitushoef te Wieringen, 227.
Tunegurum, 352.
Turfschipper (Van Bergen, de) van Breda, 162.

Turven (Ik zal daarop), 383.
Tusco. Bannerets; Baronets, 317.
—— Dolkheft met opschrift, 351.
—— „God tempert den wind voor het pas geschoren lam", 116.
—— Zonderling uitwerksel van 't stuk „de vier Heemskinderen". Moord te Amsterdam door eene tooneelvertooning uitgebragt, 230.
—— Vertalingen van Juvenalis, 308.
—— Juvenalis, Sat. XIII; vss. 209, 210, 126.
—— Bernard en Abraham van Linge, 64.
—— Monogram uit de letters H R, 94.
—— De Poolsche vlakte, 126.
—— „Raak mij niet aan", 94.
—— Rufus, de Bataafsche pottebakker, 64.
„Tusschen twee stoelen in de asch zitten", 62.
Twentsche landeweren, 197.
Tijdrekening van de Requesens in Zeeland, 288.
Tijdschriften (Geschiedenis van de Nederlandsche), 32.
Tijdschriften (God eleerde), 165.
Tijdwijzers der Ouden, 331.

U.

U. (B. T.) Bouwer's Huisjes te Deventer, 6.
—— Geneeskracht van den zevenden zoon, 245.
—— Herhaling van het woord Ik bij de Zeeuwen, 263.
—— Opene ramen bij onweder, 264.
Uil (Smik als een), 352.
Uiterwaarden of Schorren, 224.
Uitgewekenen (Engelsche) op 't Huis Ypestein. 324.
Uitzegening, 227.
Ugolino (Blasius), 313.
Ulft (Van), geheeten Matelanck of Matelong, 130
Ukewallisten (Geloofsartikel der), 288.
„Una via est" en „Lateat dum pateat", 158.
Utopiae („Accurata) Tabula", 323.
Utrecht (A. van). De Geuzensloot, 260.
Utrechtsche Hofbeer, 13, 14.
Utrechtschen Dom (Schout van den), 294.
Uvularia perfoliata en Libama Cedron, middelen tegen Slangengif, 97.
„Uxor Mempsigamos enz." „Dialogue d'une bonne Matrone et mauvaise Mesnagere, 35.
Uije" („Zoo gek als een), 8.
Uyterwijk (Arnoldus), 224.

V.

V. Brieven van D. Rz. Camphuysen, 159
—— Brieven van Maria Tesselschade, 37.
V. (J.) Blaak, heidebrand of Veendamp, 6.
—— Mejufvrouw Broes, 224.
—— Catharina Brouwer, 224.
V. (J. G.) Behandeling van Oogziekten met Blaauwzuur, 295.
—— François Caron, 142.
—— Wolffsglazen, 217.
V. (L. G.) Barthold, Maria Margaretha van Akerlaecken, 216
—— „Genealogie van de Fursten van Gelre", 216.
—— Ploert, 116.
—— Pasquier Quesnel's „Avis sincères aux Cathol. de la Hollande, 170.
—— De Heerlijkheid Zaamslag, 104.
V. (P J.) Capucijners, 137.
—— Petrus van der Vorm, 144.
V (S v) De Bijenteelt, 280.
—— Blaauwe Zonnepaarden, 217.
—— Zoo gek als een pootjuin, 8.
V. (W. D.) Een Bunsschermate", 215.
—— Lord Goring, 37.
—— Kinderspelen op gezette tijden, 366.
—— Voorgenomen tweede huwelijk van Keizerin Margaretha, 159.
—— Het geslacht van Montfoort, 207.
—— Muntstuk van Lodewijk XVI, 1793, 18.
—— Jurriaan Ovens, 48.
—— Wapen van het geslacht van de Poll en van de gemeente Harmelen, 55.
—— Roothoofd, 63.
Vaak, 222.
Vaderlandsche Geschiedenis van 1688 - 1702, 138.
„Vagevuur" („Verklaring van Zang xxxii, reg. 100—161, van Dantes), 194.
Vaillant (Jacques), 48.
Vaillant (Wallerant), 48.
Valens (Onuitgegeven werk van Vettius), 224.
Valiekant, 191.
Valois (Nederlandsche de), 16.
Varkens (Utrechtsche St. Antonie's en St. Hubert's), 226.
Vasco [of Guasco] de Gama (Het geslacht), 97.
Vasseur (Ds. Jacobus), Adriaan, Anne Françoise Vasseur, 61.
Vastavond-mommerijen, 139, 140.
Vee („Het) is van de rigchel", 352.
Veendamp, 6, 375.
Veertiende dochter, 244.
Veeteelt (Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en), 277
Veits- (St.) of St. Vitusdans, 318.
Veliten, 76, 77, 78.
Velten" („Loop naar St.), 222.
Velthuysen (Het geslacht van), 63.
Verbodene boeken (Index van), 223.
Verbodene boeken in Nederland, 230.
Verbijl (Wapen v. h. geslacht), 223.
Vere (Inhuldiging van sommige Stadhouders tot Markgraven van), 352.
Verensis (Anthonius), 83.
„Vergt" of „Vergde", 183.
Verhouding van de weerbare manschap tot de bevolking, 64.
Veritas. St. Nicolaas al of niet historisch, 99.
Vermakelijke Avanturier, enz. („De) door N. H.", 320.
Vermakelijk Kinderspel, 353.
Vernée (Mr. L. G.) Beunhaas, 109.
—— Gesprek tusschen een Vreemdeling en den Kerkgalm over Johan van Oldenbarnevelt, 97.
—— Kap en Keuvel verliezen, 239.
—— Versierde Kruik van 1582, 265.
Verouderde Woorden, 351.
Versmoring van Watervreeslijders, 259.
Versworen Maendach, Bombarners dach. 94.
Vertooningen op middeneeuwsche Feesten, 112.
Verzen (Figuurlijke), 259.
Vespucci (Brief van Amerigo) aan Lorenzo de Medicis, 158.
„Vestibulum Rerum et Linguarum", 68.
Viadanus (Ludovicus), 383.
Viesevazen, 32.
Vieyra (Antonio), 163.
„Vindiciae Juris Populi contra Usurpationem Comitis" (Ubbonis Emmii), 326
Vingerhoed (De), 352.
Visscher (Brieven van Maria Tesselschade), 37.
Visscher (L. G.). Histoire de la Rép. des Prov. Un. 1704, 174.
Vitus- (St.) of St Veits-dans, 318.
Vlaamsche dichteressen, 133.
„Vlieg, vlieg, vlug vlindertje", 145.
Vliegers, 350.
Vlissingen (Oud wapenbord in de St. Jakobskerk te), 325.
Voet („Een witten) bij iemand hebben", 239.
Voetstoots, 337.
Vogellijm, Mistelbloem, Marenof Spooktakken, 197.
Voisin (Pierre de), 65.
Vol haken en oogen, 250.
Volkplanters (Duitsche) van regeringswege naar Suriname gezonden, 37.
Volksbijgeloof. Beeldwit, 245.
—— „De bruid heeft de kat niet gevoêrd", 248.
—— Met een helm geboren, 246.
—— „Maandagsche spoed is zelden goed", 81.
—— Regenvoorspellende bogchels. 94.
—— De plaats onder den Spiegel, 190.
—— „Zijne ziel is al naar Frankrijk", 100.
Volksgebruiken. Begroeting van jonggetrouwden met paardeboonen, 30.

Volksliederen. „Al is ons Prinsje nog zoo klein", 31, 381.
—— Daar komt Pauwel Jonas aan", 38, 39.
——„Ons Patroon v. Alven",210.
—— 't „Wilhelmus van Nassouwe", 338.
—— (Vertaling onzer), 107, 108.
Volksoverlevering (Amsterdamsche). 't Huis met de Hoofden, 133.
Voltaire (Grafschriften op), 145.
Vondel's belooning voor zijn gedicht „Op 's Lands nieuw Raethuis", 33.
Vondel's Godsdienstverwisseling (Oordeel van L. van Bos over J. van den), 130.
Voogt (W. J. de) Muntteeken van 1817 op eene munt van 1790, 319.
Voorregt van die van Kampen, 29.
Voorspellingen over het vergaan der wereld. (Robert Roberts), 228.
Voorspelling der ontdekking van Amerika (Seneca's), 226.
Vorm (Petrus van der), 144.
Vorstelijke bescheiden (Gefacsimileerde naamteekeningen op),131.
Vos (Michiel de) en Johannes Bordins, 70.
Vos (Zilveren Gedenkpenning van de jaren 1607 en 1619 voor Johan de), 163.
Vraagal. Muzykinstrument van Hollandsche vinding, 160.
Vreemdijke; den Hoek, 359.
Vries (Simon de), 350.
Vrooner Kerkhof (Het), 51.
Vrouwendag (Boerendienstverwisseling op), 173.
Vrouwentooi (Politieke), 64.
Vullemarkt (Iverde), 257.

W.

W. Augustijner kloosters in de Nederlanden, 311.
—— Daniel Craanen, 351.
—— „Gij zult het pootje krijgen", 313.
—— Arnold Marcel, 160.
—— Arnold van Halen's „Pan Poeticon", 187.
—— IJsbrandus Balkius Reynhardus, Frisius, 310.
W. (Æ. W.) Spiksplinternieuw, 241.
W. (J. H.) Bz. Kraamvrouw,190.
W. (M.) „De Zwijger" als bijnaam voor Prins Willem I, 292.
W. (M. P. C.) Barend Lampe, 383.
—— Philip Miller, 351.
W. (S.) Noga, Meringues, 312.
W. (S. v.) 'k Ben in de boonen, 351.
—— Driekleurige katers, 351.
—— De kist van Hugo de Groot, 320.
—— Het Pinksterbloemzingen, 184.
—— Spookhuis te 's Gravenhage. Meubeldans, 260.
W. (V. D.) Jurriaan Ovens, 48.
—— Jacobus Roman, Med. et Phil. Dr. 50.
—— Jacques Vaillant, 48.
W. (W.) uit Malta. „To talk like a Dutch Uncle", 61.
Waarheid („De oude) en de nieuwe onwaarheid", 158.
Wachendorff (Het geslacht van), 365.
„Wacht een beetje is ook een dorp", 96.
Waerelt („De Bespookte) ontspookt", 191.
Waeywel (Daniël). De Quadratuur van den cirkel, 264, 265.
Wagenaar (Zacharias), 321.
Walling (Loppo), 190.
Walton (Aanhaling uit Iz.), 46.
Walraven (Grafzerk van Isaac le Maire en Maria), zijne huisvrouw, te Egmond-binnen, 226.
Wante (Pieter); Hazard; „Joanne den Ministere", 226.
Wapeling (Heete), 150.
Wapenbord (Oud) in de St. Jakobskerk te Vlissingen, 325.
Wapenoefeningen op Romeinschen voet onder Prins Maurits, 292.
Wapensmids Gildpenning, 95.
Wapenspreuk (De koninklijke) van Engeland, „Dieu et mon Droit", 290.
Wapentuig (Klein) der Oudheid, 93, 94.
Warnerus (Levinus), 258.
Wartburg (Luther's afzondering naar den), 242, 243.
Wasscher" (De prent van „Jan de), 32.
Water (Het geslacht van te), 118.
Water- en Dijkregten (Geschiedenis der Nederlandsche), 164.
Watermolen (Uitvinder van den), 183, 184.
Waterschouw; Hoopjes zand voor de huizen, 351.
Watervreeslijders (Versmoring van), 259.
Weerhoofd. Weerwijsheid, 3.
Weêrsgesteldheid (Invloed der maan op de), 20, 21, 22.
Weerwijsheid, 3, 367, 368.
Weetgraag (Teunis). Plasdank, 208.
Weeuwenaar (Een), 159.
Weiss (François Rodolphe), 298, 299.
Welna (Bewoners van) in 1650. De familie Wuytiers, 161.
Welvaren („Het) der stad Leyden", 330.
Wely (Jan van), 350.
Wen, 384.
Wereldreizigers (Zeeuwsche), 382.
Westohn (Hildegunde von). Philipp von Zesen, 290.
Weijerman (Jacob Campo), 49.
Weijerman (J. W.). Luthersche Gezangen, 215.
Wickleff (John), 191.
„Wien Neêrlandsch bloed" in 't Engelsch en in 't Hoogduitsch, 107, 108.
Wilgeminen klooster (Het) bij Biervliet, 67.
„Wilhelmus ('t) van Nassouwe", 338.
Willebrordi (Theofridi Epternacencis vita S.), 30, 381.
Willem I (Prins) door van Bieselingen, 230.
Willem I (Prins) een vervolger der Roomschgezinden, 166,167,168.
Willem I („De Zwijger" als bijnaam voor Prins), 292.
Willem den Zwijger (Lijkredenen op), 85, 86.
Willem IV (Sterfdag van Graaf), 158.
Willem V als Admiraal-Generaal erkend in 1795, 170.
Willem V (Prins) en zijn Hof, 309.
Wilskracht (De), 193.
Wilsnaeck (Bedevaart naar), 96.
Wilt (Thomas van der). Portretten op Brickwall House, 197.
Wimpel (Op de Spanjaarden veroverde) 7 Aug. 1588, 30, 381.
Windhoutzaagmolen van Alb. Sweers, 384.
Windwijzer (De Eenhoorn als), 338.
Wiskunstenaars (Zeeuwsche), 352.
Wisselius „Staatkundige Verlichting", 319.
Witachtige Papen, 138.
Witsen (Het geslacht), 350.
Witt (Begraafplaats van J. en C. de), 209.
Witt (Jongens van Jan de), 137.
Wittgenstein. „Al is ons Prinsje nog zoo klein", 31.
Woerd; Hof, 70.
Wolffsglazen, 217.
Wolfs (J. J.). „Al is ons Prinsje nog zoo klein", 381.
—— Geen Been in iets vinden, 336.
—— Beseven, 334.
—— Blaauw Maandag, 27.
—— Bloemendaal, 43.
—— Bon, 70.
—— „Boter aan de galg gesmeerd", 272
—— Freund Hain, 217.
—— Flousen, 248.
—— Eerste Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch woordenboek, 47.
—— Hypocras, 262.
—— Kap en Keuvel verliezen, 240.
—— Te Kust en te Keur, 340.
—— Het Kaartspel, 72.
—— Het wapen van St. Lucas, 341.
—— Jan Macquet, 25.
—— Monferland, 335.
—— Het geslacht van Montfoort, 208.
—— Poespas, 340.
—— Een riddertje leggen, 313.
—— Verduitsching van Schiller, 252.
—— Simon Stijl, 316.
—— Sauvegarde, 42.
—— Tijdwijzers der Ouden, 331.
—— Verzamelingen van Spreekwoorden, 22.

Wolfs (J.J.). Zamengestelde woorden, 281.
—— Zutphen; de Drogenapstoren, 23.
—— Zamenstelling van den Canon, 8.
Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe, 6.
Wonderlijk getal, 45.
Woorden (Zamengestelde), 281.
Woorden (Verouderde), 351.
Wouw (Het geslacht van), 121, 122.
Wr (P.) Andelius, 123.
Wrat (Borstbeeld met eene), 303, 304.
Wrecht en Hubrecht (De Heeren), 359.
Wttewaall (B. W.). Krijtende en kriekende tienden, 171.
—— Afbeeldingen van de Adm. Maarten Harpertsz. en Corn. Tromp, 377.
Wuytiers (De familie). Bewoners van Welna 1650, 161.
Wuytiers (Portret van Jonkvr. Burchman), 345.
Wyck (Johan van der), 314, 315.
Wyck (Jhr. E. R v. d.), Johan van der Wyck, 315.
Wijngaerden (Bartholomeus van), 256.
Wynpersse (D. van de). Ivoorvreetende larven, 295.
Wyttenbach's (Philemon, zoon van Heraclides in Mad.) „Banquet de Leontis", 382.

X.

X. Het geslacht van Laar, 62.
—— Prins Willem I een vervolger der Roomschgezinden, 167.
—X (Q—*⁎*). Regenwater als voorbehoedmiddel tegen de cholera, 351.
—— Waterschouw; Hoopjes zand voor de huizen, 351.
X (X. X.) Schiller's „Mädchen aus der Fremde", 262.
—— Uitzegening, 227.

IJ.

IJ (X +). Philippus de Gruytere en Jan Diemer, 36.
IJkwezen (Het) in andere landen, 293.
IJpenstein (Engelsche Uitgewekenen op 't Huis), 324.
IJzeren Ladder op de belegeraars van Leyden buit gemaakt, 30.
IJzeren vee sterft niet, 337.
IJzers, in 't huis te Britten gevonden, 235.

Z.

Z (C.). „Gebbetje", 319.
Z (E. T.). Willem V als Admiraal-Generaal erkend in 1795, 170.
Z (M. J.). Blak stil, 275.
—— Oranjebloesem als bruidstooi, 351.
Z (P. E. v. d.). Capel, 71.
—— Woerd; Hof, 70.
Z (W. M.). Albae, Latijnsche benaming van Haarlem, 256.
—— „Belegering van Aardenburg", 237.
—— Beschrijving der Asbergsche Oudheden op last van Hermann, Graaf van Nieuwenaar, 367.
—— IJzers in 't huis te Britten gevonden, 235.
Zaakwaarnemer (Een). Beunhaas, 110.
Zaamslag (De Heerlijkheid), 104.
Zaamslag (De Parkers, Heeren van), 61.
Zaamslag (Het voormalige), 204.
Zaerdam's (H. J. van) „Naufragium of Schipbreuk", 319.
Zamaf (Het graf van Abdul), 188.
Zamengestelde Woorden, 281.
Zangwijzen (Oude Liederen en hunne), 227.
Zaturdag (Boeren), 174.
Zee (Is Noord-Holland) geweest, 350.
Zee (P. E. v. d.). Leone Allazzi of Leo Allatius, 54.
—— 't Amsterdamsche Hekelveld, 341.
—— April-Gekken, 238.
—— „Boter aan de galg gesmeerd", 272.
—— Druipen, 281.
—— Hooikes ketsen. Ketter, 247.
—— „Hij laat de Breêveertien waaijen", 303.
—— Hypocras; Bruidstranen; 262.
—— Herhaling van het woord Ik bij de Zeeuwen, 263.
—— Krankzinnigheid van de Requesens, 79.
—— Laveren, 340.
—— Eerste Schoolopzieners, 237.
—— Een witten Voet bij iemand hebben, 239.
Zeeland (Eerste bestrating van wegen in), 383.
Zeeland (Jongste dorpen in), 318.
Zeemagt (Verval der Nederlandsche), 384.
Zeep" („Om), 160.
Zeetogt op last van Koning Alfred, 217.
Zeeuwen (Herhaling van het woord Ik bij de), 263.
Zeeuwsche gebeurtenis op 31 December, 166.
Zeeuwsche Onderwijzersgezelschappen, 288.
Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en Veeteelt, 277.
Zeeuwsche Wereldreizigers, 382.
Zeeuwsche Wiskunstenaars, 352.
Zeevaartkundige werken, 68.
Zegelring (De) van Luther, 274.
Zelfontbranding van Buskruidladingen, 357.
Zelfopoffering van den Tamboer-Majoor Schwartz bij Czasnicky, 293.
Zemelknooper, 32.
Zesen (Philipp von). Hildegunde von Westohn, 290.
Zesendertigkaartenspel, 353.
Zeven schoonheden (De), 158.
„Zeven zitten aan het roer", 222.
Zevende zoon, 244, 245.
Zevende (De) zoon Willem Frederik geheeten, 245.
Zevenden zoon (Geneeskracht van den), 245.
Zille, 297.
Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig, 2, 369, 370.
Zjermesz. Adam Karelsen of Adam Karels van Germes, 192.
Zon (Orde van de), 320.
Zonnepaarden (Blaauwe), 217.
Zoo doof als een kwartel, 336.
„Zoo dronken als een snip", 128.
„Zoo gek als een Pootjuin", 8.
„Zoo (Het) waarlijk helpe mij God Almagtig" in den eed, 224.
„Zoo zout als Brem", 10, 11.
Zorobabel. Hillegom, 40.
Zutphen, 22, 23.
Zutphensche Havezathen, 259.
„Zuylichem (Eyck tot). Is Nederland gezakt? 69.
Zw (Zw). Medaille van door Alchymie verkregen goud, 357.
—— Een Riem onder het hart of een hart onder den riem steken, 287.
Zwaan (De) der Lutherschen, 176.
Zwaan (De) op uithangborden van Herbergen, 313.
„Zwarte Man" (De); de Hertog van Saksen, 345.
Zwaerdecroon (Hendricus), 234.
Zweling (Diederik) en Joan Pietersz., 36.
Zwin (Napoleon's togt over het), 23.
Zwol of Swol (Christoffel van), 292.
Zwijger" („De) als bijnaam voor Prins Willem I, 292.
Zwijger (Lijkredenen op Willem den), 85, 86.
Zwijnsvereering onzer Voorvaderen, 105.
Zijne Schaapjes [of Scheepjes] op het droog hebben, 198.
„Zijne ziel is al naar Frankrijk", 100.
„Zijt voor Ider", 356.

⁎ De Helmplant, 360.
—— Hillegom, 40.
—— „De Plaat poetsen", 301.

*** „Oog" als eindlettergreep, 301.
—— Zille, 297.

„7 zitten aan het roer", 222.

DE NAVORSCHER,

E N MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKU DIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER A. Dr. J. P. AREND; Mr. A. BACKER; N. P. VAN DEN BERG; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. OSSCHA; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Dr. J. C. DRABBE; r. W. C. J. RAMMELMAN ELSEVIER; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; J. BAD GHIJBEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERFF; Dr. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HO G JZN. JR.; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; G. L. KEPPER; S. F. KLIJNSMA; J. C. KOBUS; Mr. J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; G. KUYPER, HZN.; W. J. LAGERWEY; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; Ds. H. MENSINGA; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. J OLIN; J. W. MULLER; S. I. MULDER; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Dr. I. A NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds H. M. C. VAN OOSTERZEE; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; P. ROOS; Dr. R. C. H. RÖMER; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. P. SCHELTEMA A. D. SCHINKEL; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. . SPIJKER; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADA ; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. P. J. VETH; Prof. L. G. VISS ER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; Ds. P. E. VAN DER ZEE, *en velen die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

BIJBLAD TOT DEN DERDEN JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1853.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

NAVORSCHER'S BIJBLAD.

Cornelis Vermuyden (*Nav.* I.; bl. 17, 35, 163; II.; bl. 126, 254, 285, 349); *Nicolaas Vermuyden.* Uit het *Archief* van DODT VAN FLENSBURG, I.; bl. 39, leert men den naam van dat geslacht reeds in 1425 kennen; want aldaar wordt een brief aangehaald van den 7den Maart 1425, waarbij aan EVERT VAN VERMUYDEN gegeven wordt » den hof *Ryperinxhof* in dienstmans regt, onder betaling van eene jaarlyksche pacht van 10 molder rogge, en 25 molder gerstekoorns", terwijl, op den 15den Junij 1436, EVERT VAN VERMUYDEN, bekent, » geen verdere aanspraak tegen het Capittel (van *St. Marie* te *Utrecht*) te zullen maken, wegens dat des capittels vyand, WENNEMAER TEN HOVE, hem op *Rypelinckhof* syn saat had afgebrand".

Daar echter CORNELIS VERMUYDEN een zoon gehad heeft, die zich ook op de droogmakerijen heeft toegelegd, kan die zoon wel NICOLAAS genoemd zijn geweest. In BURN'S *History of the foreign Refugees* etc. bl. 98, wordt gezegd: » The draining of this Meer (*Whittlesey*), or of some of the marshes in the neighbourhood, was amongst the undertakings of Sir NICHOLAS VERMUYDEN, and was no doubt the cause of a settlement of the Dutch and French at this place". In 1646 was aldaar predikant, Le Sieur DU PERRIER, » soy disant Pasteur".

. . ELSEVIER.

Haantje Pik (*Nav.* I.; bl. 22, 77, 136, 324; II.; bl. 30, 61, 97); *Hans Pyke.* In 't jaar 1588 heeft Koningin ELISABETH een voorschot van de stad Londen afgevorderd, waartoe de verscheidene gilden afzonderlijk hebben bijgedragen. Ook de vreemdelingen, Hollanders en Franschen, die zich toen ten getale van 3909 in die hoofdstad bevonden, hebben er voor ingeschreven tot eene som van £ 4900, waarvan zekere HANS PYKE een negen en veertigste deel, £ 100, heeft toegebragt. Kan deze een bloedverwant zijn geweest van zijn' meer beroemden naamgenoot *Haantje Pik?*

TUSCO.

De Amersfoortsche Kei (*Nav.* I.; bl. 112, 149, 167). Tot verdere voldoening aan het verlangen van J. F. L. C. kan ik thans mededeelen, dat het vermoeden, te kennen gegeven I.; bl. 149 *b*, alsof het werk van MEYSTER, *Poetische Policy*, door J. SCHELTEMA *Mengelw*, V.; bl. 229 genoemd, van het jaar 1656, en eene *vroegere* uitgave zoude zijn des geschrifts *de gekroonde Berymde Polecy*, ten jare 1668 te Utrecht in het licht gekomen, door SCHELTEMA t. a. p. bl. 215 als van 1669 aangemerkt, zich heeft bevestigd bij inzage van een exemplaar van dat jaar, getiteld *het Eerste Deel Poëtice Policy* enz. door E. M. tot Druckerdam, maar zonder verdere aanwijzing van plaats of naam van uitgever. Op het titelblad echter, wordt het gezegd de *tweede druk* te zijn, wat niet bekend schijnt te wezen, maar waarschijnlijk is het, dat de uitgave vermeld bij G. VAN LOON, *Catal.* 1759, bl. 209, N°. 1689, als van 1655, de *eerste druk* zal geweest zijn; tusschen deze en de uitgave van 1668 is nogthans groot verschil, zijnde zij geheel omgewerkt, en er veel in weggelaten, maar ook veel bijgevoegd; en toch zal het één werk zijn, blijkens het zeggen van *den Drukker tot den leser* in laatstgenoemde uitgave: » Siet hier het eerste Deel der Meysterlycke wercken, *genaemt van ouwts Gerymde Polecy*, nu *Gekroonde*, als synde met andere stof bekroont, verhandelt en vermeerdert". Ook de vroeger vermelde prent, de *Afbeelding* van een *Staetkundigen* Man, is eenigermate gewijzigd en veranderd. V. D. N.

Zonderling Latijnsch vers (*Nav.* I.; bl. 122, 174, 175, 205, 263, 278, 357; II.; bl. 65); *Centones.* Nog eenige aardigheden. MURETUS teekent in zijne *Scholia in* TIBULLUM I. 1. 7 (MURETI *Opera ed.* RUHNK. T. II. p. 875), bij de woorden *ipse seram* aan: » apparet, hunc poë» tam elegantiam quandam putasse esse in eius» dem syllabae continuata repititione, ut supra, » *Me mea*, et nunc *ipse seram*, et mox *Poma* » *manu:* et infra *multa tabella:* et *sicca canis*, » et tam multis locis denique, ut constet, hoc » non casu, sed dedita opera factum." Men treft deze aardigheid ook aan bij OVIDIUS (zie b. v. *Tristia* II. 29 *me meruisse*, 52 *esse secutus*, 55 *maxime: meque*, enz.), en mogelijk nog wel bij anderen. Vele aardigheden vindt men bij AUSONIUS. Zoo ontmoeten wij eene verzameling van dichtstukjes, in welke ieder vers op een woord van ééne lettergreep eindigt; er is er zelfs een, waarin ieder vers niet alleen door een *monosyllabum* wordt besloten, maar ook met een *monosyllabum* aanvangt, en wel zoo, dat het laatste woord van het voorgaande vers het eerste is van het volgende, b. v. » Res hominum fragilis alit, et regit, et per» imit *fors*. *Fors* dubia, aeternumque labens: » quam blanda fovet *spes*. *Spes* nullo finita ae» vo:" caet. In een ander dichtstukje bevat het *monosyllabum* een antwoord, het overige gedeelte van het vers eene vraag; b. v.: » Quis » subit in poenam capitali iudicio? vas. Quis » quum lis fuerit nummaria, quis dabitur? » praes." AUSONIUS noemt deze verzameling *Technopaegnion: ne*, voegt hij er bij, *aut ludum*

laboranti, aut artem crederes defuisse ludenti. Nog vindt men bij AUSONIUS dichtstukjes, gedeeltelijk in de Latijnsche, gedeeltelijk in de Grieksche taal, hetzij een Latijnsch en Grieksch vers elkander afwisselen, hetzij het eerste gedeelte van het vers Latijn, het tweede Grieksch is of omgekeerd, hetzij Latijnsche en Grieksche woorden zonder orde ondereen gemengd zijn. Zie AUS. *Epigr.* XXVII, XXXI, XXXIX en *Epist.* XII. In het vervaardigen van zulke kunststukjes heeft AUSONIUS in later tijd tot navolger gehad DOM. BAUDIUS, die b. v. boven een' brief aan H. DE GROOT dezen groet zet: Ὑγῶνι χαίρειν εὖ τε πράττειν Γρωτίῳ *Jubet virorum* BAUDIUS *non infimus.* Zie DOMINICI BAUDII *Epistolae*, caet. *Amstel. Typis* LUD. ELZEVIRII, 1654, 12°. p. 265 en verder p. 191, 195, 386. BAUDII *Poëmata* heb ik niet bij de hand. Eindelijk moet hier nog melding gemaakt worden van de zoogenaamde *Centones*, van welke J. C. SCALIGER in zijne *Poëtice*, L. I. cap. XLIII, het volgende zegt: » haud absi» miles *Parodiis Centones:* deducitur enim sen» sus alius ab sensu pristino versuum; hoe » Parodiam refert; quorum versuum membra » hinc inde collecta quum assuantur, Rhap» sodiae nomen repraesentant: atque idcirco » *Centones* appellati sunt a centonibus, quibus » fiunt stragula. Tale apud AUSONIUM poëma » valde ingeniosum et lepidum, ex frustis Vir» gilianis coagmentatum." Uit deze plaats van SCALIGER blijkt reeds dat AUSONIUS ook hier niet is achtergebleven. Zijn dichtstuk heet *Cento nuptialis*, en wordt ook gevonden in BAUDII *Amores*, p. 160 sqq. Verder zijn mij nog de volgende *Centones* bekend: DANIELIS HEINSII *Cento Virgilianus ad* DOMINICUM BAUDIUM *conscriptus* in BAUDII *Amores*, p. 77; LAELII CAPILUPI MANTUANI (gest. in 1560) *Cento Virgilianus in foeminas*, ald. p. 139; PROBAE FALCONIAE *feminae clarissimae Hortinae Cento Virgilianus Historiam Veteris et Novi Testamenti complexus* (opgedragen aan Keizer HONORIUS), voorafgegaan van *Homerocentra sive Centones Homerici in quaedam historiae sacrae capita* (die door sommigen aan Keizerin EUDOXIA worden toegeschreven), op nieuw uitgegeven door L. H. TEUCHER, Leipz. 1793. kl. 8°. Uit het kunststuk van PROBA FALCONIA dit proefje:

Secundae diei opus.

A. III. 588. Postera iamque dies primo surgebat Eoo:
E. IX. 41. Fundit humus flores, /et frondes explicat omnes; *G.* II. 335.
G. II. 430. Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis,
G. II. 439. Non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.

J. C. D.

P. J. Beronicius (*Nav.* I.; bl. 218, 279, 303, 333; II.; 102, 287). Het leven van dezen wonderman en sommige bijzonderheden met hem voorgevallen vindt men uitvoerig beschreven in het werk, getiteld: *Levensbeschrijving van eenige voornaame meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen. Uit Egte Stukken opgemaakt. Te Amsterdam, by* PETRUS CONRADI, *Te Harlingen, by* F. VAN DER PLAATS *en Junior.* MDCCLXXIV. A. AARSEN.

Stooter, *braspenning*, *blank* (*Nav.* I.; bl. 220, 309). Alhoewel het antwoord van W. D. V. geheel voldoende is, mag ik echter B. K.'s aandacht vestigen op het *Vaderl. Kabinet van Koophandel*, enz. uitgegeven door G. BRENDER A BRANDIS, Amst. 1786, waarin eene Verhandeling over de *Vaderl. Munten*, maar *vooral* eene *plaat* voorkomt, waarop *alle* de bedoelde Munten *bijeen* zijn afgebeeld; in den tekst wordt de *stooter* gezegd later gangbaar te zijn geweest dan de *braspenning:* van daar zal deze thans minder algemeen zijn. De *braspenning* schijnt het eerst onder JOHANNES den I van *Braband* geslagen; de *blank*, ook de *twee blanks*, in Amsterdam *drie groot* geheeten, was uit haren aard eene *Fransche* munt, en werd het eerst onder Koning FILIPS van *Valois* gemunt. V. D. N.

I. H. S. (*Nav.* I.; bl. 224, 336; II.; bl. 42, 103). De uitleggingen, aan dit geheimzinnig symbolum gegeven, kunnen niet juist zijn, daar men telken reize het kruis boven de H heeft over het hoofd gezien (*). Naar mijn beste weten is de beteekenis: *In hoc salus*, d. i. *In dit* (het kruis namelijk) *is 't heil.* Of dit zinnebeeld aan de Jezuïten zijn ontstaan te danken heeft, durf ik niet beslissen; zeker is het, dat het ook door niet-Jezuïten wordt gebezigd. Wanneer men de zoogenaamde *Streek* — den straatweg tusschen Hoorn en Enkhuizen — opwandelt, kan men het boven de deuren van vele Roomsch-Katholieken, die toch wel niet alle jongeren van LOYOLA zullen zijn, aantreffen. (Verg. *Leeskabinet* voor 1851, Dl. II, bl. 54). Dat het ook *buiten* de Roomsch-Katholieke kerk nog in zwang is, hebben zij kunnen ontwaren, die in 1851 de groote tentoonstelling te Londen zijn gaan bezoeken, waar men dit zinnebeeld op avondmaalsbekers en avondmaalstafelkleeden, voor de Anglicaansche kerk bestemd, heeft kunnen aanschouwen. FR.

I.H.S. Op dit raadselschrift is het afdoende antwoord door CONSTANTER gegeven; trouwens, in de geschiedenis zelve heeft het nimmer als raadsel gegolden, wijl LOYOLA Keizer CONSTANTINUS heeft willen navolgen, zoo als de laatste zich den Apostel PAULUS ten voorbeeld had gekozen: als den *Christelijken held.* Beiden toch, zoowel de Vorst als de soldaat, vestigden hun oog op wat zij eene overeenkomst

(*) Toch niet Mr. EBURO, I.; bl. 225.
Aanm. van het Bestuur.

meenden in bekeering, handel en wandel.

Deze regelen zouden geheel overbodig zijn, zoo niet eene verkeerde aanduiding door CONSTANTER op nieuw aanleiding konde geven tot misvattingen; hij zegt namelijk, dat onder de gedachte letters en het kruisteeken nog eene letter, de V, wordt geplaatst; maar dit is geen letter: het zijn de *Kruisnagelen*, welke, in dien vorm, hetzij aan het kruis of onder de letters worden toegevoegd, en ook alsdan alleen is het, door deze bijvoeging, de banier der Societeit van JEZUS:

I ✝H S.
V

C. KRAMM.

Napoleon binnen Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229, 230; II.; 321). Het was mij aangenaam dat SCIOLUS eenig genoegen had in 't geen ik hieromtrent (I.; 229, 230) mededeelde, en ik dank hem voor wat hij daarbij heeft gevoegd. Mij waren de vergissingen, welke door hem vermeld zijn als destijds plaats hebbende gevonden, niet bekend; ook was ik nog slechts een kind van 6 à 7 jaren, toen ik, door den bediende van een' bij mijne ouders ingekwartierden ambtenaar aan een der Ministeriën, den goeden JACQUES,— mij nog even klaar voor den geest als MARLI, de oppasser van den voornoemden, vroeger bij ons inwonenden Kapitein, en, even als deze, mijn vriend,—tot op den wal van 't ouderlijk huis op de Heerengracht geleid werd om den Keizer toch goed te kunnen zien. Overigens doelde mijn antwoord ook meer op de rust, welke de monarch voor 't oog der menschen vertoonde, of die hij althans in hun omgeving hebben *kon*, dan op zijn inwendig gemoedsbestaan. Even als bij dien watertogt, herinner ik mij NAPOLEON ook nog gezien te hebben bij zijn doortrekken door de Kalverstraat, zoo eenvoudig gekleed als hij was en gezeten op een *wit* paard, met zijn' luisterrijken staf en langen stoet van militairen uit alle wapenen, van welke vooral die menigte roode lansiers (evenwel slechts een gedeelte van hun' onafzienbaren trein, die, uit aanmerking van den lossen grond van Amsterdam, verzocht was geworden buiten de stad om te mogen rijden) mij immer is bijgebleven; en bij zijn bezoek van *Felix Meritis*, waar 't, terwijl ik rustig op een' bovenkamer bij ouderlijke vrienden gezeten was, op mijn kinderlijk gemoed een' smartelijken indruk maakte, dat de Fransche huzaren zoo doelloos en onbarmhartig op de menigte, zelfs aan den waterkant, injoegen. Zoo waren er goeden en kwaden onder de Franschen, gelijk overal onder de menschen. Welligt zijn aan SCIOLUS, of andere begunstigers, nog wel meer bijzonderheden van dat bezoek, door NAPOLEON aan de *derde* stad zijns rijks gegeven, of betrekkelijk die tijden, bekend, die waardig zouden zijn door DE NAVORSCHER in 't geheugen bewaard te blijven, en ik althans bevele mij gaarne daarvoor bij hen aan.

N****.

De Eenhoorn (*Nav.* I.; bl. 252, 368; II.; bl. 43, 104, 105, 132, 166, 195, 226). Bij al 't geen reeds over dit beest is te berde gebragt, voege men nog dat ANTIGONUS CARYSTIUS er van zegt, in zijn *Histor. Parad. Synagoge*: μονοκέρατα δὲ καὶ μώνυχα οἷον τὸν Ἰνδικὸν ὄνον (LXXII edit. MEURS.)

J. M.

Eenhoornshoornen van de St. Maria-kerk te Utrecht (*Nav.* II.; bl. 94, 105). De drie *Eenhoornshoornen*, weleer in de *St. Maria* kerk te *Utrecht* bewaard, behoorden tot die wereldberoemde reliquiën, op welker in het bezit verkrijging, hetzij door goud of door geweld, zoovele vorsten hebben gevlamd.

Deze hoornen waren van een hooge oudheid en zijn waarschijnlijk door Keizer HENDRIK IV tot buit gemaakt in een zijner veelvuldige oorlogen, die hij, zelfs tegen Paus GREGORIUS VII, heeft gevoerd, toen hij in zijnen Kanselier GUIBERT, Bisschop van Ravenne, een tegen-paus benoemde, onder den naam van CLEMENS III. In den jare 1076 trok hij, vergezeld van KONRADUS XXII, Bisschop van Utrecht, naar Italië om de oproerige Milaneezen tot onderwerping te dwingen; met opzet of bij ongeluk werd aldaar een schoone Maria-kerk verbrand, voor welk misdrijf KONRADUS, of, zoo als anderen willen, HENDRIK — mogelijk beide personen — de gelofte deden om tot verzoening der Heilige Maagd een nieuw kerkgebouw van denzelfden vorm te stichten in Utrecht, dat ook in 1082 aangevangen werd en in 1088 voltooid; terwijl de Keizer bovendien aldaar zijne offerhande bragt, de drie *hoornen* namelijk, welke tot kandelaren op het altaar bestemd werden.

In het *Utrechtsche Bisdom*, (8°. editie I.; bl. 231) zeggen VAN HEUSSEN en VAN RYN het volgende: » Daar zijn noch tegenwoordig drie hoornen, ieder van een Eenhoren, dewelke daar zedert eenige eeuwen met verwonderinge gezien zijn geweest, en waar op deze Latijnsche versjes al van ouds zijn gemaakt:

„Jam templum MARIAE, Caesareum decus,
„Hoc primùm decorat coetus honestior,
„Terna & cornua dein Monocerotis.

Dè Deken LAMBERTUS VAN DEN BURGH, verklaarde (ten jare 1588) dat deze hoornen eene vereering waren van HENRICUS IV. en dat ze van hem aan het Kapittel geschonken waren tot vermeerdering van Godts eer, tot aanqueeking van den goddelijken dienst: en op dat Godt zijne ziel en de zielen van zijne vrienden genadig zoude zijn. De Spanjaarden, de Fransen, de Gelderschen hebben 'er dikwils gading in gehad, en dezelven alomme opgezogt. Doch zy worden noch tegenwoor-

dig, als een deftig gedenkteken der oudheit, te Utrecht bewaart".

Het lot dezer hoornen is meermalen zeer ruchtbaar geweest; onder anderen is HERMANUS LETHMAAT, Deken van St. Marie (A°. 1523) »in de ly geraakt om den Hartog van Gelderland. Deeze, die een goede somme gelds van de Utregtenaaren moest hebben, had het oog op de drie berugte Eenhoorns van de Mariaaskerke, dewelke tot kandelaaren van 't hoog altaar gebruikt wierden. Hy wist den Deken LETHMAAT door luiden daar toe geschikt zoo wel te beleezen, dat dezelve hem een der drie hoornen, buiten weeten van de Koninginne MARIA en van zijne Medekanonniken, heeft gezonden. Daar op is hy op Vredeland gezet, en niet los gelaaten, als onder toezegginge van zijn uyterste beste te doen, om den gemelden eenhoorn binnen de twee naastkomende maanden wederom te krijgen". VAN HEUSSEN en VAN RYN, *Batavia Sacra*, 8°. ed. II.; bl. 655.

Dat aan den eisch is voldaan en de hoorn weder op zijne plaats nevens de twee andere is gevoegd, blijkt uit het volgende, bij den Utrechtschen BOR: — »Den 3 July (1586) werde de Deken van sinte Marien kercke 't Uitrecht, genaemt Heere LAMBERT VANDER BORCH ghegijselt ten huyse van PIETER VOS, ende alle d'ander Capitularen in sekere andere huysinge en herberghe onder sinte Meertens toorn, ende dat om te voorschijn te brengen de drie Eenhoorens, die daer plachten bewaert te wesen, en op de principale hoogtijden getoont te werden oft daer voor op te brengen 40,000 gulden, dan zijn deselve drie Eenhoorens namaels wederom binnen Uitrecht gekomen, alwaer ik de selve noch binnen twee Jaren ghesien hebbe". BOR, *Nederl. Oorl.*, fol. 724. De nabijheid van den Graaf van *Leicester* in Utrecht had toen waarschijnlijk de vrees doen ontstaan voor het onherstelbaar verlies dezer beroemde voorwerpen en welligt heeft de gemelde daad aanleiding gegeven dat hij, naderhand, er zijnen blik van heeft moeten afwenden.

Bij de bezetting van Utrecht door de Franschen in de jaren 1672 en 1673 werden alle mogelijke pogingen gedaan om de Eenhoornen in handen te krijgen, iets dat hun echter mislukte.

Beter zijn de Franschen en hunne handlangers onder den Keizerlijken scepter geslaagd, door het in 1810 geheel afgeschaft worden van de Kapittels, welker goederen aan de Fransche kroon getrokken werden. Het behoeft wel geen betoog dat de vervoerbare merkwaardigheden werden ingepakt en met zoovele andere schatten naar het groote magazijn te Parijs overgebragt, waar de genoemde reliquiën nu wel voor goed zoo zullen zijn verdonkeremaand, dat zij voor Utrecht onherroepelijk verloren zijn te achten.

C. KRAMM.

De Ana's (*Nav.* I.; bl. 283; II.; bl. 73). DINON kan, dunkt mij, niet beter doen dan deze werken te raadplegen: *Le livret des Ana, essai de catalogue manuel par* E(RNST) H(ERMANN) L(UDEWIG). Dresde, 1837. *Supplément*, 1839, 8°. en *Bibliographie des ouvrages publiés sous le nom d'Ana; — par* P. NAMUR. Bruxelles, 1839, 8°.

J. C. D.

Schoot- en Steekvrijheid (*Nav.* I.; bl. 287; II.; bl. 115, 167, 322). In den *Zak der Konsten. Uit het Italiaans, Francois en Duyts vergadert, met veel schoone remedien en medicynen die geprobeerd zijn. Zeer profytelyk voor de Jonge lieden.* Amst. (zonder jaartal) vond ik letterlijk het volgende eenvoudige middel om steekvrij te zijn:

» *Dat U geen zwaard en schade.*
Zo leezet deze woorden:
Panta ta grammata, acrima acrismus".

φ^2—φ.

Pieter en Paulus Potter (*Nav.* I.; bl. 321; II.; bl. 201, 202, 289). Noodzakelijk moet in DE NAVORSCHER nog een woord over dit artikel worden bijgevoegd om misvattingen te verhoeden; immers de titel door V. D. N. II.; bl. 289, aan het hoofd er van gesteld, is waarschijnlijk eene vergissing, want de vraag en ook het antwoord, zoo als ik het gegeven heb, moeten slaan op de *Blijde inkomste* van de *Engelsche Koningin* HENRIËTTE MARIA (20 Mei 1642), en hebben dus niets gemeens met den intogt van MARIA DE MEDICIS; anders toch zou de laatstgemelde tweemalen worden aangeteekend voor de geschiedenis van Amsterdam.

Om de gelijkheid van deze twee verschillende prenten aan te toonen, heb ik, in het voorbijgaan, veel over de laatstgenoemde Vorstin gesproken, en herhaal, dat de door mij bedoelde prent de *Cavalcade* tot eere van HENRIËTTE MARIA is, welke bij VERSTOLK VAN SOELEN, met nog eenige tot die feesten behoorende, voor *f* 170 is verkocht, en dat alzoo die plaat geheel ongeschikt is om in het gedachte werk te worden geplaatst, waarom ik betwijfel of die prent door V. D. N. bedoeld, wel dezelfde is als de mijne, welke circa een palm *meer hoogte* heeft dan de *Groote Cavalcade*, vervaardigd voor de *Blyde inkomste* enz. van MARIA DE MEDICIS. C. KRAMM.

Soutenelle (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 233, 234, 324). Het *Cruydt-Boeck van* REMBERTUS DODONAEUS (*Leyden* 1608, in fol.) bl. 704 *b*. beschrijft ons de gedaante, de groeiplaats en de kracht van de *Zeewinde* of *Sautenelle*. Hare naam is in 't Hollandsch *Sodenelle* of *Zeewinde;* in 't Latijn *Convolvulus marinus* (ook wel *Zeekool* en *Brassica marina* genaamd), in 't Fransch heet zij *Chou de mer* en in 't Spaansch *Soldanella* of *Verça Marina*.

DIOSCORIDES, zegt DODONAEUS t. a. p., noemt dit kruid *Crambe thalassia*, en getuigt er van, dat het geheele gewas als spijs gebruikt wordende, *schadelijk is voor de maag, lastig en scherp van aart, en de buik al te veel weekmakend en zeer ontstellend.*

LEGENDO ET SCRIBENDO.

De Fransche slag (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 233); *Fransche titel*, *laan*, *pad*, *gedachte*, en misschien nog meer. Het epitheton, dat hier het punt van questie uitmaakt, laat zich goed verklaren,wanneer men voor de *f* eene *v* stelt, en, *vransche* schrijvende, aanneemt dat het woord eene verkorting of zamentrekking van *voorhandsche* is. Men heeft het oude *te hands* toch wel tot ons tegenwoordig *thans* zamengetrokken, dat op hetzelfde neêrkomt. Over de beginletter *f* of *v* behoeft men zich niet bezwaard te maken, daar het nieuwe Keizerrijk in ons werelddeel eeuwen achtereen ten onzent *Vrankrijk* is geschreven, en men nog niet lang geleden geweifeld heeft, of men *Vriesland* of *Friesland* zou moeten spellen, tot deze zaak eindelijk voor kort haar beslag heeft gekregen.

Tegen *vranschen titel*, als zamenstelling van *voorhandschen titel*, is niets in te brengen, terwijl *Fransche titel* wel niet te verklaren zal zijn. *Faux-titre* is het Fransche woord voor deze zaak; maar de uitlegging, in de Fransche dictionnaires aan dezen term gegeven, heeft mij nooit kunnen bevredigen. In het woord *faubourg* (voorstad) komt de *x* niet voor. Wij beschouwen beide woorden, *faux* en *fau* eenvoudig als eene overname en klanknabootsing van ons *voor* (zoo als *waggon* naar ons *wagen* en *rails* naar ons *rigchels* is genomen), en even als wel niemand de juistheid van het woord *voorstad* of *voorburg* zal kunnen wegredeneren, zou ik *voortitel* wel voor de bedoelde zaak willen aangenomen zien.

Fransche laan = *Vransche laan* = *Voorhandsche laan*, of beter en eenvoudiger *Voorlaan*, in de Plantaadje te Amsterdam, — zoo heet de noordelijkste, dus *eerste* of *voorste* laan in het bekende Amsterdamsche wandelperk. Die zaak laat zich, dunkt mij, nog al verklaren, »Maar er staat toch *Fransche laan*, met eene »*f*, op het bordje?" — Dat is zoo; maar die bordjes te Amsterdam zijn geschilderd en geplaatst vele jaren nadat de straten en grachten er benoemd waren. Zoomin de Siegenbeeksche als Bilderdijksche spelling is er in opgevolgd; en wil men eens eene aardigheid van die bordjes zien, dan ga men in de buurt van de Luthersche Oude kerk, waar zich twee Heistegen bevinden. De eene is wijder dan de andere; maar de bordjes van de engste der beide straten luiden deftig *Wijde* Heisteeg.

Met *Fransche Pad* — een bijnaam van de Goudbloemsgracht te Amsterdam — kan het even zoo gelegen zijn, ofschoon ik dit slechts als mogelijkheid wil opgeven. Menig Amsterdammer zal wel eens hebben gedacht, bij het doorkruisen van den zoogenaamden »Jordaan", van de Egelantiersgracht af en verder noordwaarts op, hoe het toch komt dat, terwijl de straten en grachten, die men passeert, hoe langer hoe onzindelijker worden, men, *na* de Goudbloemsgracht, op eens, met de betrekkelijk knappe *Palmstraat* en *gracht*, in eene geheel andere streek schijnt te komen. Zijn de laatste straat en gracht *later* bijgebouwd? Dan laat zich de naam *Voordehandsche* (*Vransche*) *Pad*, als vóór die bijbouwing de noordelijkste in den Jordaan, zeer goed verklaren. Mij dunkt dat deze zaak — en zoo ook die van de *Fransche* of *Vransche Laan*, in de Plantaadje — niet moeijelijk te onderzoeken zal zijn.

Fransche slag. — De oplossing van dit woord, door den Heer J. H. VAN DALE, heeft mij niet kunnen bevredigen. Kan dit geen weversterm zijn, en zou men almede niet *Vransche*, zamentrekking van *voorhandsche*, moeten schrijven? De spreekwijze, »hij loopt er met een vranschen (voorhandschen) slag over heen," laat zich, dunkt mij, goed verklaren, indien zij op het weversterrein wordt overgebragt. Misschien is er wel een letterlievend wever onder de Navorschers, die ons hieromtrent uit den droom zou willen helpen.

Dat in onze taal de spreekwijzen niet ontbreken, aan het vroeger bij ons zoo in zwang zijnde *uit de hand weven* ontleend, is ieder taalminnaar bekend. Men heeft »*op slag komen*," »*zijn slag slaan*," »*er geen slag van hebben*," »*het is schering en inslag*," »*op touw zetten*," en vele meer, alle van de weverij ontleend.

Dat zich »*naar alle vransche gedachten*" door *gedachten, die voorhanden zijn*, goed laat verklaren, zal wel geen betoog behoeven.

FR.

Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard (*Nav.* I.; bl. 348; II.; bl. 241—243). Op de vragen omtrent den ouden weg in en bij den *Wieringerwaard* gevonden, kan ik de volgende bijzonderheden mededeelen.

Men weet dat R. PALUDANUS zich in het jaar 1775 veel moeite heeft gegeven om den toen,zoo het schijnt,kortelings ontdekten weg, in den *Wieringerwaard* en ook in de *Waardgronden* er buiten, op te sporen en nader te onderzoeken; den uitslag van zijne bevindingen heeft hij medegedeeld in het welbekende werkje, getiteld: *Oudheid- en Natuurkundige Verhandelingen, meestal betrekkelijk tot West-vriesland of het Noorderkwartier*, welk boekje in 1776 te Leyden uitgegeven is.

Daarbij is eene Kaart gevoegd, waarop de rigting van den gevonden weg, zoowel in den polder *Wieringerwaard* als daar buiten in de waardgronden, aangewezen is.

Het komt mij waarschijnlijk voor, dat deze weg wel alreeds vroeger bij de bedijking en verkaveling van den *Wieringerwaard*, omstreeks het jaar 1610, zal zijn gevonden, hoewel het mij onbewust is, of er in eenig werk melding van wordt gemaakt.

De waardgronden beoosten den *Wieringerwaard* zijn onder mijn dagelijksch toezigt in 1844 bedijkt geworden, en gaan door onder den naam van polder *Waard en Groet*; — eene korte beschrijving en kaart dezer bedijking is te vinden in de *Bouwkundige Bijdragen*, 5den Jaargang, 1849.

De gronden aan de Noordzijde van den *Wieringerwaard* zijn in 1846 bedijkt en *Anna Paulowna polder*, *Oostelijk deel*, geheeten. Hoedanig dit gedeelte van dien polder verkaveld wordt kan ik niet vermelden; naar ik meen is men daar thans nog aan bezig en worden er tevens woningen voor landbouwers opgerigt.

Het hierbij gevoegde kaartje geeft een overzigt van de ligging der genoemde bedijkingen; — aan den Noordoosthoek van den *Wieringerwaard* wordt een dorpje gevonden, *de Nieuwe Sluis* genaamd. Op dit punt heeft eertijds werkelijk eene sluis bestaan, welke echter later, waarschijnlijk door veranderingen in de bemaling van den polder gebragt, weggebroken is. In de nabijheid van dit punt zijn de dijken van de *Waard en Groet* en *Anna Paulowna-polders* aan die van den *Wieringerwaard* aangesloten.

Ik heb op dit kaartje tevens de rigting van den gevonden weg, gelijk PALUDANUS haar aangestipt heeft, zoo na mogelijk overgebragt.

Het werkje van PALUDANUS gelezen hebbende, mogt ik vermoeden dat, als de berigten daarin vervat waarheid behelsden, bij het verkavelen van den polder *Waard* wel eenig spoor van den weg ontdekt zoude worden, wijl toch die schrijver verklaart hem bij het zoogenaamde *Botzwin* (eene kreek waardoor het water van de *Waard*gronden bij vloed en ebbe op- en afstroomde) gezien te hebben.

Bij het verkavelen van den polder *Waard*, en wel bepaaldelijk bij het graven der sloot tusschen de kavels 4 en 5 in de maand October 1845, vond men eene harde specie, welke met de gewone gereedschappen niet verwerkt konde worden, en waarbij men houweelen heeft gebruikt om ze los te maken; het moeijelijke van dezen arbeid heeft zelfs veroorzaakt dat aan den aannemer van genoemde sloot, met name C. GOVERS, eene toelage op zijne bedongene aannemingspenningen toegestaan is.

Het aantreffen dezer harde stoffen bevestigde mijn vermoeden en, bij nader onderzoek, bleek het, dat de door PALUDANUS aangeduide rigting van den weg vrij goed overeenkomt met de plaats, Litt. *B.*, op het bijgaand kaartje geteekend, alwaar men die harde specie of steen ontdekte, en het lijdt derhalve geen twijfel, of de weg, door PALUDANUS beschreven, is dezelfde, welke men hier aantrof.

In de maand Mei 1848 heb ik persoonlijk eenige stukken van den weg, op de plaats bij Litt. *B.*, opgeraapt en aan het Koninklijk Instituut van Ingenieurs te Delft gezonden; of die stof daar nog nader onderzocht is geworden, is mij onbekend.

Volgens PALUDANUS heeft er omtrent de specie, door hem gevonden, een onderzoek plaats gehad, en ten gevolge daarvan meent hij met genoegzame zekerheid aan te kunnen nemen, dat het dezelfde steen is, als die, waarvan de zoogenaamde Dordsche tras gemalen wordt, met name de *Tufsteen*, dien men in de nabijheid van Keulen en Andernach zal aantreffen. Ook de stukken, door mij nagezien, hebben zeer veel overeenkomst met tufsteen, en oppervlakkig beschouwd, maak ik ook geene zwarigheid deze stof voor genoemden steen te houden.

Ter aangewezene plaats, bij Litt *B.*, in den *Waard* stuit men op den weg 3 à 4 palm onder het maaiveld van den polder, dat is ongeveer 8 à 9 palm onder gewoon hoog water, hetwelk met de opgave in meergenoemd werkje ook vrij wel strookt. Bij het ploegen en greppelen op de kavels 4 en 5 is de weg later meermalen aangetroffen, en vrij zeker is de specie daar thans nog zigtbaar.

De dikte of hoogte van de opgehoopte massa steen, waaruit de weg zamengesteld is, zal nagenoeg één el bedragen, en de breedte minstens 5 ellen.

Ik kon niet ontdekken of de weg uit geregelde stukken zamengesteld was; het dunkte mij, dat het eene opgehoopte massa van kleinere en grootere stukken steen ware, brokkelig van aard, zoodat het wel eenigen schijn heeft, alsof de steensoort, vooral wat de bovenste laag betreft, reeds eenigermate ontbonden en broos geworden is.

Ik behoef niet te zeggen, dat men van den tufsteen in vroeger dagen zeer veel gebruik heeft gemaakt tot de oprigting van kerken enz.; ook op het eiland Wieringen zijn de muren der oude gebouwen van tufsteen vervaardigd, en het komt mij daarom niet geheel onmogelijk voor, dat men den weg heeft gelegd met brokstukken van genoemden steen; — het zij afval van dien, welke tot het optrekken van muren behakt werd, of van afbraak afkomstig.

Verder als de gestippelde lijn, op het kaartje, heb ik den weg in den polder *Waard* niet opgemerkt, en of hij ook nog in het oostelijk deel van den *Anna-Paulowna-polder* ontdekt is, is mij onbekend gebleven, zoodat ik omtrent de rigting, van waar hij liep of waarheen hij leidde, zeer weinig durf zeggen. Ik heb de gissing gewaagd of hier niet een slap en modderig terrein of eene poel kan hebben bestaan,

en men, om daar over te komen, den weg heeft aangelegd. Dit vermoeden kan geheel ongegrond wezen, doch, als men bedenkt, dat eertijds het Noordzee-water, bij het dorp Petten inkomende, hierdoor stroomde, zou het misschien eenige waarschijnlijkheid kunnen bezitten; of zou de weg soms ten *dijk* zijn opgeworpen, om de doorstrooming van het water te beletten? — Ik gevoel mij niet bij magte hieromtrent iets te beslissen, en moet dit aan meer ingewijden overlaten.

De weg ligt thans nog onder het maaiveld, even zóó als hij gevonden is, zonder dat daaraan, bij mijn weten, andere vergravingen hebben plaats gegrepen, als het schieten van de sloot en eenige greppels; hij is derhalve nog heden in den vroegeren toestand.

Dat deze steenmassa er niet door de natuur gevormd, maar eenmaal door menschenhand gebragt is, zal men als vrij zeker mogen aannemen; immers wordt zij nergens in den polder, als juist in de aangeduide rigting aangetroffen, en men zal in die opvatting gesterkt worden door de volgende bijzonderheden, als onwederspreekbare bewijzen, dat eertijds te dezer plaatse menschen verkeerden.

In de vermelde sloot, tusschen de kavels 4 en 5, waar de weg is ontdekt, vond men aan de oostzijde, nagenoeg tegen den weg, eenen *put*, cirkelrond opgebouwd van vierkante stukken veen of turf, met eene binnenmiddellijn van 12 palmen. De zijwanden, of omgemetselde turfmuur, zooals men die kan noemen, schenen aangelegd te zijn op de diepte van ongeveer 2,50 el onder het maaiveld, en waren opgetrokken tot omstreeks de hoogte van den weg. Midden in dezen put staat eene pomp of koker, van, naar het mij voorkomt, beukenhout, waarin een rond gat is geboord van 15 duim middellijn; de bovenkant van den koker zal omtrent één el onder het maaiveld zijn.

Eene bijzondere omstandigheid gaf aanleiding tot het ontdekken van een' *tweeden put* op kavel 4, ter plaatse op het kaartje met Litt. *A*. aangewezen. De landbouwer, die dit kavel onder zijne administratie had, bemerkte dat, op de aangeduide plaats, steeds een zekere oppervlakte van den grond altijd nat en vochtig was, en het gezaaide er weliger groeide; men kwam op het denkbeeld dat hier welligt een *wel* te vinden ware, die goed drinkwater voor het vee kon aanbrengen, waaraan in den zouten, pas aan de zee ontwoekerden polder, groote behoefte was. Na den oogst in 1846 besloot men op die plek eenen kuil te graven, en naauwlijks was men tot de diepte van omtrent één el gekomen, of er welde reeds zeer goed drinkwater uit op. Voor het oogenblik was men al zeer te vreden een goede wel te hebben, doch eenigen tijd later werd de kuil droog gemaakt en dieper gegraven, en toen vond men eenen put als den boven vermelden, doch met eene vierkante pomp of koker van planken te zamengesteld; bij het schoon maken van dezen put is daaruit getogen een gedeelte van de zoogenaamde *velg* van een wagenwiel, benevens eenige turven.

De putten zijn waarschijnlijk tot op de wel geboord, althans de laatst beschrevene, daar de landbouwer mij mededeelde, dat hij twee aan elkander gespijkerde latten, te zamen lang 10 el, in den koker had gestoken, zonder nog eenigen vasten bodem te vinden.

In beide putten welde het water tot gelijk en zelfs boven het maaiveld op, zoodat men die op kavel 4 met eene greppel naar de sloot moest afleiden.

Overigens vindt men in dezen polder, en wel in de veenlaag, die ongeveer 7 à 8 palm onder het tegenwoordig maaiveld aangetroffen wordt, onderscheidene vergravingen en oude greppels met slib gevuld en waarin de sporen van de spade duidelijk zigtbaar zijn, terwijl in deze laag veen of derrie alsmede vele wortels van elzen- en berkenboomen voorhanden zijn; geheele stammen zijn, zoo ver ik weet, niet opgedolven.

Er kan derhalve wel geen twijfel zijn of het ingedijkte terrein, thans polder *Waard en Groet*, is, zoo niet geheel, dan toch ten deele, vroeger bewoond geweest, hetgeen ook PALUDANUS vermoedde en door meer dan eene bijzonderheid bewees. Onder anderen ziet men gewag gemaakt van eene begraafplaats of kerkhof, gevonden op de *Waard*gronden benoorden den polder *Wieringerwaard*, op het kaartje bij Litt. *C*. aangewezen. Dit terrein is onlangs droog geworden en verkaveld, en men heeft mij kortelings berigt, dat er wezentlijk vele beenderen van lijken en doodkisten opgegraven zijn. Ook zijn in het Westelijk deel van den *Anna Paulowna-polder*, in de nabijheid van de *van Ewijcksluis*, naar men zegt, met gebakken steenen ommetselde putten bloot gekomen. P. VAN DER STERR.

Bijzondere geheugeniskracht (*Nav*. I.; bl. 350; II.; bl. 262, 324). Hiervan meldt ons de geschiedenis meer voorbeelden. Wij willen er eenige van opgeven:

De Heer LA MOTTE, maker van verscheidene stukken voor het tooneel, muntte b. v. in dit wonderbare vermogen uit.

Een jong treurspeldichter las hem eene nieuwelings vervaardigde tragedie voor. Hij hoorde het geheele stuk met een zigtbaar genoegen; verzekerde den auteur dat het uitnemend was, en hij er voor instond, dat het op den schouwburg zeer voldoen zou; » maar", voegde hij er bij, » gij hebt u aan eene kleine letterdieverij schuldig gemaakt. Ten blijke daarvan zal ik het tweede tooneel des vierden bedrijfs van uw treurspel voor u opzeggen."

De jeugdige poëet verzekerde hem dat hij mis had, dewijl er geen enkele uit een ander werk ontleende regel in het geheele treurspel voorkwam.

LA MOTTE hervatte: »Ik heb niets gezegd dan hetgeen ik kan bewijzen." En hierop herhaalde hij dit geheele tooneel met de volkomenste gelijkheid van woorden, en met zoo veel vuurs, als of hij zelf het gemaakt had.

Die er zich bij tegenwoordig bevonden zagen elkander met hooggaande verwondering aan: de jonge dichter was geheel verslagen en verlegen; hij wist niet hoe hij 't had.

Toen LA MOTTE zich eenigen tijd vermaakt had met hunne bevreemding, verzocht hij den vriendenkring, dat zij die maar zouden afleggen, en, zich tot den dichter wendende, was zijn woord: »Het tooneel, dat ik opgezegd heb, is zoo zeker uw eigen werk als het overige des treurspels, maar het kwam mij zoo schoon en treffend voor, dat ik niet kon nalaten het onder uw voorlezen van buiten te leeren." *Letteroefeningen*, 1795, bl. 332.

De Abt POULLE, een voornaam Prediker onder het rijksbestuur van den Hertog van *Orleans*, had zijne leerredenen nimmer op schrift gesteld. Gedurende eene tijdruimte van veertig jaren bewaarde hij ze in zijn geheugen; echter liet hij, in zijn 80ste jaar en alzoo drie jaren voor zijn overlijden, zich op aanraden van zijnen neef bewegen, om nog ten jare 1778 hem zijne preêken te dicteren.

Niets is gemakkelijker dan een dichtstuk uit het hoofd op te zeggen, vooral wanneer het sints korten tijd vervaardigd is — op deze wijze reciteerde CRÉBILLON zijn treurspel *Catilina*, LA HARPE zijn tooneelstuk *Mélanie*, en ROUCHER, benevens den Abt DELILLE, hunne gedichten, maar hier dient men te letten op den afstand des tijds, en bijzonder op het onbedenkelijke onderscheid tusschen de dichtkunst en het proza. *Letteroefen.* 1804, bl. 287.

J. SCHREUDER.

Ds. Joh. Claassen (*Nav.* II.; bl. 324). Zonder het verhaal door den Heer A. J. VAN DER AA ter gemelde plaatse tegen te spreken, moet ik toch opmerken, dat er van het jaar 1702 af aan *de Kaag* geen Predikant met den naam van JOHANNES CLAASSEN bekend staat in het *Kerkelyk Register der Predikanten in Zuid-Holland van* 1702 *tot* 1801. Ik vind dáár alleen vermeld F. VAN HOUTEN, 1701—1702. P. ESTERWEGEN, 1703—1710. D. VAN DE WALLE, 1710—1718. W. KAS, 1719—1722. H. RIJKLAND, 1723—1756. Drie jaren vacature. J. KOEK, 1759—1781. H. VAN DER SONN, 1782—1798. R. SCHOUTEN, 1799. Er schijnt dus in de opgave van den naam eene vergissing. Welke? E. A. P.

Ds. Joh. Claassen. In uw laatste nommer las ik eene anekdote, betreffende het geheugen van zekeren Ds. CLAASSEN, medegedeeld door den Heer A. J. VAN DER AA, verhalende dat zijn grootvader, wijlen de Haarlemsche Predikant C. C. H. VAN DER AA, zijnen ambtgenoot H. MOLKENBOER bevestigd had. Daar deze Ds. VAN DER AA den 23sten Sept. 1793 gestorven is, en Ds. MOLKENBOER den 15den Oct. 1795 zijne bediening te Haarlem aanvaard heeft, kan het verhaalde bij die gelegenheid niet gebeurd zijn. Ik vermoed dat het zal plaats gehad hebben bij gelegenheid der intrede van Ds. SNABILJÉ, die in 1792 Adjunctpredikant te Haarlem geworden is, tenzij het reeds vroeger is voorgevallen, na de intrede van Ds. P. A. HULSBEEK in 1784.

F. J. D. N.

De moord van Musius (*Nav.* I.; bl. 354; II.; bl. 272, 324—326). CATHOLICUS vraagt of MUSIUS wettig of onwettig is ter dood gebragt? en 2°. of WILLEM *de Zwijger* dan wel LUMEY daarin de hand heeft gehad? VAN SOMEREN heeft verklaard: *wettig*, op het voetspoor van LUMEY in zijne *Verdediging*. Indien de misdaden, waarvan LUMEY MUSIUS beschuldigt, zie NAV. II. bl. 272, waarheid behelzen, dan zullen wij toestemmen dat MUSIUS den dood had verdiend; maar of daarom die vreeselijk snelle regtspleging *wettig* was, waag ik niet te beslissen. In hoever VAN SOMEREN van een *krijgsraad* kan spreken, door wien MUSIUS gevonnisd is, begrijp ik niet, want wie heeft dien krijgsraad benoemd? LUMEY? dat is dan het waarschijnlijkste; ORANJE zeker niet. Heeft VAN SOMEREN ook een *krijgsraad* met eene *militaire Commissie* verward? Een krijgsraad kwam toch voor een' geestelijke niet te pas; een krijgsraad was dus alleen reeds hoogst onwettig. Maar wat wij eene militaire Commissie noemen, was als zoodanig in zijne vormen aan LUMEY nog niet bekend. Hij heerschte vrij willekeurig, en het is zeer wel mogelijk dat LUMEY den vrijbrief van ORANJE aan MUSIUS gegeven, volstrekt niet achtte; zoo was hij gewoon te handelen. Dat LUMEY dit *ongestraft* deed, zoo als VAN DER HORST, NAV. II. bl. 326 zegt, is volstrekt bezijden de waarheid, zoo als wij straks zullen aanmerken. Wie de geschiedenis van die dagen, het karakter en de handelingen van ORANJE nauwkeurig heeft nagegaan, die ziet duidelijk dat hij de man niet was om een weerloozen en braven geestelijke, zijn gastvriend daarenboven, aan zulk een treurig lijden over te geven of er de bewerker van te zijn, al ware het ook van ter zijde. Ja BOR zegt het, VI. f. 309, uitdrukkelijk, dat, zoodra de Prins van MUSIUS gevangenis hoorde, hij dadelijk een *expressen bode* zond om den gevangene los te laten, doch dat LUMEY de poort voor den bode gesloten hield en de brief dus te laat kwam. Kon ORANJE meer doen? Voor

het overige leze men BOR t. a. p., waaruit wij zien dat MUSIUS ten vijf ure binnen Leyden gesleurd, denzelfden avond gepijnigd, en ter dood is gebragt ten negen ure. De kortheid van dezen tijd doet mij twijfelen aan die ontzettende menigte van martelingen die de grijsaart zou ondergaan hebben. Wie is er bij tegenwoordig geweest, dan de twee Commissarissen van LUMEY, met zijn predikant en een provoost met den beul? Indien dezen later hunne eigene schande hebben durven opschuimen, om er misschien mede te pralen, verdienen zij dan geloof? Doch het zij hoe het zij, ongestraft bleef de misdaad niet. MUSIUS werd den 10den Dec. 1572 gedood, en niet lang daarna werd LUMEY beschuldigd en gegrepen, den 5den of 6den Januarij 1573, en van zijn gouvernement en alle ambten ontzet. Onder de misdaden, waarvan hij beschuldigd werd, was ook wel degelijk de tegen MUSIUS bedreven gruwel opgenoemd. De verwarring der tijden, maar vooral de genegenheid des volks voor LUMEY, wien het als zijnen bevrijder aanmerkte, en de gunst van het krijgsvolk voor den Graaf, waren de oorzaken dat men niet heviger tegen hem handelde; maar hij bleef van al zijne ambten verlaten en verliet Holland. Of de overheid bij magte was om LUMEY's misdaden te beletten, laat ik onbeslist, maar betwijfel het; men stelle zich het begin van den opstand tegen Spanje niet voor als een tijd van geregelde regtspleging. De Prins kon het niet, de Staten durfden niet en hadden over hunnen Gouverneur geene regtsmagt, LUMEY moest, gelijk hij naderhand eischte, door zijne Pairs worden geoordeeld, en hij was buitendien een lid van het Duitsche rijk.

Niemand der gelijktijdige of eenigzins latere historieschrijvers beschuldigt ORANJE van den moord van MUSIUS; STRADA zelfs zwijgt van die zaak. Het zijn alleen ESTIUS en OPMEER, die toch ook niets meer dan vermoedens opwerpen. Van den eerste kan ik niet genoegzaam oordeelen, maar de laatste heeft niet veel gezag, en zijne onnaauwkeurigheid is vrij groot. Maar ook niets meer geven zij dan vermoedens, en wat de menschen, wat de deskundigen verhaalden en dachten. Indien zij eenige zekerheid voor die vermoedens en dat hooren zeggen hadden gehad, zij zouden het niet hebben verzwegen. Nu is dat opwerpen van onbewezene vermoedens iets hatelijks: de ware geschiedschrijver zoekt alleen waarheid en geeft ze waar en zoo als hij ze vindt.

De plaat, waarvan de Heer MULLER spreekt, en die bij mij geplaatst is in de *Hist. Martt. Batav.* van OPMEER, noemt zeker alleen LUMEY als den moordenaar van MUSIUS, maar kan toch in allen gevalle niet als eene autoriteit gelden. Het is eene prent, zoo als er meer zijn, en die later, naar de omzwervende verhalen, waarheid of niet, is geteekend.

V. GR.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Nav.* I.; bl. 354; II.; bl. 272, 273, 291, 326, 355—357); *Westerschouwens ondergang.* De volgende overlevering, hoewel misschien in de eene of andere mij onbekende Kronijk reeds opgenomen, werd mij meermalen medegedeeld, wanneer ik mij in de na te meldene streken bevond en langs het afgelegen strand de overblijfselen zocht van woningen, die aldaar bij zeer laag water nog zigtbaar zijn.

Voor eenige eeuwen was *Westerschouwen*, gelegen aan den zuidw. hoek van het eiland *Schouwen*, eene rijke welvarende plaats, waar men, ten blijke daarvan, o.a. 28 Rhijnsche wijnherbergen vond (Zie *Tegenw. Staat van Zeeland*, D. II, bl. 384 en SMALLEGANGE, bl. 690). Handel en vischvangst waren daar de voornaamste bedrijven. Nu gebeurde het eens dat een visscher ver in zee eene meerman en meermin aantrof, en er na veel moeite in slaagde, de laatste levend te vangen en mede te voeren. Op de terugreis werd de schuit steeds door het mannetje vervolgd, dat alle pogingen aanwendde om zijne vrouw weder te krijgen. Eindelijk bereikte men de haven: nogmaals smeekt hij den visscher zijne vrouw in vrijheid te laten en, toen al zijne pogingen mislukken, roept hij ten laatste, terwijl hij een hand vol zand in zee werpt, uit:

„Westerschouwe, Westerschouwe,
Het zal u berouwe —
Dat gij genomen hebt mijn vrouwe
Westerschouwen zal daarom vergaan,
De toren alleen zal blijven staan."

En ziet — de voorspelling is vervuld. Het in zee geworpen zand groeide aan tot eene groote plaat, welke de haven deed verloopen en toezanden en, waar vroeger eene welvarende handelsplaats werd gevonden, rollen thans de baren der Noordzee tegen een verlaten strand, terwijl de toren nog eeuwen daarna eenzaam in de duinen stond en pas voor korte jaren is afgebroken. φ^2—φ.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Kaboutermannetjes bij Petten; Stup; Schim. Men vindt vele voorbeelden van oud bijgeloof onder het volk in de *Wandelingen* van Ds. HELDRING, en de beweegreden, welke aan CONSTANTER moed gaf om, II.; bl. 272, zijne mededeeling te doen, noopt ook mij daartoe. In de nabijheid van *Petten* in Noord-Holland wordt aan den vreemdeling een bergje gewezen, waarin, volgens het geloof der boeren, kaboutermannetjes wonen. De landlieden, hoewel zij met dat soort van persoontjes liever niet te doen hebben, verhalen U toch dat die kaboutermannetjes volstrekt niet kwaad zijn, en dat, al halen ze soms uit de huizen het een of ander huisraad weg,

dit volstrekt niet slecht gemeend is. Immers men heeft maar eens naar buiten te gaan en te fluiten, en spoedig daarop vindt men het vermiste hier of daar in een' hoek weder. Toen ik een jongske was en er in de spelen met de kinderen van ons dorp soms iets weg was geraakt, dat wij niet gaauw terug konden vinden, zeiden mijn speelmakkers: »O dat zal *Stup* weggehaald hebben", en wij zochten er niet meer naar. *Stup* is *Stoepstaart* of *kortstaart*=duivel met de korte staart. (Verg. HELDRING'S *Wandelingen*).

Onlangs verhaalde mij een boer dat hij en zijne geheele familie zeer goed bekend waren met de verschijningen van *Schim*. *Schim* namelijk is eene vrij groote witte gedaante, die, als men 's avonds loopt, zoo eens een kwartiertje naast je komt wandelen, ze spreekt niet, ze doet niets, ze stapt niet, maar gaat toch mede, zwijgend en stil. »Als ik (zeide de boer) een hek open en er door ga, *Schim* gaat er niet door, er ook niet over heen, maar is altijd reeds aan den anderen kant als ik er kom. *Schim* werd gisteren avond nog door den knecht gezien".

Het zonderlinge is, dat *Schim* zelden of nooit aan twee personen te gelijk verschijnt, maar ieder hem afzonderlijk aanschouwt. *Schim* is een kwaad voorteeken. Toen *Schim* aan den boer verscheen, terwijl hij met zijn broeder liep, zou de landman zich wel gewacht hebben om onder zulk eene spook-begeleiding een woord te spreken, maar, toen *Schim* weg was, vroeg hij aan zijn broeder: »Heb je hem wel gezien?" »Of ik!" was het antwoord. Tusschen de dorpen *Hervelt* en *Valburg* op den zandweg, is eene plaats waar het dan al geweldig spookt. Het daar zich ophoudende wezen heeft vooral vat op de paarden. Rijden ze daar 's avonds voorbij, dan staat op eens het voertuig stil, het paard trekt wel, de wielen draaijen wel, de boer slaat wel met de zweep, maar de wagen gaat niet vooruit. De vrouw, die achterin zit merkt het dan het eerst: »Wat is er toch?" roept ze uit. »Ja 't was *hem* weêr", zegt de boer en maakt dat hij t'huis is.

Merkwaardig is over dit onderwerp: NIERMEIJER, *Verhandeling over het Booze Wezen*, waar menige vraag naar den naamsoorsprong van personen, als o. a. die waarnaar J. M., bl. 216 vraagt, wordt opgehelderd.

Een schoon werk over dit vak van onderzoek is een boek getiteld: »*Niederländische Sagen*", door den Duitschen geleerde WOLFF bijeenverzameld.

Verder vindt men een stuk van veel belang, getiteld: *Heidendom der Nederlanders*, van C.P. SERRURE, in het *Kunst- en Letterblad voor het jaer* 1842, bl. 41, gedrukt bij HEBBELINCK te *Gent*. Hierin komen vele aanhalingen voor. Dit zij voor 't tegenwoordige genoeg over de overblijfselen van het heidendom. H. JR.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Trijn Rembrands; van het Alkmaarsche kind, dat zijn moeder geslagen had. Sommige dier overleveringen blijven voortdurend levendig door het aanwezen van daartoe betrekkelijke voorwerpen. Zoo vindt men den put van St. WILLEBRORDUS te *Heyloo* (HOFDIJK, *Kennemerl.* 2de stukje); dien van St. ADELBERT te *Egmond-binnen*, in een' steenen bak herschapen, en dien van Graaf ARNOUD, in de *Zoutkaag*, onder *Winkel*. Voorts de zeer kleine, voor weinige jaren in het *Ned. Magazijn* afgebeelde, doopvont van Koning RADBOUD te *Hoogwoud*, en, nabij *Oudorp*, den omtrek van den zoogenaamden *Phoebus*-toren van het kasteel *Nieuwburg*, waarin de verrader van Vroonen met eene laars vol goud zoude zijn opgesloten, mede door HOFDIJK bezongen, in de 4de aflevering van het tijdschrift *Gelderland* (*).

Bij de reeds opgetelde legenden moet ook die gevoegd worden van *het Edelgesteente van het hoogaltaar in de Abdij van Egmond*, waarvan niets vermeld is in de *Kronijk* van J. à LEYDIS, doch welke verhaald wordt in de *Chronyck ende Historie van 't Edele en Magtige Geslagte van de huyse van Egmond.* Alkm. 1771, bl. 59—62, als ook door HONIG (*de Ooijevaar der Abdij van Egmond*) in de *Bergroosjes voor jonge lieden*, door ROBIDÉ V. D. AA.

Een traditioneel persoon is, voor ons Alkmaarders, gewis TRIJN REMBRANDS, aan wier bestaan, hoewel zij door geen der gelijktijdige schrijvers over het beleg genoemd wordt, niemand denkt te twijfelen. Onder de zaken bij overlevering medegedeeld, bekleedt het zoogenaamde *Schaken-* of *Schagerbosch*, eene aanzienlijke plaats: het Haagsche Bosch en de Haarlemmer en Alkmaarsche Houten worden verondersteld daarvan de overblijfsels te zijn. (Zie o. a. het deel *Nederland* van *de Aardbol*, bl. 91 en 115). Onze Hout echter is eerst in 1607 aangelegd en langzamerhand vergroot; vóór dien tijd was er, getuigen de afbeeldingen van het beleg, geen boom in den omtrek te bespeuren.

Ten slotte voeg ik hierbij een *kinder*sprookje; wie zich daaraan ergert verwijs ik naar de aanmerking van HH. Bestuurders, II.; bl. 273.

In de Groote Kerk alhier ziet men op eene grafzerk een vierkant koperen plaatje vastgehecht, dat vroeger een thans geheel versleten wapen of opschrift vertoonde. Daarvan weten de moeders haren kleinen het volgende te vertellen: Een kind sloeg zijne moeder; spoedig daarna stierf het en werd onder een zerk begraven, maar de schuldige omhoog geheven hand drong door deze heen. Een tweede steen werd boven den eersten gelegd, doch met het-

---

(*) Tot deze categorie behooren mede het huis van TRUYDEMAN *en zijn wijf*, te *Hoorn*, en de Damiaatjes te *Haarlem*.

zelfde gevolg en eindelijk een derde. Om toen verdere kosten te besparen vond men goed het gat met een koperen plaatje te bedekken, hetwelk gelukte, doch slechts zoo lang zal helpen als er geen even ondeugend kind, als het daar begravene, op treedt.

Van den *Sommeltjes*kuil op *Wieringen* en zijne bewoners zal later gesproken worden.

C. W. BRUINVIS.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Dierentaal (*Nav.* II.; bl. 327). Bij de *Nederlandsche Volksoverleveringen* worden eenige staaltjes aangehaald van de zoogenoemde *vogelspraak*, en zegt GANSKE dat hem de vaarwelroep van de zwaluw is ontgaan. Welligt is het hem aangenaam, wanneer ik hem, wel geen vaarwelmaar een verwijtings-roep van de zwaluw mededeel, als zij uit verre streken naar ons vaderland terugkeert, met de lieve lente.

Mijne goede moeder, die er inzonderheid op uit was om hare lievelingen vele dingen in de natuur te doen opmerken, welke anderen geene opmerking waardig keurden, verklaarde: dat de zwaluw met haar kwinkeleren wilde te kennen geven:

„Toen ik weg ging, waren alle kistjes en kastjes vol,
Maar toen ik weêrkwam, was alles verslikkerd,
verslekkerd, verslierd, verslierd!!!!

De laatste woorden, ofschoon in geen woordenboek te vinden, worden echter verstaan. Deze overlevering is uit het graafschap Zutphen.

J. C. K.

Tobias de Coene (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 274). Zoo deze in 1591 te Leyden als student in de *Theologie* werd ingeschreven, moet hij later evenwel de *Regtsgeleerdheid* beoefend hebben, ook volgens het door den Heer .. ELSEVIER van hem vermelde, en is hij waarschijnlijk in de regten gepromoveerd en dezelfde geweest, die voorkomt als Mr. TOBIAS DE COENE, onder wiens voorzitting in de waardigheid van *Dijkgraaf*, den 30sten Julij 1612, de *eerste* verdeeling bij verloting van *de Beemster*, na hare droogmaking plaats had. Hij was de tweede *Dijkgraaf* van de *Beemster* en een man van groote verdiensten. DE COENE overleed den 18den Julij 1618, en ligt begraven in de kerk van de *Beemster*, onder een lijkgesteente met een Latijnsch opschrift, en 12 regelig vers van HUGO DE GROOT, in marmer uitgehouwen, waarbij GROTIUS hem ook noemt: *Societatis Indiae Orientalis Advocatus et Consiliarius*. Zie G. V. SANDWIJK, *Geschiedk. Beschr. van Purmerende en omliggende Dorpen, Meren*, enz. 1838, bl. 237 en 258.

V. D. N.

Tobias de Coene; Om der Godsdienst wil naar Engeland uitgewekenen. TOBIAS DE COENE, die in 1591 als student was ingeschreven, wordt door .. ELSEVIER voor een Engelschman van geboorte gehouden.

Het geslacht van COENE of DE COENE, is uit België afkomstig, waar men dien naam thans nog aantreft. Bij de Reformatie schijnen leden van dit geslacht naar Engeland de wijk te hebben genomen. In *The History of the French, Walloon, Dutch and other foreign protestant refugees settled in England* van JOHN SOUTHERDEN BURN, gedrukt in 1846, leest men op p. 204:

» Amongst the papers at the Dutch church in Austin Friars are many from this church, between 1593 and 1636, signed:

PYETER VAN DER HAEGHEN, JACOB VAN CORNELUISE, Verbi a. D. Minister, JAQUES DE BENERE, ouderlinck, JOANNES DE MUELENAER » dienaer des Godlickes Woortes", JAN VAN DER RAEDE, ADRIEN VAN GORE, DANIJEL DE CLERCK, ABM. CALLANT, ABM. VAN GOORLIJE, JAN BAUDAERT, PIETER VAN ORLIENE, BYENEY PAENE, ADAM VAN BECKENDALE, GODEFROIT VAN (STARTHAM) JACQUES OSTE, PYETER DE RIJCKE, DANIEL COENE, KERSTIAD VAN DER WALLE, JASPART ROBBIJNS, WILLEM DE MEIJEREF enz.".

CORNELIUS.

Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen (*Nav.* I.; bl. 379; II.; bl. 291, 292). Tot aanvulling van 't medegedeelde verdient vooral opgegeven te worden: HUBERT VAN DEN HOVEN, (V. DELECOURT), *la langue flamande, son passé en* [? *et* ?] *son avenir. Bruxelles et Leipsic.* C. MUQUARDT, 1834.

J.V. D. THZ.

Napoleon te Haarlem (vgl. *Nav.* I.; bl. 96, 171, 193, 229, 379; II.; bl. 277, 321, 345). Onder het lezen van die artikels herinnert zich de ondergeteekende een Latijnschen versregel, bij gelegenheid van NAPOLEON's komst te *Haarlem* in 1812, langs de lijst van het schavot geplaatst. Men had namelijk dit tegen het stadhuis aangebouwd schavot, op steenen pilaren rustende, gemaskeerd, zoo als men het noemt, met het groen van sparren en dennen, zoodat het een vrolijk gezicht opleverde, als men het beschouwde door de eerepoort die tegenover het Stadhuis, bij de St. Jansstraat, was opgericht, waardoor de Keizer moest heenrijden, en zijn oog noodwendig vesten op het vers, hetwelk met groote letters midden in het groen prijkte dat het schavot bedekte. De versregel was:

Talibus auspiciis prisco splendore vigebunt.

Of de maker of plaatser van den regel er eene dubbelzinnigheid mede bedoeld had, weet ik niet, maar de wijsheid van ons, Latijnsche schooljongens, zag er wel degelijk die dubbelzinnigheid in, als die meermalen opgemerkt hadden wat er op dat schavot gebeurd was en van oordeel waren, dat men wel eens kon bedoeld hebben dat de schavotten *onder zulk eene regeering met den ouden luis-*

ter zouden bloeien. NAPOLEON zal wel den tijd niet hebben gehad om te vragen wat er achter dat groen en dat vers verscholen was.

V. GR.

Brief van Boreel aan Borellus over de Verrekijkers; Gedenksteen voor Zacharias Janse te Vlissingen (*Nav.* I.; bl. 379). Daar deze vraag, zoo als teregt door ..ELSEVIER (II.; bl. 293) is opgemerkt, het litterarische geschil over de uitvinding der verrekijkers in het geheugen heeft teruggeroepen, zoo acht ik het toch niet ondienstig op te merken, dat het Collegie van Kerkvoogden der Hervormde Gemeente (bij het wegbreken van eenige kleine huisjes) door het plaatsen van eenen steen in een der zijmuren van de nieuwe kerk aldaar, met de volgende inscriptie:

TEGEN DEZEN MUUR STOND HET HUIS
VAN
ZACHARIAS JANSE,
UITVINDER DER VERREKIJKERS.
IN DEN JARE MDXC

zich ook aan de zijde dergenen heeft geplaatst, die het pleit ten voordeele van onzen landgenoot hebben beslist, door op die wijze 's mans naam te vereeuwigen.

LUDOLPH, *te Vlissingen.*

De familie Snethlage (*Nav.* I.; bl. 379; II.; bl. 294); *Naamregister der Predikanten* (*Nav.* II,; bl. 349). Bij het nazien van een groot aantal *Naamregisters der Predikanten*, mij sedert mijne vraag, in DE NAVORSCHER II.; bl. 349, van de Bibliotheek der *Leydsche* Hoogeschool geworden, trof ik verscheidene SNETHLAGE's aan, die ik voor uwen vrager, als ze hem nog kunnen van nut zijn, laat volgen, als:

RUDOLPHUS SNETHLAGE, Deventer 1683, *Emer.* 1726.

WILHELMUS JOHANNES SNETHLAGE, RUD. *fil.* et MART. *fr.* Predikant te Dordrecht 1731. Prof. te Deventer, 1726.

MARTINUS SNETHLAGE, RUD. *fil.* Amst. 1737.

PHILIPPUS JACOB SNETHLAGE, te Hengelo, 1724.

ALBERTUS SNETHLAGE, JOH. *fil.* IJsselmuiden, 1752.

WILHELMUS SNETHLAGE, ALB. *fil.* Odoren, 1753.

SAMUEL JOHANNES SNETHLAGE (1753) Proponent te Amsterdam.

SAMUEL JOHANNES SNETHLAGE, PHIL. JAC. *fil.*, WILH. *nep.* Hengelo, 1756 (vermoedelijk de Proponent van Amsterdam).

PHILIPPUS JACOB SNETHLAGE, WILH. *fil.*, RUD. *nep.* WILH. *pronep.* en HENR. *fr.* sedert 1713 Predikant, en na 1724 te Hengelo. *Emer.* 1756.

ALBERTUS SNETHLAGE, JOH. *fil.* WILH. *nep.* Purmerende, 1760.

NICOLAUS JOH. SNETHLAGE, ALB. *fil.*, JOH. *nep.* 1797. Bozum (in Friesland) 1799.

JOHANNES SNETHLAGE, WILH. *fil.* JOH. *nep.* 1782, Leer (in Oostfriesland) 1796.

FREDERICUS SNETHLAGE, WILH. *fil.*, JOH. *nep.*, WILH. *pronep.*, JOH. *fr.* Ditsum (in Oostfriesland), 1804.

Wij teekenden deze namen slechts ter loops aan, en houden ons verzekerd, dat, als uw belanghebbende bij die Predikanten-rijke familie, bovengemeld *Naamregister der Predikanten* aandachtig wil nazien, ZEd. bijna geen jaargang zal opslaan, waarin niet een of meer SNETHLAGE's onder de *Nederlandsche* Predikanten voorkomen; zij wedijveren bijna met de DU BOIS.

WILHELMUS SNEETLAGE, Westerbork, Cl. Emmen, *Emer.* 1682. en

JOHANNES SNEETLAGE, Westerbork, 1718. behooren vermoedelijk ook wel tot hetzelfde geslacht?

Van dat *Naamregister* raadpleegde ik voor andere bedoelingen, alleen de jaargangen: 1717—1729; 1737; 1741—1746; 1753—1805.

In die allen heb ik SNETHLAGE's aangetroffen, die ik echter te laat ben beginnen op te teekenen; terwijl ik de opgeteekende als passagiers voor den bijwagen (het *Bijblad*) aanbied, vraag ik hier ten vervolge van mijne vraag, II.; bl. 349: weet iemand mij ook nog de jaargangen 1704—1717; 1730—1736; 1738—1741 en 1747—1753 aan te wijzen of te bezorgen? Dan zou ik dat *Naamregister* van zijnen oorsprong af (1704) tot en met 1805 onder de oogen gehad hebben. Juist die ontbrekende jaargangen kunnen mij nog van veel nut zijn.

D. BUDDINGH'.

't Haagsche wapen (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 300, 329). Den Haag heeft even als vele steden, en reeds in 1311, tot haar eerste zegel de gewone poort of burg met drie torens gebruikt, en wel tusschen twee boomen, om hare ligging in een bosch.

Maar in het aloude 's Gravenhage vond iets merkwaardigs plaats: er waren namelijk drieërlei inwoners: de edelen en suppoosten, staande onder het Hof van Holland; de ambacht en nering uitoefenenden, staande onder het Geregt, en de bruikers met de bedienden der domeinen, staande onder de Graaflijkheids rekenkamer — die elk een afzonderlijk wapen hadden.

Daar er nu van tijd tot tijd zaken voorkwamen, waaromtrent men zich onderling diende te verstaan, kwam er in 1556 eene vereeniging tot stand, Societeit genaamd. En sedert plaatsten de Schepenen of het Geregt op de poort of burg, in plaats der twee buitenste torens, den buitenwaarts gekeerden Hollandschen leeuw en den binnenwaarts gekeerden

grafelijken ooijevaar, vertegenwoordigende op die wijze de drie magten.

Later nam men twee ooijevaars op, of, een voor de poort, en ten laatste, toen ook elders de poorten en burgen met eenvoudiger teekenen werden verwisseld, behield of nam men, voor de stad, den enkelen ooijevaar op goud.

Zie Mr. J. DE RIEMER, *Beschr. van 's Grav.* Dl. II., Hoofdst. 33, 34.

In de *Wapenkaart* van M.. S.. gedrukt bij J. ROBYN, Amst. 1695, door STOOPENDAAL, ziet men den leeuw, meer sierlijk dan juist, *contourné* of binnenwaarts gekeerd. Dit wapen volgt daar op dat van de Ridderschap: en de enkele ooijevaar staat tusschen *Ysselstein* en *Beverwijk*, als die van de laatste, of de voornaamste stad. A. & A.

Raadsels (*Nav.* II.; bl. 3, 333, 334). Hoewel DE NAVORSCHER geen raadselboekje is, neemt hij er toch enkele bevoorregte op! Ik waag het dan ook om een plaatsje te vragen voor één, dat ik, jaren geleden, op eenen muur gelezen, maar niet opgelost heb:

„Vindictive fury is my first,
and solid earth my second.
My whole by Britons never seen,
is Britain's sister reckon'd".
[Ireland.]

A. & A.

[Op welken muur heeft A. & A. dit raadsel gelezen ?]

Testament van den Heer de Pinto (*Nav.* II.; bl. 2, 331 *e. v.*). Hier in 't midden latende de overdrevene in 't testament uitgedrukte geldsommen, komt 't mij echter niet onwaarschijnlijk voor, dat hier, zoo als meestal, een gedeelte waarheid is. De DE PINTO, van wien dergelijk testament zoude zijn, schijnt mij toe dezelfde te wezen betrekkelijk wien WAGENAAR in zijne *Geschiedenis van Amsterdam*, I.; bl. 717 spreekt:

1696. » Maar de meeste oproerigen..... nu alleen bedacht op steelen en rooven, streefden van daar, naar 't Huis van den Joodschen Heere DE PINTO, in 't gemeen *den ryken Jood* genaamd, op de St. Antonis-Breestraat" enz.

J. G. D. S.

» *Spiegel der Jeught*" (*Nav.* II.; bl. 22, 341). De Heer C. KRAMM vraagt naar den oorspronkelijken druk van dit werk, en zegt tevens een exemplaar van den 2den druk (1615) te bezitten, afkomstig van J. KONING; het zal hem dan ook niet onbekend zijn dat, in den *Catalogus* van die Bibliotheek, bl. 175, N°. 266 in 8°. voorkomen *twee* exemplaren, waarvan, volgens de opgave aldaar, één de *eerste* druk was, doch *beiden* van 1615; met dat al ziet men in den *Catalogus* van G. J. DE SERVAIS, Mal. 1808, pag. 133, N°. 3166, eene uitgave vermeld van *Amsterdam*, 1614, in 8°.

De meening door den Heer .. ELSEVIER als de zijne opgegeven, betreffende het verband tusschen *alle* de genoemde schriften, als *Morgenwecker*, *Spiegel der Jeught* en *Oorsprong ende Voortgang der Nederl. beroerten*, is zeer aannemelijk, zoo zelfs, dat, mijns bedunkens, de oplossing der opzettelijke weglating van des opstellers naam, in de éérste uitgave van het laatstgenoemde werk, ten jare 1616, in zijn veelvuldig afschrijven moet gezocht worden.

V. D. N.

» *Spiegel der Jeught*". Het is niet te verwonderen dat dit werkje zoo dikwerf is herdrukt. Het was een schoolboekje en bleef als zoodanig in zwang, totdat het werd vervangen door de *Fransche Tirannie*, hetwelk in mijne kindschheid nog op verscheidene scholen als leesboek werd gebruikt. Ik heb van *de Spiegel der Jeught*, behalve den 2den druk van 1615, voor mij: » *de Sestiende druk*... Tot Zaerdam, voor HENDRICK JACOBSZ. SOET, Boeckverkooper in de Pars, Anno 1648". — » Ghedruckt 't Alckmaer. by SYMON CORNELISZ. BREKGEEST, in de Langestraet, in de Vinder van de Druckkonst". C. & A.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis (*Nav.* II.; bl. 24, 371—373). Op bl. 372 brengt E.A.P. eene Alkmaarsche uitdrukking te berde, nl. » *wij hebben hem gestrooid*" voor: *hij is overleden*. Ik heb dit nooit gehoord; het zal evenwel moeten beteekenen dat men het bed heeft weggenomen, en de doode alsdan op het zich daaronder bevindende (bij de mindere klasse en ten platten lande algemeen gebruikelijke) stroo ligt. LE FRANCQ VAN BERKHEY (*Nat. Hist. van Holl.* III,; bl. 1836 en volg.) zegt dat men de lijken in Braband, en, blijkens oude afbeeldingen (*), ook in Holland, op eene rolmat plagt te leggen. Hij voegt er bij dat, tot voorkoming van het te spoedig begraven, op vele plaatsen, de tijd van het *op stroo liggen* bepaald was; te Leyden op minstens 12 uren.

Men ziet dus dat het stroo eertijds bij sterfgevallen eene groote rol speelde, en daarom kan het wel tot een uiterlijk teeken van rouw zijn aangenomen. C. W. BRUINVIS.

De Volewijk (*Nav.* II.; bl. 26). Nopens de Volewijk nog dit: Het was een stuk land, buitendijks, tusschen Nieuwendam en Buiksloot gelegen en werd oudtijds *Voelwijk* genaamd, dat zooveel als *Vogelwijk* schijnt te beteekenen. Tot aan en op dit stuk lands strekte zich de vrijheid der stad te water uit.

P. E. V. D. Z.

[Aan het werk van JACOBUS KONING; *Geschiedk. Aanteeken. betrekkelijk de Lijfstraffelijke Regtsoefe-*

(*) Zie o. a. de voorstelling der pest te Leyden in het stel platen der belegering. De beelden onzer zeehelden, boven meer dan eene graftombe, rusten op dergelijke rolmatten. C. W. B.

ning te Amsterdam, ald. bij JOH. VAN DER HEY *en Zoon,* 1828, bl. 91, 92; ontleenen wij hieromtrent nog het volgende:

„*Het ten toon hangen* of *stellen van de lijken der geëxecuteerden* of op eene andere wijze om het leven gebragte *misdadigers* vond zeer dikwijls plaats. — Zoo werden onder anderen, op den 11den Mei 1535, de lijken van acht en twintig gesneuvelde Herdoopers *aan de Volewijk bij de beenen aan de galg aldaar gehangen* (WAGENAAR, *Amsterdam*, 1ste St., bl. 244 en anderen).... Na het jaar 1578 schijnt men de *Volewijk* meer algemeen tot deze soort van straf te hebben gebruikt. De lijken der ter dood gebragte misdadigers werden aldaar, het zij aan den hals of aan de beenen aan de aldaar gebouwde galg gehangen, of wel geheel of gedeeltelijk op een rad of in eene mik geplaatst, nu en dan met bijvoeging van het een of ander teeken van de gepleegde misdaad (*Just. Boek,* f°. 44, op het jaar 1645. *Ibid.*. f°. 18, op het jaar 1696)."

Dat eene veroordeelde plek als deze, waar zooveel ten toon gestelde lijken gevonden werden, tot eene *wijk* van allerlei onrein *gevogelte* moest worden, is ligt verklaarbaar.]

Logementen der Stemhebbende Steden te 's Gravenhage (*Nav.* II.; bl. 94). In de opgave der *Logementen* is eene misstelling voor zoo ver Alkmaar betreft. Onze afgevaardigden huisvestten niet in dat der *Vijf Steden*, maar in dat der *Twee Steden*, in den Practizijnshoek, waar de in steen gehouwen wapens van Alkmaar en Enkhuizen boven de deur prijkten. Den 24sten Februarij 1800 is het voor *f* 9000 verkocht. C. W. BRUINVIS.

Logementen der Stemhebbende Steden te 's Gravenhage. Ik lees in DE NAVORSCHER onder het artikel *Voorspelling aan Oldenbarneveld*, laatste zinsnede, eene opgave der voornaamste logementen der stemhebbende steden ter vergadering der HH. Staten van Holland en West-Vriesland; daaraan evenwel ontbreekt eene voorname stemhebbende stad en zou ik nog vier andere, in dien tijd niet minder belangrijke, willen toevoegen. Zij zijn:

Delft, In de *Hoogstraat*, thans een particulier winkelhuis (Lampenfabriek).

Gorinchem, *Schiedam*, *Schoonhoven* en *Brielle*. } Op den *Fluweelen Burgwal*, thans de Landsdrukkerij.

Het Logement der *Vijf Steden* staat in het *Lange Voorhout* tegenover den Kneuterdijk, thans het middelste gebouw van het Departement van Finantiën. J. G. V.

Ligtekooi (*Nav.* II.; bl. 97). De afkomst dezer uitdrukking op bl. 97 komt mij zeer gedrongen voor. Ik meende, dat *ligtekooi* beteekent iemand, die gereed is, om met iedereen te *kooijen*, welk woord nog overig is in het bij het scheepsvolk bekende zeggen, *in de* of *ter kooi gaan.* Men noemt daarom ook *ligte kooijen* ligte vrouwen, die zich ligt, spoedig laten overhalen. E. A. P.

» *Pictorum aliquot celebrium Effigies*" (*Nav.* II.; bl. 101). Het schijnt mij toe dat V. D. W. het door hem opgegeven werk niet kent, en, uithoofde van de groote zeldzaamheid der exemplaren, acht ik het niet onbelangrijk daarvan eene nadere opgave te doen, te meer wijl die van FOPPENS niet volkomen overeenstemt, wat het titelblad betreft, met een bijzonder fraai exemplaar, vroeger het eigendom der *Confrerye* te 's Hage, en aan deze geschonken door HENRICK RAVE den 5den Sept. 1671. Op den titel van dat exemplaar zijn de woorden » Antverp: *sub intersignio*," etc. niet te zien, maar daarvoor staat *Antverpiae apud viduam* HIERONYMI COCK 1572; de opdragt door Ds. LAMPSONIUS aan HIERONYMUS COQUUS *Antverp. Pictori*, etc. is in dichtmaat en uit 30 regels bestaande; onder ieder portret leest men almede eenige Latijnsche dichtregelen, en zijn de namen der 23 schilders aangeteekend, als volgt:

1. HUBERTUS AB EYCK JOANNIS *Frater*;
2. JOANNES AB EYCK;
3. HIERONYMUS BOSCHIUS;
4. ROGERUS *Bruxellensis*;
5. THEODORUS *Harlemius*;
6. BERNARDUS *Bruillensis*;
7. JOANNES MABUSIUS;
8. JOACHIMUS *Dionatensis*;
9. QUINTINUS MESIUS;
10. LUCAS *Leidanus*;
11. JOANNES HOLLANDUS;
12. JUSTUS *Clivensis*;
13. MATTHIAS COCUS *Antverpian.* HIERONYMI *Frater*;
14. HENRICUS BLESIUS *Bovinas;*
15. JOANNES MAIUS;
16. PETRUS COECKE *Alostanus*;
17. JOANNES SCORELLUS *Batavus*;
18. LAMBERTUS LOMBARDUS, *Leodiensis*;
19. PETRUS BRUEGEL;
20. GUILIELMUS CAIUS *Bredanus*;
21. LUCAS GASSELUS *Helmontanus*;
22. FRANCISCUS FLORUS *Antverpianus*;
23. HIERONYMUS COCUS *Antverpianus*, wijzende met zijnen vinger op een doodshoofd dat voor hem ligt, en waarschijnlijk op zijn overlijden zinspeelt. V. D. N.

Papier uit linnen (*Nav.* I.; bl. 320; II.; bl. 200, 201). In het uitnemend prachtwerk *Le Moyen âge et la Renaissance*, in quarto gedrukt te Parijs, 1849, 2de deel, vindt men door J. J. CHAMPOLLION FIGEAC opgegeven in zijn stuk over de Manuscripten:

» On fait remonter au douzième siècle le premier usage du papier de chiffe. On connait des régistres de notaire du 13e siècle; mais on a trouvé une lettre du *Sire* DE JOINVILLE à LOUIS *le Hutin* écrite sur papier de chiffe et c'est là le plus ancien exemple de ce papier occidental."

In hetzelfde werk zegt GABRIEL PEIGNOT, over het perkament en het papier handelende, nadat hij vooraf betoogd heeft hoe moeijelijk het is, met eenige zekerheid op te geven, wanneer de uitvinding van het linnenpapier heeft plaats gevonden, het volgende:

» PIERRE *le Vénérable* abbé de Cluny, qui vivait au milieu du 12e siècle, s'exprime ainsi dans son *Traité contre les Juifs.*" » Sed cujusmodi librum? Si talem, quales quotidie in usu legendi habemus, utique ex pellibus arietum, hircorum vel vitulorum, sive ex biblis vel juncis orientalium paludum, aut certe ex rasuris veterum pannorum, seu ex qualibet alia forte viliore materia compactos.""

Ces mots *ex rasuris veterum pannorum* peuvent-ils signifier autre chose que du papier de chiffes, celui qui est fait de vieux linges broyés et réduits en pâte *viliore materia compactos?*

A l'appui de cette autorité irrécusable *le Journal étranger* du mois de Novembre 1756 a signalé deux anciens documents, écrits sur papier de chiffons, que possédait PESTEL professeur à l'Université de Rinteln et que l'Université de Gottingue avait examinés, l'un daté de 1239 signé d'ADOLPHE DE SCHAUMBOURG, l'autre daté de 1320 et accompagné de sceaux. Le plus ancien titre sur papier de chiffes que MABILLON ait rencontré est une lettre de JOINVILLE à LOUIS X, qui n'a régné que deux ans de 1314 à 1316."

CORNELIUS.

Papier uit linnen. In een in vele opzigten belangrijk geschrift, getiteld: » *Essai sur la Typographie*, par Mr. AMBROISE FIRMIN DIDOT, extrait du tome XXVI de l'*Encyclopédie moderne*," wordt op bl. 705 het volgende vermeld:

» Les Arabes fabriquaient en Orient du papier avec du coton et de la soie. Ces substances étant rares en Espagne, ils firent du papier avec le chanvre et le lin. Un traité de paix conclu entre ALPHONSE II, Roi d'*Aragon* et ALPHONSE IX, Roi de *Castille*, daté de 1178, existe dans les Archives de Barcelone. *Il est écrit sur papier*" (*).

Op bl. 729 leest men in noot 4: » L'invention du papier fait avec les chiffons et son emploi plus en plus fréquent dut contribuer surtout à l'abandon de cette fête, dont le but principal pour les maîtres et les écoliers était d'y faire leur approvisionnement de parchemin." Zou dat feest, wel is waar op eenen anderen dag gevierd, niet in verband staan met Koppermaandag?

Verder wordt te dier plaatse gezegd: » Il paraît que ce fut à la Mecque vers la fin du *huitième siècle* que fut inventé le papier de coton, *charta bombycina*, *cuttenea* ou *damascena:* l'usage s'en repandit promptement en Orient et en Egypte. Au *douzième* siècle EUSTATHE, dans son *Commentaire sur* l'*Odyssée*, dit » » que l'art de faire du papyrus n'était plus pratiqué."" En France, PIERRE *le Vénérable*, évèque de *Cluny*, dit dans son *Traité contre les Suisses* (?) en 1122: » » Les livres que nous lisons tous les jours sont faits de peau de *mouton*, de *bouc* ou de *veau*, de papyrus ou de chiffon"" (ex rasuris veterum pannorum). *Biblioth. Cluniae* col. 1670 A.

En 1189 RAYMOND GUILLAUME, évèque de *Lodève*, donne à RAYMOND DE POPIAN plein pouvoir de construire sur l'*Héraut* un ou plusieurs moulins à papier. Dès la fin du douzième siècle le papier de chiffon devint de plus en plus commun." ..ELSEVIER.

(*) Er wordt niet vermeld, dat het oorspronkelijke stuk in 1178 op papier is geschreven; zoodat men er naderhand wel een afschrift van genomen kan hebben *op papier*.

Het getal 666; *Naam en getal van het Beest* (*Nav.* II.; bl. 335, 336). Onlangs vond ik, onder andere stukken van het jaar 1787, het geheimzinnige cijfer van *Openb.* XIII: 18, toegepast op — *Prins* WILLEM *den Vijfden*, *Stadhouder der seeven vereenigde Provintien*, door de letters a=1, b=2 enz. te stellen.

Ik deel dit aan DE NAVORSCHER mede als een blijk tot welke absurditeiten partijgeest leiden kan. φ^2—φ.

Het getal 666; *Naam en getal van het Beest.* Dr. BENGEL, die in 1740 zijn merkwaardig boek over JOHANNES' *Openbaring* uitgaf, zegt: » Antiquum habet γάλλος καῖσαρ numerum bestiae", dat is: » In de woorden *Fransche Keizer* ligt, op zijn oud-Grieksch, het getal van het beest opgesloten. Want" — voegt hij er bij — » Frankrijk zal nog eenmaal het Keizerschap verkrijgen, al is het ook in de toekomst".

SCIOLUS.

De bijnaam » *Staart*" *voor Engelschman* (*Nav.* II.; bl. 313). Ik kan de gevoelens van M. over den ouden bijnaam » *Staart*" niet deelen; immers verhaalt POLYDORUS, hoe eenige boozen uit de woorden van Koning HENDRIK II opmaakten, dat hij heimelijk den moord wenschte van THOMAS à BECKET; en deze, algemeen beschouwd als de vijand des Konings, geraakte zoo in verachting en haat dat, toen hij te *Stroud* kwam, de inwoners, begeerig om den goeden vader op eene gruwelijke wijze te beschimpen, den staart van het paard, waarop hij gezeten was, afsneden, tot hunne eigene voortdurende schande, want, door de beschikking Gods, werden de nakomelingen dezer boosdoeners met staarten, zoo als de wilde dieren, geboren.

» Ex hujusmodi vocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus visa est occulta voluntas regis esse, ut THOMAS e medio tolleretur; qui propterea velut hostis regis habitus, jam tum

coepit sic vulgo negligi, contemni ac in odio esse, ut cum venisset aliquando Strodum, qui vicus situs est ad Medveiam flumen, quod flumen Rocestriam alluit, ejus loci accolae cupidi bonum patrem ita despectum ignominia aliqua afficiendi non dubitarint amputare caudam equi quem ille equitaret; seipsos perpetuo probro obligantes: nam postea, nutu Dei, ita accidit, ut omnes ex eo hominum genere, qui id facinus fecissent, nati sint instar brutorum animalium caudati". POLYD. VIRG. *Urb. Angl. Hist.* fol. 218. ANDREW MARVEL geeft ook denzelfden oorsprong aan:

Never shall CALVIN pardon'd be for sales;
Never for BURNET'S sake the LAUDERDALES;
For BECKET'S *sake Kent always shall have tales.*
The Loyal Scot.

JOHAN BALE maakt melding, zoowel van de aangehaalde geschiedenis uit POLYDORUS, als van eene andere lezing: » JOHAN CAPGRAVE and ALEXANDER of Esseby sayth, that for castynge of fyshe tayles at thys Augustyne, Dorsett Shyre menne hadde tayles ever after. But that POLYDORUS applieth it unto Kentish men at Stroud by Rochester, for cuttinge of THOMAS BECKET'S horses tail. Thus hath England in all other land a perpetuall infamy of tayles by theyr wrytten legendes of lyes, yet can they not well tell where to bestowe them truely." JOHAN BALE, *Actes of English Votaries*, bl. 37. En verder, bl. 89: » The spirituall......... in the legendes of their sanctified sorcerers have diffamed the English posterity with tails, as I have shewed afore. That an Englyshman now cannot travayle in an other land, by way of marchandyse or any other honest occupyinge, but it is most contumeliously thrown in his tethe, that al Englyshmen have tailes. That uncomly note and report have the nation gotten, without recover, by these laisy and idle lubbers the Monkes and the Priestes, which could find no matters to advance their canonised gains by, or their saintes as they call them, but manifest lies and knaveries." » JOHAN CAPGRAVE en ALEXANDER van Esseby zeggen dat de mannen van het Graafschap Dorset, omdat zij vischstaarten tegen dezen Augustijner wierpen, altijd naderhand staarten gedragen hebben. POLYDORUS toch zeide hetzelfde van de mannen van Stroud, omdat zij den staart van THOMAS BECKET'S paard hadden afgesneden. Daarom heeft Engeland, door hunne leugensprookjes, in alle andere landen den voortdurenden schimpnaam van Staarten, en toch weten zij niet regt op wie ze naar waarheid toe te passen." » De geestelijke......... hebben, in de legende van hunne heilig verklaarde toovenaars, het Engelsche nageslacht met staarten geschandvlekt, zoo als ik te voren heb aangetoond. Nu kan geen Engelschman in een ander land reizen, hetzij voor koophandel of eenige andere eerlijke bezigheden, zonder dat hem op de schandelijkste wijze verweten wordt: dat al de Engelschen staarten dragen. Deze leelijke brandmerk en naam heeft de natie, onherroepelijk, door die luije en ledige doodëters, de monniken en priesters, verkregen, die geene andere middelen wisten te vinden om hunne gekanoniseerde winsten of heiligen, zoo als zij ze noemen, te bevorderen, dan met behulp van openbare leugens en bedriegerijen."

TUSCO.

[Men vergelijke hier TUINMAN'S uitlegging van „'t is een steertman", zoo als die staat opgeteekend in zijne bekende *Nederduitsche Spreekwoorden*, I., bl. 212.]

Rakker (*Nav.* II.; bl. 345). *Racker*, de bijnaam aan den beul in Engeland toegevoegd, is vermoedelijk af te leiden van *rack*, door welk woord de pijnbank aangeduid wordt. *Racker* is dus: aanwender van het *rack*. Zouden welligt onze *Rakkers* hunnen bijnaam ook daaraan verschuldigd zijn?

W. D. V.

Gouderak (zie *Rakker*, II.; bl. 345). Wanneer POMPONIUS t. a. p. den naam van dit dorp in eenig verband wil brengen met het woord *Rakker*, schijnt hij mij toe zich zeer te vergissen, want *Gouderak* beteekent het *rak* of *rek*, dat is: de uitwatering of uitloozing (zie I.; 371) van de *Gouwe*, aan welke rivier *Gouda* of *ter Gouwe* den naam verschuldigd is. Zoo heeft men ook het dorp *Lange-rak*, het *lang*, ver uitloopende *rak* of *rek*, onderscheiden van *Willigen-Lange-rak*, waarschijnlijk door de *wilgenboomen*, die dáár gevonden werden.

Dat de inwoners van *Gouderak* vóór het jaar 1598 verpligt waren, bij de openbare teregtstellingen in *Gouda* den ladder, het rad en de galg op te rigten, gelijk ook t. a. p. gezegd wordt, is mij niet gebleken. Maar wel lees ik in den *Nederlandschen Stad- en Dorpbeschrijver* van L. VAN OLLEFEN en RS. BAKKER, Vde Deel, dat » de Burgers of ingezetenen » van *Gouderak* verpligt waren, zoo dikwijls » als er lijfstraffen wegens de stad geschiedden, » bij het schavot met pieken te verschijnen en » er wacht te houden, op de boete van drie » gulden voor ieder afwezigen. Bij de uitvoe» ring van lijfstraffen in de stad Gouda, we» gens het land van Stein of andere plaatsen, » daaronder behoorende, waren zij daartoe » niet gehouden. De oorsprong hiervan zou » zijn, dat er voorheen een burger van Gou» derak, bij zijne teregtstelling voor het regt» huis te Gouda, door zijne medeburgers den » geregte ontweldigd was en in vrijheid ge» steld, waarvoor hun en hunnen nazaten » deze wacht ter straf was opgelegd."

E. A. P.

Kraamkloppers (*Nav.* I.; bl. 59, 111, 149, 219, 228, 334). Dat dit gebruik niet kan ontstaan zijn tijdens de belegering (*) van Haarlem in 1572, blijkt o. a. uit H. DE GROOT'S *Vergelyking der Gemeenebesten, vertaald door* J. MEERMAN, III.; bl. 262, alwaar gezegd wordt: » 'T is hoogst waarschynlyk dat er in ERASMUS jeugd en dus in de laatste helft der vyftiende eeuw, reeds hier te lande tapytweveryen zyn in zwang geweest, die hem nog geheugd hebben, toen hy omtrent het jaar 1525 in Zwitserland zyne zamenspraak, die den naam van *Puerpera* draagt, te boek stelde. Het tooneel derzelver brengt alle teekenen met zich, van in ons Vaderland geplaatst te zyn, want in den aanvang laat hy FABULLA aan EUTRAPELUS vragen: » » *Zyt gy zulk een Vreemdeling in dit gewest dat gy niet weet dat de Klopper, met een wit linnen doekje omwonden, het kenmerk is van eene kraamvrouw?*" .. ELSEVIER.

[Niet oneigenaardig kan het zijn, dat wij des grooten Rotterdammers eigene woorden hier opnemen, waar hij ons den schijnbaar afgeluisterden kout wedergeeft van EUTRAPELUS en FABULLA.

„EV. Salva sit optima FABULLA. FA. Salve multum, EUTRAPELE. Sed quid tandem novae rei accidit, quod nunc salutator insolens adveneris, quem hoc triennio toto nemo nostrûm vidit? EV. Dicam; forte praeteriens has aedes, vidi cornicem obvinctam candido linteo: demirabar quid esset caussae. FA. Adeone hospes es in hac regione, ut ignores hoc esse symbolum puerperii in aedibus? EV. Eho, an non prodigium est videre cornicem albam? caet".

In de noot (2) voegt C. SCHREVELIUS er bij: „In plerisque Belgicae urbibus mos ille obtinet, ut cornicem linteolo revinciant: *ne graviori ejus impulsu puerpera forte dormitans excitetur*".

Conf. DES. ERASMI *Roterodami Colloquia*, Lugd. Batav. et Roterod. ex officina Hackiana, 1664, p. 385.]

Kreeftdichten (*Nav.* I.; bl. 122, 174, 175, 205, 263, 278; II.; bl. 19, 120, 135). In de NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 445, wordt, nopens dit onderwerp, de nieuwsgierige verwezen naar LEMPRIÈRES *Classical Dictionary*, 16th edition, 1831, p. 730, op het woord SOTADES:

» Naar hem werden onkuische verzen gemeenlijk *Sotadea carmina* genoemd. Zij konden omgekeerd en op verschillende wijzen begonnen worden zonder hunne maat of zin te verliezen, even als de volgende, welke men van achteren kan aanvangen:

Roma tibi subito motibus ibit amor.
Si bene te tua laus taxat, sua laute tenebis.
Solo medere pede, ede, perede melos.

QUINCTILIANUS l. I, c. 8., l. IX c. 4; PLINIUS V., *Ep.* 3.; AUSONIUS, *Ep.* 17, v. 29".

Het distichon

„Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum,
Scandere te fecit hoc decus eximium"

is door FRANCISCUS PHILELPHUS op Paus PIUS II.

(*) Zie hierover belangrijke stukken bij GACHARD, *Corresp. de Philippe II*, Tom. II.

Voorts treft gij het bekende:

Νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν

bij GRUTERUS aan 1047, 9, als op een marmeren vat gegrift. SCIOLUS.

Kreeftdichten; » *Perspicimus quomodo papalis*" (*Nav.* II.; bl. 120, 135). Dit canchrinisch gedicht vind ik in mijne aanteekeningen aan een Jesuiet toegekend, die het zou vervaardigd hebben, toen CLEMENS XIV de Jesuieten-orde vernietigde.

Nog zie ik een soortgelijk gedicht in Vlaanderen opgesteld na de sluiting van den Rijswijkschen vrede in 1697:

Prospicimus modo quod durabunt foedera longo
Tempore, nec nobis pax cito diffugiet.

Hetgeen van achteren af gelezen een geheel anderen zin geeft.

Ik weet niet of de op bl. 135 aangehaalde werkjes dit gedicht bevatten. Het zal althans niet algemeen bekend zijn. E. A. P.

» *Mémoires généalogiques de la maison de Médicis*" (*Nav.* I.; bl. 122, 175). Een volledig exemplaar van dit zeldzame werk berust in de rijke boekverzameling van het *Museum Meermanno-Westreenianum* te 's Gravenhage.
—ll.

St. Geertensminne (*Nav.* I.; bl. 187, 243, 299). » In N°. 2 des tweeden jaergangs van het *Historisch Tijdschrift* vindt zich eene doorwrochte verhandeling over dit onderwerp door den verdienstelyken uitgever, professor L. G. VISSCHER. Nog meer dank zouden wy den geleerden schryver weten, had hy zich de resultaten der opsporingen van GRIMM te nut gemaekt, die St. Geerten Minnedronk als uit het germaensche heidendom ontsproten nawyzen (*). Zoo haelt GR. uit LIUTPRAND (6, 7) een » » *diaboli in amorem* vinum bibere" " aen; nog klaerder spreekt zyn cap. 11 der *Herraudssaga*, waer » » THORS, ODHINN'S en FREIA'S" " minne gedronken word.

Voor Nederduitschland voeg ik nog twee plaetsen by, die ik in de *Vita S. Vedasti* vond, (v. SURIUS *de Col.* 1617, II. p. 69) en waer het heet: » » Quaedam vero vascula ibi cerevisia adstabant plena, sed male gentili errore *daemoniacis incantationibus infecta.* Quae mox

(*) Hetzelfde daed KEYSSLER reeds in zyne *Antiquit. Septent. et Celticae*, Hanov. 1720, p. 351 sqq. Maer hy dacht daerby niet, gelyk het schynt aen Sinte Geertenminne. Zoo rook SCHELLINCK ook lont, gelyk het 13 Kap. der *Nederl. Displ.* d. II. bewyst, doch hy waegde niet, zyne gissing uit te spreken. Maer niemand kent de zaek beter, dan BILDERDIJK, de overgroote BILDERDIJK, wiens schoenriemen op te lossen GRIMM en GÖTHE volgens eenige, niet waerdig zyn. Sedert het vloekbaer verraed van GIJSBRECHT werd de St. Geerte minnedronk van naem veranderd en St. Jans minne genoemd. (*Geschied. van het Vaderland*, II.; bl. 250.)

ob potentiam sanctae crucis destructa crepuerunt et quicquid liquoris habuerunt in terram effuderunt....""; eenige regelen verder zegt VEDASTUS: »» Per quasdam *maleficorum incantationes* ad decipiendas convivarum animas *diabolica* in his latuit *potentia*, sed virtute crucis CHRISTI territa, sic invisibiliter de domo effugit ista, sicut visibiliter considerastis liquorem effundi in terram." "

Deze *daemoniacae infectiones*, *maleficorum incantationes* en *diabolica potentia* wyzen onwederspreekbaer op een *minnedronk;* ik erinnere aen *signa full odni, minniöl signodh åsom* en *poculum signare* by GR. By het *signa*, wyden, werd het *hamerteeken van* THOR in het Noorden gemaekt, hetgene later door het bykans gelykvormige *kruis* vervangen werd. Wy mogen aennemen, dat de *malefici* (priesters) by SURIUS de bekers met het hamerteeken van THUNAER gezegend, en misschien daerby ook een woordjen van WUODAN'S, THUNAER'S en FRO'S minne gesproken hadden. In den tekst word van de tegenwoordigheid VEDASTS by het *incantare* geen gewag gemaekt: was het dus gebruik, de bekers voor het mael te wyden, en als *eerstgedronkene* bekers der minne der goden te wyden? want het bleef zeker niet immer by eenen beker. Hoe kon VEDAST anders iets van de *infectio* weten? — Evenzoo maekte het COLUMBAN met den bierketel der *Alamannen*: na dat hy hem in stukken geblazen had, bewees hy hun »» *diabolum in eo vase fuisse occultatum*, *qui per profanum litatorem caperet animas sacrificantium.*"" (JON. BOBB. in *Vita Mabill.* ann. Bened. 2, 26.)

Over de schal van Nivelle leze men na GRAMAYE in *Brabanticis: de patera S. Gertrudis*, *virginis*, *clarissimo genere ortae primaeque abbatissae saecularis collegii Nivellensis;* dat aen VISSCHERS navorschingen ontsnapt schynt.

Moge deze yverige en grondige geleerde ons nog dikwyls met verhandelingen verheugen, gelyk die over S. Geerten minnedronk." — J. W. WOLF in *Wodana*, *Museum voor Nederduitsche Oudheidskunde*, 1ste Afl., Gent, ANNOOT-BRAECKMAN, 1843, bl. xvi, xvii.

Bijzonderheden over Simon Episcopius; zijn Trouwring (vgl. *Nav.* I.; bl. 189; II.; bl. 214, 285, 351). Het belang, dat ten minste een der lezers van DE NAVORSCHER schijnt te stellen in alles wat dien beroemden man betreft, noopt mij mede te deelen, dat zijn trouwring alsnog onder een zijner nakomelingen hier ter stede berust. Hij is effen rond, aan de buitenzijde bol en geëmailleerd, van fijn goud, weegt 7 wigtjes en $8^1/_2$ korrel, en is ongeveer *f* 10— aan oud goud waard. De binnenzijde draagt dit opschrift: *Mr.* SIMON EPISCOPIUS *en* MARIA PESSERS, *Getrout den* 8 *Decemb.* 1630.

Ik neem deze gelegenheid waar om op eene drukfout opmerkzaam te maken, geslopen in mijne teregtwijzing (II.; bl. 351.) van de beschrijving des Begrafenispennings van EPISCOPIUS. Men leest daar namelijk: *der K. Theol.*, dit moet zijn: *der H. Theol.*

M. *te Maastricht.*

Koppermaandag (*Nav.* I.; bl. 186, 238, 297, 360; II.; bl. 38, 223); *Flora-Maandag* (II.; bl. 223). In het Utrechtsch *Tijdschrift voor Geschiedenis* enz., A°. 1843, bl. 136, vindt men een artikel over het planten der *Meiboomen*, waarbij een werkje wordt aangehaald onder den titel van *Traité du plantement des Mays; imprimé nouvellement*, A°. 1583.

Doch GODEFRID. CORNELIS UDEMANS, Predikant te Zierikzee, heeft ook het volgende werk geschreven (*): *Tractaet van de Bacchusfeesten*, *dat siin Vastel-avonden*, *Kermissen etc. Uit het Latyn van* AND. HYPERIUS, *vertaald door* G. C. UDEMANS, Middelburg, 1610. In het voorberigt leest men: » Wat den oorsprong aengaet, het is seker dat alsulcke brasdagen van de blinde Heydenen zyn hercomen, dewelcke hare afgoden op sekere jaergetyden met brassen, suypen, dansen, springen, rasen en tieren plagen te vereeren.

Alsulcke feesten waren hare Floria........ hare floria ter eeren van Flora de hoere, van de welcke vele meynen dat den Flore maendach by ons is overghebleven; maer ick soude eer gevoelen dat onze meynachten, dat is ravotspelen die men 's nachts voor den eersten Meye pleecht met planten van meyen, singen ende dansen, daervan hercomen, want de Romeynen plegen hare Floria op den selven tydt te vieren, namelick 's daechs voor de maent Meye, daerom dat sommige geleerde niet sonder groote reden gevoelen, dat de ravotteryen die men by ons pleecht op den Meynacht te houden, daervan haren oorspronck hebben." ..ELSEVIER.

Jan Tabak (*Nav.* I.; bl. 251; II.; bl. 16). P. E. Z. heeft geen antwoord aan H. W. K. gegeven, ik kan het ook niet, maar dit kan ik hem zeggen, dat JAN TABAK reeds meer dan 100 jaren bekend is. In een » *Rapport van de Reize*, *gedaan door den Controleur Genl. van de Hollandsche fortificatien*, JAN PHILIP PREVOST, *na alle de Steden*, *Forten en Plaatsen*, *gelegen in 't departement van de kleine fortificatien*," berustende bij het Archief van het Ministerie van Oorlog, onder de » *Verbaalen kleine fortificatien*, 1746—1759", wordt bij 't vermelden van *Naarden*, gesproken van » hoogtens en.

(*) Uit de *Res. der Staten-Generaal* van den 30sten Dec. 1617 blijkt, dat hij ook in het licht gaf:

a. Kristelijke Overdenkingen, enz.

b. De Leeder van Jacob, d. i. *Corte en Naakte Afbeeldingen van den Regten Weg naar den Hemel.*

zanderijen, agter JAN TOEBAK", als in de nabuurschap eener bekende plaats.

C. & A.

Nederlandsche Baronets (*Nav.* I.; bl. 251, 364; II.; bl. 131, 165, 195, 352); *Sir Mattheus Decker*, *Sir Benjamin Pouille*, *Sir Walter Senserff* (II.; bl. 195, 352). Andere Baronets dan *Engelsche* meen-ik niet dat er bestaan; *Bannerets* toch zijn daarvan onderscheiden. Ik zeg daar: *Engelsche* Baronets zijn de eenige mij bekende, ten minste, als men die benaming niet uitsluitend toepast op de eigenlijke *Baronets of England*, maar daaronder ook begrijpt de *Baronets of Scotland, Ireland, Great Britain*, *and of the United Kingdom.* Dit zal de Heer Baron D'ABLAING wel toestemmen. Wat nu het drietal door mij opgeteekende Baronets aangaat, ik moet herhalen dat mij van MATHEUS DECKER geene andere bijzonderheden bewust zijn dan dat hij een Amsterdammer was, en zich in den aanvang der 18de eeuw als koopman in Londen gevestigd heeft, aldaar tot grooten rijkdom is gekomen en later tot Baronet is verheven geworden.

BENJAMIN POUILLE, Heer van *Berkenrode*, werd in 1703 Raad der Stad Amsterdam en in 1706 Schepen aldaar. Hij komt ook als Heer van *Berkenrode* voor met den titel van Ridder Baronet in den *Tegenwoordigen Staat van Holland,* VIII.; bl. 261, en bij HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, op het artikel *Berkenrode*, als hebbende het Kasteel aldaar doen herbouwen enz. Hij overleed kinderloos in Augustus 1711, en zijne weduwe hertrouwde met den Amsterdamschen Burgemeester JAN TRIP.

WALTER SENSERFF werd op den 12den Maart 1731 Bewindhebber der O. I. Compagnie te Rotterdam, en in 1748, bij de buitengewone verandering der regeringen door WILLEM IV, tot Raad in de Vroedschap te Rotterdam aangesteld, van welke stad door hem in 1750 en 1751 de Burgemeesterlijke waardigheid is bekleed geworden. Hij stierf in 1752. In welk jaar hij tot Baronet verheven is geworden, heb ik nog niet gevonden, maar zekerlijk is die titel met hem uitgestorven, daar hij kinderloos overleed. Bij uitersten wil had hij (behalve andere schenkingen die van zijnen godsdienstigen zin getuigen) eene belangrijke som, ik meen van honderd duizend Guldens, aan de stad Rotterdam gemaakt, onder voorwaarde, dat binnen dertig jaren na zijn verscheiden, door de Regering dier stad een nieuw en beter geplaatst Raadhuis gebouwd zoude worden; aan die voorwaarde is evenwel niet voldaan en de vermaking alzoo weder aan zijne erfgenamen vervallen. Hij was gehuwd met eene dochter van ANTONIE GUSTAAF DE GEER, Heer van *Ekesmod*, welke, na SENSERFF's dood, een tweede huwelijk aanging met JAN *Baron* VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, Heer van *Heeze* en *Leende.* Zij overleed in 1766, in haar huis (thans de Koninklijke Bibliotheek) en legateerde aan het Walen-Weeshuis te Amsterdam vijf en twintig duizend Guldens.

Zie J. S. VERNEDE, *Redevoering bij het* 100 *jarig Jubilé* van voorn. Huis in 1771, en *Lodewijk de Geer*, *eene Bijdrage* enz. 3de uitgave 1852, bl. 44, noot (3).

W. D. V.

De Eolische harp (*Nav.* I.; bl. 251, 364; II.; bl. 321). » St. DUNSTAN avait inventé une espèce de harpe ou de lyre éolienne, qu'il n'avait qu'à suspendre à la muraille, pour qu'elle rendit des sons harmonieux."

Revue Britt. 1852, p. 669.

De bron wordt niet opgegeven. J. M.

Kylang; Portret eens onbekenden (*Nav.* I.; bl. 258, 377; II.; bl. 18, 19); *Joost de Moor* (I.; bl. 377; II.; bl. 19). Op dat portret, alhoewel in den vorigen jaargang van DE NAVORSCHER beschreven, wensch ik nog te mogen terugkomen, daar er geen verdere antwoorden op zijn ingezonden en het mij wel toeschijnt een naauwkeurig onderzoek waard te zijn.

Waarom toch hield de inzender de plaats verborgen, waar zich het portret bevindt, door zoo onbepaald er van te spreken?

» In een der domeingebouwen", meldt hij: doch het is een eerste vereischte bij dergelijke zaken dat men de meeste naauwlettenheid in acht neme, waaronder wij dan ook verstaan de zooveel mogelijk duidelijke opgave der verblijfplaats.

Ik weet een zeer eenvoudig middel om de verw, die het opschrift en het wapen overdekt, weg te vagen; het bestaat in wat wijngeest, met terpentijn getemperd opdat het niet te sterk en te oplossend zij. Dit zal den weetgierigen navorscher voldoende zijn en mogelijk een belangrijk geschiedkundig feit ophelderen; de overschilderde plaats moet er voorzigtig mede bewreven worden, waartoe gewoonlijk een watje of een zacht stuk flanel gebruikt wordt, en weldra zal het verborgene wederom zigtbaar zijn; natuurlijk moet dit met eenig beleid geschieden, opdat, door te lang wrijven, het oorspronkelijke ook niet worde weggeveegd.

Kelang komt bij VALENTIJN, II.; bl. 4 voor onder de namen der eilanden die onder den Koning van Ternate stonden.

Het portret kan noch KOEN noch BOTH voorstellen, daar de eerste eenen palmboom, de tweede drie leliën, met eene roos in 't midden, als wapen voerde.

Maar volgens het wapen zou het een der DE MOOR's moeten zijn, hoewel die bij VALENTIJN niet genoemd worden.

JOOS DE MOOR, vice Adm^l^. van Zeeland, is het waarschijnlijk niet (als men op zijn portret,

dat bij WAGENAAR in het IX Deel wordt gevonden, met genoegzame zekerheid kan afgaan), want, daar de inbezitneming der Moluksche eilanden onder V. CAERDEN, WITTERT enz. in 1609 plaats had, moet het bewuste portret na dien tijd geschilderd zijn, en na 1603, toen hij tegen de galeijen van SPINOLA strijdende, zwaar gewond werd, doch herstelde, wordt er van hem niets meer opgeteekend. Echter moet hij toen reeds op jaren zijn geweest, daar hij bij het ontzet van Leyden als Kapitein op de vloot van BOISOT was, en in 1584 reeds als Vice-Admiraal verschijnt.

Zijn vader, JAN DE MOOR, kan hier nog minder te pas komen, daar deze omtrent het jaar 1573 als Vice-Admiraal sneuvelde toen hij in zijne kajuit aan tafel zat om krijgsraad te houden, en hem de helft van het hoofd werd weggeschoten.

Maar in de *Kronyk* van SMALLEGANGE vindt men bl. 772, op de lijst van opperhoofden en Kapiteinen ter Zee, JOSIAS DE MOOR 1618, ABRAHAM DE MOOR 1621, GOVERT PIETERSEN DE MOOR 1637 en GOVERT DE MOOR 1652.

Zoude het mogelijk een van dezen kunnen zijn? Hun wapen is een moorenkop (hoe?) op een veld van sabel. C. K.

Zutphen (*Nav.* I.; bl. 284; II.; bl. 28, 80, 81, 353; III.; bl. 22, 23). Als bijvoegsel tot den meermaal behandelden naamsoorsprong dezer stad, meen ik te mogen in 't midden brengen, dat ik Zutphen nimmer hoorde uitspreken als *Zutveen*, zoo als C. S., maar wel dikwijls, vooral door de landlieden in den omtrek, als *Zutfent*, gelijk vroeger is aangemerkt. Zoo is er ook eene herberg tusschen *Wilp* en *Voorst*, nabij de landgoederen *den Poll* en de *Lathmer* gelegen,—waarheen zich des zomers vele inwoners van Zutphen en Deventer begeven, om de schoone wandelingen die men daar vindt,—welke plaats *de Zutfent*, of ook wel *de Zutphensche boer* genaamd wordt, omtrent den naamsoorsprong van welke ik, evenmin als omtrent dien der stad, of de mogelijke betrekking van beiden, iets kan beslissen. Ik wil, vooral om 't door den Heer L. v. H. aangemerkte, de mogelijkheid der afleiding van *Zuidveen* niet betwisten; doch zie dan evenwel nog niet in, hoe *Zut* van *Zuid* kan ontstaan zijn, daar 't dan veeleer (naar de provinciale uitspraak van *uu* voor *ui*, in alle woorden waarin die klank voorkomt), *Zuudven* moest wezen, iets dat men toch ook nimmer hoorde; terwijl ik echter evenmin begrijp, vanwaar de scherpe uitgang *fent*, dien men daarentegen zoo dikwijls hoort, zijn oorsprong heeft. N*⁎*.

Italiaansche Prozawerken verduitscht (*Nav.* I.; bl. 289; II.; bl. 117, 167, 198, 322, 353). De Maatschappij van *Nederl. Letterkunde* te *Leyden* en de *Bibliotheca Thysiana* aldaar bezitten de volgende uit het Italiaansch verduitschte werken; mogelijk vindt men er nog andere op de Academische Bibliotheek, alwaar evenwel het onderzoek om vele redenen ondoenlijk is.

A. DE ULLAO, *die Historie ende het Leven van den Roomschen Keyzer* KAERLE *de Vyfde enz., eerstm. in Ital. sprake beschreven, nu nieuwelyck in Nederl. Duytsche Spr. overgheset.* Thantwerpen. Wed. en Erfg. van J. STELSIUS. 1570. in-fol.

't Hof van den Paus, d. i. Een Register van alle Collegien ende Vergaderinghen des Roomschen Levens; wt den Italiaenschen ghetrouwelyck in 't Nederlands ouergheset. Gedr. int J. o. H. 1609. In 4°.

Grontregulen der Bow-Const, ofte de Uytnementheyt van de vyf orders der Architectura, van VINCENT SCAMOZZI. *Uyt het Italiaens ouergeseten, met curieuse coper plaeten verciert.*

Amst. apud CORNELIUM DANCKERUM. 1640 in fol. Gedrukt by NICOLAAS VAN RAVESTEYN, met portret van SCAMOZZI, en opdragt aan de Staten Generaal. (*Bibliotheca Thysiana.*)

Tragedische ofte Klaechlycke Historien, eerst beschreven in Italiaens, ende nu uyt de francoysche in de Nederlantsche tale overgeset, door ISAAC DE BERT *en anderen.* Utrecht, S. DE VRIES, 1650. IX d. in-8°.

Afbeelding van 't oude Romen enz. met 128 *kopere platen enz. en nu nieuw uit het Italiaansch vertaalt.* Amst. JAC. VAN MEURS: 1661. in-24°.

Sententie en executie gewezen en gedaan over syne Exc. FR. J. BORRI (*Milanees*) *door de H. Inquisitie tot Romen etc. Alles uit de orig. Ital. tael getrouwelyck vertaelt.* 's Gravenh. H. DE SWAEF, 1662. in 4°.

Het Neefschap te Romen, of de Neven der Roomse Pauzen, in de Kerkel. en Wereldl. Regeering gedrongen, van SIXTUS IV *af, tot de dood van* ALEXANDER VII *enz. Vert.* (*uit het Italiaansch door* H. ROELOFSZ.) *en verciert met Kopere Prenten.* Amst. 1678. II d. in-12°.

[?] *Staat van de R. Cath. religie door de geheele wereld, geschr. door* U. CERRI, *en uit een echt Ital. HS. vertaald door* R. STEELE, uit het Eng. vertaald door A. G. L. R. G. Amst. 1715. in-8°. (*Bibliotheca Thysiana.*)

Het Leven van OLIVIER CROMWEL *enz. door* GREG. LETI, *in 't Italiaans beschreven. De 3de Druk, op nieuws oversien en met nieuwe platen verbetert.* Leyden. S. VAN DEYSTER, 1719. in-8°.

J. MONCHY, *Sak der Konsten, uyt het Italiaens, Francoys en Duyts vergadert, met veel schoone Remedien en Medecynen die geprobeert zyn.* Amsterdam *voor* NEELTJE *en* TRIJNTJE. (Omstreeks 1734) Aangehaald in het NAVORSCHER'S BIJBLAD, bl. iv.

[?] ALB. DE SPINETTO, *Apothecario di Venetia, Politische Schnupf-Tobacs-dose, vor die Wächserne Näse der Justitz, in sich fassend juristische*

Streit-Fragen in Handel und Wandel von denen Kauf- und Mieth- oder Pacht- auch andern Contracten, mit Satyrischer Feder entworfen, und aus dem Italiänischen ins Teutsche übersetzt. Francf. und Leipz. 1739. in-8°.

Il Consolato del Mare, het Consulaat van de Zee, waarin begrepen zyn de Keuren en Ordonnantien by de Ouden gemaakt, aangaande alderly gevallen des Koophandels en Zeevaart. Nieulyks uyt het Italiaensch in het Ned. vertaald en na het origineel Catalaansch verbeterd, door A. WESTERVEEN. Leyden 1704. .. ELSEVIER.

———

» *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*" (*Nav.* I.; bl. 314; II.; bl. 142, 168, 198, 227, 323). De onzekerheid aangaande den schrijver van den *Tegenw. Staat van Overijssel* is opgeheven in den *Overijss. Almanak van Oudh. en Letteren*, Jaarg. 1852, bl. 257—63, waar Mr. GERHARD DUMBAR, kleinzoon van zijn' naamgenoot, den schrijver van *Kerkelyk en Wereldlyk Deventer*, als zoodanig wordt aangewezen.

J. M.

———

Het Wapen van Drenthe (*Nav.* I.; bl. 315; II.; bl. 146, 147). » » Het waepen van *Drenthe* bestaet hooftzakelyk uijt de vertoninge van de Heylige Moedermaagt MARIJA zittende op een leuning stoel, met het Kindeken JESUS op haaren schoot, hebbende boven haer hooft een Koniglyke Krone, die, an beijde zyden met *Koorn-aijren* verciert, de cieraden des waepens syn. De Moedermaegt heeft an hare regterzyde een vrouwe, houdende in de regterhand *een Olijftak* en in de slinkerhand *een Boek*, twelke verbeelt de *Vrede* en de *Religie*, — en ter slinkerzijde een Vrouwe, houdende in de regterhand *een Stok met een Hoed daer boven op*, en in de slinkerhand *eene Weegschaele*, verbeeldende de vryheid des Volks en de geregtigheijt der Regenten. Beijde Vrouwen rusten op *een dun Eijken Takje*, zynde eene verbeelding, dat het Lant met veel Eijkenhout gesegent is.

MARIJA is, met haren stoel, gevestigt op een *Bijenkorf*, en dese op *Eijken Takken, an welken Hasen* en *Entvogels hangen;* staende daerby *een Paardt*, 't welke ziet na 't westen, en *Veulens*, die daer zien na het oosten.

Die nu tot MARIJA wil naderen, gaet op een *Trap* van *Turf*, — ten blyke dat hier van het Lantschap vol is, — en moet door den *Bijenkorf* krupen, eer hy tot haer koomt. En dat hier *Paarden, Veulens* staen, *Hasen*, *Eyntvogels* en *Bijen* hangen, verbeelt, dat het Lantschap, of elk der inwoonders, dit alles an haer Heer en Meester of Vrouwe MARIJA offeren, om de *Religie*, de *Vrede* ende *Vryheyt* te behouden en *Regt* te verkrygen."" —

Aldus gecommuniceerd door den Heer CAMERRAAD CLOPPENBURCH te *Nyenhuis*, dewelke dese uytlegging, door de hand van syn Vader geschreven, gevonden had in het Drentsche Landregt". (*Drent. Volksalm.* A°. 1838).

———

J. M.

Elkander aanziende borstbeelden op Munten (*Nav.* I.; bl. 316; II.; bl. 174, 228). In ADDISON's *Dialogues upon the Usefulness of Ancient Medals, especially in relation to the Latin and Greek Poets*, het derde deel uitmakende van zijne *Miscellaneous Works in Verse and Prose*, London 1765, vindt men op bl. 213 eene afbeelding van eene medalje, waarop twee elkander aanziende borstbeelden. Het mannelijke beeld draagt eene ster, het vrouwelijke eene halve maan aan het voorhoofd. De namen der voorgestelde personen zijn blijkens het randschrift NERO en OCTAVIA.

NERO. CLAV. CAESAR IMP. ET OCTAVIA AVGVST. F.

Σ.

———

Kaarslicht bij Veilingen (*Nav.* I.; bl. 322; II.; bl. 203, 229, 251, 261, 323). J. H. DE ST. vraagt of de wijze van verkoopen » by de brandende keerse" waarvan REYGERSBERGH I.; bl. 204, wegens een verkoop te Vlissingen in 1580 melding maakt, alleen eigen was aan Zeeland, of ook elders in zwang?

Indien de Heer J. H. DE ST. bekend geweest ware met de *Statuten* of *s' Lands Ordonnantie van Friesland*, hij zou hebben gevonden, dat deze wijze van handelen aldaar Boek I, Titel XIII, en Boek III, Tit. XXVIII voorgeschreven was bij de verkoop of verwisseling van onroerende goederen, behoorende aan kerken, beneficiën, gasthuizen, huis-armen, en aan alle onder voogdij staande personen en minderjarigen, zoo mede bij den executorialen verkoop van alle » onroerlyke" goederen.

Deze verkoop werd 3 Zondagen achter elkander over de kerk, en op 3 rechtdagen over het Gerechte geproclameerd en daarna een zitdag gepraefigeerd ter zekere ure en plaatse ten einde de goederen openbaar bij de brandende keerse uit te roepen en te laten dengenen die met het uitgaan van de keerze de laatste verhooger zou wezen, en blijven. Hierna wierden de stukken bij den Hove overgebragt, de verkoop nog eens over de kerk en het Gerecht geproclameerd, en een tweede zitdag voor het Hof gehouden, waar ieder het bij de brandende keerse hoogst gedane bod kon verhoogen, » vóór 't aftrekken des zegels uit den wasse, van het Decreet, welke het Hof daarop passeeren zal", » doch zal hy die kooper by de brandende keerze gebleven zal zyn, den zesden penning hebben van de verhooging die ten tyde van het lichten der zegels uit den wasse geschieden zal".

Bij den zitdag bij de brandende keerse wierd dus noch eigenlyk strijk- noch verhooggeld gegeven, en het scheen derhalve geheel het oogmerk des wetgevers te zijn om deze verkoopingen zoo min kostbaar mogelijk te

maken. De bieders werden toch aangevuurd om te trachten koopers bij de brandende kaarse te worden, in de hoop van naderhand het te vallen verhooggeld te zullen genieten, en hoe hooger alsdan de prijs liep, hoe meer verhooggeld er behoefde uitbetaald te worden en dus hoe minder er van het verkochte afging.

Hoe vreemd nu de zaak schijnen moge, zij had waarlijk hare goede zijde, en bestond, zoo niet van veel vroegeren tijd, althans van 1542 af, en duurde tot het laatst der vorige eeuw. J. v. L. Jz.

Ds. Johannes Claassen, *eigenlijk Claessen* (*Nav.* II.; bl. 324 en *Bijblad* bl. viii). Aangezien mijn vader reeds in 1812 is overleden, en er dus veertig jaren verloopen zijn, dat ik dit geval het laatst heb hooren verhalen, kan ik mij zeer wel in den naam van den door mijnen grootvader bevestigden Predikant vergist hebben — maar dat hij, wiens sterk geheugen elk der aanwezigen tot verwondering strekte, de Predikant JOHANNES CLAESSEN was, weet ik zeer goed door de anecdotes, welke daarbij tevens omtrent dien Leeraar, die een houten been moet gehad hebben, door mijnen vader verteld werden. Hij noemde hem altijd *Predikant aan de Kaag.* Betrekkelijk dit laatste punt hoop ik evenwel spoedig in de gelegenheid te zijn, uit 's mans familiepapieren, nadere inlichtingen te geven.

A. J. VAN DER AA.

Spreekwijzen. Zoo oud als de weg van Kralingen (*Nav.* I.; bl. 346; II.; bl. 210, 261, 354). » Zoo oud als de weg naar (van) Rome", hoort men dikmaals in denzelfden zin gebruiken.

J. v. L. Jz.

Christianus Meese (*Nav.* I.; bl. 346; III.; bl. 7); *Christiaan Meeuse* (III.; bl. 7); *David Meese.* V. D. N. schijnt in dwaling te verkeeren, waar hij gist, dat C. MEEUSE een afstammeling zou zijn van den Regtsgeleerde CHRISTIANUS MEESE. Eerstgenoemde toch, CHRISTIAAN MEEUSE geheeten, geboren te Vere den 16den Februarij 1764, had tot zijn 37ste levensjaar in verschillende betrekkingen ter zee gevaren, en laatst het beroep van visscher uitgeoefend. Door eigen bekwaming en de nadere opleiding van den Heer JACOB RENIER, Rector en Predikant te Vlissingen, en van HERMANUS JOHANNES KROM, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Geschiedenis aan het toenmalige Atheneum te Middelburg, had hij het zoo ver gebragt, dat hij met lof geëxamineerd werd. Hij werd daarop in 1803 als Predikant aan *den Hoek* in *Zeeuwsch Vlaanderen* beroepen, waar hij den 1sten September 1838 overleed.

Behalve het door V. D. N. genoemde: *Godsdienstig Handboek voor Zeelieden van onderscheidene standen*, Middelb. 1822. II stukken, gr. 8°. en de *Bijlagen* tot dat werk, Middelb. 1826, heeft men nog van zijne hand: *Proeve van eens Christens reize naar de eeuwigheid*, *uitgegeven door* J. RENIER, Dord. 1810, en misschien nog andere werkjes.

Wie echter CHRISTIANUS MEESE geweest is, weet ik niet op te sporen, misschien was hij wel de grootvader van den kruidkundige DAVID MEESE, geboren te Leeuwarden, den 25sten December 1723, overleden den 23sten Augustus 1770 als Hortulanus aan de Akademie te Franeker, die schrijver was van: *De XIX Classe van de Genera Plantarum van den Heer* C. LINNEUS, *opgehelderd en vermeerderd*, Leeuw. 1761, met pl. 8°. en *Eerste beginselen der Planten*, *in het Latijn en Nederduitsch*, Leeuw. 1763, met pl., 4°.

A. J. VAN DER AA.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Bijblad* bl. ix, x, xi); *De Paardenkop als voorbehoedmiddel tegen de Nachtmerrie*; (vgl. *Nav.* I.; bl. 9; II.; bl. 291). Kan tot de volksoverleveringen of liever bijgeloovigheden ook niet gebragt worden het plaatsen van een' ontvleeschten paardenkop op het huisdak, tot afwering der nachtmerrie? Vroeger zag ik hem nog dikwijls op de boeren stroodaken in Overijssel en Gelderland. Welligt is hij er nog zigtbaar. P. J. v. M.

Museum van Alexandrië (*Nav.* I.; bl. 379; II.; bl. 293). Gelijk de Heer C. W. BRUINVIS te regt opmerkt, was het Museum van Alexandrië eene verblijfplaats van geleerden en niet eene verzameling van kunstvoorwerpen of anderzins, gelijk men volgens de hedendaagsche beteekenis van het woord zoude kunnen vermoeden. Ten einde in het Grieksch het verblijf van iemand aan te duiden, plaatste men meestal achter zijnen titel den uitgang *ειον*, na de uitstooting van eene of meer eindletters; dus maakt *ἐπίσκοπος*, bisschop, *ἐπισκοπεῖον*, bisschoppelijk paleis; *βασιλεὺς* koning, *βασίλειον* (of liever *βασίλεια*) koninklijk paleis enz.; dus Μοῦσα, Muse, Μουσεῖον, Museum, eene plaats waar de Musen haar verblijf houden ·/. aan haar geheiligd. — Men leest somtijds wel *Musaeum*, hetgeen niet juist is, daar de tweeklank *αι*, verlatijnscht, in *ae* verandert, *ει* daarentegen in *ε*; cf. DE GAAY FORTMAN, *Leerboek der Grieksche Taal*, 2de druk, p. 3. — Zie voorts de Latijnsche vertaling van Μουσεῖον bij SUIDAS, *Lexicon* ed. PORTUS in voce. Het Alexandrijnsche werd waarschijnlijk onder PTOLEMAEUS I, den zoon van LAGUS SOTER bijgenaamd, begonnen, en onder diens zoon PTOLEMAEUS II PHILADELPHUS voltooid. Dit gevoelen schijnt ook MORÉRI (?) te volgen, daar er in zijn Woordenboek twee artikelen voorkomen; in het eerste, *Musée* geti-

teld, wordt vermeld, dat PTOLEMAEUS I het gesticht heeft, in het tweede echter, *Musea*, *Musia* of *Musiva*, lezen wij, dat waarschijnlijk PTOLEMAEUS II PHILADELPHUS de grondslagen er van zoude hebben gelegd, waarop (in de Amsterdamsche uitgave van 1740), onder beide eene noot staat, aldus luidende: » Il y a tant de rapport entre le dernier Musée de cet article et celui du précédent, que ce ne peut être que le même. La seule différence, qui s'y trouve, consiste, en ce que dans celui-ci on attribue la fondation à PTOLÉMÉE PHILADELPHE, et que dans l'autre c'est à PTOLÉMÉE SOTER, son père. La vérité (!) est que ce Musée reçut sa première forme de PTOLÉMÉE SOTER, et que le fils acheva ce que le père avait commencé". — De grondlegger dan, PTOLEMAEUS, moet geen ongeletterd mensch geweest zijn; men verhaalt, dat hij eene geschiedenis van het leven van ALEXANDER geschreven heeft. ARRIANUS toch zegt, in de voorrede van zijne *Expeditio Alexandri:* Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου, ὅσα μὲν ταὐτὰ ἄμφω περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου ξυνέγραψαν. Cf. PLUTARCHUM *in vita Alex.*

STRABO geeft ons van dit Museum de volgende beschrijving, Libro XVII., Tom. III., p. 426. edit. TAUCHNITZ:

Τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐςὶ καὶ τὸ Μουσεῖον, ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν, καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν. Ἔστι δὲ τῇ συνόδῳ ταύτῃ καὶ χρήματα κοινά, καὶ ἱερεὺς ὁ ἐπὶ τῷ Μουσείῳ τεταγμένος, τότε μὲν ὑπὸ τῶν βασιλέων, νῦν δ᾽ ὑπὸ Καίσαρος. Het Museum, dat gelegen was in de wijk *Bruchion*, had eene uitnemende daaraan toegevoegde bibliotheek; toen evenwel de ruimte niet toereikend begon te worden, werd er in het Serapeum eene tweede boekerij aangelegd; deze twee worden vermeld 700,000 oorspronkelijke handschriften te hebben bevat. POLAK verhaalt dat de eerste voorzitter (de *Encyclopédie* vertaalt ἱερεὺς woordelijk), was DEMETRIUS PHALEREUS, die tevens den aankoop der boeken bestuurde, terwijl ZENODOTUS van Ephesus de eerste bibliothecaris was (IIde deel, 1ste stuk, bl. 196). RIEDEL evenwel, die van gevoelen is, dat PTOLEMAEUS de eigenlijke stichter was, beweert dat DEMETRIUS aan de inrigting der groote bibliotheek geen deel heeft gehad; om redenen, die in de geschiedenis vermeld staan. Van het Museum zelve weten wij niet veel, en gelijk meergemelde Dr. RIEDEL zegt, is het niet uitgemaakt, of de geleerden er huisvesting hadden, wel, dat zij eenen vasten maaltijd hielden. Het blijkt uit opschriften, dat de leden achter hunnen naam ἐκ Μουσείου zetteden, even als voorheen bij ons: lid van het Koninkl. Nederl. Instituut.

Gedurende de heerschappij der Romeinen bleef het Museum bestaan; de Keizers benoemden den ἱερεύς: terwijl CLAUDIUS nog een ander te Alexandria stichtte, dat hij naar zijnen naam noemde. Na den opstand van Egypte's vroegere hoofdstad, ten tijde van AURELIANUS, werd de wijk *Bruchion* veroverd en het Museum verwoest; de tempel van SERAPIS werd nu de verblijfplaats van geleerdheid; tot dat THEOPHILUS, een patriarch van Alexandrië, in zijnen te grooten ijver het Museum van den tempel deed afbreken, zoodat van alles niets meer overbleef dan een gedeelte der bibliotheek, dat, gelijk algemeen bekend is, indien men ten minste geloof hechten kan aan het gewone verhaal, zoo jammerlijk is vernietigd. (Men leze hierover GIBBON's *Decline and Fall of the Roman Empire.*)

Hoewel de werken van de Alexandrijnsche geleerden in zekere opzigten niet te vergelijken zijn met die der oude Grieken, zoo hebben zij toch groote verdiensten. De eeuw van genie was wel is waar voorbij, maar die van geleerdheid was grootendeels in de plaats gekomen. En hoewel deze somtijds tot al te groote diepzinnigheid verviel, waarvan wij een voorbeeld in LYCOPHRON vinden, zoo was toch zij het, die ons de scholiën leverde, van vele van welke wij echter slechts verminkte uittreksels hebben, waardoor zoo menigvuldige plaatsen in de Grieksche schrijvers werden opgehelderd; en juist is de aanmerking, die ik ergens, waar is mij ontgaan, gelezen heb: dat wij, zonder de Alexandrijnsche geleerden, HOMERUS en SOPHOCLES welligt niet zouden kennen. C. A. C.

Spreekwijzen. Een blaauwe scheen (*Nav.* I.; bl. 379; II.; bl. 296, 297, 329, 358). 't Moet, dunkt mij, niet vergeten zijn, dat onze geestige HUYGENS reeds hiervan zong. In de op bl. 363 der *Korenbloemen* (uitgave van 1672) 6de Boeck, voorkomende gispingen der, in zijnen tijd, in de eerste kringen reeds bestaande zucht om het Nederduitsch met Fransche woorden te mismaken, laat hij zich dus hooren:

„Wy schaemen ons Moerstael, als 't gelden sal met (minnen;
Verlieft werdt *amoureux*, en van gevallen sinnen,
Niet min als, *sens ravis*, bekoorlickhe'en, *attraits*,
Gewonnen gunst, *faveur*, en nimmermeer, *jamais*,
Bruyn'oogen, *beaux esclairs*, *beaux soleils*, en *beaux astres*,
Misnoegen, *desespoir*, blauw scheenen-zeer, *desastres*,
Als of het vryspel selfs niet kaps genoegh en waer;
Wy doen der bellen toe, en haelen, 'k weet niet waer,
Waer mé de sottigheid ter degen uyt magh klincken."

J. C. D. R.

Casparus van den Ende (II.; bl. 2, 305—307, 330). Ik neem de vrijheid naar aanleiding der geplaatste antwoorden 't volgende te vragen: Was V. D. ENDE in 't jaar 1614 (gelijk de meeste antwoorden opgeven) of in 1615 (gelijk de Heer ..ELSEVIER zegt) te Amsterdam geboren? — Reeds in 1639 was hij te Rotter-

dam gevestigd en den 26sten Maart diens jaars gehuwd met SARA BATENS, enz. Zou de Heer ..ELSEVIER ons ook kunnen berigten, in welke straat V. D. ENDE te Rotterdam woonachtig was en of hij toen (1639) al het onderwijzersambt uitoefende? — Eindelijk zagen wij nog gaarne den tijd van V. D. ENDE'S overlijden gemeld. L.

Het St. Jans vuur (*Nav.* II.; bl. 2, 307, 308). DIGO kan vinden wat hij wenscht bij J. REISKE: *Untersuchung des bei den alten Deutschen gebräuchlichen heidnischen Nordfyrs, ingleichen des Oster- und Johannisfeuers.* Frkf. 1696, en bij J. C. ZEUMER, *Diss. de Igne Johanneo*, Jena 1699. TUSCO.

Aanvulling der Biogr. Schets van Ev. Gezangdichters (*Nav.* II.; bl. 3, 309, 333); *Geboorteplaats van A. Rutgers.* In DE NAVORSCHER II.; bl. 309, wordt (even als in VAN DER AA'S *Nieuw Woordenboek van Nederlandsche Dichters*) *Goes* als de geboorteplaats van A. RUTGERS opgegeven en *Aalsmeer* als zoodanig verworpen. — Achter zijne leerrede echter: *Het tweede eeuwgetyde van Amersfoorts hervorming*, 1779 eene »Naamlyst der leeraaren, die sedert de Hervorming de Kerk van Amersfoort bediend hebben" opgevende, noemt hij zichzelven daar ten slotte: ABRAHAM RUTGERS, PAUL. *Fil. Aalsmerâ Batavus.* Waarom zou hij zich hier *Aalsmerâ Batavus* noemen, indien hij niet te *Aalsmeer* geboren ware? J.J.v.G.

Nestels der Kavallerie (II.; bl. 3, 334). VAN HEURN zegt, dat uit een oud geschrift blijkt, hoe 't Altaar van den H. BARTHOLOMAEUS, in den omgang van het groote koor der St. Janskerk te 's Hertogenbosch, door het gild der *nestelmakers* was opgerigt. Van dit altaar wordt reeds gewag gemaakt in het testament van BARTHOLOMAEUS VAN DIJK, geteekend den 15den October 1367. A. J. COPPENS, *Beschryv. v. h. Bisdom 's Bosch*, II.; bl. 60. V.D.L.

[Het is noodzakelijk dat onze Navorschers eene vraag herlezen eer zij daarop antwoorden. Men verlangt hier de bevestiging of ontkenning van den voorgegeven oorsprong der nestels bij de Kavallerie en heeft nimmer aan het bestaan der *nestelmakers* vóór ALVA getwijfeld.]

Overleveringen omtrent Abraham (II.; bl. 22, 341). De overlevering, » dat ABRAHAM in zijne jeugd de afgodsbeelden bij zijnen vader zou hebben stuk geslagen, en, door wijze parabelen, bij die gelegenheid TERAH van het dwaze der beeldendienst overtuigd; dat hij door NIMROD in een' gloeijenden oven geworpen zou zijn en wonderdadig bewaard"; vindt men uitvoerig behandeld in mijnen *Bybel voor de Israëlitische Jeugd*, IIIde stuk, bl. 12—16, 12°. (en bl. 8—11, 8°.). Men leest ze in de Chaldeeuwsche paraphrase van JONATHAN op *Genesis* XI, in den *Talmud*, in *Midras Rabbah*, en meer uitvoerig in *Sepher Hajasar* (zie WOLFIUS *Bibl. Hebr.* II.; bl. 1310, N°. 261). Zij die Hebreeuwsch noch Chaldeeuwsch kennen, kunnen ze opslaan in D'HERBELOT, *Bibliothèque Orientale*, alsmede bij CALMET, *Woordenb. v. d. Bijbel*, ad vocem *Abraham.* Ook in den *Koran* wordt deze overlevering breedvoerig beschreven. Ook de tekstwoorden der *Vulgata* melden uitdrukkelijk (2 *Ezra* IX. 7) dat ABRAHAM verlost werd uit het vuur der Chaldeën.

Dat ABRAHAM de *Kabbala* zoude hebben uitgedacht is de meening van hen die gelooven dat die Aartsvader het bekende oude Kabbalistische werk *Hajezira* geschreven zoude hebben (zie weder WOLFIUS, I.; bl. 24, N°. 43). Men weet echter thans vrij algemeen, dat dit zoo niet is, niettegenstaande de naam van dien Patriarch op den titel des werks prijkt (*Mantua* 1562). De schrijver heeft nogtans vóór het zamenstellen van den *Talmud* geleefd. (Zie DE ROSSI, *Dizzin.*, ad vocem *Jezira*).

Eindelijk, dat ABRAHAM den tempel te Mekka gesticht zoude hebben. Deze traditie wordt, gelijk zich laat denken, niet bij de Israëlitische maar bij de Arabische schrijvers aangetroffen (*Koran* Sur. *Abraham*).—Men weet dat ABRAHAM'S geloof bij voorkeur in den *Koran* gepredikt wordt, en dat deze Patriarch het toonbeeld was, waarnaar zich MOHAMED regelde. » ABRAHAM", zegt hij, » was Jood noch Christen; maar hij geloofde de eenheid Gods en was hem geheel toegedaan, hij was een *Moslem*" (II. 134). S. J. MULDER.

Overzetting in Latijnsche versmaat van » Quand un cordier cordant" (*Nav.* II.; bl. 90, 91). » Wie handhaaft den roem van 't Latijn?"

Cum torquet tortor torquendo tortile filum,
Intorquet fila, ut torqueat, ille tria;
Si tamen e filis se forte retorqueat unum,
Contortus funis solvitur, itque retro.

X.

Restio, cum torquens restem sibi torquet, in unum
Torqueat ut restem, intorquet tria fila; retortum
De tortis filis si quid sit forte, resolvit
Se simul, et restant resti quae fila retorquet.

Y.

Contorquens tortor torquendo tortum ubi torquet,
Tortum ad torquendam ternas torques sibi torquet;
Tortorum verum si torquis se ulla retorquet,
Illa retorquetur torquis quae torta retorquet. Z.

[*Wie handhaaft nu den roem van 't Neêrduitsch?*]

Het wapen der Buonaparte's. Op den omslag van N°. IV voor 1852 zie ik, dat in de brievenbus eene vraag ligt naar het eigenlijke wapen der BUONAPARTES. De aanvrager ontbiede bij J. F. SCHLEIJER, Boekhandelaar te Amsterdam, eén in 1845 uitgegeven werkje van weinig omvang, getiteld: *De familiën Bonaparte en Leuchtenberg*, en hij zal het antwoord vinden. C. & A.

Het wapen der Buonaparte's. Er wordt op den omslag van N°. IV gevraagd naar het eigenlijke wapen der BUONAPARTE's. — Men kan ten dien opzigte inlichting vinden in het *Nouveau Manuel du Blason ou Code Héraldique, Archéologique et Historique, par* J. F. JULES PAUTET, *Paris* 1843, pag. 133 en vv., waar men het wapen vindt opgegeven als:

Parti d'azur, chargé de six étoiles d'or a six pointes, deux, deux et deux; et de gueules, au lion d'or léopardé; au chef d'or chargé d'un aigle naissant (éployé) de sable. φ²—φ.

Spreekwijzen. »*Ben-je Zestig?*" (*Nav.* II.; bl. 153). Ten tijde van FILIPPUS van Macedonië bevond zich te Athene een vrolijk gezelschap van *zestig* personen, bestaande uit snaken, die allerhande kluchten bedachten en uitvoerden. Zij hielden hun vergaderingen in den tempel van HERCULES, en ontvingen van FILIPPUS een talent ten geschenke, waarvoor zij hem al hunne kluchten en boerterijen geschreven zouden bezorgen.

Het getal van zestig personen deed het gezelschap ook den naam geven van de *zestigers* en ieder van hen werd dus ook *zestig* geheeten, even als men voormaals de leden van den Leydschen Raad, mede wegens het aantal personen, waaruit deze bestond, *veertigers* noemde, en geen dwaze vraag deed, wanneer men iemand te Leyden vroeg, of hij *veertig* was.

Evenzoo ontstond nu te Athene ook het spreekwoord, wanneer de een of ander iets zeide, waarover men moest lagchen: »dat heeft deze of die *zestiger* gezegd", of wanneer er eene klucht bedreven was: »dat hebben de *zestigers* gedaan".

Van daar nu ook nog onder ons de vraag: »*ben je zestig?*" als iemand een dwaas voornemen te kennen geeft, waarover men zich verwondert, of iets kluchtigs en boertende verhaalt, waarin men de spotternij meent te ontdekken.

G. BRENDER *à* BRANDIS, *Proeven van Geschied- en Letterkundige Oeffeningen*, bl. 384.

J. J. WOLFS.

[Hetzelfde heeft ons ook P. E. VAN DER ZEE berigt, maar zonder aanhaling van zijne bron, iets wat in DE NAVORSCHER niet mag vergeten worden.]

»*Ben je Zestig?*"; *De Mijdcedul te Delft.* Het zij mij vergund op te merken: dat, hoezeer de afleiding van deze spreekwijze wel denkelijk van het aangevoerde Romeinsche gebruik afkomstig mag gerekend worden, de bijzonderheid aangaande het ontzeggen van verdere regeringsbekwaamheid in de stad *Delft* niet geheel juist is. Daarmede bedoelt XXVI zekerlijk de vroeger aldaar gebruikelijke, zoogenaamde plaatsing op de *Mijdcedul* van Regenten die niet *zestig* maar *zeventig* jaren bereikt hadden, ten einde de zoodanigen bij keuzen of benoemingen te *vermijden*. W. D. V.

H. H. H. (*Nav.* II.; bl. 153). Zou het aldaar door L. S. P. vermelde wel stellig waar zijn? In mijne jeugd werd mij dit ook wel eens verhaald en er bijgevoegd, dat die drie letters, waarvan de beduidenis in de O. Indiën genoeg bekend was, geschreven werden op den omslag van den zoogenaamden aanbevelingsbrief, en dat men ze aan den banneling naar de Indiën verklaarde met *Help Hem Haast.*

Schuilt onder dit een en ander eenige waarheid? of zoude het niet veeleer gehouden moeten worden voor een volksvertelseltje?

P. J. v. M.

[φ²—φ. gaf ons ook de verklaring door *Help Hem Haastig.*]

't Hazepatersveld bij Haarlem (*Nav.* II.; bl. 273). De t. a. p. opgegeven aanleiding tot den naam van deze weide komt mij veel fabelachtiger voor, dan hetgeen nu op het hek van dit stuk land te lezen staat: *Het Haasje Patersveld*, waardoor aangeduid wordt, dat dit veld benoemd is naar de eerste eigenares, HAASJE PATER, welke geslachtsnaam evenmin onbekend is, als de voornaam. Men denke aan HAASJE CLAASDOCHTER, stichteres van het Burgerweeshuis te Amsterdam. E. A. P.

Opschriften van Kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281) *te Zierikzee.* De grootste der vijf klokken, welke in den toren der *Oude-* of *St. Lievens-Monsterkerk* te Zierikzee hingen, droeg tot opschrift:

LAUDO DEUM VERUM. VOCO PLEBEM. CONGREGO CLERUM. DEFUNCTOS PLORO. FUGO PESTEM. FESTA DECORO. ET EGO VOCOR LEVINUS — A: D: MCCCCXI.

dat is:

Ik loof den waren God. roep het volk te zamen. vergader de geestelijkheid. betreur de dooden. verdrijf de pest. geef luister aan de feesten. en mijn naam is Levinus—in het jaar onzes Heeren 1411.

Vier dezer klokken, waaronder bovengenoemde, zijn — indien ik mij niet bedrieg — verkocht, en de overgeblevene, zoo die ook al niet weg is, wordt nimmer gebruikt.

φ²—φ.

Opschriften van Kerkklokken—op Earl Colne's toren. De »NOTES AND QUERIES", Vol VI, p. 554, vermelden het volgende bij monde van C. K. P. te *Newport* in *Essex*:

»Kortelings eenige oude familiepapieren naziende te *Colne Priory*, *Essex*, vond ik het volgende memorandum, gejaarteekend 1695:

»»Spreuk op den derden klok in *Earls Colne* toren:

IN MULTIS ANNIS RESONET CAMPANA JOHANNIS.

Op den vierden klok:

SUM ROSA PULSATA MUNDA MARIA VOCATA." "

Men verlangt eene vertaling van het laatste opschrift". SCIOLUS.

Uitroeping van Willem III tot Stadhouder (*Nav.* II.; bl. 22, 361). Tot bijlichting dezer zaak deel ik mede eenige uittreksels meê uit de *Notulen* der stad *Veere:*

» 16 *Junij* 1672.

Is gelezen eene miss. van de H. H. Staten van Z. synde verselt met eene resol: van welgem: HH. St. genomen, rakende het doen van hartgrondige gebeden — item een verbod tot het houden van Kermissen of Jaarmarkten."

» 21 *Junij.*

Burgr. THIJSSEN bekend gemaakt hebbende dat aan syn huys door het gemeen was gepleegt hostiliteyt, de glazen ingeslagen en gedreygt te raseeren en omverre te halen op pretext dat een verrader zoude wesen —dat zy wel waren gescheiden maar de gerugten liepen dat van nagt wel weder mogten beginnen. —Tot voorkoming van t'welk is goedgevonden dat van deze nagt d'Heer AD. KEMPE zal de wagt houden met syn volle compagnie en sal de commanderende officier over t'guarnisoen worden aangesegt dat alle de officieren en soldaten alhier synde, zullen wagt houden en op morgen de Warwyksche en Arnemuidsche poorten geslooten blyven en voor de Zandyksche 2 sentinellen gesteld worden, een borger en een soldaat om t' inkomend graauw t' inkomen te beletten."

» 26 *Junij.*

Alzoo de fransche in Staats Vl. syn gekomen en tot by *Sluys* syn geavanceerd, sulx by den Heere van den Rade is patent gegeven aan meest alle de soldaten alhier guarnisoen houdende, waardoor eenige posten komen ledig te staan, soo is goedgevonden alle burgers en ingesetenen van wat kwaliteit die ook zouden mogen wesen, gehouden sullen syn, promptelyk de wagt te houden, sonder iemand te excuseeren en sal de commies stapelier laten volgen sooveel kruyt, lonten en koegels als van nooden sullen syn."

» 30 *Junij* 1672.

De heer Burgem^r^. THIJSSEN in consideratie gelegd hebbende of t'niet dienstig zoude zyn, dat gelyk in andere steeden van deze provintie —Een oranje vlagge zou worden uitgestooken van den stadhuisthoorn dezer steede, hetwelk met eenparige stemmen is geagreëerd."

» 8 *Julij.*

HH. gedep. ter dagvaert rapp: specialyk hoe dat de HH. van *Tholen* hebben laten inleveren zeker geschrift behelsende haar advijs rakende het stadh. Capit. adm.gen. schap waarmede haar E.A. zyne Hoogh.meede aanstellen tot dezelfde ambten — mits aan haar reserveerende hare vryheden, privilegien en voorregten tot het vermaken van hunne Magistraat enz., welke resol:ter verg: is verworpen als strydig tegen den luyster van den Stadh. en tegen de intentie van de andere leden die hun misnoegen daarover hebben getoont."

» Verder is in de maand Julij meest alle dag Wet en Raadt gehouden zoo over de stads fortificatien als over de dangereuse tydingen zoo van binnen als buiten s'lands." De twisten een paar maanden later te V. ontstaan, schijnen ernstiger geweest te zijn dan men wel eens gemeld vindt, immers den 10 October schreven de Staten v. Z. aan den Stadh. (Zie *Not. der St. v. Z.*):

» Dat de disordre die binnen V. ontstaan is door hen te meer word geapprehendeerd, omdat die soo hooge loopt, dat niet alleen de Ballieu en andere leden van de regeering seer qualyk en smadelyk syn en noch worden bejegend, maar dat ook eenige huysen syn geinvadeerd en geplonderd, daarvan selfs ons magasyn niet vry is geweest, als synde met geweld opengebroken en s'lands wapenen daaruit gehaeld —jae, het kanon van de wallen op de marckt gebragt. — Daer syn binnen onze provintie al vry vele disordres geweest, maer nergens heeft het ten respecte van het plonderen der huysen en verdere omstandigheden soo hoogh geloopen als binnen de stadt *Veere* voornoemt."

φ²—φ.

Albertus de Vulder (*Nav.* II.; bl. 23, 362). G. A. C. S. zal, naar men mij heeft medegedeeld, de gevraagde inlichtingen omtrent A. DE VULDER kunnen verkrijgen bij den Heer C. J. DE VULDER VAN NOORDEN, Gemeente-Ontvanger te *Tholen*, zoo hij zich onder opgave van zijnen naam wil aanmelden. De Heer DE VULDER VAN NOORDEN is, meen ik, o. a. nog in het bezit van de portretten van A. DE VULDER en zijne echtgenoote.

φ²—φ.

Leeghwater als duiker (*Nav.* II.; bl. 23, 363). Over hem en zijnen vriend PIETER PIETERSZOON DE OUDE, die te zamen hunne kunst van onder water gaan verrigteden, leze men: *Een kort Verhaal van eenige merkwaardige Geschiedenissen in Holland enz., waarin ook van 't Eyland in Noord-Holland, en wel deszelfs Dorpen* enz. *Beschreeven door* ENGEL ARENDSZ VAN DOORGEEST, *Leeraar by de Doopsgesinden in de Ryp.*, Amst. 1744, in 8°. bl. 73—76, alwaar dezen onder de vermaarde mannen van de Rijp worden beschreven: » PIETER PIETERSZOON DE OUDE, als de oprechte Leere met een eenvoudigen en Gotdsaligen wandel te samen voegende, binnen Sanerdam in 1651 overleden, omtrent 77 jaren oud, hebbende de Gemeente CHRISTI meer dan vyftig jaren bedient, nalatende wel acht Tractaetjes; die in zyn leven de overwonderlyke konst bezat van onder water te gaan, $^3/_4$ uur te verblyven, te eeten, te spreken, enz. waarvan hy, benevens LEEGWATER, op den laatsten April 1605 verscheide proeven buiten *den Haag*, in tegenwoor-

digheid van de Princen VAN ORANJE, heeft gedaan;" van het *middel*, waardoor zij zulks verrigteden, wordt echter hier, evenmin als elders, gesproken; het medegedeelde strekke dus alleen tot eene bijdrage ter versterking van de geloofwaardigheid der uitvoering van bedoelde kunst. V. D. N.

Bijbel van deux Aas (*Nav.* II.; bl. 23, 368). De Heer HERINGA heeft regt, wanneer hij schrijft dat LE LONG, *Boekzaal der Bijbels*, niet opgeeft welke de *laatste* uitgave van deze Bijbelsoort geweest zij, doch in zijn werk, bl. 731, belooft LE LONG alle de drukken, hem er van ter kennisse gekomen, te zullen opgeven, waaraan hij dan ook in het breede voldoet. Dat de kantteekeningen diens beroemden Bijbels later geen de minste aanstoot meer gaven, mag ik veronderstellen op grond van een exemplaar uitgegeven te *Delft*, 1582, en aldaar gedrukt bij ALBERT HENRICKSZ, 1581, zijnde het de eerste Gereformeerde Bijbel in *klein formaat*. Zie LE LONG, t. a. p. bl. 747. In dit exemplaar zijn door den Wel Eerw. Heer HUGENHOLTZ, laatst Predikant te *IJsselstein*, alle die plaatsen of teksten onderschrapt, welke door hem, gedurende een vijftigjarige dienst, zijn behandeld geworden.
V. D. N.

Spreekwijzen. »*Dat klinkt als katoen*" (*Nav.* II.; bl. 350); »*Geef hem van katoen*". Voor eenige jaren wilde een geletterde in een geleerd gezelschap uit de zegswijze: »*Geef hem van katoen*", afleiden, dat het *schietkatoen* reeds in vorige eeuwen moest bekend zijn geweest, waarover juist dien avond het gesprek liep. *O lepidum caput!* de Literator wist niet, wat hier »*Katoen*" was, en maakte juist daardoor den zonderlingen bluf, dien hij trachtte *staande* te houden. Dwalen is menschelijk, maar dwaze opvattingen, gelijk *dit* bewijs voor het vroeger bestaan van het *schietkatoen*, voor echt te willen doen gelden, was toch wat al te erg.

Ik beproef deze verklaring van: *Geef hem van katoen.* Reeds in VAN MAERLANT'S tijd, dus reeds vóór 1300, was de *Dietsce* CATOEN bekend, zijnde eene vertaling van het bekende zededicht van den ouden *Censor* [? DIONYSIUS?] CATO, dat in de middeleeuwen als zedekundig schoolboek gold.

„CATO screef een boek van seden,
Dien vint men in vele steden,
In dietsc gemaect.........?

zoo schreef VAN MAERLANT, vergel. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae Belgicae*, I.; 116 en 117. Als schoolboekje vond ik de CATOEN reeds in 1394, door WILLEMKEN, den *Heiden*, te *Arnhem* gebruikt; zie mijn *Archief voor de Gesch. van Opvoeding en Onderwijs*, alwaar uittreksels en proeven van den rijmtrant, IIIde St. bl. 57—64. Eene nieuwe uitgave van den *Dietsce* CATOEN leverde later Dr. JONCKBLOET, Leyden 1845. Zie almede over den CATOEN als zedekundig leerboek, en als schoolboek, mijne vertaling van Dr. CRAMER'S *Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs in de Nederlanden*, Leyden 1846, bl. 305 en 306.

Het veelvuldig gebruik nu van dit zedeboeksken verklaart, dunkt mij, den oorsprong van het gezegde: *Geef hem van katoen;* wij achten hier namelijk *Katoen*=CATOEN, d. i. zedelessen van CATO, en verstaan door dat gezegde eenvoudig: lees hem de zedeles eens voor! (zoo als CATO, de *Censor* deed) herinner hem eens aan zijnen pligt!

Heb ik in deze opvatting en verklaring niet gedwaald, dan zie ik niet in, waarom ik dat »*katoen*" in de zegswijze: »*het klinkt als katoen*" anders zou opvatten: voor mij komt de beteekenis dan hierop neder: »dat klinkt als eene zedeles! Zoo zeggen wij ook: dat spreekt als een boek, als een Evangelie. Ik lees dus eenvoudig: »*dat klinkt als* CATOEN!" nl. als het gulden boeksken van CATO. —

Dat ik daarbij het *schietkatoen* van onzen L. C. laat opvliegen, en het *latoon* (*latonium*) van Prof. VISSCHER houd voor hetgene het is, nl. »*valsch goud*", dat zal ik hier wel niet behoeven bij te voegen. D. BUDDINGH'.

Deeg (*Nav.* II.; bl. 362). Bij de door den Heer VAN DALE als Zeeuwsch opgegevene beteekenissen van dit woord kon nog gevoegd zijn, dat zich die alle vereenigen in het algemeene denkbeeld van in zijne soort volledig te wezen. En van daar dan ook dat *deeg* in Schouwen de beteekenis heeft van volwassen. »Die jongen is doalk (dadelijk, weldra) deeg", of zoo als het altijd uitgesproken wordt: »dege". Het woord heeft, van meisjes gebruikt, ook nog de bepaalde beteekenis van huwbaar: »dat meisje is vroeg *dege*" (*haec puella jam mature menstruavit*). V. O.

Zinnebeeldige schilderij uit Holland afkomstig (*Nav.* III.; bl. 3, 4, 5). Toen ik, bij het licht door uw jongsten brief er op geworpen, het tafereel nog eens in oogenschouw had genomen, vond ik mij in staat om de beschrevene reepen op de drie schilderijen, door mij aangeduid als hangende tegen den muur aan uw regterzij, volkomenlijk te ontcyferen.

Die, welke het naast aan den haard is, draagt de spreuk:

Trouw moet blijcken.

Aan den voet van het kruishout op dat ovale stuk zie ik eenen pellikaan, die voor zijne jongen zich de borst openrijt; en daar schijnt mij nog bovendien een uil bij te staan, doch, wijl de verw er is afgewreven, ben ik er niet zeker van.

De volgende, waarvan ik de meening had

opgevat, dat zij JOHANNES den *Dooper* moest verbeelden, heeft als opschrift:

Liefd' boven al.

Ik geloof nu dat zij des Heeren opstanding afmaalt, waar Hij Zijne hand als om te zegenen uitstrekt. De Verlosser wordt hier voorgesteld op het oogenblik dat Hij uit een altaarvormig graf oprijst, waaronder zich, oogenschijnlijk in verheven beeldhouwwerk op de tombe, een spartelende sater of daemon als ter neder geslagen vertoont, terwijl men tevens het hoofd eens anderen opmerkt, van de linkerzij omziende.

De laatste schilderij voert de woorden:

In Liefd' getrouwe.

Trinity College, Dublin. JAMES H. TODD.

Chronogrammen (*Nav.* I.; bl. 13; II.; bl. 183, 217, 342); *Tijdvers op 't beleg van Leyden.* Onlangs trof ik het volgende tijdvers aan, hetwelk in den voorgevel van het stadhuis te Leyden uitgebeiteld staat:

Na s*VV*arte h*V*ngers noot,
Ghebra*C*ht hadde te doot,
B*I* naest ses d*VI*sent *M*ens*C*hen,
*AL*st Godt den Heer *V*erdroot,
Gaf h*I* *V*ns *VV*eder broot,
Soo *V*ee*L* *VVI* *C**V*nsten *VV*ens*C*hen.

Het kunstige van dit chronogam is hierin gelegen, dat de letters, die in het opschrift door eene bijzondere kleur zijn aangewezen en hier in cursyve kapitalen gedrukt zijn, te zamen, voor Romeinsche cyferletters gerekend, het jaartal 1574 vormen; en dat het geheele aantal letters van het gedichtje 129 bedraagt, zijnde het cyfer van de dagen der belegering, die van den 26sten Mei tot den 2den October gerekend wordt geduurd te hebben.

E. L.

Adam Westerman's oordeel over den Tabak (vgl. *Nav.* I.; bl. 15, 27, 139, 262; II.; bl. 6, 62); »*De Tabacks Flyber*". Eenige jaren geleden kwam mij toevallig de *Beschryving van Stavoren* in handen — en ik was vrij verwonderd *daar* het navolgende vers over den tabak aan te treffen, dat ik tot heden nergens vond opgeteekend:

De Tabacks Flyber (*).

Ghy die den pyp soo staegh Taback drinkt/ick u vraegh
Wat voordeel geeft u dat? ick segh sy is een plaegh
Die daer mee smoockt en stinckt, want die heeft dit gebreck,
Is soo gesond als hy die 't staegh heeft in den beck
Seght gy om tydverdryf dit stinck-kruyt te gaan drincken
Houdt daer u koocken mee, dit voordeel sal hy schin-
U sinnen maecken dul / den vuilsten h..... lief (cken
Den dicken buydel slap / by vrienden groot gekief
U wyf en kindt berooyt, selfs loopen met kackhielen
U omgangh by den boef / by bedelaers en fielen
Den vromen gantsch suspect / van binnen zwart verbrandt
U puntigh wyf verdriet / vol slyb vloer ende wandt
Schouwt dan dees overdaet / dat d'helsche damp en smoock
U overkome niet met eeuwigh stanck en roock.

De vrij lange titel van het boek is:

De groote christelyke Zeevaert in XXVI predikatien in maniere van een Zeepostille door ADAMUM WESTERMANNUM: *Bedienaer des H: Evang: tot Worckum in Vriesland. Amst. by* CASP: LOOTSMAN 1692, *gevolgd door de Korte Beschryving van de oude Anzee-stadt Stavoren in welke aengewesen wordt hare ouderdom, opgangh, voortreffelykheyt, afgangh, declinatie ende jegenwoordigen stand door* A. WESTERMANNUM, *bedienaer des H: Evang: binnen Stavoren. Amst. by* CASP. LOOTSMAN, 1692. φ²—φ.

(*) Slijber? *Aanm. v. h. Bestuur.*

Spreekwoorden. »*Op zijn elf en dertigst*". DE NAVORSCHER vraagt op den omslag van zijne Mei-aflevering (1851) naar uitlegging en oorsprong van verschillende spreekwijzen. Van alle die vragen kan ik er slechts ééne beantwoorden: » op zijn elf en dertigste".

Dit gezegde is uit Friesland afkomstig. In deze provincie zijn *elf* steden: Leeuwarden, Bolsward, Franeker, Sneek, Dokkum, Harlingen, Stavoren, Sloten, Workum, Ylst en Hindeloopen. Het platte land wordt verdeeld in *dertig* Grietenijen. Wanneer er nu in vroegere jaren (ik meen tijdens de Stadhouderlijke regering) een besluit moest genomen worden in de raadsvergadering, dan werden *alle* die stemmen er toe vereischt, anders kon het niet gelden. Elke stad en grietenij had ééne stem, zoodat er *elf* en *dertig* behoorden verkregen te worden.

Daarom zegt men nu nog, als iets naauwkeurig moet geschieden: » gij wilt ook alles op zijn elf en dertigst hebben!"

F. C. W.

[Onze vrienden C. W. BRUINVIS en J. H. VAN DALE zijn voor denzelfden oorsprong.]

Anagrammen (*Nav.* I.; bl. 175; II.; bl. 336) *op Maria Stuart, op* Ἰησοῦς, *op Bacon, op Monk, op Nelson, op* » *Quid est Veritas*"? *Joh.* XVIII: 38. Het anagram op den naam van NAPOLEON I brengt mij nog de volgende te binnen, die te eeniger tijd eene plaats kunnen aanvragen in DE NAVORSCHER.

MARIA STUARTA:
Veritas armata.

Maar, zegt CAMDEN, deze letterverplaatsing is weinig overeenkomende met den regel: » dat de zin toepasselijk behoort te zijn op het karakter, de daden of het bedrijf van den persoon aan wien de naam ontleend is." De volgende verschikking is daarom beter:

MARIA STEWARDA, *Scotorum Regina:*

Trusa vi regnis, morte amara cado.

(Door overmagt uit mijne koningrijken verdreven, sterf ik eenen bitteren dood!)

De Franschen vonden het fraaije anagram

op den naam JEZUS, met eene toespeling op den bekenden tekst in de profetieën van JESAIAS:

» Als een lam wordt hij ter slagtbank gevoerd:"

ΙΗΣΟΥΣ:

Σὺ ἡ οἶς. *Gij zijt dat lam.*

Hieronder nog eenige Engelsche:

Sir FRANCIS BACON, *Lord Keeper:*

Is born and elect for a ric(h) speaker.

Belangrijk is dat op MONK:

GEORGIUS MONKE, *Dux de Albemarle:*

Ego Regem reduxi An°. Sa. MDCLVV (*).

Ik bragt den koning terug in het jaar 1660.

Een zeer gelukkig anagram was ook dat op HORATIO NELSON:

Honor est à Nilo.

Mijne eer (roem) begint van den Nijl.

[Bij uitstek schoon is het Anagram op de woorden van PILATUS: »*Quid est veritas?*" (»wat is waarheid?") *Joh.* XVIII: 38. »*Est vir qui adest*" (» Het is de man die bij u staat".)]

De oudste woorden (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 299); *het woord » Zak" bij alle volken; Johannes Goropius; het Neêrduitsch de oorspronkelijke taal.* Onder de geleerden, die zich door zonderlinge en onhoudbare stellingen hebben berucht gemaakt, mag vooral niet vergeten worden JOHANNES GOROPIUS (VAN GORP), naar zijne geboorteplaats *Hilvarenbeek* BECANUS genoemd. Deze, in 1518 geboren en in 1572 te Maastricht overleden, na in zijnen tijd geen kleinen roem als Natuur-, Genees- en Letterkundige behaald te hebben, beweerde niets meer of minder, dan dat de Nederduitsche de oudste van alle talen was, en dat zelfs alle eigennamen in het Hebreeuwsch hunne beteekenis uit de Kimbrische of Nederduitsche spraak ontleenden. ADAM zelf zou, volgens hem, Kimbrisch of Nederduitsch, zijns inziens hetzelfde, gesproken hebben. Hij verklaart ADAM door *Haatdam* [?], EVA door *Eeuwvat*, KAIN door *Kwaad eind*, METHUSALEM door *Maak u zalig*, NIMROD door *Neem brood*, NOACH door *Noodächt*. De lezers van DE NAVORSCHER hebben voorzeker aan deze staaltjes zijner uitlegkunde genoeg. De volgende opmerking heb ik intusschen niet van vernuft ontbloot gevonden. Het woord *zak* is aan bijna alle talen gemeen. Zoo zegt men *sakkos* in het Grieksch, *saccus* in het Latijn, *säck* in het Gothisch [? Zweedsch ?], *sac* in het Angel-Saksisch en Celtisch, *sack* in het Engelsch, Hoogduitsch en Deensch, *zak* in het Nederduitsch, *sacco* in het Italiaansch, *saco* in het Spaansch, *sak* in het Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch en Turksch, *sach* in het Teutonisch, enz. (†). Hij vindt de oorzaak dezer overeenkomst hierin, dat, toen bij de Babelsche spraakverwarring ieder zijns weegs ging, niemand der werklieden vergat zijn' zak mede te nemen. Zou de goede man bij het geven dezer verklaring wel aan het stekelige, dat er in ligt, gedacht hebben? Ik geloof het niet. M. *te Maastricht.*

(*) D'ISRAËLI, *Curiosities of Literature*, Vol. iii, p. 209.

(†) Het Fransch heeft *sac*, het Gothisch *sakkus*, het Lithuänisch *sakas*, het Russisch *sak*, het Kimbrisch *sach.* *Aanm. v. h. Bestuur.*

Petrus Forestus (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 156, 302—304); *Genealogie der Foreesten.* GOUDHOEVEN zegt in zijne optelling der leden van dit geslacht:

Noch hebben geleeft Heer ARENT, enz. Noch Meester PIETER VAN FOREEST, D. Medicyn te Dordrecht in 't jaer 1510, sterf en begraven aldaer in 't jaer 1543. hadde te wyve Jouffr. EVA VAN TEYLINGEN. Hy was mede uyt dese Stamme (als ooc JORDAEN VAN FOREEST, Bailliou van Bergen by Alcmaer, overleden An. 1559) nalatende onder ander kinders 5 sonen, als 1. Meester PIETER VAN FOREEST, vermaert D. Medicyn te Delft. 2. Meester DIERCK, enz. 3. Meester NANNINCK VAN FOREEST, Raet in den hoogen Rade in den Hage, gestorven An. 1592, 4. Meester JACOB, enz. ende 5. Meester JAN, enz.

Volgens KOK en HOOGSTRATEN was de zoo even genoemde JORDAEN in 1531 en 32 Thesaurier, en in 1535, 37 en 40 Burgemeester van Alkmaar, getrouwd met MARGARETA BEYERS, waarbij hij 17 kinderen verwekte, o. a.: NANNING, Raadsheer in den H. Raad en PIETER, vermaard geneesheer te Dordrecht, gehuwd met EVA VAN TEYLINGEN, de vader van den beroemden PETRUS FORESTUS en van MARGARETA en AUGUSTIJN, beide jong gestorven.

In het eerste geval is dus NANNING de *broeder*, in het laatste de *oom* van onzen PETRUS; in alle twee: PIETER zijn vader (tenzij men de beide haakjes bij GOUDHOEVEN wilde doen wegvallen). De meening van HOOGSTRATEN aannemende, volgen de leeftijden van vader, zoon en kleinzoon elkander zeer spoedig op en zoude de oom slechts vijf jaren vóór zijnen bejaarden neef zijn overleden. Dr. G. H. E. LUDEKING zegt dan ook in zijne *Dissert. de* PETRO FORESTO *Alcm.* (*Brielae* 1848) » Foretne JORDANUS FORESTUS avus nostri celeberrimi PETRI FORESTI?" en voegt er bij: » Si hoc verum sit, tunc pater nostri auctoris habitavit *Alcmariae* antequam *Dordrachi* sedem suam constituit, dum omnes auctores nominant hanc urbem illius natalem". Dit is echter onmogelijk, want reeds in 1512, 1513, 1516 en 1517 vinden wij PIETER onder de Raden van Dordrecht en eerst in 1522 werd PETRUS geboren.

Ten einde hieromtrent zekerheid te erlangen, heb ik de moeite genomen de *Observationes* van laatstgenoemde (ten getale van on-

geveer 1400) na te slaan, om onder zijne patiënten zijne naastbestaanden op te sporen, en vond daarin, behalve vele andere niet elders gedrukte bijzonderheden, hemzelven betreffende: JORDANUS FORESTUS, in 1554, 58 jaren oud zijnde, als zijnen vader; EVA VAN TEYLINGEN als zijne zeer beminde vrouw; NANNING, Licentiaat in de beide regten, een geleerd jongeling, THEODORUS en JACOBUS als zijne broeders; GEERTRUIDA en CLEMENTINA, als zijne zusters; AUGUSTIJN, een kind van vier jaren, als zijn zoontje en meer dan een VAN TEYLINGEN als zijne zwagers vermeld, zoodat mij uit dit alles de verkeerde voorstelling onzer geslachtrekenaars wegens de vader, echtgenoote en kinderen van PETRUS FORESTUS duidelijk bleek. In hoeverre hij nu aan zijnen Dordschen naam- en ambtgenoot verwant was, laat ik gaarne anderen ten onderzoek over. C. W. BRUINVIS.

De Predikant Johannes Cornelisz. Sylvius (*Nav.* I.; bl. 219, 306; II.; bl. 156, 192); *Bijschriften op hem door C. Barlaeus en Mr. Corn. van Lennep.* Bekend is de fraaije gravure van REMBRANDT, SYLVIUS afmalende met een digtgeslagen boek voor zich, waartegen zijne linkerhand aanleunt, terwijl de regter zich als buiten den ovalen rand vertoont. Men vindt en het volgende vers onder van C. BARLAEUS:

„Cuius adorandum docuit facundia CHRISTUM,
Et populis veram pandit ad astra viam,
Talis erat SYLVÎ facies. audivimus illum
Amsteliis isto civibus ore loqui.
Hoc Frisiis praecepta dedit; pietasque severo
Relligioque diu vindice tuta stetit.
Praeluxit, veneranda suis virtutibus, aetas,
Erudiitque ipsos fessa senecta viros.
Simplicitatis amans fucum contemsit honesti,
Nec sola voluit fronte placere bonis.
Sic statuit: JESUM vita meliore doceri
Rectius, et vocum fulmina posse minus.
Amstela, sis memor extincti, qui condidit urbem
Moribus, hanc ipso fulsiit ille Deo."

Daarna leest men:

» *Haud amplius depraedico illius dotes, Quas aemulor, frustraque persequor versu. P. S.*"

Om den rand bespeurt men de volgende woorden: » SPES MEA CHRISTUS. JOHANNES CORNELII SYLVIUS. *Amstelodamo-bat: functus S. S. Minist: aõs* 45. *et* 6. *menses. In Frisiâ, in Tyemarum et Phirdgum aõs* 4. *In Balc et Harich unicum. In Minnertsgae aõs* 4. *Slotis aõs* 2. *In Hollandiâ Slotis aõs* 6. *Amstelodami aõs* 28. *et* 6 *menses ibidemq. obiit aõ* 1638."

Naar dit werk van REMBRANDT nu heb ik eene zeer schoone teekening in kleuren voor mij door Jonkvrouwe CORNELIA PETRONELLA VAN LENNEP (geb. 6 Jan. 1773, overl. 24 Febr. 1799), waaronder mijn grootvader het lofdicht heeft geschreven, dat ik hier volgen laat:

» *Op deeze Afbeelding van* JOHANNES CORNELII SYLVIUS.

Graveerkunst stondt verbaasd, toen REMBRANDT'S fikse naald
't Gelaat van SYLVIUS op 't koper hadt gemaald.
Zij dagt hem zelv' te zien, en waande, in deeze trekken,
Niet slechts zijn aangezicht, maar ook zijn geest te ontdekken.
't Scheen dat Welspreekendheid zijn handen nog bewoog;
Nog las men Hoop en Liefde in 't altijd minzaam oog.
Maar, wierdt hierdoor zijn Beeld meêr duurzaamheid beschoren,
Geen wonder dat dit ook zijn' *NANICHT* kon bekooren!
Deez' volgt, daar Eerbied hier de hand aan Kunstmin boodt,
's Mans trekken door 't penceel, 's Mans Godsvrucht bij haar dood.
Ontijdig weggerukt in 't bloeijendst van haar leven,
Was dit Taf'reel het laatste ons door haar hand gegeven.
Zij stierf, verwelkt voor de Aard', maar rijp voor de eeuwigheid,
Van Vriend en Maag, maar van haare Oud'ren meest beschreid.
17$\frac{2}{27}$99. CORNELIS VAN LENNEP."

Boven het portret is een wit vak, waarop CORNELIA PETRONELLA'S afstamming van SYLVIUS op deze wijs aangeduid wordt:

» JOHANNES CORNELII SYLVIUS, Trouwde ALIDA ULENBORGH.

CORNELIS SYLVIUS, Trouwde MARGARETA DEYMAN.

JOHAN SYLVIUS, Trouwde AGNETA DE GRANDE.

CORNELIS SYLVIUS, Trouwde MARIA VERHAMME.

MARGARETA SYLVIUS, Trouwde DAVID VAN LENNEP.

CORNELIS VAN LENNEP, Trouwde CORNELIA HENRIETTA VAN DE POLL.

CORNELIA PETRONELLA VAN LENNEP, geb. 6 Jan. 1777, overl. 24 Feb. 1799."

J. H. VAN LENNEP.

[Zeer bevreemdend was ons het gebrek aan geheugen van Dr. P. SCHELTEMA, die, alhoewel (in zijn *Rembrand* bl. 54), zoo als wij met grond vermoeden, gebruik makende van het antwoord, hem op zijne *Bevoorregte* Vragen door J. H. JZN. JR. en V. D. N. gegeven, de *bron* vergeten heeft op te noemen, waaraan hij die inlichtingen verschuldigd was.]

Ghisbertus Fredericus (*Nav.* I.; bl. 314; II.; bl. 199). Hij kan, volgens de vraag, niet de persoon zijn, die in 1519 als Schepen van *Achttienhoven* genoemd wordt; doch de bedoelde geneesheer (?) woonde in 1581 met vrouw en drie kinderen te *Leyden*, op de Hooglandsche Kerkgracht, zoo als bevestigd wordt door een *Volksregister* van die stad, gemaakt in September 1581, alwaar op bl. 166, het volgende huisgezin voorkomt:

» GYSBERT FREDERICUS, van *Amsterdam.*
NICLAESGEN, zyn huysvrouw.
MARITGE WILLEMS, zyn dienstmaecht.
NEELTGE, FREDERIC, AEFGEN } haerl. beyder kindren.

In deselfde huysinge, FREDERIC, die zy houden om goetswille."

Hij had zich als gehuwd Student aan de Leydsche Hoogeschool laten inschrijven, doch wordt ten jare 1583 in de Registers niet meer gevonden.

Er zijn nog andere bronnen te Leyden voorhanden, waaruit men bijzonderheden omtrent GYSBERTUS FREDERICUS, als geneesheer, putten kan, altijd verondersteld, dat hij vóór 1575 en na 1583 te *Leyden* mogt hebben gewoond. .. ELSEVIER.

Augustinus de Colenaer (*Nav.* I.; bl. 346; II.; bl. 230; vgl. III.; bl. 44); *Marcus de Coelenaer; Jacques de Colenaer, Roseana Coleners.* Het berigt van V. D. N., dat er een Latijnsch handschrift van dien AUGUSTINUS DE COLENAER in het *Album* van MARTINUS ROSIUS (?) gevonden wordt, deed mij vermoeden dat hij aan de Leydsche Hoogeschool kon hebben gestudeerd, en waarlijk, bij onderzoek in het *Register* van 1581—1592, bevattende de namen van personen, die vrijdom van Stedelijke accijnsen genoten, blijkt dat AUGUSTINUS DE COLENAER, geboren te *Antwerpen*, en in de Letteren aan de Leydsche Hoogeschool studerende, ook dat voorregt als student mogt deelen.

Uit datzelfde *Register* mag worden afgeleid dat hij, den 22sten Nov. 1585, de stad had verlaten, waarschijnlijk ten gevolge zijner promotie, en zich toen te 's Hage of te Amsterdam (?) nedergezet. In 1581 woonde hij op den *Ouden Ryn*, bij den schipper WILLEM JACOBS RUYSCH, en in 1582 bij zijnen stadgenoot Mr. PIETER BAILLY, van Antwerpen (Schoonschrijver en Onderschermmeester bij Mr. LUDOLF VAN CEULEN (*), Hoogleeraar in de Wiskunde te Leyden).

Andere berigten heb ik over hem niet aangetroffen, doch wat den naam betreft, kan ik nog opteekenen, dat MARCUS DE COELENAER op den 19den April 1586 als poorter te Leyden is aangenomen, voor wien borg bleef STEVEN BAILLY [PIETER's broeder?], van Luik.

In het reisverhaal van CORNELIS MATELIEF (1606) wordt, als Opperkoopman op het schip de *Zwarte Leeuw*, genoemd JACQUES DE COLENAER, die met verscheidene anderen in de lucht is gesprongen, bij gelegenheid van het plunderen van het schip *Sante Cruz.* Zie *Begin en Voortgang der O. I. Compagnie*, A°. 1646, II.; bl. 38.

Deze DE COLENAER's kunnen wel tot het Belgische geslacht behoord hebben, dat zich COLENERS heette, en waarvan zich eenigen in de Letterkunde bekend hebben gemaakt, onder anderen ook eene vrouw, ROSEANA COLENERS (†1560), wier verzen met de poëzy van meer Vlaamsche dichteressen eerstdaags te *Leuven*, door bezorging van de Heeren A. ANGZ. ANGILLIS en EDWARD VAN EVEN, het licht zullen zien. .. ELSEVIER.

(*) Zie over hem MEURSIUS, *Athen. Bat.*, p. 344, en ook de *Kronyk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, A°. 1846, bl. 351—359.

Johannes Capito (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 213); *Mr. Pieter Capito.* Omtrent JOH. CAPITO heb ik niets anders te berigten dan ik reeds gedaan heb: doch wat den *geslachtsnaam* betreft, dien heb ik teruggevonden in Mr. PIETER CAPITO, chirurgijn te Leyden. Hij had, den 7 October 1594, de volgende getuigschriften aan de Burgemeesters van die stad ingeleverd wegens door hem uitgeoefende operatiën van den steen:

» Mr. PIETER CAPITO heeft Burgermeestren gethoont de volgende Certificatiën van steenen by hem gesneden:

20 *July* 1587. Attestatie van Mr. JAN CORNELIS GROEN, zyn Mr., die hy ij jaren bygestaen heeft tot *Delft.*

17 *Sept.* 1587. Certificatie van *Rotterdam* van een steen aen een Kint van vyf jaren.

14 *Oct.* 1587. Certificatie van *Delft* van 2 steen.

17 *July* 1588. Certificatie van *Utrecht* van een steen aen één, out $3^1/_2$ jaer.

17 *Feb.* 1589. Van *Reenen*, een steen aen één, oud 9 jaer.

9 *Dec.* 1590. Van *Tiel*, een steen van één, out omtrent 4 jaer.

5 *July* 1591. Certificatie van *Schoonhoven* van drie gesnedenen."

In de *Gerechtsdagboeken*, waaruit deze post getrokken is, komen nog meer zulke Certificatiën voor, met opgave van den naam des kinds en van zijne ouders; alsmede blijkt er uit dat tot dergelijke heelkunstige bewerkingen verlof moest worden gevraagd.

.. ELSEVIER.

Duivekater (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 300, 329), *of Deuvecater, als geslachtsnaam.*

Het is nog al merkwaardig dat dit woord ook als familie-naam voorkomt van zekeren bakker, reeds ten jare 1450 in *Leyden* woonachtig.

Ook waren, in het begin der 17de eeuw, naamgenooten van hem te *Haarlem* gevestigd; een hunner was te *Leyden* als poorter aangenomen, blijkens den volgenden post, in een der *Poorters-Registers* voorkomende:

» 3 *Mei* 1632. JAN PIETERZ. DEUVECATER, Couckebacker van Haerlem, is op te getuychenisse ende onder de borchtochte van PIETER STEVENS en STEVEN PIETERS. VAN BROUCKHUYSEN, als poorter deser stede aengenomen. Ontf. iij gl. VI *ß*."

Misschien heeft dit bakkersgeslacht zijnen naam ontleend aan de bijzondere soort van koek, dien het bakte; of wel heeft de koek

zijnen naam ontleend aan dien van den Leydschen DEUVECATER. .. ELSEVIER.

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Nav*. II.; bl. 28.; III.; bl. 22). *De ghemeene Duytsche Spreekwoorden Adagia oft Proverbia ghenoemt; Campen* 1550, zijn op de boekverkooping van F. WATER voor *f* 16 verkocht en naar Engeland gezonden. Op die veiling vond men niet *Les Proverbes Anciens*, *Flamengs* etc. par Mr. FRANÇOIS GOETHALS, *Anvers* 1568, doch wel S. ANDRIESSOON *Duytsche Adagia oft Spreeckwoorden*. Thantw. 1550, klein 8°., welke toen in handen kwamen van Mr. W. C. ACKERSDYCK, die het werk nog wel zal bezitten. .. ELSEVIER.

Wilhelmus Johannes Snethlage (*Bijblad*, bl. xii). Ik neem de vrijheid het Bestuur van DE NAVORSCHER opmerkzaam te maken op eene fout, voorkomende in het *Bijblad*, bl. xii, waar W. J. SNETHLAGE gezegd wordt *Predikant te Dordrecht* geweest te zijn, A°. 1731, *Prof. te Deventer in* 1726. Dit strijdt geheel met hetgeen BRANS in zijn *Kerk. Register van Zuid-Holland* meldt, waar W. J. SNETHLAGE wordt gezegd als *Prop*. gekomen te zijn in 1728 te *Schipluiden*, in 1731 te *Dordrecht* en in 1741 *aldaar* overleden te zijn. Hoe kan hij dan in 1726 Prof. te *Deventer* geweest zijn?

SCHOTEL meldt hier ook niets van in het *Kerkelijk Dordrecht*, II.; bl. 332—338, maar zegt integendeel: » hij was geen geleerde."

E. A. P.

[E. A. P. heeft gelijk: er had moeten staan: *proponent*.]

Raadsel op » Ireland' (*Bijblad*, bl. xiii). Dit raadsel heb ik vóórlang gevonden op den muur van DE GROOT's kamer te *Loevestein*. Wie of het daarop geschreven mag hebben?

A. & A.

Comansgilde (*Nav*. I.; bl. 347; II.; bl. 230, 231). Het volgende kwam ons ter inzending niet ongeschikt voor: » Lorsque l'organisation des métiers eut acquis tout son développement, vers la fin du XIIIe siècle, la haute bourgeoisie forma, par opposition aux gens des métiers, une confrérie (*gilde*) ou corporation propre, dont les membres portent par excellence le nom de *poorters*, et en quelques endroits celui de *Comans*, *Comannen*, expression dont l'étymologie est contestée. — Ils étaient portés sur des régistres particuliers, tels qu'il en existe encore parmi les archives municipales d'Audenarde et de Gand, continués depuis le treizième jusqu'au seizième siècle. Ces régistres portent le titre de *Comannenboeck* et plus tard celui de *Poorters-guldenboeck*. On regarde communément l'expression *Comansghulde* comme identique avec celle de *Koopmans-gilde*, confrérie des négocians." (Zie: *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques*, *jusqu'à l'année* 1305, *par* L. A. WARNKOENIG, *traduite de l'allemand*, *avec corrections et additions de l'auteur*, *par* A. E. GHELDOLF. *Tome II. Bruxelles*, M. HAYEZ, *Imprimeur de l'Académie*, 1836, page 238 et 239, et les Notes 1 et 2, waaruit het bovenstaande, aanmerkelijk verkort, is overgenomen.

J. H. VAN DALE.

Nederlandsche de Valois' (*Nav*. II.; bl. 27, III.; bl. 16). Uit het *Lidmatenboek* der Hervormde Gemeente te *Sluis*, teekende ik aan:

» 6 *Julij* 1614. Met att.—LIEVEN DE VALLOIS en NEELKEN BAUDEWIJNS zijne huisvrouw."

» 7 *Maart* 1619. Met belijdenis. — WILLEM DE VALOIS, soldaat onder Kap. DE POTTER."

» 11 *Julij* 1627. Met att. — WILLEM DE VALOIS en APOLLONIA DE MUNCK, *uxor*."

J. H. VAN DALE.

De Santhorstsche Geloofsbelijdenis (*Nav*. II.; bl. 27; III.; bl. 17, 18). *Santhorst*, bij Wassenaar, was de buitenplaats van PETRUS BURMANNUS *Secundus*, toen de verdediger met HIERONYMUS DE BOSCH, MATTHYS TEMMINCK, DANIËL HOOFT en anderen, van de nagedachtenis van HUGO DE GROOT, OLDENBARNEVELD enz. tegen Ds. P. HOFSTEDE, welke verdediging ook en wel vooral in het Latijn, zelfs met *Carmina Macaronica*, werd volgehouden.

SCIOLUS.

I. H. S. (*Bijblad*, bl. ii, iii). Ik heb voor mij twee kwitantiën, afgegeven in 1598 en 1602, op welke dit teeken op eene bijzondere wijze voorkomt. De eerste kwitantie is afgegeven door zuster VICENTYNE BONNET, moeder van de Graauwzusters binnen Brugge, en en de tweede door zuster JAKEMIJNKE WIJS, moeder onweerdig van het Graauwzusterhuis in den ouden zak. Beide moeders zeggen, dat zij t'oirkonde der waarheidt haar handteeken onder de kwitantie gesteld hebben, 't welk op de volgende wijs is geschied:

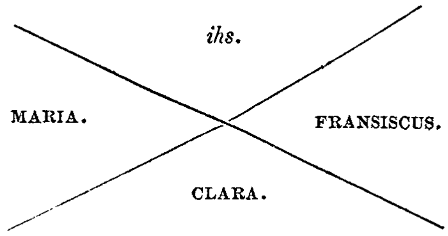

J. H. VAN DALE.

» *Pictorum aliquot celebrium Effigies*" (*Bijblad*, bl. xiv). Men verzoekt ons de lezers van 't aldus betitelde stuk op de volgende misstellingen opmerkzaam te maken:

Aldaar r. 27 v. b. staat: *Bruillensis;* het moest zijn: *Bruxellensis*. — r. 29 v. b. staat: *Dionatensis;* lees *Dionantensis*. — r. 30 moest achter QUINTINUS MESIUS het woord *Antverpianus* gevonden worden.

IJzeren Kooijen (*Nav.* I.; bl. 21, 44, 75, 135,164,198; II.; bl.30,97,157). Speelt mijn geheugen mij geen parten, dan heb ik van ALEXANDER gelezen, dat hij zijn' veldheer CALLISTHENES, na hem eerst gruwzaam verminkt te hebben, in eene ijzeren kooi het leger achterna deed voeren. V. D. L.

[Ten onregte mistrouwt V.D. L. zijn geheugen. Het is waar: KALLISTHENES, met HERMOLAÜS en velen op ALEXANDER ontevredenen, tegen dien Koning zaamgezworen, werd zóólang, alhoewel verminkt, in eene ijzeren kooi het leger nagevoerd, tot men door gif aan zijne martelingen perk stelde.]

Trekbrief met de Kroon (*Nav.* I.; bl. 58; II.; bl. 32, 127; vgl. III.; bl. 81). Aangenaam zou 't mij zijn, wanneer W. J. A. M. (*Nav.* I.; bl. 58) mij wilde opgeven, uit wien hij de aangehaalde woorden heeft ontleend:

„De trekbrief met de kroon,
„Die op 't Driekoningsfeest te koop wordt aangeboôn."—?

De woorden staan mij voor den geest, maar ik weet ze niet te huis te brengen. Overigens neem ik de vrijheid hem te doen opmerken, dat het zingen met de ster, de trekbrief, de koningskaarsjes, de bonekoek en 't kaarsjespringen, alles tot denzelfden cyclus behoort. Bij 't lezen van zijne vraag stelde ik over dat alles mijne herinneringen op 't papier; maar mijn opstel werd te groot voor DE NAVORSCHER (*), en aaneenschakeling van drukten verhinderde mij om op de enkele vragen behoorlijk te antwoorden. Welligt geef ik 't een en ander ter plaatsing in eenig maandwerk. Kan ik er hem genoegen mede doen, dan heb ik een exemplaar van Trekbrief en Kroon ten beste. SCHULTZ JACOBI,
Predikant te Rotterdam.

Versus Retrogradi, recurrentes of reciproci; Protei; Serpentini; Versus Concordantes; Centones; Versus echici of echoici; correlativi; leonini of aequivoci (vgl. *Bijblad*, bl. xvii). Nog iets betrekkelijk Latijnsche verzen. Van de verschillende soorten van *versus retrogradi* (zie *Nav.* I.; bl. 122, 174, 175, 205, 263, 278) vindt men nog voorbeelden bij SCALIGER, *Poëtice*, l. II. (*Hyle*) c. 30 en 42, en in het *Woordenboek* van FACCIOLATUS op de woorden *Reciprocus* en *Recurro*, waar ook opgegeven wordt dat de verzen *Laus tua*, enz. (*Nav.* I.; bl. 263) vervaardigd zijn door FRANCISCUS PHILELPHUS en op Paus PIUS II slaan. Bij het in DE NAVORSCHER I.; bl. 357 en 358 medegedeelde behoort het volgende, uit SCALIGER, *l. l.* II. 30 genomen: » nos versum unum » commenti sumus, quem *Proteum* nominavi» mus: cuius verba toties sedes commutare » queunt, ut innumeras pene facies ostendant:

Perfide sperasti divos te fallere PROTEU."

(*) Dat is jammer. *Aanm. v. h. Bestuur.*

De berekening laat ik aan anderen over. Een kunstig *carmen serpentinum* (zie *Nav.* II.; bl. 65) komt voor bij MARTIALIS IX. 98:

Rumpitur invidia quidam, carissime IULI,
Quod me Roma legit; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, *caet.*

Verzen in den smaak van het grafschrift op Mr. JOAN BEETS (zie *Nav.* II.; bl.26; III.; bl. 12) heeten volgens SCALIGER, II. 30 (alwaar ook *Et canis*, caet. gevonden wordt) *concordantes* en zijn eene *species sane plebeia.* Op bl. ii van *Nav. Bijbl.* had men ten opzigte der *Centones Virgiliani* nog kunnen verwijzen naar FABRICII *Bibl. Lat.* I. 382 en opgeven dat in FABRIC. *Bibl. Graeca cur.* HARLES. I. 553 en X. 730 de vraag behandeld wordt of de *Homerocentra* aan EUDOXIA (EUDOCIA), dochter van den wijsgeer LEONTIUS en gemalin van THEODOSIUS II, of aan EUDOCIA MACREMBOLITISSA, achtereenvolgens gemalin van CONSTANTINUS DUCAS en ROMANUS DIOGENES, of wel aan geene van beide moeten worden toegekend. Na de reeds behandelde verssoorten komen hier nog in aanmerking de *versus echici* of *echoici*, de *correlativi* en inzonderheid de *leonini*, of, zoo als men ze volgens SCALIGER II. 29 ook wel noemde, *aequivoci. Echoici* zijn zulke verzen, in welke op het einde eene of meer lettergrepen met even zoo vele voorafgaande in klank overeenstemmen en deze als eene echo beantwoorden. SCALIGER geeft ons onder andere deze voorbeelden: *Femina dira viri nex est et terribilis lis. — Quisnam clamor? amor; quisnam furor? uror*, en, van zijn eigen maaksel: *Quidnam significat* SCALIGER? *Aliger. — Alatum podagrae mancipium est? pium est.* Men vergelijke ook FACCIOLATUS i.v. *Echoicus.* Wat *versus correlativi* zijn, leert men het best uit dit voorbeeld, insgelijks bij SCALIGER, II. 30:

Pastor, arator, eques, pavi, colui, superavi,
Capras, rus, hostes, fronde, ligone, manu.

Leonini zijn hexameters en pentameters, waarin de twee eindlettergrepen van het tweede lid op die van het eerste lid rijmen. OVID. *Metam.* II. 398: colligit *amentes* et adhuc terrore *paventes.* TIBULL. I. 4: *oscula; pugnabit*, sed tamen apta *dabit.* III. 3: TAENARE, sive *tuis*, sive, CARYSTE, *tuis.* Meer voorbeelden uit VIRGILIUS, OVIDIUS, PROPERTIUS, SILIUS ITAL. treft men aan bij VOSSIUS *Lat.Prosod. in usum Schol. Holl. ac West-Fris.* (L.B.1827)p. 244 et 247, in het *Woordenboek* van FACCIOLATUS op *Leoninus* en bij de schrijvers aangehaald door VAN SANTEN op TERENTIANUS MAURUS, p.217. SCALIGER zegt dat hij niet weet van waar de naam *leoninus* zijn' oorsprong heeft. Het schijnt wel dat het vers dus genoemd is naar een' LEO, doch naar welken is onzeker. Het komt VAN SANTEN, t. a. p., bl. 216, het waarschijnlijkst voor, dat men den-

ken moet aan dien LEO, die op het einde der vijfde eeuw bloeide, een vriend was van SIDONIUS APOLLINARIS, eene hooge waardigheid bekleedde bij den Gothischen Koning ALARIK en voor den eersten dichter zijner eeuw gehouden werd. Deze zou het eerst opzettelijk zoodanige verzen in zijne gedichten gebragt hebben, terwijl zij bij de Ouden slechts als toevallig ontstaan moeten beschouwd worden.

J. C. D.

Huwelijk van Frank van Borselen met Jacoba van Beijeren (*Nav.* I.; bl. 186, 240). Eere aan het Bestuur te *St. Maartensdijk*, dat het gemeentehuis aldaar weet te versieren met voorwerpen van geschiedkundige waarde, welke elders vaak, door onkunde en onverschilligheid, verwaarloosd en vernietigd worden (zie III.; bl. 2.).

Aangaande FRANK VAN BORSELEN en JACOBA VAN BEIJEREN lees ik, dat het huwelijk dezer vorstelijke personen openlijk in de kerk te *St. Maartensdijk*, op het eiland *Tholen*, werd voltrokken in 1434. Zie J. P. AREND, *Vaderl. Geschied.*, D. II., 2de st., bl. 522; REIJGERSBERGH, *Kron. van Zeeland*, II.; bl. 202; VAN WIJN op WAGENAAR, 3de st., bl. 101.

Maar zoude het uit een Trouwboek te *St. Maartensdijk*, of door iemand der HH. Navorschers aan het licht kunnen gebragt worden, *op welken dag* in 1434 dit aanzienlijk paar aldaar in den echt trad?

P. FRET.

Napoleon te Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229; II.; bl. 321; *Bijblad* bl. iii). Tijdens zijn verblijf te Amsterdam bezocht NAPOLEON het *Trippenhuis*. Van daar terugkeerende reed hij juist de *Halsteeg* in, toen de vuilnisman daar bezig was zijn werk te verrigten. Met het geroep van » de Keizer! de Keizer!" wilde de een en ander hem aansporen om dóór te rijden en ruim baan te maken. Maar de vuilnisman stoorde zich daaraan weinig, en vroeg eenvoudig of er een Doctorskoets was? Zoo neen, dan moest de koets zoo lang wachten, tot hij de halve straat zou hebben bediend, en de *Pieter-Jacob-Dwarsstraat* kon inrijden. Intusschen haastte de man zich wat hij kon, liep zichzelven driemaal omver, en de Keizer kon tegen wil en dank stil staan, en wachten — op een vuilniskar. Van die omstandigheid was ik toevallig als kind ooggetuige.

Later vertelde men, dat de vuilnisman op het stadhuis was ontboden om zich te verantwoorden, dat hij zich werkelijk had verantwoord met zijne instructie, waarin hem alleen geoorloofd was voor een Doctorskoets uit te halen (zeer natuurlijk: wie wist er van een' Keizer toen hij die aanstelling kreeg?); dat hij evenwel, om des Keizers wil, met de zoogenaamde *zes weken* was gestraft; maar het intusschen van onderscheidene kanten en in stilte zóó goed had gehad, dat hij zijne straf wel *zes maanden* had willen dragen.

S. J.

Napoleon te Delft (vgl. *Bijblad* bl. iii, xi). Op bl. iii van het *Bijblad* van DE NAVORSCHER worden allen, die zich iets herinneren van het bezoek van NAPOLEON in ons vaderland, kort na onze inlijving in Frankrijk, ten jare 1811, uitgenoodigd om zulks mede te deelen. Daarom wil ik gaarne ter neder schrijven, wat ik mij van dat bezoek te *Delft* herinner.

Prachtig en grootsch en fraai beschilderd waren de eerebogen, op eenigen afstand buiten de Haagsche en Rotterdamsche poorten opgerigt; in mijne verbeelding zie ik ze nog, die trotsche gevaarten, met hunne N's en arenden daarop.

De Keizer kwam en werd ontvangen door Maire, Adjunct-Maire en de overige Leden der Regering aan een dier eerepoorten. Hij nam vervolgens met de Keizerin, die eenigen tijd later aankwam, terwijl hij steeds door zijnen Mameluk, ROUSTAN, vergezeld werd, zijnen intrek in het gebouw van de *Fundatie der Vrouwe* VAN RENSWOUDE, dat men ten gevolge der tiërcering had moeten ontruimen, ten einde de beide overige Fundatiën, te 's Hage en Utrecht, uit de verminderde fondsen in stand te kunnen houden. (In 1814 werd dit gebouw, door de Regering van Delft aangekocht, aan het Rijk geschonken en voor de *Artillerie- en Genieschool* ingerigt. Thans is er de *Akademie voor Burgerlijke Ingenieurs en Kweekelingen voor den Handel* in gevestigd.)

Men zegt dat de Keizer in dit gebouw een zeer eenvoudig middagmaal gebruikt heeft, dat voornamelijk uit eijeren bestond.

Mr. J. VAN DER LELY, van Oudewater, later Wapenkoning van het Rijk der Nederlanden — toen zonder middel van bestaan — had eene vlag, met het opschrift: NAPOLEONI UNICO, uit zijne woning gehangen, en reed op een wit paard als een dolleman door de stad.

De lijfwacht des Keizers was vóór en aan de overzijde van bovengenoemd gebouw, op het *Oude Delft* geschaard. Er bevonden zich vele Hollanders onder de roode lansiers van de Garde.

NAPOLEON nam de Rijksmagazijnen in oogenschouw. Aan den ingang van het groote Magazijn op *de Geer*, stonden twee prachtig gebeeldhouwde, indien wij ons wel herinneren, 24 ponders. Deze waren een geschenk geweest van de Regering der vrije stad *Lubeck* aan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, en met allerlei sieraden uitgebeiteld. Zij gaan in plaat uit. NAPOLEON, deze stukken ziende, beval dadelijk (*) dat ze naar het leger moesten vervoerd worden,

---

(*) Men zegt dat hij, de hand op een stuk leggende, uitriep: „*c'est à moi!*"

hetgeen ook plaats had. Bij den terugtogt uit Rusland werden zij door de Pruissen buit gemaakt, en staan zij, naar men ons verzekerde, thans voor het Koninklijk Tuighuis te *Berlijn*.

Terwijl wij toen ter tijd slechts den leeftijd van negen jaren bereikt hadden, herinneren wij ons geene meerdere bijzonderheden van het verblijf des Dwingelands in onze vaderstad. C.

I. H. S. (*Bijblad* bl. ii, iii, xxxii); *Glas door J. C. Leensvelt in de Hooglandsche kerk geplaatst.* Over de beteekenis dezer letters is in DE NAVORSCHER reeds veel gezegd; ik voeg hierbij het volgende besluit, getrokken uit de *Burgermeestren Gerechtsdagboeken* van Leyden, B. fol. 62.

» Die van de Gerechte deser stede hebben goet gevonden ende geordonneert dat het glas by JAN CORNELIS LEENSVELT in de Hogelantse Kercke doen stellen (!), hebbende een *brandende hert*, met deze letters *I. H. S.* en verder dese devyse:

Laet ons by Jesum Christum blyven,
Al ist dat die geleerden kyven:

op Maendage naest comende sal worden wtgenomen ende de voors. LEENSVELT thuys gesonden, en dat by provisie die open plaetse met wit glas sal worden toegestopt.

Gedaen den xvij Nov. XVI^C eñ zes eñ twintig." .. ELSEVIER.

Portret eens onbekenden; Het Geslacht de Moor (*Bijblad*, bl. xix). Later vond ik een ander wapen van DE MOOR op de *Wapenkaart* achter de *Kronyk van* SMALLEGANGE, die ik bij mijn vorige stuk niet bij de hand had; welk wapen mij voorkomt meer vertrouwen te verdienen, dan het eerst door mij opgegevene, dat in een boek met geteekende wapens gevonden wordt, waarop men niet altijd met zekerheid kan afgaan. Ik voeg hierbij drie wapens van DE MOOR, welke, zoo ze al niet mogen dienen tot opheldering van het bewuste portret, mogelijk aan de Navorschers een hulpmiddel zullen verstrekken tot opsporing van meerdere bijzonderheden omtrent een geslacht, waaronder zich vele beroemde personen bevonden, en waarvan niet veel bekend schijnt.

Behoorde b. v. de schilder KAREL DE MOOR, die op den 25sten Febr. 1656 te Leyden geboren werd, tot deze familie? C. K.

[De wapens, door C. K. voor ons afgemaald, zijn te beschrijven als volgt:

N°. 1. *d'Or, à tête de Maure, tortillée d'argent.*

N°. 2. *d'Or, à la fasce de gueules, accompagnée de trois têtes de Maure, tortillées d'argent* (*posées* 2 *et* 1).

N°. 3. *De sable, à six coquilles d'argent, posées* 3, 2 *et* 1.

of: N°. 1. *Op schild van goud, een Morenhoofd, gebonden met zilver.*

N°. 2. *Op schild van goud, een balk van keel, met drie Morenhoofden, gebonden met zilver, twee boven en een onder.*

N°. 3. *Op schild van sabel, zes St. Jacobs-schelpen van zilver*, 3, 2 *en* 1.

N°s. 2 en 3 zijn volgens de *Wapenkaart* achter de *Kronyk* van SMALLEGANGE.]

Het Kasteel Grunsfoort (*Nav.* II.; bl. 181, 182, 261, 323, 354). Wie over 't Huis Grunsfoort als *versterkten burg*, als *vorstelijk jagtslot*, als *leenroerig en open huis* en als *bijzonder eigendom* een belangrijk en wel geschreven stuk wil vinden, raadplege de *Geldersche Volks-Almanak voor het jaar* 1853, alwaar de Heer P. NIJHOFF aan FARMERSON's begeerte naar inlichting kan gerekend worden te hebben voldaan. Het loopt van bl. 108—138.

Christiaan Meese; Christiaan Meeuse (*Bijblad* bl. xxii). Zonder eenig narigt te kunnen geven aangaande dezen regtsgeleerde, wil ik evenwel vragen: Is het niet gewaagd en gezocht (zie III.; bl. 7) om eenen MEESE uit het begin der XVIIde eeuw te willen vinden in den welbekenden Zeeuw en braven Christen-Leeraar CHRISTIAAN MEEUSE, geboren te *Vere*, den 16den Febr. 1764, en overleden op *den Hoek*, den 1sten September 1838? Zeker is het dus, dat deze de bedoelde regtsgeleerde niet was. En als men het leven van C. MEEUSE, door hem zelven beschreven, nagaat, waarin MEEUSE van zijnen vader GIDEON KORNELISZ. en van zijnen grootvader KORNELIS TEUNISSE spreekt als van eenvoudige visschers en loodsen, hetzelfde beroep, dat ook onze CHRISTIAAN MEEUSE uitoefende, totdat hij in 1803 geroepen werd om een visscher van menschen te worden, dan houdt men het aldra voor even zeker, dat CHRISTIAAN MEEUSE ook geen afstammeling van den regtsgeleerden CHRISTIANUS MEESE zal geweest zijn. P. FRET.

Spreekwijzen. De Fransche slag. Noch het antwoord van VAN DALE, noch dat van F. R., op de vraag, I.; bl. 347 (zie *Nav.* II.; bl. 233 en *Bijblad*, bl. v) kan mij regt voldoen. Ik zou denken, dat de *Fransche slag* te huis behoorde bij koetsiers, die met vier paarden rijdende, op eene bijzondere wijze met hunne zweep wisten te klappen en hunne voorste paarden te raken. Misschien was die kunst van een' of anderen Franschen koetsier geleerd, doch niet *in* den, door VAN DALE bedoelden tijd, want lang *voor* dien tijd heb ik van Franschen slag hooren spreken en dien zien uitoefenen op een vierspan, dat dan zoo veel te vlugger (Franscher, zoo men wil) ging loopen.

M. J. Z.

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen (*Nav.* I.; bl. 348; II.; bl. 238—240). In een oud en wonderlijk geschrift, betiteld: *The interesting*

Narrative of the Life of OULANDAH EQUIANO, *or* GUSTAVUS VASSA, *the African, written by himself,* en te Londen bij inteekening in 1789 uitgegeven, lees ik het volgende:

» Terwijl wij (in 1784) hier (te Nieuw York) lagen, viel er eene gebeurtenis voor, die mij allervreemdst toescheen. Op een mooien dag zou er een boosdoener worden opgehangen, doch met de voorwaarde dat, zoo eenige vrouw, met niets aan dan haar hemd, den man onder de galg trouwen wilde, zijn leven gespaard zou blijven. Dit buitengewone voorregt werd ingeroepen; eene vrouw deed zich voor en de huwelijksplegtigheid werd voltrokken." *Ald.* Vol. II, p. 224. — R. WRIGHT in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 84.

Bijzondere Geheugeniskracht (*Nav.* I.; bl. 350; II.; bl. 262, 324; *Bijblad* bl. vii) *van Grotius.* Als eene bijzonderheid omtrent het geheugen van HUGO DE GROOT vindt men in de *Letteroefeningen, Mengelwerk* 1809 bl. 39—41, hoe deze beroemde landgenoot op zekeren tijd volgens het bevel der Staten van Holland, eenige krijgsbenden gemonsterd hebbende, niet alleen terstond daarna al de krijgsknechten, welke hij nooit te voren gezien had, van wezen kende, maar hen ook zonder te haperen allen bij name kon noemen.

Een ander niet minder opmerkelijk staaltje van dezelfde hoedanigheid is het volgende: Als DE GROOT in den jare 1645, op zijne reis uit Frankrijk naar Zweden door Holland, te Amsterdam was gekomen, om zich van daar naar Hamburg te begeven, werd hij in de eerstgemelde stad niet alleen door Burgemeesteren plegtig verwelkomd en van stads wege ter maaltijd onthaald, terwijl zij ook het schip tot zijn overtogt lieten bestellen, maar hij werd ook door hen op den morgen van zijn vertrek statelijk uitgeleid, gaande tusschen hen van den Dam te voet langs het Water naar de Nieuwe Stads-Herberg aan het Y. Terwijl zij hier eene pooze bij hem vertoefden, alzoo zijn reistuig nog niet was aangekomen, merkte GROTIUS iets op wegens het opschrift van zeker uithangbord, dat hij op het Water gezien en hetwelk zijne oplettendheid bijzonder getrokken had. Een van het achtbaar gezelschap betuigde hierop zijne verwondering dáárover, dat hij, schoon onder de wandeling in aanhoudend en ernstig gesprek gewikkeld, nog acht geslagen had op een uithangbord en onthouden wat daarop te lezen stond. DE GROOT gaf hierop te kennen, dat er niet één zulk een bord op den ganschen weg was, hetwelk hij niet gade geslagen, en waarvan hij het opschrift niet gelezen had, en dat hij ze allen achter elkander zou kunnen opnoemen. Dit scheen naauwelijks geloofbaar; men verzocht hem daarvan eenig nader bewijs te geven. Hij beschreef ze daarop allen, met bijvoeging van hetgeen er op te lezen stond, doch in eene omgekeerde orde, zoodat hij eerst noemde hetgeen hij het laatste gezien had enz. opdat het gezelschap langs denzelfden weg terugkeerende, zich des te ligter zou kunnen overtuigen dat hij niet gemist had, en men bevond met der daad tot elks hoogste verwondering, op den teruggang, geenen misslag in zijne opgaven, voor zoo ver men in staat was zich die te herinneren.

J. SCHREUDER.

Gedenksteen voor Zacharias Janse te Middelburg (*Bijblad,* bl. xii). HH. Bestuurderen van DE NAVORSCHER om verschooning vragende, als hen onwillekeurig op een dwaalweg gebragt hebbende, zoo verzoek ik hen in het eerstvolgend *Bijblad* te vermelden dat de gedenksteen voor JANSE niet te *Vlissingen* maar te *Middelburg* in een der buitenzijmuren van de Groote Kerk is geplaatst.

LUDOLPH, *te Vlissingen.*

Verbodschrift tegen de Jezuieten (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 304). Toen de vraag van den Heer C. W. BRUINVIS mij onder de oogen kwam, nam ik, bij gebrek aan andere werken, de *Histoire de la Compagnie de Jésus* van CRÉTINEAU JOLY in handen, en ik maakte het volgende uittreksel, dat ik eerst voornemens was als antwoord op de bewuste vraag in te zenden. Zie hier het verhaal van C. J. aanmerkelijk verkort:

PETRUS CODDE, Aartsbisschop van *Sébaste,* door het hof van Rome tot apostolisch vicaris van Holland benoemd, was, even als zijn voorganger JAN VAN NEERCASSEL, Bisschop van *Castorie*, een warm voorstander van de leer van JANSENIUS en dus, het behoeft schier niet gezegd te worden, een gezworen vijand der Jezuiten. Deze laatsten nu bewerkten, dat de Paus den Aartsbisschop uit zijne betrekking ontsloeg (3 April 1704) en in zijne plaats zekeren THEODORUS COCK benoemde. De Staten-Generaal echter konden aan dit besluit hunne goedkeuring niet hechten; zij begrepen, dat de hulp van CODDE hun van meer nut zou wezen in hunnen oorlog tegen de Jezuiten dan alle mogelijke dwangmiddelen. Dien ten gevolge ontvangt de nieuw benoemde vicaris COCK bevel om het grondgebied der Vereen. Prov. te verlaten en de PP. JAN DE BRUYN, opperste der missie, FRANS VANHIES (sic), JACOBUS CLAESMAN en CAROLUS VANDERBURGH worden gedagvaard om den 27 Maart 1705 voor de Staten te compareren. » Le syndic AKERSLOOT," zegt de schrijver, » leur déclare" que les trèspuissants Seigneurs » des Etats, désirant mettre fin aux divisions » qui existent entre les Catholiques, ont jeté » les yeux sur les Jésuites, et qu'ils les som-

» ment d'avoir à s'employer auprès du Pape » pour rétablir M. CODDE dans ses fonctions » de Vicaire apostolique, ou pour satisfaire » en tout point aux réclamations des Jansénis» tes".... Le syndic ajoute qu'il faut absolument que par l'entremise des Jésuites, PIERRE CODDE soit réintégré dans sa charge avant le 15 juin." Ingevolge dit bevel schrijft DE BRUYN den 6 April 1705 naar Rome en den 9 Mei ontvangt hij het berigt, dat 's Pausen besluit onherroepelijk is. Het lot der Jezuiten was nu beslist, en den 20 Junij van hetzelfde jaar verscheen het verbodschrift, krachtens hetwelk zij uit de Vereenigde Nederlanden gebannen werden. (Vgl. CRÉTINEAU JOLY, *Hist.*, etc. p. 645. édit. de Tournai, 1846).

Na met WAGENAAR en een paar andere schrijvers te vergeefs geraadpleegd te hebben, heb ik het bovenstaande niet willen inzenden, omdat CRÉTINEAU JOLY's vooringenomenheid met de Jezuiten mij eene verkeerde voorstelling van het gebeurde niet onwaarschijnlijk maakte. Daarenboven rekende ik er op, dat andere Navorschers, uit meer geloof verdienende bronnen puttende, de zaak in een helder daglicht zouden gesteld hebben. Daar echter mijne verwachting door de ingezondene antwoorden (II.; bl. 304) eenigzins is teleurgesteld, ben ik zoo vrij nogmaals de aandacht op dit niet onbelangrijke punt te vestigen.

Onlangs in de gelegenheid zijnde om de *Resolutiën der Staten van Holland en Westvriesland* te doorbladeren, bleek het mij dat de suspensie van CODDE eenigen tijd vroeger heeft plaats gehad dan door C. JOLY vermeld wordt.

Ter vergadering namelijk van 24 Febr. 1703 » heeft de Raadpensionaris gerapporteert de consideratien en het advis van Heeren Gecommitteerden, hebbende ingevolge Resolutie van 21 Febr. geëxamineert de klagten aan haar Ed. Gr. Mog. gedaan, als dat PETRUS CODDE, Aartsb. van *Sébaste* als nog tot Romen werd gehouden, en dat het Placaat van 17 Augustus 1702, rakende het exerceeren van het Vicarisschap over de Roomsche Kerke dezer landen niet na behooren werd gepractiseert."

Wordt besloten om FRED. BLOMMERT, gehuwd met MARIA CODDE, zuster van PETRUS CODDE, te gelasten aan zijn' zwager kennis te geven, dat de Staten uitdrukkelijk verlangen dat hij P. CODDE: » zig binnen den tyd van drie maanden zal hebben te sisteeren binnen deese Provincie, onder het gebied en gehoorzaamheid van zyne hooge en wettige Overigheid, om alsdan derselver nader beveelen te konnen ontfangen."

Dat men THEODORUS COK zal doen aanzeggen, » dat het de volkomen intentie en meininge der Staten was om het genoemde Placaat van 17 Aug. 1702 in allen deelen te doen nakoomen.

Dat hij TH. COK zal moeten zorgen dat PETRUS CODDE binnen den tyd van drie maanden in de Provincie zy en dat hy geen opontbhoud te Rome ondervinde, of in eeniger manieren, directelyk of indirectelyk, daar in verhindert worde, of dat haar Ed. Gr. Mog. na het verloop van die tyd daar omtrent zoodanig sullen voorsien en disponeeren, als deselve na de importantheid van die saake die haar ten uitersten ter herten gaat, sullen vinden te behooren."

1703. 22 *Mey.* » De Raadpensionaris heeft ter vergaderinge gecommuniceerd dat THEODORUS COCQ by den Paus van Roomen voor deesen aangesteld tot Provicarius Apostolicus en by haar Ed. Gr. Mog. Waarschouwinge van 17 Aug^ti. 1702 de exercitie van hetselve employ hem weesende geinterdiceert, hem Raadpensionaris hadde ter hand gesteld de origineele Bulle van gemelden Paus van Roomen, raakende de suspensie van PETRUS CODDE van het voorschreeve Vicarisschap van dato den 7 April ll., met versoek, haar Ed. Gr. Mog. daar van visie gehad hebbende, hetselve hem souden willen restitueeren."

1703. 25 *Mey.* » De Heer Pensionaris AKERSLOOT heeft ter vergaderinge gerapporteert de consideratien en het advis van Heeren Gecommitteerden over de bovengemelde Bulle.

Hierover gedelibereerd zynde werd bevonden dat de Bulle directelyk aanloopt tegen het Placaat van 17 Aug^ti. 1702, waarby den voornoemden THEODORUS COCQ is geinterdiceert het Vicarisschap in eeniger manieren te exerceeren en werd verder besloten de Bulle te verbieden en de verspreiding er van te beletten."

De Staten van Holland schijnen zich dus alleen de zaak aangetrokken te hebben en niet de Staten-Generaal, zoo als CR. JOLY te kennen geeft. De dagvaarding der bovengenoemde Priesters had ook door het eerste Staatsligchaam plaats, en wel in de vergadering van 27 Maart 1705, alwaar

» Na voorgaande deliberatie, en in agtinge genoomen zynde, dat de ruste onder de Roomsgesinde Ingezeetenen tot nog toe niet was hersteld, is goedgevonden en verstaan, dat tot herstellinge van de voorsz. rust, voor de Heeren haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden sullen werden ontbooden de hier na genoemde Priesters, als N. CLAASMAN, residerende tot Leyden; N. DE BRUYN en FRANÇOIS VAN HIER tot Amsterdam, en CAROLUS VAN DER BURG, in den Hage, en dat uit naame en van wegen haar Ed. Gr. Mog. haar sal werden aangesegt, dat voor den 15 Juny aanstaande aan het Hof Roomen sal moeten werden bevordert en uitgewerkt, dat PETRUS CODDE, Aartsb. van *Sébaste*, in het Vicariaat werde hersteld, of andersints, dat soodanige middelen, die haar Ed. Gr. Mog. aangenaam

en satisfactoir moogen weesen, souden moogen werden beraamt, waardoor de rust en eenigheid onder de Roomsgesinde Ingezeetenen volkoomen wierd herstelt, en by ontstentenisse van dien, dat haar Ed. Gr. Mog. sullen gebruiken soodanige middelen van nadruk, als deselve tot bereiking van haar oogmerk sullen oordeelen noodig te weesen, en dat ten dien einde na den voorsz. 15 Juny een begin sal werden gemaakt met de uitsetting der Jesuiten, en werden wyders de Heeren haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden mits deesen versogt en geauthoriseert, omme de voorsz. Resolutie zyn effect te doen sorteeren, op die voet en wyse als deselve na gelegentheid des tyds en exigentie van saaken sullen bevinden te behooren."

De *Bibliotheca Duncaniana* bevat een aantal vlugschriften deze questie betreffende. Onder meer anderen zijn mij de volgenden, als niet geheel en al van waarde ontbloot, opgegeven:

1703. 1e deel. *Nauwkeurig en Regtzinnig Onderzoek of het voor de Roomsche Religie, en voor den Staat der Vereenigde Nederlanden noodig en dienstig is vryheyd van Kerkelyke Bedieningen aen religieusen en byzonderlyk aen Jesuiten aldaer te vergunnen, door M. v. C. Pr.* Emmerik, *by* FLORENTIUS ABBEMA. 1703.

idem. *Jesuitische Doodstuipen in 't bekuipen, opstellen en uitstroien van zekere Bulle op den naem van* CLEM. *XI paus aen alle Rooms Catholyke ingezetenen van Holland en van d'aengrensende Provincien, uitgegeven te Romen* 7 *April* 1703. s. l. 1703.

idem. *Valeriaensche Pynbank, ofte kort en kragtig middel om alle hedendaegse Lasteraers en byzonderlyk de PP. Jesuiten, die den Aertsbisschop van Sébasten en zyne welmeinende Clergie niet ophouden te lasteren, den mond te stoppen, door* GERMANUS LOIOLOPHILUS.

SoCII MenDaCes repertI

dat is

De LoIoLacs benDe aen beDrog en Laster pLIgtIg. s. l. 1703.

1704. 2 deel. *Brief aen de Paters Jesuiten en minderbroeders zendelingen tot Hoorn.* s. l. 1704.

1704. 4e deel. *Standvastige Godloosheyd of Godlooze Standvastigheid der Jesuiten ..... aen de J. P.* FRANSOIS VAN HIER *plegtelyk opgedragen.* Delft. 1704. motto: *Schik uwe gangen om Van Hier te vertrekken (Tobias,* XIV. 9).

1704. 4e deel. *De Waere Iever der Jesuiten in de Vereenigde Nederlanden ontmaskert...... door* JAKOB ADELAER. Rotterd. 1704.

Ik hoop dat het bovenstaande den een of ander aanleiding zal geven om de zaak naauwkeuriger te onderzoeken, waartoe mij helaas tijd en gelegenheid ontbreken.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Raadsels (*Nav.* II.: bl. 3, 333, 334; *Bijbl.* xiii, xxxii). Aan N. N. te 's Hage, die in DE NAVORSCHER heeft gelezen dat men gebruik heeft gemaakt van zijne opgegevene woorden voor het raadsel SCHIMMELPENNINCK, doet het leed in der tijd geene charades uit de toenmalige *Schiedamsche Courant* te hebben opgeteekend, maar hij herinnert zich nog deze:

Wijs en slim is 't omgekeerde
Van mijn eerste lettergreep;
Waar men Fransch, of zingen leerde
Ging men met mijn tweede scheep;
Een niet hoffelijk bevel
Is de derde, die ik tel,
En 't geheel eén plaats op aarde,
Die nog onlangs (*) elk vervaarde.

[*Mallaga.*]

Joris van Spilbergen (*Nav.* II.; bl. 22, 361). In plaats van teregt gewezen, wordt men deerlijk in verwarring gebragt: daar de antwoorden, hier geleverd, met elkander in strijd zijn; want terwijl Dr. E. B. SWALUË het vermoeden te kennen geeft, dat VAN SPILBERGEN een Zeeuw was, vraagt .. ELSEVIER, of men uit 's mans sterven te *Bergen op Zoom* zoude mogen afleiden, dat hij ook aldaar geboren is? En wat aanleiding had gegeven, dat hij zich te dier stede had gevestigd?

Deze vrager schijnt dus aan *Bergen op Zoom* als VAN SPILBERGEN's geboorteplaats te willen denken. Maar op welke gronden! Omdat hij aldaar overleed! En dat met betrekking tot eenen zeevaarder als VAN SPILBERGEN, die de wereld omzeilde! Voorwaar eene afleiding, waarop men min, en hier nog minder kan rekenen. En waarmede kan .. ELSEVIER bewijzen, hetgeen hij stellig zegt, dat VAN SPILBERGEN zich te *Bergen op Zoom* had gevestigd? *Gevestigd* toch doet aan eene woning denken; maar was dit wel zoo? Had VAN SPILBERGEN dan zijn zeemansleven vaarwel gezegd, nadat hij den 1sten Julij 1617 van zijne groote reis in *Zeeland* voet aan wal zette? Waar is het bewijs? Want zonder dit doet 's mans overlijden te *Bergen op Zoom*, eene stad in gemeenschap met de zeevaart, vermoeden, dat hij als zeeman daar aangekomen, of van daar op vertrek staande, is overleden.

Met dankbetuiging voor de hier gegeven aanwijzing van tijd en plaats van overlijden, schijn ik intusschen, ten aanzien van de geboorte, het vermoeden van Dr. SWALUË, als op aannemelijker gronden steunende, te moeten aannemen. — Mogte DE NAVORSCHER na dit vermoedelijke ook het zekere — en alzoo de geboorteplaats van JORIS VAN SPILBERGEN aan het licht brengen.

P. FRET.

(*) Wegens een vreeselijke ramp in 't begin van deze of het laatst der vorige eeuw.

Inzameling der Lijk-Asch (*Nav.* II.; bl. 23, 365); *Amianth en Asbest.* De Amianth, welke men *buigzaam Asbest* of ook wel *bergvlas* noemt, bestaat uit vezelachtige draden, die lenig, veerkrachtig en week zijn, terwijl zij schitteren als zijde en verschillende kleuren hebben. Men kan de draden van deze steensoort weven, welk weefsel er dan uitziet als grof linnen.

De Ouden, alsook de Indianen, wikkelden hunne dooden in dit linnen en verbrandden ze. Wijl echter dit linnen onverbrandbaar is, bleef de asch er in bewaard, welke dan in urnen en aschkruiken opgezameld werd.

Als merkwaardigheid vind ik nog opgeteekend, dat Keizer KAREL V een tafellaken van Amianth bezat, hetgeen nu en dan, nà het eten, in het vuur werd geworpen en er schoon weêr uitkwam.

Men vindt deze Amianth in Italië en Savoye bij Tarentaise. E. GERDES.

[Nagenoeg alle woordenboeken verwijzen u, op het woord *Amianth*, naar *Asbest* en toch hebben de scheikundigen reeds bewezen, dat men vaak het eene verkeerdelijk voor het andere houdt. Overigens kan het waar zijn, dat men de lijkasch van *rijkeren*, door in het vuur onvernietigbare kleederen, tegen de vermenging met gemeene houtskoolasch beveiligde; maar die kostbare weelde zal toch wel niet op elken lijkstapel aangetroffen zijn geworden. Men herinnere zich hier wat PLINIUS er van zegt, XIX, i, 4. (edit. JOH. HARDUINI, Parisiis 1723):

„Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant; ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. *Regum* inde funebres tunicae, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes, assuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos, splendescit igni. Cum inventum est, *aequat pretia excellentium margaritarum.* Vocatur a Graecis asbestinum, ex argumento naturae."

Werd zulk een *asbesten* lijnwaat ook soms van de *Libitinarii* gehuurd?

Voor het overige kan hier gelden wat ons WALCHIUS doet opmerken (in CELLARII *Comp. Antiq. Rom.* ed. tert., p. 537, not. *e*):

„Nec difficile erat, cineres mortui a favilla distinguere, quoniam cadauer in igne non disturbabatur, omnesque partes per ignem solutae post concremationem fere ut integrae videbantur: conf. JO. ANDR. QUENSTEDTIUM *de Sepultura Vet.* p. 171. JO. KIRCHMANNUM *de Funerib. Romanor. lib. III, cap.* 6. & JAC. GUTHERIUM *de Jur. Man. lib. I. cap.* 26. qui haec, a me dicta, veterum scriptorum testimoniis confirmant."]

» *Bijbel van Deux Aes*" (*Nav.* II.; bl. 23, 366; *Bijbl.* bl. xxvii). In MEYER'S *Oude Nederlandsche Spreekwoorden*, Groningen 1836, zijn afgedrukt: *Ghemeene Duytsche Spreeckwoorden, Adagia* etc. *Campen* 1550. Daar vindt men, op bl. 43, dat in 1550 de volgende zegswijzen nog in het spraakgebruik waren:

Het zyn luyden van Dues Aes.
Het is een volcxken van der lichtermunt.

Deze twee schijnen bij elkander te behooren, terwijl het eene door het andere wordt opgehelderd. .. ELSEVIER.

[Men zie evenwel het gezegde van den Heer P. J. HARREBOMÉE, III, bl. 22 aan het einde van de haakjes.]

De Volewijk (*Nav.* II.; bl. 26; *Bijbl.* xiii). HOOFT zegt in zijn *Warenar*, Ve *Bedr.* 3e *T.* het volgende:

„Jy weet van de zaek wel, jy moet je wat spoeyen,
„De schuit wil nae de volewyk, je zoud komen helpen roeyen."

waarvan BILDERDIJK in zijne *Aanteekeningen* oordeelt:

» Algemeen Amsterdamsch, waar men de kinderen in hun kool in den *Volewijk* over het Y groeien laat. 't Sprookjen heeft zijn oorsprong in het woord roeien, dat het werk eener Vroedvrouw is, en tevens ook, een schuit met de riemen doen voortgaan."

In de *Haagse Mercurius* van 9 Sept. 1699 wordt het woord in dezelfde beteekenis gebezigd; wij lezen aldaar:

» De schaamte van de Hollandse Vrouwtjes is wat incompatibel met de tegenwoordigheid der Mans, wanneer sy besig zyn met na de Volewyk te roeyen."

N. P. BIBLIOPHILUS.

Utrechtsche Hofbeer (*Nav.* II.; bl. 26; III.; bl. 13, 14). Na alles wat reeds tot bijlichting van den Hofbeer aangevoerd is, waag ik het, met nog twee en drie andere voor den dag te komen, die, even als hun Utrechtsche natuurgenoot, jaarlijks moesten dienen om de erkentenis van afgestaan vruchtgebruik levendig te houden. Zij verdienen misschien te meer in aanmerking te komen, omdat zij het in oudheid van den Utrechtschen winnen en hun oorsprong ten minste twee honderd jaren hooger opklimt. — Tot op het jaar 1327 bezat de Abt van *St. Paulus* te Utrecht het hoog en laag gerigt van *Lienden;* maar REINALD II, Graaf van *Gelder*, die er veel prijs op stelde om zich uit te breiden en zijn gebied met meer andere heerlijkheden vergrootte, nam toen die jurisdictie van den Abt in pacht, en wel *om twee beeren die vette ende guet zyn*, en welke hij zich verpligtte, jaarlijks op St. Martens avond, op zijne kosten, in het Godshuis te doen afleveren. Zijn opvolger, Hertog REINALD III, had naauwelijks de regering aanvaard, of hij nam dat regtsgebied op nieuw in pacht voor den tijd van zijn leven, *pro duobus apris pinguibus et dativis*, zich tevens verpligtende om, wanneer de betaling niet op den gezetten tijd had plaats gevonden, vier beeren, in plaats van twee, te zenden. Later werd de Hertog vrijgelaten de pacht òf *in naturâ*, òf in geld, te voldoen. Hertog EDUARD, die in 1367, nevens het gerigt van *Lienden* ook dat van *Driel* in Bommelerwaard, van

den Abt van *St. Paulus* in pacht nam, beloofde daarvoor op St. Martens-avond jaarlijks drie vette varkens, of voor ieder varken 4 pond kleine penningen (misschien 4 gulden van onze munt), te betalen. Hertog WILLEM van *Gulik*, die in 1381 de pachtsvoorwaarde vernieuwde, verpligtte zich tot het zenden van vier beeren, of voor iederen beer 4 oude schilden. Omstreeks het jaar 1530 is deze erfpacht door Hertog KAREL van *Egmond* afgekocht. Alzoo zijn de Geldersche beeren, veel vroeger dan die Utrechtsche, in vergetelheid geraakt. In mijne *Gedenkw. uit de Geschiedenis van Gelderland* heb ik getracht hunne nagedachtenis te bewaren. Overigens meen ik hier te mogen herinneren, dat tolvrijdom en andere privilegiën oudtijds veelmalen door jaarlijksche prestatiën *in naturâ*, b. v. in koorn, in ganzen, in hoenderen, in was, in wijn, zelfs in peper, erkend werden. I. A. N.

De boekerij van het Escuriaal (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 16). In de berigten nopens het Escuriaal en zijne boekerij, door SAXO SYLVIUS medegedeeld in DE NAVORSCHER voor 1853, N°. I., zijn eenige fouten ingeslopen. Hij zegt dat D. H. MENDOSA deze bibliotheek heeft gesticht; ik meende dat ze door PHILIPS II gegrondvest was; maar dit is van minder belang. Maar eene grovere fout is de volgende: S. S. zegt dat MENDOZA van den Turkschen Keizer een geheel schip met Grieksche Handschriften ontving, als belooning voor eenige uitgeleverde gevangenen. De zaak is deze: onder PHILIPS III, in 1611, werden twee schepen van den Koning van Marokko, MULEY-ZEÏDAN, door de Spaansche kruisers genomen. Onder den buit bevonden zich drie kisten, die 3,000 boeken bevatteden, door MULEY-ZEÏDAN in het Oosten opgekocht. De Koning van Marokko bood 70,000 gouden dukaten als losprijs. PHILIPS III eischte daarenboven de vrijlating van alle Christenslaven in Marokko. MULEY-ZEÏDAN stemde toe en, indien hij niet door zijnen neef van den troon gestooten ware, zou waarschijnlijk Spanje dien schat, thans in het Escuriaal geplaatst, verloren hebben. De dwaling van SAXO SYLVIUS, dat de boekerij van het Escuriaal door MENDOZA zou begonnen zijn, is misschien hierdoor ontstaan, dat de bibliotheek van het Escuriaal ook die van MENDOZA bevat. Immers, bij zijnen dood, vermaakte haar laatstgenoemde aan die van het Escuriaal, welke hierdoor zeer vergroot, maar niet gesticht werd. Of het Escuriaal HSS. van AESCHYLUS bevat, weet ik niet; wel, dat er een exemplaar van den *Koran* gevonden wordt uit de 9de eeuw en met kleuren geschreven, ten dienste van een der eerste Koningen van *Cordova*. THEODORIK.

[Ook volgens het *Conversations-Lexikon* zou de boekerij van het Escuriaal aan PHILIPS II haar begin verschuldigd zijn geweest. Een Catalogus der Arabische *HSS.*, welke men daar vindt, is door MICH. CASIRI geleverd in zijne *Bibliotheca Arabico-Hispana Escurialensis, sive Librorum omnium Mss. quos Arabice compositos Bibliotheca Escurialensis complectitur.* Matriti, 1760—1770. Men zie BRUNET, *Manuel du Libraire* (Bruxelles, 1821), p. 341, alwaar nog ten overvloede wordt aangemerkt:

„Ce catalogue, fait avec soin, a été tiré à petit nombre d'exemplaires... On joint à ces 2 vol. le 1er vol. du catal. des mss. grecs de la même bibliothèque."

Hier wordt alsdan op J. IRIARTAE *Bibliothecae Matritensis Cod. Graeci* (Matr. 1769, in fol.) verwezen. Maar is de bibliotheek van Madrid ook die van het Escuriaal?]

De Santhorstsche Geloofsbelijdenis (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 17, 18; *Bijbl.* bl. xxxii). In mijn exemplaar van de *Santhorstsche Geloofsbelijdenis*, waarbij tevens eenige geschriften voor en tegen zijn gevoegd, vind ik de volgende aanteekening:

» Deze verzameling is gedrukt door den uitgever van den *Politiken Blixem* (PADDENBURG, te *Utrecht*), waarom de drukker (PADDENBURG) niet willende noemen, naar den Haag is opgebracht, — en aldaar vijftien maanden heeft geseten." J. G. D. S.

Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 17). Op deze vraag terugkomende, deel ik eenige berigten mede, zoo als die in de *Gerechtsdagboeken* van *Leyden* voorkomen op:

30 *Sept.* 1604.

» Die van de Gerechte opt voorschryven van Zijne Exe en versouc van JAN WOODTSS, Engelsman, hebben toegelaten ende geconsenteert dat hy geduyrende deze aenstaende jaermarct met zyn behulp (troep) zal mogen speelen zeecker eerlick camerspel tot vermaeckinge van der gemeente, mits van yder persoen (comende om te bezien) nyet meer te mogen nemen nochte genyeten dan twaelf penn., ende vooral betaelen tot een gootspenning aen handen van JACOB VAN NOORDE, bode metter roede, *vier* guld. om ten behouve van de armen verstrect te worden."

En op den 6 Januarij 1605.

» Op 't versouck aen die van de Gerechte gedaen by de Engelsche Comedyanten om te mogen spelen: staet geappostilleert. Die van de Gerechte deser stadt Leyden gesien in haer vergaderinge opt Raedthuys der voors. stede, de *favorable brieven* van Recommandatie ende testimoniael van den *Forst* van *Brandenburch* van den X Augustij des jaers XVIC vier, mitsgaders t consent by Zyne Exie van *Nassau* verleent den xxij Decembris laest verleden, Es disponerende opt versouc int blanc van dezen, hebben voor zoo veel in hem is, de Engelsche Commedianten ende musicyns toonders in dezen, conform haer versouc toegelaten binnen deser stede te mogen spelen en

haer consten doen ouffenen ende vertoonen ter gewoenlycke plaetse te weten opten groten hoff onder de bibliotecque, dewelcke hem toonders mits dezen ten eynde voorseyt, belast wert te werden ingeruymt. Ende dit al voor den tyt van *veertien* dagen eerstcomende, en mits, voor den jegenwoordige *gracieuse toelatinge*, gevende ten behouve van de gemeene huysarmen dezer stede een somme van twaelf gulden van xl groot tstuck. Aldus gedaen opten vi January XVI^C eñ vyff. My jegenwoordich en is get. J. VAN HOUT."

Zie hier ten overvloede nog een paar stukken uit dezelfde registers:

»28 *Sept.* 1606. Is GABRIEL CHASTILLON, *piccardoys* geconsenteert ende toegelaten dat hy deze aenstaende jaermarct ten faveur van de *Verlossinge dezer stede* en geduyrende denzelven tyt, een *recreatyf eerlyck camerspel* met eenige beesten zal spelen." (Entrée 1 *blank* en *f* 3 voor de Armen.)

En op den 19 *Nov.* 1598. »Op het versouck van eenige studenten om hier te laten spelen de *Italiaensche Comedianten.* Is geappostilleerd. Die van de Gerechte hebben opt versouck van de toonders dees request ondergeteekent, hebben de *Italiaensche Commedianten* in dezen geroert toegelaten binnen deser stede te mogen spelen voor een tyt van *drie* dagen, daertoe hem mits dezen, plaetse wert aengewesen en vergont onder de bibliotecque vander Universiteyt, en dit al mits dat de voors. Comedianten langs der straten geen trom en zullen mogen roeren en op geen uyre en zullen mogen speelen daerdoor de gemeene lessen vander Universiteyt eenichsins zullen werden verhindert. Aldus gedaen opte XX Nov. 1598."

.. ELSEVIER.

Maansinvloeden (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 20—22). Dat de maan invloed heeft op de weêrsgesteldheid, is door sommige schippers in onstuimig weder bevonden: want, even na haren ondergang, vermeerderde de storm. Ook tuinlieden en bouwboeren in Noord-Holland hebben de waarnemingen bevestigd, dat de stand der maan op den groei en tevens op de verdere ontwikkeling der planten eenen grooten invloed uitoefent. Om slechts één uit vele voorbeelden aan te wijzen, meld ik dat G. VAN LENNEP COSTER in de *Herinnering mijner Reizen naar onderscheidene werelddeelen*, bl. 220—222, nagenoeg het volgende zegt:

»In de Caraïbische zee, omstreeks Curaçao, heeft men eene groep eilanden gelijk eene Archipel. — De luchtgesteldheid is aldaar meestal dezelfde, zijnde de gewone warmtegraad 85°; de winden zijn meestal tusschen het Noorden en Zuid-Oosten. — De maan geeft in deze streken veel sterker schijnsel dan bij ons, zelfs kan men er het kleinste schrift bij lezen, ook heeft zij eenen sterken invloed op den mensch; die, bij haar schijnen, er lang in loopen moet, kan somtijds den slaap niet weren, wat moeite hij doe; voorts is zij zeer nadeelig voor de oogen, en iemand, die het ongeluk heeft van in haar schijnsel te slapen, wordt er soms krankzinnig van; hiervan zijn vele voorbeelden.

J. SCHREUDER.

Maansinvloeden. Invloed der maan, ook op andere zaken dan op de weêrsgesteldheid, wordt door velen als eene waarheid aangenomen. Reeds CICERO schreef (*De Nat. D.* II. 19.): »Multa a luna manant et fluunt, quibus et animantes alantur augescantque, et pubescant maturitatemque assequantur, quae oriuntur e terra." — Ik heb hier voor mij: *De Imperio Solis ac Lunae in corpora humana, et morbis inde oriundis; auctore* RICHARDO MEAD, *Colleg. Medic. Londin. Socio, Reg. Societ. Sodali, et Medico Regio.* (Motto. *Rationalem puto medicinam esse debere.* CELS. *in Praef.*) *Editio altera, auctior et emendatior.* Londini, 1746. En A. NUMAN plaatste in 't *Instituut*, 1ste kl. eene *Verhandeling over den invloed der Maan, in hare verschillende standen, op het voorttelingsvermogen der Dieren.* 1846. P. H. T.

[Ter bevestiging van hetgeen J. SCHREUDER en P. H. T. beweren zal het ons nog wel vergund zijn het volgende stuk uit MONTGOMERY MARTIN's *History of the British Colonies* vertaald meê te deelen:

„Men kan vaststellen dat Demerara dertien lentes en dertien herfsten in het jaar telt; want even zoo vele keeren klimt het sap der boomen op naar de takken en af naar de wortels. Zoo is de *wallaba* (een harstachtige boom, in de bosschen van Demerara zeer gemeen en eenigzins op mahoniehout gelijkende), wanneer men hem eenige dagen nederhouwt vóór *nieuwe maan*, eene der meest duurzame houtsoorten van de wereld voor huizen, mijlpalen, enz. Zoo men het, in dien toestand, beproefde te splijten, zou men het met de uiterste moeite en op de meest onevene en kartelige wijze van één scheuren. Hak nu een andere *wallaba*, weinige roeden van den eerstgenoemden tronk verwijderd, bij *volle maan* en de boom zal gemakkelijk worden gespleten in de schoonste, gladste spaanders, van welke dikte men het ook verlangen mag, of ook tot duigen voor tonnen; maar, in dezen staat, is het aan spoedig bederf onderworpen. Wederom gebruikt men bamboesrieten, een arm dik, voor rasterwerk enz. Bij *nieuwe maan* afgesneden, kunnen zij het immer tien of twaalf jaar uithouden; maar bij *volle maan* gehakt zijn zij in twee of drie jaar verrot. Dus is het daar met de meeste, zoo niet met alle inheemsche boomen. Van de uitwerkselen der maan op het dierlijke leven konden wij zeer menigvuldige staaltjes vermelden. Ik heb in Afrika nieuw geboren jongen, aan de stralen der volle maan blootgesteld, in weinige uren zien sterven aan de zijde van hunne moeder; ik heb visch, in dien toestand, verwonderlijk spoedig zien stinkende worden en vleesch, voor dien invloed onverzorgd, door zout noch te bewaren, noch eetbaar te maken. Ik heb gezien, hoe de zeeman, onvoorzigtiglijk op dek slapen gebleven, door *nyctalopia* of *nachtblindheid* werd getroffen; het gelaat bij wijlen afschuwelijk opgezet, en dit alles door in den maneschijn te zijn gaan sluimeren; ik ben er getuige van geweest, hoe bij waanzinnigen, de aanvallen hunner kwaal zich verhieven met schrikbarende kracht,

als de maan vol zou worden, of hoe de koude, vochtige rilling der koorts menigeen kwam bekruipen, onder het regeren van dit, schijnbaar vriendelijke, maar oppermagtige hemellicht."]

Napoleon's togt over het Zwin (*Nav.* II.; bl. 53; III.; bl. 23). De Heer J. H. VAN DALE ontvange mijnen dank voor zijne bemoeijing en gelukkige opsporing in het medegedeelde aangaande den togt van NAPOLEON over het *Zwin* op den 3den Oct. 1811, waarmede hij ook aan mij geene onbelangrijke dienst heeft bewezen.

Uit eene aanteekening deswege in mijne verzameling, in der tijd door mij overgenomen, kan ik dan ook de *aanmerkingen* (§) *en* (*) toelichten. Maar het verhaal, door den visscher JOHAN CHRISTIAAN HENNEFREUND opgegeven, is in verscheidene opzigten in strijd met mijne aanteekening, waarin sprake is van slechts *twee* ongenoemde visschers op ééne schuit, welke schijnbaar toevallig juist ter plaatse lag, van waar de Keizer wilde overgezet worden — dat deze schippers toen hun onbekende personen zouden overgebragt hebben, en daarom ook zonder vermoeden op den Keizer, slechts *f* 1 per passagier zouden geëischt hebben — dat de Keizer hun daarop 100 Napoleons (gouden?) ten geschenke deed geven, met toezegging van 300 francs jaargeld, enz.

Gaarne geef ik hier mijne aanteekening in haar geheel, in de hoop, dat de Heer VAN DALE, bij mogelijkheid, verder wel de moeite zal willen doen, om andermaal met den visscher HENNEFREUND te spreken, en diens geheugen, hetwelk door ouderdom ligt onnaauwkeurig verhaald kan hebben, andermaal hiermede te beproeven, om daarna, mij en allen, die er mede belang in stellen, de waarheid uit beide stukken te doen kennen, of ons daaruit een nieuw, op waarheid gegrond geheel mede te deelen.

Zie hier mijne aanteekening:

» *Den* 3 *October* 1811. Z. M. Keizer NAPOLEON van *Ostende* vertrekkende, is het strand gevolgd. Zijnen doortrek niet door *Sluis* willende nemen, heeft hij zich, om het *Zwin* over te komen, met den Hertog van *Vicenca*, zijnen Groot-Stalmeester den Graaf LOBAU, één zijner aides-de-camp, en twee jagers der garde, in eene visschersschuit begeven. Twee arme visschers voerden deze schuit, welke met haren geheelen inhoud *f* 150 waarde had. Dit was alles wat zij bezaten. De overtogt heeft een half uur geduurd. Z. M. is aan het fort *Oranje* in *Kadzand* aangekomen, waar de Prefect hem met zijn gevolg afwachtte. Men heeft terstond een groot vuur gemaakt, omdat de Keizer doornat en het weder koud was. De visschers, aan wie men vroeg hoeveel zij voor den overtogt eischten, vroegen *f* 1 per passagier. Z. M. liet hen roepen, en heeft hun 100 Napoleons doen geven, en 300 francs pensioen levenslang toegelegd. Het is moeijelijk de blijdschap dezer arme lieden te schilderen, die wel verre geweest waren van te vermoeden, wie zij in hunne schuit hadden ontvangen."

Moge deze mededeeling nu den Heer VAN DALE verder opwekken, om ons weldra met een echt verhaal dezer zaak, alsmede met eenig berigt van den visscher HENNEFREUND: waar hij woont, en vooral, van welk rijk hij zijn jaargeld ontvangt: te verblijden, dan zal zich daardoor verpligt achten P. FRET.

» *Stok*" *als voorvoegsel* (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 48) wordt in bijna al de talen van het Noorden weêrgevonden. Zoo heeft men, voor *steekeblind*, in het Duitsch: *stockblind;* in het Deensch: *stokblind;* in het Engelsch: *stockblind* (ook *stone-blind*). Voor *pik duister* hooren wij in het Zweedsch van *stock mörk*, in het Duitsch van *stockfinster*. Ons gewone *stok stil* wordt in het Engelsch met *stockstill*, in het Deensch met *stokstille* overgebragt. Zoo lezen wij ook in de *Oude Friesche Wetten* (te Campen *en* Leeuwarden, *by* J. A. DE CHALMOT *en* J. SEYDEL, z. j.), bl. 152:

» Als dat Kynd is al *stocknaken*, jefta huuslaes, ende dan di tiuestera nevil ende calda winter oen comt, so faert aller manick oen syn hof, ende oen syn huis, ende an waranne gaten: ende da wylda dier seket dyn holla baem, ende der birgha hly, aldeer hit syn lyf oen bihalda mey; so weinet ende scryt dat onjeriga Kind ende wyst dan syn nakena lyae, ende syn huuslaes, ende syn Fader, deer him reda schuld to jenst dyn honger, ende winter nevil cald, dat hi, so diepe ende dimme, mitta fiower neylen, is onder eke ende onder da eerda bisloten ende bitacht...."

Dat is:

» Als het Kind geheel *stoknaakt*, of huisloos is, en dan de duistere nevel en koude winter aankomt, wanneer iedereen in zijn hof, en in zijn huis, en in beveiligende gaten trekt, en het wilde dier zoekt den hollen boom, en de luwte der bergen, waardoor het zijn leven behouden kan; terwijl 't onjarig Kind weent en schreit, en wijst op zijne naakte leden, en zijne huisloosheid, en zijn Vader, die hem bewaren moest tegen den honger, en tegen den winterschen kouden nevel, dat die, zoo diep en duister, met vier nagelen, onder eik en onder de aarde besloten en bedekt is...."

Ziedaar nu de poëzy van het Regt!

SCIOLUS.

Ligtekooi. Dit woord ontleent zijne beteekenis wel niet aan de strafoefening van 't omdraaijen in een ijzeren kooi of kevie, aan ligte vrouwen oudtijds hier en daar voltrokken

(*Nav.* II.; bl. 97). 't Komt evenmin van *kooijen* = te kooi gaan (*Bijbl.* xiv). En ook BILDERDIJK vergist zich, als hij 't voor *lichte koe* geschreven acht. *Kooi* is = *maagd*, *meid*, *deerne*; *ligte kooi* of *ligtekooi* alzoo een *wyf van lichten sinne*, gelijk de *Roman van Limborch* heeft B. VI, vs. 1713. *Kooi* komt dan ook in edelen zin voor. En in G. HORNIUS, *Kerkel. Hist.* Nederd. vertaling, 2den druk, *Amsterdam* 1685, vind ik het woord gebruikt van de *waarheid*, waarvan hij zegt:

„Soo heeft de raserny de godtgewijde *Koy* (proy."
„Door 't vuur en swaert verkracht, rampzalig tot 'er

S. J.

Grotius Roomschgezind? (*Nav.* II.; bl. 217). Ik heb deze vraag ook tot mijzelven gerigt, toen ik in het *Historisch Woordenboek oft korte Beschryving van alle de Mannen, geboren in de XVII Nederlandsche Provintien, de welke door verstand, bekwaemheden, deugden, dolingen, enz. sedert de geboorte* JESU CHRISTI *tot op heden hebben uytgeschenen* (Antwerpen 1786), I.; bl. 205, las: » GROTIUS was eenen der bedaertste Protestanten. Is 't dat hy niet Catholyk is gestorven, heeft hy nogtans groote neygingen gehad om het zelve te zyn. Den P. PETAU, den welken met hem een sterke verbintenis van vrindschap heeft gehad, was verzekerd, dat de dood deszelfs oogwit had voorgekomen, hetwelk hy genomen had om syn doolingen af te sweeren op syn wederkomst uyt Sweeden, en in dit gedagt maekte hy geen scrupuel van voor hem Misse te lezen." En op bl. 207, bij de optelling zijner werken: » *XIV. Annotata in Consultationibus* GEORGII CASSANDRI. *XV.* RIVETIANI *Apologetici Discussio:* het is bezonderlyk in deze twee werken, dat men aenmerkt dat hy niet verwyderd was van tot den Godsdienst van syn voorouders weder te keeren."

Daar het bovengenoemde *Woordenboek* in vele opzigten zeer partijdig geschreven is, mag men het wenschelijk achten het daar vermelde van elders toegelicht te zien.

C. W. BRUINVIS.

[Over de Roomschgezindheid van den grooten Delvenaar kan de lezer met vrucht opslaan het *Godgeleerd Nederland* van B. GLASIUS (te 's Hertogenbosch bij Gebr. MULLER, 1851) Dl. I, bl. 576, 577.

„Men heeft zich beijverd" — schrijft onze gezaghebber — „om DE GROOT Roomschgezind te noemen. Er waren zelfs onder de voorstanders dier Kerk, welke verklaarden dat hem, om geheel Roomsch te zijn, alleen de openlijke toetreding tot de Kerk ontbrak (*). Bijzonder was het de Amsterdamsche Kerkleeraar JACOBUS LAURENTIUS, die hem in 1642 van Papismus beschuldigde. In dat jaar toch gaf deze zijn *Hugo Grotius papizans* uit (*) een geschrift, waarin een aantal gezegden van DE GROOT, somwijlen geheel uit het verband gerukt, somwijlen volkomen kwalijk begrepen, als bewijzen zijner Roomschgezindheid worden aangevoerd. Zeker is het, dat men meermalen moeite heeft aangewend om onzen beroemden landgenoot gedurende zijn verblijf in *Frankrijk* tot de Roomsche Kerk over te halen, en evenzeer, dat hij, nooit zich tot die gemeenschap begeven hebbende, hare leer ook nooit heeft aangenomen. „„Ik houde mij,"" zoo luiden zijne eigene woorden, „„bij die Kerk, waarvan ik een lid ben geweest vóór mijne gevangenis. Ik wacht mij die van de Roomsche religie aanstoot te geven en onderhoud goede vriendschap met die van de Gereformeerden (†)."" Maar juist die zorg om den Roomschgezinden niet te ergeren en zijne ongemeene verdraagzaamheid hebben aanleiding gegeven om hem van Papismus te verdenken. Maar, wie hem uit zijne schriften heeft leeren kennen, zal met dat vermoeden niet instemmen, hoezeer hij ook hier den eclecticus in hem ziet, die, wat hem goeds in de Roomsche Kerk voorkomt, geenszins verwerpt en die, waar deze naar zijn inzien te zwaar wordt beschuldigd, niet aarzelt te regt te wijzen. Toen VOSSIUS hem toewenschte, dat hij, uit den ligchamelijken kerker verlost, niet in eenen anderen, voor zijne godsdienstige stemming veel ijselijker mogt vervallen, antwoordde DE GROOT (§): „„Ik, die God om hulpe heb aangeroepen, smeeke u in dit deel gerust te zijn. Want indien ik over mijn gemoedt had kunnen nemen, iets tegen mijn gemoedt te belyden, soo zou dat verschrikkelyke vonnis niet over my zyn gestreken, noch ik soude, na het vonnis, sulk een langdurige gevankenisse niet hebben behoeven uit te staen. Indien ik ook nu, van de swakke party soo wreedelijk gehandeld sijnde, tot d'andre, die sterker en aensienelijker is, wilde overgaen, daer souden voor my veel grooter waerdigheden en ampten openstaen, dan degenen, die in ons vaderlandt te bekomen zijn. Maer ik, die den kerker verdroeg, sal ook de ballingschap, smaetheit en armoe lijden, en 't voorbeeld van MOZES volgen, die liever met Godts volk smaetheit wilde verdragen, dan een neef van PHARAO genaemt worden (**).""]

(*) H. VALESII *Oratio in Obitum* D. PETAVII, *Parisiis habita*, A°. 1653. Waar wij onzen landgenoot zoo vele en zoo verschillende godsdienstrigtingen zien toegeschreven, is het niet ongepast het bijschrift van den franschen dichter MÉNAGE aan te halen:

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenae
Siderei certant vatis de patria HOMERI,
GROTIADAE certant de religione SOCINUS,
ARRIUS, ARMINIUS, CALVINUS, *Roma*, LUTHERUS.

(*) Ds. H. F. KOHLBRUGGE heeft goedgevonden in 1830 eene nieuwe uitgave van dit geschrift, aan BILDERDIJK, LAURENTIUS' naneef, opgedragen, te *Amsterdam* het licht te doen zien.

(†) Bij DE VRIES, *Hugo de Groot en Maria van Reigersbergen*, Amst. 1827, bl. 77.

(§) *Ald.* bl. 76 e. v.

(**) Als opmerkelijke bijzonderheid voegen wij hierbij, dat GROTIUS' werk: *de Jure Belli ac Pacis*, te Rome op den Index geplaatst is en dat hij in 1606 weigerde om zijn huis bij het voorbijgaan der processie te versieren.

Fata Morgana (*Nav.* II.; bl. 249). Indien J. H. DE STOPP. iets vinden wil omtrent de Fata Morgana, kan hij zijnen weetlust bevredigen met » Dr. CARL VOGEL's *Naturbilder*," Leipzig 1852, S. 247 en verv. Dikwijls heb ik ook gelezen van reizigers in woestijnen, die dit merkwaardig natuurverschijnsel (schepen, soldaten op marsch, cavallerie) *hoog in de lucht* aanschouwden. De verklaring van een en ander vindt men tamelijk aangevuld in bovengenoemd werk. E. G.

[Het verhaal der schippers van Maaslandsluis maar kort weg een sprookje te heeten, door Prinsgezinden uitgedacht en verbreid, is wel de gemakkelijkste wijze van er zich af te maken. Maar dat kunnen wij niet, wanneer wij acht geven op den Christelijken zin, die het karakter van genoemde varenslieden blijkbaar heeft gekenmerkt, als voor logentaal geene plaats openlatende; wij zouden hen veeleer als meineedigen beschouwen, door wie eene verklaring in zulke bewoordingen, met verkrachting der waarheid, voor Schepenen werd afgelegd. De Leeuw en de vreemde gedierten kunnen wolken zijn geweest en de, na de legerbenden, geziene vloot eene weêrspiegeling van werkelijk elders aanwezige malkander vijandige magten; doch wáár heeft nu, op 22 *Dec.* 1651, een land en zeegevecht plaats gevonden?]

Opschriften van Kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281; *Bijbl.* bl. xxv) *te Alkmaar.* Op de slagklok der *St. Laurenskerk* te *Alkmaar* las men:

Ick heet Saligmacker. als ick geluydt werd bedryf ick rou over de dooden. door myn clanck verdryf ick de listen en lagen des Satans. Heer Meinard Man Abt tot Egmond heeft my gegeven. Casparus en Johannes Moer (†) Fecerunt 1525.

De klokken van het *H. Geesthuis*, later de *Waag*, droegen deze opschriften, als die van het volle uur:

Seer goede Beschermheer Laurens, neem de scheuringen weg, opdat wy Christus in vrede van een voorspoede werelt mogen dienen. Gobelius Moer (†) heeft my gemaekt t' Alkmaer in 't jaer na de geboorte Ch. 1487 den 4 October.

En die van het half uur:

Pieter is myn naem, myn ghelupt sy Godt bequaem. Gobel Moer goot my in 't jaer ons Heeren 1488 (†).

Na den herbouw der verbrande Kapelkerk, werd de vernielde klok weder op nieuw gegoten, met een Latijnsch zesregelig versje, waarvan deze vertaling is gemaakt:

Ik die reeds was geweest, drie eeuwen lang en meer,
Des torens stem en eer,
Strek ten betooge, wat één dag
Bij zooveel jaren tijds vermag;
Die treur'ge dag, toen kerk en haar gewelf verbrande,
Toen werd ik flaauw, 'k bezweek en viel mij zelf ten schande,
Wijl blakend gruis en gloeijende assche mij bestoof,
Ik moest door vlam bederven, oude sloof!
Geen nood; door de Achtbre Heeren (hier te lezen) (*)
Werdt last gegeven, dat de vlam eens kunstenaars
(Elk een verhaalt het als wat raars,)
Mij weder geven zou mijn eertijds jeugdig leven.

C. W. BRUINVIS.

(†) Waren CASPARUS, JOHANNES en GOBEL MOER afstammelingen van WILLEM of JASPER MOER, aan wie de klok in de *St. Pieterskerk* te Leyden (A⁰. 1413) haar bestaan verschuldigd was?

Aanm. van het Bestuur.

(*) A. N. DAEY, C. DE DIEU, C. ELIAS en J. H. DE CARPENTIER.

Het getal 666. *Naam en getal van het Beest* » *Openb.* XIII : 18" (*Nav.* II.; bl. 335, 336; *Bijbl.* xv). De geleerde kantteekenaren op den Bijbel zeggen daarvan het volgende:

» Dat is een getal dat gerekent wordt door de letteren van den naam eens menschen, naar de Hebreeuwsche of Grieksche wyze, die de letteren van hun A. B. gebruiken, om het getal uit te drukken; en hoewel hierover verscheide verklaringen gedaan worden, zo is de oudste en waarschynlykste de verklaring van IRENEUS, die kort na de tyden des Apostels geleeft heeft [omstreeks 120 jaren na CHRISTUS], al duizend vier honderd vyftig jaren geleden, die dit past op het woord *Lateinos*, in welk het getal van zes honderd zes en zestig wordt gevonden, 't welk met de zaak zeer wel overeenkomt, alzo de Paus zich uitgeeft voor het hoofd van de Latynsche kerke, den Godsdienst in de Latynsche spraak wil gepleegt hebben, en de oude Latynsche Overzetting des Bybels voor autentiek wil gehouden hebben."

Daar er reeds zoo veel over dit getal is geschreven (zie DE NAVORSCHER II.; bl. 335, 336; *Bijbl.* xv), vertrouw ik dat ook het bovenstaande wel zal worden opgenomen, als— zoo niet de oudste — stellig een der oudste uitleggingen.

L. *te V.*

Sympathetische geneesmiddelen (*Nav.* II.; bl. 291, 357); *De Bierpint van Sint Oedenrode* (*Nav.* II.; bl. 357). Ik moet, helaas! de vraag van LUDOLPH *te V...* in beide opzigten met ja beantwoorden. Doch men vindt zoodanige pinten op meer plaatsen dan te *St. Oedenrode.* Men ziet er althans eene te *Oirschot;* zoo ik meen ook eene te *Hoogeloon* en welligt nog elders in de *Meijerij*, den vergaderbak van het onzinnigst bijgeloof. Indien men zich niet eenigermate schaamde er mede voor den dag te komen, ware welligt meer te vernemen dan nu. Echter meen ik, dat de wonderdadige kracht der pint aan hare bewaring in een bepaald huis is verbonden. Er is meer van dien aard in de *Meijerij.* Ik ken een vrouw, die jaarlijks op eenen bepaalden dag — ik meen in Junij — eene bedevaart naar *Hoogeloon* doet tot genezing van een harer kinderen van het hoofdzeer. Het is sedert jaren te vergeefs; maar daarop opmerkzaam gemaakt, gaf zij mij ten antwoord: » Helpen doet het nog niet, maar het kost geen geld en men kans ligt bezien (men kan het ligt beproeven)!"

V. O.

Oudheden op gemeentehuizen bewaard; Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in Tholen (*Nav.* III.; bl. 1). Den schrijver van deze aanteekening dank zeggende voor zijne belangrijke mededeeling, en voor zijne opwekking aan andere Navorschers, tot het opsporen van

verborgene oudheden, gerigt, herinner ik hier dat van genoemde schilderstukken eene meer uitvoerige beschrijving is door den Heer J. WAS, in het onlangs verschenen Jaarboekje *Zeeland*, voor 1853, verzameld door H. M. C. VAN OOSTERZEE, bl. 210—215.

Ik moet echter terugkomen op hetgeen in beide stukken wordt vermeld ten aanzien der zinspreuk van FRANK VAN BORSELEN, op een der bewuste schilderijen, en geloof dat zij door den steller van het artikel in dit Tijdschrift (bl. 2) verkeerdelijk is gelezen en hij, door het plaatsen van de letter *v* tusschen ( )'s, aan het motto eene geheel andere beteekenis gegeven heeft. *Van allen vranck* was toch geenszins de spreuk van VAN BORSELEN (*). De Heer J. WAS schijnt mij toe beter gelet te hebben op het onduidelijke opschrift van 't bewuste portret, aldaar lezende: »*An Allen Wanck*". In dit gevoelen zullen ook anderen deelen, wanneer men de goedheid wil hebben in te zien de verzameling *Zinspreuken van beroemde Mannen en Vrouwen*, door K. J. R. VAN HARDERWIJK, in onderscheidene deelen van den *Algemeene Konst- en Letterbode*, en bepaaldelijk de *Vervolglijst*, voorkomende in D. I. van den Jaargang voor 1846, bl. 354—360. Daar zal men de zinspreuk van FRANK VAN BORSELEN insgelijks vermeld vinden, zoo als die door den Heer J. WAS op de bewuste schilderij ontcyferd is: *Aan allen wanch*, met vermelding hoe zij wordt aangetroffen in de *Handvesten en Octrooijen der Stede Vlaardingen*, bl. 59, noot 2, alwaar men, achter deze opgave, leest: »mogelijk heeft deze zinspreuk willen beteekenen: *à tout hasard*, hetgeen men zou kunnen uitdrukken door: *op hoop of het gelukte*, ziende op eene groote of hagchelijke onderneming." De verzamelaar dier zinspreuken laat er op volgen: »Deze bijvoeging kan men als de ware beteekenis der bovengemelde spreuk aanmerken, daar *wanch* onzekerheid, ongestadigheid of wisselvalligheid beteekent. Zie BILDERDIJK, *Verklarende Geslachtslijst der Nederduitsche Naamwoorden enz.* op *Wank*. SPIEGHEL schreef ook *Wanch*, zie zijne *Byspraax Almanach* in de *Hertspieghel en andere Zedeschriften* (*Amst.* 1727, 8°. bl. 296), waar wij de spreuk, met verandering van *aan* in *in* vinden opgegeven enz."

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen. Van zulke portretten zijn er mij vele bekend, alle van de opgegevene grootte, en klaarblijkelijk copijen, waarvan tot heden het oorspronkelijk niet is teruggevonden. Het is voornamelijk in Zeeland dat, uit een natuurlijk belang, elk aanzienlijk geslacht het aandenken levendig hield aan het slagtoffer der heerschzucht en, als zoodanig, zijn er vandaar, in het begin der 17de eeuw, een paar dergelijke afbeeldingen met het adellijk geslacht TUYLL VAN SEROOSKERKEN naar het kasteel *Zuylen* bij Utrecht vervoerd, en er nog aanwezig. Ook zijn door wijlen den vorigen bezitter van genoemd slot nog een tweetal soortgelijke portretten te 's Hage aangekocht, welke weder in alles met de beschrevene overeenkomen.

Ter aanwijzing in hoeverre men heeft kunnen slagen, om die afbeeldingen te vinden, welke naar de genoemde personen zelve zijn geteekend, zij het genoegzaam op te merken, dat de beroemde oudheidkundige SEROUX D'ARGINCOURT, het portret van JACOBA van *Beijeren* willende geven (*), zich heeft moeten bedienen, van het door JAN MOSTERD vervaardigde, hetwelk hij genomen heeft naar dat op de bekende folio plaat met zinnebeeldig bijwerk van den teekenaar TACO JELGERSMA, door JACOB FOLKEMA gegraveerd in 1753, even als dat van FRANK van *Borselen* in jeugdigen leeftijd door denzelfde tot wedergaê is uitgemaald. Dus is die afbeelding van JACOBA door D'ARCINCOURT voor echt opgenomen. Ik wil mij wel vereenigen met het gevoelen dat het voorbeeld, door JELGERSMA gevolgd, inderdaad MOSTERD tot maker heeft gehad en dat MOSTERD's penseelwerk het naast aan JACOBA's tijd (1436) aansluit; doch hij zal haar portret óf nagebootst óf geheel naar zijne verbeelding hebben geschapen, zoo als ook destijds te Haarlem de portretten der vroegere Graven van Holland op denzelfden trant zijn verkregen; MOSTERD toch werd aldaar eerst in 1474 geboren.

Slechts van ééne afbeelding van JACOBA van *Beijeren* vind ik melding gemaakt, dat zij ongetwijfeld naar de natuur is vervaardigd, doch ook dat zij, door haar beminden oom, PHILIPS *den Goede*, Hertog van *Bourgondië*, uit zorg voor JACOBA's nagedachtenis, vernietigd is geworden, of liever, om zulks zachter uit te drukken, van voor zijne oogen verwijderd: hetwelk een en ander uit de volgende rekening der Hertogen van *Bourgondië* gereedelijk is op te maken. — »*Recette générale.* 1440—41. A JEHAN DE PRESTINIEU, valet de chambre et enlumineur de M. D. S., pour avoir osté les armes du roy d'Angleterre qui estoient au livre de M. D. S. que l'on appele le livre du Trésor, y avoir mis en ce lieu les armes de M. D. S. et de Madame la Duchesse et y avoir figuré les personnes

(*) De Corrector, die in *vranck* eene welgekozene woordspeling vond en zich van *wanck* geene rekenschap kon geven, was oorzaak van de nu afgekeurde lezing. *Aanm. van het Bestuur.*

(*) Zie Pl. 164, in zijn werk: *Sammlung der vorzüglichsten Denkmäler der Architectur, Sculptur und Malerei, von IV bis zum XVI Jahrhundert, u. s. w.* Frankfurt a. M. in fol.

de mes dits Seigneur et Dame au lieu de celles du Roy et de Madame de Hollande. LXXIJ s." (*)

Dit zoo uitnemend kostbare boek is waarschijnlijk van de Engelsche Kroon als een huwelijksgeschenk afkomstig van Koning HENDRIK den Vde voor zijnen broeder HUMFREY, Hertog van *Gloucester* met JACOBA *van Beijeren* en later, als vorstelijk erfgoed, aan PHILIPS vervallen. C. KRAMM.

Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen (*Nav.* III.; bl. 2). Daar het grafschrift van JAN ALMAN door LEGENDO ET SCRIBENDO aan de vergetelheid wordt ontrukt, acht ik het niet ondienstig te vermelden, dat het gebeente van den held niet rust, gelijk men denken zou, dáár waar men zijn grafzerk vindt, maar in het *schip* der kerk; wijl men toevallig, bij het plaatsen van andere stoelen en daardoor ontstane reparatiëen aan de steenen, ALMAN's grafzerk heeft ontdekt en geplaatst daar, waar LEGENDO ET SCRIBENDO haar opgemerkt heeft.

L. *te V.*

Zinnebeeldige Schilderij uit Holland (*Nav.* III.; bl. 3—5; *Bijbl.* bl. xxvii, xxviii). In de beschrijving, die ik U van deze schilderij heb gegeven, is een der opschriften niet medegedeeld, dat ik maar zoo even ben gewaar geworden, en, wijl dit penseelwerk eenige belangstelling in de Nederlanden schijnt te hebben opgewekt, zend ik u nog het een en ander als toevoegsel.

Ik gaf u dan berigt van eene tafel onder het raam, aan de linkerzij van de kamer, dragende op het uiteinde meest nabij aan den toeschouwer niet *twee* tinnen kannen, zooals ik eerst dacht, maar een *glazen* en een *tinnen* kan. Op het einde van deze tafel is een opschrift, dat, naar ik gemeld heb, tot nu toe door mij onopgemerkt was gebleven, daar het gedeeltelijk bedekt werd door de lijst (een moderne, welke niet oorspronkelijk voor de schilderij bestemd was) en gedeeltelijk verduisterd door 't stof, dat zich in den hoek bijéén had getast. Ik kan er nu zeer duidelijk het volgende uit lezen, met het jaartal, 't welk den ouderdom van het schilderstuk boven iederen twijfel verheffen zal:

„Hier moet men gissen
Glasen te wassen
Daer in te pissen
En sou niet passen.
1659."

Hierbij kan ik opteekenen, dat de vloer des afgebeelden vertreks door groote vierkante roode en blaauwe steenen is te zamengesteld, en dat het overeindstaande folioboek, met een ander werk horizontaal er bovenop geplaatst, waarvan ik in mijn vorige berigt heb gezegd dat het op het einde van de tafel onder 't raam te zien was, niet op de tafel maar *op den vloer* rust, het naast aan den stoel van de deftige en studerende figuur, die in den linkerhoek der kamer gezeten is.

Deze verbeteringen van mijn vorige verslag zijn grootendeels het gevolg van eene spons met zeepwater, op het paneel aangewend. — JAMES H. TODD, bij het *Trinity College* te *Dublin*, in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 97.

Begrafenis in het open veld (*Nav.* III.; bl. 26, 27) *van M. Schagen.* Vóór de VAN DERCAPELLEN's, was de Doopsgezinde Predikant MARTEN SCHAGEN reeds een voorstander van dit prijselijke gebruik, die zulks voor zich zelven begeerde, en daartoe het volgende grafschrift vervaardigde:

L. S.
NE NOCEAT VIVIS, HOC SIBI SUB DIO ELEGIT SEPULCRUM,
BEATORUM EXSPECTANS RESURRECTIONEM,
MARTINUS SCHAGEN
V. D. M. INTER BAPTISTAS
NATUS ALCMERIAE XXIV OCTOBRIS A°. MDCC
DENATUS ULTRAJECTI XX OCTOB. A°. MDCCLXX.

C. W. BRUINVIS.

Het Sint Nikolaasfeest (*Nav.* I.; bl. 21, 45, 190, 199, 361). Over dit onderwerp leverde Ds. J. A. M. MENSINGA een opstel in *Den Ditmarser und Eiderstedter Bote* van 10 December 1851, overgenomen in 't *Leeskabinet* voor 1852, N°. 12, bl. 193—202. Ook hij » kan niets met zekerheid omtrent den oorsprong er van mededeelen." — Alle Hollandsche letterkundigen zwijgen van dit feest." Ds. MENSINGA noemt dit vreemd. J. M.

De Vergadering der Staten van Holland (*Bijbl.* bl. xiv). In de *Nederduytse en Latynse Keurdigten byeenverzamelt door de Liefhebberen der oude Hollandse Vryheit* enz. Rotterdam, PIETER VAN DER GOES, 1710, leest men, op bl. 27 van het 2de Deel, het volgende vers:

Sy comen by paren
Om te vergaren
In den Haegh.
Sy syn er so graegh,
Sy drinken een glas
Sy . . . . . . een plas,
En laten de saak soo als hy was.
Sondaghs absent
Maandaghs in 't logement,
Dinghsdaghs present,
Woensdaghs compleet,
Donderdaghs niet gereet,
Vrydaghs niets gedaen,
Saterdagh na huis gegaen.

.. ELSEVIER.

(*) Zie DE LABORDE, *Les Ducs de Bourgogne etc. Paris* 1849, in 8°. bl. 381.

Voorbeelden van ziekelijk vasten; Eva Vlieghen of Bestje van Meurs (*Nav.* I.; bl. 158; II.; bl. 255, 319). P. J. TWISCK (*Cronyck van den Ondergangh der Tyrannen ende de jaarlyksche Geschiedenissen*, 2 d. 1657) heeft ons, onder het opschrift: *Een Jonghe Dochter die in veel Jaren niet ghe-eten heeft, so de ghedruckte copije van* 1617 *ons medebrenght,* het een en ander betrekkelijk EEFKEN VLIEGHEN opgeteekend, en zijn verhaal, na de *gedrukte* beschrijving, stemt overeen met dat van BAUDART, door den Heer .. ELSEVIER medegedeeld. Alleenlijk meldt ons TWISCK nog bovendien hoe »Syn Exellentie Graef MAURITS met eenighe Nederlantsche Heeren haer voor weynigh Jaren oock besocht ende mondelingh met haer gesproken" hebben »waer van wy anders oock gheen getuyghenisse hooren, dan datse sonder natuerlycke spyse jaer in jaer uyt onderhouden wordt. Het welcke so veel hondert luyden getuygen die haer selfs gesien, ghesproken ende de sake alsoo bevonden hebben, ghelyck de ghedruckte copye oock medebrenght, dattet buyten alle twyffel waerheyt is, of dese dochter sal nu tegenwoordich geleeft hebben sonder eeten en drincken 19 of 20 jaren, out zynde 36 ofte 37 jaren: want wast in 't jaer 1611, veerthien jaer, soo mostet nu in 't jaer 1617 dese jaren beloopen. — Een mirakel ende wonderwerck Godts, die aen geen middelen als 't Syn Majesteyt belieft, ghebonden is. Ick hoor of sy gestorven soude zyn, maer ten gaet niet seker, Anno 1619." —

Dat dit niet zeker was getuigt BAUDART, daar EEFKEN in 1624 nog leefde.

H—g.

Voorbeelden van ziekelijk vasten. Het vroegste mij bekende voorbeeld wil ik nog, om bij ons vaderland te blijven, aan de reeds vermelde toevoegen, en wel eene historie van den jare 1433 met den kanonieken stempel bevestigd; namentlijk die van de H. Maagd LIDUVINA of LYDUWINA, geboren in Holland, wier feestdag kerkelijk wordt herdacht op den 14 April.

Op haar 15de jaar door eene ziekte aangetast, verbleef zij in dien smartelijken toestand gedurende 38 jaren en overleed er ook ten leste in.

Tijdens haar lijden werd zij door aanzienlijke personen bezocht, die zich van haar wonderaartig leven wilden overtuigen; waaronder ook worden opgenoemd MARGARETHA, Gravinne van *Holland* en JOANNES, Hertog van *Beijeren*, welke laatstgemelde haar soms onbekend ging zien en zich over haar kwam verbazen. »Men konde wel bemercken dat sy by mirakel leefde", — zegt HERIBERTUS ROSWEYDUS, — »want sy en at op 30 jaeren soo veel broods niet, als een ghesont mensche op dry daghen souden gegeten hebben: noch sy en sliep op alle desen tydt niet soo langhe, als een ghesont mensche op dry daghen soude behoren te slapen: ende hoemen meer meesterde, hoe sy haer qualyker bevont: ende hoewel dat sy de medicynen nam, omdat het niet en souden schynen, dat sy Godt wilde tenteren, nochtans wist sy wel, dat die haer niet en souden helpen, ende dat syne machtighe handt alleen, die 't haer toesondt, haer konde ghenesen." Zie verder: *Het Leven der H. H. Maeghden ... van* CHRISTUS *tijden tot op dese Eeuw, enz.* door den genoemden Autheur, *'t Antwerpen enz.* 1626, in 8°. bl. 181, met uitmuntende afbeeldingen door PETRUS DE JODE. C. KRAMM.

[LEGENDO ET SCRIBENDO heeft ons, uit JACOBUS REVIUS' *Overysselsche Sangen en Dichten* (Tweeden druk, Leyden 1634 in 4°, bl. 288), een versje medegedeeld, waarin het vasten van EEFKEN voor bedriegerij wordt verklaard en, op zeer ongepaste wijs, gezinspeeld op het treurigste feit in de geschiedenis van het menschdom. Het blijve hier dus bij de vermelding.]

Jan van Weert (*Nav.* I; bl. 252, 366; II; bl. 43, 352). Bij het duidelijke berigt, dat wij, aangaande het portret van den genoemden VAN WEERT, aan den Heer ELSEVIER (II; bl. 352) verschuldigd zijn, wil ik nog alleen voegen, dat mijn exemplaar van het werk *Theatrum Pontificium etc.*, bevattende 180 portretten, wel deugdelijk het jaartal 1651 draagt, en dat nog meer dergelijke exemplaren, aan mij bekend, hetzelfde jaarmerk voeren.

C. KRAMM.

Lord Goring (*Nav.* I; 351; III; 37). In het *Irish Compendium, or Rudiments of Honour*, (Vol. III; 2 Edit. London, 1727, pag. 64 and 65), leest men dat Lord RICHARD BOYLE, geboren in 1566, tot tweede vrouw genomen hebbende »CATHARINE only Daughter to Sir JEFFRY FENTON, by her had five sons and seven daughters; of which the Lady LETTICE was marryed to GEORGE *Lord* GORING." V.D.N.

Lord Goring; Colonel Ciligry [*Killigrew*] (*Nav.* II.; bl. 59; III.; bl. 55). In de *Commissie-boeken* van den Raad van State vind ik den hierboven laatstgenoemde meestal geschreven KILLEGREW of KILLEGREEUW. De hier bedoelde is WILLIAM, die op den 1sten October 1642 werd gecommitteerd tot »*Luitenant-Kolonel*" bij het regiment van den *Kolonel* GORINGH, in vervanging van den overleden THOMAS HOLLIS; — en die, op 26 Maart 1647, werd benoemd tot *Kolonel* over hetzelfde regiment, vermids de *Kolonel* GORINGH met demissie het regiment verliet.

De laatstvermelde *Kolonel* is GEORGE GORINGH, zeker dezelfde, waarvan reeds in dit Tijdschrift is gewaagd; en, dat de hier opgegeven voornamen van KILLEGREW en GORINGH de juiste zijn, wordt bewezen uit den *Staat van Oorlog* van 1644, alwaar ter repartitie van Holland worden gebragt de tractementen van

Colonel GEORGE GORINGH . . . . . . — iij^c £.
WILLIAM KILLEGRE *Lieutenant Colonel*—lxxx £.

Nergens is mij uit officiële bescheiden gebleken dat Lord GORINGH in het Nederlandsche leger eenen hoogeren militairen rang heeft bekleed dan dien van *Kolonel.* — En, dat hij, vroeger dan 1645, Engeland heeft verlaten, bewijst behalve de hiervoren vermelde *Staat van Oorlog* van 1644, ook nog zijne tegenwoordigheid als Kolonel bij het beleg van Breda in 1637, maar toen in het Spaansche leger. Indien hij nu, na 1637, in datzelfde leger nog heeft gediend als *Luitenant-Generaal*, wat zou dan wel de reden zijn geweest dat hij zes jaren later met den rang van *Kolonel* wordt teruggevonden in de legermagt der Staten? ——t.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Bijbl.* ix, x, xi, xxii); *De Bergwei bij Loosduinen.* In eene MS. *Beschryving van de Abdie van Losduynen bekragtigt met deszelfs egte bewysstukken, afbeeldingen enz. daar toe behoorende*, door K. VAN ALKEMADE en P. VAN DER SCHELLING, lees ik het volgende: » nog is er een algemeen erfgerugt en overleevering by de goede en eenvoudige luyden te *Losduynen* woonende, dat op zeeker stuk weylands, de *Bergwey* genaamt, geleegen int oosten digt aan het Dorp neevens de Heerweg, in welkers midden zig een grooten ronden heuvel opdoet en vertoont, ter deser plaats weleer gestaan heeft het Hof ende woonplaats van de Gravin [Graven?] van *Hennenberg*, alwaar de weelde en dartelheyd in spys, drank en allerley wellust en overdaad tot walgens toe, overvloeyde, totdat et eindelyk de Goddelyke Almagt verdrietende, dit geheele Hof tot een straf van hun overdaad en ten spiegel voor anderen als een tweede Sodoma is omgekeert en versonken en dat alzoo op dees plaats desen sandheuvel is voortgekoomen en ter naader bevestiging van dit praatje maakt het gemeene volk malkanderen wys, dat des middernagts op desen heuvel het gerammel van het keuken-gereedschap en der loopende speeten nog gehoord kan werden: om hetwelke te verneemen veele hun slaap en tyd vrugteloos verspilden. Het is den Heer VAN BRANDWYK, die dit erfgerugt aardiglyk berymt en beschreeven heeft, 't geen wy niet konnen nalaaten alhier in te voegen:

„Zie aan de Slinkerhand een berg van groene zooden
Die op haar lekkerny de koe te gast derft nooden
En weet, indien by uw geen' oudheyd is verdagt
Nog d' overleevering ten deelen uitgelagt
Dat hier het Graaveslot van *Hennenberg* gestaan heeft
Eer door des Hemels toorn zig 't aardryk opgedaan heeft
En in zyn ingewand swolg Hof en Hofgezin
En gaf aan desen Berg zyn weesen en begin: (is,
Weet dat die s'middernagts, juyst als de klok int slaan
Legt met zyn oor, dat ver vant slinker niet van daan is,
Op dees begraasde bult, die duyst nog veeren heeft
En dikwils is het bed van die hy voedzel geeft
Bescheydelyken hoort, hoe dat de speeten loopen
Wat pot en keetelen en leepels om te droopen,
En braadpan voor geraas daar in de keukens maakt:
Weet dat, zoo ymand komt die na de waarheyd haakt,
En 't delven daar bestaat en gaeren was aan 't vatten
Na zilvere schotelen en de versonke schatten,
Hy haast gebrooken ziet zyn schoppen en zyn spaan,
En eeven wys en ryk wel mag naar huys toe gaan."'

Dr. RÖMER.

Zoo zout als brem (*Nav.* II.; bl. 24; III.; bl. 10). Ter bevestiging van het door den Heer VAN DALE gestelde, dat het Engelsche *brine* met ons *brem* zamenhangt, dient, dat men, hier aan de Zaan, meer van: *Zoo zout als brein*, = *breinzout* hoort spreken, dan wel van *zoo zout als brem.* H—g.

Hendrik en Willem de Valois (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 16). De door den Heer .. ELSEVIER genoemde HENDRIK DE VALOIS werd eerst Predikant aan *den Bommel*, A^o. 1655, en vertrok van daar naar *IJsselmonde*, ten jare 1672, alwaar hij in 1680 is overleden; doch GUILHELMUS DE VALOIS, HENR. *fil.*, werd in 1683 Predikant aan *den Bommel* en stierf er ook in 't jaar 1686; zie SOERMANS, *Kerkel. Register van Zuid-Holland*, 1702, bl. 87 en 121. Dat HENDRIK DE VALOIS, de grondeigenaar, door den Heer M. S. *te B.*, bedoeld, een afstammeling van dezen zal geweest zijn, zoude men welligt kunnen bewijzen — maar belangrijker acht ik de nasporing, van waar de *Predikant* HENDRIK DE VALOIS (1655) afkomstig was.

V. D. N.

Het wapen van de Moor (*Bijbl.* xix, xx, xxxv). Mag ik u verzoeken eene schrijffout, op het einde van mijn eerstaangehaald stuk, te herstellen? De beschrijving des wapens moet luiden: » een moorenkop, *natuurlijk van kleur*, op een veld van sabel." C. K.

Blaauwe Maandag (*Nav.* III.; bl. 27, 28). Als een staaltje van het op *Maandag* niet werken, maar liever *lanterfanten* (van waar komt dit woord?), leegloopen, luijeren, en wat er al meer synonyma van zijn mogen, diene ook het rijmpje dat ik in mijne jeugd dikwijls te 's Gravenhage vernam, waar men, om den marktdag, vele arbeidsgezellen liever op straat dan op *karrewey* (*corvée*) aantreft:

„Meester, mag ik *Maandag* maken?
Ja, Jonge, ja.
Dingsdag kan ik aan 't werk niet raken;
Woensdag ben ik altijd ziek;
Donderdag en werk ik niet;
Vrijdag ga ik ter kerken;
Zaturdag, wie zou dan werken!"

Overeenstemmende met een liedje:

„Altijd is *Kort Jakje* ziek
Midden in de week, maar Zondags niet."

L. J.

De Paardenkop als voorbehoedmiddel tegen de Nachtmerrie (*Nav.* I.; bl. 9; II.; 291; *Bijbl.* xxii). In DE NAVORSCHER kwam een artikel voor over de nachtmerrie bij de paarden. Ik herinner mij in een Duitsch werk gelezen te hebben dat de landbouwers aldaar er in den paardenstal geiten op nahouden, omdat, beweren zij, de nachtmerrie meer op de geit dan op het paard aankomt, en alzoo hun rossen van die lastige plaag verschoond blijven. De Schrijver lost de zaak dus op: de nachtmerrie is niets dan eene indigestie, daaruit voornamentlijk geboren, dat men de paarden weinig gebruikt. De ontlasting der geiten nu bevat vele ammoniakale bestanddeelen, welker inademing en prikkelende invloed op de paardenhuid hun vertering en uitwaseming in goeden staat bewaart.

Deze wijze van beschouwing is niet ongegrond en verklaart het vooroordeel van den landman, om een paardenkop in den stal te hangen, die, nog versch, mede van wege de gaz-ontwikkeling nut kan hebben.

———

Volksbijgeloof (*Bijbl.* ix—xi, xxii, xliv, xlviii); *Voorteekenen.* Men zegt dat er binnen kort een sterfgeval in de nabuurschap moet plaats grijpen: wanneer men een' hond hoort huilen, of met zijne pooten een' kuil ziet graven, of als ergens een lijk een Zondag overstaat. Het overlijden zal niet zoo bepaald zijn, wanneer het vet der kaars een oogje maakt. Wanneer gij droomt dat u met pijn een tand wordt uitgetrokken, dan is het een van uw huisgezin die sterven gaat: is het zonder pijn, dan is het een bekende.

Wanneer men zich met 13 aan tafel bevindt, zal de het eerst opstaande binnen het jaar dood zijn.

Het is een doodelijk teeken, wanneer men zich verbeeldt dat men (voornamelijk 's avonds) driemaal geroepen wordt; wanneer men droomt dat er iemand geboren wordt, gebeurt het tegenovergestelde, in hetzelfde huisgezin, waar iemand 's Vrijdags overleden is; ook is het eene doodsvoorspelling wanneer bij een lijk de leden week zijn.

Men zegt dat er iemand geboren wordt [of trouwen gaat] wanneer men van dood- en lijkbaar droomt; dat men tijding zal ontvangen, en wel: slechte als een spinnekop naar ons toeloopt; als men bij het ontwaken eenmaal gaapt, of als er een kelder instort.

Onverschillige teekenen zijn als er een lichtend puntje aan de kaars is en als een mes of schaar met het einde in den grond blijven steken.

Het niezen, dat bij de Oude Grieken voor iets goeds werd gehouden, blijkens XENOPH. *Anabas.* Lib. III, C. II, § 9 en volg., is bij ons, wanneer het driemaal geschiedt, een voorteeken van schoon weder. O. K. V. H.

Het Buskruid (*Nav.* I.; bl. 57, 106, 145). Het eerste Deel van DE NAVORSCHER doorbladerende, viel mijne aandacht op de vraag omtrent de vroegste vermelding van het *Buskruid.* Ik herinnerde mij daarbij twee door bekende landgenooten over dit verdelgingsmiddel geschrevene Dissertatiën. De eene: *Dissertatio Philosophica de Theoria Pulveris Pyrii*, werd, op den 3den Febr. 1747, te Leyden verdedigd door CORN. TOBIAS SNELLEN, Roterodamo-Batavus. De andere: *Dissertatio Physico-Mathematica Inauguralis De Pulveris Pyrii Theoria*, door PYBO STEENSTRA, Franequera-Frisius, mede te Leyden, den 24sten Maart 1763. Vooral de eerste behandelt het geschiedkundige gedeelte van dit onderwerp en zegt dat ROGER BACON, omtrent 1270, reeds van het buspoeder wist. Eindelijk verwijze ik naar eene uitvoerige uiteenzetting van deze zaak, vervat in het werk: *Voorlezingen over de Artillerie*, door A. W. DE BRUIN, Kapitein (thans Kolonel) der Artillerie, Maastricht 1835, alwaar men in het 1ste Deel, 1ste Afdeeling, »*Over het Buskruid*", veel wetenswaardigs medegedeeld vindt. L. D. R.

———

Hansworst (*Nav.* I.; bl. 90, 116, 203, 292). Bij het nagaan der gevoelens over het woord *Hansworst*, dacht ik: zou er niet een tijd in Duitschland geweest zijn, waarin men aan dit woord meer dan ééne beteekenis hechtte? Ik bedoel na het optreden van LUTHER's onhandigen tegenstrever, HANS WORST?

L. D. R.

———

I. H. S. (*Bijbl.* bl. ii, iii, xxxii, xxxv). In het *Bijblad* lees ik twee verklaringen van de letters I. H. S. Hierbij kan ik nog voegen:

IHS

IESUM HABEMUS SOCIUM.

II.

———

»*De Lusthof der Boeren of Schermschool der Huislieden*" (*Nav.* I.; bl. 276); *Werken van G. van Spaan.* In het eerste Deel, bl. 276, vind ik vermeld »*De Schermschool der Huislieden*" van den bekenden beschrijver van Rotterdam, GERRIT VAN SPAAN. De aldaar genoemde uitgave verscheen bij PIETER DE VRIES, in 1704. Ik bezit er eene, bij denzelfden drukker, van 1752, waarbij gevoegd is: 1°. *De Gelukzoeker over Zee, of de Afrikaansche Weg-wijzer.* 2°. *De Aziaansche Weg-wijzer*", beiden door denzelfden, insgelijks bij PIETER DE VRIES, Rotterdam 1752. Voorzeker hebben er nog andere uitgaven bestaan, hetgeen echter in deze niet aangeteekend wordt. L. D. R.

———

Trithemius' (*Nav.* I.; bl. 284; II.; bl. 77, 352) *Voorspelling van den Boerenkrijg.* JOHAN TRITHEMIUS, Abt van *Spanheim*, voorzeide,

dat de kruisen, die, als hemelsche afdrukselen, verschenen op de kleederen van vele personen in 't jaar 1515, eerst tien jaar daarna hunne uitwerking zouden verkrijgen. In 't jaar 1525 hebben de boeren in Duitschland, tot een teeken, kruisen op hunne rokken dragende, in dat gedeelte van Europa zeer geroofd en verwoest. I AGRICOLA en SLEYDAN. Deze regels lees ik nagenoeg in denzelfden stijl op bl. 383 van het IVde Deel van het werkje: » *Schat-Camer der Wonderbare ende Ghedenckweerdige Historien enz., gedruckt tot Leyden, by* JACOB BOELS, *Anno* 1643. JOH. GOTTFR. RADEMACHER, *Rechtfertigung der von den Gelehrten misskannten Verstandesrechten Erfahrungsheillehre, u. s. w. Berlin* 1848, 1ste B., 3te Ausg., S. 17, berigt hoe J. B. VAN HELMONT schrijft, dat PARACELSUS, door zijn vader aan TRITHEIM, Abt van *Sponheim* (niet *Spanheim*), tot het ontvangen van onderwijs zou toevertrouwd zijn geweest.

Een portret van TRITHEMIUS ziet men bij D. PETAVII *Bat. Temp.* Amst. 1745, p. 474.

L. D. R.

Het geslacht van Oem of Oom (*Nav.* II.; bl. 322). Eene drukfout is hier ingeslopen; men leze niet: » in den vorm van *boomen*", maar: » in den vorm van *boonen*". LEDR.

Het Geslacht Tromp, voormaals van der Well (*Nav.* I.; bl. 290; II.; bl. 26; III.; bl. 12). Het is zeker vreemd, dat het geslacht VAN DER WELL naderhand den naam van TROMP heeft aangenomen. De familie VAN DER WELL, uit Delft, had zitting in de Staten van Holland, waarvan men zich o. a. kan overtuigen door het inzien der *Resolutieën van Holland* voor 1600: want, bij elke zitting, worden de tegenwoordig zijnde leden vermeld. Den 22sten *Dec.* 1605 is te *Leyden* nog het volgende huwelijk gesloten:

» JOHANNES CUCHLINIUS, Dr. in de Medicynen, geboren tot *Leyden*, woont tot *Schiedam*; met MARIA CORNELISD^R^. VAN DER WEL, jd. van *Delft*."

Men zou zich echter zeer vergissen door te veronderstellen dat het geslacht TROMP niet vroeger bekend zij geweest. Tot dat einde zal het vooreerst voldoende zijn ook nog dit huwelijk, te *Leyden* opgeteekend, mede te deelen:

» 29 *July* 1588. YSNOUT YSNOUTS, van *Leyden*, met MEYNSGEN AELBRECHTSD^R^., van *Rotterdam* (met believe van AELBRECHT JACOBS TROMP haer vader, volgens zekere attestatie aen den coppel gehecht, trouwt tot *Rotterdam*)." .. ELSEVIER.

Soutenelle (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 233, 234, 324; *Bijbl.* bl. iv). In den *Dictionnaire Raisonné Universel de Matière Médicale*, Paris 1773, Tom. VIIme, vindt men over deze plant een artikel. Welligt dat dit L. J. in zijn onderzoek zal voorthelpen. L. D. R.

Loevestein (*Nav.* I.; bl. 348; II.; bl. 236, 290); *Aernold Louff.* Hierbij kan ik nog voegen dat AERNOLD LOUFF, in den jare 1225, tegenwoordig was bij de vredemaking tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Graaf van *Holland*, en onder de Hollandsche Edelen aangetroffen wordt. LEDR.

Jan le Maire (*Nav.* I.; bl. 351; III.; bl. 70). Zijn te *Leyden* voltrokken huwelijk wordt aldus geboekstaafd:

» 4 *Dec.* 1602. JAN LE MAIRE, bouckvercoper, jongesel van *Valenchyn*, wonende tot *Leyden*, vergeselschapt met ANTONY LE MAIRE zijn vader,
met
AECHGEN DE HAES PIETERSD^R^., jd. van *Leyden*, vergeselschapt met PIETER DE HAES CORNELISZ. haer vader en KATRYN JANS haer schoonmoeder".

De huwelijksaanteekening van zijnen broeder ISAAK luidt:

» 12 *Mei* 1604. ISAAC LE MAIRE, apotheker, jm. van *Antwerpen*, vergeselschapt met ANTONY LE MAIRE zyn vader,
met
EVA GLASERS, jd. van *Antwerpen*, vergeselschapt met Joncvr. CECILIA GLASERS haer moey". .. ELSEVIER.

Jean pleyn de Courage (*Nav.* I.; bl. 352; II.; bl. 265). Te *Stokholm* (zoo die plaatsopgaaf niet leugenachtig is) schijnt een boekdrukker van dien naam gewoond te hebben. Bij hem verscheen het volgende werk:

Histoire de la vie de la Reyne CHRISTINE *de Suède, avec un véritable récit du séjour de la Reyne à Rome, et la Défense du Marquis* MONALDESCHI *contre la Reyne de Suède. A* Stocholm, *chez* JEAN PLEYN DE COURAGE. 77 (1677) in-12°. van 212 bl. met een portret der Vorstin.

.. ELSEVIER.

Joost de Moor (*Bijbl.* xix, xx, xxxv, xlviii). Voor dengene, die belang in dit geslacht mogt stellen, deel ik hier een huwelijk mede, te *Leyden* voltrokken:

» JOOST DE MOOR, soldaat onder de compagnie van den Heer LOOCKERE binnen *Vianen* in Garnisoen leggende, vergeselschapt met AMBROZIUS DE MOOR (*) zyn cousyn, wonende alhier tot *Leyden* en PIETER PIECK, van *Wynocxbergen*, mede wonende alhier,
met
MAYKEN BUSKERS, van *Nieukerken*, vergesel-

(*) Getrouwd 18 *Mei* 1612: „JEREMIAS DE MOOR (zoon van AMBROZIUS DE MOOR) volder van *Leyden*, en STYNTGEN ANDRIES, jd van *Leyden*".

schapt met LODEWYNTJE BOTTELEURS van *Eecke* en MAEYKEN HAEN van *Nieukercken* haer nicht". .. ELSEVIER.

Tobias de Coene (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 274; *Bijbl.* bl. xi). Eene vriendelijke hand heeft mij twee brieven doen zien, door TOBIAS DE COENE aan H. DE GROOT geschreven. De eerste is uit *Lambet* (Engeland) dato 30 *Mei* 1615, en de tweede uit *Amsterdam*, 18 Sept. 1615.

De eerste, niet van belang ontbloot, is van den volgenden inhoud:

» Ehrntfeste discrete wyse voorsienige Heere.

Verhopende dat Uwe E. door comunicatie van myne voorgaende de gelegentheit onser reise en t gene tot den dato derselver gepasseert was, verstaen sal hebben, dient desen alleenlyk om Uwe E. cortelyk te seggen, dat wy by d'audientie dye den Heer Ambassadeur CARON op gisteren tot *Greenwits* by syne Ma[t] heeft gehadt, wy hebben bevonden dat Uwer E. vreese eñ oordeel nopende het raport van de Commissarissen niet te vergeefs en is geweest, want gelyk syl. ons aldaer hebben wys willen maken geen last noch instructie van syne Ma[t] te hebben om eene sodanige defensive oorloge (als wy voorsloegen) met ons an te gaen, overmits syne Ma[t] alte scrupuleus soude wesen eenige oorsake ofte occasie tot brekinge syner vrede te geven, soo hebben syl. alhyer syne Ma[t] geraporteert datter met ons niet en was te doen, ten ware sy resolveren konde den Coninck van Spaignen openbaerlyck den oorloge te denoncieren en met eenen oock datelyck daerinne te treden, 't welke syne Ma[t] nu door den Heere Ambassadeur contrarie verstaende en lesende de beste schriften, van onser syde overgegeven, verclaerde rondelyk allen tselve met synen wille verstand en intentie al tamelyck te accorderen, en daertoe genoegsame last en instructie gegeven te hebben, als wel verstaen hebbende dat nochte den handel sonder sodanige defensie en konde gemaintineert worden, nochte dat met ons sonder deselve behoorde gehandelt te werden, dat sy oversulks binnen 2 of 3 dagen de Bewindhebberen ontbieden, en voorts alle sake tot een goed einde soude sien te brengen. De cortheit des tydts en wil niet lyden nogte het papier en soude willen verdragen verder te schryven t' gene ik (contrarie myne en veler opinien by ons) nopende 't beleit van saken alhyer bevinde, t welke tot myner wederkomste sal reserveren en midlertydt, Ehrntfeste discrete wyse voorsienige Heere sal Uwe E. met mejuff. syne huysw. eñ familie des almogende genade bevelen.

In *Lambet* desen 30 Mey 1615.

Uwer E. Dienstw. Dienaer,
TOBIAS DE COENE".

Men ziet hieruit, dat dit schrijven betrekking heeft op de O. I. Comp., waarover in Engeland door DE GROOT zelven is gehandeld. Vgl. WAGENAAR, *Vad. Hist.*, A°.1613—1615.

De tweede brief handelt over het *Translaat van een Engelsch geschrift* enz.

.. ELSEVIER.

Johannes de Jode (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 275, 329). Volgens een der antwoorden op mijne vraag, zou het niet verwerpelijk zijn, een Israëlitisch element in het geslacht der DE JODE's aan te nemen. Dit wordt echter (II.; bl. 329) in twijfel getrokken, en daarbij als bewijs aangevoerd VAN LEEUWEN's *Bat. Illustr.* en de *Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, Dl. VI, bl. 28. Beide deze werken naslaande vond ook ik daarin niets dat voor eenen Israëlitischen oorsprong pleitte.

VAN LEEUWEN evenwel geeft ons een geslachtregister van DE JODE's, die te *Dordrecht* en te *Hardinxveldt* geleefd hebben, en voegt daar ten slotte bij, » en is dit geslacht verscheiden van 't gene tot *Dordregt* bekent is geweest." Deze zinsnede versterkt mij in mijne meening, dat hier niet aan één, maar veeleer aan twee of meer geslachten van dien of gelijkluidenden naam moet gedacht worden. BALEN, in zijne *Beschrijving van Dordregt*, noemt ons toch DE JODE'S, DIE JOEDE'S, DE JOEDE'S, DIE GUEDE'S, DE JEUDE'S, DE JOYDE'S enz. van wie de bloedverwantschap met de bij IMMERZEEL genoemde graveurs en met de door VAN LEEUWEN in gezegd geslachtregister vermelde DE JODE's, ons, ten minste mij, niet bekend is.

In de noot op bl. 30 van het VIde Deel der *Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, wordt gezegd dat ARNT DE JEUDE (bij VAN LEEUWEN, DE JODE) van een oud Geldersch geslacht was, dat reeds in 1294 te *Nijmegen* voorkwam, maar eigenlijk uit *Keulen* afstamde, waar het zich ten tijde van Keizer TRAJANUS zou gevestigd hebben; — hieruit zou men kunnen afleiden dat deze ARNT en de door VAN LEEUWEN vermelde DE JODE's met de vier bekende graveurs van hetzelfde geslacht afkomstig waren, maar hoedanig hunne familiebetrekking was, zie ik niet opgegeven, noch in de zoo even aangehaalde werken, noch in andere, die ik daartoe opsloeg.

1. Welke bloedverwantschap bestaat er nu tusschen ARNT DE JODE, Slotvoogd van *Loevestein*, en de vier door IMMERZEEL opgenoemde graveurs van dezen naam?

2. Heeft VAN LEEUWEN regt met te zeggen, dat de door hem opgegevene DE JODE's, waaronder ook ARNT is, verscheiden zijn van en geene bloedverwantschap hadden met het geslacht dat te Dordrecht bekend is geweest? en

3. Bestond er eenige betrekking tusschen

de bij GOUDHOEVEN en in de *Wapenkaart der Edelen en Aanzienlijke Geslachten van Utrecht* vermelde DE JODE (gezegd *de Jonge*) en DE JODE (gezegd *de Rijke*), en de straks genoemde DE JODE'S?

Elk inlichtend antwoord zal aangenaam zijn aan V. B.

De oudste woorden (*Bijbl.* xxix). ADRIANUS SCRIECKIUS RODORNIUS, geboren in 1560, schreef een werk om de *Afkomst van het Neder-, Hoogduitsch en Fransch* uit het Hebreeuwsch aan te wijzen en de verwantschap dier talen te betoogen, een boekwerk in folio, gedrukt te *Yperen* by FRANÇOIS BELLET, 1615.

A. & A.

Mr. Klaas Hendricksz. Gietermaker's » *Licht der Zeevaart*" (*Nav.* II.; bl. 1, 304, 305, 358). Alhoewel er reeds veel over dezen en zijne geschriften is gezegd, moet ik nog éène opmerking mededeelen betreffende de *uitgaven* van zijn werk, *'t Vergulde Licht der Zeevaard* enz., waarover verschil van gevoelen bestaat, blijkens de aanteekeningen daaromtrent in DE NAVORSCHER t. a. p. gemaakt, met welke ook ik in meening moet verschillen, naar aanleiding van een exemplaar in 4°. formaat, alwaar op den titel gelezen wordt: » *voor de* achtste maal *by my gedrukt, deeze laatste Druk van nieuws overgezien, en na de nieuwste ondervindingen verbetert, Amst. by* JOHANNES VAN KEULEN. Volgens het *Privilegie* vóóraan, is zulks voor deze uitgave verleend den 1sten Sept. 1756, en wordt in den aanhef vermeld, dat door GER. HULST en CORN. BUYS VAN KEULEN, nagelaten zonen van JOHANNES V. K., die een kind was van GERARDUS V. K. en LODEWINA KONST te Amsterdam, is te kennen gegeven, dat aan hun grootvader GERARD V.K., 7 Oct. 1712 was verleend octrooi voor 15 jaren, dat na expiratie daarvan aan de weduwe en haar zoon, den 3den Aug. 1727, op nieuw voor 15 jaren octrooi is verleend, en eindelijk dat, na expiratie ook van dit, aan JOHANNES V. K., hun vader, het octrooi was vernieuwd voor 15 jaren, den 7den Maart 1742, welk octrooi den 8sten Maart 1757 stond te vervallen, waarom het dan ook nu nogmaals werd verleend; waaruit volgt dat de toen *laatste* uitgaven waren van 1712, 1727, 1742, 1757; vanwaar dan dat de door andere Navorschers opgegeven jaartallen zijn van den 8sten druk in 1742, en den 9den in 1744? Ik vermeende hierop de aandacht dier HH. te moeten vestigen. In het door mij vermelde exemplaar volgen, achter de 4 boeken, *de Tafelen Sinuum, Tangentium* en *Secantium*, achter deze de *Logarithmi*, als ook de *Logarithmus Numeri* en de *Tafel der Kromstreeken;* nog vindt men in denzelfden band, achter aan, » *Tafel* van de voornaamste *Zeeplaatsen* des bekenden Aardryks, aanwyzende haar *Brete* en *Lengte*, beginnende de Lengte van kort beoosten het eiland [*sic!*] *Ilha Teneriffe*, op nieuws overgezien en na de beste kaarten verbetert, Amst. by JOHANNES VAN KEULEN".

In de *Voorrede* van de *Tafelen Sinuum* wordt gezegd dat daarmede die van FR. VAN SCHOOTEN, » Prof. tot Leyden, gedrukt bij BLAAUW en die van A. VLAK, gedrukt in 1665", zijn gevolgd; en dat de *Logarithmus Tafelen* » tegen die van HENRY BRIGGS, in folio, zijn vergeleken". V. D. N.

Caspar van den Ende (*Bijbl.* xxiii). Het portret van dezen VAN DEN ENDE wijst aan, dat hij in 1654 den ouderdom van 40 jaren had en dus in 1614 moet geboren zijn. Hiermede komt overeen het volgende huwelijk, te *Amsterdam* gesloten op den 26sten Maart 1639:

» JASPER (CASPER?) VAN DEN ENDE, van *Amsterdam*, oud 25 jaren, wonende tot *Rotterdam*, vertoonde zyn vaders consent ter eener, en SARA BATENS van *Swoll*, wonende in de Warmoestraat, haar ouders dood zynde ter andere zyde".

De vermelding van het jaar 1615 is bij mij zeker eene schrijf- of drukfout geweest.

Er valt bijna niet te twijfelen of dit huwelijk zal wel betrekking hebben op den persoon, in de vraag bedoeld. In allen gevalle zoude men de huwelijksproclamatiën te Rotterdam kunnen laten nazien.

De straat, waarin hij te Rotterdam woonde, is mij onbekend, doch zijne vraag om school te mogen houden, en de vergunning daartoe verleend, zal ongetwijfeld in de Notulen dier stad moeten voorkomen. Het is naar dat Archief (of onder welken anderen naam het te dier stede genoemd mag worden), dat ik den begeerigen Navorscher verwijs. Zijn overlijdensjaar is mij, evenmin als andere bijzonderheden hem betreffende, bekend. ..ELSEVIER.

» *Morghenwecker*", *betitelde werken* (*Nav.* II.; bl. 283, 341). Het antwoord, door den Heer ..ELSEVIER op deze vraag gegeven, is afdoende. Daardoor is op aannemelijke gronden aangewezen, dat BAUDARTIUS de schrijver is van den *Spiegel der Jeught*, en uit dit bewijs vloeit van zelve voort, dat de *Morghenwecker* — die zoo lang zonder bepaling van auteur heeft rondgezworven — de eerste bron is geweest, die door denzelfden schrijver voor het bovengenoemde en voor andere werken van dien aard is gebezigd.

Voor mij echter blijft er nog altijd iets duisters in deze; niet dan schoorvoetende beschouw ik het levensberigt van BAUDARTIUS als door hemzelven geschreven, doch moet dit in het midden laten berusten; want dit is zeker, dat er nog een *Morghenwecker* moet bestaan, waarvan de auteur even onbekend is als die van den bovengemelden is geweest, en het is hier de plaats zulks mede te deelen, om

misvattingen te voorkomen: namelijk, dat er in sommige werken aanhalingen worden gevonden uit een *Morghenwecker*, welke in dien van BAUDARTIUS vruchteloos worden nagespoord, zoo als ik er hier een laat volgen, te vinden in een zeldzaam stuk, betiteld: *Copie van den Brief by den E. Heere* NICOLAES VAN REYGERS-BERGH, *Raeds-heer in den Hoogen Raet, aen syn Swager* HUGO GROTIUS *geschreven op den* vi^en^ *February* 1627. *Met Eenige Aenmerckingen tot Waerschouwinge van alle Vrome Patriotten daer by gestelt. Ghedruckt in 't Jaer ons Heeren* 1627, in-4°. — Brief 4 bl., Aenmerckingen, 37 bl. — Aldaar wordt, op bl. 34, handelende van de aanvallen der Remonstranten tegen de overheden enz. gezegd, — » waer toe dit dient, openbaren zy in haere *Morghen-wecker* met dese woorden: » » Maer o ghy vrome Bataviers, sult ghy dit noch langer verdraghen? och ongeluckig vaderlandt, sult ghy noch langer sulcke menschen konnen lyden? Neen vrome Bataviers, ick weet ghy sult u naem niet willen verliesen: Neen vaderlant, ick weet dat ghy uwe vryheid soeckt. Wat resteert dan te doen? niet anders, vrome patriotten, als te nemen de wapenen uwer rechtvaerdigheyt, ende die te gebruycken tegens de verdruckers uwer Privilegien, de vermoorders uwer vryheydt ende verslinders uwes vaderlandts. Ten ontbreeckt immers aen geen macht; soudet dan ontbreecken aen wille? dat verhoede Godt. Want ghy dan erger van conditie soudt syn, als Turcksche slaven enz. Vangt dan aen, omhelst kloeckmoedicheyt, stelt particuliere consideratien aen d'een syde, ende maeckt u quyt de Tygers die u haten." "

Dat deze *Morghenwecker* der Overheid hoogst onaangenaam was, behoeft wel geen betoog, en dat alles werd ingespannen om den schrijver te ontdekken, die zeer natuurlijk onder de ultra's van evengenoemde leer gezocht werd, is meer dan zeker; zie hiervan een bewijs, dat weinig bekend is en gevonden wordt in het volgende werkje, in-4°., groot 22 bl. — *Brief van wegen de Remonstransche Predicanten gheschreven aen Hare vervolghde ende verdruckte Ghemeente over de grouwelycke Conspiratie die gheseydt wordt voorghenomen te zyn teghen den welstandt van 't Landt ende den Prince van Orangien, enz. Ghedruckt tot Harders-wyck by* ADELAERT WAERMONT, *met Privilegie van den Auteur.* 1623; en aldaar, op bl. 9, wordt door hen aangehaald hoe een onderzoek, van regtswege gedaan, geleid heeft tot valsche beschuldiging en bekentenis op de pijnbank, enz. » Soodanich een versch exempel", zeggen zij, » hebben wy noch geen twee jaren gheleden gehadt in NICOLAES SPONT, noch tegenwoordich gevangen in het Tuchthuys tot Haarlem, dewelcke, doe hy gepynicht wert, D. WTENBOGARDIUM beschuldicht heeft, gelyc als of den *Morghenwecker* van hem ghecomen waere, 't welck de Heeren doen mede geloofden, maer naderhandt bevonden is gantsch onwaerachtich te zyn."

Wie is nu de schrijver van den laatstgenoemden *Morghenwecker?* Gaarne zou ik dit aanteekenen, zoo als ik zulks, in al de genoemde werken, die ik bezit, met het vóór en tegen heb gedaan.

De naam van *Morghenwecker* schijnt als titel in die dagen ook zeer in zwang te zijn geweest. Ik bezit nog een *Leerboek voor Vorsten en Volkeren*, in 3 deelen, in-4°. gedrukt te Rotterdam in 1618, opgedragen aan Prins MAURITS enz. onder den titel van: *Den Vorstelyken Lust-hof ende Morgen-wecker enz. Door* D. ANTHONIUS [DE] GUEVARA, *wylent Bisschop tot Mondonendo, Prediker, Chronycschryver ende Raedt van Keyzer* CAROLE *de Vyfde*, enz.

C. KRAMM.

Joris van Spilbergen (*Nav.* II.; bl. 22, 361; *Bijbl.* xxxviii). Het door mij geleverd berigt omtrent SPILBERGEN's overlijden te *Bergen-op-Zoom*, op den 31sten Januarij 1620, kan noch aan den vrager B., noch aan den Heer P. FRET, aanleiding geven tot verwarring van denkbeelden. Juist deze mededeeling had men te baat moeten nemen tot raadpleging van het Stedelijk Archief aldaar, om daaruit eenige bescheiden op te delven, betreffende eenen beroemden zeereiziger, van wiens afkomst en verdere familiebetrekkingen men tot dusverre niets afweet.

De Archieven, die tot dat doel kunnen worden nagezien, zijn:

1°. De *Doodboeken*, berustende hetzij in de Kerken, hetzij bij den Burgerlijken Stand, of ter Weeskamer;

2°. De verschillende *Resolutiën der Weeskamer* enz.;

3°. De *Notariële Protocollen*, en de *Transportbrieven* enz.

Bij VAN SPILBERGEN's overlijden te *Bergen-op-Zoom*, zal er toch wel iemand geweest zijn, die zijn boedel zal hebben aanvaard.

Misschien vindt men nog wel zijn testament of andere bescheiden in de Notariële protocollen, waardoor veel aan het licht kan worden gebragt. Dit alles kan tot verder onderzoek aanleiding geven; en het is deze weg, dien men zal behooren in te slaan, om achter de zaak te komen.

In het werk: *Begin en Voortgang der O.I.C.* A°. 1646, wordt als Gouverneur van de Molucces genoemd: BARTOLOMEUS VAN SPEELBERGEN (SPIELBERGEN?) *geboren* te *Antwerpen.* Al weder eene stad, zich eigenende tot onderzoek!

Zie hier nog iets omtrent SPILBERGEN, voorkomende in de *Resol. der Staten-Generaal:*

» 13 *April* 1610. Den Capiteyn SPILBERGEN heeft gethoont eenen yvoren waayer, secr

subtilyken ende constelyk gewrocht, daermede dat hy van den Coning van Siam, in Oost-Indie vereert is geweest, presenteerende denselven de Heeren Staten te vercoopen voor eenen redelyken prys; is geaccordeert dat die Heren Ambassadeurs, gaende naer den Coning van *Groot Bretanie*, op het coopen van den voorsz. waeyer met den voorsz. SPILBERCH sullen comen in onderhandelinge ende denselven mogen copen uiterlyk voor *vier*, *vyff* ofte *ses* hondert gl. sonder meer; mits conditie dat haerE. den waeyer met haer sullen mogen nemen naer Engelant, om die aldaer te vereeren, indien deselven daer aengenaem soude zyn, *in gevalle niet, dien wederom te mogen geven, sonder yet te profiteeren*".

» 15 *April* 1610. Op 't aengediende, dat SPILBERGEN verzocht 800 gl. voor den yvoren waeyer, is gepersisteert dien niet tegenstaende, by de voorgaende Resolutie van 600 gl.".

Hoe het verder met die zaak is afgeloopen, blijkt niet. .. ELSEVIER.

Engel de Ruyter (*Nav.* II.; bl. 24, 371); *'t Huis van Michiel Adriaansz. de Ruyter*. Ter beantwoording der vraag heb ik mij tot den Heer Archivarius Dr. P. SCHELTEMA gewend, met verzoek dat hij 't doodregister der Nieuwe Kerk mogt willen nazien, die mij ook het volgende extract heeft medegedeeld, waaruit blijkt dat aldaar begraven is, op

» 4 *Maert* 1683. ENGEL DE RUYTER, vryer, zoon van wylen MICHIEL DE RUYTER, Admirael, op 't *N. Waelseylant* .... *f* 16".

Hiermede wordt de gracht bedoeld, schrijft mij de Heer SCHELTEMA, (aan het Y of Oosterdok) thans nog evenzoo *Nieuwe Waalseiland* geheeten. De Admiraal DE RUYTER heeft op die gracht gewoond, in het huis, dat nog met zijne beeldtenis prijkt, en thans den Heer BLIKMAN tot woning strekt. Zijn Ed. meent dat ENGEL DE RUYTER naast zijnen vader gewoond heeft, en wel in het huis, van hetwelk de Heer VAN HENGEL tegenwoordig eigenaar en bewoner is. .. ELSEVIER.

Escuriaalsche HSS. van Aeschylus (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 15, 16; *Bijbl.* bl. xl). Voor mij ligt het *Catalogue des MSS. Grecs de la bibliothèque de l'Escurial, par* E. MILLER, Paris, *à l'Imprimerie Nationale*, 1848 in 4°. Daarin vind ik opgegeven op:

p. 329: » N°. 22. En papier de coton. Deux tragédies D'ESCHYLE, avec des scholies".

p. 329: » N°. 19. En papier de coton. SOPHOCLE, HÉSIODE, ESCHYLE, PINDARE, avec des scholies".

p. 330. » N°. 47. En papier de coton. Scholies D'ESCHYLE".

p. 337. » N°. 72. Trois tragédies D'ESCHYLE, avec des scholies".

p. 111. Fol. 367. 2, » Les *Suppliantes* D'ESCHYLE, avec des scholies marginales".

Dit laatste N°. is hetzelfde HS., waarvan J.M. in DE NAVORSCHER, 1853, bl. 15, spreekt. Het is uit de 16de eeuw en wordt gevonden achter de *Dionysiaca* van NONNUS.

M. MILLER was door den Minister VILLEMAIN naar Madrid gezonden en gaf bij zijne terugkomst dezen Catalogus uit, waarin ik geene HSS. meer zie aangeteekend. Ik lees echter in de Voorrede:

» La bibliothèque la plus ancienne, qui a servi à former celle de l'Escurial, provient du secrétaire de CHARLES V, de GONZALÈS PEREZ, le premier traducteur espagnol de l'*Odyssée* D'HOMÈRE. C'était, à proprement parler, la collection du savant roi d'*Aragon*, ALPHONSE V. Les héritiers de PEREZ la firent transporter de *Naples* en Espagne, et sous PHILIPPE II, elle fut placée dans celle de l'Escurial".

Later werd de boekerij van het Escuriaal zeer vermeerderd door de bibliotheek van D. H. MENDOZA, die haar dus wel vergroot, maar niet gesticht heeft. De stichting was het werk van PHILIPS II. SAXO SYLVIUS vermeldt dat MENDOZA een geheel schip Grieksche handschriften ontving; SOLIMAN II — 't is waar— zond hem handschriften, maar slechts 31 of 32 (allen in MILLER's *Catalogus* opgegeven), een groote gift voor die tijden, uit dankbaarheid voor de loskooping van zijn zoon door MENDOZA. THEODORIK.

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 17; *Bijbl.* bl. xl). Ofschoon de bronnen zeer karig vloeijen, zal het niet onbelangrijk zijn het weinige door Dr. A. HAGEN in de aangehaalde *Neue Preuss. Prov. Blätter* bijeengebragt kortelijk mede te deelen; vooral omdat hij 't zeker stelt, dat in 't begin der 17de eeuw onder Engelsche en Nederlandsche tooneelisten dezelfde personen werden verstaan, en dat de Engelsche komediën oorspronkelijk in 't Nederduitsch gespeeld werden." Es waren Engländer die in den englischen Handelscompagnien in den Niederlanden ein Unterkommen gefunden."

In 1605 verschenen de Engelsche komedianten 't eerst in Pruissen. In October speelden zij voor de Hertogin MARIA ELEONORA te *Koningsbergen*, waarvoor zij ruim betaald werden; van daar begaven zij zich naar *Elbing*; doch werden daar met 20 Thlr. afgescheept, » weil sie schandbare Dinge fürgebracht." In 1607 werden zij andermaal afgewezen, nadat zij 't vorige jaar te *Rostock* hadden gespeeld. Later gaf de Keurvorst van *Brandenburg*, JOH. SIGISMUND, zekeren Jonker HANS VON STOCKFISCH last een tooneelgezelschap uit Engeland en de Nederlanden te ontbieden. Er kwam een troep van 19 komedianten, onder directie van JOHN SPENSER met 16 muziekanten, om de hoffeesten op te luisteren. Als *Keurvorstelijke*

Komedianten ontvingen zij in November 1611 720 Mark, benevens vele honderden ellen van verschillende stoffen voor kostumen en decoratiën, waarvan ook in 1612 groote hoeveelheden verbruikt werden. Meermalen moesten zij met groote kosten uit kroegen en herbergen worden gelost, zoodat de Vorst in 1613 besloot, zich van deze dure gasten af te maken, met eene aanbeveling aan den Keurvorst van *Saksen*.

In 1616 vinden wij ze weder in *Dantzig*, waar zij acht voorstellingen gaven, en twee jaren later ontbood de Keurvorstin, door den genoemden Jonker, 18 tooneelspelers, die te *Elbing*, *Koningsbergen* en elders speelden, en wie » für ihre gehabte Mühe eins vor alles, 200 Gulden polnisch" uit de rentekamer werd toegelegd.

In 1620 verscheen een bundel *Englische Comedien und Tragedien etc.* (2de druk 1624), welke in 1630 door een tweede, en 1670 door een derde deel vervolgd werd, in welke laatste echter 't Engelsche element meer op den achtergrond staat.

Niet voor 1639 vindt men weer Engelsche tooneelspelers te *Koningsbergen*, en, voor 't laatst, in 1650 te *Weenen*, waar WILLIAM ROE, JOHN WAIDE, GIDEON, GELLIUS en ROBERT CASSE concessie erlangden van Keizer FERDINAND I.

Deze berigten van Dr. HAGEN zijn door eene menigte aanhalingen uit oorspronkelijke stukken gestaafd, welke hier te veel plaats zouden innemen. Onder zijne gedrukte bronnen is E. DEVRIENT, *Gesch. der Deuts. Schau-Spielk.* (Leipz. 1848.) J. M.

De Santhorstsche geloofsbelijdenis (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 17, 18; *Bijbl.* bl. xxxii, xl); *Huis te Zanthorst.* Tot opheldering diene het volgende: Tusschen den grooten weg van *'s Gravenhage* op *Leyden* en de Veenwatering, welke de Wassenaarsche duinstreek afscheidt van de ten Z. gelegen veengronden, stond, landwaarts in en nabij die vliet, het huis *Te Zanthorst*, dat, nu omtrent 25 jaren geleden, gekocht werd en afgebroken door Jonkheer STEENGRACHT VAN OOSTERLAND; van de fundamenten, grachten, brug over deze, begroeid en vervallen, is, tusschen het uitgestrekte houtgewas, dat ten deele aan den *Papeweg* grenst, weinig overig te vinden; en zoo is ook (om dit voor de vroegere topografie van Rynland in 't geheugen te bewaren) de watering vervallen, die, door dit landgoed en eene sluis, met een elboog om het erf *Zandhof* heen, voor het huis *Ten Deil* begon, en waardoor, gelijk oude inwoners van *Wassenaar* mij verzekerd hebben, de *Deilsche* schuit op marktdagen plagt te varen. — Dit lusthuis *Zandhorst* vermeldt een vroeger bewoner aldus:

„Wanneer ik onlangs in het groen ter neêr gelegen,
Daar mij op 't stille land de zoete rust belonkt,
Daar *Santhorst* mij een wijk verstrekt, en allerwegen
Tooneelen vormt, wier schoon den zanglust steeds ontvonkt;
Daar 't oude Slot den Rhyn rondom zich heen ziet vlieten."

Die vroeger bewoner, nu, was Mr. PIETER BURMAN, uit wiens Redevoering — BREDERODE *of het tweede Eeuwgetyde der Nederlandsche Vryheid*, *verschenen den vyfden van April* MDCCLXVI, *in de Doorluchtige Schoole te Amsterdam*, *den* 20 *October deszelfden jaars met een feestzang gevierd, en naar deszelfs Latyn gevolgd door* ANTONI HARTSEN, Amst. by de Wed. WALDORP, 1767, 66 bl. 4°. — ik, benevens het hierboven aangehaalde begin van den Feestzang die haar besloot, eenige regels ga afschrijven. Na van zijne Nederlands- en vrijheidsliefde en van het voorbeeld der Romeinen in hunne Eeuwspelen gewag te hebben gemaakt, laat hij er op volgen: » Wy Nederlanders, in beter plegtigheden opgevoed en den waren en hen onbekenden God eerende, hebben ons, zelfs in deze eeuw, aan eene dubbele laauwheid en nalatigheid, om rechtuit te spreken en geen scherper uitdrukking te gebruiken, schuldig gemaakt". » Wy hebben, van de Munstersche vrede — verzuimd een plegtig eeuwfeest, 't welk wy gewenscht hadden dat door 't gezag van 's Lands hooge Magten aangekondigd ware geworden, in 't acht en veertigste jaar dezer eeuwe te vieren. Doch, *dat was het jaar acht en veertig*, *en verre zy het van ons de vreugd van dezen dag door de herdenking van hetzelve te verminderen.* Maar in het tegenwoordige jaar, 't welk de tweede eeuw onzer herstelde vryheid voltooit, hebben wy door logheid en ook onbedacht verzuim, den 5den April stilzwygend laten voorby gaan — op welken, voor twee eeuwen, eene schaare van Bataafsche Edelen het juk — van de vrye halzen der Nederlanderen, onder het geleide van den grooten BREDERODE, bestaan heeft, af te rukken". Bij de, door mij onderschrapte, in mijn oog althans zeer dubbelzinnige, zinsnede, herinnere men zich van denzelfden dichter: *Aan de geschonden asch der* DE WITTEN, waarvan eene vertaling door HUIZINGA BAKKER is gegeven en eene andere, in HS., onder mij berust, en het zal duidelijk zijn, 't gene ik in mijne jeugd ook wel van elders meen gehoord te hebben, dat BURMAN tot zekere, toen nog niet luid sprekende, lieden behoorde, die met de in 1748 bevestigde orde van zaken niet waren ingenomen. — Verder staan in betrekking tot dit onderwerp vooral N°. I, V en VII van de stukken vermeld op de achterste (12de) bladzijde van een dichtstuk door C. L. *te Leyden by* CORNELIS VAN HOOGEVEEN *Jr.* 1769, 4°., getiteld: *De Vaderlandsche Vryheid staande gehouden*, *tegen den Rotterdamschen Weergalmer*, namelijk: I. P.

BURMANNI SECUNDI *Elegia in victoriam Gallorum invisam de* PASCALO PAULO (wiens destijds uitgegeven portret als zeer gelijkend aangekondigd, maar door ooggetuigen daarvoor niet verklaard werd); V. *De Nederlandsche Vryheid, aan der Corsen Generaal* PASCAL PAOLI, *door Mejufvr.* ELIZABET WOLF, *geb.* BEKKER. VII. *De Ridderhofstad Santhorst verheerlykt, door het ontvangen van den grootsten Held dezer eeuwe* PASCAL PAOLI, *op den V. van Herfstmaand* MDCCLXIX. Dat dichtstuk van C. L. (?) loopt over de betamelijke vrijheid der drukpers, door 's Lands Staten gehandhaafd; welke twintig jaren te voren reeds krachtig was verdedigd door É. LUZAC, in zijn *Essai sur la Liberté de produire ses Sentimens*, 1749, 8°. (zie CRAS, *Notice sur la Vie et les Écrits* D'ÉLIE LUZAC, Paris 1813, p. 7—9), en welke destijds weder werd aangevallen door een *Plan aan de Staten van Holland aangeboden*, en waartegen de *boekverkoopers te Rotterdam een rekest aan de Magistraat* inleverden. Zie *Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1770, St. I, bl. 574.

„De dweperij schrijft zelfs 's Lands Vaderen de wet,
En overheerschte 't all', werd haar zulks niet belet. —
.... de dweperij weêr versch,
Misbruikt tot haar *libel* de *Erasmiaansche* pers,
Helaas, wel meer gewoon door schandelijke schriften
De twist te ontsteken, 't volk te stijven in zijn driften.
O drukpers! hoe verdrukt ge uw eigen lof en eer.
Ontwaakte thans uw roem, de groote DESIDEER,
Wis zoud gij vruchteloos zijn wraak vergifnis smeken,
Gij die het vuur van twist, om BELIZAAR ontsteken,
En hevig aan den brand, van uur tot uur nog voedt."—

De vertaling van MARMONTEL's *Belisarius* verscheen in 1768, en werd aangekondigd in de *Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen* van dat jaar, bl. 484 en v., waar men een uittreksel over dit punt aantreft. HOFSTEDE's *Beoordeeling*, 1769, vindt men *aldaar* in den jaargang van 1770, bl. 85 en volgg. Nog moet ik wijzen op *De Politieke Koemarkt* van J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, een vrij onverstaanbaar antifransch-gezind hekelschrift of zamenspraak, dat in 178? uitkwam, en waarin, onder anderen, de één vraagt:

„Meent gij een *Santer* abt, of BURMAN's mengelmoes?"

Neemt men nu deze data te zamen, gaat men de denkwijze na die in de schriften van E. WOLF, geb. BEKKER, doorstraalt, waarvan hare uitlandigheid na 1787 ten deele het gevolg was, dan zal men, geloof ik, genoegzaam begrijpen hoe deze *Geloofsbelijdenis*, uit de pen der schrijfster van de *Bekkeriaansche doling*, in verband staat met de aangevoerde namen, en politieke en wijsgeerige, of, wil men, theologische meeningen, en dat er geen eigenlijk *Kuddeke*, zoo als in vroeger tijd dat der LABADISTEN, bestaan heeft.

L. J.

———

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 22; *Bijbl.* xxxii). Het was mij regt aangenaam, dat de Heer ELSEVIER andermaal de aandacht op onze *Verzamelingen van Spreekwoorden* vestigde, en mij daardoor gelegenheid verschaft werd, omtrent de *Duytsche Adagia ofte Spreeckwoorden* van S. ANDRIESSOON, bij Prof. J. ACKERSDIJCK, te *Utrecht*, onderzoek en aanvrage te doen. Mij was bekend, dat de belangrijke boekerij van wijlen Mr. W. C. ACKERSDIJCK geheel in handen van zijnen zoon was gekomen, uit welke rijke verzameling mij vroeger de *Seer schoone Spreeckwoorden, oft Prouerbia, in Franchoys ende Duytsch, om wijselijck te leeren spreken ende antwoorden, voor de ionghers eñ eenen yegelijcken, so wel in Franchoys als in Duytsch* (*Tantwerpen.* HANS DE LAET. M.D.XLIX. 12°.), goedgunstig ten gebruike was afgestaan. Uit dit exemplaar, zonder paginering, zijn hoogst waarschijnlijk 4 bladzijden verloren geraakt: een kompleet zou ik gaarne inzien.

Volgens vermoeden van Prof. J. ACKERSDIJCK is òf het berigt omtrent de genoemde *Duytsche Adagia* onjuist, òf is dat stuk in der tijd door zijnen vader uitgeleend en hem niet terug gegeven. Daardoor is eene misschien belangrijke verzameling, op welks inzage en gebruik ik reeds gegronde verwachting had, voor als nog verloren.

Omtrent het *Annder theyl der Sprichwörter, Darinnen Niederlendische, Hollendische, Brabendische vnd Westphälische Sprichwörter begriffen. Zum theyl von* EBERHARDO TAPPIO *vnnd* ANTHONIO TUNICIO *zusamen bracht. Inn gute Germanismos gewendt, Mit hochteutschen Sprichwörtern verglichen, vnnd aussgeleget, durch* SEBASTIAN FRANKEN (*Frankf. a. M.*, EGENOLPHEN. 1541. langw. 4°.) kan ik berigten, dat in de Akademische boekerij te *Utrecht* aanwezig is: *Sprüchwörter Gemeiner Tütscher nation, erstlich durch* SEBASTIAN FRANCKEN *gesam̄let, nüwlich aber in kom̄liche ordnung gestellt vñ gebessert.* JESUS SYRACH. *Richt dich nach den Sprüchwörteren der weysen. Getruckt zů Zürich by* EUSTACHIN FROSCHOUER.

In de voorrede van den drukker wordt het jaartal 1545 opgegeven. Het bevat CCXLVII dubbele bladzijden. Dan volgt: *Ander Theil der Sprüchwörter, durch* SEBASTIAN FRANCKEN *zů samen geläsen.* Dit bevat CXCII dubbele bladz.

Dit kl. 8°. werkje bevat in beide deelen eene menigte Spreekw., aan de onzen gelijk of bijna gelijk; maar nergens, noch in het werk zelf, noch in de voorrede, wordt van *Niederlendische, Hollendische, Brabendische vnd Westphälische Sprichwörter* gewag gemaakt. Dit alles rust dus op gezag van WANDER. Het eerste deel van deze door WANDER opgegeven verzameling is mede te *Utrecht* in dezelfde boekerij voorhanden; doch niet als eerste deel, maar als een werk in zijn geheel, in 390 dubbele bladzijden.

Voor elke aanwijzing blijf ik mij, in het belang eener zooveel mogelijk volledige verzameling onzer spreekwoorden, aanbevelen, terwijl ik daarbij de vrijheid neem, op de volgende mij nog ontbrekende werken over *Nederlandsche Spreekwoorden*, de aandacht der Heeren Navorschers te vestigen.

Acrum [?] *maxime vulgarium congeste per locos in puerorum gratiam vocabula graece et teutonice interpretate. Antv.* 1538. 4°. Aan het einde vindt men *precepta moralia*, waaronder ook *spreekwoorden* gevonden worden.

Lot van Wijsheyd ende goed Geluck, op drye hondert ghemeyne spreekwoorden, in rijme gestelt deur DONAES IDENAU [JOANNES DAUID], *Liefhebber der Dichten die Stichten, met pl. Antw.* 1606. 12°.

Florilegivm Ethico-politicum nunquam antehac editum; nec non P. SYRI *ac* L. SENECÆ *sententiæ aureæ; recognoscente* JANO GRUTERO *ad MSS. Palat. & Frising. Accedunt Gnomæ paroemiæque Græcorum, item Proverbia Germanica, Belgica, Italica, Gallica, Hispanica.* Het 1e en 3e deel. (*Francof.* RHODIUS. CIƆIƆCX & CIƆIƆCXII) heb ik uit de Koninklijke Bibliotheek ten gebruike ontvangen. Het 2e deel was daar niet voorhanden, en dit is het, waarop ik thans de aandacht vestig. Het 1e deel bevat *Proverbia Germanica* (bl. 3—89), *Belgica, ferè omnia transcripta è Kalendario perpetuo,* HEN. LAURENTIJ SPIEGELIJ *V. C.* (bl. 91—125), *Italica* (bl. 127—180), *Gallica* (bl. 182—261) *& Hispaica* (*Refranes Proverbes*) (bl. 263—382). Het 3e deel bevat *Proverbia Germanica* (bl. 3—120), *Belgica, ex* FRANCISCI GOETHALSIJ *libello selecta* (bl. 123—176), *Gallica* (bl. 179—265) *& Italica* (bl. 268—319). Het 2e deel bevat dus hoogst waarschijnlijk mede *Nederlandsche Spreekwoorden.*

Morale Spreeckwoorden, gestelt in Muzyck bij JAN RYSPOORT. *Antw.* 1617. 4°.

Nederduytsche Spreekwoorden, met 96 fig., langwerp. 12°.

De Gazette van Nieuw-maren van de geheele wereldt. Hierby is oock ghevoegt eene wederlegginge van eenighe onbequaeme Nederlandsche Spreuckwoorden, door RICHARDUS VERSTEGEN. *Antw.* 1618. 12°.

Scielta de Proverbi, e sentenze Italiani tolti da varie lingue, particolarmente dall' Hebrea, Araba, Caldea, Greca, Latina, Todisca, Francesca, Spagnuola, Fiaminga et Italiana. Opera tessata da GIULIO VARINI. *Nuovamente ristampata, e corretta, con una nuova aggiunta di diversi autori. In Venetia* 1672. *Appresso* MICHIEL ANGELO BARBONI. 12°.

Opuscula J. M. ALMELOVEEN. *Amst.* 1686. Op p. 158 vindt men: *Duo Proverbia Belgica explicata.*

ALEXANDER ARNOLD PAGENSTECHER *ad Paroemias Belgicas. In ejusd. Sylloge Dissertationum* (bl. 483—522). *Bremae.* 1713. 12°.

Adagia quaedam ac carmina magis obvia et ex optimis quibusdam auctoribus collecta nec non alphabetice digesta in gratiam studiosae juventutis. Brugis. 1727. 8°.

Adagiorum maxime vulgarium thesaurus ex probatissimis scriptoribus partim selectus, carminibus partim redditus, in gratiam studiosae juventutis. Aldenardae. VEREECKEN. *s. a.* (1747). 12°.

Reedevoering, geschikt geweest om te doen in het genootschap der Malcontenten, binnen Amsterdam, tusschen den 15 Maart en den 13 Juny 1789. Veelal in Bataafsche Spreekwoorden. Amst. 1789. 8°.

Recueil de proverbes françois, latins, espagnols, italiens, allemands, hollandois, juifs, américains, russes, turcs, etc. à l'usage des écoles publiques et des maisons d'éducation, par le cit. D'HUMIÈRES. *Paris.* 1800. 12°.

WIELANDS *neuen deutschen Merkur. October* 1800, waarin: JOH. FRIED. SCHÜTZE, *Apologische Sprichwörter der Niederländischen Volkssprache.*

CHRIST. AUG. FISCHERS *Reise Abentheuern. B.* I. *Dresden.* 1801. 8°., waarin: *Holländische Sprichwörter aus dem Seeleben.*

F. VAN AKEN. *Nederlandsche Spreekwoorden door voorbeelden opgehelderd, voor kinderen, met plaaten. Amst.* HOUTGRAAF. (1807). 24°. Volgens de *Boekenlijst* van 1790—1832 bestaan hiervan 4 stukjes, en in eene der beoordeelingen in de *Vaderl. Letteroefeningen* staat voor het 2e en 3e stukje het jaartal 1807, 1808. Ik heb er slechts één, en zonder vermelding welk stukje. Het zal dus waarschijnlijk het 1e stukje zijn.

Gedachten-raadsel-spel in Vaderl. Spreekw., of geheim om door middel van kaarten iemands gedachten te zoeken. Amst. V. ARUM *en* KRAALJENBRINK. 1821. 2e druk 1827.

Gorinchem. P. J. HARREBOMÉE.

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Bijbl.* xxxii). F. WATER zal beteekenen J. G. TE WATER, op wiens *Catalogus* onder N°. 2628 voorkomen: *Gemeene Duytsche Spreeckwoorden*, Campen 1550; dit, zoowel als het daaraan voorafgaande N°. 2627, J. ANDRIESSOON, *Duytsche Adagia*, Thantw. 1550, staat bij mij aangeteekend als gekocht door den Heer RODD, een Engelschman. V. D. N.

Opschrift op de Grafstede van J. D. Baron van der Capellen (III.; bl. 26). Omtrent dit opschrift en het in 1788, den zevenden van Oogstmaand, vernielen dezer grafstede, verwijze ik nog naar het uitvoerig berigt, voorkomende in het XVIIIde Deel van het *Vervolg op* WAGENAAR's *Vaderl. Historie*, bl. 200—205, met afbeelding der grafstede. L. D. R.

[Een leesfout is oorzaak, dat, in DE NAVORSCHER, III.; bl. 26, 2de kol. r. 26 v. b., voor OTTEN HUSLY, zoo als er had moeten staan, gedrukt is OTTEN HURLY.]

Blaauwe Maandag (*Bijbl.* bl. xlviii); *Maandag een booze dag* (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 81). In GUBITZ' *Volkskalender* voor 1853 vindt men, S. 97 en verv., eene beschrijving van de weekdagen, waaruit ik het volgende ontleen:

In Beneden-Saksen houdt men alles wat op Maandag begonnen wordt, voor zeer onbestendig; daarom zegt men ook aldaar in het platduitsch: *Maandag waart nig weeken olt*, en men viert dus nooit een bruiloft op dien dag.

De eerste Maandag vóór den aanvang van de Vasten is bekend onder den naam van »blaauwe Maandag". Op dien dag werden in de middeneeuwen het altaar, de doopvont en de preêkstoel met blaauw laken behangen. Op denzelfden dag (de vóórlaatste in den tijd van het Carnaval) was de uitgelatenheid op haar hoogste toppunt. Dewijl echter de handwerkslieden van hunne Zondagsviering nog moede en uitgeput waren, wilden zij den Maandag uitrusten of ook wel de genoegens van den Zondag voortzetten, zoodat langzamerhand elke Maandag een blaauwe Maandag werd. Van regeringswege werden gestrenge maatregelen genomen om deze slechte handelwijze te keer te gaan; o. a. liet FREDERIK WILLEM I eenige werklieden, die weigerden om op een Maandag aan den bouw van de *Petrikerk* te *Berlijn* te werken, gevangen nemen en een van hen zonder genade ophangen.

E. G.

Rangnamen bij het leger (*Nav.* III.; bl. 28). De steller der aanmerking (*) houde mij de teregtwijzing ten goede, dat, hoezeer zij, als het burgerregt nog niet hebbende *Nederduitsche* benamingen, vruchteloos gezocht worden bij KILIAEN, de onderstaande, zoo als ik ze hier letterlijk afschrijf, te vinden zijn in zijn' *Appendix* caet: *Corporal*, *caporal;* centurio.— *Coronel*, *colonel;* primipilus. — *Generael*, *capiteyn;* strategus. — *Lieutenant*, legatus, praefectus. — Zij waren dus bij ons krijgswezen, of in geschriften in onze taal overgezet, gebruikelijk.

Op welk gezag berust de spelling *Hopman?* Het heeft geen beteekenis, zoo ver ik zien kan, en is kennelijk verbasterd van *Hauptmann.* De Engelschen hebben duidelijker, van *Capitano*, *chieftain* gemaakt. *Hoofdlieden*, *Hoofdman* heeft KILIAEN, insgelijks de Staten-Overzetting des Bijbels.

VONDEL, *Hierusalem Verwoest*, in den *Inhoudt*, zegt: Roomsche *Hoofdluiden*, doch noemt, onder de *Treurspeelders*, [LIBRARIUS *Rothmeester* en] TERENTIUS *Hopman;* in *Het Pascha*, Opdragt van 1612, noemt hij ALBINUS *Velthooftman.* — Bij HALMA, *Nederl. en Fr. Woordenb.*, vindt men de beide woorden, en insgelijks in het *Nederd. en Lat. Woordenb.* door D. VAN HOOGSTRATEN, uitg. van 1771.

L. J.

Rangnamen bij het leger. In de beantwoording der vraag naar de vroegere benaming dezer graden (III.; bl. 28), wordt gesproken van een stuk, dat FREDRIK HENDRIK zoude aangeboden zijn enz. en te lezen in de *Aanteekeningen* op *de Geuzen* van O. Z. VAN HAREN.— Ik vind het in de *Aanteekeningen* op den *Zesden Zang* (bl. 256—258, uitgave door WESTERMAN, 1830). Zoo als het daar ligt, schijnt het mij toe eene aanteekening van O. Z. VAN HAREN te zijn, vermeldende een gesprek met den Stadhouder WILLEM IV (*niet* FREDRIK HENDRIK) gehouden, ten gevolge waarvan genoemd stuk Z. H. werd aangeboden. Zou CONSTANTER zoo goed willen zijn, mij teregt te helpen, wanneer ik dwaal? En met een de vriendelijkheid willen hebben om gemeld verslag van de wapenschouwing over te brengen in eene taal, die voor den gewonen lezer verstaanbaar is?

H. T.

»*Hier komt Paul Jones aan*" (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 38—40). N***. heeft volkomen gelijk in hetgeen hij antwoordt op de vraag van C. & A. (*Nav.* II.; bl. 54). De wijze van het deuntje: *hier komt Pauwel Jonas aan*, alleen, wordt gebruikt om in het treurspel in straatliedjes: *de vlugt van Eneas*, *of de dood van Dido*, bij J. HELDERS (niet HELDING) en A. MARS, ACHATES te doen zingen: *Daar komt Prins Eneas aan* enz., even zoo als er andere bekende zangwijzen in het stuk gebruikt zijn, b. v. *Jaapje sta stil; Al de Eendjes zwemmen in het water; Malbroek gaat naar het leger* enz., voor de liedjes, die de handelende personen zingen moeten. De wezentlijke PAUL JONES en Prins ENEAS hebben niets met elkander gemeen. — Ik heb het belagchelijke treurspel eens zien spelen en het tekstboekje ligt voor mij.

M. J. Z.

[Een vriendelijk narigt van den Heer N*** bevestigt ons in de meening, dat wij voor J. HELDING, zoo als DE NAVORSCHER III.; bl. 39, 2de kol. r. 18 v. o. schrijft, hadden behooren te lezen: J. HELDERS; evenzoo moest er, bl. 40, 1ste kol. r. 1 v. b., voor *'k Zwom in tranen*, *'k Zwem in tranen* gezongen worden.]

Spreekwijzen. »*Accoord van Putten*" (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 40). Dit spreekwoord werd veel gebruikt in het leger en wel, tijdens den tiendaagschen veldtogt, bij het 9de en 10de regiment, wegens een zekeren sappeur van dien naam, welks vrouw al het door hem gezegde met die zinsnede plagt te bevestigen.

A. & A.

Daarstellen (*Nav.* III.; bl. 41). De opgave der beteekenissen, in welke het woord wordt gebezigd, vergeet er eene, waarin het dagelijks in onze vonnissen en arresten wordt gebruikt. Wanneer in de feiten alle de kenmerkende omstandigheden, die tot het bestaan van eenig misdrijf worden gevorderd, voorhan-

den zijn, dan zegt men dat die feiten het misdrijf (diefstal, valschheid, enz.) *daarstellen.* De feiten stellen dan als het ware voor het oog van den beoordeelaar het misdrijf ten toon. In die beteekenis komt het mij voor niet ligt door een ander woord, dat even naauwkeurig en krachtig het denkbeeld uitdrukt, te kunnen worden vervangen. In het Fransch wordt het woord *constituer* gebezigd: *les faits constituent le crime de vol, de faux*, etc. »Il se dit en parlant de ce qui fait l'essence d'une chose", vind ik in den *Dict. de l'Acad.*

Zou het woord ook in deze beteekenis kunnen worden gemist? H. C.

Jacobus Roman (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 50); *Joannes Roman.* In het antwoord wordt gesproken over een' Koninklijken bouwmeester van dien naam. Zie hier het berigt zijner aanstelling, zoo als die in de Leydsche *Burgerm. Gerechtsdagsboeken* voorkomt:

»9 *Nov.* 1689. Die van de Gerechte der Stadt *Leyden* gehoort hebbende uyt den mondt van de Burgermeestren derselver stede, dat JACOB ROMAN, by zyne Koninklyke Majesteyt van Groot Britanie tot desselfs Architect aengestelt zynde, syne gelegenheidt niet zoude toelaten in syn ordinair stadsdienst, als voorhenen te continueren, dat derhalve met een voldoende beleeftheyt van Burgermeestren voornoemd, daerover behoorlyk afscheidt genomen hadde. Stellen die van de Gerechte voorgenoemd, na voorgaende deliberatie, in agtinge genomen zynde de goede diensten, die de voors. JACOB ROMAN aen dese stadt hadde toegebragt, dezelve ROMAN by dezen gekoren en aengestelt tot *Architect honorair* der Stadt *Leyden* op eene vereering van 250 gl. 's jaers, in hope en verwachte dat denzelven ten dien opzigte sigh niet zal onttrekken den dienst dezer stede, wanneer dezelve stadt omtrent werken van eenige consideratien zyn advis en teekeningen van noode zouden mogen hebben en komen requireren. Zonder daer vooren eenige belooninge te genieten, onder verder beding dat dezelve alle $^1/_4$ jaer gehouden zal zyn zyn dienst aen de Burgermeestren te presenteren."

Ik voeg, ofschoon van de vraag afwijkende, hier nog bij: dat te *Amsterdam* in 1674 gedrukt is: *Grondt ofte kort Bericht van de Maleysche Tale enz., door* JOANNEM ROMAN, *Predikant te Batavia,* met eene opdragt aan den Lezer van 29 Januarij 1653. Dit werkje in-4°. is op de Leydsche Bibliotheek. ..ELSEVIER.

William Killegrew (*Nav.* II.; bl. 59; III.; bl. 55; *Bijbl.* xlvii). Nog is mij gebleken, dat WILLIAM KILLEGREW, dienende als Kapitein in het regiment van den Kolonel GORINGH, op den 10den Mei 1642 in datzelfde regiment werd gecommitteerd tot Serjant-Majoor, waaruit nog te meer het bewijs kan geleverd worden, dat Kolonel GORINGH reeds vóór 1645 Engeland had verlaten. ——t.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax (*Nav.* II.; bl. 60; III.; bl. 56—58). Meermalen heb ik het vermelde werkje van J. BASELIUS, *Historisch Verhaal der Exploiten van Oorlogh onder* PAUL *en* MARSEL BAX (Breda 1615, in 4°.), in handen gehad en wel, tijdens mijn verblijf te Breda, van mijnen vriend P. CUYPERS, nu te Brussel woonachtig. Sedert is de Militaire Academie aldaar ook een exemplaar magtig geworden. Geslachtkundige bijzonderheden echter bevat het geschriftje volstrekt niet en de portretten, door V. D. N. ondersteld, zijn niet anders dan een paar (houtsneê-) *ruitertjes*, geharnasd en met *nedergeslagen* visier, die als het ware de *tenants* van het wapen uitmaken en alzoo geen regt hebben op den naam van *portretten.*

VAN EMDE.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax. Alhoewel ik, even als andere Navorschers, het antwoord op de vraag schuldig blijf, zoo begeer ik evenwel, gelijk zij, eene kleine bijdrage omtrent personen van het geslacht BACX te leveren.

In eene op 't Rijks-Archief voorhandene missive van den magistraat van *'s Hertogenbosch* aan de Staten-Generaal, dd. 4 Aug. 1579, wordt verzocht om SIMON BACX, Rentmeester van de Staten van Braband in het kwartier van *'s Hertogenbosch,* te ordineren dat hij betaling doe aan het krijgsvolk, thans vereenigd voor het kasteel van *Hedel,* om dat slot door beleg tot overgave te dwingen.

JOHAN BACX krijgt, den 8sten Julij 1589, commissie over eene compagnie van 200 voetknechten, bestemd tot bescherming van *Culemburgh,* ingevolge het daartoe gedaan verzoek van FLORIS, Graaf van *Culemburgh,* Vrijheer van *Pallandt, Witthem,* enz. In deze commissie heet BACX: »*Hoofd ende Overste*".

RODOLFF BACKX wordt provisioneel benoemd tot Ontvanger van de generale middelen binnen de stad *Breda,* in de plaats van ANTHONISZ. FRANSZ, door ouderdom daartoe langer niet geschikt.

Commissie van 1 *December* 1597.

In deze betrekking werd hij definitief aangesteld, den 17den November 1598, na het overlijden van ANT. FRANSZ.

ROD. BACX komt nog voor op *den Staat van Oorlog* van 1607.

JACOB BACX wordt door de Staten-Generaal, bij *Resolutie* van 18 December 1599, gecommitteerd tot Ontvanger van de generale middelen binnen de stad *Steenbergen,* in plaats van wijlen ENGEL MELCHIOR DE BONTE. — Hij wordt almede gevonden op *den Staat van Oorlog* van 1607.

8*

MARCELIS BACX, de beroemde Ritmeester, is in den *Staat van Oorlog* van 1607 op Braband voor zijn tractement gerepartieerd, »als commanderende tot *Bergen-op-Zoom*" voor iijc £.

Het schijnt dus dat, zoo als KOK in zijn *Woordenboek* opgeeft, PAULUS BACX, die zijn broeder MARCELIS in het gouvernement van *Bergen-op-Zoom* vóórging, werkelijk in 1606 is overleden.

JAN BACX wordt vermeld, in den *Staat van Oorlog* van 1607, als Ritmeester over eene compagnie van 100 ruiters en 30 bidets.

AELBRECHT BACX bekomt den 9den Mei 1645 commissie als Kapitein in het regiment van den Kolonel JOACHIM VAN GOLSTEYN.

WILLEM MAURITS BACX wordt vermeld in den *Staat van Oorlog* van 1644, als Ritmeester van eene compagnie van 100 harquebuziers ter repartitie van Holland.

RENÉ VAN ELS wordt Kapitein in de plaats van *wijlen* PAUL BAX, bij commissie van 25 November 1673.

HENDRIK RAUWERS wordt Kapitein in de plaats van wijlen PAULUS BACX.

Commissie van 12 *Januarij* 1674.

De PAULUS BACX in de beide laatste commissiën is dezelfde persoon, ten minste ik houd hem daarvoor. In dien tijd toch was het niet zeldzaam dat iemand met het bevel over meer dan éène compagnie begiftigd werd — doch dan ook waren de bevoordeelden gewoonlijk opperofficieren, of ten minste verdienstelijke Kapiteins. ——t.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax. Ten huize van den Heer VAN ERP TAELMAN KIP te *Woerden*, is mij verzekerd dat bewaard worden twee schilderijen in olieverw, waarop zijn voorgesteld de levensgroote afbeeldingen van twee Heeren BACX. Het eene dier stukken draagt op de achterzijde geschreven:

» JOAN BACX, Raedt ende Rentmeester generael van syn Ex^tie *Prins* WILHELM *van Nassouw*".

En beide die afbeeldingen zijn geteekend met hetzelfde wapen: van zilver *en chef* van keel, beladen met een leeuw van zilver — het helmteeken een leeuw van zilver *issant*.

Wie van de Heeren BACX op de andere schilderij wordt voorgesteld, is mij niet gebleken. ——t.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax. Omtrent de familie BACK, welke te *'s Hertogenbosch* woonde, vind ik in mijne aanteekeningen:

» HENDRICK BACK GIJSBERTSZ. had de volgende kinderen:

1. GYSBERTUS BACK, Cannonnik van *St. Jans Evangelistenkerk* te *'s Hertogenbosch*, alsmede van de *St. Pieterskerk* te *Beek*, fundateur in 1455 *van 's Back's Choorken* en van twee *Cantorijen te Beek*.
2. ALYK BACK trouwde LAURENS VAN NYN — wier afstammelingen zich noemden VAN NYN alias BACK.
3. GEERTRUY BACK trouwde WOUTER METTEN — wier afstammelingen zich noemden METTEN alias BACK.
4. ENGELKE BACK trouwde DANIEL CROEK.
5. HILLEGOND BACK, gehuwd. Haar afstammelingen noemden zich VAN BREE alias BACK; en
6. CATHALYN BACK, zonder oir.

C. & A.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax; Jan de Back. Tot aanvulling van wat reeds dienaangaande is medegedeeld, kan gezegd worden, dat JOHAN BAX in 1601 is gehuwd met MARIA VAN HUCHTENBROEK; dat MARCELIS BAX tot vrouw heeft gehad ANNA MARIA DE BERCHE, welke, na zijn overlijden, hertrouwde met GUILLAUME DE LEVIN, die, Kolonel van een regiment Walen, in 1624 sneuvelde voor 's Bosch. Zie *l'Histoire de Cambray*, pag. 731.

De vermelde Predikant GODEFR. BACXIUS was in 1582 te *Overschie*, en werd in 1589 ontslagen, doch vertrok in 1592 naar *Asperen;* nog was te dier tijd een DIRK JANSZ. BAX Predikant te *Sluipwijk*, A°. 1613, te *Moordrecht*, A°. 1617, en werd ontzet in 1619. Zie SOERMANS, *Kerkelijk Register van Zuid-Holland.*

Ook vermeen ik te moeten opmerken, dat er eene familie DE BACK heeft bestaan, waarvan thans nog afstammelingen in leven zijn; daartoe behoorde JAN DE BACK, die in 1747 Geheimschrijver van WILLEM IV werd, hebbende hij 't Huis van *Oranje* reeds sedert 1729 gediend; in 1758 werd hij onverwachts ontslagen en stierf in 1766; hij was gehuwd met HENRIETTE ANNA VAN SCHINNE. Zie J. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, Dl. II.; bl. 534; zoude dit niet de familie zijn, in de *Aanteekeningen* van het geslacht HUYGHENS voorkomende, welke door A. & A. zijn medegedeeld? V. D. N.

[„Over PAULUS en MARCELIS BAX", zoo schrijft ons LEGENDO ET SCRIBENDO, „vergelijke men ook het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* van A. J. VAN DER AA, Dl. II., bl. 197 en volgg. Ondanks hetgeen tot heden toe over beide broeders bekend is, herhalen wij hier hetgeen Prof. J. BOSSCHA, in zijn werk: *Neêrlands Heldendaden te Land*, Dl. I., bl. 287, in de noot zegt: „„*dat het wenschelijk ware, dat de* BAXEN, *in hun geslacht, afkomst en bedrijven, door echte berigten nader mogten gekend worden.*""]

Cornelis Cruys (*Nav.* II.; bl. 60; III. bl. 58, 59). Het door den geheimzinnigen berigtgever meêgedeelde is juist; de Heer Mr. JEAN LOUIS KARSSEBOOM, te Rotterdam, was in het bezit van aanteekeningen den Admiraal CRUYS betreffende; ook was onder hem de teekening in miniatuur berustende van diens portret, later door Mevrouw de weduwe KARSSEBOOM — eene geborene freule DE GEER, wier moeder, gelijk ook die van den Heer KARSSEBOOM, eene

afstammelinge was van Mr. DANIEL JACOB VAN MEYNERTSHAGEN, en, door dezen van den Admiraal CRUYS — aan den Heer SCHELTEMA verstrekt, en volgens 't welk het portret voor het 3de *Deel* van SCHELTEMA's werk geplaatst, is vervaardigd. Met zekerheid kan ik hierbij voegen, dat de Heer KARSSEBOOM ook zelf met den Heer SCHELTEMA daarover in briefwisseling is geweest, en zeer waarschijnlijk al het belangrijke, dat nopens den Admiraal in zijn bezit was, aan hem zal hebben medegedeeld; nog herinner ik mij, dat tijdens de correspondentie van die beide Heeren, op mijn verzoek, aan den Heer SCHELTEMA, toen nog te *Zaandam* wonende, de vraag werd gedaan, wanneer wij het door hem beloofde *Heldhaftig Nederland* te wachten hadden, en dat wij daarop een zeer pijnlijk antwoord ontvingen, 't geen niet te verwonderen was; wij leefden toen onder de Fransche overheersching! Zie overigens het werk van SCHELTEMA, III.; bl. 296 in de noot, IV.; bl. 294 en 295. V.D.N.

Recensiën der Evangelische Gezangen (*Nav.* II.; bl. 87; III.: bl. 60). Bij de aangehaalde werkjes kunnen nog gevoegd worden: *Brief van* R. SPEELMAN, *Predikant te Hardinxveld, ter wegneming van eenige bedenkingen over de onlangs ingevoerde Evangelische Gezangen; Te Gorinchem bij* J. VAN DER WAL, 1807, en het minder gunstig beoordeelende *Adres aan alle de respective hoogeerwaardige synodale vergaderingen der Hervormde Nederduitsche gemeenten dezer landen, die dezen jare zullen gehouden worden: tot redres van de voorkomende gebreken, in de nieuwe Evangelische Gezangen, zoo ten aanzien van de Hervormde leer, als die der taal- en dichtkunde, door en van wegens een aantal leeraren, ouderlingen, diaconen en leden der gemeenten in ons vaderland. Te Amsterdam bij* W. BRAVE, 1807; beide boekjes zijn in mijn bezit. Daarbij wordt in het laatste, op bl. 25, nog gewag gemaakt van een stukje, getiteld: *Eenvoudig doch tevens Vrijmoedig Onderzoek of er in het Evangelisch Gezangboek geene andere gezangen geplaatst zijn, dan die met de belijdenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, uitgedrukt in hare formulieren, overeenkomen;* terwijl er eindelijk nog op bl. 33, behalve van eenige reeds in DE NAVORSCHER (III.; bl. 60) genoemde werkjes gesproken wordt van een *Brief aan den schrijver van het Schuitpraatje over de nieuwe Evangelische Gezangen, waarin wordt aangetoond, dat de invoering van die Gezangen strijdt met de Kerkenordening, enz.* (dus zal er ook een *Schuitpraatje over de nieuwe Evangelische Gezangen* zelf moeten zijn) en van aanmerkingen op de Evangelische Gezangen in de *Bibliotheek van Theologische Letterkunde voor het jaar* 1807, N°. 6 (let wel) bl. 925 enz. en in de *Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek.*

J. J. v. G.

Recensiën der Evangelische Gezangen. In 1834 verscheen bij J. H. BOET te Groningen een werkje onder den titel; *De Evangelische Gezangen getoetst en gewogen en te ligt bevonden, door* J. KLOK, *met eene korte Voorrede voorzien, en uitgegeven door* H. DE COCK. De *Letteroefeningen* spraken hierover in der tijd op deze wijze hun oordeel uit:

„Hier noodigt ons een slechte kok
Op garstig spek met uijen,
En bezigt een gescheurde klok
Om tot het maal te luijen."

Ook bestaat er een werkje over *Gez.* 37, *Zonde en Genade* (door FEITH), dat mij echter nimmer onder het oog is gekomen en waarvan ik mij den schrijver niet herinner. Hetzelfde is het geval met een werk van H. W. HASELHOFF, getiteld: *Jezus Christus, De Psalmen en Evangelische Gezangen, mitsgaders de Formulieren van Eenigheid,* Groningen, 1841, in gr. 8°. De schrijver was, naar ik vermeen, een Predikant in de provincie *Groningen*, wiens hoofddoel het geweest is aan te toonen, dat, zoo de hyperorthodoxen in de Nederl. Hervormde Kerk de Evang. Gez. verwerpen, de Psalmberijming, bij haar in gebruik, mede veel bevat wat niet met hunne stellingen overeen komt.

Welk oordeel men ook over den bedoelden bundel moge vellen, ik vereenig mij gaarne met het gevoelen van den Hoogleeraar VAN KAMPEN, die hem, in zijne *Geschiedenis der Nieuwere Letterkunde*, Haarl. 1836, Dl. IV, bl. 517, noemt » dien schoonen bundel, die zoo velen getroost, bemoedigd en gesticht heeft". M.

[Onze vriend J. J. v. G. heeft ons nog eene *Zamenspraak* toegezonden *tusschen een Koopman, Advocaat en een Boekverkoper, over de Vraag of het Drukken der Evangelische Gezangen, een byzonder, dan wel een algemeen eigendom behoort te zyn. Te* Amsterdam, *by* G. BOM, BUDDE, P. G. *en* N. GYSBEEK, H. VAN KESTEREN, G. ROOS *en* L. GROENEWOUD. 's Hage, DE GROOT, KLIS *en de Wed.* LEEUWENSTEIN. Dord, BLUSSÉ *en Zoon.* Rotterdam, D. VIS. Utrecht, G. T. VAN PADDENBURGH *en Zoon.* Haarlem, KAMPMAN, *en verder alom te bekomen.* Motto: „*Defendat quod quisque sentit: sunt enim judicia libera.* CICERO". 16 Bl. in 8vo. z. j. Dit werkje, schoon wel niet als Recensie aan te merken, is door onzen begunstiger, even als andere schriften de zaak der Evangelische Gezangen betreffende, heuschelijk ten gunste van den Heer B. ter leen afgestaan. Ook Dr. A. DE J. en Ds. v. O. betoonden hier dezelfde welwillendheid. Zoodanige blijken van *litterarisch hulpbetoon* verheugen ons ten zeerste. Want, zij strekken ons ten bewijze, dat DE NAVORSCHER meer en meer zijn doel nabij komt: *goeden wil ook onder letterkundigen.*]

Versjes aan Byron toegeschreven (*Nav.* II.; bl. 88; III.: bl. 79). Het bevreemdt mij, dat in geene der levensbeschrijvingen die ik heb, noch in de laatste uitgaaf van 's Dichters werken, door J. MURRAY, *Londen*, 1837, 1 deel compleet, die met zoo veel zorg is bijeenverzameld en met zeer veel belangrijke

aanteekeningen voorzien, het stukje niet gevonden wordt, betiteld:

To Jessy.

There is a mystic thread of life,
So dearly wreath'd with mine alone,
That Destiny's relentless knife
At once must sever both or none.

There is a *form* on which these eyes
Have often gazed with fond delight;
By day that form their joy supplies,
And dreams restore it through the night.

There is a *voice* whose tones inspire
Such thrills of rapture through my breast,
I would not hear a seraph choir
Unless that voice could join the fest.

There is a *face* whose blushes tell
Affection's tale upon the cheek;
But pallid at one fond farewell,
Proclaims more love than worlds (*) can speak.

There is a *lip* which mine hath press'd
And none hath ever press'd before,
It vowed to make me sweetly bless'd,
And mine — mine only press'd it more.

There is *bosom* — all my own —
Hath pillow'd oft this aching head!
A *mouth* which smiles on me alone,
An *eye* whose tears with mine are shed.

There are *two hearts* whose movements thrill
In unison so closely sweet;
That pulse to pulse, responsive still,
They *both* must *heave* — or *cease to beat.*

There are *two souls* whose equal flow,
In gentle streams so calmly run,
That when they part — *they part!* — ah, no;
They cannot part — *those souls are one.*

Elders komt dit in eene Bloemlezing uit BYRON's werken voor.

Wie nu met eenige zekerheid kan aantoonen dat bovenstaand versje *werkelijk van de hand van* BYRON is, zal ongetwijfeld den beminnaren van Engelands grooten dichter, en den bewonderaars van zijn buitengewoon genie, eene dienst bewijzen. T. H. J.

(*) Words? *Aanm. van den Corrector.*

Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen (*Nav.* II.; bl. 92; III.; bl. 87). M. A. DE JONG werd Proponent in het jaar 1730 en, in het volgende, Predikant te *Nederhorst.* Te *Londen* beroepen op den 17den Jan. 1738, werd hij naderhand Leeraar te *Maastricht* op den 18den Mei 1749 en verkreeg het Emeritaat ten jare 1778. Van H. VAN HAEMSTEDE kan ik opgeven dat hij, Proponent in 1722 en Predikant te *Ouwerkerk* geworden A^o. 1724, te *Londen* het Godsdienstwerk heeft aanvaard, 1 Jan. 1741. HENR. PUTMAN werd, na zijn Proponentschap in 1749, Predikant te *Londen* op den 16den Junij 1751 en tot lid van de *Royal Society* verkoren; hij schijnt, met VAN EFFEN, in 1788 nog Predikant daar ter plaatse te zijn geweest. In 1784 kwam COENRAAD SCHWIERS, in 1802 opgevolgd door JAN WERNINCK, Theol. Dr., hem vervangen; ten jare 1815 zie ik RUTGERUS SEYEN TEN HARMSEN als Leeraar in die hoofdstad aangeteekend. V. D. N.

Spreekwijzen. »*Ben-je Zestig?*" (*Nav.* II.; bl. 153; *Bijbl.* bl. xxv). De op de laatste plaats gegeven oplossing van dit spreekwoord door BRENDER à BRANDIS, vind ik ook in mijne aanteekeningen: maar ik heb er deze vragen bijgevoegd: Is het bewezen, of zelfs waarschijnlijk, dat uit eene *specialiteit* der geschiedenis van FILIPPUS van Macedonië eene *Nederduitsche* spreekwijze voortgekomen is en een soort van burgerregt verkregen heeft? Deze vraag zou ik wenschen beantwoord en door *soortgelijke* bewijzen bevestigd te zien. E. A. P.

Opschriften van Kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281; *Bijbl.* xxv, xliv); *Klokkendoop.* Wij zullen hier geene historie der *klokken* mededeelen, naardien het oogmerk, dat men er mede gehad heeft, in de meeste gevallen duidelijk is. De Franschen leiden den naam van *cloche* en dit laatste weder van *clocher* (hinken of mank gaan) af, omdat de klok, bij het luiden, even als een kreupele, van de eene naar de andere zijde overvalt of waggelt. De klokken zijn in het Noorden en Westen veel eer dan in het Oosten in gebruik geweest, roepende men te voren het volk naar de kerk door den slag van houten en elpenbeenen hamers, zooals de Turken nog heden door het roepen en schreeuwen der priesters op de Moskeeën doen.

In oude tijden luidden de Priesters zelven, inzonderheid in de Hoofdkerken, en werden zij daarom *campanari* of klokluiders genoemd. Het voorname oogmerk der klokluiding was, derhalve, het zamenroepen der menigte, zoo tot het houden der eerdienst, als tot het hooren afkondigen van geboden en keuren tot het bestuur der plaatsen vereischt wordende.

Dit oogmerk is evenwel niet zigtbaar in het luiden der klokken bij begrafenissen, dat even zoo eentoonig als vervelend is, en van hetwelk men met zekeren Franschen Hekeldichter zou kunnen zeggen:

„Pour honorer les morts, on tue les vivans".
Om de dooden te eeren vermoordt men de levenden!

Hierbij moet derhalve een andere bedoeling zijn, die wij kortelijk zullen opgeven.

De klokken werden oudtijds in de Roomsche landen *gedoopt*, en meestal naar Heiligen genoemd, staande bij dezen doop eenige lieden als getuigen. Men schrijft den eersten klokkendoop aan Paus JOHANNES XIII toe, welke in den jare 966, de groote klok van de kerk *Lateraan* te *Rome*, met zijnen naam benoemde; iets, dat BOWER in zijne *Historie der Pausen* echter tegenspreekt. Dan, wie ook de insteller van het doopen der klokken geweest

moge zijn, zeker is het, dat zij gedurende eenige eeuwen zijn gedoopt geworden, wordende haar naam er niet zelden op gezien. — Dus las men op zekere klok, welke in den jare 1718 uit de Franciskaner kerk te *Emden* gehaald werd, naast het afbeeldsel van CHRISTUS aan het kruis, in oude monnikenletters:

ANNO DOMINI MCCCCLXXXIX MARIA IK HETE, DAT CLOSTO TO VALDEREN HEF MI LATEN GHETEN, † SACTUS FRANCISCUS HARO WINKEN enz.

De naam van deze klok was derhalve MARIA, en *St.* FRANCISCUS was de Patroon welken de kloosterkerk aangenomen had, die eertijds buiten de stad gevonden werd, maar nu er in staat. Verscheidene voorbeelden zouden hier bijgevoegd kunnen worden, om te bewijzen dat zij wezenlijk namen hadden: schoon er ook wel zonder namen geluid werden. Dus staat op een klok te *Keulen:*

IST ES KEIN GANTZES, SO IST ES EIN HALBES,
MICH HAD GEGOSSEN HANS DIDERICK KALBES.

Gevende dus enkel den naam van den maker te kennen, die er zeker op heeft willen rijmen, en daarom eerst geschreven: » *is het geen geheel dan is het een half* (halbes)". Sommige klokken daarentegen toonden zigtbaar het oogmerk waarom zij luidden, zooals zekere klok te *Gent*:

ROLAND! ROLAND WAN ICK KLEPPE SO IS BRAND,

een gebruik dat nog in Noord-Holland op vele plaatsen gehuldigd wordt.

Het voorname doel echter waarom de klokken klepten bij het begraven, berustte op het gevoelen, dat zij, als met vele plegtigheid gedoopt, door haar geluid de kwade geesten konden verdrijven. Hierom was het, dat men, zoodra de zieken op het uiterste lagen, de klokken liet luiden. Dat dit geen verdichtsel is bewijzen vele klokken zelve: bij voorbeeld, te *Erfurt* heeft zekere klok dit opschrift:

DIE GROSSE SUSANNA TREIBT DEN TEUFFEL VAN DANNE,

dat is:

» *de groote* SUSANNA *verdrijft den Duivel*".

En op de klok te *Butsbach*, in het Hessen-Darmstadsche, staat aldus:

EST SUA VOX BOMBAM POTENS DEPELLERE SATAN,

dat is:

» *Hare stem is bombam, zij kan verdrijven den Satan*".

Het is aan deze veronderstelde kracht, en aan de gewoonte om klokken te luiden, als er zieken zich in eenen bedenkelijken toestand bevinden, dat men het luiden der klokken bij het begraven moet toeschrijven.

G. BRENDER à BRANDIS, *Almanak voor* 1795, bl. 106. J. SCHREUDER.

[Men vergunne ons de volgende aanhaling uit NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 200, van een stuk door E. G. R.:

De toren en het schip van *Tunstall Church* in *Norfolk* zijn thans in puin, terwijl slechts het koor nog voor de godsdienstoefening wordt gebezigd. Deze ramp — dus meldt ons de dorpsoverlevering — is door brand veroorzaakt geworden, na welks afloop de leeraar met de kerkmeesters in twist geraakt over het bezit der onbeschadigd geblevene klokken. Gedurende hunne woordenwisseling echter wandelt de booze weg met de betwiste voorwerpen; doch, door den predikant achterhaald, die hem in het Latijn begint te bezweren, neemt hij de vlugt door den grond heen naar 't hem bescheiden verblijf, en pakt de klokken met zich. De plek, waar dit voorgevallen is, vertoont nu een moerassigen waterpoel, *Hell Hole* geheeten, even als een er digt bij staand plokje elzenboomen den naam draagt van *Hell Carr*. Des zomers nu aanschouwt men op de oppervlakte van dezen plas een gedurige opvolging van waterbellen, die zich ongetwijfeld uit het gaz ontwikkelen. De geloovers aan het sprookje zien in deze omstandigheid zijne waarheid bevestigen. Want, daar het beschrevene gat de ingang is naar den bodemloozen kuil, moeten de klokken nog immer zinkende zijn en de waterbellen doen opstijgen, waarvan gesproken is.

In het naburige dorp *Halvergate* leest men het volgende opschrift op de grootste klok:

SIT CUNCTIS ANNIS
NOBIS AVITA JOHS.

Ik verbeeld mij dat er *audita* JOHANNES had behooren te staan, maar het rijm geeft *avita* te lezen.

Op de tweede klok vind ik:

INTERCEDE PIA
PRO NOBIS VIRGO MARIA.

De derde geeft ons den naam van den gieter en het jaartal 1653, een eenig voorbeeld, naar ik meen, van eene bijvoeging tot een klokkenspel, tijdens den Puriteinschen triomf van den grooten opstand.]

Daniël Jan Baron de Hoehepied (*Nav.* II.; bl. 281). Deze Consul zal wel tot hetzelfde geslacht behooren, waarvan, naar luid van de volgende acte, een huwelijk te *Leyden* is gesloten op den 13 *January* 1616:

» JAN HOCHEPIED jm., geboren tot *Antwerpen*, coopman, wonende tot *Amsterdam*, vergeselschapt met ALEXANDER DE LA FAILLE, Advocaat, syn toecomende cousyn en JOHAN VAN DER MEULEN, sijn toecomende schoonvader;
met
Jofvr. EMILIA VAN DER MEULEN, jd. van *Leyden*, vergeselschapt met HESTER DE LA FAILLE, haer moeder, en Jofvr. CORNELIA VAN DRIEL, haer bekende".

In de *Resol. van Holland* vindt men een verzoek van den zoon diens Consuls, om genaturaliseerd of als Hollander beschouwd te worden, wijl hij te *Smirna* geboren werd, terwijl zijn vader aldaar in dienst van den Staat was. Dit verzoek werd hem met alle billijkheid toegestaan.

Men verhaalt dat de aansprekers in de war zijn geraakt bij de opnoeming zijner titels, en onder anderen gezegd hebben, dat overleden was DE HOCHEPIED enz., Consul bij de *Oudemannetjespoort* (Ottomannische Porte). Met *Plénipotentiaire* zal het niet beter zijn gegaan. .. ELSEVIER.

Pieter Potter's » *Blyde Incomste*" (*Nav.* II.; bl. 289; *Bijbl.* bl. iv). Het aldaar opgemerkte door den Heer C. KRAMM is zeer juist, dat ik na-

melijk t. a. p. aan het hoofd had behooren te stellen: *Blyde Incomste, of Inhaling der Koninginne van Groot-Britanie*, 20 *Mei* 1642. Dat zulks eene vergissing, of liever eene *schrijffout* was, blijkt genoeg uit al hetgeen vervolgens door mij wordt gezegd; en dies vertrouw ik dat het niet wel aanleiding tot misvatting heeft kunnen geven, voorzeker niet bij iemand, die slechts iets van de *Geschiedenis* weet. Immers het was aan de liefhebbers van *Prentkunst*, dat ik, ter voorkoming van verwarring der bedoelde platen of prenten, mijne opgave voornamelijk had gerigt. Overigens blijf ik, met den Heer KRAMM, op grond der door hem *vroeger aangevoerde* redenen, de meening koesteren, dat die prenten *niet* in de *Beschryving der Blyde Inkomst* van 1642 behooren, schoon ik tevens de onmogelijkheid of ongeschiktheid der platen daartoe niet inzie, want welke *hoogte* die ook mogen bezitten, ze zijn echter beneden die van mijn exemplaar der *Beschryving*, op groot papier. V. D. N.

Ds. Johannes Claessen (*Nav.* II.; bl. 324; *Bijbl.* viii, xxii). Schoon ik twijfel, of de Heer A. J. VAN DER AA in staat zal zijn, om te bewijzen, dat bovengenoemde Predikant de gemeente aan *de Kaag* heeft bediend; het tegendeel immers bewijst de in het *Bijblad*, bl. viii, medegedeelde naamlijst der Predikanten aldaar in de 18de eeuw; geloof ik in de gelegenheid te zijn, zijn Ed. op den weg te helpen, nu hij van een Leeraar *met een houten been* spreekt. Deze toch, JOHANNES CLAESSEN geheeten, is in 1761 Proponent en in dat zelfde jaar Predikant geworden, eerst te *Kedichem*, en vervolgens te *Leerdam*, waar hij in het begin dezer eeuw is overleden. Kan nu ook *Kedichem*, naar BACHIENE, *Beschrijving der Vereenigde Nederlanden*, Dl. I., bl. 519, bij verkorting *Kekem* geheeten, met *Kaag* of *Kâege* verward zijn? E. A. P.

Ds. Johannes Claessen. Van dezen JOHANNES CLAESSEN, die een ambtsbroeder van mijn grootvader was, heb ik mijn vader herhaalde malen hooren verhalen. Het moet een vrolijk, opgeruimd man zijn geweest. Aan *de Kaag* was zijn standplaats niet. Ik vermoed dat hij dezelfde is als JOHANNES CLAESSEN, die in 1761 als Proponent te *Kedichem* (onder de Classis van Gorinchem) Predikant werd, en van daar in dat zelfde jaar naar *Leerdam* vertrok. Dus was Ds. FRANS HENDRIK CLAESSEN — in 1791 Predikant te *Rijswijk* (mede onder de Classis van *Gorinchem*) en in 1799 te *Colijnsplaat* — zijn zoon.

C. & A.

Ds. Johannes Claessen. Deze in zijn' tijd, niet alleen door zijne kanselwelsprekendheid en buitengewoon sterke geheugeniskracht, maar ook door zijne geschriften bekende man, is meer dan 50 jaren Predikant geweest te *Leerdam*, en aldaar in den jare 1811 in hoogen ouderdom overleden. Zijne leerredenen worden nog door velen met genoegen gelezen; en wie der oude heeren Predikanten kent niet zijne in 't Latijn geschrevene *Handleiding tot het Proponents-examen*, welker eigentlijken Latijnschen titel wij ons op den oogenblik niet juist kunnen te binnen brengen. Hij was voor zijn' tijd een zeer verlicht godgeleerde; een vriend en tijdgenoot van Ds. SCHARP en EW. KIST. Prof. ROYAARDS noemde hem een man, die zijn' tijd eene eeuw vooruit was. Prins WILLEM V was hem zeer genegen en betoonde hem die genegenheid op eene hoogst vereerende wijze, getuige het volgende verhaal. Eens op een' Zondag had zich namelijk onze Predikant, in een met twee paarden bespannen rijtuig, op weg naar eene naburige plaats begeven, ter waarneming eener vakante preêkbeurt. Op zekere hoogte gekomen, schrikten zijne paarden wegends het piepende gekras, hetwelk de wielen eener hem ontmoetende nieuwe en te dezer oorzake opzettelijk ongesmeerd gelaten boerenkar onder het rijden voortbrachten. De paarden gingen door, het rijtuig sloeg om, en dominé brak beide beenen. Zoodra de Stadhouder hier kennis van kreeg, zond hij hem onmiddellijk zijn' lijfchirurgus en later een' draagstoel, welke nog bij 's mans nakomelingen te *Gorinchem* bewaard wordt. Ook bij dezen ramp verloochende onze leeraar zijne gewone blijmoedigheid en opgeruimdheid van geest niet; want, bemerkende dat zijn gewone heelmeester, die hem in de eerste dagen had behandeld, naijverig werd bij de komst van 's vorsten lijfarts, en geen van beiden voor 't hoofd willende stooten, zeide hij tot hen: » Mijne heeren, ik geef u ieder een been!" Het been, door den heelmeester van den Prins behandeld, moest afgezet en door een van hout (vgl. *Bijbl.* t.a.p.) vervangen worden, 't welk, naar mijn geachte berichtgever zich meent te herinneren, ook door bovengenoemden Vorst bekostigd werd.

Jaren lang heeft Ds. CLAESSEN eene zeer bloeijende en beroemde Latijnsche kostschool gehad, om jonge lieden tot de universiteiten op te leiden. Onder zijne leerlingen komen voor de namen VAN HALL, GROEN VAN PRINSTERER, MONHEMIUS, VAN RIJSSEL, VAN GULPEN, VERMEULEN, DE VIRIEU, JUTTING, ENDTZ en nog zeer vele andere, niet minder bekende.

Het door den Heer VAN DER AA medegedeelde voorval (*Nav.* t.a.p.) kan zeer wel plaats gehad hebben aan *de Kaag*, aangezien hij jaarlijks eenigen tijd logeerde bij zijnen broeder, den Heer JACOBUS CLAESSEN, in der tijd Baljuw te *Wouwbrugge*.

De volgende anecdote, tot bewijs kunnende strekken, hoezeer hij als geleerde bij zijne ambtgenooten geacht was, mag [*mogen*, ja!] misschien hier eene plaats vinden.

Zekere Proponent, beroepen onder de *Classis* van *Zalt-Bommel*, werd geëxamineerd door Ds. HAANTJES, destijds Predikant te *Rossem*. Doch te licht bevonden, werd hem aangeraden om zich te begeven naar Ds. CLAESSEN, zich bij dezen te bekwamen, en dan tegen Paschen terug te komen. Een Ouderling — een eenvoudig landman — daarbij tegenwoordig, maakte het volgende *extemporé:*

„De heer VAN ....,
Die wil
Zich laten examineeren
Voor de Geldersche heeren,
Maar die heeren waren niet pluis;
Die zonden den heer VAN ... naar huis.
En zeiden:
Mijnheer VAN ...
Zoo gij wil
U laten examineeren;
Dan moet gij nog wat gaan leeren.
Ga naar Ds. JAN CLAESSEN,
En kom dan tegen Paschen;
Dan zullen wij verstaan,
Of het beter zal gaan."

Al de hier opgeteekende bijzonderheden werden schrijver dezes, op zijn verzoek om iets naders omtrent den aan 't hoofd dezes genoemden merkwaardigen man te mogen vernemen, heuschlijk medegedeeld door 's mans kleinzoon en naamgenoot, mijn hooggeachten vriend, den Heer JOHANNES CLAESSEN, die aanvankelijk opgeleid tot den Leeraarsstand, doch door omstandigheden daarin verhinderd, thands eene eervolle plaats inneemt onder onze vaderlandsche schoolmannen, zijnde dag- en kostschoolhouder te *St. Oedenrode*, bij *'s Hertogenbosch*. Deze doet in zijne gewichtige betrekking, zoo door gedrag als door bekwaamheid, den naam zijns waardigen grootvaders eer aan. Immers voor eenigen tijd kregen wij toevallig een' brief in handen, waarin de toenmalige Heer Hoofd-Inspecteur enz. WIJNBEEK aan zeker' Eerw. Heer, onder andere, schrijft: »Zoo iemand dan is het CLAESSEN voorzeker, die met het Broederschap der Leeuwenorde verdiend vereerd te worden."

Dit getuigenis, gevoegd bij een aantal leerlingen, die op zijn Instituut voor de verschillende Akademiën gevormd zijn, moge de nazaten van de hooge vereerders en vrienden zijns grootvaders opwekken, om dit Instituut, dat te weinig bekend is, meer in bloei te doen toenemen. CHALOEDA.

Spreekwijzen. Geef hem van Katoen (*Nav.* II.; bl. 350; *Bijbl.* bl. xxvii). De vooronderstelde afleiding van deze zegswijze, door den Heer B. opgegeven, worde nog door eene andere gevolgd:

»Kasjoen", zegt de *Huisvriend*, » is te *Groningen* eene zekere soort garen, fijn en keurig bewerkt, hetwelk men gewoonlijk onder aan de zweep vastmaakt, om daarmede te knappen. Nu is er een spreekwoord: » »Hij zet er Kasjoen achter" ", dat is: het werk gaat met rassche schreden voort, men maakt groote vorderingen, enz. — gelijk een voerman, bij wien *kasjoen er achter zetten*, hetzelfde te *Groningen* beteekent als bij ons de zweep op de paarden leggen." De gissing of ons *Hollandsch* spreekwoord aan het *Groningsche* verwant zij, acht ik niet geheel van grond ontbloot. G. E. J. RIJK.

Joannes Frickius (*Nav.* III.; bl. 9). Men vindt aldaar reg. 30 v. o. aangehaald PRICKIUS. Het kan zijn nut hebben op te merken, dat het moet zijn: FRICKIUS. » JOANNES FRICKIUS, *Theol. Ulmensis*, n. 1670 ob. 1739", en dat de bedoelde *Comment. Theolog. Critica de » Cura Ecclesiae Veteris circa Canonem Sacrae Scripturae et conservandam Codicum puritatem*", in eene vermeerderde en verbeterde uitgave mede opgenomen is en de eerste plaats beslaat onder 's mans *Meletemata varia theologici critici historici argumenti edita, inedita*, door 's mans zoon ALBERTUS FRICKIUS, na 's vaders overlijden, verzameld en uitgegeven te *Ulm*, ten jare 1756.

De Prent van Jan de Wasscher (*Nav.* III.; bl. 32). De aanleiding tot de aanvrage in DE NAVORSCHER om een exemplaar van de oude kinderprent »*Jan de Wasscher*", en het doel, waarmede deze geschiedde, zijn van te weinig belang, om deze hier op te geven. Maar, het resultaat er van wil men misschien wel weten, als verschaffende het stof tot een paar vragen, die wel geen stellige beantwoording vorderen, doch waarbij ieder het zijne denken kan. Dit resultaat is namelijk, dat ik vijf verschillende editiën van gezegde prent ontvangen heb, *terwijl mij de verlangde nog blijft ontbreken*. Eene daarvan is, blijkbaar uit het papier, waarop die gedrukt is, van dezen tijd, maar komt naast bij de oude uit het laatst der vorige eeuw. De oudste, wat papier en druk betreft, die in mijn bezit kwam, heeft al de versjes met dubbel rijm. Zoo staat b. v. onder 't eerste prentje:

't Is ligt getrouwd, Dat haast berouwt,
Gelijk geschiedt, Met JAN *en* GRIET.

Eene derde uitgave is nagenoeg als de eerstgenoemde; maar heeft een paar onhebbelijke versjes eenigzins gemoderniseerd. In mijn vierde exemplaar zijn die curieuse versjes allen door andere vervangen. Eindelijk is mij nog eene editie geworden, waaronder op het Hollandsch ook telkens eene Fransche vertaling volgt. En hier begint de fameuse geschiedenis niet eerst met het huwelijk van mijnheer JAN en juffrouw GRIETJE, maar reeds met de jeugd, en heeft blijkbaar ten doel om het onvoegzame aan te wijzen van meisjesspelen voor jongens en wederkeerig van die

van jongens voor meisjes. Zoo luidt het eerste versje:

> Ziet JAN hier met een popje spelen;
> Mij dunkt, het moet hem ras vervelen.
> JEAN *se plaît au jeu de poupée,*
> *Sera-t-il de longue durée?*

en het vierde:

> Zoo GRIET! klimt gij zonder schroomen
> Net als een jongen in de boomen?
> MARGRITE, *sans peur de tomber,*
> *Au haut de l'arbre ose monter.*

Deze laatste uitgave schijnt wel uit den tijd dat wij in Frankrijk waren ingelijfd.

Nu een paar vragen: Waarom heeft men steeds het onderwerp dezer kinderprent als zoo gewigtig beschouwd, dat er steeds nieuwe en, daar hier onmiskenbaar dan ook behoefte aan was, steeds verbeterde edities van noodig waren? of is het onderwerp voor de jeugd zoo aanlokkelijk, en dat aanlokkelijke zoo billijk, dat deze kinderprent vooral en tot op den huidigen dag niet gemist mag worden? S. S.

De van Alkemade's, de Riemer's en van der Schelling'en (*Nav.* III.; bl. 34). De opgave deze personen betreffende, door ICHNEUTES, kan door de belanghebbenden worden aangevuld uit hetgeen later de Heer SCHOTEL zelf dienaangaande heeft medegedeeld in zijne *Abdy van Rynsburg* ('s Bosch, 1851, bl. 332 en volg.) vooral in de noot (1), alwaar, onder meer, blijkt, dat C. v. A. in éérste huwelijk gehad heeft de dochter van NICOLAAS PAETS, Notaris te *Leyden*, welke den 9den Oct. 1680 in het kinderbed overleed, waarna hij in 1682 hertrouwde met JOHANNA DE RIEMER, die hem den 4*den Nov.* 1683 eene dochter schonk; voorts dat hij, op raad van zijnen vriend OUDAAN, naar *Rotterdam* vertrok en aldaar zijnen zwager MARTIN BAALDE, gehuwd met ANNA MARIA PAETS, zuster zijner eerste vrouw, vroeger fabrikant in greinen te *Leyden*, daarna eerste Commies bij de *Convooien der Admiraliteit* ten jare 1687, in deze betrekking opvolgde. De Heer SCHOTEL heeft almede t.a.p., verbeterd en aangevuld hetgeen door hem gezegd was in het *Leven* enz. *van v. A. en v. d. S.* bl. 3 en 324, noot (*a*), door de stellige opgave dat C. v. A. *niet* te *Rotterdam*, maar te *Noordwijk* was geboren, en gedoopt is door GIDEON DE COURCELLES, den *Remonstrantschen* Predikant aldaar; voorts dat, zijne ouders waren DIRCK CORNELISZ. VAN ALKEMADE en AALTJE CORNELISD. VAN ZWANENBURG. V. D. N.

Marhulsen niet Machielsen (*Nav.* III.; bl. 36). Vergunt mij dat ik U eene drukfout aanwijs op bl. 36, vraag XXV, waarschijnlijk een gevolg van mijn onduidelijk schrijven.

De kwartieren van ANNA VAN HEKEREN worden daar van vaders zijde opgegeven te zijn: HEECKEREN, KEPPEL *genaamd* OELDE, TENCKINCK, MACHIELSEN. — Dit laatste moet zijn *Marhulsen*, zijnde het de naam van een riddermatig Zutphensch geslacht, dat in de 17de eeuw uitgestorven schijnt te zijn. Het voerde tot wapen: *drie hulstbladeren*, waarvan ik de kleuren, omdat ik de lijst, waarop die aangeteekend staan, uitgeleend heb, op dit oogenblik niet kan opgeven, en had tot stamhuis de havesathe *Marhulsen*, in de nabijheid der stad *Groenlo* gelegen. L. v. H.

Westenschouwen's ondergang (*Bijbl.* bl. ix). Men verwittigt ons dat in het stuk, waarop hier wordt verwezen, voor *Westenschouwen*, bij vergissing is gedrukt: *Westerschouwen.*

Napoleon te Haarlem (*Bijbl.* bl. xi). Dit was immers in 1811? L. D. R.

David Meese (*Bijbl.* bl. xxii). Over DAVID MEESE, door den Heer A. J. VAN DER AA, doch zonder vermelding van zijn autheur, opgenoemd, zie men de *Oratio Inauguralis* van Prof. CLAAS MULDER te *Franeker*, in zijne *Aanteekeningen* in de *Konst- en Letterbode* voor 1824, II.; bl. 408—413 en ook dien voor 1822, II.; bl. 242; waaruit blijkt dat D. MEESE, uit ouders van geringen stand gesproten, zich door eigen vlijt en oefening en niettegenstaande zijnen ziekelijken toestand tot eenen voortreffelijken en geleerden *kruidkundige* wist te vormen, zoodat zijne geschriften door geleerde genootschappen met eer en goud werden bekroond, en dat van hem een belangrijk handschrift voorhanden is in de *Leydsche Bibliotheek.* V. D. N.

Pieter Pieterszoon de Oude (*Bijbl.* bl. xxvi). V. D. N. spreekt hier van PIETER PIETERSZOON DE OUDE, Leeraar bij de Waterlanders (Doopsgezinden) te Zaandam. Mag ik er bijvoegen dat zijne afbeelding te vinden is in de *Verzaameling van uytvoerige afbeeldingen der voorname Doopsgezinde Leeraaren, te* Amst. *by* JAN MORTERRE, *Boekverkooper. MDCCLXXX?* H. T.

Arabische Cyfers (*Nav.* I.; bl. 20, 41, 42, 100, 135). De vorming der cyfers en hunne uitvinding schrijft men aan de Arabieren toe. De Saracenen bragten ze over naar Afrika en van daar naar Spanje. Het schijnt (althans zoo lees ik in een oud werk) dat de cyfers door zamenhangende kleine lijntjes ontstaan en hervormd zijn. Zie hier de eerste vorming:

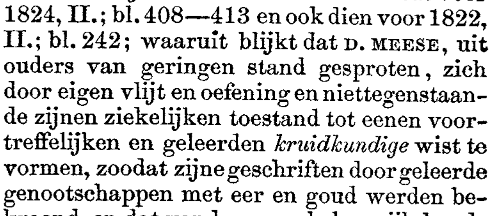

E. G.

Het St. Nicolaasfeest (*Bijbl.* bl. xlvi). Vreemder nog mag 't heeten, dat een' geleerde, zoo belezen als Ds. MENSINGA, eene verhandeling heeft kunnen ontgaan van Prof. VAN HENGEL, geplaatst in de eerste reeks van het *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, uitgegeven door* KIST *en* ROYAARDS, (Dl. III, bl. 756—98) *over St.* NICOLAAS *en het St. Nicolaasfeest*, waarin menige legende wordt medegedeeld als grondslag onzer gebruiken bij die gelegenheid. Voorts leest men een aanval tegen het feest in de *Nederl. Volksbode* voor 1849, alsmede in N°. 14 der *Traktaatjes voor Armen en Rijken, Oorsprong en Geschiedenis van den St. Nicolaasavond.* De Redactie van het *Leeskabinet* (1853, bl. 40) schijnt er nog meer van te weten.

De Hoogleeraar VAN HENGEL vraagt, waarom er in ons vaderland op den dag van *Sint-Nicolaas* een kinderfeest zij? Om die vraag te beantwoorden, moeten er oude stukken zijn, die ons de noodige bescheiden aan de hand geven. In den *Overijsselschen Almanak van Oudheid en Letteren*, voor 1850, bl. 200—202, vindt men een paar bladzijden daartoe betrekkelijk; doch de schrijver eindigt met te zeggen: »de zaak verdient nader onderzoek, want er is nog niets van bekend".

Wie der Navorschers kan hier licht geven?
J. M.

[De Heer VAN DE LAAR heeft ons mede naar het stuk van den WelEerwaarden Heer MOORREES (in het *Leeskabinet* voor 1853, N°. I) verwezen. De verhandeling van den Hooggeleerden VAN HENGEL zoekt, naar luid van onzen berigtgever, den oorsprong van het St. Nicolaasfeest dáár, waar ook Dr. D. J. VEEGENS (NAV. I.; bl. 45) hem gevonden heeft.]

Jan Ferdinandt (*Nav.* I.; bl. 130, 208); *Karel Ferdinandt.* » CHARLES FERDINAND, habile écrivain, natif de *Bruges*, enseigna avec réputation les humanités à *Paris*, quoiqu'il fût *aveugle de naissance.* Il se fit ensuite Bénédictin, et mourut en 1494. On a de lui 2 livres de la *Tranquillité de l'âme* et d'autres ouvrages". (*Dictionnaire Historique, etc. par Mr. l'Abbé* LADVOCAT, *A Paris, chez* DIDOT, 1755.) 't Is opmerkelijk, dat van JAN FERDINANDT in dit Woordenboek niet gesproken wordt. Ook verschilt dit levensberigt eenigzins van dat, 't welk de bekwame V. D. N. (NAV. I.; bl. 208) levert. Hier toch noemt men hem *blindgeboren* en stelt zijn overlijden in 1494. J. H. VAN DALE.

De Vliegende Hollander (*Nav.* I.; bl. 156, 217, 329, 359; II.; bl. 100, 221, 285, 319, 349). Van deze legende bestaat ook een onderhoudend verhaal door PH. KÖRBER, waarvan bij G. B. VAN GOOR, te Gouda, eene vertaling is verschenen, en de inleiding zegt, dat de overlevering *aldus* door de Hollandsche matrozen verteld wordt. Het is geheel verschillend van Kapt. MARRYAT's bekenden roman, » *Het Spookschip*", en mist daarvan al het onwaarschijnlijke en bovennatuurlijke, zoodat het althans een schijn van geloofwaardigheid bezit. Men vindt er de geschiedenis van PIETER VAN HALEN, uitvinder van eenen nieuwen vorm van schepen, die, na eenen avontuurlijken levensloop als Boekanier, in West-Indië sneuvelt. C. W. BRUINVIS.

[Over dit onderwerp levert ons het *Deutsche Sagenbuch von* LUDWIG BECHSTEIN (Leipzig, Verlag von GEORG WIGAND, 1853), S. 116, N°. 130, het volgende:

In 't Land van Limburg is een oud slot gelegen, dat *Falkenberg* heet, en waar het spookt en niet pluis is. Eene stem doet er, tegen de vier wanden, het angstgeschrei hooren van „*Moordenaars, moordenaars!*" Twee kleine vlammetjes flikkeren voor de stem uit, maar hem, die haar uitschreeuwt, ziet niemand. En dat is al zoo sedert zeshonderd jaren. Toen, zóó lang reeds geleden, stond het kasteel nog in zijnen glans en woonden twee broeders VAN FALKENBERG er in, die heetten WALERAM en REGINALD, en beminden allebeî de schoone dochter eens Graven van *Kleef*, ALIX. WALERAM was de gelukkige, welken de jonkvrouw gekozen had en vierde met haar een prachtvolle bruiloft. Den versmaden REGINALD echter keerde wraakzucht het hart om in den boezem en hij maakte zich op en vermoordde de lievenden in hun bruidsbed. In zijnen doodstrijd greep WALERAM het moordwapen zijns broeders, sloeg hem de bloedende hand in het aangezigt, en zonk toen als een lijk achterover. De moordenaar sneed een hairlok van het hoofd af der bruid, welke zijn dolk had getroffen, en toog op de vlugt en was ook nergens te vinden toen men de dooden ontdekte en bejammerde en den moordenaar vermoedde. Daar leefde toen, niet zeer verre van het slot *Falkenberg*, een vroom kluizenaar, wiens hutje nevens eene kleine kapel stond. Bij hem werd er tegen middernacht aangeklopt en toegang begeerd in 's Hemels naam. Het was REGINALD, wien het berouw folterde en op wiens gelaat het spoor eener bloedige hand onuitdelgbaar zigtbaar was, een waarmerk, door geen water af te wisschen. REGINALD biechtte aan den Eremiet zijn zware schuld, en deze gebood hem meê te gaan en voerde hem in de kapel en knielde met hem bij het altaar en bad met hem den ganschen nacht. Den anderen morgen gelastte de kluizenaar Graaf REGINALD VAN FALKENBERG: „ *Wandel als boetende pelgrim noordwaarts en gedurig noordwaarts, tot gij geenen grond meer onder uwe voeten hebt, dan zal God u door een teeken openbaren, wat gij verder beginnen zult*". Daarop sprak REGINALD geen ander woord dan „*Amen*" en verbrandde aan de eeuwige lamp des altaars de lok van ALIX, en begaf zich op weg noordwaarts en gedurig noordwaarts, en boette en bad. En daar zijn twee gestalten met hem getogen, eene witte aan zijne regter- en eene zwarte aan zijne linker-zij; die aan de regter hand versterkte hem in boetedoening en gebed, maar die aan den linker kant fluisterde hem toe, daarvan af te laten en voor de vreugden der wereld te leven, en zoo kampten zij om zijne ziel, en deze kamp, dien hij in zijn hart voelde en meêstreed, was zijn boete. Zoo trok hij voort, dagen lang, en weken lang, en maanden lang, tot hij aan zee stond en geen aardrijk meer voor zich zag, waarop hij zijnen voet zou hebben kunnen zetten. Maar daar kwam eene aak naar hem toevaren, daar zat iemand in, die REGINALD wenkte en sprak: „*Exspectamus te!*" („Wij verbeiden U"). En dit was het teeken en REGINALD steeg in de kaan en de twee gestalten met hem. En de man in de aak stiet van land en boomde naar een groot schip toe, dat in de zee lag en alle zeilen had opgezet en alle vlaggen deed wapperen. Daar klommen de drie aan boord en de man

verdween met zijne aak en het schip stevende door de zee. REGINALD echter begaf zich op het dek, dat geheel menschenloos was en zonder bemanning; daar stond eene tafel en stoelen en het drietal zettede zich neder en de zwarte gestalte legde drie beenen dobbelsteenen op tafel en riep: „*Nu zullen wij om Uwe ziel dobbelen tot den jongsten dag!*"

En dat doen zij nog heden, roer- en stuurloos vaart het schip door den Noordschen Oceaan, des nachts sidderen vlammen op zijne masten en huppelen op de raa's. Zijne zeilen zijn graauw als aarde en zijn vlaggen zijn vaal als verbleekte linten van doodskransen. Het dek is leêg en aan het roer staat geen stuurman. Zijne vaart is een vlugt en zijne ontmoeting een vloek, onheilverkondigend aan den bodem, dien het bejegent. Menig zeevaarder heeft het reeds aanschouwd en ijskoû is hem door de leden geloopen. Zelfs in windstilte vliegt het als een pijl over den waterspiegel. En zij noemen het: den *Vliegenden Hollander.*]

Zeemansoverleveringen. Van het O. I. Compagnieschip, dat geen »Wagenspoor" hield, den Vliegenden Hollander en den jongen die in den mast klom. Welligt zijn de onderstaande zeemans-overleveringen nog niet in DE NAVORSCHER opgenomen geworden. De vroegere jaargangen niet hier hebbende, is het mij niet mogelijk die na te slaan.

De schepen, aan de O. I. Compagnie toebehoorende, waren verpligt eenen door de Bewindhebbers bepaalden en op de kaart aangewezenen koers te houden, die het *wagenspoor* genaamd werd. Een van de gezaghebbers dier schepen, dus luidt het verhaal, verkoos dit niet te doen; hij ging buiten het spoor en om korte reizen te maken, sloot hij een verbond met den Boozen, die hem beloofde het schip over klippen, reven en eilanden heen te zullen brengen, onder de voorwaarde dat er nimmer aan boord eenig gebruik van het dieplood zou gemaakt worden. Hieraan was gemakkelijk te voldoen; de Booze hield zich van zijnen kant ook stipt aan het verdrag, en dewijl hem nu land, klippen en reven niet meer schelen konden, kon de schipper twee reizen maken, in denzelfden tijd, dien anderen er voor ééne noodig hadden. Maar eens kreeg de schipper eenen nieuwen stuurman aan boord, niet aan dat roekeloos varen gewoon; het schip zeilt weder langs en over reven, de stuurman wordt beangst, hij vreest dat er geen water genoeg onder de kiel is en wil zich daarvan door het uitwerpen van het lood overtuigen. Dit is niet aan boord te vinden; hij neemt daarop een kogel, maakt dien aan eene lijn vast, werpt die uit, maar op hetzelfde oogenblik springt de Duivel, die in de gedaante van een' zwarten krulhond aan boord was, in zee, en dadelijk zit het schip op de klippen en wordt verbrijzeld.

Van *den Vliegenden Hollander*, het schip met ijzeren masten, dat bij stormweder bezuiden de Kaap de Goede Hoop te zien is, heeft DE NAVORSCHER reeds een en ander vermeld. Zie daarover ook een verhaal in BASIL HALL'S *Voyages and Travels.*

Een ander schip werkte in Straat *Sunda* op, en daar het niet boven het eilandje *Slee-Bessie* kon komen, geraakte de bootsman daarover in zoodanige drift, dat hij onder de afgrijsselijkste vloeken den wensch uitte, dat hij na zijnen dood mogt veroordeeld worden om *Slee-Bessie* naar *Krakatoa* toe te taliën, om het vaarwater te verruimen. Aan zijnen wensch werd voldaan; nog heden ten dage kan men bij stil weder, door het gedruisch der branding van *Krakatoa* heen, den bootsman hooren, druk bezig om *Slee-Bessie* daar naar toe te halen, en naar zeemans wijze, daarbij op te zingen. [Vgl. DE NAVORSCHER I.; bl. 360.]

Er bestaan nog meer dergelijke verhalen: b. v. van dat groote schip, waarvan de jongen naar boven gezonden werd om den wimpel te klaren, en als grijsaard terug kwam. Velen er van raken langzamerhand verloren, en het is wenschelijk, dat ook anderen die verzamelen om die in DE NAVORSCHER voor de vergetelheid te bewaren.

Evenzoo gaan van lieverlede in onze eeuw, welke men die van den vooruitgang gelieft te noemen, langzamerhand vooroordeelen en bijgeloovigheden verloren, die men nu nog maar slechts uit verhalen van oudere zeevarenden kent. — Zoo heb ik meer dan eens hooren verhalen, dat de matrozen te voren, als een zeker voorbehoedmiddel tegen onderscheidene gevaren, een hoefijzer aan den fokkemast spijkerden, en dat vooral de Noren op dat gebruik gesteld waren (*). Zoo lang ik ter zee gevaren heb, kan ik mij niet herinneren dit immer gezien te hebben. — Onder de bijgeloovigheden, die zoetjes aan verloren gaan, zijn er echter, die eenen eerbiedwaardigen grondslag hebben. L. v. H.

Engelen met vleugels (*Nav.* I.; bl. 187, 241, 299, 331; II.; bl. 38, 101). Tot staving van deze voorstelling werd reeds op bl. 241 melding gemaakt van de gevleugelde Cherubs op de Verbondsark, van de engelen met 6 vleugels, bij JESAJA (VI : 2, 6), van het ruischen van de vleugels der engelen, bij EZECHIëL (X : 5, 8, 12, 16, 19, 21; XI : 22), en mede op het *N. Testament* gewezen. Op bl. 299 en 332 werd deze opgave voor onvoldoende verklaard, en o. a. de vermelding in het *N. T.* betwist. RIKA wees echter, II.; bl. 38 naar *Openb.* XIV : 6, waar van een vliegenden engel gesproken wordt. Men kan hierbij nog voegen DANIëL IX : 20: »*Als ik nog sprak in het gebed, zoo kwam de man* GABRIëL, *dien ik in een gezigt gezien had, snellijk gevlogen*". Het blijkt ook hieruit dat de schilders niet zoo geheel onberaden zijn te werk gegaan.

(*) Vgl. DE NAVORSCHER II.; bl. 291.
Aanm. v. h. Bestuur.

Voor eenige jaren las ik een curieus boekje »*Over de Beeldtenis van* MARIA *in den Hemel*". Eene Abdis had een schilder belast zoodanig portret te maken en zond hem voor zijne nasporingen een' Bijbel, waaruit hij den waarschijnlijken ouderdom en het mogelijk getal kinderen van MARIA opmaakte, en alstoen eene oude, vroeger schoone, Joodsche vrouw, in witte kleederen en *met vleugels aan de schouders*, afmaalde. De Abdis hierin haar ideaal van de verheerlijkte Moedermaagd niet weder vindende, was maar half voldaan, zoodat eene briefwisseling volgde, waarbij de schilder zijne gronden ontwikkelde, en ook tot verdediging der vleugels eene schriftuurplaats bijbragt, ik meen de bovengenoemde uit JESAJA.

C. W. BRUINVIS.

[Het verwondert ons dat, na al hetgeen er over dit onderwerp in DE NAVORSCHER is bijgebragt, niemand er nog aan gedacht heeft om eens op te sporen, of ook bij andere volken dan Israël de voorstelling van geestelijke wezens als gevleugeld in zwang zij geweest? En het antwoord zal toestemmend zijn. Immers wij vinden reeds dadelijk in H. A. LAYARD'S *Nineveh and its Remains*, (*Fifth Edition*, London, JOHN MURRAY, 1850) Vol. I., tegenover p. 64, eene gedaante, waarvan de menschelijke vorm, in versierde kleeding met franjes en afhangende nestels uitgedoscht en met een' arends- of gierenkop als hoofd, niet slechts een vleugelenpaar heeft, dat zich naar beneden uitstrekt, maar nog bovendien er een paar andere vertoont, zich ten hemel keerende. Zoo wordt ook, op de voorafgaande pagina, van *menschengestalten* gewaagd, rug tegen rug en met vleugelen voorzien. Men vergelijke de houtsneden: pp. 70, 125, 127, 349 en, in Vol. II., pp. 290, 305, 448, 449, 459, 461, 462. Bij het aanschouwen van die gedrogten, afbeeldingen zoo wij meenen der alömtegenwoordigheid, kan men het ligt begrijpen hoe EZECHIËL, Hoofdst. I., er toe gekomen is om, bij de stroomen des *Chebars*, het visoen te hebben, dat ons mede getuigen mag van de *plaats* waar de Godsman als banneling woonde. Bevreemden kan het ons niet langer dat hij, die zulke bijéénvoegingen van mensch en dier, tot symbolisering van goddelijke hoedanigheden, telkens voor oogen had, er ook gebruik van heeft gemaakt in zijne profetiëen.

Maar niet slechts bij de Ninevieten, oók bij Etruscers en Romeinen, treffen wij gevleugelde wezens aan. Men herinnere zich slechts hoe veelvuldig zij voorkomen op de vazen van dat oude, zonderlinge volk, dat ons nog zoo talrijke, hoewel breekbare sporen van zijne buitengewone beschaving heeft achtergelaten. En, wat de Romeinen aangaat, wij kunnen thans volstaan met eene verwijzing naar het beeld van AMOR *den Overwinnaar*, dat, A°. 1840 in de *Hundsgasse* te *Bonn* opgegraven, uitgeteekend is in de *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, I, 1842 en beschreven door L. URLICHS, S. 56—60.]

Joh. Cornelisz. Sylvius (*Nav.* I.; bl. 219, 306; II.; bl. 156, 192; *Bijbl.* bl. xxx). Uit den *Catalogus omnium Primorum in generali et solemni Philosophiæ et Artium Promotione ab origine celeberrimæ Universitatis Lovaniensis, scilicet ab anno* 1429 *ad annum* 1797 *inclusive*. Mechliniæ *Typis* P. J. HANICQ 1824, in 8°. heb ik opgeteekend naar p. 33:

»CONRADUS BOSMAN, alias SYLVIUS, J. U. Licentiat., qui fuit Universitatis annos 50 ab actis. Primus 1559".

In hetzelfde werk wordt melding gemaakt van

»CORNELIS SYLVIUS, J. U. D^{r}. 1594 Prof$_{r}$."

als zoon van bovenstaanden CONRAAD.

Was Ds. JOHANNES welligt een bloedverwant van laatstgemelden CORNELIS? — De naam van SYLVIUS bewijst echter deswegen weinig of niets. Er zijn meêr familiën die zich SYLVIUS noemden. Zoo vond ik wel eens den veelschrijver LAMBERT VAN BOS of VAN DEN BOSCH, als LAMBERTUS SYLVIUS vermeld.

C. & A.

Napoleon te Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229; II.; bl. 321; *Bijbl.* bl. iii, xxxiv). Daar het mij toeschijnt, dat op *anecdoten* betreffende NAPOLEON, toen hij in 1811 ons vaderland bezocht, nog al prijs gesteld wordt, neem ik de vrijheid, tot de collectie welke daarvan in DE NAVORSCHER reeds bestaat, de volgende (voor welker waarheid ik insta, indien ten minste mijn zegsman mij niet wat op de mouw gespeld heeft) te voegen. In October 1811 te Amsterdam zijnde, maakte de Keizer op zekeren morgen, van het, toen plaats hebbende, schoone weder, gebruik om te paard gezeten, een gedeelte der buiten-cingels langs te rijden. NAPOLEON niesde; een kleine jongen (een metselaars of oppermans zoontje) hoorde dat, en had de stoutheid den dwingeland toe te roepen: *Bien vous fasse Monsieur!* Zeker in eene goede luim zijnde, deed NAPOLEON zijn paard stilstaan en den jongen tot zich brengen, vragende hem of hij Fransch verstond? Het antwoord *un peu Sire* schijnt den monarch behaagd te hebben, ten minsten hij noodigde het kind uit om met hem te blijven en beval (op zijn *Oui*) den Ecuyer A. J. VAN LENNEP, die mede te paard zat, voor het jongetje zorg te dragen.

Welk gunstig gevolg dit voorval voor het kind gehad heeft, is mij niet bekend — misschien is het wel wat later tot Groot-Schoenpoetser van het Rijk benoemd?!

M. J. Z.

H. Elisabeth (*Nav.* I.; bl. 250, 340, 363). Mijn vriend ROOS vergist zich, wanneer hij, I.; bl. 340, de Heilige ELISABETH Koningin van *Hongarije* noemt, en zegt dat zij bloeide ten tijde van *Sint* JAN DE NEPOMUCÈNE. NEPOMUCENUS leefde van 1320—1383, in *Bohemen*, en zijn' geweldigen dood had hij te danken aan het getrouw bewaren der biecht van de Koningin JOHANNA. — De H. ELISABETH was eene dochter van ANDREAS II, Koning van *Hongarije*, en werd geboren in 1207. Zij huwde, in 1221, met LODEWIJK, Landgraaf van *Hessen*, bij wien zij drie kinderen kreeg. Hare deugd behaagde zoodanig aan *S.* FRAN-

CISCUS (van *Assise*, stichter van de orde der *Minderbroeders*) dat hij haar zijn' mantel ten geschenke gaf. Na den dood van haar echtgenoot (1227), werd zij van de regering beroofd door haar zoon HERMAN, en genoodzaakt om van deur tot deur haar brood te vragen. Echter herstelde men haar vervolgens in het paleis, waar zij volgens hare waardigheid behandeld werd; maar den staat van vernedering verkiezende boven dien der eere, nam zij het kleed aan van de derde orde van *Sint* FRANCISCUS en hield zich bezig met spinnen en het bedienen der armen in het Hospitaal van *Maspurg*, dat zij gesticht had. In deze heilige oefeningen overleed zij den 19den Nov. 1231, in den ouderdom van 24 jaren. Vier jaar daarna verklaarde GREGORIUS IX haar heilig. THEODORIK VAN THURINGEN heeft haar leven beschreven. (*Dictionnaire Historique etc. par Mr. l'Abbé* LADVOCAT. *A Paris chez* DIDOT, 1755).

Zou het monster in menschelijke gedaante, — door mij ook op andere Santenprentjes, deze heilige voorstellende, opgemerkt, — niet kunnen doelen of zinspelen op den toestand van *bedelaresse*, waarin ELISABETH, blijkens het bovenstaande, zelve ook verkeerd heeft?

J. H. VAN DALE.

Hermannus Schomaker (*Nav.* I.; bl. 256, 374); *en zijne familie.* Uit familiepapieren is het mij gebleken, dat zijn vader was de beroemde regtsgeleerde JOOST SCHOMAKER, die in 1685 te Lochem werd geboren en in 1767 overleed. Deze JOOST SCHOMAKER maakte zich door zijne werken zeer gezien en voornamelijk zijn zijne *Consultatiën en Advyzen* algemeen geacht. Hij wordt door Mr. C. W. VONCK, in diens Voorrede vóór HUYGEN's *Beschrijving van Doesburg*, de zeer geleerde Heer SCHOMAKER genoemd. Ook de Hoogleeraar N. G. VAN KAMPEN doet, in Deel III van zijne *Verkorte Geschiedenis der Nederl. Letterkunde*, mede hulde aan zijne verdiensten. Hij was gehuwd met ...... (?) VAN BAAIJE.

De grootvader van HERMANNUS SCHOMAKER, (over wien bij de familie niets meer bekend is, dan hetgeen door V. D. N. in DE NAVORSCHER, I.; bl. 374 is medegedeeld, en wiens Manuscript van het door L. VAN SANTEN bezongen *Zutphania Erudita* schijnt verloren te zijn gegaan) was WILHELM SCHOMAKER, Predikant te Lochem, die in 1696 emeritus werd en in 1697 overleed, nalatende, behalve den genoemden JOOST SCHOMAKER, nog twee zonen, HENRIK GERHARDUS en WILHELMUS GODEFRIDUS SCHOMAKER, de eerste Predikant te *Winterswijk* en de laatste Predikant te *Almen*. — Mogt iemand der Heeren Navorschers omtrent dit geslacht, vooral over Mr. JOOST SCHOMAKER, nog iets meer kunnen mededeelen, het zal schrijver dezes veel genoegen doen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Dichters der Evang. Gezangen (*Nav.* II.; bl. 51, 70, 71, 107, 136, 195—198). Is ZOROBABEL (II.; bl. 71) zoo goed geweest ons aan te wijzen, dat *Ev. Gez.* 8 ontleend is uit BILDERDIJK's *Nieuwe Mengelingen*, bl. 80, — dan gelieve hij ook eens op te geven, waar wij in BILDERDIJK's dichtwerken *Ev. Gez.* 165, als eene vertaling van een Duitsch Kerklied van BALTHASAR MÜNTER, kunnen aantreffen.

Hierbij tevens den Heer K. S. dank zeggende voor zijne gegevene inlichtingen en teregtwijzingen (II.; bl. 136), zoude deze mij nogmaals verpligten, met den volledigen titel te willen opgeven van het gemelde werk: KNAPP, *Lied. Schatz*, met bijvoeging, zoo mogelijk, van den prijs, waarvoor het te bekomen is.

B.

Italiaansche Prozawerken verduitscht (*Nav.* I.; bl. 289; II.; bl. 117, 167, 198, 322, 353; *Bijbl.* xx). *Historisch Verhael van de scrickelycke beroerte van Napels; met de wonderlycke opkomst en ongeluckighe ondergangh van* MAS' ANIELLO. *Vyt het Italiaensch vertaelt. Door* L. V. BOS. *t'Amsterdam, by* NICOLAES VAN RAVESTEYN, *op S. Anthonis Marckt*, 1650.

Het tweede deel van het Oproer te Napels, of Verhael van het rustige opset des selven volcks om sich en het gantsche Ryck t'ontlasten van het onverdraeghlycke juck der Spanjaerden. Vyt het Italiaensch vertaelt door L. v. B. *Den tweeden Druck. t'Amsterdam enz.* 1652.

Het *derde deel* van dit werk is ook in 1652 bij N. VAN RAVESTEYN in 't licht verschenen. Dit is echter niet uit het Italiaansch vertaald. De drukker berigt ons in zijn »*Aen den Leser*", dat de schrijver, om het vrije gebruik zijner penne, bij den Spanjaard in ongenade is geraakt, en met zijnen hals voor zijne vrijmoedigheid heeft moeten boeten, weshalve hij, drukker, het vervolg der zaken uit andere stukken heeft bijeenverzameld. Wie die Italiaansche schrijver was, meldt hij, zoover wij weten, niet. — Het oproer onder een' anderen MAS' ANIELLO in den jare 1547 ontstaan, wordt ook in dit derde deel behandeld.

J. H. VAN DALE.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken. Bij de aangehaalde werken zou men ook kunnen voegen:

LETI, *Het Leven van den Hertog van* OSSUNNA, 2 Dln. Jaar en plaats van uitgave kan ik niet opgeven, omdat ik het wel eens gelezen heb, maar niet bezit.

A—E.

Het Wapen der van der Well's. In Deel I.; bl. 290 van DE NAVORSCHER, wordt het wapen der familie VAN DER WELL, waaruit de Admiraal TROMP is voortgekomen, gezegd te zijn *van keel, beladen met drie St. Andrieskruisen van goud* 2 *en* 1. Nu kwam mij dezer dagen in handen eene geschrevene geslacht-

lijst der familie VAN DER MEER — door het geslacht KIEVIT aan TROMP en ook aan VAN DER WELL vermaagschapt. — In dat register vond ik het wapen van VAN DER WELL opgegeven als te zijn *van Azuur*, *beladen met* 3 *geopende scharen van goud* 2 *en* 1. Daar dit register tot voor een halve eeuw met zorg bijgehouden is en de wapens vrij naauwkeurig zijn uitgevoerd, waardoor het nog al vertrouwen verdient — zou ik gaarne deze zaak beslist zien.

φ^2—φ.

Meekrap (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 213). TOXANDRIOS houdt deze plant uit Syrië afkomstig; Mr. J. L. DE BRUYN KOPS zegt, uit Perzië. (*Ekonomist* 1852, bl. 2.) Wie heeft nu gelijk?

J. M.

Soutenelle (*Bijbl.* bl. iv, 1).
Zeewinde. (*Convolvulus Soldanella L.*)
Zeekool. (*Crambe maritima L.*)

Deze beide planten zijn alles behalve synoniem. De eerste groeit ook in onze zeeduinen. Zij behoort tot de natuurlijke orde der *Convolvulaceae* JUSS., in vroegere tijden als geneesmiddel (purgans) gebruikt.

De *Zeekool*, tot de orde der *Cruciferae* JUSS., behoorende, groeit aan de zeestranden van Europa, en werd ook vroeger als Inlandsch opgegeven (in de *Verhandelingen der Holl. Maatschappij te Haarlem*, Dl. XIX. Lt. I. p.31). Later is deze plant in ons land niet wedergevonden.

Onder den naam van *Soutenelle* zal waarschijnlijk wel de eerste bedoeld zijn; als spijze zal eerder de laatste gebruikt wezen.

B.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Bijbl.* bl. ix, x, xi, xxii, xlviii). *De Bergweî bij Loosduinen en de Gravin van Hennenberg;* 365 *kinderen t' ééner dragt.* Over de *Bergwei bij Loosduinen*, door Dr. RÖMER, lezende, en het verzonken *Hof van Hennenberg* aldaar, herinnerde ik mij, op mijne wandelingen door het *Westland*, die *Bergwei* bij herhaling bezocht te hebben (1839). De »*Sandheuvel*" waarvan bij VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING in MS. sprake is, was toen reeds grootendeels, later geheel geslecht: doch de overlevering van het *verzonken* Hof der Gravinne van *Hennenberg* leefde daar nog voort.

Zoo ook deze andere, dat de Gravinne van *Hennenberg* te *Loosduinen*, op *Goeden Vrijdag* van 1276 (volgens anderen 1214 of 1266), van zoo vele kinderen bevallen was, als er dagen in het jaar zijn. Nadat dezen, de jongens met den naam van JAN, de meisjes met dien van ELISABETH gedoopt waren, door den Wijbisschop van Utrecht, stierven zij allen op éénen dag; men wijst er nog aan de zuidzijde der kerk de plaats aan waar zij zouden begraven zijn, en, even als men op de Bergwei »des middernagts op den *Sandheuvel* het gerammel van het keukengereedschap en der loopende speeten" kon hooren, zoo ook *het gerammel der doodsbeenderen*, als men zich met het oor op het kerkhof nederlegde. — Nog lang heeft men de doopbekkens, waarin de kinderen gedoopt waren, met bijschriften op zwarte borden in de *St. Agatha*-kerk aldaar bewaard; nu zijn ze weggenomen en in het klokkenhuis geplaatst. Zie hier hoe WESTERBAEN, (die onder Loosduinen op *Ockenburg* woonde) dat geval in zijn *Ockenburg* verhaalt:

Vrouw GRIETJE, FLORIS kind, van desen naem de vierde,
Die Holland als een graaf tweemaal ses jaer bestierde,
Des graafs van *Henneberg* (Heer HARMANS) egemaal
En WILLEMS suster, die, door syn verwinnend staal,
De Friesen beven deê, en koning nu van Romen,
Der Duitsche keis'ren kroon, te Genua gekomen,
Ontfing van INNOCENT, die FREDRIK gaf de schop
En wierp 'er HENDRIK eerst, toen WILLEM, tegens op.
Een arme bedelvrouw, met tweelingen gesegend,
Niet wel, naar haaren sin, van de gravin bejegend,
Die haar van overspel en oneer hield verdacht,
Omdat sy 't daar voor hield dat twee van eener dragt
Geen kindren konden syn by eenen man gewonnen,
Sprak, uit verbolgen moed: de Hemel wille gonnen
Dat soo veel kinderen mevrouwe teffens baar,
Gelyker dagen syn in een volkomen jaar!
Vrouw GRIET quam in de kraam van dochteren en soonen,
(Soo hier de Tafereel den Leser kan vertoonen)
Van honderd maalen drie en sestigh, en noch vyf
Naar wensch of naar den vloek, van 't vinnigh bedelwijf.
Des kraamvrouws oom, die GUY of OTTO was geheeten
En op des bisschops stoel tot Uitrecht was geseeten,
Gaf de geheele soo, gebooren van MARGRIET,
Het Kerstendoopsel in de bekkens, die gy siet.
De knechtjens wierden JANS en al de meiden LYSEN;
Maar moêr noch kinderen en hadden nood van grysen;
De moeder stierf eerlang, soo ook de kinders deên,
Op eenen dagh, en syn gedekt met deese steen.
Men schreef een duisend en daartoe tweehonderd jaaren,
Een seventigh en ses, outrent dit kinderbaaren,
En vrouw MARGRIET was out nu veertigh jaar en twee,
Of weinigh min of meer, doe die verhoorde beê
Van een verstoorde vrouw soo veel gelyfde sielen
Uit FLORIS dochter deê, als poppe-mensjes, krielen;
Op Goede Vrydagh was dat sy in 't bed gelagh
En gaf aan HENNEBERG dees laaten Almanach,
Des smorgens voor den noen, omtrent het uir van negen.
Dats man en paard genoemd, en dagh noch stond verswegen.
Wie twyfeld aan de saak, of wraakt de trouw der blaên,
Van motten-tand geknaagd, of ouderdom vergaan,
Daar soo veel ommestands noch over is gebleeven?
Noch twyfeld m' aan de saak en mannen, diese schreven,
Noch wraaktmen boek en blad, en houd dit stuk voor jock,
Of 't euangely was van 't vrouwen spinnerock: enz.

Zie ook LUD. SMIDS, *M. D.*, *Schatkamer der Nederlandsse Oudheden* enz. Amst. 1711, in voce *Loosduinen*.

D. BUDDINGH'.

Nederlandsche Volksoverleveringen. Stup of Stoep (*Bijbl.* bl. x). »Ik ken de spokerijen van den ouden *Weer-wolf* of *Stoep*, aan de merkwaardige *Woerd*-plaats te *Driel* in de *Overbetuwe:* somtijds springt *Stoep* aldaar de menschen op den rug, of belet dezen of genen des avonds zijnen weg voort te zetten".

» *Stoep* wordt hij geheeten om zijn korten staart". — D. BUDDINGH', *Verhandeling over het Westland*, bl. 21 en 127. EEN KLEPT.

Jan Jordens (*Nav.* I.; bl. 378). Het antwoord op deze vraag (II.; bl. 275), ofschoon voor het beoogde doel niet geheel bevredigend, heeft evenwel aanleiding gegeven, dat ik, tot het vernemen van *de tijden en plaatsen der geboorte en des overlijdens* van dezen Dichter, bij de familie van dien naam in *Overijssel* een onderzoek heb ingesteld. Uit *Deventer* nu is mij berigt, dat de Dichter JAN JORDENS niet behoort tot den tak van die familie, welke in *Overijssel* gevestigd is gebleven. Vóór omstreeks twee eeuwen, is een PETER JORDENS van daar naar *Amsterdam* vertrokken, en op eene Lijst van diens afstammelingen aldaar, komen er twee voor, die JAN JORDENS genaamd zijn, — de eene gehuwd met ANNA LAARMAN, de andere met GEERTRUID BOLDINK . zonder eenige vermelding van jaren. Daar nu vermoedelijk onze Dichter één van de genoemde twee, en een *Amsterdammer* geweest is, — zoo noodig ik de Heeren Navorschers nogmaals beleefdelijk uit, mij in deze mijne nasporing ter hulp te komen. B.

Verbodschrift tegen de Jezuïten (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 304; *Bijbl.* bl. xxxvi). Men vond op de verkooping van VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, die in 1848 te Amsterdam werd gehouden: »*Plakaten*, *Resolutiën*, *Reglementen tegen de Jezuïten*, *Priesters*, enz. verzameld door KORNELIS VAN ALKEMADE en PIETER VAN DER SCHELLING. Belangrijke collectie, waaronder vele originele stukken. M. S. in folio". (*Catal.* bl. 1, N°. 2.)

V. D. LAAR.

Verbodschrift tegen de Jezuïten. Tot verdere lichtverspreiding in deze voel ik mij buiten staat; maar zou hieromtrent niets te vinden zijn in het werk van M. G. [GABRIËL] DUPARC DE BELLEGARDE (Ancien comte de Lyon): *Histoire Abrégée de l'Eglise Métropolitaine D'Utrecht, Principalement depuis la Révolution, arrivée dans les Sept Provinces unies des Pays-bas sous Philippe II, jusqu'à l'an* 1784, waarvan nog onlangs in 1852 eene derde, door den schrijver vermeerderde en verbeterde, uitgave bij J. A. VAN WOESTENBERG, te Utrecht uitgekomen is? (Zie *Kerkelijke Courant* 1852, N°. 53.)

Over deze geschiedenissen van CODDE enz. heb ik nog een zeer aardig boeksken in folio, getiteld: *Roma Perturbata*, *ofte 't Beroerde Romen*, *Vertoond door X Zinnebeelden*, *Toegepast op de X Geboden*, *Door die van 't Pausdom*, *doch voornaamelijk door de Munnicken* (Jezuieten?), *Doorgaans meest overtreeden*, *Gelijk nu in de Historien van* P. CODDE, *en* T. DE KOK; *Waar in de Hoogmoedigheid van de Paus, wegens zijn aangemaatigd Recht op 't Staats Nederland, en zijn onmacht om 't gewaande recht uit te voeren, beneffens der wederspanniger Munniken vlucht* (verbanning der Jezuieten?), *cierlijk voor oogen gesteld worden. By een gesteld door* L. V. J. *En zijn medehelpers, als Liefhebbers der stellingen van* JANSSENIUS. *Gedrukt tot Loven, ten koste van de Groote Compagnie*, *met Privilegie MDCCVI.*

Over het verbodschrift tegen de Jezuieten echter geeft het voorts geene opheldering.

A. A. C. H.

Overleveringen omtrent Abraham (*Nav.* II.; bl. 22, 341; *Bijbl.* bl. xxiv). Het boek *Hajezira* (beter: *Sefer ha-J'tsira*). Volgends de Heer S. I. (niet J.) MULDER (*Bijbl.* l. l.) heeft de schrijver van het voornoemde kabbalistische werk geleefd vóór het samenstellen van den *Talmoed*, waarbij ZEd. verwijst naar het art. *Jezira* in G. B. DE ROSSI'S *Dizionario Storico.* Noch de oorspronkelijke editie van dit litterair-historiesch werk, noch de duitsche, dôor HAMBERGER geleverde vertaling daarvan, is in 't bezit van schrijver dezes of aan hem bekend, zoodat hij niet weet, òf, en zoo ja, op welke gronden DE ROSSI dit beweren staaft. Doch, hoe 't hiermede ook zijn moge, 't is mij alweêr bij deze even als bij andere gelegenheden gebleken, dat door den Heer M. ongebruikt gelaten of hem onbekend gebleven is het klassieke, voor elken degelijken, niet dilettantischen en plagiatorischen of anderen slechts naschrijvenden en napratenden beoefenaar der Joodsche geschiedenis, oudheidkunde en literatuur onmisbare werk: *Die gottesdienstliche Vorträge der Juden historisch entwickelt von* Dr. ZUNZ (Berlin 8, 1832). Immers op bl. 165 en volg. van dit werk, door STEINSCHNEIDER te recht genoemd een »Grundbuch der jüdischen Wissenschaft (*), wordt kritiesch betoogd, dat het aan 't hoofd dezes genoemde kosmogonische werk moet geschreven zijn in de tweede helft van het Geonistische tijdperk, en wel tegen het einde der *achtste* eeuw. Dr. D. JOËL komt, wel is waar, op S. 61 van zijne *Religionsphilosophie des Sohar* (Leipzig 1849) tegen dit gevoelen op, en houdt, even als Dr. GRÄTZ (*Gnosticismus und Judenthum*, S. 102 ff., Krotoschin, 1846), Dr. G. BRECHER (*Cosri*, 3e Theil, f°. 2a,

---

(*) *Die fremdsprachlichen Elemente im Neuhebräischen und ihre Benützung für die Linguistik, Prag*, 1845, *S.* 29.

Prag, 1839) en anderen, den omstreeks het einde der eerste eeuw levenden Rabbijn AKIBA voor den schrijver van den *Sefer J'tsira*. Doch, mag men des eerstgenoemden wederlegging terecht eene bloote machtspreuk noemen, zoo valt ten aanzien der beweringen van de laatstgenoemde schrijvers op te merken, dat hun betoog, vooral dat van Dr. GRÄTZ, wiens voortreflijk geschrift hier 't meest in aanmerking komt, steunt op vooropgezette stellingen en praemissa, die alleszins voor billijke bedenking vatbaar zijn (Vgl. S. CASSEL, *Geschichte der Juden* in ERSCH *und* GRUBERS *Encyclopadie*, 2e Sect., Th. XXVII, S. 40. Note 81; S. 42; en JELLINEK, *Beiträge zur Geschichte der Kabbala*, Leipzig 1852, I, S. 4 u. 12). Ook Prof. MUNK hield vroeger den hierboven genoemden misjnaïstischen geleerde voor den samensteller (zie zijn uit het Fransch vertaald opstel *over de Cabbala* in de *Jaarb. voor de Israëliten in Nederland*, voor 1837, bl. 395—396), doch schijnt hij, blijkends het door hem in den *Dictionnaire des Sciences Philosophiques* geleverde en ook later afzonderlijk verkrijgbare artikel *La Philosophie chez les Juifs*, van deze meening teruggekomen te zijn (Vgl. de door Dr. BEER in 't duitsch vertaalde en met aanmerkingen voorziene uitgave onder den titel *Philosophie und philosophische Schriftsteller der Juden*, Leipzig, 1852, S. 12 u. S. 57). Zie voords: A. FRANK, *Die Kabbala oder die Religionsphilosophie der Hebräer, aus dem Französischen uebersetzt, verbessert und von* AD. JELLINEK, Leipzig, 1844, S. 61—64; de artt. *Akiba* en *Kabbala* in den *Conv.-Lexicon*, ed. BROCKHAUS, 9e Aufl.; S. SACHS, *Ha-Palit*, p. 49 en *Ha-Jona*, p. 37—95; STEINSCHNEIDER, *Jüdische Literatur* in ERSCH *und* GRUBER'S *Encyclopädie*, 2e Sect., Th. 27, S. 401—402 en de daar voorkomende noot 11, het hierboven aangehaalde werk van JELLINEK, t. a. pl. en Dr. A. GEIGER, *Melo Chofnajim, deutscher Theil*, S. 43. CHALOEDA.

Spreekwijzen. Zoo zout als brem (*Nav.* II.; bl. 24; III.; bl. 10, 11; *Bijbl.* xlviii). MOLHUYSEN in NIJHOFF'S *Bijdragen* IV., bl. 201, wil het woord *brem* in deze spreekwijs verklaren door het Anglosaksiesch *brym*, de zee. MEYLINK, in zijne *Geschiedenis van het Hoogheemraadschap enz. van Delfland*, bl. 185, geeft in eene noot van bijna acht bladzijden, over het »moeren ter zoutneringhe", het » selbernen" enz., in bedenking of het gezegde »*zoo zout als brem*" misschien zijn oorsprong konde ontleenen van het oud Holl. *brame*, *vrame* of *barne* en dit, terwijl hij een diploma van Hertog JAN van *Beijeren* aanhaalt van 23 April 1423 (V. MIERIS, IV. 671), waarin men leest » ter souter brame".

V. D. LAAR.

Zoo zout als brem. Ook in Friesland zegt men: » Zoo zout als brein" = breinzout.

H. VAN ROLLEMA.

Hendrik de Valois (*Bijbl.* bl. xlviii). Uit het extract van zijn huwelijk blijkt, dat hij te *Brielle*, waarschijnlijk voor 1630, moet zijn geboren; het zal dus te dier plaatse zijn, dat een onderzoek kan worden bewerkstelligd, hetwelk ik aan een' liefhebber in die streken overlaat.

Ik heb later gevonden dat genoemde Predikant driemaal is gehuwd geweest, en wel iederen keer met Leydsche dames.

De twee laatste huwelijken zijn dus geboekt:

» 19 *Sept.* 1669. HENRICUS DE VALOIS, Bedienaer des God^{n}. Woorts op *den Bommel* en B....., weduwnaer van JANNETGE GLOMME, woont aldaer, met CLARA BONTIUS, wed^{e}. van KAROLUS URCHINUS, woont in de *Houtstraet*."

» 25 *Oct.* 1672. D^{o}. HENRICUS DE VALLOIS, Bedienaer des God^{n}. Woorts tot *IJsselmonde*, weduwnaer van CLARA BONTIUS, woont te *IJsselmonde;* met MARYA SCHEPERS, wed^{e}. van DANIEL LOMME, woont op de *Hoogewoert*."

Betrekkelijk den genoemden CAROLUS URCHINUS (?) vind ik:

» 31 *Oct.* 1658. D^{o}. CAROLUS URCHUNIS, Predikant te *Hellevoetsluys*, vergezeld met CHAERL DE HOORN syn neef, met CLARA BONTIUS id. van *Leyden*, vergezeld met GRIETJE APPELMANS haer moeder."

De reeds vermelde CHARLES DE VALLOYS, was een pottebakker uit *Bethune*, hetwelk openbaar wordt uit zijn eerste huwelijk, dato 10 April 1656, met JACOMINA LAMS, wier moeder genoemd wordt WILHELMINA VERGARAERTS.

Volgens IMMERZEEL, *Levens der Schilders*, wonen er nog van dien naam te *'s Hage*.

.. ELSEVIER.

Maansinvloeden (*Bijbl.* bl. xli). Is die schadelijke invloed van de maan, waarvan men hier spreekt, wel zoo erg als men het gelieft te vertellen? Ik heb er, gedurende een veeljarig verblijf in Oost- en West-Indiën beiden, dikwijls van gehoord, maar er nog nooit een voorbeeld van gezien. Integendeel, wanneer men bedenkt dat gedurende die zoo schoone, aangename, heerlijke, door het maanlicht opgeluisterde nachten, waarvan men zich hier in ons ruw klimaat geen denkbeeld kan maken, als een frissche passaat het schip voortstuwt en men voor geene buijen beducht is, — wanneer men dan bedenkt dat het wachtvolk zich gewoonlijk tegen het loefboord nederzet, en daar even gerust ligt te slapen als het andere deel der equipage in hunne kooijen, en dat alles zonder dat het krankzinnig wordt, of, zoo als ook wel verteld wordt, dikke gezigten krijgt, dan is men zeer geneigd alle die verhalen voor enkele praatjes te houden. Het zou er ook ongelukkig uitzien als men, ten gevolge van het loopen in het maanlicht, zich,

wat moeite men ook deed, den slaap niet uit de oogen kon houden. Voorwaar, dan waren de equipagiën te beklagen die zich gerust ter sluimering begaven, in de gedachte dat de officier van de wacht waakzaam was en voor alles bleef zorg dragen. In plaats van de maan, zoo als zij ons hier wordt voorgesteld, als vijandin te beschouwen, heb ik haar altijd eene vriendin der zeelieden geacht, en mij verheugd als zij mijne hondenwachten verlichtte.

EEN OUD-ZEEOFFICIER.

Maansinvloeden. In DE NAVORSCHER en het *Bijblad* komen verschillende getuigenissen voor aangaande den vermeenden invloed der maan op de weêrsgesteldheid, en zelfs op menschen, dieren en planten. Wel is het eene wanhopige poging, maar toch geloof ik dat het goed is, om misschien hier en daar die gevolgen van het bijgeloof der Heidenen en der middeleeuwen, die overgebleven sporen der astrologie weg te nemen, als ik er opmerkzaam op maak, dat al de aangehaalde onderzoekingen onvoldoende zijn om dergelijken invloed te bewijzen, omdat de vergelijkende proeven ontbreken, of de onderzoekingen niet lang genoeg zijn voortgezet. Waarom toch veronderstelt men steeds inwerking der maan op allerlei, voor dat die bekend is, of ergens uit blijkt? De eerste mannen der wetenschap, zoowel der natuur- als geneeskundige, ontkennen die. Niets is van den invloed der maan *bekend*, dan wat in mijne *Changements périodiques de Température dépendants du Soleil et de la Lune*, Utr., KEMINK *et fils*, 1847, bewezen is. Reeds heb ik eens in de *Konst- en Letterbode* ieder een, die meende iets van dien invloed te weten, verzocht, om met mij daarover in briefwisseling te treden, en gaarne herhaal ik hier dat verzoek. Echter zal ook dit verzoek evenzeer zonder gevolg blijven, omdat wel ieder zich verbeeldt iets aangaande den invloed der maan te gelooven, maar bij niemand die meening zoo bepaald is, dat zij zich laat opschrijven. Geen wonder, want wordt zij in een *bepaalden* vorm gegoten, zoo is zij weldra wederlegd door de waarneming. BUYS BALLOT.

[Zonder op het beslissende geschrijf, dat van zoo ervarene mannen afkomstig is, iets te willen afdingen, meenen wij echter betrekkelijk dit van weêrskanten zoo vaak beschouwde punt nog éénе vraag te mogen doen. Zij is deze: Moet aan de algemeene toestemming van alle volkeren over eenige zaak waarde toegekend worden of niet? Men pleegt immers wel het bestaan van God ook dááruit af te leiden (als ware het bewijs noodzakelijk!) dat iedere natie, onder hoedanigen vorm ook, een Opperwezen vereert. En hebben wij die bewijsvoering in het gekozen voorbeeld als onwedersprekelijk aan te merken, waarom dan niet evenzeer in het geloof, dat elk land min of meer huldigt, aan de krachtsoefening der maan op zekere toestanden?]

Stokdoof en Stekeblind (*Nav.* II.; bl. 56; *Bijbl.* bl. xlii), komen van denzelfden wortel. *Stok* beteekent oorspronkelijk hetzelfde, zegt Prof. LULOFS, als *staak*, gelijk men onverschillig zegt: *aan stokken en staken binden.* Het is afleidbaar van *steken*, in 't Hoogduitsch *stechen.* Vandaar *Steek* voor het uitwerksel; voorts *Stek*, in den zin van een in den grond gestoken takje; *Stik*, gebruikelijk voor *Stek*, dat ook een fijnen steek beteekent, b.v. van een naald, en daarvan *stikken, stikte, gestikt*, in den zin van *borduren*, met de naald ergens inprikken. *Stuk* is een afgestoken deel. Van denzelfden wortel heeft men *stokblind, stokkerig, stokstijf, stokvisch, stokstil, stoksuiker, stokzetter.*

Stokdoof is dus [?] *harddoof.* En *stok* en *stekeblind*: *geheel* blind.

P. E. VAN DER ZEE.

Godevaert Montens (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 48). In afwachting dat G. K. Hz. berigten omtrent de echtgenoot van G. MONTENS zal hebben ingewonnen, verwijs ik hem op de volgende huwelijks-aanteekening te *Leyden*:

»5 *Oct.* 1606. Mr. JOHANNES PANHUYSEN, doctor in de Regten, jm. van *Antwerpen*, wonende te *Leyden*; met juffr. GEERTRUYT MONTENS, dochter van den Heer GODEFROY MONTENS, tresorier van zyne Exel^e., jd. van *Breda*; is niet gecompareerd, maar met attestatie van BARTHOLOMEUS VAN PANHUYS (zijn vader?)".

In 1581 studeerde te *Leyden* HENRICUS MONTES, van *Breda*, terwijl in 1594 als student is ingeschreven GODEFRIDUS MONTENS, van *Breda*, toen gehuwd en wonende op het *Rapenburg.*

Misschien zal de genealogie van PANHUYS, over welk geslacht ik vele aanteekeningen bezit, hieromtrent opheldering en kunnen geven.

.. ELSEVIER.

Jacobus Roman (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 50). Er bestaat een gildepenning van ZACHARIAS ROMAN, die boekverkooper te *Middelburg* was. Voorts wordt door L. (III.; bl. 98, Vr. XLIX) een ADRIAAN ROMAN, Stads-Boekdrukker te *Haarlem*, opgenoemd. W. D. V.

Jan Macquet (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 25). Over J. MACQUET en zijne verdiensten als dichter zie men een uitgebreid stuk van Mr. A. MOENS VAN BLOOIS, in het Jaarboekje »*Zeeland*" voor 1853, verzameld door H. M. C. VAN OOSTERZEE, bl. 115—133.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Goejanverwellensluis (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 37). A. MONTANUS, in zijn *Leven en Bedrijf van* WILHELM *den Derden*, Amst. 1703, I.; bl. 330, zegt dat die sluis eigenlijk heet: *Goe Jan Verwellekens Sluis.* Hij spreekt ook van *de* »*Heirkracht*" *onder* HORNES *aan Goverwelle.*

LEGENDO ET SCRIBENDO.

De Sommeltjesberg op Texel (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 51). In het *Verslag der Ontvangsten voor 's Rijks Museum van Oudheden over den jare* 1852 lees ik:

»Voor de afdeeling der *Romeinsche Oudheden* werd op eene boekverkooping aangekocht een *bronzen versiersel*, welligt van eenen toom of andere paardentuig, in welks bezit wij eenig belang meenden te moeten stellen, omdat het behoorde tot de voorwerpen, die in het jaar 1777 op Texel, in den zoogenaamden Sommeltjesberg gevonden zijn en hoogstwaarschijnlijk een der twee gelijke versiersels is, door VAN CUYK, in zijn werkje: *Oudheden gevonden op Texel*, Amst. 1780, bl. 6, vermeld, welligt hetzelfde op pl. II *c* afgebeeld". — *Konst- en Letterbode voor* 1853, N°. 8, bl. 126.

Woerd, *Loo* (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 70, 71). Wij lazen daar de *Woerd-* en *Loo*-verklaring van de Heeren P. E. V. D. ZEE en C. W. BRUINVIS, niet zonder eenige bevreemding, na al hetgeen over die beide *woorden* en hunne beteekenis, sedert 1844 bij herhaling is in het licht gebragt, als:

1°. In onze *Verhandeling over het Westland*, *ter opheldering der Loo-en, Woerden en Hoven*, *benevens de natuurdienst der Friesen en Batavieren*, Leyden, 1844.

2°. Ter beantwoording van een *drietal* bedenkingen, in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, N°. 23 en 24 van het jaar 1845.

3°. *Bedenkingen en Aanteekeningen op de woordverklaringen der plaatsnamen,* door de Heeren J. F. WILLEMS en A. KREGLINGER, in het *Bulletin de la Commission Centrale de Statistique* etc. Zie DE JAGER'S *Archief*, Jaarg. 1851.

Waarin ook nog eenige bedenkingen van Prof. K. SIMROCK, te *Bonn*, (*Jahrbücher des Vereins für Rheinl. Alterthumsfreunde*, XI. S. 225, enz.) worden opgehelderd.

4°. *Geschied- en Letterkundig Archief*, 1ste stuk, 's Gravenhage, 1850, tegen de *Loo*-verklaring van Mr. VAN DEN BERGH en ACKER STRATINGH.

Zoo verre mij bekend is heb ik in alle die geschriften elke bedenking en vroegere onhaltbare woordverklaring van *Woerd* en *Loo* opgelost, en zulks, ten opzigte van het laatste, vóór dat de Heer MAGNIN, uit *Assen*, mij voor een paar jaren, bij gelegenheid van een vriendelijk bezoek in *Delft*, nog de verzekering had gegeven, dat in *Drenthe* twee riviertjes bestaan »*de beide Loo-ën*" geheeten. Mij dunkt na dat alles valt er niet veel meer te twijfelen aan de juistheid der opvatting: indien evenwel de Heeren VAN DER ZEE en BRUINVIS, na lezing van het boven aangewezene, de eerste nog van zijne »*Waard*" niet afstapt, en de laatste nog niet zijn »*hoek*" of »*hooge streek lands*" verlaat, en de Heer H. JR. nog aan een afgeknot »*locus*" blijft denken, dan wil ik gaarne ook hunne *argumenten* vernemen, om te zien, wat er nog tot meerdere opheldering en weerlegging is overgebleven.

D. BUDDINGH'.

Loo. Over de echte beteekenis van dit woord is ook zeer belangrijk na te slaan, hetgeen Prof. YPEIJ daarover breedvoerig heeft in het midden gebragt in de *Taalkundige Aanmerkingen*, door hem en den Heer ACKERSDIJK uitgegeven, 1811, bl. 26—43 en *Bijvoegsel*, bl. 192—196, alwaar hij de gevoelens van KILIAEN, PICARDT, CANNEGIETER, HALMA en anderen, met ook aan hem medegedeelde bedenkingen, wederlegt, zich met WEILAND vereenigende, dat *Loo* niets anders beteekent dan *plaats*, van het Latijnsche *Locus*, te zamen herkomstig van het oude *Laag*, *Leeg*, *Loog*, *humilis*. Hij voegt daarbij dat *Locus* bij de Latijnen eveneens als ons *Lo*, *Loo*, *Loog*, de beduidenis gehad heeft van *pagus*, ons *dorp*. Zie ook DU FRESNE DU CANGE, *Glossarium* in voce *Locus*. V. D. N.

Speelkaarten (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 71—76). Nadat ik mijn vorige stuk had afgewerkt en ingezonden, vond ik nog het volgende bij P. NIEUWLAND, in zijne *Lect. Mem.* TAFFINUS (L. II. C. 19. *de Em. Vitae*) meldt, hoewel zonder eenig gezag, dat het kaartspel herkomstig is van eene *overoude Oostersche afgoderij*, volgens welke men de namen der afgoden op papieren geprint had, en aan MERCURIUS, als opzigter over dit spel, tot een pleng- of dankoffer een droppel wijn plengde, waaruit men dit gevolg trekt, dat Christenen allen zweem van gemeenschap met de heidensche afgoderij moeten vermijden. Zie ook den geleerden HYDE, *de Ludis Orientalium*.

RAVISIUS TEXTOR, *Theatr. Poet.* L. IV. C. 49, zegt dat de speelkaarten *a perditis hominibus* zijn uitgevonden: bij gevolge door *heidenen*.

DANIEL SOUTERIUS, *de Aleatoribus*, in *Thes. Ant. Graec.* GRONOVII, T. VII, C. 8. p. m. 1108. draaft nog sterker door, als hij zegt: *Authorem harum comperies Satanam:* » Gij zult bij onderzoek ontdekken, dat de Satan haar uitvinder is, en dat er oudtijds namen van afgoden op hebben gestaan, welke nu in Koningen veranderd zijn". Hetzelfde schrijft DANAEUS, *de Alea*, en SOUTERIUS voegt er nog bij, dat de namen van CAROLUS *den Groote*, van LANCELOTUS enz. in de plaats dier afgoden zijn gekomen. ANDREAS SENFTLEBIUS zegt: *de Alea Vet.*, T. VII. C. 18. *Thes. Ant. Gr.* GRON., p. m. 1206, » den eersten uitvinder kan ik niet opdelven, en ik gis dat hij later is, dan de tijden van KAREL *den Groote*." Ook toont genoemde schrijver met geldige bewijzen, dat ze dwalen, die het *micare digitis*, bij VARRO en CICERO, daarmede verwarren. Voorts telt hij de namen der spellen op, waartegen de liefhebbers de namen der hunnen mogen vergelijken, als: *Muntationes*, *Gloria*,

Rumphae, *Peres*, *Centum et Unum*, *Mercator*, *Panqua dolo male rupta*, *Infidelis proximus*, *Sequens*, *Clamor*, *Triumphus*.

POLYDORUS VERGILIUS, L. II. C. 8. *de Rerum Invent.*, spreekt van eene *Charta hieratica*, maar dat was een heilig of geheiligd, of heiligdomspapier, waarop enkele heilige dingen werden geschreven. Zie ook L. II. C. 13. p. 112, 113. Zoo mangelt het aan het noodige licht, te meer daar een geleerd man, J. A. FABRICIUS, in *Bibliogr. Antiq.* den oorsprong later stelt; op p. 624 lezen wij: »het kaartspel is eerst vóor omtrent 300 jaren in Frankrijk in zwang gekomen, zooals JAC. BERNARDUS in *Nov. Resp. Lit.* [*La Nouvelle République des Lettres*] A°. 1705, T. I. p. 514 sqq., uit MÉNESTRIERS *Bibliothèque Curieuse et Instructive*, Trévoux, A°. 1704, aanteekent.

JAMES HANWAY zegt in het Eerste Deel zijner *Reizen*, III, Hoofdst. 10, bl. 355, »ik heb mij laten verluiden, dat het kaartspel is uitgevonden door een Fransch hoveling, om een der Koningen te vermaken. Er is ook een soort van geleerde kaarten, om op de vermakelijkste wijze de wetenschappen aan te leeren."

MORHOF zegt, dat KÖNIG Aardrijks- en Meetkunde door middel van het kaartspel onderwees. En PASCHIUS, in *Inv. Nov. Art.*, dat THOMAS MURNERUS van *Straatsburg* reeds voor honderd jaren de kunst bezat, om door het kaartspel aan den onkundigste binnen een maand de Logica te leeren. Evenzoo de Engelschman CAROLUS GILBERG.

MÉNESTRIER geeft, in zijne *Bibl. Curieuse*, aan deze uitvinding slechts den ouderdom van 300 jaren.

En dat de speelkaarten niet van Oosterschen oorsprong zijn, schijnt wel te blijken uit de leliën, die op de gewaden prijken: dit bewijst ook de naam LA HIRE, welke daarop gevonden wordt, en den uitvinder schijnt aan te duiden.

A°. 1404 vindt men van speelkaarten gewaagd als welker gebruik door het te *Langres* gehoudene Synode aan de Geestelijken werd verboden.

POLYDORUS VERGILIUS schrijft: *cum his ludis qui se valde delectant, maxime omnium semper egent;* d. i. Zij, die het meest in het spel behagen scheppen, zijn vaak de meest behoeftigen.

Hiermede overeenkomstig zong CLAUDIANUS *in Rufinum*:

> Hic lusus populator opum, cui semper adhaerens
> Infelix, humili gressu, comitatur egestas.

En PETRUS APHERDIANUS:

> Quique semel barathrum fuerit delapsus in illud,
> Haud ullis valeas hunc revocare modis.

Nog vind ik bij WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, Dl. X, bl. 164.

»Het *Kaartspeelen* werdt, agt ik, *Quairten* of *Vieren* genoemd, om dat een Kaartspel uit *vierderlei* figuuren bestaat, *ruiten*, *harten*, *schoppen* en *klaveren*. Het gene wy nu een spel Kaarten noemen, heette oudtyds een *Quairtspel* of *Spel van vieren*. Zie *Keurboek*, D. f. 212 verso. Men weet, dat dit spel eerst op 't einde der XIV de eeuwe in Frankryk uitgevonden werdt om Koning KAREL den VI te vermaaken. Voiez VELLY *et* VILLARET, *Hist. de France*, T. XII, p. 155.

Onder de verbeurde dobbelspelen behoorden niet het *Scaken*, *Scyfspelen* en de *Quairten*."

Dr. O. L. B. WOLFF heeft niets van den oorsprong. P. E. V. D. ZEE.

Speelkaarten. Het *aas*. »Dat het kaartspel reeds oud moet wezen, schijnt ook te blijken uit den *asen*-naam der hoogste kaart. Kaartenleggen, kaarten-kijken staat ook met andere toover- en goochel-middelen in een naauw verband. Door een *harten-aas*, naar den raad eener kaartenlegster, op een glas witte wijn gelegd, met eene naald te doorsteken, doorstak eene eerbare jonge dochter, te *Antwerpen*, het hart van haren trouwloozen bedrieger, om zich te wreeken; volgens VAN DER VOORT" (WOLF, *Nied. Sag.*, N°. 410). Zie BUDDINGH', *Verh. over het Westland*, enz. bl. 336. Over den *asen*-naam der goden van het oude Noorden, van *as-gard*, zie mede aldaar bl. 236 enz. en op bl. 239, ook deze woorden: »Zoo bekleeden bij ons en elders ook de *asen* nog den hoogsten rang in het kaartspel, dat misschien daarom, ook als *godenspel*, hooger opklimt, dan men gemeend heeft".

Wij geven dit een en ander nog ten beste: opmerkelijk is het, dat de Heeren-namen, even als die der boeren, zoo niet allen (DAVID uitgezonderd,) als *Roman*-helden der middeleeuwen golden; alleen van LA HIRE kennen wij geen roman, die er toch kan hebben bestaan.

SCR.

Speelkaarten. Een zeer belangrijk stuk over den oorsprong, de geschiedenis en beteekenis der speelkaarten, kan men vinden in: *Les curieuses Origines des Inventions et Découvertes*, *par Mr.* ERNEST SOULANGE (*Tours*, R. PORNIN *et Comp.* 1845), bl. 34 en volgg., een deeltje uitmakende van »*le Gymnase moral d'Éducation*". Het stuk is echter te groot voor het *Navorscher's Bijblad*. G. J. V. J.

Speelkaarten. In het werk van AMBROISE FIRMIN DIDOT, *Essai sur la Typographie*, p. 563, leest men o. a.: »L'emploi des patrons fut d'abord appliqué aux cartes à jouer, dont l'usage remonte à 1328, comme on le voit par le passage du roman du *Renard Contrefait*, qui porte une date certaine. L'auteur anonyme de ce Roman, qui paraît être *Champenois*, indique, au folio 83, l'époque où il l'a écrit:

> „„Celui qui ce Roman escript
> Tant y pensa et jour et nuict
> En l'an *mil iij Cent xxviij*"".

En vervolgens:

„„„Si come fols et folles sont
Qui pour gaignier au bordel vont
Jouent aux dés, aux *cartes*, aux *tables* (échecs?)
Qui à Dieu ne sont délectables"".

Elles n'ont donc pas été inventées pour distraire CHARLES VI pendant sa maladie".

.. ELSEVIER.

Speelkaarten. L. STRUTT, *The Sports and Pastimes of the people of England* (New ed. Lond. 1833) vermeldt, p. 324, een Edikt tegen kaart- en dobbelspel, door JAN I, Koning van *Kastilië*, van 1387. Verder haalt hij een thesauriers-rekening (*wardrobe computus*) aan van 1377 (stellig een drukfout voor 1277) het 6de jaar van EDUARD I van *Engeland:* »WALTERO STURTON, ad opus Regis, ad ludendum ad quatuor reges", uit de *Archæologia*, Vol. VIII. Hij gist dat dit spel der 4 Koningen een kaartspel geweest zij, ofschoon men van kaartspelen in Engeland verder geen gewag vindt gemaakt vóór 1464, en zegt: »It is the opinion of several learned writers well acquainted with Asiatic history, that cards were used in the eastern parts of the world long before they found their way into Europe! WARTON, *Hist. of Engl. poetry*, Vol. II, p. 316 says, it seems probable that the Arabians were the inventors of cards, which they communicated to the Constantinopolitan Greeks". STRUTT herinnert daarbij dat EDUARD I vóór zijne troonsbeklimming bijna vijf jaren in Syrië doorbragt. Op p. 330, 331, geeft hij 4 afbeeldingen uit een zeer oud spel van 52 kaarten, van *The King of Columbines* (de *Aquilegia* bloem) = *Schoppen; the Queen of Rabbits* (met een konijn) = *Klaveren;* zij is, even als de Koning, te paard zittende; *the Knave of Pinks* (met die bloem) = *Ruiten; Aas*, *ace of roses* = *Harten.* Geene dragen een doopnaam, zoo als die op jongere kaarten voorkomen, doch sedert, meestal verdwenen zijn. Op het aas, rondom de roos, op een geslingerd lint: *pepulit vires*, *casus attulit equo.* — In de doopnamen is veel verschil. Op een spel kaarten, iets kleiner dan de gewone en aan de buitenzijde wit, vind ik de navolgende: in *Schoppen* (waarom hebben deze altijd den eersten rang?) DAVID, houdende eene harp; ABIGAËL, in eene MINERVA-houding, de speer in de eene hand, de andere rust op een langwerpig schild, waarop een zittende, enkele, met eene Keizerskroon versierde adelaar; AZAËL, met spies, boog en jagthond; *Klaveren:* ALEXANDRE, gehelmd, de regterhand op de speer steunende, de linker op een altaar, waarnevens een rad; STATIRA, gekroond met een langen sluijer; PARMENION, met speer en schild, en, op een hierop staanden cirkel: GATTEAUX (des makers naam?) 1811. *Ruiten:* CESAR, gelauwerd, een zwaard in de linker- een papier-rol in de regterhand, de wereldkloot bezijden zijn voet; CALPURNIE, met diadeem en sluijer; CURION, met eene lans. *Harten:* CHARLES, gekroond, in de regterhand de wereldkloot, in de linker een langen staf, waarop de zittende adelaar; HILDEGARDE, een spiegel in de regterhand en gesluijerd; OGIER, met speer en schild, in de regterhand een half ontrold papier, waarop *Ordre.* Om dit spel was een omslag, *de la fabrique Tuinstraat, N°. 24, Amsterdam.*

Een spel zeer kleine kaarten, 46 Ned. Str. op 35, *fabrique de* DUPONT, Bruxelles 1763, heeft *Harten:* het aas in eene *roos;* ANTOINE, CLÉOPATRE, *La Jeunesse; Klaveren:* CONSTANTIN, FAUSTA, in jagtgewaad, PAMFILE, met een wapenschild; *Ruiten:* MANGOL, ARGINE, *L'éveillé; Schoppen:* NINUS, SÉMIRAMIS, *La rose.*

Men heeft wel eens beweerd dat het weglaten der doopnamen van den tijd van NAPOLEON I dagteekende. Dit is ongegrond. Speelkaarten uit de *Kön. Privil. Cartenfabrique von* J. C. BROUSSAINT *in Berlin*, van 't jaar 1799, of vroeger, hebben éénhoofdige, naamlooze figuren; de gewone personen dragen zwarte schoenen met gouden gespen; die van *ruiten* zijn in Turksche kleeding.

L. J.

Veliten (*Nav.* II., bl. 87; III.; bl. 76—79); *Pupillen.* De *Veliten* werden *à la suite* gevoerd van Koning LODEWIJK's *garde* en stonden, om zoo te spreken, onder de voogdij van hare grenadiers. Na de inlijving van het Koningrijk Holland in het Fransche Keizerrijk, en de daarop gevolgde inéénsmelting der beide legermagten, werden de nummers van de Hollandsche regimenten in de volgreeks der Fransche korpsen opgenomen. Het Hollandsche regiment grenadiers werd het 3de van de Keizerlijke garde, en voerde, als nasleep of aanhangsel, het regiment Koninklijke *Veliten* met zich, sedert *Pupillen* genoemd, omdat er in de garde des Keizers reeds *Veliten* werden gevonden, wier bestemming van de Hollandsche verschilde. Het was eene cohorte reuzen, gevolgd door een handvol dwergen, want tot de volwassenen onder de *Veliten* konden alleen gerekend worden de officieren en eenige onderofficieren. De aldus vereenigde korpsen hielden garnizoen te *Versailles.* Den 11den Januarij 1811 verscheen een decreet of eene wet omtrent de vondelingen, waarvan het 16de artikel luidde: *élevés à la charge de l'État ils sont entièrement à sa disposition.* Door deze bepaling van eigendomsregt op personen, was dan ook hunne bestemming niet moeijelijk te raden, en de werving voor de pupillen ruim en zeer bepaald aangeduid. Weinig tijds daarna liet de Keizer het voormalige korps *Veliten* naar *Parijs* komen, schijnbaar alléén om daarover op de Tuileriën eene revue te houden, doch inderdaad met het doel om dit personeel in te deelen bij de marine, daar toch soldaten van 12 tot 15 jaren leeftijd niet in de

gelederen der infanterie van linie konden opgenomen worden. Hunne manhafte houding en onbewegelijkheid onder de wapens — de vaardigheid, waarmede zij de handgrepen met het geweer uitvoerden, en de juistheid en snelheid door hen betoond bij de manoeuvres, voldeden den Keizer in zulk eene mate, dat hij zijn eerste voornemen liet varen, en aan den Minister van Marine DECRÈS, die als belanghebbende bij de wapenschouwing tegenwoordig was, toevoegde: »*Ce corps ne passera pas au service de mer; il fera partie de ma garde*". Een decreet van den 11den Februarij 1811 handhaafde dan ook de organisatie der twee bestaande bataillons *Pupillen*, die in administratie gevoerd bleven bij de Hollandsche grenadiers. De vondelingen, die in de daarvoor bestemde gestichten binnen het rijk werden opgevoed, zouden dienen om het cyfer dezer jeugdige krijgslieden voltallig te houden. Doch de menigte van deze kinderen bleek al spoedig veel te groot, en buiten alle evenredigheid met de kaders der beide bataillons te zijn, terwijl bovendien de Raad van Administratie, wiens leden niet allen de Fransche taal spraken, magteloos werd om in een regelmatig bestuur en beheer te voorzien. Zes maanden later breidde het decreet van den 30sten Augustus de instelling uit tot 9 bataillons, onder den naam van *pupilles de la garde impériale*. Een ander decreet, te *Amsterdam* door den Keizer uitgevaardigd op den 19den October 1811, was eene soort van *venia aetatis* of meerderjarigverklaring der *Pupillen*, alzoo het korps voortaan zich zelve zou administreren, onafhankelijk van andere korpsen. Het bestond toen uit 8 bataillons, elk à 800 man, en een dépôt-bataillon van 1600 man, welk laatste vast verblijf zou houden te *Versailles*. Dit decreet werd echter eerst op den 11den Februarij 1812 ten uitvoer gelegd, en het duurde nog eenen geruimen tijd vóór dat de Keizer eenen Kolonel over het korps benoemde, waartoe eindelijk bestemd werd de Majoor BARDIN, die als schrijver van militaire werken bekend is. Bij opvolging werden thans bij het korps ingelijfd 6000 vondelingen en weezen, meerendeels Duitschers, Belgen, Hollanders en Italianen. Geene werving werd ooit met meer spoed en gemak voor het Gouvernement uitgevoerd, maar ook geene verschafte aan de kaders meer werkzaamheid en moeite; want de meesten der aangeworvenen waren het Fransch niet magtig, en, met uitzondering van eenige officiers, spraken de meesten Hoogduitsch, Vlaamsch en Hollandsch. In December 1811 werden dan ook eenige officieren van de oude garde met bevordering bij de *Pupillen* overgeplaatst. Bij dit alles werd echter met veel overhaasting te werk gegaan, want het kader der onderofficieren was naauwelijks toereikende voor twee bataillons, terwijl de ontbrekenden met den besten wil niet uit het korps konden aangevuld worden; — de fouriers waren in het plan van organisatie vergeten, en het was alleen op herhaald aandringen van den Kolonel, dat hun die toegestaan werden. Op een bevel des Keizers van den 27sten Februarij 1812 werden eenige onderofficieren van *Fontainebleau* bij de *Pupillen* overgeplaatst; de ontbrekende kwartiermeester werd eerst op het einde van Maart benoemd, en drie Kommandanten konden niet voor April 1812 het bevel over hunne bataillons aanvaarden. Dergelijke grove onregelmatigheden, die bij dit korps geenszins uitzonderingen op het geheele leger waren, kunnen getuigen van de verwarring, welke daaruit noodwendig moest ontstaan.

Door aanwerving van jonge lieden van 16 tot 20 jaren, trachtte men zoo goed mogelijk in de vacaturen van de korporaals te voorzien; zij droegen den naam van *appointés* en heetten eerst dan *korporaals*, zoodra zij den vastgestelden ouderdom voor dien graad bereikt hadden. Onophoudelijk worstelende met moeijelijkheden van allerlei aard, was de administratie op het einde van 1812 tot den dag bijgewerkt, en toen werden de bataillons verdeeld in acht garnizoensplaatsen. Het grootste bezwaar, waarmede men echter te kampen had, waren de factiën, die uit den naijver der onderscheiden landaarden ontsproten. De Hollanders, die de oudste brieven hadden, wilden hunne regten doen gelden over de Italianen, die de Duitschers naar hunne hand wilden zetten, terwijl allen moesten worden beschermd tegen hunne Fransche kameraden, die, op grond van inboorlingschap, den boventoon wilden voeren. Oostenrijk heeft tegenwoordig niet zoo veel moeite om tusschen de volksstammen van zijn uitgebreid gebied het evenwigt te bewaren, als er toen noodig was, om zooveel onbeschaafde, koppige en ondeugende bengels te huisvesten, te voeden, aan krijgstucht te gewennen en in den wapenhandel te oefenen. Onderlinge twisten, waarbij partijen elk een' vreemden tongval spraken, en zich wederkeerig hartelijk naar den duivel wenschten, waren aan de orde, en dat broederlijke teregtwijzingen, onder den vorm van *britsen*, ruim werden uitgedeeld, natuurlijk zonder voorweten der officieren, behoeft naauwelijks betoog.

Voor dat het jaar ten einde was, had de noodlottige veldtogt der Franschen naar Rusland de gelederen der pupillen zeer gedund. De oudsten hunner, die den leeftijd van 17 of 18 jaren bereikt hadden, en dierhalve het kleinste gedeelte uitmaakten, werden gekozen om een regiment tirailleurs te formeren, en om complete kaders te geven voor 4 regimenten *jonge garde*. Het overblijvende der niet-be-

gunstigden, was evenwel nog talrijk genoeg om vier bataillons te vormen, want, hoe zwak en tenger die krijgshaftige jeugd ook ware, schroomde zij toch niet om den oorlog mede te maken. Dit gebeurde in 1813. De drie eersten dezer nieuwe bataillons, werden gebragt op 4 kompagnieën, waarvan 2 voor het dépôt, met toevoeging eener school voor 200 tamboers en hoornblazers. De oude, of voormalige eerste en zevende bataillons, waartoe de oudste *Pupillen* behoorden, werden veld-bataillons van het 7de regiment tirailleurs. Dit korps was tegenwoordig bij de bataille van *Lutzen*, waar het, in carré geformeerd, den Maarschalk MORTIER met zijnen staf verdedigde tegen de charges der vijandelijke ruiterij, terwijl het voorts, met de volharding en het zelfvertrouwen van een oud regiment, de veldtogten in Saksen en Frankrijk bijwoonde. De oude 4de, 5de, 8ste en 9de bataillons formeerden een ander 4de bataillon *Pupillen*. De onderofficieren, die daarbij niet werden ingedeeld, gingen over bij de *tirailleurs* en de *voltigeurs* van de garde. De Kolonel werd ook verplaatst naar een regiment der *jonge garde*. In Maart 1814 werd het eerste bataillon, waarvan de drie eerste kompagnieën uit Hollanders bestonden, en de vierde uit Franschen en Italianen, van *Brest* naar *Rennes* gezonden in het aldaar opgerigte reserve-kamp, doch na 4 of 5 dagen verblijf gaven de staatkundige gebeurtenissen aan dat bataillon eene bestemming voor *St. Malo*. In April kwamen daar toen ook de Nederlanders aan, die uit de legerkorpsen waren teruggezonden om als pionniers te dienen te *St. Servan*. Op aanstoken van dezen, legden de Hollandsche pupillen de wapens neder, staken de oranje-kokarde uit en weigerden openlijk om het voorloopige Fransche bewind te gehoorzamen. De Italiaansche en Piëmontesche pupillen volgden dat voorbeeld, maar behielden de wapens. Tot deze bewegingen gaven grootendeels aanleiding verachterde soldij-betaling en ongeregelde uitdeeling van levensmiddelen. Deze handelingen, hoezeer strijdig met de krijgstucht, namen echter eene gelukkige wending door 's Keizers val. Het muitende bataillon werd te *St. Malo* ontwapend, met uitzondering van de 4de kompagnie, die naar *Versailles* werd gezonden. In den nacht van 30 op 31 Maart trokken de dépôtkompagnieën uit *Versailles* naar *Orleans* en *Tours*, en keerden in het begin van Mei te *Versailles* terug, doch zeer verzwakt door desertie. In diezelfde maand gingen bovendien nog vele pupillen over bij de regimenten van het leger, dat op nieuw te *Parijs* georganiseerd werd, en het toen nog overschietende werd verdeeld in de bezettingen van *Kamerijk* en andere plaatsen der noordelijke grens van Frankrijk om daar tot de formatie van het leger te strekken. De Hollanders, die nu nog te *Versailles* waren achtergebleven, werden eindelijk op den 15den Junij 1814 uit de dienst ontslagen. Het 2de bataillon, dat gedurende het jaar 1813 te *Boulogne* en te *Grevelingen* in bezetting was geweest, kreeg de vergunning om op den 29sten Junij 1814 met wapens en bagagie naar Holland weder te keeren. Aan het hoofd van dat bataillon stond toen de Luitenant-Kolonel WESTENBERG, aan wien daarbij was toegevoegd als Kapitein-Adjudant-Majoor Jonkheer VAN SPENGLER (laatstelijk Minister van Oorlog). Na de dislocatie van 1813 trokken de 1ste en 2de bataillons, grootendeels uit Nederlanders bestaande, naar *Brest* en *Boulogne*, terwijl de 3de en 4de bataillons, waartoe meerendeels Franschen behoorden, naar Holland werden gezonden, waar zij in *Deventer*, *Haarlem*, *Utrecht* en *Venlo* in bezetting werden gelegd; van daar gingen zij weldra over bij het veldleger, en dienden daarbij niet zonder onderscheiding in de verdediging van *Deventer* en *Venlo*. Eerst in Mei 1814 keerden zij naar *Versailles* terug.

Men heeft eenigen tijd gezegd dat het korps *Pupillen* eigenlijk was het regiment, dat bestemd werd voor den *Koning van Rome*. Dit is evenwel eene dwaling, want er heeft wel een regiment van dien naam bestaan, ofschoon dan ook kortstondig, doch dit was in Augustus 1813, tijdens het beleg van *Dantzig*, opgerigt door den Generaal RAPP, destijds Opperbevelhebber aldaar.

Het mag hier niet vergeten worden dat de tenue en de militaire gebruiken van de Koninklijke Hollandsche *Veliten* eenigen invloed hebben gehad op de instellingen van het Fransche leger, want de randsel der laatsten, die bolvormig was gepakt, en inderdaad als een *zak* (*sac*), zonder orde noch regelmaat allerlei kleedingstukken bevatte, heeft, in navolging van de gewoonte der *Pupillen*, dezelfde platte vierkante gedaante aangenomen, bij dezelfde netheid en orde, die later en thans nog daaromtrent bij het Fransche leger wordt opgemerkt.

De rok en de pantalon waren bij de Koninklijke Hollandsche *Veliten* aanvankelijk uit groen laken vervaardigd. Het decreet van den 30sten Augustus 1811 voorzag de *Pupillen* van een chacot, een dragonder-geweer, en een vest met mouwen. Voorts werd daarbij bepaald dat de vier eerste bataillons zouden gekleed zijn in groen laken met geele kraag en uitmonstering, en de vier laatste bataillons in wit laken met groene uitmonstering. Het dépôt-bataillon had voor de eene helft eene groene, en voor de andere helft eene witte montéring. De Kolonel was misschien de eenige Korps-Kommandant ter wereld, die tweeërlei uniform droeg, om toch geen naijver op te wekken.

A. A. A.

Veliten; Pupillen. In N°. III.; bl. 78 van uw geacht Blad van dit jaar, deelt A. A. A. mede, dat er onder Koning LODEWIJK *acht bataillons Vélites* waren, zamengesteld van jongelingen, uit liefdadige gestichten ontslagen; voorts dat zij de jagers-uniform droegen; doch met zilveren of witte katoenen galons.

Deze bijdrage schijnt, volgens opgave, getrokken uit die van KRAIJENHOFF, over de jaren 1809 en 1810. Ik heb die stukken niet, en kan die alzoo niet tegenspreken, maar het verwondert mij echter, dat Generaal KRAIJENHOFF, die zeer goed met den staat der Hollandsche armée in dien tijd bekend was, of konde wezen, heeft kunnen schrijven, dat er *acht* aldus gekleede bataillons waren. De waarheid (mij bij ondervinding gebleken) is, dat er één legioen *Vélites* bestond, te zamen gesteld uit twee bataillons, waarvan het 1ste met de staf en administratie in *Amersfoort*, en het 2de in *Naarden* was gestationneerd: ieder dezer bataillons was gevormd uit negen compagnieën, de acht eerste allen in het *wit* gekleed, doch de negende in het *groen;* de uitmonstering was echter verschillend, en gelijk aan de kleur van het N°. des regiments, waarvoor zij bestemd waren, en waarbij de jongelingen, na de bepaalde maat te hebben verkregen, werden ingelijfd, als behoorende zij tot eene soort van kweekerij voor de armée. Zoo hadden de eerste compagnieën de kleur der grenadiers van de garde: *karmozijn rood*, vervolgens *ligt* en *donker blaauw*, *bleek* en *hel rood*, *geel*, *groen* en *zwart*, terwijl de 9de of jagercompagnie een *geele* uitmonstering had. Overigens waren de épauletten der officieren even als die der andere regimenten. Wat de recrutering aanging, zij geschiedde wel gedeeltelijk uit liefdadige gestichten, maar toen evenwel nog vrijwillig, even als ook jongelingen uit den burgerstand, onder goedkeuring der ouders, daarbij konden worden aangenomen, en er zelfs officierszoons bij werden geplaatst.

Voor zoo verre mij bekend is, was er ten tijde van NAPOLEON maar één regiment *Pupillen* in Fransche dienst, hetwelk het Hollandsche legioen *Vélites* ten grondslag had, en wel op de volgende wijze:

Dit korps, dat, tijdens de inlijving onzer armée in de Fransche, ook dat lot heeft gedeeld, werd eerst onder de attributen van het *Ministerie van Marine* gebragt, en kreeg zijne bestemming naar *Brest*. Tijdens de geboorte van den Koning van Rome op marsch en te *St. Denis* gekomen zijnde, ontving het order om voorloopig aldaar te verblijven, waar het door den Minister werd geïnspecteerd en vervolgens (vermoedelijk op een gunstig rapport van dezen) ook door den Keizer. Hierop ging het wederom over tot het *Departement van Oorlog*, en ontving, eenige dagen daarna, de benaming van *Pupilles de la Garde*, bij welke het regiment werd ingedeeld. Ten gevolge hiervan kwam er in zoo verre eene verandering, dat wel de twee bataillons behouden bleven, maar de compagnieën werden verminderd op vier per bataillon, en de kleeding veranderd, als volgt: 1ste en 2de compagnie *groen* met *geel;* 3de en 4de *wit* met *zwart*, ten einde alzoo den magazijnsvoorraad niet ongebruikt te laten. Deze hervorming heeft echter kort geduurd; een nader decreet bragt ze op *acht bataillons* (en ziedaar vermoedelijk het 8ste bataillon *Vélites*, in het begin door A. A. A. vermeld), elk van vier compagnieën, sterk 200 hoofden, alsmede een negende of dépôt-bataillon, ook van vier compagnieën, waarvan de sterkte wel op 400 hoofden was bepaald, doch meestentijds, bij aankomst van recruten, veel grooter was. *Versailles* werd als de standplaats van den Staf aangewezen. Tot deze vermeerdering op *negen* bataillons werd bij genoemd decreet eene conscriptie van 6000 hoofden uitgeschreven, te nemen uit de gestichten van liefdadigheid en verdere geälimenteerden van het toenmalige Frankrijk, zich uitstrekkende van *Hamburg* tot *Venetieën*. Keizer NAPOLEON heeft dus eigenlijk geene regimenten *Pupillen* opgerigt, maar aan het bestaande legioen *Veliten* eenen anderen naam en grootere uitbreiding gegeven. B. B. B.

» *Amstelredams eer ende opcomen*" (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 83—85). Indien ook het navolgende van nut is, zij het aan het *Navorscher's Bijblad* geschonken. Onder de Mirakel-Literatuur over 't Amsterdamsche *Sacrament van Mirakel* teekende ik in 1845, naar een voor mij liggend exempl. het navolgende aan:

N°. 9: LEONARD MARIUS, *Amsterdams eer ende opcomen door de denckwaerdighe mirakelen aldaer geschied, aen ende door het H. Sacrament des Altaars. Anno* 1345. Tantwerpen *by* HENDRICK AERTSSENS 1639, *door* BOËTIUS à BOLSWERT (de verdichte naam van gemelden LEON. MARIUS).

De approbatie daarvan luidt aldus:

»Dit boeckje also het niet en heeft dat teghens het H. Catholycke geloof strydt, maer hetselfden verklaert en bevestight, mach gedruckt worden. A°. 1638, den 3 Octobris in Loven. ANDREAS CALENUS, *SS. Theol. et Librorum Censor*".

Na den titel en het titelvignet volgt eene opdragt »*Aen de Edele Erenfeste Heere* PETRO PAULO RUBBENS, *Ridder*, *Heere van Steen*", aan wien eenige der daarin voorkomende plaatjes worden toegeschreven. Zie mijn werkje: *Mirakelgeloof en Mirakelen in de Nederlanden*, 's Gravenhage 1845, bl. 69 en 70, eene historisch-letterkundige proeve, naar aanleiding van het *vijfde* eeuwfeest van het *H. Sacrament van Mirakel*, te Amst., 5 Maart 1845,

Nu schijnt het ook uit de aanteekening van de Heeren PLUYM en KRAMM te blijken, dat werkelijk LEONARDUS MARIUS de schrijver, BOËTIUS à BOLSWERT de vervaardiger der prenten was: doch de vraag blijft nog over: of de eerste priester op het *Bagijnenhof* te *Amsterdam*, of Hoogleeraar te *Goes*, of wel beide geweest is. Was de priester van *Amsterdam* mogelijk later als Hoogleeraar in de Theologie naar *Goes* in *Zeeland* verplaatst?

D. BUDDINGH'.

»*Amstelredams eer ende opcomen*"; *Boëtius à Bolswert.* BOËTIUS à BOLSWERT moge dan niet de schrijver of vertaler, maar slechts de uitgever van de *Historie van het Amsterdamsch Mirakel* zijn geweest (NAV. III.; bl. 84), hij is mij toch als schrijver van eenige godgeleerde, of, wilt gij, godvruchtige werken voorgekomen. Waar kan ik meer over hem vinden, bijzonder omtrent de door hem uitgegeven geschriften? C. & A.

»*Amstelredams eer ende opcomen*". Als commentaar op al het geschrevene over dit boekje kan strekken, dat ik *drie* exemplaren der uitgave van *Antwerpen* (1639), die in mijn bezit zijn, heb vergeleken, en heb opgemerkt: Dat alle drie voorzien zijn van de opdragt: *Aan d'Edele Eerenfeste Heere* PETRO PAULO RUBENS, hoezeer in de drie exemplaren de druk der platen verschilt, en er zelfs een onder is met platen, waaronder *gegraveerde Hollandsche en Latijnsche verzen.* Ik meen deze opmerking te moeten mededeelen, om te bewijzen dat de opdragt aan RUBENS niet zoo zelden gevonden wordt als men wel meent, ook in exemplaren, voorzien met platen van den *laatsten* druk. Φίλος πονοῦ.

»*Amstelredams eer ende opcomen*". In de »*HistorischeBeschryvinge van de Reformatie der Stadt Amsterdam*" geeft ISAAC LE LONG (bl. 198, 199) eene beschrijving, eenige uittreksels en copiën der houtsneden van het oude Mirakelboekje, ook door WAGENAAR vermeld, getiteld: »*Hier beghint die vindinghe*", enz. (zie NAVORSCHER III.; bl. 85). Hij zegt: »Van dit Boexken heeft my de Heer JACOB MARCUS, groot Liefhebber van Vaderlandtsche Oudtheeden, Boeken en Wetenschappen alhier, twee verscheyde exemplaaren gulhertig meedegedeelt, beyde gedrukt tot *Amstelredam, aen die oude side, in Sinte Annenstraet, by* WILLEM JACOBSZOON, *woenende inEngelenburch;* het eene den 15den Juny 1568. en 't andere sonder Jaargetal, doch waarschynlyk vroeger uytgegeven; beyde in Octavo, met een *Augustyn Duytsche* Letter, groot *twee en een half vel*". — Verder: »Op den rug van den Tytel siet men in den oudsten Druk, de afbeeldinge van dit gewaande Miraakel; en daar boven het Jaar-getal 1518. met eenige letters door malkander geslingert, en I. A. aan weêr-zyden; waaruyt ik besluyte, dat'er noch een oudere Druk van den Jaare 1518. van dit Boexken moet zyn, toen dit printjen sal gemaakt wesen, en dat de bystaande letters 't merk van den Drukker zyn, by wien het gedrukt is; te meer, vermits WILLEM JACOBSZEN een ander merk gevoert heeft, gelyk uyt andere Boeken blykt, die by hem zyn gedrukt, en onder my berusten. In den laatsten Druk van A. 1568. werdt niet het voorgemelde printjen, maar een ander gesien", enz. — De letters op het printje geven echter niet I. A., maar *I* AVA te lezen. Dit zal zeker het merk van den teekenaar of houtsnijder, en, zoo ik mij niet bedrieg, van JACOB CORNELISZ. VAN OOSTZAAN zijn. De plaatjes in het werk van MARIUS zijn geheel anders.

J. J. NIEUWENHUYZEN.

Het eiland Socotora (*Nav.* II.; bl. 91; III.; bl. 86). Aan SAXO SYLVIUS mijn dank betuigende voor zijn welwillend antwoord, moet ik opmerken, dat het mij niet veel verder brengt omtrent hetgene ik gevraagd heb: wat geloof MIDDLETON'S beschrijving van den gunstigen toestand van *Socotora*, in zijn' tijd, verdient? Dat DOUNTON (de naam is niet twijfelachtig in de *Hist. des Voyages*, édit. de la Haye, die ik nagezien had, en die mij, als veel vollediger dan de Fransche overbrenging uit het Engelsch, door PRÉVOST uitgegeven, bekend is) daar ook voorkomt, achtte ik overtollig te vermelden, — of de Nederlandsche vertaling, in 21 deelen, nog meer bevat, is mij onbewust, en of zij zoo ver loopt als de Fransche tekst, die met Vol. XXV is blijven steken? Deze vier laatste deelen handelen over *Noord-Amerika* en *Lapland; de Antilles; IJsland* en 't noordelijkste gedeelte van *Asië*, *Siberië; Kamtschatka*, enz. de *Kurilische Eilanden* en *Groenland*.

MARCO PAOLO (*Hist. des Voy.*, XI. p. 390), en ook RAYNAL hadden mij niet gegeven wat ik weten wilde. L. J.

Anna Haze (*Nav.* II.; bl. 92: III.; bl. 87). Hoe wel mijne vraag (wie ANNA HAZE, in 1532 de weduwe van AMELIS UYTTENENGH, was,) niet beantwoord is, en ik van Heeren Navorschers dit op nieuw durf vragen, zoo heb ik toch veel meer vernomen dan ik verwachten kon aangaande de betrekkingen van Jonkhr. JAN of JOHAN VAN ARCKEL.

Dat zijne moeder, STENIS of STEENHUYS, niet in de geslachtlijst bij VAN SPAEN voorkomt, zal hierdoor veroorzaakt zijn, dat aldaar waarschijnlijk het geslacht STEENHUIZEN behandeld wordt, dat, even als WILICH, den *Chevron* met den *ring* van *keel* op *zilver* voerde, — terwijl hier de familie STEENHUYS zal bedoeld zijn, waarvan ik in een geteekend wapenboek vond, dat het gevoerd heeft, *drie leeuwen boven elkander van sabel op goud, gaande naar de linkerzijde van het schild*, en tot

helmteeken *een' naar de regterzijde klimmenden leeuw van sabel.*

Ook ben ik in het bezit van een op glas geschilderd wapen, gedeeld I: *drie klimmende leeuwen van sabel op goud, getongd van keel;* II. als BLOIS, *met drie Jacobsschelpen, op goud* (dus VAN DEN OEVER).

Het zal aan den geleerden inzender waarschijnlijk bekend zijn, dat F. W. Baron VAN ARCKEL en *Ammerzode*, het laatste en eenige mans oir uit den echten stam gesproten, op den 1sten Junij 1683 eene soort van protest deed tegen de aanmatiging van den gewettigden tak: houdende het declaratoir van zijnen heer vader, in dagteekening van den 15den April 1636, als *Sub-* en *Obreptief* verkregen, en zulks ter gelegenheid van eenen twist tusschen WILLEM VAN NASSAU en den Heer VAN BROECKHUYSE, over het regt van de jagt.

Ik bejammer dat de Baron D'ABLAING, die zich zoo veel moeite gegeven, en mij daarmede zeer verpligt heeft, niet tevens de kwartieren van JOHAN VAN PAFFENRODE heeft medegedeeld, ofschoon ik erken dat ze bij dit antwoord niet vereischt werden. A. & A.

Beeldhouwwerk op Paushuizen (*Nav.* II.; bl. 92; III.; bl. 88); *Het wapen van Paus Adriaan.* Ofschoon de Heer C. KRAMM Nederland bereids met de lotwisselingen van dit gebouw heeft bekend gemaakt, acht ik de herinnering evenwel niet ongepast van datgene wat in VAN DER MONDE'S *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Statistiek*, [welk deel?] bl. 284, gevonden wordt.

Aldaar wordt ADRIAAN een zoon genoemd van FLORENS, kleinzoon van BOEYENS, achterkleinzoon van JAN THIJSSEN D'EDEL.

Zijn wapen was, ten jare 1835, nog zigtbaar in een huisgevel van de *Pottenstraat*, te *Utrecht*, zijnde het een gedeeld schild, waarop 1°. de 3 wolfshaken, 2°. een klimmende leeuw.

LE COLOMBIER schrijft echter, p. 190: *Le Pape* ADRIAN VI, *porte d'azur à une lance renversée et rompue, le tronçon de la pointe éclattant en haut, du coté dextre d'argent.*

A. & A.

Shakspeare in 't Nederduitsch (*Nav.* II.; bl. 93; III.; bl. 90, 91). Van *Romeo and Juliet* moet ook reeds omstreeks 1790 eene vertaling hebben bestaan. Nog leeft bij mij de indruk, dien de onvergelijkelijke WATTIER, al spraken alleen hare oogen, op mij maakte. Wie de rol van ROMEO had, herinner ik mij niet.

L. J.

Shakspeare in 't Nederduitsch. J. M. kan niet nalaten eene misvatting van P. N. aan te wijzen. In de aangehaalde *Naamlijst* komen BENDA, DAUNOU en DELIUS niet voor als *Hollanders;* evenmin zijn de voorredenen en aanmerkingen van GUIZOT, VOSS en WIELAND opgegeven als in 't *Nederduitsch* vertaald. De *Hamlet* van SUSAN is niet eene vertaling, het is de Engelsche tekst met Nederd. aanmerkingen.

Dezer dagen kwam mij ter hand *Romeo en Julia*, eene verhandeling door Mr. JAC. VAN GIGCH, 1853; waarschijnlijk privaat gedrukt, of overdruk van een Tijdschrift.

HERRIG'S *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* (Elberf. 1853), Dl. XII, St. 4, heeft mij ingelicht dat *An evening hour with Shakspeare* (*Nav.* III; bl. 96), niet in den handel is gekomen. De schrijver schijnt niet bekend.

Zoo de Corrector de vrijheid genomen had om *Cariolanus* [gelijk er duidelijk stond], bl. 90, 1ste kol. r. 17 v. o., te verbeteren als *Coriolanus*, dan had zijn *sic* weg kunnen gelaten worden (*). J. M.

Ligtekooi (*Bijbl.* bl. xiv, xlii). Zonder S. J. stellig tegen te spreken, als hij zegt: *Kooi*= maagd, meid, deerne, wenschte ik toch dat hij eenig gezag daarvoor bijbragt; het oorspronkelijk Latijnsche woord bij HORNIUS heb ik thans geen gelegenheid van na te slaan, maar indien dat niet uitdrukkelijk eene vrouw, 't zij *maagd* of *waarheid*, aanduidt, vermeen ik dat S. J. den zin van *kooi* verkeerd opvat. In den 3den druk, Amst. 1696, bl. 44 vind ik:

„Een Helschen SYMEON, ten afgront uytgespoogen,
Heeft door zyn tooverkonst, in grouw'len te vertoogen,
De Bruyt van CHRISTUS Kerck, aan 't Rooms gesagh misleydt,
Des brak de woede uyt, gepordt door Duyvels nydt,
En heeft des Heylants *Koy* met vuur en swaart besprongen."

en bl. 178:

„De Waerheyt eens het licht van JESUS leer ontsteeken,
Kon niet door 's Paus bedroch, noch Duyvels snode treeken
Weer worden uytgeblust; veel Vorsten van die tydt,
Zyn in des Heeren naam en Heerlykheyd verblyd.
Dus vloodt het vals bedrogh; doch heeft haer gram gewrooken,
Met 't twistvuur in Godts Kerck, de weerelt door te stoken;
Soo heeft de raserny, de Godtgewyde *Koy*,
Door 't vuur en swaert verkracht, rampzalig tot 'er proy."

Werd de *misleyde* bruid dan aldus *met vuur en zwaard aangevallen*, en heeft de Razerny haar *door 't vuur en swaert verkracht?* *'s Heylants Koy* en de *Godtgewyde Koy* is, naar mijne opvatting, de schaapskooi van den grooten Herder.

Kooi vind ik alleen in de beteekenis van verzamelplaats ter rust, nest, bed, en dan is *ligtekooi* eene die zich *ligtelijk*, gereedelijk, ter *kooi* begeeft. Voorts is *coy* in 't Oud-Engelsch, gelijk in 't Fransch, rustig, stil. Verg. KILIAEN op *Koije.* L. J.

(*) De Corrector houdt zich aan copij.
Aanm. van den Corrector.

[E. A. P. en P. E. VAN DER ZEE vereenigen zich met L. J. om de woordafleiding, welke door S. J. wordt voorgestaan, als betwijfelbaar te kenmerken. „De *godtgewyde Koy*" — zegt eerstgenoemde — „zou ik liever omschrijven met *godgewijde kudde*, mogelijk *schaapskooi van* CHRISTUS". Naar luid van P. E. VAN DER ZEE, hangt ons *kooi*=slaapplaats, met het Deensche *Koie* en het Grieksche κοίτη te zamen.]

———

»*Pictorum aliquot celebrium Effigies*" (*Bijbl.* bl. xiv, xxxii). V. D. W. kent het door hem aangehaalde werk niet in zijn geheel, want hij bezit er, met uitzondering van den titel en het portret van G. CAJUS, slechts de overige 22 portretten en de opdragt van. Den volledigen titel van de eerste uitgave, door hem vermeld, nam hij over uit RUD. WEIGEL's *Kunst-Catalog*, N°. 8, S. 5, N°. 8413. — Hij vraagt nu op zijne beurt: Van waar dat verschil in de titelopgave des Haagschen exemplaars en van dat van WEIGEL? Verder kan hij er nog bijvoegen, dat ieder portret regts van boven met een N°. voorzien is, en dat ook sommigen beneden, midden onder het vers, met hetzelfde N°., iets kleinder, geteekend zijn; terwijl op eenige links, boven aan, het monogram van H. WIERX : J. H. W. staat. W.

———

St. Ellebregt (*Nav.* III.; bl. 93). Op de kaart van *Schieland* in den *Hand-Atlas* van TIRION, is deze kapel aangewezen. — Mr. JOAN GERBRAND VAN MIEROP, in leven Burgemeester te *Rotterdam* en eigenaar van die landhoeve, deed op de plaats waar de boerenwoning met een optrek stond, in 1784 een ruim heerenhuis bouwen, en tuinen enz. daarbij aanleggen. In den voorgevel van den boerenkoestal, ter regterhand van den oprel naar den dijk, heb ik nog in 1798 het St. ELLEBREGTS beeldje, ongeveer één voet hoog, gezien. — Zonder verband hiermede, maar als eene, aan de schippers zekerlijk wel — doch misschien niet algemeen — bekende bijzonderheid, kan ik mededeelen dat voornoemde eigenaar mij destijds heeft gezegd, dat het bezeilen van den hoek van *St. Ellebregt*, als proeve van bekwaamheid, werd gevorderd van de beurtschippers op de Maze. — Kan die gevaarlijke hoek door eenig voorval aanleiding gegeven hebben tot het stichten van die kapel?

Daar wij nu de gemeente *Kralingen* bezigtigen, denken wij aan de kerk die, eene halve eeuw geleden, in de kom stond van het dorp dat in de veenderijen verdwenen is, gelijk buitenplaatsen die tusschen *De Zweth* en *Overschie* bestonden. In die kerk, boven de binnendeur van den torentrap, heb ik dit opschrift gelezen, 't welk vroeger de aandachtigen wel gesticht zal hebben:

„Door bidden, doen, gelooven,
Gaat men van hier naar boven".

L. J.

Zwijnsvereering onzer voorvaderen (*Nav.* II.; bl. 118; III.; bl. 105). Het varken was een aan FRO (Noordsch, FREYER), den God der liefde en des vredes, des huwelijks en der vruchtbaarheid, geheiligd dier. De wagen van dezen God werd door een glansrijk wild varken, wiens gulden borstels den donkeren nacht verlichtten, en dat met de snelheid eens paards voortliep, getrokken. Van daar de talrijke varkenoffers, die ter zijner eere opgedragen werden, voornamelijk door de landlieden, als de eene of andere besmettelijke ziekte uitbrak. De achting door de Germanen voor dit dier gekoesterd, blijkt uit de volgende plaats van TACITUS (*Germ.* Cap. XLV, vert. van V. WYN): » Zy eeren de Moeder der Goden". (Waarschijnlijk wordt hier FROUWA, de zuster van FRO, onder verstaan; deze toch, als zij niet in haren met katten bespannen wagen rijdt, wordt dikwerf voorgesteld als zittende op een zwijn met gouden borstels, dat met de snelheid van den wind de lucht doorklieft). » Ten teeken deezer godsdienstigheid draagen zy de afbeeldingen van wilde Zwynen. Dit dient voor schut en wapen: dit beveiligt den eerbiediger der Godinne, te midden zyner vyanden". — Zie verder J. W. WOLF, *Die Deutsche Götterlehre*, S. 27, 40; A. NIERMEYER, *Verh. over het Booze Wezen*, bl. 57; BUDDINGH', *Verh. over het Westland*, bl. 205; N. WESTENDORP, *Over het gebruik der Noordsche Mythologie*, bl. 112.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Zwijnsvereering onzer voorvaderen. De achting, die onze voorvaderen voor het zwijn koesterden, zal wel daarin haren grond hebben, dat zij dezelfde goden vereerden als de Germanen. Bij hen was namelijk het zwijn geheiligd aan den God FREYR. Hij had — zoo luidt de sage — een everzwijn, *Gullinbursti* (goudborstel), van den dwerg BRÖK ten geschenke gekregen. Dit zwijn had zulke heldere borstels dat het licht van zich gaf, zoodat de God er zich ook bij nacht van bedienen kon. Men kon deze godheid het best huldigen met haar varken-offers te brengen, daarom werd op haar feest, het *Juel-* of *Joel*-feest, een groot varken tot FREYR's eer geslagt, hetwelk *Juel-zwijn* genoemd werd, waarom men nog in het Noorden op de avonden van het *Joel*-feest (21 December en volgende dagen) het brood en de koeken in varkensgedaanten bakt. Later heeft men den duivel onder die gedaante voorgesteld. Verg. A. NIERMEYER, *Verhandeling over het Booze Wezen*, bl. 57, en de aldaar aangehaalde schrijvers. HENRY.

———

Frederick Houtman (*Nav.* II.; bl. 153). Dat FREDERIK HOUTMAN is gehuwd geweest en kinderen heeft nagelaten, zou hieruit kunnen blijken, dat er in 1690 een naamgenoot van hem leefde, die ook tot de schepenen onzer

stad (*Alkmaar*) heeft behoord en wiens erven (dochters of nichten) waren MARIA, overleden 1716, en CATHARINA, gestorven in 1730; en dat deze allen, (bij de algemeenheid van den naam HOUTMANS) tot zijn geslacht kunnen gerekend worden, is kennelijk, doordien MARIA mede onder de beschrevene zerk is begraven en CATHARINA daar naast. C. W. BRUINVIS.

Grotius Roomschgezind? (*Nav.* II.; bl. 217; *Bijbl.* bl. xliii). Hoe heeft GROTIUS in 1606 kunnen weigeren zijn huis bij het voorbijgaan der processie te versieren? Werden er in 1606 nog openbare omgangen der R. C. gehouden? Het schijnt zonder zekeren geschiedkundigen bron ongeloofl ijk.

[In 1636 bevond zich HUGO DE GROOT als afgezant van de Koningin van Zweden te *Parijs*. Het jaarmerk 1606 is eene laakbare drukfout.]

Grotius Roomschgezind? Zie hieromtrent de belangrijke stukken in: *de Katholiek* voor October en November 1852, en Februarij 1853, alwaar *de Gezindheid van* HUGO DE GROOT *voor de Katholieke Kerk*, *de hulde door den grooten Delvenaar aan haar toegebragt en de poging*, *door hem tot aan zijnen dood toe voortgezet*, *om allen met haar te hereenigen en den godsdienstigen vrede te herstellen*, uitmuntend geschetst worden. V. D. LAAR.

[De proselietenmakerij onder afgestorvenen is tegenwoordig een gewoon verschijnsel in de reconstructie der geschiedenis. Gisteren was het BILDERDIJK, heden is het GROTIUS, morgen zal het LUTHER zijn!]

Beunhaas (*Nav.* II.; bl. 119; III.; bl. 108—110). Dit woord, dat de minachting kenschetst, waarmede vroeger het bedrijf dier tusschenhandelaars beschouwd werd, is ontleend aan het gilde der snijders. De gezellen, welke niet tot het gilde behoorden en welke niet te min bij de burgers naaiwerk verrigtten werden gestraft met het *breken van den vinger*. Overal als het wild door de gildemeesters verjaagd, trokken zij zich terug op den zolder, de *bünne* van de huizen om daar in stilte hun bedrijf uit te oefenen — een beunhaas beteekent alzoo hetzelfde als een zolderhaas. In oude keuren worden zij *byloopers* genoemd. Zie hierover *Tijdschr. v. Staathuishoudk. en Statist. van* Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS, Dl. VII, St. I, bl. 13.

φ²—φ.

Beunhaas. J. L. TERWEN zegt in zijn *Etymologisch Handwoordenboek*, bl. 64: »*Beun*, znw., M.; zolder, bovenvertrek; Hoogduitsch: *Bühne;* Nedersaks.: *Böhn*, *Büne;* denkelijk van *binden*, en eigenlijk de balken of binten beteekenende, die de muren met elkander verbinden. Van hier *beunhaas*, iemand, die als een haas naar den zolder vlugt, om daar als baas te werken, ofschoon hij geen meesterregt verkregen hebbe, en in het gilde niet opgenomen is. Hoogd.: *Böhnhase;* Zuidd.: *Bühnhase;* IJsl.: *Baunhoser;* Zw.: *Bönhäs;* Deensch: *Bönhase*. In het Salzburgsche heet hij *Dach-* of *Zaunhase*. Vervolgens is het ook op anderen, niet geregtigde makelaars, overgegaan". Alhier (*Sluis*) heeft men nog het woord *beunnaaister*, in de uitspraak *beunaaister*, ter aanduiding van zulke naaisters, die onder het loon naaijen, het loon bederven. Ook laat de bekwaamheid van dezulken wel eens wat te wenschen over. J. H. VAN DALE.

Beunhaas. In Twenthe zegt men *Balkenhaze* van eene *kat* die de eigenschap bezit om overal te zoeken, of er ook iets van hare gading is.

HET NAVORSCHERS GEZELSCHAP *te O.*

[In *Drentsche Woorden en Spreekwijzen, verzameld en toegelicht door Mr.* J. PAN (overgedrukt uit het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde* van A. DE JAGER, Dl. I), lezen wij:

„Biezenjager. Policiebediende tot wering van bedelaars, eig. *boevenjager*, WASSENBERGH *v. bies.* EPKEMA *v. bijze. Gr. z. T. Mag.* II. 332. Voorheen landschaps of kerspelsoldaat, roode roede, *z. T. S.* 80, 84. *Jagen* is hier *opsporen*. Zoo worden te *Hamburg* de gilde-overlieden, die de beunhazen en ongeoorloofde werkplaatsen opsporen, gezegd *te jagen; z. Idioticon Hamburgense von* M. RICHEY. Hamb. 1755 en *Holsteinisches Idioticon von* J. F. SCHÜTZE. Hamb. *u.* Altona. 1800—1806, 4 deelen; *i. v.;* dat voorheen ook hier te lande gebeurde, volg. TUINMAN, *Fakkel*, II. 21".

Bij de Franschen wordt een beunhaas, d. i. een makelaar, die niet gepatenteerd is, *courtier marron* geheeten.]

Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland (*Nav.* II.; bl. 253). Ik zou mij zelven te beschuldigen hebben, indien ik de gelegenheid niet waarname, welke het *Navorscher's Bijblad* mij geeft, om aan den Heer VAN DALE mijnen dank te betuigen voor zijne welwillenheid betoond door zijn aanbod in DE NAVORSCHER III.; bl. 67 gedaan. Ofschoon mijne *Verhandeling over de Kloosters* zich niet uitstrekt tot die van het 4de en 5de District, stel ik toch te veel belang in al wat tot dit onderwerp behoort, dan dat ik niet gaarne met het bedoelde stuk zou kennis maken. Een ander bewijs van welwillenheid, na mijn verzoek om inlichtingen in DE NAVORSCHER II.; bl. 253, mij gegeven door den Heer A. D. SCHINKEL, te *'s Hage*, wil ik bij deze gelegenheid tevens dankbaar vermelden. De lijst, die ZEd. mij zond, bezat ik in H. S. Zij is afgedrukt bij VAN HEUSSEN, *Hist. Episcopat. Daventr.*, p. 100 sqq. Dit beneemt evenwel niets van de waarde der toezending, noch doet mij haar minder op prijs stellen. Het ware te wenschen, dat allen, die oudheidkundigen zijn, even bereidvaardig waren. Inzonderheid zou het mij aangenaam geweest zijn, indien de oudheidonderzoekers van *Noord-Holland* mij ten aanzien der kloosters van dat gewest mededeeling gedaan hadden van hetgeen hun dienaangaande onder het oog kwam. Onder

de duizenden van HSS., die ik raadpleegde, bevonden zich slechts weinigen betrekkelijk die oorden, terwijl het bij mij geen twijfel lijdt, of er zijn in de stedelijke en andere archieven aldaar vele belangrijke bescheiden van dien aard voorhanden. Dr. RÖMER.

Opschriften van kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281; *Bijbl.* bl. xxv, xliv, lxii). Om van eene overoude klok te gewagen, herhalen wij het medegedeelde over de groote kerkklok in het thans afgebroken klokhuis te *Haarlem*, voorkomende in de *Beschrijving der Groote of St. Bavo-Kerk te Haarlem*, door J. WOLFF, bl. 181.

»Deze klok woog 1720 Ned. ponden, had eene dikte van 4 duim; onder-diameter 4 voet $5^3/_4$ duim. Op deze klok vond men de volgende regels:
MARIE ES MINEN NAME
MIN LUUT MOET GODE SINE BEQUAME
VAN TEMPEESTE BEHOET GOD AL
ALSOO VARRE ALS ME MIN LUUT HOOREN SAL.
ANNO DOM: MCCCLXXV. enz."

In de *Chronyk van Medenblik* door D. BURGER VAN SCHOOREL, bl. 80, wordt melding gemaakt van een koper klokje, hetwelk gehangen heeft in den toren van de kerk te *Valkoog*, waarop men vond, dat het, ten jare 1280, te *Vroonen* gegoten was, en waarop geschreven stond: A. VRO. DOMINE, 1280, TEMPORE ALLERDI PRESBITERI AC MENSIS SEPTEMBRIS. ECCE CADIT MATER FRISIAE.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Sympathetische geneesmiddelen; *de Bierpint van St. Oedenrode* (*Bijbl.* bl. xliv). Na het schrijven der bereids geplaatste opheldering vond ik gelegenheid iets naders betrekkelijk het volksgeloof aan deze bierpint verbonden te vernemen, en kan dus mijn berigt verbeteren en aanvullen.

De wonderdadige kracht is niet onafscheidelijk van het huis, of de pint. Er zijn, zoo verhaalt men, familieën, die het geheim bezitten der bereiding van eenige kruiden of andere zelfstandigheden. Doorgaans wordt dit herstellingsmiddel in eene pint gedaan en vocht er op gegoten. Indien nu iemand gewond is of ergens hevige pijn heeft, moet men een doekje nemen met het bloed van den patiënt (heeft de wonde of de pijn geen bloedstorting veroorzaakt, dan is eene kleine insnijding ook goed); dat doekje wordt in de pint gestoken, en op hetzelfde oogenblik houdt de pijn op, doch van tijd tot tijd, naar opgave van den houder der pint, moet de kuur worden vernieuwd; de gewone prijs voor iedere pintkuur is drie stuivers. Te *Woensel* bevindt zich eene van de beroemdste. De pintkuur heeft voorts dit eigenaardige, dat zij niet onmiddelijk geneest, maar de pijn doet bedaren.

Mijn zegsman, een geloofwaardig, schoon eenvoudig man, verhaalde mij, dat hij zelf, zich voor vele jaren eens hevig geklemd hebbende, zich aan de pintproef had onderworpen en inderdaad bevonden, dat de pijn geheel en al geweken was van het oogenblik af, dat, naar zijne rekening, het bebloede doekje ter plaatse der pint kon zijn aangekomen. Omgekeerd hield hij, op grond van geloofwaardige (?) getuigenissen, het daarvoor, dat eigenaars van het pintgeheim in staat waren om naar willekeur iemand, op welken afstand dan ook, de felste pijnen te doen lijden, mits zij dan ook iets hadden, van het ligchaam van zoodanig eenen afkomstig, b. v. bloed, urine, nagels, hair, zelfs uitwerpselen. De pinthouder kan die pijn ook weder naar willekeur doen ophouden. Ook elders heerscht een dergelijk bijgeloof; in Zeeland, anders veel minder het land van volkslegenden, dan andere provinciën, is tevens hier en daar het »poeder van sympathie" bekend, waarmede men insgelijks pijn, vlekken enz, kan doen ontstaan.

Weet iemand den oorsprong van dit volksbijgeloof op te helderen?

H. M. C. v. O.

Pint te St. Oedenrode. Zonder mij te willen vleien dat het volgende strekken kan om een in al zijne deelen bevredigend andwoord op de vraag van LUDOLPH te *Vlissingen* te geven (zie *Nav.* II.; bl. 357), mag het misschien toch een plaatsje in uw *Bijblad* vinden als bijdrage, hoezeer in sommige streken van ons vaderland nog in onze tegenwoordige, zoo hoog geroemde verlichte 19de eeuw, het bijgeloof heerschende is.

De pinthouder te *St. Oedenrode* leeft nog en heet BERKVENS; doch hij heeft weinig of niets te doen: zijne pint, zegt men, is zoo »sekuur" niet als die te *Woensel* bij *Eindhoven*. Dáár is het puikje aller pinten! — Omtrent de beteekenis van *pint* laat zich, uit het spraakgebruik althands, niets met zekerheid of juistheid afleiden. Steller dezes heeft, zoo hier (*St. Oedenrode*) als elders, nooit anders hooren zeggen dan *naar de pint gaan*, enz., zoodat dit woord èn persoon èn zaak tegelijk moet voorstellen. Het warm houden van het windsel, lapje of doekje met het bloed of vocht uit de (liefst versche) wonde is eene *conditio sine qua non;* zonder dat verliest de pint hare kracht als pijnstillend middel. Die warmte wordt door den pinthouder of -houdster aan het lapje gegeven, óf door het in een potje of pannetje in de heete asch te zetten, óf wel door het eenvoudig in den boezem te steken. In elk geval moet de pinthouder zorg dragen, dat het lapje onophoudelijk warm blijve, of de pijn keert, zoo lang de wonde niet genezen is, met verdubbelde woede terug. Waarin het heilzame vermogen van de pint bestaat, kon men mij niet zeggen. Dit alleen kon ik te we-

ten komen, dat »de pint" tusschen »Hoog Lieve Vrouw" (15 Aug.) en »Leeg Lieve Vrouw" (8 Sept.) zekere kruiden moest plukken en bijeen zamelen. Doch weshalve zoû men zich hierom ook bekommeren? Is 't niet genoeg de zekerheid te hebben, dat men voor 3 à 4 stuivers van alle pijn af kan zijn! Onnoembaar zijn dan ook de gevallen waarin de pint haar wonderdadig pijnstillend vermogen zoû hebben bewezen! De dokters gelooven er niet aan, maar hebben natuurlijk hunne redenen daarvoor! En hoe gemaklijk geneest de wonde niet! Men houdt het verband door versch water goed nat, en klaar is KEES! — En hoe groot is niet het alvermogen van de pint! Wee den ongelukkige, b. v. die 't zoû willen wagen met zijne exoneratie aan de woning des pinthouders euvelmoed te bedrijven! Deze zoû hem, door zekere stof op de *alvus* te strooien, al ware hij ook duizenden uren ver, van pijn doen vergaan, en hem nopen vergiffenis te komen vragen!! — Naar ik meen, woont er ook »een pint" in een der dorpen van de zoogenaamde *Langstraat* in deze Provincie (Noord-Brabant).

CHALOEDA.

Sympathetische geneesmiddelen. De kennis der werking en krachten van het grootste deel der geneesmiddelen hebben wij aan empirisme te danken. In een tijd, dat niemand zich uitsluitend aan genees- of heelkunst wijdde, en geene boekdrukkunst bestond; dat enkele standen die wetenschappen als bijzaak behandelden, en aanwendden wat hun bij overlevering medegedeeld of door ervaring geleerd was, kan het wel geene verwondering baren dat veel gewijzigd en onkenbaar geworden zij. Zoolang de wetenschap in handen was van onvoorbereide priesters, onkundige kluizenaars en vroede vrouwen (der Franschen *sages femmes*) had het bijgeloof ruimbaan om of voorschriften op ervaring gegrond te wijzigen of nieuwe hulpmiddelen in te voeren. Hoe vreemd en zonderling, zijn daarom die volksgeneesmiddelen van belang, hetzij als bijdragen tot volkszeden, hetzij omdat er vele zijn die rusten op jaren lange ervaring. Het ware derhalve in het belang der wetenschap wenschelijk, dat de Navorschers niet slechts opgaven de vreemde geneesmiddelen, maar al de zoodanigen, welke onder den naam van huismiddelen onder het volk leven. De wetenschap zal de kern wel van de schil weten te ontdoen. Als bewijs voor het nut van zoodanige middelen in sommige omstandigheden, deel ik een geval mede mij verhaald door een uitstekend geneeskundige: Een zijner patiënten met *hernia incarcerata* zoude geopereerd worden. Toen hij op het bepaalde uur kwam vernam hij tot zijne blijdschap dat de lijderes zich wel bevond, en was zeer verwonderd te vernemen, dat dit het gevolg was van den raad eener buurvrouw, die uit ervaring had opgegeven een heeten spekpannekoek op het lijdende deel te leggen.

Dat ook voorname heel- en geneeskundigen die volksmiddelen niet hebben verworpen, kan blijken uit de omstandigheid dat het Geneesk. Genootschap *Servandis Civibus* in 1787 eene prijsvraag heeft uitgeschreven over de *Geneesmiddelen uit keuken en kelder*, waarop vier antwoorden, waarvan twee met goud en twee met zilver bekroond, opgenomen zijn in het XIIIde deel der *Werken* van het Genootschap (Amst. 1788). Als bijdrage tot de vreemde geneesmiddelen vermeld ik het geloof bij velen uit het volk geworteld, dat indien men zich wondt door het treden op eene naald of een spijker, geen beter heelmiddel bestaat dan dien spijker of die naald in zoete olie te dompelen en daarin te laten liggen, tot de wond genezen zij, hetgeen dan zeer spoedig het geval zou zijn. A—E.

Gillis Cromwell (*Nav.* II.; bl. 323). Te *Utrecht* is door dien CROMWELL de volgende procuratie verleden:

»Op huyden den 23 dach Septembris ouden styl des jaers 1627 compareerde voor my WILLEM VAN GALEN openbaer Notaris by den E. Hove provintiael te *Utrecht* geadmitteert, int bywesen der naebenoemde getuigen, S^r. GILLIS CROMWELL een mede erfgenaem van wylen jouffrou MARGARETHA VAN NISPEN, zyne grootmoeder, die een mede erfgenaem was van wylen BALTHASAR VAN NISPEN haren broeder, en dier qualité voor hem selven, vervangende hem sterckmakende ende derato caverende voor zyne andere gebroeders ende gesusteren uytlandich zynde erfgenaemen ende legatarissen van den voorn^n. BALTHASAR VAN NISPEN, ende verclaerden alsoo hem comparant dato deses alhier binnen *Utrecht* ter handen gestelt was seeckere *daechcedulle* off insinuatie omme op den vyffden Octobris naest comende te compareren ofte gemachticht te senden voor de E. Heeren Wethouderen der Stadt *Antwerpen* ende aldaer te sien ende hooren die reeckeninge by S^r. PEDRO PAULO RUBBENS ende ARNOULT LANDEN, als Executeuren van des voorn. BALTHASAR VAN NISPEN testamente te doen, breder vermogens de voors. brieven van daechcedulle gegeven te *Brussel* op den 5 July lestleden, ende dat hem comparant vermits de distantie van de plaetse ende cortheyt des tyts ongelegen was tot *Antwerpen* jegens bestemden dage te verschynen, willende daeromme zyn recht totte voors. erffenisse ende legaet vervolgens (!) was't daeromme dat hy comparant by desen onwederroepelyck constitueerde ende machtich maeckte den E. Gestreng. CORNELIS HOOFTMAN, Ridder wonende tot *Sevenbergen*, zijnen oom van smoeders zyde, enz. .. ELSEVIER.

Bijgeloof omtrent eieren van Witten Donderdag (*Nav.* II.; bl. 326). »In Noord-Braband golden de eijeren van witte Donderdag »»teghen Donder en Blixem"" en worden daar nog in allerlei kleuren voorgezet (Dr. HERMANS, *Mengelw.* bl. 88 enz. en *Aardb.* 1840, 389)."
D. BUDDINGH', *Verh. over het Westland*, bl. 347.

Rakker (*Nav.* II.; bl. 345; *Bijbl.* bl. xvi). Welligt kan tot opheldering van het woord *rakker* ook nog bijdragen, dat in het Hoogd. het woord *Reck*, thans verouderd, maar vroeger sterk in gebruik, gelijk het nog in sommige streken voorkomt, beteekende een reus, of althans een man van buitengewone lengte, en overdragtelijk een vorst, held, sterke of magtige ridder enz. Verwant met *rekken* en *reiken*, mag het misschien eenigermate *magt* aanduiden. Ik meen ook gehoord of gelezen te hebben, dat door sommige landbewoners een soldaat vroeger, bij wijze van minachting, *ein Reck* werd genoemd. A—E.

Rack, pijnbank, van rekken, uitrekken. *Rak* in *Gouderak* is van denzelfden oorsprong als *Rak* in *Damrak* en dergelijke. W.

Spreuk van Frank van Borselen (*Bijbl.* xliv, xlv). Zoo lang het niet stellig zeker is, welke zinspreuk FRANK VAN BORSELEN gevoerd heeft, en het twijfelachtig blijft, of men *Wanck*, dan *Vranck* moet lezen, geef ik in overweging, of het laatste niet de voorkeur verdient? Want *Wanck*, wankel, onzeker, onbestendig, onstandvastig beteekenende, schijnt geene eigenschap, welke iemand zich als kenmerk toeëigenen zal. Wie toch wil betuigen, dat men op hem niet kan rekenen of staat maken? Daarentegen heeft *Vranck*, behalve de woordspeling, ook den zin voor zich.

Wist men dat de spreuk uit het Fransch genomen en eene vertaling van *à tout hasard* is, dan blijft *van allen wanck* toch eene gebrekkige vertolking. A. & A.

Verknochten (*Nav.* III.; bl. 77). NAPOLEON wist de Franschen »aan de belangen zijner legers te *verknochten*", zegt G. K. Hz. [te B.? aan de M. A.?] Zou ook een der Heeren Navorschers mij kunnen zeggen, sedert wanneer het verleden deelwoord *verknocht* een nieuw werkwoord in de Onbepaalde Wijs heeft opgeleverd? En of men nu, in het vervolg, ook zal mogen zeggen: wij zullen dat *wrochten*, en zij zullen dat *voltogen?*
EEN SIEGENBEKIAAN.

Begrafenis in het open veld (*Nav.* III.; bl. 26, 27; *Bijbl.* bl. xlvi). Reeds veel vroeger dan de VAN DER CAPELLEN's en den Predikant M. SCHAGEN, vond men voorstanders van het begraven buiten de kerken. Allen die begeerig mogten zijn zich hiervan te overtuigen, lezen de inderdaad merkwaardige woorden van Dr. J. VAN BEVERWIJCK, bl. 11 en 12 van zijn *Kort Bericht om de Pest voor te komen*, *ten dienste van de Gemeente der Stad Dordrecht*, aldaar ten jare 1636 in 4°. uitgekomen.
W.

Rail, *rigchel*, *rel*. Op bl. v van 's *Navorschers Bijblad* leidt FR. het Engelsche woord *Rails* van ons *rigchel* af. Zou men het met niet meer grond kunnen afleiden van ons *Rel*, een voetstuk, waarop de kinderwieg geplaatst wordt, om te voorkomen dat, onder het schommelen, de wieg niet uitglijde of van plaats verandere? Even als de spoorstaven in de wederzijdsche wielen der stoomrijtuigen vatten, even zoo vatten de beide voeten van de wieg in de *rel*. En zoo is dan dit woord in de Engelsche taal opgenomen en, voor eenige jaren, in de onze met andere letters terug gekeerd!! W. VAN DEN HULL.

Lanterfanten (*Bijbl.* bl. xlviii) komt van *lantrefant*, *lantrouwant*, volgens KILIAAN en TEN KATE zaamgesteld uit *land* en *trouwant*, *trauwant*, *trawant*, van *drephan*, oudd. draven, bewegen, drijven, gaan. In 't Fransch is *truand*, Eng. *truant*, een schooijer, een luiaard. De eerste lettergreep behoort waarschijnlijker, zegt TERWEN, tot *landeren*, *slenderen*, *slenteren*. Dus een lediglooper, een straatslijper. Van daar het werkw. *lanterfanten*, gelijkstaande met rinkelrooijen, luieren, drentelen, kuijeren. In 't Latijn *cessare*, *otiose vagari*, *tempus inutiliter consumere*. Lanterfant, *cessator*, *otiosus*, *vagator*. Lanterfanterij, *cessatio*.
P. E. VAN DER ZEE.

Nederlandsche Nieuwsbladen (*Nav.* I.; bl. 14, 34, 195, 291, 355; II.; 29, 61, [illegible]4, 126, 156, 284). Het eerste Engelsche nieuwspapier begint met 1619: het was getiteld *News*, en was vertaald uit het Hollandsch. Den 23sten Mei 1622 verscheen te *Londen* voor het eerst en vervolgens geregeld, *The Weekly News*. Van 30 Mei tot 18 September vindt men er in vermeld: »vertaald uit het oorspronkelijk Hollandsch", hetwelk met 25 September 1622 ophoudt, toen dit blad in handen kwam van NATHANIEL BUTTER [BUTLER?].

Revue des deux Mondes, 1852, bl. 1089.
J. M[illegible].

Het Schaakspel (*Nav.* I.; bl. 56, 86, 14[illegible], 166) is in Perzië uitgevonden in het midden der VIde eeuw, ten tijde van Koning COSROËS I. Het heet daarom *schaak*, dat is. *Schach*, de titel der Vorsten aldaar, of *Koningsspel*. Van daar *Schaak-mat*, of *Schach mat*, de Koning is dood. *Mat* beteekent *dood*. In mijne aanteekeningen zie ik mij verwezen

naar eene *Verhandeling over den oorsprong, het aangename en nuttige van dit spel* in de *Boekzaal* voor Jan. 1813, bl. 66—73, die ik niet bezit. G. KUIPER geeft in eene aanteekening op D'ARVIEUX, *Reize naar de grooten Emir*, bl. 353 op, waar men over het schaakspel der Oosterlingen meer kan vinden.

E. A. P.

Het Schaakspel. De meeste schrijvers kennen de eer der uitvinding van het schaakspel toe aan de Hindoes, van wie de Perziërs, en later andere volken het overgenomen hebben. Als aanleiding tot de uitvinding van dit spel vindt men het volgende aangeteekend:

Een jonge *Schah* (Vorst) in Hindostan bekreunde zich hoegenaamd niet om de liefde zijner onderdanen te behouden, en verwijderde aller gemoederen door zijn hoogmoedig gedrag; zijne vrienden deden vergeefsche pogingen om deze handelwijze te veranderen, waarop een Bramien, datgene willende bewijzen wat anderen slechts betoogd hadden, het schaakspel uitdacht, waarin de koning, hoezeer van groot belang zijnde, zich zonder de hulp der overige stukken niet verdedigen, noch aanvallenderwijs kan te werk gaan.

De goede uitwerking, welke dit op het gedrag van den tot nadenken gekomenen Vorst te weeg bragt, had ten gevolge dat dit spel algemeen in gebruik kwam, daar een ieder het spel van den *Schah* wilde spelen, van welk woord ons *schaak*, en het daarvan afgeleide werkwoord *schaken* afkomstig is. MARTIN.

Schaakspel. In antwoord op de vraag, welke de naamsoorsprong van het schaakspel zij, ontleen ik de volgende woorden aan den *Glossaire* van DUCANGE: »Ce jeu a été ainsi appelé soit du mot arabe ou persan *Schah*, qui signifie roi, qui est la principale pièce de ce jeu; soit de l'Allemand *Schach*, c'est-à-dire voleur ou filou, d'où ce jeu a *été* dit *latrunculorum ludus*." Volgens anderen zou de Bramien SISSA of SISLA het schaakspel in het begin van de V de eeuw hebben uitgevonden, opdat hij daardoor SIRHAM, Koning der Indianen, die altijd dronken was, onder het oog zou brengen, aan hoeveel gevaren zijn koningschap onderhevig was. E. L.

Het Chinesche Schaakspel. Het Chinesche Schaakspel heet *Chong-ké* of Koningsspel. Daar de achterhoede van dit spel niet uit acht, maar uit negen figuren bestaat, worden deze niet op de ruiten, maar op de lijnen, die de ruiten scheiden, gezet; op deze lijnen wordt dus gespeeld. *De Koning* (*Chong*) staat op de middelste lijn van de achterste rij; hij gaat als de Koning van ons spel, maar hij kan den omtrek der vesting niet verlaten, waarin hij besloten is. De beide *Prinsen* (*Su*) zijn aan zijne zijde, bewegen zich als hij en nemen denzelfde lijn in acht.

De *Mandarijnen* (*Tchong*) gelijken onze pions en hebben denzelfden gang; maar zij kunnen niet over het water gaan, dat in het midden des schaakbords door eene ledige ruimte aangewezen is; zij dienen dus niet om den vijand aan te vallen, maar enkel tot verdediging. De *Ruiters* (*Chao*) onderscheiden zich in niets van onze *Paarden*. De *Krijgswagens* (*Tché*) zijn figuren, wier gang en sterkte ons tot hiertoe onbekend waren; zij bewegen zich als werktuigen die van een' afstand geslingerd worden, en kunnen den vijand slechts dan eene figuur ontnemen, wanneer zich tusschen hem en dezen eene andere figuur of pion bevindt. Om zich tegen hen te verdedigen, moet men zijn spel openen en de tusschenfiguren verwijderen, wanneer het er op aan komt om een schaak te ontwijken of eene figuur te redden, waarop de vuurwerker doelt. Zij gaan overigens als de Kasteelen en hunne plaats is tusschen de figuren en de pions.

De vijf pions (*Ping*) en de elf figuren maken te zamen zestien uit. De *Chinesche* pions nemen niet zijwaarts, maar zoo als zij gaan, dat is, terwijl zij eene ruit voortrukken; terugwijken kunnen zij niet. Een ander gewigtig punt, waarin zij zich van onze pions onderscheiden, is, dat zij, wanneer zij eens tot in het centrum van den vijand doorgedrongen zijn, altijd daarin blijven staan. Daar de figuren van het *Chinesche* schaakspel talrijker en sterker zijn, dan die van het onze, geschiedt de strijd eigenlijk tusschen dezen. Deze bijzonderheid beneemt het spel een groot gedeelte van zijne schoonheid, want zij laat de pions niet toe den strijd te ondersteunen, door alle rangen te gaan en plotseling, gelijk in het *Europesche* schaakspel, het geluk van den dag te laten afwisselen.

Men zegt dat het Schaakspel 200 jaren voor JEZUS CHRISTUS in *China* werd uitgevonden en wel door een'krijgsman. II.

[Naar luid van P. C. F. S. wordt, in Aflevering III van *de Tijd* voor 1851, de vraag over den oorsprong van het Schaakspel opgelost.]

Chronogrammen (*Nav.* I.; bl. 13; II.; bl. 183, 217, 342; *Bijbl.* bl. xxviii).

S*I*STE GRAD*V*S *V*IATOR	512.
F*L*AGE*LL*I *I*O*VI*S	158.
*CI*NERES	101.
*C*OEPTA *VIX* *C*AST*I*GAT*I*ONE	218.
HO*C* S*V*B *L*AP*ID*E	656.
RE*I*E*C*TAE.	101.
28 APL.	
S*I*S AB*I*.	2.
	1748.

Waarop is dit Chronogram van toepassing?

Het volgende werd door Dr. JOH. BRUCHAUSEN voor de vuist gemaakt, toen hij de zegepraal vernomen had van DAUN over FREDERIK den *Groote:*

*D*a*V*n hat *D*en grossen *F*r*ID*er*I*C*h ges*C*h*L*agen

D . . . 500
V . . . 5
D . . . 500
I . . . 1
D . . . 500
I . . . 1
C . . . 100
C . . . 100
L . . . 50.
1757.

Mr. L. G. VERNÉE.

Wisbui, *Wisby*, *ook Wisbuy* (*Nav.* I.; bl. 67, 113, 150, 202). Ik kan niet nalaten de Navorschers opmerkzaam te maken op eene Verhandeling *Over Wisby en het Wisbysche Zeeregt*, gelezen in de vergadering van de derde Klasse van het Kon. Nederl. Instituut, den 12den Januarij 1846, door Mr. A. C. HOLTIUS, en gedrukt in 's mans *Geschied- en Regtskundige Verhandelingen* (Utrecht 1851) bl. 216—70. Die schrijver heeft *Wisby* persoonlijk bezocht, en levert omtrent hare geschiedenis, oudheden, regtswezen, enz. een even keurig als omstandig overzigt, met verwijzing naar de bronnen.

In 1505 drukte GODFRID AF GHEMEN te *Koppenhagen*, vroeger GOVERT VAN GHEMEN te *Gouda* (tot 1492), onder meer Nederd. boeken ook: *Dat Waterrecht to Wisby* (*Horae Belg.* V.; bl. 34). J. M.

Tautogrammatische verzen of Litteralia aequidica (vgl. *Bijbl.* bl. i, xvii, xxxiii). Geen der Navorschers heeft nog gewag gemaakt van Tautogrammatische gedichten, in welke nu eens alle verzen, maar meestal ook alle woorden met een en dezelfde letter beginnen. Dergelijke speelschheden van 't vernuft, meer aardig dan nuttig, noemt men ook *Litteralia aequidica*. Om nu niet te spreken van de *Pugna Porcorum* van PUBLIUS PORCIUS (LEO PLACENTIUS) en 't *Encomium Calvorum* van HUCBALDUS, beiden genoeg bekend, behoort tot deze dichtsoort het *Canum cum Cattis Certamen* van CATULLUS CANISIUS, te vinden in de *Nugae venales* (1720).

Cattorum canimus certamina clara canumque,
CALLIOPE concede chelyn caet.

Benevens een *Certamen catholicum cum Calvinistis* (Lovan. 1612, 4°.) van HAMCONIUS FRISIUS, en een *Carmen cothurniatum* van CHRISTIANUS PIERIUS, *crudeles* CHRISTI *cruciatus caedemque cruentam continens* (Francf. 1576). Nog verdient melding, een gedicht met *M.* van een ongenoemde (Tübing. 1570) op Keizer MAXIMILIAAN.

Men heeft deze vreemde manier zelfs in het proza overgebragt. Zoo schreef b. v. GUILL. HERIS, een Carmeliet, onder den naam van HERMANUS A SANCTA BARBA, lofredenen op de Heiligen zijner orde, *cum extraordinario methodo*, als hij zich uitdrukt. In die lofredenen begint ieder woord met de aanvangsletter van den geprezen Heilige. B. v. op St. LUDOVICUS: *Lacrymalem luctus lugite, ligatur* LUDOVICUS etc. (*Carmelus triumphans*, Lov. 1688).

Ongaarne op dit onderwerp willende terugkomen, zij hier nog vermeld: *Psalmen Davids sammt den Kirchengesängen und Christlichen Liedern* (Amst. bij WETSTEIN, 1701), die hier en daar naar 't macaronische zwemen, B. v.:

In dulci jubilo, nun singet und seyd fro;
Unsers Herzen Wonne liegt in presepio,
Und leuchtet als die Sonne matris in gremio.
Alpha es et O, Alpha es et O.

O JESU parvule, nach Dir ist mir so weh!
Tröst mir mein Gemüthe, o Puer optime,
Durch alle deine Güte, o Princeps Gloriae,
Trahe me post te, trahe me post te.

Patris caritas! o nati lenitas!
Wir wären all' verdorben per nostra crimina,
So hat er uns erworben coelorum gaudia,
Eya, wären wir da, eya, wären wir da!

Ubi sunt gaudia, nirgend mehr denn da,
Da die Engel singen nova cantica
Und die Schellen klingen in regis curia
Eya, wären wir da!

In een ander lied, op de geboorte des Heeren, volgt ook op elk Latijnsch couplet de Duitsche vertaling.

Doch basta; misschien reeds te veel. Voor den maker dezer stichtelijkheden houdt men zekeren PETER FAULFISCH, geb. te *Dresden*? en † 1440, als Rector te *Zwickau*.

Ik besluit met een verwijzing naar *Amusemens philologiques*, par G. P. PHILOMNESTE (Dijon 1824), en F. W. GENTHE, *Geschichte der Macaron. Poesie* (Leipz. 1836). J. M.

Anagrammen (*Nav.* I; bl. 175; II.; bl. 336; *Bijbl.* bl. xxviii). Bij dat op MARIA STUART voegt er een op Koningin ELISABETH:

ELISABETHA REGINA.
Angliae hera beasti.
O! Engelands Heerin, gij hebt ons gelukkig gemaakt.

En onder de velen, die er nog zijn, teeken ik den letterkeer aan, op PTOLEMAEUS vervaardigd, zooals door LYCOPHRON, den vader der Anagrammata, berigt wordt:

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ.
Ἀπὸ μέλιτος.
Van honig. L. D. R.

Spreekwijzen. Een uiltje knappen. Knapuilen verkoopen (I.; bl. 188, 247; II.; bl. 38, 101); *Haagsche Hopjes.* De vraag is niet vanwaar die eerstgenoemde spreekwijs afkomstig zij, maar wel hoe zij uitsluitend een *middagslaapje* of *dutje* kwam te beteekenen, en verder wat *knapuilen verkoopen* is?

Voor mij is dit alles zeer eenvoudig, wijl de bekende *ulevellen* nog bij ons in gekleurde papieren worden gewikkeld, waartoe men

voorheen *velletjes uilenpapier* bezigde, welk chits-papier in algemeen gebruik was, even als het zoogenaamde *muiltjes-papier*, dat nog veel gezien wordt als omslag en ook om de borden van ingebondene werken, doch thans even als het *uilen-papier*, uit den handel is verdwenen.

Dit waren dus de *ulevellen* of *uilevellen*, die, bij het einde van den maaltijd, op het nageregt, aanwezig, uit haar *vel* werden genomen en in den mond *knapten*. Dan was het oogenblik daar om, in suikerzoet gepeins, zuigende, knabbelende en knappende, het portaal van MORPHEUS' hof in te treden, aan welke noodiging ook BACCHUS kracht bijzette. — Het *verkoopen* van *knapuilen* is derhalve blijkbaar aan iemand iets te vertellen in een toestand van opwinding en beneveling, waarin schijn voor waarheid pleegt door te gaan, terwijl een derde, wien het niet schemert, zegt: *hij verkoopt knapuilen;* dat wil zeggen: hij maakt gebruik van uw dodderigen staat, neemt u beet, misleidt u.

De grond dezer uitdrukkingen is dus even klaarblijkelijk als de naamsoorsprong der *Haagsche Hopjes*, welke aan den bekenden staatsman HOP moet worden toegekend.

C. KRAMM.

Elsje van Houwelingen (*Nav.* I.; bl. 220; II.; bl. 102, 163, 164, 258). Het is mij waarschijnlijk voorgekomen dat ELSJE (ELISABETH) de jongste dochter was van ANTHONI ABRAHAMS VAN HOUWELINGEN en van BEATRIX VAN DER SANDE, en alzoo een broêrs kind van GERARD ABRAHAMS, die, den 5den Februarij 1600, op de Vuchtsche heide en onder den naam van LEKKERBEETJE, in het bekende gevecht met DE BRÉAUTÉ, sneuvelde. Zie het *Wetenschappelijk Tijdschrift* »*Noordbrabant*", 's Hertogenbosch 1853, 2de aflev. bl. 48, en, voor het geslachtwapen der VAN HOUWELINGEN's, bl. 36.

L. D. R.

Spreekwijzen. Oost-Indiesch doof (*Nav.* I.; bl. 220, 312). Deze uitdrukking komt waarschijnlijk van de gewoonte der inlandsche bedienden om hun werk, zoo veel mogelijk, op hunne kameraden af te schuiven. Dit ondervind ik weder in dit oogenblik: twee bedienden zitten in de gallerij vóór mijn schrijfvertrek naar de sterren te kijken. Ik roep om vuur om eene cigaar aan te steken. Beide bedienden hooren mijne vrij harde en duidelijke stem zeer goed, maar A. wil dat B. het vuur zal brengen en B. denkt dat A. dit wel doen zal. Wil ik nu spoedig geholpen worden, dan moet ik een hunner bij zijnen naam roepen. Deze echt Indische gewoonte zal zeker niet nieuw zijn en onze voorvaderen zullen zich, bij het aansteken hunner Goudsche pijpen, daarover ook wel geërgerd hebben.

Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat de een of ander deze wijze van zich doof te houden, die men bij alle Indische bedienden aantreft, *Oost-Indische doofheid* zal genoemd hebben.

Batavia. PHILO-INDICUS.

De Eenhoorn (*Bijbl.* bl. iii). Bij al 't geen reeds over dit dier is te berde gebragt voege men nog eene korte verhandeling in J. F. VON MEYER'S *Blatter für höhere Wahrheit* (Leipz. 1832) Th. XI, S. 288, waar, uit de officiële Courant van *Calcutta*, overgenomen in 't *Journ. de Francf.* 1830, N°. 89, een berigt voorkomt van den Majoor LATTER, Kommandant van het Bataillon van *Rangpore*, aldus luidende: »In een Thibetaansch handschrift, dat de namen van verschillende dieren bevat, en mij eenige dagen geleden ter hand is gekomen, staat de eenhoorn in de rij der dieren met gespleten hoeven: het is genaamd het eenhoornige *Tsopo*. Op de vraag, welk dier dat was, gaf de man, die het boek gebragt had, eene naauwkeurige beschrijving van den eenhoren der Ouden. Het behoort te huis in 't binnenste van Thibet, is zeer wild en moeijelijk te temmen; zelden wordt het levend gevangen, doch menigmaal geveld en 't vleesch gegeten. Hij, die mij dit berigtte, had het dier dikwerf gezien; het wordt bij kudden gevonden aan de grenzen der groote woestijn van Midden-Azië, ongeveer eene maand reizens van *Lhassa*, waar de nomadische Tartaren zich ophouden. Op mijn verlangen teekende de berigtgever mij het beest op een stuk papier; 't geleek volkomen op den eenhoren". Het blad van *Calcutta* voegt er nog bij, »dat de Majoor LATTER een horen van een jongen Eenhoren heeft ontvangen; wij hebben 't nu voor ons, 20 Eng. duimen lang, $4^1/_2$ duim in omtrek; aan den wortel iets dunner: het loopt spits toe, is zwart, min of meer afgeplat, heeft 15 ringen en is nagenoeg regt".

Ook hier wordt L. (DI) BARTHEMA (NAV. II.; bl. 133) aangehaald; doch de vertaling wijkt eenigzins af van de mededeeling van P. E. VAN DER ZEE, lezende men: »Das andere Einhorn ist ein Jahr alt und dessen Horn erst vier Palmen lang. Diese Thiere haben eine *Isabellfarbe* und einen Kopf wie ein Hirsch" enz.

Daar er eene Nederd. vertaling der reizen van den Bolognees DI BARTHEMA bestaat, (HOOGSTRATEN, in voce) zoo zou iemand die in de gelegenheid is, hetzij het oorspronkelijke, 't zij die vertaling, te vergelijken, den *Navorschers* een dienst bewijzen, door na te zien, of in een van beiden 't woord *Isabellekleur* voorkomt; VAN DER ZEE geeft *donkerbruin*.

J. M.

Meifluitjes; »*Sip, sap, höltjen*" (*Nav.* I.; bl. 254). »Hupholt. *Lijsterbessenboom*, eig. *fluithout*. *Huppe*, *hoppe* is de naam der fluitjes,

uit den bast of schil van den lijsterbessen- of wilgenboom vervaardigd. Reeds bij de Ouden werd de vlierboom tot dit einde gebezigd, volgens ISIDORUS bij YPEIJ (*Vervolg op de Taalk. Aanm. over verouderde en min verstaanbare woorden in de Statenoverzetting des Bijbels, door* A. YPEIJ *en* W. C. ACKERSDIJCK, Utrecht, 1811.) 125 aangehaald. Het w. *huppe*, *hoppe* bet. een *fluitje*, in het *Platduitsch huppup* (*Versuch eines Bremisch Niedersächs. Wörterbuchs*, Brem. 1767—71) *v.* en *huppue* (*Idioticon Osnabrugense von* J. C. STRODTMAN, Leips. 1756), 323. Het *w. hobben*, *hubben* is *springen*. KILIAAN heeft *hobben*, *hubbelen* in deze beteekenis. *Huppelen*, *hippelen* is daarmede verwant. Vgl. HALBERTSMA (in zijn *Woordenboekje van het Overijsselsch*, geplaatst in den *Overijsselschen Almanak voor Oudh. en Lett.*, 1836,) *v. hoppen.* — *Pl. d. huppen* (*Vers. e. Brem. Nieders. Wörterb.* en *Holsteinisches Idioticon van* J. F. SCHÜTZE. Hamb. *und* Altona, 1800—1806), *z.* ook ADELUNG (*Grammatisch-Kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart.* Leips. 1793—1801. 2te Ausg.) *v. hüpfen.* Het *springen* ziet op het *losspringen* of *loslaten* van den bast door het slaan met het hecht van een mes op de takken. De kinderen maken deze fluitjes onder het zingen van een liedje, vermeld in den *Drentschen Volksalmanak*, 1844, bl. 136, en meer uitgebreid bij HALBERTSMA, *v. weerd.* Dit kinderspel heerscht bijna door geheel Duitschland, volgens GRIMM, *Deutsche Mythologie*, 1190, 2de *uitg.*, die verscheidene zoodanige kinderliedjes vermeldt, waaronder een, dat veel overeenkomst heeft met dat van HALBERTSMA, wien hij ook aanhaalt. Hetzelfde spel is ook in Gelderland, althans aan de zeekust bij *Doornspijk*, bekend, zie *Geld. Volksalm.* 1845, bl. 32. Het liedje luidt aldaar, behalve de eerste woorden, geheel anders, en moge hier eene plaats vinden:

Sip, sap höltien,
Ik slao oew met een böltien,
Ik slao oew met een mes of dree,
Dat i vliegen aover de zee,
Kom i dan weer baoven,
Ik gooi oew in den aoven,
Koom dan weer op ons laend,
Dan gooi i oew met zwart zaend,
D'r of, d'r of, d'r of.

Drentsche Woorden en Spreekwijzen, verzameld en toegelicht door Mr. J. PAN, bl. 40 *i. v.*, overgedrukt uit het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, verzameld door Dr. A. DE JAGER, Dl. I.

———

Burgemeester van Zierikzee enz. in 1555. Koningin MARIA schrijft den 20sten September 1555 aan Prins WILLEM I — »Me souvenant de ce que — vous m'avez requis d'avoir quelquesungs pour nyveller l'escluse à l'entour de *Maribourg*, j'ay icy mandé le bourguemaistre de *Ziriczee* et le recepveur de Zuit-Holland avecq son substitut, que j'entens estre assez experimentéz en telle matière," GACHARD, *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, Vol. I. p. 139.

Wie waren die Burgemeester van *Zierikzee* en die Ontvanger van Zuid-Holland, en wat weet men meer van hen, bepaald omtrent hunne bekwaamheden en werkzaamheden in de waterbouwkunde?

(Deze vraag, gedaan in DE NAVORSCHER, I.; bl. 255, wordt herhaald omdat het antwoord van den Heer A. J. VAN DER AA, aldaar I.; bl. 372, mij onvolledig en onvoldoende voorkomt.) J. T. B.

———

De Halve Maan (*Nav.* I.; bl. 283: II.; bl. 74, 111, 136). Volgens de bewering van FICULNUS, in de NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 235, en op het gezag der *Encyclopedia Metropolitana* in voce *Crescent*, zou de halve maan door de Ottomannen eerst tot krijgsteeken zijn aangenomen ná de verovering van *Constantinopel* in 1446. Als dit waar is moet dit zinnebeeld, ten tijde van de kruistogten, aan de Saracenen onbekend zijn geweest.

Dit gevoelen wordt echter bestreden door W. W. T. (NOTES AND QUERIES, Vol. VII, p. 392); »want", zegt hij, »het boek der *Rigteren*, Hoofdst. VIII, vs. 21, meldt reeds hoe GIDEON, na het dooden van ZEBAH en TSALMÛNA, »»de *maantjes* nam, die aan de halzen hunner kemelen waren"". De kantteekening verklaart: »»op de maan gelijkende versierselen"", en in vs. 24 wordt ons medegedeeld, dat de overwonnenen Ismaëlieten waren. Zoo men dus in gedachte houdt, dat MOHAMMED een Arabier was en de Arabieren Ismaëlieten zijn, is het welligt veroorloofd te veronderstellen dat de oorsprong des gebruiks van de halve maan als een symbool niet dagteekent van het invoeren der Mohammedaansche Godsdienst, maar dat de wassende maan zijner landgenooten en volgers van hunne voorvaderen afkomstig was, en ten minste tot 1249 vóór CHRISTUS moet worden teruggebragt, toen ZEBAH en TSALMÛNA werden verslagen en toen het een gewoon sieraad der Ismaëlieten schijnt geweest te zijn".

SCIOLUS.

[Niet slechts de kameelen der Midianietische Koningen, maar die vorstelijke personen zelve (*Rigteren* IX. vs. 26) hadden zulke halvemaanvormige cieradieën. Ook Sion's dochteren pronkten er mede (*Jesaia* III vs. 18). Evenzoo de Romeinsche Senatoren op hunne hooge schoenen, *mullei of alutae.*]

———

Amsterdamsche Muzykkamer »*Je blyfd in eele doen*" (*Nav.* I,; bl. 288; II.; bl. 116). Het is mij niet mogen gelukken iets naders te vinden van eene Muzykkamer te *Amsterdam;* maar wel iets betreffende de door haar ge-

voerde zinspreuk. — In TH. ROODENBORGH'S *Melibéa*, *Eerste deel*, t'Amstelredam, 1618, 4°. wordt eene groote, zeer fraaije afbeelding in houtsnede gevonden van het blazoen der Amsterdamsche Rederijkkamer: *In liefde bloeyende.* Deze houtsnede schijnt reeds in 1528 vervaardigd te zijn, daar zij onder aan dat jaartal voert. De keerzijde van het blad geeft in groote letters te lezen: »*In liefde bloeyende.* Naem-Letters-sin: *Je blyfd in eele doen*". —

In het daarop volgende *Voorspel* treden twee personaadjes op: EGELENTIER-LIEVERT, een Kamerist en IN LIEFD' BLOEYENDE, eene Maagd, voorstellende de Kamer. De eerste begint met eene aanspraak aan de toeschouwers en rigt daarna het woord tot de laatste:

„Het schijnt de Kamer treurt, ick moet heur spreken aen,
IN LIEFDE BLOEYENDE, hoe zijt ghy dus belaen?
I. L. B. Men mompelt yets, het geen met re'en ick mach beklaghen.
E. L. Wat is 't?
I. L. B. Ey vraeght my niet.
E. L. Me-vrou, zoud' ick 't niet vraghen?
Ghy die de lommer zyt waer lievers van de kunst
Gheneugh'lyck onder schuylen, smekende om gunst,
Ja heng'len wie de naeste aen myn Vrou ken raken,
Om 't lieffelycke zogh uws reden-ryck te smaken.
I. L. B. Men zeyt, helaes, dat gantsch myn Eg'lentier verdort,
En datter aen myn pruyck het best cieraetzel schort,
G'lyck of ick gantsch verdween, en niet *In Liefde Bloeyden.*
E. L. Me-vrouw uw *Liefde Bloeyd*, ghelyck die immer groeyden.
I. L. B. Nochtans zo zeyd men dat ick ganschlyck gae te niet.
E. L. Recht anders zo Me-vrouw wel op de Reghel ziet:
IE BLYFD IN EELE DOEN.
I. L. B. *Ie blyfd in eele doen*, dat ken ick zo niet lezen.
E. L. Nochtans me-Vrou de regel ken niet anders wezen.
I. L. B. *In Liefd Bloeyende* ghy meent.
E. L. Och neen, Hoogh-waerde Vrou.
Want in uw Reghel is yets 't gheen ick heylich hou,
Een Hemelycke schick, ick zegh daer staet gheschreven:
Ie blyfd in eele doen.
I. L. B. Ach wilt u dat ontgheven.
E. L. Ick bid me-Vrou boeck-staeft, en neemt de letter I,
Nu E, nu B, nu L, nu Y, en geeft die my,
Ick stelze t' zaem; nu F, nu D, nu I en Enne,
En zeker hou ick dat me-Vrouwe zal bekennen
Ick waerheyt spreeck. Nu É, E, L, nu E, en dan
Een D, een O, een E, een N, en zo ick kan
Ie blyfd in eele doen hier lezen; ziet Goddinne:
IE BLYFD IN EELE DOEN.
I. L. B. 't Is waer, vermits ick hier geen lett'ren meer en vinne.
E. L. Zo dat uw reghel heeft verburghen in heur hert
De stan tast (?), en opdat hier niemant in verwert,
Om grondich te verstaen hoe ik u wil vereeren,
Je blyfd in eele doen zal *In Liefd bloeyend'* keeren:
IN LIEFDE BLOEYENDE.
Beziet me-vrou, daer staet de eerste reghel weer,
En zonder dat hier is een letter min of meer.
I. L. B. 'K verheughe mits ick zie wat uyt myn naem is groeyende.
E. L. In spyt van die 't benyt blyfd ghy *In Liefde Bloeyende.*
De glory uwes name nimmer van u scheydt,
Ick blyf als Kamerist oock tot uw dienst bereyt."

Ik veronderstel nu dat deze letterkeer door ROODENBORGH bedacht is, en dat men in 1634 bij het opvoeren van Muzykspelen, op den twee jaren vroeger gestichten *Schouwburg*, dezen alsdan »*Muzyck-Kamer*" noemde, met de zinspreuk: » *Je blyfd in eele doen*".

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Spreekwijzen. Den gek scheren (*Nav.* I.; bl. 315; II.; bl. 148). Na al het aangevoerde blijkt het — en niet ten onregte — volgens de meening van V. D. N. »dat de eigenlijke oorsprong van deze spreekwijze nog tot de onbesliste zaken te rekenen is".

Taal- of geschiedkundige opvattingen desaangaande zijn zeer onderscheiden. De laatste zijn evenwel geschikt tot verklaring der eerste, en daarom volge hier de bijna gelijkluidende uitdrukking, zoo als die reeds voor drie eeuwen door onzen ERASMUS wordt gebezigd. In zijn werk toch *De Lingua*, *Dat is de Tonge*, (Uitgave te Rotterdam, 1632, in 12°. bl. 144.) zegt hij in het vierde boek, handelende over de ledigheid der menschen: »Daer en is ooc in de gansche wyde wereld geen dinghen daer de hovelingen ende moniken hun beter in verdragen konnen ende malkander gelyken zyn, dan alleen in klappen ende snappen, ende dat voorwaer nergens om, dan dat se alle beyde luy ende ledigh zyn. Also gaat het oock by de gene die veel dienaers ende boden houden, niet om dat sy haer yet wercke te gheven hebben, maer meer om der eeren wille, ende om geacht te zyn, en houden haer in alder ledigheyt ende luyerdye, daer af de Engelsche een quade manier af hebben. Maer de Keyser HELIOGABALUS plagh zynen boden, so wel de vrye, als de slaven, *zommige dinghen te bevelen de welcke schenen eenen* gecksmeer *te zyn*, te weten, dat zy in de badstoven zouden te samen roepen alle die quade hielen ofte kackhielen hadden, ofte dat zy tot hem over zyn maeltydt brengen souden, acht caluwe van hoofde, acht losschen, acht doove, acht fledercynachtige menschen, acht die uytnemende swert waren, acht die seer lanck waren, acht vette onvermoghelicke, ende acht die wel lanck geneust waren, na dat Griecx spreeckwoordt, *A pant' octo*, dat is, van elcx achte. Ende hy beval deselve dat sy hem, eene gesette loon haer gevende, halen souden duysent pont spinnekoppen. Ende men seyt datter thien duysent pondt spinnekoppen van syn knechten vergadert waren, ende den ghenen die hun verwonderden waerom hy zulcx dede, gaf hy voor een antwoorde: om dat ick hierdoor *de groote van de stadt van Rome soude weten.* Maer hy liet hem duncken,

dat beter was, *dat zyn boden zulcx te handen trocken*, dan oft sy altoos ledigh, van yemanden quaedt klappen oft eenen andere beschimpten met verwijdt, oft ydele beuselinghen vertellende".

Verder nog kan ik niet onopgemerkt laten voorbijgaan, dat SEBASTIAAN BRANDT de afbeelding van zulk eene *scheerpartij* mede in zijne *Narren Speel-schuyt* heeft aangevoerd en daarvoor tot onderwerp genomen heeft, SAMSON, wien, *in den schoot van* DELILA, *het haar wordt afgesneden*. Daarom, zegt BRANDT, is hij daarna met regt voor eenen zot verklaard, wijl hij aan eene boeleerster het geheim heeft ontdekt van zijne kracht. Zou dit nu zoo opgevat zijn, dat al wie zoo gek is als SAMSON, *geschoren* moet worden, opdat hij kennelijk zij en alzoo tot leering verstrekke?

C. KRAMM.

[Het eerste, wat men tot genezing van krankzinnigen doet, bestaat, naar de volksmeening, in afschering van 't hoofdhair. Het is deze handeling, als het ware, die hen gek verklaart. *Scheer-je den gek?* beteekent alzoo: *Houdt-ge mij voor krankzinnig?*]

Bijzondere geheugeniskracht (*Nav.* I.; bl. 350; II.; bl. 262, 324; *Bijbl.* bl. vii, xxxvi). Eene niet onbelangrijke bijdrage tot dit onderwerp levert ons MURETUS in zijne *Var. Lect.* Lib. III. c. 3: *de quorundam admirabili memoria.* Als personen, die zich door hunne buitengewone geheugeniskracht onderscheiden hebben, worden hier uit de oudheid vermeld: CYRUS (zie PLIN. *H. N.* VII. 24; QUINTIL. XI. 2. 50; VALER. MAX. VIII. 7. 16, vergel. met XENOPH. *Cyrop.* V. 3. 47), de sophist HIPPIAS (zie PLAT. *Hipp. mai.* p. 285 E.), M. SENECA (zie SEN. *Controv.* I. praef.), APOLLONIUS van *Tyana* (zie PHILOSTR. *Vita Apollon.* I. 14, p. 16, ed. OLEARII). Doch voor dezen deed in geenen deele onder een jong Corsikaan, dien MURETUS te *Padua* leerde kennen, en bijna dagelijks bij zich aan huis zag. Deze Corsikaan had op zich genomen eens in tegenwoordigheid van een aantal personen eene proeve van zijn talent te geven. Toen men op den bepaalden tijd bijeengekomen was, begon MURETUS Grieksche, Latijnsche, vreemde, zelfs van beteekenis ontbloote woorden op te geven, en wel in zoo grooten getale, dat hij zelf moede werd van het spreken; de klerk, die de woorden opving, van het schrijven; zij, die aanwezig waren, van het hooren. Ofschoon de Corsikaan steeds nog meer woorden verlangde, vond men toch ten laatste goed het er bij te laten berusten, waarop die wonderman alle woorden van het eerste tot het laatste, toen van het laatste tot het eerste, daarna het eerste, derde, vijfde en zoo vervolgens, in één woord, in welke orde men wilde, tot verbazing van allen, zonder haperen teruggaf. Hij beweerde (en hij had van alle grootspraak een afkeer), dat hij 36000 woorden op die wijze kon opzeggen, en bragt een jong Venetiaansch edelman, die zwak van geheugen was en zich aan zijn onderwijs had toevertrouwd, in zes of zeven dagen zoo ver, dat deze met meer dan 500 woorden de proef kon doorstaan. Ik moet hier bijvoegen, dat de uitgever van MURETUS werken, RUHNKENIUS, aan de waarheid van dit verhaal schijnt te twijfelen. MURETUS brengt ook nog hulde toe aan SIMONIDES van *Ceos*, die de vader der mnemoniek zijn zou. Zoo ik mij niet bedrieg, was het in 1837, dat wij hier te lande een Franschman, ALBERT DE MONTRY genaamd, als leeraar in deze kunst zagen optreden: ik weet niet of de lessen van dezen met even gunstigen uitslag als die van den Corsikaan bekroond zijn. J. C. D.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Bijbl.* bl. ix—xi, xxii, xlviii, lxxi); *De Bibliotheek der St. Walburgs kerk te Zutphen.* Hij die deze bibliotheek, grootendeels uit Bijbels en andere Latijnsche werken bestaande, bezoekt, zal zeer verwonderd zijn de boeken aan de lessenaars met ijzeren kettingen bevestigd te zien. Dit is geschied ten einde den Booze te beletten die weg te stelen, iets waaraan hij zich bij herhaling heeft schuldig gemaakt. — Het bewijs daarvan vindt men in den steenen vloer, waarin de merkteekenen zijner voeten zijn afgedrukt, welke de rigting aanwijzen, waarin hij de bibliotheek doorgewandeld heeft. Het leert ons tevens de gewigtige bijzonderheid, dat de voeten zijner zwarte majesteit veel gelijkenis moeten hebben op die van eenen zeer grooten hond, hetgeen strijdig is met het algemeen gevoelen, dat hen (zie DE NAVORSCHER, III.; bl. 95, Vr. 87) op paardenpooten doet gelijken. L. V. H.

[Op deze legende wordt gezinspeeld in Mr. J. VAN LENNEP'S *Gedichten* (Amsterdam *bij* P. MEIJER WARNARS, 1827) bl. 92. De Heer v. L. herinnere zich nu *de belofte van inteekening* welke hij, in zijne *Voorrede*, bl. 12, aan de verklaring der „zonderlinge spooren" verbonden heeft.]

Freule (*Nav.* II.; bl. 271, 357). Hetgeen W. J. R. (II.; bl. 271) te dien aanzien heeft medegedeeld, kan, onzes erachtens, niet worden betwijfeld. Ware de afleiding door LULOFS opgegeven, juist, dan zou men met regt kunnen vragen, hoe komt het dat *freule* de dochter van *Frouwlijn* enz. wordt genoemd? Nu is dit echter zeer natuurlijk. Het woord *freule*, dat in de uitspraak van den tweeklank, bij allen die het woord kennen, en zelfs bij de dienstboden der adellijke familiën, het bewijs draagt, dat de *eu* (als *ui* gesproken) van *au* komt, heeft aanleiding gegeven tot het zeer begrijpelijk geslachtsverloop. Bij het uitspreken van woorden met den verkleinenden uitgang *lein* en vooral als die uitgang achter een éénsylbig woord wordt gehangen, als: *Büch-*

lein, *Mäuslein*, *Männlein* enz. en meer nog, dan indien dit geschiedt bij woorden als *Kammerlein*, *Brüderlein* enz., wordt die uitgang niet geaccentueerd, hetgeen bij *Fräulein* niet minder het geval is; waarschijnlijk om de opeenvolging der klanken *äu* en *ei*. Daardoor klinkt het schier als *Fräulen* en is alzoo overgenomen. Dat nu die *n* in de uitspraak door het volk van lieverlede verstooten is uit een woord, kan wel geen wonder baren in een land, waar, met uitzondering van eene enkele provincie, de slot-*n* van zoo vele woorden wordt weggelaten.

Dat overigens dat woord, eerst voor een betrekkelijk zeer korten tijd bij ons is binnengedrongen uit Duitschland, met zoo vele andere der talrijke bij ons in zwang zijnde titels, wordt bewezen door dat, nog voor niet zeer langen tijd, de *freules* bij ons nog juffers werden genoemd. Zie onder anderen het stuk over de *geschilderde familieglazen op de Havezathe de Leemcule* (*Overijsselsche Almanak* 1841, bl. 228 en volg.) waar men vindt:

Juffer ANNA SOPHIA MULERT, dochter van den *Backenhagen*.

Juffer JOHANNA MARGRETA VAN ARNHEM, Vrouwe tot *Roosendaal*.

Juffer ANNA ODILYA VAN VOORST, dochter van den *Grimberch*.

Juffer GEERTRUIT VAN ITTERSUM, dochter tot *Nyenhuis*. A—E.

't Geslacht de Moor (*Bijbl.* bl. xix, xx, xxxv, xlviii, l). Reeds een paar malen heeft men in dit Tijdschrift gezegd, dat er van dit geslacht zoo weinig bekend is. In de hoop dat ook anderen trachten zullen die onbekendheid eenigzins te doen verminderen, geef ik het volgende, getrokken uit het *Doopregister der Stad Sluis*, loopende van 1605 tot 1616.

Den 4den October 1606 werd gedoopt:

»CORNELIS (*), tkind van NICOLAAS DACH en SARA DE MOOR zijn wijf. — Getuigen JOOS DE MOOR, *Vice-Admiraal*, PAULUS AERTS en Jonkvr. ANNA VAN BOSHUIZEN".

Den 28sten October 1607:

»JOHANNA, tkind van N. D. en S. DE M. — Getuigen: Mr. P^R^. IZAÄK, Jonkvr. SARA REYGERSBERGHE en MARIA DACH".

Den 15den April 1609:

»CORNELIS, tkind van N. D. en S. DE M. — Getuigen: *Kap.* CORNELIS MARINISS CUYPER, JOZIAS DE MOOR en Jonkvr. DINA LONCKE, *huisvrouw* van JAN DE MOOR".

Den 26sten December 1610:

»JOZIAS, tkind van N. D. en S. DE M. — Getuigen: de Heer JACOB VAN DEN VELDE, ADRIAAN DACH en Jonkvr. CATHARINA STRUVIJNCK."

(*) Deze moet, zoo de naam van het opgegevene derde kind juist is, zeer jong overleden zijn.

SARA DE MOOR, huisvrouw van NICOLAAS DACH, kwam te *Sluis* met att. 23 Oct. 1605.

ANNA VAN BOSHUIZEN, Wed. van *Kap.* DACH, kwam met MARIA DACH, *jonge dochter*, tot de Sluissche gemeente 1 Januarij 1606.

De eerste was welligt de *moeder*, en de laatste de *zuster* van NICOLAAS DACH.

JAN DE MOOR werd, 6 Januarij 1613, met belijdenis aangenomen. J. H. VAN DALE.

Aanvulling der Biogr. Schets van Ev. Gezangdichters (*Nav.* II.; bl. 3, 309, 333; *Bijbl.* bl. xxiv); *G. Brandt.* Met BRANDT heeft de schrijver der Biogr. Schets zich vergist: want de oorspronkelijke dichter van Ev. Gez. 76 is niet G. BRANDT JR., de predikant te *Rotterdam*, maar de bekende GEERAARDT BRANDT, predikant te *Amsterdam* (zie zijne *Poëzij*, *Tweede Deel te* Amsterdam *bij* WILLEM BARENTS 1727, bl. 105), geb. te *Amsterdam* den 25sten Julij 1626, en aldaar overl. den 12den October 1685. Deze echter noemde zich ook reeds » *de Jonge*", zoo als men zien kan uit den titel van en de opdragten in eene der eerste uitgaven zijner gedichten; namelijk: *Gedichten van* GEERAARDT BRANDT *de Jonge*, *Verzamelt en uitgegeven door* N. B. A. *Te* Rotterdam, *gedruckt by* JOANNES NAERANUS, *Boeckverkooper*, *op 't Steyger in den Boekbinder*, 1649. Ten slotte herinner ik den lezers van DE NAVORSCHER, dat de leemten in de Biogr. Schets nog lang niet geheel ingevuld zijn en dus nog steeds nadere aanvulling en toelichting behoeven. — Evenzoo is het nog gelegen met de vragen over de leden van *Laus Deo enz.* en over de dichters van den Waalschen gezangbundel. J. J. v. G.

Nestels der Kavallerie (*Nav.* II.; bl. 3, 334; *Bijbl.* xxiv). De oorsprong der Nestels, zoo als die nog door sommige krijgslieden en de bekende Gensd'armes worden gedragen, — welke laatstgenoemden in den volsten zin de krijgspolitie vertegenwoordigen — is wel zoo oud als de krijgstucht en de vrije heerlijke regten.

Die koorden, waarvan de uiteinden met metalen maliën zijn voorzien en die op onderscheidene wijze gestrengeld, gestrikt en met knoopen worden opgekort, zijn tot eenen geregelden vorm overgegaan en hebben als het ware eene adellijke beteekenis erlangd, waar zij nog heden bij velen der civiele standen ten bewijze van vrije heerlijke regten worden gevoerd; maar de zoo versierde knechts, welke hunnen heer vergezellen, dragen de koorden niet meer, zoo als van ouds, om, bij overtredingen, die, het zij op het terrein der Heerlijkheden, waar het halsregt aan was verbonden, of jegens de personen daar te huis behoorende, werden bedreven, den misdadiger terstond met deze koorden te kunnen

knevelen en naar het kasteel of den spijker ter vonnissing over te brengen.

Om kort te gaan, ik heb het dragen van de Nestels nooit anders begrepen dan dat elk Vorst of Heer op zijn territoor, het zij in eigendom of in leen, die als een openlijk teeken van zijne vrije regten — zelfs afgescheiden van de algemeene landsregten — deed gelden.

Het gebruik van de Nestels wordt nog in vele landen, voornamelijk bij groot costuum, gehuldigd.

Zonder hiermede een afdoend antwoord te hebben gegeven, heb ik er de zaak op een anderen grond door overgebragt, waarop de verdere Navorschers zullen kunnen voortbouwen of mij de noodige teregtwijzingen in dit blad mededeelen.

C. KRAMM.

Gissing op Xenophon: Cyropaedia VI: 17 (*Nav.* II.; bl. 22, 339). F. A. BORNEMANN, in XENOPH. *Opera Omnia* (Gotha & Erf. 1828) I.; p. 89, stemt met SAXO SYLVIUS bijkans volkomen in, verklarende de plaats aldus: *Initio sunt paucissimis contenti; mox quaecunque accipiunt utuntur sine ulla parcimonia*, d. i. »Weldra maken zij van al wat zij krijgen een overdadig gebruik".

Misschien vertaalde men het eerste lid nog beter door: »*van schralen kost heen komende*, maken zij weldra, enz." J. M.

Napoleon's togt over het Zwin (*Nav.* II.; bl. 53; III.; bl. 23; *Bijbl.* bl. xlii). Het heusche schrijven van den Heer P. FRET heeft mij opgewekt, om nogmaals den gemelden HENNEFREUND, ná het voorlezen der geplaatste berigten, betrekkelijk den overtogt over het *Zwin* te onderhouden. Wat hij mij zeide, was slechts eene bevestiging van 't geen ik reeds heb berigt, en daar des visschers verstandelijke vermogens niets te wenschen overlaten, geloof ik geen regt te hebben, om zijne woorden te wantrouwen of zijne waarheidsliefde te betwijfelen. Dat hij Z. M. *kende* lijdt geen tegenspraak, daar hij NAPOLEON reeds vroeger te *Sluis* had gezien; daarenboven was hij opzettelijk daar ter plaatse heen gezonden, om Z. M. over te voeren. Zijn knecht CENT VAN DEN BERGÉ, die vroeger van Z. M.'s schepen gedeserteerd was, weigerde juist daarom met hem mede te varen, als denkende gevat te zullen worden, 't geen tot zijne eigene en des schippers schade uitliep. Op de vraag van Z. M. (nadat deze eerst onderzocht had of aldaar een veer was) hoe veel zij voor den overtogt eischten, gaf de schipper ten antwoord: »'t Is al goed, wat God Z. M. in 't harte geeft," welk antwoord hem zeer voldeed. Bijzondere giften hebben zij niet ontvangen, dan voor zij den volgenden dag van *Breskens* vertrokken. Dat de Keizer doornat, ten minste zeer nat was, is waar. De schuit mag met toebehooren *f* 150 à 200 waard zijn geweest, en was zelve, het zeil uitgenomen, vrij goed. Dit zeil trok de opmerkzaamheid van NAPOLEON, die, onder bijvoeging, dat het goed was voor schoteldoeken, vroeg, hoe dat kwam; — waarop de visscher zeide, door eene ziekte, waaruit hij pas opkwam, verhinderd te zijn geworden, om het noodige te verdienen tot het aanschaffen van een nieuw zeil. — Of de Prefect Z. M. aan de overzijde opwachtte, wist de schipper niet. — HENNEFREUND woonde en woont ook thans nog te *Sluis*, alleen door de milde gifte des Keizers, voor gebrek behoed. Tot het ontvangen daarvan, moest hij zich jaarlijks naar *Gend* begeven, tot aan NAPOLEON's val; sinds welken tijd het jaargeld hem te *Sluis*, door middel van het Stedelijk Bestuur wordt uitgereikt. Tegenwoordig ontvangt hij dus zijn jaargeld van het Nederlandsche Rijk. — Is het niet een punt van overeenkomst geweest tusschen het Fransche Rijk en het onze, dat Nederland, tegen eene schadevergoeding, de betaling van al de Fransche pensioenen, aan Nederlanders toegelegd, op zich nemen zoude? J. H. VAN DALE.

De Gebroeders Vaillant (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 48). Uit geloofwaardige aanteekeningen, grootendeels uit authentieke stukken, zie ik mij in staat omtrent de vijf Kunstschilders en gebroeders VAILLANT nog eene en andere bijzonderheid mede te deelen; ik wenschte zelf, dat mijne opgaven meer volledig konden zijn. Met weglating van het van elders bekende, geef ik wat tot nog toe niet bekend schijnt. — Der schilders vader was:

JAN VAILLANT, gedoopt te *Rijssel*, den 24sten October 1597; overleden te *Amsterdam*, den 10den April 1675. Hij was te *Rijssel*, den 30sten Augustus 1619, in eerste huwelijk getrouwd met MARIA WARLOP. Uit dit huwelijk had hij drie kinderen: 1. WALLERANT VAILLANT, gedoopt te *Rijssel*, den 30sten Mei 1623. Er staat van hem aangeteekend, dat hij Hofschilder van WILLEM FRISO, Stadhouder van *Vriesland*, was. Hij overleed ongehuwd, den 28sten Augustus 1677, te *Amsterdam*, alwaar hij den 2den September in de Wale Kerk begraven is. In mijn bezit is een zilveren penning, van ovalen vorm, op zijnen dood. Die penning vertoont aan de eene zijde in drijfwerk twee kruiselings geplaatste zeissens, beladen met twee doodsbeenderen, een gelauwerd doodshoofd en een gevleugelden zandlooper. Op een médaillon van onder staat: »*Den dach des Doots is beter als den Dach der geboorte*"; en op een lint, door de genoemde voorwerpen henengevlochten: »*Salich syn de Dooden, die in den Heere Sterve*, *want sy Rusten van haren Arbeyt*". De keerzijde heeft, onder eenen lauwerkrans, dit inschrift:

De dood die trof VAILLANT,
Schoon dat hij zelf het leven
Door konst penceel en hand
Wist aen 't Penneel te geven.
Zoo siet men dat haer pijl
Die roem nog deugd wil sparen
Ons rooft in aller ijl
De eer der Konstenaren.

WALLERAND VAILLANT
geboren den 30 *May* 1623
gestorven 28 *Augustus* 1677.

2. JAN VAILLANT, geboren te *Rijssel*, overleden te *Frankenthal*. Hij wordt genoemd Hofschilder van 't Keurvorstelijk-Paltzische Hof. (Dit wijkt af van de opgave van HOUBRAKEN (II.; bl. 102), die hem te *Frankfort* laat wonen.) 3. CATHARINA.

JAN VAILLANT (de vader) is te *Rijssel* ten tweedemale getrouwd met CLARA BOCHOUT. Uit dit huwelijk zijn gesproten negen kinderen: 1. BARTHOLOMEUS VAILLANT, gedoopt te *Rijssel*, den 20sten April 1631, overleden te *Leyden;* die niet in het kunsttalent zijner broeders schijnt gedeeld te hebben.—2. BERNARD VAILLANT, geboren te *Rijssel*.—3. JACQUES VAILLANT. — 4. ANDREAS VAILLANT, gedoopt te *Amsterdam*, den 5den Julij 1655, in de Wale Kerk; en aldaar den 25sten Junij 1678 getrouwd met EVA HOEN. — En vijf dochters, waarvan eene, CLARA (zoo als ook HOUBRAKEN vermeldt) is getrouwd geweest met DIRK DE BRUYN.

De vijf schilders waren dus geen eigen broeders. WALLERANT en JAN waren uit het eerste huwelijk huns vaders; BERNARD, JACQUES en ANDREAS uit het tweede. Dat JACQUES, zooals PILKINGTON opgeeft, te *Rijssel* zoude geboren zijn, is niet onwaarschijnlijk; maar wel, ja! bijna zeker, is het onjuist, dat zijn geboortejaar 1628 zoude zijn. J.P.V.

Jacobus Roman (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 50). In antwoord op de aanmerking van V. D. N. (NAV. III.; bl. 50) over het portret van JAC. ROMAN, dient dat beiden, welke voorzien zijn met de spreuk *Ars facit* caet. regts gekeerd zijn, het andere links, het hoofd prijkt met eenen zeer hoogen pruik en bef. Van boven staat de bekende spreuk *Natura* etc.; van onderen »*Medicus* et *Philosophus*, aet. 34". — Zie den *Catalogus* van FRED. MULLER, N°. 4547. Bij die, welke onder N°. 4546 beschreven is, staat *Architectus Regius*, maar geen aanduiding van leeftijd, zoo als V. D.N. zegt. Deze bouwmeester is ook veel ouder dan de Geneesheer voorgesteld. IMMERZEEL, in de *Levens der Schilders*, noemt hem JACOBUS ROMANS, hetgeen wel minder juist zal zijn.

W.

Cornelis Cruys (*Nav.* II.; bl. 60; III.; bl. 58, 59; *Bijbl.* bl. lx, lxi). Ter nadere bevestiging van het door mij *t. a.p.* vermelde, ten aanzien van de briefwisseling tusschen de HH. KARSSEBOOM en SCHELTEMA, zie men hetgeen door den laatstezelf dienaangaande is gezegd in zijn werk *Peter de Groote*, *Keizer van Rusland*, *in Holland en te Zaandam in* 1697 *en* 1717, Amst. 1814, II.; bl. 262; en tevens het in dat werk over CRUYS opgeteekende, I.; bl. 157 en II.; *Bijl.* XXI.; bl. 258—263. V. D. N.

Maandag een booze dag (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 81). Na al het reeds medegedeelde over dit onderwerp, acht ik het niet ten overvloede er nog het volgende bij te voegen:

Ofschoon het in de Heilige Schrift uitdrukkelijk verboden is *aan gunstige of ongunstige dagen te gelooven* (*Leviticus* XIX: 26), is het nogtans bij de Israëliten algemeen gebruikelijk Maandag als een *ongunstigen* dag te beschouwen. Op dezen wordt geene verloving gesloten, geen huwelijk ingezegend, geene nieuwe woning betrokken, geene handelsbetrekking aanvaard, kortom, geene zaak van eenig gewigt ondernomen. Als beweegreden wordt daartoe opgegeven, dat in het verhaal van het scheppingswerk (*Gen.* I) bij elken dag gevonden wordt de uitdrukking: *en God zag dat het goed was*, behalve op den tweeden, dat is: *Maandag*.

Dit gebruik, waarvan de oorsprong zich in de grijsste oudheid verliest, kan ook bij anderen aanleiding gegeven hebben tot het denkbeeld dat *Maandag een kwade dag is*.

S. I. MULDER.

Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen (*Nav.* II.; bl. 92; III.; bl. 87; *Bijbl.* bl. lxii). Uit mijne jeugd herinner ik mij dat zekere Predikant [LAMBERTUS HENRICUS SCHIPPERS] PAAL, destijds te *Ouderkerk aan den Amstel* staande, van daar naar *Londen* vertrokken is; dat moet tusschen 1798 en 1804 hebben plaats gehad. Vermoedelijk zal men in de kerkelijke registers te dier plaatse, daaromtrent nadere inlichtingen kunnen vinden.

A. J. VAN DER AA.

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Bijbl.* bl. xxxii, lvi). Op eene hoogst aangename wijze mogt ik, met vele anderen vóór mij, dezer dagen ervaren, dat de nuttige NAVORSCHER overal belangstellende en welwillende menschen weet op te sporen. De Heer Ds. J. C. KOBUS, van *Bemmel*, had de vriendelijkheid tot mijne kennis te brengen, dat een der gevraagde werkjes in zijn bezit en geheel ter mijner beschikking was. Hij zond het mij ten geschenke. Het is:

Lot van Vviisheyd ende goed Gelvck: op drije hondert ghemeyne Sprek-vvoorden: in rijme gestelt, *deur* DONAES IDINAV [IOANNES DAVID], *Liefhebber der dichten die stichten. T'antvv.* MOERENTORF, M.DC.VI. langw. kl. 8°.

Ik betuig dien Heer, met deze kennisgeving, openlijk daarvoor mijnen dank.

Gorinchem. P. J. HARREBOMÉE.

Jan de Munck (*Nav.* II.: bl. 118; III.; bl. 104). Volgens de *Nederl. Jaarb.* van Julij 1747, werd DE MUNCK, Architect te *Middelburg*, door Prins WILLEM IV, in 1747, tot zijnen Astronomicus en Observator in de Sterrekunde benoemd. B.

Andries Suyderhoeff (*Nav.* II.; bl. 118; III.; bl. 106); *De familie Hasselaar.* De Heer .. ELSEVIER schijnt de *Levensschets* niet te kennen *van Mr.* CORNELIS HAGA, *met wapens en facsimilé*, door den Heer K. J. R. VAN HARDERWIJK met veel zorg en naauwkeurigheid bijéén gebragt en geleverd in het *Schiedamsche Jaarboekje* voor 1848, bij P. J. VAN DIJK; daarin wordt ook SUYDERHOEFF vermeld en blijkt reeds, dat zijne moeder DIEUWERTJE HASSELAAR was, eene dochter van DIRK, broeder van de vermaarde KENAU HASSELAAR, zoodat haar geslacht ongetwijfeld te *Haarlem*, en niet te *Leyden* t'huis behoorde. V. D. N.

Verdediging van Egmont en Hoorne door henzelven (*Nav.* II.; bl. 120; III.; bl. 116). De verdediging van den Graaf van *Hoorne* leest men in het *zeer zeldzaam* voorkomend werk: *De Bewysinghe van de Onschult van myn Heere* PHILIPS, *Baenreheere vā Montmorēcy, Grave van Hoorne enz. tegen de bedriegelicke vanginge, onbehoorlicke aenhoudinge, onrechtveerdige rechtvoorderinge, valsche betichtinghe, ongoddelicke vonnissen ende tyrannische executie, te grooten ongelycke daedelyken aen zynen persoon ghedaen, Ghedruckt in de Maent van Septemb.* 1568, kl. 8°, alwaar van bl. 261 tot 362, *deyghne antwoorde des Graven van Hoorne op de ticht hem gedaen by den Procureur Generael*, en, van bl. 666 tot 670, *Extracten* uit de antwoorden des *Graven van Egmont* gelezen worden. Van dit werk is ook eene uitgave in het *Fransch* van hetzelfde jaar 1568, en eene dergelijke van 1579. BOR, *Nederl. Hist.*, uitgave van 1679, *Bijvoegsel*, Dl. I. bl. 49—119; IJPEY en DERMOUT, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, Dl. I, bl. 226, *Aant.* (170), bl. 84. De *originele* stukken dezer procedure zullen te *Gent*, of welligt in *Spanje*, moeten worden gezocht. V. D. N.

Dr. Isaac Doreslaar (*Nav.* II.; bl. 121; III.; bl. 117). In de *Digt-kunstige Werken van* JAN ZOET, Amst. 1675, vindt men, bl. 45 en verv., *Verzen* op DORESLAAR en zijne geschiedenis, als: *Woedende Wraak van* IZAÄK DORISLAEN, *op den* 11 *Mai* 1649 *binnen 's Gravenhage verscheenen*, beginnende:

„Wat is 'er dat de mensch ontziet,
"Wanneer de wraak hem heeft bezeten?
Zijn eige Zoon beweegt hem niet, enz."

Voorts: *Reis na de Hel*; nog *Amstels Klok-Mirakel door* ISAAK DORISLAAR, *Gezant*, *en eerste Martelaar der Onbekende Koningklikke Republijk van Engeland, op den* 18 *dag van Bloei-maand des jaars* 1649. *veroorzaakt*, waarin men, onder anderen, leest:

»De Wraak had, in den Haag, een proef van wraak genomen, En d'Engelze Gezant, d'*Enkhuizer* DORISLAAR, Ontzield, enz." »De Kleepel, die de Klok zoo dikwils had doen spreeken, Wanneer de Berke-rijs, voor 't Raadhuis wanke zou, Vloog uit de wye mond". V.D.N.

Guilh. Inger of Niger (*Nav.* III.; bl. 122), in het *Kerkel. Register* van SOERMANS WILHELMUS SWARTS (NIGER) genoemd, schijnt te *Cuilenburg* gebleven te zijn, en dus het verzoek van die van *Utrecht* niet opgevolgd te hebben, dewijl hij van eerstgenoemde plaats in 1595 vertrok naar *Schelluynen*, alwaar hij in 1604, denkelijk om zijnen dood, is vervangen. Van hem wordt ook niet gesproken bij BOR, *Ned. Oorl.*, Dl. II, bl. 846, waar deze van JOHANNES ANDELIUS gewaagt, die te *Utrecht* voor een korten tijd gestaan heeft; zie ook *Geschiedenis der Hervorming in de stad Utrecht*, door H. J. ROYAARDS, in het *Nederl. Archief voor Kerkel. Gesch.*, Dl. VII, bl. 261. V. D. N.

Het geslacht van Te Water (*Nav.* II.; bl. 123; III.; bl. 118, 119). Uit eene advertentie in de *Middelb. Courant* van 19 Sept. 1801, is mij gebleken, dat Mej. WILLEMINA CORNELIA DIGNA TE WATER, oud omtrent 38 jaar, woonachtig te *Yzendijke*, maar sedert 4 weken vertoevende bij hare zuster PAULINA TE WATER, den 11den *September* 1801 te *Leyden* overleden is, ten huize van Prof. J. W. TE WATER. B.

Het geslacht van Te Water. Door welwillende mededeelingen van de WelEd. Heeren J. C. DE POTTER, Wethouder te *Hulst*, J. DE KLERK AZ., Burgemeester te *Wemeldinge*, en K. BAARS, Schoolonderwijzer te *Vrouwepolder*, zijn mij op nieuw de navolgende bouwstoffen verstrekt ter aanvulling van het geslachtsregister van TE WATER:

JAN TE WATER, geb. te *Zaamslag*, den 10den Dec. 1732, werd den 2den April 1758 als Pred. te *Vrouwepolder* bevestigd. Eerst gehuwd zijnde met JOHANNA CATHARINA VAN DE SPIEGEL, te .... den ...., sproten uit dit huwelijk deze *zeven* kinderen voort:

1. WILLEMINA CORNELIA DIGNA, geb. den 10den Oct. 1763 te *Vrouwepolder*.
2. SARA PETRONELLA, geb. den 10den Sept. 1765 te *Vrouwepolder*.

Beroepen naar *Wemeldinge* den 20sten Junij 1765, nam Ds. JAN TE WATER afscheid te *Vrouwepolder* den 6den Oct. 1765, met 1 *Thess.* V : 23, en werd te *Wemeldinge* bevestigd den 13den dito, door zijn' broeder, Ds. JONA WILLEM TE WATER, Pred. te *Vere*, met *Ps.* LXV : 5, intrede doende met *Ps.* XIX : 15.

3. LAURENS WILLEM, geb. den 9den Maart 1767 te *Wemeldinge*.

4. LEENDERT PIETER LODEWIJK, geb. den 4den Januarij 1769, te *Wemeldinge*.

5. PAULINA, geb. den 19den Nov. 1770, te *Wemeldinge*.

6. Een kind, geb. den 24sten Nov. 1775, te *Wemeldinge*, doch 26 dito ongedoopt gest.

7. MARIA JACOBA, geb. den 3den Oct. 1777, te *Wemeldinge*, is slechts 4 weken oud geworden.

De moeder dezer kinderen, Jufvr. J. C. VAN DE SPIEGEL, overleed in het kraambed te *Wemeldinge*, den 14den Oct. 1777.

Als weduwenaar werd Ds. JAN TE WATER den 15den Maart 1781 te *Driewegen* in ondertrouw aangeteekend met WILLEMINA BENTEYN, laatst weduwe van Ds. J. H. C. CONRADI, Pred. te *Ovezande* en *Driewegen*, welk huwelijk den 3den April 1781 te *Wemeldinge* voltrokken werd. — Ds. JAN TE WATER overl. te *Wemeldinge*, den 30sten Nov. 1793.

JACOBUS CORNELIUS TE WATER is gehuwd geweest met MARIA SUSANNA VAN BRUSSEL.

WILLEM TE WATER WZ., als Prop. bij de Cl. van Walcheren den 15den Oct. 1780 beroepen tot Pred. te *Vrouwepolder*, werd aldaar den 21sten Januarij 1781 bevestigd door zijn' broeder Ds. J. W. TE WATER, Hoogl. te *Middelburg*, met *Ps.* CXXXIV. Naar *Hulst* beroepen den 3den Oct. 1783, werd hij aldaar bevestigd den 14den Maart 1784, door zijn' ambtgenoot, Ds. J. F. VAN DER SLOOT, met 1 *Thess.* V : 12, 13 en deed intrede met *Joh.* VII : 17. Aldaar staande, werd hij den 12den April 1788 in ondertrouw aangeteekend met ALIDA DE BACKER, geb. te *Utrecht*, welk huwelijk te *Hulst* den 2den Mei 1788 voltrokken werd.

Bij den dank, welken ik den Heer VAN DALE gaarne toebreng, voor hetgeen ZEd. met betrekking tot *het geslacht van* TE WATER geleverd heeft, neem ik de vrijheid, hem en andere Heeren Navorschers uit te noodigen, mij verder datgene te willen mededeelen, wat strekken kan om het bewuste geslachtregister tot de meest mogelijke volledigheid te brengen, onder kennisgeving tevens, dat het *Levensberigt* van Prof. J. W. TE WATER in mijn bezit is. B.

Het geslacht van Te Water. In de vraag wordt vermeld, dat HENDRIK TE WATER koopman te *Amsterdam* is geweest, en eene dochter heeft nagelaten, die gehuwd was met JAKOB DE HOLLANDER, Schepen te *Zaamslag*. Het huwelijk is ook te *Leyden* afgekondigd, uit welks acte o. a. blijkt, dat genoemde JACOB DE HOLLANDER toen Schepen te *Axel* was, en dat HENDRIK TE WATER in een hofje te *Leyden* woonde, genaamd *Tevelshofje*. Zie hier de huwelijks-aanteekening:

»22 *Feb.* 1726. Hr. JACOBUS D'HOLLANDER, Schepen der Stede van *Axel*, wed^n^ van GEERTRUYD ENGELS; met Juff. ADRIANA TE WATER, jd. van *Amsterdam*, en als nu beyde wonende tot *Zaamslagh*.

(Is van wegen dezelve door de Bruyds vader HENDRIK TE WATER, wonende in't *Tewels hofje*, extract autentyck uyt het register van huwelyks proclamatien gepasseert voor de Magistraet der stad en ambachte van *Axel*, overgeleverd.)" .. ELSEVIER.

[Door eene schrijffout is, bl. 118, 2de kol. r. 6 v. o. *Prof.* JONA WILLEM TE WATER eenvoudig als WILLEM TE WATER aangeduid.]

Vrijheer von Bar (*Nav.* II.; bl. 125; III.; bl. 120). ADELUNG, in zijne *Fortzetzung zu* JÖCHER'S *Gelehrten Lexicon*, noemt VON BAR, op het woord, een geleerd Vrijheer, doch niet zoo als POMPONIUS, in navolging, naar het schijnt van FLÖGEL, *Erfvorst*, maar *Erbland Drost* van het Stift *Osnabruck*. Van zijne uitgegeven *Epîtres diverses*, etc. vermeldt ADELUNG ook uitgaven te *Amsterdam*, 1750 en 1751, 3 Band. in 8°. en nog andere schriften van hem, als *Consolations dans l'infortune*, *Poëme en VII chants*, Hamburg *und* Leipzig, 1758, 8°.; *Babioles littéraires et critiques en Prose et en Vers*, Hamburg 1761—64, 5 Bn. 8°.; *L'Anti-Hégésias, Dialogue en Vers sur le Suicide*, Hamburg 1762, 8°.

V. D. N.

Schaal en Penning voor A. van der Muelen (*Nav.* II.; bl. 125; III.; bl. 120); *Godevaert Montens.* (*Bijbl.* bl. lxxiv.) Op de lijst der Schepenen van *Antwerpen*, opgegeven door BUTKENS, *Trophées de Brabant*, Tom. II, vindt men eerst in 1580 tot en met 1584 ANDRÉ VERMEULEN maar, bij de benoeming van 8 Sept. 1585, nadat de stad door PARMA, »fut réduite à l'obéissance du Roy, Duc de Brabant, et la paix publiée", komt hij niet meer voor, evenmin als de overige *Schepenen*, waaraan het werk van MOLANUS is opgedragen, terwijl die *allen* in 1583—1584 *gelijktijdig* die betrekking hebben bekleed. GODEFROY MONTENS was waarschijnlijk dezelfde die tot 1581, toen ook *Breda* door PARMA werd ingenomen, aldaar Burgemeester was, en zich naar *Antwerpen* zal begeven hebben.

In *Utrecht* komt ook voor JOHANNES ANDREAS VAN DER MUELEN, ten jare 1655, en WILHELMUS VAN DER MUELEN; zie BURMAN, *Traj. Eruditum.* V. D. N.

Het geslacht van Wouw (*Nav.* II.; bl. 125; III.; bl. 121). JACOB VAN OUDENHOVEN schrijft in zijn *Zuydt-Hollandt*, bl. 251:

»A°. 1399 is met *Wouw* verlydt WILLEM VAN MINDEN (niet MUDEN) en, A°. 1498, PIETER HUYGENS (niet HUYGHENS); A°. 1561 betrouwd door JACOB MUYS VAN HOLY (en niet MUIS VAN HOLY)."

Zoo mijn gezaghebber te vertrouwen is, dan heb ik niet gedwaald. A. & A.

Het geslacht van Wouw. CORNELIA VAN WOUW, weduwe van YSBRAND HOPMAN, huwde met BENJAMIN (niet BENJAMINA) BRUYSTENS, weduwenaar van HENDRIKA KINDT. Het derde kind van VAN MERKOM heette CORNELIS.
C. G. B.

Arnhemsche porceleinfabriek (*Nav.* II.; bl. 150; III.; bl. 123—125). In het antwoord van RIKA leest men:

»Van *Haagsche* of *Arnhemsche* porceleinfabrieken is mij niets bekend".

En het Bestuur zegt (bl. 125):

»Ten slotte doen wij opmerken, dat na al wat men geleverd heeft, de vraag nopens het vroeger bestaan eener porceleinfabriek te *Arnhem* nog onbeantwoord is".

Hierop kan ik berigten dat er te *Arnhem* voor 65 à 70 jaren (tusschen 1780 en 1785) wezentlijk dusdanige fabriek heeft bestaan, opgerigt door twee Duitschers, waarvan een was de bekende geleerde H. VON LAUN (vervaardiger van het door Prof. VAN SWINDEN beschrevene en door de Maatschappij *Felix Meritis* aangekochte *Planetarium*), en de ander H. BRANDEIS. Bij den zoon des laatstgenoemden (woonachtig hier ter stede, *Amsterdam*, Rapenburgerstraat, V, 419.) zijn nog eenige, in die fabriek vervaardigde voorwerpen voorhanden, als *borden, liggende schaapjes, ziekenpotjes* enz. Wat ik er van gezien heb is veel grover dan het Saksische porcelein, doch beter dan ons Delftsch aardewerk. Welligt zijn bij den Heer A. VAN EMBDEN, Physicus alhier, die een kleinzoon en opvolger van opgemelden VON LAUN is, nadere bijzonderheden nopens dit onderwerp in te winnen.
S. I. MULDER.

» *Het Nassouse Trompetje*" (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 146, 147). Ik heb voor mij liggen: *Het nieuwe Nassouse Trompetje, blazende veelderhande Victory-Gezanjen, bevogten door de Prinssen van Orangien: als mede de voornaamste Veld- en Zee-slagen, die in haare Teyden voorgevallen zijn: tot* Amsterdam, *by* J. KANNEWET, *Boekverkooper in de Nes*, 1762, in-12°.

Het bevat 157 bladz., begint met het *Wilhelmus van Nassouwe*, en eindigt met: *Een Liedeken van de veldslag tusschen den Edelen Heer Breautee en Leckerbeetjen.*
.. ELSEVIER.

Klaplooper (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 149). De Leprozen, die *vuil geschouwd werden*, kregen eene *klep*, te *Amsterdam* met het wapen van *Haarlem*, waarmede zij liepen bedelen. Zie WAGENAAR, *Beschryving van Amsterdam*, Dl. III, Boek IV, bl. 314, en vooral A. 'S GRAVEZANDE, *Vredegroet ter Inwying van het Armziekenhuis te Middelburg*, 1785, bl. 29 en 30. De laatste deelt ook als bijlage tot zijn werkje een open brief mede van Keizer KAREL V, als Graaf van *Zeeland*, gegeven te *Valenciennes* den 22sten September 1544, ten verzoeke der *Gecommitteerden van de Leprozen* te *Middelburg*, waarin hoogstbelangrijke bijzonderheden omtrent de zoogenaamde *Lepra* of Melaatschheid voorkomen. L.

[„Het kan den vrager niet onbekend zijn" — dus heeft ons P. N. voorgelicht — „dat ook weleer bij ons te lande zij, die met eene pestziekte waren besmet, verpligt werden met eene *klap* te loopen, tot waarschuwing der voorbijgangers. De klaploopers van onzen tijd zijn o. a. door KLIKSPAAN in zijne *Studententypen* onovertrefbaar afgeschilderd". V. D. N. herinnert zich in zijne jeugd en bij zomerdag aan de stadspoorten of op de wandelingen nog personen te hebben opgemerkt met eene klep tusschen de vingers; het waren gewoonlijk menschen, die aan hoofdzeer leden. SECURUS heeft C. TUINMAN geraadpleegd in diens *Fakkel der Nederduitsche Taale*, bl. 174.]

Ds. Johannes Claessen (*Nav.* II.; bl. 324; *Bijbl.* bl. viii, xxii, lxiv), de Predikant met het houten been, is nimmer Predikant aan *de Kaag* geweest. Hij kwam als Proponent te *Kedichem* en vertrok nog in het zelfde jaar, 1761, naar *Leerdam*. De gemeente aldaar diende hij 45 jaren, tot 7 Sept. 1806, wanneer hij Emeritus verklaard, *s. hon. et stipend.* afscheid van haar nam. Hij is te *Leerdam* overleden, den 19den Mei 1812, in den ouderdom van 78 jaren en 2 maanden. Het ongeval, dat hem ten jare 1766 of 1767 trof en waarbij hij zijn been verloor, is door hem omstandig verhaald in eene *Dankpredikatie voor Gods verlossing van een doodelijke beenbreuk*, welke, nevens twee andere leerredenen, het licht zag te *Utrecht* in 1767. N. B.

Ds. Johannes Claessen. Als een staaltje van zijn' opgeruimden en schalkschen inborst kan worden opgegeven, dat hij eens ergens gelogeerd zijnde, den bediende verzocht zijne kousen uit te trekken, hem daarop zijn houten been toestak, en, toen dit uittrekken, naar zijn verlangen, niet rap genoeg in zijn werk ging, dadelijk in stilte het gespje ter vereeniging der lederen riempjes dienende, los maakte, ten gevolge waarvan de knecht, met houten been en al, achterover tuimelde. C. G. B.

Jan Alman (*Nav.* III.; bl. 2; *Bijbl.* bl. xlvi). JAN ALMAN, of ALLEMAN, heeft waarschijnlijk nimmer gedacht, dat er na twee en een halve eeuw over hem, die door zijne toevallige wapening tot de bevrijding van *Vlissingen* aanleiding gaf, nog zooveel gesproken zou worden. — Dezer dagen kreeg ik in mijn bezit een groot aantal afdrukken van wapens in lak, uit het midden der vorige eeuw; daaronder waren er ook van dat van ALMAN, soms wel geschreven ALLEMAN — zijnde *een veld van keel, waarop een geharnast, met een boog*

gewapend krijgsman — terwijl het devies was: »*In ore veritas, in corde sinceritas*". Mij dunkt een dergelijk wapen paste den geachten en stoutmoedigen Vlissinger juist; — het bij SMALLEGANGE afgebeelde schijnt van eene geheel andere familie te zijn, ALEMANS genoemd en uit Spanje afkomstig. Zie o. a. 's GRAVESANDE, *Tweede Eeuwgedacht. der Midd. Vryheid*, Aanteekening XL. — Onder de afdrukken is er een, waarschijnlijk van een doodbrief afgeknipt, waarop de wapens van ALMAN en CROMMELIN te zamen voorkomen.

Kan een der Navorschers mij soms deze zaak geheel ophelderen? φ²—φ.

Versierde mes- of dolkscheeden (*Nav.* III.; bl. 66). Van zoodanige messcheeden, als er in DE NAVORSCHER t. a. p. door G. T. H. eene beschreven werd, heb ik er op het oogenblik twee palmhouten vóór mij, die ik zal beproeven u zoo goed ik het vermag af te schilderen: Het zij evenwel genoeg reeds vóóraf op te merken, dat ze beiden van denzelfden maker, W.D.W., zijn en beiden, tegenover den naam des vervaardigers, een jaartal ingesneden hebben, dat, bij N°. I, 1593 en, bij N°. II, 1594 te kennen geeft. Voorts wordt, in beide gevallen, de knop, waardoor het snoer ter bevestiging van de scheede kan getogen worden, door een vooruitstekenden MOMUSkop gevormd. Iedere van de vier zijden heeft zes vakken, ingevuld als volgt:

De buitenkant, weêrzijde van het MOMUSbeeld:

Vak 1. De Drieëenheid, met PETRUS, den sleuteldrager, aan den regter en JOHANNES (?), een brandend hart in zijne hand, aan den linker kant. N°. II heeft boven den sleuteldrager het cyfer 1 en, boven den laatstgenoemden persoon, een 4.

Vak 2. Het aanvangspunt van DIE HIE STOERY VAN DEN VERLAREN SOEN. Dit opschrift is alleen op de messcheede van het jaar 1593 te vinden en staat in den gewerkten rand der medaillons of ovale vakken 2—4 en 8—10. Hier wordt de verdeeling van het vaderlijk erfgoed afgeschetst, *Luk*. XV, vs. 12.

Vakken 3—5. De voorstelling van het overdadige leven des jongen doorbrengers (*Luk*. XV, vs. 13), die in het verre land met ligtekooien (*Vak* 3) goede sier maakt (*Vak* 4) en, wanneer het al verteerd is, door haar met stokslagen en schoppen wordt op de vlugt gejaagd (*Vak* 5).

Vak 6. Een oningevuld wapenschild met een engel als *tenant*.

Ik zou bijna vergeten hier aan te stippen, dat langs de beschrevene vakken, aan de regterzij, eene spreuk loopt:

+ DIE. MEI + BENIDEN. EN + NIT. EN + GEFEN + DIE +

en aldus besloten op de linker zij:

+ MOT. MEI + LEIDEN. EN + LATEN + MEI + LEFEN +

De binnenste kant beginnende met:

Vak 7. Den MOMUSkop.

Vak 8. De verloren zoon geknield en met gevouwen handen bij den burger des verren lands om den zwijnendraf smekende (vss. 15, 16). Er liggen twee varkens op den grond aan den trog.

Vak 9. Zijne terugkomst bij den Vader (vs. 20—23). Een dienstknecht brengt het beste kleed aan, terwijl eene maagd (niet op N°. II) den ring (?) komt aandragen.

Vak 10. De maaltijd. Aan den disch zijn drie personen met baarden gezeten (vs. 24).

Vak 11. CHRISTUS' opstanding, verder gesymboliseerd in

Vak 12. JONAS, uit den gapenden bek van den visch tredende. Ondereinde van de binnenzij.

Vóórzijde;

Vak 13, gemerkt 2. St. ANDREAS, kenbaar door zijn kruis.

Vakken 14—16. Afbeeldingen van verschillende martelaars, gemerkt 5, 7, 9.

Vak 17, gemerkt 11. JESAIA met eene zaag.

Vak 18. De naam des houtsnijders.

Achterzijde:

Vakken 19—23, genummerd 3, 6, 8, 10, 12. Wederom verscheidene martelaars, even als de voorgaande, het moordwerktuig vasthoudende, 't welk hun den dood gaf. N°. 12 is waarschijnlijk PAULUS, om den bijl, dien hij torscht.

Vak 24. Het jaartal.

Messcheede N°. I, veel fraaier bewerkt dan N°. II, is voor twee lemmetten ingerigt. N°. II heeft daarentegen een zilveren beslag met de letters T. C. D. S. Voorts heb ik van dezelfde vriendenhand, waaruit ik het bovenstaande heb te leen gekregen, ook nog een palmhouten messenheft ter bezigtiging ontvangen, dat, waarschijnlijk van lateren oorsprong dan hetgeen ik reeds beschreven heb, onderaan, boven het zilveren beslag, de beeldtenis van de *Christelijke Liefde* vertoont, waarnaast men, links omkeerende, het *Geloof* ziet uitgehouwen, opgevolgd door de *Geregtigheid* en, daarbeneven, de *Hoop*. Boven dit viertal zie ik vier kinderkopjes en, rustende op het hoofd der *Christelijke Liefde*, het Amsterdamsche wapen door een liggend leeuwtje met zeer uitgestoken tong, die het al bekroont, vast geklemd. Het geheel is van buitengemeen schoone bewerking.

Den voormaligen bezoekers van de Londensche Tentoonstelling zal mijne herinnering wel onnoodig wezen dat aldaar, van wege den Groot-Hertog van *Saxe-Weimar*, uit eene verzameling van verschillende duizend messenheften en scheeden, er zeer fraaie en kostbare zijn ingezonden geworden. Zij loopen van de dertiende tot de achttiende eeuw. Van de eersten heeft men er drie afgebeeld op p. 120 van den *Art-Journal Illustrated Catalogue*,

terwijl, p. 121, een mes wordt uitgeteekend met palmhouten greep en scheede. 't Heft draagt de borstbeelden van GUSTAVUS ADOLPHUS en CHRISTINA, Koning en Koningin van *Zweden* en de scheede komt, behoudens eenige afwijkingen, overéén met die, welke door mij zijn uitgeduid. Ook is zij van denzelfden kunstenaar, W. D. W. Is de naam van dezen man ook bewaard gebleven? SCIOLUS.

Gesprek tusschen den wandelaar en den galm der hofkerke over Johan van Oldenbarnevelt (*Nav.* III.; bl. 97). Zoodra ik het door den Heer VERNÉE op de boven aangehaalde plaats medegedeelde gelezen had, herinnerde ik mij iets dergelijks onder de *Hekeldichten* van VONDEL opgemerkt te hebben, en mijn exemplaar (uitgave van WESTERMAN) inziende, vond ik, Dl. XI, bl. 189:

GESPRECK

tusschen den wandelaer en de galm der hofkercke.

Wie luistren in 't gewelf om naer mijn klaght te hooren? *Ooren.*
Wie druckt hier BARNEVELT tirannigh met dien steen? *Een.*
Wat kost den Veltheer dus als een tiran verstooren? *Tooren.*
Is hem om lantverraet het hoofd oock afgesneên? *Neen.*
Was 't om de vryheydt dan met kracht op 't hart te treden? *Reden.*
Wat werckt dit nu men voelt hoe veel zyn doot ons schaet? *Haet.*
Wat schon men boven 't recht der vrygevochte Steden? *Eden.*
Wat zoeckt de boosheit nu dit wraeck roept op de straet? *Raet.*
Wat moet men doen die met den Prins te zaemen zweeren? *Weeren.*
Zou dan de Bloetraet haest verwelcken als het gras? *Ras.*
Wat zal men doen die 't juck met goet en bloet wou keeren? *Eeren.*
Wat wort de Dwinghelant, die 't recht te maghtigh was? *As.*

Men ziet hieruit gereedelijk dat het door den Heer VERNÉE medegedeelde niets anders is dan eene andere lezing van het bovenstaande. Ik gis dus dat het eerste het dichtstukje is, zoo als VONDEL het oorspronkelijk gemaakt heeft, hetwelk hij echter, alvorens het onder zijne *Hekeldichten* te laten drukken, zal omgewerkt hebben, zoo als wij het thans bezitten.

A. J. VAN DER AA.

[Hetzelfde schrijven G. E. J. RIJK, C. W. BRUINVIS en CONSTANTER, met verwijzing naar VONDEL's *Hekeldigten*, Amersfoort 1707, achter den *Palamedes*, bl. 9.]

Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's »Palamedes". In de *Aanteekeningen* in DE NAVORSCHER, III.; bl. 97, is medegedeeld het *Gesprek tusschen een vreemdeling enz.* Men mag onderstellen, dat het *Gesprek tusschen eenen wandelaer en den galm der Hofkercke*, op dezelfde eind-galmen, maar met verschil in de lezing, te vinden in VONDEL's *Hekeldichten*, bl. 9. aan Mr. L. G. V. bekend is. In de onderscheiden drukken der *Hekeldichten* komt het voor, maar niet in de *Poëzy*, Dl. II, 1682, 4°. (*). Het portret is te vergelijken tegen dat in de *Hekeldichten*, tegen over bl. 41, waaronder het vierregelig bijschrift, door W. DEN ELGER. Het is, overigens, wel der moeite waard na te gaan, of het »zeer oud vel papier" vóór 1672 of na 1703 gedrukt is? De *Palamedes* is met de aanduiding van de namen der bij de *Personagien* bedoelden (van deze bevat mijn exemplaar er twee, de eene uitvoeriger dan de andere) het eerst in 1717 vóór de *Hekeldichten*, in 't licht gegeven. Van de afbeelding der *executie*, tegen over bl. 59 van den *Palamedes*, bestaan er, minstens, drie verschillende, als;

1. In deze is op het Binnenhof de Groote Zaal aan de regterhand, twee spreuken hangen over het schavot en eene onder het beruchte venstertje in het zijtorentje.

2. Dezelfde plaat, maar omgekeerd en daardoor verkeerde plaatsing der voorwerpen.

3. Dezelfde als N°. 2. Over het schavot is een aangeplakt blaadje, bedekkende OLDENBARNEVELT met zijn' dienaar en den beul. Een ander blaadje bedekt het portret van MAURITS aan het venster.

Of er van de goede teekening N°. 1, op deze wijze overdekt, eene bestaat, is mij twijfelachtig; en, zoo ja, verlang ik dit te weten en die te verkrijgen. L. J.

[Waarom schrijft ook VONDEL toch BARNEVELT en verontschuldigt hij alzoo de Franschen, die van *le vieux* BARNEVELT spreken?]

(*) Dáár vindt men het in het *Aanhanghsel*, bl. 415. *Aanm. v. h Bestuur.*

Treurzang door Mr. Cornelis van Lennep op het overlijden van zijn dochter Cornelia Petronella (vgl. *Bijblad*, bl. XXX).

NACHTEGAAL.

Lieffelijk klinkt uwe stem in mijne ooren
Kweelende Nachtegaal! wellekom, welkom!
Zingtge de traage terugkomst der Lente?
Zingtge den lof van den eeuwigen GOD? —

Waaröm bezogt gij deez' woelige streeken? —
Vlieg naar de vesten van COSTER en KENAU;
Dáár, waar de bloemen het luisterrijkst praalen;
Zing daar, bij 't graf van een' jeugdige Maagd! —

Lieffelijk luidde ook, weleer! uwe stemme,
ô Mijne DOCHTER! in de ooren uws vaders!
Menigmaal kon die mijn blijdschap vergrooten;
Menigmaal... ach! maar ik hoor u niet meêr!

Thans, in 't verblijf van de zalige Geesten,
Paartge uwen zang met de reiën der Eng'len;
Dáár kan uw' stem ook den Seraph bekooren;
Dáár zingtge 't lied van het vlekkeloos LAM!

Vruchteloos wend ik mijn oog naar den Hemel,
Vruchteloos wil ik CORNELIA zoeken:
Staarende, schreiende, scheem'ren mijne oogen;
'k Zoek u helaas! maar ik vind er u niet!

Waar bleef uw' ziel, sints 't verscheurende tijdstip,
Toen mij uw oog, voor het laatst nog, aanschouwde;
Toenge, uit mijne armen, in de armen van JEZUS,
Snikkend, den geest gaaft, die hemelwaart vloog?

Dringtze door 't ruim dat geen sterv'ling ontdekte?
Zweeftze om de zonnen van NIEUWLAND's Orion?
Zietze de wachters van Uranus rollen?
Teltze de wiss'lende vlekken der Zon?

Of, houdt deeze Aard nog uwe aandagt gevestigd,
Zietge dan 't woelen en 't moorden der Volken?
Zietge, verwonderd, de wassende maanen
Met de onverzoenbaare kruissen vereend?

Neen! zo deeze aard nog uwe aandagt kan wekken,
Dàn hoort gij 't klaagen van troostelooze Oud'ren;
Dàn voelt gij 't kloppen van 't moederlijk harte;
Dàn ziet gij steeds hoe ik schrei om uw dood!

Maar, hoe nabij gij rondöm mij moogt waaren,
Zal ik dan, nimmer, u weder aanschouwen?
Zal ik dan, nimmer, u weder omhelzen?
Zijn wij, voor altijd, gescheiden? — ô Neen!

Éénmaal, mijn DOCHTER! omhels ik u weder!
Éénmaal, voor eeuwig, om nimmer te scheiden!
Juichende zullen wij zamen dan zingen!
Lieffelijk luidt dan uw' stem in mijn oor! —

Nachtegaal, blijf! — dat uw zang mij verzelle,
Waar ik ook zwerve op deez' rustelooze aarde:
Dat uw gekweel mijne traanen doe vlieten;
Traanen verligten het drukkendste leed.

Bij den Haag.
4
17—99.
20

[Door eene vergissing van den afschrijver staat op bl. xxx, 1ste kol. r. 5 v. o., 1773 voor 1777.]

Napoleon te Delft (*Bijbl.* bl. xxxiv). Deels uit mijne aanteekeningen en deels uit officiële bescheiden, kan ik het navolgende berigt van NAPOLEON's bezoek te *Delft* geven.

Op den 25sten *October* 1811 kwam de Keizer der Franschen, des morgens omstreeks 10 ure, te *Delft* aan.

De *Maire* der stad, de Heer ABRAHAM VAN SCHUYLENBURCH, had de beide *adjunct-maires*, de Heeren ISAAC BOUSQUET en Mr. PIETER SNOECK, benevens den municipalen raad, in een linnen tent doen vergaderen, die buiten de Eerepoort, oostwaarts van den rijweg naar *'s Hage* en zuidwaarts van de *glasblazerij*, in een veld opgerigt, alstoen de eenigste en geschiktste plaats aanbood, om den Keizer op te wachten. Op de plek waar die tent stond, is thans eene oliefabriek gesticht.

Het was een zeer regenachtige en stormachtige dag, derwijze guur en koud, dat de stedelijke regering zich ter naauwernood voor het ruwe weder, in dat slechte verblijf, beschut vond.

In den vroegen morgen was reeds een aantal koetsen, meerendeels met 4 paarden bespannen, waarin des Keizers gevolg, deels naar het gebouw der *Vrouwe van Renswoude*, deels de stad door en verder, den weg naar *Rotterdam*, opgereden.

De verzamelde raad was door dit transport van personeel niet zeer op zijn gemak, want vreezende dat de spoed, waarmede die rijtuigen vervoerd werden, de Regeringspersonen deels aan 's Keizers oog zou onttrekken, en ze deels in hunne verpligtingen zou doen te kort schieten, om de vereischte hulde te brengen, werden ze telkens, bij iedere reeks rijtuigen, naar buiten en in den regen gedreven.

Eindelijk werd door eenige lanciers der Keizerlijke Garde de aantogt van 's Keizers koets aangekondigd, waarop de Maire met de beide adjunct-maires, zich *niet* naar de nabijgeplaatste Eerepoort, maar wel naar de brug begaven, die tusschen de uitspanning *de Koetswagen* en de Hofstede *Reineveld* gelegen is, ten einde aldaar Z. M. op te wachten en aan te spreken, hem daarbij naar oud gebruik de sleutels der stad, op een kussen liggende, aanbiedende.

In deze koets, door 6 postpaarden getrokken, zaten de *Keizer* en zijne gemalin. Na de eerste ontmoeting reden zij spoorslags naar en door de stad, (die dik met zand bestrooid was) tot aan het gebouw der *fundatie der Vrouwe van Renswoude*, thans de academie, hetgeen door de bestelling van den adjunct-maire, Mr. PIETER SNOECK, tevens Rentmeester van genoemd gesticht zijnde, ter ontvangst van den Keizer was ingerigt.

Reeds des morgens vroeg hadden eenige bedienden en officieren van 's Keizers huis zich aldaar heen begeven om zijne ontvangst voor te bereiden.

Vervolgens werd Z. M. door de militaire autoriteiten, in de stad aanwezig, in genoemd gebouw opgewacht, waarbij zich eenigen van 's Keizers gevolg gevoegd hadden.

Bij de komst des Keizers bevond ik mij op de stoep van het genoemde gebouw, hebbende ik mij door de ijzeren stijlen van het stoephek weten te dringen, waardoor ik mij zeer nabij 's Keizers persoon bevond en dien naauwkeurig kon zien en gadeslaan.

Zoo heb ik onder anderen van den *Mameluk* ROUSTAN niets bespeurd, ten minste was deze in zijne eigenaardige Egyptische kleding daarbij niet tegenwoordig; welligt dat hij zich in een der rijtuigen heeft bevonden.

De Keizer heeft te *Delft* en op dat uur geen middagmaal gebruikt, maar wel ontbeten. Dit ontbijt heeft bestaan uit *witte boonen* met *pieterseliesaus*, zijnde mij zulks door eene vrouw verhaald, die in de keuken werkzaam was, alwaar zij dit ochtendmaal door 's Keizers kok heeft zien bereiden. Het gevolg van NAPOLEON gebruikte voor hun ontbijt brood, kippen, kalfscotteletten enz., zijnde daarvoor in dat gebouw eene ongehoorde drukte geweest.

Na omtrent een uur aldaar vertoefd te hebben kwam Z. M. geheel onverzeld buiten de hoofddeur, op het pleintje voor het gebouw, en wendde gedurende eenige minuten zijne blikken heen en weder, doch meestal naar de rigting van het stapelmagazijn, zoodat ik hem, steeds binnen het hek staande, zeer goed kon opnemen. Die indruk is bij mij, nu 56 jaren oud zijnde, onuitwischbaar gebleven.

Nadat NAPOLEON, in zijne bekende groene uniform, waarover hij een grijzen overjas droeg, misschien tien minuten, zoo niet langer, aldaar geheel alleen gestaan en rondgekeken had, werd het portier der koets, die al dien tijd voor het fundatie-gebouw gestaan had, door eenen bediende geopend, waarop de Keizerin, welke ik niet in het aangezigt konde zien, omdat zij een zeer grooten hoed op had, naar buiten kwam en in de koets trad. Zonder een woord te spreken, voegde de Keizer zich nevens haar in het rijtuig, en met denzelfden spoed, waarmede zij waren aangekomen, reden zij naar het stapelmagazijn, op *de Geer*.

Aan het hek, dat den ingang van dit gebouw van de straat afsluit, stond een détachement der *compagnie d'Élite*, uit de schutterij, als eerewacht geschaard en gecommandeerd door den Heer Luitenant L. H........., thans nog in leven (twee andere détachementen van dit corps hadden de beide eerepoorten bezet). Zoodra Z. M. uit de koets getreden was, wilde de Keizerin hem volgen, welke beweging hij alstoen, op verzekering van den bedoelden Luitenant, met een »*non Madame, vous restez en voiture*" moet afgewezen hebben.

Binnen het hek van dit magazijn stonden ter wederzijde van den ingang twee schoone stukken geschut, zijnde 48 *ponders*, geplaatst op hooge affuiten, zijnde de vellingen der wielen genommerd, ten einde op bepaalde tijden te kunnen omgedraaid worden.

De Keizer door het opleggen zijner handen te kennen gegeven hebbende die te willen bezitten, werden deze gedenkteekenen van Neêrlands oorlogsroem, ten spijt der Delvenaren, zeer weinige dagen na des Keizers bezoek weggenomen.

Te water, eerst naar *Antwerpen* en van daar naar *Parijs* vervoerd zijnde, werden die stukken voor het *Hôtel des Invalides* geplaatst, alwaar zij door een mijner Delftsche vrienden, A°. 1815 na den slag van *Waterloo*, nog gezien zijn. Derhalve waren zij na den terugtogt uit *Rusland* geenszins door de *Pruissen* buit gemaakt; maar na den intogt der verbondene mogendheden in Julij 1815, zijn zij aan de *Pruissen* afgestaan, die deze monumenten naar *Berlijn* vervoerd hebben.

Toen dit bezoek des Keizers te *Delft* plaats had, had ik den vollen leeftijd van 14 jaren bereikt, waarop men reeds met eenig onderscheid kennis neemt van belangrijke gebeurtenissen, en indrukken ontvangt, die niet ligt uitgewischt worden. J. G. V.

Versjes aan Byron toegeschreven (*Bijbl.* lxi). In het versje *to Jessy*, bl. lxii, 1ste kol., reg. 21 v. b. staat: »There is bosom—all my own". Dit moet natuurlijk wezen:

There is *a* bosom—all my own.

Aardappelen (*Nav.* I.; bl. 23, 52, 53, 78, 262, 355; II.; bl. 31, 127). Hoogst belangrijk is 't stuk: »*Die Kartoffeln*", te vinden in *Die Gegenwart*, neunter Heft, tot hetwelk ik de lezers van DE NAVORSCHER verwijs. Reeds in 1601 legt SHAKSPEARE aan FALSTAFF 't woord *potato* in den mond en wordt er (*Merry Wives of Windsor*, *V.* 5.) melding gemaakt van hun opwekkende eigenschap. Vgl. *Troilus and Cressida*, Act. *V*, Sc. 2, waar THERSITES, de gebogchelde Griek, er van spreekt; 't laatste stuk werd in 1602 geschreven.

Het Ganzespel (*Nav.* I.; bl. 23, 102, 138, 324, 325; II.; bl. 254, 349); *Quaeckborden.* Zijn de *Quaeckborden*, waarvan WAGENAAR spreekt in zijn *Amsterdam* (Tiende Stuk, 8°. bl. 164 en 165) en welke hij voor *Tiktakborden* houdt, ook misschien *Ganzeborden?* Reeds in het jaar 1395 wordt er van gewaagd als van een door Hertog ALBRECHT aan de bewoners van *Amsterdam* verboden spel, *ende wie daer dobbelde of* quaeckede, *by nachte of by daghe*, *of* Quaeckborde *of Dobbelschole hielde in zynen huyse*, *dat waer op een boet van thien ponden.* Het schaakspel, dat nooit of zelden voor geld wordt gespeeld, zal hier wel niet bedoeld zijn; dus het Ganzebord, wegens het *kwaken* dier vogels, *Quaeckbord* geheeten?

GANSKE.

Napoleon te Amsterdam (vgl. *Nav.* I.; bl. 229, II.; bl. 321, *Bijbl.* bl. iii, xxxiv, lxix). Toen NAPOLEON — zoo heb ik wel eens hooren verhalen — *Amsterdam* zou bezoeken, liet de politie aan de bewoners van de *Kalverstraat* aanzeggen, dat de straat goed moest schoon geschrobd worden; en daar het toen meer dan ooit »Du sollst nicht raisonniren" was, ging men ook ter dege aan het werk, met dat gevolg, dat bijna al het zand tusschen de steenen verdween en deze geheel los kwamen te liggen. De politie echter, bevreesd voor barricades, liet op de natte, pas schoon gemaakte straat, terstond eene menigte zand brengen. Verder moesten er planken vóór de huizen gespijkerd worden; sommigen nu verwden deze *groen*, de kleur van NAPOLEON, maar de meesten verwden ze, om de somberheid aan te duiden, *zwart*, waartegen echter niets te zeggen was.

Toen NAPOLEON met zijn gevolg door *Amsterdam* reed, reed hij geheel alleen, niemand aan zijne zijden, en eerst een halve paardenlengte achter hem volgde zijn Mameluk en de overige trein, zoodat hij geheel open en bloot was en door ieder gemakkelijk kon gezien worden. Hij wilde niet op eene Hollandsche sloep gaan en volbragt dan ook zijn watertogtje op de sloep van een Fransch schip,

Op de uitnoodiging van N****. (*Bijbl.* bl. iii) om ook »bijzonderheden betrekkelijk die tij-

den" te vermelden, kan ik nog de volgende anecdote, die ik ook wel eens heb hooren vertellen, mededeelen. Toen op eene boekverkooping, tijdens de Fransche overheersching (waar en wanneer?), het bekende boekje *de Fransche Tirannie* werd verkocht, vroeg een der aanwezigen: De oude of de nieuwe?" Dadelijk riep men hem toe: »Wat zegt u daar, mijnheer?" waarop hij hernam: »Ik vraag of het de oude of nieuwe druk is?" Hiertegen was niets te zeggen; men lette echter wel op de dubbelzinnigheid van het woord *druk*.

A. A. C. H.

H. Elisabeth (*Nav.* I.; bl. 250, 340, 363; *Bijbl.* bl. lxix). Vergist zich de Heer J. H. VAN DALE ook in de opgave der jaren? In 1227 kan ELISABETH'S zoon HERMAN hoogstens zes jaren oud geweest zijn. Beroofde hij haar toen van de regering, dan moet hij al een zeer voorspoedig [?] kind geweest zijn. Was het welligt dan niet beter om te zeggen, dat zij van den troon beroofd werd door lieden, die zich van den naam van dien zoon bedienden, om zich van de moeder te ontslaan?

L. v. H.

Dirk van Hasseltsteeg (*Nav.* I.; bl. 252, 372; II.: bl. 45, 105, 106; III.; bl. 142). De Heer ..ELSEVIER vraagt (*Nav.* III.; bl. 142) of de *Dirk van Assensteeg* dezelfde is als de *Dirk van Hasseltsteeg?* Antwoord *ja*. Ik heb voor mij zes authentieke acten, behoorende tot een perceel in voornoemde steeg, van de jaren 1691, 1694, 1711, 1729, 1732 en 1744. In de twee eersten, zijnde schepen-brieven, en in de vijfde, zijnde een transport voor Notaris, wordt die steeg *Dirk van Hasselt-*, en in de drie overige, zijnde mede transport-brieven, *Dirk van Assen-steeg* genoemd. C. & A.

De familie Schomaker (*Nav.* I.; bl. 256, 374; *Bijbl.* bl. lxx). De ter laatst aangehaalde plaats genoemde WILHELMUS SCHOMAKER werd in 1652 als Proponent te *Lochem* beroepen. Zijn zoon, HENRICUS GERARDUS, ten jare 1706 als Proponent beroepen te *Winterswijk*, stierf op den 14den Jan. 1736. Deze had een zoon, WILHELMUS DAVID, als Proponent, mede te *Winterswijk*, beroepen den 25sten Jan. en bevestigd den 8sten April 1736, gestorven den 13den Jan. 1741. WILHELMUS GODOFRIDUS, de andere zoon van WILHELMUS, kwam, ook als Proponent, den 12den Oct. 1687 te *Almen*, en had uitgediend in 1736; hij overleed in 1737. Zie H. DE JONGH, AZ. *Naamlijst der Predikanten op de Geldersche Synode*, Leyden 1750. V. D. N.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken (*Bijbl.* bl. xx, lxx). Van in het *Nederduitsch* vertaalde werken van G. LETI vindt men opgaven in het *Naamregister* van R. ARRENBERG, Rotterdam 1788, en wel van zeven verschillende schriften, waaronder het *Leven van den Hertog van Ossuna*, in 2 deelen, met pl., 1731, Amst. J. WALDORP. 8°.

V. D. N.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken. In een vroeger nommer van DE NAVORSCHER vind ik, onder de uit het Italiaansch vertaalde prozawerken, GROSSI'S *Marco Visconti* opgegeven, en daarbij *door?* Ik meen te kunnen verzekeren door Dr. A. SCHNEITHER, in leven Rector der Latijnsche School te *Groningen*; de daarin voorkomende gedichten werden vertaald door zijnen vriend Ds. K. SYBRANDI.

Van der Well in Tromp veranderd (*Nav.* I.; bl. 290; II.; bl. 140, 167; *Bijbl.* bl. lxx). φ^2—φ schijnt te betwijfelen dat het wapen van het geslacht VAN DER WELL zou geweest zijn: *van keel, beladen met drie St. Andrieskruissen van goud.* Het navolgende moge dien twijfel bij hem doen ophouden. Ik ben in het bezit van eene geslachtlijst der familie TROMP, vóór 1747 naar het oorspronkelijke stuk afgeschreven, waarin ook afgebeeld zijn de wapens van dat geslacht en van de familiën, daaraan vermaagschapt. Onder die wapens vind ik dat van MAERTEN HARPERTSZ TROMP, *gekwartierd* 1 *en* 4 *van zilver, beladen met een keper van keel*, en pointe *een schip van sabel* (de vorm Grieksch of Romeinsch); — *en chef van azuur, beladen met een lelie van goud; 2 en* 3 *van keel, beladen met drie St. Andries-kruissen van goud.* Het laatste gedeelte (kwartieren 2 en 3) is kennelijk het wapen van VAN DER WELL, overeenkomende met de afbeelding er van, welke de rij wapenen van de zoo even bedoelde genealogie opent.

Bovendien wordt in mijne familie het oorspronkelijke zegel bewaard van CORNELIS TROMP, met de spreuk: *Fortes creantur Fortibus*, zeer fraai en duidelijk in zwarten steen gesneden. Ook daarop is het wapen geheel gelijk aan het zoo even beschrevene, maar voert sur-le-tout het wapen van *Salisbury*, waarvan CORNELIS TROMP Graaf was.

Indien φ^2—φ er belang in stelt, wil ik hem gaarne een afdruk van dat zegel doen geworden, door de bereidvaardige tusschenkomst van het Bestuur van dit Tijdschrift.

Vóóraan in het genoemde geslachtregister van de familie TROMP vind ik de navolgende aanteekening, welligt niet onwaardig om hier te worden vermeld.

»De Famille van TROMP, gesprooten uyt die van VAN DER WEL is van oudts bekend en afkomstig uit den *Brielle*, een stad in Holland. Deselve heeft voortgebrogt twee Mannen van uytmuntende deugden en dapperheyd, die hun Vaderland met soo veel Liefde als Ge-

trouwigheyd uyt soo veel duizenden Gevaeren van tyd tot tyd hebben helpen redden; en waer van de Historien soo veel melden, dat het moeyte te vergeefs zoude zyn, die hier te verhaelen. d'Eerste deeser Twee, is genaemt geweest MAERTEN HERPERTSE TROMP en gebooren in *den Brielle* in den Jaere 1591. Zyn vader is geweest HERPERT VAN DER WEL, dog genaemt TROMP, en zyn moeder JOHANNA QUACK. Het is waerschynelyk dat deeze HERPERT VAN DER WEL, den naem van TROMP hadde aengenoomen om niet bekent te weesen, dewyl zyn ouders uyt geneegentheid tot de zeevaert en den oorlogh, hetwelk zy hem wilde beletten, ontloopen was; maer anderen verseekeren, dat aen hem de Naem van TROMP, by het scheepsvolk gegeeven is, wanneer hy in syn jeugt Scheep en ledig zynde, de gewoonte had, hier en daer in een hoekje op een soogenaemt *Trompje* te speelen, dat een instrumentie is waermede de Hollandsche jeugd zig veeltyds vermaekt, en dat hy by de Turken gevangen zynde, die naem behouden heeft, alsmeede by zyne te rug komst in zyn Vaderlandt. — Dit is seeker en blykt uit de Historien, dat hy capitain is geweest onder de naem van HERPERT TROMP, 'over een schip van oorlog, ten dienste der geunieerde Provintien, en selfs al in de vermaerde zeeslag voor *Gibraltar*.

De tweede van deeze dapperen mannen, is geweest: CORNELIS TROMP, zoon van MAERTEN HERPERTZE, en DYNA DE HAAS; een waerdig opvolger in zynes vaders uitmuntende deugden, en dapperheeden, en in de Historien van ons land meede genoeg bekent, en wiens leeven beschreeven is.

Ik kan dierhalven niet nalaten, van hier in passant aan te teekenen, van met verwondering in het *Groot Algemeen Historisch en Genealogisch Woordenboek van* LUISCIUS onder de letter T gesien te hebben, dat dien loontrekkende schryver, deezen bovengemelde MAERTEN HERPERTZE TROMP, aldaer stelt van een slegten afkomst te zyn, dog het is hem wel te vergeven, want hy seekerlyk toen hy dat schreef, met zyn gedagten al soo seer gedwaelt sal hebben, als maer al te droevig in het eynde van zyn leeven tweemael gebleken is (*), want had Hy de Historien (met welke Naem den Tytel van syn Boeck praelt) ingesien, soude hy soo *een* man, wiens vader reeds een schip van oorlog gevoert hadde, niet gezegt hebben van een slegten afkomst te zyn, of soo genoome moet men in die tyden, slegte Luyden tot zulke aanzienelyke ampten en den dienst van het Landt gestelt hebben, als meede in de Regeeringen van Steeden, waer in de VAN DER WELLEN op verschyde plaetsen geweest zyn, gelyk hier na volgen zal; daer by heeft dezen Grooten Admirael drie vrouwen gehad, van gedistingeerde Familien, als van DE HAAS, ARCKEBOUT en TEEDINGH VAN BERCKHOUT. Maer genomen dat de naem en Famille van dien dapperen Zeeheld, door dien loontrekkende schryver eens verklynt konde worden, dat onmogelyk is, als by Luyden van verstant en Fatsoen al te wel bekent, soo is de vraag wat beter is: een man door Deugden en Heldendaden Groot, en van Koningen en Princen geliefť en ge-eert en met Lelien en Roosen in zyne wapenschildt verciert geworden, dan een Man van Illustre afkomst die door lafhartigheid zyn geboorte versaeckt, waervan wy maer al te veel slegte exempelen ondervonden hebben; myn besluyt is dan dat dien schryver seer slegt geinformeert is geweest, niet alleen in deese, maer in andere familien waerlyk van geringe afkomst, en die door hem heemelshoogte verheeven syn. Maer 't Geld dat Stom is, maekt recht dat krom is".

A. A. A.

(*) Op welke dwalingen wordt hier gezinspeeld?

Soutenelle (*Bijbl.* bl. iv, 1, lxxi). Daar tot heden nog niemand bij dit onderwerp VAN BEVERWYCK's geschriften heeft aangehaald, wil ik nu ook daarop de aandacht vestigen, en wel op het *Register* van zijne *Schat der Ongesontheyt*, in voce *Zautenelle*. Daarover toch wordt op verschillende plaatsen als over een geneesmiddel gesproken, doch bl. 31 van het Boek zegt VAN BEVERWIJCK: de »*Zoutenelle* ofte *Zeewinde* (die mede een geslacht van *Kool* is, en hier te lande, insonderheyt in *Zeelandt* aan de duynen en aan strand wast) als ook de *Zeeporceleyne* werden van LEVINUS LEMNIUS, eertyds Geneesmeester tot *Zierikzee*, in syn 2 Boek van de *Verborgene Wonderen der Nature* op 't 17 Capittel, seer gepresen om de Dronkenschap te wederstaan, wanneer zy tot Salaet bereid vooraf gegeten werden enz. enz."; de *Zeekool* of *wilde Zeekoole*, waarvan op bl. 113 van hetzelfde werk, wordt door hem onderscheiden van de »*Zeewinde* ofte *Zautenelle*", ook op diezelfde bladz. vermeld.

V. D. N.

Doodstraf door trouwbelofte voorgekomen (*Nav.* I.; bl. 348; II.; bl. 238, 239, 240; *Bijbl.* bl. xxxv). Bij al het aangevoerde laat ik, om hare zeldzaamheid, ook deze geschiedenis volgen:

»Men heeft hier tot *Amsterdam*, een Borger gehad, die by de vyandt gevangen en ter doodt veroordeeldt was; maar hy wierd, toen hy op het schavot quam, van een jonge dochter, hoewel hy een gehuwt man, doch buiten heur weten, was, verbeeden. Deshalven hy haar in 't openbaar heeft getrouwt, houdende, met twee huys-vrouwen, verscheyden jaren seer vreedig huys".

Zie: *Wintersche Avonden of Nederlandsche Vertellingen enz. door* JACOB VIVERIUS, *eerst*

onder de naam van PHILOLOGUS PHILIATROS *à Gauda vergaderd en beschreven*, *enz.* Amst. 1665, *in*-12°., bl. 476. C. KRAMM.

Doodstraf door trouwbelofte voorgekomen. In het *Fivelingoër* en *Oldampster Landrecht*, Dl. IV, § 37, bl. 59, *Dockum* 1841, vindt men de navolgende Wetsbepaling in het oud-Friesch; aldus door mij vertaald:

»Dit is regt. Wanneer men eenen dief vat en men hem brengt aan de Weer (het geregt) en leidde hem om den werf (geregtsplaats) en men hem biedt te lossen, en men hem dan niet lossen wil, dan veroordeele men hem zijnen hals. Daarna mag eene voogdelooze maagd (ongehuwde vrijster) hem lossen, zoo zij hem tot een voogd kiezen wil (tot echtgenoot nemen) of, eene weduwe mag hem lossen, die uitgeboedeld is, door den echt. Aldus mag hij zijnen hals behouden".

Dit laatste was in het geval, dat zijne vrienden voor hem niet wilden betalen, en zijnen hals lossen, wanneer die betaling door eene van deze twee vrouwen geschiedde, onder voorwaarde, dat zij hem trouwen wilden, en trouwden. Het werd er dan voor gehouden, dat de vrouw den hals van haren man loste. Zie: WIARDA, *Ostfr. Geschichte*, III B. 10 Buch, 2te Abschnitt, § 13; SCHOT., *Beschr. d. Heerl. v. Friesl.*, bl. 125; voorts NAV. II.; bl. 240, 241, alwaar de aanhalingen onnaauwkeurig zijn. D. H. H.

Oud Hollandsche Volksliedjes (*Nav.* I.; bl. 348; II.; bl. 244, 290). In de beantwoordingen der vraag van J.N.Q. vind ik geen gewag gemaakt van het werk van ADR. VALERIUS, *Nederlandtsche Gedenckclanck*, uitgegeven te *Haarlem*, in langw. 4°., A°. 1626. Het behoort toch ongetwijfeld tot die soort van liederen, waarvan de beantwoorders spraken, al zijn ook de exemplaren thans *zeldzaam* geworden, en al is daardoor welligt het boek minder bekend.

VALERIUS was Schepen en Raad te *Veere* in *Zeeland*, Deken van de kamer van Rhetorica, en overleed in 1625, waarop zijne erfgenamen bovengenoemd werk voor hunne rekening lieten drukken. Het bevat de *Voornaamste Geschiedenissen van de* 17 *Nederl. Prov. sedert den aenvang der Inlandsche beroerten tot* 1625; *is versiert met aerdige figuerlicke platen*, van welke die op bl. 210 dikwerf wordt gemist, of de plaats ledig is gelaten; zij stelt den *Hollandschen Leeuw* voor, met de 7 pijlen in den klaauw, en het uitgetogen zwaard opheffende, terwijl hem de olijftak des vredes door SPINOLA wordt aangeboden, en de Paus, op zijne knieën gevallen, de overige pijlen, zijnde de Provintiën onder het Spaansche gebied, vergadert, en een Kardinaal, naast hem, bezig is aan een der pijlen van den leeuw te trekken; voorts een Jesuiet en eenige Spanjaarden, met stroppen gereed om den *Nederl. Leeuw* te vangen; nog bevat het *Stichtelyke Rimen en Liedekens*; *De Liedekens* (*meest alle nieu zynde*) *gestelt op Musyck-noten en elck op een verscheyden vois*, *beneffens de Tablatuer van de Luyt en de Cyther*; vooraan vindt men er de *Tafel* in van de *Stemmen ofte Voysen* in het boek begrepen, waaronder *Almanden*, *Pavanen*, *Fransche Voisen*, *Engelsche en Italiaensche Stemmen.* Uit een en ander mag ook de staat der *Toonkunst* in dien tijd blijken, gelijk de Heer DE WIND teregt heeft aangemerkt. Zie *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.*, Dl. I, bl. 485. WITSEN GEYSBEEK, *B. A. C. Woordenb.*, zegt dat de menigte van koppelwoorden, in dit werk voorkomende, getuigt van de buigzaamheid der Hollandsche taal. V. D. N.

Oud Hollandsche Volksliedjes. Bij deze gelegenheid verzoek ik bescheidenlijk een woord te mogen inbrengen betreffende eenige aanmerkingen over mijne *Proeve van Nederl. Volkszangen.*

Toen Dr. F. A. SNELLAERT, in zijne bekroonde prijsverhandeling *over de Nederlandsche Dichtkunst in België*, Brussel 1838, schreef, dat die Proeve veel te wenschen overlaat, deed die korte afkeuring mij minder leed, omdat ik, mij zelven van het onvolkomene van mijn arbeid bewust, die slechts als eene *Proeve* in het licht zond, en het duidelijk was, dat de Heer S., zoo al niet enkel op gezag van anderen sprekende, haar hoogst oppervlakkig had ingezien, daar hij ze te *Amsterdam* uitgegeven zegt te zijn. Meer van belang acht ik het oordeel van den Heer WOLF, over *Volkszangen*. Het kan zijn dat ik het charakter »des Volksliedes", zoo als deze het zich voorstelt, »nicht fest zu stellen wüszte", maar, indien ik daartoe gebragt heb »*viele* Gedichte welche auf jenen Namen nicht den mindesten Anspruch machen können", dan twijfel ik of hij niet misschien sommige in het *Overzigt* aangehaalde regels heeft beschouwd als tot de *Proeven* behoorende, die daarna volgen; b. v. deze uit LUYKEN, *op 't hoogste van den nacht* (bl. 53), die uit PLUYMER (bl. 65 en 66), omtrent welke ik toch uitdrukkelijk aanmerkte: »men gevoelt dat het de eigenlijke toon niet is van den zegezang in den mond des volks" (bl. 68). Ik voegde daarbij (bl. 83): »Verandert de smaak des volks en de geest des tijds, dan vlugt het lied van de lippen". — »Ziedaar de reden dat voortreffelijke gezangen geen volksliederen zijn geworden". Maar zal men daarom beweren dat het *op de lippen blijven* of *daarvan vlugten*, het echte kenmerk zij van het *Volkslied?* Was, b. v., de *Rondedans op de geboorte van* PHILIPS II, van MATTHIJS DE CASTELEYN (*Overzigt en Proeven*, bl. 29 en 105) geen Volkslied? hoe jammerlijk ook, in volgenden tijd, die toegejuichte den volkszin logenstrafte en wreedaardig mis-

kende. Ik zoude daarom zulk kenmerk voor hoogst onbepaald houden, en dat het somtijds hoogst moeijelijk, ja bijna onmogelijk moet zijn, stukken van vroegeren tijd *daaraan* te toetsen, en *daarom* al of niet onder de Volksliederen te rekenen. Maar nu wenschte ik gaarne duidelijk omschreven te zien: *Wat is Volkslied?* en daartoe doe ik de volgende vragen:

Wat verstaat men, in dezen zin, onder *het Volk?*

Gens=Nation= de door afkomst en instellingen vereenigde landzaten?

Populus=Peuple= de inwoners en verblijfhoudenden?

Plebs=Populace = 't *Gemeen*, de geringe stand?

Wat verstaat men door *Liederen?* 't gene *gezongen* wordt?

Wat door *Volksliederen?* 't gene het *volk zingt?* Derhalve 't gene gezamenlijk en openbaar wordt gezongen?

Behooren *Kerkliederen* (*Hymnen*) niet tot het volksgezang?

Zijn *Triumf-* en *Feestzangen* (*Chants*) geen volksliederen?

Behooren *Gezelschaps-liederen* (*Chansons*) niet tot het volksgezang?

Wat is *Refrain?* Komt het niet van *referre*, opzeggen; en verschilt het, 't en ware om het niet of minder gemoduleerde, van het *recitatief?* Immers zijn het de herhalings-regels van elk »couplet d'une *chanson*, *ballade*", enz. L. J.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Bijbl.* bl. ix, xxii, xlviii, lxxi, xciii); *De togt naar den Keulschen Wijnkelder*. Op een avond waren eenige handwerkszellen bij den haard gezeten. Enkelen hunner beroemden zich, dat zij, op zeer onkostbare wijze, den besten wijn konden magtig worden, die er op de wereld gedronken werd. De jongste van den troep, HANS geheeten, wilde het maar niet gelooven. »Ei", riep GOVERT, een der bluffers op zijne kunst, »de zaak is gemakkelijk; zie hier een mengsel: daar doopt gij maar de vingers in en zegt: *Over struik en over heg te Keulen in den wijnkelder*. Wij zullen het maar eens proberen". Zoo gezegd, zoo gedaan. Het lustige volkje, HANS uitgezonderd, volgde het voorschrift van GOVERT en waren plotseling door den schoorsteen verdwenen. HANS, die het eerst had willen afkijken, dacht: »Dat gaat je achterna", en met doopte hij de vingertoppen in het wonderlijke vocht. Maar helaas! de goede HANS had de formule vergeten en sprak: *Door struik en door heg te Keulen in den wijnkelder*. Arme HANS! Hij kwam er wel, maar hoe! De kleêren aan flarden en het vel van aangezigt en handen afgescheurd. En toen hij, meer dood dan levend, zich in den wijnkelder bevond, werd hij op eens door forsche handen aangegrepen, terwijl hem de woorden in het oor galmden: »Daar heb je nu dien schavuit, dien dief, die onzen kostelijken wijn heeft opgedronken!" HANS werd naar de gevangenis gebragt en, als zijn tijd nog niet om is, zit hij er nog. — *Uit den mond van zijn tuinbaas afgeluisterd door*

SCIOLUS.

Verbodschrift tegen de Jezuïeten (*Bijbl.* bl. xxxvi, lxxii). De *Plakaten, Resolutiën* en *Reglementen tegen de Jezuieten*, eene belangrijke collectie, waaronder vele originele stukken, zijn gekocht, gelijk men mij zeide, voor het *Seminarie te Warmond*, door den makelaar VAN OGTROP, op de veiling tegenwoordig.

V. D. N.

Caspar van den Ende (*Nav.* II.; bl. 2,305—307, 330; *Bijbl.* bl. xxiii, lii). Uit de Registers der *Evang. Luth. Gemeente* te *Rotterdam* deel ik gaarne het volgende mede:

Den 20sten Maart 1639 staan als ondertrouwd ingeschreven: JASPER VAN DEN ENDE, van *Amsterdam*, en SARA BATENS, van *Zwol*. Uit dit huwelijk zijn minstens *zeven* kinderen geboren, want van zoo velen vind ik den Doop aangeteekend: namelijk:

6 *Oct.* 1640. CAROLUS;
6 *Aug.* 1642. HENDRICUS;
7 *Julij* 1647. CAROLUS.

Bij den Doop dezer kinderen luidt zijn voornaam JASPER.

4 *Januarij* 1651. JUDITH;
13 *October* 1652. CASPARUS;
5 *Maart* 1656. SARA;
2 *Maart* 1659. ELIZABETH.

Hier luidt zijn naam CASPAR of CASPARUS, in 1656 en 1659 met voorvoeging van M. of Mr.

Onder de Doopgetuigen komen voor:

6 *Oct.* 1640. MARIA VAN DEN ENDE, wonende te *Amsterdam;*
7 *Julij* 1647. VAN DEN ENDE, de grootvader;
4 *Jan.* 1651. VAN DEN ENDE;
5 *Maart* 1656. JOHANNES VAN DEN ENDE en zijne vrouw.

Onder de nieuw aangekomen leden staan:

24 *Dec.* 1636. JAN VAN DEN ENDE;
5 *April* 1640. SARA VAN DEN ENDE;
11 *April* 1648. MAERTEN VAN DEN ENDE, de jonge.

Voor den bouw eener nieuwe kerk, in 1651, schreef CASPARUS (sic) VAN DEN ENDE, met eigene hand, voor *f* 20.— in.

In het Register der *Contribuanten*, die in Sept. 1658 beloofden jaarlijks eene zekere som tot onderhoud van de kerk te geven, wordt zijn naam niet gevonden.

Uit een en ander maak ik op:

1°. Dat er geen twijfel aan is, of JASPER en CASPAR is dezelfde;

2°. dat de naam zijns vaders MAERTEN VAN DEN ENDE (de Oude) zal zijn geweest;

3°. dat JASPER reeds te *Amsterdam* belijdenis van geloof afgelegd; geen prijs op de overschrijving van zijn kerkelijk lidmaatschap gesteld; en alles zal vermeden hebben, wat aanleiding kon geven om hem in den Kerkeraad benoembaar te maken;

4°. dat het huisgezin zijns vaders reeds in 't begin van 1636 van *Amsterdam* herwaards zal zijn gekomen;

5°. dat hij *twee* broeders (JAN of JOHANNES en MAERTEN) en *twee* zusters (MARIA en SARA, van welke de eerste te *Amsterdam* was gebleven of derwaards teruggetrokken) zal hebben gehad;

6°. dat FRANCISCUS VAN DEN ENDE, die den 27sten Nov. 1674 te *Parijs* werd opgehangen, geen *zoon* van CASPARUS kan zijn geweest;

7°. dat de genoemde FRANCISCUS en de leermeesteres van SPINOSA alleen zijdelings tot CASPARUS' maagschap behoord kunnen hebben, — wat zeer ligt zijn kan. De VAN DEN ENDE's behooren toch in mijn oog tot de Lutherschen van *Antwerpen*, die, toen de stad in 1585 aan PARMA was overgegaan, om der godsdienst wille naar de Noordelijke Nederlanden overkwamen, en die veelal eenige maagschap, 't zij *Roomsch* of *Onroomsch*, achterlieten.

Waar Mr. CASPARUS gewoond hebbe laat zich, hoewel alleen bij gissing, opmaken. In het *Register der Leden* staat 13 Dec. 1643 ingeschreven: JOACHIMUS PUTTER, van *Nieucoop* in *Zweden* »tot de franse Mr̄. in de *Lomb̄. straet*"; en 28 Maart 1652: TRYNTJE JANS, van *Mengede*, in 't land van der *Marck*, wonende »tegen over Mr. VAN̄ ENDE int steegje". Verbinden wij toch slechts de beide aanteekeningen, dan laat zich die woning bijna aanwijzen. Wij hebben in de *Lombardstraat* slechts naar dat *steegje* te zoeken. *Speksteeg* of *Botersteeg* kan 't niet geweest zijn; want dan zou de vrouw opgegeven hebben, dat zij naast de *Boterwaag* (thans *Vleeschhal*) woonde. *Meent*, *Kalverstraat* en *Doelstraat* komen in geene aanmerking. Er schieten ons slechts over *Wildezeesteeg* (die evenwel te afgelegen is,) *Klaversteeg*, (die men bezwaarlijk een *steegje* kan noemen,) en......

Tot hiertoe had ik geschreven, toen ik, mij den naam van het bedoelde steegje niet herinnerende, ophield, om dien bij de eerste gelegenheid te onderzoeken. Ik kwam, en zag, — maar 't droeg geen naam. 't Was en bleef dus slechts — een *steegje*. Kon ik nu maar van het een of ander huis daartegenover een ouden grondbrief opdelven! Ik wilde 't beproeven, en begon met Wijk 8, N°. 89 naar de nieuwe wijkverdeeling. Ik deelde den eigenaar, zelf op de bovenwoning woonachtig, de reden mijner komst mede. Hij bezat niet, wat ik wenschte; achtte zijne woning, zooals die althans tegenwoordig is ingedeeld, voor eene school ongeschikt; maar had toch de vriendelijkheid, mij te doen opmerken, dat er in 't kalf boven zijne deur, dat blijkbaar van oude dagteekening was, een paar pennen stonden uitgebeiteld. En waarlijk, toen ik buiten kwam en opzag, — daar lagen twee pennen kruisselings over elkander; en eene kroon daarop; en een blazoen daarachter; en op dat blazoen las ik: DE PENNEKONST. Verder ben ik niet gegaan. Dáár moet een *schoolmeester*, dáár moet VAN DEN ENDE gewoond hebben.

S. J.

Bijbel van Deux Aes (*Nav.* II.; bl. 23, 366 *Bijbl.* bl. xxvii, xxxix). Bij al het aangevoerde over de ware beteekenis van de beruchte Bijbelkantteekening, moet ik vragen: waarom men de meening van LE FRANCQ VAN BERKHEY, (*Natuurl. Historie van Holland*, Dl. III, St. V, bl. 1433) niet uitéén heeft gezet en zijne gevoelens medegedeeld over de gemeenzame benamingen in de zamenleving, welke uit het dobbelspel zijn ontleend? Deze toch kunnen aanleiding gegeven hebben tot die beeldspraakige noot; immers, na haar te hebben aangehaald en toegelicht, laat hij er dadelijk op volgen:

»My is, met betrekking tot deeze en soortgelyke benaamingen der kansworpen, in handen gekomen, een oud Hoogduitsch versje van zekeren HUG VAN TRUMBERG; 't welk ik, als hier niet ongepast, in verstaanbaar Duitsch nagevolgd, nog zal mededeelen: het gaat over de meeste gooien der Dobbelsteenen, en luid na genoeg aldus:

Cincken quaters aesen
Maeckt hongherige baesen.
Van cincken quaters dryen
Sit meinigh een te schreyen.
Van cincken quater deux
Word raedeloose heus.
Van quaters troijen cincken
Moet menich water drincken.
Van cincken troijen quater
Treurt dickwil Moeder en Vader.
Van cincken quater deux en ses
Moet MEYE, LUCKART en AGNES
Onberaden blieven, als men 't lange doet,
Zoo God Vader niet erbarme, en haar behoed".

Een exemplaar van den genoemden bijbel van 1599, bij JAN PAEDTS JACOBSZ, te *Leyden* gedrukt, wordt door mij bewaard als een der schoonste letterdrukken, dien ik immer van dien tijd heb gezien.

C. KRAMM.

Adriaan Banckaert (*Nav.* II., bl. 24). In het geslachtregister der familie CAU, mij ter inzage verstrekt, is de sterfdag van den Admiraal BANCKAERT niet opgeteekend. Daaruit blijkt echter, dat hij den 24sten Februarij 1671 gehuwd is met JOHANNA CONSTANTIA CAU, weduwe van SAMUEL BISSCHOP—in leven

Schepen en Raad te *Vlissingen* — dochter van BONIFACIUS CAU en JOHANNA INGELS. Zij is vermoedelijk geboren in 1633, overleden den 13den November 1692 en begraven bij haar tweeden echtgenoot, in de *Oude Kerk* te *Middelburg*. Als moeder van den Luitenant-Admiraal wordt in dat register opgegeven AGATHA MAASSE. Nog vindt men daarin vermeld: ADRIAEN BANCKAERT, gezegd VAN TRAPPEN, den 17den Januarij 1674 gehuwd met CORNELIA CAU, weduwe Mr. WILLEM VAN VRIJBERGHE, en dochter van IMAN CAU en L. S. DE WEERD.

Door vriendelijke mededeeling kan ik echter aan P. FRET berigten, dat de Admiraal BANCKAERT den 22sten April 1684 is overleden, blijkens het volgende extract uit het doodregister der *Oude Kerk* te *Middelburg:*

BEGRAVEN IN MAY IN D'OUDE KERCKE.
gestorv.
22 April — 1 May — ADRIAAN BANCKAART — W en 4 q.

De letters W en 4 q. zullen welligt aanduiden dat het wapen met 4 kwartieren in de kerk is opgehangen. φ^2—φ.

Sterfhuisgebruiken (*Nav.* II.; bl. 24, 371—373; *Bijbl.* bl.xiii). »In Vlaenderen ligt voor het huis, waerin zich een lyk bevindt, *een kruis gevormd uit vier bundels stroo*, die in het middel met eenen steen vastgelegd zyn. Is de gestorvene persoon een jongman, dan ziet men *palmtakken*, is het een meisje, *rosmaryn* op het stroo; is het eene dienstmeid of een dienstknecht, dan ligt er maer een halven steen op. In eenige gewesten wordt het stroo na de uitvaert *verbrand*.

Te *Turnhout* staet eene *kaers* in de vensterkens boven de deur, zoo lang het lyk in huis is.

In de omstrekken van *Brussel* ziet men een *zwart vaendel* met een doodshoofd daerop geschilderd aen de deur staen. — *Uitvaert der Adelyken*. By den lykdienst is den grond der geheele kerk met *stroo* bedekt". — *Wodana*, bl. 105.

Spreekwijzen. Zoo gek als een pootjuin (*Nav.* II.; bl.24; III.; bl.8). Alhier (te *Sluis*) zegt men *zoo zot* of *zoo gek als een juin*, ook wel *zoo zot* of *zoo gek als een top* (tol), doelende alsdan op het *draaijen* van den tol, 'tgeen weer eene andere spreekwijs verklaart: *hij draait van gekheid*.

Opmerkelijk is 't, wat TUINMAN zegt van 't spreekwoord: *'t Is een Sint Juin.* »Dus", schrijft hij, »noemt men iemand om hem te schelden voor een schijnheiligen weetniet. Is die heilige, gelijk voorheen de goden der Egyptenaren, in den tuin gegroeid? Neen, hij is verscholen onder eene Franciskaansche kap. Het is broeder *Sint* JUNIPERUS, een der geliefdste medegezellen en volgers van den H. FRANCISCUS. Deze JUNIPERUS bedreef *drollige zotternijen* en *grillige fratzen*, waarom de eene hem voor een' grooten heilige, de andere, met meer reden, hem voor *een kwastigen nar* hield". Hij is *zoo gek als* JUIN of *als Sint* JUIN is welligt de oorspronkelijke zegswijze. J. H. VAN DALE.

[TUINMAN wordt ook door P. E. VAN DER ZEE aangehaald. Volgens hem zoude St. JUNIPERUS in den hemel de plaats bekleeden van den oproerigen LUCIFER. Men vergelijke de *Conformitates Scti Francisci* of *Sinte Franciscus Wyngaert*.]

Maansinvloeden (*Bijbl.* bl. xli, lxxiii). Ter voorkoming van misverstand zij het mij vergund hier mede te deelen dat, toen ik den schadelijken invloed der maan in de keerkrings-gewesten, waarvan *t. a. p.* bl. xli gewaagd wordt, weêrsprak, ik daarmede geenszins wilde ontkennen, dat de maan eenigen invloed op de weêrsgesteldheid uitoefent. Ik verhaalde slechts wat de ondervinding in die gewesten mij geleerd had, dat namelijk de *maneschijn* niet zulke noodlottige uitwerkselen heeft als men gelieft te vertellen. Aan verandering van het weder met nieuwe-, kwartier- of volle maan hecht ik weinig, en heb nooit bevonden dat daar eenige staat op kan gemaakt worden, maar het is mij dikwijls gebleken, en ik rekende als officier van de wacht er ook steeds op, dat de maan eenen oogenblikkelijken invloed op het weder uitoefent. Bij het opkomen der maan verdwijnen veelal de buijen van de lucht; daarentegen gebeurt het vaak dat zij, bij het ondergaan van dat hemelligchaam, zich zetten of doorkomen.

Bekend is de anecdote van den stuurman, die, eene bui aan de lucht ziende, den schipper vroeg of hij de bramzeilen ook bergen zoude. »Och neen!" was het antwoord, »de maan zal het wel opvreten", en de schipper begaf zich ter kooi. Zijne verwachting werd echter niet vervuld, de bui kwam door en de bramzeilen woeijen uit de lijken. Nu begaf zich de stuurman naar de kajuit en vroeg den schipper: »Kapitein, de maan heeft de bramzeilen reeds opgevreten; zullen wij haar de marszeilen ook doen opvreten of die bij tijds bergen?"

Het spreekt van zelve dat ik deze anecdote niet tot *staving* van mijn gevoelen omtrent de maansinvloeden mededeel.

EEN OUD ZEE-OFFICIER.

Rangnamen bij het leger. Verslag eener wapenschouwing onder Prins Willem IV. In het *Navorscher's Bijblad*, bl.lviii, komt H.T. terug op het antwoord, door mij ingeleverd op de vraag naar de *Rangnamen bij het leger*, II.; bl. 54, en geplaatst in DE NAVORSCHER, III.; bl. 28. — BILDERDIJK's uitgave van *de Geuzen* was, toen ik gemelde vraag beäntwoordde, niet onder mijn bereik, zoodat ik alleen op mijn geheugen moest afgaan, bij 't noemen van FREDERIK HENDRIK als den Stadhouder, aan wien het bewuste verslag eener wapen-

schouwing werd aangeboden, waarin geenerlei basterdwoord voorkwam. Ik zie thans uit *de Geuzen*, *Vaderlandsch Dichtstuk* (uitg. BILDERDIJK) *Amst. bij* ELWE *en* LANGEVELD, 1785, in II Deelen (met doorloopende paginering) bl. 278 verv., dat inderdaad Prins WILLEM IV de bedoelde Stadhouder is. — De noot, ingelascht in den *zesden zang*, ter regtvaardiging van 't gebruik der onduitsche woorden *front* en *flanken*, is afkomstig van Jhr. O. Z. VAN HAREN zelven, maar door BILDERDIJK vermeerderd. Gaarne voldoe ik hierbij aan den wensch van H. T., om gemeld verslag over te brengen in eene taal, die voor den gewonen lezer verstaanbaar is.

Volge eerst het stuk zelf: daarna de overzetting.

»Kort daarna vroeg Zijn Hoogheid op een morgen aan het ontbijt: Wie zal mij nu eens in zuiver Nederduitsch zeggen, wat ik gisteren morgen verricht heb? Iemand gaf hem dit over: — Zijn Hoogheid op Saturnusdag, den vierden van Wiedemaand in de Klootslaandersbaan aan het voorhoofd van de Beheersching Hollandsche Bewaarders, gesteldheid gevat, en den Algemeenen VAN DER DUIN naast zich hebbende doen plaatsen, zag eerst de oefening, en gaf, na dezelve, geschiktheid aan eenen van deszelfs Hulpelingen Algemeen, om aan den Pilaarleider te zeggen, dat hij aan den Grooteren bevelen zoude, om het veldslagsgewijs geregelde zeker getal gewapende geöefende krijgslieden te doen handwerken. De Grootere snelde terstond op eene groote evenredige huppeling van de twee voorste en achterste voeten van zijn paard naar den rechtervleugel, en liet door een' Lichaamlijke met zes, aan welke men stuivers geeft, erkennen een Losmaking Draken van 't Lijf-zeker getal ruiterij, zich in 't Bosch toonende, en, wederbrenging ontfangen hebbende, dat de Draken vlugwaakzaam waren, deed hij die met levendigheid belasten door den Bediening hebbende van 't houten paaltje met een kluwen IJzeren bal met buskruid gevulde werpers van die verdeeling; waarmede de werkingen begonnen en voortgingen, totdat zij eindigden door eene algemeene ontlasting: bij welke gelegenheid een Herwijzersch ô Heer lichtelijk wierd gekwetst door een uitvinding in Biscaaje, welke hem op den voet viel. Vervolgens keerde Zijn Hoogheid terug naar zijne zodanige huizinge als door Gezanten bewoond worden, in 't Voorhout; verzeld zijnde door den Vierendeelmeester Algemeen BURMANIA, den Stedehouder Bevelhebber, den Geloovigen Schrijver, eenen Engelschen Gelijken met den Hoosband, den Voorzitter van 't Amptgenootschap van Saamgezonden Raden, en eenen Zeeuwschen Bewindhebber van het Makkerschap van de Bouwstad van Issequebo".

Twee of drie uitdrukkingen bleven mij duister; ik heb ze met een vraagteeken aangeduid. Maar men zal niet ver af zijn van den bedoelden zin, wanneer men 't aldus leest:

»Zijne Hoogheid op Zaturdag, den 4den Junij, in de maliebaan aan het front van het Regiment Hollandsche Gardes post gevat en den Generaal VAN DER DUIN naast zich geposteerd hebbende, zag eerst de exercitie, en gaf, na dezelve, order aan eenen zijner Adjudanten Generaal, om aan den Colonel te zeggen, dat hij den Majoor commanderen zou, om het exercitie-bataillon te doen manoeuvreren. De Majoor galopeerde terstond naar den regtervleugel, en liet door een Corporaal met zes soldaten recognosceren een Detachement Dragonders van de Garde-du-corps, in 't Bosch paraderende, en rapport ontvangen hebbende, dat de Dragonders au qui vive waren (?), deed hij die met levendigheid (?) chargeren door den Officier van het peloton grenadiers van die divisie, waarmede de manoeuvres begonnen en voortgingen, totdat zij eindigden door eene generale décharge: bij welke gelegenheid een Remonstrantsch Dominé ligtelijk werd gekwetst door een Biscaïen, welke hem op den voet viel. Vervolgens keerde Zijne Hoogheid terug naar zijn Hôtel in het Voorhout, verzeld zijnde door den Kwartiermeester Generaal BURMANIA, den Luitenant Commandant, den Secretaris (?), eenen Engelschen Pair met den Kouseband, den President van het Collegie van Gecommitteerde Raden en eenen Zeeuwschen Bewindhebber van de Compagnie van het Etablissement van Issequebo".

CONSTANTER.

Goejanverwellensluis (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 37; *Bijbl.* bl. lxxiv). De *Goe-Jan-Verwellen-Sluis*, een klein uurtje van *Oudewater* liggende, ontleent den naam van eene sluis, dus geheeten naar de gewoonte, voor eeuwen bestaande, dat de vrouwen hare mannen op de haringbuizen, die van *Oudewater*, langs den *Yssel*, naar zee voeren, tot die sluis vergezelden, en hen daar verlieten met de woorden: *Goe* JAN *Vaarwel.*

P. E. VAN DER ZEE.

De familie Back, Backx, Bacx of Bax (*Bijbl.* bl. lix, lx). Hierbij geef ik iets uit mijne aanteekeningen betreffende JOHAN, PAULUS en MARCELIS of MARCELLUS BAX.

JOHAN, PAULUS en MARCELIS BAX blijken mij kleinzonen geweest te zijn van Jonkheer JOHAN BAX van *Schoonvorst*, Ridder van de kapel van *St. Joris*, die van 1494—1498 Burgemeester van *'s Hertogenbosch* was, en bij wien in den jare 1511 de Landvoogdes MARGARETHA, bij gelegenheid dat zij de stad kwam bezoeken, haren intrek nam; — tevens was hij Heer van *Rosmalen* en stichtte aldaar in

1505 het klooster van *St. Anneburg*, waarvan zijne zuster de eerste Priorin was; ook was hij Heer van *Asten* en aan de BREDERODE's vermaagschapt.

Hier volgen de zonen van Jonkheer JACOB BAX, die in 1568 Raad en Ontvanger der Beden van Braband te *'s Hertogenbosch* en in 1587 Rentmeester in het kwartier van *'s Hertogenbosch* was.

JOHAN BAX was de oudste der drie broeders, die de Nederlandsche ruiterij tot sieraad verstrekten. Hij was gehuwd aan MARIA, eenige zuster van Jonkheer JAN VAN HUCHTENBROEK, eene der schoonste jonkvrouwen van het land. In het jaar 1578 werd hij door Prins WILLEM I tot Gouverneur van *Heusden* aangesteld, en schijnt tot in 1584 in die betrekking gebleven te zijn. In dat zelfde jaar was hij bij de plegtige begrafenis van gemelden Vorst te *Delft* tegenwoordig, en geleidde daarbij het *achtste* paard, behangen met de banieren en de wapens van *Oranje*.

In de maand Junij van het jaar 1586 was hij lid van den krijgsraad, die den ongelukkigen Heer VAN HEMERT ter dood veroordeelde. In 1587 vinden wij hem als Gouverneur van *Muiden*, welke plaats hij behield voor LEICESTER.

In 1592 werd hij ter versterking van het leger der Staten met zijn Kornet aangenomen; en in 1600 was hij tegenwoordig bij den slag van *Nieuwpoort*, bij welke gelegenheid hij het bevel voerde over een gedeelte der ruiterij van de hoofdarmée, en met zijn broeder MARCELLUS de Spaansche ruiterij tot binnen de stad dreef.

PAULUS en MARCELLUS BAX. — Daar de Ed. M. H. Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden den 26sten Julij 1581 overeengekomen waren en bepaald hadden, niet alleen eenen defensieven, maar ook eenen offensieven oorlog te voeren tegen den Koning van Spanje: zoo deden zich, dien ten gevolge, terstond vele moedige landzaten op, die den Staten hunne hulp aanboden, ten einde die landen van het juk der Spaansche dwingelandij te helpen bevrijden. Onder de Edelen, die geheel uit liefde voor het vaderland en op eigen kosten dienden, bevond zich het edele broederpaar PAULUS en MARCELLUS BAX, die bereids sedert het jaar 1576 onder den Heer VAN IMMERZEEL op gezegde wijze de wapenen ter verdediging des vaderlands gedragen hadden, tot dat eindelijk in 1582 MARCELLUS volmagt van den Hertog van *Alençon* verkreeg, om eene compagnie ruiterij tot de dienst van den lande op te rigten. MARCELLUS gaf echter, om bijzondere genegenheid voor zijn ouderen broeder PAULUS, aan dezen het bevel van de compagnie over, zich vergenoegende dat hij er met hem het beleid over hebben zou. Daarop reisde de Ritmeester PAULUS BAX naar *Gent*, alwaar zich, sedert eenigen tijd, de voornoemde Hertog, alsmede de Prins van *Oranje*, bevond, ten einde van dezen de toestemming te erlangen, om zich te *Bergen op Zoom* te mogen vestigen, als zijnde deze plaats, naar zijn oordeel, het meest geschikt tot het bereiken van zijn doel. Die toestemming werd gegeven, en beiden beijverden zich hunne compagnie voltallig te maken, met welke zij den lande veel dienst bewezen, en op hunne verschillende togten niet weinig eer en roem behaalden.

PAULUS BAX heeft zich, benevens andere wapenfeiten, vooral roem verworven door zijn kloekmoedig gedrag gedurende het beleg van *Bergen op Zoom* in November 1588, en werd om die reden door den Gouverneur dier vesting, WILLOUGHBY, in naam der Koningin van Engeland, tot Ridder geslagen: tevens werd hij, benevens zijn broeder MARCELLUS BAX, van stadswege met een grooten vierkanten gouden penning, met het stads wapen en eenige woorden ter hunner eer, daarenboven met hunnen naam voorzien, begiftigd, welke eer hun nogmaals ten jare 1591 te beurt viel. Hij werd in November 1592 [1596?] aangesteld tot Gouverneur van *Bergen op Zoom*, welke betrekking hij bekleedde tot aan zijnen dood, voorgevallen in de lente van 1606, wanneer hij zijn roemvolle loopbaan als Gouverneur van *Bergen op Zoom* en de daaronder behoorende forten, alsmede van het kasteel van *Wouw*, eindigde. Zijn lijk werd in de Groote Kerk te *Bergen op Zoom* plegtig ter aarde besteld, terwijl men zijn graf met een prachtig mausolée versierde, welk mo eument echter — even als dat van MARCELLUS BAX — gedurende het beleg van 1747, met de kerk geheel en al is verwoest geworden. Zijne weduwe bekwam van dat beleg eene rente van *f* 600, en van stadswege eene jaarlijksche vereering van VIII Car. guldens vrij geld.

MARCELLUS BAX, heeft zich vooral door onderscheidene krijgsbedrijven in den 80jarigen oorlog beroemd gemaakt, en onder anderen in Mei 1604, toen hij gedurende het beleg van *Sluis* over 3 kompagniën ruiterij, als voorwacht des legers van Prins MAURITS, het bevel voerde, waarmede hij bij *Stampershoek* de ruiterij van DON LOUIS DE VELASCO, sterk 1500 man, versloeg. MARCELLUS werd den 27sten April 1606 door de Algemeene Staten en Prins MAURITS benoemd als opvolger van zijn broeder en ontslagen als Commissaris-Generaal van de Cavallerie. Hij is overleden in October 1617 en opgevolgd door VAN OLDENBARNEVELD van *Stoutenburg*.

[Het medegedeelde berigt schijnt grootendeels ontleend aan J. FAURE's *Histoire abrégée de la ville de Bergen op Zoom*, la Haye, 1761, waaruit ons ook V. D. N. zoo vriendelijk is geweest een uittreksel af te schrijven.]

Veliten; Pupillen (*Nav.* III.; bl. 78; *Bijbl.* bl.lxxvii—lxxx). De bemerking van B.B.B. omtrent het getal Bataillons bij de formatie van het korps *Veliten* in 1809 vastgesteld, is juist. Het korps zou bestaan uit een onbepaald getal Bataillons, maar elk Bataillon uit *acht* kompagnieën worden gevormd. Door dit laatste cyfer is de schrijffout ontstaan, die te regt de aandacht van B. B. B. tot zich heeft getrokken: — want het was toch te denken dat eene formatie van *acht* Bataillons Veliten buiten alle verhouding zou geweest zijn tot het leger van het toenmalige Koningrijk Holland; — te eerder, daar de Fransche Keizer aan zijne tienmaal sterkere krijgsmagt slechts acht Bataillons pupillen had toegevoegd.

A. A. A.

Engelsche dichtregelen op den Bijbel (*Nav.* III.; bl. 79). In het *Supplement* van het *Saturday Magazine* voor *Augustus* 1832, komen de opgegeven dichtregelen eenigsints anders voor; men leest aldaar:

Lines on the Bible by Sir WALTER SCOTT.

Within this awful volume lies,
The mystery of mysteries;
Happiest they of human race,
To whom *their* God has given grace,
To read, to fear, *to hope,* to pray,
To lift the latch, to force the way; —
And better had they ne'er been born
Than read to doubt, or read to scorn.

φ^2—φ.

Stamboek van Johanna Koerten Blok (II.; bl. 119, 141; III.; bl. 107). Ik wil beproeven iets aan N*** mede te deelen, dat ook hem welligt niet zal bekend wezen, namelijk, dat in 1766 te *Rotterdam* uit de nalatenschap van het kabinet van MICHIEL OUDAAN zijn verkocht: de *Stamboeken* van Jufvr. JOHANNA KOERTE, »waarin konstige teekeningen, fraaije pourtraiten en Miniaturen, Spreuken en Handschriften van Vorsten, Geleerden, en andere voorname Mannen; voorts de *Konstige Schaarkonst*, door dezelfde Jufvr., in Lysten tusschen Spiegelglazen"; — tot de *eersten* behooren *zes Konstboeken*, voorkomende bl. 116 van den *Catalogus*, onder Lett. G. G. tot L. L., in welke laatstgenoemde men eenige stukken zal aantreffen van de beroemde Snykonst van JOHANNA KOERTEN BLOK. De Nos. 60—69, op bl. 169, 170, bevatten *tien* stuks Snykonst van JOHANNA KOERTEN, Huisvr. van wylen den Heer ADRIAAN BLOK; van dezen vindt men *drie* stuks op eene verkooping in 1779, alsmede geveild te *Rotterdam*, door de Vendumeesters LAURENS CONSTANT *en Zoon*, terwijl één van die drie stukken, voorstellende de *Roomsche Vrijheid*, als vrouwenbeeld zittende op een' troon, waarnevens de twaalf Keizers, ook nu nog in goeden staat voorhanden is.

V. D. N.

Geneesheeren bij de legers der Ouden (*Nav.* II.; bl. 119; III.; bl. 110). In tegenoverstelling van den beantwoorder op bl. 110, moet ik aanmerken dat het niet zeer moeijelijk is het bestaan van militaire geneeskundigen bij de Grieken aan te toonen. Een der duidelijkste bewijzen mag wel het gezegde van CYRUS tot zijn vader zijn, in de *Cyropaedie* van XENOPHON I. 6, § 15: »dat hij zelve gehoord en gezien heeft, dat er steden zijn, die, den gezonden staat harer inwoners behartigende, geneesheeren aannemen en dat de aanvoerders der legers, ten wille der soldaten, geneesheeren met zich voeren" (καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν στρατιωτῶν ἕνεκεν ἰατροὺς ἐξάγουσιν). Nog andere bewijzen geeft J. ROSENBAUM in zijne nieuwe uitgave van SPRENGEL'S *Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneikunde*, Th. I, S. 322, nota 34. Voorts herinner ik aan P. KERKHOVEN, *Diss. de Machaone et Podalirio primis Medicis Militaribus*, Gron. 1837; L. G. KÜHN, de *Medicinae Militaris apud veteres Graecos Romanosque conditione.* Progr. I—XI. Lips. 1821—1827. — Eene heldere, naar de bronnen, goed bewerkte schildering der geneesheeren in Oud-Griekenland, zal C. A. C. vinden in W. A. BECKER'S *Charikles*, *Bilder altgriechischer Sitte.* IIe Th. S. 89 ff. *Excurs zur achten Scene.*

Nopens de geneesheeren bij de legers der Romeinen is, zoo ver ik weet, nog niets beters en meer volledigs opgeteekend dan in HECKER'S *Geschichte der Heilkunde*, IIe Band, § 55. HAESER heeft in de nieuwe uitgave van zijn geschiedenis der geneeskunde (1852) niets nieuws bij 't werk van HECKER gevoegd, die overigens de gansche zaak zeer uitvoerig, en, behoef ik het wel te zeggen, zeer naauwkeurig heeft bewerkt.

ISRAËLS.

Verknochten (*Nav.* III.; bl. 77). Op bl. lxxxvii van het *Bijblad* voor 1853 maakt EEN SIEGENBEKIAAN aanmerking op het bezigen van de *onbepaalde wijs* van het werkwoord *verknochten*. De schampere toon dier aanmerking moet doen onderstellen, dat mijn veroordeelaar dat gebruik voor onverdedigbaar houdt, of liever, houden wil. Vermoedelijk zou dus een betoog over de aan onze taal bij during en herhaling der werking eigen nadruks-vormen (als: *trachten* van *tragen*, *zwichten* van *zwijgen*, *wrochten* van *werken*, *verknochten* van *verknoopen*), hoe overtuigend wellicht voor anderen, hier weinig afdoen. Tot mijn geluk echter kan ik het vonnis wraken met WEILAND zelven in de hand: of acht zich mijn heusche bediller soms nog niet voldingend te recht gewezen, wanneer hij in 't *Woordenboek* diens geachten schrijvers leest, dat VERKNOCHTEN en WROCHTEN *gelijkvloeijende bedrijvende* werkwoorden zijn, en wel in 't bezit eener *onbepaalde wijs?!*

G. K., Hz.

Geneesheeren bij de legers der Ouden (*Bijbl.* bl. cxii). De geschiedenis der Geneeskunde verspreidt, over het algemeen, omtrent dit onderwerp niet zeer veel licht. Wel weten wij uit het mythische heldentijdperk, ons door de voornaamste dichters der Oudheid bewaard, dat de Geneeskunde met de krijgs- en eeredienst den goden was aanbevolen, en dat men aan den geneesheer eene bijna goddelijke eer bewees, als hij in zijn persoon de hoedanigheden van vorst, soldaat en arts wist te vereenigen. Wij herinneren welke diensten MACHÄON en PODALIRIUS aan de gekwetsten voor *Troje* verleenden; met welk eene onderscheiding zij door de legerhoofden vereerd, hoe zij door de eerste bevelhebbers ontzien werden en welken invloed zij door de uitoefening hunner weldadige kunst, gedurende dit door HOMERUS beroemd geworden beleg, bekwamen. Nochthans hebben wij uit dezelfde bron de verzekering, dat zij niet te min, als legerhoofden hunner togtgenooten, in de gevaren van den strijd deelden.

Behalve dit getuigenis omtrent de beide zonen van AESCULAPIUS, leeren wij almede uit HOMERUS andere voorname legerhoofden kennen, die gekwetsten verpleegden. Wij zien ULYSSES den door PARIS getroffen DIOMEDES behandelen: PATROCLUS den pijl uit de dij van EURYPELUS door eene kunstbewerking wegnemen: PELAGON, SARPEDON verbinden enz.

Maar noch uit dit tijdvak, noch uit den vóór-trojaanschen tijd, om van PÆON, CHIRON, JASON, HERKULES enz. niet te gewagen, treffen wij eenige sporen aan van geneeskundigen, die uitsluitend in de legerkampen met de verpleging der gekwetsten belast waren. Alleenlijk weten wij, dat, bij de Oud-Grieken de strijders hunne gewonde makkers ondersteunden en verbonden, om daarna, dien pligt vervuld hebbende, wederom hunne wapens op te vatten en den vijand te bekampen.

Lang na den trojaanschen togt, treden wij, aan de hand van de geschiedenis der geneeskunde, den bloeitijd in der ASCLEPIADEN, waaraan de scholen te *Cos* en te *Cnidos* ten laatste hunnen oorsprong verschuldigd waren en de hersteller der geneeskunde, HIPPOCRATES, zijnen roem te danken had; waaruit evenwel niet blijkt, dat de priesters van AESCULAPIUS zich bij de legers voegden, of hunnen bijstand aan de gekwetsten op het slagveld verleenden; evenmin togen zij met hunne landgenooten in het strijdperk, doch verpleegden daarentegen de lijders, die zich naar de verschillende tempels van dien gevierden God begaven, met de meeste zorgvuldigheid. Misschien mag men met eenige waarschijnlijkheid gissen, dat de geneeskunde, ten tijde van PYTHAGORAS, uit de tempels naar de *worstelperken* overgaande en in de *gymnasien* beoefend wordende, een rijkdom van kennis inoogstte, welke den krijgvoerenden van veel dienst heeft kunnen zijn. Dit overgangstijdperk, waarin de *periodeuten* hunnen oorsprong namen, mag welligt ook geneesheeren gevormd hebben, die de legers, toen nog zonder huurlingen, maar alleen uit burgers bestaande, als hunne togtgenooten volgden, om daar hunne weldaden te verspreiden en de kunst te verrijken. Doch dit zijn slechts gissingen, die niet zonder eenigen grond zijn. Maar wanneer men daarentegen de plaats bij PLINIUS begrijpt, als hij zegt (Lib. 29, Cap. I): »*Sequentia ejus* (*Medicinæ*) *a Trojanis temporibus, mirum dictu, in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum. Tunc eam in lucem revocavit* HIPPOCRATES: dan kan ik mij om die reden met de verklaring der nieuwere historiographen over geneeskunde niet vereenigen, die kortweg beweren, dat de Grieken hunne veldartsen na eenen geleverden veldslag aanstelden, bezoldigden of uit de burgerartsen uitkozen (KÜHN, HECKER, LESSING, HAESER, ISENSEE). Dit kon eerst plaats hebben toen er in en na den Peloponnesischen oorlog vele huurlingen in de legers werden aangenomen.

In die lange reeks van jaren (van 1244 tot 430 vóór CHRISTUS) welke er tusschen den trojaanschen togt en laatstgenoemden oorlog verliep, vindt men bij geen schrijver of dichter der Oudheid eenig gewag gemaakt van heel- of geneeskundigen, die, van wege den staat, aan de strijders in de verschillende oorlogen van dien tijd zouden zijn toegevoegd. Eerst omstreeks A°. 356 (vóór CHRISTUS), heeft XENOPHON in den beroemden terugtogt aangeteekend, dat er acht geneesheeren werden aangesteld, om de gewonden te verplegen, welke de gevechten bij *Mespila* hadden opgeleverd. En welke geneesheeren waren deze? Voorzeker geen Grieken; want dewijl het uit de *Anabasis* niet blijkt dat zij tot de 10,000 behoord hebben, maar verre van *Griekenland*, in *Armenië*, bij die noodlottige gelegenheid, uit de omliggende dorpen zijn te hulp geroepen, zoo zullen dit meer dan waarschijnlijk *Perzen* of *Armeniërs* geweest zijn. Hiervoor pleit ook de bekende plaats uit de *Cyropaedie* van XENOPHON (*Lib. V*, *Cap. IV*), waarin het bewijs ligt opgesloten, dat de *Perzen* reeds werkelijk heelkundigen in hunne dienst medevoerden. Immers wij lezen daar, dat er, bij den mislukten togt op *Babylon*, een aantal gekwetsten gevallen waren, die door CYRUS met zijne bedienden en *Heelmeesters* opgenomen en tot in den laten avond verpleegd en verbonden werden, alzoo eene bijzonderheid omtrent de uitoefening der geneeskunde, welke te vergeefs bij de *Grieken* gezocht wordt.

De Grieksche strijdmakkers zullen dus waarschijnlijk, bij hunne verwondingen, malkaar onderling behandeld hebben; te meer

nog kan dit uit de *Anabasis* bewezen worden (Lib. IV, Cap. IV), waar wij lezen, dat de soldaten niet alleen een smeersel maakten om de leden lenig te houden, maar ook eene zalf uit plantaardige zelfstandigheden wisten te bereiden, die waarschijnlijk bij kwetsingen gebruikt werd.

In later tijd, en wel in de dagen van EPAMINONDAS, toen er meer huurlingen, die hooge soldij trokken, gebezigd werden, kan er misschien wel eenige verandering in de geneeskunde te velde ontstaan zijn.

Ten tijde van ALEXANDER, lezen wij bij HERODOTUS (*Lib.III,C.*129—135), van eenen DEMOCEDES, die het leger van dien Vorst als geneesheer gevolgd, en door de *Perzen* gevangen genomen, aan het hof van DARIUS genezingen van verschillenden aard zou bewerkstelligd hebben. PLINIUS maakt melding van CRITOBULUS, die eerst zijne diensten aan PHILIPPUS van *Macedonië* bewezen, en daarna zijn zoon, ALEXANDER, in het leger zou bijgestaan hebben.

ARRIANUS noemt dien geneesheer CRITODEMUS, maar dewijl beider afkomst aan de ASCLEPIADEN ontleend wordt, hebben die schrijvers welligt daarmede denzelfden persoon bedoeld. Zoo ook zou mogelijk ARISTOTELES, de zoon van NICOMACHUS en leermeester van ALEXANDER, tevens in de geneeskunst zeer ervaren, dien Vorst op een gedeelte van zijne legertogten verzeld hebben; maar hiermede kunnen ook de zoogenaamde lijfartsen bedoeld zijn geworden, dewijl er van geene andere genees- of heelkundigen in die geschriften gesproken wordt.

Ziedaar in het kort eene schets, die slechts een zeer oppervlakkig denkbeeld geven kan van de geneeskunde in de legers der oude Grieken. Echter van dusgenoemde legerartsen, die bij dit vraagteeken bedoeld worden, vindt men geen de minste melding gemaakt. Eerst later, 220 jaren (vóór CHRISTUS) toen de Grieksche wijsgeeren en geneeskundigen hun vaderland verlieten en zich in *Rome* zijn beginnen te vestigen, ontmoet men menig' Griekschen naam onder de geneesheeren, die in de legers der *Romeinen* waren opgenomen, waarvan verscheidenen, volgens PLINIUS, die legers als *medici vulnerarii* zouden gevolgd hebben; zijnde hunne benaming in later tijd, bij de organisatie dezer legers, *voor*, *onder* en *na* JULIUS CÆSAR, in die van *medici legionum et cohortuum* veranderd geworden. Intusschen moeten wij, met onze westersche begrippen van legerorganisatie, het denkbeeld van officieren van gezondheid, noch op dezen, maar nog veel minder op de Oud-Grieken toepassen. Wij mogen derhalve op de aangevoerde gronden, de gissing van C. A. C. voor zeer aannemelijk verklaren. J. G. V.

Andelius (*Nav.* II.: bl. 126; III.; bl. 122). Over hem raadplege men OUDENHOVEN, *Geschiedenis en Beschrijving der stad Heusden*, uitgave 1651, bl. 59 en 1794, bl. 214. JOANNES ANDELIUS, Pastoor te *Genderen*, en de Reformatie toegedaan, predikte in de kapel op den *Wijkschen dijk* in de voorstad, en kreeg uit de stad en van het land grooten toeloop, maar de Schout PIETER BRUL ontving in last hem te vangen, waarom hij vertrok; hij was een zeer welsprekend en wijs man, zeer vriendelijk van wezen, die in verscheiden voorvallen van kerkelijke zwarigheden de kerken van *Heusden*, *Utrecht* en *Goudá* goede diensten gedaan heeft. Zijn laatste dienst was te *Baardwijk*, na welke hij, door hoogen ouderdom emeritus geworden, zich te *Doeveren* nedergezet heeft, aldaar gestorven en in zijne oude parochie te *Genderen* begraven is.

V. D. N.

Koert Syverts Adelaar (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 136). Bij het geleverde wil ik alleen gevoegd hebben, dat zich wijlen Jonkhr. Mr. J. C. DE JONGE nog in den laatsten tijd beijverd heeft om bijzonderheden, nopens COERT ADELER en zijne handelingen als Bevelhebber op de Venetiaansche vloot op te zamelen, blijkens hetgeen de geëerde schrijver heeft medegedeeld in zijn belangrijk werk *Nederland en Venetië*, 's Hage 1852; zie bl. 251—257 en de aant. aldaar, alwaar ook ADELER's wapen uitgeduid is, naar aanleiding eener uitgave der *Oratiën* enz. van CASPER VAN BAARLE, Amst. 1662, welke door den vertaler en uitgever met een gedicht werden opgedragen aan den zeeheld KOENRAAD SIEWERTSZ ADELBORST, een naam of bijnaam, mogelijk aan hem geschonken, omdat hij bij het in dienst treden te *Venetië* de betrekking van Adelborst zal vervuld hebben. Later voerde hij dien van ADELAAR of ADELER, zoo als hij ook voorkomt in het *Museum Regium seu Catalogus Rerum, quae in Basilica Bibliotheca Daniae Norvegiae Monarchae Christiani Quinti Hafniae asservantur, descriptus ab* OLIGERO JACOBAEO, Hafn. 1696, zie p. 8 en 52, alwaar de beschrijving van een *Crocodilus Niloticus*, van 4 *Bombardae Turcicae*, alsmede van een *Vexillum Turcicum*, welke »Generalis quondam maris Daniae Praefectus CURTIUS ADELERIUS, anno 1658, in pugna navali Turcis eripuit", al hetgeen door ADELER zal geschonken zijn. V. D. N.

Jan Adelaer. Ook bij het Nederlandsch Zeewezen is de naam van ADELAAR niet onbekend; immers bij BRANDT (*Leven van* DE RUYTER) komt een JAN ADELAER voor, Kapitein op het *Raadhuis van Haerlem*, in 1665.

In een brief, door den Pensionaris N. STELLINGWERFF aan het Bestuur der stad *Medemblik* geschreven, op den 31sten Julij 1665,

komt het volgende voor: »Capiteyn ADELAER eñ BERCKHOUT syn nyet gesuspendeert, maer is den eysch teghens haer twee gestelt aen de Admiraliteyt tot *Amsterdam*, omme daerinne termineren naer eysch van de saecke" (*Archief dier stad*, Paket Lett. Y, N°. 28.)

LABORANTER.

Spreekwijzen. Jongens van Jan de Wit (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 137). De verklaringen, welke daar gegeven zijn, beken ik, dat mij verrast hebben. Nimmer heb ik er aan gedacht dat voornoemde spreekwijs aan een zoo achtbaren naam, als die van den Raadpensionaris, zou *kunnen* verbonden zijn, te minder, wijl ik haar soms heb hooren toepassen op lieden van eenen vrolijken aart en leeftrant, wier zedelijk gedrag zelfs ook wel eens reden gaf tot aanmerkingen. Daarom is 't mij, zonder bepaald hierop doorgepeinsd te hebben, doorgaans voorgekomen, dat de bedoelde spreekwijze oorspronkelijk een schoonen, frisschen, levendigen jongen knaap heeft willen te kennen geven, hoedanigen er door onzen beroemden schilder JAN DE WIT, gelijk bekend is, in vroegeren tijd veelvuldig in zijne *Graauwtjes* en plafonds werden voorgesteld, en nog in aanzienlijke huizen of in teekeningen voorhanden zijn, in welk vak de man waarlijk éénig en uitstekend mag genoemd worden. Zonder hierdoor te willen afdingen op de verklaringen door de Heeren MOLL en VAN DER ZEE op bl. 137 gegeven, of in deze iets te willen *beslissen*, komt 't mij toch voor, dat ik ook *deze* opvatting niet mogt terughouden. JAN DE WIT is daarenboven ook nog niet JOAN DE WITT.

N*_*_*.

Hulde aan de Jongens van de Wit.

Die met een hart voor vriendschap open,
Den broeder gaarne bijstand biedt;
Bij kneukelspel niet tijgt aan 't loopen,
Maar fiksch zijn man in de oogen ziet,
Nooit bij de pakken nederzit
Dat is een jongen van de Wit.

Maar die met opgetrokken knieën,
Zijn' lompen vleeschklomp voorwaarts drijft,
Een ander gaarn' zijn hof laat wiëen
Doch zelf een koel beschouwer blijft,
Die oogsten wil, maar zaait noch spit,
Dat is geen jongen van de Wit.

Die rond van taal de waarheid huldigt,
Den ruimen tong des lasters snoert,
Zich in zijn kring vermenigvuldigt,
Door gulle kout of geestig boert,
Nooit op zijn buurman smaalt of vit,
Dat is een jongen van de Wit.

Maar die zich 't hoofd met reuk bewatert,
En met verwijfden opschik prijkt,
Een paauw gelijk van glorie snatert,
Of als hansworst in 't ronde strijkt,
Die stroozak, zonder merg of pit,
Dat is geen jongen van de Wit.

Wien 't bruischend bloed door de aad'ren vloeijend,
Het jeugdig hart met moed bezielt,
Die, om de gunst der schoonen gloeijend,
Als HERCULES ter neder knielt
Voor oogjes blaauw, of zwart als git,
Dat is een jongen van de Wit.

Maar die der maagden eer belagend,
Met valsche lippen liefde veinst,
Slechts vlugtig zingenot bejagend,
En op den val der onschuld peinst,
Gelijk een Satan vleit en bidt,
Dat is geen jongen van de Wit.

Die wars van geestelijk geprevel,
De ware godsdienst voelt in 't hart,
Zijn vriend geleidt door storm en nevel,
En aan zijn zijden bliksem tart;
Die zulk een eedle ziel bezit,
Dat is een jongen van de Wit.

Maar die vorst DAVIDS heilge *Psalmen*,
Zelfs aan de woekertafel kweelt,
In 't kerkgebouw het hoogst wil galmen,
En toch den boer in 't land besteelt;
Die huichlaar, doornig als een klit,
Dat is geen jongen van de Wit.

't Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaerder en Purmerender Liede-Boek (*Nav.* II.; bl. 151 III.; bl. 138, 139). Het *Nieuwsblad van den Boekhandel* voor 1846 schijnt abuis te hebben in de opgave der Boekverkooping v. d. Heer KONING, want zij had *niet* plaats in April 1839, maar in *Oct.* 1833, toen, volgens den gedrukten *Prijscatalogus*, N°. 1651 ad *f* 4, 1652 voor *f* 4,25, (beide aan VAN LEEUWEN) N°. 1837, ad *f* 5, (aan V. D. VINNE) zijn verkocht. Bij mij is een exemplaar van een *dubbel* en twee dubbele *Mopsjes* voorhanden, waarvan ik de uitgave niet heb vermeld gevonden het éérste gedeelte, *'t groot Hoorns, Enkhuyser, Alkmaarder en Purmerender Liede-Boeck te* Amst. *bij* ABRAHAM CORNELIS *aan den Overtoom;* 312 bladz. behalve 't *Register;* het tweede gedeelte, zijnde *een vervolg* op het voorgaande, waarbij ook het *Edammer L. B.* op den titel genoemd wordt, bij denzelfden uitgever, *almede* 312 bladz. behalve 't *Register*.

V. D. N.

't Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaerder en Purmerender Liede-Boek. Reinier en Joannes Beukelman. Reeds vroeger en thans nog is in DE NAVORSCHER eene letterkundige belangstelling des aangaande aan de dag gelegd, en om de juistheid der eerste en tweede uitgave van het genoemde werkje wel te doen kennen, voeg ik er nog het volgende bij.

In mijn exemplaar, met het octrooi door RENIER BEUKELMAN, als herdruk uitgegeven, wordt vermeld dat hij eenige liederen uit den vorigen druk heeft weggelaten, en de leemte, dus veroorzaakt, weder met anderen aangevuld, zoo als men in de *Voorreden* leest. »Alsoo het *groot Hoornse Mopsje* laast gedrukt op naam van wylen myn Vader, by na uitverkogt was, ben ik genootsaakt geweest 't

selve 't uwen dienste wederom te drukken, en hebbe eenige liedjes daar uytgelaten, eensdeels omdat ik dezelve noit heb horen singen en ten anderen door de groote opspraak om 't selvige my na te drukken, soo heb ik (myn bedunkens) beter daar voor in de plaats gestelt, niet twyffelende of deselve sullen ul. aangenaam zyn; vaart wel en singt met vreugt."

Hier uit zou men kunnen opmaken dat hij de al te wulpsche verzen daaruit geligt en voor meer gepaste heeft doen plaats ruimen; en, als wij dit als een gevolg van zedelijke bezwaren mogen aanmerken, dan kon REINIER BEUKELMAN wel de vader zijn geweest van den beroemden kanselheld D°. JOANNES BEUKELMAN, die in 1704 te *Hoorn* werd geboren en, reeds op zijn tiende jaar voor den predikstoel bestemd, naauwelijks zestien jaren oud tot bereiking van zijnen wensch de Academische lessen te *Utrecht* ging voortzetten, en »wiens naam en geslacht reeds voor honderde van jaren in Holland bekend was", naar luid van de *Voorreden* vóór de *Theologische werken van* JOANNES BEUKELMAN *enz.* 's Hage 1774. in-4°. Welligt is alzoo des Predikants Grootvader wel de eerste bekende uitgever van het gedachte *Mopsje* geweest, en heeft hij in het midden der 17de eeuw te *Hoorn* gebloeid. C. KRAMM.

———

François Caron (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 141—143). In het *Indisch Archief voor* 1850, Dl. II, uitgegeven te *Batavia* by LANGE *en Comp.*, vindt men op bl. 325 een chronologisch overzigt der opperhoofden van *Japan* sedert 1610, door J. N. GRIMMIUS. Deze bevond zich in het jaar 1848 in *Japan*, waar hem door den Heer J. H. LEVYSSOHN, Opperhoofd van den Nederl. handel aldaar, de gelegenheid werd aangeboden om eene kopy te nemen van eene *Naamlijst der in Japan geregeerd hebbende Opperhoofden, zoo mede het getal der aangekomen en verongelukte schepen, sedert den 2 Julij* A°. 1609 *als zijnde thoen voor het eerst de Hollanders alhier komen handelen met de twee schepen »De Roode Leeuw met de pijlen" en »de Griffioen", alwaar zig als Commisen aan boord bevonden de Heeren* ABRAHAM VAN DEN BROEK *en* NICOLAAS PAYER, *die dat zelve jaar weder vertrokken zyn, en thoen als Opperkoopman en Opperhoofd alhier gelaten hebben den Heere* JAQUES SPECX. Deze *Naamlijst* is in een der vertrekken van het Opperhoofd opgehangen.

Op het gezag van deze lijst schijnt die bij VALENTYN bl. 57, door J. G. V. aangehaald, niet accuraat te wezen, daar VALENTYN FRANÇOIS CARON in 1640 laat opvolgen door COENRAAD CRAMER, terwijl op die door GRIMMIUS afgeschreven, CARON in 1641 door MAXIMILIAAN LE MAIRE werd vervangen. Wij lezen daar tevens dat in het zelfde jaar de factory te *Tirado* opgebroken en naar *Decima* bij *Nagasaki* verplaatst werd. LABORANTER.

Franciscus Caron. FRANCISCUS CARON, de Predikant te *Amboina*, kwam van daar in 1679 te *Lexmond*, alwaar hij in 1706 overleden is (zie: SOERMANS en ook BRANS, *Kerkel. Register van Zuid-Holland*), zoodat hij niet, gelijk P. FRET vermeldt, deze gemeente met de Oost-Indische Kerk verwisseld heeft.

V. D. N.

———

Everardus Bommelius (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 144). De identiteit van dezen met EVERT WOUTERSZ. BOMMELIUS schijnt te blijken uit SOERMANS *Kerkel. Reg. v. Zuid-Holl.*, bl. 148, alwaar dezelfde persoon, onder beide namen, voorkomt.

V. D. N.

———

Simon Schottus (*Nav.* II., bl. 151; III.; bl. 144). In de *Commissie-boeken* van den Raad van State vind ik nog vermeld:

»SIMON SCOTTE, gecommitteerd tot Capitein in de plaats van CAESAR VAN CRUENINGEN.
Commissie 27 *February* 1643. *Beëedigd* 28 *February*".

»AERNOUT VAN CITTERS wordt Sergeant-majoor in het regiment voetknechten van den Kolonel SIMON SCOTTE,
Commissie 6 *December* 1684".

»JOHAN CAUW wordt Kolonel over het regiment voetknechten van wijlen den Kolonel SIMON SCOTTE.
Commissie 20 *Maart* 1692".

Ook lezen wij in de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, jaarg. 1850, bl. 358, dat de Kollonel SCHOTTE, — en deze is waarschijnlijk de bovenbedoelde SIMON SCOTTE — in 1672 met eenige gecommitteerde Raden van Zeelandt, binnen het berende *Aerdenburgh* »over al de moghelijcke sorghe zijn dragende".

Wij zien daarna zijn regiment meermalen genoemd, als deel hebbende genomen aan de merkwaardige krijgsgebeurtenisen van dat jaar. Zie Jonkhr. V. SYPESTEYN en DE BORDES, *Verdediging van Nederland in* 1672 *en* 1673.

Of hij ook bij de latere krijgsverrigtingen tegenwoordig was—zoo als onder anderen bij de bataille van *Seneffe* — is mij niet gebleken.

A. A. A.

———

Petrus van der Vorm (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 144). Nog komt voor Mr. PETRUS VAN DER VORM, ordinaris Raad van Justitie te *Batavia* in 1765. Voorts wordt een PETRUS VAN DER VORM aangeteekend als Predikant bij de Maleische gemeente te *Batavia*, sedert 1697. Hij schijnt in 1731 overleden.

V. D. N.

———

Spaansche Letterkunde (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 151). Ter beantwoording der gedane vraag geven wij het volgende, getrokken uit: *De Globe. Schetsen van Landen en Volken; bijeenverzameld door* H. PICARD, 2de *Serie*, *Aflevering I*, Amst., J. D. SYBRANDI, 1853, bl. 17.— »Met het aankoopen van boeken ging het den schrijver (een Engelschman) ook niet veel beter, (dan met de muzykstukken), hetgeen ook niet te verwonderen was, daar de Spaansche boekhandel eerst sinds korten tijd zich vrij bewegen kan. Merkwaardig is in allen gevalle het buitengewone gebrek aan werken van ernstigen aard en van algemeen nut; want alleen op het dramatische veld hebben zich eene menigte hedendaagsche schrijvers gewaagd. Van de oudere klassische schrijvers wordt de schrijver van den onsterfelijken *Don Quixote* nog altijd in hooge eere gehouden. Ook *Gil Blas*, dat geheel Europa als een werk van Fransche herkomst pleegt te beschouwen, wordt door de Spanjaards als een nationaal eigendom ten hoogste geacht, daar men beweert, dat LE SAGE de stof van het beroemde werk uit Spaansche handschriften ontleend heeft. Onder de thans levende schrijvers worden CAMPOMANES, JOVELLANOS en MORATIN, en naast dezen TORENO, LLORENTE, QUINTANA, enz. als de voornaamste genoemd. MARTINEZ DE LA ROSA heeft zich als geschiedschrijver, staatkundige, dichter, tooneelschrijver en criticus met roem bekend gemaakt. De periodieke literatuur is in den laatsten tijd (men merke hier op dat de Engelschman in 1840 en 1841 in Spanje verkeerde) bijzonder toegenomen. Tot in 1835 had men te *Madrid* slechts 5 Tijdschriften; het eenige staatkundige blad was de *Gaceta*, dat zich meest tot de binnenlandsche aangelegenheden bepaalde. Het *Diario* was een blad van advertentiën; bovendien verschenen de *Correo Literario y Mercantil*, het *Boletin de Comercio* en eene *Revista Española*. Sedert is het aantal bladen tot een veertigtal aangegroeid, doch in vergelijking met de Engelsche en Fransche bladen zijn zij niets waard. Onder de beste bladen noemt de schrijver de *Constitucion*, het *Eco del Comercio*, den *Correo Nacional*, den *Corresponsal* en den *Castillano*. De *Trueno* is een fabriekblad; op den titel ziet men een vignet, dat een' goochelaar in Turksche kleeding voorstelt; hij laat twee ledige bekers zien, en roept: *En el uno estaba el trono y en el otro la constitucion... ya ven V. V. que no haya nada.* (in den eenen was de troon, in den anderen de constitutie... thans ziet gij, M. H. is er niets meer in). — Ziehier dan *iets*, in de hoop dat het M. s. n. dienen kunne. J. H. VAN DALE.

Spreekwijzen op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 151, 152). Op bl. 103 en 368 tweeden deels van Dr. DE JAGER'S *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Amst. 1849—1850, worden de volgende, hier alfabetiesch gerangschikte, benamingen van het schoolverzuim óf nader verklaard óf op nieuw medegedeeld.

1. *De boekschool zoeken*, te *Tholen*; 2. *Scherlookeren* (*Scharlookeren?*); 3. *Schoolmatten*, te *Goirle* in *Noord-Brabant*; 4. *Schoolvieren*, te *Uden*; 5. *Schoolwachten*, te *Wijdenes* (*Noord-Holland*) en te *St. Oedenrode*; 6. *Schuilen*, te *Utrecht* in de 17de eeuw; 7. *Schuilwachten*, te *Uden*. CHALOEDA.

Spreekwijzen op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk. Als oud-Kampenaar kan ik verzekeren, dat Dr. A. DE JAGER omtrent mijne geboorteplaats, wat deze spreekwijs betreft, verkeerd is ingelicht. *Om de boschjes loopen* zou daar door niemand worden verstaan; even als te *Groningen*, hoort men er niet anders dan: *Voor plat loopen.*

J. M.

Verduitscher van »Don Quixote" (*Nav.* II.; bl. 155; III.; bl. 157). In mijn gevoelen, dat de vertaler van *Don Quixote*, onder de Letters L. v. B., niemand anders geweest is dan LAMBERTUS VAN DEN BOSCH, misschien beter VAN DEN BOS, word ik bevestigd door de inzage van den bij mij ontvangen *Catalogus der Bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, *Bijvoegsel over de jaren* 1848—1852, waar ik, bl. 125, bij Mr. R. T. GUYOT, *Geschenk aan de gelukkige bezitters of lezers der opregte oud Hollandsche vertaling van Cervantes Geschiedenis van Don Quichot, door L.v.B.* Gron. 1850, de aanmerking lees: L. v. B. is LAMBERTUS VAN DEN BOS. A. J. VAN DER AA.

Verduitscher van » Don Quixote". Ik kan THEODORIK stellig verzekeren, dat de vertaler van *Don Quixote* werkelijk LAMBERT VAN BOSCH of VAN BOS was. Ik heb een exemplaar van het eerste deel, eersten druk, van die vertaling in mijn bezit gehad. Het is, hoe weet ik niet, zoek geraakt. Onder het »*Aen den Lezer*" staat voluit L. V. BOS, niet L. v. B., gedrukt. W. J. C. VAN HASSELT.

Spelling van het woord Leyden (*Nav.* II.; bl. 182; III.; bl. 171). *Leijden* is glad verkeerd; die het zóó schrijven, verwarren de *ij* met de *y* in *Leyden*, voor welke schrijfwijze de oudheid pleit, en die vroeger door den Hoogl. SIEGENBEEK werd voorgestaan. Daar we echter de oude *ey*, waar die in thands nog gebruiklijke woorden zoû voorkomen, door *ei* vervangen hebben, doet men wel met de HH. SIEGENBEEK, BILDERDIJK, DE JAGER, ALBERDINGK THYM en zoo vele andere taalgeleerden en schrijvers te volgen en te schrijven: *Leiden.*—Zie: SIEGENBEEK, *Taalk. Bedenkingen*, bl. 64—66 en *Voorberigt* voor de 4de uitg. van zijne *Verh. over de*

Spelling, bl. v; DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 17—18; ALB. THYM, *De Nederd. Spelling*, Utrecht, 1847, bl. 89, in verband met zijne *Verhandeling over de Bastaartwoorden*, bl. 27, 142 en 147; enz. enz. CHALOEDA.

Spreekwijzen. Jan Rap en zijn maat; Jan Hagel (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 174). Ik geloof niet, dat het eerste gezegde eenen geschiedkundigen oorsprong heeft. TUINMAN, *Spreekwoorden*, Dl. I, bl. 210, verklaart het aldus: JAN is een algemeene naam, gelijk in *Jan Alleman; Rap* is *rappig*, *schurft* (Lat. *rapidus*), het wil dus zooveel zeggen, als: *Schurfte* JAN *met zijn' makker*. — *Jan Hagel* is meer gebruikelijk met het voorvoegsel *het*, en beteekent alsdan *het gemeen*, *het plebs*.

SECURUS.

Momboirskamers (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 174, 175). Volgens H. DE GROOT, *Inleiding tot de Hollandsche Regtsgeleerdheid*, I, Dl. IV, is *momboir* hetzelfde als *voogd*, en is het woord verbasterd van het oorspronkelijke *mondborg*, hetwelk aldus genoemd werd omdat de voogd den *onmondigen* als *verborgt*. In het Friesche regt maakte men evenwel onderscheid: men noemde *momboirs* (*mombers*, *tutores*) hen, die opzigt hadden over jongens beneden 14, en meisjes beneden 12 jaren; *voogden* (*curatores*) daarentegen, hen die gesteld waren over jonge lieden boven 12 en 14 en beneden 25 jaren. Zie HUBER, *Hedendaagse Rechtsgeleerdheid*, bl. 63. Het doel van de momboirs- en weeskamers was, meen ik, niet verschillend.

Δ......ς.

Spreekwijzen. Om een Haverklap (*Nav.* II.; bl. 184; III.; bl. 181). De meening door J. H. VAN DALE voorgestaan (NAV. III.; bl. 181), met verwijzing naar DE JAGER's *Verscheidenheden*, bl. 332, wordt door laatstgenoemde prijs gegeven in het tweede Deel van zijn *Archief v. d. Nederl. Taalk.*, Amst. 1849—50, bl. 101—102, voor eene andere, hem door zeker' vaderlandsch' geleerde medegedeelde verklaring der hierboven aangehaalde uitdrukking. Volgends dezen »werd *haverklap* gezegd voor *aveklap*, en zou daarmede gedoeld worden op den tijd, dien men behoeft om *een ave* (MARIA) te *klappen*) of te *rammelen*".

Over de over-een-komst, die de aangehaalde spreekwijze, naar deze opvatting, met *amerij* voor *ave* MARIA, heeft, raadplege men het hier aangewezen werk zelve.

CHALOEDA.

Spreekwijzen. Om een Haverklap. Dit is waarschijnlijk *om een haverkaf*, om een nietswaardig iets. Men zie den *Hopman Ulrich* van den Baron VAN PAFFENRODE.

EEN VERGETENE.

Gebed van Prins Eugenius van Savooien (*Nav.* I.; bl. 6, 16; II.; bl. 253). Het vers, door LUDOLF *te V*......... medegedeeld (NAV. II.; bl. 253), komt onder het opschrift: »*Gebed van Prins* EUGENIUS *den Jongere*" voor in het *Christelijk Kers- en Nieuwjaarsgeschenk* en is, volgens de onderteekening, naar het Latijn van de *zevende eeuw*, in verzen overgebragt door Ds. B. TER HAAR.

Het oorspronkelijk kan dus niet toegeschreven worden aan EUGENIUS van *Savooien*, die in de 17de en 18de eeuw leefde.

De geleerde vertaler zal den vrager daaromtrent waarschijnlijk beter kunnen inlichten. H. W. K.

Opschriften van Kerkklokken (*Bijbl.* bl. xxv, xliv, lxii, lxxxv). Op de klok van de kerk te *Noord-Laren* leest men:

DUM. TRAHOR. AUDITE.
VOCO. VOS. AD. GAUDIA. VITÆ.

d. i. *Hoort naar mij als ik word aangetrokken.*
Ik roep u tot de vreugden des (*eeuwigen*) *levens.*

De klok te *Oude Mirdum* heeft tot opschrift:

BI DEN BURROT [?] HEER HEINRICHS TIIEN †
MI MAECTE IN DIE EER MARIEN †
MEN SCREEF DUZEND ACHT EN VYFTIG EN VIER HONDERT †
STEVEN BUTENDIIK, WIEND [?] AFWONDERT. †

In den toren te *Wijkel* hingen vroeger twee klokken, doch in het jaar 1838 is de kleine klok, die, bij eene herstelling ven den toren, door de baldadigheid der werklieden, gescheurd is, door het Grietenij-Bestuur weggenomen en verkocht.

Op deze moet gestaan hebben:

ME FECIT CYPRIANUS CRANS ENCHUSAE A°. 1729. REGNERUS ANNAEUS LYCLAMA VAN WYCKEL, GRIETMAN VAN GAASTERLAND: *enz. enz. enz.*

DODONAEUS PIERIUS HEEMSTRA VAN KOLDE, SECRETARIS VAN GAASTERLAND EN KERKVOOGD VAN DEN DORPE WYCKEL.

De groote klok draagt, in oude moeijelijk te ontcyferen Duitsche letters en 2 randschriften bovenaan letterlijk het volgende:

IN TJAAR ONZES HEEREN CIƆCCCXXXVIII IN DE EER GOEDS BEN IC GEMAECT EN DES GOEDE SINTTE GREGORIUS MARIA †.

Ter wederzijden, even beneden het midden, ziet men twee beeldjes, waarschijnlijk afbeeldingen van Bisschoppen.

De klok te *Gent*, *Roelandt* geheeten, werd gegoten in 1315, en draagt tot opschrift

ROELANDT, ROELANDT, ALS ICK KLEPPE DAN IS 'T BRANT.
ALS ICK LUYE DAN IST STORM IN VLAENDERLANDT,

Om oproer had Keizer KAREL V, in 1540, behalve de andere uitgesprokene straffen en brandschattingen, ook die klok veroordeeld om te worden uitgehangen, ten einde haar lot te ondergaan, doch na veel bidden en smeeken verwierf zij genade bij den geduchten Vorst, en werd in hare vorige plaats hersteld. (*Bijdragen tot het oude Strafregt in België.*)

P. E. VAN DER ZEE.

Opschriften van kerkklokken. Toen, in de laatste helft van het jaar 1839, de groote toren te *Ootmarsum* afgebroken en de twee daarin hangende klokken afgenomen werden, vond men op de grootste van dezen het volgende, doch moeielijk te lezen, opschrift in de Latijnsche taal, maar zonder aanduiding van jaargetal:

Festa cano pulsu, tactu indico tempus et horas,
Flecto genu CHRISTO psalmo; tristem fleo mortem
Majorum, nimias flammas mortemque boatu
Nuncio terribili nocte [?................]

'tGeen ik aldus poog te vertalen;

Gebeijerd kondig ik het feest der kerk u aan;
Zoo de uren als den tijd vermeld ik door mijn slaan;
'k Buig voor den Heer uw knie, betreur met u de Vaa-d'ren,
Luid in den schrik'bren nacht als 'k brand en krijg zie naad'ren.

t. P.

Van waar de bijnaam »Staart" voor Engelschman? (*Nav.* II.; bl. 313: *Bijbl.* bl. xv). Deze bijnaam is van overoude tijden reeds bekend, en, bijna twee eeuwen geleden, werd dezelfde vraag naar zijnen oorsprong ook gedaan en beantwoord in een gezelschap van Europeanen, medegedeeld door S. DE VRIES. in zijn *Grooten Historischen Oceaen* enz. (Utrecht, 1683, in 8vo, bl. 235).

Terwijl daar over de gebruikelijke bijnamen, om sommige natiën spottenderwijs aan te duiden, wordt gehandeld, zegt AEMILIUS (de Nederlander) met eenen lach om de pas verhaalde geschiedenis op de lippen: »Had het *alleen om de staert te doen geweest*, zoo had men 't dien *Engelsche waeg-hals* konnen vergeven, maar *den hals is een kostlycken pand.* — Yder begon te lagchen, wylse gesaementlyck bemerckten, dat de Heer AEMILIUS Sir EDWARD (Engelschman) hier door wat sogt te quellen: En de Heer LUDWIGH (Duitscher) vraeghde hem, waer van daen het doch moght komen, dat men de *Engelsche* altyd *met staert vexeerde*, soo dat oock de kinderen haer somtyds nae-riepen, *Engelschman, Staertman?*

»Myne lands-lieden, antwoordede Sir EDWARD, hebben *desen naem* niemand anders te dancken, als den *Pauslycken Hooghmoed*, die sich van 't begin af geerne in *Engeland* had willen op den Throon verheffen, doch, als sulcks niet wou gelucken, *grove leugenen* in plaats van 't Euangelium door de weereld heeft uytgebreyd. Van de *voor-veghters* der Pauslycke Hoogheyd in Engeland is voorgegeven, dat de *Heylige* AUGUSTINUS van Paus GREGORIUS M. na dit koningryk wierd gezonden *om aldaer 't Euangelium te prediken.* Maer vermits hy *over al bespot* en *qualyck bejegend* wierd, dat men oock insonderheyd te *Rochester* hem met *visch-staerten wierp*, soo heeft *hy God gebeeden*, dat voortaan *al de kinderen der Engelsche met staerten ter weereld mogten koomen:* 't welk dan oock geschiedede; en *soo lang deurde*, tot datse 't geloof aennaemen. JOH. MAJOR *de Gestis Angl. et Scotor. lib.* 2. Dat dit een valsche leugen is, blyckt daer uyt, wyl de H. AUGUSTINUS *sich noyt in Engeland* heeft bevonden; maer wel een *Aertsbooswigt* en *opgeblasene Huychelaer* genoemd AUGUSTINUS (die van al *d'Engelsche Bisschoppen daer voor verklaerd* is geworden) heeft sich omtrent 't jaer 600 nae CHRISTI geboorte derwaerts begeven; niet om 't Euangelium te prediken, want sulcks was *al lang te voren* geschied, maer om de *Pauslycke Insettingen* daer in te voeren, en de Bisschoppen aen den *Roomschen stoel te verbinden.* Doch wyl sulks niet wou aengaen, soo heeft hy, om sig in een sonderlingen roem en roep van heyligheyd te brengen, dese *leugen te Romen en ander-wegen verbreyd.* JUELL. [JEWELL] *c.* HARDING. *art.* 3. *Sect.* 17 *et* 24. FRISSCHII *Ruh-Stunden, dritter Theil, pag.* 650. Maer gy, Heer LUDWIGH, laet my toe, dat ick u een tegen-vraeg doe, — waerom werden uwe Landsgenooten de *Silesiers Ezelvreeters* geheeten? 'k Sou de Heer AEMILIUS wel na de *Delfsche Kalfschieters* vraegen, doch 't sou te vergeefs zyn, wyl hy, als *Utrechts-man*, my souden antwoorden, dat de *Delvenaars* hem niet aangaan enz."

AITZEMA heeft alzoo (Boeck XXXIV, fol. 912, Deel III) met juistheid de volksgebruiken herdacht, welke, hoe oud of verachterd ook, zich altijd weder bij de lage volksklasse, in passende omstandigheden, als vernieuwd doen hooren. Wij hebben aan hem meer zulke geschiedkundige bijzonderheden te danken.

C. KRAMM.

Sympathetische geneesmiddelen (*Bijbl.* bl. xliv, lxxxv). *Sir* KENELM DIGBY, de Secretaris van KAREL I, was gedurende het woeden van den Engelschen burgeroorlog verbannen geworden. In eene verhandeling over de genezing door sympathie, te *Montpellier*, ten aanhooren van eene vergadering van edelluî en geleerden voorgedragen, deed hij verslag van het wonderlijke herstel van den Heer HOWELL, die, terwijl hij pogingen aanwendde om twee zijner vrienden, die aan het vechten waren, te scheiden, eene sneê in zijne hand had gekregen, welke tot het been doorgedrongen was. Men riep den bijstand van *Sir* KENELM in. »Ik zeide hem" — dus gaat hij voort — »dat ik hem gaarne van dienst wilde zijn; maar

dat, zoo hij toevallig de manier wist, volgens welke ik voornemens was hem te heelen, zonder hem aan te raken of te zien, hij zich welligt aan mijnen geneestrant niet zoude willen onderwerpen, omdat hij dien, mogelijk, óf onvoldoend óf bijgeloovig zou rekenen". De lijder antwoordde: »De wondervolle zaken, die velen mij van uwe heelwijze hebben meêgedeeld, doen mij in geenen deele aan hare uitwerking twijfelen; en alles wat ik u te verzoeken heb, is in het Spaansche spreekwoord begrepen — Hagase el milagro y hagalo MAHOMA — Laat het wonder geschieden, al doet MAHOMET het".

»Ik vroeg hem dan om iets, hoedanig ook, waar zijn bloed op was; en dien ten gevolge liet hij terstond zijn kouseband halen, waarmede zijn hand het eerst verbonden was geweest: en, een weinig vitriool in een kom met water oplossende, deed ik den kouseband er in, ondertusschen acht gevende óp hetgeen den Heer HOWELL overkwam. Hij sprong plotseling op, alsof hij eene zonderlinge verandering in zich zelf ontwaarde. Ik vroeg hem wat hem scheelde? »Wat mij scheelt weet ik niet, maar ik bemerk dat ik geen pijn meer voel; mij dunkt dat eene aangename soort van frischheid, als van een natte koude doek, zich over mijn hand verspreid had, en de ontsteking had weggenomen, die mij vroeger heeft gemarteld". Ik antwoordde: »Wijl gij aldus nu reeds een zoo goed uitwerksel van mijn heelmiddel voelt, raad ik u aan om al uw pleisters weg te gooijen: houd alleen de wond rein en in een gematigden staat tusschen hette en koude". Om kort te gaan, daar was, na dien tijd, geen gevoel meer van pijn; maar binnen vijf of zes dagen waren de wonden gehecht en geheel genezen.

De Koning verkreeg van *Sir* KENELM de ontdekking van zijn geheim, dat hij beweerde van een Karmelieter monnik in Armenië of Perzië geleerd te hebben. — *Sketches of Imposture, Deception and Credulity*, London, THOMAS TEGG, 1838, pp. 350—352.

EEN KLEPT.

Sympathetische geneesmiddelen. Als bijdrage tot de behandelde stof, komt mij niet onbelangrijk voor de verwijzing naar een werkje in mijn bezit, en dat zelden meer gevonden wordt, betiteld:

»*Theatrum Sympatheticum ofte Wondertoneel der Natuurs verborgentheden, behelsende eene uitstekende oratie over het gebruik des poeders de Sypathie* [sic], *daarin de waarhèid zyner werkinge werd ontdekt: door* KENELMUS DIGBY, *Ridder, Grave en Kancelier van Grootbrittagne. Benevens twee waardige vervolgen van veele zeldsame Antipathien en Sympathien. Alsmede hoe dat de dieren, planten, metalen &a. zonder zaad of voortteelinge konnen voortkomen, en waar uit de Sympathien oorspronkelyk zyn: met meer andere geheimnissen der Natuur, door* N. PAPINIUS *en* A. KIRCHERUS. *Met een Aanhangsel van uitgezochte geneesmiddelen, Vierde druk. Te* Amsterdam *by* NICOLAAS TEN HOORN, *Boekverkooper*, 1727".

H. A. A. *te M.*

Knapp's Liederschatz (*Bijbl.* bl. lxx). Aan B. wordt berigt, dat de titel van het bedoelde werk is: *Evangelischer Liederschatz für Kirche, Schule und Haus. Von* M. ALBERT KNAPP. Bij mijne opgaven heb ik den eersten druk van het jaar 1837 gebruikt. Er is zeer kort geleden eene »tweede, geheel omgewerkte" uitgave verschenen, waarin vele der vroeger opgenomene liederen zijn weggelaten en daarvoor andere gekozen. Deze nieuwe uitgave bevat 3067 geestelijke liederen en kost *f* 4 of 2 Rthlr. 15 Ngr.

K. S.

Meekrap (*Bijbl.* bl. lxxi). De natuurkundige verdeeling van onzen aardbol stoort zich niet aan de staatkundige. 't Is een zeldzaam toeval, wanneer eene zekere plant juist binnen de grenzen van een zeker rijk, b. v. Perzië of Turkije oorspronkelijk groeit. Dit toeval heeft niet bij de Meekrap plaats. De oudste Botanici (CLUSIUS enz.) noemen Italië en Griekenland haar vaderland; SWEET, in de *Hortus Londinensis*, zegt, dat zij in 1583 uit zuidelijk Europa is ingevoerd; KOCH, (*Synopsis. Flor. Germ.*) laat haar in den Levant in het wild groeijen. Hieruit blijkt, dat de streek, waar de Meekrap oorspronkelijk voorkomt, zich over Klein-Azië, Turkije en zuidelijk Europa uitstrekt.

PARADISI.

Volksbijgeloof. Doopbekkens te Loosduinen (*Bijbl.* bl. lxxi); *De Gordel van St. Margriet te Parijs.* »Vele Vrouwen die te *Loosduinen* de Beckens komen sien [welke bij den doop der 365 kinderen van de Gravin van *Hennenberg* zouden gebezigd zijn], die boven de Taefereel staen ende van haer niet kunnen bereyckt werden, werpen haere Handschoen of Neusdoeck daer nae toe ende hebben opinie dat zy sullen vruchtbaer zyn so die aen de beckens geraeckt hebben, gelyck ick wel eer te *Parys* heb ghesien dat op St. Margrieten dagh vrouwen en meysjes met menighte quaemen in de Kercke daer de Priester den riem van die H. Vrouwe haer om het lyf sloegh om vruchtbaer te zyn dat een hoope offer-geld dien dagh opbragt". — J. WESTERBAEN's *Ockenburgh*, bl. 19 in de noot.

Het boek Hajezira (*Bijbl.* bl. lxxii). Bij het afschrijven mijner bijdrage over den *Sefer ha-J'zira* ontsnapte mij de volgende belangrijke aanteekening van Dr. E. CARMOLY, voorkomende op p. 300 en 301 van zijne *Itinéraires de la Terre Sainte*, Bruxelles 1847. 't Zij

mij vergund die hier ter aanvulling mede te deelen:

»Dans la note 1 de cet Itinéraire" (*Les Chemins de Jérusalem, par* ISHAK CHELO, en 1334) »nous avons rapporté l'opinion de M. FRANCK au sujet du *Sefer Ietzirah* ou *Livre de la Création.* Dans un ancien manuscrit de cet ouvrage qui se conserve à la Bibliothèque royale de *Paris*, on lit à la fin:

דין ספר אותיות דאברהם אבינו דמתקרי הלכות יצירה וכל דצפי ביה לית שעורא לחכמתיה והדין דמתקרי סוד העיבור שכל העולם תלוי בו. (*).

»Ce titre de *Halakhot Ietsirah*, se trouve cité dans le *Talmud* (traité *Sanhedrin*, page 67 verso), aussi bien que celui de *Sefer Ietsirah* (même traité, page 65 verso); mais les noms *d'Otiot d'Abraham* ou de *Sod ha-Ibur*, attribués ici à ce livre, ne se rencontrent, que nous sachions, nulle part ailleurs. Quoi qu'il en soit, il est difficile de croire, avec le professeur de *Paris*" (FRANCK) »que l'ouvrage que nous possédons aujourd'hui sous le nom de *Livre de la Création*, soit le même que celui cité par le *Talmud*; il est plus probable qu'il appartient au huitième siècle, époque où le langage scientifique dans lequel ce livre est rédigé et les termes techniques qui y sont employés, ont commencé à se répandre parmi les juifs sous les Arabes".

CHALOEDA.

Carolus Urchinus (*Bijbl.* bl. lxxiii). CAROLUS URCHINUS of URCHUNUS wordt op het *Naamregister* van SOERMANS genoemd CAROLUS URSINUS. Hij kwam ten jare 1655 te *Hellevoetsluis*, en overleed in 1666. V. D. N.

Plokpenning (*Nav.* I.; bl. 56, 85, 166, 201, 327). DE NALEZER vraagt op bl. 166, 1ste Jaarg. of dit niet zou moeten zijn *blokpenning?* Dit vermoeden heeft m. i. wel eenigen grond. Althans hier in het *Overmaassche*, misschien ook elders, spreekt men van *bloken*, *blooken?* (blookte, geblookt) = het schatten der waarde van te veld staand gewas tegen tiend' verpachting enz. Hij nu, die bij openbare verkooping de *plokpenning* (*het strijkgeld*) trekt, wat heeft die anders gedaan, dan de waarde bepalen, door het publiek aan een pand of voorwerp gehecht? A. t. P.

Maltentig (*Nav.* I.; bl. 90, 115, 357). Zou de beteekenis van *maltentig* niet af te leiden zijn van *malcontent? Maltentig* pleegt men immers de zoodanigen te noemen, die, hoe dan ook, nooit regt te vreden kunnen gesteld worden, en zoo doende zou de beteekenis dan nabij de uitdrukking blijven. Wij hebben toch in het gemeene leven meer dergelijke Fransche verbasteringen. Wat mij daarbij het eerst voor den geest schiet, is het: »dat is zoo *wytancie*", blijkbaar bastaard van *bienséance*.

A. t. P.

Spreekwoorden. Ik heb een appeltje met u te schillen (*Nav.* I.; bl. 92, 121). Ter beantwoording diene het volgende: »POLITYK. De Romeynen begonnen haar maaltyden met *eyeren* en eindigden ze met *appelen:* die luiden deden dat niet alleen om haar mage, maar om wat soets af te beelden, daar dat spreekwoord by de Latinisten noch van in gebruik is, *ab ovo.* Door het *ey* beduiden zy, dat de maaltyden moesten beginnen in effene, gladde, en reine vriendschap, waarin de eene gast de andere zoo gelyk moest zyn als het eene *ey* het andere is; de *appelen* beelden af, dat men ook in een soet en sacht gemoet met den anderen van tafel most opstaan: Hierom moeten wij noch met den anderen een appeltje schillen, *niet op zyn quaat Christens*, *maar op zyn goed Romeins.* SCHIPPER. Gelieft myn Heer, dat wy God danken?"

(*Nuttige Tydkorter voor reizende en andere Luiden, voorgesteld in een tzamenspraak, op d'Reize van een Polityk, een Theologant, en een Schipper.* Rott. JOANNES NÆRANUS, 1663.)

G. P. ROOS.

Terschelling (*Nav.* I.; bl. 186, 239, 269, 360). Den oorsprong van den naam zoude *Terschelling*, volgens J. H. VAN DALE (I.; bl. 239), ontleenen van het *Schil* en de *Schilbanken*, aldaar aanwezig, bij de Friezen het *Schielge* geheeten. — J. S. S. (I.; bl. 269) wil dit niet gelooven, en schrijft: dat de Friezen altijd *Terschelling* zeggen (dit is waar) en wil die uitspraak in den zuidhoek van Friesland omstreeks *Hindelopen* zoeken (dat is verkeerd); maar zwijgt over den oorsprong. — J. H. VAN DALE (bl. 360) beroept zich op HALMA. — A. C. (bl. 360) zegt, dat hij niet weet, dat de Friezen het *Schielge* bestempelen, maar wel, dat het door zijne westelijke bewoners *Schielinge* en door de meer oostelijke *Schielje* wordt genoemd. Ik heb mede die benamingen bij mijn verblijf op dat eiland, toen ik onderzoek naar hunne taal deed, uit de monden van de bewoners gehoord; maar A. C. heeft er niet op gelet, dat *Schielje* eene verzachte uitspraak van *Schielge* is en dat beide verkortingen van *Schilinge*, of: *Schillinge* (nu: *Schelling*), zijn.

Op de beide uiteinden van dit eiland wordt het oud-friesch gesproken; in den oosthoek vrij zuiver en weinig met het hollandsch vermengd; in den westhoek daarentegen is er, door het grootere verkeer met vreemden, meer

(*) D. i. Dit is het boek *Otiot van onzen Aartsvader* ABRAHAM, genoemd *Halakot J'tsira*; die het begrijpt diens verstand is onbegrensd. 't Wordt ook genoemd *Sod ha-Iboer*, omdat er het gandsche wereld-stelsel in wordt verklaard. C.-A.

hollandsch in de taal; terwijl op het midden van dit eiland (het *Midsland* genoemd) niets dan hollandsch vernomen wordt en velen der ingezetenen aldaar hunne oostelijke en westelijke buren naauwelijks verstaan. — Op dit *Midsland* was de zetel van de Heeren van *Terschelling* en van daar dat dit gedeelte de hollandsche taal voert.

Doch welke is de oorsprong van den naam? Wij houden het er voor, in strijd met alle de schrijvers, dat de eilanden *Vlieland* en *Terschelling*, met het tegenwoordige *Westergo* in *Friesland*, ten tijde der Romeinen te zamen één geheel hebben uitgemaakt en bij dezen bekend gestaan als het »*Eiland Flevo*"; dat dit ten westen den *Vliestroom* tot grens had, die uit de *Middelzee* (het meer *Flevo*), welke ten zuiden van dat eiland lag, tusschen *Staveren* en *Hindelopen* langs liep, en zich tusschen *Vlieland* en *Texel* in zee ontlastte; terwijl het, ten oosten, werd begrensd door den *Burdus* of: *Vidrus*, — die ook uit de *Middelzee* komende, en *Westergo* van *Oostergo* scheidende — tusschen *Terschelling* en *Ameland* zich in zee verloor.

Voorts besluit ik dat, bij het aanvankelijk ontstaan van de tegenwoordige *Zuiderzee*, de landen, tusschen de huidige friesche kust en de eilanden gelegen hebbende, laag waren en dien ten gevolge overlast van het water begonnen te krijgen, waartegen men door vaarten naar den *Vliestroom* te graven heeft willen voorzien en, dit niet genoeg helpende, eene doorgraving naar zee heeft gemaakt, dáár, waar *Vlieland* en *Terschelling* zich thans scheiden, welke doorgraving, tégen het doel, hetwelk men zich had voorgesteld, bevorderlijk schijnt te zijn geweest om alle die landen te doen overstroomen. Dat dit gedeelte toen van de overige is afgescheurd geworden en van daar de benaming van *Schilinge* of *Schellinge*, dat is: *het afgescheidene*, heeft bekomen, en dus *Terschelling: op het afgescheidene*, beteekent. Dit voorzetsel *ter*, vindt men mede in *Terband*, *Termunten*, *Tergouw*, enz.

Dit eiland en *Vlieland* behooren dus, ten gevolge van hunne ligging, tot de Provincie *Friesland*, wat ook NAPOLEON heeft ingezien en ze daaronder teruggebragt; zij zijn evenwel in 1813 wederom onder de Provincie *Holland* gekomen, misschien wel omdat *Holland* die vroeger in *eigendom* heeft gehad, doch zeer ten ongerieve van de ingezetenen. Men zie over dit een en ander onze geschiedenissen en vooral de *Verhandeling* van Dr. OTTEMA *over het ontstaan der Zuiderzee* (*Vrije Fries*, Dl. IV, bl. 183—214).

Schil (van eene vrucht), *geschil* (twist), *verschil* (niet gelijk), *schilling* of: *schelling* (scheidmunt), *schelinge* (verschil), zijn alle woorden, die het denkbeeld van verwijdering tusschen zaken en personen te kennen geven, en wij meenen dat ons *Schelling*, *Schilinge*, *Schielge* en *Schielje*, even als *Schellingwou*, *Schillaard*, beide dorpen, en *Schilkampen*, buurten te *Bolsward* en onder *Leeuwarden*, hiermede verwant zijn. D. H. H.

Graaf d'Humaale, beter J. P. Graaf d'Aumale (*Nav.* I.; bl. 187, 242). In het *Stamboek van den Frieschen Adel*, Dl. I, *Geneal.* DU TOUR en Dl. II, Aant. X, bl. 265, vindt men welligt eenige opheldering. In de derde generatie komt voor:

JACQUES, Graaf *d'Aumale*, Markies van *Haucourt*, Baron van *Villers*, *Outre-eau*, *Mondetour*, *Gennes* en *Marché le Cave*, Kapitein, en, later, Kolonel bij de Infanterie, trouwde CIVILE SUSANNE Barones *du Tour*, dochter van MARC Baron *du Tour* en van SARA L'EMPEREUR *d'Oppyck*, en verwekte:

1. JACQUES; 2. PHILIPPE; 3. MARC CONSTANTIN; 4. CHARLES GAUTIER; 5. FREDERICK en 6. CAREL DUCO *d'Aumale*. Laatstgemelde is getrouwd geweest aan ANNA VAN ASSENDELFT en gesneuveld als Majoor-Kommandant van het regiment kavallerie des Prinsen *van Birckenfeldt*, bij *Rocoux*, den 11den October 1746. Hij verwekte bij haar:

I. CAREL FREDERIK, Graaf *d'Aumale*, gedoopt te *Leeuwarden*, den 17den Jan. 1731.

II. SUSANNA ELISABETH, Gravin *d'Aumale*, gedoopt a. v. 23 April 1732.

III. JACOB PAULUS, Graaf *d'Aumale*, gedoopt a. v. 18 Maart 1733, vermoedelijk dezelfde als de bl. 242 voorkomende J. P. Graaf *d'Aumale*.

IV. SOPHIE ELISABETH, Gravin *d'Aumale*, gedoopt a. v. 7 September 1735, trouwde 19 Maart 1758, GEORG FREDERIK GEORG-WOLFGANGS, Baron *thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg*, geboren 23 September 1733, † 6 Augustus 1783.

V. ANNA CHARLOTTE, Gravin *d'Aumale*, gedoopt a. v. 20 Augustus 1738.

VI. SUSANNA CIVILE, Gravin *d'Aumale*, gedoopt a. v. 29 Mei 1740. D. H. H.

Éénlettergrepige verzen (*Nav.* I.; bl. 191, 274, 283, 301, 332, 333; II.; bl. 13). Bij het lezen van dit artikel herinnerde ik mij eene opmerking, welke ik eens door wijlen Prof. A. SIMONS hoorde maken: »Waarom toch", werd er gevraagd, »klagen altijd de Franschen, die anders nog al vlug met den mond zijn, dat de Hollanders zoo snel spreken?" Zijn antwoord was: »gaat eens in het algemeen de naamwoorden in 't Nederduitsch na, de ligchaamsdeelen, de dieren, enz., de adjectiven en merkt op, dat verre de meesten éénlettergrepige woorden zijn; de vreemdeling krijgt dus de zaken zoo boven op elkander voor de aandacht dat hij, langere uitdrukkingen daarvoor gewoon, ze niet volgen kan, enz."

Men behoeft geen opzettelijk onderzoek in

te stellen, om overtuigd te worden, dat onze taal eene menigte éénlettergrepige woorden telt, en wel te regt merkt dus de Heer J. S. S. aan, dat de Evangelische Gezangdichter, waar,gelijk in Gezang 49, zoodanige strophen voorkomen, daarmede geen bejag van taalkundige aardigheid bedoelde. Integendeel, zulke verzen zijn niet altijd de slechtste, maar ze moeten ongezocht uit de pen gevloeid zijn. Wil men ze maken, quand même, ja, dan kan men het gezochte en stijve proeven, in welk geval ook, al ware het in een zilveren bruiloftsgedicht. A. t. P.

Éénlettergrepige verzen. Bl. 333, 1ste Jaarg. van DE NAVORSCHER, toevallig nog eens opslaande, vond ik daar door den geëerden medewerker J. S. S. de meening geuit: » dat onze taal zich tot bovenbedoelde verzen niet gemakkelijk leent", en eene uitnoodiging om zulks te beproeven. Ik gevoelde daartoe eenige opgewektheid, en, als bewijs dat onze taal zich daartoe zeer wel bezigen laat, neem ik de vrijheid, onderstaande regelen in te zenden, aan wier zamenstelling ik juist tien minuten besteed heb.

DEUGD.

Steeds baart deugd	Kweekt en voedt, —
Lust en vreugd,	Draagt het lot,
Knaagt de smart	Dankt zijn' God;
Ook het hart,	Wel en blij,
Wondt *zij* fel,	Regt en vrij,
't Blijft toch wèl.	Gaat hij door
Is de jeugd	Langs uw spoor!
Tijd der vreugd,	Aan het graf
Volgt elk jaar	Legt hij af
Snel een aâr,	Wat hem kwelt,
Wie zijn tijd,	Wijl hij snelt
Deugd! u wijdt,	Tot zijn' Heer:
Stil uw zoet	Dien zij d'eer!

Curaçao. BRAKEL.

De Eenhoorn (*Bijbl.* bl. iii, xc). Is 't niet vreemd, dat geen der Navorschers lette op hetgeen AELIANUS in zijn werk *over de Eigenschappen der Dieren* van den Eenhoren zegt?

Behalve dat hij (IV: 52) gewaagt van eene wilde ezelsoort met een horen voor 't hoofd van anderhalve el, waarvan hij menige bijzonderheid uit KTESIAS bijbrengt, spreekt hij (B. XVI: 20) omstandig van den eigenlijken Eenhoren of *Kartazonon* als een dier van grootte als een volwassen paard, geelachtig van haar en zeer snel ter been, dat op de gebergten van Binnen-Indiën gevonden wordt, doch door niemand ooit levend gevangen is. Het zal niet noodig zijn den tekst hier woordelijk aan te halen, daar 't gemakkelijk valt AELIANUS na te slaan.

Anders is het gesteld met de beschrijving van dat raadselachtig dier, in een uiterst zeldzaam riddergedicht, *Leandra*, in Sesta rima, van Maestro PIER DURANTE DA GIRALDA, tijdgenoot van BOJARDO (1460—1500). Behalve QUADRIO (*Storia d'ogni Poesia*, IV, p. 572) vindt men bij geen der talrijke Italiaansche Litteratoren gewag gemaakt van dit gedicht, en ofschoon er vier uitgaven van bestaan, schijnt het in de letterkundige wereld als verloren.

RINALDO ontmoet den Eenhoren diep in 't oosten, en de dichter beschrijft hem (Canto XV) aldus:

Sappiate addonqua voi degne persone
Che lalicorno fiero ha tal natura:
Ello e ferocie assai piu che un leone;
E smisurata et grande ha sua figura,
Et porta un forte corno in sulla fronte,
Che romperia et spezzaria un monte.

Da una vergene lui tochar si lassa,
Et molto se dilecta in quello odore;
Vergine e sacro, che ogni ciel trapassa,
Attal virtu la bestia rende honore,
Et per natura singular el sente
Piu quella fiera che lhumana gente.

Het dier legt zich in den schoot der jonkvrouw te slapen, en wordt vervolgens door REINOUD, als een geschenk voor ROELAND, medegevoerd.

Men lette op het sentimentele in de tweede der aangehaalde stancen, 't welk doet denken aan soortgelijke trekken door de kerkvaders uit de dierenwereld bijgebragt en reeds niet zeldzaam bij AELIANUS. Zie CL. AELIANUS, *De Nat. Anim.* edit. FR. JACOBS, Jen. 1832, voorrede p. 44—48, die ook (B. XV. 15) melding maakt van kampgevechten tusschen Eenhorens.

BOJARDO noemt onder de wilde beesten die den Tartaarschen Koning MANDRICARA te lijve springen ook den Eenhoren:

Or leonza, or pantera, or liocorno
Al pro' barone' s'aventarno intorno.

Orl. inam. Cant. LXII: 12.
J. M.

Burgemeester van Zierikzee enz. in 1555 (*Nav.* I.; bl. 255; *Bijbl.* bl. xci). In 1555 waren *Burgemeesters van Zierikzee:* IMAN CLAES IMANSE en HEYNDRIK ARENT CLAESSEN (SMALLEGANGE, *Cronyk van Zeeland*, bl. 506).
v. O.

[Aan φ^2—φ. zijn wij voor dezelfde namenopgave dank verschuldigd.]

Jacob du Buquoy (*Nav.* I.; bl. 257, 375; II.; bl. 47, 352). Welligt kan het volgende eenige inlichting geven:

In eene sententie van 't Hof van Friesland, van 29 October 1668, komt voor:

GEESKE ITSMA, Weduwe THOMAS BUCQUOY te *Ferwert*, en: Sentt. van 13 December 1701, 20 Dec. 1702, en *Hypotheekboeken* 17 Maart 1721: WILLEMINA WYAERDA en Dr. SUFFRIDUS DU BUCQUOY, Advokaat, GESINA DU BUC-

QUOY, YDA en Dr. HENDRIKUS DU BUCQUOY, Advokaat. — GESINA en YDA worden ook genoemd in eene Sent. van het Hof van Friesl. van 27 Oct. 1753 en in een gedrukt libel van 4 Julij 1752, als nichten van DOMINICUS JOHANNESSES BALCK, Hoogleeraar te *Franeker*, die gehuwd was met ANNA LATANÉ, dochter van PETRUS JOHANNESSES LATANÉ, mede Professor aldaar, en van MARGARETHA STEINDAM, dochter van den Hoogleeraar ABRAHAM STEINDAM te *Franeker*, en van FOKJE MENSENBURGH. Men kan hierover nazien: VRIEMOET, *Athenarum Frisicarum Libri Duo*, Leovardiae 1758.

D. H. H.

Het Huis met de Hoofden (*Nav.* I.; bl. 282; III.; bl. 133). Aan F. K. is zeer aan te bevelen de fraaije gekleurde plaat in steendruk door den Heer T. ETTLING te *Amsterdam* in 1852 vervaardigd, waarop hij de hoofden juist afgebeeld zien kan. M.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken (*Bijbl.* bl. xx, lxx, civ). LETI, *Het Leven van den Hertog van Ossuna*, II Dln., is uitgegeven te *'s Gravenhage* bij PIETER VAN THOL, 1700. H. VAN ROLLEMA.

Jhr. J. van Paffenrode (*Nav.* I.; bl 289; II.; bl. 139). Van deze familie vindt men een gedeelte in het: *Stamboek van den Frieschen Adel*, II.; bl. 58, dat men zoude kunnen raadplegen. Aldaar komt ook deze PAFFENRODE voor als een niet onverdienstelijk prozaschrijver en dichter, die zijn Blijspel: *Filibert of Oud Mal*, opdroeg aan zijnen neef Jhr. SIXTUS STEERENZ VAN HUMALDA.

Hierbij heb ik aangeteekend, doch vergeten de bron, waaruit ik dat getrokken heb, op te schrijven:

Bij PAULUS VINK te *Gorinchem* zijn gedrukt: *Gedichten van* J. VAN PAFFENRODE, *Vryheer van Ghussigny, versamelt en uytgegeven door* P. V. *en verbetert ende vermeerdert en met koopere platen vercierd: bevattende:*

1. *Treurspel van Jonckheer Willem van Arckel* 1670, 3de druk. Opgedragen aan Burgemeesteren en Regeerders der stad *Gorinchem*.
2. *Boertige Comœdie van Hopman Ulrich*, 1669, vijfde druk. Opgedragen aan den Heer LOUIS DE MORLOT, Vryheer van *Gisenburgh* en *Gisel-Nieuwkerk* enz., Erfwatergraef van den *Overwaert*, zijnen neef.
3. *Boertige Comœdie van Seig^r* (Seigneur?) *Filibert*, 1669, vierde druk. (Zie hier boven).
4. *Wapentwist tusschen Ajax en Ulysses.*
5. *Mengelrymen.*
6. *Bruyloftsdichten.*
7. *Puntdichten.*
8. *Puntdichten overgezet uyt Martialis.*

D. H. H.

„Alle dinck vergaet enz." (*Nav.* I.; bl. 352; II.; bl. 265, 324).

Een duitsche Riethmus vande Verganckelycheyt der Menschen.

Alle dinck vergaet — dat ter werelt staet — en schynt te bloêne
Daerom ghy menschen wilt duechden wenschen en in minnen groene.
Waer syn gevaren die *trax* ens waren gesont en vroom,
Sy syn geloopen met grooten hoopen als waterstroom.
DAVIT seyt met goet bescheyt seer soet van talen,
Het volck is hoey en niet dan stroey en wilt niet dwalen.
Waer is ALEXANDER reyn die cloecke capiteyn toch nu gebleven
Die leefden voorspoetelyck in weelden soetelyck alle synen leven
Door Gods gebot is hy *verrot* [?] en als *ixus* (CHRISTUS?) verlaten
Syn glorie noch wonderlycken victorie mocht hem niet baten,
Dus ghy christen sinnen wilt Godt beminnen wt gantscher herten
Soo werdy bewryt van haet en nit en van duvels smerten,
Ghy moet doch smaken en ten lesten raken aen die bitter doot
Wie dat ghy bent oft dit bekent want het is van noot.
Waer is nu present CICERO elequent en DEMOSTENES mede
Die conde snappen ja als engelen clappen ende wonder dede;
Waer is SAMSON stout ende HERCULUS bout van grooter crachten
Dit wonder begonnen en haer vianden verwonnen met vrome machten;
Waer is APSALON schoon die synen throon woude bouen synen vader setten
Hy is gevallen tot niet met allen in des duvels netten;
Waer is HELENA gaey en LUCRETIA fraey gebleven in 't ende
Waer syn sy gevloghen die hier bedroghen den onbeckende?
Al syn sy gestorven en gheheel bedorven hoe schoon sy waren
Noyt gheen soo rycke die hier eeuwelycke de doot wou sparen
Tot spis (e) der wormen syn die schoone formen leelycke gheraeckt
Och wil dit mercken Ghy leecken en clercken al eer ghy 't versmaer.
Niemant soo heylich die hier vidheynich [?] eeuwich magt blyuen
Ten baet gheen macht noch edel geslacht van mannen en wyven
V sey Ick al te samen ghy mocht v wel schamen als stommen beesten
Schout ghy met seer met groote weer dese werelts feesten
Waerom Ick v rade en wilt u niet te spade in 't einde bedencken
Is 't dat ghy begeert namaels te syn geeert sonder crencken
Loopt niet verblint maer te recht wel versint v leste termyn
Want de doot spaert cleyn noch groot hoe dat sy syn
Leersaem wilt wesen altyt Godt vreesen wit ganscher gedachten
Leert de schrifture al valtet v suere by dag en nachten
Want ghy syt geschepen naer den beelde Gods begrepen ghy broossche dieren
En moet doch worden der wormen spise soo hoogh van pryse dus edel prinsieren
Soect altyd de duecht daerin verhuecht soo sal 't wel tieren.

Gevonden te *Aardenburg*, onder eenige papieren uit de 16de eeuw. G. P. ROOS.

———

Volksbijgeloof. Vondelhout [*Baguette Divinatoire*] *Geldroede en Springwortel* (*Nav.* I.; bl. 352; II.; bl. 265, 266). Moge het dan ook tot de wezenlijke sprookjes behooren en bij mij niet het minste geloof verdienen dat JACQUES AYMAR, in het einde der 17de eeuw, wonderen met dat kunstig gesneden hout verrigt en verborgen schatten door middel er van gevonden en vergaderd hebbe, ja, dat zelfs in de *Histoire des Superstitions Anciennes et Modernes*, Amsterdam 1823 [?], zulks te lezen zoude zijn en voor onloochenbaar worden gehouden; zoo vermeen ik eenigzins aan het verlangen van den Heer H. K. te voldoen door te vermelden, dat in mijne geboorteplaats *E*..... in *Overijssel*, die ik al voor ruim 40 jaren met er woon verliet, ten huize mijner ouders een gering daglooner uit onze buurt, ons als knapen des avonds aan den haard, op eene hem eigene gemakkelijke en praatzieke wijze eene menigte grapjes en sprookjes verhaalde, die ons kinderen dan wel eens vrolijk en vergenoegd, dan weêr met schrik en angst voor duivels en spoken deden naar bed gaan, en onder welken mij als bijzonder opmerklijk voorkwam een vertelsel over de wonderkracht van de *Geldroede* en den *Springwortel*, even als het *Vondelhout*, naar zijne opgaaf, twee radicale en niet missende middelen om schatten te vergaderen.

De *Geldroede* nu, kon en moest, naar 's mans onderrigting, met *veel*, de *Springwortel* met *minder* of *geen* gevaar, op de volgende wijze gevonden en verkregen worden:

Om de eerste magtig te worden had men eene in één jaar opgeschoten loot van eenen hazelaar op te sporen, en deze moest door den gelukzoeker in den middernacht van Kersdag, van 25 of 26 December (tusschen 12 en 1 uur, wanneer, naar des verhalers stelling en geloof, *al het water wijn is*) splinter naakt achter den rug, of met den rug naar die loot gekeerd in ééne snede worden afgekapt, bij mislukking waarvan de duivel dadelijk er bij was en den roekeloozen avonturier den nek brak en ter helle sleepte — die anders bij eene welgelukte afsnijding deze geldroede slechts voor zich uit te dragen had, om zich door haar nederbuigen de plaatsen der begravene schatten onfeilbaar te doen aanwijzen. De *Springwortel* daarentegen werd op de volgende gemakkelijke wijze gevonden: daartoe moest men het nest van den spechtvogel opzoeken, dat men gewoonlijk in een hollen boomstam aantreft, waarin deze vogel een vast, volmaakt rond gat met zijn neb weet te boren, en daardoor zijnen weg naar zijn nest neemt. In dit gat nu slaat men een houten ploeg of prop, en legt aan den voet des booms een baaijen of andere vuurkleurige lap of luijer (*loere* noemde de verteller het). De vogel nu, ontdekkende dat hem de weg naar zijn nest versperd is, weet dien zoogenaamden *Springwortel* te vinden, houdt hem voor den ingeslagen kiel, die daarop dadelijk losspringt en verdwijnt, waarop hij dien wortel op de gespreide lap laat vallen om hem dus te doen verbranden en verder onschadelijk te maken. Deze dus bemagtigd zijnde, behoeft men hem maar voor de hechtste sloten van kisten, kasten en andere geslotene meubels, ja voor gevangenis-deuren, grendels en kettingen te houden om deze op eens en zonder gedruisch te doen openspringen, en ziedaar de tweede weg en wijze tot het zich eigen maken van allerhande schatten en kostbaarheden, en om zich dus gevaarloos *rijk* — en bovendien, door het verlossen van gevangenen en het verbreken hunner boeijen, verdienstelijk te maken bij zijnen evenmensch.

Of nu van deze buitengewone heil- en hulpmiddelen al of niet te *E*..... in dien vroegeren tijd gebruik gemaakt werd, weet ik niet, maar vermeen wel te mogen aannemen en vertrouwen, dat aldaar (in deze zoo verlichte tijden) zulke bijgeloovigheden geen ingang meer hoegenaamd kunnen verkrijgen. Of echter onze verhalende daglooner niet gretig aan dit gemakkelijke en voordeelige wonderwerk geloof sloeg, zoude ik evenmin durven betwisten. t. P.

[Mogt onze berigtgever t. P. zich soms nog de sprookjes herinneren, welke de verhaalzieke daglooner hem veertig jaar geleden heeft medegedeeld, dan beveelt zich het *Navorscher's Bijblad* tot opteekening en bewaring daarvan met groote nieuwsgierigheid aan.]

———

Mejufvrouw of Freule (*Nav.* I.; bl. 353; II.; bl. 271, 357; *Bijbl.* bl. xciii). Daar ik zie dat DE NAVORSCHER zijn *Bijblad* openstelt voor antwoorden op verjaarde vragen, meen ik voor het volgende nog een plaatsje te mogen verzoeken:

»In de XIIIde en XIVde eeuw werden de ongehuwde vrouwen van adel *jonckvrouwen*, ook wel *joffrouwen*, genoemd. Zoo heette RICHARDIS, de moei van WILLEM II, de *jonckvrouw* van *Delft*, en in 1373 lezen wij van eene *joffrouw* VAN DER SLOO te *Wageningen*. Gehuwde vrouwen en geestelijke dochters noemde men *veren* of *vrouwen;* de laatste, zoo ze niet van adel waren, *zusters*. In den deftigen burgerstand noemde men alleen den naam, b. v. YDE VAN BEVEREN, soms ook *vrouw* YDE VAN BEVEREN. Jonge dochters van den minderen stand heetten ook *jonckvrouw*, b. v. GEERTRUUT *de camer-*, *de melck-jonckvrouw*, of *het camer-*, *het melck-wijf*. *Joffrouw* was in de XVIIde eeuw een gedistingueerd praedicaat, dat alleen aan dochters van deftigen huize gegeven werd.

Zoo heette de vrouw van HUGO DE GROOT,

de bekende MARIA VAN REIGERSBERGH ,*joffrouw*, sprak men van *joffrouw* ADELIA BEVERINS of BEVERNINGH enz. Zelfs toen sommige adellijke geslachten, vooral in Gelderland, in navolging der Duitschers, het praedikaat van *freule* of *Fräulein, gnädige Frau*, aannamen, bleef de Hollandsche aristokratie dat van *juffrouw* behouden; ja, het ontbrak in het eind der vorige eeuw niet aan voorbeelden, dat adellijke geslachten, die zich b. v. te *Amsterdam* vestigden, de dochters van den huize *juffrouwen* lieten noemen". Zie Dr. SCHOTEL, *De Abtdy van Rhijnsburg*, bl. 256.

THEODORIK.

Cornelis Dirksz. (*Nav.* I.: bl. 378; II.; bl. 274). Het portret van dezen verdienstelijken man, levensgroot, ten halven lijve en met bijwerk versierd, bevindt zich, nevens zijn zegelring, op het stadhuis te *Monnickendam*. Naar mijn beste weten was het nimmer in handen van de familie TEENGS, maar werd, ongeveer vijf en twintig jaar geleden, in vervuilden, onoogelijken toestand door den Heer A. OOSTERVELD, schilder te *Monnickendam*, ontdekt bij een zijner kennissen, die het voor eene kleine schuld had overgenomen. Weinig vermoedde hij, hier het portret voor zich te hebben van den held der Zuiderzee. Hij zag alleen het verdienstelijke der schilderij, nam het over en reinigde en zuiverde het met veel moeite. En nu openbaarde zich alles. Niet alleen kwam de zegelring aan den vinger van het portret overeen met het origineel bij de stad in bewaring, maar ook het opschrift op een omgeslagen brief: *Ammeraal. Monnickendam* strekte nog om alle bestaande twijfeling weg te nemen. Ten volle beaam ik den wensch van B. N. *te L.*, dat er eene gravure naar deze schilderij mogt gemaakt worden.

A. t. P.

Joris van Spilbergen (*Nav.* II.; bl. 22, 361; *Bijbl.* bl. xxxviii, liii). Daar men dezen zeereiziger voor een' geboren *Zeeuw* wil laten doorgaan, is het niet ondoelmatig eenen tijdgenoot aan te halen, die bepaald zegt dat hij te *Antwerpen* werd geboren.

In de fransche uitgave van E. VAN METEREN, *Histoire des Pays-Bas etc.*, A°. 1618, wordt in het XXVIIIste Boek, fol. 604, een breedvoerig berigt gevonden omtrent den zeeslag bij *Gibraltar* in 1607, en aldaar leest men:

»Outre l'admiral HEEMSKERCK, ils choysirent encores quelques personnages expérimentés, pour estre du conseil de guerre: entre autres le sieur GEORGE DE SPILBERGH, *natif d'Anvers* (*), homme bien expérimenté et qui avoit esté en voyage tant és Indes Occidentales qu' Orientales, comme cela se peut voir en ce qui en a esté imprimé. Il fut faict *Conseiller* en cette flotte, *Commissaire* général et *Capitaine de la gendarmerie de Zélande*. Un certain ESTIENNE JANSSEN fut faict conseiller et capitaine des mousquetaires, avec un certain Capitaine Anglois, nommé LOYS ORLES. Le secrétaire estoit un certain DANIEL PATBERGH, qui avoit faict le tour du monde et quelques autres."

Men ziet hieruit dat VAN SPILBERGEN te *Antwerpen* werd geboren (*), en ook deel heeft genomen aan de roemrijke daden voor *Gibraltar*.

Behalve *Bergen op Zoom*, zal dus *Antwerpen* ook de plaats moeten zijn, waar een onderzoek over dien zeeheld kan worden bewerkstelligd.

.. ELSEVIER.

(*) In de *Holl. Editie* van 1623 staat op bl. 564: „Onder andere den ervaren Heer JORIS VAN SPILBERGH, van *Antwerpen*, die veel versocht hadden in beyde de West- en Oost Indiën: als te lesen is in de *Voyage*, daervan in Druck uytghegaen by hem als Generael gedaen."

(*) Bij L. DE BOUGAINVILLE, *Reis rondom de Wereld*, vertaald in het Nederduitsch door PIETER LEUTER (Dordr. 1772), wordt in de Inleiding, bl. 2, gezegd, dat JORIS SPILBERG een Hollander was, terwijl daarentegen op bl. 6 vermeld wordt, dat hij een Hoogduitscher was, in Nederlandsche dienst, 1614—1617. Bij Prof. G. MOLL (*Vroegere Zeetogten der Nederlanders*, bl. 126) is aangeteekend dat hij een Zeeuw was. Ook ROGGEVEEN wordt bij BOUGAINVILLE, bl. 6, genoemd een *Mecklenburger*, (zeker *Middelburger*).

Kwaad-eês (*Nav.* II.; bl. 23, 362). Ik ben *kwaad-ees* = ik ben ongesteld, zonder dat ik weet, wat mij onlustig maakt. Het oude bijgeloof schreef dergelijke sluipziekte toe aan den invloed van *het kwade oog*. Is nu dat bijgeloof, althans zoo wij hopen, al verdwenen, de uitdrukking is gebleven, in het kwaad-ees, kwaad-*eyes*.

A. t. P.

Sterfhuisgebruiken. Lijkstroo (*Nav.* II.; bl. 24, 271—273; *Bijbl.* bl. xiii, cix). Tot bevestiging van het gevoelen van de HH. Navorschers, die dit kenmerk als een overblijfsel beschouwen van vroegere voorzorg-maatregelen tegen de pest, en de gronden van hun gevoelen ontleenen aan stedelijke keuren op die ziekte, kan het niet ondienstig zijn, de hierop betrekking hebbende voorschriften uit Zeeuwsche pest-verordeningen mede te deelen, te meer omdat er uit blijkt, dat reeds vóór meer dan twee eeuwen het bedoelde voorschrift in een algemeen gebruik bij overlijden was overgegaan. In de *Ordinantie van der heeter ziecten ofte peste*, den 31sten Augustus 1515 te *Zierikzee* uitgevaardigd, leest men, Art. 2: »Item, in zoo wat huys dat enyghe menschen zyeck ende besmit worden vander voirs. heeter zyecten, dat men vuyt dyen huyse van stonden an sal vuytsteken een strooywisch van der lencten ende dicten van eenen arm onverborghen, ende een yghelycken blyckelyk, vj

weecken lanck geduerende nair dat int zelve huys jemant gheinficeert oft ghestorven sal wezen". In die van *Middelburg*, van den 19den Augustus 1568, wordt het voorschrift uitvoeriger gegeven, en zware straf op het niet nakomen gesteld; het luidt: »In wyens huys eenig persoon ofte persoonen gestorven es ofte sterven zal, werden terstont daer naer de inwoonders gehouden heurluyden huysen geslooten te houden den tydt van zes weken naer de doot van de leste overleden. Ende werden bovedien gehouden terstont ter vensteren uyt (ter straete waert) te hangen eene bint stroo ten minste dick een grofve mans die (dij) en een elle lanck, gebonden met drie banden een voet van den anderen ende nyet wederomme inne te haelen voor de zes weken (naer de leste overleden) geexpireert ende overstreken zullen wesen. Op peyne van gebannen te werden uyten eylande van *Walcheren* de tydt van drie jaeren en voor de voorn. tydt daer nyet wederomme inne te commen op peyne van gegeesselt te werden en wederomme van nyeuws gebannen te werden en op breeder correctie". Deze ordonnantie *van peste ofte gave Godts*, werd andermaal gepubliceerd den 23sten Julij 1571, den 22sten April 1574 en den 10den November 1580.

In de latere pest-verordeningen te *Middelburg* uitgevaardigd, vindt men, met uitzondering van het verbranden, geen gebod omtrent stroo; daarentegen vindt men in die van den 20sten Augustus 1635, in het artikel regelende de begraving van pest-dooden, »*datter geen stroo voor de deure sal mogen uytgelecht werden*", waaruit men kan opmaken, dat die gewoonte reeds toen een algemeen gebruik was bij overlijden. Zij is nog in zwang ten platten lande van *Walcheren*, doch in de steden, immers te *Middelburg*, is zij afgeschaft, terwijl ik met zekerheid weet dat zij aldaar nog ten jare 1825 werd in acht genomen.

F.

Napoleon's togt over het Zwin (*Nav.* II.; bl. 53; III.; bl. 23; *Bijbl.* bl. xlii, xcv). Schipper JOHAN CHRISTIAAN HENNEFREUND is op den 23sten Mei jl. overleden, in den ouderdom van 73 jaren. DE NAVORSCHER heeft dus te regter tijd opgenomen, wat men anders te vergeefs zou hebben nagespoord. Het graf toch antwoordt niet.

J. H. VAN DALE.

Dr. Dee en zijn tooverspiegel (*Nav.* II.; bl. 58; III.; bl. 51—54). Wie Dr. DEE was? Ja — wie was de kunstenaar CORNELIUS AGRIPPA, die aan den zwervenden AHASVEROS, eenige honderde jaren na CHRISTUS, zijn gestorvene dochter te aanschouwen gaf? Dit verhaal moge tot de legenden behooren — er schijnen nu en dan personen geweest te zijn, beroemd in het maken van dusgenoemde tooverspiegels. De legende van AGRIPPA kan men in haar geheel lezen in den *Gendschen Wegwijzer van* 1840.

G. P. ROOS.

Franske van Doyem (*Nav.* II.; bl. 60; III.; bl. 59). Hare moeder was niet de dochter van SJOERD, maar van SJUCK VAN HUMALDA, zoo als blijkt uit de Genealogie AEBINGA, gener. 6, N°. 2 en WALTA, gener. 7, a N°. 1. (*Stamboek van den Frieschen Adel*, Leeuwarden 1846). *Sjoertsd.* is dus eene drukfeil.— Haar man was Kapitein en Majoor. Zij hadden tot kinderen: *a.* DOROTHEA, gehuwd met GERLACH PETRUSSES VERRUTIUS. *b.* HELENA, met MEINARDUS WALRICH en *c.* ANNA, met HENDRICK STEENHUYSEN, weduwenaar van ANNA PETRUSD. VERRUTIUS. Zie: WALTA, t. a. p.

Haar grootvader, ORCK VAN DOYEM, was in 1581 Volmacht ten Landsdage en, in dat zelfde jaar, uit de steden op de nominatie tot suppletie van 't Hof gesteld, terwijl hij in 1582 als Syndicus der Staten van Friesland in commissie aan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden werd gezonden. Zie de *Nalezingen* op het aangehaalde werk op bl. 6 (bl. 4). Ten onregte wordt hij in den tekst, even als in de naamrol der Raden van het Hof van Friesland, als Raadsheer opgegeven: men zal daarvoor moeten lezen: DIRICUS (DIRCK) DEYN.

FRANSKE'S oom, RIENCK VAN DOYEM, had een zoon ORCK, gehuwd aan JANTJE JANSD. VERVOU, bij wie eene dochter ATH, (t. a. p. verkeerdelijk als zijne zuster vermeld) die met GERART SISSINGHE gehuwd was. Omtrent F. VAN DOYEM's geleerdheid is mij niets bekend.

D. H. H.

Veliten; Pupillen (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 76—79; *Bijbl.* bl. lxxvii—lxxx, cxii). In het *Navorscher's Bijblad* vind ik eene bijdrage van A. A. A., betrekkelijk het legioen *Veliten*, naderhand *Pupillen*, waarmede ik mij in sommige gedeelten niet kan vereenigen, en waarop ik gemeend heb eenige aanmerkingen te moeten maken.

Ik zal mij niet ophouden met de, mijns inziens, niet zeer wel gekozene uitdrukking van *nasleep* en *aanhangsel* van het regiment grenadiers, waarmede hij evengemelde soldaten kenmerkt, want zij hebben nimmer de eer gehad om te gelijk met dat regiment te marcheren, zoodat het woord *nasleep* niet wel op hen kan worden toegepast: evenmin als het geschiedkundig juist is, dat de *Veliten* à la suite werden gevoerd van Koning LODEWIJK's garde, en zij ook niet onder de voogdij van hare grenadiers'stonden.

Het legioen *Veliten* was een zelfstandig korps, hebbende eene eigene administratie; het correspondeerde onmiddelijk met den Minister van Oorlog en ontving ook in alle op-

zigten de orders van dat Ministerie, zonder tusschenkomst van andere gezagvoerders; ook was het ten gevolge der rapporten van den kommanderenden officier, dat de Minister bevelen gaf tot overgang der jonge lieden bij de verschillende regimenten der armée, waaronder ook de grenadiers der garde behoorden. Uit deze beslissing ontstond eene briefwisseling over de terugbetaling, *in geld*, van de waarde der kleeding en équipementstukken, welke door de jongelingen waren medegenomen en alzoo een eigendom der verschillende corpsen geworden. Er kan dus van *voogdijschap* der grenadiers geen sprake zijn.

De uitdrukking: »eene cohorte *Reuzen*, gevolgd door een handvol *Dwergen*", is derhalve niet verdedigbaar op historischen grond. Bij de inlijving van Holland in Frankrijk en dien ten gevolge ook der Hollandsche armée in de Fransche, ging het legioen *Veliten* over onder de attributen van het Ministerie van *Marine*, wordende dan ook de benoodigde fondsen door de zorg van den Zeeprefect te *Amsterdam* verstrekt en de marsch naar *Brest* als bestemmingsplaats door den Minister bepaald, die twee zee-officieren zond om, gedurende den marsch, de middelen van inkwartiering en transport der bagage met de burgerlijke authoriteiten te regelen, welke marsch van *Amersfoort*, op den 26sten Februarij 1811, een aanvang nam, doch te *St. Denis* door contra-order werd gestaakt. — Na eene inspectie, aldaar door den Minister DECRÈS gehouden en waarbij Zijne Exc. zijne bijzondere tevredenheid betuigde, verbleef het corps nog eenigen tijd aldaar, gedurende welken nu en dan een Hoofd- en twee andere officieren door Zijne Exc. ter tafel werden genoodigd; en het is vermoedelijk ten gevolge van een gunstig rapport van dien Minister, dat, bij eene door den Keizer te houden wapenschouwing te *Parijs*, het legioen order ontving zich ook aldaar te bevinden, bij welke gelegenheid de door A. A. A. aangehaalde manoeuvres plaats hadden. Deze droegen de goedkeuring des Keizers zoo zeer weg, dat de last tot overgang des legioens onder de attributen van het Ministerie van Oorlog op die plaats zelf gegeven werd en al spoedig werd gevolgd door het bevel, dat hen, die het legioen zamenstelden, tot *Pupillen* der garde heeft gemaakt, en waarbij de compagnien van *negen* op *vier* per bataillon zijn gebragt, ieder sterk 200 hoofden.

Na deze organisatie werden de beide bataillons door den Generaal DUROC geïnspecteerd, en onder het opperbevel van den Kolonel TINDAL gesteld, terwijl de Kolonel VON TROXEL [?] een andere bestemming ontving en de Majoor DIBBETS tot Kommandant werd benoemd. Echter werd de hoofd-administratie aan het 3de regiment grenadiers opgedragen, zoodat *nu* de *Pupillen* als het ware onder de *voogdij* der *grenadiers* werden geplaatst, hetgeen met de *Veliten* het geval niet is geweest. Dit kan alzoo ook niet bij decreet van den 11den Februarij 1811 zijn bepaald geworden, evenmin als de invoering van chacots en vesten met mouwen, bij decreet van 30 Augustus 1811, daar de beide kleedingstukken reeds in Holland in gebruik waren.

Wat met het regiment gedurende 1813 en vervolgens is voorgevallen is mij minder bekend: alleen zij ten slotte nog aangemerkt, dat, na de organisatie tot *negen* bataillons, de voogdijschap van de grenadiers ophield, de Majoor der garde BARDIN tot Kolonel aangesteld en de administratie er wederom aan gegeven werd, tellende het regiment, op den 1sten Januarij 1813: 11 Hoofd-officieren; 1 Kwartiermeester; 18 Adjudanten; 10 Officieren van Gezondheid; 31 Kapiteins en 77 Lieutenants en Sous-Lieutenants, waaronder een zestigtal Hollanders en een zestal Franschen, vroeger in Hollandsche dienst.

B. B. B.

Krankzinnigheid van de Requesens (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 79). Ook VAN DER VYNCKT, in zijne *Nederlandsche Beroerten onder* FILIPS II, 2de Deel, *te* Amsterdam, *bij* J. C. SEPP *en Zoon*, 1814, bl. 170, zwijgt van deze krankzinnigheid. Hij zegt daar: »Daags voor zijne aankomst (te *Brussel*) werd hij aangetast door eene heete koorts met kwade teekenen, en stierf den tweeden dag daarna, den 5den Maart 1576. Men bespeurde eene zweer op de schouders, waardoor men oordeelde, dat de pestbesmetting hem getroffen had". HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, in voce, verhaalt de zaak zoo als VAN REIJD, en haalt dezen aan, benevens PONTANUS. PONTANUS is niet in mijn bezit, maar bij zijnen overzetter, SLIGTENHORST, wordt eenvoudig gemeld, dat REQUESENS aan de smetziekte is gestorven.

D.

Beeldhouwwerk op Paushuizen (*Nav.* II.; bl. 92; III.; bl. 88; *Bijbl.* bl. lxxxii); *Het wapen van Paus Adriaan* (*Bijbl.* bl. lxxxii). De aanhaling uit VAN DER MONDE's *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Statistiek* zal wel behooren te luiden: I.; bl. 28, alwaar tevens het wapen van Paus ADRIAAN is afgebeeld.

V. D. N.

Borger's »*Aan den Rhyn*" (*Nav.* II.; bl. 123; III.; bl. 117). Ik heb eene uitgave van de *Auswahl Niederländischer Gedichte* van F. W. VON MAUVILLON, te *Essen* bij G. D. BÄDEKER, 1836, maar daarin zal L. v. T. te vergeefs eene vertaling van BORGER's »*Aan den Rhyn*" zoeken.

D.

»*Stabat mater dolorosa* (*Nav.* II.; bl. 248; III.; bl. 252—255); *J. B. Pergolezi*. Wij plaatsen hier nog een tweetal van de elf door den vlijtigen WILLEMS opgezamelde vertalingen. Eerst die van onzen VONDEL, onder den titel: *Kruisklagt der zalige Kristmoeder en Maeght Maria*, in het 2de Boek zijner *Gezangen* (uitg. van B. BOSCH, Dl. IV, bl. 184). Daarnevens die, welke te lezèn staat in de *Dichtlievende Uitspanningen over zedelijke stoffen door* A. G. *Te Antwerpen voor* TH. CRAJENSCHOT — klein 8°.; en waaromtrent wij aan den Heer WILLEMS de volgende opmerking verschuldigd zijn: »Deze vrye navolging is zeker de beste van al de *vlaemsche* vertalingen; doch is het wel een vlaemsche? Men mag er sterk aen twyfelen. CRAJENSCHOT had een boekwinkel te *Amsterdam* en te *Antwerpen*. Misschien was de dichter een Brabander, die te *Amsterdam* woonde.

VONDEL.

JESUS nat bekrete Moeder
Stont by 't Kruis, daer ons Behoeder,
Haer beminde Zoon, aen hing;
En haer docht, terwijlze steende,
Hem betreurde, en drukkigh weende,
Dat een zwaert door 't harte ging.

Och! hoe drukkigh, hoe vol rouwe
Was die zegenrijkste vrouwe,
Moeder van Godts eenigh Kint?
Die, met een weemoedigh harte,
Bevende aenzagh al de smerte
Van haer vrucht, by Godt bemint.

Och! wie zou in 't hart niet snijden,
Zoo hy, in dat deerlijk lijden,
KRISTUS lieve Moeder zagh?
Och! wie zou zich niet bedroeven,
Zach hy 't hart beklemt van schroeven,
Om den Zoon, die 'r onder lagh?

Zy zagh JESUS pijn en stramen
Lijden om ons al te zamen,
En hem sterven met geschal;
Toen die waerde en uitverkozen,
Treurigh, als een troostelozen
Zijnen Geest aen Godt beval.

Bron van moederlijke minne,
Stortme mê 't gevoelen inne
Van medoogen en geklagh:
Doe mijn koude hart verlangen,
Om mijn' Heilant aen te hangen,
Dat ik hem behagen magh.

Heilge Moeder, allerkuischte,
Druk de wonden des Gekruiste
Krachtelijk in mijn gemoedt:
Laet ik ook met u bezuren
Uw gewonden Zoons quetzuren,
Die my vrykocht met zijn bloet.

Dat ik yvrigh u geleie,
En 't gekruiste Lam beschreie
Al de dagen die ik leef.
'k Wensch uw kruis te helpen dragen,
En by 't kruis met u te klagen,
Schoon een ander u begeef.

Dichtliev. Uitspann. enz. bl. 7.

Treur, myn ziel, met 's Heilands Moeder:
Ween by 't kruis, daar uw behoeder,
Godes en MARIA's Zoon,
Voor uw zonden hangt ten toon.

Hoor de Maagd angstvallig zuchten,
Ach! de ziel schynt haar te ontvlugten,
Om de pyn die JESUS lydt.
Zie, hoe 't zwaard haar ziel doorsnydt.

Wil haar jammerklagten hooren
Om haar eenigen geboren.
Zie, hoe d'eedle Moedermaagd
Zoo veel leeds geduldig draagt.

Wie gevoelt zyn smart niet groeijen;
Ach! wie laat geen tranen vloeijen,
Die des Heilands Moeder ziet,
Zoo vol doodelyk verdriet?

Wie kan zich van rouw bevryden,
Ziende 's moeders medelyden
Met haar godlyk eenig kind,
Hoogst geschat, en teerst bemind.

Ach! wat angst en smertlykheden
Heeft MARIA's hart geleden,
Toen haar waarde Zoon en God
Van zyn beulen werd bespot!

Voor der stervelingen zonden
Zag zy JESUS vol van wonden,
Fel gegeesseld, stout gehoond,
En met doornen wreed gekroond.

Al haar zielangst mag niet baten;
Thans schynt JESUS gansch verlaten;
Zie hier 't zwaarste zieltempeest,
Ach! myn Heiland geeft den geest!

Maagd en Moeder vol genade,
Liefdebronaêr, zonder gade!
Prent uw smart in myn gemoed;
Zoo storte ik een tranenvloed.

Doe my 't zoet der deugden smaken,
Doe me in hemelliefde blaken,
Zoo behage ik 't Godlyk LAM,
Dat myn zonden op zich nam.

Wil my deze gunst betoonen,
Doe me in JESUS wonden woonen!
Laat zyn kruisdood, zoo vol pyn,
't Voorwerp myner liefde zyn.

Maak me uw deelgenoot in 't stryden!
Sterk myn ziel door JESUS lyden!
Doe my denken aan den hoon
En de wonden van uw Zoon.

Doe myn medelyden groeijen,
Daar ik 't offerbloed zie vloeijen.
Dat uw doodelyke smart
Steeds geprent blyve in myn hart.

'k Wensch by 't kruis met U te weenen;
JESUS zal my troost verleenen,
Als ik u in rouw verzell',
En myn hope op JESUS stell'.

Puik der Maeghdelijke looten,
Wil mijn bede niet verstooten:
Laet my aen uw zijde staen,
KRISTUS doot mijn ziel genezen:
Laet ik die deelachtigh wezen,
Laetze in 't hart geschildert staen.

Laet zijn hartquetzuur my raken,
En zijn bloet my dronken maken,
In de liefde van Godts Zoon.
Reine Maeght, gy doetme blaken:
Uw gebedt zal voor my waken,
En my vryen voor Godts troon.

Laet het Kruis mijn ziel bedekken,
KRISTUS doot mijn schilt verstrekken,
En my koestren met genâ.
Als dit lichaem komt te sterven,
Laet mijn ziel met blyschap erven,
't Hemelsch Paradijs hier na.

Bloém der maagden en ons voorbeeld!
Ach! myn wensch zy niet veroordeeld;
Maak dat my de gunst gebeur',
Dat ik myne schuld betreur'.

Doe my JESUS dood en wonden
Steeds aanbidden en doorgronden,
JESUS reinig me in zyn bloed,
En bedauw myn dor gemoed.

Ach, doorwondde my de liefde
Die myns Heilands boezem griefde,
Ach, kuschte ik myn kruis en smart
Met een rein en nedrig hart!

In die liefde dus ontsteken,
Zal Uw hulp my niet ontbreken,
Heilige, allergrootste Maagd,
Als God my ten oordeel daagt.

't Heilig kruis zal my dan sparen,
JESUS zelf myn ziel bewaren,
Zyn genade en hoogst gezag
My beschermen in dien dag.

Als myn ziel dan is verscheiden,
Wil haar hemelwaart geleiden,
Daar ze, in 't juichend zielental,
's Heilands kruisdood loven zal.

Eindelijk nog iets van de muziek dezer heerlijke hymne. Wijdberoemd is de voor haar vervaardigde van den Napolitaanschen toonkunstenaar PERGOLEZI, die te regt voor eene der verdienstelijkste compositiën gehouden wordt. Deze begaafde man »werd", schrijft onze P. E. VAN DER ZEE, »in 1704 te *Casoria* [*Caserta?*], bij *Napels*, geboren. Reeds vroeg kwam hij in het Conservatorium dier hoofdstad, waar hij weldra boven alle anderen uitmuntte. Hij vormde zich naar HASSE en VINCI. Zijn eerste werk droeg echter den algemeenen bijval niet weg, ja zelfs moest zijne eerste opera te *Rome* schipbreuk lijden. Doch niet lang duurde het of zijne opera's werden met grooten luister opgevoerd en met ruime toejuiching ontvangen. Van deze is *la Serva Padrona* wel de liefelijkste en gezochtste. — Vele kwellingen, helaas! die hij van zijne vijanden te verdragen had, berokkenden hem eene borstkwaal, voor welke hij genezing hoopte van een langdurig verblijf te *Torre del Greco*, aan den voet van den *Vesuvius*. Daar was het, dat hij zijn onsterfelijk lied *Stabat mater* voltooijen mogt en kort daarop, in 1737, overleed". — Een der laatste uitgaven zijner hymne is, zegt ons de Heer KIST (t. a. p. bl. 499), *Stabat Mater für zwei Sopranstimmen von* G. B. PERGOLEZI. *In vollständigen Klavierauszugen, mit Lateinischem und Deutschem Texte, herausgegeben von* CARL KLAGE, Berlin 1824.

Hoe voortreffelijk PERGOLEZI's muziek ook wezen moge, vindt DE CHATEAUBRIAND het in haar te berispen dat zij voor iedere strofe eene gevariëerde melodie oplevert. »PERGOLÈZE a déployé dans le *Stabat Mater* la richesse de son art; mais a-t-il surpassé le simple chant de l'Église? Il a varié la musique sur chaque strophe; et pourtant le caractère essentiel de la tristesse consiste dans la répétition du même sentiment, et, pour ainsi dire, dans la monotonie de la douleur" etc. *Génie du Christianisme*, T. II, p. 321 suiv. (Brux. 1828).

Andries van der Muelen (*Nav.* II.; bl. 125; III.; bl. 120). Ik kom op deze vraag nogmaals terug, ten einde in mijn reeds gegeven antwoord het een en ander te verbeteren en aan te vullen. Het geslacht, waartoe A. VAN DER MUELEN behoort, wordt in verschillende echte stukken geschreven V. D. MUELEN, MAELEN en MOLEN. ADRIES VAN DER MUELEN, Schepen te *Antwerpen*, was gehuwd met SUSSANNA DE MALEPART of MALEPERT, uit welken echt verscheidene kinderen zijn geboren.

Ten zijnen opzigte vindt men in het Notariëel protocol van W. VAN GALEN, te *Utrecht*, een merkwaardig stuk van den 6den Mei 1650, luidende aldus:

»Op huyden den 6 May 1650 compareerde de Hr. LOUIS DE MALEPERT, Heer van *Jutphaes* enz. oudt 74 jaer, verclaerde en attesteerde by mannen waerheid in eeds plaetse, ten versoucke van *Jonchr.* ADRIES VAN DER MUELEN, waerachtich te zyn, dat de heer attestant in den jare 1586 binnen de Stadt *Antwerpen* wel gekent heeft Hr. ANDREAS VAN DER MUELEN, Hr. van *Ranst*, *Millighem*, ende Vrouwe SUSANA DE MALEPART, dewelcke omtrent dien tyd metten anderen in wettelyck huwelyck vergadert zyn, dat mede ten tyde de Prins van *Parma* de voors. Stadt *Antwerpen* ten behoeve van Syn. Co. Maj. van Spangien veroverde, de voorn. Hr. ANDREAS V. D. MUELEN ende Vrouwe SUSANNA DE MALEPERT (onaengesien zyl. aldaer den tyt van vier jaren mochten verblyven) de voors. stadt *Antwerpen* metter woon verlaten, ende haer binnen de stadt *Bremen* ..... onder zyne Keyserl.

Maj. getransporteert, alwaer zyl. tot den jare 1609, by de (omde?) twaelfjarige Trefves gewoont ende fixum domicilium gehouden hebben, waerna alsoo in den voorn. jare 1609, de voorgemelde ANDRIES V. D. MUELEN ende syn huysvrouw, van *Bremen* gescheyden, ende haer woonplaetse alhier binnen *Utrecht* genomen ende gehouden hebben, voor reden van wetenschyn, dat de Hr. Comparant in den jare 1586 ende daerna met zyne ouders tot *Antwerpen* gewoont ende de heer deposant op de bruylofstfeesten van meergemelde Hr. ANDREAS V. D. MUELEN ende zyne huysvrouw, zelfs present is geweest, ende binnen dese stadt dikwyls daernae gesien ende gesproken heeft, als wesende de gemelde SUSANNA DE MALEPERT zyns ohms dochter enz."

Deze ANDRIES V. D. MUELEN was reeds vóór 1618 overleden, en dat hij in *Bremen* heeft gewoond, mag ook afgeleid worden uit het huwelijk van eene zijner dochters, te *Leyden* voltrokken:

»31 Aug. 1618. Jhr. DAVID DU TOER (TOUR), de *Laverdach* (?) in Vrankryk, majoor van de Comp. van WITENVAL, vergeseld met den Heer JOHANNES POLIANDER, Prof. alhier en MARCUS MAMOUCHET (MAMUCHET) zyn zwager; met Joncfr. JUSTINA VAN DER MOLEN, jd. van *zaliger* ANDRIES VAN DER MEULEN, *geboren tot Bremen*, vergeseld met SUSSANNA MALEPERT haer moeder en SUSSANNA VAN DER MOLEN haer suster".

Uit een testament, dato 23 Januarij 1628 te *Utrecht* voor den Notaris WOLPHARD ZWAERDECROON gepasseerd, en eene boedelscheiding, voorkomende bij den Notaris WILLEM VAN GALEN, dato 3 Dec. 1649, leert men de kinderen en erfgenamen kennen van ADRIES V. D. MUELEN en SUSSANNA MALEPERT, waardoor een gedeelte der genealogie, bij CARPENTIER, *Hist de Cambrai*, voorkomende, kan worden verbeterd en aangevuld.

De oudste zoon van A. V. D. MUELEN en SUSSANNA MALEPERT was ADRIES V. D. MUELEN, reeds in 1628 gehuwd met MECHTELT CATHARINA VAN SANTEN, hebbende toen een' natuurlijken zoon, genaamd JOHAN V. D. MUELEN, en een' *innocenten* broeder, NICOLAAS V. D. MUELEN, enz. .. ELSEVIER.

Wernic van Batenborch (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 144). Het is, gelijk ik vroeger heb opgegeven: hij schreef zijne spreuk ten jare 1601 in het *Album* van NICOLAAS RUYCHHAVER, uit welke omstandigheid ik het vermoeden heb gekregen, dat hij te *Haarlem* t'huis behoorde, te meer, omdat, in hetzelfde *Album*, ook NICOLAUS BATENBURG *Harlemi* II *Cal. Maj.* 1601, zijn handschrift stelde; en inderdaad, in het *Naamregister van de Regeering, enz. der Stad Haarlem* 1733, ziet men WERNER VAN BATENBURGH vermeld op de *Lyst der Bailluwen*, *Houtvesters en Stadhouders van de Leenen van Brederode* 1584, waarin hij eerst in 1624 werd vervangen; NICOLAUS (VAN) BATENBURG voornoemd was welligt een zoon van hem.

V. D. N.

Nic. Petri (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 144). Ik was versteld zoo vele NICOLAUS'SEN PETRI aangehaald te zien; en toch is geen hunner NIC. PETRI van *Deventer*, de eenige die bedoeld kan zijn, en wiens portret (op den titel van zijn boek: *Practycque om te leeren reeckenen*, 1595, fol. en 1635 8°.) beschreven is in mijn' *Portretten-Catalogus*, N°. 4171. Het is door GOLTZIUS in 1595 gegraveerd en kenbaar aan de spreuk: *l'Homme propose*, *Dieu dispose*. De folio uitgave was bij de boeken des Heeren K. KAAN, in 1852 te *Haarlem* verkocht: de 8°. uitgave bezit ik. F. MULLER.

Heemskerk's »*Batavische Arcadia*" (II.; bl. 152; III.; bl. 146). De *Quarto* (4°.) uitgave *moet* zijn vierde (4e) uitgave.

Het Nassouse Trompetje (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 146). De *Aenspraek tot de edele Batavieren* is van den voor zijn' tijd zeer verdienstelijken DIRK PIETERSZ. PERS, over wien men zie: *Overzigt en Proeven van de Nederlandsche Volkszangen*, bl. 36; zijn *Bellerophon* enz. is nader omschreven in de *Bouwstoffen voor de Nederl. Letterk. en hare Geschiedenis*, 2de stukje (Amst. 1832) bl. 127.

L.J.

Vuilschouwing der Leprozen (*Nav.* III.; bl. 149; *Bijbl.* bl. xcix). Het is bekend dat in vroegeren tijd de melaatschen in de leprozenhuizen niet duurzaam mogten verblijven, dan nadat zij door daartoe aangestelden onderzocht, en, zoo als het genoemd werd, *vuil geschouwd* waren. Ook is het bekend dat dit onderzoek veelal geschiedde te *Haarlem*, doch ook, blijkens de rekeningen der stad *Middelburg*, eveneens te *Brugge*, en vermoedelijk waren de personen, met dat onderzoek belast, de door L. LEMNIUS in zijne *Occ. Natur. Mirac.* bedoelde *critici ac censores apud Belgas constituti qui hos* (*leprosos*) *explorant*, *quoniam aliquando* (*morbus*) *cognitu difficilis est*. Minder bekend is de wijze, hoe dit onderzoek plaats had.

Kan ook een der Heeren Navorschers opgeven of die critici geneeskundigen waren (*) en of er bijzonderheden, hun onderzoek betreffende, aanwezig zijn? F.

(*) In de *Annales de l'Abbaye de Saint Ghislain* komt op het jaar 1460 de geschiedenis voor van eene leproze, die te *Mons* onderzocht werd *par le maître de l'hôpital de Saint Lazare.*.

Doopsgezinde Gezangen (*Nav.* II.; bl. 152). Op bl. 151 van den tegenwoordigen jaargang is gevraagd, aan wien van de aldaar opgenoemde dichters der liederen van den *kleinen Bundel* bij de Doopsgezinden in gebruik, de gezangen met name zijn toe te wijzen? Door een mijner vrienden, een reeds overleden en geacht Predikant, dien ik vermeen dat daaromtrent wel kon onderrigt zijn, werden mij die dichters reeds vóórlang opgegeven te zijn als volgt:

Van *Gez.* 1, 2, 23, 28, 29, 32, 47, 48, 54 en 56 H. ASSCHENBERG; *Gez.* 3, 5, 7, 8, 19, 24, 25, 36, 45, 46, 50, 51, 59 en 63 P. J. UYLENBROEK; *Gez.* 4, 6, 26, 31, 34, 43, 49, 53, 55 en 62 H. J. ROULLAUD; *Gez.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 30, 35, 37, 38 en 39 BERN. DE BOSCH; *Gez.* 33, 41, 42, 60, 61, 64, 65, 66 en 67 J. LUGT DZ.; *Gez.* 40, 44, 58 en 68 H. G. OOSTERDIJK; en *Gez.* 52 en 57 JAC. DOUWES CZ.

Omtrent hunne voornamen was ik niet in t zekere onderrigt. Daar echter de geslachtsnamen geheel dezelfde zijn als die aan mij werden medegedeeld, heb ik vermeend ook deze hier gerustelijk te mogen overnemen, gelijk zij door J. H. L. zijn opgegeven. Het schijnt voorts dat ZEd. evenmin als ik met de namen der dichters van den *Grooten Bundel* bekend is, waaromtrent ik niets weet, dan dat *Gez.* 121 (*De Nuttigheid van 't Gebed*) door Mejufvr. V. D. VELDE, — dezelfde die meermalen in den *Evangel.* Gezangbundel voorkomt, — vervaardigd moet zijn. N***.

Doopsgezinde Gezangen. De ondergeteekende, in het bezit zijnde van eene naauwkeurige aanteekening, waarin de maker van elk der 68 Gezangen uit den *Kleinen Bundel* bepaaldelijk is aangewezen, wil gaarne over dit onderwerp met den Heer J. H. L., ingevolge zijne uitnoodiging, in correspondentie treden. J. VAN DER BAAN, te *Zaamslag.*

———

Hendericus du Booys; Helena Leonora de Sieveri (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 154). Eerstgemelde nam deel aan den vierdaagschen zeeslag. — Deze bijzonderheid is mij, naar ik meen, door den Heer BODEL NIJENHUIS medegedeeld. Vindt men twee verschillende portretten van elk hunner? Geenszins.— Van ieder toch bestaat ééne plaat, door C. VISSCHER, doch de éérste afdrukken met het adres van E. DU BOOYS, de latere met het adres van E. COOPER. M.

———

Frederik Houtman (*Nav.* II.; bl. 153; *Bijbl.* bl. lxxxiii). Het zal niet ondienstig zijn om de liefhebbers der *Houtmansche* litteratuur ook te verwijzen naar de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, A°. 1852, bl. 363—371, alwaar Dr. N. P. VISSCHER een belangrijk opstel heeft geleverd over FREDERIK HOUTMAN, waaruit wel degelijk blijkt dat hij te *Gouda* werd geboren uit PIETER CORNELISZ. HOUTMAN en AGNES FREDRIKSD. (in 1581 reeds weduwe).

Het is te hopen, dat de Heer C. W. BRUINVIS in het Stedelijk Archief van *Alkmaar* nog andere bijzonderheden over de geschiedenis van FRED. HOUTMAN zal kunnen opsporen, b. v:

1°. Wanneer hij poorter van *Alkmaar* geworden is, dat hij in 1618 tot Schepen of Vroedschap dier stad benoemd kon worden?

2°. Of HOUTMAN ook in genoemde stad eigendommen heeft gehad en wie bij zijn overlijden, in 1627, zijne erfgenamen zijn geweest?

Dit kan blijken uit de *Transport-* of *Waarbrieven*, en de *Notariële Protocollen.*

Dat FREDERIK HOUTMAN een zoon van PIETER was, wordt bevestigd uit eene *Resolutie der Staten-Generaal* van den 4den Feb. 1603:

»Is FREDERICK PIETERSZ. HOUTMAN, geaccordeert octroy, om voor den tyd van 8 naestcomende jaeren alleen in de Vereenichde provincien te mogen doen drucken ende uytgeven een *Spraeckbouck ofte Dictionarium van de Duitsche, Malaysche ende Madagacarse Spraecken, met noch vele woorden in de Turxsche en Arabische sprake daerbygevoecht;* mitsgaders een *tsamensprekinge in dezelve Malaysche en Madagarse spraeke* by hem gemaeckt; ende daerboven noch eenige *Vaste Sterren*, dewelke staen omtrent de Zuytpool tot omtrent 35 graden bezuiden de linie equinoctiael, tot omtrent 300 in t getal, die den suppliant, soo in Oost Indie als op te Voyagie geobserveert heeft, enz."

En nog op den 28sten Junij 1603:

»Is FREDERICK PIETERSZ. HOUTMAN, toegeleyt tot eene vereeringe van drye hondert guldens eens, voor de presentatie by hem de Heeren Staten gedaen, van eenen *globum Caelestem*, daerinne staen de sterren by hem op de Oost Indiesche Vaert geobserveert".

Voor het overige zij hier nog vermeld, dat op de Bibliotheek der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde* te *Leyden* en op die van THYSIUS zich een exemplaar van HOUTMAN's aangehaalde werk bevindt.

Te *Wezel* en te *Utrecht* heeft omtrent dien tijd ook een geslacht van dien naam geleefd.

.. ELSEVIER.

———

Michiel Middelhoven (*Nav.* II.; bl. 154; III.; bl. 155—157). Het portret van MICHIEL MIDDELHOVEN (niet MICH. JANSZ. VAN M.), in mijnen *Portretten-Catalogus* op N°. 3634 beschreven, stelt hem in 1624, *aet.* 62, voor als Predikant te *Zaamslag*, later te *Voorschoten.* Zoude zijn zoon SAM. V. M. hem dadelijk opgevolgd, en 4 jaren na hem overleden zijn? V. D. N. stelt dat MICHIEL MIDDELHOVEN reeds in 1602 naar *Voorschoten* zoude gegaan zijn. Hoe dit te rijmen? F. M.

———

De Hennequin's (*Nav.* II.; bl. 154; III.; bl. 157). Het schijnt den vrager naar deze familie niet bekend te zijn, dat van dit geslacht zoo vele afstammelingen in ons land aanwezig zijn, wanneer hij beweert, »dat zij zich uit Vlaanderen naar Frankrijk, en inzonderheid binnen *Parijs* uitgebreid hebben". Mogt hij in dit denkbeeld verkeeren, dan is dit eene dwaling.

Overigens deel ik hier de volgende onder mijne oude papieren gevondene aanteekening mede:

»In het aanteykenboek van JAN HENNEQUIN, wegens de geboortte van zijn kinderen vinden dat, op den 13 Decembr 1651 Woensdags omtrent 7 ure is mijn vrouw verlost van een Zoon genaemt FRANÇOIS, de peters waren Oom JAN VAN DE GRAEF; ma soeur ELISABETH VAN DE GRAEF, ma soeur SARA HENNEQUIN, en d'huysvrouw van heer ADRIAAN VAN KUYK. Nu is het een zekere waarheyd dat den Canunnik neev JAN VAN GRAVE altoos gezegt heeft, dat hy was Germyn over de kinderen van JAN HENNEQUIN".

Deze JAN HENNEQUIN, gehuwd met CATHARINA VAN DE GRAAF, heeft nagelaten:

ANNA HENNEQUIN, getrouwd met PIETER SNELLEN; GUALTERUS HENNEQUIN, getrouwd met GEERTRUIDA GRASWINKEL, en MARIA HENNEQUIN, getrouwd met DIRK VAN DER HOEVEN, den overgrootvader van den Hoogleeraar A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

H. D. V.

J. C. Amman (*Nav.* II.; bl. 155; III.; bl. 157). Over JOHANNES KOENRAAD AMMAN vindt men ook nog eene aanteekening op een beknopt *Overzigt der Gesch. van het Onderwijs aan Doofstommen*, voorkomende in het eerste deel van *de Paedagoog*, in 1828 door mij uitgegeven te *'s Gravenhage*, bij den Boekverkooper A. KLOOTS. Zie ald. Dl. I, bl. 60, waar tevens vermeld wordt, dat AMMAN's *Surdus Loquens*, enz. niet alleen in het Hollandsch, maar ook in het Engelsch en Hoogduitsch is vertaald geworden. D. BUDDINGH'.

Godeschalk Aelten (*Nav.* II.; bl. 156; III.; bl. 169, 170). Over dezen zegt DE JONGH's *Naamlijst* niets meer dan ik heb medegedeeld, doch men leest bij HENR. GREVENSTEIN, *Naamlijst der Predikanten van de Classis van Bolswert en Workum*, Leeuw. 1751, bl. 6, dat AELTIUS uit de kerk van *Wilp* beroepen, den 8sten December 1606 als Predikant van *Bolswert* in de Classis werd aangenomen, verroepen naar *Arnhem*, en ontslagen op den 27sten April 1619; voorts, dat men hem vermeld vindt bij TRIGLAND, *Kerkel. Historie*, Dl. II, bl. 70. V. D. N.

Naamsoorsprong van Antwerpen (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 172). *Antwerpen*, in het Fransch *Anvers*, in het Spaansch *Amberes*, draagt in oude gedenkstukken de namen: *Andoverp*, *Andoverpia*, *Anturpia*, *Antverpha*, *Andowerpum* en *Antwerp*.

»De naamsoorsprong der stad ligt geheel in het duister, schoon sommige oudheidkenners dien van de *Ambivariërs* willen afleiden, daar die volkstam in deze streken moet gezeteld geweest zijn. Eene volksoverlevering verhaalt, dat eenmaal een reus, DRUON, zich te dezer plaatse onthield, die van de voorbij varende schepen eenen tol eischte; de schippers, die aan deze vordering niet voldeden, werden door het monster gevangen genomen, dat hun de hand afkapte, en die in de *Schelde* wierp, waarvan de stad den naam van *Handwerpen* verkreeg. Deze legende schijnt aanleiding gegeven te hebben, dat in het wapen van *Antwerpen*, een kasteel vertoonende, twee afgehouwene handen geplaatst zijn, en dat het standbeeld van den reus, hetwelk sedert onheugelijke jaren bij plegtige processiën door de stad geleid wordt, door eenige gevangenen is omringd, wier handen schijnen afgehouwen te zijn". *De Aardbol*; IV, bl. 69.

BILDERDIJK verstaat door *Antwerpen*, *aan de werpen, werven*, terwijl men in het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. III, bl. 94 [?] leest: *Anvers, Antwerf*, beteekent bij ontleding niet onduidelijk *aan-t-werf*, tenzij men *Anvers: aan-t-ver*, *veer*, zou willen lezen.

Werf is, zoo als BILDERDIJK leert, van *werpen*, en beteekent *opwerping*, ophooging, kade, — en *veer*, van *varen*, is *vaar-* of *veerplaats*, overtocht. J. J. WOLFS.

[Uit een stukje van P. Q. R. nopens dit onderwerp schijnt ons nog het volgende meldenswaardig toe:

„Men wil dat SALVIUS BRABO, naar wien *Braband* genoemd is, en die, zoo als men weet, een der stedehouders van CAESAR was, den reus ANTIGONUS heeft gedood, en zijne hand, bij wijze van zoenoffer, in de *Schelde* geworpen....

Nog bevat het wapen van *Antwerpen* twee handen en een oud kasteel, en op verschillende plaatsen van die stad vindt men oud beeldhouwwerk, waarop de hand van eenen reus door eene kleinere hand wordt aangegrepen".]

Portret van ..otius (*Nav.* II., bl. 183; III.; bl. 177). J. G. DE ST. heeft op de vraag naar het portret van den nog onbekenden ..OTIUS wel een antwoord willen inzenden, maar de gebeurtenis op de *Barbarijsche* kust zou, daar het jaartal 1661 op het portret staat, eer moeten hebben plaats gehad. Wij kunnen toch niet denken dat de afbeelding der kaart zonder doel zoude zijn gegeven. De naam kan niet uit veel letters hebben bestaan, waarom ons die van FABRITIUS te lang voorkomt.

Zoude het ook mogelijk BOTIUS kunnen zijn? Ik erken evenwel dat bij onze zeelieden, want daarvoor zal de man toch gehouden moeten worden, dusdanig een Latijnsche naamsuitgang zeer zelden zal voorkomen. Op het portret staat *Aetate* 26, schoon het donker bruin

mannelijk gelaat iemand van meer middelbaren leeftijd zoude kunnen voorstellen.

C. K.

Het wapen van de familie van Berk (*Nav.* II.; bl. 184; III., bl. 181, 182). A. &. A. vermoedt dat de bladen in het wapen der familie VAN BERK *kastanjebladen* zouden zijn. V. D. N. noemt ze *eikenbladen.* Zoude men niet beter doen van aan *berkenbladen* te denken?

C. & A.

Loen (*Nav.* II., bl. 186; III.; bl. 183). PLANTYN verklaart in zijn *Thesaur. Teuton. of Schadt der Nederd. Sprake*, 1573, het woord *Loen* of *Loer* met *un lourdaut*, *bardus*, *plumbus homo*, terwijl KILIAEN het uitlegt door *homo stupidus*, *infulsus* (niet *insulsus* gelijk ter laatst aangeh. pl.). Men zie ook WEILAND's *Taalk. Woordenb.* in voce *Loer=Loeris.*

V. D. N.

Uitvinder van den Windwatermolen (*Nav.* II.; bl. 186; III.; bl. 183). Op den huize *Zwanenburg* te *Halfweg* wordt een mans- en een vrouwenportret bewaard. Op het eerste staat een wapen, dat als helmteeken twee molenwieken voert.

Zou dit ook van den uitvinder van den wind(water)molen kunnen zijn, 't welk uit dien hoofde door het kollegie van *Rijnland* wordt bewaard? Het is herkomstig van het geslacht VAN DER WEELE of WIELEN, welks laatste mans oir begraven werd in de kerk te *Wassenaar.*

HORA.

Uitvinder van den Watermolen. Bij het door de geachte Navorschers .. ELSEVIER, BRUINVIS en SCHREUDER over de Watermolens medegedeelde, wil ik nog het volgende voegen. Ik betwijfel of de Alkmaarders, door hen genoemd, wel de *Uitvinders* er van zijn geweest, daar in de *Handvesten van Drechterland* een Handvest gevonden wordt van *Hertog* WILLEM *den IIIde*, *Anno* 1326, *gegeven op St. Jacobsdagh:* »hoe men in *West friesland* Dycken ende Watertochten maken sal, een yegelyck Ambacht op t zyn". Hierin lezen wij onder anderen: »Voorts sullen die van *Oeterleeck* houden alle den dyck tusschen *Walighsdyck* ende *Heer Huygendyck*, anders sullen sy alle voorsz. geenen dyck hebben: ende daertoe gheven wy hen tot hulpe, sonder koop, dat *Molentje* dat zy koopen wilden, aen *Oeterleeck*, alsoo als 't hen die Rentmeester wysen sal". — De Watermolens bestonden dus, en de Alkmaarders hebben er waarschijnlijk eenige *verbetering* aan toegebragt.

Op den 26sten Juny van den jare 1558 gaf PHILIPS II aan die van *Alkmaar* en omliggende dorpen in 't *Geestmerambacht*, »daeronder wy onze vroonlanden hebben" — een privilegie op het stellen van twee Watermolens, bij de vier in 1534 opgerigte. In de *Handvesten van Grootebroek* leest men eene Uitspraak van het Hof van Holland (23 Junij 1545) tusschen de dorpen in de *Streek* aan de eene en *Westwoude* en *Enkhuyzen* aan de andere zijde, »over t uytstellen van sekere watermolens", waarin verklaard wordt, »dat voor 't eerste vier achtkante watermolens geset sullen werden op *Crimpen* omtrent de *Westwouder* sluyse". — *Westwoude* schijnt weigerachtig gebleven te zijn om de kosten daarin te helpen dragen: immers het Hof doet op 11 Junij 1547 uitspraak »dat Meester JACOB, Molenmeester van *Delft* in syn regard die Molens in questie op de reparatie van dien opleveren, sulcks dat die soo goedt zyn als d'andere molens by de requiranten (*Enkhuizen* enz.) mede besteet, ende dat de betalinge daarvan gesurgeert sal blyven, soo lange deselfde Molens besocht en by Meesters, hen dies verstaende, gepresen sullen wesen, omme alsdan op de betaalinge tot ghemeene kosten van partijen daerop gedisponeerd te werden, als behooren sal". — Het schijnt mij uit het medegedeelde te blijken, dat hier verschil bestond over de geschiktheid van deze molens; en kan het niet zijn, dat hier, door Meester JACOB, Molenmeester van *Delft* »de nieuwe konst in praktyk gebragt werd" van Mr. ARENT VOS — door den Heer .. ELSEVIER vermeld?

Ik wil niet tegenspreken dat de vroegste Watermolens in de buurt van *Alkmaar* niet door paarden gedreven werden, de eerste oliemolens aan *de Zaan* werden het ook — maar de *Wind*molens waren toen reeds lang bekend. Dit blijkt uit een Handvest van Hertog WILLEM IV, gegeven ten jare 1344, Donderdag na Paschen: *van de Wint en 't Malen in 't Drechterlandt*, luidende: »WILLEM enz. maken kondigh allen luyden, dat FLORENS VAN ALKEMADE, in die tyden onzen Rentmeester van *Kennemerlandt* ende van *Vrieslandt*, by goetduncken der goeden luyden van onsen Rade te *Hillegom*, verkocht heeft den gemeene bueren van *Drechterlandt*, welgebooren en gemeene, alle onsen Wintmolen, dat male den Wint ende Gruyt, ende alle nutschap van malen van all *Drechterlandt*, eeuwiglyck te blyven ende vryelyck te gebruycken, sonder yemandts wederseggen; ende daer en sal niemant Molen insetten dan sy selven om seshondert pondt Hollandts enz."

De Molens hadden echter allen *één* gebrek, namelijk dat, waarop de Heer SCHREUDER wijst: zij hadden de wieken naar het Z. W. (niet, zoo als er zeker abusievelijk staat, N. W.) gekeerd, en konden dus niet naar de windstreek draaijen. Om hieraan te gemoet te komen, werd de eerste houtzaagmolen te *Zaandam* op een vlot in het water geplaatst. Deze manier echter, gebrekkig en niet overal uitvoerbaar, werd, zoo als LEEGHWATER

schrijft: »kort na den troebel" vervangen door de beweegbare kappen; dat is, de Vlaming LIEF JANSZ. ANDRIES VAN MOERBEEK leerde, hoe men de Molens van boven kon doen draaijen, om alzoo de roeden of wieken te keeren naar de streek, uit welke de wind woei. HONIG.

Het Pinksterbloem zingen (*Nav.* II.; bl.186; III.; bl. 184). Over deze gewoonte leze men, — behalve KL. BRUIN, *Noord-Holl. Arcadia*, met aanteekeningen van G. SCHOENMAKER, bl. 319, alwaar ook eene *afbeelding* van het ronddragen der Pinksterbloem, — het werk van G. D. J. SCHOTEL, *Gesch.-, Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, 1840, bl. 151, waarbij nog gevoegd kan worden: W. GOEREE, *Mosaische Historie*, IV.; bl. 645; A. DE ROOIJ, *Taal- en Oudheidkundige Mengelstukjes*, bl.62 en verv. Men vindt in het laatstgenoemde werk den *oorsprong* der Pinksterbloemen in een' brief aan PETR. NIEUWLAND nog in het onzekere gesteld, doch het vermoeden er bij opgeteekend, dat welligt alleen bedelzucht daartoe aanleiding heeft gegeven; terwijl de bloemen gebezigd worden om het aankomen der Lente te begroeten. Het schijnt voorts dat deze gewoonte niet altoos met gepaste zedigheid werd gehuldigd en daarom op vele plaatsen, als: *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Haarlem*, *Arnhem* en *Dordrecht*, is verboden.

V. D. N.

Het Pinksterbloem zingen. Het omzingen door kinderen op Pinksteren is vooral in Noord-Holland in gebruik geweest, maar om ingeslopene vrijpostigheid en onbeschaamdheid op vele plaatsen verboden geworden, als: te *Amsterdam* in 1612, te *Enkhuizen* ten jare 1646, en, A°. 1635, in andere streken van Noord-Holland. Desniettegenstaande werd het Pinksterzingen nog tot voor weinige jaren volgehouden.

Te *Schermerhorn* werd een jong meisje, op eene burrie staande, door vier andere meisjes gedragen; zij was versierd met zilveren bellen, beugeltassen en met kettingen van bloed- en andere kralen, terwijl zij in de regter hand een zilveren kom, en in de linker een zilveren bel met een fluitje hield, waarop zij blies, wanneer de giften werden ingezameld. CL. BRUIN'S *Noord-Hollandsche Arcadia*, bl. 319.

In de *Zyp* waren het eenige jonge wezen, zoowel jongens als meisjes, waaronder eene de pinksterbloem voorstelde. Zij was opgetooid met sits papier in verschillende figuren geknipt en gekleurd, en zoowel van voren als op den rug neêrgehangen. Een van den troep had eene kroon, gemaakt van twee kleine hoepels, mede met genoemde versiersels, en ook met goud- en zilver-papier opgesmukt. Wanneer zij toegelaten werden om te zingen, werd er een kring gemaakt, met de pinksterbloem in het midden. Zij, welke den kring vormden, liepen rondom de pinksterbloem een toepasselijk lied zingende. Nadat zij eenige woorden gezongen en in het rond geloopen hadden, werd door den kroondrager de kroon op het hoofd van de pinksterbloem geplaatst, en het zingen en rondloopen voortgezet, totdat men het einde van het rijmpje had bereikt. Daarna nam de kroondrager de kroon weder van het hoofd der pinksterbloem. Zij droeg een schoteltje, waarin de gegeven penningen geworpen en bewaard werden. J. SCHREUDER.

Het Pinksterbloem zingen. Het heugt mij nog als de dag van gisteren. Het is welligt eene halve eeuw geleden, dat ik verscheidene malen de *fiere Pinksterblom*, zoo noemde men die vertooning binnen *Amsterdam*, gezien heb. Meestal tegen den avond. — Het was een kind in een rol- of ook wel mandewagentje, opgesierd met bloemen, papier en linten. — Eene of meer vrouwen vergezelden den optogt en zongen daarbij een lied, waarvan mij de inhoud ontgaan is. — Er was altijd eene bij, die de duiten (centen kende men in mijne jeugd niet) opzamelde. C. & A.

De Heerlijkheid Bruchem (*Nav.* II.; bl. 187; III.; bl. 187). C. K. verlangt iets van die Heerlijkheid te vernemen, en, bij hetgeen reeds A. & A. dienaangaande heeft medegedeeld, kan ik voegen, dat JOSEPH COYMANS, Baljuw van *Brederode*, Heer van *Bruchem* is geweest en *Nieuwal*. Hij trad in den echt met JACOBA TRIP, ELIAS'DR., geboren ten jare 1622. Zij stierven kinderloos. JOSEPH'S broeder, JAN, was gehuwd met SOPHIA TRIP, zuster van JACOBA, geboren A°. 1615; uit hen sproten 8 kinderen, waarvan de jongste, ELIANA COYMANS, zich in den echt verbond met SAMUEL TIMMERMAN. Aan dezen is waarschijnlijk genoemde Heerlijkheid vervallen, doch ook hij overleed kinderloos. Een broeder van ELIANA, JOSEPH COYMANS, geboren in 1656, trouwde met CLARA VALCKENIER. Zie FERWERDA, op de Genealogie van TRIP, 3de en 4de generatie. Uit denzelfde, Genealogie VALCKENIER, is op te maken, dat GILLIS VALCKENIER, de zoon van WOUTER, die een broeder was van CLARA voornoemd, eene dochter had, ANNA MARIA VALCKENIER geheeten, op den 29sten Junij 1745 uitgehuwelijkt aan JAN PHILIPS DE GUESNE (naar allen schijn eene misspelling voor DU QUESNE). Een en ander geeft ons welligt den sleutel aan de hand om den eigendomsovergang van de Heerlijkheid *Bruchem* na te sporen.

Volgens het *Copie-Leenregister van Gelderland*, droeg RICHARD VAN DER RIVIERE, Heer van *Bruecom* en *Nyewaal*, ten jare 1610 het leen zijner goederen over op IVO zijn broeder; RUTGER VAN DER RIVIERE, erf zijns vaders JOHAN, die het bij erfstelling verkregen

had van zijn' broeder IVO, draagt het leen op in 1632, en MAXIMILIAAN is erf zijns broeders in 1633. V. D. N.

De Heerlijkheid Bruchem. De Ed. Achtb. Heer GILLIS DU QUESNE, Oud-Schepen van *Amsterdam*, tusschen de jaren 1820 en 1825 naar ik meen overleden, was Heer van *Bruchem* en *Cillershoek*, welke waardigheid (althans, voor zoo veel mij bekend is, de eerstgenoemde plaats betreffende) na zijnen dood is overgegaan op zijnen zoon, den WelEdelGestr. Heer J. PH. DU QUESNE, wonende op den huize *den Brink*, bij *Arnhem*. Dit is al wat ik op de vraag van C. K. in staat ben meê te deelen. Het kan echter tot meer leiden. N***.

De Heerlijkheid Broechem, *Bruchem*, *Broekom.* Te gelijker tijd komen er onderscheidene personen als bezitters, ten minste als den naam van deze Heerlijkheid voerende, voor; van welke wij, vooral in die tijden, niet kunnen veronderstellen dat zij zulk een titel wederregtelijk zouden aangenomen hebben.

a. Bruchem in den *Bommelerwaard* behoorde van 1610 af aan het geslacht VAN DE RIVIERE. Zoo werd, in 1654, JEAN JAQUES [VAN] DE RIVIERE er mede beleend.

b. GUILLIAM VAN DER RYT, Ritmeester van eene compagnie ruiters, Drossaart en Schout van *Bergen op Zoom*, was op den 28sten Dec. 1621, toen hij tot die betrekking aangesteld werd, Heer tot *Broechem*.

Bij de begrafenis van Prins FREDERIK HENDRIK, op den 10den Mei 1647, leidde WILLEM VAN DE RYT, Heer van *Broechem*, Drost van *Bergen op Zoom*, het paard met de wapenen van *Vere* en *Vlissingen*.

Zijne familie bezat genoemde Heerlijkheid nog in den jare 1712, want, in het werkje, genaamd *Les Délices de la Campagne à l'entour de la ville de Leide*, *par* G. GORIS, leest men, pag. 143, waar over het kasteel *Endegeest* gesproken wordt: *à présent elle appartient à Seigneur* JACOB VAN DER RYT *de* Broéchem, *Seigneur de Woestwezel et d'Endegeest.*

c. PH. LE ROI (ROY), Heer van *Brochum*, kwam in Februarij 1644 wegens den Koning van Spanje te *'s Hage*.

Dit *Broekhem* is de naam van een dorp en heerlijkheid met kasteel in de Meijerij van *Zandhoven* in *Brabant*, eene mijl van de stad *Lier*. PH. LE ROY heeft het slot van den grond vernieuwd en opgebouwd. Men zie: *Tooneel van Brabant*, bl. 649, alwaar de afbeelding. Nu wordt, in het IIde deel van VALENTYN, bl. 268, het volgende gemeld:

»A°. 1635. 31 Mai. Met dezelve, (namelijk met de komst der schepen) quam ook de Heer JAN VAN BROEKOM, bevorens, toen hy *Ambonsch* Landvoogd was, JAN VAN GORCOM genaamd. Hy sedert in 't Vaderland geweest zynde, voerde naderhand den naam van BROEKOM, *na eene heerlykheid, die hy daar had*". Hij overleed 25 Febr. 1640 als Landvoogd der *Molukken*, bl. 277.

De bezitters der Heerlijkheid *Bruchem*, in den *Bommelerwaard*, en *Brochum* of *Broekhem* in *Brabant*, bij de stad *Lier*, zijn ons nu bekend, maar van welk *Broechem* of *Broekom* waren de familie VAN DER RYT en de Indische Landvoogd J. VAN GORCUM bezitters? C. K.

Arnold van Halen's »*Pan Poëticon*" (*Nav.* II.; bl. 188; III.; bl. 187). Voor eenige weinige jaren werd te *Amsterdam*, op de *Heerengracht* bij de *Spiegelstraat*, in het zoogenaamde Huis met de (voormalige) Slangen, uit de nalatenschap van den Heer KLUITENAAR, eene verzameling van dichtersportretten verkocht, geheel overeenkomstig de beschrijving door L. J. op bl. 187, *a*, gegeven. Immers het waren langwerpig ovale portretten in olieverf, liggende in eenige laden van een antiek kastje. Een volkomen *Pan Poëticon.* Wie de kooper was is mij ontgaan. Het zal echter gemakkelijk zijn, diens naam te vernemen. Men vrage het slechts aan den Heer Mr. A. DE VRIES JERONIMOSZ. — Ik kan L. J. verzekeren dat de door hem bedoelde verzameling geen eigendom is van de *Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen:* — zoo is de titel der *Maatschappij* door L. J. bedoeld. Hij vergist zich echter door te vooronderstellen dat de zetel dier Maatschappij te *Amsterdam* zou zijn. Die zetel wisselt jaarlijks af, en is nu eens te *Leyden*, dan eens te *Rotterdam*, *Amsterdam*, *'s Gravenhage* of *Dordrecht*. C. & A.

Arnold van Halen's »*Pan Poëticon*". Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, moet, weinige jaren geleden, 't *Pan Poëticon Batavum* te *Amsterdam* zijn verkocht, ik meen op eene auctie in 't *Huis met de Hoofden.* C. K.

Jan Lobé of Lobbe (*Nav.* II.; bl. 213; III.; bl. 188); *Johan van Loon.* De eerste naam schijnt in de *Généalogies*, het werk door C. & A. aangewezen, verkeerd opgegeven te zijn, want in de *Généalogie* van het geslacht SWIETEN bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, pag. 1115, leest men dat GEERTRUYD VAN SWIETEN, eerst gehuwd met PHILIPS RATALLER, naderhand trouwde met JAN VAN LOON, zoon van Mr. PELGRIM VAN LOON, Raad in *den Haag;* voorts, dat hij Kolonel is geweest en Gouverneur van *Oostende*, alwaar hij dood bleef ten jare 1604. GEERTRUIDA voornoemd trouwde laatstelijk PIETER GILLIS van *Antwerpen*, Griffier van den Raad van Braband. Jonkhr. JOHAN VAN LOON's benoeming, ontvangen kwetsure en overlijden op den 26sten Maart 1604 ziet men in bijzonderheden vermeld bij PH. FLEMING, *Belegering van Oostende*, 's Hage 1621, inzonderheid bl. 480, alwaar ook zijn *portret*, bl. 487 en 492. V. D. N.

Joost Bijl (*Nav.* II.; bl. 214; III.; bl. 207); *Pieter Everaert; Joost de Pijl.* Dat JOOST BIJL, die de geschiedenissen van ANTONIO PEREZ uit het Spaansch in onze moedertaal heeft overgebragt, en daardoor weder eene bijdrage heeft geleverd tot waardering van PHILIP'S wreedheid, Conrector der Latijnsche school te *'s Hage* is geweest, mag ook nog worden afgeleid uit eene *Resolutie* der Staten-Generaal, dd. 7 Jan. 1595, van den volgenden inhoud: »Op te requeste van JOOST BIJL, Conrector der schole alhier, is den suppliant toegeleyt vijftich guldens voor den arbeyt ende diligentie by hem alreede in het translateren van verscheyde onderschepte Italiaensche ende andere brieven, te betalen by den ontfanger generael".

Eenige bladzijden verder doen die brieven kennen als:

1. Brieven van Don DIEGO DYNARRA, Gouverneur en Kapitein-Generaal van *Castilië* en *Milaan.*

2. Brieven van den Graaf KAREL VAN MANSFELT aan Don MARTIA D'IDIAGUES, Secretaris van den Koning van Spanje.

Wat voorts het vertalen van Spaansche en Italiaansche stukken betreft, het is mij uit de *Resolutiën van Holland* gebleken, dat daarmede ook belast is geweest de Haagsche Predikant PIETER EVERAERT, over wien ik eenige berigten kan mededeelen, die ik uit Archieven heb geput.

Merkwaardig is ook het geval, dat er gedurende dat tijdvak te *Leyden* een Conrector (Schoolmeester) geweest is, met name JOOST DE PIJL, doch hij was uit *Vlaanderen.* Zijn naam komt al te dikwijls voor in het Stedelijk Archief om niet te lezen DE PIJL, in plaats van BIJL. .. ELSEVIER.

Begraafplaats van J. en C. de Witt (*Nav.* III.; bl. 209). Het berigt dat ik hiervan ingezonden heb is te vinden in VAN DER HOEVEN'S *Leeven en Dood van* C. *en* J. DE WITT, Dl. II, bl. 423, reg. 14. Mijne uitgave is bij JAN TEN HOORN, te *Amsterdam*, A°. 1705.

P. E. VAN DER ZEE.

Flora Maandag (*Nav.* II.; bl. 224). Over dezen naam is reeds door J. C. K. met een woord gewag gemaakt in DE NAVORSCHER, I.; bl. 238, waar hij den *Koppermaandag* bespreekt. ALKEMADE (*Dischplegtigheden*, Dl. I, bl. 161, 162) maakt er ook gewag van, bij de verwijzing op hetgeen door OUDAAN, *Roomsche Mogendheeden*, VIde Samenspraak, over de viering van FLORA'S geboortedag is aangeteekend, welks benaming, naar het schijnt, in later tijd van *Floramaandag*, ingevolge de dartelheid op dien dag bedreven, is veranderd in *Verloren Maandag*, ofschoon hetzelfde feest als *Kopper-Maandag* en *Verzworen Maandag* voorkomt. V. D. N.

De van Alkemade's, de Riemer's en van der Schelling'en (*Nav.* III.; bl. 34). Mogt ICHNEUTES, wiens welwillendheid mij op zoo heusche en aangename wijze door een toegezonden afdruk van 't zegel of cachet van S. EPISCOPIUS of BISSCHOP is gebleken, mij ook door tusschenkomst van 't Bestuur in de gelegenheid stellen, om afdrukken van de wapens der hier genoemde familiën te bekomen, dan zoude hij den ondergeteekende op nieuw grootelijks aan zich verpligten, als die ook nog in het bezit is van eenige die geslachten betreffende, en van de in der tijd gehoudene zoo belangrijke veiling afkomstige, *particularia.*

N***.

Mr. Joos (*niet Lowys*) *Tuck* (*Nav.* III.; bl. 162; *Vr.* LXXXIII). Toen ik mijne vraag inzond heb ik, verkeerdelijk, Mr. LOWYS TUCK geschreven, en mijn later gedaan verzoek om LOWYS in JOOS te veranderen, schijnt HH. Bestuurders ontglipt te zijn.

J. H. VAN DALE.

»*Pictorum aliquot celebrium Effigies*" (*Bijbl.* bl. xiv, xxxii, lxxxiii). Op de vraag van W. kan ik alleen dit antwoorden, dat er ongetwijfeld *twee* uitgaven van het werk van LAMPSONIUS bestaan, of liever een *originele* druk en wel die van *Antwerpen*, 1572, met fraaie platen, en een *nadruk*, waarbij het jaar der uitgave zal zijn weggelaten. Dit laatste moet datgene zijn door WEIGEL vermeld. Ook door J. B. L. OSMONT, *Dictionnaire des Livres Rares*, Tom. I, Paris 1768, pag. 392, wordt dit werk opgegeven als verschenen: *Antverpiae*, »sine anno". Nog bezit ik dezelfde portretten, doch veel *minder* van druk, en *allen* juist omgekeerd, of gewend naar de tegenovergestelde zijde van die in het werk; voorts zijn de verzen daaronder niet gedrukt maar gesneden; terwijl ik het nummer op de portretten mis en tevens het monogram van I. H. W.; aan enkelen der afgebeelde personen zelfs is een verkeerde naam gegeven, b. v. N°. 5: THEODORO *Harlemio*, uit het werk van 1572, aldaar: BERNARDO *Bruxellensi.* W. bezit alzoo de platen van 1572, als hebbende, volgens zijne opgave, het nummer en het monogram, hetwelk bij eenigen *onder aan* zal zijn geplaatst, als bij N°. 15, 20 en 22. SCORELLUS heeft noch nummer, noch monogram. V. D. N.

Mr. Jacob van Gigch's verhandeling over de »*Romeo and Juliet*" (*Bijbl.* bl. lxxxii). J. M. zij kennelijk, dat de verhandeling van Mr. J. VAN GIGCH over de *Romeo and Juliet* is te vinden in de *Vaderl. Letteroefeningen* van Maart 1853, bl. 93—110. C. & A.

T. W. Baron van Arckel (*Bijbl.* bl. lxxxii). VAN ARCKEL was niet, zoo als t.a.p. 1ste kol,

r. 9 v. b. gelezen wordt, F. W. maar T.(HOMAS) W.(ALRAVEN) geheeten. V. D. N.

Druk-, Schrijf- en Leesfouten. — *Bijbl.* bl. lxiv, 2de kol., r. 17 v. o. staat: bloeijende; lees: bloeiende. — *Ald.* r. 4 v. o. staat: anecdote; lees: anekdote. — Bl. lxv, kol. 1, reg. 18 v. o. staat: verdiend; lees: verdient. — Bl. lxxii, 2de kol., r. 22 v. b. staat: de; lees: den. — Bl. lxxiii, 1ste kol., r. 3 v. b. staat: *J'tsira;* lees: *ha-J'tsira.* — *Ald.* r. 29 v. o. is tusschen »*und*" en »*von*" het woord *vermehrt* uitgevallen. CHALOEDA.

Volksbijgeloof (*Bijbl.* bl. ix—xi, xxii, xliv, xlviii, xlix, lviii, lxvii, lxviii, lxxi, lxxii, lxxxv—lxxxvii, xcvi, cxx). Geef uw afgesneden hoofdhair nooit aan de winden prijs; als de vogels het opnamen zoudt gij hoofdpijn krijgen.

Die tusschen man en vrouw aan tafel zit, is binnen het jaar getrouwd.

Als in een gezelschap twee menschen te gelijk hetzelfde zeggen hebben zij nog zeven jaar levens te goed.

Die, van zijn stoel opstaande, hem omver gooit, heeft gelogen.

Wanneer twee personen uit hetzelfde glas of kopje drinken of een van beiden den inhoud van zijn glas of kopje in dat van den ander overschenkt en ledigt, zullen zij elkanders gedachten weten.

»»Wanneer in een kindergezelschap iemand iets bedreven heeft, waervan een ander den dader wenschte op te sporen, dan *draeit* deze op de tafel een *mes rond:* de persoon, die tegenover de punt van het rondgedraeide mes zit, wordt voor den dader gehouden" ".(HERMANS, *Geschiedk. Mengelw.*, I.; bl. 94. Cf. *Siebdrehen* by GR. *D. M.* p. 641. WESTENDORP, bl. 352.) — *Wodana*, bl. 106.

»Scheurd eene bruid het *bruiloftskleed*, dat is niet goed, want zij zal veel verdriet hebben.

Men schenke nooit *ringen van gestorvene vrienden* of magen weg; het is een zeker teeken, dat men weldra ook sterft". — *Wodana*, bl. 110.

Het St. Nicolaasfeest (*Bijbl.* bl. xlvi, lxvii). Tot de literatuur van het St. Nicolaas feest behoort ook hetgeen door Dr. G. D. J. SCHOTEL daarover is medegedeeld in zijne *Geschied- Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, bl. 145—150. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Sint Nikolaas. Sint Le Sij. Kinderpoëzy. Teregt begint men in Nederland, vooral in navolging van Duitschland, meer en meer belang te stellen in oude volksgebruiken, kinderdeuntjes, volksbegrippen, enz. Ik verheug mij, dat DE NAVORSCHER daar ook belang in stelt en zijne bladen gaarne voor de opneming van zoo iets opent. Hierom bied ik het volgende kinderdeuntje, of kinder-gebed tot *Sint* NICOLAAS, ter opneming in de kolommen van zijn zoo belangrijk werk aan:

Sint NIKLAAS! dou goede bloed!
Geef me een zakje vol zuiker-goed:
Niet te veel en niet te min.
Smijt het maar tot de schoorsteen in.

Ook wordt, of werd er vroeger, nog wel gewaagd van een Sint LE SIJ. Wie is deze? Sint NIKOLAAS' moeder? of wie anders? Zoo herinner ik mij nog uit mijne jeugd het tweeregelig versje:

Sint LE SIJ!
Smijt me een stuk boter in de brij.

Zie hier nog een en ander kinderdeun op dien ouden kindervriend:

Sinte KLAAS, die goede heer,
Hij komt alle jaren weêr,
Met zijn' paardjes voor de wagen,
Daar komt Sinte KLAAS aan jagen.

Nog een:

Sinte KLAAS, die goede man,
Die ook alles bakken kan,
Zuikergoed en taaije man
Ja, daar krijg ik ook wat van.

Ten slotte een van eene eenigzins spottende natuur:

Sinte KLAAS
Speelt de baas
Op de papieren zouder (zolder):
Hij wist het niet, dat ik het waar,
Toen beet hij mij in 't schouder.

R. P.

Het Ganzespel en het Quakelbord (*Bijbl.* bl. ciii); *Bijbel van Deux Aes* (*Bijbl.* bl. xxvii, xxxix, cviii); *Dominospel* (*Nav.* I.; bl. 23, 165; II.; bl. 62). Of dit niet eer een grof dobbelspel dan wel gelijksoortig was met het bedaarde en onschadelijke ganzespel, is niet onwaarschijnlijk, als wij nagaan wat daaromtrent in 1412 te *Alkmaar* bepaald en vermeld werd bij BOOMKAMP, bl. 10. (Het tusschen 2 haakjes geplaatste is uit een ongedrukt stuk door mij bijgevoegd.)

»Deze Stadt meer bloeyende en deszelfs Waeg van groter belang geworden zynde, wiert de Schutterye, sterk zynde zestig mannen (*de Dobbelschoole*), de wyntappe, het *quakelbord* en klootbane ontnomen, en in plaets van zulks hun gegeven de Wage, van welker inkomste ider schutter 's jaerlyx eene gulden genoot, komende de reste tot profyt van het gildt; (*mits conditie dat daarvoor ieder schutter, als men de papegaai schoot, zoude aanhebben een schuttersrok en een caproen volmaakt, en dat zou geschieden alle jaren; daarby verleenden zy de schuttery te doen bewaren het* Kwakkelbord, 3 *dagen in de Paaschmarkt, en* 3 *dagen in de S. Bartholomeusmarkt en in S. Matthysmarkt, daarna moest het kwakkelbord*

weder gesloten staan tot Paaschmarkt) dit zal zekerlyk gedaen zyn om zoo veel als in vermogen der Regenten was alle onordentelykheden voor te komen, terwyl het volk hier nog vry woest geweest moet zyn; sprekende de Stadts Keuren van dien tydt alle van vegtenisse en vredebreuken".

In J. LE FRANCQ VAN BERKHEY'S *Nat.Hist. van Holland*, Dl.III, St.III, bl. 1431, vindt men over de bovengenoemde spelen het volgende:

»Behalven dit gemeene Dobbelspel is 'er nog een ander van wat meer omslag en konst; te weeten het *Tiktakken*, of, gelijk men 't oudtijds heette, het *Quaacken;* dat eertijds zo sterk als eenig spel onder de Hollanders in zwang was; doch nu niet zeer gemeen, en bijkans alleen bij eenige oude gezellen bekend is. Men noemt het ook *Verkeeren*, om de wisselvalligheid die het zelve door de kansgooijen onderworpen is; waarom BREDERODE tot zijne Dichterlijke spreuk nam: *'t Kan verkeeren;* en wij nog, naar hem, zeggen: *'t Kan verkeeren, zegt* BRERO. Dit spel, vooral een dier spelen, welken ons van de Romeinen overgebleeven zijn, was bij hen bekend onder den naam van *Lineae*, of Lijnen. Men tekende naamlijk, op eene zekere vlakte, Lijnen, met zulke doorsnijdingen, dat die doorsnijdingen in driehoekige punten uitliepen. Hierop stelde men dan Penningen, die men naar de worpen, welken men met de Dobbelsteenen gooide, verplaatste; tot dat eindelijk de een of de ander, alle de verplaatsingen, die 'er op de worpen konden vallen, en door de Speelers op de punten der driehoeken gezet wierden, ingenomen zijnde, het Spel verloor. Onder deeze Lijnen was ook de *Sacra Linea*, of Heilige Lijn: onzes agtens die dwarslijn op het Dambord, waarop de Speeler zig wel tragt te houden, om dat de kragt van 't spel genoegzaam daarin bestaat. Voorts heeft men ook de kansworpen in dit spel, met verscheiden benaamingen, naar 't getal der oogen, uitgedrukt; als daar zijn die van *Cinque Six*, *Quater Troy*, *Deux Aas*, *Deux Cinquen*, *Sixen*, *Troyen*, *enz.* Hier uit is ontleend het bekende versje, dat men, bij manier van aantekening, in sommige oude uitgaven onzer Nederduitsche Bijbels vind; die van daar den naam voeren van Bijbels van *Deux Aas*". (Volgt het reeds vermelde in Dl. II, bl. 368 van DE NAV. en *Bijbl.* bl.cviii).

»Ik zal mij verder niet inlaaten in eene naauwkeuriger beschrijving van dit Spel, dat niet minder ingewikkeld is dan het Schaakspel, 't welk ook hier te lande weinig, en alleen van eenige vernuftige Speelers gehanteerd word. De des begeerende kunnen 'er, uit andere Schriften, genoegzaame berigten van bekomen; en om 'er het kunstige recht van te verstaan, moet het, gelijk de Liefhebbers spreeken, daadlijk geoeffend worden; dat men ook min of meer van het gemeenzaamer Dambord mag zeggen. Alleenlijk staat hier nog aan te merken, dat die hedendaagsche wijze van speelen na genoeg overéénkomt met de manier onzer Voorzaten; onder welken dit Tiktakken een bij uitstek bemind Spel was, waar door 't ook wel eens misbruikt wierd; dat zelfs der Overheid aanleiding gaf, om het door Plakkaaten te beteugelen. Men wil dat hier uit ontstaan is het bekleeden der Tiktakborden met Laken, en dat zelfs sommigen der geenen, die de ieverigsten waren om het als een zielverdervend Spel te veroordeelen, de eersten geweest zijn, die ze met Laken bekleed hebben, op dat het gerammel der Schijven en Steenen bij de Gebuuren niet gehoord zoude worden. In onze dagen denkt men onder onze Natie, over soortgelijke onderwerpen, wat zagter; en 'er is, nog onlangs, zelfs een nieuw Spel gebooren, welks uitvinding veelal den Predikanten toegeschreeven word, en dat althans den naam van het *Domineespel* draagt".

C. W. BRUINVIS.

Het Ganzespel. Quaeckborden. Er zijn op de vraag van GANSKE (*Nav.* I.; bl. 23), luimige en wijsgeerige, ontleende, zoo al niet gestolene en oorspronkelijke antwoorden ingekomen; zelfs is naar een poëtische behandeling van 't Ganzebord verwezen, maar tot nog toe heeft niemand de *historische* vraag op *historische* wijze zoeken op te lossen. GANSKE zelf is de eerste geweest, die nu in het *Bijblad* een historisch document aanhaalt, en de gissing er bijvoegt, dat de *quaeckborden* onzer Ouden dezelfden zouden zijn als onze ganzeborden, wegens het kwaken dier vogels alzoo geheeten. Ik meen tegen deze gissing protest te moeten inleggen. Evenmin als men 't schimmelspel een hinnikbord, of het uilenbord een steenspel zou noemen, omdat de schimmels hinniken en de uilen steenen, — even weinig waarschijnlijk is het, dat men het ganzespel om een dergelijke reden een kwaakbord zou heeten. Ik geloof dat WAGENAAR t. a. p. volkomen gelijk heeft, als hij het *quaeckbord* voor een tiktakbord of verkeerbord houdt. *Tiktakspelen* of *verkeeren* is blijkens de verklaring van KILIAEN op die beide woorden hetzelfde, en 't komt mij niet vreemd voor, dat de volledige formule voor *queecken* is *queecken verkeeren*, gelijk ze nog voorkomt, in éénen adem genoemd met *dobbelen*, *ringhelen*, *kneyten*, *poutrainen*, *quarten* en *ruufflen*, in de Keur der Rhetorykkamer *de Fonteine* te *Gendt* bij BLOMMAERT in diens monografie over de *Gendsche Rhetorykkamers*, bl. 36. — Of VAN HASSELT op KILIAEN, *in voce*, gelijk heeft, als hij 't *quaeckspel* van *quacken*, *dissipare*, afleidt, acht ik zeer twijfelachtig. Hangt ook het Eng. *quake* er meê zamen? Voor de oudheid van het *nieuw* vermakelijk ganzespel pleit nog de stadsordonnantie van *Brussel* van 1342 (*Belg. Mus.* I.; bl. 251): »Wie men vonde worpende *ter*

gans, binnen der vryheit, waers om twintich scellinge". CONSTANTER.

Nederlanders in Wallis (*Nav.* I.; bl. 190). Kardinaal WISEMAN schrijft in zijne *Lectures*, p. 201:

»De *Seltae Comuni*, een kleine Germaansche volkplanting, vroeger dan het bereik van historische bescheiden in het Noorden van *Italië* gevestigd, de *Grieken* van *Piana dei Greci*, nabij *Palermo*, de *Vlaamsche* lakenwevers in *Wallis*, die er zich vele eeuwen geleden hebben nedergezet, allen behouden zij, meer of min onzuiver, de tongvallen hunner moederspraak en bieden enkele van de menigvuldige bewijzen aan, die men zou kunnen bijbrengen ten betooge, hoe moeijelijk het is om welke taal ook uit te roeijen".

En inderdaad, *Pembrokeshire* wordt nog door het nakroost van die Vlamingen bewoond, welke, onder het bewind van HENDRIK I daar aangeland, hunne wolleweverijen met zich hebben overgebragt; men beweert zelfs dat het kasteel van *Haverford West* door hen betrokken is geweest en nog bestaat er een weg, die *the Flemish way* (*de Vlaamsche weg*) genoemd wordt. Dáár, zoowel als in de nabuurschap van *Milford Haven* en in een groot gedeelte van dit graafschap (*Pembroke*), zijn nog de sporen van hunne gewoontens en uiterlijkheden overgebleven; beide seksen droegen een korten mantel, door hen *Gawr Wittle* (Schoudermantel?) geheeten en de gebruiken van sommigen dezer Walschen aan den Vlaamschen kant vindt men beschreven in een werk van BARBER, *Tour through South Wales*, 8vo. 1803. — NOTES AND QUERIES, Vol. VI, pp. 36, 111.

Spreekwoorden. Zij passen op malkander als Hanne en Lijsje (*Nav.* I.; bl. 219; II.; bl. 162). Dit spreekwoord vindt men bij TUINMAN aangehaald, en moet de beteekenis hebben van: *zij passen bij elkander*: »zoo pot zoo deksel". Weet iemand soms ook den oorsprong van dit spreekwoord aan te wijzen? Zou het niet in eenig verband kunnen staan met het *Antje en Lijsje, Hannelijsje*, waarover reeds gehandeld is in DE NAVORSCHER? Dit komt ons niet onaannemelijk voor: wie zal dit nader toelichten?

J. H. VAN DALE.

»*Alle dinck vergaet*" (*Bijbl.* bl. cxxiv). Zoo de revisie van den Heer G. P. ROOS den Corrector niet eerst *na* het afdrukken ware toegekomen, zou hij de volgende veranderingen t. a. p. hebben overgebragt. Bijkans altemaal zijn het gewijzigde lezingen, welke niet in de *copy* te vinden zijn.

Men leze den titel: *Een duitsche Riethmus van de Verganckelycheyt des Werelts* (niet *der Menschen*).

Reg. 24 *v. o.*: *Vieheynich* [vilheynich?];
Reg. 21 *v. o.*: *Wijuen* (niet *wyven*);
Reg. 20 *v. o.*: *Moecht* (niet *mocht*);
Reg. 16 *v. o.*: *V* (niet *u*);
Reg. 14 *v. o.*:

Is 't dat ghy begeert namaels *te* syn geeert sonder crencken.

De familie de Jode (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 275, 329; *Bijbl.* bl. li). Moeten wij het wapen van DANIËL DIE JOEDE, 1287, en van BERWOUT DIE JOEDE, 1364, hetwelk ons *drie jodenhoeden* vertoont, als het bewijs aanmerken van bekeering uit het Jodendom tot de christelijke godsdienst? Zie *Mr.* L. PH. C. VAN DEN BERGH'S *Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde*, *te* Leyden *bij* S. *en* J. LUCHTMANS, 1847, bl. 52, vgl. met bl. 30.

Componisten der Evang. Gezangen (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 276). Ingevolge het berigt in de *Kerk. Cour.* N°. 3, van 17 Januarij 1851, heeft men in het antwoord op deze vraag (II.; bl. 276) het voor uitgemaakt gehouden, dat van de 17 *nieuwe zangwijzen* der Evang. Gez. slechts één componist, n. l. A. HEMPENIUS, organist te *Sneek*, en wel van Gez. 86, bekend is, zoodat er dus nog 16 op te sporen zouden zijn. — Van al de *Hoogduitsche zangwijzen* heeft Ds. HULSKEN, in zijne bekende brochure, ten jare 1849 te *Deventer* in het licht gegeven, op een *negental* na, den oorsprong aangewezen, waartegen echter de steller van het bovengenoemde berigt in de *Kerk. Cour.* beloofde eenige bedenkingen in het midden te zullen brengen, naar welke ik evenwel tot nog toe vruchteloos heb uitgezien. Nu kreeg ik dezer dagen eene prospectus en inteekenlijst in handen op eene uitgave van de *Melodiën der Psalmen en Gezangen voor de Hervormden, vierstemmig bewerkt voor het orgel enz. door* J. B. LITZAU; Boekhandel van H. T. HENDRIKSEN te *Rotterdam*. De bewerker belooft hierin den naam der componisten boven iedere melodie, zoo mede den tijd der vervaardiging, zoo nauwkeurig mogelijk, te zullen opgeven; terwijl de biographiën der hier te pas komende componisten aan het werk als aanhangsel zullen worden toegevoegd. — In het vooruitzigt op de uitgaaf van dit werk, en welligt ook buitendien door welwillende mededeeling van den eenen of anderen Navorscher, vlei ik mij dus nog altijd, dat de poging om met de componisten van al de melodiën der Evang. Gez. bekend te raken, toch eenmaal met gewenscht gevolg zal bekroond worden.

J. VAN DER BAAN.

Casparus van den Ende (*Bijbl* bl. xxiii, lii, cvii). Men zal den Heer S. J. dank hebben te weten voor zijn onderzoek te *Rotterdam*, waardoor weder betreffende C. VAN DEN ENDE

veel nieuws aan den dag is gekomen. Verscheidene personen van dien naam hebben ook te *Leyden* gewoond; aldaar is o. a. het volgende huwelijk aangeteekend:

„21 January 1589: JAN DE VOS, van *Antwerpen*, vergeselt met SUSSANNA VOS zyne moeder; met JACOBYNE VAN DEN ENDE, van *Rontsen*, vergeselt met PAUWELS VAN DEN ENDE haer vader".

Merkwaardig is ook dit huwelijk, te *Leyden* voltrokken:

„31 July 1686. CASPAR VAN DEN ENDE, Wed^r van BARBERA KUYL, woont in de *Lockersteeg*, vergeselt met HENDRICK KOCH syn swager; met ANNETGE BARENTS, jd. van *Leyden*, vergeselt met ANNETGE JANS haer moey".

In 1649 was nog te *Antwerpen* een Mr. WILLEM VAN DEN ENDE gevestigd; want hij wordt vermeld, als wonende naast een der huizen toebehoorende aan wijlen ANDRIES VAN DER MUELEN, Heer van *Ranst* enz.

.. ELSEVIER.

Nestels der Kavallerie (*Nav.* II.; bl. 3, 334; *Bijbl.* bl. xxiv, xciv). Nu de Heer C. KRAMM deze zaak op een ander terrein heeft overgebragt, kan ik niet nalaten op eene plaats te wijzen uit Mr. G. VAN LOON's *Aloude Regeeringwyze van Holl.*, III.; bl. 33, waar wij lezen: „Mids het draagen van banden het waare teken der *Dienstbaarheyd* is..... daarom naar dit oud gebruyk, de nestelingen of banden, als waare tekens van hunnen aangenomen dienst, alsnog op hunnen *rechteren* schouder draagen". L. D. R.

Engel de Ruyter (*Nav.* II.; bl. 24, 371; *Bijbl.* bl. liv). Moest men in het IIde Deel, bl. 371 van DE NAVORSCHER verklaren, tot dien tijd den juisten sterfdag van ENGEL DE RUYTER nog niet opgespoord te hebben, — thans kan ik mededeelen, daaromtrent gevonden te hebben, dat Mr. J. C. DE JONGE, in zijne *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, Dl. III, St. 2, bl. 394, dit sterfgeval bepaalt in *Lentemaand* 1683, terwijl in *Het Leven van M. A. de Ruyter*, 's Hage, bij *Gebr.* VAN LANGENHUYZEN, 1848, dit sterven bepaald op 27 *Februarij* 1683 gesteld wordt. Wie helpt mij nu, bij dit verschil, de ware bron opsporen en den regten sterfdag van den beroemden zeeheld navorschen? P. FRET.

[P. FRET wordt verwezen op het *Navorscher's Bijblad*, bl. liv, waar .. ELSEVIER den *begraafdag* van E. DE RUYTER als den 4den Maart 1683 heeft aangeteekend.]

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 22; *Bijbl.* bl. xxxii, lvi, xcvi). Het berigt, dat de *Duytsche Adagia*, op de verkooping van Prof. TE WATER, door Mr. W. C. ACKERSDYCK werden aangekocht, is ontleend uit eene aanteekening, berustende bij de *Maatschappij van Nederl. Letterk.* te *Leyden*.

In 1783 vermaakte Mr. Z. H. ALEWYN, Heer van *Mynden* en *Loosdrecht* enz., bij testament, verscheidene handschriften en gedrukte boeken aan bovengemelde Maatschappij (zie haar' *Catalogus*, Dl. I, *Voorberigt*, bl. xxx). Onder die nagelatene boeken worden ook op bl. xxij vermeld: *Duytsche Adagia.* T antwerpen, 1550, in-8°.; doch dat werkje is tot mijn leedwezen niet meer op de bibliotheek voorhanden, zoodat het denkelijk zonder reçu uitgeleend, en *tot nog toe niet zal zijn terug bezorgd*.

Op THYSIUS' bibliotheek te *Leyden* vindt men de *drie deelen* van het *Florilegium Ethico-Politicum nunquam antehac editum*; & .... JANO GRUTERO; A°. 1610, 1611 en 1612. Zie *Bijbl.* bl. lvii.

In 1847 is te *Parijs* verschenen bij POTIER: *Bibliographie parémiologique. Études bibliographiques et littéraires sur les ouvrages, fragments d'ouvrages et opuscules spécialement consacrés aux proverbes dans toutes les langues, suivies d'un appendice contenant un choix de curiosités parémiographiques, par* M. G. DUPLESSIS, in-8°. Van dit werk is een verslag geleverd in den *Bulletin du Bibliophile Belge*, Tom. IV, pag. 294, en daarbij heeft de beoordeelaar verscheidene boeken aangehaald, welke aan het geduld van den Heer DUPLESSIS waren ontsnapt.

Ten slotte zij hier nog vermeld, dat men over dit onderwerp wel den *Catalogus* mag raadplegen van de *Maatschappij van Nederl. Letterk.* te *Leyden*.

.. ELSEVIER.

Verzamelingen van Spreekwoorden. Ik meen de liefhebbers van spreekwoorden, en inzonderheid de Heeren A. DE JAGER en P. J. HARREBOMÉE geene ondienst te doen met hen opmerkzaam te maken op de volgende werkjes, welke op hunne lijsten voor de spreekwoorden-litteratuur :(*Taalk. Magazijn*, Dl. III, bl. 86—96 en 459—466, Dl. IV, bl. 695—697, en *Archief voor Ned. Taalkunde*, Dl. I, bl. 19—29): ontbreken:

1°. *D'uitsteekenste Digtkunstige Werken van* J. ZOET, 2de druk, *Amst.* 1711. Hier vindt men, bl. 1—29 en bl. 234—243 in margine van twee dichtstukken *Hedendaagsche Mantel-Eer* en *Bacchus Hoogtyd ofte Dronkerts Slemp-dag*, zeer vele min algemeen bekende spreekwoorden.

2°. *Lijst van Koddige Rariteyten en Grappige Spreekwoorden door* ANNA FOLIE, *die verkocht zullen worden op den 32sten van Bokkemaand, en drie dagen na de verkooping te zien*, 2 Deelen. Dit laatste ken ik alleen uit den *Catalogus* eener boekerij door den Heer WEDDEPOHL te *Amsterdam* verkocht :(30 Januarij 1844 e. v.): waar het op bl. 49, onder N°. 1181, als in octavo voorkwam. Σ.

Anthonius Verensis; Lowys Porquin (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 83). De Heeren WILLEMS (*Verhandelingen over de Nederd. Tael- en Letterk:*, Dl. II, bl. 249—250) en SNELLAERT (Bekroonde *Verhandeling over de Nederd. Dichtkunst in België*, 1838, bl. 214), hebben het *Testament van* LOUIS PORQUIN slechts gekend uit den *Antwerpschen* druk van 1603 en gemeend dat het gedicht een voortbrengsel van PORQUIN zou zijn geweest; doch in de eerste uitgave; *Gheprint* Thantwerpen, *inde gulden Roosen by* AMEET TAVERNIER LETTERSTEKE, A°.1565, wordt bovendien op den titel vermeld: *Ende tot meerder affectie van den jonghen Leser, heeft tselvde by eenen* ANTHONIUS VERENSIS *wter prose in Rhetorycke doen stellen.*

Het octrooi is van den 24sten Sept. 1562; waaruit men zoude kunnen opmaken dat er exemplaren van dat jaar, althans vóór 1565, moeten zijn.

Het bedoelde werk van 1565 behoorde in 1850 aan den Boekhandelaar J. L. C. JACOB, te *'s Hage*, die er ergens een verslag van heeft opgesteld, dat mij onbekend is.

Van dit boek bestaan verscheidene drukken, doch bij de lateren heeft men den naam van den dichter, ANTH. VERENSIS, weggelaten, zoo als ook alles wat tot het geslacht der PORQUIN's en MAGDALENA MEULENAERS, de huisvrouw van LOUIS, behoort.

Men kent thans nog de volgende uitgaven, allen in 4°.: *Antwerpen*, 1582; *Delft*, bij ALBERT HENDRIKSZ, 1589; *Gent*, bij de Wed. van GHEERAERT VAN SALENSON, 1575; *Amsterdam*, bij HERMAN JANSZ. MULLER, 1590; *Antwerpen*, bij JOACHIM TROGNESIUS, 1603; terwijl de *Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leyden* een'Amsterdamschen druk heeft van 1690, bij J. BOUMAN.

De dichter ANTHONIUS VERENSIS blijft tot nog toe onbekend; doch van LOUIS PORQUIN weet men meer, want hij leert ons, dat hij den 13den Mei 1511, 's morgens ten 9 ure, te *Keer* in *Piémont* werd geboren, in het huis zijns vaders JACQUES PORQUIN, waar het *gouden kruis* uithing.

Om een bestaan te zoeken — »om te vinden een goet beiach", — verliet hij zijne geboortestad den 20sten Januarij 1529, en kwam eene maand daarna te *Brussel*, alwaar hij een jaar gevestigd bleef.

Vervolgens woonde hij in 1536 te *Nivelles*, doch verwisselde deze plaats met *Middelburg*, alwaar hij zich van 1547 tot 1556 ophield.

In April 1556 heeft hij het voornemen om zich te *Bergen op Zoom* te vestigen. »Daer ick", zegt hij, »sal wonen soo langhe alst God ghelieft".

Den 4den Julij 1540 huwde hij MAGDALENA MEULENAERS, wier wapen was: *d'Or à la fasce d'azur, accompagnée de trois fers de moulin*, terwijl dat van PORQUIN beschreven wordt als: *d'Or au sanglier au naturel, au chef d'azur chargé de trois étoiles à six rais; l'écu timbré d'un casque d'argent grillé et liseré d'or, orné de son bourlet et de ses lambrequins d'or et d'azur, et au-dessus en cimier un homme sauvage, tourné à dextre, la main droite levée et tenant une massue et la gauche appuyée sur la hanche*".

Uit dat huwelijk zijn verscheidene kinderen voortgesproten, welke hij noemt: o. a. CESAR PORQUIN.

Het boek eindigt met dit vers:

En tot een memorie
Ende een teyken dat ick begheere dat ghy dus doet,
So hebbe ick dit onderteekent met myn selfs bloet.

Men weet niet hoe lang LOUIS PORQUIN te *Bergen op Zoom* heeft gewoond, en wat er van hem geworden is, doch hij en zijn zoon CESAR worden in eene acte van den 4den April 1573, te *Utrecht* voor den Notaris S. HAMERSFELT gepasseerd, vermeld, als tegenwoordig geweest zijnde in den Utrechtschen Lombard, toen daar in 1571 en 1572 de nommers der panden werden afgelezen. Hierdoor komt men tot het vermoeden, dat deze PORQUIN, even als zijne andere landslieden, eene Bank van Leening gehad zal hebben, of daarin ten minste werkzaam zal zijn geweest.

Uit SMALLEGANGE's *Chron. van Zeeland*, bl. 684, *a*, leert men dat AGATHA, de zuster van den laatsten Heer van *Haamstede* (die in 1604 overleed), vóór 1600 gehuwd was met CESAR PORQUIN, denkelijk den zoon van LOUIS PORQUIN.

Over BARBARA PORQUIN, naar allen schijn eene kleindochter van LOUIS, leze men PAQUOT, *Mémoires Littéraires*, T. VI, p. 160.

.. ELSEVIER.

Volkstaal (*Nav.* II.; bl. 89). Om een klein huis te kenmerken: *Als de kat op de onderdeur zit, zit ze met den staart in het vuur.*

Van eene huismoeder tot hare kinderen, die met honger van tafel zijn opgestaan: *Daar wordt wel meer een zak toegebonden, die niet vol is.*

»Dat is eene kleine zwarigheid", zeî de bakker tegen den broodweger, en het brood was te ligt.

Een slonser kan meer verslonsen, dan een pronker verpronken. SCIOLUS.

Het Wapen van Paus Adriaan (*Bijbl.* bl. lxxxii, cxxviii). De Heer C. KRAMM beschrijft, in DE NAVORSCHER III.; bl. 88, »het wapenschild van Paus ADRIAAN den VI, uit het geslacht van BOYEN [ook BOEIJENS]", op de volgende wijze: »drie *Wolfshaken* in figuur overeenkomstig aan die in het wapen van DEDEL, VAN BOETZELAER, enz."

VAN DER AA meldt ons nader in zijn *Biographisch Woordenboek*, I, bl. 87: dat het wapen van Paus ADRIAAN »bestond uit drie weerhaken van goud, op een veld van keel;

later voerde hij dit, gevierendeeld met dat van BRONKHORST, een leeuw van sabel, op een veld van zilver, omdat een zijner voorouderen aan dat huis getrouwd was. Hij had tot zinspreuk: *patere et abstine* (verdraag en onthoud u)".

In het wapen van DEDEL, een geslacht aan Paus ADRIAAN verwant, zijn geene *Wolfshaken* te vinden. Het »is van sinopel, beladen met drie lelieën van goud, geplaatst twee en één". Tot helmteeken voert het »twee opgehevene armen, geharnast, houdende tusschen de duimen en de wijsvingers eene lelie van het schild".

De Heerlijkheid Zaamslag (*Nav.* II.; bl. 118; III.; bl. 61, 104). Het doel met mijne vraag, om op eene volledige wijze met de Heeren dezer plaats bekend te worden, is tot mijn leedwezen gansch niet bereikt. Blijkens het geleverde antwoord toch van den Heer VAN DER AA, die mij naar zijn *Aardrijksk. Woordenboek der Nederl.*, Dl. XII, bl. 4—6, verwijst, verneem ik niets anders dan eene hoogst onvolledige opvolging van 1379 tot 1849, geheel van mij zelven afkomstig, zoo als ik die met moeite uit onderscheidene bronnen heb kunnen opsporen, en welke ZEd., ofschoon des onbewust, alzoo aan mij te danken heeft. Andermaal beveel ik mij dus voor de bereiking van mijn voornoemd oogmerk bij alle Navorschers beleefdelijk en dringend aan.

J. VAN DER BAAN.

Het Kompas bij Luchtreizen (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 138). In de *Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek*, Jaarg. 1805, leest men op bl. 676: *Proeven en Waarnemingen van den Heer* ROBERTSON, *gedaan op zijne Aërostatische reis. Getrokken uit een berigt, dien aangaande medegedeeld aan het Galvanische Gezelschap te Parijs, door den Burger* IZARN, *op den* 3*den Januarij* 1804.

Welligt zal ook deze opgave van dienst kunnen zijn. S. v. W.

Prins Willem I en de Roomsche Geestelijkheid (*Nav.* II.; bl. 155; III.; bl. 166—169). Hoezeer Prins WILLEM I, volgens Mijnheer KEMPENEERS (zie DE NAVORSCHER, III.; bl. 169), een *wreedaerdig vervolger der Katholyke Kerk* was, werd hij, het is verwonderlijk te melden, evenwel door de Roomsche Geestelijkheid in *Braband geacht* en *bemind*. Dit immers getuigt de hevige Spaansch- en Roomschgezinde DE TASSIS, welke niet nalaten kan, zich over deze *verblindheid* en *domheid* der Geestelijken, gelijk hij zich uitdrukt, gevoelig te betoonen. Zie 's Mans *Comment. de Tumult. Belg. sui temporis*, Lib. IV, p. 281, in HOYNCK VAN PAPENDRECHT's *Analecta Belgica*, T. II, P. II. X.

Brief van Boreel aan Borellus over de Verrekijkers; Gedenksteen voor Zacharias Janse, te Middelburg (*Nav.* I,; bl. 379; II.; bl. 293; *Bijbl.* bl. xii, xxxvi). Met de hier medegedeelde berigten moet vergeleken worden hetgeen men over de uitvinding der verrekijkers; over het werkje van BORELLUS; over eene blikken bus te *Middelburg* voorhanden, die, volgens de overlevering, tot de eerste uitvinding der verrekijkers behoort, en over de plaatsing van den gedenksteen voor JANSE, te vinden is in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, 7de jaarg. 1851, 2de Serie, bl. 194—198.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Rembrand van Ryn; Adriaan en Willem van Ryn (*Nav.* II.; bl. 156). In de *Konst- en Letterbode* van den 9den Mei 1851, bl. 295, is door mij op voldoende wijs aangetoond, dat uit het huwelijk van HARMEN GERRITSZ. VAN RYN en NEELTGEN WILLEMSDR. VAN SUYTBROUCK verscheidene kinderen zijn geboren, waarvan in 1622 nog in leven waren ADRIAAN, GERRIT, WILLEM, REMBRAND, MACHTELT, SARA en LIJSBETH VAN RYN.

Hoewel die ADRIAAN VAN RYN naderhand eigenaar van zijns vaders molen geworden is, kan het echter nuttig zijn te vermelden, dat hij ook *schoenmaker* geweest is. Zie hier zijne huwelijks-aanteekening van 16 Junij 1617:

»ADRIAEN HARMENS VAN RHYN, schoenmaker, jm. van *Leyden*, vergeselt met HARMEN GERRYTS VAN RHYN zyn vader; *met* LYSBETH SYMONSDR., jd. van *Leyden*, vergeselt met PIETER(TJE) SYMONSDR., haer moeder.

Het huwelijk van WILLEM VAN RYN wordt eerst later aldus vermeld:

»30 Juny 1636. WILLEM HARMANS VAN RYN, jm. van *Leyden* by de *Witte Poort*, vergeselt met ADRIAEN HARMANS VAN RYN zijn broeder op ten *Ryn;* met WILLEMGEN PIETERSDR., Wed. van JACOB SYMONS VAN LEEUWEN, op ten *Nieuwen Ryn*, vergeselt met CECILIA VAN SONNEVELT haer schoonsuster".

..ELSEVIER.

Spreekwoorden. Bâtir des Châteaux en Espagne (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 172). LA FONTAINE, dit spreekwoord gebruikende, zegt er van in eene noot:

»On n'est pas d'accord sur l'origine de ce proverbe; la plus probable est celle-ci: Les *Espagnols* disent proverbialement:

Hacer castillos en al ayre,

faire des châteaux en l'air. De là on a dit: Faire des châteaux comme on en fait en *Espagne*, ou à la mode d'*Espagne;* pour signifier des projets impossibles à exécuter".

G. E. J. RIJK.

Oor- of Hoofdijzer (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 173). Zulk eene schijnbare tegenstrijdigheid als die waarvan hier de rede is, is niet geheel vreemd in de talen. Het Grieksche οἰκοδομεῖν immers beteekent eigentlijk *een huis bouwen;* maar allengs ging het denkbeeld van *huis* er af en begon men het ook in het algemeen voor *bouwen* te gebruiken, zoodat de Grieken b. v. zeiden: οἰκοδομεῖν ναῦν, *een schip bouwen*, hetgeen op zich zelf beschouwd onzin is. Ook in het *latijn* spreekt men immers in denzelfden zin van *aedificare naves.* Evenzoo laat zich dus bij ons de uitdrukking hoofd- of oor-*ijzer* van goud of zilver verklaren.

G. J. v. J.

Spreekwijzen, Zijn schaapjes op het droog hebben (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 198). Zou men hierbij niet mogen denken aan het wasschen der schapen, waardoor 't scheren wordt voorafgegaan en dat niet zeer gemakkelijk te doen is? Is dat geschied, zijn zij weder op het droog, zoo kan de herder weldra de schering volbrengen en dan eerst de vruchten plukken van de moeiten en zorgen die hij, gedurende een jaar, aan dat vee besteed heeft. Vóór dien tijd kon hij zich, door veeziekte of andere onheilen, in zijne hoop te leur gesteld vinden.

S. v. W.

[G. P. ROOS hangt nagenoeg dezelfde verklaring aan.]

Hendricus Zwaardecroon (*Nav.* II.; bl. 220; III.; bl. 234, 235). Ik heb niet »beweerd" dat in 1677 een HENDRIK ZWAARDECROON Rector der Erasmiaansche school te *Rotterdam* is geweest; maar had bij SCHELTEMA gelezen, dat deze geleerde (*Gesch. en Letterk. Mengelw.*, Dl. I, St. 1, bl. 119) het waarschijnlijk acht, dat de Latijnsche opschriften op het voetstuk van het standbeeld van ERASMUS, zoo als het hersteld is in 1677, »zullen zijn vervaardigd door den geleerden Rector HENDRIK ZWAARDEKROON". Daaruit leidde ik af, dat SCHELTEMA moet geweten hebben, dat de genoemde ZWAARDECROON tijdens de herstelling van het ERASMUS-beeld in 1677, de bedoelde betrekking bekleedde; en, is dit zoo, dan waagde ik de gissing of die Rector de vader van den Gouverneur-Generaal ZWAARDECROON kan geweest zijn.

H. M. C. v. O.

Goethe's »Braut von Korinth" (*Nav.* II.; bl. 248; III.; bl. 262). Dankbaar voor de inlichtingen van de Heeren F. S. en K. wil ik, op 't gevaar af van iets overtolligs te zeggen, want het aangehaalde stuk van Dr. KIEHL heb ik niet gelezen, nog een paar aanmerkingen in 't midden brengen, die voor hen ook niet zonder belang zijn.

Vooreerst houd ik 't er voor, dat er sprake is van familiën als waarvan PAULUS gewaagt (I *Kor.* VII : 12—14).

2°. Heeft, naar mijn inzien, GOETHE in 't 26ste couplet, bij de woorden:

Und zu Saugen seines Herzens Blut,

voor oogen gehad de Empuse die MENIPPUS met wellust voedde om hem te verslinden, waarvan men leest in 't leven van APOLLONIUS van *Tyana*, IV : 25.

Nog zij mij de gissing vergund, dat de verminking van 't verhaal van PHLEGO moet gezocht worden bij de kloosterlingen die 't hebben overgeleverd en die de door PAULUS gedulde gemengde huwelijken verfoeiden.

Eindelijk heeft het mij gespeten het werkje van K. L. STRUVE (*Zwei Balladen von Göthe, verglichen mit den Griech. Quellen, woraus sie geschöpft sind*, Leipz. 1826), niet te kunnen bekomen, misschien vindt men daar eene voldoende oplossing.

J. M.

[Door onze nalatigheid is dit stuk niet geplaatst in DE NAVORSCHER, waar het in t'huis behoorde; wij nemen het daarom zoodra mogelijk in het *Bijblad* op.]

De familie Back, Backx, Bacx of Bax (*Bijbl.* bl. cx). De Wel-EdelGestr. Heer VAN EMDE, Kapit. Adjud. bij het 6de Regiment Inf. te *Nymegen*, schrijft ons:

»In het *Navorscher's Bijblad* las ik een door niets onderteekend artikel, betreffende de familie BACX, getiteld: *Iets uit* mijne *aanteekeningen.* De schrijver of, beter gezegd, de inzender van dat stuk zoude mij eene werkelijke dienst bewijzen door mij eens de étymologie van het woord *Plagiarisme* te doen kennen; terwijl ik de eer heb u te verzekeren, dat in het werk van J. FAURE, hetwelk in de teksthaakjes na dat stuk vermeld wordt en ook in mijn bezit is, niets over de geslachtrekening van de BACX'EN te vinden is, maar dat het meergenoemde artikel *woordelijk* overeenkomt met een door mij te zamen gesteld *HS.*, dat gediend heeft ter beantwoording eener prijsvraag, in den jare 1847 door het *Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant* uitgeschreven, en welk stuk — vroeger en vóór dat er kwestie van eene zoodanige prijsvraag was — door mij aan den Heer HERMANS, Bibliothecaris van genoemd Genootschap, te *'s Hertogenbosch* welwillend ter inzage is afgestaan geworden. Ik heb mijn *HS.* later in den jare 1849 aan dat Genootschap tot bedoeld einde ingezonden en het heeft mijn stuk aan eene Commissie ter beoordeeling opgedragen".

Terwijl Bestuurderen van DE NAVORSCHER de teleurstelling van den Heer VAN EMDE zeer goed kunnen begrijpen, meenen zij evenwel te moeten verklaren, dat zij er geen oogenblik aan hebben getwijfeld, vóór zij daaromtrent beter ingelicht zijn geworden, of hij, die 't beklaagde stuk heeft ingezonden, het regt had om er boven te zetten: *Iets uit* mijne *Aanteekeningen.*

Momboirskamers (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 174, 175; *Bijbl.* bl. cxviii). Over het woord *momboir* vindt men belangrijke aanteekeningen in A. DE JAGER's *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, III.; bl. 89 en 157:

Momboor, voogd, bij KILIAAN *momboir*, *momboor*, *momber*, *mamboor*, *mamboer*, *mondboor*, *mondbaar*, komt reeds in het oudste gedenkstuk der Nederd. taal, de *Heliand*, voor als *mundboro*, *mundburd*. Het wortelwoord is het oude *mundon*, helpen, mid-hoogd. *munt*, hulpe, schut. Die wortel is in verbinding met het latijnsche *munio* (ik verdedig, beschut). Volgens WILLEMS, in zijne aanteekeningen op VAN HEELU, bl. 8, zou *bore* of *bar* heer of man beduiden. Men leidt het evenwel met meer zekerheid af van het oude werkwoord *baren*, dragen; zoo dat *mondbore* dan is *hulpdrager*. Het woord werd op landen, gelijk op menschen toegepast: men leest »*mondbore* van *Brabant*", »*momboere* van minen lande".

»In de *Costumen* van *Henegauwen*, had, wel is waar, *mambour* eene beperkte beteekenis: het duidde eenen geveinsden persoon aan, dien men als eigenaar aanstelde, om een onroerend goed uit der hand des verkoopers in die des koopers met beding te doen overgaan, maar deze bezonderheid liet de algemeene beteekenis staan", bl. 90.

De Heer L. A. TE WINKEL over het werkwoord *beren* handelende, *t. a. p.*, bl. 157, geeft een beteekenis van *beren* op, als die van *dragen*, *ondersteunen*, *met zich voeren*, en vindt een derivaat van dit werkwoord in *momber*, bij V. D. SCHUEREN *mumber*, in *Kar. d. Gr.* II. 2358 *montbore*, bij M. STOKE IV. 7 *mombaer*. Het Nederlandsch bezat dus twee vormen, *mondbaar* met de vokaal van den verleden' tijd, en *mondboor* met die van het verleden deelwoord. »Het eerste lid *mond* is niet het hedendaagsche mond, *os*, *bouche*, maar een woord, dat *hand* beduidde", zegt en bewijst ZijnEd. door verscheidene voorbeelden, »en is hier in de overdrachtige beteekenis van *bescherming* genomen. Een *mondbaar* of *mondboor* is derhalve iemand, die *handen* aan zijn lijf *draagt*, die zich zelven en anderen verdedigen kan. Doch alsdan is een *onmondige* ook niet iemand, die geenen *mond* bezit, die nog niet voor zijne eigene rechten spreken kan; maar iemand, wien het nog aan genoegzame kracht, en dus ook aan het recht ontbreekt om zijne zaak met de vuist te verdedigen. En inderdaad *mondig worden* heette oudtijds zijn *schild bekomen*, b. v. in de *Reis van St.* BRANDAEN vs. 546.

„Doe d'oudste te *sinen schilde quam*"

J. J. WOLFS.

Watergeuzen (*Nav.* II.; bl. 184; III.; bl. 180); *François van Bogaert*. Men moet den Heer A. P. VAN GRONINGEN, Predikant te *Ridderkerk*, dankbaar zijn voor zijne *Geschiedenis der Watergeuzen*, Leyden 1840. Maar, sedert het verschijnen van dat werk zijn er nieuwe bronnen geopend, waaruit met vrucht voor de geschiedenis dier tijden kan geput worden (*). Zie hier nog een onbekenden Watergeus, mij voorgekomen in de *Resolutiën van Holland*, 30 Januarij 1597, bl. 28:

»Alzoo FRANCOIS VAN BOGAERT, de gecommitteerden Rade van de Staten van *Holland* ende *West Friesland* te kennen gegeven heeft, dat hy hem in t beginsel van den kryg met NICOLAES RUYCHAVER in 's lands dienst begeven heeft, ende *den Briel* helpen innemen, den Admirael BOSSU helpen overwinnen, ende de *eerste in de Poorte geweest is*, in het innemen van den vyandt, voorts onder Capiteyn JACOB SYMONSZ. RYCK, als adelborst heeft laten gebruycken in *Vlaenderen* jegens den vyandt, alwaer hy *geschoten ende onder de dooden is blyven ligghen*, maer ghenadelick van Godt gepreserveert, ende dat hy daernaer eyntlyck *seven* jaer als adelborst onder Capiteyn WYNBERGEN heeft gedient, ende als nog is dienende; biddende dat ten aensien hy in een been is geastropieert ende met een huysvrouw vol kleine kinderkens is vergeselschapt, te mogen genieten geappoincteert tractement in volle betalinge van alle syne achterstallige diensten enz."

Hij krijgt 3 ƒ per maand!

.. ELSEVIER.

(*) Ik vestig de aandacht van den schrijver op de vele zeelieden, welke het *poortersregt* van *Leyden* hebben verkregen, dewijl zij die stad in 1574 hebben helpen ontzetten. Men vindt ze in het *Poortersboek*, o.a. „AERT JACOBS BOM, schipper; HANS JANS VAN HAMBURG, idem; GERRIT CORNELIS DEN RYCKEN, heer schuytvoerder uit *de Cage;* CORNELIS PIETER VAN HAMADE enz."

Jean Claude, de Charenton (*Nav.* II.; bl. 214; III.; bl. 204). Ter aanvulling van het omtrent dezen kerkleeraar medegedeelde diene, dat er in het pas verschenen werk van CH. WEISS, *Hist. des Réfugiés Protestants de France*, II.; p. 76 en volg., nog eenige belangrijke bijzonderheden hem betreffende, voorkomen. Het zal overbodig zijn te herinneren welk eene belangrijke rol hij vervult in BUNGENER's uitmuntend werk: *Un Sermon sous Louis XIV*, door den Heer W. G. BRILL voortreffelijk in onze taal overgebragt.

M.

Begraafplaats van J. en C. de Witt (*Nav.* II.; bl. 215; III.; bl. 209; *Bijbl.* bl. cxxxvii). In het *Historisch Verhael en Politique Bedenckingen aengaende de Bestieringe van Staet- en Oorloghssaken voorgevallen onder de Bedieningen van de Heeren* C. *en* J. DE WITT, t'Amst. 1677, leest men bl. 630:

»'s Nachts om 11 uuren, nadat de handdadigen en aanschouwers vertrocken waren,

quamen 5 laqueyen met een Karos en namen met consent van de burgerwacht, deze mishandelde lichamen af, brengende deselve in 't huys van den Pensionaris; welcke lichamen den anderen nacht in 't Graf daar in Mr. JAN DE WITS Huysvrouw in was rustende wierden geleyt. Het graeu daarvan yets vernemende sprack van het Graf weder te willen openen en het overschot der lichamen tot asch te verbranden en in de wint te stroyen, opdat niet misschien de omkeeringe der tyden en zaken een Graf van Eer soude oprichten aan hun gebeente, als aan Martelaars van Staat, gelyck een tyd lang voorheen gesproocken was aan BARNEVELT te doen. Maar als het Graau vernam, dat de Wapens van de WITTEN waren gebracht ten huyze van de Kosterin van de *Nieuwe Kerck*, om daer opgehangen te werden, liet het sich genoegen met deselve weg te nemen, in kleyne stucken te slaan en deselve overal ten spot om te dragen, gelyck oock tot *Dort* hetselve aan de Wapens van den Ruward geschiede".

Dit in stukken slaan der wapenen is afgebeeld op de 8ste plaat, behoorende bij de »*Tragedie van den Bloedigen Haegh ofte Broedermoort van beyde de* DE WITTEN, en onder die plaat leest men:

De Haghse borgery ooght op der kercken buyt,
En wilt van WITTENS stam geen overblyfsel lijden.
Dies comt het nae syn doot syn tomb en [somber?] graf bestrijden,
En ruckt syn heugenis ter stadt en tempel uyt.

In de *Gedenkwaerdige stukken wegens den moordt der Heeren* C. *en* J. DE WITT, *dienende tot opheldering van 't treurspel*, *genaamt de Haagsche Broedermoort of Dolle Blydschap*, komt het volgende voor:

»Des nachts omtrent ten 12 uuren syn beyde de lycken van de wip gehaelt door eenige Domestiquen naemelyck: twee dienaers van den Heer Raedtpensionaris, als JAN VAN DER WIND en JAN... syn koetsier, twee dienaers van den Heer van *Swyndreght* ...... en een dienaer van den Heer Rekenmeester JACOB DE WIT. En is nogh tot assistentie en om te helpen uyt eygen drift en liefde daer by gekomen een Advocaet ... NERANUS, nevens een schoenlapper die seyde, by aldien niemant om de lichamen af te neemen was gekomen, dat hy een voor een afgenoomen en op syn schouderen die 't huys sou gedragen hebben. Ende syn deselve alsoo onder securiteyt van eenige Ruyters gebraght ten huyze van de Heer Raedtpensionaris ende syn anderen daeghs 's nachts tusschen Sondagh & Maendagh den 21 a 22 Augustus ter aerde gebraght in 't graf van den Heer Raedtpensionaris in de *Nieuwe Kerck* in *den Hage* sonder bywesen van iemant van de vrienden dogh onder 't geleyde van eenige van 's landts Ruyterye".

L.

Begraafplaats van J. en C. de Witt. Terwijl ik eene oplossing van deze vraag afwachtte, heb ik mij onthouden om aan B. B. B. mede te deelen dat de koster van de *Groote Kerk* te *Dordrecht* bij overlevering, maar niet uit aanteekeningen, weet, dat het gebeente der twee gebroeders later, in het geheim en des nachts, uit *'s Gravenhage* derwaarts is overgebragt, en geplaatst in den familie-grafkelder, waarvan de zerk met het wapen voorzien is, in de *St. Catharyne-Kapel*.

Als men in aanmerking neemt, dat de vader van DE WITT'EN, die eigenaar was van de kapel, en er mede begraven is, zijn vermoorde zoons heeft overleefd, dan komt het zeer waarschijnlijk voor, dat hun overschot, zoodra er gelegenheid toe was, in kleine kistjes uit het graf van JAN, waarin zijne echtgenoote BICKER begraven lag, naar *Dordrecht* is vervoerd.

Daar die kelder in de *Catharyne-Kapel* steeds in het bezit is van eene der afstammelingen, mag men veronderstellen, dat men daaromtrent van haar mondeling of schriftelijk opheldering kan erlangen. Zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 96, 1324; KOK's *Woordenboek*, Dl. XXXII, bl. 355; *Het Zwarte Gordijn opgeschoven*, 1678, 4de druk, 1698, bl. 11.

A. & A.

Du Bois genaamde Predikanten (*Nav.* II.; bl. 219, 343; III.; bl. 231—233). In Julij 1628 is JACOBUS DU BOIS, als *Theol. Stud.*, in het *Fransche Collegie* te *Leyden* opgenomen, en, in Junij 1663, JACOBUS DU BOIS, zoodat hiermede wel bedoeld zullen zijn vader en zoon.

Het aanzienlijk legaat van ROMBOUTS en ANTONIUS HALLET, tot oprigting van gemeld Collegie, waarin de nazaten der MAMMUCHET's, VAN DER MUELEN's enz. mogten worden toegelaten, doet vermoeden, dat de fransche Predikanten DU BOIS aan die familie waren verwantschapt.

Intusschen zoude men eene opgave kunnen verkrijgen van alle de DU BOIS', die te *Leyden* hebben gestudeerd, en daaruit in staat zijn om veel aangaande hunne familie-betrekkingen af te leiden.

.. ELSEVIER.

Du Bois genaamde Predikanten. Behalve de reeds vermelden ken ik nog:

ABRAHAM DU BOIS, van *Utrecht*, Predikant te *Kamerijk*, aldaar overl. A°. 1609; LUDOVICUS DU BOIS (ook door V. D. N. vermeld), als Proponent bevestigd te *Kudelstaart* in 1595, te *Kamerijk* A°. 1609, ontzet om Remonstranterie (*sic*), later weder beroepen te *Niedorp*; JEAN JACQUES DU BOIS, Predikant te *Limburg*, beroepen in de Waalsche Kerk te *Utrecht*, A°. 1636, sterft aldaar in 1664; PETRUS DU BOIS, als Proponent bevestigd te *Elkerzee* in 16..; te *Aardenburg*, A°. 1678, stierf aldaar

in 1681; PETRUS DU BOIS, als Proponent bevestigd te *Axel*, ten jare 16.., te *Aardenburg*, A°. 1681; GUALTHERUS DU BOIS, als Proponent bevestigd te *New-York* in *Engeland* [?], A°. 1699, overleed aldaar in 1751, oud 81 jaren; JONATHAN DU BOIS, Proponent, neemt de plaatsen *Nord-Hampton* en *Zoud-Hampton* [*Northampton* en *Southampton?*] in 1751 waar; JACOBUS DU BOIS, als Proponent gezonden naar de O. Indiën in 1679, verzonden in 1680 naar de westkust van *Sumatra*, en in dat zelfde jaar naar *Banda;* ADRIAAN DU BOIS wordt in 1755 Proponent.

Nog zij aangemerkt dat PETRUS COUWENBERG DU BOIS in 1741 voor eene benoeming tot Hoogleeraar in de Theol. te *Franeker* bedankte, en dat de Amsterdamsche Predikant PETRUS DU BOIS in Maart 1698 is overleden.

C. & A.

De Mantel van Frederik Hendrik (*Nav.* II.; bl. 219; III.; bl. 221); »*Het groot Tafereel der Dwaasheid*". Deze prent bezit ik in eene thans vrij zeldzame verzameling, onder den algemeenen titel: *Het groot Tafereel der Dwaasheid*, waarin, »*tot waarschouwinge voor de nakomelingen*", zijn opgenomen: *conditiën en projecten, blijspelen, klinkdichten, brieven enz. op den Actiehandel*", benevens »*alle de printen die op de Actiehandel zijn uytgekomen in* [*het*] *jaar* 1720" zooals het luidt op een in koper gesneden Register, waar de FREDERIK HENDRIK-prent onder N°. 60 voorkomt. Het vers, dat er onder staat, maakt met geen enkel woord melding van den Prins noch zijn' mantel, ofschoon de voornaamste figuur. Doch in een »*Naberigt*" leest men omtrent de hier bedoelde zaak het volgende: »Het tweede spreekwoord (»dat de Verliesers wordt geraden haar te behelpen met FREDERIK HENDRIK" — het »eerste" was: »dat de Verliesers versonden worden na *Vianen* en *Kuylenburg*") is opgekomen, omdat als eenige Geldwolven, en Bedriegers de menschen op hoop van groote winst, wisten te engageeren, en die Actien van de Oost-Indise Compagnien, om die op Tyd, of op Premie, of in de Wind te kopen, en verkopen, en die daar door in hooge Prysen op te Jagen; so hebben de Heeren Staten, ziende de ruine van vele Familien, in den jare 1610 den 27 February een Plakaat geëmaneert, en Gepubliceerd, tot verbod van desen Handel en dat nog tot 4 rijsen met strikter uitdrukkinge vermeerdert, het eene in dato den 3 Juny 1621 en het andere den 3 Juny 1623 en 1624: den 20 May, en 1677 den 16 September, en naderhand is by de stad *Amsterdam* verscheide Keuren Gepubliceerd, tegen dese bedriegelyke Handel, ende dewijl de Heer Prince FREDERIK HENDRIK Hoogl. Memorie hier veel tot het nemen van dese Resolutien hadde gedaan, wierd het Plakaat na zyn naam genoemd; dese Plakaten loopen daarop uit, dat wanneer iemand eenige Actien verkoopt, die hy op de dag dat de koop geschied niet heeft, de koop nul is, en so verder, als wordende die saken aangemerkt als Dobbelen en Speelen, het geene by de beschrevene Regten selfs ook verboden is; God bewaar ons Land voor diergelyke tyden".

Ik heb dit berigt, kennelijk de bron van LOOSJES' aanteekening, in zijn geheel afgeschreven, omdat het tevens de dagteekeningen der »Plakaten" behelst.

Ten aanzien van de boven aangeduide verzameling wensch ik van de *Navorschers* te vernemen, of iemand kan opgeven wie het is die »voor zijn plijzier te rade wordende, om in zijne familie tot gedagtenis en waarschouwinge voor de Nakomelingen, te bewaaren alle de Plaaten en Gedigten &c. tot Beschimping of Spot van de Wind- of Actie-negotie, in dit loopende najaar van 1720 uitgekoomen, en gepleegt", »de kosten niet ontzien heeft om se dus te voorschijn te brengen". De drukker is even weinig genoemd als de verzamelaar, en het werk is, gelijk we reeds vermeldden, »*gedrukt tot waarschouwinge voor de Nakomelingen, in 't noodlottige jaar, voor veel Zotte en Wyze*, 1720". Dit is de eenige aanduiding. De platen zijn ten getale van 74 en maken — zoo heet het op een in koper gesneden Register — »alle de Printen" uit »die op de Actiehandel zijn uytgekoomen". H. M. C. v. O.

Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen (*Nav.* III.; bl. 2; *Bijbl.* bl. xlvi). In de *Kerkelyke Redevoering ter Gelegenheid van het tweede Eeuwgetyde der Vlissingsche Vryheid door* J. J. BRAHE, bl. 29, wordt het graf van JAN ALMAN gezegd nabij den ingang van de torendeur gelegen te zijn geweest, terwijl aan de zerk, korte dagen vóór de viering van het 200-jarig Eeuwfeest der Vlissingsche Vrijheid, ter gelegenheid van het oprigten eener gehoorstellaadje, eenig ongemak zoude gekomen zijn. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Kopperen (zoo leest men *Nav.* III.; bl. 82) is in onze taal niet in éénigen zin gangbaar.— Alhier, te *Sluis*, en welligt ook elders, is het woord onder de spelende jeugd zeer bekend. Het drukt eene wijziging uit van het spel *kop* of *letter*, *poppetje* of *wapentje*, *kruis* of *munt*, bij de Engelschen »*cross* or *pile*", bij de Franschen »*croix* ou *pile*, *pile* ou *face*", bij de Spanjaards »*castillo* y *leon*", en zelfs bij de Romeinen reeds gebruikelijk onder den naam van *kop* of *hoofd* en *vaartuig*, »*capita* aut *navim*".Bij het *kopperen* leggen twee spelers even veel centen zamen; één der spelers schudt ze in de hand en werpt ze vervolgens op. De centen die, op den grond gevallen zijnde, met den *kop* naar boven liggen, komen den omhoogwerper toe, de andere den

tweeden speler. *Kopperen* heeft hier dus wel eenigen zin, doch geenen die het woord met *koppel* in betrekking kan brengen.

J. H. VAN DALE.

St. Ellebregt (*Nav.* III.; bl. 93; *Bijbl.* bl. lxxxiii). Ofschoon den Heere L. J. dankwetende voor zijne belangrijke mededeeling, ben ik zoo vrij te meenen, dat men een stap nader aan de waarheid zoude geraken, indien genoemde berigtgever het beeldje kon beschrijven, dat in den voorgevel van den koestal gezien werd en melden wien het scheen te moeten voorstellen.

Belangrijk is hetgeen men aangaande deze kapel aantreft in de *Oudheden en Gestichten van Zuid-Holland en van Schieland*, Leyden, 1719, bl. 543, waar de schrijver zich echter vergist in de stichting, wijl hij die almede stelt in 1482. Op bl. 544 meldt hij: »Dit gaat vast, dat de visschers, eer zij ten Haringvangst uytvoeren, hier met menigte kwamen aangeloopen, om een goede zee-reis en voorspoedige visschery van Godt en de Heiligen te verzoeken". L. D. R.

Mnemotechnie in het midden der 17*de eeuw* (*Bijbl.* bl. xciii); *Bodinus*.

»Men heeft binnen weynig jaren tot *Amsterdam* een persoon gehad, genaamt BODINUS, deze had een seeckere wetenschap om van eene zwakke eene starke memory te maken, gebruickende hiertoe wonderlyke letterbeelden en vreemde stelselen, waardoor hy te weeg brogt, dat men een gants sermoen van woord tot woord kon naseggen, ja, daar wierd niet een bybelsche spreuck gedacht of hij kon ze syn discipelen zoo indrucken dat ze niet alleen het boek en hoofdstuck, maar ook de hoofdtstucksleden wisten aan te wyzen. Hy kon door zyn onderwysing aan hen de vremde spraken, tot verstaan toe in zeer kort een tyd leeren, gelyk sulcx met verscheiden van zyn leerlingen kan worden bewesen".

Bovenstaande aanteekening maakte ik voor eenige jaren, toen de Mnemotechnie van A. DE MONTRY en vogue was, uit de »*Wintersche Avonden of Nederl. Vertellingen, eerst met verscheide tydboeken door* JACOBUS VIVERIUS *onder den naam van Philologus Philiatros à Ganda vergadert en beschreven en nu verbeterd en vermeerderd*, Amst.1665, p.199, »Van de Vreemdigheden der Memorie." Weet men ook iets meer van BODINUS en zijn onderwijs?

φ^2—φ.

Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's »Palamedes" (*Bijbl.* bl. ci). Van de drie platen, door L. J. vermeld, behooren er twee, en wel de omgekeerden, tot den *Palamedes;* de *goede* wordt gevonden in de *Waarachtige Historie van 't Geslacht, Geboorte, Leven, Bedryf, Gevangenisse, Examinatie, Bekentenisse, Rechters, Brieven, Laatste Woorden en Dood, van wylen den Heer* J. VAN OLDEN-BARNEVELT, *Ridder*, enz. enz. Rotterdam, *by* JOANNES NAERANUS, *Anno* 1670, en misschien ook (de titel zegt dit ten minste) in de onvollediger uitgave van JOSUA VAN DER STATEN, *Amst.* 1669. Ik zag deze prent nimmer met de zoogenaamde opgeplakte venstertjes. — Van de plaat door L. J. met N°. 3 bedoeld bezit ik twee verschillende drukken, de eene, vooral in de voorstelling der groote zaal en in de boven- en onderschriften, merkelijk beter dan de andere.

C. W. BRUINVIS.

Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's »Palamedes". L. J. zegt, dat de *Palamedes* met de aanduiding van de namen der bij de personaadjen bedoelden, het eerst in 1717 vóór de *Hekeldichten* in 't licht is gegeven. Welligt is dit eene schrijf- of drukfout voor 1707: althans mijn exemplaar van VONDEL'S *Palamedes* en *Hekeldigten*, dat *t'Amersfoort*, *by* PIETER BRAKMAN in 1707 uitgekomen is, bevat, even als dat van L. J., twee opgaven van de met de personaadjen gemeende tijdgenooten van VONDEL. De plaat tegenover bl. 59 in den *Palamedes* is bij mij als die L. J. als N°. 3 opgeeft; doch er hangen geene spreuken over het schavot en onder het venstertje van MAURITS, maar boven de plaat leest men: »*Afbeelding der executie geschiet den XIII May.* 1619. *aan* JAN VAN OLDENBARNEVELT *gewesene advocaet van Holland*", en onder de plaat: »NERO *tamen subtraxit oculos. Jussitque scelera sed non spectavit.* TACITUS *in Vita* AGRICOLAE".

G. J. v. J.

Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's »Palamedes". Van deze afbeelding in den *Palamedes* bestaan er *minstens* drie verschillende, zegt L. J., en te regt, want, behalve de door hem opgenoemden bezit ik van N°. 1 nog *twee* anderen, beide zonder de spreuken, doch evenmin overdekt; boven de eene leest men: *Justitie aen* JAN VAN OLDENBARNEVELT *geschiet den* 13 *May* 1619; boven de andere: *Afbeelding der Justitie, geschiet den XIII May A°.* 1619 *aen* JAN VAN OLDENBARNEVELT, *gewesene Advocaet van Hollandt*; deze heeft de meeste overeenkomst met de plaat bij den *Palamedes*, maar zij is, even als de andere, veel grooter dan die aldaar voorkomt; de eene geeft ons te lezen op den muur boven het schavot: *de groote Saalle*, de andere: *de groote Zaelle*, beiden zijn door C. VISSCHER, wiens merk met het *excud.* er op gevonden wordt. Van deze plaat zijn mij nog geene exemplaren *met* de bedoelde bedekkende blaadjes voorgekomen.

V. D. N.

Spreekwijzen. Amerij (*Bijbl.* bl. cxviii). Men zegt een *amerij* voor *Ave Maria*, den tijd, dien men noodig heeft om het *Ave* uit te spreken en, langs den *Nederrhyn*, *Amelang*, d. i. *een Amen lang*, zoo lang de tijd duurt om *Amen* te zeggen. Zie DE JAGER's *Archief voor Nederl. Taalkunde*, II.; bl. 102.

J. J. WOLFS.

Middel om nieuwe Tanden te krijgen (*Nav.* I.; bl. 15, 259); *Driekoningenliedje te Breda* (*Nav.*III.; bl.81); *Op den rooster geteld.* Het trok mijne opmerkzaamheid, dat het liedje, 't welk men op *Drie-Koningen* te *Breda* zingt (zie NAV. III.; bl. 81), zooveel overeenkomst heeft met dat, 't welk ik opgegeven heb NAV. I.; bl. 259, onder den titel van: *Middel om nieuwe Tanden te krijgen.* Die overeenkomst blijkt nog meer, wanneer men weet, dat men ook wel zegt:

Vleremuis,
Kom t' avond t'huis,
Breng m' een nieuwen tand t'huis.
Mijn ouden is versleten,
Mijn' moeder mag 't niet weten;
Mijn vader heeft het geld
Op den rooster geteld.

Ik liet ter boven aangehaalde plaats de vermelding van deze wijziging achterwege, omdat ik niet wist, welken zin aan deze regels te geven, daar, voor het overige, de spreekwijs: *Op den rooster geteld*, alhier noch gehoord, noch gekend wordt. De beteekenis van »*op den rooster geteld*" wordt door TUINMAN, in zijne *Nederduitsche Spreekwoorden*, I.; bl. 131, aldus aangegeven: »*Uw geld zal op een rooster geteld worden.* Dit past men toe op iemand, die met een kwaden betaler te doen heeft, of die weinig loon heeft te verwachten. 't Geld dat op een rooster geteld wordt, valt er door". De zin van het Drie-Koningenversje zal dus zijn, dat men de Drie-Koningen om het geschenk van een' nieuwen hoed verzoekt, wijl vader het niet weten mag dat hij versleten is en moeder geen geld heeft om te betalen. Evenzoo zal het met de betaling van den nieuwen tand gelegen zijn. — Wat mag wel de grond wezen van de overeenkomst dezer kinderliedjes?, zoo vroeg ik mij zelven na het schrijven dezer regelen. Weet eenig Navorscher mij dien aan te wijzen?

J. H. VAN DALE.

Beeren (*Nav.* I.; bl. 19, 38; II.; bl.61,126). »*Hij moet zeer tieren en* beeren, *die den duivel vervaren zal*" zeiden de Ouden (TUINMAN, *Nederd. Spreekw.*, II.; bl. 146). Wat beteekent dat *beeren* hier? Aangaan en brommen als een beer? Heeft het ook eenige betrekking op het meermalen behandelde *beer* in de beteekenis van een' onvriendelijken schuldeischer?

J. H. VAN DALE.

Otto Venius of van Veen (*Nav.* I.; bl. 21, 44, 75). Hoewel de vraag hem betreffende genoeg is toegelicht, meen ik dat de volgende geschiedkundige bijzonderheid nopens de twaalf schilderijen van OTTO VAN VEEN hier nog behoort ingevoegd te worden. »De Haagsche Kunstschilder ALEXANDER LIERNUR" — zoo verhaalt IMMERZEEL, *Levens en Werken der Kunstschilders*, Amst. 1842 — »heeft de copijen gemaakt (1800) van de Twaalf schilderijen van O. VAN VEEN, *De Bedrijven der Batavieren onder* CLAUDIUS CIVILIS *tegen de Romeinen* voorstellende, welke in een der vertrekken van de Nationale Bibliotheek te *Leiden* ten toon werden gesteld en vervolgens, ten getale van 24, waarvan 12 in kleuren en 12 in Oost-Indischen inkt, bij verloting voor *f* 1800,00 verkocht werden".

C. KRAMM.

Aardappelen (*Nav.* I.; bl. 23, 52, 53, 78, 262, 355; II.; 31, 127). Bij al hetgeen hierover bereids werd medegedeeld, zijn twee voorname Nederlandsche bronnen nog niet geraadpleegd. In de *Geschiedenis van de Dagelijksche Kost in de Burger-Huishoudingen* (*Geschied- en Letterk. Mengelw.*, Dl. IV, St. 2), lezen wij, bl. 271: »In *Ierland* zoude de vrucht, reeds gedurende de laatste helft der XVIIde eeuw en later, tot een algemeen voedsel gediend hebben voor den werk- en landman; zeker is het, dat de plant in of tusschen de jaren 1732 en 35, uit *Engeland* naar *Frankrijk* en van daar naar de *Nederlanden* is gekomen. Ik wenschte wel dat ik van den voortgang der teelt van den aardappel, in *alle* gedeelten van dit rijk zulke naauwkeurige en wel bevestigde berigten had bekomen, als wegens *Friesland*. De Heer VEGELIN VAN CLAERBERGEN, Grietman van *Haskerland*, heeft den aardappel, in den jare 1736 of 37, in *Friesland* gebragt, en op zijne plaats in *de Joure* gepoot. Hij heeft ze medegedeeld aan den Heer VAN HAREN, Grietman van *het Bildt*, tot wien de kundige Botanicus, DAVID MEESE, in betrekking stond. Deze teelde het nieuwe gewas op de plaats te *St. Anna Parochie* en deelde de vrucht mede aan HERMAN KNOOP, den vermaarden Kruid- en Fruitkundige, die Hortulanus was in den lusttuin van Prinses MARIA LOUISA. KNOOP heeft de voortplanting met ijver bevorderd en hij heeft zelf opgeteekend, dat hij de aardappels het eerst op de tafel der Vorstin heeft bezorgd, op den 13den December 1742, op een' dag, dat Prins WILLEM IV en deszelfs gemalin bij haar het middagmaal namen.—Het duurde echter nog eenen geruimen tijd, eer de vrucht in algemeen gebruik geraakte. Zij die tegen de invoering van iets, dat nieuw was, meenden te moeten waken, verklaarden zich tegen het opzetten van deze spijs. Te *Haarlem* is nog

de geheugenis aan de anecdote bewaard, dat de vrouw van den Burgemeester GULDEWAGEN, om den jare 1750, de keukenmeid wegjoeg, omdat zij buiten haar weten aardappels (*varkensvoer*, zoo zij het noemde), in haar huis had gebragt. In het *Woordenboek* van CHOMEL, door DE CHALMOT uitgegeven, gedrukt in 1778, komt de aardappel nog voor als eene vrucht, welke in de moestuinen geteeld werd, en geene onsmakelijke spijze *zoude* opleveren bij snoek en schelvisch. De oudsten uwer zullen zich nog met mij herinneren, dat de aardappels in de huizen onzer ouders, vóór den jare 1780, zelden op de dagelijksche tafel verscheenen, en wel niet anders als bij visch, en dat onze moeders vooral zwarigheid maakten, om ze dagelijks aan de dienstboden voor te zetten en dat het verzoek der kinderen, om ze te eten, hierom somtijds werd afgeslagen. In *Friesland* moet echter de planting inmiddels aanmerkelijk zijn toegenomen. In den jare 1761 werd voor het eerst een stuk land daarmede bepoot, tusschen de dorpen *Tjummarum* en *Firdgum;* dit land is als nog hierdoor bekend; de menschen sloegen de handen zamen, bij het zien van een geheel stuk aardappelland. In het jaar 1771 is het eerste schip, geheel met aardappelen bevracht, uit *Friesland* naar *Amsterdam* gevaren, gevoerd door schipper JOHAN PIETERS van *Franeker*, en in den jare 1773 is te *Amsterdam* de eerste keure uitgevaardigd voor de aardappelenmarkt".

In de *Aanteekeningen* zegt SCHELTEMA nog bl. 312: »Het kwam mij bij het zien van het boek getiteld: *Geheimschrijver van Kerk en Staat*, Utrecht 1759, 4°. als eene opmerkelijke zaak voor, dat bij de optelling der vruchten, welke in den vetten grond, om *Montfoort*, welig groeijen, de *aardappelen* reeds genoemd staan, zonder eenige bijvoeging, als of deze vrucht toen reeds gelijk stond en bekend was, met de andere voedingsmiddelen, *granen*, *erwten*, *boonen*, enz.

Hooren wij, ten andere, LE FRANCQ VAN BERKHEY, in zijne *Nat. Hist. van Holland*, Dl. III, St. III, bl. 1490: »Deeze Veldvrugt, of eigentlijk dit Wortelgewas, hebben onze Landzaaten, buiten de schamele Gemeente, voor eene halve Eeuwe, nimmer tot een gewoon voedsel gebruikt: en men vind nog lieden genoeg, dien 't heugt, dat men zich schaamde Aardappels te eeten. Men hield dezelven, in vroegere dagen, voor eene nadeelige spijze, die ziekten verwekte; dan het algemeene gebruik, inzonderheid in de laatste 30 jaaren, heeft dit vooroordeel der maate verwonnen, dat zelfs de aanzienlijksten, in onze dagen, Aardappels op hunnen Disch laaten brengen. In de gemeene Huishoudens niet alleen, maar ook bij sommige Burgers, en vooral bij den Boerenstand, zijn de Aardappels een zoo gemeenzaam voedsel, als het Brood. Onder de arme Lieden is het tegenwoordig genoegzaam eene dagelijksche spijze, en veele behoeftigen in de Steden doen dikwerf driemaal daags hunne maaltijd met Aardappelen; en men vind 'er, die een gantsch jaar door schier niets, of een weinig anders, nuttigen, dan gekookte Aardappels, met vet en azijn, of een van beiden afzonderlijk. In hoe verre dit veelvuldige gebruik voor- of nadeelig zij, staat ons in het onderzoek der Landziekten te melden; en wij kunnen 'er ons hier ter plaatze nog niet over uitlaaten; het thans bijgebragte dient alleen om te toonen, hoe algemeen dit voedsel tegenwoordig zij. Alles nagaande, heeft men zelfs reden om te stellen, dat het gebruik der Aardappelen, hier te Lande, het gebruik van Brood ten minsten evenaare, zoo niet overtreffe: en indien men 't eens opzettelijk wilde naspeuren, zou men, vermoed ik, bevinden, dat 'er, in *Zuid-Holland*, ruim zoo vele Landen met Aardappelen, als met Tarwe en Rogge beslaagen zijn. Voorts heeft men 't, als een zegenrijke eigenschap van dit Gewas, te beschouwen, dat het, door deszelfs taaiheid, geschikt is, om op allerleie gronden, zelfs op nieuwe ontgonnen, ja op schraale Zand- en Duingronden, te kunnen groeijen".

Dit werd geschreven in 1773.

C. W. BRUINVIS.

Zon, waarom vrouwelijk (*Nav.* I.; bl. 56, 85; II.; bl. 127). In het Engelsche tijdschrift NOTES AND QUERIES merkt COWGILL op (Vol. VI, p. 232):

»Weten uwe berigtgevers het wel dat ook bij ons de Maan vroeger als mannelijk en de Zon als vrouwelijk werd beschouwd? Dit was echter in alle de oude Teutonische spraken het geval, evenzeer als in het vroegere Noordsch. Zoo leest men in onze vertaling van de *Völuspá*:

„„But the Sun had not yet learned to trace
The path that conducts to *her* dwelling place:
To the Moon arrived not was the hour
When *he* should exert *his* mystic pow'r:
Nor to the Stars was the knowledge given,
To marshal their ranks o'er the fields of heaven."''

Ook in de niet berijmde *Edda* wordt gezegd, dat »»daar vroeger een man was, MUNDILFARI geheeten, die twee zoo aanvallige en beminnelijke kinderen had, dat hij het *mannelijke* MANI (Zweedsch *mâne*, Deensch *maane*, Maeso-Gothisch *mêna*, Alemannisch *mâno*) en het *vrouwelijke* SOL noemde, die uitgehuwelijkt werd aan een man, bij name GLENUR."" Deze twee kinderen »»plaatsten"" de goden »»in de hemelen en gaven SOL de paarden te mennen, die de zonnekar trekken, terwijl MANI *den* Maan in *zijnen* loop kreeg te bestieren en *zijne* wassende en afnemende gedaante moest regelen.""

Men vindt ten dezen opzigte eene belangrijke aanteekening bij SHARON TURNER (*Hist. Ang. Sax.*, uitg. 1823, Vol. I, p. 213), waarin wordt aangewezen, dat dezelfde bijzonderheid op te merken viel in *Arabië, Hindoestan*, onder de bewoners van de *Caribsche* eilanden en elders, zoowel als bij onze Angelsaksische voorvaderen, van wier taalgebruik in deze hij voorbeelden aanhaalt in de *Cotton'sche HSS.*, Tib. A, III, p. 63. En het is met hen, ten minste wat de Zon betreft, niet opgehouden; wij lezen althans in de »*Vision of* PIERCE PLOUGHMAN" (Pass. XVIII. fol. *c. b.* edit. 1550):

„„And lo the sunne gan lacke *her* light in *herselfe*
When *she* see Him suffer,"" etc.

GRIMM vermeldt ons, in zijne *Deutsche Mythologie*, S. 664, dat men oudtijds in sommige streken van *Duitschland* van *Frau Sonne* en *Herr Mond* plagt te gewagen, en schrijft het populaire spreekwoord na: »»*Frau Sonne ycht zu Rast und Gnaden.*"" Hij doet ons tevens opmerken dat, te *Salzach*, wanneer men op de Maan doelt, de uitdrukking *Hér Man* in ieders mond is".

Tot nadere toelichting van het voorgaande schrijft C. H., uit *St. Catharine's Hall* te *Cambridge* (NOTES AND QUERIES, VI, p. 352):

»De volgende zinsnede schijnt te bewijzen, dat de bijzonderheid, door COWGILL opgeteekend, nog in het midden der zestiende eeuw niet opgehouden had te bestaan:

»»I have learned, and thereafter speake, that a sinner cannot turne without the grace of God, which God distributeth by degrees, as the *Sonne sheweth herselfe* in the morning, in whom there is encrease by successe tyl the Sonne come to the highest at noon."" — Bisschop GARDINER'S *Declaration* (tegen GEORGE JOYE), fol. clvi, *Lond.* 1546".

Het Schaakspel (*Nav.* I.; bl. 56, 86, 143, 166; *Bijbl.* bl. lxxxvii); *Het Tiktak- of Verkeerbord* (*Bijbl.* bl. cxxxix). De oorsprong van dit spel is volgens het in *Bijbl.* bl. lxxvi aangehaalde werkje van SOULANGE, *Les Curieuses Origines des Inventions et Découvertes*, p. 71, te zoeken in het begin der vijfde eeuw en bij de inwoners van *Indië*, van waar het naar *Perzië* is overgebragt onder de regering van COSROËS. — Anderen, zegt hij, meenen, dat het door PALAMEDES, bij de belegering van *Troje*, is uitgevonden, om de krijgslieden in de dagen van ledigheid en rust wat te verstrooijen. SOULANGE doet hetzelfde verhaal omtrent den oorsprong van het spel, als MARTIN in *Bijbl.* bl. lxxxviii medegedeeld heeft; maar, als den naam van den bedoelden Bramien geeft hij SISSAC op en gaat verder aldus op bl. 73 voort:

»Aussi, pour ne pas mettre de bornes à sa reconnaissance, s'engagea-t-il" (le monarque) »à accorder à SISSAC tout ce qu'il pourrait souhaiter à titre de récompense. — Le Bramine lui demanda seulement la quantité de blé que donneraient les cases de l'échiquier, en comptant un grain pour la première, deux pour la seconde, quatre pour la troisième, et ainsi de suite en doublant toujours jusqu' à la soixante-quatrième. La modicité apparente de sa prétention surprit étrangement le monarque, qui ordonna, non sans rire, de le satisfaire sur le champ. Mais, quand il fut question de compter, on s'aperçut bientôt que toutes les richesses de l'empire ne suffiraient point à l'accomplissement de ce souhait, et que le nombre de grains serait à peine contenu dans 16, 384 villes, renfermant chacune 1,024 magasins, dans chacun desquels il y aurait eu 17,476 mesures; chàque mesure contenant d'ailleurs 32,768 de ces grains. Le Bramine se prévalut encore de cette circonstance pour faire sentir au prince, déjà revenu de son égarement, combien il importe aux souverains de se tenir en garde contre ceux qui les approchent, et surtout de ne rien promettre avec trop de légèrete.

»Les *Persans* lui donnèrent le nom de *Ssadreng*, c'est à dire le jeu *aux cent peines*, ou *aux cent couleurs*, à cause de la grande attention qu'il exige en présentant une infinité de combinaisons à l'esprit. Ce jeu fut porté en *Chine* vers l'an 537, sous le règne de l'empereur VOUTI. Les *Arabes* le connurent plus tard et ils conservèrent à presque toutes les pièces les noms qu'elles avaient originairement reçus de leurs voisins les *Persans;* et ceux-ci, jaloux de la renommée que s'étaient acquise les Indiens par l'invention du jeu des échecs, imaginèrent à leur tour celui du *trictrac*, qu'ils leur transmirent en échange.

»Les Chinois et les Persans, et après eux les Arabes, ont fait successivement subir aux échecs des changements plus ou moins sensibles. Le fier TAMERLAN, qui ne se plaisait que dans le tumulte des camps, eut aussi la fantaisie d'imposer de nouvelles règles à ce jeu; enfin quelques savants de l'Europe se sont, peu à peu, avisés de proposer, pour l'améliorer, des réformes, qui n'ont abouti qu' à le rendre plus difficile, sans le rendre plus piquant".

Het *Aanhangsel op* NIEUWENHUIS' *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* deelt, op het woord *Schaakspel*, de beschrijving mede van eenen merkwaardigen schaakstrijd te *Parijs*, van den Heer DE LABOURDONNAIE, »den NAPOLEON van het schaakbord", op het laatst van Februarij 1837 gehouden; deze Heer namelijk had onlangs eene gedenkwaardige partij gespeeld met den Heer JOUY, en had, met den rug naar het spel gekeerd, den Akademist roemrijk overwonnen.—Ditmaal had hij aangenomen over twee geduchte mededingers, de Heeren BONFIL en LÉCRIVAIN, te zegepralen zonder een oog op het spel te

slaan, enkel door de hulp van zijn weêrgaloos geheugen en de wonderbare kracht der berekening. De partijen duurden anderhalf uur, onder de bewondering van eene menigte aanschouwers; niets kon de aandacht van den Heer DE L. storen. — Hij won beide partijen: de toejuiching en vervoering der aanwezigen waren zoo buitengewoon groot alsof men een wonderwerk aanschouwd had; hij werd in zegepraal rondgeleid en terstond werden er brieven afgezonden om deze groote nieuwstijding aan de klubs van *Berlijn*, *Weenen* en *Westminster* over te brengen.

G. J. v. J.

Het Schaakspel. De *Koran* verbiedt het maken van afbeeldingen van man, vrouw of beest, waarom de Turken bij het Schaakspel eene andere soort van stukken bezigen dan wij. SOKEIKER van *Damascus*, de schrijver van het boek *Mustatsaph*, meldt ons, gelijk ook de *Sunna* het opgeteekend heeft, dat toen ALI, bij 't leven van MAHOMET, op eenige menschen was aangekomen, die zich met het schaakspel verledigden, hij tot hen zeide: »Wat zijn toch die kleine beeldjes, naar welke gij zoo oplettend kijkt?", *daar het spel toen nie talgemeen bekend was.* — WILLIS's *Current Notes*, 1851, p. 31.

Graaf d'Aumale (*Nav.* I.; bl. 187, 242; *Bijbl.* bl.cxxii). Dit geslacht was reeds vroeger in ons vaderland bekend, want den 17den Augustus 1649 is te *Leyden* het volgende huwelijk gesloten van:

»S[r]. NICOLA PHILIPPE D'AUMALE, vergeselschapt met JOHAN DE MOMMERANCIE zyn toekomende schoonbroeder; met Jufr. ANNA CUYCQ VAN NIEROP, jd. van *'s Hage*, vergeselt met Jofr. EMMERENTIA BENNINCK, Wed[e]. van Heer JACOB BROUCHOVEN, Burgermeester deser stede, haer moeye".

Het huwelijk van Jhr. MARCUS DU TOUR en SARA L'EMPEREUR is den 5den Sept. 1650 te *Leyden* afgekondigd. .. ELSEVIER.

Napoleon te Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229; II.; bl. 321; *Bijbl.* bl. iii, xxxiv, lxix, ciii). Nog meer bijzonderheden, betreffende NAPOLEON's verblijf te *Amsterdam*, zijn te vinden in het IIIde Deel van *Reis door Holland*, Amsterdam, bij E. MAASKAMP, bl. 8—20; o. a. op bl. 9—12, het volgende:

»De schoone Helft van het aankomende geslacht heeft doorgaans het wel verdiende voorregt, om bij openbare feesten de tolk te zijn van algemeenen eerbied en liefde. Dit was ook hier het geval. De Maatschappij *Felix Meritis* had, op aanzoek der Regeering, gaarne het gebruik van haar lokaal toegestaan voor het stedelijk feest ter eere der hooge Personaadjen. Alles was luisterrijk ingerigt. Meer dan zes-honderd personen van beide sekse waren tegenwoordig. Een met sterren bezaaid gehemelte dekte de vorstelijke personen. De keur van Amstels Jufferschaar, twaalf in getal, van 16 tot 18 jaren oud, bood aan H. M. de Keizerin eenen korf met levendige bloemen, terwijl Z. M. de Keizer door den Maire werd verwelkomd. De aanspraken waren kort en eenvoudig. Naauwelijks echter waren zij beantwoord, of de Heer PIANTANIDA, een beroemd Zanger, uitte den welkomstgroet in de bevalligste toonen, door de muzyk voortreffelijk ondersteund. Een paar koupletten schrijf ik voor u af, om u den geest van denzelven te doen kennen, die u welligt spoedig den maker, den Heer CHAZET, zal doen vermoeden:

Votre présence nous ranime
Et tous nos voeux sont satisfaits:
A notre allégresse unanime
Vous reconnaissez des Français;
Nous ne craignons plus des tempêtes;
Heureux et fiers de vous céder
Nos coeurs: ce sont là vos conquêtes,
Et vous chargez l'amour du soin de les garder.

Bientôt les forbans britanniques
Sauront respecter vos drapeaux;
Bientôt de vos chantiers magiques
Sortiront de nombreux vaisseaux;
Sur des citadelles mobiles
Des DUGUAY-TROUIN, des JEAN BART
Des RUITER et des TOURVILLES
Iront dans *Albion*, frapper le léopard (*).

»Na minzame toespraak tot een aantal personen, gedurende meer dan een uur, vertrokken de vorstelijke Personen om aan het gezelschap het vrije genot der vrolijkheid van het bal, tot laat in den nacht, over te laten.

»Een tweede stedelijk feest was eene voortreffelijke Illuminatie op den *Amstel*, weinige dagen vóór het vertrek der aanzienlijke Personaadjen. Het zinnebeeld was een tempel, aan de Onsterfelijkheid gewijd, in den besten smaak geordonneerd; prijkende voor denzelven eene, naar de kunst bearbeidde, triumfale kolom. Het weder was ongunstig; echter vertoonde zich alles op eenen behoorlijken afstand in eene ongemeene kracht. De pijl, door den Maire aan den Keizer aangeboden, zettede het gansche gevaarte in vlam. Bon-

(*) „Uw bijzijn is 't, dat ons bemoedigt,
En onze wenschen zijn voldaan:
Aan onzen eensgezinden juichtoon
Treft gij in ons ook Franschen aan;
Wij vreezen thans niet meer orkanen,
Gelukkig, fier, om heel ons hart,
Aan u te biên als zegepralen,
En gij neemt ze aan in gunst, hoedt ons met wedermin.

Weldra zal 't plunderziek Brittanje
De hulde aan uwe vanen biên;
Weldra zal van uw' tooverwerven
Het zeenat kiezen kiel bij kiel,
En op de vlugge zee-kasteelen
Gaan DUGUAI-TROUIN, de held JAN BART,
De RUITER's en ook de TOURVILLES',
Naar *Albion* en slaan den driesten luipaard stom".

dels van vuurpijlen snorden door de lucht, en een aantal luchtballen en schietzonnen, met eene keur van naam-versieringen, gaven aan het geheel eene luisterrijke vertooning".

De bijzonder Napoleontisch gezinde schrijver gaat verder voort met te gewagen van de »vreugdetoonen, die telkens door de lucht weêrgalmden, bij elke gelegenheid dat men den Keizer aanschouwen mogt, zoodat bijkans elke dag van de veertien, door hem te *Amsterdam* doorgebragt, te regt eene feestviering konde heeten", enz. (?!) »De herhaalde bezigtiging der timmerwerven, de strijdoefeningen der flotille, in de *Zuiderzee* liggende en bestemd om het scheepsvolk in alle de vakken der zee-taktiek te onderwijzen, en bijzonderlijk eene reis, door den Keizer, in den tusschentijd van zijn verblijf alhier, naar *Medemblik*, *Texel* en *de Helder*, leveren beslissende kenmerken op van zijne onderscheidende zorg, om de zoo jammerlijk vervallene Marine dermate te herstellen, dat zij eenmaal wederom het hoofd zal kunnen bieden aan eenen trotschen Eilander, die, door allerlei listen en geweldenarijen aan zijne overwinnaren een juk heeft opgelegd, welk zij door eigene kracht nimmer hadden kunnen afschudden". (!)

Eene uitvoerige beschrijving geeft hij, bl. 13—20, van den keurigen wedijver der Fransche en Hollandsche Tooneelisten (TALMA en SNOECK, Mej. DUCHESNOIS en Mevr. WATTIER-ZIEZENIS, enz.) in den Hollandschen Schouwburg bij gelegenheid van het verblijf der vorstelijke personen aan den dag gelegd. »Bij de vertooning van de *Fedra*, van RACINE, waren hunne Majesteiten tegenwoordig.— Naauwelijks verscheen het doorluchtige Gezelschap, of één gejuich voor Keizer en Keizerin vervulde de gansche zaal, en gaf, eerst na eenen geruimen tijd, aan het orchest de gelegenheid, om de bekende aria: *Où peut on être mieux* enz. aan te heffen". (bl. 14) — »De Keizer bleef tot op het einde van het tweede bedrijf en scheen, hoe vreemd hem de taal ook ware, over de hooge kunst dermate voldaan, dat hij, op dezen zelfden avond, aan deze voortreffelijke Tooneelspeelster (Mevr. ZIEZENIS) eene lijfjaarwedde van twee duizend *francs* heeft toegelegd" (bl. 18).

Ten slotte vermeldt de schrijver (bl. 20) twee merkwaardige besluiten, door NAPOLEON gedurende zijn verblijf in *Amsterdam* genomen: het eerste »om deze Stad, door middel van buizen uit de rivier *de Vecht*, van zoet en versch water te voorzien, en het tweede, waarbij de voortduring van het Amsterdamsche Instituut, volgens de Koninklijke inrigting van 1808, bestendigd en eene som van twintig duizend *francs* uit de Nationale schatkist werd vastgesteld, ter goedmakinge harer prijsuitdeelingen, huishoudelijke uitgaven en praesentie-gelden". A. A. C. H.

Napoleon te Amsterdam (*Bijbl.* bl. lxix). Om M. J. Z. te verzekeren, dat zijn zegsman hem niets op de mouw gespeld heeft — maar *vooral* om ZEd. daaromtrent gerust te stellen, dat de knaap, die het »*Bien vous fasse sa Majesté!*" den niezenden dwingeland, staande diens verblijf te *Amsterdam*, *werkelijk* heeft toegeroepen, evenwel later nimmer tot *Groot-Schoenpoetser des Rijks* benoemd geworden is — noodig ik HH. Bestuurderen van DE NAVORSCHER uit, de volgende bijzonderheden omtrent dien knaap in hun geacht Tijdschrift op te nemen.

B(ART) S(TEFFENS), de bedoelde *stoute* jongen, woonde destijds (October 1811) te *Amsterdam*, in de *Korte Leidsche Dwarsstraat*, *NZ.* tusschen de *Kruisstraat* en het *Spiegelpleintje*, en ging ter schole bij JOH. VERNUFT, in de *Lange Leidsche Dwarsstraat.*

Zijn vader was geen opperman, maar een metzelaar, die ook nog op eene andere wijze zocht aan brood te komen, blijkens het uithangbordje vóór zijne woning:

METZELAARS WELVAREN.
DE FLESCH, DE KELK EN 'T EDEL NAT!
DRINK UIT, ER IS NOG MEER IN 'T VAT.

Nadat het bekende geval had plaats gehad, en BART STEFFENS, met toestemming zijner ouders, onder de adelaarsvleugelen van NAPOLEON was opgenomen, werd hij naar zekere school te *Gent* gezonden, om zich in de fransche taal enz. te oefenen, en aldaar ruimschoots van het noodige voorzien. Van daar kwam hij in het *Lyceum* te *Parijs;* werd na den slag bij *Leipzig* onder de pupillen gestoken, en hielp zijn Protector, — die hem meermalen blijken van belangstelling en toegenegenheid had gegeven, en wien hij dan ook eene onbeperkte hoogachting toedroeg, — *Frankrijk* verspelen.

Na NAPOLEON's eersten troonsafstand moest BART STEFFENS *Frankrijk* ontruimen, en in Nederlandsche dienst treden. In 1815 woonde hij den slag van *Waterloo* bij; bekwam later als Sergeant zijn ontslag, en werd, na verschillende standverwisselingen in het burgerlijke leven, wijnkoopersknecht; bevond zich in 1832 als schutter-kanonnier te *Nijmegen*, later als portier in het weeshuis der Walen gemeente te *Amsterdam*, en woont nu aldaar in de *Hoogstraat* bij de *Zanddwarsstraat*, C. 265, waar BART STEFFENS het neven-bedrijf van zijn' vader uitoefent, en dus niet ongenegen zal zijn elken bescheiden' Navorscher en ook M. J. Z. omtrent de juistheid van het bovengemelde in te lichten.

EEN VIJFTIGER EN GEWEZEN SCHOOLKAMERAAD VAN B. S.

Napoleon te Amsterdam. Gelijk er eene ware en eene fabuleuse historie van CHARLEMAGNE bestaat, zoo schijnt er bij de ware historie van NAPOLEON I eene fabuleuse in de geboorte te

wezen, ten minste als eerste hoofdstuk van deze, meen ik te mogen aanmerken wat *Nav. Bijbl.* bl. ciii door A. A. C. H. verhaald wordt, betreffende 's Keizers doortogt van de *Kalverstraat* te *Amsterdam* in 1811. De man spreekt (volgens zijne herhaalde getuigenis) naar hooren zeggen. Daar nu het berigt dat ik geven kan op met eigene oogen aanschouwen berustende is, meen ik ter liefde der waarheid, den Heer A. A. C. H. te mogen zeggen, dat van het extra straatschrobben en met zand beleggen van de losgeraakte steenen geene kwestie geweest is, alleen zijn ook in de *Kalverstraat*, gelijk op andere plaatsen der stad, sommige kuilen gevuld en steenen te regt gelegd. En nu, die planken voor de huizen, zij *moesten* er niet aan gespijkerd worden, maar wie het verlangde, liet vóór de blaauwe stoepzerken van zijn huis, planken staketsels zetten ten einde plaatsen daar achter te verhuren, of aan zijne bekenden eene veilige gelegenheid te verschaffen om het, voor elk regtgeaard Nederlander zoo hartverscheurend schouwspel, den dwingeland als heer en meester zijn intogt in de Hoofdstad doende, te aanschouwen. Van de kleur der planken weet ik niets bijzonders, sommige bleven ongeschilderd. M. J. Z.

De Eenhoorn (*Bijbl.* bl. iii, xc, cxxiii). Daar de jongste berigten zeer beginnen te pleiten voor het werkelijk bestaan van dit dier, zoo verkrijgen ook de vroegere beschrijvingen er van wederom eenige waarde, even als veel, dat in CORNELIS DE BRUIN's *Reizen* enz. eerst vreemd en ongeloofelijk scheen, anderhalve eeuw na zijnen dood voor waarheid is verklaard.

S. DE VRIES heeft, in zijn *Vervolg op* GOTTFRIEDS *Kronyck* (Leyden, 1698, in fol.) Dl. I, bl. 512, het volgende over den *Eenhoorn* geboekt:

»Of 'er Dieren in de weereld syn, waerleyck *Eenhoornen*, werd van veele ontkend, van andere beweerd. De Hoornen, welke op sommige plaatsen, oock hier t' *Utrecht*, tot drie in getal, in de *Marie-Kerk* bewaard en getoond werden, willen velen, dat niet van een dier, maer van een visch syn. Echter getuyghd LODOVICUS DI BARTHEMA, een *Italiaen* van *Bononien*, dat hy *Anno* 1503, te *Mecha* in *Arabien* twee levendige Eenhoorn-dieren heeft gesien; welcker gestalte hy in zyn Reysboeck beschryft. — ANDREAS BACCIUS heeft een bysonder *Tractaet*, en LAURENTIUS CATALANUS desgelycks een Boeck van d'Eenhoornen geschreven; beweerende, datse op driederley Oorden werden gevonden, als, by de *Mooren:* te *Cajaran*, *Basman*, enz., Eylanden, behoorende tot 't Koninghryck *Java;* en dan noch in de *Morgenlandsche* Eylanden. Pater HIERONIMUS, een *Portugeesch Jesuit*, voornaem Reysiger deser Eeuw, brenghd oogh-getuygen by, te weeten, een ander *Jesuit*, en een *Portugeesch* Hoofdman, welckese gesien hebben; en uyt haren mond beschryft hy der selver gestalte. Voeght 'er by, dat men se dickmaals gewaer werd in d'uyterste hoeck der *Provintie Agaos*, in 't koninghryck *Damotes*, geseght *Paep-Jans-Land*. Wy doen er nu by, datse oock onder RUDOLPHI regeering in *Europa*, en selfs in een nabuerigh koninghryck gesien syn. De beroemde Fransche Geschiedschryver van de dingen syns tyds, Sieur D'AUBIGNÉ, verhaeld, als een saeck in synen tyd en in syn land voorgevallen, Tom. III, *Hist.* Lib. II, Cap. 10, datmen *Anno* 1588 te *St. Bertrand* in *Franckryck* een levendigen Eenhoorn heeft gesien. Soo getuyghd oock J. P. D'AUXERRE in *Hist. de France*, dat veele hem hebben besichtighd".

Ik laat hier nog volgen dat aan de stof van den *Eenhoornshoorn* in vroeger tijd eene geneeskundige kracht werd toegekend. Zoo vind ik, dat in de laatste levens-uren van den grooten Evangelieheld, LUTHER, daarvan, als van een genees- of verkwikkingsmiddel, is gebruik gemaakt, gelijk zulks door zijn tijdgenoot JOHAN SLEIDANUS, werd opgeteekend. »Als hy nu nae dat Avontmael besyden alleen ghegaen is, als dit zyn gewoonte was, om te bidden, heeft haer de pyne inde Borst begost te vermeerderen: Daer heeft hy wt sommighen voorgheven geschaafden *Eenhoorn* met wyn gedroncken, daernae op een cleyn beddeken in de stove een ure oft twee soetelyck geslapen", enz. — Zie bl. 493 van: *Waerachtige Beschrivinge hoedattet met de Religie gestaen heeft: Ende oock met de gemeyne welvaert, onder den grootmachtigen Keyser* CAROLO *de Vyfste. Eerst van den Hoochgeleerden* JOHAN SLEIDAN *in Latyn neerstelyc t'samen ghestelt; Ende voort door* M. WALTER DELEEN *int Nederlands verduyst. Tot Gods eere, ende profyt der selver Natie, anno MDLVIII.* — zonder adres. C. KRAMM.

Het Huis met de Hoofden (*Nav.* I.; bl. 282; III.; bl. 133; *Bijbl.* bl. cxxiv). Ik kan niet nalaten nog eens de oplettendheid van F. K. te verzoeken voor *de hoofden* van dat *huis met de hoofden*. Die geen vreemdeling in de mythologie is ziet dadelijk dat het de hoofden van drie goden en drie godinnen moeten verbeelden. Aan de eene zijde der deur heeft men APOLLO, CERES en MARS, en aan de andere zijde MINERVA, BACCHUS en DIANA. Ook ons werd in onze jeugd dat sprookje verteld; wij gingen eens kijken en toen wij de hoofden herkend hadden, dachten wij (neuswijs als wij waren): dat was toch eene onvoorzigtige dienstmaagd, die, al was 't dan ook onwetend, zulken voornamen bezoekers den kop afsloeg. Wie weet wat die goden en godinnen in den zin

hadden met na zooveel jaren van afwezigheid eens weder voor den dag te komen! Gelukkig dat ze niet zoo gaauw en zoo erg boos zijn geworden als een duizend of wat jaren vroeger: want dan hadden ze uit pure erkentelijkheid ons dierbaar *Amsterdam* geheel, of ten minste gedeeltelijk verwoest.

Zoo dachten wij toen, en nu vragen wij of het plaatsen dier hoofden in den gevel van gemeld huis, dat het jaar 1622 draagt, niet het gevolg is geweest van de zucht om de gevels der huizen met allerlei figuren te versieren? En wanneer men nu den stichter van het huis en zijne betrekking in de maatschappij kende, misschien zou dan wel een volledig en bevredigend antwoord op de voorgestelde vraag te vinden wezen. H. T.

Spreekwoorden. »*Vox populi, vox Dei*" (*Nav.* I.; bl. 314; II.; bl. 144). Iemand gebruikte deze uitdrukking eens in een gesprek met, ik geloof, den Heer JOHN WESLEY. Deze antwoordde terstond: »Neen de volksstem kan de stemme Gods niet wezen, want het was *vox populi* (de stem des volks) die uitriep: »»Kruist hem, kruist hem!""—CLERICUS (D) in de NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 185.

Passchier de Fyne (*Nav.* I.; bl. 317). Levensbijzonderheden van dezen merkwaardigen Predikant, behalve die bij BRANDT staan aangeteekend, zullen met dank ontvangen worden, vooral wanneer ze zijn verblijf te *Kampen* kunnen toelichten. J. M.

Henricus Storm (*Nav.* I.; bl. 346; II.; bl. 205, 354). In het *Naamregister* van J. VAN ABKOUDE, 2de uitgave 1788, vind ik het werk van STORM, noch t. a. p., noch op zijnen naam, bl. 495, vermeld, doch in den *Catalogus Bibliothecae Bunavianae*, Tom. I, p. 341, wordt eene uitgave »der ses Boucken" opgenoemd »van den voortreffelycken ende seer vermaerden Poeet MARCUS ANNEUS LUCANUS *van 't Borger Oorlog der Romeynen*, tusschen CAIUS JULIUS CAESAR ende GNEIUS POMPEIUS MAGNUS, overgheset in Nederlandsche rym door D. HENRICK STORM, Amst. by MICH. COLYN, 1617, 4°."; zal dit niet hetzelfde werk zijn, als de Heer .. ELSEVIER bedoelt?

V. D. N.

Freule (*Nav.* II.; bl. 271, 357; *Bijbl.* bl. xciii, cxxv). »Dat dit woord eerst voor een betrekkelijk zeer korten tijd bij ons is binnengedrongen uit *Duitschland*", gelijk A—E. beweert en bewezen acht, wordt weersproken door het ook in DE NAVORSCHER (III.; bl. 258, *Vr.* CXXXI) vermelde feit, dat, nog geen jaar geleden, in *'s Gravenhage* een grafsteen gevonden is, waarop GEERTRUYT BEELAERTS, de vriendin van de »Sangmeesteresse" *Juffr.* GEERTRUYT VAN ROTTERDAM, *Fraulin* geheeten wordt. De zerk is van het jaar 1588.

A—E. merkt overigens te regt aan dat de tegenwoordige *freules* vroeger ook wel *juffers* werden genoemd. Σ.

Volksoverleveringen (*Bijbl.* bl. ix—xi, xxii, xlviii, lxxi, xciii); *Boeken aan kettingen* (*Bijbl.* bl. xciii). In den zomer van het jaar 1808 deed ik voor mij zelven aanzoek om de Bibliotheek der Hoogeschool te *Utrecht* te bezigtigen, tot bevreemding van den Bibliothekaris, wiens betrekking werkelijk eene *sine cura* was, daar bijna niemand haar bezocht; 't gene hare zeer ongeschikte plaatsing, in het halfrond van het koor der *St. Janskerk*, om er in de maanden van den *cursus* gebruik van te kunnen maken, zeer ligt verklaart. Ik heb daar toen verscheidene folianten, aan kettingjes vastgemaakt, aangetroffen. Hoogst waarschijnlijk had dit in vroeger tijd gediend om ze tegen heimelijk wegnemen te beveiligen. Ik herinner mij niet dat zij eenige aanmerkelijke waarde of zeldzaamheid bezaten. Later verhaalde ik eens dat bezoek aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, den Heer VAN LEYDEN van *West Barendrecht*; de Koning van *Holland*, van die ongunstige plaatsing onderrigt geworden, verlangde, bij Kabinetsorder van den 5den van Slagtmaand 1808, opgave omtrent de daarin te brengen veranderingen, waarbij ook aan *Paushuizen* gedacht werd. L. J.

De invloed der Maan op de helderheid des hemels (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 20—22; *Bijbl.* bl. xli, lxxiii, cix). In een stukje, in Mei 1851 aan den *Konst- en Letterbode* opgezonden en daarin geplaatst, ontkende ik allen invloed van de maan op het organische rijk der natuur, iedereen, die meende het tegendeel voor waar te moeten houden, uitnoodigende, om mij, liefst eerst privatim, bewijzen voor het tegendeel te willen mededeelen. Het is mij niet gebleken, dat men er acht op heeft geslagen. Welligt vond men die bewering al te ongerijmd. Ik ontkende ook allen invloed op de weêrsgesteldheid, behalve dien ik zelf had doen kennen en bewezen in mijn werk: *Les Changements Périodiques dépendants du Soleil et de la Lune*, Utrecht 1847. Misschien, zoo voegde ik toen toe, misschien heeft de maan nog eenigen invloed op de helderheid. Het ware te wenschen, dat men het genoemde stukje nog eens herlas en er nu acht op sloeg. Sedert dien tijd zijn omtrent de maan nog allerlei ketterijën verkondigd. In DE NAVORSCHER werd het verleden jaar zoo erg, dat ik ook daarin de aangevoerde bewering herhaald heb, ten sterkste aandringende, dat niemand aangaande den invloed der maan iets wist, maar alleen iets meende te weten, en alleen

daarin de mogelijkheid zoekende, dat men bij het geloof aan zoodanigen invloed bleef, dat niemand iets *bepaalds* daaromtrent aangaf. Zoodra men toch iets bepaalds daaromtrent beweerde, zou het, zoo meende ik, spoedig door de waarneming weêrlegd zijn. Toevallig was, boven deze aanmaning van mijne zijde, in hetzelfde nommer van DE NAVORSCHER, een stukje van een praktisch man, zich noemende EEN OUD ZEEOFFICIER, geplaatst. Ook die nam de maan in zijne bescherming, en zeide altijd blijde geweest te zijn, als die zich weder boven den horizont vertoonde, enz. Ook in het *Navorscher's Bijblad*, bl. cix, treedt die geachte auteur weêr op en zegt: *Aan verandering van het weder met nieuwe-, kwartier- of volle maan hecht ik weinig* — natuurlijk, want dat is eene ongerijmdheid, maar toch zullen vele voorstanders, die de beteekenis van verandering niet goed overdachten, hier niet zeer mede te vreden zijn — *en heb nooit bevonden, dat daar eenige staat op kan gemaakt worden; maar het is mij dikwijls gebleken, en ik rekende als officier van de wacht er ook steeds op, dat de maan eenen oogenblikkelijken invloed op het weder uitoefent. Bij het opkomen der maan verdwijnen* veelal *de buijen van de lucht; daarentegen gebeurt het* vaak, *dat zij bij het ondergaan van dat hemelligchaam, zich zetten of doorkomen.* Nu willen wij dat *veelal* en *vaak* wel erkennen zonder onderzoek, maar niet, als het moest beteekenen *doorgaans* en *vaker dan gewoonlijk geschiedt.* Want anders kan het ook wel zijn, dat de buijen *veelal* doorkomen bij het opkomen der maan en *vaak* verdwijnen bij het ondergaan. In allen gevalle de geachte schrijver uit een bepaald gevoelen; zijne meening is denkelijk, dat de maan, als zij boven den gezigteinder klimt, de buijen doet verdwijnen of althans verminderen, en dat het omgekeerde geschiedt bij het ondergaan der maan. Hetzelfde gevoelen is ook door natuurkundigen, HERSCHEL zelfs, dus zelfs door een sterrekundige geuit, en uit achting voor hem hebben wij toen de mogelijkheid van eene dergelijke werking toegelaten, zoolang nog de zaak niet onderzocht was. Dat er eenige werking is, ontkennen wij nog niet, maar slechts dit, dat het eene werking zou zijn merkbaar voor iemand, die niet opzettelijk op- en ondergang der maan *aanteekent* en met het verdwijnen en doorkomen der buijen *oogenblikkelijk verbindt*, zoodat de gevallen, waarin het verwacht verschijnsel zich niet vertoont, even goed onthouden blijven, als die, waarin het wel te voorschijn treedt. Juist daardoor kleeft men eene opgevatte meening zoo lang aan, gelooft men zoo lang aan deze of gene voorteekenen, voorgevoelens enz., omdat men de gevallen, waarin zij bewaarheid schijnen, best onthoudt, de andere vergeet. In ons geval komt er nu nog bij, dat de maan wel op alle uren van den dag opkomt, maar dat zij pas des avonds zigtbaar wordt, en dat de avond juist het helderste gedeelte van den dag is, aangezien de opstijgende luchtstroom dan ophoudt, de wolken dalen en in de lagere warmere deelen des dampkrings geheel of gedeeltelijk opgelost worden. Voorts doet het veel af, dat men de maan niet ziet, als het volkomen bedekt is, en dan ook niet aan de maan denkt. Was de lucht bedekt, en wordt het helder na het opkomen der maan, zoo weet men het haar dank; maar was de lucht helder vóór het opkomen der maan en bedekt daarna, zoo wijt men het haar niet, want dan ziet men haar niet. Evenzoo, als het van helder bedekt wordt bij het ondergaan der maan, schrijft men het haar toe; maar is de lucht bedekt geweest, terwijl de maan op was, en is zij nu bij het ondergaan helder geworden, dan denkt men niet aan de maan, daar die aan den ganschen helderen hemel niet meer te zien is. Wij wilden echter nader onderzoeken, toen deze meening bepaald uitgesproken werd. Daartoe hebben wij de helderheidsmetingen van Dr. KRECKE in 1851 en 1852 gebruikt. De helderheid wordt aangeduid door cyfers, die van 0 tot 10 klimmen, terwijl de helderheid van volkomen bedekt tot volkomen helder toeneemt. De dikte der wolken en hare uitgebreidheid, de doorschijnendheid der lucht wordt hierbij in acht genomen. Is iets meer dan de halve hemel met ligte wolken bezet, zoo zal men 5 zetten; maar zijn de wolken zeer zwaar en digt, zoo zet men zeker slechts 4. De verschillende waarnemers komen, gelijk Dr. KRECKE zich daarvan op zijne reis overtuigde, in die schattingen genoegzaam overeen, en dus nog veel meer een zelfde waarnemer; echter zou het moeijelijk zijn, om nog meer graden van helderheid juist te onderscheiden. Op vele buitenlandsche observatoria onderscheidt men slechts vijf graden, waaruit wel blijkt, dat het niet aan een oppervlakkigen beschouwer in het oog valt, als de helderheid volgens onze bepaling van 7 tot 6 b. v. afneemt. Die helderheidsmetingen worden te *Utrecht* driemaal daags gedaan, des morgens te 8, des namiddags te 2 en te 10 ure. Wij hebben met het *Berliner Jahrbuch* in de hand alle waarnemingen gemerkt, gedurende welke de maan boven de gezigteinder was en evenzoo die, gedurende welke zij onder was. Het getal gebruikte waarnemingen op tijden, dat de maan op was, bedroeg 1016, en de som der helderheids getallen 4514, gemiddeld 4,44; het aantal waarnemingen, terwijl de maan onder was, bedroeg 1058, en de som der helderheids getallen 4748, gemiddeld 4,49. Zoo schijnt het dan nog iets minder helder, als de maan op is, dan wanneer zij onder is; het verschil is zoo gering, dat het volkomen onmerkbaar is voor iedereen, slechts

een twintigste van eene verdeeling, die, zooals wij bespraken, zelve niet gemakkelijk waar te nemen is. Wij meenen niet, dat het werkelijk zoo is; integendeel wij gelooven, dat de waarheid nader bij de uitkomst van 1852 alleen ligt, die 4,65 helderheid geeft, als de maan op is, en 4,63, als zij onder is. Het verschil in helderheid is alzoo volkomen onmerkbaar. Dit is de hoofduitkomst; wij hebben echter ook naauwkeuriger voor verschillende gevallen onderscheiden. Als de maan pas op was, hebben wij verkregen 4,3, langer op 4,55; tegen het ondergaan 4,25, pas na het ondergaan 4,31; als zij eenigen tijd onder was 4,7, als zij lang onder was en bijna weêr opkwam 4,5. Ook in deze cyfers is niets hoegenaamd, dat de maan als wolken- of buijenbezem aan zoude wijzen. Men kan te regt aanvoeren, dat waarnemingen van twee jaren niet genoegzaam zijn, om daaruit den invloed van de maan op de helderheid juist af te leiden; men bedenke dan echter, dat men daardoor juist volkomen hetzelfde erkent, wat wij beweren: dat de invloed zoo gering is, dat hij alleen door het naauwkeurigst en zeer lang voortgezet onderzoek te vinden is. Wij gelooven, dat honderd jaren niet voldoende zijn, om den invloed juist te bepalen, maar wij behoefden hier alleen de vraag te beantwoorden: is die invloed merkbaar voor iemand, die niet, zie boven, alles juist opteekent? En deze vraag kunnen wij reeds uit minder dan één jaar ontkennend beantwoorden. Het zou midden op het vaste land en in volle zee eenigzins anders kunnen zijn, omdat daar de ebbe en vloed geen luchtstroomen veroorzaken, die de helderheid kunnen wijzigen; ook in havens met andere haventijden zou het resultaat eenigzins gewijzigd kunnen zijn; dat zou dan insgelijks moeten onderzocht worden, eer men het aannam; maar *hier* heeft de maan geen merkbaren invloed op de helderheid.

Maar hoe is men dan aan die meening gekomen? Vooreerst verzoeken wij op het boven reeds behandelde te letten. Ten tweede merken wij op, dat de maan omstreeks het eerste kwartier, en als zij vol is, altijd des avonds zigtbaar is, op het helderste gedeelte van den dag, terwijl nieuwe maan niet zigtbaar is, en zij omstreeks haar laatste kwartier ook zeldzaam in den avond op is. Scheiden wij nu de waarnemingen naar de verschillende schijngestalten der maan, dan vinden wij voor

nieuwe maan	en daaromtrent	4,5 en 5,2
eerste kwartier	» »	4,7 en 4,0
volle maan	» »	5,0 en 4,4
laatste kwartier	» »	3,8 en 4,5

er komt dus een grooter helderheidsgetal bij N. maan en L. K., als de maan onder is, een kleiner helderheidsgetal bij V. maan en E.K., als zij onder is, een grooter, als zij op is; doch dit is niet, omdat de maan bij en na haar opkomen grooter helderheid te weeg zou brengen, maar omdat zij dan op is, als door iets anders grootere helderheid is veroorzaakt. Daar men nu onbewust eigenlijk alleen over V. maan en E. K. spreekt, is de algemeene opmerking wel waar, maar het besluit is valsch.

Ten derde zou het mogelijk zijn, dat de hoogst geringe helderheidsvermeerdering, die ook wij na het opkomen der maan aannemen, maar die wij voor een bepaald persoon, die niet opteekent, volkomen onmerkbaar noemen, toch die overtuiging had te weeg gebragt. De waarschijnlijkheid, dat iemand een brief op den post zal doen, maar het adres zal vergeten, is hoogst gering; niemand mijner lezers zal het denkelijk overkomen zijn; maar toch het gebeurt jaarlijks ongeveer even veel malen, omdat die waarschijnlijkheid, al is zij nog geen millioenste, toch bij elken der vele millioenen brieven aanwezig is, en bij eenige werkelijkheid wordt. Die hoogst geringe waarschijnlijkheid blijkt. Als men koperen kilogrammen maakt en kilogrammen van platinum, die een duizendste milligram zwaarder zijn, zoo zal iemand naauwelijks met de fijnste balans dat onderscheid vinden, maar als alle menschen koperen en platina kilogrammen tegen elkander ook slechts op de hand wogen, gelooven wij toch, dat de overtuiging gevestigd zou worden: platina kilogrammen zijn zwaarder, dan koperen. Ook als zij evenveel stof bevatteden, zou die overtuiging, maar dan valsch, zich toch vestigen, terwijl de waarnemer, die *opteekent*, ze ontkennen zou, omdat het algemeen niet zou letten op de omstandigheid, dat een koperen kilogram meer in de lucht verliest, dan een van platina, en dat het laatste meer lucht op zijne oppervlakte verdigt, dan het eerste, terwijl de waarnemer die omstandigheden wel in rekening zou brengen.

Ten vierde komen wij terug op de onbevoegdheid van het algemeen, om uit waarnemingen besluiten op te maken. Zien, hooren, voelen, waarnemen moet men leeren. Geen natuurkundige, die niet nog steeds moet leeren waarnemen, maar hij moet meer leeren: volledig waarnemen, en dat kan het algemeen zeker niet, gelijk wij ook boven in een voorbeeld zagen. Eene onvolledige waarneming toch zal ligter een verkeerd gevoelen doen opvatten, dan eene juiste meening, en heeft eens een verkeerd gevoelen het overwigt verkregen, dan schijnen alle onvolkomene waarnemingen al zeer ligt bewijzen, daar die, welke er tegen strijden, vergeten worden. Zoo, vertrouwende op waarnemingen van onbevoegden, gelooft men aan de ongerijmdste dingen: mirakelen, pillen van HOLLOWAY, tafeldans; zoo kan men dan ook wel aan eene merkbare werking van de maan op het weder, zelfs op

menschen en dieren gelooven. Wij toonden reeds elders aan, hoe in de geschiedenis aanleiding tot dit geloof is. De magt van de oude goden ging over op de planeten, die hunne namen droegen; sterren en planeten hadden, naar men meende, invloed op der menschen lot; de astrologie voorspelde de merkwaardige omstandigheden des levens en het uur van sterven; kometen bragten rampen over de wereld; de maan bepaalde met andere planeten den *promissor* enz.; — maar het licht der sterrekunde ging op, en verduisterde deze dwaallichten; slechts op plaatsen, waar de eerste niet geheel doordrong, bleven de laatste nog merkbaar, wel flaauw, maar toch te talrijk. Het heidensch bijgeloof alzoo heeft ons van maan en planeten wat doen verwachten, en ongegronde waarneming bevestigt die ongegronde verwachting. Mogten wij door de beschouwing in deze bladzijden vervat, aan dat dwaalbegrip en anderen van denzelfden aard eenen steun ontnomen hebben! Op elke bepaalde bewering aangaande den invloed der maan, die ik op nieuw vriendelijk vraag te mogen vernemen, zal ik even bepaald antwoorden. Want al breng ik daarmede geen nieuwe waarheid aan den dag, toch zal dwaling langzamerhand daardoor weggenomen worden.—Overgenomen uit den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, N°. 30 van het jaar 1853 en onderteekend BUYS BALLOT.

Tabaksverbruiking (*Nav.* II.; bl. 54; III.; bl. 37). De *Vereenigde Staten* zijn het land dat de grootste hoeveelheid tabak voortbrengt. — De productie kan men, in het groot, aannemen op ruim 100,000,000 kilo per jaar; — welk bedrag onder de verschillende Staten nagenoeg aldus te verdeelen is.

	Ned. ponden.	pCt. der geheele productie.
Kentucky	34,000,000	circa 31 pCt.
Virginia	22,500,000	» 21 »
Tenessee	18,250,000	» 17 »
Maryland . . .	11,500,000	» 10 »
Missouri	7,800,000	» 7 »
Noord Carolina .	6,500,000	» 6 »
Ohio	4,750,000	» 4 »
Indiana.	1,975,000	» 2 »
Overige Staten .	2,179,500	» 2 »
	109,454,500	100 pCt.

Na de *Vereenigde Staten* volgt *Cuba* in den rang der tabakproducerende landen. — De opbrengst dezer Spaansche kolonie wordt in goede jaren op 20 millioen kilo gerekend. — De uitvoer bedroeg in 1847 een hoeveelheid van 5,214,000 kilo tabak in bladen, en van 244,812,000 stuks cigaren, een gewigt van circa 900,000 kilo.

Voor *Porto-rico* wordt de opbrengst gemiddeld op 2,000,000 kilo geschat, waarvan ± 5 pCt. naar *Europa* wordt verzonden.

De overige gedeelten van *Amerika* worden gerekend ongeveer 14 millioen kilo per jaar op te brengen, waarvan p. m. de helft naar *Europa* wordt uitgevoerd.

Volgens deze grondslagen zou dus de totale productie van geheel *Amerika* moeten geschat worden op ongeveer 150,000,000 kilo.

Hetgeen uit *Azië* en *Afrika* naar de verschillende landen van *Europa* wordt aangevoerd is, in vergelijking, van weinig belang.

Zien wij thans wat in *Europa* zelf wordt voortgebragt.

De Europeesche productie vindt men gesteld:

Rusland en *Polen*	52,000,000	kilo.
Tolverbond.	35,000,000	»
Frankrijk	12,000,000	»
Nederland	3,250,000	»
Turkije	3,000,000	»
Spanje en *Portugal*	2,750,000	»
België	2,600,000	»
Italië	1,750,000	»
Steuerverein	1,500,000	»
Overige landen	1,500,000	»
Totaal der productie . . .	115,750,000	»
Daarbij invoer uit *Amerika*	93,000,000	»
Totale consumtie	208,750,000	»

De Economist, 1853, bl. 163—164.

J. M.

Hud en mud (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 47). Op welken grond mag de Heer Mr. J. H. HOEUFFT verzekerd hebben dat de Zweden eertijds zeiden: *hatt et hætta*, *hatt et hufva*, *gördel et linda?* Het voegwoord is immers in het Zweedsch *och*, (Deensch *og*, IJslandsch *oc*, *og*), welk woord wel in verband zal staan met ons *ook*, en het Hoogduitsche *auch?* of moet men hier aan eene driedubbele drukfout denken? Σ.

Recensiën der Evangelische Gezangen (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 60; *Bijbl.* bl. lxi). In de beoordeeling der *Evang. Gezangen*, in den *Recensent ook der Recensenten* (1807, II, bl. 145—147) wordt nog verwezen naar de Recensie van YPEIJ's *Verzameling Psalmgezangen*, in de *Hedend. Vaderl. Bibliotheek* (1807, N°. II, bl. 89) en naar die van HAZEU's *Nieuwe Stichtel. Liederen* enz. in de *Algem. Vaderl. Letteroefeningen* voor 1807, N°. I, bl. 41—43, »waarin nog een bijslag wordt gegeven aan de, in hare strekking vrij hatelijke, beoordeeling der *Evang. Gezangen*, in de *Letteroef.* voor 1807, bl. 647—651". — Voorts vind ik in denzelfden jaargang van den *Recensent ook der Recensenten*, bl. 512, vermeld het in *Bijbl.* bl. lxi genoemde werkje: *Eenvoudig doch tevens Vrijmoedig Onderzoek*, enz. (*Te* Zaandam, *bij* P. RAM). Het wordt aldaar gesteld onder de rubriek van *Boeken*, *die niet hadden be-*

hooren vertaald of gedrukt te worden, en van de drie boekjes, die daar onder die rubriek genoemd zijn, wordt alleen dit gezegd: »Nieuwe stof voor den Makelatuur-handel! — Riep eens de beroemde Vaderlandsche Zanger BELLAMY zijnen Kunstbroederen toe: »*o Dichters, zijt toch Dichters!*" wij mogen dit, ten aanzien van vele Schrijvers en Vertalers, overnemen en zeggen: »*o Schrijvers, zijt toch Schrijvers!*" "

J. J. v. G.

—

»*Amsterdams Eer en Opcomen*" (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 83—85; *Bijbl.* bl. lxxx); *Boëtius à Bolswert* (*Bijbl.* bl. lxxxi). Bijzondere belangstelling in de geschiedenis der beeldende kunsten noopt mij de stelling van C. & A. (*Bijbl.* bl. lxxxi), dat de genoemde BOËTIUS godgeleerde of godvruchtige werken heeft geschreven, in eenen gewijzigden zin tegen te spreken. — Deze BOLSWERT was een kunstgraveur en prenthandelaar te *Brussel* en ook te *Antwerpen*, alwaar hij in 1634 in den ouderdom van 54 jaren is overleden.

Ik ken en bezit van hem slechts één boek in klein 8°. onder dezen titel: *Duyfkens ende Willemynkens Pelgrimagie tot haren beminden binnen Jerusalem, haer lieder Teghenspoet, Belet ende Eynde, Beschreven ende met sin-spelende Beelden wtghegheven door* BOËTIUS à BOLSWERT, *met gratie en privilegie.* T'Antwerpen *by* HENDRIK AERTSSENS, *in de Camerstraat in de Witte Lelie*, 1638. — Opgedragen aan alle — *Eerbare, Seeghbare ende Deughdenrycke Jongh-vrouwen* — groot 294 bl. [Deze *Pelgrimagie* was de voorgangster van JOHN BUNYAN'S *Pilgrim's Progress*, welk werk omstreeks het jaar 1676 is vervaardigd.]

Het is mij niet duidelijk gebleken of à BOLSWERT wel de oorspronkelijke schrijver daarvan is, dan of alleen de omwerking daarvan, met bijvoeging van een aantal fraaije prentjes, zijn werk is, even als dit zijn aandeel was aan het gemelde boekje over het Mirakel. Immers, achter in het boek is een Approbatie, geteekend *Brussel* 1627, die wordt opgevolgd door eene vernieuwde, gegeven te *Antwerpen* 1631, in welke beide Approbatiën zijn naam niet voorkomt; alleen in de *Privilegie*, geteekend *Brussel* 1636, die de derde is, wordt BOËTIUS' naam als die van den *schrijver* genoemd.

Omtrent zijn' broeder, SCHELTUS à BOLSWERT, den beroemden graveur, die een kunstvriend van RUBENS was, is evenmin het vermoeden geldende als voor andere werken van BOËTIUS, welke men, naar mijne meening, te vergeefs zal zoeken. Ik stel niet dat er geen Theologische of andere werken onder den naam van à BOLSWERT kunnen bestaan, want er zijn meer beroemde mannen bekend, die den naam der stad hunner geboorte hebben gevoerd zooals de genoemde broeders; en zooals PIETER à BOLSWERT, die de zoon was van JACOB NAUPER, beroemd mathematicus en geleerde, die een tijd lang Secretaris was van Keizer KAREL V, en eene *Geschiedenis van Friesland*, van den jare 781 tot op zijnen tijd, 1550, heeft geschreven.

C. KRAMM.

—

Andries Suyderhoeff (*Nav.* II.; bl. 118; III.; bl. 106; *Bijbl.* bl. xcvii). Dat de familie SUYDERHOEFF van *Haarlem* afkomstig moet zijn geweest, vind ik bevestigd in eene onder mij berustende aanteekening, luidende:

»JAN WILLEMSZ. SUYDERHOEFF, toegenaamd *van Haarlem*, Burgemeester en Raad te *Schiedam*, trouwt DIEUWERTJE DIRKS HASSELAER". — Onder de kinderen wordt vermeld: ANDRIES VAN SUYDERHOEFF (sic), Secretaris van den Ambassadeur aan het Turksche Hof. — De kinderen van zijnen broeder JAN WILLEM noemden zich VAN HAERLEM, met weglating van SUYDERHOEFF.

C. & A.

—

Geneesheeren bij de legers der Oud-Grieken (*Nav.* II.; bl. 119; III.; bl. 110; *Bijbl.* bl. cxii, cxiii). Tot bevestiging van het gevoelen door J. G. V. omtrent mijne gissing geuit, diene de volgende aanhaling:

»Notons encore un détail curieux sur l'organisation d'une armée à cette époque: celle-là n'avait pas un seul interprète, pas un chirurgien en titre; ce ne fut qu' après une affaire assez chaude, qu'on s'avisa de répartir entre les différentes bandes les hommes, qui prétendaient avoir quelques connaissances médicales". — Zoo schrijft PROSPER MÉRIMÉE in zijn stuk: *La Retraite des Dix Mille* (*Revue des deux Mondes*, XXIII Année: seconde Série de la nouvelle Période, Tome deuxième, 15 Mai 1853, 4e livraison).

C. A. C.

—

Voormalig Regtswezen in Nederland (*Nav.* II.; bl. 120; III.; bl. 116). Volkomen van toepassing schijnt ons hier het begin van DE PINTO'S *Handleiding tot de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie*, 's Gravenhage 1844:

»Eene min of meer volledige beschrijving onzer voormalige regterlijke instellingen wachte men hier niet; zal deze iets meer dan hoogst oppervlakkig zijn, en zal zij iets beteekenen, dan leverde zij geheel op zich zelve stof genoeg op tot een afzonderlijk boekdeel. Die zich de geschiedenis dier oude instellingen wil eigen maken, leze onze oude schrijvers, hij leze VAN DER LINDEN'S *Verhandeling over de Judicieele Practycq*, en vooral het vierde Deel van MEIJER'S *Institutions Judiciaires*".

Σ.

—

Speelrijmen. Eun, deun, dip (*Nav.* II.; bl. 150, vgl. bl. 347; III.; bl. 125); *Aftellen.* Dit door RUDOLPH als ook te *Groenlo* gebruikelijk vermelde speelrijm, heb ik aldaar nooit gehoord. Zeer geliefd daarentegen is bij de straatjeugd te dier plaatse het volgende *aftelrijm*, dat met het liedje van RUDOLPH de twee eerste woorden gemeen heeft:

Eun, deun, tro,
Kalette mo,
Kusken vette,
Kalette,
Eun, deun, tro.

In plaats van *kusken vette* hoort men ook wel eens *Eusken, Beusken.* Maar wat beteekenen nu deze woorden? Kan in het begin ook *un, deux, trois,* schuilen?

Een ander in *Groenlo* zeer gewoon deuntje om af te tellen luidt:

Al onder de groene boomen
Daar lei een Engelsch schip,
De Franschman was gekomen,
Die was zoo groot als ik.
Hij draagt een hoed met pluimen,
Van zes ellen lint,
Daar de boer de bokse (broek) meê bindt.
Harien,
Tien,
Twintig,
Dertig, enz. [tot honderd].

Σ.

Simon Scottus (*Nav.* II.; bl. 151; III.; bl. 144; *Bijbl.* bl. cxvi). In de geslachtlijst der familie SCOTTE, afstammende van ABUSA, neef van HENGIST, Vorst der Neder-Saksers, die in de Vde eeuw leefde, en welke genealogie voorkomt bij SMALLEGANGE, *Cronyk van Zeeland,* bl. 478, wordt melding gemaakt van SIMON SCOTTE, Ridder, Secretaris van *Middelburg* en daarna in den Raad van State, zoon van JACOB SCOTTE en N. N. — zijnde Jonkvrouw N. VAN THOOR zijne tweede moeder. SIMON SCOTTE voornoemd huwde JACOBA, dochter van JAN VAN BORSELEN VAN DER HOOGE, Burgemeester van *Middelburg* en ANNA VAN BORSELEN, Weduwe van den Heer VAN JAERSVELT.

In dezelfde lijst vindt men opgegeven dat toen (1696) nog in leven was SIMON SCOTTE, Kolonel van een regiment Infanterie, ten dienste van onzen Staat, een kloek, dapper en manhaftig krijgsoverste, die eerst getrouwd was met Jonkvrouw EUGENIA ROLLAND, bij welke hij een zoon had, Jhr. SIMON SCOTTE, Vaandrager — die vroeg gestorven is — terwijl hij in tweede huwelijk had ANNA CATHARINA HEYDELBERG. φ^2—φ.

Genealogie der van Middelhoven's (*Nav.* II.; bl. 154; III; bl. 155; *Bijbl.* bl. cxxxii). In een *Volksregister van de Dorpen van Rijnland,* opgemaakt in den jare 1622 en op het stedelijk Archief te *Leyden* voorhanden, wordt MICHIEL JANSZ. (VAN MIDDELHOVEN) als Predikant te *Voorschoten* genoemd, en daarbij als zijne vrouw aangeteekend SARA ANDRIESDR......, terwijl als de toen bij hem zijnde kinderen worden vermeld:

SARA, ABRAHAM, NATHANIËL, SAMUËL, DANIËL en ISAAK. Nog woonde zekere MACHTELT MICHIELSDR., weduwe van CLAES JANSZ..... bij hem in, met hare kinderen: HILLEGONDA, ELISABETH en JAN.

Wie echter die CLAES JANSZ. geweest zij, bleef mij onbekend, doch hij was denkelijk getrouwd met MACHTELT MIDDELHOVEN MICHIELSDR.

ABRAHAM MICHIELSZ. VAN MIDDELHOVEN was in Julij 1620 als Theol. Student te *Leyden* met eene beurs begiftigd; men zou gemakkelijk uit de Registers der aldaar ingeschrevene Studenten bijna al de MIDDELHOVEN's kunnen opsporen. .. ELSEVIER.

Genealogie der van Middelhoven's. F. M. schijnt de juistheid mijner opgave te betwijfelen, en daarom wil ik herhalen, hetgeen door SOERMANS t. a. p. wordt gezegd; bij hem toch staat op bl. 61: MICHIEL JANSZ. VAN MIDDELHOVEN, Predikant te *Voorschoten* in 1602, uitgediend A°. 1634; SAMUËL VAN MIDDELHOVEN, Predikant aldaar in 1634, gestorven ten jare 1638; wat hier nu met elkander te rijmen valt is mij niet duidelijk; dat het *portret* hem noch JANSZ. noch VAN MIDDELHOVEN noemt, kan mijne bewering tot geene ongerijmdheid maken; evenmin dat het hem afbeeldt als Predikant te *Zaamslag*, later te *Voorschoten*; dit is zeer goed mogelijk, dewijl hij reeds in 1602 den ouderdom van 40 jaren bereikt had. SOERMANS maakt er slechts geen melding van, en ook bij HUNNIUS, *Zeeuwsche Buize*, wordt alleen als in 1677 Predikant te *Zaamslag* genoemd, MICHIEL VAN MIDDELHOVEN, die een *kleinzoon* was van den Predikant te *Voorschoten.* V. D. N.

Prins Willem I door van Bieselingen (*Nav.* II.; bl. 154; III.; bl. 230, 231). Ter laatst aangehaalde plaatse, kol. 1, r. 7 v. b. staat *in 't vuur*, zooals in de *Beschryving van Delft* door BOITET, 1729, bl. 775, doch in de *Beschryving der stad Delft* door D. V. BLEISWYCK, bl. 844, wiens berigt overigens gevolgd is, ziet men dat hier *in 't rouw* (*ruw*) moet gelezen worden. V. D. N.

Cornelis Dirksz. (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 274; *Bijbl.* bl. cxxvi). Men kan de lezers van DE NAVORSCHER verzekeren, dat spoedig, bij eene der eerstvolgende afleveringen van Dr. AREND's *Alg. Gesch. des Vaderl.*, het afbeeldsel van den overwinnaar van BOSSU, op staal gegraveerd, naar het origineel, op het raadhuis te *Monnikendam* berustende, zal gevoegd worden. X.

Heemskerk's Batavische Arkadia (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 146). Over de verschillende uitgaven van dit werk zie men DE NAVORSCHER I.: bl. 122, 205, 278. THEODORIK.

Steven Dassevael (*Nav.* II.; bl. 182; III.; bl. 170). In mijne jeugd heeft mijn vader mij verhaald, dat hij eens met den Heer STEVEN DASSEVAEL in gezelschap was geweest, toen deze eene naauwlijks uitgekomen *Haarlemmer* (thans *Haarlemsche*) *Courant*, zoo het scheen als ter loops, ingezien hebbende, haar na eenige minuten aan een der Heeren van het gezelschap overhandigde en daarbij zeide: »Mijne Heeren, gemakshalve zal ik u allen dadelijk zeggen wat de Courant behelst; eenigen uwer zullen wel zoo vriendelijk zijn op te letten of ik mij vergis". Terstond begon hij de Courant, als ware het, voor te lezen en wel zoo vlug en letterlijk, dat allen elkander verbaasd aanzagen. Toen hij geëindigd had vraagde hij: »Welnu Heeren, heb ik goed gelezen?" »Ja", antwoordde een hunner, »maar gij hebt toch iets vergeten". »Vergeten", mompelde de Heer DASSEVAEL, bedacht zich eenige oogenblikken en riep toen uit: »Gij hebt gelijk, *gedrukt bij* JOHANNES ENSCHEDÉ *en Zonen* (of, zoo als toen die firma luidde)". — Nog onlangs heb ik mijn vader, een grijsaard van bijna 76 jaren, te '*s Gravenhage* woonachtig, den inhoud van het bovenstaande ter inzage gezonden, met verzoek mij te melden of mijn geheugen mij ook parten had gespeeld, maar kreeg berigt dat het de zuivere waarheid behelsde. S. v. W.

Petrus Johannes Tinctorius of Verwer (*Nav.* I.; bl. 314; II.; bl. 143, 199). Behalve de reeds genoemde VERWER's ben ik nog in staat op te geven:

WILLEM JANSEN VERWER, die in 1572 tijdens de belegering van *Haarlem* Advocaat aldaar en de R. C. Godsdienst toegedaan was. VAN DE CAPELLE (*Belangrijke Stukken dat beleg betreffende*) aan wien ik, *t. a. p.* bl. 21, dit berigt heb ontleend, maakt ook (bl. 23) gewag van WILLEM's vader JAN VERWER en, bl. 25, van JAN JANSZ. VERREWER. Men vergelijke wat door Jonkh. C. A. VAN SYPESTEYN is medegedeeld: *Konst- en Letterbode* voor 1830, bl. 148, alsook die van 1829, N°. 46, bl. 293.
V. D. N.

Het Mannetje in de Maan (*Nav.* II.; bl. 206; III.; bl. 240). W. H. vraagt (in de NOTES AND QUERIES, Vol. V, p. 468): »Of er eenige verklaring te geven is van den oorsprong der legende, welke het Mannetje in de Maan vereenzelvigt met de geschiedenis van den man, die hout sprokkelde op den Sabbathdag (*Numeri* XV: vs. 32—36)?"

J. Bt. antwoordt hem (NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 61): »In het *Journal of the Archaeological Institute* voor Maart, 1848 (p. 66—67), zal W. H. de beschrijving en afbeelding vinden van een merkwaardig persoonlijk zegel uit de XIVde eeuw, waarvan wijlen de Heer HUDSON TURNER eene teekening had ter tafel gebragt. Het stelt een man voor, die een takkebos van gestolene dorens in de maan torscht, werwaarts hij, tot straf voor zijnen diefstal, verbannen is geworden. Het omschrift luidt: » TE WALTERE DOCEBO CUR SPINAS PHEBO GERO". Daar wordt gezinspeeld op de aanteekeningen door ALEXANDER NECHAM, een schrijver der twaalfde eeuw, over het populaire geloof dienaangaande gemaakt".

F. C. B. (NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p. 182) wenscht J. Bt. een tweetal plaatsen uit DANTE voor den geest te roepen, die, zoo noodig, tot opheldering kunnen strekken van het *Mannetje in de Maan* en wel:

Inf. XX. 124—126:

„Ma vieni omai; chè già tiene il confine
D'amendue gli emisperi, e tocca l'onda
Sotto Sibilia, CAINO, *e le spine*".

Par. II. 49—51:

„Ma ditemi: che sono i segni bui
De questo corpo, che laggiuso in terra
Fan di CAIN favoleggiare altrui?"

Op het eerst aangehaalde is de volgende noot in de Aanteekeningen van JACOPO DALLA LANA, onder het pseudoniem van BENVENUTO DA IMOLA ten jare 1476 te *Venetië* uitgegeven:

»Dice che CHAYNO elle spine cio e la luna; perche fabulose si dice che CHAYNO figliuo DADAM e nella luna con uno fascio di spine in spalla Simile a quello chel portava nel mondo a fare sul monte sacrificio a dio".

PLUTARCHUS heeft reeds eene verhandeling geschreven *περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κυκλῳ τῆς Σελήνης* (Vgl. PLUTARCHI *Opera:* Lut. Paris. 1624 in fol. Tom. II, p. 910); en CLEMENS ALEXANDRINUS verwijst op SERAPION voor het sprookje dat het aangezigt, dat zich in de maan voordoet, de ziel van eene Sibyl zou wezen. Zie de *Sibyllina Oracula* (Parisiis, 1607, 8vo), pp. 97, 98.

Tot dus verre F. C. B. — J. R. M. voegt er toe (NOTES AND QUERIES, Vol. VI, p, 424): »Ik maak het volgende uittreksel uit een werk over Noordsche overleveringen en volksbijgeloof, bij LUMLEY van *Holborn* in het licht verschenen. Het bevat eene groote verscheidenheid van belangrijke bouwstoffen voor de Scandinavische, Hoog- en Nederduitsche volksleer, onder anderen:

»»De Zweden zien kinderen in de maan, die een' gevulden emmer dragen; anderen een' man met een' hond; sommigen een' man met een' takkebos van kreupelhout, voor welks diefstal op een' Zondag hij veroordeeld is geworden om zich in de maan te vertoonen.""

Het *Mannetje in de Maan* wordt aangeroerd door CHAUCER en SHAKSPEARE:

„„Hare (vrouw SINTHIA's i. e. CYNTHIA's) kleeding was grijs en vol zwarte plekken, en op hare borst was zelfs een kerel uitgeschilderd ten voeten uit, die een' doornbos op zijnen rug droeg en, om zijne misdaad, niet hooger tot den hemel heeft kunnen opklimmen (CHAUCER, *Test. of Cresseide*, 260)"".

Zoo ook in zijnen *Troilus*, Boek I, Stanza 147:

„„(Daarop) zeî PANDARUS, ge zijt wel zeer bang, dat de kerel uit de maan zal vallen"".

Waaruit het schijnt te blijken dat hij, zelfs in CHAUCER's tijd, ten spreekwoord was geworden.

In SHAKSPEARE's *Tempest*, Act II, Sc. 2, zegt STEPHANO tot CALIBAN:

„„Ik verzeker u, [dat ik] uit de maan [ben gevallen]; ik was voortijds de man in de maan"": waarop CALIBAN hem antwoordt: „„Ik heb u in haar gezien en ik bid u aan; mijne meesteresse heeft mij u gewezen en uwen hond en uwen takkebos"". Zoo stelt QUINCE voor, in den *Midsummer Night's Dream*, Act III, Sc. I, dat iemand, om de rol van *Maan* te vervullen, „„met een doornbos en een lantaarn moet binnenkomen en zeggen, dat hij verschijnt om de persoon van Maneschijn te vertoonen of af te beelden.""

In RITSON's *Ancient Songs* (uitg. 1829, Vol. I, p. 68) is een liedje van den *Man in de Maan*, in de inleiding waartoe hij ook het boek van *Numeri* (XV, 32) aanhaalt als den oorsprong van de traditie. Voor Oostersche en andere overleveringen daaromtrent raadplege men GRIMM's *Mythologie*, S. 679.

Voogden van Graaf Floris V (*Nav.* II.; bl. 214; III.; bl. 206). Over zijn' eersten voogd, over zijn' oom FLORIS van *Holland*, bijgenaamd den *Voogd* van *Holland* en diens *Voogdij* over FLORIS *den Vde* zie men de *Levensschets* door Mr. J. C. DE JONGE, in de *Verhandelingen van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden*, Dl. III, St. I, inzonderheid bl. 257 en volg. V. D. N.

Evang. Gez. 44 *en* 154 (*Nav.* II.; bl. 215; III.; bl. 207). Op de eerste vraag van den Heer G. P. ROOS diene tot antwoord, dat reeds in 1746 de *Bellingweerder Uitspanningen, behelzende eenige Geestelyke en Mengelstoffen in Rym door* C. F. VAN SYTZAMA te *Groningen* werden uitgegeven: doch ook onder die Gedichten schijnt er geen te zijn, dat overeenkomstig is met de aan haar toegekende *Evangelische Gezangen;* en behalve deze en hare *Gedichten*, uitgegeven in 1794, vind ik geene andere Poëzy van haar vermeld, dan haar meest geroemd gedicht *de Heemse* in vier Zangen, 't welk in 1774 is vervaardigd; het blijft dus nog *onzeker* vanwaar de bedoelde Kerkliederen ontleend zijn. Vergelijk het medegedeelde over de Vrouwe VAN SYTZAMA in DE NAVORSCHER, II.; bl. 212 en 213.

V. D. N.

[Σ. meldt ons: „Op de vraag van den Heer G. P. ROOS: „„Zijn er buiten *Gedichten van Vrouwe* C. F. VAN RAESFELT, *geb.* VAN SYTSEMA, Amst. JOH. ALLART, 1794, nog verzen van haar in 't licht verschenen?"" — kan men bevestigend antwoorden, met aanhaling van haar *Bellingeweerder Uitspanningen*, „„vervaardigd in hare vroege jeugd, toen zij nog geen ander rijmwerk kende dan de *Psalmen* van DATHENUS, en van alle voorlichting en hulpmiddelen volstrekt ontbloot was, door haren vader ter drukpers gezonden, met die overhaasting, die men alleen aan het zwak van een vooringenomen ouderlijk hart kan toegeven."" Zoo schrijft P. G. WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Biogr. Anth. Cr. Woordenboek der Ned. Dichters*, Dl. V, bl. 149. Voorts kent men van haar de *Heemse, een' Hof-, Bosch- en Veldzang*, in vier zangen, in 1774 geschreven en in 1783 te *Utrecht* gedrukt.]

De Geslachten van Nyenrode en van Baersdorp (*Nav.* II.; bl. 215; III.; bl. 208, 273). Men zie de belangrijke *Proeve eener Geschiedenis van het Geslacht* NYENRODE in de *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*, Dl. IV, St. I, bl. 3—123, waarbij een *Stamboom* er van gevonden wordt. Vergelijk bovendien de *Kronyk* van hetzelfde Genootschap (8sten jaargang, 1852, tweede Serie, bl. 253 en volg.). — Van het Geslacht VAN BAERSDORP, gesproten uit dat van BORSELEN, zie men de Genealogiën bij SMALLEGANGE, *Kronyk van Zeeland*, bij FERWERDA en bij KOK op FERWERDA. V. D. N.

Het Geslacht van Baersdorp. In de *Notice sur* CORNEILLE VAN BAERSDORP, *Médecin de l'Empereur* CHARLES-QUINT, *par le Docteur* DE MEYER, in de *Ann. de la Société Méd.-Chir. de Bruges*, T. VI, en die aldaar ook afzonderlijk is gedrukt, bij FÉLIX DE PACHTERE, 1845, 8°. (niet in den handel), kan men een *Tableau Généalogique* vinden *de la Famille* DE BORSELEN DE BAERSDORP. W.

Afkomelingen van Anna Engels en Konstantyn Sohier (*Nav.* II.; bl. 216; III.; bl. 213). Er bestaat een werk, getiteld: *La Véritable Origine de la Maison de* SOHIER *par J. C. D. L.*, Leyden 1661, in fol.; welligt is daarin iets over de bedoelde personen vermeld. Ook bezit ik een *portret* van CONSTANTIN SOHIER, „issu des anciens Comtes de *Vermandois*, Chevalier, Baron du Saint Empire etc., agé de 37 ans en 1661". Het is in folio: zie LE LONG, *Biblioth. de France*, T. IV, p. 269. In het *onderschrift* wordt hij genoemd: *Warmenhuse, Crabbendami*, caet. *Toparcha, necnon Antiquae Poelgeestanae Arcis Dominus.* Deze afbeelding wordt ook vermeld door HOOGSTRATEN, in zijn *Woordenboek*, op *Alkemade* of *Out Poulgeest*. V. D. N.

Wolffsglazen (*Nav.* II.; bl. 218; III.; bl. 217). Bij de geschiedkundige bijdrage, welke J. G. V. aangaande WOLFF heeft medegedeeld, kan ik voegen, dat WOLFF van *Utrecht* afkomstig is geweest. Voorts mag ik om den wille van de kunst er wel bij vragen, waarom zijn werk, dat toch niet éénig in zijne soort was, daar een legio hier niet genoemde kunstenaars in glas, op pokalen als anderzins, dezelfde, ja bijna grootere vaardigheid hebben betoond, waarom zijn werk, zeg ik, zoo uitsluitend geprezen wordt?

Op meest alle dergelijke glazen met figuren worden gewoonlijk de voorwerpen geëtst, gepointieljeerd, gesneden of geslepen, altijd in navolging van geplaatdrukte prenten; dat wil zeggen, dat alle de schaduwpartijen, halve tinten enz. evenzoo in het glas worden ingewerkt, als die met de burin, etsnaald, poinçon enz. in de koperen plaat worden ingesneden; in dier voege verkrijgt men de schaduwlijnen. WOLFF heeft de tegenovergestelde uitwerking, die zulk eene behandeling op glas voorbrengt, goed begrepen — want inderdaad zijn het witte lijnen of tinten op eenen donkeren grond, dus onzin. Om er nu eenige natuurlijkheid aan bij te zetten heeft hij juist andersöm gedaan, want, even als Prins ROBERT er in de graveerkunst op gevonden heeft om het licht op de ruwe plaat te graveren, of liever, te schrapen, hetwelk de naam van *Mezzo-tint* — zwarte kunst — heeft bekomen, zoo heeft WOLFF zijne glazen zeer fijn bewerkt, zoodat men dan eerst het volle uitwerksel van zijn arbeid kan zien, wanneer de roemer met rooden wijn is gevuld, welke de schaduwpartijen doet uitkomen.

Deze uitvinding wordt bij ons en ook bij den vreemdeling zeer juist van gewoon snijwerk onderscheiden en hierdoor is de naam ontstaan van *Wolffsglazen*.

Zoo is er thans weder eene vernieuwde wijze van *glas-etskonst* in de wandeling, uitgeoefend door den Heer MÉLORD te *'s Hage*, die op witte ruiten van mat glas voorwerpen etst, even als de plaatdruk-prenten bewerkt, doch de sneden zijn met zwart gevuld, zoo dat daardoor zijne voorstellingen ook eene natuurlijke uitwerking doen. Ik bezit er eenige van hem afkomstig met *koetjes en schapen*, naar POTTER, die in den volsten zin fraai kunnen worden genoemd. C. KRAMM.

Het Schaakspel in Nederland (*Nav.* II.; bl. 219, 220; III.; bl. 219, 220). Bij al hetgeen op deze vraag is in het midden gebragt, is zij nog verre van volkomen beantwoord te zijn. Om dus in éénś de belangstellende Navorschers in te lichten omtrent alle meer of min bekende geschriften, die over dit spel en zijne geschiedenis in druk zijn verschenen, en die stellig met de grootste volledigheid zullen bevatten wat men wenscht te weten, geef ik het volgende:

In de koninklijke Bibliotheek te *Berlijn* bevinden zich *vierhonderd en vier werken over het Schaakspel*, afkomstig uit de Bibliotheek van den Heer VON BLEDOW, laatstelijk aldaar. In den *Catalogus* zijn zij voorzeker wel beschreven, zoodat men langs dien weg zal kunnen vernemen wie bepaaldelijk in *ons* land over dat spel hebben gehandeld.

C. KRAMM.

Het Schaakspel; Het Trictrac of Verkeerbord; Ludus Latrunculorum. De berigtgevers LEDR. en V. D. N. moeten het mij niet ten kwade duiden, zoo ik met eenige hunner uitdrukkingen, betreffende het *Ludus Latrunculorum*, geen vrede kan hebben. Eerstgenoemde zegt (NAV. III.; bl. 220): »Met welk regt de Hoogleeraar (S. SPEYERT VAN DER EYK) het schaakspel *Ludus Latrunculorum* noemt, is mij onbewust"; en de ander (NAV. II.; bl. 211): »*Toccodieltje*: dit spel, bij de Latijnen *Lusus Latrunculorum* genaamd" enz.

Nu is het dikwijls moeijelijk om de namen van spelen regt te vertalen, vooral wanneer het niet volkomen zeker is, of hun oorsprong wel te zoeken is bij die volken der oudheid, in wier taal men voor het spel, waarover sprake is, eene gelijkduidige benaming wil vinden. Dit is ook het geval met het schaakspel, waarvan de *Encyclopédie* zegt: »Son excellence a tenté divers écrivains d'en chercher l'origine; mais malgré l'érudition grecque et latine, qu'ils ont répandue avec profusion sur cette matière, ils y ont porté si peu de lumières que la carrière est encore ouverte à de nouvelles conjectures". Het gemelde werk geeft verder een lezenswaardig betoog over het schaakspel, waarin bewezen wordt, dat het in *Indië* te huis behoort.

Of het *Ludus Latrunculorum* werkelijk het schaakspel is geweest, dan wel een spel was daaraan gelijk, is niet gemakkelijk te beslissen, vooral na de overweging der beide gevoelens van geleerden, welke ik hier volgen laat.

Immers ROSINUS schrijft in zijne *Antiquitates Romanae* (*Amstelaed.* 1743):

»Sed ad *Latrunculos* revertor. Nonnulli existimant, alium et diversum esse ludum ab eo, quem hodie in *Europa* frequentissime usurpamus, in tabula lusoria sexaginta quatuor areolis distincta, novem lineis ex unaquaque parte se mutuo intersecantibus, in quibus duo scrupi nomen regum praeferunt, duo alii reginarum, quatuor equitum, quatuor satellitum, quatuor centurionum, seu elephantorum turrigerorum, sexdecim denique minores peditum, ut elegantissime descripsit HIERONYM. VIDAS Cremonensis libello, cui titulus, *Scacchia Ludus*. Sed falsam eorum esse opinionem palam est, cum etiamnum hodie latro-

nes illi colore dispares sedecim, totidem concolores, latronum, militum, regum nomina habeant (FL. VOPISCUS supra, Imperatoris appellationem in hoc ludo dixit) et turmis instructi, hostili quadam imagine procedant, et simulata acie congrediantur, et statione unicuique calculo praescripta, hostem appetant, sibi, quantum licet, caveant........ Sed nemo melius inter priscos expressit, incerto auctore, poëmatio ad PISONEM, quem falso, ut alibi ostendi, vel OVIDIO vel LUCANO hactenus adscripserunt. Ita ille: etc."

In de *Encyclopédie* lees ik daarentegen op het woord: *Échecs*, XI. 597:

»Plusieurs savans ont cru qu'il fallait remonter jusqu'au siège de *Troye*, pour trouver l'origine du jeu des échecs; ils en ont attribué l'invention à PALAMÈDE, le capitaine grec, qui périt par les artifices d'ULYSSE. D'autres rejetant cette opinion, qui est en effet destituée de tout fondement, se sont contentés d'assurer que le jeu des échecs avait été connu des Grecs et des Romains, et que nous le tenions d'eux; mais le jeu des soldats, *latrunculi*, ceux des jetons, *calculi et scrupuli*, qu'ils prennent pour celui des échecs, n'ont aucune ressemblance avec ce jeu, dans les choses, qui en constituent l'essence, et qui distinguent les échecs de tous les autres jeux de dames, de merelles, de jetons etc., avec lesquels ils le confondent.

»Les premiers auteurs, qui aient incontestablement parlé des échecs dans l'Occident, sont nos vieux romanciers, ou les écrivains de ces fabuleuses histoires des Chevaliers de la Table-ronde, et des braves de la cour du Roi ARTUS, des douze Pairs de *France*, et des Paladins de l'Empereur CHARLEMAGNE".

Maar, al is het *Ludus Latrunculorum* dan eigenlijk niet het schaakspel, zoo wordt het er toch door vertaald (zie b. v. het *Lexicon* van SCHELLER), en te regt, want *Ludus Schachicus* zou veel te barbaarsch klinken. Heeft derhalve de Hoogleeraar SPEYERT VAN DER EYK niet gehandeld volgens hetgeen de strikte waarheid van hem vordert, zoo wettigt evenwel één ding, waardoor ook andere onjuistheden worden dragelijk gemaakt, zijne vertolking: het gebruik.

Was het *Ludus Latrunculorum* echter ons *Trictrac*, gelijk V. D. N. zegt?

De werken, door mij over dit onderwerp geraadpleegd, bevestigen dit niet, maar komen gewoonlijk hierin overeen, dat, door het *Duodecim Scriptorum Lusus* der Ouden ons *Trictrac* bedoeld wordt, hoewel sommigen meenen, dat daardoor het schaakspel te verstaan is, gelijk o. a. ERNESTI's *Clavis Ciceron.* i. v. *Scriptorum Ludus* meldt, welk gevoelen evenwel niet beaamd wordt door J. F. GRONOVIUS, die, in zijn werk *de Sestertiis*, p. 233, seqq., daarover met opzet spreekt. Hoofdzakelijk komt zijne redenering, p. 234, hierop neder:

.... »Ludus significatur, in quo et tesseris et calculis pugna fit. Is non potest esse Latrunculorum,

„ „ Unus cum gemino calculus hoste perit." "

nam in hoc nihil committitur fortunae. Intelligit ergo *Ludum Duodecim Scriptorum* (non enim scruporum, ut ex Opicis libris retinet GONSALIUS) admodum similem illis, qui hodie *Trictrac*, aut *verkeeren*, aut *lurtschen*, aut simplicius genus *aus und ein* Gallis Germanisque utrisque appellantur", tegen welke bewering ERNESTI echter opkomt.

De *Encyclopédie* behandelt dit punt in een afzonderlijk artikel, getiteld: *Trictrac des Anciens*. Men leest aldaar:

»Espèce de jeu appellé διαγραμμίσμος par les Grecs et *Duodena Scripta* par les Latins".

Ten slotte nog iets uit NITSCH (in zijne *Beschreibung des Zustandes der Römer*, I, S. 285), waaruit ook blijkt, dat hij het *Ludus Latrunculorum* niet houdt voor het *Trictrac*:

.... »Es gab dreyerley Arten von Bretspielen. Das erste war *Ludus Latronum*, ähnlich unserm Schachspiele.......... Das zweyte Spiel war *Ludus Scriptorum*.

.... »Ob es nun noch ein drittes Spiel, »*Alea*", gab, ist freylich, mathematisch zu erweisen, nicht möglich. Doch scheint OVID (*A. A.* III, v. 355), darauf zu zielen, und dann war es, aller Wahrscheinlichkeit nach, unserm *Trictrac* ähnlich, wo man die Steine nach der Anweisung des geworfenen Würfelwurfs setzet".

C. A. C.

Hendricus Zwaardecroon (*Nav.* II.; bl. 220; III.; bl. 234; *Bijbl.* bl. cxliv). Dat deze Gouverneur-Generaal van O.-I. een *kleinzoon* geweest is van den beroemden Rector der Erasmiaansche school te *Rotterdam*, die óók HENDRIK was genaamd, en in 1645 geld noch moeite ontzag om het door misverstand aldaar aangehaalde lijk van H. DE GROOT van het arrest ontslagen te krijgen, blijkt uit de verklaring van G. BRANDT, in zijne Opdragt vóór *de Historie van het Leven van* DE GROOT, waarop ook verwezen wordt door SCHOTEL, *Floris de Iste en IIde van Pallant* enz. (*Aanteek.* N°. 8, bl. 43), die tevens, op bl. 134 van dat werk, den Rector HENDRIK ZWAARDECROON een *zoon* heet van BERNARDUS ZWAARDECROON, of VAN AMERSFOORT. Vanwaar evenwel SCHOTEL dit berigt ontleend heeft blijkt niet; de Heer .. ELSEVIER (NAV. III.; bl. 234) voert nu een en ander aan, dat die meening wel versterkt, maar nog niet ontwijfelbaar heeft gemaakt. Uit de verklaring van H. M. C. v. O. (*Bijbl.* bl. cxliv), blijkt zijne onbekendheid met de teregtwijzing aan SCHELTEMA in de *Konst- en Letterbode* voor 1817, Dl. II, bl. 387, waarmede genoemde schrijver ook

later zelf zijn voordeel heeft gedaan in zijn *Mengelwerk*, Dl. III, bl. 258. Aldaar wordt op goede gronden aangetoond dat, niet de Rector ZWAARDECROON, maar de beroemde NICOLAUS HEINSIUS de vervaardiger van de dichtregelen voor het standbeeld van ERASMUS geweest is. De meening van SCHELTEMA berustte dus geheel en al op eene door niets gestaafde gissing. Wat meer zegt, volgens mij welwillend verstrekte opgave van Jonkheer STORM VAN 'S GRAVESANDE, Secretaris der stad *Rotterdam*, blijkt uit het Stads Archief, dat van de jaren 1661 tot 1681 het Rectoraat aldaar werd bekleed door ISAAC GRUTERUS, en er op de Lijst der Rectoren slechts *één* van den naam ZWAARDECROON voorkomt, de meermalen genoemde HENDRIK. Ten gevolge van deze verzekering, waag ik het thans mijn vermoeden mede te deelen, dat een andere, ook aan den Heer .. ELSEVIER naar het schijnt onbekende *zoon*, namelijk PETRUS ZWAARDECROON, een Geneesheer, die aan CASPAR BRANDT, wiens schoonvader hij was, het gebeurde met zijnen vader den Rector bij het lijk van DE GROOT, heeft verhaald, waarvan in het *Vervolg van het Leven van Huig de Groot* door CATTENBURG, bl. 415, melding wordt gemaakt, dat, zeg ik, deze PETRUS waarschijnlijk de vader van den Gouverneur-Generaal zal geweest zijn, hetgeen welligt uit de voorhanden doopboeken te *Rotterdam* nader zoude kunnen opgemaakt worden.

V. D. N.

Hendricus Zwaardecroon; Eerste Koffijplanting op Java (*Nav.* III.; bl. 234). De eerste koffij-planten zijn in 1696 naar *Batavia* gezonden door ADRIAAN VAN OMMEN, Commandeur van *Malabar*, en in 1698 door HENDRIK ZWAERDEKROON van *Malabar* aan JAN VAN HOORN (in 1704 Gouverneur-Generaal).

De koffijplant en de *Java* koffij zijn door dien Gouverneur-Generaal voor het eerst op den 25sten November 1706, met de schepen *Barneveld* en *Oostensteyn*, aan het adres van den Heer NICOLAES WITSEN te *Amsterdam* overgestuurd. Zie verder hierover de *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen voor* 1849, Dl. IX, bl. 765. LABORANTER.

Heeren van Heenvliet; Jan, Karel Hendrik van den Kerckhove (*Nav.* II.; bl. 220; III.; bl. 236). PHILIPS, eerste Graaf van *Chesterfield*, had eenen zoon, HENDRIK, Lord *Stanhope*, Ridder van de Bath-orde en gehuwd met CATHARINA, oudste dochter en medeërfgenaam van THOMAS, Lord *Wotton*, uit welke hij éénen zoon won, PHILIPS, en twee dochters, MARIA en CATHARINA. Lord *Stanhope* overleed s. p. [sine prole? *kinderloos?*] op den 29sten Nov. 1634. Zijne weduwe was gouvernante bij de Prinses van *Oranje*, dochter van KAREL I, en zond, haar in de *Nederlanden* verzeld hebbende, geld, wapenen en krijgsvoorraad aan dien Koning, toen hij door zijne oproerige onderdanen werd in het naauw gebragt. Voor dat hulpbetoon en wegens hare langdurige opwachting van de Prinses werd zij, na de herstelling van KAREL II (omdat Lord *Stanhope*, haar echtgenoot, niet lang genoeg had geleefd om zijns vaders eeretitel te verkrijgen), bij opene brieven van 29 Mei (12 KAREL II) verheven tot de levenslange waardigheid van Gravin van *Chesterfield*, met bepaling tevens, dat hare dochters den voorrang zouden bezitten als gravendochters.

Zij nam in tweede huwelijk JAN POLIANDER VAN DEN KERCKHOVE, Heer van *Kerkhoven* en *Heenvliet*, wien zij eenen zoon baarde, KAREL HENDRIK VAN DEN KERCKHOVE, het onderwerp der vraag.

Deze edelman werd, hoofdzakelijk om de afkomst van zijne moeder, tot Baron van het Britsche rijk gemaakt met den titel van Lord *Wotton* van *Wotton* in *Kent*, bij openen brief, gedagteekend uit *St. Johnstone's* (*Perth*) in *Schotland*, 31 Augustus 1650, en werd, op gezag van het Parlement, tegelijk met zijne zusters genaturaliseerd in September 1660. Zoo verhief men hem, ten jare 1677, tot Graaf van *Bellomont* in *Ierland*, en, toen hij kinderloos overleed, kwamen zijne landgoederen op zijnen neef, KAREL STANHOPE, den jongeren zoon van zijn halven broeder, den Graaf van *Chesterfield*, welke den bijnaam aannam van *Wotton*.

Dit berigt is hoofdzakelijk uit COLLINS, die *Ec. Stem. per* VINCENT aanhaalt. Ook heb ik met BANK'S *Dormant Baronetage*, BURKE'S *Works* en SHARPE'S *Peerage* geraadpleegd. — BROCTUNA van *Bury* in *Lancashire* in de NOTES AND QUERIES, Vol. VIII, p. 281.

[Terwijl Bestuurderen van DE NAVORSCHER de hulp van BROCTUNA om deze vraag op te lossen met erkentelijkheid boekstaven, meenen zij echter op zijn vriendelijken bijstand nog ter verklaring van drie zaken, die hun duister zijn, te mogen rekenen:

1°. Welke Lord *Stanhope* is kinderloos overleden? Niet HENDRIK Lord *Stanhope*, want hij liet (zie boven) één zoon en twee dochters na. Evenmin PHILIPS, want zijne weduwe had hem dochters geboren. Of hebben wij de letters *s. p.* niet goed overgebragt?

2°. Wie nam zich den bijnaam aan van WOTTON, de Graaf van *Chesterfield*, halve broeder van KAREL HENDRIK VAN DEN KERCKHOVE, of de neef van denzelfde, KAREL STANHOPE?

3°. KNIGHT'S *National Cyclopaedia of Useful Knowledge* (Vol. IX, p. 374) noemt JAMES STANHOPE, Graaf *Stanhope*, den oudsten zoon van den Hon. ALEXANDER STANHOPE, tweeden zoon van PHILIP STANHOPE, eersten Graaf van *Chesterfield*. Had de laatste dan behalve den genoemden HENDRIK, Lord *Stanhope*, nog andere zoons?]

Jan Poliander van den Kerckhove (*Nav.* II.; bl. 220; III.: bl. 236). Dat JAN VAN (DEN) KERCKHOVE, Heer van *Heenvliet*, ook geweest is Ambassadeur van H. Hoog. Mog. bij den Koning van *Engeland*, blijkt o. a. uit eene *Resolutie van Holland*, dato 21 Dec. 1641, alwaar

over zijn huwelijk met CATHARINA STANOP (STANHOPE) gehandeld wordt, hebbende hij als Ambassadeur dezen echt voltrokken, »zonder hier te Lande te laten gaen de gewoonlyke kerkelyke proclamatien, volgens de politique ordonnantien deser provincie". Men verklaart dit huwelijk, en de daaruit gesproten of nog te verwachten kinderen voor wettig. Verder wordt hem hiervan eene behoorlijke acte geleverd.

Wanneer deze JAN derhalve eenen zoon gehad heeft, die, in 1659, Schout was van *Breda* enz., dan zal het uit zijn *vorige* huwelijk geweest zijn. De naam van die eerste vrouw is mij nog niet voorgekomen, doch in het *Doopboek* te *'s Hage* lees ik de oudste aanteekening aldus:

»1 Juny 1629. *Een kindt van* JOHAN POLIANDER, Heer van *Heenvliet*, volgens het *Memorieboek*".

Indien men de volgende jaren in gemeld *Doopboek* (berustende bij den Burgerlijken Stand te *'s Hage*) naziet, dan vindt men er meer kinderen van dien JAN in, waarbij de naam zijner eerste vrouw is aangeteekend, dien ik echter in der tijd vergeten heb op te schrijven.

Zie hier nog een paar huwelijken te *Leyden* voltrokken:

»10 Aug. 1591. LEENAERDTS VAN DEN KERCHOVE van *Brugge*, vergeselt met ANTHONIS VAN OOST syn schoonbroeder; met JOSYNTGE VERMOLEN, van *Mullenwyck* in *Vlaenderen*".

»8 Feb. 1656. Jonckr. JOHAN VAN KERCKHOVEN, gesegt POLYANDER, Baillu van de Heerlycheyden gelegen in *Westland*, jm. van *Berchslant*, woont tot *Monster*; met MARGARETA VAN DER MEER, jd. uyt *'s Gravenhage*, woont op 't *Steenschuur*, vergeselt met MARGARETA VELENTIUS (?) haer moeder".

De vrouw van Prof. JOH. POLIANDER wordt, bij de huwelijksaangifte van haar dochter te *Leyden*, JUDITH NUYTS genoemd:

»21 Oct. 1615. JOHANNES POLLIO, D. des God: Woordts tot *Edam*, geb. tot *Montfoort*, geassisteerd met JAN WOUTERS VAN DER HOUFF, Burgermeester tot *Montfoort*, syn schoonvader (stiefvader); met CHRISTINA, dochter van D°. JOHANNES POLIANDER, Prof. Theol. in de Universiteyt alhier, haer vader, en JUDITH NUYTS, *haer moeder* en JANNETGE VAN POL haer toekomende schoonmoeder".

In het *Volksregister* te *Leyden* van 1622 wordt deze JUDITH NUYTS JUDITH POLIANDER geheeten, denkelijk naar den naam van haren man, bij wien toen ook inwoonde JOHANNES POLLIO, zoontje van CHRISTINA POLIANDER en JOH. POLLIO. Zijn buurman was CASP. BARLÆUS.

.. ELSEVIER.

Spreekwijzen. Loop naar de Maan (*Nav.* II.; bl. 246; III.; bl. 240). E. ROELANTS heeft in *Twee Verhandelingen betrekkelijk de Geschiedenis en Oudheden van Nederland* (Gron. 1839) bovengenoemde spreekwijze (bl. 38, 52) dus verklaard: »De *Maan* werd oudtijds door onze Voorouders als eene Godin vereerd. Bij de aanneming des Christendoms stelde men de heidensche afgoden en den Duivel gelijk, en zeide: *loop naar de Maan*, d. i.: naar den duivel of naar den afgod". Zou deze opvatting niet aannemelijker zijn, dan die door J. H. VAN DALE ter laatst aangehaalde plaats opgegeven is?

E. A. P.

Het Koningszeer. De Zevende Zoon (*Nav.* II.; bl. 246; III.; bl. 244). »*'Tis call'd the evil*". »*Macbeth*" IV, 3. Men weet uit LANEHAM'S *Account of the Entertainment at Kenilworth Castle*, dat Koningin ELISABETH negen personen, enkel door gebeden en betasten, genas *of the peynful and dangerous disaez called the King's Evil.* Nu leest men in 't *Athenaeum* van 12 Feb. ll., N°. 1320, dat de Kardinaal WISEMAN bij de *Archaeol. Society* te *Londen*, eene dissertatie over dit onderwerp heeft ingediend. Mr. COLE beloofde bij die gelegenheid de mededeeling van bijzonderheden betreffende soortgelijke genezingen door KAREL II van *Engeland*, op één' dag aan 700 personen bewerkt.

Deze gewaande geneeskracht der Koningen van *Engeland* begint met EDUARD *den Belijder* (A°. 1057) en heeft eerst onder GEORGE I een einde genomen.

Maar wat was nu de eigentlijke aard der smartelijke kwaal?

J. M.

[SHAKSPEARE zelf geeft ons de verklaring van de bedoelde kwaal, waar hij, vijf regels lager dan de aangehaalde zinsnede, MACDUFF het volgende in den mond legt:

. . . . strangely-visited people,
All swoll'n and *ulcerous*, pitiful to the eye,
The mere despair of surgery he cures;
Hanging a golden stamp about their necks,
Put on with holy prayers; and 't is spoken,
To the succeeding royalty he leaves
The healing benediction . . . . . .

Het is wat de Franschen met den naam van *goître*, wij met dien van *Kropgezwel* beteekenen. HUBNER zegt er van in zijn *Kouranten-Tolk* (2den druk, te *Amsterdam*, bij MARTINUS DE BRUYN, bl. 460):

„*Kroppen* door aanraaken geneezen, is een zonderlinge eigenschap der Koningen van *Vrankryk*: hoewel men ze den Koningen van *Engeland* ook toeschryft. Hier by worden deze navolgende plechtigheden waargenomen: Na dat de Koning daags te voren Gecommuniceerd heeft, worden de menschen, die met een *Krop* behebt zyn, door de Geneesheeren en Heelmeesters (!) by hem gebragt. Zo dra de Koning aannadert, vallen deze op hunne knien. Voor den Koning gaat de lyfwagt, en de Koning volgt met ongedekten hoofde, en in een aandagtige gestalte; als wanneer in het voorby gaan die patienten door de Geneesheeren en Heelmeesters by het haair gegreepen, en den Koning te gemoed geboogen worden;

waar op ze de Koning met de regte hand aan het voorhoofd raakt, zeggende: *Le Roi te touche, Dieu te guérit.* Dat is: „De Koning raakt u, God geneest u". Dog de Koningen van *Engeland* gedragen zig op deze wyze: De patienten worden voorheenen door de Geneesheeren nauwkeurig bezigtigt, ten einde alle bedrog te vermyden. Vervolgens wordt 'er een Predikaatsie gehouden; die geschiedt zynde raakt de Koning, houdende zyne handen kruislings over elkander, met de regterhand de linker, en met de linkerhand de regter wange van den patient. By ieder aanraaking herhaalt de Prediker of Bisschop de woorden van CHRISTUS uit *Marc.* XVI: vs. 18. *Op kranken zullen zy de handen leggen, ende zy zullen gezond worden.* Vervolgens hangt de Koning een ieder dezer patienten een goude Medaille om den hals, waar op deze woorden staan: *Dit is het waarachtige licht, 't welk verlicht een iegelyk mensche komende in de waereld. Joh.* I: vs. 9. De uitwerking is deze, dat wel niet alle, nogtans de meeste patienten kort daar na tot gezondheid hersteld worden. Waar van gemeenlyk de sterke inbeelding van zo een patient als oorzaak aangemerkt wordt. Hoe wel de zwarigheid daar mede nog niet wechgenomen is, maar de zaak onzeker blyft".

De genezing van het Koningseuvel door de vorstelyke aanraking — zoo schrijft AUBREY in zijne *Miscellanies*, p. 130 — brengt onze wijsgeeren uiterst in het naauw; want het zij onze Koningen van het huis van YORK of van LANCASTER waren, zij volbragt de genezing, immers voor het grootste deel. Wel is het waar, dat, bij de aanraking, gebeden worden gelezen, maar welligt zijn noch de Koning noch de hofkappellanen er bij tegenwoordig. Men vertelt malkander zelfs onder vier oogen dat, in *Somersetshire*, enkele personen door de aanraking des Hertogen van *Monmouth* van het Koningszeer afgeholpen zijn geworden. „Verbeelding", zegt de Lord Kanselier BACON, „is de bloedverwante van wonderwerkend geloof".

BOORDE geeft ons in zijn *Breviary of Health*, fol. 80 *b*, onder andere middelen tegen het Kropgezwel ook het volgende: „Wat dit aangaat, is het zaak, dat een elk de Koninklijke Majesteit te vriend houde, want het behoort tot den Koning om deze kwaal te heelen, door de genade van God, welke aan een' gezalfden Koning is gegeven. Maar, voor zoo veel sommige menschen een fistel of de Spaansche pokken voor het Koningszeer houden, voegt het een' Koning gansch niet om zich met zulke ongesteldheden te bemoeijen".

Het aanraken van Kropgezwellen duurde in *Frankrijk* ten minste voort tot in 1657. De *Publick Intelligencer* (voor 5—12 Januarij 1657) zegt: „Onderdaags heeft de Koning in de groote gaanderij van het *Louvre* een groote menigte volks aangeraakt, dat ziek was aan het euvel".

Wij lezen in BULWER'S *Chirologia* (1644, p. 149): „Deze handenoplegging, zoo wonderdadig in de genezing der kwaal, die *struma* wordt geheeten, en, om de blijvende uitwerking van die vorstelijke zalving het Koningseuvel wordt genoemd, is door zijne tegenwoordige heilige Majesteit met even goed gevolg als door zijne vorstelijke voorvaderen uitgeoefend geworden".

BARRINGTON verhaalt ons in zijne *Observations upon the Statutes*, p. 107, van een oud man, als getuige in een zaak opgekomen, die verzekerde dat, toen Koningin ANNA zich te *Oxford* bevond, zij hem, nog kind zijnde, tot heeling van het euvel had aangeraakt. BARRINGTON vroeg hem, toen hij zijne getuigenis had afgelegd, of hij werkelijk genezen was geworden? Waarop hem de grijzaard met een beteekenisvollen glimlach te gemoet voerde, dat hij zelf geloofde nooit eene kwaal te hebben gehad, die voor het euvel moest worden gehouden, maar dat zijn ouders arm waren en *niets tegen het stukje goud hadden.*

In het *Gentleman's Magazine* voor 1751 (XXI), p. 415, wordt gemeld dat de plegtige woorden: „Ik raak aan, maar God heelt (*)", die zijn geweest, welke de vorige Koningen van *Engeland* altijd hebben uitgesproken, wanneer zij met Kropgezwellen behebde personen aanraakten; „maar dit geschiedde nooit behalve in de tegenwoordigheid van een bisschop of priester, door wien de patient met dat heilzame doel bij den Koning werd binnengeleid. Dan werd er ook een formuliergebed tot afsmeking van den Goddelijken zegen ten hemel opgezonden en door den Koning een klein stukje *zilver* om des lijders nek gehangen, dat hij verpligt was zijn gansche leven te dragen. Men zie eene Kennisgeving betrekkelijk de genezing van het Koningseuvel in RUSHWORTH'S *Collections*, Part II, i. 47". Het kleine stukje *zilver*, dat in de aanhaling uit het *Gentleman's Magazine* wordt genoemd, schijnt daar bij vergissing ingekomen te zijn, want: „Zoo vaak de Koning den *Angel* [een goudstuk, waarop een engel was afgebeeld en dat tot op den tijd van KAREL I de waarde had van 10 schellingen = *f* 6,00] om hunnen nek hangt, herhale men deze woorden: *Dit licht was het ware licht, dat een ieder voorlicht in de wereld.* Daarna wordt het gebed des Heeren opgezegd en een ander gebed ten behoeve der kranken, dat zij toch, met gezondheid begiftigd, Gode eer mogen toebrengen". — Men zie JOHN BRAND'S *Popular Antiquities of Great Britain*, (London, H. G. BOHN, 1849), Vol. III, p. 302—304.]

Verduitschingen van Schiller (*Nav.* II.; bl. 247; III.; bl. 252). De vertaling van SCHILLER'S *Klokkenlied*, die J. M. bedoelt, zal wel zijn die van JAN FRANÇOIS BROUWENAAR in *Daphné, Nederl. Poëzy onder redactie van* J. J. L. TEN KATE. Tweeden Bundel, bl. 208. — In 1841 is te *Utrecht* bij L. E. BOSCH *en Zoon* eene verduitsching van hetzelfde lied door Mr. J. VAN LENNEP, met het oorspronkelijke daarnaast, uitgekomen. J. J. v. G.

Het „Stabat mater"; Pergolesi (*Nav.* II.; bl. 248; III.; bl. 252; *Bijbl.* bl. cxxix). In een artikel van de *Kunstkronijk*: *„Gewijde Dichtkunst"* door D. DORBECK, wordt ook het *„Stabat mater"* behandeld. Ik neem daarvan eeni-

---

(*) Wij lezen in het *Statistical Account of Scotland*, XIV, 210, onder 't hoofd: „Kerspelen van *Kilfynichen* en *Kilviceuen*, Graafschap van *Argyll*": — „Een man te *I.*, met name de Heer INNIS, raakt voor het Koningseuvel aan. Hij is de *zevende zoon* en men gelooft daar in de buurt ten stelligste, dat hij deze genezingsgave bezit. Hij raakt, op twee achtervolgende Donderdagen en Zondagen, het zeer aan of strijkt er over met zijne hand in den naam der Drievuldigheid en zegt: *Het is God die geneest.* Voor zijne moeite vraagt hij niets. Men beweert, dat als hij dit deed, er geene heeling volgen zou. Vaak wordt hij op het land geroepen, en, schoon hij niets eischt, geven hem echter zijne patienten of hunne vrienden geschenken. Hij is geheel ongeleerd en houdt vol, dat hij niet weet hoe de genezing wordt uitgewerkt, maar dat het God behaagt, haar op zijne aanraking te volbrengen". Men zie een verslag der handenoplegging door den Heer VALENTINE GREATRAKES tot heeling van verschillende ongesteldheden in het *Gentleman's Magazine* voor January 1779, Vol. xlix, p. 22.

ge regels over: »Het werd later door den beroemden Napolitaanschen kunstenaar PERGOLEZI in muziek gebracht, die de melodie voor elke Strofe gevarieërd heeft, dat echter door DE CHATEAUBRIAND (*Génie du Christianisme*, T. II, p. 339, Édit. de *Brux.*, 1827) afgekeurd is geworden. De *Hymnus de dolore beatae Mariae* is meest in alle talen overgezet; onder de verdienstelijke navolgingen van VONDEL, VAN BRAAM, BILDERDIJK, ALBERDINGK THIJM, VAN DER PLOEG e. a., schenken wij die van den voortreflijken en grooten BILDERDIJK de voorkeur, en verwonderen ons dat Dr. TER HAAR (*Invloed des Christendoms op de Poëzy*, bl. 327) de vertaling van PIETER VAN BRAAM boven al de anderen stelt" (*).

—— »Is de konceptie innig, teeder, vroom en kinderlijk, en zijn de bezielde vaerzen uitboezemingen van een diep kristelijk gevoel en levendige fantazie, zoo is de muziekale kompozitie van PERGOLEZI niet minder voortreffelijk. Deze kunstrijke toondichter bezat een vrouwlijk-zacht en beminnelijk gemoed. Zijne kompozitie, algemeen voor een der schoonste gewrochten der toonkunst gehouden, heeft alle andere kompozitiën, zelfs die van JOSEPH HAYDN overschaduwd. Hare hooge voortreffelijkheid is zij wellicht verschuldigd aan de bijzondere omstandigheden, onder welke zij te voorschijn gebracht werd. PERGOLEZI vervaardigde haar, toen hij, wegends zijne zwakke gezondheid, te *Torre del Greco* aan den voet van den *Vesuvius* in stille afzondering leefde, en, hoezeer naauwlijks 33 jaren oud, zijn kort daarop gevolgd einde voelde naderen".

De schrijver deelt ook de navolging van BILDERDIJK en het oordeel van WIELAND (NAV. III.; bl. 255) mede, doch noemt het monnikenlatijn niet barbaarsch, maar gebrekkig.

C. W. BRUINVIS.

[„Men spelle", schrijft ons J. M.— „niet PERGOLEZI, maar PERGOLESE of PERGOLESI; hij was niet geboren te *Casoria* of *Caserta*, maar te *Pergoli;* vandaar zijn naam. De man heette eigenlijk GIAMBATTISTA JESI en overleed te *Pozzuoli* in 1737".]

Het »Stabat mater". Bij de niet minder dan elf (twaalf) Nederlandsche vertalingen van het *Stabat mater*, bijeengebracht door J. F. WILLEMS, in zijn *Belg. Museum*, voege men nog eene, van omstreeks 1600, uit het *Klein Prieel der Geestelyker Melodyen.* WILLEMS heeft deze niet opgenomen, maar ze wordt ons meêgedeeld door den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM, in zijn *Gedichten uit de verschillende Tijdperken der Noord- en Zuid-Nederlandsche Litteratuur. Eerste bundel*, bl. 288. Wij nemen de vrijheid ze hier te laten volgen:

Och, hoe stont die droeve Moeder
By dat cruys, daer ons Behoeder
  JESUS haeren Soon aen hinck.
Wiëns siele, wiëns herte,
Vol van rouw en vol van smerte,
  Een seer pijnich sweert doorginck.

Och, hoe droef van alle sijde,
Was die seer gebenedijde
  Moeder, van dat eenich kint.
Die met traenen overvloedich,
En met beven sach seer droevich
  Al tgroet leyt haers Soons bemint.

Wie doch mensch en sal sijn wangen
Niet met tranen vloet behangen
  Als hy dese Moeder siet!
Wie en sow niet bitter suchten
Die de Moeder wil beduchten
  Met haer Soon in sulck verdriet.

Om der menschen sware sonden
Sach sy JESUM so doorwonden
  En belast met pijnen groot;
Sy sach haren Soon verlaten,
Als hy voor sijn ondersaten
  Sterff aen tcruys de bitter doot.

O der minnen klaer fonteyne!
Laet my oock gevoelen peyne
  En met u oock droevich sijn.
Maeckt, dat branden al mijn sinnen,
Dat ick CHRISTUM vyerich minne
  En Hem oock behaege fijn.

Goede Moeder, wilt de smerte
Des Gecruysten in mijn herte
  Vast indrucken over al:
U Soons pijnen (tis wel reden),
Die Hy voor my heeft geleden,
  Dat ick met U deilen sal!

Wilt my doch warachtich geven,
Dat ick met U al mijn leven
  Kryten ende wienen mach,
Dat ick U geselschap houwe,
En dat cruys met U aenschouwe,
  Is mijn wenschen nacht en dach.

Maecht der maechden hooch gepresen!
Wilt my nu niet bitter wesen,
  Laet my met U rouwich sijn;
Doet my CHRISTUS doot oock dragen,
Kriegen in sijn cruys behaegen,
  Wel gedachtich van sijn pijn.

Maeckt dat gansch mijn hert van binnen
Sie vervult met JESUS minnen,
  Opdat ick mach sijn zijn kindt.
Dus, met liefden brandt ontsteken,
Dat ick hulp voor mijn gebreken
  Van U, Maeght, int ordeel vindt.

Door dat cruys wilt my bevrijden
En bewaeren, door Gods lijden,
  In sijn gracie overvloet;
Als mijn lichaem sal gaen sterven,
Dat mijn siel dan mach beërven
  sHemels rijck end' eeuwich goet.

J. J. WOLFS.

———

Opschriften van Kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281; *Bijbl.* bl. xxv, xliv, lxii, lxxxv). Men leest in: *Reis door Holland in* 1807—1812 (Amsterdam bij E. MAASKAMP), II.; bl. 137: »De gewijde klok van den toren, die reeds ten deele is ingestort, te *Nunen* (bij *Eindhoven*)

(*) De *Verduitsching* van V. BRAAM onderscheidt zich, o. i., door eene bijzonder getrouwe navolging van het oorspronkelijke, bij eene gemakkelijke versificatie.

zoude het navolgende zonderlinge Monniken-opschrift in het Latijn behelzen met Duitsche letters:

Ihs maria Johannes ∴+∴
en cano voce pia q vicor sca maria :
ad mea festa veni qui vis de morte tueri :
signat mcccc decem noviesque :
annum quo nuenen veniens Jan fuit
actor ∴.

Ter ontvouwinge van dit Latijn diene de volgende vertaling:

JESUS! MARIA! JOHANNES!
Zie, ik zing met een' heilige stem, die daar heet MARIA geprezen;
Kom tot mijn' feesten alwie voor den dood beveiligd wilt wezen;
Duizend vierhonderd en negentien teekenen het jaar,
Waarin JAN van het rijzende *Nuenen* de Stichter waar".

In *Geheymschryver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden, beginnende met die van de Provincie Utrecht* enz. 1759, vindt men, bl. 123: »Op de Klok in den Tooren te *Jutphaas* leest men dit volgende, waaruit waarschynelyk blyken kan, dat dezelve eertijds gedoopt is:

Jesus Maria is mijnen naam/
Myn gelupd is door Gode bekwaam/
De levende roepe ik/ en de doode beschreye ik".

Ook in G. VAN REYN'S *Beschrijving van Rotterdam*, 1832, I.; bl. 259, 263 en *Aant.* bl. 85, zijn opschriften vermeld en verklaard van eene luiklok, de groote uurklok en de halfuursklok der *St. Laurenskerk* te *Rotterdam.*

Over het *doopen* der klokken kan men ook SOULANGE raadplegen in zijne *Curieuses Origines des Inventions et Découvertes*, Tours 1846, bl. 56 en 58 en het genoemde werk van VAN REYN, I, *Aant.* bl. 83. Beiden zeggen, dat de klokkendoop reeds in de jeugd van KAREL den Groote bekend is geweest en geven voorts eene beschrijving van den oorsprong er van en de daarbij gebruikelijke plegtigheden. »Schier ongeloofelijk" — zegt de laatste — »en echter uit goede bronnen geput is het verhaal der behandeling die de klok te *la Rochelle* onderging, toen die Stad eenigen tijd in handen der Hugenoten geweest was. — De Priesters vingen aan met haar te geeselen, omdat zij de Ketters gediend had, begroeven en ontgroeven haar daarop, ten teeken harer wedergeboorte, waarbij een der Geestelijken de *Sage femme*, een ander de minnemoeder voorstelde. — Nu moest de jong herborene spreken en beloven, dat ze nooit meer in de Ketter-sche Predikatie zoude gaan of iemand tot dezelve oproepen. — Na deze *amende honorable* werd zij in genade aangenomen, herdoopt en in den Toren der *St. Bartholomeus-Kerk* opgehangen". — VAN REYN zegt veel wetenswaardigs omtrent dit onderwerp gevonden te hebben in J. KORTEBRANT'S Aanteekeningen achter zijn *Tweede Eeuwgetijde der Rotterdamsche Vrijheit* enz., 1772, in HIER. MAGII *Anglarensis de Tintinnabulis*, Lib. post. c. n. F. SWEERTII, *Amst.* 1664 en eenige andere gedrukte werken, maar vooral »in eene MS. *Verhandeling over de Klokken en het Klokkenspel*, in 1829 voorgedragen door den onderzoeklievenden J. ROBBERS". — De straks genoemde *Geheymschryver van Staat en Kerke der Provincie Utrecht* verwijst, bl. 26, omtrent het doopen der klokken naar »de *Verhandeling van het Klokkespel, door* J. P. A. FISCHER, *Klokke- en Organist van den Dom en Kerke te Utrecht. Gedrukt by* WILLEM KROON, 1738".

J. J. v. G.

Opschriften van Kerkklokken. Vele der Delftsche klokken prijken met opschriften; ik schrijf uit het IIIde Deel van het *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden* de volgende af.

Op de vier luiklokken der *Nieuwe Kerk:*

1. POOT, DUVEL, NOCH HEL EN MACH MY NIET SCHADEN,
WANT MYNEN NAAM IS JESUS VOL GENADEN;
JAN HUIGENSOEN, PIETER PIETERSOEN, MEESTERS VAN DER KERCKEN,
MET MEESTER JOOST HEINDRICKSSOEN ENDE HUBRECHT AARTSOEN, OM DEUCHTS VERSTERCKEN,
DEDEN MY GIETEN, HET BLYCKT HIER CLAAR,
BY JAN MOER, DOE MEN SCHREEF M.CCCCC.L. IN 'T SELFDE JAAR.
2. URSULA IS MYNEN NAAM,
JAN MOOR MET CORNELIS SYN SOON HEBBEN MY GEGOTEN,
TOT GODTSDIENSTEN TE WESEN BEKWAAM.
IN 'T JAAR M.CCCCC.LXV.
3. LIBERTAS. SOLI DEO GLORIA. JAN BURGERHUYS ME IN M. D. B. 1607. FECIT.
VRYHEIT IS MYNEN NAAM
IN 'T JAAR BEN ICK GEGOTEN
ALS DIE ONS ACHTEN T'SAAM
IN SLAVERNY GESLOTEN
TE HEBBEN FIX EN VAST,
NU DAARTOE ZYN GECOMEN,
DAT SY ONS DESEN LAST
SELFS HEBBEN AFGENOMEN.
4. BENEDICITE OMNIA OPERA DOMINI DOMINO, LAUDATE & SUPEREXALTATE CUM [EUM?] IN SECULA. F. HEMONY ME FECIT. AMSTEL. A°. 1662.

En op de drie luiklokken der *Oude Kerk:*

1. SACRO SANCTAE INDIVIDUAE TRINITATI, UNI SOLI DEO VERO, & VIVO S.
DESE CLOCK IS GEGOOTEN, TER EEREN DES HOEGWAIRDIGHE HEYLIGEN DRIEVOUDICHEYTS, EENS WAARACHTICH ONVERSCHEYDEN GODHEYTS; DOER HEINDRICK VAN TRIER, IN 'T JAAR ONS HEEREN, XVc.LXX.
KERCKMEESTERS WEESENDE, SASBOUT CORNELISSOEN, PIETER VAN OPMEER, JAN SASBOUTSSOEN, ENDE LAMBRECHT MICHIELSOEN.
2. ANNO XVc. XXXVI. WILT WEL VERSTAAN,
HEEFT MY DEN BRANT HEEL DOEN VERGAAN:
MAAR DOER GENADEN VAN BOVEN, HOYCH GEPRESEN,
BEN IK, MARIA, 'T JAAR XXXIX. WEDER GERESEN.
GERRIT VAN WOU, ENDE JAN TERSTEGE GOETEN MY.

3. REGINA CELI LETARE ALLELUJA.
ANNO DOMINI M.CCCC.L.
REGINA IS MYN NAAM,
MYN GHELUWT SI GODE BEQUAEM,
GERRIT VAN BUTENDYC FECIT,
WILLAM VAN CLOTERDYC. FECIT.

In meest alle Stedenbeschrijvingen zijn dergelijke opschriften opgeteekend; zoo vindt men van de groote klok te *Hoorn:*

ICK JHESUS WAERACHTI[C]H,
SEG IN HEREN MACHTI[C]H
DAT GHI BLIVEN EENDRAGTICH:
DOET GHI DAT,
SOE SAL JU STAT
WEL STAEN, IN FREDEN.
DOE MEN SCHREEF MCCCCC ENDE XXXI DAER BY,
DOE GOTEN GEERT VAN WOUW, JOHAN TER STEGE MY †

De kleine klokjes van het voormalig carillon der *Saaihal* te *Leyden*, droegen hunne namen in de volgende versjes:

O Heer/ vermeert ons Leydens Neringe/
Sulx dat den Coopman syn begeringe
Deur den Drapier gemaeckt hier vin:
Den Ploter gont een goet gewin/
Op dat den Wasscher hem mach dienen:
Den Cammer wilt syn broodt verlienen:
Des traghen Spinners mont hout op:
Vervolt met spys des Werckers-crop:
Den Voller naeckt versiet van cleeren:
's Conroyers noodt wilt oock afsweeren:
Des Verwers cupp en feyl hem niet:
Weert van den Persser zwaer verdriet:
En weest het ooch van 't Waranderen:
De Packers van de kost versiet:
Geeft den Baillu een eerlick teeren:
En laat elck een hem Gouverneren.

De gansche lakennering werd door de slagklok dus vertegenwoordigd:

SO LANG DEES AL,, IN GOET,, ACCOORDT,, STAAN,
DE NERING SAL,, MET SPOET,, WEL VOORT,, GAAN.

Op de kerkklok van den *Hitzert* of *Zuid-Beijerland* leest men:

IK ROEPE STERK
IN GODES KERK
KLEIN ENDE GROOT.
IK ROEPE OOK UIT
DOOR MYN GELUID
DES MENSCHEN DOOT.

In den toren *de Oldehoof* te *Leeuwarden;* de groote klok:

Anno duysent ses hondert ende dry en dertich heeft my Hans Falck van Nuermberg ghegoten.

Publico denatos, ad templum convoco vivos, tristans ovans laetis letha trophaea cano.

Hooger:

Joris Gerits Camp, presenterende burgemeester der stadt Leeuwarden.

Aela van Burum ende Jan Hendrix, bouwmeesters ende Kerckvoochden.

De kleine klok:

ICK LUYD DE LUYDEN AEN HAER WERCK,
ICK NOOD DE CHRISTNEN TOT GODS KERCK,
ICK BROM DE VREUGHD EN DROEFNIS UYT,
LUYD NOCHTANS NOYT OFF 'K WORD GHELUYDT.

Hooger:

IN 'T JAER ONS HEEREN CIƆ.IƆ.CXXXVII.
HEEFT MY JACOB NOTEMAN IN LEEUVVARDEN GEGOTEN.
A. VAN BURUM, PRAESIDERENDE BURGEMEESTER DER STAD LEEUWARDEN.
SYBBE SYBBES, BURGEMEESTER DER STAD LEEUWARDEN.
JAN HENDRICX, ENDE HARMEN HARCKES, BOUMESTERS ENDE KERCKVOOCHDEN DER STAD LEEUVVARDEN.

In den *Nieuwen Toren* (aan de Kapel van het voormalig St. Jacobs-Gasthuis) aldaar: de groote slagklok:

Jure Leo dicor. Leowardica culmina circum
Rugio, dinumerans horas; nostro vndique cives
Rugitu horrisono ad flammas coguntur ad arma.

Cornelius Wagheneus Me fecit Anno MCCCCCXLI.

De kleine luiklok:

Sanctus. Petrus: credo jn deum. patrem. omnipotentem. creatorem. celi. et. terre. Anno xv^c xliiij. Johannes. ter Steghe me fecit.

C. W. BRUINVIS.

Opschriften op Kerkklokken. In het dorp *ter Aa*, aan de *Vecht*, leest men op de torenklok dit merkwaardig opschrift:

DOE 'T SPAANSCH GEBROEDT
HIER WAS TE LAND,
ZO WIERD VERWOEDT
MYN KAP VERBRAND. (1575.)
MAAR IK BLEEF HANGEN DOOR GELUK,
NU BEN IK DOOR HET FRANSCH GEWELD
VERBROKEN, EN VOOR WEINIG GELD
VERKOGT (1673) DOCH WEER TE REGT GESTELD (1676).
DE KERKMEESTER DIRK JACOBZ. SCHOUT, EN PIETER HARMZ. HAAN, HEBBEN MY DOEN VERGIETEN.

Gevonden in 't *Archief der Kerkel. Gesch. van* KIST en ROYAARDS, X, 384.

Op bl. lxiii van het *Navorscher's Bijblad* is het opschrift op de groote klok te *Butsbach*, gegoten in 1453 en versierd met de afbeeldingen van CHRISTUS, MARCUS en PETRUS, slechts gedeeltelijk opgegeven; het geheel luidt:

SIT AURA PIA, DUM ROGAT ISTA MARIA, EST SUA VOX BOMBAM, POTENS REPELLERE SATAN, TONITRUUM RUMPO, MORTUUM DEFLEO, SACRILEGUM VOCO.

J. C. K.

Sympathetische geneesmiddelen (*Bijbl.* bl. xliv, lxxxv, cxix). Men denke niet, dat het geheim der wonderbare genezingen alleen in de magt van vreemdelingen of bij onze landgenooten in *Noord-Braband* te vinden is. Men denke niet, dat er alleen in die provincie onzes va-

derlands in die wondermannen vertrouwen gesteld wordt. Ook in *Amsterdam*, in de hoofdstad des lands, treft men nog heden menschen aan, die wel deugdelijk gelooven, dat men, gewond zijnde, slechts hetgeen waardoor men gewond is, behoeft te brengen bij zekeren Hoefsmid op de *Botermarkt*. Zoodra deze het noodlottige voorwerp in zijne magt heeft houdt de pijn des lijders op, en de genezing volgt spoedig. Of er nog zulk een Smid op de *Botermarkt* woont, of men nog heden ten dage zijne toevlugt tot dien man neemt durf ik niet bevestigen; wel kan ik verzekeren, dat er van gesproken wordt als in den niet zeer lang verleden tijd. Mijne zegsmannen hebben mij ten minste stellig verklaard dat zij menschen gekend hadden die op dergelijke wijze genezen waren.

Maar hetgeen meer zegt: onlangs werd mij door twee personen niet minder stellig verzekerd, dat er te *Muiderberg* een Smid woont ('t spijt mij dat ik niet gevraagd heb of 't een Hoefsmid was), die nog heden alle wonden genezen kan. Is iemand gekwetst, hij zende een lapje met het eerste bloed uit de wonde naar *Muiderberg*; naauwelijks is het bij den Smid ontvangen, of de pijn houdt op, en de lijder heeft slechts de wond met koud water nat te houden om binnen een paar dagen genezen te zijn. Mijne zegsmannen spraken in goeden ernst, en werden zelfs een weinig boos toen ik eenigen twijfel blijken liet.

Wat zou toch wel de reden zijn, dat zulke wonderbare genezingen hier en elders veelal aan Hoefsmeden toegeschreven worden?

H. T.

Toren van het stadhuis te Sluis (*Nav.* II.; bl. 356). De stadhuistoren te *Sluis* is van een bijzonder maaksel. De spits bestaat eigentlijk uit vijf torentjes, vier hoektorens en één in 't midden, en kan dus niet regt eene spits genoemd worden. Wanneer men op de groote markt staat ziet men, gelijk genoeg bekend is, een houten mannetje, JANTJE van *Sluis* geheeten, met eenen hamer in de hand en naast drie bellen geplaatst, op welke hij vóór het slaan der klok eenige toonen aangeeft, die het klokkenspel moeten beteekenen.

Aangenaam zou het mij zijn te vernemen, of er, hier of daar, eveneens gebouwde torens bestaan en tevens, of het waar is, wat men mij eenmaal verhaalde, dat er ook in *Spanje* klokkenspelen gevonden worden, waarin men een houten mannetje naast eenige bellen kan opmerken?

J. H. VAN DALE.

Napoleon te Leyden (vgl. *Bijbl.* bl. iii, xxxiv, enz.). Omtrent NAPOLEON'S verblijf te *Leyden* vindt men eenige merkwaardige bijzonderheden medegedeeld in het *Mengelwerk* der *Vaderl. Letteroefeningen* voor 1826, bl. 519, door den Hoog Eerw. J. VAN GEUNS, naar ik meen in der tijd Leeraar der Doopsgezinden te *Amsterdam*, nader toegelicht en verbeterd door J. H. JUNIUS, Evang. Luth. Predikant te *Leyden*, op bl. 726, waarop door VAN GEUNS zelven in het *Mengelwerk* voor 1827, bl. 331, wordt teruggekomen.

Napoleon te Zwolle (*Bijbl.* bl. xxxiv). De volgende bijzonderheden aangaande NAPOLEON'S verblijf te *Zwolle* zijn te danken aan een Ordonnans-Officier van 's Keizers gevolg. Den 28sten October 1811, des avonds te vijf ure, stapte Z. M. af in de *Kamperstraat*, aan het huis van Mevr. de Douairière VAN PLETTENBERG, geb. FEITH, weduwe van den Baron JOACHIM VAN PLETTENBERG, in leven Oud-Gouverneur-Generaal van de *Kaap de Goede Hoop*, thans bewoond door Jonkhr. SANDBERG VAN DEN ESSENBURG, gewezen Gouverneur van *Luik*. Van 't *Loo* gekomen, was de Keizer gezeten in zijn eigen rijtuig, enkel vergezeld door den Generaal VAN HOGENDORP, en *Hattem* voorbij rijdende, maakte deze hem opmerkzaam, dat in die stad Mevr. DAENDELS woonde. Aanstonds zond de Keizer een zijner Ordonnans-Officieren uit om Mevr. DAENDELS te melden, dat haar gemaal, de Gouverneur-Generaal van *Indië*, in *Frankrijk* was geland, welke tijding Z. M. den vorigen dag was geworden. Den volgenden morgen gaf de Keizer audiëntie aan de militaire en civiele authoriteiten, bij welke gelegenheid er nog al iets voorviel met den Prefect. Ook tusschen den Generaal VAN HOGENDORP en den Maire bestond groote spanning, waarvan de reden niet is uitgelekt. Vervolgens hield NAPOLEON revue over de brigade des Generaals VIVIANE, die geschaard stond in de laan naar 't *Katerveer*, bestaande uit het 2de regiment infanterie van linie (Franschen) en het 123ste of 124ste (Hollanders); het eerste onder bevel van den Kolonel VON WIMPFEN, die later in *Rusland* is gesneuveld. De Hollanders, nog in hunne witte uniform, werden in volmaakte orde verklaard, doch de bevelhebber der Franschen ondervond 's Keizers ongenoegen over tenue en instructie (*). Ook was daar een escadron jagers te paard van het 23ste regiment, bij 't welk in elken rang een avancement werd gegeven, behalve aan een Escadrons-Chef. Door BERTHIER hierop indachtig gemaakt, werd die Chef door den Keizer naar een ander regiment overgeplaatst.

In 's Keizers gevolg waren de Prins van *Neufchâtel* (BERTHIER), de Groot-Maarschalk

(*) Men bedenke echter, dat dit Regiment den vorigen dag van *Amersfoort* tot *Kampen*, en 's nachts naar *Zwolle* was gemarcheerd; te *Kampen* waren de soldaten zoo zeer vermoeid, dat zij gedurende eene korte rust des avonds op de straten gingen liggen, en daar door de burgers met brood en bier verkwikt werden.

van 't Paleis (DUROC), Hertog van *Frioul*, de Opperstalmeester, Hertog van *Vicenza* (CAULINCOURT), de Graven VAN HOGENDORP en VAN LOBAU (MOUTON), Divisie-Generaals, beide Aides de Camp, en als Ordonnans-Officieren de Baron VAN ASBECK en de Kapitein, later Generaal, GOURGAUD, welke beiden NAPOLEON tot *Moskou*, de laatste zelfs op *St. Helena*, vergezelden.

't Is hier de plaats om er bij te voegen, dat de Keizer den 29sten October te *Kampen* werd verwacht. De meeste boeren van 't *Kamper-Eiland* waren met hunne wagens geprest, en al zeer vroeg in de weer om zand van den *Zandberg* aan te voeren, waarmede de straat van de *Veenepoort* tot voor 't stadhuis werd bedekt. Op uitnoodiging van de Regering beijverde zich een ieder zijn huis met groen te versieren, eene in dit jaargetijde niet gemakkelijke taak, ten gevolge waarvan dan ook de rij dennen in den nieuwen weg zoo kaal werd geroofd, dat de boomen, niet weder tot hun verhaal kunnende komen, later zijn weggenomen. Intusschen keerde de Keizer van *Zwolle* naar 't *Loo* terug, zonder *Kampen* te hebben bezocht, en een paar dagen later ging hij over *Nijmegen* naar *Wezel*, kwam den 2den November te *Dusseldorp*, den 5den te *Keulen*, en was den 11den op *St. Cloud* terug, hebbende 28 dagen in *Holland*, en daarvan 12 of 13 te *Amsterdam* vertoefd. J. M.

Refrain, beter *Refrein* of *Referein* (*Bijbl.* bl. cvii). W. HEBENSTREIT, in zijne *Encyclop. der Aesthetik* (Wien 1842), verklaart dit woord aldus: »Der Schluszreim, der Wiederholungssatz in gewissen Verszeilen einer Strophe bei Gesellschaftsliedern oder andern kleinen lyrischen Gedichten, welche am Ende jeder Strophe, hauptsächlich vom Chor, wiederholt werden, und auch die dazu gehörige Melodie. Das Wort ist wohl vom lat. *frenum*, in der Bedeutung von Zusammenfügung, Verbindung (hier im Chorgesang) abzuleiten, wovon *refrenare*, anhalten, (durch Wiederholung der früheren Zeilen)". J. M.

Otto Veenius of van Veen (*Nav.* I.; bl. 21, 44, 75; *Bijbl.* bl. cxlix). Het blijkt, dat een oud schilderstuk op eene veiling te *Bordeaux* voor eene kleinigheid, £ 2 [*f* 24], verkocht, bevonden is vervaardigd te zijn door OTTO VAN VEEN (VENIUS), den leermeester van RUBENS. Het is sedert aan den man gebragt voor £ 1000 [*f* 12000]. De hoogte er van is vijf, de breedte drie [engelsche voeten] en het onderwerp: ABIGAÏL, DAVID *te gemoet gaande*. — *Literary Gazette* voor 1853, N°. 1908, p. 795.

Het St. Nikolaasfeest (*Bijbl.* bl. xlvi, lxvii, cxxxviii). Ook bij de kinderen in de *Vereenigde Staten*, afstammelingen voor een deel van de Nederlandsche volkplanters, wordt de nagedachtenis van den goeden St. NICOLAAS in eere gehouden. Zij plegen er wel niet, zoo als de jeugd bij ons, hunne schoenen uit te zetten om er zijne gaven in te ontvangen, maar hangen, wat op hetzelfde neêrkomt, hunne kousen er toe op. »Ik was gewoon mij te verbeelden", zegt een meisje in de *Wide Wide World* (Chapt. XXVIII) »dat *Santa Claus* [verbasterd van *Sunter* KLAAS] door den schoorsteen naar beneden kwam en plagt mijne kous zoo digt bij den haard op te hangen als ik maar eenigzins kon; doch nu weet ik beter en het kan mij niet schelen, waar ik haar ophang". Het schijnt echter, volgens het straks aangehaalde werk (Ch. XXIX), dat de geschenken, welke men aan de mildheid van den Bisschop verschuldigd meent te zijn, niet op den *naamdag* van den heilige, maar op *Kersdag* uitgedeeld worden.

SCIOLUS.

Aardappelen (*Bijbl.* bl. ciii, cxlix). Dezelfde geheimzinnigheid, welke over de geboorteplaats van de meeste planten verspreid ligt, die wij tot ons onderhoud gewoon zijn te bezigen, heeft zich ook langen tijd aan het oorspronkelijke groeioord van den aardappel gehecht; maar het komt ons voor nu op voldoende wijze betoogd te zijn, dat hij op de westkust van *Zuid-Amerika* t'huis behoort. In *Chili* en *Peru* treft men hem wild aan tusschen de rotsen, op afgelegene plaatsen, waar het niet waarschijnlijk is, dat hij door menschenhanden gezaaid is geworden, en, wat het denkbeeld schijnt te bevestigen, dat de aardappel zich daar in ongebouwden staat bevindt, is dat zijn bloemen er altijd *zuiver wit* zijn, zonder een zweem van die purpertint, welke in de gebouwde soorten er van wordt opgemerkt.

De aardappel zou het eerst onder de regering van Koningin ELIZABETH in *Groot-Brittannië* zijn ingebragt door *Sir* WALTER RALEIGH; maar, voor langer dan eene eeuw, was de teelt er van zeer beperkt, hetgeen men waarschijnlijk heeft toe te schrijven aan de verkeerde manier, waarop hij in den tuin behandeld en de averegtsche wijze, waarop hij tot voedsel bereid werd. Onder JACOBUS I werd dit gewas als eene groote zeldzaamheid beschouwd en voor den prijs van twee schellingen [*f* 1,20] het [engelsche] pond verkocht; en, zelfs in het begin der voorgaande eeuw, moet het niet eens op de lijst der voortbrengselen van den landbouw zijn voorgekomen. BRADLEY, die omstreeks het jaar 1720 geschreven, en opzettelijk de nieuwste verbeteringen van den tuinbouw besproken heeft, zegt van de aardappels: »Zij zijn van minder aanzien dan mierikwortel, radijs, schorsoneren, biet en *skerrit* [wat is dat?]; maar wijl ze niet zonder bewonderaars zijn, zal ik ze niet met stilzwijgen voorbijgaan".

Als het distrikt van *Engeland*, waar de aardappel het eerst algemeen zou gekweekt zijn geworden, noemt men *Lancashire*, en, omstreeks denzelfden tijd, werd hij in *Schotland* als gewoon voedingsmiddel aangenomen. In 1728 teelde een daglooner, PRENTICE geheeten, die nabij *Kilsyth* in *Stirlingshire* woonde, met goeden uitslag eene zekere hoeveelheid aardappelen' op een klein stukje grond, dat bij zijne woning lag, en had het geluk van de aandacht zijner geburen te vestigen op de waarde van het tot hiertoe verwaarloosde gewas. Door den jaarlijkschen verkoop van zijnen oogst maakte hij weldra de som van £ 200 [*f* 2400], hetgeen voor hem een fortuin was, en terwijl ondertusschen de opmerkzaamheid des publieks op de plant was gaande geworden, begon zij zich van lieverlede hier en daar in te dringen. Het was echter niet dan na het jaar 1743, hetwelk als een hongerjaar wordt aangeteekend, dat men aanving haar overal aan te kweeken, als een gewas, dat in den veldbouw geregeld te pas kwam. Ik herinner mij zeer wel, hoe een mijner nabestaanden een geval plagt te verhalen, waaruit men het gevolg kan trekken, dat, zelfs in 1755 of 1756, de aardappel in *Wigtonshire* nog eene zeldzaamheid was. Hij vertelde namelijk, dat op een' Zondag eene dame eenige aardappelen in haren zak naar de kerk had medegenomen, om die, als iets geheel nieuws, aan eenen vriend ten geschenke te geven; maar dat, toen zij, na den zegen, door het breken van den band van haar' zak, haren last bij het uitgaan der kerk verloren had, dit tot onderscheidene gissingen over den verspreiden inhoud aanleiding gaf. In *Engeland* was, met uitzondering van *Lancashire*, de meer algemeene planting van dit voedingsmiddel nog langzamer in zijn' voortgang. Tot den jare 1760 was het in *Yorkshire* slechts als een tuinplant bekend; en in *Somersetshire* moeten wij zijn invoering als een artikel van den landbouw voor het minst van 10 jaar later dagteekenen. Na dit tijdstip echter werd de waarde van den aardappel vrij algemeen op prijs gesteld, en ten jare 1796 werden, om de Londensche markt te voorzien, alleen in het Graafschap *Essex* niet minder dan 1700 acres met dit wortelgewas bepoot. Op het vasteland van *Europa* schijnen de aardappelen vrij wat later dan in *Groot-Brittannië* te zijn aangekweekt geworden, maar zij werden ook spoediger door allen gegeten en wij mogen hun algemeene teelt däär op het midden van de voorgaande eeuw stellen. — Uitgetrokken uit DUNCAN'S *Sacred Philosophy of the Seasons* in HOGG'S *Weekly Instructor*, Vol. II, 1846, pp. 31, 32.

Het Ganzespel en Quaeckborden (*Bijbl.* bl. ciii, cxxxviii). Ook uit hetgeen door VAN HASSELT in het *Geld. Maandwerk* (Dl. II, bl. 185) wordt aangeteekend, laat het zich niet opmaken dat deze benamingen van gelijke beduidenis zouden zijn: want men leest aldaar: »Item van W. KEULEN van *Nymegen*, also dat hy *queeckbret* setten muest, tusschen *Maese* ende *Waele*, up die Dorpen daer kermis weere van liefenis dairaff V gl. (uit de *Rek. van den Amptman van Maas en Waal over* 1403)". Mij dunkt hierom dat het Ganzespel of bord niet tot de kermisspelen zal behoord hebben. Nog leest men t. a. p. van den *Doppelspele* uit eene Rek. van 1398, en van *valsche steenen* in 1333, van een *wortafelbrede* in 1427 en van den »*Kaetsbal* die myne gen: Here die gesellen gaff, dat si kaetsen solden dat hy 't aensach om den tyt mede te verdriven (uit de *Rek. van den Rentm. van Buren*, A°. 1469)". V.D.N.

Het Nieuw vermakelijk Ganzespel. Als bijdrage tot de geschiedenis van het *Ganzespel* kan ik aanvoeren, dat HUGO DE GROOT het bezong. In zijn *Instrumentum domesticum* (H. GROTII *Poemata*, Lugd. Bat. *apud* H. DE VOGEL, 1639, 12°.) schreef hij:

„*Ludus anseris.* Jeu des oyes.
Sorte quidem varia, metam tamen imus ad unam:
Votaque mors rumpit. Quis putet esse jocum?"

S. J.

Besje van Meurs. Engeltje van der Vlies. Voorbeelden van ziekelijk vasten (*Nav.* I.; bl. 158; II.; bl. 255, 319; *Bijbl.* bl. xlvii). Van EVA VLIEGEN van *Meurs* bestaan twee portretten van de jaren 1611 en 1615, welke beide in de verzameling van den Heer LAMBERTS voorhanden waren en naar het oudste waarvan eene kopy met beschrijving is opgenomen in de *Almanak voor Blijgeestigen* van 1832. Het bijschrift van deze beeldtenis in oud Fransch komt woordelijk overeen met het verhaal van BAUDART in zijne *Memoryen ofte Cort Verhael*, 1624. De steller voegt daar nog bij dat CATHARINA VAN COLBERGEN, te *Spiers*, 7 jaren geleefd heeft zonder eten en drinken, en dat JANNE BALAM, dochter van JAN BALAM en LUCRÈCE CHAMBELLE, in 1588 te *Conflans* geboren, aldaar 2 jaren op dezelfde wijze heeft doorgesukkeld. Hierna volgt een vierregelig Latijnsch versje van P. B. en een van 12 regels in het Fransch, en het adres *Imprimé à Zvtphen chez* ANDRÉ JANSEN, *Libraire 'an* 1611. Onder het andere portret, zonder naam van graveur of uitgever, staat een kreupel rijm van P. D. K.

Op bl. 319 van DE NAV. leest men van ENGELTJE VAN DER VLIES, die niet lang geleden nog *in leven was*, te *Pijnakker*, bij *Delft*. De dagbladen berigtten onlangs dat zij haren 66sten geboortedag gevierd had.

C. W. BRUINVIS.

[Wij lezen in het *Zondagsblad* voor 11 September 1853, N°. 245, omtrent ENGELTJE VAN DER VLIES te *Pynacker*:

„Het kan niet onbelangrijk geacht worden, vooral

uit een wetenschappelijk oogpunt, de aandacht te vestigen op genoemde vrouw, die op den 20sten Augustus dezes jaars haren 66sten verjaardag beleefde, en wier voortdurend bestaan gerustelijk als een wonder kan worden aangemerkt. Daar het gebleken is dat sommigen vermeenen, dat zij niet meer in het rijk der levenden verkeert, en bij hen, die haar bezochten, dikwijls twijfel gerezen is, of men wel geloof mogt slaan aan hare betuiging: *Sedert Mei* 1818 *heb ik niets meer gegeten; en sedert* 10 *Maart* 1822 *ook niets meer gedronken*, zoo wil ik uit het verslag, dat door de Subcommissie der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, residerende te *'s Gravenhage*, in 1826 is opgemaakt, eenige bijzonderheden ontleenen, en daarop de aandacht van de twijfelenden vestigen, te meer, daar sedert dien tijd in hare wondervolle positie nog geene de minste verandering is ontstaan, dan eene nu zigtbare verzwakking en afneming van krachten, waarom zij, die er belang in stellen haar te zien en te spreken, en zich van haren ootmoedigen aan God onderworpen wil wenschen te overtuigen, dit niet moeten uitstellen.

ENGELTJE VAN DER VLIES is geboren te *Schiedam*, op den 20sten Augustus 1787, uit FREDERIK VAN DER VLIES en JOHANNA RYNBENDE, eenvoudige lieden uit de mindere burgerklasse.

Van 1802 tot 1805 was zij als werkmeisje in dienst bij zekeren J. HOFMAN, op *het Hoofd* te *Schiedam*, en heeft, hoewel zeer zwak zijnde, in dien tijd van geene ziekte geweten. Den 6den Julij 1805 kwam zij in dienst bij den Eerwaarden Heer J. HOEK, toen Predikant te *Pijnacker*, en genoot tot 1811, dus zes jaren, eene redelijke gezondheid. Het was te dezer tijde dat haar eenige broeder, onder het bewind van NAPOLEON, in de loting viel, hetwelk haar zoo geweldig trof, dat zij van toen af hevige zenuwtoevallen kreeg, en achtervolgens onder geneeskundige behandeling was van de te *Pijnacker* gevestigde Chirurgijns en der medicinae Doctoren A. en J. M. [VAN] STIPRIAAN LUÏSÇIUS, te *Delft*.

In 1811 overleed de Heer HOEK en ging ENGELTJE in dienst over bij zijne dochter, Mejufvrouw ELIZABETH HOEK, door huwelijk naderhand STOORVOGEL. Zij was sedert dien tijd veelal lijdende aan chronische ontsteking in de ingewanden, haar eetlust was alsdan zeer gering, en zelfs wanneer zij redelijk wel was gebruikte zij weinig voedsel. Dit een en ander duurde tot in de maand Mei 1818, wanneer zij het gebruik van voedsel begon na te laten, zich alleen tot het drinken van karnemelk bepalende, en het uitzuigen van stukjes vleesch of visch. Het gebruik van medicijnen moest worden gestaakt, daar zij onmiddellijk na de doorzwelging ze met geweld begon uit te braken.

In Maart 1822 beschouwde men hare ontbinding, ten gevolge van allerhevigste hysterische toevallen, [als] nabij, en sedert den 10den dier maand werd ook het drinken haar onmogelijk, het uitzuigen van vleesch en visch bleef achterwege, terwijl zij slechts zeer enkele keeren den mond met koud water spoelde.

Haar toestand weder dragelijk geworden zijnde, werd de toevloed van nieuwsgierigen en belangstellende aanschouwers, later vooral in 1826, zoo groot, dat hun getal in den zomer van dat jaar meer dan duizend beliep, hetwelk dan ook aanleiding gaf tot allerlei gesprekken, die ENGELTJE soms in eene zeer verdrietige stemming bragten.

Hoewel men nu geene redenen had om aan de gezegden van ENGELTJE en de haar omringenden te twijfelen, zoo bleef echter in het oog der Provinciale Geneeskundige Commissie deze zaak van groot aanbelang, en wel waardig onderzocht te worden.

Het was daarom, dat door den Heer President dier Commissie en Professor DE RIEMER reeds vroeger pogingen werden aangewend, om ENGELTJE te bewegen dat zij zich zou doen bewaken, doch haar antwoord was eenvoudig:

„„Waarvoor zoude ik zulks doen, daar het mij onmogelijk is mij te laten vervoeren en onaangenaam om bewaakt te worden, terwijl ik er geen onmiddelijk belang bij heb, of men het gelooft of niet, daar ik het om geene giften of gaven doe, als hebbende eigenlijk niets noodig tot mijn onderhoud, en verdienende met mijne handen genoeg om mijne slijtagie te vergoeden.""

Maar, toen in 1826, bij het wel eens liefdeloos oordeelvellen der menigte bezoekers, de beleedigde eigenliefde van ENGELTJE zich nu en dan deed gevoelen, doordien haar in het aangezigt gezegd werd, dat men haar niet geloofde, maakte dit op haar zoodanigen indruk, dat zij, na de op nieuw aangewende pogingen van Professor DE RIEMER, Jufvrouw STOORVOGEL op den 15den Augustus 1826 verzocht aan de Provinciale Geneeskundige Commissie te schrijven: „„dat ENGELTJE VAN DER VLIES bereid was, zich eenigen tijd te laten bewaken, op zulk eene wijze als de Commissie zoude noodig oordeelen te behooren.""

Alsnu werd eene personele Commissie benoemd tot regeling van dit onderzoek, bestaande uit den Heer President der Provinciale Geneeskundige Commissie, nu wijlen Dr. A. VAN STIPRIAAN LUÏSÇIUS en het Lid dier Commissie J. G. VORSTMAN (thans nog wonende te *Delft* [?]), die met den Heer Burgemeester van *Pijnacker* en den Heer GROOTENBOER, den gewonen Medicus van ENGELTJE, op den 11den November 1826 overgingen tot het installeren van vier vrouwelijke waaksters, die twee aan twee, bij nacht en bij dag, gedurende vier achtereenvolgende weken haar zouden bewaken, onderzoeken en behandelen, en waaromtrent het plan en reglement van bewaking zegt:

„„Er zullen vier waaksters of oppasters genomen worden, bestaande uit vrouwen van een onbesproken gedrag, geheel vreemd aan de patiënte en aan het huisgezin waarbij zij inwoont, zijnde daartoe genomen: ANTONIA VAN DER BEEK, huisvrouw van THOMAS SCHILPEROORT, oud 62 jaren; MARIA DE LANGE, wed. AALBBECHTS, oud 39 jaren; NEELTJE BOKHOVEN, huisvrouw van LAURENS BOX, oud 63 jaren; en MARIA SCHULTES, oud 49 jaren.""

Deze waaksters aanvaardden op den 11den November 1826 hare taak, boekten getrouw hetgeen iedere dag opleverde, en werden, na dikwerf en op onbepaalde tijden door de Commissie van Onderzoek en den Heer Burgemeester te zijn bezocht geworden, op den 9den December 1826 als zoodanig ontslagen; op welken dag zij nog aan de Subcommissie der Provinciale Commissie haar journaal ter hand stelden, en op welk journaal de volgende verklaring gevonden wordt:

„„Wij ondergeteekenden, ANTONIA VAN DER BEEK, huisvrouw van THOMAS SCHILPEROORT, MARIA DE LANGE, wed. AALBRECHTS, NEELTJE BOKHOVEN, nu BOX en MARIA SCHULTES verklaren, uit liefde voor de waarheid en ter requisitie van de Heeren A. VAN STIPRIAAN LUÏSÇIUS en J. G. VORSTMAN qq., dat al hetgeen in dit journaal is opgeteekend, rakende zekere ENGELTJE VAN DER VLIES, te *Pijnacker*, door ons alzoo is gezien en waargenomen, zonder dat wij daaromtrent eenige afwijking hebben gemaakt, of daartoe ook door iemand aangezocht te zijn geweest, en veelmin iets daarvan, hetzij uit medelijden, hetzij om eenige giften of gaven, veranderd of gewijzigd hebben, maar alles door ons eenvoudig is opgeteekend, zoo als hiervoor in de beschrijving zelve gevonden wordt; bereid zijnde, een en ander, des gerequireerd, met solemneelen eede te bevestigen.""

Zijnde deze op den 18den December onderteekend

en op den 19den beëedigd. Daaronder is door den Vrederegter geschreven:

„„Op heden Dingsdag den 19den December des jaars 1826, zijn voor mij Vrederegter, Kanton *Delft*, de voorschr. A. VAN DER BEEK, wed. AALBRECHTS, NEELTJE BOKHOVEN en MARIA SCHULTES, ten raadhuize van *Delft* voornoemd gecompareerd, en hebben alle dezelve [!], onder solemneelen eede, in mijne handen afgelegd, verklaard, al het genoteerde hierover van den 11den November tot den 9den December, elk zoo veel haar aangaat, de waarheid te zijn en daarmede opregtelijk over een te komen.

(*was get.*) A. VAN SCHUYLENBURGH.""

Sedert het voren vermeld onderzoek zijn omtrent 27 jaren verloopen, en ruim 35 jaren, dat ENGELTJE VAN DER VLIES geen spijs, en ruim 31 jaren dat zij geen drank heeft genuttigd, maar nog is het der kunst niet gelukt te verklaren, waardoor zij hare levenskrachten, in dien wonderbaarlijken toestand, heeft kunnen schragen.

Bij het gemis van een der grootste (?!) genoegens van het leven, ziek en arm, is zij veelal opgeruimd en vrolijk en geniet gemoedelijk en gelaten in haar lot, de krachtige ondersteuning, die de Christelijke godsdienst aan hare ware belijders zoo ruimschoots verschaft."]

———

Nederlanders in Wallis (*Nav.* I.; bl. 190; *Bijbl.*bl. cxl). Over dit belangrijke vraagpunt geeft SELEUCUS in de NOTES AND QUERIES (Vol. IV, p. 370) het volgende:

GIRALDUS *Cambrensis* meldt ons dat: »De bewoners van *Haverfordwest* hun' oorsprong uit *Vlaanderen* afleiden en door HENDRIK I naar die streken zijn heëngezonden om er zich te vestigen; een volk moedig en stevig en altoos den Walschen vijandig; een volk, zeg ik, wel te huis in handel en wolleweverij; een volk, begeerig naar winstbejag ter zee en te land, trots moeite en gevaar; een gehard ras, evenzeer geschikt voor den ploeg als voor het zwaard; een volk, onverschrokken en gelukkig", enz. —

»A. D. 1107", schrijft HOLINSHED," toen een aanzienlijk gedeelte van *Vlaanderen* door eene overstrooming of doorbraak van de zee verdronken was, kwam een groot getal Vlamingen naar *Engeland* over, den Koning smeekende dat hun eene of andere ledige streek lands ter bewoning mogt worden toegewezen. Eerst werden zij bescheiden naar het gewest aan de oostzijde van de *Tweed* gelegen, maar binnen vier jaren daarna overgebragt naar eenen hoek bij den zeekant in *Wallis*, *Pembrokeshire* geheeten, ten einde zij daar tot verdediging mogten strekken tegen de onrustige Walschen. Men zou, op het gezag van sommige schrijvers, het regt hebben om te veronderstellen, dat deze menigte van Vlamingen niet alleen uit de zoodanigen bestond, die omstreeks dien tijd waren overgekomen omdat [zoo als gij gehoord hebt] hun land door de zee was overstroomd geworden, maar ook uit anderen, die er *veel vroeger*, ja in de dagen van WILLEM den *Veroveraar* en door de vriendschap van de Koningin, hun landgenoote, waren ingelijfd, sints welken tijd hun getal zoo toenam, dat het Koninkrijk van *Engeland* er grooten overlast van had; waarop Koning HENDRIK er op uitdacht hen in *Pembrokeshire* te plaatsen, zoowel om hen buiten *Engeland* te houden als om, met hun' bijstand, de stoute en overmoedige Walschen te temmen; welke zaak zij in die streken zeer wel ten uitvoer bragten; want, nadat zij daar zich hadden nedergezet, weêrstonden zij hunne vijanden met dapperheid en deden hun, soms met verlies en soms met winst, een zeer scherpen krijg aan". —

Bij WILLIAM OF MALMSBURY lezen wij: »Wallenses Rex HENRICUS, semper in rebellionem crebris expeditionibus in deditionem premebat; consilioque salubri nixus, ut eorum tumorem extenuaret, Flandrenses omnes *Angliae* accolas eò traduxit. Plures enim, qui tempore patris pro matris paternà cognatione confluxerant, occultabat *Angliâ*, adeo ut ipsi regno pro multitudine onerosi viderentur. Quapropter omnes cum substantiis et necessitudinibus apud *Rôs* provinciam *Walliarum*, velut in sentinam congessit, ut et regnum defaecaret, et hostium brutam temeritatem retunderet".

In POWELL's *Welsh Chronicle* staat geboekt dat, »ten jare 1108 de woede van de zee een groot deel van het lage land van *Vlaanderen* op zulk eene wijze heeft overstroomd en verdronken, dat de inboorlingen gedreven zijn geworden om zich andere plaatsen ter woon op te zoeken;" dat zij »tot Koning HENDRIK zijn gekomen en van hem eene onbevolkte plek verlangd hebben om in te verblijven;" dat deze, »uiterst mild zijnde met hetgeen zijn eigendom niet was, hun het land gaf van *Rôs*, in *Dyvet* of *West-Wallis*, waar nu *Pembroke*, *Tenby* en *Haverfordwest* gebouwd zijn; en daar blijven zij tot op dezen dag, zoo als men wel kan bespeuren uit hunne spraak en bestaan, zeer verschillende van de overigen in dat land".

Eene dergelijke volkplanting is in het gedeelte van *Glamorgan*, dat *Gower* heet, gevestigd; en de Vlaamsche bevolking, van *Rôs* en *Gower* beiden, behoudt nog vele bijzondere gewoonten en woorden, terwijl zij zich angstvallig van de Walschen afgescheiden houdt, elk ras op het andere neêrziet en de verbinding van het eene met het andere door huwelijk als eene verlaging beschouwt. Een vriend heeft mij verhaald, dat zich ook in *Norfolk* en *Cambridgeshire* Vlaamsche kolonieën bevinden. Zooveel is zeker, dat, in het laatstgenoemde Graafschap, men de velden soms tusschen verschillende eigenaren verdeelt op de wijze, die als »*landshares*" bekend staat, een gebruik, dat zeer vaak in *Gower* en, zoo ik meen, ook in *Rôs* gehuldigd wordt. Heb ik regt om dit als eene Vlaamsche eigenaardigheid te beschouwen?

»Tot dus verre SELEUCUS. B. B. voegt er nog het volgende bij:

»Alle de oude archieven van *Pembroke* zijn of in de Noormansche of in de Vlaamsche taal. In die stad vindt men welligt geen zes menschen, die Walsch spreken. De namen van sommigen mijner stadgenooten zijn Fransch en Vlaamsch, en het verdient opmerking, dat hun uiterlijk met den type van hun voorouderlijk land overeenstemt. Onze koster, FREYNE geheeten, is geheel en al een kleine Franschman en onze *streetkeeper*, RUSHAUT, heeft al de vierkante domheid en vadzige trekken van de Nederlanden". [Dank u, Mijnheer B. B.!]

Het feit der vestiging eener Vlaamsche kolonie in het lagere deel van *Pembrokeshire*, dat *Rhos* en *Castle Martin* heet, werd besproken op eene samenkomst van de *Cambrian Archaeological Association* te *Tenby*, in Aug. 1851. Men vindt eene volledige mededeeling van het aldaar verhandelde in het Octobernummer van de *Cambrian Archaeological Association*, uitgegeven door PICKERING te *Londen*. — Zie NOTES AND QUERIES, Vol. IV, p. 453.

De Eenhoorn (*Bijbl.* bl. iii, xc, cxxiii, cliv). In de *Literary Gazette* voor het jaar 1822 (N°. 264, p. 87) lezen wij het volgende:

»De Heer CAMPBELL heeft uit *Mashow*, in *Zuid-Afrika*, den kop van een dier medegebragt, dat, zoo als velen gelooven en pogen te bewijzen, de Eenhoorn is van de Heilige Schrift.

Dit overblijfsel is te zien in het Museum van het Zendelinggenootschap te *Londen* en wij zullen er eene afbeelding naar laten vervaardigen".

N°. 265, p. 103, van hetzelfde Tijdschrift zet de behandeling van dit onderwerp aldus voort:

»Toen het dier, waarvan het voornaamste deel hiernevens wordt afgemaald, geschoten was, noemde men het een rhinoceros, maar, zoodra men met den kop voor den dag kwam, werd het beest gevonden te verschillen van alle de andere, welke men had gedood. De Afrikaansche rhinoceros, zoo vervolgt CAMPBELL, heeft een gebogen hoorn, die naar een hanespoor gelijkt en welke, zich nagenoeg negen of tien (engelsche) duimen van den neus af verheffende, naar achteren is gebogen; onmiddelijk daarachter bevindt zich een korte, dikke hoorn. De bedoelde kop evenwel draagt een regten hoorn, drie voet van het voorhoofd en omstreeks tien duimen boven het puntje van den neus uitstekende. De helling van dezen grooten hoorn zweemt veel naar die van den fantastischen Eenhoorn bij het Britsche wapen. Vlak achter den hoorn van het geschotene dier, is een kleine, dikke, hoornachtige en kegelvormige zelfstandigheid, acht duimen lang, die naauwelijks op het beest kan worden bespeurd, wanneer men er een honderd ellen van verwijderd is, en welke daar geplaatst schijnt te zijn om datgene, wat de langere hoorn doorboord heeft, als een weêrhaak vast te houden; zoodat deze soort van rhinoceros, wanneer zij loopt, er inderdaad als een eenhoorn moet uitzien. De kop had den omvang van een vat, dat negen *gallons* inhoudt, bedroeg van den muil tot aan het oor drie voet in lengte en, daar hij veel grooter was dan die van het dier met den gekromden hoorn, dat elf voeten was, moet het beest zelf nog grooter en verschrikkelijker zijn geweest. Naar zijn gewigt en de plaatsing van den hoorn te oordeelen is het in staat alle bekende woudbewoners te overheeren. Bijna geen der inboorlingen sloeg in het minste acht op den kop, maar zij behandelden hem als iets, dat zij meer gezien hadden. Zij plegen van éénen hoorn, wijl men daarin volstrekt geen holte vindt, vier stelen voor hunne strijdaksen te vervaardigen. Onze manschappen wondden nog een ander van deze gedierten, dat, naar zij beweerden, veel grooter was. Vleeschvretende is het niet, maar het leeft van gras en struiken.

De Heer CAMPBELL was zeer begeerig om de afmetingen van het dier zoo naauwkeurig mogelijk bepaald te zien en ondervroeg met die bedoeling zijne Hottentotten, die het beschreven als veel grooter dan de rhinoceros en in omvang aan drie ossen of vier paarden gelijk.

De schedel en hoorn verwekten groote nieuwsgierigheid aan de *Kaapstad*, terwijl de meeste wetenschappelijke personen daar van gedachte waren, dat zij alles vereenigden wat het kenmerk van den Eenhoorn is. Een dier

als een paard, gelijk de vermeende Eenhoorn wordt verondersteld te wezen, beantwoordt niet aan de beschrijving, die er van het eenhoornige beest in de Heilige Schrift wordt gegeven, waarin het wordt afgemaald als een zeer groot, wild en ontembaar schepsel; maar het dier in kwestie komt er in alle opzigten mede overeen.

De Hebreeuwsche naam is *Reëm*, dat *magt* of *sterkte* beteekent, en de vertalers van het *Oude Testament* in het Grieksch bragten het over met *Monoceros*, terwijl de overzetting in het Latijn (van de *Vulgata*) *Unicornis* luidt. In onderscheidene landen wordt het dier op dezelfde wijze uitgedrukt, als: in het Geesch door *Arwe Harich* en, in het Amharisch, met *Auraris*, hetgeen in beide gevallen *het groote wilde beest met den hoorn* beduidt. De Nubiërs heeten het *Girnamgirn* of *hoorn boven hoorn*, wat volkomen toepasselijk is op den schedel in het Museum van het Zendelinggenootschap, die een' kleinen kegelvormigen hoorn achter den langeren voet. Het is naar aanleiding van dezen laatsten, gelooven wij, dat het dier Eenhoorn is genoemd geworden, daar het de voornaamste en verreweg de meest uitstekende hoorn is, terwijl de andere, gelijk we straks opmerkten, naauwelijks op korten afstand te bespeuren is.

Éénlettergrepige verzen (*Nav.* I.; bl. 191, 274, 301, 332, 333; II.; bl. 13; *Bijbl.* bl. cxxii). H. K. POOT zond aan den Heer JAN MESSCHAERT met den tweeden druk van 't eerste deel zijner gedichten het navolgende versje:

Zoo 't *slecht*	Maer of
En recht	Wuft stof
Ons niet	Van kunst
Verriedt,	De gunst
Gelijk	Voldoet
Geen blijk	En voedt,
Dat melt;	Blijkt schaers.
Wort spijs	Hoe 't zij,
Met prijs,	Zoek gij
En drank	O Boek
Met dank	Een hoek
Betaelt,	Bij MESSCHAERT'S lessenaers.
Daer 't faelt	
Aen Gelt.	

H. W. K.

Bijzondere geheugeniskracht (*Nav.* I.; bl. 350; II.; bl. 262, 324; *Bijbl.* bl. vii, xxxvi, xciii). Ter voorlaatst aangehaalde bladzijde hebben wij het groote geheugen opgeteekend van HUGO DE GROOT; nu meenen wij onzen lezers geene ondienst te doen met op te geven van eene dergelijke bekwaamheid in de rekenkunde.

De beroemde Engelsche wiskunstenaar JOHAN WALLIS had een zoo verbazend sterk geheugen, dat hij, in den donker, uit een getal van 53 cyferletteren den vierkanten wortel konde trekken. Maar hetgeen nog veel meer onze verwondering verdient, is, dat er omtrent het jaar 1751, in *Engeland* zekere JEDEDIAH BUXTON, een gemeen handwerksman, leefde, welke zijn eigen naam niet eens konde schrijven; doch die, bij toeval, zoo als men het noemt, de tafel van vermenigvuldiging, of het zoogenaamde *één maal één*, had geleerd. Daardoor was hij in staat, om, zelfs gedurende zijnen arbeid, zeer zware rekeningen uit het hoofd, met spoed en zonder fouten, te voleinden. Onder anderen werd aan hem de vraag opgegeven: hoeveel vierkante roeden heeft een land, dat 423 roeden lang, en 383 roeden breed is? In twee minuten gaf hij het ware facit, 162009 roeden, aan. Een andermaal moest hij den inhoud van een ligchaam berekenen, welks ééne zijde 23145789, de andere 5642732, de derde 54965 ellen mat, en waarvan de kubiek-el 13824 kubieke duimen bedroeg. Onder zijnen gewonen arbeid vermenigvuldigde hij deze 4 getallen met malkander, en was in den tijd van vijf uren zoo ver, dat hij het ware facit, voor- en rugwaarts, aan kon geven. Maar het verbazendste, hetwelk misschien ooit door eenig menschelijk geheugen is geschied, was, dat diezelfde man, gedurende zijn handwerk, het volgende hem opgegevene getal in zich zelven vermenigvuldigde 725,658,238,096,074,907,868,531,656,993,638,851,106. Hiermede bragt hij derde half maanden door, en zeide toen de uitkomst volkomen, zonder de minste fout.

L. OLING, *Rekenkundige Voorstellen*, 1ste Stuk, bl. 75. J. SCHREUDER.

Redding van Axel door Jan Pikkevé (*Nav.* I.; bl. 378). Naar het schijnt is dit vraagteeken aan de aandacht der HH. Navorschers ontsnapt. Mag ik 't hun dus op nieuw herinneren? Mij dunkt, dat de zaak wel eenig onderzoek waardig is. B.

Filips Willem en Maria van Nassau (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 275). Is de Heer E. v. E. mijnen dank waardig voor zijne mededeeling, dat Prinses MARIA den 7den Februarij 1556 te *Breda* geboren is, — nog meer zal die stijgen, wanneer ZEd. zijne belofte volbrengt, en mij de bron opgeeft, waaruit zijne aanteekening ontleend is. B.

Het Uniform (Vgl. *Nav.* II.; bl. 3, 334; III.; bl. 130, 258; *Bijbl.* bl. xxiv, xciv, cxli); *Kaplaarzen.* In vroegere tijden was de snid van de rokken in den vorm, dien wij thans *frak* heeten, en waren zij geheel gevoerd — meestal met eene stof verschillend in kleur van den buitenkant. Wanneer nu iemand in zulk eenen rok zich tot hard werk en bijzonder ten strijde moest begeven, dan sloeg hij zijne mouwen om, en vouwde zijn' kraag naar achteren, welke, dus op de kleur van het laken

afstekende, aan hetgeen wij thans de *opslagen* van militaire uniformen noemen, den oorsprong verleenden. De Franschen, die afleiding gedachtig, bestempelen ze nog met den naam van *revers*. Zoo plagt men ook bij zulke gelegenheden de breede panden van den frak op te schorten om de beenen vrij te hebben; vandaar de zwaluwstaarten, welke men soms nog in de uniformen opmerkt. Evenzoo had men de gewoonte om de hooge laarzen, waardoor de knieën bedekt werden, bij het loopen van boven om te slaan en, wijl de binnenzij van ligter kleur was, kreeg men op die wijze het model voor de *laarzen met kappen* (*top-boots*). — C. in de NOTES AND QUERIES, Vol. III, p. 292.

Nestels der Kavallerie (*Nav.* II.; bl. 3, 334; *Bijbl.* bl. xxiv, xciv, cxli). Op het voetspoor van de Heeren KRAMM en L. D. R. breng ik bij, dat in den triumf van MAXIMILIAAN, door ALBRECHT DURER in de Raadzaal van het Stadhuis te *Neuremburg* geschilderd en vervolgens door hem en onder zijn toezigt in 92 houtsneêplaten wedergegeven, de volkeren, waarmede MAXIMILIAAN in oorlog is geweest, ongetwijfeld ten teeken van dienstbaarheid en onderwerping, ketenen om den hals dragen. Dit is het geval, niet alleen met den vlagvoerder van *Andeschum*, maar ook ongelukkig, en dit maakt eene schreef door de rekening, met de bevallig voorgestelde MARIA VAN BOURGONDIË; zonder bedoeling is dit evenwel niet, dewijl zij bovendien van een keurig halssieraad voorzien is. Hoewel in tegenspraak met den ridderlijken aard dier tijden, is het, alsof de schilder, op Oostersche wijze, de minderheid der vrouw tegenover haren »*heer en meester*" heeft willen aanduiden.

In den brief van CORNELIS VAN GREBBER van 1198 aan WOUTER *den Kwade*, Heer van *Egmond*, over de afkomst van diens geslacht, leest men dat »als SUINO (Koning van *Denemarken*) heel *Vrieslandt* onder syn subiectie ghebracht hadde dat alle die vriesen *moesten kettenen draghen tot ghehoechenisse van haerder slavernie* doe heeft hy syn swaeger BEROALDUM ghemaeckt den eerste Coninck van *Vrieslandt*, enz." Zie W. J. HOFDIJK, *De Jonker van Brederode*, in de *Aanteekeningen*.

C. W. BRUINVIS.

De reus Gnak en zijne drie zonen (*Nav.* II.; bl. 24; III.; bl. 7); *Kirjath-Arba*. Volgends CONSTANTER (t. l. a. pl.) is de letterlijke vertaling van *Kirjath-Arba stad van vier*. Eene andere o. i. juiste verklaring geeft Dr. JULIUS FÜRST in zijn *hebr. u. chald. Handwörterbuch*, S. 133 u. 134. Deze geleerde houdt namelijk het woord *Arba* voor verkort uit *Arbáal*, d. i. *de reus* BÄÄL (ar + bääl), zijnde de naam van den stamvader der reuzen in de fenicische en babylonische mythe. (Vgl. nogthands hiertegen EWALD, *Gesch. d. V. Israel* I². S. 309, Note 1.) en zie 't *Bijb. Woordenb. v. 't Chr. Gezin* op 't woord *Arba*). De beteekenis van *Kirjath-Arba* zal diensvolgends zijn *stad van* ARBA=ARBÄÄL. Vgl. *Josua* XIV: 15.

De interpretatie der hier besproken benaming, insgelijks door CONSTANTER t. a. pl., door de aanhaling van eenige dichtregels uit LOD. V. VELTHEMS *Spieg. Histor.*, medegedeeld, komt reeds voor in den zoogenoemden babylonischen *Talmoed*, traktaat *Eroebien*, f°. 53*a*. Ook volgends HIERONYMUS (*Onomasticon* onder *Arboch*) bevat *Hebron* — latere naam van *Kirjath-Arba* — de grafsteden van ADAM en de drie patriarchen. Zie WINER, *Bibl. Realwb.*, 3 Aufl., I.; S. 474, Note 2.

CHALOEDA.

Maansinvloeden (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 20—22; *Bijbl.* bl. xli, lxxiii, cix, clv). Het uitwerksel van het maanlicht in warme luchtstreken op het gelaat van hen, die er gedurende hunnen slaap aan blootgesteld zijn, is inderdaad zeer hevig, daar 't hun een voorkomen geeft, niet ongelijk aan dat van een opgezwollen en verrottend lijk. Reeds de Psalmist heeft er van gewaagd (*Ps.* CXXI: vs. 6), waar hij zegt: »De zon zal U des daags niet steken, noch de maan des nachts", en allen, die in de Oost-Indiën hebben geleefd, zijn met het verschijnsel wel bekend.

Deze getuigenis van THEOPHYLACTUS in de NOTES AND QUERIES, Vol. IV, p. 332, wordt bevestigd door M. E. C. T. en T. C., *t. a. p.*, p. 355:

»Dat het maanlicht invloed heeft op dierlijke stoffen is voor den bewoner van heetere klimaten niets nieuws. Ik herinner mij, dat, toen ik mij in *Bermuda* bevond, zoo het gewoonlijk des nachts uitgehangen vleesch aan de stralen der maan was blootgesteld, het dadelijk tot verrotting overging. Meermalen hebben mij de inboorlingen gewaarschuwd, dat ik niet in den maneschijn zou gaan slapen, wijl dit de meest gevaarlijke en heftige koortsen veroorzaakte. Een ander wonderlijk vermogen van het maanlicht is dat van eene tijdelijke blindheid te ontwikkelen, die haren oorsprong neemt in het geschitter van de zon op heldere voorwerpen. Ik heb dikwijl struikelende en voor steke-blind loopende menschen gezien, als de maan zoo helder scheen, dat ik er bij kon lezen; het waren voornamelijk soldaten, die over dag bezig waren geweest met aan het fort en den witten steen te werken. Toen ik den officier van gezondheid bij het regiment hoorde opgeven, dat twee derden van de manschappen met nachtblindheid geplaagd waren, hetgeen de weinigen, die bij maanlicht zien konden, tweemaal zoo vaak op schildwacht deed staan, deelde ik hem het volgende plan mede, hetgeen ver-

meld wordt in eene geschiedenis, welke ik vele jaren geleden in BLACKWOOD'S *Magazine* gelezen heb:

»»Een roofschip in die keerkringsgewesten was meermalen op het punt van te worden genomen, omdat alle de schepelingen, die het inhad, maanblind waren bij nacht; waarop de kapitein aan zijn geheele equipage bevel gaf om gedurende het daglicht één oog met een doek te bedekken, en op deze manier waren zij met dat oog in staat het schip in het duister te bestieren.""

Mijn vriend nam de proef en bevond dat het blinddoeken der oogen des nachts, door ze volkomene rust te verschaffen, in tijds het gezigt bij maanlicht wedergaf.

T. C. schrijft:

»Dat maneschijn de verrotting bespoedigt is meer dan een ongegrond volksvooroordeel. Ik heb het herhaalde malen door oplettende en bedaarde zeeofficieren als een feit hooren verzekeren, dat door de ondervinding in de tropische luchtstreken wordt bevestigd. Altoos getuigden zij, dat men, wanneer de maan niet schijnt, gewoon is het vleesch om der frischheid wil boven den achtersteven op te hangen; maar dat, wanneer dit geschiedt bij maanlicht, het vleesch oneetbaar wordt".

De Sommeltjeskuil op Wieringen (*Nav.* II.; bl. 56; III.; bl. 51; *Bijbl.* bl. lxxv). De zoogenaamde *Spaansche pijpjes*, vermeld in Dl. I, bl. 27 en 262, die ook op het eiland *Wieringen* menigvuldig gevonden worden, dragen aldaar den naam van *Sommeltjes-*, of in de volkstaal *Sammeltjes-pijpen.* C. W. BRUINVIS.

Nic. Petri (*Nav.* II.; bl. 151; *Bijbl.* bl. cxxxi). Naardien de Heer M. zoo gelukkig is van den eenigen hier bedoelden persoon te hebben geraden, moet dan ook thans van NICOLAAS PETRI en van zijn werk het noodige worden gezegd; want niet eerst in 1595, maar reeds in 1567 heeft PETRI zijn werk uitgegeven, en *daarna*, in 1583, het op nieuw *deursien*, *verbetert* en *verciert* te *Amsterdam* in het licht doen komen, blijkens de opdragt daarvoor, in een bij mij voorhanden exemplaar van *dat* jaar.

Vóór dit werk vindt men insgelijks zijn *portret* en *spreuk* met het jaartal 1583 en links H. GOLTZIUS *fec.*, en het is gedrukt te *Amsterdam*, bij CORNELIS CLAESZ., op *'t Water*, in 8°.

Men zie over dezen PETRI: VAL. ANDREAS, FOPPENS, PAQUOT en ook REVIUS, *Davent. Illust.*, p. 497. V. D. N.

Nic. Petri. Het hier aangehaalde boek is in mijn bezit, en getiteld: *Practicque om te leeren rekenen, cijpheren ende boeckhouwen, met die reghel Coss ende geometrie, seerprofijtelijcken voor allen Coopluyden. Van nieus gecorrigeert ende vermeerdert, deur* NICOLAUM PETRI *Daventriensem. L'homme propose, Et Dieu dispose*, A°. 1596. Uit de opdragt van dit werk aan *Burghemeesteren*, *Schepenen ende Raden der Coopstadt Amstelredamme*, door hem onderteekend, A°. 1583, blijkt, dat hij toen reeds verscheidene jaren in gemelde stad had gewoond. J. VAN DER BAAN.

Doopsgezinde Gezangen (*Nav.* II.; bl. 152; III.; bl. 151; *Bijbl.* bl. cxxxii). Tot aanvulling kan ik mededeelen, dat in den *Grooten Bundel*, behalve Gez. 121 (*De Nuttigheid van 't Gebed*), ook de volgende, nl. Gez. 123 (*De Nuttigheid van het godsdienstig zingen*); Gez. 85 (*God onveranderlijk*); Gez. 91 (*God is barmhartig*), en vooral, als een sieraad van den *Bundel*, Gez. 164 (*De heerlijkheid en gelukzaligheid van het toekomend leven*) van Jufvrouw JOHANNA ELIZABETH VAN DE VELDE, geboren HELMCKE, afkomstig en door haar vervaardigd zijn. J. VAN DER BAAN.

Frederik Houtman (*Nav.* II.; bl. 153; *Bijbl.* bl. lxxxiii, cxxxii). Op de vraag: Wanneer is FREDERIK HOUTMAN in het vaderland teruggekeerd? kan ik berigten, dat in eene bij mij in handschrift berustende *Memorie* van de »*Conqueste van het Eilant Banda en wat manieren het seluige is verouert, anno* 1621" onder de leden der *ouericheyt*, die aan deze expeditie deel namen, wordt genoemd: »FREDERICK HOUTMAN, Raet van Indien".

LARORANTER.

Frederik Houtman. Nog iets over FREDERIK HOUTMAN is door Dr. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS geplaatst in de *Vaderl. Letteroefeningen*, 1841, Mengelwerk, bl. 529.

H. M. C. v. O.

Michiel van Middelhoven (*Nav.* II.; bl. 154; III.; bl. 155—157; *Bijbl.* bl. cxxxii). Op de vraag van F. M. (*Bijbl.* bl. cxxxii): »Hoe dit te rijmen?" — moet ik antwoorden, dat het portret van MICHIEL MIDDELHOVEN dezen, in 1624, *aet.* 62, onmogelijk kan voorstellen als Predikant te *Zaamslag*. De Predikant van *Zaamslag* toch, welke den naam voerde van MICHIEL VAN MIDDELHOVEN, en die een zoon was van DANIËL, stond bij die gemeente van 31 Oct. 1677 tot aan zijn overlijden op den 1sten Julij 1706, in den ouderdom van 61 jaren. Daarenboven kan er in 1624 geen Pred. van *Zaamslag* bestaan hebben, alzoo die gemeente eerst den 31sten Julij 1651 tot stand gekomen is.

Maar genoemde Leeraar — en ziedaar eene vraag, die ik wensch voor te stellen — werd aldaar den 19den Sept. 1677 van *Wouw* beroepen. De Hervormde gemeente, welke voormaals te *Wouw* bestond, behoorde toen onder de *Classis van Tholen en Bergen-op-Zoom.* Zeker zijn die Classicale archieven nog wel ergens voorhanden; — daaruit nu eenige bijzonderheden

te vernemen, opzigtens *de komst, het verblijf en vertrek* van Ds. VAN MIDDELHOVEN te *Wouw*, zou zeer aangenaam zijn aan B.

Verduitscher van »Don Quixote" (*Nav.* II.; bl. 155; III.; bl. 157; *Bijbl.* bl. cxvii). Reeds ten jare 1830 heeft wijlen de Heer A. VAN HALMAEL JR., in het *Mengelwerk* van N°.56 der *Leeuwarder Courant*, *Iets* medegedeeld *over den Nederduitschen vertaler van »Don Quichot"* (L. VAN BOS). Vgl. *de Vrije Fries*, Dl. VI, St. III, bl. 298. V. D. N.

Spreekwijzen. Zijn schaapjes op het droog hebben (*Nav.* II.; bl. 183; III.; bl. 198; *Bijbl.* bl. cxliv). In *Amsterdam* hoort men veelal zeggen: »Hij heeft zijn *koetjes* op droog", van iemand die met werken zooveel verdiend heeft, dat hij nu op zijn gemak kan leven. Er zijn voorzeker meer plaatsen in ons land waar bij het gebruik van dit spreekwoord aan de *koeijen* de voorkeur boven de schapen gegeven wordt. H. T.

»Vergt" of »Vergde" (*Nav.* II.; bl.186; III.; bl. 183). Zou dit *Vergt* niet eenvoudig een andere vorm zijn van *werf*, als open plaats of werkplaats achter een huis? Zie: BILDERDIJK, *Geslachtlijst* enz., die het woord van het oude *werchen*, nu *werken*, afleidt. Het is bekend dat het Hoogduitsch ook den vorm *Werft* heeft.

--- Σ.

De Heerlijkheid Bruchem (*Nav.* II.; bl.187; III.; bl. 187; *Bijbl.* bl. cxxxv, cxxxvi). GUILLIAM of WILLEM VAN DER RYT wordt *Heer* van *Broechem* geheeten zoowel in de *Begraefenis van Prins Frederik Hendrik* door POST en NOLPE, als in het werk getiteld: *Bergen op den Zoom beleghert op den* 18 *July* 1622, enz. (*Midd.* 1623), in de *Lyst der Namen van de HH. die het Collegie v. d. Crygsraedt hebben ghemaeckt.* Op die van het *Collegie v. d. Magistraet* evenwel komt hij voor als *Myn Heere den Drossardt* BROUCHUM. Dat hij Heer van *Woest Wesel* geweest is, ziet men in het door C. K. aangehaalde *Tooneel van Brabant*, Boek III, bl. 75, en bij CHATILLON, *Vermaaklykheden van Brabant*, Dl. III, bl. 27, alwaar men echter van *Broechem* geen melding vindt, terwijl op een *portret* van hem, door CRISPYN DE PAS gegraveerd, hij genoemd wordt GUILI: DE RIEDE *Dictus Brocchem Eques: Do: de Woest-Wesel: Legioni. Equitum prefectus*, welk een en ander twijfel bij mij doet ontstaan of hij wel in den gewonen zin, *Heer* van *Broechem* zal geweest zijn. V. D. N.

Laarsvormig drinkglas (*Nav.* II.; bl. 187; III.; bl. 198—203). Zoodanig glas, doch met wijder kap, waardoor het met regt een *»stortebeker"* wordt, en van eene spoor voorzien, is ook voorhanden in het Gemeenelands-huis van de *Hondsbossche* te *Petten*, alsmede een ouderwetsche glazen drinkhoren, zonder opschrift. C. W. BRUINVIS.

Begraafplaats van J. en C. de Witt (*Nav.* II.; bl. 215; III.; bl. 209). De wensch van C. K., *Nav.* III.; bl. 209: »dat het niet aan Navorschers moge ontbreken, om de rustplaats dier broeders op te sporen" is vervuld.

De Heer D. VEEGENS geeft ons in het onlangs verschenen September-nummer van *de Gids*, bl. 272 en volg. een uitgewerkt stuk, getiteld: *»Iets over het graf der* DE WITTEN". Het vangt dus aan: »Eenige jaren geleden schreef ik aan het slot van een stukje over WENDELA BICKER, JOHAN DE WITT's zachtaardige, trouwe gade, die hem den 1sten Julij 1668 ontviel: »»Haar stof rust in de *Nieuwe Kerk* te *'s Gravenhage*. Vier jaren later werden in hetzelfde graf de geschondene lijken van JOHAN en CORNELIS DE WITT voor verdere aanranding van een verwoed graauw beveiligd. Indien niet ergens aangeteekend was, dat dit graf nommer 77 droeg, niemand zou de laatste rustplaats meer weten aan te wijzen van den grootsten Nederlandschen Staatsman van zijnen tijd."" Nadat ZijnEd. aangemerkt heeft, dat deze aangehaalde woorden op voorafgaand onderzoek steunden, vervolgt hij nu met de verschillende berichten na te gaan van de schrijvers uit het tijdperk van DE WITT over de plaats, waar de beide broeders begraven zijn, en vindt hierin zeldzame overeenstemming. Hij wil, dat men de vlugschriften doorbladere, »die in het merkwaardig jaar 1672 onafgebroken het fel geschokt vaderland overstroomden", — men zal omtrent hunne begraafplaats hetzelfde vermeld vinden; en zegt verder, dat deze getuigenissen van gelijktijdige schrijvers op eene merkwaardige wijze, door bewaard geblevene familie papieren bevestigd worden. — Na eenige herinneringen volgt nu een brief van ANTHONIE DE VEER aan JOHANNA DE WITT, oudste zuster der ongelukkige Staatslieden, die de zorg voor het ter aarde bestellen harer broeders aan haar neef, den genoemden ANTHONIE DE VEER, opgedragen had, en welke brief, met de overige berichten in verband gebracht, het pleit ten volle beslist.

De Heer VEEGENS deelt, behalve een lijstje van de begravenen in den grafkelder van DE WITT van 1665—1672, eenige belangrijke aanteekeningen mede uit het boek, waarin de eigenaren der grafkelders in de *Nieuwe Kerk*, en de eigendoms overgangen dier kelders plagten opgeteekend te worden; de grafkelder N°. 77 was door JOHAN DE WITT den 19den November 1665 gekocht en bleef tot 1736 aan zijne familie. »De zerk, die dezen grafkelder bedekt, ligt nabij den predikstoel, draagt geenerlei opschrift hoegenaamd, en is kenbaar

aan het nommer 77, met cyfers uit de XVIIde eeuw in den blaauwen steen gehouwen".

Ten laatste wordt in algemeene trekken de hooge onwaarschijnlijkheid aangetoond van het verhaal, voorkomende in *de Toekomst*, 1850, waarover men verder zie het belangrijke stuk, t. a. p., dat met den brief eindigt, »waar mede DIEDERIK HOEUFT, aan de tweede zuster van den Raadpensionaris gehuwd, de kennismaking van het gebeurde op 20 Aug. 1672, door hem van Mevrouw VAN ZWIJNDRECHT ontvangen, beantwoordde". J. J. WOLFS.

Begraafplaats van J. en C. de Witt. Naar aanleiding van den in DE NAVORSCHER geopperden twijfel, en ter wederlegging van een in een der nommers van *De Toekomst* 1850 (z. mede *Nav.* III.; bl. 209) opgenomen verhaal nopends het graf der gebroeders J. en C. DE WITT, bevat *De Gids* voor September jl. (bl. 272 vv.) een belangrijk, door den heer Mr. D. VEEGENS geschreven stuk, ten betooge eener door hem reeds vroeger ergends medegedeelde en nu aangehaalde bewering, dat het graf N°. 77 in de *Nieuwe Kerk* te *'s Gravenhage* de »laatste rustplaats der DE WITTEN" is. De heer V. deelt menige belangrijke, ons althands onbekende historische bijzonderheid mede, en levert de o. i. afdoende bewijzen, dat, in den nacht van 22 Augustus 1672, het stoflijke overschot der ongelukkige Gebroeders in den hierboven aangeduiden, door JOHAN DE WITT in Nov. 1665 aangekochten grafkelder (z. 't. a. w. bl. 278) ter aarde werd besteld. Maar de heer V. heeft ons *niet* overtuigd, dat zij er hunne »*laatste* rustplaats" gevonden hebben. Ook mij toch komt het met A. & A. (*Bijbl.* bl. cxlvi), op grond van het door hem aangemerkte, niet onwaarschijnlijk voor, dat later hun gebeente uit *'s Gravenhage* overgebracht en in 't familiegraf in de *Groote Kerk* te *Dordrecht* bijgezet is geworden, gelijk de koster dier kerk, volgends de mededeeling van A. & A., bij overlevering weet. 't Best ware 't dus om, ter verkrijging van nadere inlichtingen en ophelderingen, zich aan den gegeven raad van A. & A. te houden, van wiens hier aangewezen bijdrage — deze opmerking is schier overbodig — de heer VEEGENS bij 't schrijven van zijn stuk natuurlijk geen notitie heeft kunnen nemen. CHALOEDA.

[Ook THEODORIK vestigt ons oog op het stuk van den Heer D. VEEGENS in het Septembernummer van *de Gids.*]

»Poot aan Poot, Louw is dood" (Vgl. *Nav.* I.; bl. 222; II.; bl. 41). *Het eene woord haalt het andere* is eene spreekwijze naar welker beteekening ik *niet* vraag, omdat ik zeer wel begrijp wat er mede gemeend wordt. Ten bewijze hiervan, het volgende:

In het antwoord geplaatst in DE NAVORSCHER, N°. VIII, derde Jaargang, bl. 248, op mijne vraag omtrent het niet voêren van de kat door eene Bruid (II.; bl. 247) is tweemaal sprake van een rijmpje door katten of heksen gezongen. Het eene (bl. 249) luidt:

Poot aan Poot,
De duivel is dood.

Het andere, te vinden op bl. 250:

LOU is dood,
Morgen in het kistje.

Niets meer. Nu heugt mij in mijne kindsche jaren, door andere kinderen met mij, terwijl wij elkander de hand gaven en dansten (schoon wij geene heksen waren) te hebben hooren zingen:

Poot aan Poot,
LOUW is dood,
Leg hem in een kistje,
Zet hem dan een trekmuts op,
't Lijkt wel een *Mennistje.*

Dit schijnt wel eene uitbreiding van het boven aangehaalde te wezen, maar hoe komt het *Mennistje* er bij te pas? Wie beantwoordt mij deze vraag, die door de vroegere met het antwoord *gehaald* of voortgebragt is?

RIKA.

Lot is dood. Zóó zingen de meisjes te *Gorinchem*, als zij eene van hare speelmakkertjes opnemen en in eene schort leggen, welke zij dan ieder aan een punt houdende, op en neder wippen, met de woorden:

„LOT is dood!
LOT is dood!
Leg haar in het kistje".

C. G. B.

Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk. Hooikes ketsen (*Nav.* II.; bl. 247; III.; bl. 247). Deze spreekwijze poogde men (III.; bl. 247) te verklaren; doch men was met het woord *hooikes* verlegen. Op de vraag van den Heer VAN DALE: Maar wat zijn hooikes? kan ik antwoorden, dat dit woord te *Enkhuizen* algemeen bekend is en, vooral in der kinderen mond, gebruikt wordt. Een *hooike* beteekent aldaar in de volkstaal een *sleedje*, waarmede de knapen zich op sneeuw of ijs vermaken: echter wel te onderscheiden van eene *toog*, die grooter is en waar men in zitten kan, terwijl een *hooike* slechts plaats heeft voor één, die er op zit. Als men hierbij de reeds verklaarde beteekenis van *ketsen* voegt, dan verkrijgt men een' behoorlijken zin, welke voor het heimelijk uit de school blijven niet onaannemelijk is, ten minste dáár waar men veel van sneeuw- en ijsvermaak houdt. Die spreekwijze wordt echter te *Enkhuizen* daarvoor niet gebezigd; men zegt aldaar: *een schotje maken.* De eerste keer dat ik, tijdens mijn' werkkring in die stad, het woord *hooike* hoorde was, toen een knaap zich bij mij verontschuldigde door te zeggen, *dat hij geen schotje gemaakt had, want dat hij van zijn' vader*

achter het hooike mogt loopen. — Er zijn zeker wel meer plaatsen, daar dit woord in dien zin gebruikt wordt. B. V. S.

Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk. Hooikes ketsen. Ketsen is het eene harde ligchaam tegen het andere slaan; en verwant aan kaatsen, in: die kaatst moet den bal verwachten; — zoo is het woord ook gebruikelijk bij vuurslaan en, wanneer het kruid op de pan niet aan- en een schot niet afgaat; — ook ketst een paard dikwerf vuur uit de keisteenen.

Het Amsterdamsche *kitsketsen* of *kiskassen* met steentjes op het water, wordt te *Gorinchem* uitgeduid met *slifferen*, welligt van *schilfer*, omdat dit met *lei*stukjes het beste gaat.

C. G. B.

Göthe's »Braut von Korinth" (*Nav.* II.; bl. 248; III.; bl. 262; *Bijbl.* bl. cxliv). De Heer J. M. veroorlove mij hem te herinneren dat PHLEGON in zijn eerste verhaal niet met één woord van Christenen spreekt; dat hij dit evenmin in een der volgende doet, en denkelijk wel niet veel om Christenen zal hebben gedacht, indien hij er al ooit van heeft hooren spreken. Weinig waarschijnlijk komt het mij dus voor, dat juist in dat verloren stukje over Christenen gehandeld werd, en ik zou het vergaan van dat begin eer wijten aan de omstandigheid, dat de buitenste bladen van een boek het lichtst verscheurd raken, dan aan eenigen bijzonderen ijver van de monniken.

Daar ik op 't oogenblik buiten de gelegenheid ben om eenigen ouden auteur na te slaan, en dus ook, even als in der tijd BACCHUS en zijn satelliet, mij vergenoegen moet met de »*Empusa*" in het verschiet zeer onduidelijk te zien, eindig ik in de hoop dat J. M. mij mijne aanmerkingen niet euvel zal duiden, en, waar ze verkeerd zijn, ze zal verbeteren.

Herhaling van het woord »Ik" bij de Zeeuwen (*Nav.* II.; bl.248; III.; bl.263). De ter eerstgemelde plaats gedane vraag weet ik niet beter te beantwoorden dan dit door P. E. VAN DER ZEE gedaan is. Dat evenwel de Noord-Brabanders het woord *zullen op eene opmerkelijke wijze herhalen is echter geheel bezijden de waarheid*, en ik wilde wel dat B. T. U. mij eene plaats wist aan te wijzen in *Noord-Braband*, waar dit geschiedt. Immers gedurende mijn elfjarig verblijf in dat gewest heb ik het nimmer van inboorlingen gehoord. In *Zuid-Braband* en *Antwerpen* is dit echter wel het geval, maar zooveel ik mij herinneren kan (in het eerste gewest heb ik zeven en in het laatste vijf jaren gewoond) gebruiken zij dit alleen om op hetgeen zij zeggen als het ware meer de oplettendheid te vestigen, zooals sommigen onder ons wel de gewoonte hebben van aan het einde der zin te zeggen: *verstaje! hoorje! begrijpje!* of dergelijken. Ik weet dus niet dat ik het immer achter eene vraag heb hooren gebruiken. A. J. VAN DER AA.

't Oranjetumult op Kattenburg (*Nav.* II.; bl. 248; III.; bl.263). Van deze actie zijn mij *vier* afbeeldingen bekend; *twee* daarvan, aanmerkelijk in grootte verschillende, stellen op gelijke wijze het oogenblik voor dat een matroos de wip der brug losslaat. De grootste is zonder naam van graveur of uitgever en slechts van het onderschrift *Overmeestering der Kattenburger-brug te Amsterdam*, voorzien; de kleinere is van BULTHUIS en BENDORP, en mede *Overmeestering* enz. getiteld. Een zeer klein prentje uit een Almanak, met een tweeregelig versje vertoont het nederdalen der brug, en de vierde plaat is eene *Afbeelding der Overwinning* enz., mede zonder namen, waarbij de Patriotten over de brug trekken en op den voorgrond het lijk van den gesneuvelden kanonnier HENDRIK HILMERS ligt, wiens begrafenisbriefje dus luidt:

In Amsterdam, 1787.
WERD BEKEND GEMAAKT DAT
HENDRIK HILMERS,
CANONNIER, DEEZER STAD.
In de ACTIE van den 30ste Mey, tegen de Oproerige van *Cattenburg*, door een Musket-Kogel, Gesneuveld. — Zal werden Begraaven met Militaire HONNEURS.
Op Zondag, *den* 3 *Junij*, 1787.
Waartoe VE. Verzogt Word in Gewoone Uniform, op het Rhoeters-Eiland, Het 3de Huis van 't Keerweer, Om tegen Uuren de Lijkstaatie te volgen na het St. Anthonies Kerkhof.
D. BRAND.

Dus Eert men AMSTELS Canonnier,
Wiens naam, nu Eeuwig Leeft, —
Dus Eert men ieder BATAVIER,
Die voor de VRIJHEID sneeft.

De *Lijkstatie van* JOHANNES RANNING, aan de andere zijde gesneuveld en eerst aan de galg gehangen, doch na de omkeering van zaken vereerlijkt, bestaat mede in plaat, zonder aanwijzing door wien; ook zijn begrafenisbriefje moge hier bewaard worden:

IN AMSTERDAM, ANNO 1787.
Tegens Zaturdag, den 8sten December,
Word DE HEER
Ter BEGRAVINGE verzogt, met het LIJK van
JOHANNES RANNINK,
Op den 30sten May deezes Jaars, op 't *Katterburgerplyn*, voor de Brug ongelukkig omgekomen, als een Voorstander van 's Lands aloude gevestigde en nu herstelde Constitutie, die door de Erroneuze begrippen, van dien tijd gecondemneert was, om met de Beenen aan de Galg over 't Y gehangen te worden, gelijk ook geschied is; maar nu door handöplegging van een Boode, uit naame van

de Gerechte in Eere herstelt en verklaart is, om met het bovengemelde Lijk, het welke uit het Wijnhuis, bijgenaamd *Het Onvolmaakte Schip*, op de Hoek van de Kleine Kattenburgerstraat en Plyn zal uitgedragen worden, om voor half Drie Uuren te zijn, in de

OOSTER KERK.

Van de blijdschap der Kattenburgers over de herstelling van den Prins overtuigt ons de vrij groote prent der *Optocht en Vreugdebedrijven der Scheepstimmerlieden &z. bij de herstelling der oude Constitutie gehouden binnen Amsterdam in 't jaar* 1787 enz. door J. G. VISSER, uitgegeven bij W. COERTSE. Zie over deze gebeurtenissen *Vervolg op* WAGENAAR, Dl. XVII, Boek 47. C. W. BRUINVIS.

Petrus Abresch (*Nav.* II.; bl. 277; III.; bl. 272.) Ter laatst aangehaalde plaatse, kol. 1, reg. 17 v. b. staat een vraagteeken achter *November*, en echter geen achter *December* reg. 14 aldaar; nu is het zeker, dat bij een woordenboekschrijver meer, veel meer *naauwkeurigheid* moet worden verondersteld dan bij iemand anders; ditmaal echter geloof ik, dat men er ten onregte op heeft vertrouwd, want indien de *Konst- en Letterbode* door mij aangewezen waarheid spreekt, waaraan in deze niet te twijfelen valt, zoo leest men aldaar, uit *Groningen* van den 11 *November* 1812, *Heden overleed*: meer acht ik onnoodig om *mijne* betwijfelde naauwkeurigheid *in deze* te regtvaardigen.

V. D. N.

Petrus Abresch is geboren te *Middelburg* op den 26 Januarij 1736. Q—***—X.

Spreekwijzen. Boter aan de galg gesmeerd (*Nav.* II.; bl. 278; III.: bl. 272.) Een klein bijvoegsel tot de antwoorden op de vraag, wat beteekent het spreekwoord: *Boter aan de galg gesmeerd?* Het helpt niet, het is vergeefsche moeite, blijft de grondtoon; maar de herkomst? Dewijl in het spreekwoord *de Galg* het voorwerp is, dat zou moeten geholpen worden, en niet, *de man*, die er aan hangt, zou ik meenen, dat er gedacht was aan de nutteloosheid eener poging om het dorre, door wind en zon, sinds jaren uitgemergelde galgenhout, waar nooit eene verwkwast op kwam, tot den staat van levend, of zelfs van welonderhouden timmerhout terug te brengen, al wierd ook de staak van boven tot onder vet met boter besmeerd.

M. J. Z.

[Is het eene gewaagde gissing van ons, welke door niets wordt gesteund, wanneer wij onderstellen dat boter als heulmiddel plagt aangewend te worden op de striemen van hen, die vóór de galg waren gegeeseld, of hebben wij het wis, dat men alzoo, dit gebruik in herinnering brengende, heeft gedoeld op eene verkeerde toepassing daarvan niet op den rug van den lijder, maar op het strafwerktuig vóór hetwelk hij geplaatst was?]

Napoleon te Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229; II.; bl. 321; *Bijbl.* bl. iii, xxxiv, lxix, ciii, clii). Als bijdrage van het verblijf van den Franschen Keizer te *Amsterdam*, geef ik hier een *letterlijk* afschrift van een gedrukt uitnoodigingskaartje voor het feest in *Felix Meritis*.

»La FÊTE que L. L. M. M. Impériales et Roiales ont bien voulu permettre a la ville D'AMSTERDAM, de donner a l'occasion de l'époque heureuse du séjour de L. L. M. M., dans ses murs, est fixée au 22 Octobre 1811. Et aura lieu dans le Bâtiment dit FELIX MERITIS".

»On s'assemblera à 8 heures".

Op de *a*'s in de tweede en derde regel geen accent. De getalen 22 en 8 zijn met inkt ingevuld, een bewijs dat men de kaartjes in voorraad had afgedrukt, en de bepaling van dag en uur afwachtte. C. & A.

Eerste Boekdrukkerij te Middelburg (*Nav.* II.; bl. 278; III.; bl. 277). Hieronder eene opgave der jaren, wanneer, in sommige steden onzes vaderlands, voor het eerst boeken zijn gedrukt geworden:

Te *Gouda* en te *Deventer* in 1472; te *Utrecht* in 1473; te *Delft* en *Middelburg* in 1477; te *Nijmegen* en *Zwolle* in 1479; te *'s Hertogenbosch* in 1487; te *Leyden* en *Schoonhoven* in 1497; te *Schiedam* in 1498 en te *Enkhuizen* in 1602. J. SCHREUDER.

Autographen (*Nav.* II.; bl. 279; III.; bl. 278). In het jaar 1823 heeft de WelEerw. Heer H. W. C. VISSER, toen Predikant te *IJsbrechtum* in *Friesland* en Schoolopziener aldaar, den *Prospectus* doen verschijnen eener uitgave van *Fac simile's der Leden van het Dordsche Synode van* 1618 *en* 1619, veelal geput uit de nog voorhandene *Albums* van dien tijd, en zijn ook eenige bladen daarvan in het licht gekomen bij MENSING en WESTREENEN, te *Rotterdam*, doch zijn onderneming is, zoo ik meen, door gebrek aan debiet gestaakt; en reeds voor geruimen tijd was van die zaak bij de opvolgers van genoemde uitgevers niets meer bekend en waren er ook dus geene exemplaren van het gemelde werk meer voorhanden, zoodat ze thans hoogst zeldzaam te verkrijgen zijn. Ook de verzameling van *Fac simile's* bij HOUTMAN, te *Utrecht*, uitgegeven, is gestaakt; deze waren veelal uit de verzameling van den Heer BEELDSNIJDER VAN VOSHOL genomen.

Nog bestaat er een werk, betiteld: *Collection d'Autographes fac-similés de personnages marquants de la Révolution Française suivie d'Autographes de quelques célébrités de la Révolution Brabançonne. Ouvrage terminé.* Prix 6 fr. Bruxelles. *Rue Fossés aux Loups* N°. 7; gr. 8°. Voorts mogen, behalve de reeds genoemde werken in dit vak, niet worden vergeten de *Unie van Utrecht*, gedrukt te *Haar-*

lem, bij J. ENSCHEDÉ *en Zoon*, 1778; de *Unie van Brussel*, bezorgd door Jonkhr. Mr. J. C. DE JONGE, op de Steendrukkerij te *'s Hage*, 1827; eene verzameling *Facsimilé's*, getiteld: *Belgie in* 1830, *Amsterdam*, bij C. M. FERRARI, *Zeedijk*, N°. 142, bewerkt door DAIWAILLE en uitgegeven: het 1ste stuk door G. en W., het 2de stuk door J. KONING. Uit den vreemde heeft men ook nog: *Fac simile von Handschriften berühmter Männer und Frauen, mit Historischen Erläuterungen begleitet, von* Dr. WM. DOROW, Berlin 1836, waarvan bij mij *twee* stukken, eene belangrijke, naar het schijnt, met zorg uitgevoerde verzameling. Die, welke door NATHAN is uitgegeven, verscheen te *Utrecht* in 1837. De *Facsimilés*, bij MARTINET, *Vereen. Nederl.*, en hetzelfde *verkort*, als ook bij ERMERINS, *Zeeuwsche Oudh.*, zijn alléén *Handteekeningen.* V. D. N.

Autographen. Werken, waarin vele facsimile's van handteekeningen voorkomen, zijn: *De Unie van Utrecht* (met de oude letters van AELBERT HENDRICXZ.); de gesteendrukte kopy van de *Unie van Brussel;* SCHOTEL, *Kerkelijk Dordrecht;* BLAUPOT TEN CATE, *Geschied. der Doopsgez. in Holl. enz.; Feestviering ter Herinnering aan den Academ. leeftijd*, 1828; *Gedenkboek der Reunie van Oud-Studenten te Leyden*, 1838. C. W. BRUINVIS.

Franciscus Baldes (*Nav.* II.; bl. 280; III.; bl. 282). Aan .. R. E. kan ook nog worden herinnerd, dat, uit de *Verzameling der Handschriften van* VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, in 1848 te *Amsterdam* is verkocht een *HS.*, betiteld: *Huwelyk van* F. BALDES *en Jufvr.* CATHARINA MOENS, *Verhaal van het Ontzet van Leyden.* Zie den *Catalogus*, bl. 11, N°. 93. Kooper was de Heer WILLEMS; mogelijk zullen daarin nog *onbekende* bijzonderheden voorkomen. V. D. N.

Jacques Taffin (*Nav.* II.; bl. 282; III.; bl. 284) komt veelal voor onder den naam van LA PREE, ook VAN PRÉ; dat hij een broeder was van JEAN TAFFIN wordt uitdrukkelijk vermeld bij BOR, *Nederl. Oorl.*, Boek XXX, bl. 710, alwaar tevens wordt gezegd, dat hij den 10den Mei 1593 in *Frankrijk* overleed, en voorts zeer tot zijn lof wordt gesproken. Zie over zijne verdere zendingen en handelingen ook BOR, t. a. p., Boek IX, bl. 692; XXVI, bl. 477; XXVIII, bl. 535; bij 's GRAVESANDE, *De Unie herdacht, Bijvoegsel*, bl. 233, wordt hij geheeten »de Heer VAN PRÉ, *Broeder* van JOHANNES TAFFINUS uit goeden huize gesprooten"; vgl. tevens BRANDT, *Hist. v. d. Reformatie*, Dl. II.; bl. 30. De *Broeder*, waarvan in de *Archives* een brief van JEAN gewaagt, *sneuvelde* in 1572 en kan alzoo de bedoelde JACQUES niet geweest zijn, en evenmin QUINTYN TAFFIN, Heer van *la Pré*, over wien BOR, t. a. p., Boek XIX, bl. 32 en WAGENAAR, *Vad. Hist.*, Dl. VIII, bl. 56, die, in 1584 van wege *Mechelen* naar *Frankrijk* gezonden, Commies van Finantiën genoemd wordt. V. D. N.

Bacchus in de Spreekwoordentaal (*Nav.* II.; bl. 282; III.; bl. 285). Op bl. 285 vind ik onder N°. 29: »*Hij heeft een roest*", en op bl. 286 onder N°. 28: »*eenen roes te drinken*". Beteekenen deze woorden *niet* hetzelfde, wat is dan hunne afzonderlijke beteekenis? Beteekenen zij *wel* hetzelfde, wat is dan de juiste spelling? Vanwaar ook de uitdrukking: »*Een Doctor Snelletje?*" H. T.

Bacchus in de Spreekwoordentaal. Hij is onder water; Hij is aangebrand; Hij spuwt er niet in; Hij is pis, pis encore; Hij is door de lucht; Pooijen; Hijschen; Peeren; Bij ieder heilig huisje aanleggen; Geen kapelletje overslaan. C. W. BRUINVIS.

Het Pinksterbloemzingen (*Nav.* II.; bl. 186; III.; bl. 184; *Bijbl.* bl. cxxxv). *Uiversbloem; Pinksterbloem.* In N°. VI van DE NAVORSCHER vind ik op bl. 185, in eene aanhaling uit *de Verhandeling over het Westland* van den Heer D. BUDDINGH vermeld, dat de *Pinksterbloem* in *Gelderland Uivers-* (*Ooijevaars-*) *bloem* zoude worden geheeten. Dit is echter onjuist. De bloem, welke men in *Gelderland Uiversbloem* noemt, is de *Veldkers* (*Cardamine pratensis*), terwijl de zoogenaamde *Pinksterbloem* de *Lischbloem* (*Iris-Pseud-Acorus*) is.

Overigens kan ik nog mededeelen, dat op vele plaatsen in *Gelderland* op den eersten Pinksterdag de koeijen, welke men op de Gemeente-gronden weidt, door de hoeders met een bloemkrans versierd en zoo des avonds naar huis gedreven worden, waarvoor dan door de eigenaars van het vee een fooitje gegeven wordt.

Ook wordt in vele Geldersche plaatsen op Pinksteren een jong meisje, gewoonlijk uit de geringe volksklasse, met een bloemkrans om het hoofd en verder geheel met bloemen en strikjes opgeschikt, onder een boog, welke mede met bloemen, strikken, gekleurd papier, eijerschalen, enz. kakelbont versierd is, en door twee andere meisjes gedragen wordt, tot het inzamelen van aalmoesen door het dorp geleid. Deze togt heeft plaats onder het zingen van een eigenaardig liedje, waarvan ik mij echter de woorden niet meer herinner.

H. L. I.

Gevangenen op ongezouten brood en op melk en brood (*Nav.* III.; bl. 193). Het door L. D. R. aangeteekende betrekkelijk de oude Hollandsche wetten, waarbij als de strengste straf bepaald zou zijn *bij ongezouten brood gevangen te zitten*, brengt mij te binnen hetgeen ik in mijne jeugd (thans ben ik een zestiger) vaak heb hooren verhalen, dat men vroeger te *Amster-*

dam en elders in *Holland* de gevangenen, die men niet tot bekentenis had kunnen brengen, maar wier schuld overtuigend bewezen was, niets dan wittebrood met melk te eten gaf, hetwelk mede ten gevolge had, dat zij door de wormen werden opgegeten. Weet ook iemand der Navorschers op te geven, bij welke wet dit bepaald en in welk werk die te vinden is?

PRAESENS EST IMPERFECTUM.

Jacob, Israel en Petrus Pratanus of van der Mersch, ook van der Meersch. In DE NAVORSCHER, III.; bl. 225, kol. 2, is aangemerkt, dat PETRUS VAN DER MERSCH, ofschoon »*een persoon zonder gezag*", »*echter niet onbekend was*"; dit beweren nu wordt bevestigd door vele bijzonderheden *hem* en zijn *geslacht* betreffende, in het reeds t. a. p. vermelde *Handschrift* en in dienzelfden band voorkomende.

Vooreerst vindt men daarin een gedrukt werk, getiteld: *'t Groote Raedselboek, inhoudende* 300 *nieuwe Raedtsels met d' Uytlegginge, tot Oeffeninge van de Eerbare ende Leersame Jeucht; in Rymen vervaet ende gestelt door Mr.* JACOB VAN DER MERSCH, *oversien, verbetert ende vermeerdert. Psal.* 49. *Tot* Hoorn *by* STOFFEL JANSZ. KORTINGH, 1677; daaronder staat, met de pen geschreven, *Den Sesten Druk*, en, nevens het titelblad: »Mr. JACOB V. D. MEERSCH *Raetselboeck*, is nu sesmael in verscheiden Steden gedrukt, de eerste Druk is tot *Hoorn*, soo ik mein in 't Jaer 1591, die ik noit heb kunnen bekomen; by de Dedicatie en staet het Jaer niet; myn Outgrootvader meester JACOB is tot *Hoorn* overleden Anno 1595, in de Hooftkerk begraven, syn *wapen* en *naem* syn in de Sark geset". Voorts: »Men leest hier JACOB VAN DER MERSCH dat abuys is, in myn particulier Folio Boek, N°. 5, pag. 35, heeft myn Outgrootvader syn naem met eigen hant geschreven JACOB VAN DER MEERSCH 1568". Van dit *Raedselboek* ziet men een exemplaar aangeteekend eener uitgave van 1593 te *Hoorn*, in den *Catalogus* van LE LONG, 1744, bl. 206, N°. 2806, 8°., en eene editie van 1614 te *Amst.* in den *Catalogus* van J. KONING, *Amst.*, 1833, bl. 363, N°. 1731, 8°., welke verkocht is voor *f* 5,75; in het Boek zelve volgt een achtregelig vers, geteekend: *In liefd volhaerdig* (CORNELIS TAEMSSOON); daarna de *opdragt* door VAN DER MERSCH, aan Schout, Burgemeesteren en Raedt der Stadt *Hoorn*, waarbij het doel van zijn werk door hem wordt opgegeven, en een vers van den Autheur *tot den goetwilligen Leser*, opgevolgd door een zesregelig dichtje van *des Autheurs Sone tot den Leser*, zijnde geteekend: ISRAEL VAN DER MERSCH, eene bevestiging alzoo, dat ISRAEL PRATANUS dezelfde zal geweest zijn als ISRAEL JACOBSZ. VAN DER MEERSCH, van wien ABBING, t. a. p. gewag maakt. Het Boek bevat 130 bladz., behalve het register. Ten tweede: in het *Handschrift* daarbij gevoegd staat, met de hand van ISRAEL PRATANUS of VAN DER MERSCH aangeteekend: »Myn eerweerdighe en zeer lieve vader was geboren in 't jaer ons H. 1531 den 30 Decemb^{r}. Is in den Heere gerust tusschen den 29 en den 30 Sept. A°. 1595; myn lieve Vader en Moeder hillicten in 't jaer 1565 uytganc Mey, myn moeder was doen out 20$^1/_2$ jaer, obijt den 14 Juny A°. 1616 mater mea. Myn l. broeder JULIUS was geboren des morgens vroech te een ure in 't crancke van der mane A°. 1575 den 12 January; Myn l. suster LYSABETH was geboren A°. 1577 den 9 Septemb. A°. 1572 den 24 Septr. by vier ure na middach ben *ick* geboren, de maen affgaende. — Op den 6 Febr. A°. 1600 heb *ic*, MARITGE JANS tot een huysvrou getrout. MARITGE JANS is geboren A°. 1577 den 15 Novembris, obijt den 26 Dec. 1630. MARITGE JANS Vader, genaemt JAN PIET JAEPS, syn hofstede was tusschen *oude* en *nieuwe Nierop*, in *oude nieroper ban*, maer dichst aen *nyewe Nierop* gelegen, is gestorven te *Hoorn* en is begraven te *Oudewater* MARITGE JANS 2 jaren out zynde, MARITGE JANS moeder, genaempt TRYN PIETERS, stierf $^1/_4$ jaer eer wy trouden. — Den 20 Aug^{s}. 1601 ons eerste kindt geboren genaemt TRYNTJE ISRAELS DR., den 7 Jan. 1604 ons tweede kindt, een *soon*, sterf den 16 dito. Den 19 Aug. 1605 ons derde kindt genaempt MARITJE ISRAELS DR. BARBARA ons vierde kind, geb. 7 Feb. 1609, sterf den 29 Oct. 1612; JACOB ons vyfde kind geboren 27 Oct. 1611 sterf 11 July 1613; BARBARA ons zesde kind geb. 11 April 1617". — Uit deze aanteekening blijkt niet wie de *vader* van PETRUS VAN DER MERSCH geweest is, terwijl hij echter, volgens zijne herhaalde verklaring, ISRAEL VAN DER MERSCH tot grootvader, en JACOB VAN DER MERSCH tot oudgrootvader had. Van elders weet ik, dat ISRAEL VAN DER MERSCH eerst Klerk ter Secretarie van Gecommitteerde Raden van *West-Friesland*, en later Notaris te *Hoorn* geweest is; dat het *MS.* veelal door hem werd geschreven, leest men boven de vooraangestelde *Inhoudsopgave* van den geheelen band, als bevattende: 1°. *veel goede Aenmaningen tot de Dienst Godts, de Deugt, Geleertheit, en Boekoeffeninge geschreven van* ISRAEL JACOBSZ. VAN DER MERSCH, *toen hy in syn Jonkheit, A°.*1587, *tot Hoorn Latyn leerde, onder den Rector* JACOB ADAMSZ."; 2°. enz.: »Dit is van PETRUS VAN DER MERSCH gesteld", den hier voornamelijk behandelden persoon, die vermoedelijk dezelfde was als de bij ABBING t. a. p. genoemde PAULUS, uit welke bron ook reeds bekend is, dat hij *leerling* geweest is bij den *Boekverkooper* ISAAC WILLEMSZ. VAN DER BEECK te *Hoorn*, terwijl nu de verzameling in dezen band het bewijs geeft, dat hij later zelf dat beroep heeft uitgeoefend, blijkens: 1°. een titelblad, waarop

gedrukt staat: *Supplementum Patrum, complectitur* etc. etc. *illustravit* R. P. JACOBUS HOMMEY *August*^{s}. *Communit*^{s}. *Bituriensis*, Parisiis *apud* PETRUM DE LAULNE, *prostat nunc* Lugduni Batau. *apud* PETRUM VAN DER MEERSCHE, *Bibliopolam Leidensem*, 1696 *cum approbat. et privil. Regis*, met een vignet, voorstellende de Faam, waarom de woorden *Laurea Vincenti;* 2°. een dito van het *Hand- en Huys-Boek der Katholyken, waarin de geloofstukken verdedigd worden, inzonderheid tegen de hedendaagsche Dwalingen der Protestanten door* H. FRANS V. STADEN, *Leermeester der H. Godgel*^{d}. *tot* Antwerpen *voor* PIETER VAN DER MEERSCHE *Boekverkoper A°*. 1704, *met approbatie.* Van hetzelfde het IIde Deel *tegen de Protestanten, Bestryders van de Oude Leere der Kerke, tot* Antwerpen enz. 1704; 3°. een titelblad, waarop *Veterum aliquot Galliae et Belgii Scriptorum Opuscula Sacra nunquam edita* etc. *cum effigiebus*, etc., Lugduni Batavorum *ex officina* PETRI VAN DER MEERSCHE, 1692, met hetzelfde vignet als het *eerste;* 4°. een titelblad van het *Martelaars-Boek ofte Historie der Holl. Martelaren enz. Beschreven door* PETRUS OPMEER, *Amsterdammer*, in twee Deelen, met twee registers; *tot* Antwerpen *by* PETRUS PRATANUS, *in 't Jubeljaar O. H.* 1700. *Onder* de *Opdragt aen J. C.* vóór het werk, heeft hij zijn naam geschreven: PIETER V. D. MEERSCHE; 5°. een dito van het *Martelaars-Boek* enz., met *eenige byvoeging vermeerderd*, waaronder met de pen geschreven *Door* PIETER VAN DER MEERSCHE, *tot* Antwerpen *voor* P. V. D. MEERSCHE, 1702; 6°. *Naarder bewys en bygevoegde aanmerkingen wegens kort gemelde saaken in het Hollands Katholyk Martelaars Boek, met de Levens der Hollandse Heyligen en Christen Oudheden*, waaronder almede met de pen door hem zelf geschreven staat, *door* PIETER VAN DER MEERSCHE; *tot* Antwerpen *by* PIETER VAN DER MEERSCHE, 1701, en hetzelfde vignet als in 1 en 3.

Na al het medegedeelde vertrouw ik genoegzaam te hebben aangetoond dat PIETER VAN DER MEERSCH, de schrijver der aanteekening over JUNIUS, niet onbekend was; ja zelfs, dat aan hem niet *alle* gezag in deze kan worden ontzegd, te minder daar het duidelijk blijkt boven alle bedenking te zijn, dat *hij* tot de R. C. Kerk behoorde, waarin ook welligt de oorzaak van zijne verplaatsing naar *Antwerpen* kan gelegen hebben.

Van den naam VAN DER MEERSCH komt nog voor JACOB JANSZ. VAN DER MEERSCH, schoonzoon van PIETER HAECK. Deze is op den 27sten Mei 1568 te *Brussel* gebannen geworden en wordt later aangetroffen als Schepen en Raad te *Middelburg*, 1575—78; zie 's GRAVESANDE, *Synode van Wesel*, bl. 215, en JACOB MARCUS, *Sentent.*, bl. 66—69. V. D. N.

Spreekwijzen. Dat klinkt als katoen (*Nav.* II.; bl. 350; *Bijbl.* bl. xxvii, lxv). Dat deze zegswijze gebruikt wordt om aan te duiden, dat iets in het geheel geen klank geeft, wordt bevestigd door eene dergelijke uitdrukking, in tegenstelling van *dat klinkt als eene klok* gebezigd, t. w.: *dat klinkt als een baaijen lap in in een' p..pot.* Σ.

Verbodschrift tegen de Jesuieten. In het *Navorscher's Bijblad*, bl. lxxii, 1ste k. r. 12 v. o. staat: DUPARC DE BELLEGARDE; men leze: DUPAC DE BELLEGARDE.

't Vrooner Klokje (*Bijbl.* bl. lxxxv). Het opschrift door LEGENDO ET SCRIBENDO op gezag van de *Chronyk van Medemblik* medegedeeld, is niet naauwkeurig. Het laatste lid *ecce cadit mater frisiae* behoorde niet tot de klok, maar was het opschrift van een kruis, weleer op het Vrooner kerkhof staande, waarschijnlijk ter gedachtenis eener ingestorte kapel van O. L. V. van *Friesland.* In EIKELENBERG, *Gedaante en Gesteldheid van Westvriesland en Ondergang van het dorp Vroone*, in navolging der zeldzame plaat **Van 't innemen / ende Destructie der Stadt Vroonen**, door REGNERUS A PERSIJN (*), **Tot Alcmaer / voor Jan Volckersz. Boeckverkooper, woonende op de Mient in den witten os**, is de lezing bovendien eenigzins anders en wel A. W ODOMINI. MCCLXXX. TEMPORE ALARDI ∴ PRESBITERI. AC. MENCIS SEPTEMBRI ∴ De gekoppelde letter is in de oude karakters van het omschrift der klok volstrekt niet te herkennen, hoewel de schrijver der verklaring van genoemde prent het zoo lezen wil, om er *door de Heeren van Vroon* uit op te maken. Het zal wel *Anno domini* moeten zijn, in welk geval de herkomst van *Vroone* zeer twijfelachtig wordt. C. W. BRUINVIS.

Spreekwijzen. Een uiltje knappen (*Bijbl.* bl. lxxxix). Niet tot nadere uitlegging van deze zegswijze, maar om een paar zonderlinge uitdrukkingen, die hetzelfde beduiden, mede te deelen, diene dat men te *Zutphen* zegt *naar Gorsel gaan*, en te *Bentheim*, *Er ist nach Schüttdorf gewesen.* Σ.

Spreekwijzen. Een knipje nemen; een uiltje knappen (*Nav.* I.; bl. 188, 247; II.; bl. 38, 301). Is dit gebruikelijke spreekwoord voor een middagslaapje houden ook verwant met het Angelsaksisch: *hnœppian*, *hnappian*, Engelsch: *to nap*, *dormitare*, slapen; en is *uiltje* hier niet eene verbastering van wijltje, wijle, *momentum*, oogenblik; en beteekent dan: *zijne oogen nippen al*, — zijne oogen slapen reeds, hij heeft de slaap reeds in de oogen; en is de zegswijze:

(*) Op de zes vels kaart van *de Zijpe* noemt hij zich *Alcmarianus.*

hij is nippig, nips, van iemand die een weinig door den drank is bedwelmd, hier ook mede verwant? D. H. H.

Rangnamen bij het leger. Verslag eener wapenschouwing onder Prins Willem IV (*Bijbl.* bl. cix). In den herdruk van BILDERDIJK'S uitgave der *Geuzen, te* 's Gravenhage, *bij* J. IMMERZEEL, 1826, Dl. II, bl. 64, vindt men betreffende het hier medegedeelde stuk, nog het volgende:

»Ik moet hier noodzakelijk aanmerken, dat by den Stedehouder Bevelhebber der Geloovigen Schrijver, dit laatste woord een eigen naam is, de bedoelde persoon is *Lieutenant Admiraal* SCHRIJVER. In den vorigen druk was hier ter plaatse in de punctuatie een misslag ingeslopen, die 't onverstaanbaar maakte", enz. Σ.

Het St. Nikolaasfeest (*Bijbl.* bl. xlvi, lxvii, cxxxviii, clxxii). Ook de geleerde Haagsche Predikant P. NIEUWLAND heeft, in zijne *Letter- en Oudheidkundige Verlustigingen*, Dl. II, bl. 62, aan een *Geschiedkundig Onderzoek over het St. Nicolaasfeest en den aankleve van dien*, eene paragraaf toegewijd. J. C. D.

Middel om nieuwe Tanden te krijgen (*Nav.* I.; bl. 15, 259; *Bijbl.* bl. cxlix). Bij de speel- en andere kinderrijmen, welke DE NAVORSCHER bereids heeft opgenomen, dacht ik aan een rijm, dat ik voor eenige dagen hoorde bij gelegenheid dat een kind eenen te verwisselen tand verloor. »Waar is die tand?" vroeg de binnentredende goede kinderverzorgster, »gij moet die buiten in de lucht werpen en zeggen:

Onze lieve Heertje
Daar hebt U een oude tand,
Geef mij weêr een nieuwe tand,
Die er vaster in staat
En er niet meer uitgaat".

Op mijne vraag: »Waartoe dit?" deelde zij mij mede, dat zij dit ten huize harer ouders (in *Zuid-Holland*) allen gedaan en ook allen goede tanden bekomen hadden.

L. D. R.

Zon, waarom vrouwelijk (*Nav.* I.; bl. 56, 85; II.; bl. 127; *Bijbl.* bl. cl). Eene grondige beandwoording der hier aan 't hoofd gestelde vraag geeft Dr. W. G. BRILL in eene voortreflijke monografie: *Over het geslacht en den oorsprong der woorden* zon *en* maan, in Dr. DE JAGERS *Archief*, Dl. IV, bl. 51 verv. »Het woord *sunnô* (*zon*)" — zegt de Heer BRILL (bl. 53—54) — »laat zich beschouwen als een klankverwisselende stamvorm, met zwakken vrouwelijken uitgang, van een sterk werkwoord *sinnan, san, sunnans*, even als *runs, loop*, van *rinnan, loopen; vuns, lijden*, van *vinnan, lijden; hunths, gevangenschap*, van *hinthan*, vangeñ; *ga-bun-di, bond*, van *bindan, binden*. Nu treft men wel in het Oudhoogduitsch zulk een werkwoord *sinnan* aan, doch niet in het Gothisch. Maar het Gothisch heeft het werkwoord *sinthan, santh, sunthans*, hetwelk hetzelfde beteekent als dat Oudhoogduitsche *sinnan*, namelijk *gaan, reizen*. De identiteit dier beide woorden, *sinthan* en *sinnan*, is niet twijfelachtig (*): de *th* (*d*) toch kan als eene paragoge der tongletter achter den oorspronkelijk op de vloeibare letter uitgaanden stam aangemerkt worden: *tendo*, Grieksch τείνω; *dulden*, Goth. *thulan; zwinden* nevens (*ver*)-*dwijnen*, vertoonen dezelfde paragoge. Of omgekeerd kan de *th* als radikaal en de *n* als epenthetisch beschouwd worden, even als in *fundo* van den wortel *fud, tundo* van *tud*, ἁνδάνω van ἁδ, *wand*, Goth. *vaddjus*. Deze beschouwing wordt ondersteund door de vergelijking van den Sanskritschen wortel *sad* (*sadh*), die insgelijks *gaan* beteekent. Dan zou *sinnan* ontstaan zijn uit *sindan*, door wegwerping der *d* en verdubbeling der *n*, als ware het ter vergoeding der weggeworpen letter; zoo maakte men in onze taal vroeger wel eens *mellen* van *melden*, ja *vijnen* (*vinnen*) van *vinden*. Hoe het zij, *sunnô* laat zich terugbrengen tot *sinthan* of *sinnen*, en wij verkrijgen voor de beteekenis van het woord *zon* het begrip *gaan, reizen*, zoodat dit woord zoo veel als *reizende* zou beduiden. Deze beteekenis is alleszins gepast voor het hemelligchaam, dat wij dagelijks zijne reize door het uitspansel zien volbrengen. Ook de Hebreeuwsche naam der *zon* (*schemesch*) beteekent, volgens HERDER (*Geist d. hebr. Poesie*, I, 80), eigenlijk *bode*: bewijs genoeg, dat de oudste menschheid zich de zon als een door God tot eene telkens herhaalde dagreize over de aarde uitgezonden heraut of bode voorstelde (†).

(*) Deze identiteit heeft GRIMM reeds vermoed, als hij vraagt (*D. Gr.* II, 35): „vielleicht goth. sunna, sunnô (sol) die am himmel reiset? oder müssen die formeln sinnan und sinþan ganz getrennt werden?" en III, 351, met heenwijzing naar de zoo even aangehaalde plaats: „während die andere uns eigenthümliche würzel *sunnô* vielleicht auf das verbum sinnan zuruckgeführt werden darf?" — Of dit vermoeden later zekerheid bij hem is geworden, weet ik niet. C—A.

(†) De juistheid der hier door den Heer BRILL afgeleide gevolgtrekking laat, in verband met de medegedeelde opvatting van het hebr. w. *sjaemesj*, naar mijne bescheidene meening, nog al te wenschen over. Immers, de beteekenis van *bode* aan dit woord door HERDER, volgends de aanhaling van den Heer BRILL gegeven, komt mij — 't zij in alle bescheidenheid gezegd — hoogst onwaarschijnlijk, ja, etymologiesch, onverdedigbaar voor. 't Zoû mij te ver voeren, wilde ik hier rekenschap van dit mijn gevoelen geven, waarvoor het buitendien hier de plaats niet is. Of HERDER zijne beschouwing t. a. pl. heeft gestaafd, is mij onbekend, en kan ik niet nagaan, daar ik niet in de gelegenheid ben het aangevoerde werk te raadplegen.

»Maar verdraagt zich nu deze beteekenis met het vrouwelijk geslacht des woords? Deze vraag meenen wij toestemmend te mogen beantwoorden, en wij achten dit ons gevoelen genoegzaam gestaafd door de opmerking, dat de mythologie der oude volken aan wezens, door snelheid en vaardig dienstbetoon gekenmerkt, veelal het vrouwelijke geslacht toekent. Getuige, in de Grieksche mythologie, de voorstelling van de Bodin der Goden, IRIS, van de Jachtgodin, ARTEMIS (DIANA), van eene snelvoetige ATALANTE; getuige in de Noordsch-Germaansche Godenleer, de voorstelling van hemelmaagden (Valkyriën), die de bodinnen zijn van ODIN, en op snelle paarden door den hemel rijden".

---

gen. Zien we echter wat sommige nieuwere hebraïci over het onderwerplijk woord in 't midden brengen. FÜRST, *Concordantiae* (Lipsiae, 1840, p. 1178, col. 1. „*Sjáemesj*, *n. comm.*, sol, astrum splendidum, quod ceterorum tenet principatum, dux et moderator luminum, arab. *sjems*, aram. *sj'mêsj*, a rad. *sjâm* (unde et *sjáemen*, oleum fulvum), adjecta terminatione *es*, ad s. f. *qáeresj*, *ráemes*, *sjáerets*, minime a ministrando (*sjimmêsj*) tanquam summi numinis in regno naturae minister etc." Daar-en-tegen in *Hebr. u. Chald. Schulwb.* (Leipzig, s. a. doch blijkends het voorbericht, 1842) schrijft hij sub voce *sjáemesj*: „Die Bedeutung der Wurzel is noch nicht gehörig ermittelt". E. MEIER beweert in *Hebr. Wurzelwb.* (Mannheim, 1845) S. 71, 't geen volgt: „Wurzelhaft verwandt mit dem vorhergehenden Stamm" (het aram. *sj'masj*) „ist sodann das Subst. *sjáemesj* Sonne, welches jedoch von einer andern, mehr abgeleiteten Vorstellung ausgeht. Die Grundbedeutung der Wurzel שם zuzammenziehn wird nämlich weiter sehr häufig auf ein Abziehn, Wegziehn, Wegraffen übertragen, ebenso wie die verwandte Wurzel שף, צף — — Bestimmter sodann bedeutet es einen Stoff abziehn, d.i. abreiben, daher poliren, glätten und weiter: glänzend, hell machen; vgl. u. s. w. — Nach dieser Vorstellung des Hellen und Leuchtenden ist auch offenbar die Sonne benannt worden". — ROEDIGER, in het door hem bijgewerkte gedeelte van den *Thesaurus* van GESENIUS (Lipsiae, 1853) wil ook eens zijne etymologische krachten aan de verklaring van dit woord beproeven. Na reeds, s. v. *sjâmasj*, en wellicht met recht beweerd te hebben: „rad. Hebraeis inusit, *significationis incertae*", vervolgt hij aldus: „Equidem *Sjâmasj* e quodam verbo reduplicato *sjimsjêm* ortum propriem stupore expressisse coniicio a simplici radice שם (v. *sjâmêm*), unde sol (*sjáemesj* videtur dictus esse quia stuporem oculis faceret, ita ut eius aspectu hominum veterum rudiumque animi facile horrore et superstitione imbuerentur et ad divinos honores ei tribuendos commoverentur. Eodemque fortasse referendum est aram. *sjammêsj*, ut ministrandi notio a stupore, admiratione et reverentia profecta sit". — MAURER, aangehaald bij ROEDIGER, p. 1446, staat weêr een ander gevoelen voor: voorbeelden genoeg, dat de hebraïci omtrent de afleiding en eigentlijke beteekenis van 't in sprake zijnde woord nog geheel in 't onzekere verkeeren.

NB. Bij het lezen der hier aangehaalde hebr. woorden, welke in 't oorspronkelijke met hebr. letters voorkomen, gelieve men in 't oog te houden, dat ik getracht heb de uitspraak door hollandsche letterteekens af te beelden, waarbij de *sj* uitgesproken wordt als de *sj* in *sjouwer*, *sjoerd*, *sjerp*, enz.

In het zelfde *Archief*, I, 170 verv. komt voor een *Brief van wijlen* Mr. W. BILDERDIJK, *aangaande 't gebruik van het woord* zon *in 't mannelijk geslacht*, overgenomen uit het werk: *De Post van den Helicon*, (Amst. 1788) Dl. I, bl. 117. CHALOEDA.

Bloken (*Bijbl.* bl. cxxi) is niet *schatten*, maar *afkavelen*, ter bepaling onder welk blok men een tiendpligtig stuk land, vóór de verpachting, brengen wil; — ten minsten zóó is het alhier, te *Gorinchem.* C. G. B.

Domoor (*Nav.* I.; bl. 56, 201). De uitgangen *er*, *aar*, *oor* hebben in onze taal de beteekenis van *man*, het oude *ver;* en *vere* vrouw; het Hoogduitsche *Herr*, man, *Herrinn* vrouw. Als: *Spreek-er*, *Leer-aar*, *Dom-oor*, *Ezels-oor* (beter: *Ezel-oor*), *Neet-oor* (nietig man, die op alle kleinigheden ziet en vit), *Leep-oor*, (verstandig man, spottender wijze gezegd). Ik meen dat ik ook wel eens *dommert* en *leepert* heb hooren zeggen. D. H. H.

Spreekwoorden. Zij passen op malkanderen als Hanne en Lijsje (*Nav.* I.; bl. 219; II.; bl. 162; *Bijbl.* bl. cxl). Wat bedoelt VONDEL in zijne *Hekeldichten* (*Klassiek Lett. Panthéon*, J. VAN VONDEL'S *Hekeldichten met Aanteek. enz.* Schiedam, H. A. M. ROELANTS, 1852) als hij in zijn »Text" bl. 87 zegt:

> Pasten op dien text ooit glossen,
> *Hannen* passen bet de clossen
> Met de spillen doen zijn vrou
> *Lijsken* 't garen haspelen zou. —?

Op welke *Hanne* en *Lijsken* doelt VAN VONDEL hier? Heeft het betrekking op de eene of andere gebeurtenis of op het bekende spreekwoord? J. H. VAN DALE.

Passchier de Fyne (*Nav.* I.; bl. 317; *Bijbl.* bl. clv). Zijne Biografie vindt men in de *Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen*, II.; bl. 60—78. J. SCHREUDER.

Passchier de Fyne. Uit den brief van dezen Predikant, den 18den ..... A°. 1637, uit *Haarlem* geschreven, en door den Heer HONIG in DE NAVORSCHER, I.; bl. 346 medegedeeld, blijkt dat de bedoelde PASSCHIER DE FYNE te *Leyden* moet zijn geboren, zoo als men trouwens ook van elders weet, in 1588.

Indien evenwel het opgegevene jaartal zijner geboorte juist is, dan komt het mij voor, dat PASSCHIER DE FYNE niet de Autheur kan geweest zijn van den in 1630 verschenen *Ouden Leydschen Patroon ofte Derden Octobers Banket.* Daarin toch wordt op het eerste blad gezegd: »Want ghy hebt my niet alleen laten klimmen tot den *hoogsten ouderdom van* 82 *jaren*, maer hebt my oock van mynes moeders lichaem aen versorgt" enz. En verder: »Ick

sie hier 5 soonen, 3 dochteren ende 14 kints kinderen: wat soude ick meer van den Heere konnen wenschen?"

Het werk moet dus door eenen anderen zijn vervaardigd, hetgeen ook blijkt uit de Voorafspraak *Aen de getrouwe Leydenaren*, waar gezegd wordt: »Getrouwe Leydenaren, alsoo my het banket van desen *Ouden Leydschen Patroon in handen gekomen is*, docht het my goet, het zelfde door den druk gemeen te maken" (volgt een *coup de patte* aan de Leydsche regering).

Het kan misschien nuttig zijn hier een paar aanteekeningen van huwelijken mede te deelen, die te *Leyden* zijn voltrokken:

»16 Aug. 1586. PASQUIER DE FYNE, van *Belle*, jm. van *Belle*, vergeselschapt met PIETER DE FYNE zyn vader en CAERLE DE SWARTE; *met* MAYKEN CAWETS, mede van *Belle*, vergeselschapt met FRANCHYNKEN CAWETS haer *suster* en CATALINA 'S HEERE".

»3 Feb. 1612. PASSCHIER DE FYNE, Predikant tot *Jaersvelt* by *Schoonhoven*, jm. van *Leyden*, vergeselschapt met PASSCHYER DE FYNE, syn vader; *met* MACHTELT JANSDR. van *Leyden*, vergeselschapt met TRYNTGE CORNELIS haer nicht".

De *Maatschappij van Ned. Letterk.* te *Leyden*, bezit het IIde deel van de *Verzameling der Tractaaten van* PASSCHIER DE FYNE, *in syn leeven Predikant te Haerlem*, waarbij is gevoegd D. TILENUS, *de Leere der Synode van Dordrecht en Ales*, *op de proeve van practijk gesteld.* Amst. P. VISSER, 1736, h. b., 8°.

.. ELSEVIER.

Passchier de Fyne. In *Het Leven van* PASSCHIER DE FYNE, gevoegd achter het Iste Deel van *Eenige Tractaetjes van* PASSCHIER DE FYNE, leest men omtrent zijn verblijf te *Kampen*: »Daarna (nadat hij namelijk eenigen tijd te *Schoonhoven* geweest was) ben ik eenige maanden lang te *Campen* geweest, daar ik vele predikatien dede, dog meestal by nacht ende met kleyne vergaderingen, alwaar ik my menigmaal van logement moste veranderen, om het groot perykel dat daar was, also de Predikanten daardoor eenen blinden yver zeer dol yverden, ende de heeren, die zeer geltgierig waren, veel harder dan de plakkaten instelden, handelden. Sy zeyde tegen de luyden die haar op de plakkaten beriepen, wy en passen op de plakkaten niet, maar handelen naar onse discretie, die zeer kleyn was, en zy stroopten die goede luyden groote sommen gelts af, als in de *Campersteurtjens* (die daarop gemaakt zyn) zeer klaar vertoont is".

Voorts staan er in dat leven nog vele bijzonderheden, die men bij BRANDT niet geboekt vindt, doch hier te veel plaats zouden wegnemen. Intusschen wordt het boekje den Heer J. M. met bereidwilligheid ter leen aangeboden, indien hij slechts gelieve aan te wijzen, hoe ik hem dat moet toezenden.

Wat de *Campersteurtjens* betreft, waarvan PASSCHIER DE FYNE spreekt, die worden gevonden in het IIde Deel van 's mans *Tractaatjes*, onder den titel van:

1°. *Camper-Steurtje. Van harde Eijeren*, *stercke Boter*, *ende bittere Mostaert. Toegemaekt van eenen Hollandschen Koopman*, *Ende eenen Camperschen Schipper. Tot nut van alle Liefhebbers der waerheyd*, *so tot Campen als elders. Uytgegeven met vermeerdering in den Jaere* 1648. 2°. *Witte-broot voor de Predicanten tot Campen om het Camper-steurtje Bequamelyck op te eeten. Neemt de gonste voor de gave. Uytgegeven in den Jaere* 1648. 3°. *Een Frisschen Dronk op het gesouten Camper-Steurtje*, *geschonken voor de Predicanten tot Campen*, *om het gesouten Camper-steurtje te beter te verswelgen.*

Op een Ey een dronck
Schaet den Meester een pont.

Uytgegeven in den Jaere 1649.

A. J. VAN DER AA.

[Bijna hetzelfde berigt erlangden wij van den Heer V. D. N., die J. M. ook verwijst naar het *Leeven en eenige bysondere voorvallen van* PASSCHIER DE FIJNE, *door hem zelve beschreeven*, voorkomende achter *Eenige Tractaatjes* van den Predikant en anderen, *den vyfden druk*, *vermeerdert met het Leven van den Schryver*, Amst. 1735. Hierbij — zegt onze Correspondent — behoort nog een tweede band of deel, hetwelk aan den Weleerw. B. GLASIUS (*Godgeleerd Nederland*, Dl. I, bl. 482) onbekend schijnt geweest te zijn en eene *Verzameling* bevat der *Tractaaten van* PASSCHIER DE FIJNE, *benevens de leer der Synode van Dordt* enz. Amst. 1736. Men vergelijke voorts het werk van J. TIDEMAN, *de Remonstrantsche Broederschap.*]

Anagrammen (*Bijbl. bl.* xxviii). Voor liefhebbers van anagrammen nog de volgende, waarvan sommige vrij kluchtig zijn. CASPAR FAGEL. — *Leg af rapsac.* Zie *Nederduitsche en Lat. Keurdichten* I; bl. 181. — SAMUEL SCHELLWIG. — *Schweig Maulesel.* — ESAIAS STUNDGRINUS. — *Asinus tu grandis es.* — MARTINUS LUTHERUS. — *Ter matris* (i. e. ecclesiae) *vulnus.* — *Vir multa struens.* — *Ut turris lumen das.* Zie *Alg. Konst- en Letterbode* 1823, II, bl. 46 en 47. De bekende Predikant van *Eibergen*, W. SLUYTER, heeft meer dan eén anagram op zijn naam gemaakt. WILHELM SLUYTER of WILHELMUS SLUYTERUS.—*Heer*, *sus* (zoo) *lust my U will*'. Zie W. S., *Eenzaam Buitenleven*, bl. 19 en *Eenzaam Huis- en Winterleven*, bl. 44, 95 en 96 (van de uitgave t' *Amsterdam by* JACOB VAN ROYEN, 1717, 8°.) — *Heel rym wil lust.* Zie *Eenz. Huis- en Winterl.*, bl. 2. — *Huysruste lust my well*, ibid. bl. 40. Op den naam zijner VROUW, MARGARETA SIBYLLA HOORNAERTS, vervaardigde SLUYTER deze anagrammen: *haar eertroon ras by 't salig lam* en *ey! rat* (rad) *naar Abr'hams gloristoel.* Zie *Eenz. Huisen Winterl.*, bl. 85 en aant. In eene aanteekening op SLUYTER'S *Buitenleven*, bl. 19 wordt, behalve het anagram op den naam JEZUS, nog

dat op den regent FILIPS van *Orleans* medegedeeld: *Duc d'Orléans Régent. — C'est l'âge d'or rendu.* De wensch, daarbij door den aanteekenaar geuit, dat dit anagram *de waarheid mag insluiten*, is ongelukkig niet vervuld geworden. Bekend is het anagram op TESSELSCHAEDE, *sachte sedeles.* J. C. D.

De Eenhoorn (*Bijbl.* bl. iii, xc, cxxiii, cliv). Ik had niet gedacht nogmaals op dit fabelachtig dier terug te komen; doch nu er reeds zooveel over is te berde gebragt, vermeen ik de volgende, toevallig ontdekte bijzonderheden niet te moeten verzwijgen.

De uit PIER DURANTE (CXXIII) aangehaalde plaats staat niet alléén, maar is stellig ontleend uit den *Bestiaire* van PHILIPPE DE THAUN (12..?) waaruit WRIGHT in zijne *Popular Treaises on Science written during the Middle Ages*, Lond. 1841, bl. 81 afschrijft:

Monosceros est beste, un corn ad en la teste,
Pur çeo ad si à nun, de buc ad façun;
Par pucele est prise, or oez en quel guise.
Quant hom le volt cacer e prendre et enginner,
Si vent hom al forest ù sis repairs est;
Là met une pucele hors de sein sa mamele,
E par odurement Monoceros la sent;
Dunc vent à la pucele, e si baiset sa mamele,
En sun devant se dort, issi vent à sa mort;
Li hom survent atant, ki l'ocit en dormant.
U trestut vif le prent, si fait puis sun talent.
Grant chose signefie, etc.

Het vervolg toont, dat men onder den Eenhoorn hier CHRISTUS en onder de *pucele* de Maagd MARIA moet verstaan (*).

Bijkans op dezelfde wijze spreekt ook de Oud-Duitsche *Physiologus* bij MASZMAN, *Deutsche Gedichte des XII Jahrh.*, II.; bl. 313, als mede KONRAD VON MEGENBERG, in zijn *Buch der Natur* (Augsb. 1486) wiens vertelsel wel niet te lang maar ongeschikt is voor dit blad.

Omtrent de geneeskracht den horen toegeschreven, waarvan de Heer KRAMM (*Bijbl.* bl. cliv) een curieus voorbeeld heeft bijgebragt, kan men ook al vrij hoog opklimmen, want bij de opsomming eener menigte van middelen om de kwaal van den Graal-Koning AMFORTAS te helen, zegt WOLFRAM VON ESCHENBACH in zijn *Parzival:*

Ein tier heizt monîcirus:
Daz erkennt der meide rein sô grôz,
Daz ez slaefet ûf der meide schôz!
Wir gewunn des tieres herzen
Uber des Küniges smerzen.
Wir nâmen den karfunkelstein
Uf des selben tieres hirnbein,
Der dâ wehset under sîme horn
Wir bestrichen die wunden vorn
Und besouften den stein drinne gar:
Diu wunde war et lüppec sar.
V: 14406—16.

SAN MARTE verhaalt nog, zonder de bron aan te wijzen, dat KAREL *de Stoute* steeds een stuk van den hoorn eens Eenhoorns in zilver gevat op zijne tafel had, waarmede alle spijzen beproefd werden, of ze soms vergiftigd waren. Zoodra de hoorn met iets vergiftigs in aanraking kwam, begon hij te zweeten, en het water waar hij in gelegen had diende tot een voorbehoedmiddel tegen vergiftiging (*Parziv.* I.; bl. 623).

Behalve L. CATELAN, *Hist. de la Nature, chasse, vertus, propriétés et usages de la Licorne* (Montpell. 1624; Hoogd. Frankf. 1625) en de andere reeds aangehaalde schriften, behooren tot de litteratuur: J. C. STOLLBERGK, *De Unicornu*, Lips. 1652, S. F. PRENZEL, *De Unicornu*, Viteb. 1675, F. C. BERENIUS, *De Monocerote*, Lips. 1667, P. L. SACHSE, *Monocerologia*, Raceb. 1696, G. K. KIRCHMAYER, *Disputation zoöl. de Unicorno* etc. Jen. 1733 en COREMANS, *La Licorne et le Juif errant*, Brux. 1845, p. 3—20. J. M.

(*) Middel-eeuwsche afbeeldingen, waar de Eenhoorn zijn toevlugt neemt tot den schoot der H. Maagd of als begeleider voorkomt van St. JUSTINA en andere heiligen, moeten niet zeldzaam zijn. Beschrijvingen vindt men bij VULPIUS, *Curiositäten*, VI, 2, p. 133; MÜNTER, *Sinnbilder der Christen*, I, p. 43; MAURY, *Légendes du moyen age*, p. 176.

Eeuwiglick en eeuwelick (*Nav.* I.; bl. 283; II.; bl. 322). Ter aangehaalde plaatse is reeds gezegd dat beide woorden dezelfde beteekenis hebben. Hoe beide vormen ontstaan zijn leert ons Dr. BRILL, in zijne *Hollandsche Spraakleer*, bl. 683, alwaar hij zegt: »Vroeger ontleende men verscheidene adverbia op *lijk* onmiddellijk van substantieven, waar wij ze thans van de adjectieven op *ig*, uit die substantieven ontstaan, afleiden. Zoo zeide men toen: *overvloedelijk, listelijk, ootmoedelijk* (en op dezelfde wijze ook *eeuwelick*) waarvoor wij nu *overvloediglijk, listiglijk, ootmoediglijk* (en *eeuwiglijk*) enz. zouden zeggen". Dat *eeuwelick* slechts tweemaal voorkomt, bewijst dat ten tijde der Staten-overzetting des Bijbels de oude vorm op het punt was van te verdwijnen. Bij de Ouden vindt men echter ook reeds sporen van bijwoorden, gevormd als *eeuwiglick*, zoo als bij MAERLANT *vromechlike* en in den Statenbijbel zelven: *waerdiglick, trotsighlick*, enz.
J. H. VAN DALE.

Opschriften van Kerkklokken (*Nav.* II.; bl. 281; *Bijbl.* bl. xxv, xliv, lxii, lxxxv, clxviii). Te *Sint Anne ter Muyden* staat op de klok:

Ons CLoCk gesChaL
Roept VLIen aL
SInt tanne ter MVIen
Ras onbeswaert
Ter kerCke waert
Hoort 's Heeren woort hVIen.
G. P. ROOS.

Penning met Vondeling en Secundus (*Nav.*I.; bl. 320). Ik bezit een' ronden zilveren penning, groot ruim eene handpalm, met een gladden rand. De voorwerpen, die er op voorkomen, zijn gedreven. Op de ééne zijde wordt het volgende gevonden: Een Vorst op zijn' troon, bezijden welken twee personen, met tulband op het hoofd en in Oostersch gewaad gekleed, zijn gezeten: voor den troon is een man geplaatst, wiens handen op den rug zijn gebonden en nevens hem staan twee hellebaardiers op eenigen afstand van den troon, en nog twee hellebaardiers eenigzins ter zijde. Op den achtergrond ziet men een schavot, waarop eene onthoofding plaats heeft, terwijl daarnevens drie personen, uit een balkon met tapijten behangen, en nog een ander uit een venster daarnevens, de straf-oefening aanschouwen. Het randschrift op het vlak houdt in: SECUNDUS SPREEKKEND, DAT SYN MOEDER NEER DEE SYGEN, STRAFT, SPYT DES KEIZERS STRAF, SYN WYSE MOND MET SWYGEN.

Op de keerzijde van den penning aanschouwt men: op den voorgrond drie personen in Oostersch gewaad, van welke een in eene medelijdende houding voor een' jongeling gebukt staat, terwijl achter den jongeling iemand als wachtende geplaatst is. Op den achtergrond is men bezig iemand, langs eene dubbele ladder, hoedanige in dezen tijd gebruikelijk is, op te hangen. Het randschrift op het vlak van deze keerzijde is als volgt: EEN VONDLING OM HET GELD DRAAIT VOOR SYN HEER EEN STROP, 'T RECHT SPREEKT DE MEESTER VRY EN HANGT DEN VONDLING OP.

Weet DE NAVORSCHER mij ook op te geven, welke geschiedenis deze penning aanduidt?

CURIOSUS.

[Reeds in ons eerste deel werd een onderzoek naar dezen geheimzinnigen penning uitgelokt, maar te vergeefs. Wij achten het derhalve niet ondienstig de aandacht van HH. Navorschers er nogmaals op te vestigen.]

Spreekwijzen. De Fransche slag (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 233; *Bijbl.* bl. v, xxxv). Dat de meening van M. J. Z. ten opzigte der verklaring van bovengenoemde spreekwijze juist is, blijkt uit de *Hollandsche Spectator*, Dl. I, bl. 56, uitgekomen den 1sten October 1731. De geestige VAN EFFEN legt aldaar zekeren Chevalier GRIJSPAART, een liefhebber van harddravers, het volgende in de pen:

»Ik ben tegenwoordig bezig met een tractaatje te schrijven over de konst van een zweep wel te handelen, de manen op een nieuwe manier te strengelen en dezelve met kokardes te versieren — beneffens een naauwkeurige beschrijving van een nieuwe *Fransche slag*, die ik zelfs heb uitgevonden".

En op bl. 80 van hetzelfde werk leest men:

»Geloofwaardige luiden hebben mij gezegd dat je maar een broddelaar bent en de *Fransche slag* niet eens weet ter degen te slaan".

Men ziet hieruit dat deze spreekwijze al vrij oud is. φ^2—φ.

Filips Willem en Maria van Nassau (*Nav.* I.; bl. 378; II.; bl. 275). Dezer dagen ontving ik van mijnen boekverkooper ter bezigtiging: *Geslachtstafel van het Doorl. Huis van Nassau, van den vroegsten tijd tot op heden; bevattende* 488 *Vorsten en Vorstinnen van dat Huis*, *en* 297 *aangehuwde Prinsen en Prinsessen*, *te samen eene opsomming van* 785 *Vorstelijke personen in het Huis van Nassau;* door A. G. W. RAMAER, Oud-Officier der Infanterie. *Amsterdam*, *Gebr.* DIEDERICHS, 1853. Met gretigheid doorbladerde ik dit werkje, en bepaalde zich mijne aandacht in de eerste plaats op *de beide kinderen uit het eerste huwelijk* van Prins WILLEM I. Ik vond nopens hen, op bl. 14, aangeteekend:

»PHILIPS, Graaf *van Buren*, geb. in 1554, overl. den 20sten Febr. 1618.

MARIA, geb. in 1552, overl. in 1616".

Hier wederom de zoo zeer verlangde *datums* te moeten missen, deed mij leed, maar nog meer de ervaring, dat, hetgeen de Heer E.v.E. mij zoo welwillend heeft medegedeeld, hiermede gansch in strijd is. Zou ik dan te vergeefs naar de gevraagde inlichting moeten blijven uitzien? B.

De Y (*Nav.* I.; bl. 380; II.; bl. 298). Veel wetenswaardigs hieromtrent zal men aantreffen in 't hoogst belangrijke opstel: *De Y eene nederlandsche letter* van den doorgeleerden J. H. HALBERTSMA, in de *Overijsselsche Almanak van Oudh. en Letteren*, 1853, bl. 177—215. CHALOEDA.

Letterkundig Hulpbetoon. Michel Begon en zijne vrienden. Onder den naam van GROLIER *en zijne vrienden* is, Jaarg. II, bl. 1, eene Aanteekening geplaatst van VAN BEVEREN, welke wij met eene gelijksoortige willen vermeerderen. In den *Dictionnaire Historique Portatif, contenant l'Histoire des Patriarches*, etc. T. I, page 126, vinden wij eene levensschets van MICHEL BEGON, waaruit wij slechts het volgende, als tot ons oogmerk voldoende, mededeelen:

»MICHEL BEGON, né à *Blois* en 1638, d'une famille des plus considérables du pays, féconde en personnes de probité et de mérite, se distingua d'abord à *Blois* dans les principales charges de la robe.... Il mourut à *Rochefort* le 14 Mars 1710.... MICHEL BEGON aimait avec passion les Belles-Lettres et les Sciences; honorait les Savants, s'intéressait aux progrès des arts et à la gloire de la nation. Il avait une bibliothèque bien choisie, avec un riche cabinet de médailles, de monuments antiques, d'estampes et de curiosités. Il communiquait

ses livres avec plaisir, et avait fait écrire sur le frontispice de la plupart: MICHAËLIS BEGON ET AMICORUM, c'est à dire, qu' ils etaient à lui et à ses amis. Celui qui avait le soin de sa bibliothèque ayant un jour représenté qu' en donnant ainsi l'usage de sa bibliothèque à tout le monde, il perdait des livres: »J'aime beaucoup mieux", répondit-il, »perdre mes livres, que de paraître me défier d'un honnête homme".

Ziedaar dan in MICHEL BEGON een' tweede, die op eene treffende wijze, het regt verstond van den *eigendom* ...... van boeken.

J. H. VAN DALE.

Engel de Ruiter (*Nav.* II.; bl. 24). In een onder mij berustend geslachtregister heb ik gevonden dat de Vice-Admiraal ENGEL DE RUYTER, niet in Maart maar den 27sten Feb. 1683 te *Amsterdam* is overleden, en den 4den Maart in de Nieuwe Kerk is begraven. Zie ook het geslachtregister op bl. 573 van het IIde Deel van: *Het Leven van Michiel Adriaanszoon de Ruyter* 1607—1676. Te *'s Gravenhage* bij Gebr. J. & H. VAN LANGENHUISEN, 1848. E. D.

Nederlandsche de Valois (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 16). Te *'s Gravenhage* in de *Korte Pooten* bij de *Apendans*, V. N°. 152 woont een bloemverkooper. Er staat een bordje op de post van de deur, met den naam A. C. A. VALOIS. C. & A.

Verzamelingen van Spreekwoorden (*Bijbl.* bl. xxxii, lvi, xcvi, cxli). Het was mij regt aangenaam, te bespeuren, dat de *Verzameling van Werken over onze Spreekwoorden* nog steeds zijne belangstellende onderzoekers vindt, daar dit leiden moet om onze zoo rijke schat van vaderlandsche spreekwoorden steeds meer en meer volledig te maken. Ik dank de Heeren .. ELSEVIER en Σ. voor hunne mededeelingen.

Dat het 2de Deel van het *Florilegivm ethico-politicum nunquam antehac editum;* etc. mede Nederlandsche Spreekwoorden bevat, is mij gebleken uit de Voorrede van C. TUINMAN's *Zedenzangen, over een groot gedeelte der Nederlandsche Spreekwoorden van dagelyks gebruik*, enz. *Leyden*, LANGERAK, MDCCXX. kl. 8°. Mogt het mij van de THYSIUS' Bibliotheek, door tusschenkomst van den Heer .. ELSEVIER, ter leen worden toegezonden, het zou mij zeer verpligten. Ik verbind mij bij deze tot de spoedige, ordelijke terugbezorging, en mogt het verlangd worden, zend ik gaarne vooraf reçu.

Gaarne zag ik mij in staat gesteld tot de inzage van het verslag van DUPLESSIS' in 1847 te *Parijs* uitgekomen werk. Voor de werken over Nederlandsche spreekwoorden heeft de beoordeelaar nog al gelegenheid ter completering gehad. Zie Dr. A. DE JAGER's *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. I, bl. 295.

Wat den *Catalogus* van de *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden* betreft, ik hoop, dat aan mijne aandacht niets ontgaan zij.

Ook de Heer Σ. zou mij zeer verpligten, indien hij mij *D'uitsteekenste Dichtkunstige Werken van* J. ZOET, ter kennisneming mogt willen toezenden.

De Lyste van Spreekwoorden, op verscheyde voorvallen toepasselijk, geplaatst achter elk der beide Deelen van het genoemde werkje van ANNA FOLIE, is N°. 27 van de door Dr. A. DE JAGER verzamelde *Lijst* (*Taalk. Magazijn*, Dl. III, bl. 90 en 461), en van de mijne N°. 41 (*Algem. Konst- en Letterbode*, N°. 12 van 1846). Op de *Lijst van Werken over Nederlandsche Spreekwoorden*, die mijn *Spreekwoordenboek* zal voorafgaan, en waarvan de eerste aflevering eerlang het licht zal zien, komt het voor onder N°. 46. Naar den druk, met *twee blaffende honden* tot vignet, blijf ik altijd nog belangstellend uitzien.

P. J. HARREBOMÉE.

Volksliedjes. »*Daar komt Pauwel Jonas* (*Prins Eneas*) *aan*" (*Nav.* II.; bl. 54; III.: bl. 38—40; *Bijbl.* bl. lviii).

De Vlugt van ENEAS *of de dood van* DIDO, *Treurspel*, *in straatliedjes;* te Amsterdam, bij J. HELDING en A. MARS [?], 1785. *Met Privilegie.*

Ik herinner mij, in mijne jongelingsjaren, meermalen uit den mond van mijn' vader te hebben vernomen, dat dit lang vergetene treurspel (kluchtspel of parodie) werd toegeschreven aan den Hoogleeraar Mr. JOHANNES KINKER. J. L. A. I.

Speelkaarten (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 71—76; *Bijbl.* bl. lxxv). In de *Rue de la Verrerie*, te *Parijs*, zijn door arbeiders, die zich daar met graven bezig hielden, op eene geringe diepte onder den grond de overblijfselen van vroeger metselwerk gevonden. In een der gewelven lagen menschenbeenderen en een vermolmd kistje met overblijfselen van speelkaarten. Deze kaarten moeten verguld zijn geweest, en waarschijnlijk dagteekenen zij van de regering van KAREL VI. Op de plaats, waar men ze gevonden heeft, stond eertijds het huis van den enlumineur GRINGONNEUR, die het eerst zich toelegde op het schilderen van *Cartes à or et à diverses couleurs pour l'esbattement du roy.* — *Nederlandsch Athenaeum* voor 11 Juny 1853, N°. XXIV, bl. 187.

BLADWIJZER

VOOR HET

NAVORSCHER'S BIJBLAD.

A.

A. (A. A.), Simon Schottus, *cxvi.*
—— Veliten, Pupillen, *lxxvii*, *cxii.*
—— Van der Well in Tromp veranderd, *civ.*
A. (A. &), Accoord v. Putten, *lviii.*
—— Het wapen van Paus Adriaan, *lxxxii.*
—— Spreuk van Frank van Borselen, *lxxxvii.*
—— 't Haagsche wapen, *xii*, *xiii.*
—— Anna Haze, *lxxxi.*
—— Raadsel op „Ireland", *xiii*, *xxxii.*
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt, *cxlvi.*
—— De Oudste Woorden, *lii.*
—— Het geslacht v. Wouw, *xcviii.*
A. (C. &) „Amstelredams eer ende comen", *lxxxi.*
—— De familie Back, *lx.*
—— Het wapen der familie van Berk, *cxxxiv.*
—— Predikanten Du Bois, *cxlvi.*
—— Het wapen der Buonaparte's, *xxiv*, *xxv.*
—— Ds. Johannes Claessen, *lxiv.*
—— Dirk van Hasselsteeg, *civ.*
—— Verhandeling van Mr. Jacob van Gigch over de „Romeo and Juliet", *cxxxvii.*
—— Arnold van Halen's „Pan Poëticon", *cxxxvi.*
—— Napoleon te Amsterdam, *clxxxiii.*
—— Het Pinksterbloemzingen, *cxxxv.*
—— „Spiegel der Jeught", *xiii.*
—— Andries Suyderhoeff, *clix.*
—— Joh. Cornelisz Sylvius, *lxix.*
—— Jan Tabak, *xviii*, *xix.*
—— Nederlandsche de Valois, *cxcii.*
A. (H. A.) te M., Sympathetische geneesmiddelen, *cxx.*
Aa (A. J. van der), Ds. Johannes Claessen, *xxii.*
—— Passchier de Fyne, *clxxxix.*
—— Herhaling v. het woord „Ik", *clxxxii.*
—— Christianus Meese, Christiaan Meeuse, David Meese, *xxii.*
Aa, (A. J. van der) „Gespreck tusschen den wandelaer en de galm der hofkercke over Johan van Oldenbarneveld", *ci.*
—— Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen, *xcvi.*
—— Verduitscher van „Don Quixote", *cxvii.*
Aardappelen, *ciii*, *cxlix*, *clxxii*, *clxxiii.*
Aarsen (A.), P. J. Beronicius, *ii.*
Abdijen en Kloosters van Holland en Zeeland, *lxxxiv.*
Abraham (Overlevingen omtrent), *xxiv*, *lxxii.*
Abresch (Petrus), *clxxxiii.*
Accoord van Putten, *lviii.*
Actiehandel, *cxlvii.*
Adelaer (Jan), *cxiv.*
Adeler (Koert Syverts), *cxiv.*
Adriaan (Het wapen van Paus), *lxxxii*, *cxxviii*, *cxlii.*
Aelten (Godeschalk), *cxxxiii.*
Aequivoci (Versus), *xxxiii.*
Aftelrijmen, *clx.*
Agrippa (De toovenaar Cornelius), *cxxvii.*
„Al onder de groene boomen, daar lei een Engelsch schip", *clx.*
Alexandrië (Museum van), *xxii*, *xxiii.*
Alkemade (Cornelis van), *lxvi.*
—— (Het geslacht van), *cxxxvii.*
Alkmaar (Opschriften van Kerkklokken te), *xliv.*
Alkmaarsche kind, dat zijn moeder geslagen had (Van het), *x*, *xi.*
„Alle dinck vergaet enz.", *cxxiv.*
Alman (Jan), *xlvi*, *xcix.*
—— (Begraafplaats van Jan) te Vlissingen, *xlvi*, *cxlvii.*
„Altijd is Kort Jakje ziek", *xlviii.*
Amelang, *cxlix.*
Amersfoortsche Kei (de), *i.*
Amerij, *cxlix.*
Amianth, *xxxix.*
Amman (J. C.), *cxxxiii.*
„Amstelredams eer ende opcomen", *lxxx*, *lxxxi*, *clix.*
Amsterdam (Napoleon binnen), *iii*, *xxxiv*, *lxix*, *ciii*, *clii*, *cliii.*
Amsterdamsche Muzykkamer: „Je blijfd in eele doen", *xci.*
Ana's (de), *iv.*
Anagrammen, *xxviii*, *lxxxix*, *clxxxix.*
Andelius, *cxiv.*
Anthonius Verensis, *cxlii.*
Antwerpen (Naamsoorsprong van), *cxxxiii.*
Appeltje (Ik heb een) met U te schillen, *cxxi.*
Arabische Cyfers, *lxvi.*
Arckel (F. W. Baron van), *cxxxvii.*
Asbest, *xxxix.*
Asch (Inzameling der Lijk-), *xxxix.*
Aumale (Graaf), *clii.*
—— (J. P. Graaf d'), *cxxii.*
Autographen, *clxxxiii*, *clxxxiv.*
Axel (Redding van) door Jan Pikkevé, *clxxvii.*

B.

B., Dichters der Evangelische Gezangen, *lxx.*
—— Jan Jordens, *lxxii.*
—— Michiel van Middelhoven, *clxxix.*
—— Jan de Munck, *xcvii.*
—— Filips, Willem en Maria van Nassau, *clxxvii*, *cxci.*
—— Redding van Axel door Jan Pikkevé, *clxxvii.*
—— Soutenelle, *lxxi.*
—— Het geslacht Te Water, *xcvii.*
B. (B. B), Veliten, Pupillen, *lxxx*, *cxxvii.*
B. (C. G.), Bloken, *clxxxviii.*
—— Ds. Johannes Claessen, *xcix.*
—— Hooikes ketsen, *clxxxii.*
—— Lot is dood, *clxxxi.*
—— Het geslacht van Wouw, *xcix.*
B. (J. F.), Burgemeester van Zierikzee in 1555, *xci.*
B. (N.), Ds. Johannes Claessen, *xcix.*
B. (V.), Johannes de Jode, *li.*
Baan (J. van der), Doopsgezinde Gezangen, *cxxxii*, *clxxix.*
—— Componisten der Evang. Gezangen, *cxl.*
—— Nic Petri, *clxxix.*
—— De Heerlijkheid Zaamslag, *cxliii.*
Bacchus in de Spreekwoordentaal, *clxxxiv.*

Back (Jan de), *lx.*
Back (De familie), ook wel Backx, Bacx of Bax, *lix, lx, cx, cxliv*
Bacon (Anagram op „Sir Francis), Lord Keeper", *xxix.*
Bacx (De familie), ook wel Backx, Back of Bax, *lix, lx, cx, cxliv.*
Baersdorp (Het geslacht van), *clxii.*
Baguette Divinatoire, *cxxv.*
Baldes (Franciscus), *clxxxiv.*
Banckaert (Adriaan), *cviii.*
Bar (Vrijheer von), *xcviii.*
Barlaeus (Bijschrift van C.) op J. C. Sylvius, *xxx.*
Baronets (Nederlandsche), *xix.*
„Batavische Arkadia" van Heemskerk, *cxxxi, clxi.*
Batenborch (Wernic van), *cxxxi.*
Bâtir des châteaux en Espagne, *cxliii.*
Bax (De familie), ook wel Back, Backx of Bacx, *lix, lx, cx, cxliv.*
Beeren, *cxlix.*
Beest (Naam en getal van het), *xv, xliv.*
Begon (Michel) en zijne vrienden, *cxci.*
Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen, *xlvi, cxlvii*
Begrafenis in het open veld, *xlvi, lxxxvii.*
Begrafenispenning op Simon Episcopius, *xviii.*
„Ben je zestig?", *xxv, lxii.*
Bergweî (De) bij Loosduinen, *xlviii, lxxi.*
Berk (Het wapen der familie van), *cxxxiv.*
Beronicus (P. J.), *ii.*
Beukelman (Reinier en Joannes), *cxv.*
Beunhaas, *lxxxiv.*
Beijeren (Portretten van Jacoba van) en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in Tholen, *xliv—xlvi.*
Bibliophilus (N. P.), Verbodschrift tegen de Jesuieten, *xxxvi.*
—— De Volewijk, *xxxix.*
—— Zwijnsvereering onzer voorvaderen, *lxxxiii.*
Bierpint (De) van St. Oedenrode, *xliv, lxxxv, lxxxvi.*
Bieselingen (Prins Willem I door van), *clx.*
Blaauwe Maandag, *xlviii, lviii.*
Blaauwe scheen, *xxiii.*
Blank, *ii.*
Blok (Stamboek van Johanna Koerten), *cxii.*
Bloken, *clxxxviii.*
Bodinus, *cxlviii.*
Boekdrukkerij (Eerste) te Middelburg, *clxxxiii.*
Boeken aan Kettingen, *clv.*
Boerenkrijg (Trithemius Voorspelling van den), *xlix.*
Boëtius à Bolswert, *lxxx, lxxxi, clix.*
Bogaert (François van den), *cxlv.*
Bois (Du) genaamde Predikanten, *cxlvi.*
Bommelius (Everardus), *cxvi.*
Booys (H. du), *cxxxii.*
Boreel aan Borellus over de Verrekijkers (Brief van), *xii, cxliii.*
Borellus over de Verrekijkers (Brief van Boreel aan), *xii, cxliii.*
Borger's „Aan den Rhyn", *cxxviii.*
Borselen (Huwelijk van Frank van) met Jacoba van Beijeren, *xxxiv.*
—— (Portretten van Frank van) en Jacoba v. Beijeren te St. Maartensdijk in Tholen, *xliv—xlvi.*
—— (Spreuk van Frank van), *lxxxvii.*
Bos of Bosch (Lambertus van den of van), *cxvii.*
Brakel, Eenlettergrepige verzen, *cxxiii.*
Brandt (G.), *xciv.*
Braspenning, *ii.*
„Braut von Korinth" (Goethe's), *cxliv, clxxxii.*
Brem" („Zoo zout als), *xlviii, lxxiii.*
Broechem, Broekom of Bruchem (Heeren van), *cxxxv, cxxxvi, clxxx.*
Bruinvis (C. W.), Aardappelen, *cxlix.*
—— Opschriften van Kerklokken te Alkmaar, *xliv.*
—— Autographen, *clxxxiv.*
—— Bacchus in de spreekwoordentaal, *clxxxiv.*
—— Begrafenis in het open veld, *xlvi.*
—— Het Dominospel, *cxxxviii.*
—— Laarsvormig drinkglas, *clxxx.*
—— Engelen met vleugels, *lxviii.*
—— Petrus Forestus, *xxix.*
—— Grotius Roomschgezind, *xliii.*
—— De Vliegende Hollander, *lxvii.*
—— Frederick Houtman, *lxxxiii.*
—— Logementen der Stemhebbende te 's Gravenhage, *xiv.*
—— Nestels d. Kavallerie, *clxxviii.*
—— Opschriften van Kerkklokken, *clxix.*
—— 't Oranjetumult op Kattenburg, *clxxxii.*
—— De Sommeltjeskuil op Wieringen, *clxxix.*
—— Het „Stabat Mater", *clxvii.*
—— Stroo het kenmerk van een Sterfhuis, *xiii.*
—— Voorbeelden van ziekelijk vasten, *clxxiii.*
—— Nederlandsche Volksoverleveringen; Trijn Rembrands; van het Alkmaarsche Kind, dat zijn moeder geslagen had, *x, xi.*
—— Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's „Palamedes", *cxlviii.*
—— 't Vroonerklokje, *clxxxvi.*
Bucquoy (Jacob du), *cxxiii.*
Buddingh' (D.), J. C. Amman, *cxxxiii.*
—— „Amstelredams eer ende opcomen", *lxxx.*
—— Dat klinkt als — Geef hem van — Katoen, *xxvii.*
—— De familie Snethlage; Naamregister der Predikanten, *xii.*
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, *lxxi.*
Buddingh', Woerd, Loo, *lxxv.*
Buonaparte's (Het wapen der), *xxiv, xxv.*
Buquoy (Jacob du), *cxxiii.*
Burgemeester van Zierikzee in 1555, *xci, cxxiii.*
Buskruid (Het), *xlix.*
Buys Ballot, Maansinvloeden, *lxxiv, clv.*
Bijbel van deux Aas, *xxvii, xxxix, cviii, cxxxviii.*
—— (Eerste Hervormde) in klein formaat, *xxvii.*
—— (Engelsch dichtregelen op den), *cxii.*
Bijgeloof, *cxlix.*
—— (Volks-), *ix, x, xi, xxii, xliv, xlviii, xlix, lviii, lxvii, lxviii, lxxi, lxxii, lxxxv—lxxxvii, xcvi, cxx.*
Bijl (Joost), *cxxxvii.*
Byron (Versjes aan) toegeschreven, *lxi, ciii.*
Bijschriften door C. Barlaeus en Mr. Corn. van Lennep op J. C. Sylvius, *xxx.*

C.

C., Napoleon te Delft, *xxxiv.*
C. (C. A.), Museum van Alexandrië, *xxii, xxiii.*
—— Geneesheeren bij de legers der Oud-Grieken, *clix*
—— Ludus Latrunculorum, *clxiii.*
C. (H.), Daarstellen, *lviii.*
Capellen (Opschrift op de grafstede van J. D. Baron van den), *lvii.*
Capito (Johannes), *xxxi.*
Capito (Mr. Pieter), *xxxi.*
Carcini (Versus), *xvii, xxxiii.*
Carmina Sotadea, *xvii.*
Caron (Franciscus), *cxvi.*
Caron (François), *cxvi.*
Centones, *i, xxxiii.*
Chaloeda, Overleveringen omtrent Abraham, *lxxii.*
—— De Bierpint van St. Oedenrode, *lxxxv.*
—— Ds. Johannes Claessen, *lxiv.*
—— Druk-, Schrijf- en Leesfouten, *cxxxviii.*
—— De reus Gnak; Kirjath Arba, *clxxviii.*
—— Het boek Hajezira, *lxxii, cxx.*
—— Om een Haverklap, *cxviii.*
—— Leiden, Leijden of Leyden, *cxvii.*
—— Spreekwijzen op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk, *cxvii.*
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt, *clxxxi.*
—— De Y, *cxci.*
—— Zon, waarom vrouwelijk, *clxxxvii.*
Chronogrammen. *xxviii, lxxxviii.*
Ciligry (Kolonel), *xlvii, lix.*
Claassen (Ds. Joh.), *zie* Claessen.
Claessen (Ds. Johannes), *viii, xxii, lxiv, xcix.*
Clemens XIV (Kreeftdicht op de vernietiging der Jesuieten door) *xvii.*
Claude (Jean), *cxlv.*

Coelenaer (Marcus), *xxxi.*
Coene (Tobias de), *xi, li.*
Colenaer (Augustinus de), *xxxi.*
Colenaer (Jacques de), *xxxi.*
Coleners (Roseana), *xxxi.*
Comansgilde (Het), *xxxii.*
Componisten der Evang. Gezangen, *cxl.*
Concordantes (Versus), *xxxiii.*
Constanter, Het Ganzespel, *cxxxix.*
—— Verslag eener Wapenschouwing onder Prins Willem IV, *cix.*
Cornelius, Tobias de Coene; Om der Godsdienst wil naar Engeland uitgewekenen, *xi.*
—— Papier uit linnen, *xiv, xv.*
Correlativi (Versus), *xxxiii.*
Cromwell (Gillis), *lxxxvi.*
Cruys (Cornelis), *lx, xcvi.*
Curiosus, Penning met Vondeling en Secundus, *cxci.*
Cyfers (Arabische), *lxvi.*
Cyropaedia VI, 17 (Gissing op Xenophon:), *xcv.*

D.

D., Borger's Aan den Rhyn, *cxxviii.*
—— Krankzinnigheid van Requesens, *cxxviii.*
Δ.....s, Momboirskamers, *cxviii.*
D. (E.), Engel de Ruiter, *cxcii.*
D. (J. C.), de Ana's, *iv.*
—— Anagrammen, *clxxxix.*
—— Zonderling Latijnsch Vers, Centones, *i, xxxiii.*
—— Bijzondere geheugeniskracht, *xciii.*
—— Het St. Nicolaasfeest, *clxxxvii.*
D. Thz. (J. v.), Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen, *xi, xii.*
Dale (J. H. van), Beeren, *cxlix.*
„Daar komt Prins Eneas aan", *lviii, cxcii.*
Daarstellen, *lviii.*
„Dat klinkt als Katoen", *xxvii, lxv.*
Dale (J. H. van), Michel Begon en zijne vrienden, *cxcii.*
—— Beunhaas, *lxxxiv.*
—— Het Comansgilde, *xxxii.*
—— Eeuwiglick en eeuwelick, *cxc.*
—— De Heilige Elisabeth, *lxix.*
—— I. H. S., *xxxii.*
—— Italiaansche Prozawerken verduitscht, *lxx.*
—— Jan, Karel Ferdinandt, *lxvii.*
—— Kopperen, *cxlvii.*
—— Het geslacht de Moor, *xciv.*
—— Napoleon's togt over het Zwin, *xcv, cxxvii.*
—— Op den rooster geteld, *cxlix.*
—— Toren van het Stadhuis te Sluis, *clxxi.*
—— Spaansche Letterkunde, *cxvii.*
—— Mr. Joos, niet Lowys, Tuck, *cxxxvii.*
—— Nederlandsche de Valois', *xxxii.*
—— Zoo gek als een pootjuin, *cix.*
—— Zij passen op malkander als Hanne en Lijsje, *cxl, clxxxviii.*
Dassevael (Steven), *clxi.*
Decker (Sir Mathëus), *xix.*
Dedel (Het wapen van 't geslacht), *cxlii.*
Dee (Dr.) en zijn Tooverspiegel, *cxxvii.*
Deeg, *xxvii.*
Delft (De Mijd-Cedul te), *xxv.*
—— (Napoleon te), *xxxiv, cii.*
Deuvecater als geslachtsnaam, *xxxi.*
Dierentaal, *xi.*
Digby (Sir Kenelm), *cxix.*
Dirk van Hasseltsteeg, *civ.*
Dirksz. (Cornelis), *cxxvi, clx.*
Dobbelspelen, *cxxxviii, cxxxix, cli, clxiii, clxxii.*
Dolkscheeden van palmhout, *c.*
Dominospel, *cxxxviii.*
Domoor, *clxxxviii.*
„Don Quixote" (Verduitscher van), *cxvii, clxxx.*
Donaes Idinav, *xcvi.*
Donderdag (Eieren van Witten), *lxxxvii.*
Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, *xxxv, cv, cvi.*
Doopbekkens te Loosduinen, *cxx.*
Doopsgezinde Gezangen, *cxxxii, clxxix.*
Doreslaar (Dr, Isaac), *xcvii.*
Doyem (Franske van), *cxxvii.*
Drenthe (Het Wapen van), *xxi.*
Driekoningenliedje te Breda, *cxlix.*
Drinkglas (Laarsvormig), *clxxx.*
Druk- Schrijf- en Leesfouten, *cxxxviii.*
Du Bois genaamde Predikanten, *cxlvi.*
Duivekater, *xxxi.*
„Duyfkens ende Willemynkens Pelgrimagie," *clix.*

E.

E. (A—), Freule, *xciii.*
—— Italiaansche Prozawerken verduitscht, *lxx.*
—— Rakker, *lxxxvii.*
—— Sympathetische geneesmiddelen, *lxxxvi.*
Earl Colne's toren (Opschriften van Kerkklokken op), *xxv.*
Echici of echoici (Versus), *xxxiii.*
Eenhoorn (De), *iii, xc, cxxiii, cliv, clxxvi, cxc.*
Eenhoornshoornen van de St. Maria-Kerk te Utrecht, *iii, iv.*
Eenlettergrepige verzen, *cxxii, cxxiii, clxxvii.*
Eeuwiglick en eeuwelick, *cxc.*
Effigies" („Pictorum aliquot celebrium), *xiv, xxxii, lxxxiii, cxxxvii.*
Egmont (Verdediging van) en Hoorne, door henzelven, *xcvii.*
Eieren van Witten Donderdag, *lxxxvii.*
Elf en dertigst" („Op zijn), *xxviii.*
Elisabeth (De Heilige), *lxix, civ.*
Ellebregt (St.), *lxxxiii, cxlviii.*
..Elsevier, Graaf d'Aumale, *clii.*
—— Predikanten Du Bois, *cxlvi.*
—— Bijbel van deux Aes, *xxxix.*
—— Joost Bijl, *cxxxvii.*
—— Johannes en Mr. Pieter Capito, *xxxi.*
—— Tobias de Coene, *li.*
..Elsevier, Augustinus de Colenaer, *xxxi.*
—— Gillis Cromwell, *lxxxvi.*
—— Casparus van den Ende, *lii, cxl.*
—— Flora-Maandag, *xviii.*
—— Passchier de Fijne, *clxxxviii.*
—— Ghisbertus Fredericus, *xxx.*
—— Daniël Jan Baron de Hochepied, *lxiii.*
—— Frederick Houtman, *cxxxii.*
—— Vertalingen van Italiaansche prozawerken, *xx, xxi.*
—— Jean Pleyn de Courage, *l.*
—— Jan Poliander van den Kerckhove, *clxv.*
—— Koppermaandag, *xviii.*
—— Kraamkloppers, *xvii.*
—— Glas door J. C. Leensvelt, in de Hooglandsche Kerk te Leyden geplaatst, *xxxv.*
—— Jan le Maire, *l.*
—— M. Jsz. van Middelhoven, *clx.*
—— Godevaert Montens, *lxxiv.*
—— Joost de Moor, *l.*
—— Andries van der Muelen, *cxxx.*
—— Papier uit linnen, *xv.*
—— Lowys Porquin, *cxlii.*
—— Jacobus Roman, *lix.*
—— Engel de Ruyter, *liv.*
—— De familie van Ryn, *cxliii.*
—— Speelkaarten, *lxxvi.*
—— Joris van Spilbergen, *liii, cxxvi.*
—— Verzamelingen van Spreekwoorden, *xxxii, cxli.*
—— De vergadering der Staten van Holland, *xlvi.*
—— Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, *xl.*
—— Tromp, voormaals van der Well, *l.*
—— „Het Nassouse Trompetje", *xcix.*
—— Hendrik de Valois, *lxxiii.*
—— Cornelis en Nicolaas Vermuyden, *i.*
—— Het geslacht Te Water, *xcviii.*
—— Watergeuzen, *cxlv.*
Emde (van), De familie Bax, *lix.*
Ende (Casparus van den), *xxiii, xxiv, lii, cvii, cxl.*
Eneas (De vlugt van) of de dood van Dido, *cxcii.*
Engeland uitgewekenen (Om der Godsdienst wil naar), *xi.*
Engelen met vleugels, *lxviii, lxix.*
Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, *xl, liv.*
Engelschman (De bijnaam „Staart" voor), *xv, xvi, cxix.*
Eolische harp (De), *xix.*
Episcopius (Begrafenispenning op Simon), *xviii.*
—— (Trouwring van Simon), *xviii.*
Escuriaal (De boekerij van het), *xl, liv.*
Eugenius (Gebed van Prins), *cxviii.*
Eun deun tro, *clx.*
Evangelische Gezangen 44 en 154, *clxii.*
Evangelische Gezangen (Componisten der), *cxl.*
—— (Dichters der), *xxiv, lxx, xciv.*

Evangelische Gezangen (Recensiën der), *lxi*, *clviii.*
Everaert (Pieter), *cxxxvii.*

F.

F., Sterfhuisgebruiken, Lijkstroo, *cxxvi.*
—— Vuilschouwing der Leprozen, *cxxxi.*
Fagel (Anagram op Caspar), *clxxxix.*
Fata Morgana, *xliii*, *xliv.*
Ferdinandt (Jan), *lxvii.*
Ferdinandt (Karel), *lxvii.*
Filips Willem en Maria van Nassau, *clxxvii*, *cxci.*
Floramaandag, *xviii*, *cxxxvii.*
Floris V (Voogden van Graaf), *clxii.*
Foreesten (Genealogie der), *xxix.*
Forestus (Petrus), *xxix.*
Fr., Fransche slag, titel, laan, pad, gedachte, *v.*
Fr., I. H. S., *ii.*
Fransche gedachte, *v.*
Fransche laan (De), *v.*
Fransche slag (De), *v*, *xxxv*, *cxci.*
Fransche pad (Het), *v.*
Fransche titel, *v.*
Fredericus (Ghisbertus of Gysbert), *xxx.*
Frederik Hendrik (De Mantel van), *cxlvii.*
Fret (P.), Huwelijk van Frank van Borselen met Jacoba van Beijeren, *xxxiv.*
—— Christiaan Meese; Christiaan Meeuse, *xxxv.*
—— Napoleon's togt over het Zwin, *xlii.*
—— Engel de Ruyter, *cxli.*
—— Joris van Spilbergen, *xxxviii.*
Freule, *xciii*, *cxxv*, *clv.*
Frickius (Joannes), *lxv.*
Fijne (Passchier de), *clv*, *clxxxviii.*

G.

G. (E.), Arabische Cijfers, *lxvi.*
—— Blaauwe Maandag, *lviii.*
—— Fata Morgana, *xliii.*
G. (J. J. v.), Aanvulling der Biographische Schets van Evangelische Gezangdichters, *xxiv*, *xciv.*
—— Recensiën der Evangelische Gezangen, *lxi*, *clviii.*
—— Opschriften van Kerkklokken, *clxviii.*
—— Geboorteplaats van A. Rutgers, *xxiv.*
—— Verduitschingen van Schiller, *clxvii.*
Galg (Boter aan de) gesmeerd, *clxxxiii.*
Ganske. Het Ganzespel, *ciii.*
Ganzespel (Het), *ciii*, *cxxxviii*, *clxxiii.*
Gedachte (Fransche), *v.*
Geertensminne (St.), *xvii*, *xviii.*
Geheugen (Kunstmatig), *xciii*, *cxlviii.*
Geheugeniskracht (Bijzondere), *vii*, *viii*, *xxxvi*, *xciii*, *clxxvii.*
Gek (Den) scheren, *xcii.*
Geldroede, *cxxv.*
Gemeentehuizen (Oudheden op) bewaard, *xliv—xlvi.*
Généalogiques" („Mémoires) de la maison de Médicis, *xvii.*
Geneesheeren bij de legers der Ouden, *cxii*, *cxiii*, *clix.*
Geneesmiddelen (Symphathetische), *xliv*, *lxxxv*, *lxxxvi*, *cxix*, *clxx.*
Gerdes (E.), Inzameling der Lijkasch, *xxxix.*
Gevangenen op ongezouten brood en op melk en brood, *clxxxiv.*
Gezangen (Doopsgezinde), *cxxxii.*
—— (Evangelische) 44 en 154, *clxii.*
—— (Componisten der Evangelische), *cxl.*
—— (Dichters der Evangelische), *xxiv*, *lxx*, *xciv.*
—— (Recensiën der Evangelische), *lxi*, *clviii.*
Gietermaker (Mr. Klaas Hendriksz.), *lii.*
Gigch (Verhandeling van Mr. Jacob van) over de „Romeo and Juliet", *cxxxvii.*
Glas door J. C. Leensvelt in de Hooglandsche Kerk te Leyden geplaatst, *xxxv.*
Gnak (De reus) en zijne drie zonen, *clxxviii.*
Goejanverwellensluis, *lxxiv*, *cx.*
Goethe's „Braut von Korinth", *cxliv*, *clxxxii.*
Goring (Lord), *xlvii*, *xlviii*, *lix.*
Goropius (Johannes) of van Gorp, *xxix.*
Gouderak, *xvi.*
Gr. (v.), de moord van Musius, *viii*, *ix.*
—— Napoleon te Haarlem, *xi*, *xii.*
Gravenhage (Logementen der stemhebbende steden te 's), *xiv.*
Groot tafereel der Dwaasheid" („Het), *cxlvii.*
Grotius (Bijzondere geheugeniskracht van), *xxxvi.*
—— Roomschgezind, *xliii*, *lxxxiv.*
Grunsfoort (Het kasteel), *xxxv.*

H.

H. (A. A. C.), Verbodschrift tegen de Jezuïeten, *lxxii*, *clxxxvi.*
—— Napoleon te Amsterdam, *ciii*, *clii.*
H. (d. H.), J. P. Graaf d'Aumale, *cxxii.*
—— Jacob du Buquoy, *cxxiii.*
—— Domoor, *clxxxviii.*
—— Doodstraf door trouwbelofte voorgekomen, *cvi.*
—— Franske van Doyem, *cxxvii.*
—— Een knipje nemen; een uiltje knappen, *clxxxvi.*
—— Jhr. J. van Paffenrode, *cxxiv.*
—— Terschelling, *cxxi.*
H. H. H., *xxv.*
H. (L. v.), De Heilige Elisabeth, *civ.*
—— Het geslacht Marhulsen, *lxvi.*
H. (L. v.). De Bibliotheek der St. Walburgskerk te Zutphen, *xciii.*
—— Zeemansoverleveringen en zeemansbijgeloof, *lxviii.*
H. (O. K. V.), Voorteekenen, *xlix.*
H—g., Voorbeelden van ziekelijk vasten, *xlvii.*
—— Zoo zout als brem, *xlviii.*
H. Jr., Kaboutermannetjes bij Petten, stup, schim, *ix*, *x.*
Haagsche Wapen ('t), *xii*, *xiii.*
Haantje Pik, *i.*
Haarlem ('t Hazepatersveld bij), *xxv.*
—— (Napoleon te), *i*, *xi*, *xii*, *lxvi.*
Hajezira (Het boek), *lxxii*, *cxx.*
Halve Maan (De) als zinnebeeld, *xci.*
Hanne en Lijsje (Zij passen op malkander als), *cxl*, *clxxxviii.*
Hansworst, *xlix.*
Harp (De Eolische), *xix.*
Harrebomée (P. J.), Verzamelingen van Spreekwoorden, *lvi*, *xcvi*, *cxcii.*
Hasselaar (De familie), *xcvii.*
Hasselt (W. J. C. van), Verduitscher van „Don Quixote", *cxvii.*
Haverklap (Om een), *cxviii.*
Haze (Anna), *lxxxi*, *cxxxvii.*
Hazepatersveld ('t) bij Haarlem, *xxv.*
Heemskerk's „Batavische Arcadia", *cxxxi*, *clxi.*
Heenvliet (Heeren van), *clxv.*
Heker (Moeder van Jacop), *lxvi.*
Hennenberg (Het verzonken slot der Gravin van), *xlviii*, *lxxi.*
Hennequin's (De), *cxxxiii.*
Henry, Zwijnsvereering onzer voorvaderen, *lxxxiii.*
Herhaling van het woord „Ik" bij de Zeeuwen, *clxxxii.*
Hertogenbosch (Nestelmakers te 's), *xxiv.*
„Hier komt Paul Jones aan", *lviii*, *cxcii.*
Hochepied (Daniël Jan, Baron de), *lxiii.*
Hofbeeren, *xxxix*
Holland (Spotvers op de Vergadering der Staten van), *xlvi.*
Hollander (De Vliegende), *lxvii*, *lxviii.*
Honig, Uitvinder van den Windwatermolen, *cxxxiv.*
Hoofden (Het Huis met de), *cxxiv*, *cliv.*
Hoofdijzer, *cxliv.*
Hooikes Ketsen, *clxxxi*, *clxxxii.*
Hoorne (Verdediging van Egmont en), door henzelven, *xcvii.*
Hopjes (Haagsche), *lxxxix.*
Hora, Uitvinder van den Windwatermolen. *cxxxiv.*
Houtman (Frederick), *lxxxiii*, *cxxxii*, *clxxix*, *cxxxii.*
Houwelingen (Elsje van), *xc.*
Hud en Mud, *clviii.*
Huis met de Hoofden, *cxxiv*, *cliv.*
Hull (W. van den), Rail, rigchel, rel, *lxxxvii.*
Hulpbetoon (Letterkundig). Michel Begon en zijne vrienden, *cxci.*

Humaale (J. P. Graaf d'), *zie* Aumale (d').

I.

I. (H. L.), Het Pinksterbloemzingen, *clxxxiv.*
I. (J. L. A.), „De vlugt van Eneas of de dood van Dido", *cxcii.*
I. H. S., *ii, iii, xxxii.*
Ἰησοῦς (Anagram op), *xxix.*
Ik heb een appeltje met u te schillen, *cxxi.*
„Ik" (Herhaling van het woord) bij de Zeeuwen, *clxxxii.*
Indicus (Philo-), Oost-Indiesch doof, *xc.*
Inger (Guilh.) of Niger, eig. Swarts, *xcvii.*
„Ireland" (Raadsel op), *xiii, xxxii.*
Isräëls, Geneesheeren bij de legers der Ouden, *cxii.*
Italen (Het Pan Poëticon van Arnoud van), *cxxxvi.*
Italiaansche prozawerken verduitscht *xx, xxi, lxx, civ, cxxiv.*

J.

J. (G. J. v.), Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's „Palamedes", *cxlviii.*
—— Oor- of Hoofd-IJzer, *cxliv.*
—— Het Schaakspel, *cli.*
—— Speelkaarten, *lxxvi.*
J. (L.), Boeken aan kettingen, *clv.*
—— St. Ellebregt, *lxxx iii.*
—— Ligtekooi, *lxxxii.*
—— Blaauwe Maandag, *xlviii.*
—— „Het Nassouse Trompetje" *cxxxi.*
—— Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's „Palamedes", *ci, cxlviii.*
—— Rangnamen bij het leger, *lviii.*
—— De Santhorstsche Geloofsbelijdenis, *lv.*
—— Shakspeare in 't Nederduitsch, *lxxxii.*
—— Het eiland Socotora, *lxxxi.*
—— Speelkaarten, *lxxvii.*
—— Oud-Hollandsche Volksliedjes, *cvi.*
J. (S.), Caspar van den Ende, *cvii.*
—— Het Ganzespel, *clxxii.*
—— Ligtekooi, *xlii.*
—— Napoleon te Amsterdam, *xxxiv.*
J. (T. H.), Versjes aan Byron toegeschreven, *lxi.*
Jacoba van Beijeren (Huwelijk van Frank van Borselen met), *xxxiv.*
—— (Portretten van) en Frank v. Borselen te St. Maartensdijk in Tholen, *xliv—xlvi*
Jacobi (Schultz), Trekbrief met de Kroon, *xxxiii.*
Jan Hagel, *cxviii.*
Jan Rap en zijn maat, *cxviii.*
Jan Tabak, *xviii, xix.*
Jan de Wasscher (De prent van), *lxv.*
Janse te Middelburg (Gedenksteen voor), *xii, xxxvi, cxliii.*
Jansvuur (Het St.), *xxiv.*
„Je blyfd in eele doen" (Amsterdamsche Muzykkamer:), *xci.*
Jean plein de Courage, *l.*
Jesuiten (Kreeftdicht op de vernietiging der) door Clemens XIV, *xvii.*
—— (Verbodschrift tegen de), *xxxvi, lxxii, cvii, clxxxvi.*
Jeugt" („Spiegel der), *xiii.*
Joannes David, *xcvi.*
Jode (De familie de), *cxl.*
—— (Johannes de), *li, cxl.*
Joh. XVIII, vs. 38 (Anagram op), *xxix.*
Jongens van de Wit, *cxv.*
Jordens (Jan), *lxxii.*
Juin (Zoo gek als een poot-), *cix.*

K.

K. (C), De Heerlijkheid Bruchem, *cxxxvi.*
—— Arnold van Italen's „Pan Poeticon", *cxxxvi.*
—— Kylang; Portret eens onbekenden; Joost de Moor, *xix, xx, xxxv, xlviii, l.*
—— Portret van . . otius, *cxxxiii.*
K. (G.), Hz., Verknochten, *cxii.*
K. (J. C.), Dierentaal, *xi.*
—— Opschriften van Kerkklokken, *clxx.*
K. (H. W.), Gebed van Prins Eugenius, *cxviii.*
—— Eénlettergrepige verzen, *clxxvii.*
Kaarslicht bij Veilingen, *xxi, xxii.*
Kaartspel (Het), *lxxv—lxxvii.*
Kaboutermannetjes bij Petten, *ix, x.*
Kaplaarzen, *clxxvii.*
Katoen" („Dat klinkt als), *xxvii, lxv, clxxxvi.*
Katoen" („Geef hem van), *xxvii, lxv.*
Kattenburg ('t Oranjetumult op), *clxxxii.*
Kavallerie (Nestels der), *xxiv, xciv. cxli, clxxviii.*
Kei (De Amerfoortsche), *i.*
Kelang, *xix.*
Kerckhove (Jan en Karel Hendrik van den), *clxv.*
Kerkklokken (Opschriften van), te Zierikzee, op Earl Colne's toren, te Alkmaar, te Haarlem, te St. Anna ter Muyden, *xxv, xliv, lxii, lxxxv, cxviii, clxcii—clxx, cxc.*
Kettingen (Boeken aan), *clv.*
Killigrew (Kolonel), *xlvii, lix.*
Kinderen (365) t'éener dragt, *lxxi.*
Kinderpoëzy, *cxxxviii, cxlix.*
Kinker (Mr. Johannes), *cxcii.*
Kirjath-Arba, *clxxviii.*
Klaplooper, *xcix.*
Klept (Een), Sympathetische Geneesmiddelen, *cxix.*
—— Stup of Stoep, *lxxii.*
Klokkendoop, *lxii, clxix.*
Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland, *lxxxiv.*
Knapp's Liederschatz, *cxx.*
Knapuilen verkoopen, *lxxxix.*
Knipje (Een) nemen, *clxxxvi.*
Koerten Blok (Stamboek van Johanna), *cxii.*
Kompas bij Luchtreizen (Het), *cxliii.*
Koningszeer (Het), *clxvi.*
Kooien (IJzeren), *xxxiii.*
Kopperen, *cxlvii.*
Koppermaandag, *xviii, cxxxvii.*
Kraamkloppers, *xvii.*
Kralingen (Zoo oud als de weg van), *xxii.*
Kramm (C.), Portretten v. Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen, *xliv.*
—— Boëtius à Bolswert, *clix.*
—— Bijbel van Deux Aes, *cviii.*
—— Doodstraf door trouwbelofte voorgekomen, *cv.*
—— De Eenhoorn, *cliv.*
—— Eenhoornshoornen van de St. Maria-Kerk te Utrecht, *iii, iv.*
—— Den Gek scheren, *xcii.*
—— I. H. S., *ii, iii.*
—— De Heilige Liduvina, *xlvii.*
—— Liedeboeken of Mopsjes, *cxv.*
—— „Morghenwecker" betitelde werken, *lii.*
—— Nestels der Kavallerie, *xciv.*
—— Pieter en Paulus Potter, *iv.*
—— Het Schaakspel in Nederland, *clxiii.*
—— De bijnaam Staart voor Engelschman, *cxix.*
—— Een Uiltje knappen, *lxxxix.*
—— Otto Venius, *cxlix.*
—— Jan van Weert, *xlvii.*
—— Wolffsglazen, *clxiii.*
Kreeftdichten, *xvii, xxxiii.*
Kruis of Munt, *cxlvii.*
Kwaadees, *cxxvi.*
Kwaakborden, *ciii, cxxxviii, clxxiii.*
Kylang, *xix.*

L.

L., Casparus van den Ende, *xxiii, xxiv.*
—— Klaplooper, *xcix.*
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt, *cxlv.*
L. te V., Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen, *xlvi.*
—— Het getal 666, Naam en getal van het Beest, *xliv.*
L. (E.), Tijdvers op het beleg van Leyden, *xxviii.*
—— Het Schaakspel, *lxxxviii.*
L Jzn. (J. v.), Kaarslicht bij Veilingen, *xxi, xxii.*
—— Zoo oud als de weg van Kralingen, *xxii.*
L (v. d.), IJzeren Kooien, *xxxiii.*
—— Nestelmakers te 's Hertogenbosch, *xxiv.*
—— ll, „Mémoires généalogiques de la maison de Médicis", *xvii.*
Laan (de Fransche), *v.*
Laar (v. d.), Grotius Roomschgezind? *lxxxiv.*
—— Verbodschrift tegen de Jezuiten, *lxxii, clxxxvi.*

Laar (v. d.), Zoo zout als brem, *lxxiii.*
Laarsvormig drinkglas, *clxxx.*
Laboranter, Jan Adelaer, *cxiv.*
—— François Caron, *cxvi.*
—— Frederik Houtman, *clxxix.*
—— Hendricus Zwaardecroon, *clxv.*
Lanterfanten, *lxxxvii.*
„Laus tua non tua fraus caet.", *xvii.*
Le Sij (Sint), *cxxxviii.*
Ledr., Loevestein, *l.*
—— Het geslacht Oem of Oom, *l.*
Leeghwater als duiker, *xxvi.*
Leensvelt (Glas door J. C.) in de Hooglandsche Kerk te Leyden geplaatst, *xxxv.*
Leger (Rangnamen bij het), *lviii, cix.*
Legerartsen der Ouden, *cxii.*
Leiden, Leijden of Leyden, *cxvii.*
Lennep (Bijschrift van Mr. Cornelis van), op J. C. Sylvius, *xxx.*
—— (Treurzang van Mr. Cornelis van) op 't overlijden van zijne dochter Cornelia Petronella, *ci.*
—— (J. H. van), De Predikant Johannes Cornelisz. Sylvius, *xxx.*
Leonini (Versus), *xxxiii.*
Leprozen, *xcix, cxxxi.*
Leprozen (Vuilschouwing der), *cxxxi.*
Leyden (Glas door J. C. Leensvelt in de Hooglandsche Kerk te) geplaatst, *xxxv.*
—— (Tijdvers op het beleg van), *xxviii.*
„Licht der Zeevaard" (Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker's), *lii.*
Liduvina (Het wonderaartig vasten der Maagd), *xlvii.*
Liede-Boek" („'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaerder en Purmerender), *cxv.*
Liedjes (Oud-Hollandsche Volks-), *cvi.*
Ligtekooi, *xiv, xlii, lxxxii.*
Linnen (Papier uit), *xiv, xv.*
Litteralia aequidica, *lxxxix.*
Lobbe (Jan) of Lobé, *cxxxvi.*
Lobé (Jan) of Lobbe, *cxxxvi.*
Loevestein, *l.*
Loen, *cxxxiv.*
Logementen der stemhebbende steden te 's Gravenhage, *xiv.*
Londen (Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te), *lxii, xcvi.*
Loo, *lxxv.*
Loon (Johan van), *cxxxvi.*
Loosduinen (De Bergwei bij), *xlviii, lxxi.*
Loosduinen (Doopbekkens te), *cxx.*
Lot is dood, *clxxxi.*
„Lot van Vviisheyd ende Goed Gelvck", *xcvi.*
Louff (Aernold), *l.*
Luchtverschijnsel, door Hollandsche visschers opgemerkt, 21 Dec. 1651, *xliii, xliv.*
Ludolph te Vlissingen, Gedenksteen voor Zacharias Janse te Middelburg, *xii, xxxvi.*
Ludus Latrunculorum, *clxiii.*
Lusthof („De) der Boeren of Schermschool der Huislieden", *xlix.*
Lutherus (Anagram op Martinus), *clxxxix.*
Lijkasch (Inzameling der), *xxxix.*
Lijkstroo, *xiii, cix, cxxvi.*
Lijsje (Zij passen op malkander als Hanne en), *cxl, clxxxviii.*

M.

M., H. du Booys, Hel. Leon. de Sievéri, *cxxxii.*
—— Jean Claude, *cxlv.*
—— Recensiën der Evangelische Gezangen, *lxi.*
—— Het Huis met de Hoofden, *cxxiv.*
M. te Maastricht, Trouwring van Simon Episcopius, *xviii.*
—— De oudste woorden, *xxix.'*
M. (F.), Michiel Middelhoven, *cxxxii.*
M. (J.), Het Wapen van Drenthe, *xxi.*
—— de Eenhoorn, *iii, xc, cxxiii, cxc.*
—— Passchier de Fijne, *clv.*
M. (J.), Goethe's „Braut von Korinth", *cxliv.*
—— De Eolische harp, *xix.*
—— Het Koningszeer, *clxvi.*
—— Meekrap, *lxxi.*
—— Napoleon te Zwolle, *clxxi.*
—— Nederlandsche Nieuwsbladen, *lxxxvii.*
—— Het St. Nikolaasfeest, *xlvi, lxvii.*
—— Referein, *clxxii.*
—— Shakspeare in 't Nederduitsch, *lxxxii.*
—— Spreekwijzen voor heimelijk school verzuimen, *cxvii.*
—— „Tegenwoordige staat der Nederlanden", *xxi.*
—— Tabaksverbruiking, *clviii.*
—— Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, *liv.*
—— Wisbui, Wisby, ook Wisbuy, *lxxxix.*
—— Gissing op Xenophon: Cyropaedia VI, 17, *xcv.*
M. (P. J. v.), H. H. H., *xxv.*
—— De Paardenkop als voorbehoedmiddel tegen de Nachtmerrie, *xxii, xlix.*
Maan (De Halve) als zinnebeeld, *xci.*
Maan (Loop naar de), *clxvi.*
Maan (Het Mannetje in de), *clxi.*
Maandag een booze dag, *xcvi.*
Maandag (Blaauwe), *xlviii, lviii.*
Maandag (Flora-), *xviii.*
Maandag (Flora-, Kopper-, Verloren of Verzworen), *cxxxvii.*
Maandag (Kopper-), *xviii.*
Maans-invloeden, *xli, lxxiii, lxxiv, cix, clv, clxxviii.*
Maartensdijk (Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St-) in Tholen, *xliv—xlvi.*
Macquet (Jan), *lxxiv.*
Maire (Jan le), *l.*
Mallaga (Raadsel op), *xxxviii.*
Maltentig, *cxxi.*
Mannetje in de Maan (Het) *clxi.*
Mantel (De) van Frederik Hendrik, *cxlvii.*
Margriet (De Gordel van St.) te Parijs, *cxx.*
Marhulsen (Het geslacht en de havezathe), *lxvi.*
„Maria Stewarda Scotorum Regina" (Anagram op), *xxviii.*
Maria Stuarta (Anagram op), *xxviii.*
Marius (Leonard), *lxxx, lxxxi.*
Médicis" („Mémoires généalogiques de la maison de), *xvii.*
Meekrap, *lxxi, cxx.*
Meersch (Jacob, Israël en Petrus Pratanus of van der) *clxxxv.*
Meese (Christianus), *xxii, xxxv.*
—— (David), *xxii, lxvi.*
„Meester mag ik Maandag maken?", *xlviii.*
Meeuse (christiaan), *xxii, xxxv.*
Meifluitjes, *xc.*
Melaatschen, *xcix, cxxxi.*
„Mémoires généalogiques de la maison de Médicis", *xvii.*
Mersch (Jacob, Israel en Petrus Pratanus of van der), *clxxxv.*
Messcheeden van palmhout, *c.*
Meurs (Bestje van), *xlvii, clxxiii.*
Middelburg (Gedenksteen voor Zacharias Janse te), *xii, xxxvi, cxliii.*
Middelhoven (Michiel), *cxxxii, clx, clxxix.*
Mnemotechnie, *xciii, cxlviii.*
Molen (Uitvinder van den wind-water-), *cxxxiv.*
Momboirskamers, *cxviii, cxlv.*
Monke (Anagram op „Georgius), Dux de Albemarle", *xxix.*
Montens (Godevaert), *lxxiv, xcviii,*
Moor (Joost de), *xix, xx, xxxv. xlviii, l, xciv.*
Mopsjes, *cxv.*
„Morghenwecker" betitelde werken, *lii.*
Muelen (Andries van der), *xcviii, cxxx.*
Mulder (S. J.) Overleveringen omtrent Abraham, *xxiv.*
—— Arnhemsche porceleinfabriek, *xcix.*
—— Maandag een booze dag, *xcvi.*
Muller (F.), Nic. Petri, *cxxxi.*
Munck (Jan de), *xcvii.*
Munten (Elkander aanziende borstbeelden op), *xxi.*
Museum v. Alexandrië, *xxii, xxiii.*
Musius (de moord van), *viii, ix.*
Muur (Duifsteenen weg of) in den Wieringerwaard, *v, vi, vii.*
Muyden (Opschrift der klok te St. Anne ter), *cxc.*
Muzykkamer (Amsterdamsche): „Je blyfd in eele doen", *xci.*
Mijd-Cedul te Delft (De), *xxv.*

N.

N. (F. J. D.), Ds. Joh. Claessen, *viii.*
N. (I. A.), Hof beeren, *xxxix.*
N. (V. D.), Petrus Abresch, *clxxxiii.*
—— Koert Syverts Adelaar, *cxiv.*
—— Godeschalk Aelten, *cxxxiii.*
—— Cornelis van Alkemade, *lxvi.*
—— De Amersfoortsche Kei, *i.*
—— Andelius, *cxiv.*
—— T. W. Baron van Arckel, *cxxxvii.*
—— Autographen, *clxxxiii.*
—— Franciscus Baldes, *clxxxiv.*
—— Vrijheer von Bar, *xcviii.*
—— Wernic v. Batenborch, *cxxxi.*
—— De familie Bax, *lx.*
—— Everardus Bommelius, *cxvi.*
—— De Heerlijkheid Bruchem, *cxxxv, clxxx.*
—— Bijbel van den Aas, *xxvii.*
—— Francis Caron, *cxvi.*
—— Tobias de Coene, *xi.*
—— Cornelis Cruys, *lx, xcvi.*
—— Dr. Isaac Doreslaar, *xcvii.*
—— Verdediging van Egmont en Hoorne door henzelven, *xcvii.*
—— Voogden van Graaf Floris V, *clxii.*
—— Evangelische Gezangen 44 en 154, *clxii.*
—— Mr. Klaas Hendricksz. Gietermaker's „Licht der Zeevaard", *lii.*
—— Lord Goring, *xlvii.*
—— Guilh. Inger, *xcvii.*
—— Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken, *civ.*
—— Verbodschrift tegen de Jezuieten, *cvii.*
—— Het Kwaakbord, *clxxii.*
—— Leeghwater als duiker, *xxvi.*
—— Jan Lobé of Lobbe, *cxxxvi.*
—— Loen, *cxxxiv.*
—— Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen, *lxii, xcvi.*
—— Loo, *lxxv.*
—— Flora-Maandag, *cxxxvii.*
—— David Meese, *lxvi.*
—— Mich. Jansz. van Middelhoven, *clx.*
—— Liedeboeken of Mopsjes, *cxv.*
—— A. van der Meulen, *xcviii.*
—— De geslachten van Nyenrode en van Baersdorp, *clxii.*
—— Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's „Palamedes", *cxlviii.*
—— Nic. Petri., *clxxix.*
—— „Pictorum aliquot celebrium Effigies", *xiv, cxxxvii.*
—— Het Pinksterbloemzingen, *cxxxv.*
—— Pieter Potter's „Blyde Incomste", *lxiii.*
—— Jacob, Israël en Petrus Pratanus of van der Mersch, ook van der Meersch, *clxxxv.*
—— Verduitscher van „Don Quisxote", *clxxx.*
N. (V. D.), De familie Schomaker, *civ.*
—— Konstantijn Sohier, *clxii.*
—— Soutenelle, *cv.*
—— „Spiegel der Jeught", *xiii.*
—— Stooter, braspenning, blank, *ii, xxxv.*
—— Henricus Storm, *clv.*
—— Andries Suyderhoeff, *xcvii, clix.*
—— Jacques Taffin, *clxxxiv.*
—— P. J. Tinctorius of Verwer, *clxi.*
—— C. Ursinus, *cxxi.*
—— Oud-Hollandsche Volksliedjes, *cvi.*
—— Petrus van der Vorm, *cxvi.*
—— Prins Willem I door van Bieselingen, *clx.*
—— Hendricus Zwaardelzoon, *clxiv.*
—— H. en W. de Valois, *xlviii.*
N*** De van Alkemade's, de Riemer's en van der Schelling'en, *cxxxvii.*
—— De Heerlijkheid Bruchem, *cxxxvi.*
—— Doopsgezinde Gezangen, *cxxxii.*
—— Napoleon binnen Amsterdam, *iii.*
—— Jongens van Jan de Wit, *cxv.*
—— Zutphen, *xx.*
Naamregister der Predikanten, *xii.*
„Nachtegaal", door Mr. Corn. van Lennep, *ci.*
Nachtmerrie (De Paardenkop als voorbehoedmiddel tegen de), *xxii, xlix.*
Napoleon binnen Amsterdam, *iii, xxxiv, lxix, ciii, clii, cliii, clxxxiii.*
—— te Delft, *xxxiv, cii.*
—— te Haarlem, *xi, xii, lxvi.*
—— te Leyden, *clxxi.*
—— 's togt over het Zwin, *xlii, xcv, cxxvii.*
—— te Zwolle, *clxxi.*
Nassau (Filips Willem en Maria van), *clxxvii, cxci.*
Nassouse Trompetje" („Het), *xcix, cxxxi.*
Nederlanden" („Tegenwoordige staat der), *xxi.*
Nederlanders in Wallis, *cxl, clxxv.*
Nederlandsche Baronets, *xix.*
Nederlandsche Volksoverleveringen, *ix, x, xi, xxii, xlviii, lxvii, lxviii, lxxi, lxxii, xciii, cvii.*
„Nederlandtsche Gedenckclank", *cvi.*
Neêrduitsch (Het), de oorspronkelijke taal, *xxix.*
Neêrduitsch met andere talen (Vergelijking van 't), *xi.*
Nelson (Anagram op Horatio), *xxix.*
Nestelmakers te 's Hertogenbosch, *xxiv.*
Nestels een teeken van dienstbaarheid, *xciv, cxli.*
Nestels der Kavallerie, *xxiv, xciv, cxli, clxxviii.*
Nieuwenhuyzen (J. J.), „Amstelredams eer ende opcomen", *lxxxi.*
Nieuwenhuyzen (J. J.), Amsterdamsche Muzykkamer: „Je blijfd in eele doen", *xci.*
Nieuwsbladen (Nederlandsche), *lxxxvii.*
Niger (Guilh.) of Inger, eig. Swarts, *xcvii.*
Nikolaasfeest (Het St.), *xlvi, lxvii, cxxxviii, clxxii, clxxxvii.*
Νίψος ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν, *xvii.*
Nyenrode (Het geslacht van), *clxii.*

O.

O. (v.), Deeg, *xxvii.*
—— De Bierpint van St. Oedenrode, *xliv.*
—— Burgemeester van Zierikzee in 1555, *cxxiii.*
O. (H. M. C. v.), Frederik Houtman, *clxxix.*
—— De Bierpint van St. Oedenrode, *lxxxv.*
—— „Het groot Tafereel der Dwaasheid", *cxlvii.*
—— Hendricus Zwaardecroon, *cxliv.*
Oedenrode (De Bierpint van St.), *xliv, lxxxv, lxxxvi.*
Oem (Het geslacht), *l.*
Oldenbarneveld's (Afbeeldingen van) onthoofding in Vondel's „Palamedes", *ci, cxlviii.*
Oldenbarneveld („Gesprek tusschen den wandelaer en de galm der hofkercke" over Johan van) *ci.*
Ongelukkige dagen, *xcvi.*
Onbekenden (Portret eens), *xix, xx, xxxv, xlviii.*
Ontvanger van Zuid-Holland in 1555, *xci.*
Oom (Het geslacht), *l.*
Oorijzer, *cxliv.*
Oost-Indisch doof, *xc.*
„Op zijn elf en dertigst", *xxviii.*
„Openbaring" XIII, vs. 18, *xv, xliv.*
Opschriften van Kerkklokken, te Zierikzee, op Earl Colne's toren, te Alkmaar, te Haarlem, te St. Anna ter Muyden, *xxv, xliv, lxii, lxxxv, cxviii, clxviii—clxx, cxc.*
Oranjetumult ('t) op Kattenburg, *clxxxii.*
Orléans (Anagram op Filips van) *cxc.*
..otius (Portret van), *cxxxiii.*
Oude (Pieter Pieterszoon de), *xxvi, lxvi.*
Oudheden op Gemeentehuizen bewaard, *xliv—xlvi.*
Overleveringen omtrent Abraham, *xxiv, lxxii.*
Overijssel" („Tegenwoordige Staat van), *xxi.*

P.

P., J. H. S., *xlix.*
—— Het Chinesche Schaakspel, *lxxxvii.*

P. (E. A.), Ben-je zestig?, *lxii.*
—— Ds. Joh. Claessen, *viii, lxiv.*
—— Gouderak, *xvi.*
——'t Hazepatersveld bij Haarlem, *xxv.*
—— Kreeftdichten, *xvii.*
—— Ligtekooi, *xiv.*
—— Loop naar de Maan, *clxvi.*
—— Perspicimus quomodo papalis. *xvii.*
—— Het Schaakspel, *lxxxvii.*
—— W. J. Snethlage, *xxxii.*
P. (R.) Sint Nikolaas, *cxxxviii.*
P. (t.), Opschriften van Kerkklokken, *cxix.*
—— Vondelhout, *cxxv.*
P. (A. t.), Cornelis Dirksz., *cxxvi.*
—— Kwaadees, *cxxvi.*
—— Maltentig, *cxxi.*
—— Plokpenning, *cxxi.*
—— Eenlettergrepige Verzen, *cxxii.*
Paardenkop (De) als voorbehoedmiddel tegen de Nachtmerrie, *xxii, xliv.*
Pad (Het Fransche), *v.*
Paffenrode (Jhr J. van), *cxxiv.*
„Palamedes" (Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in Vondel's), *ci, cxlviii.*
Papier uit linnen, *xiv, xv.*
Paradisi, Meekrap, *cxx.*
Paushuizen (Beeldhouwwerk op), *lxxxii, cxxviii, cxlii.*
Penning met vondeling en Secundus, *cxci.*
Penning (Begrafenis-) op Simon Episcopius, *xviii.*
Pergolesi, *cxxix, clxvii.*
Pergolezi (J. B.), *cxxix.*
Perspicimus quomodo papalis caet. *xvii.*
Petten (Kaboutermannetjes bij), *ix, x.*
Petri (Nic.), *cxxxi, clxxix.*
Philelphus (Kreeftdicht van Franciscus) op Paus Pius II, *xvii.*
„Pictorum aliquot celebrium Effigies" *xiv, xxxii, lxxxiii, cxxxvii.*
Pikkevé (Redding van Axel door Jan) *clxxvii.*
Pinksterbloemzingen (Het), *cxxxv, clxxxiv.*
Pinto (Testament van de), *xiii.*
Pius II (Kreeftdicht van Franciscus Philelphus op Paus), *xvii.*
Plokpenning, *cxxi.*
Πονοῦ (Φίλος), „Amstelredams eer ende opcomen", *lxxxi.*
„Poot aan Poot, Louw is dood," *clxxxi.*
Pootjuin (Zoo gek als een), *cix.*
Porceleinfabrieken (Nederlandsche), *xcix.*
Portret eens onbekenden, *xix, xx, xxxv, xlviii.*
Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk, *xliv—xlvi.*
Porquin (Lowys), *cxlii.*
Potter (Paulus), *iv.*
Potter (Pieter), *iv, lxiii.*
Pouille (Sir Benjamin), *xix.*
Praesens est imperfectum, Gevangenen op ongezouten brood, *clxxxiv.*
Pratanus (Jacob, Israël en Petrus) of van der Mersch, *clxxxv.*
Predikanten du Bois, *cxlvi.*
Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen, *lxii, xcvi.*
Predikanten" („Naamregister der), *xii.*
„Prospicimus modo quod durabunt foedera longo", *xvii.*
Protei (Versus), *xxxiii.*
Pupillen, *lxxvii — lxxx, cxii, cxxvii.*
Pyke (Hans), *i.*
Pijl (Joost de), *cxxxvii.*

Q.

Quaeckborden, *ciii, cxxxviii, clxxiii.*
„Quand un cordier cordant" in Latijnsche verzen, *xxiv.*
„Quid est Veritas"? (Anagram op), *xxix.*

R.

R. (J. C. d.), Een blaauwe scheen, *xxiii.*
R. (L. D.), Anagrammen, *lxxxix.*
—— Het Buskruid, *xlix.*
—— Opschrift op de Grafstede van J. D. Baron van der Capellen, *lvii.*
—— St. Ellebregt, *cxlviii.*
—— Hansworst, *xlix.*
—— Elsje van Houwelingen, *xc.*
—— „De Lusthof der Boeren of Schermschool der Huislieden", *xlix.*
—— Napoleon te Haarlem, *lxvi.*
—— Nestels der Kavallerie, *cxli.*
—— Soutenelle, *l.*
—— Middel om nieuwe tanden te krijgen, *clxxxvii.*
—— Trithemius' Voorspelling van den Boerenkrijg, *xlix.*
Raadsels, *xiii, xxxii, xxxviii.*
Rail, rigchel, rel, *lxxxvii.*
Rakker, *xvi, lxxxvii.*
Rangnamen bij het leger, *lviii, cix, clxxxvii.*
Reciproci (Versus), *xvii, xxxiii.*
Recurrentes (Versus), *xvii, xxxiii.*
Referien, *clxxii.*
Regtswezen (Voormalig) in Nederland, *clix.*
Rel, rigchel, rail, *lxxxvii.*
Rembrands (Trijn), *x.*
Requesens (Krankzinnigheid van de), *cxxviii.*
Reus (De) Gnak en zijne drie zonen, *clxxviii.*
Riemer (Het geslacht de), *cxxxvii.*
Rigchel, rel, rail, *lxxxvii.*
Rika, „Poot aan Poot, Louw is dood", *clxxxi*
Rollema (H. van), Zoo zout als brem, *lxxiii.*
—— Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, *cxxiv.*
Roman (Jacobus), *lix, lxxiv, xcvi.*
Roman (Joannes), *lix.*
„Romeo and Juliet" (Verhandeling van Mr. Jacob van Gigch over de), *cxxxvii.*
Römer (Dr.), De Bergweî bij Loosduinen, *xlviii.*
—— Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland, *lxxxiv.*
Roos (G. P.), „Alle dinck vergaet", *cxxiv, cxl.*
—— Opschrift der klok te St. Anne ter Muyden, *cxc.*
—— Dr. Dee en zijn tooverspiegel, *cxxvii.*
—— Ik heb een appeltje met u te schillen, *cxxi.*
Rutgers (Geboorteplaats van A.), *xxiv.*
Ruyter (Engel de), *liv, cxli, cxcii.*
Ruyter ('t Huis van Michiel Adriaansz. de), *liv.*
Rijk (G. E. J.), Bâtir des chateaux en Espagne, *cxliii.*
—— Geef hem van Katoen, *lxv.*
Ryn (Adriaan, Rembrand en Willem van), *cxliii.*
Rijswijk (Kreeftdicht op den vrede te), *xvii.*

S.

S. (Een Vijftiger en gewezen Schoolkameraad van B.), Napoleon te Amsterdam, *cliii.*
Σ., Aftelrijmen, *clx.*
—— Elkander aanziende borstbeelden op munten, *xxi.*
—— Freule, *clv.*
—— Hud en Mud, *clviii.*
—— Dat klinkt als katoen, *clxxxvi*
—— Rangnamen bij het leger. Verslag eener wapenschouwing onder Prins Willem IV, *clxxxvii.*
—— Voormalig Regtswezen in Nederland, *clix.*
—— Een uiltje knappen, *clxxxvi.*
—— „Vergt" of „Vergde", *clxxx.*
—— Verzamelingen van Spreekwoorden, *cxli.*
S. (B. V.), Hooikes ketsen, *clxxxi.*
S. (I. H.), *ii, iii, xxxii, xxxv, xlix.*
S. (K.), Knapp's Liederschatz, *cxx.*
S. (S.), De prent van Jan de Wasscher, *lxv.*
S. (J. G. d.), De Santhorstsche Geloofsbelijdenis, *xl.*
—— Testament van de Pinto, *xiii.*
Santhorst, *xxxii, lv.*
Santhorstsche Geloofsbelijdenis (De), *xxxii, xl, lv.*
Schaakspel (Het), *lxxxvii, lxxxviii, cli, clxiii.*
Schaakspel (Het) in Nederland, *clxiii.*
Schaapjes (Zijn) op het droog hebben, *clxxx.*
Schagen (Begrafenis in het open veld van M.), *xlvi.*
Scheeden (Palmhouten mes- of dolk-), *c.*
Scheen (Een blaauwe), *xxiii.*

Schelling (Het geslacht van der), *cxxxvii.*
Schellwig (Anagram op Samuel), *clxxxix.*
Scheren (Den Gek), *xcii*
Schilderij (Zinnebeeldige) uit Holland, *xxvii, xlvi.*
Schiller (Verduitschingen van), *clxvii.*
Schim, *x.*
Schomaker (Hermanus) en zijne familie, *lxx, civ.*
Schoolverzuim (Spreekwijzen op heimelijk) betrekkelijk, *cxvii.*
Schoot- en Steekvrijheid, *iv.*
Schottus (Simon). *cxvi, clx.*
Schreuder (J.), Eerste boekdrukkerij te Middelburg, *clxxxiii.*
—— Passchier de Fijne, *clxxxviii.*
—— Bijzondere geheugeniskracht, *vii, viii, clxxvii.*
—— Bijzondere Geheugeniskracht van Grotius, *xxxvi.*
—— Maans-invloeden, *xli.*
—— Het Pinksterbloemzingen, *cxxxv.*
Sciolus, Het getal 666, naam en getal van het Beest, *xv.*
—— Opschriften v. Kerkklokken op Earl Colne's toren *xxv.*
—— Kreeftdichten, *xvii*
—— De Halve Maan als zinnebeeld, *xci.*
—— Het St. Nikolaasfeest, *clxxii.*
—— Palmhouten mes- of dolkscheeden, *c.*
—— „Stok" als voorvoegsel, *xlii.*
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, *cvii.*
—— Volkstaal, *cxlii.*
Scr. Speelkaarten, *lxxvi.*
Scribendo (Legendo et), Begraafplaats van Jan Alman te Vlissingen, *cxlvii.*
—— Zinspreuk van Frank van Borselen, *xliv.*
—— Goejanverwellensluis, *lxxiv.*
—— Jan Macquet, *lxxiv.*
—— Het Sint Nikolaasfeest, *cxxxviii.*
—— Hermanus Schomaker, *lxx.*
—— Soutenelle, *iv, v.*
—— Uitvinding van den verrekijker, *cxliii.*
Securus, Jan Rap en zijn maat, Jan Hagel, *cxviii.*
Sefer ha-J'tsira (Het boek), *lxxii, cxx.*
Senserff (Sir Walter), *xix.*
Serpentini (Versus), *xxxiii.*
Shakspeare in 't Nederduitsch, *lxxxii, cxxxvii.*
Siegenbeekiaan (Een), Verknochten, *lxxxvii.*
Sieveri (Hel. Leon. de), *cxxxii.*
„Sip, sap, holtjen", *xc.*
Slag (de Fransche). *v, xxxv, cxci.*
Slot (Het verzonken) der Gravin van Henneberg, *xlviii, lxxi.*
Sluis (Jantje van), *clxxi.*
—— (Klokkenspel te), *clxxi.*
Sluyter (Anagram op Wilhelm), *clxxxix.*
Snethlage (De familie), *xii.*
Snethlage (Wilhelmus Johannes), *xxxii.*
Socotora (Het eiland), *lxxxi.*
Sohier (Konstantijn), *clxii.*
Sommeltjesberg (De) op Texel, *lxxv.*
Sommeltjeskuil op Wieringen, *clxxix.*
Sotadea carmina, *xvii.*
Soutenelle, *iv, v, l, lxxi, cv.*
Spaan (Werken van G. van), *xlix.*
Spaansche Letterkunde, *cxvii,*
Speelkaarten, *lxxv, lxxvi, lxxvii, cxcii.*
Speelrijmen, *xc, clx.*
Spelen (Dobbel- en Gezelschaps-), *cxxxviii, cxxxix, cli, clxiii, clxxii.*
„Spiegel der Jeught", *xiii.*
Spilbergen (Joris van), *xxxviii, liii, cxxvi.*
Spotvers op de Vergadering der Staten van Holland, *xlvi.*
Spreekwoorden en Spreekwijzen, Accoord van Putten, *lviii.*
Spreekwijzen. Amelang, *cxlix.*
Spreekwijzen. Amerij, *cxlix.*
Spreekwoorden en Spreekwijzen. Ik heb een appeltje met u te schillen, *cxxi.*
—— Bâtir des Châteaux en Espagne, *cxliii.*
—— Beeren, *cxlix.*
—— Boter aan de galg gesmeerd, *clxxxiii*
—— Zoo zout als Brem, *xlviii lxxiii*
—— Op zijn elf en dertigst *xxviii.*
—— De Fransche slag. *xxxv, cxci.*
—— De Fransche slag, naar alle Fransche gedachten, *v.*
—— De Mantel van Frederik Hendrik, *cxlvii.*
—— Den Gek scheren, *xcii.*
—— Jan Hagel, *cxviii.*
—— Om een Haverklap, *cxviii.*
—— Hud en Mud, *clviii.*
—— Knapuilen verkoopen, *lxxxix.*
—— Dat klinkt als-, Geef hem van Katoen, *xxvii, lxv, clxxxvi.*
—— Zoo oud als de weg van Kralingen, *xxii.*
—— Kwaadees, *cxxvi.*
—— Loop naar de Maan, *clxvi.*
—— Oost-Indisch doof, *xc.*
—— Zij passen op malkander als Hanne en Lijsje, *cxl, clxxxviii.*
—— Zoo gek als een pootjuin, *cix.*
—— Jan Rapen zijn maat, *cxviii.*
—— Op den Rooster geteld, *cxlix.*
—— Zijn Schaapjes op het droog hebben, *cxliv, clxxx.*
—— Een blaauwe Scheen, *xxiii.*
—— Een Uiltje knappen, *lxxxix, clxxxvi.*
—— Vox Populi, Vox Dei, *clv.*
—— Jongens van Jan de Wit, *cxv.*
—— „Ben-je Zestig?", *xxv, lxii.*
Spreekwoorden (Verzamelingen van, *xxxii, lvi, xcvii, cxli, cxcii.*
Spreekwoordentaal (Bacchus in de), *clxxxiv.*
Spreekwijzen op heimelijk Schoolverzuim betrekkelijk, *cxvii, clxxxi, clxxxii.*
Springwortel, *cxxv.*
„Staart" voor Engelschman (De bijnaam), *xv, xv, cxix.*
Staat („Tegenwoordige) der Nederlanden", *xxi.*
„Stabat Mater" (Het), *clxvii.*
„Stabat mater dolorosa", *cxxix, clxvii.*
Staten van Holland (Spotvers op de Vergadering der Staten van), *xlvi.*
Steden te 's Gravenhage (Logementen der Stemhebbende), *xiv.*
Steekvrijheid (Schoot- en), *iv.*
Steffens (Bart), *cliii.*
Stekeblind, *lxxiv.*
Sterfhuis (Stroo het kenmerk van een), *xiii, cix, cxxvi.*
Sterfhuisgebruiken, *xiii, cix.*
Sterr (P. van der), Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard, *v, vi, vii.*
Stewarda (Anagram op „Maria) Scotorum Regina", *xxviii.*
Stoep, *x, lxxii.*
„Stok" als voorvoegsel, *xlii, lxxiv.*
Stooter, *ii.*
Storm (Henricus), *clv.*
Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, *xiii, cix, cxxvi.*
Stuarta (Anagram op Maria), *xxviii.*
Stundgrinus (Anagram op Esaias), *clxxxix.*
Stup, *x, lxxii.*
Suyderhoeff (Andries), *xcvii.*
Swarts (W.), ook Guilh. Niger of Inger, *xcvii.*
Sij (Sint Le), *cxxxviii.*
Sylvius (De Predikant Johannes Cornelisz.), *xxx, lxix.*
Sympathetische Geneesmiddelen, *xliv, lxxxv, lxxxvi, cxix, clxx.*

T.

—— t, De familie Backx of Bacx, *lix, lx.*
—— t, Lord Goring, Kolonel Cyligry, *xlvii, lix.*
T. (H.) Bacchus in de Spreekwoordentaal, *clxxxiv.*
—— Het Huis met de Hoofden, *cliv*
—— Pieter Pieterszoon de Oude, *lxvi.*
—— Rangnamen bij het leger, *lviii.*
—— Zijn schaapjes op het droog hebben, *clxxx.*
—— Sympathetische geneesmiddelen, *clxx.*
T. (P. H.), Maansinvloeden, *xli.*
Taal (Het Neêrduitsch de oorspronkelijke), *xxix.*
Tabak (Jan), *xviii. xix.*
—— (Adam Westerman's oordeel over den), *xxviii.*
Tabaksverbruiking, *cviii.*
Taffin (Jacques), *clxxxiv.*
Tanden (Middel om nieuwe) te krijgen, *cxlix, clxxxvii.*
Tautogrammatische verzen, *lxxxix.*

„Tegenwoordige Staat der Nederlanden" *xxi.*
Terschelling, *cxxi.*
Tesselschaede (Anagram op), *cxc.*
Testament van de Pinto *xiii.*
Texel (De Sommeltjesberg op), *lxxv.*
Theodorik, De boekerij van het Escuriaal, *xl, liv.*
—— Heemskerk's „Batavische Arkadia", *clxi.*
—— Mejufvrouw of Freule, *cxxv.*
„There is a mystic thread of life", *lxii.*
Tholen (Portretten van Jacoba van Beijeren en Frank van Borselen te St. Maartensdijk in), *xliv—xlvi.*
Tiktakspel, *cxxxviii, cxxxix, cli, clxiii.*
Tinctorius (P. J) of Verwer, *clxi.*
Titel (Fransche), *v.*
Todd (Dr. James H.), Zinnebeeldige Schilderij uit Holland, *xxvii, xlvi.*
Tooneelspelers (Engelsche) in de Nederlanden, *xl, liv.*
Toren van het Stadhuis te Sluis, *clxxi.*
Touwslager (Fransch vers op eenen) in Latijnsche dichtmaat overgebragt, *xxiv.*
Trekbrief met de Kroon" („De), *xxxiii.*
Trithemius, *xlix.*
Tromp (Het geslacht), voormaals van der Well, *l.*
Tromp (Van der Well in) veranderd, *civ.*
Trouwring van Simon Episcopius, *xviii.*
Tuck (Mr. Joos, niet Lowys), *cxxxvii.*
Tusco, Haantje Pik, Hans Pyke, *i.*
—— Het St. Jansvuur, *xxiv.*
—— De bijnaam „Staart" voor Engelschman, *xv xvi.*
Tijdvers op het beleg van Leyden, *xxviii.*

U.

Uiltje (Een) knappen, *lxxxix, clxxxvi.*
Uitgewekenen (Om der Godsdienst wil naar Engeland), *xi.*
Uniform (Het), *clxxvii.*
Urchinus (Carolus), *cxxi.*
Utrecht (Eenhoornshoornen van de St. Maria-Kerk te), *iii, iv.*

Φ.

φ. (φ²—), Jan Alman, *xcix.*
—— Adriaan Banckaert, *cviii.*
—— Het getal 666; Naam en getal van het Beest, *xv.*
—— Beunhaas, *lxxxiv.*
—— Het Wande der Buonaparte's, *xxv.*
—— Engelsche dichtregelen op den Bijbel, *cxii.*
—— De Fransche slag, *cxci.*
—— Mnemotechnie, *cxlviii.*
—— Schoot- en Steekvrijheid, *iv.*
—— Simon Schottus, *clx.*
φ. (φ²—), Nederlandsche Volksoverleveringen; Westerschouwens ondergang, *ix.*
—— Albertus de Vulder, *xxvi.*
—— Het Wapen der van der Well's, *lxx.*
—— Adam Westerman's oordeel over den Tabak, *xxviii.*
—— Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder, *xxvi.*
—— Opschrift van een Kerkklok te Zierikzee, *xxv.*

V.

V. (H. D)., De Hennequin's *cxxxiii.*
V. (J. G.), Geneesheeren bij de legers der Ouden, *cxiii.*
—— Logementen der stemhebbende steden te 's Gravenhage, *xiv.*
—— Napoleon te Delft, *cii.*
V. (J. P.), De Gebroeders Vaillant, *xcv.*
V. (W. D.), Nederlandsche Baronets, *xix.*
—— Rakker, *xvi.*
—— Jacobus Roman, *lxxiv.*
—— „Ben-je Zestig?", *xxv.*
Vaillant (De Gebroeders), *xcv.*
Valerius (Adr.), *cvi.*
Valois (Hendrik de), *xlviii lxxiii.*
—— (Willem de). *xviii.*
—— (Nederlandsche de), *xxxii, cxcii.*
Vasten (Voorbeelden van ziekelijk), *xlvii, clxxiii.*
Veen (Otto van) of Venius, *cxlix, clxxii.*
Veilingen (Kaarslicht bij), *xxi, xxii.*
Veliten, *lxxvii—lxxx, cxii, cxxvii.*
Venius (Otto), of van Veen, *cxlix, clxxii.*
Verensis (Anthonius), *cxlii.*
Vergadering der Staten van Holland (Spotvers op de) *xlvi.*
Vergetene (Een), Om een haverklap, *cxvii.*
„Vergt" of „Vergde", *clxxx.*
Veritas?" (Anagram op „Quid est), *xxix.*
Verkeerbord, *cxxxviii, cxxxix, cli, clxiii.*
Verknochten, *lxxxvii, cxii.*
Verloren Maandag, *cxxxvii.*
Vermuyden (Cornelis), *i.*
—— (Nicolaas), *i.*
Vernée (Mr. L. G.), Chronogrammen, *lxxxviii.*
Verrekijkers (Brief van Boreel aan Borellus over de), *xii, cxliii.*
Vers (Zonderling Latijnsch), *i, xvii, xxxiii, lxxxix.*
Versus recurrentes, reciproci, of carcini, *xvii, xxxiii.*
Vertalingen van Italiaansche prozawerken, *xx, xxi, lxx, civ, cxxiv.*
Verwer genaamde personen, *clxi.*
Verzen (Eenlettergrepige), *cxxii, cxxiii, clxxvii*
Verzen (Tautogrammatische), *lxxxix.*
Verzworen Maandag, *cxxxvii.*
„Vindictive fury is my first", *xiii, xxxii.*
„Vleremuis, Kom t'avond t'huis", *cxlix.*
Vliegende Hollander (De), *lxvii, lxviii.*
Vlieghen (Eva), *xlvii, clxxiii.*
Vlies (Engeltje van der), *clxxiii.*
Vlissingen (Begraafplaats van Jan Alman te), *xlvi, cxlvii.*
Volewijk (De), *xiii, xiv, xxxix.*
Volksbijgeloof, *ix, x, xi xxii, xliv, xlviii, xlix, lviii. lxvii. lxviii, lxxi, lxxii, lxxxv—lxxxvii, xcvi, cxx, cxxv.*
Volksliedjes (Oud-Hollandsche), *cvi.*
Volksoverleveringen (Nederlandsche), *ix, x, xi, xxii, xlviii, lxvii, lxviii, lxxi, lxxii, xciii, cvii.*
Volkstaal, *cxlii.*
Vondel's „Palamedes" (Afbeeldingen van Oldenbarneveld's onthoofding in), *ci, cxlviii.*
Vondelhout, *cxxv.*
Voorspelling (Trithemius') van den Boerenkrijg, *xlix.*
Voorteekenen, *xlix.*
Vorm (Petrus van der), *cxvi.*
Vox Populi, Vox Dei, *clv.*
Vrede (Kreeftdicht op den Rijswijkschen), *xvii.*
't Vrooner Klokje, *lxxxv, clxxxvi.*
Vulder (Albertus de), *xxvi.*
Vuur (Het St. Jans), *xxiv.*

W.

W., Het geslacht van Baersdorp, *clxii.*
—— Begrafenis in 't open veld, *lxxxvii.*
—— „Pictorum aliquot celebrium effigies", *lxxxiii.*
—— Rack, *lxxxvii.*
—— Jacobus Roman, *xcvi.*
W. (F. C.), Op zijn elf en dertigst, *xxviii.*
W. (S. v.), Steven Dassevael, *clxi.*
—— Het Kompas bij Luchtreizen, *cxliii.*
—— Zijn schaapjes op het droog hebben, *cxl v.*
Wallis (Nederlanders in), *cxl, clxxv.*
Wapen (Het) der Buonaparte's, *xxiv, xxv.*
Wapen van 't geslacht Dedel, *cxlii.*
Wapen (Het) van Drenthe, *xxi.*
Wapen ('t Haagsche), *xii, xiii.*
Wapenschouwing (Verslag eener) onder Prins Willem IV, *cix, clxxxvii.*
Wasscher (De prent van Jan de), *lxv.*
Water (Het geslacht Te), *xcvii.*
Watergeuzen, *cxlv.*
Watermolen (Uitvinder van den Wind-), *cxxxiv.*
Weert (Jan van), *xlvii.*
Weg van Kralingen (Zoo oud als de), *xx i.*
Weg (Duifsteenen) of muur in den Wieringerwaard, *v, vi, vii.*

Well (Van der) in Tromp veranderd, *l*, *civ.*
Well's (Het Wapen der van der), *lxx, cxv.*
Westerman (Oordeel van Adam) over den Tabak, *xxviii*
Westerschouwens ondergang, *ix, lxvi.*
Wieringen (Sommeltjeskuil op) *clxxix.*
Wieringerwaard (Duifsteenen weg of muur in den), *v, vi, vii.*
Willem I (Prins) en de Roomsche geestelijkheid, *cxlvi.*
Willem I (Prins) door van Bieselingen, *clx.*
Willem III (Uitroeping van Prins) tot Stadhouder, *xxvi.*
Windhandel, *cxlvii.*
Windwatermolen (Uitvinder van den), *cxxxiv*
Wisbui, Wisby, ook Wisbuy, *lxxxix.*
Wit (Jongens van Jan de), *cxv.*
Wit" („Hulde aan de Jongens van de), *cxv.*
„Within this awful volume lies", *cx i.*
Witt (Begraafplaats van J en C. de), *cxxxvii, cxlv, clxxx, clxxxi.*
Witten Donderdag (Eieren van), *lxxxvii.*
Wolf (J. W.), St. Geertensminne, *xvii xv ii*
Wolffsglazen, *clxiii.*
Wolfs (J. J.), Amery, *cxlix.*
—— Naamsoorsprong van Antwerpen, *cxxxiii.*
—— Momboirskamers, *cxlv.*
—— Het „Stabat Mater", *clxviii.*
Wolfs (J. J.), Begraafplaats van J. en C. de Witt, *clxxx.*
—— „Ben-je zestig?", *xxv.*
Woerd, *lxxv.*
Woorden (De oudste), *xxix, lii.*
Wouw (Het geslacht van), *xcviii.*
Wijnkelder (De togt naar den Keulschen), *cvii.*

X.

X., Cornelis Dirksz., *clx.*
X. „Quand un cordier cordant" in het Latijn overgebragt, *xx v.*
X (Q ***—), Petrus Abresch *clxxxiii.*
Xenophon, Cyropaedia VI; 17 (Gissing op), *xcv.*

Y.

Y (De), *cxci.*
IJzeren kooien, *xxxiii.*

Z.

Z. „Quand un cordier cordant" in het Latijn overgebragt, *xxiv.*
Z. (M. J.) Boter aan de galg gesmeerd, *clxxxiii.*
—— De Fransche slag, *xxxv.*
—— „Hier komt Paul Jones aan", *lviii.*
—— Napoleon te Amsterdam, *lxix, cliii*
Z. (P E. v. d) De Volewijk, *xiii.*
Zaamslag (De Heerlijkheid). *cxlii.*
Zak (Het woord) bij alle volken, *xxix.*
Zee (P, E van der), Goejanverwellensluis, *cx.*
Zee (P. E. van der), Lanterfanten, *lxxxvii.*
—— Opschriften van Kerkklokken, *cxviii.*
—— Speelkaarten, *lxxv.*
—— Stekeblind, *lxxiv.*
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt *cxxxvii.*
Zeemansbijgeloof, *lxvii, lxviii.*
Zeemansoverleveringen, *lxvii, xviii.*
Zeeofficier (Een Oud-), Maansinvloeden, *lxxvii, c x.*
Zestig?" („Ben-je), *xxv, lxii.*
Zevende Zoon (De), *clxvii.*
Zierikzee (Burgemeester van) in 1555, *xci, cxxiii.*
—— (Opschriften van Kerkklokken te), *xxv.*
Zon, waarom vrouwelijk, *cl, clxxxvii.*
Zoo gek als een pootjuin, *cix.*
Zoo oud als de weg van Kralingen, *xxxi.*
„Zoo zout als brem", *xlviii, lxxiii.*
Zutphen, *xx.*
—— (De Bibliotheek der St. Walburgs Kerk te), *xciv.*
Zwaardecroon (Hendricus), *cxliv, clxiv, clxxxii.*
Zwin (Napoleon's togt over het), *xl i, xcv, cxxvii.*
Zwijnsvereering onzer voorvaderen, *lxxx i.*
Zij passen op malkander als Hanne en Lijsje, *cxi, clxxxviii*
Zijn schaapjes op het droog hebben, *cxliv.*

666 (Het getal), *xv, xliv.*